R. P. HERMANNI BUSEMBAUM

THEOLOGIA MORALIS

PLURIBUS PARTIBUS AUCTA

A R. P. D.

ALPHONSO DE LIGORIO.

R. P. HERMANNI
BUSEMBAUM
SOCIETATIS JESU
THEOLOGIA MORALIS
Nunc pluribus partibus aucta a R.P.D.
ALPHONSO DE LIGORIO
RECTORE MAJORE CONGREGATIONIS SS. REDEMPTORIS;

Adjuncta in calce Operis, præter Indicem Rerum, & Verborum locupletissimum, perutili Instructione ad praxim Confessariorum nunc primum latine reddita.

EDITIO POST DUAS NEAPOLITANAS PRIMA VENETA

Quæ præter reformationem quam includit in secunda editione plurium opinionum in prima contentarum, accuratius est mendis expurgata, novisque doctrinis adaucta.

ADCEDIT ETIAM NUNC PRIMUM
R. P. FRANCISCI ANTONII ZACHARIÆ
SOCIETATIS JESU
BIBLIOTHECÆ ESTENSI PRÆFECTI
Dissertatio Prolegomena de Casuisticæ Theologiæ originibus, locis, atque præstantia.

TOMUS PRIMUS.

ROMÆ,
MDCCLVII.
SUMPTIBUS REMONDINIANIS.
SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

BEATISSIMO

AC SANCTISSIMO PATRI

BENEDICTO XIV.

PONTIFICI MAXIMO

ALPHONSUS DE LIGORIO.

TUÆ Dignitatis Majeſtas, Beatiſſime Pater, doctrinæ, atque eruditionis tuæ faſtigium, ne Tibi hoc meum Opus Morale ſimpliciori, ac prorſus humili ſtylo conſcriptum exhiberem, aut ſuadere me omnino, aut dubitantem deterrere magnopere debuiſſent: Summa vero Sanctitatis Tuæ benignitas, ac ferventiſſimus zelus, qui in Te ſemper enituit, prius ut optimi Præſulis ſingularum Eccleſiarum partes abſolveres, &

deinde

deinde ut Summi universalis Ecclesiæ Pastoris muneri vigilantissime satisfaceres, me impulerunt, ut hos tenues labores meos, quos nonnisi pro Animarum salute suscipere, & in publicam edere lucem constitui, Tibi libentissime dedicarem. Cum enim fuissem Dei beneficio vocatus ad Missionum ministerium pro adjuvandis Populis per rura dispersis, iisque potissimum qui spiritualibus magis destituuntur auxiliis, visa mihi ad hoc fuit necessaria scientia plusquam mediocris Rerum Moralium, quæ tum ad instruendas, tum ad regendas Animas esset accommodata. Qua de re tam pro mea, quam pro Juvenum nostræ Sodalitatis intelligentia opportunum duxi Opiniones probabiliores, utilioresque ad Animarum salutem seligere. Cumque plurimis per plures annos relectis Auctoribus tam benignæ, quam rigidæ sententiæ, alios nimium benignitati indulgentes, alios nimium austeritati addictos comperissem, operæ pretium me facturum credidi, si librum ederem qui mediam viam tenens, sententias magis veritati consonas, magisque scitu necessarias ad conscientias dirigendas exponeret; atque, hac arrepta opportunitate, multa in eo ad praxim pertinentia, quæ Sacrarum Missionum exercitio didiceram, Fratribus meis committerem. Opus Deo juvante cœpi, & absolvi, proponendo mihi pro doctrinarum exponendarum methodo Medullam P. Busembai Soc. Jesu, & absolutum typis demandavi: quod cum universe fuerit acceptum, rursusque debuerit publici juris fieri, in meliorem ordinem redegi, diligentius quibusdam doctrinis enucleatis, compluribus aliis adjectis, additisque insuper aliquibus Dissertationibus de Infallibilitate Definitionum Pontificiarum, & de earundem supra Concilia Superioritate.

At quia libri omnes, qui ex Theologiæ principiis Fidei, ac morum controversias pertractant, Tibi soli debentur, qui & summus es Theologiæ Princeps, unusque Ecclesiæ Moderator, Divinæ Veritatis conservator, & vindex, unusque controversiarum Judex, ab ipso Deo singulari providentia ad hoc constitutus, prout dixit Maximianus Episcopus Constantinopolitanus (Epist. ad Orientales); „ Omnes fines Terræ, omnesque vevam Fidem profitentes in Romanorum Pontificum potentiam tanquam in Solem respicere, quem de cete-

ris

„ ris mortalibus ex terrarum Orbe Conditor Orbis ele-
„ git, cui Cathedram magisterii principaliter possiden-
„ dam tenere, perpetuo privilegii jure concessit, ut quis-
„ quis Divinum aliquod, sive profundum nosse deside-
„ rat, ad hujus præceptionis oraculum, doctrinamque
„ recurrat.

Hinc juste hoc Opus Tibi dicandum existimavi, eoque magis, quod una ex præcipuis causis, quæ me ad illud edendum induxerunt, fuit ut cognitas Omnes haberent saluberrimas Bullas, Epistolasque Encyclicas tuas, quæ tantopere profuerunt, & proderunt usque ad Seculorum consummationem universali morum reformationi cunctorum Fidelium: quandoquidem in eisdem S.T. summa prudentia neque ad nimium rigorem, neque ad nimiam benignitatem declinans, sed temporum defectui condescendens, mira suavitate disposuit id quod cum ingenti animi fortitudine sibi proposuerat.

Fuit præterea mihi consilium plurimas in medium doctrinas proferre, quas ex aureis tuis Operibus sum edoctus, quibusque S. T. non pauca immortali recordatione digna, atque ediscenda universæ Reipublicæ Litterariæ tradidit. Hæc enim tua grandis doctrinæ eminentia non minus quam reliquæ quæ in Te elucent virtutes, nempe morum integritas, admiranda a Propinquis alienatio, Prudentia singularis, incomparabilis salutis Animarum zelus, & summo Sacerdotio apprime necessarius, Te supremo Pontificatu dignissimum reddiderunt.

Demum si Librorum dedicationes solent testes esse grati animi, ac non immemoris acceptorum ab aliquo magno Principe beneficiorum, cum unus ipse sim ex Fratribus Congregationis SS. Redemtoris, cui Tu nuper Apostolicam Auctoritatem benignissime accommodasti; oportebat jure merito, ut Tibi uni hoc Opus sisteretur, ac præterea nemini.

Tu igitur, Beatissime Pater, per illam, qua genus humanum complecteris charitate, per curam illam quam Christianis omnibus enixe, & debes, & præstas, per illum ipsum cujus in Terris vice fungeris Jesum Christum, excipe pietate qua soles hoc qualecumque munusculum, quod Tibi sacro, & præsento, ut modereris, corrigas, deleas quicquid in eo veritati absonum visum fuerit, & si quid boni est, faveas, & tuearis; paternaque, ac Apo-

stolica

ſtolica Benedictione tua proſequi non dedigneris tum opus ipſum, ut Animarum profit ſaluti, tum me, Sodaleſque meos, ut in noſtro miniſterio Divinæ Gloriæ cooperantes, uberrimum in vinea Domini fructum reportare valeamus.

Noſtrum autem erit jugiter Deo fundere preces, ut univerſo Chriſtiano Orbi Sanctitatem Tuam diu ſervet incolumem, diuque in Terris relinquat, quo tandem aliquando non ſine Omnipotentis Dei præſidio Catholicæ Religionis hoſtes, omneſque a vera Fide aberrantes ad ovile, Fideliumque cœtum ad unicum ſalutis portum feliciſſime deducantur.

CO-

C O P I A
D E L L A L E T T E R A
Del Regnante Sommo Pontefice
B E N E D E T T O XIV.
In commendazione dell'Opera.

Dilecto Filio Alphonso de Liguori Presbytero Congregationis Sanctissimi Redemtoris.

B E N E D I C T U S XIV.
Dilecte Fili, salutem, & Apostolicam Benedictionem.

ABbiamo ricevuta una sua lettera degli otto di Giugno, unitamente col secondo Tomo della sua Morale, ed altri pure suoi Libri di minor mole , ma di gran profitto per la salute delle Anime . Noi la ringraziamo del regalo , ed avendo data una scorsa al libro della sua Morale (ch'è dedicato a Noi, del che rendiamo particolari grazie), l'abbiamo ritrovato pieno di buone notizie ; ed ella può restar sicura del gradimento universale, e della pubblica utilità . Tratto tratto l'anderemo leggendo, e speriamo, che quanto leggeremo , corrisponderà a quanto abbiamo letto . Terminiamo col darle l'Apostolica Benedizione.

Datum Romæ apud S.Mariam Majorem die 15. Julii 1755. Pontificatus Nostri anno decimo quinto.

AD LECTOREM

Qui rogatur legere hanc Præfationem pro intelligentia totius Operis.

CUm præcipuum sit intentum nostræ minimæ Congregationis SS. Redemtoris Missionibus vacare, cumque Missionariorum exercitio necessario annexum sit munus conscientias Hominum instructionibus, & Confessionibus dirigere; Ideo plurimis ab hinc annis excogitavi Juventuti Sodalitatis nostræ librum de re morali tractantem tradere, qui mediam inter alios aut nimis rigidos, aut nimis benignos viam teneret. Opus absolvi, sed quia nimis festinanter fuit illud typis demandatum, ut aliis satisfacerem, mihi non satisfeci: plura enim in eo vel non bene excussa exciderunt, vel confuso ordine fuerunt exposita. Idcirco, cum ea diligentiore examine, necnon clariore methodo indigere animadvertissem, animum ad secundam editionem applicui, in qua ad meliorem ordinem omnia redigere curavi, & utilissimis doctrinis librum copiosiorem reddere. Nonnullas etiam opiniones (temporis decursu rebus ad seduliorem trutinam revocatis), hominem me agnoscens, reformavi. Neque in hoc erubui, cum D. Augustinus non erubuerit in pluribus se retractare; Sicut etiam D. Thomam fecisse testantur Cajetanus, Catharinus, & Capreolus, ac ipse Doctor Angelicus (*3. p. quæst. 9. art. 4.*) sic fassus est: *Quamvis alibi aliter scripserim.* Ut enim Tullius dixit: *Sapientis est mutare consilium.* Et alibi: *Nunquam laudata fuit in una sententia permansio.*

Nemini autem superfluum videatur post tot libros scientiam moralem pertractantes hunc me suscepisse laborem, quasi actum agerem; cum etenim plurimos legerim Auctores, alios inveni, qui plus æquo indulgentes iis qui (ut ait Isaias *cap. 30.*) dicunt: *Nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt, loquimini nobis placentia*; consuunt pulvillos sub eorum capite, ut in peccatis misere conquiescant: Haud enim dubitandum multum detrimenti Dei Ecclesiam sentire ex istorum Auctorum sectatoribus, cum major hominum laxioris vitæ pars ad illos concurrat. Contra vero reperi alios, qui ad reprobanda assueti quæcunque extremam rigiditatem non sapiunt, consilia cum præceptis confundunt, novisque mandatis conscientias aggravant, humanam imbecillitatem nihil pensi habentes, nihilque memores illius sacri Canonis (*ap. ult. de Transact.*) qui admonet: *In his vero in quibus jus non invenitur expressum, procedas æquitate servata, semper in humaniorem partem declinando, secundum quod personas & causas, loca & tempora videris postulare.* Et hoc modo jugum Christi Domini, quod est suave, intolerabile reddunt, viamque salutis sic pluribus præcludunt, juxta illud S. Ambrosii: *Sunt etiam in nobis qui timorem Domini habent, sed non secundum scientiam, statuentes duriora præcepta, quæ non possit humana conditio sustinere. In Psal.* 118. *Serm.* 5. Utraque sane extremitas maxime periculosa, nam prima spatiosam viam relaxatione ad perditionem aperit; Altera (ut ait perdoctus Gabassutius *in Theor. Jur. Præf. ad Lect.*) duplici tramite urget Animas in ruinam, erronea scilicet conscientia, & desperatione; cum plurimi, audita hac rigidiore doctrina, in mortalia labuntur vel credentes inesse lethale peccatum ubi non est, vel nimia difficultate deterriti, impossibile putantes eo modo posse salvari, salutis suæ curam penitus abjiciunt.

Propterea in lucem edere deliberavi hoc novum opus, quod inter opiniones nimis benignas & nimis severas medium locum teneret, quodque non tam diffusum esset ut non facile legeretur, nec tam breve ut in multis deficeret. Concinnatas in hoc reperies omnes quæstiones, & res morales, quæ magis ad praxim deserviunt. Ut vero sententias veritati conformiores seligerem in quacunque quæstione, non parum laboris impendi; per plures enim annos quamplurima Auctorum classicorum volumina evolvi tam rigidæ, quam benignæ sententiæ, usque ad famigerata Opera Continuatoris Honorati Tournely, & P. Danielis Concina, quæ ultimo (ut arbitror) in publicum prodierunt. Præsertim autem sedulam operam navavi in adnotandis doctrinis D. Thomæ, quas in suis fontibus observare curavi. Insuper in controversiis intricatioribus etiam doctos Juniores consului.

Præterea hic invenies in suis propriis locis diligenti studio adnotatos textus tum Canonicos tum Civiles ad rem pertinentes. Item Propositiones damnatas, & (quod utilius) Decreta recentiora Summorum Pontificum, & præcipue Bullas Sanctionesque nuper editas a SS. D. N. Papa Benedicto XIV. Necnon plurima hic exposui, quæ magis Missionum, & Confessionum exercitio, quam librorum lectione didici. Ut autem justa methodus servaretur, Medullam P. Busembaum præmittendam censui, qui Auctor in methodo res morales exponendi equidem præcellens fuit, & quoad sententias, aliquibus exceptis, non contemnendus. Sed ut Tyronibus nostræ Congregationis, juxta finem mihi principaliter propositum, magis prodessem, ad modum captu faciliorem meas Appendices studui exarare; In hoc enim maxime incubi, ut potius in claritate, quam in sermonis elegantia abundarem.

In delectu autem sententiarum ingens cura mihi fuit semper rationem auctoritati præponere; & prius quam meum ferrem judicium, in eo (ni fallor) totus fui, ut in singulis quæstionibus me indifferenter haberem, & ab omni passionis fuligine expoliarem; Quod satis, benevole Lector, ex eo cognoscere poteris, quod ego non paucas senteutias, quas in prima & secunda hujus operis editione tenueram, in hac tertia mutare non dubitavi. Ceterum fategi, ut plurimum meam exponere sententiam, justum pondus tribuendo majoris, vel æqualis, vel minoris probabilitatis cuique sententiæ, prout meæ imbecillitati visum fuit, ne ancipitem relinquere Lectorem, more aliquorum, qui sententias aliorum tantum referentes, non parum exosos Legentibus se præbent. Ubi vero non inveni rationem pro una parte convincentem, non sum ausus oppositam, ut improbabilem damnare, more aliorum, qui nimis facile reprobant opiniones, quas plures, & graves Auctores tuentur, quorum doctrinas prælaudatus N. SS. P. Benedictus (longe ab illis alienus qui eas libe-

rius

rius parvipendent) in suis elaboratis Operibus, & omnigena eruditione refertis, non sine æstimatione commemorat, & sæpe eis utitur: quin etiam ipsorum opinionibus non parum defert, iisque innixus in multis Christi Fideles instruit, ut videre est in suo Bullario.

Non autem hic mens mihi est loquendi de quæstione illa, an liceat sequi opinionem minus probabilem in concursu probabilioris: Quæstio quidem quæ per duo fere secula, & præcipue nostra ætate labores tot Sapientum exhausit, quorum ii, qui acriore calamo scripserunt, minus (meo judicio) veritatis detegendæ finem quem intendebant sunt assecuti; Nam si ipsi moderatius se continuissent, aliis se reddidissent gratiores, & magis Christianæ Reipublicæ, ut veritas pateferet, profuissent. Præscindo igitur ab hac quæstione, sed tantum dico me ignorare, quomodo possint rejici, ut improbabiles opiniones illæ, quæ aliquo gravi non carent fundamento verisimilitudinis, vel auctoritatis, & contra oppositis sententiis nulla assistit infallibilis auctoritas, aut evidens ratio, quæ de veritate convincere possit. Vale.

MONITUM AD LECTOREM.

Benigne Lector, te admonitum volo, ne existimes me opiniones illas approbare, ex eo quod non reprobem; eas enim quandoque fideliter exponam cum suis rationibus, & Patronis, ut alii pro sua prudentia, cujus ponderis sint, dijudicent. Deinde advertas, quod cum aliquam opinionem veriorem voco, tunc contrariam non habeo, ut probabilem, etsi non expresse ut improbabilem damnem. Insuper, quando unam ex sententiis probabiliorem appello, nullo judicio dato de probabilitate alterius, aut utor hoc verbo, *non audeo damnare*, non propterea intelligo eam probabilem dicere, sed judicio prudentiorum remittere.

SYNOPSIS
TOTIUS OPERIS.
TOMUS I.

TOMUS II.

TOMUS III.

I N D E X

CAPITUM, ET DUBIORUM,

Cui adnectuntur omnia Summaria, quæ singulis Capitibus, & Dubiis infra apponentur, ut simul hic præ oculis habeantur cunctæ res & quæstiones quæ in Libro continentur.

Litera l. *denotat librum*, n. *numerum marginalem*, v. *versiculum*.

C A-

CAPUT II.

De Conscientia dubia? pag. 2.

DUBIUM I.

Quid sit Conscientia practice dubia, & quid in ea agendum? pag. 2.

DUBIUM II.

Quid agendum cum Conscientia speculative dubia? pag. 3.

DUBIUM III.

An in dubio tutior pars sit eligenda? pag. 24.

CAPUT III.

Quid Conscientia scrupulosa, & quid in ea agendum? pag. 26.

TRACTATUS II.

De Regula externa actuum humanorum, scilicet Lege.

CAPUT I.

De natura, & obligatione Legis in genere. pag. 27.

DUBIUM I.

Quid sit Lex, sive Præceptum?

DUBIUM II.

Quotuplex est Præceptum? pag. 29.

DUBIUM III.

An vis, & substantia Legis Positivæ dependeat ab acceptatione Communitatis? pag. 40.

DUBIUM IV.

An præcepta etiam humana obligent sub peccato, & quali? pag. 40.

CAPUT II.

De Subjecto, cui datur Præceptum.

DUBIUM I.

Quæ personæ præceptis obligentur? pag. 42.

CA-

Index

Quid

Index

DU-

DUBIUM VIII.

De Emtione, & Venditione.

ARTICULUS I.

Quid sit Emtio, & Venditio? pag. 210.

793. Quando venditio est justa? 794. An requiratur determinatio pretii? 795. An scriptura & traditio? An, data *arrha*, liceat a contractu resilire? 796. An ad transferendum dominium requiratur solutio pretii, vel fides de illo? 797. An fructus rei spectent ad emtorem, donec pretium solvatur? 797. Ad quem spectent fructus, cum completur conditio emtionis? 798. Ad quem spectent fructus rei venditæ, sed non traditæ? 799. Cujus sit res emta pecunia aliena? 800. An valeat contractus, si vendatur res aliena?

801. In quibus casibus res suo valore crescat, vel decrescat? 802. Quid de merce ultronea? 803. An taxa obliget in conscientia? 804. Quotupliciter pretium varietur? Et an res pretiosæ habeant majorem latitudinem? 805. An deceptio semper obliget ad restitutionem? 806. An liceat pluris vendere rem utilem emtori? 807. Quid si adsint alii justi tituli? 808. An res extraordinariæ possint vendi quanti plurimi? An communis æstimatio variet pretium? Et an venditio sub hasta, aut per venditrices? 809. Quid si res vendatur minutim? 810. An res possit carius vendi ob dilatam solutionem? An ratione periculi; vel quia res pluris esset valitura? 811. An res ad creditum carius vendi possit?

812. An & quando liceat vendere cum pacto retrovendendi? 813. An licitum sit pactum reemendi, ad arbitrium venditoris? Quid de contractu *Mohatra*? 814. De *Monopoliis*. 815. Quot modis fit *Monopolium*? 816. An unus, vel pauci, qui annonam emunt, ut carius vendant, peccent contra justitiam? 817. An Mercatores inter se conspirantes, ut merces vendant pretio summo, teneantur ad restitutionem? E an facto *Monopolio* a Mercatoribus, liceat aliis mercem eodem pretio vendere?

818. An irritet contractum vitium occultum? 819. Quid si vitium sit circa substantiam? 820. Quid si venditur ut pura res mixta perfectior aliis? Quid de vino mixto cum aqua? 821. An sit injustitia vendere quid pro quo? (*Vide l. 4. num. 291. v. 2.*) 822. Quid si vitium est circa Quantitatem? 823. Quid si circa Qualitatem? 824. An sit illicitum vendere pretio ordinario debitum, cujus debitor non est solvendo; vel mercem mox minuendam? 825. An tradita tibi re ad vendendum pretio designato, possit retinere superfluum? Et an idem dicendum de eo qui emit nomine alieno? 826. Quid de Sartoribus vilius pannum ementibus? 827. Si res vendatur duobus, cui acquiratur dominium? 828. Si res pereat ante traditionem, cui pereat? Quid si post traditionem? 829. An liceat vilius emere chirographa, seu credita? 830. Vide alia apud Busemb.

ARTICULUS II.

Quid sit Negotiatio, & quibus illicita? pag. 217.

831. Quando Clericis negotiatio sit graviter illicita? 832. Quid si Clericus negotietur per alium? 833. Quid si negotietur nomine alieno? Et vide ibi sancitum ex Bulla Benedicti XIV. 834. An liceat Clerico, aut Religioso emere animalia, ad ea vendenda saginata in pascuis suis? 835. An liceat emere pecora ad ea saginanda in pascuis alienis? 836. An liceat emere agrum cum fructibus? An vendere carius, ut emaris vilius? An emere lanas ad vendendum pannum? 837. An liceat Clerico absolute negotiari pro necessitate sui, vel Familiæ? 838. An aliquando Laicis negotiatio sit illicita? An liceat Clericis gerere negotia, sive procurationes Secularium, aemper agere officium *Factoris*?

DUBIUM IX.

Quid sit contractus Census, & an liceat? pag. 219.

839. Quando census est licitus? 840. An liceat census super persona? 841. An pereat census, pereunte re censuata? 842. An liceat in eo apponere pactum assecurationis? 843. An sit licitus census redimibilis ex utraque parte? 844. An & quando liceat census vitalitius? 845. Quæ conditiones requirantur in Bulla Nicolai V. 846. Conditiones requisitæ in Bulla S. Pii V. Conditio I. Ut census constituatur super re stabili, & designata. II. Ut pecunia numeretur. III. Ut non fiat pactum de solutione anticipata. IV. Ne obligetur censuarius ad casus fortuitos. 847. Dub. hic 1. An, pereunte re, extinguatur census? Dub. 2. An, re per certum tempus non dante fructus, debeatur pensio? Dub. 3. An, pereunte re specialiter designata, maneant obligata alia bona hypotecata? Conditio V. Ut censuarius non privetur facultate rem alienandi. VI. Ne apponatur pœna pro pensione non soluta. VII. Ne census creetur ex pensionibus non solutis. VIII. Ut censitor non possit pretium repetere; & ut censuarius possit redimere. 848. An Bulla S. Pii obliget in conscientia? 849. Et an obliget, ubi non est recepta?

DUBIUM X.

Quid sit Cambium? pag. 221.

850. Quid Cambium, & quotuplex? 851. An liceat Cambium minutum? 852. An Cambium per literas? 853. An Cambium reale? 854. Quid de Cambio ficto, seu sicco? Quid de Cambio *Francofurtense*? 855. An liceat pecuniam adulterinam expendere? 856. An liceat famulo lucrari commutando pecuniam Domini?

DUBIUM XI.

Quid sit Locatio, & Conductio? pag. 222.

857. Vide diversos casus apud Busemb. 858. Quando locator potest conductorem expellere ante tempus expletum? 859. An Successor locatoris expellere possit conductorem? 860. An ob sterilitatem debeatur colono remissio pensionis? 861. An liceat pauperi elocare jus mendicandi? 862. An Nuncius proficiscens ad eundem locum, possit accipere a duobus duplicatam mercedem? 863. An conductor obligatus ad meliorationes, illas debeat facere expensis suis? 864. An debeatur salarium famulo ægrotanti? Et an expensæ curationis? (*Vide etiam num. 342. v. 3. Herus.*)

DUBIUM XII.

De Contractu Emphyteusis, Feudi, & Libelli? pag. 223.

865. Quid de Emphyteusi? 866. An debeatur pensio in gravi jactura fructuum? 867. Quid de Feudo? 868. Quid de Contractu Libellatico?

DUBIUM XIII.

Quid sit Sponsio, & Ludus? pag. 224.

869. Quid est sponsio, & an sit licita? 870. An liceat spondere circa peccatum committendum?

871. Quid ludus, & quando licitus? 872. An sit restituendum lucratum a filiofam. aut Religioso? 873. Quid si Religiosus ludat illicite per licentiam generalem? (*Vide etiam l. 4. num. 31.*) 874. An Religiosus possit plus lucrari, quam perdere? 875. An si exponat majorem summam quam possit, teneatur restituere lucratum? 876. An autem filiusfam. teneatur solvere amissum ludo? 877. Quando ludens cum deceptione teneatur restituere? 878. An valeat sponsio, si unus spondeat majorem summam, quam alter? 879. An si unus rem certo sciat, & manifestet? Vide alia ibid. 880. An cogens alterum ad ludendum possit retinere lucratum? 881. An teneatur restituere præsciens se victurum ob suam peritiam? Vel qui utitur astutiis licitis? 882. Quid, si utetur illicitis, & quantum debeat tunc restituere? An liceat ludere precibus sacris?

883. Agitur de ludo vetito. 884. Leges hunc ludum prohibentes. 885. An, & quomodo peccent I. *Laici* hoc usu ludentes? 886. An peccet graviter ludens ob lucrum? 887. An victor ludo vetito possit retinere lucratum? 888. Quid, si impediat Judicem, ne ipsum condemnet? Et an teneatur fateri veritatem Judici interroganti? 889. An possit retinere lucratum, si lusit animo repetendi? 890. An victus teneatur solvere? 891. Quid si uterque renuntiaverit legi? 892. Et an victus poterit petere relaxationem juramenti? 893. An victus possit sibi compensare solutum? 894. An possit transigere, si ficte minitetur repetere in judicio?

895. II. Quoad *Clericos*; quinam Clerici comprehendantur? 896. An certe peccent graviter Clerici ludentes frequenter, & in magna quantitate? 897. Quid, si solum

TRACTATUS VI.

De Præcepto Octavo, Nono, Decimo, & Præceptis Ecclesiæ.

CAPUT I.

De Præcepto Octavo,

DUBIUM I.

DUBIUM II.

DUBIUM III.

CAPUT II.

CAPUT III.

DUBIUM I.

DUBIUM II.

FRANCISCI ANTONII ZACHARIÆ
E SOCIETATE JESU THEOLOGI.

DISSERTATIO
AD ALPHONSI DE LIGORIO
MORALEM THEOLOGIAM
PROLEGOMENA
De Casuisticæ Theologiæ originibus, locis, atque præstantia.

ALPHONSO DE LIGORIO
VIRO DOCTISSIMO
FRANCISCUS ANTONIUS ZACHARIAS.
S. P. D.

Miratus equidem sum, Vir Clarissime, de rebus tuis tam humiliter demisseque sentire Te, ut Theologiam tuam ipsi Romanorum Pontificum doctissimo Benedicto XIV. maxime probatam, e Remondiniano Typographio tertium prodire nolueris, quin exstaret in Operis fronte Dissertatio quæpiam a me elucubrata. Sed quoniam tuæ voluntati obtemperandum fuit, ne benevolentiæ erga meam Societatem tuæ ingratus, honorisque, qui inde in me derivabatur, minus æquus æstimator viderer, non alteri certe, quam tibi qualiscumque hæc Dissertatio debuit inscribi. Eam igitur veluti tuam libens excipe. Vide tamen, ne celeberrimi Operis tui inornata hæc, indigestaque tractatio existimationi palam officiat. Quidquid de illa statueris, erit mihi pergratum; nam etsi indignam illam judicabis, quæ cum Opere tuo prodeat, satis mihi erit, probasse me tibi meam in te voluntatem. Vale. Mutinæ ex Serenissimi Mutinensium Ducis Bibliotheca XVI. Kal. Sept.

DISSERTATIO PROLEGOMENA.

PARS I. HISTORICA.

CAPUT I.

Quinam libri prioribus sex Ecclesiæ sæculis usui essent in re morali?

I. PŒnitentiæ administratio ab ipso nascentis Ecclesiæ exordio eo loco habita fuit, quem tanti Sacramenti dignitas postulabat. Quamobrem non Sacerdotum arbitrio relicta fuit; sed certis adstricta regulis, quæ in librum conferebantur ejus ministris usui futurum. Romanorum cum primis Pontificum Decretales Epistolæ, Siricii, Innocentii, Cœlestini, Leonis &c. in eo libro continebantur. Episcopi enim, & fideles ipsi sæpe de rebus ad Pœnitentiæ disciplinam pertinentibus Romanos Pontifices consulebant. Quin Reges ipsos minime puduit Pontificibus litteras dare, ut ab illis pœnitentiæ suorum scelerum subeundæ rationem acciperent. Exstat hanc in rem illustre Theodeberti Francorum Regis exemplum. Interrogavit ille Vigilium Papam, qua pœnitentia plectendus is esset, qui fratris sui uxorem duxerat. Ac Vigilius quidem quæstioni satisfecit, data ad Cæsarium Arelatensem Episcopum epistola, quæ Tomo I. Conciliorum Galliæ legitur ad ann. 538. *pag.* 246. Hujusmodi ergo Romanorum Pontificum responsa, epistolæque in codicem referebantur, atque ad eas Pœnitentiæ administrandæ ratio exigebatur.

II. Accessere Patrum sententiæ, canonesque pœnitentiæ ab illis editi quum interrogati ab aliis fuissent, quid de tota hac re sentirent. Celeberrima in his est S. Petri Alexandrini Martyris canonica epistola scripta, ut fertur, anno 306. Cum Jo: Zonaræ, & Theodori Balsamonis scholiis Parisiis primum a Cl. Frontone Ducæo nostro edita fuit; deinde Oxoniæ a Gulielmo Beveregio T. 2. *magni Synodici*. Sequuntur deinde, quæ sæpius cum Canonicis epistolis, & inter cetera auctorum suorum opera recusæ sunt, S. Athanasii ad Rufinianum, S. Basilii ad Amphilochium, & S. Gregorii Nysseni ad Letoium in Episcopatu Melitines Cappadociæ Otreii successorem epistolæ.

III. In Conciliis quoque pœnitentiæ ratio universa non semel constituta fuit. Fortunatus aliique Episcopi ad S. Cyprianum dedere litteras, quibus eum rogabant, ut in Episcoporum Synodo constitueret, num post pœnitentiæ triennium *ad communicationem* essent admittendi, qui vi tormentorum subacti *de gradu gloriæ, ad quam plena fidei virtute tendebant, diutinis cruciatibus exciderant*? Respondet autem Cyprianus *epist. Baluz. edition.* 53. videri sibi non esse illis *veniæ locum claudendum*: addit tamen: *quoniam tamen scripsistis, ut cum pluribus collegis de hoc ipso plenissime tractem, & res tanta exigit majus, & impensius de multorum collatione consilium . . . tractabo cum singulis plenius, ut de eo, quod consuluistis, figatur apud nos, & rescribatur vobis firma sententia multorum Sacerdotum consilio ponderata*. Caldonius quoque Cyprianum consuluit *ep.* 18., quid illis faciendum, qui postea *quam sacrificaverunt, iterato tenti extorres sunt facti, & reliquerant possessiones, quas nunc fiscus tenet*. Pacem enim petebant, antequam fidei caussa ad exilii locum properarent. Quid vero Caldonius? *Quamvis*, inquit, *mihi videantur debere pacem accipere, tamen ad consilium vestrum eos dimisi, ne videar aliquid temere præsumere. Siquid ergo ex communi consilio placuerit, scribite mihi*. Porro Cyprianus *ep.* 19. Caldonio rescribit, recte illum sensisse *circa impertiendam fratribus pacem*, laudat tamen illum, quod *exercitatus, & in Scripturis Dominicis peritus caute omnia, & consulte gerat*.

IV. Multo id luculentius in caussa Libellaticorum eluxit. Hæc ad Clerum Carthaginiensem scribebat *ep.* 13. idem Cyprianus: *Desiderastis in hac re formam a me vobis dari: satis plene scripsisse me ad hanc rem proximis litteris ad vos factis credo, ut qui libellum a Martyribus acceperunt, & auxilio eorum adjuvari apud Dominum in delictis suis possunt, si premi infirmitate aliqua & periculo cœperint, exomologesi facta, & manu eis a vobis in pœnitentiam imposita, cum pace a Martyribus sibi promissa ad Dominum remittantur. Ceteri vero, qui nullo libello a Martyribus accepto invidiam faciunt . . . expectent de Domini protectione Ecclesiæ ipsius publicam pacem. Hoc enim & verecundiæ & disciplinæ & vitæ ipsi omnium vestrum convenit, ut præpositi cum Clero convenientes, præsente etiam stantium plebe, quibus & ipsis pro fide, & timore suo honor habendus est, disponere omnia consilii communis religione possimus*. Cypriani consilium expectandæ publicæ pacis, *ut deinde sic collatione consiliorum cum Episcopis, presbyteris, Diaconis, confessoribus pariter ac stantibus laicis facta lapsorum tractaretur ratio*, probatum fuit Clero Romano epistola inter Cyprianicas XXXI. Quid autem factum sit *persecutione sopita*, docet ipse Cyprianus LII. ad Antonianum epistola. *Cum data*, inquit, *esset facultas in unum conveniendi, copiosus Episcoporum numerus... in unum convenimus, & Scripturis divinis ex utraque parte prolatis, temperamentum salubri moderatione libravimus, ut nec in totum spes communicationis, & pacis lapsis denegaretur, ne plus desperatione deficerent, & eo quod sibi ecclesia clauderetur, secuti sæculum gentiliter viverent, nec tamen rursus censura evangelica solveretur, ut ad communicationem temere prosilirent, sed traheretur diu pœnitentia, & rogaretur dolenter paterna clementia, & examinarentur caussæ, & voluntates, & necessitates singulorum, secundum quod* LIBELLO *continetur, quem ad te pervenisse confido, ubi singula placitorum capita conscripta sunt*.

V. Vides heic a Conciliis de pœnitentia, ac reconciliatione leges latas; vides præterea in *libellum* conjecta *placitorum capita*. Libelli porro hujusmodi regulæ instar erant in statuenda, definiendaque pœnitentia. Quamquam conjecturis opus non est, ut a Conciliis de pœnitentia editos canones intelligamus. Exstant hodieque Canones Illyberitani, Ancyrani, & Nicæni primi Concilii, quorum multi ad pœnitentiam spectant. Horum summam uti & eorum, quos SS. Petrus Alexandrinus, Basilius, & Gregorius uterque Nyssenus, & Thaumaturgus suis in canonicis epistolis tulerunt, exhibet clariss. Francolinius *de pœnitentiæ disciplina lib.* 1. *cap.* 4. & 5. Nos ex eo illam sequentibus capitibus dabimus.

CA-

C A P U T II.

Græcorum aliquot Patrum, nempe S. Petri Alexandrini, S. Gregorii Thaumaturgi, S. Basilii, & S. Gregorii Nysseni Canones Pœnitentiales.

§. I.

Canonum S. Petri Alexandrini summa.

PRimo *Canone* jubet, eos, qui post multa tormenta ex imbecillitate cesserant hostibus fidei, & sacrificaverant, jamque trium annorum pœnitentiam peregerant, aliis quoque quadraginta diebus manere in pœnitentia, & sic admitti.

Can. 2. Eos qui solo carceris squalore afflicti lapsi erant post triennium pœnitentiæ jam peractæ, alterius quoque anni pœna puniri, jubet.

Can. 3. Triennali pœnitentia castigat eos qui nihil tale passi, solo metu victi fuerent.

Can. 4. Eos qui post lapsum non recurrebant ad remedia pœnitentiæ, execrabiles esse, dicit, tamquam eam ficulneam infructuosam, cui Christus in Evangelio malediait.

Can. 5. Semestri pœnitentia castigat eos, qui simularant accedere ad aras, vel scribere, quod fidem negabant, non nude autem, & aperte hoc fecerant, sed arte aliqua eos qui vim afferebant, deluserant.

Can. 6. Servos qui dominorum jussu, ac minis compulsi sacrificarant, anno punit.

Can. 7. Dominis qui servos sacrificare coëgerant, & ipsi sacrificare simularant, triennii pœnam injungit.

Can. 8. Mandat, ut recipiantur illi, qui lapsi in quæstione fidei, sed postea pœnitentia ducti, fortiter se Christianos esse professi erant: & in carcerem traditi tormenta quoque sustinuerant.

Can. 9. Recipi similiter mandat eos qui temere tyrannis seu tortoribus obtulerant se, ignorantes, non licere his se periculis objicere, & hostes fidei in se, & in alios fideles irritare.

Can. 10. Arcet a sacro Ministerio eos clericos qui sponte, ac temere fidei certamen ingressi, postea tormentis victi, lapsi erant, quamvis nova fidei confessione lapsum emendassent, quia videlicet non debebant se periculo exponere, & sibi commissam populi docendi curam deserere. Admitti tamen eosdem vult ad communionem cum Fidelibus, ne si hac quoque priventur, alii qui lapsi sunt, resurgere negligant.

Can. 11. Vult preces & alia pia opera Deo offerri pro iis, qui sponte certamen ingressi, & postea lapsi in tormentis, pœnitentiam egerant; nec vult, eos Fidelium communione privari.

Can. 12. Docet non esse reprehendendos eos qui se ipsos, datis pecuniis, torture liberarant, maluerantque suæ pecuniæ quam suæ animæ jacturam facere.

Can. 13. Negat similiter, esse culpandos eos, qui, relictis suis facultatibus, recesserant, timentes ne vi tormentorum abnegare fidem cogerentur, etiamsi alii detenti essent & puniti propter ipsos. Subintellige, *servatis servandis*.

Can. 14. Docet, posse manere in sacro ministerio, & collocari inter Confessores eos, qui profano sacrificio adesse, & ex idolothytis carnes comedere, & vinum bibere coacti fuerant, ore videlicet violenter aperto, ingestoque cibo, & potu sacrilego; cum interea sibi manus uri, aliisque modis torqueri se finerent, nec ullo modo ministrorum improbitati annuere se, significasent.

Can. 15. & ultimo dicit, citra omnem reprehensionem servari in sa Ecclesia traditionem, & præceptum jejunii quartæ, & sextæ feriæ.

Hic Petri Alexandrini Canones sunt, nec ut vides, sunt admodum severi. Severiores condidit Gregorius Thaumaturgus in vindictam, & correctionem eorum scelerum, quæ ut supra dicebam commissa a quibusdam fidelibus per summam impietatem fuerant, occasione barbaricæ incursionis.

§. II.

Canones S. Gregorii Thaumaturgi.

PRimo Canone dicit, non esse laborandum de iis, qui idolothyta, sibi a suis Dominis apposita comederant; cum præsertim constans fama esset, barbaros in ea incursione idolis non sacrificasse, nec similiter damnandas eas captivas mulieres, quibus per vim barbari erant abusi, nisi jam antea & aliunde prava fuisset ipsarum vita.

Can. 2. Abdicat, idest ejicit ab Ecclesia eos qui impia quadam avaritia repuerent ea, quæ ex barbarica deprædatione relicta fuerant, veluti consummatores impietatem barbarorum, putantesque, esse sibi lucri tempus quod erat exitii communis.

Can. 3. Idem delictum ab impiis his furibus commissum exaggerat, docetque, esse habendum tamquam Deo dedicatum quidquid reperitur a nobis quod nostrum non est, sed alienum.

Can. 4. Pergit expendere prædicti furti gravitatem.

Can. 5. Damnat eos, qui aliena, quæ repererant, retinebant, loco rerum propriarum, quas in ea calamitate amiserant.

Can. 6. Mandat inquiri, an verum esset quod audierat, nempe aliquos ejus regionis Christianos ausos vi detinere captivos, qui ex barbaris fugiebant, quod dicit esse factum impium, & incredibile.

Can. 7. Dicit nec esse admittendos ad divinarum laudum auditionem eos Christianos, qui postquam captivi facti sunt, barbaris consenserant, & cum eis veluti barbari, effecti sui generis Christianos interfecerant, vel vias barbaris ignotas, & ad Christianos ducentes ostenderant.

Can. 8. Incipit magis determinate pœnas taxare, eos proinde qui alienas domos invadere ausi fuerant, si accusati convincerentur, nec auditione dignos esse pronunciat. Sin autem se ipsos enunciassent, referri debere in numerum Pœnitentium secundæ classis, nempe audientium.

Can. 9. Mandat ut qui in campo, vel in ædibus aliquid a Barbaris relictum invenerant, si accusati convicti fuissent, referrentur in Ordinem Pœnitentium tertiæ classis, nempe substratorum.

Can. 10. Docet, debere eos qui res alienas invenerant, eas reddere sine lucro, nec aliquid exigere veluti pretium inventionis, vel custodiæ.

Can. 11. & ultimo statuit locum Pœnitentium secundum diversos illos quatuor pœnitendi gradus, hoc modo: *Fletus, seu luctus est extra portam Templi, ubi peccatorem stantem oportet Fideles ingredientes orare, ut pro se precentur. Auditio est intra portam in portico, ubi oportet, eum qui peccavit, stare usque ad catechumenos, & illinc egredi. Audiens enim Scripturas, & doctrinam ejiciatur, & precatione indignus censeatur. Subjectio autem, seu substratio est, ut intra Templi portam stans cum catechumenis non egrediatur: Congregatio, seu consistentia, ut cum Fidelibus consistat, & cum catechumenis non egrediatur: postremo est participatio Sacramentorum.*

§. III.

Canones S. Basilii.

S. Basilius Archiepiscopus Cæsareæ Cappadociæ ad Amphilochium Iconii Episcopum, a quo consultus fuerat, rescribens, quæstionibus de moribus, & de punitione delinquentium ab eo propositis per Canones octoginta quinque respondet. Sunt autem qui sequuntur, omisso primo, quo agitur de aliquibus Hæreticorum sectis, eorumque legitimo, aut illegitimo Baptismo, & de Schismaticis, & celebrantibus illegitimos conventus, ac de ratione agendi cum utrisque.

Can. 2. *Quæ de industria fœtum corrupit, abortum faciens cædis pœnas luat &c. Oportet autem non usque ad obitum eorum confessionem extendere, sed decem quidem annorum mensuram admittere: definire autem non tempore, sed modo pœnitentiæ medicinam* oportet. Scilicet hoc tempus decennii contrahendum, aut protrahendum est pro mensura doloris, & humilitatis, quam pœnitens ostendit.

Can. 3. *Diaconus post diaconatum fornicatus a diaconatu quidem ejicietur, in laicorum autem locum extrusus a communione non arcebitur &c.* In fine monet scire Episcopum debere *quæ sunt summi juris, & quæ sunt consuetudinis*, ut videlicet pœnas summo jure statutas temperare sciat ex consuetudine, si præsertim qui deliquit, sit emendatus, nam, inquit, *verior est medicina recessus a peccato.*

Can. 4. *Trigamorum, & polygamorum eundem Canonem definimus &c. Oportet autem non eos omnino arcere ab Ecclesia, sed dignari auditione duobus, vel tribus annis, & postea permitti quidem consistere, seu in Fidelium esse congregatione, a boni tamen* (id est Eucharistiæ) *communione abstinere, & sic postquam aliquem pœnitentiæ fructum ostenderint, communionis loco restituere.*

Can. 5. *Hæreticos, qui in excessu e vita pœnitentiam agunt, recipere oportet, recipere autem non sine judicio, sed examinantes, an veram pœnitentiam ostendant, & si fructus habent, qui salutis studium testificentur.*

Can. 6. *Canonicorum fornicatio pro matrimonio non reputetur &c.* Canonicos dicit (inquit Balsamon) Clericos, Monachos, Monachas, & quæ virginitatem professæ sunt.

Can. 7. *Masculorum, & animalium initores, & homicidæ, & venefici, & adulteri, & idololatræ eadem condemnatione digni habentur &c.*

Can. 8. *Qui securi in ira adversus uxorem suam usus est, est homicida &c.* Hic fuse disserit de homicidio voluntario, & involuntario.

Can. 9. *Domini dictum secundum sententiæ consequentiam ex æquo, & viris, & mulieribus convenit, quod non licet a matrimonio discedere præterquam propter fornicationem &c.* Hic disserit de divortio.

Can. 10. *Qui jurant, se ordinationem non admittere, ejurantre ne cogantur pejerare &c.* Idest non cogantur ordinationem suscipere, & solvere vinculum quod sibi injecerunt. Monet autem esse expendanda verba jurisjurandi, an sit verum juramentum; & alia subdit quæ ad vindictam peccatorum, aut pœnitentiam non pertinent.

Can. 11. *Qui involuntariam cædem fecit in undecim annis abunde judicio satisfecit.* Hic definit quis censendus sit mortuus ex accepto vulnere, quis ex alia infirmitate.

Can. 12. *Digamos Canon omnino a ministerio exclusit.*

Can. 13. *Cædes in bellis factas Patres pro cædibus non reputavere, ut mihi videtur; ignoscentes iis, qui pro pudicitia, & pietate decertant. Recte autem forte habet consulere, ut qui sunt manibus non puris sola trium annorum communione abstineant.* Hic hortatur fere omnes milites ad triennalem pœnitentiam.

Can. 14. *Qui usuras accipit, si injustum lucrum in pauperes consumere voluerit, & ab avaritia morbo deinceps liberari, est ad Sacerdotium admittendus.*

Can. 15. & 16. Solam continent explicationem quorundam verborum Scripturæ, circa quæ quæstionem injecerat in sua epistola Amphilochius.

Can. 17. *Interrogasti nos de Biano Presbytero, an propter jusjurandum sit in Clerum suscipiendus &c.* Is propter Infidelis cujusdam minas nefarium jusjurandum cum aliis Sacerdotibus Antiochiæ juraret. Respondet autem, posse hunc privatim obire Presbyterorum munera, non autem in publicis conventibus, idque fuisse Antiochiæ decretum dicit.

Can. 18. *De lapsis virginibus &c. Patres quidem clementer, & leniter in eorum qui labuntur infirmitatem se gerentes esse admittendas sanxerunt post annum pænitentiæ.* Ipse vero vult eas puniri tanquam adulteras. Monet autem non esse habendam ratam, & firmam ejus virginis professionem, quæ non sit sedecim, vel septemdecim annos nata diuque probata, subditque: *Multas enim Parentes, & Fratres, aut cognati offerunt ante ætatem, non ex seipsis ad cœlibatum incitatas, sed sæculare quippiam procurantes, quas non facile admittere oportet, donec aperte propriam suam sententiam perscrutati fuerimus.* Reddit autem eam rationem, propter quam Virgines prædictæ sint majori pœna afficiendæ, quam fuerat antea decretum, quod *Dei gratia Ecclesia fortior fieret, ut ei videbatur, & ordo Virginum augeretur.*

Can. 19. *Virorum quoque professiones non novimus, præterquam si qui se ipsos Monachorum ordini adjudicarint, qui tacite videntur cœlibatum admittere, sed illis quoque illud existimo præcedere oportere, ut ipsi interrogentur, & evidens ipsorum accipiatur professio, ut postquam se ad libidinosam, & voluptuariam vitam converterint, eorum qui fornicantur punitioni subjiciantur.* Quæ autem sit pœna fornicationis, & adulterii docet postea.

Can. 20. *quæcumque mulieres, cum essent hæreticæ, virginitatem professæ sunt, deinde postea matrimonium maluerunt, non existimo, eas oportere condemnari. Quæcumque enim dicit lex, iis dicit,* Qui sunt in lege. Quæcumque autem *jugum Christi nondum subierunt, ea nec Domini leges norunt, &c.*

Can. 21. Qui obscurior est, dicit consuetudinem intellectu difficilem invaluisse, ut vir dimittat uxorem adulteram, ipse vero, si aliam fœminam solutam cognoverit, non dimittatur tamquam adulter; hunc tamen puniri docet non ut reum simplicis fornicationis, sed pœna majori.

Can. 22. *Eos qui ex raptu habent mulieres, si aliis quidem desponsas abripuerint, non prius oportet admittere, quam ab eis ablatæ sint, & sit in eorum potestate, quibus desponsæ fuerant, an eas velint accipere, an desistere. Si quis autem vacantem* (idest desponsatam) *acceperit, auferre quidem oportet, & suis restituere, illorum autem sententiæ permittere, sive sint parentes, sive fratres, sive quicumque alii virgini præsint, & si ei quidem tradere voluerint, Matrimonium constituere, sin autem renuerint, non cogi. Ei autem qui mulierem vel vi, vel clam a se vitiatam habet, necesse est fornicationis pœnas imponere. Est autem in quatuor annis præfinitum fornicatoribus supplicium. Oportet autem eos anno primo a precibus expelli, & ipsos deflere ad fores Ecclesiæ, secundo autem ad auditionem admitti, quarto ad congregationem cum populo, abstinentes ab oblatione, deinde eis permittí boni communionem.*

Can. 23. *De his autem qui duas sorores uxores ducunt, vel eis, quæ duobus fratribus nubunt, a nobis edita est epistola, cujus exemplum tuæ pietati misimus: qui autem sui fratris uxorem accepit, non prius admittetur, quam ab ea recesserit.* Epistola, cujus exemplum a se missum dicit, est ad Diodorum in qua sic habet. *Si quis affectu immunditiæ correptus ad illicitam duarum uxorum communicationem exorbitaverit, id neque conjugium esse censendum, neque talem ad Ecclesiasticum cœtum admittendum, priusquam a se invicem dirimantur.*

Can. 24. *Viduam, quæ in viduarum numerum relata est, hoc est, quæ ab Ecclesia in Diaconatum suscepta est, censuit Apostolus nubentem esse despiciendam* (hoc est ab Ecclesia expellendam, ut interpretatur Balsamon) *viro autem viduo nulla est res imposita, sed sufficit eis digamorum pœna,* (quæ erat ad unum annum segregatio.) *Porro vidua sexaginta annos nata, si rursus cum viro habitare voluerit, boni communione non dignabitur, donec ab impuritatis perturbatione cessaverit. Sed si ante sexaginta annos eam in numerum retulerimus, nostra est, non mulieris culpa,* si hæc post ordinationem nubat.

Can. 25. *Qui a se stupratam mulierem detinet, stupri quidem* pœnam subibit, ei autem mulierem habere permittetur.

Can. 26. *Fornicatio non est matrimonium, sed nec initium matrimonii. Quare, si fieri possit, ut qui per fornicationem conjunguntur, separentur, id est melius. Sin autem eis omnino placeat consortium, fornicationis quidem pœnam agnoscant; ne separentur autem, ne quid deterius accidat.*

Can. 27. *De Presbytero, qui per ignorantiam nefariis nuptiis implicitus est* (eam ducendo quam ducere non poterat) *definivi quæ oporteat, esse scilicet cathedræ participem,* (ut scilicet sedeat cum Presbyteris) *a reliquis autem actionibus abstinere: ei enim sufficit, ut veniam consequatur. Ut is autem aliis benedicat qui sua debet vulnera curare, non est consentaneum. Benedictio enim est sanctificationis communicatio; qui autem eam non habet propter ignorantiæ lapsum, quomodo aliis communicabit? Nec ergo publice, nec privatim benedicat, nec Christi corpus aliis impertiat, nec aliquod aliud sacrum ministerium obeat, sed quod præsideat contentus aliis, & Christo defleat, ut sibi ignorantiæ peccatum condonetur.*

Can. 28. *Illud quidem mihi visum est ridiculum vovere aliquem a carnibus suillis abstinere. Quamobrem dignare eos docere, ut ab ineptis votis, & promissis abstineant; usum quidem esse indifferentem permitte. Nulla enim Dei creatura est rejicienda, quæ cum gratiarum actione accipitur. Quare votum est ridiculum, non abstinentia necessaria.*

Can. 29. *Id quoque quod est, jurare principes, quod subjectis male facturi sint, magna medicina opus habet* (idest magna curatione) *Medela autem eorum est duplex; una quidem, ut ipsi doceantur non facile jurare. Altera, ne in malis judiciis persistant &c.* idest ne faciant quod malum est, & male jurarunt se facturos, ut si quis juraverit, *se fratris oculos effossurum*, ut infra dicit, id certe facere non debet.

Can. 30. *De his qui rapiunt, canonem antiquum non habemus, sed propriam sententiam proferimus, ut ipsi, & qui cum eis rapiunt, tribus annis sint extra orationes. Quod autem violenter non fit, nulli est pœnæ obnoxium, quando nec stuprum, nec furtum rem præcesserit, est autem vidua sui juris, & in ejus est potestate sequi.* Idest (inquit Balsamon) *si mulier se ipsam sua sponte tradiderit, cum nec stuprum, nec furtum, hoc est clandestinus concubitus præcesserit, nulli est crimini obnoxius, qui eam accepit; similiter nulli quoque pœnæ est subjectus, qui viduam hoc modo recipit.*

Can. 31. *Quæ, cum vir secessit, & non appares, antequam de ejus morte certior facta sit, cum alio cohabitavit, mœchatur.*

Can. 32. *Qui peccatum ad mortem peccant* Clerici *de gradu quidem dejiciuntur; a Laicorum autem communione non arcentur. Non enim vindicabis bis in idipsum.* Peccatum ad mortem vocat S. Pater, ut interpretatur Balsamon, *omne peccatum, quod capitale inducit supplicium.*

Can. 33. *Mulier quæ in via peperit, & sui fœtus curam non gessit, cædis crimine teneatur.*

Can. 34. *Adulterio pollutas mulieres, & confitentes ob pietatem,* (idest sponte, ut explicat idem interpres) *vel quomodocumque convictas publicare quidem Patres nostri prohibuerunt, ne convictis mortis præbeamus. Eas autem stare sine communione jusserunt, donec impleretur tempus pœnitentiæ.* Adulteri stare debebant quatuor annis cum deflentibus, quinque cum audientibus, quatuor cum supplicibus, seu substratis, & duobus cum iis, qui consistunt absque communione: Noluerunt autem Patres occulto adulterio pollutas ad isthæc quatuor loca amandari, ne inde pateret earum crimen, & a maritis occiderentur.

Can. 35. *In marito, qui ab uxore relictus est, considerare oportet causam derelictionis, & si præter rationem eam recessisse apparuerit, est maritus quidem dignus venia, illa vero pœna. Ei autem venia, ut Ecclesiæ communicet, dabitur.*

Can. 36. *Militum uxores, quæ cum mariti ipsarum non appareant, nupserunt, eidem rationi subjiciuntur, cui & quæ propter maritorum peregrinationem, ac absentiam, reditu non expectato, nupserint. Sed res nonnullam hic veniam admittit, quod major sit mortis suspicio.* Et propter hoc is Canon

non

non differt a *Can.* 31. ibi enim non agitur de viro milite, de quo hic agitur.

Can. 37. *Qui postquam aliena ei ablata fuerit, uxorem duxit, in prima quidem adulterii accusabitur, in secunda vero reus non agetur.* Idest punietur tanquam adulter propter primam quam duxit, & deserere coactus fuit, quia erat aliena, nempe alteri juncta, non autem propter secundam, quam duxit in uxorem. Id autem dixit propter eos, qui adulteris in pœnam commissi adulterii nuptias interdicebant.

Can. 38. *Puellis, quæ præter patris sententiam fornicatores secutæ sunt, reconciliatis parentibus, videtur res remedium concedere, sed non protinus ad communionem restituuntur, sed triennio punientur.*

Can. 39. *Quæ vivit cum adultero, est omni modo adultera.* Agit de muliere quæ non est uxor ejus, qui adulterium commisit; nam uxor utique cohabitare potest cum conjuge adultero.

Can. 40. *Quæ præter Domini sententiam se viro tradidit, fornicata est; quæ autem postea libero matrimonio usa est, nupsit.* (Idest si postea Dominus consensit, vel liberam contrahendi facultatem dedit, tunc matrimonium consistit.) Quare illud fornicatio, hoc matrimonium. Eorum enim qui in alterius potestate, pacta conventa firmi nihil habent.

Can. 41. *Quæ in viduitate habet sui potestatem, & viro cohabitat, ab omni accusatione est libera, si nemo est qui conjugium divellat, cum dicat Apostolus, si mortuus sit maritus, libera est ut nubat, cui velit tantum in Domino.*

Can. 42. *Quæ sine iis, qui habent potestatem, fiunt matrimonia, sunt fornicationes. Nec ergo vivente patre, nec Domino, ii qui conveniunt, sunt ab accusatione liberi, donec conjugio Domini annuerint; tunc enim accipit firmitatem conjugium.*

Can. 43. *Qui mortis ictum dedit proximo, est homicida, sive prior percussit, sive ultus est,* ac proinde homicidii pœna puniendus.

Can. 44. *Diaconissa quæ una cum Græco* (idest cum homine fideli, & baptizato) *fornicata est, non est ad Communionem admittenda; ad oblationem autem septimo anno admittetur; scilicet si in castitate vitam agat: Græcus autem qui post fidem rursus ad sacrilegium accedit, ad vomitum revertitur. Non vero Diaconissæ corpus, ut consecratum, esse in usu carnali non amplius permittimus,* & ideo prædictum Græcum, qui post Baptismum redit ad vomitum, & ad mores Ethnicorum, auderque coire cum Diaconissa Deo consecrata, ut reum sacrilegii punit.

Can. 45. *Si quis accepto nomine Christianismi, Christum contumelia afficit* (vivendo more Ethnicorum) *nulla est illi appellationis utilitas.*

Can. 46. *Quæ per ignorantiam nupsit ei, qui ab uxore ad tempus derelictus est deinde dimissa est, ut prior* (uxor) *ad ipsum revertatur, fornicata quidem est, sed per ignorantiam. A matrimonio ergo non prohibebitur, sed melius est, si sic manserit.*

Can. 47. Dicit esse rebaptizandos quosdam Hæreticos, quamvis dicerent se esse baptizatos in Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum. Sed in fine hujus rei decisionem ad Synodum Episcoporum remittit. Hujus canonis afferendi locus, & occasio forte erit infra *lib.* 2. *cap.* 10.

Can. 48. *Quæ a marito dimissa est, mea quidem sententia manere debet. Si enim Dominus dixit; Si quis reliquit uxorem præter quam ratione fornicationis, facit eam adulterari, ex eo quod eam adulteram nominet, exclusit eam a societate cum alio &c.*

Can. 49. *Stupra quæ per vim inferuntur, non sint accusationi obnoxia. Quare, si ancillæ vis allata fuerit a proprio Domino ea a culpa est libera.* Et ideo ipsa non accusetur, nec puniatur, bene autem Dominus.

Can. 50. *Trigamiæ lex non est. Quare lege tertium matrimonium non approbatur. Verumtamen ea ut Ecclesiæ inquinamenta videmus, sed publicis condemnationibus non subjicimus, ut quæ soluta, ac profusa fornicatione sunt magis expetenda:* Hæc circa digamos, ac trigamos docet S. Pater in his Epistolis, ex disciplina ejus Ecclesiæ, vel temporis. Lege Card. Baron. ad *ann.* 314. *num.* 91.

Can. 51. *Quod adversus Clericos statutum est; Canones indefinite ediderunt, unum in iis, qui lapsi sunt, supplicium decerni jubentes, a ministerio scilicet motionem, sive sint in gradu, sive etiam in ministerio, quod non impositis manibus datur, perseverent.* Idest sive habeant ordines majores, sive minores, ut idem Balsam.

Can. 52. *Quæ fœtui in via nati curam non gessit, si cum posset quidem servare, neglexerit, vel se ideo peccatum celare existimans, vel etiam omnino belluina, & inhumana cogitatione impulsa,* (idest si id fecerit, vel ex negligentia, vel ad factum celandum, vel ex quadam feritate) *tanquam propter homicidium judicetur. Sin autem eum concinnare, & componere non potuit, & propter solitudinem, rerumque necessariarum inopiam fœtus interiit, matri ignoscendum est.* De hac eadem re agitur *Can.* 33. Sed hic iusius, addito casu ejus matris, cui fœtus perit inculpate.

Can. 53. *Vidua Ancilla forte non multum lapsa est, quæ sub raptus simulatione, secundum matrimonium eligit. Quamobrem eam de illo accusare non oportet: neque enim simulatio judicatur, sed voluntas* (idest non debet institui judicium de simulatione ipsa, quæ non est ingens culpa, sed de voluntate. Voluntas autem ipsius alia non fuit, ut credi debet, quam contrahendi iterum matrimonium, quod, quia contrahere impediebatur forte a primi conjugii cognatis, inquit hic Balsamon, recurrit ad eam simulationem) *Clarum est autem quod illam manet pœna digamiæ,* si videlicet contrahere matrimonium aliunde non poterat.

Can. 54. *De involuntariis cædibus scio me ante hoc tempus scripsisse pro viribus* (scilicet *Can.* 8. desumpto ex ejus *Ep. I. ad Amphilochium*, nam reliqui Canones post *Canon.* 16. *usque ad* 50. *sunt in Ep.* 2.) *& nihil ultra illa possum docere. Est autem tuæ prudentiæ pro circumstantiæ proprietate pœnas intendere, vel remittere.*

Can. 55. *Qui se latronibus adversos objiciunt* (eos vel invadendo, vel ut noxios ob communiorem utilitatem interficiendo) *Si sint quidem extra Ecclesiam, a boni communione arcentur: si sint autem Clerici, a gradu deponuntur. Quicunque enim, inquit, gladium accepit gladio peribit.*

Can. 56. *Qui sua sponte interfecit, & postea pœnitentia ductus est, viginti annis Sacramento non communicabit. Viginti autem anni sic in eo dispensabuntur. Debet quatuor annis deflere stans extra Fores Templi, & fideles ingredientes rogans ut pro eo precentur, suam iniquitatem pronuncians,* idest faciens publicam sui delicti confessionem. *Post quatuor autem annos inter auditores recipietur, & quinque annis cum ipsis egredietur* (idest Templo exibit, dum illi abire voce Diaconi jubentur.) *Septem autem annis cum iis, qui in substratione orant, egredietur* (idest, cum Catechumeni competentes ab eodem exire jubentur, ipsi etiam exibunt) *In quatuor annis solum stabit cum Fidelibus, sed non erit oblationis particeps: iis autem expletis erit Sacramentorum particeps.*

Can. 57. *Qui non voluntarie interfecit, undecim annis Sacramentis non communicabit. Undecim autem anni sic in eo dispensabuntur. Duos quidem annos deflebit: tres autem annos inter auditores perseverabit in quatuor substratus, & anno solum consistet, & deinceps ad sacra admittetur.*

Can. 58. *Qui adulteravit, in quindecim annis Sacramentis non communicabit. In his autem quindecim annis sic quoque dispensabitur. Quatuor annis erit deflens, quinque audiens, quatuor substratus, in duobus consistens sine communione.*

Can. 59. *Fornicator septem annis, sanctis non communicabit, duobus deflens, & duobus audiens, & duobus substratus, uno solo consistens, octavo autem ad communionem admittetur.* Hic Balsamon (quod monui in *Cler. Rom.*) ita subdit: *Etiamsi quæ præsentibus duobus Canonibus decreta sunt, quod ad dictionem attinet, clarissima, sed tamen quod ad praxim attinet, sunt omnino difficillima. Nemo enim ea quæ illic continetur, ratione curatur, & nisi esset inenarrabilis clementis Dei misericordia, omnis caro periisset.* Quod si adulteria, & fornicationes non curabantur pœnitentia canonica, putasne fuisse reliqua canonica tot annorum pœnitentia curata?

Can. 60. *Quæ virginitatem professa a voto suo, ac professione lapsa est, peccati adulterii tempus in sua vitæ dispensatione complebit* (idest tamdiu, & eodem modo punietur ut adultera) *Idem, & in iis, qui vitam Monasticam profitentur, & labuntur.*

Can. 61. *Qui furatus est, si ex se quidem pœnitentia motus seipsum accusaverit, anno a sola Sacramentorum communione arcebitur. Sin autem convictus fuerit, duobus annis tempus illi ad substrationem, & consistentiam dividetur, & tunc communione dignus habeatur.* Hic ita subdit Balsamon. *Tu autem* (o lector) *opta ne præsens Canon secundum furis definitionem intelligatur, quæ dicit, Fur est qui præter Domini voluntatem aliena contrectat, sciens eum molestia afficere. Nullus enim fere eorum, qui in vita versantur, Sacramentis, ut mihi videtur, communicabit, si hoc datum fuerit.* (Nimirum omnes erunt in Ordinem Pœnitentium redigendi.) *Nam monasteriorum quoque ministri etiamsi sint religiosissimi, præter suorum Præfectorum sententiam aliquid sibi modicum ad vitam sustentandam privatim accipiunt, & ad alios transferunt,* (quam modica simul juncta quid magnum faciunt) *& filii a parentibus subripiunt. Mitto servorum nequitias, & clandestinas subreptiones eorum, quæ ad Dominos suos pertinent.* Igitur nec hujus Canonis observantia vigebat, nec eam unquam viguisse dicit, aut innuit idem interpres, qui id malum non refert in vitium sui temporis.

Can. 62. *Qui suam in maribus turpitudinem ostendit ei tempus dispensabitur illius, qui adulterii scelus admisit,* idest masculorum concubitores puniantur, ut adulteri, quindecim annorum pœnitentiam.

Can. 63. *Qui in brutorum concubitu suam impietatem profitetur, eundem rationem confitens observat,* idest eadem pœ-

na

na plectetur, *postquam* (inquit Balsamon) *a male defecerit, & confessus fuerit*. Sed verior interpretatio collecta ex *Canon.* 56. & ex illis videtur hæc esse, debere hunc subire prædictam pœnitentiam in locis præscriptis, & faciendo publicam confessionem, quæ vel confiteretur delictum in specie, vel saltem diceret, se fœdissime peccasse, vel esse hominum nequissimum, quæ confessio facienda erat, tempore fletus, ut dicitur eo *Canon.* 56. & innuitur *Can. sequ.* quo eadem pœna infligitur. Et *Can.* 73.

Can. 64. Pejurus undecim annis non erit communionis particeps, duobus annis deflens, tribus audiens, quatuor substratus, anno solum consistens, & tunc communione dignus habebitur.

Can. 65. Qui præstigias, vel veneficum fatetur, is homicidæ tempore confitebitur, ita dispensatus ut qui in unoquoque peccato se ipsum convicit; idest homicidæ pœna plectetur, ac proinde tantum deflebit extra fores Templi confitens peccatum suum, audiet, substernetur, & consistet, quamdiu debet homicida, nec majori pœna punietur, quia se ipsum convicit sponte confitens unumquodque peccatum, seu alterutrum ex his duobus peccatis.

Can. 66. Qui sepulcra effodit, undecim annis carebit communione, duobus deflens, tribus audiens, quatuor substratus, uno consistens, & tunc admittendus.

Can. 67. Cum sorore coitus homicidæ tempore punietur.

Can. 68. Prohibitæ cognationis in matrimonium conjunctio; si deprehensa fuerit, ut quæ in hominum peccatis facta est, subibit adulterorum pœnas. Idest matrimonia inita contra leges inter cognatos, utpote contracta cum peccato, puniantur tamquam adulteria.

Can. 69. Lector si cum sua sponsa ante matrimonium commercium habuerit, postquam anno cessaverit, ad legendum recipietur manens non ulterius promovendus (idest punietur annua suspensione a suo officio, neque provehetur postea ad altiorem ordinem) *quod si absque desponsatione furtim coierit, cessabit a ministerio. Idem & Minister*. Idest si vero coierit cum ea, quæ non est sibi desponsata, cessabit a suo officio in perpetuum, ac proinde deponetur. Eadem pœna punietur, si id fecerit, minister, idest, inquit Balsamon, Hypodiaconus: *non enim permittitur Hypodiacono, sicut, & Lectori post ordinationem desponsatam habere mulierem, & matrimonium contrahere*. Hypodiaconus autem est is quem dicimus Subdiaconum.

Can. 70. Diaconus qui pollutus est in labris (fœda oscula corpori fœmineo imprimens,) *& se eo usque peccasse confessus est, a ministerio prohibebitur* (non tamen in perpetuum, sed ad tempus:) *ut autem sit Sacramentorum cum Diaconis particeps, dignus habebitur; id ipsum autem presbyter quoque. Si quid autem amplius peccasse quis deprehensus fuerit, in quocumque sit gradu, deponetur*. Idest si usque ad coitum progressus fuerit, cessabit in perpetuum a suo ministerio.

Can. 71. Qui uniuscujusque prædictorum peccatorum fuit conscius, & non confessus, sed convictus est tanto tempore, quanto malorum effector punitus est, ipse quoque punietur. Conscium autem alicujus peccati, dicit Balsamon, esse hic eum qui *opem, & auxilium tulit, vel dolose consuluit, vel eum qui scit, & potest prohibere, nec prohibuit.*

Can. 72. Qui se vatibus, vel hujusmodi aliis tradit; ipse quoque homicidarum tempore punietur. Vult hic puniri, ut homicidas, eos qui, ut futura sciant, consulunt vates, nempe, ut interpretatur Balsamon, eos qui non simplices incantationes faciunt, sed ut futura scire, & renunciare possint, invocant Dæmones, ac Deum negant.

Can. 73. Qui Christum negavit, & salutis mysterium transgressus est, eum toto vitæ suæ tempore deflere, & confiteri convenit in tempore quo e vita excedit, Sacramento dignum habitum, propter Fidem divinæ clementiæ. Ut hunc canonem cum antiquioribus conciliet Balsamon in ejus interpretatione hæc habet: *Cum autem Ancyrana Synodus, & sacrosanctus Martyr Petrus extremo excommunicationis supplicio* (nempe usque ad mortem) *neminem subjiciunt, & præsenti canoni veluti adversentur, dic, quod Patres statuerunt pœnas suis temporibus convenientes*. Postea dicit debuisse tempore persecutionum mitius puniri apostatas, quam tempore Basilii, quo illæ desierant.

Can. 74. Sin autem unusquisque eorum, qui in prædictis peccatis fuere, confessus bonus evaserit, & is, cui a Dei benignitate ligandi, & solvendi credita est potestas, fiat clementior, videns summam ejus qui peccavit confessionem, ad diminuendum pœnarum tempus non erit dignus damnatione, cum historia scripturarum significet, quod qui cum majori labore confitentur, Dei misericordiam celeriter apprehendebant. Dicit hic Balsamon, isto Canone tribui potestatem regionis Pontifici temperandi pœnas canonicas pro contritione pœnitentis. Notatque *discrimen quod est inter judices, qui pronunciant corporales punitiones adversus eos qui sunt criminibus obnoxii, & Episcopos qui decernunt pœnas Ecclesiasticas adversus eos, qui animæ peccata confitentur. Illi enim* (inquit) *pœnas a lege constitutas, nec possunt augere, nec minuere sine jussu Imperatoris. Hi vero nostrorum peccatorum onera suscipientes, tanquam Deo pro nobis rationem reddituri pro suo arbitratu pœnas, & augent, & minuunt, & ideo in eorum est potestate non solum pœnarum tempora minuere, sed etiam pœnas commutare, &c.* Ut autem intelligeremus, hanc pœnæ diminutionem, vel mutationem debere fieri prudenter, refert, uti, cum quidam miles in voluntariæ cædis crimen incidisset, & a quodam Antistite post valde modicum tempus datis scriptis absolutus esset, id ægre tulit Imperator, voluitque rem expendi Synodaliter: Synodus autem, minime admittens excusationem Episcopi, qui pro se hunc Basilii canonem, aliusque similes afferebat, *militem quidem canonicarum pœnarum rursus compedibus subjecit: Antistitem autem ad aliquantum temporis ab officii, ac ministerii suspensione punivit, dicens, quod Antistitibus quidem licet pœnas canonicas augere, & diminuere; aranearum autem filis ligare qua debent tribus rudentibus alligari, non concessum est. Dicitur autem quod propter illius militis causam edidit potens, & Sanctus noster Imperator de voluntariis homicidiis Novellam, quam etiam lege retro situm*; nempe in explicatione *Can.* 8. ubi eam recitat. Ad intelligenda autem, & confirmanda quæ dicam *lib.* 2. non utile tantum, sed necessarium est, ut eam audias, aut saltem ejus partes aliquas. Igitur in loco citato ita prædictus Interpres.

Quia autem de voluntariis homicidiis, mense Aprili indict. 14. a potentissimo, & Sancto Imperatore nostro Domino Emmanuele Comneno Novella edita est, eam manda memoriæ, quæ sic habet post proœmium sic tractans. Jubet ergo omnibus qui sunt in regionibus, Judicibus, & militaribus, quæ sunt in eis copiis, & earum ducibus, ubi fuerit cædes voluntaria, & tale quidpiam ausus fuerit aliquis, ut omnes statim excitentur ad apprehendendum homicidam, & eum vinctum mittant ad Imperatoriam circumspectionem &c. ut ipse in custodiam publicam introducatur, & tam in corpore, quam in bonis secundum legum, & Novellarum constitutionum potestatem puniatur, & alia supplicia subeat: scientibus his omnibus quod si probatum fuerit, potuisse quempiam homicidam apprehendere, & non fecerit, eum non secus condemnandum, quam si Imperio insidiatus fuerit. Sin autem latuerit fortasse quispiam, & ad sanctissimam Dei magnam Ecclesiam confugerit, postquam pœnæ Ecclesiastica adversus eum processerint, ex legali observatione, eo quidem præsente qui Reginæ urbium Imperium obtinet, ab eo mittetur in regionem, quam censuerit, ut totum vitæ suæ tempus illic transigat &c. Sin autem non solum voluntarie, sed etiam præmeditato, captoque consilio cædem perpetraverit, non cogetur ex prædicta regia constitutione tonderi. Si enim eum, qui sua sponte ad tonsuram accedit, non eo ipso statim admittit canonica subtilitas, sed ei sufficiente tempore attributo, ejusque mente examinata &c. quomodo non fuerit a ratione alienum, & a legibus spiritualibus dissidens aliquem necessario tondere, eumque homicidam, quem Deus eo usque reliquit, ut etiam manus fraterno sanguine pollueret? Timendum est enim, ne invitus vitam Angelicam ingressus, eaque vix suscepto venerando habitu in ludibrium utatur &c. Loco ergo tonsuræ statuit mea Imperialis majestas, ut qui voluntariam cædem capto consilio perpetraverit, in custodia toto vitæ suæ tempore degat &c. Quia autem plures homicidæ, qui cædem meditato, & consilio capto perpetrant, ad sanctissimam Dei Ecclesiam postea accedentes, non ut facta est a se, sed ut ad suam facit utilitatem, cædem confitentur, jubet mea Imperialis sublimitas, ut Sanctissimus hujus temporis Patriarcha ad regionis Antistitem, & qui ei subest clerum, quin etiam ad regionis judicem cum pœna scribat, & quemadmodum factum esse cædem ex illius rescripto intellexerit, ita eam quoque persequatur, & non eum qui capto consilio cædem facit, propter falsam suam confessionem ad easdem pœnas, & eadem supplicia admittat, ad quæ qui fortuito, & improviso in tale aliquod crimen incidit &c. Omnino autem curæ erit iis, qui sunt in Sanctissima magna Ecclesia illorum judicibus, ut cum convenienti canonica severitate crimina cædis puniant, & tempora non temere contrahant, nec plusquam par sit, in iis quæ non decet, se lenes, & clementes præstent. Imperialis autem meæ constitutionis exempla ab iis, qui præsunt judiciis, descripta, missa ad Ecclesias, quæ sunt in regione, ibi reponentur, ut eorum, quæ sunt constituta, omnes scientiam habeant, ut faciant, quemadmodum eis comprehenditur. Quod si is qui capto consilio cædem fecit, tonsuram sua sponte elegerit non absque probatione inter monachos cooptabitur, sed sufficienti tempore accuratissime, & diligentissime, ex Canonicis constitutionibus examinatus, & probatus in monasterio, vel invitus toto tempore manere cogetur, nec ei unquam exire permittetur. Monasterium autem erit omnino in illa provincia, & non in ea terra, quæ mortui sanguinem dehiscens male suscepit.

Ex hac constitutione habes, uti olim homicidæ, qui recurrebant ad Ecclesiam, & acceptum ab Episcopo scriptum absolutionis testimonium proferebant, fori sæcularis pœnas declinabant, & ideo prædictum militem fuisse *datis Scriptis* ab Episcopo absolutum.

Habes secundo, ex justissima causa non debuisse hujusmodi

modi Pœnitentes facile abſolvi, & brevi pœnitentia, graviſſimis ſæcularis fori pœnis liberari, ac proinde non abs re fuiſſe prædicti Antiſtitis nimium clementis judicium damnatam, & reformatum. Habes tandem, id exemplum non recte afferri ad comprobandam fori interni, & arcani ſeveritatem, in quo pœnitentes abſoluti non evadant onera, & pœnas judicii ſæcularis. Hujuſmodi autem ſunt fere omnia quæ modo ab aliquibus afferuntur in ſuæ forte non ſatis probatæ, aut probandæ ſeveritatis patrocinium. Sed proſequamur magni Baſilii Canones.

Can. 75. *Qui cum propinqua ex patre, vel ex matre vel ſorore pollutus eſt, in domum Orationis ne permittatur accedere, donec ab iniqua, vel nefaria actione deſiſtat. Poſtquam autem in horrendi peccati ſenſum, & animadverſionem venerit, triennio defleat ſtans prope fores domus oratoriæ, & rogans populum ingredientem ad orationem, ut unuſquiſque pro ipſa miſericorditer ad Dominum intenſas fundat preces. Poſtea autem alio triennio ad ſolam auditionem admittatur, & ſcripturam, ac doctrinam audiens ejiciatur, & nec oratione dignus habeatur. Deinde ſi quidem illam cum lacrymis exquiſivit, & Domino cum cordis contritione, & valida humiliatione ſupplex procidit, detur ei ſubſtratio in aliis tribus annis, & ſic poſtquam pœnitentiæ fructus dignos oſtenderit, decimo anno in Fidelium orationes ſuſcipiatur ſine oblatione, & cum duobus annis una cum Fidelibus ad orationem ſubſtiterit, ſic deinceps dignus habeatur boni communione.*

Can. 76. *Idem eſt decretum in eos quoque qui ſuas nurus accipiunt.* Hic notat Interpres, quod iis *qui deſiſtunt*, non *iis qui perſeverant in peccata, dantur pœnitentiæ canonicæ*, quod ego monui cap. 1. num. 7.

Can. 77. *Qui mulierem quidem ſibi legitime copulatam dimittit, ſecundum Domini ſententiam adulterii judicio ſubjicitur, & a patribus noſtris canonice ſtatutum eſt, ut ii anno defleant, biennio audiant, triennio ſubſternantur, ſeptimo cum Fidelibus conſiſtant, & ita oblatione digni habeantur, ſi cum lacrymis pœnitentiam egerint.* Hic Interpres non abs re hæret. Nam *canone* 58. punit adulterum pœnitentia quindecim annorum, hic autem eum qui legitimam dimiſit uxorem, & aliam ducit, ſola ſeptennii pœnitentia caſtigat. Qua enim iſta ratione cohæreunt? Solvit quæſtionem dicens. Primum canonem eſſe S. Patris, ſecundum autem afferri ab eodem, ut canonem Patrum priorum, ut eum ſciamus, non autem ut ſequamur, ac proinde maneae firmum quod ipſe en *Canone* 58. ſtatuit.

Similis quæſtio agitari poteſt circa *Canonem* 38. & 39. nam in primo fornicatoribus quadriennium pœnitentiæ imponitur, in altero vero iiſdem imponitur ſeptennia pœnitentia, quam quidem eodem modo, quo præcedentem, ſolvit Balſamon dicens, in uno Baſilium ipſum taxare pœnitentiam, in altero vero recitare taxatam a Patribus. Sed hæc interpretatio difficultate non caret, ut legenti utroſque hos canones, eoſque ſimul conferenti conſtabit, utque expendi in *Cler. Rom. lib.* 1. *diſp.* 9. *num.* 17. Ea forte melior reſponſio ſit, tempora pœnitentiæ poſſe aliter, & aliter determinari, ut non ſolum diverſo, ſed eodem tempore fuiſſe a diverſis Eccleſiis determinata: niſi dicendum ſit incuria amanuenſium aliquid eſſe in ſcribendo, & reſcribendo hos canones omiſſum, quo omnis eorum diſcordia tolleretur.

Can. 78. *Eadem autem forma obſervetur & in iis, qui duas ſorores in matrimonio accipiunt, etſi diverſis temporibus*, ac proinde etiam hi ſeptenni pœnitentia curentur.

Can. 79. *Ii autem, qui in ſuas novercas inſaniunt, ſunt eidem canoni obnoxii cui & ii qui in duas ſorores inſaniunt.*

Can. 80. *Patres polygamiam ſilentio prætermiſere, ut belluinam, & penitus ab hominum genere alienam. Nobis autem probatur eam majus eſſe fornicatione peccatum, & ideo conſentaneum eſt, ut ii canonibus ſubjiciantur, ut ſcilicet, poſtquam anno fleverint, & tribus ſubſtrati fuerint, ſic ſuſcipiantur.* Hic iterum nodus: nam ſi major eſt fornicatione peccatum, cur ſolis quatuor annis caſtigatur, fornicatio autem ſeptem annis? Id auget ſuſpicionem erroris in numero annorum ab exſcribentibus commiſſi.

Can. 81. *Qui in barbarorum incurſione fidem in Chriſtum violarunt, factis Sacramentis gentilibus, & quibuſdam nefariis, quæ idolis magicis oblata ſunt, ab eis guſtatis, ii ſecundum leges a Patribus jam editas, & Canones diſpenſentur. Qui enim gravem neceſſitatem ex tormentis ſuſtinuerunt, & non ferentes labores ad negationem tracti ſunt, tribus annis ſint non recipiendi* (deflentes extra Eccleſiam) *& in duobus audiant, & cum tribus annis ſubſtrati fuerint, ſic ad communionem admittantur. Qui autem ſine magna neceſſitate fidem in Chriſtum prodiderunt, & Dæmoniorum menſam attigerunt, & Græca Sacramenta jurarunt, tribus quidem annis ejiciantur.* (Ideſt non admittantur intra Eccleſiam), *duobus audiant: poſtquam autem in ſubſtratione tribus annis oraverint, & in aliis tribus fidelibus ad orationem ſe ſubſtraverint, ſic admittantur ad boni Communionem.* Is Canon videtur contrarius *Canoni* 73. in quo eos qui Chriſtum negant, ad perpetuam pœnitentiam, & fletum S. Pater damnavit. Sed forte ibi loquitur de iis qui expreſſe negarunt Chriſtum, inque ſua apoſtaſia, effecti tamquam Ethnici, perſtiterunt; hic autem de iis qui barbaris eas regiones incurrentibus, actum aliquem paganicum, & ſuperſtitioſum ex aliquo metu exercuerunt, & poſtea ſtatim reſipuerunt.

Can. 82. *De iis etiam qui pejerarunt, ſi vi quidem, & neceſſitate juramenta tranſgreſſi ſunt, levioribus pœnis ſubjiciuntur, ut poſt ſex annos poſſint ſuſcipi. Qui autem ſine neceſſitate ſuam fidem prodiderunt, cum duobus annis defleverint, & duobus annis audiverint, & in quinto in ſubſtratione fuerint, & in duobus aliis ſine oblatione in orationis communionem ſuſcepti extiterint, ita tandem, condigna ſcilicet pœnitentia oſtenſa, in Corporis Chriſti communionem recipientur.* At perjuros ſolum poſt decimum pœnitentiæ annum ad boni communionem admitti voluit *Can.* 64. cur ergo mitius hic eoſdem punit? Forte hic agit de perjuris qui ſponte confitentur, ibi vero de iis qui ex aliorum accuſatione fuere perjurii condemnati, ut interpretatur Balſamon.

Can. 83. *Qui vaticinantur, & gentium conſuetudinem ſequuntur, & aliquos in ædes ſuas introducunt ad veneficiorum inventionem, & eorum expurgationem, cadant in Canonem ſexennii, & poſtquam anno defleverint, & anno audierint, in tribus annis ſubſtrati, & anno cum fidelibus conſiſtentes ſic admittantur.* At ſeverior in præſtigiatores, veneficos, eoſque qui vates conſulunt, eſt cenſura *Canonis* 65. & *Canonis* 72. quibus tamquam homicidæ puniuntur, pœna videlicet annorum viginti: Interpres putat eo duplici Canone puniri eos, qui ita illa faciunt, ut fidem negent, hic autem, qui ex errore aliquo, non abnegata fide, vaticiniis, & veneficiis dant operam. At cur id nec innuit quidem S. Pater, immo innuit oppoſitum, cum in hoc poſteriori canone agat de profitentibus hanc artem, alioſque in errorem inducentibus, in illis autem prioribus de iis qui tantum confitentur ſe præſtigias, & veneficium feciſſe, aut tradidiſſe ſe vatibus, ut futura prædiſcerent; quod certe minus eſt, quam illud primum. Cur demum S. Pater hos canones ſic in ſpeciem contrarios, ſic indiſtinctos miſit ad Amphilochium? Forte quæſtio ipſa, ac dubium, quod Amphilochius propoſuerat, declarabat reſponſionem ipſam, quam Baſilius Canone tradebat. Neſcio an probabilis ſit ea ſuſpicio, non omnes Canones eſſe Baſilii, ſed Baſilianis additos non Baſilianos.

Can. 84. *Hæc autem omnia ſcribimus, ut pœnitentiæ eorum, qui deliquere fructus probetur. Non enim hoc omnino tempore judicamus, ſed modum pœnitentiæ attendimus* (ideſt non ſatis eſt nobis, quod qui ad nos curandi veniunt, ſtatuto tempore maneant in locis pœnitentium, ſed inſpicimus, an præbeant ſigna veræ pœnitentiæ.) *Quod ſi aliqui a propriis moribus non facile avellantur, & carnis voluptatibus potius, quam Deo ſervire voluerint, vitamque ex Evangelio inſtitutam non admittant, nulla eſt nobis cum illis communis ratio. Nos enim in inobediente, & contradicente populo audire docti ſumus, ſervans ſerva animam tuam:* Ideſt ex Sacra Scriptura, qua redarguitur populus Hebræus inobediens, & contradicens, audimus, & docemur, ut ſervemus animas noſtras, nec eam, conniventes, aliorum peccatis, admittamus.

Can. 85. *Et ult. Ne itaque cum iis perire eligamus, ſed grave judicium formidantes, & terribilem Dei retributionis diem præ oculis habentes, ne velimus una cum alienis peccatis perire &c. Sed & noctu, & interdiu, & publice, & privatim ipſis teſtificari debemus, cum eorum autem improbitatibus abire nolumus, eos quidem lucrifacere optantes, & a mali laqueo eripere. Sin autem hoc non poſſumus, ſtudeamus noſtras animas ab æterna condemnatione ſervare.*

Hi ſunt Canones pœnitentiales attributi Magno Baſilio, quorum tamen aliqui, ut audiſti, non continent pœnitentias, quibus delicta curentur, ſed admonitionem aliquam ad id pertinentem, vel doctrinam morum, qualem forte nulli alii antiqui Canones magis diſtincte exhibent. Nunc afferam Gregorii Nyſſeni Canones.

§. V.

Canones S. Gregorii Nyſſeni.

COntinentur hi in ea, quam S. Antiſtes ſcripſit ad Letojum Melitinæ Epiſcopum, epiſtola, a qua proinde eos excerpam, & numeris diſtinguam.

Can. 1. *Si quis fidem in Chriſtum negavit, vel ad Judaiſmum, vel idolorum cultum, manichæiſmum, vel aliquod aliud impietatis genus deſciviſſe viſus ſit, qui voluntarie quidem ad id malum ſe contulit, deinde ſeipſum condemnavit, totum tempus vitæ ſuæ habet pœnitentiæ tempus. Nunquam enim, ſi myſtica peragatur oratio, Deum una cum populo adorare dignus cenſebitur, ſed ſeorſum precabitur, a Sacramentorum autem communione omnino erit alienus, in hora autem ſui e vita exceſſus Sacramenti communionis erit particeps. Sin autem contigerit, ut is præter ſpem convaleſcat,*

& vi-

& vivet, in eodem rursus vivet judicio, mysticorum Sacramentorum usque ad vitæ exitum expers.

Can. 2. *Qui autem tormentis, & gravibus suppliciis excruciati* (lapsi sunt) *ii præstituto tempore punientur; sanctis Patribus sic in eos clementia usis, tanquam non lapsa sit anima, sed corporalis imbecillitas tormentis non restiterit. Quæ enim mensura eorum, qui fornicatione peccarunt, & transgressio exorta vi, doloreque in conversione eodem spatio dimensa est.* Idest prædicti, qui vi tormentorum victi transgressi sunt, punientur, ut puniuntur fornicarii, nempe pœnitentia novem annorum, ut infra dicetur.

Can. 3. *Qui autem ad præstigatores, vel vates abierunt, vel eos, qui per Dæmones se piacula quædam, & aversiones* (nempe expulsiones malorum) *operaturos pollicentur, ii exacte interrogantur, & examinantur, utrum in fide in Christum permanentes, a necessitate aliqua ad illud peccatum impulsi sint, cum afflictio aliqua, vel intollerabilis jactura hunc illis animum indidisset; an omnino neglecto quod a nobis creditum est testimonio,* (Fidei) *ad Dæmonum societatem se contulerunt. Si enim ad Fidem infirmandam, & quod Deum esse non crederent, qui a Christianis creditur, & adoratur, illud fecerunt, erunt scilicet transgressorum judicio obnoxii*, nempe curandi ut ii, de quibus. Can. 1.

Can. 4. *Sin autem intolerabilis necessitas aliqua, pusillo, & abjecto eorum animo superato, eo deduxit falsa aliqua spe deceptos, similiter erit & in ipsos clementia, instar eorum qui tormentis in tempore confessionis resistere non potuerunt.*

Can. 5. Postquam fuse differit de malitia fornicationis, docuitque in ea contineri etiam injuriam aliquam late sumptam, quia tamen in ea non est injuria stricte talis, ut in adulterio, nec tanta inordinatio, ut in aliis nefariis actibus luxuriæ, ita subdit: *Sed quia eorum, qui in fornicatione polluti sunt, injuria aliqua* (nempe propria & stricta) *cum hoc peccato non est commissa, propterea duplum conversionis tempus iis præscriptum est, qui in adulterio inquinati sunt, & in aliis item vetitis modis, animalium initu, & rabie in masculos: in iis enim peccatum duplicatur. Unum quidem in illicita, & nefaria voluptate: Alterum autem, quod in injuria, quæ fit alteri, consistit.*

Can. 6. *Est autem quædam differentia in ratione pœnitentiæ in iis, qui in hujusmodi voluptatibus peccarunt. Qui enim ex se ipso ad sua manifestanda peccata impulsus est, eo quod sua sponte occultorum accusator esse voluerit, ut qui jam morbo medicinam adhibere cœperit, & signum mutationis in id quod est melius, ostenderit, in mitioribus pœnis versatur. Qui autem in malo deprehensus est, vel propter aliquam suspicionem, vel accusationem non spontaneam convictus est, longius illi conversionis tempus datur, ut ipse perfecte purgatus sic ad Sacramentorum communionem admittatur.*

Can. 7. *Qui in fornicatione polluti sunt, in tribus quidem annis ab oratione* (& ab Ecclesia) *omnino expellantur: in tribus autem solius orationis particeps: in tribus autem aliis cum iis, qui in conversione substernuntur, precentur, & tunc sint Sacramentorum participes.*

Can. 8. *In iis autem qui diligentia in conversione usi fuerint, & vita ostenderint, se esse emendatos, potest is qui præest pro Ecclesiastica œconomia utilitate tempus auditionis contrahere, & celerius ad conversionem deducere, & rursus hoc quoque tempus contrahere, & celerius communionem reddere, prout sua probatione ejus qui curetur, statum esse judicabit. Quemadmodum enim porcis margaritas projicere est vetitum; ita & pretiosa margarita privare eum, qui jam per alienationem a vitio, & purgationem homo factus est, absurdum est.*

Can. 9. *Quæ autem in adulterio, & in reliquis immunditiæ generibus* (nempe bestialitate, & sodomia, de quibus supra) *fit iniquitas, ut dictum est, eodem judicio punietur, quo fornicationis scelus, sed tempore duplicabitur. In eo autem, qui curatur affectio, & status considerabitur, ut dictum est de fornicario, ut vel citius, vel tardius fit boni particeps.*

Inde descendit ad peccata quæ fiunt ex ira, & docet, quod quamvis scriptura non solum vulnera & cædes prohibeat, sed etiam omne convicium, vel maledictum, tamen Patres solis cædibus pœnas statuerunt, quas affert post divisionem homicidii voluntarii, & involuntarii.

Can. 10. *Igitur in curatione voluntarii homicidii ter novem sunt anni, novenario annorum numero in unoquoque gradu præfinito* (nam quartum gradum in distributione temporis is S. Pater omittit) *ut in perfecta quidem segregatione novem annorum tempore versetur Pœnitens ab Ecclesia prohibitus* (en primus gradus fletus) *totidem autem annos in auditione permaneat, sola doctorum, & scripturarum auditione dignus habitus* (en secundus gradus Auditionis) *in tertio autem novenario cum substratis in conversione orans* (en tertius gradus Substrationis) *ut perveniat ad communionem Sacramenti.*

Can. 11. *In eodem erit idem observandum ab eo qui Ecclesiam administrat, & pro ratione conversionis illi quoque pœnæ tempus minuatur, ut pro novem annis in unoquoque gradu, vel sex vel septem anni solum fiant, si pœnitentiæ magnitudo tempus vincat, & superet correctionis studio eos, qui in longo tempore præstituto susceptas a se maculas segniter eluunt.* Igitur ex hoc S. Doctore homicidia voluntaria viginti septem annorum pœnitentia castigari debuerunt, aut annorum circiter viginti, si magnus esset fervor pœnitentis. Homicidia autem voluntaria non solum ea esse dicit supra, quæ fiunt ex meditatione animi, sed etiam ea, quæ committuntur in ira. Post hæc descendit ad curationem homicidii involuntarii, quod dicit illud esse, *quod casu committitur ab eo qui alicui alteri rei studium applicat.*

Can. 12. *Involuntarium autem venia quidem dignum, sed non laudabile judicatum est. Hoc autem dixi, ut constet, quod etiamsi quis involuntarie fuerit in scelere homicidii, eum tanquam jam in profanum piaculum redditum a Sacerdotali gratia ejiciendum pronunciavit Canon.* Hæc est pœna homicidii etiam involuntarii nempe irregularitas, pœnitentia autem est eadem, ac fornicarii, nempe novem annorum; sic enim subdit:

Can. 13. *Quantum autem est expiationis tempus ob simplicem fornicationem, tantum etiam recte habere existimatum est in iis, qui cædem involuntariam fecissent, scilicet in iis quoque pœnitentis voluntate examinata, ut si sit fide quidem digna conversio, non servetur annorum numerus, sed temporis prolixitate resecata ad Ecclesiæ restitutionem, & boni participationem compendio deducatur.*

Can. 14. *Si quis autem tempore non expleto a Canonibus præstituto vita excedat, jubet Patrum clementia, ut effectus Sacramentorum particeps fiat, nec viatico vacuus ad extremum illam, & longam peregrinationem mittatur. Sin autem postquam Sacramenti particeps factus fuerit rursus ad vitam reversus sit,* (idest periculum evadat, & convalescat) *statutum tempus expectet in illo gradu existens, in quo erat ante communionem illi ex necessitate datam.*

Postea descendit ad curanda peccata avaritiæ; quibus mendendis nullum pœnitentialem canonem conditum a Patribus fuisse, miratur, cum ea sit ex Apostolo *ad Ephes.* 5. quædam idololatria. Ipse autem ea pœnitentia aliorum delictorum, & ex Scriptura docet, qua sint hæc peccata ratione curanda.

Can. 15. *Dividitur furtum in latrocinium, seu deprædationem, & in murorum* (& sepulchrorum ut antea dicit) *effossionem. Idem autem utriusque est institutum, videlicet aliena auferre: in animo autem ipsorum magna est inter se differentia. Latro enim etiam homicidium, ad id quod studet assequi, assumit, ad id paratus & armis & copiis & opportunitate loci; ideoque is homicidarum judicio subjicitur, si per pœnitentiam ad Dei Ecclesiam reversus fuerit.* Igitur hujusmodi latronibus paratis committere homicidium voluit is Sanctus Pater viginti septem annorum pœnitentiam in eos tres gradus Fletus, Auditionis, & Substrationis divisam imponi.

Can. 16. *Qui autem latenti ablatione sibi alienum usurpavit, deinde per enunciationem peccatum suum Sacerdoti aperuerit, vitii studio in contrarium mutato, ægritudinem curabit, videlicet largiendo quæ habet, pauperibus, ut dum quæ habet profundit, se ab avaritiæ morbo liberum aperte ostendat.*

Can. 17. *Sin autem nihil aliud, præterquam solum corpus habeat, jubet Apostolus per laborem corporalem ei morbo mederi, sic dicens: qui furatur non amplius furetur, sed potius laboret bonum operans, ut possit ei largiri, qui indiget.*

Can. 18. *Sepulchrorum effossio ipsa quoque dividitur in id quod veniam meretur, & id quod non meretur. Si enim mortuorum parcens religioni, & tectum corpus intactum relinquens, ut nec soli ostendatur turpitudo corporis, lapidibus aliquot ex iis, qui ante sepulchrum projecti sunt, ad aliquod opus construendum usus est, ne hoc quidem est laudabile, sed ut esset dignum venia, effecit consuetudo, quando ad aliquid melius, & Reipublicæ utilius materia traducta sit; sed carnis in terram redactæ pulverem perscrutari, & ossa movere spe lucrandi aliquem ex defossis ornatum, id eodem judicio condemnatum est, quo simplex fornicatio, quemadmodum supra dictum est, considerante scilicet œconomo, seu dispensatore, & æstimante ex ipsa vita ejus qui curandus est, qua medicina sit adhibenda, ut spatium a Canonibus præstitutum possit contrahere.*

Can. 19. *Sacrilegium autem* (quo aufertur quod Deo Sacratum est) *in antiqua quidem Scriptura veteris Testamenti, ne cædis quidem condemnatione visum est tolerabilius. Similiter enim, & qui cædis convictus erat, & qui res Deo dicatas abstulerat, lapidationis supplicium subibat* (idest Sacra Scriptura æque punit homicidam, ut eum qui aufert rem Deo Sacram, ut patet in Achaz, qui ex spoliis Hiericho, quæ erant Deo sacrata, aurum, vestesque abstulit) *In Ecclesiastica autem consuetudine de pœnæ gravitate nescio quomodo aliquid detractum, & eo levitatis descensum est,*

ut il-

ut illius morbi existimaretur tolerabilius piaculum. In minori enim tempore quam adulterium, a patrum traditione pœnam susceperunt. Idest non solum non punitur, ut homicidium, pœnitentia annorum 20. sed neque ut adulterium, pœnitentiæ annorum 18. sed pœna minori.

Can. 20. *& ult. Utique autem hoc in supplicii genere ante omnia videndum est, qualis sit ejus qui curatur, affectio, & non existimare, tempus ad curationem, & remedium sufficere (quæ enim fuerit ex tempore medicina?) Sed ejus qui convertitur, & curatur, animum, & institutum;* nempe in foro pœnitentiæ, in quo non intenditur sola vindicta delicti, sed delinquentis emendatio, & sanitas; non sufficit, quod qui deliquit, tanto tempore punietur: nam tempus, & duratio pœnæ non sanat, sed est attendenda pœnitentis dispositio, ut eo modo curetur, ea pœnitentia aspera, vel miti, longe, vel brevi exerceatur, quæ illi utilior erit ad emendationem, qui, ut non semel dixi, & millies dicam, est Canon pœnitentialis verissimus, & certissimus, ex quo ea pœnitentia injungatur pœnitenti, quæ vulnus nec exasperet, nec dissimulet, & vulneratum sanet; idque solum intenderunt Patres per hos Canones Pœnitentiales; & ideo tam sæpe monuerunt, debere Præsidem hujus fori uno veluti oculo leges *aspicere, altero Pœnitentem, & earum rigorem temperare, cum is sanatus apparet.*

CAPUT VI.

Canones Pœnitentiales aliquorum Conciliorum.

§. I.

Canones Pœnitentiales Concilii Illiberitani.

De hoc Concilio magnum inter Scriptores dissidium, cum aliqui uno tempore, alii alio celebratum illud asserant; aliqui unum numerum canonum, alii majorem ei attribuant; aliqui uno modo, alii interpretentur alii, aliqui ejus auctoritatem elevent, alii attollant, alii nutantem firment, ut plerique recentiores, & præsertim Card. de Aguirre in sua *Collect. maxima tom.* 1. *pag.* 268. *edit. Rom.* De tempore prima controversia est; nobis autem pro re præsenti satis est hoc scire quod est satis certum, celebratum ab Hispanis Patribus hoc fuisse sub initium sæculi quarti aliquot annis ante Nicænum, & ut videtur, paulo ante Arelatense 1.

Circa canones eos afferam tantum qui pœnas seu pœnitentias statuunt; quique citra controversiam huic Concilio attribuuntur. Non est autem is locus agendi de ejus auctoritate, cum hic constituerim docere tantum, qui fuerint, non vero quanti habiti fuerint horum temporum Canones Pœnitentiales. Hujus autem Concilii doctrina non in canones, sed in capita, quæ tamen Canones sunt, fuit digesta.

Cap. 1. *Placuit ut quicumque post fidem Baptismi salutaris adulta ætate ad templum idoli idolatraturus accesserit, & fecerit quod est crimen capitale* (nempe principale, quale est sacrificium idolo factum) *nec in fine eum ad communionem suscipere.* Hic magna controversia est, an Patres prohibentes hunc suscipi, vel in fine vitæ, ad communionem, eum solo Eucharistiæ viatico fraudari voluerint, an etiam absolutione sacramentali. Communiter in his Conciliis *suscipere ad communionem* est idem, ac *non negare*, seu *reddere alicui societatem fidelium*, & *non suscipere* est idem, ac *negare hanc societatem*, ac proinde omnem usum Sacramentorum. Igitur utrumque Sacramentum hic negant Patres, si his vocibus usi sunt, ut communiter usurpari solebant. Quia vero hæc verba possunt etiam suscipere mitiorem interpretationem, itaut sola negetur communio Eucharistiæ, & Patres, cum possunt, sic explicari debent, ut sensum faciant magis consonum communi Ecclesiæ doctrinæ, dicendum est, in hoc & in aliis, quos infra afferam, canonibus, solam ab eis negari Eucharistiæ communionem. Imo quia hoc ipsum receptum non fuit ab Ecclesia, quæ, ut infra dicam, & ostendi in Cler. Rom. *lib.* 1. *disp.* 4. utrumque Sacramentum moribundis vere pœnitentibus conferri semper voluit, forte per prædicta verba fuit illis apostatis ea sola communio denegata, quæ erat plena communio, plena pax cum Ecclesia, quæ magnis peccatoribus utcumque utroque Sacramento refectis negabatur etiam in morte, quatenus, si convaluissent ab infirmitate sua, ingredi debeant stadium pœnitentiæ, & gerere se tamquam ejectos, & ab usu Sacramentorum exclusos.

Cap. 2. *Flamines qui post fidem lavacri, & regenerationis sacrificaverint, eo quod geminaverint scelera, accedente homicidio, vel triplicaverint facinus cohærente mœchia, placuit, eos nec in fine accipere communionem.* Hic eruditi Interpretes dicunt, agi de iis Gentilium Sacerdotibus, qui flamines vocabantur, qui post conversionem, & Baptismum ad vomitum redierant, & ad suum munus, quod erat diis immolare initio ludorum, & publicis ludis præesse, in quibus homicidia, & adulteria, aliaque hujusmodi obscœna committebantur, quorum proinde reatus ad eos redundabat: vel agi de iis Sacerdotibus qui pariter post sanctum lavacrum, quo erant expiati, redierant ad sua sacrificia, in quibus carnes humanæ offerebantur idolis, & virgines antequam mactarentur, ab ipsis Sacerdotibus constuprabantur non sine culpa mœchiæ, cum Sacerdotes uxorati essent. Nisi forte hæc vox mœchia sumenda sit in late significatione pro quovis illicito concubitu, quomodo usurpari eam posse docet August. *lib.* 2. *super Exod. cap.* 71. Igitur hi Sacerdotes ex his tribus criminibus, vel ex singulis, ut alii interpretantur, cum parva aliqua mutatione verborum hujus capitis, tota vita, inque ipsa morte privantur communione prædicta.

Cap. 3. *Item flamines qui non immolaverint, sed munus tantum dederint, eo quod se funestis abstinuerint sacrificiis, placuit in fine præstari eis communionem: facta tamen legitima pœnitentia. Item ipsi, si post pœnitentiam fuerint mœchati, placuit ulterius, eis non esse dandam communionem, ne lusisse de Dominica communione videantur.* Hic nomine muneris intelligunt aliqui pecuniam, vel tale aliquid datum persecutoribus ad redimendam corporis, & vitæ vexationem. Hoc autem dare ad hunc finem culpa vacat, & supra definit Petrus Alexandrinus *Can.* 12. non igitur puniendum erat, nisi forte causa aliqua nobis incomperta id eo tempore illicitum fecit. Aliqui ea voce intelligunt munus aliquod datum idolo, vel ethnico Sacerdoti ad sumptus sacrificiorum, quod certe erat illicitum, & puniendum. Alii demum, nomine muneris significari dicunt ludos publicos, quos hi flamines exhibuerant, sed sine sacrificio, & ideo minus puniuntur.

Cap. 4. *Item flamines, si fuerint catechumeni, & se a sacrificiis abstinuerint, post triennii tempora placuit ad baptismum admitti debere.* Putarunt Patres, flamines quos experti fuerant parum constantes, esse diutius probandos, nempe toto triennio, cum reliqui post biennii catechumenatum baptizarentur. Igitur si flamines intra triennium ad sua impia sacrificia relapsi fuissent, nec eo elapso poterant baptizari, quamvis eos sui delicti pœniteret.

Cap. 5. *Si qua domina furore zeli accensa* (nempe zelotypiæ stimulis percita) *flagellis verberaverit ancillam suam, ita ut intra tertium diem animam cum cruciatu effundat, eo quod incertum sit, voluntate, an casu occiderit: si voluntate, post septem annos; si casu, post quinquennii tempora, acta legitima pœnitentia, ad communionem placuit admitti. Quod si intra tempora constituta fuerit infirmata, accipiat communionem.* Quæ diceretur pœnitentia legitima, nempe peragenda secundum canones toto eo tempore, quod dicebatur tempus pœnitentiæ, constat ex Burch. *lib.* 19. & dicetur infra.

Cap. 6. *Si quis vero maleficio interficiat alterum, eo quod sine idololatria perficere scelus non potuit, nec in fine impertiendam esse communionem.* Nempe illam plenam pacem, & reconciliationem cum Ecclesia, de qua dictum cap. 1. hujus Synodi. Maleficium autem, quod punitur, erat opus artis magicæ continens adorationem idolo exhibitam.

Cap. 7. *Si quis forte fidelis post lapsum mœchiæ, acta per tempora constituta legitima pœnitentia, denuo fuerit fornicatus, placuit eum nec in fine habere communionem.* Ostendi autem in Cler. Rom. *lib.* 1. *dis.* 5. nunquam potuisse relapsis negari in morte Sacramentalem absolutionem. Qui ergo hos Patres errasse negabit, inflígi hic ab eis dicet, solam pœnam negatæ Eucharisticæ communionis; imo solam, pœnam negatæ Ecclesiasticæ, & plenariæ reconciliationis, ut supra dictum est.

Cap. 8. *Item fœminæ, quæ nulla præcedente causa reliquerint viros suos, & alteris se copulaverint, nec in fine accipiant communionem*, si videlicet (ut addit Burchardus *lib.* 9. *cap.* 62.) *in hoc permanere voluerint.*

Cap. 9. *Item fidelis fœmina, quæ adulterum maritum reliquerit fidelem, & alterum ducit, prohibeamus, ne ducat: si autem duxerit, non prius accipiat communionem, quam is, quem reliquerit, de sæculo exierit, nisi necessitas infirmitatis dare compulerit.*

Conceditur ei communio post mortem relicti conjugis, quia tunc illa poterat alteri nubere, & contrahere verum matrimonium.

Cap. 10. *Si ea quam catechumenus reliquit, duxerit maritum, potest ad fontem lavacri admitti prædictus catechumenus. Hoc & circa fœminas catechumenas erit observandum. Quod si fuerit fidelis, quæ ducitur ab eo qui uxorem inculpatam reliquit, & sciverit, eum habere uxorem, quam sine causa reliquit, placuit huic nec in fine dari communionem.* In prima parte canonis agitur de eo qui uxorem alteri junctam repetere non potest, aut ex causa, si qua est, non debet, & is admittitur ad Baptismum. In secunda parte agitur de ea, quæ nupsit illegitime, & hæc rejicitur.

Cap. 12. *Mater vel pater, vel qualibet fidelis, si le-*

nocinium exercuerit, eo quod alienum vendiderit corpus, vel potius suum, placuit eum nec in fine accipere communionem. Dicit *suum* quia corpus filii est veluti corpus parentum.

Cap. 13. *Virgines quæ se Deo dedicaverunt, si pacta prodiderint virginitatis, atque eidem libidini inservierint, non intelligentes quid amiserint, placuit nec in fine dandam eis esse communionem. Quod si semetipsas pœnituerit, quod infirmitate corporis lapsæ fuerint, & toto tempore vitæ suæ egerint pœnitentiam, & abstinuerint se a coitu, eo quod lapsæ potius videantur, placuit eas in fine communionem accipere debere.* In prima parte Canonis agitur de illis, quæ lapsæ non resipuerunt statim, sed diu vel etiam usque ad mortem in peccato suo, & mala vita perstitere; in secunda vero de illis quæ ex fragilitate lapsæ statim surrexerunt, & perpetuam post pœnitentiam peregerunt.

Cap. 14. *Virgines quæ virginitatem suam non custodierint, si eosdem qui eas violaverunt, acceperint, & invenerint maritos, eo quod solas nuptias violaverint, post unius anni pœnitentiam reconciliari debebunt, vel si alios cognoverint viros eo quod mœchatæ sint, placuit per quinquennii tempora, acta legitima pœnitentia, admitti eas ad communionem.* In prima parte Canonis agitur de puellis, quæ a soluto violari se permiserant non violantes jus alterius, sed solum dehonestantes se ipsas, & suas futuras nuptias; in secunda vero parte agitur de illis, quæ cognoverant alienum virum, nempe junctum matrimonio, ac proinde sunt in mœchiam lapsæ.

Cap. 15. *Propter copiam puellarum, gentilibus minime in matrimonium dandæ sunt virgines Christianæ, ne ætas in flore tumens in adulterio resolvatur animæ.* Idest, copia puellarum non debet efficere, ut earum cum ethnicis matrimonia permittantur.

Cap. 16. *Hæreticis qui errant ab Ecclesia Catholica, nec ipsis Catholicas dandas puellas; sed neque Judæis, neque Hæreticis* (alii legunt *Schismaticis*, nam de Hæreticis dicitur initio capitis) *dari placuit, eo quod nulla possit esse societas Fidelis cum infideli: Si contra interdictum fecerint parentes, abstinere per quinquennium placet*, nempe manere per quinquennium excommunicatos. Forte eadem pœna castigandi erant, qui præcedentem *Canonem* 15. violassent, quamvis ibi de pœna nihil dicatur.

Cap. 17. *Si qui forte Sacerdotibus idolorum filias suas junxerint, placuit nec in fine eis dandam esse communionem. Siquidem puella his nuptæ in ingens periculum deserendi veram religionem conjiciebantur.*

Cap. 18. *Episcopi, Presbyteri, Diaconi, si in ministerio positi detecti fuerint, quod sint mœchati, placuit & propter scandalum, & propter nefandum crimen, nec in fine eos communionem accipere debere.* Hic nomine mœchiæ significari ab his Patribus copulam quamlibet illicitam, dicunt aliqui, nec sine fundamento, ut supra innui.

Cap. 20. *Si quis Clericorum detectus fuerit usuras accipere, placuit degradari, & abstinere Si quis etiam laicus accepisse probatur usuras, & promiserit correptus, jam cessaturum, nec ulterius exacturum, placet ei veniam tribui, si vero in ea iniquitate duraverit, ab Ecclesia sciat, se esse projiciendum.*

Cap. 21. *Si quis in civitate positus tres Dominicas ad Ecclesiam non accesserit, tanto tempore abstineat, ut correptus esse videatur.* Idest ut constet ejus culpam non dissimulari, sed corrigi. In eos autem qui ruri habitabant, non animadvertunt Patres, quia cum tempore persecutionum paucissimæ in agris, aut pagis essent Ecclesiæ, non poterant hi facile adire.

Cap. 22. *Si quis de Catholica Ecclesia ad hæresim transitum fecerit, rursusque ad Ecclesiam recurrerit, placuit huic pœnitentiam non esse denegandam, eo quod cognoverit peccatum suum: qui etiam decem annis agat pœnitentiam, cui post decem annos præstari communio debet. Si vero infantes fuerint transducti, quod non suo vitio peccaverint, incunctanter recipi debent.*

Cap. 30. *Subdiaconum eum ordinari non debere, qui in adolescentia sua fuerit mœchatus: eo quod postmodum per subreptionem ad altiorem gradum non sit promovendus.* (qui enim non confessus mœchiam ordinabatur, nec illam confitebatur postea, & sic illegitime ad Diaconatum ascendebat. V. cap. 76.) *si autem aliqui in præteritum ordinati, amoveantur.*

Cap. 31. *Adolescentes, qui post fidem lavacri Salvatoris fuerint mœchati, cum duxerint uxores, acta legitima pœnitentia, placuit ad communionem eos debere admitti*; idest, si resilientes a vaga, & nefaria libidine castum connubium contraxerint, ne, si soluti maneant, relabantur, post legitimam pœnitentiam, admittantur. Quamvis enim pœnitentes deberent abstinere conjugio, contrahere tamen permittebantur, cum continere se non poterant.

Cap. 32. *Si qui gravi lapsu in ruinam mortis inciderit* (idest in mortis articulum, seu periculum) *placuit agere pœnitentiam non debere sine Episcopi consultu, sed potius apud Episcopum agat. Cogente tamen infirmitate non est Presbyterorum, aut Diaconorum communionem talibus præstare debere, nisi eis jusserit Episcopus.* Hinc sumitur argumentum, nomine *communionis* in hac Synodo significari, aut actionem tradendi Eucharistiam, aut absolvendi ab Ecclesiasticis censuris, vel pœnis, & reconciliandi cum Ecclesia, quam etiam Diaconi præstare poterant, & præstabant aliquando moribundis.

Cap. 33. *Placuit in totum prohibere Episcopis, Presbyteris, Diaconibus, & Subdiaconibus positis in ministerio, abstinere se a conjugibus suis, & non generare filios: quicumque vero fecerit, ab honore clericatus exterminetur.*

Cap. 37. *Eos qui a spiritibus immundis vexantur, si in fine mortis fuerint constituti, baptizari placet; si vero fideles fuerint, dandam eis esse communionem. Prohibendum etiam, ne lucernas hi publice accendant, si facere contra interdictum voluerint, abstineant a communione.* In prima parte canonis agitur de catechumenis energumenis, eosque debere in morte baptizari, dicitur. In secunda parte agitur de energumenis baptizatis, quos in morte Sacramento refici debere, dicitur. In tertia agitur de Clericis energumenis, quibus sub pœna excommunicationis prohibetur accendere Templi luminaria.

Cap. 40. *Placuit prohiberi, ut cum rationes suas accipiunt possessores, quicquid ad idolum datum fuerit, acceptum non ferant; si vero post interdictum fecerint, per quinquennii spatia temporis a communione esse arcendos.* Sumptus in honorem iduli factos ab oeconomis, non esse acceptos ferendos a Dominis, hoc Canone decernitur, ne aliquem honorem diis falsis tribuisse videantur.

Cap. 4. *Admoneri placuit fideles, ut quantum possint, prohibeant, ne idola in domibus suis habeant: si vero vim metuunt servorum, vel seipsos puros conservent* (nec ea colentes, nec eorum cultum ullo signo approbantes). *Si non fecerint, alieni ab Ecclesia habeantur.*

Cap. 44. *Quæ fuerit aliquando meretrix, & postea habuerit maritum, si postmodum ad credulitatem* (scilicet ad fidem) *venerit, incunctanter placuit, esse recipiendam.*

Cap. 45. *Qui aliquando fuerit catechumenus per infinita tempora* (nempe multo tempore, seu incerto, ut aliqui exponunt) *& unquam ad Ecclesiam accesserit* (scilicet postea ut baptizaretur) *si eum de clero quisquam agnoverit, voluisse esse Christianum, aut testes aliqui extiterint fideles, placuit ei baptismum non negari, eo quod in veteri homine deliquisse videatur*, quia videlicet per hanc suam negligentiam, vel inconstantiam peccavit ante baptismum: peccata autem ante baptismum commissa facile remittebantur.

Cap. 46. *Si quis fidelis apostata per infinita tempora ad Ecclesiam non accesserit, si tamen aliquando fuerit reversus, nec fuerit idololatra* (idest recesserit quidem a Religione christiana, sed postea manserit nec Christianus, nec idololatra) *post decem annos placuit eum communionem accipere.*

Cap. 47. *Si quis fidelis habens uxorem, non semel, sed sæpe fuerit mœchatus, in fine mortis est conveniendus. Quod si se promiserit cessaturum, detur ei communio. Si resuscitatus* idest morbo mortali liberatus *rursus fuerit mœchatus, placuit ulterius eum non ludere de communione pacis*, seu, ut habet Burchar. *lib.* 9. *cap.* 67. hunc canonem afferens, *placuit ulterius non illudere alios de communione pacis.* Quibus ultimis duobus verbis confirmatur quod initio dixi, hoc concilio nomine communionis significari plenam cum Ecclesia reconciliationem, & restitutionem pacis cum ea.

Cap. 49. *Admoneri placuit possessores, ut non patiantur fructus suos, quos a Deo percipiunt cum gratiarum actione, a Judæis benedici, ne nostram irritam, & infirmam faciant benedictionem. Si quis post interdictum facere usurpaverit, penitus ab Ecclesia abjiciatur.*

Cap. 50. *Si vero quis, Clericus fuerit sive fidelis, qui cum Judæis cibum sumpserit, placuit, eum a communione abstineri, ut debeat emendari.*

Cap. 51. *Ex omni hæresi, qui ad nos fidelis venerit, minime est ad Clerum promovendus, vel, si qui sunt in præteritum ordinati, sine dubio deponantur.*

Cap. 52. *Si qui inventi fuerint libellos famosos in Ecclesia ponere, anathematizentur.*

Cap. 54. *Si qui parentes fidem fregerint sponsaliorum, triennii tempore abstineant se a communione.* (Sponsalia olim sine parentum consensu non celebrabantur, ut Paulus docet *lib.* 35. ad edictum in *lib.* 7. de Sponsal.) *Si tamen iidem sponsus, vel sponsa in illo gravi crimi-*

crimine fuerint deprehensi, excusati erunt parentes. Si vero in eodem fuerint vitio, & polluerint se consentiendo, superior sententia servetur. Idest, si iidem parentes filiis sponsalia infringentibus consensarint, triennio maneant excommunicati.

Cap. 55. *Sacerdotes qui tantum sacrificantium coronam portant, nec sacrificant, nec de suis sumptibus aliquid idolis præstant, placuit, post biennium accipere communionem.* Aliqui fideles, ut hic notat Gonzalez, post baptismum Sacerdotia Gentilium obibant, vel ambitione, vel necessitate, unde eos vocat idem Concilium *cap. 2. & 3. Flamines*. Non omnes autem Sacerdotes sacrificabant, sed aliqui adstabant hostiæ, & aræ, & quidem coronati, hique hic puniuntur.

Cap. 56. *Magistratum vero, anno uno, quo agit duumviratum, prohiberi placet, ut se ab Ecclesia cohibeat.* Munia aliquot quamvis publica, & honorifica, si præsertim gravia essent, & onerosa propter ingentes sumptus, non solum permissa suere Christianis, sed jussa ab Ethnicis Principibus. Inter hæc munia, seu Magistratus, erat duumviratus, ad quem spectabat præbere publicos ludos; & quamvis, cum ederentur, multa superstitiosa fierent dicunt aliqui permissum ab hoc Concilio fuisse, ut Christiani necessitate cogente gererent hunc magistratum, & hos ludos exhiberent, ac solum prohibitos fuisse, eo tempore magistratus, qui uno anno explebatur, accedere ad Ecclesiam. Verum honori hujus Concilii magis consulat, qui prohibitum quidem ab eo hunc eorum accessum ad Ecclesiam dicit, eam tamen permissionem negat, cum eam is Canon nec contineat, nec supponat. Non enim qui Christianum hominem arcet ab Ecclesia, dum fungitur aliquo munere, functionem ei permittit, quin potius prohibet, eumque ea segregatione punit. Quod ipsum dixerim de Sacerdotio Flaminum, quod permissum retineri, aliqui forte non bene colligunt ex hujus Synodi *cap. 2. & 3.* quibus potius prohibetur, cum illi utroque eo capite puniantur, a quibus hoc profanum Sacerdotium non videtur separari potuisse.

Cap. 57. *Matronæ, vel earum mariti vestimenta sua ad ornandam sæculariter pompam non dent, &, si fecerint, triennii tempore abstineantur.* Nomine autem *pompæ* ludos circenses fuisse appellatos indicat Sueton. in Claud. cap. 21. & alii.

Cap. 59. *Prohibendum, ne quis Christianus, ut Gentilis ad idolum Capitolii sacrificandi causa, ascendat, & videat: quod si fecerit, pari crimine teneatur: si fuerit fidelis post decem annos, acta pœnitentia, recipiatur.* Capitolium, cujus hic fit mentio, est quodlibet templum instar Capitolii Romani in aliis civitatibus celsiori loco ædificatum, in quo publica sacrificia offerri solebant, sicut, & Palatii vox usurpatur pro celsioribus, amplioribusque domibus, quamvis initio solum Imperatoris Romani domum in Palatino monte ædificatam significaret, ut hic observat Binius ex Baron. in *Not. ad Martyrol. Rom.*

Cap. 60. *Si quis idola fregerit, & ibidem fuerit occisus, quia in Evangelio non est scriptum, nec invenitur ab Apostolis unquam factum, placuit, eum in numerum non recipi martyrum.* Novum id genus pœnæ fuit, quæ mortuos pertingeret, quos non esse honorandos, ut Martyres, hæc Synodus decernit. Quamvis non tam pœna fuit hæc iis inflicta qui mortui erant, quam eruditio viventium, ne similia facerent, quibus Ethnici irritarentur, & persecutiones in Christianos excitarent, ut non semel accidit ex inconsulto aliquorum fervore, aut ambitione, aut etiam amore lucri. Non enim defuerunt ex Christianis (ut innuit S. Aug. *in breviculo collationum 3. diei cap. 61.*) homines facinorosi, aut ære alieno gravati, aut dalides, qui hæc faciebant in Gentiles, eorumque sacra, ut in carcerem conjecti, ibi alerentur usque ad delicias, & ditarentur etiam pietate & eleemosynis Christianorum. Ut hujus mali occasio tolleretur, docerenturque fideles, non esse hujusmodi ausis imprudentibus turbandam Ecclesiæ pacem, statuit hæc Synodus, ne martyres haberentur, qui ad idolorum Statuas infringendas, quod nec Christus faciendum esse docuit, nec factum fuerat ad Apostolis, prosilirent, & ob id ab Ethnicis necarentur.

Cap. 61. *Si quis post obitum uxoris suæ sororem ejus duxerit, & ipsa fuerit fidelis, quinquennio a communione placuit abstineri, nisi forte dari pacem velocius, necessitas coëgerit infirmitatis.* Ea verba, *& ipsa fuerit fidelis*, fuerunt adjecta, quia si ea gentilis fuisset, ex geminato scelere major pœna fuisset infligenda.

Cap. 62. *Si auriga, aut pantomimi credere voluerint, placuit, ut prius artibus suis renuncient* (illi siquidem ludis circensibus in honorem Deorum celebratis præstare operam suam cogebantur, hi præter aliquam superstitionem, qua ipsi quoque Deorum facta repræsentantes, vel ludicra in honorem Deorum exhibentes inficiebantur, obscœnæ populi voluptati serviebant.) *Quod si facere contra interdictum tentaverint, projiciantur ab Ecclesia.*

Cap. 63. *Si qua mulier per adulterium, absente suo marito conceperit, idque post facinus occiderit, placuit ei, nec in fine dandam esse communionem eo quod geminaverit scelus.*

Cap. 64. *Si qua mulier usque in finem mortis suæ cum alieno fuerit viro mœchata, placuit nec in fine dandam ei esse communionem. Si vero eum reliquerit, post decem annos accipiat communionem, acta legitima pœnitentia.*

Cap. 65. *Si cujus Clerici uxor fuerit mœchata, & sciat eam maritus suus mœchari, & eam non statim projecerit* (& per hoc consentire visus fuerit) *nec in fine accipiat communionem, ne ab his, qui exemplum bonæ conversationis esse debent, videantur magisteria scelerum procedere.*

Cap. 66. *Si quis privignam suam duxerit uxorem, eo quod sit incestus, placuit nec in fine dandam esse ei communionem.*

Cap. 67. *Prohibendum, ne qua fidelis, vel catechumena, aut comicos, aut viros scenicos habeat. Quæcunque hoc fecerit, a communione arceatur.* Cum his contrahi matrimonia noluerunt, qui non solum infamia laborabant, sed superstitione etiam, ut erat infelicitas eorum temporum, infici solebant, ut dicebam supra.

Cap. 69. *Si quis forte habens uxorem semel lapsus fuerit, placuit, eum quinquennio agere pœnitentiam, & sic reconciliari, nisi necessitas infirmitatis coegerit ante tempus dare communionem. Hoc & circa fœminam observandum.*

Cap. 70. *Si conscio marito fuerit mœchata uxor, placuit nec in fine dandam ei esse communionem*, (nempe in pœnam lenocinii, cujus reus est maritus, quo conscio uxor mœchatur) *Si vero eam reliquerit, post decem annos accipiat communionem, si eam, cum sciverit adulteram, aliquo tempore in domo sua retinuit*, tanquam ei consentiens, ac proinde mœchiæ pœna dignus.

Cap. 71. *Stupratoribus puerorum, nec in fine dandam esse communionem.*

Cap. 72. *Si qua vidua fuerit mœchata, & eundem postea habuerit maritum, post quinquennii tempus acta legitima pœnitentia, placuit eam communioni reconciliari. Si alium duxerit, relicto illo* (eumque infidelem) *nec in fine dandam ei esse communionem; vel si fuerit ille fidelis, quem accepit, communionem non accipiat, nisi post decem annos acta legitima pœnitentia, nisi infirmitas coegerit velocius dare communionem.* Hic mœchia late accipitur pro fornicatione simplici, non agitur de vidua peccante cum soluto, quem proinde postea maritum habet: nisi velis eam peccasse cum uxorato, quem postea, uxore mortua, habet maritum.

Cap. 73. *Delator si quis extiterit fidelis, & per delationem ejus aliquis fuerit proscriptus, vel interfectus, placuit, eum nec in fine accipere communionem. Si levior causa fuerit, intra quinquennium accipere poterit communionem. Si catechumenus fuerit, post quinquennii tempora admittatur ad Baptismum.*

Cap. 74. *Falsus testis, prout crimen est, abstinebitur* (idest si grave, & capitale fuerit, quod objecit, abstinebitur in perpetuum.) *Si tamen non fuerit mortis quod objecit, & probaverit, quod diu tacuerit, biennii tempore abstinebitur* (idest si illud quod objecit non fuerit capitale, & probaverit, se non sponte ad testimonium ferendum prosiliisse, sed diu tacuisse, & veluti adactum ad id fuisse, biennii communione privetur.) *Si autem non probaverit in conventu Clericorum, placuit per quinquennium abstineri.*

Cap. 75. *Si quis autem Episcopum, Presbyterum, vel Diaconum falsis criminibus appetierit, & probare non potuerit, nec in fine dandam ei esse communionem.* Hi tres propter rerum Ecclesiasticarum administrationem, & judicia erant magis obnoxii calumniis, a quibus proinde fideles magis absterrendi.

Cap. 76. *Si quis Diaconum se permiserit ordinari, & postea fuerit in crimine detectus mortis* (sub quibus vocibus triplex crimen tunc significabatur, nempe idololatria, mœchia, & homicidium) *quod aliquando commiserit, si sponte fuerit confessus, placuit eum, acta legitima pœnitentia post triennium accipere communionem: Quod si alius eum detexerit, post quinquennium, acta pœnitentia accipere communionem laicam debere.* Igitur qui unum ex prædictis tribus criminibus commiserat, quamvis occulto, ordinari Diaconus non poterat, immo nec Subdiaconus, ut dicitur cap. 30. Laica communio erat illorum, qui in templo non admittebantur intra cancellos in loco, quem modo dicimus chorum, sed extra in loco laicis destinato. Is ergo qui hoc in loco, & non superiori quem dixi, manere poterat, frui tan-

tum laica communione dicebatur, qua ipsa aliquando privebentur toto vitæ tempore Clerici (ut illi, de quibus agit Felix III. *in ea epist.* ad Episcopos Africæ cap. 2.) dicebanturque in morte ad laicam communionem recipi, non quod in morte Eucharistiam in tali loco cum laicis acciperent, sed quod essent tunc in ordinem fidelium laicorum recepti.

Cap. 78. *Si quis fidelis habens uxorem, cum Judæa, vel Gentili fuerit mœchatus, a communione arceatur. Quod si alius eum detexerit, post quinquennium acta legitima pœnitentia, poterit Dominicæ sociari communioni.* Semel mœchatus quinquennali pœnitentiæ castigatur *Canon.* 69. Is ergo Canon additur ad severius puniendum qui non mœchatur utcumque, sed cum Judæa, vel Gentili, quod certe est turpius, & gravius adulterium. Cur ergo in prima parte Canonis non statuitur tempus pœnitentiæ, & in secunda solo quinquennio culpa punitur, & quidem etiam dum non confitetur ipse, sed ab alio accusatur? Igitur in prima parte Canonis aliquid deest, & in secunda est aliquid mutatum, & unus annorum numerus pro alio positus.

Cap. 79. *Si quis fidelis alea, idest tabula luserit, placuit eum abstinere, & si emendatus cessaverit post annum poterit communioni reconciliari.* Dicitur *vel tabula* eo quod is ludus fiat in tabula telis, seu tasillis, vel tesseris, estque plerumque magnorum scelerum aliorumque malorum causa, vel occasio, ac proinde hac pœna dignus: tunc autem potissimum erat, cum ut hic dicit Albaspinæus, *speciem quandam idololatriæ committeret, qui hos talos jactabat. Deorum enim Gentilium effigies pro numeris habebant, iique invocabantur, ut felicissimus eveniret jactus.*

Hi sunt celebres Concilii Illiberitani Canones, qui videntur potius dicendi pœnales, quam pœnitentiales, juxta ea quæ dixi cap. 1. iis enim, quos feriunt, solam plerumque excommunicationem, seu privationem plenæ reconciliationis cum Ecclesia, aut perpetuam, aut usque ad articulum mortis duraturam, aut aliquot annorum intentant, hæc autem excommunicatio pœna potius est, quam pœnitentia. Adhuc tamen vere pœnitentiales dici possunt; cum non semel innuant Patres, debere eum qui abstineatur, seu arcetur a communione, & pace Ecclesiæ, vacare interim legitimæ pœnitentiæ. Quæ autem esset hæc legitima pœnitentia, & qualiter distribuenda, & per quos ex illis quatuor gradibus & quamdiu in singulis peragenda, numquam definiunt, quia forte id antea definitum erat, ut videlicet ea, vel triennii, vel quinquennii, vel septennii, vel decennii pœnitentia in quatuor, aut saltem tres partes divideretur, æquales ex lege, sed inæquales ex facto, nimirum ex ipsa contritione, aut viribus pœnitentium: prout enim pœnitens magis, aut minus contritus videbatur, & onus impositum ferre poterat, magis, aut minus detineri in unoquoque gradu, vel statione debebat, si tamen recepta in Ecclesia erat ea ducta per illos quatuor gradus pœnitentiæ.

Minus autem detineri voluerunt Illiberitani Patres, quam prædicti Patres Græci, ut audisti; cum *cap.* 5. homicidæ etiam ex voluntate delinquenti septem dumtaxat annorum pœnitentiam imponant; Basilius autem plusquam duplo, & Gregorius Nyssenus plusquam triplo majorem statuant. Quod in mœchia, aliisque delictis animadvertere similiter potes, nimirum in illis ipsis, quæ nec in morte fuerunt in aliquibus Ecclesiis absoluta, ut ostendi in Cler. Rom. lib. 1. disp. 2. Ex quo etiam capite confirmatur quod initio hujus capitis dixi, haudquaquam credibile esse, tam severos hos ipsos Patres in eos fuisse, quos nec in morte recipi volunt ad communionem, ut vere non eos voluerint, nec vinculis peccatorum a Sacerdote absolutos, nec Eucharistia refectos, quod sane si voluissent, severius in eos qui lapsi erant in hæresim, homicidium, & mœchiam animadvertissent, quam faciant *ca.* 5. 22. 56. 57. 59. 64. & 72. Ego certe aliam inire viam nequeo, qua hos Patres tam crebro communionem morientibus abnegantes vindicem, ut par est, ab ea severitate, quam ab Ecclesia abesse voluerunt illi ipsi Patres Græci, qui eos Canones tam severos condidere, quamque rejecere semper, & rejici semper debere Pontifices Sanctissimi docuere, ut ostendi in Cler. Rom. lib. 1. disp. 2.

Explicata jam disciplina pœnitentiæ, quam statuit Synodus Illiberitana, exponenda jam esset ea, quæ aliis hoc tempore celebratis conciliis placuit: sed ea explicatione non indiget; tum quia eorum Canones facile intelliguntur; tum quia, si qui obscuriores sunt, & certam explicationem recipere possunt, ex dictis clarescunt. Præterquam quod esset opus infinitum persequi omnes particularium conciliorum Canones, qui ad hanc disciplinam, de qua egimus, spectent. Satis ergo erit, ut quoniam produxi Canones unius Concilii a Latinis Patribus celebrati, producam etiam Canones saltem aliquos alterius Concilii a Græcis Patribus circa idem tempus celebrati.

§. II.

Canones aliquot Synodi Ancyranæ.

PAolo post Illiberitanam, ut videtur, celebrata hæc Synodus fuit, nempe anno 314. Distinctissime autem totam causam lapsorum expendit, & eorum diversos lapsus per hos Canones curari vult.

Cap. 4. *De iis, qui vi sacrificaverunt, & præterea ad idola pransi sunt. Quicumque abducti quidem, & lætiore habitu accesserunt, & veste sumptuosiore usi sunt, & parati prandii non ægre id ferentes, participes fuerunt, visum est anno audire, tribus autem annis substerni, ac supplices esse, soli autem orationi duobus annis communicare, & tunc ad id quod est perfectum accedere.*

Cap. 5. *Quicumque autem cum veste lugubri accesserunt, & accumbentes comederunt, interea toto accubitus tempore lacrymas fundentes, si triennale substrationis tempus impleverint, sine oblatione recipiantur.* (Scilicet soli orationi communicantes sint cum fidelibus qui consistunt; nec offerant, nam qui offerebant, boni etiam, nempe Eucharistiæ participes erant.) *Si autem non comederint, cum duobus annis supplices, substratique fuerint, tertio anno communicent sine oblatione* (nempe communicent in sola oratione nec ipsi offerentes, sed prius quam priores reconciliandi) *ut id quod perfectum est triennio accipiant*, nempe Eucharistiæ communionem, & plenam reconciliationem cum Ecclesia. *Statuimus autem, ut Episcopi, modo conversationis examinato, potestatem habeant, vel utendi clementia, vel plus temporis adjiciendi. Ante omnia autem & præcedens vita, & quæ consecuta est examinetur, & sic eis clementia impertiatur.*

Cap. 6. *De iis qui supplicii minis, & bonorum ablationis, vel exterminationis tantum cesserunt, & sacrificaverunt, & ad præsens usque tempus pœnitentiam non egerunt, nec conversi sunt, nunc autem circa tempus Synodi processerunt, & conversionis cogitationem induerunt, visum est ad magnum usque diem* (nempe sanctum Pascha) *eos ad auditionem admitti, & post magnum diem tribus annis esse supplices, & substerni, & post alios duos annos communicare sine oblatione, & sic ad id quod perfectum est venire, ut totum sexennium impleant: Si qui autem ante hanc Synodum ad pœnitentiam admissi sunt, ab illo tempore eis sexennium reputari. Sed si periculum, mortisque expectatio ex morbo, vel aliqua alia occasione evenerint, ii sub definitione recipiantur*, idest ii recipiantur, & absolvantur, utpote sub ipsam vitæ definitionem, seu finem constituti, seu recipiantur, & absolvantur, ut definitum est.

Cap. 7. *De iis, qui in festo Ethnico, in loco Gentilibus deputato convivati sunt, & proprios cibos attulerunt, & comederunt, visum est, cum biennio substrati fuerint, esse recipiendos. An unumquemque autem cum oblatione recipere oporteat, est Episcoporum examinare, & aliam vitam in unoquoque inquirere*, nempe vitam priorem delicto, & præsentem.

Cap. 8. *Quicumque autem bis, vel ter sacrificarunt per vim, triennio substernantur, duobus autem annis sine oblatione communicent, & septimo perfecte recipiantur.*

Cap. 9. *Quicumque autem non solum desciverunt, sed etiam insurrexerunt, & fratres suos coegerunt, & causa fuerunt, ut cogerentur, ii annis quidem tribus auditionis locum suscipiant, alio autem anno sine oblatione communicent, ut decennio expleto ejus quod est perfectum, sint participes. Eorum autem in eo quoque tempore vitam examinare oportet.*

Simili distinctione *cap.* 16. curent eos, qui cum pecoribus, vel more pecudum cum propinquo sanguine mixti sunt. *Quicumque priusquam viginti quidem annos nati essent peccarunt, postquam quindecim annis substrati, ac supplices fuerint, communionem ad preces assequantur. Deinde & cum in communione quinque annis perseveraverint, oblationem attingant. Examinetur autem & eorum in substratione vita, & ita humanitatem consequantur. Si qui autem improbe ac maligne in peccatis fuerunt, longa substrationem habeant. Quicumque autem hanc ætatem transgressi, & habentes uxores, in hoc peccatum inciderunt, viginti anni substrati, communionem ad preces assequantur. Deinde, cum in precum communione quinque annos peregerint, oblationem assequantur. Si qui autem, & mulieres habentes, & quinquagesimum annum transgressi, peccaverunt, in vitæ exitu communionem assequantur.*

Cap. 20. *Si alicujus uxor adulterata fuerit, vel quis eam adulteraverit, oportet eum in septem annis quod perfectum est assequi per gradus qui eo deducunt.*

Cap. 21. *De mulieribus, quæ sunt fornicatæ, & fœtus in utero perimunt, & fœtuum necatoriis medicamentis dant operam, prior quidem definitio usque ad vitæ exitum prohibebat, & ei quidam assentiuntur. Sed humanitate tamen utentes decrevimus, ut decennium per gradus præfinitos impleant.*

Cap. 22. *De involuntariis cædibus supplices quidem substernan-*

sternantur, eo autem, quod perfectum est in fine vitæ digni habeantur.

Cap. 33. *De involuntariis cædibus prior quidem constitutio jubet in septennio per præfinitos gradus esse perfecti participes: secunda vero constitutio quinquennium implere.*

Cap. 24. *Qui vaticinantur, & gentium consuetudines sequuntur, vel in suas ædes aliquos introducunt ad medicamentorum inventionem, vel lustrationem, in quinquennii Canonem incidant secundum gradus præfinitos, tres annos substrationis, & duos annos orationis sine oblatione.*

Hæc fuit censura Patrum Ancyranorum, qui in eam urbem ex Cappadocia, Ponto, Armenia, Cilicia, & Syria convenerunt. Mirum est autem ab ea sic discrepasse prædictorum Patrum Græcorum, & præsertim Basilii, & Gregorii Nysseni censuram, in aliquo minus, sed in plerisque severiorem.

§. III.

Canones Pœnitentiales Nycæni.

NUnc videndum quid utrique Patres Latini Græcique paulo post in magna Synodo Nicæna circa pœnitentiam lapsorum sanciendum putarint. Sunt autem hæc tantum, saltem quæ extant.

Can. 10. *Quicumque de lapsis ad ordinem cleri promoti sunt per ignorantiam, vel per ordinantium dissimulationem, hoc Ecclesiasticæ non præjudicat regulæ, cogniti namque deponuntur.*

Can. 11. *De his qui præter necessitatem prævaricati sunt, aut præter ablationem facultatum, aut præter periculum, vel aliquid hujusmodi, quod factum est sub tyrannide Licinii, placuit Synodo, quamvis humanitate probentur indigni, tamen eis benevolentiam commodari. Quicumque ergo veraciter pœnitudinem gerunt, tribus annis fideles inter audientes habeantur, & sex annis omni se contritione dejiciant: duobus autem annis sine oblatione populo in oratione communicent.*

Can. 12. *Quicumque vocati per gratiam primum quidem impetum monstraverunt deponentes militiæ cingulum; postmodum vero ad proprium vomitum sunt relapsi, ita ut quidem & pecunias tribuerent, & beneficiis militiam repeterent* (parati videlicet fidem ejurare, aut etiam eo facto ejurantes, ne eo cingulo, quod magnum honorem, & privilegia plura afferebat, carerent) *hi decem annis post triennii tempus, quo inter audientes erunt, in afflictione permaneant. Sed in his omnibus propositum, & speciem pœnitentiæ convenit explorare: Quotquot enim metu, & lacrymis, atque patientia, vel bonis operibus, rebus ipsis conversionem suam non simulatione demonstrant, hi definitum tempus auditionis implentes, tum demum fidelibus in oratione communicent; postmodum vero licebit Episcopo de his aliquid humanius cogitare. Quicumque vero indifferenter tulerunt* (ita gerentes, ac si non peccassent, nec differsent ab aliis, vel ita ut nec impœnitentes essent, nec admodum pœnitentes) *& aditum introeundi Ecclesiam sibi arbitrati sunt ad conversionem posse sufficere, hi definitum modis omnibus tempus impleant.*

Can. 13. *De his qui ad exitum veniunt, etiam nunc lex antiqua, regularisque servabitur, ita ut si quis egreditur de corpore, ultimo, & maxime necessaria viatico minime privetur* (nomine autem viatici significari hic non solam absolutionem Sacramentalem, ut aliqui dicunt, sed etiam Eucharistiæ communionem, præter interpretationem Ecclesiæ, & Synodorum hunc canonem exponentium, quas allegavi in *Cler. Rom. lib.* 2. *disp.* 4. sequentia verba demonstrant. *Quod si desperatus* (de vita) *& consecutus communionem, oblationisque particeps factus, iterum convaluerit, sit inter eos, qui, communionem orationis tantummodo consequuntur. Generaliter autem omni cuilibet in exitu posito, & poscenti sibi communionis gratiam tribui, Episcopus probabiliter* (idest, postquam probaverit, & cognoverit, poscentem esse bene dispositum) *ex oblatione dare debebit.* Dare autem ex oblatione utique est Eucharistiam impertiri.

Can. 14. *De catechumenis lapsis sancto, & magno Concilio placuit, ut tribus annis sint inter audientes tantummodo; post hæc autem cum catechumenis orent*, nempe cum Catechumenis competentibus, qui erant magis proprie catechumeni.

CAPUT IV.

De Libris, qui post Sæculum VII. Pœnitentiæ administrationi inserviebant.

I. SUb sæculi sexti finem, nempe a. 582. (non 585., uti perperam scripsere Caveus, Oudinus, & Dupinius) S. Eutychio in Constantinupolitana sede successit Johannes cognomine *Jejunator*, de cujus sanctitate disputantem adi Cuperum V. Cl. *in hist. Chronol. Patriarch. Constantinop. parergo VI.*; defunctus est autem anno 596. si Baronio credimus, seu verius 595. quem annum Fabricius, Cuperus ipse, aliique doctissimi viri præferunt. Scripsit hic Libellum Pœnitentialem, (sive ut ab Allatio *lib.* 3. *de consensu utriusque Ecclesiæ c.* 17. §. 10. inscribitur, *praxim Græcis præscriptam in Confessione peragenda*,) quem habemus ab Johanne Morino Græce, & Latine editum ex codice Altempsianæ Bibliothecæ ad calcem sui *de pœnitentia* voluminis cum aliis Græcorum libris ad hoc Sacramentum pertinentibus, & a Fabricio recensi. *T. X. Bibl. Græcæ p.*165.

II. Num ad Jejunatoris exemplum, an facilioris ad Sacramentum Pœnitentiæ sive administrandum, sive suscipiendum institutionis caussa idem Pœnitentialium librorum usus in Latina Ecclesia sæculo circiter septimo obtinuit. Nimirum ex toto corpore, inquit Francolinius *de pœnit. discipl. lib.* 2. *c.* 8., Decretorum, Canonum, & sententiarum ea excerpta fuere, quæ ad Pœnitentiam pertinebant, & simul collecta in unum libellum, qui inde dictus fuit *excerptum de canonibus Patrum ad remedium animarum, vel de remediis peccatorum*, vel tandem *liber Pœnitentialis*. Hujus autem seu appendix seu pars fuit ordo quidam, & institutio continens modum, & ritus, quibus Pœnitens susciperetur, audiretur, interrogaretur, ac tandem reconciliaretur.

III. Plures hujusmodi libros recenset Joh. Albertus Fabricius T. xi. Bibl. Græcæ *p.* 73. *seqq.* Atque primo loco, inquit, memoranda summi, & de hisce litteris immortaliter meriti viri *Antonii Augustini*, Archiepiscopi Tarraconensis, Canonum Pœnitentialium collectio vulgata cum notis, Tarraconæ 1582. 4. & recusa Venetiis 1584. 4. rariusque hodie obvia, in qua occurrunt.

A) *Pœnitentiale Romanum*, quale Burchardus collectioni suæ inseruit, in quo Pontificum Calixti II. a. 1109. & Innocentii a. 1130. mentio, & longe diversum adeo, & junioris ætatis, quam quod ex codice antiquo Corbejensi cum notis Hugonis Menardi lucem vidit, in ejus notis ad Sacramentarium Gregorii Magni Parif. 1642. 4. p.238. atque cum iisdem recusum est in Bibliotheca Patrum edit. Lugdun. tom. xiv. p. 926. nec non in nova Operum Gregorii M. editione: & sine notis ad calcem Morini de Pœnitentia. Hoc Cameracensis Episcopus *Halitgarius*, qui an. 831. obiit, a Scrinio Ecclesiæ Rom. descripsisse se testatur, igitur a Menardo sub titulo Pœnitentialis Romani est editum, etsi quam plurima in eo desiderentur capitula, quæ a Burchardo, & aliis antiquis auctoribus sub titulo Pœnitentialis Romani laudata sunt, ut a Jac. Petito probe notatum.

B) Bedæ presbyteri A. C. 735. defuncti, sive *Egberti* Eboracensis Archiepiscopi (defuncti A. 767.) *de remedio peccatorum*, excerptum ex Canonibus Catholicorum Patrum vel pœnitentiæ ad remedium animarum, Domini Egberti Archiepiscopi. Recusum Paris 1641. cum Antonii Augustini juris Pontificii epitome, quæ Romæ 1614. fol. lucem viderat: & in operibus Bedæ Venerabilis tom. viii. p.961. 968. & in Spelmanni Conciliis Angliæ tom. 1.

C) *Rabani Mauri*, Archiepiscopi Moguntini, A. C. 856. defuncti, pœnitentium liber, post A. 84·. scriptus ad Otagarium Archiepiscopum Moguntinum, cui Rabanus deinde successit. Extat etiam in Operibus Rabani tom. vi. p. 154. - - 165.

D) *Gregorii Thaumaturgi*, & *Gregorii Nysseni* Græcorum Patrum Epistolæ Canonicæ.

(E) Canones Pœnitentiales Astenses, in ditione Sabaudiæ.

IV. Post Antonium Augustinum vir & ipse doctissimus *Johannes Morinus* ad calcem præclari operis de disciplina in administratione Sacramenti pœnitentiæ, quod Parisiis primum 1651. fol. editum, deinde Bruxellis 1685. ac denique Venetiis 1702. recusum extat, novam pœnitentialium libellorum collectionem dedit in qua occurrunt:

A) Antiquus Pœnitentialis Romanus, qualem ab Halitgario exceptum, & ab Hug. Menardo editum jam dixi.

B) *Egberti* Eboracensis Archiepiscopi, defuncti A. C. 767. Excerptum sive capita 245. de Canonibus Catholicorum Patrum, vel pœnitentiæ ad remedium animarum. Sive pars, sive epitome operis in quatuor libros distincti, & adhuc inediti, quod in variis Cantabrig., & Oxoniensibus Bibliothecis superesse manuscriptum Caveus testatur. Partem vulgaverat etiam Speelmannus tom. 1. Concil. Angl. atque inde exhibuit Labbeus tom. 6. Concil. p. 1586. 1601. & Harduinus tom. 3. p. 1961. 1976. cum ejusdem Egberti Dialogo per interrogationes, & responsiones de institutione Ecclesiastica pag. 1979. (Labbeus pag. 1604.) quem Dublinii vulgaverat *Jac. Waræus* eques, A. 1664. 8.

C) Tres Pœnitentiales Andegavenses, ex Codicibus MSS. D. de Loyaute, civis Andegavensis, & in suprema Parisiens. curia advocati.

D) Excerpta pauca e Reginone, Pœnitentiali Theodori Cantuar. & Bedæ. *Regino*, ex Abbate (ab A. 892.ad 899.) Prumiensi Ord. Benedicti in ditione Germaniæ Trevirensi, Monachus S. Maximini Trevirensis, (Chronico ad Alberonem Metensem Episcopum, quod a Christo nato ad tempora sua A. C. 907. deduxit, non incelebris) qui opus insigne Canonum, quod in usus Diœcesis maxime Trevirensis, hortante Archi-Episcopo Trevirensi Ratbodo, circa A. C. 906. composuit editum primum a R. D. Joach. Hildebran-

debrando, ex Codice Bibliothecæ Helmstadiensis, qui olim Flacci Illyrici fuit, & in quo præterea extat Synodus Ramensis adversus Arnulphum A. C. 991. Editum autem est hoc titulo : *De disciplinis Ecclesiastica veterum, præcipue Germanorum, libri duo*. Helmst. 1659. 4. Fatetur ipse Hildebrandus in defectu Codicis M. S. hunccs se titulum præfecisse ex suo ingenio, nam in Viennensi Codice, quem postea nactus est, ipse notat inscribi *de Ecclesiasticis disciplinis, & religione Christiana*, atque hunc titulum Trithemio etiam inspectum servavit in sua editione Stephanus Baluzius, qui Reginonis libros duos, quorum prior Clericorum res maxime, posterior Laicorum spectat, ad Helmstadiensem editionem, veteremque Codicem MS. Bibl. Oratorii Parisiensis, eodem quo usus fuerat Morinus emendator : cum notis, citatisque in margine Canonum & Capitularium regularumque monasticarum, nec non Burchardi & aliorum locis vulgavit Paris. 1671. 8. Idem Baluzius præf. ad Ant. Augustinum de emendatione Gratiani §. 17. observat Reginonem admodum raro uti Pseudepigraphis Epistolis decretalibus ab Isidoro Mercatore collectis. Subjunxit Hildebrandus varias Lectiones non Viennensis modo Codicis, sed Moguntini quoque, nec non appendicem plurium Capitum quæ in MS. Helmstadiensi absunt. Eam appendicem etiam auctam, & emendatam Baluzius adjunxit, una cum *Rhabani Mauri* Pœnitentiali altero quod *Epistola ad Heribaldum* Episcopum Alcedronensem sive Autissiodorensem, A. C. 853. scripta, continetur, & lucem videras in Petri Stevartii tomo ineditorum, Ingolst, 1616. 4. Eadem multa hæc Epistola quæ Rabani Pœnitentium liber supra memoratus continet, & citatur non raro tum a Reginone, tum ab Ivone, Gratiano, &c. Reginonis effigies ære descripta extat in Isaaci Bullarti Accademia scientiarum edita Gallice Paris. 1682. fol. tom. 1. pag. 121.

E) Excerptum ex Regulæ *Chrodogangi* circa A.C. 757. Canonicis suis datæ cap. 28. 29. 30. Chrodogangi hujus, ab A. 742. ad 766. Metensis Episcopi, qui aliis Codegrandus sive Codograndus (Trithemio c. 255. de Scripr. Eccles. Ruggandus) Regula Clericis Metensibus præscripta, in qua S. Benedicti Regulam frequenter sequitur, edita est a Luca Dacherio tom. 1. Spicileg. p. 205. & minus interpolata a Labbeo tom. 7. Concil. p. 1444. & Harduino tom. 4. pag. 1181. & a Carolo le Cointe tom. 5. Annal. Ecclesiæ Francor. ad A. C. 757. Vide etiam Andream du Chesne tom. 2. Scriptor. Francor. p. 604. & Concilium Aquisgranense A. C. 816. & regulam ex Chrodogando & aliis, quam dant Labbeus tom. 7. Concil. pag. 1464. & Harduinus tom. 4. p. 1198.

F) Excerpta ex tribus Codicibus Turonensis Ecclesiæ, tribus Remensis, & duobus Bellovacensis, duobus Collegii Fuxensis Tolosani, quatuor Codicibus Ecclesiæ Rothomagensis, & decem variis Codicibus MSS. Abbatiæ S. Victoris Paris.

G) Notitia de *Ordine Romano* MS. Breviore & antiquiore, atque adeo sinceriore quam in Melch. Hittorpii scriptoribus de Divinis Officiis, Colon. 1568. Fol. sub init. & in Operibus Georgii Cassandri p. 97. & in Bibliothecis Patrum sæpe prodiit ab Alcuino, ut videtur, ad ætatis suæ mores auctus, & interpolatus. Vide Henr. Warthoni auctarium ad Usserium de Sacris Scripturisque vernaculis pag. 359.

H) Notitia de antiquissimo Sacramentario Gelasiano, quod ex Petaviana venit in Bibliothecam Christinæ Reginæ Sueciæ. De libro sententiarum Magistri *Roberti Pulli*, Cardinalis, circa A. C. 1144.

I) Ex duobus Sacramentariis Tolosanis Excerpta, & Ordo Pœnitentiæ imponendæ, & de reconciliatione Pœnitentium.

V. Ab eo tempore Theodori Cantuariensis Archiepiscopi, quem Tarso Ciliciæ natum Vitalianus Papa Romæ ordinavit, & in Angliam misit, mors autem e vivis eripuit a. 690. Capitula Ecclesiastica ... apud Dacherium prodiere Spicilegii Tomo IX. & in Conciliis tum Labbæi Tom. VI. pag. 1875. tum Harduini Tom. III. p. 1771. Sed & ejus uberius *Pœnitentiale*, non integrum tamen, cujus capitum LXVIII. titulos ediderat Henricus Spelmannus *Tom. 1. Concil. Angliæ*, Parisiis 1679. ex duobus Thuanæ Bibliothecæ codicibus divulgavit Jacobus Petitus. Huc faciunt capitula quædam a Cl. Mansio edita *T. 1. supplem. ad Concil. Veneto-Labbeana col. 517. seqq.* Porro Jacobus Petitus ad calcem Theodori Cantuariensis exhibuit excerpta ex Pœnitentialibus MSS.

A) Magistri *Bartholomæi*, Oxoniensis Episcopi.

B) *Petri* Pictaviensis, Canonici S. Victoris.

C) Magistri *Roberti de Flamesbure*, Canonici S. Victoris, & Pœnitentiarii.

D) Magistri *Johannis de Deo*.

E) Ex Anonymo de Sacramento Pœnitentiæ in Bibl. S. Victoris. Paris.

F) Ex Formulario Pœnitentiali MS. Bibl. Regiæ Navarræ.

G) Ex libro MS. Bibl. S. Victoris Paris. cui titulus : *Corrector, & Medicus, qui correctiones corporum, & animarum medicinas continet.*

H) Ex libro Pœnitentiali MS. Bibl. Victorinæ a diversis libris Pœnitentialibus desumpto.

I) Ex tractatu de Pœnitentia in summa Scholastica *Petri* Cantoris Paris., in summa *Magistri Præpositivi*, Cancellarii Paris. & in summa magistri *Roberti de Chorcon*, *Cardinalis*.

VI. Præter hæc ab Antonio Augustino, Jo: Morino & Jac. Petito, vulgata, huc faciunt :

Collectio antiqua Canonum Pœnitentialium sæculo IX. antiquior, inque tres distincta libros, quam tomo undecimo Spicilegii vulgavit Lucas Dacherius Paris. 1672. 4. Præfationem hujus operis vidit, & partem ejus vulgavit Beatus Rhenanus in admonitione de Tertulliani dogmatibus, testatus opus ipsum magno redimere se cupere. Vide Baluzium ad Gratianum p. 462.

Halitgarii Episcopi Cameracensis, qui A. C. 831. obiit, de vitiis, & virtutibus, remediis peccatorum, & ordine atque judiciis pœnitentiæ, libri sex, quorum *sextus* sive ultimus, & Pœnitentiale Romanum, de quo supra abunde dixi. Libros V. in lucem protulit Henr. Canisius tom. V. lect. antiqu. parte 2. p. 227. Ingolsted. 1604. 4. Inde recusi sunt in Bibliotheca Patrum Colon. 1618. tom. VIII. & Paris. 1654. tom. V. & Lugd. 1672. tom. XIV. Ex his *liber 1. &c. iidem sunt*, qui inter *Rabani Mauri*, Archi-Episcopi Moguntini. A.C. 856. defuncti opera prodiere tom. 6. pag. 125. Liber I. & II. de vitiis, virtutibus, & peccatorum satisfactione in remediis, sive de pœnitentiis. *Liber III. & IV.* Halitgarii, respondent libro II. & III. sub ejusdem Rabani nomine editis tom. 6. p. 116. seq. de quæstionibus Canonum Pœnitentialium ad Heribaldum Episcopum Autissiodorensem. *Liber Quintus* Halitgarii denique idem est, qui sub Rabani nomine ad Heribaldum legitur primus tom. 6. pag. 110. Superest liber tertius sive ultimus *Rabani* de vitiis & virtutibus, qui agit de gravibus mortalibus peccatis & eorum satisfactione, capita LXXXII. tom. 6. pag. 130. — 154.

S. Columbani, Luxoviensis in Burgundia Abbatis qui A. C. 615. obiit Pœnitentiale MS. laudat Hugo Menardus p. 930. ad Gregorii M. Sacramentorum librum. Ejusdem Columbani de pœnitentiarum mensura taxanda, sive pœnitentiale ad calcem ejus regulæ cœnobialis, prodiit in Codice Regularum Holstenii. Rom. 1661. 4. Paris. 1663. 4. parte 2. pag. 98. & inter Columbani opera a Patricio Flemingo edita Lovan. 1667. & in Bibliotheca Patrum edit. Lugd. tom. XII. p. 21.

Cumeani sive *Cummiani*, Abbatis Hiberni, qui circa A. C. 660. diem obiit supremum, liber de pœnitentiarum mensura extat in eodem tomo XII. Bibliothecæ Patrum Lugd. p. 42. — 48. Ediderat Patricius Flemingus ex Codice Bibl. Sangallensis, & Columbano adjunxerat.

Liber Pœnitentialis ad instar libri Canonum pœnitentialium ex SS. Augustini, Hieronymi & Gregorii M. dictis, nescio quo auctore collectus & sine loco, aut anno impressionis editus in fol. fuit in Bibl. Sarraziana in cujus Catalogo memoratur p. 32.

Pœnitentiale sive judicia congrua pœnitentibus, Capitula XXXIII. excerpta ex Patrum dictis Canonumque sententiis prodierunt in Bibliotheca Patrum Paris. 1589. & 1654. tom. VI. & tom. VI. Concil. Labbei pag. 1468. & tom. III. Harduini pag. 1869. Sub nomine *Gregorii III.* Papæ ab A. C. 731. ad 741.) Petro Pithœo videtur posterioris Scriptoris.

Collectio Canonum Pœnitentialium MS. in Bibl. Michaelis Thomasii, Episcopi Ilerdensis, qua usi correctores Romani ad Gratianum.

Eugenii Papæ Canones Pœnitentiales in Bibliotheca Jo. Tilii MS. memorat idem Pithœus.

Canones XLVII. Pœnitentiales, decreto Gratiani subjecti in editione Pithœi, atque aliis quibusdam, & *Gratiani* ipsius tractatus *de pœnitentia* insertus causæ XXXIII.

VII. Omissos a Fabricio nunc persequamur.

Canones quosdam Pœnitentiales fortasse Gregorii II. edidit Cl. Mansius *T. I. supplem. ad Conc. Veneto-Labbeana pag.* 538.

Martene Tom. IV. *anecdotorum* Pœnitentialem Libellum vulgavit Anonymi Auctoris. Hunc vero Bedam fuisse conjicit qui illum recudit *T. I. Suppl. ad Concil. col. 565. seqq.*, doctissimus Mansius, additque Pœnitentialem Bedæ libellum a Labbeo editum, ac supra memoratum Bedæ quidem esse, sed interpolatum.

Alios evulgavit idem Martene *de antiquis Ecclesiæ ritibus lib. 1. c. 6. artic.* VII. præsertim vero *Judicium pœnitentiæ* ex pervetusto codice Floriacensi.

Capitulara Theodulfi Episcopi Aurelianensis publici juris fecit Baluzius *tom. 7. Miscellan. pag.* 21.

Mura-

H) Ex Codice MS. Abbatiæ Dionysianæ in agro Parisiensi.
I) Ex duobus Sacramentorum libris in Bibl. Thuana.

Muratorius quoque binos Pœnitentiales ex Italicis deprompsit Bibliothecis, alterum scilicet ex MS. codice Capituli Canonicorum Veronensium, alterum ex Bobiensis Monasterii MSS. exemplis, edidítque *Tom. V. Antiquit. Italic. medii ævi diss. 68.*

VIII. Neque mirum esse debet, tot exstare etiamnum hujusmodi Libros. Nam olim innumeri erant, ac sæpe corrupti. Qua de caussa Concilia non semel de Pœnitentialibus libris aut incerto auctore editis, aut vitiatis abolendis cogitarunt. Exstat hanc in rem Turonensis III. Synodi a. 813. celebratæ canon XXII. dignus, qui heic adscribatur: *Episcopis, & Presbyteris diligenti cautela pertractandum est, qualiter hominibus sua sibi delicta confitentibus tempus abstinendi adscribant, ut juxta modum peccati pœnitentibus abstinentia indicetur, quoniam varie ab aliquibus Sacerdotibus & indiscrete hæc judicia proferuntur. Ideo necessarium videbatur nobis, cum omnes Episcopi ad sacrum palatium congregati fuerint, ab eis edoceri, cujus antiquorum liber Pœnitentialis potissimum sit sequendus.* Eodem anno Cabilonense II. Concilium hunc canonem XXXVIII. edidit: *Modus autem pœnitentiæ peccata sua confitentibus, aut per antiquorum canonum institutionem, aut per Sanctarum Scripturarum auctoritatem, aut per Ecclesiasticam consuetudinem... imponi debet, repudiatis, ac penitus eliminatis libellis, quos pœnitentiales vocant, quorum sunt certi errores, incerti auctores.* Paucis post annis, anno scilicet DCCCXXIX. statuit Parisiense Concilium, ut singuli Episcopi suis in Diœcesibus *erroneos codicillos* (Pœnitentiales) *diligenter perquirerent, & inventos igni traderent.*

IX. Hos inter Pœnitentiales libros eminebat Pœnitentiale Romanum, quod propterea ad gentes recens conversas mittebatur, ut notavit Chardonius in historia Sacramentorum. Enimvero hoc videtur *judicium* illud *pœnitentiæ*, quod ad Bulgaros juxta eorum postulata misisse se scribis Nicolaus I. in respons. ad illorum quæsita cap. 75. Post Romanum vero celeberrimi Pœnitentiales libri fuere Theodori Cantuariensis, & Bedæ. Episcopus in sua Synodo, atque in Diœcesis visitatione id potissimum investigabat, an quilibet Presbyter librum haberet Pœnitentialem suæ Diœcesis proprium, præsertim vero Romanum, aut Theodori illum, ac Bedæ, & an secundum quod ibi præscriptum erat, pro modo culpæ pœnitentiam injungeret? Discimus id ex Burchardo, apud quem *lib. 1. c. 94.* inter ea, quæ Episcopi in Diœcesanis Synodis quærere debent, hoc *interrogat. 58.* continetur: *Est aliquis, qui modum Pœnitentiæ sibi injunctum non custodierit?* Regino vero suam canonum collectionem a modo exorsus visitandi Ecclesias *cap. 95.* hanc singulis Presbyteris ab Episcopo, aut Archidiacono faciendam proponit interrogationem: *Si habeat Pœnitentiale Romanum, vel a Theodoro Episcopo, aut a Venerabili Presbytero Beda editum, ut secundum quod ibi scriptum est interroget confitentem, aut confesso modum pœnitentiæ imponat?*

CAPUT V.

Antiquorum Pœnitentialium summa.

I. ANtequam autem ultra progredior, libet quemadmodum superius Græcorum, & Latinorum Canonum ad pœnitentiam spectantium summam tradidimus, heic etiam Pœnitentialium libellorum epitomen quamdam exhibere. Eam autem repræsentabimus, qualem S. Carolus Borromæus contexuit, Canonibus pro decalogi ratione dispositis.

Canones pœnitentiæ ad primum decalogi præceptum spectantes.

Qui a fide catholica desciverit, si intimo summoque dolore affectus, ad Ecclesiam redierit, pœnitentiam aget annis decem.

Qui dæmoni immolaverit, in pœnitentia erit annis decem.

Qui more Gentilium elementa coluerit: qui vel segetibus faciendis, vel ædibus extruendis, vel arboribus serendis, vel nuptiis contrahendis, inanem signorum fallaciam observaverit: pœnitentiam aget annos duos feriis legitimis: (*id est feria secunda, quarta, & sexta, quæ legitimæ dicebantur, propterea quod ad abstinentiam, & jejunium legibus Ecclesiasticis essent consecratæ?*)

Qui cum Judæo cibum sumpserit, pœnitens erit dies decem, pane & aqua victitans.

Qui auguriis, & divinationibus servierit, quive incantationes diabolicas fecerit, pœnitens erit annos septem.

Mulier incantatrix, pœnitentiam aget annum, vel (ut alio canone præscribitur) annos septem.

Qui herbas medicinales cum incantationibus collegerit, pœnitentiam aget dies viginti.

Qui magos consulueris, in pœnitentia erit annos quinque.

Qui ædes magicis cantionibus lustret, aliudve tale admittit; & qui ei consentit, quive consulit; in pœnitentia erit annos quinque.

Qui tempestatum immissor erit, pœnitentiam aget annos septem, tres in pane & aqua: qui vero crediderit, particepsve fuerit, annum unum per legitimas ferias.

Si quis ligaturas, aut fascinationes fecerit, pœnitens erit annos duos per legitimas ferias.

Si quis sortilegus erit, pœnitentiam aget dies quadraginta.

Si quis in codicibus, aut in talibus, sorte ducta, res futuras requisierit; pœnitens erit dies quadraginta.

Respiciens furta in astrolabio, annis duobus.

Si quis Clericus, vel monachus, postquam Deo voverit, ad sæculum redierit, pœnitentiam aget annos decem, quorum tres in pane, & aqua.

II. *Canones pœnitentiæ contra infringentes secundum decalogi præceptum.*

Quicumque sciens pejeraverit, quadraginta dies in pane, & aqua, & septem sequentes annos pœniteat, & nunquam sit sine pœnitentia, & nunquam in testimonium recipiatur: & post hæc communionem percipiat.

Qui perjurium in Ecclesia fecerit, pœnitentiam aget annos decem.

Qui sciens pejerat Domini impulsu, pœnitens erit quadragesimas tres, & ferias legitimas: Dominus autem quia præcipit, quadraginta dies in pane & aqua, & septem sequentes annos.

Si quis sciens pejeraverit, aliosque in perjurium induxerit; pœnitens erit dies quadraginta in pane & aqua, & septem annos sequentes, & tot perjuria jejunabit, quot homines in perjurium induxerit.

Si quis suspicatus, sed ad perjurium induci ex consensu jurat; pœnitentiam aget dies quadraginta, & septem annos sequentes, & numquam sine gravi pœnitentia erit.

Si quis per cupiditatem perjurium fecerit, carinam (*carina, barbara vox, idem quod quadragesimam, sive quadraginta dierum continuationem significans: quam alii carentenam, aut quadragenam dixere:*) in pane & aqua jejunet, & quamdiu vivet, omnes sextas ferias: item, si quis per cupiditatem pejeraverit, omnes res suas vendet, & pauperibus distribuet, & monasterium ingressus, jugi se pœnitentiæ subdet.

Si quis coactus, necessitateque aliqua impulsus perjurium commiserit, in pœnitentia erit quadragesimis tribus.

Item, si quis coactus pejeraverit, pœnitens quadraginta diebus pane & aqua victitet, ac præterea omnibus sextis feriis.

Si quis seductus, ignarus, (pejeraverit,) & postea cognoscit: pœnitentiam aget annum unum, vel quadragesimas tres, vel dies quadraginta.

Qui compellit alium, ut falsum juret, quadraginta dies in pane & aqua, & septem annos in pœnitentia erit.

Si quis jusjurandum, quo se regi & Domino suo adstrinxerit, violaverit; in monasterio pœnitentiam aget omnibus diebus vitæ suæ.

Si quis se jurejurando obstrinxerit, ut cum aliquo litiget, nec pacem cum eo reconciliet; pœnitentiam aget dies quadraginta in pane & aqua, per annum a sacra communione segregatus: ad caritatem vero celeriter redeat.

Si quis per capillum Dei, aut per caput ejus juraverit; si semel nesciens fecerit, pœnitens aqua & pane septem dies victitet: si secundo et tertio monitus idem fecerit, dies quindecim.

Si per cœlum, aut per aliam aliquam creaturam; dies item quindecim.

Si quis blasphemat, tamdiu pœnitens erit, quamdiu impœnitens permansit.

Si quis Deum, vel Beatam Mariam Virginem, vel aliquem Sanctum publice blasphemaverit, pro foribus Ecclesiæ, diebus Dominicis septem, in manifesto, dum missarum solemnia aguntur, stet, ultimoque ex illis die, sine pallio & calceamentis, ligatus corrigia circa collum: septemque præcedentibus feriis sextis in pane & aqua jejunet, Ecclesiam nullo modo tunc ingressurus: singulis item septem illis diebus Dominicis, tres aut duos, aut unum pauperem pascat, si potest: alioquin alia pœnitentia afficiatur: recusans, (hanc subire pœnam) Ecclesiæ ingressu interdicatur; in obitu Ecclesiastica careat sepultura, dives a magistratu mulctetur pœna solidorum quadraginta, alioqui triginta, seu viginti.

III. *Canones pœnitentiæ ad tertium præceptum spectantes.*

Qui opus aliquod servile die Dominico, festove fecerit: pœnitentiam aget tres dies in pane & aqua.

Qui die Dominico opus terrenum fecerit, dies septem pœnitentiam aget.

Si quis ante Ecclesiam saltationes fecerit, emendationem pollicitus, pœnitentiam aget annis tribus.

Si quis pransus Missæ interfuerit, pœnitens erit dies tres in pane & aqua.

Si quis sacram communionem sumpserit post aliquam, vel minimam degustationem, pœnitentiam aget dies decem in pane & aqua.

Si quis in Ecclesia confabuletur, cum divina fiunt; pœnitens erit dies decem in pane & aqua.

Si quis

Si quis jejunia a sancta Ecclesia indicta violaverit, pœnitentiam aget dies viginti in pane & equa.

In quadragesima, carne, sine inevitabili necessitate rescens, in pasche non communicet, ac præterea a carne abstineat.

Qui in quadragesima jejunium violaverit pro uno die pœoitentiam eget dies septem.

Si quis jejunium quatuor temporum non custodierit, pœnitens erit dier quadraginta in pane & aqua.

IV. *Canones pœnitentiæ contra infractores quarti præcepti.*

Qui parentibus maledixerit, quadraginta dies pœnitens sit in pane & aqua.

Qui parentes injuria affecerit, tres annos.

Qui percusserit, annos septem.

Qui expulerit, tamdiu pœnitans, quamdiu in impietate permanserit.

Si quis contra Episcopum, pastorem, & patrem suum insurrexerit, in monasterio omnibus diebus vitæ suæ pœnitentiam aget.

Si quis contra Episcopum conspiraverit, gradu suo amovebitur.

Si quis Episcopi sui, aut ministrorum ejus, vel parochi sui præcepta contempserit; pœnitentiam aget dies quedraginte in pane & aqua.

V. *Canones pœnitentiæ circa peccata contra quintum præceptum commissa.*

Qui presbyterum occiderit, pœnitentiam aget annis duodecim.

Si quis presbyter presbyterum occiderit, pœniteotiam ager annis viginti octo.

Si quis presbyterum ermis contra se irruentem occiderit, pœnitens erit ennos decem.

Si quis patrem aut matrem, fratrem eut sororem occiderit: toto vitæ suæ tempore non suscipiar corpus Domini nisi in obitu: abstineet a carna, & vino dum vixerit; jejunet secunda, & quarta, & sexta ferie: si aotam nolenti accidit, decem annis pœniteat judicio Sacerdotis.

Qui voluntarie filium suum, vel filiam suam, vel germanum, aut germanam suam occiderit, quinque aonis extra ipsius terræ esul fiat: deinceps viginti annis pœniteat.

Quæ mulier filios suor necarit; peracte septenni pœnitentie, in monasterium detrusa monasticam vitam perpetuo regulariter aget.

Si quæ mulier post partum, filium filiamve sponta interfecerit, pœnitentiam aget ennos duodecim, & nunquam arir sine pœnitentia.

Paupercule, si ob difficultatem nutriendi id commiserit, annos septem.

Si qua mulier sponte abortum fecerit, pœnitentiam aget tres ennos, si nolens, quadregesimas tres.

Item: mulier partum suum perdens voluntaria ante quadraginta dies, pœnitens erit annum unum: si post quadraginte dies, annos tres: si vero postquam editus est in lucem, tamquam homicida.

Quæ sceleris occultandi causa filium oecarit, pœnitentiam aget annos decem.

Qui nolens filium oppresserit, si post baptismum, pœnitentiam aget dies quadraginta in pane & equa, oleribus, ac leguminibus: abstinebir ab usore dies totidem, deinde pœnitens erit tres annos per legitimas ferias: tres prætetee quedragesimas in anno observabit: si ante baptismum quadraginta dies, ut supra & quinquennio præterea pęniteat, unum io pane & aqua.

Cujus filius sine confirmationis Sacramento moritur, parentes quorum negligentia id factum est, pęnitentiam agent annos tres.

Si quis explendæ causa libidinis, vel odii meditatione, ut oon ex eu soboles nascatur, homini aut mulieri aliquid fecerit, vel ed potendum dederit, ut non possit generare, aut concipere; homicide teneatur.

Qui uxorem occiderit, aut monasterium ingrediatur, pęnitentiam perpetuam acturus; aut cuncta negotia sæcularia dimittens, perpetuo abstineet e carne, sagimine, vino, cervisia &c. exceptis diebus resurrectionis, & oatalis Domini: uxorem non ducat: in fine tantum vitæ Eucharistiam accipiat.

Si mulier maritum suum causa fornicationis veneno interfecerit, aut quacumque arte mortem ejus procurarit; seculum relinquat, & io monasterio pęniteat.

Qui mortem sibi conscivetit, pro eo nulla io missa commemoratio fiet, neque cum palmis ejus cadaver sepeliatur.

Si quis sponte hominem occiderit, ad januam Ecclesiæ semper erit, & io obitu communionem recipiet: si caso necerit, pęnitentiam aget annos septem.

Si quir hominem oecere voluerir, oeque hoc scelus potuerit patrare; ut humicida pęniteotia afficietur.

Si quis per iram subitam, aut per rixam hominem necerit; pęnitentiam ager annos tres.

Si quis jussu Domini homicidium perpetrarit; dies quadraginta in pane, & aqua, & præterea septem annos sequentes, per legitimas ferias jejunabit.

Qui homicidii auctor fuit, ob consilium quod dedit, erit io pœnitentia quadraginta dies in pane & aqua, cum septem sequentibus annir.

Si quis casu homicidium fecerit, pœnitens erit quadraginte dies in pane & aqua: quinquenoio communione privabitur: a cibis abstinebit arbitrio Sacerdotis.

Qui homicidio quod postea factum est, consenserit; pœnitentiam aget annis septem, tres in pane & equa: si autem voluerir, nec potuerit; tres tantum ennos.

Si quis aliquem vulnerarit, vel ei aliquod membrum præciderit; pœnitentiam aget uno anno per ferias legitimas: si cicatrix gravis est, & vulneratum deformem reddit; quadraginta etiam dies pœnitebit in pane, & aqua.

Si quis ictum proximo dederit, nec nocuerit; tridui pœnitentiam aget in pane & aqua; Clericus, unius anni & mensium sex.

Si quir aliquem per iram percutiens debilitaverit; soluta medicamenti impensa, si laicus est, pœnitens erit quadraginta dies in pane & equa. Si Clericus, duas quadragesimas: Si diaconus, septem mensibus: si presbyter uno anno.

Si quis fratri suo quem oderit, reconcilleri non vult; tamdiu in pene & equa pœnitentiem eget, quoad reconcilietur.

VI. *Canones pœnitentiæ ad expianda peccata contra sextum mandatum commissa.*

Si laicus solutos eum fœmina soluta concobuerit; pœnitens erit ennos tres: & quanto sæpius, tanto majori pœnitentie afficietur.

Uxor viro conscio mœchata, si dignam pœnitentiam egerit, post decem annos sacrem communionem sumet.

Si quis conjugem fornicari consenserit, diebus omoibus vitæ in pœnitentia erit. Vir solutus, si cum elterius uxore adulterium commiserit: pœnitentiam agat annus septem: mulier quinque.

Mulier solute cum alterius marito adulterium patrans, pœnitentie efficietur decennali.

Si quis maritus semel lapsus est, pœnitentiam aget annos quinque: si sæpius omnibus diebus vitæ suæ.

Si quis uxorem simol & concubinam habuerit; in pœnitentia erit annos septem & amplius pro ratione culpæ.

Qui cum uxore sua turpiter concubuerit, pœnitens erit quadraginta dies.

Si quis adolescens cum virgine peccaverit pœnitentiam aget annum unum.

Qui puellam, aut mulierem, libidinose obtrectaverit: si clericus est, quinque dies, si laicus tres dies pœnitentiam aget: monachus, vel Sacerdos, a mioisterio suspensus, pœnitens erit dier viginti.

Qui corruperir virginem, quam postea uxorem duxerit; pœnitentiam ager ennum unum per legitimes ferias: si vero non duxerit, annos duos per legitimas ferias.

Vidua quæ stuprum admiserit: pœnitentiem aget annum unum: & præterea eltero anno jejunabit legitimis feriis.

Cum duabus sororibus fornicatus, pœnitentiem aget toto vitæ suæ tempore.

Qui incestum fecerit, (*in secundo, vel tertio gradu &c.*) ei alii ennorum duodecim, alii quindecim, alii decem pœnitentiam constituunt.

Quicumque Secerdos spiritualem filiam violaverit; dignitatir honorem amittet, & perpetuam pœnitentiam aget.

Qui monialem violaverit, pœnitens sit annis decem.

Presbyter si fornicationem edmiserit, sponte confessus pœnitentiem aget annos decem.

Qui eum brutis cojerit, pœnitentia afficietur annorum decem, & diuturniori etiam pro personæ conditione.

Qui contre naturam cojerit; si servus est, scopis castigabitur, & pœnitebit annos duos: si liber est, & matrimonio junctus; annos decem: si solutus, annos septem: pueri, dies centum: laicus matrimonio junctus, si in consuetudine habuerit; annos quindecim: si clericus; de gradu amotus ut laicus pœnitentiem aget: qui cum fratre tale scelus admiserit, ab omni carne abstinebit: pęnitensque erit annis quindecim: si clericus diuturniori, & greviori pœnitentia afficietur.

Vir se inquinans, primo dies decem; si iterum, dies viginti: si tertio, dies triginta: si nefarie egere perget, pœnitentiæ accessio ei fiet: si puer, dies quadraginta; si major quindecim ennis, dies centum.

Qui complexu fœminæ, vel osculo polluitur; pœniteotiam aget dies triginta: qui contactu inverecundo, menses tres.

Qui concupivit mente, sed oon potuit; dies decem pœnitentiam aget.

Qui turpiloquio aspectuque polluitur negligens, nec vero peccare voluir; pœnitentiam aget dies vigioti: si vero impugnatione tentationis inquinatur pœnitebit item dies viginti.

Qui-

Quicumque lenocinium exercuerit, toto vitæ tempore pœnitebit: item sacram communionem non accipiet, nisi in fine.

Si quæ mulier cerussa, aliave pigmento se oblinit, ut aliis viris placeat: pœnitentia afficietur annorum trium.

VII. *Canones pœnitentiæ ad septimum decalogi præceptum spectantes.*

Qui furatus est aliquid de Ecclesiæ supellectili, vel thesauro; quod sustulit reddet, & tres carinas (*Quadragesimas*) cum septem sequentibus annis pœnitebit.

Qui sacras reliquias furatus est, illis restitutis septem carinas jejunabit.

Pecuniam Ecclesiasticam furatus, quadruplum reddet: si quid item de ministerio Ecclesiæ aliquo modo surripuerit; pœnitens erit annos septem.

Sacrilegus rerum Ecclesiasticarum invasor, tres annos communione privabitur, ac præterea sine usu carnis, ac potatione vini usque ad septennium pœnitens permanebit.

Qui Ecclesiam incenderit, aut incendio consenserit, restitutione facta, pœnitentiam aget annis quindecim.

Si quis malo studio, vel odio vel ulciscendæ injuriæ causa incendium commiserit, committive jusserit; aut incendiario auxilium, vel consilium scienter dederit; excommunicetur: mortuus Christiana sepultura carebit, nec vero absolvetur, nisi damnum pro facultatibus resarciverit; juraveritque se in posterum tale facinus nunquam admissurum.

Si quis sepulchrum violaverit; pœnitens erit annos septem, e quibus tres in pane & aqua.

Qui sepulchrum infregerit, ut defuncti sepulti vestimenta furaretur, pœnitens erit annos duos per legitimas ferias.

Qui de oblationibus quæ Ecclesiis factæ sunt, aliquid retinuerit, pœnitens erit dies quadraginta in pane & aqua.

Qui decimam sibi retinuerit, aut dare neglexerit; quadrupulum restituet, & pœnitentiam aget dies viginti in pane & aqua.

Qui hospitalis domus administrator, aliquid de administratione subtraxerit; restituet quod abstulit, pœnitensque erit annos tres.

Qui pauperem oppresserit, ejusque bona abstulerit; reddet ei suum, & pœnitens erit dies triginta in pane & aqua.

Clericus furtum capitale faciens, septennii pœnitentiam explebit; laicus, quinquennii, & quod furatus est, reddat.

Qui fregerit noctu alicujus domum, aut aliquid abstulerit; pretium reddet, & pœnitentiam aget annum in pane & aqua.

Si quis furtum de re minori semel, aut bis fecerit; restituta re, pœnitentiam aget annum unum.

Qui rem inventam non reddit, furtum committit: idcirco tamquam de furto pœnitentiam aget.

Si quis usuras accipit, rapinam facit: ideoque quicumque illam exegerit, pœnitentiam aget annis tribus, uno in pane & aqua.

VIII. *Canones pœnitentiæ pro peccatis contra octavum præceptum.*

Qui affirmaverit verum esse quod falsum est, pœnitentiam aget, ut adulter: ut homicida, qui sponte id facinus admiserit.

Qui falso testimonio consenserit, pœnitens erit annos quinque.

Qui proximo falsum crimen objicit; pœnitentia afficitur ut falsus testis.

Si quis contra proximum linguæ lascivus erit; triduana pœnitentia expiabitur.

Si quis murmuraverit; judicio Sacerdotis pœnitentiam aget, pro culpæ gravitate.

Si quis convicium manifestum fratri intulerit; diuturna expiabitur pœnitentia pro modo peccati.

Si quis facile detraxerit, falsumque in hoc dixerit, pœnitens erit dies septem in pane & aqua.

Qui falsitatem, fraudemque in ponderibus, & mensuris admiserit; pœnitens erit in pane & aqua dies viginti.

Falsarius in pane & aqua pœnitentiam agat quamdiu vivit.

IX. *Canones pœnitentiæ pro peccatis contra 9. Decalogi præceptum.*

Rem alienam nefarie concupiscens, avarusque pœnitens erit annis tribus.

Qui aliena concupiscit, furtum est: qui aliena rapere cupit, rapina est: qui res Ecclesiæ furari appetit, sacrilegium est: ideo cum nefarie concupiscendo graviter peccet, ut peccati mortalis pœnitentiam aget arbitrio Sacerdotis.

Qui rem aliquam proximi pretiosam invenire cupit, ut illam sibi retineat: mortale peccatum concipit, cujus pœnitentiam aget, ut prædictum est de furto.

X. *Canones pœnitentiæ pro peccatis contra decimum decalogi præceptum.*

Si quis concupiscit fornicari; si Episcopus, pœnitens erit annos septem: si presbyter quinque: Si Diaconus, vel monachus, tres, e quibus unum in pane & aqua: si Clericus aut laicus, annos duos.

Si quis in somnis ex immundo desiderio polluitur, surgat, & cantet septem psalmos pœnitentiales: & in die triginta (cantet).

Si clericus, aut laicus ex mala cogitatione concupiscentiaque semen effuderit; pœnitens erit dies septem.

XI. *Canones pœnitentiæ contra septem peccata capitalia, speciatimque gulam, & ebrietatem.*

Pro capitali mortalique crimine, pœnitentia septem annorum indicitur: nisi peccati gravitas & personæ status severiorem diuturnioremque pœnitentiam requirat.

Pro capitali crimine pœnitentiam aget laicus annos quatuor, clericus quinque, Subdiaconus sex, Diaconus septem, presbyter decem, Episcopus duodecim.

Sacerdos imprudenter ebrius factus pane & aqua pœnitentiam agat dies septem: si negligenter, dies quindecim: si per contemptum, dies quadraginta.

Diaconus & alius clericus ebrius factus arbitrio Sacerdotis pœnitens erit.

Monachus ebrius, pane & aqua mensibus tribus; si Clericus, viginti dies.

Laicus ebriosus graviter arguatur, & pœnitentiam agere a Sacerdote cogatur.

Qui humanitatis gratia alium inebriari procurat, pœnitentiam aget diebus septem: si per contemptum, dies triginta.

Qui præ ebrietate & crapula vomitum fecerit: si presbyter, aut diaconus, pœnitentiam agat dies quadraginta: si monachus, aut clericus, dies triginta: si laicus dies quindecim, abstineatque a vino & carne dies tres.

Si quis gulæ causa ante horam legitimam jejunium fregerit, duos dies pœnitentiam aget in pane & aqua.

Si quis nimio cibo se ingurgitaverit, & inde dolorem senserit: unum diem pœnitentiam aget in pane & aqua.

XII. *Canones pœnitentiæ pro variis peccatis.*

Si quis Sacerdos Missam canit, neque communicat; per annum pœnitentiam agat, nec vero interea celebret.

Sacerdos excommunicatus si celebrat; tribus annis pœnitens sit, hebdomadisque singulis feria secunda, quarta & sexta a vino & carnibus jejunet.

Sacerdos Sacerdotii sui gradu ordineque in perpetuum amotus si celebrare audet, privatur communione Corporis & Sanguinis Jesu Christi, usque ad ultimum diem, & in excommunicatione est, viaticum tantum in fine sumens.

Si gutta Sanguinis Christi in terram cadit; Sacerdos in pœnitentia sit quinquaginta diebus: si super altare, & ad pannum unum transit diebus duobus: si usque ad pannos duos, diebus quatuor: si usque ad tres, diebus novem, si incaute dimisit, quamvis nihil nefandi acciderit; tribus mensibus a sui muneris administratione amovetur.

Qui sciens se rebaptizandum curaverit, si quidem per hæresim tale flagitium perpetrarit, pœnitentiam agat annos septem: tres quadragesimas primi anni jejunet in pane & aqua, & quarta & sexta feria aliorum annorum.

Si propter purificationem se rebaptizandum curaverit, pœnitentiam aget annos tres: si per ignorantiam, non peccat quidem; nihilominus non promoveatur ad sacros ordines, licet excellens & eximius videatur.

Si Episcopus aut presbyter, aut diaconus se rebaptizandum curaverit; per totam vitam pœnitentiam aget.

Clerici monachi, & monachæ, sponte sua per hæreticos rebaptizati, pœnitentiam agent per annos duodecim.

Presbyter, qui Clandestinis sponsalibus interfuerit, suspendatur ab officio suo annos tres.

Presbyter qui mortuum corpus altaris mappis involverit, pœnitentiam aget annos decem, & menses quinque: Diaconus autem annos tres, & menses sex.

Qui legata pia Ecclesiæ non solvit, uno anno pœnitens sit; & per legitimas ferias jejunet.

Qui sui sexus habitum mutaverit, pœnitentiam agat annos tres, promittens emendationem.

Infirmos & in carcere detentos visitare negligens, pœnitentiam aget dies decem pane & aqua victitans.

C A P U T VI.

Casuisticæ Theologiæ origo, progressus, ac ratio universa.

I. PŒnitentialia, de quibus hactenus, Ritualis præterea liber, & Codex Canonum, fuere præcipui Confessariorum libri fere ad XIII. Sæculum; ut mirandum sit, quei Pœnitentiæ Sacramentum in tanta librorum paucitate, atque etiam imperfectiona (vide Francolinum *de Pœnit. lib. 2. c. 8.*) fuerit per tot sæcula administratum. Labente autem XIII. sæculo cœperunt aliquot acris ingenii viri sententias Patrum ad doctrinam fidei pertinentes paulo ante a Petro Lombardo collectas, & Patrum similiter sententias ad doctrinam morum spectantes, canonesque & responsa Pontificum paullo ante etiam ipsa a Gratiano collecta interpretari, explicare, & multas circa utramque doctrinam quæstiones subtiliter movere. Hinc orta Theologia *Scholastica*, nempe disputatrix, & methodica, & facultas *Canonica* Canonum interpres, & ex utraque Theologia *moralis*, seu Casuistarum, qui sic dicti post aliquot sæcula fuere, quia ipsi respondent casibus conscientiæ, non quidem ut olim Episcopi, Concilia, & Pontifices, nempe tamquam Ecclesiæ Pastores, doctoresque a Deo constituti, sed ut privati interpretes Scripturarum, legum, eorumque omnium, quæ aut Patres senserant, aut sanxerant, nempe

sententiarum, & sanctionum. Hi præter multas quæstiones morales insertas tractatibus Theologiæ *Speculatricis* scripserunt Directoria quædam Confessariorum, in quibus methodo longe meliori, fusiusque quam olim fieret in Libellis Pœnitentialibus, totaque canonum collectiona agitur de iis, quæ Confessarius scire debet. In illis siquidem non solum traditur modus interrogandi, castigandi, & absolvendi Pœnitentes, sed singulæ partes Sacramenti explicantur, eaque circa illas doctrina traditur, qua quæstionibus, casibus, & dubiis saltem, quæ solent in eo foro proponi, facile responderetur.

II. Circa annum 1228. floruit S. Raymundus de Pennaforti insigne præclarissimi Dominicani Ordinis ornamentum. Scripsit is *Summam de casibus Pœnitentialibus* libris quatuor comprehensam, quorum primus de peccatis adversus Deum. 2. adversus proximum. 3. de Ecclesiasticorum delictis, officiis, & juribus 4. de matrimonio agit. S. Antoninus, ac Vincentius Bellovacensis eam sæpe laudant. Pluries typis expressa fuit, ut Lovanii 1480. Coloniæ 1595. Parisiis 1500. quas editiones Fabricius recenset in Bibliotheca mediæ, & infimæ latinitatis. Huc spectat Alexandri de Hales *Summa de virtutibus, & destructorium vitiorum*, quamquam contra Vvadingum utrumque opus Alexandro abjudicat non contemnendis argumentis, ac juniori Scriptori tribuit Jacobus Quetif *Tomo I. Biblioth. Dominicanorum.* Adcessit Vincentii Bellovacensis *Speculum morale*. Multa in eamdem rem, præsertim vero *Librum Pœnitentiarium* Johannes de Deo conscripsit A. D. 1247. Vide de illo Caveum, & Fabricium. Porro circa a. 1250. Guilielmus Redonensis e Dominicana Familia apparatum, sive glossas edidit ad Summam S. Raymundi sæpius vulgatas sub Johannis de Friburgo nomine. Paullo post habuimus S. Bonaventuræ *Confessionale*.

III. Sub initium insequentis sæculi occurrit Johannes Friburgensis Dominicanus junior, qui *Summam majorem, seu Confessariorum, & Quæstiones Casuales* composuit; tum celebertima Astesani, seu Astensis *Summa de casibus conscientiæ*, cujus editiones Wadingus persequitur. Ejusdem, quem Astensis professus fuerat, Minoritarum scilicet Ordinis fuit Monaldus, qui circa an. 1330. floruit: Exstat autem ejus *Summa Casuum conscientiæ, aurea & Monaldina dicta*. Circa idem tempus Bartholomæus a S. Concordia natione Italus, domo Pisanus, professione Dominicanus florebat. Hic a. 1338. *Summam casuum Conscientiæ* absolvit, quæ ab auctoris patria *Pisanella* etiam vocatur, & præterea *Magistruccia*. De casibus conscientiæ scripsit quoque a. circiter 1355. Henricus de Erfordia, *Speculum* vero *Curatorum* Ranulphus Higdenus Benedictinus Castriensis a. 1357. Singularem porro famam sibi conciliavit Johannes de Burgo, qui a. 1385. librum contexuit inscriptum: *Pupilla oculi omnibus Sacerdotibus tam curatis, quam non curatis summe necessaria, in qua tractatur de septem Sacramentorum administratione, de decem præceptis decalogi, & de reliquis Ecclesiasticorum officiis.* His adde Antonii de Butrio *Speculum de confessione*, quod Walthonus Lovanii editum memorat.

IV. Quincto autem & decimo sæculo hi floruere casuisticæ Theologiæ Doctores I. Johannes Charlierius de Gerson qui præter alia *opusculum tripartitum de præceptis decalogi, de confessione, & de arte moriendi* composuit tanto plausu exceptum, ut illud XVII. omnino Synodorum, quas recenset Launoius *in hist. Gymn. Navarr. par. 2. c. 1. p. 510.* decreto Presbyteri, & Curati in exponendo Decalogo, audiendis Confessionibus, & visitandis ægrotis adhibere juberentur. II. Henricus de Hassia. Scripsit *Regulas ad discernendum mortale peccatum a veniali*, librum *de contractibus, & ordine confuum*, Tractatum *de confessione*, & commentarium *in decem præcepta*. III. Nicolaus Dinckelspulius. Edidit *de præceptis Decalogi, de tribus partibus Pœnitentiæ, & Confessionale peccatorum*. IV. S. Bernardinus Senensis, qui Tractatum *de confessione* conscripsit. V. Nicolaus Anasmanus. Ab eo habuimus *Summam casuum conscientiæ, supplementum ad summam Pisanellam, & Interrogatorium Confessorum*. VI. Johannes Nidet. Ex ejus operibus huc spectat *Consolatorium timoratæ conscientiæ*, *Præceptorium*, seu tractatus de decem præceptis, *de contractibus mercatorum* Liber. VII. Ægidius Carlerius. Ejus *diversæ casuum consultationes* prodiere Bruxellis 1478. quas inter Tractatus *de decimis, de integritate confessionis &c.* VIII. Nicolaus Plovius, aliis Plonius. Scripsit *de excommunicationibus, de Horis Canonicis dicendis, de Interdicto Ecclesiastico, de irregularitate, de Sacramentis, & eorum administratione, de sacrificio Missæ*; qui Tractatus simul prodiere Argentorati 1593. IX. S. Johannes Capistranus. Edidit *speculum conscientiæ*, tractatum *de Canone Pœnitentiali, de usuris, & contractibus*, aliaque. X. S. Antoninus Archiepiscopus Florentinus. Præter tractatus *de suspensione, de usuris &c.* elucubravit *Summam Theologicam, & Summam confessionalem* sæpius editam. XI. Henricus Harphius. *Speculum aureum* scripsit *in X. præcepta decalogi*, & librum *de tribus pœnitentiæ partibus*. XII. Johannes Beetzius, cujus *Præceptorium divinæ Legis*, sive *Expositio Decalogi* exiit Lovanii 1486. *fol.* XIII. Angelus de Clavasio, cujus exstat *Summa casuum conscientiæ, Angelica* vulgo dicta. XIV. Baptista Trovamala, qui *ad utilitatem simplicium Confessorum Summam casuum conscientiæ Rosellam* vulgo nuncupatam divulgavit. XV. Michael de Mediolano. Ejus *Confessionale*, seu methodus confitendi Venetiis prodiit a. 1513. XVI. Michael Lochmayer. Scripsit *Parochiale Curatorum*, *quo officium Curati* circa Sacramentalia late exponit.

V. Porro sequentibus sæculis quemadmodum Scholastica Theologia maximum nacta est incrementum, ita & Moralis amplificata est. Nam & Theologi Scholastici multa de Morali Theologia cœpere subtiliter disputare, & ii quos *Morales*, seu *Casuistas* dicere, integros de pluribus ejus facultatis singularibus partibus singulares accuratissimosque edidere tractatus, ac præterea novo ordine, ac majore studio universam Theologiam Moralem concinnarunt. Probatissimi ex illis, inquit Francolinus *Tyrocinii, Theologici parte quincta, hunc ordinem servant. Agunt 1. de Conscientia, scilicet recta, & erronea, probabili, dubia, & scrupulosa. 2. De peccatis, & de conditionibus ad peccandum requisitis, vel ab eo excusantibus, ac proinde de voluntario, de libero, de metu justo, & injusto; gravi, & levi; de ignorantia antecedente, comitante, consequente; excusante, non excusante; de peccato mortali, veniali, personali, originali. 3. de legibus in genere, earumque causis, & effectibus, de legibus in specie, ut de lege pœnali; de lege non scripta seu consuetudine, de lege concedente privilegium, adeoque de privilegio. Inde de cessatione, interpretatione, ac dispensatione legum. 4. de Fide, ejusque obligatione, de infidelitate, Hæresi, Apostasia, pœnis spiritualibus, ac temporalibus Hæreticorum. 5. De virtute spei, ejusque contrariis vitiis, præsumptione, desperatione &c. 6. De charitate in Deum, & proximum, ejusque effectibus, seu actibus, ut de Eleemosyna, correctione fraterna &c. ac de vitiis ei contrariis, odio, invidia, discordia, schismate, bello injusto, rixa, duello, scandalo. 7. De Religione, ejusque actibus, nempe de oratione, de horis canonicis, de Adoratione, de Sacrificio, de observatione festorum, de primitiis, de oblationibus, de reverentia debita locis, & Personis Sacris, eorumque immunitate, de Beneficiis Ecclesiasticis, de eorum provisione, acquisitione, collatione, oneribus, utilitatibus, vocatione, omissione, divisione, extructione, erectione, unione. De juramento, & voto, eorumque obligatione, relaxatione, irritatione, commutatione. De Adjuratione. De Statu Religioso, ejusque susceptione, professione, relaxatione, Privilegiis. Rursus de vitiis Religioni oppositis, Idololatria, Superstitione, Divinatione, vana observantia, maleficio, tentatione Dei, Blasphemia, Sacrilegio, Simonia. 8. De Ritibus, seu signis maxime Religiosis, præcipuisque nostræ Religionis caracteribus, nempe de Sacramentis in genere, & in specie, & præsertim de Sacrosancta Eucharistia, de Sacramento Pœnitentiæ, de Suffragiis, Indulgentiis, Jubilæo, & Bulla Cruciata, de Censuris, de Sacramento Ordinis, Irregularitate, Depositione, Degradatione, ac demum de Sacramento Matrimonii, ejusque impedimentis, horumque dispensatione. 9. De Prudentia, Fortitudine, ac Temperantia, ubi de Abstinentia, Jejunio, Sobrietate, Castitate, Virginitate, Humilitate, Studiositate, Mansuetudine, Clementia, Modestia, vitiisque oppositis, nempe Gula, Ebrietate, Luxuria, Superbia, Præsumptione, Vana gloria, Ambitione, vilitate, seu nimia sui abjectione, curiositate, ira, crudelitate, immodestia in cultu, ornatuque. 10. De Justitia in genere, de jure, dominio, usufructu, usu, habitatione, emphytheusi, feudo, servitute, possessione, præscriptione. 11. De justitia commutativa in pactis, & contractibus, ubi de contractibus in genere. 12. De contractibus in specie, de promissione, donatione, commodato, deposito, mutuo (ubi de usura) emptione, censu, cambio &c. Hi sunt Theologiæ Moralis Tractatus, quos aut universos, aut plerosque, aut aliquos apud innumeros Scriptores reperies.*

VI. Non admodum ab hoc ordine abhorrent recentiores Rigoristæ, etsi multum & sententiis, & quæstionum tractandarum ratione ab istis dissentiunt. Habent nimirum (quod scite a Francolinio notatum *in præfat. ad Cleric. Roman. contra nimium Rigorem munitum*) *Jansenistæ Theologiam suam speculativam, & practicam, seu moralem. Speculativa Jansenismus est, Practica, seu moralis Rigorismus est. Hujus tria principia sunt, Patres jactare plurimum, Pontifices æstimare parvi, recentiores Theologos nihili. Patribus, ut ab ipsis exponuntur, deferre obsequium verum, Pontificibus simulatum, reliquis Doctoribus neutrum. A divo Augustino vere, aut putato recedere nunquam, nec S. Doctorem ex Conciliis interpretari, sed ex eo Concilia: Pontificibus ex Cathedra docentibus accedere aliquando, & id profiteri si videlicet non adversentur; at Scholasticis vero præsertim duplicis postremi sæculi in controversiis morum, vel in re, vel in modo loquendi recedere semper, vel ne legere quidem illos, & multo minus in suis Scriptis, vel libris honorifice allegare.*

DIS-

DISSERTATIO PROLEGOMENA

PARS II. DIDACTICA,

Seu de Locis Moralis Theologiæ.

DE locis Moralis Theologiæ ante me qui egeris, vidi neminem, vel quod quum tidem fere sint qui dogmaticæ Theologiæ, inutilis visa fuerit ejusmodi tractatio, vel quod vulgata apud Casuistas docendæ hujus præclarissimæ facultatis ratio hasce disquisitiones veluti quæ eruditionem magis sapiant, quam necessitatem, desiderari patiatur. Verum siquid intelligo, nulla hodie Morali Theologo disputatio aut utilis, aut etiam necessaria magis, quam quæ de Locis Moralis Theologiæ instituitur. Nam & singularia sunt aliqua, hujusque disciplinæ propria, quæ apud Canum, aliosque de dogmaticæ Theologiæ fontibus tractatores frustra quæsieris, & ineptus horum locorum abusus, qui passim in Antiprobabilistarum Theologicis Libris occurrit maxime postulat, ut certi quidam canones pro recto eorumdem locorum usu definiantur. Concinæ in apparatu ad suam Theologiam Christianam simiam agere placuit, & quum meos de Locis Moralis Theologiæ tractatus vidisset, ipse etiam de his disputare ingressus est; sed nihil bonæ frugis inde extundas, verborum adeo plena sunt omnia, conviciorum, declamationum, ut quis hujus tractationis scopus sit, ne intellexisse quidem videatur. In eodem heic iterum argumento versabor, multis prætermissis, quæ minus necessaria sunt, auctis vero, & confirmatis iis, quæ ad locorum horumce usum, præcipuum scilicet hujus disquisitionis finem pertinent.

CAPUT I.

De Scripturis Sacris.

§. I.

Quotuplex sit Sacrarum Scripturarum sensus.

TRiplex est Scripturarum sensus, *Litteralis*, qui & *Historicus* dicitur, quod in historia elucescat is maxime, *Mysticus*, & *Accommodatitius*. Unum litteralem sensum admittunt Novatores, quos a Salmerone *proleg.* 7. Serario *cap.* xi. Bonfrerio *cap.* 20. vide vehementer exagitatos, confossosque.

Litteralem sensum dicimus, quem verba, sive proprie, sive metaphorice accepta ex Spiritus Sancti loquentis intentione primo, & immediate significant. Non enim is tantummodo litterarius sensus est, quem verba proprie sine tropo significant; alias plura Scripturarum loca litterali sensu carerent. Hinc merito Bellarminus *lib.* 3. *cap.* 3. apud Serarium docet, duplicem esse litteralem sensum, *proprium*, & *figuratum*.

Mysticus porro is est, qui non proxime per voces, sed mediate, & remote, mediis scilicet rebus per voces sensu litterali significatis a Spiritu Sancto indicatur. Exemplum esto illud *Deuter.* 25. *Non alligabis os bovi trituranti*. Ubi sensus litteralis is est, quem verba indicant; mysticus vero, ut S. Paulus 1. *Cor.* 9. explicat, Doctoribus, & Concionatoribus necessaria ad victum suppeditanda esse significat. Quum autem res mediate, & remote in Scripturis per voces indicatæ, tres veluti in classes tribui possint, triplex quoque mysticus sensus a Doctoribus statuitur: *Allegoricus*, qui res credendas, & ad militantem Ecclesiam pertinentes significat; *Anagogicus*, qui circa res sperandas, ac Triumphantis Ecclesiæ proprias versatur; *Tropologicus*, qui res agendas, morumque institutionem spectat. Hinc celebre illud Dystichon:

Littera gesta docet; quid credas, Allegoria;
Moralis, quid agas; quo tendas, Anagogia.

Accommodatitius est, per quem ea, quæ litterali sensu dicuntur, ad alia, quæ Spiritus Sanctus neque proxime, neque remote significavit, transferuntur. In multis hujusmodi accommodatione utitur Ecclesia, ut quum illud *Eccle.* 44. *inventus est justus, & in tempore iracundiæ factus est reconciliatio*, sanctis Confessoribus aptat. Sic etiam quæ *Zachar.* 4. de Jesu Sacerdote filio Josedech, & Zorobabel dicuntur: *Hi sunt duæ Olivæ* &c. Joannes *Apoc.* 11. 4. Enoch, & Eliæ accommodat. Hæc autem de hisce sensibus notabis. Primum est, accommodatitium sensum, quum ex cujusque ingenio fingi possit, perperam ad probandum afferri. II. Sensum litteralem in omni omnino Scripturæ loco reperiri, non item mysticum. III. Posse interdum plures ejusdem sententiæ sensus litterales dari, ut post B. Thomam 1. *p. qu.* 1. *art.* 10. probant Salmeron *proleg.* 8. Serarius *c.* 21. *quæstiunc.* 12. Bonfrer. *cap.* 20. *sect.* 5. Exemplo sit locus ille *Isaia cap.* 53. *Generationem ejus quis enarrabit?* quem Patres plurimi de æterna Christi generatione, de temporali in utero Virginis alii intelligunt; utrique apte, sive generationem utramque spectes, sive loci illius seriem universam. IV. Posse quoque plures in eadem sententia mysticos sensus, atque adeo interdum omnes reperiri. Sic *Jerusalem*, quæ vox litterali sensu Urbem significat, allegorice Ecclesiam, tropologice animam, anagogice cœlestem gloriam indicat. V. Sensum mysticum plerumque ex veteri tantum testamento erui, utpote quod figuris, allegoriis, & symbolis abundat; rarius vero in novo reperiri, licet in hoc etiam locum habeat, uti in Navicula Petri jactata videre est, quæ mystice persecutiones Ecclesiæ illatas significat.

§. II.

Quonam modo litterarius Bibliorum sensus sit investigandus?

DE litterario sensu quærimus, quonam modo investigandus sit; nam mysticum morali Theologo utiliorem credo exornandis thesibus suis, quam solide comprobandis, de quo sequenti capite.

Interea XII. subsidia heic habeto litterali sensui inquirendo maxime apta, quorum priora sex aliorum etiam librorum communia sunt, posteriora sex Bibliorum propria.

I. Linguarum Græcæ præsertim, atque Hebraicæ cognitio. II. Artium, quibus loquendi ratio traditur, peritia, sive Grammatica, sive Rhetorica sit. III. Disciplinarum, quas Scripturæ attingunt scientia. Huc præter Scholasticam Theologiam spectat historia, Philosophia, Mathesis, Geographia, & antiquitatis universæ notitia. IV. Omnium, quæ in libri, vel capitis contextu sunt consideratio; antecedentium videlicet, & consequentium. V. Similium, & dissimilium locorum collatio. VI. Interpretum lectio. VII. Divini luminis imploratio. VIII. Vitæ puritas. IX. Inspectio traditionis Apostolicæ, & generalis in Ecclesia Catholica praxis. X. Consideratio analogiæ fidei, de qua Apostolus *Rom.* xii. 7. XI. Unanimis Patrum consensio. XII. Regulæ quædam, quæ ad intelligendas Scripturas a quibusdam traditæ sunt. Vide Pagninum in *Isagoge*, Salmer. *Proleg.* 9. 10. 11. & Bonfrerium *cap.* 20. *sect.* 4.

§. III.

De usu Scripturarum in Morali Theologia.

CAnon I. Scripturæ auctoritas præcipuus fons est, unde Theologus quæ ad mores spectant, doctrinas hauriat. Nam, ut scribebat Gregorius XIII. ad Philippum secundum Hispaniarum Regem; *hinc omnia ad omnes virtutes præcepta colliguntur*.

Canon II. Ne quidquam statuito, quod clarissimis Scripturarum testimoniis adversetur.

Canon III. Nihil defendito, quod ex quopiam Scripturæ loco per legitimum, certumque Theologicum discursum ducta cum conclusione pugnet.

Canon IV. Ad confirmandam conclusionem quampiam Scripturis in mystico sensu acceptis ne utere, nisi constet hunc esse vere sensum mysticum. Constabit autem præter subsidia *n.* 9. 10. 11. nuper indicata, quotiescumque ab alio Canonico Scriptore locus quispiam Scripturæ ad probandum adducitur; sensusque, quem illi dat Scriptor Canonicus, litteralis esse non possit. Vide Bonfrer. *cap.* 20. *sect.* 4.

Canon V. Historias, in quibus Scriptura Sacra narrat, viros justos quidpiam præstitisse, quod vel malum revera sit, vel mali speciem habeat, casuum solvendorum regulas ne putato. Non enim (quod sapienter monitum ab Augustino *contra mendacium cap.* 8.) *Omnia quæ a sanctis, vel justis viris legimus facta, transferre debemus in mores*.

Consectarium. Non licet parentibus filiis maledicere, aut eos ex quocumque zelo occidere, quod Noe Cham poste-

posteris maledixerit, & Abraham peculiari Dei jussu Isaac filium immolare paratus fuerit.

Canon VI. Singularia exempla, quæ in Scripturis leguntur ad universalem legem confirmandam ne assumito.

Consectarium. Ridicule Besombes T. 2. *Tract.* 2. *cap.* 4. veram hanc propositionem: *Quatuor requiruntur conditiones in eo, qui absolvit a censuris.* I. *Debet esse Clericus*. II. *Debet habere jurisdictionem contentiosam*. III. *Debet certa scientia absolvere*. IV. *Debet absolvere sponte, & non coacte*, ridicule, inquam, hoc argumento probat: Paulus, *qui absolvit Corinthium incestuosum quatuor prædictas habebat conditiones*. Vah! bellam ratiocinationem hujus similem: *Paulus, qui incestuosum absolvit, fuit Apostolus; Apostolus igitur sit oportet, qui absolvit a censuris.*

Canon VII. Præcepta Moralia, quæ in veteri Testamento sanciuntur, ne sumito in ea restrictione, qua videntur in Exodo exprimi, nec juxta falsam Scribarum interpretationem, aut popularem Hebræorum traditionem; sed juxta eam additionem, quam vel Moses, vel alii Scriptores Canonici apposuere, illamque potissimum explanationem, quam tradit Christus in Evangelio.

Consectarium. Licet Judæi putaverint solum actus externos e lege prohiberi, minime vero cogitationes, desideria &c.; nefas tamen est ita sentire, Christo oppositam doctrinam prædicante.

Canon VIII. Videndum ne Scripturæ verbis, quibus pium aliquod consilium proponitur, præceptionis vim inesse incanti velimus.

Canon IX. A Scripturis citandis abstinere consultius judicato, quam haremce allegationum vanitate quadam abripi, eosque locos afferre, qui nihil efficiant.

Consectarium. Ridendus Besombes, qui T. 2. *Tract.* 1. *cap.* 4. *art.* 5. monet antiquitus aquam, etiam ipsam extra refectionem, interdictam fuisse jejunantibus; *Rex enim Ninivitarum indixit abstinentiam pariter, & aquæ*. Jon. 3. *Et Esdras jejunans panem non comedit, & aquam non bibit*. Mi bone, quei hinc extundas *extra refectionem* (id enim probandum fuerat) aquam fuisse vetitam? Rex Ninivitarum omnem omnino refectionem prohibuit: *Homines, & jumenta non gustent quidquam, nec pascantur, & aquam non bibant*. Idem dictum esto de Esdra jejunante.

APPENDICULA

De ratione, qua locum hunc Theologicum nuper pertractavit P. Concina.

ETiam P. Concina Apparatus sui *ad Theologiam Christianam* Tomum primum locis Theologicis destinavit. Sed quod mirandum maxime, illud est, Christianæ Theologiæ auctorem ubi de Scripturis agit, unum id præstare, ut Scripturas sacras Theologo legendas inculcet; ac ne inani labore semet defatigasse videatur, invidiam conflet Probabilistis, quasi a Sacrorum librorum lectione se aliosque avocarent; quo nihil futilius, ineptiusque fingi potest. Legendæ Scripturæ sunt; sed earum lectio ne Theologiæ Moralis studioso inutilis sit, is Canones a nobis antea constitutos ob oculos habeat, necesse est. Hoc unum demum Probabilistæ volunt, quibus experientia compertum est, eos Scripturarum locos a modernis Theologis quibusdam in medium adferri, qui nihil ad rem faciant, aut generalia tantummodo quædam Christianæ Theologiæ capita a nemine in dubium vocata contineant.

Illud porro multo lepidius, fontem alium Theologis omnibus incompertum hactenus a P. Concina fuisse detectum *Diss.* II. cap. VII. Christi Domini nempe oraculum: *multi sunt vocati, pauci vero electi*. Quid ex hoc Servatoris nostri effato ad Theologicas conclusiones duci possit, sanæ mentis quispiam haud intelliget. Ego vero intelligo, quamobrem disputatio isthæc a P. Concina fusiore calamo fuerit instituta. Putat ille, vir sane bonus, hoc admisso Christi oraculo Antiprobabilisticam Theologiam mirifice stabiliri; hac enim doctrina recepta multos perire necessum est. At quonam quæso Theologiæ istiusmodi studium abripit ingeniosum hominem! Fuit certe e Probabilistis quispiam, qui multo plures salvari contenderet, quam perdi adfirmarit; non id tamen e Probabilismi fontibus haustum. Non enim si plures pereunt, quam salventur, Probabilismi illud vitio vertendum: fornicatio, adulteria, homicidia, mendacia, obtrectationes, furta, aliaque innumera, quibus passim homines illigantur, scelera manifesta, nec ullis Probabilismi effugiis defendenda, hæc ea sunt, quæ in æternam homines perniciem trahunt. Quia, ne Probabilistas alios hinc frustra avocem, Paulo Segnerio vehementior Probabilismi defensor? Hic tamen æternis addici flammis plures, quam cœlesti gloria donari acerrime propugnavit. Adeo verum est, nihil seu ad Probabilisticam, seu ad Antiprobabilisticam Theologiam facere de salvandorum hominum numero disputationem. Hæc paucis delibasse sufficiat, ut Theologi Christiani criterium, ratiocinandi vim, animum lector intelligat. Non negaverim tamen, damnandos plures in Antiprobabilistico sistemate, quam in Probabilistico. Verum quid hoc ad rem? Etiam in damnatorum Tutioristarum sistemate damnabuntur plures, quam in Antiprobabilistico, quod Catholici tuentur. Propterea ne hoc deserendum, atque ad illorum castra transeundum? De consecutione hac viderit Concina.

CAPUT II.

De Sanctis Patribus.

§. I.

Quid Sanctorum Patrum nomine intelligamus.

SAnctos Patres dum dicimus, non Apostolos, aut Pontifices quoscumque intelligimus, neque eos solum, quos Doctores Ecclesia expresso suffragio declaravit; sed veteres scriptores Ecclesiasticos ab Apostolico ævo ad medium XII. sæculum, quorum agmen claudit Mellifluus Claræ-vallensis Abbas Bernardus.

Enimvero si ab instituto libri hujus discedere non puderet, Catalogum Sanctorum Patrum heic adscriberem. At quum id plane ridiculum, adnotabo tantum quos consulere quis possit de istiusmodi re disserentes: Hieronymum, Gennadium, Isidorum Hispalensem, Honorium Augustodunensem, aliosque de Ecclesiasticis Scriptoribus Tractatores ad Trithemium cum accessionibus Auberti Miræi, suisque animadversionibus edidit Hamburgi anno 1718. *Bibliotheca Ecclesiastica* titulo apposito solertissimus Vir, idemque eruditus Fabricius; qui utinam abdicatis erroribus, Romanæ sese Communioni devovisset! Sixti Senensis Bibliotheca, Possevini Apparatus, Bellarmini aureus *de Scriptoribus Ecclesiasticis* libellus, atque in hunc Philippi Labbè dissertatio, Raynaudi *erotemata* passim omnium manibus teruntur. His accessit nostris temporibus Bibliotheca Gallico idiomate conscripta a Dupinio, quæ tamen caute legenda, & Benedictini Monachi Ceillieri volumina plura item Gallice scripta super eodem argumento. Caver *historia litteraria* cum Addissonii accessionibus, & Oudini *de Scriptoribus Ecclesiasticis* commentarius in tres tomos tributus a pluribus legitur: at illa hæretici hominis est, hic impii transfugæ a Sacri Claustri abditis recessibus ad hæreticorum tumultus, quanquam hujus supplementum ad Bellarmini librum, & Labbæi dissertationem omittendum non est, quum a suo authore adhuc catholico, ac Religioso prodierit. Hi fontes; rivuli Francolinus in *Tyrocinio Theologico*, Vallemontius in elementis historiæ, aliique id genus Epitomatores.

§ II.

De Legibus in usu Patrum a Morali Theologo servandis.

CAnon I. Si qua in quæstione (de his quæstionibus loquor, quæ ad mores spectant) definienda Patres omnes idem doceant, id veluti certum habendum est; quique aliter sentiret ab hæresis suspicione liber haud esset. Vide Canum lib. 7. cap. 3. concl. 6.

Canon II. Unius, aut duorum Patrum auctoritas in his, quæ ad doctrinam morum pertinent, probabile quidem argumentum subministrare potest, firmum vero non potest. *Ita*, inquit sapienter Canus ibid. concl. 2. *ita despicere, & pro nihilo habere, impudentis erit; suspicere, & habere pro certo erit omnino imprudentis.*

Canon III. Etiam plurium Patrum auctoritas, reliquis, licet paucioribus reclamantibus, ea argumenta Theologo sufficere, & præstare non valet, quibus refragari nefas sit. Quæ indicavimus exempla id abunde demonstrant. Plura refert Lupus in citata dissertatione postuma *de opinione probabili*.

Canon IV. Patres afferre, præsertim vero multos ad ea firmanda Moralis, & Christianæ Theologiæ generaliora principia, in quibus Theologi omnes sibi consentiunt (nisi contra hæreticos sermo sit, quod quidem vix Theologi moralis esse potest) intemperantis hominis est, & eruditionis famam captantis; arguere vero, qui secus agant, stultissimi est, & imprudentissimi.

Canon V. Quæ ex Patrum homiliis, asceticis libris, & orationibus, idque genus lucubrationibus, non eam Theologo fidem faciunt, quam quæ in Dogmaticis instructionibus, epistolis &c. facere possunt. Nam multa in ejusmodi libris exaggerationis proferuntur; neque id mirum, quum Oratoribus omnibus id solemne sit: multa quoque consilium potius spectant, quam præceptiones. Heic iterum exclamat Concina p. 279. non aliter Dallæum Patrum testimonia pro Catholicis dogmatibus declinare, quam illos dicendo Rhetoricis flosculis, atque amplificationibus Oratoris sæpe usos fuisse. At ego primum miror, hæc nobis ab eo homine objici, qui p. 282. Christophori Matthæi Pfaffii

verba

verba recitat, hæretici nempe Professoris, cui scandalo sunt *Probabilismus, attritionis sufficientia &c.* Quid enim si Concinam urgeam hoc argumento? *Mi Pater, non pudet te Probabilismum, attritionis sufficientiam tam acriter insectari? Id etiam, si nescis, hæretici faciunt: horum tu sequare vestigia?* Deinde plane non intelligo, qui fieri potuerit, ut tot librorum auctor, tantus concionator, tam ingeniosus Theologiæ Doctor, latum non viderit, Dallæum inter, & nos quod intercedit discrimen. In homiliis, atque id genus commentariis etsi Rhetoricæ arti indulgeant Patres, non ea tamen sine crimine potuerant eradenda proponere, quæ essent a Catholica fide aliena: contra quemquam ne ea quidem potuerint adocere facienda, quæ cum Christianis legibus pugnant (neque id ullus negabit) ad illa hortari facile poterant Auditores suos, quæ præcepti non sunt, sed consilii, illisque ad id uti exaggerationibus verbis, quæ præceptum prima fronte exhibeant. En cur ejusmodi testimonia minoris sint apud Moralem Theologum, cujus est non quid melius perfectiusque sit, sed quid liceat, salva lege, disquirere.

Canon VI. Inconsultum est ea Patrum loca seligere, ubi Patres aliud omnino tractantes, aliquid occasione accepta de altera re paucis indicant, iis neglectis, ubi hanc materiam ex professo examinent.

Canon VII. In Patrum sensu investigando hæ maxime regulæ servendæ sunt. I. Quæ in libri, vel capitis contextu sunt, consideranda diligenter. II. Similes, & dissimiles loci ejusdem Patris conferendi. III. Tempus, quo liber ille editus a Patre quopiam, attendendum. Nam facile ex occasione scribendi libri mens auctoris innotescet: intelligemus etiam, num fortasse eo tempore Pater ille præconcepta aliqua opinione occupatus fuerit, quam postea ipsum deseruisse probabile, aut etiam certum sit. IV. Alios Patres huic, de cujus mente quærimus, Synchronos consulamus; quid enim hoc, vel illo sæculo, ea vel illa vox significaverit, quo spectare possit hujus, vel alterius morisnotatio, facilius comperiemus. Exemplum esto illud Cypriani *epist.* XII. ubi permittit, ut absente Sacerdote infirmi *apud Diaconum quoque* Exomologesin *facere delicti sui possint*. Neque enim hinc fit, Diaconum fuisse tunc Sacramentalis Confessionis ministrum. Nam non hæc solum *exomologesis* nomine denotatur, sed etiam canonice reconciliatio publicæ pœnitentiæ, quam Tertullianus *lib. de pœnit. c. 9. prosternendi, & humilificandi hominis* disciplinam appellet. Vide Benedictum XIV. *de S. D. lib.* VII. *c. 16. n. 5. seqq.* V. Ex dubiis Patrum operibus ipsorum mentem expiscari imprudentis est, ubi certa, atque ab omnibus recepta eorumdem opera suppetant. VI. Si de Græci auctoris mente dubitatio orietur, non ex versionibus, quæ sæpe numero vitiosæ sunt, sed ex græco exemplo controversiam dirimemus.

Canon VIII. Cavendum ne apocrypha, ac sublestæ fidei opera citemus; Itemque curandum, ut non ex aliorum fide Patrum locos afferamus, sed ipsos Codices consulamus, editionesque maxime probatas, cujusmodi quæ Ducæi, Petavii, Sirmondi, Gretseri, Rederi, Pontani, Schotti, Vigerii, Possini, Labbei, Maurinorum Patrum studio, atque opera prodierunt. Enim vero fatendum est in his recentiores illos, qui Patrum Theologiam commendant, Casuistis præstare, præsertim elapsi sæculi. At non id mirum. Nam neque quo illi scripsere ævo, tantis aucta fuerat ars critice incrementis, neque singula ejusmodi diligentius persequi vacabat hominibus, non modo voluminum suorum conscribendorum mole obrutis, sed sæpissime in alia omnia ex Moderatorum suorum jussis, ipsorumque instituto distractis. Dent tamen mihi hanc veniam Casuistarum reprehensores, ut confidenter pronunciem, quo magis diligentia, & critica antiquioribus Casuistis antecellunt Natalis Alexander, Genetus, aliique ejusmodi, eo magis istis illos præstare testimoniorum delectu, ac ratiocinandi vi. Nam sæpe magna illa Patrum congeries, qua illi gloriantur, si in ea testimonia ad leges Canone VII. præscriptas diligentius inquisiveris, inanis est, nihilque minus probat, quam id, cujus gratia cogitur.

CAPUT III.

De Romanorum Pontificum Decretis eorumque usu in Morali Theologia.

§. I.

Canones in usu Pontificiorum Decretorum servandi.

Iis qui Moralem Theologiam tradunt, cavendum cum primis est, ne quidquam doceant, quod cum Pontificum Romanorum decretis pugnet; cæteris vero, qui facultati eidem dent operam, ipsa illa decreta sedulo sunt evolvenda, ne Theologorum, qui antequam sanctiones illæ prodirent, sua scripta vulgarunt, auctoritate in errorem pertrahantur. Hæc porro decreta plura quidem sunt, ut eum de Morali Theologia optime meriturum censeam, qui ad Juris Canonici normam illa plures in classes redigeret, singulis latissimæ hujusce Scientiæ tractatibus respondentes. Præcipua tamen in novissimis Casuistarum editionibus, ut La-Croixii, Tamburini, Bonacinæ, Vivæ invenies, quæ nuper e typographio Remondiniano prodiere.

Quæ autem leges in usu horum decretorum servandæ? Multæ ex iis peti possunt, quas cap. sequente proferemus. Interea has habe.

Canon I. Videndum, ut quæ citantur decreta, genuina sint. Hinc frustra quidquam efficies ex falsis Pontificum Decretalibus usque ad Siricium, quas Critici omnes explodunt.

Canon II. Cave ne quod meræ disciplinæ præceptum fuit, id ad Morales quæstiones decidendas trahas. Nam quod olim disciplina vetabat, idque sub gravi, nunc ad meram consilii legem revocari facile potest. Sic Nicolaus I. *ad consulta Bulgarorum c. 9.* respondit, in quadragesima esse a conjugibus *omni voluptati renuntiandum, & ut licenter orationi vacetur, castitati mentis, & corporis incumbendum*; quis autem nunc inferat, non licere Quadragesimæ tempore opus conjugii? Vide Benedictum XIV. *de S. D. lib. 5. c. 1. num.* 8.

Canon III. In iis quæstionibus, in quibus de valore alicujus rei agitur, puta matrimonii, frustra Pontificum Decreta citentur, quæ solum illicitum aliquid statuunt. Sic si de matrimonii clandestini valore quæritur, perperam allegaretur Siricii decretum in epist. ad Himerium c. 4. volentis, sacerdotali benedictione obsignari sponsalia de futuro; nam ne dicamus, etiam promissionem matrimonii inanem fuisse sine Sacerdotis benedictione, dicendus est Pontifex præceptum tantummodo imposuisse, quod illicita redderet, non invalida sponsalia absque Sacerdotis benedictione. Confer Benedictum XIV. *de S. D. lib. 8. c. 12. n. 5.*

Canon IV. Pontificis decreto aliquid universim permittenti non derogatur per subsequentia decreta, quæ in specialibus quibusdam casibus illud limitant. Innocentius III. ex. gr. *in cap. A nobis 9. de cohabitat. Cleric. & mulier.* ait: *cum Clericis quoque non permittas mulierculas habitare, nisi forte de illis personis existant, in quibus naturale fœdus nihil permittit sævi criminis suspicari.* Contra Nannetense Concilium incerti anni, cujus constitutio inserta fuit compilationi Decretalium Gregorii IX. etiam *matrem, amitam, sororem* a Clericorum domibus excludit, scilicet cum de hoc aut illo agitur, cujus depravati sunt mores, & cum qualibet prorsus muliere consuetudo suspecta. Itaque, uti scite monet Benedictus XIV. *de S. D. lib. 11. c. 5. n. 7.* Decretalis Innocentii III. regulam constituit universalem communiter observandam; Decretum autem Nannetense a Gregorio IX. probatum ponit regulæ limitationem in specialibus tantum quibusdam eventibus adhibendam.

Canon V. Pontificis aliquid permittentis verba non licet ad sensum trahere Catholico dogmati repugnantem, aut ab obvio verborum, quibus Decretum illud editum est, sensu alienum. Contra hunc Canonem peccant, qui Innocentii I. verba in epist. ad Decentium: *quod* (oleum sacrum) *ab Episcopo confectum non solum Sacerdotibus, sed & omnibus uti Christianis licet, in sua, aut in suorum necessitate ad ungendum*, qui, inquam, ita hæc interpretantur, ut omnes Christianos Extremæ Unctionis ministros Innocentius indicaret. Porro cum Maldonato, aliisque a Benedicto XIV. citatis *de S. D. l. 8. c. 4. n. 3.* verisimillimum est, loquutum fuisse Innocentium de Unctione non *activa*, sed *passiva*, hoc est non de collatione, sed receptione Sacramenti, quum essent, qui oleo sancto solos inungi posse censerent e quibus conficitur, Sacerdotes. Certe ipsum verbum *uti* hoc indicat.

Canon VI. Si Pontifex aliquid concedat, quod prius negaverat, ex priore illa negatione, quid per ipsum deinde liceat, optime intelligitur. Hinc quum S. Greg. Magnus lib. 4. ep. 26. Calaritanis Presbyteris facultatem *ungendi in fronte baptizatos infantes* concedit, quam iisdem ep. 9. denegaverat, de unctione Confirmatoria loquutum illum fuisse constat etiam epist. 26. quum manifestum sit, eam unctionem prius ep. 9. fuisse illis a Pontifice denegatam. Vide Bened. XIV. de Syn. Diœces. lib. 7. c. 7. num. 5.

Canon VII. Privilegiorum per Pontificem universalis abrogatio non impedit, quominus alicui abrogata privilegia iterum per alium Pontificem, aut etiam per eumdem concedantur. Hinc etsi communi Scriptorum suffragio post S. Pii V. Constitutionem *Sanctissimus in Christo* non licet ullibi celebrare Missas in pervigilio Nativitatis ante mediam noctem, esto ex vi præcedentium Privilegiorum id olim in Ecclesiis aliquot obtinuisset; tamen is mos etiamnum in quibusdam Venetiarum templis licite perseverat, vel ob alia privilegia posteriore ævo indulta, vel ob veterum privilegiorum confirmationem. Confer Benedictum XIV. *de S. D. lib. 6. c. 8. n. 9.*

Canon VIII. In Pontificiis Constitutionibus, quæ aliquid faciendum præcipiunt, notandum est cum primis quos illæ afficiunt, tum quæ ad illud præcipiendum rationes Pontificem impulerint.

Consectarium I. Ex Decretali Innocentii III. qua presbyteris apud Constantinopolim constitutis districte prohibetur, ne Confirmationem conferant, male infertur, irritam esse, illicitamque Confirmationem a *Græcis* Sacerdotibus collatam. Nam Innocentius de *Latinis* Sacerdotibus expresse loquitur. Vide Benedictum XIV. *de S. D. lib. 7. c. 9. n. 3.*

Consectarium II. Græcis Sacerdotibus universim non licere Confirmationis Sacramentum conferre etiam male infertur ex Nicolai I. constitutione Bulgaros a Sacerdotibus consignatos iterum confirmari jubentis. Nam alius omnino ad id ductus est

Nico-

Nicolaus rationibus, quam quæ id Græcia omnibus Sacerdotibus prohibitum efficiant. Bulgari nempe, inquit citato loco Benedictus XIV. Confirmationem receperant e Sacerdotibus, qui Photii errore imbuti eam contulerant jure ordinario, existimantes nimirum, potestatem eam conferendi & Episcopis, & Sacerdotibus pari jure competere; præterea iidem Sacerdotes delegati fuerant a *Photio mœcho*, & *invasore*, uti loqnebsatur Apostolici Legati, hoc est pseudo-patriarcha, cui propterea legitimi Patriarchæ jura non enuveniebant; tandem Bulgaria pertinebat ad Patriarcham Occidentalem, atque ideo delegatio, de qua est sermo, a Romano Pontifice Græcis Presbyteris sive expresse, sive tacite facta ministrendi Confirmationem in Patriarchalibus Orientis nequaquam iisdem Presbyteris id ipsum in Bulgariæ peragere permittebat.

Canon IX. Ubi Pontifices aliquam propositionem damnant, in sensu potissimum, quo ab Auctoribus edita est, damnasse illam censendi sunt.

Consectarium. Quid damnaverit Alexander VIII. dum propositionem confixit ajentem *non licere sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam*, ex Sinnichio, ex cujus libro excerpta est, potissimum est desumendum.

Canon X. Ex alicujus propositionis Pontificia damnatione non licet inferre damnationem alterius, quæ alteri omnino rationi innititur. Exemplum esto. Damnavit Clemens VIII. asserentes, *licere per litteras, seu internuntium Confessario absenti peccata Sacramentaliter confiteri, & ab eodem absente absolutionem obtinere*. Urbanus tamen VIII. a. 1632. non solum statuit valide impendi absolutionem, quando ægrotus coram uno, vel altero teste signa contritionis exhibet, deinde superveniente confessario, nullo externo signo confitendi voluntatem ostendit, constat tamen ex relatu internuncii, ægrotum ostendisse signa contritionis, & confitendi voluntatem; sed etiam declaravit, id non repugnare decreto Clementis VIII. *cum diversam contineat rationem*. Consule Benedictum XIV. *Lib.* VII. *de S. D. cap.* 15. *num.* 8.

Canon XI. Ex eo, quod Pontifices aliquid sub anathematis pœna prohibeant, non fit, illud semper *de se* grave esse peccatum. Sic Gregorius II. in Concilio Romano a. 721. anathemate perculit Clericos comam nutrientes; quod secundum se lethalis criminis accusare durum est. Confer Benedictum XIV. *de S. D. L.* 10. *c.* 3. *num.* 1. *seq.*

Canon XII. Ubi Pontifices aliquid prohibent, ad circumstantias attendere oportet prohibitionis. Huc transfer dicta can. VIII.

Canon XIII. Siquid Pontifices prohibuerint, videndum num vivæ vocis oraculo ita mentem suam explicuerint, ut locus non sit argumentationi ad alium omnino casum. Ita plures TT. defendunt etiam post Sixti V. Constitutionem *detestabilis* Licitum esse Trinum Contractum, *Cardinalis enim Toletus, & Cardinalis S. Severina, quibus munus mandatum fuit a Sixto V. componenda Legis, seu Bullæ detestabilis, adfirmarunt P. Stephano Tuccio Theologo Societatis Jesu, noluisse Sixtum sua lege prohiberi, nisi injustos contractus; quare qui ante legem latam justi erant* (hujusmodi autem fuisse Trinum Contractum multis confirmant) *post latam quoque licere*, ut scribit doctus Comitolus *Respons. Moral. lib.* 3. *quæst.* 12. *num.* 3.

Canon XIV. Videndum præterea est, num posteriores Pontifices latam a decessoribus suis prohibitionem restrinxerint. Sic quum Sixtus V. inter crimina graviora sub degradationis pœna Clericis prohibita numerasset abortum fœtus etiam inanimati, vel per se, vel per alios procuratum, effectu sequente, Gregorius XIV. ad abortum solius fœtus animati Sixtinam Sanctionem restrinxit.

Canon XV. Et illud animadvertendum, num Pontificie Constitutio aliquid prohibens alicubi recepta non sit, quod de S. Pii V. constitutione *Cum onus* gravissimi Doctores apud Benedictum XIV. de S. D. lib. 10. c. 5. num. 5. narrant, in Gallia scilicet, Belgio, & Germania non esse illam receptam.

§. II.

Pontificia Decreta a Theologo Morali præ ceteris consideranda.

PROPOSITIONES DAMNATÆ

AB ALEXANDRO PAPA VII.

Feria 5. die 24. Septembris 1665.

IN Congregatione Generali Sanctæ Romanæ, & universalis Inquisitionis, coram SS. D. N. Alexandro Papa VII. damnatæ fuerunt articulis infrascriptis propositionibus.

1. Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum fidei, spei, & charitatis ex vi præceptorum Divinorum ad eas virtutes pertinentium.

2. Vir equestris ad duellum provocatus potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.

3. Sententia asserens, Bullam Cœnæ solum prohibere absolutionem hæresis, & aliorum criminum, quando publica sunt, & id non derogare facultati Tridentini, in qua de occultis criminibus sermo est, Anno 1629. 18. Julii in Consistorio Sac. Congr. Eminentiss. Card. visa, & tolerata est.

4. Prælati Regulares possunt in foro conscientiæ absolvere quoscunque seculares ab hæresi occulta, & ab excommunicatione propter eam incursa.

5. Quamvis evidenter tibi constet, Petrum esse hæreticum, non teneris denuntiare, si probare non possis.

6. Confessarius, qui in Sacramentali Confessione tribuit Pœnitenti chartam postea legendam, in qua ad Venerem incitat, non censetur solicitasse in Confessione; ac proinde non est denuntiandus.

7. Modus evitandi obligationem denuntiandæ solicitationis est, si solicitatus confiteatur cum solicitante, hic potest ipsum absolvere absque onere denuntiandi.

8. Duplicatum stipendium potest Sacerdos pro eadem Missa licite accipere, applicando petenti partem etiam specialissimam fructus ipsimet Celebranti correspondentem, idque post Decretum Urbani Octavi.

9. Post Decretum Urbani potest Sacerdos, cui Missæ celebrandæ traduntur, per alium satisfacere, collato illi minori stipendio, alia parte stipendii sibi retenta.

10. Non est contra justitiam pro pluribus sacrificiis stipendium accipere, & sacrificium unum offerre: Neque enim est contra fidelitatem, etiamsi promittam promissione etiam juramento firmata, danti stipendium, quod pro nullo alio offeram.

11. Peccata in confessione omissa, seu oblita, ob instans periculum vitæ, aut ob aliam causam, non tenentur in sequenti confessione exprimere.

12. Mendicantes possunt absolvere a casibus Episcopis reservatis, non obtenta ad id Episcoporum facultate.

13. Satisfacit præcepto annuæ Confessionis, qui confitetur Regulari Episcopo præsentato, sed ab eo injuste reprobato.

14. Qui facit confessionem voluntarie nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ.

15. Pœnitens propria auctoritate substituere sibi alium potest, qui loco ipsius pœnitentiam adimpleat.

16. Qui beneficium curatum habent, possunt sibi eligere in Confessarium simplicem Sacerdotem non approbatum ab Ordinario.

17. Est licitum Religioso, vel Clerico calumniatorem gravia crimina de se, vel de sua Religione spargere minantem occidere, quando alius modus defendendi non suppetit, uti suppetere non videtur, si calumniator sit paratus, vel ipsi Religioso, vel ejus Religioni publice, & coram gravissimis viris prædicta impingere, nisi occidatur.

18. Licet interficere falsum Accusatorem, falsos Testes, ac etiam Judicem, a quo iniqua certo imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.

19. Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam.

20. Restitutio a Pio V. imposita Beneficiatis non recitantibus non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam Judicis, eo quod sit pœna.

21. Habens Capellaniam collativam, aut quodvis aliud beneficium Ecclesiasticum, si studio litterarum vacet, satisfacit suæ obligationi, si Officium per alium recitet.

22. Non est contra justitiam Beneficia Ecclesiastica non conferre gratis, quia collator conferens illa Beneficia Ecclesiastica, pecunia interveniente, non exigit illam pro collatione Beneficii, sed veluti pro emolumento temporali, quod tibi conferre non tenebatur.

23. Frangens jejunium Ecclesiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu, vel inobedientia hoc faciat, puta, quia non vult se subjicere præcepto.

24. Mollities, sodomia, & bestialitas sunt peccata ejusdem speciei infimæ, ideoque sufficit dicere in Confessione, se procurasse pollutionem.

25. Qui habuit copulam cum soluta, satisfacit Confessionis præcepto, dicens, commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam.

26. Quando litigantes habent pro se opiniones æque probabiles, potest Judex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alio.

27. Si liber sit alicujus junioris, & moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constet, rejectam esse a Sede Apostolica tanquam improbabilem.

28. Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a Principe promulgatam.

Quibus peractis, dum similium Propositionum examini cura, & studium impenderetur, interea idem Sanctissimus, re mature considerata, statuit, & decrevit, prædictas Propositiones, & unamquamque ipsarum, ut minimum tanquam scandalosas esse damnandas, & prohibendas, sicut eas damnat, ac prohibet: ita ut quicunque illas aut conjunctim,

aut

eut diviſim docuerit, defenderit, ediderit, aut de eis etiam diſputative, publice, aut privatim tractaverit, niſi forſan impugnando, ipſo facto incidat in excommunicationem, e qua non poſſit (præterquam in articulo mortis) ab alio, quacunque etiam dignitate fulgente, niſi e pro tempore exiſtente Romano Pontifice, abſolvi.

Inſuper diſtricte in virtute ſanctæ obedientiæ, & ſub interminatione Divini Judicii prohibet omnibus Chriſti fidelibus cujuſcunque conditionis, dignitatis, ac ſtatus, etiam ſpeciali, & ſpecialiſſima nota dignis, ne prædictas opiniones, aut aliquam ipſarum ad praxim deducant.

Deinde Feria 5. die 18. Martii 1666.

Propoſ. 29. In die jejunii, qui ſæpius modicum quid comedit, non frangit jejunium.

30. Omnes Officiales, qui in Republica corporaliter laborant, ſunt excuſati ab obligatione jejunii, nec debent ſe certificare, an labor ſit compatibilis cum jejunio.

31. Excuſantur abſolute e præcepto jejunii omnes illi, qui iter agunt equitando, utcunque iter agant, etiamſi iter neceſſarium non ſit; & etiamſi iter unica diei conficiant.

32. Non eſt evidens, quod conſuetudo non comedendi ova, & lacticinia in Quadrageſima obliget.

33. Reſtitutio fructuum ob omiſſionem horarum ſuppleri poteſt per quaſcunque eleemoſynas, quas antea Beneficiarius de fructibus ſui Beneficii fecerit.

34. In die Palmarum recitans Officium Paſchale ſatisfacit præcepto.

35. Unico Officio poteſt quis ſatisfacere duplici præcepto pro die præſenti, & craſtino.

36. Regulares poſſunt in foro conſcientiæ uti privilegiis ſuis, quæ ſunt expreſſe revocata per Concilium Tridentinum.

37. Indulgentiæ conceſſæ Regularibus, & revocatæ a Paulo Quinto, hodie ſunt revalidatæ.

38. Mandatum Tridentini factum Sacerdoti ſacrificanti ex neceſſitate cum peccato mortali confitendi quamprimum, eſt conſilium, non præceptum.

39. Illa particula, *quamprimum*, intelligitur, cum Sacerdos ſuo tempore confitebitur.

40. Eſt probabilis opinio, quæ dicit, eſſe tantum veniale oſculum habitum ob delectationem carnalem, & ſenſibilem, quæ ex oſculo oritur, ſecluſo periculo conſenſus ulterioris, & pollutionis.

41. Non eſt obligandus concubinarius ad ejiciendam concubinam, ſi hæc nimis utilis eſſet ad oblectamentum concubinarii, vulgo *regalo*, dum, deficiente illa, nimis ægre ageret vitam, & aliæ epulæ tædio magno concubinarium afficerent; & alia famula nimis difficile inveniretur.

42. Licitum eſt mutuanti aliquid ultra ſortem exigere, ſi ſe obliget ad non repetendam ſortem uſque ad certum tempus.

43. Annuum legatum pro anima relictum non durat plus quam per decem annos.

44. Quoad forum conſcientiæ, reo correcto, ejuſque contumacia ceſſante, ceſſant cenſuræ.

45. Libri prohibiti, donec expurgentur, poſſunt retineri, uſque dum adhibita diligentia corrigantur.

PROPOSITIONES DAMNATÆ

A SS. D. INNOCENTIO PAPA XI.

Feria 5. die 2. Martii 1679.

1. NOn eſt illicitum in Sacramentis conferendis ſequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore, niſi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc ſententia probabili tantum utendum non eſt in collatione Baptiſmi, Ordinis Sacerdotalis, aut Epiſcopalis.

2. Probabiliter exiſtimo, Judicem poſſe judicare juxta opinionem etiam minus probabilem.

3. Generatim, dum probabilitate ſive intrinſeca, ſive extrinſece, quantumvis tenui, modo e probabilitatis finibus non exeatur, confiſi aliquid agimus, ſemper prudenter agimus.

4. Ab infidelitate excuſabitur infidelis non credens ductus opinione minus probabili.

5. An peccet mortaliter, qui actum dilectionis Dei ſemel tantum in vita eliceret, condemnare non audemus.

6. Probabile eſt, ne ſingulis quidem rigoroſe quinquenniis per ſe obligare præceptum Charitatis erga Deum.

7. Tunc ſolum obligat, quando tenemur juſtificari, & non habemus aliam viam, qua juſtificari poſſumus.

8. Comedere, & bibere uſque ad ſatietatem ob ſolam voluptatem, non eſt peccatum, modo non obſit valetudini, quia licite poteſt appetitus naturalis ſuis actibus frui.

9. Opus conjugii ob ſolam voluptatem exercitum, omni penitus caret culpa, ac defectu veniali.

10. Non tenemur proximum diligere actu interno, & formali.

11. Præcepto proximum diligendi ſatisfacere poſſumus per ſolos actus externos.

12. Vix in ſecularibus invenies, etiam in Regibus, ſuperfluum ſtatui. Et ita vix aliquis tenetur ad eleemoſynam, quando tenetur tantum ex ſuperfluo ſtatui.

13. Si cum debita moderatione facias, potes abſque peccato mortali de vita alicujus triſtari, & de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere, & deſiderare, non quidem ex diſplicentia perſonæ, ſed ob aliquod temporale emolumentum.

14. Licitum eſt abſoluto deſiderio cupere mortem Patris, non quidem ut malum Patris, ſed bonum cupientis, quia nimirum ei obventura eſt pinguis hereditas.

15. Licitum eſt filio gaudere de parricidio Parentis a ſe in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex hereditate conſecutas.

16. Fides non cenſetur cadere ſub præceptum ſpeciale, & ſecundum ſe.

17. Satis eſt actum fidei ſemel in vita elicere.

18. Si a poteſtate publica quis interrogetur, fidem ingenue confiteri, ut Deo, & fidei glorioſum conſulo: tacere, ut peccaminoſum per ſe non damno.

19. Voluntas non poteſt efficere, ut aſſenſus fidei in ſeipſo ſit magis firmus, quam mereatur pondus rationum ad aſſenſum impellentium.

20. Hinc poteſt quis prudenter repudiare aſſenſum, quem habebat ſupernaturalem.

21. Aſſenſus fidei ſupernaturalis, & utilis ad ſalutem ſtat cum notitia ſolum probabili revelationis: imo cum formidine, qua quis formidet, ne non ſit locutus Deus.

22. Non niſi fides unius Dei neceſſaria videtur neceſſitate medii, non autem explicita Remuneratoris.

23. Fides late dicta ex teſtimonio creaturarum, ſimilive motivo ad juſtificationem ſufficit.

24. Vocare Deum in teſtem mendacii levis, non eſt tanta irreverentia, propter quam velit, aut poſſit damnare hominem.

25. Cum cauſa licitum eſt jurare ſine animo jurandi, ſive res ſit levis, ſive gravis.

26. Si quis vel ſolus, vel coram aliis, ſive interrogatus, ſive propria ſponte, ſive recreationis cauſa, ſive quocunque alio fine juret, ſe non feciſſe aliquid, quod revera fecit, intelligendo intra ſe aliquid aliud, quod non fecit, vel aliam viam ab ea, in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur, nec eſt perjurus.

27. Cauſa juſta utendi his amphibologiis, eſt quoties id neceſſarium, aut utile eſt ad ſalutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio cenſeatur tunc expediens, & ſtudioſa.

28. Qui mediante commendatione, vel munere ad Magiſtratum, vel Officium publicum promotus eſt, poterit cum reſtrictione mentali præſtare juramentum, quod de mandato Regis a ſimilibus ſolet exigi, non habito reſpectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.

29. Urgens metus gravis eſt cauſa juſta Sacramentorum adminiſtrationem ſimulandi.

30. Fas eſt viro honorato occidere invaſorem, qui nititur calumniam inferre, ſi aliter hæc ignominia vitari nequit: idem quoque dicendum, ſi quis impingat alapam, vel fuſte percutiat; & poſt impactam alapam, vel ictum fuſtis fugiat.

31. Regulariter occidere poſſum furem pro conſervatione unius aurei.

32. Non ſolum licitum eſt defendere defenſione occiſiva, quæ actu poſſidemus, ſed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, & quæ nos poſſeſſuros ſperamus.

33. Licitum eſt tam heredi, quam legatario contra injuſte impedientem, ne vel hereditas adeatur, vel legata ſolvantur, ſe taliter defendere; ſicut & jus habenti in Cathedram, vel Præbendam contra earum poſſeſſionem injuſte impedientem.

34. Licet procurare abortum ante animationem fœtus, ne puella deprehenſa gravida occidatur, aut infametur.

35. Videtur probabile, omnem fœtum, quamdiu in utero eſt, carere anima rationali, & tunc primum incipere eandem habere, cum paritur; ac conſequenter dicendum erit, in nullo abortu homicidium committi.

36. Permiſſum eſt furari, non ſolum in extrema neceſſitate, ſed etiam in gravi.

37. Famuli, & Famulæ domeſticæ poſſunt occulte heris ſuis ſurripere ad compenſandam operam ſuam, quam majorem judicant ſalario, quod recipiunt.

38. Non tenetur quis ſub pœna peccati mortalis reſtituere, quod ablatum eſt per pauca furta, quantumcunque ſit magna ſumma totalis.

39. Qui

39. Qui alium movet, aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati.

40. Contractus Mohatra licitus est, etiam respectu ejusdem Personæ, & cum contractu retrovenditionis prævie inito cum intentione lucri.

41. Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda; & nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem, quam futuram, potest creditor aliquid ultra sortem a mutuatario exigere, & eo titulo ab usura excusari.

42. Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur, tanquam ex benevolentia, & gratitudine debitum, sed solum, si exigatur tanquam ex justitia debitum.

43. Quidni non nisi veniale sit, detrahentis auctoritatem magnam sibi noxiam falso crimine elidere?

44. Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam, & honorem defendat. Et si hoc non sit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in Theologia.

45. Dare temporale pro spirituali non est simonia, quando temporale non datur tanquam pretium, sed dumtaxat tanquam motivum conferendi, vel efficiendi spirituale, vel etiam quando temporale sit solum gratuita compensatio pro spirituali, aut e contra.

46. Et id quoque locum habet, etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale, imo etiamsi sit finis ipsius rei spiritualis, sic ut illud pluris æstimetur, quam res spiritualis.

47. Cum dixit Concilium Tridentinum eos alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, qui nisi quos digniores, & Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint, ad Ecclesias promovent; Concilium vel primo videtur per hoc *digniores* non aliud significare velle, nisi dignitatem eligendorum, sumto comparativo pro positivo; vel secundo locutione minus propria ponit *digniores*, ut excludat indignos, non vero dignos; vel tandem loquitur tertio, quando fit concursus.

48. Tam clarum videtur, fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, & solum esse malam, quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur.

49. Mollities jure naturæ prohibita non est. Unde si Deus eam non interdixisset, sæpe esset bona, & aliquando obligatoria sub mortali.

50. Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium, adeoque sufficit in confessione dicere, se esse fornicatum.

51. Famulus, qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam virginem, & multoties eidem subservit, deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, puta ne a Domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.

52. Præceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemtus.

53. Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo sacro, qui duas ejus partes, imo quatuor simul a diversis celebrantibus audit.

54. Qui non potest recitare Matutinum, & Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad se minorem.

55. Præcepto Communionis annuæ satisfit per sacrilegam Domini manducationem.

56. Frequens Confessio, & Communio, etiam in his, qui gentiliter vivunt, est nota prædestinationis.

57. Probabile est, sufficere attritionem naturalem, modo honestam.

58. Non tenemur Confessario interroganti fateri peccati alicujus consuetudinem.

59. Licet Sacramentaliter absolvere dimidiate tantum confessos, ratione magni concursus Pœnitentium, qualis v. g. potest contingere in die magnæ alicujus festivitatis, aut Indulgentiæ.

60. Pœnitenti habenti consuetudinem peccandi contra legem Dei, Naturæ, aut Ecclesiæ, etsi emendationis spes nulla appareat, nec est neganda, nec differenda absolutio; dummodo ore proferat, se dolere, & proponere emendationem.

61. Potest aliquando absolvi, qui in proxima occasione peccandi versatur, quam potest, & non vult omittere, quin imo directe, & ex proposito quærit, aut ei se ingerit.

62. Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis, aut honesta non fugiendi occurrit.

63. Licitum est quærere directe occasionem proximam peccandi pro bono spirituali, vel temporali nostro, vel proximi.

64. Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia Mysteriorum Fidei, & etiamsi per negligentiam etiam culpabilem nesciat Mysterium Sanctissimæ Trinitatis, & Incarnationis Domini Nostri JESU Christi.

PROPOSITIONES DAMNATÆ

AB ALEXANDRO VIII.

CUm feria 5. die 24. Augusti 1690. in Congregatione Generali S. Rom. & Univ. Inquisitionis fuissent in examen adductæ duæ sequentes propositiones, videl.

1. Bonitas objectiva consistit in convenientia objecti cum natura rationali: Formalis vero in conformitate actus cum regula morum. Ad hoc sufficit, ut actus moralis tendat in finem ultimum interpretative: *Hunc homo non tenetur amare, neque in principio, neque in decursu vitæ suæ mortalis*.

2. Peccatum Philosophicum, seu morale est actus humanus disconveniens naturæ rationali, & rectæ rationi. Theologicum vero, & mortale est transgressio libera Divinæ legis. Philosophicum quantumvis grave in illo, qui Deum vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum.

SS. Pontifex primam Propositionem declaravit hæreticam; Secundam temerariam, scandalosam, &c.

Deinde feria 5. die 17. Decembris idem SS. Alexander Papa VIII. damnavit sequentes 31. Propositiones.

1. In statu naturæ lapsæ ad peccatum mortale, & demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium, & liberum fuit in causa sua, peccato originali, & voluntate Adami peccantis.

2. Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa non excusat a peccato formali.

3. Non licet sequi opinionem, vel inter probabiles probabilissimam.

4. Dedit semetipsum pro nobis oblationem Deo, non pro solis electis, sed pro omnibus, & solis fidelibus.

5. Pagani, Judæi, Hæretici aliique hujus generis nullum omnino a JESU Christo accipiunt influxum: adeoque hinc recte inferes, in illis esse voluntatem nudam, & inermem sine omni gratia sufficienti.

6. Gratia sufficiens statui nostro non tam utilis, quam perniciosa est, sic ut proinde merito possimus petere, a gratia sufficiente libera nos Domine.

7. Omnis humana actio deliberata est Dei dilectio, vel mundi: si Dei, Charitas Patris est, si mundi, concupiscentia carnis, hoc est mala est.

8. Necesse est, Infidelem in omni opere peccare.

9. Revera peccat, qui odio habet peccatum mere ob ejus turpitudinem, & disconvenientiam cum natura, sine ullo ad Deum offensum respectu.

10. Intentio, qua quis detestatur malum, & prosequitur bonum, mere ut cœlestem obtineat gloriam, non est recta, nec Deo placens.

11. Omne, quod non est ex fide Christiana supernaturali, quæ per dilectionem operatur, peccatum est.

12. Quando in magnis peccatoribus deficit omnis amor, deficit etiam fides, & etiamsi videantur credere, non est fides Divina, sed humana.

13. Quisquis etiam humanæ mercedis intuitu Deo famulatur, charitate si caruerit, vitio non caret; quoties intuitu beatitudinis licite operatur.

14. Timor gehennæ non est supernaturalis.

15. Attritio, quæ gehennæ, & pœnarum metu concipitur, sine dilectione benevolentiæ Dei propter se, non est bonus motus, & supernaturalis.

16. Ordinem præmittendi satisfactionem absolutioni induxit non Politia, aut institutio Ecclesiæ, sed ipsa Christi lex, & præscriptio, natura rei idipsum quodammodo dictante.

17. Per illam praxim mox absolvendi ordo pœnitentiæ est inversus.

18. Consuetudo moderna quoad administrationem Sacramenti Pœnitentiæ, etiamsi eam plurimorum hominum sustentet auctoritas, & multi temporis diuturnitas confirmet, nihilominus ab Ecclesia non habetur pro usu, sed pro abusu.

19. Homo debet agere tota vita pœnitentiam pro peccato originali.

20. Confessiones apud Religiosos factæ pleræque, vel sacrilegæ sunt, vel invalidæ.

21. Parochianus potest suspicari de Mendicantibus, qui eleemosynis communibus vivunt, de imponenda nimis levi, & incongrua pœnitentia, seu satisfactione, ob quæstum seu lucrum subsidii temporalis.

22. Sacrilegi sunt judicandi, qui jus ad Communionem percipiendam prætendunt, antequam condignam de delictis suis pœnitentiam egerint.

23. Similiter arcendi sunt a sacra Communione, quibus nondum inest amor Dei purissimus, & omnis mixtionis expers.

24. Obla-

24. Oblatio in templo, quæ fiebat a B. V. MARIA in die Purificationis suæ per duos pullos columbarum, unum in holocaustum, & alterum pro peccatis, sufficienter testatur, quod indiguerit Purificatione, & quod Filius, qui offerebatur, etiam macula Matris maculatus esset secundum verba Legis.

25. Dei Patris simulacrum nefas est Christiano in Templo collocare.

26. Laus, quæ defertur Mariæ ut Mariæ, vana est.

27. Valuit aliquando Baptismus sub hac forma collatus: In nomine Patris, &c. prætermissis illis, Ego te baptizo.

28. Valet Baptismus collatus a Ministro, qui omnem ritum externum, formamque baptizandi observat, intus vero in corde suo apud se resolvit: Non intendo quod facit Ecclesia.

29. Futilis, & toties convulsa est assertio de Pontificis Romani super Concilium Oecumenicum auctoritate, atque in fidei quæstionibus decernendis infallibilitate.

30. Ubi quis invenerit doctrinam in Augustino clare fundatam, illam absolute potest tenere, & docere, non respiciendo ad ullam Pontificis Bullam.

31. Bulla Urbani Octavi, *In Eminenti*; est subreptitia.

Hic refert addere quinque Propositiones circa Duellum novissime proscriptas a N. SS. P. Benedicto XIV. in Bulla Detestabilis, edita die 13. Nov. an. 1752.

I. *Vir militaris, qui nisi offerat & acceptet duellum tamquam formidolosus, timidus, abjectus, & ad Officia militaria ineptus haberetur, indeque officio, quo se suosque sustentat, privaretur, vel promotionis alias sibi debitæ, ac promeritæ spe perpetuo carere deberet, culpa & pœna vacaret, sive offerat, sive acceptet duellum.*

II. *Excusari possunt etiam honoris tuendi, vel humanæ vilipensionis vitandæ gratia, duellum acceptantes, vel ad illud provocantes, quando certo sciunt pugnam non esse secuturam, utpote ab aliis impediendam.*

III. *Non incurrit Ecclesiasticas pœnas contra duellantes latas Dux vel Officialis militiæ acceptans duellum ex gravi metu amissionis famæ, vel officii.*

IV. *Licitum est in statu hominis naturali acceptare & offerre duellum ad servandas cum honore fortunas, quando alio remedio earum jactura propulsari nequit.*

V. *Asserta licentia pro statu naturali applicari etiam potest statui Civitatis male ordinatæ, in qua nimirum, vel negligentia, vel malitia Magistratus, justitia aperte denegatur.*

EPISTOLÆ ENCYCLICÆ, ET DECRETA
SS. D. N. Pontificis BENEDICTI XIV.
morum materiam respicientia.

EPISTOLA ENCYCLICA I.
super jejunio.

Venerabiles Fratres Salutem, & Apostolicam Benedictionem.

NOn ambigimus, Venerabiles Fratres, quin universis Catholicæ Religionis Cultoribus notum sit, a tota per Christianum Orbem Ecclesia inter præcipua Orthodoxæ disciplinæ capita perpetuo adnumeratum retineri Quadragesimale Jejunium; quod olim in Lege & Prophetis primitus adumbratum, ipsius Domini Nostri Jesu Christi exemplo veluti consecratum, ab Apostolis traditum, a Sacris Canonibus ubique præscriptum, & ab universali Ecclesia ab ipso sui primordio retentum, & observatum est. Hoc nimirum, ut veteres tradidere Patres, nobis quotidie peccantibus communis pœnitentiæ constituto remedio, per consortium Crucis Christi nos etiam aliquid in eo, quod ipse propter nos præstitit, agimus; simulque ad recolenda sacratiora Redemptionis nostræ mysteria, quæ Dominicæ Passionis, ac Resurrectionis memoriam, Quadragesimali potissimum tempore solemnius celebrantur, purificatis Jejunio corporibus, & animis dignius paramur. Hoc veluti nostræ militiæ tessera ab inimicis Crucis Christi secernimur, flagella divinæ ultionis avertimus, & cœlesti præsidio in dies adversus Principes tenebrarum munimur. Hoc despectui habito non contemnendum divinæ gloriæ detrimentum, non leve catholicæ Religioni dedecus, nec dubium animabus Christifidelium periculum oboritur; Nec aliunde populis calamitates, rebusque publicis, & privatis cladem exitiumque importatum esse constat. Ab hac vero infixa inhærentique in omnium Catholicorum hominum animis de sacratissima Quadragesima, aliisque diebus jejunio consecratis persuasione, & reverentia quam aliena, quam discors, quam absona sit hodierna Jejunantium consuetudo, quantum ab ipsa Jejuniorum institutione, & servata semper, ubique, & ab omnibus disciplina quam longissime distet; Vos, venerabiles Fratres, qui populorum curæ vestræ commissorum mores, & usus probe nostis, pro singulari sapientia vestra præ cæteris clarius intelligitis. Nos sane, quibus in hac sublimi Apostolicæ procurationis specula consistentis undique gentium nuntii afferuntur, lacrymis deplorare non possumus, angustissimam Quadragesimalis Jejunii observantiam ob nimiam nullis legitimis urgentibus caussis ubique indiscriminatim dispensandi facilitatem plane sublatam esse; ita ut Orthodoxæ quidem Religionis Cultores merito querantur; hæresum vero Sectatores illudant, & exultent. *Perniciosæ huic corruptelæ plurimorum insuper licentiam adjunctam esse graviter dolemus; quæ usque adeo invaluit, ut nulla Apostolici Instituti sacratissimique præcepti habita ratione, Jejuniorum tempore palam & impune ab iisdem agitentur Convivia, & Epulæ interdictæ promiscue inferantur.* Quapropter quemadmodum quibus curis, sollicitudinibus, & angoribus urgeamur, cum Fraternitatibus Vestris communicamus; ita facere non possumus, quin pro injuncto Nobis supremo sacrosancti Apostolatus officio, & ardentissimum Fraternitatum Vestrarum zelum ad opportunum hisce malis adhibendum remedium excitemus, & ad congruentes hujusmodi abusibus penitus extirpandis leges præscribendas mediteмur. Interea, Venerabiles Fratres gaudium & corona nostra, nobiscum considerantes, nihil Deo acceptius, nihil pastorali ministratio nostro dignius, nihil gregibus curæ nostræ commissis utilius, quam ut verbo, & exemplo præeuntes, Christifideles ad tam salutarem Christianæ pœnitentiæ, & pietatis exercitationem alacrius suscipiendam, & constantissime retinendam, & ea, qua instituta fuit, disciplina peragendam vehementius inflammemus; omni opera atque industria studeamus, ut fideles populi in conspectu Dei per austeriorem jejuniorum observantiam tales permaneant, quales in ipso Paschali festo dignum est inveniri. *Debitum igitur paternæ uniuscujusque Vestrum sedulitatis & charitatis officium jure postulat, ut omnibus notum faciatis & annuntietis, nemini quidem sine legitima caussa, & de utriusque Medici consilio; multitudini vero, veluti populo, aut civitati, aut genti indiscriminatim integræ, nonnisi gravissima, & urgente necessitate, & in casibus pro sacris Canonibus statuta præscriptis cum debita Apostolicæ hujus Sanctæ Sedis reverentia a Quadragesimali Jejunio dispensationem toties, quoties opus fuerit, concedendam, nec audacter fidenterque usurpandam, nec superbe & arroganter ab Ecclesia, sicut alicubi in more positum esse accepimus, esse postulandam. Gravissimam vero urgentemque necessitatem, etsi non est, cur Vobis explicemus; nolumus tamen Vos ignorare, cum hujusmodi necessitate & servandam esse potissimum Unicam Comestionem, sicut alias hic Romæ, ac Nos ipsi hoc anno urgentibus caussis dispensantes, expresse præscripsimus, & licitas atque interdictas Epulas promiscue minime apponendas esse.* Porro quemadmodum de ejusmodi Indulgentia tam caute impertienda, si secus fieret, Nos persuasum habemus, districtam supremo Divino Judici redditum iri rationem, ita conscientiam uniuscujusque Vestrum onerandam esse docimus. Insimul Fraternitates Vestras rogamus, & in Domino exhortantes, obsecramus, ut populos, qui communem omnium Christifidelium pœnitentiam, ac disciplinam servare nequeant, commonere satagatis, ne per alia pietatis opera, ut sua cuique devotio suggeret, peccata sua expiare, & Deo satisfacere negligant; quinimo sanandis vulneribus, quibus humana infirmitas sauciatur, diligentem adhibere studeant curationem, ut culpas de mundano pulvere contractas, dum casta jejunia decoquere non possunt, pia opera, orationum suffragia, & eleemosynæ munera redimant. Interim solatium & levamen non leve mœrori nostro e pastorali vigilantia, & charitate vestra præstolantes, ac certo Nobis pollicentes; Apostolicam benedictionem cum uberi cœlestium charismatum copia conjunctam in eosdem populos vestros redundaturam, Vobis, Venerabiles Fratres, peramanter impertimur. Volumus autem, ut præsentium transumtis sive exemplis etiam impressis manu alicujus Notarii publici subscriptis, & Sigillo personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis eadem prorsus ubique fides adhibeatur, quæ præsentibus adhiberetur, & adhiberi posset, si forent exhibitæ, vel ostensæ. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die trigesima mensis Maii millesimo septingentesimo quadragesimo primo Pontificatus nostri Anno primo.

D. Cardinalis Passioneus.

EPISTOLA ENCYCLICA II.
Super eodem Jejunio.

IN suprema Universalis Ecclesiæ procuratione, meritis licet imparibus, per ineffabilem divinæ bonitatis abundantiam, ut Orthodoxæ Fidei assertores, sic etiam Ecclesiasticæ disciplinæ custodes ac vindices constituti, Quadragesimale præsertim Jejunium, quod inter præcipua Orthodoxæ disciplinæ capita semper, & ubique ab ipso Ecclesiæ exordio numeratum esse nemo ex Catholicis inficiatur, ab hodierna Jejunantium corruptela vindicare, & in pristinam, quantum, benedicente Domino, fieri posset, observantiam revocare cupientes, per alias nostras in simili forma Brevis literas ad Fraternitates vestras die XXX. proxime elapsi mensis Maji currentis anni datas eximium Fraternitatum vestrarum zelum excitandum curavimus, ut adlaborare studeretis, ne hac in parte & optatum Apostolicæ

nostræ sollicitudinis angoribus levamen, & salutare abolendæ sacratissimi Jejunii corruptelæ remedium deesset. Quoniam autem paternæ Pontificiæ charitatis, quæ novit imbecillitates infirmorum sustinere, atque etiam cum infirmantibus infirmari, non immemores, quemadmodum a Jejunio aliquando legitima causa, aut gravissima urgentique necessitate exigente dispensandum esse ea Apostolica benignitate censuimus; ita inter cetera præscripsimus Unicam Comestionem servandam, & licitas atque interdictas Epulas minime esse apponendas. *Hinc factum esse accepimus, quod non defuerint, qui per humanas, & hominibus a Christiana pœnitentia abhorrentibus dumtaxat dignas illationes sibi aliisque persuadeant, Unicam potissimum Comestionem servari, atque Epulas licitas, & interdictas minime apponi debere; cum multitudini quidem indiscriminatim ob urgentem gravissimamque necessitatem, non vero singulis ob legitimam causam, & de utriusque Medici consilio dispensatur. Quam sane persuasionem a sententia nostra alienam, ut ex omnium animis penitus evellamus, Nos quibuscumque, quacumque occasione, sive multitudini indiscriminatim ob urgentem gravissimamque necessitatem, sive singulis ob legitimam causam, & de utriusque Medici consilio, dummodo nulla certa, & periculosa affecta valetudinis ratio intercedat, & aliter fieri necessario exigat, in Quadragesima, aliisque anni Temporibus, & diebus, quibus carnium, ovorum, & lacticiniorum esus est prohibitus, dispensare contigerit, ab omnibus omnino, nemine excepto, Unicam Comestionem servandam, & licitas atque interdictas Epulas minime esse apponendas tenore præsentium declaramus, & edicimus; quemadmodum per singulas nostras in pari forma Brevis literas singulis utriusque sexus Christifidelibus ob corporis infirmitates, quibus obnoxii reperiuntur, in sacratissima Quadragesima aliisque Jejunio consecratis diebus vescendi prohibitis licentiam dantes, unicuique expresse præscribimus atque præcipimus.* Eapropter Fraternitates vestras rogamus, atque in Domino obsecramus, ut populos vestræ curæ commissos ad tam opportunum sanandis vulneribus, quibus per humanam infirmitatem quisque sauciatur, sanctissimi Jejunii remedium alacriter adhibendum cohortantes, sedulo ac paterne moneatis, rem agi non quidem exiguam, sed longe gravissimam de observando substinendoque Jejunio purificandis animis corporibusque salutari. In spem igitur illos erigite cœlestium præmiorum, quibus assequendis non sunt condignæ passiones hujus temporis; imo leve ac momentaneum non tribulationis, sed modicæ abstinentiæ nostræ incommodum magnum gloriæ pondus operatur in Cœlis. Ab omnibus se abstinent, qui in agone contendunt, ut corruptibilem coronam accipiant; pudeat tam imbelles ac delicatos christianæ militiæ milites refugientes a consortio Crucis Christi, qui coronam legitime certantibus propositam sperare præcipit incorruptam; ad cujus auspicium, & pignus Fraternitatibus vestris Apostolicam benedictionem iisdem etiam populis vestris nostro nomine impertiendam peramanter elargimur. Volumus autem, ut præsentium transumtis sive exemplis etiam impressis manu alicujus Notarii publici subscriptis, & Sigillo personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis eadem prorsus ubique fides adhibeatur, quæ præsentibus adhiberetur, & adhiberi posset, si forent exhibitæ, vel ostensæ. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die vigesima secunda mensis Augusti millesimo septingentesimo quadragesimo primo Pontificatus Nostri Anno secundo.

EPISTOLA ENCYCLICA III.

Super eodem Jejunio.

Libentissime quidem amplectimur, quæ Nobis offeruntur, occasiones ad vestros animos excitandos, ut Ecclesiasticæ disciplinæ reparandæ sedulam curam conferatis. Etenim Summi Pontificatus dignitati, ad quam Nos, licet immerentes, evecti fuimus, conjunctam esse intelligimus sollicitudinem aliarum Ecclesiarum, Nobisque commendatam, qui plane tenuitatem virium nostrarum non ignoramus.

Cum itaque præsentium literarum argumentum totum sit de Jejunio, quod tempore Quadragesimæ, veteri Ecclesiæ institutio, ac lege Fidelibus indicitur; supervacaneum ducimus longam orationem conficere de Quadragesimæ institutione, & Patrum, & Conciliorum omnes super hac re in medium proferre auctoritates: Difficile id quidem Nobis parum videretur, sed potius alienum, & nullo modo consentaneum Vobis, quos doctrinæ laude, Canonum, & sacræ historiæ cognitione præstantes arbitramur. Porro ad scribendas has literas adducti fuimus gravissimis illis verbis Tridentinæ Synodi, quæ *sess. 25. de Reformat.* præcipit Episcopis omne studium impendere, ut Fideles ipsorum curæ traditi magna religione perficiant ea, quæ a Sacris Canonibus præscribuntur: *Ut illis omnibus, & iis præcipue sint obsequentes, quæ ad mortificandam carnem conducunt, ut ciborum delectus, & jejunia.*

Ubi primum Bononiensem Ecclesiam administrandam suscepimus (ad quam beneficio Clementis XII. fel. record. ab Sede Anconitana translati fuimus): Mandatum evulgavimus (quod Libro primo Institutionum Nostrarum pro viris Ecclesiasticis decimoquinto loco continetur). In illo plures difficultates indicavimus, ob quas minime solvendos Jejunii legibus putabamus illos, qui ob legitimam causam, & legitima prius auctoritate interposita, Quadragesimæ abstinentiam non observarent, minime, inquam, solvendos a Jejunio, itaut liceret ipsis quolibet die mensam bis instituere, non unica vice, vespertina superaddita Refectione, quæ permitti jejunantibus consuevit. Tandem in hac Pontificia Sede collocati, rem totam in examen iterum revocavimus, & præstantissimis quoque Viris demandavimus ipsam diligenter, accurateque perpendere, ac suas deinde opiniones Nobis exponere. His peractis, hujusmodi controversiæ finem tribuere constituimus illudque decrevimus, ne ulla in posterum, sive peculiaris, sive generalis pro aliqua Civitate, vel Oppido concedatur facultas adhibendi carnes ad mensam tempore Jejunii, vel Quadragesimæ, nisi conditio servandi Jejunii, sive unius comestionis interponatur; & illud quoque monitum addatur nequaquam licere mensam eandem carne, ac piscibus instruere. Equidem declinatis hac ratione nimium implicatis quæstionibus, existimavimus unicam singulis diebus comestionem inducere illis etiam, qui carnibus uti, cum Jejunium indicitur, rite obtinuerunt; & pravam illam consuetudinem, quæ apud multos jam nimis invaluerat, penitus evellere, afferendi nempe carnes in mensam cum piscibus, postquam ipsi Quadragesimalis abstinentiæ præcepto soluti fuerunt, ob eam potissimum causam, quod grave detrimentum saluti ab esu piscium accipiant.

Hæc apertissime constant ex nostris Apostolicis Literis, quas in forma Brevis dedimus ad omnes Episcopos Orbis Catholici anno 1741. quarum primæ incipiunt, *Non ambigimus*; alteræ vero, *In suprema*. Nos profecto nulli unquam elargiti sumus vesci carnibus, cum tempus Quadragesimæ, sive aliud Jejunium præcipitur, nisi indicta, scriptaque conditione, quam superius commemoravimus. Maximam pariter lætitiam percepimus, cum redditæ Nobis fuerunt plures Epistolæ, ac mandata vestra Literis nostris Apostolicis omnino consentanea, quibus pro virili parte contendistis adducere Populos Vobis subjectos, ut propositam in illis disciplinam pie servarent.

Interim promulgatis iisdem Apostolicis Literis, quas paulo ante nominavimus, plures cavillationes excogitatæ sunt a nonnullis, uti Nos antea facili conjectura suspicati fuimus. Plures etiam quæstiones propositæ Nobis fuerunt, eæque quidem ponderis, ac momenti, quemadmodum Nos opinamur; cum illæ vel ipsis Legis verbis, vel sensu penitus corruant, ac dissolvantur. Attamen Sacro Tribunali Nostræ Pœnitentiariæ rerum hujusmodi conscio, ac peritissimo, easdem quæstiones expendendas commisimus, quibus omnibus plene, cumulateque, quoties opus fuit, satisfecit.

Archiepiscopus Compostellæ, in Hispaniarum Regno primus Inquisitor, nuperrime vita functus longam ad Nos dedit Epistolam, qua plures recensebat difficultates, quæ Literis Nostris Apostolicis adversabantur, quominus executioni mandarentur, eo quod nonnulli Theologi in diversas opiniones, ac sententias abirent in solvendis quibusdam quæstionibus, quibus Literæ Nostræ Apostolicæ causam, & occasionem præbebant; ac proinde de illis judicium Nostrum exquirebat. Equidem Archiepiscopi Literæ Nos gravissimis, ac difficillimis temporibus occupatos deprehenderunt. Attamen, dum quæstiones in ipsis expositas percurreremus, visum Nobis est non quidem e re esse, ut iis quæstionibus responsum fieret, ipsisque solutis nullum impedimentum, sive obstaculum Nostris Literis Apostolicis superesset, sed potius ut objectis cavillationibus ad optatum finem ipsæ minime adducerentur. Accedit etiam, quod Epistola Archiepiscopi multis argumentationibus, & obscuris vocibus redundabat: quamobrem, licet plures hortarentur, ne ullum Archiepiscopo responsum redderemus; illi tamen satisfecimus, res præcipuas ex ejus literis delibantes, & quæstiones omnes ad certum numerum redigentes. Primum Nostris occupationibus tribuendum testati sumus, quod tarde ipsi responsum daremus: ejus studium commendavimus, & etiam magnopere probavimus, quod anceps, ac dubius ad hanc Sanctam Sedem confugerit, ut consilium exposceret. Deinde prolatis quæstionibus satisfacere non prætermisimus, illum tamen monentes de Instituto Summorum Pontificum, qui leges condere solent, disciplinam decernere, neque ullam habere rationem illorum, qui dubitandi causas objiciunt, ut quæ constituta sunt, perturbent, ac evertant.

Vix redditis Literis, Archiepiscopus paulo post vitæ cursum absolvit: itaque non immerito suspicamur, responsa Nostra, quæ Literis continebantur, haud cognita fuisse, & perspecta illis, qui quæstiones excitaverant. Post hæc alii pariter ex Hispanis Episcopis nonnullas ex iisdem quæstionibus Nobis proposuerunt; quare iisdem responsis usi sumus, quæ tradita prius Archiepiscopo Compostellæ a Nobis fuerant. Non defuerunt etiam præstantes inter Italos Theologi, qui Literas Nostras Apostolicas datas anno 1741. egregiis commentariis illustrarunt: idem contigit Responso, quod fecimus Archiepiscopo Compostellæ *die 8. Julii anno 1744.* quod sane integrum suis Libris præfigendum curaverunt. At quoniam Libri ejusmodi ad Vos fortasse nondum pervenerunt, vel curis aliis distenti il-

los

los percurrere minime potuistis, his Literis Encyclicis adjungimus illas pariter, quas (uti dictum sæpius est) ad Archiepiscopum Compostellæ jam pridem scripsimus, ut quæ disciplina Vestra in Diœcesibus tenenda sit, plane cognoscatis, ac ne Vos deterreant difficultates, si quæ a captiosis hominibus concitentur.

Venerabili Fratri Archiepiscopo Compostellæ

BENEDICTUS PAPA XIV.

Venerabilis Frater, Salutem, & Apostolicam Benedictionem.

Si Fraternitas Tua secum reputabit, quot gravissimis, & maximis curis propemodum obruamur, quantumque, hoc præsertim difficillimo tempore, prorsus Nos teneat imposita tenuitati Nostræ sollicitudo omnium Ecclesiarum, non sane mirabitur, tamdiu sibi procrastinatum fuisse responsum ad eas Literas, quibus Apostolica auctoritate dissolvendas rogasti obortas in Hispania disputationes aliquas e duabus nostris Epistolis ad omnes Episcopos superioris anni 1741. 30. Maii, & 22. Augusti, quibus intra legitimos fines coercuimus invalescentem Ecclesiastici Jejunii relaxationem. Potius tibi in mentem veniet cogitare de singulari nostro in religiosissimam Hispanam Ecclesiam amore, unde Nos, immensa licet rerum mole fatigatos, ad expediendum sibi in omni sua perplexitate salutis iter opem nostram præsto habet. Quamquam igitur dum prænunciatas Constitutiones edidimus, non aliud propositum Nobis fuerit, nisi refrænare paucorum nimis ingenio fidentium Theologorum licentiam, qui opinionum novitate gaudent; nec otium, nec animus Nobis fuerit definire quidquid subtili indagatione deduci possit ex proposita a Nobis jejunandi regula: tamen quia Paterna charitate complectimur adeo observantissimos Romanæ Sedis Hispanos, tantique facimus obsecrationes tuas, ut occurrere anxietati vestræ libenter adjecerimus animum, & Nos ipsi quæstiones abs te propositas dirimendas constituerimus. Sic autem se habent.

I. *Utrum, quæ in antedictis Nostris Literis in forma Brevis de unica comestione, & de epulis non permiscendis præscribuntur, sub gravi etiam præcepto prohibeantur?*

Respondemus: *Concedentes facultatem vescendi carnibus tempore vetito, sub gravi teneri easdem facultates non aliter dare, quam geminis hisce adjectis conditionibus, videlicet unicæ in diem comestionis, & non permiscendarum epularum. Eos vero qui hujusmodi facultatibus utuntur, sub gravi ad binas ipsas conditiones implendas obligari.*

II. *An ii, quibus concessum est vesci carnibus, possint in vespertina refectiuncula ea quantitate carnis vesci, quæ jejunantibus permittitur?*

Respondemus: *Non licere, sed opus habere, eo cibo, eaque uti portione, quibus utuntur homines jejunantes rectæ meticulosæ conscientiæ.*

III. *An qui jejunii tempore vesci carnibus permittuntur, & unica comestione uti debent, horam jejunantibus præscriptam servare opus habeant?* Edicimus, *observandam iis esse.*

IV. *Quænam sint epulæ licitæ, quæ vetantur cum interdictis conjungi?*

Respondemus: *Epulas licitas pro iis, quibus permissum est carnes comedere, esse carnes ipsas: epulas interdictas esse pisces, adeoque utrumque simul adhiberi non posse. Piscibus tamen edendis non interdicuntur ii, quibus datur tantum facultas adhibendi ova, & lacticinia.*

V. *An præceptum de utroque epularum genere non miscendo, dies quoque Dominicos Quadragesimales complectatur?* Affirmatur, *complecti.*

VI. *Utrum hæc lex ad eos quoque pertineat, qui ex Bulla Cruciatæ edere possunt ova, & lacticinia?*

Rescribimus: *Nihil in prænunciatis nostris Apostolicis Literis statutum esse, quod respiciat gratiosum Cruciatæ Diploma. Quare qui eo gaudent, illius tenorem stricte, & considerate perpendant, ex ejusque sententia se gerant. Caveant autem, ne inani quapiam excusatione sese solutos esse arbitrentur præscriptis ibi Legibus.*

VII. *Utrum memorata duo præcepta urgeant extra Quadragesimam?*

Respondetur: *Urgere extra Quadragesimam utrumque præceptum: illud scilicet unicæ comestionis cum reliquis Legibus in secundo, & tertio ad hæc postulata responso expressis: & alterum non permiscendi epulas licitas cum interdictis, ut in quarto postulato definitum est.*

Habeas, Venerabilis Frater, penitus explicatum quidquid apud Vos ex nostris sæpius nuncupatis Apostolicis Literis dubitationem attulisse scribis. Qua quidem in re laudavimus consilium tuum interrogandæ supremæ Romanæ Sedis, ut libere, & non vacillanti gressu ad oves suam doctrina imbuendas incedere Pastores queant: in istoque tuo suscepto consilio agnovimus Hispanam religionem, nihil sibi tutum, nisi e Divi Petri Cathedra acceptum reputantem; quæ splendidissimæ gloriæ tantum nomen, & incorruptæ Fidei fructum Hispaniæ sibi peperit. Cavendum autem Vobis est (idque plurimum ad te pertinet, qui illustris Archiepiscopi, & Inquisitoris geris præcipuum munus) ne in expendendis Apostolicæ Sedis Constitutionibus pro nimia exhauriendi argumenti sollicitudine nullus fiat disserendi, ambigendique modus. Sedulo deinde opera conferenda, ut ejusmodi dubia, quæ facile, pro ingeniorum varietate, disputando emergunt, penitus inter vos dirimantur, ne diuturna unquam disceptatione fluctuent animi; præsertim cum Constitutiones ipsæ Apostolicæ scopum, quo tendunt, aperte demonstrent, & illuc prompte dirigi possit quidquid dubitando interturbare videatur. Id si animadvertissent qui de præsenti negotio plura dubitarunt, nodum sibi exsolvissent. Patebat enim, nihil nobis in animo fuisse, quam cohibere vivida nonnullorum Theologorum ingenia, qui nimium sane jejunii fines prætergressi, & non parum obsiti, illud ad retinendum in officio corpus divinitus institutum, hosti huic spiritus infensissime blandiebantur. Statim siquidem comperissent quid in propositis quæstionibus constituendum esset, nec sibi molestiam exhibuissent, nec Nobis, quos gravissime undique circumstant curæ, non parum temporis occupassent, quod tamen pro singulari nostro in vestram gentem studio, atque amore libenter impendimus ad rectum vobis iter monstrandum; in posterum simul præcaventes, quomodo in hujusmodi quæstionibus formare gressus vestros in promtu sit. Reliquum est, Venerabilis Frater, ut tibi, quod facimus ex animo, præcipuæ benevolentiæ nostræ pignus Apostolicam Benedictionem peramanter impertiamur. Datum &c. 8. Julii 1744.

Cum hæc ita se habeant, satis muneri nostro fecisse videmur, ne illi (quibus licet carnes edere) cum Jejunium tempore Quadragesimæ, vel extra Quadragesimam Fidelibus præscribitur, unius comestionis limites excedant, ac ne piscibus simul, & carnibus parasi sibi mensam patiantur, neve cavillationes perscrutentur, ut legi tenebras offundant. Pauca tamen adhuc supersunt, quæ remedium a Nobis deposcunt.

Siquidem advertimus jam multis ab hinc annis non solum plures in qualibet Italiæ Urbe vestra auctoritate dissolvi a quadragesimali abstinentia, sed etiam magno studio contenditis, ut universam Civitatem, totamque Diœcesim eadem abstinentia liberemus. Hinc factum est, ut in quibusdam Civitatibus, ac Diœcesibus jam per multos annos Fideles universi absque ullo discrimine carnibus per Quadragesimam utantur. Id quidem maximam nobis affert sollicitudinem, eo quod deprehendimus certis Testimoniis in quibusdam Regionibus Septemtrionis toto Quadragesimæ cursu lactis, & ovorum usum libere permitti, quia per plures annos eandem facultatem petierint, & ab Sede Apostolica consecuti fuerint: quamobrem illi Populi sibi in animum induxerunt, non esse rursus ad Pontificem confugiendum pro hujusmodi facultate impetranda, sed priores concessiones singulis annis acceptas sufficere, ut lactis, & ovorum consuetudo per Quadragesimam comprobetur. Præterea maximi facienda esse ducimus ea verba *Trid. Conc. Sess. 25. c. 18. de Reform. Sicuti publice expedit, Legis vinculum quandoque relaxare, ut plenius, evenientibus casibus, & necessitatibus pro communi utilitate satisfiat; sic frequentius Legem solvere, exemploque potius, quam certo personarum, rerumque delectu, petentibus indulgere, nil aliud est, quam unicuique ad Leges transgrediendas aditum aperire.*

In Literis Nostris Apostolicis, quas anno 1741. ad omnes Catholicos Episcopos dedimus, huic corruptelæ viam præcludere cogitavimus ea ratione, illisque verbis, rursum hic subjicimus: *Debitum igitur Paternæ uniuscujusque vestrum sedulitatis, & charitatis officium jure postulat, ut omnibus notum faciatis, & annuntietis, nemini quidem sine legitima causa, & de utriusque Medici consilio, multitudini vero, veluti Populo, aut Civitati, aut Genti indiscriminatim integræ, nonnisi gravissima, & urgente necessitate, & in casibus per Sacra Canonum Statuta præscriptis, cum debita Apostolicæ hujus Sanctæ Sedis reverentia a Quadragesimali Jejunio dispensationem, toties quoties opus fuerit concedendam, nec audacter, fidenterque usurpandam, nec superbe, & arroganter ab Ecclesia, sicut alibi in more positum esse accepimus, esse postulandam.*

Porro Nos hanc normam secuti sumus, cum multitudinem, veluti Populum, aut Civitatem integram Quadragesimali abstinentia immunem declaravimus. In primis loci Episcopus id postulare a Nobis debuit, ac de gravissima, urgentique necessitate suum testimonium interponere. Deinde carnes minime permissæ fuerunt, si lactis, & ovorum usus satis esse videretur. Tum vero facultas edendi carnes tribui solum consuevit, cum interposito Episcopi testimonio id omnino necessarium judicaretur; nec sufficiens necessitati remedium afferri constaret, si ova solum, & lacticinia concederentur. Quoties autem abstinentia Quadragesimæ nostra auctoritate soluta fuit, certos tamen dies præscripsimus, quibus integra abstinentia servaretur, nempe diem Cinerum, dies quatuor temporum, vigilias præcepto obeundas, dies Majoris Hebdomadæ a Dominica Palmarum. Quandoque recensuimus etiam totam hebdomadam Cinerum: aliquando etiam induximus abstinentiam Feriis sextis, ac Sabbatis, etiamsi facultas a Nobis tradita lactis, & ovorum usum solum complecteretur. Postremo eam conditionem semper addidimus, ne jejunii lex, unius per diem comestionis ullo modo violaretur, ac ne simul in mensa carnes, & pisces apponerentur.

Dum rationem hujus consilii Nostri serio perpendimus, haud plene acquiescimus, ob eam sollicitudinem, ac dubitationem, ne causæ ab Episcopo loci prolata, quam Nos legitimam credidimus ad solvendam Quadragesimæ abstinentiam, ejus naturæ fortasse non sit, quæ veram, & urgentem necessitatem contineat. Quippe illud Nobis semper ante oculos propositum habuimus, ut nihil inconsulto, ac temere faciamus. Hærent pariter animo defixa Sancti Bernardi verba ad Pontificem Eugenium *libro 3. de Consideratione cap. 4. Facitis hoc, quia potestis: Sed utrum debeatis, quæstio est, & quando*: attamen fidem præstitimus iis, quibus præstanda fuerat, Episcopis nempe locorum. Non enim alio pacto exerceri potest sollicitudo peculiarium Ecclesiarum, ac Diœcesum, nisi fides habeatur Episcopis, e quibus illæ administrantur. Sed in posterum, ut gravissimum hoc negotiorum rectius, quam fieri possit, geratur, molestum vobis non sit, animum iis advertere, quæ subjicimus.

Non ignoratis ab Innocentio III. Prædecessore Nostro Cap. *Consilium, de observatione Jejuniorum*, inter causas legitimas solvendi abstinentiam a Carnibus jejunii tempore, recenseri veram, & existentem reipsa ægritudinem: *Præterea de illis, qui in Quadragesima, vel in aliis jejuniis solemnibus infirmantur, & petunt sibi esum carnium indulgeri, respondemus: quod, cum non subjaceat legi necessitas, desiderium infirmorum, cum urgens necessitas exigit, supportare potes, & debes, ut majus periculum in eis evitetur.* Item statuerant multo ante Innocentium III. Patres octavi Concilii Toletani *Can. 9.* quod anno 653. celebratum fuit: *Quisquis absque inevitabili necessitate, atque fragilitatis evidentis languore, seu etiam ætatis impossibilitate, diebus Quadragesimæ esum carnium præsumpserit attentare, non solum erit reus Resurrectionis Dominicæ, verum etiam alienus ab ejusdem diei Sancta Communione . . . . Illi vero, quos aut ætas incurvat, aut languor extenuat, aut necessitas arctat, non ante prohibita violare præsumant, quam a Sacerdote permissum accipiant.*

Nemo est, qui non intelligat hujusmodi causas satis esse, ut aliqui a Jejunii legibus, & abstinentia immunes existimentur; non autem, ut Populus, vel integra Civitas idem privilegium obtineat. Quis enim sibi persuadere possit, Cives universos alicujus Urbis, vel Diœcesis eodem tempore gravissimo morbo teneri, vel in eodem discrimine versari omnes, ut periculosam ægritudinem contrahant? Nisi forte eos morbos intelligamus, qui ab aeris intemperie, vel infectione promanant, de quibus paulo post verba faciemus. Quis credet unquam Populum universum alicujus Diœcesis, vel communi languore penitus extenuatum, vel extrema senectute confectum?

Neque vero causa sufficiens habenda est, ut aliqua Civitas, vel Populus abstinentia Quadragesimali liberetur, ipsique Carnes permittantur, si forte pisces, vel ova caro pretio vendantur. Sicut enim Urbes habent egenos Cives, ita etiam opulentos; e quibus etiam alii vitæ sustentationem labore, ac sudore sibi comparent, alii vero patrimonio, ac divitiis satis superque abundant. Itaque, si pro emendis piscibus grave pretium solvendum sit, id quidem egenis Civibus, non vero divitibus suffragatur. Id asserunt etiam nonnulli Theologi haud severioris disciplinæ, quorum sententiam recensuimus Capite nono libri tertii Nostrarum Institutionum, quas Bononiæ Typis impressimus.

Illud etiam inane commentum prorsus existimari debet, solvendas esse abstinentia Quadragesimæ Civitates, vel Diœceses, ubi exercitus versantur, eo quod Milites in iis locis permanentes abstinentiæ leges minime observant. Id potius animos Civium inflammare deberet ad jejunium rite, religioseque suscipiendum, ut nempe Milites tantæ virtute temperentiæ permoti ipsorum exemplum sequantur. Illud solum, pro legitima causa in medium proferri potest Copias Militum tantam afferre Civitati penuriam herbarum, atque olei, licet Quadragesimæ Jejunio non obtemperent, ut harum rerum pretia summopere augeantur. Tunc enim eadem statuenda sunt, quæ paulo ante diximus, cum pisces, & ova cariori pretio comparantur. Igitur peculiares morbi, quamvis frequentes, in posterum pro causa solvendæ abstinentiæ non adducantur, nisi forte Civibus universis iidem morbi communes habeantur ob aliquam aeris corruptionem: neque in posterum herbarum, olei, piscium, & ovorum pretia tanti ponderis esse censeantur, ut omnis Civitas, vel Diœcesis ab instituto Quadragesimæ Jejunio, ac temperantia liberari contendat. Quod si veras, ac legitimas a Nobis causas ad hanc facultatem obtinendam expetitis, duas potissimum percensebimus, quarum prima ex jure canonico, altera vero ab ipsa rerum magistra experientia deprompta est.

Innocentius III. quem superius nominavimus, *eodem cap. Consilium, de observatione Jejuniorum*, Archiepiscopo Bracarensi postulanti, qua pœna plectendos judicaret illos, qui tempore Quadragesimæ a Carnibus non abstinuerant ob summam rerum caritatem, & angustiam, itaut plures fame enecerentur, respondit his verbis: *Cum autem quæsieris, quæ sit illis pœnitentia injungenda, qui diebus Quadragesimalibus, tempore quo tanta famis inedia ingruebat, quod magna pars populi propter inopiam annonæ periret, carnes comedere sunt coacti; respondemus: quod in tali articulo illos non credimus puniendos. Preces tamen Domino pro illis, & cum illis effundas, ne ipsis aliquatenus imputetur, quia bonorum mentium est, ibi timere culpam, ubi culpa minime reperitur.* Si quis hoc tempore Episcopus adductus exemplo Bracarensis Antistitis idem consilium peteret ab Sede Apostolica, tanquam ineptus, ac simplex haberetur, sed illo Ecclesiæ felicissimo sæculo maximi pendebatur, uti æquum est, Quadragesimæ præceptum. Hinc magna severitate inquirebantur illi, qui minime paruissent, licet talis causa intercederet, ut liberi ab eodem præcepto viderentur: nec ulla ratio habebatur Virorum Principum, licet ipsorum incolumitas cum Reipublicæ felicitate conjuncta putaretur; uti Nos fuse ostendimus in decima quinta nostrarum Institutionum libri primi. *Sed iis omissis, & aliis bene multis, quæ in hanc rem congeri a nobis possent, illud primum delibabimus ex responsa Innocentii III. universa Quadragesimæ abstinentia solvi posse integram Civitatem, vel Diœcesim, cum reipsa non suppetunt ea, sine quibus præceptum Quadragesimæ observari nequit. Itaque si revera in aliquo loco neque oleum, neque pisces comparari possint, tunc Incolis ejusdem loci permitti fas est ut lacte, & ovis utantur: si hæc autem revera deficiant, tunc carnis, salubris tamen, edendæ facultas concedetur, interposita semper Jejunii servandi conditione.*

Insula Sancti Dominici in America Meridionali in temporalibus paret Charissimo in Christo Filio Nostro Ludovico Galliarum Regi Christianissimo, nec ei ullus præest Episcopus. Præfectus Patrum Societatis Jesu anno 1742. a nobis quæsivit, an ex concessione sibi facta a Sede Apostolica dispensandi super esu carnium, ovorum, & lacticiniorum tempore Jejuniorum, & Quadragesimæ dicit posset, sibi etiam datam fuisse facultatem dispensandi nedum particulares personas, sed etiam multitudinem hominum, & omnes sui districtus Incolas, quando coram Deo id expedire judicasset: habitoque responso, facultatem ei fuisse concessam dispensationem indulgendi particularibus hominibus, non autem multitudini hominum, omnibus Incolis sui districtus, pro concessione exoravit. Pro causa exposuit veneficam piscium qualitatem, exiguum piscatorum numerum, qui longe ab Insula piscantes, pisces deferebant aut fœtentes, aut corruptos ob nimios calores, paupertatem earum gentium, quæ oleum emere non poterant pro cibis Quadragesimalibus necessarium, deficientiam denique olerum, & leguminum, quæ in ea Regione facile corrumpuntur, aut a vermibus consumuntur. Re subinde mature discusse coram nobis in Congregatione Generali Sanctæ Romanæ, & Universalis Inquisitionis *die 12. Apr. anno* 1742. habita ratione regionis nimis remotæ, a qua quolibet anno impossibilis erat ad Sedem Apostolicam recursus; indulgentes necessitati Fidelium degentium in Insulis Ditionis Gallicæ in America, facultatem concessimus Præfectis Missionum illarum partium, ut in casu veræ, & ineluctabilis necessitatis, & tantum de anno in annum, præfataque vera necessitate durante, & non aliter, nec alio modo, ut possent, & valerent cum Fidelibus Populis ipsorum regimini commissis dispensare super esu ovorum, & lacticiniorum, & etiam carnium tempore Quadragesimali, indicta simul cum hujusmodi dispensatione observantia Jejunii per unicam comestionem, onerataque prædictorum Præfectorum conscientia, si adamussim juxta præscriptum concessa facultate usi non fuissent.

Sed jam ad experientiam deveniamus. Quindecim ab hinc annis per totam fere Europam morbus invaluit, qui pectoris inflammationem inferebat, ita tamen, ut ex una Provincia in aliam hæc funesta lues promanaret. Id contigit annis 1730. 1733. 1740. Licet autem morbus ejusmodi, qui universos hominum ordines, atque ætates corripiebat, lentam solum in pectore inflammationem excitaret, tamen senibus matura jam ætate debilitatis extremam afferebat perniciem: nam ex ipso febres acutissimæ, ac mortales sequebantur. Idem morbus in periculum trahebat juniores etiam, qui paululum infirmo pectore laborerent. Postremo multorum pectora adeo labefactavit, ut gravissima deinde mala provenerint.

Alios quoque morbos hujus generis, pectoris inflammationem magno cum periculo afferentes, ægros in discrimen vitæ adduxisse Medici Scriptores luculenter testantur. *Itaque, si Medicinæ Professores acciti, monitique graviter, ut nihil a veritate alienum respondeant, unanimi consensu fateantur (uti nobis ipsis accidit, cum adhuc Bononiæ versaremur morbum esse talis naturæ, qualem superius commemoravimus, ita ut nulla ætas libera, & incolumis esse queat; & affirment illis ipsis, qui inter Cives salvi, & integri numerantur, eandem perniciem imminere; id præterea conferre plurimum ad ejusmodi luem depellendam, aut evitandam, si tum ægrotantes, tum sani a piscibus, & oleo, & quandoque pariter a lacte, & ovis abstineant; si, inquam, res ita*

se ha-

se habeat, tum procul dubio causa sufficiens judicanda est, quæ experientiæ innititur, & quæ semper probata, & in posterum probanda videtur, ut nempe Populus, seu Civitas integra a carnibus abstinendi præcepto non teneatur.

Neque ulla difficultas removere Vos debet a consulendis Medicis, qui præstantiores habeantur. *Cavendum pariter, ut quidquid revera senserint, scripto testari non prætermittant; quæ conditio si desit in posterum, nulla unquam facultas Civitati, aut Diœcesi carnibus, aut lacticiniis vescendi tempore Quadragesimæ tribuetur: quippe id necessarium omnino videtur.* Accedit etiam; quod Medici facilitate quadam incredibili peculiares quidem Cives a Quadragesimæ præcepto liberos, & immunes decernere soleant; (de qua re gravissime monendi a vobis sunt, ne suas animas indulgendo nimis aggravent) cum vero pro universis Civibus idem statuendum proponitur, tum se difficiles, anxios, ac sollicitos præstare nos ipsi experti sumus. Postremo si velint percurrere ea, quæ in Italia, & extra ipsam præclarissimi Auctores Medici Typis evulgarunt, facile deprehendent, abstinentiam, ciborumque parsimoniam ab illis magnopere commendari, discrimen inter morbos constitui, & certis rationibus ostendi, in curandis quibusdam morbis nequaquam requiri, ut jusculum, & carnes loco piscium, olei, & herbarum substituantur; in aliis vero juvare plurimum, si sublatis carnibus, cum indicitur Jejunium, oleo, vel lacte ægrotantes utantur: demum advertant, quam diligenter, accurateque scribant de pectoris incommodis, cum in omnibus generatim excitantur, ne corripiantur eodem morbo, qui adhuc incolumes a communi lue supersunt.

Hæc vobis indicanda putavimus. Reliquum est, ut vos hortemur, ne tam facile suscipiatis negotium petendæ facultatis utendi carnibus, & lacticiniis tempore Quadragesimæ pro universa Civitate, vel Diœcesi. Quippe abrumpenda tandem est consuetudo, ob quam jam per tot annos in quibusdam locis hæ facultates tribui consueverunt. Illud etiam experientia a vobis compertum erit, delicatis quoque, ac mollibus abstinentiam Quadragesimæ nullam inferre perniciem; neque plures ob hanc causam inter ægrotos, vel mortuos recenseri. Hanc rationem, & institutum Nos ipsi secuti sumus Romæ, ac Bononiæ (cujus Sedem adhuc retinemus,) cum nuper Quadragesimæ tempus ageretur. Si vos id quoque præstabitis, neque facile a nobis pro universa Civitate, vel Diœcesi facultatem solvendi Quadragesimæ abstinentiam postulabitis, vel (si necessarium id arbitremini) non aliter, quam servatis præmissis conditionibus Dispensationis instantia ad nos deferetur, non solum ii fructus provenient, quos jam indicavimus, sed etiam repulsæ pudorem evitabitis, nosque pariter ea molestia vindicabitis, quam ferimus, dum votis vestris minime obsecundamus. Postremo vos omnes peramanter amplectimur, & Apostolicam Benedictionem vobis, Populisque vestris impertimur. Datum ex Arce Castri Gandulphi die 10. Junii 1745. Pontificatus Nostri Anno Quinto.

EPISTOLA ENCYCLICA IV.

Super Missarum Stipendia.

QUanta cura adhibenda sit, ut sacrosanctum Missæ Sacrificium non solum omni Religionis cultu ac veneratione celebretur; verum etiam ut a tanti Sacrificii dignitate cujusvis generis mercedum conditiones, pacta, importunæ atque illiberales eleemosynarum exactiones potius, quam postulationes, aliaque hujusmodi, quæ a simoniaca labe, vel certe a turpi quæstu non longe absunt, e medio tollantur, nemo est ex Catholicæ Fidei cultoribus, qui ignoret. *Verum eousque tandem progressa est, sicut non sine ingenti cordis nostri mœrore undique accepimus nonnullorum sive Ecclesiasticorum, sive laicorum Virorum avaritia, quæ est idolorum servitus, ut eleemosynas quidem seu stipendia propter Missarum celebrationem juxta locorum consuetudines, vel Diœcesanarum Synodorum Sanctiones in subsidium alimentorum uniuscujusque Sacerdotis dumtaxat pro regionum opportunitatibus præscripta colligant, Missas vero celebrari curent alibi, ubi eleemosynæ seu stipendia vel consuetudine, vel Synodali lege pro singulis Missis attributa sunt minoris pretii, quam illic, ubi accipiuntur, darentur. Id quam absonum sit atque alienum ab ipsa sive expressa, sive tacita pie offerentium voluntate, omnes plane intelligunt; nec aliter existimandum est; in illa enim potius Missas esse celebrandas quisque vult, ad quam religionis, & pietatis stimulis ductus eleemosynas confert, aut in qua quispiam fortasse tumulatus est, quam in alia Ecclesia sibi prorsus ignota. Quod sane veluti mercaturis faciendis a turpis lucri cupiditate inductum non solum ab avaritiæ suspicione, & vitio, verum etiam a furti crimine, unde restitutioni subjacet, haud immune, in causa est, ut bonorum quamplurimi, ad quorum notitiam mercatura hujusmodi venit, graviter offensi, ab eleemosynis ad celebrandas Missas amplius offerendis sese abstineant.* Execrabilem hujusmodi abusum alicubi sensim irrepentem detestantes Romani Pontifices Prædecessores nostri, de consilio tum Congregationis S. R. E. Cardinalium Universalis Inquisitionis contra hæreticam pravitatem, tum Congregationis Cardinalium Concilii Tridentini Interpretum *decretum voluerunt, nimirum a quolibet Sacerdote stipendio seu eleemosyna majoris pretii pro celebratione Missæ a quocumque accepta non posse alteri Sacerdoti Missam hujusmodi celebraturo stipendium seu eleemosynam minoris pretii erogari, etsi eidem Sacerdoti Missam celebranti, & consentienti se majoris pretii stipendium seu eleemosynam accepisse indicasset.* Eapropter Vos, Venerabiles Fratres, in Apostolici Ministerii, & sollicitudinis nostræ partem adscitos rogamus, & maximopere in Domino hortamur, ut custodientes vigilias super gregibus vestris, enitamini, ne ea pestis amplius pervagetur, sed ut penitus extinguatur. Ab avaritia enim, tanquam a radice mala omnia germinant; quam quidam appetentes, erraverunt a Fide, & inseruerunt se doloribus multis. Avaritia quidem nulla potior contagio, quæ conceptam apud omnes Sacerdotalis dignitatis perfectionisque opinionem magis inficiat evellatque. Avaritia opibus Deum posthabere, ac servire Mammonæ docens, efficit, ut Avari hæreditatem non habeant in Regno Christi, & Dei. Quod si hæc in Laicis hominibus minime toleranda, atque adeo legibus coercenda, quid in Ecclesiasticis viris, qui terrenis rebus nuntium miserunt, qui in sortem Domini vocati, qui Deo mancipati sunt? Quid, quod non per mundana lucra, sed per Altaris ministerium tam sordide, & cum sanctissimarum legum contemptu, & cum Sacerdotalis characteris dedecore in avaritiam præcipiti animo rapiuntur? Contendite, igitur, Venerabiles Fratres, quibus Christi ovium cura demandata est, non solum ut verbo, & exemplo præeuntes, Christi sitis bonus odor in omni loco, unde populi vestigia vestra sequantur; verum etiam ut Ecclesiasticos primum, deinde Laicos viros ab infectis vitiorum pascuis avertentes, per viam mandatorum Dei ad Cœleste Ovile currere doceatis. *Quoniam autem ita comparatum est, ut præsentis pœnæ metu salutaribus monitis facilius obtemperetur; per Edictum in vestris Diœcesibus proponendum affigendumque Universis notum facite, quemcumque, qui eleemosynas seu stipendia majoris pretii pro Missis celebrandis, quemadmodum locorum consuetudines, vel Synodalia Statuta exigunt, colligens Missas, retenta sibi parte earumdem eleemosynarum seu stipendiorum acceptorum, sive ibidem, sive alibi, ubi pro Missis celebrandis minora stipendia seu eleemosynæ tribuuntur, celebrari fecerit, Laicum quidem seu Secularem, præter alias arbitrio vestro irrogandas pœnas, Excommunicationis pœnam, Clericum vero sive quemcumque Sacerdotem pœnam Suspensionis ipso facto incurrere; a quibus nullus per alium, quam per Nos ipsos, seu Romanum Pontificem pro tempore existentem, nisi in mortis articulo constitutus, absolvi possit.* Fore autem in Domino confidimus, ut unusquisque memor conditionis suæ, posthac bene consultum velit animæ suæ, nec jam salutares leges censurasque Ecclesiasticas parvi pendat. Interea Fraternitatibus Vestris Apostolicam Benedictionem in populos etiam curæ vestræ commissos redundaturam peramanter impertimur. Volumus autem, ut præsentium literarum transumptis sive exemplis, etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, & Sigillo personæ in Ecclesiastica dignitate constitutæ munitis eadem prorsus fides in judicio, & extra adhibeatur, quæ adhiberetur ipsis præsentibus, si forent exhibitæ, vel ostensæ. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die trigesima mensis Junii millesimo septingentesimo quadragesimo primo Pontificatus Nostri Anno Primo.

EPISTOLA ENCYCLICA V.

Super Missa Parochiali, & Conventuali.

CUm semper oblatas nobis occasiones Apostolica scripta dirigendi ad Fraternitates vestras libenter amplectimur, ut sinceræ nostræ erga vos dilectionis argumenta frequentee eluceant; tum vero majori animi alacritate idipsum præstamus, quum ad excitandum Fraternitatum vestrarum zelum pro conservatione rectæ disciplinæ in Clero regimini vestro commisso, præsentibus rerum, aut temporum conditionibus commovemur. Nec enim impositum imbecillitati nostræ omnium Ecclesiarum sollicitudinis onus aliter sustinere nos posse confidimus, quam si Divini cultus augmentum, atque exactam Ecclesiasticarum Sanctionum in singulis Diœcesibus custodiam religiosæ vigilantium Pastorum curæ, identidem inculcando, commendemus.

Hujus porro Epistolæ ad vos scribendæ occasionem nobis atque argumentum in primis præbet onus illud, quod omnibus animarum curam gerentibus incumbit, applicandi Missam Parochialem pro Populo ipsorum curæ commisso: tum etiam applicatio Missæ Conventualis, quæ pro Benefactoribus in genere facienda est ab iis, qui Missas canunt in Ecclesiis Patriarchalibus, Metropolitanis, Cathedralibus, & Collegiatis; tum denique debitum psallendi, quo tenentur Cano-

Canonici prædictarum Ecclesiarum Choro assistentes. Cujus quidem argumenti minime nova, sed a scriptoribus frequenter habita tractatio est; cumque ea res in hujus Almæ Urbis nostræ Congregationibus, & potissimum in Congregatione Venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium Concilii Tridentini Interpretum, cujus Secretarii munere olim in minoribus constituti multos annos perfuncti sumus, multoties discussa ac definita fuerit; quamvis earundem Congregationum Decreta plerumque circa eam uniformia, & sibi consona prodierint, eorumque Decretorum nonnulla etiam Pontificiam Prædecessorum nostrorum approbationem, & confirmationem meruerint; minime tamen mirandum esset, eorum notitiam ad singulos quosque vestrum non adhuc pervenisse. Quapropter non modo opportunum, verum etiam necessarium duximus, Encyclicam hanc Epistolam ad vos scribere, per quam, sublata demum diversarum, in quas scriptores abierunt, opinionum varietate, constans hujus Apostolicæ Sedis sententia prædictis de rebus cuilibet innotescat, & Fraternitatibus vestris quædam veluti norma ac regula suppetat, juxta quam Synodales, aliasque vestras circa præmissa Constitutiones, Ordinationes, seu Edicta, quorum publicationem vobis injungimus, dirigere valeatis. Eorum vero executionem, dum, juxta ea, quæ in præsentibus tenenda atque servanda præscribimus, omni, qua decet, sollicitudine ac vigilantia urgere studebitis, minime dubitandum Vobis erit, ne Statutorum vestrorum implemento obicem, aut moram afferre valeant recursus ad hujus nostræ Curiæ Tribunalia forsitan habendi; utpote quos omnino rejiciendos esse præcipimus ac jubemus, quamobrem has ipsas Literas nostras in singulorum Tribunalium Regestis asservari volumus, atque ad earum præscriptum tam ipsorum Tribunalium resolutiones, quam de vestris decretis, quæ ipsi præsentibus inhærentes edituri estis, judicia exigi, & conferri mandamus.

Et quidem quod nuper enunciavimus, sacrosanctum Missæ Sacrificium a Pastoribus animarum applicari debere pro Populo ipsorum curæ commisso, id veluti ex Divino præcepto descendens, a Sacra Tridentina Synodo diserte exprimitur *sess. 23. cap. 1. de Reformat.* per hæc notabilia verba: *Cum præcepto Divino mandatum sit omnibus quibus animarum cura commissa est, oves suas agnoscere, pro his Sacrificium offerre.* Et quamvis minime defuerint, qui per inanes, & frivolas interpretationes hujusmodi obligationem a Sancta Synodo memoratam de medio tollere, vel saltem extenuare contenderint; quum tamen relata Concilii verba satis clara, & perspicua sint, *quumque prædicta Congregatio ejusdem Concilii interpretationi privative præposita, constanter edixerit, eos quibus animarum cura demandata est, non modo Sacrificium Missæ celebrare, sed illius etiam fructum medium pro Populo sibi commisso applicare debere, nec illud pro aliis applicare, aut pro hujusmodi applicatione eleemosynam percipere posse; quodque magis interest, quum hæc intelligentia a Prædecessoribus nostris Romanis Pontificibus approbata fuerit, & confirmata. nihil jam amplius ulli vestrum desiderandum superest, ut eam amplecti, eidemque obsequi, necnon illius promtam executionem in vestris respective Diœcesibus omni studio procurare debeatis.*

Neque nos tamen, qui ut superius innuimus, in minoribus adhuc degentes, munus Secretarii prædictæ Congregationis Concilii Tridentini Interpretis plures annos obivimus, aliosque non paucos partim in Anconitanæ Cathedralis, partim in Metropolitanæ Bononiensis, Patriæ nostræ dilectissimæ, quam adhuc retinemus, gubernatione assidue transegimus, non inquam nos latent multiplicis generis effugia, per quæ nonnulli prædictæ obligationis implementum declinare satagunt, quibusque proinde opportune a nobis est occurrendum.

Quum enim Sacrum Tridentinum Concilium, ne Animarum cura negligatur, non uno in loco Episcopis mandet, ut quotiescunque opus fuerit, idoneos Vicarios cum certorum fructuum assignatione ad eandem curam exercendam eligant ac deputent, uti videre est *in sess. 7. cap. 5. & 7. sess. 21. cap. 6. sess. 25. cap. 16.* non raro autem eveniat ut aliqua Ecclesia Parochiali vacante, Vicarius pariter ad implenda hujusmodi Ecclesiæ onera, usque ad novi Rectoris electionem, ab Episcopo deputari debeat, eodem Concilio Tridentino id jubente *sess. 24. cap. 28. de Reform.* nonnulli ex hujusmodi Vicariis nituntur se ipsos a prædicta obligatione subtrahere, vel ex eo quod, habituali cura penes alium seu alios residente, ipsi actualem dumtaxat exerceant; vel quod ipsi sint ad nutum amovibiles; vel ad breve tempus hujusmodi curæ sint addicti; ut nihil hic loquamur de Parochis Regularibus, qui a prædicta applicatione Missæ pro Populo nonnunquam alienos se ostendunt. *Itaque mens Nostra, & sententia est, sicuti etiam pluries a prælaudatis Congregationibus judicatum fuit ac definitum, quod omnes, & singuli, qui actu animarum curam exercent, & non solum Parochi aut Vicarii Seculares, verum etiam Parochi aut Vicarii Regulares, uno verbo, omnes & singuli, de quibus supra dictum est, atque alii quicumque etiam specifica, & individua mentione digni, atque teneantur Missam Parochialem applicare pro Populo, ut prefertur, ipsorum curæ commisso.*

Nonnulli vero ad evitandum hujusmodi obligationis implementum, allegare solent, congruos sibi Parochiæ suæ reditus non suppetere; alii denique ad inveteratam consuetudinem confugiunt, sustinentes id neque sibi neque decessoribus suis, per longum tempus, quod immemorabile affirmant, unquam in usu fuisse. *Nos autem ad præcedentes prædictæ Congregationis Concilii resolutiones nostram approbationem, & confirmationem extendimus; & quatenus opus sit, auctoritate Apostolica iterum tenore præsentium decernimus, & declaramus, quod licet Parochi, seu alii, ut supra, animarum curam habentes, congruis præfinitis redditibus destituantur, & quamvis antiqua seu etiam immemorabili consuetudine in ipsorum Diœcesibus seu Parochiis obtinuerit, ut Missa pro Populo non applicaretur, eadem nihilominus omnino in posterum ab ipsis debeat applicari.*

Datum tamen diximus, omnes animarum curam habentes, Missæ Sacrificium pro Populo sibi commisso applicare debere, non ideo statuere volumus, eosdem aut quotidie, aut quotiescumque celebraverint, ad prædictam applicationem pro Populo teneri. Et quidem Sacrosancta Tridentina Synodus *sess. 25. cap. 14.* præcipit Episcopis curare, ut Sacerdotes saltem diebus Dominicis, & Festis solemnibus Missarum sacra faciant, *si autem curam habuerint animarum, tam frequenter ut suo muneri satisfaciant, Missas celebrent*; in pluribus autem Synodalibus Episcoporum Constitutionibus novimus provide constitutos ac designatos esse dies, quibus animarum Pastores Missas celebrare debeant. At vero nos id unum præsenti suscepimus decernendum, quando nimirum iidem pro Populo celebrare, & applicare teneantur; *& quamvis compertum habeamus id, quod alias a Congregatione Concilii responsum fuit, Parochum nempe pinguibus redditibus dotatum quotidie pro Populo celebrare, & applicare debere; eum vero qui uberioribus hujusmodi redditibus non gaudeat, festivis tantum diebus id ipsum præstare teneri*: quum tamen pariter nobis perspectæ sint tum controversiæ super hoc ipso exortæ, nimirum ad quam summam pertingere debeant Ecclesiæ Parochialis proventus, ut pingues, & uberes appellari possint: quoniam pingues minime habendi sunt redditus, etiam copiosi, quibus tamen multiplicia, & gravia sint onera adnexa; tum etiam multorum querelæ adversus hujusmodi decretum, tamquam plus æquo rigidum, excitatæ, nobis innotescant: *Idcirco opportunum censemus Fraternitatibus vestris declarare, nobis abunde satisfactum fore, vobisque proinde satis esse posse, dum ii, qui animarum curam exercent, Sacrificium Missæ pro Populo celebrent atque applicent in Dominicis aliisque per annum diebus Festis de præcepto*; qui enim prædicti Dominici, aliique Festi dies ii sint, in quibus juxta præceptum Concilii Tridentini *sess. 5. cap. 2. & sess. 25. cap. 4.* quilibet animarum curæ præpositus Populum sibi commissum salutaribus verbis pascere debet, docendo ea quæ scire omnibus necessarium est ad salutem; iidemque sint dies, de quibus eadem Sancta Synodus statuit, ut *moneat Episcopus Populum diligenter, teneri unumquemque Parochiæ suæ interesse, ubi commode id fieri potest, ad audiendum Verbum Dei*; & quibus Parochi subditos suos in Doctrina erudire debent, juxta id quod a prædicto Concilio in *citat. Cap. 4.* Episcopis præcipitur, ut nempe *saltem Dominicis & aliis festivis diebus pueros in singulis Parochiis, Fidei rudimenta, & obedientiam erga Deum & Parentes, diligenter ab iis ad quos spectabit, doceri curent.*

Et quia in nonnullis Diœcesibus numerus dierum Festorum de præcepto, de Apostolica nostra auctoritate & consensu, eatenus est imminutus, ut nempe in aliquibus Festis Christi fideles, & Missam audire & ab operibus servilibus abstinere debeant; in aliis vero Populo permissum sit opera servilia exercere, firma remanente obligatione audiendi Missæ Sacrificium; Nos, ut obortæ jam dubitationes circa onus applicationis Missæ Parochialis in hujusmodi diebus Festis, penitus eliminentur, *statuimus & declaramus, quod etiam iisdem Festis diebus, quibus Populus Missæ interesse debet, & servilibus operibus vacare potest, omnes animarum curam gerentes Missam pro Populo celebrare, & applicare teneantur.*

Quia vero propria nonnunquam experientia satis agnovimus, aliquos esse Parochos adeo pauperes, ut ferme ex eleemosynis, quas a Fidelibus pro Missarum celebratione accipiunt, vivere cogantur; eos vero qui, Ecclesia Parochiali vacante, ad animarum curam exercendam, sub Vicarii, seu Oeconomi nomine, deputantur, aliquibus in locis adeo illiberaliter tractari, ut exigui redditus ipsis constituti, & pauca incerta emolumenta eisdem obvenientia, ægre ad eorum vitæ necessaria sufficiant; quod iis quoque non raro evenire solet, qui in aliquibus Ecclesiis, habituali cura apud alium manente, actuali tantum exercitio sunt addicti, proindeque cum istis severe nimis agi videretur, si diebus festis, quibus potissimum hujusmodi occasio se offert, eisdem vetitum esset eleemosynam pro applicatione Missæ recipere: *Idcirco nos tam istorum, quam illorum inopiam summope-*

mopere miserantes, eisdemque, quantum nobis integrum est, consulere volentes; quamvis, ut supra dictum est, omnes & singuli prædicti teneantur diebus festis Missam pro Populo celebrare, & applicare; attamen, quod pertinet ad prædictos Parochos egentes, unicuique vestrum facultatem concedimus, cum iis, quos revera tales esse noveritis, opportune dispensandi, ad hoc ut, etiam diebus festis hujusmodi, eleemosynam ab aliquo pro offerente recipere, & pro ipso Sacrificium applicare, quatenus id ab eo requiratur, libere & licite possint & valeant; dummodo ad necessariam Populi commoditatem, in ipsa Ecclesia Parochiali Missam celebrent; ea tamen adjecta conditione, ut tot Missas infra hebdomadam pro Populo applicent, quot in diebus festis, infra eandem hebdomadam occurrentibus, juxta peculiarem intentionem alterius pii benefactoris obtulerint.

Quod autem spectat ad Vicarios, sive Oeconomos Ecclesiarum vacantium, quum a Sacro Tridentino Concilio *citat. sess. 24. cap.* 18. cuilibet Episcopo tribuatur facultas eos deputandi, & constituendi, *cum congrua, ejus arbitrio, fructuum portionis assignatione*; vestrum erit, Ven. Fratres, cum iis agere, qui vacantis Ecclesiæ fructus exigunt, *ut egenti Vicario, qui exigua hujusmodi certorum fructuum assignatione, paucisque incertis proventibus gaudeat, congruum aliquod augmentum præbeatur pro onere celebrandi, & applicandi Missam pro Populo diebus festis. Quapropter pro iis locis, in quibus Ecclesiarum vacantium fructus ad commodum Cameræ nostræ Apostolicæ exigitur, opportuna Thesaurario nostro Generali mandata dirigimus, quæ is denunciare non prætermittet peculiaribus dictorum locorum Collectoribus, cum quibus Episcopi Ecclesiasticæ nostræ ditionis, cæterorumque locorum, in quibus, ut præfertur, Ecclesiarum vacantium fructus ad Cameram prædictam pertinent, officii sui partes in eum finem, de quo supra diximus, interponere debebunt.*

Ac demum, quoad illos, qui tanquam *Vicarii*, sive perpetui, sive ad tempus constituti, animarum curam administrant, quæ apud alios habitu residet, ratione alicujus Ecclesiæ Parochialis ipsorum Ecclesiis, seu Monasteriis, Collegiis, aut Locis Piis olim unitæ; quamvis a rec. mem. Prædecessore Nostro S. Pio Papa V. præfinita fuerit certa pars fructuum hujusmodi Vicariis assignanda, prout in ipsius Constitutione, quæ incipit: *Ad exequendum*, data Kalendis Novembris Anni MDLXVII. distincte statuitur; *nihilominus ubi præscripta fructuum portio, vel nulla modo, vel non integra Vicariis prædictis assignata reperiatur, vel etiam ubi ea, quæ ad normam prædictæ Constitutionis eisdem fuerit attributa, minime sufficiens a vobis reputetur, propter temporum circumstantias, & signanter pro implendo onere celebrandi & applicandi Missam pro Populo diebus Festis de præcepto; utendum vobis erit potestate, quam fecit Episcopis Synodus Tridentina sess. 7. cap. 7. dum illorum arbitrio permisit, juxta temporum, atque onjunctorum onerum rationem, congruam prædictis Vicariis fructuum portionem assignare;* quam ob causam nos etiam Fraternitatibus vestris, quatenus opus sit, necessarias omnes & opportunas facultates impertimur; quibuscunque appellationibus, privilegiis, aut exemptionibus, ut in eodem Concilio sancitur, adversus ea, quæ salubriter a vobis constituta fuerint, minime suffragantibus.

Hæc igitur circa Missam Parochialem statuenda, & Fraternitatibus vestris denuncianda judicavimus. Indeque gradum facientes ad ea quæ pertinent ad Missam Conventualem, neminem vestrum latere putamus Sacrorum Canonum sanctiones, quibus præcipitur, ut singulis diebus in Ecclesiis Patriarchalibus, Metropolitanis, Cathedralibus, & Collegiatis tum horæ Canonicæ debitis modo, & forma recitentur, tum etiam *Missa Conventualis* celebretur quæ adeo claræ sunt, ut nulla super iis oriri possit dubitatio, eæque de re perspicuæ pariter, & per omnia uniformes existunt Resolutiones ab hac Congregatione Ven. Fratrum nostrorum Concilii Tridentini Interpretum repetitis vicibus emanatæ, quas omnes Apostolica Auctoritate nostra confirmamus, & approbamus, earum executionem Vobis enixe inculcantes: *ut scilicet Missa Conventualis, quæ singulis diebus canitur a Clero prædictarum Ecclesiarum, pro earundem Benefactoribus in genere quotidie applicetur*; eodem prorsus modo, quo Missam Parochialem ab iis qui curam Animarum gerunt, pro Populo sibi commisso, singulis saltem diebus festis de præcepto, applicari debere superius declaravimus. *Itaque date operam, ut falsam quorundam opinionem eliminetis, quam in aliquibus Ecclesiis ejusmodi, sive dolo malo, sive per errorem invectam esse novimus: quod nempe dum Missa Conventualis pro certo aliquo Ecclesiæ Benefactore, vel grati animi ergo, vel ex vi oneris impositi celebratur, & applicatur, satis impletum censeatur debitum applicationis Missæ Conventualis. Etenim hujusmodi debitum non quidem respicit singulares aliquos Benefactores, sed Benefactores in genere cujuslibet Ecclesiæ, cujus servitio addicti sunt quicumque in eadem sive Dignitates, sive Canonicatus, sive Mansionariatus, sive Beneficia Choralia obtinent, & Missam Conventualem suis respective vicibus celebrant.*

Neque minus improbandam noveritis aliorum sententiam: qui satis putant supradictam obligationem impletam esse, dum in eorum Ecclesiis pro Benefactoribus in genere aliquæ interdum preces fiunt, vel anniversaria statis diebus Sacrificia pro illis peraguntur. Nemo enim id sibi arrogare debet, ut impositæ obligationi alia ratione satisfacere possit, quam ea, quæ a Lege Ecclesiastica multoties præscripta fuit; nimirum Missam Conventualem singulis diebus pro Benefactoribus celebrando, eandemque pro illis in genere applicando.

Profecto non solum prioribus Ecclesiæ sæculis, verum etiam temporibus haud longe a nostra ætate remotis (quod Vos ex historia Ecclesiæ didicisse non dubitamus) servabatur olim in singulis Ecclesiis series accurata omnium, & singulorum, quorum liberalitate unaquæque aucta fuerat, eorumque nomina Sacris Diptychis, sic enim vocabantur, ideo consignata erant, ut eorundem recordatio nunquam intermoreret, atque pro iis tum preces funderentur, tum etiam Missæ Sacrificium offerretur; quam ob causam etiam prædictus Catalogus in plerisque Ecclesiis ob oculos Presbyteri Celebrantis apponi consuevit, licet iidem pii Benefactores in suis donationibus nihil penitus pro se pacti essent, sed tantummodo pro peccatorum suorum remissione se bona sua Deo offerre declarassent. Ecclesiarum siquidem Præsules preces pro iis imperandas esse duxerunt; quamvis illi propria bona offerentes ne verbum quidem ea de re fecissent. Sacrorum hujusmodi Diptychorum usus sensim defecit; ob idque in oblivione jacent alicubi complurium Benefactorum nomina. At non idcirco deserere fas est usum, & disciplinam orandi pro iis, & Sacrificium Missæ pro illis offerendi. Atque inde præceptum applicandi Missam Conventualem pro Benefactoribus in genere, originem atque rationem desumit.

Quemadmodum vero, loquendo de Missa Parochiali, superius dictum est, varias excusationes afferri solere, ad declinandam illius applicationem pro Populo diebus festis de præcepto; ita pariter usuvenit quoad applicationem quotidianam Missæ Conventualis pro Benefactoribus in genere. Ut autem superiores illæ, sic etiam hæ posteriores, provide e medio sublatæ fuerunt per opportunas Congregationis Concilii Tridentini resolutiones, quas proinde in his etiam auctoritate Nostra approbamus, & confirmamus.

Nonnulli siquidem obtentu *contrariæ consuetudinis*, etiam immemorabilis, in propria Ecclesia vigentis, se ab hujusmodi onere eximi posse sibi persuaserunt. *Verum jam pluries responsum fuit, hujusmodi consuetudinem, licet immemorabilem, quæ potius abusus, & corruptela dicenda est, nemini suffragari.* Alii a Missa pro Benefactoribus in genere applicanda se excusatos voluissent, ex eo quod alio quopiam Missarum onere obstricti inveniantur, vel ratione proprii Canonicatus, aut alterius Beneficii Ecclesiastici, quod insimul cum Canonicali præbenda obtinent; vel quia, præter munus Canonici, seu Beneficiati, aut Mansionarii in Ecclesia Cathedrali seu Collegiata, quum etiam in eadem, vel in alia Ecclesia Parochialem curam exerceant, dum Missam Conventualem canunt diebus festis de præcepto, debent pro Populo sibi commisso eam applicare: ac proinde nequeunt eandem pro Ecclesiæ Benefactoribus specialiter offerre. Sed his quoque obviam itum est, jubendo *singulis prædictis, ut Missam Conventualem, quam canunt, pro Ecclesiæ Benefactoribus in genere applicent; pro aliis vero pro quibus ipsi peculiariter Missam applicare tenentur, alterum substituant, qui ipsorum loco Missam hujusmodi celebret, applicetque.*

Aliorum pariter exceptio fuit, quod Missa Conventualis non semper a Canonicis, aut Dignitatibus celebretur, sed aliquando etiam a Beneficiatis aut Mansionariis, quos minus æquum videtur pro Missæ celebratione omni eleemosyna carere, quæ unde desumi valeat, ignoratur. Cui tamen rei pariter consultum est, demandando, ut ea desumatur ex Massa distributionum.

Alii denique obtenderunt exiguitatem hujusmodi distributionum, quæ, ob detractam eleemosynam quotidianam pro Missa Conventuali, ad nihilum fere redactæ, vix foret ut ab aliquo curarentur, cum magno detrimento servitii Ecclesiæ præstandi. Tridentina quidem Synodus *sess. 24. cap. 15.* opportunas rationes ostendit, quibus Canonicalium Præbendarum inopiæ valeat provideri. Si vero designatam a Concilio viam, ut fere evenire solet, nequaquam iniri posse contingat, reliquum erit ad Congregationem Concilii recursum habere; cujus erit, perspecto ex vestris relationibus rerum statu, auctoritate Apostolica a Prædecessoribus nostris eidem impartita, & a nobis etiam præsentium tenore confirmata, quotidianam applicationem Missæ conventualis pro Benefactoribus in genere, ut alias, ad Festos tantummodo dies reducere.

Non modo Ecclesiis Patriarchalibus, Metropolitanis, Cathedralibus, & Collegiatis injunctum reperitur, ut quotidie Missa Conventualis in eisdem canatur, sed etiam in Rubricis Generalibus, quarum exactissimam Fraternitatibus vestris custodiam commendamus, præscribitur, ut certis

diebus

diebus non una, sed binæ, atque etiam aliquando tres Missæ Conventuales uno die celebrentur. Itaque quum nuper a nobis dictum fuerit, primam Missam Conventualem quotidie pro Benefactoribus in genere celebrandam, & applicandam esse; nunc expendendum superest, an earundem Ecclesiarum Capitula Jurisdictioni vestræ respective subjecta adigere debeatis, ut alias quoque Missas, si plures, ut præfertur, celebrari contigerit, pro Benefactoribus in genere similiter applicent.

Hujusmodi quæstio ab aliquibus ex Vobis Ecclesiastico zelo flagrantibus supradictæ Congregationi Venerabilium Fratrum nostrorum Concilii Tridentini Intepretum proposita est. Jamque ante illius propositionem compertum fuerat, alias ab eadem Congregatione responsum fuisse, concedendam esse exemptionem ab onere applicandi secundam & tertiam Missam Conventualem pro Benefactoribus in genere, attenta Canonicatuum, & Beneficiorum tenuitate; ex quo inferri poterat, hujusmodi applicationis debitum manere, ubi de Ecclesiis pauperibus non ageretur. Verum quum hanc definiendæ quæstionis regulam apud practicam Congregationem non admodum veteri observantia firmetam probe noverimus, cumque hujusce dubii solutionem eadem Congregatio nuper judicio Nostro remittendam esse censuerit; *Nos ita judicamus, idque Vobis tenendum indicimus; laudandos nempe, & confirmandos esse, quotquot sponte sua secundam, aut tertiam Conventualem Missam pro Benefactoribus in genere applicant; qui vero idem agunt ex vi consuetudinis in ipsorum Ecclesia vigentis, iis imperandum, ut in ea consuetudine perseverent. Ubi vero id usu receptum non invenitur, liberam omnino secundæ, tertiæque Missæ Conventualis applicationem celebrantibus relinquendam esse, dummodo in commemoratione pro Defunctis, Ecclesiæ Benefactorum in genere non obliviscantur.*

Huic demum Epistulæ nostræ finem imponentes, Fraternitates Vestras enixe hortamur, ut maximam curam, & vigilantiam in id conferatis, ut in Ecclesiarum Vestrarum Choris, præter devotam celebrationem, debitamque applicationem Missæ Conventualis, Horæ Canonicæ non præpropere, sed exacte, Pausa nempe interposita, & maxima, qua decet, reverentia, ac religione canantur. Equidem scimus, in aliquibus Metropolitanis, & Cathedralibus Ecclesiis, inter Canonicos eam opinionem invaluisse, ut se munus suum satis implere contendant, dum Choro præsentes assistunt, licet ipsi sibi silentium imperent, neque psallentibus Beneficiatis, aut Mansionatiis in cantu se adjungant. In hujusce vero opinionis confirmationem, adduci ab iisdem solent inveteratæ consuetudines, statuta peculiaria, aut etiam prætensa Ecclesiarum suarum Privilegia. At quum Synodus Tridentina *sess.* 24. *cap.* 12. loquens de Dignitatibus, & Canonicis, qui Choro interesse debent, unum ex eorum officiis esse dicat, *in Choro ad psallendum instituto, Hymnis & Canticis Dei nomen reverenter, distincte, devoteque laudare*; quumque pauca omnino sint Capitula, in quibus eo modo a Canonicis in Choro assistitur, ideoque receptæ in universa Ecclesia disciplinæ paucos illos adversari dignoscatur; quum insuper opinio illa nunquam in Congregatione Concilii Tridentini interpretationi præposita examinata sit, quin statim explosa fuerit, & improbata; quamvis præsumptis consuetudinibus, aliisque fundamentis, & rationibus innixa perhiberetur, Canonicis etiam Ecclesiarum Patriarchalium hujus nostræ Urbis super hoc instantibus; quum denique idem judicium prolatum reperiatur a pluribus Conciliis Provincialibus, ab hac etiam Apostolica Sede approbatis, & confirmatis: nihil jam reliquum esse videtur, quominus pauciores universorum legi se accommodent. *Equidem minime nobis compertum est, quo peculiari titulo suffulti persuasum habeant unius, vel alterius Ecclesiæ Canonici se muneri suo satisfacere per simplicem in Choro assistentiam, absque Divinæ Psalmodiæ Cantu. Verum nisi illis præsto sit Apostolicum non præsumptum vel abrogatum, sed legitimum ac vigens Privilegium sive Indultum, jure ac merito verendum est, ne isti, dum ita se gerunt Præbendarum ac distributionum fructus minime suos faciant; & consequenter ne ad eorum restitutionem teneantur.* Quapropter vestrum erit, Venerabiles Fratres, hæc omnia illis aperire, ut neque nobis, neque vobis apud Divinum Judicem fraudi sit, si in hujusmodi re, quæ tanti est momenti, utpote quæ ad ipsius Dei cultum proxime spectat, abusus & corruptelas, & quas arguendo, & increpando evellere debebamus, dissimulatione ac silentio nostro fovisse & confirmasse inveniemur. Interea Fraternitatibus vestris, quas intimo cordis affectu complectimur, Apostolicam Benedictionem amantissime impertimur.

Datum Romæ apud S. Mariam Majorem die XIX. Augusti MDCCXLIV. Pontificatus Nostri Anno Quarto.

EPISTOLA ENCYCLICA VI.

Super Usura.

VIx pervenit ad aures nostras, ob novam controversiam (nempe, an quidam contractus validus judicari debeat) nonnullas per Italiam disseminari sententias, quæ sanæ doctrinæ haud consentaneæ viderentur; cum statim nostri Apostolici muneris partem esse duximus, opportunum afferre remedium, ne malum ejusmodi, temporis diuturnitate, ac silentio, vires magis acquireret, aditumque ipsi intercludere, ne latius serperet, & incolumes adhuc Italiæ Civitates labefactaret.

Quapropter eam rationem, consiliumque suscepimus, quo Sedes Apostolica semper uti consuevit: Quippe rem totam explicavimus nonnullis ex Venerabilibus Fratribus Nostris Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, qui Sacræ Theologiæ scientia, & Canonicæ Disciplinæ studio ac peritia plurimum commendantur: Accivimus etiam plures Regulares in utraque facultate præstantes, quorum aliquos ex Monachis, alios ex Ordine Mendicantium, alios demum ex Clericis Regularibus selegimus; Præsulem quoque Juris utriusque laurea præditum, & in foro diu versatum adhibuimus. Diem quartam indiximus Julii, qui nuper præteriit, ut coram Nobis illi omnes convenirent, quibus naturam totius negotii declaravimus; quod illis antea cognitum perspectumque deprehendimus.

Post hæc præcepimus, ut omni partium studio, omnique cupiditate soluti, rem totam accurate perpenderent, suasque opiniones scripto exararent; non tamen expetivimus ab ipsis, ut judicium ferrent de contractu, qui controversiæ causam initio præbuerat, cum plura documenta non suppeterent, quæ necessario ad id requirebantur; Sed ut certam de usuris doctrinam constituerent, cui non mediocre detrimentum inferre videbantur ea, quæ nuper in vulgus spargi cœperunt. Jussa fecerunt universi; nam suas sententias palam declararunt in duabus Congregationibus, quarum prima coram Nobis habita est die 18. Julii, altera vero die prima Augusti, qui menses nuper elapsi sunt; ac demum easdem sententias Congregationis Secretario scriptas tradiderunt.

Porro hæc unanimi consensu probaverunt.

I. *Peccati genus illud, quod usura vocatur, quodque in contractu mutui propriam suam sedem, & locum habet, in eo est repositum, quod quis ex ipsomet mutuo, quod suapte natura tantundem duntaxat reddi postulat, quantum receptum est, plus sibi reddi velit, quam est receptum; ideoque ultra sortem, lucrum aliquod, ipsius ratione mutui, sibi deberi contendat. Omne propterea hujusmodi lucrum, quod sortem superet, illicitum, & usurarium est.*

II. *Neque vero ad istam labem purgandam, ullum arcessiri subsidium poterit, vel ex eo, quod id lucrum non excedens, & nimium, sed moderatum, non magnum, sed exiguum sit; vel ex eo, quod is, a quo id lucrum solius causa mutui deposcitur, non pauper, sed dives existat; nec datam sibi mutuo summam relicturus otiosam, sed ad fortunas suas amplificandas, vel novis coemendis prædiis, vel quæstuosis agitandis negotiis, utilissime sit impensurus. Contra mutui siquidem legem, quæ necessario in dati atque redditi æqualitate versatur, agere ille convincitur, quisquis, eadem æqualitate semel posita, plus aliquid a quolibet, vi mutui ipsius, cui per æquale jam satis est factum, exigere adhuc non veretur: proindeque si acceperit, restituendo erit obnoxius ex ejus obligatione Justitiæ, quam commutativam appellant, & cujus est, in humanis contractibus æqualitatem cujusque propriam, & sancte servare, & non servatam exacte reparare.*

III. *Per hæc autem nequaquam negatur, posse quandoque una cum mutui contractu quosdam alios, ut ajunt, titulos, eosdemque ipsimet universim naturæ mutui minime innatos, & intrinsecos, forte concurrere, ex quibus justa omnino legitimaque causa consurgat quiddam amplius supra sortem ex mutuo debitum rite exigendi. Neque item negatur, posse multoties pecuniam ab unoquoque suam, per alios diversæ prorsus naturæ a mutui natura contractus, recte collocari & impendi, sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam ad licitam mercaturam, & negotiationem exercendam, honestaque indidem lucra percipienda.*

IV. *Quemadmodum vero in tot ejusmodi diversis contractuum generibus, si sua cujusque non servatur æqualitas, quidquid plus justo recipitur, si minus ad usuram, (eo quod omne mutuum tam apertum, quam palliatum absit), at certe ad aliam veram injustitiam, restituendi onus pariter afferentem, spectare compertum est; ita si rite omnia peragantur, & ad Justitiæ libram exigantur, dubitandum non est, quin multiplex in iisdem contractibus licitus modus & ratio suppetat humana commercia, & fructuosam ipsam negotiationem ad publicum commodum conservandi, ac frequentandi. Absit enim a Christianorum animis, ut per usuras, aut similes alienas injurias florere posse lucrosa commercia*

existi-

existiment; cum contra ex ipso Oraculo Divino discamus, quod Justitia elevat gentem, miseros autem facit populos peccatum.

V. *Sed illud diligenter animadvertendum est, falso sibi quemquam, & nonnisi temere persuasurum, reperiri semper, ac praesto ubique esse, vel una cum mutuo titulos alios legitimos, vel seclusa etiam mutuo, contractus alios justos, quorum vel titulorum, vel contractuum praesidio, quotiescumque pecunia, frumentum, aliudve id generis alteri cuicumque creditur, toties semper liceat auctuarium moderatum, ultra sortem integram salvamque, recipere. Ita si quis senserit, non modo Divinis Documentis, & Catholicae Ecclesiae de usura judicio, sed ipsi etiam humano communi sensui, ac naturali rationi procul dubio adversabitur. Neminem enim id saltem latere potest, quod multis in casibus tenetur homo, simplici ac nudo mutuo alteri succurrere, ipso praesertim Christo Domino edocente = Volenti mutuo a te, ne avertaris =, & quod similiter multis in circumstantiis, praeter unum mutuum, alteri nulli vero, justoque contractui locus esse possit. Quisquis igitur suae conscientiae consultum velit, inquirat prius diligenter oportet, vere ne cum mutuo justus alius titulus, vere ne justus alter a mutuo contractus occurrat, quorum beneficio, quod quaerit lucrum, omnis labis expers & immune reddatur.*

His verbis complectuntur, & explicant Sententias suas Cardinales, ac Theologi, & Viri Canonum peritissimi, quorum consilium in hoc gravissimo negotio postulavimus. Nos quoque privatum studium nostrum conferre in eandem causam non praetermisimus, antequam Congregationes haberentur, & quo tempore habebantur, & ipsis etiam peractis; Nam praestantium Virorum suffragia, quae modo commemoravimus, diligentissime percurrimus. *Cum haec ita sint, adprobamus, & confirmamus quaecunque in Sententiis superius expositis continentur*; Cum Scriptores plane omnes, Theologiae, & Canonum Professores, plura Sacrarum Literarum testimonia, Pontificum Decessorum nostrorum Decreta, Conciliorum, & Patrum auctoritas, ad easdem Sententias comprobandas pene conspirare videantur. Insuper apertissime cognovimus Auctores, quibus contrariae Sententiae referri debent; Et eos pariter, qui illas fovent, ac tuentur, aut illis ansam, seu occasionem praebere videntur; Neque ignoramus, quanta sapientia, & gravitate defensionem veritatis susceperint Theologi finitimi illis Regionibus, ubi controversiae ejusmodi principium habuerunt. Quare has Literas Encyclicas dedimus universis Italiae Archiepiscopis, Episcopis, Ordinariis, ut haec Tibi, Venerabilis Frater, & caeteris omnibus innotescerent; & quoties Synodos celebrare, ad Populum verba facere, eumque sacris doctrinis instruere contigerit, nihil omnino alienum proferatur ab iis Sententiis, quas superius recensuimus. Admonemus etiam vehementer, omnem sollicitudinem impendere, ne quis in vestris Dioecesibus audeat Literis, aut Sermonibus contrarium docere: Si quis autem parere detrectaverit, illum obnoxium, & subjectum declaramus poenis per Sacros Canones in eos propositis, qui mandata Apostolica contempserint ac violaverint.

De contractu autem, qui novas has controversias excitavit, nihil in praesentia statuimus; Nihil etiam decernimus modo de aliis contractibus, pro quibus Theologi, & Canonum Interpretes in diversas abeunt Sententias; Attamen pietatis vestrae studium, ac Religionem inflammandam existimamus, ut haec, quae subjicimus, executioni demandetis.

Primum gravissimis verbis Populis vestris ostendite, usurae labem ac vitium a Divinis Literis vehementer improbari; Illud quidem varias formas atque species induere, ut Fideles Christi Sanguine restitutos in libertatem & gratiam, rursus in extremam ruinam praecipites impellat; Quocirca si pecuniam suam collocare velint, diligenter caveant, ne cupiditate omnium malorum fonte rapiantur, sed potius ab illis, qui doctrinae ac virtutis gloria supra caeteros efferuntur, consilium exposcant.

Secundo loco, qui viribus suis, ac sapientia ita confidunt, ut responsum ferre de iis quaestionibus non dubitent, (quae tamen haud exiguam Sacrae Theologiae, & Canonum scientiam requirunt;) ab extremis, quae semper vitiosa sunt, longe se abstineant: Etenim aliqui tanta severitate de iis rebus judicant, ut quamlibet utilitatem ex pecunia desumptam accusent, tanquam illicitam, & cum usura conjunctam: Contra vero nonnulli indulgentes adeo, remissique sunt, ut quodcumque emolumentum ab usurae turpitudine liberum existiment. Suis privatis opinionibus ne nimis adhaereant; sed priusquam responsum reddant, plures Scriptores examinent, qui magis inter caeteros praedicantur; Deinde eas partes suscipiant, quas tum ratione, tum auctoritate plane confirmatas intelligent. Quod si disputatio insurgat, dum contractus aliquis in examen adducitur, nullae omnino contumeliae in eos confingantur, qui contrariam sequuntur, neque illam gravibus Censuris notandam asserant, si praesertim ratione, & praestantium Virorum testimoniis minime careat; Siquidem convicia, atque injuriae vinculum Christianae charitatis infringunt, & gravissimam Populo offensionem, & scandalum praeseferunt.

Tertio loco, qui ab omni usurae labe se immunes, & integros praestare volunt, suamque pecuniam ita alteri dare, ut fructum legitimum solummodo percipiant, admonendi sunt, ut contractum instituendum antea declarent, & conditiones inserendas explicent, & quem fructum ex eadem pecunia postulent: Haec magnopere conferunt non modo ad animi sollicitudinem & scrupulos evitandos, sed ad ipsum contractum in Foro externo comprobandum: Haec etiam aditum intercludunt disputationibus, quae non semel concitandae sunt, ut clare pateat, utrum pecunia, quae rite data alteri esse videtur, revera tamen palliatam usuram contineat.

Quarto loco vos hortamur, ne aditum relinquatis ineptis illorum Sermonibus, qui dictitant, de usuris hoc tempore quaestionem institui, quae solo nomine continetur, cum ex pecunia, quae qualibet ratione alteri conceditur, fructus ut plurimum comparetur. Etenim quam falsum id sit, & a veritate alienum, plane deprehendimus, si perpendamus, naturam unius contractus ab alterius natura prorsus diversam & sejunctam esse; Et ea pariter discrepare magnopere inter se, quae a diversis inter se contractibus consequuntur. Revera discrimen apertissimum intercedit fructum inter, qui jure licito ex pecunia desumitur, ideoque potest in utroque Foro retineri; Ac fructum, qui ex pecunia illicite conciliatur, ideoque Fori utriusque judicio restituendus decernitur. Constat igitur haud inanem de usuris quaestionem hoc tempore proponi ob eam causam, quod ut plurimum ex pecunia, quae alteri tribuitur, fructus aliquis excipiatur.

Haec potissimum vobis indicanda censuimus, sperantes fore, ut mandetis executioni quaecunque per has Literas a Nobis perscribuntur: Opportunis quoque remediis consuletis, uti confidimus, si forte ob hanc novam de usuris controversiam in Dioecesi vestra turbae concitentur, vel corruptelae ad labefactandum sanae doctrinae candorem, & puritatem inducantur: Postremo vobis, & Gregi curae vestrae concredito, Apostolicam Benedictionem impertimur.

Datum Romae apud S. Mariam Majorem die prima Novembris MDCCXLV. Pontificatus Nostri anno Sexto.

EPISTOLA ENCYCLICA VII.

Super Matrimoniis Secretis.

SAtis Vobis compertum esse non dubitamus *Venerabiles Fratres*, eam semper fuisse piae Matris Ecclesiae vigilem curam, ut Sacramentum Matrimonii, *Magnum* ab Apostolo nuncupatum, publice, & palam a Fidelibus celebretur. Quod quidem ut diligentius, quam antea factum fuerat, in posterum ab omnibus observaretur, Sancta Tridentina Synodus Lateranensis Concilii sub Innocentio III. celebrati vestigiis inhaerendo, praecepit, ut in posterum antequam Matrimonium contrahatur ter a proprio Contrahentium Parocho tribus continuis diebus festivis in Ecclesia inter Missarum solemnia publice denunciaretur; deindeque, nullo legitimo concurrente impedimento, ad illius celebrationem in facie Ecclesiae coram Parocho, vel alio Sacerdote de ipsius Parochi, seu Ordinarii licentia, & duobus, vel tribus Testibus praesentibus rite procedatur. Voluit etiam eadem Sancta Synodus, apud Parochum diligenter Librum custodiri, in quo Conjugum, & Testium nomina, diesque, & locus Matrimonii describantur.

Provide tamen hujusmodi leges, tanta authoritate saluberrime institutae, prava horum temporum conditione sensim prolabi visae sunt, & enerves propemodum reddi, ob matrimonia usu nimis recepta, quae occulte adeo celebrantur, ut illorum notitia, quantum fieri potest, oblitteretur, & in tenebris ignorantiae perpetuo jaceat consepulta. In more etenim positum est, illa celebrari nullis praeviis factis Denunciationibus, coram solo Parocho, vel alio Sacerdote de ejus licentia, adhibita praesentia tantum duorum Testium apposite a Contrahentibus advocatorum, quorum fides nemini illorum est suspecta, remque peragi saepe extra Ecclesiam, quandoque etiam intra illam, januis tamen occlusis, vel eo temporis momento, quo semota alterius cujusvis praesentia, scientia initi Matrimonii, praeter Parochi, Contrahentium, Testiumque personas, alios penitus effugiat.

Quantum a Sacramenti dignitate, & ab Ecclesiasticarum legum praescripto occulta haec Matrimonia, *Conscientiae* vulgo nuncupata, ut plurimum abhorreant, satis superque conjicere quis poterit, qui mentis aciem ad exitiosos illorum effectus convertat. Hinc enim gravia ortum habent peccata, praesertim vero eorum, qui Divini Judicii interminatione posthabita, priore Uxore, cum qua clam contraxerunt, relicta, cum alia spe futuri Matrimonii decepta, & in turpem secum vivendi licentiam abducta, palam contrahere promittunt. Quorumdam vero mentem ita pravae cupiditates excaecant, ut novum contrahere secretum Matri-

monium audeant post alterum secretò itidem contractum, & nondum prioris Conjugis morte solutum, sesequæ magno scelere polygamos reddant. Alii etiam eo impudentiæ devenere, ut in hujus magni Sacramenti contemtum, post primas secreto initas, alteras aut publice, aut privatim nuptias contrahendo, sese audacius polygamia pariter innodare non perhorrescant. Age vero quam gravia, quam nullo pacto ferenda ex his Matrimoniis mala oriantur. Si enim ad quamcumque Matrimonii suspicionem summovendam, Virum seorsim a Muliere vivere contingat, sublata est illico individua vitæ consuetudo, & contemtum est verbum Domini: *Adhærebit Homo Uxori suæ, & erunt duo in carne una*. Sin hæc vitæ consuetudo servetur, nemo est, qui illam criminis non arguat, & utpote detestabilem, in scandali materiam non traducat. Neque illata per scandalum dispendia rependit subsecuta celebratio occulti Matrimonii, quod in tenebris delitescit, & ab omnibus ignoratur.

Leviora quoque damna non sunt, quæ susceptæ Proli irrogantur. Sæpe enim contigit, illam a Parentibus, & a Matre præsertim amotam, nec pie, nec liberaliter institui; sed incertis fortunæ casibus objectam relinqui; nisi etiam Parentes ipsi contra naturæ leges, ausu nefario illius vitæ insidientur. Ubi vero tam immane facinus Parentes deterreat, illosque ad subolem alendam, instituendamque humanitas ipsa compellat; alia imminet Liberis susceptis ex occulto Matrimonio lugenda Avitarum facultatum, & Bonorum jactura, pro quorum possessione assequenda quamvis clament jura sanguinis, illis tamen careant necesse est propter occulta Parentum Matrimonia, & ademtam legitimitatis, & Filiationis probationem. Huic etiam malorum origini sunt referenda ipsa quoque secreta Matrimonia contracta a Filiisfamilias contra Patris juste dissentientis voluntatem; ex quibus quam gravia incommoda exoriri soleant, neminem latet. Quid plura? Adeo invaluit malitia, ut quandoque in Minoribus Ordinibus constituti Pensiones, & Beneficia, ad Divinum cultum, & Ecclesiastica munia instituta, etiam post initum clam Matrimonium retinuerint, sibique de mammona iniquitatis loculos miserrime comparaverint.

Deflenda hæc igitur potius uberibus lacrymis, quam latiore calamo explicanda malorum congeries, cum ex hac Apostolicæ Sedis specula omnes sibi vindicet nostræ vigilantiæ curas; temperare non possumus, quin Vos ipsos, Ven. Fratres, in partem nostræ sollicitudinis evocantes, vestram pietatem, & zelum excitemus ad custodiendas vigilias noctis super Grege Vobis credito, quem luctuosa horum temporum conditio in discrimen adducit. Primum itaque periculi non infrequens occasio Vos reddat difficiliores ad remittendum Publicationes, a quibus contracturi Matrimonium sæpe per malitiosam suggestionem petunt dispensari. Quam caute, solerterque oporteat ea in re Episcopos versari, non obscura Vobis a Concilio Tridentino exhibentur argumenta. Si enim (ait eadem Sancta Synodus) probabilis fuerit suspicio, Matrimonium malitiose impediri posse, si præcesserint Denunciationes; tunc vel una tantum Denunciatio fiat; vel saltem Parocho, & duobus testibus præsentibus Matrimonium celebretur, & deinde ante illius consummationem Denunciationes in Ecclesia fiant, ut si aliqua subsint impedimenta, facilius detegantur. Præterea licet Episcopo relictum sit omnimode super Denunciationibus dispensare, hæc tamen facultas, non a sola Dispensantis voluntate pendet, sed a Tridentino coercetur arctis prudentiæ, discretique arbitrii legibus; quod idem est, ac legitimam causam dispensationis requirere.

Parem quoque, imo fortasse majorem vigilantiam necesse est a Vobis adhiberi, ne post remissas Denunciationes celebretur Matrimonium coram Parocho, vel alio Sacerdote ab ipso Parocho, vel a Vobis deputato, præsentibus duobus, vel tribus Testibus confidentibus, ne ulla celebrationis notitia, vel rumor oriantur. Id enim ut ad præscriptum Sacrorum Canonum licite fieri possit, non satis est obvia quævis, & vulgaris causa, sed gravis, urgens, & urgentissima requiritur. A Sacro Nostræ Pœnitentiæ Tribunali, eo potissimum casu fit potestas ita celebrandi Matrimonium, quo Vir, & Fœmina in figura Matrimonii publice degentes, & de quibus nulla viget criminis suspicio; in occulto tamen Concubinatu perseverent: Facile enim quisque conjiciet, quam absonum esset, eos, a statu damnationis per gratiam Sacramenti revocandos, ad publice contrahendum Matrimonium præviis Denunciationibus compelli. Hanc vero praxim Vobis duximus proponendam, non quia Dispensatio præmisso casui solum congruat, cum alii similes, & fortasse urgentiores esse possint, in quibus dispensari expediat; sed quia Vestri Pastoralis Officii partes versari debent in sedulo investiganda legitima, & urgenti causa Dispensationis, ne Matrimonia occulte celebrata luctuosos habeant exitus, quos intimo cordis mœrore recensuimus.

Hunc porro in scopum Vos hortamur, & impense admonemus, ut Personarum Matrimonium secreto contrahere petentium diligens fiat a Vobis inquisitio: An scilicet ejus qualitatis, gradus, & conditionis sint, quæ id probe exposcant; An sint sui, vel alieni juris; An Filiifamilias, quorum nuptiæ Patri juste dissentienti sint invisæ: ab Episcopali etenim, quod geritis, munere nimium esset alienum, facilem præberi Filiis inobedientiæ occasionem: An res sit de Personis Ecclesiasticis, licet in Minoribus Ordinibus constitutis, Pensiones, & beneficia Ecclesiastica obtinentibus, ut detestabilis illorum retentio in statu Uxorato congruis remediis postea compescatur. Potissimum vero curet Vestra sollicitudo, antequam secreti Matrimonii licentia concedatur, quod contrahentes clara, & indubia, & a quavis fraude immunia exhibeant documenta status liberi, ad avertendum ab iis, qui improbi sunt ingenii, polygamiæ periculum.

Quod attinet ad Ministrum secreti Matrimonii, volumus ad id munus deputari Parochum alterius ex Contrahentibus, quem notitia Personarum, experientia, & diuturnus rerum usus quovis Sacerdote extraneo peritiorem effecisse præsumuntur. Si quæ tamen vobis occurrant circumstantiæ, quæ alium Sacerdotem loco Parochi exposcere videantur; gravi impellente causa, is Sacerdos a Vobis eligatur, qui probitate, & doctrina, & obeundi muneris peritia commendetur. Uni tamen, aut alteri Sacramenti Ministro a Vobis deputando districte præcipiatur, ne Matrimonio intersit, nisi prius paterna charitate Conjuges in Domino monuerit, Sobolem procreandam regenerari quamprimum oportere Sacro Baptismatis lavacro; ac Christo Judici districtam reddituros esse rationem, nisi Filios ut legitimos agnoverint, eosque pietate, bonisque moribus imbuerint, & frui patiantur Bonis temporalibus, a Majoribus in supremis tabulis relictis, vel provida legum auctoritate delatis.

Celebrato autem Matrimonio, indilate a Parocho, vel alio Sacerdote, coram quo initum est, exhibeatur Episcopo illius scriptum documentum, cum nota loci, & temporis, Testiumque, qui celebrationi interfuerunt. Vestrum erit postea diligenter incumbere, quod ad perennem gestæ rei memoriam præfatum documentum fideliter transcribatur in Libro prorsus distincto ab altero, in quo Matrimonia publice contracta de more adnotantur. Hujusmodi Liber pro Matrimoniis secretis apposite compactus, clausus, & Sigillis obsignatus, in vestra Episcopali Cancellaria caute erit custodiendus: Et eo tantum casu resignari, & aperiri vestra accedente licentia patiemini, quo alia id genus Matrimonia describi oporteat, vel id sibi vindicet justitiæ administrandæ necessitas, vel denique aliquod documentum ab eo exposcant verum interesse habentes, quibus probationum aliunde petendarum non suppetit copia: Sedulo tamen animadvertentes, quod, re absoluta, denuo claudatur, & Sigillis, ut antea, obsignetur. Fides, seu Attestationes clam celebrati Matrimonii a Parocho, vel Sacerdote, qui vices Parochi gessit, exarandæ, Vobisque exhibendæ, transcribantur in dicto Libro, prout jacent de verbo ad verbum a Persona a Vobis deputanda, quæ apud omnes integritatis, probatique nominis luculentum habeat testimonium. Fides vero, & Attestationes ipsæ in secretiori loco sartæ, tectæque a Vobis serventur.

Quod si ex occulto hujusmodi Matrimonio Prolem nasci contingat, eadem mundetur salutari Aqua Baptismi in Ecclesia, in qua aliis Infantibus hoc Sacramentum indistincte confertur. Et quia ad operiendum clam initum Matrimonium, facile est in Libro Baptizatorum nullam fieri mentionem Parentum, & eorum Nomina consulto reticeri: Volumus, ac expresse mandamus, quod a Patre Baptizati, eoque defuncto, ab illius Matre suscepta Proles vobis denuncietur; dictaque Denunciatio fiat vel immediate per Parentes ipsos, vel per literas eorum charactere exaratas, vel per fide dignam Personam ab ipsis Parentibus designatam, ut certo, & clare vobis constet, quod Proles tali loco, & tempore, est legitima, licet occulti Matrimonii fœdere procreata. Quæ sane omnia cum vobis innotuerint, ne illorum excidat memoria, in Libro fideliter describentur ab eo, cui facta a Vobis est potestas adnotandi Matrimonia occulte celebrata. Liber, in quem Baptizatorum, ac utriusque Parentis nomina referentur, quamvis distingui debeat ab altero Matrimoniorum; Eadem tamen diligentia, iisdemque cautelis in Cancellaria Episcopali clausus, & sigillis obsignatus, erit custodiendus prout Librum Matrimoniorum caute custodiri supra mandavimus.

Quia vero nonnulli deesse non possunt, qui propriæ conscientiæ vocibus obsurdescant, & nostris hisce mandatis parere negligant; debita pœnarum districtione pro modo culpæ a Vobis puniantur. Quinimmo cum satis Nobis experientia compertum sit, in hujusmodi negotiis homines, in terram oculos declinantes ob humanos respectus tardiores effici, & a recta agendi semita revocari: Mandamus idcirco, Matrimonia occulta a Vobis evulgari, & nota fieri, si certo Vobis constiterit, ex aliquo Matrimonio occulto procreatam fuisse Sobolem, & Baptizatam suppressis Parentum nominibus, nulla præstita Vobis notitia, ut

pas

par erat, ab illius Parentibus intra triginta dies a Nativitate numerandos.

Ne autem Contumaces, & Inobedientes violatæ fidei, proditique Secreti Pastores suos insimulent; sedulo a Vobis curandum est, ut a Parocho, vel alio Sacerdote pro secreta celebratione Matrimonii a Vobis deputando, Conjuges clare, & aperte moneantur, ea lege, & pacto illis permitti Secreti Matrimonii celebrationem, ut Soboles inde procreanda non solum regeneretur Sacro Baptismate, sed post Baptisma denuncietur Episcopo cum nota loci, & temporis administrati Sacramenti, ac sincera indicatione Parentum, a quibus ortum habuit, quemadmodum supra præmissum est. Alioquin Matrimonium licet contractum data per Episcopum Secreti fide, in lucem proferetur in gratiam Filiorum, & ad propulsandam ab illis gravem, nulloque pacto ferendam jacturam. Volumus denique, ac mandamus Fides, seu Attestationes Matrimonii clam initi, & Sobolis ex eo procreatæ, excerptas ex dictis Libris, modo, quo dictum est, apud Vos caute custodiendis tantam promereri fidem, quantam sibi alii Libri Parochiales Baptismatis, & Matrimonii vindicare consueverunt.

Hæc a vobis, Ven. Fratres, in hac temporum calamitate observari enixe præcipimus ad communem Animarum salutem, & ad præsidium Ecclesiasticæ disciplinæ, propter invalescentem hominum malitiam nova semper detrimenta, vel patientis, vel reformidantis. Cæterum nostris hisce literis sublata nolumus ea validiora remedia, quæ huic malo, in diem ingruenti, consona dignoscet prudentia vestra, ad Pastorale officium cumulate obeundum. Vobis interea paternæ charitatis, & benevolentiæ testem, Apostolicam Benedictionem impertimur.

Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem die 17. Novembris 1741. Pontificatus Nostri Anno Secundo.

DECRETUM I.

Contra sollicitantes, & complices peccati turpis.

SAcramentum Pœnitentiæ, quam secundam post naufragium deperditæ gratiæ tabulam Sancti Patres apte nuncuparunt, nos licet immerentes ad universi Dominici Gregis curam superna dispositione vocati omni studium, & Pastoralem solicitudinem adhibere tenemur, ne, quod post amissam Baptismi innocentiam datum est Divina benignitate perfugium, per Dæmonum fraudem, & hominum Dei beneficiis perverse utentium malitiam naufragis, ac miseris peccatoribus luctuosum evadat exitium; & quod in salutem, & curationem Animarum a Deo, qui dives est in misericordia, institutum est, execrabili scelestorum quorumdam Sacerdotum improbabilitate in earum perniciem, atque interitum vertatur.

Dudum quidem a fel. rec. Gregorio Papa XV. Prædecessore Nostro per suas literas in forma Brevium sub datum Romæ apud S. Mariam Majorem die xxx. Augusti MDCXXII. Pontificatus sui anno secundo, sapienter provisum fuit contra quoscumque Sacerdotes audiendis Confessionibus deputatos ad turpia, & inhonesta solicitantes; & deinceps successivis temporibus ad earum literarum interpretationem, ac declarationem plura subinde a Congregatione Vener. Fratrum Nostrorum S. R. E. Cardinalium sub die 21. mensis Februarii anno Domini MDCLXI. prodierunt decreta, & a rec. mem. Alexandro PP. VII. pariter Prædecessore nostro in Congregatione Generali die xxiv. Septembr. MDCLXV. coram eo habita, inter alias ab Evangelica veritate, & Sanctorum Patrum doctrina alienas, & dissonas propositiones, sexta videlicet & septima, huc revocandæ, damnatæ, & prohibitæ fuerunt. Nos itaque mature perpendentes quanti momenti sit ad æternam animarum salutem ea ubique exacte observari, & quanti ad infirmas oves curandas, & decorem S. Ecclesiæ Dei retinendum intersit, ne aliqui Sacerdotes Pœnitentiæ Sacramento nefarie abutentes Pœnitentibus pro curatione vulnus, pro pane lapidem, pro pisce serpentem, pro medicina venenum porrigant; sed animo secum recolentes, se a Christo Domino Præsides, & Judices animarum constitutos, ea sanctitate, quæ sublimitati, ac dignitati muneris convenit, tam venerandum Sacramentum administrent Motu proprio, & ex certa scientia, ac matura deliberatione nostra præfatas literas hujusmodi, ac omnia, & singula decreta prædicta ad illarum interpretationem, & declarationem emanata Apostolica Auctoritate tenore præsentium approbamus, & confirmamus, illisque omnibus, & singulis inviolabilis Apostolicæ firmitatis robur adjicimus: atque etiam, quatenus opus sit denuo committimus, & mandamus omnibus Locorum Ordinariis omnium Regnorum, Provinciarum, Civitatum, Dominiorum, & Locorum universi Orbis Christiani in suis respective Diœcesibus, ut diligenter, omnique humano respectu postposito, inquirant, & procedant contra omnes, & singulos Sacerdotes, tam Seculares, quam Regulares quomodolibet exemptos, ac Sedi Apostolicæ immediate subjectos, quorumcumque Ordinum, Institutorum, Societatum, & Congregationum, & cujuscumque Dignitatis, & Præeminentiæ, aut quovis Privilegio, & Indulto munitos, *qui aliquem Pœnitentem, quæcumque persona illa sit, vel in actu Sacramentalis Confessionis, vel ante, vel immediate post Confessionem, vel occasione, aut prætextu Confessionis, vel etiam extra occasionem Confessionis in Confessionali, sive in alio loco ad Confessiones audiendas destinato, aut electo simulatione audiendi ibidem Confessionem ad inhonesta, & turpia solicitare, vel provocare, sive verbis, sive signis, sive nutibus, sive tactu, sive per scripturam, aut tunc, aut post legendam tentaverint, aut cum eis illicitos, & inhonestos sermones, vel tractatus temerario ausu habuerint*: & quos in aliquo ex hujusmodi nefariis excessibus culpabiles repererint, in eos pro criminum qualitate, & circumstantiis severe animadvertant per condignas pœnas juxta memoratam Gregorii Prædecessoris nostri Constitutionem, quam hic de verbo ad verbum pro inserta haberi volumus: dantes etiam, si opus sit, & rursus concedentes facultatem, ne delictum tam enorme, & Ecclesiæ Dei injuriosum remaneat ob probationum defectum impunitum, jam alias in præfata Constitutione tributam procedendi cum testibus etiam singularibus, dummodo præsumptiones, indicia, & alia adminicula concurrant.

„ Meminerint præterea omnes, & singuli Sacerdotes ad
„ Confessiones audiendas constituti teneri se, ac obligari
„ suos Pœnitentes, quos noverint fuisse ab aliis, ut supra,
„ solicitatos, sedulo monere juxta occurrentium casuum cir-
„ cumstantias de obligatione denunciandi Locorum Ordina-
„ riis prædictis Personam, quæ solicitationem commiserit,
„ etiamsi Sacerdos sit, qui jurisdictione ad absolutionem
„ valide impertiendam careat, aut solicitatio inter Con-
„ fessarium, & Pœnitentem mutua fuerit, sive solicita-
„ tioni Pœnitens consenserit, sive consensum minime præ-
„ stiterit, vel longum tempus post ipsam solicitationem
„ jam effluxerit, aut solicitatio a Confessario, non pro se
„ ipso, sed pro alia persona peracta fuerit. Caveant insu-
„ per diligenter Confessarii, ne Pœnitentibus, quos nove-
„ rint jam ab alio solicitatos, Sacramentalem absolutionem
„ impertiant, nisi prius denunciationem prædictam ad ef-
„ fectum perducentes delinquentem indicaverint competen-
„ ti Judici, vel saltem se cum primum poterunt, delatu-
„ ros spondeant, ac promittant.

„ Et quoniam improbi quidam homines reperiuntur,
„ qui vel odio, vel ira, vel alia indigna causa commoti,
„ aliorum impiis suasionibus, aut promissis, aut blanditiis,
„ aut minis, aut alio quovis modo incitati, tremendo Dei
„ judicio posthabito, & Ecclesiæ auctoritate contempta,
„ innoxios Sacerdotes apud Ecclesiasticos Judices falso soli-
„ citationis insimulant: ut igitur tam nefaria audacia, &
„ tam detestabile facinus metu magnitudinis pœnæ coer-
„ ceatur, quæcumque persona, quæ execrabili hujusmodi
„ flagitio se inquinaverit, vel per seipsum innocentes Con-
„ fessarios impie calumniando, vel scelesta procurando, ut
„ id ab aliis fiat, a quocumque Sacerdote quovis privile-
„ gio, auctoritate, & dignitate munito, præterquam a no-
„ bis, nostrisque Successoribus, nisi in fine vitæ, & exce-
„ pto mortis articulo, spe absolutionis obtinendæ, quam
„ nobis, & Successoribus prædictis reservamus, perpetuo
„ careat.

Demum magnopere cupientes a Sacerdotalis Judicii, & Sacri Tribunalis sanctitate omnem turpitudinis occasionem, & Sacramentorum contemtum, & Ecclesiæ injuriam longe summovere, & tam exitiosa hujusmodi mala prorsus eliminare, & quantum in Domino possumus, animarum periculis occurrere, quas sacrilegi quidam Dæmonis potius, quam Dei Ministri, loco eas per Sacramentum Creatori suo, ac nostro reconciliandi, majori peccatorum mole onerantes in profundum iniquitatis barathrum nefarie submergunt, nonnullorum Venerabilium Fratrum Nostrorum S. R. E. Cardinalium & aliquorum in Theologia Magistrorum consilio desuper adhibito, accedentibus quoque iteratis plurium Episcoporum supplicationibus, hac nostra in perpetuum valitura sanctione, quemadmodum a pluribus Episcopis per Synodales suas Constitutiones jam factum esse novimus
„ omnibus & singulis Sacerdotibus, tam Sæcularibus, quam
„ Regularibus cujuscumque Ordinis, ac Dignitatis, tametsi
„ alioquin ad Confessiones excipiendas approbatis & quo-
„ vis Privilegio, & Indulto, etiam speciali expressione, &
„ specialissima nota, & mentione digno suffultis, Auctori-
„ tate Apostolica, & nostræ Potestatis plenitudine interdici-
„ mus, & prohibemus, ne aliquis eorum extra casum extre-
„ mæ necessitatis nimirum in ipsius mortis articulo, & defi-
„ ciente tunc quocumque alio Sacerdote, qui Confessarii
„ munus obire possit, Confessionem Sacramentalem perso-
„ næ complicis in peccato turpi atque inhonesto contra sex-
„ tum Decalogi Præceptum commisso excipere audeat,
„ sublata propterea illi ipso jure quacumque auctorita-
„ te, & jurisdictione ad qualemcumque personam
„ ab hujusmodi culpa absolvendam, adeo quidem, ut
„ absolutio, si quam impertierit, nulla, atque irrita

„ omnino sit, tamquam impertita a Sacerdote; qui jurisdictione, ac facultate ad valide absolvendum necessaria privatus existit, quam ei, per præsentes has Nostras, adimere intendimus: & nihilominus si quis Confessarius secus facere ausus fuerit, majoris quoque excommunicationis pœnam, a qua absolvendi potestatem nobis solis, nostrisque Successoribus dumtaxat reservamus, ipso facto incurrat. Declarantes etiam, & decernentes, quod nec etiam in vim cujuscumque Jubilæi, aut etiam Bullæ, quæ appellantur Cruciatæ Sanctæ, aut alterius cujuslibet Indulti Confessionem dicti complicis hujusmodi quisquam valeat excipere, eique sacramentalem absolutionem elargiri; Cum ad hunc effectum, & in hoc casu nullus Confessarius, utpote qui in hujusmodi peccati, & Pœnitentis genere jurisdictione, ut præfertur, careat, & absolvendi facultate a nobis privatus existet, habendus sit pro Confessario legitimo, & approbato. Non obstantibus Constitutionibus, & Ordinationibus Apostolicis, præsertim, quæ nuncupantur Cruciatæ Sanctæ, vel Jubilæi Universalis, & plenarii, nec non quibusvis Ecclesiarum, & Monasteriorum, & Ordinum quorumlibet, quorum ipsi Sacerdotes fuerint, etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, Statutis, & Consuetudinibus, Privilegiis quoque, Indultis, & Literis Apostolicis sub quibuscumque tenoribus, & formis, ac cum quibusvis clausulis, & decretis, etiam motu proprio, aut alias quomodolibet concessis, etiam iteratis vicibus approbatis, & innovatis; quibus omnibus eorum tenores præsentibus pro expressis habentes hac vice dumtaxat specialiter, & expresse derogamus, ceterisque contrariis quibuscumque.

Volumus denique, ac præcipimus, ut omnes Locorum Ordinarii, tam præsentes, quam futuri pro tempore existentes in approbatione Confessariorum, tam prædictam constitutionem Gregorii Prædecessoris, quam præsentem hanc nostram ab omnibus Sacerdotibus approbandas attente legi, & accurate observari curent, moneantque eos in Domino, eique hortentur, ut Sacrum Ministerium ipsorum fidei commissum summa animi innocentia, morum puritate, judicii integritate peragant, exhibeantque semetipsos, ut Ministros Christi, & Dispensatores Mysteriorum Dei. Memores præterea sint, se locum tenere, ac vices obire summi, atque æterni Sacerdotis, qui Sanctus, innocens, impollutus, per Spiritum Sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, ut emundaret conscientiam nostram ab operibus mortuis ad serviendum Deo viventi. Sedulo igitur studeant, diligenterque caveant, ne quærentibus, & pulsantibus eorum culpa cœlum claudatur, ne deperditæ Oves ad ovile Dominicum redire properantes eorum manibus ferarum dentibus dilaniandæ tradantur, ne Prodigi Filii egentes, & saucii, ad Cœlestem Patrem revertentes nefaria eorum improbitate gravioribus peccatorum vulneribus, dum adhuc in vita sunt, confodiantur.

Ut autem præsentes Literæ ad omnium notitiam facilius deveniant, & nemo illarum ignorantiam allegare valeat, volumus illas, seu earum exempla ad valvas Ecclesiæ Lateranensis, & Basilicæ Principis Apostolorum, nec non Cancellariæ Apostolicæ, Curiæque Generalis in Monte Citatorio, ac in Acie Campi Floræ de Urbe, ut moris est, affigi, & publicari, sicque publicatas, & affixas omnes, & singulos, quos illæ concernunt, perinde arctare, & afficere, ac si unicuique eorum nominatim, & personaliter intimatæ fuissent: utque ipsarum præsentium Literarum transumptis, seu exemplis, etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, & sigillo alicujus personæ in Ecclesiastica Dignitate constitutæ munitis eadem prorsus fides sit in judicio, quam extra illud, ubique adhibeatur, quæ ipsis præsentibus adhiberetur, si forent exhibitæ, vel ostensæ.

Nonnulli ergo omnino hominum liceat paginam hanc nostræ voluntatis, sanctionis, præcepti, mandati, & derogationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem anno Incarnationis Dominicæ millesimo septingentesimo quadragesimo primo Kal. Junii Pontificatus Nostri Anno Primo.

DECRETUM II.

Contra eosdem complices &c.

APostolici muneris partes in procuranda præcipue rerum sacrarum pura illibataque penitus administratione versari debere probe intelligentes, non modo, & assiduis hortationibus, & justa, ubi res postulat, legum severitate, ut ab Ecclesiasticis quibusque Ministris sancta sancte tractentur, quantum cum Domino possumus, providere studemus, verum etiam leges ipsas, ne forte sinistris interpretationibus in alterutram extremam partem, aut immoderati rigoris, aut detestabilis laxitatis perperam detorqueantur, opportune communire ac roborare pro earumdem tuendo vigore, cum occasio poposcerit, non prætermittimus. Sane cum nos alias per quamdam nostram Constitutionem, cujus initium est, *Sacramentum Pœnitentiæ*, Anno Incarnationis Dominicæ millesimo septingentesimo quadragesimo primo Kalendis Junii Pontificatus Nostri Anno primo editam omnibus, & singulis Sacerdotibus tam secularibus, quam regularibus interdiximus, & prohibuimus, *ne aliquis eorum, extra casum extremæ necessitatis, nimirum in ipsius mortis articulo, & deficiente tunc quocumque alio Sacerdote, qui Confessarii munus obire possit*, Confessionem Sacramentalem personæ complicis in peccato turpi atque inhonesto, contra sextum Decalogi præceptum commisso excipere auderet; itaut absolutio, si quam impertivisset, nulla, atque irrita omnino esset, tanquam impertita a Sacerdote, qui jurisdictione, & facultate ad valide absolvendum necessaria ipsi per nos vigore ejusdem Constitutionis adempta privatus existeret, & alias prout in memorata Constitutione, cujus tenorem præsentibus pro plene, & sufficienter expresso, & inserto haberi volumus, uberius dicitur contineri. Cum nos subinde super ea dictæ Constitutionis parte, quæ mortis articulum respicit, dubitationes quasdam exortas fuisse accepimus, quarum resolutionem privato cujusque judicio relinquendam, minime existimamus, ne lex incertis conjecturis, & opinionibus jactata in sensus a mente nostra alienos forsitan distrahatur, ejusque vigor paulatim langueat, atque enervetur: hinc est, quod nos omnem dubitandi rationem, quantum cum Domino possumus, de medio auferre cupientes, motu proprio, ac ex certa scientia, & matura deliberatione nostris, deque Apostolicæ potestatis plenitudine memoratam Constitutionem nostram cum omnibus, & singulis in ea contentis tenore præsentium quatenus opus sit, confirmamus, illamque integre, penitus, & omnino, atque ab illis, ad quos spectat, & pro tempore quandocunque spectabit, inviolabiliter, & inconcusse observari præcipimus, & mandamus. Præterea habita super his cum Venerabili Fratre Nostro Vincentio Episcopo Prænestino Sanctæ Rom. Ecclesiæ Cardinali Petra nuncupato Pœnitentiario Nostro Majori, ac dilectis Filiis Officii Pœnitentiariæ Apostolicæ Ministris, qui rem jussu nostro mature perpenderunt, deliberatione, motu, scientia, & potestatis plenitudine paribus, dicimus, ac declaramus, eadem „ Constitutione singulis, ut supra, Sacerdotibus, quemadmodum interdictum non est in mortis articulo personam in prædicto turpi peccato complicem confitentem audire, atque ab hujusmodi quoque culpa rite contritam absolvere, deficiente tunc quocumque alio Sacerdote, qui Confessarii munus obire possit, ita interdici re ipsa, & prohiberi prædicto modo tunc audire, & absolvere, ut si alius aliquis Sacerdos non defuerit, etiamsi forte iste alius simplex tantummodo Sacerdos fuerit, sive alias ad confessiones audiendas non approbatus, possit nihilominus ipse Sacerdos simplex confessionem excipere ac absolutionem impertiri. Porro, si casus urgentis qualitas, & concurrentes circumstantiæ, quæ vitari non possint, ejusmodi fuerint, ut alius Sacerdos ad audiendam constitutæ in dicto articulo personæ confessionem vocari, aut accedere sine gravi aliqua exoritura infamia, vel scandalo nequeat, tunc alium Sacerdotem perinde haberi, censerique posse, ac si revera abesset, atque deficeret, ac proinde in eo rerum statu non prohiberi socio criminis Sacerdoti absolutionem pœnitenti ab eo quoque crimine impertiri. Sciat autem complex ejusmodi Sacerdos, & serio animadvertat, fore se re ipsa coram Deo, qui irrideri non potest, reum gravis adversus prædictam nostram Constitutionem inobedientiæ, latisque in ea pœnis obnoxium, si prædictæ infamiæ, aut scandali pericula sibi ultro ipsa confinget, ubi non sunt: imo intelligat, teneri se graviter hujusmodi pericula, quantum in se erit anteveniere, vel removere opportunis adhibitis mediis, unde fiat, ut alteri cuivis Sacerdoti locus pateat illius confessionis absque ullius infamia, vel scandalo audiendæ. Ita enim ipsum teneri vigore memoratæ nostræ Constitutionis declaramus, & nunc quoque ita ipsi faciendum esse districte mandamus, & præcipimus. Quod si idem Sacerdos aut quovis modo sese nulla gravi necessitate compulsus ingesserit, aut ubi infamiæ, vel scandali periculum timetur, si alterius Sacerdotis opera requirenda sit, ipse ad id periculum avertendum congrua media adhibere de industria neglexerit; atque ita personæ in dicto crimine complicis, eoque in articulo, ut præfertur, constitutæ sacramentalem confessionem excipere, ab eoque crimine absolutionem largiri nulla, sicut præmittitur, necessaria causa cogente præsumpserit, quamvis hujusmodi absolutio valida futura sit, dummodo ex parte pœnitentis dispositiones a Christo Domino ad Sacramenti Pœnitentiæ valorem requisitæ non defuerint: (non intendimus autem pro formidando mortis articulo eidem Sacerdoti quantumvis indigno necessariam jurisdictionem auferre, ne hac ipsa occasione aliquis pereat:) nihilominus Sacer-

dos

dos ipse violatæ ansa ejusmodi temerario Legis pœnas nequaquam effugiat; ac propterea latam in dicta Constitutione majorem excommunicationem, eodemque plane modo, quo ibidem decernitur, Nobis, & huic Sanctæ Sedi reservatam incurrat, prout illam eo ipso incurrere declaramus, volumus, atque statuimus. Non obstantibus omnibus, & singulis illis, quæ in præfata nostra Constitutione voluimus non obstare, ceterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem, ut earumdem præsentium Literarum transumtis seu exemplis etiam impressis manu alicujus Notarii publici subscriptis, & sigillo personæ in Ecclesiastica dignitate constitutæ munitis eadem prorsus fides in judicio, & extra illud ubique locorum habeatur, quæ haberetur ipsis præsentibus, si forent exhibitæ, vel ostensæ. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die octava Februarii anno millesimo septingentesimo quadragesimo quinto, Pontificatus nostri Anno Quinto.

DECRETUM III.

Contra sollicitantes, & Sacrificio Missæ abutentes.

IN Generali Congregatione Sanctæ Romanæ, & Universalis Inquisitionis habita in Palatio Apostolico Quirinali coram Sanctissimo Domino Nostro Domino BENEDICTO Divina Providentia Papa XIV. & Eminentiss. ac Reverendiss. DD. S. R. E. Cardinalibus adversus hæreticam pravitatem Inquisitoribus Generalibus a Sancta Sede Apostolica specialiter deputatis.

Sanctissimus Dominus Noster sollicite animadvertens, quam grave sit delictum illorum perditorum hominum, qui Sacrosancto Missæ Sacrificio, ac salutaris Pœnitentiæ Sacramento, ad Animarum reparationem a Christo Domino institutis, in illarum perniciem, & damnationem abutuntur, „ decrevit, quod in posterum Sacerdotes tam Sæculares, quam Regulares cujuscumque Ordinis, Instituti, Congregationis, & Societatis etiam de necessitate exprimendæ, vel in actu Sacramentalis Confessionis sive illius occasione, aut prætextu, ad turpia Sollicitantes vel Sacrificio Missæ abutentes ad Sortilegia, præter pœnas Jure, & Apostolicis Constitutionibus, & signanter San. Mem. Sixti V. & Gregorii XV. contra eosdem inflictas perpetuam etiam inhabilitationem incurrant ad præfati Sacrificii celebrationem; Quodque ejusmodi Decretum significetur singulis cujuscumque Ordinis Superioribus, ac Præpositis, ad hoc ut de illo, sicuti & de prædictis, aliisque Summorum Pontificum Constitutionibus juxta præscriptum in generali Decreto Supremæ Inquisitionis diei 15. Decembris 1633. semel saltem in Anno, „ idest Feria sexta post Octavam Assumptionis Beatæ Mariæ Virginis in publica Mensa, vel in Capitulo ad hoc specialiter convocato, ac insuper in quocumque Generali, vel Provinciali Capitulo, vel alio quovis nomine nuncupato Capitulari Congressu suos subditos, ac Religiosos commonendos curent, ejusdemque commonitionis coram suprema Congregatione juratum Testimonium exhibeant.

DECRETUM IV.

Contra Confessarios exquirentes nomen complicis.

UBI primum de perversa quadam, & absurda praxi in Sacramento Pœnitentiæ administrando apud nonnullos Confessarios in Portogalliæ, & Algarbiorum Regnis introduci cœpta, non sine animi nostri dolore, nuntium accepimus non levi aliquo incertoque rumore ad Nos perlatum, sed ita gravibus, solidisque fundamentis innixum, ut prudentem omnino fidem de periculi cum veritate, tum magnitudine facerent; prætermittere non potuimus, quin continuo datis ad Venerabiles Fratres eorundem Regnorum ac Ditionum Archiepiscopos & Episcopos Apostolicis Nostris Literis, remedium nascenti malo quam promptissime adhiberemus. Earum vero Literarum die septima mensis Julii superioris anni millesimi septingentesimi quadragesimi quinti editarum, quas præsenti huic nostræ constitutioni inferendas existimemus, hic tenor erat.

„ Suprema omnium Ecclesiarum sollicitudo, & Divina Jesu Christi omnium Pastorum Principis, cujus vices plane immerentes gerimus, caritas assidue urget Nos, ut pro commisse divinitus imbecillitati Nostræ universi Dominici gregis cura semper advigilantes, periculis animarum, sicubi forte superimpenderint, per omnes Christiani Orbis Populos ac Nationes opportune, quantum cum Domino possumus, occurramus, atque iis præcipue Regnis, & Locis peculiari quodam Apostolicæ Nostræ caritatis studio, auctoritatisque providentia consulamus, in quibus, cum Fides, Religio, Pietas quam maxime floreant, callidus humani generis hostis nocere Fidelibus dum aperto bello desperat, per insidias molitur, in Angelum scilicet sese lucis transfigurans, & ementita boni specie incautis illudens, qua ex arte non minora sæpe animarum detrimenta, quam ex aggressione manifesta, esse proventura nequissimus veterator confidit. In harum autem fraudum numero computemus, quod in florentissimis Portugalliæ, & Algarbiorum Regnis, & Ditionibus, quibus Vos Antistites summa cum Sacerdotalis virtutis vestræ commendatione præsidetis, & quibus pro singulari erga Catholicam Ecclesiam, atque Apostolicam hanc Sanctam Sedem observantia meritæ debentur laudes, nuper evenisse non sine ingenti animi nostri dolore cognovimus. „ Pervenit enim haud ita pridem ad aures Nostras, nonnullos illarum partium Confessarios falsa zeli imagine seduci se passos, sed a zelo secundum scientiam longe aberrantes, perversam quamdam, & perniciosam praxim in audiendis Christifidelium confessionibus, & in saluberrimo Pœnitentiæ Sacramento administrando, invehere atque introducere cœpisse, ut videlicet, si forte in pœnitentes incidissent socium criminis habentes, ab iisdem pœnitentibus socii hujusmodi, seu complicis nomen passim exquirerent; atque ad illud sibi revelandum non inducere modo suadendo conarentur; sed, quod detestabilius est, denuntiata quoque, nisi revelarent, absolutionis Sacramentalis negatione, prorsus adigerent, atque compellerent: immo etiam complicis ejusdem nedum nomen, sed habitationis insuper locum sibi exigerent designari. „ Quam illi quidem intolerandam imprudentiam tum procurandæ complicis correctionis, aliorumque bonorum colligendorum specioso prætextu colorare, tum emendicatis quibusdam Doctorum opinionibus defendere non dubitarent; cum revera opiniones hujusmodi vel falsas, & erroneas sequendo, vel veras, & sanas male applicando, perniciem tam suis, quam pœnitentium animabus consciscerent; ac sese præterea plurium gravium damnorum, quæ inde facile consecutura fore prævidere debuerant, reos coram Deo æterno Judice constituerent. Et vero jam secuta fuisse multa ejusmodi damna infelici experientia compertum est: Nec fieri potuit quin ea de causa, & oblocutiones, & scandala, & non Ministrorum tantum, sed sacri etiam ipsius ministerii odium, & animorum ingens conturbatio in Populo fideli exorta sint. Tristia Nos hæc nuncia cum accepimus, simul audivimus, contra exitialem hujusmodi abusum pronius justa indignatione pro munere suo commotos fuisse dilectos Filios Nostros S. R. E. Cardinales Nunnum a Cunha in iisdem Portugalliæ, & Algarbiorum Regnis Generalem Inquisitorem, & Thomam de Almeyda Patriarcham Lisbonensem, atque utrumque sollicite gliscenti malo compescendo, atque etiam eradicando adlaborasse. Nos autem, ne in tam gravi animarum discrimine ulla ex parte Apostolico Nostro Ministerio deesse videamur, neve mentem hac super re nostram apud Vos obscuram, & ambiguam esse sinamus; Notum Vobis esse volumus, memoratam superius praxim penitus reprobandam esse, eamdemque a Nobis per præsentes Nostras in forma Brevis Litteras reprobari, „ atque damnari, tanquam scandalosam, & perniciosam, ac tam famæ proximorum, quam ipsi etiam Sacramento injuriosam, tendentemque ad sacrosancti sigilli Sacramentalis violationem, atque ab ejusdem Pœnitentiæ Sacramenti tantopere proficuo, & necessario usu Fideles abalienantem. „ Eapropter, Venerabiles Fratres, quamquam de pastorali vestra vigilantia nihil est, quod dubitemus; Supremi tamen Officii quoque Nostri esse censemus alacritatem ipsam vestram hac mentis Nostræ aperta significatione, & Apostolicis insuper hortationibus nostris intentius acuere, & excitare, ut pro se quisque vestrum opportunioribus, quascumque prudentia suggesserit, initis rationibus, & efficacioribus quibusque juris remediis, quoad opus fuerit, contra delinquentes Ministros adhibitis noxiam hujusmodi novitatem strenue insectemini, ac pene nascentem opprimatis, neque patiamini traditis curæ vestræ ovibus ibi offendiculum parari, ubi salus a Christo posita est, ab eoque divinæ misericordiæ fonte illas everti, ac deterreri, ad quem ab eodem Redemptore Nostro ad abluendas, dealbandasque in sanguine suo animas amantissime invitantur. Interea, dum a zelo vestro, ac prudentia luculentiora Nobis certo pollicemur vestræ pietatis & observantiæ argumenta, Apostolicam Benedictionem cum uberrima cœlestium charismatum copia conjunctam Vobis, Venerabiles Fratres, ex animo impertimur. Volumus autem, ut præsentium transumtis, sive exemplis, etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, & sigillo personæ in Dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis, eadem prorsus ubique fides adhibeatur, quæ præsentibus adhiberetur, & adhiberi posset, si forent exhibitæ, vel ostensæ. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die VII. mensis Julii MDCCLV. Pontificatus Nostri Anno Quinto. *Cajetanus Amatus.*

Has porro Nos Literas in forma Brevis tunc datas iterum præsentibus Nostris confirmamus, & roboramus, easque

que ab omnibus, & singulis fideliter, exacteque observari injungimus, atque præcipimus.

„ Statuentes insuper, ac decernentes, ut quicunque cujusvis status, gradus, conditionis, dignitatis, & ordinis, etiam speciali & individua, ad effectum ut hisce Nostris præsentibus comprehendantur, mentione & expressione digni, ausus in posterum fuerit docere licitam esse hujusmodi praxim, prout ea in relato Nostro Brevi exponitur ac reprobatur; vel scribere, aut loqui præsumserit in ejusdem damnatæ praxis defensionem; vel ea, quæ in dicto Brevi contra eandem praxim decreta sunt, impugnare, aut in alienos sensus temere detorquere, seu interpretari; incidat ipso facto in excommunicationem a quo non possit, præterquam in articulo mortis, ab alio quocumque etiam dignitate fulgente, vel auctoritate suffulto, nisi a Nobis, vel a pro tempore existente Romano Pontifice, absolvi.

Et quia non modo cavandum est, ut, quæ sunt a Nobis in præinsertis Literis decreta, ab omni impugnatione, contradictione, pravaque interpretatione salva sint, & immunia; verum etiam ne quis in Sacramenti Pœnitentiæ administratione ab eorum omnimoda observantia unquam recedat; idcirco omnibus & singulis Confessariis utriusque Cleri tam Secularis, quam Regularis, quantumvis exemti, & quacunque speciali & expresse mentione alias fortasse nominandi, graviter & districte, Divini interminatione judicii, atque in virtute sanctæ obedientiæ, prohibemus „ ne, conformiter ad prædictam reprobatam praxim pœnitentes, qui peccatum, seu crimen aliquod, cujus socium, aut socios habuerint, ipsis in Tribunali Pœnitentiæ confiteantur, interrogare præsumant de nomine socii, seu complicis, loco habitationis, vel aliis hujusmodi adjunctis, sive circumstantiis, expressionem magisque individuam ejusdem complicis manifestationem concernentibus; eidem pœnitenti, si manifestare renuerit, Sacramentalem absolutionem denegando: alioquin noverint sese, ultra peccati lethalis incursum, suspensioni ab officio audiendarum confessionum, aliisque etiam gravioribus pœnis fore subjiciendos.

Præterea quoniam contra damnatum hujusmodi exitialem abusum, ne cum animarum pernicie radices agat, necesse ducimus modum, ac formam etiam in foro externo procedendi, & ultrices adversus reos pœnas imponendi, statuere, atque ordinare; omnesque super hoc exorituras, vel etiam jam exortas dissensiones componere, & penitus amputare; volumus, decernimus, ac declaramus „ quod docentes, ut supra, licitam esse praxim a Nobis jam reprobatam vel in ejusdem praxis defensionem scribentes, aut loquentes, vel ejusdem reprobationem in memorato Nostro Brevi contentam impugnantes, aut perverse interpretantes, in Officio Sanctæ Inquisitionis prædictorum Regnorum atque Ditionum severe puniantur, & contra eos, & eorum quemlibet in eodem Officio procedatur, non minus ac contra illos ibidem procedi solet, qui asserunt, tradunt, tuenturopiniones scandalosas, perniciosas, & uti tales a Sede Apostolica rejectas, & condemnatas.

„ Similiter in eodem Officio procedendum erit & procedi volumus ac statuimus contra Confessarios quoque, ut supra delinquentes, ac de nomine complicis pœnitentem interrogantes, eidemque pœnitenti, nisi illud sibi manifestet, absolutionem denegantes: Dummodo tamen hujusmodi interrogandi, ac denegandi actus talibus circumstantiis conjunctus sit, ac convestitus, quæ sic agentem Confessarium de adhæsione ad prædictam reprobatam praxim, tanquam ad licitam, vel alio quovis modo de prava credulitate suspectum reddant.

Itaque contra prædictos omnes & singulos Delinquentes tam seculares quam quorumvis etiam quomodolibet exemtorum, ac Sedi Apostolicæ immediate subjectorum Ordinum, Institutorum, Societatum, & Congregationum Regulares, cujuscumque dignitatis, ac præeminentiæ, aut quovis privilegio muniti existant, & quorum specialis & nominatim mentio facienda sit, prædictorum Regnorum, ac Ditionum Inquisitores, potestate a Nobis tradita, & quatenus opus sit, præsentium tenore de novo concessa, prout in causis Fidei, juxta Sacrorum Canonum formam, nec non Sancti Officii Inquisitionis hujusmodi constitutiones, privilegia, consuetudines, & decreta, diligenter inquirant, & procedant, & quos in aliquo ex hujusmodi excessibus culpabiles repererint, in eos, pro criminum qualitate, & circumstantiis, suspensionis ab officio confessiones audiendi, vel etiam ab executione Ordinum, privationis Beneficiorum, Dignitatum, ac perpetuæ inhabilitatis ad illa, nec non vocis activæ ac passivæ, si Regulares fuerint, aliisque pœnas decernant; omnes etiam, vel earum tantum aliquas, in perpetuum, vel ad tempus infligendo.

„ Quicumque vero alium quemlibet aliquo ex supra dictis modis deliquisse cognoverint, cum, terminum dictum, in Edictis Sancti Officii ejusmodi Inquisitionis præfigi solitum, eidem Sancto Officio denunciare teneantur: alioquin pœnas non denunciantibus per eadem Edicta infligi consuetas incurrant. Verumtamen ab hujusmodi onere denunciandi justis de causis eximi volumus & eximimus personam ipsam pœnitentem duntaxat in causa propria, idest in casu, quod suum peccatum confitens, a Confessario adigatur ad sibi manifestandum nomen complicis in eodem peccato: tunc enim pœnitentem hujusmodi ab obligatione eundem Confessarium denunciandi liberamus. Sed quando aliunde, quam ex propria, ut dictum est, confessione, noverit Confessarium aliquo ex superius enumeratis, & Sancto Officio denunciandis modis deliquisse, tunc eum & ipse denunciare ex ista aliunde habita notitia teneatur.

„ Quod si Confessarii de complicis nomine perperam interrogantis, absolutionemque, ni sibi detegatur, denegantis actum contingat ejusmodi esse, ut, quamvis imprudens, & malus, simplex tamen quidam, & nudus actus fuerit, idest iis circumstantiis destitutus, quæ de prava credulitate, vel de mala adhæsione ad praxim in sæpe dicto Nostro Brevi reprobatam, tanquam ad licitam, eundem Confessarium suspectum reddant; tunc hujusmodi delictum, neque denunciationis oneri, neque Sancti Officii prædicti cognitioni subjectum erit; sed de illo cognoscere, atque in delinquentem Confessarium per suspensionem ab audiendis confessionibus, vel alias canonicas, & legitimas pœnas pro delicti modo animadvertere, ad locorum Ordinarios in sua cujusque Diœcesi omnino spectabit.

His igitur circa ordinem, formam, modumque contra ejusmodi delinquentes procedendi, ut præfertur, constitutis, ac suis unicuique Judici Ecclesiastico juribus assignatis, distributis; hanc nos deinceps regulam ab omnibus observari ac custodiri volumus, & mandamus, si quando talia delicta deprehendi contigerit, quæ tamen haud unquam posthac eventura in Domino confidimus, accedente insuper præclara inclytæ Lusitanæ Nationis universæ erga Sedem Apostolicam observantia & obedientia, nec non eximia tum ipsius Sanctæ Inquisitionis Officii, tum cujusque loci Ordinariorum nunquam defutura vigilantia. Quapropter quæcumque aliter, quam præsentibus Nostris decrevimus & constituimus, sive in Edictis præfati Officii Inquisitionis, sive in quibuslibet quorumvis Ordinariorum Mandatis, aut Pastoralibus Literis, vel Decretis antehac statuta prodierint, ea Nos, quoniam post Apostolicam hanc a Nobis propositam agendi, seu judicandi normam minus necessaria fore censemus, desinere jam, & cessare, ac, veluti nunquam emanassent, omnem obligandi vim amittere, Motu proprio & ex certa scientia, deque Apostolicæ potestatis plenitudine declaramus, statuimus, atque sancimus.

Decernentes easdem præinsertas, nec non præsentes nostras Literas, & in iis contenta quæcumque, etiam ex eo quod quicumque cujusvis status, gradus, ordinis, præeminentiæ, & dignitatis existant, seu alias speciali & individua mentione & expressione digni, in præmissis interesse habentes, seu habere quomodolibet prætendentes: illis non consenserint, nec ad ea vocati, citati, & auditi, neque causæ propter quas tum præinsertæ, tum præsentes emanaverint, sufficienter adductæ, verificatæ, & justificatæ fuerint, aut ex alia qualiber etiam privilegiata causa, colore, prætextu, & capite, de subreptionis, vel obreptionis, aut nullitatis vitio, seu intentionis nostræ, vel interesse habentium consensus, aliove quolibet defectu notari, impugnari, aut in controversiam vocari posse; sed ipsas præsentes, easdemque præfatas in forma Brevis Literas, firmas, validas, & efficaces existere & fore, suosque plenarios & integros effectus sortiri & obtinere, & ab omnibus & singulis præmissis, ad quos spectat, seu pro tempore spectabit, exacte, & inviolabiliter observari.

Sicque & non aliter in præmissis censeri, atque ita per quoscunque Judices Ordinarios & Delegatos, etiam S. R. E. Cardinales, & contra hæreticam pravitatem Generales Inquisitores, Legatos quoque de Latere, & Apostolicæ Sedis Nuntios, aliosve quoslibet quacunque auctoritate, potestate, & præeminentia fungentes & functuros, sublata eis, & eorum cuilibet aliter judicandi & interpretandi facultate, judicari & definiri debere, ac irritum & inane si secus super his a quoquam scienter, vel ignoranter contigerit attentari.

Non obstantibus quibusvis Apostolicis, & in Universalibus, sive Provincialibus, aut Synodalibus Conciliis editis generalibus, sive specialibus Constitutionibus, & Ordinationibus, Edictis quoque prædicti Inquisitionis Officii, & quorumcumque Ordinariorum, etiam Episcoporum, & Metropolitanorum Mandatis, Literis Pastoralibus, sive Decretis, nec non ejusdem Officii, & quarumcumque Ecclesiarum etiam Episcopalium & Metropolitanarum, & quarumcumque Ordinum, Congregationum, Religionum, & Institutorum, etiam Societatis JESU, aliisve quibusvis, etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis statutis, stilis, usibus, & consuetudinibus; privilegiis quoque, indultis, & Literis Apostolicis

liciis eidem Inquisitionis Officio, illiusque Inquisitoribus, Commissariis, aliisque Officialibus, tum etiam Ecclesiis, eorumque Prælatis, Ordinibus, Congregationibus, Institutis, Societatibus, illorumque Superioribus, & personis quibuslibet, sub quibusvis verborum tenoribus & formis, & cum quibuscumque etiam efficacissimis & insolitis derogationibus, clausulis, atque decretis, etiam Motu, & Apostolicæ potestatis plenitudine similibus, seu ad quarumcumque personarum, etiam Regia, aliave qualibet mundana, vel Ecclesiastica potestate fulgentium instantiam, vel aliàs quomodolibet in contrarium præmissorum concessis, confirmatis, & innovatis.

Quibus omnibus & singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione, de illis, eorumque totis tenoribus specialis & individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes, mentio, seu quævis alia expressio habenda, aut alia exquisita forma ad hoc servanda foret, tenores prædictos pro sufficienter, & de verbo ad verbum expressis & insertis, formamque hujusmodi pro plene & exacte observatis habentes, ad præmissorum effectum, hac vice duntaxat specialiter & expresse derogamus. Volumus autem, ut earundem præsentium transumptis &c. Datum in Arce Gandulphi Albanensis Diœcesis Anno Incarnationis Dominicæ Millesimo septingentesimo quadragesimo sexto, Quarto Nonas Junii, Pontificatus Nostri Anno Sexto.

DECRETUM V.

Super Oratoriis privatis.

CUm duo Nobiles Conjuges Diœcesis Marsicen. obtinuissent a Sede Apostolica Indultum pro celebratione Missæ in privato suæ Domus Oratorio sic conceptum. " Dilecte Fili, & dilecta in Christo Filia salutem, & " Apostolicam benedictionem. Spirituali consolationi ve" stræ, quantum cum Domino possumus, benigne consu" lere, Vosque spiritualibus favoribus, & gratiis prosequi " volentes, & vestrum singulares personas a quibusvis ex" communicationis, suspensionis, & interdicti, aliisque " Ecclesiasticis sententiis, Censuris, & pœnis a jure, " vel ab homine quavis occasione, vel causa latis, si " quibus, quomodolibet innodatæ existunt, ad effectum " præsentium duntaxat consequendum harum serie absolven" tes, & absolutas fore censentes supplicationibus vestro " nomine Nobis super hoc humiliter porrectis inclinati, " Vobis, qui (ut asseritis) locorum Gallichii, & Messa" nelli Marsicen., seu alterius Diœcesis Jurisdictionem " temporalem in illis, seu eorum altero exercen. Baro, " & Baronissa respective existitis, ut in privatis Domo" rum vestræ habitationis in Civitate, & Diœcesi Marsi" cen. existen. Oratoriis ad hoc decenter muro extructis, " & ornatis, seu extruendis, & ornandis, ab omnibus " domesticis usibus liberis per Ordinarium Loci prius vi" sitandis, & approbandis, ac de ipsius Ordinarii licentia " ejus arbitrio duratura, unam Missam pro unoquoque " die, dummodo in eisdem Domibus celebrandi licentia, " quæ adhuc duret, alteri concessa non fuerit, per " quemcumque Sacerdotem ab eodem Ordinario appro" batum Sæcularem, seu de Superiorum suorum licen" tia Regularem, sine tamen quorumcumque Jurium Pa" rochialium præjudicio, ac Paschatis Resurrectionis, " Pentecostes, & Nativitatis Domini Nostri Jesu Chri" sti, aliisque solemnioribus anni festis diebus exceptis, " in Vestra, ac Natorum, Consanguineorum, & Affi" nium in eadem Domo vobiscum insimul habitan., Fa" miliæque, & quoad Oratoria Ruri existentia, etiam " in Hospitum Nobilium Vestrorumque præsentia cele" brari facere, libere, & licite possitis, & valeatis, ac " Vestrum quilibet possit, & valeat, Auctoritate Apo" stolica tenore præsentium concedimus & indulgemus. " Non obstantibus Constitutionibus, & Ordinationibus " Apostolicis, cæterisque contrariis quibuscumque. Vo" lumus autem, quod Familiares servitiis vestris tempo" re dictæ Missæ actu non necessarii ibidem Missæ hu" jusmodi interessentes ab obligatione audiendi Missam " in Ecclesia diebus festis de præcepto minime liberi cen" seantur. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majo" rem sub Annulo Piscatoris die 12. Februarii 1739. "

Cumque exorta esset dubitatio, an ex vi hujusmodi Indulti liceret Missam celebrari in privato Oratorio, etiam sine præsentia alterutrius ex dictis Conjugibus, in quos Indulti concessio directa erat, cui quidem dubitationi locum dedit opinio nonnullorum Doctorum pro affirmativa, & negativa respective sententia inter se certantium, Sacra Congregatio Concilii, ad quam hujus quæstionis resolutio delata fuit, die tertia Decembris 1740. censuit: NON LICERE; Deinde vero Sanctissimus Dominus Noster reprobata contraria Doctorum sententia, prædictam Sacræ Congregationis resolutionem nedum approbavit, verum etiam præsenti Decreto publice evulgando voluit omnibus notum fieri, non posse vigore similis Indulti celebrari Missam in privatis Oratoriis, quando eidem Missæ actu non interest aliquis ex iis, quibus principaliter Indultum concessum est; Indultum vero principaliter concessum intelligi iis tantum, quibus Breve dirigitur, nimirum Personis illis quæ a tergo ejusdem Brevis proprio nomine nuncupantur, adeout sine præsentia alicujus ex dictis Personis minime liceat Missæ Sacrificium peragi, etiamsi præsens sit aliquis sive ex Filiis, sive ex Consanguineis, sive ex Affinibus, sive ex Familiaribus, sive demum ex Hospitibus Nobilibus in eodem Brevi memoratis, quippe quibus nil aliud per ejusmodi Brevia conceditur, quam quod unusquisque eorum (dummodo, quod attinet ad Familiares, juxta clausulam in iisdem Brevibus insertam, non sit ex illis actu necessariis) assistens Missæ, quæ celebratur in Oratorio privato in præsentia alicujus ex Personis a tergo Brevis proprio nomine nuncupatis, satisfaciat obligationi audiendi Missam diebus festis de præcepto. Sublata igitur, & proscripta quacumque minus germana interpretatione ejusmodi Brevium, & Indultorum in contrarium hactenus facta, SANCTITAS SUA ita declaravit, & servari omnino mandavit, districte præcipiens, ut omnes Episcopi, aliique locorum Ordinarii, etiam tanquam a Sede Apostolica Delegati executioni, & observantiæ hujus Decreti diligenter incumbant per Canonicas pœnas contra inobedientes eorum arbitrio constituendas.

DECRETUM VI.

Super Clausura Monialium.

SAlutare in Catholica Ecclesia institutum ab ipsa antiquitate susceptum, ac tanta cum sollicitudine & pastorali zelo custoditum, ut flos ille Ecclesiastici germinis, decus atque ornamentum gratiæ spiritalis, læta indoles, laudis & honoris opus integrum atque incorruptum, Dei imago respondens ad sanctimoniam Domini, illustrior portio gregis Christi, Sacræ Virgines, quarum, quo sublimior gloria est, major & cura est, intra Monasteriorum septa, & claustra vigili sollicitaque custodia servarentur, tam ante, quam post Tridentinæ Synodi Decreta Romani Pontifices Prædecessores nostri tot sanctissimis Legibus, & initis Apostolicæ providentiæ caritatisque consiliis communire & confirmare studuerunt; ut, quæ se Christo dicaverint, & a carnali concupiscentia recedentes, tam carne, quam mente se Deo voverint, consumment opus suum magno præmio destinatum. Quoniam autem, etsi providas hujusmodi Sanctiones Constitutionesque, si ea qua decet, regularis disciplinæ observantia custodirentur, satis esse scimus, ut Virgines ea, quæ Cœlestia earumdem Sponsi Jesu Christi sunt, cogitantes, sint sanctæ & corpore, & spiritu; longa tamen experientia edocti, & assidua Venerabilium Fratrum aliarum Ecclesiarum Antistitum querelis admoniti, supremas Apostolicæ auctoritatis providentiæque partes requiri " ut abusibus quamplurimis ex nimia quorumcum" que, aut sibi quocumque pacto arrogantium, aut præ" tendentium, aut obtendentium facultatem alias sibi quo" modolibet sive a jure, sive ab homine concessam, vel " demandatorum munerum ratione debitam esse, ut sive " ipsi, sive alii ingredi clausuram Monialium, aut ipsæ Mo" niales e clausura ob quascumque etiam non legitimas " causas egredi, & extra clausuram hujusmodi commorari " possint, licentiarum concedendi indulgentia sensim inve" ctis opportune occurratur: Hinc est, quod Nos pro supre" ma omnium Christifidelium procuratione imbecillitati " nostræ in universalis Orthodoxæ Ecclesiæ regimine divi" nitus imposita opportunum abusibus hujusmodi remedium, " quantum cum Domino possumus, adhibere satagentes, " Auctoritate Apostolica, tenore præsentium omnes & sin" gulas Constitutiones a Romanis Pontificibus Prædecesso" ribus nostris tam ante, quam post Concilii Tridentini " Decreta super clausura Monialium editas renovamus, & " confirmamus, nec non imposterum ab omnibus & singu" lis, ad quos spectat, & in futurum spectabit sub iisdem " pœnis in Constitutionibus eorumdem Prædecessorum no" strorum Romanorum Pontificum, & Decretis Concilii " Tridentini præfati contentis inviolabiliter observandas es" se statuimus, decernimus, præcipimus atque mandamus: Præterea motu proprio, & ex certa scientia, ac matura deliberatione nostris, deque Apostolicæ potestatis plenitudine earumdem præsentium tenore *omnia, & singula indulta*, privilegia, prærogativas, facultates, licentias, & quocumque alio pacto nuncupatas concessiones omnibus & singulis *quibuscumque Ecclesiasticis* personis, quacumque auctoritate, dignitate, honore, præeminentia, ac jurisdictione fungentibus, etiam Venerabilibus Fratribus nostris Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, sive singulis, sive eorumdem Cardinalium Congregationibus, etiam de Latere Legatis, sive qui Provinciis, & Legationibus Status nostri Ecclesiastici pro tempore præsunt, sive quos ad Clarissimos in Christo Filios nostros Romanorum Regem in

Impe-

Imperatorem pro tempore eligendum, vel electum, Reges & Reginas illustres, aliasque Summas Potestates, prout rerum conditio postulaverit, mitti & ablegari contigerit; sive qui, licet aliarum insignium Ecclesiarum Antistites, tamen tanquam Apostolicæ hujus S. Sedis Legati de Latere alias nuncupati & habiti sunt, & fortasse habentur, aut haberi, & esse prætendunt, & in posterum habendi sunt; sive Ordinarii, sive Extraordinarii nostri, & ejusdem Apostolicæ Sedis ubicumque, etiam apud ipsos Imperatorem & Reges ac Summas Potestates Nuntii, sive Inter-Nuntii resident ,, (excepta duntaxat locorum Ordinariis, iisque ,, omnibus Superioribus, quibus tanquam Ordinarii, & ordi- ,, naria jurisdictione utentibus Monialibus Monasteria sub- ,, jecta & addicta sunt, in casibus tamen necessariis, & ,, servatis aliis de jure servandis, & non aliter omnino) ac demum quibuscunque aliis quocunque nomine, & expressione nuncupatis personis quocunque tempore a quibusvis, etiam ab ipsis Romanis Pontificibus Prædecessoribus nostris quacunque de causa, occasione, titulo, colore & prætextu per quascunque Apostolicas sive in simili forma Brevis, sive sub Plumbo expeditas Literas sub quibuscunque verborum formis facta, data, concessa, & impertita, sive factas, datas, concessas, & impertitas super hujusmodi ingressu *revocamus*, *abolemus*, *annullamus atque irritamus*; nec non a datarum earundem præsentium die revocata, abolita, annullata, & irrita, ac nullius prorsus momenti, ac vigoris esse & fore, neminique cuilibet quocunque tempore suffragari; ac quemlibet omnium antedictorum, etiam speciali mentione dignorum quacunque facultate hujusmodi sive pro se, sive pro aliis temere uti audentem, ipso facto absque ulla alia declaratione pœnas & Ecclesiasticas censuras contra Violantes Clausuram Monialium inflictas, a quibus, præterquam a Nobis & pro tempore existente Romano Pontifice, nisi in mortis articulo, absolvi possit, incurrere & incursum esse; licentiamque hujusmodi concessam nullo modo suffragari, atque nullius momenti, perinde ac si minime concessa fuisset, ipso facto fore, & haberi, ac pœnas & censuras Ecclesiasticas ipso etiam facto, ut præmittitur, per contrafacientem incurri & incursas esse statuimus, decernimus ac declaramus. Decernentes easdem præsentes Literas, & in eis contenta quæcunque etiam ex eo, quod quicunque in præmissis interesse habentes, seu habere quomodolibet prætendentes cujusvis status, gradus, ordinis, præeminentiæ & dignitatis existant seu alias specifica & individua mentione & expressione digni illis non consenserint, nec ad ea vocati, citati & auditi, causæque, propter quas præsentes emanarint, sufficienter adductæ, verificatæ, & justificatæ non fuerint, aut ex alia qualibet etiam quantumvis juridica & privilegiata causa, colore, prætextu & capite, etiam in corpore juris clauso, etiam enormis enormissimæ & totalis læsionis nullo unquam tempore de subreptionis, vel obreptionis, aut nullitatis vitio, aut intentionis nostræ, vel interesse habentium consensus aliove quomodolibet, etiam quantumvis magno, & substantiali; ac incogitato, & inexcogitabili individuamque expressionem requirente defectu notari, impugnari, infringi, retractari, in controversiam vocari, aut ad terminos juris reduci, seu adversus illas aperitionis oris, restitutionis in integrum, aliudve quodcumque juris, facti, vel gratiæ remedium intentari, vel impetrari, aut impetrato, seu etiam motu, scientia & potestatis plenitudine paribus concesso vel emanato quempiam in judicio, vel extra illud uti, seu se juvare ullo modo posse; sed ipsas præsentes Literas semper firmas, validas & efficaces existere & fore, suosque plenarios & integros effectus sortiri & obtinere, ac ab illis, ad quos spectat, & pro tempore quandocumque spectabit, inviolabiliter & inconcusse observari: sicque, & non aliter in præmissis per quoscunque Judices Ordinarios & Delegatos, etiam Causarum Palatii Apostolici Auditores, ac Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales etiam de Latere Legatos, & Sedis prædictæ Nuntios, aliosve quoslibet quacunque præeminentia & potestate fungentes & functuros, sublata eis & eorum cuilibet quavis aliter judicandi & interpretandi facultate & auctoritate, judicari & definiri debere, ac irritum & inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus præmissis, ac, quatenus opus sit nostra & Cancellariæ Apostolicæ Regula *de jure quæsito non tollendo*, aliisque Constitutionibus Apostolicis, nec non quibusvis etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis Statutis & consuetudinibus, ac usibus & stylis, etiam immemorabilibus; privilegiis quoque indultis & Literis Apostolicis prædictis, aliisque quibuslibet personis etiam quacunque ecclesiastica vel mundana dignitate fulgentibus, & alias quomodolibet qualificatis, ac specialem expressionem requirentibus sub quibuscunque verborum tenoribus & formis, ac cum quibusvis etiam derogatoriarum derogatoriis aliisque efficacioribus, efficacissimis & insolitis clausulis, ac irritantibus, & aliis decretis, etiam motu, scientia, & potestatis plenitudine similibus, ac consistorialiter, & alias quomodolibet in contrarium præmissorum concessis, editis, factis ac pluries iteratis, & quantiscumque vicibus approbatis, confirmatis & innovatis. Quibus omnibus & singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus specialis, specifica, expressa & individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes mentio, seu quævis alia exquisita forma ad hoc servanda foret, tenores hujusmodi, ac si de verbo ad verbum, nihil penitus omisso, & in illis tradita, observata, exprimerentur & insererentur, præsentibus pro plene & sufficienter expressis & insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris, ad præmissorum effectum hac vice duntaxat specialiter & expresse derogamus, ac derogatum esse volumus, cæterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem ut earundem præsentium Literarum transumtis &c. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die tertia Januarii millesimo septingentesimo quadragesimo secundo Pontificatus Nostri Anno Secundo.

DECRETUM VII.

Super Clausura Religiosorum.

REgularis disciplinæ observantiam ante etiam, quam & Generalium ac Particularium alicujus Nationis, aut Provinciæ Conciliorum decretis confirmaretur, & Romanorum Pontificum Prædecessorum nostrorum legibus sanctionibusque præscriberetur, quoad vetitum Mulieribus quibuscumque, etiam consanguineis intra quorumcumque religiosorum Virorum Clausuram ingressum tam integerrime custoditam fuisse constat; ut, ne dum feminis quibuscumque, sed masculis quoque, non tam ad Monasteriorum claustra seu septa, quam ad ipsa eorumdem Monasteriorum Oratoria, & Ecclesias nullus patuerit aditus, & accessus; quin imo sub gravissimis pœnis fuerit interdictus; ne scilicet, ut inquit S. Gregorius PP. I. Prædecessor noster, in servorum Dei secessibus occasio præbeatur popularibus conventibus, & simpliciores ex hoc animas plerumque, quod absit, in scandalum trahat. Hujusmodi autem regularis disciplinæ observantia, etsi pro temporum varietate ac necessitate tot tantasque subiit vices, ut iidem Prædecessores nostri aditum & accessum ad publicas Monasteriorum Ecclesias dumtaxat sive masculis, sive feminis Sacrosanctum Missæ Sacrificium audiendi, Prædicationibus Verbi Dei interessendi, & Sacramentum Sanctissimæ Eucharistiæ sumendi, ac peccata sua confitendi causa, sine tamen Parochorum præjudicio, interdum concesserint, vicissim tamen ipsi Prædecessores nostri tam ante Concilii Tridentini decreta, quam post eorumdem decretorum promulgationem denuntiationemque providis saluberrimisque constitutionibus ordinationibusque sub pœna etiam excommunicationis latæ sententiæ feminis quibuscumque aditum ingressumque hujusmodi intra Monasteriorum clausuram interdixerunt. ,, Quo- ,, niam autem, sicut dolentes accepimus, alii quidem Apo- ,, stolicas leges ac præcepta hujusmodi vel ausu temerario ,, parvipendentes, vel ad eorum arbitrium interpretantes, ,, feminis quibuscumque aditum ingressumque tam manife- ,, ste ac tanta solemnitate vetitum permittunt; alii vero ,, privilegia, indulta, prærogativas, facultates, licentias, ,, & alias quocumque pacto excogitatas concessiones sibi si- ,, ve a jure, sive ab homine factas & impertitas, seu fa- ,, cta & impertita, ac quorumcumque munerum, dignita- ,, tum, ac præeminentiarum ratione debitas seu debita ar- ,, rogantes, prætendentes, obtendentesque, feminas quasli- ,, bet intra Monasteriorum claustra, septa, cœnacula, cu- ,, bicula, aliasque officinas aut admitti ac recipi finunt ,, mandantque, aut una secum ducunt; alii denique sub ,, pietatis ac religionis prætextu, cum supplicationes sive ,, cum Sanctissimo Eucharistiæ Sacramento, sive cum ,, sacris Sanctorumque Reliquiis, Statuis, & Imagini- ,, bus per claustra, septa, & alia Monasteriorum loca ,, de more, ut asserunt, habentur, sine ullo prorsus ,, discrimine masculos & feminas supplicationes hujusmo- ,, di per eadem loca sequi & comitari licitum, quin imo, ,, ut Indulgentias lucrari valeant, necessarium esse osten- ,, dunt: Hinc est, quod, Nos, qui, dum in minoribus essemus, quamplurimos hujusmodi abusus compertos habebamus, in hac sublimi Sacrosancti Apostolatus specula constituti, non tam assiduis nonnullorum aliarum Ecclesiarum Antistitum documentis, quam justis etiam Superiorum, aliorumque Virorum ex religiosis Ordinibus Dei honorem, & instituti sui disciplinam zelantium expostulationibus de antedictis similibusque abusibus in dies admonemur, ut opportunum ac securum iisdem abusibus tollendis, quantum cum Domino possumus, remedium afferamus; auctoritate Apostolica, tenore præsentium primum quidem omnes, & singulas *Constitutiones* Sanctionesque a Romanis Pontificibus Prædecessoribus nostris tam ante, quam post Concilii Tridentini decreta super Clausura Monasteriorum quorumcumque religiosorum Virorum editas *renovamus*, & *confirmamus*; nec non in posterum ab omnibus & singulis, ad quos spe-

spectat, & in futurum spectabit, sub iisdem pœnis in Constitutionibus Sanctionibusque eorumdem Prædecessorum nostrorum Romanorum Pontificum, & decretis ejusdem Concilii Tridentini contentis inviolabiliter observandas esse statuimus, decernimus, præcipimus atque mandamus. Deinde motu proprio & ex certa scientia ac matura deliberatione nostris, deque Apostolicæ potestatis plenitudine earumdem præsentium tenore *omnia, & singula indulta*, privilegia, prærogativas, facultates, licentias, & quocumque alio pacto nuncupatas concessiones omnibus & singulis quibuscunque Ecclesiasticis personis quacumque auctoritate, dignitate, honore, præeminentia ac jurisdictione fungentibus, etiam Venerabilibus Fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus, sive singulis, sive eorumdem Cardinalium Congregationibus, etiam de Latere Legatis, sive qui Provinciis, & Legationibus Status nostri Ecclesiastici pro tempore aligendum, vel electum, Reges, & Reginas illustres, aliasque summas Potestates, prout rerum conditio postulaverit, mitti & ablegasi contigerit; sive, qui, licet aliarum insignium Ecclesiarum Antistites, tamen tamquam Apostolicæ hujus S. Sedis Legati de Latere alias nuncupati & habiti sunt, & fortasse habentur, aut haberi & esse prætendunt, & in posterum habendi sunt: sive Ordinarii, sive Extraordinarii nostri, & ejusdem Apostolicæ Sedis ubicumque etiam ad ipsos Imperatorem, & Reges, ac summas Potestates Nuntii, sive Inter-Nuntii resident; ac demum quibuscumque aliis quocumque nomine & expressione nuncupatis personis quocumque tempora a quibusvis, etiam ab ipsis Romanis Pontificibus Prædecessoribus nostris quacumque de causa, occasione, titulo, colore, & prætexta per quascumque Apostolicas sive in simili forma Brevis, sive sub Plumbo expeditas literas sub quibuscumque verborum formis facta, data, concessa & impertita, sive factas, datas, concessas & impertitas super hujusmodi accessu & ingressu *revocamus, abolemus, annullamus atque irritamus*, nec non a datarum earumdem præsentium die revocata, abolita, annullata & irrita, ac nullius prorsus momenti ac vigoris esse, & fore, neminique cuilibet quocumque tempore suffragari statuimus, decernimus, & declaramus; quemadmodum etiam statuimus, decernimus, & declaramus quemlibet, omnium antedictorum, etiam speciali mentione dignorum, quacumque facultate hujusmodi temere uti audentem, ipso facto absque ulla alia declaratione pœnas & Ecclesiasticas censuras, a quibus, prætee quam a Nobis & pro tempore existente Romano Pontifice, nisi in Mortis articulo, absolvi possit, incurrere & incursum esse, licentiamque hujusmodi cuicumque concessam nullo modo suffragari, atque nullius momenti perinde, ac si minime concessa fuisset, ipso facto fore, & haberi, ac pœnas & censuras Ecclesiasticas ipso etiam facto, ut præmittitur, per contrafacientem incurri & incursas esse. Decernentes easdem præsentes litteras, & in eis contenta quæcumque, etiam ea eo quod quicumque in præmissis interesse habentes, seu habere quomodolibet prætendentes cujusvis status, gradus, ordinis, præeminentiæ & dignitatis existant, seu alias specifica & individua mentione & expressione digni illis non consenserint, nec ad ea vocati, citati, & auditi, causæque propter quas præsentes emanarint, sufficienter adductæ, verificatæ, & justificatæ non fuerint, aut ea alia qualibet etiam quantumvis juridica & privilegiata causa, colore, prætextu & capite, etiam in corpore juris clauso, etiam enormis enormissimæ & totalis læsionis, nullo unquam tempore de subreptionis, vel obreptionis, aut nullitatis vitio, aut intentionis nostræ, vel interesse habentium consensu, aliove quomodolibet, etiam quantumvis magno & substantiali, ac incogitato & inexcogitabili, individuamque expressionem requirente defectu notari, impugnari, infringi, retractari, in controversiam vocari, aut ad terminos juris reduci, seu adversus illas apertionis oris, restitutionis in integrum, aliudve quodcumque juris, facti, vel gratiæ remedium intentari, vel impetrari, aut impetrato, seu etiam motu scientiæ & potestatis plenitudine paribus concesso vel emanato quempiam in judicio, vel extra illud uti, seu se juvare ullo modo posse; sed ipsas præsentes literas semper firmas validas & efficaces existere & fore suosque plenarios & integros effectus sortiri & obtinere, ac ab illis, ad quos spectat, & pro tempore quandocumque spectabit inviolabiliter & inconcusse observari; sicque & non alites in præmissis per quoscumque Judices Ordinarios & Delegatos, etiam Causarum Palatii Apostolici Auditores, ac S. R. E. Cardinales, etiam de Latere Legatos, & Sedis prædictæ Nuntios, aliosve quoslibet quacumque præeminentia, & potestate fungentes, & functuros, sublata eis, & eorum cuilibet quavis aliter judicandi & interpretandi facultate, & auctoritate, judicari & definiri debere, ac irritum & inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus præmissis, ac quatenus opus sit, nostra, & Cancellariæ Apostolicæ regula de jure quæsito non tollendo, aliisque Constitutionibus & Ordinationibus Apostolicis, nec non quibusvis, etiam juramento confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis statutis & consuetudinibus, ac usibus & stylis, etiam immemorabilibus, privilegiis quoque, indultis, & literis Apostolicis prædictis, aliisque quibuslibet personis, etiam quacumque Ecclesiastica, vel mundana dignitate fulgentibus, & alias quomodolibet qualificatis, ac specialem expressionem requirentibus sub quibuscumque verborum tenoribus & formis, ac cum quibusvis etiam derogatoriarum derogatoriis, aliisque efficacioribus efficacissimis & insolitis clausulis, irritantibusque, & aliis decretis, etiam motu scientia & potestatis plenitudine similibus, ac consistorialiter, & alias quomodolibet in contrarium præmissorum concessis, editis, factis, ac pluries iteratis, & quantiscumque vicibus approbatis, confirmatis & innovatis. Quibus omnibus & singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus specialis, specifica, expressa & individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes mentio, seu quævis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret, tenores hujusmodi, ac si de verbo ad verbum, nihil penitus omisso, & forma in illis tradita observata exprimerentur & insererentur, præsentibus pro plene & sufficienter expressis & insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris, ad præmissorum effectum hac vice dumtaxat specialiter & expresse derogamus, ac derogatum esse volumus, cæterisque contrariis quibuscumque. „ Ceterum per „ præsentes non intendimus derogatum esse iis concessionibus, quæ ad favorem quarumcumque Nobilium feminarum ex eo, quod sive earumdem Majores, ac pro tempore existentes de familia fuerint & habeantur Fundatores, vel insignes Benefactores illius Monasterii, intra cujus claustra vel septa feminas etiam de familia ingredi vel concessum, vel cautum esse sibi voluerunt, & de concessione hujusmodi confirmationem ab Apostolica hac Sancta Sede obtinuerunt; sive feminæ hujusmodi sint Consanguineæ & Affines eorum, qui sunt Domini in Temporalibus locorum, in quibus Monasteria sita reperiuntur, & quacumque legitima tituli vel consuetudinis causa & occasione ingressu hujusmodi de præsenti gaudent, factæ & impertitæ fuerunt; dummodo concessiones hujusmodi per Apostolicas in simili forma Brevis, vel sub Plumbo desuper expeditas literas dumtaxat, & non aliter omnino factas & impertitas fuisse prius Ordinariis locorum Antistitibus vel Præsulibus per legitima & authentica documenta constare fecerint; & dummodo nec vagandi, nec otiandi, nec comedendi cœnandique, nec per ambulacra, cubicula, cœnacula, aliaque loca & officinas discurrendi causa, sed ad Ecclesias accedendi, Sacrosanctum Missæ Sacrificium audiendi, aliaque erga Deum pietatis officia & opera exercendi studio ingrediantur; & dummodo de earum adventu & ingressu interdiu & opportune faciendo Superiores pro tempore existentes certiores fiant, ad hoc, ut absque fratrum incommodo & offensione, recto tramite ad Ecclesiam pergatur, & alia de jure servanda serventur. Volumus autem, ut earumdem præsentium literarum transsumtis, &c. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die tertia Januarii millesimo septingentesimo quadragesimo secundo Pontificatus Nostri Anno Secundo.

DECRETUM VIII.

Super Matrimoniis Hæreticorum.

Matrimonia, quæ in locis fœderatorum Ordinum dominio in Belgio subjectis iniri solent, sive inter Hæreticos ex utraque parte; sive inter Hæreticum ex una parte Virum, & Catholicam Fœminam ex alia, aut viceversa, non servata forma a Sacro Tridentino Concilio præscripta, utrum valida habenda sint, nec ne, diu multumque disceptatum est, animis Hominum, ac Sententiis in diversa distractis: Id quod satis uberem anxietatis, ac periculorum sementem per multos annos subministravit, quum præsertim Episcopi, Parochi, atque illarum Regionum Missionarii nihil certi hac super re haberent, nihil vero inconsulta Sancta Seda auderent statuere, ac declarare. Cum autem proximè evolutis annis in tam ancipiti, gravique causa Apostolicæ Sedis judicium vehementius exposceretur, urgeretque id imprimis vigilantissimus Iprensis Episcopus, dum pro debito Officii sui, & sua erga Beati Petri Cathedram observantia de Ecclesiæ sibi concreditæ statu ad Romanum Pontificem referebat, ponendumque omnino esse tam prolixæ dubitationi finem gravissimis verbis, ac rationibus persuaderet: Clemens XII. id temporis Romanus Pontifex, qui rei gravitatem, quanti oportebat, æstimaret, Sacræ Congregationi Eminentiss. Cardinalium Concilii Tridentini Interpretum in mandatis dedit, ut de tota controversia diligenter more suo cognosceret. In re itaque tanti momenti volens eadem Sacra Congregatio quam

accuratissime procedere commissæ sibi cognitionis initium ab exquisitis aliorum quoque Belgii Episcoporum relationibus, atque Sententiis, quas desuper explorari fategit, petendum duxit, eodemque tempore audire voluit præstantes aliquot hujus Almæ Urbis Theologos, quibus injunxit, ut rem totam ea, qua decet, maturitate discuterent, suamque opinionem proferrent. At dum hæc maxime agerentur, supersedendum per aliquot Menses fuit ab istiusmodi Causæ expeditione propter viduitatem, quæ intercidit Romanæ Ecclesiæ, donec ad Summum Pontificatum feliciter evectus Sanctissimus D. N. BENEDICTUS XIV. inter primas Regiminis suæ curas, Causæ hujus cognitionem repeti jussit a memorata Sacra Congregatione Concilii, quam voluit coram se haberi, ut, auditis Eminentissimorum Patrum Sententiis, ipse demum quid hac re tenendum foret, supremo suo pronunciaret oraculo. Cum igitur Congregatio præfata sub die 13. Maii currentis anni 1741. coram Sanctitate Sua fuerit habita, idem Sanctissimus D. N., spatio aliquo temporis ad rem secum expendendam accepto, hanc nuper declarationem, & instructionem exarari præcepit, qua, veluti certa regula, ac norma, omnes Belgii Antistites, Parochi, earumque Regionum Missionarii, & Vicarii Apostolici deinceps in hujusmodi negotiis uti debeant.

Primo scilicet, quod attinet ad Matrimonia ab Hæreticis inter se in locis fœderatorum Ordinum dominio subjectis celebrata, non servata forma per Tridentinum præscripta, licet Sanctitas Sua non ignoret, alias in casibus quibusdam particularibus, & attentis tunc expositis circumstantiis, Sacram Congregationem Concilii pro eorum invaliditate respondisse, æque tamen compertum habens nihil adhuc generatim, & universe super ejusmodi Matrimoniis fuisse ab Apostolica Sede definitum, & alioquin oportere omnino ad consulendum universis Fidelibus in iis locis degentibus, & plura avertenda gravissima incommoda, quid generaliter de hisce Matrimoniis sentiendum sit, declarare, negocio matura perpenso, omnibusque rationum momentis hinc inde sedulo libratis, declaravit, statuitque Matrimonia in dictis fœderatis Belgii Provinciis inter Hæreticos usque modo contracta, quæque imposterum contrahentur, etiamsi forma a Tridentino præscripta non fuerit in iis celebrandis servata, dummodo aliud non obstiterit canonicum impedimentum, pro validis habenda esse; Adeoque si contingat, utrumque Conjugem ad Catholicæ Ecclesiæ sinum se recipere, eodem, quo antea, conjugali vinculo ipsos omnino teneri, etiamsi mutuus consensus coram Parocho Catholico ab eis non renovetur; Sin autem unus tantum ex Conjugibus sive masculus, sive fœmina convertatur, neutrum posse, quamdiu alter superstes erit, ad alias nuptias transire.

Quod vero spectat ad ea Conjugia, quæ pariter in iisdem fœderatis Belgii Provinciis, absque forma a Tridentino Statuta contrahuntur a Catholicis cum Hæreticis, sive Catholicus Vir Hæreticam Fœminam in Matrimonium ducat, sive Catholica Fœmina Hæretico Viro nubat, dolens imprimis quam maxime Sanctitas Sua, eos esse inter Catholicos, qui insano amore turpiter dementati ab hisce detestabilibus Connubiis, quæ S. Mater Ecclesia perpetuo damnavit, atque interdixit, ex animo non abhorrent, & prorsus sibi abstinendum non ducunt, laudansque magnopere zelum illorum Antistitum, qui severioribus propositis spiritualibus pœnis Catholicos coercere student, ne Sacrilego hoc vinculo se se Hæreticis conjungant, Episcopos omnes, Vicarios Apostolicos, Parochos, Missionarios, & alios quoscumque Dei, & Ecclesiæ fideles Ministros in iis Partibus degentes serio, graviterque hortatur, & monet, ut Catholicos utriusque sexus ab hujusmodi nuptiis in propriarum Animarum perniciem ineundis, quantum possint, absterreant, easdemque Nuptias omni meliori modo intervertere, atque efficaciter impedire satagant. At, si forte aliquod hujus generis Matrimonium, Tridentini forma non servata, ibidem contractum jam sit, aut imposterum (quod Deus avertat) contrahi contingat, declarat Sanctitas Sua, Matrimonium hujusmodi, alio non concurrente canonico impedimento, validum habendum esse, & neutrum ex Conjugibus, donec alter eorum supervixerit, ullatenus posse sub obtentu dictæ formæ non servatæ novum Matrimonium inire; Id vero debere sibi potissime in animum inducere Conjugem Catholicum sive Virum, sive Fœminam, ut pro gravissimo scelere, quod admisit, pœnitentiam agat, ac veniam a Deo precetur, coneturque pro viribus alterum Conjugem a vera Fide deerrantem ad gremium Catholicæ Ecclesiæ pertrahere, ejusque Animam lucrari, quod porro ad veniam de patrato crimine impetrandam opportunissimum foret, sciens de cetero, ut mox dictum est, se istius Matrimonii vinculo perpetuo ligatum iri.

Ad hæc declarat Sanctitas Sua, ut quidquid hactenus sancitum, dictumque est de Matrimoniis sive ab Hæreticis inter se, sive inter Catholicos, & Hæreticos initis in locis fœderatorum Ordinum dominio in Belgio subjectis, sancitum, dictumque intelligatur etiam de similibus Matrimoniis extra fines Dominii eorumdem fœderatorum Ordinum contractis ab iis, qui addicti sunt Legionibus, seu Militaribus Copiis, quæ ab iisdem fœderatis Ordinibus transmitti solent ad custodiendas, muniendasque Arces conterminas, vulgo dictas *de Barriera*; Ita quidem, ut Matrimonia ibi præter Tridentini formam, sive inter Hæreticos utrinque, sive inter Catholicos, & Hæreticos inita valorem suum obtineant, dummodo uterque Conjux ad easdem Copias, sive Legiones pertineant; Et hanc declarationem vult Sanctitas Sua complecti etiam Civitatem Mosæ Trajectensis a Republica fœderatorum Ordinum quamvis non jure dominii, sed tantum oppignorationis, ut ajunt, nomine possessam.

Tandem circa Conjugia, quæ contrahuntur, vel in Regionibus Principum Catholicorum ab iis, qui in Provinciis fœderatis domicilium habent, vel in fœderatis Provinciis ab habentibus domicilium in Regionibus Catholicorum Principum, nihil Sanctitas Sua de novo decernendum, aut declarandum esse duxit, volens, ut de iis, juxta canonica Juris communis principia, probatasque in similibus casibus alias editas a Sacra Congregatione Concilii resolutiones, ubi disputatio contingat, decidatur; & ita declaravit, statuitque, ac ab omnibus imposterum servari præcepit. Die 4. Novembris 1741.

D E C R E T U M IX.

Super Dispensationibus in Matrimoniis.

AD Apostolicæ servitutis Nostræ ministerium pertinet sedula invigilare cura, ut dispensationes super gradibus affinitatis, seu consanguinitatis, intra quos matrimonia contrahi prohibentur, vel super aliis a Sacris Canonibus statutis impedimentis, nisi ex debitis causis non concedantur, & omnia inde amoveantur unde nota aliqua ab improbis aspergi possit nomini, ac decori Romanæ Ecclesiæ cui licet immerito Divina benignitate præsidemus.

Sane quidem ad dispensationes obtinendas ab iis, qui eas postulant, in supplici libello causæ pro illis consequendis exprimi solent, quæ si ejusmodi fuerint, ut juxta canonicas Sanctiones, & prudens Ecclesiasticæ Provisionis arbitrium locus ad dispensandum esse videatur, dispensatio concedi solet, ejusque executio Ordinario, ut plurimum committi, cui onus incumbit diligenter inquirere, an causæ expositæ veritate nitantur, ut, veris illis existentibus, gratia executioni demandetur, secus vero, si causæ nullatenus veritati consentaneæ sint; si autem contingat ob causas minime veras existentes, ut dispensatio executioni non tradatur, qui eam impetrarunt, apud negotiorum Gestores, seu Literarum Apostolicarum Expeditores conqueruntur, a quibus nonnunquam responderi solet executionem perperam, & injuria denegatam fuisse, quia expressio causarum, earumque verificatio in dispensationibus, non est aliquid substantiale, sed formalitas quædam, & Forensis styli consuetudo: quod non minus veritati adversatur, quam executionis ordinem ac modum bene, ac prudenter constitutum subvertit; „ cum expressio causarum earumque verificatio ad substantiam, & validitatem dispensationis pertineat, illisque deficientibus, gratia nulla ac „ irrita sit, nullamque executionem mereatur.

Id autem ut plurimum evenit in dispensationibus, in quibus apponi solet clausula: *Et Oratoribus vitæ periculum immineret*, quæ cum sæpe in dispensationibus in primo, & secundo, vel in secundo gradu, & in nonnullis aliis canonicis impedimentis sine ulla ratione, causa, & veritate expressa reperiatur, Ordinarii Locorum, qui cautius, & accuratius se gerunt, nisi vitæ periculum immineat, dispensationem exequi recusant; alii vero, fortasse falso rumore inducti, quod hujusmodi clausula sit mera formalitas, indulgentius quam necesse est procedentes, periculo vitæ neque argumentis probabilibus verificato, eoque Oratoribus saltem verisimiliter imminere comperto, gratiam dispensationis exequuntur.

S. M. Prædecessor Noster Pius PP. V. in sua Constitutione per viam Motus proprii expedita, & publicata sub die v. Decembris anno MDLXVI., cujus initium est: *Sicut accepimus:* „ decrevit, omnes & singulos Procuratores tam Officii Sacræ Pœnitentiariæ, seu contradictarum, quam alios quoscumque Sollicitatores, & Scriptores, qui veritatem facti a narratione, quam ab ipsius „ Partibus habuerunt, quoad substantialia, & qualitates „ necessario exprimendas diversam faciunt, seu quomodo „ intervertunt, aut immutant, aut depravant, & per subreptionem, & obreptionem gratias a Romanis Pontificibus extorquent, pœnam falsi incurrere, & ea puniri „ omnino debere.

Hujusmodi autem constitutio quamquam videatur pertinere dumtaxat ad Procuratores, Sollicitatores, & Scriptores Officii Sacræ Pœnitentiariæ, ubi per id temporis matrimoniales dispensationes etiam in foro externo concedi solebant, nihilo-

nihilominus pro Pastorali Nostra, & Paterna ex Alto Nobis commissa hortamur, monemus, ac præcipimus omni„bus, & singulis negotiorum Gestoribus, Procuratoribus, & Expeditoribus Literarum Apostolicarum, etiam Datariæ Nostræ, ut cum supplices preces pro aliqua matrimoniali dispensatione porrecturi sunt, id primum ante omnia agant, ut plenam atque exactam facti notitiam assequi curent, sciscitantes ab ipsis Oratoribus, an hæ & illæ causæ adsint, ex quibus sciunt dispensationem concedi solere in hoc vel illo gradu, deinde in supplici libello facti speciem nitide, ac sincere exponent, caveantque diligenter, ne illam aliquatenus in rebus substentialibus alterent, immutent, invertant, corrumpant, sed strictè adhæreant iis, quæ ab Oratoribus sibi exposita fuerunt, & multo magis abstineant, ne quid falsi aut ficti proprio ingenio inventum vel excogitatum ad gratiam dispensationis facilius obtinendam in precibus obtrudant; demum præ oculis habentes, se operam suam in Ecclesiasticis negotiis in hac Alma Urbe exhibere, ubi Cathedra veritatis est, ipsam solam ament, & sectentur veritatem, non lucrum, aut gratiam, & favorem supplicantium, diligenterque videant, ne mendacii aut erroris merito argui cum animæ suæ detrimento possint falso, & perperam afferentes causas, earumque verificationes ex provida Nostrorum Prædecessorum dispositione in hujusmodi gratiis ad Ecclesiasticæ disciplinæ vigorem, & Canonicarum legum, & Apostolicarum Constitutionum voluntatem servandam exponi, & respective demandari solitas, vanas, & superfluas esse, & tanquam inanes Curiæ formalitates parvi aut nihili esse faciendas.

Præterea hujusmodi graves abusus, quibus honor, & decus hujus Almæ Urbis dehonestatur, & Sedis Apostolicæ splendori, ac dignitati officitur, penitus abolere cupientes: motu proprio, ex certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine præfatam „ Constitutionem s. m. Pii V. Prædecessoris Nostri extendimus, dilatamus, ac producimus ad omnes prædictos negotiorum Gestores, Procuratores, & Expeditores literarum Apostolicarum, cujuscumque status, gradus, ordinis, & conditionis, & quocumque indulto, privilegio, & dignitate munitos, & quatenus opus sit, eam de novo ferimus, statuimus, & innovamus, volentes, ac decernentes, ut in omnibus superius expressis casibus pœna falsi contra Delinquentes locum habeat, sine tamen præjudicio obligationis refundendi expensas Oratoribus, qui ob illorum culpam ejusmodi dispensationes, quæ executioni demandari nequeunt, obtinuerunt.

Denique omnes, & singulos Venerabiles Fratres Nostros Archiepiscopos, Episcopos, & Locorum Ordinarios, cæterosque „ Executores Literarum Apostolicarum, quibus hujusmodi dispensationum executio committi solet, enixe rogamus, & obsecramus, ut sedulo ac diligenter attendant; priusquam dispensationis gratiam exequantur, an causæ in Apostolicis literis expressæ, & quarum verificatio eorum curæ, & vigilantiæ a Sede Apostolica commissa est, veræ ne, an secus existant, an potius Sedi Apostolicæ falsum expositum, & veritas reticita fuerit; qua super re eorum conscientiam oneramus. Et quoniam in iisdem Apostolicis literis super dispensationibus in gradibus prohibitis, aliisque præfatis impedimentis nonnulla observata sunt, quæ negotium Executoribus quandoque exhibere, & scrupulos eorum animis ingerere solent, Apostolicæ Nostræ sollicitudinis erit, ea dilucidius, & apertius in iisdem dispensationum literis Apostolicis exponere, ac declarare, ut omni dubitatione sublata, & causis coram Executore hujusmodi probationum genere probatis, quo de illarum veritate moraliter certus reddatur, Apostolicæ literæ matrimonialium dispensationum sine ulla hæsitatione ad debitam executionem deduci possint.

Mandamus quoque, & injungimus dilecto filio Pompejo Tituli Sancti Eusebii Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbytero Cardinali Aldrovando nuncupato Prodatario Nostro, ejusque Successoribus Datariæ Apostolicæ Prodatariis, seu Datariis pro tempore existentibus, ut in præmissis reos, & culpabiles repertos pœna falsi, ut præfertur, punient, cum potestate citandi, etiam per edictum, constito summarie de non tuto accessu, aliaque dicendi, & faciendi in præmissis necessaria, seu quomodolibet opportuna. Non obstantibus Constitutionibus Apostolicis, statutis, & consuetudinibus, & quibusvis privilegiis quibuscumque personis etiam speciali mentione dignis, datis &c. Datum Romæ apud S. Mariam Majorem quinto Cal. Martias anno Incarnationis Dominicæ millesimo septingentesimo quadragesimo primo Pontificatus Nostri anno secundo.

Casus reservati in Synodo Neapol. sine Excommunicatione.

I. Blasphemantes Deum, vel B. Virginem ex perversa consuetudine coram pluribus supra quatuor. II. Exercentes peccatum Sodomiæ, vel cum Brutis coeuntes: ita tamen ut in his luxuriæ casibus tantum masculi comprehendantur. III. Confessarii omnes, etiam Curati, ad obscœna quaslibet personas sibi frequenter confitentes, licet non immediate post vel ante Confessionem, inducentes, seu sollicitantes, vel cum iis quomodolibet impudice tractantes. IV. Medici, qui visitantes in lecto infirmos, post tres dies a visitatione non curaverint, ut prædicti infirmi peccata sua idoneo Confessario confiteantur, aut alias non deseruerint, secundum terminos Constitutionum S. Pii V. & Innocentii XI. V. Debitores quorumlibet piorum locorum, sive eorundem debitorum Administratores, si intra mensem, etiam extrajudicialiter, requisiti a Rectoribus, Procuratoribus, seu Administratoribus dictorum locorum, reditus, & census non solverint. VI. Non absolvantur Concubinarii, & Concubinæ, etiamsi excommunicationis sententia in eos lata non fuerit, nisi facta reali separatione & tori, & domus, per duos se menses continuerint; vel nisi certo, aut valde probabiliter constet factos physice, vel moraliter impotentes ad reincidendum, aut paulo post esse inter se matrimonium contracturos. VII. Omnes utriusque sexus, qui e Dominica Palmarum, usque ad diem Ascensionis Domini inclusive, Paschalis Communionis præcepto in Cathedrali, vel propria Parochia non satisfecerint, Interdicti pœnam ex cap. *Omnis utriusque sexus, de Pœnit. & remiss.* ipso facto incurrunt, a Nobis, sive facultatem a reservatis absolvendi a Nobis, vel Vicario nostro Generali habentibus, tantummodo relaxandam, dummodo non fuerint nominatim denuntiati.

Scriptos Casus ita nostro judicio reservamus, ut Confessariis omnibus, & etiam Parochis sit *omnino restricta facultas absolvendi ab iis, & non sint quoad illos approbati*, excepto tantummodo mortis articulo.

Monemus Parochos, & Confessarios omnes, ut, quamvis iis facultatem absolvendi ab aliis reservatis in hoc Capite contentis, & *a tribus* etiam *Casibus in Pagella Confessariorum expressis*; *Parochis* vero *absolvendi* insuper *Sponsos brevi contracturos*, & *qui Paschalis præcepto Communionis non satisfecerunt*, concedamus: graviter tamen ipsi admoneant pœnitentes hujusmodi de gravitate peccati, & graviora satisfactionis opera imponant. Præterea declaramus, a locutione cum Monialibus, sive aliis, in Monasteriis degentibus de rebus obscœnis, aliisque, ut dictum est, actibus impudicis, nunquam intelligi concessam, nisi facta fuerit expressa mentio de ea. Similiter declaramus, sine speciali concessione nostra non censeri concessam facultatem absolvendi a casu *Invitationum ad Ecclesias* Monialium, & Regularium quomodolibet exemtarum, occasione quarumcunque functionum, cui Summus Pontifex voluit adnexam esse excommunicationem *Sibi*, & *Nobis tantum* reservatam. Nec a casu *expensarum* factarum a Monialibus, aliisque in Monasteriis, Conservatoriis, Collegiis, Domibusque Oblatarum degentibus, *ratione Officii*, in quibuscumque functionibus: cujus Absolutionem præcepit etiam Summus Pontifex esse *Nobis tantummodo* reservatam. Nec denique a cæteris Casibus, quibus est adnexa excommunicatio Summo Pontifici, & Nobis reservata. Ante decimum quartum ætatis annum completum neminem Censuris hisce, & Casibus comprehendi volumus. Confessariis omnibus non liceat in vim facultatis, quam obtinent, quempiam a Censuris absolvere, nisi audita integra Confessione, eundem Sacramentaliter etiam absolvent; secus ea nunc absolutionis præstitæ beneficium, sive reservationis ablationem irritam, & illicitam declaramus.

Casus reservati cum Excommunicatione.

I. Omnes utriusque sexus, & cujusvis status, aut dignitatis personæ, quæ Hæreticorum cujuscunque sectæ cœtus adeunt, in quibus conciones, & catechismi, aut quicunque eorum ritus, præsertim a S. Catholica Romana Ecclesia damnati exercentur, quoties hujusmodi exercitiis, quovis prætextu, & occasione; etiam simplicis curiositatis assistunt. II. Omnes personæ utriusque sexus, quæ vel per se vel per alium, Sanctissimo Altaris Sacramento, Chrismate, Oleo Sancto, sive quacunque alia re consecrata ad Veneficia, Divinationes, Sortilegia, aut ad alium usum quam fuerint ordinata, vel instituta, quomodolibet abutantur: Omnesque utriusque sexus, qui de prædictis ad prædictos fines aliquid sumserint, vel alicui dederint, aut datum acceperint, etiam abusu minime subsecuto. III. Omnes utriusque sexus personæ, quæ Dæmoni spondent obsequium, thus, & Sacrificia offerunt, quamvis absque errore intellectus. Insuper quæcunque, sive suo, sive alterius nomine, condunt aut cudere faciunt imagines, annulos, aut quodvis aliud artefactum, in quo Dæmonem constringant. IV. Venefici, & Veneficæ omnes, Necromantes, Divinatores, Sortilegi, Lamiæ, Striges, sive quovis alio nomine nuncupentur, ex utroque sexu, qui cum expressa Dæmonis invocatione, ad captandam dilectionem, vel odium concitandum, sive ad inveniendos thesauros, aut ad alium finem quemcunque, utuntur incantationibus, aliisque maleficiis;

sive etiam ligaturis, ut a naturali, & legitimo Matrimonii usu Conjuges avertant: aut scienter in præfatis cooperantes, aut quovis modo consentientes. Declaramus autem ex prædictis criminibus, in supradictis II. III. & IV. Casibus contentis, excommunicationem Nobis reservatam ipso facto incurrere non solum eos, qui sæpe, & ex arte hujusmodi criminibus operam dant, sed etiam eos, qui quomodocunque, etiam semel, ea perpetraverint. V. Loquentes sine nostra, vel Vicarii nostri Monialium licentia cum Monialibus, in Monasteriis etiam exemtis, vel cum aliqua, aut aliquibus earum, etiamsi sit Conversa, aut Novitia, sive educationis, sive alterius rei causa ibidem commoretur; conjunctis in primo, vel secundo Consanguinitatis gradu duntaxat exceptis. Declarantes, quod qui facultatem obtinuerit loquendi cum aliqua prædictarum, non possit data opera, & ex professo cum aliis loqui.

Insuper ii præsertim, qui cum aliqua ex prædictis, aut coram ipsis, tam in Monasteriis quam Conservatoriis seu Collegiis commorantibus, de rebus obscœnis, per verba, aut actus impudicos, præsentes egerint, absentes vero per literas, aut internuncios. Nec non viri, aut mulieres, sive intra, sive extra Monasterii, vel Conservatorii, aut Collegii claustra, ac septa, qui prædictas literas, vel mandata detulerint. VI. Omnes in Causa Criminali, aut Civili cum gravi damno alterius falsum deponentes, aut deponendum curantes, nec non inducentes ad falsum deponendum, falsisque testibus, depositionibus, instrumentis, scripturis, tam publicis quam privatis, quomodocumque utentes, directe, vel indirecte, in quavis Curia Civitatis, & Diœcesis Neapolitanæ. Item quicunque falsum aliquod impedimentum Matrimonii dolose objecerint; nec non consilium vel auxilium ad illud dolose objiciendum dantes. Falsificantes etiam cum gravi damno alterius, vel corrumpentes; falso, aut quæ falsum continent, conficientes Apochas, Syngraphas, vulgo *Fedi di credito, o Polizze notate in Fede*, sive Instrumenta, processus, aut Scripturas publicas, & authenticas, aut scienter his utentes, nec non mandantes aut cooperantes.

Similiter præsentantes falsum, fictum, aut fiduciarium Patrimonium, aut quomodolibet fraudulentum pro Ordinibus suscipiendis, etiam pro prima Clericali Tonsura: nec non constituentes, consulentes, aut quomodolibet concurrentes, sive cooperantes. Declaramus autem, quod Clerici præsentantes, quando ab excommunicatione absolvuntur, remanent ab exercitio susceptorum Ordinum suspensi; quam suspensionem nullus, nisi Nos personaliter, constituto reali Patrimonio, & causa discussa, relaxare valeat.

Præter hos, Actuarii, Subactuarii, Notarii, Scribæ, qui cum alterius Partis offensione, aut cum Reipublicæ, aut legalis justitiæ detrimento, dolose auctam, vel diminutam informationem capiunt, & sic dicta Testium scribunt; ac Nuncii, Cursores, aut alias nuncupati, qui in grave Tertii præjudicium falsum in acta referunt. VII. Confessarii omnes, etiam Parochi, ad inhonesta personam quamcunque, sive in actu Confessionis, sive ante, vel post immediate, aut prætextu, vel occasione Confessionis, etiam Confessione non secuta, vel extra Confessionem in Confessionalibus, sollicitantes, aut quomodolibet cum iisdem impudice tractantes. Respectu Regularium vero Censuram suspensionis ab audiendis Confessionibus, quam ipso facto incurrunt Nobis tantummodo reservamus. VIII. Pariter Confessarii omnes, etiam Parochi, attentantes prædictas personas, & quascunque alias, cum quibus extra antedictos casus, quomodolibet impudice versati fuerint, a peccatis quorum ipsi complices sint, nulliter absolvere: Qui omnes, etiam Regulares, etiam in Censuram suspensionis ab audiendis Confessionibus ipso facto incidunt, Nobis tantummodo reservatam. IX. Incestus cum conjunctis in primo, vel secundo gradu Consanguinitatis, vel Affinitatis. Mulieres autem, si vere sint pœnitentes, a quocunque Confessario a Nobis approbato absolvi possunt, gravi tamen imposita pœnitentia salutari; & dummodo occasio proxima facta sit salutaribus mediis moraliter remota. X. Qui contra dispositionem Sac. Canonum, Clericos, quos noverint, ad Forum seculare traxerint, etiam consentiente reo: extra casus hac in re tum in Bull. Cœn. Dom. tum in Martini V. Const. *Ad reprimendas*, S. Pontifici reservatos. XI. Homicidia, vel mutilationes membrorum in ipsis Ecclesiis, Cœmeteriis, aut Sacristia, aut publicis Oratoriis patrantes. XII. Conficientes cujuscumque generis venena in hominum perniciem; eadem scienter dantes, apponentes, vel quomodolibet propinantes; sive ad hoc qualitercunque cooperantes, vel consulentes, etiam non secuto effectu. XIII. Cujusvis conditionis personæ, quæ libros in Civitatem, vel Diœcesim introducunt, vel scienter introductos tradunt, aut traditos recipiunt, sive etiam de eadem Civitate, & Diœcesi extrahunt, priusquam a Deputatis nostris fuerint recogniti. Similiter Bibliopolæ, qui Bibliothecas emunt, non exhibito prius prædictis Deputatis emtorum librorum catalogo: Transgressores autem, etiam de nostra licentia nunquam absolvantur, quoad usque libros sine prædictis requisitis introductos, aut emtos, recognitioni subjecerint. Typographi similiter, & eorum Operarii, qui sine nostra, vel Vicarii nostri licentia libros aut cujuscunque generis folia imprimunt; præterea Auctores eorum, si typis mandent, vel quicunque mandari faciunt. XIV. Qui in Paschate non communicantes ab aliis dolose accipiunt schedulas, seu chartulas, quæ eo tempore distribui solent in Metropolitana, vel in Parochiis, ut fidem Parocho exhibeant de peracta Communione. Item illi, qui easdem non communicantibus quomodocunque accommodant in fraudem, aut utcunque cooperantes. XV. Falsarii monetarum, videlicet ii, qui monetas quomodocunque vitiant, nimirum, vel eas diminuendo, vel fundendo, aut imprimendo cum deteriori liga, aut sine legitimo Principis sigillo. XVI. Sponsi, & Sponsæ post contracta sponsalia etiam privata inter se, & ante matrimonium legitime celebratum, carnalem inter se copulam habentes; nec non parentes, consanguinei, & affines omnes, aut quicunque domus curam habentes; eandem carnalem copulam, vel Sponsorum cohabitationem, vel pernoctationem, etiam pro una vice, permittentes.

TRACTATUS IV.

De Conciliis.

§. I.

Quid, & quotuplex sit Concilium, quotque Synodalium Canonum classes.

SYnodi, vel Concilii nomine (eadem quippe res est) Patres nostri intellexerunt Sacerdotes, præsertim Episcopos in locum unum congregatos, ut caussas eas scilicet definirent, quæ ad Ecclesiæ, sive fidem, sive mores pertinerent. Neque audiendi Lutherani, iique inter recentiores Jansenianos perditissimi, qui novum Concilium, atque omnibus retro sæculis inauditum appellant, ubi non Episcopi, & Sacerdotes de fidei quæstionibus judicent, sed Laicorum turba. Vide Canum lib. 5. cap. 2. Bellarminum de Concil. lib. 1. cap. 5. & 16. & Illustriss. de Soissons documento Pastorali 2. §. 61.

Quod vero ad Conciliorum genera spectat, ea Gratianus 3. *dist. ca. Regula ea* bifariam partitur, in Generalia, & Provincialia, quibus Canus cap. 3. lib. 5. de *Locis Theologicis*, Episcopalia addit. Receptissima hodie divisio est, quæ Synodos in Generales, Nationales, Provinciales, & Diœcesanas tribuit. Generales dicimus, ad quas Romani Pontificis vocatione omnes, aut præcipua Christianorum Episcoporum pars, congregantur. Nationalia Concilia sunt, cum a Primate omnes unius regni, ac nationis Pontifices coguntur, uti quæ ab unius Provinciæ Episcopis a Metropolitano evocatis celebrantur, Provincialia consuevimus appellare. Tandem Diœcesana sunt Synodi Sacerdotum, quæ ab Episcopis singulis in sua Diœcesi haberi solent ob privatas singularum Ecclesiarum caussas.

Hac divisione posita, & omnium assensu approbata, altera assumitur Conciliorum, sive Generalium, sive Nationalium, sive Provincialium, sive Diœcesanorum, quædam esse congregata Romani Pontificis authoritate, alia vero non item. Rursum alia confirmata sunt ab eodem Romano Pontifice, alia vero non ab eo confirmata.

Tria autem in quolibet Concilio pertractari possunt, ea scilicet, quæ ad Fidem, mores, atque Ecclesiasticam disciplinam spectant. Quamobrem Conciliorum canones alii Fidei sunt, quibus nempe quæ credenda sint, quæque a fide abdicanda definiuntur; alii morum, qui quæ agenda sint, aut fugienda, docent; alii demum disciplinæ, quibus consuetudines ad Ecclesiarum regimen, & ordinem aptissimæ constituuntur.

§. II.

De vero usu Conciliorum in Morali Theologia.

CAnon I. Concilia omnia, quæ Romani Pontificis authoritate, nec congregata, nec confirmata sunt, errare in doctrina morum possunt, atque adeo certam fidem facere nequeunt eorum, quæ agenda sunt, aut effugienda.

Id sane invicta ratione demonstrari potest. Nam ejusmodi Concilia errare in fide possunt, ut a Cano, Bellarmino, Suario, aliisque Theologis demonstratum pridem est, ex certissimis Pontificum Romanorum, ipsorumque Conciliorum testimoniis. Quid ergo mirum, errare illa posse in morum doctrina? Sed ex tribus Provincialibus Conciliis exemplum profero. Matrimonium naturali, & Evangelica, aut certe hac altera lege dissolvi non posse, ne per adulterium quidem alterutrius conjugis, certum habet, firmumque Catholica Ecclesia. Adulterio tamen dissolvi posse conjugium, statuit Anglicana Synodus apud Bedam lib. 4. hist. cap. 5.

cap. 5. cui accedunt Suessionensis, & Vermeriensis sub Pipino Rege octavo sæculo celebratæ. Reddo Vermeriense Capitulum 2. *Si aliquis cum filiastra sua manet, nec Matrem, nec Filiam ipsius potest habere. Nec ille, nec illa Filiastra aliis se poterunt conjungere ullo unquam tempore. Attamen uxor ejus, si ita voluerit; si se continere non potest; si posteaquam cognovit, quod cum filia sua vir ejus fuit in adulterio, carnale commercium cum eo non habet, nisi voluntate abstinet, potest alii nubere.* Neque de adulterio hoc solum statuit Vermeriense Concilium. Audi quo progrediatur ejusdem Concilii Capitulum quintum: *Si qua mulier mortem viri sui consiliarit aliis hominibus, & ipse vir ipsius homines se defendendo occiderit, & hoc probare potest, ille vir potest ipsam uxorem dimittere, & si voluerit, aliam accipiat.*

Canon II. Concilia quæcumque, sed Generalia præsertim, quæ Pontificia auctoritate confirmata sunt, certissimam doctrinæ regulam præbent Morali Theologo. Inter Diœcesana Concilia a Romano Pontifice probata censetur Complutense sub Alphonso Carillo Archiepiscopo Toletano, ubi damnatus est Magister quidam Osomensis, qui falso de clavibus, & Sacramento Pœnitentiæ sentiebat. Inter Provincialia vero, & Nationalia, præter antiquiora illa Toletana, Arelatensia, Hispalensia, &c. licet non expresse, implicite tamen ab Ecclesia silentio suo probata, Ancyranum, Neocæsariense, Gangrense, Sardicense, Africanum, & Carthaginiensia a Leone IV. 20. dist. ca. de libellis confirmata habentur, atque ut ex recentioribus exemplum proferam, Turonense 1563. probavit Gregorius XIII. Ebredunense a. 1727. Benedictus XIII. Montis Libani Benedictus XIV. Ceterum veritatem hujus Canonis probant sacrarum controversiarum Scriptores, quos adi.

Canon III. Ex Conciliis, quæ probata quidem non sunt a Romano Pontifice, sed ne damnata quidem ab ipso fuerunt, probabile argumentum sumitur uti ad fidei dogmata suadenda, ita & ad doctrinas, quæ ad mores spectant stabiliendas. Hujus rei vel illud abunde magnum argumentum est, quod ex innumeris Conciliis ejusmodi paucissima reperiuntur, quæ a recta doctrina declinarint.

Canon IV. Conciliorum decreta, quæ ad disciplinam spectant, cave cum iis, quæ ad mores, confundas. Nam Canones morum varietati obnoxii haud sunt; contra Canones disciplinæ, pro locorum, ac temporum diversitate mutari possunt. Vide Thomassini egregium opus *de beneficiis, ac disciplina Ecclesiastica*, remque plane perspicies; ut mirum sit, vaniloquos quosdam nonnisi veterem disciplinam prædicare.

Consectarium I. Claudicat argumentatio ex disciplina Ecclesiastica regionis cujuspiam, aut vetustioris sæculi, si aut ubique illa recepta non sit, aut contraria lege abrogata fuerit. Hinc optime noster Author lib. 6. p. 1. num. 675. statuit cum S. Thoma, Suario, aliisque Theologis, licitum non esse *dare Communionem ad explorandam, aut suscipere ad probandam innocentiam*, etsi Vuormatiense Concilium olim præscripserit, ut, si in Monasterio furtum perpetretur, aut Episcopo imputetur scelus, Monachi communicent, dicentes: *Corpus Domini sit mihi ad probationem hodie*. Nam, ut mittam hoc Concilium Provinciale fuisse, neque a Pontifice approbatum, contrariis Romanorum Pontificum Constitutionibus ea lex deleta est.

Consectarium II. Aliquid in quapiam Diœcesi illicitum esse potest, quod in aliis liceat. Cum enim Episcopi in suis Diœcesibus singuli aliqua præcipere etiam sub gravi possint, ut certum est; facile fit, ut quis in sua Diœcesi aliquid statuat, quod alibi non vigeat. Sic in Diœcesibus Turonensi, & Burdigalensi ex Decreto Conciliorum synodalium, Turonensis ann. 1583. & Burdigalensis ann. 1582. non licet Fidelibus *a Missis Parochialibus diebus Dominicis, & Festivis abesse*. Nemo autem prudens hinc arguet, ne in aliis quidem Diœcesibus id licere.

Canon V. Conciliorum Decreta eo sensu, & more temporum, quibus conditi sunt, interpretabimur. Vide Sirmondum in Antirrhetico adversus Petrum Aurelium t. 4. Operum Paris. Edit. col. 270. & in altero Antirretico, in quo explanationem suam Canonis Antissiodorensis: *Non licet vitula, aut cervulo facere* pluribus argumentis confirmat.

Canon VI. Formulæ ipsæ Conciliorum ad stylum & barbariem sæculi, quo celebrata sunt, exigendæ erunt; neque enim *communia, impositio manuum*, aliaque id genus sexcenta, idem omnibus sæculis significarunt. Quamobrem Glossarium Cangii a Maurinis Patribus egregie locupletatum usui maximo esse poterit Morali Theologo, in Canones Conciliorum diligentius inquirere volenti.

Canon VII. Editiones Conciliorum sunt maxime consulendæ, quæ nostro ævo prodiere, Cossartii, inquam, & Labbæi, Harduini, & Coleti, ac Mansii. Nam in veteres, vel editorum incuria, vel subsidiorum ad illas emendandas defectu plura sphalmata irrepsere. Nota est eruditis controversia, quæ sæculo sextodecimo in Galliis efferbuit Sirmondum inter, & Larvatum Petrum Aurelium de genuina lectione primi Canonis Arausicani I. Concilii. Quid? Quod audendum quandoque aliquid; neque post tot Doctorum virorum labores dubitandum, quin aliqui Canones etiamnum male vexati sint, & correctoria manu indigeant. Quamobrem optimo consilio factum videmus ab eruditissimo Joanne Dominico Mansio, ut accessiones, emendationesque plurimæ suo studio, ac diligentia prodirent ad Labbeanam Conciliorum editionem Venetiis recusam locupletandam, & corrigendam. Cave autem potissimum, ne multum fidas Canonibus Conciliorum, quos Gratianus in suum Decretum ex depravatis utique libris intulit, sed illos cum majoribus illis, amplissimisque editionibus confer.

Canon VIII. Non omnia, quæ in Conciliis repereris ad mores spectantia, præcepta fuisse credito, sed eorum multa ex pio consilio prodiere; atque adhortationem magis sapiunt, quam præceptionem. Id maxime tenendum. Nam Moralis Theologi est inquirere, quid tuta conscientia fieri possit, non vero quid perfectius sit, & Christiano homine dignius. Quod si animadvertissent ex iis plures, qui *Theologias* ex PP. & Conciliis nostra ætate emiserunt in lucem, Casuistis invidiam conflaturi, non tam sæpe ab instituto Moralis Theologi aberrassent. Egregie monet Concilium Mediolanense V. p. 1. de his, quæ ad dies festos, & sacra tempora pertinent: *Quadragesimalibus, aliisque jejuniis, pœnitentiæ, & publicæ supplicationis diebus, fideles se vitæ disciplina severiore adstringunt, sanctisque institutis, & moribus sacro illi tempori convenientibus, se, suosque, qui Patresfamilias sunt, quam rectissime in omnes partes conforment.* Quid hac institutione præclarius? Nemo tamen Theologorum hæc in medium attulerit, ut probet, aut violati jejunii Ecclesiastici reum futurum, qui isthæc haud servarit. Inquirant interea alii in hanc propositionem P. Besombes, qui illo testimonio utitur t. 2. Tract. 1. cap. 4. art. 4. *Non solum jejunium Ecclesiasticum observandum est modo ab Ecclesia præscripto, sed etiam ea adjuncta observanda sunt* (præceptum ne, an consilium hæc significent quis divinet in ejusmodi libris?) *sine quibus jejunium non potest esse vel salutare, vel meritorium, vel virtuosum.* Disjunctio hæc *vel salutare, vel meritorium, vel virtuosum*, digna ne sit Theologo, non quæro, etsi scio, idem esse Theologis, actionem quampiam meritoriam ac salutarem esse. Illud libentius inquirerem, cur jejunium, *nisi motivo supernaturali assumptum fuerit, cumque aliis virtutibus Christianis conjunctum, atque adeo cum aliis mortificationibus, cum silentio, cum solitudine*, cum *vigiliis* (hæc enim adjuncta sunt, quæ ibidem observanda Besombes præscribit) *virtuosum* esse non possit, *virtuosum*, inquam eo sensu, qui meritum æternæ salutis non includat, & quem disjunctio illa *vel salutare, vel meritorium, vel virtuosum* palam indicat? Sed odiosa isthæc quæstio aliis fortasse videbitur, certe non hujus loci. Ad alia transeo.

APPENDIX I.

De Jure utroque Canonico, & Civili, deque ejus usu in Morali Theologia.

§. I.

Juris utriusque Canonici, & Civilis notitiam Theologo Morali necessariam esse.

Alvarus Pelagius Ordinis Minorum in libris *de planctu Ecclesiæ*, quos a se Compostellæ recognitos an. 1340. ipsemet scribit, ut lib. 11. cap. 20. *Recurrat ergo quilibet pro casibus ad Jurisperitos, non ad Religiosos, cum isti communiter ignorent canones.* Quæ sane ignorantia oppido turpis, noxiaque erat multis de caussis. Nam Cœlestinus Papa falsus c. *nulli*. dist. 38. pronunciat: *Nulli Sacerdotum* (multo igitur minus Confessariorum) *liceat canones ignorare.* Præterea (quod ex Augustino citatur de Pœnit. dist. 1. c. 1. §. *caveat*) *caveat spiritualis Judex, ut sicut non commisit crimen nequitiæ, ita non careat munere scientiæ. Oportet ut sciat cognoscere quidquid debet judicare, judiciaria enim potestas hoc postulat, ut quod debet judicare discernat.* At pene innumera sunt in Morali Theologia, quæ sine Canonum scientia definiri non possint. Ut si exempli caussa veniat in dubium, an hic, aut ille homo irregularis, vel excommunicatus, vel interdictus, aut suspensioni obnoxius? Item an delegatus possit subdelegare? An Episcopus in his, illisve possit dispensare? an Ecclesiæ Pastor rite sit electus? num Judex Ecclesiasticus caussam in judicio legitime definierit? In his, aliisque sexcentis hujus generis, Theologus insulsissimus erit, si absque Canonibus, atque Jurisperitis inconsultis sententiam ferre ausus fuerit. Plura vide apud Canum de Locis Theologicis lib. 8. cap. 6. Ineptit autem Jure Consultus Michael Ferro Manrique, qui Theologis litem intentat, quod ad quæstiones Juridico Morales excurrant, & Canones interpretentur. Cavillosum hominem bene commonones

tum dimisit P. Georgius Gobat in *Vindiciis Theologicis* Friburgi Helvetiorum editis an. 1654. quas vide sis.

Atque hinc constare puto, Juris quoque Civilis notitiam non utilem modo Theologo morali esse, sed & necessariam. Nam multæ sunt in Theologia morali, quæ ex Juris Civilis institutis pendent, neque aliter definiri possunt, quam legibus.

§. II.

De usu utriusque juris in Morali Thologia.

Illud heic primum officii nostri esset, ut quæ ad citationes legum pertinent, describeremus. At La-Croix id dudum tradidit *lib.* 1. *Tract.* 2. *num.* 878., ut ex hac parte nihil in eo desideres, quod in Besombes Theologia nonnulli suscipiunt, prædicantque. Si porro authores adieris, quos ille citat sub finem n. 879. multa disces ad usum utriusque juris in Morali Theologia maxima utilia.

Interea quæ nuper de usu Conciliorum præscripsimus, in jure Canonico, & Civili servanda quoque erunt. Exemplis rem confirmo. Canone VI. diximus, id maxime curandum, ut formulas Conciliorum ex temporis, quo illa celebrata sunt, usu, ac significatione, interpretemur. Id dictum esto de juris utriusque formulis. Lepidum est, quod pridem animadvertit Lamindus Pritanius, seu Ludovicus Antonius Muratorius, vir celeberrimus, in libro inscripto: *Riflessioni sopra il buon gusto part.* 2. *cap.* 7. Statuunt magni nominis Theologi, quibus assentitur Busembaum *lib.* 2. *cap.* 4. *dub.* 3. heic num. 92. Laico homini vetitam esse cum Acatholico de fide tractationem, idque ex jure probant. Legimus enim *cap. Quicumque* §. *inhibemus de Hæreticis* in 6. *Inhibemus quoque, ne cuiquam laicæ personæ liceat publice, vel privatim de fide catholica disputare*. At Canonem hunc Alexandri IV. perperam trahi ad hanc quæstionem, intellexissent viri illi cæteroqui doctissimi, si XIII. sæculo, quo Canon ille editus est, *Clerici*, & *Laici* nomina alio omnino sensu, quam quo a nobis hodie usurpantur, adhibita fuisse perpendissent. Clericus nempe is dicebatur, qui litteris eruditus esset; contra Laicus, qui litterarum plane rudis. Plura in hanc rem ibidem documenta illius ævi affert Muratorius; plura invenies apud Cangium in Glossario *Mediæ*, & *infimæ Latinitatis*. Quamobrem longe aliter Canon ille interpretandus, neque putandum, sæcularibus eo prohiberi disputationes cum infidelibus de nostris Religionibus, sed illiteratis, sive sæculares ii sint, sive Ecclesiastici, quos nos ex recepto apud nostrates vocabulo, *Clericos* dicimus. Id quidem non probarat Danieli Concinæ. *Quis* enim, ait ille T. I. *Theol. Dogm. pag.* 213., *dixerit Ecclesiam adhibuisse voces* Clericus, *vel Laicus juxta significatus peculiares cujusdam nationis, & plebis, juxta acceptiones varias adductas in Glossario Du-Fresne?* At nihil hac ratiuncula imbecillius. Galli, Itali, Angli (quod ex testimoniis constat a Muratorio, ac Du-Fresnio citatis) *Clerici*, & *Laici* nomina quo tempore Decretum Alexandri editum est, passim ad eruditum, indoctumve Virum significandum usurpabantur. Et mirabimur, Pontificem hoc *Laici* nomen sensu adhibuisse? Si enim Honorius III. *Cap. Ex parte de Cleric. conjug. litterati* nomine usus est, quo sacros homines a nobis *Clericos* dictos designaret, quidni ejusdem seculi Pontifex Alexander *Laici* nomine hominem sine litteris denotaverit?

Illud etiam Canone VII. statuimus, ut in veritatem Conciliarium sanctionum diligenter inquireremus, eas cum accuratis editionibus conferendo. Quid ad utrumque etiam jus, de quo agimus, in Moralibus materiis allegandum opportunius? Certe Cod. Theod. *de sententiis ex periculo recitatis*, vel in ipso hoc titulo mendum latere suspicatus est non injuria eruditissimus Sirmondus, qui *ex paticulo* legendum monet; Legem quoque *de nuptiis celebrandis* a Triboniano tentum non fabricatam, ac Theodosio perperam suppositam, idem Sirmondus *in quæstione triplici* sensit, etsi Jacobus Gothofredus germanam putet, atque Arcadio tribuit.

Præterea hæc tria præscribimus. Videndum I. num leges, quas proferimus, vel consuetudine, vel recentiore lege antiquatæ non sint? Tum enim eruditionis jactandæ caussa afferri poterunt, non autem ad conclusionem comprobandam. II. Considerandum, an jus Civile a Canonico sit emendatum, nec ne? III. In Decretis Pontificum duo cum primis distinguenda sunt cum Cano *de Locis Theol. lib.* 6. *cap.* 8. Unum est, tamquam intentio, conclusioque Decreti, idque nefas est erroris insimulare: alterum quasi ratio, & caussa a Pontifice reddita ejus rei, quam constituerit; quæ non necessaria quandoque esse potest, ac parum apta, & probabilis.

In Canonibus vero, quos in Decreto Gratiani repereris, ut alias monui, critice opus est. Nam bonus ille multa sine delectu, vel ex Apocryphis libris, aut certe corruptis interpolatisque exemplis hausit. Tandem in universum moneo, in jure Canonico citari Scripturas, Patres, Pontifices, Concilia. Quamobrem de textuum vel authoritate, vel sensu ex iis, quæ circa singulos hosce Theologicos locos statuimus, dijudicandum erit. Jurisperitorum quoque consensio, concorsque sententia, ubi de moribus Ecclesiasticis, deque Religionis cæremoniis, & officiis Ministrorum Ecclesiæ disseritur, quatenus hæc omnia disponuntur legibus positivis, Theologo magnam fidem facere potest, atque adeo debet, ut probat Canus *lib.* 8. *cap.* 7. & Gobat. *in Vindiciis Theologicis sect.* 15.

APPENDIX II.

De Libris Pœnitentialibus.

Canon I. Veterum Librorum Pœnitentialium utilis est lectio Confessariis ad aliqualem, ut loquitur Benedictus XIV. de *Synodo Diœcesana Lib.* XI. *c.* XI. *num.* V. proportionem servandam inter diversas peccatorum species, & pœnitentiam pro singulis imponendam; ac præterea ut iidem Confessarii inde argumentum desument ad aperiendum pœnitentibus admissorum scelerum gravitatem. Hinc in pluribus Synodis eorum lectio commendata. Confer Benedictum XIV. de Syn. *loc. cit. num.* VI.

Canon II. Veteres Libros Pœnitentiales magnificare, ut præsentis Ecclesiæ disciplinam reprehendas, impium est, ac detestandum. Vide Francolinium toto egregio opere inscripto: *Clericus Romanus contra nimium rigorem munitus*.

Canon III. Damnandi sunt, qui veteris Ecclesiæ disciplinam circa pœnitentes instaurare conantur.

CAPUT V.

Quæ, & quanta sit Casuistarum auctoritas, quæque in eorum usu servandæ regulæ sint.

Canon I. Si qua in quæstione universi Casuistæ eadem inter se concinunt, ajentes aliquid licitum esse, hæresi proximum est ab eorum opinione discedere. Plura in hanc rem ex Cano l. 8. c. 4. transferri possent. Sed illud sufficiat, Theologos universos, si in ea re errent, Ecclesiam item errandi periculo exponere. Sive enim qui confessiones audiunt, sive qui ad populum habent conciones, utrique plebem instruunt, ut a Theologis acceperunt. Ita fit, ut Ecclesia eorum in doctrina morum communem errorem dissimulando Christi Fideles suo silentio deciperet. *Error enim cui non resistitur, approbatur; & veritas, quæ non defenditur, opprimitur*, ut Innocentius ait 83. *dist. error.* Dixi autem: *ajentes aliquid licitum esse*; nam minor errandi, & peccandi occasio erit, si licere universi negent, quod revera liceat, quam si licere affirment, quod minime liceat. In eo enim casu, qui eorum doctrinam sequetur, tutiorem eliget, nullique salutis periculo sese objiciet.

Canon II. Ex auctorum fere omnium Casuistarum communi sententia usque adeo probabilia sumuntur argumenta; ut (nisi plane gravis, & nemini observata ratio, aut auctoritas, sed clara, atque perspicua obstet) illis refragari temerarium sit. Vide Canum ibidem La-Croix *l.* I. *Tract.* I. *num.* 469.

Canon III. Theologorum Casuistarum etiam multorum testimonium, si alii contra pugnant viri docti, non plus valet ad faciendam fidem, quam vel ratio ipsorum, vel gravior etiam auctoritas comprobarit. Ex Cano ibidem, & La-Croixio ibidem n. 136. & seqq.

Canon IV. Non ideo *præcise* probabilis censeri debet opinio quæpiam, quod ab aliquo juniore auctore doceatur. Nam Alexander VII. hanc 27. propositionem damnavit: *Si liber sit alicujus junioris, & moderni debet opinio censeri probabilis, dummodo non constet rejectam esse a Sede Apostolica tamquam improbabilem*. Adi Vivam in eam propositionem, & La-Croix *ibidem num.* 153.

Canon V. Unicus auctor, si sit omni exceptione major (quis porro ejusmodi dicendus sit, disces ex La-Croixio *n.* 160. & seqq.) afferatque rationem, quam alii non consideraverint, vel non satis solverint, ipse autem aliorum rationes commode solvat, quamvis doceat contra communem, poterit reddere opinionem probabilem. Id innuimus *Canone* II. & confirmat citatus La-Croix n. 155. sed ne cavillis locus sit, adverte omnia: non dixi, *Unicus auctor, si sit omni exceptione major, & doceat contra communem opinionem*; id enim pugnat cum eodem nostro Canone II., ac in damnatam ab Alexandro VII. 27. propositionem delaberetur; *sed afferat rationem, quam alii non consideraverint* &c. Ait quidem Christianus Lupus in dissertatione *de opinione probabili* c. 2. Cœlestinum Hæresiarchæ Pelagii collegam ire sensisse. Etenim in Carthaginiensi Synodo, quum dixisset, circa originale peccatum utramque contradictionis

nis partem esse probabilem, & negativam probari variis Catholicæ Ecclesiæ Doctoribus, a Sancto Paulino Diacono rogatus ipsorum nomina respondit: *Sanctus Presbyter Ruffinus, Romæ qui mansit cum S. Pammachio. Ego audivi illum dicentem, quia tradux peccati non sit*: Et rogatus alios, nec valens adducere plures, denuo reposuit c. 3. *Non tibi sufficit unus Sacerdos?* At quid hæc ad rem præsentem? Ruffini sententia cum Scripturis aperte pugnabat; præterea quam suæ assertionis rationem afferre poterat a reliquis Patribus non satis consideratam? Tandem quei Catholicorum ceterarum argumentis faciebat satis? Si quid intelligo, 27. propositio ab Alexandro VII. confixa stulto Cœlestii exemplo infirmari potest, non autem Canon hic noster.

Canon VI. In re tamen, quæ maxime obscura sit, unius Auctoris contra communem opinionem sententia examen diligens postulat, antequam ea duci te sinas. Egregium est in hanc rem Augustini testimonium de Baptismo *l.* 3. *c.* 4. *Quid ad Jubajanum scripserit Cyprianus, jam legi. Et profecto issem in eamdem sententiam, nisi me ad diligentiorem considerationem revocaret tanta auctoritas aliorum, quos vel pares gratia doctrina, vel etiam fortasse doctiores per tot gentes Latinas, Græcas, Barbaras, & ipsam Hebræam, Ecclesia toto orbe diffusa parere potuit, quæ ipsum quoque pepererat, qui mihi quoque nullo modo videri possunt sentire voluisse istam sententiam; non quia fieri non potuit, ut in obscurissima quæstione verius pluribus unus* (hinc confirma canonem Superiorem) *paucive sentirent; sed quia non facile pro uno, vel pro paucis adversus innumerabiles ejusdem religionis, & unitatis viros & magno ingenio, & uberi doctrina præditos, nisi pertractatis pro viribus, atque perspectis rebus ferenda sententia est.*

Canon VII. Casuistarum, qui post damnatas propositiones scripsere, major habenda ratio est, quam antiquiorum, in iis, quæ ad ipsas confixas sententias spectant, vel cum illis adfinia sunt.

DISSER-

DISSERTATIONIS
PARS III. APOLOGETICA
PRO CASUISTIS.

CAPUT PRIMUM.

Brevis historia belli ab Hæreticis, atque etiam a Catholicis quibusdam Casuisticæ Theologiæ illati.

I. UT Luthereni, & Calvinistæ in Catholicam Ecclesiam debacchari cœpere, Theologiam quoque non Scholasticam modo, sed etiam Casuisticam insectati sunt, & quod sane oppido ridiculum, benignitatis, qua morum disciplinam laxari querebantur, immoderetæ caussa. Francolinus in *Clerico Romano contra nimium rigorem munito lib. 2. disp. XI. num. 1.* Lutheri verba adfert *Theologistas* nostros arguentis in *lib. Resolut. contr. Conclus. Eckian. concl. 2. quod primum extinguerent timorem Dei in hominibus, deinde pulvillos, & cervicalia sub manibus, & capitibus eorum ponerent, ut Ezechiel dicit, ac orationes eorum remitterent, ac spiritum extinguerent*. Sed præstat sub Thomæ Didimi nomine Latitantem Melancthonem audire: *Onerata est*, inquit, *Respublica Christiana Theologastrorum sententiis de conscientiæ casibus inextricabilibus, ubi numquam non ex quæstione quæstio nascitur. Fidem faciunt vel Bibliopolia, ubi tantum* summarum (*sic enim vocant*), *tantum* Commentariorum in quartum sententiarum *est reperire, ut eorum nomenclaturam nemo facere possit. Atque hæc sunt illa conscientiarum cauteria, quæ jam olim prudenter caveri jussit Apostolus. Neque enim ulla ratione certius Christum discat, quam illo ipso doctrinæ genere, quo solo ajunt Theologastri formari posse conscientias.*

II. Non alia Calvinistarum sententia fuit. Sufficeret ad id demonstrandum *Catalogus aut recensio Traditionum Romanarum* auctore Petro Molinæo. Verum Lodovici Bail in Summa Conciliorum *Tom. II. pag. mihi* 811. *seqq.* extstat hac de re luculenta dissertatio, quam nefas sit præterire. „ Re*novatum*, inquit, *est bellum* jam antea identidem repetitum adversus Theologiam Moralem Summistarum, Casuitas dicunt, nec non gravissimos plerosque Theologos, tam ex antiquis, quam ex modernis, qui quæstiones de moribus definierant. Eximium quoddam Talionis genus visum iis, qui arguebantur, arguere de minime sana doctrina in moribus arguentes se de fidei erroris. Quem autem exitum habuerit istud bellum spirituale, aperiemur, cum illius prima initia a Calvinistis deprehenderimus. Nam ut primam illius originem attingamus, ab Hæreticis maxime Calvinistis, sicut a Lutheranis, repetenda, qui ex quatuor maxime Deo odibiles se reddiderunt. 1. Quod nulli umquam Hæretici Hiererchiam Ecclesiæ ita impugnarunt, ac in partes dilacerare conati sunt. 2. Quod nulli umquam Hæretici Universam Ecclesiæ traditionem, ut illi, rejecerunt, & erroris damnaverunt. 3. Nulli umquam tot hæreses conjunctim in Ecclesiam coacervarunt, ut potius censendi sint Apostatæ, quam Hæretici. 4. Nulli umquam tot dogmatibus spurcam carnis libertatem stabiliarunt, & ad peccata quælibet sine metu judicii divini, si unum infidelitatis peccatum excipias, perpetranda induxerunt homines: ex quippe docent de Dei providentia, ac regimine super homines, quæ mentes eorum valde corumpunt, & ad peccatum quodvis alliciunt, cum ex talium persuasione, & ductu actiones suas dirigere, ac componere moliuntur. Inde est quod ipsis exprobratum sæpius a Catholicis, eorum doctrinam libertati carnis patrocinari, & laxare conscientias ad quælibet flagitia, cum dicunt, unam fidem satis esse ad justitiam, opera virtutum meritoria non esse, legem naturæ observatu impossibilem, Deum necessitatem actibus humanis imponere, &c.

„ Ut autem ab hoc improperio se liberarent, recriminando dixerunt, id potius convenire Theologis moralibus Ecclesiæ Catholicæ, & Romanæ, qui multa resolvunt esse licita inter casus conscientiæ, ut ipsi potius peccatoribus flagitiosis adulari viderentur, dum plerasque ipsorum actiones in speciem turpes, & legi divinæ contrarias a peccato excusant. Inde inquisierunt in ipsorum libros, & indiculos rexuerunt propositionum hujusmodi peccato patrocinantium, ut putarunt. Initium fecerunt ab insigni volumine Thomæ Sanchez, & quicquid in eo eximium est, prætermittentes, dubia illa, quæ de debito matrimonii apud alios tractantur impune, in catalogum suum concluserunt cum ipsius ad ea dubia resolutionibus. De quo indiculo meminit obiter Servinus Advocatus Regius in Parlamento Parisiensi in una disertarum illarum orationum, quas in eodem Parlamento habuit. Ludimagister Bernensis Christophorus Lothardus petulanter admodum illud ipsum volumen impetit, non obstante confirmatissima ejus eruditione, & utilitate ipsis perspecta, qui sunt de salute, & puritate animarum solliciti, cui simile opus via sperari potest intra quingentos annos a quoquam scriptore æque doctum in lucem emittendum: & licet quædam de materia fœdorum actuum tangat, turpior tamen est infernus: & si fœdus est sermo, fœdius est in peccato putrescere, ut Petrus Blesensis ajebat *tractatu de confessione*: Ille auctor medicus est animarum, qui aliquas spurcitias movet, sed ad ægrotantium curationem. Si Angeli essent homines, talibus non indigerent. Facto autem initio a Thoma Sanchez progressi sunt ulterius, quibus etiam alii in fide sani se adjunxerunt sub prætextu reformandi laxiorem vitam hominum. Unde plures indiculi alii postea. Nec ulla ratio habita est Casuistarum in eamdem sententiam conspirantium, & plurium, ac ingentium voluminum, quæ hoc seculo prodierant. Nam in toto sæculorum quindecim decursu non numerari plusquam duodecim Casuistas, cum res admodum lubrica sit de conscientia, & de distinctione venialium a mortalibus disputare: Nunc vero, ut conquerebantur, Casuistarum nubem exortam esse, qui tanquam Ægypriacæ ranæ in Ecclesiam incubuerunt, & nihil pœne jam in moribus integrum reliquerunt. Extat de his gravissima querela R. Yprensis in suo libro prooemiali, *cap. 8. Tam laxas*, inquit, *effecere conscientias, sub prætextu accommodandi se infirmitatibus hominum, ut nihil opus sit, nisi sceleratiores fieri homines, ut nova aliqua & licentiosa regula fabricetur . . . . ., ut revera plerisque Christianis scientia recentioris Theologiæ ad nihil deserviat, nisi ut sensa diversa diversorum suis apta cupiditatibus noscendo, & sequendo, deposita simplicitate Christiana, versutiores, & probitate nequiores fiant.*

„ Quibus ab aliis repositum est. Quod suave Christi jugum humano generi inviderent, cui more Pharisaico onera gravia imponunt, quæ ipsi digito suo ne movere quidem velint. At contra illi urgebant arctam esse viam, quæ ducit ad vitam. ac paucos esse, qui eam inveniant. Inde ex una parte multi catalogi casuum, & multæ censuræ, sicut ex parte altera Apologiæ plures, & post istas conflictationes in Ecclesia gravissimas, Judicium summi Pontificis. Tales autem controversias omnes complexus est auctor innominatus operis illius posthumi, quod anno MDCLXVII. e prælo exit, & sequenti flammis devoratum est auctoritate Judicis: In quo author moralem Theologiam Casuistarum confundens cum morali Theologia Scriptorum Asceticorum quos vulgo *mysticos*, aut *spirituales* dicimus, ait initio finem, ac scopum Theologiæ moralis Casuistarum in eo reponi, ut homines ad virtutem promoveant, & ad laudabiles actiones, & eos deterrendos a vitiis, & peccatis.

„ A quo scopo etsi non deflectat Theologia moralis Casuistarum, non tamen est proprium illius munus id spectare præcise, sed magis quid licitum, & non illicitum, ubi leges silent, & nihil dicunt, ostendere, ut magis in Epicheja, & in æquitate dijudicanda relinquendo verba ipsa legis, & mentem Legislatoris magis intendendo sita sit, si proprie, & stricte sumatur, quatenus a Theologia Scholastica, & Canonica discernitur. Cum non sit dubium juxta axioma Jurisconsulti, eum

„ pec-

„ peccare, *qui sequendo verba legis contra legislatoris nituntur voluntatem*. Est enim Theologia illa moralis quasi jurisprudentia, ac scientia civilis, quæ si bene definiatur, non in eo sita est, quod quispiam memoria leges omnes scriptas teneat, quamvis, & id non sit extra ipsam, sed quod ubi leges nihil dicunt, norit id, quod rectum est, invenire. Quod bene advertit Alpharabius in compendio scientiarum. Quamvis de omnibus legibus sine exceptione non sit intelligendum, cum quædam sint, quæ nullam patiantur exceptionem, aut interpretationem, nisi ipsismet terminis cohærentem. Sed id discernit illa Theologia, ut verbi gratia in præcepto non occidendi, quod videtur urgentissimum, novit excipere occisionem hominis, ex moderamine inculpatæ tutelæ, & ex auctoritate judicis perpetratam; ac si reprehensioni obnoxium non est, sed æquum, & rectum habetur, & si a verbis legis sit alienum, si idem fiat circa plures alias leges, non debet statim judicari impium, iniquum, scandalosum, temerarium, & aliis censurarum notis dignum æstimari.

„ Quod cum plures non observant, & scientiam moralem e reminiscentia terminorum legis nolint discernere, damnant facile, quidquid a Saliva, quam semel imbiberunt, dissidere deprehenderint.

„ Quod non adeo mirum videri debet, cum Moralis pura, & impermixta Theologiæ Scholasticæ, aut Canonicæ, si daretur, terribilis statim appareret, ut quædam legum, & dogmatum prævaricatio.

„ Inde est, quod author illius Centonis minime attingens scopum proprium, & finem peculiarem Moralis Casuisticæ, quicquid fere pietatem, & perfectionem asceticam non sapit, ferula sua castigandum censerat. Et ut horrorem incuteret maximum, quam fieri posset illius moralis, ordine methodico illam in tres partes dividit, seu tres libros, sic enim squamma squammæ adhæret, nec est spatium inter eas; partes omnes colligatæ sunt.

„ Primus liber est de principiis peccatorum, tam internis, ut sunt variæ cupiditates hominum, ignorantia, intentio, & externis, qualia sunt auctoritas humana, consuetudines, probabilitas opinionis, ac de iis principiis agit, ut ostendat Theologos morales ista principia sic fovere, & tueri, ut homines ad omnia peccatorum genera inducant.

„ Secundus liber tractat de remediis peccatorum tam internis, quæ sunt gratia Christi, Pœnitentia, Sacramenta, ac bona opera, quam externis, quæ notitiam ingenerant peccati, qualia sunt scriptura sacra, præcepta Dei, & Ecclesiæ, & prætendit collector Centonis illius Theologos Morales ista omnia dogmatibus suis depravasse, ut nullum supersit remedium hominibus contra peccata, tam funeste sunt illorum consilia ad claudendum vitæ æternæ ostium, ne quisquam salutem consequatur.

„ Tertius liber est de obligationibus particularibus omnium statuum; exordium ducendo ab Ecclesiasticis viris, & religiosis, tum ad principes progrediendo, Judices, mercatores, uxoratos, patres, filios, Dominos, servos. De quibus agit eo fine, ut probet Theologiam moralem quorumlibet debita officia depravasse, ut impune liceat quibusvis obligationi legitimæ proprii status deesse absque ullo metu peccatorum septem mortalium, quæ fere in venialia desierunt &c. Quin etiam tollit omnia media, quæ Christus subministravit peccatoribus, ut ad bonam frugem redeant.

„ Tandem concludit manifestando puritatem suæ intentionis, non aliam fuisse, quam tollere abusus simplicium, & iis qui sibi obcæcare oculos noluerint, & rebelles esse lumini, propalare totam doctrinam morum, & casuum non alio tendere, quam licentiæ peccandi, & totius mundi corruptioni favere. O zelosum compilatorem!

„ Sed si judicium ferre velimus de isto opere, primam ejus propositionem, a qua orditur, inspiciamus. Certe error est a summis Pontificibus damnatus inter errores Michaelis Baii: *Charitas*, inquit, *& cupiditas totam vitam nostram inter se partiuntur. Duæ sunt arbores Evangelicæ, quarum una semper bonos fructus producit, altera non nisi malos potest producere*. Quæ propositio æquivalet isti 38. propositioni: *Omnis amor creaturæ rationalis, aut vitiosa est cupiditas, qua mundus diligitur, quæ a Joanne prohibetur, aut laudabilis illa Caritas, qua per Spiritum Sanctum in corde diffusa Deus amatur*. Hæc enim propositio, etsi pia in speciem videatur, damnat tamen omnes actus virtutum ex speciali ipsarum motivo elicitos, excepta una caritate. Damnat virtutem ipsam religionis, actum adorationis Dei, fortitudinem, prudentiam, justitiam, temperantiam, quibus in vita nihil est melius hominibus.

„ Huic autem axiomati innixus, quid non inter fructus malæ arboris computabit postea? Atque si in ipso ingressu ita cespitat, quid sperandum de progressu libri, in quo videre est rerum colluviem, sententias a propria sede dejectas auctorum sensum sæpe non reddentes, verborum salebras, reticentias dictionum, quæ difficultatem sæpe tollerent, columbarum vexationem, calumniarum seriem ordine digestam, ut non mirum sit, auctorem talis satyræ nomen suum tacuisse. Si ita res se se haberant, non posset ipse Dæmon, si libros ederet, potentiori methodo peccati regnum erigere, quam sic principia omnis peccatorum stabiliendo, remedia omnia eorumdem peccatorum destruendo, & ad particulares personas descendendo, unumquemque a propriæ obligationis executione variis fallaciis dimovendo. At si credimus homini innominato, fœdere juncti sunt Theologi morales, ut idem moliantur. Quis hoc sibi persuadere valeat? Quis in mentem inducere, quod Theologi ex omni parte Europæ in hoc conspirent, ut universi orbis homines in laxis moribus corrumpantur, quorum potius labor assidue in hoc impenditur, ut destruatur corpus peccati, & sit hic fructus omnis, ut auferatur peccatum? Et vere illud destruunt in se ipsis primo per meditationes quotidianas, studia perpetua, & multa pœnitentiæ opera Deo nota, quibus peccata purgantur. Qui peccata destruunt in fidelibus per instructionem, catechesim, collationem, prædicationem, & quemcumque modum aptiorem ad tollenda mundi peccata, quantum fieri potest, depulsis ignorantiæ tenebris. Quandoquidem vox est Prophetæ; *Non est scientia Dei in terra: maledictum, & mendacium, & furtum, & adulterium inundaverunt*. Quorum denique zelus ad extrema mundi se porrigit, ut etiam destruatur peccatum in infidelibus, ad quos tanquam viri Apostolici destinantur. Quam longa hæc dissita sunt ab innominato centone, quem excutere magis cogitaveram, nec pauca ad id idonea parata habebam ex varia lectione, & collatione locorum, ad tollendam larvam, qua obtegitur, nisi quod verius illi adaptari potest, quam Theologiæ Morali, in quam desævit, illud D. Augustini Psal. 22. *Talibus malis magis proliæ gemitus, ac fletus, quam prolixi libri debentur*. Nam & sic ex omnibus antiquis doctoribus, seligendo ea solum, quæ in ipsis infirmiora sunt, Cento impurus, & odio habendus conficeretur. Hactenus Bail.

III. Mirum est, Virum doctum Montaltii, seu Paschalis litteras prætermisisse. Ut enim hæ prodierunt in lucem, ad arma undique contra Casuistas clamatum est tum ab Jansenianis omnibus, eorumque asseclis, tum a Catholicis quibusdam, Dominicanæ præsertim Familiæ, Contensonio, Vincentio Baronio, Natali Alexandro. Qua de re adde historiam Provincialium (Tomo I. earumdem Coloniensis editionis) (seu potius Genevensis) an. 1739. præmissam, Dictionarium Jansenistarum, Daunigny monumenta Chronologica, & dogmatica, Danielis Dialogos, & ad Natalem Alexandrum epistolas, Despreaux epistolas duas adversus Apologiam Provincialium litterarum, Honorati Fabri apologeticum &c. Accessit Thyrsi Gonzalez, aliorumque Jesuitarum ab ipso stantium adversus Probabilismum dimicatio, de qua ne Concinæ, & Patuzzii mendacia te in errorem abducant, Philiberti Ballæ epistolas consule. Renovatum porro in Italia est acerrimum bellum a Daniele Concina, qui edito *Quadragesimæ Appellantis* libro in Casuistas, Jesuitas præsertim livoris pleno illud indixit. Innumeri hinc ex utraque parte prodiere libri; neque Concinæ obitu pax rediit, immo Patuzzii, & Dinelli, quibus nuper additus est Cremonensis quidam Camillus Miglioli, libellis instaurari populorum scandalo bellum videtur. Interea breves accipe, sed invictas Casuisticæ Theologiæ vindicationes, illas primum, quas Ludovicus Abelly Ruthenensis Episcopus in opusculo *de libris, & opinionibus Casuistarum* concinnavit; deinde quas Francolinius V. Cl. dedit *de pœnitentia disciplina Lib.* II. *cap. VIII. seqq.*; postremo, quas ipsi in Libro ad La Croixii Moralem Theologiam prodromo variis locis conscripsimus.

CAPUT II.

Ludovici Abelly Ruthenensis Episcopi Apologia pro Casuistis summatim exhibita ex Francolinii de Pœnitentia disciplina Lib. III. cap. 7. §. 25.

„ ARticulo 1. narrat, uti quidam juvenis legens prædictum ejus tractatum de principiis Theologiæ Moralis, indignatus ei fuerat, quod, in confirmationem suæ doctrinæ, Casuistas citaret, Doctores videlicet, ut ipse dicebat, doctrinæ laxioris, & Evangelicis Institutionibus contrariæ Magistros: quales vere esse Casuistas acceperat ab homine clarissimo, e quo etiam id consilium ecceperat, ut si vellet unquam operam dare facultati morali, id genus Theologorum ne legeret unquam, sed solos Sanctos Patres. Addit ab eodem juvene firmissimo in tuenda hac iniquissima de Casuistis opinione, provocatum se fuisse ad ea litteris tradenda, quæ ipse contra hunc errorem sentiret, & persuasionibus amicorum compulsum, ut quæ scripserat in favorem Casuistarum, aderet in lucem.

„ Art. 2. dicit, Casuistas, quorum hic defensionem suscipit, fuisse homines doctrina, nec paucos ex ipsis etiam pietate insignes, & aut primos in Academiis cathedras adeptos, aut ob illustria in Remp. merita ad summa in Ecclesia munia vocatos, non paucos Divorum numero adscriptos, eam præterea fuisse omnium mentem, ut Fideles docerent, quid agendum, quid cavendum esset, idque vere eos effecisse libris suis post longam experientiam, quod fecerunt post multam navigationem nautæ solertissimi mappis suis, in quibus diversorum marium pericula, scopulos, syrtes, infesta pyratis loca descripserunt, ac proinde, ut his, ita illis gratias habendas, nec minus quam eliis, qui in Ecclesia populus in fide, & moribus instruunt, imprudenterque facere qui eos despiciunt creduntque, sine illorum opera posse se difficillimas de moribus quæstiones extricare.

„ Hoc autem judicium suum confirmat authoritate trium insignium Episcoporum, quos sequi omnes debeant.

Hi sunt (inquit) *S. Carolus Borromæus, Archiepiscopus Mediolanensis, S. Franciscus Salesius Episcopus Gebennensis, Eminentissimus Cardinalis Palleottus Archiepiscopus Bononiensis, qui Casuistarum Libros non probarunt modo, sed eorum etiam lectionem, & Confessariis, & Clericis seminariorum alumnis impense admodum commendarunt.*

S. Carolus Borromæus, præter alias consuetas seminarii sui exercitationes, casuum conscientiæ studium exigebat singulare, tanquam omnibus apprime necessarium; maxime vero lectionem summæ S. Antonini laudabat, committens curæ Rectorum, ut alios quos judicassent idoneos, seligerent, & alumnis Seminariorum legendos præberent.

Sanctus vero Franciscus Salesius, in instructione confessariorum sua Diœcesis, eisdem etiam atque etiam commendat lectionem Tractatus de Prudentia Confessarii quem scripsit P. Valerius Reginaldus Societat. Jesu, & in Epistola ad quemdam Præsulem, Instructionem Sacerdotum Cardinalis Toleti vehementer laudat, tanquam perutilem muneri recte obeundo, quod ei erat impositum.

Cardinalis Palleottus, in Regulis, & Ordinationibus Clericorum sui Seminarii libros enumerans, quorum lectio erat iis necessaria, inter alios Summam proponit, quæ Armilla inscribitur & directorium Confessariorum P. Pelanci Soc. Jesu.

„ Art. 3. Expendit consilium quod aliqui dant Confessariis legendi solos Sanctos Patres, ut inde sciant respondere casibus conscientiæ. Ostendit autem optimam & perutilem esse Sanctorum Patrum lectionem: non inde tamen sequi, aut eos solos esse legendos, aut esse legendos in hunc finem, ut ex ipsis hauriatur tota facultas moralis, nimirum notitiæ Jurium, contractuum, censurarum aliorumque hujusmodi. „ *Ecqui sunt enim* (inquit) *isti Sancti Patres, qui tractatus de restitutione habeant, qui latentes sub speciosis nominibus injurias usitatos in litibus, in venditione, emptione, reliquisque contractibus dolos detegant, qui doceant cognoscere palliatas usuras? Quibus in libris Sancti Patres de beneficiis Ecclesiasticis agunt, aut prope quotidiana circa eadem dubia solvunt? Ubi fictos, quæsitosque pro tegenda simonia titulos aperiunt? Ubi denique alia id genus Confessariis necessaria agitant, quæ tamen omnia in Casuistarum libris leguntur &c.* Multum, *ut reor, laborabunt isti Censores, si velint, unum ex Sanctis Patribus exhibere, aut indigitare, in quo ea, quæ numeravi tractentur. Sed illis satis est Patrum lectionem commendare, nec pensi habere, quanto Confessariis tempore opus esset, si quoties in Sacro Tribunali dubium aliquod occurrit, Patres consulendi essent. Profecto qui labores ferendi, quæ tædia superanda, quoties volvendi, revolvendique libri, priusquam propositæ difficultatis, seu quæstionis vestigium aliquod, nedum solutio reperiretur &c. Ut igitur qui jurisprudentiæ se dederit, eos præcipue libros versat, qui leges explicant & quæstiones ipsas agitant, quæ versantur circa causas civiles, aut criminales, & qui Medicinæ peritiam cupit, libros illos in primis familiares habet, qui de arte medica, qui de variis morbi generibus, causis, remediis tractant, quod idem in omni scientia atque arte contingit; ita quisquis Theologiæ moralis studiosus extiterit, ut illos authores scrutetur, necesse est, qui omne studium, atque diligentiam in eo posuerunt, ut ad aliorum doctrinam eos conscriberent conscientiæ casus, quos partim propria experientia, partim labore improbo collegissent &c.*

„ Art. 4. ostendit, facultatem moralem esse antiquissimam, & primum Casuistam fuisse Moysem, Casuistas pariter in lege nova fuisse Apostolos, deinde, qui ipsis successere, Episcopos, solitos aliquando ad conservandam unitatem, & ad conciliandam suis sententiis authoritatem, consulere summum Pontificem: aucto vero Fidelium, & quæstionum moralium numero demandatum ab Episcopis fuisse id munus expediendi casus conscientiæ Presbyteris doctoribus, suarum Ecclesiarum pœnitentiariis, qui litteris mandarunt quæ proprio studio, & experientia didicissent: hinc ingens ille numerus hujusmodi moralium tractatuum, librorumque, qui nunc extat.

„ Art. 5. observat, & monet, e prædictis censoribus, qui redarguunt Casuistas, redargui multos viros Sanctos in album Divorum ab Ecclesia relatos, qui fuere Casuistæ, nimirum D. Thomam, qui in secunda, & tertia parte suæ Summæ moralem Theologiam agit, S. Bonaventuram, qui id munus explicandi casus conscientiæ alienum e se esse minime putavit, S. Antoninum qui tractatus de casibus conscientiæ reliquit adeo utiles, ut S. Carolus Borromæus sui seminarii Clericis eorum lectionem potissimum commendarit, demum S. Raymundum, cujus operam adeo utilem expertus fuit Gregorius IX. ut nihil ageret eo inconsulto, quique, impetrata ab eodem Gregorio missione ab aulæ negotiis, cumque, & Barcinonem regressus, ut convalesceret ex morbo, in quem (ea erat Sancti viri humilitas) inciderat ex mœrore concepto propter Episcopatum Tarraconensem sibi e Pontifice destinatum, totum se dedit quæstionibus moralibus, & casibus, qui undequaque ad eum afferebantur, resolvendis, resolutionibus jam datis colligendis, ex quibus eam Summam compegit, quæ fuit ultimum ejus opus, & reliquorum, quæ scripsit, facile præcipuum.

„ Hic observare mihi liceat, hos quos recenset is Author, aliosque plures, quos recensere poterat, viros sanctissimos, eosdemque Casuistas, aut homines privatos fuisse, aut casus conscientiæ resolvisse antequam ad Infulas eveherentur, nec essent declarati Doctores Ecclesiæ, aut e Pontificibus huic muneri destinati: non igitur dedecet privatos Doctores, ut inscite garriunt aliqui, quæstionibus, dubiisque moralibus respondere: non enim qui id faciunt, arrogant sibi clavem scientiæ, & potestatis, qua fruuntur Episcopi, nec responsa præbent, quæ vim legis habeant, sed consiliis, quod ex ingenti doctrina, qua præditi sunt, authoritatem habet, & subinde, cum certior regula in dubiis, quæ passim incidunt, haberi non possit, satis est dirigendis firmandisque animis Fidelium dubitantium. Hinc Episcopi ipsi, cum dubitant, prædictos Doctores consulunt, aut eorum tractatus legunt, eorumque consiliis acquiescunt. Sed hoc obiter monere ipse volui.

„ Art. 6. Dividit Fideles in tres classes, primam eorum, qui sunt in peccato, unde volunt, aut debent emergere, alteram eorum qui sunt in gratia, in qua præservare debent, tertiam eorum qui volunt suscipere, aut ministrare Sacramenta, & his omnibus esse Casuistas perutiles, aut etiam necessarios oalten-

„ ostendit, eam ea vel præcepta, vel instructiones, quibus indigent, in Scripturis ita lateant, ut perspici a multis non possint, in amplissimis vero voluminibus juris Canonici sint ita dispersa, aut involuta, ut reperiri pariter nequeant a plerisque, a Patribus tandem sint obiter tantum subinde tradita, a Casuistis vero sint facili methodo, clarissimeque cunctis proposita: hinc illi ipsi, qui Casuistis succensent, interrogati, unde hauserint eam doctrinam, qua ipse in examine, aut concursu dignos sacris Ordinibus, aut administratione Sacramentorum, probarunt, si velint vera fateri dicent, se lectione, ac studio Casuistarum adjutos, & ex lumine ab ipsis accepto, propositis quæstionibus respondisse.

„ Art. 7. ostendit, ab his qui Casuistas eorumque libros damnant, non solum privari Ecclesiam ingenti commodo, sed affici multis gravissimis detrimentis. Et 1. Confessarii, horum librorum, & hominum auxilio privati, nec legentes scripta Patrum, quæ sunt innumera, aut in ipsis non reperientes dubiorum, quæ nascuntur in dies, dilucidas responsiones, judicabunt ipsi solo ingenio suo quid agendum, quid cavendum sit: quale autem erit hoc judicium hominum imperitiorum? Si magni illi viri qui Casuistæ fuere, post totam vitam in Ethicæ studiis insumptam, post longam experientiam, quamvis ingenio præstarent, erraruut tamen, ut prædicti eorum censores contendunt, qui erunt errores hominum, qui nec simili, imo vix ullo studio adjuvantur, nec præstant ingenio? Nonne timendum sit, ne, cum cæci ipsi sint, cum eis, quos ducunt, cadant in foveam? 2. Si numerus Casuistarum, eorumque in sententiis discordia detrimento est, & confusionem parit, ut iidem dicunt, longe major erit discordia, & confusio, cum singuli Confessarii, ut sua cuique ratio suggeret, judicabunt: ut enim in hujusmodi judiciis evenire solet, quot erunt capita, tot erunt sententiæ. 3. Qui ad examen vocantur ab Episcopis, propositis quæstionibus e. g. circa simoniam, circa contractus, circa censuras, respondere non poterunt; cum responsa in Patribus non reperiant, ex libris Casuistarum petere non debeant. Igitur id examen tollendum erit. 4. Tollentur Confessarii ipsi, qui si sapient, nolent se exponere periculo errandi cum tanto animarum detrimento, quale periculum certe subeunt, qui sine doctrina morali Sacramenta ministrant. Si enim in hac administratione errant aliquando nec raro dubitant etiam periti morum Doctores, qui libros, eosque multos legunt, & perlegunt, quoties errarent hi, qui essent hoc præsidio destituti? Igitur qui Casuistas, eorumque libros ablegant, sunt Authores mali longe majoris eo, cui mederi contendunt.

„ Art. 8. quærit, utrum vere noxii sint numerosi Casuistarum libri? Dicit autem, loqui se non de omnibus Casuistis, sed de iis, qui sive amplissimis dignitatibus, sive eximia doctrina, sive susceptis in Academiis gradibus, insignes sunt, & boni vulgo Authores habentur. Propositæ quæstioni respondet immerito de horum numero, & varietate conqueri prædictos censores, ut immerito de numero, & varietate ferculorum quæreretur, qui ad lautas epulas invitatur: quemadmodum enim Principis alicujus viri epulum apparantis est magnam ferculorum copiam invitatis apponere, ita convivarum est e propositis dapibus, meliores utilioresque prudenter moderateque seligere. Atqui hæc tanta, eorumque diversorum librorum copia, quibus præsens abundat Ecclesia, Divinæ munificentiæ pars est, tot modis sua nobiscum consilia communicantis, quæ fideles animas pascant: parendum tamen Apostolo monenti, ne velimus plus sapere, quam oportet sapere; sed sapere ad sobrietatem, ac proinde, aut non legenda, quæ non oportet, aut legenda, eo modo quo oportet, quo non legunt illi, qui libros male masticatos devorant, aut doctrinis alias saluberrimis abutuntur. Cæterum, quamvis ipse non improbet, imo laudet, ut varios de re morali libros in promptu quis habeat, ut, cum opus fuerit, consulere eos possit, hortatur tamen ad selectum, & peculiare studium paucorum, dicitque id consilium dare consuevisse discipulis suis gravissimos Doctores Sorbonicos, ut studiose legerent Instructionem Sacerdotum, quam scripsit Cardinalis Toletus, idemque fuisse S. Francisci de Sales consilium. Ut autem datur omnibus seligendi aliquem ex multis plena libertas, ita nulli permittitur alios despicere, eorumque copiam damnare, quod nemo facit in reliquis facultatibus. Quis enim queritur, quod tot de legibus, ac juris prudentia, tot de medicinæ libri, iique varii, & in aliquibus dissidentes prodeant in lucem quotidie? Imo quis non videat, id fieri perutiliter, cum posteriores e. g. medici ea morborum remedia repererint, quæ fuere prioribus ignota? Cur ergo in facultate morali noxium sit, quod utile sit in reliquis disciplinis? Opponenti autem sententiarum discordiam, respondet, Casuistas in multis, quæ certa sunt, convenire, dissentire in aliquibus incertis, circa quæ in suo quisque sensu abundat, & sequi licet quod videtur similius vero.

„ Art. 9. & ultimo agit de libris eorum Casuistarum, qui laxiores dicuntur. Et 1. monet, mirum non esse, quod aliqui Casuistæ errarint permisisse Deum, ut aliquando viri, etiam Sanctissimi doctissimique errarent, ut inde discamus minus fidere judicio nostro, ipsi Augustino alique excidisse quæ postea retractavit. Monet 2. non esse temere judicandum de aliorum sententiis, cum sæpe laxum non sit, quod nobis videtur, & aliquando laxæ sint aliæ nostræ sententiæ, judicio ejusdem illius Authoris, cujus sententiam, quia nostræ contrariam, laxam, aut benigniorem vocamus. Monet 3. cavendum, ne animo præoccupato judicemus, ut faciunt hi qui probant quidquid dixerint, aut scripserint ii quos diligunt; contra rejiciunt quidquid eorum est, a quorum ingenio, & studiis discordant. Monet. 4. si qua in re ab aliquo Scriptore fuerit erratum, non illico totum librum damnandum, ut nemo sapiens poma sane atque integra abjicit, quod inter ea putridum unum corruptumque detegat, nec arborem totam bene vigentem succidit, quod aridum in ea ramusculum intuetur: propterea audiendum Augustinum dicentem botrum carpe, spinam cave; imo Spiritum Sanctum admonentem, ut pretiosum a vili separemus. Monet demum hanc in judicando de aliorum sententiis præcipitationem oriri ex superbia, qua judex se præfert viris doctrina, ac scientia præclaris, eaque despicit, quæ ab illis probata esse non ignorat.

„ His Præsul iste Sapientissimus vindicat Casuistas non antiquos tantum, Raymundum, Thomam Bonaventuram, aliosque, sed etiam recentiores; quæ enim affert, utrosque complectuntur, ut utrosque feriunt Adversariorum querelæ: quamvis enim dicant, se non agere de antiquis, revera accusant utrosque, cum recentiores, de quibus agimus, secuti sint antiquos, eumque, ut inter recentiores aliqui benigniores fuere, sic inter antiquos; nec nova sit doctrina probabilitatum (quæ tamen est, ut dicunt, fons omnium laxitatum, & est præcipuum caput accusationum), sed perantiqua, & in eo casu pœnitentis operantis ex opinione probabili contraria opinioni Confessarii communi Doctorum, quos allegavi, suffragio propugnata: nunquam enim opinionem probabilem, a probabiliori distinguunt, sed absolute usum probabilis pœnitenti permittunt, & permittendum docent.

CAPUT III.

Francolini Apologia pro Casuistis ex lib. II. cap. IX. & X. de Pœnitentiæ disciplina.

„ Ea quæ adeo execrantur Casuistarum mala, aut nec mala sunt, aut aliquorum tantum, eaque Casuistis antiquiora. Et primo ea, quæ est in aliquibus dubiorum, casuum, quæstionum, & allegationum copia, quæ facit eorum libros aut nimis prolixos, aut nimis spissos, vel malum non est, vel malum innocens, cum non desint, qui brevius, quique brevissime in idem argumentum scripserint, ut, si viæ sint breviores, aut brevissimæ malum innoxium, est, quod sint etiam longissimæ, immo commodum id est, si quæ longæ sunt, sint etiam faciles, & expeditæ: cum non omnibus placeat via quæ brevior, sed quæ facilior, facilius autem aliqui ad intelligentiam rerum perveniunt, si fusius pertractentur.

„ Secundo sunt quidem aliqui Casuistarum libri sua laxitate perniciosi, hinc aliquæ ipsorum propositiones a Pontificibus fuere juste sanctèque damnatæ. At aliqui, immo plurimi olim fuere libri Pœnitentiales justo benigniores, laxique, & ideo e Patribus, & Conciliis rejecti. Concilium Turonicum tertium cap. 22. Cabilonense secundum sub Carolo Magno cap. 38. Parisiense sextum sub Ludovico cap. 32. graviter invehuntur in quosdam libros pœnitentiales, & severe Sacerdotibus mandant, ne eis utantur. Ex his Concilium Parisiense statuit, *ut unusquisque Episcoporum in sua Parochia eosdem erroneos codicillos diligentissime perquirat, & inventos igni tradat, ne per eos ulterius Sacerdotes imperiti* homi-

„ *homines decipiant*. Nec tamen contra libros omnes Pœnitentiales declamatum est; cur ergo modo declametur contra omnes Summas Casuistarum?

„ Displicet in his fortasse tanta opinionum diversitas, & contrarietas? At quanta olim in libris Pœnitentialibus fuit, quanta in ipsis canonibus? Simplicem fornicationem unius anni pœnitentia vindicat Eusebius Papa, ut refert Ivo *epist.* 16. At Concilium Meldense apud Burchardum *lib.* 6. *cap.* 68. triennii pœnitentia punit, S. Basilius septennii, S. Gregorius Nyssenus novennii pœnitentia castigat. Hanc canonum, seu Canonistarum contrarietatem notat Concilium Moguntinum apud eundem Burchardum *lib.* 17. *cap.* 21. *Theodorus* (inquiunt Patres) *judicavit, eum qui incestum fecerit, duodecim annos pœnitere debere, alii quindecim, alii septem*. Cumque discreparent omnes, nec rationem, cui inniterentur afferrent, hærebant sæpissime Confessarii, ignari quem potius sequerentur, ut constat ex Excerpto Gregorii Papæ III. quod affert Labbè *tom.* 6. *Concil. pag.* 1476. cujus initium hoc est. *Cernimus in Ecclesia, quod nos valde contristat, quoniam ita confusa sunt judicia circa pœnitentiam in Presbyterorum nostrorum opusculis, atque ita diversa, & inter se discrepantia, & nullius auctoritate suffulta, ut vix propter dissonantiam possint discerni. Unde fit ut concurrentes ad remedium pœnitentiæ, tam pro librorum confusione, quam etiam pro ingenii tarditate, nullatenus eis valeant subvenire*.

„ Tertio cum de sexto præcepto, aut matrimonio agunt nostri Casuistæ, turpitudinum species recensent quidem, sed non describunt, ut idem scriptor asserit, aut longe minus describunt, quam eas describant veteres Canonistæ, scriptoresque librorum pœnitentialium, Præsules, aut Presbyteri sanctissimi, nempe Theodorus Episcopus Cantuariensis a Vitaliano Papa, ut supra dixi, in Angliam missus, Beda non ex doctrina solum, sed ex sanctitate celebris, Burchardus Episcopus Vormaciensis, & Divorum honoribus, ac titulis ab Ecclesia decoratus, aliique, ex quibus Burchardus (similia habent reliqui) *lib.* 19. *Decretorum cap.* 5. non solum omnes species turpitudinum recenset, sed eas distinctissime describit, nec species tantum, sed modos omnes, quo hæc peccata a viris & fœminis committuntur, aut manu sua, aut medio aliquo instrumento, aut secum, aut cum aliis, aut extra vas, aut alio quovis modo, quem ipsum modum non innuit, sed exhibet oculis clarissime, solusque ipse plus dicit, quam fortasse dixerint omnes nostri Casuistæ, quotquot unquam & ubique extiterunt.

„ Igitur quæcumque displicent in Casuistis, aut culpam nullam continent, aut eam ex qua longe magis culpandi sunt antiqui Doctores, Patresque. Hos autem quis culpare audeat? Ergo innocentes fuerunt ipsi, & innocentes quoque sunt ex hoc capite Casuistæ.

„ Sed illud est prorsus mirabile, & vix credibile, quod videlicet nonnulli ex iis, qui calamum Casuistarum redarguunt, tanquam parum pudicum, confessionibus ipsis puerorum, & puellarum interrogationes subinde insererunt (ex bono animo quidem sed non satis prudenti) nihil pudicas, nec solum minime necessarias, sed aliquando perniciosas, ut constat eas non semel fuisse puellis, hujusmodi fœditatum antequam interrogarentur prorsus ignaris. Quis non videat, quam ista secum pugnent? An dedecet has spurcitias calamo versare, lingua autem decet? An majori cum reverentia tractanda est materia moralis, quam Sacramentum? An est religiosior mens & oculus virorum legentium, quam aures puellarum audientium? An periclitetur magis honestas legentis Confessarii, quam periclitetur honestas audientis puellæ facile putantis communia esse ea delicta, de quibus omnes interrogantur? An demum culpa non caret, qui de peccatis impudicitiæ agit cum lectoribus, quorum plerique ista non ignorant, nec ignorare debent, ut ea curare sciant, culpa autem carebit qui de eisdem agit cum puellis, & pueris, quorum plerique, aut saltem non pauci ex iis quos suspiciosius Confessarius interrogat hæc prorsus ignorant & utiliter ignorant?

„ At (inquiet aliquis) in antiquis collectionibus librisque pœnitentialibus de peccatis impudicitiæ interrogatur Pœnitens cujusvis ætatis, & sexus. Sic enim Burchardus, ut supra innuebam *lib.* 19. *cap.* 5. *Fecisti fornicationem, sicut sodomitæ fecerunt ita ut &c. vel inter coxas &c. vel ita ut in manum tuam &c.* Similiter post aliquot paginas interrogat fœminas sic. *Fecisti quod quædam mulieres facere solent, ut faceres quoddam molimen seu machinamentum &c. Fecisti quod quædam mulieres facere solent, ut jam supradicto molimine &c. Fecisti quod quædam mulieres facere solent, quando &c.*„ Parco exscribere totam periodum, quia non est necesse. Igitur sunt de his interrogandi pœnitentes etiam pueri, puellæque, hujus enim ætatis potissimum hæc peccata sunt.

„ Sic objicienti respondeo, de his aliisque innumeris interrogari Pœnitentes in prædictis libris antiquorum Canonistarum, non quidem ut Confessarius sic interroget Pœnitentes, siquidem nec una dies satis esset scrutando audiendoque unico pœnitenti, sed ut discat ipse species omnes morborum, quibus uterque sexus urgetur, & aliquid interroget aliquando, cum videlicet pœnitens titillatum se fatetur, aut innuit, aut ipse detegere incipit scabiem suam, quam tamen non augeat interrogatio, quamque responsio pœnitentis non affricet Confessario.

„ Quamvis autem damnandi non sint prædicti veteres Canonistæ, librorumque Pœnitentialium scriptores, qui omnes effrænatæ, aut præpostere libidinis spurcitias per has interrogationes descripsere, laudabiliores tamen fuissent, si eas innuissent tantum, aut saltem minus fuse descripsissent, ut faciunt Casuistæ, isque etiam quem Dallæus damnat Thomas Sanchez, qui nihil forte de peccatis impudicitiæ scripsit quod scribere necesse non fuerit ei, cujus finis, & quidem sanctissimus erat docere, quæ sint in usu matrimonii vetita, quæ permissa, quæ debita, eaque occasione quæ sint, & cujus pravitatis sint peccata, suo, vel alieno corpore abutentium, cujus profecto scriptoris opus ipsum non verbis, sed rebus, non textibus inutilibus, sed solida doctrina totus Orbis literarius recte sentientium laudat, & laudabilius facit vituperatio Dallæi, qui quamvis eruditum se faciat, fatesi tamen cogitur a se minime lecta, quæ in gratiam fori pœnitentialis scripsere Theodorus, Beda, Burchardus aliique veteres scriptores. Hos enim si legisset, eam Thomæ Sanchez notam inurere fortasse ausus non fuisset.

„ Sed hic mihi propositum non est Casuistam ullum peculiariter laudare, aut vindicare; sed facultatem ipsam moralem, ut cœpit a quinque sæculis tradi, utque tradita his potissimum duobus postremis sæculis fuit a permultis Theologis, quorum libros perutiles suo tempore esse, satis; ut arbitror, ostendi, ut tacere constitueram.

„ Nunc faciam quod non proposueram, sed quod omittere non debeo, tum in gratiam optimæ facultatis, tum ut præsentem Ecclesiam cujus ea laus est, pluris semper æstimes, semper ames magis, id enim mihi potissimum propositum est. Ostendam igitur hanc facultatem, quosque ejus nobiliores Professores scripsere libros perutiles toti Ecclesiæ fuisse.

CAPUT IV.

Francolini vindicationes aliæ, in quibus ostenditur, libris Casuistarum auctam fuisse Ecclesiasticam eruditionem, & fidei doctrinam illustratam.

„ ID ut via faciliori, & jucundiori demonstrem, ostendam, quam fuerit major in Ecclesiæ ministris eruditio, postquam scribere cœpere Casuistæ, quam inde fuerit in doctrina morum minus erratum, & dubitatum. Quamvis enim id debeatur potissimum posterioribus Synodis, & Pontificum Constitutionibus, per quas multa quæ erant ignota, vel dubia, fuere definita, & multa quæ erant obscura, fuere declarata, debetur tamen etiam studiis, & libris Casuistarum, ut ex iis, quæ hic afferam, facile intelliges.

„ Percurram Sacramenta, quorum administratio præcipue pars est Christianæ disciplinæ, & modo tam certa, tam tuta, tam explicata beneficio utriusque Theologiæ speculativæ, & practicæ, qua præstare debent, & præstant Casuistæ, olim vero fuit apud multos adeo dubia & controversa.

„ Baptismum collatum ab Hæreticis repetendum non esse docuit Stephanus, definivit hoc ipsum postea Concilium Nicænum, quod solos baptizatos a Paulinianis, seu Samosatenis iterum tingi voluit, quia, ut explicat Innocentius I. epist. 22. cap. 5. *Paulianistæ in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti* minime baptizabant. Adhuc tamen egregii Doctores ita scripsere postea, ut ignorasse videantur Canonem Nicænum, aut eum non satis intellexisse. Lege, cum per otium licebit, initium primæ epistolæ Canonicæ magni Basilii ad Amphilochium, cujus memini lib. 1. cap. 4. §. 3. num. 3. Lege etiam quæ id admisans sefert Cabassutius in notitia conciliorum post Synopsim sæculi tertii.

„ Videtur postea etiam a magnis Doctoribus dubitatum, non quidem de valore Sacramenti per Hæreticos, aut malos homines ministrati, sed de efficacia. Nescio, an id significare voluerit aut potius referre quod alii docuerant, Augustinus dum *lib.* 3. *de Baptismo cap.* 18. loquens de malis clavium ministris dicit, *remissam tamen peccatorum non dabant. Non enim raptoribus, & fœne-*

rato-

„ *ratoribus diceret Deus, si cui remiseritis, remittentur eis, si cui retinueritis, & tenebuntur.*

„ Putarunt aliqui sic esse necessarium Baptismum aut aquæ aut sanguinis re ipsa susceptum, ut nunquam satis sit ejus votum, unde actum putabant de anima Valentiniani Imperatoris mortui sine Baptismo, cui tamen profuisse ejus votum satis docet S. Ambrosius, de obitu prædicti Imperatoris: Ut scias quid circa hoc senserit S. Augustinus, lege *lib.* 8. *Confess. cap.* 12. *lib.* 9. *cap.* 4. & præsertim quod scribit ad Fortunatum, & allegatur ab omnibus Canonistis, Polycarpo *lib.* 3. *tit.* 10. Burchard. *lib.* 4. *cap.* 16. Ivone *part.* 1. *cap.* 211. Gratiano *de Consecr. dist.* 4. ubi sic. *Catechumenum, quamvis in bonis operibus defunctum, vitam æternam habere non credimus, excepto martyrio, ubi tota Baptismi Sacramenta complentur.* Forte solum significavit, non esse *certo* credendum, mortuum Catechumenum salvum esse, excepto casu martyrii.

„ Circa tempus, quo suscipi Baptismus debet, quot opiniones fuere aut falsæ, aut non satis tutæ? Eum certe in multos annos differri licite posse, putarunt multi, ut omnes norunt, quin laudabilem quoque esse hanc dilationem, videtur docuisse Tertullianus in *lib. de Bapt. cap.* 18. ubi docet, *pro cujusque personæ conditione ac dispositione, etiam ætate cunctationem Baptismi esse utiliorem.* Et paulo post addit. *Si qui pondus intelligant Baptismi, magis timebunt consecutionem, quam dilationem.* Fidus Africanus Episcopus putavit, ut constat ex 59. Cypriani epistola ad eum scripta, non debere baptizari infantem intra secundum, vel tertium diem ab exortu, veluti non satis a materni uteri sordibus purgatum. Tribus post nativitatem annis expectandum putavit S. Gregorius Nazianzenus *in orat. ad sanctum lavacrum. Quid vero* (inquit) *de infantibus qui neque quid gratia quidve sit pœna, cognoverunt, num & eos baptizemus? Maxime quidem si periculum aliquod immineat. . . . De aliis vero consilium do, ut triennium expectent, aut paulo minus, aut plus, ut quid mysticum audire, & respondere possint, & si non perfecte, attamen figuraliter intelligant.*

Ut autem Gregorius non satis probavit, quod infantes recens nati baptizarentur, sic aliqui non probarunt, quod Baptismus conferretur statim morituris, si culpa sua distulissent, aut saltem de hujusmodi baptismi valore dubitarunt. *Non defuere ex antiquis,* (inquit Edmundus Martene de antiquis Ecclesiæ ritibus, *lib.* 1. capit. 1. artic. 16.) *qui de Baptismo eorum qui in lecto perfusi fuerant, validitate addubitaverint. Hujusmodi dubium Cornelium Papam incessit, ut ipse innuit in Epistola ad Fabium Antiochenum Episcopum apud Euseb. libr. 6. hist. Eccl. cap.* 43. *ubi agit de Novato, qui jam jam moriturus baptizatus fuerat.* (si tamen inquit hujusmodi baptismum suscepisse dicendus est.) Sed forte Pontifex dubitavit de solo fructu Baptismi ab eo suscepti.

„ Addit præterea is Auctor, dubitatum de Baptismo ægrorum decumbentium fuisse etiam sæculo sexto, quo vixit Ferrandus Diaconus, qui hanc suam dubitationem proposuit Fulgentio Episcopo Ruspensi. Sed is non dubitavit de valore Baptismi illius eo quod esset ablutus æger decumbens, sed quod esset ministratus ægro sensibus destituto. Hæc tamen ipsa dubitatio non est digna Doctore. Afferam ejus verba, quæ essent etiam afferenda propter eruditionem, quam continent.

„ Religiosi cujusdam viri famulus, Dominorum Fidelium diligentia, Sacramentis Ecclesiasticis imbuendus ad Ecclesiam traditur; fit ex more Catechumenus; post aliquantum nihilominus temporis propinquante solemnitate Paschali inter competentes offertur, scribitur, eruditur: Universa quoque Religionis Catholicæ veneranda mysteria cognoscens atque percipiens celebrato solemniter scrutinio per exorcismum contra diabolum vindicatur, cui se renuntiare constanter, sicut hic consuetudo poscebat, auditurus symbolum profitetur. Ipsa insuper Sancti Symboli verba memoriter in conspectu fidelis populi clara voce pronuntians, piam regulam Dominicæ orationis accepit, simulque & quid crederet, & quid oraret intelligens, futuro baptismati parabatur, cum subito violentis invaditur febribus, & crescente lethali infirmitate turbatur. Persuasit dierum brevitas, ut ad fontem cæteris abluendus differretur, sive potius servaretur, & quid pluribus immorer? Hora exoptata cunctis advenerat . . . . Tunc ille in extremo halitu constitutus sine voce, sine motu, sine sensu nihil valens Sacerdoti interroganti respondere, deferentium manibus apportatur, & pro eo nobis quasi pro infante respondentibus, mente absentissimus accepit Baptismum, quem se accepisse post paululum mortuus, in hac præsenti arbitror vita nescivit. Quæro nunc, utrum, nihil ad æternam beatitudinem consequendam vox ablata nocuerit? Quia modo extat debili fundamento vocis amissæ, & sensus impediti dubitet de valore, aut de fructu prædicti baptismi, quem constabat esse collatum homini prius sic instructo, sic præparato, cupiduque? Illa etiam verba notanda sunt. *Persuasit dierum brevitas, ut ad fontem cæteris abluendus differretur.* Et cur non persuasit caritas, ut nihil differretur? Immo quomodo non obligavit caritas nihil differre, cum jam æger moreretur & Baptismum peteret, cum præsertim Canones ipsi, qui Paschales Baptismo dies destinaverant, periclitantes quovis tempore baptizari præciperent? Certe nollet quamvis infimæ notæ Casuista, dilationem quamvis brevissimam permisisset. Ferrandus tamen ea ætate doctus, ac ductor religioni sibi duxit, lustralibus aquis extra illud tempus tingere jam jam moriturum.

„ Idem Ferrandus sub finem epistolæ hanc aliam quæstionem proponit. *Utrum noceat, quantum noceat, an omnino nihil noceat, si quis baptizatus in nomine Sanctæ Trinitatis sacro cibo, potuque fraudetur,* nempe Christi Corpus, & Sanguinem sumere morte præventus non potuit? Quis modo non omnino rudis tam faciles quæstiones moveat? Et tamen hæc erant olim, cum Casuistæ nondum scripserant, interrogata Doctorum.

„ His similia fuerunt ea de quibus S. Gregorium ex Anglia interrogavit S. Augustinus illius regni Apostolus, quæ quamvis non omnino pertineant ad Baptismum, de cujus administratione modo agimus, dividi tamen non debent. Fuerunt autem hæc inter alia. *An Clerici continere non valentes possent contrahere? An duo germani fratres possent duas sorores accipere? Quot essent necessarii Episcopi in Episcopi consecratione? Utrum prægnans mulier debeat baptizari, aut postquam genuerit, post quantum tempus possit Ecclesiam intrare, aut etiam, ne morte præoccupetur quod genuerit, post quot dies hoc liceat Sacri Baptismatis Sacramenta percipere? Aut post quantum temporis huic vir possit in carnis copulatione conjungi? Aut si menstrua consuetudine tenetur, an Ecclesiam intrare ei liceat, aut sacra communionis Sacramentum percipere? An vir suæ conjugi commixtus possit, antequam lavetur aqua, Ecclesiam intrare, vel etiam ad mysterium sacræ communionis accedere? An post illusionem, quæ per somnium solet accidere, Corpus Domini quilibet accipere valeat, vel si Sacerdos sit Sacra misteria celebrare?* Hæc per se solvere nequiit Augustinus electus ex pluribus millibus Monachorum, ut esset Gentium Apostolus ac Doctor, diuque Romæ ad hunc finem eruditus, quæ modo beneficio Casuistarum vix nullus ignorat.

„ Eidem S. Gregorio visum est quæstionem valde difficilem proponere Secundinus circa peccatum Originale puerorum, qui sine Baptismo moriuntur, petitam ex origine animæ, quæ, cum sit a Deo, non videtur posse contrahere culpam ex unione cum corpore, cui in malo non consentit. Quam quidem quæstionem solvit doctissime S. Pontifex, sed circa originem animæ dicit in *Epist.* 53. *lib.* 7. *Registri, Tua Caritas sciat quia de origine animæ inter Sanctos Patres requisitio non parva versata est, sed utrum ipsa ab Adam descenderit, an certe singulis detur, incertum remansit.* Id modo non vocatur in controversiam apud nostros Doctores, & beneficio Theologiæ facile intelligitur, & explicatur.

„ Anno post Gregorium ducentis supra quinquaginta responsum Bulgaris fuit, quosdam ex ipsis habendos tanquam rite baptizatos, *si in nomine Sanctæ Trinitatis, vel tantum in nomine Christi* fuerant baptizati. Post annos trecentos S. Bernardus *Epist.* 340. non est ausus dicere invalidum *esse* Baptismum puero collatum sub hac forma: baptizo te in nomine Dei, & Sanctæ, & veræ Crucis: cumque in Diœcesi Claromontensi quidam in forma Baptismi reliquerant illud verbum *Baptizo* dubitavit Episcopus, an is Baptismus valeret, ut apparet ex ejus *Epist.* quæ *extat tom.* 3. *Bibliotheca Patrum* ad Mauritium Parisiensem Episcopum & ad Stephanum S. Evertii apud Aurelios Abbatem; quodque pejus est, is Abbas respondit, in forma Baptismi ea verba *Ego te baptizo* non esse de substantia Sacramenti, *sed solum de solemnitate Mysterii.*

Circa materiam, & formam Confirmationis, & extremæ Unctionis, quam olim (nec fortasse sine periculo) aliquot Ecclesiæ variarint, dicam postea, & videri potest Edmundus Martene de antiquis Ecclesiæ ritibus.

„ Quam autem Sacramenti Eucharistiæ, & Pœnitentiæ institutionem, constitutionem, administrationem illustrarint Casuistæ, eorumque libri, quos aliqui tam facile despiciunt, intelligent ii, qui sciunt, quot olim in his irrepsissent errores, quam damnabiles praxes.

„ Et quidem, ut aliquid dicam de Sacramento Eucharistiæ, in aliquibus Ecclesiis infantibus recens baptizatis infundebatur in os vinum verum & naturale ac si esset Sacramentum Corporis, & Sanguinis Domini, ut patet ex Rituali Ecclesiæ Remensis id prohibente. *Summopere caveat Sacerdos, ne quemadmodum perversa usu in quibusdam locis fieri dicitur vinum porrigat infanti post Baptismum, maxime utendo his verbis: Corpus, & Sanguis Domini*

mini Noftri Jefu Chrifti cuftodiat te in vitam eternam.

„ In aliis, & quidem multis Ecclefiis ea Sacerdotum perfuafio fuit, vinum per contectum Sacramenti confecrari. Ex hac perfuafione, ut videtur, antiquum Pontificale Ecclefiæ Apamienfis in Syrie defcribens ritus in feria fexte Parafceves obfervari folitos, *divifa hoftia* (inquit) *in tres partes, tertiam partem juxta confuetudinem in Calicem mittat, nihil dicens, fic enim fanctificatur vinum non confecratum per Corpus Domini immiffum.* Manufcriptum Ordinarium Ecclefiæ Cufentinæ a Luca Archiepifcopo circa annum 1203. digeftum defcribens ritus Pefchales: *Accipiant Dominicum Corpus in Euchariftiali reconditum, & fuper patenam ponant, & in Calice vinum, & aquam fundant, & mox de Hoftia Dominici Corporis in Calicem mittant, ita ut vinum in Sanguinem confecretur.* Eandem fuiffe perfuafionem Ecclefiæ Conftantinopolitanæ, Uticenfis, & aliquarum Regni Gallicani conftet ex earum Pontificalibus, feu miffalibus antiquis, quæ allegat prælaudatus Mertene de antiquis Ecclefiæ ritibus. *lib. 1. capit. 4. art. 10.*

„ Nec pauciores fuerunt circa Sacramentum Pœnitentiæ, aut errores, aut abufus, quorum aliqui poftea fuere omnes novis Ecclefiæ conftitutionibus, aliqui diligenti Cafuiftarum ftudio fublati. Multorum perfuafio fuit, confeffionem peccatorum non effe preceptam, fatifque effe confiteri foli Deo. Id aliqui docebant etiam tempore Gratiani, ut dicitur *cap. Quidam Deo, de Pœnit. dift. 1.* vel illi Græci fuerint, ut ibi dicitur, vel alii. Græcorum certe ille abufus fuit, cujus meminit Arcudius *de controv. Eccl. Occid. lib. 4. de Pœnit. cap. 2.* & ego ex ipfo *cap.* fuperiori. *Pontifices, & Sacerdotes Græci fere nunquam confitentur. Quo eodem vitio laborant Rufforum Presbyteri, Græcorum videlicet velut hæreditario quodam jure in omnibus imitatores.*

„ Multorum quoque opinio fuit, valere confeffionem factam Diacono, cum urget neceffitas, & non adeft Sacerdos, ut conftat ex m. f. codicibus Ecclefiæ Gemmeticenfis, & Noviomenfis, & ex Concilio Eboracenfi anni 1194. ubi Patres, *Decernimus* (inquiunt) *ut non nifi fumma urgenti neceffitate, Diaconus baptizet, & Corpus Chrifti cuiquam eroget, vel pœnitentiam confitenti imponat.* Quod etiam in Synodis antiquioribus ftatuitur. Pœnitentiam autem in neceffitate imponens folebat ftatim etiam abfolvere, ut concedunt omnes. An vero in his locis agatur de Confeffione, & abfolutione, quæ crederetur effe facramentalis, dubitari poteft. Videtur tamen certum perfuafum multis fuiffe etiam tempore D. Auguftini, debere in mortis periculo fieri confeffionem laico tamquam habenti pro eo articulo reconciliandi, folvendique a Peccatis poteftatem, ut conftat ex fequenti facto, quod refert S. Doctor allegatus a Gratiano *de confecr. dift. 4. cap. Sanctum: Cum in navi quadam Fidelis nullus effet, præter unum pœnitentem, cæpit imminere naufragium. Erat ibi quidam non immemor falutis fuæ, & Sacramenti vehementiffimus flagitator, nec erat aliquis, qui dare poffet, nifi pœnitens ille. Acceperat enim fed pro peccato, de quo agebat pœnitentiam, amiferat fanctitatem, fed non amiferat Sacramentum. Nam fi hoc amittunt peccantes, cum reconciliantur poft pœnitentiam, quare non iterum baptizantur? Dedit ergo quod acceperat, & ne periculofe vitam finiret non reconciliatus, petiit ab eo ipfo, quem baptizaverat, ut eum reconciliaret: & factum eft. Naufragium evaferunt. Cognitum habet quod fecerunt? Nemo extitit eorum, qui non pium animum ita crederet, ut confiliis eorum in illa pericula Dominum crederet affuiffe. Motus enim animus religiofus, & fupplex ab homine exegit Sacramentum: a Deo ipfe impetravit fanctitatem.*

„ Demum, quod pariter pertinet ad hoc Sacramentum, facri figilli leges a Chrifto Domino inftitutore Sacramentorum conditas, a S. Leone I. in ua Epift. ad Epifcopos Campaniæ, Samnii, & Piceni explicatas, & ab Innoc. III. *in cap. omnis utriufque fexus de pœnit. & remifs.* iterum inculcatas quam illuftrarunt Cafuiftæ, quorum doctrinam communem fequentes nonnulla rejecimus in *Cler. Rom.* tanquam aut nunquam facta, aut non rite facta, quæ proinde male ab aliquibus celebrantur tanquam vere facta ab univerfa Ecclefia, vel tamquam laudabiliter facta ab aliquibus Ecclefiis.

„ Jam vero de reliquis duobus Sacramentis, nempe de Ordine, & matrimonio agendum eft, quorum ant Divinæ, aut humanæ leges paffim latuere Sacerdotes ipfos, & Paftores, qui præceffere fæculum tertium decimum; quo exorta eft facultas Cafuiftarum, quæ, ut fupra monui, ex triplici ea difciplina conflatur, nimirum Canonica, Theologica, & Morali.

„ Sanctus Auguftinus *Epiftola* 110. fatetur ingenue, a fe dum fuit Epifcopus ordinatus, & a Valerio tunc Epifcopo fuo, ignoratum fuiffe Canonem Nicænum, vetantem duos effe fimul ejufdem Civitatis Epifcopos. Nicænum autem Concilium, nec uno integro fæculo præceffit Auguftinus. Idem S. Doctor (ut notat Cabaffutius in notitia Conciliorum ad Concilium Arelatenfe quartum) Sardicenfem generalem Synodum, in qua Fides Catholica de Ariana hærefi triumphavit, ignoravit prorfus folumque illud concilium Sardicæ coactum credidit, quod fuit conventiculum Arianorum. Si Canonem tanti momenti, tantumque Concilium ignoravit Auguftinus, non ita facile crediderim, non fuiffe hæc, & fimilia ab aliis multis ignorata; cum præfertim tunc Ecclefiis præficerentur fæpiffime, qui aut Neophyti erant, aut fuerant aulæ, vel curiæ vel etiam militiæ paulo ante addicti, ut oftendam infra, nec divino judicio, ut Ambrofius, fed propria cupiditate, aut Principum fua quærentium favore ad infulas eveherentur.

„ Hinc fæpiffime, ut conftat ex eorum temporum Conciliis, & Patrum id amare deflentium fcriptis, Sacris Ordinibus initiabantur multi, qui per facros Canones erant arcendi. Et quamvis id non raro fieret ex contemptu regulæ Canonicæ non ignoratæ, fæpe tamen fiebat ex vera Ecclefiafticæ difciplinæ ignoratione, ut patet ex epiftola Siricii ad Himerium Tarraconenfem, in qua commemoratis multis hujufmodi pravis Clericorum ordinationibus fubdit, *& quia aliquanti, de quibus loquimur, ut tua fanctitas retulit, ignoratione lapfos effe fe, deflent &c.* Et paulo poft, *Et quia in his omnibus, quæ in reprehenfionem veniunt, fola excufatio ignorationis obtenditur.* Ecquid tandem ignorabatur? Bigamos, aliofque hujufmodi ordinari non poffe. Id ignorabant multi Hifpaniarum Epifcopi. Sacerdotes autem non id folum ignorabant, fed quod modo nullus ignoret, nempe fe vinculo caftitatis obftringi; putabant enim, fibi id onus impofitum non fuiffe, aut nec imponi potuiffe, eo quod non fuerat antiquæ legis Sacerdotibus impofitum. *Plurimos Sacerdotes Chrifti*, atque Levitas (inquit Siricius eadem Epiftola §. 7.) *poft longa confecrationis fuæ tempora tam de conjugibus propriis, tam etiam de turpi coitu fobolem didicimus procreaffe, & crimen fuum hac præfcriptione defendere, quia in veteri Teftamento Sacerdotibus, ac Miniftris generandi facultas legitur attributa.*

„ Non ignorarunt quidem Patres Concilii Turonici primi legem caftitatis impofitam facris Miniftris, fed ignoraffe videntur, non poffe Concilium particulare legibus Ecclefiæ univerfalis quenquam abfolvere, ut forte abfolverunt ipfi permittentes, ut videntur iis, qui jam erant Sacerdotes, aut Levitæ ufum conjugii; & folum interdicentes proprii ordinis exercitium, afcenfumque ad Ordinem fuperiorem. Hæc enim funt verba Canonis. *Licet a Patribus noftris emiffa auctoritate id fuerit conftitutum, ut quicumque Sacerdos, vel Levita filiorum procreationi operam dare fuiffet convictus, a Communione Dominica abftineretur. Nos tamen huic diftrictioni moderationem adhibentes, & juftam conftitutionem mollientes, id decrevimus, ut Sacerdos, vel levita conjugali concupifcentiæ inhærens, vel a filiorum procreatione non defiftens ad altiorem gradum non afcendat, neque facrificium Deo offerre vel plebi miniftrare præfumat. Sufficiat his tantum, ut a communione non efficiantur alieni.* Igitur *non defiftentes* ad communionem Dominicam admittebantur. Ergo *non defiftentes* minime peccare putabantur, ergo erant ea lege a Patribus foluti.

„ Demum quam parum compertæ fuerunt olim non populo folum, fed multis Doctoribus leges pertinentes ad matrimonium, conjugalis fidei probationem eamque continentiam, qua quifque debet a quibufdam voluntatibus abftinere? Permittunt quidem jura in aliquibus cafibus poft legitimum matrimonium divortium, feparatis autem conjugibus alias inire nuptias prohibent. Id tamen permifere Chriftiani Imperatores, ut conftat ex C. Juftiano *tit. de repudiis*. Et quamvis Barbofa ff. foluto matrimonio 2. par. rubric. numer. 10. dicat, id folum fuiffe permiffum ad impediendum majus malum, addit tamen in veteri Ecclefia indiffolubilitatem matrimonii non ita recte fuiffe intellectam, ut intelligitur modo, aliofque provinciales Epifcopos putaffe juftam aliquam caufam dari, ex qua liceat libellum repudii dare.

„ Hi provinciales Epifcopi forte fuere Patres Concilii Venetici celebrati in Galliis ann. 465. & Patres Concilii poftea celebrati apud Vermerias. Illi fiquidem inter morum corruptelas id recenfent, quod aliqui relictis propriis uxoribus tanquam adulteris, alias ducerent *fine probatione adulterii*. Quo videtur innuere, id licere fi probetur adulterium. Hi vero, ut refertur in Decreto *cap. Si qua mulier 31. quæft. 7.* fic definiunt. *Si qua mulier in mortem fui mariti confiliata fit cum aliis, & ipfe vir fe defendendo aliquem illorum occiderit, fi probare poteft ille vir, eam ream effe confilii, poteft* (ut nobis videtur) ipfam uxorem dimittere, & fi voluerit aliam ducere. Id non licere cognovit quidem S. Auguftinus *lib. de Fide, & operibus cap.* 19. fed rem effe adeo obfcuram putavit, ut ejus ignorationem venialem vocet.

„ Ille.

„ Ille etiam multorum error fuit, & forte ex simili causa profectus, nempe ex legibus Imperatorum, quod, quia ab his non æque vir adulter ac uxor adultera puniebatur, liceret viris adulterium committere, quamvia uxoribus non liceret, quem errorem fuse redarguunt S. Gregorius Nazianzenus orat. 31. S. Augustinus *lib.* 2. *de adul. conjug. cap.* 8. & S. Hieronymus qui in Epitaphio Fabiolæ, *Aliæ sunt* (inquit) *leges Cæsarum, aliæ Christi, aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit. Apud illos viris impudicitiæ frena laxantur, apud nos quod non licet fœminis, æque non licet viris, & eadem servitus pari conditione censetur.*

„ Hunc errorem perseverasse in multis etiam postea, constat ex S. Cæsario, qui *hom.* 16. ut postea dicam eum dispellere satagit, idipsum inculcans, nempe, quod fœminis non licet nec viris licere. Ex eodem constat, etiam majoris Ordinis Clericos existimasse ebrietatem culpa carere, alios putasse, concubinatum præsertim solutorum licere, quem utrumque errorem, aut utriusque erroris permissionem deflet Fulbertus Episcopus Carnotensis *Epist.* 83. loquens enim de sui temporis Sacerdotibus dicit, eos *aut nescivisse ebriositatem, & libidinem esse mortalia peccata, aut scire dissimulasse.*

„ Illud autem magis mirabile est, sæculo undecimo in florentissimi Regni Ecclesiis tam parum fuisse comperta initi consummatique matrimonii vincula, ut ab eruditis fuerit dubitatum, an viro liceret ab uxore discedere propter fornicationem ab ea ante matrimonium commissam, nec forte defuerint qui id licere dixerint. Hanc quæstionem proposuit Radulphus Remensis Archiepiscopus Ivoni Episcopo Carnotensi præclarissimo ejus ævi Doctori, qui *Epist.* 188. ita respondet.

Quæsivit a me quod melius me novit vestra prudentia, utrum mulier, quæ post completa Sacramenta, & officia nuptiarum infra duos, aut tres menses peperisse cognoscitur, debeat propter fœdera nuptiarum in conjugio manere, an propter patratum ante nuptias flagitium matrimonii dignitatem amittere, cum lex Moysi hujusmodi jubeat lapidari; super qua re non memini, me canonicam invenisse sententiam. Dico tamen sine PRÆJUDICIO MELIORIS *sententia, quia si ante celebrationem Sacramenti conjugalis cognita fuisset mulieris turpitudo, secundum legum severitatem, non esset honestanda matrimonio, sed a peris objurgationibus, tanquam lapidum jactibus severa ei esset adhibenda correctio. Verum, postquam simpliciter præcedente consensu contracta sunt fœdera nuptiarum, postquam matrimoniales tabulæ datæ sunt, & cætera conjugii Sacramenta completa sunt, vir & mulier unum corpus per commixtionem carnis facti sunt, non intelligo, posse dissolvi conjugium, nisi divortii causa intercurrat adulterium.*

(Et post aliqua)

Cum leges honestati consulere debeant, & saluti, TUTIUS *mihi esse videtur, ut vir mulierem quam duxit, licet nesciens impudicam, retineat uxorem, quam suo divortio, & illam fornicariam & se faciat fornicatorem. Beati quoque Doctores nostri Ambrosius, & Augustinus hujusmodi mulierum lapsus suadent potius a viris debere dimitti, quam districte, & sine misericordia judicari, cum & ipsi viri vix possint a similibus impudicitiis immunes inveniri.*

(Tandem in fine Epistolæ)

Si vero aliter in aliquibus capitulis repertum fuerit, severitati disciplinæ est adscribendum. Sed ubi salus periclitatur, moderatione legum saluti intelligimus consulendum.

„ Ex hac Epistola habes 1. Archiepiscopum Remensem non potuisse ex se respondere ei quæstioni, quæ nullam habet difficultatem, nec habere debet, cum Christus Dominus, *Matth.* 19. permittens fieri divortium propter fornicationem, loquatur de fornicatione commissa post matrimonium, adeoque de adulterio, non vero de fornicatione antea commissa.

„ Habes secundo, nec ipsi Ivoni visam penitus improbabilem sententiam eorum, qui dicebant hoc divortium licere; nam dicit esse illicitum *sine præjudicio melioris sententiæ*, quod dicere non solemus, nec debemus, cum putamus oppositum esse omnino improbabile: uti nec dicere solemus *tutius esse* rem aliquam non facere, quando putamus improbabile prorsus esse quod liceat eam facere. Ivo autem dicit *tutius* esse non dimittere in allato casu uxorem ante nuptias fornicatam.

„ Notanda sunt etiam ea verba, *Cum & ipsi viri vix possint a similibus impudicitiis immunes inveniri.* Quod nostra tempora non parum commendat. Sed de hoc alibi.

„ Nunc unum subtexam ex eodem Ivone; quod clarius forte quam præterita, demonstrat, quam nunc, beneficio Casuistarum, sint in doctrina morali magis instructi, qui vel brevem eorum Summam legerunt, quam olim essent, post multorum codicum lectionem, & studium, egregii Doctores. Quamvis autem quod afferam, ad matrimonium, de quo modo agimus, non pertineat, pertinebat tamen ad eos potissimum, qui erant matrimonio conjuncti, cum unus erat alteri de fide violata suspectus.

„ Legibus Longobardorum sancitum fuisse ferunt, ut in accusationibus criminum, præsertim violantium jura conjugii, cum delicti, quod probari non poterat, fortia aderant indicia, compelleretur reus, aut aquæ ferventi manum immergere, aut tangere ferrum ignitum, aut incedere super candentes vomeres, aut demergere se in aquam frigidam; & si ab igne non læderetur, aut ab aqua frigida reciperetur, innocens haberetur; reus vero, si læderetur ab igne, aut aquæ frigidæ velut ab ea rejectus supernataret. Si id genus purgationis adhiberi non posset, litem dirimeret duellum, ac proinde eligerentur duo milites quorum unus pro accusato, alter pro accusatore confligeret, eaque pars culpa vacare crederetur, cujus partis militi victoriam sors, & virtus adjudicaret.

„ Illicitam, & intrinsece malam esse hanc purgationem constat modo apud omnes Doctores, eamque ut talem interdicunt Canones Conciliorum, & definitiones Pontificum, inter quos Nicolaus, ut refertur in Decreto *cap. Monomachia* 2. *quæst.* 5. *Monomachiam in legem non assumimus, quam præceptam fuisse non reperimus:* & paulo post. *Cum hos & hujusmodi sectantes, Deum solammodo* TENTARE *videantur &c.* Et Stephanus Papa V. ab eodem paulo ante allegatus. *Ferri candentis vel aquæ ferventis examinatione confessionem extorqueri a quolibet, Sacri non censent Canones; & quod Sanctorum Patrum documento sancitum non est,* SUPERSTITIOSA *adinventione non est præsumendum.*

„ Olim tamen Episcopi multi licere id genus purgationis putarunt, quodque mirabilius est, adhibendum censuerunt, & adhiberi voluerunt; nam Tiburienses Patres an. 895. sic statuunt *Can.* 22. ut refert Gratianus in Decreto 2. quæst. 5. *Nobilis homo, vel ingenuus si in Synodo accusatur, & negaverit, si eum constiterit, Fidelem esse, cum duodecim ingenuis se expurget, si antea deprehensus fuerit in furto aut perjurio, aut falso testimonio, ad juramentum non admittatur, sed* (sicut qui ingenuus non est) *ferventi aqua, vel candenti ferro se expurget.* Servi enim potissimum ad hanc purgationem adigebantur, inde dictam vulgarem; aut potius ut distingueretur a purgatione Canonica per juramentum coram pluribus testibus super quatuor Evangelia, aut sanctorum Reliquias solemniter emissum. De qua purgatione agitur apud Burchardum, *lib.* 2. *cap.* 194. & 196. & apud Ivonem in pluribus epistolis.

„ Is autem quamvis *Epist.* 74. vulgarem purgationem reprobet, & in hunc finem afferat plura Pontificum decreta, in quibus ea pro nullo casu admittitur, rejiciturque ut inventum populare profectum ex odio, & invidia, & superstitiosum, adhuc tamen *Epis.* 152. ad Radulphum Rhemensem Archiepiscopum, usurpari eam aliquando debere, docet. *Non negamus tamen, quin ad Divina aliquando recurrendum sit testimonia, quando procedente ordinaria accusatione, omnino desunt humana testimonia, non quod lex hæc instituerit Divina, sed quod exigat incredulitas humana:* perinde ac si liceat tentare Deum ad revincendam incredulitatem humanam, quæ nec satis revincitur his ostentis, utpote quæ non semper præbent certum argumentum ut ipse idem monet *Epis.* 205. agens de quodam milite, quem accusatum, convictumque uti hoc genere purgationis ferrum candens adustulaverat. *Cauterium militis* (inquit) *nullum tibi certum præbet argumentum, cum per examinationem ferri candentis occulto Dei judicio multos videamus nocentes liberatos, multos innocentes sæpe damnatos.*

„ Nec facit ad rem exemplum & doctrina quam tradit *Epist.* 252. petita ex juramento quod aliquando licet, quamvis Christus Dominus *Matthæi* 5. dicat, *Ego autem dico vobis non jurare omnino.* Christus enim non prohibet absolute juramentum ut quid ex natura sua irreligiosum, & pravum, sed abusum jurandi temere, ut hic apud Cornelium a Lapide interpretantur Patres. At Canones, & Pontificum responsa, purgationem vulgarem prohibent absolute, ut quid pravum, superstitiosum, & irreligiosum, dum sine speciali Dei instinctu, & mandato exhibetur; Hinc idem Cornelius a Lapide loquens de Judæis, quibus jussa fuit Numerorum *cap.* 5. purgatio delicti per aquam maledictam dicit: *Miraculo statim, & continuo olim apud Judæos explorabatur scelus adulterii,* subditque: *simili modo apud Christianos olim mulieres suspectæ de adulterio se purgabant, tangendo ferrum candens, si ab eo non adurerentur, uti contigit sanctæ Cunegundi. Quæ probatio cum a Deo non esset instituta, ideoque esset Dei tentatio, jure a Canonibus est* DAMNATA. Igitur purgatio vulgaris, de qua loquimur, non debuit a Patribus Tiburiensibus permitti, nedum præcipi, nec ab Ivone pro ullo casu approbari. At unde hoc lumen nobis affulsit? Certe non ex solis prædictorum Pontificum decretis, quæ non ignorabat Ivo, sed ex libris Casuistarum, qui ea Pontificum decreta, & rem ipsam, ut reliqua omnia subtilius expenderunt.

Demum (ne sim infinitus) si vis æstimare pro merito, quan-

quantum obscuritatis, & ignorationis depulerint recentes scriptores, iterum author tibi sum, ut legas quæ duodecim primis Ecclesiæ sæculis fuere Doctoribus circa mores propositæ quæstiones, ac dubia. Hæc enim duo deprehendes omnino 1. proponi subinde quæstiones, quas modo ope Casuistarum solvunt omnes, olim vero paucissimi poterant, & ideo cogebantur quotidie consulere non aliarum tantum Ecclesiarum, sed aliarum provinciarum, immo & regnorum Doctores. 2. ea non raro præberi responsa, quæ aut præberi non possunt, aut illis verbis præberi non possunt, sed aliis, quibus ea præbent recentes Doctores, iis enim (ut notat S. Thomas *opusc.* 1. in præfatione ad Urbanum Papam) *exorti circa fidem errores occasionem dederunt, ut ea quæ sunt fidei*, (idem dicendum de doctrina morum) *majori circumspectione traderent*, ut tradiderunt ex eodem S. Doctore, qui subdit. *Et ideo non est mirum, si moderni fidei Doctores post varios exortos errores cautius, & quasi elimatius loquuntur circa doctrinam fidei.*

Illud etiam volo colligas ex iis, quæ leges ipse, & ea me hactenus audivisti, quam falsa scilicet illorum persuasio sit, qui putant ab iis qui volunt addiscere doctrinam moralem, non esse consulendos Casuistas, sed Scripturas & Patres, quos certe consuluerat S. Augustinus Anglorum Apostolus tamdiu versatus inter Monachos, quorum præcipua occupatio erat studium Scripturarum & Patrum, consuluerat Ferrandus Diaconus qui compendium Canonum scripserat, consuluerant Patres Venetici, Patres Tiburienses, Radulphus Archiepiscopus Remensis cum ejus ætatis Patribus Gallicanis non paucis, aliique, quorum responsa vel dubitationes supra proposui, nec tamen in multis quæstionibus didicerunt ex illis veram responsionem quam nos discimus ex Casuistis. Hinc autem male quis colliget, Casuistas præferri scripturis, & Patribus, aut in libris Casuistarum contineri doctrinam magis certam, quam in scripturis, & Patribus, sed ab optimis Casuistis tam multis melius esse intellectas scripturas & Patres, quam eas prædicti intellexerint, quamque nostrum quispiam intelligat, ac proinde non debere nos fidere intelligentiæ, & interpretationi nostræ, sed Casuistarum præsertim celebriorum; quod, ut vides, non est præferre scripturis, & Patribus Casuistas, sed nostro judicio præferre judicium celebriorum Casuistarum.

Cler. Occupasti prudentissime quod objicere poterant qui te audiunt aure non satis æqua. Unum videtur objici adhuc posse etiam a non infensis, nempe errasse quidem aliquando Doctores in quæstionibus moralibus, antequam inciperent docere, & scribere Casuistæ, sed hos etiam errasse, immo plures in horum libris errores reperiri, quam in illis, non igitur ex libris Casuistarum tam ingens utilitas in Rempublicam literariam redundavit, nec fuerunt ab illorum libris errores depulsi.

Auct. Nec id asserui unquam, fuisse a Casuistis omnes errores depulsos, sed multos; & rursus ostendi, id lumen ab ipsis effulsisse, quo facile solvimus innumeras quæstiones in quibus hærebant olim Doctores primarii. Quod autem dicis hos errasse magis, nego. Errarunt quidem aliqui ex ipsis, sed forte in eosdem illos errores inciderunt prius veteres aliqui Doctores; non enim scimus omnes antiquos errores sed paucissimos, cum longe pauciores quæstiones morales, quam tractamus nos, tractarint antiqui Scriptores. Demum laudavi Casuisticam facultatem, eosque Casuistas qui in ea facultate præfulserunt, qui aut errarunt nunquam, aut vix unquam, non autem eos, quorum non paucos errores Romani Pontifices justissime confixerunt.

Sed vereor, ne hæc facultatis nobilissimæ defensio accusatio sit audaciæ meæ jam nimis abutentis patientia tua, & fusius, quam opus esset, in Casuistarum laudes excurrentis; Sed quamvis ipse non egeas tam multis, ut incipias de doctissimis viris sentire pro merito ipsorum, indigent certe alii, nec pauci, qui hac nostra ætate sic de Casuistis loquuntur, ut non ita obloquantur de fæce hominum pessimorum. Horum calumniis dispellendis forte non erunt inutilia, quæ audivisti.

CAPUT V.

Casuistarum vindiciæ aliæ a nobis compositæ: ac primo ostenditur, Casuistas Patrum contemptores non esse.

HÆc ad Casuistarum defensionem abunde sufficerent, nisi quorumdam in illos hodieque debacchantium furor id a nobis postularet, ut uberiore stylo eorum caussam tueremur. Qua in re a pervulgata illa, odiosaque criminatione ordiri placet, quæ Casuistas veluti Patrum contemptores traducit. Nam qui Casuistarum libros post virulentum *Provincialium Litterarum* scriptorem mordere, ac dilacerare aggressi sunt, id cum primis in illis reprehendere, quod sane ad incautos decipiendos maxime fieri oportuit, studium Sanctorum Patrum neglectum, atque adeo improbatum.

Quam quidem calumniam depulere plurimi, atque inter alios in aureis, elegantissimisque Cleandri, & Eudoxi Dialogis adversus impudenter Paschalis Provinciales Epistolas nuper indicatas P. Gabriel Daniel. At quum hodie eadem nænia recinatur, aliquid hac super re, ad retundendam ineptam criminationem, addendum hoc maxime loco, quod de Patribus agimus.

Ac primum ajo, Casuistas duas veluti in classes dispertiendos esse, quarum altera grandium voluminum scriptores complectitur Suarios, Vasquios, Laymanos, Bonacinas, Dianas, Sporeros: Summistas altera, & compendiorum authores, quos inter Busembaum. Summistas porro libens fateor, Patrum testimoniis raro admodum, ac fortasse nunquam uti. Quod tamen qui Patrum contemptui tribuerit, næ ille stultissimus criminator habendus erit. Nam longas ne Patrum citationes ab iis expectes, quorum unum illud studium brevitati consulere? Hoc profecto idem esset, quod in Tursellini Historica Epitome, aut Cluverii introductione ad Geographiam, veterum recentiumque Historicorum, aut Geographorum sententias requirere. Præterea cum summistis plerumque mos sit, ad eos, qui Theologicas res fusiori calamo persequuti sunt, Lectores suos mittere, atque hi, ut nunc demonstrabimus, Patrum auctoritati nitantur maxime, perinde de illis sentiendum, ac si Patrum verba ipsimet redderent.

Quod autem ad primos illos Casuistas spectat, qui pluribus voluminibus Theologiam Moralem complexi sunt, eosque qui illis accessere, ipsos inter, & Summistas veluti medii, oculis careat oportet, qui Patres ab illis neglectus queratur. In his enim frequentius nihil, quam aut Patrum testimonia describere, aut locos indicare, ubi de hac, illave re loquantur Patres. Et vero, si Suarius, si Vasquius, si Valentia, Becanus, Gobatus, Fagundius, Sanchez, singulis locis, ubi Patres consulendos monent, eorumque libros adnotant, horum testimonia verbatim addidissent, futurum censeo, ut longe explicatior in istorum voluminibus Patrum auctoritas prodiret, quam in Natalis Alexandri, Genetti, Pontasii, Besombii, & ceterorum libris. Illud etiam fortassis pateret quanti horum interfuerit Casuistas indibrio exponere, ne scilicet turpes plagiarios se omnium obtutibus proderent. Nimirum Casuistarum scrinia compilasse magnos istos Theologiæ e Patribus ductæ prædicatores, atque magistros, tam certum est, quam quod maxime.

At non solis Patrum testimoniis Casuistæ controversias suas definiunt. Ita sane: at illas ne sic quidem definiri posse, quis non videat? Nam ut nihil de illis quæstionibus dicam, super quibus inter Patres nequaquam convenit, sexcenta quotidie dubia enascuntur, quorum qui in Patribus quærat explicationem, ridiculus sit. Memini accepisse me ex doctissimo homine, virum quemdam Ecclesiastica dignitate conspicuum, qui Patrum Theologiam singulis pene verbis inclamabat Arimini dubitasse non multos ab hinc annos, num censuria implicitus esset: quum autem ea veterano Theologo percunctatus esset ille, quid ipse sentiret, hic vero joci caussa respondisset consulendos Tertulliani, Lactantii, Augustini, Ambrosii, Leonis, Basilii codices; bonum illum ira exarsisse primum, deinde composito nonnihil animo vanitatem suam agnovisse, atque abjecisse. Quid ad hæc P. Concina? ait (T. 2. appar. p. 277.), hoc idem asserere Lutheranos, & Calvinianos de controversiis quæ illos inter, & nos Catholicos agitantur. Quam in rem adfert diserta Johannis Dallæi verba dicentis, Patres controversias istas *numquam fere, nisi casu, atque obiter, & aliud agentes attingere*. Verum ipsemet, quibus protegamur ab hoc telo, arma suggerit. Negat enim, ac vere negat, (p. 278.) a Patrum scriptis abesse doctrinas, quibus hæreticorum figmenta deteguntur. At qui ostendet vir eruditus, casuisticas controversias in Patrum libris reperiri? Errat Dallæus: erraie nos nisi alios ab iis, quos habemus, Patrum libros proferat, non demonstrabit Concina, ne millenos quidem si effundat Theologiæ Christianæ tomos. Quæso, Patrem inveniat (uno contentus hoc exemplo caussa cedam si invenerit) unum inveniat Patrem qui trinum contractum usuræ arguat. At Patres usuram damnant. Ita sane: hic igitur contractus usuræ suspicione non vacat? Logici, vestram fidem. Ceterum quum eo demum spectet tanta Theologiæ Patrum laudatio, ut Casuistæ Probabilismi defensores Patrum veluti osores, contemptoresque perditissimi traducantur, contendo, iniquam esse accusationem hujusmodi, atque adeo ab ipsorum Patrum instituto, doctrinisque perquam alienam.

Repetamus tantisper animo celeberrimam illam, quæ Africanas Ecclesias, atque etiam Asiaticas diu vexavit de rebaptizandis hæreticis controversiam, quam qui commentitiam esse, fabularumque similem cum P. Mussonio contenderit, paucos inveniet suæ sententiæ suffragatores. Iterum abluendos baptismate, qui Ecclesiæ Catholicæ nomen darent, hæreticos censebat cum Africanis suis B. Martyr Cyprianus. Quæ quidem Cypriani opinio non tutior modo erat, ut compertum cuique esse potest, qui tutioris opinionis nomen intelligat; sed etiam contraria probabilior, atque adeo certa videbatur Africanis. Qua de caussa ad

Pom-

Pompejum scribens Cyprianus Ep. 74. *Baluz. edit. ajebat quæ ista obstinatio est quæve præsumptio, humanam traditionem divinæ dispositioni anteponere, nec animadvertere indignari, & irasci Deum, quoties divina præcepta solvit, & præterit humana traditio?* Addit August. *lib.* 2. *de Baptismo n.* 5. iis argumentis nixam fuisse Cypriani sententiam, tamque verisimilibus ut sola Ecclesiæ authoritate in aliam abire se palam profiteatur. En ejus verba: *Nec nos ipsi tale aliquid auderemus asserere, nisi universæ Ecclesiæ auctoritate firmati.* Ex his ducet fortasse quispiam, ceteros illorum temporum Patres, qui Stephano Romano Pontifici assentiabantur, & Afrorum opinioni refragabantur minus tutam sententiam propugnasse, atque adeo solum probabilem. Ego vero, qui Probabilioristam respondere facile posse video, Cypriani adversariis visam fuisse sententiam suam Cyprianica probabiliorem, eaque de Caussa ab his defensam, in hunc modum argumentari malo: Cypriani sententia probabilior ne fuit opposita? an solum probabilis? utrumlibet elige. Si hoc dixeris, cur igitur Augustinus *nisi universæ Ecclesiæ auctoritate firmatus* e Cypriano discessisset? An non satis illi esse debuit probabilem tantum Cypriani esse sententiam hac oppositam probabiliorem? Dices illud? Cum Cypriano res tibi erit, atque adeo etiam Augustino. Cyprianus nempe ad suam Carthaginensem synodum ita præfatur: *Superest, ut de hac ipsa re singuli quid sentiamus, proferamus, neminem judicantes, aut a jure communionis aliquem, si diversum senserit, amoventes.* Augustinus vero *lib.* 5. *de Baptismo* Cyprianum ea vel maxime de caussa laudat, quia *nemini præscribens, neque præjudicans, quo minus quisque Episcoporum, quod putat, faciat, habens arbitrii sui liberam potestatem, etiam nobis qualibuscumque dedit locum pacifice secum ista tractandi*, sensit ergo Cyprianus, sensit Augustinus (siquidem Africanorum sententia probabilior fuerit) licere sequi opinionem probabilem probabiliora relicta.

Hujus simile argumentum est quod ex Hieronymo profero. Sed Christiani Lupi Augustiniani Casuistis, ac Jesuitis præsertim non admodum amici, verba hac in re ex cap. 7. dissertationis de opinione probabili recitemus. *Apud antiquos Patres .... fuit & alia Quæstio. Quidam censebant a solis post baptisma iteratis nuptiis, quem fieri irregularem; alii censebant fieri a quibuscumque, præsertim si altera saltem fuissent inita post sacrum lavacrum. Et hanc sententiam constantissime tenuit Romana Ecclesia, & plures Latinæ. Est res omnibus eruditis exploratissima. Ast Hispaniarum Ecclesia tenuit appositum & plures ipsi assenserunt.* (hos inter S. Hieronymus in Epistola ad Oceanum) *& adversus istam Hispaniæ opinionem Siricius Pontifex scripsit suas ad Himerium Terraconensem Archiepiscopum decretales litteras, in quibus omnino agit adversus unum Baptismo prius aliud ipso posterius conjugium. Lucet ex S. Innocentii I. ad Toletanam Synodum similibus litteris palam asserentibus istam solum Bigamiam in Hispaniis reprobari .... Interim his omnibus non commotus S. Hieronymus permansit firmus in sua sententia. Imo etiam in commentaria Apostolicæ ad Titum Epistolæ .... communem sententiam constanter affirmat esse superstitiosam potius, quam veram; quod ipsum docuit firmus etiam in aliis locis .... Et nescio cui Chrysogono, Rufini discipulo, istam doctrinam sulpanti in libris adversus Rufinum* (lib. 1. cap. 7.) *laudatus Hieronymus respondet ....* Habeut libellum, quam in crimen vocant. Ille respondeat. Hunc sua disputatione subvertat. Quid austeritate frontis, & contractis, rugatisque naribus concava verba trutinatur, & sanctitatem apud vulgus ignobile simulato rigore mentitur? Audiat nos iterum &c...... Hæc dicimus non quod ipsi propitio Christo hac quæstione teneamur, sed interrogati a fratribus, quid nobis videretur, respondimus nulli præjudicantes sequi quod velit, nec alterius decretum nostra sententia subvertentes. *Mature notanda sunt hæc verba:* Quid austeritate frontis &c. *Etenim quadrant, & in nostra tempora. Notanda sunt & hæc verba;* Nulli præjudicantes sequi quod velit. *Sunt desumpta ex erratica Sancti Cypriani Synodo. Notanda sunt item hæc.* Nec alterius decretum &c. *Inter Siricium Pontificem ac Sanctum Hieronymum intercessit aliquid humani diei. Hinc Quædam hujus dicta sunt veneranda quidem; attamen admiranda potius, quam imitanda. Interim constanter docuit probabilem sententiam esse securam, ac tutam; etiam minus probabilem. Quis enim non videat præsentem illius sententiam fuisse hujusmodi?* Hæc Lupus. Quod si velis Hieronymo tamen probabiliorem visam fuisse, contentionis finem non traham; inferam enim; igitur vel Hieronimo teste, qui scribit: *nulli præjudicantes sequi quod velit*, licet sequi opinionem probabilem, relicta probabiliore.

Aliud exemplum ex Augustino ducamus. Disparitatem cultus dirimere conjugium, veteres Patres, Tertullianus, aliique sensere, quibus nos hodieque adhæremus. De suo tamen seculo Sanctus Augustinus scribit in libro *de fide, & operibus*. cap. 19. *Quæ nostris temporibus jam non putantur esse peccata.* Utique, inquit, citatus Lupus cap. 2. per inductam ab adversa consuetudine sententiam probabilem. Et hanc Augustinus non fuit ausus improbare. Hinc subjungit: *Quoniam revera in novo Testamento nihil inde præceptum est; & ideo aut licere creditum est, aut velut dubium derelictum.* At librum hunc Augustini de fide, & operibus, & 19. cap. antea non dimittamus, quam aliud in rem nostram duxerimus argumentum. Ait ergo sanctus Doctor. *Quisquis uxorem in adulterio deprehensam dimiserit, & aliam duxerit, non videtur æquandus eis, qui, excepta caussa adulterii, dimittunt, & ducunt. Et in ipsis divinis sententiis ita absconditum est, utrum & iste, cui quidem sine dubio adulteram licet dimittere, adulter tamen habeatur, si adulteram duxerit, aut quantum existimo, venialiter ibi quisque fallatur.* Audi hunc Lupum ibidem. *Affirmat Augustinus, quod suo tempore sententia fuerit revera probabilis; nec eam, licet contrarium senserit, fuit ausus damnare.* Adeo verum est Patribus quoque probabiles tantum opiniones suas visas fuisse, aut si aliis probabiliores, non necessario tamen amplectendas.

Sed ne longior sim quam par est, Bernardi testimonium sufficiat Tract. de Baptismo cap. 5. ubi hanc regulam, & Canonem statuit. *Sane ibi unusquisque in suo sensu securus abundat, ubi aut certa rationi, aut non contemnendæ auctoritati, quod sentit non obviat.* Atque jam. Atqui ubi solum *probabilior opinio contraria est, nec certæ rationi, nec contemnendæ auctoritati, quod sentit Probabilista obviat.* Igitur probabilista in suo sensu securus abundat, si Bernardo fides quocum sapere malo, quam desipere cum Wendrochio, Paschale, eorumque sectatoribus.

CAPUT VI.

Num Casuistarum lectio inutilis, & authoritas nulla?

TRes examinandæ supersunt contumeliæ ne dicam? an accusationes? Prima ea est, quam hoc capite aggredior ad confutandam, inutilem esse Casuistarum lectionem, illorumque authoritatem levem plane, atque triobolarem.

Atque in hoc argumento versatos ante me magna cum laude fuisse moneo Abellium in *defensione recentium Casuistarum*, & Francolinum de *discipl. pœnit. lib.* 3. *c.* 7. §. 25. quibus adde Danielem in Dialogis suis adversus famosas, impiasque Paschalis Provinciales litteras.

Ego vero ne longior sim, uno hoc argumento utar, quo olim Canus *lib.* 8. *cap.* 4. Scholasticorum omnium caussam defendit. Crederem nempe Casuistarum lectionem irritam, vanam authoritatem esse, nisi ex horum sententia Ecclesia res plurimas definiret. Quippe trecentos ab hinc annos, si quæ Ecclesia de moribus decreta tulit, in his Casuistarum subsidio, & diligentia vehementer adjuta est. Id quoniam constat inter omnes, quibus vel Conciliorum nostræ ætatis gesta, vel negotia cognitionis fidei, vel Rotæ Romanæ, Sacræ Pœnitentiariæ, & Sacrarum Congregationum Eminentissimorum Cardinalium Decisiones, atque instituta sunt cognita, fateamur necesse est, aut utilem esse Casuistarum lectionem, neque authoritatem illorum parvi faciendam, aut Episcopos, Cardinales, Pontifices omnes e trecentis amplius annis insanisse. Quid vero de Benedicto XIV. dicemus, Pontifice illo post avorum memoriam doctissimo? Quæcumque ex tanti Ecclesiæ Magistri eruditione, antequam ad Apostolatus apicem eveheretur, prodiere volumina, nulla unquam, aut sæculorum oblivione, aut invidiæ morsu delenda, atque ea præsertim, quæ Bononiensis Ecclesiæ Archiepiscopus adidit Diœcesis illius suæ moribus, & disciplinæ restituendæ apprime utilia decreta, si consulas; Casuistas magno numero citatos comperies a Lambertino, atque illos, quos oderunt maxime præclari nostri Casuisticæ Theologiæ irrisores, Sanchios, inquam, Tamburinos, Vivas.

Adde his Sanctissimum de Casuistis judicium BB. Caroli Borromæi, & Francisci Salesii, uti & Mechliniensis Synodi an. 1607. Horum omnium verba refert noster author *lib.* 1. *Tract.* 1. *a.* 463. Quamobrem ab his recitandis abstineo. Abstineant tamen e tam perdito Casuistarum contemptu loquaces illi, quos utinam honoris caussa nominare possem! neque hiscere audeant contra Theologos Ecclesiæ, tantorumque virorum suffragiis honestatos.

CAPUT VII.

Casuistas non esse abjiciendos, quod aliquas Theses a Pontificibus postea damnatas defenderint.

QUæ altero loco refellenda est Casuistarum accusatio, ea est, aliquas propositiones ab illis propugnatas fuisse, quæ nigro theta a Summis Pontificibus fuere postea notatæ. Atque hac quidem accusatione nihil ineptius, ut nostar quoque La Croix paucis indicat *lib.* 1. *Tract.* 1. *n.* 161. Libens enim fateor in Casuistis proscriptas Theses legi. At quid tum? Igitur ceteri, in quibus nihil ejusmodi, aut ipsi illi, qui in eos scopulos impegere, plane abjiciendi? Proh stultissimam consecutionem! quæ si vim habere dicatur, Patres omnes improbandos esse, abjiciendosque cur non dicamus? Audi elegantissimum Canum *lib.* 7. *cap.* 3. *Nemo quantumvis eruditus, & sanctus non interdum hallucinatur, non alicubi cæcutit, non quandoque labitur. Sanctus vero is fuit, qui credidit ab hæreticis baptizatos esse rebaptizandos. Sanctus fuit, qui in Christi corpore, & sensum pœnæ, & dolorem fuisse negavit. Sanctus fuit, qui in Chiliastarum dogma descendit. Sanctus fuit, qui viro, ob adulterii culpam uxorem repudianti, alterum matrimonium concessit. Sanctus fuit, qui animis piorum usque ad judicii diem veram felicitatem ademit. Sanctus fuit, qui animam hominis ex traduce esse putavit. Sanctus fuit, qui animam Adæ ante corpus fuisse editam*

opinatus est. Sancti fuere, qui Angelos multis ante mundum corporeum æternitatibus creatos esse existimarunt. Quos si propterea insectabimur, nullaque reverentia tractabimus, Lutherianis, Calvinianis, & cæteris ejusmodi pestibus Romanam Ecclesiam proscindendam, sanctaque omnia proculcanda demus, necesse est.

Sed ex Christiano Lupo, Augustiniani Ordinis scriptore egregio, neque Casuistarum vituperatoribus admodum suspecto, aliqua in eandem Cani mentem commentemur. In dissertatione de *Opinione probabili cap.* 14. quærit eruditus Lupus, *an omnes Sanctorum Patrum sententiæ sint vere probabiles?* Respondet autem quæstioni *negative*. Quod responsum suum ut probet, cum alias, & Hieronymi præsertim, tum has in medium affert veterum sententias. Reddo Lupi verba: *Paradoxam quorumdam suo tempore Episcoporum opinionem refert in sacris Isaiæ Prophetæ commentariis B. Hieronymus.* Plerique nostrorum Chirotoniam, idest ordinationem Clericorum, quæ non solum ad imprecationem vocis, sed ad impositionem impletur manus, ne scilicet, ut in quibusdem vidimus, vocis imprecatio clandestine Clericos ordinet nescientes, sic intelligunt, ut assumant testimonium Paulli scribentis ad Timotheum: *manus cito nemini imposueris. Est opinio vere ridicula, ipsam tamen tenuerunt magni viri. Etenim S. Phædimus Amasenus Episcopus, totius tunc Ponti Metropolita, paganis Neocæsariensibus volens imponere Episcopum, dudum, & frequenter precatus fuit Sanctum Gregorium Thaumaturgum. Verum ille perstitit fugere per saltus, & latebras, & non potuit comprehendi. Hinc in ipsius encomio scribit sanctus Gregorius Nyssenus Episcopus.* Posteaquam nihil non intentatum relinquens ille vir magnus Phædimus, & omni machinatione, atque solertia utens, non poterat virum ad Sacerdotium adducere, innumeris oculis præcaventem, ne quando Sacerdotis manu caperetur, eique utrique inter se studio certarent, illo quidem capere, hoc vero persequentis manus effugere cupiente; idcirco impetu quodam divino Phædimus ad propositum studium provectus, nihil curans interjectum spatium, quo a Gregorio dirimebatur, quique illo aberat itinere tridui, sed ad Deum suspiciens, precatusque, ut & ipse, & ille pariter in illa hora a Deo respicerentur, loco manus impositionis adhibet Gregorio sermonem, Deo ipsum consecrans, qui corpore præsens non adesset. *Hanc sibi intimatam consecrationem admisit Gregorius, nec fuit denuo consecratus. Verum quod sanctus Phædimus peccarit mortaliter, quis audeat vel cogitare? palam contradicet sancto Gregorio Nysseno. Distinguenda sunt tempora; veritas pedetentim elucidatur.* Post hæc aliud exemplum profert Lupus ex Hilario in *Matth. cap.* 33. Ambrosio in *Symboli expositione cap.* 13. Epiphanio *hæresi* 20. *cap.* 2. & clarius *hæresi* 69. *cap.* 62. & Leporio secundæ Narbonensis Galliæ Monacho *epistola ad Proclum Massiliensem, & Cilinium Episcopum Aquensem*, Joannis II. Pontificis, Joannis Cassiani, Facundi Hermianensis Episcopi, Gennadii Massiliensis, atque adeo Carthaginensis Synodi suffragiis comprobata; qui omnes docuerunt, in obitu Christi ab ejus corpore non animam modo, sed etiam divinitatem fuisse sejunctam, idque Christum ipsum significare clamantem: *Deus, Deus meus quare me dereliquisti?* Tum hæc addit Lupus: *Non dico hunc epistolæ articulum fuisse probatum ab omnibus, aut omnes ita consensisse. Dumtaxat dico, istum articulum, licet omnino devianem, ab ipsorum nullo fuisse damnatum, projectum, notatum. Quod nempe esset, quamvis non vere probabilis, tamen magnorum Doctorum. Et quin ex ipsorum populis multi sint sequuti istam opinionem, non est dubitandum. Et tamen nunquam credidero, vel hos, vel illos per hunc errorem deliquisse mortaliter. Quis enim istud credat de Hilario, aut Sancto Ambrosio? Quis dicat, ipsis credentem populum cecidisse in crimen? Hæc quidem materia, licet speculativa, est tamen dogmatica, ideoque omnis circa ipsam lapsus est gravis, ac momentosus. Et ex his concludo tria. Primo, quod etiam magni Patres sint quandoque lapsi in male fundatas sententias. Secundo, quod etiam tales, dummodo libere ambulent per Ecclesiam, opiniones, nemo damnare possit, nec quempiam ejus sequacem a Sacramentis excludere. Tertio, quod cuncti probabilium, licet solum probabilitatis fucum habeant, opinionum authores, aut patroni, non sint universaliter arguendi de gravi peccato. Locum omnino hic habet antiqua regula. Facta vindent homines, intentio judicat omnes. Sincera mentis simplicitas excusat multa peccata.* Hactenus Christianus Lupus. Ego vero quartam ex his consecutionem duco, nempe authores proscriptarum Thesium non esse ex ea caussa contemnendos, improbandosque, quod illas docuerint, dum Ecclesiæ judicio caussa nondum finita erat; ne idem telum in Patres intorqueamus. Quid huic tam certæ ratiocinationi responderi possit, non video. Neque vero mirandum, aut Casuistas, licet doctissimos, aut sanctissimos illos, quos traditionis custodes veneramur, Patres, aliquando a recta doctrina aberrasse. Hanc siquidem felicitatem (Cani verba sunt loco antea citato) *Deus in solis divinis voluminibus inesse voluit* (ut in eis non esset quicquam erroris) *quemadmodum Augustinus gravissime, & verissime tradidit.*

CAPUT VIII.

Casuistas non esse laxitatis reos, quod Probabilismum in suis libris propugnent.

SUperest, ut tertiam in Casuistas accusationem diluemus, quæ illos laxitatis arguit, quod Probabilismum doceant, atque defendant. Censent nimirum Anti-Casuistæ, Probabilismum laxitatis universæ, scelerumque fontem esse præcipuum. Enimvero si de Probabilismo longe aliter sentiendum esse demonstravam, etqua illi garriunt, Casuistas ab hac criminatione liberavero. Qua in re parcam Probabilioristarum nomini, neque eorum sententias plurimas longa laetissimas heic profaram, aut in eorum mores severius inquiram. Hæc odiosa omnium sunt, neque desunt alii, qui in hac re versati sint verius, quam felicius ob adversariorum suorum potentiam, authoritatemque. Tribus rem totam argumentis conficiam, quorum primum initia, progressusque Probabilismi, alterum Ecclesiæ de illo judicia, tertium Galliarum mores persequetur.

Itaque illud attente consideremus, qui fieri potuerit, ut ex omni gente, institutoque Doctores Probabilismum passim defenderant, ubi omnium malorum origo hinc repetenda esset, quodque hæreses fidei, id Christianis moribus foret illa. Nam tam exitialis doctrinæ assecla consectoresque homines ingenio, doctrinaque præstantes latuera? Equidem scio, eam esse affectuum nostrorum calliditatem, ut in maximam æternæ salutis perniciem veluti prisma quoddam oculis nostris objiciat, ex quo res quæque colore sunt, perspicere vere possint. At illud etiam scio nullam laudis, famæque cupiditate vehementiorem in nobis esse affectionem, qua ad ea maximo studio vitanda compellimur, unde nomini nostro labes metui possit. Ut vero hominum indolem penitus non agnoscamus, notum cuique est, laxiores sententias conciliandæ gloriæ minus idoneas esse. Nam homines (quocumque demum ad id ducantur argumento) severioris doctrinæ præcepta audire student, & quamvis ab illis discedere in instituenda vitæ ratione haud vereantur, ea profiteri tamen gloriæ sibi vertunt, ab iisque facile imponi sibi patiuntur, qui illa prædicent, edoceantque: quod cum semper evenisse scimus, tum maxime ætate nostra contingere quotidie dolemus. Quamobrem laudis amori tribui certe nequit tanta in Probabilismo tuendo Doctorum hominum consensio. Quid ergo eos in hanc sententiam pertrahere potuit? Insanit profecto Paschalis, qui fœdissimæ adulationi id vertit perditissimorum Confessariorum, ut omnia doctrinarum suarum facilitate scelestos allicerent, in eosque, atque adeo, si Superis placet, in universum hominum genus tyrannidem quamdam exercerent. Nec enim ita animo comparatos fuisse Confessarios ejusmodi. Nonne multo consultius, atque ad nefarium hunc finem longa utilius fuisset hisce artibus, sententiis clam uti, quam illas toti orbi libris editis patefacere? Sed hæc mittamus. Primus, qui Scholastica methodo Probabilismi quæstionem tractarit, proque tam perniciose doctrina suffragium palam, & clarissimis verbis tulerit (nam ceteri ante ipsum, aut obscure loquuti fuerant, aut certe quæstionem ea super re non instituerant) fuit ex celeberrimo Prædicatorum Ordine Bartholomæus Medina. Qui ergo erumpens incendium, tantam Christianæ Reipublicæ cladem mox allaturum sacer hic Ordo, ac de Ecclesia si quis alius optime meritus, Medinæ libris oblivioni damnatis, non extinxit? Non extinxit? imo vero vires addidit præcepto Reverendissimi Patris Generalis Seraphini Cavalli, ut *aureas* expositiones suas quantocyus in lucem ederet Medina. Quid porro de Joanne Baptista Hacquet, quid de Mercado, quid de Ludovico Lopez, de Joanne Ildephonso Baptista, aliisque illustribus Dominicanis Scriptoribus sentiemus? Eosne illorum numero adcensebimus, qui Evangelicas leges labefactare, ac perdere Christianos mores instituere? Generale Dominicanorum Capitulum *formali præcepto* jussit, Joannem Ildephonsum Baptistam Commentarios suos typis vulgare. Dicemus ne præclaros hosce ex universo Ordine Patres in Jesum Christum, in Ecclesiam, inque sanctiora omnia flagitiose conjurasse? Quid vero de Didaco Alvarez sentiemus, egregio illo Thomistarum heroe in disputationibus de auxiliis? Fieri ne potuisse putabimus, ut qui Jesu Christi gratiam adversus Molinistarum commenta (ut eorum sententiam nonnullis placet appellare) adeo strenue vindicaverat, Moralem deinde ejusdem Jesu Christi doctrinam veritos non sit profligare, sese Probabilistis adjungens? Præterea cum initia Probabilismi, quæ nuper explicabamus ratione, a Medina repetenda sint, paulo post Tridentinum Concilium hæc pestis erupit, quo scilicet tempore plurimi adhoc in vivis agebant ex iis doctissimis, ac Sanctissimis Patribus, qui Lutheranæ, & Calvinianæ perfidiæ delendæ, & Christianis moribus ad Evangelii, Patrumque Apostolicorum normam componendis operam dederant. Neque tamen vel unum ex ipsis invenias, qui mutire ausus fuerit adversus novam hanc, quæ malorum omnium colluviem in Christianam Rempublicam intulit, Probabilismi doctrinam. Quis eorum artus occupavit stupor, ut studio omni non contenderent tanto malo occurrere? Idem dictum esto de Sorbonica Academia, de Lovaniensi Universitate, de Episcopis, de Docto-

Doctoribus omnibus, qui ea ætate Probabilismum sibi sequendum duxere. Fuerunt ne hi omnes e Deo cæcitate perculsi, ut irent in *adinventionibus suis?* & agmine facto Ecclesiam prava doctrina inficerent? Apage nugas, quæ omnem fidem superant. Et vero mirandum id nimus esset, si hæc Probabilismi doctrina, aut arcano quopiam consilio, aut aperta seu schismatis, seu armorum vi, aut etiam diaboli præstigiis scholas omnes, & Academias obtinuisset. At ridicula isthæc sunt, & delirantium somnia. Regulares, Presbyteri, Episcopi doctrinæ præstantia, ingenii acie, morum sanctitate conspicui, Angli, Galli, Hispani, Germani, Itali, Deus bone! quam inter sese moribus, atque indole discrepantes; Augustiniani, Dominicani, Scotistæ, Jesuitæ, studio suarum scholarum in contraria acti, nullius artibus, nullius jussibus, nullius veneficiis in hanc sententiam consensere, atque ut de Dominicanis, & Jesuitis aliquid dicam, eo vel maxime tempore, quod ob dissidia, controversiamque de *auxiliis* aptissimum accusationibus videbatur. Quid mirabilius, atque ad evertendam a Probabilismo laxitatis notam efficacius?

Age jam, sanctissimum de Probabilistis Ecclesiæ judicium consideremus. Romanos Pontifices, quibus pascendas oves suas tradidit Christus, quis credat eo seu vecordiæ, seu nequitiæ devenisse, ut tantum virus e Christianarum ovium pascuis evellere negligant, aut etiam nolint, nisi optima intelligerent, nihil omnino a Probabilistarum doctrina timendum? Profecto, quidquid garriant loquaces aliqui Antiprobabilistæ, Probabilismum iis saltem finibus conclusum, quos ipsi statuere Jesuitarum primores, nunquam improbarunt Pontifices. Quandonam dixere hi: *Visum est Spiritui Sancto, & Nobis in concursu duarum opinionum vere probabilium, probabiliorem sententiam sequendam esse, uti Merenda, & Fagnanus docuere, atque adeo semper eam amplectendam, quæ adversus libertatem legi favet, ac tutior est, ut Paschalis Wendrokius, Natalis Alexander censuit?* Nisi ita disertis verbis statuant Pontifices, inanibus declamationibus aera verberabunt Antiprobabilistæ. Quales eæ sunt, quibus utitur Concina *in Præf. ad primum Tomum appar.* p. LV. & seq. adversus hanc ipsam propositionem a P. Daniele Natali Alexandro ante nos vere, ac solide objectam. Quid porro ab hac sancienda lege prohibet Pontifices? Parebunt Probabilistæ, neque Tutioristarum exemplo ebripi sese patientur, ut in Pontificum Bullas libellos edant maledicentiæ, & audaciæ plenos. Neque vero ignorare Pontifices putaverim, quid rei Probabilismus sit. Notum est quot artibus ejus damnationem ab Innocentio XI. conati sint quidam extorquere; & ut nulla in hanc rem suppeterent monumenta, nemo prudens crediderit, tot in Probabilismum clamores, quibus Galliarum regnum, Italiaque universa centum ferme ab hinc annis personuit, nunquam ad Apostolicam Sedem delatos fuisse. Quamobrem viderint, quæso, qui popellum in Probabilistas libris vernaculo idiomate conscriptis ciere student, quam ipsi erga Romanam Ecclesiam reverentes sint. Nam quo atrioribus Probabilismum ipsi coloribus pingunt, eo graviore silentem Ecclesiam contumelia afficiunt.

Tandem Galliarum regnum ponamus nobis ob oculos, ac ne videar Gallis injurius, utar ferme verbis Galli scriptoris, seu P. D. Aurigny in *Chronologicis monumentis t. 2. ad an. 1656. pag. mihi 324.* Ab anno 1656. quo Paschalis Provinciales damnatas litteras in lucem emisit, cœpere Galli Probabilismum eo habere loco, quo bonorum morum luem haberi maxime deceat, ac tandem eo deventum est, ut anno 1700. proscriptus fuerit in generalibus Cleri Gallicani Comitiis, quæ *Concilium Gallicarum Nationale* a quodam nupero scriptore satis inepte dicuntur, ut apud rerum heroum imperitos authoritatem adderet eorum constitutionibus, quas Pontificiæ potestatis propugnatores non multi faciant. De quo PP. Ghezzius, & Richelmius consulendi. Quamobrem Gallis omnino gratulandum videretur, atque ab his digni Apostolico ævo mores expectandi forent, quidquid enim nefariæ licentiæ florentissimi regni Provincias corrumpebat, sublata caussa, desivisse necesse est. At consulamus Concionatores, qui ab anno 1700. Apostolico munere apud Gallos functi sunt. Eadem plane vitia comperiemus ab illis exprobrari auditoribus suis, quæ olim, vigente Probabilismo, notabant antiquiores divini verbi præcones. An non id paradoxo simili videri posset? Ita sane, si Probabilismus is sit, quem ejus osores prædicant, criminum omnium pater. Ridet hanc collectionem præclarus Concina, atque adeo (Appar. T. 1. p. LVII.) clamat, *imbecillitati suæ* (quæ demissio animi esset, nisi hic revera imbecillem se proderet Christianus hic Theologus) *præfatam doctrinam videri falsam, perniciosam, & ut mitissime loquatur* (quid si loqueretur immitissime?) *scandali plenissimam, injuriosam non Patribus Gallicanis modo, verum etiam Conciliis omnibus, universæ Ecclesiæ, viamque erroribus omnibus aperire latissimam.* Atque ad hæc equidem inhorrescerem, nisi Concinianis hisce cantilenis aures pridem adsuetas haberem. Sed rationem audiemus tantorum malorum. *Concilia tum provincialia, tum nationalia, tum œcumenica ab Ecclesia condita innumeras proscripsere opiniones morum corruptrices; nihilosecius Patres, & Verbi divini præcones cujuscumque ætatis in eadem detonarunt vitia, quæ ante proscriptos errores insectabantur alii.* Hæc argumenti, quod suo more detonans amplificet Concina, summa est. Ad populum phaleras, mi Reverende Christiane Theologe. Etsi Concilia plures *proscripsere opiniones morum corruptrices*, eadem, ad quæ per illas patebat aditus, vitia ab aliis non minus perniciosis opinionibus enasci potuerunt. Nam quæ hactenus proscriptæ sunt quod ad mores adtinet, propositiones, singulares ferme sunt, quæ unum alterumve vitium, aut unam alteramve admittendi cujuspiam sceleris rationem spectabant. Longe alia est Probabilismi conditio. Quum enim universam doctrinam morum inficiat, quum omnium scelerum procreatrix sententia sit, Christianæ omnis Theologiæ pestis, & siquid pejus, illa sublato, atque antiprobabilistica Theologia late pervagata per Galliarum Regnum, nihil reliquum jam esse debuerat, quominus vitia omnia inde in miseras illas regiones, quæ Probabilismo etiamnum parent, stragem allatam diffugarent. Vis hujusce argumenti declinari non potest interrogatiunculis, dicteriis, conviciis. At vel hinc discant tandem vaniloqui homines os suum comprimere, neque a Probabilismo, sed a lapsæ naturæ nostræ infirmitate, & affectuum nostrorum vi, atque intemperantia, vitiorum originem intelligant esse ducendam. Ad alia propero.

CAPUT IX.

Specimen Apologiæ Jesuitarum adversus libellum Rhemis editum anno 1731. inscriptumque: Traitè du dogme de la Probabilitè.

Dum hæc scribo, incido in librum Rhemis editum anno 1731. cui titulus: *Traitè du dogme de la Probabilitè*. Gallice redditus est ex Latinis duabus dissertationibus, quas in Germania vulgaverat Cotta Tubingansis Universitatis Professor. Duas & Gallica versio in partes distribuitur, historicam unam, quæ Probabilismi historiam complectitur, dogmaticam alteram quæ Probabilismum refellit. Nihil in eo peculiare est, quod in sexcentis ejusmodi scriptionibus non reperias. Stylus ad Antiprobabilistarum indolem conformatus est, injuriis scilicet, & contumeliis in Jesuitas refertus. Non injucundum erit heic ac monito, quod anonymus Gallicæ interpretationis author in fronte lucubratiunculæ collocavit, nonnulla describere, & confutare, ut quæ in Probabilistarum defensionem hactenus tradita a nobis sunt, confirmentur aptius, ac ab omni criminatione Probabilista noster La-Croix vindicetur.

Hoc moniti illius exordium: Aliquot ab hinc annis prodiit libellus hoc titulo prænotatus: *Paralelle de la doctrine des Payens avec celle des Jesuites, & de la constitution du Pape Clement XI. qui commence par ces mots: Unigenitus Dei Filius, in quo RR. PP. Jesuitarum graviores errores in Morali Theologia ob oculos ponuntur.* Beati enim vero PP. Societatis, dum eorum caussa a Constitutionis *Unigenitus* caussa minime disjuncta fuerit, illosque Pontificum olores fuerint insequuti: Tum narrat R. P. D. Petitdidier scriptum hocce confutasse edito libro, cui titulus: *Justification de la Morale, & de la discipline de l'Eglise de Rome, & de toute l'Italie contre un livre anonyme, qui a pour titre: La Morale des Jesuites, & de la Constitution Unigenitus, comparee avec la Morale de Payens, par Monsieur Matthieu Petitdidier, Eveque de Macra, Abbè de Senone.* Vel hinc dediscere possent errorem suum, qui doctissimo huic Benedictino tribuere Apologiam pro litteris Provincialibus adversus Dialogos P. Daniel. Heic porro Gallus moniti author asperrimo, ac virulento stylo in Illustrissimum Præsulem debacchatur. Deinde in hæc verba pergit: *Nos aliqua tantum adnotabimus super ratione, quam Petitdidierus init ad laxam Jesuitarum Moralem defendendam.* Non negavero, *inquit ille*, Romæ, & in Italia, quemadmodum & ubique extare laxos Casuistas; sed ajo, plerosque tum Romæ, cum in aliis Italiæ ditionibus hisce laxitatibus minime obnoxios esse, & Moralem docere puram, incorruptamque, quem quæ maxime. Ad quam Thesim comprobandam argumenta petit .... *ex Pontificibus Alexandro VII. & Innocentio XI., quorum unus præter Apologiam Casuistarum adversus calumnias Jansenianorum, & librum famosum, qui prænotabatur falso nomine Amadæi Guimenii, 45. propositiones ex plurium Casuistarum libris erutas damnavit, alter vero novo addito Decreto alias 65. theses, ac nominatim Probabilitatis doctrinam proscripsit.* Petitdidierus mihi ad manus non est; at vix crediderim doctissimum Episcopum scripsisse, ab Innocentio XI. damnatam fuisse probabilitatis doctrinam. Paralogizant, qui ex damnato generatim tenuis probabilitatis usu, aut Probabilitatis in Sacramentorum administratione, doctrinam probabilitatis, quæ a Jesuitis traditur, confixam volunt. Vide epistolas P. Daniel, Dialogos P. Ghezzii, dissertationem P. Bovii &c.

Audiemus cetera. *Quærimus ex Jesuitis, an postquam Alexander VII. & Innocentius XI. rejecere plura ex ipsorum dogmatis, ipsi illa deseruerint, & an severiora, & Christianis legibus conformiora axiomata in Moralem Theologiam induxerint? Minime vero. Impiam probabilitatis doctrinam æque, atque ante illa Decreta tradiderunt, nec defuere ex ipsis, Josepho Riccio teste, ac Nicolao Peguleta, qui scriptis editis illam defenderunt.* Contumeliosus hic Scribillator plura mendacia effutit, quam verba. Nicolaus Peguletus a Clericis Regularibus, quos Theatinos dicimus, est, non Jesuita. Sed hunc errorem facile damus homini, qui, ut mox videbimus, Joannem Gisbertum Præpositum Generalem Jesuitarum fuisse ridicula scribit. Illud non ferendum, quo pluras calumniæ continentur,

Jesui-

Jesuitas adhuc defendere damnatas a Pontificibus Theses. Probabilitatem, seu sententiam, quæ docet, *in conflictu probabilioris vere probabilem opinionem sequi licere*, nunquam improbavere Pontifices; atque una hæc est sententia, quam post ea Alexandri VII. & Innocentii XI. decreta plures Jesuitæ etiamnum defendunt, pluribus tamen ex eorumdem cœtu, in Galliarum Regno præsertim secus opinantibus. Ceteras, quæ Vaticano ictu tactæ sunt, propositiones, ut alias dicebamus, ne unus quidem Jesuita indicari potuit, qui tuitus sit. Imo plerique etiam ante Pontificiam damnationem illas rejecerant, ut P. Pollenter, edito ad id libro luculentissime demonstravit. Atque, ut hoc etiam addam, plurimæ ejusmodi Theses ex libris sumptæ sunt, qui alios ab Jesuitarum instituto authores habent. Exemplum habes in quarta inter Innocentianas, quæ ex Joannis Sancii volumine excripta est, Johannis, inquam, Sancii alterius ab Jesuita Thoma Sanchez, quod ignoravit anonymus scriptor sceleſti libelli hoc titulo prænotati: *Decret de J. S. P. Le Pap Innocent XI. contra plusieurs propositions de Morale*.

Pergit anonymus. *Scimus quanto Jesuitæ perculsi fuerint metu, intelligentes suum Generalem Joannem Gisbertum prælo parare librum adversus Probabilismum, quidque moliti fuerint, ut invisam hanc editionem prohiberent, operisque authorem de sua sede dejicerent*. Miserum enim vero Scriptorem, qui Thyrsum Gonzalez Hispanum eundem hominem habuerit, ac Joannem Gisbertum Gallum authorem libri: *Anti-probabilismus* inscripti, qui nostro hoc sæculo vixit. Quamquam ne id quidem verum est, in Thyrsum Gonzalez conjurasse Jesuitas, deque eo a Generalis dignitate deturbando cogitasse. Vide quæ de Gonzalez narrat Cl. P. Gagna, & author epistolarum duarum contra Apologiam litterarum Provincialium, quas Franciscus Bonecchius Pistoriensis Presbyter eruditus, addita epistola adversus earumdam Provincialium litterarum historiam editioni Gebennensi anni 1739. præmissam, nuper Lucæ recudi fecit, tribuitque ex styli similitudine, & multorum sententia P. Gabrieli Danieli, quamquam ad P. Du Cerceau spectent, ut in Moreriano Dictionario aucto legere est, & apud Trivultianos Patres.

Audi jam impudentissimi hominis Janseniani blasphemias: *Addamus etiam D. Petitdidierum, ut Casuistarum Moralem Theologiam tueatur, ad Sanctam Sedem injuria confugere. Roma Jesuitarum artibus sollicitata in album vetitorum librorum retulit Epistolas Provinciales Ludovici Montaltii librum, qui universum Jesuitica Moralis virus clare aque, atque ingeniose detegit, quo factum est, ut ipsa laxis Societatis sententiis authoritatem addiderit. Præterea cur Romanam aulam appellabimus, quæ suis ipsomet nefarie gestis rebus satis implicita est, ut Jesuitarum quoque scelera, sua esse velit. Constitutio Unigenitus præcipua Christiana Religionis dogmata evertit in sacris libris contenta*. Ne plura. Cetera ejusmodi horrent piæ Catholicorum aures.

Habes hic specimen, unde impii hujus nebulonis ingenium noscas. De Cotta, cujus ille dissertationes latinas Gallico idiomate donavit, meliora ne puta. Si Cottam audis p. 25. Diana Presbyter fuit e Clero sæculari. Viden hominis diligentiam? & quo præclaram Probabilismi historiam expectas. Ceterum id Cottæ debeo, quod ad Historiam Probabilismi conscribendam, ex ejus lectione compellor. In quinque libros dispertita erit. In priore Patrum sententiæ, quæ ad hanc quæstionem spectent, referentur. Secundum librum dabimus Ante-tridentinorum Theologorum opinionibus. Tertium a Medina ad Innocentium XI. res pro Probabilismo, aut contra eundem gestas enarrabit. Quartus ab Innocentio XI. ad nostra tempora excurret. Quintus singulares, quæ in rebus ad mores spectantibus e tribus ferme sæculis exortæ sunt, controversias persequetur. Utinam otium sit tanto operi elucubrando!

CAPUT X.

Alia in Casuistas criminatio depellitur, eorumque in Pontificias sanctiones reverentia demonstratur.

At quid de querela illa, quæ nostris hisce temporibus percrebuit maxime, Casuistas ex illorum classe, qui probabilismum tuentur, minus reverentes esse erga Pontificum constitutiones? Mihi quidem nihil ea injustius visum est unquam, imprudentius nihil. Etenim, ut de hujus accusationis falsitate primum dicam, consule quæso Casuistas ejusmodi omnes, qui postea decreta scripsere, ac vel unum si repereris, qui confixas theses tutatus fuerit; Casuistas veluti Christianorum morum pestes exitiosissimas execrabor.

Ita sane, inquies; at plures non desunt, qui damnationem emolliant, ictasque Vaticano fulmine propositiones mitius interpretentur, ut callidis hisce artibus laxitatem in Catholicis scholis confirment. Accusatio isthæc præcipue P. Dominicum Vivam ferit, Theologum illum a Benedicto XIV. summa cum laude sæpius citatum in gravissimis, pereruditisque sanctionibus ab ipso editis, quum Bononiensem Ecclesiam Archiepiscopus regeret. Nempe ut Gallum quemdam mittam, cujus impudentem librum nuper vidimus Italicis formis, linguaque editum anno 1740. (si tamen Gallus est, nam librum in Italia compositum ab Italo homine ad virus suum liberalius spargendum Gallicum nomen, perſeramque mentiente non desuere qui suspicarentur) in Jesuitam illum nearisse icimus magno, ut videtur, zelo, recentem historicum Probabilismi. At undenam tantæ religioso animo iræ? Nimirum Viva ab Jesuitis evertere conatus iniquissimam criminationem, quod ex eorum schola damnatæ propositiones prodierint, atque adeo ab hominibus alterius plane instituti, fæces illas in Moralem Theologiam invectas ostendit. Quod quam verum sit, non est hujus loci demonstrare. Id tamen tantam Vivæ conflavit invidiam. Itaque lapis omnis movendus fuit, ut non modo fides moroso, nimiumque intenso scriptori adimeretur, verum etiam odioso laxi, & Pontificum contemptoris Theologi nomine notaretur. Quid non mortalia pectora cogit vindictæ amor? Sed rumpatur, quisquis rumpitur invidia, Vivæ in damnatas propositiones commentarii sanis hominibus probabuntur semper, ac summis laudibus efferentur. Aliquot in Vivam calumniarum specimen, atque confutationem habes in iis libris, qui contra historiam Probabilismi prodiere. Unum ego proferam exemplum. Ubi damnatam peccati philosophici propositionem explicat, ac refellit Viva, ait eam Thesim ab Arnaldo delatore vitiatam fuisse, atque interpolatam, ejusque authorem Jesuitam Musnier Divionensem Theologum *in conditionato sensu* loquutum fuisse, nempe si fieri posset, ut quis eo peccato se obstringaret, non autem absolute statuisse, ut fert damnata assertio, ejusmodi peccati, quod ajunt, possibilitatem. Vera scriptum. Id scilicet disertis verbis Musnier ipse palam professus est, edito super ea re schediasmate, quod in sua Chronologica monumenta intulit P. D. Aurigny, ac Beminus in suam historiam hæresum, aliique passim descripsere. Fuit tamen qui P. Vivam mendacii reum velles, scriberetque (*Storia del Probabilismo* p. 90.) *Il P. Viva per ben difendere il professore, dovea riportare qualche testo, o della conclusione pubblicamente difesa, o de' manoscritti, onde rimostrare, essere diversa dalla dannata la dottrina del Professore.*

Similis hujus altera accusatio est, qua læsæ Pontificiæ majestatis arguit Casuistas historicus Probabilismi. Eos nempe, ait, Jansenianæ hominibus quam simillimos esse, nam quemadmodum illi olim inficiabantur, in Jansenii libro extare celeberrimas quinque hæreses e Pontificibus confixas; ita hi negant in Tamburino, Sanctio, aliisque scriptoribus suis legi propositiones, quas Alexander VII. & Innocentius XI. anathemate perculerunt. Nolim in hac accusatione diluenda longior esse; adi P. Nicolai Ghezzii Dialogos. Unum illud addam, quod ad criminationis vanitatem ostendendam maxime facit, nempe Romanos Pontifices sæpius declarasse quinque Jansenianas Propositiones in Iprensis Augustini libris extare, atque in eos, qui secus opinarentur anathematis sententiam edidisse. Ubinam vero Alexander VII. ubinam Innocentius XI. docuit, has, illasve a se damnatas theses Laymanni esse, esse Lessii, Fagundii &c. in eorumque voluminibus reperiri? Tum enim vero Jansenianorum perditos mores sectarentur Casuistæ, quum ita definientibus Pontificibus minime obtemperarent, pergerentque authores illos a proscriptis thesibus defendere. At dum Romani Pontifices nihil ejusmodi pronuncient, quid ineptias excogitari possit, ea Casuistarum cum Jansenianis comparatione? Quid pingere? lapsum suum agnovit & ipse Concina. Quare quum Tomo II. Theol. Christ. p. 633. eamdem in Casuistas criminationem intorsisset, deleri illam jussit p. cvi. *Præf. ad primum Tomum appar.*, atque locum illum sic refringi: *factum, quod quinque propositiones reperiantur in libro Jansenii definitum ab Ecclesia est; secus factum, quod opiniones Casuistica damnata existant in isto, aut in illo Casuista. Quare latum discrimen est inter defensores facti Janseniani, & facti Casuistici: illi Ecclesiæ definitioni; isti artis critica duntaxat judicio adversantur.*

Sed jam impudentiam istiusmodi accusationis ostendemus. Nimirum qui Casuistas hoc crimine arguunt, atque Alexandri VII. & Innocentii XI. Sanctiones ab illis flocci fieri expostulent, minime animadvertunt quanto varius criminatio isthæc in ipsos retorqueri possit, qui Alexandri VIII. decretum super 31. propositionibus nihil habent. Audi quæso quæ Juenins ex rigidioribus Theologis unus Tom. I. *de Sacram. art. 3. dissert. 1. quæst. 5. cap. 2.* hac super re scribat. Agens de intentione Ministri in Sacramentis administrandis objicit sententiæ suæ, quæ Catharini, & Salmeronis est, proscriptam ab Alexandro VIII. propositionem. *Valet Baptismus collatus a ministro, qui omnem ritum externum, formamque baptizandi observat; intus vero in corde suo apud se resolvit: non intendo facere quod facit Ecclesia*. Quid autem respondet Juenius? *Respondent Canonistæ Galli, in Francia, multisque aliis in Provinciis Christianis, non habere vim ullam decretum Transalpinum, nisi ab ipso Papa immediate emanaverit, unde judicia a Romana Inquisitione lata per se, etiam quoad forum internum, Gallos non obligare concludunt*. Hæc tamen levissima sunt. Negat ipsemet Historicus Probabilismi, de probabilissima opinione damnatam assertionem legi in Sinnichio, cui illam ceteri adscribunt. Et id levius est. Quos a Gerberonio, a Quesnello, & a ceteris eorumdem asseclis prodiere scripta in hoc Alexandri VII. decretum! Quot lacessivere conviciis præclarum Pontificem! Quot ejus sanctionem discerpsere dicteriis, contumeliisque! Adi *caussam Quesnellianam*, & P. La Fontaine prolegomena ad constitutionem *Unigenitus*.

THEO-

THEOLOGIA MORALIS.

LIBER PRIMUS:

DE REGULA ACTUUM HUMANORUM.

TRACTATUS PRIMUS,

DE REGULA INTERNA, SIVE CONSCIENTIA.

Advertendum quod quicquid invenitur virgulis signatum, est Busembai, cujus methodus optime inserviet ad res & quæstiones elucidandas; insertis, ubi oportet, Authoris utillimis Notulis, scriptis diversis litteris, duosque inter asteriscos conclusis. Quicquid autem virgulis non signatum legitur, Authoris est, per distinctas Appendices apposite accommodatum.

Quoad citationes in Libro, *l.* librum indicat, *n.* numerum, *v.* versiculum.

CAPUT I.

Quid Conscientia, & an sequenda sit?

1 *Quid sit Conscientia, & quæ Recta, & Erronea?*
2 *An Conscientia erronea obliget?*
3 *Resolutiones.*
4 *De Conscientia culpabiliter erronea.*
5 *Quid agendum, si Conscientia est perplexa?*
6 *An explicandum peccatum fuisse ex Conscientia erronea?*
7 *Horum clarior explicatio.*
8 *An detur Conscientia erronea inculpabilis circa jus Naturæ? Remissive ad n. 17. & 109.*
9 *An quis possit mereri per Conscientiam erroneam?*
10 *Quotuplicitex distinguatur Conscientia?*

1 „ Respondeo I. Conscientia est dictamen rationis, seu actus intellectus, quo judicamus aliquid hic & nunc agendum, vel omittendum esse, vel fuisse, tanquam bonum, vel malum; idque vel per modum præcepti, vel consilii. Hæc communiter est recta, dictans quod verum est: aliquando tamen non est recta, dictans aliquid aliter quam sit, v. g. esse bonum, quod est malum: diciturque Erronea, quia contingit cum errore: idque vel vincibiliter, seu culpabiliter, quando scilicet error vitari potuit ac debuit: vel invincibiliter, quando error moraliter vitari non potuit; ideoque nec voluntarius est, & consequenter non imputatur ad culpam, & hæc dicitur Conscientia Recta secundum quid, sive in ordine ad nos. Ex D. Th. Laym. *l. 1. tr. 1. c. 2. n. 1. & c. 3.*

2 „ Resp. 2. Non tantum Conscientia recta, sed etiam inculpabiliter erronea, dictans aliquid per modum præcepti, obligat, ut eam sequaris; & si contra facies, peccas, & quidem peccato ejus speciei, contra cujus virtutis speciem intellectus peccare judicat. Ratio prioris est, quia Conscientia recta est regula proxima voluntatis, derivata a prima & principali regula omnium actionum humanarum, scilicet Lege Divina, & æterna. S. Th. *1. 2. q. 19. ar. 4.* Ratio posterioris est, tum quia, si intellectus voluntati proponit malum, esto malum non sit, si tamen putans esse malum, vult illud facere, jam voluntas vere consentit in malum, habetque sufficientem affectum ad peccatum illud quod apprehendit; tum quia *omne quod non est ex fide*, hoc est (ut a SS. Patribus communiter explicatur) quod non est secundum conscientiam, *peccatum est*, ut dicitur ad *Rom.* 14. Par est ratio, si intellectus proponat aliquid ut bonum & præceptum, esto non ita sit, sed malum; voluntas tamen illud libere respuendo, vel omittendo, consentit in transgressionem præcepti, & peccat. Cujus ulterior ratio est, quia objectum tribuit actui speciem, prout hic & nunc ab intellectu proponitur. S. Thom. *l. c. art. 5.*

„ *Ex dictis resolvuntur sequentes Casus, & similes.*

„ 1. Putans esse jejunium, quando non est, peccat contra temperantiam, si non jejunet. S. Thom. *l. c.* 3

„ 2. Si quis mentiatur ad liberandum proximum ex periculo vitæ, putans se ex misericordia ad id teneri, actum bonum facit; & si non mentiatur, peccat contra misericordiam. Laym. *l. 1. tr. 1. c. 4.*

„ 3. Scrupulosus, licet putet involuntarias distractiones esse peccata, non tamen peccat; quia non sunt liberæ. Bec. *in 1. 2. tr. 1. c. 4. q. 7.* Laym. *l. c.*

„ Resp. 3. Si sit conscientia culpabiliter erronea, judicans ex ignorantia vincibili aliquid prohibitum esse, aut præceptum, quod non est, peccas, & peccas, si contra eam & si secundum eam opereris; gravius tamen (ceteris paribus) si contra. Bress. Bardi *d. 3. c. 5.* Ratio prioris est, tum quia non agis secundum regulam humanorum actuum, tum quia voluntas, cum per 4

,, se sit cæca, debet sequi rationis judicium: si enim, perseverante illo judicio, appetat alteram partem, non potest in eam ferri sub ratione honesti, cum intellectus sub ea ratione non proposuerit. Ratio posterioris est, quia, ut cum D. Th. docetur communiter, ignorantia vincibilis non excusat a culpa: cum enim in nostra potestate sit, errorem vincibilem deponere, malum quod fit ea conscientia erronea dictante illud esse faciendum, est indirecte voluntarium, ideoque imputatur ad culpam. S. Thom. *l. c.* Bon. *t.* 2. *d.* 2. *q.* 4.

,, *Unde resolvuntur casus sequentes.*

5 ,, 1. Homo in tali casu constitutus, v. g. qui sibi mentiendum, vel furandum putat, ut vitam proximi servet, etsi futurus sit perplexus, & ex hypothesi necessario peccaturus, necessitate consequente, eo quod, stante conscientia erronea, non possit effugere peccatum: absolute tamen, & simpliciter non peccabit necessario, quia nec sequi talem conscientiam debet, nec contra eam facere: sed potest, & debet eandem deponere (cum sit error vincibilis, & culpabilis), & tunc operari. Vide Laym. hic *l.* 1. *t.* 1. *c.* 4. & Bec. *in* 1. 2. *t.* 1. *c.* 4. *q.* 7.

6 ,, 2. Qui peccavit ex conscientia erronea, etsi in rigore non teneatur, rectius tamen addet illam circumstantiam in Confessione, dicendo, feci hoc, vel illud, putans me facere contra præceptum, vel obligationem gravem. Card. de Lug. *disp.* 15. *n.* 503.

7 Clarius hæc explicanda I. Igitur distinguendum inter *Conscientiam*, & *Synteresim*; *Synteresis* enim ex D. Thoma (*p.* 1. *q.* 79. *art.* 12.) est notio principiorum universalium, nempe: *Deus est colendus*: *Quod tibi non vis, alteri ne feceris*, & similia. Ex hac autem Synteresi, sive ex his genericis principiis provenit inde judicium sive dictamen practicum, quo intellectus practice judicat, quid hic & nunc agendum; & hoc dictamen dicitur *Conscientia*.

II. Distinguendum inter Conscientiam *Rectam* dictantem rei veritatem, & in *Erroneam* dictantem errorem. Conscientia autem erronea alia est *Invincibilis*, prout vel cum nulla erroris dubitatio in mentem occurrit, vel cum post debitam diligentiam adhibitam ad veritatem inveniendam, error vinci seu deponi non potest: Et tunc juxta eam tenemur operari; Conscientia enim est proxima operandi regula. Ita communis DD. cum *Scoto*, & *aliis*; vide *Anaclet. De Consc. D.* 3. *q.* 2. *Concl.* 4. Et idem dicendum cum *La-Croix l.* 1. *n.* 773. & *aliis* de oblivione inculpabili, quæ ignorantiæ invincibili æquiparatur. Alia *Vincibilis*, & est cum vinci debet, & potest, & insuper advertitur ad obligationem vincendi, ut docent *Suarez in* 3. *p. D.* 4. *se.* 8. *n.* 18. *S. Antonin.* 2. *p. tit.* 5. *c.* 1. §. 5. *Navar. Prel.* 9. *n.* 9. & *C.* 16. *n.* 9. *Pal. tr.* 2. *D.* 1. *p.* 15. *n.* 5. *Sanch. Sum. l.* 1. *c.* 17. *n.* 21. *cum Gers. Sylvio, Vasq. Henr.* & *Cord. ac Salmant. tr.* 20. *c.* 14. *n.* 9. 10. *cum Cajet. Arm. Ang. Tab. Sayr. Tap.* & aliis communissime ex *D. Thoma de Verit. q.* 15. *a.* 4. *ad* 10. Notantque *Salm. l. c. n.* 15. ad ignorantiam vincendam, non quidem requiri diligentiam maximam, sed sufficere communem sive ordinariam. Stante vero hac vincibili conscientia, peccas, sive contra eam, sive contra Legem agas. Vide dicenda ex *n.* 168.

8 Quæritur hic 1. An possit dari conscientia invincibiliter erronea contra præcepta juris naturæ? Sed de hac quæstione vide dicenda *n.* 17. & fusius *n.* 169.

9 Quær. 2. An conscientia invincibiliter erronea non tantum excuset a peccato, sed reddat etiam opus meritorium? Negant *Elz. Contenson.* &c. Sed affirmant communissime *La Croix l.* 1. *n.* 14. *cum Sylv. Mald. Azor. Suar. Sanch. Vasq.* & *pluribus aliis*. Et in hoc concordat etiam P. Concina, severioris sententiæ strenuus propugnator, nam in *tom.* 2. *pag.* 46. *n.* 24. sic ait: (Potest quis, dum exercet opus materialiter malum, habere plures actus bonos, intentionem nempe bonam Deo placendi: hos meritorios dicimus, quia opus materialiter malum, cum non sit voluntarium, refundere in istos actus malitiam non valet.) Huic sententiæ expresse favent *D. Thomas* 1. 2. *quæst.* 19. *art.* 6. & *D. Bernardus* qui *de Præc.* & *Disc. c.* 12. & 17. docet eum qui Prælato obedit ex recta intentione, meritorie agere, quamvis materialiter erret contra Legem. Et *cap.* 14. *n.* 35. sic docet: *Et quidem laude dignam dixerim vel solam intentionem piam, nec plane condigna remuneratione fraudabitur in opere quoque non bono ipsa bona voluntas. Vide d. n.* 169.

10 III. Distinguendum inter conscientiam Certam, Probabilem, Dubiam, & Scrupulosam. Conscientia *Certa* est ea quæ dictat aliquid sine ulla prudenti formidine oppositi. *Probabilis* est quæ cum gravi fundamento uni parti adhæret, cum formidine tamen oppositi. *Dubia* est quæ neutri parti assentit, ita ut judicium prorsus suspensum remaneat. *Scrupulosa* denique est ea quæ ex levi formidine dubitat de alicujus actionis honestate. De his autem infra singulatim agetur.

CAPUT II.

De Conscientia dubia.

DUBIUM I.

Quid sit conscientia practice dubia, & quid in ea agendum?

11 *Quid sit Dubium?*
12 *Quod sit Dubium Negativum, & quod Positivum?*
13 *An peccet operans cum Conscientia practice dubia?*
14 *Quomodo peccat agens malum cum dubio, an sit grave vel leve?*
15 *Quomodo in dubio debeat quisque se resolvere?*
16 *Quid si dubium oriatur ex præceptis contrariis?*
17 *An possit dari error inculpabilis circa jus naturale? Vide etiam n.* 169.
18 *An peccet putans desiderium malum non esse peccatum?*

,, Resp. 1. Dubium est suspensio assensus circa objectum apprehensum. Idque est duplex. Speculativum, seu Universale, quando in genere dubitatur, v. gr. an contractus usurarius sit illicitus; an die festo liceat venari, piscari, pingere, &c. Et Practicum, seu particulare, cum dubitatur, an his circumstantiis, v. gr. hoc festo liceat mihi venari. Ex quo patet, quid sit Conscientia practice dubia, scilicet, quæ practice dubitat; Speculative dubia, quæ speculative. Ita Navar. Laym. Sanch. Becan. in 1. 2. *tr.* 1. *c.* 4. *q.* 8. 11

Notandum est, quod communiter ab Authoribus dubium dividitur etiam in *Negativum*, & *Positivum*. *Negativum* est, quando ex neutra parte occurrunt rationes probabiles. *Positivum* autem est, quando pro utraque parte, saltem pro una adest grave motivum sufficiens ad formandam conscientiam probabilem. Hinc merito alii dicunt, idem esse dubium Positivum, ac opinionem probabilem, de qua infra. Vide *La Croix* l. 1. 12

,, Resp. 2. Qui cum Conscientia practice dubia operatur, peccat, & quidem peccato ejusdem rationis, ac speciei, cujus est peccatum de quo dubitat. Ita Sanch. Bonac. *t.* 2. *d.* 2. *q.* 4. *p.* 7. Ratio prioris est, tum quia is exponit se periculo peccati: tum quia *quod non est ex fide est peccatum*, idest, quod non fit cum determinato judicio conscientiæ, est illicitum. Idque verum est, etiamsi speculative non dubitet: v. g. Certus sum, absolute licitum esse die festo docere, dubito tamen, an hic & nunc mihi liceat, pecco docendo. Ratio posterioris patet, tum ex ratione prima data, tum ex dictis de Conscientia erronea: quia habet affectum ad peccatum ejusdem rationis. Unde, si dubites, an sit mortale, peccas mortaliter: an sit furtum, committis furtum, &c. Si dubites, sitne peccatum (sive mortale, sive veniale), ita ut malitia in confuso proponatur, dicit Vasq. t. 2. *d.* 529. *c.* 3. & *alii*, esse mortale; quod negant Navar. Valent. &c. vid. Bonac. Laym. *l.* 1. *tr.* 2. *c.* 4. *n.* 7. 13

Magna est hæc quæstio inter DD. qua culpa peccet, qui sciens agit aliquid malum, ignorans tamen, an sit grave, vel leve? Tres sunt sententiæ apud *La Croix* l. 1. n. 3. *Prima* dicit peccare graviter; Ita *Castropal. Bonac. Azor.* & alii. *Secunda* dicit peccare graviter, vel leviter, prout in specie est grave, vel leve peccati objectum. Ita *Sanch. Vasq.* &c. *Tertia* tenet peccare leviter semper ac agens non advertit ad periculum peccandi graviter, nec ad obligationem examinandi: tunc enim peccans, & ad hæc non advertens, non est positive indifferens ad malitiam gravem. Ita *Nav. Valent. Gran.* & alii plurimi: & hanc *Sanch.* probabilem, *Croix* autem loc. cit. merito vocat probabiliorem; modo objectum non sit certe per se peccatum grave, & malitia ejus nec in confuso quidem apprehendatur; quia tunc non adest perfecta aversio a Deo. Secus vero, si quis nollet actionem examinare, ne ab illa impediatur; hic graviter utique peccaret, ut ait *Croix* l. 1. n. 4. 14

,, Resp. 3. Qui practice dubius est circa aliquod opus, tenetur se resolvere. Et quidem non per solum affectum, & voluntatem: (hoc enim non sufficere, recte docent *Vasq. Sanch. l.* 1. *mora. c.* 9. & *alii communiter*, contra *Cajet.*), quia adhuc exponeret se periculo peccandi; sed per motivum rationabile, quale est 1. Ratio probabilis. 2. Exemplum bonorum virorum sine scrupulo sic operantium (*Sanch. Becan. loc. cit.*) 3. Auctoritas viri alicujus docti & pii. Quod si tamen dubium sine ratione, & justa causa temere conceptum esset, posset etiam sine nova ratione deponi: Et ita explicari potest *Cajet.* 15

,, Resp. 4. Si dubium oritur ex obligationibus, & præceptis contrariis, v. gr. utrum quis die festo teneatur apud ægrotum manere, omisso Sacro, an vero Sacrum audire: tenetur se resolvere, & prudenter judicare, hic & nunc alterum obligare, & alterum sibi licitum esse, 16

„ eſſe, alioqui enim exponet ſe periculo peccandi. Ut vem id recte fiat, hæc ſervanda ſunt. 1. Exquirat aliorum conſilia, ſi poteſt. 2. Si non poteſt, v. g. quia ſolus eſt, vel quia ea Confeſſione tem intellexit, conſideret, quantum res & tempus fert, utrum ex duobus illis ſit, vel videatur minus malum, idque eligat, & non peccabit: v. g. in caſu dicto minus malum eſt, omittere Sacrum, quam deſerere infirmum; quia de Sacro audiendo eſt præceptum affirmativum tantum, & juris humani, at de infirmo eſt negativum, & juris naturalis. *Sanch. Bec. l. c.* Si utrumque videatur æque grave, utrum volet, abſque peccato eliget, ob defectum libertatis. Quod verum eſt, etiamſi culpabiliter in iſtam perplexitatem ſe conjeciſſet, modo de culpa præterita doleat. Ratio eſt, quia alioqui ad impoſſibile obligaremur, quod nec Deus exigit, nec fieri poteſt: ideoque tum ceſſat obligatio minor: vel, ſi ſint, aut videantur æquales, utralibet. Vide *Laym. l. 1. tr. 2. c. 3.* & 5. *Fill. t. 21. cap. 4. Bonac. l.c. p. 6. n. 27.*

27 Quæritur 1. An poſſit dari conſcientia invincibiliter erronea circa jus Naturæ? Reſpondetur, quod poteſt dari circa concluſiones mediatas, non autem circa prima principia, & concluſiones ab illis immediatas, ut eſſet auferre alienum invito Domino: occidere innocentem: fornicari, &c. Eſt communis ſententia cum *S. Thoma*, & *S. Benav.* apud *Croix* lib. 1. n. 720. Et contraria fuit proſcripta Romæ anno 1685. contra *Lovanienſes*, ut ibid. num. 726. Vide dicenda infra de *Legibus hoc l. 1. num. 169. & ſeqq.*

18 Quæritur 2. An peccet formaliter, qui deſiderat committere aliquod malum, nempe fornicationem, putans per errorem ſolum deſiderium fornicandi ſine effectu non eſſe peccatum? *Prima* ſententia dicit peccare formaliter culpa gravi, quia jam voluntate amplectitur objectum cognitum ut malum. Ita *Oviedo*, & *alii* apud *Croix* l. 1. n. 34. & *Sanch. Dec. l. 1. c. 16. n. 17.* probabile putat. *Secunda* tenet peccare tantum materialiter, quia, licet is velit objectum malum, tamen invincibiliter credit deſiderium illius non offendere Deum. Ita *Sanct. Gran.* &c. apud *Croix* l. 1. n. 35. qui cum *Sanch. & Card.* putat hanc probabiliorem. Sed ego omnino primæ ſententiæ adhæreo; neſcio enim intelligere, quomodo qui vult deliberate elicere actionem, qua ſcit offendi Deum, poſſit invincibiliter credere Deum non offendere illam cupiendo; ſaltem quando cupit efficaciter, dum jam efficaciter & deliberate voluntas tunc amplectitur malum, & ſe avertit a Deo?

Dices, quomodo iſte peccabit formaliter, illo ſuo deſiderio, ſi malitiam ejus ignorat? Reſpondetur: Quamvis detur, quod ignoret malitiam illius actus interni, certo tamen agnoſcit malitiam actus externi; ſi ergo vult illum exequi, jam cognitum ut malum, quomodo a peccato excuſabitur? Omnes quidem ex ipſo lumine Naturæ dignoſcunt teneri ad obediendum ſuo Creatori; quando igitur quis deliberate vult agere id quod ſcit a Deo ſibi vetitum, neceſſario ſimul agnoſcit, quod male agit; & quamvis reflexe tunc non peccet, putando ſolum actum externum eſſe peccatum; exercite tamen & in facto eſſe jam peccat, volens negare Deo, pro tempore quo cogitat peccatum conſummare, debitam obedientiam. Inſtabis: Plures ruſtici ideo non confitentur de his pravis deſideriis, quia credunt tum tantum peccare, cum peccatum externe conſummant. Reſpondeo; iſti potius falſo decipiuntur in credendo, quod non teneantur confiteri peccata quæ non conſummant; ſed prudens Confeſſarius judicare debet, quod cum conſenſerunt in peccatum conſummandum, vere & formaliter peccaverunt, voluntate prava ſe a Deo avertentes. Ex his omnibus opinionem contrariam cum aliis doctis Recentioribus parum probabilem cenſeo.

D U B I U M II.

Quid agendum cum Conſcientia ſpeculative dubia?

19 *An liceat ſequi opinionem probabilem, relicta probabiliori?*
20 *Reſolutiones.*
21 *An liceat cum injuria alterius uti opinione probabili?*
22 *An liceat uti opinione probabili, omiſſa tutiori?*
23 *An liceat uti opinione probabiliter probabili?*
24 *An aliquando ſit obligatio ſequendi probabilem, relicta probabiliori?*
25 *An Confeſſarius abſolvere debeat Pœnitentem contra propriam opinionem?*
26 *Quando ſit illicitum uti opinione probabili, relicta probabiliori, vel tutiori?*
27 *Quid de Judice?*
28 *Quid de Medico?*
29 *Quid de Conferente Sacramenta?*
30 *An liceat ſequi probabilem quoad juriſdictionem Confeſſarii, & quoad contrahendum Matrimonium?*
31 *An ad præſumendam juriſdictionem ſufficiat error communis?*
32 *An aliquando liceat ſuſcipere, aut etiam miniſtrare Sacramenta cum probabili?*
33 *An liceat ſequi probabilem cum periculo damni alterius? Et quid ſi adſit probabilitas juris?*
34 *Quid ſi quis donet immemor debiti?* (Vide etiam l. 3. n. 700. v. Quær. II.)
35 *An aliquando cum probabili poſſit fieri compenſatio?*
36 *An excuſetur a mortali detegens crimen alterius publicum in alio loco, vel tempore?*
37 *An narrans crimen alienum ad conſilium &c.? Vel uni viro probo?*
38 *An debitor teneatur ſolvere in ſolidum, ſi præſumatur ſocius reſtituiſſe?*
39 *An mittens rem furatam per virum fidelem, ſi illa pereat, teneatur rurſus reſtituere? Et quid ſi Confeſſarius imponat de furto dici Miſſas?*
40 *An liceat occidere furem?*
41 *An hoc liceat Clerico, aut Religioſo?*
42 *An liceat occidere invaſorem famæ, aut honoris, aut caſtitatis?*
43 *An liceat cum opinione probabili uti notitia Confeſſionis? Remiſſive ad l. 6. n. 561.*
44 *DISSERTATIO pro uſu moderato opinionis probabilis.*

„ SUnt quædam in Theologia opiniones dubiæ, & in utramque partem probabiles, quæ reddunt hominem ſpeculative dubium. Quæritur ergo hic, an & quomodo ex talibus poſſit formari Conſcientia practice certa? 19

„ Reſp. Abſque peccato licet ſequi opinionem probabilem, etiam alienam, & minus tutam (hoc eſt, quæ minus remota videatur ab omni ſpecie peccati, quam altera) relicta probabiliore, & tutiore propria: ſecluſa tamen omni injuria, & periculo proximi; & dummodo opinio, quæ eligitur, adhuc ſit probabilis. Eſt communis Doctorum, quos citat, & ſequitur *Laym.* & *Bonac. t. 2. d. 2. q. 4. p. 9.*

„ Ratio eſt, tum quia qui ſequitur ſententiam gravi auctoritate, vel non levis momenti ratione nixam (hæc enim dicitur probabilis), non agit temere, ſed prudenter, ſequendo nimirum virorum prudentium, & atris peritorum conſilium: tum quia eſſet onus intolerabile, multiſque ſcrupulis expoſitum, in omni re examinare, quale ſit probabilius, & tutius.

„ Dixi in reſponſione, *etiam alienam*, quia parum refert, quod oppoſita ſententia ipſi operanti videatur probabilior ſpeculative; ſpeculativum enim illud judicium, eo ipſo quod forte incertum, & falſum ſit, non debet eſſe regula operationis, cum operans aliam regulam, eamque certam habeat, quam ſequatur, ſcilicet hanc, quod in dubiis quiſque operari poſſit ſecundum ſententiam, quam viri docti ut probabilem, & in praxi tutam defendunt. Neque tunc agit contra propriam conſcientiam, aut exponit ſe periculo peccandi formaliter.

„ *Atque hinc colligitur reſolutio ſequentium caſuum.*

„ 1. Confeſſarius, aut alius vir doctus poteſt conſulenti reſpondere ſecundum probabilem aliorum ſententiam, ſi forte ei hæc ſit favorabilior, prætermiſſa etiam propria probabiliore, & tutiore. Ita *Sanch. Bonac.* Ratio patet, quia ipſe Confeſſarius poteſt eam prudenter agendo ſequi. Etſi ad inconſtantiæ notam fugiendam, expediat reſpondere ſemper ſecundum eadem principia, ut monet *Sanch. l. c. cap. 19. Becan. n. 16.* 20

„ 2. Poteſt etiam vir talis conſultus ſignificare conſulenti, opinionem a quibuſdam doctis tanquam probabilem defendi, quam proinde ipſi ſequi liceat, quamvis ipſe conſultus eandem ſpeculative falſam eſſe judicet, & proinde in praxi ipſe ſequi non audeat. Ratio eſt, quia alter habet jus ſequendi ſententiam probabilem, & hoc jus ſuum illi indicare non prohibet *Laym. l. 1. t. 1. c. 5. Bonac. p. 9.*

„ 3. Pœnitentem, qui ſecundum probabilem opinionem operari vult, poteſt, imo ſecundum communem ſententiam debet Confeſſarius, & quidem ſi proprius ſit, ſive Parochus, ſub mortali, abſolvere, licet ipſe judicet doctrinam illam eſſe falſam: ideoque fruſtra remittet ad alium Confeſſarium, qui ſit ejuſdem ſententiæ. Ratio eſt, quia recte diſpoſito non debet negari abſolutio. *Azor. Vaſq. Sanch. Laym. l. 1. t. 1. c. 5. num. 10.* Additque *Diana p. 2. tr. 13. R. 11.* ex *Sanch.* & *Sencio*, peccare mortaliter, ſi nolit abſolvere, quando de mortali confeſſio ſit, tametſi non ſit proprius ejus Confeſſarius.

„ 4. Non ſunt damnandi, qui adeunt varios Doctores, donec unum reperiant faventem ſibi: dummodo is prudens, ac pius, & non ſingularis habeatur. Ratio eſt, quia intendunt ſequi opinionem probabilem. Ita *Sanchez lib. 1. cap. 9. num. 24. Bonac.* & alii contra *Navarrum*.

„ 5. Superiori præcipienti ſecundum opinionem probabilem ſubditus tenetur obedire, etiam contra propriam probabiliorem, ac tutiorem; v. gr. ſi paululum ægrotus probabilius, & tutius putes te teneri ad jejunium;

„ comedere tamen debes, sequendo Superioris sententiam minus tutam, at probabilem. Ratio est, quia in dubio præsumitur pro Superiore. *Laym. l. 1. t. 1. c. 5. num. 11. & 12.*

„ 4. Potest advocatus suscipere patrocinium causæ probabilis, etsi judicet contrariam probabiliorem. Ita *Laym. Bonac. q. 4. p. 9.* Ratio est, quia utraque pars habet jus proferendi suas causas in judicio. Vid. *infra l. 5. cap. 3. d. 3.*

„ Dixi 2. in responsione; *seclusa injuria*, quia, si periculum sit, ne proximo fiat damnum, aut injuria, locum habes axioma: *In dubio tutior via eligenda est.*

„ *Unde resolvuntur hi Casus.*

21 „ 1. In administratione Sacramentorum non semper licet sequi sententias speculative probabiles, maxime circa valorem Sacramenti, sed quoad ea, quæ a Ministro præstanda sunt, utendum est sententia securiore, & materia, ac forma certa, v. gr. in Baptismo. * Contraria sententia est interdicta nunc ab Innoc. XI. die 2. Martii 1679. Proposit. 1. * Ratio est, quia, licet præcise operationem spectando, Minister non peccaret, sequendo opinionem probabilem; nec Sacramento irrogaret irreverentiam; quia tamen effectus Sacramenti, ut remissio peccatorum, & infusio gratiæ, dependet a vera materia, & forma, graviter proximo noceret, ideoque peccaret, qui pro materia certa adhiberet dubiam. Excipitur tamen casus necessitatis, in quo Sacramentum cum dubio valoris potest præberi sub conditione; v. g. Baptismus morituro in aqua rosaceæ mixta, si naturalis desit, quia tunc proximus juvari debet, ut potest: & ex duobus malis minus eligendum: Vide Laym. hic, & Suar. *t. 4. d. 26. f. 6.* Bec. *c. 4. q. 9.*

„ 2. Medicus, & Chirurgus sequi debent tutiora, & probabiliora; nec uti possunt, v. g. explorandi gratia, medicamento probabili, multoque minus dubio, si certum habeant. Sanch. Bonac. *l. c.* Baldel. *de conscientia dubia*, vid. infra *l. 5. c. 3. dub. 7.*

„ Dixi, *si adhuc sit Probabilis*: quia si probabilitatem amiserit, ob aliquod decretum in contrarium, vel gravem censuram, vel rationem gravem de novo inventam, quæ difficulter refutanda videatur, non habet locum responsio.

Unde resolvitur hic casus.

„ Non licet nunc absolvere pœnitentem absentem, etsi plures Doctores antehac id senserint; horum enim sententia nunc est abolita, & probabilitatem, si quam habuit, amisit; præcipue accedente decreto Clem. VIII. Bonac. *l. c. n. 17. & alii communiter.*

Plures gravissimas quæstiones hic ad trutinam revocare oportet.

22 Quæstio I. est, an liceat sequi opinionem probabilem, relicta tutiori? Hæc autem quæstio, cum valde sit ad praxim necessaria, & multa discussione indigeat, peculiarem de ea instituemus Dissertationem, quam invenies positam in fine hujus Dubii *n. 44.*

Quæstio II. celebris est, utrum liceat sequi opinionem probabilem, relicta probabiliori? Sed quia abunde, & undique hæc quæstio ab Auctoribus agitata legitur, ipsos passim observare potes. Lege præsertim recentes libros, qui nunc temporis hinc inde prodierunt, sat suse & docte hanc materiam discutientes. Aliæ vero urgent quæstiones, quæ indigent majori disceptatione; & has ego diligentius pertractare operæ pretium existimavi.

23 Quæstio III. an possimus licite uti opinione probabiliter probabili?

Prima sententia affirmat cum *Card. in Prop. Innocentii XI. Diss.* IV. *c. 3. ex n. 17. Tamb. Arsd. & alii* apud *Croix l. 1. n. 368.* quam & ipse *Croix* probabilem vocat. Ratio, quia idem est dicere, aliquam opinionem esse probabiliter probabilem, ac dicere quod possit prudenter judicari, illam opinionem habere grave fundamentum, cum quo quisque licite operatur juxta laudatum axioma: *Qui probabiliter agit, prudenter agit.* Et sic probat *Carden. n.* 24. dicens: Si *Theologus mihi testatur, aliquam opinionem esse certe probabilem, jam licite possum illa uti, prout concedunt etiam DD. contrariæ sententiæ (Duart. & Viva loc. ut infra) & tamen illa opinio non erit mihi, nisi probabiliter probabilis, dum ex Theologi consilio ego non facio judicium certum, sed tantum probabile de probabilitate opinionis.*

Secunda sententia tamen mihi probabilior negat cum *Duart in Prop. damn.* Verbo *Opinio. q. 484. & Viva Prop. 3. Innoc. XI. n. 10. cum Suar. Arting. Mendo, & aliis apud Card.* n. 10. Ratio (petendo altius radicem) videtur esse hæc: Nos ad licite operandum debemus habere certitudinem moralem de honestate actionis, vel directam, si utamur opinione moraliter certa, vel reflexam, si opinio sit tantum probabilis. Et hoc per aliud principium certum, quod est illud: *Qui probabiliter agit, prudenter agit.* Quod idem est ac dicere: Qui utitur opinione, quæ gravi nititur fundamento, prudenter, ac proinde licite operatur. Ad formandum vero hoc certum judicium reflexum requiri videtur, ut probabilitatis fundamentum sit certum, non autem tantum probabile, ideoque fallibile; Alias fallibilitas altera illa constituit nos potius in dubietatem, cum qua videmur imprudenter operari.

Croix autem *d. l.* 358. approbat primam sententiam ut probabilem, & ait hanc quæstionem esse tantum de nomine; nam in facto esse pro opinione probabiliter probabili prima sententia intelligit de opinione vere, & solide probabili, de qua certo possumus uti juxta communem; *Secunda* autem sententia intelligit de opinione dubie probabili, de qua certo non possumus uti. Sed ad evitandum errorem malumus dicere cum *Croix*, quod ad deducendas in praxim opiniones, debent ipsæ nobis esse certo probabiles, & ut melius dicamus, vere seu realiter probabiles, ne operemur cum conscientia dubie probabili.

Quæstio IV. An aliquando sit obligatio sequendi probabilem, relicta probabiliori? Affirmant DD. I. quando Superior præcipit cum probabili opinione, & res præcepta sit licita, tunc subditus, etsi ipse putet probabilius rem esse illicitam, tenetur obedire. Est commune apud *Croix lib. 1. n. 433.* imo *Cardenas* vocat certam, Idem tenet *Sanch. Dec. lib. 6. c. 3. n. 6.* Sed *num. 7.* limitat dicens: *Secus tamen esset, si daretur opinio probabilis dicens in aliquo casu subditum non teneri obedire Superiori; tunc enim credens eam opinionem probabilem, non tenetur obedire, quia potest alterutram tute sequi.* Casus esset, si ipse ex obedientia grave timeret damnum, ut *Sanch. Sayr. &c. apud Mazzotta Theol. Mor. de Consc.* D. 1. qu. 3. c. 3. Et hanc sententiam *Moya* vocat communem, quia tunc subditus utitur probabilitate proxima, juxta quod dicis *Lugo de Just. D. 16. n. 47. ex Suar. & Sanch.* 24

II. Quando pœnitens vult sequi opinionem probabilem, licet Confessarius putet minus probabilem; tunc enim tenetur Confessarius etiam delegatus, si Confessio fuit jam incœpta, eum absolvere ex sententia communiter jam recepta, ut docent *Salm. de Pœnit. c. 12. n. 44. cum Sot. Nav. Suar. Sanch. Sylvest. Con. &c.* quam sententiam *Croix d. l.* vocat communissimam, & certam. Et tenetur quidem sub mortali absolvere, nisi excuset parvitas materiæ, nempe si Confessio sit de solis venialibus, aut ita brevis, vel de materia non verecunda, vel si Confessio sit ita facilis pœnitenti, ut ipsi grave onus non videatur esse, repetere cum alio Confessionem: Ita docent *Suar. Sanch. &c. apud Salm. d. l. n. 45.*

Quod autem dicit *Busemb.* hic *n. 3.* quod Confessarius debet absolvere pœnitentem, etsi judicet falsam illius opinionem, intelligendum, nisi judicet omnino falsam: Quia tunc nec tenetur, nec potest absolvere, cum pœnitens, præsertim rudis, teneatur hoc casu dimittere suam opinionem, aliter non esset bene dispositus, ut recte advertunt *Lugo de Sacr. Pœn. Disp. 2 . n. 47. & Croix tract. de Off. Conf. lib. 1. qu. 36. vers. Dico* 2. Secus vero, si haberet aliquam existimatam probabilitatem, ita ut opinio illa reputetur vere probabilis inter DD. probatæ authoritatis: Tunc enim, si pœnitens tenet illam ut probabilem, Confessarius, quamvis putet improbabilem, tenetur eum absolvere, semper ac illa opinio non sit omnino improbabilis ex evidentia rationum, aut ex prohibitione Ecclesiæ. Ratio, quia pœnitens non tenetur sequi opinionem Confessarii, ut dispositus sit censendus; sed sufficit, ut sibi formet conscientiam per aliquam rationem, quam judicet probabilem, ut communissime docent *Suar. Sotus, Tol. Nav. Laym. Card. Tirill. &c.* apud *Croix l. 1. n. 445.* Quare, cum pœnitens in tali casu rite sit dispositus, injuriam illi faceret Confessarius, si absolutionem ei negaret. Ita *Lugo dict. Disp. 23. n. 46. Sanch. Dec. l. 1. c. 9. n. 30. cum Valent.* Et ita etiam *Laym. Carden. Tirill. Schild. Loebn. Diana, Mendo, Stoz & Ills.* apud *Croix lib. 1. n. 445. cum Scoto in 4. D. 18. qu. 2. ar. 5. ad 5. §. Unde*; ubi ait: *Quis Sacerdos existimet opinionem esse falsam, non tamen inde existimare debet sibi non licere ipsum absolvere, siquidem propter probabilitatem excusabitur ille a culpa.* Idem tenet *Mercat. de Contr. cap. 15. Candid. & Machad. cum Less. Vasqu. Sal. Nav. Med. Suar. Azor. Reg. Bec. & Sanch.* apud *Moya*. Idem *Viva in prop. 40. Alex. VII. in fine, & Croix l. 3. p. 1. n. 9 1.* Qui referunt, sic respondisse in simili casu Revisores Romanos Societatis Jesu ad Provinciam *Gallo belgiam*.

Ceterum DD. tam antiqui, quam moderni etiam ex Probabilioristis consentiunt non posse Confessarium negare absolutionem Pœnitenti sequi volenti opinionem probabilem, quam ille putat tute posse sequi. *Pentussus*, rigidæ fautor sententiæ (*v. Confessarius c. 2.*) sic loquitur: *Fatendum tamen, quod si Confessario persuasum foret opinionem sui Pœnitentis esse probabilem, tunc ei Absolutionem posset impertiri, quandoquidem tunc contra conscientiam suam non ageret.* Idem tenet *Cabassut. Theor. Jur. l. 3. c. 1. n. 13.* dicens: *Quivis Confessarius absolvere debet eum Pœnitentem, qui non vult ab opere abstinere, quod secundum probabilem piorum & doctorum aliquot hominum non reprobatam ab Ecclesiæ authoritatem est licitum, quamvis juxta probabilem aliorum authoritatem, quam ipse sequitur Confessarius, habeatur minus probabilis, ut ostendunt Nav. Sylvest, &c.* Et rationem dat, quia, *esto Confessarius aget contra propriam opinionem, non tamen contra propriam conscientiam, cum*

tenea-

teneatur absolvere dispositum. Item *Victoria* qui scripsit ante annum 1545. (de Confess. n. 109.) sic ait: *Sed quidfaciet (Confessarius) quando ambæ opiniones sunt probabiles, & habent suos proprios assertores? Respondeo, sive sit ejus proprius Sacerdos, sive non, tenetur eum absolvere in tali casu. Ita Paluden. 4. D. 17. qu. 2. ar. 1. Et Goffr. Quodlib. 9. Probatur aperte: talis enim est in gratia, & Confessor habet probabilitatem quod sit in gratia, quia scit esse probabilem ejus opinionem: Ergo non debet ei negare Absolutionem. Ergo sufficit probabilitas, etsi non sit major, & etiamsi sit minor*. Hucusque *Victoria*. Item Adrianus pariter (*de Conf. qu. 5. dub. 7.*) sic dicit: *Si a pluribus Doctoribus gravioris, seu etiam æqualis authoritatis contrarium teneatur, non debet adeo de se præsumere Sacerdos, ut totum velit in suam opinionem (quæ forsitan erronea est) coarctare*. Idem dixit *Navarrus* (*Manual. c. 26. n. 4.*) *Si sint contrariæ Doctorum opiniones, & Confessarius credit evidenti se textu vel ratione niti, Pœnitentem autem dubia, non debet eum absolvere; at si Pœnitens nititur pari ratione vel fere pari, & habet pro se aliquem Doctorem clarum, poterit eum absolvere*. Addit postea: *Cum dubitatur, an Pœnitens hoc facere aut dare debeat, benigniorem opinionem Confessarius eligere debet*: Et citat *Angelum*, & *Sylvestrum*.

Bene tamen advertit *Croix l. 6. p. 2. n. 1737.* quod si pœnitens ostendat se paratum ad sequendum id quod est probabilius, vel tutius, tenetur Confessarius (per se loquendo) eum dirigere secundum opiniones probabiliores, & etiam tutiores; quia, cum hoc majoris sit perfectionis, tenetur Confessarius incumbere majori profectui sui pœnitentis. Dixi, *per se loquendo*, quia spectabit ad prudentiam Confessarii perpendere, utrum benignioris, vel an tutioris sententiæ usus suo pœnitenti sit profuturus.

III. Tenetur Confessarius sequi probabilem, relicta probabiliori, quando pœnitens possidet rem bona fide cum probabili; tunc enim si Confessarius existimet contrariam tantum probabiliorem, nequit obligare pœnitentem ad restitutionem; nam jus illius certum possessionis prævalet opinioni probabiliori Confessarii, quæ non est certa. Ita *Lugo D. 17. n. 86. 9. Castrop. t. 1. D. 3. p. 2. n. 11. Laym. l. 2. n. 1. c. 5. n. 11. Sanch. Dec. l. 1. c. 10. n. 9 Carden. in 1. Crisi D. 16. c. 8. art. 3. D. 64. c. 3. Card. Sfondratus in Reg. Sacerd. l. 1. §. 20. n. 11. Item Vasq. Dicast. Burgh. Rosmer. Tam. &c.* apud *Croix l. 3. p. 1. n. 563.* An autem Possessor bonæ fidei, superveniente dubio teneatur aliquid restituere pro rata dubii? Vide dicenda infra *num.* 83.

Item docent DD. obligationem esse sequendi probabilem, relicta probabiliori. I. Si agatur de valore Matrimonii, quia favor Matrimonii opinionem probabilem reddit probabiliorem pro ipso. II. Si hoc postulet emolumentum, præsertim spirituale proprium, vel alienum ex lege Charitatis. III. Quando agitur de valore testamenti, vel de favore Religionis, vel piæ causæ, vel de potestate Clavium, vel de jurisdictione Ecclesiæ, vel immunitate. Vide *Croix d. l. t. ex n. 459.*

26 Quæstio V. In quibusnam casibus certum sit, non esse licitum uti opinione probabili, relicta probabiliori, vel tutiori? Respondetur in quatuor casibus, scilicet in medendo, in judicando, in collatione Sacramentorum, & quando timetur periculum damni alieni.

27 Certum est I. quod Judex tenetur judicare juxta opinionem probabiliorem, cum sit damnata *propos. 2. ab Innoc. XI.* quæ dicebat: *Probabiliter existimo, Judices posse judicare juxta opiniones etiam minus probabiles*. Sed de hac materia vide dicenda *Lib. IV. num. 212. Qu. II.*

28 Certum est II. quod Medicus tenetur uti opinione, non solum probabiliore, sed etiam tutiore. In medicamentis tamen idem videtur esse tutius, quod sane est probabilius.

Sed quæritur 1. utrum, quando non apparet medicamentum certum, possit Medicus uti remedio minus sibi probabili, probabiliore relicto? Affirmant *Azor. Arag. Montes. Salas &c.* *apud Salmant. de V. Præc. c. 1. n. 143.* Sed ipsi negant ut probabilius *num. 144.* cum *Soto Suar. Bon.* & *Sanch. Dec. l. 1. c. 9. n. 41.* Ratio, quia Medicus ratione officii, & taciti contractus tenetur non solum ex charitate, sed etiam ex justitia meliori modo, quo potest, providere saluti infirmi, a quo stipendium accipit. Ita *Salm. num.* 147. cum *Tapia*, & *Basil* contra *Sanch.* qui *loc. cit.* sentit teneri tantum ex charitate.

Quær. 2. an quando desperetur de salute infirmi, liceat Medico applicare infirmo remedia, quæ ipse dubitat, an proficiant, vel noceant? Commune. & certum est 1. quod si probabile sit remedium fore profuturum, tunc potest, imo tenetur Medicus illud applicare, quando certius non habet, ut *Salm. n. 150. in fine*. Certum est 2. non licere applicare infirmo etiam desperato remedium, de quo ignoratur, an sit salutare, vel noxium, ad experimentum faciendum. Ita communiter *Nav. Perez. Villal. Azor. Pal. Salas, &c. cum Salm. n.* 148. Ratio, quia illicitum est experimentum quærere cum periculo mortis, saltem accelerationis illius. Certum est 3. cum *Sanch. n. 42. Valent. & Salm. n. 153. in fine*, quod si remedium est dubie profuturum, & certo non nociturum, equidem infirmo est applicandum.

Inde ad quæsitum respondeo, quod duplex est sententia. *Prima* negat, quia, ut supra dictum est, nunquam licet exponere infirmum periculo mortis, vel eam accelerandi. Ita *Salm. d. c. 1. n. 150.* cum *Pal. Villal. Az. Sylv. &c.* *Secunda* tamen sententia, quæ satis probabilis est *ibid.* & eam tenent *Busemb. infr. 4. l. 4. n. 291. ad IV. cum Laym. Sanch. Dec. l. 1. c. 9. n. 39. cum Valent.* item *Bon. Bardi. Reg. & Fill. ap. Salm. n. 149.* affirmat esse licitum, quia quando de infirmo desperatur, conformius est prudentiæ, & voluntati infirmi, tutiusque est applicari remedium dubium cum aliqua spe salutis, quam illud omittere cum certitudine mortis, præsertim si infirmus expresse in hoc consentiat. Notat autem *Sanch. n. 42. cum Nav.* quod esto Medicus nequeat contra suam opinionem author esse remedii, si tamen istud ab aliis doctioribus approbatur, potest eo uti, infirmo consentiente.

Certum est III. quod in collatione Sacramentorum Minister debet uti opinione moraliter certa ex *proposit. damn. Innocentii XI. Non est illicitum in Sacramentis conferendis uti opinione probabili de valore Sacramenti, relicta tutiori; nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabili tantum utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis Sacerdotalis, & Episcopalis.* 29

Quapropter in collatione Sacramentorum nequimus uti neque probabili opinione, neque probabiliori, sicut improbabiliter tenet *Nat. Alex.* contra communem; neque probabilissima quidem, quæ etiam est intra terminos probabilitatis, ut ait *Croix lib. 6. p. 1. n. 106.* Tantum igitur possumus uti & debemus opinione moraliter certa; nisi adsit necessitas, in qua sola uti probabili possumus.

Notandum tamen 1. quod addit *Croix lib. 6. p. 1. n. 108.* dicens, quod quando opinio est certe probabilior, & practice censetur tuta, possumus eam sequi ex rationabili causa, etiam in collatione Sacramenti. ut *Salas, Fill. Sanch.* apud *Croix n. 10*. Rationabilis autem causa est magna utilitas proximi, vel nimia molestia Ministri. Ideoque recte in Sacramento Pœnitentiæ absolvitur tantum probabiliter dispositus, aliter vix aliquis absolvi posset: Sic enim præsumitur Christus voluisse administrari tale Sacramentum. Ita *Croix d. lib. 6. n. 119.* cum *Card. Illf.* & alii ex *S. Th.* apud *Croix n. 108.* docente: *Non est quærenda certitudo in omnibus; sed in unaquaque materia secundum proprium modum.* 30

Notandum 2. quod uti possumus probabili, quando aliunde potest, & præsumitur Ecclesia supplere, uti evenit in Sacramento Pœnitentiæ quoad supplendam jurisdictionem, & in Sacramento Matrimonii quoad convalidandum contractum probabiliter validum. Hanc vocat communissimam sententiam *Croix l. 6. n. 117. cum Suar. Less. Con. Reg. &c. Viva prop. 1. Innoc. XI. n. 20. Spor. de Consc. c. 1. n. 56.* vocat moraliter certam, & idem dicit *Dicast.* apud *Salm. de Pœnit. c. 21. n 74. Lugo D. 19. Se. 2. n. 31.* testatur hanc esse praxim totius Ecclesiæ; & idem asserunt *Suar. Arria. Dian* apud *Card. prop. 1. Inn. Diss. 11. n. 160. & seqq.*

Advertit tamen *Croix ibid.* quod non possumus uti opinione probabili in prædicta materia; *Primo* si opinio esset contra stilum Curiæ Romanæ, cum *Card.* & aliis. *Secundo*, si probabilitas non sit juris, sed tantum facti, *Croix loc. cit. cum Avers. & Gorm. contra Tamburinum, & alios. Tertio*, si opinio non sit certo probabilis, & ut talia a DD. communiter admissa, sed sit tantum probabiliter probabilia: Tunc enim, ait *Croix*, non est certum quod suppleat Ecclesia, ideoque non licet secundum eam operari, & citat *Card.* Sed non bene, sciendum enim est, quod ex diversa ratione fundant Doctores prædictam sententiam, scil. suppleri ab Ecclesia jurisdictionem, ubi utimur jurisdictione probabili: Nam alii docent hoc evenire ex errore communi, qui tunc adest, ut *Sanch. Less. & alii apud Card. d. Diss. 11. in Prop. &c. num. 143.* Et ex hac ratione, ut error possit dici communis, requiritur, prout ait *Card. n. 157.* quod opinio communiter recepta sit ut probabilis.

Sed ea sola ratione erroris communis docet *Card. n. 157.* non esse certum, quod jurisdictio suppleatur ab Ecclesia; Nam licet communissima sit sententia apud *Croix l. 6. n. 122.* quam *Card.* vocat certam *n. 155.* supplere Ecclesiam, ubi cum errore communi adsit etiam titulus putativus, collatus a Superiore ad talem jurisdictionem; & ideo recte dicunt *Cardenas apud Croix n. 158. & Mazzot. de Sacr. Pœn. §. 3. pag. 407. cum Sanch. de Matrimonio lib. 1. D. 22.* quod pro titulo putativo sufficit, Confessarium designari ab Ordinario ad audiendas Confessiones; Sententia tamen quod Ecclesia suppleat cum errore communi tantum sine titulo, est tantum probabilis, ut tenent *Viva qu. 8. art. 2. n. 16. cum Pal. & aliis, ac Pont. Dian. & cæteris apud Croix lib. 6. num. 115. & Fel. Potest.* Imo vero *Bus. de Pœnit. num. 8.* eam ait esse communiter negatam, & *Sanch.* vocat improbabilem. Ideoque docet *Card. n. 157.* non possumus ea uti, ne Sacramentum exponatur periculo frustrationis; & *Croix. lib. 6. n. 115.* dicit primam sententiam non videri tutam in praxi. Vide tamen dicenda *Tom. II. l. 6. n. 572. & 573.* Sed circa periculum frustrationis, vide dicenda in quæst. sequenti *num. 32.* 31

Alii

Alii vero DD. melius ex alio principio petunt certitudinem, quod Ecclesia suppleat in usu jurisdictionis probabilis, nempe ex consuetudine universali Ecclesiæ, quam communiter affirmant DD. Ita *Card. l. c. num.* 166. Quare docet ipse *n.* 161. certum esse, quod Ecclesia suppleat, ubi adest opinio vere probabilis cum *Dian. Lug. Ariag. Suar. & Bon. apud Card.* qui asserunt hanc esse communem DD. Secus vero si opinio sit tenuiter vel dubie probabilis, ita ut de ejus probabilitate dubitent sapientes, ut *Card. n.* 172. Et affert ipse exempla diversarum opinionum laxarum *ex n.* 178. *& seq.* quas sequi minime possumus.

32 Quæritur hic, an quod dictum est de administratione Sacramentorum, dicendum sit etiam de susceptione, ita ut non possint suscipi cum opinione probabili?

Prima sententia affirmat cum *Croix lib.* 6. *n.* 105. *Card. Diss.* 2. *c.* 3. *n.* 18. *in Prop.* 1. *Innoc. XI. Et Viva super eadem Prop.* 1. Ratio eorum, quia specialis reverentia debita Sacramentis exposcit, ut ea non exponantur periculo frustrationis. Hinc ex *d. Prop.* 1. damnata ab *Inn. XI.* quoad collationem Sacramentorum dicunt *Carden. & Viva d. loc num.* 38. contrariam opinionem virtualiter damnari, cum idem sit periculum frustrationis in susceptione, quam in administratione.

Secunda sententia vero negat, & hanc tenent plures AA. graves, ut *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 9. *n.* 33. *Pontius de Matr. l.* 4. *c.* 25. *n.* 9. *Vasq.* 1. 2. *D.* 2. *p.* 5. *n.* 5. *Salon.* 2. 2. *qu.* 63. *a.* 4. *contr.* 2. *Sayr.* in *Clavi reg. l.* 1. *c.* 7. *num.* 4. *Perez in Laur. Salm. Certam.* 10. *c.* 12. *& alii apud Carden. num.* 17. Item *Sporer de Consc. c.* 1. *n.* 57. Et *Viva in sua Theologia Moral. de Pœnit. q.* 3. *Art.* 3. *n.* 9. videtur se revocare, saltem quoad opiniones ex parte suscipientium, quæ passim a Fidelibus in praxim deducuntur, & has asserit esse practice probabiles. Ratio istius secundæ sententiæ est, tum quia Sacramenta non magis exposcunt, quam eis præstetur reverentia probabilis, sicut aliis præceptis Divinis; tum quia, ut ait *Sanchez*, qui prudenter agit, nullam utique censetur injuriam Sacramento irrogare. Ideoque dicunt licite posse suscipi, & etiam administrari Sacramentum cum opinione probabili, & cum periculo nullitatis, quando charitas non læditur, nimirum si periculum non adsit gravis damni suscipientis inviti. Et hanc sententiam ait *Mag. Hozes in explicatione d.* 1. *Prop. Inn. apud Card. n.* 27. non amisisse suam probabilitatem ex propositione damnata; quia non constat eam damnatam fuisse respectu reverentiæ erga Sacramentum potius, quam respectu charitatis erga suscipientes. Tanto magis, quod istam opinionem in conferendis, & non jam suscipiendis Sacramentis damnatam vidimus.

Neque obstat dicere, quod jam Propositio damnata excludebat usum opinionis probabilis, ubi aderat grave damnum suscipientium; Ideoque dicendum sit, quod Propositio vel fuit damnata frustra, vel quod damnata fuit ratione non jam charitatis, sed reverentiæ erga Sacramentum. Nam responderi posset in Propositione excludi tantum damnum gravissimum, propter quod tantum Sacramenta Baptismi, & Ordinis limitabantur a Propositione ad administrandum ipsa cum probabili: Ideoque Pontifex juste prohibuit etiam alia Sacramenta administrari cum periculo damni suscipientis sine suo consensu. Secus autem dicunt, ubi in susceptione, & etiam in administratione, suscipiens, cedendo juri suo, suo periculo assentiret, & assentire posset, ut supponitur, sine proprio damno gravi; quod non censetur adesse, si quis susciperet Sacramentum Pœnitentiæ cum periculo nullitatis; extra tamen mortis periculum, in quo quisque constitutus non posset sine peccato recipere absolutionem cum periculo evitabili nullitatis.

33 IV. Sciendum est, quod nemo uti potest opinione probabili cum periculo damni, vel injuriæ proximi, ut ex *Bus. n.* 19.

At hic maxime advertendum, quod non possumus uti probabili cum damno proximi, quando probabilitas est tantum facti, non autem si (in aliquibus casibus) adest probabilitas juris, quæ reddit nos moraliter certos practice bene operandi & prudenter, utendo opinione probabili de jure, vel probabilitate proxima, ut communiter docent Authores nostri cum *Suarez* 1. 2. *tom.* 3. *D.* 12. *Sect.* 6. *& Soto de Just. lib.* 3. *qu.* 6. *at.* 5. *ad* 4. qui ait: *In omnibus negotiis magni momenti, etiam in magnam injuriam tertii, licitum est sequi opiniones probabiles.* Sed hic dices: Cur opinione probabili de jure in aliis materiis uti possumus, & non etiam in Sacramentis, & pharmaco præbendo infirmis, cum in utroque damnum Proximus pati possit? Egregie respondet *Suarez loc. cit.* dicens distinctione utendum: (Interdum enim opiniones sunt circa jus, scilicet an hoc sit prohibitum, necne? Interdum vero circa res ipsas, ut in Sacramentis, an hoc modo facta teneant? Et in medicina, an hoc pharmacum sit utile, vel perniciosum? Dicendum I. Quotiescumque est opinio probabilis hanc actionem non esse prohibitam, potest aliquis formare conscientiam certam tali opinione. Præter Authores citatos favent huic conclusioni multa, quæ adducit *Navarrus d. cap. Si quis autem n.* 12. 48. *& in Summa c.* 27. *n.* 288. *Sylvest. Angel. Verb. Opinio*; Significat *S. Antonin.* 1. *p. tit.* 3. *§.* 10. Ratio est, quia excedit ordinarium humanæ facultatis majorem cognitionem obtinere in actionibus. Item quia esset intolerabile onus obligare omnes homines ad conferendas singulas opiniones. Præterea existimo illam rationem sufficientem, quia quando est judicium, quod nulla sit lex prohibens actionem, talis lex non est sufficienter proposita, donec certius de illa constet. Dicendum II. Quando opiniones versantur circa res ipsas, sæpe tenetur homo præferre certam probabili, quando scilicet ex justitia, vel charitate tenetur vitare damnum quod in re ipsa subest. Unde confirmatur ex differentia de jure, vel de re: Nam primum dicit ordinem ad operantem, & omnino tollit periculum malitiæ: Secundum vero dicit ordinem ad rem ipsam, & non tollit periculum detrimenti, quod est in ipsa. Unde in primo est sufficiens excusatio sequendi probabile judicium, quia nondum lex est sufficienter proposita; hic autem nulla est sufficiens excusatio, cum satis constet periculum in re ipsa manere.) Huc usque *Suarez*.

Ad quod clarius explicandum, dico quod opinio probabilis aliter se habet, quando versatur circa substantiam rei, hoc est an res existat, vel non? Aliter circa modum rei, nempe an res sive actio sit honesta, vel non? Nam quando opinio versatur circa substantiam rei, opinio quantumvis probabilis non potest sufficere, ut sit quod non est; ex. gr. ut sit Sacramentum, quod probabiliter videtur esse Sacramentum, sed revera non est Sacramentum; vel pariter ut si medicina, quod est revera potius venenum, cum de facto noceat. Quando vero opinio versatur circa modum rei, an sit honesta, vel non; tunc opinio probabilis bene efficit, ut actio sit honesta, licet forte per se non sit. Ratio quia (ut late probatur in *Dissert. de Usu opinionis probabilis* posita in fine hujus *Dubii ex n.* 44.) in iis casibus, in quibus probabiliter opinamur legem prohibentem non adesse, vel saltem non esse satis manifeste propositam, tunc lex non obligat; & ideo tunc operatio, eo quod non sufficienter inveniamus eam a lege prohibitam, utique remanet honesta & licita. Hinc DD. notant quosdam casus, in quibus dicunt licitum esse uti hac probabilitate juris.

Et I. docet *Card. cum Reb. & Dian. apud Croix lib.* 34 3. *p.* 2. *n.* 452. quod excusetur a restitutione debitor, qui immemor debiti donavit tantumdem creditori; dummodo (ut distinguit *Croix*) debitor memor tunc debiti non donasset. Sed quomodo debito certo potest satisfieri cum satisfactione tantum probabili? Respondet *Card.* quod recte satisfit cum satisfactione probabili probabilitate juris, ut esset hæc; secus si esset probabilitas tantum facti. 35

II. Sic etiam defenditur sententia, quod in compensatione, licet regulariter fieri compensatio nequeat, nisi creditum sit liquidum: Attamen docent DD. quod in aliquibus casibus potest fieri tantum cum probabilitate crediti, si adsit probabilitas juris, ut tenent *Salm. de Restit. c.* 1. *num.* 319. *&* 320. ubi vocant hanc probabilitatem juris probabilitatem proximam, cum qua licite operamur.

Hinc 1. probabile dicunt posse diffamatum pecunia sibi compensare famam ablatam a diffamante, cum probabile sit diffamantem teneri cum pecunia compensare famam ablatam, si nolit, vel nequit famam restituere. Ita probabile putat *Lugo de Justit. D.* 16. *n.* 95. *&* 96. *cum Tanner. De la Cruz, Dian. & Salm. n.* 321. *cum Tamb. Less. Mol. Arag. Led. &c.*

2. Probabile esse dicunt *Salm. eod. num.* 321. cum *Bon. Rebel. Sylvio, Dicast. Vill. &c.* item *Lugo num.* 95. diffamatum ab alio, quem ipse infamavit, posse uti compensatione, sequendo opinionem probabilem id asserentem quoad restitutionem; saltem, ut ait *Dicast. apud Croix* 3. *p.* 2. *n.* 455. excusatur is a fama restituenda, donec fama ei ablata ab altero restituatur.

Probabile etiam esse censent *Salm. l. c. cum Less. Mol. Gran. &c. cum Lugo loc. c.* legatarium ex testamento non solemni posse compensare legatum sibi relictum. 36

Et quare in his casibus, & non in aliis possit fieri compensatio cum probabili? Respondent *Salm. hic n.* 323. quia in his casibus dicti DD. potuerunt habere rationes speciales, quas ipsi dicunt nescire, ideoque acquiescunt probabilitati extrinsecæ præfatorum AA. classicorum. Sed in *eodem tractat. de Rest. cap.* 4. *num.* 148. rationem produnt, dicentes, quod cum DD. dicunt neminem posse sibi compensare creditum quod non est certum, intelligunt loqui in eo casu, quo ipsum creditum est dubium; non autem quando creditum est certum, & dubium versatur tantum circa modum satisfactionis, an possit ille satisfacere sibi per compensationem, vel aliter; quia tunc bene potest uti opinione probabili circa modum. Ita *Salm. & Lugo d. D.* 26. *num.* 47. *ex Suar. & Sanch.*

Attamen *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 962. *Illis.* omnino negat in tribus casibus supra relatis posse fieri compensationem, cum nemini liceat compensare creditum nisi certum. Ego autem, ut fatear quid sentiam, dico quod in primo casu compensationis famæ cum pecunia sequor quod tenet *Croix*. Contrariam vero opinionem non audeo improbabilem dicere, ob rationem mox allatam, nempe quod ibi agitur

non

non de jure, sed potius de modo compensationis. In secundo autem casu probabilius mihi videtur non teneri detractorem famam restituere, donec sua fama ipsi restituatur, cum ibi suum jus non solum sit certum, sed etiam in eodem genere, saltem si diffamatio ex utraque parte sit ejusdem speciei. In tertio vero casu non valeo acquiescere relatæ opinioni; gravissima enim est sententia (licet alii probabiliter etiam contradicant), quod ex testamento nullo nullum jus acquiretur, ut tenent *Mol. Lugo, Vasq. Sanch. Salm. &c.* Vide *l. 3. n. 909.* Idem, cum jus legaterii sit prorsus incertum, nescio quomodo possit ipse compensare adversus heredem possidentem. Vide dicenda *l. 3. n. 544.*

36 III. Sic etiam esse probabile probabilitate juris alii tenent, quod si quis crimen alterius jam publicum in uno loco detegat in alio, ubi est occultum, non peccet graviter neque contra justitiam, neque contra charitatem; Ratio, quia, publicata semel alicubi delicti infamia, omnes habent jus ad eam cognoscendam ut in convictu humano indemnes se servent e consortio delinquentis; idque, ut dicit *Lugo*, ad publicum expedit bonum, quod unusquisque ab aliis cognoscatur qualis publice est, ne alii decipiantur in ejus convictu, & actionibus: quæ communis utilitas (ait *Lugo*) præponderat damno delinquentis. Ita contra *Sot. Mol. Less. Bon. &c.* tenent *Lugo de Justit. c. 14. n. 80. Cajet. Opusc. tom. 10. tract. 31. Resp. 9. Croix l. 3. p. 2. num. 1220. & 1222. ac Salm. de Rest. c. 4. n. 61. cum Nav. Bann. Serra, Fagund. Fill. Mach. &c.* Et hunc *Salm.* testantur esse communem usum timoratorum. Omnes autem concedunt, quod si criminis notitia alibi facile pervenire potest, non peccant quidem graviter qui crimen ibi patefaciunt, ut *Lugo l. c. num. 80. & Salm. num. 56. cum Less. Mol. Cajet. & aliis communiter.* E converso bene excipiunt *Lugo loc. cit. Sporer de 8. Præc. c. 4. num. 70.* Si crimen non sit absolute publicum in aliqua Civitate, aut alio publico loco; sed tantum respective in aliqua Communitate privata, Monasterio, Familia, Schola. An autem tunc possit crimen manifestari in aliis Monasteriis ejusdem Ordinis? Affirmant *Mol. & Reb.* apud *Croix n. 1221.* Sed probabilius negat *Croix*, si Religiosi sint addicti certis locis, ita ut non soleant ad alium mitti cum frequenti communicatione. Utrum vero crimen injuste publicatum in uno loco possit ulterius publicari? Negant *Bonac. Steph. &c.* Sed affirmant *Less. Bonasp. Burg. Petsch.* ap. Croix *cit. n. 1220.* modo crimen non sit falsum; alias si hoc non liceret, ait *Croix*, vix unquam quis posset loqui de delictis publicis, quæ ut plurimum injuste incipiunt publicari.

Similiter docent *Less. Bon. & Dia. apud. Salm. d. l. num. 62.* quod detegere crimen in alio tempore publicum, sed nunc occultum alicujus qui jam honeste vivit, non esset contra justitiam, sed tantum contra charitatem; dummodo non detur occasio judicandi apud nescientes, adhuc illum in crimine permanere; & probabile vocat *Croix d. l. 3. p. 2. n. 1222.* si simul patefacias resipiscentiam. Dixi *contra justitiam*, nam DD. apud *Salm. & Croix ll. cit.* uniformiter affirmant esse peccatum contra charitatem. Intellige autem hoc de publicitate facti, non juris; nam si crimen sit publicum publicitate juris, non obstante oblivione, videtur semper perseverare facultas illud publicandi data a Judice. Et ideo qui tale crimen manifestat, minime peccat, ut notat *Croix ib. cum Less. Lugo, &c.*

37 IV. Sic etiam est probabile non esse grave narrare alicui injuriam sibi factam ad petendum consilium, sive ad leniendum dolorem, sive solatii causa, ut asseritur quasi certum ex omnibus DD. apud *Salm. c. 4. de Rest. n. 46.* Vide *l. 3. n. 973.*

Major difficultas est, an liceat narrare crimen occultum uni vel alteri viro prudenti sine ulla ex prædictis causis? *Laym. Less. &c. apud Bus.* dicunt communiter esse grave, & oppositum *Bus. n. 7.* dicit non esse universim satis tutum. Attamen *Trull. Nav. Covar. Reg. P. Nav. Diana, & alii* plures apud ipsum, ut referunt *Salm. c. 4. n. 47.*; item *Cajet. 2. 2. q. 73. a. 2.* (& probabile putant *Bonac. Trull. Dic. & Serra apud Salm. c. 4. n. 47.*) docent non esse grave: & pariter consentit *Tamb. in Decal. pag. 291. n. 7.* cum *Azor. &c. ac Less.* qui excipit, si præsertim præ aliis nollet delinquens infamari apud aliquem, puta Prælatum, &c. Huic sententiæ aperte etiam adhæret *S. Thomas Quodlib. XI. art. 13. ad 3.* ubi sic ait: *Quod si ex incautela alicui dixerit hoc* (idest Proximi peccatum), *ita tamen quod non proveniat inde aliud, vel infamia, vel vituperium Proximo delinquenti, tunc non peccat mortaliter, licet incaute agat.* Ex quo infertur S. Doctorem non existimasse gravem infamationem, quod peccatum alterius alicui viro probo manifestetur. Vide *l. 3. n. 973. v. Sed*

38 V. Sic etiam defendi posset sententia *Salm. de Rest. c. 1. n. 150.* approbata a *Roncaglia de Restitutione cap. 5. qu. 5.* scilicet quod debitor in solidum ex furto nesciens an socius satisfecerit, non teneatur restituere, nisi partem suam. Ratio, ut dicunt, quia post factam diligentiam dubius de defectu alterius, dubius est etiam de obligatione, quæ non possidet; dum malum non est præsumendum, nisi contraria præsumptio prævaleat, nempe si ille alius consocius esset valde pauper, vel adhuc male viveret.

Et hæc sententia probabilis alicui videri posset ex probabilitate juris intrinseca, vel extrinseca, cum prædicti DD. probabiliter præsumant restitutionem in illo casu, & liberant debitorem a restitutione totius, non autem suæ ratæ.

Tanto magis, quia alias creditor posset dupliciter recipere satisfactionem ab illis in solidum. Ideoque ad servandam æqualitatem dici posset probabile esse de jure, quod sicut ipse est in contingentia lucrandi amplius: nempe si socius restituat totum, & dubitans restituat partem suam; Sic etiam æquum videtur, ut sit in periculo amittendi partem. Omnia hæc dici possent; sed omnia non satis mihi probantur.

VI. Similiter probabilem putant aliqui DD. sententiam, quod si fur mittet Domino rem furatam per hominem fidelem, sive per Confessarium, ad nil aliud tenetur, si Confessarius non reddat Domino. Hanc tenent *Pal. Soto, Led. Gabr. &c.* & probabilem vocant *Trul. Fill. &c. apud Salm. de Rest. c. 1. num. 187.* (quibus olim adhæsi) Eandem sententiam tenent *Cenedo, & Dian.* qui vocat hanc tutam in praxi apud *Tamb. lib. 8. tractat. 4. c. 1. §. 5. n. 7. & Felix Potestà* (vide *num. 179.*) fortiter tuetur hanc cum *Soto* dicens: Si fur ex consensu expresso creditoris hoc faceret, certe ad nil amplius teneretur; Idem ergo dicendum, si hoc agit ex consensu tacito, qui certo præsumitur; alias creditor esset irrationabiliter invitus, dum certe fur non tenetur se prodere: Taciti autem, & expressi consensus eadem est vis. Sed oppositum docet sententia communis & tenenda cum *Less. lib. 2. c. 16. num. 67. Lugo de Just. D. 21. tota sect. 5.* qui mordicus eam tuetur, & contrariam vocat parum probabilem spectata ratione, & citat pro se *S. Antonin. Nav. Sayr. P. Nav. Sylvium, &c.* Item *Sporer de Rest. c. 4. n. 25. cum Mol. Tol. Reb. Fab. Salm. loc. cit. Croix lib. 3. p. 2. num. 364. & 462.* Ratio, quia debitor ex delicto tenetur efficaciter, & cum effectu reddere Dominum indemnem. Et hoc sive restituatur res furata in individuo, cum furis crimen sit jam vere causa, ut tunc res pereat, prout bene ajunt *Lugo, & Sporer cum aliis*; sive restituatur valor rei, & mittatur ad creditorem. Quo casu fortius probatur nostra sententia, ex eo quod dominium pretii illius manet apud furem, donec pecunia ad creditorem perveniat, adeo ut possit illam repetere ad suum libitum; si ergo perit, cur perire debet creditori innocenti, & non furi qui adhuc illius Dominus est? Ratio autem a priori est, quia debitor ex delicto tenetur ad omne damnum, etiam fortuitum (ut certum est apud Doctores), quod Domino evenit ex sua injusta ablatione; ergo quomodocumque res pereat, etiam sine ulla nova culpa furis, debet damnum Domino resarciri. Dices: eo casu, cum fur non teneatur se prodere, præsumitur creditor consentire, ut debitum per alium restituatur periculo sui; alias irrationabiliter peteret, ut fur restitueret per seipsum. Respondeo: non tenetur quidem fur per seipsum restituere, sed tenetur vere & cum effectu indemnem suum creditorem reddere; & cum faciat id quod potest ad restituendum, hoc sufficit utique ad ipsum excusandum a novo peccato, non autem ad liberandum a restitutione. Creditor autem, licet præsumatur consentire in missionem, non tamen censetur, nec tenetur remittere jus suum, donec creditum consequatur: Irrationabiliter quidem ipse peteret, ut fur se proderet; sed non irrationabiliter petit, ut indemnis servetur. Nec valet dicere, quod si creditor expresse consentiret in hujusmodi missionem, jam fur liberaretur; nam tunc creditor virtute sui expressi consensus debitum haberet pro accepto, & periculum in se susciperet; sed in casu nostro nec præsumitur, nec tenetur habere debitum pro accepto, nisi cum effectu recipiat. Olim primam sententiam vere probabilem censebam, sed ex rationibus mox allatis melius postea perpensis, de illius probabilitate valde dubito. At quia *Lessius, & Sporer* cum *Tamb.* non audent primam opinionem damnare, nec ipse audeo.

Quid, si cum Dominus sit certus, Confessarius imponat furi, ut det pauperibus pro Anima Domini, & ille det? *Tamb. d. l. n. 8.* dicit, quod si teneri potest prima sententia, potest etiam & hæc; quia Dominus non debuit esse invitus, quod fur Confessario bona fide judicanti obediat dando eleemosynam. Tanto magis quia, si denuo ille restituat, Dominus plus recipiet suo credito, recipiendo creditum, & bonum spirituale per eleemosynam jam sibi applicatum. Hujusmodi satisfactioni nec etiam acquiesco. Quamvis eum qui vellet hanc opinionem sequi, non audent damnare *Sporer n. 20. & Tamb. n. 8.* Secus tamen esset (dicit idem *Tamb.*) si Confessarius male fide suaserit furi restituere pauperibus; quia tunc videtur Dominus nunquam consensisse in hoc casu, & rationabiliter invitus præsumitur.

VII. Sic etiam probabilis est de jure opinio, quod liceat occidere furem in magna quantitate, si alias res recuperari non posset de facili. Non sufficit autem furtum unius aurei ex *Prop. damn. 31. Inn. XI.* quæ dicebat: *Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei.* Intellige,

lige, nisi illud aureum necessarium esset ad tuendam vitam propriam, aut alienam; vel pro aliqua gravissima necessitate, ut omnes Expositores *Lamb. Hoz. &c.* docent *cum Salm. de Homicidio Praecep. V. c. 1. n. 77.*

Sententia autem, quod liceat occidere in furto magni momenti, est ut communis recepta a *Salm. d. l. n. 81. cum Sot. Nev. Less. Ca. Lu. Suar. Fill. & Sylv. Tabien. Covarr. Gers. &c. ibid. n.* 80. Et probatur *Exod.* 22. *v.* 2. ubi sic habetur: *Si effringens fur domum, seu suffodiens inventus fuerit, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis*. Probatur etiam ea c. *Interfecisti* 2. *de Homic.* & c. 6. *Dilectio de Sent. excom.* Ratio autem est, quia nullus tenetur sua bona relinquere, nisi proximus sit in necessitate extrema: Alias teneremur permittere occidi nos ab injusto invasore, ne ille vitam spiritualem perdat. Omnia autem jura concedunt vim vi repellere. Vid. *nu. sequ.* 41. & fusius dicenda *lib.* 3. *n.* 383.

Quantus vero debeat esse valor rei ad permittendum homicidium? *Bon. Lug. Reg. & Mol. apud Salm. num.* 85. dicunt sufficere valorem unius aurei, si fur vult illud eripere, resistente Domino, vel custodiente, ratione contumeliæ. *Salm.* tamen merito vocant hanc sententiam nimis laxam cum *Dian.* ob Prop. d. damnatam, in qua *Lastra*, & *Lumb.* dicunt esse damnatam simul hanc opinionem.

Bon. cum Trull. & Sayr. Soto, Aragon. apud Salm. n 86. & 87. docent non esse sufficientem valorem quinque aureorum. *Jason* tamen censet hunc valorem jam satis esse, & *Salm. ibidem*, dicunt probabiles esse ambas sententias. Sed hanc opinionem *Jasonis* recte rejicit *Viva*, nec est admittenda, nisi attentis circumstantiis extraordinariis loci, temporis, & personæ, ut *Salm.* subjungunt *d. loc.*

Consequenter dicunt *Salm. cum Les. Bon. Sot. &c.* n. 88. contra *Sylv. & Covar.* posse Dominum occidere furem fugientem, si aliter res recuperari nequiret. Contrarium tamen docent ut probabilius *n.* 92. si res jam esset in tuto posita, & fur impediret Domino rem suam recuperare; sed probabilior mihi videtur opposita cum *Lug. Les. & Vasq. apud Salm. num.* 91. quia Dominus jus habet semper ad recuperandam rem suam, & si impeditur, injuste impeditur.

41 An autem Clerico etiam, & Religioso liceat occidere invasorem rei magni momenti? Negant aliqui apud *Lessium*; sed affirmant *Lugo D.* 10. *n.* 178. *Salm. l. c. n.* 81. *cum Less. Bec. Tann. & communiori sententia apud Viva in Prop.* 17. *dam. ab Alex. VII. n.* 111. *ex c. Dilecto.* 6. *de Sent. Exc. in* 6. ubi: *Cum omnes leges vim vi repellere permittant, licet utique ipsi Decano, si praedictus Ballivus eum bonis suis mandavit injuriose expoliare praesumpserit ..... se tueri*. Et infra supponit Papa non potuisse armis secularibus se defendere, & ideo ad arma Ecclesiæ confugisse, ut notant *Sal. d. n.* 81. *in fine.*

42 Quæres inde, an liceat occidere invasorem famæ vel honoris? Pro fama conservanda nullo modo licet quenquam occidere, ut constat ex *propos.* 18. *damnata ab Alex. VII.* quæ dicebat: *Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari nequit, &c.* Ratio, quia ad famam tuendam vel suppetunt alia media, vel si non suppetunt, non sunt permittenda homicidia, quæ sæpissime evenirent ex hallucinatione passionis cum magno Reipublicæ detrimento. Pro honore autem tuendo, an liceat hominem necare? Adsunt tres sententiæ. *Prima* negat cum *Sylvest. Tann.* &c. *apud Salm. loc. c. n.* 67. *Secunda* affirmat *cum Less. c.* 9. n. 78. *Lugo D.* 10. *Sect.* 10 & *Prado, Nav. Mol. Dic. Fag. Baun. Serra*, &c. apud *Salm. n.* 68. *Tertia* vero sententia, cui subscribimus, tenet quod si injuria timeatur inferenda per verba, vel signa, tunc non licet occidere invasorem; Ratio, quia hujusmodi injuria vel alia via reparari potest, vel si non potest, non est tanta, ut reparari permittatur occisione hominis. Secus dicendum si invasor conetur percutere fuste, vel alapa. Ita *Less. c.* 9. *n.* 77. *Viva in d. prop.* 18. *Al. VII. n.* 9. *Salm. n.* 71. *cum Nav. Sylv. Sot. Azor. Trull.* &c. Et recte id limitant solum pro viris nobilibus, quibus fuga magnum inferret dedecus, *Lugo* l. c. n. 187. & *Dic.* D. 10. n. 73. Viri autem plebeii, vel Ecclesiastici aut tenentur fugere, aut injuriam sufferre; ipsis enim talis injuria tantum non infert dedecus, ut reparari possit morte invasoris. Excipe tamen, nisi percussio ex se gravem afferret læsionem, vel gravior læsio timeatur ex accensa iracundia invasoris, ut notant *Salm. l. c. n.* 71. Vide dicenda *l.* 3. *n.* 381.

Sic pariter licitum est occidere invasorem castitatis, si aliter invasio vitari nequit, v. gr. fugiendo, &c. Tum quia in læsione castitatis magnum adest periculum consensus: tum quia castitas est quid majus vita corporis. Ita communiter *Salm. l. c. n.* 72. *cum Nav. Mol. Less. Az.* &c. An autem mulier honesta invasa teneatur clamare? Vide dicenda *de* 5. *Praec. Lib.* 3. *n.* 386.

43 VIII. An autem sit probabile probabilitate juris, posse Confessarium uti notitia Confessionis, si certe probabile sit, quod non adsit fractio sigilli, nec gravamen Pœnitentis, quamvis de his non habeatur moralis certitudo? Hoc negamus; vide quod de hoc puncto notabimus in Sacr. Pœn. *Lib.* 6. *n.* 633.

D I S S E R T A T I O 44

De usu moderato Opinionis probabilis.

I. ANte omnia animadvertenda est differentia quæ vertit inter opinionem probabilem, probabiliorem, probabilissimam, & moraliter certam. Opinio *probabilis* est ea quæ nititur gravi ac solido fundamento verisimili, vel intrinseco rationis, vel extrinseco authoritatis, quod trahere ad se valeat assensum viri prudentis, quamvis cum formidine oppositi. *Probabilior* est ea quæ nititur fundamento graviori, sed etiam cum prudenti oppositi formidine; ita ut contraria non desinat esse vere probabilis, seu graviter verisimilis. *Probabilissima* est ea quæ nititur gravissimo fundamento, ita ut opposita sit tenuiter probabilis, scilicet quæ fundamentum leve vel quasi leve habeat. Quia vero probabilissima probabilitatis fines non excedit, licet inter probabiles principem teneat locum, ideo non excludit omnem prudentem formidinem, quod contraria possit esse vera. Opinio denique, sive sententia (ut proprius dicenda) *moraliter certa* est illa quæ omnem prudentem formidinem falsitatis excludit, & cujus opposita est omnino improbabilis. Hac distinctione prænotata, sciendum Authores diverse sensisse circa licitum delectum opinionum libertati faventium. Alii enim censuerunt omnem opinandi usum esse illicitum, adeo ut nec probabilissimam quidem opinionem liceret sequi, ut *Sinnichius, Ventrochius &c.* & isti dicuntur *Tutioristæ rigide damnati*; horum enim doctrina proscripta fuit ab Alexandro VIII. in Prop. 3. quæ dicebat: *Non licet sequi opinionem inter probabiles probabilissimam*. Alii autem tenuerunt non esse licitum usum opinionis nisi probabilissimæ, cujus opposita nullum motivum nisi leve, vel fere leve videatur habere; sed hi paucissimi sunt, ut infra, & dicuntur *Tutioristæ mites non damnati*. Alii vero dixerunt licere uti opinione, quæ validiori nititur motivo; & hi dicuntur *Probabilioristæ*. Alii demum, *Probabilistæ* vocati, putarunt licitum esse usum opinionis solide probabilis in concursu opinionis æque probabilis, ac etiam probabilioris.

De prima sententia rigidorum Tutioristarum futile est hic disceptare, cum ipsa jam per damnationem Pontificis sit eliminata. De hac autem ultima sententia probabilistarum, quod liceat sequi opinionem minus probabilem, relicta probabiliori, jam diximus, quod cum hæc quæstio undique ab Authoribus agitatur, apud ipsos observari potest. Hic tantum operæ pretium puto agere de quæstione, utrum licitus sit usus opinionis probabilis, omissa tutiori, saltem si opinio libertati favens firmiori fundamento nitatur?

II. Prima sententia *Tutioristarum mitium*, ut supra di- 45
ximus, tenet illicitum esse uti opinione etiam probabiliori pro libertate, semper ac opposita pro Lege habeat pro se greve motivum, quamvis minus probabile: Et tantum admittunt usum opinionis probabilissimæ, cujus opposita sit improbabilis, vel tantum tenuiter probabilis, careatque ullo solido fundamento, quod vera esse possit. Ita *Prosper Fagnanus in c. Ne innitaris. De Constit. n.* 402. qui loquens de opinione probabili, quam solum licet sequi, sic eam dehort: *Est ea in qua, omnibus sigillatim perpensis, scilicet rationibus ac authoritatibus, & in unum conflatis, usque adeo acquiescat intellectus, ut concipiat rem ita esse, & judicet sine ulla trepidatione ac formidine opinionem illam esse veram; ex quo tandem certitudo moralis, etsi non evidens & demonstrativa, resultet*. Ita Fagnanus, quamvis advertat *Cabassutius* ipsum videri sibi contrarium *eod. loc. n.* 225. & 227. ubi admittit opinionem probabilem, saltem stante ex alia parte opinione minus probabili. Eandem primam sententiam videntur tenere *Genet to.* 1. *tr. de Consc.* & *Habert tom.* 3. *de Consc. c.* 4. *q.* 1. qui ait: *Falsum est bonam esse Conscientiam, quæ utitur opinione probabili, nisi illa sit moraliter certa*. Idest, ut ipse antecedenter explicat, quæ prorsus excludit erroris formidinem, ita ut opposita nullo modo probabilis appareat. Ita rigidissimus *Habert*, qui ceterum alibi non dubitavit sine scrupulo docere opinionem illam *omnino erroneam, & hæresi proximam* (ut eam vocat *Bellarm. l.* 4. *de Pontif. cap.* 2.), nempe quod Papa, adhuc ex Cathedra definiens in materia Fidei & morum, possit errare; Forte quia hæc falsissima sententia, & a nostris Authoribus communiter reprobata, ipsi moraliter certa, & ab omni erroris formidine immunis videatur.

III. Hæc autem prima sententia universe rejicitur a Do- 46
ctoribus, non solum Probabilistis, qui admittunt usum opinionis probabilis in concursu probabilioris, & asserunt hanc benignam sententiam esse communem, ut dicunt *Suarez, Castropal. Medina, Sporer, Pelbartus, Bonacina, Montesinus cum Cardin. Sfondrato in sua Theol. Schol. in tr. de Consc. Card. de Lugo de Just. D.* 1. *n.* 97. & *de Sacr. Pœn. D.* 23. *n.* 39. *Card. Toleto Instr. Sac. l.* 3. *c.* 20. *nu.* 7. *Abelly*

Medal.

Medul. p. 2. tr. 2. c. 1. §. 3. qui citat pro hac fententia *Ifambertum*, *Du-Vallium*, *Gammachaum* (omnes hos Doctores Sorbonicos) cum *Chriftiano Lupo D. Lovanienfi t. 9. p. 1. D. 1. c. 1.* qui defendit hanc fententiam tenuiffe etiam Majores noftros, cum Summis Pontificibus; & Ecclefiam Catholicam femper eam permififfe. Non folum, dico, præfata fententia Tutiotiftarum ab his confutatur, fed etiam e Probabilioriftis, qui admittunt ufum opinionis probabilis, modo appareat verifimilior, feu firmiori fundamento munita. Ita *Cabaffutius Theor. juris l. 3. c. 13. Juenimus Inftit. Theol. t. 6. p. 7. D. 4. c. 3. art. 3. concl. 2. Tournely de Confc. cap. 7. ar. 5. con. 3.* ubi ait fufficere *motiva clare præeminentia*. *Natel. Alex. Theol. tom. 7. p. 1. c. 4. Reg. 18.* dicit: *Tutiorem opinionem fequi non tenemur, cum oppofita fententia verior, & probabilior eft*. Ubi melius dixiffet *verifimilior, & probabilior*, cum veritas fit una, nec latitudinem habeat circa plus, & minus. Id *Natal.* confirmat in *Reg. 24. Sylvefter verb. Dubium*, ubi ait: *Si detur quod opinio fecurior fit minus probabilis notabiliter, non eft eligenda neceffario, quia jam ceffat ratio dubii; Si vero fit minus probabilis, fed non notabiliter, etiam non eft eligenda neceffario*. Ita etiam *S. Antoninus p. 1. tit. 3. §. 10.* dicens: *Poteft quis tenere unam partem opinionis, & fecundum eam operari, dummodo talis opinio non fit contra Authoritatem expreffam facra Scriptura, aut determinationem Ecclefiæ: Et quando etiam ex contrarietate opinionum non inducitur ad dubitandum, fed bonam confcientiam, & credulitatem format de eo quod credit, tamquam probabiliori parte*. Ita etiam *Nider in confol. tim. c. 11.* quafi iifdem verbis. Ita *Gerfon* (*tract. de contr. p. 2. prop. 12.*): *Probabilis certitudo fufficit in moralibus.... Quæ certitudo non removet in una parte omnem probabilitatem, vel opinionem alterius, licet magis declinet ad iftam quam ad aliam quod fufficit*. Ita *Card. Hoftienfis in c. Si vir de Cogn. fpir. Ubi funt diverfæ opiniones, & jura, femper humanior eft præferenda, ideft rationabilior & æquior*. Ita *Paludanus in c. Capellanus. de Fer. n. 2.* qui ait quod inter multas opiniones *tenenda fit, quæ meliori & fubtiliori nititur fundamento*. Ita denique *Vvigandt. de Confc. Exam. 4. q. 1.* qui afferit hanc effe communem Thomiftarum, & omnium DD. Et ita fentiunt fere omnes Probabilioriftæ cum Clero Gallicano (apud *Juenimum loc. c. ar. 4.*), qui regulas præfcribens pro licito probabilium ufu, fic inquit: *Altera, ut circa probabiles de Chriftiana Doctrina fententias, fequamur id quod Viennenfe OEcumenicum Concilium circa infufas tam parvulis quam adultis in Baptifmo virtutes, decrevit his verbis*: Nos hanc opinionem... tamquam probabiliorem, & dictis Sanctorum, ac Doctorum modernorum Theologiæ magis confonam & concordem duximus eligendam. *Quod Concilii judicium eo magis ad regendos mores pertinere conftat, quo magis ex ipfis Fidelium fanctitas ac falus pendet*.

47 IV. Secunda igitur fententia noftra & communis tenet licere ufum opinionis abfolute probabilis, aut faltem probabilioris, etfi contraria pro lege fit probabilis. Probatur auctoritate facrorum Canonum, & I. ex *cap. Placet. de Converf. Conjugat.* ubi cafus fuit, quod mulier quædam credens maritum mortuum, Profeffionem in Religione cum voto emiferat; viro tamen reverfo, de Monafterio educta fuerat. Quærebatur, an poft viri obitum ipfa teneretur redire ad Monafterium? Refpondit Pontifex: *Quod licet votum ejus ufquequaque non tenuerit, eatenus tamen fuit obligatorium, quatenus fe poterat obligare: Promifit enim intrando Monafterium, fe non exacturam carnis debitum, quod erat in poteftate mariti; Et ideo quantum ad ipfam tenuit Votum, quod poft viri obitum tenere non defiit, cum ad eum cafum, a quo efficax poterat habere principium, perveniffe nofcatur. Confultius itaque, congruentius ad falutem, ut ad Monafterium redeat, ubi bona ducta intentione Profeffionem fecerat, & habitum Religionis accepit. Si vero ad hoc induci non poterit, ipfam invitam non cogendam*. Nota quæfo quod fententia Pontificis erat, quod illa mulier, etfi ab initio fervare non tenebatur votum remanendi in Monafterio, cum effet fub poteftate viri, poft tamen viri obitum ad illud obftringebatur; Conftat ex verbis: *Et ideo quantum ad ipfam tenuit votum, quod poft viri obitum tenere non defiit, &c.* Et hujus rationem clarius explicat *Gloffa ibid.* dicens: *Si res venit ad eum ftatum, a quo incipere potuit, tenet, etiamfi ab initio non teneret*. At hoc non obftante, Pontifex cenfuit mulierem invitam non cogendam redire ad Monafterium: Quare peto? Quia utique Pontifex probabile exiftimavit eam non teneri ad redeundum, forte ex illo alio principio: *Quod ab initio non valet, nec proceffu temporis convalefcere poteft*: Quamvis ipfe Pontifex tutius, juxta proprium judicium, fentiret illam ad reditum obligari. Optaffem ut meus Fagnanus fuper hoc textu mihi refpondiffet, & nos teneri oftendiffet uti femper opinione, quæ nobis apparet vera, fine oppofiti formidine ut ipfe requirit: nullam faciens differentiam inter opinionem, & fcientiam. Optaffem, dico, fed eum textus præfati ne mentionem quidem feciffe inveni quantamcumque curam in ejus commentariis volvendis adhibuerim. II. in *Can. 48.* Concilii Tiburienfis (qui habetur in *c. 7. fin. Caufa 30. quæft. 3.*) fic legitur: *Illud etiam nec canonica inftitutione definimus, nec interdictione aliqua deputamus; fed propter eos qui diverfe de eo fentiunt, hoc loco aliquid commemoramus. Si quis fuæ fpiritualis commatris filiam fortuito in conjugium duxerit; confilio maturiori fervato, eam habeat, atque honefte legitimo conjugio operam det*. De quo Canone loquens *Cabaffutius* (*Theor. Jur. l. 3. c. 13. n. 11.*) fic ait (,, Nihil aufus eft (Canon Concilii) generatim definire, eo quod multi contrariam fequuntur opinionem, ut teftatur Concilium; providet nihilominus, ut conjuges, de quibus incertum erat, an valide contraxiffent, contracto antea Matrimonio libere utentur ,,.) Ecce quomodo in illo dubio Concilium non decrevit viam tutiorem effe eligendam. III. in *c. Quæfitum. De Cognat. fpir.* ibi cafus fic enunciatur: *Si vir vel mulier fcienter vel ignoranter filium fuum de facro fonte fufcepit, an propter hoc feparari debeant?* Deinde Alexander III. duas circa hanc quæftionem Auctorum opiniones recenfet: *Quamvis generaliter fit conftitutum, ut feparari debeant: quidam tamen humanius fententes aliter ftatuerunt*. Hinc definit: *Ideoque nobis videtur, quod five ex ignorantia, five ex fcientia id fecerint, non funt ab invicem feparandi*. Nota quod Pontifex, licet judicarit feparationem generaliter fuiffe conftitutam, tamen dixit non effe præcipiendam, ob opinionem aliorum humanius fentientium. Sed fepofitis auctoritatibus, aggrediamur ad perpendendas rationes, quibus noftra fententia firmatur.

§. I.

Exponitur prima Ratio: Quia lex dubia non obligat.

V. PRima igitur ratio eft, quia lex dubia non obligat, 48
in dubio enim legis poffidet libertas. Hæc ratio valde urget, & difficulter unquam ab Adverfariis ipfa folvi poterit, unde longius in ea immorabimur, ut ipfius firmitas agnofcatur. Certum eft non dari peccatum, nifi adfit legis prævaricatio, ut patet ex illo Davidis: *Prævaricantes exiftimavi omnes peccatores terræ. Pf. 118.* Et ex alio D. Pauli (*Rom. 7. 7.*): *Non cognovi peccatum nifi per legem*. Unde idem Apoftolus *Rom. 4. 15.* dixit: *Ubi non eft lex, nec prævaricatio*. Quem locum *S. Auguftinus c. 7.* commentans ait: *Concupifcentiam nefciebam, nifi lex diceret non concupifces*. Lex autem ut obliget debet effe certa: *Erit autem lex manifefta*, ait S. Ifidorus in *c. Erit autem. Dift. 4.* Et fic pariter probatur ex *cap. Cum jure. 31. de Off. & Pot. Jud. Delegat.* ubi legitur: *Nifi de mandato certus extiteris, exequi non cogeris quod mandatur*. *Lactantius l. 3. Inft. c. 21.* ait: *Stultiffimi eft hominis præceptis eorum velle parere, quæ utrum vera aut falfa fint, dubitatur*. S. Leo *c. Sicut quædam. Dift. 14.* docet: *In his quæ vel dubia fuerint, vel obfcura, id noverimus fequendum, quod nec præceptis Evangelicis contrarium, nec Decretis SS. PP. inveniatur adverfum*. *S. Thomas Quodlib. 14. de* Veritate *art. 3. Nullus ligatur per præceptum aliquod, nifi mediante fcientia illius præcepti*. Hinc habetur pro omiffo, quod non eft declaratum in lege, ex *l. Quicquid. ff. de verb. Oblig. Quicquid adftringendæ obligationis caufa dictum, id, nifi palam exprimatur, omiffum effe intelligendum eft*. Et ideo habetur ut permiffum quicquid a lege vetitum non invenitur, ut docet *D. Thomas in 4. D. 15. q. 2. a. 4. ad 2. & 9.* ubi: *Illud dicitur licitum, quod nulla lege prohibetur*. Idem habetur in *l. Necnon. ff. Ex quibus cauf. maj. &c.* ubi: *Omnia funt permiffa per legem, quæ prohibita non inveniuntur*. Et huic conformatur *l. Viri. §. Sin autem. C. de Cedue. toll.* in qua fic habetur: *Lex fi aliud voluiffet, expreffiffet*. Hinc ajunt celebres Jurifperiti (vide *Meno. Conf. 30. n. 8.*) præfumi legem noluiffe imponere id quod non expreffit, cum facile exprimere potuiffet.

VI. Ex his omnibus bene deducit *Perez*, quod qui de legis exiftentia dubitat, certe non ligatur a lege: Certum eft enim Deum libertatis dominium Homini conceffiffe, ut agere poffet omnia quæ e Divina Lege non prohibentur, ut ex eod. Apoft. 1. Cor. 7. *Poteftatem autem habens fuæ voluntatis*. Hinc ait *Sanchez*, de Matrim. D. 41. n. 36. *Quoties dubium eft, an impofitum fit præceptum naturale, Divinum, vel humanum de aliqua re, non obligari dubitantem; quia, donec conftet de præcepto, poffidet voluntatis libertas*. Idque confirmat N. SS. P. Benedictus XIV. Notif. 13. etiam indefinite loquens, his verbis: *Non fi debbono porre legami, quando non v'è una chiara legge che gl' imponga*. In dubio enim, an adfit lex aliquid vetans, lex eft probanda, adeo ut fi tibi infurgat dubium, an aliqua actio tibi fit vetita, non teneris difcutere argumenta pro tua libertate, fed potius argumenta pro obligatione legis. Unde *Melchior Canus* (*Rel. 4. de Pænit. p. 4. q. 2. prop. 3.*) fic impugnat fententiam Scoti & aliorum obligantium peccatores ad actum contritionis in quolibet die feftivo: *Jus humanum nullum eft, aut Evangelicum, quo hoc præceptum afferatur; proferent, & ta-*

& tacebimus. Item *n.* 5. subdit: *Quoniam ignoro, unde ad hanc opinionem DD. illi venerint, libere possum, quod non satis explorate preceptum est, negare*. Hinc Suarez (*Disp.* 12. *se.* 6. *de Consc. prob.*) ad nostrum propositum sic ait: *Praterea existimo illam rationem sufficientem, quia quandiu est judicium probabile, quod nulla sit lex prohibens actionem, talis lex non est sufficienter proposita homini; Unde cum obligatio legis sit ex se onerosa, & quodammodo odiosa, non urget, donec certius de illa constet. Neque contra hoc urget aliqua ratio, quia tunc revera non est contraria pars tutior quoad conscientiam, neque ibi est aliquod dubium practicum, nec periculum*. Recte dicit partem contrariam pro lege tunc revera non esse tutiorem, cum verosimiliter tunc non existet lex obligans.

VII. Huic argumento conveniunt jus tam Civile, quam Canonicum; Nam in *l.* 192. *de Reg. jur.* dicitur: *In re dubia benignam interpretationem sequi, non minus justius, quam tutius*. In *Reg.* autem 30. *de Reg. jur. in* 6. habetur: *In obscuris minimum est sequendum*. Exemplo legati dubii ab herede solvendi. Item in *Reg.* 65. *ibid.* legitur: *In pari causa melior est conditio possidentis*. Item in *Reg.* 15. dicitur: *Odia restringi, favores convenit ampliari*. Per Tò *odia* certe intelligitur omnis onerosa obligatio; at quænam est obligatio onerosior, quam obligatio abstinendi ab aliqua actione probabiliter licita sub peccato & pœna æterna? Præterea *in c. fin. de Transact.* sic habetur: *In his vero, ubi jus non invenitur expressum, procedas aquitate servata, semper in humaniorem partem declinando*. Item S. Leo Papa in Epistola 92. ad Rusticum Narbon. (relata in *c. Sicut quædam. Dist.* 14.) sic loquitur: *In iis qua vel dubia fuerint, aut obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis Evangelicis, nec decretis SS. Patrum invenitur adversum*. Hæc omnia sat clare ostendunt legem dubiam non obligare. Hinc docuit *S. Antonin.* (*part.* 1. *Tit.* 3. *cap.* 10. §. 10.): *Inter duram & benignam circa precepta sententiam benigna est potius, ceteris paribus, interpretatio facienda*. Et licet S. Archiepiscopus hic loquatur pro scrupulosis, tamen non posset quidem eis hanc regulam tradere, si in dubiis duram partem omnes amplecti teneremur. Ita etiam loquitur *Martinus de Prado* (*in Præf. ad quæst. mor. n.* 4. *punct.* 2.) quem plurimi faciunt ipsi Adversarii: *Ut verum fatear, cum pro neutra parte aliquod convincens, qua parte stet veritas, affertur, curabo opiniones benigniores amplecti, vel earum probabilitatem indicare, cum Animarum salus impediatur* (*ut notatur in Glossa Const. Ord. Prad.*) *nimia austeritate in opinionibus; Terrentur enim homines ex hoc in tantum ut salutem negligant: quapropter relaxanda est quantum fieri potest rigiditas*.

VIII. Hinc quando dicunt Adversarii non esse licitum sequi opinionem faventem libertati adversus legem, patenter errant in terminis; nam quotiescunque adest lex aliquid vetans, omnino rejicienda est opinio libertati favens; sed prius tunc probanda est existentia legis. Exemplo res clarior fiet. Lex est quod in diebus festis opera servilia sint illicita; qui autem censeret in die festo licitum esse depingere, forte ne censeret licitum esse pingere contra legem? Certe nequaquam; revera enim censeret ipse quod pingere non sit opus servile; Quare qui contrariam teneret, scilicet quod pingere opus servile sit, male argueret, si diceret non esse licitum pingere, quia esset contra legem: hoc enim asserere non posset, cum dubitatur an adsit lex pingere vetans, vel non? Potius dicere deberet opinionem contrariam militare, non contra legem, sed contra sententiam eorum qui adstruunt, quod in eo casu adsit lex pingere vetans. Et tunc sequens opinionem pro libertate, ageret, non contra legem, sed contra sententiam asserantem adesse legem. Denique vellent Fautores rigidæ sententiæ Mundum obstringere ad observandas tamquam leges omnes illas opiniones, quas probabiles pro lege ipsi esse arbitrantur. Fautores autem nostræ sententiæ volunt leges servari ut leges, opiniones autem ut opiniones, quæ nunquam vim legis habere possunt. Utinam Christiani leges certas servarent, quin eis addantur incertæ! Sicut enim Deus præcepit nihil x Lege auferendum, ita nihil addendum, ut Deut. 4. 2. *Non addetis ad verbum quod loquor vobis: nec auferetis ab eo*.

IX. Deinde hic consequenter peto ab Adversariis, ut indicent (si possunt) ubinam legem hanc esse scriptam invenerint, quod inter opiniones probabiles non possumus, nisi probabilissimas sequi? Hæc lex quidem prout universalis deberat omnibus esse nota & certa; At quomodo ista lex certa dici potest, cum communis sententia *DD.* saltem longe major illorum pars post tantum discrimen absolute asserant hanc legem non adesse? Usquedum igitur de tali lege dubitatur, opinio quod adsit hæc lex sequendi probabilissima, quamvis alicui videatur probabilior, nunquam tamen lex dici poterit, sed appellanda erit mera opinio, utpote ex fallibili motivo deducta, quæ vim nequaquam habet ut lex obligandi.

49 X. Idque clare confirmant D. Thomas, & D. Antoninus; nam D. Thomas in *Quodlib.* 9. *art.* 25. sic ait: *Respondeo dicendum quod omnis quæstio in qua de peccato mortali quæritur, nisi expresse veritas* (nota) *habeatur, periculose determinatur, quia error quo non creditur esse mortale, conscientiam non excusat a toto, licet forte a tanto. Error vero quo creditur esse mortale quod non est mortale, ex conscientia ligat ad mortale. Præcipue autem periculosum est, ubi veritas ambigua est, quod in hac quæstione accidit... In jure namque Divino non invenitur determinata expresse*. Ergo docet S. Doctor, quod ubi veritas expresse determinata non invenitur, nihil debet de peccato mortali damnari. Nec obstat quod ibi D. Thomas neque excusat eum qui sequitur opinionem libertati faventem, ubi veritas est ambigua. Huic enim respondet *D. Antonin. p.* 2. *tit.* 1. *c.* 11. sic dicens: *Notandum est quod dicit S. Thomas in quadam quæstione de Quodlibetis, quod quæstio in qua agitur de aliquo actu, utrum sit peccatum mortale vel non, nisi ad hoc habeatur auctoritas expressa Scripturæ Sacræ, aut Canonis Ecclesiæ, vel evidens ratio, nonnisi periculosissime determinatur; Nam si determinet quod sit ibi mortale, & non sit, mortaliter peccabit contrafaciens, quia omne quod est contra conscientiam, ædificat ad Gehennam. Si autem determinatur quod non sit mortale, & est, error suus non excusabit eum a mortali. Sed hoc secundum videtur sane intelligendum, quando erraret* (nota) *ex crassa ignorantia: secus si ea probabili, puta quia consuluit Peritos in tali materia, a quibus dicitur illud tale non esse mortale; videtur enim tunc ibi esse ignorantia quasi invincibilis, quæ excusat a toto. Et hoc quantum ad ea quæ non sunt* (rursus nota) *expresse contra Jus Divinum vel Naturale, vel contra articulos Fidei, & decem Præcepta, in quibus ignorans ignorabitur*. Docet igitur S. Archiepiscopus juxta D. Thomam tunc aliquem peccare sequendo opinionem libertati faventem, quando illa est *expresse* contra Jus Divinum, aut Naturale, aut contra Ecclesiæ Canonem, vel evidentem rationem: ita ut erraret ex ignorantia crassa, supponente negligentiam culpabilem quæ facile vinci poterat; secus si ex ignorantia probabili, quia tunc esset illa invincibilis, & ideo a toto excusarat. Præterea, idem *D. Antonin. ibid.* subdit: *Et si diceretur hic esse usuram, & usura est contra Decalogum. Respondetur, sed hunc contractum esse usurarium non est clarum* (nota), *cum Sapientes contraria sibi invicem sentiant*. Ergo ubi lex non est clara, sed de ea Sapientes disceptant, ipsa non obligat.

XI. Hæc prima ratio utpote valde urgens, ut diximus, 50
multum Adversarios angit, ideo eam conantur pluribus objectionibus evertere. Objiciunt I. & sic dicunt: Omnis actio, ut sit honesta, conformanda est legi æternæ; Quomodo igitur potest aliqua actio esse honesta, si probabiliter difformis æternæ legi apparet? Huic objectioni opus est fuso calamo respondere; hac enim responsione fit satis sera omnibus aliis oppositionibus quæ fiunt contra nostram sententiam. Duas in Deo oportet leges æternas distinguere, unam absolutam per se, alteram per accidens, ut distinguit doctissimus *Terillus de Probab. quæst.* 28. *n.* 18. *pag.* 557. sive unam antecedentem, alteram subsequentem, ut alii distinguunt. Lex *antecedens*, sive *per se*, disponit circa res independenter ab errore mentis humanæ. Lex vero *subsequens*, sive *per accidens*, ordinat circa res dependenter ab errore. Unde dicendum, quod Deus per legem antecedentem præcipit talia observari, per subsequentem vero non vult eos adstringi, nec comprehendi qui in invincibili ignorantia legis versantur. In summa, vult Deus Homines teneri ad suas leges, secundum quod sunt in eorum conscientia. Exemplo res patebit. Lex Divina prohibet viris accessum ad non suas, numquid hæc lex comprahendit virum qui dubius de valore sui Matrimonii contracti, reddit debitum mulieri petenti, quamvis reddendo revera accedat ad alienam? nequaquam; imo ille in tali dubio tenetur accedere, ut habetur *in c. Dominus. De Secund. nupt.* Hinc clare infertur quod licet adsit lex absoluta sive antecedens, quæ præcipit non accedere ad alienam, adest tamen alia lex subsequens sive per accidens, scilicet ea suppositione dubii, ordinans eo casu redditionem debiti mulieri petenti, quamvis non suæ. Unde patet, quod tametsi accessus ille ad non suam non videatur per se conformis legi antecedenti, tamen utique conformis est legi subsequenti, qua Deus jubet reddi debitum; & ideo vir formando sibi dictamen prudens, nempe quod eo casu teneatur reddere, reddendo nec etiam materialiter peccat contra legem antecedentem, quæ pro illo casu non est lata; nam peccare contra legem est contravenire Legislatoris voluntati, quæ est anima legis: ubi ergo non est Voluntas Divina prohibens, neque est lex; cum impossibile sit aliquem posse operari conformiter & difformiter ad eamdem Dei legem, vel conformiter ad unam, & difformiter ad aliam. Si igitur vir ille licite reddit juxta legem subsequentem, non potest ne materialiter quidem lædere legem antecedentem. Et sic pariter qui ex opinione probabili prudens dictamen sibi format, quod licite operetur, ne materialiter quidem agit contra legem æternam; (Sapienter enim ait *Continuator Tournely*) *de Act.*

hum.

hum. c. 7. a. 5. Concl. 3.) Nulla est lex obligans in circumstantiis, in quibus prudenter creditur ea non existere; lex enim quæ prudenter creditur non esse, perinde est ac si non esset in ordine ad obligandum.

52 XII. Sed instant: Si lex æterna est prima regula operandi, quomodo unquam dici potest agere prudenter, qui utitur opinione probabiliter difformi æternæ legi? Adversarii dum hic confundunt; confundunt primo veritatem rei (idest quod contractus aliquis sit, vel non, usurarius), cum veritate honestatis actionis (nempe quod liceat vel non contractum illum inire). Confundunt secundo remotam honestatis regulam, quæ est lex Divina, cum regula proxima, quæ est conscientiæ dictamen. Et ex hoc oriuntur postea tot æquivocationes, a quibus circumducti Adversarii undique clamant, a nobis pro regulis mira paradoxa proferri; ac proinde deridendo rogant: Quomodo prudenter agere dici poterit, qui aliquam opinionem putat minus probabilem, & eam sectatur? Quomodo quis ex motivis reflexis poterit habere ut certum quod judicat tantum probabile, aut probabilius ex motivis directis? Quomodo idem homo recte valebit formare sibi judicium practicum certum, oppositum judicio speculativo dubio? Sed paradoxa ista omnino evanescent, si ad trutinam tria revocentur. Primum, cuinam regulæ actio conformari debeat, ut sit honesta, an remotæ, seu legi æternæ, vel proximæ, idest conscientiæ? Secundum, cuinam judicio conformanda sit conscientia, an speculativo de veritate rei, an vero practico de honestate actionis? Tertium, quomodo hoc judicium practicum certum formetur ab eo qui utitur opinione probabili, aut saltem probabiliori?

XIII. Quoad primum, certum est quod licet regula proxima (idest conscientia) pendeat a remota (scil. a lege Divina), & illi conformanda sit, tamen bonitas actionis non mensuratur a remota, sed a proxima, ut docent omnes cum D. Thoma in 1. 2. q. 19. a. 4. ubi ait: *Ratio humana est regula voluntatis humanæ, ex qua ejus bonitas mensuratur.* Et in *Quodl.* 3. a. 27. *Actus humanus judicatur virtuosus vel vitiosus secundum bonum apprehensum, in quod voluntas fertur, & non secundum materiale objectum actus.* Hinc fit quod conscientia invincibiliter discordans a lege liget vel excuset actionem a culpa, secundum quod homo credit eam conformari vel opponi legi æternæ, ut habetur ex eodem D. Thoma in *Quodlib.* 8. *art.* 15. ibi: *Error conscientiæ habet vim excusandi, quando procedit ex ignorantia ejus quod quis scire non potest, vel scire non tenetur; & in tali casu, quamvis factum sit de se mortale, tamen intendens peccare venialiter, peccaret venialiter.*

XIV. Quoad secundum: posito quod actio conformanda sit regulæ proximæ, seu conscientiæ, homo, ut licite operetur, debet quidem esse moraliter certus de suo judicio practico, quod sit conforme legi æternæ; quoad judicium vero speculativum de veritate rei, non requiritur ut certo, sed sufficit quod probabiliter putet esse legi æternæ conforme, licet probabilius ei videatur oppositum. Hinc miles, etiamsi putet probabilius bellum esse injustum, quod revera injustum sit, non peccat militando, si pugnet ex præcepto sui Regis, ut habetur in *cap. Quid culpatur. 3 Caus.* 23. *q.* 1. Equidem si hic se dirigere deberet ex judicio speculativo circa justitiam belli, non posset utique militare, quia judicium speculativum, nempe de injustitia belli, ipsi apparet probabilius oppositum legi antecedenti, quæ prohibet bellum iniquum aggredi; ideo tamen non peccat, quia sibi format aliud judicium practicum, quod liceat ipsi bellum illud inire, quamvis probabilius injustum, ea ratione ductus, quia tenetur parere suo Principi, semper ac non constat bellum esse injustum, juxta legem subsequentem quæ jubet præliandum esse subdito, accedente præcepto sui Regis, quando bellum non est certe injustum. Ac proinde iste subditus nec etiam materialiter peccat contra legem antecedentem non præliandi in bello injusto (si forte injustum sit) quia illa in tali casu ipsum non comprehendit. Hæc nescio, quomodo ab ullo possint unquam negari.

XV. Quoad tertium denique, nempe quomodo formetur judicium practicum ab operante cum opinione tantum probabili, hoc utique formatur ex argumentis directe probantibus actionem hic & nunc esse licitam, ad differentiam judicii speculativi, quod formatur ex motivis directe probantibus speculativam rei veritatem, puta quod contractus aliquis non sit usurarius. Hoc autem judicium speculativum potius, quam judicii, gerit vices motivi, ad formandum judicium practicum certum de honestate actionis; postquam enim quis judicaverit opinionem pro libertate esse certo probabilem, aut probabiliorem, pergit ad inquirendum, an liceat illa uti; & tunc ex aliis argumentis probantibus certum moraliter esse, quod usus illius opinionis sit licitus, præcipue quia lex dubia non obligat, efformat sibi ultimum judicium practicum, quod tute operetur.

XVI. Cum igitur honestas actionis ab hoc ultimo judicio practico sumatur, non obstat quod objectum juxta judicium speculativum probabiliter appareat inhonestum, & difforme legi antecedenti, quando certo probabiliter est etiam honestum, & legi subsequenti conforme; non enim, ut diximus, ex solo judicio illo speculativo probabili formatur conscientia, sed etiam ex aliis motivis probantibus honestatem actionis; ita ut ex omnibus simul collatis resultet ultimum dictamen moraliter certum. Hinc concluditur, quod ille qui sequitur opinionem probabilem, aut probabiliorem, efformato sibi judicio practico juxta prædicta de honestate suæ actionis, ne materialiter quidem peccat (etsi forte opinio illa sit falsa), quia ejus actio nullo modo Dei Voluntati repugnat, cum ejus conscientia, unde tota desumitur morum honestas, jam rite conformetur legi æternæ subsequenti, qua vult Deus tali modo operantes in lege, quam invincibiliter ignorant, non comprehendi.

XVII. Neque huic obstat id quod docet *D. Thomas* in *Quodlib.* 8. *art.* 13. dicens: *Quod agitur contra legem, semper est malum, nec excusatur per hoc, quod est secundum conscientiam* Nam id explicat D. *Anton. p.* 1. *tit.* 3. *c.* 10. §. 10. intelligi de ignorantia vincibili, & de peccato formali, sic dicens: *Hæc enim verba D. Thomæ non possunt intelligi, nisi de iis ubi manifeste patet ex Scriptura, vel Ecclesiæ determinatione, quod sit contra legem Dei; & non de illis intelligit, ubi non apparet. Alias sibi contradiceret in eodem libro, quod non est credendum.* Et revera idem *D. Thomas* in *Quodlibet.* 3. *art.* 10. prius dixerat, quod in rebus ad Fidem & mores spectantibus non excusantur sequentes opinionem manifeste erroneam, ibique sic concludit: *Qui ergo assentit opinioni alicujus Magistri contra manifestum Scripturæ testimonium, sive contra id quod publice tenetur contra Ecclesiæ auctoritatem, non potest ab erroris vitio excusari.* Ergo S. Doctor supponit e converso excusari qui sequitur opinionem alicujus Magistri, quæ non sit contra manifestam Scripturæ, vel Ecclesiæ auctoritatem. Sed hunc textum *D.* Thomæ infra in responsione ad Objectiones (*Object.* I. *in fin.*) fusius declarabimus.

XVIII. Objiciunt II. quod possessio libertatis non potest prævalere possessioni Dei, qui antecedenter habet Hominis dominium, & ideo (ut ajunt) nequit Homo agere, nisi id quod Deus ei permittit. Sed primo respondetur, quod possessio Dei, sive legis Divinæ utique præferenda est possessioni libertatis, quando constat de lege; sed quando de ea dubitatur, & insuper probabile est quod lex non adsit, tunc Homo, cui certe datum est a Deo dominium suæ libertatis, nullo modo tenetur legi dubiæ parere: Cum enim in aliquo casu de lege dubitatur, etiam dubitatur necessario de possessione legis. Secundo respondetur, quod licet Lex Divina, quatenus ab æterno a Deo constituta, anterior sit ad libertatem Hominis, obligatio tamen legis est in tempore ad libertatem posterior; nam Lex nonnisi Homini jam in sua libertate constituto promulgatur, sive significatur. Patet hoc ex illo Ecclesiastici (c. 15. v. 14.): *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata & præcepta sua. Si volueris mandata servare, conservabunt te.* Ergo prius fuit homo *in manu consilii sui* relictus, hoc est in possessione suæ libertatis immissus, ut explicat *Calmet*, *Tirinus & alii*, deinde illi fuerunt *præcepta Dei adjecta*. Unde clare constat Hominis libertatem a lege Dei non obstringi, nisi postquam lex significata illi fuerit. Falsa est igitur suppositio, quod Deus prohibuerit Homini id quod expresse ei non permiserit; nam si res ita se haberet, non jam fuisset necessaria lex præscribens quid agi & quid vitari oporteret, sed potius promulganda fuisset licentia operandi illa quæ Homo facere posset. Sed hoc omnino est falsum, Deus enim, ut patet ex textu præfato, ab initio creavit Hominem liberum, reservando quidem sibi potestatem imponendi illi quod voluerit; deinde adjecit ei mandata. Donec igitur per certam notitiam de lege Divina non constat, non est in dubio expoliandus Homo possessione suæ libertatis, quam a Deo sine dubio antecedenter ad legis obligationem gratis accepit. Idque clare tradit (ut supra innuimus) *D. Thomas in* 4. *D.* 15. *q.* 2. *a.* 4. *qu.* 2. ubi agens, an liceat eleemosynam largiri de male acquisitis ex furto, simonia, meretricio, & simili (in quo advertas ibi agi, non tantum de jure positivo, sed etiam naturali), ante solutionem sic loquitur: *Illud dicitur licitum, quod nulla lege prohibetur; unde illicite acquisitum dicitur, quod contra prohibitionem legis acquiritur.* Ergo S. Doctor ut certum habet, licitum esse Homini operari quicquid vult, nisi per legem ei vetetur. 52

XIX. Objiciunt III. Quod axioma illud, *In dubio melior est conditio possidentis*, procedit tantum in materia Justitiæ, non vero in aliis. Sed respondetur communissimam esse oppositam sententiam, quod non solum in materia Justitiæ, sed etiam in omni alia materia prævalet jus possessionis. Ita *Sotus l.* 4. *de Just. q.* 5. *a.* 3. *v.* 4. *Nav. in c. Si quis autem n.* 36. *de Pæn. Suar. to.* 5. *in* 3. *p. D.* 40. *se.* 5. *n.* 16. *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 10. *n.* 10. *Soti*, *Baldo*, *Covarr. Ledesm. Suar. Sayr. Salas*, *Lugo de Just. disput.* 17. *n.* 37. *& disp.* 23. *n.* 110. *Pal. d.* 3. *p.* 6. *Croix l.* 1. *n.* 502. cum *Terill. Bon. Tamb. Fill.* 53

Sporer (qui vocat hanc sententiam hodie receptam; item *Moya de Opin. prob. q. 8. an. 15.* & quamplures apud ipsum (contra *Merior. Genet, & alios paucos*). Ratio est 1. quia idem motivum rationis, quod currit pro materia Justitiæ, etiam currit pro aliis; Nam sicut in materia justitiæ melior est conditio possidentis, quia possessor habet jus certum in re, quo nequit spoliari per jus dubium alterius: ita dicendum in aliis materiis: Cum enim quis post adhibitam diligentiam veritatem non poterit invenire, jam perseverat in possessione suæ libertatis, & propterea habet jus certum ad illam, quo per nullum jus dubium privatus censetur. Ratio 2. quia ut ait *Sanchez* (loc. cit. n. 11.) *Possessio est titulus universalis omnibus virtutibus, eo modo quo aliqua pars potentialis justitia, ut obedientia Dei, transcendit omnes virtutes.* Etenim, quum essentia justitiæ sit, unicuique jus suum tribuere, hoc omni virtuti competit; prout Religio tribuit suum jus Deo, Charitas proximo, Temperantia sibi ipsi, & sic de aliis; Et ideo merito dicitur. quod ratio Justitiæ sit omnium virtutum pars potentialis, sive generica, in qua ceteræ virtutes inter se conveniunt. Quare de re, si contra justitiam esset privare in dubio possidentem jure suo, pariter contra justitiam est in dubio legis Hominem sua possessa libertate spoliare.

XX. Sed dicunt: Ideo in dubio melior est conditio possidentis, quia possessio firmat præsumtionem, quod possessor verum habeat jus; propterea quod ajunt regulam prædictam valere tantum in materia justitiæ, non autem aliarum virtutum. Sed respondetur, quod regula illa non jam dicit, quod in pari causa res verisimilius sit possessoris, sed quod melior *est* (nota illud *est*) conditio possidentis; conditio igitur hæc possessionis præbet possidenti speciale jus ad ipsam retinendam, donec ei constet rem esse alienam. Et hoc clare probatur ex alio textu *in Cap. 31. Si a Sede. de Præbend. in 6.* ubi facto casu quod eodem die collatum fuit idem Beneficium duobus Clericis, uni a Papa, alteri ab Episcopo loci, dubium vertebat, quisnam eorum Beneficium retinere deberet? Sancitum fuit quod si non constaret quænam collatio fuisset altera anterior, præferendus esset possessor Beneficii: Ex quo patet quod possessio habita fuit ut jus speciale super re acquisitum. Juris autem hujus ratio est, tum quia expoliare aliquem sua possessione est res odiosa, quæ in dubio agi non debet; tum quia sicut occupatio est titulus justus rem possidendi, ita possessio est justus titulus rem retinendi, possessio enim a Juristis definitur: *Jus insistendi in re non prohibita possideri*. Hinc S. Augustinus relatus in *c. si Virgo. Dist. 34. qu. 1.* ait: *Possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum.* Tum quia nemini est imponenda obligatio certa, cum debitum est incertum. Patet autem quod omnia hæc locum habent, non solum in materia justitiæ, sed cujusque virtutis, ad quam sicut pertinet libertas, ita & obligatio. Constet igitur in dubio Legis possessionem stare pro libertate, cujus certum dominium cuique Hominum Deus in creatione contulit; Et ideo *Glossa in c. Ex part. de Cens.* merito asseruit: *In dubio liberum est sequi quod magis placuerit.* In textu autem illo agebatur de vero dubio, an vovens teneretur ad majus, & Pontifex definivit teneri tantum ad minus, ratione dubii. Probatur idem ex *cap. Laudabilem. de Frigid. & Malef.* in quo habetur, quod Pontifex concedit ei qui dubitat de potentia ad copulam conjugalem, ut possit experiri per triennium, modo de impotentia non sit certus: hæc sunt Verba textus: *Si frigiditas prius probari non possit, cohabitent per triennium.* Unde sic arguo: Lex non accedendi ad non suam, est lex Divina & naturalis, ac præcedens omni juri quod Homo habere possit ad suam libertatem, ut dicunt Contrarii. In dubio igitur, an vir sit potens vel ne, quod idem est ac dubitare, an illa conjux sit sua vel non, quomodo potest ad eam accedere, & tactus inhonestos cum ea habere, copulamque experiri, dum actus habiti cum non sua certe sunt mortalia? Nunquid Ecclesia in lege naturali potest dispensare? Quomodo igitur potuit Pontifex permittere in tali dubio copulæ experientiam per triennium? Omnino ideo dicendum est, quod Lex naturalis ad alienam non accedendi obligationem non inducat, nisi constet quod in tali casu lex manifeste existat. Alias in dubio possidet libertas, & ideo dubitans de sua impotentia, nisi ipsa ut certa probetur, potest per triennium experiri. Propterea Pontifex ex hoc principio ductus, nempe quod nisi constat de lege, semper possidet libertas, constitutionem illam promulgavit.

XXI. Nec valet dicere, quod in dicto casu possidet contractus Matrimonii bona fide initus. Nam si servanda esset regula ab Adversariis universe statuta, quod Divina Lex, prout æterna, omnemque libertatem humanam præcedens, semper possidet antecedenter ad omnes humanos actus, & ideo in dubio semper illi parendum: nullo modo in nostro casu posset dici Matrimonium adversus Legem Dei possidere. Imo dico, quod axioma illud: *In dubio melior est conditio possidentis*, attenta præfata Contrariorum regula, nec etiam in materia justitiæ valere posset, quod esset quidem adversus sententiam communem, quam omnes sequuntur contra paucos, ut videre est apud *Sanch. de Matr. lib. 2. D. 41. n. 12.* & *Cron.* lib. 1. n. 500. ex Reg. 11. in 6. ubi expresse dicitur: *Cum sunt partium jura obscura, Reo potius favendum est quam Actori.* Et ex Reg. 65. in 6. ubi: *In pari delicto, & causa melior est conditio possidentis.* Licet enim hæ regulæ essent pro foro externo, ut vult *Fagnanus*, adhuc tamen valent etiam pro interno, quatenus externum non nititur falsa præsumtione, ut communiter docent cum *Sanch.* l. 1. D. 5. *Palaus, Salas, & Viva opusc. de Consc. q. 2. art. 1. n. 5.* Ratio autem, cur nec etiam axioma illud valere posset in materia justitiæ, adeo ut quisque adhuc bonæ fidei possessor teneretur in dubio rem possessam restituere, est, quia jus suum est respectu ad alteram partem, non autem ad Legem Divinam de re non sua restituenda, quæ lex semper in dubio possideret, & semper esset præferenda. Cur autem possessor bonæ fidei non teneatur restituere in dubio probabili, est quia, cum non constet tunc de existentia Divinæ Legis obligantis ad restitutionem, possidet Hominis libertas. Et hæc ratio profecto æque in casu prædicto impotentiæ, & in quacunque materia currit.

§. II.

Exponitur secunda Ratio: Quia lex, ut obliget, debet esse sufficienter intimata.

XXII. Ratio secunda est, quia lex, etiamsi existe- 54
ret, non obligat, nisi sit sufficienter ut certa intimata; cum enim lex ad regulam subditorum constituatur, non sufficit quod ipsa sit in mente Legislatoris latente, sed debet per promulgationem subditis applicari, alias nec valet obligare, nec lex dici potest. Ideo omnes docent cum *D. Thoma 1. 2. q. 90. a. 4.* ubi: *Lex imponitur aliis per modum regulæ & mensuræ. Regula autem & mensura imponitur per hoc, quod applicatur his quæ regulantur, & mensurantur. Unde ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quod applicetur hominibus qui secundum eam regulari debent. Talis autem applicatio fit per hoc quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione. Unde promulgatio ipsa necessaria est ad hoc quod lex habeat suam virtutem.* Idem ait *Gratianus in c. In ipsis. Dist. 4. Leges instituuntur, dum promulgantur.* Pariter *S. Bernardus Epist. 77. ad Hug. de S. Vict.* scribit Legem etiam Divinam promulgatione indigere; alias eit S. Doctor: *Valde injuste exigitur obeditio, ubi non præcesserit auditio.* Publicatio autem legis illa dicitur sufficiens, qua lex fit subditis certa per scientiam, sive intelligentiam, ut habetur in *l. 9. C. de Legib.* ubi: *Leges sanctissimæ quæ constringunt hominum vitas, intelligi ab hominibus debent.* Item in *cap. de Concess. præb. in 6.* dicitur: *Lex, seu constitutio, & mandatum nullos adstringunt, nisi postquam ad notitiam pervenerint eorundem.* Et in *l. Quicquid. de Verb. oblig.* habetur: *Quicquid adstringendo obligationis causa dictum, id, nisi palam exprimatur, omissum esse intelligendum est.* Et ita communiter docent *Scotus in 4. D. 3. q. 4.* ubi: *Nullus tenetur ad aliquod præceptum Divinum, nisi per aliquem idoneum & authenticum sibi promulgetur.* Item *Suarez to. 2. in 3. p. D. 40. se. 5. Etiam lex naturalis nunquam obligat cum solo dubio, v. gr. an talis actus sit prohibitus? Tunc non obligantur homines ex vi legis ad abstinendum a tali actu, quia non est eis lex sufficienter proposita.* Item *Glossa in c. Cum sunt. de Reg. in 6: In dubio nullum præsumi obligatum, ex Authentica, Quibus modis.* Sed clarius loquitur Magister Magistrorum *D. Thomas in q. 17. de Verit. a. 3.* ibi: *Nec ex imperio alicujus Regis vel Domini ligatur aliquis nisi imperium attingat ipsum cui imperatur. Attingit autem ipsum per scientiam: unde nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti. Et ideo ille qui non est capax notitiæ, præcepto non ligatur. Sicut in corporalibus corporale non agit nisi per contactum* (funes enim non ligant, nisi per contactum applicentur), *ita in spiritualibus præceptum non ligat nisi per scientiam.* Sicut igitur, ut quis nequeat incedere, non sufficit quod funes adsint, sed requiritur ut ei vere applicentur eum ligando; sic etiam, ut quis prohibeatur ab aliqua actione, oportet ut lex prohibens per cognitionem certam ipsi applicetur. Sed quomodo potest dici lex vere applicata, sive intimata, quando probabile est quod lex ne existat quidem?

XXIII. Patet igitur ex textu præfato D. Thomæ legem non posse dici satis intimatam per solam opinionem probabilem; cum enim opinio necessario formidinem in oppositum includat, ut supra ostendimus, nunquam scientia dici valet. Ergo etiamsi alicui probabiliter appareat adesse legem prohibentem, nequit tamen dici quod ipse legem sciat, quando probabiliter adhuc patet illam non existere, & forte revera non existat. Cum autem promulgatio legis pertineat ad legis essentiam, quando dubitatur de promulgatione, etiam de lege dubitatur; unde sicut lex debet esse certa ut obliget, ita & promulgatio, quæ est constitutivum legis. Hinc dixit S. Leo Papa (*in c. Sicut quædam. Dist.*

Dist. 140.): *In iis quæ vel dubia fuerint aut obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis Evangelicis, nec decretis SS. Patrum invenitur adversum*. Idem sensit Innocentius IV. *in c. Suat. de Simon.* dicens: *Non peccat mortaliter qui sequitur intellectum alicujus gravis Auctoris, dummodo tamen error versetur circa subtilitatem legum*. Per To autem *subtilitatem legum*, intelliguntur juxta *Panormitanum* dictum aliquod obscurum, quod Interpretes diverse declarant. Ergo ubi homo non est certus de lege prohibente, facere potest quicquid ei placet, ut pro indubitato supponit *D. Thomas in eodem art. 3. in dict. quæst. 17. de Verit.* ubi: *Dicendum quod conscientia proculdubio ligat. Ad videndum autem quando ligat, sciendum quod ligatio metaphorice a corporalibus ad spiritualia sumta necessitatis impositionem importat; ille enim qui ligatus est, necessitatem habet consistendi in loco ubi ligatus est, & aufertur ei potestas alio divertendi*. Ergo qui non est ligatus per scientiam a præcepto, potestatem habet divertendi quo vult.

55 XXIV. Objiciunt I. Quod ut lex obliget non requiritur quod ipsa cuique particulari intimetur, sed sufficit eam Communitati esse intimatam, ut docet *D. Thomas 1. 2. q. 90. a. 4.* ubi: *Illi coram quibus lex non promulgatur, obligantur ad legem observandam, in quantum in eorum notitiam devenit per alios, vel devenire potest promulgatione facta*. Sed respondetur 1. Nemo negat quod ut lex obliget particulares, sufficit eam aliquando fuisse Communitati intimatam: Attamen ut particulares teneantur, semper requiritur ut ipsi sciant intimationem legis certe Communitati factam; & hoc est quod dicit S. Doctor: *Obligantur ad legem, in quantum in eorum notitiam devenit*. Hinc respondetur 2. Quod lex, quæ inter Sapientes controvertitur, ne Communitati quidem potest dici intimata, cum ipsa Communitas in diversas partes scissa adhuc quærit, nec invenit legem esse latam. Forte dicent, ex ipso lumine Naturæ esse Communitati intimatam legem universalem, ut in probabilibus sequenda sint tutiora. Sed quomodo ista lex dici poterit unquam Communitati intimata, cum maxima Communitatis pars lumine naturali talem legem non agnoscat, cum potius lumen Naturæ dictet Homines sua libertate certa per legem dubiam minime esse privandos?

XXV. Objiciunt II. Quod cum dubitatur de lege vetante aliquam actionem, dubitatur etiam an homo sit in possessione suæ libertatis ad illam faciendam? Respondetur quod sicut quando lex est certa, & dubitatur an sit revocata, in dubio servanda est, donec de revocatione constet, quia tunc lex possidet: Ita contra, quando lex non est certa, possidet libertas, unde Homo, post adhibitam diligentiam ad inveniendam veritatem, non prohibetur ab aliqua actione, donec ei constet de lege prohibente: prout quisque potest pro libito disponere de re possessa, donec post adhibitam diligentiam non est certus illam esse alienam. Quousque igitur, adhibita diligentia, Homo non est certus de lege prohibente, ab omni culpa excusatur, etiamsi contra legem (si forte ipsa existat) operatur; invincibilis enim ignorantia illa utique est, quæ studio superari non potest, ut docet D. Thomas 1. 2. q. 76. a. 2. Vide dicenda §. V. n. 40.

XXVI. Objiciunt III. promulgationem non requiri in lege Divina, sicut requiritur in humana. Recte dicunt, & concedo, si hoc dicitur ad significandum, quod Superior humanus potest legem editam velle, ut non obliget nisi post promulgationem; non autem sic Deus, quia fieri potest, quod Superior humanus tulerit legem, & postea mutato consilio ad eam nolit subditos obligare, illam non promulgando: Deus autem statim ac legem edidit, simul etiam promulgasse intelligitur, adeo ut scientes hanc adesse, statim ac sciunt, eam servare tenentur. Veruntamen respondetur, quod lex, ut obliget, sive humana sive Divina sit, semper debet esse sufficienter promulgata, sive cognita, sive proposita, sive audita (dic ut mavis), tanquam certa. Nam si probabile est aliquam legem non adesse (ut probabile, imo probabilissimum est de hac lege sequendi tutiora, ent probabilissima prout diximus), patet probabile etiam esse, imo certum, illam non esse satis promulgatam, & ideo ad illam neminem teneri, cum adhuc in dubio legis nostra libertas possideat.

§. III.

Exponitur tertia Ratio: Quia obligatio sequendi probabilissima, si adesset, esset humanis viribus impar.

56 XXVII. Si adesset lex sequendi opiniones probabilissimas, utique adesset necessario simul obligatio opiniones probabiliores inquirendi, ut bene arguunt *Suarez*, *Sanchez*, *Layman*, *Terillus*, & alii. Hinc teneremur inquirere in opinionibus minus tutis illam notabilem præponderantiam, quam aliqui ex Adversariis exigunt; Et sic teneremur (ut recte ait *Sanchez Dec. l. 1. c. 9. n. 14.*) prius perpendere omnes rationes intrinsecas cujusque opinionis: item conferre auctoritates Doctorum inter se diversas: item conferre rationes nobis probabiliores cum auctoritatibus aliorum, quandoque enim aliorum auctoritas propriæ rationi præferri debet, ut dicit *D. Thomas 2. 2. q. 4. a. 8.* ubi: *Aliquis parvæ scientiæ magis certificatur de eo quod audit ab aliquo Scientifico, quam de eo quod sibi secundum suam rationem videtur*. Et sic deinde omnia hæc librando, nempe rationes & auctoritates, formare deberemus judicium certum, hanc vel illam opinionem esse nobis probabilissimam & tutam. At quis non videt hoc esse onus moraliter intolerabile, utpote innumeris scrupulis, perplexitatibus, & periculis errandi obnoxium? Ac proinde non præsumitur benignissimus Deus, cujus Misericordia superexaltat judicium, tantum pondus nobis imponere voluisse, moraliter impossibile ad portandum. Dicitur *impossibile*, nam sapienter ait *D. Antonin. p. 1. tit. 1. c. 10. §. 10. Reg. 7.* loquens equidem de delectu opinionum: *Non solum autem dicitur impossibile, quod absolute non est possibile, sed etiam videtur interpretandum secundum virtutem epikejæ in lege nova esse impossibile, quod vix est possibile, utpote* (nota) *nimiam habens difficultatem. Alias quomodo salvaretur illud: Onus meum leve?* Hinc *P. Suarez in 1. 2. tr. 3. D. 12. se. 6.* dicit: *Quotiescumque opinio probabilis est, potest aliquis formare conscientiam certam, conformem tali opinioni. Præter AA. citatos favent Navarrus, Sylvest. Angel. Significat Antonin. p. 1. tit. 3. c. 10. Ratio est, quia esset intolerabile onus, obligare homines ad conferendas singulas opiniones*. Ad hoc etiam facit illud: *Noli esse justus multum, neque plus sapiens quam necesse est, ne obstupescas. Eccl. 7. 17.* Recte ait *Malderus*,,: (Si ad operandum probabilitas non sufficeret, sed certitudo requireretur, homo quidem obstupesceret in mille angustias, perplexitates, & formidines implicatus; & sic plura bona opera omitteret.),,. Revere enim maxima pars Confessariorum & Doctorum utique absterrerentur ab excipiendis Confessionibus, a præbendis consiliis, a docendo, a scribendo. Hinc fit quod Sectatores rigidæ sententiæ difficulter se adducant ad Confessiones audiendas; quia vel deberent Pœnitentes dirigere juxta sententias semper tutiores, & huic oneri velle omnes subjicere, sibimet videtur nimis durum & intolerabile; vel juxta opiniones probabilissimas, & quia difficulter valent discernere, quæ sint ita probabiliores, ut tute eas sequi possint, ideo, ab hujusmodi angustiis ut se eximant, ab audiendis Confessionibus se abstinent.

XXVIII. Dices non esse obligationem inquirendi opiniones probabilissimas, sed sufficere quod opinio pro libertate prætto nobis appareat probabilissime, sive probabilior cum præponderantia. Sed hoc Adversariorum confugium omni videtur probabilitate carere; & si quis Probabiliorista se gereret juxta hanc Mercori doctrinam, nescio quo modo tuta conscientia posset operari: Etenim, ut omnes docent cum D. Thoma, qui tenetur ad finem, tenetur ad media: Si ergo non possumus sequi opinionem minus aut æque probabilem aut saltem probabiliorem pro libertate in concursu probabilioris, tenemur sane debitam adhibere diligentiam, ut certi reddamur quod illa opinio sit vere probabilissima. Alias certe exponimur periculo peccandi, sequendo opinionem non probabilissimam, dum ignorantia eo casu studio vinci potest. Sicut igitur juxta Adversariorum sensum peccat qui sequitur opinionem, quæ caret illa probabilitatis præponderantia ab ipsis requisita, ita etiam peccet qui se exponit periculo eam sequendi. Quod autem simus certi, quod aliqua opinio minus tuta sit vere probabilissima, & habeat requisitam præponderantiam, hoc est moraliter impossibile: vel enim præponderantia illa est parva, & quis securus erit, opinionem esse vere probabiliorem? cum enim excessus sit modicus, difficile potest certo percipi: Aut præponderantia est magna, & quis judicare poterit eam pertingere ad sufficientem mensuram, ita ut opinio tutior certo judicetur falsa, aut saltem tenuiter probabilis? Et sic semper cum dubio practico agere deberemus; a quo, ut redderemur immunes, oport nobis esset semper eligere sententias vel tutiores, vel undique moraliter certas, quarum oppositæ nobis essent omnino falsæ. Hæc autem omnia quæ valde animum vexant Fautorum rigidæ sententiæ, efficiunt ut ipsi, eo quod ab hujusmodi hæsitationibus satis se extricare nequeunt; ut plurimum in rigidum tutiorismum se conjiciunt; & ita sibi & aliis reddunt intolerabile jugum Divinæ legis, quod Christus Dominus dixit esse leve & suave. Audiamus magnum Gersonem, qui (de *Vita spir. lect. 4.*) sic loquitur: *Doctores Theologi non debent esse faciles ad asserendum aliqua esse peccata mortalia, ubi non sunt* (nota) *certissimi de re, nam per ejusmodi assertiones voluntarias, rigidas, duras, & nimis strictas in rebus universis nequaquam eruuntur homines a luto peccatorum, sed in illud profundius, quia desperatius, demerguntur*. Addit demum: *Quid prodest, imo quid non obstet coarctare plus justo mandatum Dei, quod est latum nimis? Quid expedit gravius reddere illud Christi jugum, quod suave est, & onus leve?* Hinc Ven. P. Paulus Segneri (qui ob vitæ sanctitatem quanto merito fuerit apud Deum, satis Historia ejus gestorum testatur) scribit, quod si ipse putasset non posse sequi opiniones minus tutas, nisi essent munita illa notabili præponderantia nescisset modum quo salvus fieri potuisset. Sic enim dicebat:

Quis

Quis me tutum reddet, quod mea opinio sit probabilior cum illa notabili præponderantia quam Contrarii requirunt? Quomodo certus fiam, quod ipse rationes oppositas bene intellexerim, & bene solverim? Quod dictamen conscientiæ, quod mihi formavi, sit satis certum & rectum? Quod hallucinatus non fuerim a proprio sensu, ita ut, si errem, error meus sit vere invincibilis & inculpabilis?

XXIX. Et revera, quod in opinionibus maximam partem sibi sensus proprius, sive passio vindicet, & non ratio, passim accidit doctis, & indoctis; immo sæpius evenit doctis, quia his facilius est rationes invenire ad sibi suadendum, quod veritas sit ex ea parte, in quam magis a passione feruntur: *Unusquisque faciliter credit quod appetit*, dicit *S. Thomas*. Considera Scotisticam Scholam a tot seculis Thomisticæ oppositam: Per hæc tempora nullum legimus aut ex Fratribus Minoribus doctrinis Ordinis Prædicatorum adhæsisse, nec quemquam ex istis adhæsisse illis. Et tamen, si Franciscanus aliquis elegisset S. Dominici Religionem, nonne certe manibus & pedibus Scoto adversaretur? Et e converso, si quis Dominicanus Ordinem Minorum introisset, nonne doctrinæ S. Thomæ absolute se opponeret? Peto, in istis quid prævalet? sensus, an ratio? non quidem ratio, quia qui nunc existimat probabiliorem sententiam suæ scholæ, si esset alterius, illam minus probabilem profecto putaret. Denique dato quod quis nulla irretitus sit passione, quis securitatem ei præbebit, quod sufficientem diligentiam jam adhibuerit ad sententiam probabiliorem inveniendam? Et nonne magnæ istæ essent angustiæ, quæ vitam redderent miserrimam, Legem durissimam, & pericula peccandi facillima?

XXX. Sed dicunt Adversarii: Nos securius salutem nostram facimus, cum nulli periculo exponamur. Utinam sic esset. Illud scio quod ex *D. Thoma* docet *D. Antoninus p. 2. tit. 1. c. 11. §. 28.* nimirum peccare Doctorem, qui damnat de mortali aliquam opinionem, quæ non est contra auctoritatem expressam Scripturæ, vel Ecclesiæ, vel contra evidentem rationem, quia Animas periculo damnationis exponit: *Nam* (inquit) *si determinetur quod sit ibi mortale, & non sit, peccabit contra faciens, quia omne quod est contra conscientiam, ædificat ad Gehennam.* Item (ut mox supra vidimus) ait *Gerson*, Doctores non debere aliquid damnare de mortali, *ubi non sunt certissimi de re, nam per ejusmodi assertiones rigidas homines in lutum peccatorum profundius demerguntur.* Item in *Constit. PP. Prædic.* dicitur relaxanda esse quantum fieri potest rigiditas in opinionibus, *terrentur enim homines ex hoc in tantum, ut salutem propriam negligunt.* Hinc *Terillus q. 31. n. 12.* non dubitat asserere (& non immerito) quod cum opinio rigida, sumpta pro conscientiæ regula, sit opinio Animarum saluti valde noxia, suadere illam ut regulam, est per se & ex objecto peccatum grave, quia suadere rem valde noxiam (maxime si sit universalis) charitati graviter repugnat. Ceterum magna mihi esset angustia & timor peccandi, si omnes, quorum Confessiones exciperem, sive validiores spiritu sive debiliores essent, obstringere vellem ad non utendum nisi opinionibus (cum sint minus tutæ) quæ certe essent excedenter probabiliores. Tanto magis periculum Animæ vererer, si Pœnitentem qui mihi confessus esset peccata sua, sine Absolutione dimitterem, eo quod sequi vellet opinionem probabilem, aut probabiliorem, & ego oppositam tutiorem adhuc probabilem existimarem.

§. IV.

Exponitur quarta Ratio: Quia sententia nostra est probabilissima.

57 XXXI. Etiamsi concedatur quod adsit lex vetans usum opinionis minus tutæ, nisi sit probabilior cum magna præponderantia, ut Adversarii contendunt, dicimus quod nostra sententia, nempe quod liceat sequi opinionem absolute probabilem pro libertate, est longe probabilior, sive probabilissima, imo moraliter seu lato modo certa. Id patet ex argumentis supra expositis, scilicet (ut paucis omnia prædicta perstringam) I. quia in dubio legis possidet libertas. II. quia lex nisi certe sit promulgata, non obligat. III. quia obligatio sequendi probabilissima esset humanis viribus impar. Adde his potissimum argumentum, nimirum quod si sententia nostra fuisset falsa, minime quidem communiter a Doctoribus undique fuisset recepta (ut revera recepta fuit,) aut saltem Ecclesia eam non tolerasset, permittendo quod Animæ communiter per hanc perditionis viam (ut Adversarii clamitant) a talibus cæcis Ducibus deceptæ incederent. Hæc argumenta singula quidem valent moralem certitudinem nostræ sententiæ ostendere, tanto magis simul conjuncta. Ad formandam enim certitudinem moralem alicujus sententiæ non requiritur, ut Auctores oppositam tenentes omni ratione adhuc levi careant, sed sufficit si sententia illa, omnibus perpensis, ita vera appareat, ut contrariæ vix supersit apparentia veritatis, vel ut contraria non videatur satis probabilis. Porro certitudo aliquando non resultat ex uno principio convincente, sed ex pluribus conjecturis gravibus & verisimilibus, quæ ad idem conferunt, ut docent *S. Antonin. p. 1. tit. 3. c. 3.* his verbis: *Certitudo moralis non resultat ex evidentia demonstrationis, sed ex probabilibus conjecturis grossis & figurabilibus, magis ad unam partem quam ad aliam se habentibus: Dicitur autem probabile quod pluribus & maxime Sapientibus apparet verum.* Idem dicit *Gerson de Contr. p. 2. prop. 12.* ubi *Probabilis certitudo sufficit in moralibus, ut non exponat quis se periculo, ut dicunt Doctores de celebrante Missam, ubi requiritur status Gratiæ, quod sufficit ad hoc probabilis conjectura; quia certitudo alia citra revelationem non habetur in moralibus; quæ certitudo non removet in una parte omnem probabilitatem, vel opinionem ulterius partis, licet magis declinet ad istam quam ad aliam, quod sufficit.* Idem fere iisdem verbis concludit *Nyder in Consolat. c. 13.* Idem ait *Sylvester v. Opinio q. 1. In moralibus sufficit certitudo ex probabilibus.* Idem ex Recentioribus *Natalis Alexander Theol. Mor. l. 1. de Pecc. Reg. 18.* ubi: *Præsumptio vehemens pro certitudine habenda est.* Idem *Fagnanus* in *c. Innitaris. De Const.* dicit: *Etsi argumenta seorsim sumpta non concludant omnino, sed sint tantum probabilia; tamen si simul jungantur, & sint multi ponderis, sunt apta generare moralem certitudinem, ut virtus apprehensiva concipiat absque ulla formidine rem ita esse.*

XXXII. Si ergo licitum est juxta eosdem Adversarios operari cum opinione longe probabiliori, sane licitus erit usus sententiæ nostræ, quæ ex omnibus prædictis non solum est probabilissima, sed etiam moraliter certa. Cum autem hoc judicium, quod aliqui ex nostris Auctoribus appellant reflexum, non sit aliud quam applicatio principii generalis ad casus particulares, evidenter in eo comprehensos, nescio quomodo Contrarii, concesso principio universali, possint in dubium revocare, an sit licitum cum tali judicio operari? Si enim mihi concesseris, v. gr. legem dubiam non obligare, posito quod in hoc contractu non adsit lex certa, non poteris dicere ad illam legem me teneri. Unde cum ad constituendam legem dubiam sufficiat vera probabilitas in contrarium, ut supra evidenter ostendimus, sequitur quod etiamsi opinio pro lege sit probabilior, possum habere judicium certum sive probabilissimum quod liceat mihi secundum probabilem operari, dato quod probabilissimum judicium habeam quod lex dubia non obliget.

XXXIII. Sed dices 1. Si per judicium directum aliqua opinio est tantum probabilis, quomodo per judicium quod dicunt reflexum, potest evadere probabilissima? Sed omnino semper distinguere oportet opinionem ab usu opinionis. Aliud est enim quærere, an hæc opinio in casu particulari sit tantum probabilis, aliud an liceat hac opinione uti. Unde minime nos dicimus quod opinio aliqua juxta judicium directum tantum probabilis, & juxta reflexum sit probabilissima; sed asserimus, quod illa juxta directum de veritate rei erit tantum probabilis, juxta autem reflexum de honestate actionis, usus illius opinionis erit probabilissime licitus. Et sic respondetur ad aliam objectionem quam faciunt nempe quod cum sit obligatio sectandi veritatem, tenemur sequi quod probabilissimum nobis videtur: Nam, ut supra diximus, duæ veritates omnino sunt distinguendæ, veritas opinionis, & veritas honestatis quoad usum opinionis. Tenemur utique sectari quod probabilissimum apparet circa veritatem honestatis usus, non autem semper circa veritatem opinionis; unde bene potest haberi formido de rei veritate, & certitudo de honestate actionis, quia pluries, esto lex probabiliter videatur adesse, tamen probabilissimum erit eam non obligare, & ex eo formamus practicum judicium moraliter certum de licito: Quare non est idem facere contra conscientiam, seu dictamen honestatis, ac facere contra id quod speculative verisimile apparet: *Facere contra conscientiam* (inquit *Sotus in 4. D. 18. q. 2. a. 5. in fin. §. At vero.*) *non est facere contra speculativam scientiam, sed contra id quod qui operatur, putat licitum esse facere.* 58

XXXIV. Sed quomodo de eodem objecto poterit haberi formido, & certitudo? Erras dicendo *de eodem objecto*, nam in nostro casu formido respicit unum objectum, certitudo aliud: Formido respicit veritatem opinionis, certitudo honestatem usus illius; hinc bene potest quis esse dubius, an hic contractus sit usurarius, & contra certos esse moraliter, licere illum inire ex rationibus reflexis supra declaratis, quæ fundant certitudinem moralis honestatis; cum certe prudenter agat qui ducitur sententia moraliter certa, aut saltem probabilissima. Quapropter indubitanter asserimus, quod, spectatis rationibus nostræ sententiæ, dicere quod sit illicitum operari cum opinione certe probabili, aut saltem probabiliori, vix aut ne vix quidem est probabile; & e converso sententia nostra est moraliter certa. Ceterum, ut Adversarii desinant hoc nomen *judicii reflexi* exprobrare, dicamus, & patet, quod

quod argumenta quæ probant nostram sententiam, omnia, non reflexe, sed directe illam probant, nempe quod liceat sequi opinionem vere probabilem, aut saltem, probabiliorem.

XXXV. Dices 2. Non est licitum operari nisi cum certitudine morali honestatis actionis, quia aliter ageretur cum dubio; Sed qui agit cum opinione probabili, aut probabiliori, non agit cum certitudine, dum opinio etiam probabilior non excludit formidinem probabilem de inhonestate actionis; Ergo cum opinione probabili aut probabiliori nemini licet operari, quia operaretur cum dubio. Sed respondetur: Conceditur non esse licitum operari nisi cum certitudine morali; Sed negatur quod operari cum probabili, aut probabiliori, sit operari cum dubio; qui enim operatur cum dubio, peccat quidem, quia non format sibi dictamen recte agendi, & ideo se committit formali periculo peccandi; Qui vero operatur cum opinione probabili, aut saltem probabiliori, bene sibi efformat judicium moraliter certum de honestate actionis ex motivis reflexis aliunde acceptis, & supra relatis, quæ probant hujusmodi certitudinem, cum per illud judicium reflexum quis certo moraliter existimat suam actionem esse honestam, licat cum formidine circa veritatem rei, sive opinionis. Hinc fit quod utens opinione probabiliori, cujus contraria etiam sit probabilis, licet non habeat certitudinem moralem circa veritatem rai, habet tamen circa honestatem actionis.

Sed procedamus ad respondendum præcipuis Adversariorum objectionibus, quas vehementius nobis opponunt; Sic enim veritas nostræ sententiæ magis clarescet,

§. V.

Solvitur Objectio prima: Qui amat periculum, in illo peribit. *Eccl.* 3. 27.

59 XXXVI. SI igitur, dicunt Adversarii, non excusatur a peccato, qui se exponit periculo peccandi, quomodo excusabitur qui utitur opinione tantum probabili, aut etiam probabiliori, cujus opposita sit adhuc probabilis? Respondent aliqui, quod opinio probabilior respectu ad oppositam est moraliter certa, cum major probabilitas elidat minorem. Sed hæc responsio futilis est, eamque facile dejiciunt Tutioristæ; quia revera, ut dicunt *Fagnanus*, & *Habert*, semper ac opinio pro lege retinet grave motivum verisimile, quamvis sit minus probabilis, semper tamen superest periculum transgrediendi legem. Quis prudens vir (ait *Habert*) sumeret poculum, si quinque Amici asseverarent esse venenatum, licet alii decem hoc negarent? Et satis quidem convincenter sic loquitur, supposito quod sit obligatio vitandi periculum etiam peccati materialis, ut dicunt. Alia ergo responsio firmior quærenda est adversus Tutioristas. Vera & firma responsio hæc utique est: Distinguere oportet periculum peccati formalis a periculo materialis. Quisque tenetur certe vitare periculum peccati formalis, quod proprie peccatum est & offensa Dei, quatenus est transgressio Divinæ Legis jam cognitæ ex mala voluntate, quæ peccatum format, nam ubi nulla voluntas prava intervenit, nullum adest peccatum. Et revera Scriptura supra allata non agit de periculo peccati materialis, sed formalis, ut patet ex contextu, ibi: *Cor durum habebit male in novissimo; & qui amat periculum, in illo peribit*. Si ergo ibi dicitur quod obstinate viventes contemnendo damnationis periculum, damnationem incurrent, quid hoc pertinet ad peccatum materiale?

XXXVII. Nullibi autem habetur, quod sit obligatio vitandi periculum peccati materialis, quo Deus non se tenet offensum, quatenus est transgressio legis dubiæ, seu non adeo intimatæ, ut valeat ligare, quando dubium vinci non potest, & tanto magis si grave fundamentum habeatur quod lex non existat. Quid aliud est, rogo, peccatum materiale (improprie revera appellatum *peccatum*), nisi physica materia peccati, expers & segregata ab omni voluntatis malitia? Potest Deus (dicam *Contensonio* prædictam objectionem acriter facienti) physice præmovere Hominem ad materiale peccati, & non poterit Homo se exponere periculo materialis peccati? Certum est quod peccatum materiale invincibiliter ignoratum non imputatur ad culpam; In hoc quidem omnes conveniunt cum D. Augustino *l.* 1. *de Retract.* qui docet: *Usque adeo peccatum voluntarium malum est, ut nullo modo sit peccatum, si non est voluntarium*. Et contrarium damnatum est in Propos. 46. Baji, quæ dicebat: *Ad rationem & definitionem peccati non pertinet voluntarium*. Voluntarium autem dici non potest, nisi sit a principio intrinseco, nempe a propria voluntate cum cognitione finis, ut dicit *D. Thomas* 1. 2. *q.* 6. *a.* 1. ubi sic concludit: *Voluntarium dicitur esse secundum definitionem Aristotelis, Gregorii Nysseni, & Damasceni, non solum cujus principium est intra, sed cum additione scientia. Unde cum homo maxime cognoscat finem sui operis, & moveat seipsum, in ejus actibus maxime voluntarium invenitur*. Quapropter ubi non cognoscitur malitia finis, nempe cum aliqua actio eligitur velut ultimus finis, deficit voluntarium, & ideo nullum adest peccatum, ut idem *D. Thomas* docet 1. 2. *q.* 19. *a.* 6. dicens: *Manifestum est quod illa ignorantia quæ causat involuntarium, tollit rationem boni & mali moralis*. Ergo si ignorantia finis pravi tollit voluntarium, & quod tollit voluntarium, tollit peccatum: consequens est, quod illa quæ fiunt ex ignorantia invincibili, nullum sunt peccatum.

XXXVIII. Nec valet dicere, quod S. Doctor loquatur hic non de ignorantia juris, sed facti, ex eo scilicet quod dicit in 3. *p. q.* 80. *a.* 4. *ad* 5. ubi ait aliquem dupliciter posse ignorare peccatum, *uno modo per culpam suam, vel quia per ignorantiam juris, quæ non excusat &c. Si vero ignorat hoc quod facit, esse actum peccati, propter ignorantiam facti, quæ excusat &c.* Ergo (dicunt) ignorantia facti excusat, non autem juris. Nam respondetur ibi *D. Thomam* loqui de ignorantia culpabili, ut patet ex contextu; unde illud, *per ignorantiam juris, quæ non excusat*, clare intelligitur *per ignorantiam* (idest per illam ignorantiam) *quæ non excusat*, nempe quæ est culpabilis. Sicut contra, quando dicit, *propter ignorantiam facti, quæ excusat*, pariter intelligitur per illam ignorantiam facti quæ excusat; non enim potest intelligera Angelicus absolute, quod omnis ignorantia facti excuset, alias ignorantia facti etiam vincibilis excusaret. Ceterum idem *D. Thomas in Opusc. de Malo q.* 3. *a.* 8. expresse docet, etiam ignorantiam juris, quando est invincibilis, excusare, dicens non adesse peccatum, *si ignoretur deformitas, puta, cum aliquis nescit fornicationem esse peccatum, voluntarie quidem facit fornicationem, sed non voluntarie facit peccatum*.

Quamvis autem non detur ignorantia invincibilis circa prima principia naturalia, & circa conclusiones immediatas eorum & claras, bene vero datur circa conclusiones mediatas, vel obscuras, ut docent omnes ex *D. Bonavent. & Alberto Magn. ap. Croix l.* 1. *n.* 720. & ex eodem *D. Thoma* 1. 2. *q.* 94. *art.* 4. & clarius *art.* 6. ubi: *Quantum vero ad alia præcepta secundaria potest lex naturalis deleri in cordibus hominum, propter malas persuasiones &c.* Idque expressius tradit *D. Antoninus p.* 2. *tit.* 1. *c.* 11. §. 28. ubi loquens de Montibus Florentiæ ait: *Cum autem dicitur ignorantia juris naturalis non excusare, intelligitur de his quæ expresse per se vel reductive sunt circa jus Naturale & Divinum, ut contra Fidem, vel Præcepta per evidentes rationes, vel determinationem Ecclesiæ, vel sententiam communem Doctorum; & non de his quæ per multa media, & non claro probantur esse contra Præcepta, & Articulos.* Unde *Gonet* oppositam opinionem, (nempe quod non detur ignorantia invincibilis circa jus naturale) merito vocat improbabilem.

XXXIX. Nec dicas hujusmodi ignorantiam circa jus 60
Naturæ semper esse culpabilem, quia media charitate & oratione quisque ad veritatem pervenire potest. Nam si hoc esset, quomodo inter Doctores sanctitate & scientia maximos in materia morali, aliquando etiam circa necessaria ad salutem, esse potuissent tot contrariæ opiniones, ut dicit *D. Antoninus par.* 3. *tit.* 3. *c.* 10. §. 11. & exempla refert, nam *D. Thomas* docuit, quod post lapsum in mortale non oportet hominem statim confiteri sub præcepto, adversus *D. Bonaventuram &c. Et sic* (concludit *D. Antonin.*) *exempla innumera posse poni*. Item doctissimus Mutinus *par.* 3. *Exerc.* 5. *c.* 9. *de Sacr. Ord.* sic ait: *Quicunque Annales Ecclesiæ attenderit, facile animadvertet Doctores Ecclesiasticos multis aliquando seculis opinionum varietate discordes fluctuasse*. Immo testatur Natalis Alexander *tom.* 3. *D.* 16. *Sect.* 2. plures SS. Patres non fuisse immunes a lapsu in aliquos errores, licet inculpabiles, sic dicens: *Fatemur in singulis pene Patribus nævos reperiri, in plerisque etiam errores; Neque id Catholicorum ullus, ut puto, negavit*. Et revera de S. Johanne Chrysostomo sic refert Sixtus Senensis (*Bibl. Sacr. Annot.* 89.): *Restat tertium, quod in præmissis Chrysostomi verbis continetur assertum, videlicet Saram in eo potissimum esse laudandam, atque imitandam, quod servandi Mariti causa, Barbarorum sese adulterio exposuerit, consentiente tamen Marito in ejus adulterium, immo etiam suadente*. Præterea P. Viva in Prop. 2. damnata ab Alexandro VIII. refert, D. Augustinum (*in lib.* 1. *de Serm. Dom.*) non ausisse paccati damnare eum, qui ad declinandam uxoris mortem, usum illius alteri permiserat. Numquid dicendum hos Sanctos caruisse charitate, vel ab orando defecisse? Si ergo patet dari ignorantiam invincibilem in dubiis etiam circa res ad jus naturale pertinentes, certum est eam excusare ab omni culpa, cum damnata sit ab Alex. VIII. Propos. 2. Baii, quæ dicebat: *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris Naturæ hæc in statu Naturæ lapsæ non excusat a peccato*.

XL. Tota igitur difficultas nunc reducitur ad videndum, utrum qui operatur cum opinione tantum probabili laboret ignorantia invincibili? In quo certum est,
quod

quod tunc dicitur quis aliquid vincibiliter ignorare, quando id scire debet, & potest; ita docent omnes cum *D. Thoma* 1. 2. *q.* 6. *a.* 8. Dicitur *debet*, *& potest*: unde si quia, licet debeat, non possit tamen aliquid scire, dicitur equidem hic invincibiliter ignorare, ut dicit idem S. Doctor. 1. 2. *q.* 76. *a.* 2. ubi: *Non autem imputatur homini ad negligentiam, si nesciat ea quæ scire non potest, unde ea ignorantia invincibilis dicitur, quia studio superari non potest*. Quo autem studio, quæro, mihi erit vincibilis ignorantia alicujus legis, quando debitam adhibui diligentiam, Doctores consulendo, rationesque sedulo perpendendo, & veritatem assequi non valuerim? Ergo eo casu peccatum materiale, si forte aderit, erit mihi certe invincibiliter ignoratum, cum mihi lex non appareat manifesta: imo juste præsumatur tunc lex non adesse, ne ad vitanda peccata materialia, in tot dubiis quæ assidue hominum mentibus occurrunt, fragilitas humana conjiciatur frequenter in evidens periculum perpetrandi plura peccata formalia.

XLI. Dices I. Si licebit operari cum opinione tantum probabili, cur non licebit operari cum dubio, dum in utroque idem periculum incurritur? Respondetur: Qui operatur cum dubio practico, peccat, quia non format sibi dictamen recte agendi, & sic exponitur periculo peccati formalis; qui enim operatur cum dubio lædendi legem, absque judicio practico quod licite agat, saltem exercite legem contemnit, & consequenter ita opus aggreditur, ut sit paratus exequi, etiamsi illud sit contra legem. Qui vero operatur cum opinione probabili, dubium speculativum deponit ex rationibus supra allatis, & sic efformat sibi judicium moraliter certum de honestate suæ actionis, paratus utique ad se ab opere abstinendum, si certus esset, vel si adhuc dubitaret practice de ejus inhonestate. Hinc *D. Antonin. p.* 2. *tit.* 2. *c.* 11. §. 9. expresse dicit, quod esto non liceat aliquid agere cum dubio, licet tamen cum opinione probabili, his verbis: *Item cum dicitur a quibusdam, quod exponere se periculo peccati mortalis est mortale; respondetur, emere dicta jura non est exponere se periculo peccati mortalis, simpliciter loquendo, sed bene cum ista conditione adjuncta, scilicet dubitando ibi esse mortale, sumendo proprie dubium. Sed qui emit prædicta jura, potest non dubitare de hoc, sed opinari licitum esse, ex quo per Ecclesiam non est determinatum contrarium, & multi Sapientes licitum asseverent.*

XLII. Dices II. Ergo etiam *ab infidelitate excusabitur Infidelis non credens, ductus opinione mere probabili, & etiam minus probabili*? Sed hoc damnatum fuit in Propos. 4. ab Innoc. XI. At respondetur, quod in rebus de necessitate medii ad salutem, prout est res Fidei, certe non licet uti opinionibus nec etiam probabilioribus, sed solum tutioribus, aut moraliter certis: & idem dicendum, ubi dubium versatur circa valorem Sacramentorum. Ratio est, quia in his non timetur solum periculum peccati materialis, sed etiam salutis jactura, quæ sequeretur ex errore; qui enim errat circa Fidem, vel circa Sacramentorum valorem, vere errat circa media salutis. Et sic patet responsio ad illum textum D. Augustini, quem etiam opponunt Contrarii (*in l.* 1. *de Bapt. c.* 5.): *Si incertum est esse peccatum, quis dubitat certum esse peccatum?* Nam ibi S. Doctor loquitur de Baptismo, quod certe spectat ad necessitatem salutis. De hoc textu S. Augustini lusius infra redibit sermo in responsione ad Objectionem V.

XLIII. In aliis autem rebus, extra necessarias de necessitate medii ad salutem, adhibenda est utique debita diligentia ad veritatem inquirendam: Sed inde, si veritatem non assequimur, ita ut Lex certe moraliter nobis non innotescat, tunc licite possumus opinari, vel legem non existere, vel saltem non obligare, utpote non sufficienter intimatam, & ideo invincibiliter ignoratam. Quapropter tunc licite utimur probabili opinione aut saltem probabiliori, quæ libertati favet. Et tunc minime nos committimus periculo peccati formalis, ad quod, juxta omnium sententiam, etiam Tutioristarum (vide *Genett. tr.* 1. *de Peccatis q.* 9. *in fine*), sine dubio requiritur plena advertentia, ut docent omnes Theologi cum *D. Thoma* 1. 2. *q.* 88. *ar.* 6. Hinc ait *Jo: Gerson*, quod tunc peccatur operando cum timore peccati formalis, quando timor habetur ex conscientia formata: *Conscientia* (sic autem conscientiam formatam explicat præfatus Author) *formata est, quando post discussionem & deliberationem ex definitiva sententia rationis judicatur aliquid faciendum, aut vitandum; & contra eam agere est peccatum*. Secus vero dicit, si timor non oritur ex conscientia formata, sed tantum ex trepidante, nimirum quando *mens inter dubia vacillat, nesciens quid sit melius, nec ad quid potius teneatur; non tamen quoque modo vellet omittere quod sciret esse placitum Divinæ Voluntati. Ita Gers. in tract. de Consc. ap. Nat. Alex. to.* 7. *de Pecc. c.* 4. *Reg.* 10.

XLIV. Denique respondetur: Quisnam in præsenti controversia probare poterit, quod cum adest opinio probabilis libertati favens, extet Lex vitandi periculum peccati materialis? Dum e converso certum videtur, vel saltem longe probabilius ex pondere tum rationum, tum Auctoritatum, quod hujusmodi Lex non existat. Ad minus, patet, quod in hoc casu talis lex non est cum sufficienti certitudine intimata, ut vidimus: quomodo enim sufficienter intimata hæc lex dici potest, cum certum aut saltem probabilius sit eam nec etiam existere? Sed instabis, quod qui operatur cum dubio, exponitur periculo etiam peccati formalis. Respondetur exponi qui operatur cum dubio practico, non autem qui cum dubio speculativo, ut melius declarabitur in responsione ad Objectionem III.

XLV. Refert *P. Vvigandt* historiam cujusdam Philippi Cancellarii Parisiensis, qui in ultimo agone constitutus, cum esset admonitus, ut relinqueret sententiam de pluralitate Beneficiorum, respondit: *Se velle experiri vim probabilitatis opinionum, & videre an hæc sufficeret ad damnationem*. Et miser (prosequitur *Vvigandt*) expertus est, nam apparens deinde Episcopo, dixit esse damnatum propter plura peccata, & specialiter quia propriam illam sententiam fuerat secutus, contra sententiam aliorum Doctorum. Sed hic sciendum, quod anno 1238. Guillelmus Parisiensis (ut refert *Spondanus*) coegit plurimos DD. Seculares & Regulares, & cum his communiter conclusit, neminem posse plura Beneficia habere, uno Arnoldo, & prædicto Philippo excepto, qui *cum ægre* (verba *Spondani*) *ab eo Guillelmo monitus plura quæ habebat Beneficia, uno pinguiori excepto, dimittere, rursus negando respondisset, experiri se velle, utrum id esset damnabile, &c.* Hæc verba quidem sunt diversa ab illis quæ ut supra refert *P. Vvigandt*. Ex his quis non videt quod ille damnatus sit, non quia secutus fuerit opinionem probabilem, sed temerariam contra communem aliorum, & cum dubio practico, ut patet ex eo, *experiri se velle utrum id* (idest an retinere plura Beneficia, non vero an sequi probabilitatem opinionum) *esset damnabile*. Numquid putare debemus quod Philippus damnatus sit, quamvis ea opinione sibi probabiliori, aut certe probabili certum sibi dictamen conscientiæ formaverit, se posse licite plura Beneficia retinere, contra id quod omnes docent cum Gersone (ut vidimus), nempe quod ad peccatum formale, & grave, omnino requiritur conscientia formata? Vel numquid dicere debemus omnes Auctores & Confessarios nostram sententiam sectantes, & probabilibus opinionibus bona fide utentes damnationem incurrisse? Hoc incredibile est, quod vel ipsi Adversarii velint asserere, aut cogitare.

§. VI.

Solvitur Objectio secunda ex Canonibus desumta, nempe: In dubiis tutior via est eligenda.

XLVI. ANtequam deveniamus ad discernendos casus 61 particulares descriptos in pluribus textibus, nempe I. in *Cap. Illud Dominus. de Cler. excom.* II. *in Clem. Exivit.* §. *Item quia.* III. *in Cap. Juvenis. de Sponsal.* IV. *in Cap. Ad audientiam. de Homic.* in quibus asserta regula enunciatur, tria sunt videnda. *Primum*, an ipsa sit de consilio, vel de præcepto? *Secundum*, an procedat in dubio practico de honestate actionis, an vero in dubio speculativo de veritate rei? *Tertium*, an currat in solo dubio negativo, quod est dubium proprie dictum, an etiam in positivo, nempe cum ex utraque parte adsunt opiniones probabiles? His positis, dicimus quod in dubio practico, aut negativo, scilicet quoties homo dubitat hæretque de honestate actionis hic & nunc exercendæ, vel quoties non habet rationem probabilem de veritate rei unde postea formet sibi judicium prudens de honestate operationis, tunc de præcepto via tutior eligenda est. In dubio autem speculativo est tantum de consilio: Et sic docent *D. Antoninus p.* 2. *tit.* 1. *c.* 2. ubi: *Inducunt illud, in dubio tutior via est eligenda; respondetur, hoc esse verum de honestate, & meriti majoritate, & non de salutis necessitate quoad omnia dubia*. Item *p.* 1. *tit.* 3. *cap.* 10. §. 10. dicit: *Eligere viam tutiorem consilii est, non præcepti*. Idem tradit *Jo. Nyder in Consolat. par.* 3. *c.* 16. ibi: *Non oportet semper viam tutiorem eligere, tutiorem enim viam eligere est consilii, non præcepti*. Idem *Pelbartus* ait: *Non tenetur homo semper in diversitate opinionum eligere tutiorem, quia opinio est tuta, cum habet pro se Doctorem satis acceptum*. Item *Tabiena v. Scrupulus*: *Imo etiamsi esset falsa opinio quæ consulitur, secundum dictum Archiepiscopum, non peccat, nisi esset contra manifestam determinationem Scripturæ, vel Ecclesiæ. Nec valet quod in dubiis tutior via sit eligenda, quia hoc non est præceptum, sed consilium; nec per hoc se exponit periculo, sed fugit periculum*. Et idem docent apud *Terillum qu.* 26. *n.* 21. *S. Bonav. Gerson, & Sylvester*.

XLVII. Item regula præfata valet in dubio proprie dicto, seu negativo, non vero in dubio quod oritur ex opinionibus probabilibus; ita *Sylvester Summa v. Opinio q.* 1.

q. 5. ubi: *Nec obstat quod in dubiis tutior est eligenda ex c. Juvenis. de Sponsal. quia non est in dubio, qui probabilibus rationibus flectitur ad unam partem; cum in moralibus sufficit certitudo ex probabilibus*. Idem tradit *Navarr. Man. c. 27. n. 284.* dicens: *Rectus intellectus illius vulgati, tutior pars est eligenda in dubio, ex c. Ad audientiam, de Homic. &c. nempe in eo quod est proprie dubium, quale non est, cum sufficienti auctoritate aut ratione altera pars creditur, neque cum ex multis opinionibus una pro vera eligitur*. Dicendo autem *pro vera eligitur*, non certe intelligit, quando pars illa apparet vera, veritas enim cognoscitur, non eligitur; quando ergo dicit, *pro vera eligitur*, intelligit licere cum illa opinione operari, ac si esset vera; unde sicut mihi liceret illa uti, si vera mihi appararat; ita, quoad licite operandum, possum eam sequi eligendo pro vera. Quod magis explicat idem *Navarrus num. 288.* ubi *In foro conscientiæ ad effectum non peccandi sufficit eligere pro vera opinionem ejus, quem merito censemus esse virum ad id idonea scientia, & conscientia præditum*. Idem ait *Angelus v. Opinio: Nec obstat prædictis illud cap. Juvenis, de Sponsal. quod in dubiis tutior pars est eligenda; & illud Eccl. c. 3. Qui amat periculum peribit in illo. Ergo videtur se exponere periculo qui in diversitate opinionum non eligit tutiorem. Quia hoc verum est, quando proprie dubium est; sed quando etiam opinio, secus est, quia tunc non sumus in dubio, nec consequenter exponit se quis periculo*. Idem docet *D. Antonin. p. 1. tit. 3. c. 10. §. 10.* dicens: *Ille qui agit scienter id de quo dubitat esse mortale, permanente dubitatione, mortaliter peccat, etiamsi illud non esset mortale, sumendo proprie, & stricte prout rationes sunt æque ponderantes ad utramque partem, nec magis quis declinat ad unam quam ad aliam*. Clare igitur S. Archiepiscopus loquitur hic de dubio negativo practico, dum ait, *sumendo proprie & stricte dubitationem*, quam potest quis habere, etiamsi habeat rationes hinc inde ponderantes; hic utique peccat si operatur in tali suspensione judicii, & non deposito dubio: quod alias recte deponere poterit, si uni parti assentiatur, voluntarie eligens opinionem probabilem sibi faventem, & formando sibi judicium practicum moraliter certum ex rationibus supra allatis de honestate suæ actionis. Idque est conforme doctrinæ D. Thomæ *in 2. 2. q. 1 a. 4.* ubi ait: *Assentit intellectus alicui dupliciter, uno modo, quia ad hoc movetur ab ipso objecto... Alio modo, non quia movetur ab objecto proprio, sed per quamdam electionem voluntarie declinans in unam partem magis quam in aliam. Et siquidem hæc* (electio) *fit cum dubitatione & formidine alterius partis, erit opinio; si autem fit cum certitudine absque formidine, erit fides*. Falsum igitur est illud quod Contrarii autumant, nempe quod inter duas opiniones, speculative ponderantes, mens necessario debeat judicium suspendere, dum ex D. Thoma bene potest alicui parti assentiri, licet cum formidine oppositæ.

XLVIII. Nec obstat id quod *S. Antoninus* ibi subdit: *Sed si dubitat leviter quis, & per modum scrupuli; sicut dubitat, seu formidat habens opinionem de aliquo, quia ita inhæret ipsi sententiæ, quod tamen formidet de opposito: sic agendo contra tale dubium non peccatur, dum adhæret opinioni alicujus Doctoris, & habet rationes probabiles pro ipsa magis quam pro opposita opinione, etiamsi ipsa opinio quam tenet, non esset vera. Et hoc nisi ipsa opinio præsumta esset contra manifestum testimonium Scripturæ, vel determinationem Ecclesiæ; Talis enim non operatur in dubio mortalis, sed secundum opinionem probabilem; quod magis declarabitur in septima Regula*. Oportet hæc membratim exponere. S. Archiepiscopus dicendo, *Sed si dubitat leviter quis, & per modum scrupuli*, non quidem intelligit de quadam improbabili apprehensione contra aliquam sententiam moraliter certam, quæ omnem prudentem formidinem excludat, sed vocat dubium leve, respectu ad dubium rigorosum prius expressum, quod caret ullo assensu. Ac proinde loquitur de eo qui habet probabilitatem pro una parte, & prudentem formidinem pro alia circa veritatem rei; prout deducitur ex verbis sequentibus: *Sicut dubitat, seu formidat habens opinionem de aliquo* (idest circa veritatem rei), *qui ita inhæret ipsi sententiæ, quod tamen formidat de opposito*. Quando ergo dicit, *si dubitat leviter*, intelligit loqui de honestate actionis; quando vero dicit *formidat de opposito*, loquitur de vera & prudenti formidine circa rei veritatem: Et in tantum hanc formidinem vocat leve dubium sive scrupulum, in quantum formido circa veritatem rei non impedit, quominus homo ex judicio practico certo de honestate actionis tute operetur. Tanto magis quod in fine se remittit ad Regulam septimam, ubi agens de rei veritate dicit: *Inter duram & benignam sententiam benigna est, cæteris paribus, interpretatio facienda*. Et rationem addicit: *Quia nec Deus, nec Ecclesia per sua præcepta intendit obligare ad impossibile*: *impossibile* autem asserit esse id quod *nimiam habet difficultatem*.

62 XLIX. Hinc videamus in quibus casibus ex circumstantiis textus supra laudati fuerint locuti. Et quod I. In *c. Illud. de Sent. excom.* ibi merito depositus fuit ab Innoc. III. quidam Episcopus, qui non obstante publica fama de excommunicatione contra eum emanata, temere celebrare voluit; Tenebatur enim in dubio saltem inquirere de veritate excommunicationis, priusquam celebraret; *Quia in dubiis* (ait Pontifex) *via tutior est eligenda, etsi de lata in eum sententia dubitaret, debuerat tamen potius abstinere, quam Sacramenta Ecclesiæ celebrare*. Qua de re ignorantia hujus Episcopi erat quidem vincibilis, imo ipse quasi certus erat de inhabilitate ad celebrandum, sine ulla probabilitate in oppositum; ideo ille viam tutiorem debuisset eligere.

L. II. In *Clementina Exivit*, ibi Fratribus Minoribus rogantibus Apostolicam Sedem, an sub gravi tenerentur ad ea quæ in Religione S. Francisci verbis imperativis exprimebantur? Respondit Pontifex: *In his quæ Animæ salutem respiciunt, ad vitandos graves remorsus conscientiæ, pars securior est tenenda*. Hinc sancivit ad illa teneri. Sed peto, ex præfatis Pontificis verbis quid infertur? Nihil aliud quidem, nisi quod Pontifex censuit ipsos Fratres, practice utique dubitantes (ut arguitur ex verbis textus: *Cum circa aliqua ad Regulam ipsorumque statum pertinentia dubitationum in ipsis fluctus aliqui generentur &c.*) non solum cum formidine, sed etiam cum gravi conscientiæ remorsu, teneri ad servandum quod tutius erat, ad graves nimirum remorsus conscientiæ vitandos: quibus angentibus, eis operari quod non erat tutius, equidem non licebat. Dicimus autem, quod secus Pontifex sancivisset, si ipsi cum opinione probabili (quæ non apparat in eo casu extitisse), practice dubium deponentes, egissent. Tunc enim non graves conscientiæ remorsus, sed simplex formido tantum eorum actionem consequuta esset; quæ formido, semper ac cum ignorantia invincibili conjuncta est, nequaquam actiones illicitas reddit.

LI. III. In *c. Juvenis 3. De Spons.* casus ibi fuit: Quidam Juvenis, cum adhuc esset septennis, Matrimonium contraxerat cum puella: qua mortua, duxerat illius Consobrinam. Cum autem dubitabatur, an primum Matrimonium fuisset invalidum defectu impotentiæ viri, Eugenius III. jussit fieri separationem etiam *propter honestatem Ecclesiæ*, dicens: *Quia igitur in his quæ dubia sunt, quod certius existimamus tenere debemus*. Ex quo patet 1. quod Pontifex, præcipiendo separationem, habuit etiam respectum ad publicam honestatem, scandalumque vitandum. Patet 2. quod Eugenius in hac sanctione illud, *quod certius existimamus, tenere debemus*, non protulit respectu ad Juvenem, qui bene conscius erat an tempore primi conjugii fuisset potens vel ne, sed respectu ad Judicem, qui inter jura dubia partium sane id quod est certius tenere debet. Et ideo bene advertit Card. Pallavicinus, quod Papa dixit *certius*, non tutius, quia possessio erat pro valore Sponsaliorum, & exceptio nullitatis erat dubia.

LII. IV. In *cap. Ad audientiam, de Homic.* quidam Sacerdos vulneravit hominem, qui deinde e vita decessit; Postea dubitabatur, an ille ex eo vulnere periisset. Clemens III. Definivit conveniens esse, ut Sacerdos tanquam irregularem se gereret, dicens: *Cum in dubiis semitam debeamus eligere tutiorem, vos convenit injungere Presbytero, ut non ministret*. Hinc *Navarrus* & *Suarez* bene advertunt, ibi non agi de observantia legis naturalis, sed tantum de quadam decentia Sacrificii; ob quam non de præcepto, sed de convenientia consultius fuit injungere, ut Sacerdos a celebrando se abstineret, ne si forte postmodum comprehenderetur ipse vere fuisse homicida, cum scandalo Populi inveniretur celebrasse. Idque patet ex *cap. Petitio tua. 24. eod. tit.* ubi in simili casu de homicidio dubio, sic dicitur: *Cum sit consultius in hujusmodi dubio abstinere, quam temere celebrare, &c.* Quis negabit aliquando decere, quod per legem positivam ex rationabili causa etiam in dubio prohibeatur aliqua actio secundum se licita? Porro in illo peculiari casu merito Pontifex ad scandalum vitandum existimavit convenire, quod via tutior esset eligenda. Sed idem non procedit in aliis casibus, in quibus talis convenientia non occurrit, & ubi taliter sancitum non invenitur. Quapropter in pluribus aliis casibus extra has circumstantias (ut vidimus supra *num. IV.*) minime duxerunt Canones prælaudatam regulam fore servandam, sed in talibus controversiis judicarunt sufficientem, ad licite operandum, esse quamlibet opinionem vere probabilem ab aliquibus Sapientibus approbatam.

§. VII.

Solvitur Objectio tertia, nempe: Quomodo potest haberi judicium practicum certum adversus speculativum dubium?

LIII. CLamitant Adversarii dicendo: Quomodo fieri potest, quod habeatur judicium certum practicum de honestate alicujus actus, de quo habetur judicium speculativum tantum probabile & dubium? Deinde prosequuntur: Quomodo ex præmissis probabilibus incertis 63

potest inferri judicium certum? Quomodo tandem in eadem re potest esse judicium practicum diversum a speculativo? Ad hæc omnia quæ apparenter videntur quodammodo urgere, ex supra dictis facilis patet responsio. Sed rursus brevi hic respondemus, succincte resumendo quæ supra ostendimus, nimirum quod ad licite operandum non requiritur certitudo de veritate rei, sed tantum de honestate actionis: quæ certitudo, dum utimur opinione certo probabili, aut saltem probabiliori, formatur ex rationibus supra expositis, quarum singulæ valent ad formandum judicium moraliter certum.

LIV. Hinc dicimus, quod cum utimur opinione probabili, judicium illud speculativum probabile, sive speculative dubium, quod habemus de veritate rei opinatæ, fit certum in praxi, non per solum judicium practicum, sed per aliud judicium certum etiam speculativum respiciens honestatem actionis. Exemplo id patebit. Miles habet judicium tantum probabile de justitia belli: Sed accedente præcepto Regis ut militet, habet aliud judicium speculativum certum, respiciens actionem bellandi, nempe quod ipse teneatur pugnare, ut obediat Regi jubenti. Unde cum subditus bellum aggreditur, non format sibi judicium practicum ex primo judicio speculativo de justitia belli, quia juxta illud peccaret bellando, carens certitudine morali de honestate suæ actionis: In tantum igitur licite pugnat, in quantum habet judicium secundum, etiam speculativum, & certum, quod in dubio de justitia belli ipse potest & debet obedire; atque ex hoc ultimo judicio speculativo certo format sibi judicium certum practicum, quod licite pugnet. Ita pariter qui utitur opinione probabili aut probabiliori, quamvis habeat judicium speculativum tantum probabile de veritate rei opinatæ, habet tamen aliud judicium speculativum moraliter certum de honestate suæ actionis, sive usus illius opinionis, formatum ex ratione, scilicet quia lex dubia non obligat, & ex aliis supra allatis; ac proinde format sibi judicium practicum certum, quod licite operetur. Unde non valet dicere, quod judicium practicum nequit esse diversum a speculativo, nam judicium practicum operantis cum opinione probabili, licet sit diversum a primo judicio speculativo respiciente veritatem rei, non est tamen diversum, sed conforme judicio ultimo speculativo respicienti honestatem actionis, quod ex omnibus pensatis redditur moraliter certum, & ex eo formatur judicium practicum pariter certum. Hic ratiocinandi modus nullam certe involvit contradictionem, vel absurdum, nisi apud eos, qui rem aut non intelligunt, aut contendendi causa intelligere nolunt.

§. VIII.

Solvitur Objectio quarta, nempe quod sententia nostra adversatur S. Scripturæ, & Canonibus.

64 LV. SÆpius repetunt Adversarii cantilenam hanc, quod sententia nostra est contra S. Scripturam, Canones, Patres, & contra omnes antiquos Doctores. Hæc omnia sæpius gratis ab ipsis asseruntur, sed minime probantur, nec in æternum probabuntur. Quoad auctoritates S. Scripturæ quæ proferuntur ab eis, facilis est responsio. Opponunt 1. illud *Eccl.* 37. 20. *Ante omnia verbum verax præcedat te, & ante omnem actum consilium stabile.* Dicunt verbis his significari, quod non liceat agere, nisi prius veritatem actionis assequamur. Respondetur, quod prædicta verba (ut affert *Calmet*) a textu Græco sic vertuntur: *Omnis actionis initium est ratio, & antequam aliquid facias, consulto opus est.* Item Jansenius Gandavensis vocat consilium stabile, illud *quod firmis nititur rationibus*. Id ergo clare significat, quod in operando debemus certum nobis dictamen formare ex firmis rationibus; & hoc quis negabit? Et sic etiam respondetur illi D. Pauli 1. *Thess.* 5. 21. quod afferunt: *Omnia probate, & quod bonum est, tenete; ab omni specie mala abstinete vos.* Antequam igitur agamus, discutere utique debemus dubias actiones, & eas tantum admittere, quæ rectæ rationi conformantur, ac de quarum honestate constat: & nos quid aliud dicimus?

LVI. Opponunt 2. illud Christi Domini: *Ego sum via, veritas, & vita.* Jo. 14. 6. Et dicunt: *Ego sum veritas*, Christus dixit, non *probabilitas*. Item illud: *Omnia mandata tua veritas.* *Ps.* 118. Ergo veritas est eligenda, non *probabilitas*. Ergo, respondeo 1. neque probabilissimam sententiam sequi possumus. Respondeo 2. sed nec etiam tutior est semper veritas. Ceterum revera (respondeo 3.) Interpretes docent his verbis nihil aliud significari, nisi quod Deus vera docet, & vera promittit; sic enim S. Bernardus (*Serm.* 7. *in Cœna Dom.* vel quisque sit Auctor) explicat illud Joannis: *Ego sum via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio.* Illud autem Psalmi declarat Bellarminus: *Justissima lex Domini est immutabilis, & nihil falsi continet; promissiones enim & comminationes omnino impleri debent.* Quid hæc ad quæstionem nostram?

LVII. Opponunt 3. illud *Prov.* 14. 12. *Est via quæ videtur homini recta, novissima autem ejus deducunt ad infernum.* Talis (dicunt) videtur opinio probabilis. Ergo, respondetur, nec probabilissimam, quæ videtur homini recta, sequi licebit. Longe vero aliter Interpretes hunc textum communiter explicant, quam de operantibus opinione probabili. Id merito dicunt intelligi de Infideli, Hæretico, aut de Homini carnali, qui falso sperat salutem consequi, per viam malam incedendo, quam ipse per fallaces persuasiones bonam sibi promittit.

LVIII. Deum undique clamant obstare Probabilistis Evangelia, ubi dicunt: *Arcta est via quæ ducit ad vitam .... Spatiosa via est quæ ducit ad perditionem.* *Matth.* 7. 13. *Cæcus autem, si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt.* *Matt.* 15. 14. Verum (ait *Terillus q.* 25. *n.* 25.) ista vetulas & rudes movere possunt, non autem Theologum, nisi ad risum. Quis unquam ex Sanctis Patribus, vel sanis Interpretibus prædicta interpretatus est de usu opinionis probabilis? Quisnam dixit unquam, ideo viam vitæ esse arctam, quia homini innumera alia observanda sint, præter ea quæ lex expresse nobis imposuit? Numquid, stante usu opinionum graviter & certe probabilium, via salutis non est arcta? non sensui valde repugnans? Utinam Fideles observarent præcepta Dei certa! Conquerimur undique & ploramus, maximam horum partem illa non observare; & adstringemus eos ad pleraque alia præcepta dubia, ut eis viam salutis difficiliorem faciamus? Si Deus, si Ecclesia, si Pontifices non obstringunt, cur nos obstringere contendemus?

Quoad Canones pertinet, jam supra ostendimus *n.* IV. potius nostram sententiam confirmare. Regulam autem, quæ in pluribus eorum habetur, nempe quod in dubiis tutior pars sit eligenda, jam supra declaravimus (§. VI.), quomodo intelligenda sit.

§. IX.

Solvitur Objectio quinta, nempe quod sententia nostra sit contra omnes SS. Patres, & præcipue contra D. Augustinum.

LIX. QUoad Patres spectat, certum est quod Ipsi valde obscure de rebus moralibus locuti sunt, 65
nec unquam de hac quæstione ex proposito egerunt. Ceterum Christianus Lupus (ut sub initium diximus) refert & probat plurimos SS. Patres docuisse, & usos fuisse in praxi sententiis probabilibus, tutioribus relictis. Hunc Auctorem, apud omnes gravissimum, adeat, & respondeat documentis quæ allegat, ille qui hoc falsum esse putat. Objiciunt Adversarii præsertim auctoritatem D. Augustini in illo vulgari: *Tene certum, & dimitte incertum; in cap. Si quis autem. de Pœnit. Dist.* 7. Sed ibi patet S. Doctorem loqui de eo qui vellet omittere pœnitentiam in vita, dum sanus est, eamque differre usque ad mortem; en ejus verba: *Agens pœnitentiam ad ultimum, & reconciliatus, si securus hinc exit, ego non sum securus: quod horum futurum, sit, nescio. Ergo tene certum, & dimitte incertum.* In hoc casu quis excusabit hunc temerarium peccatorem? Quis negabit hoc esse imprudentissimum, differre pœnitentiam usque ad mortem? Sed quid ad casum?

LX. Item opponunt doctrinam D. Augustini in *l.* 1. *de Baptismo c.* 3. qua valde nituntur Adversarii, præsertim *Juenius*, & *Purchotius*. Quidam dubitabat, utrum apud Donatistas recte reciperet Baptismum, quem in Ecclesia Catholica recte accipi certum habebat; S. Doctor sic inquit: *Si dubium haberes non illic recte accipi, quod in Catholica recte accipi certum haberet, graviter peccaret in rebus ad salutem Animæ pertinentibus, vel eo solo quod certis incerta præponeret.* Id iterum sic urget *c.* 5. *Accipere itaque in parte Donati, si incertum est esse peccatum, quis dubitat certum esse peccatum, non ibi potius accipere ubi certum est non esse peccatum?* Ex quo incongrue inferunt Contrarii semper peccare qui incertus de peccato operatur, nullam distinctionem facientes inter dubia quæ versantur circa præcepta, & circa res ad necessitatem Salutis pertinentes, de quibus S. Doctor ibi loquitur, *in rebus ad Salutem Animæ pertinentibus*. Dum e converso alibi loquens de præceptis, aliter dixit, nolens damnare de peccato eos qui cum probabili ratione in die Cœnæ Domini post cibum ad Eucharistiam accedebant. Imo, ut supra vidimus, tractans de bello dubio, expresse definivit non peccare subditum qui jubente Principe militaret cum incertitudine, an opera sua esset contra præceptum Divinum propter belli injustitiam. Præterquamquod ad textum allatum D. Augustini a Juenio (qui illum opponit, & prædictam responsionem renuit admittere, gratis supponens quod casus ille spectabat ad rationem tantum præcepti Divini, non autem ad valorem Baptismi) alio modo facile respondetur sic: In casu proposito ille Donatista, cum esset moraliter certus recte accipi Baptismum in Ecclesia Catholica, & e converso erat practice dubius, an recte acciperetur apud Donatistas, nullaque via patebat ei, qua dubium deponere posset; Ideo S. Doctor ex illa certa incertitudine, seu dubietate peccati, quam ille deponere non poterat, merito infert certum esse peccatum.

LXI.

LXI. Item objiciunt, S. Auguſtinum omnino reprobere uſum opinandi dum ait, cum opinione probabili (*in lib. de Utilit. cred. cap. 11.*) nunquam licere operari: *Tria alia Hominum genera profecto improbanda, ac deteſtanda: Primum eſt opinantium*,. &c. Sed patet ex ipſis Adverſa-riis (ut dicit *Continuator Tournely to. 1. pag. 154. in fin.*) quod *nomen opinionis aliter apud D. Auguſtinum intellectum eſt, quam nunc a Theologis intelligitur; Sanctus enim Doctor opinionem cum errore paſſim confundit, & ſic (lib. de Utilit. cred. c. 11.) inquit: Quod intelligimus, debemus rationi, quod credimus auctoritati, quod opinamur errori.* Præterea videtur D. Auguſtinus locutus fuiſſe ibi adverſus Academicos, qui dicebant quemcumque poſſe ſectari probabilia quæ ab aliquo probanda aſſumuntur per quamlibet rationem delectabilitatis vel utilitatis propriæ, licet temere & contra jus et lumen Naturæ, ut explicat idem S. Doctor *l. 3. c. 16. contra Academ.* dicens ſic illos opinari: *Cum agit quiſque quod ei probabile videtur; non peccat, nec errat.* Deinde ait: *Taceo de homicidiis, parricidiis, &c. quæ apud Judices defenduntur. Quomodo enim non facerent quod probabile viſum eſt?* Re autem ſic ſe habente, mirur quomodo Contenſonius hunc textum D. Auguſtini potuerit nobis objicere.

LXII. Ceterum apparet non obſcure S. Auguſtinum noſtræ ſententiæ adhæſiſſe *in Epiſt. 19. ad S. Hieron.* ubi: *Alios* (ideſt Scriptores non Canonicos) *ita lego, ut quantalibet ſanctitate doctrinaque præpolleant, non ideo verum putem, quia ipſi ſenſerunt, ſed quia mihi vel per illos Auctores Canonicos, vel* (nota) *probabili ratione, quod a vero non abhorreat, perſuadere potuerunt.* Sufficiebat igitur huic S. Doctori probabilis ratio, quæ tantum a vero non abhorreret. Et huic congruit illud S. Leonis (in *c. Sicut quædam. Diſt. 14.*) alibi jam ſupra allatum: *In his quæ vel dubia fuerint, vel obſcura, id noverimus ſequendum, quod nec præceptis Evangelicis contrarium, nec decretis SS. Patrum inveniatur adverſum.* En quomodo ubi lex eſt dubia, tuto poſſumus ſequi opinionem probabilem, modo Evangeliis & SS. Patribus clare non opponatur. Dicit Jueninus illud *ſequendum* S. Leonis intelligi ut conditionem requiſitam, non vero ut ſufficientem; ideſt quod in dubiis requiritur quidem, ut actio non adverſetur Evangeliis & Patribus, non autem quod hoc ſufficiat ad licite operandum, quia in dubio non licet operari. Reſpondetur: Nulli dubium quod in agendo requiritur moralis certitudo de honeſtate actionis, ſed hanc certitudinem (ut ſupra diximus *num. 18. & ſequ.*) ex ipſa incertitudine legis quiſque recte ſibi formare poteſt, per illud principium, quod cuique licitum eſt facere quod non invenitur a lege certo prohibitum; commune enim eſt axioma, & certum, et ab ipſa Natura omnibus inſitum, ut habetur in *l. Necnon. ff. Ex quibus Cauſ. maj. &c.* quod *omnia ſunt permiſſa per legem, quæ prohibita non inveniuntur.* Idque confirmet (ut vidimus) *D. Thomas in 4. Diſt. 15. q. c. a. 4. qu. 2.* docens: *Illud dicitur licitum, quod nulla lege prohibetur.* Hinc conſequenter S. Leo regulam ſtatuit, in dubiis *id noverimus ſequendum, quod nec præceptis, &c.* Illud autem *ſequendum* quis non videt quod hic importat ſecuritatem opinionis vere probabilis, ubi non conſtat de lege vetante?

§. X.

Solvuntur objectiones petitæ ex D. Thoma.

66 LXIII. OBjiciunt Adverſarii noſtram ſententiam reprobari a *D. Thoma*, & præſertim in *Quodlibeto 3. art. 15.* ubi: *Omnis quæſtio in qua de peccato agitur, niſi expreſſe veritas habeatur, periculoſe determinatur.* Hinc inferunt, quod ſequi aliquam opinionem de qua veritas expreſſa non habetur, non poteſt eſſe ſine periculo peccati. Sed advertant, quam ibi S. Doctor loquitur de Doctore nimis laxo, aut nimis rigido, qui incaute determineret ſine ſufficienti fundamento uſum alicujus opinionis eſſe licitum, vel illicitum: *Quia* (ſequitur Angelicus) *error quo non creditur eſſe mortale quod eſt mortale, conſcientiam non excuſat a toto, licet forte a tanto. Error vero quo creditur eſſe mortale quod non eſt mortale, ex conſcientia ligat ad mortale.* Explicans autem S. Antoninus (cujus verba retulimus *n. 22.*) hunc textum *D. Th.* dicit quod ſi quis determinet aliquem actum eſſe mortalem, non habens auctoritatem expreſſam Scripturæ vel Eccleſiæ, aut evidentem rationem, peccat, quia ædificat ad Gehennam. Qui autem determinat non eſſe mortale quod eſt, adhuc peccat, ſed tunc ſolum, *quando* (ut proſequitur S. Archiepiſcopus) *erraret ex ignorantia craſſa; ſecus ſi ex probabili, putat quia conſuluit Peritos in tali materia, a quibus ſibi dicitur illud tale non eſſe mortale; Videtur enim tunc ignorantia quaſi invincibilis, quæ excuſat a toto. Et hoc quantum ad ea quæ non ſunt expreſſe contra jus Divinum, vel Naturale, ut contra Articulos Fidei, Decem Præcepta & hujuſmodi, in quibus ignorans ignorabitur.* Non exponitur igitur periculo peccandi ſequens opinionem probabilem, cum non operetur ex ignorantia craſſa, etiamſi erraret contra legem; quia tali caſu lex eſt dubia, dum opinio non eſt expreſſe contra jus Divinum vel Naturale. Idque confirmet *S. Antoninus*, ſic ſubdens: *Et ſi diceretur hic eſſe uſuram, & uſura eſt contra Decalogum. Reſpondetur, uſuram eſſe contra Præcepta Decalogi, verum eſt reductive; Sed hunc contractum eſſe uſurarium non eſt clarum, cum Sapientes contraria ſibi invicem ſentiant.* Et inferius reſpondens ad illud, quod non liceat in dubio ſe exponere periculo peccandi, dicit: *Id verum eſſe, ſumendo proprie dubium: Sed qui emit* (reddit) *prædicta jura, poteſt non dubitare de hoc, ſed opinari licitum eſſe, ex quo per Eccleſiam non eſt determinatum contrarium, & multi Sapientes licitum aſſeverent.* Quis hic non videt *S. Antoninum* expreſſe adhæſiſſe noſtræ ſententiæ, dum ait; quod non dicitur dubitare qui aſſentit alicui opinioni probabili, quæ approbat aliquem contractum ut licitum, quia oppoſitum non eſt certum, ideſt *per Eccleſiam non determinatum; & quia multi Sapientes* (licet alii contradicerent, ut prius dixerat) *licitum aſſeverent.* Quid clarius?

LXIV. Item opponunt doctrinam *D. Thomæ*, quam tradit in *Quolibeto 8. art. 3.* ubi prima facie videtur S. Doctor docere rigidum Tutioriſmum, omnemque invincibilem ignorantiam excludere; dicit ibi enim: *Quod agitur contra Legem, ſemper eſt malum; nec excuſatur per hoc quod eſt ſecundum conſcientiam.* Sed revera ex dicendis *S. Thomas* ibi non aliud docet, niſi quod cum aliquis habet opinionem probabilem pro ſola parte Legis, ſine probabilitate in contrarium pro libertate, tunc peccaret ſi vellet ſequi partem libertati faventem. Et quod res ſic ſe habeat, obſervandum quod ibi *D. Thomas* quæſtionem proponit: *Utrum qui habet plures Præbendas, peccet?* Supponit autem Angelicus, quod opinio Magiſtrorum ſit tantum pro parte Legis, ex verbis quæ ſubdit: *Videtur quod qui habet plures Præbendas, peccat ex hoc quod opiniones Magiſtrorum ſunt in contrarium.* Deinde *in corp. artic.* dicit: *Aut ergo ille qui facit contra opinionem Magiſtrorum, utpote habendo plures Præbendas, facit contra opinionem veram.* Unde ſupponit quod ille temere agit contra communem Magiſtrorum opinionem, de qua licet non habeat certitudinem, nullam tamen habet probabilitatem in oppoſitum. Deinde reſpondet, quod duplici modo poteſt is peccare, nimirum vel agendo contra Legem, aut contra conſcientiam: *Reſpondeo quod duobus modis aliquis ad peccandum obligatur, aut faciendo contra Legem, ut cum aliquis fornicatur, alio faciendo contra conſcientiam.* Et loquens de eo qui contra conſcientiam agit, ait quod ſi ille temere agat, ſive cum certitudine, ſive cum opinione dubia de malitia illius actionis, quin dubium practicum deponat, ſemper peccat contra conſcientiam: *Ex conſcientia obligatur aliquis ad peccatum, ſive habeat certam fidem de contrario ejus, ſive habeat opinionem cum aliqua dubitatione.* Poſtmodum loquens de eo qui agit ſecundum conſcientiam, ſed contra Legem, ſic inquit: *Illud autem quod agitur contra Legem, ſemper eſt malum, nec excuſatur per hoc quod eſt ſecundum conſcientiam.* To *illud quod agitur contra Legem*, omnino intelligendum, cum agitur contra Legem, quam quis ſcit, vel ſaltem ſcire poteſt & negligit; Alias, ſi ſcire non poſſit, non peccet, quia ignorantia tunc eſt invincibilis, ut alibi docuit idem S. Doctor 1. 2. *qu. 76. ar. 2.* ubi dixit: *Non autem imputatur homini ad negligentiam, ſi neſciat ea quæ ſcire non poteſt; unde eorum ignorantia invincibilis dicitur, quia ſtudio ſuperari non poteſt.* Et revera agere contra Legem, nihil aliud proprie eſt, niſi agere contra Legem illam quæ ſcitur, vel culpabiliter negligitur ſciri; Alioquin qui ageret contra Legem, peccaret etiamſi ageret ex opinione probabiliori, imo etiam ex probabiliſſima; quod omnino certe alienum eſt a ſenſu *D. Th.* ex aliis ejus contextibus, ut dicit *S. Antoninus p. 1. tit. 3. c. 10. §. 10.* ubi præciſe loquens de prædictis Angelici verbis, ait: *Hæc verba Divi Thomæ non poſſunt intelligi niſi de his ubi manifeſte patet ex Scriptura, vel Eccleſiæ manifeſtatione, quod ſit contra Legem Dei; & non de illis intelligitur, ubi non apparet. Alias ſibi contradiceret in eodem libro, quod non eſt dicendum.* Hic autem locus de eodem libro intelligi poteſt *Articulus 15.* ejuſdem *Quodlibeti*, ubi *D. Thomas* dicit: *Quandoque vero error conſcientiæ non habet vim excuſandi, quando ſcil. ipſe error peccatum eſt, ut cum procedit ex ignorantia ejus quod quis ſcire tenetur, & poteſt.* Aut poteſt intelligi *Articulus 10.* in *Quodlibeto 3.* ubi ait: *Qui aſſentit opinioni Magiſtri contra manifeſtum Scripturæ teſtimonium, ſive contra id quod publice tenetur ſecundum Eccleſiæ authoritatem, non poteſt a vitio excuſari.*

LXV. Explicavit igitur *D. Th.* caſum, quo agens peccaret contra Legem. Quærit inde, quando peccet contra conſcientiam? Et dicit quod ſi ipſe credit non licere plures habere Præbendas, ſiquidem peccat. Si vero non credit certe, ſed remanet dubius propter contrarias opiniones; & tunc ait quod operans caſu dubio (ſcilicet practico), etiam peccat. Si autem ex contrariis opinionibus non remaneat practice dubius, ſed operatur cum dictamine certo de honeſtate actionis, tunc non peccat. En ejus verba: *Aut illa opinio Magiſtrorum non eſt vera, ſed magis contraria, quam ipſe ſequitur; ita quod vere licet habere plures Præbendas. Et tunc diſtinguendum eſt; aut talis habet conſcientiam de contrario, & ſic item peccat contra conſcientiam faciens, quamvis non contra Legem. Aut non habet conſcientiam de contrario, ſeu certitudinem* (in edit. Rom. legitur *ſed* certitudinem, at alii melius legunt *ſeu* certitudinem, aliter non bene connecterentur verba quæ ſequuntur); *ſed tamen in quandam dubitationem inducitur a contra-*

ritate opinionum. Et sic si manente tali dubitatione plures Præbendas habet, periculo se committit, & sic proculdubio peccat. Aut ex contrariis opinionibus in nullam dubitationem adducitur, & sic non committit se discrimini, nec peccat. Ex quo patet quidnam Angelicus voluit sic docere; nimirum quod si operans ageret cum dubio practico, nempe *manente dubitatione*, utique peccaret; non enim sufficit ad licite operandum solum judicium speculativum de probabilitate opinionis. Secus vero si addatur judicium practicum certum de usu licito illius opinionis, per quod honestas actionis reddatur operanti moraliter certa, ut recte intelligenda sunt verba: *Aut ex contrariis opinionibus in nullam dubitationem adducitur, & sic non peccat.* Hoc commentum non est meum, sed plurimorum Sapientum, & præsertim doctissimi *Christiani Lupi*, qui *tom. 9. part. 1. Diss. 1.* sic explicat præfatum textum *D. Thomæ*.

§. XI.

Solvitur Objectio VII. Adversariorum, nempe quod omnes antiqui Theologi sint pro eorum sententia.

67 LXV. Sic se jactant Adversarii, sed animadvertendum, quod DD. antiqui exquisiverunt quidem ad licite operandum certitudinem moralem de honestate actionis. Declarantes autem quænam esset hæc moralis certitudo necessaria, & sufficiens ad licite agendum, docuerunt sufficere rationabilem probabilitatem, quæ licet non excluderet omnem oppositam probabilitatem sive formidinem, tamen hominem inclinaret ad eam amplectendam, formando sibi conscientiam tamquam de probabiliori parte. Non clare quidem explicarunt, an hoc dictamen formandum esset ex solis motivis directe probantibus veritatem rei, an vero etiam ex aliis directe probantibus honestatem actionis: Sed quod loquuti sint etiam de his ultimis quæ respiciunt honestatem, patenter apparet ex eo quod ipsi semper agebant de formando conscientiæ dictamine, quod utique maxime ex argumentis, diversis ab illis, quibus probatur rei veritas, efformatur.

LXVI. Et quod ita sit, audiatur in primis *D. Antoninus* qui scripsit ante annum 1450. *p. 1. tit. 3. c. 10. §. 10. v. Septima regula*, ubi: *Cum bona conscientia potest quis tenere unam partem alicujus opinionis, & secundum eam operari, dummodo ex contrarietate opinionum non inducatur ad dubitandum, sed bonam sibi conscientiam & credulitatem formet de eo quod credit, tamquam de probabiliori parte. Et præcipue quando quis adhibet diligentiam, inquirendo an liceat, nec invenit aliquid quod eum sufficienter moveat ad hoc quod sit illicitum.* Nota To, *formet tamquam de probabiliori parte*, ubi advertendum, non dici de probabiliori parte, sed *tamquam* de probabiliori, ad denotandum quod bene potest quis sequi opinionem tantum probabilem circa veritatem rei, sed tanquam probabiliorem circa honestatem actionis, formando sibi conscientiam ex argumentis quæ honestatem probent.

LXVII. Pariter *Armilla* qui scripsit anno 1550. *verb. Opinio n. 2.* sic inquit: *Ad conscientiæ securitatem non sufficit, quod sint qui doceant partem minus tutam esse licitam, si operans ambiguus maneat, & dubitet; nec ullo modo directe, aut indirecte formet bonam credulitatem de honestate operis.* Nota, *directe, aut indirecte formet bonam credulitatem*. Hoc quid aliud denotat, nisi dictamen formatum, quod actio sit honesta vel ex rationibus id directe probantibus ex ipsa rei essentia, vel ex aliis quæ indirecte id probant, puta quia lex est dubia, vel non ut certa intimata, &c.? Alias peterem ab Adversariis, quid significet illud *indirecte*?

LXVIII. Item *Joannes Gerson*, qui floruit ante annum 1420. (*in tract. de Pollut. noct.*) afferens regulam, quod non licet agere cum dubio, dicit hoc intelligi *de dubio tali, quod est vehemens, & magis aut saltem æque inducit mentem credere quod est mortaliter illicitum; secus ubi mens plus inclinatur ac judicat quod sit licitum.* Unde patenter hic Auctor loquitur de dictamine practico ad determinandum, an actio aliqua sit hic & nunc licita, vel ne, loquitur enim de licito, non de vero. Et in hoc dicit sufficere, quod mens plus inclinetur ad judicandum quod sit licita.

LXIX. Item *Sylvester* qui floruit anno 1500. *V. Scrupulus*, quærit: *Quomodo se debeat habere scrupulosus in eligenda opinione, ubi DD. variant? Et dico secundum Archiepiscopum, quod tuta conscientia potest quis eligere unam opinionem, & secundum eam operari, si habeat notabiles Doctores, & non sit expresse contra determinationem Scripturæ, vel Ecclesiæ. Nec sit scandalum, nec conscientia perplexa; præcipue si quis adhibuit diligentiam in quærendo an liceat. Unde etiam Uldericus dicit in Summa, quod consulens Peritiores in dubio, de quo non habet expressam auctoritatem, utrum ita sit, modo formet sibi conscientiam bonam, excusatur, etiamsi sequatur consilium falsum, quia fecit quod potuit.* Ergo ex *Sylvestro* sufficit, ubi DD. variant, eligere post adhibitam diligentiam in dubio unam opinionem, & secundum eam operari, si illa habeat notabiles Fautores, & non sit expresse contra determinationem Scripturæ, vel Ecclesiæ; modo homo non hæreat perplexus, sed formet sibi conscientiam de honestate actionis; quia tunc juxta sensum *Sylvestri* ignorantia, cum sit invincibilis, non imputatur ad culpam.

LXX. Clarius loquitur *Jo: Nyder* qui floruit anno 1430. *in Consolat. An. tim.* p..., c... ubi: *Cum bona conscientia potest quis tenere unam partem alicujus opinionis, quæ habeat pro se notabiles DD. dummodo talis opinio non sit contra expressam auctoritatem Sacræ Scripturæ, vel Ecclesiæ; & dummodo ex contrarietate opinionum non inducatur quis ad dubitandum, sed conscientiam sibi formet de probabiliori parte, quando adhibet diligentiam, & non invenit aliquid quod eum sufficienter moveat ad hoc quod sit illicitum.* Ergo cum quis, pensatis omnibus, sibi format conscientiam tamquam de probabiliori parte, quod actio non sit illicita, bene potest probabilem sequi opinionem. Et revera idem Auctor *cap. 13.* sic ait: *Inter contrarietatem opinionum eligens unam partem, tunc videtur securus in conscientia, quando opinio illa non est evidenter contra S. Scripturam, vel determinationem Ecclesiæ; modo sciat per se, vel per alium cui credit, probabiliter rationes contrarias solvere, quas videt alios Prudentes eas contemnere & abjicere; sed contentus esse debet certitudine morali, & pro posse formare bonam conscientiam in illa opinione, atq; ita habere animum dispositum, ut paratus sit obedire Ecclesiæ, si contrarium determinaverit, quando veritas* (nota) *sufficienter innotuerit.* Ergo, licet veritas a me non sit cognita, quousque tamen illa mihi non innotuerit, bene possum operari juxta probabilem opinionem. Et quod hoc intelligat *Nyder*, expresse declarat, confirmando hic principium traditum a *Jo: de Cambaca, Willelmo, S. Antonino*, & aliis, nempe illud: *Inter duram & benignam de præcepto sententiam, benigna est ceteris paribus interpretatio facienda.* Atque in *cap. 20.*, addit quod tale principium valet *tanto magis circa Divina Præcepta, quanto Deus rationabilior est, magisque benignus, quam quisque alius Legislator.* Ergo hic Auctor dicit eligendam partem probabiliorem, qua formatur dictamen conscientiæ, quod ipse vocat moralem certitudinem. Idque magis patet ex eo quod subdit ex *Bernardo Claramontensi*, nam loquens de probabilitate circa veritatem rei, nullam exigit præponderantiam, sed censet in opinionibus dubiis sufficere amplecti quamcumque a Doctoribus approbatam: *Ex quo enim* (ait) *opiniones sunt inter Magnos, & Ecclesia non determinavit alteram partem, teneat* (nota) *quam voluerit, dummodo judicium in hoc resideat, propter dicta eorum, saltem quos reputat Peritos.* Et sic pari vel fere pari modo loquuntur alii Antiqui, qui aut loquuntur de dubio practico, cum quo non licet operari; vel de ultimo dictamine conscientiæ, quod ex rationibus probabilioribus recte quisque sibi format circa honestatem actionis.

LXXI. Ubi vero antiqui DD. egerunt de opinione quæ directe respicit veritatem rei, non aliud exegerunt ad licite operandum, quam opinionem simpliciter probabilem, nempe quæ gravi ratione vel auctoritate nitatur. Audiamus primo loco doctissimum *Dominicum Soto*, quem Adversarii pro se citant, sed an merito, mox videbimus. 68
Hic Auctor *in lib. 3. de Just. q. 6. art. 5. ad 4.* ait quod in speculabilibus non oportet sequi probabiliora, *in practicis vero* (dicit), *quia aliena jura respiciunt, nefas est Judici infirmiorem partem sectari, sicut & Medico in practica in qua salus pendet infirmi, & multo magis Theologo in his quæ sunt Fidei.* Ex hoc loco Contrarii inferunt, *Sotum* secum esse quoad omnes opiniones quæ ad mores pertinent; sed perperam, nam *Sotus* expresse hic loquitur de illis opinionibus practicis, quæ *aliena jura respiciunt*, nempe ubi agitur de non lædendo per usum opinionis probabilis jura Proximi certa, ut exemplificat in Judice, Medico, & in Theologo in his quæ sunt, non morum, sed *Fidei*. E converso ubi agit Auctor de opinionibus quæ non respiciunt jura certa aliena, aut Fidem, expresse docet licere sequi quamcumque opinionem, modo sit probabilis. Hinc *in lib. 6. de eod. tract. q. 1. a. 6. circa fin.* sic ait: *Sed rogas, numquid non esset Ecclesiæ conducens, ut causæ omnes de quibus dimicatur, sintne usurarii, Ecclesiæ auctoritate definirentur? Apparet enim hoc ad salutem Animarum necessarium. Respondetur minime id expedire, ut tanquam de Fide definirentur, si tales sunt qui nonnisi ex mera philosophia perpendi debeant; quoniam Spiritus-Sanctus non curat Ecclesiæ nisi Scripturam Sacram exponere, & leges necessarias sancire.* Ac deinde statim subdit: *Et quando sunt opiniones probabiles inter graves Doctores, utramque sequaris, in tuto habes conscientiam.* Item *in 4. D. 18. q. 2. a. 5. ad 5.* dicit: *Postquam opinio Pœnitentis est probabilis,* (nota) *excusat enim a culpa, & ideo jus habet Absolutionem petendi, quam ideo Plebanus tenetur impendere.*

LXXII. Item S. Antoninus, plurima quidem tradit, quæ nostræ sententiæ tantum congruunt ac favent. In *p. 3. tit. 3. c. 10. §. 10. Reg. 7.* ait: *In foro conscientiæ circa præ-*

cepta & humana & Divina, *dico quod pertinet ad quemlibet* (interpretari) *pro facto suo*, *si tamen rationabiliter interpretatur*. Item *ib. Doctrina* 1. addit: *Inter duram & benignam circa præcepta sententiam*, *quod benigna est potius ceteris paribus interpretatio facienda*; *quia præcepta Dei & Ecclesia non sunt ad tollendam omnem spiritualem dulcedinem*, *qualis certe tollitur*, *quando nimis scrupulose & timide præcepta interpretantur*. Et merito hoc dicit, quia multo durius est observare præcepta dubia, quam certa. Item deinde: *Ex responsis qua videntur data ab Alberto Magno*, *habetur quod quilibet potest sequi quamcumque opinionem voluerit*, *dummodo alicujus Doctoris magni opinionem sequatur*. Idque dicunt etiam *Panormitanus*, *Nyder*, *Sylvester*, & *Angelus*. Idem *S. Antoninus* plura alis affert, quæ supra jam retulimus, & quæ nostram sententiam adjuvant: ac præsertim illud (in *p.* 2. *tit.* 1. *c.* 11. §. 28.); *Et si diceretur hic esse usuram*, *respondetur usuram esse contra Præcepta Decalogi*, *verum est reductive*; *sed hunc contractum esse usurarium*, *non est clarum* (ecce tota ratio contractum ineundi), *cum Sapientes contraria sibi invicem in hujusmodi sentiant*. Et inferius id expressius confirmat, dicendo. *Non enim emere prædicta jura est exponere se periculo*, *sed cum ista conditione*, *scil. dubitando ibi esse mortale*, *sumendo proprie dubium*, *cum scil. non magis declinat ad unam quam ad aliam secundum rationem* (hoc est, hæret, nullique parti præstat assensum). *Sed qui emit prædicta jura*, *potest non dubitare de hoc*, *sed opinari licitum esse* (nota hic, cuinam rationi, quam mox subdit, innixus possit quis aliquam opinionem amplecti), *ex quo per Ecclesiam non est determinatum contrarium*, *& multi Sapientes* (aliis contradicentibus ut supra) *licitum asseverent*.

LXXIII. S. Bernardinus Senensis (*tom.* 1. *Fer.* 2. *post Dom. Quinq. Serm.* 3. *art.* 2. *c.* 1. *in fine*) inquit: *Secundum Scotum & Hostiensem*, *quando sunt diversa jura*, *& opiniones*, *quæ tamen non sunt contra Deum*, *& bonos mores*, *ceteris paribus humanior præferenda est*.

LXXIV. Cardinalis Hostiensis in *cap. Si vir. de Cognat. spirit*, postquam dixit: *Ubi sunt diversæ opiniones*, *& jura*, *semper humanior est præferenda*, *idest rationabilior & æquior*: Addidit: *Istud etiam tibi trado pro regula*, *quod ubicumque Magistri per suas glossas solverunt Matrimonium*, *nec jus expressum inducunt*, *si invenias contrarium scribentem*, *ei adhæreas*. Itaque, esto adsint plures Doctores dicentes Matrimonium esse nullum, potest quis adhærere uni contrarium scribenti, si illi alii DD. jus expressum non afferant.

LXXV. Navarrus affertur ab Adversariis pro se, & revera videtur cum ipsis sentire in *cap. Si quis autem de Pœnit. Dist.* 7. *n.* 57. & 59. Sed revera ibi loquitur de operante cum dubio practico, juxta doctrinam *D. Th.* in *Quodlib.* 8. *art.* 3. ut citat (quam jam expendimus); ac proinde merito dicit peccare, qui facit aliquid non certo credens immune esse a peccato formali. Ceterum *in Manuali cap.* 27. *n.* 286. *v. Quinto*, videtur expresse admittere usum opinionum probabilium, cum dicat: *Ad honeste operandum sufficere illam opinionem*, *quæ pluribus fundamentis & rationibus nititur*, *quamvis satis apte solvi queant*. Quippe rationes quæ satis *apte solvi queant*, non sunt quidem notabiliter probabiliores. Item *n. seq.* addit: *Sexto*, *cessantibus prædictis*, (licet sequi opinionem) *quæ benignior aut favorabilior fuerit*, *qualis est quæ juramento favet*, *& quæ Matrimonio*, *doti*, *testamento*, *aut LIBERTATI*. Item *n.* 288. ait: *In foro conscientiæ ad effectum non peccandi sufficit eligere pro vera opinionem ejus*, *quem merito censemus esse virum idonea ad id scientia & conscientia præditum*. Illud, *eligere pro vera*, quomodo intelligendum sit, jam explicavimus.

LXXVI. Panormitanus explicans verba Glossæ in *cap. Capellanus de Fer. v. Alii vero*, ubi: *In his vero quæ ad solemnitatem spectant*, *diversa tenere non est peccatum*; sic ait: *Notandum ex hac Glossa*, *quod non peccat non servans jus præcepti*, *ubi sunt variæ opiniones*, *licet postea appareat contrariam fuisse veram*.

LXXVII. Pelbartus: *Nec tenetur homo semper in diversitate opinionum eligere tutiorem*, *quia opinio est tuta cum habet pro se Doctorem satis acceptum*.

LXXVIII. Willelmus Glossator Raymundi (*ap. Nyder de Sent. præc. c.* 24.) *In capitibus juris*, *ubi dubitant etiam Sapientes*, *excusabilis est ignorantia*; *unde si aliquis bona fide partem illam vel illam elegerit*, *non debet super hoc conscientiam habere nimis scrupulosam*. Idque est etiam secundum Innocentium IV. qui *in c. Per tuas* 2. *de Simon.* dicit: *Non peccat mortaliter qui sequitur intellectum alicujus gravis Auctoris*, *etiamsi erret*, *dummodo error versetur circa subtilitatem legum*, idest ubi lex non est manifesta. Prosequitur Nyder: *Item idem Willelmus in materia de Decimis recitans duas opiniones*, *dicit quod illa prima opinio*, *scil. quod antiquas Decimas sine peccato in feudis retinere possint Laici*, *benignior est*, *& ideo magis amplectenda*. Idem (*l.* 2. *de Duello v. Non peccare*,): *Propter hoc credo quod hæc opinio potius tenenda est*, *cum ratione non careat*, *& sit benignior*. Idem Nyder (*in Consolat. p.* 3. *c.* 12.) dicit: *Goffridus dicit*, *quando confitentis opinio non procedit ex protervia*, *sed ex probabili ratione*, *debet eum Confessor absolvere*, *nisi peccatum esset certum*. Addit: *Concordat etiam Bernardus Claramontensis dicens*: *Ex quo enim opiniones sunt inter Magnos*, *& Ecclesia non determinavit*, *teneat quam voluerit*; *dummodo judicium in hoc resideat*, *propter dicta eorum*, *saltem quos reputat peritos*.

LXXIX. Richardus (*in* 4. *Dist.* 15. *a.* 5. *q.* 8.): *Communis opinio*, *quæ est securior*, *tenet*, *quod eo modo quo ludus taxillorum est prohibitus*, *homo tenetur ad restituendum lucratum*; *quia tamen*, *ut aliquibus probabiliter videtur*, *talis restitutio non est præcepta per jus civile*, *non videtur quod ad hanc restitutionem sint obligati*, non obstante quod opinio contraria tutior communis esset, ut Richardus ibidem testatur. Item Immola (*vol.* 2. *Cons.* 1.): *Dato quod circa hoc variæ essent opiniones*, *tamen servans unam non peccaret*. Jason in *l. Admonendi de Jurejur. Qui facit contra præceptum habens plures sensus*, *in quo sunt variæ opiniones Theologorum*, *non peccat*. Viguerius (*Inst. Theol. c.* 51. §. 1. *n.* 2.): *In dubiis sequens opinionem alicujus Magistri est excusatus a peccato*; *quod valde notandum est ad sedandos scrupulos*. Corduba, licet ab Adversariis afferatur in contrarium *in lib.* 2. *de Ignor. q.* 3. cum ibi dicat, inter sententias probabiles tenendam esse tutiorem, tamen ex contextibus, quos ibi affert, clare intelligit loqui de hærente inter opiniones illas; nam secus ait de eo qui sequitur aliquam opinionem probabilem, & ex judicio practico certam sibi format conscientiam; sic enim ait: *Si quis illius sit animi quod nullo modo vellet operari contra legem*, *si sciret*, *& sequatur in dubio contractuum opinionem alicujus Doctoris*, *dato quod illud quod facit sit malum*, *non peccat*. Ex his igitur textibus allatis non immerito asseruit Vasquez nostram sententiam etiam inter antiquos DD. communem fuisse in scholis.

§. XII.

De Probabilitate extrinseca.

LXXX. Non erit hic vanum aliqua adnotare de probabilitate extrinseca. Rigidæ sententiæ Sectatores videntur omnino abjicere probabilitatem extrinsecam, scilicet quæ fundatur in auctoritate DD. nisi ratio persuadeat. Et hinc provenit, ut non raro isti quasdam opiniones libertati faventes tutas dicant, quas forte nostri Auctores nec etiam probabiles appellare audent. Ratio est, quia ipsi, nihil facientes Doctorum auctoritates, & omnino audacterque deferentes solo proprio judicio, istud unicum semetipsorum judicem constituunt. Prædicant parum æstimandam esse auctoritatem aliorum, cum ratio aliquid non suadet; quia, ut dicunt, auctoritas non nisi super ratione fundatur. Sed hoc, salva pace ipsorum, est incongruenter loqui; nam vel deferre debemus rationi, vel auctoritati: si rationi, non egemus auctoritate: si auctoritati, non est opus ratione convinci; aliter ratio, non auctoritas in nobis prævaleret: Hoc enim est proprium auctoritatis, ut ubi ratio non apparet, ipsa teneat rationis locum, præsumtionem nobis faciens, quod illi, quorum auctoritati innitimur, rationem sufficientem in id habuerint. Ideo *S. Augustinus* lib. 3. contra Academ. cap. 20. dicit: *Nulli dubium est gemino pondere nos impelli ad discendum*, *authoritatis*, *atque rationis*. Idem S. Augustinus *Epist.* 18. *cap.* 7. sic scribit: *Neminem cogimus ante Dominicam illam Cœnam prandere*; *sed nulli etiam contradicere audemus*. Ex quo innuit S. Doctor non existimasse illicitum ante sumptionem Eucharistiæ comedere ex auctoritate eorum quos tanti habebat, ut contradicere eis non auderet. Et in *lib. de Utilit. cred. cap.* 12. docuit non esse reprehendendos, qui authoritatem humanam sequuntur. Hoc confirmatur, imo monetur in pluribus Sacræ Scripturæ textibus. *Inclina aurem tuam*, *& audi verba sapientum*. Prov. 27. 17. *Inclina*, idest audi cum humilitate, magis deferendo auctoritati Sapientum, quam judicio proprio. II. *Ne innitaris prudentiæ tuæ*. *Prov.* 3. 5. Quo indicatur magis nos inniti debere judicio Sapientum, quam nostro; alias dictum fuisset potius *innitaris*, non autem *ne innitaris prudentiæ tuæ*. Dicitur etiam in Eccli. 6. 5. *In multitudine Presbyterorum prudentium sta*, *& sapientiæ illorum ex corde conjungere*. Ille autem dicitur conjungi sapientiæ aliorum, qui auctoritati aliorum ita defert, ut ob illam operetur contra id quod sibi videtur, dicens: *In verbo tuo laxabo rete*. Non vero se conjungit auctoritati aliorum, qui tunc illam sequitur, quando cum proprio judicio ipsa concordat. 69

LXXXI. Fatentur autem ipsi Adversarii deferendum esse aliquando Auctoritati, nam ipsimet jam vident nimis intolerabilem esse audaciam illam, qua quis vellet omnem auctoritatem spernere nisi ratio propria suadeat; sed clamitant arcendos ac comburendos esse Casuistas, & tantum legendos libros Sacræ Scripturæ, Conciliorum, SS. Canonum, & SS. Patrum. Attamen non sic loquitur S. Carolus Borromæus in sua Instructione ad Confessarios, ubi ipse illos præmonet legere sedulo Auctores Casus Conscientiæ tractantes. Non sic S. Franciscus Salesius, qui hortatur

Con-

Confessarios utique perlegere Casuistas, & signanter nominat *Toletum*, & *Reginaldum*. Non sic denique loquitur SS. Pontifex Benedictus XIV. in sua Bulla, *Vix pervenit*, super *Usura*, ubi monet in quæstionibus morum plures Scriptores examinandos, qui hanc moralem scientiam pertractant. Utinam in Sacræ Scripturæ libris, Conciliorum, Canonum, & SS. Patrum decisas inveniremus quæstiones morales! Quis ignorat ea ipsis Scripturæ verbis, utpote obscuris, quæstiones ortum habuisse? Quis autem ignorat SS. Patres pauca de scientia morali tractasse? Ipsi enim, cum eorum tempore plura dogmata Fidei nondum fuissent patefacta & definita, ac multæ Hæreses ebullirent, pene unice in suis Scriptis in illud intendebant, ut res Fidei elucidarent. Scripserunt aliqua circa mores, sed vel in concionibus, vel in aliis, at incidenter, & sic modice atque obscure, ut non raro ne erremus, alios oportet legere Auctores, qui illorum sententias exponant. Bene idem notavit *Vincentius Lirinensis* apud *Canum* l. 7. cap. 4.: *Antiqua SS. Patrum consensio, non in omnibus Divinæ Legis quæstiunculis, sed solum in Fidei regula nobis certa sequenda est*. Canones pariter modica statuerunt circa mores, & hi præcipue, maximaque veneratione a nostris Auctoribus jam citantur, & suscipiuntur. Multo minus Concilia resolutiones morales edidere, cum præcipuum intentum eorum fuerit Hæreses & Schismata extirpare, ut legitur in Concilio Constantiensi apud *Cabassutium* sect. 39. his verbis: *Conciliorum Celebratio agri Dominici præcipue cultura est, quæ spinas Hæresum, & Schismatum extirpet.*

LXXXIII. Ceterum quam magni facienda sit auctoritas Doctorum de re Morali tractantium, vide quid dicunt Auctores allati ex *n.* 93. Præsertim *S. Anton.* lib. 1. tit. 3. c. 20. sic scribit: *Ex responsis quæ videntur data ab Alberto Magno, habetur quod quilibet potest sequi quamcumque opinionem, dummodo alicujus Doctoris magni opinionem sequatur*. Et hanc regulam antiquitus semper viguisse testantur *Humbertus*, *Nyder*, *&* *alii*, ut asserit *P. Segneri* in sua Epistola de Probabilitate. Præsertim Magister *Nyder* utens verbis Bernardi a Claromonte in Consol. tim. consc. 3. part. c. 12. sic ait: *Ex quo opiniones sunt inter Magnos, & Ecclesia non determinavit alteram partem, teneat quis quam voluerit, dummodo judicium in hoc resideat, per prædicta eorum, saltem quos reputat Peritos*. Etenim ex *l. si quis §. de Fide edit. in Glossa ff. de Edendo &c.* habetur: *Tanto validior est probatio, quanto quis majori nititur auctoritate*. Innocentius IV. *in c. Suas, de Simonia* annotavit: *Non peccat mortaliter qui sequitur intellectum alicujus gravis Auctoris: Dummodo tamen error versetur circa subtilitatem Legum*. Per illam autem *subtilitatem Legum* intelligitur, juxta *Panormitanum*, dictum aliquod Legis, circa quod non bene discernitur inter duos oppositos Interpretes Legis quis verum dicat. Idem pariter legitur in *Tabula Aurea S. Thomæ*, quam ejus Interpretes ediderunt: *Auditor diversorum Magistrorum tenentium contrarias opiniones potest sequi quam velit, nisi aliter determinetur esse contra Fidem ab Ecclesia*. Nec obstat textus quem opponunt Contrarii S. Thomæ in Quodlib. 3. ar. 10. qui dicit: *Respondeo dicendum, quod diversæ opiniones Doctorum S. Scripturæ, si quidem non pertineant ad Fidem, & bonos mores, absque periculo auditores utramque opinionem sequi possunt: tunc enim habet locum, quod Apostolus dicit ad Ro.* 14. Unusquisque in suo sensu abundat. *In his vero quæ pertinent ad Fidem, & bonos mores nullus excusatur, si sequatur erroneam opinionem alicujus Magistri; in talibus enim ignorantia non excusat*. Hoc usque adducit verba D. Thomæ Genettus tr. 1. c. 2. q. 10. Sed tæduit eum alia sequentia verba referre, quia forte illa ipsi non arridebant. Subjungit tamen Angelicus: *Alioquin immunes a peccato fuissent qui secuti sunt opinionem Arii, Nestorii &c... Nec potest excusationem habere propter simplicitatem auditorum, si in talibus erroneam opinionem sequatur. In rebus enim dubiis non est de facile præstandus assensus; quinimo, ut Augustinus dicit (in l. 3. de Doctr. Christ.) consulere debet quis regulam Fidei, quam de Scripturarum planioribus locis, & Ecclesiæ auctoritate percepit. Qui ergo assentit opinioni alicujus Magistri* (nota) *contra manifestum Scripturæ testimonium, vel contra id quod publice tenetur secundum Ecclesiæ auctoritatem, non potest ab erroris vitio excusari*. Idem quasi iisdem verbis docet *S. Bonaventura* Quodl. qu. 4. art. 10. dicens: *Qui assentitur opinioni alicujus Magistri contra manifestum Scripturæ testimonium, sive contra id quod publice tenetur secundum Ecclesiæ auctoritatem, non potest ab erroris vitio excusari*. Quibus verbis clare docent hi SS. DD. recte nos posse sequi opinionem Doctoris, quæ non adversetur Scripturæ vel Ecclesiæ auctoritati. Et revera, si ego minus doctus sententiam sequerer D. Thomæ, contra rationem, quæ mihi probabilior videtur, quis neget quod prudentius agerem, si, mea opinione suspensa, tantæ auctoritati deferrem? Nam (ut supra retulimus) docet ipse S. Thomas 2. 2. q. 4. a. 8. ad 2. *Aliquis parvæ scientiæ magis certificatur de eo quod audit ab aliquo Scientifico, quam de eo quod sibi secundum suam rationem videtur*. Qua de re male ego operarer, si quandam opinionem sequi vellem, quæ communiter ab Auctoribus rejicitur, etiamsi illam judicio meo directo probabiliorem existimarem: Deberem potius tunc, meo judicio suspenso, ex judicio reflexo opinionem oppositam aliorum sequi. Si ergo, ad proprium judicium directum corrigendum, uti debemus judicio reflexo aliorum DD. ne ruamus in excessum laxitatis; cur contra, ne ruamus in excessum rigiditatis, uti non possumus judicio reflexo, proprio directo suspenso? Utrumque periculosum est, nimis laxare, & nimis obstringere conscientias: Imo damnosior est rigiditas, quam laxitas, juxta id quod dicit *S. Bonaventura*. *Cavenda est conscientia nimis larga, & nimis stricta; nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem. Prima sæpe salvat damnandum: Secunda contra damnat salvandum. Ita S. Bonavent. Com. Theol. Verit. l.* 2. *c.* 32. *n.* 1.

LXXXIV. Fatemur quidem quod nulla opinio potest esse extrinsece probabilis, nisi ex intrinseco, nempe ex ratione sit etiam vere probabilis; sola enim ratio probabilitatem opinionum constituit. Sed probabilitas extrinseca ex auctoritate DD. tanti roboris est, ut æquiparetur aliquando probabilitati intrinsecæ rationis, præsumtionem certam faciens, quod DD. illi qui opinionem aliquam docuerint, rationibus innixi rei veritatem perpenderint. Hocque expresse docuit *S. Th.* 1. p. q. 1. a. 8. ad 2. Ubi: *Tamen Sacra Doctrina utitur .... Auctoritatibus aliorum DD. Ecclesiæ, quasi arguendo ex propriis, sed probabiliter*. Quo clare docet S. Doctor, quod auctoritas DD. fundat veram probabilitatem intrinsecam. Et hinc bene notavit Croix. l. 1. n. 365. „(Prudenter præsumi potest quod adsit probabilitas intrinseca, ubi multi Auctores, satis noti, aliquam opinionem tuentur: Minime enim censendū est eos temere, & sine gravi fundamento loqui.)„

LXXXV. Quando autem, & quomodo possumus inniti auctoritate extrinseca Doctorum, sequentibus regulis declaratur. 70
Regula I. Non est cujusque judicare de opinionum probabilitate, sed tantum (ut sapienter advertit *P. Cardenas*) viri docti, & in re morali versati; pluries enim (bene ait *Granadus*) viris ingeniosis, sed parum in scientia morali eruditis, videtur evidens, quod Periti falsum existimant.

LXXXVI. Regula II. Auctoritas paucorum DD. qui ex professo quæstionem aliquam discutiunt, præferenda est dictis plurium aliorum, qui obiter de illa scribunt, ut docent *Melchior Canus de Locis Th. l.* 8. *c.* 8. *& Castrop. to.* 1. *tr.* 1. *D.* 2. *p.* 1. *n.* 10. *cum Azor. & Bonac.* Unde Canus ait: *Plurium auctoritas obruere Theologum non debet, sed si paucos viros, modo graves secum habeat, poterit sane adversum plurimos stare, non enim numero hæc judicantur, sed pondere*. Hinc dicunt *Azorius to.* 1. *l.* 2. *c.* 17. *q.* 7. *Castrop. l. c. n.* 12. *Vasq.* 1. 2. *D.* 62. *c.* 4. *n.* 13. *Sanch. Dec. c.* 9. *n.* 16 *Torres de Fide D.* 55. *dub.* 5. *Regin. l.* 13. *c.* 10. *n.* 93. *& Tapia l.* 1. *Catech. mor. q.* 8. *a.* 11. *a.* 14. *cum Nav. Sylv. Ang. Valent. & Montesin. ex D. Th. Quodlib.* 3. *a.* 10. quod aliquando, licet raro, auctoritas unius Doctoris poterit constituere opinionem probabilem, & adhuc probabiliorem contra communem aliorum, si Auctor ille sit valde doctus, probus, & prudens, nec novitatum amans, & utriusque partes sedulo librarit, validamque rationem adducat; modo (adderem) illa non fuerit ab aliis sufficienter soluta, nec animadversa. Neque huic obstat Propositio 27. damnata ab Alex. VII. quæ dicebat: *Si liber sit alicujus Junioris & Moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constet rejectam esse a Sede Apostolica tamquam improbabilem*. Hoc enim, dicunt *Viva* super dicta Propos. n. 6. *Croix* l. 1. *n.* 155. & *Bonac. c.* 2. *q.* 11. intelligendum esse, si opinio sit cujuslibet Auctoris; non vero si Auctor sit omni exceptione major, & rationem afferat quam alii non considerarint, aut satis non solverint, & e contrario ipse commode solvat rationes oppositas; tunc enim dicunt posse censeri probabilem illius sententiam, licet sit contra communem. Et idem docuit S. Augustinus *l.* 3. *c.* 4. (ut advertit *Christianus Lupus loco supra c.*) affirmans, aliquando sententiam unius magni Doctoris bene posse esse probabilem contra communem, licet recte advertat hoc non facile credendum. Addunt insuper *Viva n.* 11. *Croix n.* 325. *& Roncaglia* c. 2. q. 1. *cum S. Antonin.* Quod si aliquis magnus Theologus testetur aliquam opinionem esse probabilem, jam reddit nos moraliter certos de illius probabilitate.

LXXXVII. Regula III. quam tradit *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 9. *n.* 11. *& de Matr. l.* 7. *D.* 92. *ex n.* 15. & quæ maxime adverti debet, est quod cum apparet pro aliqua sententia quædam ratio vel auctoritas convincens, cui nulla adæquata responsio superesse videtur, tunc opinio contraria non potest haberi ut probabilis; nam bene ait *Croix l.* 1. *n.* 269 quod aliquando potest alicui docto occurrere aliqua ratio tam firma, ab aliis non animadversa, quæ omnem excludat contrariam probabilitatem. Ac proinde ibidem addit: (Quamvis admittant indoctum sequi posse opinionem datam a Doctis; Doctus tamen tenetur examinare rationes; nisi prudenter præsumat ab illis examinatas). *P. Paulus Segneri* pariter in sua *Ep. de Probabilitate* inquit quod, si quinque Doctores auctoritate pollentes aliquam teneant opinionem etiam contra communiorem aliorum, posses eorum auctoritati acquiescere: Modo (recte addit) rationes illas non ita disertas & convincentes judicares, ut dubitandi locus tibi non remaneret. Ex alia parte etiam advertendum est id quod dicunt *Sanch. Palaus, Vasq. Sayr. Pasq. &c. cum Bass. t.* 1. *p.* 1. *tit.* 1. *§.* 16. *n.* 84. nempe quod si appareat in contrarium ratio insolubilis, non illico sit ut opinio opposita deseri debeat, vel damnari ut improbabilis, si judicetur ratio illa satis solvi posse ab aliis DD. gravibus antiquis, & modernis, eam sententiam docentibus. Insuper *Terill. in Reg. q.* 29. *n.* 90. sic loquitur „: (*Si viro docto solum repræsentatur, quod plures teneant utramque partem, non erit tutus, si sequitur partem minus tutam, sed vel scire debet qualitatem Doctorum, ut sine investigatione eorum sententiam accipiat, vel tenebitur ipse rationes investigare*.)

LXXXVIII. Sedulo igitur semper advertendum quod auctoritat.

tas Scriptorum non ex multitudine, ſed ex eorum gravitate æſtimari debet; ita ut paucorum vel etiam unius Doctoris ſpeciali ſcientia ac pietate præditi auctoritas aliis pluribus aliquando præferenda ſit; non enim eodem modo teneri poſſumus auctoritate aliquorum Auctorum, puta *Caramuelis*, *Zanardi*, *Joannis Sancii*, *Leandri*, *Martini a S. Joſeph*, *Dianæ*, *Antonini a Spir. Sancto*, *Tamburini*, *Paſqualigi*, & aliorum, qui licet docti & probi, ac bono fine ducti fuerint (non enim mala fide tradidiſſe ea quæ ſcripſerunt, fas eſt ſuſpicari) tamen tecaute in pluribus opinionibus nimis benignitati indulſerunt; ſicut innitimur auctoritate *Suarii*, *Soti*, *Azorii*, *Cani*, *Sylvii*, *Cajetani*, *Bannez*, *Navarri*, *Paludani*, *Toleti*, *Sylveſtri*, *Leſſii*, *Sanchez*, *Angeli*, *Vaſquez*, *Armillæ*, *Valentiæ*, *Laymanni*, *Molinæ*, *de Lugo*, *Caſtropalai*, *Bonacinæ*, *Emmanuelis Sa*, *Pontii*, *Cabaſſutii*, *Continuatoris Tournely*, *Roncagliæ*, *Salmanticenſium*, *Petrocorenſis*, *Abelly*, *Cardenas*, *Coninkii*, *Gammachei*, *Iſamberti*, & aliorum, quorum ſcientia quanta ſit, undique perſpecta eſt; præter D. Thomam, D. Bonaventuram, D. Antoninum, aut Scotum, quorum auctoritas aliis equidem præponi debet. Advertit inſuper *Croix l. 1. n. 165.* quod hujuſmodi AA. claſſici, etiam cum citantur ab aliis AA. qui ſunt ſatis noti ſcientia & fidelitate, communiter loquendo, bene poſſunt conſtituere probabilitatem alicujus opinionis.

71 LXXXIX. Vellem tandem ut Lectores benevoli animadverterent, quantum claritatis & ponderis principia noſtræ ſententiæ præſeferant: quæ ſi Adverſarii bene intelligerent, aut intelligere vellent, utique non fruſtra clamitarent, vocantes Auctores noſtros: Caſuiſtas laxos, cæcos ducentes cæcos, mortuos ſepelientes mortuos, excuſationes in peccatis excuſantes, Magiſtros prurientes auribus, placentia loquentes, Moralis Chriſtianæ corruptores, vetuſtam Eccleſiæ Diſciplinam evertentes, Animas ad perditionem per latam viam deducentes, aliiſque ſimilibus conviciis hujuſmodi Viros doctrina ac pietate inſignes inſectantes. Nec advertunt, in quot & quos laqueos ſeipſos alioſque per eorum rigidas ſententias tam perículoſe injiciant. Dixi *ſententias*, nam Adverſarii ex noſtris principiis & rationibus valde agitati & conſtricti, huc illuc divertentes in varias & valde diſcordes ſententias diſceſſerunt. Alii cum *Juenino* admittunt opinionem probabiliorem, ſi hauriatur ex Scriptura, & Traditione, non autem ſi ex ratione, aut Doctorum auctoritate. Alii apud ipſum *Juenimum* admittunt in jure poſitivo, non autem in jure naturali. Alii denique cum *Fagnano*, & *Habert* Fidelium conſcientias ita conſtrictant, ut tutas opiniones probabiles eas tantum ſequi poſſint, quas, omnibus & ſingulis rationibus ac auctoritatibus perpenſis, moraliter certas, & a formidine immunes cognoverint: Quod idem eſt ac omnis probabilitatis pondus nomenque abjicere, Homines cogendo ad operandum ex ſola certitudine. Ex quo quis non videt, quam ſalutis viam perdifficilem reddant. Eo magis quia ipſi, licet ſe jactent veritatis ſectatores, tamen (ut diximus) in deſignando probabilioris ſententiæ uſum, ita diſſident, & principia tam inter ſe diverſa adſtruunt, ut veritatis inveniendæ viam penitus intercludere videantur. Et quomodo ſuis ipſi conſcientiis conſulere poſſint, neſcio: ii præſertim qui Confeſſarii munus exercent; cum juxta eorum communem, ſed improbabiliſſimam ſententiam, toties ſine Abſolutione teneantur dimittere Pœnitentes, vere contritos ac propria peccata confeſſos, probabili, imo quandoque probabiliori opinione ſuffultos, eo quod omnem contrariam formidinem vincere & ſufficienter deponere ipſi forte non potuerint. Fateor, quod ipſe minime capere valeo, quomodo poſſint hi Divinæ Legis Cuſtodes, Animarumque Salvatores id exequi ſine ulla formidine, cum ſit communis & certa ſententia apud Doctores, tam modernos, quam antiquos (ut vidimus *nu.* 105. & 106.), quod Confeſſarius ſub gravi tenatur abſolvere Pœnitentem ſufficienter diſpoſitum, poſtquam mortalia peccata ille eſt confeſſus, quia Pœnitens tunc habet jus certum ad Abſolutionem.

72 XC. Ceterum, antequam noſtræ Diſſertationi finem ponamus, precari vellemus Tyrones, qui in Morali Scientia inſtitui cupiunt ad miniſterium ſalutis Animarum, quod licet rigidam ſententiam ſectari velint, noſtros Authores legere non dedignentur. Non enim ſufficit ad Theologiam Moralem comparandam eos tantum libros forte Gallicanorum Authorum pervolvere, qui eruditionis ſpecimen præſeferentes, in generalibus principiis totam hujus longæ Artis ſeriem conſiſtere putant: neceſſariis quæſtionibus dubiiſque prætermiſſis, celebriorum Authorum noſtræ ſententiæ Authores elate & inepte deſpicientes. Quapropter hoc animadvertendum credimus, quod ii qui tantum *Geneti*, *Natalis*, *Haberti*, aliorumque hujus generis Authorum lectione contenti ſunt, non facile ſe exiſtiment ad arduum Confeſſarii munus ſufficientes, nam certe non erunt. Quidam aſſerunt ſatis eſſe notitiam Principiorum: prorſus falluntur: Principia enim pauca ſunt, & nota cuique vel primis rei Moralis rudimentis imbuto. Maxima quippe hujus Scientiæ difficultas in hoc conſiſtit, ut Principia ad caſus particulares bene applicentur, & diverſimode, prout diverſæ occurrunt circumſtantiæ, ex quibus reſolutionum pendet variatio. Hocque utique eſt, in quo Authores noſtri laborant, ut ex Principiis particulares reſolutiones deducant: Et ideo verſantur in pluribus dubiis enucleandis, tot voluminibus practicas quæſtiones fuſe pertractantes, de quibus Adverſarii nec mentionem quidem facere dignantur, undique declamando, futile quiddam eſſe hos pueriles caſuſculos agitare. Sed negare non poſſunt quotidie difficiles & novos caſus accidere; ac propterea adeundi ſunt Auctores illi, in quibus hi caſus diſcuſſi inveniuntur. Et cum Adverſarii teneantur debitam adhibere diligentiam, ut tutam ſibi ſententiam perquirant, non minus ab ipſis quam a nobis perlegi debent hi Caſuiſtæ, apud quos non ſolum probabiles, ſed etiam probabiliores, & probabiliſſimæ opiniones propugnatæ reperiuntur.

XCI. Quiſque ſibi ſuadeat Moralem Theologiam nonniſi longo labore addiſci, pro qua certe non ſufficit aliquam percurrere Summulam earum quæ circumferuntur. Porro Moralis ſcientia non ſolum eſt neceſſaria Chriſtianæ Reipublicæ, cum ex ea pendeat bonum regimen Animarum, ſed etiam valde difficilis; tum quia ipſa generalem notitiam requirit omnium aliarum ſcientiarum, officiorum, & artium; tum quia tot diverſas & inter ſe diſſitas materias complectitur; tum quia conſtat in magna parte tot legibus poſitivis, quæ non ita facile, ſicut apud Caſuiſtas, relatæ inveniuntur, & maxima apud Recentiores, cum hujuſmodi Sanctiones in dies prodeant. Hinc ſapientiſſime N. SS. P. Regnans Benedictus XIV. in Bulla *Apoſtolica* (*n. 19. in Bullar. tom. 2. §. 21.*) monet: *Cum Moralis Theologia tot tantaſque quæſtiones, quæ a ſacrorum Canonum & Apoſtolicarum Conſtitutionum notitia pendent, complectatur, ut ardua plane res ſit poſſe aliquem omnia ſimul bene noſſe, atque illico nodos quoſcumque diſſolvere, ut ii ſolent qui eminenti ſcientia præfulgent. Sat igitur erit, ſi inferioris notæ Confeſſarii ope librorum quos conſulant, difficiliora quædam rite expediant, &c. Cum igitur aut difficilior aut nova quædam facti ſpecies ad Confeſſarium defertur, ideoque libros evolvere illi neceſſe ſit, non ſine ſobrietate ac librorum delectu id agendum.* Tum poſtquam dixit ex Alexandro VII. quoſdam AA. ingenio luxuriantes in plures opiniones laxas irrepſiſſe, ſubdit: *Sat erit Confeſſarios monuiſſe, ut in re dubia propriæ opinioni non innitantur, ſed antequam cauſam dirimant, libros conſulant quamplurimos, eos cum primis, quorum doctrina ſolidior, ac deinde in eam deſcendant ſententiam, quam ratio ſuadet, ac firmat auctoritas. Nec aliud ſane docuimus in noſtra Encyclica ſuper uſuris* (ordine 143. in Bullar. tom. 1.) *ubi §. 8. ita ſcripſimus: Suis privatis opinionibus ne nimis adhæreant, ſed priuſquam reſponſum reddant, plures Scriptores examinent, qui MAGIS inter ceteros prædicantur; deinde eas partes ſuſcipiant, quas tum ratione tum auctoritate plane confirmatas intelligent. Idipſum modo repetimus.*

XCII. Itaque ſtudioſos Adoleſcentes hortamur, qui tantum munus excipiendarum Confeſſionum aggredi intendunt, ut noſtros prius Auctores ſedulo legant: Ex inde quiſque ſuam rigidam aut benignam ſententiam, quam mavult, ſequatur. At ſi quis rigidam tenere eligat, advertat ne erga Fidelium Animas amarum zelum exerceat, qui potius in earum perniciem & laqueum, ut ſuperius oſtendimus, quam in ſalutem & utilitatem cedat; eas ita adſtringendo, ut nonniſi id quod moraliter certum ſit, agere valeant, omni formidine gravi excluſa. Quod quis non videt, quot & quantis periculis, anxietatibus, & anguſtiis, inter hujus Seculi caligines, Pœnitentes miſerrime premat & angat: cum eos pro materiali peccato vitando, quod Deus quidem non punit, in formalia crimina ſæpe injiciat: Tot enim ex humanis Diviniſque Legibus dubia, etiam Sapientibus inſurgunt, ut probabiliſſima ſine culpa ſeligere pene impoſſibile videatur. Illud ſane Adverſariis evenire ſolet, quod aut Authores noſtros ignorant, *Geneto*, *Alexandro*, ceteriſque ſimilibus acquieſcentes, & hi pluries in dubiis decidendis, pluſquam licet, liberi ſunt: tutas non raro exiſtimantes opiniones, quæ apud nos forte nulla probabilitate nituntur: Aut vero Noſtrorum libros pervolverunt, & hi variorum dubiorum ambagibus territi, cum formidinem deponere ſatis non valeant, ad rigidum Tutioriſmum ut plurimum declinant, ſicque Divinis humaniſque præceptis multa alia ſuperaddunt, & ſeipſos ac Fidelium conſcientias perículoſe illaqueant. Fatemur equidem & nos de eorum numero aliquando ab initio fuiſſe, & pro rigida ſententia non parum contendiſſe, antequam Authores legiſſemus contrariæ ſententiæ. Sed poſtmodum, cum hanc contrariam ſententiam intelleximus communiter teneri a quamplurimis magnæ probitatis & ſapientiæ viris (& præcipue ab Illuſtriſſ. & Doctiſſ. Magiſtro meo D. Julio Torni); hinc ejus momenta accuratius perpendimus, & rigidam ſententiam animadvertimus, non ſolum paucos habere Patronos, & ſequaces, & hos magis forſitan ſpeculationibus, quam excipiendis Confeſſionibus deditos; ſed etiam parum probabilem eſſe, attentis principiis: & inſuper undequaque difficultatibus, anguſtiis, ac periculis vallatam: E converſo ſententiam oppo-

oppositem tum communiter recipi, tum esse probabilissimam, atque non sine valde gravi fundamento moraliter certam deprehendimus: Quapropter omnia hæc a pristina santentia nos detrusarunt. Ceterum quisque in suo sensu abundet: Sed nemo, quod a Deo aut eb Ecclesia injunctum ast, judicare præsumat, ut eb Adversariis fit audacter, undique declamendo contra nostrem sententiam, quam appellant falsam, scandalosam, laxitatum fontem, Ecclasiæ perniciem, aliisque similibus conviciis inficiantes; sed naminem later quod declamationes aliquorum nimis axcedentes non raro proveniunt potius ex penuria, quam ea copia rationum. Maximum autem nobis solatium sit; quod ante Adversariorum Tribunal non sistendi erimus, sed ante Tribunal Christi, ejusque judicium axpectamus, qui solum transgressores legum illarum damnet, quarum ipsis ax Divino verbo, aut ex Ecclesiæ declaratione certa pervenit notitia; non autem earum quæ ee tenebricosis confusisque Hominum mentibus emenant; cujusmodi forent tot opiniones, ques tanquam lages servari nostri Adversarii nimis injuste axigunt: quamplurima nova mandata ac præcapta effingentes, quæ Deus nunquam imponere decrevit: eeque tam multiplicie, & inter se dissidentia proponuntur, quot & variæ cogitationum species in hujus Seculi tenebris humanis mentibus obveniunt. Porrò æquum, & Divinæ Benignitati valde conforme videtur, nequaquam urgnendos Homines, qui opiniones rationabili fundamento innixas secuti fuerint, postquam debitam adhibuerint diligentiam, invincibilique ignorantia laborantes, varitatem assequi non valuerint.

73 XCIII. Demum pro conclusione hujus materiæ rursus animadvertendum, quod supra alibi notavi, certum asse quod in opinionibus perfectius est tenere tutiores; & si Pœnitens paratum se ostendat ad sequenda tutiora, tenatur Confessarius, per se loquendo, secundum ille eum dirigere, ut majori suo profectui incumbet. *Dixi per se loquendo*, quia sicut periculosum est dirigere animum conscientias per opiniones non satis probabiles; sic etiam periculosum est imponere quibusvis obligationem operandi secundum rigidiores sententias. Imo juxta S. Bonaventuram damnosior est rigiditas, quam laxitas: *Cavenda* (ait S. Doctor) *est conscientia nimis larga, & nimis stricta; nam prima generat præsumtionem, secunda desperationem. Prima sæpe salvat damnandum; Secunda contra damnat salvandum.* Idem sentit *Gerson* (*de Vita Spir. p. 3. lect. 4. coll. 10.*): *Fit ut per tales assertiones publicas nimis duras, & strictas, præsertim in non certissimis* (note), *nequaquam eruantur homines a luto peccatorum, sed in illud profundius, quia desperatius, immergentur.* Idcirco in praxi Confessarius potius debet assa benignus, quam rigidus cum Pœnitantibus; etenim S. Greg. Naz. Orat. 26. hortatur Sacerdotes, ut cum Pœnitentibus leniter agant, ex illo Apost. ad Gal. 6. *Instruite in spiritu lenitatis.* S. Bernardus serm. de S. Andr. loquens de Confessario dicit: *Habeat in voluntate compati, & liberare eum, & nitatur aliquid detrahere severitati, imitans dulcedinem Domini sui.* Addit serm. 42. in Cant. *Mallem aliquando tacuisse, & dissimulare, quod perperam deprehendi, quam ad tantam reprehendisse perniciem.* S. Odilo Abbas (epud Ribaden. p. 2. die 1. Jan.) reprehensus de nimia benignitate ab aliquibus in administrando Sacramento Pœnitentiæ, respondit: *Etiamsi damnandus sim, malo tamen de Divina Misericordia, quam ex duritie damnari.* B. Humbertus Dominicanorum Generalis (in Gloss. Prol. Const. Ord. lit. I.) dicit salutem Animarum impediri pluries per nimiam austeritatem in opinionibus: *Terrentur enim* (addit) *homines ex hoc in tantum, ut salutem negligant; idcirco relaxanda est quantum fieri potest austeritas, & agendum benigne, quia sic melius trahuntur ad salutem; cum sententiæ mitiores tenentur.* S. Bernard. Senensis to. 1. fer. 2. post. Dom. Quinq. ser. 3. ar. 2. c. 1. in fine scripsit: *Secundum Scotum, & Hostiensem, quando sunt diversa jura & opiniones, quæ tamen non sunt contra Deum & bonos mores, ceteris paribus humanior præferenda est.* Hinc Francol. (de Discipl. Pœnit. l. 3.) refert S. Antonium, S. Raymundum, S. Nic. Tolentinum, S. Joan. Capistranum &c. fuisse in Sacramento Pœnitentiæ administrando benignissimos. Hoc tamen semper intelligendum cum grano salis, scilicet modo opiniones sint vere ac solide probabiles, & tutæ in praxi.

DUBIUM III.

An in dubio tutior pars sit eligenda?

74 An in dubio semper eligenda tutior via?
75 An in dubio Legis, aut voti, teneamur ad impletionem?
76 Quid si votum sit certum, & impletio dubia? Et quid si probabiliter judicetur votum, Officium &c. impleta fuisse?
77 Quid si constet de Lege & dubitetur, an recepta &c.?
78 An tenearis ad jejunium in dubio, utrum expleveris annum 21.?
79 Quid in dubio, an cœperit vel finierit hora jejunii?
80 An dubitans de jejunio possit communicare?
81 Quid in dubio de valore Matrimonii?
82 Quid in dubio de solutione, si debitum est certum?
83 Quid in dubio de debito?
84 Quid si contra Possessorem adsit ratio probabilis, & nulla pro ipso?
85 Quid si Possessor, superveniente dubio, neglexit inquirere?

„ Respondeo: Qui in dubio constitutus, post diligens examen se nequit resolvere, non tenetur semper aligere partem tutiorem, sed potest amplecti partem faventem suæ libertati (etiam minus tutam), dummodo sit in possessione suæ libertatis; juxta illud axioma: *In dubio melior est conditio possidentis.* Ratio est, quia talis non agit temere, cum utatur sua libertate: quod cuivis licet, quandiu non constat esse ea privatum, cum eam, ut cetera externa bona, possideat. Proindeque volanti obligationem imponere quæ libertate privet, incumbit probatio obligationis contractæ, juxta *reg. 12. in 6.* Neque huic responsioni obstat axioma contrarium: *In dubio tutior via est eligenda*; quia intelligitur, si ex una parte sit dubium, ex altera certum, tum hanc esse aligendam: quod si autem utraque pars tuta sit, axioma universim non est præcepti, sed consilii, ut *Navarr. Sanch. Bonac. s. 2. d. 2. q. 4. p. 9. n. 21. Laym. l. 1. t. 1. c. 5. §. 4. Fill. n. 157. & 160.* 74

„ Porro pro regula cognoscendi, quis sit possessor, attendendum est, pro quo stet præsumtio in foro externo; is enim censebitur possidere. Præsumtio autem censetur stare pro ea parte, quæ onus probandi in aliam transfert. *Bard. d. 5. c. 5.* Unde cum *Sanch. Laym. l. c. & aliis resolvuntur Casus seq.*

„ 1. Dubitatur, post sufficientem diligentiam adhibitam, an lex sit imposita, v. gr. jejunii, item, an votum, vel juramentum sit emissum: non obligatur dubitans. 75
Ratio est, quia, cum lex, & votum, ut obligent, debeant sufficienter proponi, merito hic præsumitur non esse, ideoque dubitans manet in possessione suæ libertatis. *Suar. Fill. Lay.* Contra vero, si vovisse constet, & dubitetur, an satisfecerit, tenetur satisfacere; quia tunc votum est in possessione. Similiter dubitans, an Horas legerit, tenetur legere, quia præceptum est in possessione. Ita *Sanch. Laym. Bonac. l. c. Fil. n. 163.*

Quæritur, an in dubio voti sit obligatio illud implendi? Affirmant *Corduba, Perez, Vasq.* & alii pauci apud *Sanch. Dec. l. 1. c. 10. n. 36.* Sed communissime negant ipse *Sanch. loc. cit.* cum *Silv. Sa, Lop. Henr. Manuel. Rebell. Palaus lib. 1. tr. 1. disp. 3. pu. 9. n. 2.* cum *Villal.* & *Jo. Sanch. Sporer de Consc. c. 1. n. 72. Cabas. Th. J. l. 1. c. 8. n. 19. Croix l. 3. p. 1. n. 382. Salm. de Voto c. 1. n. 143. cum Trull. Dian. Leandr. Prado, Delbene, Mazzott. de Consc. dub. D. 1. qu. 3. c. 2. Tamb. Dec. l. 1. c. 5. §. 7. v. Votum*, ubi ait sic passim docere AA. *Anacl. de Voto qu. 2. concl. 3.* cum *Engel* & *Reg.* vocans hanc sententiam communem DD. Et Constat *ex c. Ex parte. 18. de Censibus*, ubi in dubio an alii post amissa quædam vota tenerentur ad plus, vel ad minus, sancitum fuit ad minus tantum teneri; Ac ideo notat ibi *Glossa: In dubiis liberum est sequi quod magis placuerit.* Atque hoc procedit, etiamsi probabilius sit votum fuisse emissum, ut tenent *Tambur. & Sanch. ll. c.* cum *Sot.* & *Salas*, *Ronc. de Voto c. 2. sect. 3. qu. 17.* cum *Fagund.* item *Laym. Pal. Ovied.* apud *Croix loc. c.* ac *Salm. n. 144. cum Trull. Villal. Prado, Bonac. Leandr. & Diana.* Ratio potissima, quia, sicut requiritur certa scientia de lege, ut ipsa obliget (nam in dubio possidet libertas), prout docet *S. Thomas Quodlib. 14. de Verit. ar. 3.* ubi ait: *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti.* Sic ad obligationem voti, quod est instar legis particularis, quam quisque sibi imponit, nemo tenetur, semper ac de voto non sit certus, vel saltem unicam habeat probabilitatem pro emissione voti, & nullam pro carentia, ut ait *Sanch. loc. cit. contra Salas.* Sed de hoc vide dicenda *n. 84.*

E converso si quis est certus de voto, & dubitat an impleverit, tenetur quidem ad votum, quia tunc votum possidet. Notandum tamen, quod si quis probabiliter judicet implevisse votum, sive pœnitentiam, aut Officium, & similia, ad nil aliud tenetur, tum quia Deus contentus est de probabili legum satisfactione; tum quia, cum obligatio legis est dubia, fit dubia etiam possessio legis. Ita communiter *Roncaglia de Euch. c. 5. qu. 7. Salm. de Voto c. 1. n. 145. cum Laym. Diana, &c. Viva de Sacr. Pœnit. qu. 2. art. 2. n. 4. Lugo de Pæn. D. 16. n. 60. & Bardi, ex Croix l. 1. ex n. 599. cum Carden. & Ill. Illsun.* 76

„ 2. Qui certus est de lege, & voto, dubius tamen, an, & quid comprehendatur lege, aut voto: ut, si sciat se vovisse Religionem, dubitet autem, utrum certam, an vero in communi tantum: Item vovit abstinere a copula, dubitat vero, an ab omni, num ab illicita tantum: non tenetur voto, quoad partem, de qua dubitat.

„ 3. Si constet de lege, dubium autem sit, an recepta, vel abrogata, vel tu ab ea eximaris, teneris lege.

Re-

„ Ratio est, quia, cum constat de lege, pro ea stat præ-
„ sumtio, & possessio, proindeque allegAnti eam non esse
„ receptam, vel abrogatam, incumbit onus probandi:
„ ideoque, dum non probat, lege tenetur. *Laym. l. 1. c.*
„ *4. c. 3. Sanch. Fill.* contra *Salas*, & *Azor.* qui docent,
„ si dubites, an lex sit acceptata, ea te non teneri. * (*Vi-*
„ *de dicenda tract. sequent. de Legib. n. 97.*) *

78 „ 4. Qui dubitat, an vigesimum primum annum exple-
„ verit, non tenetur jejunio, quia libertas est in posses-
„ sione. Contra vero res se habet, si dubites de ætate ad
„ Ordinem sacrum, vel Beneficium requisita; quia præ-
„ sumptio, & possessio est pro præcepto: ideoque non po-
„ tes recipere, donec de ætate constet. *Laym. l. c. nu. 35.*
„ *Sanch. d. 40. & 41.*

79 5. „ Si cras sit jejunium, & post examen dubites, an sit
„ audita duodecima noctis hora, potes cœnare, & carni-
„ bus vesci: quia libertas est in possessione. Contra vero,
„ si hodie sit jejunium, & dubitas, an sit duodecima no-
„ ctis, non licet; quia præceptum est in possessione: cum
„ constet hodiernum diem esse jejunii, & dubium sit, an
„ transactus. *Sanch. Laym. l. c.* Quæ omnia intellige de
„ dubio stricte sumto: si enim sit ratio dubium deponen-
„ di, v. gr. quia aliqua horologia pulsarunt duodecimam,
„ alia non, cessat ratio data. Cum enim duo horologia
„ sint quasi duo Doctores, seu opiniones probabiles, licet
„ utrumlibet sequi, nisi sciam unum errare. *Laym.* &
„ alii communiter. * *Vide dicenda de Euch. l. 6. n. 282.*) *

80 „ 6. Si dubites, utrum mediam noctem cœnando ex-
„ cesseris, vel masticando aliquid deglutiveris, non licet
„ celebrare, vel Eucharistiam sumere. *Sanch. l. 2. de ma-*
„ *trimon. d. 41. num. 40. Fagund. p. 3. l. 3. c. 5. num. 18.*
„ tum quia lex jejune sumendi est in possessione: tum quia
„ gravis est irreverentia. Quanquam contraria sententia
„ *Laymanno l. 1. t. 1. c. 5. n. 36.* probabilis, *Dianæ* vero *to.*
„ *2. tr. 4. de Sacram. R. 29.* tuta etiam in praxi videatur;
„ eo quod lex Ecclesiastica in casu dubio non videatur tam
„ arcte constringere conscientias: & in dubio factum præ-
„ sumi non debeat: neque censeatur irreverens, qui juris
„ præsumtionem sequitur. * (Vide infra *l. 6. n. 281.*) *

In dubio an deglutiveris aliquid, vel an post mediam noctem, negant *Roncaglia de Euch. c. 5. qu. 6.* & *Salm. de Euch. c. 7. n. 69. cum Sanch. Vill. & Fag.* te posse communicare; quia legi certæ, ut ait, scilicet communicandi jejunus, non satisfacis per dubiam satisfactionem. Attamen *Palans Disp. 3. p. 8. n. 9. Busemb. de Sacr. Euch. l. 6. n. 281. cum Laym. Diana, Tamb. cum Sa &c. de Confess. s. 2. n. 2. n. 29. & Sporer de Sacr. Miss. c. 6. num. 274. cum communiori*, merito probabile esse dicunt in his dubiis posse te communicare. Tenent enim, legem jejunii potius esse prohibitivam, nempe ne quis communicet non jejunus: In dubio autem, an factus sit vel ne casus, quo vigeat prohibitio legis, non tenemur abstinere a re vetita, dum adhuc tunc possidet libertas. Licite ergo in dubio de fractione jejunii te communicas, cum enim tibi eo casu tantum vetita esset Communio, quo jejunium fregisses, bene jam possides libertatem communicandi, usquedum de fractione tibi non constat.

Croix autem *l. 6. p. 1. n. 576. cum Lugo de Sacr. D. 15. n. 14.* casus distinguit, & dicit, quod si scias certo fuisse jejunum ante mediam noctem, & dubites, an postea aliquid deglutiveris, probabilius esse cum *Layman. Lug. Carden. Dic. &c.* posse te communicare, quia in dubio quis habet jus communicandi, nisi certo sciat sibi prohiberi. Si vero scias aliquid deglutisse, sed dubites, an ante, vel post mediam noctem, dicit *Croix* contrariam esse probabiliorem, licet recte admittat etiam probabilem esse sententiam *Dic. Jo: Sanc. Gob. & Bos.* cum aliis nuper citatis, qui Communionem concedunt; & probabilem vocant *Spor. l. c.* & apud *Croix Med. Laym. Card. &c.* quia adhuc possidet libertas.

Et quod lex jejunii sit *prohibitiva*, non autem positiva, patet ex Concilio Africano *can.* 8. quod habetur in *cap. 49. Dist. 1. de Consecr.* ubi sic sancitur: *Sacramenta Altaris nonnisi a jejunis hominibus celebrentur.* En præceptum prohibitivum, To enim *nonnisi* est propositio exceptiva, ita ut non præcipiatur ibi jejunium, ut requisitum Communionis, sed prohibetur cibus ut impedimentum, ne quis conjungat cibum terrenum cum Divino. Item in *Conc. Tolet. VII. can. 2.* legitur: *Nullus post cibum potumque quantumlibet minimum sumtum Missas facere præsumat.* Demum ex Conc. Constant. *Sess. 13. §. in Nom. SS. & indiv. Trin. Sacrorum Canonum authoritas laudabilis, & approbata consuetudo Ecclesiæ servavit, & servat, quod hujusmodi Sacramentum, non debet confici post cœnam, nec a fidelibus recipi non jejunis, nisi in casu infirmitatis, &c.* Ita apud *Lugo de Sacram. Euch. D. 25. num. 19.* Qua de re desumitur his Canonibus tantum vetitum fuisse injejunis celebrare, aut communicare. Quoties igitur quis dubitat non esse jejunum, potest communicare, quia in dubio an locus factus sit prohibitioni non communicandi, possidet utique communicandi libertas.

81 „ 7. Si post contractum bona fide matrimonium, du-

„ bium de valore superveniat, quod post veritatis inquisi-
„ tionem depelli non possit, debitum non tantum reddi,
„ sed etiam exigi potest: quia dubium superveniens bonæ
„ fidei possessori obesse non debet: vide *Sanch. lib. 2. de*
„ *matrim. disp. 41. num. 47. Bonac. loc. cit.* * (*Et vide di-*
„ *cenda lib. 6. num. 803.*) *

„ 8. Qui certus est de debito, & dubitat an solverit, 82
„ tenetur solvere. *Suar. Vasq. Lugo, Dian. p. 2. t. 6. misc.*
„ *R. 59.* nisi etiam creditor dubitet, tunc enim *Tan. in*
„ *1. 2. d. 2. q. 6. d. 4.* putat non teneri; quod *Laym. l. 1. tr.*
„ *1. c. 2.* ita limitat, ut teneatur non ad integram solu-
„ tionem, sed ad partem ejus, pro qualitate dubii: quod
Dian. p. 4. t. 3. R. 35. amplectitur ut probabile.

Certus igitur de debito, & dubius de solutione tenetur satisfacere, prout certum habet *Sanchez Dec. l. 1. c. 10. n. 12.* Si vero etiam creditor dubitat, putat *Tann.* ut supra *ap. Bus.* non teneri; & hoc probabile putant *Laym. l. cit. n. 41. & Sporer de Consc. c. 1. n. 85.* licet iste contrarium censeat probabilius. Sed huic minime acquiesco cum *Tamb. Dec. de Consc. c. 2. §. 7. verb. Restitutio*, qui recte ait tunc omnino prævalere certitudinem debiti quod possidet. Non audeo tamen improbabile censere, quod opinatur *Laym. l. cit.* & probabile putant *Dian. & Tamb.* atque *Sporer* probabilius, scilicet in eo casu debitorem teneri tantum ad partem pro rata dubii. Sed contra valde rationabiliter ait *Layman* non audere condemnare creditorem, qui totum acciperet.

Sed hic quæritur I. An possessor bonæ fidei, superveniente dubio, teneatur aliquid pro rata dubii restituere? 83
Si dubium est æquale pro & contra, communis est sententia cum *Sanch.* in Dec. *l. 1. c. 10. n. 9.* adversus paucos, possessorem ad nihil teneri, *ex Reg. 65. de Reg. Jur. in 6.* ubi legitur: *In pari causa melior est conditio possidentis.* Et Reg. 128. *In pari causa possessor potior haberi debet.* Sed quid, si rationes contra possessorem sint validiores? *Prima* sententia dicit, quod licet ipse habeat rationem probabilem pro se, tenetur tamen in eo casu ad restitutionem pro rata illius majoris propensionis, quia conditio possidentis est quidem melior in pari, non autem in dubio inæquali. Ita *Sanch. de Matr. l. 2. D. 41. num. 19. cum Con. Val. & Led.* apud *Salm. de Rest. c. 1. num. 67. Secunda* tamen communior & probabilior sententia docet ad nihil eum teneri, nisi moraliter constet rem esse alienam. Ita *Palans tr. 1. D. 5. p. 2. num. 21. Lugo D. 17. num. 93. Roncaglia de Rest. c. 2. qu. 3. R. 2. cum Laym. Carden. Dic. Tamb. Dian. Burgh. & aliis apud Croix l. 3. p. 2. num. 563. Mazzot. De Consc. c. 3. Sporer. de Consc. c. 1. Sect. 4. num. 66. cum Mol. & S. August. l. de Fid. & Op. c. 7.* relato in *can. Si Virgo 34. q. 1.* qui ait: *Possessor rectissime dicitur, quandiu se possidere ignorat alienum.* Dum autem certo non constat, (ait *Sporer*) rem esse alienam, tandiu possessor ignorat se possidere alienum. Ratio præcipua hujus sententiæ est, quia per possessionem bonæ fidei acquiritur verum jus; possessio enim a Juristis sic definitur: *Jus insistendi in re non prohibita possideri.* Quapropter dominium rei donec dubium est, possessor retinet jus insistendi; ita tamen ut ante diligentiam adhibendam ad veritatem assequendam, ipse tenetur rem servare; at post diligentiam, & veritate non assequuta, potest illam consumere, & etiam alienare, admonito verum emtore de dubio vertente super re. Et propter hanc potissimam rationem *Sanchez Dec. dict. num. 9.* mutavit sententiam alibi defensam, & secundam est secutus. *Cardinalis* etiam *Sfondratus in Reg. Sac. l. 1. §. 20. num. 11.* dicit non esse procedendum contra possessionem, nisi ex certitudine. Hinc parum probabile videtur id quod hic addit *Roncaglia l. c. c. 2. q. 3. R. 2.* nempe quod si rationes possidenti faventes sint tantum tenuiter probabiles, tunc ipse teneatur rem restituere, saltem quoad majorem partem; Nam si contra possessorem rationes sint taliter probabilissimæ, ut fundent contra ipsum moralem certitudinem, tunc ipse tenetur totam rem restituere; si autem secus, ad nihil tenetur.

Quæritur II. Quid si contra possessorem adsit ratio probabilis, & nulla pro ipso? *Prima* sententia tenet, quod si 84
ratio illa probabilis generat assensum opinativum unicum, quod res sit aliena, ita ut possessor nullum habeat assensum, quod res sit sua; tunc tenetur restituere. Secus si adhuc probabiliter putaret rem esse suam. Ita *Sanchez Dec. l. 1. c. 10. n. 9.* citans *Vasquez; Palans tom. 1. tr. 1. Disp. 3. p. 2. Remi de 7. Præc. c. 3. Sect. 2. qu. 15. Tamb. Dec. l. 1. c. 3. §. 7. verb. Restitutio n. 7. Viva opusc. de Consc. dub. qu. 2. ar. 1. num. 8. in fin.* ubi dicit, quod cum possessor habet rationem probabilem contra, & nullam pro se, tunc habet moralem certitudinem, quod res sit aliena. *Secunda* sententia, quam tenet *Salas 1. 2. qu. 21. tr. 8. Disp. unic. Sect. 23. num. 231.* dicit quod adhuc quando rationes pro contraria parte assensum generant, modo non convincant, nec assensus sit certus moraliter, sed mere opinativus, includens formidinem quæ necessario in opinione includitur, tunc possessor potest rem retinere, quia possessio præponderat omnibus rationibus non convincentibus.

Præfatæ opiniones videntur sic posse reconciliari. Certum est, quod legitima possessio cuique tribuit jus certum rem retinendi, donec non constet de jure alterius, ut dicunt communissime *Palaus*, *Laym. Sporer*, *& alii cit.* ut sup. cum *Croix dicta num.* 563. Et ipse *Viva loc. cit.* id concedit, dicens quod *possessio bonæ fidei parit jus certum, quod prævalere debet juri probabili, & non moraliter certo alterius*. Ratio est, quia possessio legitime fundat de se præsumtionem certam de justitia possessoris, ut dicunt *Wigandt Exam. 3. de Consc. & Lugo de just. D. 17. num. 94.* Ergo etiamsi adsit judicium probabile contra possessorem, & nulla probabilitas illi assistat, adest tamen præsumptio orta ab ipsa possessione, quæ tribuit ei jus certum, quod nequit superari, nisi e jure certo alterius per rationes certas convincentes.

Quapropter prima sententia dicens, quod possessor teneatur restituere, quando habet assensum opinativum contrarium, & nullum pro se, sane est intelligenda, quando possessio esset ex aliqua parte infirma, utpote dubia, vel incœpta cum dubia fide, ita ut nulla legitima præsumtio ex ea oriri videatur pro possessore; tunc enim vere nulla probabilitas ipsi assisteret, unicumque judicium opinativum tunc ipse haberet rem esse alienam. Secus vero, si haberet possessionem certam, ac legitimam bonæ fidei; quia tunc sola possessio, etiamsi nulla alia ratio ei suffragaretur, præberet illi jus certum, quod superari non potest nisi a rationibus certis oppositis, non autem ab opinione probabili, quæ necessario formidinem includit. Et hoc clare innuit *Lugo citata D. 17. n. 94.* ubi ait possessionem de se parere præsumtionem prævalentem pro possessore, ne ipse sit privandus, donec non constet de jure alterius per probationem superantem præsumtionem possessionis. Unde recte concludit *Croix l. 1. num. 501.* quod licet pro possessore non sit probabile argumentum, si tamen pro petitore non sit argumentum nisi probabile, possessor adhuc licite retinet quia possessio est jus certum retinendi, contra quod non prævalet nisi certitudo. Hoc idem dicetur pariter de Matrimonio probabiliter nullo; vide *l. 6. n. 904.*

85 Quæritur III. Quid si possessor bonæ fidei, dubio superveniente, negligat culpabiliter diligentiam adhibere, sed postea non possit verus Dominus amplius adinveniri? *La Croix l. 3. p. 2. num. 564. Ronc. l. cit. & Salm. n. 64. cum Sanch. Less. &c.* dicunt tunc possessorem teneri rem restituere pro rata dubii. Contra vero *Palaus tom. 1. tr. 1. D. 3. p. 2. num. 9. Bonac. de Contr. D. 1. q. 2. p. 2. num. 8. Tamb. de Consc. c. 3 v. Restitutio, num. 9. cum Dian. & Reb.* probabile putant quod possessor, quamvis peccarit mortaliter, diligentiam omittendo, tunc tamen ad nihil tenetur, cum ex una parte damnum illatum sit dubium, & ex alia jus possessionis bona fide acquisitum ipse adhuc retineat. Verius autem censeo dicendum, quod talis possessor teneatur aliquid restituere (vel Domino, vel pauperibus si Dominus sit incertus); Ratio est, quia cum ipse culpabiliter Dominum privavit spe, quam Dominus ad rem habere poterat, & illa spes erat quidem pretio æstimabilis, jam damnum certum est illatum Domino, qui spem illam etiam certe possidebat. Puto tamen non esse faciendam restitutionem pro quantitate dubii, ita ut si rationes ex utraque parte essent æquales, res sive ejus pretium pro medietate sit restituendum, sed minus, & forte valde minus; quia illa spes Domini non poterat æstimari pro medietate valoris rei, sed multo minoris, stante æquali probabilitate rationis ex una parte, & certo jure possessionis ex alia, quæ possessori favebat, & adhuc favet; possessio enim rei multo quidem majoris æstimetur, quam possessio spei.

Notet autem I. *Tamb. l. c. n. 5. cum Villal. & aliis*, quod si possessor incipiat dubitare, per rationes probabiles, tenetur quidem inquirere veritatem; secus vero si dubitaret per rationes tantum tenues. Notet II. *Croix l. 3. p. c. n. 562. cum Vasquez, Lay. Pal. Sanch. Mol. &c.* & non improbabile putet *Ronc. d. qu. 3. n. 1.* quod cum possessor (etiam qui cum dubio incœperit possidere) rem habuerit a possessore bonæ fidei, si postea diligentia sit impossibilis, nihil tenetur restituere; ipse enim in omne jus illius legitime tunc succedit.

CAPUT III.

Quid Conscientia scrupulosa, & quid in ea agendum?

86 *Quid sit Scrupulus, & an liceat eo manente operari?*
87 *Quæ sint signa conscientiæ scrupulosæ?*
88 *Quæ sint Remedia?*
89 *Doctrina valde utiles pro Scrupulosis.*

86 „ RESP. 1. Scrupulus est inanis apprehensio, & hinc ortus timor, & anxietas, alicubi esse peccatum, ubi non est. Ita communiter *Navar. Azor.* & ceteri.

„ Resp. 2. Licet operari cum conscientia scrupulosa, manente scrupulo, dummodo judicetur esse scrupulus, & ut talis contemnatur. Neque tamen opus est, ut ad singulos actus formetur hoc expressum judicium, quod sit scrupulus: sed sufficit quod contra eum agatur ex habituali, vel virtuali judicio, ab experientia præteritorum actuum. Ratio est, quia talis nulli periculo se exponit, cum ad bene operandum sufficiat judicium probabile aliquid licere: scrupulus autem, cum ex levi fundamento procedat, non tollit judicium practicum probabile. *Sanch. l. 1. c. 10. Reg. Busem. Fil. n. 176.*

Quæritur, an liceat operari contra scrupulum, eo non deposito? Negant aliqui pauci apud *Salm. tract. 20. c. 7. num. 8.* Sed affirmandum cum vera & communi sententia, quam tenent cum *Busemb. Sanch. Dec. l. 1. c. 10. num. 80. Bon. de Pecc. D. 2. q. 4. p. 8. prop. 3. num. 6. Ronc. de Consc. r. 4. q. 2. Croix l. 1. num. 557. & sequ. Mazzot. de Consc. q. 3. c. 6. qu. 1. Salm. loc. c.* cum *Pal. S. Antonin. Gerson. Nav. Cajet. Prado, Sylvestr. Fill. Salas*, & aliis plurimis. Ratio, quia scrupulus, cum ex levi fundamento procedat, non aufert quidem judicium ante habitum (saltem per consilium Directoris) de honestate actionis, ut certe aufert dubium, de quo ait *Sanch. loc. c.* intelligendos esse Authores qui contradicunt. Unde recte dicit *Bonac.* quod non peccat scrupulosus operans contra scrupulum, quia non agit contra verum conscientiæ dictamen, sed contra inanem timorem ex scrupulo ortum. Et ideo si ipse nequit tam cito se determinare, non peccat, quamvis operetur cum actuali peccati timore, qui non tollit judicium virtuale, non esse peccatum; cum tale judicium jam ipse scrupulosus habuerit de talibus actionibus, & censeatur adhuc illud habere, quamdiu non occurrit certa ratio, licet tunc non advertat ob impetum timoris. Quod si forte ipse inveniat aliquando errasse, nihil officit, pergat, quia sciens timores suos esse communiter vanos, sitque nimia difficultas examinandi omnes, prudenter contemnit omnes. Per accidens autem erit, si quandoque materialiter peccet. Ita *Croix l. c. & Tamb. in Dec. l. 1. c. 3. §. VIII. cum Vasq. Val. &c.*

Hinc duo inferunt Doctores, I. Sufficere scrupuloso ad non peccandum, quod ipse non formet judicium determinatum, quod sit peccatum illud quod egit. Ita *Salm. loc. cit. num. 12.* cum *Gerson. tract. de consc.* qui ait tunc peccatum mortale committi, quando peccetur contra conscientiam formatam: *Conscientia* (autem dicit) *formata est, quando post discussionem, & deliberationem ex definitiva sententia rationis judicatur aliquid faciendum, aut vitandum.* Et hoc certum est apud omnes, ut dicetur *lib. 5. de Pecc. num. 3. & 5.* Inferunt II. Aliquando etiam teneri scrupulosum adversus scrupulos operari, si scil. ex scrupulorum anxietate grave damnum possit timeri in valetudine corporis, vel mentis, vel etiam in profectu spirituali. Ita *Sanch.* loc. c. num. 81 cum *S. Antonin. Gerson. Valent. Cordub. Mazzot. qu. 3. c. 6. Salm. loc. c. num. 10. cum Cajet. Pal. Fill. Bonac. Navar. &c.*

„ Resp. 3. Signa conscientiæ scrupulosæ sunt: 1. Pertinacia judicii, qua doctorum consiliis non acquiescunt: unde varios consulunt, & fatigant, ac tandem nullius judicio stant, nisi suo. 2. Ex levi apparentia frequens judiciorum mutatio: unde oritur in agendo inconstantia. Sic v. gr. in Horis legendis aliquando decies mutabunt judicium de lecto, vel non lecto aliquo versiculo. 3. Quod ex priore procedit, perturbate agere, & cæco quodam modo in externis actionibus versari. 4. Habere reflexiones extravagantes infinitarum circumstantiarum. 5. Timere in omnibus peccatum, ac contra sapientum, & proprium sæpe judicium esse inquietum. 6. Si Confessarius judicet te esse scrupulosum. 7. In particulari signa scrupuli præsentis hæc duo. 1. Si per illum experiaris te nimium angi & turbari. 2. Si alias expertus sis te similia apprehendisse sine fundamento. 87

„ Resp. 4. Remedia conscientiæ scrupulosæ sunt I. Scrupulos contemnere, contra illos agere, nec cogitatione fovere. II. Judicio Confessarii vel alterius viri docti, acquiescere, non recurrendo ad eum in singulis actionibus; sic enim se, & illum fatigant, cum scrupulorum incremento: sed accipiendo ab eo generalia principia, a quibus nullius scrupuli causa, immo nullo modo recedat. Etsi enim alterum errare contingeret: quia tamen hoc faciendo agit quod in se est, non peccabit. 88

Hoc remedium omnino acquiescendi consilio Doctoris, unicum remedium scrupulosorum vocat *Valent. cum S. Ant. Syl. Nov. apud Tamb. d. l. n. 4.* Recte enim agit sic operans, ut est commune apud *Bon.* & apud omnes Magistros spirituales: Captivare enim tunc debet intellectum judicio Confessarii, qui est interpres Divinæ Voluntatis, quodcumque aliud scrupulus dictet, ut *Less. apud Croix l. 1. n. 540.* Et ita *S. Franciscus Salesius*, *S. Philippus Nerius*, *S. Teresia*, *S. Bern. B. Henr. Sus. Gerson.* aliique innumeri docent.

„ III. Bonorum vitam & consuetudinem, tanquam regulam, intueri, *S. Aut. Sylv. IV.* Assuefacere se ad sequendas sententias mitiores, & minus etiam tutas. *Fill. c. 4. n. 122.* V. Non judicare quicquam esse mortale, nisi certo sciat, *Azor. l. 2. c. 20. Vasq. Sanch. Fill. t. 2. cap. 4.* VI. Nunquam quæri, quia omnem implet phan-

„ phantaſiam cogitationibus ſcrupuloſis. VII. Deſtruere cauſas ſcrupulorum; v. g. melancholicus evacuet medicamentis atram bilem: pertinas frangat ſuum judicium: ſuperbus prudentiæ non confidat; rudis inſtructionem petat, timidus meditetur Bonitatem Dei, quæ non imponit præcepta redigentia ad inſaniam. VIII. Noſſe ſcrupuloſorum privilegia, 1. quod non teneantur in agendo adhibere esamen, & diligentiam, niſi valde mediocrem; nec tantam, quantam alii, & quod, dum augit ſcrupulus, nec ſuppetit conſilium, poſſint libere agere quod volunt niſi certum, & evideus ſit eſſe peccatum; vide Vaſqu. in 2. d. 57.

Expedit enim; ajunt *Tamb. cum Gran. Dec. l. 1. c. 3. §. 8. n. 7. & Mazz. cum Laym.* ſcrupuloſis, ut utantur tali libertate in agendo; nec poſtea de talibus actionibus ſe accuſent in Confeſſione; ita ut aliquando iſtis conſilium dandum ſit, ut libere agant, ubi jurare non poſſint eſſe mortale: Ita *Pal. cum Sanch. & Vaſq.* Et licet aliquando errent, non peccant ſic agendo; cum hoc eis expediat ad evitanda majora damna, ut *Villal.* cum communi.

„ 2. Quod nihil teneantur repetere ex præteritis Confeſſionibus, niſi certo ſciant illud eſſe mortale, & ſe rite confeſſos non eſſe. Non eſt autem certus ſcrupuloſus, quandiu dubitat; unde ſuadet Layman, ut nunquam confiteatur dubia. Et *Sa C. Dubium. Sanch. Azor. &c.* dicunt non teneri confiteri, niſi quæ jurare poſſit eſſe mortalia, & nunquam eſſe confeſſum. *(*Imo addit Tamb. Dec. l. 1. c. 3. §. 8. n. 7. cum Joann. Sanch. quod aliquando quis taliter poteſt angi ſcrupulis & tenebris, quod etiamſi ei videatur poſſe jurare pravis cogitationibus conſenſiſſe, adhuc tenere debeat non peccaſſe. Hinc ait Wigands tr. 2. Exam. 2. q. 2. minime audiendum ſcrupuloſum qui vellet repetere Confeſſiones; nam dato quod aliqua peccata non ſit confeſſus, tamen ob grave ſuum damnum, & ob periculum perpetuo hærendi in tanta anxietate, excuſatur ab integritate Confeſſionis.*)* Ratio utriuſque privilegii eſt, quia in ſcrupuloſo, ex nimio timore peccandi, turbatur ratio, ita ut non poſſit recte rem examinare. Unde, eſto aliqua confeſſus non fuerit, non tenetur tamen cum tanto damno, & periculo anxietatis perpetuæ procurare integritatem Confeſſionis, cum ab ea minores ſæpe difficultates excuſent, ut notant *Konin. Laym. Bonac. Azor. Bec.* *IX.* Confeſſarius non permittat confiteri, vel proponere ſcrupulos, vel dubia (maxime ſi ſemel ad ſatietatem audiverit), quia alioquin nunquam fontem ſcrupulorum exhauriret. Vide apud *Laym. hic c. 6. Filliuc. Sanch. hic, & l. 2. de matr. d. 4. Azor. t. 1. l. 2. c. 20. Breſſerum l. 6. toto. Bec. p. 2. t. 1. cap. 4. Bonac. d. 1. quæſt. 4. p. 9.*

89 Hic valde prodierit ad ſedandas conſcientias ſcrupulis agitatas, ut Confeſſarius eis ante oculos esponat has egregias doctrinas, quas hic ſubdo. Natalis Aleſander Theol. Dogm. mor. l. 3. c. 4 R. 1. dicit: Quod autem ſcrupuli ſperni debeant accedente prudentis, pii, doctique Directoris judicio, & contra illos ſit agendum, conſtat ex c. *Inquiſitioni* de Sent. exc. *Si quis autem habet conſcientiam ex credulitate levi... ad ſat Paſtoris conſilium licite poteſt agere.* Id confirmat S. Antoninus ex Joanne Gerſone, qui (tract. de præpar. ad Miſſ.) ſic ſcribit: *Qui renuunt credere Superiorum & Prudentum conſilio ad tales ſcrupulos deponendum, & agendum contra eos, errant multipliciter. Decipiuntur in hoc multi ex ſimplicibus, diſtinguere neſcientes inter ea quæ portio Animæ ſuperior, & ea quæ inferior patitur abſque ſuperioris aſſenſu.* Hinc affert illud B. Bernardi, qui dixit Diſcipulo cuidam ſcrupuloſo: *Vade, & in fide mea celebres.* At dicet aliquis, utinam eſſet mihi S. Bernardus! nunc vero, dum Superioris mei mediocrem ſapientiam inſpicio, non audeo illi conſcientiam meam committere. Reſpondet S. Antoninus ex eodem Gerſone: *Quiſquis ita dicis, erras; non enim commiſiſti te in manibus hominis, quia literatus, quia pius &c. ſed quia tibi eſt præpoſitus. Quamobrem obedias illi, non ut homini, ſed ut Deo.... Caveas ad extremum, ne dum quæris ſecuritatem, in gravem ruas præcipitationis foveam.* Hinc S. Philippus Nerius ſuis Pœnitentibus (ut in Vita l. 1. c. 20.) ſic ajebat: *Si qui proficere in via Dei cupiunt, ſubmittant ſe Confeſſario docto, cui obediant ut Deo. Qui ita operatur, ſit ſecurus a reddenda ratione cunctarum actionum ſuarum.* Dicebat item, *fidem præſtandam eſſe Confeſſario, quia Dominus eum errare non permittet. Nihil eſſe ſecurius, quam in operando voluntati Directoris obtemperare; nihilque periculoſius, quam ſuipſius judicio ſe dirigere.* Pariter S. Franc. Saleſius (Introd. cap. 4.) loquens de directione Patris ſpiritualis, ſcribit ex V. Joanne Avila, nullo meliori modo de Dei voluntate aperte nos certos fieri, quam per humilem obedientiam ipſius præcepta. Hoc etiam confirmat Gloſſa in c. Ad aures De Temp. Ord. lit. f. in fine: *Si vero dubium ſit præceptum, propter bonum obedientiæ excuſatur a peccato, licet in veritate ſit malum 23. q. 1. Quid culpatur.* 2. S. Bernardus (de Præcep. & Diſc. c. 12.) ait: *Quicquid vice Dei præcipit homo, quod non ſit tamen certum diſplicere Deo, haud ſecus omnino accipiendum eſt, quam ſi præcipiat Deus.* S. Ignatius Lojola (in Conſtit. Soc. Jeſ.): *Obediendum in omnibus, ubi peccatum non cernitur.* Ideſt (ut in Declarat.): *In quibus nullum manifeſtum eſt peccatum.* B. Humbertus (in l. de Emd. rel. c. 1.): *Niſi aperte ſit malum quod præcipitur, accipiendum eſt ac ſi a Deo præciperetur.* B. Dionyſius Carthuſ. (in 2. Diſt. 39. q. 3.): *In dubiis an ſit contra præceptum Dei, ſtandum eſt præcepto Prælati, quia etſi ſit contra Deum, attamen propter obedientiæ bonum non peccat ſubditus.* Idem docet S. Bonav. in Spec. Diſc. c. 4. Idcirco Joan. Gerſon. *Conſ. 6.* inquit: „ Scrupuloſis contra ſcrupulos agendum eſt, & fixo operis pede certandum. Scrupulos compeſcere melius quam per contemtum nequimus, & regulariter non abſque alterius, & præſertim Superioris conſilio. Alioquin timor immoderatus, aut inconſulta præſumtio præcipitat. „ Propterea S. Philippus Nerius maxime ſuos hortabatur, ut ſcrupulos enixe contemnerent, vanum peccandi timorem ſuperando. Hic enim timor, bene advertit Gerſon (in tr. de Conſc. & Scrup.), non conſtituit conſcientiæ dictamen ad peccatum patrandum; Sic enim ibi ſcribit: *Conſcientia formata eſt, quando poſt diſcuſſionem & deliberationem ex definitiva ſententia rationis judicatur aliquid faciendum, aut vitandum; & contra eam agere eſt peccatum. Timor vero ſeu ſcrupulus conſcientiæ eſt, quando mens inter dubia vacillat, neſciens ad quid potius teneatur; non tamen vellet omittere quod ſciret eſſe placitum Divinæ Voluntati; & contra iſtum timorem ſeu ſcrupulum facere non ſemper eſt peccatum, licet periculoſum valde ſit* (intellige niſi timor contemnatur ut vanus, maxime ſi accedat Directoris conſilium; ideo addit Gerſon): *Et quantum fieri poteſt abjiciendus, & extinguendus.* Concludit Nat. Alex. loc. cit. ſubdens regulam S. Antonini pro ſcrupuloſis: *Inter duram & benignam ſententiam circa præcepta, benigna interpretatio ceteris paribus facienda eſt.*

TRACTATUS II.

De Regula externa actuum humanorum, ſcilicet Lege.

CAPUT I.

De natura, & obligatione Legis in genere.

DUBIUM I.

Quid ſit Lex, ſive Præceptum?

90 *Quid ſit Lex?*
91 *Quis ad eam teneatur?*
92 *An Lex iniqua obliget?*
93 *An in dubio de juſtitia, teneamur Lege? (Vide etiam num. 99.)*
94 *An Leges latæ a Tyrannis obligent?*
95 *An obliget Lex non promulgata?*
96 *Quid notandum circa Promulgationem Legis?*
97 *Quid circa Legem dubiam? Et in dubio an Lex exiſtat? an adſit cauſa excuſans? an Lex ſit promulgata? an uſu recepta?*
98 *Quid in dubio, an Superior ſit legitimus? Et an excedat ſuam poteſtatem?*
99 *Quid in dubio an Lex ſit juſta? Vel an Lex præcipiat? Vel an eam impleveris?*
100 *An Lex humana poſſit præcipere actus internos? Et an prohibere externos occultos? Vide ibid. quær. III. An in dubio ſi res ſit licita, ſubditus teneatur obedire?*

„ RESpondeo: Lex, & præceptum, prout hic indiſtincte accipitur, eſt recta agendorum, aut omittendorum ratio. Interim, cum a Superiore non Communitati, ſed alicui tantum, aut aliquibus in particulari aliquid præcipitur, non appellatur Lex, ſed præceptum tantum. *Suar. Laym. Bonac. d. 1. quæſt. 1. p. 1.* Unde reſolves. 90

„ 1. Ad Legem, ſeu Præceptum quis tenetur: non ad Conſilium: cum hoc tantum dirigat, illud vero obliget *ibid.* 91

„ 2. Cum iniqua Lex eſt, & contra rationem, non obligat: quia deficit a rectitudine. *ibid.* 92

„ 3. Cum dubium eſt de juſtitia, teneris lege; quia legiſlator poſſidet jus præcipiendi: idemque regitur altiore conſilio; ac poteſt habere rationes ſubditis occultas. Addit *Suarez*, etiam obligare, licet contra juſtitiam legis ſint rationes probabiles; quia alias nimia daretur licentia legibus non parendi, cum vix poſſint eſſe tam juſtæ, quin aliqua apparens ratio dubitationem movere poſſit. *Suar. l. 1. c. 9. Bon. p. 8. n. 11.* * (*Vide n. 99.*) * 93

„ 4. Leges, & ſententiæ latæ a Tyrannis obligant, ſi ii pacifice Regna poſſideant, & a Republica tolerentur. Nec obſtat, quod ſententia judicis illegitimi dicatur eſſe nulla: id enim verum eſt de ſen- 94

„ tentia, prout est præcise a Tyranno: non autem prout „ est a voluntate, saltem interpretativa, & implicita Reipublicæ, quæ dum Tyrannum, & judices ab eo constitutos repellere nequit, tacite confert iis potestatem gubernandi, eorumque leges, & acta ratificat. *Less. l. 2. c. 29. d. 9. Sal. d. 10. f. 3. n. 14.* (*Idem dicunt Salm. c. 2. n. 10. cum Pal. &c.*)

95 „ 5. Non tenetur quis ad legem, nisi promulgata sit, „ sive denunciata. *S. Th. 1. 2. qu. 90. Laym. l. 1. s. 4. c. 5. Molina, Salas, Suarez,* & alii communiter.

96 Circa Promulgationem Legis, I. Notandum est id quod docet *S. Thom. 1-2. qu. 90. art. 4. Promulgatio necessaria est, ut lex habeat suam virtutem.* Ex in *c. In istis. Dist. 4.* habetur: *Leges tunc constitui, cum promulgantur.* Ratio, quia lex nequit obligare, nisi perveniat per promulgationem ad notitiam Communitatis. Hinc lex non obligat, si denuntietur tantum personis particularibus. Ita *Sotus de Just. l. 1. q. 1. ar. 4. Suar. de Leg. l. 3. c. 17. a n. 5. Palaus tr. 3. D. 1. p. 22. n. 6. & Salmant. c. 1. nu. 75. cum Tapia, & Diana.* Hinc infertur quod si quis sciret aliquam legem esse conditam, non teneretur eam servare, nisi postquam esset promulgata; ut *Palaus l. c. p. 10. n. 2. Salm. n. 76. & Less. l. 2. c. 21. n. 45.* Sufficit autem ad obligandum, quod lex communiter, & solemniter publicetur in locis; ita ut possit pervenire ad notitiam majoris partis Communitatis, licet a singulis ignoretur. Vide *Salm. ibid. n. 77. 78. & 79.*

II. Notandum circa modum promulgationis, quod leges Cesareæ, sive Principum subjectorum Imperatori, debent promulgari in singulis Provinciis, seu Civitatibus Metropolitanis; & non obligant, nisi post duos menses a promulgatione. *Auth. Ut facta nova, Coll. 5.* Circa autem leges aliorum Principum, quæritur I. an non obligent, nisi facta promulgatione, non solum in Curia, sed in singulis Provinciis? *Prima sententia*, quam tenent *Valent. Pal. Suar. Bon. &c.* dicit non obligare, nisi aliter statuatur a Principe, vel a Consuetudine. Et idem de lege Pontificia dicunt *Sot. Medin. Conrad. &c. apud Salm. de Leg. c. 1. n. 84. & 85.* item *Fel. Dec. Zabarel. Butr. Imol. &c. ap. Palaum de Leg. D. 1. p. 11. n. 3.* Ratio, tum quia ubi non adversatur particularis dispositio, standum est juri communi Imperii; tum quia, juxta sententiam, quæ referetur *num. 139.* Lex non obligat, nisi prius acceptetur; acceptari autem nequit lex, nisi prius promulgetur. Saltem, ait *Mazzot. de Leg. c. 6. q. 1. cum Suar. de Leg. l. 5. c. 17.* ex præsumpta benignitate Pontificis Leges etiam Romæ promulgatæ non obligant alibi, nisi notitia pervenerit ad Communitatem. *Secunda* vero sententia censet Leges tam Pontificias, quam Civiles obligare statim ac promulgantur in Curia. Hanc ut probabiliorem tenent *Salm. l. c. num. 86 cum Laym. Pont. Suar. Tap. Vill. Gran. &c.* Et de Legibus Pontificiis tenet ut certum *Palaus l. c. p. 12. n. 2. cum Panorm. Nav. Sylv. Az. Vasq. Bon.* qui dicunt pro his sufficere, ut publicentur Romæ; sic enim ajunt esse consuetudinem.

Quæritur II. an, ut lex obliget, requiratur spatium duorum mensium a promulgatione? Tres sunt sententiæ. *Prima* dicit statim obligare. Ita *Salas, Vasq. Villal. &c. apud Salm. c. 1. num. 89.* Ratio, quia lex, cum promulgatur, jam in suo esse integro constituitur. *Secunda* dicit obligare statim, vel quasi, saltem existantes in Curia; alios autem non obligare, nisi post sufficiens tempus, plus minus juxta distantiam locorum. Ita *Palaus tr. 3. D. 1. p. 11. n. 7. Suarez l. 3. cap. 17. a n. 7* item *Montes. Gran. &c. ap. Salmant. n. 90. Tertia* sententia probabilior dicit, quando in lege non determinatur tempus ad obligationem, nullos obligare, neque in Curia existentes, nisi post duos menses a promulgatione; sed transactis duobus mensibus, jam arbitrio prudentum taxatis, omnes obligare. Ita *Soto de Just. l. 2. q. 1. art. 4. Bonac. tom. 3. cap. 6. concl. 2. n. 3. Sa v. Lex num. 8. Sylvest. eod. verb. q. 6. & Salm. num. 91. cum Valent. Reg. Mon. Tab. & aliis.* Ratio, quia lex non obligat, nisi ejus notitia moraliter ad omnes subditos pervenire possit, ut eruitur ex *l. Leges C. de Leg.* ubi: *Leges sacratissimæ intelligi ab omnibus debent, ut universi, præscripto earum manifestius intellecto, prohibita declinent.* Et ex *cap. de Concess. preb. in 6. v. Nec obstat*, ibi: *Lex, seu constitutio & mandatum nullos adstringunt, nisi postquam ad notitiam pervenerint eorundem aut nisi post tempus intra quod ignorari minime debuissent.* Hoc autem tempus quo lex humanu modo pervenire possit ad aures subditorum, taxandum est arbitrio prudentum; hocque arbitrium jam taxatum habemus in *Auth. Ut facta &c.* uti supra dictum est; Ergo illi standum, ubi tempus non est determinatum.

97 Adduntur hic variæ quæstiones circa Legem dubiam.

Quæritur, an in dubio si lex existat, lex obliget? Respondetur minime obligare post adhibitam sufficientem diligentiam ad inquirendam veritatem, præciso tamen scandalo, vel alio notabili inconvenienti, quia tunc possidet libertas. Ita communiter Suarez *to. 5. in 3. p. D. 40. Se. 5. n. 15. Sanch. Dec. l. 1. c. 10. n. 32. & 33. Pal. tr. 1. D. 3. p. 7. n. 1. Salm. de Leg. c. 2. n. 110. cum Tap. Vill. Arav. &c.* Id expresse confirmant *D. Thomas Quodlib. 14. de Verit. ar. 3.* ubi: *Nullus ligatur per preceptum aliquod, nisi mediante scientia illius precepti.* Scotus *in 4. D. 3. q. 4. Nullus tenetur ad aliquod præceptum Divinum, nisi per aliquem idoneum & authenticum sibi promulgetur.* Item *Glossa in cap. Cum sunt. de Reg. in 6. In dubio nullum præsumi obligatum, ex Authent.* Quibus modis. Item *Glossa in cap. Ex parte de Cens. In dubio liberum est sequi quod magis placuerit.* Item N. SS. Benedictus XIV. *Notif. 13.* ibi: *Non si debbono porre ligami, quando non v' è una chiara legge che gl' imponga.* Id clare probatur ex *cap. Erit. Dist. 4.* ubi S. Isidorus sic ait: *Erit autem lex manifesta.* Item ex *c. Cum jure 31. de Off. & Pot. Jud. del.* ibi: *Nisi de mandato certus extiteris, exequi non cogeris quod mandatur.* Item in *cap. fin. de Transact. In his vero, ubi jus non invenitur expressum, procedas æquitate servata, semper in humaniorem partem declinando.* Item S. Leo in *cap. Sicut quadam. Dist. 14.* sic docuit: *In his quæ vel dubia fuerint vel obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis Evangelicis contrarium, nec Decretis SS. Patrum inveniatur adversum.* Item Lactantius in *lib. 3. Instit. cap. 21.* dixit: *Stultissimi est hominis, preceptis eorum velle parere, quæ utrum vera aut falsa sint dubitatur.* Ratio est, quia Deus sane donavit homini Dominium libertatis ex Apostolo (*1. Cor. 7.*) *Potestatem autem habens suæ voluntatis.* Et ex Ecclesiastico (15. 14.): *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata & præcepta sua. Si volueris mandata servare, conservabunt te.* Quamobrem possidet homo libertatem ad agendum quicquid vult, quod non constet a lege sibi vetitum, ut ait D. Thomas (*in 4. D. 15. q. 2. ar. 4. ad 2. & 9.*): *Illud dicitur licitum, quod nulla lege prohibetur*, ex *l. Necnon. ff. Ex quib. caus. maj.* ubi: *Omnia sunt permissa per legem, quæ prohibita non inveniuntur.* Hinc Melchior Canus (in *Relect. 4. de Pœnit. p. 4. q. 2. prop. 3. nu. 5.*) sic impugnat sententiam Scoti & aliorum, qui volunt peccatores teneri ad actum contritionis in quolibet die festivo: *Quoniam* (ait Canus) *ignoro, unde ad hanc opinionem DD. illi venerint, libere possum quod non satis explorate præceptum est, negare.* Ac propterea D. Thomas *Quodl. 9. a. 15.* dixit: *Periculosum est* (determinare aliquid esse peccatum mortale) *ubi veritas ambigua est*, nempe si *in jure Divino non invenitur determinata expresse.* Et D. Antoninus *p. 2. tit. 1. c. 11.* ait: Bene excusari ignorantiam, utpote invincibilem, *quantum ad ea quæ non sunt expresse contra jus Divinum vel naturale.*

Et idem dicendum cum *Salm. dicto n. 110.* & aliis, si dubitetur, an aliquid comprehendatur sub lege: seu an lex extendatur ad aliquid. Idem in dubio, an incœperit legis obligatio; secus autem in dubio, an finierit. *Salm. ib. n. 120. cum Laym. Sanch. Pal.*

Quid in dubio, an causa, quam habes, sit sufficiens ad te excusandum a lege? Quicquid dicat *Salas*, verius est te teneri ad legem; quia tunc possidet lex antecedenter ad tuam libertatem. *Salm. ibid. num. 112. cum Sanchez, Pal. &c.*

Quid in dubio, an lex sit promulgata? Legem non obligare tenent *Dicast. apud Croix ibid. n. 590. & Salm. d. c. 2. n. 110.* Excipit tamen *Croix*, si lex fuerit jam usu recepta.

Quid in dubio, an lex usu recepta sit? Adsunt tres sententiæ. *Prima Sententia* tenet tunc legem non obligare, saltem si sit pœnalis, ut *Azor. to. 1. l. 2. c. 19. qu. 12. Salas D. un. n. 169. & Dian. Tap. &c.* apud *Salm. de Leg. c. 2. n. 113.* Et universaliter de omni lege hoc tenent *Nav. Rebell. Felin. Dec. &c.* apud *Pal. de Consc. disp. 3. p. 7. n. 4.* & probabile putant ipse *Pal. Sporer de Consc. c. 1. n. 81.* ac *Tamb. de Consc. c. 3. §. 7. verb. Leges.* Ratio, quia tunc, cum dubitetur de receptione Legis, dubitatur etiam, an Lex unquam obligaverit; & ideo possidet libertas; Hanc autem opinionem dicunt esse probabilem, quia probabile putant esse necessariam acceptationem Legis ut ipsa obliget, juxta sententiam referendam *num. 138. Secunda* sententia, quam tenet *Croix. l. 1. n. 591.* dicit Legem obligare, si sit Ecclesiastica; secus vero si sit Civilis. *Tertia* tamen sententia sequenda affirmat Legem obligare. Et hanc tenent *Pal. loc. c. n. 3. Sanch. Dec. l. 1. c. 11.* & *Salm. loc. c. n. 114.* Ratio 1. quia cum constes de Lege, pro ea stat possessio; regula enim generalis est, ut factum præsumatur, quod de jure faciendum erat, prout hic præsumitur facta acceptatio. Ratio 2. quia Lex, cum jam lata & promulgata fuerit, non indiget acceptatione, ut præfati AA. censent: Saltem, ut recte dicunt *Croix l. 1. n. 591. & Mazzot. cap. 6. q. 6.* lex, modo non sit certe abrogata, ante acceptationem jam habet vim obligandi; unde, licet quis non peccet contra legem, quia ipsa nondum est recepta; peccat tamen, quia eam non acceptat, prout dicemus *dict. n. 138.*

Quid in dubio an Legislator sit Superior legitimus? Negant *Vasq. Salas, Diana, & Arav. ap. Salm. c. 2. n. 118. in fin.* 98

in fin. quia cum dubium sit jus præcipiendi, dubie etiam est possessio. Sed probabilius affirmant *Sanch. Dec. l. 7. c. 3. n. 29. Croix l. 1. n. 593. cum Oviedo, & Salm. loc. c. cum Tapia, & Martin.* semper ac Superior est in pacifica possessione suæ potestatis, tunc enim melior est ejus conditio jam possidentis jus præcipiendi.

Quid in dubio, an Superior suam potestatem excedat? Tunc non teneri subditum obedire censent *Adrian. Rodr. Vasq. Sal. ap. Pal. de Consc. D. 3. p. 13. nu. 1. & alii ap. Croix l. 1. n. 594.* Sed verius contradicunt *Nav. de Rest. c. 3. d. 12. n. 252. Palaus n. 2. cum Tol. Mol. Az. Sa, &c. communiter, cum Sanch. Dec. l. 6. c. 3. n. 4.* quia possessio stat pro potestate Superioris. Limitat tamen *Sanch. ib. & n. 23. & 24. cum Sot. Lot. Lop. Tap. Sal. &c.* si res præcepta sit nociva subdito, vel tertio, aut valde difficilis vel molesta.

99 An autem subditus teneatur obedire in dubio de justitia Legis? Negant *Decast. & alii apud Croix l. 1. n. 595.* quia tunc non habetur possessio pro jure Superioris. Sed omnino affirmandum cum *Bon. de Leg. D. 1. q. 1. p. 7. §. 3. n. 21.* qui citat *Vasq. Suar. & Salas; Salm. de Leg. c. 1. n. 15. cum aliis* communiter. Ratio, quia revera in dubio Superior possidet jus præcipiendi. Excipiunt tamen DD. si lex sit nimis ardua, vel si grave damnum subdito afferat. Vide dicenda *lib. 3. n. 617. Quær. V.*

Quid in dubio, an lex præcipiat, vel suadeat? Aut an obliget sub gravi, vel levi? Resp. tunc Legem aut non obligare, aut non obligare sub gravi, ex regula juris 59. *ff. de Regulis jur. Semper in dubiis benigniora sunt præferenda.* Ita *Croix n. 596. cum Nav. Sanch. & contra Laym.* Contra, in dubio an lex sit abrogata, aut dispensata; vel adsit causa excusans a lege? ad eam tenemur ex communi. Vide *Spor. n. 82. Salm. n. 112. Tamb. n. 2. ll. cc. Croix n. 597. & 598.* Quid in dubio, an advenerit, vel præterierit tempus obligationis legis? Resp. in dubio inceptionis, v. gr. an expleveris annos 21. non teneris ad jejunium, quia tunc possessio est pro libertate. Secus in dubio præteritionis, v. gr. an in Sabbato transacta sit hora mediæ noctis, nequis edere carnes, tunc enim possidet lex. Sic etiam si dubitas, an habeas annos 16. ad Professionem, vel an 25. ad Sacerdotium, nequis profiteri, aut ordinari. Ita communiter *Layman l. 1. tr. 1. c. 5. §. 4. Sanch. de Matr. l. 2. D. 41. n. 4. & Dec. l. 1. c. 10. n. 38. Pal. tr. 1. D. 3. p. 8. a n. 6. & Salm. c. 2. n. 120. cum Tapia, Diana, & Villalob.*

Quid in dubio, an legem impleveris? In dubio negativo teneris implere; secus in positivo. *Carden. & Illsf. cum Croix l. 1. n. 600. Vid. dicta de Conscientia n. 76.*

Circa materiam Legis humanæ nota sequentes quæstiones.

100 Quæritur 1. An lex humana possit directe præcipere actus internos? Probabilius negant *Salm. c. 1. n. 66. cum S. Th. Caj. Suar. Bon. &c.* contra alios, quia Legislator humanus nequit judicare de internis.

Quæritur 2. An possit lex humana præcipere actus indirecte internos ob connexionem cum actibus externis? Distinguitur: Potest, si actus interior per se cum exteriore conjungitur. Et duplici modo potest conjungi, vel tanquam forma constituens actum externum in esse morali actus virtutis: Sic requiritur consensus internus ad Matrimonium contrahendum, ad contractum ineundum &c. Vel tanquam causa cum effectu: Et sic qui prohibet homicidium, prohibet etiam voluntatem occidendi. Ideo *cap. Commissa. §. Ceterum. de Electione in 6.* obligatur Clericus ad resignationem Beneficii, si receperit illud animo non se ordinandi intra annum. Ita *Salm. d. c. n. 69. cum Tapia, Caj. Pal. &c.*

Si vero actus interior per accidens conjungatur cum exteriore, tunc non potest præcipi a lege humana, puta, si præcipiatur dari eleemosynam ex vera devotione &c. Ita *Salm. ib. n. 70. cum Suar. Pal. Tapia, &c. contra Caj. & Sot.*

Quæritur 3. An actus exteriores occulti possint a lege humana prohiberi? Affirma; & sic prohibetur sub excommunicatione hæresis externate, licet occulta; sic sub irregularitate homicidium occultum. Actus enim occulti, licet non cadant sub judicio, cadunt tamen sub lege, ut docet *S. Thom.* Vide *ibid. Salm. n. 71. & 72.*

Utrum autem in dubio an res sit licita, teneatur subditus obedire? Negant *Sylvest. Ang. Hostiens. &c. apud Sanch. Dec. l. 6. c. 3. n. 19.* qui dicunt tunc eum nec teneri, nec posse obedire, nisi prius inquirat a Peritis, quod res saltem non sit certe illicita. Sed verius affirmat *Sanch. l. c. cum Nav. Val. &c. ex D. Thom. de Verit. q. 17. a. 5. ad 4.* qui docet non pertinere ad subditos, sed tantum ad Superiores inquirere de honestate rei præceptæ; ideoque bene potest & tenetur subditus obedire, semper ac ei non constet rem esse malam. Vide *Croix l. 1. num. 439.* Ceterum, præcisa quæstione, an subditus de honestate rei præceptæ, teneatur, vel non, prius inquirere ab aliis rei veritatem, communis est sententia omnium Theologorum tam recentium, quam antiquorum, qui docent in obscuris esse obediendum Superioribus, ubi non est certum peccatum; ita S. Bonaventura *in 2. D. 39. a. 1. q. 3. Gerson de Poll. noct. Cons. 3. Nyder in Consolat. p. 3. c. 17.* ubi citat *Raymund. & Henr. Gandens. Halensem p. 2. q. 121. Membr. 3. a. 2.* & sic docuerunt omnes qui de hac re egerunt. Ita etiam omnes Mysticæ Theologiæ Magistri cum S. Ignatio Loyola *in Epist. de Virt. Obed.* ubi: *Est igitur hæc ratio subjiciendi proprii judicii, non solum sanctis viris usitata, sed etiam perfectæ obedientiæ studiosis imitanda, omnibus in rebus quæ cum peccato manifesto conjunctæ non sunt.* Audiatur præcipue D. Bernardus (*de Præcept. & Dispens. c. 12.*): *Quidquid vice Dei præcipit Homo, quod non sit certum displicere Deo, haud secus omnino accipiendum est, quam si præcipiat Deus.* Deinde sibi objicit: *Sed Homines facile falli possunt.* Et respondet: *Sed enim quid hoc refert tua, qui conscius non es? præsertim cum teneas de Scripturis, quia labia Sacerdotis custodiunt scientiam, &c. Ipsum proinde quem pro Deo habemus, tanquam Deum in his quæ non sunt aperte contra Deum, audire debemus.* Item Leo X. (ut refert *Cæsarabius v. Declarare, n. 4. & 5.*) concessit Fratribus Minoribus, ut possint in omnibus dubiis secura conscientiæ stare determinationi suorum Superiorum. Item S. Bernardinus Senensis *in Dialogo de Obed.* ait: *Ubi subditus rationabiliter dubitat, an quod præcipitur sit peccatum, an non, tunc profecto obedire debet.* Item B. Humbertus (*in l. de Erud. Relig. c. 1.*): *Nisi aperte sit malum quod præcipitur, accipiendum est, ac si a Deo præciperetur.* Item Dionysius Chartusianus. (*in 2. D. 39. q. 3.*): *In dubiis an sit contra præceptum Dei, standum est præcepto Prælati, quia, etsi sit contra Deum, attamen propter obedientiæ bonum non peccat subditus.* Item Glossa in *c. Ad aures. De Temp. Ord. lit. f. in fine: Si vero dubium sit præceptum, propter bonum obedientiæ excusatur a peccato, licet in veritate sit malum.* Idem docuit prius D. Augustinus loquens de obedientia debita Superioribus temporalibus in *c. Quid culpatur. 3. Caus. 23. q. 1.* ubi: *Ergo vir justus, si forte sub Rege homine etiam sacrilego militet, recte potest illo jubente bellare, si quod sibi jubetur vel non esse contra Dei præceptum, certum est, vel utrum sit, certum non est; ita ut fortasse reum faciat Regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi.*

Quæro etiam hic, an tenearis parere legi fundatæ in falsa præsumptione? Universe negat *Rebel. ap. Croix de Rest. n. 174.* Sed *Mol. & alii ib. ac Mazzot. de Leg. c. 5. q. 7.* melius affirmant teneri ad legem, puta reficiendi damnum ex tuo animali causatum etiam sine tua culpa; quia finis legis est, non solum punire culpam, sed etiam reddere homines cautiores. Hoc tamen non ante sententiam Judicis. Si vero tuum animal non intulit damnum, sed juridice probetur intulisse, tunc non teneris solvere etiam post sententiam, præciso scandalo; & poteris compensare, si solvisti; quia tunc lex esset certe injusta, falsum præsumendo, & in foro interno præsumptio debet cedere veritati, ex *cap. Veritatem. Dist. 8.* Ita communiter *Suar. l. 3. c. 23. & l. 5. c. 24. Pal. tr. 3. D. 1. p. 14. n. 12. Sotus de Just. l. 1. q. 6. a. 4. Pontius de Matr. l. 5. c. 5. n. 6. Bon. D. 2. q. 1. p. 7. §. 3. n. 2. & 6. & Salm. c. 2. n. 78.* cum aliis. Nec obstat dicere, quod Tridentinum irritans Matrimonia clandestina nititur præsumptioni de fraudibus in illis occurrentibus, & tamen neron dixit valere tale Matrimonium, ubi nulla revera intervenit fraus: Item irritantur testamenta solemnitatibus carentia, ut fraudes vitentur, & nihilominus, licet fraus aliquando cesset, nec testamentum subsistit; sed in his, & similibus casibus distinguenda est præsumptio juris, in qua lex quærit avertere pericula, quæ facile evenire solent, & tunc lex locum habet etiam in casibus qui fraude carent, e præsumptione facti, quod, si deest, lex merito cessat.

DUBIUM II.

Quotuplex est Præceptum?

101 *Præceptum dividitur 1. In Affirmativum, & Negativum.*
102 *Dividitur 2. In Naturale, & Positivum.*
103 *Præceptum autem Positivum dividitur in Præceptum Divinum, & Humanum.*
104 *Quinam possint ferre Leges? An Reges, & Respubl.? An Papa? An Concilia? An Episcopi, Synodus, & Capitula? An Abbatissa?*
105 *Quid comprehendat Lex Canonica, & Civilis?*
106 *An Declarationes S. Congr. & Decreta Rotæ habeant vim Legis? An Leges Civiles obligent in conscientia?*
107 *DE CONSUETUDINE; Et quæ conditiones requirantur ad statuendam Consuetudinem?*
108 *De effectu Consuetudinis. Et quid si a Lege reprobetur?*
109 *Quid si Consuetudo a Lege revocetur?*
110 *DISSERTATIO De Potestate Pontificis; usq; ad num. 135.?*

„ RESpondeo: Præceptum dividitur 1. universaliter in 101
„ Affirmativum, & Negativum. Illud est quod bo-

„ num

„ num præcipit, hoc quod malum prohibet. Differunt inter se, quod Affirmativum obliget quidem semper, sed non ad semper, seu non pro omni tempore; v. gr. Honorandi sunt parentes, non semper, sed suo tempore. Negativum obligat & semper, & ad semper. Vide *Bec. in* t. a. *s.* 3. *c.* 1. *q.* 3.

102 „ 2. In Naturale, & Positivum. Præceptum Naturale, seu juris naturæ, est dictamen, seu judicium nostræ rationis, quo per lumen nobis ab Authore naturæ impressum statimus, quid agendum, & quid vitandum sit; quale est illud: Bonum est faciendum, malum fugiendum. Ex quo præcepto generali particularia, v. g. Deum esse colendum, nemini faciendam esse injuriam, imo omnia præcepta Decalogi (excepta circumstantia Sabbati) multaque alia derivantur. Præceptum Positivum, seu juris positivi est quod libera Dei, vel hominum voluntate positum est, & ex eadem dependet; v. g. Præceptum de Baptismo, jejunio quadragesimali, &c.

„ Porro, quomodo Præcepta Positiva mutari, ac variari possint, ac soleant, Naturalia vero semper maneant, vide apud *Scholasticos*, & *Less. l.* 2. *de Jure, & Just. c.* 2. *d.* 2.

103 „ Resp. 2. Præceptum Positivum dividitur in Præceptum Juris Divini, quod scilicet a Deo traditum est; & in Juris humani, quod ab homine. Positivum Divinum dividitur in Præcepta Veteris, & Novæ legis. Lex vetus continebat præcepta moralia, cæremonialia & judicialia, de quibus vid. *S. Th.* 1. 2. *q.* 103. Lex nova continet præcepta supernaturalia Fidei, & Sacramentorum. Positivum humanum dividitur in præceptum Juris Ecclesiastici, sive Canonici, quod auctoritate Ecclesiæ, scilicet Summi Pontificis, aut Concilii, statutum est: & Juris Civilis, seu Politici, quod fundatur in potestate seculari.

104 Certum est dari in hominibus potestatem ferendi leges; sed potestas hæc quoad leges Civiles a Natura nemini competit, nisi Communitati hominum, & ab hac transfertur in unum, vel in plures, a quibus Communitas regatur. Hinc Summus Pontifex nequit leges Civiles ferre, nisi in Populos qui ejus temporali ditioni subduntur. Poterit tamen abrogare, vel corrigere Leges Civiles aliorum Principum, si opponantur æquitati. Ideo in *c. Cum haberet. De eo qui duxit matr.* abrogatur lex prohibens alimenta dari filiis illegitimis.

Reges autem & Principes Supremi, qui superiorem non agnoscunt, Leges Civiles ferre possunt in suis ditionibus, & ad eas in conscientia obligare. Vide dicenda *hoc l. n.* 145. Circa autem Reginas Regni heredes, dubitatur inter DD. Nam si conjugatæ non sint, certum est posse ferre leges; si vero sint conjugatæ, etiam constante Matrimonio, ad ipsas pertinere potestatem gubernandi, & inde ferendi leges, probabilius putant *Salm. c.* 3. *n.* 10. *cum Suar. Pal. &c.* contra aliquos.

Eandem potestatem habent Respublicæ. Aliæ vero Civitates non exemptæ nequeunt ferre leges, nisi ex consuetudine, aut concessione Principis. Possunt tamen aliqua statuta condere, quibus vi contractus obligentur Cives; vel alia præcepta statuere temporalia (non perpetua), revocabilia tamen a Principe, quibus subditi teneantur. Vide *Salm. ib. n.* 12.

Quoad leges autem Ecclesiasticas, certum est adesse in Ecclesia potestatem eas ferendi immediate a Christo Domino Ecclesiæ Institutore communicatam. Et hanc potestatem certo tenendum est reperiri apud Summum Pontificem, tanquam Caput Universale, Christi Vicarium, & Successorem S. Petri, cui totum Ecclesiæ regimen a Christo fuit commissum independenter a Conciliis, ut *Sal. de Leg. c.* 3. *n.* 14. *cum Bellar. Caj. Laym. Pal. &c.*

Concilia Generalia etiam possunt ferre leges pro tota Ecclesia, modo sint congregata de licentia Summi Pontificis, & pro loco ac tempore ab ipso assignatis. An autem leges, seu Definitiones ab Œcumenicis Conciliis editæ robur habeant ante Pontificis confirmationem? Affirmant aliqui, si consensus accesserit Pontificiorum Legatorum. Sed omnino dicendum necessario requiri expressam Papæ confirmationem, quando ipse non est Concilio personaliter præsens; Legatis enim nulla tribuitur facultas confirmandi Synodorum statuta, quæ ceterum nullam majorem authoritatem habent, quam ipsis Pontifex impertitur, ut docet S. *Thomas de Potentia &c. q.* 10. *art.* 4. *ad* 13. & cum eo communiter nostri DD. ut *Card. Turrecrem. Suar. Laym. Pal. Tapia, &c.* cum *Salm. de Leg. cap.* 3. *n.* 24. contra recentiores Gallos. Et confirmatur exemplo tot Conciliorum Generalium, quæ post confectas Definitiones necessarium duxerunt confirmationem Pontificis petere & obtinere; ut factum fuit in Concilio Nicæno, & ultimo in Conc. Tridentino, sicut legitur *Sess.* 25. *in fine*. Hinc merito ab Alex. VIII. proscripta fuit Propos. 29. quæ dicebat: *Futilis & toties convulsa est assertio de Pontificis Romani supra Concilium OEcumenicum Authoritate, atque in Fidei quæstionibus decernendis infallibilitate*.

Hanc falsissimam Propositionem plene & ex principiis confutari valde prodest ad firmanda tam Fidei, quam morum Dogmata: Omnes enim Propositiones a Pontificibus damnatæ, licet non omnes sint hæreticæ, sed aliæ temerariæ, aliæ erroneæ, aliæ scandalosæ, &c. tamen accedente Pontificis Definitione, tenendum est de Fide, quod illæ Propositiones vere sint temerariæ, vel alia inficiantur nota, quam ipsas pati Pontifex declaravit, & ideo esset quidem hæreticus, qui easdem tamquam veras & licitas sequeretur, aut propugnaret, ut bene ait *Viva in Qu. prod. ad Prop. damn. n.* 2. Qua de re operæ pretium censuimus peculiarem super prædictam Propositionem Dissertationem conficere, quam reperies in fine hujus Dubii *num.* 110.

Verum est quod ceteris Apostolis etiam fuit collata potestas universalis Ecclesiam gubernandi; diverso tamen modo, ac fuit commissa S. Petro, qui poterat eos obligare, & ipsorum leges abrogare, ut *Salm. d. c.* 3. *n.* 15. *&* 16. *cum Bell. Suar. Caj. Sot. &c.*

Hinc Episcopi, qui successores sunt Apostolorum, bene ferre possunt leges pro suis Diœcesibus sine consensu Capituli, *ex c. de Majorit. & c.* 2. *de Constit. in* 6. Exceptis rebus, quæ cedere possunt in præjudicium Capituli, vel Cleri, ut in *cap. Quanta. De His quæ fiunt a Prælato*. A quonam vero hanc potestatem legislativam Episcopi recipiant? Alii dicunt recipere immediate a Christo Domino, quia ab ipso est Dignitas, & Officium Episcopale institutum, ut *Vasq. Victor. &c apud Salm. d. c.* 3. *n.* 20. Alii dicunt recipere a Pontifice, ut *S. Thom. S. Antonin. Sot. Pal. &c. apud Salm. ibid. n.* 21. Et sic definitum videtur a Gregorio in *c. Decreto. Dist.* 6. ubi: *Romana Ecclesia vices suas ita aliis impertivit Ecclesiis, ut in partem sint vocatæ sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis*. Ceterum hæc quæstio est tantum de nomine; nam ex una parte certum est quod Episcopi, licet immediate recipiant hanc potestatem a Christo, semper tamen suscipiunt cum subordinatione ad Papam: Et ex alia, licet Episcopi recipiant a Pontifice, possunt tamen leges ferre absque ejus licentia; modo non opponantur Legibus Pontificiis; & modo potestas circa aliqua non sit Pontifici reservata. Vide *Salm. d. c.* 3. *n.* 18. *&* 19. Archiepiscopi autem non possunt ferre leges in Diœcesibus suffraganeis, nisi ex consuetudine id habeant; Vide *Salm. ib. n.* 22.

Concilia Provincialia, sive Nationalia alicujus Nationis; sive Provincialia alicujus Metropolis nempe Episcoporum cum suo Archiepiscopo; sive Synodalia, in quo Episcopus cum suis Parochis, &c. conveniunt, ferre etiam possunt leges perpetuas pro suo territorio; Vide *Salm. d. cap.* 3. *num.* 25.

Capitula autem nequeunt condere leges sine consensu Episcopi (nisi tantum circa suos Capitulares, ut probabile putant *Pal. Suar. &c.*). Ita *Salm. d. c.* 3. *n.* 31. *cum Sylvest. Tapia &c.* An vero, mortuo Episcopo, possit Capitulum ferre legem pro tota Diœcesi, usquedum revocetur ab Episcopo successore? Recte affirmant *Salm. ibid. n.* 33. *cum Laym. Bon. Pal. Suar. &c.* quia, Sede vacante, Capitulum succedit loco Episcopi.

Abbatissæ possunt etiam ferre præcepta pro recta gubernatione Domus, & adhuc sub culpa gravi obligare, ut dicunt *Sanch. Dec. l.* 6. *c.* 1. *n.* 17. *& Mazzot. tr.* 1. *D.* 2. *Qu.* 1. *c.* 2. *q.* 3. vide lib. 4. *n.* 52.

Communiter autem lex humana dicitur alia *Canonica* 105 sive *Ecclesiastica*, alia *Civilis*. Lex *Civilis* dividitur in leges Imperiales, quæ dicuntur Jus Commune, divisum in Digestos, Codicem, & Instituta: Et in leges Regias particulares Regnorum, quæ dicuntur Jus Municipale.

Lex autem *Canonica* comprehenditur in quinque voluminibus, quorum I. est *Decretum* Gratiani (quod verius vim legis non habere, præter illam quam ex se habent decreta in ea contenta, dicunt *Salm. c.* 1. *n.* 43. *cum Caj. Sot. Suar. &c.* contra aliquos). II. *Decretales*. (*Decretum* citatur per Causas, Quæstiones, Distinctiones, & Canones; *Decretales* per Capitula, & Titulos.) III. *Sextus Decretalium*, qui etiam citatur per Capitula, sed addito in *Sexto*. IV. *Clementina*, & *Extravagantes*. V. *Bullarium*. Hi libri constant Sancitis Pontificum, & Conciliorum Statutis, & sine dubio vim legis habent.

Quæritur hic, an Declarationes Sacræ Congregationis Cardinalium vim legis habeant? Nulli dubium quod pro casibus, particularibus, pro quibus fiunt, obligant ut leges, prout est commune apud *Salm.* de Legib. *c.* 3. *n.* 30. *& Croix l.* 1. *n.* 574. Dubium est, an obligent pro casibus similibus? Duplex est sententia, utraque probabilis, ut recte dicunt *Salm. n.* 28. *in fin. Prima Sententia* asserit, quod tales Declarationes, si sint munitæ sigillo, & subscriptione Em. Cardinalis Præfecti, robur habent obligandi omnes, quia talem potestatem declarandi Cardinales habent a Pontifice, ut eruitur ex Bulla 74. *Sixti* V. Nec obstat non esse promulgatas, quia promulgatione indigent leges novæ, non jam Declarationes de legibus jam promulgatis. Ita *Garcia*, *Salas*, *Rodr.* apud *Salm. n.* 29. cum *Fagn. Barb.* &c. apud *Croix* n. 574. Sed dicunt esse necessa-

cessatum, quod in ipsa Declaratione exprimatur eam fuisse promulgatam, aut saltem latam mandato Summi Pontificis.

Secunda vero sententia dicit, quod, licet tales Declarationes magni sint ponderis, non obligant tamen universe; nisi sint, non solum Papa consulto & mandante editæ, sed etiam sint ejus mandato speciali solemniter promulgatæ pro tota Ecclesia; ita ut præcipiat Pontifex ab omnibus illas observari. Tunc enim tantum ipse loquitur ut Ecclesiæ Caput, & Doctor; alioquin videtur loqui solum ut Præses illius Congregationis, cui non videtur tunc communicare totam suam authoritatem, & infallibilitatem. Ita *Sanch. de Matr. l. 8. D. 2. n. 10. Bonac. de Leg. D. 1. q. 1. p. 8. n. 4. Pontius de Matr. l. 5. c. 13. §. 2. n. 7. Suar. de Leg. l. 6. c. 1. n. 3. & 6. Mazzotta tr. 1. D. 2. q. 1. c. 2. q. 3. Croix lib. 1. n. 215. 216. & 217. cum Carden. & Tirill. ac n. 574. cum Loth. & Delbene Diana p. 1. tr. 10. R. 29. cum Vega, Valer. Serar. &c. Salmant. c. 3. n. 30. cum Vasquez, Tapia, Lezan. & Villal.* Ratio hujus sententiæ est, quia, ut lex obliget, omnino requiritur solemnis promulgatio legis, juxta dicta *num. 96.* Hinc hujusmodi Declarationes, cum frequenter non promulgentur solemniter, sunt quidem magni ponderis, sed nequeunt habere vim legis, & tantum obligant uti sententiæ particulares illorum casuum, pro quorum decisione petuntur, non vero pro similibus. Nec obstat dicere, quod promulgatio requiritur quidem pro legibus, sed non pro Declarationibus legum jam promulgatarum. Nam respondent AA. citati quod tales Declarationes, quando fiunt de rebus dubiis, in quibus extare possunt opiniones contrariæ circa intelligentiam legis, tunc se habent ut novæ leges. Saltem in dubio an ipsa habeant vel ne vim obligandi ut leges, eas non obligare dicit *Laymann l. 1. tr. 4. c. 7. §. 7. in fin.* ubi sic ait: *Pendet quæstio hæc ex mente Pontificis potestatem ipsis* (Cardinalibus) *tribuentis. Iterum præsumendum non est habere vim legis, præsertim cum authentice non promulgentur.* Citatque pro hoc *Sanchez*, & *Rodriquez*.

Decisiones autem Rotæ minorem utique quam Declarationes S. C. authoritatem habent. *Croix l. 1. n. 576. cum Luca, & Fagund.* apud *Tamb. Dec. l. 8. Tr. de Præscr. §. 2. n. 16.*

An vero Regulæ Cancellariæ obligent ubique? Negat *Less. in Auctar. v. Beneficium*, qui ait obligare tantum in Curia Romana, & huic adhærent *Diana*, & alii. Sed affirmat *Mazzott. l. c. qu. 3. cum Az. Gomez, &c.* Quia sic fert praxis. Vide *Croix l. 1. n. 575.*

Quæritur 2. an Leges Civiles obligent in conscientia? De hoc puncto, valde scitu necessario, oportet aliqua principaliora hic adnotare. Aliæ Leges Civiles sunt expresse a jure Canonico approbatæ, aliæ expresse correptæ, aliæ vero neque approbatæ, neque reprobatæ. Hinc dicendum I. Leges approbatæ sine dubio in conscientia obligant; ita est Lex Justiniani in *Novel. §. Per occasionem*, in qua datur triennium ad experiendam conjugum impotentiam: Hæcque approbata fuit a Cœlestino III. in *c. Laudabilem. 5. de Frig. & Mal.* Ita pariter Nicolaus I. *in Resp. ad Bulgaros, in c. Ita. 30. q. 3.* approbavit Leges invalidantes Matrimonium inter Adoptantem & Adoptatum, atque ab hoc descendentes, ut ex *l. Quin etiam. 55. ff. de Ritu Nupt.* item inter Adoptatum, & filios Adoptantis, ex *l. Per adoptionem. 17. ff. eod. tit.*, item inter Adoptantem, & uxorem Adoptati, & contra, ex *l. Adoptivus. 14. ff. eod. tit.*

Dicendum II. Leges Civiles a jure Canonico correptæ non obligant quidem in conscientia; talis est lex *in princ. Instit. de Nupt. & in l. Nuptiæ. 2. ff. de Ritu Nupt.* ubi invalidantur Matrimonia filiorumfam. inita sine consensu Parentum: Sed hæ Leges correptæ sunt in *c. Cum locum. de Sponsal. & Matr. & c. Licet ac c. Tua. de Sponf. duor.* & ultimo in Tridentino *Sess. 24. cap. 1. de Reform. Sacr. Matr.* Ita etiam in *c. Cum haberet. de Eo qui duxit Matr.* abrogatur lex Civilis prohibens alimenta dari filiis spuriis. Sic pariter in *l. 6. §. 1. ff. de Adulteriis, & l. 2. C. eod. tit.* Conjugatus cognoscens solutam non tenetur adulterii judicio, licet damnetur conjugata solutum admittens: Sed in *c. Nemo. 32. q. 4.* uterque judicio subjicitur, quia utrinque fides conjugalis adhibenda est. Item in *l. Liberorum* 81. *ff. de His, qui not. infam.* Vidua nubens intra annum luctus multis subjicitur pœnis: Sed hoc abrogarunt Urbanus III. in *cap. 4. & Innoc. III. in cap. 5. de Secund. Nupt.* Item in *l. Marito. ff. ad Legem Jul. de Adulter. & l. Graccus. C. eod. tit.* datur facultas viro occidendi adulterum turpiter cum uxore agentem, & in *l. Quod ait. ff. eod. tit.* conceditur Patri facultas interficiendi filiam in adulterio deprehensam: Sed hæc reprobantur in *c. Inter hæc. 33. q. 2.* & ab Alexand. VII. in Prop. dam. 19. Dubitatum autem fuit, an fuerit abrogata *l. Uxorem. de Ritu Nupt.* quæ invalidabat Matrimonium inter vitricum, & uxorem privigni? Sed S. C. Concilii die 28. Martii an. 1721. (apud *N. SS. P. Benedictum XIV. in Opere de Synodo pag. 418. n. 2.*) declaravit validum tale Matrimonium.

Dicendum III. Leges Civiles non reprobatæ videntur tacite approbatæ a Jure Canonico, nam in *cap. 1. de Novi oper. nuntiat.* sic dicitur: *Sicuti Leges non dedignantur sacros Canones imitari, ita & Sacrorum statuta Canonum Principum Constitutionibus adjuvantur.* Item in *cap. Super specula. de Privil.* sic habetur: *Sancta Ecclesia Legum secularium non respuit famulatum, quæ æquitatis & justitiæ vestigia imitantur.* Hinc *Fagnanus in c. Cum esses. de Test. n. 18.* & noster Papa Benedictus XIV. *loc. c. pag. 420. num. 1. cum Abbate, Menoch.* & communiter dicunt Judicem Ecclesiasticum in quæstionibus, in quibus de Jure Canonico nihil reperitur decisum, debere se conformare Juri Civili. Et Gelasius Papa *Epist. 4. ad Anast. Imperat.* scripsit: *Quantum ad Ordines pertinet publicæ disciplinæ, Legibus tuis ipsi quoque parent Religionis Antistites.*

DE CONSUETUDINE.

De Consuetudine hic tractandum, de qua nihil habetur 107
apud *Busemb.*

Dictum est de Lege scripta, nunc aliqua sunt addenda de Consuetudine, quæ dicitur lex non scripta.

Ut Consuetudo vim legis habeat, tria requiruntur. I. quod introducatur non a persona particulari, sed a Communitate, saltem a majori parte Communitatis, quæ capax sit ferendi leges, licet actu leges ferre nequeat; nam Consuetudo tunc habet vim legis ex tacito Principis consensu. *Salm. de Leg. c. 6. ex n. 6. cum S. Th.* Notandum hic, quod mulieres nequeunt introducere consuetudinem contra leges proprias virorum, nec vice versa; uti neque Ecclesiastici contra Leges Laicorum, vel contra, nisi materia sit communis. *Salm. ib. n. 8. & 37.* Hinc etiam circa res spirituales Clerici non obligantur ad consuetudinem factam a Laicis. *Salm. ib. n. 38. cum Sanch. Pal. &c.* Mercatores tamen, quia distinctam faciunt Communitatem, possunt introducere Consuetudinem obligantem omnes. *Salm. ibid. n. 8. cum Pal. Suar. Bon. Tap.*

II. Requiritur, ut Consuetudo sit rationabilis; quare nulla valet Consuetudo contra legem naturalem, aut Divinam, sed tantum contra humanam. Addendum tamen, non requiri bonam fidem; nam etiam peccando potest fieri Consuetudo. *Salm. c. 6. n. 11. cum Suar. Pal. &c.* Consuetudo enim triplicem statum habet: In initio, introducentes Consuetudinem contra legem, omnes peccant. In progressu non peccant illa jam a majoribus introducta utentes, sed possunt a Principe puniri. In fine autem nec peccant, nec puniri possunt illa jam præscripta utentes. Ita *Salm. ib. n. 13. cum Pal. Caj. Set. Laym. &c.*

III. Requiritur tempus diuturnum continuatum cum repetitis actibus. Quodnam autem tempus sufficiat? *Prima sententia* dicit relinqui arbitrio Prudentum, juxta repetitionem actuum, & negotiorum qualitatem. *Vasq. Tap. Vill. &c. apud Salm. de Leg. c. 6. n. 25. Secunda sententia* dicit sufficere, & requiri decennium; hoc enim est longum tempus requisitum a jure ad Consuetudinem introducendam; nisi aliud sit alicubi sancitum, ex *L. ultima C. de Præscriptione.* Ita *Salm. n. 15. cum Laym. Suar. Pal. &c.* licet doceant primam esse valde probabilem.

An vero hoc decennium sufficiat contra Leges Canonicas? Affirmant *Less. Sa, Azor. Pal. Nav. &c.* Negant tamen *Sal. d. c. 6. n. 17. cum Laym. Bon. Suar. Regin. &c. ex c. de Quarta, & ex c. Ad aures. de Præscriptione.* Sed vide *infr. n. 139.* Notant autem *Salm. cum Granad. Salas, &c. n. 18.* sufficere dictum eximii Doctoris, etiam moderni asserentis legem abrogatam esse, ut a Lege deobligemur.

Dicitur autem requiri *tempus continuatum*; nam si interrumpatur etiam per unicum actum a majori parte Communitatis, vel si interim Princeps puniat Consuetudinem introducentes, Consuetudo non præscribitur. Ita *Salm. d. c. 6. n. 18. cum Laym. Suar. Bon. Pal. &c.*

Dicitur autem *repetitis actibus*; ad Consuetudinem enim requiritur 1. Ut actus sint repetiti per plures vices juxta Prudentum arbitrium, ut *Salm. ib. n. 22. cum Pal. Bon. Suar. &c.* contra *Less. Reg. Sa, Diana, &c. n. 21.* qui dicunt duos, vel tres actus sufficere. 2. Ut actus sint liberi, non autem per vim, aut metum, aut ignorantiam positi, puta si Populus censeat existere Legem, quæ revera non est. *Salm. d. c. 6. n. 24. & 25. cum S. Thom. Dian. Tap. &c.* 3. Requiritur, ut actus sint notorii, saltem notorietate facti, ut *Salm. n. 27. cum Pal. Suar. Bonac. Dian. Basil. &c.* contra aliquos, qui requirunt notorietatem etiam juris, ut sententia Judicis Consuetudo probatur.

IV. Requiritur ad Consuetudinem perficiendam intentio se obligandi, vel Consuetudinem introducendi. Quare nulla fit Consuetudo, si Populus, aut major ejus pars agit ex devotione, gratitudine, & simili; aut si læserit legem animo tantum non satisfaciendi ex levitate. *Salm. d. c. 6. n. 28. cum Pal. Laym. Bonac. &c.* Hic autem animus cognoscitur ex circumstantiis, nempe si Consuetudo constanter observetur, & cum non levi incommodo: si transgressores puniantur: si ita sentiant communiter homines

mines pii. *Croix lib.* 1. *n.* 571. *& Salm. ib. n.* 30. In dubio eutem, eu Consuetudu sit ex devotione, vel ubligatione? sub gravi, vel levi? an obliget ad eulpam, vel pœnam rantum? Beuignior pars tenenda est; uam nulla lex obligat, nisi de ea constet. Ita *Salm. d.* n. 3n. *cum Pal. Suar. Bon. Dian. &c.* Et ita *Croix lib.* 1. n. 592. Qui uutat tamen ibi cum *Carden.* quod nniversales Consuetudines Ecclesiæ de se obligant. Hoc intelligendum vero de consuetudinibus proprie ut talibus obligantibus sumptis, ut de consuetudine jejunandi in Vigilia Pentecostes, & de alia alique simili, si adest. Nam aliter dicunt plures AA. de consuetudine abstinendi a lacticiniis in Vigiliis extra Quadragesimam; de qua vide *l.* 3. n. 988. Et eliter dicunt aliqui etiam de consuetudine Monialium recitandi Officium in privato. Sed de hoc vide *l.* 4. *n.* 122. quid elii communius & probabilius dicant.

V. Requiritur consensus Principis ex *l. de quibus. ff. de Leg.* Requiritur eoim, ur habeatur consensus saltem tacitus generalis Principis, scilic. approbandi quamcunque legitimam Consuetudinem, quando illam specialem Consuetudinem Princeps ignorat. Ita *Salm. c.* 6. n. 33. *cum S. Th. Pal. Suar. Sanch. Laym. Bon. Tapia, &c.* Quando vero Princeps resistit, tunc nulla fit Consuetudu. *Salm. ib.* n. 31. Hinc dicunt *n.* 32. *cum Laym. Bon. Suar. Barbos. &c. contra alios*, uullem dari Consuetudinem contra Immunitatem Ecclesiasticam.

Quoad effectus autem Consuetudinis pertinet, notandum quod Consuetudu potest non solum tollere Legem, sed etiam pœnam illius, eemeuente culpa, vel contra. Vide *Salm. d. c. 6. ex* n. 35. Potest etiam Consuetudu validare contractum irritatum per Legem. *Salm. de Matri. c.* 11. *punct.* 2. Potest etiam introducere nuva impedimenta irritantia Matrimonium. *Salm. ib. punct.* 1.

Sed quid si a lege prohibeatur contraria Consuetudu? Distingue: si apponatur elausula, *non obstante quacumque Consuetudine*, intelligitur reprobati Consuetudo opposita præterita, non vero futura. *Salm. de Leg. c.* 6. *n.* 42. *cum Suar. Tapia, Vill.* Si autem clausula reprobat quamcumque Consuetudinem futuram, adhuc *Salm. ib.* n. 43. *& de Matrim. d. c.* 11. n. 33. *cum Suar. Basil. Bon. &c.* dicunt probabilius esse posse Consuetudinem talem legem abrogare.

Quid si reprobetur omnis Consuetudo futura, ut irrationabilis? Respondetur, quod si reprobetur tamquam contraria Legi naturali, seu Divinæ, nulla tunc Consuetudu valere potest. Si vero eeprobetur ut irrationabilis pro tempore quo fit Lex, tuoc ex nove causa rationabilis reddi potest, & valere. *Salm. de Leg. d. c. 6. nu.* 44. *cum Suar. Basil. Tap. Dian.*

Potest denique Consuetudu Legem dubiem interpretari; & hæc interpretatio vel potest esse anthentica, ita ut ille interpretatio sit nova Lea: Vel potest esse probabilis, cum Consuetudo præcedat, vel Legem subsequatur; Lex enim non intelligitur derogare Consuetudini antecedenti, nec Consuetudo Legi, nisi expresse upponantur. Et ad hanc Consuetudinem probabiliter interpretantem minus tempus requiritur, quam ad Consuetudinem Legi adversantem præscribendam. Communiter autem asserunt DD. Leges interpretandas esse juxta loci Consuetudinem, etsi verba Legis minus proprie accipiende sint. *Salm. d. cap. 6. ex num.* 45.

Potest autem Consuetudu per contrariem Legem a Superiore revocari.

Sed quæritur 1. An per Legem generalem derogetur Consuetudini speciali alicujus loci? Respondetur negative, nisi in Lege mentio fiat illius Consuetudinis, vel in ea revocetur quæcumque Consuetudo. Et probatur ex *c.* 1. *De Consuetudine in* 6. ubi sic habetur: *Non enim censetur abrogata Consuetudo speciali Lege, quia præsumitur Princeps ignarus talis Consuetudinis.* Vide *Salm. d. c.* 6. *nu.* 52. Si vero Princeps notificatus de Consuetudine nolit Legem revocare, tunc censetur revocate Consuetudo. *Salm. ib.* n. 53. *cum Pal. Suar. Bon. &c.* Episcopi tamen per eorum leges abrogant quamcunque Consuetudinem particularem, quie præsumuntur ipsi plenam notitiam habere Consuetudinum Diœcesum suarum. *Salm. ibid.* Nota autem, quod prædicta doctrina procedit de Consuetudine jam præscripta, non autem de incœpta. *Salm. n.* 54. *cum Masc. Gloss. &c. contra Suar.*

Quæritur 2. An posita clausula revocatoria cujusque Consuetudinis, intelligatur revocata etiam Consuetudo immemorabilis? Nego, nisi exprimatur; quia, quando Superior vult etiem illam revocare, id exprimit. *Salm. ib. n.* 55. *cum Abb. Suar. Bon. Pal. & Garcia* qui affert plures Declarationes S. C.

Potest autem aliqua Consuetudo ebrogari per aliam contrariam, quæ repetitis actibus modo ut supra, præscribatur. Vide *Salm. d. c.* 6. n. 56. & 57.

DISSERTATIO.

Super Proposit. 29. damnatam eb Alexandro VIII. quæ dicebat: *Futilis, & toties convulsa est assertio de Pontificis Romani supra Concilium OEcumenicum Authoritate, atque in Fidei quæstionibus decernendis infallibilitate.*

HÆc celeberrima quæstio, & hoc tempore tam fortiter agitate, sicut ed eem pertractandam integro XI.
libello (qui tamen lucem non vidit) aliquando me duxit; ita nunc me urget, ut tu ee eliquantulum immorer. Hinc parcat mihi Lector, si a meo instituto nimis recedere videar. Duo hic valde magni ponderis enucleanda occurrunt: Primum, an Authoritas Summi Pontificis extra Concilium in rebus Fidei & Morum decerneudis sit infallibilis? Alterum, an Authoritas Papæ sit supra Œcumenicum Concilium?

§. 1. *De Infallibilitate Papæ.*

Circa hanc Pontificis infallibilitatem plures edsunt opiniones. *Prima* est Lutheri & Calvini, qui hæretice doceot Pepam loquentem etiam ut Doctorem universalem, etiamque una cum Concilio, esse fallibilem. *Secunda* sententie omnino opposita est Alberti Pighii sentientis Papam non posse errare etiam private loquendo. *Tertia* est nonoullorum dicentium Papam esse fallibilem extra Concilium docentem. Circa quod pro rei majori elucidatione præsciendum hanc sententiam emplexatum fuisse Clerum Gallicanum euno 1682. cum illas quatuor celebres Propositiones emanavit: Quarum, umissis elia ad præsentem roeteriam non pertinentibus, secunda asserit: *Sic inesse Apostolicæ Sedi rerum spiritualium Potestatem, ut simul valeant Synodi Constantiensis Decreta de Anthoritate Conciliorum: Nec probari ab Ecclesia Gallicana, qui eorum Decretorum ad solum schismatis tempus Conciliaria dicta detorqueant.* Quarta eutem: *In Fidei quoque quæstionibus præcipuas Summi Pontificis esse partes, ejus Decreta ad omnes Ecclesias pertinere: Nec tamen irreformabile esse Judicium, nisi Ecclesiæ consensus accesserit.* Et in eodem Gallicanæ Facultetis Decreto demandatum fuit, ut nullus Lauream Doctoratus reciperet, nisi has Propositiones publice prius propugnasset, & exinde ed eas substinendas juramento se adstringeret. Postmodum: Alexander VIII. per Bullam quæ incipit: *Inter multiplices*, anno 1690. præfatum Feculratis Parisiensis Decretum irritum declaravit, nullamque de eu rationem habendam esse præcepit. Sed Ludovicus Maymburgus (cui postea se edjunait alter Ludovicus Dupinus), dimisso habitu Societetis Jesu, imo ab ille merito expulsus, ed eas tuendas se obtulit, sicut eudacter fecit, donec inopinata morte dignam suæ eudaciæ a Deu mercedem tecepit. Verumtameu circa aunum 1693. iidem Episcopi qui ad eas quatuor Propositiones emanandas conspirevere in Consessu habito enno 1682.; postea per Epistolam ad Innocentium XII. missam eb omnibus illis se retractarunt. Idemque Christianissimus Rex Ludov. XIV. Edictum publice prius editum pro observetione antecedentis Parisiensis Decreti, elio publico Edicto revocans, etiem retractetionis Epistolam ad Pontificem treusmisit. Vide de hoc *Graveson to.* 8. *p.* 1. *fol.* 192. *Roncaglia in Animadvers. ad Nat. Alex.* §. XI. *sup. Conc. Constant. & Milante loco infra citando.* Hactenus de Tertie sententia. *Quarta* vero communis sententia, cui nos subscribimus, est quod, licet Romanus Pontifex quatenus particularis persone, sive privatus Doctor possit errare (sicut etiam est fallibilis in quæstionibus meri facti, quæ ex hominum testimoniis præcipue pendent); cum tamen Papa loquitur tanquam Doctor universalis definiens ex Cathedra, nempe ex Potestate Suprema, tredita Petro docenti Ecclesiam, tunc dicimus Ipsum in controversiis Fidei & Morum decernendis omnino infallibilem esse. Hanc sententiam tuentur D. Thomas 2. 2. q. 1. a. 10. Turrecrem. Sotus, Cajet. Alex. de Ales, S. Bonav. B. Aug. Triumph. Nic. de Lyra, S. Franc. Sal. Spondan. Tomass. Lud. Bail, Duvallius, eliique innumeri citeti a Milante Episcopo Stabiensi in suis doctis Exerc. 19. sup. Prop. 29. Alex. VIII.; & communiter reliqui Theologi omnes, ut testantur Card. Gotti De Ver. Eccl. Jesu Chr. tom. 5. c. XI. §. 1. Milante loc. cit. & Troile in sua Theol. Dogm. tract. 6. De Pontif. d. 1. §. 2. n. 14. Adsunt eliqui inter hos, qui dicunt Papam esse quidem infallibilem, sed tum tantum cum in quæstionibus definiendis mature procedit, Sapientum judicium audiendo: Sed rectius alii dicunt hanc conditionem solum de congruentia esse, non autem de necessitate; infallibilitatis enim promissionem necesse est, ut omnes, qui Pontificiam infallibilitetem tuentur, non Consiliariis, nec examini, sed soli Pontifici factam fuisse fateantur: Alias Hæretici semper objicere possent sufficiens examen non extitisse, sicut de facto Sectarii in Tridentinum

tinum

tiuum opposuere. Ad providentiam autem Spiritus Sancti pertinebit (ut recte ait Suar. 5. De Fide sect. 8.), quod Pontifex non temere nec imprudenter unquam in tantis rebus agat, & decernat.

111 Nostra conclusio probatur I. Ex Scripturis, & præcipue ex illa Matt. 16. 18. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* *Natalis Alexander* pro *Petra* explicat Ecclesiam; sed inepta interpretatio, quæ ineptum redderet sensum, nimirum (ut Ipse intelligit) *super hanc Ecclesiam ædificabo Ecclesiam meam*. Attamen ex ipso sensu patet, quod totus sermo dirigitur ad Petrum; & communiter SS. Patres, ut Basilius, Cyprianus, Chrysostomus, Hilarius, Tertullianus, Epiphanius, & Origenes (apud Jos. Baron. contra Piccinin. Diss. 2. c. 3.) dicunt nomine *Petræ* intelligi Petrum; & signanter S. Basilius *l. 2. contra Eunom.* ait de Petro: *Quoniam fide præstabat, Ecclesiæ ædificationem in seipsum recepit.* Et S. Leo ser. 94. de Transfig. *Tantum in hac fidei sublimitate complacuit* (Christo), *ut Beatitudinis felicitati donatus, sacram inviolabilis petræ acciperet firmitatem, supra quam fundata Ecclesia portis inferi & mortis legibus prævaleret.* Item S. Cyprianus *lib. de Unit. Ecclesiæ* dicit: *Primatus Petro datur, ut una Christi Ecclesia, & Cathedra una monstretur.* Et alibi adversus Novatianos post verba: *Tu es Petrus, & super hanc petram &c. Et pasce oves meas*, subdit: *Super illum unum ædificat Ecclesiam, & illi pascendas mandat oves suas.* Item S. Leo *ser. 3. in Anniverf. Assumt.* ita Christum loquentem Petro repræsentat: *Cum ego sim inviolabilis Petra .... tamen tu quoque petra es, qui mea virtute solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria, sint tibi mecum participatione communia.* Et id magis patet ex Concilio Chalcedonensi Action. 3. apud Bellarm. Contr. tom. 1. pag. mihi 540. ubi dicitur: *Appellat Petrum Petrum Ecclesia Catholica.* Hinc addit Bellarm. „ (Catholici docent hac metaphora significari Petro esse commissum Regimen totius Ecclesiæ, & præcipue circa Fidem; Petræ enim fundamentalis hoc est proprium, totum ædificium regere, & sustentare. „) Accedit S. Cyrillus Alexand. dicens: *Secundum hanc promissionem Ecclesia Apostolica Petri ab omni seductione manet immaculata.* Si itaque hujusmodi ædificium est Ecclesia, adversus quam inferi prævalere non possunt; ut illa non possit ruere, necesse est basem ejus & fundamentum neque destrui posse, ne, destructo fundamento, tota domus corruat. Ideo Origenes in hoc loco dicit: *Si prævalerent inferi adversus Petrum, in quo Ecclesia fundata est, contra Ecclesiam etiam prævalerent.* Probatur quoque ex Luca 22. 32. *Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua.* Ex quo pariter textu affirmat Maldonatus Authores collegisse Pontifices esse perpetuo infallibiles.

112 Probatur II. ex Conciliis Œcumenicis, & I. ex Concilio Chalcedonensi, ubi (ut refert D. Thomas in Opusc. Contra errores Græc.) habetur: *Omnia ab eo*, scil. Papa, *definita, teneantur, tamquam a Vicario Apostolici Throni.* In ejusdem Synodi Act. 2. cum legeretur Epistola D. Leonis, dictum fuit anathema iis qui ita non crederent. Deinde ibidem Act. 3. Patres Concilii Pontificis doctrinam ut Beati Petri amplexi sunt, & universa Concilii Dogmata petierunt Sedis Apostolicæ Authoritate firmari. II. Ex Concilio Lugdunensi Œcumenico 2. habetur: *Ipsa quoque Sancta Romana Ecclesia Summum Principatum super universam Ecclesiam obtinet, quem se ab ipso Domino in B. Petro, cujus Romanus Pontifex est Successor, cum Potestatis plenitudine recepisse recognoscit; Sic, si quæ de Fide subortæ fuerint quæstiones, suo debent judicio definiri.* III. Ex Concilio Florentino, ubi in sess. ult. sic legitur: *Definimus Romanum Pontificem in universum Orbem habere Primatum, & Successorem esse Petri, totiusque Ecclesiæ Caput, & Christianorum Patrem, ac Doctorem existere: & Ipsi in B. Petro regendi Ecclesiam a D. N. Jesu Christo plenam Potestatem traditam esse, quemadmodum etiam in gestis Oecumenicorum Conciliorum, & in Sacris Canonibus continetur.* Si ergo certum est Papam esse totius Ecclesiæ Doctorem, certum quoque tenendum Ipsum debere esse infallibilem, ne Ecclesia a suo Magistro aliquando decipi possit. Accedit Concilium Viennense XV. Generale sub Clem. V. ubi sic sancitum fuit: Dubia Fidei declarare, ad Sedem dumtaxat Apostolicam pertinere.

113 Probatur III. ex SS. Patribus; S. Irenæus l. 3. c. 3. scribit: (Omnes a Romana Ecclesia necesse est, ut pendeant tanquam a Fonte, & Capite.) S. Athanasius in Epist. ad Fel. Pap. dicit: (Romanam Ecclesiam semper conservare veram de Deo sententiam). Et in eadem Epistola, ad Pontificem S. Doctor suum sermonem dirigens, sic eum alloquitur: (Tu profanarum Hæresum, atque imperitorum omniumque infestantium Depositor; Princeps, & Doctor, Caputque omnium Orthodoxæ Doctrinæ, & immaculatæ Fidei existis). Theodoretus Episc. Asianus in Epist. ad Leonem Papam inquit (Ego, Apostolicæ vestræ Sedis expecto sententiam, & supplico, & obsecro V. S. ut mihi opem ferat justum vestrum & rectum appellanti judicium). S. Cyprianus Epist. 8. l. 1. scribit: (Deus unus est, Christus unus est, & una Ecclesia, & Cathedra una super Petrum Domini voce fundatam. Aliud constitui Sacerdotium novum, fieri præter unum Sacerdotium non potest. Quisquis alibi collegerit, spargit). Et idem Cypr. in lib. de Unitat. Eccl. (Qui Cathedram Petri, super quam fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesia se esse confidit?) S. Hieron. in Epist. ad Damasum Papam scribit: Cum successore Piscatoris loquor.... super illam Petram (scil. Cathedram Petri) ædificatam Ecclesiam scio, quicunque extra hanc domum agnum comederit, profanus est; Si quis in Arca Noe non fuerit, peribit regnante diluvio... Quicunque tecum non colligit, spargit, hoc est, qui Christi non est, Antichristi est). S. Basilius Epist. 52. ad Athan. scribit: (Romanum Pontificem compellendum esse, ut quid credendum sit, si per Concilium definiri non donetur, ipse determinaret). S. August. l. 3. contra Julianum c. 5. (Per Papæ Rescriptum causa Pelagianorum finita est). S. Thomas quodlib. 10. a. 6. (Magis standum est sententiæ Papæ, ad quem pertinet determinare de Fide, quam quorumlibet sapientum). Et 2. 2. q. 11. a. 2. ad 3. (Postquam essent aliqua Ecclesiæ authoritate determinata, hæreticus esset, si quis repugnaret; quæ quidem authoritas principaliter residet in Summo Pontifice). S. Bon. in summa Theolog. q. 3. a. 3. D. 3. (Papa non potest errare, suppositis duobus: Primum quod determinet quatenus Papa; Alterum, ut intendat facere Dogma de Fide).

Probatur IV. ex ipsa Schola Gallicana, falso enim nobis objicit Hottingerus hæreticus dicens: Gallia universa a vobis dissentit. Quandoquidem asserit Milante Exercit. 19. sup. dict. Prop. 29. Alexand. VIII. paucos esse Gallos, qui Romani Pontificis infallibilitatem contendunt, respectu ad Gallos Nobiliores, qui illam propugnant, præterquam Petrus Matthæi in Sum. Const. Spondanus an. 1415. num. 16. differens in Decr. Const. Bosvinus tom. 4. de Concordia. Idem aliquando docuit Gerson de Pot. Eccl. cap. 10. dicens: (Tandem ex his dicere possumus, quod plenitudo potestatis est a Christo collata Petro, sicut Vicario suo, & suis Successoribus). Ita scripsit hic Doctor in præfato loco. Ceterum nulli dubitandum quod Gerson, ut ait P. Victoria in suo Tract. de Authoritate Papæ & Concilii tr. 5. *per omnia fuit infestissimus Authoritati Summorum Pontificum, & multos alios infecit suo veneno; parum enim differt a Schismate eius sententia de Athoritate Papæ.* Idem statuere conati sunt Episc. Gallicani antiqui an. 1626. ar. 137. & in Conc. Generali Lugdun. 2. (ubi præ ceteris numerabantur Episcopi Galli, qui Græcorum confessionem acceperunt), scil. quod Sancta Romana Ecclesia plenum Principatum obtinet super Universalem Ecclesiam, &c. ut infra refertur. Et quamvis Universitas Sorbonica (ortum agnoscens a Ruberto Sorbon ex anno 1253. Confessario S. Ludovici, erectaque a Carolo Rege an. 1290, in Universitatem) contrariæ fuerit sententiæ, hoc tamen accidit tantum ex tempore Concilii Constantiensis opera Gersonis, & Almaim, qui in eadem Universitate adscripti ad comprimendum trium Pontificum Schisma, ad Concilium, tanquam ad Judicem Superiorem, & in hujusmodi casu necessarium, causam deferendam existimarunt. Novissimi vero Sorbonici non attendentes, quod ipsorum Majores de Papa dubio sint loquuti, eorum innixi authoritati, dixerunt Judicium Romani Pontificis non esse infallibile, nisi Ecclesiæ, sive Generalis Concilii consensus accedat. Ceterum ante Concilium Constantiense, & Basileense advertit Raynaldus scriptor Gallus in Opusc. de Rom. Pont. omnes Theologos anteriores unanimiter docuisse definitiones Pontificias, etiam extra Concilia, rem facere de Fide. Immo habetur apud Nanclerum part. 4. lib. 8. c. 6. quod Facultas Parisiensis anno 1320. damnavit tanquam hæreticos articulos Marsilii Paduani dicentis: Romanum Pontificem esse fallibilem. Et anno 1534. (ut apud eundem Nauclerum.) damnavit eundem errorem contra Joannem Morandum. Item Duvallius Doctor Gallus, qui scripsit circa annum 1712. de Sup. Pont. p. 1. q. 7. refert consuetudinem fuisse Facultatis Parisiensis, ut ab ea Laureati protestarionem nunquam Ecclesiæ Romanæ contradicendi præmitterent. Idem Author refert ipsam Facultatem damnasse ut hæreticum Marcum Antonium de Dominis, quia docebat Pontificis authoritatem esse fallibilem. Ideo præfatus Duvallius, quamvis ejusdem Sorbonæ Doctor loco citato non dubitavit sic scribere: *Opinio quæ Romæ tenetur, vacat omni temeritate, cum totus Orbis, exceptis pauculis Doctoribus eam amplectatur, & præterea rationibus validissimis tum ex Scriptura, Conciliis, & Patribus, tum ex principiis Theologiæ petitis confirmetur.* Et part. 4. q. 7. subdit: *Nemo nunc est in Ecclesia, qui ita pro certo sentiat præter Vigorium & Richerium, quorum si vera esset sententia, totus fere Orbis Christianus, qui contrarium sentit, in Fide turpiter erraret.* Propterea addit quod Opinio de prælatione Conciliorum Authoritati Romani Pontificis, *a temeritate inobedientia vix potest excusari; fovet enim ut plurimum inobedientiam & dissidia multa; magnosque tumultus semper in Ecclesia excitavit.* Hinc videre est apud Troila tr. 6. de Sum. Pont. ar. 6. ex n. 54. & ap. Milante in Exercit. Dogm.

Tom. I. E 19. su-

19. super Prop. 29. Alex. VIII. quot Concilia Provincialia Gallicana plauserint Pontificis infallibilitati. Synodus ipse Parisiensis anno 1626. in art. 137. ubi Tit. Monita Cleri Gallicani ad Dominos Archiepiscopos Regni, ecce quid sensit: (Hortamur igitur Episcopos omnes, ut Sanctam Apostolicam Romanamque Ecclesiam, utpote ex Dei sponsione infallibili Ecclesiarum Matrem...) Et infra loquens de ipso Romano Pontifice: (Is enim Successor est Petri, super quem Christus Jesus Ecclesiam fundavit, quando illi claves Regni Cœlorum, & donum infallibilitatis in causis Fidei reliquit.) Valde autem notandum id quod Episcopi Gallicani (ut refert Milant. l. c.) in obsequium Bullæ, quam Innocentius X. emanavit in confixione Jansenianarum Thesium, ad ipsum scripserunt; & inter cetera verba hæc: (Hujus doctrinæ lucem prillino decori restituit prolatum a S. V. postulantibus Galliarum Episcopis Decretum: De quo in negotio illud observatione dignum accidit, ut quemadmodum Innocentius I. Pelagianam Hæresim damnavit olim, sic Hæresim ex adverso Pelagianæ oppositam Innocentius X. auctoritate sua proscripseris. Enimvero vetustæ illius ætatis Ecclesia, Cathedræ Petri authoritate fulta, quæ in Decretali Epistola Innocentii elucebat, Pelagianæ Hæresis damnationi absque cunctatione subscripsit. Perspectum enim habebat non solum ex Christi D. pollicitatione Petro facta, sed etiam ex actis priorum Pontificum, & ex anathematismis adversus Apollinarium, & Macedonium nondum ab ulla Synodo Œcumenica damnatos, a Damaso paulo ante jactis, judicia pro sanciende regula a Pontificibus lata, *Divina aque, ac summa per universam Ecclesiam auctoritate* niti, Christiani omnes ex officio ipsius quoque mentis obsequia præstare teneantur.) Deinde præfati Episcopi Bullam venerantes eam promulgare promittunt. Hinc colligitur, quam fuerit nova sententia Cleri Gallicani, & quam diversa ab illa quam Majores sui enixe tenuerint, & propugnariot.

Probatur V. rationibus; Prima ratio est D. Thomæ, qui 3. p. q. 25. art. 1. docet pollicitationem infallibilitatis in rebus Fidei tantum Successoribus Petri esse factam, & ideo dicit Ecclesiam non posse errare, quia Papa errare nequit: *Ecclesia universalis* (verba D. Thomæ) *non potest errare, quia ille qui in omnibus exauditus est pro sua reverentia, dixit Petro: Ego rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua*. Secunda ratio est ejusdem S. Doctoris, qui alibi 2. 2. quæst. 1. art. 10. ait, quod in Ecclesia non posset una Fides servari, nisi per ejus Caput Pontificem quæstiones Fidei diffinirentur: *Et ratio est, quia una Fides debet esse totius Ecclesiæ (secundum illud 1. ad Cor. 1.), quod servari non posset, nisi quæstio Fidei determinaretur per eum, qui toti Ecclesiæ præest*. Ratio tertia est inveterata Ecclesiæ consuetudo; Hac ratione pro nostra sententia tuenda utitur eruditissimus Melchior Canus in suo perdocto Opusculo de Locis Theologicis lib. 6. cap. 7. ubi ait: (Si nullus itaque (sic Author arguit) legum Christi serior est interpres, quam perpetuus Ecclesiæ usus, Ecclesia vero in Fidei rebus, non ad Antiochenum, Alexandrinum, Hierosolymitanum, sed Romanum Pontificem omni tempore recurrerit, ejusque judicia uti irrefragabilia semper tenuerit; cur dubitabimus illum Petro in hac prærogativa dare successurem? Hoc ipso rerum testimonio roboratur: Nam Christi de Petro, & Successoribus vaticinia in Romana Ecclesia videntur impleta. Cum ceteræ Apostolorum Ecclesiæ, vel ab Infidelibus occupatæ, vel ab Hæreticis affectæ aliquando fuerunt: hæc una tut inter Hostes nec Infidelibus, nec Hæreticis valuit expugnari. Hinc quæri solet, an hæreticum sit asserere, posse quandoque Romanam Sedem, quemadmodum & ceteras, a Christi Fide deficere? Ei faciant satis Hieronymus perjurium dicens, qui Romanæ Sedis Fidem non fuerit secutus; Cyprianus dicens: Qui Cathedram Petri, supra quam fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesia esse non confidat; Synodus Constantiensis hæreticum judicans, qui de Fidei Articulis aliter sentit, quam S. Romana Ecclesia docet. Illud postremo addam, cum ex Traditionibus Apostolorum ad evincendam Hæresim argumentum certum trahatur; constat autem Romanos Episcopos Petro in Fidei Magisterio successisse, ab Apostolis esse traditum, cur non audebimus assertionem adversam tanquam hæreticam condemnare? Sed nolimus Ecclesiæ judicium antevertere: Illud assero, & fidenter quidem assero, pestem eos Ecclesiæ & perniciem afferre, qui aut negant Romanum Pontificem Petro in Fidei Doctrinæque Authoritate succedere, aut certe astruunt Summum Ecclesiæ Pastorem, quicumque ille sit, errare in Fidei judicio posse. Utrumque scilicet Hæretici faciunt: Qui vero illis in utroque repugnant, hi in Ecclesia Catholici habentur.) Hucusque Canus; Cui valde favet id, quod D. Cyprianus sedulo advertit in Ep. 3. lib. 1. dicens: *Neque enim aliunde Hæreses obortæ sunt, quam inde quod Sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesia Sacerdos, & ad tempus Judex vice Christi cogitatur*. Et ratio hujus gravis sententiæ Cypriani est, quia Romanæ Sedis Decretis illi qui pertinaciter restiterunt, primum (ut bene advertit cit. Episcopus Sabiensis) Schismatici facti sunt, deinde Hæretici.

Ex his omnibus tandem inferunt DD. prout Suar. lib. 3. De Fidei defens. Bannez, & Bellarm. lib. 4. de Pont. cap. 2. nostram sententiam esse saltem Fidei proximam; & *contraria* (dicit Bellarm. l. cit.) *videtur omnino erronea, & hæresi proxima*.

Objiciunt Adversarii plures Pontifices in Fidei judiciis errasse. Sed facili negotio nos ab hac oppositione possemus expediri, generaliter respondendo cum Cano, & Bellarmino, quod ii Pontifices, qui errasse adducuntur, non ut universales Ecclesiæ Doctores, sed tantum private locuti fuerint, ut ex Historiis patere demonstrant. Sed ne ex aliquibus gestis, quæ passim, & jactanter, sed nimis discerpta ab Adversariis adducuntur, quis forte decipiatur, nobis ad singula libet respondere.

Objiciunt I. quod Liberius Papa Arianam Hæresim non 116
dubitaverit subscribere. In hoc autem sciendum, quod cum Liberius primum ad Mediolanense Conciliabulum subscribendum reluctaret, in exilium a Constantio Imperatore fuit expulsus, ac in ejus locum ab Arianis suffectus fuit Felix II. Indeque Ariani in Conventu Firmiensi novam Fidei formulam prodiderunt, in qua dolose dixerunt Filium Patri similem in substantia. Hanc Liberius tædio exilii victus imprudenter subscripsit: Ob quam rem ab exilio revocatus Romam devenit, sed a Romanis ob hujusmodi flagitium aversis rejectus fuit, & in ejus locum Felix advocatus; qui postmodum ob sui constantiam in abjicienda Arianorum formulæ damnatus capite plexus est. At Liberius, Felice defuncto, cum resipuisset, eandemque formulam damnasset, denuo Pontifex est acclamatus. Liberii itaque privatus lapsus, cum ipse non ex Cathedra docuerit, nostram non infirmat sententiam.

Objiciunt II. Vigilium Papam in Epist. ad Theodoram 117
Imperatricem anathema dixisse iis, qui duas in Christo naturas confiterentur, in quo videtur ipse Pontifex Hæresi Eutychetis adhæsisse. Sed hic notandum, ut refert Baron. an. 547. nu. 40. quod hunc errorem Vigilius professus est tempore, quo, expulso Imperatricis ope Silverio legitimo Pontifice, ipse Papa, potius Antipapa, fuit creatus. Sed postmodum, cum idem, mortuo Silverio, legitime Sedem Pontificiam est adeptus, nullimode errorem illum protulit unquam, aut simulavit.

Objiciunt III. in eundem Vigilium, quod approbasset 118
tria Capitula, quæ postea damnavit Concilium Constantinopolitanum Generale, jam ab ipso Vigilio inde confirmatum. Sciendum hic quod Justinianus Imperator, opera Theodori Cæsariensis, Edictum prodidit, in quo tria Capitula continebantur, scil. damnatio memoriæ & scriptorum Theodori Mopsuesteni, Ibæ Episcopi Edessæ, & Theodori Episcopi Cypri, in quibus errores Nestorii accusabantur. At quia in Conc. Chalcedonensi præfatorum Authorum laudabilis mentio facta fuit, plures Episcopi Edictum illud reprobarunt. Deinde Constantinopoli consensu Pontificis Concilio convocato, juxta Cæsaris Edictum, tria illa Capitula fuerunt confirmata; Et Vigilius ad suasionem Imperatoris Edictum clam subscripsit. Sed, ut hoc propalatum fuit, magna in Ecclesia scissio orta est. Qua de re Vigilius decrevit, ut effectus Edicti suspenderetur, & res ad Generale Concilium revocaretur. Deinde idem Vigilius in quodam suo Rescripto, *Constituto* Vigilii vocato, damnavit quidem scripta Theodoreti, & Ibæ, sed personas a censuris immunes reliquit. Verum est, non negamus, quod postea anno sequenti Imperator a Vigilio revocationem *Constituti*, & Concilii Constant. confirmationem obtinuit; sed ex hac revocatione quid aliud inferre possunt Adversarii, nisi ad summum id quod dicit S. Gregorius lib. 3. Epist. 3. *Non enim mutatio sententiæ, sed inconstantia sensus in culpa est*. Si quis autem dixerit, quod Vigilius in suo *Constituto* in Fide erravit, pariter diceretur debet, quod erravit & Synodus Chalcedonensis, quæ idem declaravit ac Vigilius in suo *Constituto*. Cæterum constat rem hanc non ad Fidem pertinuisse; quod enim Theodoretus, & Iba non solum male, sed etiam mala fide scripsissent, & ideo non tantum scripta, sed etiam personæ fuissent damnandæ, meri facti res erat. Hinc ne dicantur Concilia inter se discrepasse, dicendum quod in Chalcedonensi fuit pertractatum de Personis, in Constantinopolitano autem de Scriptis. Hinc S. Gregorius monuit: *Scire vos volo, quod in ea* (scilicet in Synodo Chalcedonensi) *de personis tantum, non autem de Fide aliquid gestum est*.

Objiciunt IV. Maymburgus, & Juenius in VI. & VII. 119
Synodo Honorium Papam ob Epistolas ad Sergium Monothelitarum Principem damnatum ut hæreticum fuisse, in Actione enim 13. VI. Synodi sic legitur: *Simulque anathematizare prævidimus & Honorium, qui fuerat Papa antiquæ Romæ, eo quod invenimus per scripta, quæ ab eo facta sunt ad Sergium, quod in omnibus ejus mentem secutus est, & impia dogmata confirmavit*. Ac proinde Concilium Romanum II. sic de eo declaravit: *Honorium judicatum fuisse post mortem a VI. Synodo, quia de hæresi fuit accusatus*. Hocque asseritur confirmatum a S. Leone Papa in

epistola

epistola ad Constantinum Imperatorem, in qua legitur Leo inter Hæreticos enumerasse etiam Honorium.

Resp. I. Non desunt plures Scriptores, qui asserunt epistolas enunciatas a Græcis fuisse suppositas, & Roncaglia in *Animadv. cit. ad Nat.* dicit peritiores Criticos asserere, quod Acta præfatæ Synodi ad nos adulterata pervenerint. Nec adulteratio hæc gratis asseritur, sed eam ut certam testatur S. Gregor. *l. 5. Ep. 14.* Et videtur clare etiam probari ea eadem Synodo, in qua alibi tantum damnati leguntur ii qui in epistola Agathonis Papæ ad Imperatorem nominati fuerunt, & in ea epistola nulla mentio de Honorio facta fuit, imo fuit pronunciatum, Romanam Cathedram nunquam defecisse, & nunquam deficere posse. Et hoc sane creditur Agatho pronunciasse ad omnem evellendam erroris suspicionem adversus Honorium, cujus innocentia antea diu discussa, & etiam a S. Maximo propugnata fuerat, & patefacta judicio Joannis Papæ antecessoris Agathonis. Pariter Acta VII. Synodus corrupta fuisse testatur Anastasius Bibliothecarius *in Præf. Hist. ad VI. Synodum*. Ad Concilium autem Romanum respondetur, id Patres Concilii asseruisse ducti ea falsis corruptisque Actis prædictæ VI. Synodus, ut supra ostensum est. Pariter epistolam S. Leonis suppositam fuisse a Græcis late multisq; validis argumentis probat Baronius ad annum Christi 683. *n. 19. & sequent.*

Sed adhuc admissis pro veris tum Actis præfatarum Synodorum, tum epistola Leonis: Resp. II. quod epistulæ Honorii bene possunt explicari in sensu Catholico, ut tenent *Frassen, & Tournely*, ac id affirmant viri dignissimi, ut S. Maximus, qui in disputatione contra Pyrrhum eodem tempore Honorii eum defendit, & de Monothelitarum erroribus indemnem fecit. Idem scripsit Anastasius Honorii Secretarius. Idem Joannes IV. in Apologia pro Honorio ad Constantinum Imperatorem, ubi asseruit, quod Pyrrhus festinabat quidem ad sensum suum Honorium attrahere, sed Honorius a falso dogmate prorsus fuit alienus. Honorius enim duas in Christo voluntates, & operationes fassus est, sed prudenti consilio nomina prohibuit unius vel duarum voluntatum, quæ tunc erant inaudita; tunc enim temporis, cum Monothelitarum error exurgeret, & Cyrus Alexandrinus unam in Christo operationem, Sophronius autem Hierosolymitanus duas prædicaret, Honorius ad sedandum imminens schisma in sua prima epistola scripsit abstinendum tam a voce unius operationis, ne videretur cum Euthychianis unam in Christo naturam agnosci; quam a voce duarum operationum, ne cum Nestorio duas personas supponi appareret. Et hoc patet ex epistula II. ipsius Honorii ubi sic habetur: *Referentes ergo, sicut diximus, scandalum novellæ adinventionis, non nos oportet unam vel duas operationes prædicare, sed pro una, quam quidam dicunt, operatione nos unum operatorem Christum Dominum in utriusque naturis veridice confiteri*. Ita apud *Frassen tom. 7. tr. 1. Dissert. 2. art. 3. sect. 2. q. 3.* Nec obstat illud quod Honorius etiam scripsit: *Unam tantum voluntatem fatemur Domini nostri Jesu-Christi*. Nam ibi tantum de Humana Natura Christi locutus est, cum dixerit in Homine Christo non adfuisse duas pugnantes voluntates, alterem carnis, alteram spiritus, sed unam spiritus tantum; in Christo enim caro non concupiscebat adversus spiritum: *Quia profecto* (en sua verba) *a Divinitate assumta est nostra Natura, non culpa . . . Nam lex alia in membris, aut voluntas diversa non fuit vel contraria, aut super legem natus est humanæ conditionis*. Hinc prædictus Joannes scripsit: *Secundum hunc igitur modum dictus Decessor noster scripsisse dignoscitur, quia in Salvatore nostro duæ voluntates contrariæ in membris ipsius penitus non consistunt, quoniam nihil vitii traxit ex prævaricatione primi hominis*. Ita apud *Nat. loc. cit.* qui non dubitavit id confirmare dicens, quod Honorius in suis epistolis *locutus est mente Catholica, siquidem absolute duas voluntates Christi non negavit, sed voluntates pugnantes*.

Resp. III. Dato etiam quod Honorius vere errasset, ait *Natalis* dicendum a Fidei tramite illum non deviasse, sed non virtute qua debuit Monothelitis repugnasse. Et quamvis *Natalis* credat VI. Synodum vere Honorium damnasse, dicit tamen non damnasse ut hæreticum sententia & pertinacia, sed ut Fautorem Hæreticorum ob patrocinium ipsis impensum; pro cujus probatione affert epistolam Leonis II. ad Constantinum Pogonatum pro confirmatione Synodi, ubi Leo scripsit: *Anathematizamus Theodorum, Cyrum, Sergium, Pyrrhum, necnon & Honorium, qui profana proditione immaculatam* (Ecclesiam) *maculari permisit*. Et quamvis in Canone VI. Synodi asseratur *Honorius mentem Sergii in omnibus secutus, & impia dogmata confirmasse*; hoc intelligendum, ait *Natalis*, non consentiendo, sed connivendo, seu silentium indicendo. Hæreticos enim dicit in eandem impietatem tendisse, sed ipsi pravi dogmatis assertione, Honorium Catholici dogmatis dissimulatione. Hinc infert, quod licet Honorius hæreticus non fuerit, merito tamen damnatus fuit ob negligentiam in damnanda Monothelitarum hæresi. Sic etiam sentit Author anonymus in *lib.* cui titulus: *Gallia vindicata Diss.* 305. c. n. 9. respondens Ludovico Maymburgo: *Quis nescit epistolas Honorii privatas fuisse, non dogmaticas, in quibus nihil Honorius definivit, sed tantum suam privatam sententiam aperuit?* Concedit enim errare posse Pontifices ut homines, scriptis privatis respondendo, non autem ut Magistros Ecclesiæ, Fideles docendo: *Cum hoc privilegium* (addit) *infallibilitatis in publicum Ecclesiæ bonum vergat, noluit Deus illud personæ, sed officio adnecti: Ea tunc solum præsto esse, cum Pontificali Officio fungeretur*.

Objicitur V. Quod S. Cyprianus fortiter restitit Decreto Stephani Papæ, & ad futurum Concilium appellavit. Sed respondetur I. quod S. Martyr nunquam hoc Dogma putavit spectare ad Fidem, sed tantum ad Disciplinam, dum ipsemet scripsit ad Jubajanum Epist. 73. in hac controversia quemlibet Episcopum se gerere posse juxta suum arbitrium. Stephanus enim nunquam declaravit hoc esse de Fide, sed tantum ad ipsum Cyprianum scripsit: *Si quis a quacumque Hæresi venerit ad nos, nihil innovetur, nisi quod traditum est*. Et quia Cyprianus putabat vetustam traditionem esse, ut Baptizati ab Hæreticis iterum rebaptizarentur, ideo Concilium Generale expetivit, ut ex testimonio tot Episcoporum praxis Ecclesiarum, hujusque rei veritas innotesceret. Præterea, esto Cyprianus prius restiterit, tandem Decreto se subjecit, ut testantur quamplurimi AA. Cabass. Baron. Tomass. Lud. Bail, & alii apud Milante, & hoc absolute ex Majorum testimoniis testatus est S. Hieronymus in Dialogo adversus Luciferum. Sed nolo hic multus esse, cum altius hæc prima Conclusio confirmabitur ex dicendis mox in secunda, ad quam nunc veniamus.

§. II. *De Auctoritate Pontificis supra Concilium.*

Prænotandum I. hoc quod Papa sit supra Concilium, 121 non intelligendum de Papa dubio tempore Schismatis, cum probabiliter dubitetur de legitima ejus electione: Quia tunc quisque debet Concilio subesse, sicut definivit Concilium Constantiense in Sess. 4. Tunc enim Generale Concilium Supremam Potestatem immediate habet a Christo, sicut in tempore Sedis vacantis, ut bene advertit S. Antonin. p. 3. tit. 23. cap. 2. §. 26. Prænotandum II. Idem valere respectu Pontificis hæretici manifesti & externi, non autem occulti aut mentalis. Quamvis alii rectius dicant tunc nequaquam Papam a Concilio tanquam a suo superiore authoritate privari posse, sed immediate expoliari a Christo, supposita conditione depositionis, prout ad id requisita. Prænotandum III. Quod Concilium Generale respectu Papæ potest multipliciter intelligi. Primo, cum Concilium sine Papa consideratur, & tunc nullam Concilium auctoritatem habet, nisi in casibus prædictis Schismatis, & Hæresis: quia Concilium est Episcoporum Congregatio sub Papa uti Capite constituta. Secundo, quando in Concilio præsidet Papa, ut Caput a corpore (nempe ab Episcoporum cœtu) non divisum; vel quando Concilium confirmatur a Papa; tunc nequit Concilium intelligi esse supra Papam, nam alias Concilium nulla indigeret Papæ auctoritate, vel alias Papa authorizaret contra seipsum, quod nequit subsistere. Tertio, cum Concilium est congregatum a Papa, & Papa consideretur ut Caput, & Episcopi ut corpus a Capite divisum, in hoc sensu quæritur, an Papa sit supra Concilium, vel e converso?

Circa hoc quæsitum *prima* Hæreticorum sententia est, 122 quod Concilium sit supra Papam, ut Calvinus, & alii. Huic autem sententiæ adhæserunt Episcopi Conciliabuli Basileensis cum Joanne Antiocheno. Et tempore Schismatis Joannes Gerson, de quo ait Victoria: (Ille Doctor per omnia fuit infestus auctoritati Pontificum, & multos infecit suo veneno). Et sic etiam tenuere Almainus, Aliacensis, & alii pauci illius temporis, quorum sententiam Fagnanus ait pro nihilo esse habendam, eo quod ex ambitione ortum habuit in Concilio Basileensi, dum de eis fuit benemeritus Felix V. Antipapa, postquam Eugenium IV. deposuerunt. Clerus autem Gallicanus declaravit, ut supra relatum est, Decretum Concilii Constantiensis de auctoritate Synodi supra Papam etiam extra Schismatis tempus extendendum. Differt tamen hæc a sententia Hæreticorum, qui dicunt Papam non esse totius Ecclesiæ Caput, sed tantum Romanæ; Catholici vero dicunt Papam esse Caput totius Ecclesiæ, non autem in Concilio congregatæ & collective, sed divisive singularum Ecclesiarum, ut se habet Generalis respectu ad Monasteria Religionis. Adest *secunda* sententia Glossæ in cap. *Nisi competerent*. 2. qu. 7. dicentis, quod Papa sit supra Concilium; tamen, ubi ipse sponte se subjiciat Concilio, Concilii sententiæ teneatur parere. Hoc vero recte reprobant S. Antonin. Cajet. Bellar. &c. Quia, cum Auctoritas Pontificia sit de jure Divino, non potest Papa ei renunciare, ut declaravit Bonif. VII. in Extrav. *Unam sanctam*. *De Major. & obed.* dicens: *Potestas Suprema a Deo solo, non ab homine poterit judicari*. Secus vero esset, si ageretur tantum de judicio discretivo (non autem coactivo), ut aliqui Papæ fecerunt, dum accusati causas suas in

Concilio discuti voluerunt. *Tertia* tamen *sententia*, cui subscribimus, tenet Papam non dubium semper esse supra Concilium Generale, sive supra omnes Ecclesias, etiam collective sumtas. Et hanc tuentur S. Thom. S. Bonav. Alex. de Ales, S. Joan. a Capistr. S. Bern. Sen. B. August. Triumphus. Baron. Bellarm. Sfondratus, Pallavic. Emman. Schelstrate, Lupus, Cabass. Cajet. Gotti, & alii nostri AA. communiter; Vide apud Milant. l. c.

123 Probatur I. ex Scripturis, & ex Luca c. 22. 31. *Simon, Simon, ecce Satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum; Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua; Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos*. Observe, quod Christus Dom. pro solo Petro rogavit, qui solus Fratres confirmare debebat. Ergo, si Fides Petri deficere potuisset, Fretres non valuissent confirmari a Petro. Falsum est nonnullorum Parisiensium commentum, qui hoc loco putant Christum orasse pro Ecclesia universali, sive pro Petro ut totius Ecclesiæ figuram gerente; Dominus enim designavit unam tantum personam, *Simon, Simon*; Et cum cepisset loqui in plurali: *Satan expetivit vos, ut cribraret*; Deinde mutavit loquendi formam: *Ego autem rogavi pro te*. Certe, si de tota Ecclesia locutus fuisset, multo rectius dixisset rogavi pro vobis. Verba porro illa, *confirma fratres tuos*, manifeste revincunt Christum non fuisse Ecclesiam allocutum: Qui enim fingi possunt Ecclesiæ Universalis Fratres? Nec audiendi sunt qui docent Christum orasse hoc loco pro perseverantia Petri, laborant namque ad interpretanda in eo sensu posteriora illa verba *confirma fratres tuos*. Est itaque habenda textus expositio, ut privilegium Petro, & Successoribus ejus Christus impetraverit, ne aliquid contra Fidem possent docere. Ita scripsit Agatho Papa in Epistola ad Constantinum Imper. quæ lecta est in VI. Synodo, & ibi ab omnibus probata: *Hæc est vera Fidei Regula* (verba Epistolæ), *quam tenuit Apostolica Christi Ecclesia, quæ per Dei gratiam a tramite Apostolicæ traditionis nunquam errasse probabitur, quia dictum est Petro*: Ego autem rogavi pro te, &c. *Huic Dominus Fidem Petri non defecturam promisit, & confirmare Eum Fratres suos admonuit, quod Apostolicos Pontifices meæ exiguitatis Prædecessores Confidenter fecisse semper cunctis est agnitum*. Ita elegantius S. Leo etiam monuit in serm. 3. Assumt. ad Pontif. *In Petro ergo omnium fortitudo munitur, ut firmitas, quæ Petro tribuitur, per Petrum Apostolis conferatur*. Probatur 2. ex Act. Apost. c. 15. 7. ubi, Concilio inter Apostolos inito, sic Petrus affatus est: *Viri fratres, vos scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire Gentes verbum Evangelii, & credere*. Quibus verbis sat diserte Petrus significavit Deum tantum ipsi, & Successoribus sula Potestatem docendi Gentes, quid debeant credere, tradidisse. Probatur 3. ex Joan. 21. v. 16. & 17.: *Pasce agnos meos... pasce oves meas*. Hinc D. Cyprianus Epist. p. lib. 3. ait: *Ecclesia est Plebs Sacerdoti adunata, & Grex Pastori suo adhærens*. Eusebius Emissenus in serm. Nat. S. Jo: dicit: *Prius agnos, deinde oves commisit, quia non solum Pastorem, sed Pastorem Pastorum eum constituit*. S. Bernar. lib. 2. de Consid. ad Eug. III. addit: *Habent illi assignatos Greges, Tibi universi crediti: uni unus*. Sic loquuntur Patres; probent autem Adversarii, ubi in Scripturis habeatur, quod oves in Concilio desinant esse oves subjectæ suo Pastori, immo quod oves ibi in Pontificis Pastorem commutentur. E contrario in Scriptura legitur, quod Pontifex fuit positus ut Pastor, non tantum ovium, sed totius ovilis, quando Christus pronunciavit Jo. 10. 16.: *Fiat unum ovile, & unus Pastor*. Nec obstat dicere, quod Act. 8. Apostoli miserint Petrum una cum Joanne in Samariam; nam non miserunt imperio, sed consilio tantum, prout Rex a suis Ministris dicitur etiam ad bellum missus.

124 Probatur II. Ex Conciliis, & I. Ex Concilio Nicæno Can. 18. ubi sancitur: (Omnes Episcopi in gravioribus causis libere Apostolicam appellent Sedem, cujus dispositioni omnes majores causas antiqua Apostolorum auctoritas reservavit). De quo Canone Julius I. memoratur; & Nicolaus I. dicit, quod Concilium sic non esset elocutum, nisi infallibilem in Pontifice agnovisset Potestatem. Rursusque habetur in Can. 29. ejusdem Nicænæ Synodi (ut apud Fagnan. cap. *Nullus de Elect. nu. 49.*): Ille) qui tenet Sedem Romæ, Caput est omnium Patriarcharum, sicut Petrus, ut qui sit Vicarius Christi super cunctam Ecclesiam Christianam). Si ergo Papa est supra Ecclesiam, necessario supra Concilium erit, quod Ecclesiam repræsentat, ut Constantiensis Synodus in relato Decreto quartæ sess. expressit. II. Ex Concilio Chalcedonensi habetur (ut legitur apud D. Thom. opusc. contra Græcos): *Omnia ab eo* (scilicet a Papa) *definita teneantur, tanquam a Vicario Apostolici Throni*. Refert insuper Bellarm. tom. 2. lib. 2. pag. mihi 87. ex Act. 3. ejusdem Concilii, ibi damnatum fuisse Dioscorum, quia Romanum Pontificem ausit judicare & damnare, etiamsi hoc fecerit suffultus auctoritate Synodi Ephesinæ generaliter congregatæ. Ergo bene arguit Bellarm. si Dioscorus cum generali Concilio Papam non valuit judicare, profecto infertur Concilium non esse supra Papam. III. Ex Concilio Constantinopolitano IV. ubi in sess. V. sic habetur: *Neque nos sane novam de illo judicii sententiam ferimus, sed jam olim a SS. Papa Nicolao pronunciatam, quam nequaquam possumus immutare*. Et in Can. 2.: *Itaque BB. Papam Nicolaum tamquam Organum Sancti Spiritus habentes, &c.* Ergo hoc Concilium declaravit sententiam Pontificis esse immutabilem. IV. Ex Concilio Constantiensi, ubi, ut refert Bellarm. approbata fuit Epistola Martini V. in qua de hæresi suspectos sic interrogare præcipiebatur: *Utrum credant, quod Papa sit Successor Petri, habens Supremam Auctoritatem in Ecclesia Dei?* At certe Potestas Suprema illa est (recte arguit Bellarm.) qua nulla est major, & cui nulla æqualis. Deinde habetur, quod idem Concilium Constantiense damnavit Propositionem 37. Wiclephi, quæ dicebat: *Papa non est immediatus, & proximus Vicarius Christi*. Si ergo Papa est immediatus Christi Vicarius, necessario dicendus etiam Superior Concilio; alias non immediatus, sed vix mediatus Vicarius Christi dici deberet. Valde etiam nostram sententiam confirmat Concilium Florentinum, prout relatum est supra in probatione primæ Conclusionis, ubi Papa appellatur totius Ecclesiæ Caput, Doctor, & Pastor: Caput enim non pendet a membris, Doctor non instruitur e discipulis, Pastor non regitur ab ovibus. Maxime autem urget Concilium Lateranense V. sub Leone X. sess. 11. in quo Decretum Basileensis Conciliabuli fuit reprobatum, & solemniter recepta fuit Constitutio Leonis X. *Pastor Æternus*, in qua perspicuis verbis fuit declaratum: *Solum Romanum Pontificem, tamquam super omnia Concilia Auctoritatem habentem, Conciliorum indicendorum, transferendorum, ac dissolvendorum plenum jus & potestatem habere, nedum ex S. Scripturæ testimonio, dictis SS. PP. ac aliorum Romanorum Pontificum, sed propria eorundem Conciliorum confessione manifeste constat*. Huic autem expressæ definitioni Potestatis Pontificiæ supra Concilia, duo tantum est Bellermnus objici posse: primum, quod hoc Concilium non fuerit Generale, quia Episcopi nec ad numerum centesimum pervenerunt. Sed Bellarm. respondet hoc vix dici posse, dum Concilium legitime convocatum fuit, omnibus patuit, & in eo verus Pontifex præsedit; & ideo hoc Concilium ut certe legitimum & Œcumenicum communiter habetur, prout videre est apud Cabass. Graves. Baron. Tomassin. &c. Alterum, quod Concilium non fuerit ab omnibus receptum: Sed hoc parum refert (addit Bellar.), nam constat Conciliorum Decreta approbatione Populi non indigere, cum non ab eo Auctoritatem accipiant. Et, si Decreta circa mores aliquando per desuetudinem abrogari valent, quia ex temporis diuturnitate præsumitur ipse Pontifex in abrogationem consentire, hoc tamen nequit esse in Decretis circa Fidem, quæ postquam sunt constituta, necessario immutabilia evadunt: *Quod vero* (subjungit Bellar.) *Concilium hoc rem istam non definivit proprie ut Decretum Catholica Fide tenendum, dubium est: Et ideo non sunt proprie hæretici, qui contrarium tenent, sed a temeritate magna excusari non possunt*. Idemque tenent Ludovicus Bail, & alii apud Milant. loc. cit.

Probatur III. ex definitionibus Pontificum (quos ideo 125
Novatores ambitionis, temeritatisque arguunt): Quamvis enim non videtur probare definitio Judicis illius, qui an Judex sit, in dubium revocatur: Attamen negari non potest, saltem magnum pondus nostræ sententiæ addere tot definitiones Pontificum, qui juste existimantur, quod non ita facile has Sanctiones emanassent, nisi in Ecclesia sat universe hæc sententia esset recepta. Infallibilia autem esse Romani Pontificis Decreta definivit Anacletus cap. *Sacrosancta. Dist. 22. cap. Facta 9. Q. 3.* Gelasius c. *Cuncta. 9. Q. 3.* & præcipue Paschalis II. cap. *Significasti. Extrav. de Elect.* qui ita decrevit: *Omnia Concilia per Romanæ Ecclesiæ auctoritatem robur acceperunt, & in eorum statutis Rom. Pontificis patenter excipiatur auctoritas*. Bonifacius VII. in cap. *Sacrosancta: de Major. & Obed.* dicens: *Porro subesse Romano Pontifici omnem humanam creaturam declaramus, definimus, & pronunciamus omnino esse de necessitate salutis*. Leo IX. scribens ad Leonem Acridanum cap. 32. dixit: *Petrus, & ejus Successores liberum de omni Ecclesia habent judicium*. Idem declaravit Innoc. I. in Epist. ad Carthaginenses. Idem Dionysius Papa Ep. 2. ad Severum. Idem Greg. Magnus lib. 4. Ep. 52 Has quidem Sanctiones, licet in causa propria, ut vocitant Galli, editas, Gersoni tamen, & quibuscumque aliis Auctoribus præferendas esse constat. Et quod Potestas Romani Pontificis sit superior omni Concilio magis patet ex irritatione Canonis 28. Concilii Chalcedonensis, quam decrevit S. Leo Papa contra Privilegium primi loci post Romanum Pontificem delatum a Concilio Antistiti Constantinopolitano adversus Episcopum Alexandrinum; Sic enim S. Pontifex (*Ep. 53.*) scripsit ad Pulcheriam Augustam: *Consensiones vero Episcoporum, Sanctorum Canonum apud Nicæam conditorum regulis repugnantes, uni-*

ta no-

ta nobiscum vestra Fidei pietate, irritum mittimus, & per auctoritatem B. Petri Apostoli generali prorsus definitione cassamus. Si Concilia Pontifici superiora essent, quomodo S. Leo hujus Synodi Canonem irritare potuisset? Hinc Nicolaus I. (*Ep.* 8.) ad ostendendum, omnes Conciliorum Sanctiones nullo robore pollere, nisi a Romano Pontifice firmentur, sic scripsit de S. Leone, qui non solum præfatum Canonem Chalcedonensis irritum fecit, sed etiam Acta Ephesini Concilii rescidit, quamvis unanimi consensu omnes Patres illa approbassent: *Non ergo dicatis non eguisse vos in causa pietatis Romanæ Ecclesiæ, quæ collecta Concilia sua auctoritate firmat. Unde quædam eorum, quia consensum Romani Pontificis non habuerunt, valetudinem perdiderunt. Quomodo non eget qualibet Synodus Romanæ Sedis, quando in Ephesino Latrocinio, cunctis Præsulibus probantibus, nisi magnus Leo, divinitus excitatus, totum Orbem, & ipsos quoque Augustos concuteret, Religio Catholica penitus corruisset?*

126 Probatur demum ex ratione, quia Regimen Monarchicum inter alia est optimum, ut docet D. Thom. in 4. contra Gentes cap. 76. his præstantibus verbis: *Optimum Regimen multitudinis est, ut regatur per unum; pax enim, & unitas subditorum finis est Regiminis, unitatis autem congruentior causa est unus, quam multi, unde Christus Jo. 10. 16. dixit: Et fiet unum ovile, & unus Pastor*. Calvinus docuit Christum non instituisse Gubernium Monarchicum in Ecclesia; sed communiter oppositum vere docent Catholici cum D. Cypriano; & idem Gerson scripsit: *Hæreticum esse qui contrarium tenet; nullam aliam politicam constituit in Ecclesia Christus præter Monarchicam*. Adde, si Regimen in Ecclesia non esset Monarchicum, non satis a Deo Ecclesiæ bono provisum esset; nam cum raro Concilia conveniant, & raro convenire possint. ob incommoda, dispendia, bella, raro etiam hoc Regimen existeret. Et ideo D. Antonin. p. 3. tit. 22. cap. 2. §. 3. dicit Christum Dominum Monarchiam in Ecclesia instituisse, Pontificem Vicarium sui constituendo. Quapropter pluries accidit, ut notat Bellar. lib. 4. de Rom. Pont. cap. 7. Pontifices absolute Hæreses sine Concilio damnasse, ut Pelagii, Priscilliani, Joviniani, Vigilantii, aliorumque multorum, quæ eo ipso, quod a Papa damnatæ fuerunt, a tota Christi Ecclesia pro veris Hæresibus habitæ sunt. Hinc docet D. Thomas, quod auctoritatem, quam Concilia præseferunt, totam a Pontificia Auctoritate exhauriunt: Et ideo a Concilio ad Papam bene appellari potest, sed non a Papa ad Concilium. S. Thom. Qu. X. de Potentia a. 4. ad 13. Sic loquitur: *Sicut posterior Synodus potestatem habet interpretandi Symbolum a priori Synodo conditum .... ita & jam Rom. Pontifex sua potest: Cujus Auctoritate sola Synodus congregari potest, & a quo sententia Synodi confirmatur, & ad ipsum a Synodo appellatur*. Et in opusc. Contra Impugn. Relig. cap. 4. dicit: *SS. Patres in Concilio congregati nihil statuere possunt, nisi Auctoritate Romani Pontificis interveniente*. Accedit S. Jo. a Capistrano de Papa, & Concilio dicens: *Patet igitur expressissime Papam supra Concilium, & non Concilium supra Papam jurisdictionem plenariam in omnibus obtinere: Et Concilium quantumlibet OEcumenicum Papæ subjici, & obedire teneri, a quo Salus Fidelium post Christum pendet*. S. autem Antoninus *p. 1. ti. 23. de Appel. Pap. c. 3. §. 3.* Non abstinuit a declarando opinionem contrariam esse hæreticam, his verbis: *Sed nec ad Concilium Generale a Papa appellari potest, quia Papa omni Concilio superior est; nec robur habet quicquid agitur, nisi auctoritate Rom. Pontificis roboretur, & confirmetur. Sentire ergo, quod a Papa ad Concilium appellari possit, est hæreticum.*

127 Objiciunt Adversarii I. & dicunt, si ergo Pontifex est supra Concilia, hæc inutilia sunt, & frustra ipsi Pontifices toties, ut Fidei quæstiones decernerentur, Concilia indixerunt. Sed responsio cuique patet, non enim Pontifices Concilia dicuntur convocasse, quia de Fide controversias definire non valerent, sed hoc fecerunt, ut, rebus magis ad trutinam mandatis, Hæretici validius convincerentur, & Dogmata Fidei, totius Ecclesiæ judicio examinata, starent firmius, ac facilius a Fidelibus reciperentur. Et ideo (ut Adversarii opponunt, sed immerito) plures Pontifices post suas Definitiones Concilia convocarunt: Sed omnia, quæ in Conciliis sunt unquam diffinita circa res Fidei, a Pontificia approbatione auctoritatem exhauserunt, prout declaravit Lateranense Ultimum sess. 11. ubi sic habetur: *Consueverunt antiquorum Conciliorum Patres pro eorum, quæ in suis Conciliis gesta fuerunt, corroboratione a Romanis Pontificibus, subscriptionem, approbationemque humiliter petere, & obtinere, prout ex Nicena, Ephesina, Chalcedonensi, Sexta Constantinopolitana, Septima Nicæna, Romana sub Symmacho Synodis habitis, eorumque gestis manifeste colligitur*. Ita apud Porrect. in D. Thom. 2. 2. q. 1. a. 10.

128 Objiciunt II. textum Matth. 18. 15. *Si peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum ...., quod si te non audierit, dic Ecclesiæ. Ergo*; dicunt, si correctio a Petro ad Ecclesiam est deferenda, Potestas suprema est in Concilio per Ecclesiam designato. Et confirmant ex verbis Innocentii IV in cap. Ad Apostolicæ. de Sent. & re judic. in 6. Qui Friderico II. scripsit, se paratum esse de consilio Concilii suam revocare sententiam. Sed respondetur, quod Christus non direxit Petro verba illa ut suo Vicario, sed omnibus Discipulis & Fidelibus, præceptum correptionis imponendo. Deinde per illa verba, *dic Ecclesiæ*, non fuit designatum Concilium (quod raro habetur), ut possit corrigere delinquentes, sed nomine Ecclesiæ intelliguntur Superiores jurisdictionem habentes, ut docet Chrysostomus Hom. 61. in Matth. *Dic Ecclesiæ* (explicat), *Præsulibus scilicet ac Præsidentibus*. Ad illud autem Innocentii respondet Bellarm. lib. 2. de Conc. cap. 18. posse intelligi de judicio discretivo, non decisivo. Præterquamquod ibi non agebatur de quæstione Fidei decernenda, sed tantum de sententia punitionis moderanda, si id pro pace cum Imperatore per Pontificem excommunicatum concilianda conveniens visum fuisset. Hinc S. Irenæus *l. 3. adv. Hær. c. 3.* loquens de Ecclesia Romana, ait: *Ad hanc enim Ecclesiam propter principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam* (hoc est, eos qui sunt undique Fideles), *in qua semper ab his, qui sunt undique, conservata est ea quæ ab Apostolis est traditio.*

Objiciunt III. D. Leonem, Entychetis Hæresi damnata, judicium illud passum esse denuo in Synodo Chalcedonensi discuti: Ex quo inferunt ipsum Pontificem sensisse suam Definitionem sine Concilio fallibilem esse. Sed respondetur, quod S. Pontifex non ideo permisit Synodum, quia suam Sanctionem non censuerit irreformabilem, sed ut error pleniori judicio Concilii potuisset aboleri, & omnia exorta dissidia, juxta Imperatoris desiderium, hoc modo sedari. Hoc patet ex ejusdem S. Leonis Epistola 17. Patetque ex ejusdem Synodi subsequenti Decreto, ubi sancitum fuit: *Definitio omnibus placet: per os Leonis locutus est Petrus: hæc Fides Patrum: qui aliter sentit anathema est.*

Objiciunt IV. Concilia Constantiense, & Basileense. 129
De Constantiensi duo Decreta opponunt edita, unum in sess. 4. quo dictum fuit: *Hæc Sacrosancta Synodus Ecclesiam repræsentans potestatem a Christo immediate habet, cui quilibet cujusque Dignitatis, etiamsi Papalis existat, obedire tenetur in iis, quæ pertinent ad Fidem, & extirpationem dicti Schismatis, & reformationem generalem Ecclesiæ in capite, & in membris*. Hoc Decretum editum in sess. 4. fuit postea confirmatum in sess. 5. Sed antequam ultra procedamus, circa Decreta hæc sciendum, ut referunt Milant. l. c. & Troila Tract. 7. §. 8. n. 58. ex Emmanuel Schelstrate de Sensu Decret. Conc. Constant. quod Sacrum Cardinalium Collegium cum tribus Nationibus (adversus Germanicam) interfuerunt in Sessione, tantum ob timorem Sigismundi Imperatoris, sine animo articulum definiendi: Atque in scriptis Patres sunt protestati de nullitate Sessionis hujus. Verba autem Protestationis Cardinalium, & trium Nationum, factæ die 29. Septembris an. 1417. hæc fuerunt: *Clerus & Populus nonnullorum Regnorum nondum clare & solide huic Sacro Concilio adhæserunt propter rumores discordiarum, quas in eodem Concilio fieri audiunt, fides jam de eodem Concilio dicitur vacillare &c.* Ita ap. Ronc. in Animadvers. in Nat. to. 20. p. mihi 115. Insuper testatur Card. Turrecr. lib. 2. de Ecclesia cap. 99. & 100. quod, *sicut apertissime patet ex gestis illius Congregationis, Decreta illa, si ita sunt appellanda, facta sunt solum a Patribus aliquibus obedientiæ Joannis XXIII.* Qui Patres tantum ad tertiam partem pertingebant; qua de re (asserit Milante loc. c.) Concilium definitionem illam emanavit, cum nondum fuerit Œcumenicum. Et ideo quisque videt cujus roboris sit illud Decretum tam tumultuarie editum, saltem sine unanimi suffragio Patrum: Nam, ut scripsit idem Joannes XXIII. Duci Bituricæ apud Troila n. 59. non fuerunt data suffragia per singulos, uti oportebat, sed incongruenter statutum fuit quamlibet Nationem unum suffragium habere. Et hoc factum confirmat Cardinalis Aliacensis in Tract. de Eccl. Auth. p. 1. c. 4. qui in Concilio adfuit, hocque dubium in illo proposuit, ne ipsius Acta deinde in dubium de nullitate vocarentur. Hinc præfatus Cardinalis Turrecrem. loc. cit. qui etiam Synodo interfuit, & Cajet. p. 1. de Auth. Papæ c. 8. absolute asserunt Decreta illa nullius fuisse momenti, cum non intervenerit Ecclesia: Prout etiam affirmavit Eugenius IV. in Apologia contra Basileenses, affirmans, *Quod sibi actum est, universæ Ecclesiæ non debet adscribi.*

Præterea, adhuc præfatis Decretis admissis, respondent 130
Bellarm. Turrecrem. Spondan. & alii, quod Decreta illa fuerunt pro Papa dubio, & tempore Schismatis tunc grassantis, cum inter tres Pontifices tunc constitutus quisque Pontificiam Dignitatem sibi vindicabat; sed ii omnes a Concilio fuerunt depositi, & Martinus V. eodem tempore a Cardinalibus Pontifex legitime creatus. Et hoc bene constat ex ipsius Concilii verbis, ut supra relatis: *Cui quilibet .... obedire tenetur in iis, quæ pertinent ad Fidem, & extirpationem dicti Schismatis*. Nec officiunt

verba

verba subsequentia: *Et reformationem generalem Ecclesiæ Dei in Capite, & in membris*. Nam primo respondet Truila Tract. 7. a. 7. §. 8. n. 54. ex doctissimo Emman. Schelstrate de Sensu Decr. Conc. Constant. quod prædicta ultima verba fuerunt a Basileensibus adulterata in secundo Decreto, ubi eadem verba primi Decreti identica leguntur repetita, additis illis, *& reformationem, &c.* Deinde respondetur, quod Decreta illa loquebantur in subjecta materia, scilicet in casu Papæ dubii, in quo (ut notatum est, in præmissis) Suprema Potestat est in Concilio tam quoad materias Fidei, quam quoad definiendum quis sit verus Pontifex, tunc enim quisque definitioni Concilii subjici debet. Tunc autem temporis in dubium revocabatur, quis esset verus Pontifex: Et quamvis legitimus Pontifex esset Joannes XXIII. ut aliqui contendunt, attamen hoc ubique non constabat; quapropter, ut habetur ex Historiis (apud Suarez. De Fid. l. 3. c. 18.), ipse Joannes ad Ecclesiæ pacem firmandam sponte Pontificatum resignavit. Idem confirmatur ex declaratione ejusdem Synodi Constant. in sess. 5. ubi dictum fuit: *Item declarat, quod quicumque qui mandatis hujus S. Synodi, & cujusque alterius Concilii Generalis super præmissis, seu ad ea spectantibus factis, vel faciendis, obtemperare contempserit, &c.* Ex quibus verbis sat patet Synodum locutam esse tantum de Conciliis, quæ celebranda fuerint *super præmissis, &c.* Quæ autem erant illa *præmissa*, nisi Schisma sopiendum, Pontificesque dubii deponendi? Hæc enim fuit vera causa hujus Synodi celebrandæ, nempe eventus Papæ dubii. Ceterum in Congregatione habita die 11. Septembris an. 1417. communiter decisum fuit, quod *Papa rite & canonice electus a Concilio ligari non posset*. Si igitur est certum, Papam non posse ligari legibus Concilii, certum est etiam Concilium non esse supra Papam, nec a Papa appellari posse ad Concilium.

131 Nec obstat quod objicit *Jueninus Inst. Theo. Diss. 4. q. 3. a. 16.* scilicet Martinum V. (ut in ult. Sessione Concilii legitur) per Advocatum Concilii hæc denuntiari jussisse: *Se omnia, & singula determinata in materiis Fidei per Concilium Constantiense conciliariter tenere velle, ipsaque sic conciliariter facta approbare, & non aliter, nec alio modo*. Ergo (dicunt) etiam Martinus confirmavit Decreta Quartæ, & Quintæ Sessionis. Nam respondetur. Per illa verba, *in materiis Fidei*, Martinus tantum comprehendere voluit Decreta adversus Wicleffum, & alios Hæreticos in Concilio damnatos, non vero Decreta de superioritate Concilii; hæc enim Decreta non ad Fidem, sed ad reformationem tantum spectabant, ut ipsi PP. dicebant, *ad reformationem generalem Ecclesiæ Dei in Capite, & in membris*. Ergo Decreta illa minime confirmare voluit Martinus. Resp. II. Decreta illa Pontifex non solum non approbavit, sed expresse reprobavit: Cum enim a Concilio damnatus fuisset ut hæreticus quidam libellus a Joanne Falckemberg editus contra Regem & Nationem Poloniæ, Martinus obstitit, declaravitque hanc non esse Fidei causam. Et ex hoc, cum Poloni ad futurum Concilium a Martino appellassent, Pontifex Constitutionem edidit, in qua dixit: *Nulli fas est a Supremo Judice, videl. Apostolica Sede, seu Romano Pontifice Jesu-Christi Vicario in Terris appellare, aut illius judicium in causis Fidei (quæ tanquam majores ad ipsius, & Sedem Apostolicam deferendæ sunt) declinare*. Hujus Constitutionis meminit *Joannes Gerson in Dial. Apolog. pro Conc. Const.* & hujus causa addidit Tractatum: *An liceat a Pontifice appellare?*

132 Accessit inde Synodus Basileensis, quæ non solum Decretum Constantiensis confirmavit, sed etiam Concilium supra Papam indubium esse definivit, proposuitque tanquam credendas de Fide sequentes tres impias Propositiones:

I. *Veritas de Potestate Concilii Generalis, universalem Ecclesiam repræsentantis, supra Papam, & quemlibet alterum, declarata per Constantiense, & hoc Basileense Generalia Concilia, est veritas Fidei Catholicæ.*

II. *Veritas hæc, quod Papa Concilium Generale, universalem Ecclesiam repræsentans, actu legitime congregatum super declaratis in præfata veritate, aut aliquo eorum, sine ejus consensu nullatenus auctoritative potest dissolvere, aut ad aliud tempus prorogare, aut de loco ad locum transferre, est veritas Fidei Catholicæ.*

III. *Veritatibus duabus prædictis pertinaciter repugnans, est censendus Hæreticus.*

Tandem usque adeo Basileensium Antistitum audacia pertransiit, ut postquam Eugenius Concilium Ferrariam transtulit, ausi fuerint ipsum a Sede Papali deponere, & hæreticum declarare, ac Amadæum Sabaudiæ Ducem in ejus locum sufficere nomine Felicis; reclamantibus tamen, & a Concilio recedentibus fere cunctis Episcopis, ut testantur D. Antoninus *Hist. tit. 22. cap. 10. §. 4.* & Spondanus ad an. 1431. qui de hac iniqua depositione sic scripsit: *Crescente dissensione, adeo diminutus est eorum numerus, ut, cum judicium in Eugenium intentarunt, vix triginta adfuerint, & in ejus depositione septem tantum Episcopi*: Adeo ut ipse Felix postea suæ electionis nullitatem agnoscens, ab omni jure ad Papatum se abdicaverit, & Nicolao V. Eugenii Successori obedientiam humiliter præstiterit.

Ludovicus Dupinus, quem secuti sunt aliqui alii ex Gallis, hoc Basileense Conventiculum Œcumenicam Synodum non erubuit appellare, dicens ipsam legitime a Martino V. fuisse indictam, ab Eugenio autem IV. ut legitimam confirmatam, & demum a Nicolao V. in omnibus approbatam. Ad horum falsissimas suppositiones refellendas longa utique ac integra dissertatio requireretur, sed ne nimis a meo proposito recedam, breviter respondeo, & dico quod hujusmodi Basileensis Conventus nullo modo Generalis Concilii nomen meretur; & hoc ex ipsius gestis, quæ dubitari non possunt, aperte constat. 133
Primo, quia numerus Episcoporum fuit in eo tam exiguus, ut nulla ratione potuerit unquam universalem Ecclesiam repræsentare. In Sessione enim II. & III. in quibus præfatæ definitiones editæ fuerunt, septem vel octo tantum Episcopi adfuerunt; idque habetur ex Responso ipsius Synodi dato 6. Id. Nov. 1640. ubi legitur: *Cum tempore primæ dissolutionis prætensæ pacis Prælati essent in Concilio, non numerum quatuordecim excedentes, neque medietas numeri Suppositorum in Concilio haberetur, qui præmissis actibus interfuit, &c.* Et licet, aucto deinde Antistitum numero, in Sess. XVIII. fuerint Decreta II. Sessionis renovata; refert tamen Cardinalis Turrecremata *in Resp. ad Basileenses* habita in Conc. Florentino, & in *Summ. de Eccl. l. 2. c.* 100. quod in illa Sess. XVIII. non omnes consenserunt, sed plures protestati sunt; alii verum consensum præstiterunt, vel ut privatæ personæ, vel potius violenter; alii tandem noluerunt intervenire, cum Decreta ederentur non per solos Episcopos, ut opus erat, sed *per multitudinem populi parvi pretii, & nullius auctoritatis*. Quod confirmatur ex Oratione Cardinalis Arelatensis (quæ legitur apud Æneam Sylvium *in Act. Basil.*), qui cum esset præcipuus promotor præstantiæ Concilii supra Papam, ibi fortiter conquestus fuit de hoc Prælatorum dissensu, & ideo præfata Decreta inferioris potius Cleri suffragiis, quam ipsorum, adscripsit, dicens: *Opus Dei hac vice fuisse autumo, ut Inferiores ad dicendum reciperentur*. Et prædictus Æneas Sylvius in Oratione habita an. 1452. adversus Australes (ut fert Ludovicus Muratorius *tom. 2. in suis Anecdotis*) de relatis Decretis loquens, dixit: *Inter Episcopos vidimus in Basilea coquos & stabularios Orbis negotia judicantes*.

Secundo nequit Concilium Basileense nuncupari œcumenicum, quia ibi non adfuerunt Legati Pontificii, ut oportebat. Quomodo enim Concilium dici potest œcumenicum, ubi Caput suum deest, quando existit Papa certus? S. Thomas *Op. contr. Impug. Relig. cap. 4.* docet: *Sancti Patres in Conciliis congregati nihil statuere possunt, nisi auctoritate Romani Pontificis interveniente*. Et Glossa *in Dist. 17. verb. Gener. Conc.* ait: *Universale* (Concilium) *est quod a Papa, vel ejus Legato cum omnibus Episcopis statuitur*. Hinc Nicolaus I. *Epist. 7.* ita scripsit: *In universalibus Synodis quid ratum, nisi quod Sedes B. Petri probavit, ut scitis, habetur? Sicut e contrario quod ipsa sola reprobavit, hoc solum modo constat hactenus reprobatum*. Si igitur loquimur de Sessione II. ut supra habita 14. kal. Mart. an. 1432. habetur ex *Act. miss. lib. 2.* quod Cardinalis Julianus, tunc temporis S. Sedis Legatus, jam antea die 8. Febr. se de præsidentia Concilii exoneravit. Adde quod Eugenius post primam Sessionem jam Concilium revocaverat, ut refert Didacus Payva ex Alexandr. *art. 3. num. 1.* Ita pariter in Sess. XVIII. Legati Pontificii defuerunt, nam alii absuerunt, alii autem non ut Legati, sed ut privatæ personæ subscripserunt, ut supra diximus, & ostendit Roncaglia in *Animadvers. ad Nat. Al. sup. Conc. Bas. §. 1.*

Tertio præterea scitur suffragia data in præfata Synodo minime fuisse libera, ut refert Cardinalis Turrecr. & ut asserit Eugenius in sua Bulla ad Archiep. Colon. edita 3. Idus Febr. an. 1431. dicens: *Plerique accedere sunt coacti, in quibus nec vis nec potestas Concilii Generalis consistit, quorum deliberationes minime sunt liberæ, cum ab eorum qui compulerunt, voluntate dependeant*. Quapropter S. Antoninus *p. 3. tit. 22. cap. 10. §. 4.* vocavit hanc Basileensem Synodum *Conciliabulum viribus cassum, & Synagogam Satanæ*. S. Jo: de Capistrano *de Papæ & Conc. Auct. cap. 3.* appellavit illam *Synodum profanam, excommunicatam, & Basiliscorum speluncam*. Episcopus Meldensis Legatus Caroli VII. ad Eugenium (apud Raynad. *ad an.* 1441. *n.* 10.) nuncupavit: *Dæmonum catervam*. Florentinum in Sessione habita an 1439. prid. Non. Sept. damnavit Declarationes Basileenses tanquam impias, & scandalosas. Concilium demum Lateranense V. ut legitur in Bulla Leonis V. edita, præfato Concilio approbante, Synodum Basileensem Conciliabulum schismaticum, seditiosum, & nullius authoritatis agnovit. Quis ergo modo Concilium illud legitimum dicet, quod temerarii, profani, & diabolici grande nomen promeruit? Postquam igitur Eugenius Basileensem Synodum revocavit, prorsus quidem illegitima ipsa evasit. Nec obstat, quod Eugenius

nius deinde dissolutionem illius revocasset, ut Adversarii objiciunt; nam refert Card. Torrecrem. *dict. lib.* 2. *cap.* 10. hanc revocationem ab Eugenio metu extortam fuisse, & ipsius Constitutionem revocationis quodammodo ipso nesciente fuisse publicatam. Scripsit enim S. Athanasius (*Ep. ad solitar.*): *Non est censenda ejus sententia, quam minæ & terrores extorserunt, sed ea quam protulit, cum liberos haberet affectus*. At dato quod Eugenius liberrime dissolutionem Concilii revocasset, ipse tamen ut patet ex ejusdem Epistolis *lib.* 15. *p.* 117. & 123. & *l.* 17. *p.* 201. expresse declaravit Decisiones tantum ad extirpandam Hæresim, & pacem inter Principes statuendam editas, non autem adversus Pontificiam Potestatem pertinentes, confirmasse. Atque in ipsa Constitutione revocationis *Dudum*, duas conditiones apposuit; unam ut Legati ab eo deputati *ad Concilii præsidentiam cum effectu admitterentur*. Alteram, ut expressit: *Ut omnia & singula contra Authoritatem nostram facta prius omnino tollantur*. Sed Patres Basileenses neutrum implevere: Neque enim Decreta abstulerunt, neque Legatos in Sess. XVIII. admiserunt, nisi exutos omni jurisdictione coactiva, contra Eugenii intentionem; imo nec etiam Legatorum assensum in Sess. XVIII. ubi Decretum de præeminentia Concilii fuit renovatum, curaverunt obtinere: Nam testatur Card. Turrecrem. in præfata Respons. ad Basileenses in Concilio Florentino, quod in dicta Sess. XVIII. Præsidentes Pontificia *non consenserunt, imo contradixerunt, & protestati sunt. Licet aliqui non ut præsidentes, sed ut privatæ personæ, & quasi violenter, cum aliter non admitterentur ad præsidentiam, in renovationem illam consenserunt*. Deinde, cum ipsi Basileenses Patres instanter postmodum ab Eugenio approbationem Decretorum suorum petiissent, illam numquam Eugenius concedere voluit, ut ipse Eugenius in Concilio Florentino declaravit, inquiens: *Nos quidem progressum Concilii approbavimus, non tamen ejus Decreta*. Et cum Rex Romanus ac Imperii Electores instassent pro Decretorum confirmatione, Eugenius scribens ad Legatos suos in Germania, quamvis Concilia tum Constantiense, tum Basileense in sua Epistola fassus sit venerari, verumtamen ibi expresse protestatus est ea suscipere, *absque tamen præjudicio juris, dignitatis, & præeminentiæ S. Sedis Apostolicæ, ac potestatis sibi & in eadem canonice sedentibus concessæ*. Atque in Synodo Florentina ad proscribendas Propositiones Concilii Basileensis, Concilium Pontifici præferentes, Constitutionem edidit *Moyses* (quæ legitur in nova Editione Veneta Conciliorum *t.* 18. *p.* 1202.), in qua habetur: *Quas Propositiones juxta pravum Basileensium intellectum, quem facta demonstrant, velut S. Scripturæ, & SS. Patrum, & ipsius Constantiensis Concilii contrarias, tamquam impias, scandalosas, necnon in manifestam Ecclesiæ scissuram.... tendentes, ipso Sacro approbante Concilio, damnamus & reprobamus*. Vide hic autem quam futilis sit verborum istorum ingeniosa interpretatio Natalis Alexandri, dicentis quod ideo Eugenius Propositiones illas damnavit, quia hæresis nota inurebantur qui adversus eas sentiebant: Nam ad istius commenti insubsistentiam probandam sufficit verba relatæ Bullæ relegere, quibus clare patet noluisse quidem Pontificem ab hæresi notari solum qui contra Concilium sentiebant, sed expresse damnare voluisse & reprobare *tamquam impias, scandalosas, necnon in manifestam Ecclesiæ scissuram tendentes* Propositiones illas, *juxta* (nota) *pravum ipsorum Basileensium intellectum*, qui asserebant Concilium præstare Pontifici etiam certo: & hujusmodi intellectum, quem facta demonstrabant (cum Patres Basileenses Eugenium monuerint, citarint, &c.) utique Pontifex improbavit.

Instant Adversarii, & ajunt præfatam Constitutionem *Moyses* postmodum abolitam fuisse a Nicolao V. Sed revera in Litteris Nicolai (ut videre est apud ipsum Natalem *art.* 4. *nu.* 15.) nihil aliud reperitur, quam confirmatio possessionum & collationum Beneficiorum, quas fecerant Basileenses, nulla penitus facta mentione potestatis prætensæ Concilii supra Papam.

134 Instat ultimo pro superioritate Concilii Ludovicus Maymburgus, objiciens eosdem Pontifices aliquando Conciliorum superioritatem supra Papam fuisse confessos. Et opponit I. factum Syricii, qui ab aliquibus Episcopis requisitus super errore Bonosi, nempe quod B. V. Maria alios post Jesum filios suscepisset; respondit super hanc controversiam se non posse judicare, cum ejus judicium Concilio Capuensi commissum fuerat. Sed respondetur 1. quod hoc argumentum probaret nimis, nam hoc modo Papa non solum Generali Concilio inferior esset, sed etiam Provinciali, utpote erat Capuensa. Resp. 2. quod hæc verba falso Syricio apponuntur; cum tantum in Epistola 79. Ambrosii reperiantur. Resp. 3. quod, dato etiam quod sint Syricii, Syricius ibi non declaravit se Synodo inferiorem, sed significavit dedignari sua auctoritate ex declaratione illius Concilii causam judicare: Et patet ex verbis ibi: *Nos quasi ex Synodi Auctoritate judicare non convenit*. Vide Troil. loc. cit. Opponit II. Maymburgus testimonium Sylvestri II. quod *si Romanus Episcopus Ecclesiam non audierit, ut Ethnicus habendus sit*. Respondetur illud testimonium non fuisse Sylvestri, sed Gerberti Monachi, qui (ut referunt Baronius anno 992. & Spondanus anno 991. n. 2.) dum fuisset illegitime assumtus ad Rhemensem Archiepiscopatum, Arnulpho injuste deposito, & tunc contendebat sui confirmationem, non obstante dissensu Pontificis, Seguino Metropolitano verba illa scripsit. Sed postmodum idem Gerbertus, cum favore Othonis Imperatoris ad Pontificatum assumtus esset, ipsemet Arnulphum in suam Rhemensem Ecclesiam restituit. Opponit III. Maymburgus confessionem Pii II. qui in sua Bulla Retractationis fassus est, ipsum antea in Synodo Basileensi antiquam sententiam de superioritate Concilii tutatum fuisse: Ergo, arguit Maymburgus, hæc est antiqua sententia. Sed respondetur opus esse legere Bullam præfatam (apud Troilam Tract. 7. art. 7. n. 9.), & ibi patenter quisque intelliget, quo sensu Pius asseruerit sententiam illam *antiquam*; antiquam, quia ipse prius, cum non esset Pontifex (tunc temporis dictus Æneas Piccolominaus), pro superioritate Concilii contenderat. Sed postea, veritate perspecta, adhuc ante Pontificatus adeptionem se retractavit, ut patet ex Epistola ab ipso ad Eugenium IV. missa. Hinc cernitur, quam fraudulenter miser Maymburgus gestis, verbisque utatur.

Adversarii pro eorum opinione stare dicunt *Cardinales* 135 *Cusanum & Aliacensem*, item *Gersonem*, *Almainum*, *Adrianum VI. Panormitanum*, *Alphonsum Tostatum*, *Dionysium Carthusianum*, & *Driedonem*. Sed operæ pretium est observare cum Roncaglia in *Animadvers.* §. 11. *in Natalem Alex. de Conc. Constant.* Quot exceptiones prætorum auctoritatibus opponantur. *Cardinalis* enim *Cusanus*, licet prius in *libro de Concordia* Concilium Papæ prætulisset, tamen postea non obscure oppositum se sensisse ostendit: Signanter *in Epist.* 2. *de Usu Calicis ad Bohem.* docuit Romanam Ecclesiam esse, ac jugiter futuram Columnam veritatis, & proinde numquam a Fide defecisse, nec alterius Sedis correctione indiguisse; ac veritatem certo apud eos inveniendam, qui a Romano Pontifice non separantur. *De Alphonso Tostato* refert *Spondanus* ad annum 1447. quod ipse ideo Papæ prærogativis fuit infensus, quia quædam suæ theses Eugenio IV. non fuerunt acceptæ, & repulsæ fuerunt a Cardinali Torrecremata; proinde scripsit *Spondanus*, quod ipse *in Pontificum Auctoritatem invectus pro studio tuendi sua apparuit; sed cum non obtinuit quod petiit, non potuit adeo genio imperare, ut non acerbius rem in contradictores ageret*. Verumtamen ipse Tostatus *in cap.* 16. *Matth.* sic scripsit: *Voluit Christus, quod Confessio Fidei esset per Petrum solum, ut innuatur quod talis Fides tenenda est, qualem prædicat Romana Sedes, quæ est Mater & Caput Ecclesiarum, cui Petrus præfuit*. De *Panormitano* (*in Compendio* gestorum ejus inter vitas Pontificum descriptas a Ciaconio) legitur, quod hic Doctor fuit a Rege Aragonense, contra Eugenium irritato, ad Synodum Basileensem data opera missus, ut Romani Pontificis Auctoritatem impugnaret, prout jam egisse refert *Panzaroli de Leg. Interpret.* subdens eundem, *ex pluribus responsis editis magnam pecuniam conflasse, pleraque indigna egisse*. Ceterum legens quæ ipse scripsit in *cap. Significasti. de Elect.* circa Potestatem Conciliorum, numquam asserere poterit ipsum infallibilitatem Conciliis tribuisse adversus Pontificis Potestatem.

De auctoritatibus *Alliacensis*, *Gersonii*, & *Almaini* scribit *Andreas Duvallius* eas non multo faciendas, cum præfati Auctores tempore Schismatis scripserint. Addit *Thomassinus dissert.* 15. *in Conc. num.* 24. *Gersonium scripsisse* exasperatum schismatis pertinacis importunitate; *atque ideo plurimum degenerasse a reverentia Pontificum Gallicanorum, qui cum Leone adfuere Romanæ Synodo. Antiquitas ergo eorum, & numerus anteponi debet novitati & paucitati per abrupta molienti sese extricare a schismate intricatissimo*. Jactant etiam habere *Adrianum VI*. Sed revera hic Pontifex, dum privatus Doctor fuerat in Lovanio, nil aliud scripsit (*Sam. Theol. in* 4. *sent. de Sac. confir.*) quam posse Pontificem in sua Decretali hæresim docere, scil. ut intelligendum, quatenus doceat prout Doctor privatus, non vero ut Doctor Ecclesiæ. Quis enim negabit Papam ut hominem erroribus posse esse obnoxium? Jactant etiam *Dionysium Carthusianum* pro ipsis esse, sed qualis fuerit hujus Doctoris sententia, valde dubium est; nam hic expendens in *lib. de Auctoritate Papæ & Conc. part.* 1. *art.* 48. dicit Papam intolerabiliter vitiosum subjici Concilio; sed ibidem aliter loquitur dicens: *Papam, ut summum Ecclesiæ Pastorem*, non posse a Generali Concilio judicari aut deponi, *quia ut talis est Superior, & Prælatus, & Judex Ecclesiæ*. De auctoritate *Driedonis* (ut observari potest *in l.* 4. *c.* 4. *in fin.*), ipse nihil aliud sentit, nisi quod Pontifex Concilio subjiciatur, si Doctrinam Evangelio contrariam pertinaciter defendat, quod nemo negat. En quomodo istæ omnes auctoritates ab Adversariis Romanæ Sedis adductæ, aut infirmæ sunt, aut dubiæ.

Ex

Ex his omnibus denique, in unum colligendo sensum Scripturarum, Pontificum, Patrum, ipsorumque Conciliorum, quisque animadvertere potest nostram sententiam non esse tam nostram, quam totius Ecclesiæ sententiam, regulam, & sensum. Ex ideo non ipsam, sed potius oppositam, ut futilem, sæpiusque convulsam, merito censendam ac rejiciendam.

DUBIUM III.

An vis, & substantia Legis Positivæ dependeat ab acceptatione Communitatis?

136 „ RESp. Etsi ita sentiant Canonistæ, item *Navar. Azor. &c.* citati a *Laym. lib. 1. tr. 4. c. 3.* eo quod ponant leges hac tacita conditione ferri, si a Populo fuerint acceptatæ, alioquin vim, seu obligationem non habituras. Verior tamen sententia est Theologorum, leges absoluti Magistratus non pendere a Populi acceptatione, & consensu; sed mox ut legitime promulgatæ sunt, obligare Populum ad recipiendum. Unde a *Laym. l. c.* resolvuntur hi Casus.

„ 1. Episcopis ex officio incumbit novas Leges Pontificias (ut Principibus Imperatorias) promulgare per suas Diœceses, atque in usum deducere.

137 „ 2. Si lex in Provincia promulgata sit, sed a majore parte Populi non accipiatur, nec observetur; tunc, si Legislator id sciat, & urgeat observationem, quisque tenetur eam servare, quia potius caput suum, quam reliqua membra, sequi debet.

„ 3. Si deinceps nesciat non accipi, nec deduci ad usum, durat legis obligatio, donec elabatur decennium: quo elapso, præscriptum est contra eam, sive Imperatoria sit, sive Pontificia, & tunc non amplius obligat. Uti & Lex Ecclesiæ, etsi semel recepta sit, abuletur per præscriptionem, sed annorum plurium, nempe quadraginta. *Navar. Azor. Suar.* * (*Sed vide dicenda n. 139. v. Lim. 2.*) *

„ 4. Si tu legem promulgatam paratus sis suscipere, & data occasione etiam observes; sed alii plerique e Communitate non recipiant, nec recepturi videantur, tunc saltem ab ea excusaberis per discretionem.

„ 5. Etsi primi Episcopi forte peccaverint, non recipiendo legem, nec in usum deducendo, successores tamen eorum, si post longum tempus videant non observatam, credere possunt esse sublatam per præscriptionem.

„ 6. In dubio, num lex recepta sit, necne, præsumendum est pro ipsa: quia factum in dubio præsumitur, si de jure faciendum erat. Vide *Azor. l. 5. c. 4. Laym. hic c. 3. Sal. de leg. disp. 13. s. 3.*

138 Quæritur, an Lex obliget de se independenter ab acceptatione Populi? Certum est, peccare Legem justam non acceptantes ex Prop. 28. ab Alex. VII. quæ dicebat: *Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat Legem a Principe promulgatam*. Ratio, quia licet Lex de se non obligaret, nisi Populus eam acceptaret; tamen Princeps jus habet, ut subditi justas Leges suas recipiant. Dubium fit, an essentia Legis pendeat ab acceptatione Populi, ita ut ipsa non liget, donec Populus acceptet? Et hic distinguendum inter Leges Ecclesiasticas, & Civiles. Et quoad leges *Ecclesiasticas* certum est, quod Summus Pontifex potest obligare ad Leges Populum Christianum independenter ab illius acceptatione, quia certum est Papam non recipere potestatem legislativam a Populo, sed a Christo Domino, qui dixit: *Pasce oves meas. Quodcumque ligaveris super terram &c.* Et idem dicimus de Episcopis, qui vel immediate, vel mediate (ut supra) per Christi Vicarium ab eodem Domino potestatem habent. Vide *Salm. c. 1. n. 94.* An autem idem sit quoad Leges *Civiles*? Vide *infra*.

Quæstio igitur est, an lex, ubi non exprimitur velle Principem obligare independenter ab acceptatione Populi, de se obliget sine Populi consensu?

Circa leges Pontificum, vel aliorum Prælatorum, *prima sententia* negat ex *c. 3. dist. 4. §. Legis*; ubi habetur ex *S. Aug. Leges constituuntur, cum promulgantur; confirmantur, cum moribus utentium approbantur*. Ratio, quia hoc spectat ad suave regimen Ecclesiæ, ut perturbatio Populi evitetur. Ideoque multa Decreta Pontificia de facto non obligant, quia non sunt acceptata. Ita Cabass. Theor. Jur. l. 1. c. 4. n. 5. *Et Val. Fill. Reg. Bon. Cov. & alii apud Salm. c. 1. n. 98.*

Secunda sententia contraria, cui subscribimus, affirmat, quia Prælati Ecclesiastici non habent potestatem a Populo, uti prænotatum est a principio. Ad textum *S. Aug.* respondetur, Leges per acceptationem confirmantur facto, non jure. Ita *Salm. ibid. num. 99. & seq. cum Laym. Suar. Pal. &c.* Notatur autem, quod lex tunc dicitur recepta, cum major pars Communitatis eam recipit in totum, vel in partem. *Salm. num. 97. cum Bon. & Val.*

Idem, quod dicunt de Legibus Pontificiis, dicunt etiam de Legibus Civilibus *Busemb. cum Pal. Suar. Laym. &c. apud Salm. cit. c. 1. n. 101.* (Quamvis negent alii *ib. cum Croix l. 1. n. 591.*) Ratio, quia obligatio legis oritur non ex acceptatione Populi, sed ex ipsa potestate Principis, quam habet condendi leges independenter a Populo.

Limitant aliqui DD. (sive lex sit Civilis, sive Ecclesiastica) 1. si lex sit difficilis observantiæ, vel contraria consuetudini: quod judicatur ex arbitrio Prudentum: Vel si plures ab ea appellent. Ita *Pal. Suar. Salas apud Salm. ibid. n. 104.* Contrarium tamen sentiunt *Tap.* & *Gorgon. ib. n. 105. Salmaticenses* adhærent primæ sententiæ, quando lex sit adeo dura, ut per epikejam judicetur, quod si Legislator illas circumstantias advertisset, legem minime emanasset.

Limitant 2. si lex fuerit abrogata per desuetudinem a majori parte Populi. Sed dubitatur inter DD. an præscriptio per decennium sufficiat ad abolendas leges Ecclesiæ? Negant *cum Busemb. ut supra n. 3. Salm. de Leg. c. 6. n. 17. cum Bon. Laym. Diana*, &c. quia ad præscribendum adversus Ecclesiam requiruntur 40. anni, ut habetur ex *cap. De quarta. & cap. Ad Aures, de Præscript.* Sed *Lessius l. 2. c. 6. n. 47. & Pal. Sa, Gran. Nav. & Azor. apud Salm. l. c.* probabiliter dicunt sufficere decem annos, sive leges sint receptæ, sive non; quia non major ratio habenda est de consuetudine contra legem Ecclesiasticam, quam Civilem, cum nullum jus inter has leges distinguat. Respondet autem *Lessius* ad citatos textus, eos non loqui de Legibus, sed de juribus, & bonis immobilibus Ecclesiæ præscribendis; nomine autem jurium Ecclesiæ non veniunt quidem Ecclesiæ leges. Quando vero lex numquam fuerit recepta, certe sufficit decennium pro utraque lege sive Civili, sive Ecclesiastica, ut dicit *Bus. hic n. 3.* Et tunc, licet primi non observantes peccarint, præsentes tamen non peccant. *Salm. n. 106. cum Suar. Bon. Pal. & communiter cum Busemb. hic n. 5.* 139

Limitant 3. Si major, & sanior pars Populi legem non receperit; quamvis enim primi non acceptantes peccent, si desuetudo nondum sit præscripta; ceteri tamen non tenentur ad legem; nam præsumitur Princeps nolle hos obligare ad observandum quod non est a majori parte receptum. Ita *Salm. n. 107. cum Suar. Pal. Tap. &c. cum Bus. hic n. 2. & Less. l. 2. c. 22. n. 98.*

Quæritur hic, an si Populus supplicet Principem, ut revocet legem, teneatur illam observare? Negant *Bon. Villal. Salas, &c. apud Salm. c. 1. n. 111.* Sed recte contradicunt *Salm. cum Suar. & Pal.* At si Princeps audiat supplicationem Populi, & taceat, nec instet pro observantia, censetur legem abrogare; nisi aliud conjiciatur ex circumstantiis. *Salm. cap. 1. num. 112. cum Pal. Bon. Salas, & aliis.*

DUBIUM IV.

An præcepta etiam humana obligent sub peccato, & quali?

„ REspondeo: Cum Deus sit Dominus noster, atque etiam Superioribus parere nos jusserit, non solum ipse, sed & illi nobis præcipere possunt, & præcipiunt, tum sub pœna, tum etiam sub culpa, sive peccato; eoque gravi, aut levi, prout & rei præceptæ ad intentum finem necessitas, & materiæ quantitas, & eorum voluntas sese habent, quæ ex eorum verbis, circumstantiis, aut prudentum æstimatione solet colligi. 140

,, ligi. Ita Theologi communiter, *S. Thom. Suar. Salas, &c.*

Ut lex obliget, quatuor conditiones requiruntur, I. Ut lex sit pro tota Communitate. II. Ut Legislator habeat publicam potestatem III. Ut lex sit perpetua, IV. Ut sit ad bonum commune; deinde sit honesta, juste, & possibilis. Vide *Salm. de Leg. cap. 1, ex num.* 7. Hinc Lex differt a Præceptu, seu Mandatu, nam Præceptum fertur pro persone particulari, & etiam a persone privata. Deinde Præceptum est ad tempus, cum spiret morte mandantis; nisi res non sit amplius integra, vel nisi Præceptum sit ad causas pias, vel pariter favorabiles. Vide *Croix lib. 1. num. 565. & 566. Salm. d. c. 1. n. 5.*

Unde resolvuntur hi Casus,

,, 1. Graviter peccat, qui deliberate, & in materia magna violat præceptum aliquod Decalogi, vel Ecclesiæ.

141 ,, 2. Cum res levis est, non peccat mortaliter transgrediens, etsi Superior sub mortali præceperit: quia id eum posse negant *Suar. Laym.* & alii communiter: v. gr. ne quis frangat silentium, ne edat ovem, ut claudet ostium, &c. quia est res parva, & incapax tentæ obligationis. Nec ipse Deus in materia parva sub mortali obligat. Vid. *Less. l. 2. c. 4. d. 9. Salas d. 10. s. 7.* * (*Est communissimum apud Salm. de Leg. cap. 2. n. 18. Tenent tamen in Tract. 15. de Statu Rel. c. 6. ex n. 85. cum S. Th. Valent. &c. contra Sanch. Vasq. &c. posse Prælatum Regularem præcipere sub gravi, quod a Regula præceptum est tantum sub levi, si timeatur, quod Regula aliter non observetur.*)*

142 ,, Aliud esset, si materia alias levis fieret gravis ratione circumstantiarum; ut v. gr. contemptus, scandali, magni boni communis, vel finis a Legislatore intenti. Sic abstinentia a pomo in Paradiso, in se quidem parva, gravissima tamen erat ex circumstantia finis. *Suar. l. 3. cap. 25.*

Nota quod in quocumque materia contemptus formalis legis, aut Legislatoris (quod est contemnere legem, vel Legislatorem, seu Superiorem, qua Superior est) semper est peccatum mortale, *Salm. c. 2. n. 38. cum S. Th. Suar. & communi*. Secus si contemnatur res præcepta, quæ parvi æstimatur, vel ex indignatione particulari contra Superiorem, *Salm. c. 2. n. 39. cum Sanch. Cajet. &c.* Contemptus enim non qua Superioris, sed qua singularis personæ, v. g quia indocti, imprudentis, &c. de se non est culpa mortalis; nisi forsan judicium sit graviter temerarium. Ita *Salm. ibid. n. 40. cum Pal. Sanch. Less. Bon.* Hinc dicunt raro contingere peccatum mortale ratione formalis contemtus.

143 ,, 4. Quando materia est gravis, potest Superior præcipere sub culpa tantum levi: quia sicut potest nullo modo obligare, non præcipiendo: ita etiam potest obligare sub veniali tantum. Ita *Suar. Less. loc. cit. contra Vasq.*

Quæstio est, an Legislator in materia gravi possit obligare tantum sub levi? *Prima sententia* negat, quia gravitas obligationis non dependet ex voluntate Superioris, sed ex gravitate materiæ. Ita *Bellarm. Reg. Sot. Vasq. Bec. Secunda* tamen *sententia* probabilior affirmat, quia in legibus obligatio taxatur a Legislatore juxta finem intentum, ad quem aliquando expedit non imponere obligationem gravem in gravi materia, Ita *Lessius l. 2. cap. 41. n. 46. Salm. de Leg. c. 2. n. 20. cum Sanch. Pal. Bon. Val. &c.* Sicut bene quis potest vovere in quacumque materia, etiam gravissima, tantum sub levi; ut *S. Antonin. Pal. Sanch. &c. apud Salm. ib.*

144 ,, 5. Potissima signa, ex quibus colligi possit, an lex obliget sub gravi culpa, sunt hæc. I. Si materia sit gravis, & non constet in contrarium de voluntate præcipientis. Unde *Cajet. in sum. verb. Cler.* docet Clericos tantum peccare venialiter, dum contra præcepta juris positivi aves, & canes sequuntur ad venandum, II. Si verba magnam vim habent, ut jubemus, interdicimus, in virtute sanctæ obedientiæ; vel vi voti, aut juramenti, vel graviter mandamus, &c. III. Si pœna magna adjicitur, ut excommunicationis, depositionis, maledictionis æternæ, exilii perpetui, mortis, &c. IV. Si ita fert usus, & consuetudo inter peritos, & timoratos: quia consuetudo est optime legum interpres, ut patet in lege jejunii Ecclesiastici, & abstinentiæ a carnibus; item Communionis annuæ, quas graviter obligare probant hic *Tol, Laym. c. 14. n. 4. Bonac. p. 7. §. 4.*

145 Docet Auctor legem obligare sub gravi, si magna pœna in ea adjicietur. Hic addendæ sunt plures quæstiones scitu necessariæ: Et ante omnia est notandum, quod alia est Lex pure pœnalis, quæ nullum dat præceptum, v. gr. Qui hoc fecerit, solvet pœnam. Et hæc non obligat in conscientia, etiamsi pœna sit gravissima, ut *Salm. c. 2. n. 53. cum Nav. Pal. Tap. Regin. &c.* Hinc leges Oppidorum prohibentes sub pœna cæsionem lignorum, sive herbarum, piscationem, venationem, non obligant sub culpa; sic enim habet consuetudo. Ita *Salm. ib. n. 54. cum Nav. Val. Montes. &c.* Alia est Lex non pure pœnalis, seu mixta, quæ præcipit, & pœnam imponit, v. g. Nemo hoc faciet sub pœna, &c.

Omnes leges sub pœna excommunicationis latæ sententiæ obligant graviter; Est commune. V. *Salm. cap. 2. num. 44.*

Quæritur 1. An obliget sub gravi lex, quæ præcipit sub pœna Suspensionis, Interdicti, vel Irregularitatis? Negant obligare sub gravi, cum ista possint incurri sine peccato gravi, *Cajet. Val. Salon.* (*& Azor.* quoad Suspensionem) apud *Salm. ib. n. 45.* Contradicunt tamen *Salm.* tam quoad Irregularitatem cum *Sanch. Pal. Tap. &c.* quam quoad Interdictum, & Suspensionem, si sint majores, prout Suspensio ab Officio vel Beneficio ad longum tempus, & Interdictum ad omnem usum, quæ dicunt non posse incurri sine peccato gravi. Ita *Salm. de Cens. c. 1. n. 126. ex Suar. Bon. Con. Pal. &c. ib. n. 124.* (Vide etiam de hoc *l. 7. de Censur. n. 313.*) Et idem dicunt de aliis pœnis spiritualibus gravissimis *dict. n. 45. ut sup.* 146

Quid si tales pœnæ sint ferendæ sententiæ, an obligent sub gravi? Alii affirmant: Alii probabilius negant, ut *Salm. de Leg. cap. 2. n. 46. cum Cajet. Pal. Suar. Sanch. Vasq. &c.* Nisi dicatur, quod censura incurratur *sine alia monitione*: Vel nisi de se materia sit gravis.

Quæritur 2. An Leges assignantes pœnam temporalem, & simul præcipientes, obligent ad culpam, an solum ad pœnam? *Prima sententia* negat, nisi ipsa Lex exprimat velle obligare etiam ad culpam. Ita *Nav. Man. cap. 23. n. 55. Cajet. in Sum. v. Clericus §. Verum.* Item *Mencada, Gomez, Immola ap. Salm. de Leg. c. 2. n. 47.* & probabilem *ibid.* vocant *Val. Bon. Dian. Tap. ac Vill.* & loquendo de lege civili probabilem etiam putat *Mazzot. de Leg. q. 2. c. 1. cum Fill.* Ratio, quia, licet Principes bene possint obligare tam ad pœnam, quam ad culpam, tamen cum non sint imponenda onera sine necessitate, non præsumuntur ipsi velle ad culpam obstringere, quando sufficit pœna ad eos coercendos: Et ita hujusmodi leges dicunt a consuetudine interpretari. Probabilius vero contradicit *secunda sententia*, quam absolute tenent *Salm. l. c. n. 49.* & probabiliorem *ibi* censent *Val. Bon. Dian. Tap. & Vill.* Ratio, quia hæc est differentia inter legem *pure pœnalem*, quæ obligat ad solam pœnam, & hæc est quando in ea tantum pœna assignatur; & legem *mixtam*, quæ obligat etiam ad culpam; & hæc est quando ultra pœnam Præceptum adjungitur; ipso enim præcepto tunc creditur Superior velle ad culpam obligare, ne frustra videatur præcipere. Vide etiam dicenda *de Rest. l. 3. n. 616.* 147

Quæritur 3. An incurratur pœna ante Judicis sententiam? Pœnæ spirituales, ut excommunicatio, irregularitas, &c. quando imponuntur ipso facto, non indigent sententia; est certum apud omnes, *vide Salm. de Leg. c. 2. n. 57.* Et patet ex *c. Non dubium de Sent. exc. c. Significasti. de Hom.* & aliis. Idem dicitur de pœnis privativis, modo reus subire eas possit sine infamia, sicut esset privatio vocis activæ, & passive, ut *Suar. l. 5. c. 9. n. 5. Bon. D. 1. q. 1. p. 7. n. 10. & Salm. n. 58. cum Tapia, Vasq. Montes. &c.* Et modo alicubi non habeat aliter consuetudo particularis; *Salmant. n. 60.* Adde, nisi pœna consistat in privatione alicujus juris acquisiti, puta in Beneficio, electione, &c. Tunc enim semper requiritur declaratio juridica vel pœnæ, vel saltem criminis, etiamsi pœna imponatur, *ipso facto incurrenda, nulla expectata declaratione*, ut docent *Less. l. 2. c. 29. du. 8. & c. 34. du. 34. Mol. de Just. to. 1. tr. 2. D. 96. n. 8. Soto l. 1. q. 6. a. 6. & l. 4. q. 6. a. 6. Sanch. de Matr. l. 2. D. 53. nu. 5. & l. 7. D. 89. n. 11. Pal. tr. 3. D. 2. p. 2. n. 8. & Salm. c. 2. n. 59. & 60. cum Led. Cajet. & Gran.* Cum enim lex pœnalis accipi debeat in mitiori sensu, verba illa, *nulla declaratione &c.* possunt explicari, scil. nulla expectata declaratione pœnæ; sed non excluditur declaratio criminis, ut pœna possit reo applicari. Id confirmatur ex *c. Secundum. de Hæret. in 6.* ubi Hæretici, licet priventur ipso jure bonis suis, tamen non tenentur bona tradere ante sententiam, ut in eod. textu habetur. 148

Quod dictum est de pœnis privativis, a fortiori dicendum de positivis, quæ consistunt in actione positiva, v. gr. aliquid restituendi, aut patiendi, ut communiter cum *D. Thoma 2. 2. q. 62. a. 3. Sanch. de Ma. l. 6. D. 33. n. 1. Mol. l. c. Soto l. 1. q. 6. a. ad 8. & Salm. c. 2. n. 61. & 64. cum Tap. Sa, Vasq. &c.* Et sic igitur dicendum de legibus privantibus Beneficiis jam obtentis, ratione simoniæ, vel alienationis bonorum Beneficii, &c. ubi semper requiritur declaratio Judicis; *Salmant. d. n. 64. cum Ad. cit.* Ratio autem omnium horum est, quia nimis ardua, & inobservabilis esset lex illa humana; quod reus ipsemet in se ipsum deberet pœnam exequi. 149

Pœnæ autem inhabilitantes obligant ante Judicis sententiam, ut est pœna imposita a Tridentino non residentibus non lucrandi fructus, & similia. Vide *Salm. ib. n.*

62. Idem quando pœnæ sunt conditionales, v. g. ut habens Beneficium curatum, si non ordinetur Sacerdos infra annum, sit ipso facto privatus beneficio, ut ex *Cap. Licet. de Elect. in 6.* Sic etiam Clericus beneficiatus non deferens habitum, ipso facto privetur privilegio fori. *Salm. c. 2. n. 63. cum Sanch. Pal. Bon. &c.*

150 Quæritur 4. An pœna conventionalis in contractibus debeat solvi ante sententiam? *Prima Sententia* affirmat, quia quisque tenetur ante sententiam pactum observare. Ita *Bon. Suar. Mol. Sa ap. Salm. c. 2. n. 66. Secunda sententia*, quam æque probabilem vocant *Salmanticenses nu. 67. & tenent Nav. Less. Sanch. Vasq. Laym. Pal. &c.* negat, quia sentiendum est, contrahentes non aliter velle sibi imponere pœnam, quam juxta dispositionem juris circa Leges pœnarum, quæ nonnisi post sententiam contrahuntur. Profecto tenetur reus post sententiam ad pœnam: Sed notandum est, non teneri eum ad solvendam pecuniam, nisi petetur e parte. Et si pœna sit nimis dura, ultra sententiam requiritur præceptum Judicis, & Ministrorum executio. Vide *Salm. c. 2. n. 70.*

Deinde notandum, quod Leges, quæ fundentur in falsa præsumtione; de se non obligent in foro conscientiæ, quando præsumtio certe sit falsa. Sic enim heres non tenetur, omisso inventario, ad omnia debita solvenda, si hereditas revera non est solvendo: Vide *Salm. c. 2. ex n. 78.* Et vide dicta *n. 100. v. Quæres.*

151 An quando Lex requirit aliquam conditionem, sine qua irritet actum, uti Lex irritans testamentum sine solemnitatibus, vel Lex irritans alienationem bonorum Ecclesiæ sine consensu Capituli, obliget in conscientia? *Prima sententia* negat, ut *Nav. Covar. Tap. Syl. Medin. & alii ap. Salm. c. 2. n. 44. & 103.* Ratio, quia tales Leges fundantur in præsumtione fraudis, quæ tunc non adest. *Secunda sententia* affirmat, quia tales leges non solum fundantur in præsumtione fraudis, sed etiam in periculo illius, quod semper adest. Ita *Salm. cum Sanch. Pal. nu. 104.* Utraque est probabilis, sed secunda probabilior.

152 Quæritur hic ultimo, quando teneamur tollere impedimenta, vel ea non apponere, quæ obstant impletioni Legis? Prænotandum est ad quæstionis solutionem, aliud esse quod quis non obligetur a Lege, sive ab illius obligatione extrahatur: Aliud quod excusetur a transgressione Legis, manendo tamen sub ejus obligatione. Unde fit, ut dupliciter possis te impedire ab observatione Legis; vel apponendo causam, qua extraharis a Legis observatione, scilicet si ab hoc loco, ubi est præceptum audiendi Sacrum, discedes ad alium, ubi tale præceptum non viget: Vel efficiendo opus, quod licet impediat te ab observatione Legis, non te extrahit tamen a Legis obligatione; nempe si die Dominico discedas a loco Sacri ad silvam, ubi etsi Sacrum audire nequeas, ab illius obligatione tamen non extraheris. Deinde notandum est, quod contra Leges naturales nunquam licet apponere impedimentum, ut ab illius obligatione extraharis: Secus autem dicendum de Legibus humanis, quæ non obligant cum tanto rigore. Ita sapienter distinguunt *Sal. c. 2. n. 158. 159. & 160.*

Hinc infertur non peccare excommunicatum, si Sacrum non audiat, & absolutionem non procuret; nam per impedimentum excommunicationis jam extrahitur ab obligatione audiendi Sacrum; sed vide dicenda *l. 3. nn. 325. v. excommunicatus, & l. 7. n. 161. 2.* Non peccat contra Præceptum jejunii, recitandi Officium, &c. qui sua culpa incidit in infirmitatem, etsi præviderit: Nec qui die jejunii pedester iter agit, vel multum laborat, ex quo excusetur inde a jejunio: etiamsi ex pravo fine iter assumat, nempe ad furandum &c. Ita *Salm. c. 2. n. 161. cum Sanch. Medin. Henr. &c.*

An vero peccet contra Legem, qui eo animo id impedimentum apponit, ut a Legis obligatione extrahatur, scilicet si fatiget, ut non jejunet? Affirmant peccare *Pal. Salas, Med. &c. ap. Salm. c. 2. n. 163.* quia nemini debet prodesse sua fraus. Negant tamen peccare contra jejunium *Sanch. Fill. Azor. Vill. &c.* quod satis probabilem sententiam vocant *Salm. ib. n. 164.* quia tunc ille utitur jure suo, quo potest extrahi ab obligatione Legis; in quo nulla est fraus: prout si quis exeat a sua Patria, ubi est obligatio jejunandi, ut eximat se a jejunio. Sed nos omnino primam sententiam sequimur: vide *l. 3. n. 1045.*

Peccat vero contra præcepta naturalia, vel Divina qui prævidens se hominem occisurum in ebrietate, ab ebrietate non abstinet: vel qui non procuret absolutionem excommunicationis tempore Paschali; tunc enim urget gravius præceptum radicaliter Divinum Communionis. Sic etiam peccat, qui se inebriat, vel somno se tradit tempore audiendi Sacrum, vel recitandi Officium, quia illa præcepta tunc jam eum obligant, neque per eas actiones a præcepto extrahitur. Ita *Salm. ibid. n. 162. cum communi.*

CAPUT II.

De Subjecto, cui datur Præceptum.

DUBIUM I.

Quæ personæ præceptis obligentur?

„ Respondeo. Soli subditi ratione utentes obligantur, ita ut eorum transgressione peccent. Quod addo propter ebrios, & ad tempus amentes, qui, etsi vere iis obligentur, eorum tamen violatione non peccent, defectu advertentiæ rationis, & consensus. Pars prior est communis, & certa. *Fil. c. 21. cap. 11. q. 10. Bonac. p. 6. &c. Laym. l. 1. tr. 4. c. 10.* Posterior est eorundem. Cujus ratio est, tum quia præceptum, cum sit directivum, supponit usum rationis: tum quia obedientia tantum est eorum, qui ratione, & voluntate utuntur. Neque alias transgressio ad culpam imputari posset. 153

Pro majori claritate notanda est regula: aliud est ad Legem non teneri; sicut non tenentur ad Leges Ecclesiasticas Infideles, pueri, amentes. Aliud a Lege excusari; sicut excusantur ebrii, ignorantes, dormientes. Hinc est peccatum præbere carnes in die vetito secundis, non vero primis. Sicut etiam peccatum est incitare omnes istos ad aliquid malum jure naturæ.

Unde resolves hos casus.

„ 1. Legislator non tenetur suis legibus, ut sic, quoad vim coactivam, & pœnam, sive directe: indirecte tamen, & quoad vim directivam, & ex æquitate quidem tenetur se, tamquam caput, membris conformare. *Ita S. Th. quæst. 96. a. 5. ad 3. Sylv. Suar. Bonac. Laym. lib. 1. c. 4. c. 9.* contra *Azor.* Tenetur etiam in contractibus cum reliquis pari conditione uti. Vide *Fill. t. 21. c. 5.* 154

Ita ex communi *Salm. d. cap. 3. n. 37.* Num autem Legislator teneatur ad suam Legem sub gravi, vel levi? Alii dicunt sub gravi, sicut Lex alios obliget, ut *Sur. Laym. Vasq. &c. ap. Sal. ib. n. 38.* Sed probabile est, præciso scandalo, tantum teneri sub levi; quia tantum ex honestate obligatur ad legem: Ita *Salm. ib. nu. 42. cum Less. Azor. Bon. Pal. &c.* Limitatur tamen, si Lex lata sit de taxatione pretii, vel de irritatione contractus; tali legi enim tenetur stare etiam Princeps ad servandam æqualitatem: Vide *Salm. ib. n. 43. & 44.*

„ 2. Infideles non baptizati, etiam Catechumeni, non obligantur præceptis Ecclesiæ: obligantur tamen hæretici, & alii, qui per Baptismum Ecclesiæ semel sunt subjecti.

„ 3. Etsi pueri ratione utentes legibus iis Ecclesiæ, quarum materia eorum ætati est conveniens, v. gr. Confessionis annuæ, secundum *Navar. Henriq. & Azor.* item abstinentiæ a carnibus, auditionis Sacri, secundum *Sanch.* &c. obligentur quoad culpam; non tamen quoad pœnas ordinarias, nisi sint puberes, quales sunt masculi anno 14. puellæ 12. absoluto. Ita *Sotus. Vasq. de pœnit. q. 90. a. 2. Sa v. Censura.* 155

Quæritur, an pueri statim ac pervenerint ad usum rationis, teneantur ad Leges Ecclesiasticas audiendi Sacrum, abstinendi a carnibus, vel lacticiniis, & confitendi? Affirmant *Sanch. Dec. l. 1. c. 12. n. 6. Laym. c. 10. n. 4. & Salm. de Leg. c. 3. n. 52. cum Pal. Bon. Salas, &c.* Atque peccare dicunt Parentes, qui negligunt impletionem ipsorum. Et regulariter ajunt hunc usum rationis judicandum advenire, expleto septennio. Admittunt tamen pueros ante pubertatem non obligari ad pœnas *ib. nu. 50. in fine*; nec ad Communionem ante decennium: nisi in articulo mortis, si sit usus rationis, ut *Salm. de Euch. ca. 7. a. n. 15.* Negant vero *S. Anton. Sot. Sa, Henr. March. ap. Salm. n. 51.* dicentes non teneri statim, post aliquod tempus. Hoc tempus *Sa* ait esse tempus pubertatis; *Sotus* vero *& S. Anton.* dicunt saltem esse decimum annum, vel nonum cum dimidio in feminis. Sed hæc opinio merito rejicitur communiter, ut ait *Croix l. 3. p. 1. n. 615.* An vero obligentur pueri, qui ante septennium pervenerint ad usum rationis? Negant *Diana, Sanct. Burgh. ap. Croix l. 1. n. 676.* qui probabile putat, quia leges positivæ attendunt tantum ad ea quæ communiter contingunt. Sed probabilius *Bosco ibid.* affirmat teneri. Vide dicenda *l. 3. n. 270. & 1010.*

„ 4. Infantibus non baptizatis, & perpetuo amentibus licite dantur carnes diebus vetitis, & imponuntur opera servilia festis; non tamen ebriis, cum legi maneant subjecti; uti nec licite irritantur amentes ad blasphemandum, lædendum, &c. eo quod talis actio tribue-

,, tribueretur principali agenti, qui alterius opera uteretur, quasi instromento, ut *Laym. lib. 1, t. 4. cap. 10. Bonac. p. 6. & Sanch, 1. Moral, cap. 12,*

DUBIUM II.

An Peregrini teneantur legibus sui domicilii, dum ab eo absunt?

156 ,, SUppono I. Præceptum aliud esse locale, quod scilicet certo tantum in loco, urbe v. gr. vel parochia obligat; aliud universale, seu juris communis, quo totam fere Ecclesiam obligat.

,, Suppono II. Peregrinos proprie dici eos, qui aliquo veniunt animo non manendi, sed tantum subsistendi per aliquot dies, vel ad summum per minorem anni partem, ut mercatores, viatores; non autem studiosi, neque ancillæ, quæ veniunt ad serviendum.

,, Respondeo, non obligari. Ita *Nav. Sanch. Less. l. 4. c. 2. dub.* 8. Ratio, quia præcepta localia per se, & directe respiciunt territorium, eique sunt affixa; atque adeo non obligant, nisi existentes intra illud. Lex enim ita fertur; v. gr. Festum illud tali loco celebretur: ideoque hic valet illud: *Si fueris Romæ, &c.* Addit *Laym. c.* præceptum locale expirare etiam intra proprium territorium in loco exemto, quod is æquiparetur loco sito extra territorium.

Hic refert ante omnia distinguere domicilium a quasi domicilio. Verum domicilium acquirit, qui habitat alicubi, animo ibi perpetuo manendi, ut communiter docent *Bonac. de Leg. D. 1. q. 1. p. 7. nu. 39. Roncaglia eod. tit. c. 1. q. 3. pag.* 44. *& Salm.* tr. 8. *c. 4. n.* 48. *cum Palao, Tiull. Dicast.* Et alii passim, ex *l. 2. C. Ubi Senatores. & l. Heres absens §. Proinde. ff. de Judic.* Is autem censetur hujusmodi animum habere, qui habitat alicubi per decennium, non significata voluntate recedendi, vel qui majorem partem bonorum ibi asportaverit, aut domum emerit aut ædificaverit, ut habetur in Bulla *Speculatores* relata *To. 2. l. 6. n. 770. ad num. V.* vel qui saltem expressis verbis (ut addunt *Salmont. n.49.*) voluntatem ibi perpetuo manendi expresse significaverit. Ille autem acquirit quasi domicilium qui manet in aliquo loco per majorem anni partem, ut dicunt *Sylvest. v. Domicilium, n. 2. & Sanch. de Matr. l. 3. D.* 18. *n.* 9. vel qui ibi moratur per aliquod notabile tempus cum animo ibi manendi majori parte anni, ut recte ajunt *Roncaglia loco cit. Laymann l.* 1. *tr.* 4. *c.* 12. *n.* 1. *v. Quares, cum Navarro*, & N. SS. P. Benedictus XIV. *Notif.* 33. *n.* 6. atq. eruitur ex citata *l. Heres, &c.* His positis, dubitatur 1. an, ut quis teneatur legibus loci ubi est, requiratur ut ibi verum domicilium contraxerit? Affirmant *Glossa in c. Quæ contra, Dist. 8. verb. Aut peregrini*, & alii *apud Sanch. loco cit. n.* 8. Quia advena (ut ajunt) donec non acquirat verum domicilium, saltem per animum ibi perpetuo manendi, non fit subditus illius loci. Sed communis sententia tenenda docet sufficere quod is contraxerit ibi quasi domicilium: Ita *Suarez to. 1. de Relig. c. 14. n.5. & l. 3. de Leg. c. 33. n. 3.* (qui oppositam putat non esse practice probabilem) *Sanchez loco cit. nu. 9. Salmant. de Legib. c. 3. n. 55. & Laym. dicto c. 12. n. 1. cum S. Antonin. Palud. Sylvest. Rosella, &c.* Ratio, quia tales peregrini jam subjiciuntur jurisdictioni Superiorum illius loci, ergo etiam legibus tenentur; & tenentur a prima die, qua illic perveniunt animo habitandi per majorem anni partem, ut recte notat *Sanch. dicto num. 9. cum Sylvest, Palud. Rosella, &c.*

Dubitatur 2. an si quis in aliquo loco ad breve tempus moretur, teneatur leges illius servare? *Prima* sententia affirmat; & hanc tenent *Pontius de Matr. l. 5. c. 7. §. 1. n. 6. Suarez de Leg. l. 3. c. 33. n. 33. & l. 1. de Rel. c. 14. a n. 9. Salas de Leg. D. 16. Sect. 4. concl. 4. Tapia l. 4. q. 16. a. 5. n. 2. & Covarr. Gordon. Henr. &c. apud Salm. de Leg. c. 3. n. 56.* & alii plures apud *Sanch. de Matr. l. 3. D. 18. n. 4. & in Dec. l. 1. c. 12. num.3.* qui vocat valde probabilem, sicut etiam putant *Salmant. loc. c. n.* 58. Probant 1. ex *c. Illa Dist.* 20. ubi refertur illud celebre D. Ambrosii: *Cum Romam venio, Sabbatum jejuno; cum Mediolani sum, non jejuno; sic & tu ad quamcumque Ecclesiam veneris ejus morem serva, si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi.* Probant 2. ratione, tum quia qui sentit commodum, debet sentire & incommodum, sicut enim talis advena deobligatur legibus patriæ a qua abest, ita æquum est eum obligari legibus loci ubi moratur; & hoc modo advena vere fit subditus superioris loci, quamvis brevi ibi sit; Tum quia expedit ad pacem publicam servandam, & ad scandalum vitandum, ut omnes servent leges loci ubi reperiuntur, uti colligitur ex relata doctrina D. Ambrosii; Et saltem ratione dicti scandali vitandi, ut ait *Suarez*, Episcopus loci jurisdictionem habet in peregrinos, eadem enim jurisdictio quæ ipsi competit super oves suas, ut eas bene regere possit, competit etiam super advenas, ne scandalum ovibus præbeant, leges loci non servando. Plures alias rationes pro hac sententia adducit *Suarez*. Fatentur tamen AA. citati, non satis esse solum transitum ad hanc obligationem contrahendam; etenim (apud *Sanch. Dec. l. 1. c. 12. n. 37.*) *Emmanuel Sa* dicit teneri peregrinum, si maneat illa die qua pervenit: *Leonardus*, si integra die: *Soyrus*, si illic accedat multo spatio ante prandium, & tota die ibi quiescat. Sed melius videtur distinguere *Suarez dicto cap. 13. ex n.* 8. dicens quod si quis venit ad locum destinatum ut terminum viæ, tenetur ejus legibus, licet parum ibi adsit; secus si ibi sit in via, sive per transitum ad alium locum; tunc enim si præceptum est affirmativum, puta audiendi Sacrum, non tenetur, quia tale præceptum obligat existentes, quales non sunt itinerantes; tenentur vero, si præceptum sit negativum, nempe abstinendi a carnibus, vel ab opere servili, etiamsi ibi morentur ad horam, quia præceptum negativum, cum obliget pro semper, habet tractum successivum per totum diem.

Hæc sententia est satis probabilis, sed probabilior videtur *secunda* quæ dicit advenam non teneri legibus loci, ubi non moratur, nec intendit morari per majorem anni partem; hanc tenent *Sanchez locis cit. de Matr. num.* 6. *& in Dec. num.* 38. cum pluribus aliis, *Bonac. de Legib. D. 1. q. 1. p. 6. n. 6. & 43. S. Antonin. p. 2. tit. 6. c. 2. §. 2. Azor. to. 1. D. 5. c. 11. quæst. 3. Tolet. lib. 6. cap. 5. n. ult. Laym. l. 1. tr. 4. c. 12. n. 4. cum Sylvest. Ang. & Medina*, item *Sayr. Diana, Granad.* & alii *apud Salm. dicto c. 3. n.* 58. qui hanc non minus probabilem vocant. Ratio, tum quia leges non obligant nisi subditos, quales non sunt peregrini, cum ipsi ob brevem illam moram minime subjiciantur jurisdictioni Superioris loci, ut habetur ex pluries citata *l. Heres absens*, tum quia non dicitur moraliter commorari in aliquo loco, qui ibi non manet, nec animum manendi habet per majorem partem anni. Ad textum autem D. Ambrosii respondetur 1. illum procedere tantum ubi vitandum est scandalum. Respondetur 2. S. Doctorem loqui ibi de lege communi servandi jejunii, quod Mediolani non servatur in primis quatuor diebus Quadragesimæ; sed lex communis utique servanda est a peregrinis, quando absunt a patria, ubi lex illa non servatur, ut ex communi sententia docent *Suarez cit. c. 14. n. 27. & Laym. loco cit. n. 3. cum Medina, & Henr.* Quamvis tamen *Laymann* non improbet oppositam *Sanchezii* qui *de Matr. l. c. n. 7.* ait cives mox in patriam redituros, per fictionem juris pro præsentibus haberi.

Limitatur vero hæc secunda sententia 1. in Legibus de jure communi, vel circa solemnitates contractuum, aut circa commoda ipsius loci, *v. g.* de non extrahendo triticum, arma, &c. 2. Limitatur si eædem Leges vigeant in patria peregrini; licet *Sanctius cum Dian.* huic contradicat. 3. Limitatur, si peregrinus ibi delinquat contra jus commune; tunc enim fit subditus ratione delicti ex *c. Finali. de Foro compet.* Vide *Salm. n. 59. & 60. & Sanch. Dec. l. c. n. 36.*

Non tenentur autem absentes ad Leges Patriæ, ut communissimum est *ex c. Ut animarum. de Const. in 6.* Etiamsi Lex sit de jure communi; quando peregrinus est in loco, ubi illa abrogata est. *Salm. c. 3. n. 61. cum Pal. Less. &c.* Et hoc etiamsi discederet a Patria ad eximendum se a Lege. *Salm. n. 63. cum Pal. Bon. Sanch. &c.* (Hinc docet ibi *Palaus cum Basilio*, posse peregrinum, qui nolit confiteri peccata reservata proprio Parocho, alio discedere, ut ab alio absolvatur; quia tunc utitur jure suo. Sed de hoc vide dicenda *De Pœnit. l. 6. nu. 589.*) Et hoc etiam valet, si ille maneat in sua Patria, sed in loco exempto, ut tenent *Salm. de Lug. d. c. 3. n. 64. cum Lay. Bon. Pal. Salas, Diana, Tap.* An vero pro locis exemtis intelligantur etiam Conventus Regularium? Negant *Suar. Con. ap. Salm. de Cens. c. 1. nu.* 113. Sed dicunt intelligi tantum Oppida, & Ecclesias intra Diœcesim, alienæ tamen jurisdictioni subjectas. Sed affirmant *Salm. ib. n. 114. cum Avil. Henr. Sayr Candid. & Dian.* Et id confirmant *de Leg. d. c. 3. n. 64. in fine*. Quia tam loca, quam personas Tridentinum exemptas appellat *Sess. 14. c. 5. de Ref. in fin.* Et valde probabile est. Vide etiam *l. 7. de Censur. n. 24.*

Ex quibus resolves hos Casus.

,, 1. Si Episcopus sub pœna excommunicationis vetet 157
lusum aleæ, non obligantur Clerici ludentes in loco exempto a jurisdictione Episcopi. *Bon. p. 6. Laym. c. 11. n. 5.*

,, 2. Si quis die jejunii, aut festo sit in loco alio, non sui territorii, aut exemto, ubi tunc non est jejunium, aut festum; potest ibi comedere, exercere servilia. *Laym. loc. c. c. 11. Bonac.*

,, 3. Id etiam habet locum in præceptis juris communis, si in loco illo sint usu abrogata, vel non recepta,

,, vel habeatur privilegium. Quare potest v. g. Mediolani primis quatuor diebus Quadragesimæ vesci carnibus, eum id ibi liceat. Item in Belgio sabbatis intra Nativitatem, & Purificationem vesci carnibus: item in locen, ubi Tridentinum non est receptum, valide (etsi non licite) inire matrimonium clandestinum. *Suar. Sanch. l. 1. c. 12. Less. &c.*

,, 4. Potest quis discedens mane ex oppido, ubi non est jejunium, vesci carnibus, etsi meridie rediturus sit domum, ubi est jejunium; nec tunc, ubi domum venerit, tenebitur ad servandum jejunium illa die, cum illud jam violaverit, ideoque servare non possit; tenebitur tamen domi ad abstinentiam a carnibus, cum illa adhuc possit ibi servari, eo quod sit dividua. Vid. *Sanch. l. c. Less. c. 2. d. 8.*

,, 5. Si quis abiturus est loco, ubi est jejunium, sciatque certo perventurum vesperi ad locum, ubi non sit jejunium, tunc etsi non possit ibi vesci carnibus, unde abit (cum ista abstinentia sit dividua); potest tamen ibi mane jentare, & meridie prandere, ut contra quosdam docent *Less.* & *Sanch.* supra. (* *Et probabile putant Salm. de Leg. c. 3. n. 70. cum Suar.*)*

,, 6. Probabile etiam est, & in conscientia securum, quod docet *Sanch. l. 3. de Matrim. d. 18. & 1. mor. c. 12.* contra *Navarrum*, peregrinus, antequam excedant proprio territorio, non teneri implere præcepta, quæ ibi deprehendunt, v. gr. non teneri eum mane audire Sacrum die festo, qui ante prandium venturus sit alio, ubi non sit festum; quia si mansisset in loco, ubi præceptum obligabat, poterat differre ad id tempus quando autem pervenit ad alium locum, desiit obligari. Nec obstat, quod prævidens impedimentum teneatur prævenire; quia id tunc tantum verum est, quando, manente vi præcepti, quis est impediendus; hic autem ab obligatione præcepti absolvitur, *. (*Ita etiam Salm. d. c. 3. n. 67. cum Pal. Tapia, Salas, &c. Secus tamen esset, si ibi unum illud Sacrum diceretur, quia teneretur audire, antequam discederet; Non tenetur autem expectare. Salm. n. 66.*)*. Contraria tamen sententia, tamquam magis pia, suaderi potest, nisi quid obstet. *Sanch. l. 1. moral. c. 12. & l. 3. de matrim. dub. 8. n. 21.*

158 Hic magna quæstio occurrit disceptanda, an peregrini possint dispensari ab Episcopo loci ubi sunt, tam in Legibus communibus (puta jejunii, vel abstinentiæ ab opere servili), quam in votis, & juramentis? Adsunt quatuor sententiæ. *Prima*, quam tenent *Pontius de Matr. l. 8. c. 4. n. 7. Joseph. de Januar.* vide *in tract. de Leg.* & cui adhæret *Tanner.* apud *Croix l. 6. p. 3. n. 754.* probabilemque merito putat *Palaus de Leg. tr. 3. D. 6. §. 2. n. 5.* affirmat universe tam pro Legibus, quam pro votis. Ratio, quia peregrinus per illum accessum, quamvis unius diei, fit vere subditus Superioris loci, ubi reperitur, ut dicunt *Suar. Salas, ac Pontius, cum Palao de Leg. D. 1. p. 24. §. 3. nu. 12.* Vide dicta n. 156. & dicenda *l. 3. n. 332. in fin. v. Amentem*. Quamobrem sicut peregrinus tenetur ad leges loci illius, ita æquum est, ut gaudeat etiam privilegiis. *Secunda* sententia prorsus opposita, quam tenent *Sylvest. Abb. Tab. Ang.* apud *Pal. de Leg. D. 6. §. 2. n. 5.* item *Palud. Med. Led. Hostiens.* apud *Suar. de Rel. l. 2. cap. 14.* dicit, quod peregrinus quoadusque acquirat alicubi verum domicilium (idest per animum perpetuo ibi manendi), nunquam subditus est censendus; & ideo nec tenetur ad Leges loci, nec potest dispensari in Legibus communibus, neque in votis aut juramentis ab illius Episcopo. Ad confirmationem hujus sententiæ *Farinac. & Garz.* apud *Pal. n. 7.* afferunt quamdam Declarationem S. C. Concilii approbatam a Gregor. XIII. ubi dictum fuit posse peregrinum recipere beneficium absolutionis a peccatis in loco ubi est, sed non posse dispensari ab Episcopo illius. Sed *Mazzot. de Leg. D. 4. qu. 1. c. 3. q. 1.* dicit hanc Declarationem non constare authentice; saltem, ut infra videbimus in quarta sententia, communiter illa non fuit recepta. Tanto magis, quia *Henriqu. l. 14. de Irreg. c. 18. §. 2.* affert aliam diversam Declarationem S. Pii V. ubi Pontifex declaravit Episcopum loci bene posse dispensare in votis Scholasticorum Salmanticæ commorantium. Hanc secundam sententiam etiam putat probabilem *Pal. n. 5.* Attamen *Suar. loc. c.* improbabilem eam putat, quoad eximendum peregrinum a servandis legibus loci, si ibi maneat majori parte anni. *Tertia* sententia, quam tenent *Pal. dict. D. 6. n. 5. & 6. cum Nav. & Menoch.* qui plures alios refert, censet peregrinum, adhuc transeuntem, bene posse dispensari ab Ordinario loci in legibus etiam communibus, quia ipse quoad leges bene subditur jurisdictioni illius Superioris; non autem quoad vota & juramenta, quia hæc jurisdictio pendet a consuetudine, & a connivantia Episcoporum, quæ non habentur pro hujusmodi dispensationibus, prout alias habentur pro absolutione peccatorum, & censurarum eis annexarum. *Quarta* sententia communissima, ut ait *Croix l. 6. p. 3. n. 721.* & communiter recepta, ut asserunt *Salm. de Leg. c. 3. n. 55.* cui subscribimus tenet posse peregrinum dispensari ab Episcopo loci, non solum in legibus, sed etiam in votis, & juramentis, modo ibi sit animo permanendi per majorem anni partem. Ratio, quia ex illa diuturna habitatione contrahitur quasi domicilium, ut probant *Abbas*, & *Innoc.* Quapropter tunc peregrinus dispensatur non jam ratione consuetudinis, & conniventiæ sui proprii Superioris, sed ex propria auctoritate Ordinarii loci, cui peregrinus per illud quasi domicilium tunc vere subditur. Ita *Sanch. de Matr. l. 3. D. 23. n. 12. & 13. cum Henr. Ang. Arag.* &c. *Less. l. 2. c. 40. n. 122. Croix loc. c. cum Laym. Salm. loc. c. Sporer de Leg. c. 1. n. 254. cum Suar. & Manuel apud Pal. loc. c. n. 3.* Et idem sentit *Sanch. loc. c. cum Henr. & Man.* quoad dispensationem facultatum concessarum Episcopis a Tridentino in *cap. Liceat*. Atque idem quoad conferenda omnia Sacramenta, præter Ordinem, ut dicunt etiam *Croix cum Laym. & Salm. ll. cc.* Circa vero Matrimonium, vide *l. 6. n. 1083.*

DUBIUM III.

An Peregrini, & vagi teneantur præceptis locorum, in quibus morantur?

,, RESpond. Regulariter non tenentur præceptis specialibus illorum locorum. Ita *Laym. Sanch. Azor. Konin. Less. Reginal. Fill.* contra *Navar. Suar. Sa, &c.* Et quoad vagos etiam *(*ut cum Bus. tenent Less. Laym. Sayr. &c. apud Salm. qui contradicunt c. 3. n. 69. in fine*)*, contra *Bonac. & Sanch.* Ratio est, quia non potest dari ulla ratio hujus obligationis, cum illi non sint subditi vel locis vel Superioribus, quorum tales leges fuerunt; ideoque sint extra eorum jurisdictionem. Nec obstat 1. eos nullis partialium locorum statutis, sed solo jure communi teneri, quia id non est absurdum. Nec 2. quod vagi, ob delicta admissa, puniri possint: hoc enim consuetudo recepit, ne scelera maneant impunita. 159

,, Dixi 1. *regulariter*; quia tenentur quibusdam legibus, maxime quarum violatio cederet in damnum, & injuriam illius loci, in quo morantur, ut etiam iis, quæ sunt de contractibus celebrandis.

Unde resolves hos Casus.

,, 1. Tales non tenentur audire Missam, & possunt opera servilia exercere die istic festo: non tenentur jejunare, nec abstinere a carnibus, quando istic est jejunium, & domi suæ non est. Intellige utrumque, secluso scandalo, propter quod Episcopus loci punire posset. *Laym. l. c. t. 4. c. 12. n. 24.* 160

,, 2. Peregrinis non licet frumenta evehere vel vendere supra pretium ibi statutum, noctu arma ferre, &c. si talia ibi prohibita sunt. *Panorm. Regin. Sanch. n. 36.*

,, Dixi 2. *præceptis specialibus*: quia si domi tuæ consuetudine derogatum sit alicui præcepto juris communis, & alio venias, ubi illud viget, eodem obligaberis. Ratio est, quia lex juris communis est universalis, & obligat omnes sine ordine ad locum. *Laym. t. 12. n. 3.*

Unde resolvitur hic Casus.

,, Belga aliquis veniens Coloniam, v. gr. tenetur istic sabbatis inter Nativitatem Christi, & Purificationem abstinere a carnibus quia privilegium ejus comedendi tunc carnes non est personale, sed locale: ideoque exspirat extra locum. *Laym. l. c.*

D U B I U M IV.

An Peregrini teneantur præceptis juris communis, si non sunt in usu in loco, ubi morantur?

,, REsp. Non teneri. Ratio est, quia tunc valet privilegium locale, quo frui possunt omnes, qui in loco morantur. Ita *Sanchez 2. mor. c. 12. Suar. Laym. &c.* 162

Unde resolvuntur sequentes Casus.

,, 1. Si Germanus per Hispaniam transeat, potest sabbatis vesci intestinis animalium. Idem si per Belgium, aut Mediolanum iter habeat, potest inter Nativitatem Christi, & Purificationem, in Belgio sabbatis, Mediolani vero quatuor primis diebus Quadrages. carnibus vesci. *Sanch. Suar. Bon. p. 6. n. 61.*

,, 2. Si quis ex Diœcesi Catholica, v. gr. Hildesio, ubi vetus Calendarium adhuc est in usu, veniat in aliam, ubi novum est receptum, v. gr. Monasterium, potest, si ibi Quadragesima præteriit, carnibus vesci, ut docet *Sanch. l. c. Salas n. 69. Bon. n. 46. Less. l. 4. c. 2. d. 8.* qui tamen contrariam sententiam suadet in praxi, licet hæc tuta sit, ut etiam docet *Laym.*

,, Addidi *ex Diœcesi Catholica*: quia si Catholicus veniat in terras hæreticorum, ubi alii Catholici non sunt, tenetur ibi servare novum Calendarium ad vitandum scandalum, & contemtum Ecclesiæ Catholicæ. Vide *Laym. l. 1. t. 4. c. 11. n. 8.*

CAPUT III.

De Modo, quo observanda sunt præcepta.

DUBIUM I.

An debeant impleri ex charitate?

162 Respond. Possunt impleri sine charitate, nisi hanc in substantie includant, v. g. præceptum dilectionis Dei. Retio est, quia tantum præcipitur substantia actus inclusi in præcepto, v. gr. ut honotentur parentes; non autem finis, ant modus præcepti, ut docet *S. Th.* 1. 2. *q.* 100. *a.* 10. Interim cestum est, requiri charitatem in operente, ut impletio præcepti sit meritoria, juxta illud 1. *Cor.* 13. *Si linguis hominum loquar., &c. S. Th. Suar. Sanch.*

Unde resolvuntur sequentes Casus.

1. Si quis jejunet, vel intersit Sacro ob vanam gloriam, vel etiam ut furetur, potest nihilominus implere præceptum, etiam per actum ex circumstantiis peccaminosum, quie implet substantiam illius præcepti, licet peccet contre aliod, cui finis ille malus opponitur, ut docet *Sanch.* 1. *mor. c.* 14. *Laym. l.* 1. *t.* 4. *c.* 4. *n.* 6. *Card. de Lugo disp.* 22. *s.* 2. *n.* 23. * (*Cum Salm. de Leg. c.* 2. *n.* 147. *&* 148.)*

2. Simili retione impletur votum, juramentum Deo factum, pœnitentia Sacrementalis, licet actus ipse sit peccatum, *ibid. ll. cc.* * (*Nota tamen hic prop. damn. ab Alex. VII. n.* 14. : *Qui facit Confessionem voluntarie nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ.*)*

DUBIUM II.

An ad impletionem præceptorum requiratur intentio iis satisfaciendi?

163 Resp. Quod non * (*Requiritur tamen intentio faciendi illud quod est Præceptum, ut Salm. c.* 2. *n.* 139. *cum Bus. infra Dub. IV.*)* Ita sentit *Sanch. Vasq.* 1. 2. *q.* 100. *a.* 9. & alii communiter. Ratio est, quia lex tantum præcipit liberam operis externi executionem, v. g. auditionem Sacri, non autem, ut alio peculiari actu quis velit, vel intendat præcepto satisfacere: sive ut alii loquuntur, præcepta non obligent ad obedientiam formalem, hoc est, ut illud fiat, quie præcipitur, sed tantum ad materielem, sive, ut fiat, quod præcipitur. Vid. *inf. l.* 3. *tr.* 3. *c.* 1. *d.* 3.

Unde resolvuntur sequentes Casus.

1. Qui alicujus præcepti immemor, illud implevit, v. gr. ignorans esse diem festum, libere tamen interfuit Sacro, is satisfecit. Neque, ut quidam volunt, necesse est, ut postea intelligens esse diem festum, velit tunc setisfacere per Missam auditam, quia implevit substantiam actus præcepti. *S. Th. Henr. Fill. t.* 3. *c.* 7. *q.* 7.

2. Is votum, juramentum, & pœnitentiam Sacramentelem vere implet, qui opera promissa, vel injuncta exequitur, etsi non habeet intentionem implendi: modo temen non epplicet ea pro elia re. Retio est, quia vota, &c. sunt leges, quasi peculiares, quas homo sibi, vel alteri imponit, unde tantum obligant ab substantiam actus. *Suar. Azor. Less. Laym. n.* 6.

DUBIUM III.

An satisfaciat præcepto, qui faciens opus, expresse intendit per illud non satisfacere?

164 Resp. Satisfacit. Ita *Suar. Val. Vasq. l. c. & Less. l.* 2. *c.* 7. *dub.* 10. contra *Navar. Azor. &c.* Ratio est, quia præcepta tantum obligant ad substantiam operis injuncti: ergo, ille posita, non est in potestete operantis, ut non satisfaciet. Nec refert 1. quod actus non operentur ultra intentionem egentis; quie id intelligitur, quando est in potestete operantis, v. gr. setisfecere, vel non. Nec 2. quod qui debet elteri centum, non satisfaciat obligetioni, si liberali donatione det ducentos. Nec 3. quod voto obligetus ad recitandum Rosarium, si reciter animo non implendi, non satisfaciat. Ratio est, quia hæ, & similes obligationes proveniunt ex voluntate promittentis, qui, sicut ab initio debitorem se libere constituit, sic in debito libere permanere potest: obligatio autem parendi legi provenit ex voluntate Legislatoris: ideoque non extenditur ultra ejus intentionem, & voluntatem, nempe ultra substentiam operis præcepti. *Kon. n.* 309. *v. Less. l. c. & Laym. hic.*

Unde resolvuntur sequentes Casus.

1. Sacerdos, qui legit Horas non ea devotione, qua voluit, ideoque proposuit ad satisfaciendum præcepto repetere: etsi deinde non repetet, satisfecit tamen præcepto. *Suar. Kon. Card. de Lugo, &c.*

2. Audiens Sacrum die festo, quod scit esse ultimum (vel, si non sit ultimum, intendens non eudire aliud), licet intenderit non satisfacere, vere tamen satisfecit præcepto de audienda Missa; etsi peccant contra eliud præceptum, quo quis tenetur esse subditus Legislatori. *Card. de Lug. l. c.*

DUBIUM IV.

An ad impletionem præceptorum requiratur intentio, seu voluntas faciendi id quod præceptum est?

Resp. Quod sic. Ratio est, quia, cum lex detur homi- 165
nibus, non brutis, ideoque humano modo ut implenda, hinc impletio omnis præcepti, sive humani, sive Divini debet esse actus humanus conjunctus cum libertate, & voluntate operantis, id est, ut velit, sive intendet facere hoc, quod est præceptum, v. gr. audire Sacrum, jejunare, &c. Est communis. Vid. *Vasq.* 1. *c. e. q.* 100. *a.* 9. *Suarez. Sanch.*

Unde resolvuntur hi Casus.

1. Qui audivit Sacrum die festo ebrius, dormiens, aut impos sui quomodocumque, aut nescius, quid aggrederetur, aut vellet facere, tenetur postea compos sui factus audire aliud Sacrum. *Suarez, Sanch. Salor d.* 9. *num.* 32.

2. Is, qui audivit Sacrum, jejunavit, &c. prorsus violenter coactus, non satisfecit; non enim fuit actus humanus defectu voluntarii. *Vasq. Suar. Azor. Fill. num.* 232.

Dixi *prorsus violenter*; Quia, si famulus, v. gr. metu domini, aut puer metu magistri Sacrum audiat (etsi non sit auditurus, si magister abesset), is, etsi perversa voluntate illa peccet, præcepto tamen satisfacit. Ratio est, quia metus non tollit libertetem, *Sanch. Sal. l. c. Lay. l.* 2. *t.* 4. *c.* 4. *n.* 12.

3. Recitans Horas sola intentione legendi, vel addiscendi, non setisfacit; uti nec ille, qui vadit ad Sacrum tantum, ut oculos pascat, cum alio colloquatur, vel expectet amicum. *Card. de Lugo l. c. n.* 23.

4. Nec setisfacit is, qui tantum ficte confitetur, v. gr. orat, &c. quie non ejus fictio, sed opus præceptum est.

DUBIUM V.

An duplici præcepto, uno actu, vel diversis actibus eodem tempore possit satisfieri?

Resp. 1. Uno actu diversa præcepta simul impleri 166
possunt, nisi aliud colligatur ex mente præcipientis. Patet ex praxi quotidiane: qui enim obligatur ad Horas ratione Ordinis, & Beneficii, satisfacit una recitatione. *Sanch. l.* 1. *c.* 14. *Sal. Bonac. p.* 10.

Unde resolvuntur hi Casus.

1. Cum Dominica, & festum incidunt in eundem diem, non teneris audire duo Sacra.

2. Votum, & Pœnitentia in Confessione injuncta plerumque non implentur per actum alias debitum; quia hæc plerumque non est mens voventis, & Confessoris. Vid. *Suarez t.* 4 *in* 3. *p. Sanch.* 1. *mor. c.* 14.

Dixi *plerumque*; Quie subinde Confessarii injungunt opus elias præceptum.

3. Qui alteri ex pluribus obligationibus debet centum, v. gr. non setisfacit, si semel dat centum: quia in debitis justitiæ attenditur æqualitas rei ad rem; non potest autem unum centum æquale esse debitis plurium centum. Unde in his alia est intentio, & mens se obligantis. *Sanch. Sal. l. c.*

Resp. 2. Potest quis eodem tempore diversis actibus duplici Præcepto satisfacere, dummodo unum non impediet alterum. Est communis. Et retio est, quia plerumque temporum diversitas non præcipitur. *Suar. Azor. p.* 1. *l.* 7. *c.* 5. *Sanch. l.* 1. *c.* 14.

Unde resolves.

1. Potest quis, eodem tempore audire Missam in festo præceptam, & simul legere Horas, vel alias orationes voto, aliave ratione debitas. *Bona. p.* 10. *num.* 8.

„ 2. Potest item qui tenetur audire duas Missas, eas audire simul, imo etiam tres, ut docent aliqui, dum simul in pluribus Altaribus celebrantur. *Sanch. 1. mor. c. 14. 12. Major in 4. dist. 18.*

D U B I U M VI.

An qui uno actu violat plura præcepta, committat plura peccata?

167 „ RESp. Si violet præcepta materialiter tantum diversa, ita ut licet sint plurium Legislatorum, habeant tamen motivum formale idem, & versentur circa materiam eandem numero cum iisdem circumstantiis, unum tantum peccatum committit: Si vero præcepta sint formaliter diversa, ob motiva proxima specie distincta, vel versentur circa materiam numero diversam, committet plura peccata: quia sunt obligationes, & malitiæ diversæ. Ita *Sanch. l. 9. de matr. d. 15. Vasq. 1. 2. d. 9. Sal. C. de Lugo d. 16. n. 245.* *(*Vide dicenda l. 5. n. 33.*)*

Unde resolvitur,

„ 1. Qui non jejunavit die vigiliæ incidentis in Quadragesimam, aut neglexit Sacrum festo incidente in Dominicam unicum commisit peccatum, satisque est confiteri de jejunio, & Sacro uno; quia his præceptis unica est ratio formalis, & motivum proximum, v.gr. in priore maceratio carnis, in posteriore cultus Dei. *Laym. Sanch. Card. de Lug. l. c.*

„ 2. Qui violat votum, & juramentum, vel votum, & præceptum Ecclesiæ de eadem re, duplicem malitiam committit, ac proinde id in Confessione explicandum est: quia voti observatio præcipitur, ut fides Deo debita servetur; juramenti autem, ne Deus vocetur in falsum testem: & sic duæ sunt hic rationes formales; uti & sunt in omissione Missæ, quæ & propter festum, & ex injuncta pœnitentia audiri debet. *Card. de Lugo l. c.*

„ 3. Si ligatus cum ligata adulteretur, duplex peccatum injustitiæ committit, unum contra propriam uxorem, alterum contra maritum adulteræ: uti etiam, si quis uno actu occidat plures, sunt plura homicidia, quia in istis materia est numero diversa. *Lay. l. 1. t. 2. c. 10. n. 3. Sanch. Card. de Lugo. l. c.*

C A P U T IV.

Quæ excusent a transgressione præcepti.

D U B I U M I.

An ignorantia excuset?

168 „ REspond. si sit invincibilis, excusat; quia nemo peccat, nisi actu voluntario; hic autem cognitionem præsupponit. Si autem sit vincibilis, & culpabilis, non excusat; qualis est, cum poteras, & tenebaris scire, aut discere, & in mentem veniebat dubitare, nec studuisti intelligere. *S. Th. Sanch. in. mor. c. 6. & ceteri communiter*, contra Palaum.

Unde resolvitur.

„ 1. Si quis die jejunii, nihil cogitans de præcepto, cœnet, aut carnes comedat, non peccat; similiter in aliis, ut si occidas hominem, putans esse feram. *Bon. quæst. 8. p. 3.*

„ 2. Si in aliqua re tantum advertas malitiam unius generis, illam solam contrahis; ut v. gr. si quis cognoscat feminam, quam scit non esse suam, ignorat autem consanguineam, is fornicationem tantum, vel adulterium committit, non incestum. *Laym. l. 1. t. 2. c. 4. Bonac. loc. c.*

169 Opinio illorum, qui asserebant nullam ignorantiam circa præcepta naturalia excusare a peccato, etiamsi fuerit invincibilis, jam damnata fuit ab Alexandro VIII. in Propos. 2. Baii, quæ dicebat: *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ non excusat a peccato formali.* Quæstio tamen magna inter DD. vertit, an possit dari ignorantia invincibilis in Præceptis de lege naturali? Ante omnia tria genera Præceptorum naturalium consideranda sunt, I. Alia sunt *Præcepta communissima*, quæ sunt quædam prima principia per se nota, prout sunt illa: *Malum est vitandum. Quod tibi non vis, alteri ne feceris*; & similia. II. Alia sunt ut *Conclusiones immediatæ* seu *proximæ*, quæ ex illis primis principiis clare inferuntur, prout sunt Præcepta Decalogi. III. Alia vero sunt Præcepta, quæ inferuntur difficiliori discursu, & dicuntur *Conclusiones mediatæ* seu *remotæ*, prout sunt Præcepta de vitandis usuris, odio in Proximum, &c. His positis, nullo modo dubitandum, quod circa Præcepta primi generis nulla detur ignorantia invincibilis, quia illa prima principia ex ipso lumine naturæ cuique hominum rationis compoti sunt manifesta. Dubium igitur occurrit, an circa alia Præcepta secundi & tertii generis possit dari invincibilis ignorantia? Negant *Sinnichius, Polancus, & Contensonius in sua Theol. t. 1. l. 6. Diss. 3. cap. 1.* dari ignorantiam invincibilem, adhuc in conclusionibus remotioribus contra legem naturalem, & etiamsi nulla dubitatio habeatur de peccato, quia, ut ajunt, ignorantia provenit, vel quoniam oculi lumini Divino voluntario clauduntur, vel quoniam obex illi opponitur, culpabilem reddens ignorantiam, saltem in causa. Vera tamen & communis sententia docet in præceptis secundi generis, idest Decalogi, non dari ignorantiam invincibilem, nisi in paucis, & per breve tempus; vel nisi addita quadam circumstantia apparenter cohonestante. Bene autem dari in conclusionibus mediate ab his deductis: Ita *La Croix l. 1. n. 720. cum S. Th. S. Bonav. P. Alb. M. Sylvio, Duvallio, Gammacheo, Maldonato, Medin. Cardub. & Gonet*, qui (*in tr. de Probab. in fin.*) oppositam opinionem merito vocat singularem & improbabilem. Ita etiam *Salmant. tr. 24. c. 14. n. 29. & de Leg. c. 1. n. 26. cum Soto, Prado, Sanch. Suar. Azor. Vasq. Tapia*, & alii communiter. Probatur ex *S. Thom. 1. 2. q. 94. a. 4.* ubi: *Quædam vero quæ subtiliori consideratione rationis a Sapientibus judicantur esse observanda; & ista sic sunt de lege naturæ, ut tamen indigeant disciplina, qua minores a Sapientibus instruantur.* Hujusmodi autem sunt præcepta de non faciendis usuris, non odisse, &c. ut declarat *qu. 100. loc. cit. a. 11.* Hinc non bene objicitur, ignorantiam circa illa non excusare, quia quisque sufficiens lumen habet ad ea cognoscenda: Nam patet ex D. Thoma in imperitis non esse manifesta illa præcepta, quæ tantum a Sapientibus sciuntur: Sic enim S. Doctor paulo ante dixerat: *Quædam vero sunt, ad quorum judicium requiritur multa consideratio diversarum circumstantiarum, quas considerare non est cujuslibet, sed Sapientum.*

Si autem hujusmodi Præcepta non omnibus sunt per se 170
nota, etiam a peritis possunt invincibiliter ignorari; nullus enim est (ut recte ait *Croix l. 1. n. 720.*) qui certo judicare possit de omnibus conclusionibus mediate deductis, quia, cum ipsæ non sint per se notæ, facile potest quis errare ex mala habitudine naturæ in applicatione rationis ad circumstantias casus particularis, prout dicit *S. Thom. 1. 2. qu. 94. a. 4. Sed quantum ad proprias conclusiones rationis practicæ nec est eadem veritas seu rectitudo apud omnes, nec est etiam æqualiter nota apud quos est eadem veritas.* Addit enim, quod licet deposita sint reddenda, in aliquo tamen casu, nempe si Dominus repetat ad impugnandam Patriam, illicitum esset illa reddere. Inde sequitur: *Sic igitur dicendum, quod lex naturæ quantum ad prima principia communia est eadem apud omnes quoad rectitudinem & notitiam, sed in paucioribus potest deficere quoad rectitudinem & notitiam vel ex passione, vel ex consuetudine, vel ex mala habitudine naturæ.* Idest ex prava naturæ inclinatione, vel obtenebratione, quæ cum non sit a voluntate, sed a natura, evenit quod omnes ejus effectus non sint peccata, nisi voluntas accedat. Atque *eadem qu. 94. a. 5.* addit, quod lex naturæ est immutabilis quoad prima principia, *potest tamen mutari & in aliquo particulari, & in paucioribus propter aliquas speciales causas impedientes observantiam talium præceptorum.* Explicat hoc Gonet (*Man. 4. pag. 29.*) *in aliquo particulari*, quod mutatis circumstantiis non lex, sed materia legis mutatur. Ad decernendum autem, quod in aliquo casu sufficiant quædam causæ ad mutandum, vel non, in obscuris quis habebit lumen tam manifestum, ut errare non possit?

Certum est autem hominem omnino excusari, si ea, quæ etiam scire debet, scire non potest, ut idem *S. Thomas* docet (*1. 2 qu. 76. a. 2.*): *Non autem imputatur homini ad negligentiam, si nesciat ea quæ scire non potest; unde eorum ignorantia invincibilis dicitur, quia studio superari non potest.* Quo autem studio superari potest ignorantia illa, cujus nulla dubitatio in mente insurgit? Hinc S. Doctor (*1. 2. qu. 94. a. 6.*) ait: *Quantum ergo ad principia communia lex naturalis non potest deleri in universali; deletur tamen in particulari operabili, secundum quod ratio impeditur applicare commune principium ad particulare operabile propter concupiscentiam . . . . Quantum vero ad alia præcepta secundaria potest lex naturalis deleri in cordibus hominum vel propter malas persuasiones, &c.* Mala autem persuasio erit quidem non recta, sed bene esse poterit invincibilis, & sine culpa; Si enim (ut bene ait *Croix lib. 1. n. 741.*) quis aliquid sibi persuasum habet,

& ne

& ne dubium quidem de illo sibi occurrit, ignorantie utique erit ei invincibilis.

171 Accedit S. Autoninus, qui (*p. e. tit.* 1. *c.* 11. §. 28.) de Muntibus Florentiæ loquens, sic inqnit: „ Etsi diceretur hic esse usuram, & usura est circa Decalogum. Resp. usuram esse circa præcepta Decalogi, verum est reductive; sed hunc contractum esse usurarium, non est claeum, cum Sapientes contraria sibi invicem in hujusmodi sentiant. Cum autem dicatur ignorantia juris naturalis non excusara, intelligitur de his quæ expresse per se, vel reductive sunt circa jus naturale & Divinum, ut contra Fidem, vel præcepta per evidentes rationes, vel determinationem Ecclesiæ, vel sententiem communem DD.; & non de his quæ per multe media, & non clara probantur esse contra præcepta, & articulos „. Hucusque *S. Antoninus*. Idem tanet *Wigandt* (quamvis *Contensonis* eximius venerator) qui (*de Leg. Enam.* 2. *u.* 17.) dicit in Præceptis primæ & secundæ classis, scil. Decalogi, non deri ignorantiam invincibilem, sed dari in conclusionibus ax illis per longum discursum daductis, in quibus *illi excusantur* (eit) *ab observantia legis, quibus lex non est sufficienter intimata*. Idem docat doctissimus Episcopus Torui (*in Adnot. ad Est. l.* 2. *pag.* 190.) ubi declarat non elind tenuissa Cajetanum (a *Contensonio* pro se allatum), qui dicit: *Hominem facientem quantum in se est in opinionum delectu a Divina Benitate excusari, si veritatem non assequens a recta deflectat morum regula; non exigit magis Deus ab homine*.

172 Ratio igitur nostræ conclusionis ax prædictis est, quia nullum potest esse peccatum nisi voluntarium, ut constat ax D. Augustino (*lib.* 1. *de Retr.*): *Usque adeo peccatum voluntarium malum est, ut nullo modo sit peccatum, si non est voluntarium*. Necnon ea *D. Thoma* (1. 2. *q.* 19. *a.* 6.): *Manifestum est, quod illa ignorantia quæ causat involuntarium, tollit rationem boni, & mali moralis*. Sed nihil volitum quin præcognitum, argo etiam in iis, quæ homo scire tenetur, si nullam dubitationem de sua obligatione habet, omnino a peccato excusatur ob ignorantiam invincibilem; quia tunc ob inadvertentiem nullo modo ea superari potest, ut recte tuentur tanquam veram sententiam contra paucos *Salm. tr.* 20. *c.* 14. *u.* 9. cum *S. Autonin. Nov. Salas, Caj. Ang. Armil. Vasq. Sanchez, Pal. Tap.* &c. communissime. Hinc *Sanchez*, plures ait inveniri invincibiliter ignorantes perjurium esse peccatum, ob tuendam propriam vel alienam vitam, aut honorem. Et pariter non semel contingere pueros ignorare malitiam pollutiones, dicunt *Salas, Diana, & Franc. de Luge ap. Salm. d. c.* 14. *u.* 33. qui censent hoc posse teneri, si reperiatur in eis nullum dubium da malitie adfuissa.

173 Objiciunt I. Adversarii plures anctoritates D. Augustini, & I. illam (*in Psalm.* 118. *conc.* 25.): *Nullus est qui faciat alteri injuriam, nisi qui fieri sibi nolit, & in hoc transgreditur naturæ legem, quam non sinit ignorare*. Sed respondetur, S. Doctorem ibi diserte loqui da illo primo principio, *quod tibi non vis, alteri* &c. Quod recte dicit non sini ignorari.

Objicit II. *Contensonius* illud S. Augustini (*l.* 7. *de Pecc. mer. c.* 36.): *Nec tamen ideo confugiendum ad ignorantiæ tenebras, ut in eis quisque requirat excusationem; aliud est enim nescisse, aliud nescisse voluisse*. Sed ibi enim clare loquitur Sanctus de ignorantia vincibili animadversa.

Objicit III. idem *Contens.* illud aliud D. Augustini (*Epist.* 105. *ad Sixtum*): *Inexcusabilis est omnis peccator, vel reatu originis, vel additamento propriæ voluntatis, sive qui novit, sive qui ignorat... quia & ipsa ignorantia in iis qui intelligere noluerunt, sine dubitatione peccatum est; qui non potuerunt, pœna peccati. Ergo in utrisque non est justa excusatio, sed justa damnatio*. Ex hoc textu autem nescio quidem quid inferre velit *Contensonius*? Numquid ob pœnam peccati originalis damnendi sint invincibiliter legem ignorantes? Facile vero intelligendus S. Augustinus locutus fuisse de ignorantia Infidelium, quibus ob culpam originalem sæpe Deus denegat lumen, saltem manifestum, de veritate Fidei; & ideo damnantur ob ignorantiam non legis naturæ, sed Mysteriorum Fidei, quorum notitiem Deus utique illis concessisset, si jus neturale, quod satis noverunt (saltem quoad principia universalie), observassent, ut docet D. Thomas. Ceterum S. Augustinus pluribus in locis aacusat a peccato ignorantes invincibiliter; in *Libro* enim *de Liber. arbr. c.* 19. sic ait: *Non tibi deputatur ad culpam quod invitus ignoras, sed quod negligis quærere quod ignorat*. Et alibi *c.* 2. *Non enim quod naturaliter nescit, & naturaliter non potest, hoc anima deputatur in reatum, sed quod scire non studuit*.

Objicit IV. Ganettus illud D. Thomæ in *Quolib.* 3. *ar.* 10. *In his vero quæ pertinent ad Fidem & bonos mores, nullus excusatur, si sequatur erroneam opinionem alicujus Magistri; in talibus enim ignorantia non excusat*. Hucusque verba S. Doctoris refert Genettus *to.* 1. *c.* 2. *q.* 10. Sed tæder ipsum alia verba sequentia adjungere, quia forte ai non ille arridebant: Subjungit enim ibi immediate S. Thomas: *Alioquin immunes a peccato fuissent qui sequuti sunt opinionem Arii, Nestorii, &c.... Qui enim assentit opinioni alicujus Magistri contra manifestum Scripturæ testimonium, sive contra id quod publice tenetur secundum Ecclesiæ anctoritatem, non potest ab erroris vitio excusari*. Observa igitur in quo casu docet Angelicus non excusari sectentes opinionem erroneam alicujus Magistri, scilicet quando opinio est contra manifestum Scripturæ testimonium, vel contra definitionem promulgatam ab Ecclesia. Ceterum, 1. 2. *qu.* 76. *a.* 3. sic docet: *Si sit talis ignorantia, quæ omnino sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat a peccato*.

Quæritur inde, an ignorantia excuset a pœna Legi annexe? Respondetur aa *Laym. l.* 1. *Tract.* 4. *c.* 20. quod 174 qui ignorat inculpabiliter Legem, excusatur a culpa, & ab illius pœna. E converso qui scit legem, sed ignorat pœnam illi annexam, minime excusatur a pœna. Ita *Lay. cum communi ib. n.* 6. Excipitur 1. Si pœna sit gravissima exeedens meritum criminis. 2. Si sit censura Ecclesiastica, quam ignorantes non incurrunt, nisi ignorantia sit crasse, seu culpabilis, ut docet *Lay. cum communi de Cens. c.* 5. *u.* 7. Et constat *ex cap.* 2. *de Const. in* 6. Idem autem efficit ignorantia quam oblivio Legis. *Lay. ib.* Ratio est, quia ad incurrendam censuram requiritur contumacia, sive virtualis contemtus Legis. Vide *l.* 7. *u.* 47.

Immo si censura sit indicta præsumentibus, sive temere, consulto, aut scienter peccantibus; tunc excusat ignorantia etiam crassa, non autem affectata (quæ adest, cum quis studiosa negligit scire legem, ut liberius egat); quia hæc scientiæ æquiparatur. Ita *Laym. d. c.* 5. & alii, sed vide *Tom.* 11. *l.* 7. *u.* 48.

DUBIUM II.

An Metus excuset?

„ RESp. Si ex metu facis, quod simpliciter malum est, 175
„ peccas quidem; minuitur tamen per metum meli-
„ tia, quia minuitur libertas. Interim sæpe fit, ut
„ præcepte quædam non obligent, cum eorum observatio
„ cederet in grave alicujus incommodum: & tunc, si ex
„ metu talis incommodi quis tale præceptum omittat,
„ non peccat, cum præceptum non liget. Est communis.

Unde resolvuntur.

„ 1. Præceptum naturale negativum, prohibens rem intrinsece malam, non licet violare, ne ob metum quidem mortis. * (*Et si aliquando videatur licere violari præceptum negativum, v. gr. non furandi, non occidendi, puta ad defensionem vitæ propriæ &c. tunc dicitur, præceptum non existere Vid. l.* 2. *n.* 51.) *

„ 2. Metus gravis, v. g. mortis, &c. sæpe non tantum excusat a præcepto positivo, tam Divino, quam humano; sed quandoque etiam ab affirmativo natureli, & sic (ut *Sanchez* 1. *mor. c.* 18.) non tenetur quis cum periculo vitæ integre confiteri, servare depositum, implere votum, succurrere proximo axtrema indiganti. *Bec. t.* 2. *l.* 3. *c.* 6. *Azor.* 1. *p. l.* 1. *c.* 11. *Laym. l.* 1. *t.* 4. *cap.* 14. Excipe tamen casum da quo infra, *l.* 2. *ex u.* 25.

„ 3. Si observatio legis humanæ necessaria sit ad conservandum bonum, aut avertendum malum commune, quod pluris sit, quam vita propria, tunc lex ille obligat cum periculo vitæ, ut v. gr. si dux mandat militi non discedere ex statione; item, si perituræ sint animæ, nisi Pastor adeat ægros tempora pestis. *Laym.* * (*Cum Salm. c.* 2. *n.* 127.) *

„ 4. Alioqui nulle præcepta humane, etiam Ecclesiastica, per se obligant cum periculo vitæ, aut similis incommodi, v. *Sanch.* 1. *mor. c.* 18. ut si v. gr. cogaris metu mortis contrahere cum consanguinea in gradu prohibito lege Ecclesiastica, posses contrahere (in speciem), non tamen posses consummare; quia, cum matrimonium esset irritum, fornicareris, quod intrinseca malum est. *Sanch. de matr. l.* 7. *d.* 5. *n.* 4.

„ 5. Per accidens interim accidere potest, ut lex humana obliget cum periculo vitæ, ratione alterius præcepti juris naturalis, aut Divini concurrentis, ut v. gr. si quis cogere vellet transgredi præceptum Ecclesiæ in odium Fidei, vel contemtum Religionis. *Sanchez l. c. Con. p.* 3. *t.* 2. *d.* 13. *dub.* 12. * (*Ita etiam Salm. ibi. n.* 130.) *

DUBIUM III.

An excuset impotentia totius, vel partis?

„ RESp. 1. Cum ad impossibile nemo teneatur, certum 176
„ est, quod impotentia excuset, etiam illa, cui ante causam cum peccato dedisti, dummodo de hoc doleas: Quare id præcipue hic dubitatur, an qui non potest implere totum, teneatur ad partem?

„ Resp. 2. Si præceptum tale sit, ut commode possit,

„ aut

„ aut soleat dividi, atque in ejus parte salvetur ratio, seu finis præcepti, tunc qui non potest servare totum, debet servare partem, quam potest. Quod si vero non salvetur ratio præcepti in parte, neque id commode possit, aut soleat fieri, tunc qui non potest totum, hoc est tantum, quo moraliter impleri censeatur integrum præceptum, is non tenetur ad partem. Quæ omnia æstimanda sunt, 1. Ex intentione Legislatoris. 2. Ex ratione, fine, & materia legis. 3. Ex judicio prudentum. 4. Ex communi usu, Ita *Sanch. 1. mor. c. 9. Laym. l. 1. t. 4. c. 19.*

Unde resolvuntur hi Casus,

177 „ 1. Qui non potest legere omnes Horas, debet dicere eas, quas potest; quia dividuæ sunt, *Laym. loc. cit. & Bonac.*

„ 2. Qui in Quadragesima non potest jejunare, debet abstinere a carnibus, si potest: aut qui non potest omnibus diebus, tenetur iis, quibus potest. Ita *Laym. l. c. & Bonac.*

„ 3. Qui potest notabilem partem Sacri (v. gr. usque post Consecrationem) audire, aut Horarum dicere, aut commode potest cum aliis, & solet, tenetur, alioquin non. *ibid. v. infra de Horis.*

„ 4. Si quis carens Breviario pauca ex Horis sciat memoriter, non tenetur ea dicere. *Ibid.*

„ 5. Qui obligatur visitare Limina Apostolorum Romæ, & scit se eo pervenire non posse, non tenetur ingredi iter: quia nec finis, nec ratio præcepti salvatur, *ibid. & Suar. Azor. Bonac. d. 1. q. 8. p. 1.*

DUBIUM IV.

An excuset Dispensatio?

178 „ RESP. In jure humano dispensatio Legislatoris, vel parem potestatem habentis, facta ex justa causa, excusat a transgressione præcepti. Est communis. *Sanch. Azor. 1. p. l. 5. c. 15. Salas d. 20.*

„ Ratio est, quia, cum sit auctor suæ legis, potest quemvis excipere. Dixi 1. *Ex justa causa*, quia, si temere, & sine causa dispenset, tenet quidem dispensatio, peccat tamen tam dans, quam petens dispensationem, contra jus naturale, dictans partem debere conformari suo toti, nisi justa causa excuset. *Sanch. l. 8. d. 18. Suar. Fil. n. 438.* & quidem (ut vult *Suar.*) mortaliter; venialiter, ut *Pontius* apud *Dian. p. 8. t. 3. R. 8. p. & 10.* * (*Idem tenent Salm. de Leg. c. 5. n. 66. cum Sanch. Laym. Pal. &c. præciso tamen scandalo, &c. Utentem autem tali dispensatione commune est non peccare graviter, & probabile nec etiam leviter, ut Salm. n. 76. cum Suar. Pal. Paut. &c.*) *; quem, si dubitet, an causa sit justa, posse dispensare, vult *Sanch.* * (*Cum Salm. n. 75. Tapia, Gran. Dian. Quia possidet potestas dispensativa. Secus esset, si dubitaret, an adsit causa.*) * contra *Bon.* qui dicit peccare. Etsi autem causa sit justa, non tamen tenetur dispensare, nisi cum vel jus præcipit ex ea causa dispensari, vel necessarium est ad commune bonum, vel spirituale pœnitentis: vel ad avertendum grave damnum, aut publicum scandalum, & sine dispendio fieri potest. *Dia. p. 8. t. 3. R. 27. & 28. contra Suar. Sanch. &c.*

Quæritur, an existente causa, teneatur Superior dispensare? Distingue: si causa sit tantum sufficiens, ut dispensatio sit permissa, non autem debita, potest licite Superior eam concedere, & negare; vel uni concedere, & alteri negare; quia, licet expediat bono subditi dispensatio, expedit vero bono communi Legis observantia. Ita *Salm. d. c. 5. n. 80. cum Conin. Pal. Bon. Sanch. Suar. &c.* Si vero causa sit talis, quæ efficiat dispensationem esse debitam, nempe ad evitandum damnum commune, vel privatum magni momenti; vel ad utile commune, vel magnum particulare (expedit enim aliquando dispensare, etiam pro bono particulari, quod indirecte redundat ad bonum commune. Et ideo docet *S. Thom. 1. 2. quæst. 97. a. 4.* quod convenit dispensare, quando alias majus bonum privati impediretur. Ita *Salm. de Matr. c. 14. n. 20. cum Can. Sanch. & Aversa*); tunc tenetur Superior dispensare, alioquin peccaret graviter, vel leviter juxta materiam. Denegata tamen (etiam injuste) dispensatione, nequit subditus agere contra Legem; nisi talis causa urgeat, ut eum extrahat a Lege: quare, si Episcopus injuste neget dispensationem publicationum ante Matrimonium, potest, urgente gravi causa, illud contrahi sine eis. Ita *Salm. De Matr. c. 8. n. 92. cum Can. Sanc. Pal. Sot. & aliis.* 179

„ Dixi 2. *Legislatoris:* quia dispensatio inferioris in lege Superioris sine justa causa invalida est, ac proinde non excusat a transgressione præcepti. Ratio est, quia qui nomine alterius sine causa dispensat, dissipat, *Suar. l. 6. c. 19. Sanch. l. 8. de matr. d. 17.* Valide autem, & licite inferior potestate ordinaria dispensat ex justa causa in lege Superioris 1. Circa levia, hoc est, quæ sub mortali non obligant, etsi facilis sit ad Superiorem recursus. 2. Circa ea, quæ frequenter occurrunt, v. gr. in jejuniis, celebrandis festis, &c. * (*Vide n. 190. circa fin.*) * 3. Circa ea, quæ ita sunt propria uni Communitati, ut non conveniant alii. 4. Quando recursus ad Superiorem difficilis est, sive quando est necessitas, & periculum in mora, *Dian. p. 8. tr. 3. R. 12. ex Gran. Sal. Gord. & Pal.* qui addit 5. Si consuetudo præscripserit, ut inferior dispenset, ut *Dian. l. c. R. 95.* 6. Quando est dubium negativum, an casus egeat dispensatione. Quo casu, secundum Palaum, non opus est dispensatione, cum præsumtio sit pro libertate, *Barb. Dian. p. 3. t. 6. R. 28. p. 4. t. 3. R. 46. p. 8. t. 3. R. 72. & 95.* Unde resolv. * (*Vide n. 192.*) * 180

„ 1. Pontifex sine justa causa non potest dispensare in lege Dei, nec Episcopus in lege Ecclesiæ, *Sanch. d. 17. n. 3. Suar. Vasq.*

„ 2. Dispensatio in voto, vel juramento, sine justa causa, etiam a Papa facta, est invalida, ut *Sanch. Suar. ll. cc.*

„ 3. Valida est, si Superior per errorem justam causam arbitretur * (*In bona fide, ut Sotus, Laym. Sanch. Azor. cum Salm. c. 5. n. 71. Sed oppositum est tenendum. Vide de Voto l. 3. n. 251.*) *: Aut (etsi non arbitretur, & temere dispenset) reipsa tamen sit. *Sanch. l. c. Azor. Sa, Salas, n. 81.*

Quæstio est, si Superior mala fide dispenset, judicans non subesse causam, at causa revera existat, an valeat dispensatio, & dispensatus illa uti possit? *Prima sententia* dicit valere, si fiat a Legislatore, non autem si ab inferiore; quia illi data est facultas dispensandi tantum cum causa. Ita *Pal. Azor. Covar. ap. Salm. c. 5. n. 78. Secunda sententia* probabilior, & communior dicit, quod, existente causa, valet dispensatio, & licite dispensatus utitur illa, a quocunque Superiore illa sit impensa. Ratio, quia valor dispensationis non pendet a cognitione causæ, sed ab existentia illius; sicut valet electio capacis ad Beneficium, licet capacitas ignoretur ab Electore, *ex cap. Nihil. De Electione.* Ita *Salm. d. c. 5. n. 79. cum Sanch. Suar. Tap. Basil. Dian. Vill.* Secus tamen dicendum, si inferior dispenset bona fide, sed sine causa, contra *Busemb.* & alios ut supra; vide *lib. 3. n. 251.* 181

„ 4. In dubio de valore dispensationis, validam censeri, eo quod præsumatur in favorem actus, ne pereat, probabile putat *Sanch. &c.* cum *Dian. p. 3. t. 6. R. 9. p. 4. t. 3. R. 45. 64. p. 8. t. 3. R. 62.* * (*Cum Salm. n. 88. Vide l. 3. n. 251.*) * 182

„ 5. Habens potestatem generalem dispensandi potest etiam secum dispensare directe, & immediate, *Sanch. Dian. p. 8. t. 3. R. 10.* contra *Suar.* * (*Ita Salm. c. 5. n. 60. & 6. cum S. Thom. Caj. Lay. Pal. Bon. &c. Quia est jurisdictio pure voluntaria, quæ etiam erga seipsum exerceri potest. Hinc bene sibi dispensare potest in votis, juramentis, jejunio &c.*) * 183

„ 6. Valet dispensatio obtenta per vim, aut metum; (modo causa sit justa). Item data sine ullis verbis, sola mente. *Turrian. Dian. p. 8. tr. 3. R. 17. 76. p. 4. t. 4. R. 118.* 184

Quæritur, an valeat dispensatio extorta per metum? Resp. quod quando causa dispensationis existit, dispensatio

tio semper est valide; dummodo non constet Superiorem dispensasse sine animo dispensandi; metus enim voluntarium non tollit, sicut tollit vis. Obtentio autem talis dispensationis est etiam licita, si juste Prælato metus incutitur; nempe si subditus minatur se conquesturum apud supremum Superiorem: vel justem accusationem laturum de aliquo suo crimine. Illicita autem esset, si metus sit injustus; ideoque dispensatio tunc pro libito a Superiore posset postea revocari. Ita *Salm. d. c. 5. n. 82. 83. & 84. cum Sanch. Pal. Suar. Bon.* Quando vero Superior metu coactus verbis tantum concedit dispensationem, non autem animo, tunc certe ipsa est nulla: Ceterum, nisi constet defuisse animum, hoc non est præsumendum. *Salm. d. n. 82. ex c. 22. Qu. 5.*

185 „ 7. Qui impetravit dispensationem, v. gr. in impedi- „ mento dirimente matrimonium, & per ignorantiam, „ vel simplicitatem expressit causam falsam, eum valide „ contrahere matrimonium dicit *Pont. de matr. l. 8. c. 16.* „ ex *c. Cum inter.* Sed contrarium tenet *Pal. tom. 1. t. 3. d.* „ *6. p. 16. §. 5. ex cap. Sup. literis, v. Dian. p. 8. t. 3. R. 69.** „ (*Vid. de Matr. l. 6. n. 1151. Not. e*) *

Quæritur, an petitio subreptitia, vel obreptitie vitiet dispensationem? Subreptitie dicitur, quando veritas reticetur: Obreptitia, quando mendacium apponitur. Resp. regula sit, quod tunc dispensatio erit nulla, quando tacetur veritas, quæ de stylo Curiæ debebat necessario exprimi; vel allegatur falsum, quod de jure taceri debebat. Ita *Salm. de Matr. c. 14. n. 33. cum Sanch. Pal. Con. Suar. &c.* Alia regula est, si tacetur, vel exponitur falso causa tantum impulsiva, valet dispensatio: secus vero, si causa esset motiva, ita ut sine ipsa Superior minime dispensasset. *Salm. 16. n. 35.*

Quid si plures causæ allegentur, quarum aliæ sint falsæ, aliæ veræ? Resp. quod semper ac vera sit una ex illis, quæ sufficiens sit ad dispensandum, valida est dispensatio. *Salm. de Matr. d. c. 14. n. 36. cum Basil. Sanch. Pal. Suar.* Quid autem in dubio, an causa falso allegata fuerit motiva, an impulsiva? Tunc valida censenda est dispensatio facta, cum in dubio jura faveant valori actus *ex l. Quoties ff. de Rebus dubiis.* Ita *Salm. ibid. n. 37. cum Dicast. Basil. Sanch. Pal. &c.*

186 „ 8. Subditus bona fide Dispensationem petens, rationi- „ bus Superiori allatis, potest, dispensatione impetrata, „ esse securus, V. *Lay. l. 1. t. 4. c. 22.* * (*Idem dicunt Salm. n.* „ *71. & 76. cum S. Thoma, Sanch. & Bon.*) *

„ 9. Peccat, qui aliquem inducit ad dispensandum sine „ causa, vel allegata falsa causa. *Nav. Sanch. l. 8. de matr.* „ *d. 18. n. 8. Fill. t. 10. n. 314. Salas disp. 20. f. 6. n. 58.* qui „ addit, id verum esse, etsi dispensans excusetur ob bo- „ nam fidem.

„ 10. Dispensatio potest impetrari non tantum pro igno- „ rante, sed etiam invito, quando necessitas exigit, *San-* „ *ch. Beja* contra *Suar.* vid. *Dian. p. 8. t. 3. R. 86. 87.* Id ta- „ men locum non habet in ea, quæ impetratur ex Pœni- „ tentiaria Romana; nisi impetretur a personis conjunctis, „ vel consanguineis intra quartum gradum, vel saltem a „ Confessario. *Marcus Leo in praxi p. 1. 34.* * (*Ita Salm.* „ *de Matr. c. 14. n. 38. ex c.* Si motu proprio. De Præben. „ in 6. *A principali tamen, opus est, ut dispensatio acce-* „ *ptetur, ut Sanch. &c.*) *

„ Quæres, An, cessante causa dispensationis, cesset ipsa? „ Resp. pro hoc serviunt sequentes Regulæ.

„ 1. Si tantum impulsiva, seu minus principalis causa „ cesset, manet dispensatio.

„ 2. Etsi cesset pars causæ motivæ, seu principalis, ma- „ net dispensatio *v. Dian. p. 8. t. 3. R. 62.*

„ 3. Si, commissa facultate dispensandi, priusquam dis- „ pensetur, cesset omnino causa principalis, nulla est dis- „ pensatio.

„ 4. Si, dispensatione redacta ad actum irrevocabilem, „ cesset tota causa, non ideo cessat, vel vim amittit: v. „ gr. dispensatum fuit in impedimento consanguinitatis, „ propter paupertatem feminæ, licet, contracto matrimo- „ nio, divitias obtineat, non est irritum. Idem est, si „ Beneficium per dispensationem obtinueris, & postea ces- „ set causa, ob quam dispensatum fuit.

„ 5. Si facta dispensatione, cesset omnino causa finalis, „ & actus possit facile revocari, v. gr. dispensatum est in „ voto castitatis propter vehementes tentationes, quæ po- „ stea cessant, an reviviscat votum? Vel ab præcepto re- „ citandi Horas, jejunandi, &c. propter infirmitatem, & „ postea convalescit, an teneatur recitare, jejunare? &c. „ Affirmant *Sanch. Amicus, Portel, Bonac. &c.* quia alias „ non esset juste. Negativam tamen sententiam probabi- „ lem, & in praxi tutam esse censet *Dian. p. 8. t. 3. R. 24.* „ *ex Sal. Gran. &c.* si quidem dispensatio fuerit absoluta: „ quia obligatio legis semel extincta non reviviscit: & „ quod destructum est, non reproducitur, nisi ab eo, qui „ producere potest. *Vid. Suar. de leg. c. 22. Laym. Præpos.* „ *&c.* qui recte id concedunt, quando non est de re di- „ vidua, & successiva, alias negant. Unde, supposita pro- „ babilitate sententiæ negativæ *Gran. Diana, &c.* sequen- „ tes Casus (in quibus tamen alii melius contrarium sen- „ tiunt) resolvunt. * (*Vide n. 196.*) *

„ 1. Cum quo dispensatum est propter morbum in esu „ carnium, potest vesci, licet omnino convalescet.

„ 2. Cum quo propter infirmitatem dispensatum est in „ voto Religionis, postquam convaluit, non tenetur. „ *Dian. p. 6. t. 7. R. 45.*

„ 3. Cum quo propter oculorum infirmitatem dispensa- „ tum fuit in onere recitandi Horas, etsi convaluerit, „ non tenetur legere.

Deinde notandum, quod dispensatio, cum sit odiosa, 187 stricte est accipienda *c. 1. §. 1. De Filiis Presb. in 6.* Potestas contra dispensandi, cum favorabilis sit, late accipitur, ut *Sanch. Gran. Martin. ap. Salm. de Leg. c. 5. n. 10.*

Bene autem dari potest dispensatio tacita, quæ colligetur ex conjecturis, ut si sciens Prælatus, te esse excommunicatum, confert tibi beneficium, tunc tacite dispensat. Requiritur tamen ad hoc præsumtio voluntatis præsentis Superioris, vel antecedentis ad actum: Non enim sufficit præsumtio de futuro, v. gr. si sciret, dispensaret. Tantum licentia præsumta de futuro admittitur, non vero dispensatio, quæ est vulneratio Legis. Vide *Salm. de Leg. c. 1. ex n. 15. cum Suar. Laym. Pal. Sanch.*

Quæritur, an Superior videns subditum agere contra Legem, & tacens, cum facile posset corrigere, censeatur dispensare? Affirmant *Salm. de Leg. c. 5. num. 15. cum Tap. Sanch. Pal. Suar.* Quia non est tunc præsumendum delictum Superioris, qui aliter ex officio, & ad evitandum damnum, teneretur loqui. Secus tamen dicendum, si Superior non posset corrigere sine incommodo. *Salm. ib. n. 17.*

De iis, qui possunt dispensare.

Potestas dispensandi alia est ordinaria, alia est delegata. 188 Summus Pontifex potestate ordinaria potest dispensare in quibuscunque Legibus Canonicis, etiam sancitis ab Apostolis, tanquam particularibus Prælatis Ecclesiarum, ut sunt jejunium Quadragesimale, observatio Festorum in Dominicis, &c. Ita *Salm. c. 5. n. 50. cum S. Thom. & communi.* Non vero in Legibus traditis ab Apostolis, quas ipsi acceperunt a Christo Domino, tanquam Auctore principali, ut sunt Leges circa formas, & materias Sacramentorum: circa oblationem Sacrificii, &c.

Num autem Papa possit dispensare in aliquibus Præce- 189 ptis Divinis? *Prima sententia* affirmat ex potestate delegata a Deo, quando expedit dispensatio. Ita *Sanch. Canus, & Bonac. ap. Salm. de Leg. c. 5. n. 25.* qui vocant hanc satis probabilem. *Secunda*, quam probabiliorem merito putant *Salm. n. 26. cum S. Th. Pal. Suar. &c.* negat, quia nullibi hæc concessio reperitur Papæ facta a Deo. Objiciunt: cur dispensare potest, ut Minister Ordinis, & Confirmationis sit simplex Sacerdos? Resp. quod ex jure Divino Episcopus in his est Minister ordinarius, non autem necessarius. Ita *Salm. ib. n. 27.* Vide dicenda *de Matr. l. 6. n. 1119. infra.*

Certum autem est posse Pontificem, & Prælatos dispensare in votis, cum in his gerant vicem Dei. Ita *S. Thom. 2. 2. quæst. 88. a. 12. Vide Salm. de Voto Tract. 17. c. 1. ex n. 84.*

Episcopus potestate ordinaria potest dispensare in omni- 190 bus Statutis sive Episcopalibus, sive latis a Synodo Diœcesana, independenter a Capitulo, & Clero, ut supra diximus. Et idem potest Capitulum, Sede vacante. Hoc tamen non potest Vicarius Generalis, nisi expresse ab Episcopo ei concedatur. Vide *Salm. c. 5. n. 31. & 32.* Episcopi possunt etiam dispensare in Legibus Concilii Provincialis in suis Diœcesibus; modo non sint Concilio specialiter reservatæ. Hoc enim expedit ad bonum regimen. *Salm. c. 5. n. 33. cum Sanch. Suar. Bonac. Pal. &c.*

Notandum, quod Legislator non potest dispensare in sua Lege, si Lex transeat in contractum, ut si dicat: *Gaudeant immunitate habitantes in tali loco &c.* Vide *Salm. ib. n. 35.* Potest autem inferior dispensare in Lege Superioris, si in Lege generaliter permittatur dispensatio, v. gr. si dicatur: *Donec dispensetur. Salm. c. 5. num. 37. cum Cajet. Bon. Suar. Pal. &c.*

Possunt etiam Episcopi dispensare in rebus quæ communiter eveniunt in jejuniis, esu ciborum, observatione Festorum, recitatione Officii, votis non reservatis. *Salm. c. 5. n. 38. cum Pal. Basil. Bon. Sot. Suar. &c. cum Bus. hic.*

Item in Legibus latis a Papa pro illa particulari Diœcesi, in quibus videtur relicta facultas dispensandi illius Prælato. *Salm. d. c. 5. n. 39. cum Sot. Valent. Cajet. Azor. &c. cum Bus.*

Item potest Episcopus dispensare in Legibus communibus Pontificiis, v. gr. in impedimentis Matrimonii, in Irregularitatibus, in Votis reservatis, & similibus, quando non est facilis aditus ad Papam, & periculum est in mora; quia hoc expedit ad commune bonum. *Salm. d. c. 5. n. 39. cum Sanch. Bus. Pal. Tap. Gran. Salas, &c.* Et hoc etiamsi sit facilis recursus ad habentem facultatem dispensandi ex privilegio Pontificis. *Salm. ib. cum Tap. & Martin. de Cens. c. 2. n. 65.* Parochi possunt etiam dispensare cum suis ovibus in jejunio, & observatione Festorum, ubi non est facilis recursus ad Episcopum, *Suar. & Tap.* Immo ea con-

suetudine, etiamsi sit facilis recursus ad Episcopum, posse semper Parochos dispensare in his duobus Præceptis testatur *Sanch. Gran. Sylv. ap. Salm. d. cap. 5. nu. 40.* Vide *lib. 3. n. 288.*

Et in his omnibus dicuntur Episcopi dispensare jure ordinario, cum talis facultas eis competat vi proprii officii, cui est perpetuo annexa, *Salm. d. c. 5. n. 40. cum Suar. Pal. Basil. &c.* Et ideo bene possunt eam aliis delegare, ut certum est. Vide *n. 193.* cum *Salm. de Voto c. 3. n. 83.*

191 Quæritur 1. An præter dictos casus possit Episcopus dispensare in Legibus Superioris, in quibus non sit reservata dispensatio? *Prima sententia* affirmat; quia hoc ipso, quod Superior eam non reservat, videtur eam concedere; aliter ad quid deserviret reservatio? Ita *Sotus in 4. D. 27. q. 1. a. 4. §. At quo, Covarr. in c. Alma mater. p. 1. §. 7. n. 8.* Et probabilem dicunt *Palaus de Leg. tr. 3. D. 6. p. 4. nu. 7. ac Bonacina eod. tit. D. 1. q. 2. p. 1. n. 27.* dum appositam tantum probabiliorem vocant; sed expresse docet, vocatque communem *D. Antonin. p. 1. tit. 17. cap. un. §. 20.* dicens: *Episcopi autem dispensare possunt, secundum communem opinionem Doctorum, in iis quæ non sunt eis a jure prohibita.* Eandemque tenet etiam *Glossa in c. Nuper. de sent. Excomm.* ex quo Canone præfati AA. hanc sententiam probant; cum enim ibi quæsitum fuerit a quodam Episcopo, an ipse potuisset absolvere ab excommunicatione lata a jure? Affirmative respondit Pontifex, sic inquiens: *Quia tamen conditor canonis ejus absolutionem sibi specialiter non retinuit, eo ipso concessisse videtur facultatem aliis relaxandi.* Et ibi *Glossa* verb. *Retinuit*, sic addit: *Et est hic argumentum, Episcopos posse dispensare, ubi specialiter Dispensatio non est inhibita; & concessum videtur, quod non est prohibitum ex l. Necnon ff. Ex quib. caus. ma. &c.*

Secunda vero sententia negat, & hanc tenent *Palaus loc. cit. n. 8. Bonac. dicto num. 17. & Salm. de Censur. c. 5. n. 43. cum Suar. Pont. Salas, &c.* Item Papa Benedictus XIV. *de Synodo l. 7. c. 30.* Favetque huic sententiæ *D. Th. 1. 2. q. 97. a. 4. ad 3.* ubi ait: *In lege humana publica non potest dispensare nisi ille a quo lex auctoritatem habet, vel is cui ipse commiserit.* Ratio, quia inferior non habet jurisdictionem in legem Superioris, nisi expresse vel tacite ab eo recipiat facultatem. Idque probant ex *cap. Dilectus de Temp. Ordinat.* ubi suspensus fuit quidam Episcopus, qui eadem die dedit plures Ordines alicui, & ratio suspensionis sic ibi assignatur: *Cum illi hujusmodi dispensatio a canone minime sit permissa.* Respondent autem ad textum a Contrariis supra allatum, quod ille fuit tantum sancitus de absolutione a censuris, utpote necessaria ad recipienda Sacramenta, non autem de dispensatione in leges Papales. His tamen non obstantibus utraque sententia mihi videtur satis probabilis, quia sicut primus Canon loquitur tantum de censuris, ita secundus tantum loquitur de Ordinatione; Unde, sicut probabiliter Doctores secundæ sententiæ extendunt prohibitionem expressam in *cit. cap. Dilectus*, ad quamcunque aliam materiam, etiamsi non sit Ordinationis; ita Auctores primæ sententiæ extendunt permissionem dispensandi expressam in citato *cap. Nuper* ad omnem materiam etiamsi non sit censurarum. Auctoritas autem *D. Thomæ* non videtur primæ sententiæ obstare; ibi enim S. Doctor regulam generalem illam assignat, quæ a nemine in dubium revocatur, nempe vetitum esse inferiori in legem Superioris dispensare; sed hic agitur de interpretatione Canonum prædictorum, qui probabiliter ab alterutra sententia pro se interpretantur.

192 Quæritur 2. quid in dubio, an casus indigeat dispensatione? Respond. quod sive dubium sit positivum, sive negativum, potest subditus uti sua libertate. Consultius tamen est tunc adire Prælatum, qui declaret, vel dispenset; cum in tali dubio bene possit etiam Prælatus inferior dispensare sine concessione Legislatoris. Ita *Palaus n. 3. D. 6. p. 5. n. 10. Laym. c. 2. n. 4. & Salm. d. c. 5. n. 45. cum Sa, & Diana.* Idem dicunt *ib. Suar. & Sanch.* de dubio circa vota reservata. Idem in dubio, an adsit causa sufficiens ad dispensandum *Salm. ib. n. 46. cum Cajet. Gran. & Sylv.* Idque asserit Croix *l. 1. num. 804.* tenere *Sanch. Gob. & Tap.* quia potestas dispensandi late interpretanda est, intellige, si data sit, non per modum commissionis, sed gratiæ (ut infra dicetur *n. 195.*); & tunc dispensans non obligatur ad examen plenæ sufficientiæ causæ. Notat autem *Palaus tr. 3. D. 6. p. 7. n. 12. cum Cov. Sanch. Suar. Bas. &c.* quod potestas, quam habent Prælati inferiores dispensandi ratione Officii in legibus Superioris, utpote in casibus qui frequenter occurrunt, debet dici potius ordinaria, quam delegata.

193 Circa potestatem autem delegatam dispensandi, notandum, quod quisque habens potestatem ordinariam potest eam delegare; & tunc si delegatio est per modum commissionis pro certo casu, expirat morte concedentis, si res sit adhuc integra; si vero per modum gratiæ, tunc non expirat, ex *regula 16. juris in 6.* Pariter quisque inferior, qui jure ordinario potest dispensare in Legibus Superioris (ut possunt Episcopi in jejuniis, votis, &c. uti supra diximus *n. 190.*) potest etiam delegare potestatem dispensandi; modo hoc ei non sit limitatum. Vide *Salm. c. 5. n. 51.* Delegatus autem nequit subdelegare, nisi sit Delegatus a Principe, sive a Papa, ut *ex c. fin. §. 1. de Off. & Pot. Deleg.* Vel nisi sit ab inferiore Ordinario delegatus ad Universitatem causarum, *ex Leg. 1. §. An ab eo. ff. quis, & a quo.* Aut nisi concessa sit facultas subdelegandi; Vide *Salm. c. 5. n. 52.*

Nota, quod Prælati Regulares non possunt dispensare in Regula, nisi iis concedatur a *Privilegio*, vel a *Jure*. Ratione *Privilegii*, quod ex se muneri Prælati adnectitur, possunt Prælati etiam inferiores dispensare 1. In rebus levibus, quæ scil. sub levi præcipiuntur. 2. In rebus frequentibus. 3. In statutis propriis, scil. quæ sunt propria illius Conventus. *Peyrin. Tom. 2. quæst. 1. p. 5. & Pal. d. p. 7. cum aliis.* 194

Ratione autem facultatis ita concessæ a *Jure*, Prælatus dispensare nequit in votis essentialibus ex *c. Cum ad Monast. De stat. Monach.* In aliis vero regulis bene potest in casu particulari, nisi expresse sit ei interdicta dispensatio. Ita *Peyrin. cum Rodr. Angel. Syl. Turrec. Miranda.* Talem enim facultatem Prælati habent a jure, ut *Gloss. c. Monachum. 20. qu. 4.* Et ratio est, quia cum lex humana non possit providere omnibus casibus, expedit, ut in particularibus Rectores provideant; alioquin non sufficienter provideretur bono communi. Et ideo *ex S. Th. 1. 2. qu. 97. a. 4. in corp.* quique Rector habet potestatem dispensandi in lege humana ex justa causa. Sed adverte dicta *num. 191.* An autem subditus teneatur obedire Prælato præcipienti aliquid contra Regulam? Resp. negative, si certum sit rem præceptam esse contra Regulam, atque constet Prælatum in illa non posse dispensare, vel non duci ex causa justa, ut *Peyrin. d. l. Sanch. in Dec. l. 6. c. 3. lib. 8. Salm. de Stat. Rel. c. 6. n. 72.* At *ib. n. 66. & 67.* dicunt Prælatum jubentem aliquid probabiliter licitum, vel quod non sit certe injustum, juste jubere; alias magna confusio adesset, si jubere nequirent Prælati, nisi evidenter juste. Vide dicta *n. 24.*

An autem facultas delegata dispensandi sit late, vel stricte interpretanda? Resp. late, si concessa sit per modum gratiæ, ut supra; stricte, si per modum commissionis pro certo casu. *Laym. tr. 4. c. 22. nu. 6. Sanch. de Matr. l. 8. D. 2. n. 1. & 6. ac Salm. de Leg. c. 5. nu. 53. cum Tapia Basil. &c.* Ipsa vero dispensatio, cum sit odiosa semper stricte sumenda est; nisi dispensatio sit debita: vel sit ex motu proprio Principis: vel sit inserta in corpore juris: vel tandem nisi concedatur Communitati, vel ad bonum commune; In his enim casibus late accipienda est. Ita *Salm. d. c. 5. n. 54. cum Tapia.* 195

Quæritur autem, quotupliciter dispensatio cessare possit? Ad hoc prænotandum est, quod, si dispensatio jam sortita sit suum effectum, vel si dispensationi fuerit adjuncta aliqua commutatio oneris: tunc etiam, cessante causa, dispensatio non cessat. Vide *Salm. de Leg. c. 5. num. 86. & 87.*

Notandum etiam est circa causas dispensationum, quod aliæ causæ per se excusant a præcepto, puta jejunii, Officii Divini &c. Et istæ non egent dispensatione, si sint certe, vel saltem probabiliter justæ. Aliæ vero sufficiunt ad dispensationem, sed ea indigent: Sufficiens nempe causa est Dignitas petentis, aut Superioris, ut benignum se ostendat: Necnon utilitas communis vel privata, & similes. Vide *Salm. c. 5. n. 73. & 74.* In dispensationibus autem impedimentorum in Matrimoniis sufficit pro causa solutio pecuniæ in subsidium Ecclesiæ, ut est praxis. *Salm. c. 5. n. 72. communi.*

Tribus autem modis dispensatio cessare potest. I. per *Cessationem causæ*. II. per *Revocationem dispensantis*. III. per *Renunciationem dispensati*. 196

Et I per *Cessationem causæ*, si cessat causa motiva, & totalis. Secus autem, si cessat causa impulsiva; aut cessat motiva, sed non totaliter; nam si aliquid istius perduret, adhuc perdurat dispensatio, ut *Bus. n. 2. cum Salm.* At si dubium sit, an totaliter cessaverit? Standum est pro dispensatione, quæ possidet. *Salm. c. 5. n. 88.*

Quæstio vero est, an, certo cessata totaliter causa, pereat dispensatio? *Prima sententia* affirmat, quia valor dispensationis pendet a voluntate Superioris, qui præsumitur nolle dispensare, nisi pro tempore, quo causa duret. Ita *Sanch. de Matr. l. 8. D. 30. n. 14. Bon. de Leg. D. 1. qu. 2. p. 10. §. 1. n. 5. & Dicast. Con. Hurt. & Trull. apud Salm. cap. 5. n. 89. Secunda sententia* negat; Ratio, quia obligatio Legis jam ablata per dispensationem, non redit, nisi rursus imponatur a Legislatore: Ita *Pontius de Matr. l. 8. c. 20. n. 3. Suar. de Leg. l. 6. c. 20. a n. 15. & l. 8. cap. 30. Palaus de Priv. D. 4. p. 5. nu. 7. Laym. tract. 4. c. 22. num. 15. & Salm. d. cap. 5. num. 90. cum Perez, Salas, Sa, Ang. Sylv. Tapia, &c.* Et probabilem vocant *Sanchez, Dicast. & Trull.* Et probatur ex *Reg. 73. de Reg. jur. in 6. 16. Factum legitime retractari non debet, licet casus postea eveniat, a quo non potuit inchoari.* Secus vero dicendum, si dispensatio non fuerit concessa

cesse ebsolute, sed sub conditione expressa, vel tacita, si causa perduret. Utraque sententia setis probabilis videtur.

Sed difficultas magis urget, quendonam dispensatio censenda sit concessa absolute, & quando sub tacita illa conditione, *si causa dures?* Resp. quod, si causa judicatur perpetua, tunc dispensatio censetur data absolute, etsi postea per eccidens causa cesset. Hinc dicunt *Salm. cap. 5. num. 91.* quod si quis obtineat dispensetionem ab Officio, vel ebstinentie a carnibus pro infirmitate, quæ existimetur perpetue; tunc, etiemsi valetudo superveniet, potest uti dispensatione. Sed huic minime ecquiesco, quia in iis casibus, puto dispensationem omnino censendam esse factam sub conditione. Consentio eutem cum *Salm. n. 92.* quod irregularis, qui obtinuit dispensationem ob paupertatem parentum, ob inopiam Ministrorum, vel ob honestatem morum, bene possit illa uti, etsi casu postea cessent illæ causæ. Secus antem, si causa judicatur tentum pro tempore duratura; Hinc si quis obtinet dispensetionem a jejunio ob infirmitatem, quæ non judicatur perpetuo duratura, cessante causa, cessat dispensatio.

Quando vero dispensatio sit absolute concesse, non cessat per unum ectum; v. gr. obtinuisti dispensationem in voto castitatis ad contrahendum Matrimonium, mortua Conjuge, perdurat dispensatio; nisi fuerit concessa pro speciali casu, scilicet ed ducendam virginem a te defloratam; & sic de similibus. Ita *Salm. cap. 5. ex num. 91. usque 94. cum Bon. Laym. Sanch. Basil. & aliis supra citatis.*

197 II. Cessare potest dispensatio per *Revocationem Dispensantis.* Et quidem, cessante causa, vel alia nova contieria superveniente, Superior dispensationem revocare potest, immo tenetur, cessente totaliter causa motiva. Peccabit tamen (sed tantum leviter) revocens sine causa, licet revocatio valeet. *Bonac. D. 2. quæst. 2. p. 7. §. 2. num. 2. & Salm. cap. 5. num. 97. cum Tapia.*

Etiam Prælatus inferior, qui potest concedere dispensationem sive jure ordinario, sive ex commissione Legislatoris, potest es justa causa dispensationem revocare; sine tamen causa, nulla erit revocatio. *Bonac. l. cit. Sanch. lib. 8. de Matrim. D. 33. num. 14. & Salm. d. cap. 5. num. 99. cum Salas, Tapia &c.*

Notandum hic, quod dispensatio, quæ absolute sit concessa, non cesset morte dispensantis, quicumque ille sit, sive supremus, sive inferior; cum dispensatio sit gratia, & gratie non spiset morte concedentis. Excipe, si Superior dispensaverit, *donec ei placuerit*, vel *ad suum arbitrium*; tunc enim morte ejus spiret, si res adhuc sit integra: puta si Confessarius nondum incœperit eudire Confessionem. Si vero dispensatio concessa sit, *donec revocetur*, tunc non spirat morte concedentis: Idem si concessa sit *ad arbitrium Sedis Apostolicæ*; vel *Episcopi*; tunc neque spirat morte Pontificis, eut Episcopi. Vid. *Salm. dict. cap. 5. num. 93. & 96.*

198 III. Cessat dispensatio per *Renunciationem dispensati*; quod ipse bene facere potest, quando effectus dispensetionis nondum sit secutus, nisi renunciatio redundet in damnum alterius, vel Communitatis, in cujus fevorem sit impensa dispensetio; Vel nisi Prælatus præcipiat subdito uti dispensetione concesse, ex justa causa. *Salm. d. cap. 5. n. 100. cum Cajet. & Tapia.*

Potest igitur dispensetus renunciere dispensationi expresse, & etiam tacite; & consummeta renuncietione, nequit illa amplius uti: Consummata autem intelligitur renuncietio, quando a Superiore renunciatio acceptatur, elias dispensatio durat. *Salm. cap. 5. num. 101. cum Suar. Tap. Bonac. &c.*

Quando eutem intelligetur facta tacita renunciatio dispensationis? Alij dicunt, quando dispensatus per decennium illa non utitur, cum uti possit, ut eit *Marten.* Alii (ut *Sanch. & Gordon.*) quando dispensatus actum contrarium ponit, puta, si, obtenta dispensetione ed contrahendum cum una, quærat inde contrahere cum elie. Sed per ille signa nullo modo censeri factam renuncistionem, teneadum esse dicunt *Salm. d. cap. 5. num. 105. cum Suar. & Tap.* Hinc inquiunt, quod dispensatus ad contrahendum cum une, bene potest illa dispensarione uti etiem postquam cum alia contraxerit, quæ mortua sit; Vel postquam emiserit votum castitatis, voti dispensatione postea tantum obtenta. Denique, qui habuit dispensationem jejunii, Officii Divini, potest illa uti, etsi Officium, & jejunium postee servaverit. Ite *Salm. 16. num. 103.* Hic libet addere aliqua I. de Cessatione legis. II. de Interpretatione III. de Epikeja.

199 . *I. De Cessatione Legis.*

Nota, quod per Legem generalem nunquam abrogatur Lex particularis alicujus loci, nisi expresse dicatur: *Non obstante quacunque lege particulari. Salm. c. 4. n. 14. cum Sanch. Pal. Suar. Bonac. &c.*

Sed hic notanda est quæstio illa magna inter DD. an cesset Lex, cessante fine adæquato Legis? Finis edæquatus est ille, qui est totalis finis Legis; nam si Lex plures fines

habeet, finis edæquatus ex omnibus illis constituitur. Hoc posito, certum est, quod cessente fine adæqueto, seu totali Legis in communi, cessat Lex; ut si vovisti non ingredi telem domum ob periculum fornicationis, cessante periculo cesset votum. Ratio, quia Lex cum sit inutilis, vim amittit obligandi. Ita *D. Th. 1. 2. qu. 103. a. 4. ad 3. in fin. & Salm. de Leg. c. 4. n. 3. cum communi.* An vero tunc sit exspectanda declaratio Legislatoris, vel contrarie consuetudo? Affirmant aliqui; sed alii omnes negant cum *Salm. ib. n. 4.* Sufficit enim, ut mihi in particulari constet, vel saltem probebile sit (ut *Salm. ib. cum Palao, & Gran.*) cessasse in communi finem Legis edæquatum.

Quæstio urget, an cesset Lex, cessante fine adæquato in casu particulari? *Prima probabilior sententia* neget, si tantum cessat privative, scil. si Lex tunc redderetur inutilis; Nam si cessat contrarie, quando scil. materia Legis redderetur in illo casu nociva, vel valde difficilis; tunc omnes esserunt Legem non obligare. Ratio dictæ primæ sententiæ est, quia, licet cesset finis damni in casu particulari, non tamen cesset finis periculi in communi, ideo tunc non cessat finis edæquatus. Ita *Salm. d. c. 4. nu. 6. & 7. cum D. Th. 2. 2. q. 154. a. 2. ac Sot. Suar. Pal. & communiori. Altera* vero *sententia* (quam tenent *Cajet. Sot. opusc. 10. 1. n. 12. q. 2. Sylv. verb. Lex qu. 8. & 9. Ang. ibi n. 4. Cas. 7.* item *Valent. Tirag. Hurt. & Carden. ap. Croix l. 1. n. 867. Gran. Henr. Castr. ac Diana ap. Salm. l. c.* qui *nu. 5.* recte dicunt hanc sententiam non posse negari esse satis probabilem; sicut probabilem etiam vocat *Viva de Leg. qu. 6. Art. v. n. 5. cum Panorm. Led. Sa*) tenet, quod cessante fine adæqueto, etiam privative in casu particulari, cesset obligatio Legis. Quia, ut dicunt, in quocunque casu cessat finis Legis, Lex etiem cessat; & sicut cessante fine Legis in communi pro uno tempore cessat Lex, licet non cesset pro alio; sic cessente pro uno casu particulari, cesset Lex pro illo, licet non cesset in communi. Sic ejunt evenire etiam in Legibus naturalibus; Correctio enim fraterna non obligat, ubi non speratur fructus. Idem etiam tenet *Tamb. in D. l. 2. c. 1. §. 7. num. 38. cum Abb. Nav. Comit. &c.* Quie (eit *Tamb.*) sicut cessente fine in universo, cessat lex universaliter, sic cessante fine in particulari, cessas lex in particulari, cum in utroque casu æque Lex reddatur inutilis, cessante fine legis. Fornicatio antem semper est mala jure naturæ, licet in aliquo casu cesseret periculum malæ educationis prolis. Ratio, quie in fornicetione semper adest periculum magnæ hallucinationis, immo in illa, ultra periculum malæ educationis, sunt alie damna, scil. hebetatio mentie, subjectio rationis sensui, &c. ideoque ibi nunquam cessare potest, nec in particulari quidem, finis adæquatus; Vide *Viva super Prop. 48. Inn. XI.* Ac ideo non obstat auctoritas *D. Th.* in contrarium adducta a *Salm.* nam S. Doctor tantum loquitur ibi de fornicatione, quod certum est apud omnes.

Utrum autem probabile sit legi posse libros prohibitos, cessante periculo, & scandalo? Affirmant ob eandem rationem *Felin. Ab. Masc. Decian.* & inclinat *Laym. l. 2. c. 14. n. 5.* Sed negandum cum *Pal. de Fide D. e.* qui citat *Tol. Suar. Sanch. &c. ac Tamb.* qui dicit, quod in hoc non cessat omnino periculum, vel non cessat omnino finis prohibitionis nec etiam in particulari, cum finis prohibitionis sit, non solum ut vitetur damnum conscientiarum ex lectione pravorum librorum, sed etiam ut servetur obedientia Ecclesiæ in materie tam periculosa; & ne detur ansa Hæreticis, vel malis Scriptoribus perniciose typis demandere; Iden bene inquit *Tamb.* nullo modo aperiendem esse januam impune legendi hujusmodi libros, etiamsi quis putet pro se abesse periculum.

II. De Interpretatione Legis. 200

Interpretatio *authentica* Legis a nullo fieri potest, nisi ab ipso Legislatore. Interpretatio eutem *doctrinalis*, quæ est declaratio mentis Legislatoris, fieri potest e quocunque Doctore. An vero possit fieri interpretatio Legis, si in ea omnis interpretatio prohibetur? Negant *Salm. cap. 4. num. 23. cum Regin. Henriquez, &c.* Sed effirment *Palaus tract. 3. D. 5. p. 2. §. 2. num. 6. Salas D. 21. Sess. 2. in fin. Sa ver. Interpretatio num. 5.* Tunc enim dicunt excludi tantum interpretationes frivolæ, non autem prudentes. Idque colligunt ex Tridentin. *Sess. 4. Decret. de Usu sacr. libror.* ubi prohibetur fieri interpretatio S. Scripturæ contra sensum quem tenet Ecclesia; Quare ejunt, quod si quis præter consensum Patrum, non tamen illi contrarium, Scripturam interpretetur, hic tali prohibitioni non edversetur, ut *dicunt Azor. p. 1. l. 8. cap. 2. quæst. 3. Bannez p. 1. quæst. 11. a. 0. Barbosa in Rem. Concil. loc. cit. Tridentin. & Palaus dicto num. 6.* Qui tamen advertit *num. 7.* aliquando prohiberi etiam interpretationem doctrinalem, non vero quamcumque, sed quæ typis mandatur, & ex professo fit; Nam hæc tantum videtur vetite e Pio IV. in Bulla Confirmatorie Tridentini, ubi prohibetur, ne quis commentarios in præfetum Concilium edere audeat: quod verbum *edere* ex consuetudine

sumitur pro interpretatione typis mandata, ut dicunt *Barbosa in Remiss. Concil. Sess. 25. cap. 2.* & idem *Palaus cum Sa, Rodriquez, Henriquez, Salas, & Regin.* Imo ajunt *Bonac. de Legib. D. 1. qu. 1. p. 8. num. 3. in fin. & Palaus eod. num. 7. cum Suar. & Salas*, nec prohiberi quamlibet interpretationem typis excusam, sed eam tantum quæ ex professo desumitur, non vero si unum vel alterum Tridentini Decretum incidenter interpreteris.

Regulæ in interpretandis Legibus, sunt videl. 1. Ut attendatur mens, sive finis intrinsecus Legislatoris: Hinc, si constat de mente Legislatoris, huic magis standum est, quam verbis Legis. 2. Attendenda est ratio Legis. 3. In dubio mentis Legislatoris verba Legis accipienda sunt secundum proprium sensum, semper ac non sequatur aliquod absurdum. Sensus autem proprius potest esse naturalis, & hic accipiendus est in pœnalibus; potest esse etiam civilis, & hic etiam accipi potest in favorabilibus. 4. Ut in dubio fiat interpretatio pro valore actus. 5. Quod Lex in favorabilibus amplietur, restringatur in odiosis. Quando vero Leges sint favorabiles, quando odiosæ, primarium motivum Legis attendendum est. Vide *Salm. c. 4. §. 2.*

Quæritur hic, an lex extendi debeat de casu ad casum ob identitatem rationis? Si non currit eadem, sed tantum similis ratio, communiter docent Doctores non esse faciendam extensionem, nisi casus exprimatur in lege tantum causa exempli, puta si lex imponat pœnam contra furantes centum aureos, certe comprehendit etiam furantes rem ejusdem valoris. Dubium fit an fieri debeat extensio quando occurrit pro alio casu non tantum similis, sed eadem adæquata ratio? *Prima* sententia affirmat ex illo trito Dicto: *Ubi eadem est ratio, ibi eadem currit legis dispositio*, ut habet summarium in *l. Illud ff. Ad L. Aquil. & cap. Inter. de Translat. Episcop.* Et hanc tenent *Laym. l. 1. tract. 4. cap. 18. num. 9. Roncaglia de Legib. cap. 2. qu. 4. R. 2. pag. 50. & Salmant. eod. tit. tract. 11. cap. 3. num. 34. cum Suar. Gran. Tapia*, & communi ut asserunt. Ratio quia mens Legislatoris colligitur ex legis ratione quæ ideo dicitur anima legis; unde censetur Legislator bene comprehendere voluisse omnes casus, ubi eadem adæquata ratio legis reperitur. *Secunda* vero sententia quam tenent *Palaus de Legib. l. 1. tract. 3. D. 5. p. 3. §. 4. num. 2. Bonac. eod. tit. D. 1. quæst. 1. p. 8. num. 28. & Mazzotta tract. 1. D. 2. quæst. 1. cap. 3. quæst. 5.* negant fieri extensionem de casu ad casum ob eandem rationem etiam in casibus favorabilibus, & tanto minus in odiosis, & correctoriis. Ratio, quia ratio legis non est lex, & ideo quamvis militat pro alio casu, illum non comprehendit, Potuit enim Legislator unum casum velle comprehendere, & non alium, vel quia non expedit omnia præcipere aut vetare, vel quia potest adesse aliqua superior ratio nobis ignota movens Principem, ut in uno casu non in alio disponat.

Hæ tamen sententiæ facile conciliantur, nam licet Fautores primæ sententiæ (a qua non recedendum cum sit communis, ut idem Palaus fatetur) doceant extendi legem de casu ad casum, quando eadem currit adæquata ratio: tamen addunt tunc currere eandem adæquatam rationem, quando, nisi lex extenderetur, Legislator argui posset de injustitia vel imprudentia, tunc enim casus non expressus potius dici debet comprehensus in lege quam lex extendi ad illum; ita *Suarez de Leg. l. 6. c. 3. ex n. 4. Roncaglia d. R. 2. & Laym. d. n. 9. v. Ceterum*. Et in hoc conveniunt etiam Auctores secundæ sententiæ ut *Bonac. dict. num. 25. v. Ad secundam, Pal. loc. cit. n. 8. & Mazzotta v. Excipe.*

Id autem evenire dicunt I. in Correlativis, prout in viro & uxore, tunc enim quod est sancitum de uno, censetur etiam de alio, si pro utroque eadem ratio procedat. Sicut enim Sponsa potest resilire a Sponsalitis si Sponsus sine ejus licentia absit ex *c. de illis de Sponsal.* sic etiam Sponsus. Item si uxor potest communicare cum viro excommunicato *ex c. Quoniam 2. q. 3.* ita etiam vir. II. In Æquiparatis ut sunt Electio, Præsentatio, Provisio ad Beneficium. III. In Connexis ut sunt Diaconus, & Subdiaconus. IV. In Contentis ut sunt Vicarius Episcopi, & Vicarius Capitularis Sede vacante, Filia & Neptis. In his conveniunt omnes, etiamsi lex sit pœnalis aut correctoria.

Regulam autem juris 49. in 6. *Odia restringi, favores convenit ampliari*, recte dicunt *Suar. l. 6. c. 4. & Bon. loc. cit. n. 27. cum Menoch.* procedere quando dispositio legis extenditur ex interpretatione congruitatis, ut ajunt, non autem quando extendi debet ex interpretatione necessitatis, quæ dicitur potius adæquata interpretatio legis, quam extensio.

Advertunt autem 1. *Sanch. l. 3. de Matr. D. 20. n. 3. & Mazzotta loc. cit. pag. 98.* quod si lex decernat aliquid causa frequentioris usus, ipsa etiam comprehendit casum minus frequentem. Et ideo lex S. Pii V. permittens Monialibus egressum propter incendium, & lepram, aut epidemiam, extenditur etiam ad ruinam domus, inundationem, & invasionem hostium ut commun. DD. docere ait *Mazzotta loc. cit.* Advertunt 2. *Laym. n. 11. Pal. n. 14.* quod Judices ex similitudine rationis teneantur legem ad alios casus extendere, quia ipsi quantum fieri potest legibus debent conformari juxta *l. 12. ff. de Leg.* Cum in aliqua causa sententia earum (nempe legum ut supra exprimitur) manifesta est, is qui jurisdictioni præest ad similia procedere debet.

III. *De Epikeja Legis.* 201

Epikeja, seu Epikia est exceptio casus ob circumstantias, ex quibus certo, vel saltem probabiliter judicatur Legislatorem noluisse illum casum sub Lege comprehendi. *Salm. c. 4. n. 41. cum Pal. & Martin.*

Hæc Epikeja non solum locum habet in Legibus humanis sed etiam in naturalibus, ubi actio possit ex circumstantiis a malitia denudari. *Salm. ib. n. 42. & 43.*

Ut tamen detur locus Epikejæ, non solum debet Lex cessare in casu particulari negative, quia nimirum deficiet tunc finis Legis; sed debet cessare contrarie, nempe quod Lex reddatur damnosa, vel nimis onerosa: Quare potest negari ensis depositus domino, si ille sit abusurus. Ita *Salm. ib. n. 44. cum S. Th.* Sufficit autem, si aliter Lex redderetur nimis dura, ut *Salm. ib. n. 45. cum Arau. Gord. &c.* Hinc excusatur ab auditione Sacri, qui timet notabilem jacturam bonorum. Et etiam excusatur ab observatione Festi, qui aliter amittere cogitur magnum lucrum, ut *Suar. & Pal. ap. Salm. ib. in fin.* Et super hoc vide dicenda *l. 3. n. 301.*

APPENDIX Busembai. 202

De Dispensationibus S. Pœnitentiariæ.

„ Quia ex officio S. Pœnitentiariæ multæ dispensationes (& gratis quidem) impetrari possunt, saltem pro foro conscientiæ, operæ pretium censui quardam circa hujus rei praxim pœnitentibus, & Confessariis utilia hic subnectere.

„ Et quidem tria potissimum circa hanc rem requiri possunt. 1. Circa materiam, & causas, in quibus nimirum casibus dispensationes illæ concedi soleant. 2. Circa formam literarum Pœnitentiariæ, quibus dispensatio Confessario committitur, quarum verba nonnulla, quæ difficultatem pariunt, explicanda sunt. 3. Circa ipsam executionem dispensationis, quæ nimirum in ea observanda sint. De quibus ex *Bon. Dian. p. 4. t. 4. R. 71. & p. 8. t. 1. R. 103. &c. usque ad R. 111. & Marci Pauli Leonis volumine integro ea de re edito.*

„ Resp. 1. In triplici materia (pro cujus diversitate diversa quoque est forma) dispensationes, sive gratiæ illæ concedi solent. 203

„ *Prima* est in votis, v. g. ut votum Religionis, ob inopiam parentum, vel fratrum, similive ex causa liceat differre: ut quis a voto simplici, castitatis, vel etiam Religionis (postquam matrimonium contraxit) absolvatur ad manendum in matrimonio debitumque licite petendum: ut a voto Religionis (ob debilitatem virium, per quas ejus onera ferre non possit, aut ob metum incontinentiæ, aut dotis defectum) absolvatur in ordine ad contrahendum matrimonium.

„ *Secunda* in impedimentis occultis matrimonii, sive ea impedientia tantum, sive etiam dirimentia, sive matrimonium cum iis publice contractum sit, sive contrahendum, dummodo de eo privatim fuerit actum, & conclusum, præsertim bona fide, sive etiam quando contracto superveniunt. Circa quæ *notandum* 1. Impedimenta occulta dici, quæ vel nulli nota sunt, vel licet uni, alterive innotuerint, ad forum tamen contentiosum non sunt deducta * (*Vide lib. 6. num. 1115.*)*. 2. Etsi aliqua impedimenta, verb. grat. cognationis spiritualis, natura sua sint publica, cum contrahantur in facie Ecclesiæ; fieri tamen potest per accidens, ut sint occulta, verb. gratia 1. Ob diuturnitatem temporis, ex quo sunt contracta. 2. Ob distantiam loci e loco contractæ cognationis. 3. Per mortem eorum, qui fuerunt consci. 4. Per ignorantiam hujus contractionis.

„ *Tertia* in variis censuris, ut excommunicationibus, suspensionibus (item irregularitatibus), præsertim occultis, ad absolvendum eb iis, dispensandum, rehabilitandum, &c. Item ad condonandam obligationem restitutionis ob Horas neglectas, ad commutandum onus recitationis Horarum, eligendum Confessarium, etiam pro reservatis, transeundum ad aliam Religionem, sive Ordinem (pro utroque foro) etiam post apostasiam a suo.

„ Resp. 2. In formulis frequentioribus ipsius Brevis Apostolici verba, quæ substantialia continent, & difficultatem habent, sunt hæc. 204

„ *Si est ita* vel *quatenus si ita est*; Quorum sensus est, si preces veritate nitantur, præsertim tempore datarum litterarum Apostolicarum. Requiritur autem veritas rerum narratarum, principaliter quoad essentialia facti, ver. grat. affinitatem esse contractam, incestum commissum, & actum, sive tractatum esse de matrimonio (intellige perfecte, ita ut in id utrimque con-

„ sen-

„ fenserint), & periculum revalationis, ac scendalum imminere. Secundario autem requiritur quoad accidentalia, v. gr. buna fide actum esse, & similia, quæ tantum sunt impulsiva, & sine quibus nihilominus conceduntur tales dispensationes: unde, etsi in iis, vel in eliis parvi momenti sit erratum in petitione, gratia nihilominus est valida. v. M. *Leon. p.* x. *f.* 226. *& p.* 3. *f.* 391. *(Vide hic Bullam Ben. XIV. l.6. n.1131.) *.

„ 2. *Si periculum immineat revelationis.* Ad hoc enim, ut subsistat dispensatio, requiri, ut sit periculum, ne reveletur impedimentum (intellige, quando id in formula eaprimitur), si non subsequatur matrimonium, docet *Marc. Leo p.* 2. *f.* 230. Periculum autem hoc non importare necessariam detectionem, sed tantum probabilem, & moralem credulitatem, futurum, ut si resiliatur e matrimonio contrehendo, & hujus causæ assiguari non possint, ex vehementi suspicione, & curiosa inquisitione detegator. V. *l. c. f.* 233.

„ 3. *Et scendalum.* Quo nomine intelligitur gravis infamia, ex qua deinde sequantur contentiones, minæ, pognæ, &c. *Leo f.* x. 30. *&* 317.

„ 4. *Ut dicta muliere de nullitate prioris consensus certiorete, &c.* Clausula hæc est substantialis, ut nimirum, si dispensandum sit in impedimento dirimente, cum quo matrimonium contractum fuit in facie Ecclesiæ, conjux ignorans illud impedimentum fiat certa de nullitate prioris sui consensus, & novum, validumque libere præstet (ita tamen, ut in cognitionem occulti impedimenti non veniat). *Leo p.* 251. *Dian. p.* 8. *t.* 3. *R.* 110. Sufficit enim, ut istum consensum præstent inter se secreto, nemine præsente, per verba vel signa sufficientia, v.gr. copulam maritali affectu. Neque debet Executor dispensationis eos coram se, & testibus iterum copulare. *Leo p.* 552. * (*Vide dicenda l.* 6. *de Matrim. numer.* 1119.) *.

„ 5. *Postquam dicto Sacerdoti, si nondum satisfecerit.* Verba hæc solent esse in facultate absolvendi ab excommunicatione, v. g. ob percussionem Clerici: & importaut conditionem prius satisfaciendi parti læsæ, quem possit absolvi, hoc est, compensandi injuriam, expensas, & omnia damna, quæ ob percussionem illam incurrit, quorum æstimatio committitur Executori dispensationis: neque ab ejus obligatione liberatur percussor per hoc, quod percussus injuriam remiserit. Vide *Leon. p.* 382. 384. Si autem non possit in præsenti satisfacere, sufficit, si juratus promittat se satisfacturum, cum primum poterit.

205 „ Resp. 3. Circa praxim, sive executionem hujus dispensetionis, hæc facienda.

„ 1. Literæ sacræ Pœnitentiariæ diriguntur ad oratorem, hoc est ad ipsum, qui dispensationem (per se, vel alium) petiit, qui non debet eas resignare, sed aligere Confessarium talem, quali inscribuntur, qui eas sibi ab oratore traditas resignet, legat, & deinde cum eo secundum commissionem dispenset. Licet vero quocumque casu ab alio aperiantur, non ideo carent effectu, *Salas, Dian. p.* 8. *t.* 3. *R.* 10.

„ 2. In Confessario hoc requiritur. 1. Ut sit approbatus ab Ordinario territorii, in quo dispensaturus est. 2. Ut sit Magister, sive Doctor in Theologia, vel Jure Canonico, promotus in Academia, vel Religiosus habens privilegium, quale concessit Gregor. XIII. Anno 1582. Confessariis Soc. JESU, quos Generalis, vel alius Superior de ejus licentia ad id designarit. 3. Ut specialiter ad hoc sit electus ab oratore, hoc est, ab eo, cum quo dispensandum est: qui tamen semel electum, nisi deprehendat ignorantem, mutare non potest. *Leo f.* 22. *Dian. p.* 8. *t.* 3. *R.* 104. Contrarium tamen docent *Sanch. & Perez de matr. d.* 48. *f.* 5. *n.* 7.

206 „ 3. Confessarius ad id electus. 1. Debet dispensare in ipsa Confessione, vel saltem immediate post. *Dian. p.* 4. *t.* 4. *R.* 7. *Leone p.* 1. *f.* 54. *&* 28. 2. Debet causæ cognitionem, quando ea in Brevi exigitur, essentialiter præmittere per diligens examen pœnitentis, nisi habeat ante perspectam: quia non est merus Executor, sed Judex, cui delegatur potestas dispensandi. 3. In ea debet credere illi, etiam sine testibus, & juramento, nisi aliunde sciat esse falsam: tunc enim dispensare non debet. *Leon. Dian. p.* 8. *t.* 3. *R.* 108. 4. Opera in ipso Brevi præscripta, etsi possit moderari, non tamen condonare potest. 5. Etsi non præscribantur certa verba ad dispensandum, debet tamen servare formam a Rituali Romano probatam, & post verba ista (*Absolvo te a peccatis tuis*) addere: *Et eadem auctoritate declaro te in dicto matrimonio manere, & debitum conjugale reddere posse, & debere: necnon dispenso tecum, ut idem debitum etiam exigere licite valeas. In nomine Patris, &c.* Si vero sis absolvendus ab excommunicatione, *vide formulam infra l.* 7. *num.* 116. Absoluta dispensatione, debet lacerare literas, præcipue sigillum, ita ut ad probandum servire non possint, alias incurrit excommunicationem majorem, *Leon. f.* 239. Laceratio tamen illa non est de substantia: quia tantum intenditur, ut non suffragentur in foro externo. 7. Nullo modo debet attestationem dispensationis factæ, neque ipsum Breve, seu diploma reddere, cum pro solo foro conscientiæ debeet servire. 8. Nihil debet accipere ne via quidem compensationis pro dispensatione etiam pro foro externo facta: ideo enim inscribitur, *gratis ubique*. Alias incurrit ipso facto excommunicationem majorem. *Gavant. Dian. l. c. ex declar. Cardin.*

Ex dictis resolvuntur sequentes Casus.

„ 1. Confessarius pro hac dispensatione eligi non potest, qui tantum est Doctor Ordinis, vel Professor, vel Licentiatus Theologiæ; quod enim hic in favorabilibus venit nomine Doctoris, tantum intelligitur de iis, quæ ratione exercitii, non quæ ratione dignitatis committuntur. *Leon. p.* 1. *f.* 21. *Dian. p.* 4. *t.* 4. *R.* 41. 207

„ 2. Ex privilegio Soc. JESU concesso, alii etiam Mendicantes eligi possunt, ob communicationem: Debent tamen tam hi, quam isti specialem ad hoc habere facultatem a suis Superioribus: alias dispensatio erit nulla; *ita Auct. cit.* Et patet ex dictis.

„ 3. Confessor debet ita examinare pœnitentem, ut cognoscat, & quidem distincte, merita causæ, possitque inter ea discernere: Ideo enim inscribitur *Viro discreto*. Præcipue autem debet inquirere, an preces nitantur veritate, quia gratia non conceditur simpliciter, sed sub conditione, ideoque solet addi clausula: *Quatenus si ita est*: vel, *si ita esse repereris.* V. *Auct. cit.* * (*Vide de matr. l.* 6. *n.* 1131.) *.

„ 4. Is, qui dispensationem petit, debet Executori ad id electo confiteri: nec sufficit ante ei confessum fuisse. Patet ex dictis *Leon. f.* 28. *Dian. p.* 4. *t.* 4. *R.* 71. *Reg. Pont.* contra *Sanch. Sal. Perez, Palaum*, quorum sententiam non amplius esse probabilem docet *Fill. Escob. Lezan. Dian. l. c. & p.* 8. *t.* 5. *R.* 105.

„ 5. Commissio hujus dispensationis non expirat morte Pœnitentiarii concedentis, re integre: quia est gratia non facienda, sed facta in favorem oratoris, cui jus quæsitum est; & Executor est dispensator necessarius, si quidem preces nitantur veritate. Neque etiam morte Pontificis, tum ob rationem allatam, tum quia officium majoris Pœnitentiarii non expirat morte Pontificis. *Dian. p.* 8. *t.* 3. *R.* 89. ex *Suar. Sanch. Grac. &c.* contra *Nav. Bon. &c.* 208

L I B E R II.

De Præceptis virtutum Theologicarum.

T R A C T A T U S I.

De Præcepto Fidei.

C A P U T I.

Quæ Mysteria Fidei necessario credenda sint?

1 *Quæ Mysteria credenda necessitate medii?*
2 *An Mysteria Trinitatis, & Incarnationis sint credenda explicite?*
3 *Quæ ex præcepto scienda? & an memoriter?*
4 *Quale sit objectum fidei materiale, & quale formale?*

„ EX iis, quæ fideles explicite credare tenentur, quædam necessario credenda sunt necessitate medii, seu finis; sine quibus, etiam incupabiliter ignoratis, finis ultimus obtineri nequit: alia necessitate præcepti, sine quibus, inculpabiliter omissis, finis potest obtineri. *Sanch.* 2. *mor. c.* 2. *Azor. Val.* 1

„ Resp. 1. Necessitate medii necessaria sunt hæc duo: 1. Explicite credere, Deum esse, & Remuneratorem bonorum esse, juxta illud Apostoli ad *Hebr.* 11. *Credere oportet. Trid. sess.* 6. *c.* 8. 2. Post sufficientem Evangelii promulgationem, credere explicite, ut vult *Mol.* aut saltem implicite ut probabiliter quidam docent cum *Con. & Laym.* Christum, & Sanctissimam Trinitatem. Vid. *Escob. ex* 2. *c.* 9. *n.* 20. ubi ex *Vasq. l.* 2. *d.* 126. *cap.* 3. docet culpabilem ignorantiam horum Mysteriorum, sive negligentiam ea discendi esse grave peccatum, distinctum ab eo, cujus est causa. V. *Dian. p.* 3. *t.* 5. *R.* 47. & 48.

Quæritur, an Mysteria SS. Trinitatis, & Incarnationis sint credenda fide explicita necessitate medii? *Prima* sententia, quam probabiliorem puto, tenet quod per se credenda sunt necessitate medii, ex *Apost.* 1. *ad Cor.* 3. ubi habetur: *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus.* Ergo salus obtineri non potest sine fide explicite hujus Fundamenti. Ita *S. Thom.* 2. 2. *qu.* 2. *a.* 7. *Lugo D.* 12. *nu.* 106. *& Salm. tr.* 20. *c.* 2. *n.* 15. *&* 57. *cum Prado, Vill. Azor. &c.* Per accidens 2

cidens vero, & in aliquo casu raro potest aliquis salvari cum fide implicita prædictorum Mysteriorum, ut docet iidem *Salm. l. c. n. 16. & 17. cum Sa, Con. Pal. Vega. Arriag. &c. Secunda* autem sententia satis probabilis censet necessitate præcepti omnes teneri credere hæc Mysteria explicite, necessitate vero medii sufficere credere implicite. Ita *Scotus in 4. d. 5. q. un. tr. 2. Sa v. Fides n. 1.* Viva in prop. 65. Inn. XI. n. 10. & æque probabilem ac primam putant *Laym. l. 2. tr. 1. c. 8. n. 5. & Diana p. 3. Misc. tr. 5. R. 46. cum Tann. Tarr. Med. & Villal.*

Notant autem *Tannerus in 2. 2. D. Thomæ d. 1. q. 7 dub. 2. n. 49. Sylvius ibid. q. 2. ar. 8. concl. 8. Azor. to. 1. l. 8. c. 2. q. 6. & Valent. cum Guillelmo Paris. ap. Sanch. Decal. l. 2. c. 2. n. 18.* quod si quis adeo sit rudis, ut ea mysteria percipere nequeat, tunc excusatur ratione impotentiæ, & comparatur infantibus, ac fatuis. Attamen *Sanch. loc. cit.* dicit quod aliud est credere, aliud scire mysteria, nempe rationem de eis reddere; unde censet omnes adultos teneri necessitate medii, aliquando hujusmodi mysteria credere, necessitate vero præcepti ea scire; a quo præcepto scientiæ excusari mente obtusos; & sic intelligendos ait AA. citatos. Concluditque cum *Gabriele*, qui dicit: *Sufficeret eis* (scilicet rudibus) *quod singulos articulos explicite credant dum eis proponantur.* Quamvis autem sint damnatæ *Propos. 64. & 65. ab Innoc. XI.* quæ dicebant: *Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia Mysteriorum Fidei, & etiamsi per negligentiam etiam culpabilem nesciat Mysterium SS. Trinitatis, & Incarnationis D. N. Jesu Christi ... Sufficit illa semel credidisse.* Dicit tamen *Viva cum March.* probabiliter non esse necessario repetendas Confessiones factas cum ignorantia prædictorum Mysteriorum; cum ex præfata opinione jam probabile sit fuisse validas, si ignorantia fuit inculpabilis. Certum enim est talem ignorantiam, si sit vincibilis, peccatum esse lethale.

„ Porro implicite credere dicitur, qui credit aliquid explicite, in quo alterum implicite est; v. gr. si credas, quod credit Ecclesia. V. *Schol. & Laym. l. 2. tr. 1. c. 8.*

3 „ Resp. 2. Necessitate præcepti quivis fidelis sub mortali explicite credere, & scire, crasso saltem modo, & quoad substantiam, tenetur hæc.

„ 1. Symbolum. 2. Orationem Dominicam. 3. Præcepta Decalogi, & Ecclesiæ. 4. Sacramenta maxime necessaria; ut Baptismum, Eucharistiam, & Pœnitentiam; reliqua autem tunc, quando vult suscipere. *Suar. Sanchez, Fill. n. 39.* Quæ omnia intellige, nisi impotentia, aut invincibilis ignorantia excuset.

Unde resolvitur.

„ 1. Non omnes tenentur sub mortali hæc prædicta scire memoriter, aut eo ordine, aut iis verbis, quibus proponuntur: sed quoad Orationem Dominicam, scire omnia bona petenda esse a Deo, quæ est ejus summa: quoad Symbolum vero, Præcepta, & Sacramenta, sufficit, si quis rogatus de singulis recte respondeat. *Bonac. Laym. l. c. c. 9. Sanch. l. 2. c. 3.*

„ 2. Quamvis sit præceptum Ecclesiæ discendi memoriter Symbolum, & Orationem Dominicam, & Salutationem Angelicam, velitque *Barb. p. 3. c. 27.* non esse absolvendum, qui ob negligentiam, vel verecundiam ea addiscere non curat; consuetudo tamen, ut notat *Navar. & Lopez*, exposuit obligationem non esse ultra veniale: * (*Ita tenet etiam Viva super Prop. 1. Alex. VII. cum Azor. Trull. & Villal. apud Salm. de Præc. Fidei c. 2. n. 47. ex Concilio Rhemensi & Toletano 4. Vide Prax. Confess. in fin. to. 11. n. 22.*) * Uti nec est ultra veniale nescire facere Crucem, ut docet *Sanch.* contra *Syl.* qui docet esse mortale.

„ 3. Moraliter nihilominus necessarium est, ut rudiores memoria teneant Symbolum sua lingua: quia alioquin non possunt habere sufficientem cognitionem articulorum.

„ 4. Falsa est opinio quorundam Canonistarum, rusticis esse satis, articulos Fidei, aliaque dicta credere implicite, credendo quicquid credit Ecclesia.

„ 5. Excusantur ii, quibus aut defuit doctor, aut nunquam venit in mentem obligatio similia discendi, aut qui nimis sint rudes, ita ut non possint ea comprehendere, aut retinere; quod sæpe contingere docent *Azor. & Bec.* contra alios.

„ 6. Si Confessarius probabiliter judicet pœnitentem ignorare ex Doctrina Christiana ea, quæ scire tenetur (quod de literatis, vel frequenter confitentibus præsumendum non esse, monet *Sanch. 2. mor. c. 3.*), debet eum interrogare de negligentia in iis addiscendis: cum per eam plurimi graviter peccent. *Led. Azor. t. 1. l. 1. c. 8. Trull. l. 1. c. 8. d. 4.*

„ 7. Possunt absolvi (contra quosdam) qui ignorant ea, quæ sub mortali scienda esse dixi. Ratio est, quia licet peccarint omittendo discere, possunt tamen de hoc dolere, cum proposito discendi. *Sanch.* * (*Cum Salm. de Præc. Fid. c. 2. n. 58. Nisi prius his admoniti neglexerint addiscere.*) * Quod si tamen ignorarent ea, quæ necessitate medii scienda sunt, deberent instrui ante absolutionem. *Bonac. d. 3. q. 2. p. 2. Sanch. l. c. c. 3. n. 21.*

„ 8. Parochus suas oves (sicut parens liberos) tenetur sub mortali per se, vel alium docere ea saltem, quæ sub mortali scire tenentur. *Sanch. 2. mor. c. 3. Filliuc. Paleus, Trull. l. 2. c. 1. Kon. &c.*

Notandum, quod objectum *Materiale* Fidei est illud, quod credendum est, nempe omnes Articuli Fidei nobis ab Ecclesia propositi ad credendum. Objectum *Formale* est motivum, quo credere debemus: & est Deus revelans, quatenus est infallibilis Veritas, sive quatenus est infallibiliter Verax, ita ut nec falli, nec fallere possit. 4

CAPUT II.

Quomodo obliget præceptum Fidei?

5 *Quos, & quando obliget præceptum Fidei?*
6 *Notandæ Propos. damnatæ in hac materia.*
7 *Quoties teneamur in vita elicere actus Fidei, & Spei?*
8 *Quoties circa Charitatem?*
9 *Quando Hæreticus tenetur suam Sectam ejicere?*
10 *An circa Fidem liceat sequi opinionem minus probabilem?*
11 *Quando teneamur Fidem exterius confiteri? Et qui teneantur jure Ecclesiastico ad externam Professionem Fidei?*

„ Respond. 1. Præceptum Fidei internum obligat 1. Pueros inter fideles educatos, quando rationis usum perfecte consecuti Mysteria Fidei audiunt, apprehenduntque, quod illa credere sit res necessaria ad salutem; peccantque mortaliter omittendo, *Sanch. Bon. t. 2. d. 3. p. 3.* addens plurimos eorum excusari inadvertentia, aut invincibili ignorantia. 2. Adultos infideles, quando ratio incipit dictare, res Fidei sufficienter propositas esse, & contrariam sectam esse falsam. *Sanch. l. 2. mor. c. 1. Con. d. 14. de Fide. Fill. n. 25.* 3. Quando urget tentatio contra Fidem, quæ aliter vinci nequit. Quod tamen non convenire scrupulosis, recte monet *Sanch.* quia hi, avertendo mentem ad alia objecta, facilius superant. Et in his duobus casibus præceptum obligat per se, in sequentibus per accidens. 4. Quando tentatio urgens contra alias virtutes aliter superari nequit. 5. Quando facienda est professio Fidei exterior; vel ex præcepto eliciendus est actus alterius virtutis, v. gr. Spei, Charitatis, Pœnitentiæ, quæ Fidem supponat. *Bonac. q. 2. p. 2.* His addit *Hurt.* contra *Sanch.* 6. In hora mortis, & 7. Semel quotannis. Vide *Dian. p. 5. t. 13. R. 19.* 5

Certum est hominem teneri ex lege naturali ad Deum per Fidem, Spem, & Charitatem se convertere; & ideo elicere earum virtutum actus, cum quæque virtus suis actibus vivat. Hinc ante omnia notandæ sunt omnes Propositiones proscriptæ super hac materia; Videl. 6

Prop. 1. ab Alex. VII. *Homo nulla unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum Fidei, Spei, & Charitatis ex vi Præceptorum Divinorum ad eas virtutes pertinentium.*

Prop. 16. ab Inn. XI. *Fides non censetur cadere sub præceptum speciale secundum se.*

Prop. 17. ab eod. *Satis est actum Fidei semel in vita elicere.*

Prop. 6. ab eod. *Probabile est ne singulis quidem rigorose quinquenniis per se obligare Præceptum Charitatis erga Deum.*

Quæritur autem, quoties in vita teneamur elicere actus Theologales? 7

Quoad Præceptum Fidei spectat, plures sunt opiniones. *Scotus* censet teneri nos ad eliciendos actus Fidei omnibus diebus Festis. *Nider* quoties Mysteria in Ecclesia celebrantur. Sed *Salmant. de Præc. Fid. c. 2. n. 31. Et Croix lib. 2. num. 51.* horum opiniones minime approbant; Imo *Oviedo apud Croix ib.* asserit illas passim rejici ab aliis. *Lugo apud Croix d. num. 51.* recte dicit, toties Fideles teneri ad repetendos actus Fidei, quoties sufficiat ad profitenda Mysteria nostræ Religionis. At quia hæc regula est obscura, sat probabiliter putant *Salm. d. c. 2. cum Sanch. Trull. Bonn. Led. & aliis* teneri saltem semel in anno Fideles ad exercendum actum Fidei. Advertunt tamen cum *Suar. Prado*, & idem dicit *Croix loc. cit.* quod huic præcepto fit satis etiam per exercitium aliarum virtutum, sive per susceptionem Sacramentorum, sive ex quacunque alia occasione actus Fidei ponantur.

Num autem teneamur ad eliciendos hos actus Fidei formaliter, scilicet ex motivo Dei revelantis? Affirmat *Viva d. prop. 1. Alex. VII. n. XI. Quicquid sit*, ut addit, *an semper Fides sit supernaturalis, si nitatur huic motivo saltem languide attacte.* Notat vero *n. 7. in fine*, quod viri timorati nullo modo circa hoc anxii sint, cum vix accidat, eos abunde huic præcepto non satisfacere. *Croix* etiam *d. n. 51.* dicit non esse rationem, cur quis ob id scrupulose se divexet; cum huic præcepto fit satis (ut asserit *n. 27.*)

v. 27.) audiendo Missam, edorando Crucifixum, formando Crucem, orendo, &c. quamvis hæc non fiant reflexu ex motivo Fidei. Qui enim, ait, sæpius posuit Fidem tanquam regulam suerum ectionum, quibus ad Deum vult sendere, quicquid postea boni egit, ex eedem regule jam ad Deum dirigit exercite, licet non advertat. Atque *Hurtad. apud Carden. in prop. 17. Inn. XI.* hos ectus esse vere actus Fider, quie radicaliter ex motivo Fidei oriuntur. Insuper *de Lug. de Fid. disp. 13. n. 45.* sic docet; *Cum materia honeste, & inhoneste aperandi freqaenter occurrat, non esse dabitandum, qain homo, qui Fidem Christianam semel amplexus est, plasqaam sufficienter satisfaciat precepto Fidei.*

8 Quod autem pertinet ad ectus erge præceptum Charitatis, jam ednotevimus supra demnatam fuisse propos. *Ne singalis quidem rigorosa quinquenniis* hoc præceptum obligare per se. *Palaus apad Croix d. l. 2. n. 141.* dicit esse peccatum grave differre ectum Cheritatis per triennium. Alii, ut *Hartad. Illf. Mendo &c.* epud *Croix loc. cit.* dicunt requiri elici ectum Charitatis erga Deum saltem semel in anno: Et hanc sequuntur *Salm. tract. 21. c. 6. n. 12. cam Trull. Tapia, Lastra.* Alii vero, ut *Gabr. Almain. Tab. ap. Croix n. 133.* ejunt hoc præceptum obligere quolibet die festivo. *Cardenas* tandem in *2. Crisi d. 6. n. 18.* (cui adhæret *Croix n. 141.*) censet non excuseri e morteli qui per mensem ectum charitatis differt; Hencque sententiam, omnino ego suadendam puto, cum difficulter possit Homo diu mandata divine servare, nisi dilectionem erga Deum frequenter foveet, quæ nonnisi per ectus cheritetis fovetur, & nutritur. Notet eutem idem *Cardenas a n. 14.* quod sufficit elicere ectus Amoris, etiemsi eliciantur in ordine ad implende alia Præcepte, vel ad aliam virtutem exercendam, pute ad se confitendum, ed vincendam tentationem. Insuper dicit *Croix n. sequ. 143.* esse veros actus Amoris quibus bene satisfit huic præcepto, omnie opere meritoria exercita ed finem placendi Deo, ut eleemosynam, jejunium, & similia: Talis eutem rectus finis, dicit quod præsumitur in eis, qui jem sciunt sic placere Deo, modo non operentur ex fine pravo. Addit etiam *Croix* satisfieri edhuc orando, signanter cum Oreione Dominicali, ubi dicitur: *Sanctificetur &c. Adveniat &c. Fiat voluntas tua, &c.*

Ex iis resolvuntur hi Casus.

9 „ 1. Hæreticus quandiu suam sectam judicas esse credibiliorem, vel æque credibilem, non tenetur credere; quia Fides nondum est sufficienter proposita, egeretque imprudenter. *Sanch. e. mor. c. 1. Laym. l. 2. t. 2. c. 10. & 12.*

„ 2. Quando iis, qui in hæresi nutriti sunt persuesum est e pueritia, nos ebjicere, & persequi Verbum Dei, esse idololatras pestilentes deceptores, ideoque, tanquam pestem fugiendos; non polluot, stante hac persuasione, salve conscientia, nos audire & laborant ignorantia invincibili, cum non dubitent esse in bona via. *Laym. c. 10. Sanch. l. e. c. 1.*

„ 3. Si talibus orietur dubium de sue secta, tenentur ulterius inquirere, & a Deo petere lumen: quod si negent, peccant contra Fidem, cum non adhibeent media ed implendum præceptum Fidei. Quod si deinde nostra Fides eis sufficienter proponatur, tenentur amplecti, *ibid. V. Ferdin. de Castro Palao t. 4. d. 1. p. 12. & d. 2. p. 2.*

10 Notanda est hic *prop. IV. damn. ab Inn. XI. Ab Infidelitate excusabitur non credens ductus opinione minus probabili.* Ex hac aliqui non recte inferunt prohiberi in omni materia sequi probebilem, relicte probabiliori: Nam respondes *Viva in d. prop. num. 5.* & alii communiter quod, etsi liceat sequi opinionem minus probabilem, nunquam temen liceat cum periculo gravis demni, quando illud vitare non pendeet ab opinionis probabilitate; ut est in collatione Sacramentorum, in medendo &c. & hoc esset pariter in sequendo sectam minus probabiliter veram; A probabilitate enim opinionis fit quidem, ut peccatum formale vitetur in elius humenis actionibus, sed non potest fieri, ut sit vera secta non vera. Et semper ac secte sit falsa, nunquam com quacunque probabilitate vitatur periculum demnationis, cum non vitetur periculum carendi Fide necessaria ad salutem, Gratia Sacramentorum, &c. Adde quod Infidelis nunquam habere potest veram probabilitatem suæ sectæ sine culpa: Si enim oraret, Deus absque dubio infunderet lumen suum in illum de vere Religione. Ita *Viva.*

11 „ Resp. 2. Præceptum exterius Fidem confitendi jure neturali obligat, duplici casu, scilicet, cum vel honor Deo debitus, vel utilitas proximo impendende, privative, vel contrarie subtraheretur. Dici *privative*, ut si iden cessaret magnus honor in Deum, vel utilitas in proximum redundans. Dici 2. *contrarie*, ut si eliqui Deus afficeretur injuria, vel proximus gravi malo; v. g. si inde penderet aliorum conversio, aut perversio, contemtus Religionis, scandelum, &c. Ratio responsionis est, quia actus virtutis tunc videtur præceptus, quando est necessarius ad finem præcepti, quod hic contingit; quie finis præcepti est Charitas. *S. Th. e. 2. q. 3. a. 2. Suar. Reg. Fill. tr. 21. c. 3. qu. 1.*

Unde resolvuntur hi Casus.

„ Si hæretici conculcent Imagines, aliisque injuriis Fidem efficiant, tenetur eam sua confessione tueri Catholicus, si quidem inde prudenter speret profectum.

„ Resp. 3. Ad professionem Fidei estemem jure Ecclesiastico tenentur sub morteli, secundum *Tridentinum*, cum juramento obediendi Ecclesiæ Romanæ, ut docet *Fill. t. 2. tr. 22. c. 3.* sequentes personæ:

„ 1. Provisi de Beneficio curetu, idque intra duos menses e die possessionis coram Episcopo, aut ejus Vicario Generali, vel Officiali, *sess. 24. c. 12. de ref.*

„ 2. Provisi de Canonicatu, vel Dignitate in Cathedrali Ecclesia: idque non tantum coram Episcopo, vel ejus Vicario, sed etiam in Capitulo, *ibid.* addite pœna, (ad quam non videntur teneri ente sententiam), ut elioqui fructus non faciant suos. *V. Sanch. l. 2. c. 5. Barb. de potestate Episc. 3. p. al. 61. n. 29.*

„ Primates, Archiepiscopi, Episcopi, in prime Synodo provinciali, cui intererunt, *Trid. sess. 25.*

„ 4. Extendit Pius IV. henc legem ad omnes Prælatos Religionum, etiam militarium; Pius V. eutem apud *Rodr. t. 2. q. reg. q. 72.* ad omnes promovendos in Doctores, Magistros, Regentes, Professores, eddita excommunicatione latæ sententiæ, & privatione omnium beneficiorum in eum, qui elios promovet ed talem gradum, sine prævie professione. *Vid. Fill. t. 22. c. 3. q. 11. Barb. remiss. f. 24. num. 12.* Verum, ubi hoc decretum non est receptum usu, non obligare monet *Sanchez c. 3. num. 4.*

Unde resolvitur.

„ 1. Non tenentur ad dictam professionem provisi de Canonicatibus in Ecclesiis tentum Collegiatis, vel de Beneficiis tentum simplicibus.

„ 2. Etsi probabile sis hanc professionem posse fieri per procuratorem, ut docet *Azor. Nav., & Sanch.* probabilius tamen est teneri personaliter, ut docet *Fill.* Ratio est, tum quia elias non videtur fieri satis juramento, quod personaliter faciendum esse docet Glosse epud *Fill.* tum quia ita decidit Rota epud *Garz. l. 3. de benef. cap. 3.*

CAPUT III.

An aliquando liceat exterius Fidem veram negare, aut falsam profiteri?

12 *An liceat unquam positive Fidem negare?*
13 *An uti verbis ambiguis? An tacere?*
14 *An fugere? Vide alia ibid.*
15 *An uti vestibus, vel signis Infidelium?*
16 *An audire conciones Hæreticorum? Vide alia ibid.*

„ RESP. Nullo casu licet, sive voce, sive elio signo fiat, dicente Christo: *Qui negaverit coram hominibus, &c.* Interim vero, etsi licitum non est mentiri, seu simulare, quod non est, licet tamen dissimulare, quod est, sive tegere veritatem verbis, aliisve signis ambiguis, & indifferentibus, ob justam causam, & cum non est necessitas fatendi. Est *comm. S. Thom. Kon. disp. 15. dub. 2. n. 9. Laym. l. c. t. 1. c. 11.* 12

Unde resolvitur.

„ 1. Rogatus de Fide in odium religionis, sive publica euctoritete, sive privata, nullo modo potest utendo restrictione mentali, eut verbis embiguis ita respondere, ut præsentibus videetur Fidem negasse; multo minus dicere, se esse hæreticum, vel Calvinistam, vel non Catholicum. *Azor. Fill. c. 3. n. 97.* 13

„ 2. Qui rogatus seu privata, seu publice auctoritate, vel tacet, vel respondet obscure, vel eit se nulle respondere, se jure non rogari, non teneri se, nec velle aliis dicere quid ipse credat, ee simili modo tergiversetur, non videtur negere Fidem, sed nolle prodere. Unde, si sic potest molesta inquisitione liberari, licet; ut habet *Kon. l. c.* Generatim enim verum non est, quod interrogatus euctoritete publica teneetur positive Fidem profiteri, nisi quando id necessarium est, ne præsentibus videatur Fidem negasse. *Kon. d. 15. dub. 2. Navar. Azor. Sanch. Bec. c. 9. q. 4.* * (Hac de re vide *Propos. 18.* inter demnatas ab Innoc. XI.) *.

„ 3. Non negat Fidem, sed prodit, qui fugit: quod etsi licent, non tamen Pastori, tunc cum ejus opera oves 14

„ indi-

„ indigent: uti contra, si eis consultius est, ut ad tempus se subducat, & in bonum earum reservet, tenetur fugere. *Reg. l.17.n.26. Bec.c.9. Fill. n.75. &c.*

„ 4. Si quo casu tacere esset negare, tunc id non liceret; v.gr. si, aliis rogatis, an Fidem negare vellent, iisque respondentibus, quod non, tu taceres. *ibid.* Vid. *Bon. l. c. Laym. l. 2. t. 1. c. 11. Tol. l. 4.*

„ 5. Si Princeps generali lege jubeat, ut fideles se prodant, gestato signo, vel sistendo se, vel aliter, non tenentur, cum nemo teneatur verum dicere, nisi specialiter rogatus. Excipe, nisi eæ sint circumstantiæ, ut hoc ipso, quod se non prodant, videantur Fidem negasse, ut verb. gr. si quidam antea noti essent, & tunc ex hoc putarentur defecisse. *Sanch. num. 19. Bec. Reg. Fill. num. 88. &c.*

„ 6. Cum non rogaris de Fide, non solum licet, sed sæpe melius est ad Dei honorem, & utilitatem proximi tegere Fidem, quam fateri: ut si latens inter hæreticos plus boni facis: vel si ex confessione plus mali sequeretur, v. gr. turbatio, neces, exacerbatio Tyranni, periculum defectionis, si torquereris. Unde temerarium plerunque est offerre se ultro. *S. Thom. Sanch. Laym. c. 11. num. 2.*

„ 7. Redimere pecunia, ne de tua Fide fiat inquisitio, licitum est, & sæpe magna virtus discretionis est vitam ad Dei gloriam servare, ac Fidem tegere modis licitis.

15 „ 8. Talis modus non est otti vestibus, aut signis infidelium, quæ alium usum non haberent, quam quod essent signa professive falsæ Religionis, seu cultus: uti essent vestes, quarum usus est in sacrificiis: item incensio thuris, aut genuflexio coram idolo; item sumtio cœnæ hæreticæ, &c. *Sanch. l. 2. cap. 4. Fill. num. 9. &c. comm.*

„ 9. Licitus autem modus est, quando subest causa (ut verb. grat. ad evitandum grave periculum, ad obtinendam victoriam, eludendos hostes), uti vestibus, & signis infidelium, quæ aliquem alium usum habent, quam profitendæ Religionis, quales sunt vestes talis Nationis (non Religionis), quibus uterentur, etsi converterentur, ut sunt vestes, & signa Nationis Turcicæ. Quod verum est, etsi sint vestes ipsorum Religiosorum, dummodo non habeant peculiare signum profitendi erroris, sed sint tantum indicium nitidioris cultus, ut saga Prædicantium in Germania; vel eminentioris vitæ inter suos, ut togæ Bonziorum in Japonia. Item dicendum est de signis, quibus Judæi utuntur; verb. grat. flavo annulo in pallio Francofurti, &c. quia hæc sunt signa mere politica, & distinctiva unius generis hominum ab alio, & non proprie professiva Fidei. Quæ sententia probabilis est. Vid. *Sanchez 2. mor. cap. 1. Bec. 22. c. 9. quæst. 5. d. 6. Laym. l. 2. t. 1. c. 11. Covar.* contra *Cajet. Nav. Tol.*

„ 10. Licitus item modus est, cum Catholicus transit per loca hæretica, & periculum grave ei imminet vitæ, verb. grat. vel bonorum (non tamen, si dertsio tantum, vel vexatio, ut habet *Bec. c. 9.*) ad dissimulandam Fidem, vesci carnibus die prohibito, quia præceptum Ecclesiæ non obligat sub tali periculo. Nec hoc est Fidem negare, cum esus carnium non sit institutus ad professionem Religionis; & Catholici etiam mali, & gulosi id faciant. Si tamen ex circumstantiis, fieret signum professivum, ut si verb. grat. in odium Fidei convivæ statuerent, ut qui est hostis Fidei Pontificiæ, comedat carnes, peccaret contra Fidem, qui ederet sine protestatione: secus, si protestaretur. *Sanch. Azor. Bec. &c. comm. l. c.*

16 „ 11. In Germania audire conciones hæreticorum, deducere funus, assistere Baptismo pro patrino, non habentur signa professiva Fidei, vel communionis cum hæreticorum sacris. *Fill. Azor. Sanchez ll. cc.* Unde, seclusis aliis, verb. grat. scandalo, periculo, prohibitione, & si ex justa causa fiant, licent. * (*At in Synodo Neapolitana expresse prohibetur assistere concionibus, catechismis, & quibuscumque ritibus hæreticorum, ex quocumque prætextu. Estque Casus reservatus cum excommunicatione ipso facto. Ceterum Salm. Tract. 21. c. 2. n. 522. tenent licere, modo absit scandalum, periculum perversionis, & communicatio impietatis.*)* Imo patrinum fieri talis infantis, videtur potius optandum, seclusis aliis, quia non est aliud, quam obligare se ad eum olim erudiendum in Fide Catholica.

„ 12. Infidelium, & hæreticorum sacris non licet ita interesse, ut eis communicare censearis; alioquin licet, v. gr. ut quis spectet tanquam comœdiam, aut famulatum præstet politicum domino suo, exemplo Naaman Syri: de quo vide *Bec. Fill. Sanch. loc. c. Laym. l. 2. t. 1. c. 11.*

„ 13. Si Princeps hæreticus mandet sub gravissima pœna omnibus subditis, adire conciones hæreticorum, etiamsi verbis dicat, se hac re aliud nihil exigere, quam obedientiam civilem, nec velle cogere, ut a Fide discedant, cum tamen reipsa contrarium velle videatur (nam obedientiam suorum aliter exercere potest, & hæc res ex se apta est Catholicos paulatim pervertere, & insuper conciliare auctoritatem hæresi, ac vilipensionem veræ Fidei), non licet obedire. Atque ita bis rescripsit Anglis Pius V. apud *Sanch. l. 2. c. 4. num. 27. Fill. & Azor. ll. cc.*

„ 14. Catholici viventes inter hæreticos, si ex præcepto Magistratus contrahant matrimonium coram Ministro hæretico, peccant contra Fidem, etiamsi contraxerint ante, vel contracturi sint postea coram Sacerdote Catholico. *Kon. d. 15. a. 3. Pal. tr. 4. d. 1. p. 13. q. 12. 13. 14.* testaturque contrahens ceremonia illa se illum agnoscere veræ Fidei Ministrum; quæ sunt intrinsece mala. *Mald. 2. 2. q. 2. a. 3.* quia auctoritas Ministri, & consequenter doctrina ejus augetur, concurriturque ad ritus hæreticos, quos Minister isto actu exercet. Licite tamen contrahunt coram Magistratu civili, vel potius testantur se contraxisse; modo prius, vel posterius ritu Catholico contrahant: quia hæc actio est instituta ad finem politicum, ut conjuges habeantur, & proles non censeantur illegitimæ.

CAPUT IV.

De Infidelitate & vitiis Fidei oppositis.

DUBIUM I.

Quid, & quotuplex sit Infidelitas?

„ RESpond. 1. Infidelitas generatim est triplex: *Prima* dicitur Negativa, eorum scilicet, qui nihil unquam de Fide audiverunt. Quæ non tam est peccatum, quam pœna peccati: quia, si fecissent, quod in ipsis erat, Deus Fidem eis non abscondisset. *Secunda* dicitur Contraria, eorum scilicet, qui Fidem sibi sufficienter propositam vel contemnunt, vel ei contradicunt pertinaciter, ut Hæretici. *Tertia* dicitur Privativa, quod privative opponatur Fidei, & est culpabilis ignorantia, vel error circa res Fidei. *Thom. Sanch. Vasq. Laym. c. 10.* 17

„ Resp. 2. Infidelitas Contraria ex triplici modo repugnandi Fidei est triplex, scilicet Paganismus, qui Fidei nondum susceptæ, Judaismus, qui Fidei susceptæ in typo, & Hæresis, quæ Fidei susceptæ veritati repugnat. Apostasia a Fide revocatur ad hæresim, a qua tantum differt, quod Hæresis sit error Fidei ex parte tantum contrarius, Apostasia vero ex toto. *S. Thom. Laym. l. c.*

DUBIUM II.

De Judaismo.

Quæritur hic tantum, quæ communicatio cum Judæis sit interdicta Christianis?

„ REsp. 1. His casibus, qui colliguntur ex *c. Nullus. c. Omnes. c. Judæi.* 1. Non licet cohabitare. 2. Nec conviviis interesse. 3. Nec uti communi balneo. 4. Nec medicos adhibere. 5. Nec medicinas ab iisdatas recipere, emere tamen licebit præscriptas. 6. Nec Judæorum filios enutrire in ipsorum domibus. 7. Iis non famulari. 8. Nec servituti subjici. 9. Prohibentur publicis officiis inter Christianos fungi. 10. Vetitum est eorum azymis vesci. Quibus addit *Azor.* prohibitum esse, accedere ad eorum nuptias, festa, Synagogas * (*Adire Synagogas curiositatis causa, non esse peccatum grave dicunt Salm. Tr. 21. c. 2. n. 123. in fine cum Bon. Cen. Pal. &c.*)*; cum eis ludere, saltare, &c. Ratio horum est, tum ut conservetur dignitas Christianæ Religionis: tum ut caveatur familiaritas cum Judæis, & periculum perversionis, vid. *Laym. l. 2. t. 1. c. 12. & 17. Sanch. l. 2. cap. 3. Fill. tr. 22. cap. 5. num. 128.* 18

„ Resp. 2. in decem dictis casibus communicare cum Judæis ex genere suo videtur esse mortale. Ratio, quia, si Clericus id faciat, incurrit periculum depositionis: Laicus vero excommunicationis (*cap. Constituti, 17. q. 2.*), quæ nonnisi ob peccatum mortale imponi solet. Dixi *ex genere suo*: quia probabile est, vel ob materiæ parvitatem, vel ob necessitatem, aliamve causam rationabilem (si tamen non sit periculum perfidiæ, nec familiaritatis cum Judæis) sæpe excusari a mortali, aliquando etiam ab omni peccato. Ita communiter. vid. *Auth. supra cit. & Bon. l. c.* item *Laym. l. 2. t. 1. c. 17.** (*Principes Christiani possunt permittere Judæis, & Paganis, aut Hæreticis libertatem conscientiæ tantum ob bonum Religionis, & ob spem conversionis; Non autem ob temporale emolumentum. Salm. Tr. 21. c. 3. n. 5. Bene autem potest Ecclesia, & quiunque*

Prin-

„ *Princeps Supremus compellere Judaeos, & Paganos subditos ad audiendam Fidem nostram. Salm. ibid. n. 8. cum Suar Az. Bec. Bon. &c.* (*contra Con. & Val.*); *& constat ex praxi, quæ viget Romæ.*)*

DUBIUM III.

Quid sit Hæresis?

19 „ REsp. Hæresis est error intellectus liber, & pertinax contra Fidem, in eo, qui Fidem suscepit. Ita commun. *Suarez, Becan. c. 14. q. 2.* Unde patet, ad Hæresim, ut & Apostasiam, duo requiri, 1. Judicium erroneum, quod est ejus quasi materiale. 2. Pertinaciam, quæ est quasi formale. Porro pertinaciter errare non est hic acriter, & mordicus suum errorem tueri; sed est eum retinere, postquam contrarium est sufficienter propositum: sive quando scit contrarium teneri a reliqua universali Christi in terris Ecclesia, cui suum judicium præferat: sive id fiat ex vana gloria, sive libidine contradicendi, aliave causa. *Sanchez, Vasq. Laym. l. 2. t. 1. c. 13.* & alii commun. Ratio est, quia tunc putat judicium Ecclesiæ non esse sufficiens fundamentum credendi, quæ est vera pertinacia; quam cum *Konink.* facilius sic explicant alii, eam tunc esse, cum, etsi objectum Fidei credibiliter proponatur, ita ut prudenter de eo non possit dubitare, contrarium tamen judicet, a quo nolit avelli ullo casu, vel saltem nisi evidenter convictus. V. *Con. d.* 18.

Unde resolves.

„ 1. Non est hæreticus, qui exterius tantum Fidem negat, aut adorat idolum. Ratio est, quia non errat. Neque talis incurrit in foro conscientiæ censuras latas contra hæreticos, etsi in foro externo secundum externa procedatur. *Fill. t. 22. c. 6. q. 4.*

„ 2. Est hæreticus, qui affirmative de aliquo articulo Fidei dubitat, hoc est, judicat esse dubium. Dixi *affirmative*: quia negative tantum dubius, hoc est suspendens judicium, per se, & simpliciter non est hæreticus, quia non habet judicium: ergo nec erroneum: modo tamen non ideo suspendat, quod virtualiter judicet, non liquere de certitudine objecti. *Sa, Azor. l. 8. c. 9. q. 5. Tol.* contra *Sanch. & Mald.* * (*Vide dicenda l. 7. n. 302.*)*

„ 3. Nemo est hæreticus, quamdiu paratus est judicium suum Ecclesiæ submittere, aut nescit contrarium tenere veram Christi Ecclesiam, alio ex ignorantia etiam culpabili & crassa sententiam suam mordicus tueatur, *Laym. loc. cit. num. 2.*

„ 4. Nec est hæreticus, qui ita dispositus est, saltem habitualiter, ut a suo errore esset discessurus, si sciret esse contrarium Fidei, dummodo pertinaciam actualem nunquam habuerit. *ibid. & Ken. l. c.*

„ 5. Rustici, aliique homines simpliciores in Germania, qui hæretici habentur, & tamen pertinaces non sunt, possunt absolvi a suis Parochis. Ratio est, quia non sunt hæretici formales: habentque Fidem Catholicam in Baptismo acceptam, quæ non perditur, nisi errando pertinaciter. *Laym. l. c.*

„ 6. Cum hæresis, & quævis infidelitas mortalis sit, peccant quoque mortaliter, qui ejus periculo se exponunt, sive conversando, sive conciones audiendo, sive libros legendo; quæ proinde, si cui periculosa sint, illicita sunt jure naturæ: si vero periculum absit, lectio librorum hæreticorum nihilominus illicita est jure positivo Ecclesiæ, uti etiam formalis disputatio Laici de Fide. Quod posterius tamen in Germania, locisque similibus, ubi Catholici hæreticis sunt permixti, abrogavit consuetudo, *Azor. Fill. Bec. Sanch. Bonac. disp. 3. q. 2. p. 5.*

„ 7. Matrimonium contrahere cum hæretica, etsi per se sit illicitum, habeaturque in Hispania, & Italia mortale, probabile tamen est, ob gravem Doctorum Authoritatem (*Sanch. de matr. t. 2. l. 7. d. 72. n. 5. Azor. t. 1. l. 8. d. 3. c. 3. Reg. tr. 2. l. 32. n. 169. Basilii Pontii de matr. c. 6.* V. *Card. de Lugo de Sacramentis in genere, disp. 8. sect. 14. n. 120.*), in Germania licere ex gravi causa, salvo tamen jure naturali, & semoto periculo tum contrahentis, tum prolis: unde de iis initio constitui debet, ut Catholice educentur. V. *Bec. l. 5. c. 19. Dian. p. 3. t. 4. R. 269.*

„ 8. Eum, qui lapsus est in hæresim, non teneri in Confessione explicare, qualis illa sit, eo quod omnes ejusdem speciei sint, docent *Reg. Dian. t. 2. tr. de circumst. Reg. R. 46. citans alios, & Escob. Ex. 2. c. 9.* Alii tamen contrarium tenent, quos sequitur *Card. de Lugo de pæn. d. 16. n. 288. & n. 291.* * (*Vide dicenda l. 5. n. 50.*)*

TRACTATUS II.

CAPUT UNICUM.

De Præcepto Spei.

„ PEr Spem, quæ est secunda virtus Theologica, intelligitur amor concupiscentiæ erga Deum, quo Deum, & Divina, præ omnibus aliis concupiscibilibus, nobis concupiscimus, ita ut omnia potius parati simus perdere, quam Deum, & Divina. De hac quæritur, quando ejus præceptum obliget? 20

„ Resp. 1. Probabile est præceptum Spei obligare per se, cum primum homini usum rationis assecuto Deus, & Beatitudo, tamquam finis, ad quem tendere debet, sufficienter est propositus; ita ut notabili tempore non differat. Ita *Becan. c. 17. q. 7. n. 2. Turr.* & ceteri commun. Et est ratio, quia sine actu Spei nec justificari, nec in Justitia Divina persistere, nec meritorie operari possumus. *Schol.*

„ Resp. 2. Præceptum Spei per accidens obligat 1. Quando actus Orationis, Pœnitentiæ, Charitatis, &c. in præcepto sunt, qui sine prævio actu Spei exerceri non possunt. Ita *Auth. cit.* & *Fill. tr. 22. c. 8. n. 255.* 2. Quando quis ita tentatur, ut periculum sit consensus, nisi animum spe erigat. Vid. *Fill. l. c. 2. Laym. l. 2. t. 2. c. 2. Bonac. d. 5. q. 3.*

Unde sequentes casus resolvuntur.

„ 1. Mortale peccatum est sperare, sive amare magis (amore concupiscentiæ) terrena hæc, quam cœlestia: v. gr. si quis ita comparatus sit, ut desideret perpetuo degere in hac vita, & Deo relinquere Cœlum si sibi relinquat Terram.

„ 2 Mortale item est desperare de consequendo Deo, aut salute, & venia peccatorum, aut mediis ad illam consequendam necessariis, v. gr. auxiliis Gratiæ, & emendatione vitæ. Quod peccatum ratione parvitatis materiæ non potest esse veniale, cum sit injuriosum Misericordiæ Dei. *S. Th. q. 20. a. 3. Laym. l. 2. t. 2. c. 2. n. 3.*

„ 3. Mortale etiam est præsumere de Misericordia Dei, v. gr. dum quis sperat id, quod est impossibile secundum legem Dei ordinariam; ut si speres remissionem peccatorum, & salutem sine pœnitentia, vel per propria merita, & vires naturæ: vel etiam si quis statuat perseverare in peccatis, quamdiu bene valet, & tamen speret se acturum pœnitentiam ante mortem. *S. Thom. q. 21. ar. 2. Laym. loc. c.*

„ Denique mortale est odiisse Deum (odio scilicet abominationis, seu aversionis) v. g. si Deus displiceat tamquam nobis infestus, propter vindictam peccatorum. V. *Laym. l. c. Bon. disp. 3. q. 3.*

Objectum igitur materiale Spei primarium est Deus possidendus, secundarium sunt omnia media ad Deum acquirendum. Objectum autem formale Spei, seu motiva, quibus speramus, sunt Omnipotentia, Misericordia, & etiam Fidelitas Dei, ut alii bene addunt. Alii vice Misericordiæ ponunt Bonitatem Divinam erga nos, quæ quidem ad idem reducitur, quam Misericordia; Quibus addenda merita Jesu Christi nostri Redemtoris. 21

Dicit *Busemb. hic n. 3.* peccare graviter eum qui vult in peccato perseverare usque ad mortem, sperans quod se pœnitebit ante mortem; Et citat *S. Thom.* & *Layman*, sed hoc non dicunt neque *S. Thomas*, neque *Layman. S. Thomas* enim *2. 2. q. 21. a. 1.* in corpore circa finem docet tantum, quod *præsumtio sit* (sunt ejus verba) *sperare veniam sine pœnitentia, vel Gloriam sine meritis.* Addit autem *d. l. a. 2. ad 3.* quod *peccare cum proposito perseverandi in peccato sub spe veniæ, sit præsumtio, & auget peccatum. Peccare autem sub spe veniæ quandoque percipiendæ, cum proposito abstinendi a peccato, & pœnitendi de peccato, non sit præsumtio, & minuit peccatum; Quia per hoc videtur habere voluntatem minus firmatam ad peccandum.* Quare secundum *S. Th.* non est peccatum contra Spem, velle perseverare in peccato sub spe aliquando pœnitendi. Verum est tamen, quod difficulter hic posset excusari a peccato gravi contra charitatem erga seipsum; cum ex communi consensu DD., qui sic proponeret, magno periculo suæ damnationis se exponeret.

Hinc recte ajunt *Bonac. Spor. de Præc. Spei c. 4. n. 17. & Croix l. 2. n. 126.* quod qui differt pœnitentiam sub spe veniæ, non peccat contra Spem, dum spes illa remissionis tantum concomitanter se habet ad peccatum; sed non efficitur illi motivum sive ratio peccandi. Idem dicendum de eo, qui peccat sub spe veniæ. Tunc autem judicandus est aliquis contra Spem peccare, quando spei facilitas de venia obtinenda fieret illi ratio, seu motivum ad peccandum influens; Secus vero dicendum, si ille peccaret ex Passione, sperando concomitanter peccatum illud postea simul sibi remitti. Qui autem augeret peccata, prætextu quia Deus tam facile ignoscit decem quam quinque peccatis, peccat ex præsumtione, ut *Tournely to. 3. pag. 250. v. Rato.*

TRACTATUS III.

De Præcepto Charitatis.

CAPUT I.

An, quando, & quomodò obliget Præceptum Charitatis Dei?

22 *Quando Deus amandus?*
23 *Quando obligat præceptum Charitatis?*
24 *Resolvuntur Casus.*

22 „ CHaritas Dei est amor amicitiæ, quo Deo bene volumus, & omnia bona ipsi cupimus ob summam, & infinitam ejus Divinæ Naturæ perfectionem.

„ Resp. 1. Præceptum Charitatis Dei præcipit Deum super omnia amandem. Patet ex Scriptura. Ratio est, quia finis ultimus plus est diligendus, quam omnia media, quæ ad eum referuntur: non quidem intensive (etsi enim hoc etiam deceat, non tamen est in præcepto), sed appretiarive, ita ut nullam creaturam pluris facias, quam Deum; velisque potius omnia perdere, quam Deum offendere, & sic illi male velle. *S. Th.* 2.2. *q.* 27. *a.* 3. *Azor. Sanch. Bec.* 2. 2. *r.* 19. *(Vide dicenda To. II. l. 6. n. 442. v. Id clare.)*

23 „ Resp. 2. Probebile est præceptum Charitatis Dei obligare I. quando homo adeptus est sufficientem cognitionem Dei infinite boni, a quo omnia sua bona habet, & cui omnia debet. Ratio est, quia cum teneatur Deo ex filiali amore tota vita servire, id non videtur posse fieri, nisi eliciat actum amoris. * Hac de re vide Propos. oppositam damnatam ab *Alex. VII. Prop.* 1.* Ita *S. Thom. q.* 89. *a.* 6. *Navar. Val. &c.* comm. (notat autem *Con. disp.* 24. *d.* 3. *n.* 50. non statim post talem notitiam peccare mortaliter, sed tantum, si differat notabiliter, v. gr. ultra annum) contra *Palaum*, qui dicit probabile esse, quod non obliget. Si scrupulus te angat, en præcepto huic satisfeceris, docet *Escob.* ex *Petro Hurt.* 2. 2. *d.* 172. *s.* 1. §. 24. quod, si positive non meministi te omisisse, tenere possis te satisfecisse. *Trull.* tamen l. 1. c. 5. *d.* 13. *n.* 9. monet expedire, ut quis se in Confessione aliquando accuset sub dubio, si forte præceptum istud violarit, vel alia præcepta affirmativa, de quibus non certo constat, quando obligent vel violentur. II. Quando est periculum labendi in odium Dei, nisi actum Charitatis elicias. III. Quando quis tenetur conteri, v. gr. moriturus, aut celebraturus, cui Confessarius deest. Ratio est, quia contritio includit actum Charitatis. IV. Si quis gravem tentationem, præsertim in articulo mortis, putet se aliter vincere non posse. Quibus aliqui addunt articulum mortis absolute, eo quod tunc securissima via eligenda sit. V. *Laym. l.* 2. *t.* 3. *c.* 2. *Bonac. l.* 2. *q.* 4. *p.* 2. *Hurt.* 2. 2. *disp.* 174. *s.* 6. §. 17. *(Et probabilissimum est, ut Spor. n.* 35. *& March. & Tournely to.* 5. *p.* 261. *n.* 2. *cum Antoine, & communi.)*

24 „ 1. Mortale est, si quis omittat dilectionem Dei tunc, quando præceptum obligat.

„ 2. Mortaliter peccat etiam, si quis amet Deum amore appretiative seu æstimative minore, quam creaturas.

„ 3. Peccat item contra Charitatem Dei, si quis Deum non diligat principaliter propter se, tamquam finem ultimum omnium rerum; sed tantum propter aliud, v. gr. vitam æternam, vel ad evitandum infernum: Quod esse mortale docet *Sylvest. & Navar.* quia scilicet Deus non diligeretur appretiative super omnia, si aliud ab illo amaretur, ut finis principalis. Addo *principalis*, quia (ut bene ait *Tolet. l.* 4. *c.* 9.) Deus propter retributionem vitæ æternæ amari potest, sed minus principaliter, ut scilicet vita æterna, vel alia Dei dona sint tantum causa movens, ut facilius, expeditius, & ferventius diligatur.

„ 4. Mortale, & gravissimum omnium est, si quis Deum formaliter oderit odio inimicitiæ, seu malevolentiæ (amori amicitiæ opposito), v. gr. si optes Deum non esse, non habere scientiam, potentiam, &c. De his vid. *Laym. l. c. Bon. l. c. Sanch. l.* 2. *c.* 3. *&* 5. *Reg. l.* 27.

Objectum materiale Charitatis erga Deum primarium est Deus, secundarium nos, & Proximus; indirecte autem sunt omnia, quæ augent Divinam Gloriam. Objectum vero formale est Deus, quatenus est infinita Bonitas prout est aggregatio omnium perfectionum, sive infinita perfectio, ut ait *Tournely*. Sed *Gonet* censet objectum formale Charitatix esse Divinæ Naturæ Bonitatem, prout est radix cunctarum perfectionum, sed virtualiter distincta a perfectionibus. *Boyvin* autem dicit esse quamlibet perfectionem Divinam, propter quam Deus diligitur. Ceterum ex communi sensu Sapientum verus actus amoris est dicere: *Deus meus, quia es Bonitas infinita, sive quia es infinite Bonus, amo Te super omnia.*

Diligere autem Deum propter beneficia, non est verus actus Charitatis, sed gratitudinis, ut dicunt *Habert. & Croix l.* 2. *n.* 147.; Nisi, ait *Habert*, spectentur beneficia uti communicationes Bonitatis Divinæ; tunc enim in iis amamus non utilitatem nostram qui accipimus, sed Bonitatem Dei qui communicat.

Nota hic propos. damn. 10. ab *Alex. VIII. Intentio, qua quis detestatur malum, & prosequitur bonum, mere ut obtineat cælestem Gloriam, non est recta, nec Deo placens.* Tunc tamen (dicit *Layman* de Charitate r. 2.) quia in hoc peccaret, quando actuali intentione nollet amare Deum, nisi propter spem, aut timorem.

CAPUT II.

De Præceptis Charitatis erga Proximum.

„ CHaritas proximi præcipit 1. Ordinem in eo diligendo. 2. Dilectionem inimicorum. 3. Eleemosynam. 4. Correptionem fraternam. Deinde prohibet 1. Odium proximi. 2. Scandalum. 3. Ne injuria, bellum, aliudve grave damnum, vel malum inferatur. De quo postremo agetur in Decalogo: de reliquis hic.

DUBIUM I.

Quis ordo servandus inter personas, quæ diliguntur?

25 *Qualis est ordo Charitatis erga seipsum, & Proximum?*
26 *An liceat aliquando se privare bonis spiritualibus? Vel se exponere periculo peccandi ob Charitatem?*
27 *Quando teneamur succurrere proximo?*

„ REsp. 1. Ordine Charitatis quisque tenetur post Deum diligere 1. Seipsum, secundum bona spiritualia. 2. Proximum, quoad eadem bona. 3. Seipsum, quoad bona corporalia. 4. Proximum, quoad eadem. 5. Denique seipsum, & deinde proximum quoad bona externa. Ita *Laym. l.* 2. *t.* 3. *c.* 3. ex *S. Th.* & communiter. 25

Unde resolvuntur hi Casus.

„ 1. Peccat contra Charitatem sui, qui salutem suam spiritualem, vel corporalem negligit: quod grave est, si fiat sine causa, & cum gravi damno, v. gr. mortis, vel gravis morbi; *Trull. l.* 2. *c.* 6. *d.* 1.

Nota, quod per se loquendo potest quis privare seipsum bonis spiritualibus non necessariis ad salutem ob bonum Proximi spirituale, vel corporale, ut esset omittere ingredi in Religionem, ad alendos Parentes suos, vel Filios. *Salm. de Præcepto Charitatis cap.* 6. *num.* 26. Sed vide dicenda *lib.* 4. *num.* 78. 26

Pariter licitum est ob salutem spiritualem Proximi se exponere probabili periculo peccandi; quia periculum illud, quando adest gravis causa illud subeundi, non judicatur voluntarie suscipi. Ita *Salmont. d. l. n.* 27. *cum Sanchez ex S. Basilio*; Imo *n.* 18. *cum Val. Azor. & communi* dicunt ad hoc teneri, qui dubitat de suo periculo, dum periculum Proximi e contrario est certum; nempe si infans certo sit moriturus sine Baptismo, si tu non accedas, licet accedere non possis sine subversionis periculo. Vide *l.* 5. *num.* 63. & *l.* 6. *num.* 453.

„ 2. Nullius boni consequendi causa licet peccare, etiam venialiter: quia talis vellet sibi malum spirituale. *Lay. ib.*

„ 3. Tenetur quisque proximo in extrema necessitate spirituali constituto succurrere, etiam cum certo vitæ periculo: dummodo sit æque certa spes illum juvandi, neque gravius inde malum immineat: v. gr. teneris eum vitæ periculo baptizare, vel absolvere moriturum, si alius non adsit, qui faciat. *S. Aug. l. de mend. S. Th. q.* 20. *a.* 5. *Regini c.* 4. 27

„ Dixi, *in extrema*; v. gr. qui certo putetur moriturus in mortali; quia in gravi tantum obligatur is, qui ex officio alienam salutem curat, ut Parochus; cui ideo non licet fugere tempore pestis, nisi substituto æque idoneo. *Valent. & Laym. l. c.*

Tenetur quidem quisque succurrere Proximo in extrema necessitate spirituali, adhuc cum jactura suæ vitæ. Dummodò tria constent, 1. Ut sit æque spes juvandi, ut ait *Bus. cum Laym.* 2. Ut Proximus nullum alium habeat a quo sublevetur. 3. Ut Proximus certo damnandus sit, nisi a te adjuvetur; ita ut (addit *Malderus*) tibi constet Proximum aliter non esse convertendum contritione, vel alia operatione Divinæ Gratiæ.

Hinc si Proximus sit in necessitate tantum gravi, non teneris ei succurrere cum periculo vitæ, famæ, vel bonorum; nisi sis Pastor, ut ait cum *Busemb. Tournely to.* 3. *pag.* 283. vel nisi tuum damnum temporale esset leve, ut *Salm. Tract.* 21. *c.* 6. *n.* 34. Hinc dicunt *Salm. ibid. n.* 32. *cum Suar. Pal. Con. ex S. Thom.* 2. 2. *q.* 26. *a.* 5. *ad* 3. quod non teneris retrahere peccatores cum tali periculo: nec ad Indos convertendos navigare; cum sint alii, qui hoc facere possunt: & alias fructus sit incertus; ut etiam notat *Tamb. Bon. de Char. p.* 4. *num.* 2. *Pal. p.* 9. *num.* 9. *& Tournely loc. c. v. Dico* 2.

Se-

Secus vero re teneri dicont I. *Salm. d. n. 32.* si Communitas aliqua esset in gravi necessitate spirituali; quia tunc grave damnum comuna prævavendum est magis, quam tuum particulare. Hinc inferunt teneri cum periculo vitæ ministrare Sacramenta Populo, qui alias esset in periculo amittendi Fidem; Vel si tempore pestis Populus sit omni Sacerdote destitutus, ut *Laym. de Charitate c. 3. n. 3.*

Dicunt II. teneri in gravi necessitate, qui ex officio debet subvenire, modo speret fructum. Hinc tenentur ex justitia Pastores, scilicet Episcopi, & Parochi cum periculo vitæ, ministrare ovibus Sacramenta necessaria, ut Baptismum, & Pœnitentiam, non vero alia. Nec Pastor potest tunc officium renunciare (licet possit alios substituere cum justa licentia Ordinarii, ut *Laym. ex communi cum Valent. de Char. c. 3. n. 3. Pal. p. 9. n. 13.*). Ita *cum Bus. Salm. d. c. 6. n. 33. & 34. cum S. Th. Pal. &c.* Et hoc certum esse dicit *Croix l. 2. n. 174.* Ubi addit *Suar.* quod Pastor tenetur etiam cum magno suo damno temporali procurare magnam utilitatem spiritualem subditi.

Quænam autem sit necessitas spiritualis extrema, & quænam gravis? *Croix d. l. n. 175. cum Carden. Valent. &c.* dicit extremam esse, quando Proximus est in proximo periculo damnationis, vel peccandi ex vehementia passionis. (Sed melius dicunt *Salm. n. 32. & Pal. d. n. 9. cum Bon.* neminem teneri cum periculo vitæ, aut bonorum extrahere alios a peccatis, a quibus possunt ipsi se liberare per seipsos, aut per pœnitentiam.) Grave autem esse, quando ex circumstantiis salus æterna ei difficilis redderetur.

An autem sit obligatio absolvendi moribundum cum periculo vitæ? Affirmandum, si is habituatus sit in peccatis, & sit adeo rudis, ut nesciat actum contritionis elicere. Ita *Pal. p. 9. n. 6. Con. D. 13. dub. 7. n. 90. Nav. c. 24. n. 9. Salm. n. 31. Mazzot. c. 2. §. 3. &c.* Tempore autem pestis censeo cum *Laym.* ut supra, contra *Pal. d. n. 6. in fin.* teneri Sacerdotes, deficientibus aliis, absolvere moribundos cum periculo vitæ, quia in tanta multitudine morientium numquam deficient hujusmodi ignorantes.

Quæritur, an quis teneatur occidere nocentem pro tuenda vita innocentis? Affirmat *Laym. de Charitate d. c. 3. n. 5.* ut probabilius cum *Nav. Mol. &c.*; nisi non possit occidere sine gravi incommodo. Sed verius negatur, ut infra de V. Præc. *l. 3. n. 390.*

,, 4. Ordinarie non licet vitam suam postponere alienæ. Addo, *ordinarie*: quia licet, si sit persona publica, a qua multum pendet; uti etiam pro amico propter Deum dilecto. *Less. l. 2. c. 9. d. 6. Laym. l. c.*

,, Resp. 2. Quoad proximos inter se servandus est hic ordo, 1. Qui melior est, magis diligendus est, ea dilectione, quam comitatur gaudium circa bona possessa, item honor, cultus, & reverentia. Sic v. gr. plus diligendus est vir sanctus, quam parens improbus. Ratio, quia est magis conjunctus cum præcipuo objecto Charitatis, quod est Deus. Item parentes magis quam filii, vel uxor; magisque benefactores, quam ii, quibus benefecimus. *Laym. l. c. & comm.* 2. Appretiative, & dilectione ea, qua alteri optamus bonum nondum possessum, cum beneficentia, magis diligendi sunt, qui nobis sunt conjunctiores quoad ea bona, quæ sunt debita tali conjunctioni, & in quibus hæc fundatur.

Unde resolves.

,, 1. In bonis pertinentibus ad naturam, & vitam corporalem conservandam, succurrendum est (extra necessitatem extremam). Primo omnium uxori, quia est una caro cum viro. 2. Filiis. *(*In æquali necessitate primo est succurrendum filiis, quam Parentibus. Salm. de IV. Præc. c. unic. n. 21. cum S. Th. & communi.*)* 3. Parentibus, & quidem patri præ matre. 4. Fratribus, sororibus, deinde propinquis, domesticis, & familiaribus. Dixi *extra extremam necessitatem*, quia in hac parentes, eo quod vitam dederint, præferendi sunt etiam uxori, & liberis. *Laym. ibid. n. 5. & 6.* *(*ita etiam Tournely t. 3. pag. 287.* & probabilius, *contra Salm. d. n. 21. Nota hic, quod in extrema necessitate præferendi sunt Parentes creditoribus. Salm. n. 25. cum Caj. Soto, contra Nav. &c.*)*

,, 2. In rebus pertinentibus ad civilem communicationem præferendi sunt concives, in bellicis commilitones, in spiritualibus spirituales filii, patres, fratres. *Bannez* tamen probabiliter docet, parentes carnales, etiam in spiritualibus, aliis omnibus præferendos: quia conjunctio carnalis est fundamentum aliarum conjunctionum. *V. Laym. hic loc. cit.*

DUBIUM II.

De odio, & dilectione inimicorum.

28 *An quisque teneatur inimico exhibere communia signa dilectionis?*
29 *An injuriam remittere?*
30 *An abominatio sit licita? An in Confessione explicanda sit species mali proximo voliti? Et an aliquando liceat proximo velle malum?*

,, Certum est, inimicos aliquo modo diligendos, cum 28
sint proximi, cum *S. Th. 2. 2. quæ. 25. a. 1.* communiter omnes. Sed quæritur de modo, & an possint odio haberi?

,, Resp. 1. Quilibet homo, saltem privatus tenetur proximo, etiam inimico, communia dilectionis signa, & beneficia exhibere ex præcepto; specialia vero ex consilio tantum, nisi aliunde ratio obligationis accedat. Ita *comm. cum Laym. c. 4. ex S. Th. l. c. q. 25. a. 8. & 9.* Dixi 1. *communia*, qualia secundum *Cajet. v. odium*; sunt quæ Christiano debentur a quovis Christiano in communi, concivi a concive, cognato a cognato. Ratio autem est, quia ista negare est vindicare injuriam, quod non licet privato. Dixi 2. *nisi aliunde accedat ratio obligationis*, qualis esset verbi gratia. 1. Timor scandali ex omissione. 2. Spes salutis inimici, vid. *Azor. to. 2. l. 11. cap. 3.* 3. Necessitas temporalis, vel spiritualis. 4. Culpæ deprecatio, & exhibitio specialium signorum amoris. Ratio est, quia his casibus, neglectus specialium signorum esset exterior odii declaratio. *Lay. l. c.*

Unde resolves Casus sequentes.

,, 1. Per se loquendo, nemo tenetur ad inimicum diligendum positivo, & peculiari actu, neque ad eum salutandum, alloquendum, ægrotum invisendum, mœstum consolandum, hospitio excipiendum, vel familiariter cum eo agendum, &c. quia hæc sunt signa specialia amoris. *Fil. tr. 28. c. 1.* Dixi, *per se*: quia, si omissio scandalosa esset, aut per aliquid horum posses sine tuo incommodo inimicum tibi, & Deo reconciliare, id omittere esset grave: uti etiam, si inæqualis persona soleret alium salutando prævenire; v. gr. subditus Prælatum. *Lay. loc. cit.* *(*Sic etiam, si prius consueveras inimico peculiaria signa exhibere, ut Tournely tom. 3. p. 261. n. 5. cum Suar. Bon. &c. Ad hoc tamen non teneris cum gravi tuo incommodo, modo scandalum admoveas.*)*

,, 2. Non licet inimicum excludere a communibus orationibus, v. gr. oratione Dominica, & quæ pro communitate instituitur, nec a communibus eleemosynis, resalutatione, responsione, expositarum mercium venditione; quia hæc sunt communia dilectionis signa, ideoque contra hæc facere, v. gr. cognatos omnes invitare, obvios omnes ex vicinia, vel collegio ex consuetudine salutare, solo inimico excluso, est ex genere suo, & regulariter mortale. *S. Th. Nav. Laym. ll. cc.* Addo 1. *ex genere suo*: quia si levitas materiæ, aut causa rationabilis excuset, v. gr. si pater, vel Superior filio, vel subdito ob correctionem ea subtrahat ad tempus, leve, vel nullum erit: quia habet jus puniendi. Addo 2. *regulariter*: quia, si persona multo major inferiorem non resalutet, v. gr. nobilis rusticum, pater filium, non videtur mortale, ut notat *Sa*, *ver. Charitas. Bon. d. 3. q. 4. p. 3. V. Azor. 3. p. l. 12. c. 2. 13.* *(*Notat autem Tournely to. 3. p. 266. Tertio, quod si nolis cum inimico conversari quia non aliud quam malum ab eo expectare possit; vel quia (ut ait S. Bern. Sen.) probabiliter times ex hoc pejus evenire, tunc abstinendum ab illis amicitiæ signis, modo interius diligas, & apud alios scandalum repares.*)*

Quæritur, an tenearis salutare inimicum? Resp. negative, regulariter loquendo, quia per se omissio salutationis non est signum odii, nisi antea solebas eum salutare: vel nisi ex circumstantiis colligatur ex odio non salutare: vel ille sit tuus Superior: vel nisi occurrentibus pluribus, inter quos est illa, reliquos, eo excepto, salutes. Ita *Palaus de Char. p. 6. n. 5. cum Val. & Con. Salm. tr. 21. c. 6. n. 21. Mazzot. de Char. c. 2. §. 2. q. 3. Bon. de Char. D. 2. q. 2. Tamb. de Char. c. 1. n. 11. Spor. de I. Præc. n. 29.* Vel etiam (addendum) si sine magno incommodo, salutando inimicum posses eum ab odio & culpa gravi liberare; ad hoc enim bene videtur charitas te obstringere, ut recte ait *Tournely to. 3. pag. 267. n. 4.* Omnino autem teneris eum resalutare, quia alias censeris inimicum contemnere, & in hostilitate velle perseverare, ut communiter cum *AA. cit.* docetur. Excipe, nisi esses Prælatus, Parens, vel Judex; vel nisi hoc facias non ex odio, sed ex justo dolore acceptæ injuriæ, ut *Spor. Mazz. & Hurt. ap. Tamb. ll. cc.* Modo (ut bene advertunt *Ronc. & Mazz. cum Tamb.*) ex brevi tempore injuriam acceperis. Religiosus autem, qui renueret per notabile tempus, puta post hebdomadam, colloqui cum inimico, merito dicit *Spor. n. 34.* non esse absolvendum.

„ 3. Etsi quivis teneatur inimico veniam legitime petenti non tantum interius remittere, sed etiam externa remissionis signa ostendere: negat tamen *Trul. l. 15. c. 5. d. 5. ex Azor. & Fill.* teneri statim postquam offensio est illata, eo quod sit res violenta, & supra fragilitatem humanam. * (*Ita etiam probabiliter Sporer de* 1. *Prac. c.* 6. *n.* 44. *cum Tamb. ex comm. quia videtur supra humanam fragilitatem læsum cogere statim ad reconciliationem faciendam, nondum sedata perturbatione. Unde expectandum tempus opportunum; & interea sufficiet, quod offensus deponat odium.*) * Non tenetur autem remittere satisfactionem pro damno, si ab eo sit læsus: imo nec eam acceptare, si offeret; sed etiam juridice potest compensationem petere, dummodo in utroque casu ponatur odium, ut docent *Valent. Nav. Lay. l. 2. t. 3. c. 4.* Quod si tamen pœne sit valde gravis, verbi gratia, capitis, mutilationis, neque læso ex ea commodum proveniat, non videtur ea, deprecente altero, sine peccato vindictæ posse expeti. Similiter si satisfaciat quantum potest, ad id quod non potest, eum urgere, videtur contra charitatem, ut docet *Syl. & Fill. t. 28. c. 11. q. 9.*

Licet quivis teneatur inimico injuriam remittere, dicunt tamen *Salm. Tract.* 21. *c.* 6. *n.* 18. quod nemo tenetur vindictam publicam condonare; cum pœne cedat in bonum Reipublicæ. Sed ibi fatetur *Bannez* cum *Busemb. ut supra* difficile esse tunc non uti livore vindictæ, si pœna sit capitis, vel mutilationis: Et hoc dicendum est de quacumque pœna gravi, quia difficile est, ut offensus diligat vindictam publicam propter amorem communis boni disjuncte ab amore propriæ vindictæ, ut bene advertunt *Laym. de Charitate c. 4. Assert. 3. Spor. de I. Prac. c. 6. n. 20. Viva de Charit. a. 5. n. 3. & Roncagl. tr. 6. c. 2. q. 2.* Hinc adhæreo *Antoin. de Virt. Th. c. 2. q. 3.* quod practice loquendo numquam liceat expetere punitionem inimici, *etsi justam, & legitima auctoritate faciendam*. Ceterum est *Tournely to. 3. pag. 269. cum Habert*, bene posse aliquem prosequi coram Judice satisfactionem injuriarum, si alias tota sua Familia infamiam sit passura. Item *D. Thomas 2. 2. q. 108. a. 1.* dicit vindicationem posse aliquando esse licitam, nempe si sumatur *ad emendationem peccantis, vel ad cohibitionem ejus, & quietem aliorum*: Addit: *Et ad justitiæ conservationem*; sed hoc ultimum (ut dictum est) magis speculative, quam practice verum est, vel saltem rarissime.

30 „ Res. 2. Etsi odium inimicitiæ, sive personæ secundum se, & bonorum, quæ in se habet, volendo scilicet illi malum, ut sic, sive quatenus illi malum est, ex genere suo sit mortale: odium tamen abominationis, sive qualitatis, quo non hominem, sed ejus malitiam, vel saltem personam tantum quatenus malam, vel nobis noxiam aversamur, sæpe licitum est, ut docet *Kon. a. 29. d. 5.* & communiter.

Unde resolves sequentes Casus.

„ 1. In Confessione satis esse, si dicas, te grave malum voluisse proximo: nec opus esse explicare speciem mali, v. gr. mortem, infamiam, &c. quod omnia comprehendantur sub una ratione mali. *Caj. Bon. Tuer. Trull. l. 1. c. 5.* docent probabiliter: sed contrarium probabilius docent *Suar. & Pal. t. 6. d. 4. p. 1.* * (*Prima autem sententia neque probabilis est, si quis efficaciter proponat aliquod speciale malum alicui inferre; tunc enim omnino explicanda est species mali, quia tunc illud pravum propositum sumit speciem ab opere externo, sive damno intento. Vide dicenda l. 5. n. 5. q. 5.*)*

„ Sic licet proximo velle malum aliquod, v. g. temporale (dummodo non sit justo gravius), quatenus id illi bonum est, v. gr. morbum, vel adversitatem, ut e peccatis emendetur. *Bon. d. 3. q. 4. p. ult. §. 1. ex multis.* Cavendum tamen est, ne fiat ex vindicta, ex qua si Psalmum 108. super inimicum tuum legas, peccas mortaliter. Generatim vero, ob bonum spirituale, proprium, vel alienum, licet mala pœnæ inefficaci affectu aliis velle: quia, cum in hoc affectu bonum spirituale præferetur temporali, non est inordinatus. v. *Less. l. 2. c. 47.* * (*Vide dicenda l. 5. n. 21.* *)

„ 2. Sic licet v. g. mortem optare hæresiarchæ, vel publicæ pacis turbatori, ob bonum commune, & multorum, juxta illud *Galat. 5. Utinam abscindantur*. Item tristari de eo quod dignitates conferantur indignis, vel de sanitate ejus, qui ex illa sumit occasionem peccandi. Item mortem, egestatem, aut morbum alicujus desiderare, ut cesset e peccatis, & vitam in melius mutet. Eadem ex causa *Bon. Azor. & Palaus tr. 6. p. 1. n. 11.* excusant a peccato matrem, quæ mortem filiarum exoptet, eo quod ob deformitatem vel inopiam commode, & honeste nuptui tradere non possit. * (*Sed hoc minime admittendum, ut recte dicunt Salm. de Pecc. tr. 20. c. 13. n. 46. Roncaglia tr. 2. c. 3.*)* Etsi vero sibi ipsi optare mortem *Nav.* & ceteri dicant esse mortale, ad evitanda tamen gravia mala, v. gr. afflictionem internam, id licere volunt *Sanc. Sot. Gra. Dian. p. 5. t. 14. R. 92.* * (*Ita etiam recte admittit Viva su. prop. 14. Inn. XI. n. 3. si quis vitam experiatur morte amariorem, ex Eccl. 30. ubi:* Melior est mors, quam vita amara. *Sic enim Elias 3. Reg. 9. petivit animæ suæ, ut moreretur, ad evitandas Jezabelis insidias*)* Ita & *Trull. l. 1. d. 2. n. 11.* excusat feminam, quæ sibi, vel alteri mortem optat ad vitandam gravem infirmitatem, mendicitatem, vitam acerbam, &c. vel esse simili mala a marito, v. gr. infligenda. Mulierculæ tamen ob minimas molestias mortem optantes *Dian. l. c.* mortalis damnat, nisi (ut plerumque fit) excuset defectus advertentiæ, & deliberationis. * (*Et non est improbabile cum Potestà de I. Pr. n. 298.*)*

„ 3. Privatus, qui aversus ab alio fugit illum, si id faciat, ut eum suo colloquio, & solatio privet, atque ita contristet, & male illi sit, est odium inimicitiæ, & peccatum; si vero nihil mali optando tantum fugias, quia tuæ naturæ est difformis, vel tibi solet esse molestus, est odium aversionis, & peccatum, si sit sine ratione: quale non erit, si sit persona valde aspera, modo absit contemptus, scandalum, & vindictæ cupiditas. vid. *Bon. l. c.*

„ Nota hic tres propos. damn. *ab Innoc. XI.*

Propos. 13. *Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari, & de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu appetere, & desiderare, non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum.*

Propos. 14. *Licitum est absoluto desiderio cupere mortem Patris, non quidem ut malum Patris, sed bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis hereditas.*

Prop. 15. *Licitum est Filio gaudere de parricidio Parentis a se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex hereditate consecutas.*

D U B I U M III.

De præcepto Eleemosynæ, seu misericordiæ corporalis.

31 *An teneamur dare eleemosynam ex bonis vitæ, aut statui necessariis?*

32 *An succurrere pauperibus in necessitatibus communibus?*

33 *An possimus facere eleemosynam de bonis alienis?*

„ SUppono 1. Hujus præcepti obligationem nasci ex duplici capite 1. Ex necessitate proximi egentis. 2. Ex persona possidentis bona vel necessaria, vel superflua. 31

„ Suppono 2. Duplicem dari necessitatem proximi. I. dicitur *extrema*, ex qua egenti imminet periculum vitæ, vel etiam gravis, & diuturni morbi, secundum *Dian. p. 5. tr. 8. R. 2.* II. *Gravis*, ex qua imminet periculum gravis mali, ut captivitatis, infamiæ, gravis jacturæ bonorum, vel status, unde fiat, ut difficulter se possit sustentare; v. gr. si non possit vivere secundum suum statum, vel si nobilis cogatur alteri famulari, vel artifex, aut vir honestus mendicare. 3. Dicitur communis, qua laborant mendici triviales, *Laym. l. 2. tr. 3. c. 6.*

„ Suppono 3. Bona necessaria, & superflua dici, vel respectu vitæ, sive naturæ, vel respectu status, vel decentis conditionis personæ; quo modo seculares raro putant se habere superflua, ut docet *Laym. & Nav. cap.* 24. Nam quæ sunt necessaria ad alendos liberos, famulos, honestas donationes, convivia, hospitum tractationem, (qualia tamen non sunt quæ ad quemcumque fastum, & pompam quisque sibi requirit), spectatis etiam communibus eventibus, heredibus, necessitate futura &c. non sunt superflua. * (Nota hic propos. damn. 12. ab Inn. XI. quæ dicebat: *Vix in secularibus invenies, etiam in Regibus, superfluum statui. Et ita, vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantum ex superfluo statui.*)*

„ Resp. 1. Nemo tenetur dare eleemosynam ex bonis sibi ad vitam necessariis, nisi pauper esset persona talis, ex qua penderet salus Reipub. Est communis. Et ratio patet ex ordine charitatis.

„ Resp. 2. Probabile est, ex superfluis naturæ, & statui teneri aliquem, etiam in gravi necessitate, succurrere proximo, si probabiliter putet alium non subventurum; idque, ut *Azor. t. 2. l. 12. c. 7. Syl. & Fumus* volunt, sub mortali, contra *Medin.* qui vult esse tantum consilii. Ratio est, quia, cum in Scriptura frequenter damnentur homines ob neglecta opera misericordiæ; hæc non sunt restringende ad extremam, & raram necessitatem. v. *Laym. l. c.* * (*Et hoc tenendum cum Viva in d. prop. 12. n. 8. & Bonac. tr. 6. c. 3. q. 2. cum Suar. Pal. ac Az. & Salm. tr. 21. c. 7. n. 12. cum comm. ex D. Thom. 2. 2. q. 32. a. 5. ad 3. Et videtur clare inferri ex præfata prop. 12. Notat tamen Viva, (& idem dicit Tournely t. 3. p. 296. in fi. cum Sylvio) quod neque in gravi, neque in extrema necessitate pauperis teneatur dives magnam pecuniam erogare, cum hæc sint media valde difficilia, & fere moraliter impossibilia. Tenetur vero Beneficiarius, nisi reliquum velit aliis piis operibus applicare.*)*

„ Resp. 3. Proximo in extrema necessitate teneris succurrere ordinarie ex bonis etiam aliquo modo ad statum necessariis. *Suarez, Laym. cu communi*. Satisfacis tamen probabiliter, si des cum onere restituendi, quando erit ditior. *Vasq. &c.* contra *Suar. Kon. &c.* v. *Dian. p. 5. t. 8. R. 5.*

„ Addo *ordinarie*: quia, si majus damnum æstimaretur, te excidere tuo statu, quam mors pauperis, non tenereris. *Azor. l. c.*

„ Resp. 4. Probabile est, quod proximo in gravi necessitate constituto quisque teneatur subvenire cum modico detrimento proprii status: quia parvo suo incommodo tenetur magnum incommodum proximi impedire. *Laym. l. c. S. Th. Bon. d. 3. q. 4. p. 6.*

Ea

Ex dictis collige.

„ 1. Homines privati non teneotur inquirere pauperes. *Vasq. &c.* si tameo dubiteot de extrema alicojus indigentia, tenentur ioquirere veritatem. *Sanch. Dian. p. 5. t. 6. R. 59.*

„ 2. Nemo tenetur magnam vim pecuoiæ dare paoperi, ad pretiosissimam medicinam emendam vitæ servandæ necessariam, vel ad redimendum a periculo mortis. *Sa, & Konin. disp. 27. dub. 8. n. 155.* Et ratio patet ex dictis.

„ 3. Si proximus iaoium egeat usu rei, satis est illam commodare, v. gr. si ab hostibus spoliato vestem commodes, vel vulnerato equum, donec domum revertatur. *Laym. Bonac. ll. cc.* * (*cum Tournely p. 297.*) *

35 „ Resp. 5. In communibus pauperum necessitatibus tenetur aliquando dare eleemosynam, qui habet bona naturæ, & statoi superflua. Ita *commun. s. Th. Suar. Bellarm.* contra *Nav. & Vasq.* qoi negant teneri. Ratio est, tum quia quisque tenetor diligere proximum, sicut seipsum: tum quia alioquin pauperes isti incidereot in necessitatem gravem. Videtur tamen hæc obligatio tantum esse sub veniali, ut recte *Medina*: idque, si oulla sit justa causa negandi: alias sub nullo, vide *Lay. Bonac. l. c.*

Quæritur, an in communibus pauperum necessitatibus sit obligatio gravis dandi eleemosynam ex superfluis statui? *Prima* sententia negat, & hanc teneot *S. Antonin. p. 2. tit. 5. c. 24. §. ult.* ubi loquendo de divite obstricto ad eleemosynam, de eo tantum loquitur qui *de superfluo utriusque necessitatis, naturæ scil. & personæ, non subvenit magnas necessitates patientibus, etsi non extremas*; item *Laym. tr. 2. cap. 6. num. 5. cum Alensi, Major & Gabr. Diana p. 2. tr. 55. R. 32. cum Tuerian. Abbat. Fernand. Victorell. Vasq. & Medina*, item *Sotus & Sylvest. apud Croix l. 2. n. 202.* item *Covarr. P. Navarr. & Malder. apud Bonac. to. 2. D. 2. q. 4. p. 6. n. 7.* qui *num.* 8. probabilem putat cum *Cardenas apud Croix num.* 203. Ratio quia communiter obligatio eleemosynæ non oritur ex superfluitate bonorom, sed ex urgenti proximi necessitate; alias oun liceret divitibus de superfluis donationes aliis elargiri; saltem (ut ait *Laymann*) cum pauperum commuois miseria soleat esse levis & tolerabilis, non videtur culpa gravis auxilium eis denegare. *Secunda* vero seotentia communior, cui adhæreo, affirmat; & hanc tenent *Palaus te. 6. D. 2. p. 2. nu.* 15. *Holzmann tr. 1. §. 4. num. 177. Viva in Prop. 12. Innoc. XI. num. 3. Contin. Tournely to. 3. pag. 295. v. Prob. 3. Sanch. Conf. l. 2. c. 5. dub. 5. num. 37. cum Aragon. Led. Bann. Abul. &c. Salmant. tr. 21. c. 7. n. 17. cum Cajet. Tap. & Prado ex D. Thoma 2. 2. q. 32. art. 5.* ubi: *Sic ergo dare eleemosynam de superfluo est in præcepto, & dare eleemosynam ei qui est in extrema necessitate.* Probatur 1. ex Luca c. 11. *Quod superest date in eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* Probatur 2. ratione, tum quia divisio rerom, communi gentium consensu facta, nequit esse in præjudicium pauperum; tum qoia, si divites absolutam oon haberent obligationem subveniendi communiter meodicis, possent isti ab omnibus in sua necessitate derelinqui. Et hic notandum id quod dicit *Navarr. c. 24. n. 6. cum Cajet.* scilicet pertinere ad decentem statum conservandum omnia qoæ requirontur, non solum ad filios, famulos, & hospites sustentandos, sed etiam ad honestas donationes, convivia, & moderatas magnificentias exhibendas; Et sic respondetur rationi primæ sententiæ: Additque *Navarr. ibid. cum eod. Cajet. & Sylvest. ex D. Thoma*, qood necessarium ad decentiam status non consistit io individuo, sed habet latitudinem, & eo majorem quo status est major.

Dicunt autem probabiliter *Viva loco c. n.* 11. *Mazzotta Tom. 1. pag. 451. q. 1. Roncaglia de Charit. c. 3. Reg. in praxi num. 2. Salm. n. 18. cum Lorca, & Tambur. Dec. l. 5. c. 2. §. 1. nu.* 17. cum aliis, non esse obligatiooem omoe superfluum hujusmodi pauperibus elargiri; hoc enim præceptum oon obligat singulos in solidum, sed communiter omnes divites, ex quibus, si singuli aliquid largiantur, satis subvenitur his communibus necessitatibus. Huic consentit *Sanch. l. c. n. 38. cum Ledesma*, dicens quod habens superflua statui non tenetur omnia pauperibus erogare, sed aliquando & modo morali, ita ut satisfaciat suæ obligationi dives qoi habet curam pauperum, aliquando illis subveniendo; unde concludit, illum peccare mortaliter qui statuit nullam dare eleemosynam in communibus necessitatibus, vel qoi in hoc est notabiliter negligens. Idem etiam sentit *Laymann loco. cit.* ubi licet hanc obligationem dicat non esse sub gravi, addit tamen io malo statu versari divitem, qui omnes mendicos a se inhumaniter repelleret. Verum subdit quod Confessarius non facile tali diviti absolutionem negare debet, cum de hac obligatione, qualis sit, Doctores non consentiant. Ceterum *Viva, Tambur. Mazzotta & Roncaglia* cum communiori *locis c.* censent satisfacere probabiliter divites, erogando in pauperes communes quinquagesimam partem suorum redditunm, sive duos aureos ex centum, sed non in eadem proportione, si divitiæ multum excedant. Ecclesiastici vero tenentur erogare de redditibus Beneficiorum quidquid superest eorum sustentationi; sufficit tamen Episcopis dare pauperibus quartam partem, aliis vero Beneficiatis simplicibus quintam vel sextam, ut dicunt *Viva nu.* 11. *& Ronc. l. c.* Modo alia applicent in alios pios usus. Sed melius, vide dicenda *l. 3. n. 491. Qu. I.*

Unde resolvuntur Casus sequentes.

„ 1. Pauperibus trivialibus, etsi ex nuditate, morbo, &c. videantur ostendere signa extremæ oecessitatis, raro quis tenetur ex præcepto subvenire, etiam de superfluis: tum qnia fere ad movendos spectatores ista oecessitas exaggeratur; tum quia ab aliis juvandi præsumuntur. *Mal. Wigers. Dian. p. 5. t. 8. R. 17.*

„ 2. Si quis dives, & abundans diu oeget omnes eleemosyoas, cum proposito dandi meliore, & commodiore loco, ac tempore, vel egeotioribus, vel io alium pium usum converteodi, is non peccat, cum habeat justam caosam negandi; si vero talis sine rationabili causa, omnes a se pauperes inhumaniter repellat, eum dicit *Lay. l. c.* versari in malo statu.

„ 3. Nulli omnino, quantumvis diviti, omnes pauperes sine eleemosyna repellenti, facile neganda est absolutio; tum ob dubium & dissensum DD. de hac obligatione; tum quia via reperitor, qui causam saltem apparentem non prætendat, si superflua se habere fateatur, *Lay. ibid.*

„ 4. Etsi dicta de eleemosyna danda intelligantur respectu omnium egeotium, etiam peccatorum, infidelium, & inimicorum; damnandi tamen non sunt Magistratus excludentes a suis civitatibus, justa de causa, pauperes peregrinos. *Laym. ibid. Trull. l. 1. c. 5. d. 10.*

„ 5. Religiosis æque, ac aliis pauperibus debentur eleemosynæ; quia eorum paupertas, & oecessitas est vera, & justa, tametsi voluntarie contracta, cum voluntas, & causa fuerit rationabilis, & grata Deo. *Lorc. Dian. p. 5. t. 8. R. 18* Aliud est de iis, qui sponte sua culpabiliter sunt paoperes, ut vagabundi. *Ibid. R. 19.*

„ Resp. 6. Eleemosyna tantom facienda est ex bonis pro- 33
priis, & quorom quis liberam habet administrationem. Potest tamen fieri ex alienis, quaodo proximus est io extrema, vel quasi extrema necessitate, & aliunde succurri non potest: tunc eoim omnia suot communia. * (*Si vero potuisses rem largiri tuam, & dedisti alienam, videtur quod tenearis ad restitutionem; quia non poteras determinare alienam, cum tibi propria suppetebas. Ita Croix l. 3. p. 2. n. 334. cum Sporer. quia eo casu præceptum eleemosynæ te obstringebat ad subveniendum de tuis.*) * In commuoi vero oecessitate, licet tantum cum consensu domini tacito, vel expresso. V. *S. Th. 2. 2. q. 32. a. 7. Regin. 286. Fill. Laym. Bon. l. c. n. 21. Less. l. 2. c. 12.*

Unde resolves,

„ 1. Non licet dare eleemosynam ex bonis obnoxiis restitutioni, v. gr. furto ablatis: licet tamen ex acquisitis per opus illicitom (sed non cum injustitia), v. gr. ex lucro meretricom. Ratio est, quia hæc sunt propria; priora non. *Bon. ibid.*

„ 2. Pueris, filiis-familias, servis, ancillis, uxoribus oon licet dare eleemosynam, nisi tenoem, in qua parentum, dominorum, & maritorum voluntas præsumitur. Particulares vero Casus, in quibus uxor dare potest, vid. suo loco *præcept. 4. & 6. c. 1. d. 4. v. Bon. disp. 4. q. 4. p. 6. Dian. p. 5. t. 8. R. 25.* ubi ex *Hurt.* notat, si pater nullas det eleemosynas, posse pro eo dare filium. * (*Circa uxores vide l. 3. n. 540.*) *

„ 3. Tutores, & Curatores, qui habent curam bonorum alienorum, possunt facere modicas eleemosynas ex bonis, qoæ administrant, quales nimirum ipsi facere deberent, quorum sunt. *Vasq. Azor. Con. Dian. p. 5. t. 8. R. 35.*

DUBIUM IV.

De misericordia spirituali, seu præcepto correptionis fraternæ.

34 *Ob quale peccatum Proximi teneamur ad correptionem?*
35 *An ob peccatum leve?*
36 *An ob peccatum factum ex ignorantia?*
37 *Quid si correptio omittatur ob timorem?*
38 *An in dubio teneamur corripere?*
39 *An quando absit periculum relapsus? Vel si adsit alius idoneus? Vel non sit spes fructus? Vel si expectatur occasio?*
40 *Qui teneantur corrigere?*
41 *Quinam ordo servandus in correptione?*
42 *Resolutio plurium casuum.*

„ Correptio fraterna est admonitio, qua quis proximum 34
conatur revocare a peccato. De qua certum est, præceptam esse jure tum oaturali, quo membra ouius corporis se mutuo juvare teneotor, tum Divino positivo, *Matth.* 18. *Si peccaverit in te frater tuus, corripe ipsum. Bec. 2. 2. c. 21. Laym. c. 7. Fill. Bon. p. 7.* Quæritur autem, quæ sit ejus materia? Et quos, & quomodo obliget?

Resp.

„ Resp. 1. Omne mortale peccatum proximi per se est sufficiens materia, ut hoc præceptum obliget sub mortali. Ita communiter. Et ratio est, quia, cum vitam spiritualem tollat, sufficientem necessitatem correptionis inducit. Dixi 1. *omne mortale:* quia, etsi etiam veniale sit materia correctionis, non tamen graviter obligans; nec nisi facillime possis.

35 Hinc dicit *Laym.* peccati venialis correptionem rarius esse præceptum; Excipitur nisi esset Prælatus Religionis, qui aliquando tenetur sub gravi corrigere leves subditorum culpas, ex quibus incipiat minui vigor disciplinæ cum magno Religionis detrimento. Ita *Tournely to.3. p. 315. v.Hec. Laym. de Charitat. c.7. n.3. Cum Bus. infra n.40.* Et vide *lib.4. n.13.*

36 Quæritur hic, an sit obligatio corrigendi peccata facta ex ignorantia invincibili? Respondetur distinguendo, si peccata sint contra jus Naturæ, correptio fieri debet: quia tunc illa sunt intrinsece mala, ut commune est apud *Croix l.2. n.214.* Et idem dicit *Oviedo* cum communi de ignorantia juris Divini. Nisi tamen desperetur fructus, aut timeatur, quod mala ex materialibus fiant formalia, ut communiter dicunt *Salm. tr. 21. cap.7. num. 53. & Roncaglia de char. c. 3. qu. 4. cum aliis.* Si vero fiat contra Jus Positivum tantum, probabile est privatis non esse obligationem, saltem non sub gravi, corrigendi; secus autem Prælatis, Parentibus, Confessariis, Magistris; quia ipsis specialiter incumbit docere subditos. Ita *Salm. d. n.53. cum Bann. Ledesm.* Item *Bon. de Char. qu.4. p.7. n. 11. Nav. c. 24. n.12. Viva de 4. Præc. q. 11. a. 6. n.11. Pal. de Char. D. 3. p. 4. nn. 2.* Ratio, tum quia proximus non est in peccato, quo deficiente, non urget præceptum correctionis; tum quia ille nil agit intrinsece malum. Sed probabilius & communius *Palans nu.3. Con. D.28. d.4. n. 38. Sanch. de Matr. l. 2. D. 38. n.5. Mazzot. de Char. c.2. §.6. Tournely to.3. p. 318. & Croix l. 2. n. 214. cum Burgh. & aliis* docent omnes teneri ad correctionem, quia illa transgressio, licet materialis, & non intrinsece mala, attamen posita lege, adhuc est mala, & ideo per correptionem tenemur eam impedire.

37 „ Dixi 2. *per se*, quia si quis ob timorem, verecundiam, pusillanimitatem putet se non ita stricte obligatum, vel minus esse idoneum ad corripiendum, videtur tantum peccare venialiter. V. *S.Th. 2.2. q.33. a.2.* & ceteros supra cit.

Nota hic doctrinam *S.Th. 2.2. q.33. a.2. ad 3.* ubi ita docet: *Hujusmodi omissio est peccatum veniale: quando timor, vel cupiditas tardiorem facit hominem ad corrigendum: Non tamen ita, quod si ei constaret, quod Fratrem posset a peccato retrahere, propter timorem, vel cupiditatem omitteret, quibus in animo suo præponit charitatem fraternam. Et hoc modo quandoque viri sancti negligunt corrigere delinquentes.*

38 „ Resp. 2. Præceptum hoc obligat concurrentibus his circumstantiis, I. Si certo tibi constet de peccato proximi * (*vel de proximo periculo peccandi, ut Tourn. p.318. concl. 2.*) indagare enim tenetur solus Superior. * (*ut etiam Tourn. p. 314.*) *.

Ita ut, si non constaret de peccato proximi, nempe si notitia de peccato illius nobis perveniret tantum per auditum, aut per alia signa dubia, non tenemur corripere. *Salm. tract. 21. c.7. n.52. cum Sanch. Dian. &c.* Nisi suspicio sit de homicidio, vel de damno communi, vel nisi quis esset Prælatus, qui in dubio debet corripere, cum is ex officio teneatur peccata subditorum inquirere: licet potius tunc expediat, ut correptionem faciat in communi, ut *Salm.* cum aliis *d. n.52. cum Bus.*

39 „ II. Si probabile sit non emendasse, nec emendaturum, vel relapsurum: quia elemosyna egenti tantum danda est.

Quæritur, utrum, quando abest periculum relapsus, sit obligatio corripiendi fratrem non emendatum? *Prima* sententia negat, eamque tenent apud *Salm. Tract. 21. c.7. n.49. Sa, Abul. Pal. Regin. Con. Dian. Villal. &c.* & valde probabilem vocant *Laym. de Charit. c.7. n.2. vers Corripe eum Sylvest. Turrian. & Glosse in c. Si quis. 24. qu. 1.* Ratio illorum, quia neque ipse quidem peccator tenetur statim peccatum delere per pœnitentiam; tanto minus igitur illum a peccato sublevare tenetur alter, cui incertus est emendationis fructus. Ideo ait *Laym.* præcipi in *Ecclesiast. c.19. Corripe proximum, ne forte iteret.*

Secundam tamen sententiam contrariam merito probabiliorem putant *Tournely to.3. p.315. concl.2. & Salm. ibid. nu.50. cum Suar. Bon. Less. &c.* Ratio, quia frater in peccato constitutus jam gravem patitur necessitatem, a qua teneris illum, si potes, eripere; ideoque Christus Dominus præcepit: *Si peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum.* Nec officit opposita ratio, nam bene per accidens aliquando potest esse obligatio major aliena, quam propria: v. gr. potest quis ob amorem paupertatis non se eripere a gravi egestate, sed alter dives tenetur ei subvenire, si potest.

„ III. Si alius æque idoneus non adsit, qui correpturus putetur. IV. Si sit spes fructus, quia desperato fine, cessant media. * (*In æquali dubio, an correctio sit profutura vel obfutura, omittendam esse dicunt Concina de Eleem. c.3. n.9. & Tournely to. 3. pag. 320. cum Habert, & Antoine. Recte autem limitat Tournely 1. Si corrigendus sit in periculo mortis. 2. Si timeatur ex omissione infectio aliorum in fide, aut moribus. Et sic etiam, si correctio certius sit profutura. Dicit autem idem Tournely v. Tertia, non esse obligationem corrigendi, si probabile sit quod reus per se resipiscet; ex D. Thoma dictu q. 33. art. 2. ubi:* Cadit sub præcepto (*correctio*) secundum est necessaria ad illum finem. *Item notat Tournely pag. 321. n. 2. & 4. cum Soto Bann. & Malder. neminem teneri ad corrigendum in necessitate gravi spirituali cum periculo notabilis damni honoris, vel bonorum; nisi sit Pastor, aut alius cui ex officio incumbat alterius cura.*) * V. Si sit bona occasio, locus, & tempus opportunum, possisque sine tuo gravi damno facere. Quod si horum aliquid desit, præceptum non obligat. Unde patet ejus omissionem in privatis vel nullam esse, vel levem culpam. v. *Bon. l. c.* * (*Sed ita generice dictum, non placet.*) *

„ Resp. 3. Etsi hoc præceptum obliget omnes etiam subditos, magis tamen Prælatos. Ratio prioris est, quia omnes sunt commembra, teneanturque sibi extrema officia Charitatis præstare. Ratio posterioris est, quia subditi ex Charitate, Prælati vero etiam ex officio, & justitia tenentur. Unde peccare possunt etiam graviter, veniales culpas non impediendo, si vigor disciplinæ per hoc minuatur. * (*Vide lib. 4. n.13.*) * Eademque fere est ratio de patrefamilias, præsertim erga liberos. *Laym. l.c. n. 5. Pal. Trull. l.1. c. 5. d.13. & 15. & ceteri.* 40

Strictius ergo tenentur ad correptionem Episcopi, Parochi, Prælati, Parentes, Confessarii, Domini, Mariti, Magistri, Tutores, & Curatores. Sed dubitatur, an hi teneantur ad corripiendum etiam cum gravi damno proprio? Quoad Episcopos, & Parochos pertinet, non est dubitandum, quin ipsi tum ex officio, tum ex stipendio quod exigunt, teneantur ad subveniendum subditis, ac propterea ad eos corrigendos, adhuc cum periculo vitæ, in eorum necessitate, non solum extrema, sed etiam gravi, ut communiter docent *D. Thomas 2. 2. q. 185. art. 5.* ubi: *Et ideo ubi subditorum salus exigit Pastoris præsentiam, non debet Pastor personaliter gregem deserere, neque etiam propter aliquod personale periculum imminens, ex illo Jo. 10. Bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis. Suarez D. 9. Se. 2. n. 4. Pal. tr. 6. D. 1. p.9. n. 12. Bonac. D. 3. q. 4. p. 4. n. 5. Viva de 4. Præc. q.11. ar. 6. n. 12. Mazzotta to. 1. pag. 458. & Salm. tr. 21. c. 6. n. 33. cum Con. Trull. Tap. & Villalobos.* Utrum autem cum periculo damni proprii teneantur ad correptionem Parentes, Mariti, & alii ut supra, qui nullum ad hoc stipendium recipiunt? Videntur affirmare *Salmanticenses tr. 21. c. 7. n.58.* dum dicunt quod ipsi tenentur ad correptionem ex officio, ac proinde (addunt) ex justitia. Sed huic additioni seu doctrinæ minime acquiesco, nam licet verius teneantur Superiores ex officio, magis quam ex mera charitate, ut docent *Sanch. Pal. Cajet. Val. & Diana* (contra *Suar. Tap. & Lorca*) *ap. ipsos Salm. dicto n. 58.*: attamen tale officium, cum ortum habeat ex obligatione solæ pietatis, aut charitatis, non videtur obligare ex justitia ad tantum onus; aliud enim est teneri ex justitia ratione stipendii, ut tenentur Pastores, aliud ratione officii. Addunt *Salm. ibid. num. 67. in fine*, Concionatores teneri peccata publica reprehendere, etiamsi inde damna privata timeantur. Hoc tamen intelligendum, si ex reprehensione aliquis fructus speretur & majus damnum commune non timeatur.

„ Resp. 4. Ordo in correptione servandus est, quem Christus præscripsit *Matt.* 18. scilicet primo, ut corripias privatim: deinde coram testibus: tum ad Prælatum Ecclesiæ, sive Superiorem deferas. Excipe tamen I. Nisi præstet Superiori viro probo, & prudenti, quam aliis testibus innotescere; prout cautum est *in Regula S. August.* * (*Vide lib. 4. nn. 243. & seq.*) * II. Nisi peccatum sit publicum, tunc enim potest publice corripi. III. Nisi vergat in grave damnum tertii, aut Communitatis, si Superiori non statim innotescat: v. gr. si quis proditionem moliatur, hæresim occulte spargat; tunc enim immediate Superiori indicandum, quia commune bonum præferendum est privato; *Fill. t. 28. c. 7. n. 149. & 155.* IV. Quando corripiendus est contentus, ut Superiori statim significetur, ut est apud quosdam religiosos, qui quoad hoc juri suo renunciaverunt. Vid. *Suar. Becan. Laym. hic, Sanchez, Fill. l. cit.* 41

Ex dictis resolvitur.

„ Qui facile potest impedire peccatum mortale proximi, & ob mali temporalis timorem neglexit, peccat mortaliter. Ita *Laym. Suar. Sanch. l.6. mor. c.* 18. Vid. *Pal. hic.* 42

„ 2. Si certo constet, fratrem perfecte emendasse peccatum occultum, nec ex eo esse ullum periculum relapsus, vel damni ipsi, aut alteri, non licet (etiam in Societ. JESU) denuntiare patri, vel Prælato, nisi frater expresse in istam denunciationem consentiat. *Sanch. 2. mor. l. 6. c. 18. n. 40. & 60. Pal. de Char. t. 6. disp. 3. p. 12. Fill. Trull. l. 1. c. 5. d. 14. Suar. Hurt. disp. 163.* & denique *Card. de Lugo Resp. mor. l. 4. d. 46.* ubi tamen notat, in Soc. JESU casum esse rarissimum. * (*Vide l. 4. num. 245.*) * Ratio autem est, quia cessat motivum charitatis, atque adeo ratio denunciandi: ideoque est peccatum, & quidem (ut C. *Lugo loco c.* notat ex *Suar.*) mortale ex genere suo. Vid. *Dian. p. 4. t. 4. R. 71.*

„ 3. Si

„ 3. Si Superior immediatus fa solo possit dalinquentem emendare, ita ut nullum periculum damni, vel relapsus ipsi, vel elteri, vel Communitari immineat, videtur peccate manifestando Superiori mediato delictum. *Pal. l. c. Trull. d. 16. n....*

„ 4. Prælati, & Magistratus tenentur aliquando inquitere subditurum peccata, ut corripiantur; non tamen multum, & curiosa de ulquo in particulari rogare debent, nisi is speciale a us signum dederit: neque facile admittere ecculatoras spontaneos; quia illi specie boni communia sæpe se quærunt. *Hurt. &c. Dian. p. 7. tr. 13. R. 10. & 12.*

„ 5. Episcopi, Prælati Religiosorum, Pastores animarum tenentur etiam cum suo incommodo, imo aliquando cum vitæ periculo, adhibere diligantiam, quam possunt, ut peccata publica, & occulta impediant; quie cum Christo pacti sunt curam, & folicitudinam gregia, pro qua multa ab eo bona accipiunt. *Hurt. t. 2. d. 162. sec. 7. §. 60.* (apud *Dian. p. 7. t. 3. R. 28.*) atque hanc esse omnium Patrum, & Theologorum doctrinam, quam Christus varbo, & eaemplo docuerat: edditque idem esse de magistratibus, & cuncionatoribus. Licet vero hi non teneantur ad id ex justitia (sicut Prælati, & Magistratus), tenentur tamen peccata publice corripere (sed non facile Prælatorum, & Religinsorum, quorum auctoritas ad bonum commune est necessaria), etiamsi non sit spes amendationis. *Con. Hurt. Dian. l. c. R. 13.*

„ 6. Correptio adhibenda est non semper statim, sed cum major fructus speratur. Hinc interdum permitti potest reiteratio peccati, ut ferventius resipiscet. *Dian. p. 7. t. 3. R. 29. & 30.* ex *Reg. Fill. Trull.* Neque sufficit semel esse factam correptionem, sed debet iterum iterumque fieri, quamdiu speratur fructus. *ibid. R. 32.*

D U B I U M V.

De Scandalo.

A R T I C U L U S I.

Quid, quotuplex sit, & quale peccatum?

43 *Quale est scandalum Activum; & quale Passivum?*
44 *Resolutio plurimorum casuum ap. Bus.*
45 *Quando scandalum sit speciale peccatum?*
46 *An circumstantia inductionis sit necessario in Confessione explicanda?*
47 *An liceat petere aliquando a parato ad peccandum id quod ille non præstabit sine peccato?*

43 „ Resp. 1. Scandalum dicitur peccatum occasionatum, & est duplex, Activum, & Passivum. *Activum* est dictum, vel factum (quo nomina etiam omissio intelligitur) minus rectum, præbena alteri occasionem ruinæ spirithalia. Ex *S. Th. 2. 2. q. 43. a. 1. Sanch. Azor. Laym. c. 13. Bon. d. 2. q. 4. p. 2.* Dixi *minus rectum*, hoc est, quod vel in se malum sit, ut si loquaria turpia coram adolescente; vel mali speciem habeat, ut si justa de causa, coram aliis eam ignorantibus, comedas carnes die vetito. Scandalum Activum aliud est per se tale, aliud per eccidens. *Per se* dicitur, quando directe intenditur elterius ruina; id est, si ideo aliquid fiat, ut aliquis ad peccatum inducatur: v. gr. si adulter alienam solicitet ad edulterium. *Per accidens* dicitur, quando indirecte, & interpretative tantum causatur alterius peccatum; ut si quid facias, quod tibi in mentem venit, aptum natum ad inducendum alterum hic & nunc ed peccetum, & nihilominus facis: ut si coram pusillis pecces, vel die verito carnes comedas, non dicendo, quod habeas veniem: Item, si Clericus domi suæ alat mulierem populo suspectam, asto absit omne peccatum, & peccandi periculum. V. *Sa v. Clericus Laym. Bon. l. c.* Scandalum *Passivum* est ipsa ruina, sive peccatum, in quod labitur proaimus, ex occasione alterius dicti, vel facti. Quod dividitur in *Datum*, seu *Pusillorum*, quod oritur ex activo: & in *Acceptum*, quod non oritur ex activo, sed ex ipsius sumeutis malitie: quale erat odium, & invidia Pharisæorum in Christum, occasione ejus dictorum, vel factorum: unde hoc dicitur *Pharisaicum*. Ex his patet

„ 1. Ad scandalum ectivum non requiri, ut de facto passivum consequatur; sed satis esse, quod dara sit occasio, ea qua natura sua sequi possit: ut si quem inducera velis ad peccatum, qui tamen non consentiat; sicut etiam contra, passivum potest dari sine activo. *Laym. ibid.*

„ 2. Scandalum passivum non esse speciale peccetum, neque addere circumstantiam aggravantem; v. gr. qui viso elterius furto, etiam furatur, non iden peccat gravius. *Laym. ibid.*

„ 3. Non semper esse scandalum, si peccas coram alils, sed tantum quando, attentis circumstantiis, tam personæ agentis, quam coram quibus fit actus, potest probabilitar timeri, ne per hunc actum trahantur ad peccatum, qui alias peccaturi non assent. *Sanch. Laym. lib. 2. tr. 3. cap. 13.*

„ 4. Omna scandalum activum, directe intendens ruinam proaimi esse speciale peccarum contra Charitatem, ut habet communis sententia. An vero idem sit, quando intenditur indirecte, controvertunt Scholastici, & parum refert ad praxim. *Sanch. l. 7. c. 6. & 9. Azor. 1. p. l. 4. c. 7. Bon. l. c.*

Unde resolves hos Casus.

„ 1. Mortaliter peccat, qui alteri dat occasionam ruinæ 44
mortalis, nisi indeliberatio excuset: & sic opus indifferena, vel vaniale sæpe transit in mortale, ratione scandali, v. gr. si jocosum verbum proferat Religiosus coram feminis, vel iis, qui inde occasionem peccati mortalis sumere possunt. *Laym. l. c.*

„ 2. Venialiter peccat ratione scandali, qui alteri dat occasionem ruinæ venialis tantum. Quod verum est, etsi directa illam intandat, & quidem per actum mortalam. *Sanch. l. 1. c. 6. n. 11.* ax communi contra *Suar.* Ratio autem est, quie ruine est parva. Et patet a simili, ut si quis per fornicationem intendat furari rem minimam, furtum tantum erit veniale.

„ 3. Scandalizans committit, præter peccatum scandali, etiam peccatam ejus speciei, ed quod alterum inducit: ideoqua confiteri debet speciem peccati mortalis, perquod, & ed quod induair, cum numero inductorum, vel qui probabilitar induci potuerunt. *Sanchez, Azor. Laym. Bonac. l. c. Card. de Luga de pœnit. d. 16. s. 4. Dian. de Sacr. t. 2. t. 4. r. 114.* Excipit tamen *Card. de Lugo l. c.* si præter intentionem scandalum dederit. *Tamb. de Exped. Conf. l. 2. c. 1. n. 9. cum Lugo* ait, quoad inductos, sufficere, si dicas: *Fui multis occasio peccandi meo exemplo.* * (Vide *l. 5. num. 46.*)*

„ 4. Etsi ia, qui scandalizavit alios, teneatur illis rursus dare bonum exemplum, ut inquit *Sa*: si quis tamen nudo eaemplo suo alios ad furtum induxit, neque alio peculiari modo, v. gr. exhortationa, consilio, mandato est cooperatus, non tenetur ad restitutionem, quia talis inductio est tantum contra Charitatem, non contra Justitiam. *(*Ita etiam Sanch. Dec. l. 1. c. 6. n. 5. & Salm. da Rest. c. 1. n. 114. cum Mol. Bon. Dic. & aliis communiter cum Roncaglia de Char. c. 6. q. 2. qui recte ait, quod licet is pecces etiam contra justitiam, juxta probabiliorem sententiam, quem sequemur n. seq. 45. non tenetur tamen ad restitutionem quia non est causa, sed tantum occasio damni. Vide n. seq. in fine.*)* Idem docet *Less.* si cum *Cajo*, v. g. potites ea intentione, ut ipse, consumtis pecuniis, furetur. Vid. *Less. c. 9. d. 16. n. 110.*

„ 5. Non censetur dare scandalum, qui, licet publice peccet, facit id tamen coram iis, qui vel sunt ita vilea, vel infames, aut improbi, ut nemo moveatur ed peccatum; vel qui sunt ita promti, v. gr. si quis fornicetur cotem aliis, qui sunt pareti idem facere, nec ejus exemplo moventur; vel si coram mansuetis quis contandat, rixetur, vel alium cædat. *Sanch. 1. mor. c. 6. n. 6.*

„ 6. Non ideo factum aliquod est scandalum, quie alius incipit de tali homine male suspicari, aut sentire, quia hic non peccat, si ob sufficientia judicia suspicetur. Secus tamen est, si incipiat male sentire de Fide Catholica, Clero, Ordine Religioso, vel minus ad pietatem affici. Unde patat facilius dari scandalum eb iis, qui sunt in megne auctoritate, vel pietatis existimatione, quam eb aliis. *Con. d. 32. n. 33.*

Hic operæ pretium est ad trutinam revocere tres quæstio- 45
nes valde scitu, & ad praxim necessariaa. Quæstio I. Quandonem scandalum sit speciele peccatum? Adsunt tres sententiæ. *Prima* essetit tunc tantum scandalum asse speciala peccatum contra chariterem, quando directe intenditur spiritualis ruina proximi. Ita *Sanch. dec. l. 1. c. 6. n. 3. Bonac. to. 2. d. 2. de Paccatis q. 3. punct. 2. §. un. n. 13. cum Pal. Azor. Bannez, Trull. &c. apud Salm. tr. 21. c. 8. n. 51.* Ratio horum DD. quia, ut peccatum aliquod sit specialiter distinctum, requiritur ut habeet specialem finam contra virtutem oppositam. At cum proximi ruina non intenditur, non specialiter læditur charitas, sed potius illa virtus, ad quam lædendam proximus inducitur; ideo tale scendalum ad illam speciem reducitur peccati, ad quod proximus inducitur, sive directe, jussu, consilio; sive indirecte, verbis, aut exemplo.

Secunda sententia, quam tenent *Luga D. 16. sect. 4. eu nu. 15°. cum Navar. & Tamb. Meth. exped. Conf. l. 2. c. 1. num. 10. cum aliis recentioribus*, distinguit, & dicit posse aliquem tripliciter inducere alterum ad peccatum, I. Directa & formalitar, intendendo illius spiritualem ruinam. II. Directe, sed non formaliter, quando scilicet vult, ut alter castitatem violet, non jam ut animum perdat, sed ut ipsi inducenti satisfaciat. III. Indirecte, nempe quando ax suo axemplo alter eccipiet occasionem peccandi. Hinc ajunt, quod si scandalum eccidat primo & secundo modo, peccat scandalizans, non solum contra cheritatem, sed etiam contra virtutem, ad quem lædendam proximum inducit. Quando vero tertio modo peccat, scilicet prævidendo, sed non intendando peccetum proximi, tunc peccat tantum contra charitatem, non autem

tem contra virtutem quæ læditur, undè non tenatur illius speciem explicare. Ratio, quia reliquæ virtutes non obligant, saltem graviter (prout ait *Lugo*), ut impediamus in aliis vitia opposita, sed tantum ne positive intendamus proximum inducere ad eas offendendas.

Tertia sententia, cui subscribo, tenet, quod qui directe vel indirecte inducit proximum ad peccatum, dupliciter peccat, scilicet tam contra charitatem, quam contra virtutem, ad quam lædendam proximum inducit. Quod peccet contra charitatem, mihi videtur non posse negari, & nescio acquiescere primæ sententiæ expositæ; Si enim charitas obligat ad proximum corrigendum, & impediendum, cum possumus, ne ruat in peccatum; quanto magis obligat ad eum non impellendum ad peccatum consilio, vel exemplo? Nec obstat ratio allata, quod ad charitatem lædendam requiratur finis eam lædendi specialis; nam generaliter sufficit ponere destructivum cujusvis virtutis, ut illa offendatur, etsi hoc non intenditur; prout si quis occidit inimicum in Ecclesia, etiamsi non intendat Religionem offendere, tamen non solum peccat contra justitiam, sed etiam contra Religionem, cum ipso facto illam lædat. Et sic tenent *Lugo l. c. n. 159. Tournely to. 3. p. 327. v. Tota. Roncagl. de Scand. c. 6. q. 2. Tamb. l. c. Salm. l. c. n. 53. cum Soto, Val. Suar. Tap. Prad.* Et hanc expresse docet *S. Thomas*, quamvis enim *Sanch.* citet ipsum pro sua sententia in 2. 2. *q. 43. a. 3.* verumtamen *a. 1. ad 4.* S. Doctor ita loquitur: *Quando aliquis suo malofacto, vel verbo intendit alium ad peccatum inducere; vel etiamsi ipse non intendat, ipsum factum est inductivum ad peccatum; tunc ille dat occasionem ruinæ, unde vocatur scandalum activum.* Quod autem is peccet etiam contra virtutem, ad quam lædendam proximum (etsi indirecte) inducit. Ratio est, quia quælibet virtus non solum contrarios prohibet actus, sed etiam prohibet, ne detur occasio aliis inductiva ad peccandum; tunc enim occasio illa, esto non sit causa de se influxiva, est tamen causa moralis, ut proximus peccet; dicitur *causa moralis*, quæ in substantia æquivalet causæ directe inductivæ ad peccatum, cum sine ea proximus non peccaret. Ita *Cajet. 2. 2. q. 43. a. 1. Sanch. l. c. Roncaglia loc. ut sup. Tournely l. cit. & Salm. n. 55. cum Laym.* Vide dicenda in *q. III. n. 47. circa fin.* Qui tamen suo exemplo induceret alium ad furandum, licet peccat contra justitiam duplici peccato, non tenetur vero ad restitutionem, ut comm. docent DD. *Molina D. 34. nu. 2. Bon. D. 5. q. 2. p. 11. n. 14. Sanch. Dec. l. 1. c. 7. n. 5. Roncaglia* (*vide l. c.*) *& Salm. de Rest. tr. 13. c. 1. n. 214.* (contra *Tournely to. 3. p. 329. in fin. cum Antoine*). Ratio, quia exemplum illud non est causa directe influxiva, sed tantum occasio, quæ non præstat ad furandum positivum influxum, qui requiritur ad obligationem restitutionis.

46 Quæstio II. An circumstantia inductionis ad fornicationem sit in Confessione explicanda? Negant *Lugo de Pœn. D. 16. & Tamb. in Meth. Conf. c. 3. §. 4. n. 24. cum Jo. Sanch. & Vasq. Leandr.* cum aliis apud *Salm. de Pœn. c. 8. n. 107.* qui dicunt sufficere fateri fornicationem, quia malitia inductionis sive scandali (ut ajunt) jam habetur, licet non ita gravia, quando aliquis non sollicitat, sed consentit; adhuc enim participat cum altero in suo peccato, & est causa cooperans ad ejus ruinam: quare solum videtur aggravari magis hæc malitia intra eandem speciem, quando quis positive sollicitat. Et idem ait *Lugo* dicendum de collocutione turpi, & simili. Contradicunt tamen *Sanch. Dec. l. 1. c. 6. n. 14. Pal. t. 1. tr. 6. D. 6. p. 3. n. 4. & Salm. cum Diana, Con. Fill. &c.* dicentes omnino explicandam esse circumstantiam sollicitationis cum hæc sit peccatum distinctum a peccato, ad quod proximus inducitur. Hac tamen ratione non obstante, videtur satis probabilis prima sententia *Lugonis*, cum etiam in cooperatione ad fornicationem adsit peccatum contra charitatem, bene distinctum a peccato cooperationis ad fornicationem, cooperando ad ruinam alterius partis, juxta mox dicta in quæstione antecedenti, & dicenda in quæst. sequenti; Unde infert *Lugo*, inductionem non esse nisi circumstantiam aggravantem intra eandem speciem, non necessario explicandam, juxta sententiam quam referemus *l. 6. ex n. 467.*

Ex hac autem sententia *Lugonis*, & aliorum ut supra, scil. quod circumstantia sollicitationis sit ejusdem speciei, quam cooperatio ad fornicationem, infertur quod cooperatio ad fornicationem (licet in ipsa fornicatione necessario contenta) sit peccatum distinctum tam contra castitatem, quam contra charitatem; Unde qui fornicatur, secundum hanc sententiam, non unum peccatum committit, sed plura contra castitatem; & tot (ut arguo) quot peccata tu committeres, si ad invicem cum altero pollutionem faceres; Tunc enim unum peccatum ageres, quia te polluis; secundum, quia polluis alterum (idque jam tenet *Tournely to. 3. p. 327. v. Ex his*, ubi ait quod fornicans dupliciter peccat, propter fornicationem propriam, & propter alienam); tertium, quia cooperaris, ut alter te polluat; præter duo alia peccata, quæ committis contra charitatem, cooperando ad pollutionem illius, & ad actionem ipsius, ut tu pollueris. Omnia hæc peccata enumerantur etiam in fornicatione, & pariter in sodomia, adulterio, & incestu. Hæc autem diversa peccata non certe sunt explicanda in Confessione ab eo qui fornicatur, nam sufficienter illa exprimit fatendo fornicationem; & ut ipse fornicando jam confuse illa apprehendit, ita etiam in confuso Confessarius ipsa intelligat.

Dici posset cum *Suar. apud Salm. tr. 21. c. 12. de Peccat. nu. 60.* quod, cum plura objecta mala respiciunt unum actum, tunc unum peccatum constituunt, etiamsi per se seorsim divisum unumquodque objectum eorum suam propriam malitiam complete haberet, prout dicit *Spor. de Pœnit. c. 3. n. 435.* de Sacerdote celebrante in mortali, qui licet plures actiones per se malas perpetret, nempe indigne consecrando, sumendo &c. tamen, ut tenet *Sporer*, quia omnes illæ actiones unum ministerium Sacrificii respiciunt, unum sacrilegium ipse committit. Et sic pariter dici posset in fornicatione, ubi, quamvis plures actiones pravæ concurrant, omnes per se singularem malitiam habentes, quia tamen unum peccatum fornicationis respiciunt, ideo (præciso peccato inductionis) unum peccatum constituunt. Sed regulam, quam ponit *Suarez* ut supra, negant *Salm. n. 69. l. c.* & dicunt, quod sicut plura objecta prava, specifice distincta in uno actu (puta in occisione Sacerdotis), plura peccata efformant specie diversa; ita plura objecta ex se propriam malitiam completam habentia, etiam in uno actu plura peccata numero diversa constituunt. Quod autem Missa celebrata in mortali sit unum Sacrilegium, hoc negamus cum *Croix*, Vide dicenda *l. 4. n. 48.* His tamen non obstantibus, non improbo opinionem eorum, qui dicunt fornicationem esse unum peccatum; sed magis mihi arridet sententia *Lugonis*, ut supra, qui in quacumque fornicatione plura peccata agnoscit. Unusquisque abundet in sensu suo.

Quæstio III. An sit peccatum scandali petere ab alio aliquid, quod ipse non præstabit sine peccato, si jam paratus sit ad peccandum? Hic distinguendum: si res quæ petitur sit de se intrinsece mala, ita ut nullo modo præstari possit sine peccato, prout est petere fornicationem a meretrice parata; non desunt plures DD. qui dicunt non esse peccatum scandali; quia, cum talis mulier sit semper in actuali aut virtuali voluntate peccandi, non censetur graviter, sed leviter cooperari, qui occasionem ei præbet peccatum illud exequendi. Ita *Sotus l. 6. de Just. q. 1. ar. 5.* item *Henriq. Azor. Valent. Medin. Salon. Manuel, Lop. &c. apud Sanch. Dec. l. 1. c. 6. n. 13. cum Conink. & Salas apud Bonac. de Pœn. q. 5. Sect. 2. p. 2. §. 3. diff. 3. n. 19. & 20.* Veneror tantorum DD. auctoritatem, sed non auderem recedere a sententia contraria, quam sequendam censeo, & tenent *Sanch. l. c. n. 14 cum Cajet. Nav. & Fill.* item *Bonac. de Peccat. D. 2. q. 4. p. 2. §. un. n. 21. Roncaglia tr. 6. de Charit. c. 6. q. 6. Tamb. Dec. l. 5. c. 1. §. 4. n. 65. & Sporer in V. Præc. c. 1. ex n. 45.* qui vocat communem & certam. Ratio mihi valde potens, quia, licet meretrix sit in actuali voluntate peccandi, certe tamen sibi infert ruinam graviter majorem, opere complendo illud particulare fornicationis peccatum. Is igitur, qui illi cooperatur ad peccatum consummandum, dupliciter graviter peccat, tum contra charitatem, tum contra castitatem, ut mox melius patebit ex infra dicendis. 47

Si autem res quæ petitur sit indifferens, & bene possit præstari sine peccato alterius, ut esset petere mutuum ab usurario, juramentum a falsum juraturo, Sacramentum a Sacerdote peccatore, & similia; *prima* sententia tenet, non esse peccatum grave, petere prædicta sine justa causa. Ratio, quia (ut ajunt), cum usurarius ille, aut Sacerdos, &c. jam habeat voluntatem deliberatam peccandi, non infert ipsi grave damnum, si proponas illi occasionem, qua exequatur peccatum præter suam intentionem; ea enim anticipatio operis externi peccatum illius tantum accidentaliter variat. Ita *Lugo de Just. D. 25. ex n. 234. Cajet. 2. 2. q. 78. a. 4. & in Summa v. Usura, Sot. loc. c. dub. 1. Nav. summa c. 17. n. 262. Sa v. Usura n. 5. item Arag. Led. & alii apud Sanch. Dec. l. 3. c. 8. n. 23.* & probabilem putant ipse *Sanch. Pal. & Tamb.*

Secunda vero sententia, quam amplectimur, tenet id esse peccatum mortale tam contra charitatem, quam contra virtutem, ad quam lædendam occasio proximo præbetur, petendo ab illo mutuum, Sacramentum, aut juramentum sine gravi causa; nam, cum adest gravis causa, petens omnino excusatur, ut docet *D. Th. 2. 2. q. 78. a. 4. cum S. August. Elbel de Scand. n. 365. & aliis communiter ap. Salm. de Contract. c. 3. n. 120.* quia licite potest homo, causa alicujus sui notabilis boni permittere peccatum alterius, quod provenit tantum ex illius malitia. Petens autem sine justa causa peccat primo contra charitatem, quia est causa moralis, ut proximus patiatur grave damnum spirituale; nam præscindendo a quæstione, an actus externus augeat malitiam actus interni, ut tenent *Scotus*, & sui Discipuli cum *Dupasqu. Theol. tom. 4. Disp. 2. q. 5.* quia (ut dicunt) integritas, seu difformitas actus externi diversa est ab integritate actus interni, cum actus externi & interni sint diversæ rationis: Vel an, manente voluntate plena erga peccatum, actus externus nihil addat malitiæ actui interno, ut tenent probabilius *D. Th. Gonet in Clypeo to. 3. diss. 7. ar. un. Estius l. 2. dist. 42. §. 2. & alii*, quia tota malitia actus externi consistit in voluntate. Sed quicquid sit de hoc, etiam Thomistæ, prout declarat *Estius*, dicunt quod, cum contingit perpetratione operis mali voluntatem magis affici ad rem concupitam, tunc sine dubio per opus externum additur aliquid malitiæ, quia tunc ipsius voluntatis ma-

malitia augetur. Quapropter, quamvis, speculative loquendo, sit probabilior Thomistarum sententia, practice tamen dicimus, quod ex communiter contingentibus per actum externum semper augetur malitia voluntatis, ob ejus majorem complacentiam, conatum, diuturnitatem, &c. ut advartit bene *Habert de Act. Hum. c. 8. qu. 2.* Hinc *Estius loc. cit. in fin.* sic concludit: *Ceterum, quoniam externum opus revera peccatum est, hinc fit, ut semper dicendum sit plus mali eum fecisse qui peccatum opere perpetravit, quam qui in sola voluntate continuit.* Cum igitur peccator actu externo notabilem majorem ruinam sibi infert, non potest excusari a peccato gravi contra charitatem, qui sine gravi causa cooperatur illi ad opus exequendum, ut ait etiam *Tournely to. 3. p. 327. v. ex his*; Charitas enim nos obligat ad vitandum damnum grave proximi, quotiescunque sine notabili incommodo id possumus. Cum autem habemus gravem causam petendi, non possumus sine gravi incommodo a petendo abstinere; & ideo tunc equidem excusamur; secus vero, si causa sit levis, & tanto magis si sit illicita, aut vana. Ita *Busemb. n. 49. Sanch. Dec. l. 3. c. 8. n. 22. & 23 cum Valent. Arag. & Conrad. Sylvest. v. Usura, 7. qu. 1. Molin. to. 2. de Just. D. 335. Concl. 4. Roncagita tr. 6. de Charit. c. 6. qu. 6. Tamb. Dec. l. 5. c. 1. §. 4. n. 76. Salm. de Contract. c. 3. n. 123. & tr. 21. c. 8. n. 122. cum Pal. Banu. & Trull. Bonac. de Pecc. D. 2. q. 4. p. 2. n. 21. cum Suar. & Fill.* & censet *Bon.* rationem primæ sententiæ non videri satis firmam. Item *Sporer in V. Præc. c. 1. n. 46. cum S. Antonin. Vasq. Pont. Palud. Aug. & aliis ap. AA. cit.* Et eandem nostram sententiam sequitur etiam *P. Elbel. de Scand. n. 365.* asserens hanc esse communem.

Probabiliter tamen *Spor. nu. 47. cum Less. Hurt. & aliis* excusat ab hoc peccato contra charitatem petentem sine justa causa mutuum ab usurario parato, si usurarius ob multitudinem petentium æque certe ac facile præstabit alteri pecuniam illam ad usuras, quia tunc non adest obligatio impediendi peccatum, quod ille æque certe alias patraret. Verum dicimus, quod petens sine gravi causa, etiam in casu mox posito, non excusatur ab alio peccato gravi contra virtutem, ad quam lædendam moralitas inducit proximum. Et hoc, etiamsi daretur casus, quem practice jam diximus moraliter impossibile est evenire, quod opere externo non augeretur malitia proximi parati ad peccandum. Ratio, quia sine justa causa nunquam licet cooperari ad actionem objective malam; concurrere enim moraliter, etsi permissive, ad actum objective malum sine justa causa, per se semper est malum; prout certum est, quod inducere amentem ad pejerandum, fornicandum, &c. etiamsi ille non peccet, est grave peccatum contra virtutes oppositas, ut communiter dicunt *Salm. de Leg. c. 3. n. 49. & Busemb. n. 155. cum Laym. Bonac. Pal. Sanch. Gran. &c.* Hinc eodem modo petens sine gravi causa mutuum ab usurario, Sacramentum a Sacerdote peccatore, quamvis parato, peccat non solum contra charitatem, sed etiam contra justitiam, aut Religionem, ut dicunt *Salm. l. c. de Contract. c. 3. n. 123. & de Sacr. c. 8. n. 36. Sanch. Dec. loc. cit. cum Sylvest. Mol. Valent. Pal. Trull. Villal. Ban. Tap. apud Salm. in fine.*

Notant autem *Sporer l. c. num. 75. & Pontius de Matr. l. 5. c. 18. num. 51. cum Soto, & Cajet.* quod ad mutuum licite petendum ab usurario non requiritur præcisa necessitas, sed sufficit quævis notabilis utilitas, sive ad conservationem, sive ad decentiam status, aut familiæ: puta (ut ait *Pont. cum iisdem DD. cit.*) si vir nobilis petat mutuum ad exercenda torneamenta cum suis amicis, & alias abstinendo aliquam notam incurreret.

ARTICULUS II.

An, & quando Scandalum passivum permitti possit? aut ob illud vitandum aliquid omitti debeat?

48 *Quando Scandalum passivum permitti possit?*
49 *An sufficiat sola utilitas ad petendum mutuum ab usurario, & Sacramenta a Ministro excommunicato, vel peccatore?*
50 *An aliquando teneamur omittere, vel differre bona Spiritualia, ad vitandum Scandalum alterius?*
51 *An aliquando teneamur omittere quadam Præcepta?*
52 *An dimittere bona temporalia? An peccet graviter mulier utens veste virili? Vide ib. alios casus.*
53 *An puella decenter ornata teneatur se avertere a conspectu alicujus particularis eam concupituri?*
54 *Quid si se ornet ornatu superfluo?*
55 *Quid si putet in genere aliquos scandalizandos? Et an peccent graviter mulieres pectus ostendentes?*
56 *Quomodo peccent obscœna componentes, aut repræsentantes, aut pingentes?*
57 *An liceat suadere minus malum, ad majus evitandum?*
58 *An aliquando liceat permittere ruinam Proximi?*

48 „ RESP. 1. Permitti non potest absque necessitate, vel utilitate propria, vel aliena. Ratio est, quia tenemur ex Charitate impedire peccata proximi, si facile possimus. *Laym. cap. 23. ex commun.*

Unde resolvuntur hi Casus.

„ Absque causa non licet petere mutuum ab usurario, vel ab infideli juramentum per falsos Deos, a concubinario administrationem Sacramenti, vel ut celebret: cum enim absque peccato id non sit facturus, cooperareris ejus peccato. *Suarez, Sanchez, Trull. l. 1. cap. 6. dist. 5. num. 15.*

„ Resp. 2. Ex causa necessitatis, vel utilitatis potest permitti. Patet in dicto casu, qui simpliciter sine peccato fieri potest: ideoque licet talia petere ex rationabili causa, etsi alter ex sua malitia sit peccaturus. Requiritur autem major necessitas, ut permittatur scandalum Pusillorum, quam Pharisaicum. Item major, si plures sint scandalizandi; si timeatur peccatum grave; & denique, si certo prævideatur, quam alias. *Laym. loc. cit. Bonac. d. 2. q. 4. p. 2.* * (*Sufficit inde causa solius utilitatis alicujus momenti ad petendum mutuum ab usurario, ut Viva ex communi, & Salm. Tr. 21. cap. 8. num. 76. cum Caj. Nav. Bon. &c. Et ad petenda Sacramenta a Ministro peccatore, aut excommunicato tolerato, ut Laym. de Charit. c. 13. n. 8. cum Sanch. & Nav. in S. Th. Vide dicta n. 47. Et Vide etiam infra n. 77. v. 4. Licitum.*) *. 49

„ Resp. 3. Debet permitti, si alioqui propria salus periclitaretur, vel aliis, præsertim Communitati, grave damnum imminet. Unde bona spiritualia necessaria ad salutem nec debet, nec potest quisquam dimittere ob cujusquam scandalum. *Fill. 28. c. 8.* 50

„ Resp. 4. Bona spiritualia (& secundum *Lorcam apud Dian. p. 5. t. 7. R. 24.* etiam temporalia) non necessaria ad salutem non tenetur quis omittere, vel differre, ob scandalum Pharisaicum, juxta illud *Matth. 15. Sinite illos, &c.* nisi tamen ex dilatione fructus speraretur: facilius vero, ac sæpius talia bona differenda, vel etiam omittenda sunt, ob scandalum Pusillorum: v. gr. ingressus Religionis debet differri ob scandalum parentis, si consensus illius brevi speretur. *Laym. loc. cit.*

Docet *S. Thom. 2. 2. q. 43. art. 7.* quod aliquando tenemur differre bona spiritualia non necessaria ad salutem, ob scandalum Pusillorum, non vero ob Pharisaicum. Attamen notandum hic est ex *Laym. de Charit. c. 13. nu. 8. cum S. Th.* quod scandalum Pusillorum post monitionem fit Pharisaicum. Hinc, quamvis quis debeat differre ingredi Religionem ob scandalum propinquorum, si illorum consensus brevi speretur, ut ait *Bus.* Potest tamen recte ingredi, si ipsi pergant resistere, ut *Laym. cum S. Antonin. Palud. &c. loc. c. n. 8. in fine.* Sed quoad hoc punctum vide omnino dicenda *lib. 4. num. 68.*

Et hic præterea notandum, certum esse, ut dicunt *Salm. de IV. Præcepto cap. un. num. 7.* posse filios, inscio patre, Religionem ingredi, aut Clericatum sumere; maxime si sciant, patrem ex affectu carnali impediturum; quod regulariter accidit, ut bene advertit *Pinamon. de Vocation. c. 3. circa initium.* Hinc docet *S. Th. 2. 2. q. 189. a. 6. in corp.* quod *recte possunt filii, prætermisso parentum obsequio, Religionem intrare, etiam contra præceptum parentum.* Et *art. 10. in corp.* dicit quod *filii non debent consilium sumere, nisi ab his, de quibus speratur, quod prosint, & non impediant, ex Eccl. 37. Cum viro irreligioso tracta de sanctitate, & cum injusto de justitia?* Atque dicto *ar. 10. ad 2.* affert *S. Cyrillum,* qui super illa Evangelii verba: *Permitte me renunciare his, qui domi sunt, &c.* sic loquitur: *Communicare proximis, indicat adhuc languentem, & retrocedentem: propter quod audit a Domino: Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retro, aptus est Regno Dei. Respicit retro, qui dilationem quærit cum propinquis conferendi.* Vide alia valde utilia, quæ dicentur super hoc puncto *cit. l. 4. nu. 68.*

Tunc tantum filiis non liceret ingredi Religionem, quando relinquerent parentes in necessitate gravi, vel fratres in extrema, ut *Salm. de Stat. Rel. cap. 3. n. 53. &c. cum S. Th. & communi.* In dubio tamen, an necessitas sit talis, permittitur ingressus; cum in dubio possideat libertas, ut docet *Sanch. Decal. l. 4. cap. 20. num. 6.* Vide dicenda *dict. l. 4. ex num. 66.*

„ Resp. 5. Ad vitandum grave scandalum Pusillorum quædam præcepta impleri non debent, nisi tamen omissio esset magis damnosa omittenti. V. *Laym. l. 2. t. 3. c. 13.* Ratio hujus est, quia tunc, concurrente duplici præcepto, scilicet naturali de cavendo scandalo, & positivo, majus, & fortius est naturale. 51

Quæstio est, an ad vitandum scandalum Proximi sint omittenda Præcepta? Certum est I. Quod præcepta, quæ omitti non possunt sine peccato, hæc nunquam prætermittenda sunt ob alterius scandalum, sive sit pharisaicum ex illius malitia, sive pusillorum ex ejus infirmitate, aut ignorantia. Hujusmodi sunt præcepta Fidei, & Sacramentorum, quæ sunt necessaria ad salutem, ut docet *S. Thom. 2. 2. qu. 43. art. 7.* Item omnia præcepta naturalia; & quamvis DD. aliqui dicant aliquando posse omitti præcepta naturalia, affirmati-

va, nempe corrigendi peccatores, vel puniendi deliquentes, quando magis timetur damnum, quam speratur fructus; Tamen melius dicit *Palaus de Charit. to. 6. D. 6. p. 16. num. in fin.* tunc verius in iis casibus ipsa præcepta cessare, & non obligare. Certum est II. Quod alia præcepta positiva nec etiam omitti possint, si scandalum proximi esset pharisaicum, quia tunc potius daretur illi occasio bona aliorum malitiose impediendi, ut ait *Sporer de 5. Præc. cap. 1. num. 29. ex D. Thom. d. qu. 43. a. 8.*

Dubium autem est, an sint omittenda præcepta positiva, ad scandalum pusillorum vitandum? *Prima* sententia probabilis, quam tenent *Nav. Summ. cap. 14. num. 44. Vasqu. qu. 43. ar. 7. d. 1. Palaus d. p. 16. num. 3. cum Bas. de Leon.* & probabilem putat *Croix l. 2. num. 244. ac Tamb. Dec. l. 3. cap. 2. num.* 8. negat, quia præcepta etiam positiva, & humana non cessant obligare, quando scandalum non est datum, sed acceptum; magis enim tunc obstringit obligatio implendi præcepta tibi injuncta, quam vitandi omissionem præcepti alteri impositi. Affirmat vero secunda sententia probabilior, quam tenent cum *Busemb. Laym. de Charit. cap. 3. num.* 10. qui vocat communem, *Canus in Rel. de Pœn. p. 5. Suar. D. 10. de Scand. sect. 4. num. 9. Tournely to. 3. p. 332. Roncaglia de Char. cap. 6. qu. 7. Spor. de 5 Præc. cap. 1. num. 29. & Salm. tr. 21. cap. 8. num. 87. cum Valent. Sylv. Baun. Led. Hurt. Med. Cord. & Lorca* (citant etiam *Salm. S. Thom. in d. a. 7.* sed revera S. Doctor ibi non loquitur de præceptis, sed de bonis spiritualibus, pro quibus verius intelligenda sunt consilia). Ratio hujus sententiæ est, quia præceptum generale de vitando scandalo Proximi, cum sit naturale, præferendum est præceptis positivis. At quia magnum esset incommodum mulieris, si ipsa ob scandalum alterius ad longum tempus abstinere e Missa teneretur, ideo valde probabiliter dicunt *Laym. de Charit. cap. 13. num. 10. Tournely loc. cit. & Sporer d. cap. 1. num. 29. & 37.* quod illa ad hoc non tenetur, nisi pro una vel altera vice. Imo tenet *Elbel de Scand. cum Illſ. aliisque pluribus*, bene posse illam semel vel iterum omittere Sacrum, sed ad hoc non teneri, cum accidet scandalum omnino ex alterius malitia.

Ex dictis resolvuntur hi Casus.

52 „ 1. Prælati Ecclesiastici non tenentur (imo nec possunt)
„ ea, quæ ad bona Ecclesiæ conservanda sunt necessaria,
„ verb. grat. lites, &c. omittere ad vitanda scandala Pha-
„ risaica, imo etiam pusillorum: etsi his prius reddi de-
„ beat ratio rectitudinis. *Dian. par. 5. t. 7. R. 24. Ex S.*
„ *Thom. &c.*

Quæritur, an ad vitandum scandalum sint dimittenda bona temporalia? Distinguit *D. Thomas*, & docet 2. 2. *qu. 43. a. 8.* quod si bona sint propria, *tunc vel totaliter dimittenda, vel aliter scandalum est sedandum, scilicet per aliquam monitionem*; Nam, facta monitione de veritate justitiæ, scandalum evadit pharisaicum, de quo nihil amplius curandum, ut docet idem *D. Thom. eod. loc.* Imo dicunt *Palaus de Char. to. 6. D. 6. p. 17. Sanchez Dec. l. 1. cap. 7. num. 11. & Sporer de V. Præc. cap. 1. num. 32. cum Suarez, Dian. &c.* nunquam esse obligationem gravem, pati magnam jacturam in bonis propriis, ne Proximus patiatur scandalum, etiam ex infirmitate. Ratio, quia charitas erga Proximum non obligat cum tanto incommodo. Hoc tanto magis procedit, si bona sint commissa ad conservandum, ut bona Ecclesiæ committuntur Prælatis, & similia: Ipsa enim nec etiam possunt dimitti propter scandalum alterius, uti possunt dimitti bona privata. Quamvis, ut monent recte *Laym. de Charit. cap. 13. num. 9. cum S. Antonin. & Palud. ac Sporer loc. cit. d. nu. 32.* etiam pro iis differri debet exactio, donec instruantur debitores de sua obligatione. Imo dicunt *S. Antonin. Cajet. & Val. apud Laym. ibid.* quod si adhuc post monitionem populi scandalum nec etiam cesset, & magna immineat fructus spiritualis jactura, tunc melius se geret Prælatus, si procuret Ecclesiæ assensum, ut debitum remittatur. Attamen bene ait *Laym.* in hoc pensandas esse circumstantias tam bonorum dimittendorum, quam scandali eventuri, & ne forte ex remissione malitia debitorum magis augeatur; Nam *S. Thom.* de eo casu *d. ar.* 8. sic loquitur: *Propter scandalum pharisaicum non sunt bona temporalia dimittenda, quia hoc & noceret bono communi; daretur enim malis occasio rapiendi; & noceret rapientibus, quia retinendo non sua, in peccato remanerent.*

„ 2. Si femina utatur veste virili, vel contra, tantum
„ ex levitate, sine prave intentione, aut periculo scandali,
„ & libidinis, veniale tantum erit; alias mortale; nullum
„ vero, si ex necessitate. *Dian. par. 5. tr. 7. R. 32.* ex *S.*
„ *Th. Syl. &c.*

Si mulier utatur veste virili, ex se non est peccatum grave; sed posset grave esse ex circumstantiis periculi libidinis, vel scandali, ut *Laym. de Charitate d. cap. 13. in fin. Sylvius ap. Tournely to. 3. p. 515. qu. 3. & Salm. Tract. 21. d. cap. 8. num.* 62. Et hoc indicat *S. Thom. 2. 2. q. 169. art. 2. ad 3.* ubi: *De se vitiosum est, quod mulier utatur veste virili, aut e converso: & præcipue, quia hoc potest esse causa lascivia: & specialiter prohibetur in lege (Deut. 22.) quia Gentiles tali mutatione habitus utebantur ad idololatriæ superstitionem. Potest tamen quandoque hoc fieri sine peccato propter aliquam necessitatem, vel causa se occultandi ab hostibus, vel propter defectum vestimenti, vel propter aliud hujusmodi.* Secus autem est tantum veniale; & aliquando nullum, si adsit justa causa, verb. grat. ad se occultandum, ut docet *D. Thom. loc. cit. & Laym. ibid. cum Navar. & Cajet.* qui dicit præceptum *Deuter. cap.* 22. prout ceremoniale jam cessasse.

„ 3. Peccatum, ex quo Confessarium in Confessione (ex
„ infirmitate tamen) graviter scandalizandum nosti, debes
„ reticere. *Laym. l. c.* ex *Nav. &c.*

„ 4. Uxor semel, vel iterum debet omittere jejunium,
„ ex quo maritus graviter offenderetur, & orietur discor-
„ dia. *ibid.*

„ 5. Si, itutro te ad Sacrum die festo, excitanda sit gra-
„ vis rixa, vel cædes, non teneris ire. *ibid.*

„ 6. Superior peccata subditi sæpe potest dissimulare ad
„ vitandas turbas, & majora mala, quæ alioqui teneretur
„ punire.

„ 7. Mulier, quæ scit in se, vel in sui aspectu aliquem 53
„ in particulari scandalizandum, mortaliter peccet, si da-
„ ta opera ei se conspiciendam offerat: adeoque potest, &
„ debet non tantum publico, sed etiam Sacro abstinere die
„ festo semel, aut iterum, ad peccatum illud evitandum.
„ Dixi 1. *aliquem in particulari:* quia ob timorem scanda-
„ li alicujus ex Communitate in genere vel etiam plu-
„ rium, abstinere, nimis esset difficile, & plenum scru-
„ pulis. Dixi 2. *semel, aut iterum:* quia sæpe, nimis es-
„ set grave, & durum. *Bonac. Sanchez Laym. loc. cit. nu.*
„ 10. & alii. V. *Dian. par. 5. tr. 7. R. 21. & 22.* ubi in
„ contrarium citat aliquot Auctores negantes obligationem
„ prætermittendi rem præceptam ad evitandum aliorum scan-
„ dalum.

Si ergo agitur de omittendis rebus præceptis, nempe Missa a puella, ne se offerat conspectui juvenis, a quo scit turpiter concupisci, juxta secundam sententiam relatam *numer.* 51. debet ipsa semel, & iterum omittere Sacrum; sed probabiliter etiam juxta aliam primam sententiam *ibidem* allatam, ut ait *Tamb. Dec. l. 4. cap. 2. n. 8.* bene posset, imo teneretur, non obstante scandalo illius, Ecclesiam adire ad Sacrum audiendum.

Si vero agatur de re non præcepta, quæritur, an peccet mortaliter puella, ad conspiciendum se præbens conspectui viri scandalum passuri? Affirmant cum *Busemb. S. Antonin. Sylvest. Navarr. Azor. &c. apud Sanchez Dec. l. 1. cap. 6. numer.* 16. qui asserit hoc esse commune, quando illa se offert, nullam aliam causam habens rationabilem, puta invisendi amicas, eundi ad Ecclesiam, &c. Sed valde probabiliter negant peccare graviter *Cajet. 2. 2. qu. 154. a. 4. in fin. & qu. 169. art. 2. ad 5. Sanch. loc. c. num. 17. cum Nav. Med. & Azor.* item *Sporer de 5. Præc. cap. 1. num. 34. & 35. cum Armill. & Pal. Less. l. 4. num. 113. Salm. tr. 21. cap. 8. num. 59.* & probabile putat *Croix l. 2. numer. 247. cum Bonac. & Diana.* Sufficit enim, ut dicunt, ad eam excusandam saltem a mortali, causa, ne ipsa sua libertate privetur; cum ex una parte hoc scandalum non est datum, sed acceptum ex malitia viri; & ex alia vice esset res valde incommoda mulieri, & scrupulis obnoxia, si expendere deberet semper, an habeat justam causam egrediendi, vel non. Nequirem autem (ut bene ajunt *Palaus to. 6. D. 6. par. 7. num. 4. Sanch. d. num. 17. & Sporer num. 35.*) illam excusare e mortali, si ipsa ex vanitate ducta, etsi scandalum illius viri non intendat, data opera ejus aspectui se offerret. Hinc recte dicunt *Sporer num. 36. & Dian. p. 3. tr. 7. R. 3. cum Hurt.* teneri mulierem sub gravi scandalum viri determinati vitare, si posset commode aliam Ecclesiam adire, per aliam viam progredi, a fenestra abstinere, & similia: Hoc tamen non intelligendum ad longum tempus, sed tantum pro una vel altera vice, donec alter advertere possit se fugi ab illa, ut diximus *dict. num. 51. in fin.* & asserit *Sporer num.* 37. dicens in hoc omnes consentire. Nequirem etiam mulierem a mortali excusare, si illa peteret aliquem locum, quem non adiret, nisi sciret ibi amasium adesse, ut recte advertit *Sporer nu.* 35.

„ 8. Mulier, quæ ex ornatu, etiam conveniente suo sta- 54
„ tui, probabiliter prævidet aliquem in particulari lapsurum
„ mortaliter, tenetur ad breve tempus eum dimittere, aut
„ talis conspectum fugere. Dixi *ad breve tempus:* quia
„ ad longum, nimis illi grave foret. Vid. *Diana lo-*
„ *co citat.*

Salmant. Tr. 21. cap. 8. num. 59. cum Cajet. Trull. Pal. Navar. &c. asserunt nullo modo peccare mulierem se ornantem juxta suam conditionem; si hoc faciat ad placendum viro suo, vel ut sponsum inveniat, ut docet etiam *S. Th. 2. 2. quæst. 169. a. 2.* vel tantum, ne sua libertate privetur *Salm. d. t. num.* 60. Sed hoc semper intelligendum ad diuturnum tempus; alias tenetur saltem bis vel semel abstinere a conspectu juvenis concupituri, juxta dicta mox *numer.* 53.

„ 9. Si vero idem timeretur in particulari ex orna-

„ tu

„ tu superfluo, vano, & inconvenienti (quem assumere vanitatis, & placendi causa, ut videantur pulchræ, & procum facilius inveniant, seclusis aliis, non nisi veniale est), teneretur eum omnino dimittere, etiam sub mortali; quia nullum habet jus ad illum ornatum, & ex altera parte tenetur vitare peccatum alterius, quando commode potest. Vid. *Sylv. v. ornatus*. * (*Idem recte sentiunt Salm. tr. 21. cap. 8. num. 60. ac Laym. instr. 3. c. 13. in fine; Lessius autem l. 4. c. 4. ex num. 112. censet tantum per breve tempus feminam teneri abstinere ab illo superfluo ornatu. Nota autem hic quod docet S. Thomas 2. 2. qu. 169. a. 2. ubi dicit mulieres, appetentes placere viris ex vanitate, quandoque peccare tantum venialiter. Alibi vero S. Doctor in Epist. 1. ad Tim. cap. 2. in fin. sic ait*: Ornatus simplex, servata recta intentione, consuetudine, & conditione status, non est peccatum. De fucato autem semper est peccatum; mulieribus enim non permittitur ornari, nisi propter viros, & viri nolunt decipi, ut fucatæ eis appareant.) * Alii tamen, ut *Caj. Nav. 23.* videntur docere, eam tantum teneri sub veniali (sed minus probabiliter), quando in particulari lapsus prævidetur, & brevi tempore abstinendum est; qui etiam cum *Azor. Less. & Bonac.* excusant a mortali eas, quæ ex consuetudine loci media ubera detegunt, fuco, pigmentis, alienis crinibus utuntur; dummodo non aliorum lasciviam, sed tantum majorem pulchritudinis ornatum intendant, absque alio fine mortali, aut lege particulari id sub mortali prohibente. Addunt tamen fore grave, & mortale peccatum hujuscemodi morem detegendi pectus, vel tenuiter tantum tegendi, ubi non est, introducere. *Nav. num. 19. Less. 112. Laym. l. c. &c.* vid. *Bonac. de matr. q. 4. p. 9. num. 17.*

55 „ 10. Si mulier non in particulari, sed in genere tantum aliquos in se scandalizandos putet, modo eorum lasciviam non intendat, nec ei placeat (licet ei placeat, quod laudetur ut formosa), non videtur teneri abstinere ab illo ornatu, etiam superfluo, sub mortali, verb. grat. fucando faciem, imo etiam denudando ex communi consuetudine pectus: nisi tamen denudatio, vel ornatus esset valde turpis per se, ac directe ad libidinem provocans. Ratio est, tum quia est scandalum potius acceptum, quam datum, & ornatus ille, ac pulchritudo remote tantum ad peccatum provocat, ut docent *Laym. & Bon.* Tum quia nimis grave esset isti sexui, præsertim si maritum quærant, perpetuo sic abstinere, cum illa occasio sit universalis, & perpetua; nec formosiores unquam licite irent foras, cum pulchritudo naturalis plus noceat, quam artificialis. Plura de hac re vide apud *Dian. t. 1. R. 37. Bardel. l. 3. d. 5. num. 13.* Interim feminam nudum pectus gerentem non mala intentione, etsi quidam excusent a mortali, ego tamen, inquit *Sa*, difficile absolverem. Et certum est, quod Confessario incumbat hujusmodi ornatum dissuadere, & deterrere ab eo. Vid. *Sa, verb. Ornatus, &c. ll. cc.*

Quæritur, an peccent graviter mulieres ad sui ornatum ubera ostendentes? Acriter invehunt contra hunc morem *Natalis Alex. Dec. l. 4. art. 5. reg. 8. de Scandalo, & Roncaglia de Charit. c. 6. qu. 5. Resp. 3.* dicentes hoc per se esse peccatum mortale, quia per se aliis grave scandalum affert; Et hoc probari inquiunt ex SS. Patribus, qui hujusmodi consuetudinem magnopere increpant. Cum ego munus Concionatoris gessi, pluries etiam hunc perniciosum usum fortiter conatus sum exprobrare; sed cum hic officium agam scriptoris de scientia morali, oportet, ut dicam quod juxta veritatem sentio, & quod a DD. didici. Non nego I. quod illæ feminæ quæ hunc morem alicubi introducerent, sane graviter peccarent. Non nego II. quod denudatio pectoris possit esse ita immoderata, ut per se non posset excusari a scandalo gravi, tanquam valde ad lasciviam provocans, uti bene ait *Sporer de V. Præc. cap. 1. num. 39.* Dico verum III. quod si denudatio non esset taliter immoderata, & alicubi adesset consuetudo, ut mulieres sic incederent, esset quidem exprobranda, sed non omnino damnanda de peccatu mortali. Id tenent communissime *Navarrus, Cajet., Lessius, Laym. Bon. Salm.* & alii plurimi. *Navarr. Summ. c. 23. nu. 19.* sic ait: *Neque etiam feminæ mortaliter peccant ostentantes pectora nuda, quo pulchriores videantur, absque alia mala intentione mortali; quia nullo jure naturali Divino, aut humano, saltem ad mortale obligante, vetatur.* Idem dicit *Cajetanus in 2. 2. q. 169. art. 2. vers. Secundo*, sic ait: *Pectus a mulieribus nudum alicubi defertur, quod juxta morem Patriæ non est de se mortale.* Idem docet *Lessius l. 4. c. 4. ex num. 112.* dicens: *Potest esse peccatum mortiferum, si pudenda non satis tegerentur; Secus in nudando pectore, ut Cajet. Sum. Nav. nam partem illam nec natura, aut pudor postulat absolute tegi. Grave tamen esset hujusmodi morem introducere.* Sententiam hanc dicit esse communem *Laym. l. 3. tr. 3. c. 13. in fin. num. 6.* Idem censent *Azor. de 4. Pr. c. 18. Sanch. Dec. l. 1. cap. 6. num. 7. Bonac. de Matr. q. 5. punct. 9. num. 17. & Salm. de vi. Præc. cap. 3. num. 16. cum Sylv. Fill. &c.* (contra *S. Antoninum, Ref. & Eliz.*); quia (dicunt) pectus non est pars vehementer provocans ad lasciviam. Videtur etiam huic adhærere *S. Thomas 2. 2. q. 169. art. 2.* ubi loquens de ornatu superfluo mulierum (ut patet ex 3. *objectione*), sic ait: *Et si quidem hac intentione se ornent, ut alios provocent ad concupiscentiam, mortaliter peccant. Si autem ex quadam levitate, vel etiam ex quadam vanitate propter jactantiam quamdam, non semper est peccatum mortale, sed quandoque veniale.* Deinde addit: *In quo tamen casu possent aliquæ excusari, quando non fieret ex aliqua vanitate, sed propter contrariam consuetudinem: quamvis talis consuetudo non sit laudabilis.* Deridet autem *Roncaglia* hanc rationem consuetudinis excusantis, dicens: *Potestne quæcumque consuetudo dare jus ad id quod aliis de sua natura præbet gravem occasionem peccandi?* Sed immerito deridet, nam patet, quod consuetudo sic incedendi, non quidem dat jus ad id quod est contra jus naturale, sed bene diminuit vim concupiscentiæ; ubi enim non est mos, majus scandalum dabunt illæ mulieres, quæ brachia aut crura ostendent, quam eæ quæ pectus (modo denudatio sit moderata), ubi talis viget consuetudo; quia assuefactio efficit, ut viri ex tali visu minus moveantur ad concupiscentiam, prout experientia constat. SS. autem Patres aut modo concionatorio sunt locuti, vel de usu immoderato, ut diximus. Tandem idem *Roncaglia loc. cit. in fin.* concedit modicam discooperitionem pectoris excusare a peccato gravi. Et idem docet doctissimus *Sylvius 2. 2. qu. 169. a. 2.* Cæterum non dubito, quod sententia, ut supra relata cum magna discretione oportet ut prudens Confessarius utatur, ne indulgeat nimiæ mulierum licentiæ, quæ libidinem involvet, cum piu viventes non sic incedunt. Bene enim *Croix l. 2. num. 248. cum Eliz.* advertit, quod ejusmodi feminæ denudatione pectoris non raro quærunt inhoneste appeti a viris, ut illos sibi irretiant & captivent; & hanc ob causam recte putat *Eliz.* plures feminas damnationem pati. Hinc non dubito, quod hujusmodi indecens mos enixe a Prædicatoribus, & Confessariis, quantum fieri potest, coercendus est, & extirpandus. Audiatur id quod docet *D. Antonin. p. 2. tit. 4. cap. 5.* ubi, quamvis detestetur enixe usum mulierum ostendendi ubera, quando talis usus esset valde immoderatus, prout refert adesse in partibus Rheni, his verbis: *Si enim de usu Patriæ est, ut mulieres deferant vestes versus collum scissas usque ad ostentationem mammillarum, ut in partibus Rheni valde turpis & impudicus est talis usus, & ideo non servandus.* Attamen in sequenti §. *In quantum*, addit: *Si enim mulier ornet se secundum decentiam sui status, & morem Patriæ, & non sit ibi multus excessus, & ex hoc aspicientes rapiantur ad concupiscentiam ejus, erit ibi occasio potius accepta quam data; unde non mulieri, sed ei soli qui ruit, imputabitur ad mortale. Poterit autem esse tantus excessus, quod erit occasio etiam data.* Sic denique concludit: *Ex prædictis igitur videtur dicendum, quod ubi in hujusmodi ornatibus Confessor invenit clare, & indubitanter mortale, talem non absolvat, nisi proponat abstinere a tali crimine. Si vero non potest clare percipere, utrum sit mortale, non videtur tunc præcipitanda sententia (ut dicit Guillelm. specie in quadam simili) scilicet, ut deneget propter hoc absolutionem, vel illi faciat conscientiam de mortali, quia, faciendo postea contra illud, etiamsi illud non esset mortale, ei erit mortale; quia omne quod est contra conscientiam, ædificat ad Gehennam, 28. quæst. 1. §. Ex his. Et cum promptiora sint jura ad solvendum quam ligandum, cap. Ponderet. Dist. 1. & melius sit Domino reddere rationem de nimia misericordia, quam de nimia severitate, ut dicit Chrysost. cap. Alligant. 26. quæst. 7. potius videtur absolvendum, & divino examini dimittendum. Fateor tamen, quod & Prædicatores in prædicando, & Confessores in audientia Confessionum debent talia detestari, & persuadere ad dimittendum, cum sint nimia & excessiva; non tamen ita indistincte asserere esse mortalia.*

„ 11. Peccant etiam graviter, qui componunt, describunt, repræsentant, vel pingunt turpia, & ad libidinem provocantia. *Bon. Sanch. & Fill.* 56

Procul dubio componentes, sive repræsentantes comœdias valde turpes excusari non possunt a peccato gravi. *Sanchez de Matr. l. 9. D. 46. num. 42. cum S. Anton. Ang. Sylv. &c.* Et ob quodcumque lucrum, ut *Tambur. Dec. cap. 8. §. 5. num. 1.*

Pariter graviter peccant pingentes, sive exponentes publice imagines obscœnas, scilicet detectis pudendis, sive tenui velo coopertis, ut *Salm. Tr. 21. cap. 8. numer. 64. cum Sanchez & Trull.* Secus, si detectis aliis partibus, pudenda tegantur. *Salm. ib. cum Turr. Dian. & pluribus aliis.*

Utrum liceat suadere, aut permittere minus malum ad majus evitandum? *Prima sententia* negat, prout tenet *Laym. de Charit. cap. 12. numer. 7. cum Azor. & aliis.* Ratio, quia comparativum non tollit positivum; unde qui suadet minus malum, vere malum suadet. Limitat vero *Laym. cum Azor.* nisi malum illud sit virtualiter inclusum in illo alio majori. Sic parato aliquem occidere potes suadere, ut manum tantum amputet; eidem tamen, non alteri designato; 57

Sic etiam volenti adulterari potes suadere fornicationem cum soluta in generali, non autem in particulari. Admittunt hoc *Salm. l. c.* dummodo ille decreverit utrumque malum patrare, cum *Nav. &c.* At *Laym.* indistincte loquitur, & *Sanch.* cum secunda sententia, ut mox dicetur, hanc limitationem expresse rejicit; quia (dicit) tunc minus malum proponitur, non ut alter illud perpetret, sed ut a majori retrahatur.

Secunda igitur sententia probabilior tenet, licitum esse minus malum suadere, si alter jam determinatus fuerit ad majus exequendum. Ratio, quia tunc suadens non quærit malum, sed bonum, scilicet electionem minoris mali. Ita *Sanch. de Matrim. l. 7. D. XI. num. 15. cum Sot. Mol. Nav. Medin. Sylvest. & aliis pluribus, ac Salm. tr. 21. c. 8. n. 58. cum Caj. Sot. Pal. Bon. &c.* & probabilem putat *Croix l. 2. num. 227.* Hinc docet idem *Sanch. num. 19. cum Caj. Sot. Covarr. Valent.* parato aliquem occidere, licite posse suaderi, ut ab eo furetur, vel ut fornicetur. Et probat *ex S. August. in c. Si quod verius, 33. q. 2.* ubi: *Si enim facturus est, quod non licet, jam faciat adulterium, & non faciat homicidium; & vivente uxore sua, alteram ducat, & non humanum sanguinem fundat.* Ex quibus verbis, *jam faciat adulterium*, probat *Sanch. d. num. 15. cum Soto, Mol. Nav. Abb. &c.* S. Doctorem, non tantum permittendo, sed etiam suadendo locutum fuisse. Et hoc addit *Sanch. nu. 23. cum Salon.* licere non solum privatis, sed etiam Confessariis, parentibus, & aliis, quibus ex officio incumbit impedire peccata subditorum.

58 „ Resp. 6. Potest aliquando permitti proximi ruina, quando is paratus est ad malum, & alter non intendit, ut peccet, sed tantum, non auferendo occasionem, permittit unum peccatum, ne fiant plura, ita ut permissio sit impeditiva majoris mali.

Unde eesolves

„ 1. Hero licet non auferre occasionem furandi filiis, aut famulis, cum eos nihilominus ad furandum propensos, & paratos novit, ut sic deprehensi puniantur, & resipiscant: tunc enim rationabiliter permittit furtum unum, ut evitentur plura, *Sanch. Laym. Bonac.* * (*Et hæc sententia videtur satis communis cum Sanch. de Matr. l. 10. d. 12. n. 52. qui citat pro ea Sot. Led. Nav. Sa, &c. Et consentit D. Thomas in 4. p. 2. d. 35. qu. un. a. 3. ad 4.* ubi: *Quandoque vir uxorem suspectam habens ei insidiatur, & deprehendere eam potest cum testibus in crimine fornicationis; & sic potest ad accusationem procedere. Idem admittit Tournely to. 3. p. 337. cum Antoine*) *.

„ 2. Probabile est non licere talia ultro ponere, aut iis objicere: quia positive concurreret ad peccatum; & non tam auferret occasionem, quam poneret: *Sa v. peccatum*, & *Sanch.* qui ex eadem causa docet non licere marito dare uxori ansam adulterandi, vel adultero, ut tentet uxorem. Interim probabiliter contrarium docet *Laym. l. 2. t. 3. c. 13.* Quod confirmari potest exemplo Judith, quæ vix aliter videtur fecisse, *c. 9.* Cum enim sciret permissionem libidinis in Holoferne fore impeditivam malorum, posuit ei occasionem, nempe ornatum suum, alioqui licitum, & tamen communiter censetur in hoc non peccasse. Vid. *Bon. d. 2. q. 4. p. 2. Palaum hic.*

Et hoc probabile putant etiam *Viva de V. Pecc. qu. XI. Art. 5. num. 12. vers. Infertur IV. Laym. de Char. c. 13. nu. 5. cum P. Nav. Item Elbel. de Scand. nu. 387. & Sporer de V. Prec. c. 1. num. 65. cum Dian. & Tamb.* & probat ex *l. Si quis servus, & de Furtis*, ubi permittitur domino tradere servo sæpe sollicitato a fure res, *ut ad furem deferat, ut sic fur deprehensus cum re furtiva, & punitus, non amplius sollicitet.* Quem textum dicit *Sporer cum P. Nav. Pal. op. Tamb.* locum habere etiam in foro Conscientiæ. Contradicunt tamen *Sanch. de Matr. l. 10. d. 12. num. 53. cum Sa, item Bon. de Scand. D. 2. q. 4. p. 2. num. 34. & Spor. l. c. num. 63.* vocans hanc probabiliorem, quia (ut dicunt) hæc videtur positiva inductio, sive ad peccatum cooperatio, quæ est intrinsece mala. Sed hoc non obstante, satis probabilis videtur prima sententia, quia, cum maritus, vel dominus præbet ansam mœchandi, vel furandi, non vere inducit ad peccandum, sed præbet occasionem, & permittit peccatum alterius, ex justa causa, scil. ut se indemnem servet a periculo damni obventuri. Aliud enim est inducere, aliud præbere occasionem: Illud est intrinsece malum, non autem hoc; alioquin nunquam liceat, etiam ex causa justa, petere mutuum ab usurario, juramentum ab infideli, &c. Quod est contra communem DD. sententiam (quicquid aliquis dicat), & contra *D. Thomam cum S. August. 2. 2. qu. 78. a. 4.* Unde *S. Thomas* ibi hanc regulam dat: *Inducere hominem ad peccandum, nullo modo licet; Uti tamen peccato alterius ad bonum, licitum est.* Imo S. Doctor videtur *ibidem* etiam opinioni mox allatæ expresse adhærere, exemplo decem virorum, qui dixerunt ad Ismael (*Jer. 41.*): *Noli occidere nos, quia thesauros habemus in agro.* Et hos S. Doctor asserit minime peccasse.

ARTICULUS III.

An liceat alterius peccato materialiter cooperari?

„ RESp. Cooperari tantum materialiter, subministrando tantum materiam, & facultatem peccandi, vel exhibendo objectum, licet, si sequentes conditiones adsint, I. Si tuum opus, vel cooperatio sit secundum se bona, vel saltem indifferens. II. Si bona intentione, & rationabili ex causa fiat, & non ut juves alterum peccare. III. Si alterius peccatum impedire nequeas, aut saltem non tenearis propter causam rationabilem. Circa quam notant *Sanch. & Laym.* etsi ejus gravitas certa regula definiri nequeat, sed prudentis judicio metienda sit; tanto tamen graviorem requiri, 1. Quanto gravius est peccatum, cujus occasio datur. 2. Quanto probabilius est, te non cooperante, alterum non peccaturum: aut quanto certior est affectus peccati. 3. Quando propinquius tua cooperatio peccatum attingit. 4. Quanto minus juris habeas ad tale opus. 5. Denique quanto magis peccatum cum justitia pugnat, idque propter damnum tertii: *Laym. l. 2. tr. 3. cap. 13.* 59

S. Antonin. Gabr. Sylvest. &c. apud Sanch. in Decal. l. 1. c. 7. n. 4. videntur sentire, nullo casu licitum esse cooperari ad peccatum alterius: At hoc communiter DD. permittunt, si debitæ conditiones adsint. Vide *Tamb. Dec. l. 5. c. 1. §. 4.* Et *Sanch. loc. cit.* censet Authores citatos locutos fuisse casu, quo absit justa causa excusans; vel quando cooperatio sit intrinsece mala. Semper autem est intrinsece mala illa actio, quæ ex se determinata est ad peccatum: uti esset, quærere domino concubinam, idola fabricare, & quid simile. Secus, si actio potest fieri sine peccato, puta ministrare mensæ, aperire januam, &c. Hinc ad licite cooperandum peccato alterius, vide conditiones requisitas apud *Busemb.* ut mox supra.

Unde resolves hos Casus.

„ 1. Hoc modo licite materialiter cooperatur sponsa contrahens cum sponso, quem scit Sacramentum accipere in peccato mortali. Sciens vero eum habere votum castitatis, peccat contrahendo cum ipso, quia ad contractum illicitum concurrit. *Laym. l. c. ex Sanch. l. 7. de matr. d. 21. num. 11.* 60

„ 2. Licite quoque post matrimonium contractum materialiter cooperatur conjux, si conjugi obstricto voto castitatis reddat debitum: imo ad id tenetur ex justitia, si eum exigentem non possit a proposito avocare. *ibidem* * (*Et hæc est communissima & probabilior sententia cum Suarez, Lugo Laym. Bonac. Pal. Sanch. Concina, Holzmann, Boss. &c. Licet opposita cum Pontio, Croix, Comit. Sylv. &c. etiam sit probabilis; vide dicenda l. 6. numer. 944.*) *. 61

„ 3. Similiter Parochus Eucharistiam licite potest, & debet ministrare peccatori, & excommunicato, & hæretico occulto, si petat publice; imo Confessarius præbere debet petenti etiam privatim, si ex sola Confessione ejus peccatum novit. *ibid.* * (*Et ita tenendum ex communissima sententia cum Sporer de Sacr. Pœn. n. 869. &c. contra Petrocor. Vide dicenda l. 6. num. 658.*) *. 62

„ 4. Excusantur a peccato famuli, si ratione sui famulatus præstent quædam obsequia, quæ sine gravi suo incommodo negare non possint; ut verb. gr. vestiant dominum, ster- 63

„ naut

" nant equum, comitentur ad lupanar, meretrici deferant munera, eidem venienti aperiant ostium: quia hæc tantum remote se ad peccatum habent, & sine iis peccatum fieret. Unde tamen non sequitur, alteri cuivis licere ea præstare. *Bon. p. 11. cap. 26. Azor. s. 2. l. 12. c. ult. q. 8. Laym. l. 2. t. 3. c. 13. Sanch. l. 1. mor. c. 7. num. 21.* *(*Sed vide n. seq. 64.*)*

Ad distinguendum autem, quando cooperatio sit materialis, & quando formalis, alii dicunt ut *Cardenas, & M. Milante in prop. 51. Innoc. XI.* quod cooperatio tunc est materialis, quando ipsa per accidens & remote conducit ad peccatum alterius; tunc autem formalis, quando per se, vel ob aliquam circumstantiam adjunctam, proxime conducit ad executionem peccati, licet per se esset indifferens. Sed melius cum aliis dicendum illam esse formalem, quæ concurrit ad malam voluntatem alterius, & nequit esse sine peccato: Materialem vero illam, quæ concurrit tantum ad malam actionem alterius, præter intentionem cooperantis. Hæc autem est licita, quando per se actio est bona vel indifferens, & quando adest justa causa & proportionata ad gravitatem peccati alterius, & ad proximitatem concursus qui præstatur ad peccati executionem. Ratio quia, cum tu præstas actionem indifferentem sine prava intentione, si alter illa abuti voluerit ad suum peccatum exequendum, non teneris nisi ex charitate illud impedire; & quia charitas non obligat cum gravi incommodo, ideo ponens tuam cooperationem cum justa causa, non peccas: tunc enim peccatum illius non provenit ex cooperatione tua, sed ex malitia ipsius, qui tua actione abutitur. Nec valet dicere, quod tua actio, etsi indifferens, conjuncta tamen cum circumstantia pravæ intentionis alterius, evadit mala; nam revera actio tua non est per se conjuncta cum mala voluntate illius, sed ille conjungit suam malam voluntatem cum actione tua; Unde tua actio non erit tunc causa per se influens in peccatum, sed tantum occasio qua ille abutitur ad peccandum. Vide dicenda *l. 3. n. 571.*

64 Quær. I. An famulus ratione famulatus possit comitari herum ad lupanar, vel sternere equum? Affirmant *Busemb. hic cum Nav. Man. &c. ap. Sanch. Dec. l. 1. cap. 7. n. 22.* At probabilius non sufficit ad id sola ratio famulatus, etiamsi sine famuli ope herus adiret; saltem requiritur metus gravis damni. Ita *Sanch. l. c. Viva in prop. 51. Inn. XI. n. 5. Salm. tract. 21. c. 8. num. 72.* Qui recte advertunt id nunquam licere, si herus ex comitatu animosior reddatur. An autem liceat famulo deducere concubinam in domum heri? Dicit *Sanch. l. c. n. 25. cum Nav. & Man.* quod si inter dominum & concubinam jam conventum erat, tunc famulus sola ratione famulatus excusatur, quando dominus etiam sine famulo æque peccatum committeret (Alias non excusatur nisi ex metu gravis damni, ut *Sanch. n. 22.*). Et idem ait *num. 25.* de famulo deferente concubinam curru vel sella. Sed merito id non admittunt *Carden. & Milant. in d. prop. 51. & P. Concina to. 2. pag. 284. & 285.* Idque tanto magis non admittendum de famulo vocante concubinam ad domum heri, contra *Azor.* Et idem dico de Aurigis & Nautis vehentibus meretricem ad amasium qui tantum excusari possunt ob metum gravis damni; vide *num. 76.*

65 Quær. II. An liceat famulo deferre munera meretrici ratione famulatus? Affirmant, loquendo tantum de esculentis & aliis munusculis, *Bus. & Sanch. l. 1. c. 7. n. 2. Spor. de 5. Præc. s. 1. n. 99. & Pal. de Char. p. 11. n. 4. cum Nav. & Az.* Sed verius *P. Concina to. 2. pag. 284.* putat hoc esse intrinsece malum, quia revera munera per se turpem amorem fovent.

66 Quær. III. Utrum liceat famulo ostium meretrici aperire? Negat *Croix l. 2. n. 253.* At communius affirmant cum *Bus. Salm. d. c. 8. n. 74. Laym. de Charit. c. 13. Res. 5. Tamb. cum Sanch. Dian. Azor. Sa, Rodr. &c.* Nec officit prop. 51. *Inn. XI.* dicens: *Famulus, qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam virginem, & multoties eidem subservit, deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, puta ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.* Nam ly *aperiendo januam* ex ipsomet contextu intelligitur de apertione per vim confecta, ut recte dicunt *Roncaglia de Char. Tr. 6. in Reg. pro praxi n. 4. post cap. 1. Salm. ib. num. 74.* Modo (ajunt) ipso non aperiente, adsit alius qui aperiat.

Quær. IV. An ex metu mortis vel magni damni liceat famulo subjicere humeros, vel deferre scalam domino ascendenti ad fornicandum, vi aperire januam, & similia? Negant *Viva, & Milante in d. prop. 51. P. Concina to. 2. pag. 280. Salm. n. 75. Croix l. 2. n. 244.* & alii. Quia, ut dicunt, tales actiones nunquam licent, utpote intrinsece malæ. Sed contradicunt *Busemb. infra num. 68. Sanch. d. c. 7. nu. 22. & Less. l. 2. c. 16. n. 59.* quorum sententia spectata ratione mihi probabilior videtur. Ratio quia, ut mox supra diximus, cum tu præstas actionem per se indifferentem, scil. quæ potest esse bona & mala, non teneris nisi ex charitate ab illa abstinere, ne alter ea abutatur ad peccandum; Quando autem alias grave damnum metuis, licite permittere potes peccatum alterius; nam ex una parte charitas te non obligat cum gravi damno peccatum ejus avertere; & ex altera malitia alterius nequit mutare naturam tuæ actionis, ita ut de indifferenti evadat intrinsece mala. Et idem mecum sentit doctus Auctor continuation. *Tournely tom. 1. p. 303.* dicens: *Non teneor grave subire detrimentum, ut alterius peccatum avertam; ipse sane malitiam suam sibi imputet.* Nec valet dicere, quod præfatæ actiones sunt per se malæ, quia cooperantur ad peccatum stupri; Idque probari ex ipsa propos. damn. ubi dicitur, *aut quid simile cooperando.* Nam respondetur, quod To *cooperando* non intelligitur de cooperatione formali, sed de materiali, cum de ea solum locuti sint AA. propositionis, & in tali sensu certe fuit propositio proscripta. Non autem verbis, *si id faciat metu notabilis detrimenti*, comprehenditur metus mortis; ibi enim declaratur qualis metus non excuset, *puta ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur:* quæ mala certe non comprehendunt damnum mortis. Quia tamen prædictæ cooperationes vere concurrunt ad damnum stupri, quamvis solum materialiter concurrant ad peccatum stupratoris, puto nullum alium timorem excusare cooperantem nisi mortis; Nam alias ob solum metum jacturæ facultatum, vel infamiæ, non licet concurrere ad dehonorationem puellæ deflorandæ. Vide dicenda *l. 3. n. 571.* ubi dicemus non licere pariter tibi scalam vel claves tradere furi, nisi ob timorem mortis, vel infamiæ cum *Tournel. l. c.* Tradere autem gladium occisuro nunquam licet, quia non licet innocentem, ut tu morte vites, ut bene docent *Conc. to. 7. pag. 168. & Tourn. 304. Vide l. 3. num. 6. 7.*

Quær. V. An liceat famulo ob metum gravem scribere 67
vel deferre literas amatorias concubinæ domini? Quidquid alii dicant, puto cum *Sal. n. 68. Sanch. n. 26. Viva n. 5. Laym. Bon. Tamb. &c. Cum Croix. l. 2. n. 273.* hæc nunquam licere, quia formaliter concurrunt ad peccatum heri, fovendo turpem ejus amorem. Et hoc censeo dicendum cum *Sanch. & Salm. nu. 67.* (contra *Pal. & Reb. ap. Tamb. nu. 18.*) etiam in dubio, an literæ contineant amatoria; Quia, cum constet de turpi amore, moraliter creditur turpia continere. Si vero contineant sola signa urbanitatis, etiam requiritur ad excusandum famulum causa justa, ultra obsequium famulatus, ut dicunt *Salm. Sanch. & Tamb. ll. cc.*

Quær. VI. An liceat famulo ministrare carnes in die veti- 68
to? Negant *Salm. c. 8. n. 81. cum Pal. Vasq. Dian. &c.* Advertunt tamen in dubio præsumendum herum justa causa excusari. Sed vide *seq. n. 69. Qu. VII.*

" 5. Ad ea opera, quæ propinquius se ad peccatum habent, aut juvant, ver. gr. subjicere humeros, admovere scalas hero per fenestram ascendenti ad concubinam; deferre literas amatorias ad meretricem, comitari ad duellum, &c. communis ratio famulatus non sufficit, sed exigunt majorem necessitatem & causam, ut licite fiant; ver. g. periculum gravis, aut saltem notabilis damni, si detractent: *ib.* * (*Sed vide dicta mox supra ex n. 66.*) *

" 6. Sic enim excusantur caupones vendentes carnes in 69
" die jejunii comesturis, & vinum ebriosis, si alii æque venderent. *Sanch. Bon. &c.*

Quær. VII. An liceat cauponibus vendere vinum iis quos ebriandos prævidet? Excusat eos *P. Conc. num. 29.* ex metu mortis, aut mutilationis, quia (ut ait) *tam venditio quam potus sunt actiones indifferentes, & ex sola malitia bibentis intemperanter ebrietas accidit*; unde infert cauponem nonnisi ex charitate teneri impedire ebrietatem illorum. Probabilius tamen mihi videtur dicendum cum *Bus. hic nu. 6. Bon. & Sanch. Elb. n. 383. Spor. de 5. Præc. cap. 1. n. 82. Tournely to. 3. n. 335. v. Secunda Tamb. n. 36. & aliis* satis communiter *apud Croix nu. 261.* quod caupones satis excusantur ob metum cujuscunque gravis damni, puta si alias notabiliter læderetur ex diminutione emptorum. Ratio quia, cum nullum eo casu grave damnum temporale obveniat ebriaturo, charitas non obligat cum gravi incommodo peccatum illius vitare. Et idem dico cum *Bus. ut supra n. 6. & Sanch. ib. ac Mazzot. to. 1. pag. 4·0.* de præbente carnes comesturis in die vetito. Illud autem quod dicunt *Tambur. num. 37. cum Sanch. & Pal.* scil. licitum esse vendere vinum eis qui revendent mixtum aquæ, si æque commode nequeant aliis vendere; id non admittimus, nisi ob metum mortis vel infamiæ.

" 7. Ea quæ ad peccatum proxime concurrunt, vel inducunt, vel cum justitia pugnant, etsi ea genere suo sint indifferentia; v. g. hero alterum occisuro gladium dare, ostendere illum, qui ad necem quæritur, compulsare campanam (sine scandalo tamen) ad concionem hæreticam, meretricem, etsi conductam, ac paratam e domo evocare, & ad herum deducere, furi scalam applicare, gerenti injustum bellum dare mutuas pecunias, pagum hæretico domino vendere, gravissimam causam requirunt, hoc est, metum tanti mali, quod secundum leges charitatis nemo teneatur subire ad evitandum malum alterius, v. g. si alias occidendus esset, *Laym. c. 13. n. 4.*

" 8. In civitatibus, in quibus vitandi majoris mali cau- 70
" sa permissum est, licet domum locare usurario (excipit tamen jus Alienigenam), & meretricibus: maxime si alii con-

„ conductores desint; nisi tamen meretrices graviter nocerent vicinis honestis, vel ob situm ansam majorem darent peccatis. *Sanch. l. 1. mor. c. 7. Bon. l. c.* * (*Ita etiam Salm. Tract. 21. cap. 8. num. 65. cum Trull. Vasquez, Prado, Led. & Viva cum Suar. Less. Az. & aliis communiter.*

71 „ 9. Excnsantur a mortali, imo etiam veniali, si causa adsit, artifices, qui faciunt, aut vendunt res indifferentes, quibus quis bene potest uti, licet plurimi abutantur, v. g. aleas, fucos, gladios. Ratio est, quia remote tantum ordinantur ad peccatum, & simpliciter impediri non possunt. Quod si tamen abusus esset contra justitiam, non liceret; v. g. si occisuro dares gladium ob magnum pretium, quod offert. Item, si quis sciat hunc innocentem non pervertendum, nisi per has suas merces: quia modicum lucrum certæ saluti alterius est postponendum. *Sanch. l. cit.* Malum non est præsumendum: unde licite possunt vendi aleæ, fuci, gladii, venena (scil. ea tantum, quæ possunt deservire etiam ad medicinam) cuicumque, quem abusurum fore non constet. * (*Ita Salm. de Contract. t. 2. n. 22. cum S. Th. & communi.*) *

Dubium autem versatur, quando verosimiliter creditur emtor abusurus? *Busemb. hic cum Sanch.* dicit non licere illa vendere ob lucrum. At *Tamb. l. 5. c. 1. §. 4. nu. 33.* Et *Salm. ib. n. 33. cum Bon. Rebell. Tapia Sylvest.* dicunt licere, si venditor non posset sine damno a venditione recedere: Sive ut loquitur *Tamb.* si jacturam pateretur, res suas non vendendo.

Eodem modo licitum esset vendere ornatus puellæ abusuræ, si illa ab aliis æque emeret, ait *Croix l. 2. n. 263. cum Nav. Azor. Sanch. Bon. Dian.* Cum, negando tunc venditionem, neque impediretur peccatum. Sed hoc non admittendum, juxta dicta *num. 47. vers. Secunda.* Nisi venditor alioquin notabile patiatur incommodum.

72 „ 10. Excusantur etiam, qui ob justam causam vendunt agnum Judæo vel Infideli usuro ad sacrificium. Item qui Judæorum Synagogas, hæreticorum templa, legitimo Magistratu permittente, ædificant, vel restaurant: præsertim si fieret æque sine ipsis. *Navar. l. 5. conf. 1. de Judæis. Laym. l. 2. t. 3. c. 13. n. 4.* Venena autem vendere, nisi iis, qui bene usuri putantur, v. g. ad confectionem colorum, vel medicinam, non licet. v. *Sanch. 1. mor. c. 7.* Unde venditio veneni, quod non servit, nisi ad hominis occisionem, simpliciter est mala.

73 „ 11. Christiani captivi, ex gravi metu, in triremibus Turcarum, vel Hæreticorum, licite remigant contra Catholicos; sarcinas, machinas, arma ad bellum necessaria convehunt, propugnacula ædificant, &c. Ita probabiliter *Less. Sanch. Suar. Laym. l. 2. t. 3. c. 13.* contra *Tol.* & alios, qui docent peccare mortaliter. Quod si tamen eo loco res esset, ut hæc negantes a magno periculo classem Christianam eriperent, vel victoriam conferrent, tenerentur tantum bonum vitæ suæ anteferre. *Suarez, Lessius, Sanch. loc. cit.*

74 „ 12. Incolæ urbis, vel provinciæ, quam Tyrannus occupavit, licite manent inter iniquos possessores, eosque cogente imperio juvant excubiis, fossione, contributione: idque ex legitimi Principis præsumto consensu: ex quo etiam talia obsequia licite promittunt cum juramento, ad majora mala sua, & legitimi Principis declinanda, *Laym. loc. cit. num. 5.*

75 „ 13. Nautæ, & aurigæ Catholici in Hollaodia, etiam sine gravi metu, si absit prava intentio, licite vehunt annonam ad castra hæreticorum, si adsint alii, qui illis cessantibus, facerent: quia, nisi id faciant, excluderentur omni lucro tanquam osores boni publici. v. *Less. l. 2. c. 19. Sanch. l. 1. c. 7. Fill. t. 22. c. 5.*

An autem liceat aurigis, aut nautis vehere meretricem ad amasium pro sola mercede lucranda? Affirmant *Spor. de V. Prac. c. 1. n. 94. Salm. d. t. 8. num. 72. cum Meroll. & Diana ap. Tamb. d. c. 1. §. 4. n. 30. ex Croix l. 2. nu. 274. cum Nav.* Quia (ut ajunt) hi sunt causa tantum remote cooperans. Sed recte negant *Sanch. Dec. l. 1. c. 7. n. 25. Bon. de Matr. p. 14. n. 6. Ronc. de Chae. c. 6. Reg. in praxi n. 2. & Viva in prop. 51. Inn. XI. n. 5.* qui contrariam opinionem ait non esse solide probabilem; hi omnes dicunt eos tantum excusari ob grave damnum vitandum: Imo *Angles ap. Sanch.* putat id nunquam licere, utpote intrinsece malum.

76 Adduntur alii casus: 1. Peccat puella acceptans munera ab amasio, qui turpiter eam concupiscit, quia fovet amorem. *Croix l. 2. n. 264. cum Spor.*

2. Peccat reddens gladium occisuro, nisi metus gravis incommodi excuset. *Croix nu. 265. cum Sanch. Bon. &c.* Sed vide *num. 571. v. Secus circa fin.*

77 3. An liceat petere juramentum a pejeraturo? Negant *Vasq. & Scotus apud Croix l. 2. n. 268.* item *Pontius de Matrim. l. 5. c. 18. n. 62. ex D. Aug. & D. Th. 2. 2. q. 98. a. 4. ad 4.* Ratio, quia (ut ait *S. Th.*) *in juramento ejus, qui falsum jurat, non videtur esse aliquod bonum, quo uti liceat.* Sed probabilius affirmant *Salm. tr. 21. c. 8. nu. 78. Tournely to. 3. p. 335. & Bon. de 2. Prac. D. 4. p. 11. n. 1. cum Cajet. Salon. Suar. Reg. Fill. & Tamb. & Dian. apud Croin l. c.* Modo adsit justa causa, nempe si Judex petat juramentum ratione Officii (quod idem *S. Th. l. cit. in corp.* etiam admittit); vel si magni tua intersit uti perjurio ad fraudes alterius manifestandas, ut jus tuum consequaris; & sic non deest bonum utile petentis, quod sufficit pro justa causa. Et ita intelligendus *D. Thom.* ex contextu verborum in *l. cit.* Commune autem est licere petere ob aliquod bonum juramentum a juraturo per falsos Deos. Ita *S. Th. ib. & Sanch. Dec. l. 3. c. 8. n. 21. cum Gabr. Suar. Sayr. &c. contra Abulens.* Si vero res sit vera, & alter ignoret: vel sit falsa, & alter credat veram, non licet eum inducere ad jurandum, ut recte dicunt *Salm. c. 8. n. 79. & 80.*

4. Licitum est petere mutuum ab usurario propter aliquod bonum; est communis sententia cum *S. Th.* qui 2. 2. *q. 68. a. 4.* sic docet. *Licet ab eo, qui usuras exercet, mutuum accipere sub usuris propter aliquod bonum, quod est subventio suæ necessitatis, vel alterius.* Idque licet, si adsit causa vel necessitatis, vel notabilis utilitatis, ut dictum est *n. 49.* & ut dicunt *Salm. d. c. 8. n. 76. & 77. cum Caj. Nav. Sanch. Bon. Pal.* Asserit autem *Lugo D. 25. n. 235.* commune esse inter DD. sufficere ad excusandum petentem mutuum ab usurario a peccato gravi quamcumque utilitatem etiam modicam. Sed huic non acquiescn juxta dicta *n. 47. v. Secunda.* Ratio, quia ad excusandum grave peccatum, gravis requiritur causa. Secus igitur dicendum, si adsit notabilis utilitas, ut ajunt *Croix l. 2. n. 272. & Sporer de V. Prac. t. 1. n. 75.* Et tunc licet etiam offerre ei usuras, conditionate dicendo: *Si vis usuras, dabo; ut Mol. Sanch. Hurt. Tambur. apud Croix l. 2. n. 267.* Imo licitum est etiam absolute eas offerre, dicendo: *Da mihi mutuum, & ego tibi solvam usuras*, ut dicunt *Lugo disp. 25. n. 227. Sanch. Dec. c. 8. n. 26. cum Trull. Bann. Dian. Spor. n. 77. & alii apud Salm. de Contr. c. 3. n. 121.* Et licet *Salm. ib. cum S. Th. Bon. &c.* oppositum verius censeant, recte tamen probabilem vocant primam sententiam; quia illa oblatio revera semper est conditionata, scilicet si nolis dare gratis, offero usuras. Sed hoc nequaquam admitterem, si alter non esset paratus ad mutuum dandum sub usuria; quia aliter, qui sic eum alliceret ad mutuandum, directe induceret ad peccandum. Notant autem *Salm. d. c. 3. de Contr. nu. 122.* quod requiritur major causa ad petendum mutuum ab eo, qui scitur non daturus, nisi sub usuris: requiritur saltem magna utilitas, ut supra.

5. Qui adjuvat usurarium tantum in numerandis pecuniis, 78
scribendis rationibus, aut in deferendo pignore, potest excusari a peccato sola ratione famulatus; Secus vero si exigat usuras, quia exactio est cooperatio proximior ad peccatum usurarii, etiamsi amicabiliter exigat. Quod si exigeret per vim aut minas, non solum peccaret, sed insuper teneretur ad restitutionem; Vide dicenda *lib. 3. n. 789.*

6. Licet dare mutuum abusuro, si adsit causa, scilicet si aliter ille multum possit nocere. Ita apud *Croix num. 269. Azor. & Less.* qui tamen dicit, non excusare causam lucri etiam justi.

7. Probabilius licet petere Sacramenta a Sacerdote excom- 79
municato tolerato; quia ipse tunc minime peccat ea ministrando. *Tamb. l. V. c. 1. §. 4. n. 40.* cum *Sanch. & Hurt.* contra *Suar.* Vide dicenda *lib. 7. n. 39.*

Conveniunt etiam DD. licitum esse petere Sacramenta a Sacerdote, qui est in mortali, si adsit necessitas, aut notabilis utilitas. Sed dubium est, si utilitas non sit magna, an tunc liceat? Affirmant *Azor. Hurt. & Dian. ap. Croix. l. 2. n. 272.* Sed negandum cum *Croix*, juxta dicta *n. 47.* etiamsi Sacerdos sit paratus ad sacrilege ministrandum.

Volenti autem frangere jejunium, ubicunque inveniet ci- 80
bos, licet eos præbere, dicendo conditionate: *Si vis jam comedere, cœna apud me*, ut dicunt *Sporer de V. Præcept. num. 84. & Less. lib. 4. cap. 2. num. 24. cum Navarr. Cajetan. apud Viva de Pecc. D. Qu. 10. Art. 4. num. 6.* Ratio, quia peccatum tunc jam est interne patratum, nec impediri potest, ut supponitur. Sed huic opinioni nec aquiescn, & sequor *Salm. tract. 21. cap. 8. num. 81. & Roncaglia de Charit. cap. 6. quæst. 6.* qui cum *Pal. Vasq. Dian. &c.* oppositum sentiunt, quia id in iis circumstantiis est objective malum, ad quod non licet cooperari nisi tantum permissive, modo adsit causa gravis, juxta nostrum principium positum *num. 47. vers. Secunda*, & toties repetitum, nempe quod ad permittendum grave peccatum proximi, quod ille committet ex occasione a nobis præstita, non sufficit, quod alter sit paratus ad peccandum, sed insuper requiritur gravis causa necessitatis, vel saltem utilitatis, quæ nos deobliget a præcepto charitatis: Alioquin graviter peccamus tam contra charitatem, quam contra virtutem, quæ a proximo læditur.

LIBER III.

De Præceptis Decalogi, & Ecclesiæ.

TRACTATUS I.

De Primo Precepte Decalogi.

„ HUjus præcepti, prout est affirmetivum, matetie propria sont ectus virtutis Religionis. Est autem hæc Virtus moralis, qua interior, & exterinr cultus Deo debitus exhibetur. Actus ejus internus est animi submissin, qua infinitam Dei excellentiem veneramur. Externus est, quo internum testamur, ut oretio, sacrificium, &c. de quibus vid. *Schol.* 1. 2. *& 3. parte*. Prout vero est negativum, prohibet vitia Religioni opposita: quæ, quia opponuntur virtuti inter morales præcipuæ, sunt peccata, post ea, quæ contre virtutes Theologices committuntur, gravissima, & ex genere sou mortalia. Sunt eutem duplicia: elie, quæ opponuntur per excessum, ut Superstitio cum suis speciebus: alia per defectum, ut Irreliginsitas cum suis.

Ex hac igitur Religionis virtute tenemur ed orationem, quæ ex *S. Th.* 2. 2. *qu.* 83. *art.* 1. definitur. *Petitio decentium a Deo*. Er probabilius est, orationem nobis esse necessariam necessitate medii cum *Suar. Less. Laym. Bon. Azor. &c. apud Salm.* Tr. 21. *c.* 9. *n.* 11. *S. Th. ib.* contre *Sylv. Led. Villal. &c.* qui putant, necessitate præcepti. Quando autem obliget præceptum orationis? *Salm. ib. num.* 19. *cum Trull. & Vill. contra alios*, censent obligare per se triplici tempore, scil. in istanti usus rationis, in erticulo mortis, & semel seltem in anno. Dicitur *per se*, nam per eccideus, certum est obligere, quando urger megna tentatio, quæ alias vinci nequeet: vel quendo urger magna calamitas Populi, aut proximi. *Salm. loc. cit. n.* 15.

CAPUT I.

De Superstitione, & speciebus ejus.

DUBIUM I.

Quid sit, & quotuplex?

1 *Quid est Superstitio?*
2 *Quotuplex est Superstitio?*
3 *Quis committat Superstitionem falsi cultus?*
4 *Quis cultus superflui?*

1 „ REsp. 1. Superstitio est false religio, seu cultus vitiosus veri, vel falsi Numinis. *Less.* Et convenit cum definitione communi ex *S. Th.* qua dicit esse vitium, quod religioni opponitur secundum excessum. Dicit *per excessum*; non quod Deus nimium coli possit, aut majore honore, quam dignus sit: sed id intelligitur secundum circumstanties, eo quod exhibeas cultum, vel quem non debes, vel eo modo quo non debes, vel illi cui non debes.

2 „ Resp. 2. Superstitio est duplex: *Alie cultus indebiti*, sive incongrui, quo verus Deus, sed modo indebito, colitur, tribuendo ei cultum *falsum*, & perniciosum, vel *superfluum*, qui nimirum sit contra, vel præter Ecclesiæ consuetudinem, ac præscriptum. Alia est ratione *rei cultæ*, cum scilicet cultu Deo debitus falso Deo, vel creeturæ defertur. Et hæc subdividitur in Idololatriam, Divinetionem, & Vanem observantiam; ad quem Magia vel revocatur, vel potius quartam speciem constituit. *Laym. l.* 4. *t.* 10. *c.* 2. *ex S. Th. q.* 91. *a.* 2.

Ex quibus resolves.

3 „ 1. Superstitionem *cultus falsi* committit, I. Qui Deo nunc offert cultum per ceremonias veteris legis, v. g. circumcisionem, immolationem egni, &c. quie hæ significant Christum adhuc venturum, & nondum venisse. II. Laicus, qui Deum colit tanquam publicus Minister Ecclesiæ, v. g. sacrificando, ebsolvendo. Quod semper esse mortale, docet *Suar. de rel. l.* 2. *de superstit. c.* 2. III. Is qui sua auctoritate proponit aliqua fecienda, tanquem ordinata eb Ecclesia ed Dei cultum. IV. Qui falsas Reliquias proponit; vel miraculum factum esse per aliquam imaginem; vel se hebuisse has, vel illas revelationes fingit, sive ad feciendum lucrum, sive ad devotionem eugendam. V. Qui, ut populum moveet, fingit miraculum aliquod, vel historiam reperiri in Scriptura Sacra, &c. Et hæc superstitio, etsi sit ex genere suo mortalis, quia primæ veritati injuriam irrogat, & religionem fundat in mendaciis: sæpe temen excusatur ignorantie, vel simplicitete. *Less. l.* 1. *c.* 43. *Sanch.* 2. *mor. c.* 37. *Nav. c.* 12. *Laym. l. c. Bon. d.* 3. *q.* 5. *p.* 1.

4 „ 2. Superstitio *cultus superflui* est, v. gr. I. Ceremonia audiendi Missam ante ortum solis cum certo numero, situ, ordine cereorum, vel Sacerdotis qui dicatur Joannes, vel qui habeat staturam Christi, &c. quia hic cultus est ex se ipso inanis, & ad spiritum excitandum inutilis. II. Jejunare die Dominico, cum non jejunas eliis diebus. * (*Quamvis ex c. Sacerdos* 26. *Qu. vetetur jejunare in die Dominico, ad extirpandam hæresim Manichæorum negantium Resurrectionem Christi Domini; qui tamen mortificationis causa jejunaret, non peccaret, ut leviter quidem, ut ait Viva l.* 2. *Q.* 5. *Art.* 1. *n.* 3. *imo mereretur, cum talem hæresim jam Ecclesia aboleverit. Etsi Salm.* Tr. 21. *c.* XI. *n.* 8. *dicant melius esse abstinere a tali jejunio; & ideo communiter docere DD. quod jejunium promissum in die Dominico possit in Sabbato adimpleri: Etsi quis voverit jejunare per mensem, non teneri in die Dominica, nisi expresse intenderit.*) * Item in Misse contra rubricem plures formare cruces, pluries dicere *Alleluja*, dicere *Gloria*, vel *Credo* contra rubricas, eliasque ceremonias demere, vel eddere (etsi fiant ex devotione; hæc enim corrigenda est), quie sunt præter Ecclesiæ consuetudinem. Hæc tamen, & similia, bona intentione facte, venialie tantum sunt ordinarie, ut docet *Tol. Less. l. c. d.* 1. *Nav. & Laym.* quia est materie levis, & actio ex se non mela, & multa excusat simplicitas. Quod si tamen ex se mala esset, ut si rem furtivam offeras, turpia in Templo canas, aut vel organo notabiliter lascivam vel ed impuritatem provocantem vocem edas, est superstitio fere mortalis, ut *Laym. l. c. excomm.*

DUBIUM II.

De Divinatione.

Quid, & quotuplex sit?

5 *Quid est Divinatio?*
6 *Alia est cum expressa invocatione Dæmonis, alia cum tacita.*
7 *An divinare sit semper peccatum mortale?*
8 *Resolutio casuum. Quid sentiendum de* Virge Divinatoria?
9 *An liceat divinare per somnia?*
10 *An sit licita Astrologia, & qualis?*
11 *An liceat adhibere Sortem divinatoriam?*

„ REsp. 1. Divinatio est, cum quis opem dæmonis tacite, vel expresse invocat, ut noscat res contingentes & libere futuras, eliterve occultas, & naturaliter & incognoscibiles. Quæ si sint tales, quas solus Deus scire potest, involvitur tacite Idololatria, quod Dæmoni tribuatur cultus divinus: si vero sint tales, quas Dæmon naturaliter scire potest (nem ex signis, aliisque modis occultissima quæque cognoscere potest, etiam plurimas hominum cogitationes, & res futuras, v. *Del. l.* 4. *c.* 2. *qu.* 2. *Sanch.* 2. *mor. cap.* 28.); nihilominus illicita est, eo quod commercium habeatur cum Dei jurato hoste, quod importet quandam proditionem, & epostesiem a Deo. ec forte etiam (ut vult *Suar.* contra *Valent.*) superstitionem. V. *Laym. c.* 3. *Bon. p.* 3. *S. Th.* 2. 2. *q.* 5. *a.* 1. 5

„ Resp. 2. Divinatio est duplex: une, in qua est invocatio, vel pactum expressum cum dæmone, & generali nomine dicitur Necromantia: ut, cum Dæmon occulta docet per Pythones, arreptitios, præstigias, per personas mortuorum, vel virorum epparentium, eliave signa in aere aqua, igne, speculis: Alie est, in qua tantum est invocatio, vel pactum tacitum, seu interpretativum: ut cum ex lineamentis corporis, vocibus, garritu evium, & similibus, quibus se Dæmon immiscere solet, quæritur cognitio; ed quem ea sunt improportionata. *S. Th. quæst.* 95. Cum vero utriusque speciei variæ rursus sint species, eas hic omitto, quod secundum sententiem communiorem, in genere moris non differant, nec specialem habeant malitiam; ideoque in Confessione non sit opus explicare, an ver. gr. facta sit divinatio ex speculis, aere, mortuo, &c. Exprimendum tamen necessario est, utrum invocatio, sive pactio expressa, an tacita intervenerit; quie, sive hæc moraliter inter se specie differant, sive non, notabiliter tamen mutent judicium Confessarii. * (*Melius, quia invocatio expressa sæpe adjuncta habet alia peccata, scil. hæresim, adorationem Dæmonis, &c. Cæterum probabile est de se non esse obligationem explicandi, ut Salm. Tract.* 21. *c.* 11. *n.* 29. *& 30. cum Victor.*) * V. *Laym. l. c. Sanch. l. c. Less. loc. cit. disp.* 5. *Del. lib.* 4. *disp.* 4. *cap.* 2. *Bonac. quæst.* 5. *p.* 4. 6

Divinatio per expressam Dæmonis invocationem dicitur *Oraculum*, si fiat per idole. *Necromantia* specialiter, si per epparentem mortuorum resuscitationem; nem generaliter Necromantia comprehendit elies etiem species Divinationis. *Oniromantia*, si per somnie. *Præstigium*, si per fictas figuras. *Aruspicia*, si per signa in extis animalium. *Geomantia*, si per figuram in terra. *Hydromantia*, per figuram in equa. *Aeromantia*, in aere. *Piromantia*, in igne.

Per tacitam vero invocationem dicitur *Astrologia*, si fit per

per situs, & motus astrorum. *Auspicium*, per signa volocrum. *Augurium*, per signa animalium: *Omen*, si fiat per casum, v. gr. per occursum funeris &c. *Sortilegium*, si fiat ex sorte, v. g ex apertione libri, jactu taxillorum.

7 ,, Resp. 3. Divinatio, quæ fit per actum expressum, & qua Dæmon expresse invocatur, excusari non potest a mortali; eam vero, quæ fit per actum tantum implicitum, aliquando excusari a mortali quidam asserunt; videlicet tunc, cum vel intercedit simplicitas, & ignorantia non crassa, neque affectata: vel fides certa non adhibetur, sed tantum timor quidam, aut suspicio concipitur eventus futuri. *Laym. lib. 4. tract. 10. cap. 3. Sanch. Less. Suarez, Cajet. Bald. tr. 3. l. 4. d. 3. n. 2. &c.* eo quod tunc superstitiosa vere non sit, cum intentio non sit talis. V. *Suar. Less. Sanch. Laym. Cajet. Navar. Sayr. Valent. & Tanner. d. 5. de rel. q. 7. disp. 1. n. 21. & dub. 2. n. 25.*

Ex dictis resolvuntur sequentes Casus.

8 ,, 1. Expresse censetur invocare, seu convenire, & pactum facere cum Dæmone, qui vel verbis Dæmonem invocat; vel saltem facto aliquid usurpat, per quod scit, aut putat Dæmonem cooperari.

,, 2. Is vero tacite paciscitur, qui vanis, & naturaliter improportionatis utitur ad aliquid cognoscendum, vel efficiendum. Neque requiritur, ut Dæmon aliquando pactus sit, se ad talia vani medii adhibitionem concursurum, eo enim ipso, quo quis vanitatibus ita utitur, Dæmon se immiscet, licet præter intentionem utentis sit eum invocate, ut docent *Suar. Less. & Sanch. ll. cc.*

,, 3. Non excusatur a peccato, qui utendo talibus rebus, quas constat esse naturaliter improportionatas, protestatur, se nullum cum Dæmone commercium intendere, quia reipsa facit contra suam protestationem. Cum enim nec Deus, nec Angeli boni talibus se misceant, Dæmon implicite iis invocatur, ut præter citatos docent *Layman, & Bonac. ll. cc.*

,, 4. Neque is excusatur, qui talia media utilia credit propter experientias, quia has Dæmon procurat, ut Homines paulatim illaqueet, & ad similia usurpanda inducat. V. *Sanch. 2. mor. c. 38.* * (*Cum Viva loc. cit. n. 3.*)*

Quæres, quid sentiendum de *Virga Bifulcata* vocata *Divinatoria*, cujus conversione aliqui utuntur ad inveniendos thesauros in terra abditos, aquarum, aut metallorum venas, transpositos agrorum limites, & præsertim fures, ac homicidas? Usum hujus virgæ aliqui Doctores Medici, & etiam Theologi conati sunt naturalem probare & innocentem; sed merito eum reprobat *Continuator Tournely to. 2. pag. 268. cum P. Malebran. P. Lebrun*, & aliis. Ratio 1. quia, si talis Virga naturaliter in manu hominis movetur ac volvitur, intentio nihil conferre potest ad motum; Virga tamen remansit immota in manibus eorum, qui protestati sunt nolle aliquid superstitiosum, de quo *P. Lebrun* plura exempla refert: moveri contra cœpit in manibus aliorum, qui nullam præmiserunt protestationem. Ratio 2. Lapis constitutus pro limite agri nihil differt in materia ab alio lapide, ergo impossibile est, ut naturaliter Virga moveatur erga primum lapidem, & non erga secundum. Ratio 3. Quod agit phisice, nequit dirigi ab intentione hominis ad agendum vel non, sed positum in iisdem circumstantiis, eodem modo agit; At Virga Divinatoria movetur juxta mentem ferentis, ita ut si ille quærit metalla, non aquam, Virga non movetur cum invenit aquam, sed tantum si invenit metalla, & sic contra; patet igitur talem motum non posse esse naturalem.

,, 5. Si quis ab astris, somniis, similibusve, ita dependeat, ut omnes pene actiones suas & vitam juxta ea regulare velit, eum mortaliter peccare docent *Less. Suar. Sanch. l. c.* * (*Idem Salm. c. 11. n. 64. cum Nav. Trull. & Pal.*)*

,, 6. Ex talium observatione semel, atque iterum aliquid omittere, ad quod alioqui sub mortali non teneris, veniale tantum esse censent *Cajet. & Arm. V. Somnium*; Uti & subinde timere leviter, ne ita sit, aut eveniat quod portendunt, ut notat *Suar. Sup. l. c.* * (*Idem dicunt Salm. d. c. 11. n. 64.*)*

9 Quæritur, an divinare futura per somnia, semper sit illicitum? Respondetur, si somnia sint certo, vel probabilius a Deo, possumus, imo tenemur eis credere; cum Deus promiserit aliquando per somnia loqui, ut *Num. 12. Per somnia loquar ad illum*. Ita *Salm. c. 11. nu. 60. cum S. Th. S. Greg. Niss. Suar. Less. &c.* E converso grave peccatum esset credere somniis diabolicis, ut *in c. Episcopo. 26. q. 5. Salm. n. 66. cum Laym. Less. &c.* Quandoque tamen potest homo rudis excusari a mortali ratione simplicitatis, vel quia solum tenuiter credit eisdem, ut bene advertunt *Anacl. tr. 5. D. 2. n. 22. & Bus. mox infra*. Quid in dubio, an somnia sint a Deo, vel Dæmone? Resp. si non constet certo, vel probabiliter somnia esse a Deo, non licet eis credere; ita *Salm. n. 61. cum Suar. Less. Sanch. Pal. &c. ac Spor. de 1. Præc n. 19. ex comm.* Ratio, quia Deus, cum immittit somnia, simul etiam reddit hominem certum, vel fere certum, quod ab ipso immittantur. Pro regula autem discernendi, an somnia sint a Deo, vel a Dæmone, observandum, an somnium impellat ad opus bonum, vel malum, aut præsumtuosum. Item an post somnium homo se sentiat perturbatum, & minus promtum ad opera pietatis; vel alacrem & promtum, tunc enim potest prudenter censere somnium esse a Deo. Ita *Elbel de 1. Præc. n. 491. & Anacl. l. c. n. 23. ex comm. DD.*

,, 7. Communiter, & ut plurimum in similibus, in quibus tacitum tantum est pactum, venialiter tantum peccari, docent consequenter Doctores supra citati, & mox citandi: quia communiter fere aliquid istorum intervenit quæ a mortali excusare dicunt, ut v. g. quod fides integra non adhibeatur. *Sanch. l. c. n. 13. Caj. in summ. Armil. &c.* Recte tamen notat *Delrio*, esse semper rem valde periculosam, juxta illas suas actiones dirigere, etiam non credendo. V. *Sanch. l. c.*

,, 8. Licita est 1. *Physiognomia*, quæ ex vultu, dispositione, & habitudine corporis, & membrorum; 2. *Chiromantia*, si ex lineis, & partibus manuum consideret temperiem corporis, imo etiam animi propensiones, & affectus probabiliter conjectet. * (*Idem Salm. n. 73. & 74. cum Azor. Bon. Sanch.*)* 3. Item divinatio, quæ ex somniis conjectat hominis complexionem, & hinc affectiones animi diurnas. 4. Item alia, qua ex avium, piscium aliorumve animalium voce, motu, aliisve actionibus naturales aliqui effectus prænuntiantur futuri ut plurimum, v. g. serenitas, pluvia, &c. 5. Astrologia naturalis, quæ effectus corporeos, & naturales, ut ventos, eclipsin, fertilitatem, salubritatem, morbos, & similia prædicit, quæ ad medicinam, vel agriculturam conducunt; imo etiam, cum ex puncto nativitatis, sive horoscopo probabiliter prædicit complexionem corporis, & affectiones animi. Quia hæ divinationes omnes naturales sunt, & mediis proportionatis utuntur. *Less. l. 2. c. 43. d. 7.*

Alia est *Astrologia Naturalis*, *quæ* conjicit pluvias, tempestates, sterilitates Terræ, & similia; & hæc non est illicita, ut ait hic *Bus. cum Salm. Tr. 21. c. 11. n. 35.* quamvis ut plurimum sit inutilis, & incerta. Alia est *Judiciaria*, quæ ex signis in astris prædicit futura contingentia, quæ pendent ex hominum voluntate; & hæc, si fiat de persona particulari, illicita est, ut dicunt *Salm. d. 1. n. 46. cum Trull. Sanch. Sal. &c.* contra *Palaum, & alios apud ipsum*; Etiamsi, non ut certo, sed ut conjecturaliter seu probabiliter fiat, ex *Const. Sixti V. Moderator Cœli. ann.* 1586. ubi damnantur etiam illi; qui id non certo affirmare audent, aut protestantur. Licitam autem esse censent si fiat in generali, puta si prænuncientur bella, seditiones &c. Ita *Salm. ib. n. 48. ex S. Th.* Qui *p. 1. qu. 115. a. 5. ad 3.* sic loquitur: *Plures homines sequuntur passiones, ad quas cooperari possunt corpora cœlestia. Pauci autem sunt, qui passionibus resistant: Et ita Astrologi, ut in pluribus, vera possunt prædicere, & maxime in communi, non autem in speciali.* 10

Quæritur inde, an liceat Astrologia, quæ prædicit ex horoscopo, & puncto nativitatis inclinationes, temperamenta alicujus? Distingue, si prædicit ut certa, certo illicita est, cum omnia sint incerta. Ita *Salm. d. c. 11. n. 50. cum Sanch. Trull. Suar.* & alii communiter; Putant tamen esse tantum peccatum leve, ut *nu. 52 cum Laym. Suar. Sanch. &c.* contra *Fill. & Trull.* Si vero prædicit, ut tantum probabiliter, seu conjecturaliter, licita est, ut *Salm. nu. 53. cum S. Th. Suar. Pal. Bon.*

,, 9. Illicitæ vero sunt omnes prædictæ divinationes, si ex iis aliquid nosci, aut prænuntiari intendatur circa ea, ad quæ proportionata non sunt: ut circa effectus contingentes & liberos, aut quæ a Deo pendent; ut circa statum animæ, dona Gratiæ, divitias, honores, fortunam, nuptias, statum vitæ & similia, quorum electio voluntaria est, & a libera hominum voluntate pendet: itemque de rebus occultis, ut furto, thesauro abscondito. V. *Less. loc. c. & Bon. d. 3. q. 3. n. 11. Suar. Sanch. l. c. Bon. n. 11.*

Prædicere futura contingentia libera conjecturaliter tantum ex signis avium &c. dicunt *Salm. nu. 69. in fine cum Less. Pal. Sanch. Fill. &c.* non esse illicitum: quia constellatio, quæ potest homines commovere ad bellum, potest etiam illa signa causare in avibus.

,, 10. Peccant, qui Ægyptios de fortuna consulunt, & quidem, si fiat cum firma fide, vel scandalo, &c. mortaliter: si vero causa curiositatis vel risus, ut fit communiter, venialiter tantum. *Fill. & Sanch.*

,, 11. Superstitiosa est divinatio, quæ fit per sortes divinatorias, ad futurum, vel occultum aliquid cognoscendum, quasi sortibus vis aliqua divina insit: ut si quis v. gr. ex taxillorum projectione, & dispositione divinet, quis sit obtenturus victoriam, beneficium, &c. Idem fere est de sortibus consultoriis, quibus inquiritur, quid in hac, vel illa re sit agendum. Dixi *fere*, quia aliquando hæ licitæ sunt, quando causæ necessitas, & honestas exigit; aptiorque modus dubium vincendi non apparet: dummodo fiant præmissa oratione cum debita reverentia; & indicium non expectetur, nisi a solo Deo: v. gr. si quis hærens in bivio aliter quoad viam se determinare non possit: vel si divino instinctu, aut jussu fiant, ut 1. *Reg.* 10. in electione Saulis contigit. *Fill. Sanch. Bon. l. c.* 11

,, 12. Sortes divisoriæ sine superstitione, & plerumque licite fieri possunt, sive ad honestum ludum, sive ad hæredita-

„ ditatis divisionem, sive ad litis compositionem, dummodo litigantes, qui æquale jus habent, consentiant, quia nihil aliud continent, quam contractum inter eos, qui ad aliquam rem jus habent, ut illius sit, cui sors obtigerit. Sic etiam, si plures mortem meriti sint, nec expediat omnes puniri, sorte definiri potest, quis ex iis sit occidendus. Dixi, *plerunque*: tum quia in electionibus Ecclesiasticis sunt illicitæ, ut *Laym. l. 3. t. 4. & Bon.* tum quia officia secularia non sorte, sed secundum personarum aptitudinem sunt dividenda, etsi inter plures æque aptos, & dignos sorte agi possit. V. *Less. c. 43.*

Sortes in electionibus ad Officia secularia licitæ sunt, modo sit inter dignos. *Sporer de 1. Præc. c. 9. n. 21. cum* S. Th. *q. 97. a. 8. Sanch. & comm.* Quoad vero Officia, vel Beneficia Ecclesiastica vetantur *c. Ecclesia de Sortilegiis*. An autem talis electio sit nulla? Affirmant *Panorm. & Villal. ap. Salm. c. 11. n. 91.* Negant tamen *Salm. n. 92. cum Suar. Sanch. Laym. &c.* Et quidem probabilius, quia nullibi talis electio sancitur invalida. Excipitur tamen sola electio Prælati habentis jurisdictionem *ex c. Quia propter de Elect.*

An liceat usus Sortium in decidendis litibus circa Officia, aut Beneficia Ecclesiastica? Affirmant *Laym. Less. Host. Abb. &c. ap. Salm. n. 85.* Negant vero *Felin. Farin. & Salm. n. 88. cum Suar. Sanch. &c.* Et quidem verius, nam ex *c. Ecclesia. Extra de Sortil.* universe prohibetur electio Ecclesiastica per sortes. In casu nostro talis electio alterius ex litigantibus jam fieret per sortem saltem completive. Hoc tamen licere dicunt *Salm. ib.* si hæc lectio fieret auctoritate Judicis, quia tum vitatur periculum vitiosi ingressus, cum Judex habendo jurisdictionem ad collationem legitimum titulum conferat.

Ultimo notandum est *ex Salm. ib. n. 95. cum S. Th. Suar. Pal. &c.* quod sors divinatoria, etiamsi a Deo expectetur, tunc tantum licita est, quando I. Adsit urgens necessitas salutis. II. Divina non convertantur ad terrena negotia. III. Non mittatur sors in quibuscunque electionibus Ecclesiasticis, quæ fieri debent instinctu Spiritus Sancti; Hinc raro licitam esse dicunt *Salm. d. n. 95.*

„ 13. Potest excusari a superstitione, qui modo illicito futura se velle divinare ostendit joci causa. Ratio est, quia non est actus superstitiosus, nec affectatio cognitionis Dei propriæ, sed tantum vanitas aliqua, *Suar. & Sanch. Regin. l. 17. n. 170.* * (*Cum Salm. d. c. 11. nu. 33. Modo credat illa esse falsa.*) *

D U B I U M III.

Quid, & quotuplex sit Idololatria.

12 „ RESP. 1. Ea est, quando tribuitur honor creaturæ, sicut Deo. *S. Thom. q. 94. art. 1.* Id vero fit, ut docet *Less. l. 2. c. 43.* non tantum sacrificio, sed etiam quovis signo honoris, quo quis creaturæ, tanquam Deo, se submittere intendit, v. g. genuflexione, suffitu, detectione capitis ad statuam Jovis.

13 „ Resp. 2. Idololatria est duplex: alia *Materialis*, sive simulata, ut cum quis sine interno affectu, ex metu mortis, cultum idolo exhibet. Alia *Formalis*, ac propria, vel perfecta, ut cum qui adorat idolum, quod ex infidelitate putat esse Deum; vel imperfecta, cum quis vel ex odio Dei, vel ex affectu aliquid a Dæmone, aliave creatura obtinendi ipsi, quasi Deo, cultum defert. *Laym. l. c. ex Aug. & S. Th.*

Unde resolves.

„ 1. Idololatria etiam materialis, & ficta est grave & mortale peccatum: quia est saltem mendacium perniciosum, & contra religionem; sæpe etiam contra confessionem Fidei externam. *Sanch. l. 1. c. 37. n. 21. Azor. 1. p. l. 9. c. 11.*

„ Idololatria imperfecta ob malitiam voluntatis est peccatum gravius, quam perfecta. V. *Lay. l. 4. t. 10. c. 2. Sanch. l. 1.*

D U B I U M IV.

Quid, & quotuplex sit Vana Observantia, & unde colligatur?

14 „ RESP. 1. Ea est superstitio, qua medio aliquo improportionato, & a Deo non instituto procuratur aliquis effectus, v. g. sanitas, scientia, &c. *S. Th. 2. 2. q. 69. a. 1. Bon. & alii.* Differt autem a divinatione, quod hæc tantum ordinetur ad occultorum cognitionem; illa vero ad effectum externum. Convenit cum eadem, quod utraque nitatur pacto Dæmonis, eique tribuat perfectionem propriam Dei. Unde quæ de divinatione dicta sunt, proportionaliter huic accomodari debent.

„ Resp. 2. Dividitur 1. sicut divinatio in eam, quæ ex pacto expresso cum Dæmone, & in eam, quæ ex implicito pacto procedit. 2. Dividitur communiter in quatuor species. *Prima* dicitur *Ars notoria*, quæ inspectione certarum figurarum, vel certo aliquo jejunio, oratione &c. utitur ad scientiam repente, ac sine labore acquirendam, ut faciunt Anabaptistæ. *Secunda* dicitur *Magia* (quod nomen alioqui generale est), quæ versatur circa corpora varie immutanda, altosque effectus miros. *Tertia* est *Observatio eventuum*, qua ex consideratione alicujus eventus conjicitur, quid sit futurum: ut v. g. si ex eo, quod casu occurrat vulpes, canis, aut cadaver, certa imminere credat, & inde actiones suas moderetur. *Quarta* dicitur *Observatio sanitatum*, cum adhibentur quædam signa, orationes, certus numerus crucium, sacra verba, &c. velut necessaria, & efficacia ad pellendos morbos. Idem est de gestatione Reliquiarum cum vana circumstantia, v. gr. in tali capsa, tot diebus, cum tali herba, &c. *Sanch. c. 40. n. 11. Fill. t. 14. c. 6. n. 157.*

„ Resp. 3. Vana observantia, sicut divinatio, est peccatum mortale ex genere suo. Ratio est, tum quia tribuit honorem divinum creaturæ, expectando ab ea, quod a solo Deo expectari debet: tum quia nititur pacto cum Dæmone. *Less. Bon. quæst. 5. par. 4. & alii.* Nec potest excusari a mortali ex parvitate materiæ: quia simpliciter, & in omni materia usurpatur cognitio, aut virtus. Aliunde tamen fieri posse, ut non sit mortale, docent *Auct. supra cit. dub. 2. resp. 3.* 1. ratione ignorantiæ, si pactum sit implicitum tantum. 2. Si non adhibeatur fides, licet timeatur ita esse, vel futurum. Vide dicta de divinatione *n. 8. casu 7. & Less. dub. 8. n. 53. & 66.* 15

„ Resp. 4. Vana observantia cognosci potest, 1. Ex insufficientia causæ adhibitæ ad effectum; si nimirum nec habeat naturalem virtutem, nec de supernaturali legitime constet. 2. Ex adjunctione falsæ, vel vanæ circumstantiæ, ut verbi gratia, si flagellatio fieri debeat certa hora, numero, manu, flagro serico; si nomina adhibeantur ignota vel characteres peregrini, verba falsa, vel apocrypha, verbi gratia, Christum habuisse febres vel spasmum, &c. Item, si ponatur vis in modo scribendi, verbi gratia Evangelii S. Joannis a Virgine, oriente sole, &c. 3. Si effectus statim evanescat, &c. *Delrio l. 2. q. 5. Sanch. c. 40. num. 43.* 16

Ex dictis resolves.

„ 1. Superstitiosum est: 1. Sumere aliquam portionem, vel bolum, vel quidvis aliud usurpare ad scientiam aliquam subito acquirendam. 2. Gestare amuleta, ligaturas, involucra falsis characteribus consignata contra vulnera, vel subitam mortem, ne possint lædi, vel ne sanguis effluat, vel ad conciliandam invisibilitatem, impenetrabilitatem, amorem, fortunam, nocumenta, & maleficia. 3. Ex casu fortuito conjicere de eventu, verbi grat. sibi aliquid boni, vel mali eventurum, ut si mane egrediens pedem offendat, ideoque domum regrediatur, timens aliquid infausti. 4. Dies aliquos habere, tanquam faustos, alios vero infaustos, ideoque negotium omittere, verbi grat. die Veneris nolle ungues præscindere. 5. Fæminarum carminatricum benedictiones, & preces ad morbum depellendum adhibere. 6. Projicere statuam alicujus Sancti in flumen, ut pluat. 7. Si putentur Missæ non prodesse Defunctis, nisi legantur septem, cum septem certi coloris candelis, & septem eleemosynis. 8. Si unguento armario, quo gladius inungitur, absens curetur. 9. Si certo festo, verbi gratia S. Joannis, certæ adhibeantur orationes, vel festo S. Matthiæ hederæ folia aquis imponantur, ut cognoscatur, cui debeant nubere. 10. Si quibusdam precibus, imaginibus, aut characteribus, aut crucibus tribuatur certa, & infallibilis vis, verbi grat. evadendi ab hoste, expellendi morbos, non moriendi sine prævia Confessione, non incidendi in infortunium, &c. Aliud tamen est ea per orationes petere, ac sperare. *Delr. lib. 3. part. 2. resolut. 4. sect. 7. Suarez cap. 15. Less. c. 4. d. 3. Sanch. n. 34. & 37. Fill. n. 150.* 17

„ 2. Superstitiosum non est: 1. Observare lunam, aut tempora aptiora colligendis herbis (*v. g.* die S. Joannis Baptistæ), purgandis corporibus, cædendis arboribus, &c. 2. Verba sacræ Scripturæ, vel Reliquias gestare ad Dei tantum honorem, & sine dictis vanitatibus. 3. Circa Templum alicujus certi Sancti ter jumentum circumducere; die alicujus certi Sancti equis venam secare, &c. si scilicet hæc fiant, ut major devotio excitetur, & effectus Sanctorum meritis adscribatur. Aliud tamen esset, si putarentur tales circumstantiæ infallibiles, aut plane necessariæ, aut per se efficaces. V. *Nav. in man. c. 11.* Addit *Laym. ex Cajet.* si homines rudes bona fide, & ex devotione aliquem ritum ab Ecclesia non receptum observent; aliquando in sua simplicitate relinquendos, cum difficulter abducantur ab eo, quod bona fide a suis majoribus acceperunt. 4. Nec „ da-

„ damnandæ quædam devotiones, quas vocant novendiales, „ v. gr. novam, vel ad exemplum S.Gregorii triginta, vel „ alium certum numerum Sacrorum celebrare, cum certo „ numero & magnitudine candelarum, & similia, si fiant „ in memoriam alicujus mysterii, var. grat. novem men„ sium, quibus Christus fuit in utero, val quinque vulne„ rum, &c. Esset tamen superstitiosum, credere eas preces „ non prodesse in majore, vel minore numero. 5. Multi ex„ cusant etiam eos, qui sanant morsus a rabido cane, quod „ putent illos ad hoc habere gratiam gratis datam; & sic „ tenent *Navarr. in man. capit.* 11. V. *Sanchez*, *Layman*, „ *Bon. ll. cc.*

18 Quæstio est, an datur, & sit licita virtus (vocata magia naturalis) in aliquibus vocatis *Salvatores*, qui medentur quibusdam morbis signo Crucis, aut verbis Sacris, aut inhiatione? Affirmant *Azor. & alii ap. Salm. Tract.* 21. *cap.* 11. *num.* 113. & dicunt dari tunc virtutem naturalem. Alii *nu.* 114. dicunt non dari talam virtutam neque naturalem, neque gratis datam. *Salm.* tamen ex *num.* 116. *cum Delrio*, *Nav. Vill. Trull. Pal. Hurt. & aliis:* item *Sanch. Dec. lib.* 2. *cap.* 40. *a num.* 47. *Suar. de Relig. tract.* 3. *lib.* 2. *cap.* 15. *num.* 25. *& Less. lib.* 2. *cap.* 43. *num.* 63. probabiliter dicunt dari in aliquibus hanc virtutam, sicuti notum ast Rages Gallos sanare Strumas (ut agnoscit *S. Thom. cum Bonifac. VIII. in Canoniz. S. Lud.*) & Reges Hispanos sanare scrophias: Hanc virtutem tamen ajunt non esse naturalem (atli hoc aliquibus gravibus DD. satis probabila videtur); nam alias omnes homines ejusdem temperamenti eandem virtutam haberent; sed esse gratis datam a Deo ad bonum publicum, juxta *Apost. Cor.* 15. 9. *Alii gratia sanitatum &c.*

Hic autem notandum illud quod invenitur in *Martyrologio Romano* adnotatum sub die 5. *Martis* da miraculosa sanatione a morsibus serpentium eorum, qui credentes januam Templi S. Phocæ Martyris, invocata ipsius intercessiona, attigerint: *Antiochia* (verba Martyrologii) *Natalis s. Phocæ Martyris, qui post multas quas pro nomine Redemptoris passus est injurias, qualiter de antiquo illo serpente triumphaverit, hodie quoque Populis eo miraculo declaratur, quod si quispiam a serpente morsus fuerit, ut januam Basilicæ Martyris credens attigerit, confestim evacuata virtute veneni sanatur.*

19 Bena vero advartunt iidem *Salm.* arcendos essa, qui carbones contrectant: Qui halitu fornacem tepefaciunt, vel hominam occidunt: Qui madidi vino sanant: Qui adstante alio Salvatora, virtutem amittunt: Qui talem virtutem ab alio discunt: Qui dicit talem habere virtutem, qui natus est in die festa Parasceves, vel quia est septimus filius (sed in illo *Vtra* dicit posse dari aliquam virtutem naturalem) Qui certis verbis utitur, quibus credit inessa virtutam, cum gratia confertur personæ, non autem verbis, & signia. Ita *Salm. n.* 138. *cum Suar. Sanch. Del Rio, Pal. Hurt. &c.*

20 Advertunt etiam, quod in dubio præsumendus ast aliquis affectus potius provenire a causa naturali, quam a superstitiona. Ita *Spor. de* 1. *Præc. c.* 9. *nu.* 31. *cum S. Aug. Sanch. Laym. Elbel n.* 501. *Croix l* 3. *p.* 1. *nu.* 28. *& Salm. Tr.* 21. *c.* 11. *n.* 112. *cum S. Th.* qui docet 2. 2. *q.* 60. *a.* 4. *in corp. Ubi non apparent manifesta indicia de malitia alicujus, debemus id ut bonum habere, in meliorem partem interpretando, quod dubium est.* Recta tamen consulunt *AA.* cttati tunc præmitti protestationem, nolendi affectum, si aliqua superstitio subsit. Si vero certo probabiliter constet rem nullam habere vim naturalem ad aliquem effectum, in dubio censetur potius provenire a Dæmone, quam a Deo, cum Divina promissio de illo non habeatur, ut docet *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 40. *n.* 2. *cum Gersone, & Spor. n.* 33. *cum S. Th.* 2. 2. *q.* 96. *a.* 5. An autem liceat usus pulveris *sympathici*? Respondet *Elbel nu.* 516. Doctorea satis communiter nagare, quia incredibila videtur qualitates hujus pulveris in distans habere vim operandi; Unda *Elbel* censat hujusmodi usum non facile approbandum. Att tamen in casu urgenti permitti posse, modo vulneratus non nimium distat, ver. g. ultra 300. passus; & modo protestatio præmittatur. Ratio, quia probabile est dari *actionem in distans*. Ceterum valda probabiliter mihi videtur hoc asse licitum, si talis pulvis non in magna distantia applicetur; ducor ex iis quæ dicit celebris Philosophus Purchotius in suis *Institut. Phil. to* 2. *par.* 1. *Physic. sect.* 5. *cap.* 11. ubi sic ait: *Pulvis vitrioli calcinati, qui sympathicus appellatur in sanguinem, e vulnere recens emissum injectus, ipsi vulneri aliquot passibus remoto mederi, ac sanguinem sistere observatur. Id vero aliter fieri non concipitur, quam per profluvium substantiale, sive per spiritus vitrioli, qui calentibus adhuc sanguinis particulis admixti, ad ulnus, unde expressus est sanguis, feruntur; & tanquam cunei quidam apertos meatus, quibus effluit sanguis, penitus obstruunt.* Ungere autem in distans gladium adhoc calentem sanguine vulnerati, superstitiosum esse ait *Croix n.* 29. *cum Burg.* & astarit commune. Sed ex eadem rationa, ut supra, probabiliter id atiam permittit *Spor. l. cit.* Adhuc enim in dubio, an effectus proveniat a causa naturali, jam diximus ax communissima DD. superstitiosum non esse illum procurare, saltem protestatione præmissa.

Quando autem adhibentur aliqua signa Crucis, val tot Pater &c. in dubio, an adsit ibi aliqua superstitio, *Less. l.* 2. *c.* 44. *n.* 46. aa permittit, præmissa expressa protestatione. Consentiunt *Spor. n.* 34. *& Tamb. lib.* 2. *cap.* 6. §. 1. *n.* 12. si urgeat notabilis necessitss. Damnat vero *Sporer cap.* 9. *num.* 32. *cum communi*, tanquam superstitiosum regulariter, certis festis, horis, &c. herbas, aut fructus colligere, nisi circumstantia temporis consarat ad herbarum virtutem, ut in vare, æquinoctio, &c. Damnat etiam *Sporer num.* 28. circumducere equos per Templa Sanctorum, nisi expectatur effectus per merita illorum; unde ait, quod ubi adsit hujusmodi consuetudo, ipsa est abroganda; at si non possit sine offensa Populi auferri, saltem ipse docendus ast, quo animo id faciendum.

„ 3. Non ast illicitum uti virtute rei naturalis, quæ per „ superstitionem cognita ast, modo ejus observatio, aut o„ peratio non pendeat ab ope Dæmonis. Ratio ail, quia li„ cet illa cognitio male parta sit, peccatum tamen tran„ sit, neque virtus naturalis ax eo quicquam mali contra„ xit. Vid. *Sanch.* 2. *mor. cap.* 38. *Bon. q.* 5. *p.* 4. *Laym.* „ *l. c. t.* 10. *cap.* 4.

Quid de Ensalmis? Ensalmus dicitur, quia communitet ex verbis Psalmorum componitur, & ordinatur ad morbos sanandos. Si Ensalmus est *Invocativus*, scilicet petens salutem a Deo, quin credatur infallibilitar effectus, licitus est. Secus si sit *Constitutivus*, scilicar si ai tribuatur virtus infallibilis. Ita *Salm. Tract.* 21. *cap.* 11. *num.* 124. *&* 125. *cum Navar. Azor. Bon. S. Anton. Suar.* Sane autem illicitus ast Ensalmus (docet *S. Th.* 2. 2. *q.* 96. *a.* 4.), si in eo invocatur indirecte Dæmon, aut nomen inusitatum Angelorum; vel si ao falsa, aut vana misceantur, vel adhibeatur certus modus scribendi, proferendi, &c. 21

An detur naturalis Fascinatio? Affirmant *Salm. n.* 103. *cum S. Th.* 1. *p. q.* 117. *a.* 3. *ad* 2. qui dicit: *Oculi autem inficiunt aerem continuum usque ad determinatum spatium.* Hinc dicunt *Salm. n.* 138. quod talis, qui in sa experitur hanc pestiferam qualitatem, tenetur abstinare a nimio consortio hominum non necessario, val oculos declinare. Dicunt vero *nu.* 135. contra *Azor. l.* 9. *c.* 25. superstitiosam asse fascinationem vulgarem, quæ a vulgo creditur, scilicet quod aspicientes invido animo noceant; & ideo tanquam superstitiosa veranda asse oscilla, seu turpicula, quæ contra fascinationes imponuntur. Sed si adhibeantur adversus fascinationem naturalem, ut supra, nescio cur illa sint tam rigorose damnanda; unde enim certo apparet, quod dicta oscilla nullam naturaliter virtutem habeant ad illum malignum effluvium medendum? Consentit mihi *Sporer de* 1. *præc. cap.* p. *num.* 31. qui, ut supra retulimus, ait in dubio prudenti, an rea applicanda habeat vim naturalem, licite potest adhiberi, cum communissima DD. *ex S. August.* Tanto magis, quia communiter eis certa fides non præstatur. 22

DUBIUM V.

Quid sit Maleficium, & quomodo possit tolli?

23 *Quid, & quotuplex Maleficium?*
24 *Quæ remedia liceat adhibere contra Maleficium?*
25 *An liceat petere a Malefico parato, ut tollat maleficium cum alio? Et an in dubio, num sciat modum licitum solvendi?*
26 *Quid de Strigibus?*
27 *Quam excommunicationem incurrant Malefici?*
28 *Quomodo Confessarius se gerere debeat cum Magis, & Maleficis?*

„ RESP. 1. Maleficium ast vis nocendi aliis, ax pacto, „ & cooperatione Dæmonis. Differt a Magia, quod „ hæc intendat facere mira; illud antem dirigatur ad no„ cendum. *Tol. l.* 4. *c.* 10. *Fill. t.* 24. *c.* 8. *q.* 1. 23

„ Rasp. 2. Maleficium aliud dicitur *Amatorium*, seu *Phil*„ *trum*, cujus usus ast ad carnalem amorem, vel odium ax„ citandum, Dæmone hominis phantasiam commovente, nihil „ tamen agente in voluntatem. Unde patet, si maleficio sic „ infecti labantur, eos vero peccare, quia libertas non aufer„ tur. Aliud dicitur *Veneficium*, quo alicui personæ, vel ejus „ bonis damnum infertur. *Fill. l. c. n.* 183. *Azor. t.* 1. *l.* 9. *c.* 26.

„ Resp. 2. Contra maleficia uti licet, 1. Remediis petitis „ ex medicina. * (*Plures enim herba, ut ruta, salvia &c.* „ *contra maleficia naturaliter prosunt, quia virtute naturali cor*„ *rigunt pravos humores. ope Dæmonis commotos; non vero li*„ *cet uti virga lupi, pulvere asperso corpori &c. & similibus,* „ *quæ naturaliter conferre nequeant ad sedandos humores.* Vid. „ *Salm. c.* 11. *n.* 143. *&* 135.) * 2. Exorcismis & Sacramentis Ec„ clesiæ, peregrinationibus, invocationibus Sanctorum, &c. „ 3. Destructione signorum, per quæ Dæmon nocet, absque „ tamen alio malaficio: *Navar.* & communiter alii. * (*Est* „ *commune etiam apud Salm. c.* 11. *n.* 158.) * 24

„ 4. Si malaficus licito modo potest maleficium tollere, „ licet eum ad id accersere, rogare, imo atiam pecunia in„ ducere, vel verberibus, aut tormentis cogere (non ta„ men intarficere), si nolit. *Lugo, Diana par.* 8. *t.* 7. *R.* „ 53. Idque, atiamsi constet, eum id facturum per novum

male-

„ maleficium, sicuti ex causa licet ab usurario petere mutuum ed usuram. Ratio est, quia cum habeam jus petendi, quod ab illo recte præstari potest, & est indifferens, imputabitur illius malitiæ si id male faciat. * (*Ita Salm. ib. n. 154. tum Pal. Suar. &c. contra Cajet.*) * V. *Sanch. l. 7. de matr. disp. 94. n. 11. Fill. n. 192. Less. l. 2. cap. 44. d. 6.* contra *Delrium*. 5. Licet etiam contrarium signum positivum apponere, ex se tamen honestum: v. g. si Dæmon esset pactus cum malefico, se tandiu nociturum, quandiu maleficiatos se cruce non signaret, aut lavaret corpus (nam plerunque fit cum tali aliqua conditione v. gr. ut tandiu duret, quandio manet aliqua ligatura, aut res aliqua certo loco defossa), licebit illi se signare, lavare, &c. *Suar. Less. l. 2. c. 44. num. 45.* * (*Ita etiam Elbel numer.* 534. *Salm. numer.* 161. *Sanchez, Palaus, Trull. &c.*) * Ratio est, quia non est intentio positive recuperandi sanitatem eo medio, sed tantum tollendi signum, & dissolvendi pactum cum Dæmone. Unde ulterius patet, licere repercutere sagem, quæ te tetigit; ea enim repercussa solet noxa cessare ut habet *Lessius loco citat. & Sanchez lib. 7. de matrimon. disput.* 95. & 96. 6. Si maleficus non potest tollere maleficium, nisi per novum, non licet eum ad id inducere, quia id esset inducere ad peccatum, & actui intrinsece malo cooperari. *Suarez, Sanchez, Less. &c. ll. cc.* 7. Si dubitetur, an possit sine maleficio novo tollere, non licet ab eo petere, ut habet *Laym. lib. 4. tract. 10. cap. 4. num. 9. Sanchez, & Suarez*, quia est periculum peccandi. Facilius autem præsumi potest, eum qui signa posuit, posse ea sine novo maleficio destruere, quam eum, qui non posuit. Unde, si hic suam operem offerat, prius erit examinandus de modo solvendi. Vide *Laym. hic, Bonac. disp. 3. quæst. 5. p. 5.*

25 Quær. 1. An liceat petere a Malefico parato, ut maleficium cum alio maleficio tollat? Affirmant *Angel. & Aureol. ap. Salm. c. 11. n. 146.* sicut dicunt etiam licere ad propriam utilitatem petere Sacramenta e Sacerdote sacrilego. Sed tenenda est negativa sententia *cum Less. l. 2. cap. 44. n. 35. & Salm. n. 143. cum S. Th. & pluribus*. Ratio, quia Sacerdos sacrilegus potest ministrare Sacramenta non sacrilege. Sed Maleficus nequit conficere maleficium sine Dæmonis cooperatione, qood est intrinsece malum. Nec officit illum esse ad id paratum, juxta dicta *lib. 2. n. 47.*

Quær. 2. Utrum liceat petere a Mago solutionem maleficii in dubio, an sciet vel ne modum licitum solvendi? Certum est licere, si constet, quod Magus modum licitum non ignorat, etiamsi ille modo illicito sit usurus, quia id suæ malitiæ imputatur. Ita communiter cum *Bus. ut supra n. 4. Salm. d. c. 11. n. 151. & Sporer de 1. Prac. c. 9. n. 43. cum Laym. Sanch. & Less.* Idem dicunt *Tamb. c. 6. §. 2. n. 9. Sporer n. 42. Viva Q. 5. A. 5. n. 4. cum Sanch. Trull. Fill. & Elbel. n. 532. cum Suar. & Sayr.* licere, si sit certo probabile, quod Maleficus sciat modum licitum. Sed quid in dubio negativo? Censet *Tamb. n.* 10. & non reprobat *Viva n. 3.* quod aliquando etiam liceat petere, quia non raro præsumitur ex communiter contingentibus maleficos modum licitum non ignorare. Sed contradicit sententiæ communis, quam tenent *Sanch. de Matr. l. 7. D. 95. n. 13. Less. l. 2. c. 44. n. 46. Viva l. c. n. 3. Salm. n. 152. cum Pal. Laym. &c.* Ratio, quia præsumendum, quod Magi non sciant nisi modos illicitos. Ceterum, si in aliquo casu habeatur justa præsumtio, quod maleficus sciat modum licitum solvendi maleficium, puta per ablationem signi, satis probabilis videtur opinio *Tamburini*; cui tunc non obsteret sententia communis opposita, nam (ut ait *Tamb.*) DD. contrarii loquuntur, quando dubium aliter non possit deponi. Advertunt autem cum *Bus. Spor. n. 43. Viva l. c. & Elbel n. 533. cum Laym. Less. & Del Rio* facilius præsumendum, quod sciat solvere maleficium modo licito is qui signa posuit, illa auferendo, quam alius qui non posuit.

26 Hic notandum est, communem esse sententiam cum *Salm. cap. 11. num. 172. Suar. Les. Del Rio, Pal. Sanch. &c.* adesse Striges, quæ ope Dæmonis asportantur de loco in locum corporaliter. Nec obstat c. *Episcopi*, 26. *q.* 5. ubi prohibetur sub pœna excommunicationis fidem præbere talibus enicularum næniis; nam ibi prohibetur asserere simul, quod ambulent cum Herodiade, vel Dea Diana. Vide *Elbel nu.* 527. qui asserit cum *Del Rio, & aliis*, contrariam opinionem, quam tenuerunt Lutherus, Melancton, & quidam alii Catholici, nempe hoc evenire per meram illusionem, & vim phantasiæ, esse valde perniciosam Ecclesiæ, quia conducit ad eximendas hujusmodi Lamias a pœnis ipsis indictis; quod gravis damni est Christianæ Reipublicæ.

27 Malefici autem incurrunt excommunicationem ex c. *Si quis Ariolos*. Hanc autem *Salm. c. 11. n. 101. cum Tabien. & Del Rio* tenent esse latæ sententiæ, cum in *d.* c. dicatur: *Anathema sit*. At *Suar. Sanch. Az. Les. &c. n.* 200. tenent esse ferendæ sententiæ; & dicunt, quod verba *anathema sit* in materia Fidei significant hæreticum jam ab Ecclesia præcisum: Sed in aliis materiis significant separationem tantum faciendam.

Incurrunt etiam excommunicationem Bullæ Cœnæ, si in iis conjungatur Hæresis; vel (ut dicunt *Salm.*) vehemens suspicio illius, nempe quando ineunt pactum expressum cum Dæmone, vel quando miscent res Sacras, vel Diabolum adorant, vel consulunt de iis, quæ ipse cognoscere nequit. Ita *Salm. n. 203. cum Suar. Az. &c.* Sed hæc intelligenda, quando adsit error Fidei in intellectu, ut ait *Spor. de 1. Prec. c. 9. nu. 45.* Nam aliter non datur Hæresis formalis, etiamsi quis expresse exterius Fidem neget, ut certum est *cum Bus. ut supra de Pr. Fid. l. 2. n. 19.* Et sine Hæresi formali excommunicatio Bullæ minime incurritur, ut certum est *ap. Lay.*

„ Quæres: Quomodo Confessario agendum cum Divinatoribus, Magis, &c.

Resp. 1. Examinandi sunt, præterquam de variis superstitionibus. 1. Quo fine tali superstitioni se addixerint, v. grat. an ratione vehementis passionis, tristitiæ, vindictæ, avaritiæ, aut sanctitatis nomen conciliandi, quæ esset sacrilega hypocrisis. 2. De apostasia, idololatria, & hæresi: abnegant enim Christum, & Deum: renunciant Sacramentis: habent Dæmonem pro Deo, vel sancto: nec damnatum putant, aut miserum, & consequenter illius asseclas non esse damnandos. 3. De blasphemiis in Deum, & Sanctos, de sacrilegiis; abutuntur enim rebus sacris, ut aqua benedicta, Eucharistia, &c. 4. De luxuria, & commixtione cum Dæmone. 5. De damnis proximo illatis. *Sua. Sanch. Fill. Bon. l. c.* 28

„ Resp. 2. Monendi sunt, eos teneri 1. Pactum expressum, si quod habent cum Dæmone, aut commercium abjurare, & dissolvere. 2. Libros suos, schedas, ligaturas, aliaque instrumenta artis comburere. 3. Comburere chirographum, si habent: si vero solus Dæmon id habeat, non necessario cogendus est, ut reddat: quia pactum sufficienter dissolvitur per pœnitentiam. 4. Damna illata resarcire, ad quod proinde etiam tenetur Fiscus (ubi veneficorum bona confiscantur); uti & hæredes, si ad eos bona devenerint. *Laym. l. c. Suar. t. 2. de rel. l. e. cap. 17. Sanch. l. 1. c. 49. Fill. &c.*

„ Resp. 3. A Parochis moneri, & a Confessariis examinari circa hoc præceptum potissimum debent. 1. Opiliones, qui variis dediti esse solent observationibus, ut gregem suum e lupis, vel scabie, vel aliis incommodis tueantur. 2. Fabri ferrerii, qui circa equos sanandos utuntur verbis vel ex Psalmis, vel ex Oratione Dominica desumtis. 3. Rustici, qui ad sananda pecora manibus, & superstitiosis observationibus utuntur, vel recurrunt ad peritos talium artium. 4. Vetulæ, quæ circa mulieres laborantes in partu vel ex matrice vanas, & superstitiosas adhibent orationes. 5. Milites, qui deferunt secum sacra nomina, vel orationes ad certitudinem, quod in bello, vel duello non sint vulnerandi, nunquam aqua, igne, vel subita morte perituri.

CAPUT II.

De Irreligiositate, ejusque speciebus.

„ IRreligio, quæ Religioni opponitur per defectum, vel tendit directe ad irreverentiam Dei, & est Tentatio Dei, aut Perjurium: Vel tantum tendit ad irreverentiam rerum sacrarum, & est Sacrilegium, aut Simonia. De Perjurio in secundo præcepto; de reliquis hic.

DUBIUM I.

Quid sit Tentatio Dei.

29 *Quid est Tentatio Dei?*
30 *An in Tentatione Dei detur parvitas materiæ? Et quæ sit Tentatio interpretativa?*
31 *An peccet qui petit a Deo miraculum?*
32 *An qui offert se ad martyrium? Et an qui respuit medicinas?*

„ REsp. Tentatio Dei est dictum, vel factum, quo quis exploratur, num Deus sit potens, sapiens, misericors, aut aliquam perfectionem habeat. *S. Th. 2. 2. q. 92. a. 1. Sanch. &c.* Ea est duplex, scilicet vel *formalis*, quando quis expresse dubitans de aliqua Dei perfectione, eam experiri cupit; ut si quis petat miraculum, quo patefiat Fidem Catholicam esse veram: vel det se præcipitem ex turri, ut experiatur, an Deus sit misericors, eum eripiendo a læsione: Vel est *implicita*, & *interpretativa*, quando quis, etsi expresse non intendat Deum tentare, id tamen petit, vel agit, quod suapte natura eo referri videtur; ut si quis se committat periculo, a quo vel nullo modo vel vix possit eripi, nisi miraculose; vel si media naturalia omittat, sperans a solo Deo effectum, v. g. in morbo periculoso respuens medicinam, petensque, ac sperans a Deo temere sanitatem. *Nav. c. 11. Less. nu. 4.* Item si sine necessitate, & causa rudis absque præparatione velit concionari, sperans a Deo sibi suggerendos conceptus. *Suar. Sanch. Less. Laym. l. 4. t. 10. c. 5.* 29

Unde resolves.

„ 1. Tentatio Dei *formalis* est peccatum ex genere suo mortale, in quacumque etiam materia. Ratio est, quia includit dubitationem de perfectionibus Dei, quæ in gravem Dei contemtum redundat, vel magnam irreverentiam curiosius agendo cum Deo, quasi cum ludione. *Less. lib. 2. c. 45. d. 1. Sanch. lib. 2. c. 3. Suar. & cetet. comm.*

„ 2. *Interpretativa* tentatio, cui dubitatio illa deest, plerumque est tantum peccatum veniale ob imperfectionem actus, ignorantiam, inconsiderationem, vel parvitatem periculi. Imo sæpe nullum est peccatum, quando scilicet justa causa subest, v. gr. Dei instinctus, necessitas, vel pia utilitas. *Sayr. Telet. Cajet. S. Th. 2. 2. q. 92.*

30 Sed quæstio hac est, an in tentatione Dei *interpretativa*, ut supra detur parvitas materiæ? Affirmant *Busemb. cum Cajet. & Vulcul. in 2. 2. D. 6. quæst. 14. num. 2. Less. lib. 2. cap. 45. num. 4. Sayr. Clav. reg. lib. 6. cap. 7. num. 14. & Tolet. lib. 4. cap. 19. num. 7.* Hi dicunt, quod si quis in re levi, & sine gravis damni periculo tentaret Deum, ex sola curiositate spectandi aliquod opus supernaturale, hic tantum venialiter peccaret. Sed probabilius *Sanch. Dec. lib. 2. cap. 34. num. 5. Suarez tom. 1. de Rel. tract. 3. lib. 1. cap. 3. num. 16. Salm. tract. 21. cap. 12. num. 2.* eum damnant de mortali, nisi excusaretur ratione ignorantiæ, vel indeliberationis. Ratio, quia gravis est irreverentia velle ut Deus ostendat omnipotentiam suam ad satisfaciendum curiositati ipsius. Hinc *Salmant. loc. cit.* dicunt, quod probabilius peccaret graviter qui in levi morbo, rejectis medicinis, speraret a Deo sanitatem, quamvis non peteret miraculum; quia (ut ajunt) videtur hic, respuendo remedia, reipsa miraculum exoptare, cum velit mutari causas naturales. Sed merito huic doctrinæ contradicunt *Sanch. loco cit. cum Leonardo, Bonac. de 1. Præc. D. 3. quæst. 2. par. un. num. 3. cum Suar. Anacl. ibid. quæst. 1. num. 8. Elbel. num. 560. & Sporer eod. tit. c. 10. num. 10. cum Laym.* qui in hoc non recognoscunt plusquam venialem culpam. Ratio, quia in hoc non adest gravis deordinatio: cum enim quis nequaquam miraculum petat curiositatis causa, juste excusatur a gravi, & aliquando ego puto etiam ab omni culpa, si speret sine remediis naturaliter, Deo adjuvante, a tali levi morbo liberari, dum sæpe in hujusmodi morbis natura ipsa salutem operatur.

„ 3. *Si* quis in puteum se conjiciat, ad declarandam Dei erga se providentiam, aut supra prunas ambulet, ad innocentiam ostendendam, est interpretativa tentatio Dei: uti etiam sunt eæ probationes, quæ fiunt per ferrum candens, aquam ferventem, vel frigidam. * (*Tales probationes sunt vetitæ cap. 1. & 2. de Purgat. Vulgat. ut communiter Salm. cap. 12. num. 5. & 6.*) * &c. de quibus v. *Boinsfeld.* & *Delrium l. 4. disq.* Licet enim Deus aliquando tales purgationes miraculose probarit, id contigit, vel quia Deo inspirante factæ sunt, vel quia innocentes ad eas compulsi sunt liberati. *Bon. d. 9. p. 1.*

31 Peccat, qui absolute petit a Deo, vel offert miraculum ad conversionem Hæreticorum, cum sufficiant nostræ Fidei testimonia. *Salm. c. 12. n. 7. cum Suar. Pal. Sanch.* Si vero aliquando sit firmissima spes conversionis, tunc poterit peti a Deo miraculum sub conditione, si ei placuerit. *Salm. ib.* Ceterum *Sporer l. c. cum communi* ait satis esse licitum petere a Deo miraculum, quoties adsit utilitas gravis ad nostram aut aliorum salutem, vel Divinam Voluntatem implendam. Et idem clare docet *D. Thom. 2. 2. q. 97. a. 2.* ubi ait non tentare Deum qui signum ab eo petit, *ut aliis demonstret*; vel *ad hoc quod instruatur, quid circa aliquod factum sit placitum Deo. ib. ad 3.*

32 Item peccat qui periculo mortis, vel mutilationis se objicit ad præferendum martyrium sine justa causa; nam in casu necessitatis, si aliss Fides, aut salus multorum periclitetur: vel ad vitandas blasphemias, in quibus casibus martyrium est in præcepto: vel in casu utilitatis, ad exaltandam Fidem, aut Dei Gloriam; tunc licet martyrio se offerre, ut docet *S. Th. 2. 2. q. 144. a. 3. ad 1.* Vid. *Salm. n. 9.*

Item peccat qui respuit medicinas; nisi faciat ad se mortificandum, modo absit periculum mortis, ut *Viva q. 6. art. 3. n. 6. & Salm. n. 9. cum Cajet. Nav. & Sanch.*

Quæritur, an Tentatio Dei expressa differat specie ab interpretativa? Affirmant *Suar. & Bon.* At probabilius negant *Salm. n. 11.*

DUBIUM II.

Quid, & quotuplex sit Sacrilegium?

33 *Quid, & quotuplex Sacrilegium?*
34 *Quales species Sacrilegii sint explicandæ?*
35 *Quæ sint Sacrilegia Personalia?*
36 *Quæ Localia?* 37 *An vetentur in Ecclesia Mercatus, Convivia, Judicia, &c.?* 38. *An sit Sacrilegium extrahere hominem ab Ecclesia, atrio, &c.?* 39. *An omne furtum in Ecclesia sit Sacrilegium? An in Sacristia?*
40 *Quæ Sacrilegia Realia?*
41 *An liceat vasa & vestes sacras convertere in usum profanum?*
42 *An sit Sacrilegium lædere bona Ecclesiasticorum? Detinere Legata pia? Decimas non solvere?*
43 *An sit Sacrilegium mentaliter peccare in Ecclesia? An omittere Sacramenta tempore debito?*
44 *An censuræ contra sacrilego incurramur ipso facto?*
45 *An sit Sacrilegium furari Reliquias?* 46. *An peccare in die festo?* 47. *An violare vota?* 48. *Vide alia ibid.*

„ RESP. Sacrilegium est violatio *rei sacræ*, hoc est dicatæ cultui Divino, & peccatum mortale ex genere suo, si opus specialiter repugnet cum rei sanctitate; non vero, si generaliter tantum repugnet, quomodo omnia peccata mortalia generaliter repugnant sanctitati, v. g. Templi, ita ut ibi cum veniali peccato committantur. Est autem Sacrilegium triplex: *Personale*, quo persona; *Locale*, quo locus; & *Reale*, quo res aliæ violantur. *S. Th. 2. 2. q. 99. a. 3.* & ceteri Theologi. 33

Explicanda est in Confessione species Sacrilegii, an fuerit Personale, Locale, aut Reale. *Viva de Præc. Dec. q. 6. a. 1. n. 1. & Salm. c. 12. cum S. Th. & communi.* Quæstio est, an prædictæ species sint subalternæ, vel sint infimæ? *Prima sententia* tenet esse subalternas continentes sub se alias species infimas; Ita *Suar. Pal. Less. &c. ap. Salm. c. 12. n. 17. cum Bus.* (*vide n. 47. infra ibi n. 5.*) & *Elbel. de Sacril. nu. 565. cum Fill.* Et ideo dicunt percussionem Clerici specie differre a concubitu cum eo. *Secunda* tamen *sententia* tenet esse infimas, ut *Viva q. 6. a. 1. n. 2. & Salm. cum Cajet. Trull.* Ita ut, si quis violat Sanctimonialem verberando, aut cum ea concubendo, unum Sacrilegium formaliter committit. Et sic sentit *D. Th. 2. 2. q. 99. a. 3. ad 2.* ubi ait: *Possibile est aliqua duo peccata differre specie secundum materiales actus, convenire autem in specie secundum unam rationem formalem sacrilegii; puta si quis Sanctimonialem violaverit verberando, vel concubendo.* Et hæc est probabilior. Docet vero *ibid. S.* Doctor præfatus species habere diversos gradus, significans eos constituere quidem circumstantias aggravantes, non autem speciem mutantes. 34

Unde resolves.

„ I. *Personale*, sacrilegium est percussio Clerici, pertractio ejusdem ad judicium seculare, item luxuriosa violatio personæ Deo per votum castitatis sacratæ, de qua v. infra *c. 4. c. 2. dub. 2. n. 6.* 35

„ II. *Locale* sacrilegium est omnis actus, quo Ecclesia polluitur, ut est v. g. occisio hominis, effusio humani sanguinis, vel seminis illicita, & notoria, * (*Ut probabiliter tenent etiam Viva Qu. 6. A. 1. n. 11. & Tamb. cum Vasq. Pont. Diana, Con. Tol. apud Salm. Tract. 6. c. 8. n. 101. contra Salm. ib. cum Suar. Bon. Lug. Pal. &c. & Elbel n. 556. qui probabilius dicunt etiam occultam effusionem esse Sacrilegium.* Vide *dicenda de VI. Præc. num. 458. versic.* II. Circa locum, &c.) * Item sepultura excommunicati, vel non baptizati; item si actus quidam profani fiant in Ecclesia, & repugnantes ejus immunitati, ut negotiationes, illiciti concubitus, & spurcities, seditiones, concilia secularia, stipulationes equorum, incendia, effractiones, spoliationes. Item si materia rei sacræ, vel Ecclesiæ directe ad profanos usus convertatur; si reus ex Ecclesia, velut asylo, extrahatur; nisi tamen sit latro publicus, vel nocturnus populator agrorum, vel enorme maleficium fiducia asyli istic commiserit. Denique si furto auferantur res Ecclesiæ, aut ibi depositæ, *Laym. c. 7. Bon. q. 6.* Si vero res ablata fuerit per accidens tantum in Ecclesia v. g. crumena viri divitis, probabiliter non committi sacrilegium docet *Dian. p. 1. t. 3. R. 27. ex Fagun.* & sex aliis, contra *Suarez, Laym. &c.* 36

Similiter violatur locus Sacer, si in eo fiant conclamationes, deambulationes, mercatus, strepitus judiciorum secularium, non vero Ecclesiasticorum pietatem spectantium. Aliquando tamen juditia secularia, aut parlamenta licita sunt in necessitate, v. g. ob pluviam, solis æstum: modo fiant sine strepitu, & desit alius locus opportunus. Pariter non videtur culpa gravis aliqua moderata deambulatio in Ecclesia, aut privata comestio, etiam sine necessitate, si absit scandalum, & clamor. Ita *Viva ib. n. 11. ex S. Th. cum Salm. d. c. 12. n. 25.* 37

Sacrilegium est extrahere violenter hominem ab Ecclesia, etiam interdicta, vel polluta; & ab ejus cœmeterio, atrio, claustro, dormitorio, ambitu contiguo cum Ecclesia: Item a Domibus Religiosorum clausura septis. Vide *Salm. Tr. 18. c. 3. a. n. 81.* Ceterum, præter hunc casum violatæ Immunitatis, ad incurrendam speciem sacrilegii nomine loci sacri intelligitur tantum Ecclesia, non alia loca, cum in odiosis stricte facienda est interpretatio, ut notat *Elbel. de Sacril. n. 566. cum Laym. Bon. &c.* 38

Quæritur, an omne furtum in Ecclesia sit Sacrilegium? *Prima sententia cum Lugo D. 16. nu. 470. Tamb. in Meth. Conf. lib. 2. cap. 8. Pal. Azor. Dian. Less. Con. Henriq. &c. ap. Salm. Tr. 6. c. 8. n. 103.* tenet non esse Sacrilegium, nisi furtum sit de re Ecclesiæ commodata, vel commissa ibi custodiæ causa: nam aliæ res profanæ accipiuntur quidem materialiter *in loco sacro*, sed non *de loco sacro*, dum ad locum sacrum nullo modo pertinent. Excipit tamen merito *Lugo l. c.* 39

fur-

furtum de rebus quæ Sacrista fecisset sibi commodari pro Ecclesiæ ornetu. *Secunda tamen sententia* probabilius affirmat ex *c. Quisquis*. 17. *q*. 4. ubi absolute damnatur ut sacrilegus, qui non *sacrum de sacro* furatur; nec id limitatur ad depositum tantum. *Ita Elbel n*. 587. *cum Fill. Vel.*, *&* *Salm. Tr*. 6. *c*. 8. *num*. 103. *cum Pal. Dic. Vasq. Bon. Laym. &c.* Recte tamen *Salm.* probabilem vocant primam sententiam. An autem sit Sacrilegium Locale furari e Sacristia? Negat *Sanch. de Matr. D*. 15. *n*. 13. contra aliquos. Certum autem est non esse Sacrilegum furtum in Claustris, nec in Oratorio domus privatæ. In Oratoriis vero Xenodochiorum, vel Eremitoriorum, licet non benedictis ab Episcopo, juste putat *Sanch.* furta esse sacrilega. Vide *Viva d. loc. num*. 13.

40 „ 3. *Reale* sacrilegium est indigna tractatio, & administratio Sacramentorum, ut si ministrentur, vel suscipiantur cum peccato mortali. Item profanatio vasorum, & instrumentorum sacrorum: v. gr. si quis calice utatur in convivio, ornamenta altarium, vel Sacerdotum ad usus profanos applicet: intellige de iis, quæ consecrari, vel saltem benedici solent: nam ad nuptias, vel communem usum adhibere tapetes, candelabra, pelvim, imo & manutergium, & cetera, quæ mediate serviunt ministerio sacro, non esse peccatum docet *Tambur. expedit. Sacrif. l*. 1. *c*. 2. nisi fiat ex aliquo contemtu saltem implicito, ut si semper, & indifferenter sic utaris supradictis. Atque idem affirmat de candelis, ramis, aqua, incenso, & similibus benedictis, quod in modicis istis benedictionibus non agatur cum tanto rigore ab Ecclesia, ut patet in pane, ligno, carbonibus, &c. benedictis. Vide *l. cit*. §. 3. Item violatio, vel indigna tractatio sacrarum Imaginum, & Reliquiarum. Item abusus Scripturæ sacræ, v. g. ad stabiliendas hæreses, vel res turpes. Item raptura bonorum Ecclesiæ, suppressio piorum legatorum, vel jurium Ecclesiæ defraudatio, &c. Vid. *Fill. tr*. 24. *cap*. 9. *Regin. l*. 19. *num*. 57. *Suar.*

Concilium Tridentinum *Sess*. 4. *in fine* vocat temeritatem, torquere verba S. Scripturæ ad scurrilia, fabulosa, vana, adulatoria, detractoria, &c. Vid. *Salm. c*. 12. *nu*. 82.

41 Quæritur 1. an vasa, & vestes sacræ possint converti in usum profanum? Affirmant *Salm. tr*. 21. *c*. 12. *nu*. 32. si illæ jam amiserint formam, & benedictionem. Sed alibi *c*. 10. *n*. 145. omnino negant cum *S. Thom.* qui *p*. 3. *qu*. 83. *a*. 3. *ad* 3. *Et c*. 39. *dist*. 1. dicit: *Palla, velum, candelabrum, cathedra, & alia, quæ in Sacrario fuerint, non debent admitti in usum laicorum, sed esse comburenda.* Melius autem *Suar. p*. 3. *D*. 81. *se*. 8. *Pal. to*. 2. *tr*. 3. *D*. 1. *p*. 6. *Bon. D*. 3. *q*. 1. *p*. 4. *&* *Roncaglia de* 1. *Prur. c*. 4. *qu*. 7. *cum Barbosa* distinguunt, & dicunt, quod si res ita totaliter immutetur, ut ad communem materiam redeat, sicut si calix igne vel ferro ad communem massam argenti reducatur, tunc licet in usum profanum convertere. Ita ipse cum *Bon. Pal. Suar. & Bonc.* Secus si totaliter non difformetur; Hinc non licet ex veteri Casula vestes profanas resarcire: & hoc adhæret ei quod dicit *S. Thom.* supra. Ideo alii dicunt non licere hujusmodi vestes ad usus profanos vendere, aut oppignorare. Vide *Salm. d. c*. 10. *nu*. 145.

42 Quæritur 2. an læsio quorumcunque bonorum Ecclesiasticorum sit sacrilegium? Resp. negative, sed tantum bonorum, quæ *pertinent ad ornamentum Ecclesiæ, aut sunt deputata ad sustentationem Ministrorum*, ut loquitur *S. Th*. 2. 2. *qu*. 99. *a*. 3. Ly *ad sustentationem Ministrorum*, intellige, qua tales sunt, ut recte dicit *Tamb. Dec. l*. 2. *cap*. 6. §. 3. *nu-*

Quæritur 3. an sit Sacrilegium injuste detinere legata re-

mer. 9.

licta Ecclesiæ pro ejus servitio? Affirmat *Less. l*. 1. *c*. 16. *n*. 30. Sed negat *Tamb. dict. l. n*. 10. *cum Pal. & Salm. c*. 10. *n*. 35. *&c.* Quia, donec dicta bona ab Ecclesia non possideantur, non sunt sacra.

Quæritur 4. an sit Sacrilegium non solvere Decimas? Affirmat *Less. l*. 2. *c*. 16. *n*. 18. *Elbel num*. 569. *cum Val. Spor. &c.* Sed negat *Croix l*. 3. *p*. 1. *n*. 52. *&* *Tamb. d. l. n*. 11. *cum Pal.* Dicunt tamen esse peccatum gravius irreligiositatis; quia solutio Decimarum est ordinata in recognitionem Divini Dominii.

43 Notandum, quod per meros actus internos non violatur sanctitas loci; ideoque non committit sacrilegium, qui in Ecclesia habet voluntatem occidendi hominem extra illam. Secus, si quis extra Ecclesiam proponit occidere in Ecclesia. Ita *Salm. c*. 12. *num*. 18. *cum aliis communiter.*

Palaus Tr. 17. *D*. 2. *p*. 2. tenet omittere Sacramenta tempore debito, esse Sacrilegium. Probabilius vero negatur, sed esse dicitur peccatum contra obedientiam Ecclesiæ debitam. *Salm. c*. 12. *num*. 38.

44 Item notandum est, quod censuræ contra sacrilegos latæ non incurruntur ipso facto, nisi a percutientibus Clericum: Itemque a violantibus Immunitatem Ecclesiasticam, imponendo tributa, usurpando bona: & ab effringentibus Ecclesias, & simul expoliantibus rebus sacris, ex *cap. Conquest*. 22. *de Sent. excom. V. Salm. num*. 24. Incendiarios autem Ecclesiarum probabilius est non esse excommunicatos ipso facto, ut *Salm. n*. 40. *cum Cajet. Sylv. Nav.*

45 Grave Sacrilegium committit, qui furatur Reliquiam, etiam in parva quantitate, si scit dominum ob hoc esse valde contristandum. Ita *Leand. Prad. Nav. Mol. ap. Salm. Tr*. 21. *c*. 10. *num*. 108.

Quæritur 5. An tempus sit objectum Sacrilegii, scil. si quis peccet die festo &c. Negant *Lugo de Ben. D*. 16. *n*. 523. *&* *Salm. c*. 12. *num*. 36. *cum Less. & Pal. & Tamb. Meth. Conf. lib*. 2. *c*. 7. §. 5. *nu*. 40. Nisi notabilis irreverentia irrogetur cultui Divino, ut si quis in die Veneris Sancti exhiberet comœdias, ludos publicos, &c. 46

Quæritur 6. an violatio voti sit Sacrilegium? Negant *Tamb. cum Suar. Dec. l. c. num*. 12. *&* 13. & *Pal. Tr*. 17. *D*. 2. *p*. 3. §. 2. Dicunt enim esse peccatum perfidiæ, seu contra fidelitatem Deo debitam, ut *Croix l*. 3. *p*. 1. *n*. 55. *cum Tamb. in Dec. loc. c. num*. 13. Affirmat vero *S. Thom*. 2. 2. *q*. 99. *a*. 3. *ad* 3. & sequuntur *Salm. c*. 12. *n*. 52. Qui autem violat votum castitatis probabilius committit sacrilegium; Vide *Elbel num*. 584. 47

„ 4. Peccatur etiam Sacrilegio peccato omissionis, *v. gr.* si quæ ad Sacrificium spectant, ut corporalia, & similia, sint valde immunda *Bon. de Euch.* * (*Qui p*. 7. *num*. 23. *cum Fill. Suar. Reg. &c. dicit esse mortale. V. l*. 6. *num*. 384.) *. 48

„ 5. In Confessione exprimenda est species, & materia sacrilegii. Ratio prioris est, quia sæpe diversam malitiam habet, v. gr. percussio Sacerdotis, & fornicatio cum eodem. Ratio posterioris est, quia etiam materia aliquando auget, & addit malitiam, v. gr. si sit contra Eucharistiam, addit, secundum Gordonum, communi violationi rei sacræ aliud peccatum contra latriam. Attingere autem nuda manu calices, patenas, aras, agnos cereos, &c. Chrismate delibuta non licet feminis, & laicis. * (*Licet vero Clericis etiam prima tonsura, ut Tamb. ib. n*. 11. *cum Suar.*) * Citra contemtum tamen non est mortale, si vacua sint; & si causa subsit, nec veniale. *Suar. Tamb. loc. cit*. §. 1. sine causa autem veniale esse docet *Suar. Coninch.* & alii communiter; (licet *Tamb. l. c.* ex *Su*, &c. contrarium censeat probabile.) * (*Cum Scoto, & Bertol. ab Ang. Sed Sa ap. Tamb. & Sot. Henr. Sanch. Fag. & Tamb. apud Pasq. ut refert Croix l*. 6. *p*. 2. *num*. 358. *censent nullum esse peccatum. Pro monialibus vero adest privilegium, ut Salm. c*. 10. *n*. 132.) * ut & si corporalia, vel purificatoria laventur ab iisdem. V. *l*. 6 *n*. 385. Cetera autem, quæ Eucharistiam immediate non contingunt, nec chrismate unguntur, ut mappas, vestes Sacerdotales immediate contingere omnibus licet. *Suar. Laym. Tamb. l. c.* ubi ex *Paleo*, &c. idem concedit de Reliquiis: sicut etiam, ut easdem thecis inclusas penes se habeant; vel laici in publicis processionibus gestent. Idem docet cum *Laym.* de pyxide, sive ciborio, & lunula benedictis, quando sacram Eucharistiam nondum continuerunt. Item de corporalibus, pallis, & purificatoriis, quando post sacrum usum lota sunt: ex *Laym. & Bonac.* imo etiam ante lotionem. *Laym. Tamb. l. c.*

D U B I U M III.

De Simonia.

A R T I C U L U S I.

Quid sit, & quotuplex?

49 *Quid est Simonia?*
50 *An possit dari parvitas materiæ in Simonia?*
51 *Quando sit Simonia dare temporale pro spirituali?*
52 *An sit Simonia dare Beneficium alicui, ut se sustentet; vel sola ratione amicitiæ, aut precum?*
53 *An sit Simonia deducere in pactum obligationem antidoralem?*
54 *An dare spirituale principaliter ob temporale?*
55 *An sit Simonia accipere aliquid pro administratione Sacramentorum? Et an principaliter ob lucrum temporale ea sit captandum?*
56 *Quid intelligitur per* Munus a manu?
57 *An sit Simonia dare mutuum ob spirituale?*
58 *An solvere pensionem ob Beneficium?*
59 *An dare aliquid, ut alter præstet quid spirituale pro seipso accipiente?*
60 *An dare Beneficium cum aliquo onere spirituali? An resignare, vel præsentare cum onere?*
61 *Quid per* Munus ab obsequio?
62 *An sit Simonia inservire ob Beneficium?*
63 *Quid per* Munus a lingua?
64 *An sit Simonia dare aliquid Mediatori, ut obtineat tibi Beneficium?*
65 *Quid si sit Intercessor mediatus?*
66 *Quid si promittas dare eleemosynam alicui Monasterio?*
67 *Quæ sit Simonia* Mentalis? *Quæ* Conventionalis? *Quæ* Realis?
68 *Quæ juris Divini, quæ humani?*
69 *An detur Simonia tantum de jure humano?*
70 *An vendere Beneficia sit Simonia de jure Divino?*

71 An

71 *An sit Simonia vendere Juspatronatus? Et an de jure Divino? An vendere jus Sepulturæ?*
72 *An Beneficia possint permutari?*
73 *Quomodo possit permutari Beneficium cum pensione? Et cujus auctoritate? Et an Episcopi possint pensiones constituere? usque ad num. 76.*
77 *Quomodo in Beneficiis liceat transigere? usque ad n. 80.*
81 *Quomodo fieri possint Renunciationes Beneficiorum? usque ad num. 84.*
85 *Quotuplex sit Simonia* Confidentialis? *Et quæ ejus pœnæ? usque ad num. 90.*
91 *Quomodo fiat Simonia pro ingressu ad Religionem? 92. An liceat aliquid accipere pro sustentatione ingressuri?*
93 *An liceat pro catechizando, &c?*
94 *An pro instruendo aliquo in sacra Doctrina?*
95 *An pro absolvendo, &c.?*
96 *An pro danda dispensatione in Matrimonio?*
97 *An liceat dare aliquid, ut alter omittat rem spiritualem?*
98 *An ad redimendam vexationem? 99. An possit pecunia redimi vexatio circa possessionem Beneficii? 100. Quid si nondum sit acquisitum jus in re? Quid si quis corrumperet Electores, ne te eligant? 101. Quid si alter solis precibus impediret? 102. An possis dare pecuniam, ne alter se opponat ad tuam electionem? 103. An ne eligat indignum, vel ut eligat dignum? An, ut non concurrat ad beneficium, quod tu capis? 104. Vide alia apud Busemb.*

49 „ RESpond. Simonia est studiosa voluntas emendi, aut vendendi pretio temporali aliquid spirituale, vel spirituali annexum. *S. Thom. 2. 2. qu. 100. a. 1. Laym. l. 4. tr. 10. c. 8. &c.* Dicitur 1. *voluntas emendi, &c.* quibus verbis intelligitur quivis contractus onerosus, sive venditionis, sive locationis, sive permutationis, aut renunciationis; quia simonia non consistit sine pactione aliqua tacita, vel expressa, & obligatione ex pacto. Quod addo, quia obligatio naturalis quæcunque, ut gratitudinis, sive antidoralis, non sufficit; v. gr. quando quis sperat, vel intendit tantum, non tamen obligat. *Sa, v. Simonia.* Ratio est, quia non facit contractum. *V. Bon. de Simon. d. 1. qu. 6. p. 1. Less. l. 2. c. 35. d. 20.* " (*Sed vide dicenda nu. 54.*) Dicitur 2. *pretio temporali*: sive illud sit *muneris*, sive *linguæ*, ut est laus, vituperium, patrocinium; sive *obsequii*, & *famulatus*. Dicitur 3. *spirituale*; quo nomine intelligitur res supernaturalis ad salutem ordinata, sive sit formaliter talis, ut Gratia, & dona Spiritus Sancti, sive causaliter, ut sunt Sacramenta, concio, preces, & Sacramentalia: sive sit effectus, & usus potestatis supernaturalis, ut consecratio, absolutio, dispensatio, benedictio, excommunicatio, electio, præsentatio, confirmatio, collatio beneficii, aliique actus jurisdictionis Ecclesiasticæ. Dicitur 4. *spirituali annexum*: ad comprehendendum ea, quæ non sunt per se spiritualia, sed ad ea ordinantur, iisque sunt annexa; sive antecedenter, ut jus patronatus respectu beneficii; vasa, & vestes sacræ respectu Sacramentorum: sive concomitanter, ut labor in administratione Sacramentorum, juxta sensum infra dicendum: sive consequenter, ut reditus beneficiorum, qui dantur propter officium spirituale. Unde patet, malitiam simoniæ consistere in irreverentia, quæ committitur, dum res spirituales instar temporalium pretio æstimantur, & contractibus subjiciuntur; atque esse peccatum mortale ex genere suo, nec veniale fieri posse ex materiæ levitate: quia nullum donum Gratiæ, licet parvum, potest vendi sine gravi irreverentia tum ipsiusmet doni, tum etiam Dei. Potest tamen esse veniale, ob actus imperfectionem, & ignorantiam: *Suar. t. 3. de rel. l. 4. cap. 36. Azor. Fill. Laym. l. c. Less. l. 2. c. 35. d. 1.*

50 Quæritur I. An possit dari parvitas materiæ in simonia? In simonia de jure naturali est communis sententia negativa *ap. Salm. tr. 19. de Simon. c. 1. num. 8. & Croix l. 3. p. 1. num. 195. cum Suar. Sanch. &c.* contra *Mol. Reg. &c. ib.* Sed in simonia tantum de jure Ecclesiastico *Nav. Zeroll.* (quibus videtur adhærere *Croix l. 4. num. 682.*) probabiliter docent posse dari parvitatem materiæ. Et disparitatem assignat *Croix*, quia, quando non accipitur temporale pro pretio rei spiritualis, sed acceptio prohibetur ad cavendam tantum speciem simoniæ, re ipsa non fit injuria rei spirituali, sed peccatur tantum contra præceptum Ecclesiæ, in quo potest utique dari parvitas materiæ.

51 Quæstio II. Est, an semper ac datur temporale pro spirituali, vel contra, sit simonia? *Prima sententia* affirmat *cum Azor. Durand. Adrian. &c. ap. Salm. tr. 19. de Simonia c. 1. num. 26. Secunda sententia*, quam tenent *Salm. ibid. nu. 32.* & vocant communem *cum Caj. Sanch. Suar. Less. Laym. Tol. &c.* negat, quando datur gratis, quamvis cum animo alliciendi, seu obligandi (non rigorose ex justitia, sed tantum ex gratitudine, sive ex benevolentia) alterum ad retribuendam rem spiritualem pro temporali, vel contra; Ita ut obligatio alterius antidoralis, seu gratitudinis principaliter intendatur, & retributio minus principaliter; Et probant *ex cap. Quam pio. 2. qu. 2.* Et hoc, etiamsi in eodem actu retributio offeratur, *ex cap. Placuit. 1. & c. Dilectus 2. q. 1.* Hinc licere dicunt tibi dare aliquid Episcopo, vel ei inservire (cui alias non esses serviturus), ut tibi ex gratitudine conferat Beneficium; dummodo absit aliquod pactum, ut dicunt *Salm. d. c. 1. num. 55. & 56. cum Sot. Suar. Valent. & communi*. Et dummodo non inservias, ut Episcopus conferat tibi Beneficium, quasi pretium tui obsequii, ut bene notat doctus *P. Elbel de Sim. num. 617.* E converso si inservis primario ad captivandam Episcopi benevolentiam, & secundario ad obtinendum Beneficium, non committis simoniam, etiamsi, amota spe Beneficii, non inservires, ut dicunt *Salm. l. c. cum aliis*. Et etiamsi talem spem exprimas Superiori, ut addunt *Val. Pal. Sot. Rodr. &c. apud Salm. num. 56. in fin.* quia licitum est, ut ajunt, petere ab alio, quod ille ex naturali obligatione præstare tenetur: Sed sapienter monent *Mazzot. de Sim. to. 2. §. 2. p. 219. & Croix cum Suar. l. 3. p. 1. num. 74.* id cavendum ob periculum pactionis, aut saltem scandali, maxime si detur aliquid tempore quo agitur de conferendo Beneficio.

Ceterum, recte advertunt *Roncaglia de Sim. cap. 1. qu. 5. & ipsi Salm. num. 57. cum Sanchez, Bonac. &c.* quod ubi alius deest titulus, nempe stipendii, tollendæ injustæ vexationis, &c. Quando datur aliquid solo intuitu obtinendæ rei spiritualis, vel contra, præsumenda tunc sit intentio saltem virtualiter simoniaca, scilicet commutandi temporale cum spirituali; nisi constet de opposito, vel aliter colligatur ex circumstantiis, nempe ex parvitate muneris, ex pietate, vel nobilitate dantis &c. Et hoc constat ex *cap. Tua nos de Sim.* ubi Pontifex loquens de illo, qui bona sua Ecclesiæ donabat, rogans ut ad Canonicatum admitteretur, & de Canonicis eum admittentibus, ait: *Si tamen is, qui talem donationem facit, ea intentione ducatur, ut per temporalia bona spiritualia valeat adipisci; & Clerici qui eum in fratrem admittunt, non assent eum, nisi commoda temporalia perciperent, admisissent; sine dubio tam isti, quam ille apud districtum Judicem culpabiles judicantur*. Vide quæ dicentur nu. 54. Et maxime nequit excusari a simonia mentali (ut bene sentiunt *Ronc. l. c. Reg. VI. in praxi, & Elbel de Sim. nu. 617.*) is qui Episcopo gratis inserviret animo eum obligandi ex gratitudine, etsi non ex justitia, ad retribuendum Beneficium, juxta mox dicenda *num. 53.*

Non autem damnandus de simonia Episcopus, qui Beneficium confert Clerico in recognitionem gratitudinis ob obsequium præstitum, ut dicunt *Elbel num. 619. & Croix nu. 75. cum Suarez*. Item, si Episcopus conferat Beneficium 52
gratis alicui, ut se honeste sustentet, non est simonia; *Croix l. 3. p. 1. num. 83. cum Less. Laym. &c.* Immo collatio facta indigno, sola ratione consanguinitatis, amicitiæ, sed gratis, est quidem illicita, sed non simoniaca. Ita *Salm. c. 1. num. 38. cum Cajet. Suar. Pal. &c.* Idque docet *D. Thomas 2. 2. quæst. 100. art. 5. ad 2.* dicens: *Dare aliquid spirituale propter quamcunque carnalem affectionem. Unde hoc non pertinet ad contractum venditionis, in quo fundatur simonia.*

Utrum autem committat simoniam Episcopus, qui dat Beneficium indigno propter preces alterius? Videtur universe affirmare *D. Thomas loc. cit. ad 3.* quia videtur Episcopus hoc facere ad favorem humanum acquirendum, sic enim S. Doctor ait: *Videtur ad hoc* (scilicet ad favorem humanum) *principaliter intendere, qui preces pro indigno porrectas exaudit*. Et sic quidem dicendum, si revera det Beneficium ad talem favorem adipiscendum: Imo ut bene addit Angelicus, hoc erit simoniæ, etiamsi Clericus sit dignus Beneficio. Ceterum absolute loquendo, probabiliter dicunt *Elbel de Simon. num. 612. La Croix l. 3. p. 1. num. 84. & Laym. l. 4. tr. 10. cap. 8. num. 26. cum Less. Suar. Nav. Cajet. &c.* non esse simoniacum Episcopum qui ad preces alterius etiam indigno Beneficium confert, sed nullo habito respectu ad favorem humanum acquirendum, quia revera tunc nulla intervenit venditio spiritualis cum temporali. Illud autem quod dicit *La-Croix loc. cit.* nempe nec esse simoniam, si conferat ad se liberandum ab aliquo injusto damno, minime admittendum puto, nam licet damnum sit injustum, semper tamen videtur intercedere aliqua commutatio rei spiritualis cum utilitate spirituali.

Quæritur autem hic III. An sit simonia, deducere in 53
pactum obligationem antidoralem? Negant. *Hurt. Cælest. Rocal. &c. apud Dianam part. 6. tract. 7. R. 42.* item ipsa *Diana cum Vidal, & Jo: de Soria*, quamvis *part. 3. tract. 2. R. 64.* in praxi hoc non approbet. Ratio istorum, quia non censetur simonia committi quando pactum fit de obligatione gratitudinis, quæ jam inest. Quapropter, dicunt, si licebit aliquid spirituale intendere ex gratitudine obtinere, cum quis præstat aliquid temporale; licebit etiam id in pactum deducere. Sed omnino affirmandum cum sententia communi, quam tenent *Layman tract. 10. cap. ultim. §. 2. numer. 9. Viva in Proposit. 45. Innoc. XI. numer. 2. Elbel de Simon. numer. 596. & Suar.*

Suar. Bon. Fill. Cov. ac alii apud Salm. tr. 19. c. 1. nu. 64. Ratio, quia ea pacto illo novum inducitur onus. Distinguunt autem *Salm. c. 1. num. 66. 67. & 68. cum Val. Caj. Pal. Less. &c.* & dicunt, quod si pactum novam obligationem non addat præter antidoralem, puta, si des, aut promittas alteri pecuniam, ut ipse sit obligatus ad tibi in genere remunerandum, non est simonia, quia nullum novum onus imponitur. Sic etiam, si petas aliquid spirituale gratis sine obligatione rigorosa: quemadmodum frequenter, dantes eleemosynam, solent a paupere preces petere; & in hoc revera consentiunt omnes, etiam Auctores secundæ sententiæ. Secus autem censent, si pactum novam obligationem adderet; & hoc esset, quando peteretur in specie quid spirituale pro re temporali tradita; nisi ibi alius titulus interveniret, nempe stipendii, damni emergentis &c. ut infra. Sed neque distinctio hæc mihi ullo modo arridet, nam (ut bene arguunt *Viva l. cit. & Roncaglia de Sim. c. 1. q. 5. in fin.*) pactum semper aliquam novam invehit saltem fidelitatis obligationem, quæ, cum sit aliquo pretio æstimabilis, certe pactum simoniacum reddit. Ideo enim in *c. Quæ pro, c. 1. q. 2.* dicitur: *Omnis absit pactio, omnis conventio cesset.* Quoniam in hac materia quodcumque pactum, quomodocumque onerosum, est simoniacum, etiamsi non obliget rigorose ex justitia. Et idem dicendum de hujusmodi pacto in contractu mutui, ut probat *Viva in Prop. 42. Innoc. XI.* Præterea hic advertendum cum *Viva in prædict. Prop. 45. num. 3.* & *S. Thom. q. 13. d. Malo ar. 4.* quod licet possit mutuator exposcere a mutuatario, ut satisfaciat suæ obligationi antidorali (intellige semper sine pacto, itemque si exposcatur satisfactio illa, non vero promissio, quia petita promissione, etiam peteretur nova obligatio fidelitatis, ut mox dicimus, quod adhuc in mutuo illicitum est); Ratio quia mutuator dat quod suum est; hoc tamen nequit exposcere dans aliquid spirituale, precise ob ejus collationem, quia suum non præstat, sed quod Christi est: Unde, licet possit aliqua gratitudo exerceri erga collatorem rei spiritualis ob ejus benevolum animum, non potest tamen exerceri in gratuitam compensationem ipsius rei spiritualis.

54 Quæritur IV. an sit simonia mentalis, dare spirituale principaliter ob temporale, vel contra? Negant *Sotus, Val. Caj. Sanch. Less. Laym. &c. ap. Salm. Tr. 19. c. 2. de Simonia num. 59.* Sed omnino est affirmandum, & contrariam opinionem recte asserunt *Salm. ibid. num. 60.* fuisse damnatam ab Inn. XI. *in Proposit. 45.* quæ dicebat: *Dare temporale pro spirituali, non est simonia, quando temporale non datur tanquam pretium, sed dumtaxat tanquam motivum conferendi, vel efficiendi spirituale; vel etiam quando temporale sit solum gratuita compensatio pro spirituali, aut econtra. Et Prop. 46. Et id quoque locum habet, etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale; immo, etiamsi sit finis ipsius rei spiritualis, sic ut illud pluris æstimetur, quam res spiritualis.*

Merito hoc damnatum est, nam, quamvis ibi dicatur ob motivum, non pretium, & certum sit, simoniam non committi, nisi interveniat venditio rei spiritualis; attamen ibi revera motivum idem est quam pretium. Quando enim, ut recte notant *Viva in d. pr. num. 6. & Salm. cap 2. num. 58.* datur res mere spiritualis, uti sunt Sacramenta, Beneficia, &c. principaliter propter temporalem rem alicujus magni momenti (secus si parvi,) quæ apta sit moraliter pervertere voluntatem alterius; tunc spirituale difficile datur omnino gratis, sed practice datur cum aliquo pacto implicito imponendi alteri novam obligationem: & sic motivum virtualiter convertitur in pretium. Et hoc patet ex ipsa dict. *Prop. 46.* ubi additur in fine: *Imo etiamsi temporale sit finis ipsius rei spiritualis, sic ut illud pluris æstimetur, quam res spiritualis.*

55 Quæritur V. An liceat accipere aliquid pro administratione Sacramentorum? Resp. I. Quod in administratione Sacramentorum, aliarumque functionum spiritualium est simonia accipere pecuniam, tamquam pretium rei sacræ, vel laboris intrinseci in iis actionibus requisiti. Secus, si labor sit extrinsecus, puta si Sacerdos deberet celebrare cum cantu, vel tali hora, aut loco, & simili. Ita *Roncagl. de Simon. c. 2. qu. 2. pag. 208.* & *Salm. c. 2. n. 19. cum Cajet. Sot. Less. Sanch. Pal. Tol.* & aliis communiter. Resp. II. E converso non est simonia accipere pecuniam, non ut pretium, sed ut stipendium sustentationis, etiam pro labore intrinseco in talibus ministeriis impendendo: Unusquisque enim, qui in commodum alterius se occupat, debet ex justitia ab eo sustentari, ex illo *Lucæ 10. Dignus est operarius mercede sua.* Ita communiter etiam DD. ut *Anacl. de Sim. q. 3. num. 28. Cabass. Th. J. l. 5. c. 5. n. 14.* & *Suar. Less. Tol. Sanch. & alii apud Salm. num. 21.* cum *S. Thom. 2. 2. q. 100. a. 3.* qui sic docet: *Vendere quod spirituale est in hujusmodi actibus, aut emere, simoniacum est. At accipere aut dare aliquid pro sustentatione ministrantium, secundum ordinem Ecclesiæ, & consuetudinem approbatam, licitum est.* Hæc autem consuetudo invenitur approbata ex *c. 12. de Præbend.* & *c. Ex his 22. causa 12. q. 1.* Idque currit, etiamsi Minister aliunde sit locuples ex bonis propriis, vel Ecclesiasticis, ut adhuc communiter dicunt *Roncagl.* & *Salm. ll. cc.* cum *Suar. Less. Sanch. &c.* ac *S. Thoma*, præcipue in *Quodlib. 7. a. 10.* Quia, ut ait *Apost. 1. Cor. 9. Nemo militat suis stipendiis.* Hinc licitum est etiam de tali stipendio pacisci, dummodo non excedatur taxa, vel consuetudo, prout dicunt *Ronc. ib.* cum *Laym. Pal. Gutt.* & *Salm. n. 22.* cum *Suar. Tol. Sanch. ac aliis passim.* Nec obstant *c. fin. de Pactis*, & *c. Si quis de Sim.* ubi prohibetur quodvis pactum in spiritualibus; nam prælati textus vel explicandi sunt de pactis inhonestis, ut sentit *Ronc.* cum *Gloss. in c. ult. de Pactis.* Vel, ut asserit *Less. l. 2. c. 35. num. 99. cum Sot.* illis per contrariam consuetudinem derogatum est, prout probat ex *cap. ultim. de Pactis.*

Quæritur VI. An pariter sit simonia celebrare Missas, administrare Sacramenta, assistere in Choro, concionari, & similia principaliter ob temporale emolumentum? *Prima sententia* pariter affirmat cum *Viva in dicta prop. 45. nu. 7. & Carden. cum aliis apud La Croix l. 3. p. 1. n. 60. ex S. Th.* qui *Quodlib. 8. a. 11.* dicit, quod qui ad Ecclesiam vadit principaliter ob distributiones, peccat mortaliter ob simoniam; nisi principaliter intendat Deum, & secundario distributiones. Hinc inferunt, ordinarie committere simoniam celebrantes in mortali.

Secunda tamen probabilior quidem sententia, quam tenent *Salm. de Sim. c. 1. n. 60. Suar. de Relig. tr. 3. l. 4. c. 44. n. 11. Pal. tr. 17. D. 3. p. 4. nu. 3. Coreglia in d. prop. 45. cum Sot. Dian. &c.* item *Sanch. Sylv. Con. Mald. & alii apud Croix l. c. n. 62.* dicit simoniam tunc tantum intervenire, quando temporale accipitur pro pretio spiritualis, unum cum alio æquiparando; non vero, quando accipitur tanquam stipendium ad sustentationem Ministri, qui prædicta munera exercet: quod stipendium debetur ex justitia, ut *Elbel. nu. 621. cum Laym. & Pal.* Confirmat *Croix d. n. 62.* recte sic arguens: Qui dat stipendium principaliter propter Missam, quæ certe res spiritualis est, nunquid dicitur simoniacus? Sic vice versa neque simoniam committit, qui dicit Missam principaliter ob stipendium. Illicitum enim non est, ut notat cum *Nav. & Suar.* ordinare rem spiritualem, etiam principaliter, ad finem temporalem honestum.

Nec obstat præfata *prop. 46. Ly: Etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale.* Ibi enim, ut diximus *in quæst. præced.* motivum accipitur per idem ac pretium rei spiritualis. At in casu nostro temporale accipitur, ut stipendium non rei, sed personæ occupatæ in gratiam alterius, cui debita est sustentatio, ut supra declaratum est. Nec etiam obstat quod ait *S. Thom. in cit. Quodlib. 8.* Nam animadvertere oportet, quod in nostro casu dupliciter potest lucrum intendi, vel ut finis operis vel ut finis operantis. Cum lucrum intenditur, ut finis operis, ita ut ipsum opus spirituale intendatur vendi, tunc certe committitur simonia; & sic intelligendus S. Doctor (ut dicunt *Salm. nu. 61.*), dum ibi dicit: *Et ideo Simoniam committit, qui hujusmodi actum vendere intendit . . . Si distributiones recepit quasi finem sui operis principaliter intentum.* Secus vero dicendum, quando lucrum intenditur, ut finis operantis, scilicet ratione operationis personæ occupatæ in gratiam alterius, quia tunc lucrum accipitur pro stipendio sustentationis, & non est simonia. Hinc dicunt *Salm. c. 2. num. 32. cum Sanch.* licite Oeconomum accipere stipendium a Parocho ad vices suas præstandas. Dicunt etiam *n. 15. cum Suar. & Laym.* quod, tametsi sit simonia dare pecuniam pauperi, ut pro te applicet orationis suæ impetrationem, aut satisfactionem, licitum tamen est dare, ut pro te oret, ad modum stipendii. Hoc vero alia ratione admittit *D. Thom. 4. S. D. 25. qu. 3. a. 2. q. 2.* dicens: *Qui dat pecuniam pauperibus, ut pro eo orent, non emit orationem, sed dat ad alliciendum.* Ceterum qui sacra Ministeria peragunt principaliter ob emolumentum temporale, non facile excusari possunt a culpa veniali, cum sit quædam inordinatio dirigere spiritualia ad temporalia, ut ajunt *Salm. num. 60.*

Communiter autem a DD. cum *S. Thom.* ea, quæ habent rationem pretii in simonia, tripliciter denominantur, nimirum *Munus a manu, Munus ab obsequio, Munus a lingua, ex c. Sunt nonnulli. 114. 1. q. 1.* De singulis hic videndum.

I. Per *Munus a manu* intelligitur pecunia, & quodcumque temporale, quod pretio æstimabile est. Hinc simonia est dare rem spiritualem cum pacto, ut alter remittat debitum; & etiam, ut solvat pecuniam alias debitam, quia spiritualia omnino gratis, & sine respectu ad temporalia danda sunt. *Salm. c. 1. n. 24. cum S. Thom. Suar. &c.* Simoniacum etiam esset pactum de præstando mutuo in futurum, ut certum est. Vide *Salm. c. 1. num. 34.* 56

Sed quæritur 1. an sit simonia dare mutuum, ut eodem tempore beneficium, aut alia res spiritualis retribuatur, vel contra? Videtur, quod non, pariter ac si mutues cum pacto, ut alter se obliget ad remutuandum in futurum, esset quidem usura; non vero si cum pacto, ut eodem tempore alter aliud tibi remutuet; sicuti quoad mutuum approbant *Salm. de Contract. cap. 3. numer. 62. cum Less. Vill. Dian. &c.* & docet *S. Thom. 2. 2. quæst. 78. a. 2. ad 4.* Ratio, quia nihil tunc pretio æstimabile percipitur ultra sortem. Sed in casu nostro omnino tale pactum tenendum est, 57

est, ut simoniacum. Quia hic simonia est tradere quicquid temporale pro spirituali. Ita *Viva in d. prop. 45. num. 3. & Salm. cap. 1. num. 36.* communiter *cum Laym. Less. Bon. Pal. Nav. Fill. &c.*

58 Quæritur 2. an inter munera a manu computetur pensio, nempe si Episcopus dans alicui beneficium, peccet cum eo conveniendo, ut pensionem alteri solvat? Respondetur affirmative, cum tale onus sit pretio æstimabile. *Salm. c. 1. num. 39. cum Suar. Val. Tol.* & communi. Hinc certe simonia est pacisci cum aliquo, ut, si te adjuvet ad obtinendum beneficium, illi pensionem solvas. V. *Salm. ibidem.*

59 Quæritur 3. an sit simonia dare aliquid temporale sub conditione, ut alter præstet rem spiritualem in commodum tamen suipsius, nempe, si promittas dotem puellæ, si ingrediatur in Monasterium: munera adolescenti, si frequentet Sacramenta? Respondetur negative, quia hæc est simplex donatio, licet sub conditione, quæ tamen non addit onus. *Salm. cap. 1. num. 49. cum Suar. Less. Pal. &c.* Secus si imponeretur obligatio simpliciter, verb. grat. ingrediendi Religionem &c. ut docet *S. Thom. 2. 2. quæst. 10. a. 3. ad 4.* Vel si conditio esset de præstando aliquid in utilitatem dantis, puta, si ingressus illius in Religionem cederet in dantis commodum; tunc enim esset quædam commutatio temporalis cum spirituali. Ita *Salm. ibid. num. 41. cum Laym. Pal. & Suar.* Vide dicenda *num. 91.*

60 Quæritur 4. an sit simonia dare beneficium cum pacto, ut alter subeat aliquod onus etiam spirituale? Respondetur, quod si beneficio de jure, vel ex illius institutione inest onus, verb. grat. docendi, canendi &c. Vel si ab Episcopo cum Capitulo imponatur beneficio vacanti onus aliquod honestum, verb. grat. infirmis assistendi &c. certe non est simonia; ut *Salm. d. cap. 1. nu. 42. & 43.* ex communi cum *S. Thom. in cap. Significatum de Præb.* Dubium est, an a resignante, vel præsentante ad beneficium possit beneficiario imponi aliquod onus spirituale? Affirmant aliqui *ap. Sanch. Cons. tom. 1. cap. 3. Dub. 25. num. 6.* Sed dicendum est, quod, licet in aliis rebus spiritualibus possit dari commutatio, v. gr. applico pro te Missam, ut mane applices pro me: in beneficiis tamen quodcunque pactum est simoniacum, ex *cap. Quam pio 1. q. 2.* Ita *Sanch. loc. cit. & Salm. cap. 1. num. 44. cum Suar. Ben. &c.*

61 II. Sequitur *Munus ab obsequio*, per quod intelligitur omne quod ad servitutem pertinet, ut est famulari, docere, &c. ad finem obtinendi aliquid spirituale. Hinc certe est simonia, conferre beneficium famulo, ut gratis inserviat, vel ut compensetur ei famulatus præstitus. Et sic contra, si famulus inserviat, ut loco salarii beneficium consequatur. *Salm. cap. 1. num. 25. & 30. cum Laym. Less. Suar. & communi.* Hinc recte inferunt *Salm. in d. num. 30. cum Torre*, sine dubio simoniacos esse Episcopos, qui volunt famulos sibi inservire sola, vel fere sola spe beneficii. Advertunt tamen, in omnibus prædictis casibus non incurri pœnas; nec obligationem restitutionis, nisi pactum expressum intercedat, ex *cap. Mandatam, de Simon.* uti infra de pœnis *numer. 106.*

62 Utrum autem sit simoniacus famulus, qui gratis inservit Episcopo, cum spe tamen beneficii, sed sine ullo ne tacito quidem pacto? Negant *Laym. Suar. Less. Sanch. &c. ap. Croix num. 97.* Imo *Sanch. ibid.* contra *Carden. & Pith.* dicit non esse simoniam, licet principaliter ob beneficium famuletur, sed hoc nullo modo admittendum juxta dicta *num. 51. & 52.*

63 III. Sequitur *Munus a lingua*, per quod intelliguntur laudes, favores, intercessiones, preces, & similia, quæ pretio sunt æstimabilia. V. *Salm. cap. 1. num. 25.* Hinc est simonia, si Episcopus det alicui beneficium, ut illum laudet, faveat &c. Vel si dicat: *Non conferam tibi beneficium, nisi talis persona me roget. Salm. cap. 1. num. 31. cum Less. Lay. Bon. Suar. & communi.*

64 Quæritur hic 1. an sit simonia, si des pecuniam Mediatori, ut tibi obtineat beneficium, vel Ordinationem? Dicendum est, quod si des non pro mediatione, sed pro labore suscipiendo, vel pro damno subeundo, aut lucro amittendo ab eo, & pecunia sit utique cum illis proportionata, non est simonia. Ita *Less. l. 2. cap. 35. num. 46. Croix num. 91. Salm. cap. 1. num. 50. cum Sanch. Suar. Pal. &c.* Idem ibi dicunt *Sanch. Pal. cum Suar. Mendo &c. ap. Croix num. 93.* si des pecuniam famulo Episcopi, ut facilem tribuat aditum; vel si des ei gratis, ut factus benevolus obstacula removeat: sed hoc ultimum est valde periculosum. Pariter probabiliter dicit *Croix num. 94.* contra *Pal.* non esse simoniam, dare pecuniam alicui, ut tibi notitiam tribuat de beneficiis vacantibus; quia hæc valde remote se habent ad consecutionem rei spiritualis.

Nec etiam esse simoniam (licet sit periculosum) dicunt *Salm. num. 51. cum Bon. Pal. Az. Sanchez, Fill. &c.* si des alicui pecuniam, ut tua merita simpliciter Episcopo proponat; quia ad simoniam requiritur, ut obtentio rei spiritualis sit immediatus finis præstationis pecuniæ: non autem sufficit, quod sit quid consequens ex alio immediato, nullam habens connexionem cum illo, ut dicunt *Salm. ibid. cum Suar. Nav. Garcia.* Sed valde timendum est, ne alter relinquat officium informantis, & officium sumat intercedentis.

E contrario dicendum est veram esse simoniam (etiam de jure Divino, ut tenent *Salm. d. cap. 1. num. 53. cum Suar. Bon. Fill. Sot.* contra *Sanch. & Nav.*), si des pecuniam mediatori, non gratis ad conciliandam illius amicitiam, ex qua motus te adjuvet; sed cum pacto, ut intercedat ad rem spiritualem obtinendam, *ex extrav. 2. de Sim.* ubi: *Simoniam committi, cum pecunia datur pro collatione . . . favore, seu mediatione.* V. *Salm. d. cap. 1. num. 52. & 53.* Et oppositum puto improbabile, quicquid dicat *Elbel num. 607. cum aliis.* Nam, licet detur temporale immediate pro altera utere temporali, prout est illa intercessio; veruntamen *sic per pecuniam parates tibi viam ad rem spiritualem obtinendam*, ut in simili casu ait *S. Thom. 2. 2. qu. 100. a. 2. ad 5.* & in nostro particulari *Croix l. 3. p. 1. num. 90. ac Fill. Anacl. &c. ap. Elbel num. 608.*

Quæritur 2. an sit simonia dare pecuniam Intercessori mediato, scilicet ut ipse intercedat apud alterum, qui tibi obtineat beneficium a collatore? *Sanch. Cons. Tom. 1. l. 2. c. 3. D. 26. num. 7. Vasq. & alii* putant probabile, non esse simoniam (licet oppositum censeant probabilius). Ratio, quia datur tunc pecunia pro re temporali, qua non proxime, seu immediate, sed remote paratur via ad beneficium: *Diana* tamen *p. 10. Tr. 4. Res. 151. & Croix l. 3. p. 1. num. 90.* melius dicunt contrariam esse sequendam; & an prima sit probabilis, *Diana* dubitat, cum se remittat judicio Sapientum. Et merito dubitat, secundum mox supra dicta. 65

Quæritur 3. an sit simonia, si promittas pecuniam alteri ad erogandam illam in eleemosynam alicui Monasterio, vel pauperibus, si illa obtinebit tibi beneficium? Negant *Salm. d. cap. 1. num. 54. cum Dian. Soria, & Rocafull.* Intellige, si pecunia datur omnino gratis, & in eleemosynam, quæ jam constituit titulum honestum excusantem a simonia, sicut excusat titulus sustentationis &c. ut supra. 66

„ Resp. 2. Simonia est triplex: *Prima* dicitur *Mentalis*, 67
„ cum exterius vel nihil datur temporale (& dicitur *Pure*
„ *mentalis*), vel cum aliquid datur (& dicitur *Mixte men-*
„ *talis*) cum intentione obligandi ad reddendum spiritua-
„ le, sine ullo pacto externo. *Secunda* dicitur *Conventio-*
„ *nalis*, quæ ad ipsum pactum exterius procedit sine reali
„ executione; diciturque *Pura*, si sistat in mutua conven-
„ tione; *Mixta* autem, si de reali, & conventionali ali-
„ quid participet, ut verb. grat. si ex altera tantum parte
„ realiter compleatur, atque huc reducitur Simonia *Confi-*
„ *dentiæ*, cum quis alteri dat beneficium, ut illud sibi, vel
„ alteri resignet, vel cum onere dandi certam partem fru-
„ ctuum. *Tertia* dicitur *Realis*, quæ scilicet utrinque rea-
„ liter completur. Vid. *Less. l. c. d. 6.*

„ 2. Simonia dividitur in eam, quæ est *juris Divini*, 68
„ estque prohibita propter malitiam suam, verb. grat. Ho-
„ stiam consecratam vendere: & eam, quæ est *juris hu-*
„ *mani*, atque mala tantum propter prohibitionem & sic
„ ab Ecclesia prohibetur 1. Venditio beneficiorum, secun-
„ dum id, quod in ipsis temporale est, scilicet quoad jus
„ præcisum percipiendi fructus. 2. Venditio officiorum ex-
„ trinsece tantum ordinatorum ad res sacras, verb. grat. Sa-
„ cristiæ, Œconomi, Advocati Ecclesiæ, * (*Scilicet qui*
„ *specialiter constituitur Advocatus ab Ecclesia. Adde* Vice-
„ domini, & Castaldi, *seu* Majordomi *ex cap. si quis 1. &*
„ *cap. Salvator qu. 1.* Vide *Salm. cap. 1. num. 13.*) * The-
„ saurarii. 3. Obligatio pecuniæ alicui facta, ut suadeat al-
„ teri, ut det beneficium. 4. Pactio de resignando benefi-
„ cio, vel solvenda pensione, si alter beneficium tibi im-
„ petret. 5. Permutatio, & resignatio beneficiorum; item
„ reservatio pensionis ex beneficio resignato, & in casu per-
„ mutationis beneficiorum æquatio fructuum, &c. si absque
„ Superioris auctoritate fiant; quæ si accedat, licita erunt.
„ 6. Acceptio muneris, etiam sponte oblati, pro examine
„ ad Parochiam, ex Trid. *sess. 24. cap. 18.* pro collatione
„ Ordinum, pro tonsura, literis dimissoriis, ex *Trid. sess.*
„ *21. cap. 10.* Excipitur tamen decima pars aurei pro No-
„ tario, si salarium non habeat, & consuetudo permittat.
„ 7. Exactio pecuniæ pro admissione ad Religionem, non
„ pro statu tantum (is enim spiritualis est, ideoque jure
„ Divino invendibilis), sed etiam pro onere sustentationis;
„ nisi Monasterii tenuitas, vel consuetudo contraria excu-
„ sent. Vide *Laym. cap. ult. Bonac. d. 2. qu. 1. & 2. Less.*
„ *Azor. 3. p. l. 12. cap. 14.*

Quæritur, an possit dari simonia de jure humano, quin sit simonia de jure Divino? Negat *Gonet in Diss. de Prob. n. 147.* quia homines, ait, minime possunt rerum naturam immutare, ut sit simonia, quod simonia non est. Communis tamen est sententia opposita *ap. Salm. & Croix l. 3. p. 1. numer. 57. cum Suar. & Carden.* qui probant recte posse Ecclesiam efficere, ut materia alicujus sui Præcepti sit materia alicujus virtutis, sicut hic Religionis. Vide *Croix loc. citat.* 69

Sed pro majori intelligentia singula discutere satagimus in sequentibus quæstionibus.

Quæsitum I. quonam jure simonia sit vendere beneficia? Esse simoniam tantum de jure Ecclesiastico tenent *Nav. Man. c. 23. n. 108. Less. c. 35. n. 19. cum Adrian.* item *Garcia*,

Less.

Less. Garcia, *Panorm.* &c. *cum Decio*, qui dicit esse communem sententiam Canonistarum *ap. Salm. cap.* 2. *n.* 57. & *Bon.* putat probabilem. Ratio, quia in beneficiis duo dicunt esse jura, unum ad exercendas spirituales functiones Ordinis, vel jurisdictionis; & hoc est certe invendibile jure Divino. Alterum ad redditus temporales, quod mentaliter separari potest, sicut in calice separetur valor argenti, & consecrationis; & ideo tale jus est invendibile tantum jure Positivo.

Probabilius tamen *Cajet. to.* 2. *Opusc. tr.* 9. *qu.* 1. *Sotus de Just. l.* 9. *q.* 7. *art.* 1. *Sanch. Consil.* 2. *c.* 3. *dub.* 24. *num.* 1. *Palaus D.* 7. *p.* 13. *n.* 3. *Azor. p.* 3. *l.* 12. *c.* 11. *q.* 3. *Laym. l.* 4. *tr.* 10. *c.* 8. *n.* 44. & *Salm. loc. cit. cum Val. Vict. Led. Bon. Cov.* &c. dicunt esse simoniam de jure Divino, ex *D. Th.* 2. 2. *q.* 100. *art.* 5. qui docet, aliud esse temporale in calice, quod est antecedenter annexum ad spirituale: aliud, quod subsequenter, ut in beneficiis, in quibus jus ad redditus subsequenter, & ita annexum est cum jure ad Officia Ecclesiastica, ut nullo modo separari possit, cum jus temporale essentialiter datur propter Officium spirituale; ita ut si consideretur jus ad redditus separatum a jure ad Officia sacra, jam amplius dici non posset jus beneficiale, nec beneficium, ut colligitur ex *c. Si quis* 1. *qu.* 3. & ex *c. Et diligenti de Simon.* Hinc inferunt *Salm. d. n.* 59. nullam esse dispensationem in venditione beneficii, licet a Pontifice obtineatur. Notant tamen *n.* 63. quod Papa bene separare potest jus ad redditus a jure ad Sacra; & ita concedere potest, ut vendantur redditus tanquam mere temporales: vel ut aliqua super beneficium pensio imponatur, separando tunc partem fructuum illius, & alicui tradendo, & confirmant *c.* 3. *num.* 30. Et idem docent *Less. l.* 2. *cap.* 35. *n.* 19. & *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 123.

Nota hic obiter, beneficiariis concessum esse locare fructus beneficii usque ad triennium, sed non ultra. Locare autem Decimas esset simonia. Vide *Croix nu.* 124. & 125. Sicut etiam esset simonia elocare rem spiritualem, pure calicem; licet compensandum sit detrimentum temporale, *Croix num.* 156.

71 Quæstio II. an sit simonia vendere Juspatronatus? Loquimur non de Jurepatronatus Civili, sed Ecclesiastico, quod ab Ecclesia conceditur iis, qui ad Templa construenda, vel dotanda concurrunt. Hoc jus quoad honores, & subventiones, quæ Patronis debentur, bene vendi potest, quia quoad illa non dicitur spirituale, ut *Salm. c.* 2. *n.* 75.

Dubium est, an vendi possit jus præsentandi ad beneficium? Respondetur, quod, si tale jus est affixum rei, vendita re, jus transfertur simul cum re in emptorem, ut *S. Th.* 2. 2. *q.* 100. *a.* 4. *ad* 3. Sicut etiam transferri potest donatione, aut titulo hæreditario. V. *Salm. ib. nu.* 76. Extra hos casus vendi nequit tale jus sine simonia de jure Positivo, *ex c. De jure & c. Præterea extra. De Jurepatr.* Hinc est simonia, si Patronus vendat pluris rem ratione talis juris, vel imponat præsentato, v. gr. ut suis expensis litiget, & probet jus ad illum Patronum spectare. Secus vero dicunt *Salm. ib. n.* 77. *in fine*, quando, vertente litigio circa Juspatronatus, apponitur conditio, ut, si intra tot menses præsentatus præsentationem suam non fuerit prosecutus, Patronus possit alium præsentare; quia tunc ille remanet in sua libertate, nec obligatur ad probandum jus Patroni pro illo, sed pro se, si voluerit consequi beneficium. Ita *Salm. ibid. n.* 77. At in hoc magnum censeo esse periculum, quod virtualiter vendatur talis præsentatio pro expensis, quæ de jure a Patrono fieri debebant.

An autem venditio talis Jurispatronatus sit vetita etiam jure Divino? Affirmant *Less. Pal. Laym.* &c. apud *Salm. d. cap.* 3. *num.* 78. Quia jus tale est quid spirituale, cum procedat a potestate jurisdictionis Ecclesiasticæ. Negant vero *Sanch. Sot. Sil. Nav. Torre, Dec.* & *alii*, quorum sententiam dicunt *Salm. ib. n.* 79. & 80. non esse minus probabilem. Ratio, quia potius tale jus est quid temporale, cum sit temporalis favor concessus ab Ecclesia, quatenus ipsa exercat potestatem non jam jurisdictionis, sed politicam (eminenter in illa contentam), ad quam spectat favores temporales distribuere.

Notandum hic, quod vendere jus Sepulturæ in loco sacro ob digniorem locum, probabiliter non est simonia, ut ait *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 185. *cum Barb. Burgh.* & *Caram.* contra *Suar.* &c.

72 Quæstio III. an possint permutari beneficia? Certum est, quod in aliis rebus spiritualibus præter beneficia, licita est permutatio, quando res sunt mere spirituales, v. g. *ego dico Missam pro te, ut pro me dicas tot Rosaria* &c. Quando vero res coalescunt ex spirituali, & temporali, tunc distinguendum; nam si res temporales sint antecedenter annexæ rebus spiritualibus, ut argentum Calicibus, arculæ Reliquiis, ipsæ bene permutari, aut vendi possunt; modo ratio habeatur solius valoris rei temporalis. Ita *S. Th.* 2. 2. *q.* 100. *art.* 4. *Salm. c.* 3. *n.* 18. *Elbel de Sim. n.* 600. *cum Suar.* & *communi*. Secus vero dicendum, si res temporales consequenter annectantur, ut fructus beneficiis, in quibus quæcumque permutatio est simoniaca sine auctoritate Superioris, non jam ex jure Divino, sed ex jure Positivo *ex c. Quæsitum de Rer. permut.* Hinc Episcopi possunt concedere permutationes beneficiorum sitentium in Diœcesibus, ut *S. Th.* 2. 2. *q.* 100. *a.* 1. *ad* 1. *ex c. Universorum. De Rer. permut.* Modo beneficia non pertineant ad Pontificem, ut *in Extravagan. Dudum. Ben. II.* Et idem possunt Abbates facultatem Episcoporum habentes. *Salm. ex num.* 21. *cum Suar. Bonac.* &c. Hoc tamen non currit, si quis ad beneficium sit tantum electus; vel si lis vertat super beneficio. V. *Salm. ibid. n.* 26.

Licitum est autem volentibus permutare beneficia antecedenter pacta convenire, & etiam se obligare ad pœnam solvendam a retrocedente, ut *Less. l.* 2. *c.* 35. *n.* 104. *in fine*. Dependenter tamen consensu Prælati, quia tunc obligatio non est nisi conditionata. *Salm. d. c.* 3. *n.* 27. *cum Sanch. Pal. Val. Suar. Less. Laym.* &c. *ex c. Inter cæt. de Præb.*

Sed quæritur, an, permutatione postea effectum non habente, possint propria auctoritate redire ad sua beneficia? Negant *Salm. cap.* 3. *num.* 28. *cum Panormit.* & *Gomez*, qui pro hac sententia affert plures Decisiones Rotæ; quia renuncians amittit titulum, ac possessionem beneficii, unde ad redeundum eget nova collatione; merito dicunt tamen contrariam etiam esse probabilem, quam tenent *S. Anton.* & *Sylv.* Ratio, quia renunciatio illa est conditionata, si Prælatus consentiet; unde, non accedente postea Prælati consensu, omnino invalida est.

Quæstio IV. an possit beneficium cum pensione permutari? 73

Prænotandum, quod eo casu ad acquirendam pensionem quatuor requiruntur ex *Less. l.* 2. *c.* 34. *Dub.* 38. nempe 1. Ut obtinens sit capax, scilicet legitimus, non excommunicatus, & saltem tonsuratus. 2. Ut adsit justa causa, v. g. ad alendum pauperem, ob bonum Ecclesiæ, ad æqualitatem compensandam; alias obtinens non erit tutus in conscientia, etiamsi Papa dispensaverit, ut *Less. ib. num.* 204. *cum Tolet.* & *communi*. Utrum autem requiratur etiam consensus Patroni? Negat *Less. cum aliis*, nisi beneficium resignetur; quo casu debet fieri mentio Patronatus. 3. Requiritur, ut pensio sit moderata, ita ut juxta usum non excedat tertiam partem redditNuum beneficii. 4. Ut interveniat legitima auctoritas, quæ certo est in Pontifice.

74 His positis, dubitatur 1. utrum Episcopi possint constituere pensiones in beneficiis? Affirmant *ap. Less. d. c.* 34. *nu.* 205. *Gigas cum Felin. Immola, Decio*, &c. si adsit justa causa, nempe ad alendum Parochum senem, & ineptum; ad finiendam litem super beneficio, &c. ut habetur ex *cap. Nisi essent* 21. *de Præb.* & *c. Audivimus.* 3. *de Collusione.* Item ad compensandam æqualitatem in permutatione beneficiorum *ex c. Ad quæstiones. de Rer. permutatione.* Alii tamen cum *Less. ib.* & *Salm. c.* 3. *n.* 31. dicunt solum Pontificem posse constituere pensiones, quia talis est Curiæ stylus, qui facit jus. Vide *n.* 81. *vers. II. Absolute.*

Sed notandum hic 1. quod pensionarii ex *Bulla Pii V.* tenentur recitare Officium B. Mariæ Virginis, alias non faciunt fructus suos, V. *Less. d. c.* 34. *n.* 208. Hoc tamen intelligitur, si pensio sit Clericalis, ita ut requirat primam tonsuram; non vero si sit mere laicalis, ita ut ejus fructus Pensionarius non exigat ut Clericus, sed ut Laicus, prout tenent *Salm. de Benef. n.* 64. *cum Azor. Nav.* & *Pal.* Item intelligitur, si Pensionarius non sit Clericus in Majoribus, vel Religiosus; nam si recitet Officium majus, vel alias preces a sua Religione præceptas, ad parvum non tenetur. Ita communiter *Salm. ib. cum Az. Led. Pal. Bon.* &c.

Notandum 2. quod, cum quis resignat beneficium cum pensione in favorem tertii, non potest exigere hypothecam, vel fidejussionem, aut anticipatam solutionem a pensionario, nisi hæc simul a Papa admittantur; quia jura prohibent circa beneficia omnia pacta, quæ de jure in eis non insunt. Unde censet *Less. ibid. num.* 95. in tali casu non esse obligationem solvendi pensionem, & beneficium vacare.

75 Dubitatur 2. quomodo possit beneficium permutari cum pensione, & cujusnam auctoritate? Distinguendum, si pensio est spiritualis, potest fieri permutatio, sed auctoritate Pontificis, non Episcopi: nisi pensio illa spiritualis sit insuper erecta in titulum beneficii, uti sunt præstimonia, quia tunc sunt vere beneficia, & Episcopus recte potest concedere permutationes beneficiorum, ut *Salm. cap.* 3. *numer.* 29. & uti diximus supra *quæst. præced.* Si autem pensio est mere temporalis, neque auctoritate Pontificia potest fieri talis permutatio, cum sit simonia contra jus Divinum, ut *Salm. cap.* 3. *nu.* 29. *cum Suar. Bon. Tor. Villal.* &c. Pontifex tamen, ut supremus Dispensator, præscindendo a permutatione, sicut potest beneficio plures fructus addere, sic potest ab illo partem fructuum detrahere, & alteri dare, ut docet *Less. d. cap.* 35. *n.* 89. & 91. ubi hoc dicit esse certum cum communi DD. Et consentiunt *Salm. cum cit. AA. n.* 30. ut dictum est in *Qu. I. n.* 70.

76 Sed magna quæstio est, quando beneficia permutanda inæqualia sunt, an liceat inæqualitatem compensare per aliquam pensionem, seu pecuniam auctoritate Pontificis? Affirmat probabiliter *prima sententia*, quam tenet *Less. d. cap.* 35. *nu.* 101. *cum Cajet. Sot. Sylv. Angel.* &c. Ratio, quia tunc nudi tituli beneficiorum simpliciter commutantur, sed sepa-

separantur a proventuum juribus, quæ temporalia sunt, & per alium contractum compensatur excessus, ut loquitur *Less. c. 35. n. 102. vers. 3.* & probat *ex cap. Ad quæstiones. 6. de Rer. permut.* ubi Clemens VIII. approbat permutationem duarum Ecclesiarum Parochialium, compensato per pecuniam excessu ditioris. Negat vero *secunda sententia* probabilior, quam tenent *Anecl. de Benefic. tract. 12. D. 2. q. 5. n. 50. cum Laym. Covarr. Vasq. & Salm. c. 3. n. 34. cum Nav. Sanch. Fill. Suar. Bon.* Quia esset simonia contra jus Divinum, dum emeretur spirituale pro temporali; ille enim excessus consequenter est annexus titulo spirituali beneficii. Ceterum dicunt *Salm. n. 35.* posse Pontificem approbare contractum, non per modum permutationis, sed separando a beneficio pinguiori partem fructuum, & alteri dando, ut mox supra diximus.

Certum est autem esse simoniam, compensare pecunia excessum, qui sit in re spirituali, puta ob majorem dignitatem, jurisdictionem. Contra vero non est simonia commutare beneficium pinguius cum alio digniore, modo nullus habeatur respectus ad compensandum excessum redituum cum excessu dignitatis. V. *Salm. ib. n. 32.*

77 Quæstio V. est, quomodo in beneficiis liceat fieri transactio?

In aliis materiis spiritualibus certum est, quod licet transactionem facere etiam auctoritate propria *Salm. c. 3. n. 42.* Sicuti licet rem spiritualem cum alia permutare, uti diximus *supra qu. 3.* Sed in beneficiis requiritur saltem auctoritas Episcopi, etsi transigatur spirituale pro mere alio spirituali, *ex c. Super eo. & c. Statuimus de Transact.* ut *Salm. d. n. 43. cum Suar. Pal. &c.* Advertendum tamen, hoc non tollere, quod partes possint acquiescere, sua jura cedendo, vel se remittendo Arbitris, qui saltem sint Clerici; Modo nulla fiat divisio jurium, aut redituum, & nullum cedenti onus imponatur, *ex d. c. Super eo. Salm. ib. n. 40. & 48. cum Laym. Bon. Fill. Pal. Suar.* Simonia autem est, litem componere intervento sortium sine consensu Superioris, cum omnis pactio sit illicita in beneficiis. *Croix lib. 4. n. 5058. cum Suar. &c.*

78 Sed dubitatur 1. an licite Episcopus possit litem componere cum aliquo onere, ita ut obtinens beneficium solvat aliquid cedenti? De se non videtur licere, cum commutetur spirituale pro temporali; sed ob aliquas causas cohonestari potest: 1. ob bonum pacis, quæ conducit etiam ad bonum spirituale ex *c. Nisi de Præb.* 2. ob æquitatem, ne cedens remaneat sine alimentis, quibus eget. 3. ob laborem, & expensas, quas cedens sit passus, & alter passurus foret, si ille non cederet. *Salm. c. 3. n. 44. Pal. Bon. &c.* Quinimmo *Laym. l. 4. Tr. 10. c. 8. p. 5. n. 58. cum Suar. & Abb. & Salm. c. 3. nu 48. cum Pal. Fill. Bonac.* docent datum esse etiam Arbitris (qui tamen sint Clerici) componere lites cum tali onere, modo non sit annua pensio, & modo non removeatur beneficium a possessore; & constat posse fieri ex *cap. De cetero. de Transact.*

79 Dubitatur 2. an Episcopus ob bonum pacis in tali commutatione possit imponere super beneficio pensionem solvendam cedenti, ejus vita durante? Negant *Salm. cap. 3. n. 46. cum Azor. Bon. &c.* Et sic pluries decisum in Rota testatur *Bon.* Quia de Curiæ stylo dicunt hujusmodi transactiones non admitti. Contrariam tamen tenent *Laym. loc. c. d. n. 58. cum Abb. & Pal. Suar. Torr. Prad. Menno ap. Salm. d. n. 46.* quam ipsi satis probabilem vocant. Ratio, quia, etsi (ut ajunt *Salm. n. 45.*) solus Papa possit imponere perpetuas pensiones beneficiariis, ut supra diximus; In transactionibus tamen ex communi DD. dicunt, jura, & usum jam introduxisse, quod Episcopi ob bonum pacis possint pensiones imponere, non utique beneficiariis, sed super eisdem beneficiis pro vita pensionariorum. Et hoc constare ait *Laym. ib. ex c. Nisi essent. de Præb.* Et idem posse ait *Laym. ib.* Judices Ecclesiasticos.

80 Dubitatur 3. an possit admitti ab Episcopo talis transactio cum pensione super beneficio, si partes prius de illa convenerint, sed dependenter ab Episcopi consensu? Negant *Laym. & Reg.* Sed probabilius affirmant *Salm. nu. 47. cum Bon. & Torre.*

81 Quæstio VI. quomodo Renunciationes beneficiorum fieri possint?

Renunciatio beneficii facienda est in manu Prælati illius, qui illud conferre potest; Itemque debet ab eo acceptari, ex *capit. Admonet. de Renunciat.* Alias nulla est, & beneficium non vacat, ut *Salm. c. 3. n. 49. cum Garcia, & Covar.* Hoc tamen non currit in beneficiis litigiosis, vel in electionibus ad ea, quæ valide renunciantur propria auctoritate, ex *c. 2. de In integrum restitut. & c. Sane de Renunciat.*

Pluribus autem modis renunciatio beneficii fieri potest. I. *Pure, & absolute*, & in illa nulla intervenit suspicio simoniæ.

II. *Absolute*, sed *non pure*, si fiat sine designatione personæ, sed cum onere pensionis: circa quam, si pensio est temporalis, diximus supra *n. 75.* esse jam nullam renunciationem hujusmodi factam in manu Episcopi. Sed dubium est, an valeat renunciatio cum onere pensionis spiritualis? Est duplex sententia, utraque probabilius, ut ait *Palaus D. 3. p. 17. nu. 13. Prima* affirmat cum *Malder. Gigas, Felin. Immola, Nav. Rebuff. &c. ap. Salm. c. 3. n. 59.* Quia valde probabile est, posse ex justa causa imponi talem pensionem ab Episcopis in beneficiis. Negant tamen *Salm. d. n. 59. cum Azor. Bon. &c.* excepto casu gravissimæ necessitatis, quia dicunt, quod ex *Constit. 5. Pii V. Intolerabilis*, fuit adempta talis facultas Episcopis. *Idem tenet Less. v. n. 74.*

III. Renunciatio fieri potest *pure*, sed non *absolute*, nempe si sit in favorem certæ personæ sine onere; Et hæc non jam prohibetur jure Divino, si finis adsit honestus, sed jure Ecclesiastico, nisi fiat in manu Pontificis. Est commune. Vide *Salm. c. 3. n. 52.*

Sed quæritur, an sit simoniaca talis renunciatio in favorem tertii facta in manu Episcopi? Bene distinguunt *Salm. n. 53. cum Sanch. Bon. Sot. Torre, &c.* si pactum præcedat cum Episcopo, ut, facta resignatione, beneficium tertio conferatur, tunc esset simonia; Secus vero si non adsit pactum, quia tunc remanens Episcopus in sua libertate, si postea illi conferet, libere aget. Peccaret tamen renuncians tali modo contra Religionem, & ob id posset ab Episcopo privari beneficio, ut dicunt *Salm. d. c. 3. n. 54. cum Less. Suar. &c.* 82

Notandum autem, quod valde probabile est non esse illicitum, si resignans etiam in eadem renunciatione declaret Episcopo suum desiderium, quod beneficium conferatur certæ personæ: modo absit pactum, ut conditio rigorosa suspendens (sicut intelligendus est *Motus proprius S. Pii V. ann. 1658.* ut dicunt *Salm. cap. 3. num. 56.*) Ratio, quia revera tunc renunciatio fit simpliciter, & Episcopus liber est ad conferendum beneficium, cui vult. Ita *Salm. ib. n. 55. cum Nav. Azor. Pal. Sanch. Torre, & Garcia.* 83

Sed dubium est, an, facta resignatione cum conditione in favorem tertii in manu Episcopi, possit hic admittere resignationem, conditione rejecta? Affirmant *Sanch. cum Soto, S. Anton. & Sylv. ap. Less. l. 2. cap. 35. n. 85. & Covarr. Arag. & Villal. ap. Salm. cap. 3. n. 57.* Quia talis conditio, tanquam turpis, habetur ut non adjecta. Negant vero *Less. d. lib. & Salm. d. num. 57. cum Suar. Pal. &c.* quia dicunt non posse resignationem pro una parte admitti, & pro alia rejici. Utraque est satis probabilis, ut dicit *Torre ap. Salm. ib.* 84

Quæstio VII. quandonam resignatio beneficiorum *confidentialis* sit simoniaca? 85

Sciendum, quod ex *Constitutionibus Pii IV. & S. Pii V. in 7. Decretal. cap. 9. & cap. 10. de Benef. collat. juxta Trident. Sess. 24. cap. 9. & 19.* prohibentur omnes resignationes confidentiales factæ cum *accessu*, *regressu*, vel *ingressu* ad beneficium, vel cum confidentia recipiendi fructus ex beneficio resignato; nam si confidentia esset de alia re temporali, præter fructus beneficii, esset quidem simonia, sed non confidentialis, ut bene notat *Croix lib. 3. par. 1. num. 68. cum Suar. Laym. &c.* Per *accessum* dicitur, si resignes beneficium alicui cum confidentia, ut ipse postea renunciet, & illud alteri conferatur. Per *regressum*, si resignes beneficium, servato jure regrediendi ad illud in aliquo casu. Per *ingressum*, si resignes beneficium tibi collatum, antequam illud possideas, servato jure possessionem ingrediendi, v. gr. *si aliquis moriatur &c.*

Si quis autem resignat beneficium alteri sine pacto, sed cum spe, ut ille ex sola gratitudine iterum resignet in tui favorem, vel solvat aliquid ex beneficii fructibus, certum est non esse simoniam de jure Divino, nec Canonico antiquo; licet sit valde periculosum, & ut plurimum simonia, ut *Salm. c. 3. n. 65.*

Sed quæritur hic 1. an ex jure novo ex *dd. Constitut. Pii IV. & S. Pii V.* reprobetur talis resignatio cum spe sine pacto? Duplex est sententia satis probabilis, ut dicunt *Salm. ibid. num. 66. Prima* affirmat cum *Pal. Suar. Bonac. &c.* & probant ex verbis *Bulla S. Pii V.* ubi dicitur: *Si quid... etiam simplicis donationis titulo perceperit. Secunda* tamen sententia probabilius negat; Ratio, quia in iis Constitut. renovatur tantum decretum Tridentini non solum damnans confidentias, quibus inducitur nova obligatio (cum pacto expresso, vel tacito, ut explicant *Navarr. & Rodr. ap. Salm. num. 69. in fine*). Per verba autem allata Pontifex nil aliud præcipit, quam quod confidentia simoniaca præsumatur, si probetur donatio postea facta. Ita tenent, & fusius probant *Salm. d. c. 3. n. 67. & 68. cum Suar. Sa, Vill. Nav. Less. Sanch. Azor. &c.* 86

Quæritur 2. si resignans declaret suam intentionem esse, ut alter remaneat obligatus ad resignandum in futuro, sed sine alterius promissione, utrum sit vera simonia confidentialis? Affirmant *Pal. & Dian. ap. Croix l. 3. par. 1. num. 65.* Sed probabilius negant *Navar. Azor. Less. Suar. & alii ibid.* quia deest tunc pactum ex utraque parte obligatorium. Secus tamen dicendum, advertit *Croix num. 66. cum communi*, si ille resignet, declarans velle, ut solvatur alicui pensio ex fructibus, quia hoc est signanter expressum in Bulla. 87

Quæritur 3. an in dictis Constitutionibus comprehendatur confidentia, etiam in permutationibus beneficiorum? Negant *Suar. & Pal. cum Nav. ap. Salm. d. c. 3. n. 7.* Cum de permutationibus in iis non fiat mentio. Sed oppositum dicendum esse dicunt *Salm. ib. cum Arav. & Torre.* Et probant ex *Bulla S. Pii V.* ubi, ut referunt, expresse dicitur: *At etiam omnes permutationes, præsentationes, collationes...* 88

ner.... & alias dispositiones nullius momenti fore. Sed videndum diligentius esset, quomodo præfati Auctores prædicta verba explicent.

89 Ultimo duo sunt notanda, I. quod per hanc simoniam, etiamsi fuerit tantum conventionalis, incurruntur pœnæ, videl. 1. Interdictum ab ingressu Ecclesiæ. 2. Excommunicatio Papalis ipso facto. 3. Nullitas collationis, & obligationis solvendi fructus. 4. Privatio aliorum beneficiorum antea obtentorum. V. *Salm. d. c. 3. n. 79.* Hæc tamen ultima non incurritur, nisi post sententiam Judicis, saltem declaratoriam, ut *Salm. ib. n. 73. cum Suar. Laym. Sanch. Henr. Torre.* Vide n. 112.

90 Notandum II. quod, si quis resignet beneficium cum confidentia, adhuc cum expresso pacto, sed auctoritate propria, minime impetrando assensum Superioris, peccaret utique, sed non incurreret prædictas pœnas; quia talis resignatio de se est nulla, etiam quando illa simuniaca pactio non intervenisset. *Salm. d. n. 73. cum Nav.* Secus vero dicendum; si pactum valeret, nisi obstaret simonia, quia tunc pœnæ incurruntur, etsi resignatio sit nulla. *Salm. ib. cum Nav.* Hinc bene inferunt *Elbel num. 649. & Croix l. 4. nu. 958. cum Fill. &c.* quod si quis resignet Beneficium in manu Superioris, postquam convenit occulte, ut resignatarius retribuat sibi aliqoid, non solum resignatio est nulla, sed resignans amittit titulum, cum inter alias pœnas simoniæ sit inhabilitas ad idem Beneficium.

91 Quæstio VIII. qualiter committatur simonia pro ingressu ad Religionem?

Certum est, ut docet *S. Th. 2. 2. q. 100. a. 3. ad 4.* esse simoniam aliquid dare, & accipere pro ingressu Monasterii *ex c. quam pio. q. 2.* Hinc I. non licet admittere aliquem in Monasterium propter bona, quæ offert; esset enim vendere statum Religiosum, nisi ille simpliciter exprimat sine pacto velle ingredi cum bonis suis. Pariter non licet præstare servitutem Monasterio tanquam pretium admissionis; nisi quis inserviat ad sibi conciliandam benevolentiam Religiosorum, ut in illud admittant, ita *Salm. c. 2. n. 47. cum S. Anton. Syl. & Sanch.*

II. E converso dicit *S. Th. l. c.* non esse simoniam, si quis eleemosynas Monasterio eroget, ut facilius ex gratitudine admittatur: Uti nec etiam, si Religiosi dona inflectant aliquem ad ingressum in Monasterium. Imo, ut dicit *Bonac.*, nec si Monasterium solvat illius debita, ad removenda impedimenta ingressus, relicta tamen ingrediendi libertate. Vel si Monasterium promittat eum admittere, postquam artem didicerit; quia tunc non imponitur onus, sed conditio declaratur requisita, si cupit admitti. *Salm. n. 48. cum Regin. Az. Syl.*

III. Licitum est etiam, prout communiter docent *S. Th. 2. 2. q. 100. ar. 3. ad 4. & Cabass. Th. J. l. 5. c. 5. nu. 12. cum Bon. Cajet. Nav. Tol. Suar. &c.* si Monasterium est egens, pro sustentatione ingressuri accipere aliquid, uti dotes Monialium, & distributiones, quæ solent aliis Monialibus distribui. Notat tamen *Sanch. ap. Salm.* vix excusari posse Monasteria, quæ petunt uberiorem dotem propter ignobilitatem personæ, vel alium defectum; nisi ex hoc eveniret Monasterio detrimentum in honore, in bonis, & simili; quia hoc jam esset temporale damnum. Et sic permittitur recipere plus pro admittenda tertia sorore, aut vidua, sene, infirma, &c. Vid. *Salm. d. c. 2. n. 50.*

92 Sed quæstio magna est, an liceat aliquid accipere pro sustentatione ingressuri, si Monasterium sit opulentum? *Prima* sententia quam tenent *Sot. l. 9. q. 6. ar. 2. Pal. D. 3. p. 9. n. 4. Bon. D. 1. q. 4. §. 8. n. 2. Sanch. Conf. c. 3. D. 23. n. 1. Elbel de Sim. n. 603.* & *Salm. d. c. 2. n. 53.* cum *Lezan. Sylvest. Arag. &c.* affirmat. Ratio quia, ut dicunt, hæc non est simonia neque de jure naturali, neque positivo. Non de jure naturali, quia ex una parte non recipitur temporale, nisi pro temporali sustentatione præstanda; ex alia parte nequit dici, quod ii, qui ingredi postulant, aliquod jus habeant ad bona Monasterii, cum ipsa vel propria industria a Monasterio sunt adepta, vel ei ab aliis libere sunt donata. Neque de jure positivo, nam si aliqua jura videantur id prohibere, nullus vero textus prohibet expresse aliquid recipi sustentationis titulo. Quod si, ajunt, unquam talis extitit prohibitio, ipsa per contrariam consuetudinem ablata est. Non negant tamen *Elbel*, & *Salm. n. 54.* cum *Sylv. Torre, Vill. &c.* quod hoc saltem excusari non poterit ab avaritiæ labe.

Secunda vero sententia, quam sequitur, & tenent *Cabass. l. c. n. 3. cum S. Bon. Suar. l. 4. de Sim. Laym. tr. 10. c. ult. §. 4. n. 39. Cajet. 2. 2. q. 100. a. 3. Ronc. de Sim. c. 2. q. 6. & alii*, quibus clare consentit *D. Th. d. q. 100. a. 3. ad 4.* qui docet tunc tantum licere aliquid exigere, *si Monasterium sit tenue;* (Et *ib.*) *si ad hoc non sufficiant Monasterii opes*: Ratio potissima, & mihi valde urgens est, quia postulans, etsi ante receptionem nullum jus habeat ad bona Monasterii, postquam tamen receptus est, habet quidem jus ad illa pro sua sustentatione. Quapropter, si Monasterium est opulentum, & aliquid pro sustentatione illius temporis exigit, vendit ei jus, quod ille post receptionem jam est adepturus; Et quamvis illa sustentatio sit aliquid temporale, est vero quid consequenter annexum ad spirituale; unde, sicut non potest vendi jus ad redditus Beneficii, vel ad Decimas percipiendas, quia hi sunt proventus rei spirituali consequenter annexi; ita nec jus ad alimenta in Monasteriis. Hinc ex *c. Quoniam, de Sim.* vetitum fuit aliquibus Monialibus recipere temporalia prætextu paupertatis ab ingressuris ad ipsarum sustentationem. Et in *Extrav. 1. de Sim.* prohibetur sub excommunicatione aliquid accipi ad quemcunque finem pro ingressu ad Religionem, nisi quis liberaliter dare voluerit. Et cum hæc sit simonia de jure Divino, ut probavimus, frustra affertur ab Adversariis in contrarium consuetudo, de qua tamen valde dubito; exceptis Monasteriis Monialium, ut infra videbimus. Secus autem dicimus, cum Monasterium est inops; quando enim ipsum non habet bona sufficientia ad aliorum sustentationem, tunc nihil vendit, cum recipiendus nullum habiturus sit jus ad bona quæ Monasterium non habet. Et in hoc communiter DD. conveniunt. Atque *Cabass. l. c. n. 13.* advertit, ad exigendum aliquid a recipiendis non requiri arctam necessitatem, sed sufficere illam, qua Monasterium non posset alias commode eis alimenta subministrare: Tridentinum enim *Sess. 25. c. 3. de Reg.* sic providit: *In temporalibus Monasteriorum facultatibus eam ineundam esse rationem, ut Monialium numero* commode *sustentari posset.*

Contra nostram autem sententiam non valet dicere cum *Salm.* quod, sicut Sacerdos, etsi opulentus, potest licite recipere pecuniam ab altero ad celebrandum pro stipendio suæ sustentationis, sic Monasterium a postulante pro eodem sustentationis titulo. Nam respondetur, quod Sacerdos recipiendo eleemosynam pro Missa, licite eam recipit tanquam stipendium suæ sustentationis, quæ ex justitia illi debetur, ut statuimus supra *num.* 55. Monasterium vero nihil potest exigere pro onere quod assumit sustentandi ingressurum, quia (ut diximus) ingressuros post receptionem habet jus ad sustentationem ex bonis Monasterii, utpote receptioni annexam.

Excipitur tamen I. Si aliquid recipiatur a postulantibus pro alimentis tempore Novitiatus; id enim expresse permittitur a Tridentino *Sess. 25. c. 16. de Reform.* Excipitur II. Si recipiendus sit infirmus, senex, hebes ingenio, vel similis, quia tunc Monasterium licite accipit aliquid temporale ab illo, tum pro carentia servitutis, quam alius sanus vel juvenis præstaret; tum pro incommodo temporali extraordinario, quod pro ipso Monasterium est subiturum; ita *D. Th. 2. 2. q. 100. ad 4. Croix l. 3. p. 1. n. 287. cum aliis*. Et hoc est certum apud omnes, ut asserunt *Salm. n.* 51. Excipiuntur III. Monasteria Monialium, quibus Clemens VIII. (ut referunt *Nav. Bassaus, Less.* & *Bon.* apud *Cabass. n.* 17.) indulsit posse pacisci de dote recipiendarum pro earum sustentatione. Ratio hujus indulgentiæ videtur, quia Monasteria Monialium facilius sunt obnoxia diversis infortuniis, ut experientia patet, quam Monasteria virorum. An autem excommunicatio inflicta in *Extrav. 1. de Simon,* omnibus exigentibus & solventibus pro ingressu Monasteriorum hodie sit usu abolita? Videntur affirmare *Nav.* & *Less.* sed *Cabass. num.* 17. ait illam adhuc posse vigere pro Monasteriis virorum.

Ex dictis resolves.

„ Simonia est concionari, catechizare, Missas facere pro pretio, nisi excusetur ratione laboris, non intrinseci (is enim sacer est, & inæstimabilis; scilicet vel ipsa actio sacra, vel in ea intrinsece inclusus), sed extrinseci, non annexi rei spirituali, ut pro labore itineris, vel cantus in Missa, vel ratione alterius incommodi pretio æstimabilis. Ratio est, quia illæ actiones ex natura sua ordinantur ad aliquid supernaturale, & ad salutem, non autem ad aliquid temporale; sicut doctio quæcunque etiam Theologiæ quæ pretio æstimabilis est. *Bon. l. c. Suar. Fill. &c. v. infra l. 6. t. 3. cap. 4. d. 1. Laym. l. 2. §. 4.* (Vide *dicta n.* 55.) 93

Quær. an sit simonia accipere aliquid ad instruendum alios in sacra Doctrina? Distinguitur, si instructio tendit ad bonum tantum spirituale aliorum, est simonia; quia tunc est res mere spiritualis, pro qua nullum potest accipi pretium. Hinc est simonia accipere aliquid pro concione, ut pretium pro labore illius intrinseco, uti pro studio, defatigatione, prout docent *Less. l. 2. cap. 34. num. 76. & Salm. cap. 2. num. 42. cum S. Thom. & communi*; Nisi accipiatur ut stipendium sustentationis, uti dicunt *Less. c. 35. n. 7. & Salm. d. c. n. 20. cum S. Thom. Torre, Sanch. Vill. &c.* Vide dicta *num.* 55. Secus vero, si instructio tendat etiam ad aliquod bonum temporale alterius, ad utilitatem, honorem, oblectationem, prout est instructio ad interpretandas Sacras Scripturas, ad deducendas Theologicas conclusiones, ad expugnandas hæreses. *Croix n. 179. Less. ib. n. 80. cum Sot. Cajet. Vict. Salm. ib. num. 43. Elbel num. 620. ex D. Th. 2. 2. q. 100. a. 3. ad 3.* ubi dicit: *Qui docet scientiam, potest stipendium accipere, quasi operas suas locans.* Hinc licitum est etiam accipere aliquid pro docenda Theologia Morali, ut est probabilius *ap. Croix, l. 3. p. 1. n. 165. & 184.* Item pro impertienda licentia docendi Theologiam cum titulo Magisterii, ut patet ex usu Universitatum; sive pro dando consilio morali, quia

Tom. I. L 2 est

est instructio temporalis, quamvis conducat ad pacem conscientiæ; Secus autem, si consilium tenderet ad bonum tantum spirituale alterius: puta, ut moveatur ad pœnitentiam, &c. *Salm. ib. a. 45.*

95 „ 2. Item Simonia est dare, vel accipere pretium pro absolutiona a peccatis, censuris, pro dispensatione in voto, „ juramento, impedimento matrimonii, irregularitate, &c. „ Potest tamen in his aliquid exigi per modum mulctæ ad „ causam piam applicandæ. *Laym. l. c. n. 10.*

96 Accipiuntur solutiones in dispensationibus in Matrimoniis, &c. etiam per modum sustentationis onerum Pontificatus; Item per modum commutationis sicut vota commutantur in eleemosynas. Et conceditur etiam Episcopis, in talibus dispensationibus accipere aliquid eleemusynis distribuendum (modo ipsis, vel suis nihil perveniat) per modum pœnæ, vel commutationis, non autem per modum sustentationis; hoc enim vetitum est illis *ex c. Jacobus, de Simon.* & a *Trident. sess. 24. c. 6. Salm. cum S. Th. d. c. 2. n. 36. & 37.*

97 Quæritur hic, an sit simonia dare aliquid, ut alter omittat rem spiritualem? Distingue, & affirma, si omissio dirigatur n potestate spirituali, ut esset omissio absolvendi, dispensandi, eligendi &c. *ex c. Presbyter. de Simonia*, ubi prohibetur, ne ob pretium negetur pœnitentia, nisi talis absolutio esset sacrilega, aut injusta. V. *Croix a num. 175.* Secus autem non est simonia, si actus spiritualis dependeat a libertate, ut esset omissio orandi, dandi eleemusynam, celebrandi; nisi alter ad ea teneatur ex justitia. *Salm. c. 2. ex n. 27. cum Led. Vill. &c.*

98 „ 3. Non est simonia dare aliquid ad redimendam vexa„ tionem a negante Sacramenta in necessitate. *Suar. Less.* „ *Laym.* Vel ab inique impediente electionem, vel pos„ sessionem beneficii, ad quod jus in re habes. Quod ad„ do, quia si nondum habes jus in re, etsi possis redime„ re vexationem ab eo, qui tantum potest obesse, non ta„ men ab eo qui & prodesse, & obesse potest. Ratio est, „ quia non datur tanquam pretium æquivalens rei spirituali, „ sed ut alter ad officium rite præstandum inducatur.

In hoc sedulo attende duas regulas traditas a *S. Th. 2. 2. q. 100. a. 2. ad 5.* Prima est, quod, quando jus est certum, & in re jam quæsitum, licet tollere injustam vexationem dando aliquid temporale, ex communi *cum Nav. Man. c. 23. n. 102. Salm. c. 3. num. 3. Elbel de Sim. nu. 616. & aliis.* Dicitur *jus certum*, nam si dubium sit, non licet; quia tunc per temporale acquireretur ut certum jus spirituale quod erat dubium. Dicitur per *injustam vexationem*, nam si sit justa, neque licat. Dicitur item *dando aliquid temporale*, non enim posset dari spirituale pro redimenda vexationa, quia daretur spirituale pro re temporali, qualis est vexatio. *Salm. d. n. 4. & 6. cum communi.*

99 Quæstio tamen est, an possit redimi pecunia vexatio circa possessionem beneficii? *Prima sententia* negat, quia talis possessio est res spiritualis, vel spirituali annexa, cum per possessionem acquiratur jus ad exercenda spiritualia. Ita *Viva de Benef. q. 9. a. 6. Bon. Garcia, Abb. &c. ap. Salm. c. 3. n. 7. Secunda* tamen *sententia* probabilior, quam tenat *Bus.* hic, & *Suar. l. 4. c. 50. n. 31. Sanch. Cons. l. 2. c. 3. du. 30. n. 11. Pal. to. 3. D. 3. de Sim. p. 20. a. 3. Croix l. 3. p. 1. n. 140. Bonac. c. 3. q. 4. Less. l. 2. c. 35. n. 109.* qui vocat communem & alii plures *ap. Salm. n. 8.* affirmnt licere, quia jus quidem ad beneficium spirituale est, non autam possessio. Hanc recte sequuntur *Salm. num. 9. & Croix d. a. 140.* semper ac sit certe acquisitum jus ad possessionem; tunc enim vexatio non esset circa jus spirituale, sed circa factum possessionis, quod est temporale, & sic videtur sentire *D. Th. l. c. a. 2. ad 5. docens: Sed postqaam jus alicni jam acquisitum est, licet per pecuniam injusta impedimenta removere.* Secus tamen dicendum cum *Salm. n. 8. in fine*, si jus revocetur in dubium probabile, ut mox supra diximus. Notandum autem hic in *Trid. sess. 24. c. 14.* præcipi Episcopis, ne permittant pro admissione ad possessionem beneficii solutionem ullam, aut promissionem, utpote *simoniaca labis, aut avaritiæ suspicionem habentes*, reprobata quacunque consuetudine in contrarium: Tantum permittit Concilium, si sit consuetudo, dare aliquid in usus pios convertendum. Sed hæc intelliguntur 1. non de omnibus Beneficiis, sed tantum de Canonicatibus, & præbendis in Ecclesiis Cathedralibus, aut Collegiatis, ut probabiliter ait *Ben. de Sim. q. 7. §. 3. n. 4. & Barb. in d. l. Conc.* Intelliguntur 2. de recipientibus aliquid pro admissione ad possessionem, non vero de dantibus ad tollendam injustam vexationem ut supra; Nam Bulla S. Pii V. *Duram nimis*, edita an. 1570. pro observantia præfatæ Sanctionis Concilii id explicat, & confirmat tantum pro recipientibus, his verbis: *Præcipimus Episcopis, Capitulis, &c. ne retineant fructus, neque alia petant, vel exigaat, &c.*

100 Secunda regula est, quod, si jus non sit in re jam acquisitum, sed ad rem, non licet pecunia vaxationem tollere, *ex c. Matthæus de Sim.* ubi damnatur, qui, obtenta electione, pecuniam obtulit, ne alii electores impedirent confirmationem; cum ad confirmationem nondum haberet jus acquisitum. Hinc simonia est offerre pecuniam Episcopo, qui injuste nollet me præsentatum instituere, vel me dignum aligere; quia tunc per pecuniam non solum amoverem impedimentum, sed atiam rem spiritualem adipiscarer. Ita *Bus.* hic & *Sanch. Cons. l. 2. c. 3. D. 30. n. 3. Salm. d. c. 3. n. 9. cum Laym. Caj. Sylv. &c.* Et dicunt, quod hæc esset simonia de jure Divino cum *Soto, Suar. &c.* contra tamen *Pal. Laym. Bon. &c. ib. n. 12.* Notant tamen *Bus.* hic *Croix n. 144. & Salm. n. 11. & 13. cum Less. Soto, Fill. Suar. &c.* quod hæc regula non currit, si aliquis Electorum vi vel fraude alios Electores corrumperet, ne me eligant, quia tunc non agit tanquam elector. Immo non currit, si vexatio esset ab his, qui tantum obesse possunt, *Suar. de Sim. c. 30. n. 23. Pal. de Sim. p. 20. n. 4. Anacl. eod. ti. §. 13. n. 310. Elbel de Sim. n. 614.* Secus vero, si possint obesse, & simul prodesse instituendo, præsentando, vel confirmando; quia tunc, quod datur eis ne obsint, necessario datur etiam, ut prosint, consensum non negando; & sic pecunia tunc directe sterneretur via ad beneficium obtinendum. Ita tenendum omnino censeo cum *Anacl. n. 314. Suar. n. 18. Elbel l. c. & Salm. ib. cum aliis cit.* quando datur pecunia, ut Elector suum votum non neget, etiamsi injuste negaret; Quicquid dicat *Pal. l. c. a. 4.* asserens ut probabile non esse simoniam, si detur pecunia tantum ad removendum pravum illius affectum. Dicunt autem *Sanch. Cons. l. 2. c. 3. d. 30. n. 5. & Less. l. 2. c. 35. n. 107.* simoniam non committi, quando datur pecunia Electori, non jam ut prosit præstando votum, sed tantum ad redimendam iniquam vexationem, qua ille obesset per vim, aut fraudem, vel subornationem aliorum, ut supra. Et satis probabile hoc videtur saltem casu, quo dans pecuniam manifestaret non aliud velle; quam quod alter non obsit injuste, ut *Mazzot. c. 3. q. 1. p. 236.*

Sed hic quæritur 1. Si aliquis non vi vel fraude, sed precibus aut muneribus Electores mihi propensos impediret, ne conferant mihi digno Beneficium, propter odium quo in me tenetur, an possim pecuniam illi dare, ut cesset? Negat *Sot. apud Less. dict. c. 35. n. 109.* Sed *Less. l. c. Croix l. 3. p. 1. n. 147. cum Suar. Laym.* item *Salm. d. c. n. 13. cum Sanch. Val. & Bon.* recte affirmant licere; quia, ut ait *Less.* si licitum est dare pecuniam, ut alter cesset a me vexando contra justitiam, licet etiam dare, ut casset a vexatione contra charitatem; Cum revera talis vexatio sit res temporalis, quam alia re tamporali redimo; & ex alia parte pecunia mea nonnisi valde remote sternit viam ad beneficium.

Quæritur 2. an possim dare pecuniam, ut alter se non opponat ad meam electionem, quamvis nesciam Electores esse mihi propensos? Negant *Salm. ib. n. 14.* & citant *Sanch. & Less.* At notandum est, quod *Lessius d. c. 35. n. 106.* loquitur ibi tantum de præstatione facta illi, qui possit prodesse, & obesse; sed quoad alium, qui posset solum obesse, & iste vellet inique se opponere, peccando saltem contre charitatem, probabile videtur juxta eandem doctrinam *Lessii* ut supra, quod liceret dare pecuniam, ut cesset ab illa illicita impeditione. Et hoc tenat *Croix l. c. d. n. 147.* qui cum *aliis DD. cit.* asserit, quod semper ac alter sine rationabili causa moveat Electores precibus vel muneribus, ut mihi non faveant, sed alteri; non est simonia, si dem ei pecuniam, ut cesset ab illa vexatione iniqua contra charitatem.

Quæritur 3. an liceat dare pecuniam Electoribus, ne eligant indignum, vel ut eligant dignum? Respondetur licitum esse dare, ne eligatur indignus, si constet Electores paratos, aut saltem inclinatos esse ad indignum eligendum; quia Ecclesia habet jus acquisitum, ne detur ei minister ineptus, ut *Less. d. c. 35. n. 112. cum communiori, Croix a n. 146.* Pariter *Salm. d. c. 3. num. 15. cum Caj. Laym. Sot. Suar. &c.* dicunt hoc licere, ne eligatur minus dignus, & etiam, ut eligatur dignus vel dignior in communi, ut *n. 16. cum Caj. & Laym. &c. ac Croix n. 145. cum Suarez Less. Barb. &c.* communiter. Non licet vero dare pecuniam, ut eligatur aliquis dignus in particulari, etiam dignissimus in particulari, nisi in casu necessitatis, nempe si inter omnes unus tantum dignus inveniatur, quem illi nollent eligere. Et quamvis talis electio secundum jura esset nulla, posset tamen peti confirmatio illius a Pontifice. Ita *Less. c. 35. D. 19.*

Quæritur 4. An sit simonia dare pecuniam competitori, ut desistat concurrere ab Beneficium, quod tu prætendis? Negant *Elbel de Sim. n. 609. & Pasq. apud Croix l. 3. p. 1. n. 142.* Quia, ut ajunt, hæc abstinentia a concursu ex una parte nequit dici aliquid spirituale, quod ematur; & ex alia parte competitor nihil positive confert ad Beneficii collationem, sed tantum negative se gerit. Verum huic opinioni non assentior, & recte *Croix l. c. cum Diana, & aliis* dicit eam veluti contra communem non esse admittendam. Ratio, quia, ut docent communiter *Less. Suar. Pal. Barb. &c. ap. Croix ib. cum S. Thom. 2. 2. q. 100. a. 2. ad 5.* tum duntaxat licet per pecuniam vexationem removere, cum vexatio est injusta; non vero cum est justa, alias per pecuniam directe pararetur via ad Beneficium, quod omnino est illicitum.

Quæritur 5. An liceat, urgente necessitate, dare pecuniam Sacerduti nolenti sine illa administrare Sacramenta? Negant *D. Th. Alensis, &c. apud Less. l. 2. c. 35. n. 37.*

quia,

quia, ut dicunt, emere Sacramenta nunquam est licitum, utpote intrinsece malum. Sed recte affirmant ipse *Less. n.38. & 39. cum Adrian.* item *Suar. de Sim. l. 4. c. 12. n. 13. Gerson de Sim. Rat. 6. Cajet. q. 100. a. 2. Dian. p. 5. tr. 7. R. 10.* & *Sporer de 5. Prac. c. 1. n. 109.* cum *S. Bonav. Vasq. Pont.* & aliis communiter. Ratio, quia hoc non est emere Sacramentum, sed vexationem redimere; vel potius (ut ait *Less. num. 41.*) permittere cum justa causa peccatum alterius. Hinc *Diana*, & *Hurt.* dicunt hoc licitum esse non tantum in Sacramento Baptismatis, & Pœnitentiæ, ut plures ex DD. cit. volunt; sed etiam in aliis Sacramentis, prout consentit etiam *Less. d. n. 38.* Et non tantum in casu gravissimæ necessitatis, ut ajunt *Suar.* & *Less.* sed etiam necessitatis gravis, puta si quis impleturus esset Præceptum Paschale Confessionis & Communionis, vel peteret Viaticum aut Extremam Unctionem, vel esset in peccato mortali, vel etiam carere deberet frequenti usu Sacramentorum, denique quotiescunque aliquis non posset sine gravi incommodo aliquo Sacramento carere. Quod videtur sane cohærere iis quæ diximus de scandalo *n. 47. v. Secunda vero*, ubi vidimus cum *D. Thom. D. August.* & communi, cuique esse licitum causa cujusdam sui notabilis boni permittere alterius peccatum, quod dumtaxat ex ejus malitia provenit.

504 „ 4. Nec similiter Simonia est, dare stipendium ad sustentationem Clerici etiam divitis pro Missis, concionibus, aut de eo etiam pacisci. Ratio est, quia non datur, tanquam pretium spiritualis officii, sed personæ in alterius gratiam occupatæ; nec pro operatione spirituali, ut spiritualis est, sed ut in alterius gratiam suscepta: proindeque non est eleemosyna, sed debitum justitiæ. *Suarez, Laym. l. 4. tr. 10. c. ult. &c.* contra *Rich. Sylv. &c.* *(*Vid. dict. n. 55.*)

„ 5. Non est simonia reddere, vel redimere pensionem mere temporalem: quia non fundatur in titulo spirituali, nec refertur ad functionem spiritualem. Dixi *temporalem*; quia spiritualis, quæ datur v. gr. Concionatori, vel Coadjutori Episcopi propter officium ecclesiasticum, in eoque fundatur, nec differt a beneficio, nisi quod non sit perpetua, vendi nequit: mixta vero, ut v. gr. quæ datur Parocho seni, vel Clerico pauperi ad sustentationem, non quidem vendi potest: redimi tamen potest, modo obligatio recitandi Officium B. V. imposita non extinguatur. Quod intellige, si in loco, ubi fit venditio, Bulla sit recepta. Ratio est, quia qui pensionem redimit, non emit jus spiritnale, sed extinguit onus temporale solvendi certam summam pecuniæ. *Less. cap. 35. dub. 21. Suar. c. 26. n. 5. Laym. l. c. n. 46.*

„ 6. Non est Simonia juris divini (etsi quandoque juris humani esse possit) spirituale cum spirituali permutare, v. gr. beneficium pro beneficio, Reliquias cum Reliquiis, &c. vel dare temporale pro temporali, ut si calicem, vel agnos Dei præcise ratione materiæ vendas: vel dare temporale pro spirituali, per modum doni gratuiti, etiam cum spe, vel intentione excitandi ad remunerationem doni spiritualis, vel contra. Ratio quia gratitudo non respicit pretium, sed beneficium; nec solvit debitum justitiæ, sed antidorale: quo non excluditur, quin gratis detur. *(*Sed vide n. 51. & 54.*)* Recte tamen monet *Suarez*, hujuscemodi dona ob præsumtionem valde cavenda. Item donare, promittere, vel negare temporale quippiam, sub conditione operis spiritualis præstandi, modo non fiat per modum retributionis, seu commutationis: v. gr. si parens filio promittat munus, si Sacramenta frequentet. Ratio est, quia hic non intervenit contractus onerosus, sed fit liberali donatione, vel donatione sub tali conditione, & modo. *Suarez l. 4. cap. 45. Laym. d. cap. num. 8.* *(*Vide n. 59.*)*

ARTICULUS II.

Quæ sit pœna Simoniæ?

505 *Quanam Simonia inducit pœnas? An incurrantur pœnæ in venditione Sacramentorum, aut Cappellania non collativæ, &c.?*

506 *An, ad incurrendas pœnas, Simonia debeat esse completa ex utraque parte?*

507 *An incurrat pœnas qui obtinet Beneficium per fictam promissionem pecuniæ?*

508 *An incurrantur pœnæ per Simoniam tantum de jure Ecclesiastico? An ob ingressum in Religionem?*

509 *Quæ sint pœnæ ob simoniacam Ordinationem?* 510. *An etiam ob collationem primæ Tonsuræ?*

511 *Quæ sint pœnæ ob Simoniam in Beneficiis?*

512 *An incurrantur pœnæ in venditione Vicariatus, vel alius Officii amovibilis: Nec non pensionis, Cappellaniæ; aut Sacramentorum, & jurisdictionis?*

Deinde tria quæruntur. Quæstio I. An sint nullæ electiones simoniacæ ad Prælaturas Regularium? Qu. II. An pœnæ ob Beneficia simoniace accepta incurrantur ab ignorantibus? Qu. III. An Beneficiatus simoniacus ipso facto privetur Beneficiis obtentis, & fiat inabilis ad futura obtinenda? Qu. IV. An Electio Pontificis simoniaca sit nulla?

„ RESP. 1. Sola simonia Confidentiæ, & Realis in Ordine, Beneficio ecclesiastico, & Religionis ingressu pœnas juris ipso facto inducit licet ob ingressum Religionis raro incurratur, ut dictum est, vel ob tenuitatem monasterii, vel contrariam consuetudinem receptam. *(*Sed vide num. 92.*)* *Suar. c. 56. & 57. Less. d. 23. Lay. l. c. §. 7.* 105

In venditione igitur aliarum rerum, nempe Sacramentorum, jurisdictionis, pensionis, aut Cappellaniæ non collativæ, etsi peccatur, nulla tamen incurritur pœna. *Less. l. 2. cap. 35. num. 23. & Salm. c. 4. n. 1. cum communi. Vide num. 112.*

Quæritur I. an ad incurrendas pœnas requiratur, ut simonia sit ex utraque parte completa? Duæ sunt sententiæ ambæ probabiles. *Prima sententia* negat, ut tenent ipsi *Salm. cap. 4. n. 9. cum Sat. Caj. Pal. &c.* Dicunt enim sufficere, quod tradatur res spiritualis; nam, re tradita, venditio perficitur, etiamsi pretium non sit solutum, modo de eo fides præstetur, ut ex *l. 2. ff de Contrah. empt.* Attamen *secunda* communior & probabilior sententia, quam tenent *Less. l. 2. c. 35. dub. 27. Nav. Man. c. 23. n. 104. Suar. de Sim. c. 56. n. 33. Anacl. a. n. 240. Croix n. 112. Roncaglia c. 1. q. 2. Elbel n. 628.* item *Laym. Sanch. Covarr. Moya, &c. apud Salm. n. 7.* qui probabilem vocant cum *Palao, & aliis*, dicit requiri impletionem ex utraque parte. Ratio 1. quia non omnino perficitur venditio simul & emptio, nisi tradita re, & pretio. Ratio 2. quæ mihi magis urget, quia in jure nullibi infliguntur pœnæ contra simoniam non utrimque completam, & *in pœnis benignior est interpretatio facienda*, ut habetur in *c. 49. de R. J. in 6.* Et hunc esse Curiæ Stylum (qui pro lege habetur cum *Elbel, & communi*) testatur *Nav. & alii*, nimirum non judicandi pœnas fuisse incursas, nisi simonia fuerit ex utraque parte consummata. Hinc inferunt DD. quod accipiens beneficium cum pacto præstandi pecuniam, non tenetur ante solutionem beneficium resignare, nec fructus restituere. Notandum tamen 1. cum *Less. ib. n. 15. & Salm. n. 6.* quod, si pars tantum promissi solvatur, jam ex utraque parte intelligitur perfecta simonia. Notandum 2. quod ex simonia utrinque completa, quantumvis occulta, incurruntur pœnæ, ut in *Extr. 2. de Sim.* Vide *Elbel. num. 620.* Notandum 3. quod si simonia sit confidentialis, pœnæ incurruntur etiam per simoniam conventionalem mixtam, scil. ex una parte completam, ex Bulla S. Pii V. *Intollerabilis. §. 3.* Vide *Anacl. l. 5. Decret. tit. 3. n. 284. Elb. n. 619.* & vide *infra n. 111. circa fin. Resp. 4.* 106

Quæritur II. An committat simoniam, & pœnas incurrat, qui obtinet Beneficium per fictam pecuniæ promissionem non impletam? Dicunt *Pichler lib. 5. tit. 3. n. 13. & Pontas v. Simonia, cas. 5.* hunc satis simoniam committere, quia ad ipsam incurrendam non requiritur, ut facto res temporalis tradatur, sed sufficit, quod per motivum rei temporalis obtineatur spiritualis. Ego tamen dicendum censeo, quoad culpam hunc non posse excusari a peccato simoniæ, quia saltem cooperatur ad simoniam Collatoris; nam quoad seipsum puto probabilius cum *Elbel n. 625. & aliis gravibus DD.* peccare quidem graviter ob deceptionem alterius in re gravi, sed non peccato simoniæ, cum, non interveniente voluntate se obligandi ad promissionem, non absit vera emtio, quæ ad simoniam requiritur. Quoad pœnas vero simoniæ puto cum *Croix l. 6. p. 2. n. 200. & 204.* eum illas non incurrere, cum desit simonia utrimque completa, ut mox supra dictum est in præcedenti quæstione. 107

Quæritur III. an incurrantur pœnæ per simoniam tantum de jure Ecclesiastico statutam, puta, si quis emat Officium Sacristæ, &c. vel si resignet beneficium cum pensione ex propria auctoritate, ut supra notavimus? Affirmant *Elbel n. 617.* ac *Nav. Sotus, Vill. &c. ap. Salm. d. c. 4. n. 10.* qui dicunt esse valde probabile; Sed non minus probabilem recte vocant negativam sententiam *Salm. n. 11. ib. cum Sanch. Rodr. Dian. Aragon. &c.* ac *Ronc. c. 4. q. 1. Resp. 4.* Ratio, quia jura, quæ pœnas imponunt, intelligenda sunt communiter de simonia rigorosa, quæ sit etiam contra jus Divinum; & probatur ex *Extravaganti 2. de Sim.* quæ incipit: *Cum scelus simoniacæ pravitatis tam Divinorum, quam sacrorum Canonum auctoritas abhorreat, &c.* 108

Certum est autem, quod ex *c. 1. Extrav. de Simon.* dantes, & accipientes quid pro ingressu in Religionem, incurrunt ipso facto excommunicationem Papalem. Sed notandum est 1. *cum Nav. Sanch. Bon. &c. ap. Salm. n. 12.* illam non incurrere nisi præsumentes, ut colligitur ex textu; Hinc ignorantes, etiam culpabiliter, excusantur. Notandum 2. valde probabile esse, non incurri in simplici ingressu, sed in professione, ut *Salm. ib. cum Bon. Pal. &c.* Notandum 3. cum *Less. d. c. 35. num. 131. & Nav. Sylv. Pal. ap. Salm. ib.* hanc Extravagantem, ut supra, saltem quoad hanc excommunicationem, non esse usu receptam. Notandum

dum ultimo, quod professio, etiam simoniace facta, valida tamen est, ut docet *S. Th. q.* 100. *a. 6. ad* 5. Si vero accipiens sit integra Communitas, aut Capitulum, ultra excommunicationem (quam vero diximus non esse usu receptam) incurrit suspensionem etiam Papæ reservatam ab Officio, executione juris capitularis, & administratione jurisdictionis; Item incurritur ex utraque parte infamia juris, & consequenter irregularitas. Simoniace autem admissus debet transferri in arctius Monasterium; sed hoc non ante sententiam. *Elbel n. 626. ex ead. Extr.* 2.

109 „ Resp. 2. Ob simoniacam collationem, & susceptionem Ordinum, etiam primæ tonsuræ, incurritur excommunicatio, & suspensio Papalis. *Less. disp.* 24. *Lay. l. c.*

Ultra excommunicationem, & suspensionem Papalem, quas Episcopi simoniace ordinantes, & ad id mediatores, incurrunt ipso facto, *ex c. Cum detestabile, Extr.* 4. incurrunt etiam interdictum ab ingressu Ecclesiæ. Et, si violaverint suspensionem, aut interdictum, suspenduntur a regimina Ecclesiæ, & privantur perceptione fructuum, *ex Motu Sixti V.* Vide *Salm. d. c. 4. n.* 14.

Ordinati autem, ultra prædictam excommunicationem, & suspensionem ipso facto *ex d. c. Cum detestabile*, & maxime *ex Bulla Sixti V.* suspenduntur ab exercitio suorum Ordinum, sed illius tantum, quem simoniace Ordinatus suscepit, ut docet *Less. c. 35. n.* 135. & probabile putant *Salm. c. 4. n.* 15. contra *Palaum, & Rodriq.* Et suspenduntur etiam a spe ascendendi ad Ordines superiores. Notant vero *Less. d. l. num.* 136. *cum communi, & Salm. d. num.* 15. *cum Sot. Laym. Sanch.* non incurri suspensionem hanc, si, Ordinato ignorante, alius simoniam commiserit. Deinde notant *Salm. d. n. 15. in fine, cum Pal. & Less. ib. num.* 134. quod, licet ex Bulla Sixti V. hujus suspensionis absolutio a Pontifice ipsimet reservetur, & revocentur quoad hoc facultates concessæ Religiosis, & etiam Episcopis in *Trid. Sess. 24. c.* 6. In hac tamen parte dicunt præfati *Less. & Pal.* Bullam non esse receptam; Idemque confirmant *Salm. ca. 4. n. 24. in fin.* cum *Sa, & Suar.*

110 Quæritur, an incurrantur prædictæ pœnæ in collatione simoniaca primæ tonsuræ? Affirmant hic *Bus. & Covar. ap. Less. c. 35. n.* 133. Quia ex *Trid. sess.* 21. *c.* 1. prohibetur accipi aliquid, etiam sponte oblatum ab Episcopo, & ejus Ministris, adhuc pro collatione primæ tonsuræ, vel pro Literis Dimissoriis, seu Testimonialibus, pro sigillo, & aliis; & contra facientes declarantur *in fine* incurrere pœnas de jure inflictas. Negant vero probabiliter *Salm. c. 4. n. 14. cum Pal.* quia tonsura non est verus ordo juxta dicenda *l. 7. nu.* 734. Et idem docet *Less. n.* 133. (licet pro se citetur a *Bus.*) dicens, in nullo jure adesse pro his excommunicationem statutam, nec Concilium voluisse novas pœnas injungere. Pariter dicit, durum videri incurrere censuram Episcopos, & Ministros accipientes aliquid sponte oblatum, licet ipsi peccent. Imo id permittit *D. Th. 2. 2. qu. 100. a. 2. ad* 4. dicens: *Si vero (aliqua) exigantur quasi quædam stipendia per consuetudinem approbata, non est simonia, si desit intentio emendi, vel vendendi.. & præcipue quando aliquis voluntarie solvit*. Attamen S. Doctor loquutus est de simonia juris Divini; Jure autem ecclesiastico hoc vetitum ait in Tridentino *l. c.* ubi reprobantur quæcunque consuetudines etiam immemorabiles, utpote quæ potius abusus dici debuissent. Ceterum *Croix l. 3. p. 1. n.* 167. videtur non improbabiliter censere ibi reprobari consuetudines tantum quæ ante Concilium fuerunt, tanquam forte immoderatas, non autem quæ nunc sunt dandi aliquid moderatum, & quæ præsumi possunt ex justa causa introductæ, istæ enim bene valere possunt juxta dicta de *Leg. l. 1. n. 108. v. Sed quid*. Hinc ait *Mazzot. de sacr. Ord. c. 1. §. 6. pag. 239. cum Nav. & Lop.* Episcopum non committere simoniam, si recipiat aliquid sponte oblatum post (non autem ante) collatum Ordinem, hoc enim expressa permittitur in *can. Sicut. 1. qu.* 2. modo Episcopus id non petat; ubi dicitur: *Si ille autem qui ordinatus fuerit, si non ex placito, neque exactus, neque petitus, post acceptas cartas & pallium aliquid cuilibet ex Clero gratiæ tantummodo causa dare voluerit, hoc accipi nullo modo prohibemus, quia ejus oblatio nullam culpæ maculam ingerit, quia non ex ambientis petitione processit.* Ita Gregorius *in Epist.* 44. Sic pariter videtur permitti etiam Notariis, juxta consuetudines locorum approbatas, aliquid pro sua sustentatione exigere, si pro opera sua præstanda quoad Acta Ordinationum conficienda nullum salarium sit eis assignatum, ut ex eodem Concilio deducitur.

111 „ Resp. 3. Ob simoniam *Realem* in Beneficio ecclesiastico incurritur I. Excommunicatio Papalis. II. Irrita est electio, præsentatio, confirmatio, & institutio: Unde talis non facit fructus suos. Idque etiam, licet a tertia persona taliter provisus id ignoraverit, ut habetur ex *cap. Nobis fuit. de Simon.* Nisi tamen contradixerit * (*Prout sancitum est in c. 33. de Sim. Hic tamen notandum cum Less. c. 35. num. 145. & Elbel num. 652. quod non obstante tua contradictione, nec etiam posses Beneficium acceptare, si scias pecuniam revera datam fuisse a tertio pro collatione; nam textus te excusat solo casu, quo* contra prohibitionem tuam (*verba textus*) aliquis te penitus ignorante, promisit & exsolvit. *Nota illud*, te penitus ignorante. *ergo si Beneficium acceperis sciens tibi per simoniam alterius conferri, nequis illud acceptare, & si illud acceptaveris,* nequis retinere.)* Vel nisi a tertio data fuerit pecunia per fraudem, ut redderetur inhabilis; Vel nisi bona fide possederit Beneficium per triennium * (*Ut communiter docent Less. d. c. 35. num. 140. Laym. l. 4. tr. 10. c. ult. Bon. p. 2. num. 20. Elbel num. 640. cum Suar. Pal. &c. Nec obstat Regula Cancellariæ, ubi requiritur absolute, ut Beneficium obtineatur* sine ingressu simoniaco; *nam intelligitur de eo, qui culpabiliter ingreditur, Elbel ibid. cum Anacl. Hinc non tenetur Beneficiatus restituere (nec etiam ante triennium) fructus bona fide consumtos, si ditior non evaserit, ut S. Th. 2. 2. q. 100. a. 6. ad 3. Salm. c. 4. n. 18. ac Elbel n. 646. Qui valde probabiliter addit neque esse restituendos fructus perceptos intuitu stolæ, & aliarum functionum Parochialium, nempe exequiarum, concionum, administrationis Sacramentorum, &c. Ratio, quia fructus isti non dantur ut redditus Beneficii, sed ut stipendia Officii; ita ut juxta communem sententiam DD. de illis potest Parochus libere dispensare, etiam ad usus profanos, ut dicunt Lugo de Just. D. 4. n. 23. Bon. D. 4. p. 2. n. 19. Busemb. (vide l. 4. num. 185.) & Sanch. Cens. l. 4. c. 1. n. d. 45. n. 4. qui eam vocat longe probabiliorem cum Nav. Panorm. Host. Soto, Silvest. Covarr. & aliis pluribus, contra solum Innoc.*)* III. Efficitur inhabilis ad idem Beneficium, etiam per dispensationem Episcopi obtinendum. Aliis tamen Beneficiis jure ipso non privatur, nec ad alia obtinenda fit inhabilis ante sententiam Judicis. *Suar. cap. 54. n. 7.* * (*Si vero quis bona fide Beneficium adiit, licet obtinuerit per simoniam tertii, probabiliter potest Episcopus cum eo dispensare ad idem Beneficium, dummodo prius illud Beneficiatus renunciet. Ita S. Thom. 2. 2. q. 100. a. 6. ad 7. & Elbel n. 642. ex c. 59. de Electionibus*)*.

„ Resp. 4. Simonia confidentiæ completa, dato, & accepto Beneficio, licet accipiens promissionem vicissim non impleverit, inducit I. Excommunicationem Papalem utrique parti contrahenti. II. Annullat resignationem & collationem Beneficii, in quo est commissa; & inhabilitat ad idem postea obtinendum. III. Privat omnibus Beneficiis, & pensionibus ante obtentis; non tamen ante sententiam latam. IV. Beneficia sic collata soli Pontifici reservantur. *Less. c. 35. n. 26. Suar. c. 43. Laym. n.* 76.

Hic ante omnia notandum, quod nomine Beneficiorum, 112 & Officiorum, ad quæ omnis electio simoniaca est ipso jure nulla, ut decernitur in *Extravag. 2. de Sim.* non veniunt Vicariæ amovibiles ad nutum, nec pensiones nec Capellaniæ non collativæ, nec Officia Inquisitoris, Legati, aut cujusque habentis jurisdictionem spiritualem ad tempus; quia hæc non sunt proprie Officia ecclesiastica: Et licet illa vendere sit simonia de jure positivo, non tamen incurruntur pœnæ, ut communissime dicunt *Salm. c. 4. n. 18. cum Suar. Pal. Sanch. &c.* item *Viva Opusc. de Benef. q. ult. a. 3. n. 9. cum Fill. & Reg.* contra *Garziam*. Neque incurritur ulla pœna in venditione Commendarum Equitum, aut Coadjutoriæ beneficii, ut ait *Croix l. 3. p. 1. nu.* 114. Neque in venditione Sacramentorum, aut jurisdictionis spiritualis, ut *Less. c. 35. n. 23. & Salm. c. 4. n. 1. cum communi.*

Quær. I. An autem sint invalidæ electiones simoniacæ Generalatus, Abbatiæ, Provincialatus, Prioratus, Rectoratus, aliorumque Officiorum spiritualium in Religionibus? Negant *Bonac. q. 7. p. 2. & Viva l. c.* Sed verius affirmandum, ut docent *Cabass. Theor. J. l. 5. c. 8. num. 5. Sanch. Cons. l. 2. c. 3. d. 104. num. 5. & 11. cum Sylvest. Cajet. Arm. & Lop.* item *Less. l. 2. c. 35. n. 137. & Elbel nu.* 622. qui recte addit *num.* 638. non videre qua conscientia excusari possint a labe simoniæ Electores illi, qui eligunt aliquem in Generalem, cum pacto ut ipsi postea eligantur in Diffinitores, Guardianos, &c. Ratio hujus sententiæ est, quia, licet prædicta Officia revera Beneficia non sint, expressa tamen comprehenduntur nomine Officiorum in præfata *Extravag.* 2. ubi sic dicitur: *Per electiones vero, provisiones &c. quas simoniaca contigerit labe fieri, & quæ viribus omnino careant in Ecclesiis*, Monasteriis, *Dignitatibus*, Prioratibus, *Officiis ecclesiasticis, & quibusvis Beneficiis, cuique jus nullatenus acquiratur.*

Quær. II. An prædictæ pœnæ ob Beneficia simoniace accepta incurrantur ab ignorantibus?

Resp. Si ignorantia fuit omnino inculpabilis, certe negandum, ex *c. 23. de R. J. in* 6. ubi dicitur: *sine culpa, nisi causa subsit, non est aliquis puniendus*. Hic tamen notandum cum *Elbel n.* 656. quod, non obstante hac inculpabili ignorantia, provisio Beneficii semper erit nulla, cum inhabilitas ad idem Beneficium non sit pœna, sed statuitur in jure ad præcludenda mala. Poterit tamen in casu Episcopus dispensare, post tamen renuntiationem Beneficii, ut supra dictum est *n.* 111. Quid vero, si simoniacus sciverit committere simoniam, sed ignorarit invincibiliter pœnas? Quoad censuras, certe non eas incurreret, ex sententia communi; Vide *lib. 7. de Cens. nu.* 43. Quoad reliquas tamen pœnas, probabilius & communius est, eas incurrere, ut ait *Elbel n.* 657 cum *Az. Laym. &c.* sed *n.* 658. probabilem

putat

putat sententiam negativam quam tenet *Pichler*; eo quod pœnæ a jure statutæ non incurrantur ab ignorantibus, ut dicunt *Sanch. Kremer &c.* apud *Pichler*, qui ea ratione dicit excusari ab impedimento criminis mulierem ignorantem esse conjugatum virum, cum quo peccat.

Quær. III. An Beneficiarius simoniacus incurrat ipso facto privationem Beneficiorum antea obtentorum, & inhabilitatem ad alia Beneficia obtinenda? Quoad pœnam privationis, communissime docent DD. cum *Busemb. ut supra*, non privari Beneficiarium Beneficiis antea obtentis, nec fructibus eorum ante sententiam Judicis condemnatoriam, quia nulla lex habetur hanc pœnam expresse ipso facto designans. Ita *Sanch. l. c. d. 14. n. 16. Laym. c. 8. n. 75. Bon. p. 2. diff. 2. Suar. c. 58. n. 6. & Salm. c. 4. n. 19. cum Fill. Pal. Rodriq. &c.* Excipitur 1. simonia commissa ab Examinatoribus Beneficiorum Parochialium in Synodo electis, qui si aliquid occasione examinis recipiant, privantur ipso facto Beneficiis ante rite obtentis ante omnem sententiam, ut expressum habetur in Trid. *Sess. 14. cap. 18. de Reform.* Excipitur 2. simonia confidentialis ex *Motu S. Pii V. Cum primum*, edito anno *1566.* ubi acceptantes Beneficium in confidentiam privantur omnibus Beneficiis, etiam juste prius obtentis, & tenentur ante sententiam ea dimittere. Sed ad hanc pœnam incurrendam in his casibus requiritur sententia saltem criminis declaratoria, ut tenent *Suar. c. 44. nu. 13. Sanch. d. 34. n. 13. Laym. c. ult. §. 8. Salm. cap. 3. n. 73. cum Henr. &c.* Ratio, quia omnes pœnæ privantes juribus jam quæsitis non incurruntur ante sententiam saltem declaratoriam criminis, ut diximus *lib. 1. num. 148.* & juxta probabilissimam sententiam, quam sequuntur *Sanch. de Matr. l. 2. D. 53. n. 5. Less. l. 2. c. 29. d. 8. & c. 34. d. 34. Cajet. in Sum. v. Pœna Sot. l. 1. q. 6. a. 6. & Salm. cum Mol. Salas, Pal. Led. Granat. de Leg. cap. 2. nu. 60.* (contra *Vasq. Bon. &c.* qui volunt non requiri ullam sententiam, si reus potest pœnam subire sine infamia). Quia nimis rigidum est, ut reus pœnas ex seipso exequatur, & bonis possessis se privet. At si Examinatores illi vellent absolvi a labe simoniæ, nescio quomodo absolvi possent, nisi Beneficia dimittant, dum dicitur a Tridentino *l. c. A qua* (idest a simonia) *nequeunt absolvi, nisi dimissis Beneficiis*.

Quoad autem inhabilitatem incurrendam ad alia Beneficia obtinenda, *prima* sententia tenet incurri ante sententiam Judicis condemnatoriam. Ita *Bonac. D. 1. q. 7. p. 2. diff. 2. Laym. l. 4. tr. 10. c. 8. n. 74. Fill. tr. 45. c. 13. q. 9. nu. 26.* item *Ugol. Henr. Met. Lop. & Rodr.* apud *Salm. c. 4. nu. 20.* Ratio quia ita expresse habetur in Motu S. Pii V. *Cum primum* ut supra, ubi sic sancitum fuit: *Qui Beneficium aut Officium ecclesiasticum simoniace adeptus fuerit, perpetuo sit inhabilis ad ea, & quæcumque alia Beneficia obtinenda*. Ad incurrendas autem pœnas inhabilitantes nulla requiritur sententia, ut dictum est *l. 1. de leg. n. 140.*

Secunda vero sententia communior & probabilior, quam tenent *Sanch. Cons. l. 2. c. 3. d. 104. n. 14. Nav. de Sim. Cons. 92. Cabass. Theor. J. l. 5. c. 8. n. 9. Suar. de Rel. to. 1. l. 4. c. 58. n. 11. Viva Opusc. de Benef. q. ult. a. 3. n. 2, Elbel de Simon. n. 627.* cum *Anacl. Pichler, Salm. c. 4. n. 21. P. Nav. l. de Rest. c. 2. n. 43.* & probabilem vocant *Less. & Pal. apud Salm.* negat incurri prædictam inhabilitatem ante sententiam Judicis condemnatoriam. Ratio 1. quia Bulla relata S. Pii revera intelligenda est tantum pro foro externo, cum loquatur de convictis; ibi enim sic dicitur: *Quicumque detestabile crimen simoniacæ pravitatis commisisse convictus fuerit &c.* Ratio 2. quia, esto Bulla intelligatur de foro interno, tamen ipsa non fuit recepta, ut asserunt *Suar. P. Nav. Sanch. Salm. ll. cit.* Saltem, ut ait *Viva*, Bulla usu recepta est tantummodo in primo sensu fori externi. Nec huic obstat sententia, quam secuti sumus *l. 1. n. 97.* scil. quod in dubio, an lex recepta sit, lex bene obligat: Nam hic non versamur in dubio, sed in opinione probabili, cum valde probabile sit ex auctoritate DD. ut supra, hanc legem non fuisse receptam. In dubio enim præsumtio stat pro lege, cum delictum, in non recipiendo legem justam, non præsumatur. Quando autem probabile est, quod obligatio legis nunquam inceperit (vel quod lex abolita sit) tunc cessat præsumptio pro lege, & possidet libertas, ut docent *Sanch. Lay. & Pal.* cum *Salm. de Leg. c. 2. n. 120.* Nemo tamen dubitat, quod inhabilitas ad idem Beneficium simoniace acceptum incurratur ipso facto ante omnem sententiam, cum hoc statutum sit de jure antiquo in *Extrav. 2 de Simon.* de cujus receptione non dubitatur. Notat autem *Sanch. l. c. n. 15.* cum *Nav.* & aliis, quod, secuta sententia Judicis condemnatoria, simoniacus erit quidem in conscientia inhabilis ad quæcumque alia Beneficia, cum per sententiam evadat infamis, & consequenter irregularis.

Cum autem mentionem fecerim de præfata *Extravaganti* 2. hic adnotare censui id, quod in fine illius sancitum invenio: Ibi enim præcipitur *omnibus & singulis Ecclesiasticis, & secularibus in virtute sanctæ Obedientiæ, ut vos omnes, quos Simoniam hujusmodi commisisse, vel procurasse, aut mediatores esse sciverint, Pontifici per se vel alios revelare quanto citius non omittant, etiamsi complices fuerint... Quod si non fecerint, absolvi non valeant, donec prædicta revelent, & complices detecti arctius puniuntur.* Sed prædicta Extravagans in hac parte non fuit usu recepta, nec ad id obligatur ullus, nisi sit Curialis Sedis Apostolicæ, ut asserunt plures AA. graves apud *Cabass. Th. Jur. l. 5. c. 8. n. 5.* qui pro hoc citat *Nav. Cajet. Suar. &c.*

Quæritur IV. An electio Summi Pontificis simoniaca sit invalida? Negant *Suar. de Sim. c. 57. ac Fill. &c. ap. Viva Op. de Benef. q. in. a. 1. n. 8.* & probant ex *c. Licet 6. de Elect.* ubi Alex. III. statuit, *ut ille absque ulla exceptione ab universali Ecclesia Romanus Pontifex habeatur, qui a duabus partibus Cardinalium concordantibus electus fuerit & receptus.* Ratio, quia si talis electio esset irrita, posset facile Ecclesia esse sine capite; saltem esset aliquando incerta. Affirmant tamen verius *Cabass. Th. Jur. l. 5. c. 8. n. 17. Bon. q. 7. p. 2. & Viva l. c.* ex communiori sententia. Probatur clare ex *c. Si quis. Dist. 79.* ubi Nicolaus II. sic sancivit *Si quis pecunia vel gratia humana, sine concordia & canonica electione, Cardinalium & sequentium religiosorum Clericorum fuerit Apostolicæ Sedis inthronizatus; non apostolicus, sed apostaticus habeatur.* Clarius confirmatur ex *Conc. Later.* sub Julio II. *Sess. 5.* ubi dictum fuit: *Sacro approbante Concilio statuitur, ut electio Romani Pontificis per simoniam facta, eo ipso nulla existat, & sic electo nulla in spiritualibus vel temporalibus tribuatur facultas.* Ex quibus verbis patet nec Pontificem sic simoniace electum posse suam validare electionem. Nec obstat textus in *c. Licet*, supra allatus, nec ratio adducta quod Ecclesia remaneret sine Capite; nam ut recte dicunt *Less. l. 2. c. 35. n. 146. & Viva ibidem* cum sententia communi, ex vi *l. Barbarius*, posito communi errore cum titulo colorato, si occulta esset simonia, eo casu Ecclesia suppleret jurisdictionem; unde omnes actus hujusmodi Pontificis bene erunt validi & ejus definitiones adhuc infallibilem habebunt auctoritatem, ut declaratur in citato *c. Licet*. Secus si simonia esset publica. Quod autem Bulla Julii II. ut supra non sit recepta, ut ait *Suarez*, dicit *Viva* frivolum esse effugium.

ARTICULUS III.

An, & cui restituendum quod simoniace acceptum?

113 *Nihil spirituale simoniace acceptum restituendum, nisi Beneficium, & eorum fructus.*
114 *Restituendum est pretium acceptum pro Beneficio, Ordinatione, &c.*
115 *Cui restituendum?*
116 *Cur restituendi fructus Beneficii simoniace accepti?*
117 *Qui possint dispensare in prædictis pœnis? Usque ad numer. 120.*

„ RESP. 1. Nihil spirituale simoniace acceptum, præter Beneficium (sub quo continetur pensio, secundum *Bon.* negante *Less.*) est restituendum. Ratio est, quia cetera vel restitui non possunt, ut Sacramenta, vel non sunt restituenda ante sententiam: cum Canones aliud non statuerint, ex *Less. n. 68. Suar. Fill. &c.* * (*Idem tenent Salm. c. 4. n. 27. 27. & 28. cum Sanch. Soto, Pal.*) * contra *Azor. Laym. Bon. d. 1. q. 7. p. 5. diff. 2.* Dixi *præter beneficium*; quia hoc retineri non potest, etiam ante judicis sententiam: ut patet tum ex 2. *Extrav. Cum detestabile, de Simonia* * (*Idem dicendum pro pretio accepto pro collatione Ordinum, & ingressu Religionis ex c. De hoc, & c. Veniens de Sim. Vid. Salm. c. 4. n. 29.*) * V. *Bon. loc. c.* ubi addit etiam fructus perceptos esse restituendos, tum quia nullo justo titulo possunt retineri, cum adeptio beneficii simoniaca sit ipso facto irrita: tum quia sic expresse habetur in *Extr. Cum detestabile, de Simonia*, V. *S. Th. 2. 2. quæst. 100. a. 6. Nav. l. 5. Cons. 62. Less. l. 2. cap. 35. dub. 21.* 113

„ Resp. 2. Pretium acceptum pro beneficio, collatione Ordinum, Sacramentorum, & sacramentalium, si notabiliter excedat id quod pro sustentatione exigi poterat, item pro admissione ad Religionem, jure positivo restituendum est. Hoc tamen posterius nonnisi post latam sententiam, si admissus in Monasterium maneat; quia plerumque ratione alimentorum retineri potest, modo in communem usum convertatur. Vid. *Bon. loc. c. Less. l. 2. c. 35. d. 30.* * (*Cum Pal. Laym. Sanch. apud Salm. ib. n. 31. in fine, & Elbel n. 635. ut habetur in Extr. Sanch. de Sim. ubi dicitur quod bona simoniace accepta pro ingressu ad Religionem*, ad communem usum Monasteriorum possint retineri, & applicari) * 114

„ Resp. 3. Acceptum pro beneficio, aliave re spirituali, non secuta collatione, jure naturæ restituendum est ei, a quo est acceptum: quia deest titulus retinendi, cum non præstetur id, pro quo est datum. Si vero res tradita sit, simonia utrimque completa, probabilius est restituendum esse Ecclesiæ, & non danti; quia Ecclesia utrumque punire intendit, ut *Less. Laym. hic loc. cit. §. 9.*

Quæritur hic 1. qui rem spiritualem cum simonia jam tradidit, & pretium accepit, cuinam illud restituere debeat? 115

debeat? Tres sunt sententiæ omnes probabiles. *Prima* tenet, ente sententiam pretium restituendum esse ei qui dedit; quia, cum recipiens incapax fuerit ea jure positivo illud acquirendi, dominium remansit apud dominum, qui non alia ratione intendit illud a se abdicare, nisi quatenus transferret in venditorem. Ita *Sanchez Cons. l. 2. c. 3. Dub. 114. n. 11. Less. l. 2. c. 35. n. 171. cum Val. Ser. Bann. Arag. Rodr. &c. apud Salm. c. 4. n. 30.*

Secunda tenet esse restituendum Ecclesiæ, in qua est Beneficium, *ex c. De hoc &c. Audivimus. de Sim.* Et hoc in pœnam irreverentiæ irrogatæ Ecclesiæ in venditione rerum suarum. Ita *S. Thom. 2. 2. quæst. 100. a. 6. ad 3. & 5. Salm. d. num. 31. S. Anton. Laym. Suar. Caj. &c. cum Bus. ut supr.*

Tertia dicit, ex consuetudine posse restitui etiam pauperibus, ut etiam admittit *S. Thom. 2. 2. q. 32. a. 7. & q. 62. a. 5. ad 2. cum Pal. Vict. Covar. &c.* & probabilem vocat *Laym. ap. Salm. d. n. 31.* Quare recipiens pretium juxta has sententias, satis omnes probabiles (ut recte dicunt *Salm. n. 31.*) poterit, prout voluerit, illud restituere vel danti, vel Ecclesiæ, vel pauperibus; & etiam sibi ipsi, si egens sit, ut *Salm. ib. cum Sanch.* Pretium vero pro ingressu in Religionem restituendum est ipsi danti, ut afferat ad Monasterium, ad quod transfertur, & quod alere eum debet, ut ex *c. Veniens. de Sim.* Si tamen remaneat, potest Monasterium datum retinere, ut *Sanch. Pal. Suar. & Laym. ap. Salm. l. c.*

116 Quæritur 2. cui autem sint restituendi fructus Beneficii per simoniam acquisiti? Restituendos esse Ecclesiæ docet *S. Thom. q. 100. a. 6. ad 4.* Modo commodum non recipiant ex hoc qui simoniam commiserunt. Sed probabile est posse restitui etiam pauperibus, vel successori in Beneficio; vel etiam se componere cum Pontifice pro dictis fructibus, ut *Salm. ib. n. 32. cum Nav. Sylv. & Sanch.*

117 Videndum hic ultimo, quinam possit in prædictis pœnis absolvere, aut dispensare? Certum est *ex c. pen. de Sim.* quod excommunicationem, & suspensionem in Ordine simoniace suscepto solus Pontifex potest absolvere; nisi dictæ censuræ sint occultæ, quas potest tunc absolvere etiam Episcopus, *ex c. Liceat. 6. sess. 24. Conc. Trid.* Et etiam Confessarii Mendicantes, ut ex comm. ait *Elbel nu. 645. cum Suar. Pal.* Dicunt autem *Less. l. 2. c. 35. n. 34. & Salm. c. 4. n. 34. in fine*, quod Bulla in contrarium *S. Pii V.* in hoc non est recepta.

Quoad vero suspensionem Ordinum rite susceptorum probabile est posse illam absolvere Episcopum, ut *Suar. 4. de Sim. c. 61. n. 4. & Salm. n. 34.* Licet putent probabilius oppositum cum *Pal. & Sylv.* casu, quo Clericus scienter cum simonia ordinatus sit; & idem dicunt *ib.* de suspensione Ordinantis.

Quoad inhabilitatem denique obtinendi alia Beneficia, præter illud simoniace obtentum, potest Episcopus dispensare, ut *Sanch. l. 2. cap. 3. du. 120. a. 31. & Sylv. Imola, Felin.* Excipitur si fuerit simonia confidentialis; aut si simoniacus expectet sententiam, quia tunc est irregularis ex infamie juris. *Salm. d. n. 38. in fine, & Elb. n. 631. & 645. cum Less. Pal. Henr. &c.*

118 Dubium magnum est, an Episcopus dispensare possit ad habendum ipsum Beneficium simoniace acceptum? Prænotanda sunt in hoc verba Pontificis *in c. penult. de Elect. Si alicujus electionem propter simoniam, eo ignorante, (ac ratum non habente, commissam, contigerit reprobari; cum ea super prælatione, ad quam electus fuerat, illa vice non poterit Episcopus dispensare; quamvis circa eum, qui ignoranter suscepit simplex beneficium per simoniam post liberam resignationem, Episcopi dispensatione tolletur.* Hinc ad dubium respondetur I. quod, si Beneficium fuerit simplex (etiam Canonicatus, vel Dignitatis, cui non insit cura Animarum, ut *Sanch. & Nav. ap. Salm. c. 4. n. 35.*) & fuerit acceptum per simoniam ignoranter (scilicet, quando simonia fuerit commissa ab alio, Beneficiario ignorante, ut communiter intelligunt *DD. d. n. 35. in fine*); tunc potest Episcopus dispensare etiam in illa vacatione; dummodo beneficiarius sponte renunciet; ita *Sanch. l. 2. c. 3. dub. 120. n. 22. Palaus D. 3. p. ult. n. 3. & Salm. d. n. 35. cum Sylv. Nav. & Gloss. in c. A nobis de Sim.* Vide dicta *n. 111.* Respondetur II. quod, si autem Beneficium sit curatum, non potest Episcopus dispensare in illa vice; sed potest in alia vacatione cum ignorante. *Salm. n. 37. cum Panorm. Pal. Sanch. &c.* Respondetur III. quod, si scienter simoniace quis acceperit Beneficium sive simplex, sive curatum, etiamsi sponte renunciet, nequit Episcopus cum illo dispensare ad idem Beneficium habendum, neque pro illa, neque pro alia vice, ut docet *S. Th. d. q. 100. art. 6. ad 7. & Salm. ib. n. 38. cum Sot. Pal. & Sanch.* Quamvis possit Episcopus dispensare ad alia Beneficia obtinenda, nisi fuerit simonia confidentialis, ut mox supra diximus *n. 117. in fine.*

119 Quæritur 3. An prædictas dispensationes possit impertiri etiam Episcopus, cum quo commissa est simonia? Negant probabiliter *Panormit. &c.* Sed probabilius affirmant *Salm. ib. num. 39. cum Nav. & Sanch. ex c. Si quis Presbyter. de reb. Eccl. non alien. & ex c. penult. de Sim.* ubi facultas Episcopis conceditur indistincte.

Quæritur 4. an Pontifex conferens Beneficium alicui, quem scit inhabilem ad illud accipiendum ob simoniam, censeatur dispensare? Affirmant probabiliter *Palaus D. 3. p. ult. n. 9. Suar. l. 4. c. ult. n. 14. Soto l. 9. q. 5. a. 2. & Salm. c. 4. n. 40. cum Torre.* Et idem dicunt *ib. cum Sot. & Torre*, si Pontifex Beneficium vendat alicui. Vide *Croix num. 232.* Notandum tamen, quod, si Papa confirmat electionem, nesciens vitium simoniæ, etiamsi in Bulla dicat se supplere omnes defectus, non valet confirmatio, quia illud intelligitur de aliis defectibus in electione, non de simonia, ut *Croix n. 234.* 120

TRACTATUS II.

De secundo Præcepto Decalogi.

„ PRohibet hoc præceptum omnem inordinatam usurpationem nominis Dei, qualis potissimum fit blasphemando, temere jurando, vovendo, & non servando, de quibus hic agendum.

CAPUT I.

Quid, & quotuplex Blasphemia?

121 *Quid est Blasphemia?*
122 *Quotupliciter blasphematur contra Deum?*
123 *Quando est denuncianda blasphemia hæreticalis?*
124 *Quæ Dicteria sint vel non blasphemiæ?* & 125.
126 *An explicandum, si quis directe intendat Deum inhonorare?*
127 *Ad quid tenetur consuetudinarius?*
128 *Quid, si quis proferat:* o Mors Dei! o Vulnera Christi! *irascens contra hominem?*
129 *An sit blasphemia maledicere creaturis, & diebus?*
130 *An maledicere Mortuis? An maledicere Fidei?*
131 *An imprecari aliis, vel sibi Dæmonem?*
132 *An different specie blasphemia contra Deum, & Sanctos?*

„ REsp. Blasphemia directe opposita laudi Dei, est verbum maledictionis, vel convicii, seu contumeliæ in Deum, sive id fiet attribuendo creaturis, quæ ipsi debentur, sive etiam dicendo vera, sed quæ ad ejus dehonorationem seu vilipensionem tendant: ut fit per modum ei indignantis, contemnentis, &c. ita *commun. DD. S. Thom. 2. 2. q. 13. Bon. disp. 3. q. 8. Sanch. 2. mor. c. 82. Laym. l. 4. t. 10. c. 6. &c.* 121

Unde resolves.

„ 1. Blasphemat, qui contra Deum infrendens, ei maledicit: item, qui ait se aliquid acturum eo invito: item, qui eum negat: qui jurat serio per Deos falsos: qui eum vocat tyrannum, injustum, nolle, aut non posse nos juvare, non curare nostra: dæmonem esse fideliorem, plus posse: non omnia bene esse ordinare, melius in creatione quædam fieri potuisse, aut debuisse, &c. Quæ quidem si quis credat ita esse, & non tantum in ira, aut desperatione effutiat, tunc est blasphemia hæreticalis, idest cum hæresi conjuncta: quod in Confessione est addendum, quia specie differt ab imprecativa. *Hurt. 2. 2. d. 91. sect. 12. §. 54.* 122

Qui audit aliquem proferentem blasphemiam hæreticalem, tenetur eum denunciare intra sex dies, ut ajunt *Viva de 1. Præc. q. 6. a. 2. n. 11. & Salm. tr. 21. c. 3. n. 129.* ex Edicto Inquisitionis, ut dicunt; sed videtur hoc spatium sex dierum esse juxta Inquisitionem Hispaniarum, nam in Edicto Inquisitionis Generalis assignetur mensis. Vide dicenda *l. 4. n. 252. v. Rogabis.* Secus autem, si blasphemia non sit hæreticalis, nam licet *ex Decr. Julii III. Pii I. & Conc. Later.* obligatio sit denunciandi (vide apud *Salm. tr. 21. c. 3. n. 129.*) Attamen *Sanch. Dec. l. 2. c. 32. n. 47. cum Medina Manuel, & Lopez, ac Salm. loc. c. cum Bonac. Villal. Trull. & aliis* dicunt in his blasphemiis præmittendam esse correptionem, quæ si proficiat, omittendam esse denunciationem: Imo *Mazzotta* (vide *Tom. 1. pag. 276.*) *Tamb. Dec. l. 2. c. 6. §. 4. n. 6. & Viva d. loc.* dicunt, quod propter desuetudinem hæc Decreta non videntur hactenus obligare. 123

Insuper notandum, quod blasphemia est dicere: *Velit nolit Deus. Pereat Deus. A dispetto di Dio. Nego Sacramenta.* Item dicere *Dæmonem sanctum, omnipotentem*; non vero, si nominetur *potens, sapiens, &c.* secundum suam naturam; modo his verbis non intendatur ei aliquis honor tribui. Nec est blasphemia, quando verbum mutatum, aut dimidiatum pronunciatur, v. gr. *Nego Di... Sante Di... Santo Diana*; probabiliter cum *Viva l. c. n. 8. Tamb. n. 18. & Cro. n. 252. cum Gob. & Tann.*

Neque, dicere contra homines: *Sangue di Dio, Corpo di Dio. Viva n. 9. ex communi cum Laym. & Tamb. n. 25.* nisi indignatio sit directa contra Deum. Et sic tenendum cum *Bus. & aliis infr. n. 128.* Quicquid dicat *Cro. l. 3. par. 1. n. 248.* nempe quod hæc verba per se semper præseferant vilipensionem Dei. 124

Ne-

Neque est blasphemia dicere: *Per vitam Dei*, vel *Sanctorum*. Communiter *Viva ib. & Tamb. num. 23. cum Sanch.* contra *Decian.*

Neque, dicere: *Renego Deum, si te non percussero*. Ita *Tamb. n. 22. cum Salas*, & videtur probabile contra *Sanch.* & *Pal.* quia tunc hæc verba proferens non habet animum negandi Deum casu quo non percusserit; sed quia certe vult percutere, ideo dicit Deum non credere, si non percusserit; volens tandem sic dicere: sicut certum est quod Deum non negabo, ita certum habeo quod te percutiam.

Neque, dicere: *Hoc est verum, sicut Deus*. *Tamb. n. 26. cum Azor. Bon. Med.* (*contra Suar. & Sot.*) Et hanc sententiam communem asserit esse *Mazzot. cum Bon. & aliis*, quia tunc communiter non æquiparatur veritas creata cum increata, sed solum indicatur similitudo quædam relata cum aliqua hyperbole.

Neque, dicere: *Sic erat a fato destinatum*. *Tamb. ib. cum Sanch.* Neque, afferre verba Scripturæ ad dicendam facetiam; modo quis non utatur ad turpia, & non fiat tam sæpe, ut contemptum sapiat. *Tamb. cum Vill. ib. & Gob. ap. Croix n. 251.* Neque jurete per membra honesta Christi. *Tamb. n. 23. cum Sanch.* Secus si juretur irrisorie, vel per membra inhonesta. Ideo vera blasphemia est dicere: *Potta di Cristo*; *Potta di S. Paolo*; si intelligatur per lo *potta*, natura mulieris, quam tale verbum significat; sed talis significatus communiter neque intenditur, neque scitur; ideo communiter loquendo prædicta blasphemia a mortali excusatur: Tanto magis, quia verbum *potta* est æquivocum, dum Italica lingua denotat (etiam de se) non aliud, quam interjectionem furoris, ut observavi apud Vocabularium Etruscæ Linguæ recentes editum, & hoc probabile recte censet *Mazz. de Blasph. §. 2. du. 2.*

Sic quoque excusari possunt a mortali rustici, qui blasphemant Deum, vel Sanctos, addendo: *Fuori di Dio*, aut *se l' ho fatto io*. Licet enim de se videatur esse vera blasphemia, quia talis conditio non tollit injuriam, quæ primis verbis Deo, vel Sanctis irrogatur, cum bene doceant *Sanch. Dec. l. 2. c. 32. n. 3. Sporer de 1. Prec. c. 10. n. 22. Pal. tr. 17. disp. 2. p. 2. §. 1. n. 3. cum Suar. & Valent.* item *Elbel n. 180. & Croix l. 3. p. 1. n. 250. cum Tamb. & Dic.* ad peccatum blasphemiæ non requiri affectum inhonorandi Deum, sed sufficere solam prolationem vergentem ad Divini honoris diminutionem; quicquid dicat *Gob.* apud *Croix*, putans non esse blasphemiam, si quis ex gravi causa proferat tantum ficte verba blasphema. Hinc dicunt *Sanch n. 41. & Spor. l. c. cum Tamb.* quod omnis blasphemia etiam joco prolata est mortale, nisi jocus tolleret omnimodam rationem irreverentiæ in Deum (quod dicunt raro evenire), prout ait *Sanch.* si quis causa joci vel irrisionis juraret per falsos Deos. Attamen Auctor neotericus libelli, cui titulus (*Istruz. per gli Confess. di Terre e Villaggi cap. 4. pag. 141.*) & *P. Sarnell.* Auctor libri (*Opera contro la Bestemmia par. 2. pag. 52.*) item *P. Mazzot. de Blesph. l. c. cum Dian. & aliis* probabiliter inquiunt saltem ob ignorantiam facile posse excusari a mortali rusticum, qui non aliter intendit Sanctum blasphemare quam addito, *se l' ho fatto io*; intendens sic non blasphemare. Præterquamquod, etiam de se loquendo, probabile est tale dicterium non esse veram blasphemiam, verus enim sensus cujusvis propositionis formatur ex ultimis ejus verbis, & ideo recte dici potest, quod præfata propositio, *Managgia Sante N. se l' ho fatto io*, simul & cumplexe sumpta, non irroget Sancto veram injuriam, cum adsit illa conditio, *se l' ho fatto io*. Aliud autem est verba blasphema exterius proferre, & interius nolle blasphemare, ut supra dictum est: aliud prædictam propositionem proferre; in qua per illam conditionem expressam, expresse ostendit proferens nolle sancto ullam injuriam afferre. Secus vero dicendum, si is talia verba addat, non ad tollendam malitiam blasphemiæ, sed pœnitentia ductus, vel ad reparandam blasphemiam jam prolatam.

125 „ 2. Revocantur etiam ad blasphemiam alia signa contra „ Deum, licet verba non adsint; ut spuere in cœlum, infrendere dentibus, &c. imo etiam sola mente blasphemia „ interior committi potest, sicut etiam laus mentalis Dei.

„ 3. Blasphemat item, qui in Sanctos vel sacra contumeliosus est, intellige, ut Sancti sunt, sive cum habitudine „ saltem virtuali ad Deum, ita ut moraliter hujus etiam „ honor censeatur tangi, quia alioqui tantum erit contra „ duliam, si nimirum contra illos, ut homines quidam in „ terris fuerunt, dicatur. Quod veniale est, si joco fiat v. g. „ si sanctos Crispinum, & Crispinianum voces *sutores*, Joannem, & Paulum *eunuchos*: grave vero erit, si contemptim, vel ex odio aut indignatione contra Sanctos hæc „ dicas. Licet vero blasphemiæ in Deum non admittant materiæ parvitatem, multi tamen admittunt in iis, quæ „ fiunt contra Sanctos. *Esc. t. 1. Extr.*

„ 4. Blasphemat item qui iratus, etsi non contra Deum, „ sed contra alios, aut alia, eadem tamen serio profert, „ quæ ex sua significatione, aut modo loquendi, ac circumstantiis important imminutionem divini honoris, aut improperii: licet enim eam non intendat formaliter, intendit tamen indirecte, & virtualiter: quamvis id ex subreptione sæpe sit veniale tantum, si tantum materialiter „ fiat.

„ 5. In Confessione exprimendum est, si quis (quod tamen raro contingit) directe, & formaliter Deum inhonorare intenderit, aut ei formaliter iratus fuerit. *Laym. loc. c.* * (*Cum commun. apud Salm. Tract. 21. cap. 3. n. 123. cum Less. l. 2. cap. 45. num. 33. Secus, si tantum ex ira blasphemet.*)* 126

„ 6. Blasphemat item, qui injuriose usurpat membrum „ Christi: v. g. perdat te Dei sanguis, vulnera, mors Dei, „ caput; passio, Sacramenta, chrisma, & similia sacra: cum „ ea non ad perdendum, sed ad salvandos nos data sint; „ & communiter in his apprehendant homines magnam Dei, „ earumque rerum vilipensionem contineri. *Layman ibid.* „ *num. 12.*

„ 7. Qui talium verborum consuetudinem habet, tenetur „ sub peccato mortali serio conari eam tollere. Quod si facit, & tamen labitur, potest excusari aliquando; eo quod „ juramenta ita impetu naturali effusa non sunt voluntaria „ nec in se, nec in causa, utpote retractata proposito efficaci. *Laym. l. c. t. 2. c. 3. n. 6. V. Escob. t. 1. c. 3. n. 36.* „ Si non conetur, idque Confessarius notet, neget ei cum „ discretione absolutionem. *Laym. l. c.* 127

Hic advertendum, quod aliqui hujusmodi blasphematores dicunt se non animadvertisse ad malitiam blasphemiæ. Ajuntque quidam DD. quod isti aliquando ob impetum iræ, vel habitus contracti possunt sine advertentia blasphemare. Sed puto cum Auctore citato (*Instr. &c. pag. 145.*) semper adesse in blasphemando aliquam advertentiam saltem confusam de malitia illius prolationis; ita enim, aut habitus ordinarie non ita intellectum obtenebrat, ut penitus ad malitiam blasphemiæ non advertatur, licet ipsa reflexe non cognoscatur.

„ 8. Interim plurimi excusantur ob inadvertentiam in subita commotione, tametsi non satis excusare videatur quod „ quidam ajunt, iis verbis aliud se non intendere, quam „ usurpare tanquam interjectiones significativas iræ suæ: „ tum quia æque se possunt assuefacere ad verba alia iræ, „ & seriæ voluntatis significativa: tum quia, tametsi id „ non possent, nihilominus non videtur licere usurpare ea, „ quæ ex communi apprehensione aliorum sunt inhonorativa Dei.

„ 9. Quod si vero quis in ira contra hominem, non indignando Deo, sed homini tantum, unde nominet mortem Dei, septem Sacramenta, v. gr. o Dei mors, vulnere, &c. sine scandalo, & sine iis circumstantiis, quibus „ contemptus importatur, non sunt blasphemiæ, sed vana „ usurpatio Nominis Divini, hoc præcepto prohibita, & „ peccatum inter venialia grave, ut *Cajet. & Armilla, V. Blasphemiæ, & Sanch.* * (*Vide d. n. 24.*) * Quanquam „ propter periculum incidendi in blasphemias, & quia raro „ abest scandalum, ac nihilominus apud audientes Deus ejusque sacra censentur inhonorari, raro excusantur, & merito absterrentur homines a similibus dictis, ut notant *Layman l. c.* 128

Quæritur hic, utrum sit blasphemia maledicere creaturis? Distinguitur, si maledicitur creaturis cum relatione ad Deum, sicut esset maledicere pluviæ, ventis, ut a Deo impertatis; vel addito verbo *Dei v. g. Managgia il fuoco di Dio* (*V. Tambur. & Mazzot.*), certe blasphemia est. Idem dicendum, si maledicatur creaturæ, quæ de se specialem relationem ad Deum habet, uti est Animæ nostræ, Fidei Catholicæ, Cœlo, & similibus; vide mox infra. Secus autem, si indignatio fertur in creaturas sine relatione ad Deum. Ita comm. *Tournely to. 2. p. 339. Viva d. q. 6. art. 2. n. 7. cum Bonac. & Less. ex D. Th. 2. 2. q. 76. a. 2.* qui docet: *Maledicere rebus irrationabilibus in quantum sunt creaturæ Dei, est peccatum blasphemiæ; maledicere autem eis secundum se consideratis, est otiosum, & vanum.* Hinc *ex Viva & aliis* non est grave maledicere simpliciter horæ, diei, anno, nisi addatur verbum *Sancto*; vel nisi de se dies præseferat quid speciale Sanctitatis, ut dies Paschatis, Epiphaniæ, Natalis, Pentecostes, ut dicunt *Salm. tr. 21. c. 3. n. 121. Elbel de 2. Præc. cum Sanch. Lay. Spor.* & expressius Auctor *l. c.* (*Istruz. per li Conf. di Terre &c. pag. 142.*) Ratio, quia prolatio, ubi aliquid speciale relucet aut explicatur sanctitatis; semper saltem indirecte ad Deum refertur, qui omnis Sanctitatis est Auctor. 129

Sed hic quæritur, an sit vera blasphemia maledicere toti Mundo, vulgo: *Managgia tutto il Mondo?* Hunc casum, quantumcumque Morales AA. revolverim, discepratum non inveni; tantum illum via indicatum reperi apud duos Auctores. Auctor citatus (*Instruz. &c.*) *De 2. præc. Dec. pag. mihi 143.* nimis obiter asserit hanc maledictionem non esse per se gravem blasphemiam. Sed oppositum verius omnino censeo, & ducor argumento illius communis sententiæ, quam universe Doctores tradunt, & dicunt, quod jurare per creaturas excellentiores, in quibus specialiter relucet Bonitas, Sapientia, aut Potentia Divina, nempe per Cœlum, per Terram, & etiam per Animam (ut probabilius secte censent *Salm. de Jur. cap. 2. num. 28. cum Suarez, Sanch. & Fac.*) & similia sit verum juramentum. Ita in tractatu de Juramento *Busemb. num. 138. Laym. cap. 1. n. 5. Sporer cap. 1. num. 7. Pal. D. 1. par. 1. num. 5. Salm.*

c. n. 12. Bonac. q. 2. p. 1. n. 4. Fel. Potest. c. 2. nu. 2554. Et hoc clare probatur ex *Deut. c. 3. & 4.* ubi Moyses juravit dicens: *Testes invoco Cœlum, & Terram.* Et ex *Matth. c. 5. Nolite jurare omnino per Cœlum .... & per Terram.* Ubi *S. Aug. l. 1. de Serm. Dom. c. 17.* ait: *Cum juras per Cœlum, aut Terram, non te arbitreris non debere Domino jusjurandum tuum.* Sicut igitur, dico, jurare per prædictas creaturas est verum juramentum, quia, cum in ipsis specialiter resplendeat Dei Potentia, indirecte per eas Deus in testem invocatur; ita ob eandem rationem maledicere eisdem creaturis est vera blasphemia, quia in ipsis indirecte Deus contemnitur. Et hoc sentit quidem *Felix a Panorma de 2. Præc. c. 1. n. 1540.* ubi dicit convicium in creaturas non esse blasphemiam, nisi specialiter in eis Divina Bonitas reluceat, ut in Cœlo, Terra, & Anima. Bene tamen excusaretur a peccato blasphemiæ, qui malediceret Mundo, intelligens Mundum illum qui Deo & Sanctis adversatur, juxta illud *Jo. 15. 18. Si Mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit.* Sed ordinarie loquendo, censeo milites, qui Mundo maledicunt, ut plurimum graviter peccare, dum ipsi de tali maledictione cum magno horrore se accusant.

Maledicere autem Diabolo recte putat *Tamb. Dec. l. 2. c. 6. §. 4. n. 17.* raro esse peccatum mortale, quia semper solet ille maledici ut auctor malorum, vel ut Dei inimicus; quo pacto, abstrahendo ab impatientiæ actu, ne veniale quidem esse dicit *Tamb. ib.* & probabiliter consentit *Mazzot. de 2. Præc. q. 3. c. 2. §. 1. & Elbel n. 21.*

Notant autem *Viva n. 10. & Tamb. n. 18. cum Bon. Lazar. & Pal.* quod in dubio, an aliqua sit, vel ne blasphemia, minime ut blasphemia est sumenda.

130 Quæritur etiam hic, utrum *maledictio mortuorum*, quæ vulgo dicitur, *Bestemmia de' Morti*, sit vera blasphemia? Casus apud Doctores morales non invenitur; tantum de eo fit mentio apud Auctorem Libelli enunciati (*Istruz. per gli Conf. di Terre, &c.*) Qui libellus dignus habitus est magna laude, & approbatione Illustrissimi, & doctissimi Episcopi D. Julii Torni nimia eruditione, & fama præclari. Et insuper apud librum etiam citatum: *Opera contra all' abuso della bestemmia*, revisum ab Illustrissimo, & perdocto D. Castrensi Scaja Oriæ Episcopo, tunc temporis in Academia Neapolitana publico & egregio Theologiæ Professore. In utroque libello dicitur prædictam nequaquam esse blasphemiam, sed levem dumtaxat maledictionem. Idemque postea inveni tenere *Mazzot. to. 1. pag. 338.*

Et ita omnino tenendum censeo, quicquid aliqui dicant, ut ostendi in quadam Dissertatiuncula ad formam Epistolæ, quam olim hac super re typis demandavi. Tota ratio in summa est, quia hujusmodi maledictio nequaquam continet neque in se ex objecto, neque per relationem ad mentem proferentium, injuriam aliquam contra Animas Purgatorii, ut Contrarii contendunt. Non ex objecto, quia vox hæc *Mortui* aliud in se non significat proprie, quam *Cadavera* (Prædicatum enim Tò *Mortui* ad corpora proprie, non ad Animas pertinet); ad summum significat *Homines vita functos*, qui possunt esse salvi, & facilius damnati, juxta communiorem opinionem, quæ vult majorem partem adhuc Fidelium damnari: non autem Animas Purgantes, nisi forte in aliqua circumstantia sermonis, ubi expresse (& sic respondetur Adversariis) de sacris rebus mentio fiat; puta, quando dicitur: *Missa, Dies, aut Congregatio Mortuorum.* Ceterum in aliis locutionibus ordinarie talis vox nec in se, nec per communem acceptionem significat *Animas Purgatorii*, uti quando dicitur: *Ille timet a mortuis*: *Mortuis minime prodest ornatum sepulchrum*, & similia. Et hoc in dubium non videtur posse revocari.

Instant, quod maledicentes mortuis saltem maledicunt re ipsa eorum Animabus, quæ separatæ a corporibus reperiuntur. Sed respondeo, quod tunc maledicere Animæ alicujus erit mortale, quando in prolatione maledictionis exprimitur verbum *Anima*, connotando excellentiam Divinæ Potentiæ, quæ in Anima relucet, prout dixi *num. anteced. 129. v. Sed hic.* Non vero quando maledicitur homini, non facta mentione Animæ: sicut jurare per Animam alicujus esset verum juramentum, non autem jurare per aliquem hominem nempe per Franciscum, per Petrum. Unde sicut maledicere Homini vivo non judicatur grave peccatum, ita nec defuncto. Tanto magis quod (ut mox dicam) maledictio mortuorum propius refertur ad corpora quæ sola moriuntur, quam ad Animas quæ sunt immortales. Et certum est, quod tales mortuis maledicentes communiter nullo modo intendunt eorum Animabus maledicere; præscindunt revera a consideratione Animarum, & corporum. Imo, ordinarie loquendo, nequaquam intendunt maledicere mortuis; sed exprobare vivis, ad quos maledictionem illam instar injuriæ dirigunt. Ideo recte Auctor citatus libelli (*Instruz. per gli Conf. ut sup.*) prædictam maledictionem vocat magis proprie *imprecationem.* Et hoc ex praxi patet Confessariorum, qui, si interrogent pœnitentes, an intenderint maledicere Animabus Sanctis, vel saltem animabus mortuorum? cum horrore respondent; *Absit, avertat Deus.*

Confirmat nostram assertionem regula generalis, quam assigna *Laym. l. 4. Tr. 10. c. 6. n. 12.* ubi sic docet: *Si pœnitens neget affectum indignationis suæ erga Deum directe se extendisse, sed solum adversus hominem, cui iratus fuerit; tunc Confessarius attendat ad verba: Si enim secundum se Divini honoris diminutionem nullam exprimunt, non censenda est blasphemia, atque mortale peccatum.*

Ad hoc accedit alia regula generalis, quod ad certo damnandum aliquid de gravi peccato, de ejus gravi malitia constare debet. Imo signanter quoad blasphemias, docent *Pal. Bon. Lazar. cum Tamb. l. 2. c. 6. §. 4. n. 19. & Viva q. 6. a. 2. n. 10.* quod in dubio, an aliqua sit, vel ne blasphemia, minime ut blasphemia sumenda est. Quomodo igitur damnari potest maledictio mortuorum, ut peccatum mortale, quando in se, ut diximus, nullam continet injuriam in Deum, vel Sanctos; neque ad ipsos mortuos refertur a proferentibus, qui eam proferendo, nec, quid dicant, intelligunt?

Super hoc puncto pro mea securitate consului Venerabiles, & celeberrimas Congregationes Sacerdotum Missionariorum Neapolis tum Regularium, tum Secularium, & uno ore mihi responderunt, talem maledictionem nequaquam accipiendam esse, ut blasphemiam, nec ut peccatum grave. Et responsiones illorum in præfata mea epistola extensas inserui.

Ex quibus omnibus operæ pretium puto, ut Confessarii, & Prædicatores sedulo curent instruere Populos rudes super hoc puncto, putantes id esse mortale, ne tot Animæ ex ignorantia ob erroneam conscientiam peccatis mortalis misere pereant. Nec officit dicere, quod ex hac notitia frequentior erit abusus hujus maledictionis: nam respondetur melius esse permitti innumera venialia, quam unum mortale. Et utinam, dico, tales ignorantes propter horrorem peccati gravis abstinuissent a dicta maledictione! Malum est, quod adhuc cum tali conscientia peccati gravis non desistunt a vitio, & e converso ob eam ignorantiam damnantur.

Pariter hic adnotamus non esse in se blasphemiam, si quis maledicit *Fidei* alicujus; modo non exprimat, nec intendat Fidem sanctam, sive Christi. Ratio, quia nomine *Fidei* non significatur de se Fides Christi: intelligi enim potest etiam fides humana. Et revera fidei maledicentes, nunquam intelligunt blasphemare Fidem sanctam. Et ita *Mazz. l. c.*

Utrum autem sit mortale hominibus maledicere, sive malum imprecari? Vide dicenda *lib. V. n. 83.*

„ 10. In ira imprecari aliis dæmonem, grandinem, fulgura, &c. etsi multi confundant cum blasphemiis, non tamen est blasphemia, sed dira imprecatio, quæ plerunque (saltem, quando dicitur in illos, qui amantur ab irato) ob subitam commotionem, & inadvertentiam, ac defectum seriæ voluntatis, non est nisi venialis: quia, cum se homines reflectunt, ajunt longe aliter se sentire, ac sensisse, ita ut videantur interjectiones tantum quædam esse ad significandam iram: tametsi Christianos parum deceat tam absurdis interjectionibus uti. *Bon. loc. c. ex Nav. Tol. Reg. &c. Bald. d. 25. n. 10.* ubi etiam censet veniale tantum esse sibimetipsi ex ira dæmonem imprecari, eo quod non lædat graviter charitatem. (*Sic etiam veniale tantum est imprecari alicui sine animo, quod arripiatur a Dæmone. Ita Esceb. apud Tamb. l. 2. c. 6. §. 4. n. 12.*) Verum *Molin. &c.* non audent id excusare a mortali, propter fœditatem, horrorem, & perversitatem. Grave autem est, si subditi Superioribus, filii parentibus (licet materialiter tantum) sic maledicant, præsertim in faciem: quia est grave contra debitam reverentiam. *Bald. l. c.* vide infra *l. 5. c. 3. d. 16.*

„ 11. In ira usurpare dæmonem sine imprecatione, non est per se peccatum; assidua tamen ejus nominatio non decet christianum: & ratione scandali posset esse gravis. *Laym. l. c.*

„ 12. In Confessione exprimenda est qualitas blasphemiæ, videlicet utrum contra Deum, an Sanctos fuerit: illas enim specie differre est probabile secundum *Suar. Sanch. Regin. Azor. Laym. Dian. R. 50. Lug. d. 15. n. 2.* contrarium tamen tenet *Trull. l. 1. n. 11. d. 2. n. 5. cum Dian. p. 1. de Circumst. R. 30.*

An blasphemia contra Deum differat specie a blasphemia contra Sanctos? Affirmat probabiliter *Bus. cum aliis*; Sed etiam probabiliter negant *Bon. to. 2. D. 3. Qu. 8. p. 4. nu. 2. Sanch. Dec. l. 2. c. 32. n. 38. Laym. l. 4. tr. 10. c. 6. n. 10. Viva d. q. 6. a. 2. n. 6. & Salm. d. c. 3. n. 124. cum Caj. Bann. Fill. &c.* Et probabile putat *Viva d. q. 6. a. 2. n. 6.* Quia communiter injuria contra Sanctos mediate ad ipsum Deum refertur. Tenent tamen *Salm. n. 125. cum Bon.* quod ob aliam rationem debet exprimi in Confessione, an blasphemia fuerit contra Deum, vel contra Sanctos; quia dicunt prædictas blasphemias, ultra propriam malitiam, continere aliam speciem distinctam contra Latriam, vel Duliam. At *Viva d. n. 6. in fin. Tamb. in Meth. Conf. l. 2. c. 3. §. 1. Holzmann. to. 1. pag. 248. n. 105. & Elbel de 2. Præc. n. 9. cum Azor. &c.* etiam probabiliter hoc negant, dicendo quod tantum peccatur contra Duliam, quando blasphemia profertur in Sanctos ob propriam eorum excellentiam, absque relatione ad Deum, ita ut in Ipsos terminetur, & sistat. Sed, cum ii, qui blasphemant Sanctos, verius (communiter loquendo) eos injuria afficere intendunt, non ob præcisam propriamque ipsorum excellentiam, sed quatenus ad Deum mediate referuntur: ideo juxta primam probabilem *Salmanticensium* sententiam, non contra Duliam, sed tantum contra Latriam peccant, & propterea non tenentur explicare, an Deum vel Sanctos blasphemarint.

C A-

CAPUT II.

DUBIUM I.

Quid sit Juramentum?

133 *Quid est juramentum?*
134 *Quæ sint vera juramenta?*
135 *An dicere per conscientiam meam, vel Anima mea?* 136. *An dicere: Juro ita esse?* 137. *An dicere: Tam verum est, quam sol lucet; vel verum est sicut Evangelium?* 138. *An jurare per creaturas?*

133 „ RESpond. Juramentum est invocatio tacita, vel expressa Numinis Divini, tanquam primæ, & infallibilis veritatis, in testem alicujus rei. Hæc autem invocatio in eo consistit, quod jurans, quantum in se est, cupiat ac velit, Deum id, quod jurat, testari & manifestare (si & quando nimirum illi placuerit, sive in hac vita, sive in altera), tanquam quod ab ipso Deo sit cognitum, & verum. Ita communiter *DD. S. Thom. 2. 2. quæst. 89. ar. 1. Bon. d. 4. quæst. 2. part. 1. Sanch. 3. mor. cap. 1. Laym. l. 4. tract. 3. cap. 1.*

Unde resolves.

134 „ 1. Quoad forum internum jurat, quisquis interius intentionem habet sive formalem, sive virtualem, & invocat Deum in testem, sive his sive illis verbis, ac signis, sive etiam nullis usus sit: ita ut, si quis utatur verbis nullo modo importantibus juramentum, & tamen ea putet esse juramenta, vere juret: & econtra; *Suar. l. 1. c. 1. Sanch. l. 3. c. 1. Laym. l. 4. t. 3. c. 1.* Quoad forum autem externum, quænam formulæ jurandi rationem habeant, ac proinde quæ verba licite usurpari in conversatione possint, patet ex sequentibus.

„ 2. Quando dubium est de jurantis intentione, judicari solet secundum communem acceptionem verborum, quibus est usus.

„ 3. Veram rationem juramenti habent hæ formulæ, testor Deum, vel invoco Deum testem. Item, *auff meinen eidt: bey meinem eidt*, nisi aliud de usurpantis intentione constet, quia multi ita loquuntur, v. gr. *ich schwere dir ein eidt*, vel *bey meinem eidt*, hoc vel, vel illud faciam: quorum tamen mens non est serio id jurare, sed tantum iracunde, & gravius affirmare. *Laym. l. c. c. 2.*

„ 4. Fides a Sacerdotibus loco juramenti exigi solita per eorum consecrationem, uti & formula illa Principum, *bey Unser Furstlichen Ehren, oder Trewen*, etsi non sint juramentum, tamen in foro fori accipiuntur loco juratæ promissionis: uti & si a personis illustribus, vel nobilibus dicatur, *bey meiner Adelichen Ehren, Trewen, und Glauben*. V. *Laym. l. c. c. 2.*

„ 5. Formulæ hæ, Deus novit, Deus testabitur suo tempore, coram Deo loquor, Deus novit omnia, Deus videt meam conscientiam, censentur tantum narrative proferri, non invocative (atque adeo non sunt juramenta), nisi aliud constet, aut circumstantiis probetur. *Laym. l. c. n. 4. Bonac. q. 1. p. 2. ex Suar. Less. Sanch. &c.*

Pariter dicere: *Vivit Deus, Deus est veritas*, non est Juramentum, si enunciative profertur, ut *Cajet. Led. &c. ap. Salm. Tr. 17. c. 2. num. 25.* At *Salm. cum Azor. Fagun. Sot. Trull.* dicunt talia verba ex usu communi accipi ut prolata invocative, & ut vera juramenta.

„ 6. Non sunt juramenta, quæ dicuntur per modum sponsionis: verb. grat. expono caput meum, amputentur mihi aures, ni ita sit, &c. Vid. *Sanch. loc. c. num. 42.* * (*Vide num. 43.*) *

„ 7. Non vere jurat, qui, ut juramentum coactus vitet, dicit se jurare per omne id, per quod potest; quia, cum res nulla sit, per quam absque necessitate jurare licite possit, censetur per nihil jurare intendisse.

„ 8. Non sunt juramenta (quod Confessarii, & Catechistæ moneant, ne ex erronea conscientia peccetur) *vere, certe, in veritate, fide boni viri, per fidem meam, fide boni Christiani, vel Sacerdotis, vel Regis.* * (*Ita Salm. Tract. 17. cap. 6. num. 23. cum Soto, Suar. Sanch. Less. Villal.*) *

135 „ Nec per *conscientiam meam, super conscientiam meam, &c.* ut habent *Less. c. 42. d. 1. Bon. l. c.* quia tantum significant illum loqui ex dictamine conscientiæ, & notitia veritatis; nec in testem adducitur Deus. Esset tamen juramentum dicere, *per Fidem Catholicam, per sanctum Evangelium*; quia tunc censetur in testem adduci illius Fidei, & Evangelii Auctor. V. *Laym. l. c.*

Dicere igitur: *Per conscientiam meam, super meam conscientiam, in conscientia*, non est juramentum, ut docent *Less. l. 2. c. 42. n. 4. Elbel de 2. Pr. n. 47. ac Salm. d. c. 2. num. 28. cum Led. & Villal.* quia nullus in testem adducitur, & sensus est: *Quod dico, est quod mihi dictat conscientia mea.* Idem videtur tenendum, cum Auctore ut sup. (*Istruz. &c. pag. 152.*) si dicas: *Per conscientiam Animæ meæ*: Nam conscientia principaliter ibi, non Anima, nominatur & intenditur. Secus, si dicas: *Per Animam meam*; probabilius hoc esse verum juramentum dicunt *Salm. ib. cum Suar. Fag. & Sanch. Elbel dict. n. 47. Renzi de Jur. qu. 17. pag. 223. & Bus. n. 150.* Quia in Anima singulariter resplendet Deus, qui in testem tunc censetur adduci. Vide dicta n. 139. *V. Sed hic.*

Item dicere: *Juro ita esse*, non est vere juramentum, 136
quia tunc nec explicite, nec implicite Divinum testimonium imploratur. Ita *Salm. c. 2. n. 24. cum Suar. Sanch. Bon. &c.* Nisi præcesserit interrogatio de jurejurando, quia tunc per interrogationem præcedentem illud *juro* satis determinatur ad verum juramentum.

„ 9. Non jurat, qui dicit, tam verum est, quam sol lu- 137
cet, quam hic sedeo, ambulo, &c. Unde, etsi comparatio falsa sit, tantum est mendacium, cum nullus in testem invocetur. Idem est, si dicas, quod dico, est Evangelium, est instar fidei, est de fide, &c. * (*Dicere, est verum hoc sicut Evangelium, non regulariter est juramentum, ut Salm. ib. nu. 27. cum Sanch. & Pal. Et idem tenet Auctor libelli cit. (Istruz. &c. pag. 153.) quia hæc verba denotant potius assimilationem, quam invocationem, ut mox infra subdit Bus.*) *

„ 10. Quamvis hæ, & similes comparationes, tam verum est, quam Deus est, quam Christus est in venerabili Sacramento, quam verum est Evangelium: item, tam sum innocens, quam B. Virgo, vel S. Franciscus, &c. communiter videantur continere juramentum cum blasphemia; id tamen non satis apparet, quia nullus in testem invocatur. Neque videtur esse blasphemia; si sit verum, & animus proferentis sit significare tantum similitudinem, ut sensus sit, hoc verum esse solummodo, sicut alterum est verum suo modo. Tunc vero esset blasphemia, si usurpans intenderet significare, tantam esse (secundum æqualitatem) in suo dicto certitudinem, quanta est in ea veritate Fidei. *Sanch. 2. mor. c. 31.*

„ 11 Non est juramentum, cum quis jurat per creaturas, 138
in quibus nihil divinæ bonitatis specialiter elucet: quia tunc non censentur adduci cum relatione ad Deum; ut si dicas: *Juro per hanc barbam, vestem, &c.* Censetur autem juramentum, cum fit per creaturas nobiliores: cum per eas tunc accipiatur earum Creator, ut qui in iis singulariter residet, ac relucet: sic v. g. dum juratur *per cœlum*, intelligitur illius habitator: dum *per terram*, is cujus hæc est scabellum: dum *per templum*, is qui ibi colitur: dum per *aliquod Sacramentum*, is qui instituit; dum per *Crucem*, is qui in ea fixus est; dum *per Evangelia*, ea tangendo, aut nominando, is cujus ea verba sunt. *Bon. q. 1. p. 1. n. 4. Suar. Sanch. ll. cc.*

DUBIUM II.

Quotuplex sit Juramentum?

139 *Quotupliciter dividatur juramentum? usque ad numer. 141.*
142 *An omnia juramenta sint ejusdem speciei?*
143 *An sit juramentum:* Puniat me Deus, si mentior?

„ RESp. Divisiones aliquot communiter afferuntur, sed 139
tantum accidentales, quæ speciem non mutant, ut in Confessione distinguere non sit opus. *Suar. Less. Bon. p. 2.* Itaque dividitur

„ Primo in *Verbale, Reale & Mixtum*, cum videlicet vel verbis fit, vel actione aliqua, ut erectione digitorum, contactu Crucis, Sceptri, Evangeliorum: vel & verbis simul, & actione corporali, unde & vocatur juramentum corporale. V. *Bon. p. 2.*

„ Secundo in *Invocatorium*, seu Contestatorium, & in 140
Execratorium, seu Imprecatorium. Illud est, quo Deus simpliciter, ut testis, invocatur; hoc autem, quo non solum vocatur ut testis, sed etiam ut vindex, cum jurans se, vel alium dilectum, vel aliquid sui, aut suorum subjicit Deo puniendum, si falsum dicat: ut, *ita me Deus amet, adjuvet: puniat me Deus: faciat Deus, ut hinc nunquam sanus surgam: nec conjugem, nec liberos vivos hodie intuear; tollat me Deus subitanea morte: in æternum damnet: super animam meam, &c.* in quibus, quando falso juratur, an sit conjuncta altera species malitiæ contra charitatem sui, aut proximi, Scholastici controvertunt. Negant *Suar. Valent. &c.* quia non solet quis etiam amico suo tale malum ex animo imprecari; sed potius cogitat Deum non facturum esse. V. *Bon. d. 4. qu. 1. p. 2.*

„ Tertio in *Assertorium*, & *Promissorium*. Illud est, 141
quo præterita, vel præsentia affirmantur, aut negantur: hoc autem est, quo aliquid futurum promittitur. Addunt aliqui *Comminatorium*, ut verb. grat. per Deum ego te cædam. Sed hoc referri potest ad promissorium. In confessione non opus est explicare, utrum per Deum, an Sanctos jurans: quia est ejusdem speciei malitia, cum jurans semper intendat Deum adducere in

„ testem. *Suar. Less. cap. 42. Lugo disp. 16. numer. 286.*

142 Quæritur, an omnia ista juramenta sint ejusdem speciei? Negat *Pal.* Sed melius affirmat sententia communis cum *Salm. tr.17. c.1. n.18. & 19. cum Sot. Less. Sanch. &c.*

143 Notandum autem, quod prædicta verba: *Occidar, si hoc non est*, & similia, quamvis sint vera juramenta, si per modum execrationis dicantur, quia significant: *Deus, quem in testem invoco, me occidat, si hoc non est verum.* Cæterum communiter non continent, nisi quandam sponsionem, seu pœnæ obligationem, & significant: *Si non est ita, spondeo meam vitam, vel pœnæ mortis me submitto.* Ita *Salm. tr.17. c.2. num.26. cum Pal. Fag. Trull. Villal. Bus. D. 5. num. 6. Sanch. Dec. l.3. c.2. num.256. Elbel num. 52.* Secus vero, si Deus ibi expresse nominetur, dicendo: *Deus me perdat, si mentior*; quia tunc jam invocatur Deus ut vindex mendacii, si forte profertur. *Sanch. Salm. Elbel ll. cc. cum Bus.* mox supra *num. 140.* Dicere autem: *Habeat ut hæreticus, si hoc est falsum*, non est verum juramentum. Sicut neque etiam, regulariter loquendo, dicere: *Tot Angeli tollant Animam meam, quot vicibus hoc feci.* Vel: *Ita faveat mihi Deus, sicut &c.* Ita *Salm. nu. 27. cum Pal. & Sanch.* Neque est juramentum dicere: *Juro per istam Crucem*, Cruce tamen non demonstrata, vel signata. *Salm. num. 24. cum Sanch. Fag. & Vill.*

DUBIUM III.

An, & quando sit licitum jurare?

144 *An liceat jurare? Et quæ requirantur ad licite jurandum?*
145 *Quid de* Judicio *requisito?*
146 *Quid de* Justitia? *An sit mortale defectus justitiæ in juramento assertorio? Quid de dicentibus, per* Deum te occidam?
147 *Quid de* Veritate *requisita?*
148 *Quæ certitudo requiratur ad jurandum?*
149 *An liceat petere juramentum a pejeraturo?*
150 *An excusentur a mortali rustici pejerantes? Et quomodo admonendi?*

144 „ RESP. Juramentum, si debito modo fiat, licitum est, „ est de Fide. Et quidem est actus Religionis, ut „ omnes docent. Tunc autem debito modo fit, cum in eo „ observantur hæc tria, 1. Est *Judicium*, quod exigit, ut „ cum discretione, prudentia, consideratione, ac reveren„ tia, non sine necessitate, aut gravi causa fiat. 2. Est *Ju„ stitia*, quæ exigit, ut quod juratur, sit res justa, licita, „ & honesta. 3. Est *Veritas*, ut nimirum sit res vera, aut „ saltem ex gravi ratione putetur esse vera; ita ut, prout „ ex defectu alicujus horum minor, aut major in Deum „ injuria, aut irreverentia redundare censetur, ita quoque „ majus, aut minus committatur peccatum.

Unde resolvitur.

145 „ 1. Quoad *Judicium*, si hoc solum desit, ut plurimum „ est veniale tantum: ut si quis absque necessitate jurat, „ sive ex levitate quadam animi, sive ex consuetudine. V. „ *Sanch. l.3. c.6. num. 22. Less.*

„ 2. Mortaliter tamen etiam hic, aut venialiter peccari „ potest, juxta quantitatem negligentiæ, quam jurans ad„ mittit in investigatione veritatis, vel tollenda consuetu„ dine. *Sanch. num. 10.*

„ 3. Et sic mortalis est status illorum, qui non tollunt „ consuetudinem jurandi sine attentione, sitne verum hoc, „ an falsum, quod jurare solent.

146 „ 4. Quod ad *Justitiam* spectat, peccat mortaliter, qui ju„ rat se facturum rem mortaliter malam: ut se aliquem in„ terfecturum, quia est gravis irreverentia, divina auctori„ tate se ad peccatum mortale quasi obligare, ita ut hic „ duæ malitiæ concurrant: una, quod velit malum: altera, „ quod ad hoc abutatur auctoritate Dei odio habentis omne „ malum. *Bon. l.c. p.3. Less. l.2. c.42. d.3.*

Hoc certum est in juramento promissorio, sed quæstio est, an sit peccatum grave defectus justitiæ in juramento assertorio, si quis cum juramento se jactat de aliquo peccato? *Prima sententia* affirmat *cum Tolet. l. 4. cap. 21. num. 10. & 11. ac Sot. Led. &c. ap. Salmant. cap. 2. numer. 46.* Sed probabilius dicendum non esse nisi veniale contra Religionem, ut *Suar. tom. 2. de Rel. l. 1. cap. 3. num. 6. Sanch. Dec. l. 3. cap. 4. num. 33. & Salm. num. 47. cum Pal. Tamb. & Leand.* Ratio, quia ideo in juramento promissorio id est mortale, quia juramentum assumitur ad firmandam voluntatem exequendi malum; In tali vero assertorio non assumitur ad confirmandam complacentiam, sed tantum pronuntiatur ad alios certiores reddendos de suo peccato, quod non est nisi quædam animi levitas venialis. Secus tamen dicendum, ut bene advertunt *Salm. ib. cum AA. cit.* si quis juramentum assumeret ad firmandam detractionem, quia juramentum tunc sumitur, ut medium ad infamiam alterius certiorem reddendam.

Notandum autem hic, quod ea ira proferentes verba, videlicet: *Per Deum, per Christum te occidam*, communiter non peccant graviter, quia ex ignorantia, aut indeliberatione ut plurimum excusantur. Ita mecum sentit Auctor cit. lib. (*Istruz. &c.*) *pag. 154.*

„ 5. Venialiter autem peccat, qui jurat facere rem ve„ nialiter malam, aut vanam, aut inutilem, aut frivolam: „ cum ibi levis tantum irreverentia censeatur. *Bon. ibidem* „ *Less. l. c.* * (*Ita etiam tenent Tann. Spor. Sanch. &c. Sed* „ *magis mihi arridet sententia opposita, quam tenet Elbel n.* „ *97. cum March. Turr. &c. quia non levis, sed gravis ir*„ *reverentia videtur invocare Deum in testem ac fidejussorem* „ *peccati, quamvis levis.*) *

„ 6. Item peccat venialiter, qui jurat aliquid contra con„ silia Evangelica: ut se non ingressurum Religionem, non „ daturum eleemosynam, aut mutuum. *Suar. Less. Sanch.* „ *Bon. loc. cit.*

„ 7. Quod ad *Veritatem* spectat: cum hæc deest, peccatur 147 „ mortaliter, quia committitur gravis in Deum irreveren„ tia; quippe cum adducatur in testem falsitatis, quasi vel „ ipse veritatem nesciat, vel velit, aut possit decipere te„ stando falsum. Nec hic excusat levitas materiæ: quia, si„ ve hæc sit gravis sive levis, seria sive jocosa, æqualiter „ tamen repugnat Deo testificari falsum: & tale juramen„ tum dicitur Perjurium. *S. Thom. 2. 2. qu. 89. a. 7. Less.* „ *Sanch. Bon. l.c.* * (Hac de re lege *Prop.* 24. inter da„ mnatas ab Innoc. XI.) * An autem, & quando perju„ rium possit esse veniale per accidens? * (*Scilicet ob defe*„ *ctum deliberationis, vel advertentiæ. Salm. Tr. 17. c. 2. n.* „ 28. & 29.) *. Vide *Escob. to. 1. c.3. num.6.*

„ 8. Nec excusatur, vel qui jurat verum, si se putabat „ esse falsum, vel qui jurat pro certo, de quo ipse dubitet, „ etsi a parte rei verum sit. *Sot. Nav. Bon. l.c.*

Ad recte tamen jurandum non requiritur certitudo absoluta, & omnino infallibilis, sed sufficit aliqua certitudo moralis, sive quædam probabilitas, quæ ad quandam certitudinem moralem pertingat. Ita *Tamb. c. 2. §. 1. num. 6.* Immo *Sanch. l.3. c.4. num.10. cum Val. & Suar. ac Salm. c.2. num. 42. cum Pal. Less. Bon. Azor. &c. cum communi & eod. c. num. 49.* expressius ajunt sufficere in juramento sive assertorio, sive promissorio probabilitatem veritatis assertæ, vel impletionis exequendæ rei promissæ; modo, intelligendum, non habeatur ratio probabilis in oppositum. Hinc dicunt posse quidam affirmari cum juramento, quod auditum est a persona ita fide digna, ut moraliter certos nos faciat. Hoc tamen non currit in judicio. *Salm. d. c. num.44. cum Sanch. Pal. Bon. &c.* Vide *Bus. num. 144.* 148

„ 9. Peccat æque graviter, qui ab altero exigit juramen- 149 „ tum, sciens eum esse pejeraturum. Excipe, nisi justa cau„ sa, & necessitate exigat * (*Dicunt vero Pal. tr. 14. D. 1.* „ *p.10. num. 9. & Elbel de Jur. n. 110. sufficere causam uti*„ *lem honestam. Vide dicta l. 2. nu. 77.*) * quia tunc perju„ rium ex sola pejerantis malitia sequitur, nec alter mora„ liter censetur illius causa, cum utatur suo jure. Quod ta„ men extra judicium raro habet locum in privatis perso„ nis. *S. Thom. qu. 89. Suar. l. 3. cap. 13. & 14. Sanch.* „ *l. 3. cap. 8.*

„ 10. Non pejeravit, qui juravit aliquid reipsa falsum, „ quod ipse bona fide, & cum ratione putavit esse verum.

„ 11. Excusari subinde quidem simplices a mortali per- 150 „ jurio videntur posse, ratione inconsiderationis, cum usur„ pant quasdam formulas juratorias, ut, per animam meam; „ puniat me Deus. Etsi enim sciant id vocari juramentum, „ non tamen apprehendunt, quod jurare sit aliquid grave, „ & invocare Deum in testem, sed tantum apprehendunt „ confusam aliquam rationem mali non tanti momenti. „ Vid. *l. c. Laym. cap. 14.*

Immo notandum, quod communiter rustici non apprehendunt gravitatem perjurii, dum se confitentes de juramentis parum, vel minime distinguunt juramenta vera a falsis; Et hoc ex praxi in Missionibus jamdudum intellexi. Quare pro iis, qui consuetudinem taliter ad pejerandum habent, Confessarios potius censeo abstinendos esse ab instruendis his talibus de peccato gravi, quod revera est in perjurio; ne peccata materialia in iis ob malum habitum, quem habent, formalia evadant; Ex regula generali, ut docet *Bus. de Sacramento Pœn. cum Lug. Sanch. & Laym. &c.* Vide *l.6. nu. 610.* Bene tamen tales consuetudinarii sunt fortiter monendi, ut deinceps desinant falsum jurare.

DUBIUM IV.

An in juramento liceat uti æquivocatione?

151 *An liceat jurare cum Amphibologia?*
152 *An vero cum Restrictione mentali?*
153 *Resolvuntur casus, de Confessario affirmante nescire peccatum confessum.* 154. *De Reo, vel Teste non legitime interrogato.* 155. *Quid si legitime rogetur, & æquivoce juret?* 156. *Et an Reus capitalis teneatur crimen confiteri?* 157. *De Pœnitente interrogato de peccato confesso.* 158. *De paupere indigente re aliena.* 159. *De*

debi-

debitore, qui alias non tenetur? 160. De rogato a Judice, an sit locutus cum Reo, & similibus? 161. De creditore asserente nihil sibi solutum. 162. De adultera negante crimen. 163. De requisito ad mutuandum. 164. De mercatore, &c. 165. De famulo asserente Dominum non esse domi. 166. De assumendis ad Doctoratum. 167. De asserente acceptionem pecuniæ, quam non recipit? 168. De asserente falsum, addendo submisse aliquid verum.

169 *An liceat alicui non rogato æquivoce jurare?*

170 *Vide alios casus apud Busemb.*

171 *An liceat jurare sine animo jurandi? Sed de hoc vide fusius numer. 172. Dub. 5. Quær. an simulatio sit aliquando licita?*

151 „ RESP. Jurare cum æquivocatione, quando justa causa est, „ & ipsa æquivocatio licet, non est malum: quia ubi „ est jus occultandi veritatem, & occultatur sine mendacio, „ nulla irreverentia fit juramento. Quod si sine justa causa „ fiat, non erit quidem perjurium, cum saltem secundum „ aliquem sensum verborum, vel restrictionem mentalem „ verum juret: erit tamen ex genere suo mortale contra „ religionem, cum sit gravis irreverentia ad alterum in re „ gravi decipiendum usurpare juramentum. Ita communi- „ ter DD. *Sanch. l. 3. c. 6. Bon. p. 12. Laym. c. 13.*

Ad majorem claritatem pro hic dictis, & dicendis in hac materia tam difficili plura sunt distinguenda. Primo loco distinguendum, aliam esse *Amphibologiam*, sive æquivocationem; aliam *Restrictionem mentalem*.

Amphibologia triplici modo esse potest, I. Quando verbum habet duplicem sensum, prout *Volo* significat velle, & volare. II. Quando sermo duplicem sensum principalem habet, v. gr. *Hic liber est Petri*, significare potest, quod Petrus sit libri dominus, aut sit libri auctor. III. Quando verba habent duplicem sensum, unum magis communem, alium minus: vel unum literalem, alium spiritualem, ut verba illa, quæ dixit Christus de Baptista: *Ipse est Elias*. Et Baptista dixit: *Ego non sum Elias*. Quo sensu viri spirituales cibos delicatos, dicunt eis nocere, idest mortificationi; Doloribus afflicti dicunt bene valere, idest quoad robur spiritus. *Cardenas Diss. 19. num. 47.* Sic etiam quis interrogatus de aliquo, quod expedit celare, potest respondere, *dico non*, idest dico verbum *non*. *Card. num. 52.* de hoc dubitat, sed salvo meliori consilio, videtur immerito, cum verbum *dico* vere duplicem sensum habeat, significet enim proferre, & asserere, in nostro autem sensu *dico* idem est ac *profero*.

His positis, certum est & commune apud omnes, quod ex justa causa licitum est uti æquivocatione modis expositis, & eam juramento firmare. Ita *Less. lib. 2. cap. 42. nu. 47. Carden. Diss. 19. num. 35. Salm. Tr. 17. de Juram. c. 2. num. 115. ex S. Hieron. in cap. 22. qu. 2.* qui dicit: *Utilem simulationem, & in tempore assumendam*; quod explicans *S. Th. 2. 2. qu. 111. a. 1. ad 2.* ait: *S. Hieronimus utitur large nomine simulationis pro quacumque fictione*. Ratio, quia tunc non decipimus proximum, sed ex justa causa permittimus, ut ipse se decipiat, & ex alia parte non tenemur ad mentem aliorum loqui, si justa causa subsit. Justa autem causa esse potest quicunque finis honestus ad servanda bona spiritui, vel corpori utilia. *Salm. ib. num. 109. cum Val. Sanch. Bon. & Leand.*

Utrum autem jurare cum amphibologia, sive restrictione non pure mentali ut infra, sine justa causa, sit peccatum mortale? Affirmant *Viva in prop. 27. damn. ab Inn. XI.* item *Tol. Ang. Arm. Nav. &c. ap. Sanch. Dec. l. 3. c. 6. num. 12.* Idemque tenet *Busemb. cum Laym. Sanch. & communi*, ut asserit. Sed immerito citat *Sanch.* & vocat suam sententiam communem; dum oppositam sequitur *Sanch. l. c.* & eandem tenent *Lugo de Fide D. 4. num. 65. Caj. 2. 2. qu. 89. a. 6. ad 4. dub. 2. Salm. c. 2. num. 108. cum Sot. Val. Prado, Hurt. Candido, Leand. &c.* item *Less. l. 2. c. 42. num. 48. Pal. tr. 14. D. 1. p. 7. num. 3.* & probabilem putat *Bas. num. 170. 3.* Ratio hujus probabilioris sententiæ est, quia in hujusmodi juramento jam adsunt veritas, & justitia; deficit tantum judicium sive discretio, cujus deficientia non est nisi venialis. Nec obstat quod ait *Viva*, scilicet quod taliter jurans exercite invocat Deum ad testificandum falsum; nam reipsa invocat ad testificandum verum, juxta suum sensum, quamvis permittat ex justa causa, ut alter ex sua incuria, vel inadvertentia decipiatur. Excipiendum tamen cum *Salm. l. 1. & aliis communiter*, nisi hoc fiat in judicio, vel in contractibus. Ex præfata autem sententia infertur, quod ad sic jurandum (præterquam in judiciis, & contractibus) non requiritur causa absolute gravis, sed sufficit quævis rationabilis causa, puta ad se liberandum ab importuna, & injusta interrogatione alterius, ut dicunt *Salm. num. 109. cum Val. Sanch. Bon. Pal. &c. Roncaglia de Jur. c. 4. qu. 2. R. 3. Elbel num. 129.* Hic tamen notandum 1. cum *Ronc. l. cit.* majorem causam requiri ad æquivocandum cum juramento, quam sine illo. Notandum 2. cum *Salm. d. num. 109.* quod quo verba majorem occasionem præbent errandi, major causa exigitur: Unde dicunt, quod quando verba fere nullam causam præbent errandi, ut sunt verba per se æquivoca, duplicem sensum æque habentia, tunc levissima causa excusat.

Restrictio autem *mentalis* alia est *pure mentalis*, quæ nullo modo ab aliis percipi potest: alia *non pure mentalis*, quæ 152 ex adjunctis circumstantiis innotescere potest.

Restrictio *pure mentalis* nunquam est licita, nec juramentum super eadem, ut patet tribus propositionibus damnatis ab Inn. XI. in quibus. Prima *num. 26.* dicebat: *Si quis vel solus, vel coram aliis: sive interrogatus, sive propria sponte: sive recreationis causa; sive quocunque alio fine juret, se non fecisse aliquid, quod revera fecit; intelligendo intra se aliquid aliud, quod non fecit; vel aliam viam ab ea, in qua fuit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur, nec est perjurus.*

Secunda 27. dicebat: *Causa justa utendi his amphibologiis, est, quoties id necessarium, aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas; vel ad quemlibet virtutis actum; ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens, & studiosa.*

Tertia 28. *Qui, mediante commendatione, vel munere, ad Magistratum, vel officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali præstare juramentum, quod de mandato Regis exigi solet, non habito respectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.*

E contrario licitum est justa causa uti restrictione *non pure mentali*, etiam cum juramento, si illa ex circumstantiis percipi potest. Id probatur *ex Joan. 7.* ubi Christus dixit: *Non ascendo ad diem festum hunc*. Et tamen narrat Scriptura, quod postea ascendit: *Non ascendo*, subintellexit, *manifeste*, ut rogabant Discipuli, sed *ascendo occulte*. Pariter ex *Matth. 24.* ubi Dominus dixit: *De die illa nemo scit.... neque Filius*, subintelligendo, *ad manifestandum*, ut Discipuli petebant, prout explicat *D. August. B. 6. in Prol.* Hanc sententiam communiter tenent *Gonet. Man. to. 5. tr. 8. c. c. §. 3. Laym. tr. 3. l. 4. c. 13. num. 7. v. Interim, Palud. in 4. D. 9. q. 3. a. 3. Concl. 1. Adrian. in 4. de Sacr. Confess. D. 6. §. Ad argum. Major in 4. D. 15. q. 18. qu. 1. Soto de secreto membr. 3. Wigandt tr. 10. Exam. 4. n. 60. Resp. 3. Cardenas in 2. Crisi Diss. 19. n. 81.* (qui in Propos. Innoc. XI. *Diss. 19. n. 48.* cum *Suarez, & Lugo* ait idem dicendum si respondeatur ad mentem interrogantis) *La-Croix l. 3. p. 1. num. 287. Holzmann. to. 1. de Juram. pag. 273. num. 490. Elbel eod. tit. to. 2. pag. 52. num. 144. Sporer tr. 3. c. 1. num. 145. Viva in prop. 27. Innoc. XI. num. 4. & Salmant. tr. 17. c. 2. num. 117.* ubi dicunt hanc sententiam esse communem fere omnium DD. Idem sentit *Continuator Tournely to. 1. pag. 689.* cum *Varroi, & Boudart* dicens, etiam strictiores Theologos has restrictiones late mentales (quod idem est ac non pure mentales) negare esse illicitas, ex D. August. qui *in lib. contra mendac. c. 10.* ait: *Quamvis omnis qui mentitur, velit celare quod verum est, non tamen omnes qui vult quod verum est celare, mentitur*. Consentit etiam rigidissimus *Contensonius tom. 4. Diss. 2. cap. 1. in Resp. ad Instabis*; nam explicando illud Joannis 7. de ascensu Christi ad diem festum, dicit, Christum verba subobscura adhibuisse, in quibus poterat vir prudens verborum sensum facile interpretamento aperire. Favet *D. Thomas* (ut recte ait *Wigandt*) *2. 2. qu. 69. ar. 1.* ubi: *Aliud est veritatem tacere, aliud falsitatem proponere*. Item *q. 110. ar. 3. ad 4.* dicit: *Non est licitum mendacium dicere ad hoc, quod aliquis alium a quocunque periculo liberet, licet tamen veritatem occultare prudenter sub aliqua dissimulatione, ut Augustinus dicit in lib. contra mendac.* Ratio autem hujus sententiæ est, quia, si non liceret uti restrictione non pure mentali, non existeret modus secretum licite celandi, si quis nequiret aperire sine damno, vel incommodo; Quod utique esset æque perniciosum commercio humano, quam mendacium.

Hinc infertur I. Confessarius affirmare potest etiam juramento, se nescire peccatum auditum in Confessione, subintelligendo, *ut hominem*, non autem ut *Ministrum Christi*, ut docent *S. Thom. 2. 2. q. 70. a. 1. ad 1. Lugo Disp. 23.* (qui tamen *n. 75.* explicat alio modo illud verbum *nescire per scientiam, quæ utilis sit ad respondendum*.) Item *Sporer de Præc. num. 119. & Elbel de Jur. num. 149.* cum aliis communissime. Ratio, quia interrogans non habet jus, nisi ad sciendam notitiam communicabilem, qualis non est illa Confessarii. Et hoc etiamsi alter interroget, an audierit ut Minister Christi. *Lugo num. 66. Viva in prop. 17. Inn. num. 3. & 13. Ronc. de 2. Præc. c. 4. Reg. prax. num. 2. & Elbel de Juram. num. 130. cum aliis*. Quia Confessarius semper censendus respondere ut homo, nam ut Minister Christi non potest loqui. Hinc dicunt Card. *Diss. 19. n. 39. in fine, & 67. ac Fel. Pot. de Jur. num. 1734.* quod quoties tenetur quis occultare infamiam alterius, licite dicit, *nescire*, scilicet *non habeo scientiam utilem ad respondendum*; sive *non scio tanquam manifestabile*, ut *Card. cum Lugo d. loc. n. 43. & 44.* Et si quis temere petat e Confessario, an audierit tale peccatum in Confessione, bene potest respondere; *Non audivi*, scilicet, *ut homo, vel ad manifestandum*, *Card. cum Lug. num. 66.*

II. Reus, aut testis e Judice non legitime interrogatus 154 potest jurare, se nescire crimen, quod revera scit; subintelligendo, nescire crimen, *de quo legitime possit inquiri*, vel

nesci-

nescire *ad deponendam*. Ita *Cajet. Opusc. to. 1. tr. 31. R. 5. Sporer de 2. Præc. c. 1. n. 120. & 131. Azor. to. 1. l. 11. c. 4. Romaglia de 2. Præc. c. 4. q. 2. R. 3. Sanch. Dec. l. 3. c. 6. n. 23. & 30. cum Nav. Vel. Tol. &c.* ex eodem *D. Thom. 2. 2. q. 69. ar. 1.* Idem, si testis ex alio capite non teneatur deponere, nempe si ipsi constet crimen caruisse culpa, ut *Salm. d. c. 2. n. 259. & Elbel n. 145.* Vel si sciat crimen, sed sub secreto, cum nulla præcesserit infamia, ut *Card. ib. n. 51.* Reus tamen, vel testis, qui legitime a judice interrogatur, nequit ulla æquivocatione uti, quia tenetur justo præcepto Superioris parere. Est communis, *Salm. c. 2. n. 146. cum Set. Less. Sanch. &c. cum Bus. nu. 2.* Et idem dicendum de juramento in contractibus onerosis, quia alias injuria alteri irrogaretur, *Salm. ib.* Excipe in judicio, si crimen fuerit omnino occultum; tunc enim potest, imo tenetur testis dicere, reum non commisisse. *Tamb. c. 4. §. 2. n. 4. cum Card. & Pet. ut sup.* Et idem potest reus, si non adest semiplena probatio &c. *Tamb. §. 3. nu. 2.* cum communi, quia tunc Judex non legitime interrogat.

255 Sed quæritur hic 1. an, si talis reus, vel contrahens æquivoce jurando decepit, possit absolvi, nisi veritatem manifestet? Negant aliqui non improbabiliter; sed probabilius affirmant *Sanch. Dec. l. 2. c. 7. n. 8. & Salm. c. 2. n. 147. cum Philiarch.* Quia tali juramento (quod perjurium nequit dici) non peccavit contra justitiam commutativam, sed contra legalem, & obedientiam Judici debitam, cujus præceptum deregendæ veritatis transiens est, duratque solum dum Judex interrogat. Idemque dicit *Sanch. ibid.* de teste mentiente. Et ideo utrique absolvi possunt, quin veritatem revelent. Tenentur vero alteri satisfacere, si possunt alia via: At si non potest, dicunt *Salm.* teneri denuo in judicio detegere debitum. Sed etiam excusarem, si omnino essent impotentes ad satisfaciendum in præsenti, & in futurum.

256 Quæritur 2. an reus legitime interrogatus possit negare crimen, etiam cum juramento, si grave damnum ex confessione ipsi immineat? Negant *Elbel num. 44. cum D. Thom. d. art. 1. ad 2.* & quidem probabilius, quia reus tenetur tunc pro communi bono damnum illud subire. Sed satis probabiliter, *Lugo de Just. D. 40. s. 15. Tamb. l. 3. c. 4. §. 3. num. 5. cum Sanch. Viva qu. 7. a. 4. n. 2. Spor. de 2. Præc. c. 1. n. 15.* item *Elbel d. num. 144. Carden. in Prop. Inn. XI. Diss. 19. num. 78.* cum *Nav. Less. Sa, & Fill. & aliis plurib.* dicunt posse reum, si sibi immineat pœna mortis, vel carceris, aut exilii perpetui, amissionis omnium bonorum, triremium, & similia, negare crimen, etiam cum juramento (saltem sine peccato gravi), subintelligendo *non commisisse, quatenus teneatur fateri*, modo sit spes vitandi pœnam. Ratio, quia lex humana non potest sub gravi obligare homines cum tanto onere. Additque *Elbel* hanc sententiam, licet minus probabilem, insinuandam tamen esse reis, & Confessarius, ut liberentur illi a culpa gravi, in quam facillime incident, si ad confessionem criminis obstringentur. Vide dicenda *lib. 4. num. 2. 4.*

257 III. Pœnitens interrogatus a Confessario de peccato confesso potest jurare non commisisse, subintelligens *illud, quod confessus non sit*. Ita *Card. Diss. 19. num. 48. Salm. n. 118. in fine. Sanch. l. 3. c. 6. n. 14. Spor. de 2. Pr. c. 1. n. 105.* Hoc tamen intelligendum, nisi Confessarius juste interroget ad noscendum statum pœnitentis, *ex Prop. 58. damn. ab Inn. XI.*

258 IV. Indigens bonis absconditis ad sustentationem, potest judici respondere, se nihil habere. *Salm. n. 140.* Pariter heres, qui sine inventario occultavit bona, si non tenetur ex illis satisfacere creditoribus, potest judici respondere, nihil occultasse, subintelligens *de bonis, quibus satisfacere teneatur*. *Salm. l. c. & Ronc. c. 4. Reg. 2. in praxi.*

259 V. Qui mutuum accepit, sed postea satisfecit, potest negare accepisse mutuum, subintelligens, *ita ut debeat solvere*. *Salm. n. 140. & Spor. de 2. Præc. c. 1. n. 122. cum Suar. Nav. Az. Laym. Sanch. Cov. & aliis*. Sic pariter, si quis fuit coactus ad Matrimonium, potest Judici asserere etiam cum juramento *non contraxisse*, scil. *libere* ut par erat. *Tol. l. 4. c. 21. Laym. c. 14. n. 8. Nav. in c. Humanæ aures 22. q. 5. & Sporer l. cit.* qui idem ait de eo, qui irrita Sponsalia inivit. Pariter qui Matrimonium promisit, sed inde non teneatur ad illud, potest negare promissionem, scilicet *ut ex illa teneatur*, *Salm. n. 140.* Qui non tenetur ad gabellam, potest respondere nihil ferre, scilicet *ex quo gabellam debeat*. *Card. n. 77. Salm. n. 140. Spor. l. c. n. 121. cum Led.* Qui venit de loco falso putato infecto, potest negare venire ex illo, scilicet *ut pestilenti*, quia hæc est mens custodum. *Salm. n. 141. Less. cap. 42. num. 47. Sanch. Dec. l. 3. cap. 6. num. 35. & Sporer l. c. num. 120. cum Tel. Nav. Suar. Henr. Rodr. &c.* Imo hoc admittunt *Tel. Less. & alii plures ap. Spor.* etiamsi ille celeriter transisset per locum infectum, modo sit certus nil luis contraxisse, quia posset intelligi non venisse, ut ab ipso periculum sit timendum: Sed huic ego non omnino acquiesco. Admittunt etiam *Salm. d. l. cum Bus.* quod si quis a fure vi obligetur ad promittendam pecuniam cum juramento, potest subintelligere: *Dabo, si tibi debuero, seclusa juramente*; quia dicunt promissionem illam ex circumstantiis posse admittere talem amphibologiam. Pariter Uxor, cui constet Matrimonium esse nullum, potest Judici, vel Confessario, qui alias non vellet eam absolvere, promittere cum juramento cohabitare cum viro, etsi non intendat; intelligens de cohabitatione licita. *Salmant. d. numer. 141.*

VI. Rogatus a Judice, an sit locutus cum reo, potest 160
negare, intelligens, non locutus fuisse ad cooperandum crimini. Canonicus obligatus ad secretum, potest jurare nihil manifestasse, si vere nihil eorum, quæ sub gravi tenebatur celare, manifestavit. Ita *Salm. num. 142.* qui asserunt hæc omnia passim obvia esse apud omnes Auctores. Pariter *ex Less. c. 42. num. 48. cum Alex. Bart. &c.* qui eligendus est in officium, interrogatus, an habeat aliquod impedimentum, potest negare, si revera illud non sit tale, quod impediat.

Pariter si quis invitatus interrogetur, an sit bonus cibus, qui revera sit insipidus, potest respondere, esse bonum, scilicet, *ad mortificationem*. *Carden. Diss. 19. nu. 74.* Sic etiam dicunt *Card. n. 76. & Croix l. 3. p. 1. n. 302.* licite proferri ceremonias: *Osculor manus, &c. Offero me famulum &c.* quia ex communi usu accipiuntur, ut verba materialia, prolata tantum ad honorem. Licitum est etiam celare veritatem cum causa; v. gr. si quis petat a te pecuniam, potes respondere: *Utinam haberem!* Vel *gauderem habere, &c. Carden. Diss. 19. num. 53.*

Sed quæritur 1. an creditor ex instrumento possit asserere 161
cum juramento nihil sibi solutum, si revera sit pars soluta, sed ipse ex alio capite habeat creditum, quod probare non possit? Respondetur posse, dummodo non juret eam quantitatem sibi deberi ex illo instrumento; nec aliis creditoribus anterioribus damnum inferatur. Ita *Salm. cap. 2. n. 143. cum Sanch. Pal. Lenud. &c.*

Quæritur 2. an adultera possit negare adulterium viro, 162
intelligens, ut illi revelet? Potest æquivoce asserere, non fregisse matrimonium, quod vere persistit. Et si adulterium sacramentaliter confessa sit, potest respondere: *Innocens sum ab hoc crimine*, quia per Confessionem est jam ablatum. Ita *Card. Diss. 19. nu. 54.* Qui tamen hic advertit, quod nequit id affirmare cum juramento, quia ad asserendum aliquid sufficit probabilitas facti; sed ad jurandum requiritur certitudo. Sed respondetur, quod ad jurandum sufficit certitudo moralis, ut diximus *supra Dub. 3. n. 147. cum Salm. c. 2. num. 44. Less. Sanch. Suar. Pal. & communi*. Quæ certitudo moralis remissionis peccati potest quidem haberi, quando quis bene moraliter dispositus recipit Pœnitentiæ Sacramentum.

Ad quæsitum vero dicunt *Salm. n. 144. cum Sato* non posse feminam adulterium negare, quia esset pura restrictio mentalis. *Card.* tamen *n. 69.* admittit in periculo mortis licere uti metaphora, quæ communis est in Scriptura, ubi adulterium sumitur pro idololatria; ut ex *Ezech. 23. 27. Quia adulteratæ sunt .... & cum idolis fornicatæ sunt*. Imo si crimen est vere occultum, probabiliter cum *Bus. infra n. 4. & Less. Trull. ib. ac Sanch. l. 3. Dec. c. 6. num. 41. cum Set. Sayr. & Arag.* potest mulier negare cum juramento, & dicere: *Non commisi*; eodem modo, quo reus potest dicere Judici non legitime interroganti, *crimen non commisi*, intelligendo non commisisse, ita ut teneatur ei manifestare, ut *Tamb. ex comm. cap. 4. §. 3. num. 1. & 2.* Et *Viva quæst. 7. art. 4. num. 2.*

Quæritur 3. an requisitus ad mutuandum, possit jurare 163
non habere pecuniam, quam revera habet, intelligendo, non habere, *ut ad mutuum præstet*? Negant *Salm. numer. 145. cum Set. Henr.* Ratio, quia illa restrictio ex circumstantiis percipi nequit. Sed hoc intelligendum, si veritas nullo modo percipi possit; nam si posset conjici ex aliqua circumstantia, nempe paupertatis, vel indigentiæ mutuatarii, bene posset ipse intelligere, non habeo superfluum, ut possim mutuare. Ita *Ronc. de 2. Præc. c. 4. Reg. 2. in praxi, Viva q. 7. a. 4. n. 2. cum Sanch. Bon. Syl. &c. Card. Diss. 19. n. 48. cum Suar. & Lug. de Pœnit. Disp. 23. sess. 4. n. 75.* qui sic docet: (Qui habet unum panem sibi necessarium, vere respondet se nullum habere ei, qui petit panem commodatum; quia nullum habet, quem commodare possit, de quo solo ille interrogat.) Et idem dicit *Card. n. 73.* de pecunia petita, si domino sit necessaria.

Quæritur 4. an mercatores possint jurare, mercem ca- 164
rius ipsis constare, intelligendo *cum alia merce*? Affirmant aliquid, sed merito negant *Salm. d. n. 145.* Probabiliter tamen posse ait *Croix. l. 3. p. 1. n. 301. cum Gob.* quando tales non intelligunt de mero pretio rei, sed computant in eo expensas pro vectura, pro apotecha &c.

Quæritur 5. an famulus ex jussu domini possit negare, 165
ipsum esse domi? *Card. Diss. 19. numer. 75.* admittit posse figere pedem in lapidem, & respondere, *non est hic*; Quia non est restrictio mentalis; sed huic non assentio, si alter nullo modo possit id advertere. Potius concederem posse dicere, *non est hic*, scilicet non in hac janua, vel fenestra; vel (ut ait *Tournely Mor. to. 1. pag. 689.*): *Non est hic*, quatenus videri possit. Item ait *Carden.* posse respondere, *egressus e domo est*, intelligendo *in præterito*; non enim tenemur, ait cum *Less. ut supra*, respondere ad mentem interrogantis, si adsit justa causa. Secus, si ille rogetur, an hac mane dominus egressus sit, ut *Croix l. 2. p. 2. n. 284.*

Sic

Sic etiam *Card. numer.*72. ait de viro nobili qui est in luctu, posse respondere famulum, esse foris, scilicet esse remotum a consortio, ut ex usu loquendi soles intelligi.

166 Quæritur 6. an Assumendi ad gradum doctoratus possint jurare cum æquivocatione conditionem requisitam non veram, scil. vacasse tot annis illi scientiæ &c. si tales sint æque idonei ac alii Doctores? Vide *Tamb. Dec. l.* 3. *c.* 2. §. *ex n.* 11. qui affirmat, & justam causam ait tunc esse sic jurandi, ne repellantur qui jam digni sunt. Sed quicquid sit de hoc, probabile magis mihi videtur non pejerare Doctorandos Neapoli, qui more solito scribunt manu propria in suscipiendo Matriculas: *Dico con giuramento essere il primo anno istitutista &c.* cum revera id non sit. Ratio quia verbum illud *juro*, sive *dico cum juramento*, ut supra diximus *Dub.* 1. *num.* 136. *cum Salm. c.* 2. *n.* 24. *Bon. Sanch. Suar.* de se non est juramentum, nisi præcedat interrogatio de juramento; sed hæc interrogatio Neapoli vel omnino non fit, vel non fit de vero juramento, sed tantum de illa scriptione materiali, quæ ex usu communi videtur non apprehendi ut verum juramentum.

167 Quæritur 7. an possit quis licite coram Notario asserere accipere pecuniam, quam vere non recipit? Affirmat posse *Tamb. ib. n.* 20. *&* 23. sensum impropriando, scil. jurando, pecuniam pro accepta habere, vel accipere, quia certus sit moraliter alterum brevi pecuniam sibi fore soluturum. Et videtur probabile ex communi usu loquendi.

168 Quæritur 8. an liceat jurare aliquid falsum, addendo tamen submissa voce circumstantiam veram? Affirmat *Hurtad. & Prado cum aliis ap. Salm. c.* 2. *n.* 136. *contra Torre*, quia dicunt, quod ut locutio sit vera, sufficit, ut exterius concordet conceptui mentis, sive nutibus, sive voce submissa explicetur, & per accidens est, ut alter non audiat. At melius *Salm. n.* 138. id admittunt, si tamen aliquo modo possit ab altero percipi illa submissa prolatio, licet ejus sensus non percipiatur; secus si omnino alterum lateat.

169 „ 1. Graviter peccat, qui utitur æquivocatione, quando non rogatus, sed sponte sua jurat: quia tunc tenetur uti vocabulis secundum communem significationem, inquit *Tolet. l.* 4. *c.* 21. eo quod non habet rationem æquivocandi.

Probabilius tamen *Salm. c.* 2. *n.* 142. *in fine* cum communissima contrarium dicunt, nempe quod, quando adest justa causa necessitatis, vel utilitatis, potest quis uti amphibologiis in juramento, etiamsi ad jurandum sponte se offerat.

170 „ 2. Graviter item peccat qui utitur æquivocatione, quando juramentum juste exigitur, ut a judice vel superiore in re gravi *Bon. l. c.*

„ 3. Si autem fiat tale juramentum in re levi, per jocum, & citra inobedientiam, ac notabile damnum alterius, erit tantum veniale, ut probabiliter docet *Sanch. l.* 3. *c.* 6. contra alios: quia sola discretione, sive judicio caret. V. *Bon. l. c.*

„ 4. Licet æquivoce jurare, si juramentum exigatur injuste, ut v. gr. si quis exigat juramentum, qui jus non habet, v. gr. judex incompetens: vel si non servet ordinem juris. Item, si exigatur per vim, injuriam, metum, v. gr. si vir exigat juramentum ab uxore de adulterio occulto; si latrones exigant a te lytrum cum juramento. *Sayr. l.* 4. *c.* 3. *& l.* 1. *c.* 17. *Less. Trull. l.* 2. *c.* 1. *d.* 15.

171 „ 5. Qui exterius tantum juravit sine animo jurandi, non obligatur, nisi forte ratione scandali; cum non juraverit, sed luserit. In foro tamen externo potest cogi, ut servet. *Sanch.* 7. *mor. c.* 10. *n.* 11. *Trull. l.* 2. *c.* 1. *d.* 10. *(*Sed de hoc vide mox dicenda Dub. seq. num.* 172. *vers. Quæritur.)**

Quæritur hic ultimo, an simulatio sit aliquando licita? Respondetur: Simulatio *formalis*, nempe cum quis intendit per factum externum aliud significare, quam in animo habet; hæc nunquam est licita, quia est verum mendacium facti, ut docet *D. Thom.* 2. 2. *q.* 111. *a.* 1. Simulatio vero *materialis*, scilicet cum quis aliquid agit, non intendens deceptionem alterius, sed aliquem suum finem; hæc est licita cum justa causa, semper ac ex circumstantiis alii possint conjicere ad alium finem id agi, prout dictum est de restrictione non pure mentali *num.* 152. Sic Josue *cap.* 8. licite fugit, non intendens significare metum, sed ut hostes longe abducerentur ab urbe *Hai.*, & reliqui milites irruerent in Urbem. Ita etiam Christus Dominus *Luca* 24. apud Emmaus *finxit longius ire*, non intendens, ut Discipuli hoc crederent, sed volens significare, se revera iturum fuisse longius, nisi ab eis invitaretur. Ita *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 298.

DUBIUM V.

Quæ, & quanta sit obligatio juramenti promissorii?

„ RESp. 1. In juramento promissorio duæ affirmantur veritates, una de præsenti primaria, quod scilicet jurans habeat animum implendi quod promittit; altera secundaria de futuro, quod scilicet impleturus sit suo tempore quod promittit: sive promittat Deo, & est votum cum juramento; sive homini, & est jurata promissio humana. Unde oritur obligatio implendi, si rationabiliter possit. Ita communiter DD. ut *Laym. l.* 4. *tom.* 3. *cap.* 6. *Bon. p.* 7. 172

Unde resolves.

„ 1. Defectu primæ veritatis jurans vere peccat mortaliter, si vel non habet animum implendi, sive materia sit parva, sive magna: licita; sive illicita: vel si dubitat, an facturus sit, necne, quod jurat; vel si putat sibi moraliter impossibile, ut impleat quod promittit; quia quoad istam veritatem præsentem, promissorium ab assertorio non differt: unde nec parvitas materiæ excusat. *ib.* * *(Peccat quidem graviter, qui promittit aliquid cum juramento, putans impossibile, ut impleat. Ita hic Bus. Sed addendum cum Salm. c.* 2. *nu.* 49. *cum Azor. Suar. Fag. Leand. &c. secus esse, si probabilem rationem haberet implendi.*

Quæritur, quale peccatum sit juramentum promissorium fictum, & ad quid obliget? Distingue: Tripliciter potest quis ficte promittere cum juramento, I Sine animo jurandi. II. Sine animo se obligandi. III. Sine animo implendi. Et I. Si quis jurat *sine animo jurandi*, peccat quidem, & ex prop. 25. damn. ab Innoc. XI. quæ dicebat: *Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive sit gravis*. Ratio, quia tunc illudit Divino testimonio. An autem hic peccet graviter? Resp. affirmative, si juret sine animo implendi promissionem; si vero cum animo implendi, peccat tantum venialiter, ut communissime dicunt *Sanch. Dec. l.* 3. *c.* 6. *num.* 10. *Roncaglia de Juram. c.* 4. *q.* 1. *R.* 3. *Tamb. de Juram l.* 3. *c.* 3. §. 2. *n.* 4. *Elbel de Jur. n.* 120. *Mazzot. eod. tit. c.* 3. §. 3. *q.* 3. Recte vero excipiunt, si juramentum fiat in contractibus, vel coram judice; quia tunc, licet non sit perjurium, est tamen gravis deceptio contra justitiam.

II. Si autem jurat *sine animo se obligandi*, sed cum animo implendi, *Cajet.* 2. 2. *qu.* 89. *a.* 6. *Croix l.* 3. *p.* 1. *num.* 279. item *S. Antonin. Nav Scotus*, *Tab.* & alii communius apud *Sanch loc. c. n.* 5. tenent hunc peccare mortaliter, tum quia sic jurans, falso significat habere intentionem se obligandi, quam vere non habet; tum quia, ut sentit *Croix* tamquam probabilius, videtur gravis irreverentia adducere Deum in testem, & nolle ejus testimonio obstringi. Sed valde probabiliter idem *Sanch. n.* 7. *Tamb. n.* 6. *Elbel* n. 121. *Renzi de Juram. p.* 125. *& Ant. a Spiritu S.* cui adhæret *Ronc. l. c. R.* 4. tenent hunc non peccare nisi venialiter. Ratio, quia taliter jurans, cum habeat animum implendi, quamvis non intendat se obligare, ex una parte non jurat falsum, quia asserit verum de voluntate præsenti; ex alia parte, cum hic voluntatem non habeat se ullo modo obligandi ex vi juramenti, de cujus intrinseca ratione est inducere obligationem Religionis, revera non jurat, ut ex communi dicunt *Salm. tr.* 17. *c.* 1. *n.* 19. *Elbel loc. c. Sporer in* 2. *Præc. c.* 1. *n.* 134. *&c.* & ideo juramentum hoc idem est ac si factum sit sine animo jurandi, quod non est nisi veniale, quando verum asseritur, ut supra dictum est.

An

An autem sic jurans cum animo jurandi, sed sine animo se obligandi, teneatur ad servandum juramentum? *Prima* sententia negat, tum quia hujusmodi juramentum fuit invalidum, ut supra; tum quia Deus juramenta promissoria non acceptat, nisi juxta jurantium intentionem, *ex c. Humanæ aures qu. 5.* ubi dicitur: *Divina judicia talia foris nostra verba audiunt, qualia ex intimis proferuntur.* Ita *Pal. tr. 14. D. 1. p. 8. num. 8. Salm. d. c. 1 num. 25. Ronc. R. 4. Tamb. num. 7. Mazzot. l. c. Elbel n. 125. & Sanch. Dec. l. 3. c. 10. num. 8.* cum *S. Bonav. S. Antonin. Scoto, Sylvest. Nav. Arm. Gabr. Ang.* & aliis cum communi, ut asserit *Azor.* Et clare favet *D. Thom. in 3. D. 39. qu. 1. ar. 3. qu. 3.* ubi ait: *Si autem simpliciter juret absque dolo, tunc in foro conscientiæ non obligatur, nisi secundum suam intentionem.* Et idem confirmat 2. 2. qu. 89. a. 7. ad 4.: *Si autem jurans dolum non adhibeat; obligatur secundum intentionem jurantis.* Is autem jurat sine dolo (ut dicit *Elbel num. 128. cum Illf.*) qui jurat alicui nullum jus habenti ex justitia ad rem promissam. *Secunda* tamen sententia affirmat teneri ad servandum juramentum. Hanc tenent *Less. l. 2. cap. 42. num. 37.* (licet vocet oppositam valde probabilem) *Cajet. 2. 2. quæst. 89. art. 7. Suarez cap. 7. Sot. l. 8. quæst. 1. art. 7.* item *Valent. Sayr. Fil. Arag. apud Bonac. t. 2. D. 4. qu. 1. p. 7. n. 3. & Reny de Juram. pag. 125. q. 5.* Ratio, quia, qui jurat cum animo jurandi, jam verum juramentum emittit, & ideo tenetur efficere, ad servandam reverentiam Divini Numinis, ut verum evadat quod jurat; nec potest a juramento separare obligationem implendi promissum, cum obligatio oriatur ex ipso juramento, de cujus natura est, ut effectum habeat quod juratur, ne vocetur Deus in testem falsitatis. Et in hoc apparet differentia inter votum, seu contractum, & juramentum; nam in illis obligatio pendet ab intentione voventis vel contrahentis; in juramento autem ea vi ipsius juramenti. Utraque sententia est probabilis, sed prima est probabilior; nam ratio hujus secundæ sententiæ supponit ut certum, tale juramentum sine animo se obligandi emissum, esse verum juramentum; Attamen probabilius est, & commune, ut asserunt *Salmant. cap. 1. num. 19. cum aliis ut supra*, & etiam *Viva in proposit. 25. Innoc. numer. 13.* (contra *Less. d. numer. 37.*) quod hujusmodi juramentum non sit verum juramentum, tum quia caret conditione necessaria ad naturam juramenti promissorii, qualis est animus se obligandi; tum quia juramentum sequitur naturam promissionis quam confirmat, ut certum est *ap. Bus. num. 280. cum Less. Bon. &c.* At promissio sine tali animo facta non est quidem promissio, sed simplex propositum; ergo evanescente promissione, evanescit etiam juramentum, & habetur ut factum sine animo jurandi, quod certe, ut vidimus, nullum est. Si autem nullum existit juramentum, nulla existit obligatio illud implendi.

III. Si demum quis jurat *sine animo implendi*, sed cum animo jurandi, & se obligandi, certe peccat mortaliter, quia tunc etiam de præsenti deficit veritas. An autem is obligetur ad implendum promissum? Respondetur affirmative, quia viget tunc essentia & obligatio juramenti. *Tamb. num. 7. Mazzot. l. c.* & *Sanchez l. 3. c. 10. num. 5.* cum *S. Bonav. Leon.* & *Suar.* qui oppositum vocat improbabile. Et hoc dicendum, etiamsi is nullum habuerit animum se obligandi ex vi promissionis, quia obligatur aliunde ex vi juramenti, ut *Sanch. num. 6. Tamb. ibid.* & *Mazzot. l. cit.* Qui etiam recte advertit, quod is, qui habet verum animum jurandi, & nihil cogitat de juramenti obligatione, vere obligatur, quia obligatio sequitur ex ipsa juramenti natura, & qui vult actum, vult consequenter ejus proprietates. Idem ait, si ille ignoret obligationem juramenti; sed huic probabilius contradicunt *Salm. d. c. 1. num. 23.* loquendo de voto, ubi ea sententia communissima dicunt, quod si quis ignoret votum trahere secum obligationem, & cum hoc errore emittat votum, obligationem nolendo, is ad votum non obligatur; quia nemo obligationem contrahit, nisi volens sibi illam imponat. Vide dicenda *de Voto num. 201. vers. Sed quær. 1.* Et vide mox supra dicta, ubi videmus cum *D. Thoma* juramentum non obligare ultra intentionem voventis. Si autem quis injuste cogatur, puta a latrone, ad aliquid promittendum cum juramento, potest licite intendere non velle implere promissum, si relaxationem juramenti obtinuerit. Ita probabiliter *Croix l. 1. p. 3. n. 278. cum Suar. Sanch. & Diana.*

173 „ 2. Defectu secundæ veritatis vere pejerat is, qui quod promisit, postea non implet, si rationabiliter implere potest. Id solum hic dubitatur: an qui promisit rem exiguam cum juramento, v. gr. dare alteri unum pomum, vel nummum pro eleemosyna, vel castigare prolem, vel inter vendendum nolle se minori pretio vendere, vel nolla primum locum occupare, aut præcedere in ingressu portæ, &c. an, inquam, sub gravi peccato teneatur hæc servare? Ubi speculative quidem videtur, quod sic, quia vere adductus est Deus ut testis, quod sis facturus: ergo si sine causa non facit, quantum in se est facit Deum testem falsum. *Caj. Val. Tol. l. 4. c. 22.* Nihilominus probabiliter alii tenent contrarium, ut *Sanch.* V. *Laym. sup. c. 4.*

Et hæc est sententia communior, & quidem probabilior, scilicet non esse obligationem gravem ad præstandam rem promissam cum juramento, si sit parva materia; Ita *Croix l. 3. p. 1. nu. 305. Tamb. c. 3. §. 3. num. 4. Elbel num. 73. Salm. c. 2. nu. 53. cum Sot. Sanch. Suar. Azor. Trull.* & plures alii. Ratio, quia (ut recte ait *Tamb.*) ibi invocatur Deus ut testis voluntatis præsentis, non autem executionis rei promissæ; Non servare autem promissa, probant *Salm. ex S. Th.* non esse mendacium, sed infidelitatem, quæ nequit esse gravis in materia levi. Hinc, si quis jurat servare secretum, illud postea non servando, haud graviter peccat, nisi manifestet illud cum gravi læsione proximi, vel Communitatis. Ita *Salm. c. 2. num. 88. cum S. Anton. Pal. Sanch. Nav. & aliis omnibus, ut supra.*

„ 3. Illud certum est, quod si ex eo quod jurasti, tantummodo parum aliquid non serves, non est grave: v. g. si jurasti te non bibiturum vinum, non peccas mortaliter parum bibendo. *Sanch. r. t. l. 4. c. 12. n. 21.* quia tunc excusat parvitas materiæ. Et sic excusantur, qui jurant servare statuta alicujus Capituli, Collegii, Universitatis, &c. si postea parvum aliquod statutum violent. Et idem dic de tabellionibus juratis, & aliis ministris justitiæ; ut & de eo qui ea summa, quam alteri se daturum jurasset, parum tantum detraheret. *Navar. Suar. Sanch.* Vide *Laym. Bon. p. 14.*

„ 4. Obligaris probabiliter juramento promissorio, etsi ex- 174
tortum a te sit per injuriam, ac metum, ut si oblitus ori æquivocatione; jurasti prædonibus dare lytrum, usurario usuram. *Bec. 2. 2. q. 82. &c.* Negat tamen *Azor. p. 1. l. 1. c. 11. q. 13.* in materia matrimonii, quia matrimonium coactum metu cadente in constantem virum nullum est; hinc etiam juramentum extortum de eo contrahendo videtur relaxatum ipso jure, ait *Cajet. v. Perjurium Suar. cap. 9. Sanch. Bon. p. 9.*

Quæstio magna est, num obliget in conscientia juramentum metu extortum? Dicitur *in conscientia*, quia in foro externo, ubi præsumitur non adfuisse animus jurandi, certe non obligat tale juramentum, *ex c. Verum de Juram.* Quoad forum autem internum *prima* sententia negat obligare *cum Azor. S. Anton. Sylv. Lop. Angel. Panorm. & aliis ap. Sanch. de Matr. l. 4. D. 20. num. 3.* qui eam probabilem vocat, *ex Authent. Sacramenta C. Si adversus venditionem*: ubi dicitur, talia juramenta nullius momenti esse habenda. Hinc dicunt, quod promissio sic jurata vel irrita est, vel rescindibilis a metum passo. *Secunda* tamen sententia longe probabilior, quam tenent *S. Thom. 2. 2. qu. 89. a. 7. ad 3. Salm. de Contract. c. 1. num. 62. cum Bon. Sot. Less. Sanch. Suarez*; item *Elbel num. 57.* (qui vocat communissimam) & *Viva de Juram. q. 7. Art. 4. num. 7.* (qui vocat communem) dicit tale juramentum obligare. Ratio, quia tenemur efficere, ut verum sit quod juramus, ne Deum testem falsi faciamus. Ideo *ex cap. Cum contingat. de Jurejur. in 6. & aliis ut infra*, regula est, quodlibet juramentum servandum esse, quod sine peccato impleri potest. Respondetur autem, *Authenticam* citatam non receptam, vel expresse revocatam fuisse a *c. 8. & 15. de Jurejur.* Notandum autem, quod metum passus tempore, quo ad impletionem ea vi juramenti tenetur, potest illius relaxationem petere ab Episcopo, vel a quocunque, qui possit juramenta commutare, ut *Salm. loc. cit. numer. 65. cum Lug. Villal. & Ledes.* Et si jam solverit promissum, potest in judicio repetere, vel occulte sibi compensare, *ut Viva l. c.* Vide *de Contr. num. 717. vers. Quær. 2.*

„ 5. Obligaris item, etsi juramentum sit errore, aut do- 175
lo extortum, si dolus, vel error versetur tantum circa circumstantias accidentales non magni momenti: nam si versetur circa substantiam, ut v. gr. si annulum te daturum alteri jures, putans esse ferreum, cum sit aureus; vel circa circumstantias magni momenti, quibus cognitis non jurasses, non obligaris. V. *Sanch. l. 3. cap. 11. num. 11. Suar. &c.* * (*Hanc doctrinam circa qualitates accidentales probabilem putant Salm. de Contract. cap. 1. nu. 21. Sed oppositam censent probabiliorem. At vide nu. 187. v. Sed dubium, & de Voto. hoc lib. 3. nu. 198. vers. Certum est. Et num. 225.*) *

„ 6. Non inducit ullam obligationem, si jures rem ma- 176
lam, aut vanam, aut inutilem, aut (ut habet *Cajet.*) indifferentem, quæ nec ex fine, nec ex circumstantiis cohonestatur; quia juramentum non potest esse vinculum iniquitatis, aut vanarum rerum, ac otiosarum, ad quas Deus non vult nos obligari. *Bonac.* & alii communiter. Ubi nota ex *Laym. sup. c. 6.* juramentum non convalescere, etsi talis res illicita, & vana, postea mutatis circumstantiis fiat honesta, cum juxta reg. 18. juris in 6. non firmetur tractu temporis, quod initio non subsistit. * (*Cum Salm. c. 1. ex n. 55. Hinc etiam adde cum Elbel n. 60. Pal. & Tamb. quod si juramentum sit de servando aliquo a lege prohibito, non valet, etiamsi lex prohibeat tantum sub pœna; secus, si sit de aliquo a lege permisso.*) *

Juramentum in favorem tertii, semper ac impleri potest, 177
sine peccato implendum est; etiamsi sit contra consilia Evangelica, *Salm. cap. 2. nu. 69. cum Pal. Less. Sanch. Suar. &c.*

Et

Et etiamsi promissio facta irrita sit a jure in odium iniqui creditoris, velut promissio solvendi usuras, ut *ex cap. Debitores de Jurejur.* Et certum hoc esse apud omnes asserit *Sanch. Dec. lib.* 3. *cap.* 11. *num.* 3. Vel promissio facta meretrici, licet tale juramentum fuerit illicitum, ut *Mol. Suar. Caj. Sanch. cum Salm. de juram. cap.* 2. *num.* 69. Intellige si meretrix jam opus suum præstiterit; secus, si non: *Spor. cap.* 1. *num.* 55. *Laym. cap.* 6. *num.* 2. *Elbel num.* 88.

Aliter tamen dicendum, si promissio sit irrita a jure, quia esset contra bonum commune; Ratio, quia tunc ipsa impletio illicita esset. Ideo non obligat juramentum metu extortum super professione, matrimonio, sponsalibus, renunciatione fori Ecclesiastici, si sit Clericus: Item super donatione a Clerico, vel a milite facta concubinæ. Ita *Salm. de Contr. c.* 1. *num.* 67. *ex c. Diligenti de Foro compet. cum Bus. n.* 174.

Quæritur autem, cum contractus est irritus a jure in favorem tantum promittentium, utrum tunc juramentum firmet contractum, ita ut promissarius ex eo acquirat jus justitiæ? Affirmant *Azor, Sanch.* & alii. Sed probabiliter negant *Elbel num.* 61. *ac Spor. cap.* 1. *num.* 53. *cum Tamb. Poteft. Pichl. &c.* Ratio, quia nullo modo juramentum habet vim firmandi hujusmodi contractum; non ex se, quia solum obligat virtute Religionis; non ex jure positivo, nam, licet ex *cap.* 28. *de Jurejur, &c.* tales contractus debeant servari ob juramentum, nullibi tamen habetur servandos esse ex justitia; Et ideo hæc obligatio non transit ad heredes jurantis; & ipse jurans deobligatur, relaxato juramento. Vide *Elbel n.* 64.

7. ,, Nec obligaris implere, si quid jurasti contra con- ,, silia Evangelica, ut non ingredi Religionem, non da- ,, re eleemosynam, &c. *Mol. Sanch. Laym. l.* 4. *t.* 3. *c.* ,, 6. Et licet peccaris talia jurando, non tamen peccas ,, non implendo. *Cajet. V. Perjurium.* * (*Ita Salm. c.* 2. ,, *num.* 58. *Nisi juramentum fiat in favorem tertii, cum Less. Sanch. Suar. Pal. &c. ut mox supra, & eod. Bus.* ,, *mox infra*)*.

,, 8. Teneris implere, nec potest commutari in ali- ,, quod opus melius, ut verbi gratia religionem, si ali- ,, quid jurasti in utilitatem, aut gratiam alicujus homi- ,, nis, aut aliquorum; dummodo sit honestum, & sine ,, peccato impleri possit. Unde, verbi gratia, alumnus, ,, qui juravit se servitururn Principi, aut huic, vel isti ,, Ecclesiæ, &c. non potest ingredi religionem sine rela- ,, xatione. Excipe tamen, si jurasses Titiæ eam ducere: ,, nam eo casu potes, ea relicta, ingredi religionem: ,, quia juramentum sortitur naturam actus, cui apponi- ,, tur; promissioni autem matrimonii hæc tacita conditio ,, inest, *nisi ingrediar religionem*. Vide *Laym. c* 6. *Bon.* ,, *d.* 4. *q.* 1. *p.* 3.

178 Quæritur 1. an juramentum non ludendi obliget ad abstinendum etiam e ludo licito, & modicæ quantitatis? Resp. si juramentum sit factum non ludendi in genere, conveniunt omnes non obligare ad abstinendum a lusu honesto, & moderato. Vide *Salm. cap.* e. *num.* 95. Dubium est, si juramentum expresse, & specialiter factum sit abstinendi etiam a ludo licito, & moderato, an obliget? Negant *Dic. Nav. Rodr. & Bassaus ap. Salm. num.* 94. Quia talis lusus pertinet ad virtutem eutrapeliæ. Sed affirmandum est *cum Salm. num.* 96. *Tamb. Pal. Bon. Sanch. & communiter*; quia actus majoris virtutis est se abstinere etiam ab aliquo actu virtuoso ad majorem perfectionem. Hinc si jurans, majus bonum expresse intenderit in abstinendo se a ludo, puta, ut Deo vacet, se mortificet, &c. tenetur implere; secus si sine tali fine juraverit. *Salm. num.* 95. & 100. *in fin.* In hoc autem ludo bene potest dari materiæ parvitas, quæ metienda est juxta finem intentum a jurante. Vide *Salm. num.* 98. Potest etiam talis jurans dare pecuniam alteri ad ludendum, & ipsum observare, & etiam adjuvare, quia hoc proprie non est ludere *Sanch. lib.* 3. *Dec. cap.* 18. *num.* 5. *Bon. to.* 2. *D.* 4. *q.* 1. *p.* 16. *n.* 5. *Pal. tr.* 16. *D.* 2. *p.* 7. *n.* 5. *& Salm. n.* 99. *cum Cand. Trull. Fag. &c.*

179 Quæritur 2. an obliget juramentum factum contra prius juramentum? Distinguendum, si juramentum alteri opponitur in *actu jurandi*, puta si jurasti non amplius jurare & postea jures, ver. gr. jejunare, teneris ad jejunium; quia secundum juramentum est tunc de materie licita, quamvis peccasti jurando. E converso juramentum secundum est nullum, si opponatur priori in *materia jurata*, quia tunc esset de materia illicita: Hinc si jurasti matrimonium Cajæ (imo etiam si simpliciter promisisti, ut docet *Sanch. de Matrim. lib* 1. *D.* 50. *numer.* 2.), & postea jures Titiæ, hoc secundum non obligat; etiamsi postea Caja remittat promissionem, ex regula: *Non firmatur tractu temporis quod ab initio non subsistit. de Reg. Juris in* 6. Ita *Croix l.* 3. *p.* 1. *num.* 323. *cum Sanch. Pal. Tamb. & Salmant. c.* 2. *num.* 102. *&* 103. *cum Suar. &c.* Notat tamen *Croix ibid. cum Sanch. Tamb. & communi*, quod si contractus posterior juratus impleatur, validus est, quamvis illicitus, quia per juramentum non invalidatur actus, qui alias valide fieri poterat.

An autem valeat votum contra aliud votum? Vide *infra de Voto numer.* 210. *vers. Notandum.*

Resp. 2. Juramentum promissorium eandem habet conditio- 180
,, nem, eodemque modo explicandum est, quo promissio, ,, vel propositum, cui est annexum. Ratio est, quia accesso- ,, rium sequitur principale; ideoque quando non obligat ,, promissio, nec obligat juramentum appositum. *Less. l.* ,, 2. *cap.* 42. *d.* 2. *Bonac. d.* 4. *qu.* 1. *par.* 6. *Trull. lib.* ,, 2. *cap.* 1. *d.* 17.

Unde resolves.

,, 1. Titius, qui cum juramento promisit nuptias Ber- ,, tæ diviti, sanæ, virgini, bonæ famæ, &c. non te- ,, netur stare juramento, postquam Bertam incidit in pau- ,, pertatem, infirmitatem, fornicationem, vel infamiam, quia ,, promissio ipsa non obligat eo casu * (*Et hoc habetur in* ,, *cap.* 25. *de Jurej.*)*

,, 2. Qui urbanitatis causa juravit se ante alterum non ,, sessurum, bibiturum, vel ingressurum domum, &c. non ,, peccat contra juramentum, si coactus ab altero prius se- ,, deat, bibat, vel ingrediatur: tum quia promissio il- ,, la, vel propositum habet tacitam conditionem adjun- ,, ctam, nisi me coegeris, qua sublata, non obligat, ,, & consequenter, nec juramentum: tum quia relaxa- ,, tur ab altero cedente juri suo. *Bon. loc. cit. Sanch.* ,, *Less. Trull.*

3. Qui juravit se servaturum decreta, & regulas, vel sta- ,, tuta alicujus Congregationis, Universitatis, vel Capi- ,, tuli, tantum tenetur servare ea quæ sunt in vigore, ,, & quatenus sunt in uso, vel servantur a majore par- ,, te Capituli; nisi tamen aliud constet de mente ju- ,, rantis, vel hic voluerit se ad illa independenter a ,, statutis obligare. Ratio patet, quia promissio ipsa ,, non aliter obligat. *Trull. l. cit. Azor. Less. Dian. p.* 2. ,, *tr.* 6. *R.* 39. * (*Vide dicenda n.* 181.)*

In omni autem juramento promissorio, fictione juris, tacite subintelliguntur sequentes conditiones, I. *Si potuero*, quia nemo censetur se obligasse ad rem impossibilem physice, vel moraliter, sc. cum permagna difficultate non prævisa. Ita *Sporer cap.* 1. *numer.* 77. *Laym. cap.* 9. *numer.* 4. *Elbel numer.* 70. II. *Salvo jure Superiorum, ex cap.* 19. *de Jurej.* III. *Si is, cui fit promissio, acceptet, vel non remittat*: Hæc enim est promissionis natura quam sequitur juramentum. *Elb. ibid.* IV. *Si res non fuerit notabiliter mutata*. Vide *numer.* 187. *v. Non tenetur*. V. *Si & altera pars fidem servaverit*: Intellige, si promissio fuit mutua *c.* 75. *de R. J. in* 6.

Quæritur, quomodo obliget juramentum servandi sta- 181
tuta alicujus Collegii, Congregationis &c.? Attende quatuor regulas communiter a DD. in hoc puncto traditas, I. Quod tale juramentum intelligitur de statutis editis, non edendis. *Salm. c.* 2. *numer.* 72. II. Quod juramentum intelligitur obligare sub gravi, aut levi, vel tantum ad pœnam, vel tantum sub consilio, sicut obligat statutum. *Elbel numer.* 91. *Salm. numer.* 78. *cum Pal. Sanch. Bonac. &c.* III. Quod tale juramentum non obligat ad statuta, quæ non obligant ob impossibilitatem, vel ob desuetudinem, vel quia sic sunt usu recepta; etiamsi juramentum præstetur de aliquo statuto particulari. *Salm. numer.* 79. *cum Suar. Bonac. Sanch. Prad. &c.* IV. Quod neque etiam obligat, si aliquod statutum a majori parte Communitatis non observetur, *Salm. n.* 80. *cum Sa, Sanch. Azor. &c.* Hinc inferunt. *Salm. num.* 83. *cum Sanch. Pal. Trull. &c.* quod Officiales, qui jurant servare taxam præscriptam, non peccant aliquid aliud recipiendo, si taxa, sive stipendium sit insufficiens.

Quæritur ultra, qualiter obliget juramentum, quod præ- 182
stant Medici apud Collegia ex præcepto *S. Pii V. in Motu proprio ann.* 1566. *Supra gregem*, non visitandi infirmos ultra tertium diem, nisi certificentur de Confessione infirmi per rescriptum Confessarii? Dicunt *Salm. cap.* 2. *numer.* 91. *cum Sanch. Caj. Prad. Trull. Leand. &c.* tale juramentum non obligare, si non sit usu receptum, prout non esse receptum in Hispania testantur (sicut nec etiam receptum est Neapoli). Hinc dicunt ibi, tunc Medicum tantum teneri, quando prævidet in infirmo probabile periculum mortis & simul probabiliter credit eum esse in mortali, vel necessarium esse, ut disponat de rebus suis ad solvendas debita, tollendas lites &c. In *Salm. ibid. numer.* 92. *& P. Elbel. de Jur. numer.* 91. In Diœcesi autem Neapolitana per ultimam Synodum factus est casus reservatus cum excommunicatione, nam antea erat sine excommunicatione; Ibi enim *numer.* 4. sic dicitur: *Medici, qui visitantes in lecto infirmos post tres dies a visitatione non curaverint, ut prædicti infirmi peccata sua idoneo Confessario confiteantur aut alias non deseruerint, secundum terminos constitut. S. Pii*

V. & Innocentii XI. Sed, ut dixi, hujusmodi Constitutio non est Neapoli usu recepta, ut plures Sapientes mihi asseruerunt, quando infirmitas levis est; Dum vero periculosa est, viget Constitutio, & reservatio. Hinc ait *Mazzot. de Sacr. Pœn. to. 3. pag. 287. & pag. 550.* loquens de prædicto Casu reservato, ait Constitutionem S. Pii a consuetudine ita temperatam esse, ut intelligatur tantum de morbis periculosis. Excusaretur tamen Medicus, si per alium moneret infirmum, vel si certe censeret monitionem non profuturam: Dicitur *certe*, nam in dubio tenetur monere. Ita *Elbel d. n. 89. cit. Sanch. Bon. Tamb. &c.* Idem ait *Mazz. d. p. 287.* qui addit sufficere testimonium domesticorum, vel ipsius infirmi de Confessione recenter peracta, si sint fide digni. Sed in hoc regulariter dico domesticos facile ut suspectos habendos. Vide dicenda fusius de hoc puncto in *Tom. II. de Sacrament. Pœniten. num. 664. & in Praxi Confessar. num. 53.*

183 4. „ Qui juravit se servaturum secretum, non peccat contra juramentum, illud detegendo, quando non potest illud celari absque gravi suo, vel alterius damno, quia ipsa promissio secreti non videtur obligare, nisi hac conditione, *si non noceat*. *Syl. Bon. Sanch. Trull. loc. cit.* „ * (*Quoad revelandum secretum. Vide dicenda lib. 3. n. 971. v. Hoc.*)*

Juramenta autem de servando secreto, quæ præstantur in Congregationibus circa electionea, vel alia, obligant graviter vel leviter, juxta nocumentum quod afferre possunt. Ita *Elbel num. 90. cum Henno*, quia obligatio juramenti sequitur obligationem secreti. Idem dicunt *Spor. tr. 3. cap. 1. num. 42. Croix l. 3. p. 1. num. 229. &c.* de juramento servandi secretum circa artem conficiendi aliquam medicinam. Imo, non obstante juramento, teneris ex charitate eam revelare, si aliter quis subiret grave periculum mortis; cum juramentum non sit vinculum iniquitatis. Ita *Croix cum S. Th. Suar. &c.*

5. „ Qui juravit Judici, se dicturum quæ novit, non „ tenetur revelare occulta. Ratio patet. *Less. Bonac. Trull. l. c.*

6. „ Qui juravit, se soluturum debitum intra mensem, „ non tenetur intra illum vi juramenti solvere, si a creditore terminus solutionis prorogetur: quia, cum hic cedat juri suo, cessat obligatio promissionis, & consequenter juramenti. *Azor. Bon. Trull. l. c. n. 58.*

184 Quæritur 1. utrum, qui promittit concubinæ cum juramento aliam non cognoscere, teneatur ad illud? Negant *Dian. cum Fag.* Quia finis talis promissionis fuit pravus, nempe conservandi amicitiam; & quia tale juramentum præberet occasionem permanendi in peccato. Sed affirmant probabilius *Salm. c. 2. cum Sanch. & Prad.* Quia ex regula generali impleri debet juramentum semper ac impleri potest sine peccato: Occasio autem illa venit per accidens.

185 Quæritur 2. utrum promissio prodiga cum juramento obliget? Affirmant *alii ap. Salm. v. ib. num. 71.* Sed probabilius negant *Salm. d. loc. cum Sot. Suar. Trull. &c.* quia talis promissio saltem est leviter mala, & ideo juramentum, cum non sit vinculum iniquitatis, non obligat ex *Reg. Non est juris in 6. Non est obligatorium contra bonos mores præstitum juramentum. Salm. num. 68.* Vide dicenda *de Matr. l. 6. n. 851. v. Cum autem.*

186 Quæritur 3. utrum qui promisit redire ad carcerem cum juramento, teneatur ad illud cum probabili timore mortis, vel gravissimi damni injusti? *Prima sententia* negat, quia esset actio mala sponte morti se offerre. Ita *Navarr. Man. c. 12. num. 18. & Vasq. Nav. Pont. Cevare. Tamb. Reg. ap. Salm. c. 2. num. 74. Secunda sententia* multo probabilior affirmat, quia, posita promissione, redire esset opus virtutis. Ita *Tolet. l. 4. cap. 22. num. 2. Suar. l. 2. cap. 10. num. 14. & 15. Less. lib. 2. cap. 42. num. 28. & Salm. num. 75.* (licet primam vocent probabilem) *cum Bon. Sanch. Less. Suar. Laym. Toled. &c.*

Parentes, aut Domini jurantes punire filios, vel famulos, raro peccant, si juramentum non impleant, vel quia delinquentes jam sint emendati, aut emendationem promiserint; vel quia juramentum fuit de re inutili, aut potius de vindicta inordinata. Ita *Laym. num. 9. cap. 14. Anacl. D. 2. num. 22.* & *Elbel num. 87.* cum *Gob.* aliisque satis communiter. Additque *Elbel* plerumque talia juramenta fieri sine intentione jurandi, sed tantum terrendi; vide dicenda *n. seq. 187. ad* IV.

DUBIUM VI.

Quibus casibus excusetur ab impletione, qui in promissorio juramento obligationem contraxit?

„ RESp. Tales casus, præter ea quæ ex superioribus col- 187
„ liguntur, a *Tol. & Caj.* recensentur isti, I. Si quod bonum erat tempore juramenti, propter circumstantias postea fiat illicitum, vel vanum, vel impeditivum majoris boni, vel melius sit omitti, quam impleri. *Sanch. c. 15.* * (*cum Salm. cap. 2. n. 65.*)* II. Si juramentum mutes in opus aliquod aperte melius, & Deo gratius: id enim quisque per se potest, ut habet *Tol. cap. 23.* Excipe tamen semper, si quid in hominis commodum jurasses: nec enim Deus illum vult defraudari. III. Si notabiliter mutetur status rei, ut si v. gr. jurasses aliquem punire justa punitione, is autem supplex veniam peteret, & ageret pœnitentiam, posses ei sine perjurio condonare: quia juramentum obligabat, servato eodem statu, in quo non pœniteret. *Laym. c. 9.* * (*Vide mox infra v. Non tenetur.*)* IV. Si res jurata facta sit inutilis ad intentum, maxime si magis illius destructiva; ut si verbi gratia ex correctione impœnitentia filii notaretur is magis destruendus, quam emandandus, aut sit turbanda familia, secuturæ rixæ cum uxore, & sic præstet non corrigere. *Regin. lib. 18. cap. 56. Bon. loc. c. p. 14.* „ * (*Hinc si pœna, quam minatur pater, parum conducat ad correctionem, ipse non tenetur implere, saltem non sub gravi. Salm. num. 63. cum Soto, & Sanchez. Excusatur autem ab implendo juramento, qui jurat comminatorie ex ira, vel non serio, ut solent pueri. Salm. n. 62. & 63. cum Bon. & Cajet. Vide dicta n. 186. in fine.*)* V. Si ita ferant conditiones illæ, quas in quovis promissorio juramento tacite subintelligi natura, & DD. docent. Tales autem sunt, ut *Laym.* dicit (*sup. c. 9.*) 1. si potero. 2. salvo jure Superioris. 3. nisi res notabiliter mutetur. * (*Quid si superveniat circumstantia non prævisa? Vide dicta n. 180. v. In omni.*)* 4. nisi obligatio tollatur. De quo sequens Dubium.

Non tenetur quis implere juramentum, quando supervenit notabilis mutatio, v. gr. periculum mortis, infamiæ, vel alterius gravis damni, quia non censetur in tali casu voluisse se obligare, cum per mutationem tunc res sit diversa, quam promissa; In dubio autem, an mutatio sit notabilis, tenetur. *Palaus tr. 15. D. 1. p. 20. n. 4. Sanch. Dec. l. 4. c. 2. n. 34. & Salm. de Jur. c. 3. n. 20. cum Trull. Leand. &c.* Vide *de Voto n. 225.*

Sed dubium est, num sit de se sufficiens illa mutatio, etiam non notabilis, qua tamen prævisa, ille juramentum non emisisset? *Prima sententia* affirmat ex *S. Thom. in 4. dist. 38. q. 1. a. 3. q. 1. ad 1.* qui sic docet: *Id liberare a voti, vel juramenti obligatione, quod si a principio notum fuisset, ea fieri impediret.* Ratio, quia intentio se obligandi tunc vel deest, vel sic interpretatur. Ita *Navarr. Man. cap. 18. num. 7. Sylvest. v. Votum, 2. q. 17. in fin. Molina to. 2. de Just. D. 272. coll. 2. & 7.* item *S. Anton. Henr. &c. ap. Salm. d. c. 3. n. 21.*

Secunda sententia tenet non sufficere, quia obligatio non est desumenda ex promissione, quæ in futurum non fieret; sed ex illa, quæ jam facta est. Ita *Suar. l. 4. c. 9. num. 8. Sanch. Dec. l. 4. c. 2. n. 22. Pal. tr. 15. D. 1. p. 20. n. 5. & Salm. ib. n. 22. cum Sot. Cajet. Val. &c.* Merito tamen dicunt non posse negari probabilitatem primæ sententiæ. Imo ipsimet *Salm. c. t. nu. 152.* censent illam esse notabilem mutationem, quæ si a principio cognita fuisset, jurans non promisisset; quod utique cum prima sententia cohæret. Vide *de Voto n. 226.*

Adde, quod cessat obligatio juramenti, aut voti, si ces- 188
sat causa finalis illius, v. gr. promisisti pauperi eleemosynam, sed ille postea fit dives: promisisti non ingredi talem domum ob periculum, sed illud cesset: promisisti peregrinationem ob salutem patris, sed ille moriatur, & similia. Ita *Sanch. l. 4. c. 2. nu. 42. Suar. l. 4. de Voto c. 18. n. 3. Bon. D. 4. q. 2. p. 3. §. 2. n. 10. Pal. tr. 15. D. 9. p. 20. n. 2. & Salm. c. 3. num. 16. cum Prado, Trull. Tamb. &c.* Secus vero, si cessat causa tantum impulsiva. *ibid.*

DUBIUM VII.

Quomodo obligatio juramenti tollatur per irritationem, dispensationem, commutationem, & remissionem?

189 „ RESp. De hoc ex conditionibus jam positis, & potestate Superiorum in suos, ac suorum vota, a *Laym.* hic *c.* 11. & aliis communiter hæc traduntur.

„ 1. Quod spectat ad irritationem, irritare, & annullare potest juramentum omnis Superior, maritus, aut domina, qui, & quomodo irritare potest suorum vota. *Sanch. c. 69. n. 7. Suar. Azor. Fill. l. 25. c. 9. p. 17. dub.* 6. V. Caput sequens ex *n.* 227.

„ 2. Possunt & iidem irritare juramenta promissoria, facta in gratiam hominis, quotiescunque ipsam promissionem, seu contractum infirmare iis concessum est.

„ 3. Quoad dispensationem quicumque habet potestatem ordinariam, vel delegatam, vel privilegium dispensandi in votis, potest in iisdem dispensare, etiamsi jurata sint.

190 Quæritur hic, an qui habet facultatem delegatam dispensandi in votis, possit dispensare in juramentis? *Prima sententia* probabilis negat, quia vinculum voti, & juramenti diversum est; & ideo ex stylo Curiæ facultas quoad juramenta specialiter conceditur. Ita *Less. l. 2. c. 42. num. 6. & Sanch. Bon. Azor. ac Led. ap. Salm. de Juram. c. 3. n.* 3. *Secunda* vero *sententia* non minus probabilis affirmat, quia juramenta præstita soli Deo, licet sint vincula diversa a votis, in ordine tamen ad dispensationem, ut vota reputantur, argumento *l. Tantum. ff. de Servo corrupto*, ubi: *Dispositum in uno æquiparatorum, censetur dispositum in altero.* Illa autem specialis concessio quoad juramenta ex Stylo Curiæ fit ad majorem cautelam. Ita *Salm. d. n. 3. cum Caj. Pont. Suar. Pal. Trull. Dian. Prad. Arag. &c.* Et idem dicitur quoad juramenta facta homini, quando obsint bono communi; Imo hujusmodi juramenta sunt per se nulla, vide dicta *n.* 177.

191 „ 4. Quoad commutationem, eadem est ratio, quæ de dispensatione.

„ 5. Quod attinet ad remissionem, sive relaxationem, juramentum factum in favorem hominis non potest relaxari, nisi ab eo cui factum est, aut cui is, & promissa materia subjecta est.

„ 6. Et is quidem potest remittere, etsi talis favor ei juratus esset propter Deum: v. gr. si quis propter Deum jurasset pauperculæ eam ducere, potest ipsa juramentum illud relaxare, ut habet *Navar.* & alii, contra *Sotum*, & *Sylv.* quia, licet juramentum principaliter factum sit propter Deum, quia tamen executio est in favorem hominis, ab hominis etiam voluntate dependet.

„ 7. An etiam civilis potestas relaxare possit juramenta suorum subditorum in temporalibus, quando justa causa subest, v. gr. quia metu, vel per aliam injuriam extorta sunt, controvertitur. Alii negant, alii ajunt apud *Laym.* Probabile est, quod docet *Sanch. l. 3. c.* 12. *cum Suarez*, non posse relaxare directe, sicut potestas Ecclesiastica, quando dispensat, sed tantum indirecte, v. gr. ratione materiæ, vel supplendo vicem ejus, cui juratum est, & qui remittere deberet. Plura ad forum externum spectantia circa juramentum, vide apud *Laym. supra c.* 11. *Bon. l. c.*

192 Pro majori claritate dicendum I. quod, si promissio in favorem hominis, firmata juramento, nondum acceptata sit, non est obligatio illam implendi, & revocari potest; quia juramentum tunc est accessorium, & sequitur naturam promissionis: secus autem, si promissio principaliter fuit facta Deo. Hoc certum est, Vid. *Salm. de Juram. c. 2. num. 56. cum Suar. & Less. & fusius de Contract. cap. 4. num.* 70.

Dicendum II. quod, si talis promissio sit acceptata a tertio, cui facta fuit, tunc sine ejus consensu nec etiam a Pontifice relaxari potest. Est adhuc commune *ap. Laym. de Juram. c. 11. num. 15. cum S. Thom. 2. 2. q. 89. ar. 9. ad 3. Tamb. l. 3. c. 7. §. 3. num. 2. Salm. cap. 2. num. 68. Croix l. 3. p. 1. num.* 358. Et hoc, etiamsi juramentum principaliter sit factum in honorem Dei, ut dicit *Croix ib. cum Sanch. Suar. Less. Lug. Dia. Moya. &c.* semper ac per acceptationem sit tertio jus acquisitum. Sed de hoc juramento principaliter in Deum emisso magna vertitur quæstio, circa quam vide dicenda *c. 3. de Voto n.* 255.

Limitatur tamen Dictio II. mox lata in tribus casibus, I. Si jurans sit subditus, & juramentum sit circa ea, quæ Superiorum potestati subduntur, ut docet *S. Thom. l. c.* Ideo Pontifex irritare potest omnia juramenta circa Beneficia,

Officia Ecclesiastica &c. Parentes etiam possunt irritare juramenta impuberum, non vero puberum circa res proprias ipsorum: Tutores pupillorum: Superiores Religiosorum: Viri uxorum circa bona dotalia: Domini Servorum. Vid. omnia *ap. Salm. c. 3. ex n. 4. cum Bus. n.* 2.

Lim. II. Si juramentum non posset servari sine damno communi, prout esset juramentum non denunciandi, non accusandi &c. vel super contractu a lege vetito, v. gr. solvendi pœnam, si quis resiliat a sponsalibus; quod prohibetur *c. Gemmæ. de Spons.* (An etiam solvendi perdita ludo prohibito, ut dicunt *Salm.* Vide dicenda de *Ludo tr. de Cont. D.* 13.) Talia juramenta verius relaxatione non indigent, cum de se sint nulla, juxta dicta *num. 177. v. Aliter.* Esto tamen esset valida, ab Ecclesia relaxari possunt. *Sal. ib. num. 6. cum Sanch. Pal. & Gutier.* Nomine autem Ecclesiæ veniunt non solum Pontifex, sed etiam Episcopi, Capitula Sedibus vacantibus, & alii jurisdictionem Episcopalem habentes, ut *Salm. num. 7. & 8.* & etiam Confessarii delegatam facultatem habentes dispensandi in votis, qui possunt etiam talia juramenta relaxare, ut *Bus. n. 3. & Salm. n. 9. cum Rodr. & Ledesm.*

Lim. III. Si juramentum sit dolo, aut metu extortum; tunc enim etiam ab iisdem, ut supra, relaxari potest in pœnam extorquentium, ut certum est apud omnes; etiamsi juramentum sit extortum ab alio tertio, inscio principali, *Salm. num. 7. cum Suar. Sanch. Pal. Mol. Arag.* Imo hoc currit, etsi promissio non est indebita, puta de solvendo debito vero; sed juramentum injuste sit extortum; Et etiamsi extorqueatur juramentum per metum levem, saltem pro foro interno, ut *Salm. num. 8. cum Sanch. Suar. & Pal. ex c. Scilicet. &c. Accepta. de Rest. spol.* ubi solum juramentum omnino spontaneum relaxari nequit.

Certum autem est, quod juramentum in favorem tertii potest libere ab eo remitti, absque relaxatione Ecclesiæ, ut docent omnes cum *D. Thoma 2. 2. q. 89. ar. 9. ad* 2. Sed quæstio est, an juramentum factum in favorem tertii cesset ex illius remissione, etiamsi promissio principaliter sit facta Deo? Negat *S. Thom. ibidem*, nisi opposita sit conditio, scilicet, si ita videbitur ei, cui promittitur; Et idem tenent *Salm. c. 3. num.* 10. generaliter loquendo cum *Sot. Syl. Sanch. Bon. Pal. &c.* E converso *Bus.* hic *num.* 11. *cum Nav. & Croix l. 3. p. 1. nu. 358. cum Gob. Tamb.* probabiliter tenent cessare obligationem. Ratio, quia, licet promissio sit facta Deo, fuit tamen semper facta dependenter a voluntate hominis, cui juratum est, scilicet si ille non remittat executionem. Et hanc quoque sequuntur *Salm. num.* 14. *cum Sanch. Pal. Trull. Prad. Fag. Leand. &c.* contra *Sot. Syl. &c.* semper ac, licet juramentum principaliter sit factum in honorem Dei, promissio tamen tota cedat in favorem partis, puta si quis intuitu pietatis juret huic Ecclesiæ Calicem dare, huic pauperi eleemosynam, hanc Religionem ingredi. An autem Juramentum, vel Votum *Perseverantiæ*, quod emitti solet in aliquibus Congregationibus, possit relaxari, vel dispensari ab Episcopis, sine Congregationis consensu? Vide dicenda *num.* 255. *infra.* 193

APPENDIX

DE ADJURATIONE.

I. ADjuratio est invocatio Dei, vel rerum sacrarum, aut Sanctorum, ad inducendum aliquem ad quoddam agendum, vel omittendum. Ita *S. Thom. 2. 2. quæst. 90. art.* 1. Alia autem est *Solemnis*, quæ fit a Ministris, & modis ab Ecclesia constitutis; alia *Privata*, sine hujusmodi solemnitatibus. Item alia est *Deprecativa*, prout fuit illa Principis Sacerdotum: *Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Christus &c. Matth.* 26. Alia *Imperativa*, quæ competit tantum Superioribus erga subditos, & Exorcistis erga Dæmones.

II. Ut adjuratio sit licita, tria requiruntur, sicut in juramento, scilicet I. *Veritas*, idest ut adjurans vere intendat assequi quod petit, & vera sit causa ob quam petit; Carentia autem hujus veritatis raro erit plusquam venialis, nempe si fictus pauper per Deum petat eleemosynam, ut dicunt *Sanchez Dec. lib. 2. cap. 42. numer. 5. Sporer de 2. Præc. cap. 1. numer. 163. Elbel Conf. 6. numer.* 153. II. *Justitia*, ex cujus carentia certe graviter peccaret rem petens graviter malam, ex communi DD. Quid si rem petat leviter malam? Tenent esse veniale *Salmant. de 2. Præc. cap. unic. numer. 4. Sporer numer. 165. cum Suarez Benacin. Sanchez & Tab.* Sed melius *Elbel numer.* 97. dicit esse mortale, quia satis gravis videtur irreverentia inducere alterum ad rem malam ope Divinæ auctoritatis. Vide dicta *num. 146. v. 5. Venialiter.* III. *Judicium*, idest debita discretio, cujus carentia certe non est nisi venialis.

III. Tantum creaturæ intellectuales possunt directe adjurari, ut Homines, & Dæmones. Indirecte autem etiam irrationales, ut sal, nubes, locustæ, &c. adjurando vel Deum, ut earum usu nos adjuvet; vel Dæmones, ut per eas desi-

stant nocere, prout docet *S. Thom. 2. 2. q. 90. ar. 3. cum aliis communiter.*

IX. Privatim omnibus quidem licitum est adjurare; solemniter autem tantum Ecclesiæ Ministris ad id constitutis, & cum Episcopi expressa licentia. Ita communiter *Salm.* cum aliis, *ex Luca 10. 19. Ecce dedi vobis potestatem calcandi serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici.* Et ex *Marc. 16. In nomine meo Dæmonia ejicient,*

V. Præsertim autem circa *Adjurationem Dæmonum*, duo præcipue hic sunt notanda, I. Ut cum eis adjuratio sit imperativa, non vero deprecativa. II. Ut fiat tantum ad amovenda damna & vexationem obsessi, non autem ad vanitatem vel curiositatem; Hinc dicunt DD. communiter cum *Salm. de 2. Præc. c. un. n. 56.* non posse excusari a peccato gravi, qui multos sermones inutiles haberet cum Dæmone obsidente.

Sed quæritur 1. an sit mortale quærere a Dæmone unam vel alteram rem curiosam? Affirmat *Palaus*, quia tunc Exorcista potius videtur deprecative quærere, quam imperative. Sed probabilius est tantum veniale, si revera adjuratio fiat imperativo modo. Ita *Sanch. Dec. l. 2. c. 42. num. 25.* item *Cajet. Suar. Nav. Sot, communiter cum Salm. num. 55. & 56.*

Quæritur 2. quæ liceant Exorcistis a Dæmone interrogare? Licet quidem interrogare omnia, quæ ad ejus expulsionem conducunt. *Salm. n. 51. cum S. Thom. & commun.* Hinc possunt quærere numerum, & nomina eorum qui in obsesso habitant, & a quanto tempore, ut habetur in Rituali Rom. Item causam sui ingressus. Item signum sui egressus, ut communissime contra *Sotum* permittunt *Sanch. n. 28. Salm. cum Pal. Del Rio, Trull. &c.* An autem liceat quærere imperative a Dæmone manifestationem alicujus veritatis? Negat *Elbel Conf. 6. n. 156.* quia (ut ait) non videntur Ministri aliam habere potestatem, nisi interrogandi tantum ea quæ ad eum expellendum conferunt. Sed probabilius & communissime affirmatur licere, si id conducat ad Divinam gloriam. Ita *Sanch. n. 24. ac Cajet. Sot. Bonac. Tab. &c. cum Salm. n. 59.* Atque expresse hoc docet *D. Thom. 2. 2. q. 95. ar. 4. ad 1.* ubi ait: *Aliud autem est inquirere aliquid a Dæmone sponte occurrente, quod quandoque licet propter utilitatem aliorum, maxime quando Divina virtute potest compelli ad vera dicenda. Et aliud est Dæmonem invocare ad cognitionem occultorum acquirendam ab ipso*; Quod certe malum est.

Quid si Dæmon assignaret pro causa sui ingressus, obsessum invalide fuisse baptizatum, an hic rebaptizandus esset sub conditione? Ex una parte videtur negandum, quia nulla Dæmoni præstanda est fides. Ex alia videtur affirmandum, quia Dæmon ex vi Exorcismi tenetur patefacere veritatem. In hac difficultate rationabiliter opinantur *Salm. num. 69.* hunc non esse rebaptizandum, nisi aliunde adsint validæ conjecturæ non accepti Baptismi, nempe si baptizans fuerit maleficus, vel hæreticus, vel muliercula parum instructa, vel acer inimicus Parentum baptizandi, qui dixerit velle ulcisci, & similia.

Exorcista autem, ut obsessus vere liberetur, sedulo curet sequentia observare, 1. Prius bene exploret, an ille revera obsideatur a Dæmone. 2. Muniat se Fide, Fiducia, & Charitate; insuper & oratione, ac jejunio, & maxime humilitate, alias parum proficiet. Dicunt tamen *Salm. n. 7.* Exorcismum suam vim habere, etiamsi fiat ab eo qui est in peccato. 3. Inducat obsessum ad Confessionem, confidentiam, & orationem. 4. Utatur Exorcismis in Ecclesia Romana, vel saltem in sua Diœcesi approbatis. Utatur etiam invocatione nominum Jesus, Mariæ, &c. item signo Crucis, ac Reliquiis Sanctorum, aut Aqua benedicta, Agnus Dei, &c. 5. Caveat, ne cum Dæmone jocetur, sed potius pauca proferat, & non permittat ei plura loqui, sed imperet tacere. 6. Caveat etiam, ut advertit *Rituale*, ne ob dictum Dæmonis, confugiat ad Magos, ut maleficium dissolvant. Jubeat tamen Dæmonem dicere, an ibi sit ub maleficium; & ut signa malefica reddat, vel revelet. 7. Regulariter Exorcismum faciat in Ecclesia, januis apertis, nisi honesta adsit causa (ut dicitur in *Rit.*), ut fiat domi. 8. Excludat mulieres, pueros, & viros otiosos, quorum modica fides expulsioni obstare potest. 9. Repetat pluries comminationem, & verba, quibus observat Dæmonem magis angi, semper augendo pœnam. Demum advertat nulla adesse signa infallibilia egressus; probabilia tamen signa sunt, si per longum tempus obsessus sit a molestiis immunis; item Dæmonum confessio, ingens vomitus rerum putridarum, aut halitus valde fœtidus; Item magni clamores, qui ibi audiantur; Item si obsessus remaneat in terram dejectus & quasi mortuus, ac similia. Probabilius autem non licet concedere Dæmoni, quod invadat aliud corpus hominis, vel bestiæ, ut exeat ab energumeno, sicut ille promittit, ut censet *Elbel n. 167. cum Bon. Tamb. & aliis* contra *Pal. &c.*

Communiter autem dicunt DD. Exorcismos habere vim infallibilem expellendi Dæmones tanquam ex opere operato. Ita *Sporer de 2. Præc. n. 167. Sanch. d. c. 42. n. 16. Pal. p. 4. n. 19. Elbel n. 160. & Salm. n. 17. & 22. cum Cajet. Sot. Trull. &c.* Nec obstat, quod pluries Exorcismi effectum non habeant; nam ut dicunt *Salm.* semper illi aliquem effectum sortiuntur, si non complete, saltem imperfecte, vires Dæmonum attenuando. Vide alia apud *Del Rio* fuse de hac materia tractantem.

CAPUT III.

De Voto.

DUBIUM I.

Quid sit Votum, & quotuplex?

194 *Quid est Votum?*
195 *Quotuplex est Votum?*

„ RESP. 1. Est promissio facta Deo, deliberate, de bono 194
possibili, & meliori. *S. Th. 2. 2. q. 88.* Vid. *Sanch. & Lay. l. 4. t. 4.* Unde patet, quod Votum sit actus latriæ soli Deo debitus. Quare, dum vovemus quædam Sanctis, sensus est, vovere ea Deo in honorem simul Sanctorum. *(*Ut ex communi acceptatione Ecclesiæ, Salm. de Voto, c. 1. n. 29.*)*, sicut templa, & altaria ædificamus Deo in eorundem honorem. Porro ex singulis particulis datæ definitionis multi casus resolvuntur, quos, ut vitetur confusio, & consulatur memoriæ, separatis dubiis proponam.

„ Resp. 2. Dividitur Votum, I. in *Absolutum*, & *Con-* 195
ditionatum. Illud est, quod fit sine ulla conditione, ut voveo eleemosynam; hoc autem, quod fit cum conditione, ita ut, nisi hac posita, non exurgat obligatio: ut voveo eleemosynam, si sanitati restituar, vel (quod dicitur Pœnale) voveo facere disciplinam, si hoc fecero. II. In *Solemne*, & *Simplex*. Illud est, quod ut tale acceptatur ab Ecclesia, & sunt hæc duo: votum castitatis, quod majoribus Ordinibus annexum est, & votum professionis religiosæ. Simplex autem votum est omne aliud, quod talem solemnitatem non habet. Ubi sciendum, quod votum solemne reddit personam jure inhabilem ad contractus, vel actus contra votum, ut ad matrimonium, vel dominium bonorum habendum. Vid. infra *l. 4. c. 1. in tract. de statu relig.* Simplex autem tale votum, ver. gra. castitatis (excipio quod in Societate JESU emittitur post Novitiatum), aut ingrediendæ Religionis, etsi reddat contractum, v. gr. matrimonii illicitum, non tamen invalidum. Vid. infra *l. 6. de Matrimonio*. III. In *Reale*, & *Personale*. Illud est, cum pecunia, vel alia res externa pretio æstimabilis promittitur, ut calix eleemosyna: hoc autem, cum aliqua hominis actio, vel cessatio ab actione, ut votum jejunii, peregrinationis, abstinentiæ a lusu. His aliqui adjungunt Mixtum ex utroque, ut si voveas peregrinationem cum oblatione alicujus rei. Vide *Less. l. 2. c. 40.*

DUBIUM II.

Quæ requiratur Voti deliberatio, & intentio?

196 *De deliberatione requisita ad Votum.*
197 *De Voto emisso ex metu.*
198 *De Voto emisso ex errore.*
199 *An obliget simplex propositum?*
200 *An ad Votum sufficiat promissio implicita?*
201 *Quale propositum voluntatis requiratur ad votum? Hinc plura quæruntur, & I. an teneatur ad votum, qui positive noluit promittere, & se obligare? II. Qui non habuit animum implendi? III. Qui negative noluit se obligare, sciens obligationem voti? Qu. I. Quid si nesciens? Qu. II. Quid si quis voluit promittere, & positive noluit se obligare? Qu. III. Quid si quis dubitat, an se voluerit obligare? Vel an noverit obligationem voti? Quid si dubitet, an fecerit propositum, aut votum?*

„ RESP. Cum voti obligatio sit gravissima, requiritur in- 196
tentio, deliberatio, & libertas perfecta, qua quis libere, & directe in se voluerit promittere, cum animo se obligandi. Ita Doctores communiter. *Less. Bon. d. 4. qu. 2. p. 1.*

Unde resolves.

„ 1. Ætas, & usus rationis ad vovendum ea sufficit, quæ satis est ad peccatum mortale perfecto actu humano, & directo in se volitum. Excipe tamen votum solemne religionis, quod invalidum est ante certam ætatem.

„ 2. Non obligat votum factum cum semiplena animadversione, vel deliberatione, v. gr. ex repentino animi motu, vel consuetudine, lingua mentem præveniente, vel ex calore iracundiæ rationis usum auferente. *Azorius, Sanch. Trull. l. 2. c. 2. d. 1.* Ubi notat, non esse sufficiens indicium, quod defuerit prefacta ratio, vel deliberatio, si voventem facto voto mox pœniteat; item motum iræ raro, & vix unquam impedire usum rationis. *(*Hinc videndum an adsint alia circumstantia adjuncta. Vide Salm. c. 1. n. 11. Peccat autem saltem venialiter, qui levi consideratione emittit vota magni ponderis. Salm. n. 13. Licet inde ad ea sit obligatus n. 14.*)*

„ 3. Quod

„ 3. Quod si is, qui scit se vovisse, dubitat, an cum sufficienti deliberatione, & usu rationis, ob defectum ætatis: si quidem vovit ante septennium, votum non obligat, nisi constet de sufficienti rationis usu; quia eum jus in tali non præsumit: & possessio stat pro libertate. Si vero post septennium vovit, obligat: quia possessio est pro voto, cum præsumatur usus rationis, nisi constet oppositum. Si denique dubitet, utrum ante, an post septennium voverit, teneri voto vult *Sanch. & Pal.* negat *Dian. &c.* * (*Sed probabilius Sanch.*)*

In quocunque autem dubio, an defuerit plena deliberatio, valet votum. *Salm. cap.* 1. *n.*147. *cum Suar. Sanch. Pal. &c.* Idem in dubio, an vovens emiserit votum metu coactus, vel an metus fuerit gravis. *Salm. ib. cum Bonac. & Trull.* Secus in dubio, an materia fuerit honesta, vel possibilis; quia tunc votum nondum possidet; *ibid. cum Pal. Sanchez, & Suarez.*

4. Vota facta in ebrietate, etiam ante prævisa, & sic volita in causa, non sunt valida, cum non sint volita in seipsis, & directe; bonum autem non consurgat, nisi ex integra causa, quamvis, ad peccatum satis sit voluntarium indirecte & in causa. *Laym. l.* 4. *t.* 4. *c.* 1. *n.* 4.

197 „ 5. Vota facta in metu non incusso ad hoc ipsum, ut votum extorqueretur, valida sunt, quia sunt simpliciter voluntaria, & deliberata. * (*Sicut etiam valida sunt vota facta ex metu intrinseco, aut juste incusso. Salm. c.* 1. *n.* 161. *ex cap.* 1. *&* 2. *de Adult.*)* Facta autem in metu injuste incusso ad ipsum votum extorquendum invalida sunt ex *communi*; non quia non sint voluntaria, sed quia vel jus ea irritat, vel Deus non acceptat, ne det vim injustæ coactioni; idque, sive metus sit gravis, sive levis; dummodo quis formaliter ex solo tali metu voveat. *Suar. de Voto l.* 1. *c.* 8. *Sanch. Fill. t.* 26. *c.* 1.

Sed quæstio hæc est, an votum emissum ex metu gravi injuste incusso sit invalidum, saltem ex jure Ecclesiastico? *Prima sententia* negat cum *Suar. to.* 3. *de Rel. l.* 6. *c.* 14. *n.* 6. *& to.* 2. *de Voto c.* 8. *n.* 5. *Sylv. v. Metus* 8. *fin. & v. Votum* 2. *q.* 12. *Pontius l.* 7. *c.* 19. *n.* 9. *Pal. t.* 3. *tr.* 15. *D.* 1. *p.* 5. *nu.* 13. & probabilem *Pal. Bas. Syl.* & merito probabilem vocant *Bon. & Trull. ap. Salm. c.* 1. *n.* 163. Excepto tamen voto solemni emisso in Professione Religiosa, quod certe est nullum, ex *c. Perlatum. De Iis quæ vi, &c. Secunda* probabilior affirmat, *ut Bus. & Sanch. l.* 4. *c.* 3. *n.* 11. *Less. l.* 2. *c.* 40. *n.* 18. *Azor. p.* 1. *l.* 11. *c.* 15. *q.* 6. *Nav. c.* 12. *nu.* 52. *ac Salm. ib. n.* 164. *cum Trull. Bon. Val. Sot. &c. ex c. Ad audientiam de Iis, quæ vi.* Ubi dicitur: *Debere carere robore firmitatis, quæ metu fiunt.* Ex *cap. Cum locum de Sponsal.* ubi: *Cum locum non habeat consensus, ubi metus, vel coactio intercedit.* Excipitur tamen, si metus juste illatus fuerit, ex *c.* 1. *&* 2. *de Adult.* Vide *Salm. n.*161. Utrum autem votum ex metu levi injusto emissum sit invalidum? Affirmat hic *Bus. cum Suar. & Fill.* item *Nav. & alii plures ap. Sanch. Dec. l.* 4. *cap.* 3. *n.* 23. Ratio (ut dicunt), quia ideo metus irritat votum, eo quod plenam consensus libertatem auferat: Ergo metus quoque levis irritabit, quando eamdem libertatem aufert, & causa est, ut votum fiat. Et hanc opinionem probabilem vocat *Sanch.* Sed probabilior est sententia opposita, quam tenent *Sanch. n.* 24. cum *Sot. Val. Sa, Azor. &c. ac Salm. c.* 1. *n.* 161. qui vocant communem, & probant ex *c. Perlatum de Iis, quæ vi &c.* Ratio quia non censetur causa rei tam gravis prout est votum, levis metus, qui de facili rejici potest, ut pariter dicemus *de Contract. n.* 718.

198 „ 6. Quoad vota emissa ex errore, si error fuerit circa substantiam materiæ promissæ, vel circa conditionem substantialem, vel circa finem, sive rationem formalem, ac motivum vovendi, votum nullum est. * (*Cum Salm. c.* 1. *num.* 155.)* ut v. gr. 1. Circa *substantiam*, si quis voveret certum aliquem suum calicem, quem putat argenteum, cum sit aureus: vel se ingressurum certum Monasterium, putans esse Ordinis Sancti Benedicti, cum sit Carthusianorum. 2. Circa *conditionem substantialem*: si quis v. gr. voveret se ingressurum Monasterium, ubi putaret religiosam disciplinam, & essentialia religionis servari accurate, & tamen non ita esset: vel si voveret peregrinationem ad limina Apostolorum, putans tantum distare centum millieribus, cum tamen distarent trecentis. 3. Circa *causam finalem*: si quis v. gr. voveret aliquid in gratiarum actionem pro sanitate parenti reddita, & is re ipsa non fuisset ægrotus, vel esset mortuus. * (*Cum Salm. c.* 1. *num.* 158. *& c.* 3. *num.* 15. *&* 16.)* Et ratio nullitatis talium votorum est, quia hic deficit liber consensus, qui non fertur in incognitum, & nihil tam est contrarium consensui, quam error. *Fill. t.* 25. *c.* 1.

Certum est, quod error circa substantiam invalidat votum; etiamsi fuerit concomitans, idest non dans causam voto, puta, si adhuc, errore cognito, tu vovisses. Ita *Sanch. de Matr. l.* 7. *D.* 18. *num.* 6. *& Dec. l.* 3. *c.* 11. *nu.* 43. Et etiamsi talis error fuerit quantumcumque crassus *Sanch. ib. de Matr. num.* 7. Et certum est etiam, quod invalidat votum error circa circumstantias substantiales, idest quæ pertinent ad substantiam rei promissæ, juxta exempla a *Bus.* hic posita. Secus vero, si error, licet dederit causam voto, sit circa conditiones, quæ substantiam rei non efficiunt, puta, si quis voveat dare eleemosynam pauperi putato probo, amico: tenetur dare, etsi postea cognoscit improbum, inimicum, quamvis, his cognitis, antea non vovisset. Ita *Salm. de Vot. c.* 1. *n.*156. Aliter, ut dicunt, quot contractus, quot matrimonia, quot Professiones, quot Ordinationes infringi oporteret, si pateret aditus ad eas annullandas propter circumstantias accidentales præter substantiam non prævisas? Citant *Salm.* pro se *Sot. Less. cum Sanch.* At non bene, quia *Sanch. loc. cit. Dec. l.* 4. *cap.* 2. *num.* 11. adhæret *Busembau*, qui *supra num.* 175. dicit probabiliter cum *Suar.* quod invalidet juramentum (& idem est de Voto) error etiam circa circumstantias accidentales, si hæc sint magni momenti, & si, ipsis cognitis, juramentum emissum non fuisset. Et hoc quoad contractus jam probabile putant *Salm. de Contract. c.* 1. *num.* 21. Ideoque quoad vota etiam probabile videtur. Vide dicenda *num.* 226.

„ 7. Vota, quæ emittuntur post Noviciatum, in quocumque approbato Ordine, instar matrimonii carnalis, non sunt irrita ob ullum errorem, nisi solum substantialem circa substantiam.

„ 8. Si error circa conditionem substantialem sit de re parvi momenti, non redditur votum irritum: ut iter peregrinationis, quam quis vovit, sit paulo longius, quam putabatur, quia parum reputatur pro nihilo. Item si error sit tantum circa causam impulsivam, valet votum. * (*Salm. c.* 1. *num.* 158.)*: quia illa est tantum causa secunda, qua seposita, actus est sufficienter voluntarius secundum substantiam. Neque talis error in ceteris contractibus actum vitiat: v. gr. vovit aliquis peregrinationem Romam studio colendi Deum, & simul etiam habuit causam secundariam impulsivam, ut inviseret fratrem, quem potavit esse Romæ, quem etsi intelliget deinde ibi non esse, non ideo desinit obligari voto. Et ex his patet, quomodo intelligendum sit, quod dici solet, vota non obligare ultra intentionem voventis. *Sanchez l.* 4. *cap.* 2. *Less. c.* 4. *d.* 2.

„ 9. Ad votum non sufficit nudum propositum, licet firmissimum: quia qui tantum proposuit, non tenetur sub peccato præstare: qui autem promisit, obligatur sub peccato, & nisi præstet, agit contra fidem Deo datam. *Bon. p.* 1. *Laym. loc. cit.*

An negligens propositum bonum, peccet venialiter sal- 199
tem? Affirmant *Less. Pal. &c. ap. Salm. de Vot. c.* 1. *nu.* 17. ob inconstantiam sine causa tunc intervenientem. Negant tamen *Bus. Sanch. Dec. l.* 4. *cap.* 1. *num.* 21. *cum Sot. Arag. Azor. & Salm. n.* 18. *cum Dic. Val. Suar. Tol. &c.* quia (dicunt) defectus constantiæ de se non est culpa, nisi præceptum adsit. Utraque est probabilis.

„ 10. Ad votum aliquando sufficit promissio implicita, ut 200
patet in susceptione Ordinum sacrorum, ubi licet non dicatur, voveo, vel promitto castitatem, votum tamen hoc fit implicite, hoc ipso quo sciens Ecclesiam annexuisse iis Ordinibus istud votum, eos suscipit. An vero, si quis plane id ignoraret, adhuc censeretur vovere ex implicita intentione, dubium est. Aliqui ajunt, aliqui probabilius negant; dicuntque talem teneri ad castitatem, non ex voto, sed ex Ecclesiæ præcepto. *Sanch. de matrim. l. c. d.* 87. *n.* 23. *Bonac. c.* 2. *p.* 1. *& comm.* * (*Sed censet Laym. probabilius teneri ex præcepto Ecclesiæ ad votum emittendum. Sed vide de hoc dicenda de Sacr. Ord. lib.* 6. *ex num.* 806.)*

„ 11. Si quis haberet intentionem promittendi quidem, 201
sed tamen se non obligandi, nullum esset votum, secundum *Nav. Sylv. Sanch. n.* 27. *Less. l.* 2. *c.* 40. *dub.* 1. *n.* 6. *Bon.* & alios; contra *Cajet.* quia talis non vult vovere, cum apponat conditionem contra substantiam actus. Unde *Lugo d.* 24. *de Just. sect.* 1. & alii contendunt talem non posse dici promittere. Verum videtur esse quæstio de nomine. Si vero haberet animum vovendi, & se obligandi, non tamen implendi; tunc etiam graviter peccaret, & votum esset validum. *Sanch. Fill. Bon. p.* 1. *n.* 14. *Laym. &c.*

Plura hic distinguere oportet, & I. Si quis vovet cum animo positivo non promittendi, nec se obligandi, certe votum est nullum, ut *Salm. tr.* 17. *c.* 1. *n.* 19. *cum S. Th. & communi.* II. Si vovens habet animum promittendi, & se obligandi, sed cum intentione non implendi; dicendum est teneri ad votum, ex communi sententia, quam docent *Less. l.* 2. *c.* 40. *n.* 7. *Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 1. *n.* 23. *& Salm. nu.* 21. *cum Suar. Cajet. Azor. Bonac. &c.* contra *Valent.* Ratio, quia obligatio voti non pendet ab intentione implendi, sed a voluntate se obligandi, quæ jam adest. III. Si vovens habet animum promittendi, & implendi, sine tamen animo positivo se obligandi; tunc, si ille satis sciat obligationem voti sed ad eam non advertat, cum votum emittit, & negative se habeat, non volendo nec excludendo illius obligationem; tenetur quidem ad votum, quia qui vult actum antecedentem, vult (saltem implicite) ejus obligationem consequentem. Ita communiter *Sanch. de Matr. l.* 1. *D.* 9. *nu.* 11. *Palaus tom.* 3. *tract.* 15. *D.* 1. *par.* 3. *num.* 2. *Tamburin.*

lib. 3.

lib. 3. *cap.* 12. §. 1. *num.* 6. *Salm. loco cit. num.* 23. & alii passim.

Sed quær. I. An teneatur ad votum, qui nescit voti obligationem, & negative se habet, non explicite neque implicite intendens illam suscipere? Affirmant *Pal. l. c. n.* 2. & *Suar. de Voto c.* 3. *n.* 9. quia hic censendus est voluisse promittere, juxta modum & intentionem, quam habent alii rite voventes. Sed verius negant *Sanch. de Matr. l.* 1. *D.* 9. *n.* 2. cum *Led. Arag.* & *Man.* item *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 365. *Tamb. l. c. n.* 8. & *Salm. n.* 23. qui asserunt hanc esse fere omnium doctrinam. Ratio, quia nemo obligationem contrahit, nisi velit illam sibi imponere; hic autem nullo modo eam vult suscipere, nec formaliter in se, nec virtualiter in promissione, cum erret in substantia, judicando talem obligationem non esse voto annexam. Secus tamen dicendum, ut bene advertunt *Sanch.* & *Tamb. ll. cc.* si quis voluerit vovere modo ordinario quo alii vovent, quia tunc implicite voluit obligationem contrahere.

Quær. II. An teneatur ad votum, qui velit promittere, & sciat obligationem voti, sed nolit ad votum se obligare? *Prima* sententia, quam tenent *Sot. de Just. l.* 7. *q.* 1. *a.* 2. *ac Prado, Arag. Gutt.* &c. apud *Salm. c.* 1. *num.* 24. dicit obligari, quia, posita voluntate verum emittendi votum, nequit ab eo separari obligatio, quæ oritur ex voto. *Secunda* vero sententia communior, & probabilior negat, & hanc tenent *Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 1. *n.* 27. *Less. l.* 2. *c.* 40. *num.* 6. *Pal. tr.* 15. *D.* 1. *p.* 3. *n.* 2. & *Salm. n.* 25. *cum Suar. Azor. Bonac. Val. Trull.* Ratio, tum quia qui vult apponere conditionem contrariam substantiæ contractus, invalidum contractum reddit; tum quia lex (prout votum est lex particularis) non obligat, nisi juxta legislatoris voluntatem. Hinc inferunt *Salm.* quod is qui promittit sponsalia, vel sacros Ordines accipit, aut Religiosam Professionem emittit, animo non se obligandi non tenetur ad sponsalia, neque ad votum. Sed vide de hoc dicenda *de Ord. l.* 6. *n.* 809. *Dub.* 2. Quale autem peccatum sit sic vovere sine animo se obligandi? Dicunt *Sanch. n.* 38. *Pal. n.* 5. & *Salm.* cum *Suar. Bonac. Trull. Regin.* & *Vill.* ordinarie non esse nisi veniale, propter quandam inordinationem. Dicitur *ordinarie* quia in Professione Religiosa, & susceptione sacrorum Ordinum procuIdubio esset mortale, quia esset deceptio in re gravissima. Vide dicta *de Juram. n.* 172. *v.* II. *Si autem*.

Quær. III. An teneatur ad votum, qui dubitat, an vovendo voluerit se obligare? *Tamb.* putat probabile non obligari; Sed dicendum oppositum cum *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 384. *Gob. Dian.* & aliis *ibid.* communiter; quia donec constet de invaliditate actus, præsumptio est pro illius valore, ut *Menoch.* &c. *ibid.* communiter docent. Idem dicendum, ut recte ait *Croix num.* 386. contra *Gobat.* si quis dubitet, an noverit vel animadverterit obligationem voti, quia ex communiter contingentibus quisque censetur scire & advertere, quod omne votum obligationem parit illud implendi. Quid si quis dubitat, an fecerit votum, vel propositum, sed meminit credidisse graviter peccaturum, si promissionem non implevisset? Censet *Croix num.* 366. hunc non obligari, quia saltem votum est dubium, cum plures rudes adhuc nudum propositum facientes censeant erronee ad illud sub peccato teneri. Sed huic non consentio, & puto hunc censendum vere vovisse, & voti contraxisse obligationem; cum enim jam apprehenderit peccare non implendo promissum, recte arguitur illam revera agnovisse, & sibi imposuisse.

D U B I U M III.

Qua requiratur materia Voti?

202 „ RESP. Ea debet esse possibilis (cum impossibile nec efficaciter intendi possit, nec ad illud sit obligatio); „ & non solum bona, sed etiam melior, quam oppositum, „ sive ejus omissio: quippe finis intrinsecus voti est honorare per hoc Deum: id autem non potest fieri, nisi offeratur illi aliquid gratum: gratum autem esse non potest, „ ut quis obligetur ad relinquendum id, quod est melius. *Sanch. l.* 9. *c.* 7. *Laym. Navar.* &c.

Quid, si quis voveat de re possibili simul, & impossibili? Respondetur teneri ad partem possibilem, si est divisibilis, puta, si conjux voveat castitatem, tenetur ad non petendum. Ita etiam valet votum, si principale illius est possibile, licet accessorium sit impossibile. Secus, si e converso. Vid. *Salm. c.* 1. *ex n.* 75. Quid, si votum sit disjunctivum? Vide *n. seq.* (*vers. Pariter.*)

Unde resolves.

„ 1. Invalidum est votum nunquam peccandi venialiter, „ cum id moraliter & ordinarie sit impossibile. Aliqui tamen volunt, sic voventem teneri illo voto ad vitanda „ mortalia, & venialia graviora, de quo Scholastici, *Nav.* „ *cap.* 12. *num.* 63. *Suarez l.* 2. *c.* 3. *Sanchez de matrim. lib.* „ 9. *d.* 35. 203

Salm. cap. 1. *num.* 80. *cum Sanch. Pal. Trull. Prad.* asserunt votum de vitandis omnibus venialibus, etiamsi esset de plene deliberatis, omnino invalidum esse, prout de re moraliter impossibili, *ex c.* 23. *Sess.* 6. *Trid.* Quoad votum autem S. Theresiæ, agendi quicquid perfectius intelligeret, respondent illud ex speciali instinctu Spiritus Sancti emissum fuisse. Vide *Salm. num.* 83. Sed verius dicit *Croix l.* 3. *p.* 1. *num.* 401. *cum Suar.* bene valere votum de vitandis venialibus deliberatis, cum hoc revera non sit impossibile, & personæ perfectionis amantes illa satis evitant. Votum autem abstinendi a venialibus in aliqua materia determinata, communiter validum est maxime in personis magnæ virtutis; in aliis vero modicæ virtutis erit materia impossibilis; imo in aliquibus materiis, puta cogitationum inhonestarum, otiosarum &c. cum sint inevitabiles quoad omnes, votum est nullum. Ita *Salm. n.* 81. *cum Caj. Sanch. Suar.* &c.

Pariter nullum est votum de vitandis mortalibus, & venialibus collective. Et etiam votum vitandi mortalia, aut venialia divisive; quia nullum est illud votum disjunctivum, cujus pars est apta, & pars inepta, & vovens ad neutra voluit determinate se obligare, puta, si voveas aut orare, aut ludere, votum totum est nullum. *Salm. n.* 83. & 141. *cum Sanch. Trull. Villal.* & *Leand.* Ita etiam *Pal. p.* 8. §. 1. *num.* 8. & *Croix l. c. nu.* 402. Qui tamen recte advertunt, quod si ad tale votum quis se obligavit, in quantum potest, tenetur quidem ad fugam saltem mortalium. Ac teneri etiam censeo ad vitanda venialia deliberata, juxta quod dixi mox supra.

„ 2. Invalidum est votum de re vana, vel inutili, vel 204
„ indifferente, nisi ea circumstantiis, aut fine fiat bona: „ * (*Modo circumstantia non ex sola relatione voventis, sed ex* „ *se ad bonum finem conducat. Salm. c.* 1. *n.* 57.) * quia Deo „ displicet stulta promissio, & hinc eam non acceptat: ac peccat venialiter talia vovens, ut v. g. si quis decidens ex equo, voveat non amplius equum ascendere. *Nav. c.* 12. 4. *Sanch. mor. c.* 7. * (*Cum Salm. n.* 55.) *

„ 3. Invalidum est vovere mala, & qui vovet mortale, 205
„ peccat mortaliter; qui autem veniale, eum venialiter tantum peccare dicunt *Sa, Sylv.* &c. *V. juramentum:* licet „ mortaliter peccare velit *Caj. V. votum*, & *Less. l.* 2. *c.* „ 4. *d.* 5. quod videtur probabilius.

Probabilius etiam mihi est vovere malum, etiam veniale, 206
de se esse culpam gravem; cum de se blasphemia sit velle, ut malum cedat in honorem Dei; sed communiter ob ignorantiam hoc non est nisi veniale, ut bene notant *Salm. c.* 1. *num.* 71. *in fine*. Idem diximus de Juramento *num.* 146. *v.* 5. *Venialiter*.

„ 4. Invalidum est votum, cui adjungitur finis, vel alia „ circumstantia mala, tenens se ex parte rei votæ: ut v. g. „ vovet quis eleemosynam ad obtinendam vanam gloriam, „ aut impetrandum per eam victoriam injustam, felicem „ successum furti, adulterii, &c. aut in gratiarum actionem „ pro successu talis peccati; quia datio eleemosynæ ad talem finem est actio blasphema, quasi Deus peccata promoveat, ideoque non potest esse materia voti. *Cajetan.* „ *Navar. cap.* 12. *Sanch. cap.* 6. *Laym. lib.* 4. *t.* 4. *cap.* 2. „ *n.* 6. *Fill. t.* 26. *c.* 5.

„ 5. Validum autem est, etsi ei adjungatur finis, vel alia „ circumstantia mala tenens se tantum ex parte voventis: ut „ v. g. si quis ex vana gloria, aut ex ira erga importunum „ mendicum, voveat ei dare eleemosynam: quia tunc res ista „ bona est, quam vovet, licet ipse voveat male, & cum „ peccato, *ibidem*.

Nota igitur hic differentiam inter finem pravum ex parte *rei votæ*, & ex parte *voventis*: Nam finis ex parte *rei votæ*, est quando res promissa dirigitur ad pravum finem, nempe si voveas jejunium, ut ex illo plausum captes; & tunc votum est nullum, ut communiter docetur cum *Bus. Laym. l.* 4. *Tr.* 4. *c.* 2. *n.* 7. *Salm. c.* 1. *nu.* 67. Et idem tenendum dicunt *Salm. n.* 68. cum aliis, etiamsi finis pravus voti non sit primario, sed tantum secundario motivus; seu sit impulsivus, sed sine quo votum non fieret. Idem dicendum, si finis sit indifferens, vel mere temporalis; unde si quis vovet jejunium, ut parcat sumtibus; eleemosynam, ne æstimetur avarus, nullum est votum. Valet autem votum emissum ad obtinenda a Deo temporalia, vel ad gratias ei agendas, quia bonum est hæc a Deo sperare, aut pro ipsis gratias agere. Ita *Laym. ibid. num.* 10. & *Salm. n.* 70. *cum Sanch. Pal. Trull. Bon.* &c. Notant tamen *Laym. nu.* 7. & *Salm. num.* 69. *cum Cajet. Sanch. Bon.* & *communit*, quod si opus pravum non ponitur ut finis voti, sed ut simplex conditio, nempe si quis voveat jejunium, si inimicum occidet, si furtum faciet; tunc valet votum, quia impleta conditione posita, honestum est in se votum implere.

Ita ergo dicitur, quando finis pravus est ex parte rei votæ. Aliter tamen esset, quando finis pravus est ex parte *voventis*, scilicet quando non res vota, sed ipse vovendi actus dirigitur ad pravum finem, puta, si quis externe voveat jejunium, ut ex illa emissione voti ab aliis laudetur, tunc valet votum, ut dicit recte *Bus. n. 5. seq. cum communi apud Laym. ib. & Salm. n. 67.* Hinc dicit *ibid. Laym.* quod qui ex appetitu deordinato vescendi piscibus vovet fieri Carthusianum, tenet votum. Sed hoc minime mihi probari videtur, si comestio piscium, & non quidem bonum spirituale Religionis sit finis illius voti; Nam tunc ipsa materia voti, quæ est susceptio status Religiosi dirigitur ad vanum finem, qui votum infirmat, ut supra dictum est cum communi.

„ 6. Validum item est votum factum ex affectu erga rem „ bonam, ut bona est, etsi conjuncta cum causa mala: ut „ quis voveret eleemosynam, si ex duello evaserit salvus, „ si non capiatur in furto, si filius sibi nascatur ex adulte„ rio, quod parat, &c. licet enim duellum, furtum, adul„ terium velle malum sit; tamen his positis non lædi, non „ infamari, prolem gigni mala non sunt, sed Dei dona; & „ votum non cadit super ista mala, sed super hæc bona, „ considerata (ut suppono) quatenus in se bona sunt, *Nav.* „ *Laym. loc. cit.*

207 „ 7. Invalidum est, & veniale peccatum, vovere bonum, „ quod est impeditivum boni majoris, ut præsertim sunt „ vota contra consilia Evangelica, ut v. g. manere in secu„ lo, ducere uxorem, ire ad militiam, facere mercaturam. „ *Nav. n. 29. Suar. Fill. cap. 1. q. 7. num. 58. Sanch. &c.* „ * (*Idem dicunt Salm. n. 37. cum S. Thom. 2. 2. qu. 89.* „ *art. 7. ad 2.*

„ 8. Si tamen aliquod bonum, per se & absolute minus, „ fieret per accidens majus bonum, tunc talia vovere va„ let: ut v. gr. si quis videret susceptionem Ordinum sibi „ damnosam. Vide *Bon. p. 1.*

208 Ita etiam *Salm. n. 37.* Quæstio autem vertitur, an valeat votum de non petendo voti dispensationem, commutationem, aut irritationem, etiam cum justa causa (nam sine justa causa, certum est quod valet)? *Prima sententia* negat *cum Sot. Trull. Tamb. Sanch. &c. Secunda* vero affirmat cum *S. Ant. Bon. Suar. Fill. &c. ap. Salm. cap. 1. n. 49. & 50.* Et hæc videtur probabilior; advertendo, quod casu quo sit utilius ad bonum spirituale petere dispensationem, votum non obligat, quamvis fuerit validum. Hoc tamen votum semper a Superiore relaxari potest, cui salva semper est sua potestas. *Salm. n. 51. cum Sanch. Pal. Suar.* Notandum autem, quod vovens non petere dispensationem, potest petere commutationem; & e converso. Vid. *Salm. n. 52.*

209 „ 9. Matrimonium ordinarie invalide vovetur, quia ordi„ narie melior est cœlibatus. Dixi *ordinarie*, quia vali„ de vovetur. 1. Si quis ad hoc obligetur; aut quia sine „ injuria, aut gravi infamatione sponsæ, vel liberorum ex „ ea conceptorum a sponsalibus non potest recedere. 2. Si „ id Reipub. valde utile futurum existimetur, ut quia, v. „ g. ex eo speretur pax inter Principes, conversio hæretico„ rum, regni tranquillitas. 3. Si quis ob fragilitatem, & „ inveteratam consuetudinem peccandi adeo sit pronus ad „ lapsum, ut prudentes judicent consultum ei esse, ut nu„ bat: in quo tamen ultimo *Laym.* & alii dissentiunt. Vid. „ *Bon. l. c. Fill. n. 6. Nav. Suar. l. c. Laym. n. 12.*

Votum nubendi, per se loquendo, nullum est, etiamsi sit de ducenda paupere, meretrice, vel ad tollenda aliena peccata, quia semper cœlibatus est Deo gratior. Est commune *ap. Salm. c. 1. n. 38. & 39. cum Sanch. Leand. Pal. Torre, Prad.* Secus, si votum sit emissum ad scandalum, vel honorem puellæ ex obligatione reparandum; vel ad bonum commune, ut addit *Bus.* vel ex supposito, quod vovens vellet nubere, tenetur ad votum, ut *Salm. n. 38. in fin.*

Sed magna quæstio est, an; qui vovet nubere ob expertam sui fragilitatem, teneatur ad votum? *Prima sententia* negat, quia tale votum esset de se impeditivum majoris boni, nempe ingrediendi Religionem, aut servandi cœlibatum; Deinde, quia tale votum esset inutile, cum tali voto non obstante, vovens libere posset Religionem ingredi; „ maxime, dum matrimonium est infimum remedium concupiscentiæ. Ita *Less. l. 2. cap. 4. n. 44. & Pal. Sot. Prado, & alii ap. Salm.* c. 1. *n.* 49.

Secunda tamen *sententia* certe, & longe probabilior, quam tenent *cum Bus. Sanch. Dec. l. 4. c. 8. n. 53. Viva de Sponf. q. 1. a. 3. ex n. 3. Salm. de Voto c. 1. n. 41. & 42. cum Bell. Nav. Caj. Bonac. Trull. &c.* dicit votum esse validum, supposito quod talis nolit uti aliis remediis; Quia in tali casu matrimonium est majus bonum, cum ad concupiscentiam sedandam est, qui alia remedia meliora suscipere nolunt, ideo matrimonium a Deo concessum sit; De his enim ait Apostolus: *Melius est nubere, quam uri.* Maxime, quia hic frequenter recidens teneretur ex jure naturæ nubere, posito quod nollet aliis remediis uti. Dices: ergo Subdiaconus vovens castitatem posset nubere, si non posset se continere, cum nubere sit illi melius bonum? Sed respondetur, quod hic ob bonum commune expedit magis votum in suo robore manere, quam ille sic consulat suæ fragilitati. V. *Salm. n.* 45. Dicunt autem *Salm.* teneri ad Matrimonium qui nolit, vel *non possit* alia remedia adhibere. Sed melius dicunt *Lay. l. 4. tr. 4. c. 2. nu. 12.* citans SS. Hieronymum, & Ambrosium, ac *Sporer de Voto n. 61. & 62.* quod tenetur ad Matrimonium, qui aliud remedium adhibere *nolit*, non autem *non possit*; Nullus enim, qui velit opportunis remediis uti, dici potest, quod non possit ea adhibere; quis ceterum prohibetur uti saltem oratione, qua proculdubio potest omnes concupiscentias superare, ex illo *Luc. 11. Omnis qui petit accipit?*

Quæritur hic, an, si quis nimis pronus ad vovendum vo- 210
veat non amplius vovere, nisi cum licentia Confessarii; si autem postea voveat, v. gr. jejunium, valeat votum? Respondeo cum *Laym. lib. 4. Tr. 4. c. 2. n. 5.* & dico 1. Quod primum votum est quidem validum, cum sit de meliori bono. 2. Quod peccavit ille emittendo secundum votum. 3. Dico, quod, primo voto non obstante, tenetur ad secundum, quod cum habeat objectum bonum satis est validum. Excipio, nisi ille statuerit nolle futura vota valere, nisi accesserit Confessarii consilium; tunc enim nullum erit secundum votum, modo non retractetur expresse, vel virtualiter, scilicet si memor primi voti secundum emitteret.

Notandum denique, quod qui plura vota incompossibilia emitteret, servare debet illorum dignius, alioquin prius posteriori præfertur. Ita *Laym. eod. loc. cum Trull. & Bus. n. 225. 2.* contra *Sanch.* qui dicit, tunc esse in arbitrio voventis, servare quod malit. De juramento autem contra aliud juramentum. Vide *dicta supra n. 179.*

DUBIUM IV.

Quæ, & quanta obligatio Voti?

„ RESP. Tanta est, quantam tum quantitas materiæ per- 211
„ mittit, tum intentio voventis, qua se vel multum, „ vel parum, vel absolute, vel cum certa conditione, re„ strictione temporis, qualitatis obligare vult, designat: ita „ ut, etsi obligatio voti sit juris naturalis, vis tamen ejus „ pendeat a voluntate, & facto hominis tanquam prævia „ conditione, ut tantum, vel tantum obliget. Ita *commun.* „ Vid. *Laym. c. 3. Bon. p. 5.*

Unde resolves

„ 1. In materia levi nemo obligatur sub mortali, quia „ id non permittit. * (*Neque etiamsi vellet sub gravi se* „ *obligare. Salm. c. 1. n. 106.*) * *Nav. n. 40. Sanch. l. 4.* „ *c. 12. Laym. l. c.* Verbi gratia, vovisti recitare quotidie „ *Salve Regina*: omittendo semel, iterumque, non peccas „ mortaliter, quia materia est parva. *Sanchez lib. 4. capit.* „ *12. Layman l. cit. Azorius l. 11. cap. 15.*

Quæritur, an transgressio voti sit mortale, quando tota ejus materia parva est? Affirmant *Cajet. Tolet. & Cord. ap. Salm. cap. 2. num. 112.* eodem modo, quo in juramento promissorio, si quid leve promittitur, peccat graviter (ut isti dicunt), qui illud non implet. Sed tenendum oppositum cum *Bus. & Less. l. 2. c. 40. num. 56. Sot. Suar. Trull. Bon. Pal. &c. ap. Salm. num. 113.* Quia votum est lex particularis; & lex non obligat, nisi juxta materiæ gravitatem. Imo idem dicendum de juramento promissorio, ut *Salm. n. 114. cum aliis*, & diximus supra *n. 173.*

Hinc infertur, quod votum vitandi peccatum non obligat, nisi juxta illius gravitatem: pure, si voves vitare mendacium, mentiendo peccat tantum leviter, sed dupliciter contra veracitatem, & contra votum. *Salm. num. 115. cum Sanch. Trull. Nav. &c.* Nisi tamen vitatio illius peccati ob causas sit res magni momenti, prout mendacium valde indecens esset personæ in dignitate constitutæ: vel nisi per illud peccatum multum quis impediatur a profectu in virtutibus. *Salm. ibid.*

„ Imo, etsi toto anno omittas, esse tantum veniale, eo
„ quod materiæ istæ parvæ non coalescant in unam, proba- 212
bili-

„ biliter docet *Dian. t. 5. misc. n. 24. ex Soto, Arag. & Tann. t. 2. d. 4. dub. 3.* contra *Valent. &c.*

Sic etiam dicunt *Salm. c. 1. n. 115. cum Villal. &c.* Sed recte hoc intelligendum esse advertunt, quando promissio illarum levium materiarum facta est in honorem diei, sicut censendum est in omnibus votis personalibus, nisi constet de opposito, ut dicunt communiter *Salm. l. c. & Croix l. 3. p. 1. n. 450. cum Sot. Suar. Laym. Dian. Pal. &c.* Nam contra, si levis rei promissio sit facta per modum unius, ita ut dies non assignetur ut terminus, sed ne ultra obligatio differatur, tunc materiæ coalescunt, & possunt pervenire ad mortale. Quare, si voveas dare quotidie parvam eleemosynam, pecces graviter, si quotidie omittas, voto facto per modum unius. Ita *Salm. c. 1. d. n. 115. cum Sanch. Suar. Trull. Leand. &c.* Hinc notant, quod circa vota realia, nisi aliud constet, regulariter dies non apponitur ad finiendam, sed ad sollicitandam obligationem, & ideo materiæ coalescunt, ut docent communiter *Salm. n. 131. cum Suar. Pal. Bon. Vasq. & Croix l. c. cum aliis, ut supra.* Vide *dicenda n. 220. v. Utrum.*

213 „ 2. In materia gravi, etsi quis possit se obligare tantum leviter. *(Ut fuse probant Salm. c. 1. n. 109. cum Molin. Suar. Pal. Fill. &c. cum communiori, & probabiliori contra Sotum, Pont. Cordub. &c.)* communiter tamen censetur voluisse se obligare graviter, nisi aliunde constet. Unde violans tale votum peccat graviter ex genere suo. Vide *ibid.*

„ 3. Qui postquam gravi voto se obstrinxit, serio deinde dolet, quod fecerit, non peccat graviter, modo retineat animum implendi. *Sa, v. votum.*

„ 4. Qui violat votum de re jam ante præcepta, verbi gratia, qui post votum castitatis fornicatur, debet in Confessione addere, quod votum id habeat, aut quod Ordines acceperit, si Confessarius nesciat, quia duplex tunc est malitia peccati. *Suar. c. 6. Less. d. 7. Sanch. c. 5. Fill. c. 2. q. 7.* *(Ex communi enim bene valet votum de re alias præcepta. Salm. cap. 1. n. 32. cum S. Thom. contra Gers. S. Anton. &c. num. 30.)*

„ 5. Alieno voto nemo obligatur ex vi illius voti. Unde, si qui Canones videntur indicare, filium a patre religioni devotum teneri eam profiteri, intelligendi sunt, si filius votum patris semel ratificaverit. *Suar. c. 5. Sanch. Laym. c. 5. n. 6. (Salm. c. 1. n. 118.)*

„ 6. Cum heres tenetur solvere vota realia defuncti, non tenetur vi voti, sed ex justitiæ; sicuti tenetur alia illius debita, legata, &c. solvere. *ibid.*

214 Certe Heres tenetur solvere vota realia defuncti, sicut alia debita *ex l. secunda ff. de Pollic. & ex c. Licet. de Voto.* Ex quo potest cogi ad solvendum per excommunicationem. Hinc talia vota debent satisfieri ante legata, sed post debita justitiæ. *Salm. c. 1. n. 125.*

215 Quæritur hic, an Pater in morte per vota possit lædere legitimam filiorum? *Prima sententia* affirmat cum *Navar. Sylv. Dian. Lop. Sega, &c. ap. Salm. cap. 1. n. 126.* Sicut etiam (isti dicunt) potest Pater gravare legitimam donationibus remuneratoriis. Sed tenendum oppositum cum *secunda sententia:* Potest enim Pater in vita sua votis moderatis minuere aliqualiter legitimam filiorum, vel ascendentium; non tamen in morte, ubi juxta legem de bonis suis disponere debet, & legitima, cum debeatur de jure, nequit gravari debito voluntario, ex *Eccles. 34. Immolantis ex iniquo oblatio est maculata.* Ita *Salm. n. 127. cum Sanch. Laym. Bon. Pal. Trull. &c.*

216 „ 7. Eodem modo, si Communitas aliquid vovit, in quod posteri non consenserunt, non tenentur id servare vi voti, sed interdum ratione pacti, statuti, vel longæ consuetudinis. Vid. *Laym.* hic *c. 3.*

„ 8. Cum quis vovet factum alterius, sensus est; se curaturum id eo modo, quo licite potest, ut verbi gratia rogando, persuadendo, vel etiam præcipiendo, si sit Superior, vel etiam aliquando paciscendo, & suppeditando sumtus. Sic parens, qui filium devovit religioni, ad nihil aliud tenetur, quam ut conetur eam filio persuadere: sic qui Missas, vel peregrinationem alterius curandam vovit, quando stipendium, ac sumtus ei persolvit, non tenetur alium substituere novis sumtibus, si prior non præstet, ad quod se obligavit. *Sanch. Laym. n. 7.*

217 „ 9. Vota personalia non implentur, nisi per voventem; unde qui vovit peregrinationem Romam, v. g. non satisfacit, si conducat alium: neque ad id tenetur, si ipse non possit. *ibid.*

„ 10. Vota realia solvenda sunt ex proprio: unde qui nequit ex suo, non tenetur ab alio mendicare. Quod si possit ex suo, & tamen alius sive rogatus, sive sponte pro ipso velit solvere, id valet; quia tunc quod alter det, fit ipsius: non autem actio alterius personæ potest fieri alterius. V. *ibid.*

Immo bene satisfacit voto, aut juramento eleemosynæ, qui illam ab alio eo fine præstitam, ipso inscio, postea ratificat, cum noverit; quia tunc jam adimpletur votum cum consensu voventis. Ita *Salm. c. 1. n. 122. cum Sanch. Bon. Trull. &c.* Et satis probabile videtur; sicut enim tali modo bene satisfieret promissioni alteri homini factæ, sic etiam satisfit promissioni factæ Deo.

„ 11. Vota conditionalia non obligant, cessante conditione, etiamsi ipse vovens causa fuerit, ut conditio non poneretur; dummodo id non impediverit per dolum, vim, aut malitiam: ut verbi gratia, vovisti peregrinationem, si eam Petrus approbet; deinde submittis, qui persuadeat, ut non approbet: illo igitur non approbante, non teneris. Imo, etsi malitiose per fraudem, dolum, &c. impediveris, adhuc probabile est, te voto non teneri, ut habet *Laym. c. 6.* ex *Suar.* & aliis *(Et hæc est probabilior ex Salm. n. 173. cum Pal. Fill. &c. contra Az. Bon. &c. Quia jam non impletur conditio, licet per culpam voventis.)* 218

„ Interim *Laym.* recte hic advertendum monet ad intentionem voventis: ut v. gr. si filius vovet se ingressurum religionem, nisi pater contradixerit, videtur ejus intentio fuisse, nisi contradixerit ex se, sua sponte sibi relictus, &c.

At si dolose impedias, peccas: Vovisti v. gr. Religionem, si Pater approbet; si tu precibus, vel rationibus impedias consensum Patris, non peccas; secus, si impedias vi, vel fraude. Item vovisti castitatem, si Deus per annum te liberet a mortali: si tu ex fragilitate cedis, non peccas respectu voti: Secus, si studiose peccet, ut solvaris a voto. Et sic de ceteris. Ita *Salm. cap. 1. num. 171. cum Laym. Pal. Sanch. &c.*

Quoad conditiones autem votorum notandum 1. Quod omnes conditiones turpes, aut impossibiles vota reddunt nulla. *Salm. c. 1. n. 165.* Notandum 2. quod ad obligationem voti non sufficit, ut conditio impleatur æquivalenter, sed debet impleri specifice; v. gr. vovisti Religionem, si soror tua nupserit; non sufficit, si illa moriatur. *Salm. ib. n. 169.* 219

„ 12. Qui vovit rem certam, & determinatam, v. gr. hunc calicem, si ea res pereat, non tenetur ad aliam, cum id non soleat intendi: si autem eam rem vendiderit, probabilius videtur esse, teneri dare pecuniam, quam accepit: quia qui vovet rem censetur promittere omnem ejus utilitatem. 220

„ 13. Qui vovit aliquid faciendum certo tempore, ut jejunare hoc, vel isto die, illo transacto, sive cum culpa, sive sine culpa ejus, ad nihil tenetur; & neque, si prævidetit impedimentum eo tempore superventurum, tenebatur prævenire, cum hæc non soleat intentio voventis esse. *Suar. Nav. l. 1.* Vid. *Bon. p. 5.*

Sed eadem regula, quam diximus *supra n. 212.* currit hic, ex communi cum *Salm. c. 1. n. 120. & 130.* Ad nihil enim teneris, transacto die, si dies appositus est ad finiendam obligationem, ut censendum est in votis personalibus, nisi constet de opposito, ut communissime dicunt *Croix l. 3. p. 1. n. 450. cum Sot. Pal. Laym. Dian. &c. Salm. c. 2. infra num. 115. V. Infertur 1. cum Trull. Suar. Sanch. &c.* Secus, si diem apposuisti tantum ad sollicitandam impletionem, sicut e converso judicandum est regulariter in votis realibus, præcise, si ille dies nullam habeat magis specialem rationem, quam alii, ut *Salm. ib. n. 131. cum Suar. Pal. Bon. &c.* ac *Croix l. c. cum aliis, ut supra.*

Utrum autem in dubio, an dies sit appositus ad finiendam, vel ad sollicitandam voti executionem, tenearis ad votum pro diebus transactis? Negat *Dian. p. 3. tr. 5. R. 26.* quia, ut ait, vota in dubio non obligant, cum stricte sint interpretanda, ex regula communiter tradita a DD. cum *Cajet. Laym. &c.* Affirmant vero generaliter loquendo *Sporer de 2. Præc. n. 109. & Salm. c. 1. n. 132. cum S. Thom. Sanch. Pal. Trull. Azor. & Bon.* Rationem dant *Salm.* quia, cum votum sit certum, & dubitetur tantum de circumstantia excusante, possessio stat pro voto. Sed hæc ratio non convincit; posset etiam ei responderi, quod hic dubitatur de circumstantia, quæ afficit substantiam voti, & ideo votum ipsum redderet dubium, juxta dicta *n. 198.* Hinc mihi rectius distinguendum videtur, & dicendum, quod in votis personalibus in dubio non teneris satisfacere pro diebus transactis; Secus autem in votis realibus. Ratio, quia ex una parte regula firma est, quod pro eo stet possessio, pro quo stet præsumptio, ut docent DD. communiter cum *Busemb.* (vide *lib. 1. num. 74. v. Porro*) *Croix lib. 1. num. 509. Sanch. Dec. lib. 1. cap. 10. num. 13. cum Sot. Mol. Arag. & Menoch.* Ex altera parte communissima est sententia, quod nisi de opposito constet, ut supra prænotatum est, in votis realibus dies præsumitur appositus tantum ad sollicitandam obligationem, ut *Salm. cap. 1. num. 131. cum Suar. Sanch. Vasq. Pal. Bon. Prado, & Croix l. 3. p. 1. n. 450. cum Laym. Sot. & Dian.* Nisi tamen votum habuisset specialem connexionem ad diem, puta si vovisset dare eleemosynam in hebdomada Jubilæi, vel in Sabbatis per annum, quia v. gr. in anno illo gratiam receperis, ut *Spor. num. 106. & Salm. num. 129. cum aliis.* Secus, si dies nullam connexionem habuisset cum voto, nempe si vovisses dare eleemosynam in Sabbatis per annum, nulla habita ratione speciali illius anni, ut recte ait *Sporer num. 106. in fine.* In votis contra personalibus præsumitur dies appositus ad finiendam obligationem, ut dicunt *Salm. cap. 1. n. 215. & Croix loc. cit. cum aliis, ut supra allatis.* Hinc in votis realibus, quia præsumptio est pro voto, pro ipso est etiam possessio, & ideo implendum etiam pro diebus transactis.

factis. Secus vero dicendum in votis personalibus, in quibus præsumptio est in oppositum, & sic *Salm.* sunt intelligendi, dum ipsi *dict. c. 1. n.* 115. ut certum asserunt, quod in votis personalibus præsumitur dies appositus ad obligationem extinguendam.

221 „ 14. Qui vovit aliquid sine certo tempore, verbi gratia, peregrinationem, tantum tenetur implere, cum commode primum potest: quia sic moraliter quisque censetur intelligere suam promissionem, ut habita commoditate non nimis diu differat, quamvis minor causa sufficiat ad differendum, quam ad omittendum. *Fill. t. 4. qu.* 10. *Sanch. Laym. cap.* 3. *Bonac. &c.*

Votum indeterminatum quoad tempus, v. g. de Rosario diurno, jejunio in Sabbatis, obligat perpetuo, nisi aliud colligetur ex circumstantiis. *Salm. cap.* 1. *nu.* 140. *communiter.* Si dubium tamen sit, an votum fuerit pro anno, vel mense, non teneris, nisi ad minus. *Salm. n.* 146. *cum Sanch. Trull. Suar. Bon. &c. ex cap.* 18. *de Censib.*

Quæritur, an faciens votum pro tempore indeterminato, peccet mortaliter, si diu differat implere? Certum est, quod si votum est in perpetuum obsequium Dei, puta ingrediendi Religionem, Xenodochio inserviendi, & similis, peccat lethaliter qui diu differt, si adsit opportunitas implendi, & non excuset rationabilis causa. Dicunt autem *Armill. Rodriq. & Ledesm. apud Salmat. de Statu Relig. tractat.* 15. *cap.* 2. *numer.* 32. differre votum Religionis per duos vel tres annos, non esse mortale; Sed hæc opinio merito videtur laxa aliis, ut *Sporer de* 2. *Præc. n.* 117. *Salm. l. c. & Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 14. *n.* 22. Alii vero, ut *Sanch. l. c. & Croix cum Pal.* universaliter loquendo, dicunt esse mortale differre per sex menses, & his adhærent *Salm. d. nu.* 32. *cum Trull. & Garcia*, putantes mortalem fore dilationem ultra sex menses. Consentit etiam *Sporer* si vovens excedat ætatem 40. annorum; Censet tamen cum *Tamb.* excusari a mortali juvenem 15. vel 16. annorum, qui differt per tres vel quatuor annos; quia (ut dicunt) hoc tempus videtur parva materia respectu ad servitium totius vitæ; Sed huic non omnino acquiesco, nisi adsit justa causa dilationis. Justæ autem causæ differendi sunt, si vovens speret dilatione Parentes emolliendos: Item si obstet gravis necessitas spiritualis, aut corporalis sororum vel fratrum. Ita *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 446. *cum Pal. & Gob. Bon. de Voto q.* 2. *p.* 5. *num.* 3. *cum Arag. & Tabien. Sanch. d. l.* 4. *c.* 14. *n.* 5. *&* 6. *& Salm. dict. c.* 2. *n.* 32. *cum Suar. Mach. Pell. Trull. ac Garcia*. Bene tamen advertunt *Spor.*, *& Salm.* in his casibus sedulo cavendum, ne dilatio sit nimia, aut ne periculum adsit votum nunquam implendi; quod periculum non raro deest in votis Religionis, pro quorum executione Dæmones innumera excitant dissidia, & impedimenta.

Si autem votum sit in obsequium temporale, scil. tot jejuniorum, peregrinationum, &c. censet probabile *Spor. de* 2. *Præc. n.* 116. *cum Tamb.* quamcunque dilationem non pertingere ad mortale. Et favet *Sanch. d. l.* 4. *c.* 14. *n.* 21. referens *S. Antonin.* qui dicit illam esse moram mortalem, *quando fit dilatio per longa tempora, & ex ipsa dilatione est periculum oblivionis, vel impotentiæ implendi.* Sed verius dicendum peccare mortaliter, qui sine justa causa notabiliter votum differt implere, nempe ultra duos vel tres annos, ut recte sentiunt *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 446. *& Salm. de Statu Rel. cap.* 1. *nu.* 32. *cum Pall. Trull. & Garcia.* Putat autem *Croix*, *cum Diana*, quod si vovisti singulis mensibus confiteri, posse ex causa differre per duos vel tres dies ultra mensem.

222 „ 15. Qui vovit aliquid sine certo loco, v. g. ingredi religionem S. Benedicti, satisfacit intrando quodcunque Monasterium illius Ordinis, in quo serventur substantialia regulæ. Neque tenetur pro admissione peragrare provinciam, sed satis est adire loca aliquot non nimia dissita; Et satisfacit voto, si postquam ingressus est, remittatur, aut egrediatur (saltem cum justa causa, qualis est v. gr. gravis ac diuturna tristitia, & anxietas, sive ex natura ipsa, sive aliunde nata. *Escob. ac Sanch. t.* 1. *l.* 4. *c.* 16. *nu.* 100.) ante professionem. *V. Trull. l.* 2. *c.* 2. *q.* 20. *n.* 7. *&* 8. * (*Et vide l.* 4. *ex n.* 72.) *

„ 16. Qui vovit aliquid sine certa qualitate, v. g. religionem in genere, potest ingredi quamcunque, etiam laxiorem, modo serventur essentialia, & sit approbata. Similiter, si quis vovit triticum, &c. non tenetur dare optimum, quod habet, sed satis est (loquendo de obligatione præcise) ut det, quod non sit plane ineptum * (*Idem Salm. c.* 1. *nu.* 140. *cum Laym. Suar. Bonac. &c. Qui vovet dare Calicem, ædificare Ecclesiam, debet implere juxta usum communem.*) *

„ 17. Qui vovit aliquid sine certa quantitate, v. g. eleemosinam, pecuniam, frumentum, &c. satisfacit dando quantum voluerit * (*Salm. ibid. cum cit. DD.*) *; modo non tam parum, ut videatur potius irridere suum votum, quam implere. Ratio horum omnium petitur ex intentione voventis, qua nemo censetur se obligare, nisi ad id quod commode potest, & communiter est decens *Suar. Sanchez l.* 4. *c.* 13.

„ 18. In dubio de mente voventis, debet fieri interpretatio secundum verborum, quibus usus est, proprietatem, vel potius communem, & usitatam acceptionem. *Fill. t.* 26. *c.* 2. *Laym. c.* 3. * (*Salm. ex n.* 134.) *

„ 19. Qui vovit, si ludat chartis, dare decem imperiales, tenetur secundum *Sanch.* dare toties decem, quoties ludit, quia pœna est actui accessoria. Videtur tamen negare *Laym. l.* 4. *tr.* 4. *c.* 5. *n.* 4. *V. Trull. Dian. p.* 1. *t.* 9. *R.* 60. 223

Bene distinguunt *Salm. c.* 1. *nu.* 177. Si votum fuit simplex de solvenda pœna, si luserit; tunc sufficit solvere pœnam pro prima vice cum *Sanch. Bon. Sà, Dian.* Et satis probabile vocat *Laym. & Pal.* Secus si votum fuit duplex, scilicet de non ludendo, & de pœna solvenda: Tunc quoties transgreditur votum, solvenda est pœna; nisi hæc sit gravissima, ut peregrinatio, elargitio magnæ eleemosynæ, quæ non soleat communiter repeti. Ita *Salm. ib. cum Laym. Pall. Trull. Sanch. Dian. &c.*

Hic advertendum, quod in tali voto pœnali duplici, si relaxetur primum, relaxatur etiam secundum, prout primi accessorium. *Salm. c.* 1. *n.* 176. *cum Pal. Laym. Sanch. &c.* Notandum deinde, quod qui invincibiliter ignorat, sive oblivisceretur votum principale, aut votum de pœna, ad eam non tenetur. V. *Salm. ib. n.* 175. *&* 177.

Plura ultimo hic pariter sunt notanda, & I. quod vota semper sunt interpretanda juxta benigniorem partem *Salm. c.* 1. *n.* 148. cum *Laym. Cajet.* & aliis communiter. Notandum II. quod fractiones votorum sunt ejusdem speciei: hinc, si quis habens votum castitatis fornicetur, potest seorsim fractionem voti confiteri. *Salm. c.* 1. *n.* 101. Sed quid, si quis voveat jejunium ex speciali motivo temperantiæ? *Val. Sanch. Bon. &c. ap. Salm. n.* 102. probabiliter tenent committere duo peccata jejunium frangendo. Ita pariter conjugem voventem castitatem, ex motivo amoris ad castitatem, si petat debitum, dicunt committere duo peccata. Sed probabilius tenendum cum *Salm. & Caj. Trull. Suar. & Prad.* talem committere unum mortale contra votum; quia ex voto obligationem tantum fidelitatis erga Deum sibi imponunt, non aliam. Notandum III. quod si quis voveat disjunctive rem bonam, vel malam, aut vanam, aut impossibilem, votum nullum est. *Salm. c.* 1. *n.* 141. Si vero utraque pars est materia apta, illa quæ eligitur, præstanda est; etiamsi post electionem altera pars pereat, seu impossibilis reddatur. E converso, si pereat una pars, aut impossibilis reddatur ante electionem, non teneris ad alteram, nisi tua culpa res periit, aut fuisti in mora eam tradendi, aut determinandi. Ita *Salm. d. n.* 141. *&* 142. *cum Sanch. Pal. Mol. &c.* 224

Quæritur hic, an unam partem jam electam possit vovens cum altera commutare? Negant probabiliter *Pal. & Sanch. cum aliis ap. Salm. de Voto c.* 2. *num.* 107. Unde, si electa sit pars, cujus materia sit reservata, ut castitas, &c. requiritur dispensatio Papalis. Affirmant tamen *Leand. & Tamb. cum pluribus ap. ipsam*, & non minus probabile merito vocant *Salm. ib.* Ratio, quia, non obstante electione facta, votum adhuc remanet disjunctivum, nec per determinationem peractam vovens se privavit libertate alteram eligendi partem.

Qui vovet per mensem audire Sacrum, probabiliter non tenetur in Festis audire duo: Sicut probabile etiam est hoc, si imponatur a Confessario pro pœnitentia *Salm. c.* 1. *n.* 136. *cum Pal. Tamb. Suar. Trull. &c. Spor. de* 2. *Præc. c.* 2. *nu.* 96. *ac Croix de Pœn. n.* 281.

Qui vovet Rosarium, satisfacit recitando tertiam partem, quia communiter sic intelligitur. *Salm. c.* 1. *n.* 136. *cum Pal. Tamb. Prad. &c.* Et satisfacit recitando alternatim, quia tale votum obligat instar Officii Divini. *Salm. ibid. cum Trull. Tamb. Dian. Leand. &c.* Et etiam satisfacit dividendo Decades, *ib. cum Sanch. Trull. Bon. &c.*

Qui vovet jejunium, potest comedere lacticinia, ut *Salm. c.* 1. *n.* 137. *cum Sanch. & Pal.* Si vovit jejunium per mensem, non tenetur in Dominica; vel si vovet in vigilia alicujus Sancti, quæ veniat in Dominica, potest anticipare jejunium in Sabbato, *ibid. cum Bon. Trull. Dian. &c.* Si vovens jejunium comedit carnes, non tenetur ad jejunium: ad differentiam jejunii præcepti ab Ecclesia, quæ duplici præcepto imponit & jejunium, & abstinentiam a carnibus, juxta *Salm. ib. cum Sanch. Azor. Syl. &c.* & prout declaravit regnans Pontifex Ben. XIV. vide *lib.* 4. *n.* 992. An vovens jejunium singulis Sabbatis teneatur ad votum, si in Sabbato cadat Natalis Domini? Probabiliter negant *Molin. Azor. Fag. Dian. Rodr. Villal. ap. Salm. c.* 1. *n.* 138. & probabilem vocant *Bon. de Voto p.* 6. *n.* 9. *& Tamb. de Vot.* §. 6. *n.* 13. Nisi expresse intenderit adhuc eo die se velle obligare, quia tunc proculdubio tenetur. Affirmant tamen *Salm.* ut probabilius *n.* 139. *cum Suar. Sanch. Vasq.* Vide mox dicenda *n.* 226.

Si quis immemor voti, vel pœnitentiæ injunctæ, &c. præstet opus debitum, bene satisfacit per voluntatem generalem, quam quisque censetur habere satisfaciendi prius suis obligationibus, ita *Sporer tr.* 1. *de Confe. n.* 50. *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 14. *n.* 15. *Less. l.* 2. *c.* 37. *n.* 11. *Laym. lib.* 4. *tr.* 2. *cap.* 12. *n.* 9. Certus autem de voto, cum habet rationem probabilem se satisfecisse, ad nil aliud tenetur, ut *Roncaglia de Voto cap.* 2. *q.* 4. *R.* 2. *cum Boss. p.* 2. *tit.* 1. *n.* 1670. *& Lugo, Salm. Laym. Viva, &c.* Vide dicta *l.* 1. *n.* 76.

DUBIUM V.

Quot modis tollatur obligatio Voti?

225 *Tollitur obligatio voti* 1. *Per materiæ mutationem.* 2. *Per auctoritatem humanam. Vide Resolutiones.*
226 *An sit obligatio implendi votum, si superveniat circumstantia non prævisa? (Quid vero de votis simplicibus castitatis, & Religionis; & quid de solemnibus? Vide lib. 4. n. 50.)*

225 „ REsp. Dupliciter tolli potest, 1. Nullius auctoritate
„ intervaniente: idque vel materiæ mutatione, ut si
„ materia antea honesta fiat turpis, indifferens, vel impe-
„ ditivà majoris boni, ratione novæ circumstantiæ, vel pro-
„ hibitionis: vel si fiat impossibilis ebsolute, aut moraliter,
„ vel desitione conditionis, a qua pendebat. 2. Intervantu
„ auctoritatis humanæ: idque tripliciter, irritatione, com-
„ mutatione, vel dispensatione, de quibus sequentibus du-
„ bita. Est communis, *Sanchez l. 4. c. 24. Less. l. 2. c.*
„ *24. Suarez Fill. t. 26. c. 8.*

Unde resolves.

„ 1. Etsi tua culpa materia facta sit impossibilis, inuti-
„ lis, &c. tamen, postquam jam talis facta est, cessat obli-
„ gatio, & sufficit pœnitere de culpa.
„ 2. Si concurrat obligatio duorum votorum incompossi-
„ bilium, implendum est id, quod est præstantius, & Deo
„ gratius, & alterum cessat. Quod si vero sit æquale, aut
„ nescias, utrum sit melius, implendum est quod prius vo-
„ visti, & ruit posterius; si & hoc nescis, libera est ele-
„ ctio. V. *Trull. l. 2. c. 2. d. 9.*
„ 3. Si materia voti fiat impossibilis quoad partam tan-
„ tum, tunc, si commode talis materia dividi non potest,
„ aut non solat, ad nihil taneris: verb. gr. vovisti ædifica-
„ re templum, si totum non potes, non teneris ad par-
„ tem.
„ 4. Si vero dividi commode potest, & solat, manet
„ obligatio ad illam partam, quam potest: ut verb. grat.
„ 1. Qui non potest jajunare tota hebdomada, potest au-
„ tem aliquot diebus, ad hoc tanetur. 2. Qui matrimo-
„ nium contraxit, & consummavit post votum castitatis,
„ tenetur non petere dabitum: cum eatenus votum adhuc
„ sit possibile (reddere enim debet). Vide *Bonac. p. 7.*
„ *§. 1.*
„ 5. Quod si votum dividi quidam possit, sed unum in
„ eo sit principala, reliqua vero eccessoria tantum, non per
„ se seorsim intenta, sed dependeotar a priori, tanquam il-
„ lius appendices, & modi; tunc, si principale fiet impos-
„ sibile, ruit etiam obligatio accessorii, non eutem con-
„ tra: ut ver. grat. vovisti peregrinationem Romem in ci-
„ licio, & ibi certi aliquid offerre; si peragrinatio impossi-
„ bilis fiat, non teneris cilicium ferre, & oblationem. Vi-
„ de *Sanchez l. 4. c. 10. Bon. d. 4. c. 2. p. 4. §. 4. Trull.*
„ *l. 2. c. 1. d. 10.*

226 Hic quæritur, an sit obligatio implendi votum, si notabilis circumstantia superveniat, qua prævisa, quis votum non emisissat? Est communis sententia apud *Salm. in tr. de Juram. c. 3. n. 20. cum Sanch. Pal. Trull. &c.* (vide dicta *n. 187. v. Sed dubium.*), quod in omni promissione, prout est etiam votum, mutatio materiæ da se notabilis obligetionem aufert. Ratio, quia per mutationam res fit diversa, quam promissa. Sed quid, si nova circumsteutia accidat non prævise, puta si quis vovisset jejunare omnibus feriis sextis, an teneretur ad jejunium in die Nativitatis Christi Domini, quem diem exclusisset, si prævidisset? Affirmant *Salm. de 3. Præc. c. 2. num. 104. cum Nav. Vasqu. Sylvestr. alisque cum Sanch. Dec. l. 4. c. 11. nu. 61.* (Sed notandum, quod *Sanchez hoc loco* loquitur de præciso casu jejunii, quia censet circumstantiam Festi non efficere notabilam mutationam: Verum circa nostrum quæsitum oppositam tenat sententiam, ut infre). Ratio, ut dicunt, quia ad eximandum voventem ab obligatione voti, non ast attendendum ad id quod ipse promisisset, si meminissat, sed potius ad id quod actu promisit. Et probant ex *cap. Explicari de Observ. Jejun.* ubi Onorius III. dixit: *Qui nec voto, nec regulari observantia sunt adstricti, in feria sexta, si festum Nativitatis Dominicæ, die ipso venire contigerit, carnibus propter festi excellentiam vesci possunt secundum consuetudinem Ecclesiæ generalis.* Negant vero teneri ad votum *Mol. tom. 2. de Just. disp. 272. Azor. 1. p. l. 11. cap. 2. quæst. 3.* item *Fagund. Diana*, & alii apud *Salm. loc. cit. de 3. Præc. numer. 103.* loquendo de prædicto casu jejunii (de quo vide etiam dicta *n. 224. circa fin.*); & loquendo generice de omni nova circumstantia notabili superveniente, tenent *S. Anton. Nav. Sylvestr. Henr. &c. in tr.* ut supra *de Juram. c. 3. nu. 21.* Et hanc sententiam expresse tenat *D. Thomas in 4. dist. 38. qu. 1. a. 3. qu. 1. ad 1.* ubi sic docet: *Id liberare a voti, vel juramenti obligatione, quod si a principio notum fuisset, ea fieri impediret.* Ratio, quia tunc intentio se obligandi vel daficit, vel sic intarpretatur. Et huic sententiæ dicunt ibid. *Salm. numer. 22.* non posse denagari probabilitatem; Imo ipsimet *Salm. c. 1. num. 152.* censent illam esse notabilem mutationem, quæ si a principio fuisset cognita, quis non se obligasset. Hæc secunda santentia mihi videtur non minus probabilis, imo forte probabilior, quam prima. Ratio generalis, quia, superveniente circumstantia non prævisa, qua votum onerosius radditur, materie voti fit diversa quam promissa. Et sic respondetur ad rationam oppositam, quia vovens teneretur ad plus quam promisit. Respondetur autem ad definitionem Onorii III. ut supra, quod ibi Pontifex non explicat, an circumstantia diei Nativitatis Domini fuerit val non prævisa; quare textus explicari potest (sicut intelligit *Azorius l. c.*) de iis, qui expresse voverint servare jejunium etiam in die Natalis, quo casu certe tenentur ad votum, ut diximus *supra num. 224. circ. fin.*

DUBIUM VI.

De Voti irritatione.

ARTICULUS I.

An, & quomodo tollatur obligatio Voti per directam Irritationem?

227 *Quis possit vota irritare?*
228 *An liceat irritare vota sine causa?*
229 *Quæ vota filiorum possint irritare Pater, Avus, Tutor, &c.?*
230 *Quæ possit irritare Mater?*
231 *An vota subditorum valeant donec irritentur?*
232 *Quid si quis per errorem æstimabatur Pater, Maritus, &c.?*
233 *Quis possit irritare vota Religiosorum, & Monialium? An Abbatissa?*
234 *An vir possit irritare omnia vota uxoris?*
235 *An uxor vota viri?*
236 *Quid si mutuo consensu voveant castitatem?*
237 *An Superior possit irritare vota facta ante subjectionem? Quid si dubium sit, an sint emissa ante vel post subjectionem?*
238 *An autem vota facta tempore subjectionis possint post illud irritari?*
239 *Quid si Superior ea ratificaverit?*
240 *Quæ vota servorum, aut famulorum possint a Domino irritari?*

„ REsp. Cum non debeat violari cujusquam dominium, 227
„ ac quilibet dominus possit uti sua libertate, hinc si
„ potestati dominativæ alterius sit subjecte alicujus volun-
„ tas, potast is subditi istius omnia vota, qualiacunque
„ sint, ad suum libitum sine ulla causa valide irritare dire-
„ cte; hoc ast, potest velle, & pronuntiare, ut illa vota
„ nulla sint, ita ut nullo etiam casu obligatio postea revi-
„ viscat (etsi peccent, si absque causa irritent, ut docent
„ *Less. l. 2. c. 40. nu. 75. Navar. Suar. Fill.*) Porro hoc
„ jus provenit ex jura positivo, quo datur alicui lagitima
„ potestas dominativa in voluntatem alterius. Ita commu-
„ nitar DD. V. *Sanch. l. 4. c. 24. nu. 30. & 31.* * (*Sed*
„ *provenit etiam ex jure naturali, ut Salm. c. 3. n. 27. cum*
„ *S. Thom. 2. 2. q. 185. a. 5.*) *

Quæritur, an liceat irritare vota sine causa? Certum est 228
pro valore irritationis nullam causam requiri: Et commune est, quod non sit mortale, ut *Salm. de Vot. c. 3. num. 29. & Less. l. 2. c. 40. num. 69.* cui videtur id certum cum *Palud. Sylv. & Ang.* Dubium est, an sit veniale? *Prima sententia* affirmat cum *Bus. Less. &c.* quia dissonum est Superiorem sine causa uti hac potestate. Sed de se loquendo verius est nullum esse peccatum, quia vota subditorum sub hac conditione consensus Superiorum emittuntur; unde obedientia sufficit pro causa. Ita *Salm. numer. 30. cum S. Anton. Cajet. Sylvest. Azor. Tamburrin. &c.* Dixi *de se* loquendo, quia difficulter aliunde poterit excusari a veniali, vel quia facit actum otiosum, vel quia irrationabiliter profectum alterius impedit, ut recte ait *Less. loc. cit. numer. 70.* Sufficit vero quævis causa rationabilis ad excusandum a veniali, ut *Elbel numer. 254. ac alii.* Et idem tenat *Sporer de 2. Præc. numer. 34. cum Sot. Val. Med. &c. communius* non peccare graviter Superiorem, qui dederit permissive licentiam, & postea revocaverit; Imo probabile putat ne veniale quidem esse, nisi promisarit non revocare. Valida est autem irritatio omnium votorum in genere, etiam futurorum, ac etiam renuente subdito. *Salm. cum Pal. &c. numer. 34. & 35.*

Unde resolves.

„ 1. Quivis pater, & in ejus defectu avus paternus, tu-
„ tor, imo etiam mater, non tantum si nutrix sit, sed
„ etiam in priorum defectu, & secundum quosdam, reli-
„ quis deficientibus, etiam magister, vel herus, ut *Suar.*
„ *Less.*

,, *Less. d. 10. n. 78.* contra *Sanch.*, potest directe irritare vota
,, liberorum impuberum, ut colligitur ex *c. Mulier. 32. q. 2.*
,, *c. 1. & 22. q. 1. &c. Si quis de reg.* Impubertas autem
,, secundum jura finitur in masculis anno decimo quarto
,, complem: in feminis, duodecimo completo, a die nati-
,, vitatis computando, ut *Sanch. l. c. Laym. t. 4. c. 7. n. 10.*
,, *Bon. disp. 4. q. 2. p. 6. §. 2.*

229 Clarius singula explicanda: Pater, sive Avus paternus in ejus defectu, potest irritare quæcunque impuberum vota, sive personalia, sive realia; adhuc castitatis, & Religionis, etiamsi filius sit doli capax, & etiamsi votum sit de peculio castrensi, vel quasi, ut *Salm. c. 3. n. 45. ex S. Thom. 2. 2. qu. 88. ar. 9. cum Caj. & Sanch. Suar. Trull. Laym. Less. Pal. &c. ex c. 1. 20. qu. 1. & 2.* Et ratio est, ut ait *Sanch. l. 4. c. 18. n. 5.* quia in tali ætate deficit perfecta deliberatio ad tantam obligationem; Quare ad talem defectum natura prospexit, præbendo parentibus facultatem talia vota irritandi. In dubio autem, an votum sit emissum ante vel post pubertatem, adhuc potest Pater irritare, quia possidet sua potestas. Ita *Sanch. Dian. Mich. cum Elbel num.* 251. Qui recte idem ait dicendum in dubio, an filius post pubertatem votum ratificaverit. Filiorum autem puberum non possunt parentes irritare vota personalia, puta castitatis, frequentiæ Sacramentorum, &c. Nisi præjudicent domesticæ gubernationi, prout vota longæ abstinentiæ, peregrinationis, jejunii incompatibilis cum modo familiæ, &c. Ita *Salm. n. 46. cum S. Th. Less. Pal. Syl. Tamb. Pal. &c.* Bene autem possunt irritare (indirecte tamen, ut *Bus. cum Laym. Art. seq. n. 242.*) vota realia puberum in minori ætate, quia in ea carent ipsi administratione bonorum. *Salm. ibid. n. 47. cum S. Thom. Sanch. Trull. &c.* Excipe, si votum sit de peculio castrensi, vel quasi; vel si filius exierit a patria potestate. *Salm. n.* 48. Item votum eundi Romam pro absolutione excommunicationis, ex *c. Relatum, de Sent. excom.* Facultatem autem, quam habet Pater erga filios legitimos, eandem habet erga illegitimos, ut *Sanch. l. 4. c. 33. n. 82. cum Pal. & Tamb. & est commune ap. Salm. d. c. 3. n. 33. infra.* Notandum hic, quod dictum est de Patre, dici etiam de Tutore respectu pupilli, & de Curatore respectu minoris. Et, si sint plures Tutores, vel Curatores, quilibet eandem potestatem habet. *Salm. c. 3. nu. 49. cum Suar. Sanch. Bon. Trull.*

230 Quæstio est, an mater possit irritare vota filiorum? Si mater sit designata tutrix, aut curatrix, certe potest, quod tutores, & ceteri ut supra possunt. Sed quid, si non sit ut talis designata, & filius careat patre, vel avo paterno? *Sanch. Suar. Pal. &c. ap. Salm. c. 3. n. 50.* putant tunc filium esse sui juris: Sed oppositum dicunt esse probabile, scilicet quod in eo casu incumbit matri esse curatricem, ut probabilius tenent *Salm. ibid. cum Tamb. Prad. Leand.* quia rationabile est, ut mater vel avia minori provideat; Et ideo bene potest eorum vota ut curatrix irritare.

Sed magis dubitatur, an mater, præsente patre, vel tutore, possit filiorum vota irritare? Est duplex sententia probabilis. *Prima* negat, & dicit, quod, solum deficiente patre, & tutore, potest mater irritare vota impuberum; & deficiente matre, idem potest avus, & avia ex parte matris. Ita *Suar. Sanch. Tamb. Lay. Pal. Trull. Bon. &c. ap. Salm. c. 4. n. 51. Secunda* non minus probabilis, ut merito ajunt *Salm. n. 52.* (quam tenent *Prad. & Philiarch. ac Ronc. de Vot. c. 5. q. 3. R. 3.*) asserit matrem, etiam præsente patre, vel tutore, posse irritare vota omnia impuberum, etiam castitatis, & Religionis; & etiam vota personalia puberum, quæ præjudicant gubernationi domus; non vero realia, quorum administratio pertinet ad patrem, vel curatorem. Ratio, quia talis potestas, licet non civiliter, naturaliter tamen etiam est in matre, cui filii tenentur obedire, etsi cum subordinatione ad patrem; ita ut potest pater irritare vota filiorum, contradicente matre: sed non sic mater, contradicente patre; Et probatur ex *S. Thom. Op. 17. c. 13. a. 10.* qui parentibus indistincte præbet facultatem irritandi vota filiorum.

231 Quæritur ultra, an vota filiorum, & aliorum subditorum, velut Religiosorum, uxorum, &c. ut infra, donec irritentur, sint valida in iis quæ Superiorum mandatis, aut jurisdictioni non præjudicant? Negat *prima sententia*, & proinde ea non indigere dicit relaxatione, si sine consensu Superiorum sint emissa; quia tales subditi carent usu voluntatis, cujus dominium est penes Superiores. Ita *Val. Angel. March. Ricc. Rosell. & alii*, & probabilem vocant *Leand. Torres, & Peyrin, ap. Salm. cap. 1. n.* 182. Et sibi favere ajunt *S. Thom. 2. 2. q. 88. a. 8. ad 3.* qui sic dicit: *Nullum votum Religiosi est firmum sine consensu Prælati*: Et idem dicit de voto uxoris, &c. *Secunda* tamen *sententia* probabilior, quam omnino tenendam dicunt *Salm. ibid. n. 183. cum Caj. Nav. Tamb. Pal. Trull. Fill. Azor. Sanch. Suar. & aliis pluribus* affirmat valida esse talia vota, sive sint realia, sive personalia, nisi irritentur; quia subditi revera non carent voluntate, sed eam subjicere debent voluntati Superiorum, si contradicant. Et sic intelligendus est *S. Th.* qui loco citato nihil aliud docet, quam tale votum non esse *firmum*; quia, ut dicit *in resp. ad 1. & 4. In eorum voto intelligitur debita conditio, si suis Superioribus placuerit, vel non renitantur*. Quare sufficit, quod illi non renitantur, ut impleatur conditio voti, & votum sit firmum.

Quæritur denique hic, utrum, si per errorem communem cum titulo, quis existimabatur Prælatus, Maritus, Pater, &c. sit valida votorum irritatio ab eis facta, sicut validi sunt actus jurisdictionis ex *l. Barbarius ff. de Offic. Præt.*? Negant *Sanch. Bon. Trull. Pal. & alii ap. Salm. c. 3. n. 71.* quia differt actus dominii ab actu jurisdictionis. Probabile tamen contrarium censent *Salm. ibid. cum Prado*, quia in his eadem ratio currit. 232

,, 2. Vota Religiosorum *(*Quæcunque, etiam interna, ut* 233
,, *Salm. n. 27. cum Soto Sanch. Laym. & Ronc. q. 2. quia Religiosus*
,, *transtulit in Prælatum totum suum velle, & nolle.)** (non tamen
,, Novitiorum) *(*Licet vota personalia Novitiorum suspendantur. Vide Salm. c. 3. n. 42. & 43.)**, etiam sub prædecesso-
,, ribus emissa, irritare possunt directe, præter Papam *(*Pa-*
,, *pa omnia quidem potest directe irritare vota Religiosorum;*
,, *Et Episcopus Monialium subjectarum. Salm. n. 33.)** Ab-
,, batas, Guardiani, Priores, & Rectores, *(*Et etiam Præ-*
,, *lati secundarii, absentibus primariis. Salm. n. 40.)**; ac
,, probabiliter etiam Abbatissæ *(*Cum Salm. n. 41.)**, ut ha-
,, bet *Suarez l. 7. de voto, c. 7. num. 19. Regin. l. 81. n. 342.*
,, *Fill. Bon. l. c. num. 76.* Excipitur tamen votum transeun-
,, di ad Religionem strictiorem. V. *Binsfeld. 3. p. Fach. c. 9.*
,, *Less. n. 73. Sanch. c. 24. n. 3. Bon. l. 5.* *(*Hoc votum nec Pa-*
,, *pa potest irritare. Salm. n. 38.)**

,, 3. Idem potest, secundum *Sanch. l. 9. de matr. d. 39.* ma- 234
,, ritus respectu votorum uxoris: licet probabilius id alii li-
,, mitent ad ea vota, quæ mariti juri præjudicant. *Laym. hic*
,, *c. 7. Fill. tr. 26. c. 8. q. 8. Less. d. 19. n. 83. & d. 15.*

Sed probabilior, saltem extrinsece, videtur contraria sententia, quod vir possit directe omnia vota uxoris irritare, licet non præjudicent usui Matrimonii, vel prolis educationi, vel gubernationi domesticæ (ut tantum concedunt DD. contrariæ sententiæ *ap. Salm. c. 3. n. 57.*). Et maxime probatur ex *N. c. 30.* ubi dicitur: *Si maritum habuerit, & voverit aliquid, si audiens vir statim contradixerit, & irritas fecerit pollicitationes ejus, propitius erit ei Dominus*. Quod non de solo voto abstinentiæ, sed de omni voto interpretantur 70. Interpretes, & *S. Ambr. ap. Salm. num. 58.* sic dicit: *Evidentissime apparet ita virum esse caput mulieris, ut nulla vota, abstinentiæ, vel Religiosæ conversationis liceat sibi sine ejus licentia Deo offerre*. Pariter *S. Th. 2. 2. q. 88. a. 8. ad 3.* docet votum uxoris ita nullum esse sine consensu viri, sicut votum Religiosi sine consensu Prælati: *Nullum votum Religiosi* (*verba S. Thomæ*) *est firmum, nisi de consensu Prælati; sicut nec votum puellæ, nisi de consensu Patris; nec uxoris, nisi sit ex consensu viri*. Et ratio est, quia expedit valde ad pacem familiæ, ad mutuum amorem sovendum, quod uxor voluntatem totaliter a viro dependentem habeat, & sic impetus feminarum retundantur. Ita *Sanch. de Matr. l. 9. D. 39. n. 4. cum Soto, Sa, & Salm. l. c. cum Sanch. Prado, Tamb. Dian. Rodr. Fag. Villal. Ledesm. Leandr. Arag. &c.* Contra *Sporer de Voto c. 3. n. 27. cum Nav. Sylv. Az. &c.* Sed etiam isti contrariam sententiam probabilissimam vocant *ap. Salm. ibid.* Hinc vir potest irritare etiam vota castitatis, & Religionis uxoris exequenda post mortem viri. *Salm. n. 59. cum Sot. Arag. Leand. Fag. &c.* item *Sanch. l. c. n. 16. & Disp. 40. num. 17. cum Pal. Led. & Vega*, contra *Navar. Cajet. &c.*

E converso notandum I. quod uxor nequit irritare vota viri, nisi sibi præjudicent, ut votum longæ peregrinationis, magnæ abstinentiæ, vestiendi habitum Eremitæ, & similia. *Salm. cum Bus. art. seq. n. 242. inf. 2.* Et etiam votum non petendi debitum, ut probabilius tenent *Sporer loc. c. n. 28. cum Laym. Trull. Henr. Fag. &c.* (contra *Less. Sanch. Basil. &c.*) *ap. Salm. n. 56.* quia valde gravosum esset pudori uxoris cogi semper ad petendum. Talia vota docent DD. communiter esse irritanda: At potius videntur esse invalida, utpote de materia inepta, sicut sentiunt *Salm. ib. n. 55.* 235

Notandum II. quod si conjuges mutuo consensu voveant castitatem, aut Religionem, nequeunt vota invicem irritare, quia virtualiter uterque cedit juri suo. Est commune, ita *Salm. cum Sanch. Suar. &c. num. 56. & Bus. art. seq. num. 7.* qui bene addit secus esse, si uterque independenter ab altero vovisset. Sed vide dicenda *n. 239. v. Quid autem*. Conjuges isti, si post tale votum mutuo consensu emissum revocent pactum, & coeant, licet non peccent contra castitatem, peccant tamen contra votum, nisi a gravissima causa excusentur. *Salm. n. 59. cum Suar. Pal. Bon. Sanch. &c.* 236

,, 4. Qui semel votum irritavit, si postea nolit, non ideo
,, revalidatur, ut vult *Sa*, V. *irritatio voti*. *(*Sic Salm.*
,, *n. 70. cum Soto, Sanch. Trull. contra aliquos.)**

,, 5. Nullus supradictorum potest directe irritare vota e- 237
,, missa ante subjectionem, v. gr. ante matrimonium: facta
,, vero intra tempus subjectionis, de re implenda post tem-
,, pus subjectionis, verb. gr. in pubertate, vel post obitum
,, mariti, possunt irritare. *Bon. l. c.* *(*Cum Salm. c. 3. n. 74.*
,, *Val. Dian. Tamb. &c. ac Sanch. de Matr. l. 9. D. 39. n. 16. cum*
,, *Sot. &c. Vid. dict. n. 134.)**

Non potest vir directe irritare vota ab uxore emissa ante matrimonium, sed bene potest illorum suspendere exe-

re executionem, quatenus præjudicant suæ potestati. *Salm. c. 3. n. 35. cum Sanch. Val. Pal. Suar. &c.* Vota autem Religiosorum certum est quod per professionem extinguuntur, ut habetur ex *c. Scripturas de Voto*. V. *Elbel n. 253. & Salm. ib.*

,, 6. Votum, de quo dubium est, utrum emiseris tempore libertatis, an subjectionis, non posse irritare Superiorem, docet *Salas 1. 2. q. 21. & Caram. l. 3. c. 5. d. 1.* Sed contrarium tenent *Suar. Sanch. Bon. &c. cum Bard. l. 6. c. 1. §. 28.*

Quæritur igitur, utrum vir, vel Prælatus possit directe irritare uxoris aut Religiosi vota, de quibus dubitatur, an sint emissæ ante vel post subjectionem? Affirmat *Sanch. Dec. lib. 4. cap. 32. num. 7. ex Suar.* (cum aliis *ap. Bus. ut supra*). Ratio, quia, ut ait, possessio præsentis voluntatis subditi est certa, cum certum sit illam esse uxorem, vel Religiosum; at exceptio quoad illa vota est dubia; Quare, usquedum probetur exceptio, scil. quod vota sint emissa ante subjectionem, prævalet certa possessio Superioris. Sicut a pari conjux dubitans de valore Matrimonii tenetur reddere alteri petenti ob certam suam possessionem, ut habetur ex *c. Dominus. de Sec. nuptiis*. Ita *Sanch.*, Sed pace tanti Doctoris oppositum sentio. Non dubito (ut diximus *n.* 229.) quod Pater possit irritare vota filii, quando dubium est, an filius pertingerit, vel non ad pubertatem, quia eo casu possessio stat pro potestate Patris, ut diximus *d. numer.* 229. Secus vero e converso dico tenendum hic, cum vota sint certa, & possessio viri, vel Prælati sit dubia, eo quod dubitatur, an vota sint vel ne emissa tempore, quo jam inceperit subjectio. Differt autem paritas conjugis petentis debitum, nam ibi ille habet certam possessionem super totum corpus conjugis dubitantis, & ea possessione jus certum habet illo utendi. Aliter tamen est in nostro casu, in quo vir, vel Prælatus non habet possessionem totalem super voluntatem uxoris aut Religiosi; Habet quidem possessionem super voluntatem præsentem subditi, sed non habet super præteritam; Et ideo prædicti non possunt directe irritare vota, de quibus dubitatur, an sint de materia ipsis subjecta. Possunt tamen indirecte, juxta dicenda *Art. seq. n. 241.*

238 ,, 7. Vota factæ tempore subjectionis possunt adhuc irritari post illud; ver. gr. quando filius jam est pubes. Quod verum est, etsi in pubertate ratificasset, putans ex errore esse firma: secus tamen, si infirma esse novisset, & independenter a prioribus ratificasset, ut *Less. l. 2. c. 40. d. 9.* * (*Et Elbel n. 252. cum Spor. Tamb. &c.*) *

Et hæc est probabilior, scilicet quod vota factæ tempore subjectionis, etiam post illud irritari possint a Patre, ut tenent contra alios *Salm. cap. 3. num. 73. cum Sanch. Suar. Trull. Cajet. Bonac. Pal. &c.* Modo filius non confirmet votum in pubertate; Et ut probabiliter addit *Bus. cum Less.* modo sciat tunc vota fuisse infirma.

Vota tamen realia puberum nequit Pater irritare, postquam ipsi emancipati sunt. *Salm. d. num. 73.* Nec Prælatus votæ Religiosi, si iste non sit amplius illi subjectus; nec vir vota uxoris, facto divortio formali. V. *Sal. n. 72.*

239 ,, 8. Supradicti possunt revocare, ac directe irritare, vota, etsi semel ea ratificaverint, quia non privarunt se dominio, & potestate sua. V. *Suar. de voto l. 6. c. 6.* Quod si tamen id sine causa fiat, erit secundum quosdam peccatum mortale, licet probabilius id negent *Suar. l. c. c. 4. & Laym.* hic.

Quod valide possint Superiores irritare vota subditorum, tametsi illa ratificaverint, videtur certum, quia ipsi, etiamsi velint, nequeunt sibi adimere potestatem dominativam, quam in subditos habent. Ita communiter *Sanch. Dec. l. 4. c. 27. num. 9. Elbel de Voto num. 259. & Salm. c. 3. num. 66. cum Cajet. Suar. Pal. Sayr. Trull. Prado, &c.* Et hoc valet non tantum pro Patre respectu filii, & Prælato respectu Religiosi; sed etiam pro Viro respectu uxoris, ut valde probabiliter tenent *Sanch. de Matr. l. 9. D. 40. n. 17. cum Sot. Ledes. Arag. & Vega*, item *Tamb. Dec. l. 3. c. 16. §. 3. num. 48. & Salm. l. c. ex num. 64.* cum aliis cit. (contra *Elbel nu. 259. & Sporer de 2. Præc. c. 3. num. 32. &c.*) Ratio quia vir habet veram potestatem directam irritandi vota uxoris, etiam castitatis, & Religionis, ut dictum est *num.* 234.

Certum contra est, quod omnes præfati Superiores, si sine justa causa irritant vota subditorum, postquam positive illa approbaverint, peccant tam ipsi, quam subditi relaxationem petentes. (Dixi, *si positive approbaverint*, nam secus esset, si tantum permiserint subditos vovere, vel exequi rem voto promissam, ut *Salm. ibid. numer. 69. cum Sanch. & Pal.*) Sed dubitatur, an irritando peccarent graviter, vel leviter? Adest duplex sententia probabilis. *Prima* asserit graviter ex *Num.* 30. ubi de viro consentiente ad uxoris votum, & postea irritante dicitur: *Portabit ipse iniquitatem ejus*. Ratio, quia, posito suo consensu, tenetur votum non impedire. Ita *Salm. num. 67. cum Cajet. Sanch. Laym. Ledesm. &c.* *Secunda* tamen *sententia* forte probabilior asserit, peccare leviter, secluso scandalo, aut contemptu, quia Superior utitur jure suo; & irritando votum non est causa violationis illius, cum subditos nec ipse tunc violat votum. Ita cum *Bus. hic* tenent *Suar. l. 6. cap. 4. Bonac. p. 7. §. 2. numer. 29. Sotus de Just. lib. 7. qu. 3. art. 1. Tamb. loc. cit. nu. 37. & Trull. Pelliz. Dian. Pcyr. apud Salm. num. 67.* Eandemque tenent *Sporer loc. cit. nu. 34. cum Val. Med. & communiori*. Veruntamen idem *Sporer num. 32. & Less. l. 2. c. 40. num. 95. ac Elbel num.* 258. *cum Laym.* ab his excipiunt virum, qui suo positivo consensu votum uxoris approbasset, maxime si esset votum castitatis, quia tunc (ut dicunt) ipse jam cessit juri suo, unde nec valide irritare posset, & si irritaret, graviter peccaret. Sed hi AA. loquuntur juxta sententiam quam ipsi tenent, scil. quod vir tantum ex potestate indirecta possit vota uxoris irritare; Ajunt enim in hoc differre Prælatum respectu Religiosi a Marito respectu uxoris, quia Prælatus, cum habeat potestatem directam irritandi, non potest juri suo renunciare; potest tamen Maritus, ad quem spectet potestas tantum indirecta. Sed nos juxta prædictam sententiam relatam *dict. num.* 234. dicimus cum *S. Thoma* eandem potestatem dominativam, quam habet Prælatus in Religiosum, habere virum in uxorem; unde sicut non potest Prælatus illam sibi adimere, ita nec vir respectu uxoris. Hinc satis probabiliter videtur opinari secundum supra dictæ *Tamb. loc. cit. n.* 53. quod vir sine causa irritans votum castitatis uxoris, etiam postquam positive approbaverit, non peccet plusquam venialiter.

Quid autem, si conjuges mutuo consensu voverint castitatem? Certe vir eo casu remanet obstrictus suo voto, quod ab uxore non potest quidem irritari. Sic etiam ait *Sanch. dict. D. 40. numer.* 20. nec virum posse votum uxoris irritare, & eum sequuntur *Salm. num. 59. & alii communiter*. At ego non invenio rationem certam qua damnare possim *Palacium & alios apud Sanch. loc. cit. numer.* 19. qui contradicunt; nam, si vir (prout concedit ipse *Sanch.* ut vidimus) potest valide irritare votum uxoris, ipso approbante emissum, cur non poterit, arguit *Palacius*, si mutuo consensu ipse etiam castitatem voverit? Attamen, cum hæc opinio sit contra communem, & *Tamburrinus* in hac difficultate involutus, dubium indecisum reliquerit; ita & ego sapientibus decernendum remitto.

,, 9. Prælatus potest irritare votum subditi, e prædecessore æquali, vel inferiore confirmatum, non tamen a Superiore. V. de his *Bon. l. c. §. 3. Laym. c. 7.* * (*Et hoc valide, & licite Salm. cum Sanch. Pal. Suar. Tamb. &c.*) *

Si loquamur de mancipiis, Dominus potest irritare quæcunque eorum vota realia, nisi illi aliquid de proprio habeant; & personalia, quæ Domino præjudicant, prout Religionis, longæ peregrinationis, &c. Non vero castitatis, vel moderatæ orationis, aut jejunii &c. Ita *Salm. c. 3. n. 62. & 63. cum aliis.* 240

Vota autem famulorum nequeunt ab heris irritari, sed tantum suspendi possunt pro tempore famulatus, quatenus debitis obsequiis præjudicant. *Salm. d. n. 63. cum Sanch. Suar. Bon.*

ARTICULUS II.

Quis vota indirecte possit irritare?

,, RESP. Si alicui non quidem voluntas voventis, sed voti materia sit subjecta, ita ut in hanc jus habeat, is tale votum potest irritare, irritatione indirecta; hoc est ejus obligationem suspendere, in quantum suo juri præjudicatur; idque ex lege naturæ docente, quod nemo possit alteri promittere aliquid in præjudicium tertii. *S. Thom. in 4. d. 38. Suar., Less. &c. ll. cc.* 241

Unde resolves.

,, 1. Sic irritare possunt, præter supra nominatos, Pater respectu filiorum puberum, quandiu manent in domo paterna, nec sunt emancipati: item tutor puberis, usque ad annum vigesimum quintum, in iis quæ eorum potestati officiunt. *Lay. c. 7.* * (*V. Art. 1. antec. n. 229.*) * 242

,, 2. Idem potest uxor respectu mariti, v. g. si is voverit longiorem peregrinationem, habitare alibi, cubare seorsim, quæ derogant vitæ sociali, & usui dominii, quod habet in corpus mariti. *Less. n. 83. Fill. n. 273.* * (*V. sup. Art. 1. n. 235.*) *

,, 3. Item Dominus, & Domina respectu famulorum, ut si ii voverint jejunium, quo fierent inepti ad obsequia Domini: quale votum non est castitatis, vel brevis orationis. *Less. num.* 86.

,, 4. Item non tantum Pontifex respectu omnium fidelium, sed etiam Episcopi, & Principes respectu subditorum, quando materia illis præjudicat. Denique Superiores respectu novitiorum in iis, quæ impediunt novitiatus exercitia. *Less. d. 13. n. 8*

,, 5. Non possunt irritari indirecte vota de re alias præcepte, v. g. non furandi, quia nemini præjudicant. Item neque vota implenda tunc, quando materia voti non erat amplius subjecta: v. g. vota servi implenda, cum erit liber: & conjugis, cum alter erit mortuus. * (*Sed probabilius hoc negatur de viro quoad vota uxoris, ut supra Art. 1. antec. num. 234.*) *

,, 6. Potest quis etiam indirecte irritare vota longe ante facta, quam sibi materia subjiceretur; v. g. facta a conjuge longe ante matrimonium. * (*Salm. c. 3. nu. 75. ut supra n. 237.*) *

,, 7. Potest quis etiam vota a se vel antecessore concessa, & confirmata indirecte irritare, ut patet ex

,, atti-

„ articul. superiore. Excipe tamen, nisi suo jure concessisset, & hanc concessionem subditus acceptasset: ut v. g. in voto castitatis, mutuo mariti, & uxoris consensu facto. Secus tamen esset, si vel sola uxor, vel uterque independenter ab altero vovisset. *(*Vide supra art. 1. n. 239.*)*

„ 8. Vota indirecte tantum irritata reviviscunt, & obligant, quando alteri desinunt præjudicare. V. de his *Bon. p. 7. Laym. c. 8.** (*Vota autem directe semel irritata nunquam reviviscunt, ut Elbel num. 266. cum Sanch. Val. & Fill.*)*

DUBIUM VII.

Quid sit Commutatio Voti.

243 *Quando possint commutari vota?*
244 *An possit quis commutare sibi votum in opus æquale?*
245 *An valeat commutatio in minus sine justa causa?*
246 *Vide alia notanda.*
247 *An habens facultatem possit commutare in aliquantulum minus?*
248 *An facta commutatione, possit vovens implere votum per primam promissionem?*
249 *An facta impossibili re commutata, teneatur vovens implere primam?*
An qui immemor voti præstat opus promissum, a voto liberetur?

243 „ RESP. Commutatio est substitutio alterius operis honesti loco ejus, quod voto promissum erat, sub eadem obligatione. Circa quam, ut licite fiat, traduntur hæ regulæ: *Prima*, ad commutationem voti requiritur auctoritas Ecclesiastica, 1. Quando commutatio fit in paulo minus bonum; quod si notabiliter minus sit, dicetur dispensatio. 2. Quando dubium est de æqualitate boni * (*Cum Salm. c. 3. n. 130.*) * 3. Quando fit in bonum æquale: licet aliqui tunc putent sufficere auctoritatem propriam; Hæc tamen sufficit ad commutationem in melius, quia in meliori minus continetur. (* *Est commune cum Salm. n. 135. exceptis tamen votis reservatis.*)* Voco autem *melius*, quod est tale in ordine ad utilitatem spiritualem voventis, & Deo gratius. *(*cum Salm. n. 142.*) *Tutior est commutatio in frequentiam Sacramentorum, Sanch. Tamb. Bardi, Bassæus ap. Salm. loc. c.*

244 Quæritur, an votum possit propria auctoritate commutari in opus evidenter æquale? Adest duplex sententia probabilis. *Prima* probabilior negat ex *S. Th. in 4. Dist. 38. q. 1. a. 4. qu. 4.* qui rationem profert: *Quia commutatio est quidam contractus, qui perfici nequit absque consensu ejus, qui vicem Dei gerit in terris, scilicet Prælati.* Deinde quia, supposita promissione, magis gratum censetur esse Deo, ut vovens fidelis sit ei præstando rem promissam, quam aliam æqualem. Ita *Sanch. in Dec.* ubi, licet antecedenter *lib. 3. cap. 19. num. 9. in fine, & l. 4. c. 5. nu.* 28. contrarium censuerit, se revocat tamen *l. 4. c. 49. n. 12. & 21. cum Caj. Covar. Sot. Azor. & Suar. Pal. Leand. Lay. Fill. Reg. &c. cum Salm. c. 3. nu.* 134. Qua posita sententia, alii dicunt talem commutationem esse tantum peccatum leve, ut *Sanch. Leand. Ledesm. Dian. Mendo, & alii ap. Salm. num.* 135. quia, ut dicunt esset infidelitas in re modica; Quare, si jam præstita sit materia commutata, sufficit, quod vovens suppleat aliquid: Et idem dicendum asserunt, si materia præstita fuerit minor promissa. Alii tamen sentiunt esse peccatum grave, ut *Salm. cum Pal. Suar. Azor. Prad. &c.* quia de tali commutatione, prout irrita, nulla ratio habenda est. De hoc vide *n. seq.* 245.

Secunda tamen *sententia*, quam recte satis probabilem vocant *Salm. ib. num.* 133. & tenent *Elbel n.* 304. *Henr. Medin. Major. ap. Sanch. loc. cit.* item *Tamb. Dec. l. 3. c. ib. §. 5. num. 14. cum Sa, Rode. Bon. Fag. Dian. Villal.* & probabilem vocant *Suar. Arag. ap. Sanch. & Trull. Less. &c. ap. Salm. ibid.* affirmat cuique licere commutare suum votum cum opere evidenter æquali. Ratio, quia præsumitur Deus æque acceptare opus quoad substantiam æquale, ob benignitatem Divinam, saltem ut hilarius ei oblatio præstetur; qua supposita præsumtione, ratio promissionis, ut supra, cessat. Doctrina autem, & ratio allata a *S. Th.* intelligenda est de opere minori; nam aliter, nec etiam valeret commutatio in evidenter melius, quam valere non dubitat communis sententia, etiamsi sit materia disparata, ut *Salm. c. 3. num.* 135. *cum Sanch. Azor. Val. Suar. Lay. & aliis contra paucos*, & probatur *ex c. Super his de Voto.* Conveniunt autem etiam primæ sententiæ DD. quod, si materia si certo æqualis, & probabiliter, aut dubitanter sit melior, tunc propria auctoritate recte fit commutatio. Ita *Salm. c. 3. num.* 134. *in fine cum Sanch. Suar. Pal. &c.* quia tunc materia semper est moraliter melior, ut *Salm. ib. n. 144. in fine.*

„ *Secunda* regula. Ad commutationem voti in æquale requiritur causa, licet minor, quam ad dispensationem, quia dispensatio plane liberat ab obligatione voti; commutatio vero aliud subrogat. Unde si fiat in melius, nulla causa requiritur; si in æquale cum auctoritate Superioris, sufficit major in illud propensio. * (*Ut Salm. num. 145. cum Laym. Cajet. &c. vel minus periculum transgrediendi, ut Elbel n. 306. cum Sanch. Pal. & Croix.*) * Si vero dubitetur, an sit æquale, sufficit notabilis molestia in implendo. Vide *Less. l. 2. c. 40.*

245 Quæritur, an, si commutatio fiat in minus sine justa causa, sit non solum illicita, sed etiam invalida? *Prima sententia* cum *Sanch. l. 4. c. 51. n. 8. & Dian. Candid. &c. ap. Salm. c. 3. n. 147. & Tamb. de voto §. 5. n. 9.* dicit esse validam, modo suppleatur defectus; quia, si non esset major obligatio erga homines, quam supplendi; tanto magis erga Deum, cum quo mitius agitur. Et hæc cohæret cum secunda opinione relata supra *n.* 244. *Secunda* vero *sententia* dicit esse invalidam, sicut invalidam esse dispensationem sine justa causa docet *S. Th.* 2. 2. *qu.* 88. *a.* 12. Ratio, quia Prælatus nequit excedere facultatem, quam habet sibi a Deo delegatam, scilicet commutandi tantum cum causa justa. Ita *Salm. n. 148. cum Mor. Pal. Trull. &c.* Utraque est probabilis. In dubio autem, an causa commutationis fuerit sufficiens, vel non? docet *D. Thomas* 2. 2. *q.* 88. *a.* 12. *ad* 2. posse voventem acquiescere judicio commutantis.

Unde resolves.

246 „ 1. Quamvis oratio absolute sit melior jejunio, non licet tamen propria auctoritate hoc in illam commutare; quia hic & nunc potest jejunium esse Deo gratius, utpote utilius ad bonum spirituale hujus hominis. *Less. d. 16. Sanch. c. 56.* *(*Asserit Loken. in Instruct. &c. unam Confessionem, vel Communionem valere pro Rosario totius hebdomadæ. Sed huic, generaliter loquendo, non acquiesco.*)*

„ 2. Omnia vota personalia propria auctoritate commutari possunt in votum religionis: imo ipso jure omnia vota realia sic mutantur in professione. * (*Sic S. Th. apud Salm. c. 3. n. 129.*) *

„ 3. Qui habet votum religionis, non potest illud propria auctoritate commutare in susceptionem Episcopatus, tum quia hic non efficit hominem perfectiorem, quam religio, licet perfectiorem esse supponat: tum quia non constat, quod illud hic & nunc sit Deo gratius: tum quia sic respondit Innocentius III. apud *Bon. in secundum præceptum d. 4. q. 2. p. 7.* Idem docet *Less. l. 2. c. 4. d. 16. a. 103. Azor. Sanch. Laym. l. 4. t. 5. c. 6. n. 15. Palaus d. 3. t. 16. n. 2. Fagun. Dian. p. 6. t. 6. R. 62.*

„ 4. Qui habet facultatem dispensandi. * (*Etiam delegatam, ut verius Laym. Less. Pal. Suar. cum Salm. c. 3. n. 81. contra Nav. Sanch. &c.*) * habet etiam commutandi; non tamen contra, quia commutatio est pars dispensationis; qui autem potest majus, etiam minus potest. Qui autem habet facultatem commutandi tantum, non potest mutare, nisi in æquale: quod moraliter, & non scrupulose æstimandum est, ut monet *Laym. cap.* 8. In qua æstimatione, ait *Cajet.* non negligendo sunt concomitantia: v. gr. in voto peregrinationis habenda ratio non tantum laboris, sed etiam expensarum, quas fecisset. *Suar. Less.* Vide *Bon. p. 7. §. 3.* * (*Ex cap. Magnæ. de Voto.*) *

247 Quæritur, an habens facultatem tantum commutandi, possit commutare in opus aliquantulum minus? *Prima sententia* (quam satis probabilem recte vocant *Salm. cap. 3. n. 138.*) affirmat, modo excessus non sit notabilis. Ratio, quia, si potestas commutandi non esset talis, esset pluribus anxietatibus obnoxia, & ideo inutilis: cum difficillimum sit æqualitatem invenire in re subrogata. Deinde quia, si probabile est, posse fieri commutationem auctoritate propria in æquale, probabile etiam esse debet, quod habens facultatem commutandi, possit commutare in aliquid minus, aliter talis potestas nihil operaretur. Ita *Sa, Bon. Trull. Dian. Leand. Medin.* & probabile vocat *Less. ap. Salm. d. n.* 138. *Secunda* vero *sententia* tenet faciendam esse commutationem in rem æqualem, æqualitate tamen morali, non mathematica, itaut parva credatur esse differentia, & nullus excessus manifeste appareat. Ita *Salm. n. 139. cum Caj. Pal. Suar. &c. cum Bus. hic & Lay.* Et sic sententia revera cum prima conciliatur.

Notandum hic, quod recte potest opus personale commutari in reale; & e converso, & perpetuum in temporale. *Salm. c. 3. n. 140. cum Less. Suar. Lay. Pal. &c.* Recte autem *Elbel nu. 308. in fin. cum Gob. & Tamb.* monet Confessarium, ut conetur talia opera voto substituere, quæ pœnitenti videantur magis utilia, & non nimis difficilia.

248 „ 5. Si is, cujus votum mutatum est, malit deinde implere primum, id potest: tum quia id est melius, vel æquale, tum quia in ejus favorem factum est, cum tacita conditione, si ei placuerit. *Less. n. 97. Sanch. Fill. n. 289.*

Si votum commutatum est in minus, vel æquale, procul dubio potest adhuc eligi primum opus. Est commune *ap. Salm. c. 3. n. 167. cum Sanch. Pal. Suar. &c.* Dubium est, si commutatio facta sit in melius cognitum, & acceptatum? Tunc *Suar. Fill. Regin. &c. ap. Salm. n. 68.* negant posse vo-

voventem redire ad primum. Sed probabilius id concedunt communiter *Less. l. 2. c. 40. n. 111. Sanch. l. 4. c. 55. n. 26. Elbel n. 318. & Salm. n. 169. cum Laym. Bon. Pal. Tamb. Dian. Trull. &c.* Quia commutatio fit in favorem voventis. Excipit *Sanch. cum Suar. n. 27.* si talis commutatio fieret consulto, & in majorem Dei cultum. At verius dicunt *Salm. n. 170. cum Pal. Prad. & Villal.* neque adhuc talem commutationem obligare, saltem sub gravi, nisi fiat novum votum, quia quodcunque propositum non obligat, nisi interveniente promissione, & animo se obligandi, ut docet *S. Th. 2. 2. q. 88. a. 1. ad 2.* Ex his omnibus infertur, quod vovens, etsi redierit ad primum opus, potest tamen iterum redire ad secundum subrogatum. Et præterea, si pluries facta est commutatio in diversa opera, vovens potest eligere eorum quodcunque malit. *Salm. ib. n. 169. in fine, & 171 cum Trull. Dian. & Vill.* Si quis tamen post acceptationem rei subrogatæ iterum voveat rem commutatam, tunc tenetur ad utramque præstandam, si intendat se obligare novo vinculo voti. In dubio autem præsumi, quod habuerit animum se obligandi novo voto, dicunt *Trull. & Bon.* At *Salm. n. 171.* putant etiam probabile esse oppositum, & sic teneri tantum ad rem commutatam; Et hoc mihi est probabilius, quia votum dubium non obligat, juxta dicta *l. 1. n. 76.*

249 ,, 6. Si voti legitime a Superiore commutati materia, sive opus fiat impossibile, vel indifferens, non tenetur redeire ad prius, quia obligatio extincta est. Vid. *Laym. Bon. ll. cc.*

Facta voti commutatione, etiamsi res subrogata fiat impossibilis culpa voventis, vel si ipse eam non impleverit, non tenetur ad primam; v. gr. pro eleemosyna subrogatum est jejunium tali die, si tunc jejunare non potuisti, vel noluisti, peccasti, sed non teneris ad eleemosynam, quia per commutationem prima obligatio extinguitur; ita *Sanch. l. 4. c. 56. n. 15. & Salm. c. 3. n. 65. cum Laym. Pal. Trull. Suar. & Elbel n. 317. ac Spor. c. 3. n. 136. cum communissima.* Hoc tamen non currit, si commutatio fiat auctoritate propria, tunc enim, si non impletur secundum opus, implendum est primum; quia non extinguitur tunc prima obligatio, sed satisfit per impletionem superabundantem, vel saltem æquivalentem, ut supra; & hoc certum est *Salm. nu. 166. cum Tamb. Leand. &c.*

Ultimo pro complemento hujus Dubii quæritur 1. an habens facultatem commutandi vota pro aliis, habeat etiam pro se? Resp. affirmative, sicut de facultate dispensandi docent communiter *Sanch. de Matr. l. 8. D. 3. n. 8. & 9. Dec. l. 4. c. 18. n. 42. & 43. Bon. p. 7. §. 4. n. 31.* Ita *Salm. c. 3. n. 128. cum Tamb. Suar. Trull. Azor. Dian. Prad. Leand. Rodr. &c.* & probant *ex S. Th. 2. 2. q. 18. a. 8.* ubi docet posse Prælatum sibi dispensare. Quæritur 2. An qui immemor voti præstat opus promissum, a voto in posterum liberetur? Vide *dicta n. 204. circa fin.* & dicenda de *Rest. n. 700. Quæst. II. v. Limitant.*

D U B I U M VIII.

Quid sit dispensatio, & quis possit dispensare in votis?

250 ,, RESP. 1. Dispensatio est absoluta obligationis voti condonatio, nomine Dei facta. Ad hanc, ut valeat, justa causa requiritur; qualis v. gr. est 1. Bonum Ecclesiæ, vel commune Reip. * (*Et etiam Familiæ: vel major profectus voventis. Salm. c. 3. n. 125. cum S. Thom. Suar. Sanch. Et etiam in dubio de hoc Pal. & Suar ib.*)*. 2. Notabilis difficultas in observatione voti. 3. Imperfectio actus, vel levitas, ac facilitas, ex qua processit votum. *Suar. loc. c. cap. 17. Fill. n. 260. Sanch. l. 4. cap. 45.* Vide *Bon. p. 7. n. 24. Laym. c. 8. n. 5.* * (*Hinc monet Inn. III. in c. Magnæ. de Voto, tria attendenda esse in dispensatione votorum,* 1. Quid liceat secundum æquitatem. 2. Quid deceat secundum honestatem. 3. Quid expediat secundum utilitatem. *Ex quo ait Elbel n. 277. cum Sporer c. 3. n. 43. tunc dispensandum in voto, quando illud vergeret in ruinam, aut laqueum animæ ob perplexitatem, vel quando speratur major utilitas spiritualis.*)*

Quæritur hic an valeat dispensatio si bona fide credatur 251
adesse justa causa, quæ revera non sit? *Prima* sententia, quam tenent *cum Bus. (l. 1. n. 3. ibi in fin.) Sanch. Dec. l. 4. c. 44. n. 10. Less. l. 2. c. 40. n. 119. Salm. de Voto tract. 17. c. 3. n. 119. cum Tamb. & Leandr. ac tr. 11. de Leg. c. 5. n. 71.* ubi citant etiam *Laym.* sed non bene, ut infra videbimus; affirmat valere dispensationem, quia talis censenda est Voluntas Divina, ne conscientiæ anxietatibus vexentur, & permaneant firmæ determinationes Pastorum, prout necesse id videtur ad rectum regimen Animarum. *Secunda* vero sententia, quam tenet *Palaus de Voto tr. 15. D. 2. p. 9. num. 4. cum Basilio, & Salas*, contradicit: Et hanc sequimur, si postea certum comperiatur non adfuisse causam, vel non sufficientem, primæ enim sententiæ, licet a tantis AA. tutæ, obstat tamen principium certum, quod in Lege Superioris invalide dispensat Inferior sine sufficienti causa. Secus autem dicendum puto, si dubium sit, an adfuerit causa, vel an sufficiens; tum quia in dubio tunc stat pro valore dispensationis; tum quia in eo casu urget ratio primæ sententiæ, nempe quod esset res nimis scrupulis obnoxia, si homines post obtentam dispensationem inquirere tenerentur de ejus valore; & cum hoc frequenter accideret, bene tunc præsumitur Deus ratam habere dispensationem illam ad conscientias pacandas, & ad rectam gubernationem. Ubi autem certe detegitur nullitas causæ, recte ait *Palaus* quod minime præsumitur Deus favere velle errori manifesto (quicquid dicat *Diana p. 1. tr. 10. R. 33.*). Et sic revera loquitur *Lay. tr. 4. de Leg. c. 22. n. 12.* ubi dicit posse dispensatum bene acquiescere dispensationi, *donec veritas non appareat in contrarium*, citans *Sot. Nav. Suar. &c.* Et consentit nobis *Palaus*, qui ait casu quo causa est dubia, legitima præsumitur dispensatio. V. *l. 1. n. 182.* Valde autem probabile est cum *Salm. de Leg. c. 5. ex n. 75.* validam esse dispensationem, etiamsi mala fide a dispensante ipsa fuerit impertita, si revera aderat justa causa, ut diximus *lib. 1. de Leg. n. 181.*

Sufficit autem pro causa ad dispensandum periculum trans- 252
gressionis ob indispositionem particularem voventis, *vel* ob communem fragilitatem hominum. Sufficit etiam magna difficultas in executione, non solum si non fuit prævisa, ut dicunt *Sanch. Pal. Suar.* Sed etiam, si prævisa fuerit, ut censent *Salm. c. 3. n. 124. cum Leand. & Tamb.* Tum quia tunc etiam adest periculum transgressionis, tum quia res multo difficilior apprehenditur dum instat executio, quam cum deliberatur: Et etiamsi talis difficultas ortum habeat ex fragilitate voventis, ut *Suar. Pal. Laym. Trull. cum Salm. ib.* Sufficit etiam, si vovens vexetur magnis scrupulis. *Salm. ib. cum Sanch. Trull. Fag. & Tamb.*

Præterea, etiamsi absit periculum transgressionis, & ma- 253
gna difficultas in executione, sufficit pro causa, quod votum emissum sit immature, scilicet cum nimia facilitate, vel ex imperfecta deliberatione, vel sine perfecta libertate; *Sanch. l. 4. c. 45. n. 28. & Caj. Pal. Suar. &c. cum Salm. c. 3. n. 122.* Ob hanc rationem vota impuberum sine alia causa possunt absolute dispensari sine aliqua commutatione, ut *Sanch. ib. n. 30. & Tamb. Pal. Caj. Suar. &c. cum Salm. 123.* Idem dicendum est, si votum sit emissum ob metum levem incussum ab extrinseco, *Sanch. num. 32. & Pal. cum Salm.* Idem, quando imperfecta deliberatio, aut libertas in vovendo processit ex tristitia, sive ira, sive metu intrinseco naufragii, mortis, vel alterius mali; quia tunc immature vota fieri solent, & ideo possunt dispensari sine commutatione. Si autem constaret tunc maturam adfuisse deliberationem, tunc dispensationi admisceatur aliqua commutatio. Sicut etiam fieri debet, si cesset causa impulsiva voti. Ita *Salm. eodem n. 23. cum Pal. Sanch. & Tamb.*

,, 1. Cum causa non sufficit ad integram dispensationem, 254
,, partim dispensari, partim commutari potest. *Bonac. l. c.*

,, 2. Prælatus videns, ac (cum facile possit) non contradicens, videtur dispensare, ait *Sa.*

,, 3. Potestas etiam delegata dispensandi in votis extendit se etiam ad vota jurata, & juramenta pia soli Deo facta. Vid. *Suar. l. 6. de voto Sanch. l. 8. de matr. dub. 4.* * (*Ut diximus supra n. 190. An autem juramenta Religionis, castitatis &c. sint reservata, ut vota? Utraque est probabilis, ut dicemus infra n. 259. v. Quæritur 1.*)*

,, 4. Ante voti acceptationem a certa persona, aut Ec- 255
,, clesia, non censetur ei jus acquisitum, ideoque sine ejus injuria potest dispensari, vel commutari.

Sed hic fusius discutienda est quæstio, an votum redundans in utilitatem hominis possit dispensari, aut commutari sine ejus consensu? Resp. 1. quod si votum nondum a tertio est acceptatum, communissima est sententia posse commutari, ut *Elbel n. 309. & Sanch. Dec. l. 4. c. 41. n. 7. cum Caj. Sa, Nav. Syl. Azor. Suar. &c.* Etiamsi promissio non

in

in solam Deum, sed peculiariter etiam in personam directa fuerit, puta, si vovens dixerit: *Promitto cum vota dare tali pauperi &c.* sed promissio non fuerit acceptata neque ab illo, neque ab aliis nomine illius, ut addit *Sanch. ib. n. 10. & 11. cum Suar. Syl. Armill. &c.* Et etiamsi promissio facta sit in honoram Sancti illius Ecclesiæ, requiritur acceptatio ab illius Rectora, ut commutatio non amplius fieri possit. *Sanch. n. 12. cum Caj. &c.* Respondetur 2. quod si promissio fiat soli Deo dandi aliquid pauperibus indeterminatis, tunc semper commutari potest, etsi promissio alicui ex pauperibus postea manifestetur, & ab illo acceptetur, ut *Sanch. ib. n. 14. cum Suar. Lug. de Just. D. 29. n. 93. Tamb. l. 2. c. 7. §. 6. n. 3. cum Pal.* Respondetur 3. quod, si e converso promissio facta sit in utilitatem solius hominis, & sit acceptata, nullatenus sine ejus consensu revocari potest, ut diximus supra *c. 2. D. 7. n. 192.*

Dubium magnum est, utrum votum principaliter emissum in honorem Dei, sed secundario, seo minus principaliter etiam in favorem alicujus tertii determinati, puta talis Ecclesiæ, vel pauperis, possit commutari, postquam ab his sit acceptatum, sine eorum consensu? Negant *Elbel num. 309. Less. l. 2. c. 40. n. 90. Sanch. ib. n. 18. Salm. c. 3. n. 156. cum Suar. Moya. &c.* Ratio, quia tunc jus acquiritur Ecclesiæ acceptanti, aut pauperi, cujus simul in voto ratio habita est, v. gr. ob specialem affectionem, aut illius necessitatem. Alii tamen, ut *Sporer de 2. Prac. c. 3. n. 113. cum Henr. Viva de Jubilæo q. 12. a. 1. n. 3. & Fagund. Trull. Leand. ap. Salm. n. 155.* dicunt satis esse probabile, quod bene potest tale votum commutari auctoritate Prælati, vel propria, etiam post acceptationem. Et huic opinioni consentit *Cajet.* (*ap. Sanch. ib. n. 17.*) qui loquens *de c. Licet. de Regular.* ubi disponitur, quod professus in Religione, licet ejus Prælatus illum acceptaverit, potest in meliorem transire; *Caj.* reddit rationem, quia ille propter Deum, non propter Prælatum se Religioni donavit, & ideo potest suum votum propria auctoritate, etiam post acceptationem, in melius commutare. Consentit etiam *Nav.* (*ap. eundem Sanch. ib.*) qui hæc ait: *Cum quis emisit votum dandi alicui certam quantitatem, etiam postquam acceptata est, posset Pontifex commutare, quod principaliter ea promissio non sit facta in gratiam hominum, sed in Dei cultum.* Et quod *Nav.* dicit de Pontifice, idem dicendum est, ut ait *Sanch.* de aliis Prælatis ob rationem allatam. Ratio igitur hujus sententiæ, ut loquitur *Fagund. ap. Tamb. Dec. l. 3. t. 17. §. 2. n. 15.* est, quia hæc vota principaliter diriguntur in Deum in finem *cujus*; & pauper est solum finis *cui* minus principalis, sive accessorius, qui finem principalem sequi debet. Etsi enim promissio fit peculiariter ad hunc pauperem, fit tamen propter Deum; hinc Deus est tota causa promissionis, & per accidens se habet, quod acceptaverit pauper, qui si adhuc aliquod jus acquisierit, acquisivit tamen dependenter *a* Beneplacito Dei, cui debet servari promissio.

Notandum pariter est hic 1. quod talis simplex promissio facta homini, etiam acceptata, etsi obligaret, non obligaret tamen sub gravi, juxta valde probabilem sententiam *Salmanticentium de Contr. c. 4. nu. 82. cum Caj. Bann. &c.* uti fusius dicemus *de Contract. n. 720.* Notandum 2. quod idem, quod dictum est de voto, dicendum est de juramento principaliter emisso in honorem Dei, ut probabiliter censet *Tamb. l. 2. c. 8. §. 6. n. 3. & c. 17. §. 2. n. 15. cum Fagundez*, quod possit relaxari ab Episcopo, sine consensu partis. Sed notandum 3. quod hoc intelligitur de sola promissione gratuita; Secus vero dicendum, si pars acceptans se ad aliquod onus obligarat in commodum promittentis; tunc enim, cum intercedat ibi contractus onerosus utrinque obligatorius, promissio, & consequenter juramentum non potest remitti promittenti, nisi altera pars consenserit, juxta legem contractuum. Et sic evenit in Juramento *Perseverantiæ*, quod præstatur in V. Congregatione PP. Missionis S. Vincentii e Paulo, necnon in nostra minima Congregatione SS. Redemptoris, ubi Oblati, licet principaliter in obsequium Dei juramento promittant perseverare in Congregatione; ettamen, quia eodem tempore Congregatio eos acceptando se obligat ad ipsos sustentandos & instruendos, atque ad non dimittendos sine juste & gravi causa (de qua autem Superiores non tenentur dimissis rationem reddere); ideo cum intercedat hic contractus ultro citroque obligatorius, nequit juramentum ab alio remitti, quam ab ipsa Congregatione, vel a Summo Pontifice, prout supremo bonorum Ecclesiasticorum Domino. Id patet ex Monito SS. Domini Nostri Benedicti XIV. sive Bulla *Convocatis* edita 25. Nov. 1749. §. 32. pro anno Jubilæi 1750. ubi dicitur: *Denique quoad vota noverint* (Confessarii) *sibi abstinendum ab eorum* (votorum) *commutatione, in quibus agitur de præjudicio tertii. Quare in eo, quod pertinet ad vota, quantumvis simplicia, seu* Perseverantiæ, *seu alia emitti solita in aliqua Congregatione, vel Communitate, & in vota obligatoria a tertio acceptata, non se ingerant.* Ita præfatus Pontifex Noster apud *F. Theodorum a Spir. S. in Tract. de Jubil.* novissime edito Romæ eodem anno 1750. Qui *c. xi. §. 2. n. 10.* quæstionem proponens, an votum, vel juramentum perseverandi, emissum in Congregationibus e Sacerdotibus, sive Mulieribus Oblatis possit commutari in vim Jubilæi? Respondet negative, hanc rationem adducens: („Non quia reservatum, sed quia emissum est per modum contractus onerosi ultro citroque obligantis. Nunquam enim Summus Pontifex confert facultatem ad commutandum votum, ubi læditur jus aliorum, *ex c. Cum sit. de Rescriptis.* Nec obstat, quod votum hoc perseverandi principaliter fiat in Dei cultum, secundario in Congregationis obsequium; quia hoc non adimit, quin sequatur inter voventem vel jurantem, & Congregationem contractus ex utraque parte obligatorius, & proinde quin jus Congregationi quæsitum læderetur, si ejus irrequisito consenso votum emissum commutaretur. Ex eadem ratione sequitur commutari non posse votum ab Alumnis Collegiorum emissum pro Missionibus ad Infideles, &c. cum de tertii præjudicio tractetur, &c.). Ita prædictus Auctor. Et idem SS. Pontifex Bened. XIV. in Bulla *Inter præteritos* (edita die 3. Decembr. 1749.) *S. 5. num. 66.* sic ait: *Quod vero attinet ad commutationem votorum, in quibus de tertii præjudicio agitur, quæ quidem Pœnitentiariis interdicitur, apposite sane scribit Suarez to. 2. de Relig. l. 6. c. 5. n. 7. circa vota Perseverantiæ, quæ a quibusdam fiunt dum aliquam Congregationem ingrediuntur, quæque naturam assumunt contractus & reciproce obligationis inter ipsos & Congregationem quæ eosdem recipit, a quibus Pœnitentiarii dispensare non possunt.*

„ Resp. 2. Potestas dispensandi convenit omnibus Præla- 256
„ tis, qui habent jurisdictionem in foro externo, vel pri-
„ vilegium. *Less. l. 2. c. 40. n. 12. Sanch. c. 37.* & commun. Un-
„ de dispensare possunt sequentes, I. Papa respectu omnium
„ fidelium in omnibus votis. II. Episcopus respectu suorum
„ subditorum; non autem Parochus, quia tantum habet ju-
„ risdictionem fori interni. *Suarez l. c. cap. 12.* III. Prælati Re-
„ gulares exempti respectu suorum Religiosorum, & Novi-
„ tiorum: idque circa vota, quæ vel in seculo, vel etiam
„ in Novitiatu fecerunt. *Less. n. 8. & 107. Sanch. l. 9. de*
„ *matr. d. 29.* non autem Prælati non exemti, neque Abba-
„ tissæ. * (*Neque Pœnitentiarii, neque Vicarii Episcopi, nisi*
„ *facultas specialiter eis delegetur. Salm. c. 3. n. 84.*) * *Suar.*
„ *Less. ll. cc.* IV. Ex Privilegio Papæ, Confessarii Ordi-
„ num Mendicantium secundum concessionem, & modera-
„ tionem suorum Superiorum, ut notet *Less. d. 13. n. 108.*

Quæritur, en Papa possit dispensare in votis solemnibus? Quoad Clericos in sacris bene probabiliter potest in voto castitatis, cum satis probabiliter hoc votum sit jure Ecclesiastico tantum sacris Ordinibus annexum (*V. l. 6. n. 807.*). Ita *S. Th. 2. 2. q. 88. art. 11. & Salm. de Ordin. c. 6. n. 11. cum aliis, contra Gen. &c.* Majus dubium est, an Papa possit dispensare in votis Religiosorum? Negant *Sotus, Sylvestr. Arag. Turr. &c. apud Salm. de Statu Relig. c. 1. n. 41.* quia vota hæc sunt essentialiter annexa statui Religioso de jure Divino. Sed probabilius & communius affirmant *S. Th. in 4. D. 38. q. 1. a. 4. q. 1. ad 3. & Salm. ibid. n. 42. cum S. Antonin. Pal. Suar. Less. Sanch. Pont. Cajet. Lez. Pell.* Et licet videatur *S. Th.* se revocasse *2. 2. d. q. 88. a. 11.* Verum *Caj. ib. ac Salm. d. c. 1. n. 41. cum Az. & Basil.* non inepte S. Doctorem explicant intellexisse, Pontificem in eo tantum sensu non posse dispensare cum Monacho, ut simul sit conjugatus, & Monachus remaneat. Ceterum in primo *loco c.* expresse docuit bene posse Pontificem dispensare, cum causa tamen urgentissima, nimirum ob bonum commune Ecclesiæ, vel alicujus Regni, aut Provinciæ. Ratio, quia recte censetur hoc Pontifici concessum, cui concessit Deus totius Ecclesiæ regimen. Certum est autem Papam posse dispensare in votis simplicibus, & Episcopos in non reservatis. Qua vero ratione possint? Vide dicenda de *Matr. l. 6. n. 1117.* Certum etiam est, quod omnes Prælati, qui jure ordinario habent facultatem dispensandi in votis, possunt eam etiam aliis delegare, ut *Salm. de Voto c. 3. n. 83.* Quamvis autem, qui dispensandi facultatem habent, sive ordinariam, sive delegatam, nequeant vota propria irritare, quia nemo potest emittere votum sub conditione sui consensus, ut certum est cum *Sanch. Pal. & Croix l. 3. p. 1. n. 485.* Bene tamen possunt se secum dispensare, cum sit actus jurisdictionis voluntariæ. Ita *Less. l. 2. c. 40. n. 116. Croix l. c. & l. 1. n. 799. cum Laym. Suar. Sanch. Bon. Fill. &c. Elbel n. 278. cum Ill.* qui asserit esse communem sententiam contra *Henno*, & alios aliquos.

Vota autem Religiosorum dispensari possunt a suis Prælatis, 257 etsi fuerint emissa cum licentia ipsorum; & etiamsi fuerit votum transeundi ad strictiorem Religionem, si utilius noscatur Religiosum manere in sua. Vide *Salm. c. 3. n. 90. & 91.* Sicut posset etiam Episcopus cum suis subditis dispensare in voto ingrediendi in arctiorem Religionem, voto Religionis quoad substantiam relicto; cum nullo jure talis dispensatio inveniatur reservata; ita *Less. l. 2. c. 40. n. 107. & Sotus, Sanch. Arag. Ledesm. &c. cum Salm. c. 3. n. 91.* Facultas autem dispensandi potest a dictis Prælatis delegari etiam simplici Clerico tonsurato. Vide *Salm. c. 3. n. 85.* Vota tamen substantialia, vel ipsis annexa, prout votum non edendi carnes, renunciandi dignitates &c. quæ solent emitti in aliquibus Religionibus, nequeunt dispensari, nisi a Pontifice. Est commune *cum Salm. n. 29.* Præterea Vota Novitiorum, si non sunt reservata, possunt dispensari tum a Prælatis Religionis, tum etiam ab Episcopis propriis, ut docent *Sanch. Pal. Bon. Pelliz. cum Salm. c. 3. n. 89.*

Immo ex communi DD. cum *Less. l. 2. c. 40. nu. 154.*

& Nav.

& Nav. Sanch. Pal. Tamb. & quamplurimis cum Salm. c. 3. n. 89. Omnea Confessarii Regulares possunt dispensare vota quorumcunque Fidelium intra, & extra Confessionem (nam minime requiritur, ut qui facultatem habet, dispenset in Confessione): & hoc ex diversis Privilegiis Pontificiis, quæ afferunt *Salm. d. 94. Elbel n. 280.*

Eandem facultatem habent Legati a latere, & Nuntii in Provincia sibi commissa: Item Capitulum, Sede vacante, & Abbates Episcopalem jurisdictionem habentes. Vid. *Salm. n.* 88.

258 „ Resp. 3. Supradicti omnes Papa inferiores possunt dis„pensare in omnibus votis, exceptis quinque soli Papæ re„servatis, scilicet voto Castitatis perpetuæ, Religionis ap„probatæ, Peregrinationis ad limina Apostolorum, ad S. „Jacobum Compostellam, & Ultramarina, sive in terram „Sanctam. V. *Bon. Less. Laym. ll. cc.*

Quoad vota reservata plura sunt notanda. Notandum I. quod facultas dispensandi in his non intelligitur concessa a Pontifice, nisi adsit concessio specialis, vel saltem generalis per clausulam, qua talis facultas expresse concedatur, ex *Extrav. Et si Dominici. 2. de Pœnit. & Remiss.* ubi Pontifex præcipit non relaxari talia vota: *Nisi ex speciali licentia, & certa scientia nostra.* Atque *in c. Si Episcopus. eod. tit.* dicitur: *In generali concessione non veniunt ea, quæ non esset quis verisimiliter concessurus.* Et est commune. Vid. *Salm. c. 3. n. 116.* Si vero concedatur facultas dispensandi reservata, ad omnia extenditur, si nullum votum excipitur: *Suar. Pal. &c. cum Salm. ib.*

Notandum II. quod Episcopi, & similem jurisdictionem habentes possunt recte dispensare in votis reservatis in urgenti necessitate; puta, si non sit facilis accessus ad Papam, & in mora sit periculum gravis damni vel spiritualis, prout violationis voti, scandali, rixarum, aut alius peccati; vel periculum temporalis proprii aut alieni, nimirum gravia infamiæ multetis, & similium. Ita *Less. l. 2. c. 40. n. 126. & 127. Sanch. l. 4. c. 4. n. 44. & Laym. Barb. Suar. Pal. Syl. Tamb. & alii cum Salm. c. 3. n. 96.* An autem eo casu possint in his votis dispensare etiam Confessarii Mendicantes? Negant communius *Tamb. Croix, Sanch. Spor. &c.* Sed *Elbel n. 279. cum Anal. Henr. Bass. &c.* putat probabile, quod possint; quia Episcopi tunc dispensant vero jure ordinario, ut valde probabiliter docet *Less. ibid. cum Nav. Sylvest. & Sot.* Vide dicenda *l. 6. de Matr. n. 1129. v. Quæritur.* Adverte autem hic, quod prædicta procedunt, quando dispensatur votum reservatum, puta castitatis, ad contrahendum Matrimonium; tunc enim requiritur, ut periculum sit in mora, & non pateat facilis recursus ad Papam. Nam si Matrimonium est jam contractum, etiam sine tali periculo possunt Episcopi, sicut & Confessarii Mendicantes, dispensare in voto castitatis ad petendum debitum. Vide *de Matr. l. 6. n. 989. 990 & 1129.*

Advertendum autem quod prædicta facultas, quæ probabiliter conceditur Episcopis, & aliis quibus ab ipsis communicata est potestas dispensandi in votis reservatis, urgente necessitate ut supra, non conceditur Confessariis in Jubilæo habentibus a Papa facultatem dispensandi in votis simplicibus; nam quod conceditur Episcopis propter ipsorum ordinariam potestatem, non conceditur Confessariis in Jubilæo. Ita recte ait *F. Theod. a Sp. S. De Jub. cap.* 11. §. 2. *n.* 21. Advertendum etiam, quod dispensatio præfata non est concedenda, nisi quatenus necessitas obligat; unde si sufficiet suspendi votum, non potest dispensari: Item, si dispenserut cum adstricto voto castitatis, ut nubat cum aliqua ad reparandum ejus honorem, nequit ille cum alia nubere. *Sanch. n. 40. & Salm. in fine cum Laym. Suar. Pal. Tamb. &c.*

Notandum III. quod prædicta vota minime sunt reservata, I. Si sint emissa sub obligatione levi, ut *Sanch. Dec. l. 4. c. 40. n. 47. & Salm. d. c. 3. n. 103. cum Pal. Trull. &c.* II. Si sint emissa ex metu, etiam levi, ab alio incusso, quia tunc non sunt facta cum plena libertate. *Salm. ib. cum Tamb. Basseo, Leand. &c.* III. Si votum non sit perfectum ex parte materiæ: & ideo non est reservatum votum non nubendi, non fornicandi, non petendi debitum; neque servandæ virginitatis, si intendatur tantum conservatio illius, secus si abstinentia ab omni actu venereo; neque votum castitatis pro aliquo tempore. Neque votum emittendi votum castitatis, aut Religionis, vel suscipiendi Ordines Sacros, quia non est votum castitatis factum, sed faciendum. Ita *Laym. Suar. Pal. Prad. &c. cum Salm. n.* 104. Neque votum servandæ castitatis conjugalis. *Salm. ib. cum Sanch. Trull. &c.* IV. Item nec est reservatum votum Religionis non approbatæ. Nec votum peregrinationis ad Romam &c. si non sit emissum sola devotionis causa, & præcise illorum locorum; unde, si quis vovet Romam ire ad visitandam Imaginem S. Mariæ Majoris &c. votum non est reservatum. *Sanch. ib. n. 77. & Pal. Fag. &c. cum Salm. n.* 105. V. Quamvis vota sint reservata, non sunt tamen reservatæ circumstantiæ ipsorum, puta peregrinandi mendicando, ingrediendi Religionem arctiorem, potest enim Episcopus dispensare, ut is ingrediatur laxiorem; item, si votum sit ingrediendi statim, potest Episcopus cum causa dispensare, ut differatur ingressus. *Sanch. n. 74. & Pal. Tamb. Bas. &c. cum Salm. n.* 106. VI. Nec est reservatum votum disjunctivum, puta Religionis aut jejunii, saltem si non elegerit partem reservatam, ut *Sanch. n. 46. Less. n. 124. & Pal. Laym. &c. cum Salm. n.* 107. Dubium est, an sit reservatum, si pars reservata jam electa fuerit? Affirmant *Sanch. Pal. &c.* Sed probabiliter etiam negant *Salm. ib. cum Leand. Tamb. & aliis pluribus*, juxta dicta *n.* 124. V. *Quæritur hic.*

An autem Episcopus post matrimonium contractum dispensare possit votum castitatis emissum a conjuge? Vide dicenda *de Matrim. l. 6. n. 989. & 990.* ubi probabile est cum *Sanch. & aliis* posse, sive votum sit emissum ante, sive post matrimonium. Et idem posse Confessarios Mendicantes, dicitur *ibid. n.* 1129. Sed plures hic remanent quæstiones resolvendæ.

Quæritur 1. an juramentum castitatis, sive Religionis sit 259
reservatum pariter ac votum? Adsunt tres sententiæ. *Prima sententia* affirmat cum *Less. Fill. Laym. & Azor. apud Viva de Jubil. q. 12. n. 12.* quia in æquiparatis dispositum de uno, censetur etiam de altero, *ex c. Postquam. de Elect. in 6.* Sed hæc ratio non videtur satis firma, dum communiter docent DD. vinculum voti, quod obligat ex fidelitate, & reverentia erga Deum, majus esse vinculo juramenti, quod obligat tantum ea reverentia, ut docet *S. Th. 2. 2. q. 89. a. 8.* & ideo talia juramenta a Pontificibus non solent reservari, ut dicunt *Viva l. c. & Dia. p. 4. Tr. 4. Ref. 69. cum aliis. Secunda sententia* cum *Sanch. de Matr. l. 8. D. 13. n. 4. & Sot. Caj. Azor. Val. & Salm. c. 3. nu.* 108. cum aliis distinguit: si juramentum includat votum, seu promissionem obligatoriam erga Deum, dicit esse reservatum; secus, si non includat. Sed hæc sententia nec etiam videtur congruenter loqui, nam quando supponuntur in tali juramento adesse duo vincula, scilicet juramenti, & voti, tunc dicendum votum esse reservatum, sed non juramentum. *Tertia* igitur *sententia* cum *Viva, & Dian. l. c. cum Trull. Tabien. Led. Pellez. &c.* & probabilem vocat *Sporer de 2. Præc. c. 3. nu. 97. cum Tamb.* congruentius loquitur, & tenet, quod minime sit reservatum tale juramentum; & si forte in ipso sit votum inclusum, votum equidem erit reservatum, sed non juramentum. Et hoc puto vere intellexisse *Sanch. l. c.*

Sed dubium magnum est, quandonam judicandum sit votum inclusum adesse, vel non in tali juramento? *Sanch. d. l. n. 4. Diana, & Viva d. loc.* putant, ut plurimum in tali juramento includi etiam votum; maxime, ait *Sanch.* quando offertur res Divinum honorem respiciens. Admittit tamen posse dari tale juramentum sine voto, quando quis inducatur ad jurandum ab aliquo motivo humano, puta, si ob officium amissum, vel ex ira erga propinquos juret Religionem. Sed proprius loquendo dicendum esse censeo, quod talis jurans intenderit se obligare ad Religionem duplici vinculo, nempe voti seu promissionis obligatoriæ sub gravi, & amplius vinculo juramenti; tunc licet dispensetur a juramento, remanet tamen ligatus voto. Sed si intenderit se graviter obligare tantum vinculo juramenti; ita ut emittat juramentum Religionis non ad firmandam alio vinculo suam promissionem, sed ad firmandum suum nudum propositum, seu promissionem de se non obligatoriam, tunc tenetur sub gravi tantum ex vinculo juramenti, a qua obligatione per relaxationem juramenti omnino liberatur; quia tunc obligavit se Deo, non ut creditori suam promissionem acceptanti, sed ut testi exigenti veritatem sui testimonii in re promissa, seu proposita; ut in hoc recte loquitur *Sanch. d. nu. 4. cum Lopez, & Valent.*

In dubio autem, an adfuerit tale votum sive promissio obligatoria, jam communis est regula, quod votum dubie emissum non obligat. Vide *Busemb. de Consc. lib. 1. num. 75.*

Quæritur 2. utrum, commutato voto reservato, mate- 260
ria subrogata etiam reservata sit? Affirmant *Azor. & alii ap. Leand.* quia tunc idem vinculum voti transfertur in illam. Sed communiter & probabilius negant *Less. l. 2. cap. 40. n. 124. Sanch. Dec. l. 4. c. 40. n. 46. & Suar. Laym. Pal. Tamb. Bus. &c. cum Salm. c. 3. n.* 109. Ratio, quia, licet materia subrogata habeat idem vinculum voti, sed, cum non sit reservata, secum minime trahit reservationem, quæ primæ materiæ tantum addicta erat.

Quæritur 3. an votum conditionale Castitatis &c. sit reservatum? Prænotandum 1. quod si conditio sit de præterito, vel præsenti, certe votum remanet reservatum, quia tunc revera non dicitur conditionale, sed absolutum; cum conditio non suspendat obligationem. Vide *Salm. de Matr. c. 7. num.* 1. Idem dicendum, si conditio sit de futuro necessario, quæ habetur ut non apposita; vel etiam de futuro contingente, quod sit commune, v. gr. *Si vixero, si potuero &c.* Idem si conditio apponatur animo suspendendi non obligationem, sed executionem voti, v. gr. *Voveo ingredi Religionem, si vigesimum annum attigero: Si cursum studiorum consummavero.* Vide *Salm. de Vot. c. 2. nu.* 38. Prænotandum 2. ut certum, quod si conditio nondum sit impleta, potest votum dispensari a quocunque habente facultatem ordinariam, quia reservatio intelligitur de obligatione consummata. Est commune cum *Salm. de Voto cap. 3. num.* 3.

Magnum dubium est, an sit reservatum votum conditio- 261
nale de futuro, conditione jam impleta? Adest triplex sen-

ten-

tentia probabilis. *Prima* affirmat, sive votum sit conditionale, sive pœnale; quia, verificata conditione, perficitur votum, & fit absolutum, ac si tunc esset emissum. Ita *Sor. Azor. Pont. Covar. & ap. Salm. d. c. 3. n. 113.* *Secunda sententia* dicit, reservatum quidem esse votum conditionale, non autem pœnale, cum pœnale non fiat ex effectu ad Religionem, aut Castitatem; immo potius ex horrore ergà illas, dum promittitur in pœnam. Ita *Less. l. 2. c. 40. num. 132. & Laym. Suar. Bon. &c. ap. Salm. ib.* Tertia vero *sententia* valde probabilior, quam tenent *Sanch. Dec. l. 4. cap. 40. n. 93. Croix l. 3. p. 1. n. 545. & 546. Salm. ib. n. 114. & 115. cum Tol. Trull. Prado, Led. Dian. & pluribus aliis*, & *Elbel n. 286.* vocet probabilissimam *cum Pal. Fill. Spor. & March.* docet omnia vota sive conditionalia, sive pœnalia non esse reservata; Ratio, quia votum, ut sit reservatum (prout admittere videntur omnes, etiam Auctores secundæ sententiæ), debet procedere ex perfecto, & solo affectu ad rem promissam: Sic enim reservatio intelligenda est. Votum autem pœnale tale non est, ut patet; neque votum conditionale, ubi conditio præfertur rei promissæ, & ideo principalis affectus magis est ad conditionem. Quare, licet, impleta conditione, reddatur obligatio absoluta, votum tamen cum procedat ex affectu imperfecto, non est reservatum. Secus tamen dicendum, ut bene ait quidem Neotericus (*F. Theodor. in tract. de Jubil. c. XI. §. 2. n. 9.*); si quis voveret Religionem cum conditione, v. gr. *si Mater obierit*; quia tunc votum potius est absolutum, quamvis ad executionem, durante Matris vita, non obliget: particula enim *si* non rato æquivalet particulæ *quando*.

262 Utrum autem peregrini possint dispensari ab Episcopo loci ubi reperiuntur, in votis & juramentis? Probabilius negatur cum *Sanch. de Matr. l. 3. D. 23. n. 12. & 13. Salm. de Leg. cap. 3. n. 55.* & aliis communiter contra *Pontium*, *Pal. & Joseph de Januar.* Nisi animum saltem habeant manendi ibi per majorem anni partem. Vide tamen quæ fuse de hac quæstione diximus *l. 1. de Leg. n. 158.* Et vide etiam dicenda *n. 232. in fin. v. An autem* ubi satis probabile est cum *Suar. Pont. Salas, Pal. Sanch. Salm. &c.* peregrinos fieri vere subditos Superioris illius loci, ubi sunt, etiamsi per breve tempus ibi commorentur.

TRACTATUS III.
De Tertio, & Quarto Præcepto.
CAPUT I.
Quid tertium Præceptum. Memento, &c.

263 *An hoc Præceptum sit naturale, vel ceremoniale?*
264 *An per hoc Præceptum præcipiatur cultus interior? Et an hoc Præceptum sit affirmativum?*
265 *An observantia Dominicæ sit de jure Divino?*
266 *An Episcopi possint Festa indicere?*
267 *A qua tempore incipiat obligatio Festi?*
268 *Ad quid obliget hoc Præceptum? Quibus Festis permittantur opera servilia in Regnis Siciliæ?*
269 *An sit obligatio audiendi Concionem? Et qualis sit obligatio Episcoporum, & Parochorum concionandi?*
270 *Qui teneantur observare Festa?*
271 *An in Festis liceat injungere servilia Infidelibus?*

263 „ Præceptum hoc, quatenus vult tempus aliquod sanctificari, sive impendi cultui divino, est naturale, & „ adhuc obligat: quatenus vero tempus id designetur die „ Sabbati, est cerimoniale, & in novo Testamento abrogatum, ac pro eo ab Ecclesia designatus dies Dominicus, & „ Festi, præscriptusque modus colendi, ut quædam opera „ illis diebus fiant, quædam non: hæc prohibentur, illa „ præcipiuntur. *Bon. Laym. ex D. Thom. 2. 2. q. 122.*

Quæritur 1. an præceptum de Sabbato sanctificando fuerit *Naturale*, aut *Ceremoniale*? Respondetur une cum *Busemb.* quod præceptum, prout determinavit in aliquo anni tempore esse Deo vacandum, fuit Naturale, & obligavit omnes, & ideo inter Decalogi præcepta computatur; prout autem determinavit diem Sabbati a vespera usque ad vesperam (ut in *Levit. 23.*), fuit ceremoniale, & obligabat tantum Hebræos. Est commune cum *Catechism. Rom. 3. p. in Præc. Dec. n. 4. & 6. & S. Th. 2. 2. q. 122. a. 4. ad 1.* qui sic docet: *Præceptum de sanctificatione Sabbati est partim morale, partim ceremoniale. Morale quidem est quantum ad hoc, quod Homo deputet, aliquod tempus vitæ suæ ad vacandum Divinis . . . Sed in quantum in hoc præcepto determinatur speciale tempus in signum creationis Mundi, est ceremoniale . . Unde ponitur inter Præcepta Decalogi, in quantum est morale, non in quantum est ceremoniale.* Vide *Salm. tract. 23. de 3. Præc.* hoc punctum fuse differentes *c. 1. a n. 1. usq. ad 7.*

264 Quæritur 2. an in hoc præcepto præcipiatur cultus Dei etiam interior? Affirmat *Scotus*, *Angel. & Tabien. ap. Salm. dict. c. 1. n. 8.* unde dicunt teneri Fideles ex hoc præcepto ad eliciendos actus charitatis, & contritionis; sic enim obtinetur animæ sanctificatio, quæ hoc præcepto jubetur. Sed communissime negant *S. Anton. p. 2. tit. 9. c. 7. §. 2. q. 4. a. 4. concl. 2. dub. 1. Sanch. Dec. l. 2. c. 35. n. 8. & Salm. ex n. 9. cum Covar. Fill. Bon. Sayr. &c. ex D. Th. 2. 2. qu. 122. a. 4.* ubi docet quod ad interiorem cultum, non cogimur, sed movemur a Spiritu-Sancto: *Et ideo* (ait) *in tertio præcepto præcipitur exterior Dei cultus.* Idemque docet *Catech. Rom. de 3. præc. nu. 1.* ubi: *Hoc legis præcepto externus ille cultus, qui Deo a nobis debetur, præscribitur.* Sanctificatio autem animæ est quidem finis præcepti, sed finis præcepti non cadit sub præcepto, juxta commune axioma Theologorum, utque docet idem *D. Th. 1. 2. q. 100. art. 9. in corp.* & expressius *ad 2.* ubi: *Non enim idem est finis præcepti, & id de quo præceptum datur.*

Quæritur 3. an hoc præceptum sit affirmativum, aut negativum? Et respondetur esse affirmativum, dum non obligat semper, & ad semper. *Suar. Sanch. Pal. Lean. Fag. cum Salm. ibid. n. 15.* contra *Caj. & Fill. &c.* qui tuentur esse negativum, cum in eo nihil positivum Judæis præcipiebatur; sed hoc negatur. Vide *Catech. Rom. n. 11.*

Quæritur 4. an observantia diei Dominici sit de jure Naturali sive Divino, vel tantum Ecclesiastico? *Prima* sententia asserit de Divino; quia Dominicus dies successit loco Sabbati, quod jure Divino erat institutum ad Deum colendum. Ita *Abb. Ang. Panorm. ap. Salm.* & his adhæret *Croix l. 3. p. 1. num. 691. cum March. & Spor.* qui dicit excusatum in Festo a Missa teneri in Dominica colere Deum saltem aliquo actu interno. Sed longe probabilior, & communis est *secunda* sententia, quod sit de jure Ecclesiastico ex *Catech. Rom. n. 19.* ubi: *Placuit autem Ecclesiæ Dei, ut diei Sabbati cultus in Dominicam transferatur diem.* Idem docet *S. Th. 2. 2. qu. 122. a. 4. ad 4. Observantia diei Dominicæ succedit observantiæ Sabbati non ex vi legis, sed ex institutione Ecclesiæ.* Et ideo observantia Dominicæ ab Ecclesia mutari, & dispensari potest; quamvis dispensari non posset, quod nullus sit dies festivus cultui Divino specialiter deputatus, prout de facto Alexander III. dispensavit, ut in Dominicis fiat piscatio aleciarum, uti habetur in *c. licet de Feriis* ubi sic dicit: *Licet tam veteris quam novi testamenti pagina septimum diem ad humanam quietem specialiter deputaverit, & tam eum, quam dies Majestati altissimæ deputatos, necnon natalia Sanctorum Ecclesia decreverit observanda. Indulgemus, ut liceat diebus Dominicis, & aliis Festis (præterquam in solemnitatibus), si alecia terræ se inclinaverint, eorum captioni ingruente necessitate intendere.* Hanc sententiam tenent *Sotus de Just. l. 2. q. 4. art. 4. ad 2. D. Anton. p. 2. tit. 9. c. 7. Navarr. c. 13. n. 1. Azor. to. 1. l. 7. c. 2. q. 2. Suar. to. 1. de Rel. l. 2. c. 4. n. 8. Sanch. Cons. l. 5. c. 2. Dub. 1. ex n. 2. Elbel n. 340. & Salm. c. 1. n. 38. communiter cum S. Th. l. c. mox supra n. 263. Fill. Caj. Bon. & cum aliis Carden. in pr. 52. p. c. n. 15. ac Bellarm.* Sed urget magna oppositio, videlicet: Præceptum Sabbati erat certe naturale, & morale, nam ideo inter Decalogi præcepta numeratum fuit: Ergo Dominica, quæ Sabbato substituta fuit, etiam de jure naturali sive Divino est. Respondetur, quod, licet sit de jure Divino & naturali, ut designetur aliquod tempus determinatum ad Deum colendum, determinatio tamen hujus cultus, & dierum quibus conferendus erat, fuit a Christo dispositioni Ecclesiæ relicta: ita ut posset nunc Papa decernere, ut observantia Dominicæ duraret tantum per aliquas horas, & quod licerent aliqua opera servilia, ut dicunt *Salm. d. n. 38.* Et ideo præceptum hoc, quoad exhibitionem cultus, est quidem Divinum; sed quoad determinationem cultus, & temporis, est Ecclesiasticum. Vide *Salm. d. n. 38. & 39. & in fine Proœmii ad 3. Præc.* 265

Quæritur 5. an Episcopi possint pro suis Diœcesibus Festa indicere? Constat posse ex *cap. Conquestus de Feriis*. Sed dubium est ex *Bulla Urb. VIII.* ubi in Domino monentur Episcopi, ut abstineant a Festis instituendis: Verum probabilius illa verba sunt potius monitiva, quam præceptiva. Vide *Salm. c. 1. n. 113. & 114.* 266

Dubium majus vertitur, an requiratur consensus Cleri, & Populi? Affirmandum est cum *Azor. Covar. Bon. Trull. &c. & Salm. ib. n. 116. ex d. c. Conquestus de Fer.* Notandum tamen, quod sufficit, si Clerus, & Populus non contradicant. Notandum deinde, quod, licet Episcopus, illis contradicentibus, nequeat Festa indicere perpetuo, potest tamen une, vel altera vice. Imo *Suar. Bon. Trull. Pal. Barb. &c. ap. Salm. n. 117.* dicunt sufficere ex consuetudine solum Cleri consensum; sed huic contradicunt *Salm. n. 118.* juxta jus antiquum. Notant tamen, quod, attento jure novo ex *Bulla Urb. VIII. Universa*, edita an. 1642. possunt Episcopi sine consensu Populi, & Cleri instituere Festa perpetua. Ita *Salm. n. 110. & 120. cum Bord.* Sed contradicit *Croix*, dicens non teneri Populum servare Festum indictum ab Episcopo sine ejus, vel Cleri consensu, cum *Barb. Gav. Gob. &c. n. 619.* Et quidem probabilius, nam ex una parte certum est ex *d. c. Conquestus*, non posse Episcopum sine consensu Cleri & Populi Festa indicere: Ex altera autem parte in præfata Bulla (juxta verba ipsius relata apud *Salm.*) non aliud dicitur, nisi quod Episcopi abstineant de facili Festa instituere: Unde non bene, saltem non satis deducitur hanc facultatem absolute Episcopis concedi.

Utrum autem Episcopi possint Festa instituere in honorem Sanctorum tantum beatificatorum? Affirmant *Suar. Trull. Fag. &c. ap. Salm. n. 121.* Sed ipsi ut verius negant cum *Sanch. Barb. Villal. Dian. &c. n. 122.* Principes seculares etiam posse indicere dies festos, saltem quoad abstinentiam a servilibus, dicunt *Sa, Sylv. &c.* Sed negant commun. *Az. Sanc. Fill. & plures alii cum Salm. n. 125.*

Quæritur 6. a quonam tempore incipiat obligatio diei festi? *Ang. Panorm. &c.* tenent incipere a vespera ad vesperam. Probabilius vero incipit a media nocte ad aliam; talis enim est usus hodiernus Ecclesiæ Romanæ. Verum est 267

tamen, quod possunt institui Festa usque ad meridiem, aut noctem. Ita Nav. Suar. &c. cum Salm. n. 131. & Elbel de 3. Præc. n. 331. Notandum autem, quod, si festum ob diem impeditam transferatur in aliam quoad Officium, non transfertur obligatio audiendi Sacrum, & abstinendi a servilibus. Est commune, vide Salm. n. 133. quia talis est communis praxis Ecclesiæ.

268 Quæritur 7. an hoc præceptum obliget sub gravi, & ad quid obliget? Ad primum respondetur affirmative, cum damnata fuerit ab Inn. XI. prop. 52. dicens: *Præceptum servandi Festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus.* Ad secundum respondetur, quod obligat ad audiendum Sacrum ex c. Vteo illius, de Tregua, & c. Si quis, de Consecr. Dist. 1. Et ad abstinendum a servilibus ex Lev. 23. 7. & ex cap. 1. Licet de Fer. Et hoc non solum in Dominicis, sed etiam in aliis Festis.

Hic opportune advertendum, quod ex Brevi edito die 22. Dec. an. 1748. a nostro Pontifice Bened. XIV. pro Regnis utriusque Siciliæ permittuntur opera servilia in Festis, exceptis *diebus Dominicis Paschatis, Resurrectionis, & Pentecostes, & aliis Dominicis per annum; necnon diebus Circumcisionis, Epiphaniæ, Ascensionis, Corporis Christi, & Nativitatis Domini; diebus Purificationis, Annunciationis, Assumptionis, Nativitatis, & Conceptionis B. Mariæ V. Immaculatæ; Festis SS. Ap. Petri, & Pauli Omnium Sanctorum, ac præcipui quorumcunque locorum Diœcesum Patroni.* Pro aliis Festis præcipitur tantum auditio Sacri.

269 Utrum autem sit obligatio etiam audiendi concionem? Sic videtur præcipi in cap. Sacerdote. Dist. 1. de Consecr. Sed respondetur negative cum Busemb. infra n. 308. & n. 323. ac Salm. tr. 23. c. 1. n. 141. Explicat autem Glossa textum cit. loqui tantum de contemnentibus concionem. Et, ut notat Suar. to. 2. de Relig. l. 2. c. 16. n. 8. nil aliud ibi præcipitur, quam ut Episcopi, & Parochi diebus Dominicis, & solemnioribus per se, aut per alios idoneos, concionem faciant; & in Adventu, & Quadragesima saltem tribus diebus in hebdomada prædicent, si ita oportere duxerint. Ex quibus verbis non imponitur alia obligatio, quam Episcopis, & Parochis prædicandi.

Hic obiter advertendum, quod in Trid. sess. 5. c. 2. de Ref. præcipitur tam Episcopis, quam Parochis obligatio concionandi suis Populis in Dominicis, & Festis solemnibus, his verbis: *Omnes Episcopos & Prælatos teneri per seipsos, si legitime impediti non fuerint ad prædicandum* (vel per idoneos, si impediti fuerint). *Si quis autem hoc adimplere contempserit, districtæ subjaceat ultioni. Archipresbyteri quoque, Plebani, & quicunque curam Animarum obtinent, per se, vel alios idoneos, si legitime impediti fuerint, diebus saltem Dominicis, & festis solemnibus plebes sibi commissas pro sua & earum capacitate pascant salutaribus verbis, docendo quæ omnibus necessarium est ad salutem, annunciandoque eis cum brevitate, & facilitate sermonis vitia quæ eos declinare, & virtutes quas sectari oporteat.* Idem præceptum renovatur Episcopis in eodem Concil. Sess. 24. c. 4. Hinc non dubito cum Salm. de 3. Præc. cap. 1. n. 143. & 144. & Barbos. quin prædictum præceptum obliget tam Episcopos, quam Parochos graviter, & absolute. Nec obstat id quod sentit Suar. ap. Bon. D. 5. q. un. p. 2. in fin. nempe quod hoc præceptum non obliget tam rigorose, ita ut graviter peccent Parochi qui interdum, vel sæpius omittunt concionari: Id opinatur Suar. tam ex consuetudine sic legem interpretante, quam ex ipso Concilio, ubi in d. c. 4. sess. 24. cum agitur de hac obligatione Episcoporum, dicitur, *si ita oportere duxerint*; Et huic interpretationi adhærent Bon. l. c. & Pal. tr. p. D. 9. p. 4. n. 5. Sed bene respondent Salm. l. c. n. 143. quod conditio illa refertur ad tempus tantum Adventus, & Quadragesimæ, ut patet revera ex contextu Concilii, sed non ad alia anni tempora. Communiter tamen DD. in tali præcepto admittunt parvam materiam; Ronc. de 4. Præc. c. 5. q. 6. vult parvam materiam esse tantum duodecimam partem concionum infra annum: Sed hoc videtur nimis rigidum. Salm. autem n. 145. rationabiliter asserunt non excusari a culpa gravi Parochos sæpius prædicationem omittentes, quo videntur Salmantic. excusare Parochos interdum omittentes. Hinc non improbabiliter videntur tenere Bonac. & Pal. locis citat. non peccare graviter Parochos, qui interdum concionari omittunt; secus vero, ut ajunt, si omitterent per unum integrum mensem continuum, aut per tres menses discontinuos in anno. Tanto magis, quia in Trid. d. sess. 5. c. 2. in fin. dicitur, quod si ab Episcopo ipsi Parochi, *moniti, trium mensium spatio muneri suo defuerint, per censuras &c. cogantur, ut officium suum impleant.* Ex quo videtur in hac materia ejus parvitatem majorem latitudinem habere. Notant demum Salm. d. n. 145. bene posse Parochos conciones omittere, ut postea opportunius suppleant. Episcopi autem rarius quidem quam Parochi, tenentur conciones facere.

270 Quæritur 8. quinam teneantur observare Festa? Respondetur omnes Fideles rationis compotes, idest circa finem septennii. Ita ex communi Croix l. 3. p. 1. & n. 615. & Salm. c. 1. n. 151. contra alios quorum opiniones passim rejiciuntur. Hinc pueri, qui ante septennium certo pervenerint ad usum rationis, tenentur, ut censent probabilius Suar. 3. p. to. 3. D. 88. s. 4. in fine, Nav. c. 21. n. 7. Azor. to. 1. l. 7. c. 2. qu. 1. & Salm. c. 1. n. 152. cum Fagund. ac Dian. p. 10. tr. 12. R. 37. qui hanc sententiam probabiliorem vocat (contra vero non tenentur, si post septennium adhuc usu rationis carerent). Ratio, quia lex ista obligat omnes qui ad annos discretionis perveniunt. Sed non immerito sententiam oppositam probabilem putant Elbel de Legib. n. 369. Dian. l. c. cum Trull. Roccafull. & Pasqualig. ac Croix l. 1. nu. 676. cum Burgh. Illsung, & Jo. Sanch. Zachar. l. 3. p. 1. n. 615. nempe pueros ante septennium, etiamsi usum rationis acquisierint, non teneri ad leges positivas, quia istæ non obligant nisi secundum communiter contingentia, ut habetur in l. Nam ad ea. ff. de Legib. ubi: *Nam ad ea potius debet aptari jus, quæ frequenter & facile, quam quæ perrara eveniunt*; hac enim ratione D. Th. 2. 2. q. 147. a. 4. ad 2. excusat a jejunio juvenes ante 21. annum, etiamsi aliquis non indigeret frequenti cibo: *Quia* (ut ait) *Legislator attendit id quod communiter & in pluribus accidit.* Idem autem dicunt Sanchius, Dian. & Burgh. ap. Croix l. 6. p. 2. n. 2026. de præcepto annuæ Confessionis; Sed tenendum cum Pal. de Sacr. Pœnit. p. 20. §. 2. n. 2. qui dicit esse communem sententiam cum Sylv. Suar. Con. Nav. Laym. Vasq. Bonac. &c. bene obligari ad Confessionem pueros conscientiam peccati mortalis habentes, dum ex c. Omnis utriusque sexus. de Pœn. & rem. præcipitur, quod omnis fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, teneatur ad annuam Confessionem. *Ad annos discretionis*, bene explicat Glossa, *idest, cum est doli capax.* Post septennium vero, in dubio rationis adeptæ pueri certe tenentur ad omnes leges, quia tunc sine dubio præsumptio ex communiter contingentibus stat pro obligatione, ut Elbel ib. & Sanch. Bon. Dian. &c. ap. Salm. d. n. 152. Qui autem simul esset cæcus, mutus, & surdus non tenetur adesse Missæ, quia non posset præstare moralem assistentiam; secus si tantum sit cæcus, vel surdus. Croix l. 3. p. 1. n. 616. An teneantur peregrini ad observanda Festa? Vide dicta supra l. 1. n. 156. & dicenda hoc l. 3. nu. 332. in fin. v. An autem.

An autem liceat in Festis injungere opera servilia Infidelibus? Negat Fernand. ap. Tamb. c. 3. §. 1. n. 17. Sed affirmant ib. Dian. et Merolla, Laym. l. 1. t. 4. c. 9. n. 3. Croix l. 3. p. 1. n. 579. cum Viva, Tamb. et Elbel nu. 410. merito putant non improbabile: cum Laym. permittat injungi perperam amentibus servilia: utrique enim sunt extra legem, dum Apostolus nos instruit, *quod Ecclesia non judicat de iis, qui foris sunt.* 1. Cor. 271

DUBIUM I.

Quæ opera tum hoc præcepto, tum ab Ecclesia prohibeantur?

272 *Quæ sint opera servilia?*
273 *An sit duplex peccatum peccare in die festo?*
274 *Quæ opera non sint servilia?*
275 *An itinerari?*
276 *An ducere currus vel jumenta onusta?*
277 *An molere?*
278 *An docere, scribere, canere etc. etiam si fiant ob lucrum?*
279 *An transcribere?*
280 *An pingere?*
281 *An delineare, retrahere, & an sculpere?*
282 *An liceat Typographis componere? Et an distillare?*
283 *An venari, & piscari?*
284 *Quæ sint opera forensia vetita in Festis?*
285 *An liceant venditiones, & contractus?*
286 *An liceant nundinæ, & mercatus?*
287 *An liceat excommunicare, conficere Testamenta, & similia?*

„ RESP. 1. Die festo prohibentur omnia opera servilia, 272
„ hoc est, quæ & versantur circa materiam externam;
„ & vel mechanica, & illiberalia sunt, v. g. suere, fabri-
„ care; vel requirunt tantum laborem corporis, & ab ope-
„ rariis tantum, & servis, fieri solent. Ita DD. communiter
„ Vid. Laym. l. 4. tr. 6. c. 2. Suar. Fill. &c. ex S. Th. l. c.

Prænotandum, triplex genus operum dari communiter ab AA. Alia sunt opera *corporis*, quæ per corpus exercentur & ordinantur immediate ad utilitatem corporis, ut fodere, suere &c. Et hæc dicuntur *Servilia*, quia a servis fieri solent. Hinc definitur opus servile ab Ills. ap. Croix l. 3. p. 1. n. 274. *Actio quæ immediate in utilitatem corporis potius, quam animi viribus efficitur.* Alia sunt opera *Animæ*, quæ ab Anima præcipue procedunt, & ad animum excolendum spectant, ut legere, docere, canere, organa pulsare: Et hæc dicuntur *Liberalia*, quia a liberis exercentur. Alia denique sunt *Media* seu *Communia*, quæ a liberis & servis promiscue exercentur, ut iter facere, venari &c. Ita Laym. Tr. 7. c. 1. nu. 1. Bon. Dub. 5. q. un. p. 2. n. 6. Anaclet. Viva, &c.

Quæritur hic, an peccent contra hoc præceptum, qui peccant in die festo? Affirmant S. Bon. S. Anton. Med. &c. ap. Salm. de 3. Præc. c. 1. n. 244. quia, ut dicunt, peccatum opponitur cultui Divino, qui in Festo præcipitur. Sed probabilior, & non longe communior est contraria sententia Nav. c. 6. n. 9. Suar. to. 1. de Rel. l. 2. c. 18. n. 3. Lug. de Pœnit. D. 16. n. 116. & Salm. ex n. 225. cum Caj. Sot. Sylv. Sanch. Bon. Pal. Med. Trull. &c. ex D. Thom. qui in 3. D. 37. quæst. 1. art. 5. qu. 2. ad 2. Glossæ dicenti in c. 13. Lucæ, quod lex prohibet in Sabbato, *non hominem curare, sed servilia opera facere, idest peccatis gravare*, sic respondet: *Opera servilia mystice intelliguntur peccata, sed ad litteram dicuntur ad quorum exercitium servos deputatos habemus.* Nec obstat illud quod S. Doctor ait 2. 2. q. 122. art. 4. ad 3. ubi dicit: *Magis contra* 273

hoc

hoc præceptum agit, qui peccat in die festo, quam qui aliud corporale opus facit. Nam hoc intelligit de fine præcepti, non autem de præcepti obligatione; finis vero præcepti non cadit sub præcepto, ut dictum est *n.* 264. ex eodem *D.Th.*

„ 1. Impertinens est ad rationem operis servilis, utrum
„ fiat ex lucro, an ex recreatione: ex hac, an ista inten-
„ tione, pia, vana, & turpi. *Cajet. Suar. Laym. loc. c. &c.*
„ contra *Sylv.* & Canonistas.

„ 2. Impertinens quoque est, sive fiat cum defatigatione,
274 „ & labore, sive non; sive brevi, sive longo tempore, &c.
„ quia nihil horum mutat naturam operis.

„ 3. Servile non est, ideoque nec prohibitum, festo lu-
„ dere, choreas ducere, instrumenta musica pulsare, iter
„ facere pedibus, equo, curru, vel navi: unde etiam ad
275 „ hæc necessaria sunt licita. *Navar. cap. 13. Tolet. & Laym.*
„ *Suar. de fest. c. 27.*

Utrum sit licitum in die festo itinerari pedibus, equo, vel curru? Negant *Abul. Caj. Syl. &c.* At affirmandum est ex communi cum *Bus. Viva de 3. Præc. q. 9. n. 8. Elbel n. 474. & Salm. c. 1. n. 247.* Et sententia opposita nunc relinquenda est ut antiquata, bene ait *Roncaglia cap. 3. q. 4.*

Utrum autem sit licitum uti lectica ab hominibus portata? Negat *Croix l. 3. p. 1. n. 577.* Affirmat *Tamb.* cum *Ils.* Sed in hoc dico attendendam esse consuetudinem locorum, quæ
276 jam viget in urbe Neapolis, & excusat a culpa, ut bene advertit *Mazzotta de 3. Præc. c. 1. §. 1.*

„ 4. Nec servile est, ducere jumenta sine onere, cum id
„ sit iter facere, ut ait *Fill.* hic *c. 9. n. 170.* Ducere autem
„ jumenta, currus, vel navigium onustum mercibus, est
„ servile. *Suar. l. c. Fill. l. c.* Quod si tamen ante festum ta-
„ lia itinere incœpta sint, continuatio eorum permittitur,
„ vel ob publicam utilitatem, vel ob damnum, quod alias
„ sequeretur.

Quæstio gravis est, an liceat ducere currus, vel jumenta onusta in die festo? Triplex est sententia. *Prima* tenet hoc esse per se opus servile, præciso labore. Ita cum *Bus. Bon. Disp. 5. qu. un. p. 2. n. 25. cum Reg. & S. Anton. Navar. Caj. & Sylv. ap. Sal. c. 1. n. 249. Secunda sententia* tenet non licere sub gravi, non autem per se, sed ratione laboris, si is esset gravis in imponendis aut levandis oneribus: Secus si labor esset modicus. Ita *Croix l. 3. p. 1. n. 578. Tamb. Dec. l. 4. c. 3. §. 1. n. 12. cum Dian. Sanch. Conf. l. 5. c. 2. d. 7. n. 10. Pal. ap. Salm. c. 1. n. 249. in fin. & Elbel de 3. Præc. n. 404. Tertia sententia* probabilior, saltem hodie, quam tenent *Viva q. p. Art. 1. n. 9. Roncaglia c. 3. q. 4. Salm. c. 1. n. 250. cum aliis*, censet omnino licitum esse, non solum iter incœptum continuare, sed etiam inchoare. Ratio, quia in tali labore muliones non insumunt tempus notabile: Et, si aliquando sit notabile, excusatur vel ob evitandum grave damnum, vel ob publicam utilitatem, vel deniqua quia adest universalis consuetudo, quam adesse
277 merito asserit *Maz. to. 1. pag. 405.* Idemque ait de nautis *p. 409.*

An autem liceat in Festis molere? Concedit *Sanch. Conf. l. 5. c. 2. d. 13.* si sit mola, quæ agitur equa vel vento; non autem, si agitur bestiis, & in qua requiritur magnus labor, & occupatio. Ex qua doctrina satis probabiliter inferunt *Tamb. n. 14. & Croix n. 578.* quod quando cooperatio, & applicatio hominis est modica, non sit illicitum, saltem graviter, etiam cum bestiis molere.

An autem liceat Ferrariis equos iter agentium ferrare?
278 Vide *Dub. sequ. II. n. 300.*

„ 5. Item nec servile est, sive gratis, sive pro pretio do-
„ cere, studere, scribere, transcribere, & secundum quos-
„ dam, ut *Medin. Lopez, & Armillam*, quorum sententiam
„ probabilem putat *Laym.* contra *Fill. Azor.* & alios multos,
„ pingere, etiam coloribus (nam de rudibus lineamentis
„ pleriqua concedunt); terere tamen colores, & non pin-
„ gere, sed tingere, ut v. gr. colorare asseres, vel pannos,
„ dealbare parietes, illiberale est.

Hic plura sunt distinguenda.

Quæritur 1. an docere, scribere, ludere, canere &c. sint *servilia*, si fiant ob lucrum? Affirmant *Abul. Azor. Tabien. &c. ap. Salm. c. 1. n. 263.* quia, licet tales actiones sint liberales, ex lucro tamen fiunt serviles. Sed tenendum est oppositum ex *S. Th. 2. 2. q. 122. art. 4. ad 3. cum Sot. Nav. Suar. & Salm. n. 264.*
279 Ratio, quia intentio operantis non potest opus mutare.

Quæritur 2. an transcribere sit opus servile? Affirmant *Caj. Navar. Sanch. Sylv. &c. ap. Salm. c. 1. n. 268.* quia transcribere, dicunt, non est opus mentis, cum multi transcribunt etiam quod non intelligunt. Sed negant communissime, & probabilius *Elbel n. 399. Ronc. c. 3. q. 4. Resp. 1. Salm. c. 1. n. 270. cum Suar. Sa, Trull. Bon. & Viva Q. 9. Art. 1. n. 3. cum Pal. & communi*, quia transcribere, sicut scribere ordinatur ad mentem instruendam: Et ideo *Elbel n. 400. Viva ibid.* notat ex *Tamb.* licere etiam transcribere notas musicas, & rationes, & etiam characteres componere, ut *Laym. cum Dian. Bus. n. 282. seq. Mazzot. & Elbel n. 401. cum Spor. Tamb. Mayr. & pluribus,*
280 contra *Palaum.*

Quæritur 3. an pingere sit opus servile? *Prima sententia* negat cum *Lopez, Med. Ang. Sylv. Sayr. Armilla, Rosell. Barbos. ap. Salm. c. 1. n. 237. & ap. Bus. & Laym.* Ratio, quia, ut dicunt, tale opus proprie servile non est, sed potius liberale, prout simillimum ac scribere. Saltem non esse servile, si fiat recreationis causa, admittunt *Azor. Reg. Fill. &c. ap. Bon. Disp. 5. q. un. p. 2. n. 25.* Hanc sententiam *Spor. n. 45.* vocat probabilissimam. *Secunda* tamen communior sententia tenet esse opus servile, quia non potest dici actio liberalis, cum non tendat ad mentem instruendam, ut tendit scriptura, sed solum ad assimilandas imagines rerum. Deinde, quia pingere simillimum est ac sculpere, & acu depingere, quæ ex communi sunt servilia. Ita *Salm. nu. 238. cum Caj. Suar. Pal. Sanch. & aliis.*

His tamen non obstantibus, *Laym. Tr. 7. c. 2. n. 3. Viva q. 9. A. 2. n. 4. Elbel n. 395. Holzmann n. 541. Ronc. ib. q. 4. Anacl. Tr. 10. q. 2. Tamb. l. 4. cap. 3. §. 1. n. 8. cum Sa, Pelliz. & Pal.* admittunt primam sententiam esse probabilem, modo id fiat sine magno apparatu, scilicet colores miscendo, tabulas edolando, &c. Ratio, quia pingere, licet requirat operationem materialem, non videtur tamen proprie posse dici actio servilis; immo potius dicenda videtur liberalis: nam, sicut scriptura exprimit conceptus internos, ita pictura exprimit imagines rerum, ut dicunt *Castropal. Tamb. & Viva*; Vel, ut ait *Laym.* videtur pingere esse actio liberalis, quatenus tendit ad animum recreandum. Negari non potest prædictam opinionem satis esse probabilem, ut recte dicit *Mazzotta*; Nam, etsi non constaret, quod pingere sit opus liberale, nec etiam constat esse servile; quod utique constandum fore videtur, ut posset dici prohibitum. Probabilius enim videtur esse actio, saltem *media*, & *communis* servis & liberis, dum sæpe communiter observamus nobiles viros non erubescere hanc operationem pingendi addiscere, & exercere; opera enim, *in quantum* (inquitur *S. Th. 2. 2. q. 122. a. 4. ad 3.*) *sunt communia servis & liberis, servilia non dicuntur.* Saltem, ut dicit *Ronc. in Reg. Prax.* non sunt dimittendi sine absolutione, qui hanc opinionem, ut probabilem sequuntur. 281

Communius autem admittunt *Sporer tr. 3. in Dec. c. 4. Fel. Pot. n. 2033. Mazzot. & alii ap. Tamb. & Viva*, non esse opus servile delineare, retrahere imagines vel exemplaria acu, ut solent Feminæ: hæc enim (ait *Tamb.*) magis referuntur ad exercendum ingenium, quam ad operandum. Excusant etiam *Azorius, Fill. Sylv. & Ang. ap. Bon. ib. n. 25. in fine* puellas acu pingentes, ut addiscant, cum *Pal. Sa, March. ap. Bus. hic n. 283. in fin.*

Ars tamen sculptoria communiter, saltem in æstimatione hominum, inter artes mechanicas numeratur. Vide *Tamb. cum Pal. ibid. n. 10.* 282

„ 6. Videntur etiam excusari posse in Typographis lite-
„ rarum collocatores, quando post Divina collocant negle-
„ ctum pensum, ut habet *Laym.* hic. Imprimere tamen
„ servile habetur. *Escob. E. 5. c. 4. Suarez, Laym. &c.*

„ 7. Excusat etiam *Fill.* hic *n. 169.* distillationem, quæ
„ sine corporis fatigatione potius ad experientiam, & peri-
„ tiam fit, quam ex officio, & arte. * (*Admittit eam Croix*
„ *n. 578. si parva sit applicatio. An autem ob eandem ratio-*
„ *nem liceat emundare triticum manibus? Tamb. §. 1. in fine*
„ *in dubium revocat. Ceterum P. Michel ap. Elbel n. 408. per-*
„ *mittit ad vitandum otium leves labores, ut decerpere rosas,*
„ *decorticare poma, &c. Sed in his potius dicendum puto,*
„ *quod requiratur majus temporis spatium ad materiam gra-*
„ *vem.*) * 283

„ 8. Servile aliqui non putant (alii contrarium tenent,
„ & excusant per consuetudinem, ad otium, aliaque pejo-
„ ra vitandi) venari. *Granat. 2. 2. c. 3. t. 12. d. 4. s. 7. n. 65.*
„ aucupari, militare, gladiari, piscari (saltem in flumini-
„ bus recreationis gratia), & similia; piscatio tamen mo-
„ derata esse debet. *Vid. Laym. & Fill. t. 27. c. 9. q. 12. Bon.*
„ *d. 5. q. 1. p. 2. n. 25. Escob.* qui docet, laboriosam, & ex of-
„ ficio non licere. Similiter quidam excusant puellas ad o-
„ tium vitandum acu pingentes, *Arm. Azor. Palaus, Sa,*
„ *Marcant. V. Dian. p. 5. t. 6. R. 15. & p. 4. tr. 4. R. 62.*

Quæritur, an venatio, aucupatio, & piscatio sint opera vetita in Festis? Adest duplex sententia. *Prima* affirmat, quia dicunt esse opera servilia, maxime si fiant ob quæstum, ut *Sylv. Angel. Corell. &c. ap. Salm. c. 1. n. 141. Secunda* tamen *sententia* probabilior, & communior negat esse prohibita, etsi fiant causa lucri; vel quia non sunt vere opera servilia, ut tenent *Laym. c. 2. n. 4. Elbel n. 402. Sanch. Conf. l. 5. cap. 2. D. 14. & 15. Nav. Medin. Granad. Rodr. Lop.* Vel quia saltem excusantur a consuetudine, ut recte tenet *Holzm. n. 542. Viva Art. 1. n. 15. cum Pal. Sanch. Trull. Fill. Leand. Fag. &c.* Modo, intellige, hæc fiant sine magno labore: alias frustra videretur Pontificem dispensasse in piscatione halecum in *c. 3. de Feriis.*

„ Resp. 2. Prohibentur præterea quædam opera non ser- 284
„ vilia, quæ dicuntur forensia, ut sunt mercatus, placitum,
„ judicium ad mortem, vel pœnam, & strepitus omnis ju-
„ dicialis, idest actiones, quæ ad decisionem causarum tam
„ civilium, quam criminalium, tam Secularium, quam Ec-
„ clesiasticarum spectant. Ita *commun. DD. ex c. 2. de feriis.*

Unde resolves.

„ 1. Festo non licet citare, adducere testes, idest, exige-
„ re juramentum judiciale, proferre, aut exequi sententiam,
„ quæ, si feratur, est irrita. *V. Laym. l. 4. t. 7. c. 2. n. 7.*

Prohibetur in Festis præstare juramentum judiciale pro rebus temporalibus, ut *S. Thom. 2. 2. q. 89. a. 10.* Sed licitum est

præstare juramentum Inquisitoribus, & etiam juramenta, quibus confirmantur contractus permissi in die festo. *Viva, A. 2. n. 15.* Prohibentur etiam formatio processus, citatio partis, & sententiæ prolatio, sive executio, nisi aliter sequirat necessitas, aut pietas, *exc. ult. de Feriis.*

285 ,, 2. Nec licet emere, & vendere res non necessarias, negotiari publice, vel privatim, inire contractus emtionis, locationis, permutationis, &c. (nisi ex consuetudine, vel aliis justis causis excusentur); quia intelliguntur nomine mercatus, qui prohibitus est *c. 1. de feriis*, ut docet *Bon. ex Suar. c. 13. & Fill. t. 27. c. 10. q. 2. n. 180.* * (*Vide n. sequ. v. An autem.*) *

286 Nundinæ universales ex consuetudine jam permittuntur, & alicubi etiam nundinæ particulares in quavis hebdomada, ut *Viv. q. 9. art. 2. n. 2. cum Pal. & Salm. c. 1. n. 276. & 278. & ibi Sanch. Caj. Sot. &c. cum Croix n. 606.* qui *cum Pal. & Tamb.* dicit, quod ex consuetudine nunc videtur omnino licitus esse mercatus. Emtiones autem mercium certe sunt vetitæ a jure Canonico, ut ait *Sanch. D. 25. n. 3. &c. ap. Salm. n. 279.* At ubi est contraria consuetudo, excusantur; *Sanch. & Viv. ib.* Consuetudo enim (ait *Mazzott.* §. 2.) in hoc magna ex parte legem abrogavit. Hinc notant *Salm.* permitti in Festis vendere poculenta, & esculenta, etsi ad gulositatem, cum *Caj. Sanch. Nav. & Bus. D. 2.* juxta *Decretum S. C. Rituum ap. Salm. n.* 286. Item vendere calceos, candelas, & similia, quorum pretium jam æstimatum sit. Item vendere domum, equum, merces, etiam præsentes, & quamvis in hoc multum tempus impendatur; tum quia sic fert timoratorum usus; tum quia Ecclesia tantum venditionem in publicis officinis prohibuit ratione scandali. Ita *Salm. ex n. 280. cum Sanch. Nav. &c. & Croix n. 606. cum Pal. Tamb. & Ills.*

An autem nomine mercatus vetentur etiam locationes, negotiationes, & similia? Affirmat *Bus. cum Tab. Sylv. &c.* Sed communius negant *Sanch. c. 2. D. 26. n. 3. Viv. Art. 2. n. 4. Salm. c. 1. n. 284. cum Trull. Pal. Azor. & Leand.* Quia talis est sapientium consuetudo, qua videtur derogatum *Decretis S. Pii V. Cum primum, an. 1566. & Sacræ C. Rituum ap. Salm. n.* 286. Hinc licitos esse omnes contractus, si fiant sine instrumentis, & Judicis auctoritate, dicunt *Sanch. Ills. & alii ap. Croix n.* 606. Ideo venditionem magni momenti cum solemnitate *Mazzot. d.* §. 2. damnat de mortali; Sed *Viva* asserit ex communi *cum Palao Qu. 9. Art. 2. n.* 4. quod permittitur conficere testamenta, contractus celebrare, aliosque similes actus facere, qui non requirant strepitum judicialem; Et revera ubique inter nos in Festis stipulantur instrumenta; Quamvis Notarii alicubi soleant ad hoc petere ab Ordinario generalem licentiam, quæ ceterum communiter conceditur.

287 ,, 3. Festo licet excommunicare, dispensare, judicem privatim informare, Advocatum consulere, consilia conficere, eligere, &c. quia non requirunt strepitum judicialem. V. *Bon. l. c.* * (*Est communis apud Viva Qu. 9. Art. 2. n. 4. Licitum est etiam conferre Beneficia, & etiam jurisdictionem exercere sine strepitu judiciali; Item emancipare, & etiam appellare, Viva ib.*) *

DUBIUM II.

Quæ causæ excusent ab observatione Festorum, ob quas opera prohibita liceant?

288 ,, TAles præcipue sunt septem: Prima, *Dispensatio* Episcopi, vel habentis potestatem quasi Episcopalem, uti Superiores Religionum, imo & Parochi, quando non datur facilis accessus ad Episcopum. *Suar. c. 33. Laym. c. 4. n. 2. Bon. p. 1. n. 20.*

In præcepto abstinendi ab opere servili dispensare potest *primo* Pontifex, ut supremus Legislator & Pastor, in omnibus festivitatibus, & pro tota Ecclesia. *Secundo* Episcopus in sua Diœcesi: & etiam Capitulum, Sede vacante; Necnon Prælati Regulares erga suos Religiosos subditos, & eorum domesticos. Et notandum, quod Episcopi dispensare possunt etiam in Festis communibus; notandum tamen, quod, si in iis dispensent sine justa causa, peccant graviter, & invalida est dispensatio; secus, si dispensent in Festis Synodalibus, sive particularibus loci. *Tertio* Parochus dispensare potest, quando subditus nequit adire Episcopum, sed tantum ad tempus, & pro aliquo particulari casu. Ita *Sanch. cons. lib. 5. c. 2. d. 20. n. 2. & Caj. Sot. Nav. Suar. Pal. Az. Trull. cum Salm. c. 1. n. 359. & Viva A. 2. n. 13.* qui notat, quod Vicarius Generalis etiam potest dispensare, sed tantum ex speciali mandato; nam ex generali ei non committuntur illa, quæ gratiam sapiunt, ut ait *Tamb. l. 4.* §. *2. n. 3. cum Meroll. Barb. & Sanch.* Etiam vero præsente Episcopo, Parochi ex consuetudine possunt dispensare in minimis & frequentibus necessitatibus, in iis tamen rebus tantum in quibus ex consuetudine introductum est ipsos dispensare, prout in jejunio, & in vacatione ab operibus servilibus in Festis. Ita *Viva l. c. Tamb. ut supra n. 37. & c. 5.* §. *7. n. 56. cum Thom. & Jo. Sanch. Sporer de Leg. c. 1. n. 349. cum Suar. Mazzot. de Leg. tr. 1. D. 4. qu. 1. c. 2. ac Salm. de Leg. c. 5. n. 40. communiter.* Censet autem *Elbel de 3. Præc. n. 414. cum Suar. Sylv. Fill. &c.* quod, urgente necessitate, sufficit etiam dispensatio præsumta, si Dispensator adiri nequeat. Hic autem notandum, quod habens potestatem ordinariam potest eam alteri delegare; non autem si habeat delegatam. *Croix n. 584. cum Tamb. &c.*

,, Secunda, *Consuetudo*; nam sic licent nundinæ illæ, in festis passim haberi solitæ, & præparationes deliciarum non necessariarum, ut cupediorum, placentarum, & similium ciborum artificiosorum: item emtiones, & venditiones rerum parvi momenti. *Bonac. l. c. Laym. l. c.* 289

Hinc ex consuetudine *Salm. c. 1. n. 348. & Sanch. ap. Viv. Art. 2. n.* 12. excusat eos, qui in area vertunt, aut separant segetes, & hortulanos rigantes olera. *Fernandez autem ap. Dian. cum Tamb. n.* 13. excusant Barbitonsores ex consuetudine (& idem ait *Viva ib.* dici posse de Sutoribus calceantibus novos calceos). Notat autem *Viva* quod communius DD. dubitant de tali consuetudine approbata, de qua pariter dubitant *Sanch. D. 27. n. 1. & Salm. c. 1. n. 345. cum Caj. & Tol.* Admittunt tamen probabiliter *Tournely to. 2. p. 348. Coll. 4. Mazzotta to. 1. c. 2. Croix l. 3. p. 1. n. 591. Elbel num. 417. Tamb.* §. *2. n. 13. & Viva l. c.* eos excusari posse, vel ex parvitate materiæ, scilicet si unum, vel alterum tondeant, vel ex necessitate rusticorum, quibus tantum in Festis conceditur tonderi. Et id concedunt *Salm. cum Trull. & Pasqu. n.* 341. non solum, quando rustici alibi habitant, ut admittit *Sanch.* sed etiam in eodem loco, ubi degit Barbitonsor, ex consuetudine jam introducta. Excusant eos etiam *Viva, Mazzot. & Tamb. cum Fern. ib. & Croix cum Dian. & Ills. n.* 591. ratione notabilis lucri cessantis, si alias a plerisque relinquerentur cum gravi jactura lucri; cum *Spor. n.* 55. qui universe permittit id cum *Fern. Dian. &c.* ex consuetudine fere ubique tolerata. 290

Notandum autem circa consuetudinem id quod dicit *Viva Art. 2. n.* 8. scil. quod ad excusandum sufficit probabilis consuetudo: sufficit enim, ut dicunt *Salm. de Leg. c. 6. n. 18. cum Salas, Gran. &c.* dictum unius doctoris eximii, etiam moderni, qui consuetudinem asserat. Bene autem advertit *Mazzot. de 3. Præcept. c. 2.* quod in dubio de consuetudine possidet Præceptum, unde petenda est dispensatio; secus si probabile sit adesse consuetudinem.

,, Tertia, *Pietas* in Deum, per quam licent opera, quæ proxime (non quæ remote) spectant ad cultum Dei; ut pulsare campanas, circumferre imagines, vel cruces in supplicatione. Ornare autem, & verrere templa, ac similia, quæ ad ipsum officium non spectant, si absque ratione in festum differantur, venialia habentur. *Fill. n. 218. Bon. l. c.* 291

Quæritur hic 1. an liceat in die festo verrere Templum, coquere Hostias, ornare Altaria aut Ecclesiam tapetis, tabulata erigere necessaria ad Festivitatem, vel Sepulchrum, & similia? Tres sunt sententiæ. *Prima* sententia cum *Conrad. & aliis ap. Dian.* dicit hæc esse illicita sub gravi, nisi excuset rationabilis causa, quia sunt vere servilia; Sed hæc est contra communem. *Secunda* sententia *cum Viva Art. 2. n. 10. Suar. Tol. Croix n. 586. & Tamb.* §. *2. n.* 3. dicit non esse servilia; sed si possent expediri in die præcedenti, esset veniale transferre illa ad diem festum. *Tertia* sententia satis probabilis tenet hæc ne sub levi quidem vetari in die festo; tum quia est communis consuetudo; tum quia hæc opera per se proxime concurrunt ad cultum Divinum. Ita *Elbel n. 420. Salm. c. 1. n. 259. cum Dian. Pasq. Leand. &c.* Notant autem *Viva, & Tamb. ib.* quod scienter præparare tabulata in die festo ad videndam processionem, de se esset peccatum grave; sed, si non sint facta pridie, licite fiunt in die festo: Et idem tenet *Mazzot. l. c.* 292

Quæ-

293 Quæritur 2. an ob solam pietatem, sine actuali necessitate, liceat in Festis laborare, scilicet conficere vestes pro pauperibus, colere agros Ecclesiæ, vehere lapides, & ligna ad ejus ædificium, dealbare parietes Templi? Affirmant *Angel. v. Feriæ, n. 9. & 18. Tab. v. Feriæ, n. 18. & 37. Gloss. in c. Conquestus de Feriis, v. Pietas, Sa v. Fest. Vill. cap. 22. nu. 80. Fill. tr. 27. nu. 156.* Item *Perez, Sylvest. Palac. &c. ap. Sanch. cons. l. 5. c. 2. Dub. 23.* Limitat tamen *Sylv.* modo non fit in Dominicis, & Festis solemnioribus, nec usque ad ultimam fatigationem. Moventur, quia ex *c. Conquestus de Feriis*, excusantur judicialia, *si necessitas urgeat; vel pietas suadeat*: Ergo similiter dicunt excusari servilia. Et hæc ratio non videtur spernenda, cum de eodem jure Ecclesiastico ut supra *n. 265.* vetantur judicialia ac servilia; In æquiparatis autem, ubi currit eadem ratio, eadem currit legis dispositio, ut ex communi diximus *de Leg. l. 1. n. 108. in fin.* Negant vero alii licere, nisi actu urgeat necessitas, vel saltem nisi interveniat licentia Episcopi; quia talia opera de se sunt servilia, & nonnisi remote concurrunt ad cultum Divinum. Judicialia vero, ut supra, de se non sunt servilia, & ideo permittuntur ob pietatem. Præceptum autem colendi Deum, abstinendo a servilibus operibus, est altioris ordinis, quam opera pietatis. Hæc secunda sententia mihi videtur certo probabilior cum *Sanch. l. c. n. 3. Pal. tr. 9. D. un. p. 10. n. 2. Bon. p. 3. n. 6. & Salm. c. 1. nu. 1007. cum Suar. Cajet. Nav. &c. communiter.* Hinc dicunt *Viva art. 2. n. 8. Tamb. n. 18. Spor. tr. 3. c. 4. n. 55. Ronc. c. 3. qu. 5. & Salm. nu. 357.* tum solum licitum esse laborare, cum pauper actu graviter indiget; vel (prout addunt *Ronc. & Salm. ibid. cum AA. cit.*) ita indiget, ut nisi in festo laboretur, non posset suæ necessitati subveniri, & alias ipse pauper stipendium operariis non valeret solvere. Idem tenet *Escob. de 3. Præc.* dicens licere extruere Ecclesiam, ejus agros colere &c. si ipsa sit adeo paupercula, ut aliunde sibi providere non valeat. Advertit *Tamb. l. c. cum Fagn.* ad hoc non sufficere necessitatem communem, sed requiri, ut noscatur hujusmodi pauper in particulari, vel gravis & certa necessitas in aliqua Universitate. Loquendo autem de locis piis *Salm. n. 360.* sic aiunt: *Ceterum, quia fere omnes Ecclesiæ, & Monasteria jam his temporibus egestate laborant; idcirco pro his, sive pro Hospitalibus, Confraternitatibus, & similibus possunt licite homines laborare Templa extruendo, segetes metendo, agros colendo, &c.* Ita *Salm. ibi cum Suar. Sot. Pal. Bon. Trull. Cajet. Sanch. &c.* Sic pariter permittit *Mazzotta* laborare ad conficienda ornamenta necessaria pro Ecclesia indigente.

294 „ Quarta, *Charitas* erga proximum; per quam licent, & valent actus judiciales pauperum orphanorum, viduarum, & miserabilium personarum, ne expensis graventur. Sic etiam possunt rusticanorum, in parvis oppidis, si aliis diebus adesse nequeant, causæ civiles agitari. Similiter licet pauperibus, & infirmis pro tunc egentibus subvenire. Item emere, & vendere rusticis, qui alia diebus impediuntur. *Laym. c. 2. n. 7. V. Dian. t. 1. R. 34.*

295 „ Quinta, *Necessitas* propria, vel aliena, corporis, vel animæ; si nimirum sine gravi incommodo, aut detrimento aliquid omitti non possit. * (*D. Th. 2. 2. qu. 122. a. 4. generaliter excusat, qui laborant ad vitandum damnum bonorum.*) * Quo modo excusantur. 1. Judicia, quæ celeritatem requirunt; v. g. si latro sit fugitivus, nisi tunc capiatur. 2. Servi, & ancillæ coacti a dominis laborare, nec audentes recusare: quod si tamen frequenter contingat, eos deserere debent, *Suarez, Laym. loc. cit.*

296 Famuli coacti a dominis ad laborandum in die festo, nisi sit in Festi contemtum, satis excusantur ob timorem gravis indignationis domini, aut gravis incommodi, ver. gr. si timeant dimitti, quin possint statim, aut de facili alium dominum invenire. Ita *Croix cum Ills. n. 593. Ronc. cap. 3. qu. 5. Elbel de 3. Præc. n. 377. Viva Art. 2. n. 9. Salm. c. 1. n. 346. cum Pal. Suar. Azor. Bon. Nav. Sanch.* Quod, si talis timor non adsit, verius dicunt *Sanch. n. 18. Salm. nu. 347. Ronc. ib. contra Bus.* ipsos teneri statim dominos deserere; nisi sint addicentea, vel obligati ad famulandum usque ad certum tempus, si hi vere grave damnum paterentur. Idem quod de famulis, dicitur de filiis, aut uxoribus, quæ cogantur ad laborandum a viris, si nequeunt renuere sine timore gravi damni, aut gravis indignationis, ut *Viv. & Salm. ib. cum cit. AA. cum Mazzot.*

297 „ 3. Excusantur iidem, & similes reficientes suas vestes, cum id aliis diebus non possint * (*cum Laym. & Spor. n. 50.*) * 4. Pauperes, qui se, suosque alere non possunt, operantes privatim, sine scandalo, maxime quando multi dies festi concurrunt. *Bonac. nu. 13.* * (*Cum Sanch. l. 2. D. 18. num. 15. & Salm. num. 331. cum Azor. Suar. Pal. &c.*) *

298 „ 5. Excusantur Coqui, & Culinarii. Certum est licere coquere cibos, ut DD. communiter *cum S. Th. 2. 2. qu. 122. n. 4. ad 4. & 5.* Et quoad ipsos præparandos pertinet, licitum est etiam animalia occidere, & excoriari, si pridie commode non potuerit fieri, ut solet evenire in magnis Civitatibus; non autem in Oppidulis, nisi sit in tempore æstivo, vel nisi concurrant plura Festa. *Sanch. d. D. 18. n. 6. Salm. c. 1. cum Pal. n. 333.*

Licitum esse etiam Artocopis facere pastillos, saltem ex consuetudine, ajunt *Sanch. n. 3. Salm. n. 334. cum Sot. & Trull.* Sed merito negat *Tamb. §. 2. n. 11.* nisi sint pro cibo proprio tantum illius diei; vel opus esset ad publicam abundantiam, ut ait.

Utrum liceat conficere cibos ad delectationem, puta saccharei conditos, &c. Negat *Sanch. n. 15.* cui adhærent *Salm. n. 338. & Ronc.* nisi sint (ut dicunt *Salm.*) *ad modum victus diurni*; vel nisi occurrat improvisa aliqua specialis causa invitandi amicos; vel nisi, addit *Roncaglia*, tales cibi in die antecedenti non sic commode, vel sane fieri possint. Sed *Palaus ap. Tamb. n. 9.* dicit hos cibos, etsi superfluos, & ad delectationem, excusari consuetudine, & merito probabile putat *Tamb. n. 10. cum Fagund.* Et consentit *Viva Art. 2. n. 6. vers. 2. cum Azor. & Mazzotta c. 2. pag. 408.*

Permittunt etiam ex consuetudine *Mazzot. ib. Viv. d. n. 6. & Fag. Pal. ap. Tamb. d. l. & n. 22.* colligere fructus in die festo, etiam non necessarios ad usum diei, ut integriores serventur. Et hoc facilius permittendum, si periculum sit, ut ab aliis surripiantur, vel a pluvia contaminentur; Unde usu receptum est multis in locis colligi in die festo olivas, castaneas, & alios fructus sylvestres. Certum est autem licere in Festis præstare opera, quæ sunt necessaria ad usum quotidianum, ut sternere lectos, purgare domum aut vestes, utensilia culinaria lavare, & similia. *Elbel n. 394. cum Spor. n. 42. Henno, &c. communiter.*

„ 6. Excusantur Pistores, & Laniones, & similes in oppidis populosis, & concursu festorum. * (*Dicit Tournely to. 3. p. 348. Coll. 4. cum Pontas, & Juenin. bene excusari Pistores, & vendentes merces, si aliter nequeunt se suosque sustentare; vel si non laborant, sunt aliis grave incommodum parituri.*) * 299

Utrum liceat conficere, & coquere panem? Quoad Pistores seu Furnarios, ait *Viva* eos communius a DD. non excusari, si possint illum conficere die antecedenti; Et idem dicunt *Sanch. D. 18. num. 3. & Bon. p. 3. num. 9.* sed excusant, si interveniat concursus Festorum, aut multitudo emtorum, vel utilitas Populi. Probabiliter tamen *Mazzot. l. c. & Salm. num. 335. cum Sa, Azor. Pasq. Leand. &c.* universe tales excusant, etsi ad panem conficiendum farinam cribrent, triticum terant. Ratio, tum quia semper adest aliqua ex causis excusantibus, a *Sanch. & Bon.* mox assignatis; tum quia panis diurnus est aptior ad victum, & alias minima ejus penuria apta esset ad Populum commovendum; tum quia adest consuetudo Romæ, & crederem posse dici ubique cum *Spor. num. 55.*

Ita quoad Pistores, sed quoad alios, an adsit consuetudo permittens conficere panem? Merito dubitat *Tamb. num. 9.* nisi concurrant plura Festa; vel nisi panis coctus non sit satis aptus; vel denique nisi sit necessarius ad usum illius diei, ut dixit de pastillis, quia tunc reducitur ad præparationem proprii victus. Ita *Tamb. num. 9. & 11. cum Sanch. Bon. & Fag.* De Lanionibus autem, vendentibus carnes, vide dicta *num. 298.*

„ 7. Chirurgi, Pharmacopolæ. 8. Conflatores ferri, & vitri, coctores laterum, calcis, &c. & quicunque, quorum opus semel cœptum non potest interrumpi sine damno. 300

Licitum est coquere calcem, vitrum, saponem, quia talium coctio plures requirit dies; Et hæc potest aliquando etiam inchoari die festo ad vitandum grave damnum, ut *Sanch. num. 21. & Sot. Pal. Trull. Nav. &c. cum Salm. d. num. 348.*

Licitum est pariter ferrare equos itinerantium, vel eorum, qui summo mane iter sunt acturi, aut in agrum egressuri ad laborandum, nam alias grave damnum paterentur. Est commune, *Salm. c. 1. n. 353. cum Sanch. n. 14. Sot. Truil. Nav. &c. ac Mazzot. d. c. 2.* Idcirco pariter possunt refici vomeres eorum, qui aliter die sequenti laborare non valerent. Sic etiam reficere vias, pontes, ut *Mazzotta ibid.*

„ 9. Excusantur Mulitores * (*Vide supra Dub. 1. n. 277.*), & Nauclerii pendentes a ventis. 10. Piscatores halecum, thynnorum, &c. qui certo tantum anni tempore ad possunt.

Quæritur hinc 1. an occasio quærendi magnum lucrum excuset ab exercendis servilibus in die festo? Duplex est sententia probabilis. *Prima* affirmat, ut tenet *Cajet. Sum. v. Festor. violatio. Angel. v. Feria, n. 34. Armilla v. Festum, nu. 20. Holzmann to. 1. pag 287. n. 546. v. Quarta. Sanch. Cons. l. 5. c. 2. dub. 19. cum Palac. Rosel. & Alcoz. P. Zachar. l. 3. p. 1. n. 588. Renzi de III. Præc. c. 3. q. 13. Spor. de 3. Præc. c. 4. n. 51. Mazzot. c. 2. Elbel n. 402. Bon. p. 3. n. 15. Viva Art. 2 n. 9. in fin. Tamb. c. 3. §. 2. n. 80. cum Dian. & Fill. Sayr. & aliis ap. Salm. c. 1. nu. 349.* Ratio, quia amissio magni lucri (scilicet extraordinarii, non autem mercedis diurnæ) idem est ac magnum pati damnum; ideo in *c. Licet de Feriis*, Alexander III. dispensasse fertur, ut possent capi alecia in Dominicis, & aliis Festis, exceptis solemnioribus (sed non sub mortali, ut notat *Sanch. num. 4.*). Idque *Bus.* hic *cum Gob. Cajet. Nav. ap. Sanch.* recte extendunt ad piscationem thynnorum. *Secunda* tamen sententia, quam tenent *Ronc. c. 3. q. 5. R. 11. & Salm. ib. n. 350. cum Suar. Regin. Pal. Abul.* &c. negat excusare; quia, ut dicunt, non 301

est

est idem emittere lucrum, quam damnum pati. Sed prima satis est forte magis probabilis, cum communiter isti, qui laboribus se sustentant, raras habent occasiones talis magni lucri acquirandi, & existimant magnum damnum sustinere, quando magnum lucrum emittunt; in idem enim revera coincidunt, aliquid amittere, & prohiberi acquirere quod amplius acquiriri non potest, ut ait *Spor. d. num.* 51. nam in *l. unic. C. de sentent.* magnum lucrum cessans gravi damno æquiparatur. Saltem in tali circumstantiæ dicendum videtur, præceptum Festi, prout humanum, non obligare cum tanta jactura, ut ait *Tamb.* Necnon *Ronc. d. l.* non negat saltem excusare magnum lucrum speratum, si esset tale, quod ex eo posset quis multas necessitates patiens sibi providere & suis, cum *Suar. Reg. & Fill.*

Ob eandem rationem probabiliter dicunt *Tamb. c.* 2. §. 2. *num.* 7. *& Mazzot. de* 3. *Præc. c.* 3. §. 2. contra *Salm. num.* 352. excusare etiam ab auditione Sacri, notabilis lucri emissionem. Vide *sequ. Dub.* 5. *num.* 332. Merito autem reprobant *ibid. Salm.* illud quod adhuc probabile putat *Tamb. c.* 1. §. 3. *num.* 9. (& ei consentit *Viva q.* 4. *art.* 3. *num.* 10.) posse aliquem proficisci in Sabbato ad venandum in nemore longinquo, licet in Dominica ibi non possit audire Missam; Communiter enim (ait *Tamb.*) excusantur itinerantes, & vectores mercium, qui pridie Festi iter aggrediuntur. Qui vero die Jovis venatum iret, communiter excusatur *apud Viv. ib. cum Sanch. March. & Pal.*

302 Quæritur 2. an excuset ratio otii vitandi? Adsunt tres sententiæ. *Prima* cum *Suar. Comit. & aliis ap. Croix nu.* 586. omnino negat, quia pius finis otii vitandi non potest efficere, ut servile opus servile non sit: Sed hæc ratio non suadet, quia causa quando est justa, licet naturam operis non mutat, tamen excusat. Hinc *secunda* sententia, quam tenent *Sa, Sylv.* & loquitur *Laym. l.* 4. *Tr.* 7. *c.* 4. *num.* 2. *in fine, & Mazzot. cum Pelliz. & Burgh. ap. Croix*, excusat eos qui nisi laborent, occasione otii versentur in probabili periculo peccandi; Si enim, dicunt, excusat periculum damni temporalis, tanto magis debet excusare periculum spiritualis. Hanc sententiam admittunt *Tamb. c.* 3. §. 9. *num.* 18. *Viva art.* 2. *num.* 10. *Sanch. D.* 15. *num.* 13. *Croix d. nu.* 586. *Zaccar. l.* 3. *p.* 1. *num.* 586. tantum in casu, quo urgeret tentatio, quæ aliter vinci non posset, nisi laborando: Et sic etiam vere loquitur *Lay.* qui idem dicit *cum Viva, & Spor. num.* 54. raro talem necessitatem laborandi accidere: Et hæc est *tertia* sententia, cui libentius me subscribo.

303 „ 11. Excusantur instauratores fontium, pontium, viarum publicarum, & similium, quæ moram non patiuntur. 12. Sartores in operibus necessariis, ut funeribus, nuptiis, &c. si aliter fieri non potest, ut satisfaciant.

Sartoribus, qui in diebus profestis vestes suere non potuerint, licet eas perficere in Festis, urgente necessitate, v. g. funerum, nuptiarum, & similium; puta (dicunt *Salm.*) si advena careat vestibus decentibus: decentia enim status istius illos excuset. Ita *Salm. c.* 1. *num.* 344. *cum Laym. c.* 2. *nu.* 2. *Trull. Dian. Pasq.* Eos excusant etiam *Viva art.* 2. *num.* 7. *Mazzot. c.* 2. *Spor. num.* 50. *& Croix nu.* 591. *cum Laym. & Dian.* si alii expectent ad usum vestes promissas. Sed intelligendum (ait bene *Croix*) si aliter Sartores passuri essent grave incommodum. Idem dicunt *Salm. ib.* de Sutoribus cum *Viva n.* 12. *& Mazzot* qui excusant calceantes novos calceos, ex consuetudine introducte.

„ 13. Item Agricolæ ad cavendum damnum ruri laborantes, ut si ob pluviam imminentem segetes vel fœnum congregent. *Bon. num.* 13. *Fill. num.* 212. * (*Cum Croix num.* 558.) *

„ 14. Denique excusantur etiam mercatores, qui clausis tabernis quædam vendunt; cum præsupponere possint emtoribus ea tunc esse necessaria, nec alias commode emere posse. * (*Vid. sup. num.* 286.) * De supra dictis V. *Suar. Fill. Laym. Bon. ll. cc.*

304 „ Sexta, *Utilitas*, non simpliciter necessaria, sed ad communem lætitiam, vel splendorem: sic enim licet in adventu, vel ortu Principis laborare, ut perficiantur theatra, ignes, vestes, &c. Quemquam monet recte *Suarez*, præstare in hoc casu petere veniam a Pastoribus. V. *Bon.*

Licitum esse constat, ob publicam causam, & honestam necessitatis, vel lætitiæ, puta ob victoriam, adventum, vel ortum Principis &c. conficere vestes, theatra, & similia. Extendunt hæc fieri posse etiam ob recitandam comœdiam, *Sanch. D.* 18. *num.* 27. *Tol. & Trull. Pasq. ap. Salm. c.* 1. *num.* 354. qui a fortiori extendunt ad tantorum agitationes; dummodo talia in die profesto præveniri non potuerint. Ratio, quia talia signa lætitiæ sunt Reipublicæ moraliter necessaria; & ideo permittuntur ex consuetudine. Nam ad hæc omnia, ut notat *Viva*, sufficit probabilis necessitas, aut probabilis consuetudo. Sic pariter permittit *Mazzot. d. c.* 2. conficere theatra, vestes famulorum, &c. cenla nuptiarum, si pridie perfici nequiverint.

305 „ Septima, Excuset item, saltem a gravi peccato, *parvitas* operis, seu temporis. Unde grave non videtur una hora laborare, ut habet *Suar. l.* 2. *de fest. c.* 32. maxime, ut notat *Laym.* si labor non sit nimis servilis, & fatigans corpus. Imo durum videtur mortalis damnare, si quis duas aut tres horas impendat. Vide *Fill. t.* 29. *cap.* 1. *qu.* 1. *num.* 105.

Quæritur 1. quænam in hoc sit gravitas materiæ. Aliqui Canonistæ *ap. Suar.* ut ajunt *Salm. c.* 1. *num.* 319. ponunt pro materia gravi tertiam partem diei; sed hæc opinio communiter rejicitur. Alii contra nimis rigorose, ut *Azor. Bon. & Reg. ap. Croix num.* 594. ponunt unam horam, & hos impugnat *Suar. & Pal.* maxime, ut notat *Bus. cum Laym.* si labor non sit nimis fatigans. Alii ponunt pro materia gravi duas horas, ut *Ronc. c.* 3. *q.* 5. *R.* 5. *cum Sanch. Trull. & Salm. cap.* 1. *numer.* 320. *cum Pal. Elbel numer.* 395. *Holzmann. numer.* 545. Et hanc *Sporer*, *ac Mazzot. cum March.* vocant communem sententiam. Idem sentit *Henno apud Tournely p.* 350. si labor sit valde servilis, ut cædere lapides, fodere terram, &c. In aliis autem requirit tres horas. Alii vero, generice loquendo, requirunt ad materiam gravem (& non improbabiliter) duas saltem, & aliquantulum plus quam duas horas, ut *Viva cum communiori*, ut asserit, & *Dian. Gran. Henr. Bassæus, Leand. Val. Illſ. ap. Salm. num.* 319. *in fin. & ap. Croix d. l. cum Tamb. c.* 3. §. 2. *num.* 1. qui dicit esse hanc sententiam nostra ætate jam receptam. Alii ut *March. & Gob. ap. Croix ib.* requirunt tres horas, quod *Viva & Mazzot.* etiam admittunt, si aliqualis necessitas, vel alia causa concurreret, per se sola non sufficiens ad excusandum. *Bus.* pariter *cum Fill.* ait durum esse damnare peccati mortalis laborem duarum, vel trium horarum. Consentit *Croix, l.* 3. *p.* 1. *num.* 594. & concludit quod communior, & probabilior nunc est sententia non esse mortale, nisi laboretur saltem multum ultra duas horas, puta duas horas cum dimidia.

306 Quæritur 2. an peccet graviter, qui die festo mandat sex famulis, ut laborent per horam? *Coninch. in Clypeo Tom.* 3. *art.* 5. affirmat, & pariter non negat *Arsdek* cujus opinionem dicit probabiliorem *Croix num.* 581. casu quo dominus mandet, ut laborent successive; nam si eodem tempore, consentiunt omnes cum *Sanch. Bon. Trul. &c. ib. nu.* 580. non esse mortale. Cæterum probabilior, & longe communior est sententia, quod in utroque casu non est mortale, ut *Viva Art.* 2. *num.* 11. *cum Bon. Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 4. *num.* 12. *Ronc. c.* 3. *q.* 5. *in fine, & Salm. cap.* 1. *num.* 324. *cum Trull. Dian. Pasq.* Ratio, quia operæ famulorum non uniuntur in unum: nequit autem dominus peccare magis, quam ipsi famuli, qui tantum leviter in hoc peccarent, cum leviter tantum unusquisque deficeret ab obligatione vacandi Deo. Secus certo esset, si dominus uni famulo mandaret pluties laborare in die festo usque ad materiam gravem.

307 „ In forensibus autem, & judicialibus materiæ quantitatem non ex quantitate temporis, sed qualitate operis desumendam, monet *Escob. E.* 5. *c.* 3. *num.* 14. *ex Palao l.* 1. *tr.* 9. *d.* 2. *p.* 3. *num.* 4. Sic grave peccatum esse asserit venditionem rei magni momenti, cum magna solemnitate, licet brevi tempore fiat, Quod intellige (secundum prædicta) nisi consuetudo, vel necessitas excuset. * (*Vide dicta num.* 286. *in fin.*) *

D U B I U M III.

Quæ opera Festis præcipiantur?

308 „ RESP. præcipitur 1. Auditio concionis, non tamen sub mortali, nisi quatenus quisque tenetur discere necessaria ad salutem. V. *Trid. s.* 24. *c.* 4. *de Reform. Fill. hic c.* 8. *Bon. t.* 1. *d.* 5. *q.* 1. *p.* 2. *num.* 27. *Suar. &c.* Dixi, *nisi quatenus &c.* quia homines rudiores ignorantes præcipua Mysteria Fidei, ea præsertim, quæ sub gravi obligatione eos scire teneri dictum est supra *l.* 2. *tr.* 1. *c.* 1. tenentur lege charitatis (si alias ea commode addiscere non possint) sub gravi peccato concioni, vel potius catechesi interesse. *Bon. d.* 2. *in præc.* 2. *num.* 28. addens eo casu concionem etiam Missæ præferendam esse. *Trull. l.* 1. *c.* 1. *d.* 4. *nu.* 12. *Fag. &c.* * (*Quando autem Episcopi teneantur concionem facere? Vide dicta num.* 269. *v. Hic obiter*) * Præcipitur 2. speciali præcepto obligante sub mortali, audire Missam, hoc est morali, & humana assistentia, sive præsentia et interesse. Est communis ex *cap. Omnes fideles*, & „ ex

„ ex *cap. Missas, de Consecrat. dist.* 1. contra *Ang. & Rosellam*, qui semel, vel iterum negligere, dicunt esse veniale. * (*Est præterea damnata hæc Propos. ab Innoc. XI. Propos.* 52.) * Obligat hoc præceptum omnibus festis omnes baptizatos usum rationis habentes: non autem infantes, amentes, vel catechumenos. Ratio primæ partis est, quia est universale. Ratio secundæ est, quia assistentiam humanam habere non possunt. Ratio tertiæ est, quia non sunt Ecclesiæ subjecti. C. *Lugo d.* 22. *s.* 5. *&* 2. ex *Nav. Sanchez & Conin.*

Unde resolves.

„ 1. Non est obligatio audiendi concionem in Parochia propria: tum quia DD. multi nullum hac de re præceptum agnoscunt: cum *Trident. sess.* 24. *c.* 4. *de reform.* dicat, *teneri, ubi id commode fieri potest*; tum quia, si qua obligatio fuit, ei derogatum est per privilegia Regularium, & generalem consuetudinem contrariam. *Suar. de rel. t.* 1. *l.* 2. *c.* 16. *Azor. Navar. Cened. Zerol. p.* 1. V. *præd. Trull. l.* 2. *c.* 1. *d.* 4. Vide *Barb. in Trident. sess.* 24. *c.* 4. Imo Fratres Prædicatores, & Minores, & qui cum ipsis in privilegiis communicant, concionantes in suis Ecclesiis quovis anni tempore possunt auditoribus suis concedere 18. annos, & 320. dies Indulgent. nomine Papæ. *Dian. p.* 4. *t.* 4. *R.* 22. ex *Rodriq. &c.* * (*Vide dicta supra n.* 269. *& dicenda ap. Busemb. num.* 323.) *

„ 2. Non est obligatio ad audiendam Missam feria quinta, & sexta, & Sabbato majoris Hebdomadæ, neque diebus Rogationum: *Azor. Henriq. Suar. d.* 88. *sect.* 5.

„ 3. In die Nativitatis Christi tantum teneris audire unam Missam. *Nav. Suar. Fill.*

309 „ 4. Satisfacit, qui recitat sub Missa (ex obligatione) Horas Canonicas, vel pœnitentiam injunctam in Confessione, ut contra *Cajet. Sylv. Aug. Armill.* docent *Suar. Sa, Rodriq. Fill. &c.* Ratio est, quia duobus præceptis potest simul satisfieri. * (*Idem sentiunt Spor. c.* 4. *nu.* 16. *Elbel num.* 359. *Salm. de Matrim. c.* 6. *num.* 20. *cum Pal. Bon. Sanch. & communissima.*) *, ut v. supra *l.* 1. *t.* 2. *cap.* 3. *dub.* 3. Idem de eo, qui confitetur tempore Missæ, affirmant *Regin. l.* 19. *num.* 14. dummodo intentionem habuerit audiendi Missam. Negat autem *Suar. d.* 88. *sect.* 6. *Azor. c.* 7. *q.* 6. *Gordonus*, *Card. Lug. l. c.* si quidem possit differre Confessionem, nec adsit necessitas præcepti Confessionis. Idem dicit *Bonac. disp.* 4. *a. ult. p.* 1. Ubi contrariam praxim quorundam excusat, vel ob necessitatem communicandi, vel intentionem audiendi Missam aliam, vel denique ob bonam fidem. * (Vide *infra numer.* 314.) *

„ 5. Satisfaciunt etiam inservientes Missæ, si recedant allatum necessaria, v. gr. vinum, hostiam, thus, &c. quia, cum hæc ordinentur ad officium, non censentur abesse, dummodo non recedant ab Ecclesia, vel saltem non longe. V. *Bon.* * (*Ita etiam Lugo Disp.* 22. *Sect.* 1. *num.* 24. *& Salm. de Sacr. Mis. cap.* 6. *nu.* 31. *cum Sa, Nav. Sylv. Dic. &c. Et sic tenendum cum Elbel nu.* 356. *Pal. & Bon. si sit per breve tempus, vel non exeatur ab Ecclesia contra Dic. Leand. & Dian. ap. Salm. d. num.* 21.) *

310 „ 6. Peccat, qui non audit integram Missam; & quidem venialiter, si omittatur parva pars: mortaliter, si notabilis, verbi gratia media, vel tertia pars. *Laym.* tamen, & alii durum putant, mortalis damnare eum, qui ab Offertorio usque ad finem adsit. Additque communiter excusari a mortali, qui audiunt a principio Epistolæ, vel secundum alios Evangelii usque ad finem, vel ab initio usque ad Communionem. V. *Bau. l.* 1. *d.* 4. *qu. ult. Card. Lugo d.* 22. *sect.* 1. *num.* 3.

Quæritur 1. quænam omissio in audiendo Sacro sit peccatum grave? Diversæ sunt sententiæ. *Prima* dicit esse grave omittere ab initio usque ad Epistolam exclusive; ita *Tol. Bon. Nav. Torr. ap. Croix l.* 3. *p.* 1. *num.* 665. *Secunda* dicit esse grave, si omittatur inclusive usque ad Epistolam; ita tenent *Viva q. p. art.* 3. *num.* 2. *Croix*, *& Salm. de Mis. Sacrific. cap.* 6. *num.* 2. *cum Sot. Suar. Tab. Azor. Fag. Con. Henr. Dic. &c.* cum communiori, ut asserunt *Salm. Tertia* sententia dicit non esse grave, si omittatur ab initio usque ad Evangelium inclusive, modo audiatur usque ad ultimum Evangelium. Ita *Dicast. Pal. Lug. Tamb. Sa, ap. Salm. & Cr.* Et probabilem hanc censent *Holzmann. de* 3. *Præc. num.* 525. *Elbel num.* 358. *& apud Salm. ib. Suar. Azor. Bon. Laym. Henr. Rodr. &c.* Etiamsi omittatur *Credo*, ut *Lug. Henr. Burgh. ap. Croix l. c.* quia *Credo* non est pars regularis. Hinc dicunt non peccare graviter, qui veniat ante Offertorium, ex quo, teste Isidoro, olim Missa incipiebat. Secunda sententia mihi est probabilior; Sed hanc ultimam (recte dicunt *Salm.*) quis neget esse probabilem in re, quæ pendet ab æstimatione hominum, cum sit fulcita tot & talibus Auctoribus?

Qui autem omittit omnia post Sumtionem, non peccat graviter, est commune cum *Croix num.* 666. Neque si omittat omnia ante Epistolam simul, & omnia post Sumtionem, ut *Suar. Ills. Fag. ap. Croix.* Quid si omitteret etiam Epistolam? *Baun. & Llamas* etiam excusant, sed contradicunt *Pal. Suar. Con. &c. communius ap. Croix.* Omittere autem solum Offertorium sive ante, sive post Consecrationem non est grave, ait *Pasq. ap. Croix num.* 667.

Quoad Canonem autem certum est minorem omissionem esse grave. Quare grave quidem est omissio Consecrationis, & Sumtionis simul, ut communiter *ap. Sal. n.* 3. *& Croix d. n.* 667. Idem si omittatur a Consecratione usque ad *Pater noster* exclusive. *Sal. ib. Croix l.* 3. *p.* 1. *num.* 667. *Leand. & alii ap. Croix* Sed dubitatur, an omittere tantum communionem, vel Consecrationem sit grave? Affirmant ex communiori *Reg. Bon. Con. Aversf. &c. cum Croix ib. Ronc. c.* 2. *q.* 1. *Pal. de Euch. p.* 16. *num.* 6. *Holzm. cap.* 1. *num.* 52. *Salm. ib. num.* 4. Immo *Pasq.* dicit esse grave, etsi una Consecratio omittatur, quia probabilius Sacrificium in Consecratione consistit. Alii tamen, ut *Lugo de Euch. D.* 22. *num.* 4. *Tamb. l.* 6. *c.* 2. §. 1. *n.* 3. *Diana p.* 5. *tr.* 13. *R.* 61. *Escob. d.* 17. *num.* 126. a gravi excusant, etiamsi tota Consecratio omittatur; cum satis non constet, utrum essentia Sacrificii sit vere in Sumptione, vel Consecratione; Et probabile putat *Elbel nu.* 358. cum *Suar. Hurt. Fag. Burghaber, &c.* valdeque adhærent *Sporer, Viva, Laym. & Mazzot.* Prima sententia videtur probabilior. quia (ut ajunt *Salm. & Holzmann.*) licet non constet, an essentia Sacrificii consistat in Consecratione, vel Sumtione, constat tamen utramque ad integritatem substantialem Missæ pertinere. At quia contra non constat, an Ecclesia præcipiat sub gravi audientibus utrique parti interesse, ideo secunda sententia non videtur improbabilis. In die autem Parasceve non est obligatio audiendi Missam, si in eo occurrat Festum Annuntiationis, ut ait *Mazzot. de* 3. *Præc. c.* 3. §. 1. cum communi, contra *Vasqu.*

Quæritur 2. an qui veniret ante Consecrationem, nec posset aliam Missam audire, teneatur saltem illam partem audire? Negat *Sanctius*; At omnino affirmandum cum *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 19. *num.* 6. *& Salm. de Sacr. Miss. c.* 1. *num.* 13. *cum Lug. Suar. & communi*, quia remanent ea, in quibus consistit Sacrificium. Sed si veniret post Consecrationem, tunc non teneri reliqua audire dicunt *Henr. & alii ap. Salm. ib.* juxta dicenda de *Sacr. Miss. l.* 6. *num.* 305. ubi dicemus valde probabiliter essentiam Sacrificii in sola Consecratione specierum consistere. Sed contradicit *Continuator Tournely to.* 3. *pag.* 353. inquiens, obligationem Missæ se habere instar Officii, quod recitari debet in parte, si nequit integre. Sed hoc non suadet, quia in Officio præcipitur oratio, unde qui nequit integræ orationi satisfacere, tenetur parti quam potest; sed ubi deficit essentia Missæ, cessat omnino obligatio, cum præceptum sit de audienda Missa, non autem de audienda ejus parte, quæ non est Missa. Ceterum sententia hæc affirmativa est valde probabilis, & in praxi tenenda (ut ait *P. Zachar. l.* 3. *p.* 1. *nu.* 668.) ex alia ratione, scil. quia audiri potest pars notabilis cæremoniæ sacræ ab Ecclesia præceptæ.

Quæritur 3. an omittens levem partem Missæ, teneatur supplere, si possit? Negat *Fill.* quia si omisit cum causa, tunc non peccavit; si sine causa, tunc jam veniale commisit. Sed probabilius contradicunt *Salm. nu.* 15. *cum Leand.* quia, cum potest, tenetur Missam integram audire.

„ 7. Non peccat, saltem mortaliter, qui a duobus Sacer- 311
dotibus successive duas dimidias Missas audit, ut habet *Navar. c.* 21. *Sa, Sot. Henriq. Dian. t.* 1. *tr.* 3. *R.* 18. *Bon. d.* 4. *q. ult. p.* 11. *Hurt.* contra *Suar. Con. Fag.* quia audit integram Missam. Ob quam caussam est probabile, * (*nunc improbabile, ob damnatam ab Innocent. XI. propos.* 53.) * etsi simul audiat, ut habet *Bon. l. c. Hurt. & Dian.* contra *Regin. Con. Card. Lugo*, &c. quorum sententia videtur probabilior.

Quæritur igitur, an satisfaciat præcepto Missæ audiens duas illius dimidias partes successive a duobus Sacerdotibus? Ad hoc prænotanda est propositio 53. damnata ab Inn. XI. quæ dicebat: *Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui ejus duas partes, immo quatuor simul a diversis celebrantibus audit.* Sed dubium est, si audiat successive? *Prima* sententia, quam tenent *Navar. c.* 21. *num.* 2. *Sa v. Missa audito n.* 2. *Layman c.* 3. *in fine. Cabass. T.* 1. *l.* 2. *c.* 32. *nu.* 5. *P. Zaccar. lib.* 3. *p.* 1. *num.* 6. 1. *Marchant. tr.* 4. *tit.* 2. *q.* 1. *d.* 2. *item Sot. Bon. Pal. &c. ap. Sal. de Sacr. Miss. c.* 6. *n.* 7. *Card. ap. Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 611. & probabile putant *Salm. & Croix ll. cc. Viva de* 3. *Prat. q.* 9. *art.* 3. *n.* 1. *cum Diana, Pasqualig. & Tamb. de* 3. *Præc. c.* 2. *n.* 10. *Mazzot. c.* 3. §. 1. affirmat satisfacere, etiamsi audiantur duæ partes dimidiæ inverso ordine, & etiam cum aliqua interpositione temporis, nimirum horæ, ut sensit *Mazzotta*. Ratio hujus sententiæ, tum quia auditio tunc bene terminatur ad unam Missam integram, si non physice, saltem moraliter; Tum quia, cum Christus sit principalis offerens Missæ, jam illæ duæ partes ab ipso integrantur; Tum quia illæ duæ medietates, licet non sufficiant ad unitatem Sacrificii, sufficiunt tamen ad unitatem obsequii ab Ecclesia præcepti, cum jam præstetur assistentia partibus Sacrificium componentibus. Hanc sententiam non negamus esse probabilem, saltem extrinsece; Imo si quis audiat Missam ab uno Sacerdote usque ad Consecrationem exclusive, & ab altero a Consecratione usque ad finem, vocamus probabilissimam. Si vero audiat ab uno usque ad Consecratio-

nem

nem inclusive, & ab altero usque ad finem; probabiliorem censemus *secundam sententiam*, quod non satisfaciat, ut tenent *Suarez de Festis sect. 2. Tournely to. 3. p. 354. Coll. 3. Sporer de 3. Prac. c. 4. n. 23. Tamb. d. n. 10. Lugo disp. 22. num. 8. cum Azor. & Coninch.* Ratio potissima, quia Ecclesia præscribit audire & assistere Missæ, quæ sit unum integrum Sacrificium; Sed sicut non dicitur unum Sacrificium illa Missa, quæ ab uno Sacerdote celebratur usque ad Consecrationem, & ab altero usque ad finem; ita nec dici debet assistere uni Sacrificio, qui duas Missæ dimidias partes a diversis Sacerdotibus audit.

Nec obstat dicere 1. ut ait *Viva*, quod si dicatur Missa ab uno, & eo deficiente, ab altero perficiatur, unum dicitur Sacrificium; nam respondetur tunc vere unum Sacrificium perfici, sed aliter res se habet in casu nostro, ubi duæ dimidiæ partes minime unum Sacrificium integrant. Non obstat 2. dicere cum *Croix*, quod cum Christus sit principalis offerens, bene ex illis duabus partibus unum conficitur Sacrificium; quia respondetur, quod licet Christus in illis duabus Missis sit unus offerens, tamen quia Christus tunc bis offert, ideo non jam conficitur unum Sacrificium, sed vere sunt duo Sacrificia diversa, quibus assistens quis per dimidias partes, non potest dici quod uni Sacrificio assistat, sed duobus Sacrificiis imperfectis. Ceterum omnes conveniunt, & dicunt quod qui sine justa causa duas medias Missas sic audiret, nullo modo excusaretur saltem a peccato veniali, ut ajunt *Salm. Viva, & alii communiter.*

312 „ 8. Non satisfacit, qui sub Sacro dormit, * (*Vide infra num. 316.*) * pingit, docet; vel qui est post murum, aut aliam rem, tali loco, unde nihil audiri, videri, vel notari possit, quid fiat; quia non censetur moraliter præsens. Satisfacit tamen surdus, cæcus, & quicunque (licet sit post ostium, aut columnam, vel in fenestra, vel procul a templo) ita est præsens, ut ex signis exterois colligere possit, quid a celebrante agatur, spectata loci natura (etiamsi per accidens nihil audiat, videat, aut intelligat); sitque pars per moralem conjunctionem ejus multitudinis, quæ dicitur præsens, & est in conspectu altaris. *Bon. l. c.*

Idem, quod *Bus.* asserit, docent *Lug. Reg. Dic. Leand. Bord. ap. Salm. de Sacr. c. 6. n. 23.* Sufficit enim audire Missam in Choro post Altare, vel per fenestram, quæ sert in Templo, etsi non cernatur Sacerdos; modo per alios assistens advertere possit, quid fiat. Ita *Croix nu. 641. & Mazzot. l. c.* qui subdit bene posse audiri Missam post Altare; & etiam post parietem, aut columnam, modo assistens uniatur aliis audientibus. Et adhuc e loco extra Templum, si junctus sit multitudini protensæ usque ad Altare; ut admittunt etiam *Croix num. 642. & Elbel num. 334.* cum communi. Dicit autem *Mazzot.* non satisfacere qui in magna Basilica esset in aliqua Capella, & in altera distantissima fieret Sacrum; sed hoc non videtur probabile, si is bene possit respicere celebrantem, & quid agat; quisque enim qui adest in Templo, quamvis procul ab Altari, satis præstat Missæ moralem assistentiam, ut bene ait *Spor. de 3. Prec. c. 4. n. 8.*

An autem possit audiri Missa ab eo, qui e domo sua, interjecta via, respicit Altare? Affirmant *Sporer num. 9. & 11. ac Lug. Dic. Gob. &c. ap. Croix n. 843.* Idque non improbabiliter admittunt *Mazzotta loc. cit. & Elbel num. 355. cum Escobar* & pluribus, si distantia sit parva; quia ille jam satis moraliter assistit. Et huic non dissentit *Continuator Tournely to. 3. pag. 352. num. 3.* Dicunt autem *Lugo, & Escob.* non obstare distantiam 30. passuum; Sed *Tambur. & Gobat. apud Croix ibid.* id non admittunt.

313 „ 9. Audiens debet esse attentus, saltem virtualiter, & in confuso, ut aliquo modo advertat, quid fiat. Hinc si quis nunc attendat, nunc fabuletur, ut tamen semper advertere possit, quid fiat, licet peccet irreverentia, non tamen damnandus est mortalis. „ Imo *Con. 3. p. qu. 83. cum Sylv. Rosel. & Med.* docet eum satisfacere, qui voluntarie toto Sacro est distractus, modo sibi sit præsens, & cum reverentia externa assistat; Quod probabile esse docet *Laym.* contra *Suar. Bon.* & alios. V. *Con. l. c. & Card. Lug. n. 26. & 27.* Plura de tota hac materia vide supra *l. 1. num. 163. & 165.*

Circa debitam attentionem ad Missam, quæritur. 1. an ad satisfaciendum præcepto Missæ requiratur etiam attentio interna? Adest duplex sententia. *Prima* negat, quia Ecclesia actus internos non præcipit; itaque sufficit assistere attentione externa morali, ita ut possimus testari quæ fiunt. Ita *Lugo de Euchar. D. 22. S. 2. num. 17. & Con. Dic. Pell. Henr. Syl. Med. Hurt.* & alii multi *ap. Salm. de Sacr. Mis. cap. 6. n. 38.* Et probabilem vocant *Laym. Less. Mazzotta c. 3. §. 1. Zachar. l. 3. p. 1. nu. 658.* (cum communi, ut asserit) *ac Sporer n. 18. &c. Secunda* tamen sententia communior & probabilior, quam tenent *S. Thom. in 4. D. 15. qu. 4. a. 2. qu. 4. Elbel nu. 335. Sporer num. 14. Laym. Bon. Dian. & alii cum Salm. d. c. 6. nu. 39.* affirmat requiri attentionem internam; quia Ecclesia, licet non possit præcipere directe actus internos, potest tamen indirecte. Juxta autem sententiam hanc, sufficit (ut dicunt *Salm. n. 41. cum Caj. Sot. Suar. Nav. l. c. nu. 10.*) ad satisfaciendum, sicut in Officio, attentio virtualis; scil. quod quis sub initio habeat intentionem attendendi, & illam non mutet; Nam si postea distrahatur, etiam advertenter, sed non advertat se distrahi a Missa, vel ab Officio, etiam satisfacit: quia iste, licet voluntarie se distrahat, non tamen distrahitur voluntarie a Missa. Ita *Salm. n. 41. cum Caj. Sot. Suar. Nav. & Sanch.* cum pluribus. Attentio autem sufficiens ad Missam triplex est, 1. ad verba & actiones Celebrantis, animo colendi Deum. 2. ad Mysteria, vel ad Deum, scil. ad contemplanda ejus Attributa, Amorem &c. modo attendatur ad principaliores partes Missæ, & præcise ad Consecrationem, & Sumtionem; At post factum, bene advertit *Elbel num. 337. cum Tamb. & Sporer num. 16.* quod nemo anxius esse debet ob scrupulum hujus attentionis non præstitæ, quia sufficit habuisse intentionem generalem colendi Deum.

Ceterum primam sententiam, quam *Croix lib. 4. n. 1341.* vocat spectata ratione probabiliorem, & *lib. 3. p. 1. n. 658.* vocat communem, negari non potest essa satis probabilem, juxta dicenda *de Hor. Can. lib. 4. n. 177.* Et a fortiori quoad Missam audiendam, cui sufficit præstare assistentiam moralem, ut dicunt *AA. citati cum Renzi de 3. Præc. c. 3. q. 5.* quin expresse requiratur oratio. Saltem (dico), stante authoritate tot tantorumque DD. hanc sententiam tuentium, fat dubia videtur Ecclesiæ Lex (ab AA. contrariis supposita), quæ etiam ad attentionem internam, ac ad orationem audientes obliget, cum plures graves DD. ut *Less. Suarez, Med. &c.* doceant ad Missam audiendam non esse opus orare, sed tantum intendere Deum colere. Hinc *Croix l. 6. p. 2. n. 1740.* ponit contrariam inter sententias rigidas periculosas in praxi, ratione scrupulorum, quibus illa semper est obnoxia. Intelligitur tamen, nisi distractio sit talis, ut audiens nullo modo attendat ad Missam, ut notat *Cr. l. 3. p. 1. n. 659.*

Quæritur 2. an satisfaciat, qui tempore Missæ se confitetur? Resp. negative cum sententia communi, quam tenent *continuat. Tournely to. 3. pag. 351. cum Cabass. & Pontas; Salm. de Sacr. Miss. c. 6. n. 46. Tamb. de 1. Præc. c. 5. nu. 25. Escob. c. 9. nu. 183. Bon. de Euch. q. ult. p. 11. nu. 26.* (qui a contraria sententia se retractavit) *Holzmann de 3. Præc. cap. 1. n. 527.* (qui oppositam vocat improbabilem) item cum aliis *Lugo de Euch. D. 22. n. 22.* qui docet hanc nostram omnino tenendam. Utuntur autem diversis rationibus; *Bonac.* enim *& Bassæus* negant, quia non oraret; sed huic obstat id, quod docent *Suar. Less. Med. Gob. ap. Croix nu. 634.* ut mox supra diximus, scilicet quod sufficit audire Missam colendo Deum, pro quo cultu oratio non est absolute necessaria; Melius *Tamb. Dic. Pasq. &c.* negant, quia nec externa præstaretur attentio, dum confitens tunc adesset ut reus, non jam ut offerens Sacrificium cum Sacerdote. *Secunda* vero sententia affirmat satisfacere, si se confitens aliquo modo attenderet simul ad Missam. Hanc tenent *Pal. Tr. 22. pun. 16. n. 4. cum Reg. & Molf. Gob. tr. 5. n. 258. Less. Cons. mor. v. Missa cas. 2.* (sed *Less.* requirit audiri saltem bonam partem Sacri extra Confessionem). Item *Hurt. de Resid. p. 1. R. 8. nu. 26.* Et probabilem putant *Croix l. 3. p. 1. n. 655. Zachar. l. 3. p. 1. n. 655. & Elbel de 3. Præc. n. 345. cum Pichler, ac Pell.* Ratio, quia talis bene assisteret moraliter, dum per piam actionem Confessionis fatta Deum directe coleret. Item (dicunt *Gob. & Elbel*) Confessio facta Sacerdoti est ac si fieret Christo, quis autem negabit confitentem Christo peccata sua, Missæ non satisfacere? Et idem dicunt *Elbel num. 342. Zachar. n. 656.* (cum communi, ut asserit) *& Pal. ac Gob. apud Croix n. 656.* de Sacerdote excipiente Confessiones. Hæc *secunda* sententia non videtur omnino probabilitate destituta, & olim probabilem ipsemet censui; Sed quia postmodum observavi eam a pluribus gravibus DD. rejici, modo non audeo probabilem dicere. Absolute autem illam tenet, & consulit *Croix l. c. cum Less.* casu, quo obligati ad Missam, essent famuli, qui aliter non confiterentur: tunc enim (ut ait) saltem præsumitur quod Ecclesia consentiat. Vide dicenda *nu. 332. v. Non excusatur.* Commune vero est, quod satisfacit qui inter Missam examinat suam conscientiam; sicut qui legit librum spiritualem, nisi legeret historiam sacram animo discendi stylum ut *Suar. Croix num. 654. &c.* Sicut etiam celebrans potest Audire Missam alienam, ut probabilius putant *Croix n. 657. Zachar. n. 657. & Spor. n. 16.* quia hic dum celebrat, jam orat.

Quæritur 3. an satisfaciat præcepto qui, dum Sacrum audit, extasim patitur? Negant *Lug. Torr. Leand. ap. Salm. Lug. de Euch. D. 22. n. 19.* item *Torre c. 1. nu. 205.* quia tunc, cum sit alienatus ab usu sensuum, non assistit præsentia humana, & morali. Sed satisfacere affirmant *Salm. ex n. 206. cum Suar. Trull. Led.* & aliis: Quia tunc adest attentio ad Deum, quæ perfectior est præ aliis, ut communiter docent *DD. cum S. Th. 2. 2. q. 83. a. 13.* Utraque est probabilis. Sed probabilior est secunda cum *Contin. Tournely to. 3. p. 352.* quia in extasi non amittitur liberum arbitrium, ut docet *D. Th. 1. 2. q. 113. a. 3. ad 2.* 315

Quæritur 4. an dormitans inter auditionem Sacri, vel recitationem Officii, satisfaciat? Respondetur *cum Sanch. Conf. l. 7. c. 2. D. 33. Nav. et Salm. d. c. 6. n. 48.* quod si post debitam intentionem audiat Sacrum, vel recitet Horas ea attentione, qua saltem advertat non omittere audire, vel dicere ullum verbum, licet vexatus a somno non attendat ad significationem, satisfacit, & saltem non peccat graviter. 316

Quæ-

317 Quæritur 5. an satisfaciat, qui audit Sacrum consabulando? *Busemb.* hic affirmat, si consabulatio eum non impediat edvertere, saltem in coofuso, quid fiat. Sed verius contradicont *Salm. d. c. 6. num. 50. cum Suar. Dicast. & Fill.* & eis edhærent *Laym. Bon. Trull. cum Sot. Med. & aliis ap. Croix num. 653. in fin.* qui dicunt non satisfecere, si confabnlatio esset per magnam Missæ partem, & de re seria; Secns, si esset per parvam partem; vel discontinuatim de re levi, quæ omnem atteutionem non impediret, & sic sentit etiam *Elbel n. 343.* Sed huic ultimo oeque omnino acquiesco; dum consabnlatio etiam de re levi potest impedire attentionem externam.

Qui autem dum audit Missam, se vestit, aot calceat, probabiliter satisfacit, nt dicunt *Dic. Leand. Nav. Caj. Bon. &c. cum Salm. num. 52.* Qui tamen deambularet aodiendo Missam, dubitat *Bonac.* an peccet graviter; Sed dicunt bene satisfacere *Dic. Gob. cum aliis ap. Croix num. 652.* Qui entem magnam Sacri partem insumit in colligendis eleemosynis, a pluribns eacnsatur, si sit in Ecclesia parva, secos in magna: Ita *Henr. cum aliis ap. Salm. n. 52.* Sed *Lessius ap. Croix d. n. 652.* indistincte eos excusat, si simul attendant ad Missam; Et vere talis distractio non videtur esse incumpossibilis. Musici, Organædi, & alii etiam satisfaciunt, si dum cannnt, vel pulsant instrumenta, simol ad Missam attendunt; dum id etiam refertur ad eundem Dei cultum, ut *Croix d. num. 652. & Spor. num. 16.*

318 „ 10. Præceptum audiendæ Missæ impletur quocunque in loco, sive in Parochiali, ent Cathedrali, sive in Regularium Ecclesia, sive in Oratoriis privatis, sive extra Ecclesiam audiatur. Ratio est, quia Ecclesia tantum auditionem Missæ præcipit, non autem locum: ergo quovis loco impletur. * (*Ita Salm. de Sacrif. Missæ c. 6. n. 1. cum Lugo Dic. &c. communiter. Sed quoad Oratoria privata, vide n. seq. 319.*) * *Tol. l. 9. c. 7. Azor. c. 6. Rodr. Nav. Fil. Nug. Suar. Con. Bon. d. 4. qu. ult. c. 32. n. 4.* & plures. Quæ doctrina, licet certa satis sit, nihiluminus, quia post omnes supra citatos Auctores e quodam Moderno, viro alias docto, in dubium vocatur, peculiari dubio eaaminanda est, ne cui (quia liber obvius est) scrupulus, aot conscientia nascatur erronea.

319 Missam eudiendo in Oratoriis privatis satisfaciunt Domini, & omnes de familia, cum descendentibus, & naoribus, ac famulis eorum. Est commune *ap. Croix l. 3. p. 1. n. 627.* Quinam veniant nomine *familiæ*? Veniunt omnes agnati, & cognati, qoi habitaot in domo Privilegiati, vivuntque ejus expensis. *Roncaglia de Sacr. Miss. c. 5. q. 3. v. Sexto & Cro. l. c.* Item *Pell. & Tamb. contra Bard. ib.* putant eatendi privileginm ad fratres & ejus uxores in eadem domo degentes, etsi habeant redditus, & mensam separatam. Item venire possunt omnes famuli in servitio existentes, ac ejns expensis viventes. Ita *Ronc. l. c. cum Pignatell. & Barb.* Sed notanda verba Indulti Pontificii (ut referuntur *apud Tamb. Meth. Cel. Miss. l. 1. c. 6. §. 4. nu. 1.*): *Volumus autem, quod familiares servitiis suis non necessariis ibidem Missæ interessentes, ab obligatione audiendi Missam in Ecclesia minime liberi censeatur.* Dicit autem *Tamb. n. 31.* quod hujusmodi Indultum, quatenus est privilegium, est ampliandum, & large interpretandum. An autem satisfaciant famuli habitantes extra domum? Negant *Barb. Lez. & Gob. ap. Croix l. 6. p. 2. nu. 272.* qui probabile putat; Sed affirmant *Mazzot. tom. 3. pag. 183. cum Tamb. item Palaus, Pell. Dian. & Quartus ap. Croix l. c.* An vero alii extranei eudientes satisfaciant? Negant *Spor. n. 14. Dian. Pasq.* ex verbis Bullæ Privilegii, ubi dicitur: *Volumus autem, ut qui non sunt de Familia, non censeantur liberi ab obligatione audiendi Missam in Ecclesia.* Alii tamen affirmant, ut *Pal. Azor. Pell. Barb. cum Bus. &c.* quorum sententiam putant *Zach. l. 3. p. 1. n. 628. Croix l. 3. p. 1. num. 628.* cum *Gob.* esse probabilem: Quia revera (ajunt) andiunt illi Missam, & de loco non adest præceptum: Bullam antem dicunt *Pasq. & March.* loqui de jure antiquo, quo Missa andienda erat in Parochia, cui juri nunc abrogatum est; & ille formula ponitur ad servandum tantum stillum antiquum Curiæ. Sed hoc non obstante, sequor primam sententiam, nt conformiorem verbis Bullæ cum *Elbel de 3. Præc. n. 350. Tamb. Meth. Cel. Miss. l. 1. cap. 4. §. 4. n. 34. & Mazzot. de Sacr. Mis. c. 3. p. 183.* qui oppositam opinionem omnino rejiciunt. Censent antem *Pasq. & Pignatell.* Dominum, etiam dum in rure est per breve tempus, posse uti privilegio habendi Oratorium privatum, com privilegium sit personale: Contradicit tamen *Roncaglia de Sacr. Miss. cap. 5. q. 3. vers. Quarto*; Cum in Brevi exprimi soleat, Oratorium erigendum esse in loco habitationis.

Probabilem putavit *Ronc. vers. Quinto*, opinionem *Barbosæ*, posse celebrari Missam, etsi Dominus non intersit, modo assistat Familia; dum quoad verba: *In præsentia Domini, & Familiæ, & Hospitum nobilium*, Ly *&* sumitur pro *vel*, alias oon sufficeret præsentia Domini, si abesset Familia. Sed hodie sancitum habemus a SS. nostro Pontifice Benedicto XIV. (io Decreto posito in calce Libri, vide *part. 2. n. 5.*) quod non possit celebrari io Oratorio privato, nisi actu intersit aliqua persona ex iis quibus Indultum principaliter concessum est, & directum. Dicit *Quartus* apud *Croix lib. 6. part. 2. num. 266.* illicitum esse punere lectos ad dormiendum supra Oratoria, vel Ecclesias. *Pignatellus* tamen cum *Ronc. loc. cit. vers. Primo, in fine*, putat hoc non esse de præcepto, sed de convenientia.

Probabile autem est, quod satisfaciat quicunque audit Missam in liture, ant in castris, *Croix num. 629. cum Bon. &c. DD. cit.* Nutandum hic, quod Oratoria io domibus Episcoporum, Religiosurum, vel Missionariorum privilegiatorum, vel alibi erecta, & benedicta ab Episcopo, cum janua in vie (intellige hoc pro domibus laicorum), illa non snnt jam Oratoria privata, sed veræ Ecclesiæ; Quare in iis audientes Missam bene satisfaciunt, & in quibuscunque Festis. Vide *Croix n. 626.* Et vide *Tr. de Euch. lib. 6. ex n. 357.*

DUBIUM IV.

An sit obligatio audiendi Missam in Parochia Dominicis, & Festis majoribus?

„ RESpond. Etsi id quidem decens sit, non tamen est obligatio. Est communis Auctorum (quos vide *superiore dub. cas. ult.*) & ut ait *Card. Lugo disp. 22. sect. 1. nu. 2.* certa; etsi *Marchantius in Candelabro mystico t. 4. cap. 7.* & in *Resolutionibus moralibus in forma manualis editis cap. 8.* in dubium vocet, scrupulumque movere conetur. Ratio est 1. Quia nullum extat ea de re præceptum. 2. Quia *cap. Ut Dominis*, jubetur Parochus aote Missam ejicere eos, qui, proptio Parochu contempto, istic Missam audire vellent: ergo sine contemto (formali) licet. 3. Quia *c. Si quis, de Consecr.* jubentur ii, qui habent Oraturium domi, in majuribus festivitatibus andire sacrum in Parochia, vel in civitatibus. 4. Quia universelis fidelium, & ipsorummet etiam Parochorum doctorum, & Confessariorum (qui pœnitentes hac de re non interrogaot) consuetudo id non tantum, ut loquitur *Marchant. loc. cit.* insinoat, sed manifeste docet. 5. Quia *Trident. sess. 22. cap. 7.* tantum dicit, populum debere moneri (non autem teneri), ut frequenter adeant Parochias, saltem Dominicis, & festis majoribus. Vide *Fagund. Lugo, Barbos. Zened. Trull. l. 3. c. 1. dub. 6.* 320

„ Neque obstant, quæ *March.* objicit, ut: 1. Quod jura antiqua decernant contrariom, eo quod Sixtus IV. *De Tregua, & pace*, præcipiat, ne Mendicantes prædicent, non teneri audire Missam in Parochia Dominicis, & festis. Nam imprimis ex illo *Sixti* decreto nihil sequitur, cum is non dicat teneri, sed tantum prohibeat, ne publice *prædicetur, non teneri*. Cum enim honestissimum sit populum audire Missam in Parochia, idque soadere deceat, minime deceret, id (publice præsertim) dissuadere; nam inde scandala, & proprii Parochi contemtus sequi possent: Et hoc est, quod Sixtus cavere voluit. Deinde, esto antiqua forsan aliqua jura id habeant, eis posterioribus temporibus, per varia privilegia, receptamque consuetudinem universalem, est derogatum. *Cajet. Lugo, &c. Auctor. cit.* 321

„ Nec obstat 2. Quod multos Canonistas eam opinionem secutos asserit. Esto enim olim quidam sic senserint: hoc tamen tempore, post tot, & tam ampla privilegia, post tam cleram, & diuturnem consuetudinem, post Eminentiss. Cardinalium declarationes, & ipsorum etiam Pontificum nota decreta contraria (*ut vid. seq. Resp.*), an aliqui id doceant, nescio.

„ Nec 3. Locus Trident. paulo ante in resp. citatos, quem objicit, ut patet ex ipsis verbis, & declaratione Eminentissimorum Cardinalium, Auctorumque communi explicatione.

„ Resp. 2. Episcopus non potest censuris, mulctis, aliisque pœnis cogere ad eudiendem Missam in Parochia. Est contra *March. l. c.* ubi ait, *Regulares ita communiter respondere, ut privilegiorum suorum fimbrias magnificent, & dilatent phylacteria*: & contra Aoctorem Perochiani obedientis. Ratio aotem est, quia ait *Navar.* Episcopus non potest tollere (nec restringere) jus commune, & generalem totius orbis consuetudinem. Ita docent præter *Auct. sup. cit. S. Ant. p. 2. tit. 9. c. 10. §. 1. d. 4. Sylv. v. Missa. Tolet. Laym. lib. 4. t. 7. c. 3. &c.* & commun. omnes Theologi, & Canonistæ moderni: afferuntque *Azor. t. 1. lib. 7. cap. 8. q. 6. & Card. Lugo disp. 22. lib. 1.* pro hac senteotia declarationem Cardinalium in *Trident.* quæ expresse habet: *Non posse Ordinarium mulctis, & pœnis cogere ad audiendam Missam, vel Concionem in propria Parochia, etiam in casu negligentiæ, & contumacia.* Et, si quis his duobus, tanquam Regularibus, minns fidat, legere potest eandem declarationem apud *Barb. in Trid. sess. 22. cap. 8. de Sacrif. Miss. & sess. 24. de refor. c. 4. nu. 12.* Item *tract. de Offic. & potest. Parochi*, ubi eandem seotentiam *Barb.* ipse sequitur, & pro ea supra viginti Auctores celebres partim Theologos, partim Canonistas, qua Regulares, qua non Regulares citat. Vide *ejusdem Remissiones* in Trident. impress. Antwer- 322

„ piæ Anno 1644. & *Zerolam in praxi Episcopali p. 2. v. Parochia, & p. 1. v. Missa*, §. 6. Idem disertis verbis confirmat Clemens VIII. Anno 1592. 22. Decemb. decreto suo, circa hanc ipsam controversiam Ducati excitatam, quo eam dirimit, his verbis: *Præsenti nostro decreto sancimus, licere secularibus, Christique fidelibus universis, Missas diebus Dominicis, & Festis aliis majoribus audire in Ecclesiis tam Fratrum Prædicatorum, quam aliorum Mendicantium, nec non etiam Collegii Societ. JESU, juxta eorum privilegia, & antiquas consuetudines, dummodo id in contemptum Parochialium Ecclesiarum non faciant: & tam dictis fratribus Prædicatoribus, ac Præsbyteris dictæ Societatis, quam aliis privilegiatis, quibus id a Sede Apostolica indultum est, ideoneis tamen, & ab Ordinario approbatis, peccata sua, etiam Quadragesimali, & Paschali, & quovis alio tempore confiteri licite posse, &c.* Quod si vero dicta privilegia, & alia similia clarius cognoscere lubet, inspiciatur (ut alia taceam) Compendium privilegiorum Societatis JESU, ubi præter Leonis X. clare sunt verba Pauli III. in *Extrav.* data Anno 1549. Calend. Novemb. quæ incipit, *Licet debitum*; qua *omnibus Christi fidelibus, cujuscunque conditionis, qui verbi Dei prædicationibus in templis ejusdem Societatis interfuerint, concedis, ut ibidem Missas audire, & Sacramenta recipere libere, & licite valeant, neque ad id ad Parochiales Ecclesias accedere teneantur.* Porro, ne quis miretur, tam ampla privilegia Regularibus concessa a variis Pontificibus, placebit inspicere eorum Bullas, in quibus reperiet motiva gravissima: aut si nec inspicere lubet, recogitet saltem, Deum ipsum Innocentio III. (dum vidit Ecclesiam Laterenensem jam jam ruituram) ostendisse eam sustentari a S. Dominico, & S. Francisco. Consideret, quod, sicut olim in varias orbis plagas, & in ipsam Germaniam doctrina Christi translata est opera Regularium, ita sine eorum subsidio conservata diu non fuisset, vel saltem minus floruisset. Et denique, ne Regularibus succenseat quisquam, quod privilegia sua tueantur, sciendum est, quod sine consensu Sedis Apostolicæ iis renunciare, aut cedere non possunt, ut *v. lib. 2. Decret. titul. 43. de Arb. cap. 5.* imo, etsi faciant, irritum fore, & peccaturos: quia injuriam inferrent Ordini, & Ecclesiæ toti. Nunc ad argumenta *Marchantii* breviter respondeo.

„ 1. Affert auctoritatem cujusdam P. Capuccini, qui Parochianum obedientem scripsit; Et huic quidem me paulo ante sat multas, gravesque auctoritates opposuisse existimo.

„ 2. Ait, quorundam Episcoporum praxim esse contrariam, eamque fundari in jure antiquo, & novo. *Trid. l. c. sess. 22. & sess. 24.* ubi dicit, teneri unumquemque Parochiæ suæ interesse, ad audiendum verbum Dei, & rudimenta Fidei: hæc autem in plerisque locis melius docentur in Missa: ergo etiam ad Missam possunt compelli.

325 „ Resp. 1. Praxim istam (sicubi est) paucorum esse, & contrariam praxi communi Episcoporum, in omnibus regnis, & provinciis, & insuper Præsulis summi.

„ 2. Praxim istam ne fundari in jure antiquo, cum illi (si quod fuit) per privilegia sit derogatum, & abrogaverit consuetudo. Nec in novo, tum quia *Trident. l. cit.* loquendo de concionibus, & catechesi, nullam fecit mentionem Missæ: & in pœnalibus non valet illatio; Tum quia *Trident.* expresse addit (quod *Marchantius* in sua citatione omittit, cum tamen ad rem plurimum faciat), *si commode fieri potest*; Tum quia nec illam quidem obligationem, quoad conciones, esse receptam ostendit universalis Ecclesiæ consuetudo; eo quod forte regulariter *commode fieri non poterat*, ut notat C. *Lugo loc. cit.* Neque Catechesis communiter docetur in Missa, nisi forte in pagis, ubi rarius contendunt Regulares cum Parochis de re præsenti. Denique nescio, an non Episcopi, de quibus loquitur, ex numero forte sint eorum, de quibus Pius V. in Bulla, *Etsi Mendicantium*, quæritur, quod, etsi Episcopi, Ordines mendicantes merito colere, & adjuvare deberent, non solum id negligant, verum etiam Concilii Tridentini, verbis in pravum sensum detortis, eos incommodis, & perturbationibus afficiant.

„ 3. Citat decreta Synodi Leodiensis, & Namurcensis, subjungitque: *Quis vero audeat hæc contemnere, & Patres istius Synodi, inter quos multi Theologi fuerunt?*

„ Resp. Decreta ista (& si quæ forte sunt similia) intelligenda esse, ne cum contemptu proprii Parochi audiant Sacrum extra Parochiam: aut, si quæ sensum alium habent, non esse recepta, vel usu abrogata. Ita *Auct. cit. commun.* Videri potest *Card. Lugo l. c. Barbos. & Zerol. ll. cc.* & dignissimus lectu libellus *Francisci Pontani* Concionatoris regii, cujus titulus: *Responsa ad quæsita cujusdam primarii Prælati, &c.* excusus primum Gallice Nanceii, Anno 1625. postea vero latinitate donatus, & recusus Viennæ Austriæ, typis Michaelis Rictii, anno 1634. Mitto rationes ceteras, quibus frequentationem Parochiæ (sine obligatione tamen) persuadere conatur: cum eam, utpote honestam imprimis, atque decentem, minime improbare, sed erroneam tantum conscientiam impedire intendam: ne videlicet cum persuasione obligationis Parochialis, vel cum apprehensione peccati Regularium templa frequententur.

Benedictus XIV. de Syn. l. 7. c. 64. n. 7. ostendit (contra *Ivenin. & Van. Esp.*) nunc non esse obligationem audiendi Missam in Parochia.

DUBIUM V.

Quæ excusent ab auditione Sacri?

324 *Quæ sint causæ excusantes? An habens privilegium Oratorii teneatur conducere Sacerdotem?*

325 *Quomodo excusentur navigantes, vel carcerati, vel infirmi, aut excommunicati?*

326 *An excusentur custodientes domos &c.? vel timentes carcerari, aut assistentes infirmis?*

327 *An uxores, filii, & famuli timentes offensionem Dominorum?*

328 *An aliquando viatores?*

329 *Quæ distantia ab Ecclesia excuset ab audienda Missa?*

330 *An excusentur feminæ ratione luctus, vel partus, vel quia non habent vestes convenientes? Et an puellæ prægnantes, vel tempore quo faciendæ sunt proclamationes pro ipsis?*

331 *An possit omittere Sacrum puella sciens ab aliquo turpiter concupisci?*

332 *An excuset amissio magni lucri? An aliud bonum spirituale majus?*

An peregrini ad breve tempus commorantes teneantur audire Missam in loco, ubi est de præcepto?

„ RESp. Duæ sunt causæ, quarum altera si adsit, non teneris curare celebrari privatim in portatili cum privilegio, neque (etsi id consilii sit) preces interim ullas loco Missæ dicere, ut habet *Nav. c. 13. Suar. Fill. t. 5. c. 5. quæst. 11.* 324

Prima causa est impotentia, vel simpliciter, vel moralis; aut difficultas ex notabili incommodo, proprio, vel proximi; corporis, vel bonorum, vel etiam honoris; quia hæc est mens Ecclesiæ præcipientis instar discretæ, & benevolæ matris. *Bon. d. 4. q. ult. p. ult. Navarr. Fill. t. 5. c. 7. q. 11. Suar. d. 85.*

„ Secunda causa est quodcunque motivum rationabile, quo quis bona fide putat se excusari. V. *Suar. in 3. p. f. 6. c. 5. Laym. & Bon. l. c.*

Excusat igitur ab audienda Missa quævis causa mediocriter gravis, scilicet, quæ involvit notabile aliquod incommodum aut damnum in bonis Animæ, vel corporis proprii, vel proximi. Ita communiter cum *Bus. DD. ap. Croix l. 3. p. 1. num. 675. Salm. de Sacrif. Mis. c. 6. num. 63. Mazzotta de 3. præc. c. 3. §. 2. & Zachar. l. 3. p. 1. n. 575. cum Suar. Azor. Pal. Fill. Tanner. &c.*

Recte autem docet hic *Bus.* & est commune *cum Dian. ap. Croix n. 676. & Salm. d. c. 6. n. 62.* quod habens privilegium Oratorii non tenetur Sacerdotem conducere, ut Missam ipse audiat. Sed quid, si Missa jam dicatur gratis, vel facile gratis haberi possit? *Suar. Meroll. Escob. Pelliz. &c. ap. Croix num. 576. & Salm. ib. num. 61. cum Fill. Pal. Trull.* putant adhuc non teneri Missam audire, si alias erat excusatus; quia privilegium datur ut favor, non ut onus; Et ideo nemo tenetur uti privilegio suo; nam aliter privilegium redderetur gravosum. Probabilius tamen teneri dicunt *Tournely t. 3. p. 358. v. 2. & Croix num. 676. cum Lugo, Tamb. & communiori*, ut asserit. Ratio, quia, licet non teneatur quisque uti privilegio suo, tenetur tamen satisfacere præcepto, dum potest sine notabili incommodo. Et idem dicendum puto cum *Tournely*, si cum modico stipendio possis conducere Sacerdotem, quia quisque tenetur leve pati incommodum, ut Præcepto satisfaciat.

Unde resolves,

„ 1. Excusantur, qui sunt in navigatione, vel carcere. Item in morbo, vel convalescentia, in qua obsit prodire foras. Item qui sunt in excommunicatione, vel interdicto de quo suo loco. 325

Infirmi excusantur, quando prudenter timent non leve damnum, vel moram notabilem ad convalescendum. Ita *communiter DD. Cajet. Soto, Suarez Nav. & alii cum Salm. de Sacr. Mis. c. 6. numer. 18. & Elbel de 3. Præc. num. 366.* apud quem *Gobatus cum Sanch.* excusat etiam eum qui ægra valetudine laborans timeret exeundo notabile gravamen capitis, virium lassitudinem, cruditatem &c. Sed quid, si dubium sit, an incommodum sit leve, vel sufficienter grave? Standum est consilio Medici, aut Superioris, aut Parochi, vel alius viri prudentis; Et etiam suo judicio potest acquiescere infirmus, si prudenter ita judicet. Sed quid, si adhuc, consilio petito, maneat dubius? *Suarez* dicit tunc peten-

petendam esse dispensationem; sed *Pel. Gob. Bon. ap. Croix n. 679. & Salm. ib. n. 59.* dicunt absolute non teneri ad Missam; quia, stante periculo gravis damni, præceptum Ecclesiæ tunc non possidet adversus infirmum; Et idem sentit *Lugo*: Saltem (ait *Gob.*) tunc judicandum est, Matrem Ecclesiam in tali casu non obligare: Vide *Croix ib.* Et est valde probabile cum *Mazzot. l. c.*

Excommunicatus, vel interdictus non peccat, omittendo Missam, & sic pariter carceratus, etiamsi negligant absolutionem, vel libertatem; quia isti non obligantur auferre impedimenta remota. Est commune contra paucos *ap. Salm. de Sacrif. Mis. c. 6. n. 53. cum Nav. Suar. Azor. Bon. Sa, Pal. &c.* Modo, bene advertunt *Sporer tr. 3. c. 4. n. 26. & Elbel n. 365.* ipsi non ideo ex proposito negligant liberationem, ne teneantur ad Missam. Imo probabilius dicunt *Bon. & Trull. ac Tournely to. 3. p. 358. v. Sed hic*, ipsos non excusari, si de facili possent absolutionem, aut libertatem obtinere, & negligunt; quia quisque tenetur cum levi incommodo tollere impedimenta, ut gravi præcepto satisfaciat.

326 ,, 2. Item, qui custodiunt castra, urbem, gregem, do-
,, mum, infantes, vel puerum (qui in templo quietus, &
,, sine perturbatione aliorum contineri non potest), aut ægris
,, solatio sunt, aut coquere debent, & similis curare, quæ
,, omitti non possunt. *Bon. Con. n. 86. & 314.*

Excusantur igitur custodientes domos, vel greges, ex communi cum *Laym. l. 4. tr. 5. c. 4. n. 3. Palao tr. 22. Tournely p. 338. n. 2. D. un. p. ult. n. 4. Bonac. D. 4. q. ult. n. 3. & Salm. c. 6. n. 68.* At si sint plures custodes, & una dicatur Missa, debent alternatim eam audire. Ita *Salm. d. c. 6. cum Suar. Nav. Bonac. Laym. Cov. &c.* Et ita pariter, si a viro, vel uxore manendum sit domi ad custodiam, non potest vir cogere illam, ut semper domi maneat, cum sit socia, non famula, quæ a converso cogi posset; sed etiam posset dominus manere domi quandoque, ut famula audiret Missam, nam istius utilitas dominum excusaret. Ita *Croix cum Steph. & Gob.* Pari modo excusantur ab audiendo Sacro Matres, quæ non habent domi cui relinquere parvulos sine periculo, & contra non possent eos adducere in Ecclesiam sine notabili astantium perturbatione. Ita *Bonac. l. c. n. 2. & Salm. num. 73. cum Suar. Trull. & Elbel n. 389. cum Laym. &c. communiter.* Probabiliter excusatur etiam qui timet carcerari, si Ecclesiam adeat. *Croix n. 689. cum Henr. Dic. & Gob. ac Zach. l. 3. p. 1. n. 689.*

Excusatur etiam qui nequit Missam audire, quin relinquat infirmum sine assistentia ad cibum, sive ad remedia præstanda; vel quin infirmus, relictus ab illo, gravem turbationem patiatur. Ita *Pal. Dic. Fill. Suar. Sot. &c. cum Salm. d. c. 6. n. 76.* Et hoc, etsi adesset alius assistens, sed infirmus putaret illius assistentiam esse sibi necessariam, & alias gravem pateretur tristitiam. Ita *Pasq. ap. Croix n. 680. & Mazzot. l. c.*

327 ,, 3. Item, cui periculum est gravis offensionis mariti,
,, parentum, vel dominorum. *Henr. Suar. Fill. nu. 226.* Si
,, tamen id fere semper fieret, de alio medio laborandum
,, esset.

Excusantur famuli, quando eorum ministerium est communiter necessarium, & omittere nequeant sine gravi incommodo dominorum; Debent tamen mediocrem diligentiam adhibere, ut Missam non omittant, ita *Suar. D. 88. sec. 6. n. 5. Palaus l. c. n. 5. Tournely p. 339. & Salm. n. 74. cum Con. & Dic.* Imo notat *Croix n. 685. in fin. cum Pal.* eos teneri ad hoc, adhuc cum mediocri molestia seu vigilia, non autem cum notabili diminutione somni. At si ministerium non sit ita necessarium, domini procul dubio peccant, si famulos impediant Sacrum audire. Ipsi autem famuli tenentur tunc audire, adhuc contra domini jussum, nisi gravem indignationem timeant; vel nisi statim, & de facili non possent alium dominum invenire, ut bene ait *Croix l. 3. p. 1. n. 685. cum Pal. tr. 22. p. ult. n. 6.* Quicquid dicant *Spor. de 3. Pr. c. 4. n. 34. & Salm. n. 75. &c.* sentientes, famulos per aliquot vices semper excusari. Notat autem *Mazzot. d. §. 2.* quod minime peccant domini, si tempore Missæ præcipiant famulis, quæ nequeant differri juxta communem vivendi modum (intelligendum, sine notabili ipsorum dominorum incommodo). Et tunc sane excusantur etiam famuli si tempore Missarum sint occupati in obsequio actuali & necessario, ut ait *Spor. d. num. 24. cum Salm. &c. ut supra.*

Sic pariter excusatur uxor, si ex accessu ad Ecclesiam timeat gravem indignationem viri iracundi, vel zelotypi; secus, si levem. Communiter *Pel. Suar. Bon. Azor. cum Salm. d. c. 6. n. 67. Mazz. l. c. & Elb. n. 369.* Sed hoc raro admittendum.

Ex justa causa, notat *Croix num. 688. cum Tamb. & Fag.* posse Patrem detinere filium domi clausum in pœnam, etsi Missam non audiat. Idem ait *Elb. n. 380.* Recte etiam excusatur cum *Tournely p. 359.* qui omitteret Missam ad reparandas rixas aliorum, aut furta alienorum bonorum.

328 ,, 4. Item, si quis alioqui amissurus esset occasionem com-
,, modam itineris, v. gr. socios, cum viam ignoret, vel
,, pericula metuat. Alias vero tenetur ad Missam ante
,, iter, vel in itinere. *Suarez sect. 6. Rodriq. Bonac.*
,, *loc. cit.*

Excusatur etiam viator, si alias perderet expensas itineris, quas faceret socius, ut *Suar. Dic. Gob. ap. Croix n. 582. & Salm. n. 69. cum Bon. &c. ac Elbel n. 383.* Vel si graviores expensas subire deberet, si relinqueret occasionem illam ob Sacrum audiendum, ut addit *Elbel l. c.* Vel si non esset securus in itinere sine comitiva. *Elbel ibid.* Vel si societas illius multum eum sublevabit, & longæ viæ auferet tædium, quod certe videtur grave incommodum, vel saltem est conjunctum cum periculo gravis incommodi, ut *Tamb. Suar. Dic. Gob. Henr. ap. Croix. ib.*

,, 5. Si sit gravis difficultas eundi ad Ecclesiam ob distan- 329
,, tiam, v. gr. unius, vel alterius milliaris Germanici, vel
,, etiam minoris spatii: maxime si via sit molesta; cœlum
,, pluvium. Ubi habenda est ratio personarum, loci, tem-
,, poris, & consuetudinis. *Bon. Suar. Fill. l. c. March. Ref.*
,, *past. t. 4. c. 6. n. 7.*

Pro distantia excusante, alii assignant tria milliaria nostratia, alii duo, alii unum. Sed hoc judicandum ex circumstantiis personæ, temporis, &c. ut *Bus. Viv. Salm. ex communi.* Ordinarie tamen milliaris distantia non excusat, ut bene ait *Croix num. 687.* Sed *Dicastillus ap. ipsum ibid.* non obligat mulieres nobiles, & teneras ad 1500. passus; obligat vero alias mediæ sortis, & rusticas ad longius spatium. E converso *Salm. d. c. 6. n. 65. cum Suar. Pal. Trull. Fill. &c.* (quibus adhærent *Zachar. l. 3. p. 1. n. 687. ac Croix cum Dian. Gob. & Fag.*) dicunt, quod regulariter excusat distantia leucæ, sive trium milliarium, idest (ut *Croix*) unius bonæ horæ, seu 5. quadrantium iter pedibus agentes; & minus, si esset molestia nivis, imbris, vel alia causa. Et idem tenet *Mazzot.* dicens absolute, quod distantia trium milliarium omnes excusat.

,, 6. Si ex consuetudine patriæ feminæ egredi non soleant 330
,, tempore luctus, vel etiam post partum. *Syl. Cajet. &*
,, *Fill. n. 229.*

Excusantur igitur viduæ ratione luctus, ut *Spor. n. 35. & Elbel n. 384.* ac etiam filiæ, & sorores, ut addit *Mazzot. cum Suar.* Sed talem consuetudinem (ajunt *Fill. Villal.* & alii) non esse extendendam usque ad mensem a morte viri. Mensem tantum permisit S. Carolus Borromæus in Concilio 1. Mediolanensi. Quamvis, si alia esset consuetudo in aliquo loco, non esse damnandam de peccato gravi docent *Pal. Dic. & Fill. cum ceteris ap. Salm. n. 82.* Illæ tamen, quæ e domo jam egrediuntur ad alia, non sunt excusandæ, ut recte notant *Salm. ib. cum Pal.* Alicubi etiam ex consuetudine virgines excusantur a Missa, ne in publicum exeant, *Salm. n. 81. cum Fill. Pal. & Suar.* qui tamen cum *Azor. & ceteris* merito advertit talem consuetudinem moderandam esse, quoad fieri potest.

,, 7. Si quis non habet vestes statui sui convenientes,
,, *Navar. Henr. Sa, Azor. Bonac. l. c.*

,, 8. Si quæ ex occulta fornicatione prægnans metuat,
,, ne id advertatur, si prodeat. *Lay. l. 4. t. 5.*

Bene excusantur cum *Bus. & Elbel n. 367.* mulieres non habentes vestes decentes juxta suum statum, vel famulum, aut sociam, sine quibus magno rubore suffunderentur, ut ait *Mazzot. l. c.* Sed merito advertunt *Salm. de Sacr. Miss. c. 6. n. 64. Led. Suar. Fill. Dic. Pel. &c.* non esse excusandas ab audienda Missa valde mane, si possunt; aut in Ecclesia remota, ubi Populus non concurrit. Idem dicitur de puella inhoneste prægnante, si posset in aliquo loco occulte, & sine nota Missam audire. Ita communiter cum *Bus. infr. Elbel n. 367. Tournely to. 3. p. 338. n. 2. & Pal. Laym. Reg. &c. cum Salm. ib.* Sic etiam possunt aliquando excusari puellæ, quæ ab Ecclesia exeunt, quando fiunt proclamationes pro earum matrimoniis, etsi ideo omittant Sacrum, si ob id notabilem verecundiam pati debeant. Ita *Elbel n. 384.* idemque sentit *Spor. c. 4. n. 35.* de mulieribus nobilibus; Hoc autem raro & difficile puto admitti posse; at si revera puella ex hoc tantum ruborem pateretur, ut magnum incommodum subiret, eo casu non improbo. *Croix* vero *n. 690.* absolute tales puellas excusat, ubi adest hujusmodi consuetudo. Pariter consuetudo excusat puerperas, domi se continentes post partum per aliquod tempus (v. gr. per sex hebdomadas ex communi usu, ut testantur *Sporer, & Elbel*), etiam postquam convaluerint. Ita *Spor. n. 35. Elbel n. 384. & Salm. c. 6. n. 79. cum Pal. ex c. un. de Purif. post part.* Non vero excusantur mulieres ob menstruum. *Salm. n. 80.*

,, 9. Si quæ sciret, alteri, a quo perdite amaretur, secu- 331
,, turam occasionem peccati, si prodiret. *Sa, Fill. n. 227.*

Quæstio magna est, an puella sciens ab aliquo turpiter concupisci, possit omittere Missam? Tres sunt sententiæ. *Prima*, quam tenent *Laym. de Char. c. 13. n. 10. Sporer de 6. Præc. cap. 1. n. 29. & 37. Val. Lop. ap. Salm. d. c. 6. n. 77.* dicit posse; Et bis, vel ter etiam teneri omittere. *Secunda cum Pal. & Henr.* dicit teneri audire Missam, non obstante ruina alterius, quæ illi voluntarie evenit. *Tertia* cum *Mazzot. c. 3. §. 2.* qui asserit communem cum *Suar. Sa, Fill. Bon. Sanch. &c. ap. Salm.* docet posse quidem omittere ad evitandum proximi damnum: Sed non teneri, quia utitur jure suo, & damnum ille sua culpa patitur. Hæ sententiæ omnes sunt

probabiles, sed prima probabilior. Ratio, quia præceptum naturale da vitando scandalo præferendum est positivo de audiruda Missa. E converso, quia charitas non obligat cum gravi incommodo, non tenetur puella abstinere a Missa plus quam semel, vel iterum. Vide *dicta de Charit. l. 2. n. 51. & 53.*

332 Quæritur hic in fine, an amissio notabilis lucri excuset ab auditione Sacri? Negant *Salm. de 3. Præc. c. 1. num. 352.* Sed satis probabiliter affirmant doctus *P. Holzmann de 3. Præc. c. 1. n. 258. Viva Art. 3. n. 7. Mazzot. l. c. Elbel num 368. cum Anacl. Dian. &c. Tamb. c. 2. §... n. 7. cum Azor. Bass. ap. Croix num.* 681. ob eamdem rationem, qua diximus supra *num.* 301. excusari qui, ne amittat extraordinarium lucrum, laborat die festivo; ex ratione generali, quia Præcepta Ecclesiastica non obligant cum gravi incommodo. Idem tenet *Gob.* qui excusat pauperem etiam ob lucrum unius ducati, & duorum alium tenuis fortunæ. Et injuste *Salm. l. c.* rejiciunt prædictam secundam sententiam, cum *de Sacrif. Mis. c. 6. n. 69. cum Suar. Pal. Bon. &c.* non negent excusari viatorem, qui, ne amittat suas expensas, quas sperat a socio, Sacrum omittit. Utrum autem excusetur, qui in Sabbato venatum iret, ubi Missam audire nequit? Vide *dicta n. 301. circa fin.* Verum *Dic. & Gab. ap. Croix n.* 684. excusant Aurigas, qui non possunt audire Sacrum, quin vecturam relinquant cum notabili jactura. Idem ait *Mazzot. d. §.* 2. de Tabellariis, & Custodibus Gabellarum, qui timeant notabilem jacturam; Idemque dicit de nautis, vectoribus mercium, qui nequeant audire Missam sine magno incommodo. Illud autem non admittimus, quod aliqui AA. addunt *ap. Croix l. cit.* scilicet quod, etsi quis possit sine tanto damno omittere vecturam, adhuc tamen is excusari posset ea consuetudine aliorum, quam habent vehendi. Pariter *ib.* dicunt *Suar. & Gob.* excusari Molitores, si causa Missæ eis avaniret jactura mediocriter gravis. Valde autem probabiliter excusatur, qui ob Missam audiendam omittere deberet negotium cum damno gravi, ut *Suar. Dic. Caj. &c. cum Salm. n. 70.*

Non excusatur autem ex communiori cum *Pasq. ap. Croix n.* 683. qui omitteret Sacrum ob aliud bonum spirituale quamvis majus. Probabiliter tamen *ib.* admittit *Ills.* excusari, qui omitteret Missam pro se confitendo, si alias deberet aliquandiu permanere in statu peccati mortalis; & idem tenet Croix *cum Less. n. 665.* Item excusatur a Missa, qui alias non posset impedire blasphemias, rixas, furta, &c. *Elbel num. 391.*

An autem Peregrini teneantur audire Missam, quæ audienda est ex peculiari præcepto loci, ubi sunt, etiamsi per unum diem ibi commorentur? Affirmant *Suarez de Rel. l. 1. c. 14. a n. 9. Pont. de Matr. l. 8. c. 4. num. 7. Jos. de Januar. & Salas ap. Pal. de Leg. D. 1. p. 24. num.* 12. qui merito probabile id vocat cum *Sanch. Dec. l. 1. c. 12. n. 37. & Salm. de Leg. c. 3. n. 58.* Ratio, quia Peregrini vere fiunt subditi Superioris loci ubi sunt, licet per breve tempus ibi commorentur. Probabilius tamen negant *Sanch. l. c. n. 38. cum Tol. Azor. Sayr. &c. Bon. D. 1. q. 1. p. 6. n. 6. & 43. Sylve. v. Jejunium q. 2. n. 7. Elbel de 3. Pr. n. 383.* item *S. Antonin. Gran. Vega, &c. ap. Salm. l. c.* Ratio, quia Superior loci non habet jurisdictionem in peregrinos, nisi ii maneant, vel saltem animum permanendi habeant per majorem anni partem juxta dicta *de Leg. l. 1. n. 156.*

CAPUT II.

De quarto Præcepto, *Honora Patrem, &c.*

DUBIUM I.

Ad quid teneantur liberi erga Parentes?

333 *Quæ teneantur filii præstare Parentibus circa Amorem?*
334 *Quæ circa Reverentiam?*
335 *Quæ circa Obedientiam? Vide alia ibid.*

333 „ REsp. Tenentur vi hujus præcepti, tum Genitoribus, tum Superioribus, in iis rebus, in quibus quisque, & quandiu subjectus iis est, *amorem*, *reverentiam*, & *obedientiam* præstare, ita ut, si notabilis horum defectus sit in re gravi, graviter peccetur: quod facilius fiet respectu parentum, quam aliorum. Ita communiter. *V. Fill. t. 28. p. 2. c. 1. &c.*

Unde resolves.

„ 1. Contra *amorem* graviter peccat filius. I. Si signa odii parentibus ostendat, & aspere tractet. II. Si torvo oculo fere semper intueatur, ac ita aspere loquatur, ac si odio haberet. III. Si non subveniat in gravi necessitate spirituali, vel corporali * (*Hinc etiam graviter peccant filii negligentes preces, & Sacrificia offerre pro Parentibus. Salm. tr. 24. c. un. nu. 24.*)* IV. Si non impleat eorum testamenta, & legata, modo hæres sit. V. Si grave malum, v. gr. mortem illis optet. *Nav. Reg. 4. 20. n. 8. Fill. t. 28. c. 1. q. 3. & 7.*

Graviter ideo peccant filii, si non curent, ut parentes in articulo mortis constituti suscipiant Sacramentum Pœnitentiæ, & alia. *Bon. de IV. Præcep. p. 4. n. 5. Fill. nu. 3. Salm. de IV. Præc. Tr. 24. c. un. n. 4. cum Azor. Nav. Trull.* Idem, si impediant parentes, ne faciant testamentum. *Bon. ib. Tamb. n. 5.* Quod tamen intelligitur, si malis artibus impediant; secus vero, si modis permissis id faciant, tunc ab omni culpa immunes erunt.

„ 2. Contra *reverentiam* peccat graviter filius I. Si percutiat etiam leviter, secundum *Regin.* II. Si manum ad percutiendum deliberate attollat. *(*Ita omnes communiter; & recte advertit Sporer de 4. Præc. c. 5. n. 32. quod in his filius dupliciter peccaret, contra justitiam, & contra pietatem.*)* III. Si graviter Parentes contristet. *Reg. l. 20. n. 24. Fill. cap. 17. num. 17.* * (*Etiamsi verba non sint graviter contumeliosa, ut probabilius ait Bus. mox infra, & Bon. de 4. Præc. p. 3. num. 4. contra Elbel eod. tit. n. 557. dicentem non esse mortale, si iracundia Parentum non oriatur ex ipso verbo aut facto, cum hoc sit leviter injuriosum, sed ex sinistra apprehensione, vel eorum indispositione; Nam si tunc non lædatur graviter reverentia, saltem graviter violatur amor erga Parentes, eos sine justa causa graviter & deliberate contristando.*)* IV. Si animo deliberato ad gravem iram provocet verbis contumeliosis, vel talibus quibus sciat graviter offendendos. * (*Hinc bene ait Roncaglia de 4. Præc. c. 1. R. 1. in praxi non excusari a mortali, qui Matrem vocet:* Pazza, ubbriaca, bestia, strega, ladra, *& similia. Qui vero diceret tantum:* Vecchia, sturdita, ignorante, *& similia puto non posse de se absolute damnari de mortali, nisi Parens graviter de his verbis offendatur. Peccat autem graviter filius, qui Parentes frequenter torvis oculis aspicit, aut verbis asperis alloquitur, ita ut videatur eos odio habere. Bus. ut supr. & Bon. n. 3. cum Sylvest. Graff. &c. Elbel n. 550. Ronc. R. 2.*)* V. Si maledicta, aut convicia in eos conjiciat. * (*cum Tournely t. 3. p. 338. Intellige in præsentia, ut videbimus in subsequenti Adnotatione. Idem, si Parentes deliberate gestu vel risu subsannet, ut Sporer n. 31. & alii. Dicitur* deliberate, *nam in his, & similibus ut supra, sæpe excusantur filii a mortali propter indeliberationem actus, ut notant Bon. & Elbel.*) * VI. Si Parentes pauperes despiciat, vel nolit agnoscere: Quod si tamen exterius tantum dissimulet *se* nosse, & nolit apud se habere ex justa causa, dummodo eos provideat de necessariis, *Bon. n. 4.* excusat eos a peccato gravi, eo quod rationabiliter non sint inviti. * (*Hinc probabiliter ap. Salm. de 4. Præc. n. 5. Azorius, Nav. Tal. & Trull. excusant eo casu filium a mortali, 1. si grave damnum passurus esset. 2. si Parentes infami crimine essent notati. 3. si solum exterius dissimularent, sine interno contemptu, quia tunc* (ut ait *Bon.*) *ipsi Parentes non censentur graviter, aut rationabiliter inviti.*) * VII. Si in foro externo filius etiam de vero crimine Parentes accuset; extra crimen hæresis, proditionis, vel conjurationis in Principem, cum non sit alius corrigendi modus. Vid. *Bonac. l. c.* 334

Absolute dicit *Sporer d. c. 5. n. 30. & 31.* filium maledicentem Parentibus, sive eos subsannantem, non excusari a peccato mortali, sive faciat in eorum præsentia, sive in absentia. Nescio quomodo hic Auctor, quamvis in aliis suis sententiis satis æquus, & forte aliquando plus quam par est benignus, hoc potuerit absolute asserere: Nam, ut ipsemet fatetur *de 8. Præc. c. 6. n. 135.* & omnes docent, reverentia sive honor non læditur, nisi per contumeliam illatam in præsentia offensi; vel in absentia, sed eo fine, ut alter resciat. Præterea accedit id quod dicunt plures graves DD. ut *Conink. de Ritu V. Sacr. a. 3. dub. 1. n. 230. Pontius de Matr. l. 10. c. 11. n. 15.* (& asserit commune) *Tal. l. 5. c. 8. n. 11. Nav. c. 27. n. 256. in fin.* item *Azor. Vasq. Sa, &c. apud Salm. de Matr. c. 13. n. 64.* Ajunt enim præfati AA. per copulam fornicariam occultam in Ecclesia non committi sacrilegium, nec pollui Ecclesiam: Ratio, quam tradit *Coninchius* apud *Salm.* quia reverentia Ecclesiæ debita consistit in opinione hominum, sicut fama: ergo sicut homines non fiunt infames, nisi crimina innotescant, ita reverentia loci sacri non violatur, nisi publice pateat de crimine. Quidquid sit de hac sententia, quæ satis est probabilis, ut dicunt *Salm. n. 65.* licet opposita mihi sit probabilior, quia irreverentia tunc irrogatur Deo, qui in Ecclesia speciali modo assistit, & omnia occulta respicit. (Vide *infra de 6. Præc. n. 458.*) Quod mea interest hic, est ratio adducta, nempe quod reverentia non læditur nisi per manifestationem contumeliæ. Quomodo igitur peccabit graviter filius clam maledicens Parenti, aut subsannans in ejus absentia, cum non adsit tunc neque contumelia, neque irreverentia? Et hoc puto dicendum, etiamsi hoc faciat coram aliis. Attamen non nego in hoc adesse quandam vilipensionem exercitam, repugnantem reverentiæ Parentibus debitæ, specialemque malitiam contra pietatem continentem, sed quæ non pertingit ad peccatum mortale; nisi casu quo filius eis malediceret animo malevolo, aut cum magno contem-

pto,

tu, oempe si malediceret coram aliis eo fine, ut illi deinde Parentibus deficiant, vel forte saltem præsumando quod deferant.

Dicunt autem *Viva*, *Elbel*, *Tamb. Mazzot. & Bon. cum aliis*, filium Parentibus maledicentem graviter peccare, sive illi sint vivi, sive defuncti; sed præfati AA. (aliquantulum nimis inconsiderate) non explicant, an maledictio fiat cum animo, vel sine animo malevolo. Veruntamen omnino intelligendum non peccare graviter, si sine tali animo maledicat. Et revera *Nav. & Fill.* quos citat *Bon.* pro hac doctrina, sic intelligunt; *Navarrus* enim *Man. c. 14. n. 12. v. Sexto*, dicit peccare filium, *qui ex animo Parenti maledicit, sive vivo, sive defuncto; si tamen oretenus tantum maledixerit, non amplius quam venialiter offendit*. Idque quasi eisdem verbis confirmat *Fillucius c. 1. n. 17.*

335 „ 3. Contra *obedientiam* graviter filius peccat I. Si in re gravi sit inobediens circa ea, quæ pertinent ad gubernationem domus, bonos mores, vel animæ salutem. *Fill. nu. 20.* II. Si contra voluntatem parentis ducat uxorem se indignam. Indigna autem dicitur, cum qua non potest contrahere sine dedecore juxta suæ regionis usum: * (*Vide dicenda de Matr. l. 6. num. 851.*) * non tamen potest exhæredari idcirco. * (*Vide l. 3. num. 949.*) * III. Si sine justa causa nolit eam ducere, quam vult parens, maxime si inde sopirentur odia, aut parentum necessitas levaretur: Erit autem justa causa, v. g. si sit impar familia, si infirma, deformis, fatua, vel immorigera. IV. Si, inconsultis parentibus, nubat, * (*De hoc vide de Matrim. lib. 6. num. 849.*) * ut habet *Sanch.* Potest tamen, ubi consuluit, ipsis invitis, prudenter contrahere cum se digna; cum circa electionem status sit sui juris. *Less. l. 2. c. 40. n. 43. Sanch. lib. 4. c. 15. Fill. q. 10. n. 20.* An, & quomodo peccent liberi furando a parentibus? * (Vide infra *l. 3. num. 543.*) Item, an alienare possint bona? Vide infra, *l. 3. t. 5. c. 3. d. 1. l. 3. t. 5. c. 4. d. 1.*

Tenetur igitur filius obedire Parenti in iis quæ mox dicta sunt, & peccant graviter peccato speciali, in Confessione explicando, si materia sit gravis, & Parens præcepto expresso, & serio id mandaverit, secus si tantum monuerint, ut *Sporer de 4. Præcept. cap. 5. num. 14. Roncaglia cap. 1. quæst. 3. & Holzmann. num. 555.* Additque *Lugo de Pœnit. D. 16. num. 226. & Bonac. eod. tit. part. 6. num. 3. cum Navar. & Rodriq.* filium tunc speciale hoc peccatum committere, cum Parens imperat aliquid, intendens obligare ad obediendum obedientia sibi debita. Imo dicunt *Sporer num. 16. & Elbel de 4. Præc. num. 555. cum March.* tunc filium graviter peccare, quando ordinarie præceptum transgreditur; Secus si aliquoties ex negligentia.

Præterea hic advertendum, filium non teneri obedire in iis quæ pertinent ad statum eligendum. Hinc graviter peccant Parentes, qui eos cogunt, etiam indirecte, invitos ad vitæ statum eligendum sive Religiosum, sive Clericalem, sive conjugalem; Vel contra, si eos injuste retrahunt, etiam sine vi vel fraude, a statu Religioso, Clericali, vel conjugali, sine justa causa; quia Parentibus specialiter incumbit consulere bono spirituali filiorum. Ita *Mol. tom. 5. D. 51. num. 2. Elbel numer. 538. & Sporer numer. 21. cum communi.* Unde si filius se sentiat a Deo vocatum ad Religiosum vel Clericalem statum, & advertat Parentes injuste impedituros, consultius aget rem eis celando, Divinamque Voluntatem exequendo. Ita *Elbel l. c. Bonac. l. c. num. 2. cum Sayr. Molf. Fill. & aliis*. Dictum est autem *injuste*, nam secus dicendum, si Parentes ob justam causam contradicerent, puta si remanerent in necessitate; vel si alias extingueretur nobilissima Familia, ut ait *Elbel num. 539.* In hoc tamen secundo casu puto non teneri filium ob id suam vocationem deserere. Vide alia, quæ de hac materia fuse dicentur *lib. 4. cit num. 66.*

„ 4. Tenetur proles alere parentes egentes, adeo ut, si in gravi necessitate aliter juvari non possint, teneatur manere in seculo (nisi tamen in hoc illi certum, vel certe valde probabile periculum salutis immineret) * (*Vide infra de Statu Relig. lib. 4. nu. 66. ubi etiam de fratribus num. 71.*) * &, si Religionem sit ingressus, teneatur egredi, & juvare parentes: dummodo eorum necessitas ejus professionem antecesserit *Fill. q. 5. num. 9. Bon. q. 1. p. 6.* * (*Vide d. l. 4. n. 67.*) *

„ 5. Si vero necessitas post professionem superveniat, si extrema sit, tenetur egredi, petita prius, licet non obtenta, venia. Si autem sit gravis tantum, in qua utcunque possint vivere, non tenetur quidem, potest tamen egredi, si Prælatus permittat. Quo casu tenetur, in quantum non obstat suo intento, deferre habitum, & observare substantialia Religionis: at, postquam parentibus subventum est, redire. V. *Less. lib. 2. c. 41. dub. 3.* * (*Vide & infra de Statu Rel. l. 4. n. 67.*) *

DUBIUM II.

Ad quid teneantur Parentes erga filios?

336 *Quæ teneantur Parentes præstare filiis quoad alimenta, & educationem?*
337 *An teneatur Pater dotare filiam nuptam contra ejus consensum?*
338 *Sanctio Neapolitana circa alimenta filiorum.*
339 *Ad quid aliud teneantur Parentes?*
340 *Ad quid teneantur Fratres?*
341 *An possint aliquando Parentes filios exheredare? Et quæ sint causæ justæ exheredandi?* (Vide etiam de hoc num. 948.)

„ PArentes, quo nomine etiam intelliguntur ascendentes, v. gr. avus, proavus, &c. tenentur gravi obligatione juris naturalis conservationem, & educationem liberorum curare. Circa quod ex *Bonac. disp. 5. q. 1. Azor. p. 2. l. 2. q. 17. Fill. tr. 28. cap. 2.* 336

Resolvuntur hi Casus.

„ 1. Graviter peccant parentes, qui sine justa causa prolem hospitali, vel locis publicis exponunt. Vid. *Bon.* hic, *& Fill. t. 21. p. 2. c. 2. & infra tract. 5. c. 1.* * (*Justa autem causa est, si proles sit illegitima, ut probabiliter Laym. Dian. Henriq. Salm. de IV. Præc. num. 36. in fin. Vide de Rest. num. 656.*) *

„ 2. Mater tenetur (sub veniali tamen) lactare proprio lacte, nisi habeat justam excusationem * (*V. gr. sit debilis, aut nobilis ob consuetudinem. Salm. n. 35. cum Nav. Azor. Trull. &c.*) *: tunc vero tenetur sub gravi peccato bonam nutricem quærere. *Bon. d. 6. q. 1. p. 6. Laym.* Item tenetur secundum juta prolem alere ad finem anni tertii. * (*Si vero mater non possit lactare, tenetur pater ad expensas lactationis, Croix lib. 3. p. 1. n. 697. Et Salm. de 4. Præc. c. un. n. 3. cum communi.*) * Postea educatio usque ad emancipationem spectat ad patrem. Excipe, nisi hic esset pauper, & mater dives. *Fill. Laym. l. 5. t. 10. cap. 3. Regin. l. 20. n. 32.*

„ 3. Pater tenetur proli, non tantum legitimæ, sed etiam (in quo jus civile a canonico correctum juxta *cap. Cum haberet*) spuriæ curare alimenta, hoc est, cibum, potum, vestitum, & honestas artes, juxta suum statum, nisi tamen aliunde se alere possit, & non indigeat; deinde etiam dotem filiæ. Et quidem Clerici, etiam ex fructibus Ecclesiasticis possunt hæc suis spuriis præstare. *Fill. l. c. t. 28. c. 2. n. 28. Laym. lib. 5. tract. 10. p. 3. c. 5.* Vide infra *tr. 5. c. 4. d. 5. q. 1.* Hinc peccant 1. Si non adhibeant diligentiam saltem mediocrem, ut acquirant bona, quibus filii alantur, habeantque hereditatem secundum suum statum. 2. Si bona dilapidando impotentes se reddant ad liberos honeste secundum statum suum educandos, ac dotandos, *Bonac. d. 6. §. 2. ex Azor. Fill. &c.* 3. Si sine legitima causa filiæ dotem negent (vel filium exheredent), v. gr. quia vult ingredi, vel est ingressa Religionem, vel quia ipsis invitis nupsit, licet se indigno. *Bon. loc. cit. ex Azor. Reginald.* &c. vel quia filius Ordinem sacrum suscepit: Sicut enim Pater tenetur dotare suas proles pro matrimonio, vel ingressu Religionis: ita etiam ad suscipiendos sacros Ordines. Neque hæc donatio est revocabilis: imo sic donata non posse computari in legitimam, aut divisionem cum fratribus, docet *Barb. cap. 17.* Contrarium tamen tenet *Molin. &c.* cum *Dian. p. 8. t. 6. R. 91. & 92.* * (*Et Salm. de IV. Præc. n. 78. At vide dicenda de Contr. n. 956. Ubi etiam vide de aliis bonis a filiis in collationem adducendis.*) *

Quæstio est, an Pater teneatur dotare filiam contra ejus voluntatem nuptam? Distingue; affirma, si filia sit nupta major 25. annis, etiamsi indigno, ut *Sanch. de Matr. l. 4. D. 26. n. 11. Salm. de 4. Præc. n. 40. cum Bon. Trull. &c.* Sed dubium majus est, si nupta sit minor 25. annis? Alii etiam affirmant absolute: Alii tantum si nupserit digno: Alii dicunt patrem eam teneri tantum ad alimenta, si tamen ipsa egeat, & hoc, etsi nupserit indigno, ut *Sanch. n. 18. & 19. Salm. n. 41. cum Mol. Trull. Cor.* Et hoc probabilius: Hinc infert *Sanch. n. 20. cum Trull. & Bann. ap. Salm. n. 42.* quod si etiam filius nuptias ineat, patre invito, tenetur pater alere eum indigentem, & uxorem ejus. Vide dicenda n. *949.* 337

Notandum obiter hic est, nuperrima S. R. Neapolitani Consilii, junctis quatuor Aulis, Sanctione, cui Regia Majestas annuit 15. Decembris 1742. sancitum fuisse „ (non licere parentibus sine justa causa a jure approbata, vel a judice approbanda, liberos, & filios seu aliquem illorum immerito e domo sua expellere, eisque extra domum præstare alimenta. Et e converso filiis, & liberis, seu alicui ipsorum facultatem non esse discedendi ab obsequio patris pro libito, & alimenta habendi extra domum paternam. Sed voluntatem non morandi cum parente tunc filiis prodesse ad exigenda ab illo extra domum alimenta, cum filiorum volun- 338

tas

tas est causa virtutis, non causa vitii, quacunque alia interpretatione, & rerum forsan judicatarum auctoritate sublata deinceps perpetua lege inviolabiliter hoc observandum definitum est.)

339 „ 4. Parens tenetur proli subvenire, relicta Religione, „ iisdem casibus, quibus proles parenti, quos vide *superiore dubio cas. 4. & 5.*

„ 5. Parentes gravi obligatione tenentur instruere liberos per se, vel alios, in necessariis ad salutem. Hinc graviter peccant, 1. Si quantum in ipsis est, non curent, ut bonis moribus imbuantur, doctrinam Christianam, seu Fidei rudimenta addiscant, pravorum consortia vitent, mandata Dei & Ecclesiæ observent, Sacramenta frequentent, a peccatis abstineant, *Azor. Fill. Bon. l. c.* 2. Si occasiones peccandi ab iis non avertant, vel in locis, aut domibus suspectis habitare permittant: *Trul. t. 1. d. 3. nu. 4.* 3. Si consilio, vel exemplo malo depravent. 4. Si non objurgent, puniantque dissolutos: moderate tamen, nam peccant etiam verberando immoderete, v. g. ut notabiliter lædantur. *Sot. Sylv. Bon. l. c. & d. 3. de contract. q. ultim. p. 3.*

„ 6. Tenentur etiam proli relinquere libertatem circa electionem status. Unde peccant invitos ad matrimonium, vel Religionem cogendo, vel abstrahendo. * (*Vide dicta n. 335. v. Praterea, & dicenda l. 6. n. 850. in fin. v. Dicet.*) * Et quidem *Trid. sess 25. de Reg.* 18. excommunicat cogentes ad Monasterium filias.

340 „ 7. Etsi frater fratri, vel sorori, saltem in extrema, vel quasi extrema necessitate teneatur subvenire lege tum charitatis, tum pietatis; non tamen est ea obligatio, quæ inter parentes, & liberos, cum non sit ista dependentia. V. *Less. l. 2. c. 31. num. 34.* Unde, si professus est in Religione, non tenetur egredi, ut eis succurrat. *Trull. l. 2. c. 2. d. 24. nu. 8. ex Suar. &c.* * (*Vide l. 4. num. 67.*) *

Notandum tamen hic, quemvis in utroque foro teneri, si possit, alimenta, & dotes præstare fratribus, vel sororibus in eorum non solum extrema, sed etiam gravi necessitate. Ita *Salm. de IV. Prac. num. 69. cum Azor. Trull. Fag. Barbos. Men. &c.* Extendunt DD. doctrinam hanc ad fratres ex eodem patre natos, licet ex diversa matre; nam isti ut utrinque conjuncti in jure reputantur ex *L. Cum plures. §. Cum tutor. ff. De Administratione Tutorum.* Si vero fratres, sicut & sorores, sint tantum uterini ex parte matris, tunc est obligatio eos alendi, sed non sorores dotandi.

341 „ Quæres an filius aliquando possit a patre privari hæreditate?

„ Resp. Potest ex justa causa, alias non: eadem in testamento debet exprimi. *Auth. Sed hodie, C. de Inoff. test.* Talis autem censetur I. Ingratitudo (nisi in gratiam patris redierit, ipsumque pœnituerit ante testamentum conditum), ut si affecit patrem gravi injuria, vel ejus vitæ insidiatus est, vel manus injecit, vel maleficis se immiscuit. *Bon. d. 3. qu. 7. p. 3. ex Cov. Sanch. Azor. Mol. &c.* II. Si novercam, seu patris uxorem cognoverit carnaliter; si parenti furioso, vel carcere detento noluit succurrere, fidejubendo: si impedierit patrem testari: si bona parentum dilapidaverit, cum gravi ipsorum dispendio. III. Si filia minor 25. annis luxuriosam vitam elegerit, &c. Circa quas nota valere has causas, quando filius aliunde habet, unde vivat; nam alimentis ad vitam necessariis privari non potest, cum debeantur jure naturæ, quod a jure civili tolli non potest. *Bon. d. 6. qu. 1. p. 6. §. 3. ex Sanch. Mol. Azor. Regin. Fill. Trull. l. 4. c. 1. d. 3. & t. 2. l. 7. c. 17.* * (*Secus de necessariis ad statum. Salm. ib. num. 43. cum communi. Circa autem exhæredationem filiorum, vide de Contract. num. 948. & 949.*) *

DUBIUM III.

Ad quid teneantur tutores, curatores, qui parentum sunt loco?

„ TUtor (idem est de curatore) tenetur curam gerere pupilli, ejusque bona rite, & fideliter administrare. Ratio est: Quia in hunc finem constituitur, & assignatur pupillo patris loco. Quare, si delinquat, vel notabiliter sit negligens hac in re, peccat graviter, & ad compensationem damni, quod pupillus ex eo accepit, obligatur (& saltem de dolo, & culpa lata): imo etiamsi tutoris officium exercet pretio (quod tamen si ab initio non est constitutum, censetur suscepisse gratis), tenetur etiam de levi culpa. *Bon. de contract. d. 3. q. 19. p. 4.*

Unde resolves.

„ 1. Tutor tenetur tueri personam pupilli, dum opus est, eumque bonis moribus imbuere, & bene educare per se, vel per alios. *Bon. l. c.*

„ 2. Tenetur bona pupilli fideliter administrare, ideoque (officium tutoris suscipiens) inventarium conficere, alioqui damna ex ejus defectu secuta resarcire; nec licet illi pupillo pecuniæ nimium ad usus inutiles concedere.

„ 3. Tutor (uti & Curator) tenetur conservare omnia jura, bona, & actiones pupilli (vel minoris), & bona alias peritura vendere, pecuniamque convertere in emtionem bonorum stabilium, vel in censum, &c. prout fuerit utilius. *Ibid. ex Rebel. p. 2. l. 22. q. 17.*

„ 4. Si Tutor, vel Curator pecuniam pupilli convertit in suos usus, tenetur ad restitutionem totius lucri cessantis, vel damni emergentis, quod inde accepit pupillus, vel minor, *l. c. Rebell. q. 17.*

„ 5. Tenetur item ad restituendos fructus (deductis expensis) quos ex bonis pupilli percipere poterat, & sua culpa non percepit. *Sylv. v. Tutor. §. 4. Reb. l. c.*

„ 6. Tenetur nomina debitorum exigere, & debita pupilli persolvere, ita tamen, ut, quantum fieri potest, bono pupilli consulat. *Sylv. Reb. ll. cc. Tab. ibid.*

„ 7. Tutor, vel Curator non potest donationes, vel remissiones gratiosas facere de bonis pupilli, quia non ad destruendum, sed ad tuendum est constitutus, *ib.* Excipe donationem remuneratoriam: sic enim potest v. gr. stipendio debito pro liberali servitio aliquid addere ex liberali donatione. *Mol. Lugo d. 23. sect. 10. Sanch. Trull. l. 7. c. 17. d. 8.* Vid. *Dian. p. 8. t. 6. R. 17.*

„ 8. Denique tenetur (officio finito) reddere rationes quia hoc onus est commune eorum, qui bona aliena administrant. V. *Bon. de con. d. 3. q. 19. p. 4.* & infra hoc libro *t. 4. c. 3. in appendice ad contractus.*

DUBIUM IV.

Quæ obligatio Dominorum, & famulorum, aliorumque Superiorum, & inferiorum erga se invicem?

„ REsp. 1. Domini, & Superiores tenentur habere curam famulorum, aliorumque suorum subditorum. Patet ex 1. ad *Tim. Si quis suorum, &c.* Et ratio est, quia sunt ipsorum caput, & vices parentum gerunt, ideoque tenentur quodammodo ad eadem, ad quæ parentes. Imprimis vero curare tenentur, quantum in ipsis est, ut servent præcepta Dei, & Ecclesiæ. *Bon. dub. 16. q. 1. p. 8.* 342

Quær. hic obiter, an Principes sæculares teneantur eligere digniores ad Officia sæcularia? Affirmant *Salm. de IV. Prac. numer. 104. cum Sot. Bann. Less. Trull. &c.* Negant vero *Caj. Vasq. Lugo &c. ib.* modo Officia non indignis distribuantur, quia, ut isti dicunt, hæc Officia non pertinent ad justitiam distributivam, nec sunt bona communia, sed potius Regis, qui, sufficit, si digne, non autem dignissime Rempublicam regat. Utraque est probabilis, sed prima sententia probabilior, quia alias Respublica grave pateretur nocumentum; ob quod motivum *Lugo D. 34.* licet *n. 19.* oppositum sustinuerit, tandem *n. 21.* concludit regulariter teneri Principes digniores eligere, excepto uno vel altero Ministro. An autem Reges possint Officia sæcularia vendere? Negant *Adrian. Ang. Turr. & Med. ap. Salm. l. c. nu. 94. ex 1. Hac lex. ff. ad leg. Ju. de Ambit.* ubi hoc expresse prohibetur. Affirmant vero *Nav. Caj. Sot. Sanch. Az. &c. cum D. Th. Opusc. 21. ap. Salm. ex n. 95.* Modo venditio sit omnino necessaria ad utilitatem Reipubl. & modo vendantur moderato pretio, ac dignis, & quantum fieri potest dignioribus. Ceterum omnes cum *D. Th.* conveniunt hanc venditionem non expedire, intellige de Officiis majoribus Magistratuum, quibus datur justitiam ministrare; non autem de minoribus, quibus competit tantum eam exequi. Vide *Salm. l. c.*

„ 1. Peccant domini graviter 1. Si sine justa causa impediant famulos, ne festis Missam audiant: vel si festis opera servilia imponant: vel si jubeant ea, quæ sine peccato fieri non possunt. *Nav. c. 14. &c.* 2. Si peccandi occasionem permittant, cum possint impedire; aut si graviter delinquentes non corrigant, vel negligentes necessaria ad salutem non moneant, corripiant. *Bon. loc. cit.* * (*Communiter cum Salm. de IV. Prac. num. 140.*) *

„ 2. Peccant item graviter I. Si gravibus injuriis afficiant, diabolos, canes, &c. appellent. *Bon. l. c. & Trull. l. 4. c. 1. d. 6.* licet *Dian. p. 7. t. 7. R. 47.* excuset a peccato talem contumeliam, quod ex ira, & indeliberatione soleat proferri. * (*Et revera communiter hæ non habentur, ut graves injuriæ*) * II. Si alimenta convenientia non præbeant, mercedem justam (dummodo fideliter servierint) non solvant, vel differant sine rationabili causa. *Ibidem* III. Si ante elap-

,, elapsum terminum temere domo expellant : in quo casu (nisi gravissima ex causa id fecerint) tenentur ad solutionem integræ mercedis * (*Ut Salm. n. 150. cum communi: nec famulus injuste expulsus tenetur redire ad complendum tempus; intellige, si tempus conventionis sit jam transactum & per ipsum non defuit, ut compleret; Tunc enim tenetur Dominus ad salarium promissum. Sed dubium est, si famulus causa expulsionis nullum damnum passus fuisset, an totum salarium ei deberetur? In hoc probabiliter opinari possumus, juxta dicenda n.345. quod Dominus in pœnam injustitiæ teneretur in conscientia solvere ei saltem majorem quam dimidiam partem salarii; imo ut notat Less. l. 2. c. 24. nu. 8. teneretur ex l. Qui operas. 38. & l. 16. ff. Locati, totam mercedem tribuere; Sed hoc dicimus, nonnisi post sententiam, juxta regulam omnium pœnalium.*) * *Less. Azor. c. 14. q 1. Fill. n. 117. Regin. Mol. &c. Escob. t. 3. E. 9. q. 33.* IV. Si eum, qui liberos, aliosve domesticos verbis, exemplo, vel moribus pravis corrumpit, & reprehensione non emendatur, e domo non dimittant. *Nav. c. 14. Azor. Trull. d. 61. n. 2.*

3. Herus non tenetur famulo infirmo (quandiu ægrotat) dare salarium; nisi in extrema, vel gravi necessitate (tunc enim debet ex charitate); imo sumtus in ejus curationem impensos potest repetere. *Mol. l. 1. t. 8. c. 4. n. 8. Escob. t. 3. c. 9.* * (*Salm. ib. cum Mol. Azor. Less. communiter nu. 149. Vide dicenda hoc lib. n. 864.*) *

343 ,, Resp. 2. Famuli, ceterique subditi tenentur suis dominis, & superioribus aliquo modo eadem, quæ filii parentibus, nimirum amorem, reverentiam, & obedientiam præstare. Ratio patet ex dictis, quia sunt illis quasi loco parentum. *S. Thom. 2. 2. quæst. 103. Reginald. lib. 20. num. 26.*

Unde resolves

,, 1. Peccant famuli graviter. I. Si non laborent, vel serviant fideliter: tenentur ad compensationem damni. *Mol. Less. l. 1. c. 24.* II. Si grave damnum inferant, vel inferri permittant, cum possint impedire. *Nav. 1. c. 14. n. 22. Fill. t. 28. 3. q. 10. Regin. l. c.* * (*Cum Mol. Less. Az. & Salm. n. 138. ac communi.*) * Et quidem, si damnum illud inferatur sive a confamulis, sive ab extraneis in rebus, quarum cura ipsis commissa est, a restitutione non possunt excusari. *Mol. Less. l. 2. c. 23. p. 30. n. 66. Fill. t. 36. c. 9. q. 9. n. 114.* III. Si sine gravissima causa discedant a Domino ante terminum elapsum; ultra hunc vero manere non tenentur, etiamsi morbo impediti servire aliquandiu non potuerint. *Molin. loc. cit. Regin. nu. 517. Escob. E. 7. n. 10.* IV. Si Domino in rebus magni momenti non obediant. *Bonac. loc. cit.*

344 Quæritur 1. an famuli non impedientes furta rerum Domini, teneantur ad restitutionem? Alii universe affirmant, ut *Renzi de IV. Præc. c. 1. qu. 21. & de VII. Præc. sect. 3. q. 25. cum Pontio, & Dian.* (*contra Reb. Mol. Bon.*) Quia (ut dicunt) ex ipsa ratione famulatus unicuique famulorum videtur Dominus in custodiam res suas committere. Alii vero, ut *Less l. 2. c. 13. n. 75. Lugo de Just. D. 19. Holzmann de Rest. n. 437 Salm. de 4. Præc. n. 138. cum Mol. Az. &c.* communius, & probabilius distinguunt & dicunt, quod si damnum fit a domesticis, & res non sit famulis specialiter commissa ad curam (ut tenendum omnino cum *Bus. & communi*), non tenentur famuli ad restitutionem; tunc enim ipsi peccant tantum contra charitatem, non autem contra justitiam; quia non obligantur ex justitia res Domini a domesticis tueri. Secus tamen, si furtum fiat ab extraneis, ut *Salm. l. c. cum communi, & Tamb. Dec. l. 8. tr. 4. c. 3. §. 6.* Qui addit in eo casu unumquemque famulum teneri ad restitutionem in solidum; quisque enim ipsorum, cum poterat, tenebatur totum damnum impedire; & si nequibat solus impedire, debebat saltem alios confamulos advocare ad furtum impediendum.

345 Quær. 2. an famulus locans operas suas ad annum, si ante annum culpa sua discedat, possit stipendium petere pro tempore, quo inservivit? Affirmat communis sententia, contra *Mol.* (nisi grave damnum inde domino evenerit); quia servitus exhibita meretur utique mercedem suam, quamvis non totam conventam; unde teneatur dominus solvere saltem parum minus dimidiæ partis stipendii. Ita *Azor. p. 2. l. 2. c. 3. q. 7. Fill. tr. 28. p. 2. c. 3. n. 67. Sylv. v. Famulus, quæst. 6. & Trull. Dian. Fagund. cum Salm. de IV. Præc. num. 132.*

346 Quæres 3. an famulus locans operas suas ad annum, si per menses ægrotet teneatur operas suas supplere? Minime ex *comm. cum Salm. ib. n. 133. cum Azor. Bon. &c.* quia promissio tempori determinato alligata est. Salarium vero pro tempore ægrotationis petere nequit, ut dictum est supra cum *Bus. n. 342. in fin. v. Herus.*

347 Quær. 4. an famulus, elapso triennio postquam discessit a domino, salarium petere possit, & occulte sibi compensare? Affirmant *Sanch. de Matr. l. 7. D. 37. n. 17. & Salm. n. 134. cum Mol. Fag. Villal. & aliis*; quia, licet in foro externo famulus post præscriptionem triennii amittat actionem petendi salarium, ut dicunt *Cov. Med. & Llamas ib.* (contra *Mol.*) juxta legem Hispanicam, sive Bullam 33. S. Pii V. qua post biennium a servitio præstito adimitur famulo actio petendi salarium; sive juxta Sanctionem S. R. Consilii Neapolitani, junctis quatuor Aulis, relatam *infra nu. 516.* qua elapsis duobus mensibus, postquam famulus a Domino discesserit, negatur ei facultas mercedem in judicio petendi: Attamen in foro conscientiæ famulus jus ad salarium semper retinet; & dominus, si certus sit non solvisse, semper ad solutionem teneri videtur; tanto magis, quod in dicta Decisione (pro nostro Regno emanata) dicitur, actionem denegandam esse famulo non præscriptionis ope, sed vi præsumtæ solutionis. Hoc vero intelligendum, si famulo moraliter constet Dominum non legitime præscripsisse; nam si alias Dominus præscripsisset solutionem per triennium cum titulo, & bona fide, eo casu nec Dominus teneretur solvere, nec famulus posset salarium sibi compensare, etiamsi certus esset de solutione non facta; quia Dominus tunc ratione præscriptionis acquisivit jus non solvendi, juxta dicenda *infra num. 517.*

348 Quær. 5. an famulus nulla statuta mercede inserviens possit justum stipendium (saltem infimum) petere, vel occulte surripere? Distingue; si dominus hujuscemodi famulorum operas conducere solebat, affirma. Secus, si non; quemadmodum accidit cum pueris, quos Nobiles, aut Episcopi rogantur in suam familiam admittere; tunc enim sufficit, si Domini tribuant eis victum, vestes, & habitationem, cum talis sit consuetudo. Ita *Salm. ib. n. 135. cum Mol. Azor. Trull. Villal. Fag. &c.* Famulis autem, qui inserviunt Magistris, ut artes ab ipsis apprehendant, certe nullum salarium debetur. *Salm. n. 136. cum Azor. Mol. Reb. Fag.* Nisi aliter sit in usu quoad aliquam artem. ex nobilitate enim artis quandoque aliquid a discipulo magister exposcit, ut est ars horologia construendi. Ex ignobilitate vero artis sæpe discipulus debet aliquid a magistro recipere, ut est ars malleatoris, &c. Videndum igitur est, juxta prudentum arbitrium, quid ex usu in qualibet arte observetur.

349 ,, 2. Famuli non peccant, si sustentationem, vel mercedem justam Domino negante, utantur compensatione occulta, *Mol. l. c. Fill. tr. 36. c. 6. q. 3.* dummodo tamen alius modus non sit impetrandi; nec plus accipiatur, quam debetur: neque scandalum, aut aliud incommodum grave timeatur. Vide *Bonac. de restit. d. 2. q. ult. p. 2. nu. 16.* * (*Hæc tamen in re animadverte Prop. 37. inter damn. ab Innoc. XI.*) *

,, 3. Similiter pro obsequiis, ad quæ non tenebantur, præstitis (si quidem illa non gratis, & liberaliter, sed animo mercedis exhibuerint) licita ex rebus domini accipere compensationem, quæ aliter obtineri non possit, docet *Nav. c. 17. n. 108. Less. l. c.* Plura de his v. infra *tr. 5. c. 1. d. 4. & c. 3. d. 10. & Bon. d. 6. qu. 1. p. 8.* * (*Nisi sponte suas operas auxissent. Salm. n. 136. cum Mol. Sot. Dian. &c.*) *

An autem famuli possint compensare sibi salarium pro majori opera præstita? Vide *dicenda n. 522.*

350 Notanda est hic obiter illa quæstio ad praxim utilis, an servi justo bello capti licite possint ad suos fugere? Negant *Mol. Sylv. Panorm. & alii ap. Salm. de IV. Præc. num. 115.* quia tales servi censentur tanquam perpetuo ad servitutem damnati, cum dominus juste eos possideat. Contrarium tamen communius & probabilius tenent *Less. l. 2. c. 5. n. 24. Sot. Lug. Pal. Fill. Vasq. & quam plures cum Salm. nu. 116.* Ratio, quia tale jus Gentium faciendi servos homines in justo bello captos taliter acceptatum est, ut ipsis relicta sit fugiendi libertas. Et patet ex *Instit. l. 2. tit. 1. de Rer. divis.* ubi *n. 17.* de istis dicitur. *Qui tamen, si evaserint nostram potestatem, & ad suos reversi fuerint, pristinum statum recipiunt.*

DUBIUM V.

Ad quid teneantur Conjuges erga se mutuo, vi hujus Præcepti?

351 *Ad quid teneatur uxor erga virum?*
352 *An uxor nobilis teneatur officia vilia præstare?*
353 *An teneat pactum pro uxore non mutandi domicilium? An autem uxor teneatur sequi virum in exilium?*
354 *An mortuo viro, teneatur uxor solvere debita contracta ad alendam familiam?*
355 *Quid teneatur uxor restituere filiis primi matrimonii?*
356 *Quomodo peccet vir in uxorem?*

351 ,, Resp. Uxor in iis, quæ spectant ad domus gubernationem, & bonos mores, tenetur obedire marito; hic vero uxorem, non ut servam, sed ut sociam tractare. Ratio est, quia maritus est caput, & uxor commembrum. *Navar. cap. 14. num. 20. Trull. Filliuc. t. 28. cap. 9. qu. 6. n. 144. & comm.*

Unde resolves.

,, 1. Conjuges peccant. 1. Si debita intentione non contrahant matrimonium. 2. Si sine dispensatione prætermit-

,, mit-

,, mittant proclamationes. 3. Si Sacramentum matrimonii in statu peccati mortalis recipiant. 4. Si utantur matrimonio contra naturam, vel modo indebito, vel cum periculo abortus. 5. Si debitum sine justa causa negent. 6. Si cum periculo pollutionis tactus habeant impudicos.

,, 2. Peccat graviter uxor. 1. Si maritum rixis, vel aliter verbis ad gravem iram, vel blasphemiam provocet. *Fill. l. c. num.* 145. *& Bon.* 2. Si quid notabile expendat contra voluntatem viri, & consuetudinem feminarum similis status, nisi tamen ea paraphernalibus, si habet. 3. Si, spreto viro, sibi imperium vendicet. 4. Si nolit sequi virum domicilium mutantem, dummodo possit sine periculo vitæ, & salutis; & contrarium non sint pacti; & maritus post nuptias non sit factus vagus. *Navarr. Tolet. Bonac. p.* 7. V. infra *t. 5. cap. 1. dub.* 5. Si sine sufficienti indicio male judicet de mariti continentia. 6. Si sine justa causa, debitum neget: v. infra *l. 6.* 7. Si se ingerat in administrationem domus sine justa causa; qualis est, si v. g. maritus prodigus bona familiæ dilapidet. *Sylv. Trull. c. 1. d. 4. n.* 18. * (*Vel si sit incurius, vel minus aptus ad familiam gubernandam. Elbel to. 2. Conf. 21. cum Fill. Gob. & Henno.*)*

352 Quær. 1. an uxor nobilis teneatur præstare viro præcipienti officia vilia, v. g. cibos condire, verrere domum &c? Affirmant *Ang. Tirag. &c.* Sed probabilius negant *Sanch. de Matrim. l. 6. D. 6. n. 14. Salm. de IV. Præc. n. 59. cum Sylv. Garr. Fag. &c.* quia uxor est socia, & ideo non tenetur præstare famulæ opera, quæ ipsam dedecent. Et si ipsa præstaret, posset sibi compensare, ut ajunt.

353 Probabilius valet pactum non mutandi domicilium, nolente uxore, ut *Sanch. de Matrim. l. 1. D. 40. n. 2. cum Lop. Pal. &c. contra alios.* Sed hoc intelligendum, nisi nova & gravis causa superveniat. *Sanch. n. 23. Salm. de IV. Præc. n. 61. cum Nav. Sylv. Fag. &c.*

Quær. 2. an teneatur mulier sequi virum missum in exilium? Negant *Henr. & Bartol. ap. Salm. ib. n.* 62. quia non tenetur uxor innocens viri pœnam subire. Sed probabilius affirmant *Salm. ib. & Sanch. lib. 1. D. 41. nu. 11. cum aliis*; quia tenetur uxor sufferre non pœnam, sed infortunium viri. Et idem dicit *Sanch. & Pal.* si vir alicubi excommunicetur. E converso dicunt *Salm. cum eisdem DD.* quod, si mulier necessitate coacta mutet domicilium, vir comitari eam debet.

354 Quær. 3. an uxor, mortuo viro, teneatur ex bonis dotalibus solvere debita contracta ad alendam familiam? *Prima* sententia affirmat, si vir erat pauper, dum debita contraxit, secus si locuples; quia pauper non tenebatur alere uxorem, ergo tenetur ipsa solvere quod conversum est in sui utilitatem. Ita *Fag. Bartol. Lupus, & alii ap. Sanch. l. 9. D. 4. n. 5. Secunda* vero probabilior sententia negat, sive vir fuerit pauper, sive locuples; Ratio, quia actio creditorum repetendi mutui facti est personalis, scil. tantum contra virum; & licet in viro ratione inopiæ suspensa erat obligatio uxorem alendi, non erat tamen extincta; quare si ex mutuo aluit, suum debitum persolvit. Ita *Sanchez num. 29. Salmant. de IV. Præc. n. 64. cum Mol. Trull. & Bonac.* qui tamen limitat, si vir contraxerit debita nomine uxoris, vel ipsa sciente; vel si vir protestatus sit nolle, stante sua inopia, gratis eam alere. Et quod dictum est hic de alimentis uxoris, dicitur etiam de alimentis filiorum; ut *Salm. l. cit.*

355 Quær. 4. an uxor ad secundas transiens nuptias debeat filiis primi matrimonii reservare quicquid a primo viro accepit, retento tantum usufructu? Affirma ex *Auth. Ex testamento, & Auth. In donat. C. de Sec. Nupt.* si accepit titulo lucrativo; secus tamen, si oneroso, vel si accepit ab extraneo. Et idem dicitur respectu viri de rebus donatis a prima uxore. *Sanch. l. 6. D. 41. Salm. n. 66. cum aliis.*

356 ,, 3. Peccat graviter maritus. 1. Si verbis contumeliosis, vel infamatoriis afficiat uxorem. * (*Et tale peccatum esset duplicis malitiæ, ut Salm. n.* 67.) * 2. Si impediat illam circa præcepta Dei, vel Ecclesiæ sine justa causa. *Sayr. l. 7. c. 7. Nav. c.* 14. Si vero impediat etiam sine causa circa ea bona, quæ consilii tantum sunt, ut est Confessio, Communio, &c. communiter tantum peccat venialiter, nisi constet, quod illa magnam ex iis utilitatem percipiat. *Fill. Bon. qu. 1. p. 7. Trull.* 3. Si cædat graviter: moderate tamen castigare verbis, vel etiam ex gravi causa moderatis verberibus, habita ratione conditionis, & status, quandoque potest. * (*Consentit huic Elbel Conf. 21. n. 588. cum Gob.*) * 4. Si alimenta neget, nisi tamen uxor a consortio mariti propria culpa discesserit. * (*Vel nisi adulterium commiserit, ut Sanch. de Matr. l. 10. D. 8. n. 25. Pal. de Spons. D. 3. p. 6. §. 5. & Croix l. 3. p. 1. n. 714. Nequit autem vir retinere dotem uxoris adulteræ, si discedat ab ea ante sententiam propria auctoritate; quamvis ipse possit exigenti et repetenti dotem opponere exceptionem adulterii, & petere ut sibi applicetur, prout probabilius dicit Croix n. 716. cum Abbat. & Pal. contra Sanch.*) 5. Si negligat gubernationem domus, & rem familiarem. 6. Si uxori non cohabitet, vel sine justa causa diu absit. 7. Si, cum possit, alimenta non procuret. V. *Fill. n. 140. & 141. Nav. c. 14. n. 19. Tol. l. 5. cap. 2. Sanch. l. 10. de matr. disp. 18. num. 36. Bon. p. 7.*

DUBIUM VI.

Quæ obligatio Parochorum erga suos?

357 *Ad quid teneantur Parochi circa residentiam?*
358 *Ad quid Sacramenta ministranda, præsertim tempore pestis?*
359 *An teneantur celebrare pro Populo?*
360 *An concionari, & Populum instruere, &c. (De quo vide etiam dicta n. 269. Quomodo Parochi teneantur corrigere subditos? Dub. I. An ad id teneantur ex charitate, vel ex justitia? Dub. II. An teneantur inquirere mores subditorum? Dub. III. An teneantur non deserere oves etiam cum periculo mortis?*

,, RESP. Curatus, sive Parochus jure divino tenetur. 1. Residere in sua Parochia. *Trid. sess. 23. c. 1. de Ref. Barb. de off. Paroch. c. 8. n.* 1. alioqui in conscientia fructus non facit suos, teneturque pro rata absentiæ restituere fabricæ Ecclesiæ, vel causæ piæ. Potest tamen ex justa causa, & licentia Episcopi ad breve tempus abesse. V. *Nav. c. 5. Azor. t. 2. l. 2. c. 4. Passev. Barb. Trull. l. 4. c. 1. d.* 8. * (*Quoad residentiam, vide dicenda de Benef. l. 4. n. 121. & 123.*)* 357

,, 2. Tenetur administrare Sacramenta * (*Non solum in necessitate extrema, sed etiam gravi, Salm. Tr. 21. de Charit. c. 6. n. 33. cum S. Th. & communi. Et ibi addit Bon. teneri Parochum etiam inquirere graviter indigentes.*) * Quoties, & quanto cum periculo, v. infra, & *Bon. tr. 1. d. 2. q. 3. p. 2. Passev. Barb. ll. cc.* * (*Quoad Sacramentum Pœnitentiæ, vide Bus. de Pœn. l. 6. n. 623. Resp. 2. & 3. Quoad Eucharistiam autem, tenetur ministrare quoties oves rationabiliter petunt. Vide Bus. de Euch. d. l. 6. n. 253. & 254. Tempore autem pestis probabile est non teneri ministrare Eucharistiam cum periculo vitæ. Vide de Eucharist. eod. l. 6. n. 233.*)* 358

,, 3. Orare pro populo, & celebrare, ut populus audiat Missam: quam etiam teneri eum eidem applicare diebus saltem festis, & aliquot aliis, docet *Tol. l. 3. c.* 5. Sed negant *Suar. Con. in 3. p. q. 83. art. 1. ad* 2. cum nullo jure id cautum sit. Vid. *Bon. q. ult. Barb. l. c.* 359

Nota hic, quod a nostro præsenti SS. Pontifice Bened. XIV. ex Epist. Encyclica edita anno 1744. V. *in calce Tom. II. in Epist. posita n.* 6. statutum est quemcunque Parochum, sive habentem sive non congruos reditus, teneri omnibus Dominicis, & festis diebus applicare Missam pro Populo. Et quamvis concessum sit alicui Parocho, si aliter vivere nequeat, applicare Missam pro eleemosynam præbente in diebus festis; sancitum est tamen, ut debeant ipsi in aliis diebus ferialibus Missas pro Populo supplere. Et quoad Vicarios seu Oeconomos Ecclesiarum vacantium, data est facultas Episcopis assignandi eis congruam fructuum portionem, ut pariter possint diebus festis pro Populo celebrare. Vid. *Tom. II. lib. 6. n.* 323.

,, 4. Docere populum concionando, arguendo, &c. per se, vel per alios. *Tol. l. 5. c. 5. Passev. Barbos. Trull. ll. cc.* * (*Vide dicta de 3. Præc. n. 269. v. Hic obiter. Pariter Superiores Religionum etiam tenentur prædicatione pascere subditos, tanquam eorum Pastores. Elb. Conf. 21. n. 583. cum Henno.*)* 360

,, 5. Tenetur singulis diebus Dominicis, & festis solemnibus populo doctrinam Christianam explicare, per se, vel per alium, ut constat ex *Trid. sess. 24. c. 4. de Ref.* idque sub gravi obligatione etiam juris divini, ob summam necessitatem, propter quam eos ab Episcopis, aliisque Prælatis ad id cogi posse sub pœna excommunicationis (omnesque alios, ut eam audiant, discant & sciant) docent *Trull. l. 1. c. 1. d. 4. num. 7. & 8. Bald. t. 2. l. 1. d. 48. Sanch. Pal. Barb. &c.* * (*Bene autem potest huic obligationi doctrinam Christianam explicandi per alium satisfacere. Trull. & Led. apud Salm. Tr. 21. c. 2. n. 55.*) *

,, 6. Tenetur infirmos visitare, pauperum curam habere, peccata corrigere, &c. de quibus *Poss. Reg. tom. 2. l. 20. c. 1. f. 3. Barb. c. 7.* vide supra.

Parochi (& tanto magis Episcopi) tenentur sub gravi corrigere oves, in peccato mortali vel ejus proximo periculo existentes, etiam cum discrimine vitæ; & non solum in extrema, sed etiam in earum gravi necessitate, semper ac adest spes emendationis. Ita communiter *Bon. D. 3. q. 4. p. 4. n. 5. cum Val. Mald. & Reg.* item *Viva de 4. Pr. qu. 11. a. 6. nn. 12. Mazzot. to. 1. pag. 458. Salm. tr. 21. c. 6. n. 33. cum Suar. Con. & Trull.* Vide etiam dicta *l. 2. n.* 40. Præterea Parochi tenentur cum quocunque incommodo auferre scandala; unde si aliquis subditorum sit incorrigibilis, sed suo pravo exemplo sit aliis occasio ruinæ, tenetur Parochus tale damnum impedire, saltem Episcopum certiorando, non tantum semel, sed quousque scandalum perseverat, & spes effulget, ut illi occurri possit.

Sed dubitatur I. An ad id Pastores teneantur ex charitate vel justitia? *Sua. & Tapia ap. Salm. l. c. c. 7. nu.* 58. censent teneri solum ex charitate. Sed probabilius tenentur ex justitia, ut sentiunt *Ronc. de Charit. Qu. IV. q. 1. Holzmann. eod. tit. n. 192. Pal. tract. 6. D. 3. p. 7. n. 8. cum Cajet. & Con. Salm. l. c. cum Sanch. Val. Dian. & Trull.* Ratio, quia ad hoc usque a Com-

a Communitate ſtipendium Paſtoribus tribuitur, ut ſingulorum procuret ſalutem, & proinde vitia corrigat.

Dubitatur II. An Paſtores teneantur inquirere mores ſubditorum? Respondetur affirmative ex communi ſententie, ut docent *D. Thom. 2. 2. quæſt. 33. art. 2. ad 4. & Salm. cum Laym. Cajetan. Soto Ledeſ. Vill. &c.* Ratio, quam tradit *D. Thomas*, eſt, quia illi qui ſpecialem obligationem habent incumbendi ſaluti alicujus certæ perſonæ, ſicut habent Paſtores erga ſingulas ſuas oves, tenentur non ſolum corrigere delinquentes, ſed etiam proſpicere, an obligationi ſuæ ſatisfaciant. Secus vero dicendum de aliis qui generalem obligationem habent erga proximos, iſtis enim ſufficit corrigere eos tantum quos lapſos vel in proximo periculo labendi animadverterit.

Dubitatur III. An Epiſcopi & Parochi teneantur non deſerere oves etiam cum periculo mortis? Respondetur cum *D. Thoma 2. 2. quæſt. 185. art. 5.* qui ſic docet: *Ubi ſubditorum ſalus exigit Paſtoris præſentiam, non debet Paſtor perſonaliter ſuum Gregem deſerere, neque propter aliquod commodum temporale, neque etiam propter aliquod perſonale periculum imminens, tum bonus Paſtor animam ſuam ponere teneatur pro ovibus ſuis.* Sic enim habetur in *Joann. cap. 10.* & hæc verba non ſolum conſilium, ſed etiam præceptum continent, ut recte probant *Salm. tract. 21. cap. 2. numer. 76. ex cap. Sciſcitaris. 7. quæſt. 1.* ubi clare hoc exprimitur. *Si vero* (ſubdit *S. Thom.*) *ſubditorum ſaluti poſſit ſufficienter per alium provideri, tunc licet vel propter aliquod commodum Eccleſiæ, vel propter perſonæ periculum, Gregem deſerere.* Quænam autem ſint cauſæ excuſantes Parochos e reſidentia? Vide *lib. 4. num. 125.*

DUBIUM VII.

Quæ obligatio Præceptorum, & diſcipulorum?

362 „ RESp. Inter præceptores (idem eſt de pædagogis) & diſcipulos eſt quodammodo eadem obligatio, quæ inter parentes, & liberos.

Unde reſolves.

„ 1. Diſcipuli peccant 1. Si præceptoribus, & pædagogis non exhibeant honorem, & reverentiam. 2. Si non obediant in rebus pertinentibus ad ſtudia, & bonos mores. 3. Si eos conviciis, vel contumelioſis verbis traducant. 4. Si negligenter ſtudeant, ſcholarum, aut ſtudiorum tempore luſui vacent, vel otio. 5. Pecunias parentum dilapident, vel inutiliter expendant. 6. Malo fine ſtudeant. 7. Gymnaſii ſui leges, vel Academiæ ſtatuta (ſi quidem ea ad peccatum obligent) non ſervent. 8. Scientias ſuperſtitioſas, aut vetitas addiſcant, vel libros prohibitos legant. 9. Stipendium debitum doctori ſuo non ſolvant, cum poſſint. V. *Nav. c. 23. & 25. Fill. tract. 28. part. 2. cap. 10. quæſt. 1.*

362 „ 2. Magiſtri, & Pædagogi peccant 1. Si peccata diſcipulorum diſſimulent, & non corrigant, quando poſſunt. 2. Profectum eorum in literis non ſedulo promoveant. 3. Non doceant bonos mores. 4. Si ex propoſito falſa doceant ut vera, vel ſuperſtitioſa, & ſaluti noxie. 5. Non ſtudeant ipſi, ut officio ſatisfaciant. 6. Si ſtipendium exigant majus juſto, vel quam Gymnaſii leges, aut conſuetudo permittant. 7. Doctoratus inſigne negent dignis, indignis conferant, quod *Navar.* dicit eſſe mortale; præſertim in Theologia, Jure Canonico, Civili, & Medicina: nam in Philoſophia forte veniale tantum eſſe cenſet *Cajet.* vid. *Doctor.* 8. Si diſcipulis malo ſint exemplo. 9. Si malis moribus imbutos, & qui aliis pernicioſi ſunt, ad ſcholas admittant, vel ex iis non dimittant. Vide *Trull. libr. 4. cap. 2. d. 21.*

TRACTATUS IV.

De quinto, & ſexto Præcepto.

CAPUT I.

Quid Quinto Præcepto prohibeatur?

Non occides.

363 „ PRohibetur hominis occiſio, mutilatio, verberatio, aliaque ſimilis afflictio injuſta; de qua quæritur quæ, & quando ſit injuſta.

Tom. I.

Adnotandum hic obiter ex *cap. Pro humani de Homicidio, in 6.* quod mandantes occidi Chriſtianum per Aſſaſſinos, ſive eos recipientes, defendentes, aut occultantes, ipſo facto incurrunt excommunicationem, ac depoſitionem ab omni dignitate, officio, & Beneficio. Inſuper per *d. cap. Pro humani*, tales habentur tanquam banniti; ita ut amittant omnia ſua bona, & detur facultas cuilibet eos necandi. Intelligendum hoc tamen eſt poſt ſententiam declaratoriam, ad quam autem emanandam ſufficiunt tantum probabilia argumenta. Ita enim habetur *in fine d. c.* ubi dicitur: *Et poſtquam probabilius conſtiterit argumentis aliquem ſcelus tam execrabile commiſiſſe, nullatenus alia ſententia adverſus eum requiratur.* Intellige non requiri aliam ſententiam deciſoriam; Ita *Mol. Bann. Gom. Farin. & alii apud Salm. de V. Præc. cap. 1. num. 190.*

Advertendum vero hic eſt 1. quod iſti poſt ſententiam declaratoriam, ut dictum eſt ſupra, ipſo facto excommunicationem incurrunt, & privantur dignitatibus, & Beneficiis, quæ ipſo jure vacant, ut *Azor. & Gonzal. apud Salm. ibid. numer. 191.* Advertendum 2. quod ſolo mandato prædictæ pœnæ incurruntur, cum in *d. cap.* dicatur: *Quanquam mors ex hoc forſan non ſequatur.* Et ita *Mol. Cov. &c. apud Salm. d. num. 191.*

Dubium tamen eſt, an etiam Aſſaſſini incurrant præfatas pœnas, cum textus tantum mandantibus eas imponat? *Prima* ſententia affirmat, quia Aſſaſſini proximius ad homicidium concurrunt; unde ex identitate motivi iſti etiam comprehenduntur. Tanto magis, quia Pontifex ideo expreſſe ipſos non comprehendit, quia ibi loquebatur de Aſſaſſinis infidelibus, quibus non poterat pœnas imponere. Ita *Salm. ibid. num. 188. cum Farin. Barb. Gom. & aliis.* Notant autem *Salm. numer. 193. cum Alciat. Gabr. Farin.* &c. non cenſeri Aſſaſſinos, niſi qui homicidium patrant cum pacto, ut mandans aliquid temporale eis perſolvat. *Secunda* tamen ſententia cum *Caj. Nav. Suar. Azor. Fagund. Sylv. &c. apud Salm. numer. 187.* probabilius negat, tum quia pœnæ non ſunt extendendæ, tum quia textus loquitur de iis, qui per Aſſaſſinos infideles occidebant Chriſtianos; unde motivum legis formaliter diverſum apparet. 364

Notandum hic, quod S. Pius V. ſub excommunicatione ipſo facto prohibuit Principibus, ne permitterent agitationes taurorum, ſive ferarum in foro; & ſingulis Chriſtianis, ne cum illis congrederentur, item Clericis, ne talibus ſpectaculis aſſiſterent. Clemens tamen VIII. poſtea has pœnas abſtulit pro Regnis tantum Hiſpaniarum quoad omnes, exceptis Religioſis. Vide *Salm. de V. Præcept. c. 1. num. 20.* 365

DUBIUM I.

An aliquando liceat occidere, vel mutilare ſemetipſum?

„ REſpond. Abſque divina auctoritate non licet ſeipſum directe, & ex intentione occidere. Ratio eſt, quia eſt contra charitatem ſui, & fit injuria Reip. & Deo, qui eſt ſolus directus, & abſolutus Dominus humanæ vitæ. * (*An occidens ſeipſum peccet etiam contra juſtitiam? Affirmant Salm. de V. Præcept. cap. 1. num. 111. cum Leſſ. Bann. Sed negant ibid. num. 110. Lugo, Nav. Fagn. &c.*) * 366

„ Dixi 1. *abſque auctoritate divina*, propter Sampſonem, & quoſdam Martyres, qui ſeipſos occiderunt, vel ex divina inſpiratione, vel inculpata ignorantia. Dixi *directe*, quia indirecte quandoque licet ſe occidere, hoc eſt, aliquid facere, vel omittere, ex quo præter intentionem mors certo ſequatur: quia præceptum conſervandi vitam, utpote affirmativum, non ſemper obligat, ſed poteſt omitti propter bonum finem, neceſſitatem, vel magnam utilitatem. *S. Thomas 2. 2. quæſt. 64.* Vide *Fill.* hic *tract. 29. cap. 4. quæſt. 5. & Bec. 2. 2. t. 3. cap. 7. quæſt. 8.*

Unde resolves.

„ 1. Miles potest, imo tenetur persistere in statione, etsi moraliter certus sit se occidendum, *C. Lugo d. 10. q. 1.* * (*Ob magnum bonum commune, vel ob specialem obligationem ex pacto vel officio, quam habet, miles, Gubernator, Episcopus, Parochus, licite possunt & tenentur mortem perferre. Elb. num. 10. Salm. de Rest. c. 2. n. 33.*) * Item potest ad evertendam turrim hostilem aut perdendos hostes, pulverem incendere, etsi sciat se obstruendum; uti & navem mergere, vel incendere, ne hostis ea potiatur, cum gravi Reipub. damno, ut docent *Less. l. 2. c. 9. nu. 32. Fagund. t. 1. l. 5. c. 11.* * (*Et Salm. de V. Præc. c. 1. n. 123. cum Bon. Trull. &c.*) * Similiter licet se objicere telo, vel ictui ad servandam vitam Principis, amici ad mortem injuste damnati vices subire: *Less. l. 2. c. 9. num. 30.* vel in naufragio tabulam cedere, ex *Tol. Less. l. c. Lopez p. 1. cap. 65.* * (*Etiamsi tabula jam sit capta, ut contra Sotum, Rodr. &c. docent Sylvius ap. Tournely to. 3. p. 278. v. Gravior, & Salm. de Rest. c. 2. n. 34. cum aliis, quos infra reperies citatos n. 971. v. Hoc; Ex D. Thoma qui in 3. D. 29. a. 5. ad 3. dicit, quod* tradere seipsum morti propter amicum, est perfectissimus actus virtutis; unde hunc actum magis appetit virtuosus, quam vitam propriam corporalem. *Recte autem advertit Sylvius eum non posse, ad tabulam cedendam, se projicere in mare, quia nemo potest positive se occidere; Hinc neque ad baptizandum puerum potest quis se in flumen projicere, ut Tournely p. 281.*) * Item servire peste infectis, vel ad fugiendum incendium ex alto se precipitem dare, cum certo periculo mortis. *Less. & Fill. loc. cit. Laym. cap. 1. num. 3. C. Lugo disp. 10. s. 1.* * (*cum Salm. num. 35.*) * Ubi tamen eversionem illam turris, & combustionem navis (si quidem nulla sit spes evadendi) timide, & nonnisi ex gravissima, verbi gratia boni publici causa, videtur concedere. Vide *numer. 51. 52. &c. Malderum tract. 3. cap. 1. dub. 19. Dian. par. 5. tract. 4. R. 26. Fagund. part. 5. cap. 11. numer. 6. & seq.*

„ 2. Etsi Virgini non liceat ad castitatem servandam directe se occidere, licet tamen ei certo periculo mortis se exponere, etiam pro sola integritate corporali, licet rationabiliter præsumeret, se non consensuram; quia integritas illa magni æstimatur. Vide *Laym. cap. 1. num. 3.*

367 Hinc Quær. I. An liceat se occidere ob vitandam mortem duriorem? Resp. Directe se occidere nunquam licet; & si homines venerantur aliquos qui hoc fecerunt, dicendum eos fecisse ex Divino instinctu. Ita communiter DD. quicquid dixerit S. Hieronymus *in cap. 1. Joann.* relatus in *cap. 2. 23. quæst. 5.* ubi legitur: *In persecutionibus non licet propria perire manu, absque eo ubi castitas periclitatur.* Verum illud *absque eo* explicari posset, scil. neque excepto casu quo castitas periclitatur, ut explicat *Laym.* Licet vero se indirecte occidere, puta si quis se ejiciat per fenestram, ut effugiat incendium, præsertim si adsit aliqua spes mortem evadendi; ita cum *Busemb. ut supra* docent *Lugo D. 10. numer. 50. cum Less. Tournely Contin. tom. 3. pag. 425. v. Secundus, & Sporer de V. Præcept. cap. 3. numer. 24.* Ac *Elbel numer. 13.* hoc permittit etiam reis detentis in carcere ad evadendem certam sententiam mortis, vel etiam carcerem perpetuum, ut *numer. 16.*

Quær. II. An autem liceat navim incendere cum evidenti periculo vitæ, ne illa veniat in manus hostium? Negat *Renz. de V. Præcept. c. x. qu. 3. cum Diana ex D. Thoma 2. 2. qu. 64. art. 5.* Sed affirmat *Lugo num. 52. cum Less.* licere, si sit aliqua spes saltem modicissima vitandi mortem; vel etsi mors sit certa, vitari tamen expediat damnum publicum. Dicit autem *Mazzot. de Rest. ob Homic. cap. 1. cum Busemb.* hic *num. 2.* posse virginem, ad servandam castitatem ab invasore, se conjicere in certum periculum vitæ, sed non mortem certam: Quod non improbabile videtur, cum ob bonum virtutis non dubitent DD. communiter efferere, quod liceat vitam periculo exponere, v. gr. cedere tabulam in naufragio amico naufraganti, ut *n. antec. 366.* dicunt *Bus. cum Less. Tol. & Salm. cum aliis.* Tanto magis, quia in casu prædicto stupri semper adest periculum consensus.

368 Sed hic magis urget quæstio III. An virgo teneatur potius permittere se occidi, quam violari: puta, si invasor minetur ei mortem, si copulæ non acquiescat? Adest duplex sententia. *Prima*, quam tenent *Navarr. Sum. cap. 16. numer. 1, Sotus de Just. l. 5. quæst. 1. a. 5.* item *Tol. Lopez*, & alii *apud Salm. de V. Præcept. cap. 1. numer. 127.* dicit quod, licet possit, non tenetur tamen femina mortem pati, sed potest tunc permissive se habere, dum accidit copula; modo voluntate positive resistat, & consensus periculum absit; Quia, ut dicunt, illa permissio non est tunc cooperatio moralis, sed tantum materialis, & ideo ob periculum mortis satis excusatur. *Secunda* sententia, quam tenent *Salm. loc. cit. numer. 118. cum Lugo, Azor. Bonac. Fil. Pal. &c.* ducet hoc omnino illicitum esse, quia, cum femina possit copulam impedire, si timore inducta quiescit, sua tunc cooperatio vere moralis & voluntaria fit; In femina enim illa quies in copula reputatur ut actio. Hæc ratio tamen non convincit, quia illa quies feminæ revera non potest dici actio, dum nullo modo est positiva; ideo prima sententia (speculative loquendo) sua probabilitate carere non videtur. Non tamen negandum secundam sententiam in praxi omnino suadendam esse, saltem ob periculum consensus, quod in illa permissione facile adesse potest.

„ 3. Reo licet non fugere, imo etiam sponte se sistere judici plectendum; licet positive seipsum perimere non possit, etiamsi a judice id ei committetur. Vide *Less. cap. 9. d. 6. C. Lugo d. 10. de just. s. 1. num. 38.* contra *Vasq. 1. 2. d. 173. c. 3.* 369

Quær. hic, an possit Reus ex præcepto Judicis ipse se occidere? Affirmant *Vasq. Bonac. Vide Arag. & Cord. apud Salm. de V. Præcept. cap. 1. num. 118.* Si enim, dicunt, posset Reus os aperire, ut venenum in eo infundatur, sic etiam potest manibus illud haurire, & sic etiam gladio se transfigere. Tunc enim Judex constituit Reum carnificem suipsius, quod probabiliter posse fieri videtur *cum Elbel de Homic. num. 9.* qui citat *Haunold. Ills. &c.* Verum *Salm. num. 117. cum S. Thom. Bus. Suar. Soto Laym. & communius* negant, quia occisio suipsius, ut intrinsece mala, nec a Judice potest præcipi, nec a Reo patrari. Concedunt tamen communiter posse Reum scalam ascendere, collum gladio adaptare &c. cum hæ actiones tantum remote ad mortem tendant.

Notandum vero cum *Salm. num. 120. Nav. Lop. Salon. &c.* graviter utique peccare, qui venenum hauriunt, vel a vipera morderi patiuntur ad experiendum antidotum; nisi eis constet ex experimento, vel judicio peritorum, nullo probabili periculo mortis se committere: quod approbat Henno. Et idem dicendum de funambulis ludentibus per funem in locis altis cum probabili periculo vitæ. *Salm. ib. cum eisdem, & Sylv.*

„ 4. Etsi Carthusianus in extrema ægritudine possit servare vitam vescendo carnibus. * (*Etiam in probabili periculo mortis, ut Azor. Med. Vict. contra Vasq. Gran. & Salm. de Leg. c. 2. num 138. Qui tamen primam sententiam sat probabilem vocant;*) * Idque probabiliter eirum liceat, atque adeo non peccet, qui inscio præberet cibos ex carnibus, *Sanch. Dian. part. 8. t. 7. R. 70.* Licite tamen, & laudabiliter etiam eum omittit, cum certo periculo mortis * (*Et hoc certum esse censent Salm. loc. cit. num. 136.*) *, ut contra *Vasq. & Gran.* docet *Dian. part. 5. d. 4. R. 31.* ex *Vict. Lor. &c.* quia rationabiliter negligit vitam pro bono communi Ordinis. *C. de Lugo d. 10. num. 33.* contra *Azor. & Escob. t. 6. cap. 7.* ubi docet, teneri carnibus vesci, si exigit necessitas, ita ut aliter vitam conservare non possit: quod *Sanchez par. 2. cons. l. 5. cap. 1. d. 35.* cum aliis sex ita distinguit, si necessitas vescendi sit ab intrinseco, ver. grat. morbo ex quo judicio Medicorum convalescere non possit nisi usu carnium, ait probabilius esse, eum non teneri vesci (tametsi licite possit); quia morietur naturaliter ex morbo, cujus ipse non est causa: Si vero sit ab extrinseco, ver. grat. si ob inopiam aliorum ciborum fame moriendum esset, teneri vesci, quia mors illa, cum sit violenta, ipsi imputaretur. * (*Et hoc merito ut certissimum judicant Salm. de Rest. cap. 2. num. 27. & de Leg. loc. cit. num. 135.*) * 370

„ 5. Licet carnem vigiliis, & inedia moderate affligere: qui autem advertens vitam iis notabiliter minui, nihilominus continuaret, peccaret graviter, ut notat *Laym. d. 3. de just. t. 3. p. 3. c. 1. numer. 5.* Ex *Cajet.* Etsi hic multi ob bonam fidem, & zelum Deo placendi excusentur. Vide *Bonacin. d. 2. quæst. ultim. sect. 1. part. 7. numer. 9. Fill. loc. citat. C. Lugo de just. d. 10. sect. 1. numer. 32. 33 & 36. &c.* Ubi recte notat, aliud esse procurare abbreviationem vitæ, seu mortem positive sibi afferre: aliud permittere, vel periculum ejus subire, vel non adhibere media ad avertendam. Prius ait esse illicitum; verb. grat. pœnitentiis indiscretis, carnisque macerationibus vitam notabiliter abbreviare; posterius vero sæpe licere. * (*Ita etiam Lugo de Just. D. 10. numer. 32. Tournely tom. 3. pag. 427. q. 3. & Salm. de Rest. c. 2. n. 30. cum Gran. Vill. Sayr. &c. Si macerationes fiant consilio prudentis Prælati, vel Confessarii; esto vita etiam per 12. annos esset abbrevianda, ut alii ibi dicunt.*) * Ideoque non teneri Carthusianum carnibus vesci, nec aliquem alium uti pretiosa, & exquisita medicina, ad mortem vitandam; nec secularem, reli- 372

„ *gio*

„ cto domicilio, quærere salubriorem aerem extra patriam. * (*Ut Lugo, Bonac. Trull. Vill. cum Salm. ibid. numer. 26. Sufficit enim uti mediis ordinariis.*) *

372 „ 6. Excusantur ægri, qui paulo ante mortem, causa humilitatis, vel boni exempli, petunt humi collocari, quia non intendunt vitam abbreviare. Vide *Vasquez loc. citat.* Addit *Laym. l. 3. part. 3. cap. 1. n. 5.* non teneri quemquam mediis extraordinariis, & nimis duris, verbi gratia, abscissione cruris, &c. vitam conservare; nisi tamen ea communi bono sit necessaria. * (*Ita communiter Lugo, Soto, Bann. Bon. cum Salm. ibid. numer. 50. Idem docet Tournely pag. 425. cum Sylvio. Addit tamen quod Pater, Tutor, aut alius Superior potest jubere abscindi membrum subditi, si hic moderatos dolores tantum sit passurus, contra Henno.*) * Vide *Less. loc. cit. Sanchez in opusc. t. 1. l. 5. c. 1. d. 34.* Ubi dicit infirmum in periculo mortis, si sit spes salutis, non posse medicamina respuere. Non videtur tamen virgo ægrotans (per se loquendo) teneri subire manus Medici, vel Chirurgi, quando id ei gravissimum est, & magis, quam mortem ipsam, horret. *Escob. E. 7. cap. 8. ex Turrian. sum. p. 1. cap. 263. d. 5.* * (*Ita Salm. de Rest. cap. 3. nu. 26. cum Less. Sanch. Dian. &c. Posset tamen virgo permittere tangi; Imo teneretur finero, ut ab alia femina curetur, ut recte ait Diana.*) *

373 „ Resp. 2. Non licet se mutilare, nisi sit necessarium ad conservationam corporis totius, quia nemo est suorum membrorum absolute dominus. *Less. lib. 2. cap. 9. d. 14.*

Unde resolves.

„ 1. Non licet se castrare ad conservandam castitatem, vel sedandas tentationes, quia hoc ad eum finem non est necessarium. *S. Thom. 2. 2. quæst. 65. a. 1. Less. Mol. Fill. t. 29. c. 4. q. 3. &c.*

„ 2. Peccant parentes, qui filios etiam consentientes castrant, ut sint utiles cantui. Vide *Laym. lib. 3. tr. 3. cap. 1.*

374 Quæritur, an liceat pueros castrare ad vocem in eis conservandam? *Prima* sententia probabilior negat cum *Bus.* hic *Sporer de V. Præc. cap. 3. numer. 33. & Salm. de Rest. cap. 2. numer. 45. & de V. Præc. numer. 121. in fin. & ibid. Lugo Bonac. Dian. Villal. &c.* Si enim, dicunt, pro bono Animæ id non licet, quanto minus pro lucro temporali? Deinde ajunt, quod conservatio vocis non est bonum tanti momenti, ut liceat agere quod natura reprobat. *Secunda* tamen sententia, quam tenent *Tamburrin. l. 6. cap. 2. §. 3. numer. 4. Trull. Salon. Pasqual. apud Salm. de Rest. d. numer. 45.* & probabilem putant *Mazzot. de Rest. quæst. 3. cap. 1. §. 1. Elbel numer. 29.* (qui insinuandam censet ob praxim toleratam) affirmat licere, modo absit morale periculum vitæ, & non fiat pueris invitis. Ratio istorum (quæ videtur non improbabilis) est, tum quia eunuchi utiles sunt bono communi ad Divinas laudes in Ecclesiis suavius canendas; tum quia conservatio vocis non parvi quidem momenti in eis dicendum est bonum, cum per illud conditionem notabiliter in melius mutent, & per totam vitam nobilem & pinguem substentationem sibi comparant; Et ideo tantum bonum justa esse causa videtur, ut cum illo tale corporis nocumentum resarciri licite possit; Tanto magis, quod hoc in dies in usum deducitur, & ab Ecclesia toleratur, ut ait *Elbel*.

375 „ Quæres, an sepeliendus sit in loco sacro, qui seipsum occidit?

„ Resp. Id vetant Ecclesiæ Canones: qui tamen non sunt intelligendi de iis, qui ex furore, amentia, vel passione gravissimæ tristitiæ, turbata phantasia, id facerent; vel qui ante mortem vere de hoc doluerunt. Quod si constet, quempiam seipsum occidisse, & dubitetur, utrum deliberate, an ex animo turbato factum, in praxi privatur sacra sepoltura, cum præsumatur secundum opus externum voluntarie esse factum: nisi tamen ex circumstantiis contrarium colligatur. Si vero dubitetur, a seipso, an ab alio, verbi gratia, sit præcipitatus in aquam; delictum tam atrox, & contra naturam non præsumitur sine evidentibus indiciis. *Molin. t. 3. d. 20.* Vide *Laym. loc. cit. numer. 8.* Vide etiam *Escob. E. 7. quæst. 8.* ubi dicit, eum, qui moritur ex vulnere in duello accepto, si vivus ex loco discessit, non esse privandum sepultura Ecclesiastica.

DUBIUM II.

An, & quomodo liceat occidere malefactorem?

376 *An liceat occidere Proscriptos propria authoritate?*
377 *An liceat Principi occidere Reos non prius sententia damnatos?*
378 *An liceat unquam Clericis damnare Reos pœna mortis?*
379 *An teneatur Judex concedere tempus Reo pro sumptione Sacramenti Pœnitentiæ, & Eucharistiæ?*

„ Resp. Extra causam necessariæ defensionis, de quo infra, nulli id licet, nisi auctoritate publica, & juris ordine servato, ut patet *Exod. 22. & Rom. 13.* 376

Unde resolves.

„ 1. Non licet marito uxorem, aut Patri filiam occidere in adulterio deprehensas: quia ad id non habent auctoritatem publicam; & leges civiles id permittentes in jure Canonico sunt correctæ, tanquam iniquæ. * (Hinc damnata est opinio contraria ab Alexand. VII. Propos. 19.) * Secus est de proscriptis, quos occidendi cuivis auctoritas publica datur: idque non injuste, cum ad Reip. defensionem sit necessarium. * (*Modo occisio non fiat extra territorium proscribentis; Nisi præsumatur licentia alterius Principis. Salm. de V. Præc. cap. 1. num. 19.* Vide *nu. 380. vers. Decius*) * Peccant tamen, qui non ex zelo justitiæ, sed odio, aut privatæ vindictæ causa faciunt. Vida *Laym. l. cit.*

„ 2. Peccat Princeps, vel Magistratus (regulariter loquendo), ut v. infra *l. 5. cap. 3. d. 1.* qui occidi jubet reos non citatos, vel non auditos, vel non damnatos, etsi privata scientia constet esse nocentes: quia ex jure naturæ actus publicus fieri debet ex scientia, & auctoritate publica. Vide *Cajet. v. homicidium, Fill. tr. 29. c. 2. quæst. 6. num. 27. Bonac. loc. cit. p. 1. num. 7.* Vide & infra *l. 5. c. 3. d. 1.* * (*Excipe 1. si crimen sit notorium. 2. Si esset periculum seditionis, aut esset dedecus Regis, si juridice procederetur. Salm. ibid. num. 18.*) *. 377

Notandum hic 1. Clericis, etiam laicalem potestatem habentibus, illicitum esse Reos pœna mortis damnare, ex *cap. Sententiam de Cler. percussore*. In hoc tamen potest Papa dispensare, ut *Salm. de V. Præc. cap. 1. n. 13. & 14.* cum *S. Th.* &c. Et ipsi Episcopi, vel similes, habentes dominium temporale loci alicujus, possunt licite committere laicis potestatem suam ad causas sanguinis. *Salm. ibid. numer. 16.* cum *S. Th. Bon. Trull. &c.* Vide dicenda *l. 7. n. 567.* 378

Notandum 2. quod Judex tenetur sub gravi concedere Reo tempus sufficiens ad Confessionem, etsi timeretur periculum direptionis. *Salm. c. 1. num. 21.* cum *Navar. Syl. Trull.* &c. Tenetur etiam concedere tempus pro sumptione Communionis (nisi tamen grave damnum timeatur); cum Reus sit tunc in articulo mortis, in quo præceptum Communionis obligat jure Divino; *Salm. ibid. cum Suar. Navar. Lug. &c.* & de hoc adducunt Motum proprium *S. Pii V. ibid.* Et tunc etiam non jejunus Reus potest communicare, quia tunc vere est in articulo mortis, ut *Salm. ibid. cum Nav. Bon. Suar. Lugo, &c.* Et laudabiliter potest communicare eadem die mortis, modo Communio præcedat per horam executionem, ut *Sà, & Fagund. ibid. num. 22.* 379

Notandum 3. quod, si Reus nolit se confiteri, post adhortationem licite potest occidi a carnifice, quia tunc sua damnatio suæ culpæ tribuitur. *Salm. numer. 23.* cum *Trull. Bonacin. Salm.* & aliis.

DUBIUM III.

An, & quomodo liceat occidere privata auctoritate iniquum aggressorem?

380 *An liceat tueri vitam cum morte invasoris? An autem vetetur reis, & præcise Bannitis armis se defendere?*
381 *An liceat viro honorato occidere invasorem sui honoris? An autem id liceat plebejo, vel Ecclesiastico, si fugere possit sine periculo vitæ? Et quid si contumelia sit jam illata?*
382 *Vide plures resolutiones P. Busembai.*
383 *Quæst. 1. An liceat occidere furem rei magni valoris? Quæst. 2. Quantus debeat esse iste valor? Et quid si valor sit modicus, sed res tollatur cum violentia? Qu. 3. Quid si fur rem jam abstulerit, & resistat Domino volenti eam recuperare?*
384 *Quæst. 4. An liceat Clericis & Religiosis furem interficere? Et utrum tunc incurrant irregularitatem?*
385 *Quæst. 5. An liceat cuique per famulos armis sua defendere?*
386 *Quæst. 6. An liceat occidere invasorem pudicitiæ?*
387 *An liceat prævenire aggressorem?*

388 *An liceat occidere falsum accusatorem?*
389 *An possis, & tenearis tueri vitam innocentis?*
390 *An etiam cum morte invasoris?*
391 *An liceat occidere invasorem honoris, vel pudicitiæ alterius? Et quid si femina consentit?*
392 *An possimus, & teneamur tueri bona Proximi, etiam cum occisione furis?*

380 „ RESp. Jus naturæ permittit, ut vim vi repellas, & aggressorem, qui inique aripere tibi conatur vitam, aut quæ ad eam honeste agendam tibi sunt necessaria, ut bona temporalia, honores, pudicitiam, membrorum integritatem, prævenias, & occidas: Ita tamen, ut id fiat animo te defendendi, & cum moderamine tutelæ inculpatæ, hoc est, non inferendo majus damnum, nec utendo majore vi, quam necessarium est ad arcendam injuriam. Ita comm. *S. Thom. 2. 2. q. 74. a. 7. Mol. &c. Less. dub. 8. num. 44.*

Et cum *D. Th.* admittit *Catech. Rom. de 5. Pr. n.* 8. ubi dicitur: *Licet salutis suæ tuendæ causa alterum occidere*; subdens satis apparere, quod hujusmodi homicidium e Lege Divina non vetatur. Et ita *Lugo de Just. D.* 10. *n.* 138. *Less. l. 2. c. 9. d.* 8. *cum S. Ant. Azor. Bann. Sot. &c. communiter*, contra *Gers. Ricc. de S. Vict. Hagon. &c. ap. Salm. de 5. Præc. c. 1. n.* 51. Id probat *S. Th. l. c. ap. Bus.* ex illo *Ex.* 22. ubi dicitur: *Si effringens fur domum, sive suffodiens inventus fuerit, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis.* Hinc subdit S. Doctor: *Sed multo magis licitum est defendere propriam vitam, quam propriam domum.* Idem docent *S. Bonav. Serm.* 6. *de* 10. *Præc. S. Anton. p.* 2. *t.* 7. *c.* 8. §. 1. *Cont. Tournely t.* 3. ex pag. 457. *cum Æstio, Sylvio, Pontas, Nat. Alex.* & aliis innumeris cum *Salonio* qui vocat oppositam sententiam temerariam, cum repugnet communi DD. & pluribus textibus, & præsertim in *c.* 3. *& in c. Significasti.* 8. *de Homic. & c. Si vero.* 3. *de Sent. exc.* ubi dicitur: *Cum vim vi repellere omnes leges, omniaque jura permittant.* Sed dices: Qui injustum invasorem occidit ad suam vitam tuendam, excedit moderamen, præferendo vitam temporalem propriam æternæ vitæ proximi sui. Respondetur cum *Tournely to.* 3. *pag.* 462. *ad* 2. *Less. l. 2. c. 9 n.* 51. *Soto q.* 1. *art.* 8. *Petrocor. l. 4. c. 3. q. 3. & aliis communiter*, tum nos teneri præferre bonum altioris ordinis proximi bono inferiori nostro, cum vita ex. gr. nostra est absolute necessaria ad salutem spiritualem proximi, ut si infans alias est decessurus sine Baptismo. Secus vero, si ipse invasor ex sua malitia in periculum damnationis se conjicit; tunc enim, cum quisque jus habeat ad vitam suam tuendam, licite vim vi repellit, etiam cum damnatione invasoris. Eademque ratio valet, si timeatur ab invasore vulnus grave, aut deformitatem auferens, ut *Salm. tr.* 10. *c.* 8. *n.* 6. *& Ronc. de 5. Præc. c. 3. q.* 1. Et eadem ratio currit pro defensione honoris, & bonorum fortunæ, ut infra. Hinc etiam Clericus, aut Religiosus potest occidere invasorem suæ vitæ, neque tunc incurrit excommunicationem, aut irregularitatem, ut *Salm. loc. cit. cum aliis cit. ex dict. cap. Significasti & Clem. si furiosus. de Hom.* (Vide dicenda de *Cens. l.* 7. *numer.* 382.) An autem fiat vel ne irregularis Clericus adulter, qui ob se defendendum a marito eum occidit? Vide *infra hic n.* 398. *v. In ordine.* Ubi distinguitur, si invasio prævideatur proxima, vel remota. Dixi autem *potest occidere*, nemo enim tenetur aggressorem occidere, sed licite & laudabiliter potest occisionem propriam permittere, ne alter vita temporali & æterna privetur, ut dicunt communiter *Less. n.* 55. *cum S. Ant. Sylv. & Salm. nu.* 50. *cum Soc. Bann. &c.* (contra Abul. & Fagund.) qui non sunt audiendi. Excipiunt 1. *Salm.* quando vita invasi esset valde utilis bono communi. Excipiunt 2. *Less. n.* 56. *cum S. Ant. & Salm. cum aliis*, quando ipse esset in peccato mortali, quia tunc omnino teneretur se defendere.

„ 1. Non licet reo occidere ministros justitiæ, a quibus ad carcerem, vel supplicium trahitur* (*Vid. l.* 4. *n.* 279)*: uti nec licet id proscripto, ut notat ex communi *Laym. l.* 3. *t.* 3. *p.* 2. quia non sunt iniqui aggressores.

Decius, & Carterius apud Tamb. l. 6. *c.* 1. *num.* 8. & plures Auctores apud *Clarum, & Nellum*, ut refert *Azor. p.* 3. *cap.* 1. *qu.* 11. tenent licitum esse Proscriptis se defendere, quia lex humana auferre nequit jus, quod unusquisque habet ad suam vitam tuendam; Et probabilem hanc opinionem putat *Azor. l. c.* & idem videtur sentire *Tamb. l. c.* Sed omnino tenenda est opposita cum *Ronc. de 5. Præc. c. 3. q.* 3. *Croix l.* 3. *p.* 1. *num.* 816. *Salm. t.* 1. *num.* 19 *Elbel de Homic. num.* 35. *cum Sà, & communi.* Ratio, quia lex humana bene potest cuilibet tribuere jus necandi reum, & vice versa auferre ipsi jus de se defendendi; alias possent rei etiam a carnifice se tueri, quod nullus admittit. Certum est autem licere unicuique Proscriptos occidere; non vero alios reos, etiamsi essent publici grassatores, & etiam capite damnati, nisi ipsi vellent tibi rapere magnam quantitatem (juxta infra dicenda *num.* 183.). Ita *Croix l.* 3. *par.* 1. *num.* 796. *& Elbel num.* 55. *&* 56. Hinc peccant Satellites, aut Milites, qui reum, cujus captio ipsis mandata sit, fugientem aut resistentem interimunt, nisi hoc auctoritate publica eis sit mandatum: Id vero tantum fieri potest, si capiendus sit reus sufficienter diffamatus alicujus criminis capitalis, & non possit alio modo capi; & alias, eo dimisso, graviora mala ab ipso timeantur. Ita *Croix numer.* 797. *Elbel num.* 54. *& Diana p.* 8. *tr.* 7. *R.* 44. *cum Farinac. & Claro.*

„ 2. Etsi ob contumeliam aliquam, verbi gratia, si viro honorato dicatur, *mentiris*, non liceat alterum occidere, eo quod aliter repelli possit, ac soleat (*Less. Azor. Hurt. &c. Dian. p.* 5. *t.* 4. *R.* 12. *&* 13.); licere tamen, si aggressor fustem, vel alapam viro valde honorato impingere conaretur, quem aliter evertere non posset, docent cum *Dian. loc. cit. R.* 4. *Lessius, Hurtad.* & alii 12. 381

„ 3. Si fuga, vel solo vulnere, vel amputatione brachii, vel aliter arcere injustam vim potes, non licet occidere. Unde si quis sit persona talis, cui non sit dedecus fugere, debet fugere potius, si potest, & salvare se: * (*Nisi sit periculum percussionis in fugiendo; Et ita tenendum cum Lugo D.* 10. *num.* 166. *& Salm. cap.* 1. *cum Tapia &c. contra aliquos numer.* 19. *qui dicunt improbabiliter, etiam plebejo fugam esse ignominiosam. Unde Clerici, & Religiosi tenentur fugere, si possint sine periculo vitæ, quia ipsis fugere non est probrosum, sed honorificum, ut Lugo l. c.*) * Secus tamen, si turpe sit fugere, ver. grat. viro nobili, vel Officiali bellico; nisi rursus hic & nunc id tali turpe non esset, ob præstantiam invasoris, vel alias ejus qualitates, *v. gr.* quia ebrius est, vel amens; talem enim occidere non licet, quando potes fugere. *Mald. Dian. p.* 5. *tract.* 4. *R.* 9. Vide *Laym. l.* 3. *t.* 3. *p.* 3. *cap.* 3.

Quæritur igitur, an liceat viro honorato occidere invasorem injustum sui honoris in re gravi? *Prima* sententia negat, quia contumelia potest & debet alia via, quam occisione, vitari. Ita *Holzmann. de 5. Præc. c.* 1. *numer.* 589. *ac Sylvest. & Tanner. apud Salm. de 5. Præc. cap.* 1. *num.* 67. *Secunda* vero sententia communis admittit licere, modo invasor conetur, non solum verbis vel signis te dehonorare, sed etiam factis, puta fuste vel alapa. Dicitur, *non solum verbis*, quia verba bene possunt aliis verbis compesci; satis enim honorem tuum tueris, nec peccas (nisi excedas, aut facias ex ira), si ad honorem tuum tuendum alteri contumeliam tibi dicenti respondeas, & probes ipsum esse mendacem, vel si occultum verum suum crimen objicias, quantum opus est ad te tuendum, ut dicunt *Roncaglia de 7. Præc. cap.* 1. *quæst.* 2. *& Salm. de Rest. c.* 4. *numer.* 17. *cum communi.* Crimen *verum*; nam objicere falsum, esset grave peccatum ex prop. damnata 43. ab Innocent. XI. quæ dicebat: *Quidni non nisi veniale sit detrahentis auctoritatem magnam sibi noxiam falso crimine elidere.* Et ex prop. 44. dicente: *Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam, & honorem defendat; & si hoc non est probabile, vix ulla erit opinio probabilis in Theologia.* E converso reales injuriæ, cum jam irrogatæ sint, non possunt alia via resarciri; non quidem repercutiendo, quia hoc illicitum est, ut patet ex prop. 30. damn. ab Innoc. XI. *Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari nequit. Idem quoque dicendum, si quis impingat alapam, vel fuste percutiat, & post impactam alapam vel ictum fustis fugiat.* Nec etiam tales contumeliæ possunt reparari per juris remedia, quia honor semper remanet graviter læsus, ut bene ajunt *Ronc. l. c. q.* 6. *R.* 2. *& Lugo D.* 10. *num.* 187. Ideo probabilissima est prædicta secunda sententia, quod liceat conantem percutere, eum vulnerando, & adhuc occidendo repellere, si aliter percussio vitari nequeat. Ratio, quia unicuique competit jus tuendi honorem suum, etiam cum morte aggressoris, quando ille sponte in hoc periculum se conjicit, juxta mox dicta *num. antecedenti*. Ita communiter *Lugo D.* 10. *num.* 187. *Nav. Summ. c.* 15. *nu.* 3. *Mol. to.* 4. *tr.* 3. *D.* 17. *Less. l.* 2. *cap.* 9. *n.* 78. *Pichler l.* 5. *tit.* 12. *n.* 8. *Sporer tr.* 5. *in* 5. *Præc. c.* 2. *num.* 204. *cum Laym. Roncaglia l. c. cum Carden.* item *Vasqu. Azor. Fill. Tap. Fag. &c. apud Salm. de 5. Præc. c.* 1. *nu.* 69. *&* 71. qui eandem sententiam sequuntur; sed requirunt, quod percussio illa sit per se gravis, vel quod alia gravior timeri possit, alioquin dicunt *num.* 85. barbarum esse vitam hominis auferre præcise ob vitandam contumeliam: Sed nos dicimus cum *Lugo & aliis* sufficere, quod timeatur percussio graviter probrosa; Et quidem nescimus, quomodo præfati *Salm.* qui mordicus defendunt licere, & barbarum non esse, interimere aggressorem facultatum, asserere hic possint barbarum esse occidere, ob gravem contumeliam vitandam, invasorem honoris, qui multo pluris æstimatur ab hominibus, quam bona temporalia, ut sapienter loquitur *Lug. d. n.* 187.

Nec valet dicere cum *Holzmann*, quod non liceat occidere hominem propter opinionem solum probabilem, sicut non licet cum probabili expoliare possessorem bonis suis. Nam respondetur hoc procedere, quando ex parte possessoris jus est certum, & ex altera tantum probabile, prout est in casu proposito facultatum. Secus vero dicendum in casu nostro, quia hic pugnant duo jura certa; si enim invasor habet jus certum ad vitam, invasus etiam habet jus cer-

certum ad suum honorem, quem ipse defendere potest vim vi repellendo. Nec obstat, quod jus invasoris ad vitam sit altioris ordinis, & ideo præferendum, nam ut diximus, & concedit idem *Holzmann n.* 584. præceptum charitatis tunc obligat postponere bonum nostrum inferius bono superiori alterius, quando proximus est in extrema necessitate; non autem quando ipse voluntarie in periculum se immittit. Et si velis dicere, quod in hoc casu jus invasi ad suum honorem est incertum; respondeo a pari, quod ob eamdem rationem etiam est incertum jus invasoris.

Illud autem quod dicunt *Salm. n. 75. cum Bon. Sot. Trull. &c.* quod, si percussor post impactam alapam, alteram iterare conetur, liceret tibi illum repercutere, non in vindictam, sed in defensionem novæ percussionis. Hoc sedulo explicandum; nam dicimus 1. eo casu non licere quidem eum occidere, aut vulnerare, ne denuo honor tibi auferatur; honor enim tam una, quam pluribus alapis æstimatur ablatus; saltem, ex iteratis alapis dehonoratio non crescit in materia gravi; unde si tu ad vitandas novas alapas occidas, peccas utique, quia excedis moderamen, dum ad repellendam injuriam levem grave damnum proximo infers. Excipe, nisi deinde timeres ab illo novas percussiones, quæ, præcisa contumelia, gravem læsionem tuo corpori afferrent, & tu alio modo invasorem repellere non posses; cuilibet enim licet a gravi læsione se defendere. Dicimus 2. nec licere tibi illum repercutere iisdem alapis, nisi hoc esset necessarium ad eum terrendum, vid. *n. sequ. v. 7.* & sic repellendum. Si tamen tu percuteres alterum, sine tamen gravi læsione corporis, postquam ille alapam tibi impegit; non facile te damnarem de mortali, quia juxta æstimationem hominum non videtur gravi injuria affici, qui alapam recipit ab altero ejusdem conditionis, quem prius ipse percusserit.

382 „ 4. Non licet occidere furem ob res exiguas. Licet autem, si quis auferat honorem valde notabilem, aut bona magni momenti; nisi tamen alia via, v. gr. juris, vel aliter, arceri, aut recuperari possint. Quare, quando jura significant furem nocturnum occidi impune, non autem diurnum, præsupponunt, quod plerunque nocturni non possint aliter arceri, diurni autem possint. Alioqui enim, si nocturnus potest capi, non debet occidi: & si diurnus non potest capi, nec reperi ab eo quod aufert, nisi occidendo, id licet: Ea tamen non debent esse parvi momenti, & minimum unius aurei secundum *Molin. t. 4. t. 3. d. 16. n. 7.* Vid. *Laym. cap. 3.* Vel potius secundum alios apud *Dian. p. 5. t. 4. R. 18.* duorum: quamquam & hoc *Diana l. c.* nimis laxum videatur: imo *Bon. de rest.* rem non magni valoris hic censet, etsi sit trium, vel quatuor aureorum. Si tamen talem rem fur v. gr. usurpet, vidente ac resistente domino, aut custode, aut huic vim faciat, v. gr. reperantem incipiat ferro invadere, permittunt cædem *Bon. Dian. l. c.* * (*Sed vide infr. n. 383. q. 2. in fin.*) *; Uti etiam, si dubium sit, an res possit aliter salvari, aut recuperari. *Bon. loc. cit.* quia nemo, inquit, tenetur se exponere periculo amittendi res suas. V. *Laym. c. 1. Navarr. Less. Dian. l. c.*

„ 5. Probabilius est hæc etiam licere Clericis, & Religiosis, ob bona temporalia. Jure vero in contrarium afferri solita intellige, quando non servatur moderamen inculpatæ defensionis. *Laym. loc. cit.* * (*Cum aliis infra, vide n. 384.*) * *Tann. tr. 3. d. 4. qu. 8. d. 4. Escob. E. 7. c. 8.* ubi etiam docet ex *Tann. t. 3. d. 4. n. 68.* licere virgini occidere invasorem pudicitiæ, si violationem nequeat aliter evadere. * (*Vide infra n. 386.*) *

„ 6. Cum tamen iniquus aggressor sit in periculo salutis, potest quis ex charitate ei parcere, & injuriam potius pati: * (*Vide dicta n. 380.*) * sed non tenetur, eo quod alter sua malitia sit in isto periculo. *Laym. ibid.*

„ 7. Non licet occidere, si injuria jam est commissa, vel aggressor jam fugit; quia id non esset se defendere, sed vindicare, ut docent *Tol. Rodr.* Sed *Henr. & Nav. cap. 15. n. 5. Fern. p. 1. c. 9. §. 1.* dicunt, si læsus magnam faceret jacturam honoris, nisi fugientem mox persequeretur, posse eum persequi, & percutere, quantum esset satis ad defensionem honoris. * (*Sed oppositum tenendum omnino cum Lugo D. 10. ex n. 189. & seq. Viva in prop. 17. Alex. VII. n. 9. cum Sot. Mol. Vasq. & alii comm. ap. Lugo. Ratio, quia tunc non recuperatur honor per se, sed per damnum alterius apud homines improbos, quod est intrinsece malum. Et nequeo intelligere, cur sententia contraria non debeat dici proscripta ex prop. 30. damnata ab Inn. XI. relata n. 381. qua permittebat repercutere percutientem, qui fugit, si aliter ignominia vitari nequibat.*) * Concedit tamen *C. Lugo, Molin. Less. &c.* cum *Dian. p. 8. tr. 7. misc. R. 47.* licere furem fugientem, v. gr. cum equo suo, conficere telo, vel sagitta, quia invasio adhuc durat. * (*Vide infra Qu. 1. in fine.*) * Etsi vero id non liceat, postquam in tutum se recepit; si tamen per judicem non possis recuperare rem tuam, potes ingredi locum, ubi illa detinetur, eamque tibi vendicare, & si alter vi impediat, vim vi repellere. *Tan. Less. Mald. Hurt. Dian. p. 5. t. 5. R. 37. & p. 8. t. 7. R. 47.* * (*Vide infra Qu. 2.*) *

„ 8. Ad defensionem vitæ, & integritatis membrorum, licet, etiam filio, religioso, & subdito se tueri, si opus sit, cum occisione, contra ipsum Parentem, Abbatem, Principem: nisi forte propter mortem hujus secutura essent nimis magna incommoda, ut bella, &c. *Sylv. Bon.*

Adverte hic quatuor Propos. damnatas, I. Prop. 31. ab Innoc. XI. quæ dicebat: *Regulariter possum occidere furem pro conservatione unius aurei.* II. Prop. 32. *Non solum licitum est defendere defensione occisiva quæ actu possidemus, sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, & quæ nos possessuros speramus.* III. Prop. 33. *Licitum est tam heredi, quam legatario contra injuste impedientem, ne vel hereditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere; sicut & jus habenti in Cathedram, vel Prebendam contra eorum possessionem injuste impedientem.* IV. Prop. est 18. ab Alex. VII. damnata: *Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam Judicem, a quo iniqua certo imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.* His positis, quæritur 1. an liceat occidere furem rei magni momenti? Negat *prima* sententia, quam tenent *Gerson tr. de Euch. & Abul. Abb. Cov. Sylvest. & Tab. ap. Salm. de 5. Præc. cap. 1. n. 80.* Ratio, ut isti dicunt, quia ex præcepto charitatis debemus præferre vitam proximi rebus temporalibus. Eamque probant ex *cap. Suscepimus de Hom.* ubi Pontifex duos damnavit Religiosos, quia alter ipsorum interfecit duos latrones, vestes eis eripere conantes, *quoniam* (verba textus) *expediebat potius rerum sustinere jacturam, quam pro conservandis vilibus rebus & transitoriis, tam acriter in alios exardescere.* *Secunda* tamen probabilissima & communis sententia affirmat; hanc tenent *S. Anton. 3. p. t. 4. c. 3. §. 15. & eod. c. 3. in princ. ex Jac. Aret. & Petro* sic tradit: *Nam si possum occidere furem, ubi non cognosco, & non potest ei rebus furatis provideri per Judicem (ut l. Furem. ff. ad L. Cornel.), multo magis licet occidere, ubi persona aliter salva esse non potest.* Idem tenent *Angel. v. Defensia, n. 4. Sylvest. v. Excommunicatio, 6. nu. 8. Armilla v. Defensio, nu. 2.* Idem docuit olim *D. Raymundus l. 2. de Raptu §. 18.* ubi sic dixit: *Non possum repellere a possessione, nisi illos occidam, & sic erit licita talis defensio.* Idem docent *Sotus de Just. l. 1. q. 1. a. 8. Less. l. 2. cap. 9. d. 12. Lugo D. 10. n. 175. Caj. 2. 2. q. 64. a. 7. Croix l. 3. p. 1. n. 808. Elbel de Hom. ex n. 64. Ronc. de 5. Præc. cap. 3. q. 5. & Salm. n. 81. cum Bon. Suar. Prado, &c.* & clare adhæret *S. Thom. 2. 2. q. 64. a. 7. v. Sed contra.* Et probatur 1. ex illo *Exod. 22. 2.* prout retulimus supra *n. 380.* Ex quo textu *S. Th. l. c.* infert multo magis licere vitam tueri, dicens: *Sed multo magis licitum est defendere propriam vitam, quam propriam domum;* ergo supponit pro certo textum permittere occidi invasorem bonorum. Probatur 2. ex *cap. Dilecto de Sent. Exc. in 6.* ubi dicitur: *Licuit utique ipsi Decano, si prædictus Ballivus cum bonis suis mundanis injuriose expoliare præsumserit... sa tueri.* Deinde subditur: *Et quoniam adversus ejus nimiam potentiam sufficiens temporalis defensio sibi forte non aderat &c.* Ex quo supponit Papa potuisse armis secularibus se defendere, si vires suppetebant. Probatur 3. ratione, quam inter alias mihi potior est, eamque tradunt *Lugo, & Salm.* quia præceptum charitatis non obligat præferre bona proximi altioris ordinis, nisi quando (ut supra diximus) proximus est in extrema necessitate; non vero quando ipse sponte se exponit multis periculis. Et sic omnino eliditur ratio Adversariorum; nam alias nec etiam licitum esset occidere injustum vitæ invasorem, quod omnia jura admittunt. Ad textum autem in *cap. Suscepimus*, oppositum ut supra, recte respondent *Salm. n. 84.* ibi merito damnatos fuisse Religiosos, quia res non erat tanti momenti; nec timor mortis inferendæ a latronibus ibi jam vinctis, qui a vinculis se solvere nitebantur, potuit occidentem excusare, cum interim bene valebat fugere, & a periculo se liberare. Hinc dicimus cum *Less. d. dub. 11. Sot. l. c. & Salm. n. 88. cum Bon. Prado, Trull. Dic. Sayr. & aliis communiter*, licere furem eminus telo occidere, si ipse rem asportet, & præmonitus de suo periculo, eam nolit dimittere, ut bene explicat *Bonac. p. 10. n. 2.*

383 Quæritur 2. Quantus debeat esse valor rei, ut liceat furem interficere? Certum est ad furem occidendum duo requiri: primo, quod res alia via nequeat recuperari; secundo, quod res sit magni momenti, quale utique non est valor unius aurei, ut habetur ex dicta prop. damn. 31. Nisi in aliquo casu raro, quo cuidam tale furtum ingens damnum afferat, puta (ut ait *Viva in prop. 17. Alex. VII. n. 10.*) si artifici tollatur instrumentum similis valoris, quo sublato, ipse non possit suam suorumque vitam sustentare. Hinc generaliter loquendo dicunt *Viva l. c. & Elbel de Hom. n. 65.* illam esse magnam summam, qua ablata, deficeret alicui sustentatio pro se & suis. *Salmanticenses* vero, & *Vasqu. ac Mol. apud Lugo D. 10. n. 178.* ajunt sufficere jacturam illam, quæ notabile damnum domino afferret, juxta qualitatem personæ; nam, ut bene ait *Ronc. de 5. Præc. c. 3. q. 5.* furtum decem aureorum, quod alicui grave damnum possit esse, alteri opulento potest esse leve. Ceterum *Carden. in 2. Crisi D. 21. n. 88.* censet respectu cujuslibet summam 400. argenteorum (apud nos 40. ducatorum) esse magnam. Et regulariter recte dicunt *Salm. n. 87.* sequendam esse sententiam *Soti, & Arag.* (quibus consentiunt *Sayr. Bon. & Trull.* & oppositam recte reji-

rejicit *Viva*) non licere occisionem pro furto quatuor vel quinque aureorum: Necnon bene advertunt *Lugo n.* 178. & *Salm. n.* 86. tempore *Soti* quinque aureos sive ducatos pluris æstimari, quam nunc decem, quia processu temporis crevit copia pecuniæ, & rerum pretium. An autem liceat occidere furem auferentem rem modici valoris cum resistentia domini, aut custodis illius? Affirmant *Molin. to.* 4. *tr.* 3. *Bon. p.* 10. *n.* 1. & videntur adhærere *Lugo D.* 10. *n.* 178. *Spor. tr.* 5. *c.* 2. *n.* 157. & *Viva l. c. n.* 10. *ac Ronc. l. c.* (modo, ut illi duo ajunt, resistens sit vir nobilis) quia tunc cum illa re, honor etiam aufertur. Hanc sententiam *Tamb. l.* 4. *cap.* 1. §. 2. *n.* 3. non reprobat: Sed multo magis mihi arridet sententia contraria, quam tenent *Salm. n.* 85. & *Dian. p.* 5. *tr.* 4. *R.* 18. id non admittentes. Ratio, quia, licet talis ablatio fiat cum speciali injuria domini ratione violentiæ; attamen, cum non omnis injuria dehonorationem afferat, hic mihi videtur per illam ablationem non proprie aut graviter honorem lædi, juxta æstimationem hominum; quis enim graviter dehonoratus æstimabitur, quia fur violenter ab eo rem aliquam eripuerit?

Quæritur 3. an liceat tibi interimere furem, si rem ablatam adhuc extantem ille in tuto posuerit, & tu velis eam recuperare? Negant *S. Anton. Sot. Bon. Sayr. & alii apud Salm. d. c.* 1. *n.* 92. qui hanc sententiam probabiliorem putant. Ratio, quia eo casu fur non est invasor, sed tantum injustus rei detentor, & ideo non licet eum occidere, sed solum apud Judicem accusare; alias enim magna sequeretur Reipublicæ perturbatio. Sed probabilior mihi videtur sententia affirmans casu, quo non sit spes rem alia via recuperandi. Ratio, quia tunc latro, quamvis non sit invasor personæ, adhuc tamen est invasor rei, cum tibi contendat rem tuam accipere. Ita *Less. c.* 9. *n.* 75. *Lugo D.* 10. *n.* 181. & *Vasq. Tann. Mald. Dian. apud Salm. n.* 91. *cum Bus. ut supra n.* 382. *v.* 7.

384 Quæritur 4. an liceat etiam Clericis, & Religiosis occidere injustum aggressorem suorum bonorum magni momenti? Affirmant probabilius cum *Bus. Lugo D.* 10. *n.* 175. *Elbel n.* 83. & *Salm. cum Less. Bec.* & aliis communius. (Vide *dicta lib.* 1. *n.* 41.) Ratio, quia jus defensionis est de lege naturali, & ideo unicuique competit. An autem hoc casu incurrant irregularitatem? Vide *de Irregul. l.* 7. *n.* 389. ubi probatur sententia negativa.

385 Quæritur 5. an liceat alicui sua defendere armis etiam per famulos? Probabiliter affirmant *Spor. n.* 169. & *Elbel n.* 66. *cum Nav. Lugo, Laym. &c.* quia id quod aliquis potest facere per se, potest etiam per alium. Hinc infert *Elbel ib.* unicuique licere ratione charitatis vi repellere alterum injuste accedentem ad expoliandam domum proximi sui: Et probabiliter consentiunt *Salm. d. c.* 1. *n.* 104. cum aliis communiter: Sicut etiam dicitur pro defensione honoris, & pudicitiæ. Vide dicenda *n.* 392.

386 Quæritur 6. an liceat occidere invasorem pudicitiæ? Si licitum est hoc ad tuendum honorem, & facultates, multo magis dicendum licere pro tuenda pudicitia, quando aliud non suppetit remedium. Ita *D. Anton p.* 2. *t.* 5. *c.* 6. *fin.* ubi: *Et si licet non solum se, sed & bona sua defendere, quare etiam, ne pudicitiam amittat?* Et ideo dicit non peccare puellam, si vim vi repellendo aggressorem occidit. Idem docent *Lugo n.* 195. *Mol. D.* 17. *n.* 10. & 11. *Less. l.* 2. *c.* 9. *dub.* 12. *Anacl. de* 5. *Præc. q.* 2. *n.* 19. *Elbel de Homic. n.* 61. *Sporer tr.* 5. *in* 5. *Præc. c.* 2. *n.* 265. *Salm. de* 5. *Præc. c.* 1. *n.* 96. *cum Bonac. Trull. Fill.* & aliis communiter. Et hic bene advertunt *Lugo nu.* 196. & *Ronc. de* 5. *Præc. c.* 3. *Reg.* 5. *in praxi*, quod non solum licebit puellæ, dum actu violenter tangitur ab altero, sed etiam immediate post, eum percutere alapis, pugnis, fuste, & etiam ictibus non periculosis. Ratio, quia nisi tali modo ipsa suam constantiam & displicentiam ostendat, non facile ille discedet. Hinc semper ac id non fiat ad vindictam, non tantum permittendum, sed etiam mulieri est consulendum, ut alter saltem resipiscat, & alia vice eam non sollicitet.

387 „ 9. Licet quoque occidere eum, de quo certo constat,
„ quod de facto paret insidias ad mortem, ut si uxor v. gr.
„ sciat se noctu occidendam a marito, si non potest effu-
„ gere, licet ei prævenire. *Nav. Less. n.* 45. *Fill. n.* 39.

Quæstio tamen est, an liceat prævenire aggressorem? *Prima* sententia negat cum *Sylvio, Nav. Trull. &c. ap. Salm. de Hom. c.* 1. *nu.* 54. Quia prævenire inimicum, solum paratum ad aggrediendum, non esset vera defensio. *Secunda* tamen sententia affirmat cum *Lugo, Bann. Vasq. Mol. &c. ib. nu.* 55. quia, isti dicunt, ad occidendum invasorem pro sua defensione non est opus, ut alter jam inceperit lædere, sed sufficit, si sit paratus ad lædendum.

Recte tamen *Tamb. Dec. cap.* 1. §. 2. *n.* 15. cum *Bus.* hic, & *Ronc. c.* 3. *q.* 2. *ac Salm. n.* 56. 57. & 68. cum *Sot. Azor. Cov. Dian. & aliis* has sententias conciliant, & distinguunt: Si quis in aliqua actione noverit inimicum esse determinatum ad invadendum, puta, si certo moraliter sciat illum jam ad hoc parasse arma, vel mandatum dedisse servo; tunc, si aliter effugare nequit, licite potest prævenire: Alias *ridiculum esset* (bene ait *Ronc. l. c.*) *velle cogere eum ad expectandam aggressionem, quando juste timeret non posse amplius eam repellere.* Secus vero dicendum, si non certo sciat, sed tantum suspicionem, seu dubium timorem habeat de invasione; impium enim est ob dubiam violentiam proximum vitæ privare.

„ 10. Hinc etiam dicunt alii, ut *Sanchez*, 2. *mor. cap.* 29. 388
„ & alii, licere occidere eum, qui apud Judicem falsa ac-
„ cusatione, aut testimonio, &c. id agit, unde certo tibi
„ constat, quod sis occidendus, vel mutilandus, vel etiam
„ (quod alii difficilius concedunt) amissurus bona tempo-
„ ralia, honorem, &c. quia hæc non est invasio, sed justa
„ defensio: posito, quod de alterius injuria constet, nec sit
„ alius evadendi modus. *Less.* tamen, *Fill. & Laym.* non au-
„ dent id defendere, propter periculum magnorum abu-
„ suum. Vid. *Esc. Ex.* 7. *c.* 8. *Hurt. Lugo d.* 10. *s.* 7. *Dian. p.* 8.
„ *t.* 7. *R.* 52. * (*Nota Prop.* 18. *damn. ab Alex. VII.* Licet inter-
„ ficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam Judi-
„ cem, a quo iniqua imminet sententia, si alia via non po-
„ test innocens damnum vitare. *Ratio damnationis, quia tunc*
„ *reus in judicio potest, & debet se defendere.*) *

„ 11. Quandocunque quis juxta supradicta habet jus a- 389
„ lium occidendi, id potest etiam alius pro eo præstare;
„ cum id suadeat charitas. *Fill. Tan. t.* 3. *d.* 4. *q.* 8. *Mol. d.* 18.
„ An autem, & quando ad hoc teneatur? V. *Less. l.* 2. *c.* 9.
„ *d.* 13. *Dian. p.* 5. *t.* 4. *Ref.* 6. 14. 20.

Dicendum igitur est I. Licitum esse defendere vitam proximi cum occisione injusti invasoris. Ita *Contin. Tournely to.* 3. *pag.* 463. cum communi DD. & *S. Thom.* 2. 2. *qu.* 60. *a.* 6. *ad* 2. ubi ait: *Vel potest dici, quod Moyses occidit Ægyptium, defendendo eum qui injuriam patiebatur, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Unde Ambros. dicit in lib.* 1. *de Offic. cap.* 36. *quod* qui non repellit injuriam a socio, cum potest, tam est in vitio, quam ille qui facit: *Et inducit exemplum Moysi.* Et hoc currit, etsi proximus innocens vellet pati occidi, cum ipse non sit dominus vitæ suæ: & ideo nequit aliis jus defensionis adimere. *Less. l.* 2. *cap.* 9. *n.* 87. *Lugo, Bon. Dic.* & alii communiter cum *Salm. de Hom. c.* 1. *n.* 94. Sed dices: Si invasus cedit juri suo, quomodo poteris tu jus ejus defendere cum morte aggressoris? Respondeo: Proximus ille invasus duo jura (ut sic dicam) quodammodo ad vitam suam habet, alterum ad vitam, alterum ad ipsam defendendam: Juri ad vitam non potest quidem cedere, cum non habeat illius dominium; unde non posset alterum inducere ad ipsum occidendum, & quamvis permitteret occidi, occisor semper contra justitiam peccabit. Juri vero tuendi suam vitam bene potest cedere, permittendo quod alter eum occidat, juxta dicta *n.* 380. Hinc, cum tu occidis aggressorem innocentis, non defendis jus quod ille habet ad se defendendum, cui ipse jam cessit; sed defendis jus quod habet ad vitam, cui ille cedere non potest. Nec occidens eo casu irregularitatem incurreret. *Salm. ib. n.* 65. cum *Suar. & Bonac. Spor. de* 5. *Præc. c.* 2. *n.* 169. cum communissima; vide *l.* 7. *n.* 388.

Sed hic quæritur, an sit obligatio defendere vitam innocentis ab invasore? *Resp.* quod Magistratus, & Principes utique ex justitia ad hoc tenentur, & quando agitur de bono Reipub. tenentur etiam cum periculo vitæ, utpote latrones publicos de medio tollere &c. Et pariter ad hoc tenentur milites specialiter conducti ad Civitatem defendendam: Vitam vero privati hominis non tenentur ii cum tanto periculo tueri. *Salm. d. n.* 98. cum *Less.* Hic autem obiter adverte, quod Episcopi, & Parochi, in ordine ad spiritualia, tenentur adjuvare singulas suas oves adhuc cum periculo vitæ, ut *Salm. ibid.* Hinc Parochi etiam cum periculo vitæ tenentur ministrare ovibus Sacramentum Baptismi, aut Pœnitentiæ; non autem Eucharistiæ, neque tempore pestis, ut tenent *Dicast.* & alii apud *Salm. de Euch. cap.* 9. *n.* 30. quod ipsi probabile putant. Vide *dicta lib.* 2. *n.* 27. *v. Dic. II.* & vide infra *de Euch. lib.* 6. *n.* 233.

Sed dubium majus est, an, si innocentem positive nolentem occidi defendere non possis sine occisione invasoris, tenearis, si possis sine periculo tuæ vitæ, invasorem occidere? 390
Affirmant *Salm. cap.* 1. *n.* 100. cum *Nav. Mol. Bonac. Sa*, &c. quia, dicunt, ex Præcepto Divino charitatis quisque tenetur defendere vitam innocentis, cum commode possit. Probabilius tamen negant *Less. l.* 2. *c.* 8. *n.* 92. & *Lugo Disp.* 10. *n.* 208. cui adhæret *Tournely p.* 463. *R.* 2. Ratio 1. quia præceptum charitatis eo casu non obligat, cum præstet evitare tunc mortem æternam aggressoris, quam mortem temporalem innocentis. Ratio 2. quia in occisione alterius nunquam evitari potest magnum incommodum ob timorem inimicitiarum, publicæ justitiæ, &c. Saltem quis non dicet, horrorem inquinandi manus humano sanguine magnum afferre incommodum, ad quod equidem præceptum charitatis non censetur obligare? Excipe casum, quo persona invasa esset persona necessaria ad bonum publicum. Excipit etiam *Sporer l. c. n.* 170. *cum communi*, ut asserit, si invasus sit Parens, filius, uxor, aut frater, quia tunc obligat pietas ad eos tuendos. Recte etiam excipit *Tournely to.* 3. *pag.* 281. *Coll.* 2. *cum Raynaud.* si occidendus sit ebrius, & sic in statu peccati mortalis, quia is est vere in extrema necessitate Animæ.

Dicendum II. Fas esse pariter occidere invasorem pudicitiæ, vel honoris proximi, si invasio fiat facto, scil. percussione, &c. Secus, si tantum per verba (ut dictum est supra *n.* 282.) Ita *Lugo D.* 10. *n.* 203. *Less. c.* 9. *d.* 13. & *Salm. n.* 96. *cum Bon. Fill. Dic. Trull. &c. contra Sporer n.* 169. qui id ne- 391

gat

gat (sed minus probabiliter) esse licitum, nisi persona contumeliis affecta sit conjuncta, ut supra, vel Princeps, aut Dominus.

Quando autem femina consentit, vel saltem, si positive non resistit, non licet ejus pudicitiæ invasorem interficere, quia tunc non esset vim vi repellere. *Salm. n. 97.* Si vero femine sit tibi consanguinitate valde propinqua, dicunt *Lessius*, *Sporer n.* 173. & cum aliis *Salm. l. c.* quod posses, etiam femina ad copulam consentiente, ejus invasorem occidere, si aliter tuam infamiam evitare nequeas. Hæc autem intelligenda ante factum, nam in ipso facto, vel post, certe non licet occidere, ut patet ex prop. 19. damn. ab Alex. VII. quæ dicebat: *Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam.* Notant etiam *Lessius l. 2. c. 9. nu. 88. & Salm. dict. cap. 1. nu. 97.* quod non ideo licebit viro uxorem necare, si ipsa audacter velit adulterari; quia vir potest aliis mediis injuriam reparare, eam baculo percutiendo, vel adulterum minis abigendo. Adverte hic autem illud quod habetur in *c. Si vero. 1. de Sententia excommunicationis;* ubi definitur, quod percutiens clericum turpiter agentem cum matre, filia, sorore, & uxore, immunis est ab excommunicatione, sed non a culpa.

393 Dicendum III. nos teneri ex charitate defendere etiam bona proximi, quando commode possumus, aut cum levi nostra jactura, non vero cum gravi. *Bon. Trull. Dic. &c.* communiter *ap. Salm. de Hom. c. 1. n. 102.* At si aliquid expendimus pro defensione bonorum alicujus, possumus etiam occulte compensare. *DD. ib.*

Sed quæritur, an quis ob tuenda bona proximi magni momenti possit etiam occidere furem, si oporteat? DD. qui id negant ob defendenda bona propria, tanto magis negant ob defendenda aliena, ut *Gers. Sylvest. &c. ap. Salm. c. 1. nu. 80.* Quia, dicunt, Charitas magis obligat ad tuendam vitam unius, quam bona alterius. Sed satis probabiliter contrarium tenent *S. Anton. 3. p. tit. 4. c. 3. §. 15. Less. l. 2. c. 9. n. 88. Lugo D. 10. n. 102. & Nav. Mol. Bon.* cum *Salm. n. 104.* Ratio, quia vitam proximi præferre debemus bonis alterius, quando ille est in necessitate involuntaria, non autem quando ipse in necessitate sponte se constituit, ut pluries repetivimus in præsenti *Dubio*. An autem liceat expellere fœtum pro tuenda vita Matris, vide dicenda *Dubio seq. n. 394. Qu. I. & II.*

DUBIUM IV.

An aliquando liceat occidere innocentem?

393 *An unquam liceat occidere innocentem directe?*
394 *An aliquando liceat procurare abortum? Qu. I. An liceat matri sumere pharmacum directe ad fœtum inanimatum expellendum? An autem liceat mulieri oppressæ statim expellere semen viri aggressoris? Qu. II. An liceat matri sumere medicamentum directe ad expellendum morbum, cum periculo abortus fœtus animati? Qu. III. Quando censeatur proles anima informata?*
395 *Qu. IV. Quibus pœnis subjiciantur procurantes abortum? Qu. V. An incurrant excommunicationem mulieres pregnantes, quæ abortum faciunt?* 396. *Qu. VI. An procurantes abortum in dubio de animatione fœtus incurrant irregularitatem?* 397 *Qu. VII. Qui possit relaxare pœnas pro abortu inflictas?*
398 *Quando imputetur alicui ad peccatum homicidium casuale? An adulter occidens adulteræ maritum aggressorem incurrat irregularitatem? Et an incurrat, si, ipso providente, adultera occidatur?*

393 ,, RESP. Directa intentione, & scienter nunquam licet, nisi Deus omnis vitæ Dominus concedat: Indirecte autem, & per accidens aliquando licet, utendo nimirum suo jure, & dando operam rei licitæ, & necessariæ, ac tanti momenti, ut vitæ æquivaleat. *S. Thom.* & Doctores communiter.

Unde resolves.

,, 1. Si Tyrannus minitet Urbi excidium, nisi innocens occidatur, id non licet directe. Neque valet, sicut membrum licet abscindere pro salute corporis, ita & civem pro Repub. quia homo est tantum pars moralis Reipub. a qua non accipit esse, & vivere, sicut membrum corporis a corpore, *Mol. t. 4. t. 3. d. 10. Less. Fill. &c.* * (*S. Th. 2. 2. q. 64. a. 6. Salm. de Rest. c. 2. n. 52.*) *

,, 2. Potest tamen Respublica eo casu talem cogere, ut Tyrannum adeat, &, si nolit, tradere: cum ex charitate, & justitia legali teneatur vitam exponere pro Repub. Unde, si id renuat, fit nocens. Neque hoc erit cooperari ejus morti, sed tantum permittere; cum traditio de se sit indifferens, & mors tantum sequatur indirecte, & præter intentionem Reipubl. *Molin. l. c. Less. l. c. c. 9. d. 7. Fill. t. 29. n. 11. Laym. &c.* * (*Sotus Aragon. Turrian. &c. cum Salm. ib. n. 57. dicunt non posse Remp. tradere illum invitum, quia cooperaretur ad ejus mortem, quod est intrinsece malum. Sed probabilior videtur prima sententia cum Lugo D. 10. n. 113. & Bus. Molin. Less. Fill. ac Laym. ut supra, quia videtur non posse negari, quod eo casu innocens teneatur se tradere, ut concedit idem Sotus: Si ergo ille se tradere tenetur, bene potest Resp. eum tradere, si ipse culpabiliter recuset; tunc enim non est amplius innocens, ut consentit Tournely to. 3. p. 436. cum Sylvio, Bann. & Salon.*) *
,, Limitat tamen *Lugo d. 10. de just.* si innocens sit subditus, vel peregrinus teneatur mori pro Republ. aliena.

,, 3. Si fugere non possis mortem, persequente hoste, nisi per viam angustam, qua quispiam illic sedens esset obterendus, licet nihilominus (dummodo tamen, si infans est, sit baptizatus, ut monet *C. Lugo*, & *Esc. E. 7. c. 8.*) fugere cum ejus periculo, & interitu, præter tuam intentionem, *Less. n. 58. Fill. n. 36.* * (*Salm. de Rest. cap. 1. n. 64. & 65. cum Prado Vill. Tapia, Sanch. Dic. &c.*) *

,, 4. Similiter ad expugnandam urbem, & victoriam reportandam, si necessarium sit, licet tormenta in eum locum dirigere, ubi multi sunt innocentes: quia horum mors præter intentionem sequitur. *Less. c.*

,, 5. Non licet occidere obsides, etsi qui eos miserunt, non servent fidem: quia sunt innocentes. *Bon. t. 2. d. 2. q. ult. sect. 3. p. 7. Dian. p. 5. l. 4. R. 25.* contra *Azor. &c.*

,, Quæres, quando liceat procurare abortum? 394

,, Resp. Quicunque malitiose in se, vel altero curat abortum, peccat graviter, sive fœtus sit animatus, quia est verum homicidium, sive non, quia tendit ad occisionem hominis, & est contra naturam generationis, *Less. l. 10. n. 61.* Si tamen ad vitam matris conservandam omnino sit necessarium, sequentes Regulæ tenentur: 1. Si fœtus mortem matri allaturus sit probabiliter, necdum sit animatus anima rationali (animari autem communiter ajunt mares die quadragesimo, femellas vero octogesimo: quæ res valde incerta est), quidam permittunt, etiam directa intentione expelli, ut *Sanch. lib. 9. de matr. d. 20. n. 9. & 10. Henr. &c.* contra *Less. l. c. c. 9. d. 16.* & alios, quorum sententia in praxi suadenda: quorsum enim directe expellas, cum indirecte liceat, & sufficiat? 2. Si vero fœtus sit animatus, materque judicetur moritura cum prole, nisi medicinam sumat; licet eam sumere, & secundum quosdam tenetur, intendendo directe suam tantum sanitatem, etsi indirecte, ac consequenter destruatur fœtus: quia in pari necessitate mater potest magis prospicere sibi, quam proli. 3. Si vero cum morte matris spes vitæ, & baptismi prolis effulgeat, tenetur mater secundum plerosque sub mortali abstinere ab omni remedio destructivo prolis, quia tenetur vitam corporalem exponere pro extrema necessitate spirituali infantis. Contrarium tamen docet *Lud. Lopez*, quod *Sa*, *V. Charitas* dixit esse probabile. *V. Less. l. c. Sanch. Fill. c. 29. t. 6. q. 1. Bon. t. 8. a. 3.*

Quæritur igitur I. An liceat matri in morbo extremo constitutæ sumere pharmacum ad expellendum directe fœtum inanimatum? Certum est quod expellere fœtum, quamvis inanimatum, per se est peccatum mortale, & expellens *de homicidio tenetur*, ut dicitur in *c. Si aliquis de Homic.* quia, licet vitam homini non adimat, proxime tamen vitam hominis impedit. Contra certum est apud omnes licitum esse remedium præbere prægnanti, directe ad eam curandam, etiam cum periculo abortus, si morbus est mortalis; secus si non esset talis, ut recte advertit *Tournely to. 3. pag. 451.* R. 2. Dubium fit, an tunc liceat dare ei pharmacum directe ad fœtum expellendum? *Prima* sententia affirmat, eamque tenent gravissimi AA. *Sanch. de Matr. l. 9. D. 20. n. 9. Laym. l. 3. tr. 3. p. 3. c. 4. n. 4. cum Sylv. Nav. &c.* item *Petrocorens. to. 2. tr. 2. l. 4. c. 3. q. 1. Viva in prop. 34. Innoc. XI. n. 11. Mazzot. to. 2. pag. 470. Habert to. 7. p. 749. & alii.* Ratio, tum quia, cum fœtus ille sit pars viscerum, non tenetur mater eum servare cum tanto vitæ suæ discrimine; tum quia mater eo casu potest illum expellere tanquam suæ vitæ aggressorem, & licet fœtus non sit aggressor voluntarius, non tenetur tamen mater negligere suam vitam præsentem ad servandam vitam futuram prolis; maxime quia, pereunte matre, fœtus minime animabitur. Huic sententiæ favet *D. Anton. p. 3. tit. 7. cap. 2. §. 2.* ubi: *Si autem puerperium nondum est animatum, posset imo & deberet* (Medicus) *talem dare medicinam, quia, licet impediret animationem talis fœtus, non tamen esset causa mortis alicujus hominis: & hoc bonum sequitur, quia liberat Matrem a morte.* Recte vero excipit *Sanch. n. 7.* (idque asserit ut commune apud omnes, contra paucos aliquos), si dubium adsit, an fœtus sit vel ne animatus; eo quod tunc intrinsece malum est, innocentem positive periculo necis exponere. *Secunda* sententia communior docet, licere quidem matri sumere medicamentum directe ad curandum morbum, etsi fœtus indirecte expellatur; non vero directe ad fœtum expellendum. Ita *Less. l. 2. c. 9. n. 61. Lugo de Just. D. 10. n. 131. Pont. de Matr. l. 10. c. 13. n. 2. Fill. to. 2. tr. 29. c. 6. n. 104. Gabass. l. 5. t. 20. nu. 8. Tournely to. 3. p. 451. Spor. de Matr. c. 4. n. 704. Cardin. in prop. 34. Innoc. XI. n. 28. Bon. de Rest. D. 2. p. 7. n. 2. Salm. de Rest. c. 2. n. 62. Croix l. 3. p. 1. n. 823. Holzmann de 5. Præc. cap. 1. n. 79. Elbel de Matr. n. 464.* & alii plurimi. Ratio, quia, si nunquam licitum est expellere semen, etsi ex ejus abundantia mors timeatur, tanto minus licebit expellere fœtum, qui est propinquior vitæ

tæ

tæ humanæ. Nec valet dicere fœtum inanimatum esse partem matris, nam respondetur fœtum non pertinere ad integritatem corporis materni, sed esse inchoative condistinctum individuum humanum. Excipe, ut bene advertunt *Sporer num. 706. & Holzm. l. c.* si fœtus esset corruptus, quia tunc non est jam fœtus, sed massa putrida, quæ amplius non est capax animationis.

Utraque sententia est probabilis, sed secundam tanquam tutiorem censeo in casu nostro omnino amplectendam, cum prima nihil ad praxim possit deservire, & frustra videtur circa eam DD. desudare; ad quid enim (bene ait noster *P. Busemb.*) velle sumere pharmacum directe ad expellendum fœtum, cum possit & sufficiat indirecte expelli? In duobus dumtaxat casibus posset prima sententia in praxim deduci; primus casus esset si mater alias parturiendo experta fuisset periculum mortis: At propter hoc non licet fœtum expellere, ut cum communi docent *Sanch. l. c. n. 10. Petrocorens. d. q. 1. Azor. cap. 4. q. 2.* contra aliquos. Ratio, quia fœtus eo casu non est aggressor præsens, cum periculum multum sit distans, & poterit mater ex alia causa interim obire. Idque confirmatur ex alia doctrina communi, quam tradunt *S. Th. Nav. Cajet.* & alii apud *Sanch. n. 2. ex c. Aliquando 22. qu. 2.* scil. nunquam licitum esse matri ob quodcunque periculum sumere potionem ad conceptionem impediendam. Secundus casus esse posset, quando mater, nisi fœtum expelleret, periculum occisionis a conjunctis, vel suæ famæ subiret; sed hoc certe est illicitum, ex Prop. 34. Innoc. XI. quæ dicebat: *Licet procurare abortum ante animationem fœtus, ne puella deprehensa gravida occidatur, aut infametur.* Ratio, quia aliud est quod fœtus sit aggressor per se, & ab intrinseco; aliud quod per accidens, & ab extrinseco: Potest enim quisque occidere aggressorem, ne ab illo occidatur; nequit tamen occidere alterum, ne occidatur ab hoste.

Dicunt vero *Sanch. de Matr. l. 2. D. 22. n. 17. & Viva in dicta prop. 34. n. 17.* quod mulier vi oppressa a viro posset incontinenti semen receptum expellere, tanquam sui honoris aggressorem, ad infamiam vitandam; pariter ac licet viro nobili occidere invasorem actu volentem eum fuste percutere (ut diximus supra *n. 381.*), quamvis hoc non liceat post percussionem impactam. Sed huic opinioni acquiescere nequeo, nam si mulier posset tunc expellere semen tanquam aggressorem sui honoris, posset etiam postea; quod ipsimet AA. non concedunt. Nec valet dicere cum *Sanch.* licitum esse mulieri eo casu continuo semen expellere, quia tunc semen non est adhuc in pacifica possessione uteri; nam ut bene docet *Pont. de Matr. l. 10. c. 13. n. 1.* statim ac vir semen effundit, feminæ matrix illum recipit, & clauditur. Et hoc negari non potest ab ipso *Sanch. l. 9. D. 16. n. 3. cum Salm. de Matr. cap. 13. n. 75. Sporer de Matr. c. 2. n. 493.* & aliis communiter (vide *de Matr. l. 6. num. 917.*) qui dicunt non peccare mortaliter uxorem, quæ reddit debitum, ipsa incuba; ideo quidem, quia (ut mox dictum est) matrix mulieris clauditur statim ac semen excipit; alias illud statim effunderetur & frustraretur, & idcirco esset procul dubio peccatum mortale; hinc recte dicunt *Salm. loc. c. n. 75.* quod non peccaret uxor, si ex aliqua justa causa se erigeret continuo post receptum semen, nisi hoc faceret pravo animo illud disperdendi, ut dicit etiam *Sanch. l. 9. D. 20. n. 3.* Bene autem admittimus id quod dicit *Sanch. l. 2. D. 22. n. 17.* nempe quod mulier vi oppressa licite potest se vertere & coitum interrumpere, quamvis semen viri esset effundendum; quia hoc per accidens & ob solam malitiam viri eveniret. Unde bene concludit *Croix l. 3. p. 1. n. 824. cum Carden.* esse quidem licitum feminæ invasæ repellere semen, ne immittatur; non autem ejicere, si jam sit immissum. Vide dicenda *de Matr. l. 6. n. 954. v. Dub. 1.*

Quæritur II. An liceat matri sumere pharmacum directe ad expellendum morbum, si inde timeatur indirecte abortus fœtus animati? Respondetur: Si remedium directe tendat ad occisionem fœtus, ut esset dilaceratio uteri, percussio ventris, &c. hæc quidem nunquam licent. Si autem tendat directe ad servandam vitam matris, ut esset purgatio corporis, scissio venæ, balneum, &c. hæc certe licita sunt, quando aliter certo moraliter judicatur mater cum prole moritura. Ita *Habert to. 7. p. 748. & Tournely to. 3. p. 451. R. 4. cum communi.* Sed quæstio est, an liceat matri sumere medicamentum, quando dubitatur, an pereunte matre proles possit supervivere, & baptizari? Affirmant *Holzmann de 5. Præc. c. 1. n. 79. Salm. de Rest. c. 2. n. 66. cum Prado*; quia (ut dicunt) obligatio mortem perferendi, ad procurandam vitam æternam proximi in extrema necessitate constituti, tunc solum adest, quando constat, jacturam temporalis vitæ esse absolute necessariam ad vitam spiritualem alterius (ut etiam ajunt *Sotus, & alii ap. Salm.* generaliter loquendo); non autem quando salus spiritualis proximi est incerta, prout in casu nostro de ea multipliciter dubitari potest. Et huic opinioni videntur favere *Sanch. de Matr. l. 9. D. 20. num. 17. & Renc. de 5. Præc. cap. 2. qu. 3.* dicentes, tunc solum illicitum esse remedium sumere cum periculo vitæ prolis, quando certum vel saltem probabilius est prolem vivam edendam. Sed huic sententiæ nec valeo acquiescere, nam sicut quando certa est mors prolis, si mater medicinam sumat, & alias est certa mors matris, si a medicina abstineat, tenetur utique mater ex ordine charitatis abstinere a medicina, & præferre suæ vitæ corporali vitam spiritualem prolis: Sic etiam ex eadem charitate tenetur abstinere, quando dubitatur de salute matris, & prolis, ut recte ait *Tournely to. 3. pag. 450. Concl. 2. & p. 452. R. 5. cum Habert:* Nisi æquale sit periculum abortus, sive medicina sumatur, sive non; quia tunc sine majori fœtus periculo juste consulitur vitæ matris. Et etiamsi mors matris esset moraliter certa, si non sumat remedium, nec etiam tunc auderem ei medicinam permittere, si aliqua rationabilis spes effulgeret, quod mortua matre proles superviveret, & baptizari posset; quia nemini licet, ob tuendam suam vitam temporalem, positive exponere proximum in necessitate constitutum periculo mortis æternæ. Secus vero puto dicendum cum *Elbel, Petrocorens. to. 2. d. 4. tr. 2. c. 3. q. 2. & Tourn. p. 451. R. 3. cum Sylvio, Habert, Comit.* & communi, si nulla spes rationabilis esset de vita prolis post mortem matris, ita ut possit illa deduci ad baptismi gratiam; quia tunc non videtur charitas obligare matrem in extrema necessitate positam, vitam suam negligere, a remediis abstinendo, ob exiguam & remotissimam spem vitæ prolis. Hinc rationabiliter dicunt *Salm. n. 65.* medicos in hoc casu quoad pharmaca præstanda matribus non esse scrupulose angendos, eo quod probabilissimum est id quod dicunt iidem *Salm. ac Sanch. d. n. 17. Lugo D. 10. n. 135. Renc. d. q. 3.* rarissimum esse casum, & moraliter impossibilem, ut pene miraculum sit, quod pereunte matre proles supervivat, ut baptismum recipere possit. Idque mihi confirmarunt plures artis medicæ Periti, quos consului; quia, matre laborante lethali morbo, humores corrumpuntur, & inficiunt fœtus alimentum. An autem Mater teneatur pati incisionem ventris, ut proles baptizetur? Vide dicenda *To. II. lib. 6. n. 106. v. Omnino.*

Quæritur III. Quandonam censeatur proles anima informata? Damnata fuit prop. 35. ab Innoc. XI. quæ dicebat: *Videtur probabile omnem fœtum quamdiu in utero est, carere anima rationali, & tunc primum incipere eandem habere, cum paritur; ac consequenter in nulla abortu homicidium committi.* E converso male dixerunt aliqui fœtum in primo instanti quo concipitur animari, quia fœtus certe non animatur antequam sit formatus, ut colligitur ex S. Script. *Exod.* 21. ubi juxta versionem 70. dicitur: *Qui percusserit mulierem prægnantem, & illa abortum fecerit, si fœtus erat formatus, dabit animam pro anima; si nondum erat formatus, mulctabitur pecunia.* Certum est itaque fœtum non statim animari. Hinc *Less. lib. 2. cap. 9. n. 65.* censet ex Hyppocrate masculum ad summum animari die 30. vel 35. vel 40. vel 45. Feminam vero die 35. vel 40. vel 45. aut 50. Et idem sentiunt *Lugo D. 10. n. 133. & Bon. ac Fill. ap. Salm. c. 2. n. 59.* Attamen *Bus. ut supr. n. 394. Elbel de Matr. n. 470. & Salm. cum S. Thom. Azor. Sylvest.* & communi, ut fatetur idem *P. Holzmann*, dicunt masculum formari, & animari spatio 40. dierum, feminam autem 80. Et hanc sententiam sequi forum externum quoad pœnas homicidis inferendas, testatur *Anacl. &c. apud Elb. n. 470.* Immo *S. Thom. dist. 3. q. 5. a. 2.* sic ait: *Maris conceptio non perficitur, nisi usque ad 40. diem, ut Philosophus in 9. de Animalibus dicit: Feminæ autem usque ad 90. Sed in compositione corporis masculi videtur Augustinus superaddere sex dies.* Verum *Tournely to. 3. p. 452.* dicit in hoc magis adhærendum Glossæ, & Theologis, qui fere cuncti (ut ait) censent mares die 40. animari, & die 80. Feminas: Et hanc opinionem sequitur S. Pœnitentiaria, cum agitur de irregularitate & pœnis, ut ex *Navarro* tradit *Sylvius 2. 2. qu. 64. a. 7. p. 419. in fine.*

Quæritur IV. Quibus pœnis subjiciantur procurantes abortum? Sixtus V. anno 1588. Bullam edidit, quæ incipit, *Effrænatam*, & habetur in Bullario *tom. 5. pag. mihi 25.* In ea Pontifex omnes *scienter* procurantes abortum fœtus sive animati sive inanimati, & quocunque modo in hoc consentientes, vel præbentes mulieribus venena sterilitatis, subjecit cunctis pœnis, quæ debentur homicidis de jure Civili & Canonico, ut sunt privatio omnis privilegii clericalis, dignitatis, aut Beneficii ecclesiastici, necnon inhabilitas ad ea in posterum obtinenda: Insuper præsertim imposuit eis irregularitatem, & excommunicationem, ipso facto (effectu secuto) incurrendas, quarum dispensationem, & absolutionem Romano Pontifici reservavit. Attamen Gregorius XIV. in Bulla, *Sedes Apostolica*, edita an. 1591. abstulit irregularitatem, & excommunicationem pro abortu fœtus inanimati; reliquit vero tam irregularitatem quam excommunicationem Papæ reservatas pro abortu fœtus animati; sed quoad excommunicationem concessit facultatem ab ea absolvendi tam Episcopis, quam aliis ab ipsis specialiter ad hos casus deputatis. (Hanc facultatem absolvendi habent etiam Mendicantes; vide dicenda *Tom. 2. lib. 7. n. 9p.*) Cum autem Sixtus excommunicationem inflixerit tantum *scienter* abortum procurantibus, excusat ab illa ignorantia etiam crassa, ut docent communiter DD. cum *Sanch. de Matrim. lib. 9. D. 32. & aliis*, ut dicetur *lib. 7. num. 47.* An autem excuset ignorantia affectata? Vide *ibid. num. 48.* Et idem videtur dicendum de irregularitate ibi imposita, juxta probabilem sententiam quæ adducetur *eod. l. 7. n. 35.* 395

Quæ-

Quæritur V. An incurrant excommunicationem mulieres prægnantes, quæ abortum sibi procurant? *Prima* sententia communissima affirmat cum *Viva in Prop. 34. Innoc. XI. num. 18. Bon. de Rest. D. 2. q. ult. sect. 1. p. 7. num. 6.* qui dicit hanc esse usu receptam & *Sporer de Matr. cap. 4. num. 718. cum Fill. Dic.* qui eam tenet ut certam. Rationes sententiæ hujus mox referentur in expositione secundæ sententiæ subsequentis. *Secunda* autem sententia valde probabilis, & attenta ratione intrinseca probabilior, negat cum *Avila de Censur. p. 2. cap. 5. D. 3. dub. 12. Lezana to. 3. v. Abortus, num. 11. Salm. de Rest. cap. 2. nu. 70. cum Nalde, & Alphonso de Leone:* Eandemque tenet *Lugo Resp. Mor. Dub. 4. num. 4.* (ait tamen hic standum esse usui communi, si iste aliter Bullam explicuit), & non improbabilem vocat, imo enixe tuetur *Roncaglia de 5. Præc. cap. 2. quæst. 6.* Tota hujus dubii resolutio pendet ex verbis Bullæ *Effrænatam*, in præcedenti quæst. IV. enunciatæ Sixti V. in qua prædicta excommunicatio inflicta est contra procurantes abortum. Dicunt DD. contrarii, in fulminatione excommunicationis præfatæ satis expresse comprehendi etiam prægnantes, quia in §. 1. Bullæ dicitur: *Ac etiam prægnantes ipsas mulieres, quæ scienter præmissa fecerint.* Item in §. 5. Pontifex loquens de venenatis potionibus sterilitatis, inquit: *Ac mulieres ipsas, quæ eadem pocula sponte ac scienter sumserint.* Sed respondetur in utroque paragrapho Pontificem patenter loqui (ut sedulo in Bulla observavi) tantum de pœnis temporalibus contra homicidas statutis; nam cum deinde Papa gradum facere voluit ad pœnas spirituales, præsertim ad præfatam excommunicationem infligendam, in §. 7. sic subdit; *Insuper, ut immanissimi hujus delicti gravitati non solum temporalibus, verum etiam spiritualibus pœnis prospiciamus & consulamus, omnes & singulos cujuscunque gradus, status, &c. qui vel quæ uti principales, vel ut socii ad tale facinus committendum, opem, consilium, favorem, potionem, vel alia medicamenta scienter dederint, &c.* Loquendo hic igitur Pontifex de pœnis spiritualibus, non nominat mulieres prægnantes, sed tantum eos vel eas, *qui vel quæ dant opem, consilium, &c.* Instant Adversarii & dicunt, saltem in hoc §. 7. comprehendi prægnantes, cum ibi dicatur: *Qui vel quæ uti principales, vel ut socii ad tale facinus committendum &c.* Sed rursus respondetur hic sub nomine *principales* non quidem intelligi ipsas prægnantes, sed principales cooperatores, qui opem, vel consilium, aut medicamenta præbent, ad distinctionem sociorum, quæ ad abortum mediate concurrunt. Et revera nullo modo hic intelligi possunt prægnantes, nam alias Pontifex non dixisset, *qui vel quæ &c.* Quomodo enim masculi possunt medicamentum sumere ad procurandum abortum mulierum? Ratio autem, cur Papa exemisse præsumitur prægnantes ab hac excommunicatione, verosimiliter opinantur *Lugo, & Salm. cum aliis ut supra*, quia forte compassus est infirmitati feminarum, quæ dum impulsæ a vehementi timore damni obventuri hæc medicamenta sumunt, & dum a tanto facinore non abhorrent, facile etiam excommunicationem parvipenderent; & ideo Pontifex ad vitandum novum animæ laqueum, & alia pericula, præsertim sacrilegarum Confessionum, eas noluit comprehendere. Saltem ait *Ronc. l. c.* cum dubium sit, an hæc excommunicatio lata sit etiam contra prægnantes, valde probabiliter ipsæ ab ea excusantur, juxta quæ dicemus *lib. 7. de Censur. n. 67.*

396 Quæritur VI. An procurantes abortum irregularitatem incurrant in dubio, an fœtus sit vel ne animatus? *Prima* sententia affirmat, quam tenent *Salm. de Censur. cap. 7. n. 19. & de Rest. cap. 1. num. 59. Viva in prop. 34. damn. ab Innoc. XI. num. 18. cum Sanch. Mol. &c. apud Elbel de Matr. num. 479.* Ratio, tum quia in omni homicidio dubio incurritur irregularitas, prout habetur ex *c. Ad audientiam de Homic. & cap. Significasti ac c. Petitio eodem tit.* Tum quia in dubio fœtus præsumitur masculinus. Hinc dicunt, quod procurans abortum post 40. dies, habendus est ut irregularis; Sic enim ajunt *Fill. & alii apud Tamb. loc. infra citando* judicari in foro externo, & sic etiam servari in S. Pœnitentiaria. *Secunda* tamen verior sententia negat, eamque tenent *Tamb. Dec. l. 1. c. 3. §. 6. v. Irregularitas, & de Censur. l. 10. cap. 5. num. 18. cum Præpos. & Giballin.* item *Moya tract. 5. quæst. 6. num. 6. cum Pell. March. Leand. & Verde; Elbel loc. cit. cum Sporer, Diana, Bardi, & aliis;* & idem sentit doctus Auctor neothericus Libelli, cui titulus (*Istruz. per li Novel. Conf.*) *part. 2. cap. 18. num. 464. & 465.* Ratio convincens, quia irregularitas non incurritur, nisi expressa sit in jure, ut dicitur *in cap. Is qui. de Sentent. exc. in 6.* (Vide dicenda *lib. 6. num. 345.*) In hoc autem casu irregularitas nullibi habetur expressa, nam licet in præfatis textibus imposita fuerit irregularitas aliquibus, de quibus dubitabatur, an ipsi fuissent vel ne causa homicidii; homicidium tamen erat certe commissum. At in nostro casu, cum dubia sit animatio fœtus, dubia quoque est patratio homicidii; hicque casus nullibi quidem est expressus in jure, & ideo procurans abortum non est habendus irregularis. Quid vero dicendum, si dubium esset, an aliquis suo consilio vel opera ad mortem etiam fœtus jam certe animati cooperatus fuerit? Vide dicenda *lib. 7. num. 371.* Nulla autem præsumtio esse potest (ut sine fundamento asserunt *Salm.*), quod fœtus sit masculinus; imo potius præsumi potest femineus, quia ex frequentiori eventu, ut audivi, amplior est numerus feminarum, quam masculorum; saltem de hoc utrinque æque dubium est. Addit non improbabiliter *Tambur. l. c. in Dec.* quod possessio in hoc casu stat pro priori statu, prius enim fœtus est inanimatus, quam animatus. Hinc valde probabile est, ex dictis supra in quæst. III. non censendum irregularem, saltem in foro interno, qui intra 80. dies a fœtus conceptione abortum procuravit. Quod autem hic dicitur de irregularitate, dicendum etiam de excommunicatione, juxta dicenda *l. 7. n. 67.* & de aliis pœnis, ut bene ait *Elbel l. c.*

Quæritur VII. Quinam pœnas pro abortu commemoratas valeat relaxare? Quoad excommunicationem pro abortu fœtus animati, jam diximus ex Bulla Greg. XIV. solos Episcopos, & alios ab eis specialiter ad hos casus deputatos posse ab ea absolvere. Sed dubium fit, an possint absolvere Confessarii, qui generalem facultatem ab Ordinario habent absolvendi ab omnibus casibus ipsi reservatis? Negant *Salm. de Rest. cap. 2. num. 67. Dian. part. 7. tract. 5. R. 15. & 19. Ronc. de 5. Præc. cap. 2. quæst. 5. R. 1. & alii*, dicentes requiri deputationem specificam ad hunc casum abortus. Idque arguunt ex verbis præfatæ Bullæ *Greg.* relatis a *Bonac. tom. 3. D. 2. quæst. 2. p. 10. num. 15.* ubi dicitur: *Quilibet Presbyter tam secularis, quam cujusvis Ordinis regularis, ad Christi Fidelium Confessiones audiendas, & ad hos casus specialiter per loci Ordinarium deputatus, plenam, & liberam in foro conscientiæ tantum absolvendi habeat facultatem.* Sed valde probabiliter affirmant posse absolvere idem *Bonac. loc. cit. num. 16. ac Viva Opusc. de Censur. quæst. 7. art. 2. num. 7.* & adhæret *Elbel de Matrim. num. 471.* ac non improbabile putat *Sporer de Matr. c. 4. num. 720.* Ratio, quia verba illa, *ad hos casus specialiter deputatus*, non referuntur ad casum abortus, sed ad Confessarium; ita ut non potest quidem quicunque Confessarius hunc casum absolvere (ut falso opinati sunt aliqui apud *Dianam*,) sed bene potest is, quem Episcopus specialiter deputat ad hos casus absolvendos, vel speciatim exprimendo casum abortus, vel generatim concedendo facultatem absolvendi ab omnibus casibus sibi reservatis. Et recte ajunt *Bon. & Viva* usum receptum sic interpretasse præfatam concessionem, cum gratiæ large interpretentur; & sic ipsemet firme testor universe practicari in Missionibus, pro quibus, ad hunc casum abortus absolvendum, contenti sunt Sacerdotes Missionarii, quod Episcopi generaliter eis facultatem impertiantur pro cunctis casibus ipsis reservatis.

Pariter præterea dicit multo probabiliter *Elbel d. n. 471.* ab hac excommunicatione posse etiam absolvere omnes Prælatos majores Regularium jurisdictione quasi Episcopali gaudentes; sed tantum subditos suos, pro quibus possunt etiam alios deputare. Item addunt. *Salm. tr. 6. c. 13. nu. 52. cum Peyrin. & Pell. Spor. p. 4. c. 4. n. 721. & Elbel ib.* (qui asserit in hoc satis communiter DD. convenire), quod omnibus Confessariis Mendicantibus competit in foro interno facultas ab hac excommunicatione absolvendi, quia Pontifex, etsi negavit hanc facultatem Confessariis ab Episcopo non specialiter deputatis, non censetur tamen eam voluisse denegare Confessariis privilegiatis, quibus aliunde concessa est facultas in casus Papæ reservatos. Ceterum post *prop. 12.* damnatam ab Alexandro VII. certum esse debet (ut consentit idem *Elbel eod. l. & Cabass. T. 1. l. 1. c. 11. n. 5.*) quod si alicubi Episcopus sibi reservaverit casum abortus, vel homicidii voluntarii, nullus Regularis poterit ab eo absolvere sine Episcopi licentia. Vide dicenda *T. II. l. 7. n. 991 in fin.*

Quoad irregularitatem autem pertinet, se loquendo solus Papa potest in ea dispensare, non vero Episcopi, etiamsi abortus esset occultus; quia in facultate eis concessa a Tridentino in *cap. Liceat. 6. Sess. 24.* expresse est exceptum homicidium voluntarium. Verum quoad alias pœnas in Bulla Sixti inflictas, scil. privationis Beneficiorum, & inhabilitatis ad ea; ad privationem requiritur quidem sententia condemnatoria, vel saltem declaratoria criminis, cum sit privatio juris acquisiti, ut diximus *lib. 1. num. 148.* utque hic dicit *Elbel num. 478.* Quoad inhabilitatem autem dicimus, eam incurri ante omnem sententiam, juxta dicta *eodem num. 148.* & ut fusius dicemus *lib. 6. num. 705.* (quicquid dicant *Sporer de Matr. cap. 4. num. 722. & Elbel loc. c.*); quia inhabilitas non privat jure acquisito, sed acquirendo. An vero Episcopi possint in hac inhabilitate dispensare? Concedunt *Elbel de Leg. num. 642. & de Matr. n. 474. ac Sporer p. 4. c. 4. nu. 722.* & merito censet non improbabile *Ronc. de 5. Præc. c. 2. q. 6.* (contra *Anacl.*). Ratio, quia in omnibus pœnis a jure generaliter latis, & non specialiter Papæ reservatis possunt Episcopi dispensare, ut generice loquendo communissime docent apud *Elbel S. Bon. Sect. & alii.* Idque colligitur ex *c. Nuper. 29. de Sent. excomm.* ubi, habito sermone de excommunicatione, dicitur: *Quia tamen conditor Canonis ejus absolutionem sibi specialiter non retinuit, eo ipso concessisse videtur facultatem aliis relaxandi.* Et ibidem subdit Glossa: *Et hic est argumentum Episcopos posse dispensare, ubi specialiter dispensatio non est* inhibi-

inhibita; & concessum videtur quod non est prohibitum. Vide dicta *l. 1. n. 191.*, & vide insuper dicenda *lib. 6. n. 980. in Tom. II.*

398 Ultimo oportet hic aliqua addere *de homicidio casuali*, multum scitu necessaria. Dupliciter contingere potest homicidium casuale; vel dando operam rei licitæ, vel rei illicitæ. Unde has regulas dat *S. Th. 2. 2. q. 64. a. 8.* dicens: *Secundum jura, si aliquis det operam rei licitæ, debitam diligentiam adhibens, & ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidii reatum.* Et hoc etiamsi (ut ex comm. notant *Salm. de Pr. V. c. 1. nu. 133.*) homicidium in causa prævisum fuerit. *Si vero* (sequitur S. Doctor) *det operam rei illicitæ, non evadit homicidii reatum.* Duo igitur sunt regulæ, quæ in hac materia communiter assignantur, I. Quando quis dat operam rei licitæ, & ex ea per accidens sequitur homicidium, iste excusatur, etiamsi illud prævideret, modo non intenderit, & sufficientem diligentiam posuerit ad illud vitandum. II. Secus vero si dat operam rei illicitæ, & homicidium prævideat; quia tunc, licet illud non intendat, & diligentiam adhibeat, ne sequatur, non excusatur. Sed advertendum, quod ad imputandum huic homicidium, non sufficit quod opus sit per se illicitum, sed requiritur amplius quod sit illicitum præcise respectu ad homicidium. Hinc quæritur, quodnam opus dicendum sit proprie illicitum respectu ad homicidium? Omissis diversis sententiis super hoc dubio, recte distinguendum est cum *Salm. loc. cit.*

Et dicendum I. Quod si opus de se est frequenter periculosum, ita ut ex eo communiter mors accidat; tunc homicidium ei, qui illam ponit, semper imputatur, licet quamcunque diligentiam adhibeat ad damnum præcavendum. Unde rei homicidii sunt, qui calce percutiunt mulierem prægnantem, vel terrefaciunt, ex quo abortus evenit; parentes suffocantes infantem in lecto; hominem mactantes, jaciendo lapides funda, causa ludendi. Vide *Salm.* cum aliis *d. num. 136.* Hinc sancitum fuit *in c. fin. de Hom in 6.* irregularem effici, qui mandarit aliquem verberari, licet prohibuerit occidi, si mandatarius occidat. Dicendum II. Quod si opus illicitum sit quidem periculosum, sed raro, ita ut raro ex eo mors eveniat; tunc sufficit ad excusandum, si diligentia apponatur ad eam vitandam, saltem in foro conscientiæ. Hinc excusatur ab homicidio Clericus, qui casu necaret hominem, dans operam venationi ferarum alias ei prohibitæ, si diligentiam debitam adhibuerit. Ita *Ronc. de Cens. cap. 3. quæst. 3. num. 147.* cum *Pal. Bon. Henr. Medin.* &c. Dicendum III. Quod si opus non sit de se periculosum, quamvis sit illicitum, nunquam imputatur homicidium illud exercenti, si casu ex eo mors eveniat: Puta, si Clericus tempore Interdicti pulsaret campanam, & casu tintinnabulum cadens viatorem opprimeret. Item, si ex fornicatione commissa moriatur femina in partu. Adde, si adulter cum discrimine inculpatæ tutelæ virum adulteræ occidat. Ita *Less. l. 2. cap. 9. D. 15. num. 13. Salm. n. 138.* cum *Suar. Pal. Cor. &c.* Hoc tantum certum est in ordine ad restitutionem.

In ordine vero ad irregularitatem, magna est inter DD. controversia, an evadat irregularis adulter, qui occidit maritum aggressorem, ob inculpatam suæ vitæ defensionem? Communiter DD. docent, quod si adulter possit fugere, & non fugiens occidit maritum, non excusatur ab irregularitate. Ita *Salm. de Censur. cap. 8. num. 52. & Sporer de 5. Præc. cap. 2. num. 181.* qui asserit hoc certum esse apud omnes. Ratio (ut recte dicunt *Salm.*), quia ipsi fugere in eo casu non est probrosum; & si forte fuga aliquam ignominiam ei irrogaret, tenetur eam pati, cum ipse in tales angustias sua culpa se immiserit. Sed quid, si non posset fugere sine periculo vitæ? Adsunt tres sententiæ. *Prima* sententia absolute affirmat adhuc irregularitatem incurrere. Ita *Nav. Man. cap. 27. num. 238. & S. Anton. Mol. Gutt. ap. Laym. l. 3. de Just. tr. 3. p. 3. cap. 10. num. 2.* Et probant ex *cap. Dilectus de Homic.* ubi dicitur, quod dans operam rei illicitæ fit irregularis, si mors inde sequatur. *Secunda* sententia opposita absolute negat incurrere; & hanc tenent *Sylvest. v. Homicidium, 3. quæst. 4. Bon. D. 7. quæst. 4. Less. l. 2. cap. 9. nu. 106. cum Bann. Med. &c.* item *Avilà, Sot. Tab. Leand. Dian. ac Heur. ap. Salm. l. c. num. 49.* Ratio, quia homicidium non provenit tunc ex adulterio nisi per accidens; per se autem provenit tantum ex injusta invasione mariti, cujus vim licite potest adulter vi repellere ad suam vitam tuendam. Dicunt autem præfatum textum in *c. Dilectus* intelligi, quando res illicita cui datur opera, est proxime & per se periculosa homicidii, non vero quando est periculosa per accidens & remote, ut esset in hoc casu adulterium, quod esset potius occasio, quam causa homicidii, cum ex illo raro homicidium eveniat. *Tertia* sententia, quam tenent *Suar. D. 46. sect. 1. num. 12. Laym. l. c. Sporer ut supra num. 182. cum Fill. Roncaglia de Censur. cap. 3. quæst. 4. & Salm. l. c. n. 50. cum Pal. Con. Vill. Corneja, &c.* Distinguit & dicit, quod si adulter, prævidendo invasionem mariti, temere accedat, & illum occidat, tunc fit irregularis; Secus si accedat clam, & cum debita cautela, ne a marito inveniatur. Et huic sententiæ me adjicio, si periculum invasionis provideatur proximum & facillimum, ut bene exprimit *Roncaglia*; quia eo casu adulterium est proxime periculosum homicidii: Secus, si periculum sit remotum, & adulter caute accedat, juxta mox supra dicta. Et ita videntur omnes prædictæ sententiæ satis conciliari. Quid, si vir cognito adultero occidat uxorem, erit ne adulter irregularis? Affirmant *Nav. & alii*, negant vero communius DD. apud *Sporer num. 82.* Sed ipse *Spor. & Lay. loc. cit.* eodem modo distinguunt, ut in præcedenti quæstione; eodemque modo ipsis consentio, si uxoris occisio proxima & facillima prævideatur; secus si remota, & difficilis.

DUBIUM V.

De Duello, & Bello.

ARTICULUS I.

Quid sit, & an liceat Duellum?

399 *Quid est Duellum, & an unquam liceat ad illud provocare? Quid, si Duellum esset fictum?*
400 *Quando liceat Duellum acceptare? Et an liceat illud indicere contra falsum accusatorem?*
401 *Quæ sint pœna Duello imposita?*

„ RESp. Duellum est duorum (vel subinde plurium) certamen, quod ex condicto, uno indicente, & altero acceptante suscipitur: ita ut id non sit vitam defendere, sed exponere periculo. Quod etsi communiter sit mortale peccatum, licitum tamen est ex justa causa, quæ semper est attendenda. Vid. *Trid. sess. 25. c. 19. de Refor. Sanch. 2. mor. cap. 39.* Item de pœna duellantium. Vide infra *num. 401.* 399

Unde resolves.

„ 1. Duellum non est licitum ad indagandam veritatem vel justitiam, vel purgationem objecti criminis, aut litem terminandam: quia est fallax, imo superstitiosum medium ad eum finem, cum etiam innocens homicidium & facere & pati possit. *Trull. l. 5. cap. 2. d. 13. num. 12.* * (*Ut cap. 1. & 2. de Purg. Vulgari cum Sal. de V. Præc. c. 1. num. 181.*) *

„ 2. Neque ob inimicitias, aut ad injuriam vindicandam, neque ob solam ostentationem.

Hic quæritur, an liceat suscipere duellum fictum ad vitandam infamiam? Affirmant *Tamb. l. 7. cap. 1. num. 17. cum Escob. & Boss.* Sed omnino negandum cum *Bus. & Sal. de 5. Præc. cap. 1. num. 180. Elbel num. 135. Croix l. 3. p. 1. num. 840. Holz. nu. 604. cum commune.* Ratio, tum ob vitandum scandalum aliorum; tum quia Clemens VIII. in Constit. *Illius vires*, an. 1592. hoc prohibuit, vetando *duella etiam non fatalia*. Et ideo non licet Ducibus permittere duella militibus, etiam contra hostes, ad ostensionem virium. *Sanch. Dec. l. 2. cap. 39. num. 12. Salm. ib. num. 180. cum Nav. Bon. Pal. Caj.*

„ 3. Nec item ad evitandam ignominiam: quia apud bonos, & prudentes honorem non perdet: imo nec apud alios, si provocanti dicat, se eum non æstimare dignum cum quo congrediatur, contra leges divinas, & humanas; Interim iturum se in dies libere suas vias, paratumque semper fore, & nunc esse, contra quemvis invasorem se tueri. *Trull. l. c. nu. 4.* * (*Ita etiam Sanch. l. c. Salm. num. 163. cum Soto, Nav. Azor. Caj. & aliis. Damnata autem fuit Prop. 2. ab Alexand. VII. quæ dicebat: Vir equestris ad duellum provocatus potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.*) *

„ 4. Duellum licet acceptare, vel offerre ad conservandam æstimationem exercitus apud hostes, eosque debilitandos, vel ad terminandum bellum cum minore damno. V. *Sanch. l. c.* 400

„ 5. Acceptare item licet, si quis alias te occisurus concedat tamen arma, ut sic fortunam experiaris: quia est tantum defensio, posito quod aliter non possit evadere. Similiter, si Judex duos ad mortem damnatos vellet duello congredi: quia alter alterius esset constitutus minister justitiæ *Trull. loc. cit.*

„ 6. Denique, si vir nobilis in aula regia, vel Militaris in castris, provocatus sisteret se, meræ defensionis gratia, cum spe prævalendi, privandus alioqui, ob suspicionem ignaviæ, dignitate, officio, vel favore Principis, non audet eum damnare *Laym. l. 3. t. 3. p. 3. c. 3.* eundem excusat *Hurt. 2. 2. d. 170. sect. 8. §. 73. Less. c. 9. d. 8. Fill. cap. 8. quæst. 6. Nav. cap. 13.*

Quæritur igitur 1. an liceat viro nobili, vel militari acceptare duellum, & adhuc illud offerre, si alias, honore amisso, certe privandus esset officio, quo se & familiam substentat? Affirmant *Holzmann de 5. Præc. c. 3. nu. 608. cum Picler, & Anacl.* item *Sporer eod. tit. cap. 2. n. 204. ac Elbel num. 118. & 128. cum aliis.* Ratio, ut dicunt

Auctores

Auctores præfati, quia eo casu non solus honor defenditur, sed etiam bona ad vitam necessaria, quorum jactura certo supponitur non posse aliter reparari. Et huic sententiæ adhærent *Lessius l. 2. cap. 9. num. 49. Sanchez Dec. l. 2. c. 39. num. 7. Pal. tr. 6. D. 6. p. 7. nu. 9. Cum Cen. & Val.* dum dicunt licite posse acceptari duellum ad necessariam defensionem bonorum magni momenti; hocque probabile putant *Roncaglia de 5. Præc. cap. 4. quæst. 2. R. 3. & Croix l. 3. p. 2. num. 836.* modo actu alter bona invadet, & actu pugnandum sit: non vero si in posterum. Sed hodie hæ ambæ prædictæ opiniones amplius non sunt probabiles, ex prima & quarta inter quinque Propositiones, quas noster SS. P. Regnans Benedictus XIV. nuper damnavit in sua Constitutione quæ incipit, *Detestabilem*, edita die 13. Nov. an. 1752. Propositiones annunciatæ hæ sunt:

I. *Vir militaris, qui nisi offerat & acceptet duellum tamquam formidolosus, timidus, abjectus, & ad Officia militaria ineptus haberetur, indeque officio, quo se suosque sustentat, privaretur, vel promotionis alias sibi debita, ac promeritæ spe perpetuo carere deberet, culpa & pœna vacaret, sive offerat, sive acceptet duellum.*

II. *Excusari possunt etiam honoris tuendi, vel humanæ vilipensionis vitandæ gratia, duellum acceptantes, vel ad illud provocantes, quando certe sciunt pugnam non esse sequuturam, utpote ab aliis impediendam.*

III. *Non incurrit ecclesiasticas pœnas contra duellantes latas Dux vel Officialis militiæ acceptans duellum ex gravi metu amissionis famæ, vel officii.*

IV. *Licitum est in statu hominis naturali acceptare & offerre duellum ad servandas cum honore fortunas, quando alio remedio earum jactura propulsari nequit.*

V. *Asserta licentia pro statu naturali applicari etiam potest statui Civitatis male ordinatæ, in qua nimirum vel negligentia, vel malitia Magistratus, justitia aperte denegatur.*

Quæritur 2. an liceat innocenti duellum indicere adversus falsum accusatorem, quando aliud remedium non suppetit ad evitandam injustam sententiam mortis? Affirmant *Lugo D. 10 num. 184. Sanch. in Dec. l. 2. cap. 39. num. 7. Bann. Caj. Azor. Nav. Trull. ap. Salm. de V. Præc. num. 168.* Ratio istorum, quia cuilibet licet vitam defendere contra injustum invasorem, prout existimatur hic iniquus accusator. Sed tenendum cum *Salm. ib. num. 163. ac Suar. Arag. Henr., &c. ap. eosd.* illicitum esse. Ratio, quia defensio hoc casu esset excessiva, ut probatur ex *S. Thom. 2. 2. q. 64. art. 7.* dum mors non procederet tunc directe ex omissione duelli, sed ex injusta sententia judicis; & contraria videtur sane fuisse reprobata ab Alex. VII. in Prop. 18. quæ dicebat: *Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam judicem, a quo certo imminet iniqua sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.*

401 Quæritur hic 3. quænam sint pœnæ duello impositæ. Respond. tres esse ex Tridant. *Sess. 25. cap. 19.* I. Excommunicatio ipso facto incurrenda, & Pontifici reservata, quam etiam incurrunt Patrini, consulentes (intellige efficaciter, secus si non persuaserint, ut bene ait *Elbel de Ham. n. 122.*); item favorem præbentes, Domini dantes locum; ac etiam spectatores, non quidem illi qui obiter transeundo ibi reperiuntur, sed qui de industria spectant, & sua præsentia quodammodo approbant & animant duellantes, prout Gregor. XIII. & Clemens VIII. explicant Tridentinum, vide *Elbel d. nu. 122.* II. pœna est proscriptio omnium bonorum, cum perpetua infamia; Hæc tamen pœna non videtur recepta in nostris partibus. III. est privatio Sepulturæ Ecclesiasticæ, si duellantes in ipso conflictu decedant. Excipiunt *Elbel num. 142. Tamb. Dian. &c.* si ipsi alibi moriantur, vel si ante mortem signum præbeant pœnitentiæ; Sed in præfata Bulla, *Detestabilem*, etiam isti privantur sepultura Ecclesiastica, quamvis (ut ibi dicitur) *Sacramentis muniti decesserint*. Istæ autem pœnæ incurruntur tantum ob duellum stricte sumtum, scil. convento loco, tempore, & armis; non vero ob conflictum improvisum, quamvis pugnantes ex eodem impetu rixæ perrexerint ad aliquem locum idoneum. Ita valde probabiliter *Elbel num. 132. cum Dian. Bonasp. &c. communissime*. Idemque probabiliter dicunt *Tamb. Dec. l. 6. c. 1. §. 3. num. 11. Dian. p. 5. tr. 13. R. 39. ac Elbel nu. 137.* si quis alteri dicat, *tecum pugnabo prima vice, qua mihi obviaveris*; Nam eo casu postea, etiam habito conflictu, isti non incurrunt pœnas, quia tunc deest designatio loci, & temporis.

ARTICULUS II.

An, & quousque liceat Bellum?

„ RESP. Bellum defensivum, quo scilicet vis injusta repellitur, licet etiam privata auctoritate: offensivum vero, quo vis infertur, ut liceat, tres conditiones requirit, 1. Ut geratur auctoritate Principis, vel Magistratus nullum agnoscentis Superiorem: qualis est Papa, Imperator, Reges, & quædam Resp. verbi gratia Venetorum, Genuensium &c. 2. Ut adsit justa causa, eaque gravis; v. grat. necessitas boni communis, & quietis conservandæ, recuperatio injuste ablatorum, coercitio rebellium, defensio innocentum, &c. Vid. *Laym. hic, & Mol. t. 1. d. 104. Dian. p. 6. t. 4. R. 3.* * (*Justa etiam causa est bellum indicendi, si impediatur prædicatio Evangelii, ut Salm. tr. 21. cap. 3. p. 2.*) * 3. Ut fiat ex recta intentione, hoc est, non ex odio, sed ex amore boni communis, quamquam, si hæc ultima sola desit, non sit obligatio restitutionis. Ita commun. cum *D. Thom. quæst. 41. Laym. l. 2. t. 3. cap. 12.* 402

Unde resolves.

„ 1. Si quis justum bellum gerat, non potest alter licite se defendere, quia circa eandem rem non possunt duo habere contraria jura. Fieri tamen potest, ut neutra pars peccet, ob ignorantiam invincibilem. *Fill. n. 185.*

„ 2. Tenetur Rex, antequam bellum incipiat, omni di- 403
ligentia curare, ut certus sit de ejus justitia, & gravi causa. Ad quod sequentia conducent. 1. Ut curet habere non tantum peritos, sed etiam bonos Consiliarios. 2. Ut attendat, an etiam a suis impediantur, vel intervertantur litteræ, aut instructiones ad ipsum. 3. Si non tantum a suis Consiliariis, sed etiam a diversis Theologis curet justitiam belli secundum leges Evangelicas examinari, & libere edici. 4. Si auditis omnibus, ipse quoque coram Deo illam examinet, statuatque id quod in puncto mortis se fecisse vellet. Denique, licet sufficiat opinio probabilis de justitia belli, si tamen justitia maneat æqualiter dubia, & alter sit in possessione, non licet ei bellum indicare, cum melior sit conditio possidentis. *Filliuc. tract. 9. capit. 9. quæst. 4. Trull. lib. 5. capit. 2. d. 3.* ubi cum *Diana par. 4. tract. 4. Res. 72.* docet licere etiam Principi concedere repressalia, servatis tamen conditionibus certis, quas v. apud *Palaum tract. 1. cap. 6. disput. 5. part. 4.* & hic infra *Art. seq.*

Quæritur, an Princeps cum sola opinione probabili pro 404
se possit inferre bellum alteri Regnum bona fide possidenti? *Prima* sententia affirmat cum *Sanchez, Dec. lib. 2. cap. 9. num. 36. & Azor., Filliuc. Trull. Escob. &c.* apud *Salmant. tract. 21. capit. 8. num. 20.* Et hanc sequitur *Sporer de V. Præcept. capit. 2. num. 100.* Ratio istorum, quia Princeps non debet inferioris esse conditionis personæ privatæ, si enim privatis conceditur facultas litem movendi super re ab alio possessa, quando habet pro se solam opinionem probabilem, quod sit sua, cur non concedenda est Principi adversus alterum facultas indicendi bellum, saltem ad partem Regni ab altero possessi vindicandam, cum non adsit Judex supremus, qui inter ipsos valeat litem secundum jus decidere? *Secunda* sententia tenet, quod ut Princeps non possidens possit bellum inferre, pollere debeat opinione saltem probabiliori. Ita *Suarez, & Victoria*; saltem ad partem Regni obtinendam, ut dicunt *Tournely tom. 3. p. 400. v. Si primum*, item *Bann. Prado, & Ledes.* apud *Salmant. loco cit. num. 25.* Ratio, quia in eo casu potius est jus non possidentis; & sicut ei, si esset persona privata, res a Judice adjudicanda esset, juxta sententiam de qua loquamur *lib. 4. num. 210. quær. I.* Ita Princeps, cum non possit Judicem competentem adire, bene potest bello rem sibi vindicare. Hanc probabilem vocat *Croix lib. 3. par. 1. num. 809.* Sed *tertia* sententia longe mihi probabilior docet non posse Principem adversus alterum bona fide possidentem bellum indicere, nisi certitudinem sui juris habeat. Ratio potissima est, quia possidens (cum possessio certum jus ipsi tribuat rem retinendi, juxta dicta *lib. 1. nu. 53. & 54.*) nequit unquam re possessa expoliari, nisi constet, quod illam injuste retineat. Ita *Palaus tom. 1. tract. 1. D. 2. punct. 7. numer. 5. Elbel de Bello Conf. 6. num. 149.* qui nostram sententiam habet ut certam, *Holzmann de V. Præc. num. 602. Salm. loc. cit. num. 22. & 26. cum Vasqu. Montesin. Villal. & Salas.* Idem tenent *Laym. lib. 1. tract. 1. cap. 5. §. 3. numer. 25. & Tamburin. Dec. lib. 1. cap. 3. §. 4. num. 30.* dicens hanc esse legem Canonicam, etiam a Regibus observandam, neminem posse expoliare alterum bona fide possidentem, nisi habeat certitudinem sui juris; Et putant opinionem contrariam improbabilem ex principiis intrinsecis. Mihi autem, licet secunda sententia satis probabilis, speculative loquendo, etiam intrinseca videatur; tamen multum arridet quod ait *Roncaglia de Charitat. cap. 5. quæst. 7.* cui adhærent *Salm. num. 24.* nimirum quod bellum communiter talia fert secum flagitia & damna Religioni, innocentibus, honori mulierum, &c. ut practice vix unquam justum videri possit, si ex solis probabilibus rationibus, & non certis inferatur.

„ 3. Perspecta justitia belli, debet ea proponi parti 405
adver-

„ adversæ: quæ si offerat competentem satisfactionem, non deber bellum inchoari. Imo, ut probabilius est, si cæptum sit, debet, si non ex rigore justitiæ, saltem plerunque ex charitate moa finiri. V. *Mol.* supra *d.* 103. *Trull. l.* 5. *cap.* 2. *d.* 3.

„ 4. Potest Princeps pro satisfactione petere restitutionem ablatorum, & expeusarum, item aliquid in pœnam illatæ injuriæ. *Dual.* Hinc potest victos privare bonis, etiam innocentes, tributa eis imperare, eatruere arces, & cetera quæ ad securitstem sunt necessaria. *Con. Dian. p.*6. *d.* 4. *R.* 22.

„ 5. Principes tenentur stipendia solvere militibus, alioqui tenentur compensare damna, tum ipsis militibus, tum aliis, qui ab iis damnum acceperunt. *Con. Pal. Diun. p.* 6. *t.* 4. *R.* 29.

„ 6. Tenentur etiam aliquandu Principes Catholici a bello alioqui per se justu abitinere, si inde oriturum sit scandalum, & spiritualis ruina multurum, ac detrimentum Ecclesiæ. V. *Pal. Dian. p.* 6. *t.* 4. *R.* 7.

406 „ 7. Etsi per se loquendo, in bellu justu liceat advocare Infideles in auxilium, per accidens tamen subinde, imo plerunque non licet, ratione scandali, aut periculi in Fide; verbi grstis, ne subditi pervertantur, sacra profanentur, &c. *Reg. tom.*2. *l.*21. *n.*10. *Fill. num.*81.

„ 8. Similiter licet alteri Principi, etiam alterius fidei, in bellu justu auailium ferre; nisi tamen sit periculum scandali, incrementi hæreseos, & damni veræ Fidei. V. *Con. tr. de Charitate d. de Bello.*

Quæritur an liceat Regibus Catholicis in bello justo contra alium Catholicum Principem in auxilium vocare Hæreticos, aut Gentiles? *Prima* sententia universe affirmst cum *Farinac. Themudo, Salcedo, Aponte, &c. apud Salm. de V. Præc. cap.* 8. *num.* 32. *Secunda* sententia tenet hoc absolute esse illicitum ea *Exod.* 34. *v.* 12. ubi habetur: *Cave ne unquam cum habitatoribus terræ istius jungas amicitias, ne sint in offendiculum in medio tui.* Ita *Ramirez, Pizarrus,* & alii plures quos congerit *Diana p.* 10. *tr.* 2. *Addit. Ref.*2. *Tertia* sententia vero dicit, per se licitum esse advocare Hæreticos aus Gentiles, sed plerumque per accidens esse illicitum ob damna Religiuni imminentia. Ita cum *Busemb.* tenent *S. Antonin. Sylvestr. Sum. Coninch. Prado, Tapia, Pal. & Bon. apud Salm. num.* 34. Hæc tertia sententia speculative est quidem probabilis, sed secunda in praxi videtur omnino tenenda cum *Sporer num.* 107. *& Salm. num.*35. *cum Mol. Con. Diun. Prado, Lorca, & Villal.* Ratio, quia est moraliter impossibile, quod contracta societate cum Hostibus Fidei, præfata damna Religioni non obveniant.

407 „ 9. Duces, Tribuni, Centuriones, aliique Officiales peccant, tenenturque ad restitutionem, 1. Si psuciores habeant milites, quam in solutione stipendii exhibent. 2. Quando debent ex officio commeatum curare, & dant militibus cibum, vel potum corruptum, ea quo murbi oriantur. 3. Si in transitu per regiones accipiant pecunias a variis psgis, ne illic pernoctent, aut murentur. 4. Si uni militi dent plura syngrapha ad domus diversas. *Molin, Bec. Dian. p.* 6. *t.* 4. *R.* 27. *&* 28. 5. Si stipendium militibus subtrahentes permittant extorquere ab innocentibus necessaria.

„ 10. Miles, qui in bello & justo, & injustu paratus est mereri stipendia, est in malu statu, & incapax absolutionis, nisi mentem corrigat: & quidem, si militet in bellu injustu, tenetur ad restitutionem dsmnorum; nisi inculpabilis ignorantia excuset; tunc enim sufficit restitutio eorum, quæ in specie hsbet, vel eorum, in quibus factus est ditior. V. *infr.*

408 „ 11. Si vocatus ad bellum sit subditus Principis, qui bellum gerit, aut ab eo ante conductus, non tenetur inquirere de Justitia belli, quamdiu nulla vehemens suspiciu occurrit in contrarium, quæ positive reddat dubium; quia potest præsumere pro suo Principe, cui in dubio debet obedire, ejusque auctoritas plerumque illi sufficiet ad formandum etiam positive judicium probabile de justitia causæ, ne cum dubia fide operetur. V. C. *Lug. d.*18. *de just. f.* 1. *num.* 21. Si vero non sit subditus, tenetur prius inquirere, & postea saltem probabile formare judicium, bellum esse justum. *Mol. d.* 113. *nu.* 172. *Laym. l.* 2. *t.* 3. *cap.* 12. *num.* 8. *Azor. Mald. Reg.* contra quosdam apud *Diun. tom.* 2. *tr.* 5. *misc. R.* 96. *& tom.* 3. *R.* 7. *Card. de Lugo l. c. Escob. E.* 7. *c.* 8.

Quæritur, an milites bellare possint cum dubio de justitia belli? Distinguendum cum *Bus.* si ipsi sunt subditi Regis bellum inferentis, tunc nisi certi sint de belli injustitia, possunt, imo tenentur obedire Principi jubenti. Ita communiter *Sanch. Dec. l.*6. *c.*3. *num.* 15. *Sporer de V. Præc. cap.* 2. *num.* 102. *& Salm. de eod. Præc. cap.*8. *num.* 29. *cum Suar. Mol. Pal. Bonn. Salas, & Villal.* Et habetur expressum in *c. Quid culpatur. Dist.* 23. *qu.* 1. ubi S. August. sic docet: *Vir justus, si forte sub Rege homine etiam sacrilego militet, recte potest illo jubente bellare, si quod sibi jubetur vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel utrum sit, certum non est.* Ratio, quia subditi tenentur obedire, ubi peccatum non est certum; & insuper præsumere debent bellum esse justum, quoties contrarium non constat. Secus vero dicendum de non subditis, qui nequeunt militare, nisi prius certi fiant de justitia belli. Ratiu, quia, cum agatur de damnu tertii, nequit illud inferri, nisi constet de injustitia possidentis. Ita comm. *Cajet.* 2. 2. *qu.* 169. *art.* 2. *ad* 4. *Sanch. Sporer ll. cc. & Salm. numer.* 30. *cum Led. Mol. & Villal. contra aliquot apud Palaum.*

De militibus autem alienigenis stipendio conductis idem dicendum quod de subditis; intellige tamen, si reperiantur conducti ante bellum excitatum; nam alioquin, si post bellum indictum conducantur, etiam hi certificari debent de justitia belli. Ita *Sporer, & Salm. ll. cc. cum AA. citatis.*

„ 12. Miles intelligens bellum esse injustum, in quo est, non potest absolvi, nisi velit, quam primum potest, curare dimissionem, & interea abstinere ab actibus hostilitatis, verbi gratia, cæde, præda, &c. V. *Laym. l.* 2. *t.* 3. *c.* 12. An autem talis possit occidere militem hostilem se invadentem. V. *Escob. E.* 7. *c.* 8.

ARTICULUS III.

Quid in bellu justo liceat?

„ RESP. Etsi circa hostes in bello justu liceat ea omnia facere, quæ ad finem belli sunt necessaria; verbi gratia, uccidere, spoliare, &c. innocentes tamen (quo nomine intelliguntur pueri, qui arma gestare non possunt, mulieres, senes, Religiosi, Clerici, peregrini, mercatores, & rustici) directe vita spoliari non possunt; bonis tamen externis possunt, si sint psrs Reip. hostilis, aliterque finis belli obtineri non possit. *Mol. Bel. p.* 2. *c.* 10. 11. *&* 12. *Laym. Fill. num.* 191. *&c.* Ratio est, quia cum sint pars Reip. possunt propter hujus delicta puniri in iis bonis, quæ Reip. dominiu subsunt. * (*Dicit tamen Sporer de* 5. *Pr. num.* 122. *quod transacto bello, restituenda sunt Ecclesiasticis omnia ablata, nisi ea in usum justi belli absumta sit.*) * 409

Unde resolves.

„ 1. Per accidens licet aliquando comburere etiam Ecclesias, & hostes ex iis extrahere, in iis spoliare, & occidere, si v.g. Ecclesia velut castro ad repugnandum utantur. *Sylv. v. bellum, n.* 11. *Su, Bon. p. ult.* §. 3. 410

„ 2. Contra hostem licet uti insidiis, & stratagematis, dummodu absint mendacia; etsi etiam hæc, v.g. quando exploratores se fingunt amicos, non sint mortalia. Ea vero, ad quæ cavenda nulla prudentia datur, verbi gratia, veneno inficere puteos, aquas, glandes, sunt contra jura belli, nec licent. *Mol. d.* 111.

„ 3. Fides hosti data servanda est, nisi vel coactus dederis, vel in grave detrimentum cederet Reip. aut Religionis; aut si hostes eam non servent: aut denique conditiones, ac circumstantiæ plane sint mutatæ. *Dual. Palaus, Dian. l. c. R.* 10. vide etiam *Laym. l.* 3. *t.* 3. *t.* 3. *c.* 12.

„ 4. Capti in bellu etiam ea parte capientium justu, nisi obstet scandalum, aut specialis promissio, possunt fugere. Capti vero in bellu ex parte capientium injusto & fugere, & bona hostium secum auferre possunt. *Laym. l.* 2. *tr.* 3. *cap.* 12. *num.* 16. An obsides liceat occidere, vide supra *dub.* 4. *c.* 5.

„ 5. Potest quidem aliquandu (raro tamen, & nonnisi ob causas gravissimas) dari urbs in prædam: milites tamen privata auctoritate prædas agere, aut hostibus damna inferre non possunt, quia sunt executores tantum, & ministri. V. *Su, ver. Bellum. Laym. hic. tr.* 3. *c.* 12. *Fill. num.* 198. *Dian. p.* 6. *t.* 4. *totu.* Dum autem urbs spoliatur injuste, gregarios milites tantum teneri ad damnum, quod ipsi intulerunt, probabile esse docet *Dian. l. c. R.*31. *ex Sylv. Nav. &c.* Item *p.* 3. *t.* 5. *R.* 86. Vide infra *t.* 4. *cap.* 2. *d.* 4.

„ 6. Milites peccant cum onere restituendi, si a rusticis, aliisve, apud quos hospitantur, vel per quorum loca transeunt, auferant, aut invitis extorqueant, vel etiam donara accipiant (nisi constet omnino libere fieri: siquidem donationes istæ plerumque non spontaneæ, sed coactæ sunt) præter ea, quæ ex constitutione Principis iis debent subministrare; nisi tamen sint in extrema, vel saltem gravi necessitate. *Mol. Con. Palaus, Bec. &c. Dian. p.*6. *t.*4. *R.* 21. * (*Milites tenentur etiam restituere omnia damna, quæ inferuntur ab hostibus, & ipsi non impediunt. Ita Elbel num.* 154. *Quin ipsi tenentur ex justitia damna Reip. impedire. Peccant item milites, si aufugiant, victoria adhuc non desperata, vel si discedant a castris sine jussu ducum; secus, si discedant ex gravi necessitate ob neglectum stipendium. Elbel numer.* 180. *cum Pal. Laym. Sporer, &c.*) *

„ 7. Repressalia licita sunt his conditionibus. 1. Ut manifeste constet cives alterius Reipub. fecisse injuriam. 2. Ut Superiores illorum rogati recusent administrare justitiam. 3. Ut constet eos culpabiliter id recusare. 4. Ut princeps supremus, causa cognita, id concedat. 5. Ut

„ non

„ non inferatur plus damni, quam justa satisfactio requirit. 6. Ut non concedantur in personas Ecclesiasticas. *Mol. Dian. p. 4. t. 4. R. 72. ex 18. aliis.*

411 „ Quæres. Ad quem pertineant bona hostibus erepta?

„ Respond. 1. Immobilia cedunt Principi, aut Reipublicæ, mobilia fiunt capientis, nisi consuetudo habeat, ut pars cedat Principi, & Communitati. 2. Jure Cæsareo, nisi consuetudo sit contraria, bona ablata justo bello, qui ea injuste possidebant, fiunt capientium, postquam ea in sua prædia deportarunt. *Valent. tom. 3. d. 4. q. 3. Mol. d. 18. & Hurt. t. 2. d. 169. f. 12. §. 119.* ubi requirit, ut una saltem nocte possederint. Vide etiam *Sylv. Bonac. loc. cit.* de peccatis in bello committi solitis. *Trull. lib. 2. d. 10. & seq. Dian. p. 6. t. 4. R. 23.* ubi contra *Durand.* docet hanc sententiam esse in praxi tutam.

CAPUT II.

De Sexto Præcepto, & Nono.

Non Mœchaberis, & Non concupisces &c.

412 „ CONjungo hæc duo Præcepta, quia utroque idem explicite, vel implicite prohibetur, scilicet peccata impudicitiæ, & luxuriæ. Est autem luxuria inordinatus appetitus, vel usus delectationis, seu sensus venerei, qui fit cum commotione spirituum generationi servientium, circa partes corporis venereas; ita ut appetitus, vel delectationes aliæ, etsi etiam sensitivæ, aut sensitivorum, si tamen non sint venereæ, aut venereorum, nec ad ea ordinentur, non spectent ad luxuriam. Porro actus, seu peccata luxuriæ distinguuntur in imperfectos, in quibus non intervenit ultimus terminus venereorum, quæ est decisio seminis, ut sunt actus interni desideriorum, & delectationum morosarum, qui speciem sumunt ab objectis, & perfectos, ac consummatos, qui terminum jam dictum habent adjunctum. Qui rursus sunt duplices. Alii enim sunt naturales, qui naturæ non repugnant, nec specie differunt in ratione luxuriæ (etsi per deformitatem superadditam aliquando specie differant) v. gr. adulterium, incestus, &c. Alii innaturales sunt, seu contra naturam, in quibus conditiones a natura institutæ, v. g. identitas speciei, vas debitum, &c. non servantur. Et hi etiam in ratione luxuriæ differunt specie, quæ in illis variatur secundum modos, quibus committuntur, naturæ repugnantes.

DUBIUM I.

An, & quanta peccata sint oscula, amplexus, tactus, verba obscœna, & similia extra matrimonium?

413 „ RESp. Ad id dignoscendum, distinguenda est imprimis intentio, & delectatio venerea, & venereorum ab intentione, & delectatione sensitiva, & sensitivorum aliorum, quæ consistit in quadam proportione, & conformitate rei tactæ cum organo tactus. Deinde sciendum, intentionem, & sensum venereorum esse mortalem, & excludere a Regno cœlorum, secundum Apostolum ad *Gal.* 5.

Nunc ægre materiam illam tractandam aggredimur, cujus vel solum nomen hominum mentes inficit. Det mihi veniam quæso castus lector, si plures quæstiones, & circumstantias a *P. Busembao* omissas, hic discussas, & declaratas inveniat: Utinam brevius, aut obscurius explicare me potuissem! Sed cum hæc sit frequentior atque abundantior Confessionum materia, & propter quam major Animarum numerus ad Infernum delabitur: imo non dubito asserere, ob hoc unum impudicitiæ vitium, aut saltem non sine eo, omnes damnari quicunque damnantur; Hinc opus mihi fuit ad instructionem eorum qui Moralem scientiam cupiunt addiscere, ut clare, (licet quo castissime fieri potuit) me explicarem, & plurima particularia discuterem. Oro tamen studiosos qui ad munus audiendarum Confessionum se parant, ut hunc Tractatum de Sexto Præcepto, quemadmodum & alium de Debito Conjugali, non legant nisi cum fuerint ad excipiendas Confessiones jam proximi; legantque ob hunc unice finem, omnem prorsus curiositatem abjicientes; Atque eo tempore sæpius mentem ad Deum elevent, & Virgini Immaculatæ se commendent, ne dum aliorum Animas Deo student acquirere, ipsi suarum detrimentum patiantur.

Quamvis sub hoc Præcepto *non Mœchaberis* tantum exprimatur adulterium, quod proprie significat vox græca *mœchia*; Nihilominus omnis actus venereus extra matrimonium eodem Præcepto vetatur. Vide *Salm. de VI. Præc. c. 1. n. 3.* qui ipse hoc probant cum *S. August. & S. Ambr.* Nam, etsi fornicatio minus sit malum, quam adulterium, attamen, quia a lege Naturæ copula carnalis tantum ad Matrimonium est ordinata, per quod proles non solum gigni, sed etiam bene educari possint; ideo in hoc Præcepto Deus prohibuit omnem coitum extra Matrimonium, & simul omnem actum venereum, qui ad generationem ordinetur. Præterquamquod fornicatio jam alibi expresse vetita a Deo invenitur, prout *Lev. 19. 29. Deut. 23. 17. & 1. Cor. 6. 9.* 414

„ 1. Oscula, amplexus, aspectus, tactus, & similia, si extra matrimonium fiant, ex intentione actus luxuriosi, vel ob delectationem veneream, etiamsi non illam perfectam, quæ est in seminatione, sunt tamen semper peccata mortalia: quia eo animo, extra matrimonium, sunt impudica, & natura sua talis delectatio tendit ad perfectam. *Fill. t. 30. cap. 9. num. 294. Less. l. 4. c. 3. d. 8. Sanchez l. 9. d. 46.* 415

Quæres an in genere luxuriæ detur parvitas materiæ? Prænotandum, quod distinguunt DD. delectationem veneream sive carnalem, scil. cum commotione spirituum genitalium, a delectatione sensitiva sive naturali. Hinc duo dubia agitantur.

Dubium I. est, an detur parvitas materiæ in re venerea? *Sanch. de Matrim. l. 9. D. 46. num. 9.* secluso periculo pollutionis, vel consensus in actum carnalem, sentit dari parvitatem materiæ, prout esset attrectare manum, vel pedem feminæ, brachium premere, villicare, seu intorquere digitos. Et idem tenent *Nav. Sotus, Salas*, & plures apud *Salm. cap. 3. num. 79.* Idem videtur etiam tenere *Tamb. Dec. de Impud. cap. 8. §. 1. num. 8. & 9.* Sed *Tamb.* alia via incedit; Distinguit enim cum *Palao* (qui vocat hanc sententiam communissimam), & dicit non dari quidem parvitatem materiæ in re venerea, in qua quævis parva delectatio graviter est mala: Sed dari tamen in materia luxuriæ, quæ latius patet ad sensum tactus. Hinc dicit tactum levem ex joco, vel cum delectatione non venerea, culpam venialem non excedere. His tamen non obstantibus, omnino tenendum est cum *Viva in Trut.* super Prop. 40. damn. ab Alexand. VII. & *Salm. c. 3. num. 81.* ac *Moya, & Corella*, quod omnis delectatio carnalis sive luxuriosa, cum advertentia & deliberatione capta, sit mortale peccatum, maxime post prædictam prop. 40. quæ dicebat: *Est probabilis opinio, quæ dicit esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem, & sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo ulterioris consensus, & pollutionis.* Si enim in osculis non datur materia levis, nec etiam danda est in aliis tactibus cum delectatione carnali. Ratio, quia quævis carnalis delectatio, sive commotio spirituum generationi deservientium est quædam inchoata pollutio, seu motus ad pollutionem. Merito igitur *Tournely Continuat. to. 3. pag. 526. Concl. 2. & Salm. cap. 3. num. 65. cum Caj. Bon. Tamb. Lop.* actus supra relatos, scil. villicare manum feminæ, intorquere digitos, &c. damnant peccati mortalis, ob delectationem carnalem, quæ tunc habetur, vel saltem ob istius proximum periculum. Et merito pariter *Croix l. 3. p. 1. num. 911.* rejicit opinionem *Arriaga*, qui dicit non graviter peccare, qui sponte consentit in tales motus leves carnales sponte obvenientes.

Dubium II. est, an detur parvitas materiæ in delectatione sensibili, sive naturali, nempe, si quis delectetur de contactu manus feminæ, prout de contactu rei lenis, puta rosæ, panni serici, & similis? *Prima* sententia affirmat cum *S. Anton. Sylvio, Salas, Nav. Fill. Hurt. Moya*, & pluribus apud *Salm. cap. 1. num. 36.* & adhæret *Bus. infra num. 4. & Tournely to. 3. pag. 506. Concl. 7. cum Comit. Baron. Sylvio*, & aliis. *Secunda* tamen sententia negat cum *Caj. Diana*, & aliis apud *Salm. num. 40. in fine.* Ratio, quia tactus, secundum sunt delectabiles juxta sensum tactus puellæ, vel adolescentis, per se ad pollutionem ordinantur. Et hanc puto omnino tenendam, dum merito dicunt *Salm. n. 48.* cum *Fill. Trull. Diana, &c. ac Roncaglia de 6. Præc. c. 1. q. 2.* primam sententiam non esse practice probabilem, quia ob cor- 416

ruptam

ruptam naturam est moraliter impossibile habere illam naturalem delectationem, quin delectatio carnalis & venerea sentiatur, maxime a personis ad copulam aptis, & maxime si actus isti habeantur cum aliquo affectu, & mora, ut ait *Elbel de 6. Prae. n.*186. Hinc recte dicunt *Sporer de Matr. c.*3. *num.*687. *cum Sanch. l.* 9. *D.* 46. *& communi*, *ac Croix l.* 3. *p.* 1. *num.*804. regulariter primam sententiam non esse practica probabilem, quia per se est mortale se exponere periculo consentiendi in delectationem veneream. Excipit tamen *Croix* aliquem, a quo abesset tale proximum periculum. Id vero vix tantum admitterem cum *P. Holzmann de 6. Prae. c.* 2. *nu.* 706. in aliquo casu raro, quo per longam experientiam quis esset moraliter certus nullum periculum consensus ipsi imminere; sed hic casus quando erit? Notandum vero aliud esse (ut bene distinguit *Tournely tom.* 3. *pag.* 507. *in princ.*) agere propter delectationem capiendam, aliud cum delectatione, quæ consurgit ex qualitatibus corporibus annexis; in qua bene potest dari parvitas materiæ, si delectatio sit mere sensibilis sive naturalis; modo (addendum) non sistas in ea, sed in tactu delectationem detesteris, alias non ageres cum delectatione, sed propter delectationem; quod non potest non esse sejunctum a periculo incidendi in delectationem veneream.

417 ,, 2. Tales actus sunt ejusdem naturæ cum perfectis, sive consummatis: ideoque in confessione explicandum, utrum sint habiti cum simili sexu, an diverso; cum libera, an conjugata, cognata, persona sacra, &c. *Less. d.* 15. *Sanch. l.* 1. *c.*2.

,, 3. Oscula, amplexus, compressiones manuum, & similia non obscœna, si fiant tantum officii, * (Ut *S. Thomas* 2. 2. *quæst.* 154. *art.* 4.) * aut moris patrii, aut amoris honesti, vel benevolentiæ augendæ causa, etiamsi delectatio venerea suboriatur (modo in eam non consentiatur) non sunt peccata. *Less. Fill. loc. cit. numer.* 171. * (*Ita communiter S. Anton. p.* 2. *tit.* 5. *cap.*1. §.10. *& Tournely tom.* 3. *pag.* 505. *cum Sylvio*, *v. Respond. ad* 1.) *

Recte tamen notat *Croix l.* 3. *part.* 1. *numer.* 900. quod oscula, etiam habita ex more Patriæ, si habeantur cum mora, vel ardore, ordinarie sunt mortalia. Idem ait cum *Sporer* de osculis in ore, vel si quis ore excipiat linguam alterius. Advertit e converso cum *Sanch. &c. num.*902. quod osculari pueros (intelligendum de valde pueris), etiam cum sensibili delectatione, non est ordinarie, nisi veniale; quia delectatio illa ordinarie non est nisi naturalis.

418 ,, Si vero ista fiant ex aliqua veniali vanitate, joco, curiositate, levitate, petulantia, imo etiam sensualitate, sive affectu sensuali, ac naturali (dummodo non cum delectatione venerea, nec ejus causa: & si præter intentionem suboriatur, ea repulsa, ac tunc abstinendo ab illis), venialem culpam non excedunt. Vide *Fill.* hic *Less. Sanch. loc. cit. Dian. p.* 4. *t.* 3. *R.* 136. Contrarium tamen est tutius. V. *Trul. l.* 6. *c.*1. *d.* 12. *nu* 8. * (*Sed vide dicta num.* 416.) *

419 ,, 5. Idem dicendum de tactu, & aspectu inhonestarum partium corporis proprii, aut commixtionis animalium, non cum animo venereo, sed ex curiositate tantum, aut levitate, secluso scandalo, & periculo consensus venerei. * (*Tangere propria verenda ex levitate, aut curiositate per se non est mortale, ut dicunt Salm. cap.* 3. *num.* 13. *cum Sanch. & Bon. ac Tournely tom.* 3. *p.* 510. *cum Sylvio, & communi: modo absit turpis delectatio, aut ejus periculum: & fiat obiter, & non repetitis vicibus, ut bene advertit Tournely, quia alias jam aderit periculum. Hinc non excusatur a mortali, qui cum commotione spirituum, & sine justa causa propria pudenda tangeret. Hinc recte ait Tournely p.* 510. *Con.* 1. *esse mortalem aspectum propriorum genitalium, si fiet studiose, & morose, absque necessitate (ut intelligendum). Secus si breviter, ut Sylvius, & Sanch. ibid. An autem conjux seipsum voluptuose tangens, peccet? Vide dicenda de Matrim. l.*6. *numer.* 937. *Morosa autem aspicere commixtionem animalium, periculum est, ut bene notant Salm. num.* 13. *& Croix num.* 903. *Excusantur vero conjungentes equos, tauros, & similes ad procreandam prolem; modo absit animus libidinosus, ut bene ajunt Tournely p.* 510. *v. Nostro Tamb. l.* 7. *cap.* 8. §. 2. *num.* 5. *Elbel num.* 211. *& Holzmann num.* 711.) * Imo, si tactus talis, aut suspectus proprii corporis naturali aliquo, ac non malo fine fiat, ne veniale quidem erit, ut verb. grat. si frictione extinguere velis pruritum non venereum: dummodo tamen absit periculum pollutionis, aut consensus in eam, si improviso præter intentionem forte obveniret. *Less. nu.* 63. *Fill. num.* 214. *Sanch. l.* 9. *d.* 31.

420 ,, 6. Tactus nudi, & aspectus partium inhonestarum alterius corporis, maxime diversi sexus, aut concubitus humani ex curiositate (nam de necessitate aliud est), etiam secluso affectu venereo, videntur non posse excusari a mortali, propter gravem indecentiam; & periculum proximum actus venerei: nisi tamen aspectus fiat ex loco tam remoto, & ita obiter, ut hæc absint. *Sanchez numer.* 23. *&* 29. *Fill. numer.* 218. *Layman &c.* ,, * (*Cum Tamburin. & Salmanticens. d. numer.* 13.) *

Notandum I. quoad tactus impudicos, quod eos sola necessitas excusat; Hinc Medici tangentes, aut aspicientes ex necessitate pudenda personæ, etiam diversi sexus, non peccant, esto per accidens involuntarie pollutionem patiantur. *Tamburin.* 6. *Dec. de Impud. cap.* 3. *numer.* 49. ex communi, & *Salmanticens. cap.* 3. *numer.* 12. *&* 68. *ex Sanct. Thom.* 2. 2. *quæst.* 154. *art.* 4. *& Sporer de Matrim. numer.* 674. Vide dicenda ex *numer.* 481. Hoc speculative verum est; utinam tamen practice Medici in his jugiter non peccarent! Non excusatur autem a mortali qui sine tali necessitate tangit alterius pudenda, etiam personæ ejusdem sexus, nisi forte fiat per jocum, aut ex petulantia, vel curiositate, ut cum *Busemb.* hic *numer.* 7. tenent *Tamburin. Dec. cap.* 8. §. 2. *numer.* 4. *& Croix num.* 906. At recte *Salmanticens. numer.* 50. hoc neque practice dicunt admittendum, sed tantum speculative, modo tactus ille fiat leviter, & non ex proposito, neque per aliquod notabile temporis spatium. Quid si quis tangeret alterius verenda super vestes? *Croix numer.* 904. *cum Sanchez*, nec etiam excusat a mortali, nisi faciat ex quadam petulantia, vel cum levi delectatione non carnali. Et id merito *Salm. cap.* 3. *numer.* 49. practice etiam damnant de mortali si ita tangantur pudenda diversi sexus, etiamsi fiat per transennam, quia valde periculosum est. *Croix* autem *numer.*902. probabiliter excusat a mortali ancillas tangentes pudenda puerorum, dum illos vestiunt, nisi cum mora, aut carnali delectatione hoc agant. Notandum II. tangere genitalia brutorum non esse ordinarie nisi veniale, ut dicunt *Croix l.* 3. *part.* 1. *numer.* 903. *Sanchez de Matrim. l.* 9. *D.* 46. *num.* 15. *&c.* Secus probabilius dicendum, si fieret talis tactus usque ad pollutionem, ut dicunt *Croix loc. cit. Holzm. num.* 711. *Elbel de 6. Prae. numer.* 211. *Tournely p.* 510. *v. Nostro*, *& Sporer de Matrim. cap.* 3. *numer.*697. *cum Bon. Salas*, *& Tamb.* (contra *Dian. ex Sanch.* putantes hoc non esse mortale). Ratio, quia, licet hoc fieret tantum levitatis causa, tamen est actio per se vehementissime excitans ad venerem. Notandum III. cum *Busemb.* hic *num.* 7. *& Salm. cap.* 3. *num.* 15. quoad aspectus, non esse de se mortale, citra periculum consensus venerei, aspicere pudenda personæ ejusdem sexus, nisi aspiciens esset valde propensus ad sodomiam, ut notant *Salmanticens. cap.* 3. cum *Sanchez & Filliuc.* Vel nisi, adderem, pulcher adolescens aspiceretur nudus.

Sed quæritur 1. an aspicere pudenda personæ diversi sexus, vel concubitum humanum cum voluntaria delectatione visus, sit de se mortale? Negant *Caj. & Navarr.* apud *Sanchez de Matrim. lib.* 9. *D.* 46. *num.* 21. Quia, dicunt, delectatio ex visu non est talis, sicut ex tactu, quod ad venerea inducat; potest enim quis sistere in delectatione tantum naturali. Sed cum *Sanch. num.* 22. *& S. Anton. Gers. Less. Fill. &c. ac Salm. cap.* 1. *num.* 7. p. *&* 12. omnino dicendum est esse mortale, nisi visio fieret a loco longinquo, & tempore brevissimo, ut *Salm. num.* 13. *& Ronc. c.*1. *qu.*1. Ratio, quia talis turpis aspectus proculdubio valde ad luxuriam excitat. Excusant tamen a mortali *Salm. num.* 12. *in fin.* si absit periculum commotionis, ratione ætatis puerilis, vel etiam senilis, vel frigidæ complexionis; At hoc nec admittendum puto, cum saltem ex visu turpi oriatur periculum concupiscendi. Dicunt item *Salm. c.*3. *n.*13. virum aspicientem pudenda adolescentium non peccare mortaliter, nisi esset vehementer proclivis ad sodomiam. Sed ego difficulter excusarem a mortali quemcunque deliberate aspicientem pulchrum adolescentem nudum. 421

Notant autem *Salm.* eodem loco in fine cum *Sanch. & Fill.* quod aspectus peccaminosi induunt, sicut tactus, eandem speciem objecti; & ideo dicunt explicandam esse in Confessione qualitatem personæ, quæ fuit turpiter aspecta. Sed huic doctrinæ verius contradicit *Croix l.* 6. *p.* 2. *nu.* 130. ubi ait, quod qui sine ullo desiderio personam veneree aspicit, non tenetur dicere qualis fuerit persona. Quomodo enim femina aspiciendo turpiter Sacerdotem nudum, committet sacrilegium, quod consistit in violatione personæ sacræ, cum ibi nulla violatio intercedat? Et quomodo quis aspiciens turpiter consanguineam, committet incestum?

Quær. 2. an sit aliqua culpa aspicere partes honestas personæ pulchræ sexus diversi? *S. Anton. Less. Tol. Caj. Fill. Di.. &c. cum Salmanticens. cap.* 1. *numer.* 2. dicunt hoc esse per se licitum, prout licitum est aspicere qualcunque res pulchras ad visum a Deo creatas; ideo tenent nullam esse culpam per se, præcisa curiositate, aspicere mulierem pulchram. Et idem sentit *Tournely tom.* 3. *pag.* 513. *in fine*, loquendo de homine sæculari. Sed in praxi puto hoc raro excusari a veniali, nisi fiat ex urbanitate debita, aut alia justa causa. Secus tamen merito dicunt, si aspectus esset diuturnus, quia tunc excusari nequit a veniali, & etiam a mortali, si proximum sit periculum turpis concupiscentiæ, vel morosæ delectationis, quæ proculdubio aderit, quando in aspiciendo adest commotio spirituum. Ita *Salm. ib. num.* 3. *cum Less. Caj. S. Anton. Fill. &c. ac Holzm. num.* 712. *& Elbel. num.* 188. Imo valde merito ait *Roncaglia de 6. Prae. cap.* 1. *Reg. in praxi* 1. diuturnum mulieris 422

lieris pulchræ aspectum, maxime si quis inordinato amore erga ipsam afficiatur, non esse sine gravi peccandi periculo. Et idem merito dicit de diuturno colloquio vano cum puella, inordinate dilecta, cui valde adhærent *Salm. c. 3. nu.* 22. *& c. 7. n. 34. ex D. Thom.* saltem propter proximum periculum labendi.

423 Aspicere autem partes minus honestas, sed haud turpes mulieris, scilicet pectus, brachia, crura, secluso periculo lapsus, & modo aspectus non sit diuturnus, ut supra, de se non est mortale; Ita *Nav. Sum. c. 23. n. 19. Sanch. de Matrim. l. 9. D. 46. n. 25. Cajet. v. Ornatus & Salm. c. 3. nu. 15. cum Armill. & aliis*. Dictum est *de se*, nam bene inquit *Holzm. d. n.* 712. id facile mortale esset in aspiciente valde ad venerem proclivo.

424 Aspicere picturas obscœnas tantum ex curiositate, non est mortale, ut dicit *Tamb. Dec. c.* 8. §. 5. *nu.* 1. si delectatio turpis, & ejus periculum absit. Sed in praxi virum morose aspicientem pudenda mulieris depictæ difficulter puto excusari a mortali, quia difficulter se liberare hic poterit a delectatione turpi, vel ab ejus probabili periculo, ut *Elb. nu.* 195. nisi aspiceret per brevissimum tempus, & in magna distantia, ut bene ait *Ronc. c. 1. q.* 1.

425 Quær. 3. an liceat mulieri se ornare? Respondetur affirmative, si ornat se pro decentia sui status, vel juxta morem Patriæ. *Salm. de VI. Præc. c. 13. nu.* 16. Et idem, si hoc faciat, ut viro suo placeat, vel ut sponsum reperiat, ut docet *S. Thom. 2. 2. q. 169. a.* 2. Mulier autem, quæ fine recto se ornaret, certe peccaret, & quidem graviter, si hoc faceret ad provocandos viros, ut ipsam concupiscant; leviter vero, si faceret tantum ex levitate, aut vanitate. Ita *Caj. Less. Sylv. &c.* cum *Salm. loc. cit. n. 15. ex S. Th. eod. loc.* Et idem dicendum de muliere se fuco pingente, ut *Salm. nu. 16. cum S. Thom. d. a. 2. ad* 1. & 3. qui excusat pariter mulierem, quæ se fucaret faciem, ad suam turpitudinem tegendam. Vide alia dicta de scandalo *lib.* 2. *n.* 55. ubi diximus, quod mulier juxta consuetudinem loci fuco se pingens, & aut aliquantulum ubera detegens, non peccat graviter, per se loquendo, si forte inde in generali alii scandalizentur. Dubium est, si sciat aliquem in particulari scandalum pati? Vide dicta *eod. l. 2. n.* 54. Mulier autem utens veste virili ex se non peccat graviter; Sed non raro erit mortale; Vid. *ibid. n. 52. v. 2. Si femina*.

„ 7. Aspectus vero, & subinde etiam (rarius tamen pro-
„ pter periculum adjunctum) tactus, e petulantia, vel cu-
„ riositate, partium inhonestarum alterius corporis, ejusdem
„ tamen sexus, citra affectum, & periculum consensus ve-
„ nerei, excusari posse a mortali, ut ver. gr. quando simul
„ aliqui natant, vel lavant, docet *Laym. l. 3. s. 4.* ex *San-*
„ *chez l. 5. mor. c. 6. num.* 12. 13. & *nu.* 27. 28. *Trull. d.*
„ 12. *n.* 15. * (*Vide dicta n.* 420.)*

426 „ 8. Verba turpia, lectio obscœnorum, spectatio comœ-
„ diarum turpium, cantiones inhonestæ, gestus, literæ, &
„ dona amatoria, si tantum fiant ex curiositate, vel vano
„ solatio, non sunt mortalia; secus tamen, si fiant vel ani-
„ mo inhonesto, sive venereo, vel cum periculo ruinæ spi-
„ ritualis sui, vel aliorum. *Sanch. d. 46. qu. 3. Fill. t. 30.*
„ *c. 10. q.* 3.

Quæritur 2. an sit peccatum mortale verba turpia proferre? Quicquid in hoc puncto diverse DD. sentiant, dicendum I. de se non esse malum verba turpia proferre, aut audire (idem enim dicitur de proferente, quam de audiente); sed hoc pendet ex bono, vel malo fine, quo verba proferuntur. Ita *Sanch. de Matr. l. 9. D. 46. n.* 34. Dicendum II. quod loqui turpia ob vanum solatium, sive jocum, de se non est mortale. Ita cum *Bus.* hic, & *S. Anton. p. 2. tit. 5. cap.* 1. §. 8. *ac Sanch. n.* 35. cum *S. Anton. Nav. &c. Tamb. cap.* 8. §. 4. *n.* 1. Nisi audientes sint ita debiles spiritu, ut scandalum patiantur, ut *Sanch. nu.* 36. cum *Nav. &c.* Aut, nisi verba sint nimis lasciva, ut addunt *Salm. c. 3. n.* 19. Hinc notant *n.* 20. cum *Dicast.* dicteria turpia, quæ proferuntur a messoribus, vindemiatoribus, & mulionibus, non esse mortalia, quia ludrice dicuntur, & audiuntur. Sic etiam dicunt cum *Bus. Sanch. n. 44. Tamb. §. 5. n. 1. & Spor. de Matr. n.* 695. de se esse tantum veniale legere libros turpes ex curiositate, sine turpi delectatione, vel ejus proximo periculo. (Sed id sedulo satagant Confessarii prohibere, quantum valent, juvenibus qui ex hujusmodi lectionibus universe magnam Animæ ruinam hauriunt.) Et idem dicendum de audiente prædicta verba ob vanum solatium, ut *Sanch. n.* 38. *cum Caj.* Recte autem advertit *S. Anton. l. c.* quod audiens turpia *Cum delectatione deliberata* illius turpitudinis, *non videtur posse excusari a mortali*, sicut qui morose delectatur in turpi cogitatione, *nisi forte* hæc fuerent inter Conjuges. Dicendum III. cum eodem *Sanch. n.* 39. esse sine dubio mortale dicere turpia ob delectationem captam ex cogitatione ipsarum rerum turpium, vel cum periculo talis delectationis, ut recte addit *Tamb. l. c.* sive cum periculo gravis scandali, quod frequenter adest, cum talia proferuntur coram juvenibus, vel puellis, ut bene advertit *Elbel nu.* 194. Hinc tenent *Salm. c. 5. nu.* 19. non excusari a peccato gravi, qui nominat pudenda, aut modum copulandi, maxime coram adolescentibus, & mulieribus juvenibus honestis. Nominare autem pudenda sui proprii sexus coram aliis sexus ejusdem, puto, communiter loquendo, non esse grave.

Mortaliter etiam utique peccant, qui ob jactantiam narrant sua turpia peccata; Et tunc peccant non solum peccato scandali propter audientes, sed facillime etiam peccato complacentiæ de ipsis peccatis, ut recte dicunt *Salm. cum Dic. n.* 21. Et ideo in Confessione explicare debent speciem peccati, de quo se jactarint. Colloqui autem honeste cum puellis extraneis, de se non est nisi veniale; sed ratione periculi, maxime in conversatione diuturna, potest esse grave, ut diximus *n. 422. in fin.* cum *Salm. n. 22. Ronc. c. 1. Reg. 1. in praxi*.

Quæres 2. an sit mortale audire comœdias turpes? Respondetur, quod, si comœdia non sit notabiliter turpis, illam audiens non peccat mortaliter, nisi qui expertus sit suam fragilitatem. Ita *Sanch. de Matr. l. 9. D. 46. n.* 42. Si vero in comœdia repræsententur res notabiliter turpes, vel modo turpi, mortale quidem esset illam spectare ob delectationem consurgentem ex ipsis rebus turpibus; veniale autem ob curiositatem tantum, aut ob vanum solatium, secluso periculo consensus in turpem delectationem. Ita *Sanch. d. n. 41. & Tamb. §. 5. nu. 1. cum Diana, Rodr. Lorca, &c.* Quicquid sit (ut ait *Tamb.*) de cooperatione (de qua mox agendum) quam quisque afferret sua pecunia concurrens ad talem repræsentationem. 427

Num autem graviter peccent omnes, qui pecunia, vel plausu ad hujusmodi comœdias notabiliter turpes concurrunt, etiamsi sine ipsis comœdia repræsentaretur? Negant *Turrianus, Bald., & Baldel. apud Croix l. 2. n.* 229. Et huic opinioni olim adhæsi; Sed melius nunc censeo affirmandum cum eodem *Croix, & Holzmann de Charit. c. 4. n.* 242. Ratio, quia isti, etsi materialiter, tamen positive cooperantur ad actionem graviter peccaminosam; quæ cooperatio non est licita, nisi fiat ex gravi causa necessitatis, vel utilitatis. Et idem recte dicit *Holzmann* de iis qui ex officio impedire tenentur, vel etiam qui alias impedire commode possunt. Non damnarem vero de mortali simplices spectatores, præciso periculo turpis delectationis, ut supra, sine quibus comœdia etiam fieret; isti enim neque essent causæ illius turpis repræsentationis, quia non positive ad illam influerent; neque occasio, quia (ut supponitur) etiam sine ipsis comœdia ageretur. Excipe Clericos, & Religiosos, qui non possunt ibi interesse sine gravi laicorum scandalo; Et excipe etiam laicos, sine quibus comœdia non fieret. Nullo autem modo a mortali excusarem Adolescentem, qui absque necessitate vellet curiositatis causa hujusmodi comœdiis interesse, nisi quis esset valde timoratus, & insuper pluries sit expertus illas spectando nunquam lethaliter peccasse; Modo suo exemplo aliis Adolescentibus occasionem non præberet hujusmodi turpibus repræsentationibus assistendi.

Certum est autem repræsentantes, seu componentes has comœdias notabiliter turpes nullo modo excusari posse a peccato gravi, ob scandalum aliorum, quamvis non intentum. *Sanch. l. c. n. 42. cum S. Anton. Sylv. Ang. &c.* Nec lucrum quamvis magnum eos excusare potest, ut recte notat *Tamb. ibid.* Nota autem hic id quod docet *D. Thom. 2. 2. q. 168. a. 3. ad* 3. nempe: *Ad omnia autem quæ sunt utilia conversationi humanæ, deputari possunt aliqua officia licita. Et ideo etiam officium histrionum, quod ordinatur ad solatium exhibendum hominibus, non est secundum se illicitum: Nec sunt in statu peccati, dummodo moderate ludo utantur, idest non utendo illicitis verbis vel factis* (idest turpibus, vel quæ vergunt in Proximi nocumentum, ut explicat in corp.) *ad ludum, & non adhibendo ludum negotiis, & temporibus indebitis. Unde illi qui moderate eis subveniunt non peccant; Si qui autem sustentant illos histriones qui illicitis ludis utuntur, peccant quasi eos in peccato foventes*. Idem docet *D. Anton. p. 2. tit. 23. §.* [illegible] ubi explicando verba illa *D. Thomæ*, *illicitis verbis aut factis*, dicit; *Si cum verbis turpibus, vel actibus turpia repræsentantibus, tunc est illicitum & mortale*. Vide alia dicta *de Scandalo lib. 2. n.* 56. 428

„ 9. Choreæ, nisi malo fine fiant, aut cum periculo ali- 429
„ quos aut seipsum incitandi ad libidinem, vel cum alia cir-
„ cumstantia mala, secundum se non sunt malæ, nec actus
„ libidinis, sed lætitiæ. Quando vero sancti Patres eas in-
„ terdum valde reprehendunt, loquuntur de turpibus, &
„ earum abusu. V. *Cajet. v. Chorea. Fill. n.* 223. * (*Cho-*
„ *reæ, ut docet S. Antonin p. 2. tit. 6. cap. 6. per se licitæ*
„ *sunt, modo fiant a personis secularibus, cum personis hone-*
„ *stis, & honesto modo, scil. non gesticulationibus inhonestis.*
„ *Idem dicunt Salm. cap. 3. n. 17. & 18. cum Azor. Cajet.*
„ *Fill. Bon. &c. In choreis autem leviter apprehendere ma-*
„ *num feminæ vel non erit culpa, vel ad summum venialis,*
„ *ut notat Caj. ibid. Sum. v. Chorea, & consentit probabi-*
„ *liter Spor. de Matr. c. 3. n. 694. Vetitum autem fuit Clericis*
„ *a Trid. sess. 24. cap. 13. choreis illicitis assistere, saltem il-*
„ *las ducere. Vide Salm. ibid.*)*

„ 10. Exhibentes comœdias turpes, item facientes libros,
„ aut picturas incitantes ad libidinem peccant mortaliter:
„ quia sunt ruinæ proximi; cum moraliter certum sit mul-
„ tos inde ad peccatum incitandos. *Fill. nu.* 211. Similiter
„ Magistratus, qui permittunt exhiberi turpes comœdias,
pec-

„ peccare mortaliter docet *Hurt.* & concedit *Bald.* si auctoritatem illis præstent, approbent, vel foveant: addit tamen posse aliquando excusari, si ad majus malum impediendum non puniant, & tantum tolerent. Vid. *Diana p. 5. t. 15. R. 82.*

430 „ 11. Persona soluta permittens se tangi ab alia, tactu, qui vulgo censetur pudicus, ut prehensio, contrectatio manus, amplexus, & oscula juxta morem patriæ, non peccat nisi ei constet fieri pravo affectu; huic enim cooperari non licet. Docet tamen *Filliucius* etiam tunc admitti posse, ne tangens infametur. * (*Sive ne suspicionem infamiæ ingerat, vel ne alii scandalizentur. Ita Tournely to. 3. p. 505. cum Sylvio & Salm. c. 3. num. 62. cum Sa, Azor. Caj. Bon. Tenetur tamen resistere, si tactus fiant clam, & certum sit malitiose fieri. Salmantic. ibid. Tamburin. §. 4. num. 25. Croix lib. 2. numer. 249.*) * Admittens autem tactus impudicos (ut mamillarum & obscœnarum partium) vel oscula furtiva. * (*ut dicunt etiam Salmanticens. dict. numer. 22.*) *, & morsus vel indecentia, peccat: quia præsumitur affectus malus. Vide *Filliuc. lib. 30. numer. 169.* & infra *lib. 5. cupit. 1. dub. 2.*

Utrum autem mulier vi oppressa, ad vitandos impudicos tactus alterius, teneatur etiam clamare, si oporteat? Affirmant *Salm. ibid. cum Cajet.* ex communi, ut asserunt; & probant ex *Deut.* 22. 23. ubi damnatur ad mortem puella, *quia non clamavit, cum esset in Civitate*. Sed valde probabiliter dicit *Navarr. Sum. cap. 16. num. 1. Soto de Just. lib. 5. qu. 1. art. 5. & Bonac. de IV. Præc. qu. un. n. 10. cum Reg.* non teneri mulierem ad clamandum cum periculo notabilis damni, sive infamiæ, vel nimiæ verecundiæ; quia tunc, si aliter jam resistat quantum potest, non tenetur cum tanto suo incommodo vim repellere. Excipe, si adsit periculum proximum consentiendi. Nec obstat textus Deuteronomii, supra relatus; nam præceptum illud erat præceptum judiciale pertinens quidem ad judicium externum, in quo damnari præcipiebatur puella quæ violata fuisset, & non clamasset, *cum esset in Civitate*; quia præsumebatur ipsa (ut commentat *Corn. a Lap.*) *stupro consensisse, & ideo non clamasse*. Et idem sentiunt *Menoch. & Gordon. cum Philone* apud *Calmet* super textu citato. Præterea nemo dubitet omnia præcepta judicialia Veteris Legis jam omnino cessasse per præcepta judicialia perfectiora Legis Evangelicæ, ut probat doctus *Frassen to. 2. de Leg. D. 3. a. 2. q. 4. concl. 1. in fine*. Non negandum tamen, quod si mulier sit in periculo proximo consentiendi in copulam, ob experientiam anteactam, vel ob sui cognitam fragilitatem, teneatur utique clamare ad se liberandam ab illo congressu. An autem mulier oppressa teneatur potius pati mortem, vi repellendo invasorem suæ pudicitiæ, quam permittere copulam? Duplex est sententia, ut diximus *num.* 368. At negativa, quam tenent, *Sot. Navar. Tolet.* & alii, potius speculative, quam practice est probabilis.

431 „ Quæres, an, & quatenus liceant tactus, aspectus, &c. inter conjuges, vel sponsos?

„ Resp. 1. Conjugibus licent, si referantur ad copulam; ad hanc enim licite se excitant. Alio autem fine, v. gr. voluptatis causa si fiant, sunt peccata venialia: quia matrimonium eos cohonestat, ac defectus debiti finis non est mortalis; nisi tamen habeantur cum periculo pollutionis: quæ, cum iis sit illicita, eo casu erunt mortalia, regulariter saltem. *Sanch. l. 9. d. 46. n. 7. Fill. n. 357.* & alii. * (*Vid. lib. 6. n. 932. ad 936.*) *

„ Resp. 2. Sponsis tactus impudici non licent; pudici vero in partibus honestis licent, si ex iis tantum intendant delectationem sensitivam; secus, si veneream; *Sanch. l. c. n. 50. &c. Bon. p. 5. n. 6. &c.* * (*Sed vide dicenda lib. 6. num. 854.*) *

DUBIUM II.

Quæ sint species luxuriæ consummatæ naturales?

432 *An fornicatio sit vetita de jure Naturæ?*
433 *An peccet mulier non resistens turpi congressui ob metum mortis, si non consentiat?*
434 *An permitti possint meretrices?*
435 *Circa concubinatos, quæritur I. An possit absolvi qui nequit ejicere concubinam sine infamia?* 436. *Quær. II. An absolvi possit promittens concubinam ejicere?* 437. *Quær. III. An possit absolvi concubina ob necessitatem non discedens?* 438. *Quær. IV. An qui est in proximo occasione, ratione exercendæ artis? Quid vero, si is, adhibitis remediis, semper eodem modo recidit?* 439. *Quær. V. An famula peccans cum Domino?* 440. *Quær. VI. An uxor peccans cum viro?* 441. *Quær. VII. An tollenda occasio etiam cum gravi damno?*
442 *Quæ sint pœnæ pro concubinatis, præsertim pro Clericis?*
443 *An stuprum sit speciale peccatum?*
444 *Ad quid teneatur Raptor?*
445 *Quid de adulterio?* 446. *An sit adulterium copula sodomitica inter conjuges?*
447 *An copula habita inter desponsatos?*
448 *Circa incestum, quæritur I. An omnes incestus sint ejusdem speciei?* 449. *Quær. II. An differant incestus cum affinibus?* 450. *Qu. III. An incestus cum cognatis spiritualibus?* 451. *Qu. IV. An sit speciale peccatum copula Confessarii cum Pœnitente? Quid si fit ejus Parochus?* 452. *Qu. V. An committant incestum propinqui copulantes post dispensationem?*
453 *An soli tactus incestum constituant?*
454 *Quomodo committitur sacrilegium per peccatum turpe?*
455 *Circa sacrilegium* Personale, *Quæritur I. An Sacerdos simul Religiosus lædens castitatem committat duo sacrilegia?* 456. *Qu. II. An copulans cum alia persona sacrata?* 457. *Qu. III. An committat sacrilegium habens votum castitatis, si inducat alterum ad turpia? Quid si morose delectetur de peccato alterius?*
458 *Circa sacrilegium* Locale, *Quær. I. An sit sacrilegium copula occulta, vel maritalis in Ecclesia?* 459. *Qu. II. An sint sacrilegia tactus impudici habiti in Ecclesia?* 460. *Quæ comprehendantur per locum sacrum?* 461. *Qu. III. An verba & aspectus lascivi habiti in Ecclesia sint sacrilegia?* 462. *Qu. IV. An cogitationes turpes?*
463 *Circa sacrilegium* Reale, *quæritur quando committatur?*

„ RESP. Eæ dicuntur, in quibus fit commixtio eo modo, 432 quo natura instituit; verbi gratia quando servantur sexus diversus, species eadem, vas, & modus naturalis, &c.

Unde resolvitur tales esse has sequentes, quæ ideo in Confessione sunt exprimendæ.

„ 1. Est fornicatio, quæ est concubitus soluti cum soluta (hoc est, quæ sit libera a voto, matrimonio, religione) ex mutuo consensu. Ad hanc reducitur. 1. Concubinatus, qui est fornicatio continuata. Unde concubinarius (sicut & meretrix) ordinarie non debet absolvi, nisi dimissa concubina, aut muliere suspecta, cujus retentio scandalum daret, licet cum ea non peccaret. *Sanchez lib. 1. mor. cap. 8. Navar. cap. 3. Filliuc. tract. 30. cap. 2. nu. 56.* 2. Congressus cum alterius sponsa, quæ est fornicatio juxta eandem speciem gravior, & in Confessione aperienda; saltem respectu sponsæ, ut docet *Rod. tr. 3. c. 109. Sanch. de Matr. t. 1. l. 1. d. 2. n. 6. Fag. t. 1. l. 4. c. 3. Fill. l. 2. tr. 30. c. 2. n. 53.* contra *Covar. Vivald. Ledes. Azor.* quorum sententiam, (etiam respectu sponsæ) probabilem, & in praxi tutam censet *Dian. p. 1. tr. 7. Ref. 5.*

Attende hic prop. 25. damn. ab Alex. VII. quæ dicebat: *Qui habet copulam cum soluta, satisfacit Confessionis præcepto, dicens commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem; non explicando copulam.*

Deinceps notandum, proculdubio fornicationem vetitam esse de jure Naturæ, cum Natura ordinet copulam tantum ad matrimonium, quo non solum proles generari, sed etiam bene educari possit. Ideo fornicatio semper est intrinsece mala, licet aliquando per accidens a fornicario proles bene educaretur; Ratio, tum quia in hoc ob magnum periculum hallucinationis, causa nimiæ delectationis, facillime errari potest; tum quia natura considerat, quæ communiter, non quæ per accidens eveniunt; tum quia de se est contra jus naturæ carni rationem subjicere, ut accidit in fornicatione ob delectationem actus. In matrimonio autem, esto eadem delectatio interveniat, Deus tamen speciali providentia disponit, ut talis deordinatio absit. V. *Ronc. de VI. Pr. c. 1. q. 2.*

Quæritur hic 1. an peccet graviter mulier, non resistens 433 turpi congressui alterius ob metum mortis, quamvis non consentiat? Alii omnino affirmant, quia talis immobilitas esset quædam cooperatio voluntaria, cum possit se agitando congressum aliquo modo impedire. Ita *Lugo de Just. & Jure Disp. 10. n. 197. Ronc. ib. q. 3. cum Fill. Azor.* quos saltem in praxi puto sequendos. Alii vero negant. Vide dicta *n.* 368.

Quær. 2. an permitti possint meretrices? *Prima* sententia 434 probabilis affirmat, eamque tenent *Salm. de 6. Præc. c. 2. nu. 91. cum S. Thom. Cov. Trull. Led. &c.* huicque clare adhæret *S. August. l. 2. de Ord. cap. 4.* Ratio, quia, demptis meretricibus, pejora peccata evenirent, nempe sodomiæ, bestialitatis, mollitierum, præter prævaricationem mulierum honestarum; Ideo *S. Aug. l. c.* ait: *Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus.* Verum *secunda* sententia, practice probabilior, negat; & hanc tenent *Ronc. de 6. Præc. c. 2. qu. 6. Nav. Man. c. 17. n. 195. cum Cornel. Gutt. & aliis ap. Salm. n. 83.* Ratio, quia per meretrices hæc mala graviora non evitantur, eo quod in hominibus luxuriosis ex facili & frequenti cum meretricibus congressu libido altiores figit radices; & ideo, cum hoc vitium frequentia magis augeatur, ipsi non desinunt committere pollutiones, & peccata nefanda, saltem cum ipsis meretricibus; necnon haud se abstinent a sollicitandis feminis honestis. E converso permissione meretricum innumera alia mala superadduntur, nempe plures puellæ prostituuntur, adolescentes parentes parvipendunt, bona dissipant, studia scientiarum negligunt, rixas excitant, honestas nuptias respuunt. Ceterum, bene advertit & pro-

& probat *P. Sarnelli* in suo *Opusculo de Abusu meretricii*, quod licet in vastis Urbibus meretrices permitti possint, nullo tamen modo in aliis locis permittendæ sunt.

435 Concubinatus autem proprie est concubitus soluti cum soluta (improprie vero cum uxorata vel uxorato); dummodo habeantur invicem uxorio modo, sive in unamet domo, sive in alia, ut constat ex stilo Curiæ Romanæ, & ex Concilio Tridentino *sess.* 24. *cap.* 8. Nota hic ante omnia prop. 41. proscriptam ab Alex. VII. quæ dicebat: *Non est obligandus concubinarius ad ejiciendam concubinam, si hæc nimis utilis esset ad oblectamentum concubinarii, vulgo regalo, dum, deficiente illa, nimis ægre ageret vitam, & aliæ epulæ tædio magno concubinarium afficerent, & alia famula nimis difficile inveniretur.* Item nota alias tres prop. damnatas ab Innoc. XI. 61. *Potest aliquando absolvi, qui in proxima occasione versatur, quam potest, & non vult omittere, quinimo ex proposito quærit, aut se ingerit.* 62. *Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis, aut honesta non fugiendi occurrit.* 63. *Licitum est directe quærere occasionem proximam peccandi pro bono spirituali, aut temporali nostro, vel proximi.*

Hinc quæritur I. An aliquando possit absolvi concubinarius, qui concubinam ejicere e domo non posset sine scandalo, aut infamia? Communiter loquendo, non est absolvendus, ut cum *Bus.* dicunt *Salm. c.* 2. *n.* 27. Ratio, quia in diuturno concubinatu est moraliter impossibile rem aliis non fieri notam: Non negant tamen *Salm. ib.* in aliquo casu rarissimo posse absolvi; puta (ut ait *Spor. de Pœn. num.* 329. *cum Gob.*) si aliter non possit vitari grave damnum famæ, vel fortunarum, juxta dicenda *de Pœn. n.* 455. Sed eo casu dico omnino expedire, quod saltem differatur absolutio, donec experimento probetur continentia pœnitentis; nisi casus esset, quod pœnitens (satis alias dispositus, ut supponitur) non amplius redire posset ad se confitendum; vel si immineret necessitas communicandi, ad vitandam positivam infamiam.

436 Quær. II. An extra prædictum rarissimum casum infamiæ, aut scandali, possit absolvi concubinarius, antequam concubinam dimittat, si sedulo eam dimittere promittat? Alii concedunt pro prima, vel secunda vice, ut *Diana, Sancius, Megala.*, & *F. Amon. a Sp. S.* apud *Salm. c.* 2. *num.* 28. Alii omnino negant etiam pro prima vice, quando occasio est proxima. Ita *Nav. Pal. Azor. Tol. Fill. &c.* cum *Diana*, se revocante apud *Salm. nu.* 32. Alii denique, ut *Salmant. d. n.* 32. cum *Trull. Sylv. Rodr. Lop.* distinguunt sic: Si concubinarius est publice notus, minime est absolvendus, etiamsi det signa magni doloris, nisi concubinam dimittat, aut nisi postquam (concubina extra domum degente) per aliquod tempus notabile ad eam non accesserit. Ratio, tum quia scandalum pareret videre eum, qui adhuc domi concubinam retinet, vel ejus domum frequentat, ad Eucharistiam accedere; tum quia publicus peccator non debet absolvi, nisi etiam publice pœniteat, & scandalo satisfaciat. Vide dicenda *l.* 6. *n.* 512. Si vero concubinarius est occultus, nec etiam absolvi potest, nisi in aliquo casu raro: puta, si vir nobilis doleat profusis lacrymis, vel post terribilem concionem auditam, vel si confiteatur territus a morte socii, vel a magno periculo mortis evasus. Ita *Lugo de Pœn. D.* 10. *num.* 151. & *Salm. num.* 34. *cum Pal. Laym. Dic. Trull. &c.* Hoc tamen tantum admittendum puto, quando sit moraliter impossibile, quod concubina ante absolutionem brevi dimitti possit; vel quando urgeat necessitas communicandi ad vitandam magnam infamiam, juxta mox dicta *num.* 435. *in fine.* Nam alias semper absolutio est differenda; quia experientia nimis constat, quod, obtenta absolutione, difficulter occasio postea aufertur, & sic facillime reditur ad vomitum. Vide dicenda *l.* 6. *n.* 454.

437 Quær. III. An concubina, quæ a concubinario sustentatur, possit absolvi, antequam a domo illius discedat? Recte negant *Salm. c.* 2. *ex n.* 43. Excipiunt tamen *n.* 44. primo, si ex discessu ei grave eveniret damnum, puta infamiæ, vel aliorum scandalum. Secundo, si femina nequiret manuum labore se alere, aut in alia domo deservire, aut mendicare sine dedecore, aut alio gravi incommodo. Emendicare autem illi, quæ non est ad id assueta, semper magnum incommodum afferre videtur, ut ait *Hurt. ib.* Sed his casibus regulariter semper etiam est differenda absolutio.

438 Quær. IV. An possit absolvi, qui, causa artis licitæ exercendæ, est in proxima occasione peccandi? Probabiliter respondent *Suar. to.* 4. *in* 3. *p. D.* 32. *se.* 2. *Cajet. v. Periculum. Et Salm. c.* 2. *n.* 46. *cum Gand.* posse quidem absolvi, si ille esset moraliter impotens ad officium suum deserendum, & peccaret, non ex vi occasionis, sed ex propria fragilitate, & inde ostenderet signa veræ pœnitentiæ, cum proposito occasionem cavendi quantum potest. Hinc communiter possunt excusari a deserenda occasione, qui ratione officii cum feminis versando peccant, ut dicunt *Nav. c.* 3. *n.* 5. *ac Graff. Junn. Hurt. Lopez, &c.* cum *Salm. n.* 47. & *Milant. in pr.* 61. *Inn. XI.* Idem dicitur de Chirurgis, qui feminas medendo sunt in occasione peccandi. *Salm. ibid. cum Sanch. Nav. Hurt.* Idem de Parocho, qui in audiendis feminarum Confessionibus voluntarie se polluit: Hi possunt absolvi, quin officium deserant; secus tamen dicendum de Confessario simplici, qui tenetur abstinere a Confessionibus excipiendis, nisi forte ex hoc infamiam subiret. *Salm. nu.* 48. *cum Pal. Nav. Hurt. &c.* Potest etiam absolvi femina, quæ vivit hospitando, & peccat occasione hospitandi, & iden cadit cum diversis, & etiam cadit cum aliquo particulari, modo proponat inde evitare sola cum solo conversari. Ita *Salm. n.* 49. *cum Nav. & Trull.* Si tamen, adhuc remediis adhibitis, peccans eodem modo relabitur, nulla apparente probabili spe emendationis, tunc nullo modo absolvendus, nisi occasionem deserat, vel specialia signa doloris exhibeat, juxta dicenda *de Pœn. l.* 6. *n.* 457.

Quær. V. An possint absolvi famulæ cum heris peccantes, si etiam antea cum eis peccaverint? Si illæ bis, vel semel tantum peccaverint, & post admonitionem Confessarii occasionem tollere curaverint, tunc absolvi posse recte dicunt *Salm. c.* 2. *n.* 50. Secus, si occasionem removere neglexerint, *ib.* Quare nunquam eas absolverem, si peccatum fuerit frequens; nisi in casu gravis necessitatis proposito supra in *qu.* III. Ac ipsæ essent sufficienter dispositæ, juxta dicenda *l.* 6. *n.* 459. Et etiam in eo experimentum quærerem. 439

Quær. VI. An possit absolvi uxor, si ipsa est in occasione proxima peccandi cum suo viro, qui eam contra naturam cognoscat, vel prostituat? Respondetur negative cum *Salm. c.* 2. *n.* 52. *cum Sanch.* Tenetur enim tunc divortium facere; sed hoc intelligendum, nisi ad hoc sit moraliter impotens, ut dictum est in *qu.* IV. *ut supra.* 440

Quær. VII. An quis teneatur tollere occasionem proximam peccandi cum concubina, etiam cum suo gravi damno temporali; puta, si amasius debitor esset concubinæ in magna summa? Negant *Tancred. Sanctius*, & *Ant. de Sp. S.* apud *Salm. n.* 57. Sed contrarium omnino tenent *Salm.* quia damnum spirituale magis, quam temporale præcavendum est. Verum hæc ratio, si hic valeret, valere deberet etiam pro casibus supra allatis *qu.* III. & IV. ubi iidem *Salm.* probabiliter excusant aliquando eos, qui ad grave damnum evitandum occasionem non deserunt. Quapropter primam sententiam probabilem censeo, si amasius non posset solvere sine magno detrimento suæ famæ, vel sui status, ita ut ille in gravem necessitatem redigeretur; vide dicenda *lib.* 6. *n.* 455. Sed in omnibus his casibus expedit omnino, ut differatur absolutio usque ad emendationem; vide eod. *l.* 6. *n.* 456. 441

Plura hic adduntur scitu utilia in hac materia.

I. A Conc. Trid. *sess.* 14. *c.* 8. indicta fuit pro concubinatu pœna excommunicationis ferendæ post tertiam monitionem, & insuper pœna ejectionis extra Oppidum, vel Diœcesim, implorato brachio Seculari. II. In crimine hoc, cum sit mixti fori, procedi potest tam a laicali, quam ab Ecclesiastico Judice. III. Clericus concubinarius ex Conc. Trid. *sess.* 25. *c.* 14. post primam monitionem privatur tertia parte fructuum Beneficii; post secundam vero privatur pensionibus, & Beneficii administratione; deinde post tertiam omnino Beneficio expoliatur; denique excommunicatur, & tunc potest etiam Curiæ seculari ab Episcopo tradi. Vide *Salm. c.* 2. *n.* 60. Probabiliter autem non privatur tertia parte fructuum (ut dictum est) Clericus, qui etiam post monitionem tantum semel peccaverit. *Salm. ibid. num.* 64. Notandum autem 1. nomine fructuum non comprehendi distributiones quotidianas, ut a S. C. fuit decisum apud *Salm. nu.* 66. Notandum 2. pœnas pecuniarias hujus criminis ad pios usus ab Episcopo applicandas esse, *Salm. n.* 67. Notandum 3. quod Clericus non privatur fructibus Beneficii, nisi post sententiam. *Salm. n.* 68. 442

Utrum autem Clerici concubinarii publici sint etiam ipso jure suspensi? Affirmant *Barbosa, S. Anton. Nav. Sylv. &c. ap. Salm. c.* 2. *n.* 70. dicentes, ipsos incurrere talem suspensionem tam ab Officio, quam a Beneficio ex *c. Sacerdotes. Dist.* 50. Et sic declaratum esse a S. C. Concilii. Sed negant probabiliter *Sot. in* 4. *D.* 5. *q.* 5. *a.* 6. *Fill. tr.* 27. *n.* 124. *ac Trull. Suar. & Fag. ap. Salm. ib.* qui huic sententiæ adhærent. Ratio, quia de tali suspensione non constat; imo potius probatur oppositum ex Trid. *l. c.* ubi dicitur, quod si Clericus concubinarius secundæ monitioni non paruerit, ab Episcopo suspendatur ab administratione Beneficii; ergo supponit Concilium nullam esse suspensionem anterius ipso jure latam. Ad Declarationem autem S. C. respondent eam non esse authenticam, & etiamsi esset authentica, aliam non habere auctoritatem, quam sententiæ probabilis Doctorum, juxta dicta *l.* 1. *n.* 105.

,, 2. Stuprum, hoc est defloratio virginis, ipsa invita; 443
,, quia, si consentiat, erit tantum fornicatio simplex, nec
,, circumstantia in Confessione aperienda, ut probat *Less.* &
,, *Sanch. l.* 7. *disp.* 12. contra *Nav. Azor.* & alios.

Et cum *Bus.* & *Sanch.* consentiunt *Salm. de VI. Præc. c.* 4. *num.* 2. & *Ronc. c.* 3. *q.* 2. *cum Barb. Bon. &c.* Dicunt tamen *Bonac.* & *Salm. n.* 13. *cum Less. Fill. Diana*, quod fornicatio cum virgine consentiente potest esse aliunde speciale peccatum, scilicet ratione infamiæ, vel mœroris parentum, vel rixarum, odii, &c. Vide dicenda *de Sponsalibus, l.* 6. *n.* 847.

,, 3. Raptus, cum scilicet persona aliqua (sive masculus, 444
,, sive femina, sive nupta, sive innupta) libidinis causa ab-
,, ducitur, illata vi sive abductæ, sive iis, quorum potesta-
,, ti subest. * (*Scilicet parentibus, aut tutoribus, aut viro;*

,, *non autem si sint fratres, & mulier sit sui juris. Ronc. q. 3. cum Mol.*) * Si quæ tamen sponte discedat cum Amasio, inscijs parentibus, non erit proprie raptus, sed fuga, non addens malitiam specie distinctam fornicationi. *Lug. d.* 16. *num.* 137. *Filliuc. nu.* 10. Vid. *Bon.* Idem dicit *Diana p.* 1. *t.* 7. *R.* 37. *ex Less. l.* 2. *cap.* 19. *d.* 1. *Sanch. de Matr. t.* 2. *l.* 7. *d.* 4. *n.* 5. *&c.*

Ex Tridentino *Sess.* 24. *cap.* 6. raptor tenetur mulieram ducera, aut dotare; nisi mulier sit meretrix, aut malæ famæ. Quando tamen adest Raptus cum violentia mulieris invita, matrimonium semper est nullum etiamsi cum rapta sint sponsalia contracta. Constituunt raptum etiam preces importunæ. Num autem etiam dolus? Vide *Salm. de VI. Præc. cap.* 4. *num.* 28. Vide alia *de Matr. lib.* 6. *num.* 1107. & 1108.

445 ,, 4. Adulterium, cum scilicet uterque, vel alteruter coeuntium est conjunctus matrimonio, etiamsi adulterantis conjux sit contentus: esto enim tunc illi non fiat injuria, fit tamen ipsi statui, Sacramento, & huic præcepto. Quod si femina adulterans sit conjugata, gravius habetur, quam si vir, propter incommoda graviora, v. gr. damnum veri heredis, prolis incertitudinem, &c. Si vero uterque sit conjugatus, adhuc gravius est, quia sunt duæ injuriæ in utrumque conjugem, in Confessione exprimendæ. *Fill. t.* 26. *c.* 4. *n.* 85. & 89.

* (*Nota* hic prop. 50. damn. ab Innoc. XI. quæ dicebat: *Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium; ideoque sufficit in Confessione dicere, se esse fornicatum.*

446 Qui sodomitice uxorem cognoscit, probabilius etiam adulterium committit, quia est contra bonum datæ fidei, ut *Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 18. *n.* 4. *Ronc. cap.* 4. *quæst.* 3. *cum Azor. &c. Salm. de VI. Præc. c.* 5. *num.* 15. cum communi, contra paucos. Et debet explicari, sodomia commissa esse cum propria conjuge, ut *Salm. ibid.*

447 An vero sit adulterium copula habita cum desponsata per verba de futuro? Probabilius negatur cum *Sanch. de Matr. l.* 1. *D.* 2. *n.* 2. *Salm. d. c.* 5. *n.* 10. *Ronc. ibid. qu.* 5. Censent autem *Ronc. & Salm. de Matr. c.* 1. *n.* 11. quod si unus ex sponsis cum alia persona fornicetur, debet aperire in Confessione circumstantiam sponsalium, tanquam mutantem speciem, ratione injuriæ alteri illatæ: Probabile vero satis est cum *Trull. Pont. Dian. Covarruv. Lugo, Sanchez, & Laym.* esse tantum circumstantiam aggravantem, cum sponsus per *sponsalia* nullum acquirat jus super corpus alterius. Vide hoc *de Matr. l.* 6. *n.* 847.

448 ,, 5. Incestus, hoc est congressus cum consanguinea, vel affina usque ad quartum gradum, eo gravius peccatum, quo gradus est propinquior: quem proinde in Confessione exprimere, saltem securius est, ut habet *Navar. cap.* 6. *C. Lugo disput.* 16. *num.* 312. sicut etiam multo gravior est incestus cum consanguinea, quam cum affine in eodem gradu, verbi gratia cum matre, quam cum novarca; cum sorora propria, quam cum sorore uxoria; & rursus gravior est cum affine, quam cum cognato spirituali, vel legali. Addi vero debet, si in primo gradu fuerit, utrum cum matre, an cum filia, an sorore. *C. Lug. loc. cit. & Escob. de actibus humanis E.* 2. *cap.* 6. ubi ex *Hurtad. d.* 9. *de pæn. diff.* 4. probabile dicit, incestum in eodem gradu, & linea, ejusdem esse speciei (eo tamen graviorem, quo gradus est vicinior stipiti); & satis esse dicere, habui rem cum consanguinea in linea recta. Ad hanc speciem revocatur, tanquam analoga, fornicatio cum filia Confessionis; cum proprie non sit cognatio spiritualis, quam tamen circumstantiam in Confessione exprimendam esse probat *Sanch. l.* 8. *de Matr. d.* 55. *Con. d.* 32. *Fagund.* & ceteri probabiliter contra *Sa*, V. *Confessio*, & *Dian.* V. *Lugo n.* 355.

Ad majorem horum claritatem, quæritur I. An omnes incestus quoad gradus sint ejusdem speciei? Vide dicenda *de Sacr. Pæn. lib.* 6. *n.* 470. ubi hoc sat probabiliter affirmatur (excepto tantum primo gradu consanguinitatis in linea recta) cum *Caj. Spt. Lug. Bon. &c. cum D. Thom.*

449 Quær. II. An incestus cum consanguinea differat specie ab incestu cum affine? Utraque sententia est probabilis. *Prima* cum *Croix l.* 6. *p.* 2. *num.* 1073. *Cajet. Lug. Dian. ex S. Thom.* negat, quia in utroque casu contra reverentiam conjunctis debitam pariter peccatur. *Secunda* sententia cum *Vasq. Diest.* & aliis *ibid.* affirmat; ratio istorum, quia videtur totaliter diversa reverentia debita ob sanguinis conjunctionem, quam ob conjunctionem affinitatis. Vide dicenda *l.* 6. *num.* 469.

450 Quær. III. An incestus inter cognatos spirituales sit diversæ speciei, quam inter consanguineos, & affines? Absolute affirmandum cum *Salm. & S. Thom.* qui 2. 2. *qu.* 154. *a.* 10. *ad* 2. docet per copulam inter cognatos spirituales *committi sacrilegium ad modum incestus*. An autem tunc sit explicandus gradus cognationis? affirmant *Salm. ib. n.* 40. sed probabilius negat *Croix nu.* 1078. Pariter incestus inter cognatos legales, nempe ratione adoptionis, est diversæ speciei ab aliis enunciatis, & explicari debet. Vide *Salmant. ibid. num.* 41.

451 Quær. IV. An Confessarius rem habens cum filia spirituali occasione Confessionis, debeat hoc explicare in Confessione? *Prima* sententia affirmat, quia Pater cum filia spirituali contrahit quandam extraordinariam familiaritatem, & obligationem docendi illam ad salutem; & ideo videtur specialis turpitudo illam trahere ad perditionem. Ita *Salm. c.* 5. *n.* 43. *cum Soto, Sanch. Fag. &c. Secunda* tamen probabilior sententia negat cum *Fill. tr.* 30. *n.* 106. *Spor. de Matr. c.* 3. *n.* 620. *Elb. de* 6. *Præc. n.* 141. *Holzm. eod. tit. n.* 669. item *Vasq. Bonac. Pont. Dic. Dian. Trull. Leand. &c.* apud *Salm. num.* 42. Idem sentit *Tournely to.* 3. *pag.* 488. *art.* 4. *v. Quær. ex c. ult. de Cognat. Spirit.* ubi: *Ex datione aliorum Sacramentorum* (præter Baptismum, & Confirmationem) *cognatio spiritualis nequaquam oritur.* Ratio, quia nec est incestus, dum inter illos nulla intervenit cognatio; neque est sacrilegium (intellige quoad hanc circumstantiam), dum nulla Sacramento injuria irrogatur. Recte vero advertit *Elbel l. c. cum Henno*, Parochum peccantem cum tali pœnitente peccare etiam contra justitiam, cum ex justitia teneatur suas oves pascere ex Trid. non solum verbo, sed etiam exemplo.

452 Quær. V. An propinqui, obtenta dispensationa ad Matrimonium contrahendum, si ante Matrimonium fornicentur, incestum committant? affirmant probabiliter *Major, & Gallego apud Croix lib.* 6. *par.* 2. *num.* 1077. quia impedimentum propinquitatis non censetur auferri per dispensationem, nisi tantum ut ipsi conjuncti possint Matrimonium contrahere, non autem fornicari. Sed non minus probabiliter contradicit *Sanch. de Matrim. l.* 7. *D.* 67. *num.* 9. *cum Cajet. Arm. & Vega*, & idem sentit *Lugo de Just. D.* 3. *num.* 133. Ratio, quia dispensatio non concedit quidem fornicationem, sed tollit prohibitionem Matrimonii; ubi autem Matrimonium non est vetitum, ibi non est incestus; ergo, cessante Matrimonii prohibitione, cessat tanquam accessoria prohibitio specifica fornicationis.

453 Nota hic, quod omnes tactus inter consanguineos, saltem primi, & secundi gradus, sunt incestus juxta receptam sententiam. Vide *Dub. seq. n.* 469.

454 ,, 6. Sacrilegium, hoc est violatio rei sacræ per actum venereum. Res autem sacræ, quæ sic violantur, sunt locus, & persona. Unde sacrilegium est. 1. Omnis actus luxuriosus exterior (qualis etiam est verbi gratia pollutio, & probabiliter etiam tactus impudici. V. *Lug. n.* 464.) in loco sacro, hoc templo, vel cœmeterio: nisi tamen fiat a conjugibus ex necessitate, verbi gratia ad vitandam incontinentiam. 2. Omnis actus luxuriosus tam interior, quam exterior in persona, vel cum persona voto castitatis consecrata: circa quem tamen probabile est, non opus est exprimere, utrum fuerit votum solemne, an simplex: Sicuti neque, si duplici titulo sit sacrata, v. g. quia est Sacerdos, & Religiosus: quia est moraliter una numero malitia: *Sanch. de Matr. l.* 7. *d.* 27. *n.* 27. *Henr.* & ceteri quos citat *Dian.* & sequitur *p.* 1. *t.* 7. *R.* 3. *V. Car. Lug. d.* 16. *de Pæn. s.* 4. *Bon. q.* 4. *p.* 17. *Esc. E.* 8.

Pro clariori intelligentia, quæstiones super hoc punctum segregatim exponam quoad sacrilegium circa *personam*, circa *locum*, & circa *res*.

455 I Circa *personam*, quæritur I. An Sacerdos, qui sit etiam Religiosus, peccans contra castitatem, duo committat sacrilegia? Prima sententia affirmat, quia talis, ut Religiosus debet servara castitatem ratione voti: ut Sacerdos autem, ratione præcepti Ecclesiæ. Ita *Less. lib.* 4. *cap.* 3. *num.* 87. *Con. Ledes. &c.* Sed negant verius *Sanchez de Matrim. lib.* 7. *D.* 27. *num.* 28. & 31. *Pal. Azor. Trull. &c. cum Salm. de VI. Præc. c.* 6. *n.* 7. Ratio, quia, quamvis ex duplici præcepto talis Sacerdos maneat obstrictus voto castitatis, attamen contra idem præceptum, & ex eodem motivo peccarat; dum Sacerdos, non jam ex Ecclesiæ constitutione, ut isti censent, sed tantum ratione voti sacris Ordinibus anneai ad castitatem obligatur, juxta probabiliorem sententiam. Vide *de Ord. lib.* 6. *num.* 808. Præterea, etiamsi obligatio castitatis in Sacerdote immediate esset tantum ex Ecclesiæ præcepto, is tamen, lædendo castitatem, etiam peccaret contra Religionem, juxta communem DD. sententiam *ibid.* allatam, quia Ecclesia ex solo motivo Religionis ob reverentiam sacri Ordinis cœlibatum suis Ministris imponit. Recte enim Ecclesia potest efficere, ut materia alicujus sui præcepti sit materia alicujus virtutis, ut probat *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 57. *cum Suar. & Carden. Vide* de hoc *l.* 6. *n.* 470. *circa fin.*

456 Quær. II. An persona Sacra rem habens cum alia sacrata, duplex sacrilegium committat? Quicquid dicat *Sa*, omnino est affirmandum cum *Less. lib.* 4. *cap.* 4. *num.* 84. *Elbel de* 6. *Præc. num.* 248. *Salm. cap.* 6. *num.* 5. *cum Filliuc. Bonac.* & communi, quia is dupliciter Religionem offendit, scilicet peccato proprio, & peccato alterius, cui cooperatur.

457 Quær. III. An habens votum castitatis sacrilegium committat, si alterum suo consilio inducat ad carnale peccatum? Affirmant probabiliter *Lug. Leand. Perez, cum Salm. cap.* 6. *nu.* 10. Ratio, quia (ut isti dicunt) non induceret ille alios ad castitatem lædendam, nisi ipse ad libidinem positive affectus esset, ideoque ipse quoque castitatem offendit. Sed satis probabiliter etiam negant *Sanch. Dec. tom.* 2. *lib.* 5. *c.* 6.

n. 11.

num. 11. *& Dicast. &c.* apud *Salm. ibid. nu.* 9. Quia castitatis votum emittens, non alienam, sed tantum propriam castitatem respicit. Attamen prima sententia mihi certo probabilior videtur si ille ex positivo affectu ad libidinem alterum ad peccandum induceret; secus, si ex alio pravo fine. Omnino autem tenendum cum *Salm. c.* 6. *nu.* 13. *&* 14. contra paucos, sacrilegium utique committere Religiosum, qui morose delectaratur de peccato carnali alterius, vel qui alterum suis manibus pollueret, etiam sina sua delectatione.

458 II. Circa *locum*, quæritur I. An copula maritalis, aut occulta habita in Ecclesia, aut sine alia culpa, sit sacrilegium? Prænotandum, quod ex *c. unic. de Consec. Eccl.* in 6. *& ex c. Ecclesiis* 20. *de Consec. Dist.* 1. prohibetur sanguinis, aut seminis voluntaria effusio, per quam (modo effusio certe sit peccatum mortale, & sacrilegium) Ecclesia remanet polluta, donec iterum benedicatur. Sed dubium est, quænam autem effusio ad id sufficiat? Adsunt tres sententiæ, omnes satis probabiles, ut recte ajunt *Salm. de Mat. c.* 15. *num.* 65. *in fine*. *Prima* sententia tenet, præciso scandalo, nunquam esse sacrilegium copulam maritalem, sicuti nec sanguinis effusionem ob defensionem factam; quia prædicta lex, cum sit pœnalis, stricte est intelligenda, nimirum de sola effusione illicita. Ita *Glossa in d. c. Ecclesiis*. 20. *v. Semine*, dicens hoc esse secundum Higinum Papam in *c.* 19. antecedenti, ubi: *Si homicidio, vel adulterio Ecclesia violata fuerit, expurgetur*. *Pontius de Matr. l.* 10. *c.* 10. *n.* 13. *Sa v. Ecclesia n.* 14. item *Alensis*, *Rosell. ac Henr.* & probabile putant *Sotus*, *Dic. &c.* apud *Salm. l. c.* *Secunda* sententia distinguit, & dicit committi quidem sacrilegium, & Ecclesiam pollui per sanguinis aut seminis effusionem publicam; non vero per occultam, scilicet nemini notam, aut tantum duobus, aut tribus. Ita *Glossa in cit. c. un. de Consecr. in 6. v. Polluti*, ubi: *Si pollutio fuerit occulta, Ecclesia non debet reconciliari; dicunt enim Theologi, quod ideo reconciliatur Ecclesia, ut videntes Ecclesiam lavari, cogitent quantum pro lavatione peccatorum sit laborandum.* Item *Pontius loc. cit. num.* 9. (vocans communem) *Tolet. l.* 15. *c.* 8. *Sa v. Ecclesia*, *n.* 19. *Nav. c.* 27. *nu.* 250. *Azor. to.* 1. *l.* 10. *c.* 26. *qu.* 3. *& Vasq. Coninch. Rodr. & c.* apud *Salm. d. c.* 15. *n.* 63. *&* 64. Ratio, quia, ut isti inquiunt, talis effusio non est sacrilegium de Jure Divino, sed tantum de Jure Ecclesiastico, quo sola publica effusio prohiberi videtur; dum tantum per istam aufertur in opinione hominum reverentia loco Sacro debita; & saltem ob tantorum DD. auctoritatem hanc sententiam probabilem bene putant *Salm. num.* 65. Notant tamen, quod, ut effusio dicatur jam publica, sufficit, si manifestetur verbis; aut si vir, & femina in eodem toro cubare cernantur. *Tertia* sententia probabilior dicit, adhuc per copulam maritalem occultam committi sacrilegium, & Ecclesiam pollui, nisi fiat ea morali necessitate: Ratio, quia textus citati universe loquuntur de quacunque effusione; & sic rectius intelligendi, dum etiam per copulam occultam, & licitam Ecclesiæ gravis injuria irrogatur; & ipsa etiam probabilius polluitur, quamvis tamen, cum sit crimen occultum, non sit obligatio a Divinis officiis abstinere. Ita *Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 15. *num.* 12. *Bon. de Matr. qu.* 4. *p. ult. num.* 6. *Holz. de* 6. *Præc. num.* 667. *Croix l.* 6. *p.* 2. *num.* 1071. *Salm. ibidem num.* 66. *&* 67. *cum Suar. Less. Sylv.* Opinantur autem isti DD. tunc conjuges in morali necessitate esse, quando sunt in periculo incontinentiæ, vel quando diu in Ecclesia permanere deberent, nempe per 10 dies, ut aliqui censent; alii per 20. alii vero per mensem. Et casu, quo conjuges judicarent per mensem in Ecclesia esse mansuros, etiam ab initio mensis copulari possunt. Ita *Sanch. l. c. & Salm. num.* 67. cum aliis.

459 Quæritur II. An autem soli tactus impudici habiti in Ecclesia sint sacrilegia? Negant plures DD. ut *Sanch. de Matr. lib.* 9. *D.* 15. *num.* 21. cum *Cajet. Nav. & Bonac. Fag. Zan. Dian. Candid. Leand. &c.* apud *Moyo*; Dummodo absit periculum pollutionis; Ratio, quia talibus tactibus non violatur Ecclesia, adeo ut impediantur Divina Officia, ideoque cessat ratio sacrilegii. Sed probabilius contradicunt *Elbel de Sacril. num.* 576. *Holzmann. de* 6. *Præc. num.* 721. item *Sylvest. Cordub. Lop. & Manuel.* apud *Sanch. loc. cit. eu n.* 15. Ratio, quia tactus inhonesti eandem malitiam habent, quam ipsa copula, & ideo sunt sacrilegi, non ob violationem Ecclesiæ, statutam fieri tantum per pollutionem, sed ob gravem irreverentiam quæ loco sacro irrogatur. Non ideo enim pollutio est sacrilegium, quia polluitur Ecclesia; sed ideo polluitur Ecclesia, quia pollutio est sacrilegium.

460 Per *locum* autem Sacrum comprehenditur omnis locus ab Episcopo benedictus, & deputatus ad Officia Divina, aut ad mortuos sepeliendos a tecto usque ad pavimentum. Non autem comprehenduntur Cellæ, Claustrum, Sacristia, Dormitorium, Tectum supra Ecclesiam, Janua extra limen Ecclesiæ, Atrium. Ita *Salm. de Matr. loc. cit. & de VI. Præc. c.* 6. *nu.* 30. 69. *&* 70. *cum Sanch. Dic. Boss.* Nec etiam veniunt Oratoria privata; nisi sint erecta auctoritate Episcopi, ut fieri solent in Hospitalibus, quia tunc sunt veræ Ecclesiæ, & ibi omnes Missam audire possunt, ut *Salm. tr.* 18. *cap.* 3. *num.* 87. *cum Pal. Suar. Fag. &c.* Secus autem, si sint mere privata, quamvis ibi dicatur Missa ex concessiona Papæ, vel Episcopi; juxta dicenda *de Sacr. Euch. l.* 6. *n.* 357. *&* 359.

Quæritur III. An verba, & aspectus lascivi in Ecclesia habiti sint sacrilegia? Tres pariter adsunt sententiæ. *Prima* dicit omnes actus externos, atiam leviter turpes, in Ecclesia habitos esse sacrilegia. Ita *Sylv. & Cordub.* apud *Salm. de VI. Præc. cap.* 6. *num.* 20. *Secunda* sententia damnat, ut sacrilegia, tantum actus externos graviter turpes. Ita *Sanch. de Matrim. l.* 9. *D.* 15. *num.* 20. *Salm. ibid. ex num.* 21. *cum Suar. Molin. Dic. &c.* *Tertia* sententia, quam tenent *Tol. Con. Vasq. Basil. Dian. Valent. &c.* apud *Salm. numer.* 19. *Holzm. de* 6. *Præc. num.* 721. vocans communem, & ut certam alibi sequuntur *Salm. de Matrim. cap.* 15. *num.* 68. *in fine* (licet hic sibi contradicant), negat tales actus, aut leviter, aut graviter turpes esse sacrilegos. Ratio, quia hujusmodi colloquia, aut aspectus turpes, sive etiam oscula libidinosa (secluso semper periculo pollutionis), licet sint mortalia, & moraliter deformia, non tamen continent per se gravem deformitatem physicam contra reverentiam loco sacro debitam. Hoc tamen non obstante, puto secundam sententiam absolute probabiliorem. 461

Quæritur IV. An sint sacrilegia cogitationes turpes habitæ in Ecclesia? Recte distinguunt *Salm. ibidem numer.* 24. *cum Soto, Nav. Azor. Suar. &c.* Affirmant, si desideria sunt deliberata peccandi externe in Ecclesia, etiam si illa extra Ecclesiam habeantur, juxta dicta hoc *lib.* 3. *num.* 45. *cum Salm. &c.* communiter. Secus dicendum, si desideria sint peccandi extra Ecclesiam, contra *Medin.* Si vero consensus sit peccandi intra Ecclesiam, sed occulte, sacrilegium est juxta nostram sententiam allatam mox *nu.* 458. 462

III. Circa *res Sacras*, est etiam sacrilegium abuti rebus sacris ad turpiter peccandum; ideo sacrilegium quidem committit, qui indutus ad Missam se polluerat &c. ut *Dian. & Tancred.* apud *Salm. c.* 6. *num.* 37. 463

Dubitatur, an Sacerdos gestans Sacramentum Eucharistiæ, peccando externa vel interne contra castitatem, committat aliud sacrilegium? Affirmant communiter *Tambur. de Sacr. Pœn. lib.* 2. *cap.* 7. *num.* 12. *& Sanch. cap.* 6. *num.* 36. cum aliis. Ratio, quia Sancta sancta tractanda. Sed vide dicenda *l.* 6. *n.* 35. *in fin. v. valde*. Sic pariter dicunt *Salm. n.* 37. *cum Lugo*, *Tamb. &c.* non posse excusari a sacrilegio, qui se polluerat statim post Communionem, scilicet post mediam horam in circa.

Non autem committit sacrilegium, qui peccat gestando Reliquias, aut Agnos ceraos; neque, si illas daret amasiæ titulo donationis. Secus, si daret in pretium peccati: Nam esset tunc sacrilegium, & simonia: *Salmant. c.* 6. *num.* 37. *&* 38. *cum Azor. & Fill.*

An autem sit sacrilegium peccatum carnale commissum in diebus festis? Affirmant aliqui; Sed probabilius negatur cum *Salm.* Quia finis præcepti, non cadit sub præcepto. Vide dicta hoc *l.* 3. *num.* 40. *&* 265.

D U B I U M III.

Quæ sint species luxuriæ consummatæ contra naturam?

„ RESp. Cum contra naturam esse dicantur eæ, in quibus fit seminatio modis repugnantibus institutioni naturæ; ita ut juxta tales modos species varientur; hinc resolvitur, tales species esse sequentes. 464

„ 1. Est congressus inordinatus, hoc est innaturalis, sive indebitus concumbendi modus, cum scil. servatur quidem identitas speciei, diversitas sexus, & debita naturæ organa, sed inordinato tantum modo acceditur: v. g. cum vir succumbit, vel averse accedit more pecorum, vel a latere, vel stando, aut sedendo, aliave ratione insolita: quod est contra naturam: mortale, quando inde periculum est impediendæ generationis, aut effundendi seminis; alias, si hoc periculum caveatur, aut non sit, eo quod matrix feminæ satis attrahat semen, & retineat, ut fit plerumque, non contra, sed præter naturam erit: & veniale grave, imo nullum, si gravis causa adsit, v.g. quia mulier est prægnans, vel quia corporis dispositio sive utriusque, sive alterius

„ conjugis aliter fieri non patitur. *Fill. tr.30. c.8. q.8.n.137.* „ * (*Vide dicenda de Matr. lib.6. num.917.*) *

465 „ 2. Mollities, sive pollutio, & est cum absque congressu, seu copula, voluntarie procuratur fluxus seminis, sive id foras effundatur, uti in maribus, sive intus defluat in matricem, ut in feminis. Et hoc peccatum præter propriam malitiam, sæpe aliam habet adjunctam, v. gr. fornicationis, adulterii, incestus, &c. cum quis nimirum simul imaginatur, ac desiderat congressum alicujus personæ liberæ, conjugatæ, &c. quod proinde si fiat, in Confessione aperiendum est. Plura de mollitie v. sequenti dubio.

466 „ 3. Sodomia imperfecta, & est congressus debito quidem sexu, maris nempe cum femina, sed extra vas naturale. Potest etiam simul habere alias malitias, v. gr. adulterii, si fiat cum conjugata; incestus, si cum consanguinea. *Bon. quæst. 4. de matr. p.11. num.2. Fill. l.c. num. 158.*

„ 4. Sodomia perfecta, & est congressus duorum ejusdem sexus, ut maris cum mare, vel feminæ cum femina; & potest etiam habere alias malitias adjunctas, v. gr. incestus: quo caso cognationis gradum non necessario explicari docet *Escob. de act. hum. E. 2. c. 6.* sed satis esse dicere, coivi cum consanguineo, vel affine; quia nec miscetur caro, nec contrahitur affinitas, nec linea variat speciem. Ita ille. Explicandum tamen esse, fueritne agens, an patiens, dicit C. *Lugo d. 16. n.423.* contra *Dian. to. 2. t. 4. de sacram. R. 159. & p. 6. t. 6. R. 36.*

Quæstio magna est, in quonam actu consistat sodomia? Alii tenent consistere in concubitu ad indebitum vas, alii in concubitu ad indebitum sexum. Utraque sententia est probabilis, & in utraque sententia cernitur specialis deformitas, quam habet sodomia contra naturam, quæ requirit utrumque servari ad generationem, idest debitum vas, & debitum sexum.

Primam autem sententiam, quod sodomia sit in congressu ad indebitum vas, tenet *Trull. Reg. Henr. Covar. Lez. Leand. Llamas*, & communiter Juristæ apud *Salm. de VI. Præc. c.7. ex num.81.* Hinc dicunt veram sodomiam committere, qui coit in vase præpostero cum persona etiam sexus diversi. *Secunda* vero sententia probabilior, & communis Theologorum tenet consistere in congressu ad indebitum sexum. Ita *S. Th. 2. 2. q.154. a.11. Less. l.4. cap.3. num. 89. Holzmann de 6. Præc. n.676. Elbel nu.263. ac Salm. l.c. cum Sa, Azor. Bon. Caj.* & aliis plurimis. Ratio, quia vera & propria sodomia committitur in accessu ad personam, cum qua nullo modo generatio fieri potest. Hinc infertur I. esse veram sodomiam coitus feminæ cum femina, ut dicunt *S. Th. l. c. Ronc. de 6. Præc. c. ult. qu.1. Holzm. l. c. Sporer de matr. cap.3. n.6 6. Salm. nu. 80. cum Caj. &c.* Quamvis non improbabiliter sentiat *Elbel l.c. cum Fel. Pot. de 6. Præc. n. 2171.* hujusmodi concubitum, etiam cum affectu ad vas præposterum, non videri nisi sodomiam impropriam, cum inter feminas non possit dari copula perfecta. Infertur II. esse veram sodomiam quemcumque concubitum, sive corporum conjunctionem habitam cum persona ejusdem sexus, sive in vase præpostero, sive in alia parte; semper enim adest tunc, regulariter loquendo, affectus ad indebitum sexum, ut tenent *Tamb. in Met. Conf. c.7. num.64. Roncaglia l. c. Tournely to. 3. pag. 501. sect. 2. Croix l. 3. p.1. num.920. & l.6.p.2. n. 1082. Salm. loc. cit. n.81.* Hinc dicunt *Roncaglia, Tamb. num.70. & Salm. num. 87. in fine* contra *Graff.* non esse necessario in Confessione explicandum, si pollutio fuerit intra, vel extra vas; sufficit enim confiteri, *peccavi cum puero*, ut Confessarius judicet admisisse sodomiam cum pollutione. Si vero non adfuerit pollutio, deberet explicari. Infertur III. cum *Salm. num. 82. ac Caj. Sa, Bon. Tamb.* & communiori, coitum viri in vase præpostero mulieris esse sodomiam tantum imperfectam, specie distinctam a perfecta, ut ajunt *Tournely, vide loc. cit. & Tamb. n. 74.* Qui notat *num. 64. cum Fill.* & recte consentiunt *Holz. num. 720. & Spor. nu. 336. cum communi*, ut asserit, quod si vir coiret inter crura, brachia, aut alias partes mulieris, esset quædam copula inchoata, saltem in affectu. Unde juxta hanc doctrinam, vir concumbens cum virgine extra vas duo committere peccata, contra quidem eandem castitatem, sed diversæ speciei, unum fornicationis in affectu, alter contra naturam in effectu. Dicunt autem præfati *Spor. Holzm. & Tamb. num.77. cum Angel.* quod Confessarius intelligens mulierem cognitam fuisse extra vas naturale, aut præposterum, non debet quærere, in quo loco, vel quomodo. An autem pollutio in ore sit diversæ speciei? Affirmant *Sporer n. 637.* cum aliquibus *ap. Dian.* & hoc peccatum vocant irrumationem. Sed probabilius dicunt *Holzm. l. c. & Fill. tr.30. n.155. cum Caj. Graff. &c.* quod si vir polluitur in ore feminæ erit copula inchoata, ut supra: si vero in ore maris, erit sodomia. Quale vero peccatum sit coire cum femina mortua? Dicendum cum *Holzm. n.720. Salm. n.74. Spor. nu. 639. cum Tamb. &c.* communiter, non esse fornicationem, quia fit cum cadavere; nec bestialitatem, ut quidam volunt, sed esse pollutionem, & fornicationem affectivam.

467 Dubitatur 1. an pollutio habita tangendo puerum, aut mulierem dormientem, aut doli incapacem, aut pudenda bestiarum, sed absque concubitu, sit diversæ speciei a simplici pollutione? *Prima* sententia affirmat, & dicit talem pollutionem cum puero esse sodomiam, cum femina vero esse copulam inchoatam. Ita *Spor. nu. 635. & Dic. & Diana apud Salm. c.7. num.9. Secunda* vero sententia cum *Cajet. 2. 2. q. 154. a.11. Azor. l.3. p.3. c.23. q. 2. Bonac. de Matr. q. 4. p. 10. n.15. & Salm. n. 10. cum Trull. Mach. Sayr. Filliuc. Bassæus, &c.* tenet esse simplicem pollutionem. Ratio, quia, quando abest concubitus, dicunt de materiali se habere, quod fiat pollutio tactibus propriis, vel alienis. Sufficit tunc confiteri, *habui pollutionem tactibus alienis*; Quando enim non adest concubitus, non adest affectus ad sexum, sed ad pollutionem: Et hæc est probabilior. Notat ideo *Roncaglia de VI. Præc. c.7. q.6. cum Bon. Trull. & Fill.* quod si quis polluitur tactibus alienis, non oportet ut explicet, an tactibus viri, vel feminæ; quia, cum tantum pollutio tunc intendatur, etiam de materiali se habet, si tactibus viri, vel feminæ illa evenist. Secus tamen dicendum, si facta sit tactibus conjugatæ, vel votum castitatis habentis.

Dubitatur 2. an in peccato sodomiæ explicandum sit, si quis fuerit agens, vel patiens? Negant *Salm. c.7. n. 87. cum Dian. &c.* quia, dicunt, taliter coeuntes communiter ambo polluuntur. At verius explicandum est, secundum *Holzm. n. 678. Tournely to. 3. p.503. nu. 2. Mazzot. to.1. pag 13. & Tamb. Leand. Lugo, &c.* apud *Salm. num. 86.* Quia in agente multo facilius adest pollutio, quam in patiente. 468

Dubitatur 3. an sodomia inter consanguineos, aut affines addat speciem incestus? Tres sunt sententiæ. *Prima* universe negat cum aliquibus apud *Diana*, qui eos sequi videtur; Quia dicunt incestum committi tantum, quando adest coitus in vase debito cum mixtione sanguinum: Sed hæc non videtur satis probabilis. *Secunda* sententia, quam tenent *Bon. de Matr. p.4. n.10. & 11.* item *Azor. Cand. &c.* apud *Salm. c.7. n.90.* dicit coitum sodomiticum inter propinquos in 1. & 2. gradu esse quidem incestum, cum hic sit vetitus de jure naturali; non vero coitum inter propinquos in 3. & 4. gradu, qui prohibetur tantum a jure positivo inter marem, & feminam in ordine ad Matrimonium; quare dicunt coitum sodomiticum, qui non dicit ordinem ad Matrimonium, non esse vetitum inter tales propinquos de jure positivo, præcisa ratione propinquitatis. *Tertia* sententia, quam probabiliorem puto *cum Lug. de Pœn. D.16. a n.345. Tournely to.3. p.490. q. 2. Roncagl. c. ult. q. 2. Croix l.6. p.2. n.1082. cum Sylv. & Graff.* item *Leand. Dic. &c. cum Salm. n.92.* docet omnem coitum, sive naturalem sive innaturalem inter propinquos usque ad 4. gradum, sive sint consanguinei sive affines, sive sint cognati legales, sive spirituales, induere malitiam incestus. Ratio, quia ex lege Ecclesiæ jam debetur his omnibus reverentia & pietas, quæ si deturpatur coitu naturali, tanto magis coitu innaturali. Sic etiam dicunt *Salm. n. 94.* incestum committere, qui polluitur tactibus alicujus conjuncti in quarto gradu. Idemque dicendum de aliis tactibus impudicis, in quibus explicanda est species personæ complicis, an sit consanguinea, conjugata, &c. cum *Tournely pag.509. v. Hic, & Viva, ac Salm. ib.* qui asserunt esse commune. Notandum vero, ut certum, explicandum esse in Confessione, si sodomia sit habita cum violentia, vel cum persona ligata voto castitatis: Et insuper, si cum conjugata, quia fides Matrimonii postulat, ut conjux nullo concubitu carnem suam cum aliis dividat. *Sanch. Trull. cum Salm. ib. ex n. 98.* 469

Quoad pœnas autem hujus criminis, sciendum sodomitas a Lege Civili damnari pœna mortis, & combustionis; A Jure autem Canonico ex Bulla S. Pii V. apud *Salm. c.7. nu. 107.* tam Clericos, quam laicos Religiosos hoc dirum nefas *exercentes* (verba Bullæ) *omni privilegio Clericali, officio, Beneficio præsentis canonis auctoritate privari*. Et insuper præcipit S. Pontifex, ut ii Potestati sæculari tradantur. 470

Hic plures quæstiones agitantur, circa quas, brevitatis gratia, dicimus probabilius esse ad prædictas pœnas incurrendas requiri, I. Ut sodomia sit consummata cum pollutione intra vas, ut (contra *Laguna*) tenent *Roncagl. de VI. Præc. cap. ult. q. 5. Bon. de Matr. q.4. p.11. n.2. Holzm. c. 3. n.719.* item *Suar. Nav. Fill. Azor. Barb. cum Salm. cap.7. n. 109.* & communi; Nam lex pœnalis semper exigit, ut crimen sit perfectum, & consummatum. II. Ut sodomia sit maris cum mari, nam coitus sodomiticus maris cum femina, non est vera sodomia, ut *Bon. loc. cit. num. 5.* & cum *Azor. Hurt. Dic.* & communiori tenent *Salm. ibid. n. 111.* contra *Lez. & Garcia.* Hinc probabiliter notant *Salm. n.112. cum Bon. &c.* quod sodomia cum femina non comprehenditur sub reservatione sodomiæ. Secus vero, si sit reservatum peccatum contra naturam. An autem, reservato peccato contra naturam, comprehendatur pollutio? Videtur de se comprehendi; Sed *Salm. num. 115. in fine cum Hurt.* negant, quia Episcopi, ut dicunt, communiter pollutiones in hujusmodi reservatione comprehendere non intendunt. III. Quoad pœnas Clericorum pertinet, ut actus sodomiæ sit frequentatus, sive usu continuatus, ut ait *Nav.* Hoc enim importat verbum *exercentes*, ut supra in Bulla expressum. Ita *Bon. num. 2. & Salm. nu. 121. cum Barb. Suar. Hurt. Henr.* & communi, contra *Lop. Farinac. &c.* Hinc excusatur, qui semel, vel bis peccaret.

Sed

Sed magis dubitatur 1. an Clerici sodomiam patientes, pœnas incurrant? Negant *Hurt. Graff. &c.* apud *Salm. nu.* 120. quia dicunt, verbum *exercentes* proprie significare actionem, non passionem, & hæc satis probabilis videtur. Contrariam vero merito tenent esse probabiliorem *Salm. n.* 117. *cum Dian. Bon. Barb. &c.* quia patientes etiam sunt veri sodomitæ; pari modo ac feminæ a pœnis adulterorum, licet sint tantum patientes, non excusantur.

472 Dubitatur 2. an prædictæ pœnæ ante sententiam incurrantur? *Prima* sententia affirmat, quia Pontifex dicit: *Præsentis Canonis auctoritate privamus.* Ita *Azor. Dic. Farin. Garc. &c. ap. Salm. c. 7. n* 124. *Secunda* tamen verior & communior sententia negat cum *Nav. c. 27. nu. 249. Suar. de Cens. te. 5. D. 31. sect.* 4. n. 22. *Bon. de Matr. q. 4. p.* 11. *n* 3. *Less. l. 2. c. 29. n. 63. & Salm. nu.* 125. *cum Barb. Fill. Trall. Dian. Hurt. &c.* Ratio, quia (ut probant *Salm. tr. 11. cap. 2. ex num. 69.*) nulla pœna privans aliquo jure acquisito incurrit, nisi post sententiam, quamvis in lege exprimatur pœna ipso facto incurri. Imo etsi ibi dicatur: *Nulla expectata Judicis sententia;* tunc enim saltem requiritur sententia declaratoria criminis. Ratio, quia nimis dura esset lex, qua per seipsum quis pœnas exequi teneretur, priusquam per sententiam damnaretur. Vide dicta *l. 1. num.* 148.

473 Dubitatur 3. an Clericus bestialitatem exercens pœnas sodomitarum incurrat? Affirmant *Quaranta, Ledes. Rodr. &c.* apud *Salm. n.* 128. Quia, ut dicunt, etiam lex pœnalis extendi debet de casu ad casum, quando currit eadem ratio, & crimen est gravioris malitiæ, ut esset in hoc casu. Sed opposita tenenda est cum *P. Concina cap. 15. Salm. n.* 129. cum *Barb. Bon. Dian. &c.* Quia ratio primæ sententiæ currit in lege præceptiva, quæ omnino pendet a ratione legis; Non vero currit in lege pœnali, quæ pendet non solum a ratione legis, sed etiam a voluntate Legislatoris; Ideoque in ea non valet argumentum a pari.

474 „ 5. Bestialitas, quod est gravissimum inter omnes, & „ est congressus, in quo non servatur identitas speciei; v. „ g. si homo coeat cum bestia, sive ejusdem sexus sit, sive „ non. * (*Bestialitas est gravius peccatum, quam sodomia;* „ *Quia non solum ibi non servatur debitum vas, aut se-* „ *xus, sed neque debitum genus. Salm. cap. 7. nu.* 139.) „ * Neque opus est explicare, qualis, sive cujus speciei fue- „ rit: quia est differentia tantum materialis, & in genere „ entis; non autem formalis, & in genere moris. *Escob.* „ *E. 2. cap. 6. Fill. tom. 2. tr. 30. cap. 7. num.* 131. * „ (*Hoc est commune cum Salm. cap. 7. num. 139. & Elbel* „ *n. 260. cum Henno, &c.*) *

Sed dubitatur, an opus sit explicare, an bestia illa fuerit mas, aut fœmella? Affirmant *Croia l. 3. p. 2. Elbel n.* 261. *Holzm. num.* 681. quia (ut dicunt) moraliter diversa est deformitas congressus cum bestia mari, & cum fœmella. Sed communiter (ut fatetur idem *Elbel*), & probabilius negant *Tournely pag. 503. n. 3. Fill. tr. 30. cap. 8. n.* 161. *Tamb. Dec. l. 7. cap. 8. §. 5. nu. 1. Felix Pot. de 6. Pr. n.* 2182. *Azor. l. 3. cap. 22. q. 3. Renzi de 6. Pr. cap. 8. q. 16. cum Graff. & de Janaar.* Ratio, quia tota essentialis deformitas hujus facinoris consistit in accessu ad diversam speciem; unde circumstantia sexus omnino accidentalis est, nullamque in genere moris differentiam involvit. Tactus autem impudici cum bestia, licet non sint proprie peccata bestialitatis, tamen habent aliquam specialem turpitudinem, ut ait *Elbel loc. cit.* saltem venialem.

475 „ 6. Ad bestialitatem autem revocatur peccatum cum Dæ- „ mone succubo, vel incubo. Cui peccato superadditur ma- „ litia contra religionem; & præterea etiam sodomiæ, adul- „ terii, vel incestus, si affectu viri, vel mulieris sodomiti- „ co, adulterino, vel incestuoso cum Dæmone coeat. Vide „ *Bon. de matr. q. 4. p. 12. Fill. n.* 162.

Bene ait *Bus.* quod congressus cum Dæmone reducitur ad peccatum bestialitatis, ut dicunt etiam *Tamb. l. c. Elbel n. 262. cum Bau. Fill. & Salm. nu. 141. cum Caj. Az. & Trall.* Præter autem crimen bestialitatis accedit scelus superstitionis. An autem qui coit cum Dæmone apparente in forma conjugatæ, monialis, aut consanguineæ, peccet semper affective peccato adulterii, sacrilegii, aut incestus? Videtur universe affirmare *Bus. cum aliis ut supra;* sed valde probabiliter negandum, si concumbens delectetur de muliere illa a Dæmone repræsentata, non qua nupta, aut moniali, sed qua pulchra, juxta sententiam *Lugonis, Pal. Vasq.* & aliorum plurium, qui valde probabiliter docent, quod delectatio morosa non involvit speciem objecti, de quo aliquis delectatur, nisi circumstantia personæ intret in delectationem; vide *l. 5. n.* 15.

DUBIUM IV.

An aliquando liceat procurare pollutionem?

476 *An pollutio sit vetita de jure naturæ?*
477 *An distillatio voluntaria sit mortalis?*
478 *An liceat expellere semen corruptum?*
479 *An teneamur impedire pollutionem inceptam?*
480 *An liceat ob finem honestum pollutionem optare, vel de ea gaudere?*
481 *Quid si prævideatur pollutio secutura ex re honesta? Quid si ex re illicita?* 482. *Est certe mortalis pollutio orta ex causa turpi in eam graviter influente.* 483. *Quid si actio ponatur ex justa causa? puta I. ad medendum, ad audiendas Confessiones, ad alloquendum juxta morem, &c. II. ad abigendum pruritum. III. ad equitandum. IV. ad decumbendum aliquo situ. V. ad moderate edendum, &c. Quid si Chirurgus, aut Parochus in iis aliquoties consenserit in pollutionem? Quid de simplici Confessario? Et quid si quis fere semper reciderit?* 484. *An sit mortalis pollutio orta ex causa in eam leviter influente? Quid si causa sit in eodem genere luxuriæ; & si lapsus fuerit frequens? Quid si causa sit in alio genere? An saltem sit veniale eam ponere?*
485 *De pollutione secuta in somno. An mutua pollutio habeat diversam malitiam?*

„ RESP. Auctoritate Scripturæ, quæ molles a regno cœ- 476
„ lorum excludit 1. *Cor.* 6. docent omnes, nullo casu „ licitum esse intendere, vel procurare directe mollitiem, „ ne causa quidem sanitatis, ac vitandæ alias certæ mortis. „ Causam dat *Sanch. l. 9. d.* 17. quod natura administra- „ tionem seminis extra matrimonium, in omni eventu, „ homini denegarit, eo quod adeo vehemens sit in ea re „ sensus voluptatis, ut homines passione excæcati passim „ sibi facile persuaderent, habere se justam causam irritan- „ di seminis, unde plurima, gravissimaque vitia contra bo- „ num commune, & in impeditione generationis emerge- „ rent.

Adverte hic 1. ante omnia Prop. 49. damnatam ab Innoc. XI. quæ dicebat: *Mollities jure Naturæ prohibita non est; Unde, si Deus eam non interdixisset, sæpe esset bona, & aliquando obligatoria sub mortali.* Hæc merito est damnata, si enim fornicatio est mala, quia est contra educationem prolis, pejor est pollutio, quæ est contra prolis generationem. Adverte 2. quod pollutio spadonum, & puerorum (licet isti semen perfectum non habeant) nihil differt a pollutione adultorum. Adverte 3. quod omnes pollutiones secundum se sunt ejusdem speciei, quocunque modo fiant, si fiunt sine concubitu, ut dicunt *Azor. p. 3. l. 3. cap. 21. Bon. de Matr. quæst. 4. p. 10. num. 15. Anacl. de 6. Pr. num.* 49. vide *dicta n.* 467. Dicitur *secundum se*, quia ratione circumstantiæ possunt ei adjungi aliæ malitiæ specie distinctæ, puta si polluatur Sacerdos, additur sacrilegium; si conjugatus, adulterium; si cum desiderio peccandi cum alia persona, additur malitia juxta qualitatem personæ concupitæ; item additur alia malitia, si quis polluitur se delectando de concubitu imaginato cum aliqua persona mari, vel femina, nupta vel soluta, juxta dicenda *lib. 5. n.* 15. Item si polluitur tactibus alienis.

„ 1. Distillatio, quæ est fluxus humoris quasi medii inter 477
„ urinam, & semen (cum quo coloris, & viscositatis si- „ militudinem gerit) sine ingenti illa delectatione, non „ est vera pollutio, &, si proveniat sine omni commotio- „ ne sensus venerei, ut quandoque fit, de ea non magis „ laborandum, quam de sudore, dicit *Caj.* Si vero fiat cum „ sensu carnis, & commotione spirituum generationi ser- „ vientium, tum ei cooperari, vel causam præbere, non „ est, vel est peccatum; idque veniale, vel mortale, ad „ eundem modum, quo de pollutione dicetur. *Sanch. l. 9.* „ *d. 45. n. 32. Laym. l. 3. t. 4. n.* 18.

Quæritur, utrum distillatio voluntaria sit peccatum mortale? Distinguendum; si ipsa contingat cum notabili commotione spirituum, proculdubio est peccatum mortale; quia talis notabilis commotio est pollutio inchoata. Et idem dicendum, si distillatio sit in magna quantitate, quia talis notabilis distillatio non potest esse sine notabili carnis rebellione; unde sicut graviter peccat qui notabilem commotionem procurat, ita etiam qui magnam procurat distillationem. Ita *Sanch. de Matr. l. 9. D. 17. num. 17. & D. 45. n. 41. Sporer eod. tit. n. 659. Elbel de 6. Pr. n. 259. Holzmann eod. tit. n. 692. Tamb. Dec. l. 7. cap. 3. §. 5. n.* 53. & alii communiter. Hinc tenemur sub gravi obligatione, non solum hujusmodi distillationem directe evitare, sed etiam indirecte, vitando omnes causas proxime in eam influentes, pari modo ac dicemus de pollutione *infra nu.* 484. Si vero distillatio sit in modica quantitate, & sine delectatione, & commotione, tunc sine peccato possumus illam permittere, ut dicunt *Cajet. & Margar. apud Sanch. l. 9. D. 45. n. 2. Salm. de 6. Præc. cap. 7. n. 35. cum D. Thom. Sayr. Bon.* & aliis communiter; quia de tali fluxu non est magis curandum, quam de emissione cujuscunque alterius excrementi, de quo natura se exonerare solet: *De quo* (ita *Cajet. Opusc. 22. q. 1. §. Animadverte.*) *nisi cum rebellione carnis veniret, non magis curandum quam de sudore videtur.* Idem ait *Tournely tom. 3. p. 499. v. Hic, cum Henr. a S. Ignat.* Imo *Holzm. Tamb. Sporer, & Elbel ll. mox cit.* dicunt id permitti etiam cum levi carnis commotione. Recte vero advertit *Sanch. apud Salm. d. n. 35. in fine*, & consentit *Bon. de Matr. q. 4. p. 8. n.* 17. quod directe & data opera pro-

corare

curare quamcunque distillationem, etiam levem, nullo modo potest excusari a peccato mortali; quia revera quæcunque distillatio semper, vel ut plurimum, secum fert aliquam commotionem, & aliquantuli seminis effusionem.

478 „ 2. Si semen judicio medicorum transivit in materiam venenosam, licet eam medicamentis expellere, etsi præter intentionem sequatur aliqua veri seminis emissio. *Sanch. de Matr. l. 9. D. 17. n. 16. Fill. tr. 30. c. 8. nu. 150. Trull. l. 6. c. 1. d. 8. §. 1.*

Hanc sententiam non admittunt *Salm. de 6. Præc. c. 7. n. 27. & Ronc. eod. tit. c. 7. q. 3.* tum quia (ut dicunt) impossibile est semen corruptum expellere, quin verum semen simul emittatur; tum quia non desunt alia remedia ad medendum semen corruptum, quin opus sit illud ejicere. Sed communius DD. hanc sententiam nostri *P. Busemb.* amplectuntur. Ratio, quia medicamenta illa per se directe solum tendunt ad expulsionem seminis corrupti; effusio autem aliqualis veri seminis sequitur per accidens, & præter intentionem, quod non potest dici illicitum, cum omnes concedant licitum esse remediis alios expellere humores nocentes, quamvis per accidens sequatur pollutio; sicut etiam licet pharmacum sumere ad morbum expellendum, etsi indirecte expellendus sit fœtus inanimis (juxta pariter communem sententiam relatam *n. 374. Q. I.*) Ita *Sanch. l. 9. D. 17. n. 15. & D. 45. n. 9. Spor. de Matr. n. 643. Tamb. l. 7. c. 7. §. 2. n. 8. Anacl. de 6. Præc. n. 47. Bon. Matr. q. 4. p. 10. n. 12. Dian. p. 2. tr. 16. R. 56. Croix §. l. 3. p. 1. n. 926. cum Laym.* Hanc secundam sententiam satis probabilem censeo, modo tamen 1. Semen certo sit corruptum, non vero si dubie. 2. Expulsio seminis corrupti possit fieri sine sensu libidinis, ut bene advertit *Anacl.* 3. Alia non sint remedia ad semen corruptum medendum. Nunquam tamen est licitum, tactu semen corruptum expellere, etiamsi absit periculum consensus; sic tenendum omnino cum *Sporer nu. 643. & Croix loc. cit. num. 926. cum Laym. Fill.* & communi (contra *Bon. l. c. & Tamb. d. §. 2. n. 8.*). Ratio, quia, licet permittatur remedium, eo quod illud solum tendit de se ad expellendum semen corruptum, nullo modo tamen est permittenda confricatio; quia est illa tendit de se ad commovendos spiritus carnales, & semen verum expellendum, quod nunquam est licitum; Hoc sapientissimus & piissimus *Sanchez*, quamvis contrarium prius tenuerit in *tr. de Matr* tamen in *Dec. l. 1. c. 6. n. 12.* non dubitavit se retractare. An autem liceat sumere medicamentum ad semen verum corrumpendum, & postea ejiciendum resolutum in sanguinem, aut alium humorem? Negat *Sporer d. n. 643. cum Diana*, quia (ut dicit) id repugnat seminis institutioni. Sed probabiliter id concedunt *Sanch. l. 9. D. 17. num. 15. Bon. p. 10. n. 12. Anacl. n. 47. Ronc. q. 3. &c.* Ratio, quia natura non obligat ad conservandum semen cum periculo vitæ: Si enim (ait *Sanch.*) licet amputare testiculos ad tuendam vitam, quamvis homo sine illis omnino impotens reddatur ad generandum, cur non licebit semen corrumpere?

479 „ 3. Non tenetur quis (modo tamen absit periculum consensus in voluptate, nec voluntarie promoveat) impedire pollutionem sponte sua evenientem, aut jam cœptam, v. gr. in somno, reprimere, sed potest sanitatis causa sinere, ut natura se exoneret: quia id non est procurare, sed pati, ut effluat, quod alias corruptum sanitatem læderet. Unde idem admittit *Sanch.* etiamsi orta esset prius ex culpa, modo de ea doleat, & consensum ulteriorem abstrahat, additque plerumque expedire, munire se cruce, & sine alio attactu, quietis manibus, rogare Deum, ne permittat lapsum in delectationem *Sanch. d. 17. nu. 17. Trull. l. 6. c. 1. d. 10.*

Quando pollutio incipit in somno, & emissio contingit in vigilia semiplena, tunc si homo aliquam experitur delectationem non plene deliberatam, non peccat quidem nisi venialiter, ut bene notant *S. Anton. p. 2. n. 6. c. 5. in fin. Nav. c. 16. n. 8.* *Non est. Salm. de 6. Præc. c. 7. n. 74. ac Concina n. 48.* & patebit ex dicendis *lib. 5. n. 3. & 5.* Quando vero emissio incepit in somno, sed postea consummatur in plena vigilia, eo casu (modo absit consensus in delectationem, vel proximum consensus periculum ex præterita experientia) non tenetur homo illam cohibere; tum quia difficillimum est avertere exitum seminis jam e lumbis decisi, ut communiter dicunt DD. cum *Salm. loc. c. Nav. Azor. Trull. &c.* tum quia non tenetur persona, cum periculo morbi ex semine corrupto retento, effusionem illam impedire, ut docent *Sanch. de Matr. l. 9. D. 17. n. 16. Conc. l. c. Spor. de Matr. n. 657. Holzmann de 6. Pr. num. 688. Tamb. l. 7. c. 7. §. 2. num. 17.* & alii communiter; tunc enim ille pollutionem non vult, sed mere patitur. Bene tamen monet *Gerson Alph. 38. lib. 3. prop. 9.* quod eo casu *pro executione virtutis, & evitatione periculi, videtur expediens, ut homo conetur prohibere quantum sentit, & commode fieri possit.* Saltem (dicendum cum *Sanch.*) tunc expedit signo crucis se munire, atque mentem ab illa turpi delectatione avertendo, ac nomina Sanctissima Jesus & Mariæ invocando, eos ferventer precari, ne ullum lapsum permittant.

480 „ 4. Licitum est ob finem honestum, v. gr. minuendæ tentationis, sanitatis, tranquillitatis animi, optare simplici affectu spontaneam, & naturalem exonerationem naturæ; modo desiderium illud non sit causa efficax pollutionis. * (*Et hanc probabiliorem censent Salm. num. 75. cum S. Ant. Trul. Fag. Dian. &c.*) * Similiter licet etiam de ea gaudere, via naturali, & sine peccato facta: quia objectum istius desiderii, & gaudii non est malum. * *Et ita S. Ant. p. 2. tit. 6. c. 5. in fin. Modo intellige (ut notat Ronc. cap. 7. in Reg. prax. n. 40.) pollutio non sit orta ex somno turpi, vel ex tactu proprio, ut dicemus l. 4. n. 20. Semper autem licet delectari non de causa, sed effectu secuto, scil. de exoneratione; vide ibid.*) * quanquam ejusmodi desideria simplicia inutilia esse, nec periculo carere, quidam bene observent. *Less. d. 14. n. 15. Lay. n. 17.*

„ 5. Si quis facturus rem aliquam necessariam, vel licitam, & honestam, prævidet inde naturaliter secuturam pollutionem (idque multo magis valet de distillatione), quam tamen ille nullo modo velit, nec intendat; tunc, modo absit periculum consensus in delectationem, non tenetur abstinere a tali actione, quia prosequenti suum jus non imputatur effectus per accidens, & præter intentionem secutus. Hinc, non obstante periculo pollutionis, licet audire confessiones mulierum, studere casibus conscientiæ, tangere se ex necessitate, feminas caute, & cum necessitate alloqui, osculari, amplecti juxta morem patriæ, si alioqui incivilis habendus esset. Quod, si tamen periculum esset consentiendi in delectationem (quod colligitur inde, si sæpius ex simili occasione mortaliter sit lapsus) a causa illa, quantumvis licita, abstinendum esset; proindeque Confessarius tali casu teneretur relinquere officium. *Fill. Sanch. l. 9. d. 45. Navar. cap. 16. Laym. n. 16.* Monet autem *Laym.* eum, qui in actionibus honestis, & utilibus talem miseriam experitur, facilius liberari contemnendo, quam æstimando, quia imaginatione, & timore augetur. 481

„ 6. Si pollutio secutura prævideatur ex re illicita, otiosa, vel minus necessaria, & hæc sit causa propinqua, ac natura sua ad venerem ordinata, ut sunt actus luxuriosi, tactus, aspectus, lectio, auditio, locutio turpis, mortale est ab illa non abstinere; quia in eam consentiens moraliter in effectum consentire censetur. Quod, si res illa sit causa tantum remota, per accidens tantum ad pollutionem concurrens, qualis est v. gr. esus, aut potus calidorum, equitatio, confabulatio inutilis, crapula, ebrietas etiam mortalis (modo pollutionem non intendas, & absit periculum venerei consensus), secuta pollutio non est mortale: quia in talem rem consentiens, non ideo velle censetur effectum. *Fill. tr. 30. c. 8. q. 6. n. 152. Sanch. l. c. Less. l. 4. c. 3. d. 14. V. Dian. p. 5. tr. 13. R. 4.* Addunt quidam DD. hanc regulam, pollutionem in causa volitam tantum esse peccatum, quantum est ipsa; ut, si causa sit peccatum mortale, etiam ipsam fore mortalem: si sit veniale, venialem: si vero causa nullum sit peccatum, nec ipsam fore (secluso semper periculo consensus); hinc venialem v. gr. esse illam, quæ provenit ex lectione curiosa, vel aspectu per se non mortali. *Trull. l. 6. cap. 1. d. 9. ex Lopez, Henriq. Vasq. Bon. de matr. p. 10.* Vid. *Dian. p. 1. t. 2. misc. R. 56.*

Clarius & distinctius hæc omnia explicanda & discutienda hic operæ pretium est. Si causa pollutionis est in ipsam graviter influens, & homo non abstinet a causa sive actione illa ponenda, patet quod pollutio imputatur ad peccatum, etiamsi non fuerit intenta, modo saltem in confuso sit prævisa. Hujusmodi autem causæ sunt proculdubio omnes illæ, quæ per se sunt graves culpæ in genere luxuriæ, nempe tactus vel aspectus pudendorum alieni aut proprii corporis, cum delectatione turpi & deliberata; aspectus concubitus humani, & cogitationes morosæ de rebus venereis. Omnes igitur pollutiones ex his causis provenientes, certe sunt mortalia; Ita *S. Thom. 2. 2. q. 154. a. 5.* & alii communiter. Et tunc actus ille turpis, qui est causa pollutionis, habet specialem malitiam contra naturam, ut ait *Sanch. de Matr. l. 9. D. 45. n. 21.* & certum est apud omnes. Idem recte dicit *Sporer de Matr. num. 647.* de pollutione orta ex actionibus, quæ, licet sint veniales per se & objecto, evadunt tamen mortales ratione periculi proximi consentiendi in ejus turpem delectationem. Hinc dicendum non excusari a malitia pollutionis, qui polluitur ex diuturno colloquio cum puella a se inordinate dilecta, saltem ob periculum consensus, ut bene inquiunt *Petrocorens. to. 2. de 6. Pr. c. 4. pag. 214. & Salm. de 6. Pr. c. 7. nu. 34. cum S. Thom. Opusc. 64. cap. de Fluxu libid.* ubi expresse id docet. 482

Excipitur tamen, si præfatæ actiones ponantur ex causa necessaria, vel utili, vel convenienti animæ aut corpori; tunc enim pollutiones ex ipsis provenientes, adhuc prævisæ, non sunt peccata, dummodo absit consensus, vel ejus periculum. Ita communiter *Sylvius 2. 2. q. 154. a. 11. ad 2. Tournely to. 3. pag. 498. cum Henr. a S. Ignat. & communi, Salm. n. 45. & 46. Croix l. 3. p. 1. n. 925. Roncaglia de 6. Pr. cap. 7. quæst. 9. & alii ex D. Thom. loc. cit.* Ratio, quia tunc homo potius patitur, quam agit; dum pollutio non ex sua malitia, sed ex infirmitate naturæ procedit, ut loquitur D. Gregorius in *cap. Testamentum Dist. 6.* & D. 483

Thomas

Thoma 2. 2. qu. 64. art. 7. ubi: *Quando causa habet duos effectus, unum bonum alterum malum, poni potest ex intentione solius effectus boni, permissive se habendo ad malum.* Hinc, etiam prævisa pollutione involuntaria, licet I. Parochis, & etiam aliis Confessariis, audire Confessiones mulierum, ac legere tractatus de rebus turpibus; Chirurgis aspicere & tangere partes feminæ ægrotantis, ac studere rebus medicis: licet quoque aliis alloqui, osculari, aut amplexari mulieres juxta morem Patriæ, servire in balneis, & similia. Ita *S. Thom. p. 3. qu. 80. a. 7. Sanch. dict. D. 45. ex nu. 4. usque ad 8. Bonac. de Matr. q. 4. p. 10. num. 6. Sporer l. c. num. 650. Anacl. de 6. Præcept. num. 53. P. Holzmann eod. tit. num. 690. Salm. l. c. num. 45. 46. & 53. in fin.* item *Petrocorens. tom. 2. de Temp. pag. 215. cum Nav. Cajet. & S. Anton. p. 2. tit. 6. c. 4. in fine*, ubi sic ait: *Sed ubi pollutio fit omnino involuntaria, contra intentionem, non est peccatum, sicut cum quis audit in Confessione turpia, aut loquens cum mulieribus ex causa honesta, & inde sequitur pollutio.* Et idem docet *Nav. c. 16. num. 7.* II. Licet alicui, qui magnum pruritum patitur in verendis, illum tactu abigere, etiamsi pollutio sequatur. Ita *Busemb. supra nu. 419. in fin. Bonac. loc. cit. num. 8. Laym. l. 3. sect. 4. num. 13. ex Sanch. Fill. tract. 30. num. 150. Sporer num. 650. Croix num. 926. cum Marcb. Salm. num. 49. cum Trull. & Diana;* item *Cajet. Nav. Vill. Led. Zanard. Bass. ap. Moyam.* Forte dices posse accidere, quod pruritus ille proveniat ex ipso ardore libidinis, unde extinctio pruritus, quæ per fricationem fit, venerea delectatio potius censeri debeat. Sed respondetur, rationabilius judicandum quod talis pruritus, quando est valde molestus, oriatur ex acrimonia sanguinis, quam ex ardore luxuriæ. Saltem in dubio possidet libertas se liberandi ab hujusmodi molestia per tactum de se licitum, dum licite quisque potest tactu pruritum corporis abigere; & si accidit pollutio, absitque periculum consensus, per accidens, & involuntarie, ac proinde inculpabiliter accidit; ut autem iste ab eo tactu abstinere teneretur, probandus pro certo esset pruritus ille a libidine procedere. Ceterum sapienter monet *Croix loc. cit.* eos qui puritatem amant, ut se abstineant (intellige quantum moraliter est possibile) ab hujusmodi tactibus. Idque absolute, & merito prohibet *Roncaglia loc. cit.* si pruritus non sit valde molestus; permittit tamen eo casu pati aliquam commotionem, si quis non habeat virtutem illum tolerandi. III. Sic etiam licet, etiam prævisa pollutione, equitare causa utilitatis. *Bonac. num. 7. Sanchez num. 7. cum Navar. Armill. Vasq. Lop. &c. Salm. num. 53. cum Less. Azor. & Dic.* Et etiam causa recreationis, ut *Sporer num. 650. Anacl. num. 53.* item *Laym. Pal. Sanchez, &c. apud Croix num. 925.* ac *Henno & Holzmann num. 690. cum Pichler*, & communi, ut asserit. IV. Licet decumbere aliquo situ ad commodius quiescendum. *Salm. numer. 53. & 55. in fin. Sporer numer. 650. Sanchez, Pal. Laym. &c. apud Croix num. 925. Holzm. num. 690.* cum aliis communiter. V. Cibos calidos aut potus moderate sumere, & honestas choreas ducere. *Sporer num. 650. Salm. loc. cit. cum S. Antonin. Tol. Less. Holzm. d. num. 690. cum Pichler &c.* communiter.

Quid, si chirurgus in feminis medendis aliquoties misere consenserit in pollutionem, an teneatur officium derelinquere? Probabile est quod non tenetur, modo proponat debitis mediis se munire, ut dicunt *Navar. Sum. cap. 3. in fin. ex Salm. de 6. Præcept. cap. 2. num. 47. cum Hurt. Ant. a Sp. S. &c.* Vide dicenda in *lib. 5. num. 63. v. Quæritur.* Idem dicimus de Parocho, qui in eamdem miseriam pluties lapsus fuerit in excipiendis Confessionibus; Secus vero de simplici Confessario, qui sine gravi detrimento famæ vel facultatum exercitium deserere possit audiendi Confessiones, ut *Salm. num. 48. cum Palao, & aliis cit.* At quid, si hujusmodi personæ semper vel fere semper lapsæ fuerint, & nulla rationabilis spes effulgeat emendationis? Tunc dicimus teneri cum quacunque jactura officium deserere, juxta dicta hoc *l. 3. num. 438.* & fusius *l. 6. n. 457.*

484 Quæstio autem hic magna agitur, an sit mortalis pollutio prævisa, quæ involuntarie sequitur ex causis leviter ad eam influentibus? Plures diversæ adsunt sententiæ. I. sententia affirmat esse mortales omnes pollutiones prævisas, & non impeditas, etiamsi causæ alias sint licitæ. Ita *Val. Metin. Manuel, &c. apud Sanchez l. 9. D. 45. num. 10.* II. sententia, quam tenet *Armilla apud eundem Sanchez num. 11.* dicit quamcunque causam, etiam venialiter illicitam, efficere pollutionem mortalem. III. sententia, quam sequuntur *Soto Ang. Gerson. Lopez &c. apud Sanchez num. 12.* tenet omnem causam, quæ in se est peccatum mortale, constituere etiam mortalem pollutionem, quæ ex illa sequitur. Et pro hac sententia videtur stare *S. Thom. 3. p. q. 80. a. 7.* ubi ait: *Quandoque vero* (pollutio nocturna) *est cum peccato, puta cum provenit ex superfluitate cibi, vel potus; Et hoc etiam potest esse peccatum veniale, vel mortale.* IV. sententia communis, & probabilior docet pollutionem non esse mortalem, nisi proveniat ex causa per se mortali in genere luxuriæ. Ita *Less. lib. 4. cap. 3. numer. 102. Sylvius 2. 2. quæst. 154. art. 11. ad 2. Sporer de Matrimon. cap. 3. numer. 647. Croix lib. 3. part. 1. numer. 922. Sanchez de Matr. lib. 9. D. 45. numer. 18. cum Sylvest. Abul. Sà, Ang. Turr. Henr. &c.* item *Roncaglia cap. 7. qu. 9. R. 2. Elbel de 6. Præcept. num. 257. Anacl. eodem tit. nu. 54. Holzmann num. 690. Bonac. quæst. 4. p. 10. num. 5. Salm. cap. 7. num. 51. & 54. cum S. Antonin. Suar. &c.* Ratio, cur causa debet esse per se mortalis, est, quia, cum pollutio non sit volita in se, sed tantum in causa, eo gradu mala erit, quo mala est ipsa causa. Ratio autem, cur debet insuper esse mortalis in eodem genere luxuriæ, est, quia, cum causa leviter ad pollutionem concurrat, non est gravis obligatio causam illam vitare ob pollutionem, quæ præter intentionem accidit.

Hinc infertur I. non esse nisi venialem pollutionem, quæ oritur ex colloquio non diuturno cum puella, vel levi aspectu, aut curiosa lectione venialiter turpi; quia, ut dictum est, cum causæ istæ leviter influant, pollutio subsequens potius a causa naturali, quam ab illis procedit. Ita *Sanchez dict. D. 45. num. 18. Salm. cap. 7. num. 50. cum aliis, ut supra.* Idem de pollutione involuntarie orta ex lectione turpi facta ob curiositatem, sine pravo animo, aut periculo se delectandi de ipsis rebus obscœnis dicunt *Less lib. 4. cap. 3. num. 102. cum Sà, Bonac. q. 4. p. 10. num. 9. cum Vasqu. Tamb. §. 2. num. 8. Sporer num. 648. cum Sanchez.* Valde rationabiliter tamen tenent *Salm. num. 48.* & consentit *Roncaglia quæst. 7. num. 11.* non excusari a mortali eum, qui frequentem pollutionem expertus sit ex aliquibus causis in eodem genere luxuriæ, quæ vehementius ad pollutionem influunt, & illas voluntarie ac sine necessitate ponit, quamvis ipsæ per se non pertingant ad mortalia, uti sunt nimirum curiosa lectio turpis, aspectus picturæ obscœnæ, vel coitus animalium, tactus propriorum verendorum, aut alterius ex levitate, & similia; Ratio, quia respectu istius personæ ob suam pravam dispositionem talis causa non leviter influit. Secus vero dicunt, si pollutio ex hujusmodi causis raro eveniat, ut *Salm. loc. cit.* Et secus etiam, si causæ sint omnino leves, prout essent visus partium honestarum mulieris, lectio leviter turpis, colloquium cum femina non diuturnum, vel leviter obscœnum; Ratio, quia hominibus est quasi moraliter impossibile omnes has causas communiter evitare. Ita *Sanchez num. 18. & Salm. num. 50.*

Infertur II. non esse mortalem pollutionem, quæ præter intentionem accidit ex causis illicitis adhuc mortaliter in alio genere, quam luxuriæ, puta ex ebrietate, vel ex comestione carnis nimis immoderata, aut in die vetito. Ita cum *Busemb. Sanchez num. 20. Navar. cap. 16. numer. 8. Suar. 3. part. tom. 3. quæst. 80. art. 7. Bonac. p. 10. num. 6. Less. lib. 4. cap. 3. num. 99. Salm. num. 54. cum Vasqu. Dicast. &c. Sporer num. 649. cum Laym.* & aliis citatis supra *num. 484.* Ideo S. Gregor. in *cap. Testamentum, Dist. 6.* loquens de pollutione orta ex superfluitate cibi vel potus, dixit tantum aliquem reatum contrahi: *Cum vero* (verba Pontificis) *ultra modum appetitus in sumendis alimentis rapitur, habet exinde animus aliquem reatum.* Quod verbum *aliquem* explicans *Glossa*, inquit, *idest veniale peccatum.* Tanto magis non erit mortalis pollutio, quæ oritur ex causis venialibus in alio genere, ut ex equitatu, esu calidorum, situ, & aliis similibus actionibus. Sed hic controvertitur, an sit saltem veniale peccatum, ponere has causas leviter illicitas in alia materia, sine rationabili motivo, quando ex illis aliquis prævideat pollutionem pati? Negant *Holzmann de 6. Præcept. cap. 1. num. 600. Croix lib. 3. part. 1. num. 924. cum Arriaga, & Rodr.* Quia (ut dicunt) tunc pollutio oritur potius ex naturæ infirmitate, quam ex causa illa, quæ nonnisi per accidens & remote ad pollutionem concurrit. Sed probabilius affirmant *Sanchez num. 21. Less. cap. 3. num. 99. Roncaglia q. 7. Sporer num. 649. Bonac. part. 10. num. 6. Salm. cap. 7. num. 52. cum S. Gregor. S. Antonin. Nav. Suar. & Dic.* Ratio, quia sine causa rationabili permittere pollutionem, semper videtur aliquid indecens & deordinatum. Sed ab hoc veniali excusat quidem quævis causa rationabilis necessitatis, utilitatis, aut convenientiæ, ut cum *Laym. l. 3. sect. 4. num. 12.* docent communiter DD. citati *num. 483.* Ex hoc etiamsi causa illa esset venialiter illicita in eadem materia luxuriæ, ut communiter dicunt *Salmant. numer. 51. & 63. Roncaglia quæst. 7. R. 3. Sporer numer. 650. Holzmann numer. 690.* utque mox supra dictum est.

„ 7. Pollutio in somno facta est mortalis, 1. Si ante directe, vel formaliter est procurata, & causa non est retractata. 2. Quando post somnum placuit, & approbata est propter delectationem veneream; alias non. *Fill. qu. 5. numer. 148. Trull. loc. cit. numer. 9.* * (*Sed vide de hoc l. 5. num. 20.*) * 485

„ Quæres, an mutua pollutio inter mares, vel feminas procurata sit mollities tantum, an sodomia?

„ Resp. Si fiat ex solo affectu ad veneream libidinem sine concubitu, esse tantum mollitiem: si vero fiat ex affectu ad personam illam indebiti sexus (præsertim si adsit aliqua conjunctio, & commixtio corporum) est quoad malitiam sodomia. *Fill. t. 30. c. 8.* Plura de tota hac materia. V. infra *l. 5. c. 1. d. 2. a. 2.* de peccato in genere, & auctores citatos. * (*V. de hoc supra Dub. antecd. n. 467.*) *

TRA-

TRACTATUS V.

De Septimo Præcepto.

Non furtum facies.

„ CUm hoc prohibeatur omnis injusta demnificatio in „ bonis proximi, quæ fit, 1. per furtum, & rapinam, „ 2. per umissionem reparationis damni illati, 3. per ini- „ quitatem contractuum, de his tribus hic agendum.

TRACTATUS PRÆAMBOLUS.

DE JUSTITIA, ET JURE.

486 ANtequam eggrediamur tres hos perdifficiles sequentes Tractatus de Furtu, Restitutione, & Contractibus, ad melius intelligenda ea, quæ dicentur, aliqua generalia de Justitie, & Iure expedit prænotare.

Justitia dividitur communiter in Legalem, Distributivam, & Commutativam. *Legalis* respicit Jura Legum, & pœnes. *Distributiva* respicit personarum merita, quoad præmia, & honores. *Commutativa* eutem respicit æqualitatem veloris rerum, juxta hominum æstimetionem, ut tentum domino reddatur, quantum eb eo surreptum, vel quantum damni ei illatum est.

Jus eutem dividitur in *Jus in re*, & in *Jus ad rem*. *Jus in re* est, quando res ipsa habetur obligata, & ideo tribuit reivindicationem seu ectionem in rem ipsam, v. gr. venditor, qui tradidit rem, actionem in ipsam rem hebet pro pretio: Beneficiarius per collationem habet jus in Beneficium, & similia. *Jus* autem *ad rem* est, quando res nondum est obligata, sed tantum jus habetur ed eem acquirendem. Ideo jus ad rem tribuit tantum actionem personalem contre impedientem ecquisitionem rei.

487 Deinde Jus in re dividitur in *Dominium*, & *Usumfructum*. *Dominium* aliud est *jurisdictionis* erga subditos, ut habet Pater erga filios, Episcopus erga Diœcesanos &c. Aliud *proprietatis* erga res, sive servitutes. Item dominium aliud est *directum*, ut habet Princeps in feudis, & Dominus in prædio deto ad emphyteusim: Aliud est *utile*, quod habet Feudatarius, & Emphyteuta.

Ususfructus autem est jus utendi, & fruendi aliqua re, fructus ex ea percipiendo. Hic notandum ab usufructuario differre usuarium, qui alicujus rei usum habet, v. g. horti, ex quo colligere potest fructus pro sua familia, & suis hospitibus; non autem potest illos elienare, *l. Plenum. ff. de usu &c.* Ita pariter habens domus usum, potest eam habitare, sed non locare, nec alteri concedere usum, si ipse eam non habitet. Notandum præterea, quod usufructuario incumbit solvere expensas pro fructuum perceptione, & tributa seu collectes super rem impositas, ut *ex l. Hactenus. ff. de Usufr.* Deinde tenetur rem bene colere, erbores mortuas substituere. Ad magnas eutem expensas non tenetur ipse, sed proprietarius.

Filiusfam. dominium habet peculii Castrensis, & quasi Castrensis. In quo notandum, quod peculium filiorumfam. quedruplex est: *Castrense, Quasi Castrense, Profectitium, & Adventitium*. Et I. *Castrense* dicuntur bona illa, quæ filius acquirit in castris & in militia, sive hæc sint debita, ut stipendie, sive hæc sint ecquisita per donationem a Præfectis militiæ, vel a Parentibus, eut ab eliis occasione militiæ, ut *Less. l. 2. cap. 4. num. 7. Lugo D. 5. num. 15.* II. *Quasi Castrense* dicuntur bona, quæ filius acquirit in Officiis publicis Judicis, Advocati, Lectoris, Medici, &c. Istorum duorum peculiorum pertinet ad filium plenum jus quoad proprietatem, & usumfructum. Et hoc etiamsi merces exigatur a privatis, *Lugo num. 16. cum Sylvestr. Mol. &c.* Idem ait *Lugo num. 17. cum Nav. Mol.* de Notariis sive publicarum cautarum, sive privatorum contractuum. Pro eliis vero Artificibus, etsi Publico inserviant, eorum tamen merces non pertinet ad peculium quasi castrense; Excipit tamen *Sanch. apud Lugo num. 18.* Architectos Principis, vel Communitatis. Omnia autem bona donata intuitu exercitii prædictorum Officiorum sunt quasi castrensia, *Lugo num. 19.* Hujusmodi edhuc sunt omnia quæ ecquiruntur e filiofam. ex Officio clericali, ex *Auth. Presbyteros. 1. C. de Episc. & Cler.* Imo idem dicitur de omnibus quæ Clerico eveniunt ex quocunque titulo. *Lugo num. 21. cum Mol. Sanch. & communi.* Hocque recte dicit *Lugo num. 22.* contra eliquos de Clericis etiam tonsuratis, cum textus *cit.* exprimat etiam Cantores. 488

III. Peculium eutem *Profectitium* sunt bona, quæ proficiscuntur de rebus paternis, & filius lucratur in ipsis negotiando: Peculium hoc totum pertinet ad Patrem quoad fructum, & proprietatem. Etiam dicuntur bona profectitie illa, quæ donantur filio intuitu Patris: Secus vero, si donentur filio intuitu simplius, etsi occasione Patris filius cognitus sit a donante, *Lugo num. 37.* In dubio eutem, an aliquid sit donatum intuitu Patris, vel filii, erit totum filii, si ipse bona fide incœperit possidere; alias dividendum pro rate dubii. Bona vero donata filio e Patre in patrimonium ad suscipiendos Ordines sacros non sunt numeranda inter profectitia, sed bene sunt conferenda cum alius fratribus, cum ille hereditatis portionem exposcit, ut *Lugo loc. citat. cum Mol.* & ut dicemus *num. 956.* Dubium fit 1. en quod lucratur filius ex bonis paternis sit totum & semper profectitium? Affirmant *Sylv. Azor. &c. apud Lugo n. 40.* Dicunt vero *Gom. Bart. Tab. Ang. &c. ib.* esse partim profectitium partim adventitium. *Lugo* autem cum *Mol.* tenet esse profectitium, si filius nomine Patris negotietur, edventitium vero si nomine suo, pote si ipse furatus sit pecuniam a Patre, vel si pecunie otiosa erat apud Patrem. Certum autem est, ut docet *Lugo d. num. 40.* quod si filius negotietur extra domum Patris ex aliis bonis quam paternis, lucrum non erit profectitium. In dubio tamen, an lucrum provenerit ex bonis Patris, vel elterius, tum tantum profectitium præsumitur, cum filius administrabat bona paterna, *Lugo num. 41. cum Gom. Bart. &c.* Dubium fit 2. an filius pro labore præstito in beneficium Patrie possit stipendium exigere? Affirmant *Nav. Less. Ang. Lop. apud Sanchez l. 1. cap. 2. d. 8. num. 1.* & probabile putant *Laym. l. 3. tract. 4. cap. 8. num. 6. & Bus. infr. num. 544.* Negant vero *Mol. & alii plures cum Sanchez loc. cit. & Croix l. 3. p. 1. num. 1054.* Recte autem distinguit *Lugo D. 5. numer. 42.* & eit, quod si filius extra domum Patris habitet, nec e Patre alitur, id quod lucratur est edventitium; profectitium vero, si in domo paterna degat, & a Patre alitur, necnon obsequia illa sint Patri debita: Quæ si tamen excedant, bene potest filius petere stipendium. Sed hic dubium fit 3. utrum, si prædicta obsequia fuerint excedentia, & filius non petierit stipendium, præsumatur illud remisisse? Omnino affirmant *Mol. D. 234. & Sanch. l. c. n. 4.* quia hoc præstat bono communi, ut inter Parentes & filios frequentia jurgia vitentur. Sed probabilius docet *Lugo d. nu. 42. cum Nav. Less. Ang. &c. ut supra*, quod si filius potens non petat, rationebiliter remisisse censeatur. Secus si renuat poscere ex paterna reverentia; debet tamen eo casu detrahere alimenta a Patre percepta. Vide etiam dicenda *n. 544.*

IV. Peculium tandem *Adventitium* sunt bona, quæ filiof. proveniunt aliunde, quam ex bonis peternis, vel intuitu Patris acquisitis. Horum bonorum filius proprietatem habet, Pater vero acquirit usumfructum, etiamsi sint bona majoratus. *Lugo D. 5. n. 30.* Quandoque temen filius etiam talem usumfructum acquirit, nempe I. Quando præcise ususfructus donatur filio, vel donatur aliquid filio, Patre contradicente. II. Si filius una cum Patre succedit in hereditate fratris, vel sororis. Ita *Less. lib. 2. cap. 3. num. 9. 10. & 11. & Lugo D. 5. num. 23. cum aliis*. III. Addit *Lugo ibid.* si filius accipit dotem, Patre non se obligante: Vide alia apud *Lugo*. Exceptis eutem his casibus, filius de bonis

bonis adventitiis non potest disponere sine consensu Patris, nec testari, etiam cum suo consensu, nisi ad pias causas, ex *c. Licet. 4. de Sepult. in 6.* Potest tamen universe testari de castrensi peculio, ut *ibid.* Ususfructus autem peculii adventitii, erit Patris, quandiu vivit, etiamsi filius exierit a patria potestate; nisi filius electus sit ad Episcopatum, vel ad magnam dignitatem, scil. si fiat Cardinalis, Præfectus Urbis majoris, Consiliarius regius, Magister militum; tunc enim totus ususfructus pertinet ad filium, ut *Lugo nu. 24. Salm. tr. 12. c. 2. n. 128. Holzmann par. 4. nu. 274.* Si vero Pater emancipet filium, dimidia pars usufructus erit Patris, & dimidia filii, *Lugo, & Holzmann ibid.* Hoc intelligitur tamen, si emancipatio fuerit voluntaria Patris; nam si filius emancipetur ratione matrimonii, ex jure Hispano tunc usufructus erit totus filii; si vero ratione status religiosi a filio assumti, usufructus erit totus Patris, *Lugo ibid.* Hic notandum I. quod si Pater permittat filiu discedere e sua domo, non censetur remittere prædictum usumfructum, nisi filius dimittatur ad quærendum sibi victum; vel nisi filius, vidente, & tacente Patre, fructus expendat, ut *Lugo num. 27. ex l. Cum oportet. C. de bonis qua liber.* Notandum II. quod si bona sint usu consumtibilia, tunc pater potest de illis disponere, cum obligatione reddendi filio tantundem, *Lugo n. 35. & Mol.*

489 Bona Uxoris alia sunt *dotalia*, alia *paraphernalia*, quæ sunt res quas uxor attulit, vel sibi reservavit ultra dotem. Bonorum *paraphernalium* uxor habet plenum dominium, & usum, *l. Ac lege ff. de Pactis*. Bonorum *dotalium* proprietas spectat ad uxorem, ususfructus vero & plena administratio ad maritum, *l. 2. ff. de Jure dotium*. Hinc uxor post mortem viri omnibus creditoribus personalibus præfertur. Et adhuc, vivente viro, si ipse vergit ad inopiam, potest uxor dotem repetere, *ex ead. l.* Deinde notandum, quod si dos consistat in pecunia, vel rebus usu consumtilibus, tunc dominium dotis plene transit ad virum, cum obligatione tantundem restituendi, Matrimonio soluto; *l. Res in dotem. ff. de Jure Dotium*. Deinceps notandum, quod si bona dotalia, etiam stabilia, dentur viro æstimata, animo, ut æstimatio venditionem constituat, tunc vir etiam eorum dominium acquirit, & soluto Matrimonio, non tenetur nisi ad pretium reddendum. *l. Quoties. ff. de Jure Dotium*. Et in prædictis duobus casibus, si pereunt dicta bona, viro pereunt, *l. c. Res in dotem*.

490 Clericorum bona quadrupliciter distinguuntur, videlicet. I. Bona *Patrimonialia*, quæ dicuntur ea quæ ipsi obveniunt ex quacunque causa profana. II. Bona *Quasi Patrimonialia* seu *Industrialia*, & dicuntur ea quæ Clerici acquirunt ex Ecclesiasticis functionibus sine Beneficio, ut ex concionibus, Missis, &c. III. Bona mere *Ecclesiastica*, & sunt illa quæ acquiruntur ex Beneficiis. IV. Bona tandem *Parsimonialia*, quæ sunt illa quæ Clericus ex redditibus Ecclesiasticis subtraxit de sua sustentatione, vivendo parcius quam honeste vivere potuisset.

491 I. Quoad bona *Patrimonialia* certum est, quod Clerici plenum eorum dominium habent, ut patet ex *cap. Relatum. 12. de Testam.* II. Idem est de bonis *Industrialibus*, ut communiter docent DD. cum *Sanch. Cons. lib. 2. cap. 2. dub. 35. & 45. Less. de Just. lib. 2. cap. 4. dub. 6. Lugo de Just. D. 4. num. 23. Anacl. tract. 7. D. 4. quæst. 3. Viva Opusc. de Benef. quæst. 3. art. 1. num. 5. Salmant. tract. 11. capit. 2. num. 138. cum Pal. Conin. &c.* Ex quo infert *Anacl. num. 27. cum Less. & aliis*, Quod si Clericus vivat aut expendat de bonis his, vel propriis in pias causas, possit tantundem accipere de bonis ecclesiasticis, & de eis ad libitum disponere; quia, cum jus habeat vivendi ex Beneficio (ut infra videbimus in quæst. V.), non tenetur vivere ex bonis propriis; unde, si de iis vivat, potest uti compensatione. Hoc tamen non admittendum puto, si Clericus non habeat superfluum de bonis Ecclesiasticis, atque hic & nunc teneatur de bonis propriis pauperi subvenire; Secus autem, si hic & nunc non teneatur ad eleemosynam, habeat tamen intentionem compensandi. An vero Distributiones quotidianæ Canonicorum computentur inter bona Industrialia? Negant *Nav. de Redit. Eccles. qu. 1. n. 74. Sanch. hic. cit. dub. 46.* Quia (ut dicunt) Distributiones vere sunt partes redituum Beneficii, & ideo eandem naturam ac onus sortiuntur, quam alii Beneficii fructus. Sed probabilius affirmant *Lugo D. 4. num. 25. & Salmant. cap. 2. num. 140. cum Azor. Sylvest. Angel. Bonac. & Covarr.* Ratio, quia præfatæ Distributiones, licet ex titulo Beneficii proveniant, non tamen dantur immediate pro titulo, sed pro servitio personali, tanquam personæ stipendium.

III. Idem quod de bonis Patrimonialibus, & Industrialibus, dicitur de *Parsimonialibus*, ut possit Clericus ad libitum de eis disponere, ut docent *Nav. de Redit. q. 1. Mon. 30. Less. cap. 4. n. 39. Calass. Th. Jur. l. 2. cap. 16. nu. 8. Anacl. n. 28. Mazzott. tom. 2. pag. 420. & Less. d. cap. 4. num. 39. cum Sot. Covarr. & aliis* (contra *Petrocor. l. 4. de Benef. cap. ult. quæst. 7.* & alios paucos). Et idem expresse docet *S. Thom. 2. 2. quæst. 185. art. 7.* ubi ait: *De his autem, quæ sunt specialiter suo usui* (scil. Clerici) *deputata, videtur esse eadem ratio, quæ est de propriis bonis.* Ratio, quia præfata bona non dantur ut fructus Beneficii, sed ut stipendia laborum iis qui Ecclesiæ inserviunt. Nec obstat textus in *c. Ut Episcopi. 12. q. 1.* quem opponit *Petrocor.* ubi legitur: *Quidquid vero de provisione suæ Ecclesiæ fuerit, sive de agris, sive de fructibus, omnia in jure Ecclesiæ reservare censuimus.* Nam respondetur ex prædictis, bona Parsimonialia non esse de provisione Ecclesiæ, sed de provisione seu stipendio laborum Ministri, ut sancitum fuit in Conc. Agath. *Can. 36.* ubi dictum fuit: *Clerici omnes, qui fideliter Ecclesiæ deserviunt, stipendia tantis laboribus debita, secundum servitii sui intuitum vel ordinationem Canonicam, a Sacerdotibus seu Episcopis consequuntur.*

IV. Major difficultas est de bonis mere *Ecclesiasticis*, quæ propriæ sustentationi supersunt, an de iis possint Clerici sine injustitia male disponere? Certum est, quod Beneficiarii tenentur sub mortali reditus superfluos suæ sustentationi in usus pios aut in pauperes elargiri. Ita *S. Thom. 2. 2. qu. 185. art. 7. Lugo D. 4. n. 9. Sanch. Cons. l. 2. cap. 2. dub. 38. Salm. tract. 12. c. 2. num. 141. & 144. cum Mol. Con. Pal. & communi*. An vero ad id teneantur virtute justitiæ, vel Religionis, infra dicetur. Hic autem sedulo notandum, quod in hoc, ut materia censeatur gravis, requiritur quantitas multu major, quam in furto, ut dicunt *Lugo num. 42. cum Mol. Henriq. Holzm. de Just. num. 204. & alii ex D. Thom. loc. cit.* qui requirit *multum excessum* ad malam fidem Clerici constituendam. Quænam autem sit ista notabilis quantitas? *Coninchius, Palaus, & alii ap. Mazzott. to. 2. p. 419.* requirunt quartam vel quintam partem superfluorum. Sed verius sufficit pars vigesima ad materiam gravem constituendam, ut ait idem *Mazzott.* & tenent *Lugo D. 4. n. 43. ac Croix l. 4. n. 1358.* qui cum *Haunoldo* merito sententiam *Coninchii* reprobant.

Sed quær. I. An Clericus teneatur ex superfluis necessario pauperibus succurrere? Negant *Azor. p. 2. l. 7. c. 11. qu. 2. cum Nav. & Viva Opusc. de Benef. q. 2. a. 4. n. 12.* qui dicit cum *Vasq. & communi*, posse Clericum superfluum erogare sive in pauperes, sive in alios pios usus pro suo libitu; quia sufficit illud applicare in Dei cultum, & non dissipare, ut loquitur *Trid. Sess. 25. cap. 1. de Ref.* Sed excipiendum omnino mihi videtur cum *Lugo D. 4. n. 15. & 39. ac Less. cap. 4. num. 47.* si adsint pauperes in gravi necessitate temporali vel spirituali constituti; tunc enim non potest Clericus superflua in alios usus pios expendere, quia tunc urget præceptum naturale charitatis, ex quo, si habet bona propria superflua statui, jam tenetur sub gravi iis illa elargiri. Et hic advertit *Viva l. c. cum Vasq.* Pastores, ut Episcopos & Parochos, teneri insuper inquirere hujusmodi pauperes; non tamen Beneficiarios non Pastores.

Quær. II. Qui veniant nomine pauperum? Veniunt quidem non solum ostiatim mendicantes, sed etiam ii qui aliter nequeunt suum statum conservare. Veniunt etiam consanguinei, si vere pauperes sint, ita ut alias non possint proprium statum sustinere, ut *Sanch. Cons. l. 2. c. 2. D. 38. n. 21. Laym. l. 4. tr. 2. c. 3. n. 3. Croix l. 4. n. 904. cum Azor. Pal. & communiter*. Et patet ex *Trid. sess. 25. c. 1. de Ref.* ubi interdicitur Beneficiariis, *ne ex reditibus ecclesiasticis consanguineos familiaresve suos augere studeant .... Sed si pauperes sint, iis ut pauperibus distribuant.* Hos autem consanguineos indigentes potest Clericus præferre aliis pauperibus, etiam gravius egentibus (quicquid dicat *Layman loc. cit.*). Ratio, quia ut bene advertit *Viva l. c. a. 2. n. 2. cum Mol. & communi*, subventio propinquiorum egentium pertinet etiam ad proprium statum Clerici servandum, cum illorum paupertas in ipsius dedecus redundet. Unde *Tol. l. 5. c. 4. Concl. 3.* sic scripsit: *Episcopus, subtractis quæ ad decentem victum pertinent, & subtractis his quæ gratia pietatis* (nota) *& charitatis potest in alios consanguineos indigentes aut famulos distribuere, tenetur residuum dare pauperibus sub mortali.* Idque expressum habetur in Decreto indicto a Cardinali Polo Legato Apostolico an. 1506. apud *Thomasin. de Eccl. Discipl. t. 3. p. 3. l. 3. c. 32.* quo præceptum fuit Beneficiariis Angliæ (prout etiam olim præceperat S. Greg. instruens Augustinum Anglorum Apostolum): *Ne sumtuum moderatio avaritiæ tribuatur, quicquid ex fructibus Ecclesiarum, deductis eis quæ earum muneribus sustinendis, & ipsis atque ipsorum Familiaribus necessaria sunt, supererit, id omne juxta illa quæ B. Greg. Papa Augustino de fructibus Ecclesiæ dispensandis rescripsit, ad pauperes Christi alendos distribuant.* Hinc dicit *Croix l. 4. n. 904. cum Az. Pal. &c.* quod sub nomine victus Beneficiario debiti veniunt omnia necessaria ad se & Familiam sustentandam; Adque Familiam spectant parentes, Fratres, nepotes, & alii consanguinei. Item advertunt *Laym. l. 4. tr. 2. c. 3. n. 3. Ronc. Cons. 6. n. 6. & Viva l. c. cum aliis*, quod si Beneficiarius statum suum mutet ex assumtione ad Beneficium, tunc potest subvenire consanguineis, saltem proximioribus, ut ipsi quodammodo decenter vivant juxta suam Dignitatem. Hoc tamen recte ait *Ronc. l. c.* procedere pro Episcopis, aut assumptis ad similem Dignitatem, non vero pro Parochis.

Quær. III. An in distributione præferendi sint pauperes loci in quo est Beneficium? Dicunt *Salm. tract. 12. cap. 2. num. 144. & Holzmann p. 4. tr. 1. num. 210.* quod, licet congruentius sit bona distribui pauperibus loci, de hoc ta-

men non est obligatio; nisi ibi sint pauperes extrema, vel etiam gravi egestate laborantes. Sed *Azor. p. 2. l. 7. c. 11. qu. 2. Bonac. de Benef. D. 4. p. 2. n. 3. & Mol. D. 145. cum Nav.* hanc limitationem negant, & censent satis esse, si bona superflua in quosvis pauperes (intellige æque egentes) erogentur, nisi testatores oppositum expresserint, vel saltem tacite significarint. Ratio, quia Canones (præcise in *capit. Sancimus 31. Caus. 12. quæst. 2.*) indistincte præcipiunt eleemosynam fieri, sive in cives, sive in exteros. Et hoc videtur satis probabile, quia pauperes loci non habent, saltem non constat habere peculiare jus ad illa bona. Excipit *Mol.* si aliud exigat bonum commune illius Diœcesis, puta si subveniendum sit Collegio educandorum, &c.

Quær. IV. An Beneficiarii possint superflua reservare in futurum ad usus pios? Negat *Nav.* dicens ea statim esse distribuenda. Sed verius docet *S. Thomas 2. 2. qu. 185. a. 7. ad 4.* (quam sequitur *P. Holzm. part. 4. numer. 207. cum aliis*) dicens: *Si quis, necessitate non imminente providendi pauperibus, de his quæ superfluunt ex proventibus possessiones emat, vel in thesauro reponat in futurum utilitati Ecclesiæ & necessitatibus pauperum, laudabiliter facit.* Bene tamen advertit *Holzm. loc. c.* quod eo casu cautio adhibenda est, ne morte adveniente tales reditus forte a consanguineis diripiantur.

Quær. V. An Clericus, qui habet ex suis unde vivere, possit se sustentare ex reditibus Beneficii? Negant aliqui pauci; sed affirmandum cum *Habert de Just. to. 4. c. 21. in fin. Petrocor. de Benef. c. ult. q. 8. Fagnan. c. Si quis. de Pecc. Cler. Anacl. qu. 3. n. 27. Holzm. n. 208. &c. communiter.* Recte enim ait *Fagnanus*, quod primis Ecclesiæ seculis nulli Clerici admittebantur, nisi qui relictis omnibus propriis bonis de solis Fidelium oblationibus vivere volebant. Secundo autem tempore, si id servare nolebant, permittebantur eis vivere ex proprio patrimonio, modo nihil de oblationibus exigerent. Tertio demum tempore, scil. postquam Clerici portionem suam a Mensa Episcopali separatam habere cœperunt, & Beneficia fuerunt illi credita, mos inolevit, ut ipsi, separato Patrimonio, de Ecclesiæ bonis viverent. Et hoc sane est rationi naturali omnino consonum, justum enim est, ut qui Altari servit, de Altari vivat, juxta illud: *Quis militat suis stipendiis unquam? Ap. 1. Cor.* Fortane divites qui Reipublicæ inservientes stipendia habent, injuste accipiunt? Per accidens autem est, quod sint divites, vel pauperes. Et hanc sententiam expresse tenet *D. Thom. 2. 2. q. 185. a. 7. ad 3.* Recte vero limitat S. D. si casus occurreret, quod aliquis pauper esset in gravi necessitate, nam tunc ait: *In tali necessitate peccaret Clericus, si vellet de rebus Ecclesiæ vivere, dummodo haberet patrimonialia bona, de quibus vivere posset.* Ratio patet, quia tunc jam habens superfluum statui, pauperi graviter egenti succurrere tenetur.

Quær. VI. An sicut Beneficiarii erogare tenentur superflua in usus pios, ita etiam Pensionarii? Affirmant *Sanchez Cons. l. 2. cap. 2. dub. 47. Mazzott. tom. 2. pag. 421. & Salm. tract. 12. cap. 2. num. 147. cum Mol. & Pal.* modo Pensio sit Ecclesiastica, aut detur Ecclesiasticis; Secus si sit mere Laicalis ob titulum mere secularem, & detur laicis ob obsequia præstita, puta Principibus, Equitibus, &c. aut si detur Clericis ob aliquod munus temporale, nempe Cantoris, Procuratoris, &c. Ratio, quia, cum hæc obligatio sit annexa reditibus Beneficii, Pensio illa Ecclesiastica, ex fructibus Beneficii detracta, transit cum eodem onere. Satis tamen probabiliter negat *Lugo D. 4. num. 32. cum Vasquez, Gigas, Covar. &c.* & ita decisum habetur in Rota Rom. ap. *Azor.* Ratio, quia, dum Pontifex justam ob causam extrahit Pensionem ex fructibus Beneficii, jam eosdem fructus applicat in usus pios; unde fructus isti non ferunt secum obligationem, ut iterum pie applicentur. Idem ait *Manstrius D. 14. qu. 2. art. 3. num. 69. cum Bon. &c. contra Nav. Azor. &c.* de Equitibus Commendatariis S. Jacobi Calatravæ, Alcantaræ, S. Stephani Florentinæ, &c. quibus a Greg. XIII. jam concessum est testari.

492 Quær. VII. An Beneficiarii expendentes reditus superfluos Beneficii in usus profanos, teneantur ad restitutionem? Hæc quæstio magnopere inter DD. agitatur, & ideo in ejus discussione diutius immorabor. *Prima* sententia probabilis, & valde communior inter Recentiores negat. Hanc tenent *S. Anton. p. 2. tit. 2. c. 5. §. 3. Less. de Just. l. 2. c. 4. n. 42. Mol. tom. 1. tr. 2. D. 143. Cabass. Th. Jur. l. 2. c. 26. n. 7. Sporer de 7. Præc. c. 1. n. 113. Azor. p. 2. l. 7. cap. 9. Viva Opusc. de Benef. qu. 2. art. 3. n. 2. Mazzot. tom. 2. pag. 419. Sanch. l. 2. Cons. c. 2. d. 37. n. 2. Anacl. tr. 7. D. 4. qu. 3. nu. 34. Holzmann p. 4. de Just. num. 196. Salm. tract. 12. c. 2. num. 155. cum Pal. Con. &c. Lugo de Just. D. 4. nu. 2. cum Soto, Gers. Abul. Vasq. Adrian. Tab. Covarr. Cordub. Arag. &c.* Auctores hujus sententiæ diversis rationibus nituntur. Major pars eorum sic ratiocinantur: Omnes Clerici antiquitus in communi vivebant, & bona Ecclesiastica singulis distribuebantur prout opus erat ad cujusque sustentationem; reliquum vero applicabatur fabricæ Ecclesiarum, & pauperum subventioni. Sed Simplicius Papa, qui creatus est ann. 465. in *capit. De redditibus. 28. Caus. 12. quæst. 2.* eo quod frigescente charitate forte Episcopi non tam fideles erant in tali distributione, fructus bonorum Ecclesiasticorum in quatuor partes divisit, primam applicando Episcopis, secundam Clericis, tertiam fabricæ Ecclesiarum, quartam pauperibus. Idque confirmavit Gelasius in *cap. Concesso. 26.* & Gregorius in *cap. Cognovimus 29. d. cap. 12. qu. 2.* Hinc dicunt, quod licet ante hanc divisionem nullus Clericorum ad ea bona jus haberet, post tamen divisionem eorum dominium ipsi adepti sunt, cum illa ab Ecclesia ad proprium usum fuerint eis deputata. Idque confirmant ex Concilio Trident. *Sess. 24. cap. 12. de Reform.* ubi præcipitur, quod Beneficiarius omittens recitationem Horarum, *privetur dimidia parte fructuum, quos ratione etiam præbendæ ac residentiæ fecit suos.* Ergo, ut arguunt, Concilium supponit Clericum vere dominium ipsorum fructuum acquisivisse. Ex quibus concludunt obligationem, quam habent Beneficiarii erogandi superflua pauperibus, non oriri ex justitia, sed ex virtute Religionis, quæ non obligat ad restitutionem.

Cabassutius vero *loc. cit. cum Azorio* alia via incedens hanc sententiam tuetur, dicit enim hanc obligationem Beneficiariorum erogandi superflua in usus pios non esse de lege naturali justitiæ, quia Fundatores Beneficiorum libere & sine ullo pacto donant Clericis eorum fructus; sed esse tantum de lege Ecclesiæ, quæ intendit ipsos obligare virtute Religionis vel charitatis ad applicandos hujusmodi fructus superfluos in usus pios, tanquam bona dicata Deo, & ex pietate donata. Nec obstat, quod ait *Navar.* hanc obligationem restitutionis oriri ex præsumta mente testatorum, qui videntur bona reliquisse cum tacito pacto, quod Clerici, detracta sua sustentatione, reliqua in pios usus expenderent. Respondet enim *Cabassut.* noluisse quidem testatores, ut sua bona luxui Clericorum deservirent, sed non censendum voluisse eos adstringere ad illam obligationem; quemadmodum quicumque testator minime intendit, ut heres suus bona relicta dissipet, si tamen ille dissipabit, non ideo peccabit contra justitiam, quia illa testatoris intentio non fuit in pactum expresse deducta. Et pro hac sententia non potest negari fuisse etiam *D. Thomam*; non jam in *Summa 2. 2. q. 185. art. 7.* ut censent *Salmantic.* quia ibi loquitur tantum de iis quæ *specialiter sunt suo usui* (scil. Beneficiarii) *deputata*, idest assignata suæ necessariæ sustentationi, ut Contrarii explicant. Sed expresse id docet in *Quodlib. 6. art. 12. ad 3.* ubi distinguit bona ecclesiastica assignata pauperibus, ab iis quæ assignantur Clericis, prout sunt Præbendæ, de quibus ait ipsos nullam debere restitutionem. Hæc S. Doctoris verba: *Aliter ergo dicendum est de illis ecclesiasticis bonis, quæ principaliter sunt attribuenda necessitatibus pauperum, & ex consequenti necessitatibus Ministrorum, sicut sunt bona Hospitalium &c. Et aliter de illis bonis quæ principaliter sunt attributa usibus Ministrorum, sicut sunt Præbendæ Clericorum, & alia hujusmodi. Nam in primis bonis peccatum committitur, non solum ex abusu, sed etiam ex ipsa rerum conditione, dum alius in suos usus assumit quod est alterius; Et ideo tenetur ad restitutionem, tanquam defraudator rei alienæ. In secundis vero non committitur peccatum, nisi per abusum, sicut & de bonis Patrimonialibus dictum est. Unde non tenetur quis ad restitutionem, sed solum ad pœnitentiam peragendam.*

Non possum negare hanc sententiam esse satis probabilem, saltem ob auctoritatem *D. Thomæ*; sed probabilior mihi est sententia opposita docens Beneficiarios obligari ad restitutionem. Hanc tenent *Nav. in tr. de Reddit. Eccl. q. 1. Mon. 4. S. Antonin. p. 3. tit. 19. seu 20. c. 2. Laym. l. 4. tr. 2. c. 3. num. 3. Bon. de Benef. D. 4. p. 2. n. 9. Petrocor. to. 4. de Ben. c. ult. q. 7. Manstrius D. 14. q. 2. a. 3. n. 69. Habert to. 4. de Just. c. 21. Jo. Syrus in S. Ant. Rediv. pag. 119. nu. 11.* item *Henr. Alens. Lopez, Valdeus. ap. Salm. t. 2. n. 152. & Sylvest. Palud. B. Dionys. Carth. Panorm. Arm. Host. Ang. Ricc. Major, &c. ap. Lugo D. 4. n. 1.* His accedit doctus *P. Concina*, cujus eruditissimum opus nuper in manus mihi pervenit, ubi *to. 2. Diss. 6. c. 18.* id sole & egregie probat. Idem tenent *Ronc. tr. 13. de 7. Præc. c. 6. Reg. 1. in praxi*, ubi censet hanc nostram sententiam absolute veram, & citat *Pet. de Soto* (*de Vita Sac. in princ.*) qui vocat appositam *errorem gravissimum contra bonos mores, & justitiam*; citat etiam *Archidiaconum*, qui vocat illam *juris heresim*; *Comitolum* vocantem *novam & periculosam*; *& Tannerum*, qui putat sententiam nostram *unice veram*. Ad momenta hujus sententiæ elucidanda longa dissertatione opus esset, sed brevi nos expediemus; & dicimus certum esse, ut ipsi Adversarii fatentur, quod ante suppositam divisionem Clerici minime erant domini bonorum Ecclesiasticorum, cum omnia erant communia; & certe tunc temporis quidquid ipsi sibi vendicabant præter necessariam sustentationem, restituere tenebantur. Probare igitur deberent Adversarii, quo tempore Clerici horum bonorum dominium adepti sint. Dicunt fuisse adeptos per divisionem factam & præceptam per Simplicium, ut supra, quæ supponunt specialiter deputatam fuisse portionem Clericis, & portionem suam pauperibus. Sed pace tantorum Doctorum qui hoc asserunt, videtur hæc divisio omnino gratis asseri, cum de illa quantumcumque celebriores Historicos rancidiores revolvissem, ut *Natalem Alexandrum, Thomassinum &c.* nullum quidem vestigium de hac divisione facta invenire potui. Quinimo multa suadent hanc di-

divisio·

visionem non esse factam; etenim nullibi (ut bene ait *Habert loc. cit.*) videmus hanc portionem pauperibus, aut fabricis assignatam fuisse. Et si elicubi Hospitalia erecta fuut, communiter comperitur ipsa a particularibus Fuudatoribus fuisse dotata; ubi enim inveniuntur hæc Xenodochia fundata ea Decimis, eut reditibus Ecclesiasticis? Saltem hoc non constat, & usquedum non constat, paupetes jus primevum retinent ad ea bona Ecclesiastica, teneuturque ex justitia Beneficiarii superflua eis ministrare: prout quicunque debitor non eximitur ab onere solvendi, usquedum de solutione non constat. Tanto magis, quod nequaquam invenimus illam suppositam divisionem a Simplicio, aut alio Pontifice ordinatam fuisse; tautum in textibus citatis, ut observo, Pontifices præceperunt, ut reditos Ecclesiastici ab Episcopis in quatuor partes distribuerentur, ne pauperes defraudarentur alimentis ad ipsos spectantibus. Nulla igitur ex quovis capite dominii adeptio pro Beneficiariis ea prædicta divisione probari potest.

Dicunt, ut videtur adstruere *Cabassutius*, saltem per voluntatem Fundatorum Beneficia instituentium Clerici fructuum beneficialium dominium acquisiverunt. Sed hoc etiam probandum esser. Imo pariter videtur testatoras non intendisse bona sua in dominium Clericorum relinquere, sed potius in manus Ecclesiæ, ut ipsa postmodum per suos Prælatos Ministris bona illa committeret, ut ea eis ipsi sustentarentur, & superfluum pauperibus erogarent. Et quod hæc fuerit intentio Fundatorum, testatut Concilium Aquisgranense an. 816. ubi in *Can.* 116. dicitur: *Fideles ob Animarum suarum remedium suis facultatibus sanctam locupletem fecerunt Ecclesiam, ut his & Milites Christi alerentur, Ecclesia exornarentur, & pauperes recrearentur.* Unde plures AA. ut *Fill. Petrocor. Thomasin. & Natal. Alexandr.* constauter sentiunt nunquam Beneficiarios dominium adeptos esse fructuum Beneficiorum. Sed quidquid sit de voluntate testatorum, de qua non constat. prout utique etiam constare deberet, ut certe dici posset eos dominium talium bonorum in Clericos transtulisse: saltem Ecclesia, quæ bonorum Ecclesiasticorum (ut omnes fateutur) supremum dominium habet, noluit suos Ministros eorum aliud acquirere dominium, nisi limitatum, cum onere scil. superfluum reddendi pauperibus, ut valde probabiliter ea Tridentino *loc. cit.* ut supra tenent *Roncaglia, Bonac. Laym. cum Palud.* & non dissentit *Habert.* Prout enim, si alicui dentur centum aurei ad peregrinationem agendam, cum pacto, ut quod superest, pauperibus eroget, iste acquirit dominium centum aureorum, sed gravatum, ita ut teneatur ex justitia superfluum pauperibus elargiri; ita & Beneficiarius. Quod autem Ecclesia revera hoc dominium, si concessit, limitatum quidem concesserit Beneficiariis, cum onere certo superfluum distribuendi pauperibus, pluribus probatur testimoniis. Gratianus *in Causa* 12. *qu.* 1. *post cap.* 25. & 27. quærens, an Mensa communis scindi potuerit in plures Præbendas? Respondet affirmando, eo quod sicut superflua Mensæ communis olim erant pauperibus eroganda, sic hodie superflua cujusque Præbendæ; qua Gratianus ostendit, quod sicut antiquitus Ecclesiastici onus justitiæ habebant superfluum bonorum communium pauperibus distribuendi, sic etiam habent postea, cum Præbendas inceperint possidere. „ Ita & Præbendæ Eccle„ siasticorum (verba Gratiani), eadem charitate manente, „ pie & religiose possunt distribui; nec tunc rebus Ecclesiæ „ *ut propriis*, sed ut communibus utilitatibus deservituris.) „ Ea quo patet Præbendas non jam institutas fuisse, ut essent totaliter propriæ Clericorum; sed eis reale onus aliorum piorum usuum anneaum esse. Item in Concilio Mediol. 1. an. 1565. sub D. Carolo Borrom. *pag.* 39. sic dicitur: *Si vero qui Beneficia Ecclesiastica obtinent, quorum fructus ad eos sunt attributi, si uberiores sint quam ad tuendam vitam requiratur, dubitare non debent ad eum finem hanc copiam illis esse attributam, ut præter ea, quæ ad victum satis essent, suppeterent etiam quibus pauperum inopia sublevaretur.* Et idem sancitum fuit de Episcopis in Capitularibus Caroli Magni lib. 6. cap. 58. in Conc. Gall. t. 2. *pag.* 429. ubi: *Episcopus Ecclesiasticarum rerum potestatem habeat, ad dispensandum erga omnes qui indigent; particeps & ipse quibus indiget.* Item D. Petrus Damianus apud *Baronium* ano. 1055. sic quemdam Episcopum monet: *An ignoras, quia ad hoc Ecclesiis prædia conferuntur, ut ex eis pauperes sustententur?* Deinde subdit, quod prioribus seculis agri Ecclesiæ donati vendebantur, & pretium distribuebatur pauperibus, sed postea: *Procedente tempore Ecclesiarum Rectoribus visum est, ut ipsa potius prædia traderentur, ut scilicet non modo Clericos Ecclesia pasceret, sed & refrigerii stipem indigentibus ministraret.* Ex quibus omnibus videatur patenter concludi, quod nulla in Ecclesiis fuit portio pauperibus deputata, sed bona Ecclesiastica fuerunt in confuso tam Episcopis, quam Beneficiariis assignata, ut seipsos, & deinde pauperes sustentarent; ac proinde dicimus Beneficiarios omnes superflua pauperibus non erogantes teneri ea justitia ad restitutionem.

Quær. VIII. An dono accipiens a Beneficiario hæc bona superflua peccet graviter, & teneatur ad restitutionem? Quoad restitutionem pertinet, teneri negant omnes AA. qui in præcedenti quæstione censent Beneficiarium non obligari ex justitia ad talia bona in pios usus eroganda. Nos tamen distinguendum putamus: Si Beneficiarius ob talem donationem non redditur impotens ad satisfaciendum præfatæ suæ obligationi, nihil tenetur restituere accipiens, cum valde sit probabile, ut docent *Laym. Bonac. Palud. & Roncaglia*, ut supra retulimus, quod Beneficiarius bene habeat dominium fructuum superfluorum, etsi gravatum onere illos in pios usus elargiendi. Ergo, si eos donat, suum donat, & aliunde jam poterit satisfacere; quod si non faciet, id proveniet ea sua malitia, non ex acceptatione donatarii, ut recte ait *Lugo D.* 4. *num.* 48. Si vero per talem donationem Clericus redditur impotens, dicimus probabilius accipientem teneri ad restitutionem, juxta nostram sententiam, qua tenuimus Beneficiarium obligari ex justitia dare superflua pauperibus; tunc enim donatarius accipiendo vere influit in damnum pauperum, qui jus habent ad illa bona, prout in simili casu diximus *num.* 112. & fusius probabimus *de Contract. num.* 722. Dixi *probabilius*, non enim nego posse accipientem excusari a restitutione propter probabilitatem contrariæ sententiæ, intellige quoad partem juxta proportionem talis probabilitatis, si accepit cum dubia fide; quod si vero in bona fide acceperit, probabilius est non teneri ad aliquid restituendum juxte dicta *lib.* 1. *n.* 83. & *l.* 3. *n.* 957.

Sed, admissa sententia contraria tamquam probabili, scil. quod absit peccatum contra justitiam, nunc dubium occurrit, an accipiens peccet cooperando peccato donantis contra Religionem aut charitatem, ut supponunt præfatæ sententiæ Auctores? Affirmant *Mazzott. tom.* 2. *pag.* 419. & *Sanch. Cons. cap.* 2. *D.* 38. *num.* 14. citans *Nav. Sylvest. &c.* communiter, ut asserit. Ratio, quia accipiens vere cooperatur ad consummationem peccati donantis, concurrendo ad translationem dominii rei donatæ, quod non transfertur nisi per acceptationem. Sed probabilius (juxta illam sententiam) dicimus cum *Lugo D.* 4. *num.* 49. *Busemb. l.* 4. *num.* 183. *Holzmann p.* 4. *de Just. num.* 221. & *Salm. tract.* 12. c. 2. *num.* 143. accipientem non peccare neque contra Religionem, neque contra charitatem, nisi petat, vel inducat ad donandum. Non contra Religionem, quia tunc ipse minime cooperatur peccato donantis: Licet enim dominium rei non transferatur sine sua acceptione, tamen peccatum donantis jam per ipsam oblationem, etiam externe, omnino consummatum est; per accidens autem se habet, quod oblatio effectum habeat vel non, per acceptionem vel refutationem donatarii; prout nihil minuit vel addit ad peccatum homicidæ, quod ex vulnere lethali ab ipso inflictu mors vulnerati sequatur, vel non. Neque contra charitatem, ratione damni quod ex illa donatione pauperibus obvenit, quia charitas non obligat hominem, ut cum suo æquali incommodo alienum nocumentum evitet, prout ait *Lugo loc. cit. num.* 50. *cum Less.* Semper intellige, si acceptet cum bona fide, ut mox supra limitavimus.

An autem Regulares facti Episcopi possint libere disponere de bonis Ecclesiasticis, & Patrimonialibus? Probabilius negatur. Vide dicenda *lib.* 4. *de Statu Relig. num.* 2. ubi *Salm. cum aliis* secus dicunt de bonis Patrimonialibus.

DE ACQUISITIONE DOMINII.

Tribus modis Dominium acquiritur: 1. Jure Naturali, 493 seu Gentium. 2. Jure Civili, aut Canonico, scil. per præscriptionem, & usucapionem, 3. Voluntate privata Hominum, per contractus. Addi posset alius modus Jure Belli; sed iste magis pertinet ad Jus Gentium. Jure autem Gentium pluribus modis dominium acquiritur.

Et I. *Occupatione, ex §. Feræ Instit. de Rerum divisione.* ubi sic dicitur *Quod enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur.* Quid de Thesauris inventis. *Vid. infra num.* 602. Quid de Venatione, & Piscatione. *Vide num.* 604. Certum autem est omnia bona inventa restituenda esse domino certo, si iste inveniatur. An vero post inquisitionem, domino non invento, sit obligatio restituendi res inventas pauperibus? Triplex adest sententia. *Vide Dub.* 5. *n.* 603.

II. Acquiritur dominium *Nativitate*, per quam nostra 494 fiunt, quæ nascuntur a propriis animalibus, *ex §.* 1. *Item ea. Eod. loco Instit.* Hinc ad usufructuarium spectant partus ovium, equarum &c. salvo semper numero matrum.

III. *Alluvione*, per quam, si aliquid latenter & insensi- 495 biliter tuo fundo adjicitur, tibi acquiritur. Secus autem, si patenter adjiceretur pars de prædio alterius; tunc enim ipse ad eundem pertineret, *ex §. Præterea eod. loc.* Statutum etiam est *ibidem*, quod si alveus fluvii divertat ad aliam partem, novus alveus sit publicus, aut alterius, si iste erat fluvii dominus; Antiquus autem alveus accrescet iis, qui agros utrinque habent.

IV. *Specificatione*, quando forma datur in alienam ma- 496 teriam, v. gr. si bona fide ex aliena lana vestem tibi conficias, dominus illius efficeris, domino lanæ pretium solvendo, §. *Cum ex alien. eod. loc.* Cum limitationibus tamen ibi expressis. Idem, si facias pretiosam picturam, vel Scripturam

in vili tabula, vel tela aliena, ut ait *Tamb. eu §. 34. ibid.* Secus tamen esset, si de alienis uvis vinum faceres; illud enim ad dominum uvarum pertinet; ita *Tamb.* Sed contradicit *Croix lib. 3. p. 2. num.* 121. Dicit etiam *Croix num.* 123. quod, si ex alieno frumento farinam facias, farina est tua. Et idem dicit, si de aliena quercu facias navem *num.* 124. *cum Haunoldo*. Secus vero, si navem facias de asseribus alienis, quia tunc navis adhuc in primos asseres reduci posset. Probabilius autem addit *Croix n. 123. cum Glofs. ad* §. 25. *Instit. & Haun. contra alios*, ad acquirendum dominium per specificationem, bonam fidem requiri.

497 V. *Accessione*, quando alicui rei accedit ornamentum, licet pretiosius, puta, si vesti tuæ intexatur purpura aliena, vel tuo auro aliena gemma, purpura, & gemma a te acquiritur. §. *Si tamen eod. loc.* Limitant DD. nisi ornamentum facile divelli posset. *Croix ib. n. 126. cum Lugo.*

498 VI. *Confusione, vel Commixtione: Confusio* est, quando duo corpora liquida, aut liquefacta (ejusdem, sive alterius speciei) ita coeunt in unum, ut post confusionem nulla pars assignari posset, quæ de utroque non participet; utpote si misceatur vinum cum vino, aurum cum auro, vel argentum cum stanno, &c. *Commixtio* autem est, quando miscentur solida, ut nummi cum nummis, frumentum cum frumento, itaut de quovis grano seperato dici non possit, quod illud sit utriusque materiæ, *Croix lib. 3. p. 2. nu.* 116. His positis, sciendum quoad *Confusionem*, quod si Confusio consensu dominorum, vel casu sit facta, tunc res erit communis, & Judicis arbitrio dividenda, ex §. *Si duorum 27. eod. Inst.* V. *Tamb. Dec. l. 8. tr. 3. c. 3. §. 4. n. 11. cum Palao, Croix l. 3. p. 2. n.* 117. Si vero Confusio altero nesciente, vel invito sit facta tunc dominium rei tibi acquiritur, si opere tua facta sit confusio, & amplius sit tua major materiæ pars; teneris tamen rei alienæ pretium solvere, *ex dicto* §. 25. Ratio, quia tunc aliena res habetur ut accessoria ad rem tuam. Non vero, si tua pars esset modica, *Tamb. ib. cum Azor.* Quod si res sint æquales, tunc tota materia erit communis, *Tamb. eod. loc.* Quoad *Commixtionem* autem, si hæc sit pecuniæ, habetur lex expressa, quod miscens alienam cum pecunia sua animo dominium totius habendi, totius sit dominus, etiam altero inscio, vel invito; Nam in *l. Si alieni ff. de Solutionibus* sic dicitur: *Si alieni nummi, inscio vel invito domino, soluti sunt, manent ejus, cujus fuerant. Sed, si mixti aliis sunt ita ut discerni non possint, ejus fieri, qui accepit, in libris Cassii scriptum est; ita ut furti actio Domino cum eo, qui dedisset, competeret.* Hinc etiam quando mixtio, quæ discerni non potest, facta sit mala fide, nummi fiunt accipientis, sive furis. Hoc tamen intelligendum, quando major pars pecuniæ sit miscentis; secus, si minor, vel æqualis, quia tunc totus cumulus communis erit, ut *Lugo, Mol. Vasq. & Dic. ap. Croix l. 3. p. 1. n.* 118. Et idem esset, si commixtio casu vel consensu Dominorum facta fuisset, ut diximus; vide *dict.* §. 27. & §. 28. *Quod si. eod. Instit.*

459 Quæritur autem, an idem, quod in nummis, currat in mixtione aliarum rerum, frumenti, leguminum, &c.? Negant *Glofs. in d. l. Si alieni, Anacl. Theol. Mor. tract. 7. D. 5. quæst. 3. num. 28. & 29. cum Haun. ap. Croix ibid. num.* 119. Quia dicunt id tantum de pecunia statutum fuisse ob specialem rationem, quoniam pecuniæ sunt in quotidiano hominum commercio, cui valde officere posset, si earum dominium, cum miscerentur, incertum maneret. Sed *Lugo de Just. D. 6. n. 64. & Dicast.* affirmant omnes res, quæ post mixtionem discerni nequeunt, a miscente acquiri, ob generalem rationem quam assignat *Glossa in d. l. Si alieni*, scilicet quod mixtio æquivalet rei consumtioni; Et hanc *Tamb. d. l. num.* 17. asserit esse communem cum *Lefs. Sylv. Vasq. & aliis*, *ex l. Idem Pomponius ff. de Reivindic.* Quandoquidem, ut advertit *Tamb. nu.* 18. miscens habet animum acquirendi dominium; vel saltem contrariam voluntatem non habeat, & pars sua sit principalior.

Notandum autem, quod si res extat in cumulo permixta sive apud furem, sive apud alium, dominus illius prout habens jus in re, retinensque dominium una cum fure, pro sua parte præ omnibus creditoribus est satisfaciendus; immo potest ipsemet ex cumulo accipere quantum suum est. Ita *Lefs. l. 2. c. 20. num. 157. & Salm. de Contract. c. 3. nu. 110. cum Pal. & Trull.* Et probant *ex l. 3. §. Pomponius ff. de Reivindicat.* ubi sic: *Si quid, quod ejusdem naturæ est, ita confusum, & mixtum est, ut separari nequeat, pro parte vindicandum.* Hoc quidem probabile est: Sed non minus probabile est, ut dicunt *Lugo de Just. D. 6. n. 66. & D. 20 n. 172. Sanch. Dec. l. 1. cap. 23. n. 34. & Tamb. de Rest. c. 3. §. 3. n.* 26. (qui ceterum probabilem censet sententiam *Lessii*) quod fur per commixtionem devenit absolutus dominus totius cumuli, ita ut jure possit dominium illius in alium transferre, cum onere aliunde restituendi debitum. Tantum ait *Pal. de Just. D. un. p. 21. n.* 5. quod dominus rei permixtæ habebit actionem implorendi a Judice, ut ex cumulo illo partem suam ei adjudicet.

500 VII. *Ædificatione, ex §. Cum in suo eod. Instit.* ubi statuitur, quod, si tu ædifices in solo tuo de aliena materia, omne cedat solo, sed tenearis reddere duplum pretii illius materiæ: Et si ædificium ruat, possit dominus materiam illam sibi vindicare. V. *Croix loc. cit. n.* 128. E converso in §. 30. statuitur, quod si ædifices scienter ex materia tua in solo alterius, ædificium illius est, & tu materiæ dominium amittis. Ex quo colligitur, in eo casu ne pretium quidem illius te posse repetere, quia præsumtio sit te donare voluisse. Secus autem, si constat noluisse donare, *ex l. 2. C. de Reinvindicat.* Tunc enim, diruto ædificio, potes tuam materiam vindicare, & interim etiam pretium repetere ex æquitate juxta utilitatis æstimationem, ut *Croix n. 130. cum Illsunch, & Haun. ex l. 38. ff. de Pet. hæred.*

VIII. *Plantatione, ex* §. 31. ubi statuitur, quod si tu ponas alienam plantam in solo tuo, illa tua fiat; sic e converso, si ponas tuam in solo alterius, planta illius erit, si jam radices egerit. Et ibi pariter statuitur, quod planta posita prope confines fundi alieni, quæ in illum radices jecerit, sit communis. Vide *Croix nu.* 132. Notandum hic autem, non licere arboris in alieno fundo positæ succidere radices, aut ramos porrigentes in agrum proprium, nisi alter monitus eos tollere noliet, ut dicunt *Sebengiderv. & alii ap. Croix d. num.* 132. Idem quod dictum est de planta, statuitur de frumento sato, quod etiam solo cedit, *ex* §. 32. Et qui seminaverit mala fide, neque expensas repetere potest, ut *Croix dict. num. 132. cum Haun.* Pariter in §. 33. statuitur, ut literæ, licet aureæ, cedant chartis; Sed hodie ex consuetudine, asserit *Croix nu. 134. cum Illsung, Haun. & Tamb.* contrarium vigere. 501

IX. *Perceptione* fructuum, si facta sit bona fide, & fructus sint consumti. §. *Si quis a non Domino eod. Institut.* 502

X. *Traditione*, per quam dominus vult in alterum alienare suæ rei dominium. §. *Per traditionem eod. Institut.* 503

Jure autem *Positivo Civili*, seu *Canonico* acquiritur dominium per *Præscriptionem*, seu *Usucapionem*, quæ proprius dicitur de rebus corporalibus fieri. Ad *Præscriptionem* quatuor requiruntur conditiones: I. Bona Fides. II. Titulus justus. III. Continuata Possessio. IV. Ut res illa præscribi possit. 504

I. Igitur conditio est *Bona Fides*, *ex Reg. 2. jur. in 6.* qua quis prudenter, non jam ex ignorantia crassa, credat rem esse suam. Hinc qui ab initio dubitat, an res sit sua, nequit inchoare possessionem. Si vero ad possessionem bonæ fidei dubium supervenit, præscriptio non interrumpitur; modo interim diligentia adhibeatur ad veritatem inquirendam. Id tenet *Anacl. D. 6. q. 2. n.* 12. tanquam communius, & probabilius. Vide dicenda *n.* 521.

II. Conditio est *Titulus justus*, puta emtionis, donationis &c. saltem rationabiliter sive probabiliter præsumtus, etsi revere non intervenerit. Notandum tamen, quod Titulus non semper requiritur, sed tantum quando præsumtio est contra possessorem, ut mox dicemus. Ad præscribendum autem sufficit titulus coloratus: *Croix l. 3. p. 2. num.* 498. cum communi. Sufficit etiam titulus existimatus, puta si existimes rem Patri tuo fuisse donatam. Vide *Croix n.* 499. 505

III. Conditio est *Continuata Possessio* per tempus a jure definitum. Si enim adest Titulus, res usu consumtibiles, seu mobiles triennio præscribuntur, ex *l. un. Cod. de Usuc.* & §. 1. *Instit. de Usuc.* ibi: *Cautum est, ut res quidem mobiles per triennium usucapiantur.* *Bonacina* tamen *de Rest. qu. ult. p. 2. §. 2.* dicit hoc esse inter præsentes, sed inter absentes requiri quatuor annos: Sed hanc distinctionem nec textus agnoscit, nec ceteri DD. nam *Lefs. l. 2. cap. 6. num. 22. cum communi, Verde Instit. Civ. l. 2. de Usucap. Lemma 8. num. 451. Anacl. loc. cit. num.* 21. indistincte isti dicunt sufficere triennium ad mobilia præscribenda. Idem dicit *Croix l. 3. p. 2. num.* 529. Et adhuc pro rebus spectantibus ad Ecclesiam, ut *Mol. Laym. Pal. Sanchez, Lugo, ibid.* (contra *Sylvest. Covarr. Lefs. &c.*) *Busembaus* autem *de Rest. num. 610. circa fin. cum Trull. & Salon.* dicit, quod ad præscribendos fructus collectos sufficit biennium inter præsentes, & quatriennium inter absentes. 506

Debita ex rebus mobilibus, sicut etiam fructus, pari modo ac mobilia præscribuntur, *Croix lib. 3. p. 2. num.* 522. *cum Dic. & pluribus*; quia accessorium sequitur principale. Aliæ vero actiones non præscribuntur nisi per 30. annos. Vide *Croix num.* 539. 507

Si quis per triennium possedit Beneficium Ecclesiasticum, vel ipsius fructus, jam præscribit ex Regula Cancellariæ relatæ in extensum *ap. Croix lib. 4. num.* 689. Etiamsi titulus fuerit nullus, ut *Croix n. 716. cum Nav. Sot. Sa, Lefs. &c.* contra alios. Modo absit ingressus simoniacus, vel intrusio, ut dicitur in Regula prædicta Cancellariæ. *Ingressus* autem *simoniacus* est, si quis sciens simoniam a se vel ab alio tertio commissam ingrediatur Beneficium, *Croix nu.* 709. Vide dicta *de Sim. num.* 111. Secus vero, si fuerit a tertio, ipso contradicente, ac deinde ignorante simoniam, ut dictum est *nu.* 111. utque dicit *Croix ibid. cum Lefs. Suar. Sanch. Pal. Luca, &c.* Vel si post simoniam supervenerit titulus coloretus, *Croix* cum *Gom. & Chok. contra Lugo nu.* 710. Ad excludendum autem Beneficiatum, simonia debet esse utrinque completa. *Croix num.* 712. Vide dicta *n.* 106. *Intrusio* deinde intelligitur, si ipse se immittit in Beneficium sine vere collatione, aut institutione, aut confirmatione, aut expeditione Literarum Pontificiarum; vel si post

excom-

excommunicationem, suspensionem, aut amotionem per sententiam saltem declaratoriam, &c. Vide *Croix ex num.* 713. Possessio decennalis majores favores habet. Vide *ibi num.* 715.

508 Res vero immobiles non præscribuntur, nisi per spatium 10. annorum inter præsentes, & 20. inter absentes. Ita ex communi *Bonac. ib. Anacl. num.* 22. Notandum autem, quod *Præsentes* dicuntur, qui in eadem Provincia; Absentes, qui in diversis Provinciis habitant, sive res sita sit in eadem Provincia, sive alibi, ut *Anacl.* ait *num.* 23. *ex l.ult. C. de longi temp. &c.* Sed *Lugo de Just. & Jur. Disp.* 7. *n.* 67. *cum aliis* dicit censeri absentes etiam eos, qui, esto in eadem Provincia, in diversis tamen degunt locis, qui proprium Gubernatorem habent, licet eidem Principi, vel Senatui subditum. Si quis autem partim fuerit præsens, & partim absens, anni absentiæ sunt duplicandi, v. gr. si fuerit præsens octo annis, & duobus absens, hi duo duplicandi sunt, & inde 12. anni ad præscriptionem requiruntur. *Anacl. num.* 24.

509 Quando autem non adest Titulus, ad præscribenda sive mobilia, sive immobilia requiruntur 30. anni. Est commune cum *Anacl. & Bon. ex l. Sicut in rem. Cod. de Præscr. 30. vel 40. an.* Idem ait *Tamb. Dec. l.8. tract.1.c.4.* §.1.*nu.* 3. *cum Mol. & Less.* qui notat deinde, quoad mobilia sine Titulo præscribenda, nihil in Jure esse constitutum; Unde videntur etiam 30. anni requiri.

510 Ad præscribenda bona Ecclesiæ, vel locorum piorum requiruntur 40. anni, ex *Auth. Quas Actiones. Cod. de Sacr. Eccl.* Immo, quoad bona Ecclesiæ Romanæ requiritur præscriptio centenaria, ut *Anacl. num.* 25. Dubitatur autem, utrum res mobiles Ecclesiarum etiam triennio præscribantur? Affirmant *Bonac. loc. cit. Less. lib.* 2. *c.* 6. *num.* 12. *cum Laym. & aliis pluribus ap. Anacl. num.* 27. Et probant ex *d.Auth. Quas Actiones*. Negant vero *ib. Ostiens. Panorm. cum Anacl.* Probantque *ex c.* 1. *D. de In integr. Rest.* eo, quod, ut isti dicunt, concessio locis piis facta a Jure Canonico, ut non præscribantur eorum bona nisi spatio 40. annorum, non distinguit mobilia ab immobilibus. Utraque est sententia probabilis.

511 Dicitur autem *Possessio continuata*, nam præscriptio interrumpitur vel *naturaliter*, si præscribens amittat possessionem, aut ei superveniat mala fides; vel *civiliter*, si ab altero lis super rem intimetur: nisi alter injuste hoc faciat ad interrumpendam præscriptionem. *Less. num.* 49. *Anacl. num.* 30. *cum aliis*.

Si vero bona fide possidere incœpisti, & supervenit dubium, teneris inquirere, an res sit aliena. Quod si non comperias, potes pergere ad eam possidendam, & præscribendam. Ita *Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 482. *Lugo D.* 7. *num.*17.*Less. Mol.* & communi (contra *Adrian.*) Et favent *cap.Si virgo.* 34. *qu.* 1. *& c. fin. de Præscr.* Dicitque *Croix nu.* 548. quod pro litis contestatione non interrumpitur præscriptio triennalis. Notat etiam *Dicast. ibidem* posse quemque præsumi bona fide incœpisse possidere; Et hoc valere pro foro interno, etiamsi bona fides sit ex ignorantia juris manifesti, dicunt *Lugo, Less. Pal. & alii ap. Croix num.* 484. Quia leges ideo tunc improbant præscriptionem, quoniam non præsumunt perfectam bonam fidem. Sed tamen probabilior videtur sententia contraria, quam tenet *Croix ib. cum Dicast. Mol. &c.* Ratio, quia ad præscriptionem non tantum requiritur fides theologice, sed etiam civiliter bona, cum tantum ex vi legum dominium acquiratur. Ait autem *Lugo ap. Croix nu.* 489. quod si fides tua sit solum venialiter mala, potes præscribere; & id deducitur ex Conc. Carthag. *in c. fin. de Præscript.* ubi damnatur sola fides cum peccato mortali.

512 Hæres possessoris malæ fidei probabilius non præscribit, ut ex communi tenent *Mol. Disp.* 65. *& Croix num.* 490. *cum Dir. & c.* Excipiunt *Lessius, Palaus, Covarr. Grotius, & alii ibid.* si præscribens sit heres heredis; Sed hoc probabilius etiam negat *Croix cum Lugo, &c.* Secus vero dicendum de successore particulari, ut emptore, legatario, &c. *Croix num.* 491.

513 Per bonam fidem potest quisque præscribere libertatem e solvendo debito, si invincibiliter illud ignoret, *Lugo D.* 7. *num.* 49. *& Croix num.* 493. Et sic etiam præscribet libertatem a solvenda mulcta, si intra certum tempus non exigatur, etsi sciat illam debere, *Croix num.* 494. cum *Mol.Cov. &c.* Notandum autem, quod si quis possessionem dimitteret, ut alter habeat, si hic non acquiret, prior retinet, quia semper inest conditio, ut alter acquiret. Ita ex *l.* 34. *ff. de Acqu. poss Croix num.* 517. Possessio autem nequit dimitti, nisi animus sit manifestatus, ut *Lugo D.* 23. *n.* 59. *& Croix ibid. cum Suar. & Dic.* Ratio, quia, cum possessio consistat in facto externo, nonnisi alio externo facto amittitur.

514 Sedulo insuper advertendum, quod aliquibus personis privilegiatis datur restitutio in integrum per quatuor annos post præscriptionis tempus, ad recuperanda ea quæ per præscriptionem amiserant, prout Minoribus, & Ecclesiis, aut aliis locis piis; Item mulieribus, & rudibus, ut probabile putant *Palaus, Lessius, &c. ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *nu.*558. Item uxoribus quoad bona dotalia; Item iis qui probent, ut alii opinantur, ideo non interrupisse præscriptionem, quia invincibiliter ignorarint: Sed hoc negant *Haunold. Fachineus,* & merito *ibid.* de hoc dubitat *Croix cum Dir.* Alioquin sic jurgia etiam sæpissime manerent, & facile frustraretur lex præscriptionis.

IV. Conditio est, *ut res sit apta præscribi*; nam res furtivæ, aut vi possessæ nunquam præscribuntur a fure. Res autem, quas bona fide tertius possessor a fure accepit, non præscribuntur adhuc cum titulo, nisi spatio 30. annorum inter præsentes, & 40. inter absentes. Si vero Titulus non adsit, res furtivæ nunquam a quocunque præscribuntur, ut notat *Verde loc. cit.* & annuit *Anacl. num.* 18. Res Fisci tantum præscribuntur per 40. ann. Quædam autem res nunquam præscribi possunt, ut sunt res publicæ, Jura spiritualia, prout jus Decimarum, jus conferendi beneficia, non autem juspatronatus. *Anacl. num.* 17. 515

Probabile autem censet *Verde loc. cit.* quod Heres cum bona fide rite possit præscribere rem, quam Testator mala fide possedit. Sed ut diximus supra *num.* 512. id probabilius negant *Mol. Croix &c.* communiter. Imo notandum, hoc Neapoli reprobatum esse ex recenti Decisione Quatuor Aularum edita ann. 1738. Quamvis ceterum admittatur ibi Præscriptio legitima 30. ann. in tertio possessore, in quo sancitum est præsumendam esse bonam fidem, nisi mala fides apertis argumentis, non tantum præsumtionibus, ab Auctore probetur. Item decisum fuit, Advocatos, & Procuratores litium post biennium non posse agere pro suis laboribus: Notarios pro scripturis, copia non tradita, non posse agere post biennium; copia autem tradita, omnem actionem eis interdici: Pharmacopolas contra principalem, post biennium; contra Hæredes autem, post duos menses: Fabros, post annum: Famulos, & similes, post duos menses. Notandum tamen hæc locum habere, ut ibi statuitur, *nisi scriptura publicæ, vel privatæ producantur*; Et insuper ibi dicitur, hæc decerni *non ope præscriptionis, sed vi præsumtæ solutionis*; Quare infertur, quod debitor, qui certus esset solutionem non esse factam, ea dicta Decisione minime ab obligatione solutionis eximitur. 516

Communis autem est sententia apud Jurisconsultos & Theologos, quod etiam in foro conscientiæ per præscriptionem acquiritur dominium, ut habetur apud *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 470. & eam tenet & fuse probat *Lugo de Just. D.* 7. *ex nu.* 4. *cum Caj. Sot. Cov. Mol. Less. Sylv. &c.* communiter, contra aliquos paucos. Id probat præsertim *Lugo num.* 1. *ex Conc. Lat.* relato in *c. final. de Præscript.* ubi tantum reprobatur præscriptio malæ fidei, & clare approbatur præscriptio bonæ fidei, his verbis: *Unde oportet, ut qui præscribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ conscientiam*. Ratio autem est, quia bene potest lex humana transferre dominium de uno in alium ob bonum commune, ad vitanda jurgia, & ne dominia rerum remaneant incerta. Sed quæstio hic maxime utilis agitur apud *Tamb. Dec. lib.* 8. *tr.* 1. *c.*4. §.2. an in locis, ubi lex præscriptionis non viget in foro judiciali, possit quis illa uti in foro conscientiæ? Et primo loco ait *Tamb.* videri negandum, cum is tantum ex lege possit Jus accipere rem retinendi. Enixe tamen tenet *num.* 8. talem bene uti posse præscriptione de Jure communi, saltem ante sententiam, ubi Jus Commune præscriptionis Lege Municipali non sit explicite abrogatum; Prout Neapoli expresse in Decisione relata statutum est illud, quod Heres Testatoris mala fide rem possidentis nunquam præscribere possit. Ceterum, quoad alias præscriptiones e Jure communi statutas, nihil vere in nostro Regno derogatum expresse invenitur; Immo *Verde loc. cit. Lemma* 4. *n.* 424. *cum Staiban. Gallup. Prato, & Amato, contra Ursil. & Rovit.* tenet in regno servari quidem præscriptionem: *Juri enim standum* (ait Verde); *cujus oppositum non invenitur in Regno sancitum*. Quare concluditur (prout etiam me docuit Doctissimus Episcopus Torni) licite nos uti posse in conscientia præscriptionibus Juris Communis in Regno, & in omni loco, ubi oppositum per Municipalem Legem expresse sancitum non habetur. 517

CAPUT I.

De Furto.

DUBIUM I.

Quid sit Furtum, & quale peccatum?

518 *Quid est furtum?*
519 *An liceat aliquando auferre alienum ob bonum finem?*
520 *An ob necessitatem? Qu. I. An captivi apud Turcas possint alienum surripere ad se liberandum a captivitate? Qu. II. An pauper extreme indigens possit accipere, antequam petat? Qu. III. An possit accipere rem magni valoris? Qu. IV. An fur teneatur restituere, si consumserit rem ablatam in extrema necessitate? Qu. V. An surripiens in extrema necessitate, teneatur ad restitutionem, si fiat dives? Et hic quæritur, an dives satisfaciat sua obligationi, si det mutuo rem pauperi?*

Qu.

Qu. VI. An dives non subveniens, teneatur postea ad restitutionem?

521 *Quando liceat creditori facere compensationem?*

522 *An famuli possint sibi compensare salarium pro suis operibus? Sequitur idem 523. & 524.*

525 *An Christiani possint auferre res Turcarum?*

518 „ RESP. Est occulta, & injusta rei alienæ ablatio, invito rationabiliter domino. Quod, si res sit sacra, dicitur sacrilegium, de quo supra. Si aperte cum vi fiat, est rapina, a furto specie distincta. Licet autem furtum, ceteris paribus, quam rapina, levius sit, & ex genere suo minimum inter ea, quæ circa proximum committuntur; est tamen mortale, si quantitas sit notabilis. Ita communiter omnes. Vid. *Bon. d. 7. qu. 8.*

Unde resolves.

519 1. Qui alienum accipit per jocum, vel ob bonum, aut „ commodum illius, a quo accipit, non furatur: ver. gr. si uxor auferat a marito pecuniam, ne ludis, aut comessationibus prodigat; aut vinum, ne inebrietur: aut librum hæreticum, ne legat: aut famulus det eleemosynam non nimis magnam valde indigenti, in qua dominus rationabiliter non sit invitus, a quo tamen ob verecundiam, vel aliam causam non audeat petere. V. *Less. l. 2. cap. 12.*

520 „ 2. Qui pro se, vel alio in extrema necessitate constituto alienum accipit, quantum necessarium est, nec furatur, nec tenetur restituere postea sic adsumtum; siquidem re, & spe indigens fuit. Idem docent *Lessius, loc. cit. d. 4. Malderus, &c.* de necessitate gravi. Verum id probabilius alii negant, cum *Laym. l. 3. t. 3. p. 1. cap. 1. nu. 7. ex S. Thom. 2. 2. qu. 66. num. 7. Sylv. Aug. V. Dian. t. 1. p. 2. t. misc. R. 20. C. Lug. d. 16. s. 7.* * (*Adverte hic Prop. 36. damnatam ab Innoc. XI. Permissum est furari, non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi.*) *

Certum est eum, qui est in extrema necessitate constitutus, posse alienum surripere, quantum sufficit ad se a tali necessitate liberandum. Ita communiter DD. cum *D. Thom. 2. 2. qu. 66. a. 7.* Ratio S. Doctoris quia in tali casu omnia sunt communia, jus enim Gentium, quo divisio facta fuit bonorum, non potest derogare juri naturali, quod cuique competit sibi providendi, dum extrema necessitate laborat. Idem dicitur, quando necessitas est proxima extremæ, aut illi æquivalens; in tali enim necessitate, quæ vocatur alias gravissima, seu quasi extrema, potest etiam quis sibi providere per media ordinaria, non autem exquisita & extraordinaria. Ita communiter *Lugo de Just. D. 16. num. 154. Less. l. 2. cap. 21. num. 71. Sporer tract. 5. cap. 5. num. 103. Salm. de Rest. cap. 5. num. 38. cum Nav. Sar. Cajet. Prad. &c. Viva in prop. 36. damn. ab Innoc. XI. num. 14. cum Sylvest. Azor. Croix l. 3. p. 1. numer. 957. cum Carden. Haunold. & Tamb.* qui vocat sententiam certam. Talis autem gravissima necessitas putatur, quando quis est in probabili periculo incurrendi mortem, ut *Roncaglia de Charit. cap. 2. qu. 3. Holzmann eod. tit. num. 172. ac Vasqu. Val. Nav. Moya, Dic. &c.* apud *Croix l. 2. num. 195.* Aut vero in periculo amittendi membrum aliquod principale, aut aliquem sensum, puta oculorum. *Pal. Dic. & Tamb. ap. Croix ibid.* Item quando quis est in proximo periculo incidendi in perpetuam captivitatem, sive pœnam triremium, vel gravissimum aut perpetuum morbum, vel infamiam. *Lugo loc. cit. Sporer tr. 5. num. 85. Ronc. l. c. Elbel de Rest. num. 271.* Non enim opus est ut dicunt *Lugo, & Elbel ex D. Thom.* & aliis, quod hujusmodi mala actu infestantur, sed sufficit quod proxime & moraliter certo immineant: Imo ait *Holzm. loc. cit.* quod de eis adsit periculum certo probabile. Sed dubitatur, an putetur eadem necessitate laborare Pater, qui ob inopiam est in periculo prostituendi filiam? Affirmat *Bon.* & consentit *Mazzot. l. c. cum Cajet. Suar. &c.* Sed probabilius contradicunt *Salm. d. num. 39.* quia nulla necessitas potest cogere aliquem ad peccandum, cum possit alia via, saltem mendicando, suæ necessitati subvenire. Sed quid, si aliquem virum honoratum valde puderet mendicare vel laborare, an possit ex alieno sibi providere? Negant *Salm. num. 39. cum Sot. & Prado*, dicentes hanc potius judicari necessitatem gravem, quam extremam, cum bona temporalia tantum ordinentur ad vitam, non ad honorem servandum. Affirmant vero *Viva l. c. nu. 3. Ronc. l. c. Mazzot. tom. 2. pag. 375. ac Less. Pal. & Dic. ap. Croix l. 3. p. 1. num. 952.* item *Bann. & Serra ap. Salmant.* Hocque probabilius mihi videtur, si pudor mendicandi esset tantus, ut potius ille mortem subire vellet, quam mendicare.

Sed hic plures quæstiones occurrunt. Quær. I. An dicantur esse etiam in tali necessitate gravissima ii qui sunt captivi apud Turcas, ita ut liceat ipsis alienum surripere ad se redimendum? Quæstio hæc pendet ab alia, an divites teneantur redimere tales captivos? Negant *Hurt. in 2. 2. D. 159. sect. 3. §. 21. & Sporer tr. 3. cap. 6. num. 59.* Quia dicunt hos non esse in extrema necessitate, cum libertas non requiratur ad vitam, & alias requireretur magna summa ad ipsos redimendos, & facile pretium redemtionis augeretur. Excipiunt tantum, nisi quis captivus esset interiturus ex tristitia, vel aliis ærumnis. Item addit *Sporer*, quod si quis captivus petat eleemosynam, tenetur dives saltem aliquid dare pro sua redemtione. E converso dicunt *Filliuc. tr. 28. c. 3. nu. 76. & Azor. tom. 2. l. 12. cap. 8. qu. 5. cum Caj. & Major*, quod divites tenentur ad redimendum vicinum, quem sciunt captivum esse. Ceterum, si absolute ajunt DD. ut supra, & ipse *Sporer* fatetur, quod quisque possit alienum surripere ad se liberandum a perpetua captivitate, vel etiam ab ejus periculo, cur non tenebitur dives ad eum liberandum aliquo saltem mediocri subsidio; & cur non poterit ille alienum auferre, si nullam aliunde probabilem spem habeat suæ redemtionis? Sed generaliter loquendo, hic adjicere libet judicium perdocti *P. Concinæ*, qui disserens de dubio, an divites teneantur hujusmodi captivos redimere? *tom. 2. D. 6. cap. 9. num. 7.* sic ait: „ (Captivitas ex se grave malum est, ad quod tollendum plus minusve divites adstringuntur pro majori, aut minori divitiarum abundantia. Si captivitati junctum sit aliquod grave periculum amittendæ Fidei aut vitæ, si captivus utilis sit Reip.; tum gravior est divitum obligatio, quando hæc omnia illis perspecta sunt. Si captivorum redemtio maximam divitiarum summam exigeret, non auderem cuique diviti onus imponere similes captivos in libertatem redigendi. Hoc quippe onere divitibus injecto, possent Infideles extremis malis captivos torquere, Christianorumque opes brevi expilare. Spectandæ ergo sunt circumstantiæ omnes, & juxta illarum diversitatem divites plus minusve obligantur.) „ Attamen in hoc dubio, quod mihi ingentem confusionem ingessit, & in quo DD. tam obscure loquuntur, ipse nihil decidere audeo. Sufficit utriusque partis momenta proposuisse. Sapientiores decernant.

Quæritur II. An pauper in extrema necessitate possit occulte alienum surripere, antequam petat? *Coninchius D. 27. de Charit. dub. 10. num. 158.* censet pauperem peccare mortaliter, si subripiat non petendo; quia non dicitur extreme indigere, qui petendo sibi subvenire potest. *Lessius* vero *l. 2. cap. 12. Laym. l. 3. tr. 1. c. 1. num. 7. & P. Concina tom. 2. D. 6. cap. 9. num. 11.* dicunt eum teneri ad petendum, sed non peccare nisi venialiter, si non petat; quia dominus tunc non est invitus quoad substantiam, cum pauper jus habeat ad illa bona, sed tantum quoad modum, ordinem invertendo, quod non est amplius quam veniale. Sed melius distinguendum cum *Lugo D. 16. num. 140.* qui dicit: Si res illa peculiaris non est absolute necessaria ad inopiam pauperis sublevandam, pauper peccabit mortaliter clam illam subripiendo, nam alias omnes mendici possent impune accipere aliena non petita, eo quod perirent nisi eis ab alio subveniatur, quod falsum est. Si vero pauper peculiari illa re extreme indiget, ita ut dominus teneatur omnino eam dare, quia ipso non dante pauper periret; tunc ille, ut ait *Lugo*, occulte accipiendo non peccat mortaliter; nec venialiter modico, cum ille habeat eo casu absolutum jus ad rem illam accipiendam, juxta *D. Thom. 2. 2. q. 66. art. 7.*

Quæritur III. An pauper extrema indigens possit accipere rem magni valoris, si illa sit absolute necessaria ad suam vitam servandam? *Prima* sententia negat; hanc tenent *Croix l. 3. p. 1. num. 953. Concina to. 2. D. 6. cap. 9. num. 6.* & probabilem vocat *Sporer de Charit. cap. 6. num. 54.* (*Croix* autem citat *Lugo D. 16. a num. 147.* Sed non bene, quia *Lugo* loquitur tantum de obligatione divitis, dicens ipsum non teneri extraordinariam summam expendere ad pauperem sublevandum, in quo dispar currit ratio, ut infra videbimus.) Ratio autem hujus sententiæ est, quia charitas, ex qua solum tenetur dives ad eleemosynam, ut supra diximus, non obligat cum tanto dispendio. Et quamvis in extrema necessitate pauper habeat jus ad bona aliena, non tamen habet jus ad bona extraordinaria, sed tantum ad ea quæ ordinarie sufficiunt ad vitam sustentandam. *Secunda* tamen sententia verior affirmat, eamque tenent *Spor. de Charit. cap. 6. nu. 54.* consentitque *Lugo l. c. num. 146.* dummodo dives per talem ablationem non constituatur in æquali necessitate, & *Croix loc. cit.* putat practice probabilem. Ratio, quia revera in extrema necessitate, cum omnia fiant communia, pauper jus habet ad accipiendum omne id quod est necessarium ad suam vitam servandam, *ita ut* (sicuti docet *D. Thom. 2. 2. qu. 66. art. 7. ad 2.*) *per talem necessitatem efficitur suum id quod quis accipit.* Nec distinguit S. Doctor inter rem parvi vel magni momenti. Non autem obstat communis doctrina, quam tradunt *Lugo D. 16. num. 150. Laym. l. 2. tom. 3. cap. 6. nu. 4. Sporer de Charit. cap. 6. num. 51. Roncaglia eodem tit. c. 2. quæst. 3. R. 3. Dian. part. 5. tr. 8. R. 6.* cum communi, & consentit *P. Conc. loc. cit. num. 6.* nempe quod dives non tenetur permagnam summam erogare ad proximum liberandum a morte, maxime si ipse deberet a suo statu decidere; eo quod charitas non obligat cum tanto incommodo: Unde ajunt *Lugo loc. cit. & Pal. Con. ac Tamb. ap. Croix l. 2. num. 201.* neminem obligari pro vita alterius expendere ter vel quater mille aureos, etiamsi non excideret a suo statu: Nisi (excipiunt *Sporer & Croix cum Tamb. ll. cc.*) pauper esset persona conjunctissima, puta pater, vel filius. Nam respondetur, quod, licet hæc sententia, & ratio sit

vera

vera respectu divitis, divarsa tameo currit ratio respecto paupetis; Recte enim discorrit *Lugo n. 143.* & dicit, quod sicut ab initiu ante divisionem bonorum omnia erant communia, unde quisqoe poterat ex eis accipere quantum erat ei necessarium; sed nullus quidem tenebatur ipsi ex justitia bona dare. Sic etiam in casu extremæ necessitatis, cum omnia tunc fiant communia, potest utique pauper accipere bona divitis, sed non tenetur dives ex justitia date. Quapropter casu quo pauper est in extrama necessitate alicujus rei magni valoris, juste potest aam accipere, quia jus habet ad illam arripiendam; non ideo tamen dives tenatur dare, cum ipse tantum ex charitate obligatur, quæ non obstringit cum tantu incommodo. Quod antam dicit *Sporer eod. num. 54.* scilicet, quod eo casu dives etiam impediendo, quominus pauper rem accipiat, non peccatet contra justitiam; mihi non videtur probabile, quia pauper habet jus ad eam accipiendam, & consaqueotar, oa altar ab ea accipieuda impediat.

Quærirur IV. An fur consumens rem ablatam in exttema necessitate, teneatur samper ad restitutionem? *Prima* sententia negat, quam tenent *Palaus tom. 1. tr. 7. D. 2. p. 10. nu. 3. cum Con. & P. Nav. Diana tom. 8. coord. tr. 7. R. 14.* & æque probabilem vocat *Sporer de 7. Præc. cap. 5. num. 102.* satisqua probabilem putant *Less. l. 2. cap. 16. nu. 7. & Tamb. l. 8. tr. 2. cap. 6. §. 2. num. 3.* Ratiu, quia, com in extrama necessitate omnia fiant commonia, fur sicut habet jus accipiendi bona aliena, sic habet consumendi, non secus ac de uovu surripiendi. *Secunda* veru sententia gravissima, & communior affirmat; & hanc tenet *Less. loc. cit. Sylv. v. Furtum, q. 5. Armil. eod. v. num. 10. Azor. l. 12. c. 7. & P. Concina tom. 4. de Furto cap. 5. quæst. 4.* Ratiu, tum quia obligatiu jam contracta ex injusta acceptione nun extinguitur ex superveniente necessitate; rum quia necessitas furis non tribuit ai duminium rei alienæ, sed tantum dat jus utendi, & obligationem suspendit restitutionis. His tameo non obstantibus non putu improbabilem primam senteuriam, quia paupet in tali oecessitate, ut docet *D. Thom. l. supra cit.* surripiens alienum, suum efficit. Obligatiu autem restitutionis eo casu non solum suspenditur, sed etiam vere axtinguitur consumtione rei, qoia dominus teneretur consentire consumtioni, adhoc si res apud ipsum inveniretur. Hoc tamen limitandum dicu, 1. Si ille sit pauper nun tantum re, sed etiam spe, ut dicemus in Qo. sequenti. 2. Si pauper absolnte indigaat re illa peculiari, uec alitee possit sibi subvenire, ut dixi in Qu. præcedenti.

Quætitur V. An surripiens rem alterius in axtrema necessitata, hac cassante, teneatur illam restituere? Hæc quæstio ab illa alia pendet, otrum dives satisfaciat suæ obligationi, si pauperi extreme indigenti rem qua ille eget mutuet, aut donet sub pacto rastitutionis, si deveniat ad meliorem fortunam? Adest triplex santentia. *Prima* affirmat, & hanc tenent *Tol. l. 5. cap. 24. Nav. in Man. cap. 17. numer. 61.* item *Less. Vasq. Cov. Adrian. apud Croix l. 2. num. 207.* & probabilem putat *Lugo D. 16. num. 167.* casu quo res data sit magni mumenti. Ratiu, quia charitas, ex qua procedit hoc eleemusynæ præceptum, obligat tantum ad subvaniendum proximo indigenti; ergu sufficit, ut aliquo modu ei subveniatur, quo ille a sua necessitate aximatur, quin res absolute donetur. *Secunda* sententia negat, eamque tenent *Azor. tom. 2. l. 12. cap. 9. qu. 1. Sot. de Just. l. 4. qu. 7. ar. 1. ad 4. Sanch. Cons. p. 1. cap. 5. dub. 5. num. 56.* (cum communi, ut asserit) itam *Suar. Bon. Pal. Bann. &c. ap. Salm. tr. 21. cap. 7. num. 8.* Ratiu, tum quia dives ex præceptu naturali teoetur eleemusynam dare extreme indigenti, obligatio autem dandi eleemosyoam involvit obligationem donandi; cum vero datur res ad mutuum, oon fit donatiu, sed una obligatiu mutatur in aliam; Tum quia in extrema necessitate omnia sunt cummunia, unde dives tenetur ex justitia rem tradere pauperi, cum ille justa possit eam surripete, etiam invito domino, & suam facere, ot docet *S. Th. 2. 2. quæst. 66. art. 7.* *Tertia* senteatia longa communior, & verior, quam teneot *Pal. tr. 6. D. 2. p. 4. num. 9. P. Holzm. de Charit. cap. 3. num. 182. Sporer de 7. Præc. cap. 5. num. 99. Croix loc. cit. cum Val.* qui vocat certam, & *Bann.* qui primam sententiam putat falsissimam, ac *Salm. cum Reg. Med. Trull. Villal. Dian.* & omnibus aliis AA. citatis pro secunda sententia, distinguit & docet, quod si pauper tempore necessitatis est absolute pauper, tunc dives tenetur omninu gratis ei succurrere, quia tunc absolute obligatur ad præstandam eleemosyuam. Secus, si alter habeat aliunde bona, aut spem moralem sive probabilem habendi; tunc enim sufficit rem ipsi mutuare, quia tunc ille non est absoluta pauper, nec posset rem alterius absolute arripere, & suam facere. Et hanc santentiam expresse tenet *D. Thom. Quodlib. 5. art. 17.* obi supponens quud pauper non sit carens bonis propriis, ut in *respons. ad 1.* sic inde ad 2. docet: *Unusquisque tenetur ad liberandum proximum a morte secundum suam conditionem; & hoc quidem convenienter implevit qui pecuniam mutuavit; non autem tenetur condonare in casu quo ille poterat per mutuum liberari.*

Sic igitur pariter dicendum in quæstione primo locu proposita de surripieote bona aliena in axtrama necessitata: Nihil tenetur ipse restituere, si tampore necessitatis erat absolute pauper, ut dicunt *Lugo D. 16. num. 171. & Salm. de Rest. cap. 5. num. 35.* (contra *Laym. l. 3. tr. 3. part. 1. cap. 1. num. 7.* ac alios *apud Salm. ibid.*). Ratiu, quia, ut docet *D. Thom. loc. cit.* qui est absolote pauper, potest licite ex rebus alienis sibi subvenire, & efficit suum id quod accipit: Recte autem excipiunt *Salm. loc. cit. num. 35.* si res accepta, cessante necessitate existat in propria specie, tunc enim dicunt, quod tenetur eam restituere; Ratio, quia, cum illius rei solus usus erat ei necessarius ad suam necessitatam sublevaodam, non poterat illius dominium sibi abdicare. Pauper autem, qui aliunde bona habuit vel spem habendi, ot supra diximus, bene tenetur restituere rem acceptam & consumtam in necessitate, quia quandu rem accepit, oon fuit absolute pauper.

Quæritur VI. An dives non subveniens pauperi tempore quo ille erat in extrema necessitate, teneatur postea ad restitutionam? *Prima* sententia affirmat, & hanc tenent *Carden. in 1. Crisi D. 26. num. 76. cum Hurt. Laym. l. 3. tr. 3. p. 1. cap. 1. num. 7.* item *Prado & Arag. ap. Salm. de Rest. num. 33.* eamque putat probabiliorem *P. Concina tom. 2. de Eleem. cap. 9. quæst. 10.* Ratiu, quia pauper in extrema necessitate habet verum jus ad bona divitis, & ideo, si dives illa non tradat, peccat contra justitiam, & tenetur restituere. Alias, si oon peccatet contra justitiam, sed tantum contra charitatem, posset ipse sine injustitia etiam impedire pauperam, ne in tali necessitate suum arriperet, nec teneretur ad restitutionem damnorum obvenientium filiis pauperis, qui ex illa impeditione mortem subiret; quod namu dicit. Hinc inferunt, quod, si dives sive impedit, sive negligit dare eleemusyuam in eo casu, tenetur, adhoc sublata oecessitate, resarcira omnia damna pauperi illata. *Secunda* vero sententia probabilior, quam tenent *Less. l. 2. cap. 12. num. 25. Lugo D. 16. ex numer. 143. Holzmann de Charit. cap. 3. nu. 182.* cum communi, ut asserit, & *Salm. loc. cit. num. 34. cum Suar. Con. Bann. Sanch. Vasq.* oegat teneri divitem ad restitutionem damnorum, si negligit dare eleemusynam. Ratio, quia talis obligario ast ex præceptu charitatis, quæ ad restitutionem oon obligat. Et quamvis pauper in axtrema necessitare habeat jus ad bona divitis apprehendenda, cum illa eo caso fiant communia, non acquirit tamen eorum duminium; tunc enim nun quoad dominium, sed tantum quoad usum bona aliena communia evadnnt. Sed dices: Si dives nun obligatur ad subveniendum pauperi ex justitia, quomodu poterit pauper juste rem ejus surripere, ipsu inviru, vel nesciente? Respondeu eum *Lugo* aodem modu, ut diximus in *Qu. III.* Ante divisionem bonorum omnia erant cummunia, & quisque poteiat ex eis accipere sibi necessarium. sed nullus tenebatur ipsi ex justitia dara. Idem dicendum in caso extremæ oecessitatis, cum omnia tunc fiant communia, potast paupet accipere buna divitis, sed dives nun tenetur daie ex jostitia. Cum autem pauper habeat jus ad accipiendum, peccat proculdubiu dives contra justitiam, si illum impedit ab accipiendo, & teoetur ad omnia damua filiis aliisque heredibus nacassariis ex tali impeditione ubvenientia. Si vero non impedit, sed tantum negligit dare, ad nihil postea teoetor. Unde concluditur, quod pauper potest juste bona divitis accipere, sed dives nun tenetur ex justitia dare.

Ultimu hic notandum, quod in sola autem gravi necessitate, prohibetur surripere rem alienam ex *propos. damn. 36.* mux supra relata. Excipit *Viva in d. prop. 36. numer. 10.* quandu pauper ad levaodam suam non levem miseriam, quamvis oon extremam, aliquid leve surriperet, probabiliter judicando dominum opulentem ex pietate non esse invitom, saltem qoad sobstantiam; Recte tamen advertit hujus epikejæ osum nun debere esse facilem, nec io materia gravi, quia divites in hoc etiam quoad substantiam sunt rationabiliter inviti.

„ 3. Nec item furatur, qui accipit in cumpensationem 541
„ justam, si aliter sibi debitum accipere nequeat, v. gr.
„ si famulus justum stipendium non possit aliter obtinere;
„ vel inique inductus sit ad serviendum iniquo pretio. Vide
„ *Laym. loc. cit. & Tol. l. 5. cap. 15.*

Nuta quoad *compensationem* I. Quod compensatiu potest fieri etiam io alia specie, si non potast fieri in eadem. *Croix lib. 3. p. 1. num. 967.*

Nota II. Quod cumpeusatiu regulatiter peti debat per jodicium; sed hoc omittere est tantum veniale peccatum, *ex Salm. de Rest. c. 1. num. 313. in fin. cum Lug. &c. ac Croix num. 965. Tamb. & aliis.* Imo nullum, si alias timeantur inimicitiæ, amissio expensarum, & similia, ut recte docat *Laym.*

Nuta III. Quod, licat ad compensationem requiratur certitudo crediti ex communissima *apud Croix nu. 962.* Quamplures tamen, & graves Auctures apud *Salm. de Restit. c. 1. num. 320.* admittunt posse fieri compensationem cum creditu tantum probabili in tribos casibus, scilicet quandu compensatur fama cum pecunia; infamia cum iofamia data; & legatum relictum in testamentu nun solemni: Sed vide quæ da his diximus *de Conscientia libr. 1. numer. 35.*

Nuta

522 Nota hic Propos. 37. Innoc. XI. quæ dicebat : *Famuli, & famulæ domestica possunt occulte Heris suis subripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quam recipiunt. Salmanticenses de IV. Præcepto numer.* 130. *cum aliis*, loquentes *de hac prop. demu.* dicunt I. quod si famulus sine necessitate libere conveniat cum Domino de stipendio inferiori, postea nihil poterit sibi compensare; Secus, si ex necessitate, ad levandam nimirum suam miseriam, conveniat de salario notabiliter minori justo; Ratio, quia Decreta Pontificia non intelligunt obligare famulum contra justitiam. Ita *Salmant. de Restit. cap.* 1. *num.* 317. *& Viva in d. propos.* 37. *num.* 12. *cum Less. Suar. Mol. &c.* contra *Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 975. qui ait nihil penitus posse famulum surripere post pactum, quia jam cessit juri suo; sed respondetur, quod famulus, cum cogitur ad sic conveniendum a sua paupertate, tunc non cedit juri suo sponte, sed coacte; & ideo ipsius paupertas nequit excusare Herum, ut non solvat ei saltem infimum stipendium. Quando autem famulus coactus a necessitate convenit pro parvo pretio, poterit sibi compensare usque ad pretium infimum, ut ait *Viva dict. num.* 12. *cum Less. Suar. Mol. & Dic.* Hoc tamen cessit, nisi Dominus alios famulos pro eodem parvo pretio jam juste invenisset; Vel nisi ipse famulus de se oblatus fuisset, & Dominus ex pietate sine indigentia ipso uteretur. *Viva d. num.* 12. *in fin. & Salm. de IV. Præc. num.* 236. *cum Mol. Sot. Nav. Vill.* Quando vero famulus esset vi compulsus ad serviendum pro parvo pretio, posset sibi compensare usque ad pretium medium, ut *Viva num.* 14. *cum Mol. & Dic.*

523 Dicunt II. *Salmanticenses* quod si famulus ex electione propria augeat operas debitas; nihil potest surripere, quia tunc censetur operam suam condonare ad conciliandam sibi Domini gratiam; secus autem, si ex voluntate Domini expressa, vel tacita, quia tunc servanda est regula illa, nempe quod quivis operarius dignus est mercede sua. Ita *Salm. de IV. Præc. cap.* 4. *num.* 136. *& de Rest. cap.* 1. *num.*138. *cum Mol. Sot. Villal. Nav. Dian. Fagund. Bass.* & ita etiam *Corella cum Felguera, Torresil. Lastra, & Hozes super d. prop.* 37. Consentitque huic *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.*976.

524 An autem famulus, si evidenter sibi constet de injustitia sui stipendii, possit tunc ex proprio judicio facere sibi hujusmodi compensationem? Negant *Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 976. *Carden. sup. Prop. Innoc. XI. Diss.* 23. *cap.* 2. *art.* 3. *num.* 62. *& 63. & Viva in d. prop.* 37. *num.* 1. Et dicunt, quod famulus, sive quicunque alius mercenarius non debet sibi compensare, nisi ex judicio communissimo peritorum, aut viri valde docti, & in re morali versati; Ideoque inquiunt ad hoc non sufficere judicium Confessarii mediocriter docti. Attamen *Salm. de IV. Præc. num.* 137. dicunt famulum posse etiam ex proprio judicio sibi compensare suam operam, si ipse certe judicet majus stipendium mereri. Quod sane videtur satis probabile mihi & aliis doctis recentioribus, si hic famulus, vel quicunque alius mercenarius sit vir prudens, timoratus, & vere aptus ad recte judicandum, ac certus sit de justitia compensationis, remoto omni hallucinationis periculo. Sed hæc rarissime evenient. Nec obstat supradicta *Propos.* 37. damnata, quæ merito proscripta fuit, quia nimis generaliter loquebatur.

525 Quæritur hic obiter, utrum Christiani possint licite subripere res Toccarum? Resp. si Christiani sint in locis Turcarum captivi, certum est posse eos surripere a Dominis quantum sufficit, ut redimantur, & ad Patriam redeant in compensationem injustæ servitutis, & damnorum, quæ ratione servitutis patiuntur. Ita habetur e Decreto Congr. SS. Off. die 23. Aug. 1630. *ap. Peyrin. de Priv. Minim. to.* 3. *cap.* 4. *num.* 29. ubi sic fuit declaratum: *Qui captivi injuste detinentur ab Infidelibus, possunt a dominis particularibus accipere sine injustitia, quantum sufficit ad congruam compensationem, etiam pro sufficientia redemtionis ab illis, vel ab aliis qui sunt partes Reip. sive Judæi, sive Turcæ.* Dubium fit, an quilibet Christianus possit surripere bona Turcarum? Negant *Azor. tom.* 1. *l.* 8. *cap.* 24. *quæst.* 12. *& Fill. tr.* 22. *cap.* 5. *nu.* 123. Sed affirmant probabiliter *Mol. tom.* 1. *tr.* 2. *D.* 37. *lit. D. cum Cajet.* 2. 2. *quæst.* 66. *a.* 8. item *Victorel. Naldus, Duvall. Rebell. Velasqu. Covarr. & alii ap. Dian. p.* 5. *tr.* 13. *R.* 98. qui probabile putat. Ratio, quia sic recte præsumi potest ei concedi a Principibus Christianis, qui jus habent spoliandi Turcas omnibus bonis, ac locis ab ipsis usurpatis. Consentit etiam *Felix Pot. de* 7. *Præc. num.* 2953. modo (recte limitat) non adesset inter Turcas tempus treguæ, vel Salviconductus; vel nisi aliquis Turca degat in locis Christianorum, sive liber, sive servus, maxime si adsit ut publicus negotiator sub fida Regia.

DUBIUM II.

Quæ sit quantitas notabilis ad mortale peccatum?

526 *Quæ sit quantitas gravis respectu ad diversa genera personarum, vel ad diversas circumstantias?* 527. *Id clarius elucidatur.* 528. *Conclusio & probabilior sententia.*
529 *Quid de furto rerum expositarum, nempe fructuum, & lignorum?*
530 *Quæ quantitas sit gravis in furtis minutis?*
531 *Quid si sit animus restituendi brevi tempore, vel partem complentem materiam gravem?*
532 *An sit mortale furari parum Reliquiæ sacræ?*

„ VAriæ ea de re sunt sententiæ. *Nav.* nimis scrupulose statuit medium Regalem; alii nimis laxe 10. aureos; moderatius *Tol. Med. Less. &c.* duos Regales: etsi minus sufficiat, si notabiliter noceat. 526

„ Resp. Ea non mathematice, sed moraliter metienda est, non tantum ex valore rei ablatæ, sed etiam ex circumstantiis personæ, cui aufertur: si nimirum ei grave damnum inferatur, aut saltem charitas Christiana graviter lædatur, quomodo respectu valde divitis, imo etiam Regis, unus, vel alter aureus notebile quid videtur: respectu vero mediocriter divitum, quatuor circiter Regales, sive medios Imperialis: respectu mechanicorum duo: respectu pauperis, unus. Ita nunc plerique cum *Bon.*

Unde resolves.

„ 1. Grave peccatum est auferre rem parvam domino valde proficuam, verbi gratia, sartori acum, quam unicam habet, nec habere aliam potest, que se alat. *Less. l.* 2. *c.* 12. *d.* 8.

„ 2. Grave item est (etsi non in specie furti), si fur sciat ex jactura rei parvæ domino secuturam valde magnam molestiem, v. gr. quia valde ad eam afficiebatur, nec similis recuperari potest: nisi tamen res sit nullius prorsus momenti. V. *Bon. d.* 2. *qu.* 8. *par.* 1.

Quoad hoc punctum tam ad praxim scitu necessarium, 527 nempe quænam sit materia gravis in furto, operæ pretium est plura hic elucidare. Quidquid aliqui dicant, commune est apud DD. & non videtur posse negari, quod ad determinandam hujus materiæ gravitatem, non possit absolute pro omnibus eadem quantitas assignari, sed ipsa dimetienda sit respective ad circumstantias personæ, rei, loci, & temporis; cum enim furti gravitas consistat in quantitate damni quod proximo infertur, facile nocumentum quod respectu unius leve erit, respectu alterius erit grave. Ideo enim *S. Thom. Opusc. de Erud. Princ. l.* 7. *cap.* 8. dixit: *In amissione unius gallinæ plus pauper gravatur, quam unus multum dives gravaretur in mille marcis.* Ideo etiam ait *Laym. l.* 3. *tr.* 3. *p.* 1. *cap.* 1. *cum Nav. Bus.* & communi, quod auferre acum sartori poterit aliquando esse grave furtum, si ille ea carens nequiret sibi de victu providere. Ceterum ad justam dimensionem faciendam hujus gravitatis, recte dicunt *Salm. de Rest. cap.* 5. *num.* 12. magnopere conferre judicia Sapientum, quorum major auctoritas in hoc puncto mihi videtur majorem constituere probabilitatem. Quapropter diversas Doctorum sententias sedulo hic congerere curavi; & ne pluries citationes eorum repetam, omnes AA. quos observavi hic simul refero. Hi sunt videlicet *Less. de Just. l.* 2. *cap.* 12. *ex num.* 31. *Lugo eod. tit. D.* 16. *num.* 27. *& 28. Laym. l.* 3. *tr.* 3. *p.* 1. *cap.* 1. *num.* 3. *Bon. de Rest. D.* 2. *qu.* 8. *p.* 1. *num.* 7. *Fill. tr.* 31. *cap.* 10. *num.* 239. *Salm. de Rest. cap.* 5. *ex num.* 15. *Habert tom.* 4. *p.* 2. *cap.* 8. §. 5. *P. Concina tom.* 4. *cap.* 3. *Sporer de* 7. *Præc. cap.* 5. *ex num.* 31. *Holzm. eod. tit. cap.* 1. *num.* 732. *Roncaglia eod. tit. c. un. qu.* 4. *Anacl. tr.* 9. *D.* 5. *qu.* 1. *num.* 8. *Elbel Conf.* 10. *n.*288. *Wigandt tr.* 9. *Ex.* 3. *q.* 2. *Croix l.* 3. *p.* 1. *num.*987. *Mazzot. to.* 2. *pag.* 397. *Tamb. Dec. l.*8. *tr.* 2. *cap.* 2. *num.* 2. *Viva de Rest. q.* 7. *a.* 5. *num.* 5. *Tol. l.* 5. *cap.* 16. *num.* 3. *Fel. Potestà de* 7. *Pr. cap.* 3. *num.* 2618. Et quoniam Auctores isti, in assignanda materia gravi, diversis pecuniæ nominibus utuntur; ideo hic opus est referre plures pecuniæ species quas ipsi nominant, & earum æstimationem, secundum iisdem DD. esplicant. *Pauus* sive *Paceus* juxta *Laym.* valet quatuor vel quinque asses, sive grana nostrata. *Regalis* juxta *Tamb.* valet tarenum unum, ac quinque grana monetæ siculæ; & ad eundem valorem in circa reducitur *Julius*, *Argenteus*, sive *Carolenus* noster. *Florenus* juxta *Lessium*, *& Anacl.* valet quatuor Regales; juxta *Luganem* valet quinque; justa vero *Filliucium* sex Regales. *Imperialis* juxte *Bus.* valet octo Regales. *Aureus* juxta *Tamb. & Fel. Potestà* valet 12. vel 13. Julios; Et ad idem reducitur in circa *Scutus*, sive *Ducatus* noster.

Communiter DD. dicunt in furto illam esse gravem materiam, quæ alicui justa suam conditionem 10 die sufficeret pro sui suæque familiæ sustentatione; in qua, ut bene advertit *Croix n.*985. *cum Spor. Gom. & aliis*, non solum computatur victus, sed etiam vestitus, & habitatio. Sed regule hæc, cum sit valde

valde obscura & confusa nec universe possit pro omnibus valere; idcirco afferemus DD. qui pro diversis personarum generibus gravem materiam assignant. Et I. Respectu *pauperum mendicantium* assignant pro gravi materia paucos nummos *Habert*, *Elbel*, *Spor. & Holzm.* Alii vero communius assignant unum Regalem, & aliquando etiam dimidium (sed in casu raro, ut dicunt *Salm.*) Ita *Bus. Less. Bon. Viva*, *Anacl. Escob. Renzi*, *Mazzott. Wigandt cum Bann. & Serra*; item *Nav. Reg. ac Diana apud Lugo*. II. Respectu *pauperum laborantium*, generaliter loquendo, dicunt *Laym. & Lugo* eam esse gravem materiam, quæ pertingit ad valorem victus diurni, sive ad mercedem mediocrem, quæ datur Fossori pro uno die. Alii tamen distinctius loquuntur; *Roncaglia*, *& Habert* assignant pro materia gravi unum Julium. Alii vero communius dicunt esse duos Regales, tam pro Fossoribus, quam pro Artificibus, sive Mechanicis; ita *Laym. Less. cum Medin. Bonac. Viva*, *Wigandt*, *Concina*, *Renzi*, *Escob. Mazzot. Tamb. Bus. Holzm. Serra ap. Salm. & Nav. Reg. ac Dian. ap. Lugo*. Verumtamen pro Artificibus *Sotus*, *& P. Nav. ap. Less.* requirunt pro materia gravi plus quam duos Regales, & idem dicunt *Elbel*, *& Potestà*; *Filliucius* requirit tres Julios, *Lugo* autem quatuor Argenteos. Hinc probabiliter, dico, pro Fossoribus sufficere duos Regales, pro Artificibus autem requiri ad materiam gravem saltem duos Regales cum dimidio, si similem aut majorem mercedem ipsi quotidie lucrentur. Recte tamen advertit *Habert*, quod si quis operarius vix se sustentaret lucrando septem vel octo Asses singulis diebus, pro hoc talis summa erit siquidem gravis. III. Respectu *communiter sive mediocriter divitum*, qui vivunt propriis redditibus, *Concina*, *& Roncaglia* assignant pro materia gravi tres Julios; *Laym.* 12. vel 15. *Pazios*, idest sex Regales in circa; Communius vero *Busemb. Less. Bonac. Gordon. Habert*, *Viva*, *Anacl. cum P. Nav. Elbel*, *Tamb. Holzm. Potest. Wig. cum Baun.* item *Serra*, *Reg. Dian. cum Salm.* dicunt pro his materiam gravem esse quatuor Regales, sive Julios. Imo *Fill. Escob. Mazzot. Renzi*, *& Tamb.* extendunt usque ad quinque Regales. Hoc tamen recte advertit *Viva*, non intelligendum de illis qui, licet vivant propriis redditibus, tamen stricte vivunt; pro his enim certe puto tres Regales esse gravem materiam; imo etiam minus pro eis qui nimis misere se & familiam sustentant. E converso pro persona absolute opulenta *Sporer* requirit unum Florenum; *Lugo* vero 6. vel 7. Argenteos. Quoad Mercatores autem tenuis fortunæ puto esse materiam gravem duos Regales cum dimidio. Pro aliis autem mediocris fortunæ puto cum *Elbel*, *Viva*, *Anacl. & Croix* esse quatuor Regales. Pro Mercatore vero valde divite *Croix nu.* 987. requirit unum Imperialem, sive octo Regales; *Tamb. Renzi*, *& Potestà* requirunt unum Aureum; *Laym.* autem, *Elbel*, *Holzm. & Ang. Sylvest. Rodr. Arag. Cordub. apud Salm.* requirunt tres Florenos. IV. Respectu *Magnatum* ditissimorum *Sylvest. Ang. Arag. Cordub. Rodr. ap. Salm.* requirunt pro materia gravi plus quam duos Aureos; *Viva* autem, *Elbel cum Sporer*, *& Croix* requirunt saltem duos Aureos. Communius vero sufficere ad materiam gravem unum Aureum dicunt *Bonac. Gordon. Mazzott. Fill. Anacl. Tamb. Lugo cum Nav. Reg. & Diana*, *Less. cum Sot. & P. Nav. Roncaglia*, *Holzm.* Et hoc procedere etiam respectu *Regum* dicunt *Filliuc. Ronc. Holzm. & Lugo*; quia licet respectu ipsorum unus Aureus videatur levis materia, revera tamen (ut ajunt) gravis est, spectatis Regum oneribus & muneribus. *Salm.* dicunt saltem sufficere pro Regibus unum Aureum cum dimidio. Alii vero probabiliter dicunt requiri saltem duos aureos, ut *Croix*, *Bon. Bus. Spor. Mazzot. Elbel*, *Tamb. Viva*, *& Serra ap. Salm.* Imo *Potestà* pro Regibus requirit plus quam duos Aureos, & plurimi alii extendunt usque ad tres Aureos, ut *Wigandt cum Bann. & Serra*, *ac Laym. cum P. Nav. Aug. Sylvest. Sot. Arag. Rodr. Corduba*, *& communi*, ut asserit *Laymann*. V. Respectu tandem alicujus Communitatis, censent *Sanchez*, *& Cardenas ap. Croix l. 3. p. 1. n.* 1012. unum Aureum semper esse materiam gravem. Sed *Croix* probabiliter dicit, quod si Communitas esset valde opulenta, posset materia gravis ulterius extendi, modo duos Ducatos non excedat.

528 Ex his omnibus concludo quid probabilius mihi videtur. Et quidem 1. Respectu *Mendicantium* puto esse materiam gravem unum Julium, seu Carolenum, & minus, si aliquis pauper minus quotidie eleemosynis lucretur. 2. Respectu *Fossorum*, & similium operantium, communiter loquendo, duos Julios; Pro *Artificibus* vero duos Julios cum dimidio. 3. Respectu *communiter*, sive *mediocriter Divitum* quatuor Julios, & minus pro iis qui ex propriis misere vivunt; verum pro *absolute Divitibus* quinque vel sex Julios: Et idem censeo pro *Mercatoribus* valde opulentis. 4. Respectu *Magnatum* ditissimorum unum Aureum. Et idem puto pro Communitate valde opulenta; saltem pro hac dico sufficere ad gravem materiam Aureum cum dimidio. Respectu autem *Regum* duos Aureos.

529 „ 3. Plus requiritur ad notabilem quantitatem in rebus, „ quæ ultro proveniunt, & sunt valde expositæ, v. gr. fru„ctus ad viam publicam. Vide *Less. l. c.*

Quær. I. An cædentes ligna in sylva vetita peccent, & teneantur ad restitutionem? Certum est licitum esse cuilibet Communitati communem prohibere sub aliqua pœna, etiam incolis suis, ob bonum publicum ne illa dissipetur, ut communiter docent *Molina to. 1. tr. 2. D. 58. Soto l. 4. de Just. q. 6. art. 4. Lugo de Just. D. 6. n. 85. & Sanchez Cons. l. 1. c. 5. dub. 1. n.* 4. cum aliis. Hoc tamen intelligendum dicunt, modo aliunde possint oppidani commode ligna asportare, ut *Molina ibid. & Sanch. n. 5. ex Soto*, *& Ledesma*. Item communiter DD. docent, quod si nemus est totius Communitatis, incolæ illius qui contra prohibitionem ligna cædunt, non peccant saltem graviter (imo nec venialiter, juxta *Sanch. num. 22. cum Soto Salon. Angles*, *Cond. &c.*), & nihil tenentur restituere, nisi magnam faciant stragem, sed tantum teneotur ad pœnam post sententiam; talis enim prohibitio censetur pure pœnalis (juxta dicta *lib. 1. num.* 145.) Ita *Molina loc. cit. Soto v. Dubium autem*, *Lugo n. 85. Laymann de Just. c. 5. n. 18. Busemb. infra num. 614. v. 2. In loco*, *& Sanch. n. 19. cum Arag. Bann. Mann. Galac.* & aliis pluribus. Ad hoc autem ut strages dicatur magna, dicunt *Soto*, *loc. cit. & Sanch. n. 25. cum Salon. Lop. & Man.* quod non est attendenda gravitas materiæ in se, sed respectu ad damnum quod Communitati infertur: unde dicit *Sanchez*, *cum Henriqu.* non peccare scindentem unicam sarcinam singulis diebus pro usu proprio, nec duas singulis hebdomadis ad vendendum: quod enim dives (ait *Sanch. num. 23. cum Salon. & Mercado*, & approbat *Lugo num.* 89.) accipit ad usum proprium, pauper accipit ad vendendum, ut inde vivat. Idem dicendum ajunt *Soto loc. cit. Molin. Concl. 4. & Sanch. nu. 20. cum Led. Salon. Lop.* & aliis, si adsint duo oppida propinqua, & oppidani soleant ligna cædere ex sylva alterius. Quod etiam expresse approbat *Bonacina de Rest. D. 1. q. 3. p. 7. nu. 26. cum Valent. Rebell. Sayr. Fill. Turrian. & Arag.* (contra *La-Croix num.* 254. qui perperam citat pro se *Bonacinam*.) Adduntque *Lugo num. 91. & Dicast. Burgh. & Illsung apud Croix loc. cit.* nec teneri ad restitutionem, nec peccare graviter, sed tantum teneri ad pœnam qui scindit ligna a nemore propinquo Communitatis, etiamsi nulla sit inter illa oppida communicatio, quia tales Communitates videntur esse contentæ pœnis quæ a cædentibus exigunt: quod sic præsumendum ait *Bonac. num. 27. cum Vasqu. Mol. Fill. Reg. Turrian. & aliis*, si Communitas læsa taceat, nec curet restitutionem. Quid vero, si nemus sit alicujus privati, vel alterius Communitatis non propinquæ? Sentit *Sanchez num. 35. cum Navarr. Salon. Bann. Henriqu.* & aliis satis esse probabile, quod cædentes non teneantur nisi ad pœnam. Quia (ut ait) Respublica transferens sylvam in Communitatem, aut personam, non majus dedit jus quam ipsa Respub. habebat; at quando sylva erat Reipub. cædentes tantum tenebantur ad pœnam; ergo sic etiam, si sylva translata est. Sed huic rectius contradicunt *Molina dicta Disp. 58. Soto art. 4. v. Dubium*, *Bonac.* cum AA. citatis *dicto num.* 27. & alii plures *apud Sanch. ibid.* Ratio, quia Dominus habet jus strictum ad sylvam illam, ita ut possit libere eam vendere aut locare arborum scissionem. Hinc bene dicunt *Croix num. 253. cum Illsung*, *& Lugo num.* 88. cum aliis quod si Communitas sylvam vendat, aut locet alicui privato, scindentes tenentur ad restitutionem cujuscunque damni, etiamsi sint illius Communitatis partes; quia tunc Communitas, ac proinde singuli cives illius, ex quorum mandato sive consensu Administratores vendunt, aut locant, totum jus suum in illum transferunt. Quod autem dictum est de sylvis quoad scissionem arborum, dicitur etiam de agris quoad pascenda animalia, ut dicit *Lugo num. 93. & Sanch. num. 5. cum aliis*.

Quær. 2. An liceat in vinea aliena comedere uvas? Affirmant *Covarr. Valer. Ripa*, *&c.* apud *Lugo D. 16. n.* 33. modo quis uvas foras non asportet; adducuntque illud *Deut. 23. v.* 24. ubi dicitur: *Ingressus vineam proximi tui comede uvas, quantum tibi placuerit: foras autem ne efferas tecum. Si intraveris in segetem Amici tui, franges spicas, & manu conteres, falce autem non metes.* Et idem quod dicitur de uvis & spicis, ait *Abulensis* apud *Cornel. a Lap.* intelligi de pomis, ac aliis fructibus. Idque Josephus Hebræus, & plerique alii apud *Calmet. in l. c.* dicunt intelligi non solum de incolis, sed etiam de omnibus viatoribus, quibus hoc permitti ajunt ad refocillandas vires. Sed *P. Holzmann de 7. Præc. num.* 758. (cui adhæret *Lugo loc. cit.*) sentit ex *Lyrano in d. loc. Deut.* illud concessum fuisse tantum Hebræis ex speciali Dei permissione; vel solis vinitoribus, qui in vinea laborant. Et huic ultimæ interpretationi favent versio Chaldæa, & Arabica apud *Calmet*, ac etiam Hebræa, quæ verba illa, *foras tamen nec efferas tecum*, legit: *& non ponas in vas tuum*, idest *in calathum tuum*, ut *Calmet* explicat. Ceterum probabiliter ait *Lugo* de jure naturæ licere comedere unum vel alterum uvarum racemum (idest unam, vel alteram uvam); Parique modo concedit comedere ex pomario alieno unum vel alterum pomum: Id enim prohibere videtur durissimum, & contra humanitatem. Et huic secundæ sententiæ videtur accedere Ugon Cardinalis, qui præfatum textum sic explicat: *Hoc non servatur hodie ad literam, sed in contrarium dispensatum est propter malitiam*

hominum. His tamen non obstantibus satis probabilia videtur prima sententia: Nam quod permissio illa fuerit pro solis Hebræis, nullo valido videtur niti fundamento. Quod autem fuerit pro solis viatoribus, huic obstat 1. auctoritas aliorum ut supra, & maxime Josephi Hebræi, quæ in hac materia multum valet, cum ipse præ aliis melius nosset Hebræorum mores. Obstant 2. verba textus, *ingressus vineam proximi tui*, quæ magis proprie intelliguntur de viatoribus, quam de in vinea laborantibus. Obstat 3. factum Apostolorum *Luca 6. v. 1.* qui juxta hanc legem, *cum transirent per sata, vellebant spicas, & manducabant confringentes manibus*. Ipsi autem objurgati fuerunt a Pharisæis, non quia hoc illicite facerent, sed quia facerent in die Sabbato: At Christus Dominus eos omnino excusavit.

530 4. Plus item, si quis a diversis, vel ab uno interpolatim parva, & plura furetur. Vide *Less. l. c. n. 46.*

Docent *Less. Trull. Vill. apud Salmant. d. c. 5. num. 19.* in furtis minutis requiri ad materiam gravem duplo majus; nempe si materia gravis sit per se v. gr. quatuor Julii, per furta minuta ad materiam grevem requiruntur octo Julii. Eandem quantitatem requirit *P. Holzmann de 7. Præc. nu.* 745. si hæc furtula fiant diversis; atque si fiant per notabilia intervalla, requirit triplum. Mihi tamen æquius videtur, ut dicunt alii *ap. Elbel de 7. Pr. Conf. 11. num. 325.* quod si furtula fiant eidem per intervalla, aut diversis eodem tempore, requiritur & sufficit ad materiam gravem simplum cum dimidio, e. gr. sex Julii. Si vero utrumque concurrat, nempe si fiant a diversis, & discontinuatim, censeo requiri duplo majus, scil. octo. Hoc tamen intelligitur cum *Less. & Lugo D. 16. n. 51.* modo furta non fiant per partes ex industria, & modo inter furta non interponatur magnum intervallum. Addunt *Laym. Bonac. Lugo &c. ibid.* furta minuta non coalescere, si fiant a pluribus, & magno intervallo intercedente, videlicet anno. Immo *Sanch. Dec. l. 7. cap. 21. n. 10. Ronc. Viva prop. 29. Alex. VII. n. 17. cum Trullench. &c.* (contra *Rebell. & Croix lib. 3. p. 1. num. 1011.*) excusant a restitutione sub gravi, etsi furtula accipiantur ab uno, anno interjecto. Rejiciunt autem *Viva & Ronc. c. un. q. 5.* opinionem *Fillucii, Dianæ, Salaz. Vidal. Tol. &c. apud Salm. loc. cit.* qui excusant, si adsit intervallum 15. dierum, vel mensis, ut admittit *Nav. ap. Sanch.* Nisi, excipit *Viva*, materia sit valde modica. Hinc magis mihi arridet quod sentit *Roncagl. ibid.* scilicet saltem requiri interpolationem duorum mensium, dum agatur de materia, quæ, licet non sit gravis, tamen proxima est materiæ gravi.

531 Non est mortale per se loquendo surripere quamcunque summam cum animo restituendi statim, v. grat. intra quadrantem, *Croix l. 3. p. 1. n. 1002. cum Less. Lug. Vasqu. &c.* Idem est, si intra illud breve tempus quis vult restituere tantum illam ultimam partem complentem materiam gravem, aut si ad breve tempus restitutionem differat. *Croix ibid. cum Vasqu. Sanchez, Rebel. Reg. Sayr.* & aliis plurimis.

532 Quæritur hic, an sit mortale furari parum Reliquiæ sacræ? Nulli dubium quod in Districtu Romano est mortale, cum Clemens VIII. & Paulus V. excommunicationem indixerint contra eos, qui invitis Rectoribus Ecclesiarum furantur Reliquias etiam minimas. Secus probabiliter ait *Croix l. 3. p. 2. num. 1603.* cum *Sanch. Bon. Castrop. Dian. & Baldell.* si quis furetur extra Districtum aliquid minimum, ipsam Reliquiam non deformans, neque minuens illius æstimationem; nisi sit aliqua Reliquia insignis, aut rara, ut puta Sanctæ Crucis, Capillorum B. Mariæ V. &c.

DUBIUM III.

Quando graviter peccet, qui multa minuta furta committit?

533 *Quid si qui furatur, non habeat animum ditescendi? Quid si habeat?* 534 *An furtula facta a diversis coalescant? Et an tunc restitutio possit fieri pauperibus?*
535 *Quid si plures furentur parva, altero alterum nesciente?*
536 *Quid si mutuo sciant, & eodem tempore furentur?*
537 *Quid si unusquisque moveatur exemplo alterius?*
538 *An sit mortale furari quid leve post completam materiam gravem?*

533 „ Resp. Hic quoque quantitas læsionis, vel damnificationis, quæ fit proximo, & quam fur intendit, est mensura quantitatis peccati. Vide *Less. loc. cit, Sanch. l. 7. cap. 21.*

Unde resolves.

„ 1. Si quis ex occasione tantum furatur, sive uni, sive pluribus, modicum, non intendens notabile aliquid acquirere, nec proximo greviter nocere singulis furtis, non peccat graviter, neque ea simul sumta unum mortale constituunt: postquam tamen ad quantitatem notabilem pervenit, eam detinendo, mortaliter peccare potest. *Less. d. 7. Sanch. l. 7. c. 21. Bonac. qu. 8. p. 2.* * (*Etsi nunquam advertérit ad culpam gravem, ut Tamb. Croix, Carden. &c. communiter. Vide dicenda n. 553.*) *. Verum & hoc mortale evitabit, si vel tunc restituere non possit, vel animum habeat paulo post restituendi ea saltem, quæ tunc accipit. *Gran. Dian. p. 3. t. 6. R. 25.*

„ 2. Si autem per plura parva furta uni, vel pluribus facta habeat intentionem paulatim ditescendi, vel inferendi grave damnum, peccat graviter ea intentione: ac, licet executio singulorum sit tantum venialis ex se, ut tamen substat tali intentioni, est continuata executio peccati mortalis, *Lessius, lib. 2. cap. 12. d. 7. Sanch. l. c.* quia nocent graviter Reipub. & praxis illa valde perniciosa est societati humanæ, verb. gr. si sartor particulas panni a diversis surripiat; si mercatores utantur brevioribus ulnis, &c. * (*Nota autem hic Prop. 38. damn. ab Innocent. XI.* Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere, quod ablatum est per pauca furta, quantumcunque sit magna summa totalis.) * Interim hi excusantur subinde a gravi peccato. 1. Ex eo, quod dictum est casu primo. 2. Si id faciant, ut se servent indemnes, vel quia alias non lucrarentur, vel pretium augere deberent, & tunc non invenirent emtores, *Rosella. V. Emtio.* 3. Si alias non habeant, unde se, vel suos alant.

Hic quæritur I. An furtula facta diversis personis coalescant, & gravem obligationem pariant restitutionis? Negant *Ang. Med. & P. Navar. apud Sanch. Dec. l. 7. cap. 12. num. 10.* & probabile putat *Croix l. 3. p. 1. num. 1013. cum Esp.* Nisi fur magnam quantitatem auferre intendisset; vel nisi Domini læsi unam Communitatem constituerent. Sed merito dicit *Lugo de Just. D. 16. num. 48.* hanc opinionem ab omnibus rejici, cum contraria sit communis, & tenenda cum ipso *Lugo, & Sanch. l. c. num. 15. Salm. de Rest. cap. 5. n. 19. Croix ibid. & aliis*. Et verius videtur cum *Salm. l. c. & Milante in dict. prop. 38.* oppositum expresse damnatum, cum præfata propositio generice loquebatur. Ratio petebit ex quæstione sequenti, quam apud nullum Auctorem discussam inveni. 534

Quæritur II. Si furtula, quæ simul ad magnam quantitatem perveniunt, sint facta diversis Dominis certis, an fur teneatur sub culpa grevi eis restitutionem facere: vel an satisfaciat, debita illa pauperibus distribuendo? Ex una parte videtur dicendum sub gravi restitutionem faciendam esse Dominis, nisi excuset periculum famæ amittendæ, vel gravissimum damnum aut incommodum. Ratio, quia, licet Domini non sint greviter læsi, fur tamen certe non potest sibi retinere magnam quantitatem ablatam; nam (ut dicunt *Sanch. Dec. l. 7. cap. 12. n. 15.* & aliqui alii apud *Lugo D. 16. num. 49.* etsi in alio proposito) præceptum non furandi non solum prohibet, ne quis alios graviter lædat, sed etiam ne ditescat notabiliter ex ære alieno. Quapropter, cum fur certe ad restitutionem teneatur, non videtur satisfacere, si restituat pauperibus, quia his restitutio facienda est tantum, quando creditores sunt incerti, non vero quando sunt certi: Propterea quod, restituendo pauperibus, cum restitutio sine magno incommodo possit fieri ipsis Dominis, non videtur fur restituere ablatum personis debitis, sed alienis, ad quas nullum jus spectat, & ideo non videtur suam obligationem implere. Sed probabilius mihi & aliis doctis junioribus dicendum videtur, quod hujusmodi fur non peccet graviter, si non restituat Dominis certis, cum commode possit; & satisfaciat suæ gravi obligationi, si debita pauperibus distribuat. Ratio, quia, ut docet *Lugo l. c. num. 5.* & consentit *Sanch. l. c. cum Vasq. Val. P. Led. & Reb.* præceptum non furandi, non tam intendit vitare emolumentum proprium, quam damnum proximi. Si ergo singuli Domini non fuerint graviter læsi, fur non tenetur sub gravi obligatione eis restitutionem facere. Attamen, cum ipse notabiliter ditescendo ex bonis alienis, greve intulerit damnum Reipublicæ, ideo Reip. damnum restituere debet. Eo igitur casu sub gravi tenebitur Reip. restitutionem facere, Dominis vero tantum sub levi. Unde videtur, quod sufficienter fur satisfaciet suæ gravi obligationi ex præsumto consensu Reip. si restituat pauperibus, aut locis piis, qui sunt egentiores Reip. partes. Sed dices: Nunquam præsumitur Resp. velle quod fur restituat pauperibus cum culpa veniali, a qua ipse nullo modo excusari potest, dum sine suo gravi incommodo debitum Dominis restituere posset. Respondeo: Cum in hoc non censeatur graviter invita Respub. ad quam (ut diximus) principalius tunc pertinet jus rei ablatæ, si restituatur pauperibus; ideo probabiliter videtur dici posse, quod fur semper excusabitur a mortali, si pauperibus restituat: & etiam a veniali si aliqua rationabilis causa adsit.

„ 3. Si plures simul, vel successive plura furta parva 535 alicui faciant, quæ simul sumta graviter illi noceant; tunc, si alter de altero non sciat, nullus peccat graviter: verb. grat. si viatores ex vinea unam, alteramve uvam rapiant, & comedant, etsi hoc licere dicant *Covar. Val. & Ripa*; * (*Vide dicta num. 529.*) * Contra *Dian. p. 3. t. 6. R. 30.* Si autem singuli conspirent,

„ sin-

„ singuli graviter peccant. Si deuique de se mutno sciant, nullus tamen alteri sit causa furti, probabilius est non esse mortale, ut docent *Less. Tan. &c.* contra *Suar. Vasq.* V. *Bon. l. c.*

536 Probabilissima est hæc sententia *Bus.* scilicet, si plures modica furantur, nemiuem peccare gravitet, atsi mutuo sciant grava damnum Domiuo fieri, nisi ax communi consilio faciant. Ita etiam teueut *Habert to. 4. c. 7. §. 5. q. 6. Lugo D. 16. nu. 55. Salmant. de Restit. cap. 5. n. 28. cum Less. Sanch. &c.* Et hoc, etiamsi singuli eodam tempore furentur, ut cum *Bus.* censet *Less. cap. 12. nu. 52. de Justit. cum Soto, & Sanch. Dec. lib. 7. cap. 21. num. 24.* (contra *Lugo*). Ratio, quia tunc, nemo est causa damni, quod per accidens ab aliis domino evenit.

537 Si autem plures plura parva furantur, itaut unusquisque moveatur exemplo alterius, quamvis sine communi consilio, *Laym. Ovied. Steph. &c. ap. Croix lib. 3. p. 1. num. 1009.* dicunt, omnes peccare contra jestitiam. Sed probabilius *Lessius, Lug. Salm. & Tamb. ib.* tenent peccare tantum contra charitatem (& graviter, si materia est gravis) ratione scandsli, non vero contra justitiam; quia exemplum non est causa positive iufluens iu dsmnum alienum, ut diximus *l. 2. n. 45.* communiter *cum Sanch. Salm. Mol. &c.*

538 Si quis post completam materiam gravem furatus adhuc aliqnid aliud leva, *Lug. D. 16. num. 43. & Croix loc. cit. num. 1007. cum Spor. Dic. &c.* taneut esse peccatum mortale, toties quoties aliquid leve surripitur. Sed *Lessius cap. 12. num. 44. & Salm. de Rest. cap. 5. n. 23. cum Tapia, & Diana* hujusmodi furtum leve dicuut non constituere peccatum mortale, nisi pertingat ad aliam unvam quantitatem gravem; & hoc *Bonac. de Rest. D. 2. qu. 8. p. 2. num. 5.* marito putat valde probabile.

DUBIUM IV.

Quid sentiendum de furtis domesticorum, vel amicorum?

539 *Qeid de furto uxorum, & virorum?*
540 *An uxor possit dare eleemosynas &c? 541 An aliquando possit expendere? 542 An liceat ipsi subvenire Parentibus &c?*
543 *Quale furtum filiorum sit grave?*
544 *Au filius possit a Patre mercatore surripere mercedem pro opera sua?*
545 *Quid de furtis famulorum in esculentis &c?*
546 *De restitutione facienda ab uxore, & filiis.*

539 „ RESp. Licet vere furtum sit, si uxor, liberi, amici, servi patrisfamilias iuvito quid auferaut, plerumqua tamen major quantitas requiritur, ut sit mortale, cum plerumque hic dominus aut non rationabiliter invitus, aut saltem minus invitus sit, ut ab his, quam ab aliis, auferatur: vel, etsi valde invitus sit, sæpe tamen id fiat, non tam ratione rei acceptæ, quam modi accipiendi clam, aut ratione finis, ob qusm accipitur, verb. gr. ad lodendum, potandum, &c. V. *Caj. V. Furtum. Less. c. 12. num. 76.*

Unde resolves.

„ 1. Uxor gravites peccat, si untabilem summam accipiat, invito maritu, etiam ax dota, val bonis communibus; quia, licet media pars ad eam spectet, maritus tamen habet usumfructum illius partia, ideoque teuetur ad restitutionem. *Trall. l. 7. cap. 6. d. 8. n. 7. &c.*

„ 2. Similiter peccat graviter maritua contra justitiam, cum obligatione restitueudi, si aliquid notabile uaori surripiat, siue ejus consensu, ex bonis ipsius paraphernslibus, val alus propriis, si quidem libera eorum administratio ipsimet uxori competat, quia par est ratio mariti, & nxoris, quoad bona propria. Vide *Villalob. t. 2. d. 13. Trull. l. 6. cap. 1. d. 9.*

540 „ 3. Uxos potest dsre alaemosynam, & munara, secundum consuatudiuem aliarum mulierum illius loci, & conditionis, etiamsi maritus aleamusynas omnes illi prohibeat; quia consuetudo hoc jus ei tribuit, quo maritus eam privare non potest. * (*Ita Lugo D. 16. num. 64. communiter cum Mol. Less. Con. Bon. Reg. &c. ap. Dian. to. 1. p. 2. tr. 1. Res. 33. Et hoc etiamsi uxor habeat bona propria, ut Lugo, Bon. Gob. &c. cum Croix loc. cit. num. 1025.*) * *ibid. num. 13. Dian. p. 1. t. 3. R. 22. & p. 5. t. 8. R. 34.* ubi cum *Mol.* & 10. aliis docet, posse eam inscio marito dare vigesimam partam annui census, vel lucri; eo quod hoc pertineat ad decentiam status, & maritus irrationabilites sit invitus. * (*Sed hoc ita universaliter dictum reprobant Lugo D. 16. num. 16. Sporer, & Tamb. cum Croix eod. loc. rit. num. 1021. Id autem Tamb. Dec. lib. 8. tr. 1. cap. 2. §. 3. num. 14. tantum admittit quando divitiæ non multam excedunt*) *. Hinc etiam potest cum Abigail moderatas elaemosynas dare, ut mariti conversionem impetret; vel ne Deus illum puniat. *Vasq. Bonac. Regin.* & alii to. contra *Con. &c.* Vid. *Diae. p. 2. t. 16. R. 23. & p. 5. t. 8. R. 34.*

541 „ 4. Uxor potest bona expendere, marito absenta, vel fatuo: quia tunc ad illam spectat sdministratio domus. Item, quæ acquirit sua industria. * (Demto tamen labore, quem præstare debet Familiæ, ut beue advertit *Croix ib. n. 1018.* *); Item parsphernalia, hoc est, bona, quæ, prætet dotem maritu allatam, sibi reservavit. *Trull. loc. cit.* & ceteri comm. * (*Item potest uxor libere disponere de iis quæ sibi reservavit de bonis a viro sibi assignatis pro vestitu, aut sustentatione Familiæ ad certum tempus, modo honeste Familiam jam sustentarit. Ita Croix l. 3. p. 1. n. 1024. cum Pal. Nav. Less. Mol. Bon. &c.*) *

„ 5. Non peccat uxor, subducendo aliqua, vel compensationis causa, si vir sit prodigus: quia is tunc facit uxori injuriam, partem ipsius profundeudo; val pro victu, vestibus, ceterisque sibi, vel familiæ necessasiis, quæ mariti sæpe non intalligunt, & frustra ab illis peterentur. *Bonac. Trull. l. c.*

542 „ 6. Uxor, si ajus pater, mater, vel proles ex alio matrimonio sit pauper, ita ut misere secnudum statum suum vivant, & maritus ais nolit succurrere, potest ex bonis suis propriis, val etiam ex communibus (dummodo post mortem viri omnia computat in sua parte) eis subvenira, quia jura naturæ tenatur ans alere, & maritus in id cunsentire. *Nav. Palaus, Less. lib. 2. cap. 12. d. 14. Dian. p. 5. t. 8. R. 34.* ubi illam potestatem extendit ad fratras, & sorores, quod atiam *Less. l. c. & Trull. l. 6. cap. 1. d. 9.* judicant probabile. * (*Cum Lugo D. 16. n. 71. Mol. Sanch. &c.*) *

543 „ 7. Filius peccat graviter, invitis parentibus, notabilam summam accipiens, qualis non semper est, secundum *Less. cap. 12.* si filius patri prædiviti duos, vel tres, imo secuudum *Sanch.* quinque, val sax aureos furetur: eo quod parans sit minus invitus, & filius sit aliquid patris. Unde non tauebitur ad rastitutionem, nisi forte cohæredibus gravitar noceat.

Dicit *Salas* apud *Croix lib. 3. p. 1. num. 1032.* non esse grave furtum filii 20. val 30. aureorum a Patre possidente annuos 1500. auraos, & non improbst *Lugo D. 16. a num. 76.* si Pates unu sit tenax, & filius adoleverit, ac accipiat ad usus honastos; *Lessius, Nav. & Fill. ap. Spor. de 7. Pr. cap. 5. num. 57.* dicunt non peccare gravites filium furantem 2. vel 3. aureos a Patre divite. *Bannez* diait ad furtum grave filii Parentis prædivitis requiri saltam 50. aureos: sed hoc *Lugo, & La-Croix ll. cc.* rejiciunt; nisi forte esset Filius Principis, in quo consentit *Holzmann num. 755.* qui etiam dicit non esse grsve accipere a Parente prædivite decem aureos. Admittuut autem *Nav. Sot. Laym. &c. ibid.* quod si Pares mittat cantum aureos filio in studiis versanti, poterit filius iusumere quinqua aureos in tacreationes honestas ex præsumto Patris cnuseusu.

544 „ 8. Si filius notabilem summam expendat in res turpes, aut vanas, contra voluntatem psrentum, ax pecunia sibi suppeditata ad usus honastos, putst *Less. cap. 22. d. 13.* eum peccare mortsliter: etsi excuset a restitutione, si patar rogatus facile condonaturus putatur.

„ 9. Si filius, v. gr. mercatoris, val cauponis administret bona pareutis, potest a patre exigare salarium, quantum data daberet axtraneo, & si id impetrare non possit, vel exigere non ausit, potest clam accipere. Ita probabiliter *Laym. l. 3. s. 5. t. 4. cap. 8. Dian. p. 4. t. 4. R. 66.*

Ita etiam santiunt apud *Moya Tract. 6. Disp. 4. Qu. 1. ex num. 1. Nav. Escob. Ang. Gom.* cum communiori, ut asserit *Molin.* & non improbabile putant *Less. Villal. Lop.* Et hoc concedit *Serra*, etiamsi filius serviat gratis, ignorans quod possit servire cum merceda, si præsumatur, quod si non ignotaret, minima operam gratis impendisset. Et in dubio, ut censet *Moya*, tenendum est filiem noluisse gratis servire. Unde videtur hic posse filius sibi compensare mercedam eodem modo, quo Clericua posset sibi compensare de fructibus Benaficii, quod de bonis patrimonialibus ignorantet impendit in sui sustentationem, nisi expressa voluarit compeusationi sanunciara; quia in dubio nemo præsumitur velle se suo jure privari, ut dicuut *Leand. ibid. cum S. Thom. Caj. Pal. Less. Molie. & Nav.* Varum *Lugo D. 5. num. 42. & Moya cum Molin. Med. Sylvest. & aliis* teneut nullo modo filium posse hoc salarium a Patra exigere, quia sacundum jura Filius debet Patri suas uperas, & industrias; & quidquid ea bonis paternis acquirit, Patri acquisit, ut probat *Sanch. Cons. 1. rap. 2. D. 8. & p.* Et cum hæc sentantia sit valde probabilis, imo probabilior cum *Croix lib. 3. p. 1. num. 1054.* Iden, si Pates negaret salarium, vel Filium pudarat illud petere, merito ait *Croix ib. num. 5035.* minime posse Filium occulre sibi illud compensare, cum compensatio non sit licita, nisi ubi jus ast certum, sed hic jus Filii est valde dubium. Dices: Prima opinio est saltem practice probsbilis probabilitate juris, seu proxima, prout dicunt DD. de eo qui potest compensra famam sibi ablatam cum pecunia, vel non restitueudo famam alteri detrahenti (Vide dicta *lib. 1. num. 35.*). Sed raspondatur ibi supponi diffamatum habere certum jus ad susm famam,

& dubium est tantum de modo. Sed hic valde dubitatur, an filius habeat jus se compensandi in casu proposito: Quando autem jus sive creditum non est certum, omnes conveniunt ad dicendum, quod non licet compensare: Vide *Salm. de Rest. c. 4. nu. 143.* Si vero filius præstet in beneficium Patris majora opera & obsequia, quam tenetur, an eo casu possit exposcere stipendium a Patre? Vide dicta *num. 488, vers. III.*

545 „ 10. Etsi famuli in esculentis, & poculentis, quæ domo exportant, aut divendunt, graviter peccent; quæ tamen ipsi domi consumunt, in iis facilius (uti & Religiosi) excusantur; cum in his dominus, aut Prælatus sæpe tantum sit invitus quoad modum accipiendi clam, non quoad rem. Quod tamen timeri posset, si extraordinaria acciperentur. *Laym. Esc. & Less. d. 2. c. 12. d. 8. n. 48.* Ubi docet, quod furta minima famulorum ea comestibilibus, quæ claudi non solent, non coalescant, si non ad vendendum, sed ad comedendum tantum accipiantur. * (*Ita etiam Cajet. Nav. Bannez, Moya, Sanch. ap. Croix l. 3. p. 1. n. 1016. Sed merito hoc non admittit Sporer to. 5. cap. 5. n. 58. si magna esset quantitas.*) *

546 „ 11. Cum a gravi peccato furtum domesticum non potest excusari, tunc uxor tenetur restituere ea paraphernis, filios ea castrensibus, vel quasi, vel, si ea non habet, post mortem patris afferre in divisionem hereditatis, si quantitas rei ablatæ sit valde magna, nec patet restitutionem tacite, vel expresse dimiserit. Famuli vero, si sine magna difficultate restituere non possint, jubeantur compensare officiis, & obsequiis extraordinariis, quantum possunt. *Laym. l. 3. t. 3. p. 1. cap. 1.*

CAPUT II.

De Restitutione.

DUBIUM I.

Quid sit Restitutio, & qui teneatur ad eam?

547 „ RESP. 1. Restitutio est actus justitiæ ad salutem necessarius necessitate præcepti, quo reparatur damnum proximo illatum per injuriam; ita ut radix restitutionis non sit quævis læsio proximi, verbi gratia, contra charitatem, &c. in quibus non habet jus, quod violetur; sed ea tantum, quæ est contra justitiam, in qua proprie injuria infertur, hoc est, læditur aliquod jus proximi, quod his habet in re, vel ad rem, in qua damnum patitur, Quod variis modis fieri potest, v. grat. furando, defraudando, destruendo rem alterius, negligenter custodiendo, occidendo, mutilando, detrahendo honorem, conviciando, & similibus,

Aggrediamur nunc ad hos duos discutiendos Tractatus *de Restitutione, & de Contractibus*, qui, cum permultis implicatissimis quæstionibus & dubiis solutione difficillimis conferti sint, maxima digni sunt animadversione, & ad praxim ita scitu necessarii, ut si in his Confessarii non bene sint versati, eos in multa offendicula incurrere oporteat. Facile contingit in hoc meo libro, & potissimum in hac secunda editione, omnium sensui me non fore satisfacturum: Ab illis enim, qui rigidæ vel benignæ sententiæ plus forte quam par est amantiores sunt, aut nimis austerus habebor, quia a multorum graviumque Auctorum sententiis recessi; aut nimis indulgens, quia plures opiniones libertati faventes tanquam probabiles approbavi. Testor Deum, cujus honorem, & animarum salutem mihi proposui, quod quidquid scripserim, non ab aliqua passione impulsus, aut verbis aliquorum Auctorum addictus, vel austeritati aut benignitati nimis adhærens, ad hæc scribenda me induxi. In qualibet quæstione prævio diuturno studio curavi quidem veritatem investigare, præcipue in iis quæ ad praxim magis faciunt; & propterea non solum diligenti trutina perpendere elaboravi rationes quas Doctores Classici tradunt; sed etiam plures doctos Recentiores consulere non neglexi, adeo ut aliquando in recto judicio de aliqua quæstione faciendo multos dies consumserim. Siquidem non tanquam ovis (ut verbis utar Rigoristarum) semitas Scriptorum cæco ductu sectatus sum, sed operam dedi, ut veritatem assequerer, aut sententias quæ magis veritati accedunt amplexarer. Pro viribus sum conatus semper rationem auctoritati præponere, & ubi ratio me convicit, non renui Auctoribus plurimis contraire, etiam iis quibus magis forsan adhærere potuissem, utpote quia, cum hanc scientiam addiscerem, ad manus meas ante alios illi pervenerunt. Hinc, benevole Lector, ne putes me Auctoribus benignæ sententiæ omnino addictum, si eos sæpius me citare observas; nam ad hoc opus conficiendum non prætermisi etiam rigidæ sententiæ Auctores legere, & præcipue Merbesium, Contensonium, Habert, Natalem Alexandrum, Jueninum, Cabassutium, Tournely, Genettum, Petrocorensem, P. Concinam, &c. paratus quidem a sententiis meis desciscere, dummodo suis rationibus de veritate me convicissent. Sed quomodo me convincere poterant, dum videbam, quod ipsi ut plurimum magis conviciis & subsannationibus, quam vi rationum sententias suas suadere conantur? Quomodo in omnibus adhærere potuissem iis qui opiniones suas sæpius veriores, & Evangelio conformiores prædicant, nonnisi quia rigidiores sunt, & frequenter insultant in oppositas, tanquam falsas ac Evangelio adversas, nonnisi quia libertati favent?

Ceterum in dubiis discutiendis æqualis mihi scrupulus fuit, tam sententias libertati faventes, & a ratione alienas uti probabiles admittere, quam damnare ut improbabiles eas quæ valido quodam fundamento innixæ mihi videbantur. Cum certum sit, vel ut certum tenendum, prout communiter DD. docent, & ipse doctus R. P. *Concina*, quamvis rigidarum sententiarum celebris fautor, in suo eruditissimo opere Theologiæ Dogmatico-Moralis me instruit, quod Hominibus imponenda sub culpa gravi non sunt, nisi evidens ratio id suadeat. Æque enim nefas est a culpa excusare qui reus est, quam innocentem tanquam culpæ reum judicare, ut sedulo monuit *S. Antoninus p. 2. tit. 1. cap. 11. §. 28.* ubi differens, quando aliquid damnandum sit de mortali vel non, sic scripsit: *Nisi habeatur auctoritas expressa S. Scripturæ, aut Canonis, seu determinationis Ecclesiæ, vel evidens ratio, nonnisi periculosissime determinatur. Nam si determinetur, quod sit ibi mortale, & non sit, mortaliter peccabit contrafaciens, quia omne quod est contra conscientiam ædificat ad Gehennam. Si autem determinetur, quod non sit mortale, & secundum rei veritatem sit, error suus non excusabit a mortali . . . Quando scilicet erraret ex crassa ignorantia: secus, si ex probabili, puta quia consuluit peritos in tali materia, a quibus sibi dicitur illud tale non esse mortale; Videtur enim tunc ignorantia quasi invincibilis, quæ excusat a toto. Et hoc quantum ad ea quæ non sunt expresse contra jus Divinum, vel Naturale, vel contra articulos Fidei, decem Præcepta, & hujusmodi, in quibus ignorans ignorabitur.* Item S. Bonaventura dixit: *Cavenda est conscientia nimis larga, & nimis stricta, nam prima generat præsumtionem, secunda desperationem: Prima sæpe salvat damnandum, secunda contra damnat salvandum.* Quapropter semper timor mihi fuit, ne Deus æque rationem a me exigeret, si opiniones laxas ut probabiles approbassem, quam si probabiles, ut laxas reprobassem. Humanæ conditionis præsenti fragilitate spectata, non est semper verum, tutius esse Animas per viam arctiorem dirigere, cum videamus Ecclesiam tam nimiam libertatem, quam nimium rigorem sæpe proscripsisse. Unde *Gerson de Vita Spir. part. 3. lect. 4. coll. 10.* animadvertens damna sententiarum excedenter rigidarum, sic advertit: *Fit ut per tales assertiones publicas nimis duras & strictas, præsertim in non certissimis, nequaquam eruantur Homines a luto peccatorum, sed in illud profundius, quia desperatius, immergantur.* Et hoc magis urgere debet in materia restitutionis, ubi in dubio possessor bonæ fidei, cum jus certum habeat ad rem possessam, non debet expoliari, nisi moraliter constet rem esse alterius, juxta regulam communiter receptam etiam ab AA. rigidæ sententiæ, ut testatur *Lugo de Just. D. 17. num. 86.* & sic revera tenent *Gonet Diss. de Prob. Habert tom. 4. pag. mihi 76. Nat. Alex. l. 4. Reg. 39. Wigandt Ex. 1. q. 7. P. Henno, &c.* Vide dicta *lib. 1. n. 83.* Communiter enim dicunt saltem in materia justitiæ valere regulam illam, quod in dubio melior est conditio possidentis. De reliquo tandem me protestor, quod si in aliquo erravi, opto ut error mihi ostendatur; nam paratus sum illico me retractare, nec erubescam, prout non erubui id facere in hac mea secunda editione, in qua a pluribus recessi opinionibus, quæ olim probabiles, sed postmodum vel nimis benignæ, aut nimis rigidæ mihi visæ sunt.

Restitutio igitur est *actus justitiæ*, sed addendum est *Commutativæ*; non enim debetur restitutio ex læsione justitiæ *Legalis*, quæ respicit jura legum, & pœnas; neque ex læsione justitiæ *Distributivæ*, quæ respicit merita personarum. Quare Episcopus conferens Beneficium simplex indigno, nihil tenetur restituere digno, uti probabiliter dicetur *n. 585. & l. 4. n. 107.* Quid vero si Beneficium sit curatum? Vide *eodem loco n. 109.*

Tantum igitur ex læsione justitiæ *Commutativæ*, quæ respicit jus rei, oritur obligatio restitutionis. Ex læsione autem aliarum virtutum nulla oritur obligatio restituendi, ut *Croix lib. 3. part. 2. num. 295. cum Soto, Lugo, Bann. Tamb. &c. contra Less. & Con.* Quare dicunt præfati DD.

quod

quod si actio ex alia virtute, quam ex justitia sit debita, non est restituendum quod accipitur pro ea servanda.

548 Notandum est I. quod *Radices restitutionis* duæ communiter assignantur; Prima *ex injusta acceptione*, cui adjungitur radix ex injusta damnificatione. Secunda *ex re accepta* sive *ex injusta retentione*, cui adnectitur obligatio restituendi ex contractu.

549 Notandum II. quod alia est culpa *Theologica*, quæ respicit conscientiam, & est eadem, quam peccatum mortale, aut veniale. Alia *Juridica*, quæ dividitur in *latam*, scil. quando omittitur diligentia, quam communiter omnes adhibere solent: *levem*, si omittitur diligentia, quam omnes diligentes adhibent: Et *levissimam*, si omittitur diligentia, quam diligentissimi ponunt. Hinc resolvitur, quod qui damnum minime prævidet, nec intendit, certo ad nihil tenetur, etsi operam daret rei illicitæ, uti fur qui penitus fortuito domum alienam incenderet. Ita *Salmant. de Restit. cap. 1. numer. 14. cum Less. Bonacin. Rebell. & aliis.*

550 His positis, quæritur I. Ex quali culpa oritur obligatio gravis restitutionis in delictis? Respondetur oriri tantum ex culpa lata conjuncta cum culpa gravi Theologica; Ita *Less. lib. 2. cap. 7. nu. 27. Lugo D. 8. numer. 56. Sotus lib. 4. quæst. 7. art. 2. in fin. Navar. lib. 2. de Restit. cap. 1. num. 48. Sanchez Dec. lib. 2. cap. 23. num. 160. Viva de Restitutione quæst. 1. art. 4. num. 2. Salmant. de Restit. cap. 1. numer. 16. cum Laym. Azor. &c. Croix lib. 3. part. 2. num. 184. & 185.* Item *Cabassut. Theor. Jur. &c. lib. 6. cap. 17. numer. 2. Roncaglia de Restit. cap. 1. quæst. 4. & alii communiter.* Ratio, quia (ut docent *Lugo de Just. D. 8. numer. 59. & alii*) restitutio communiter accipitur ut pœna; & ideo dicimus, quod ut debita æqualitas servatur, ad obligationem gravem restituendi rem gravis valoris, requiritur culpa theologica gravis: *Theologica*, quia, cum conscientia oneretur de obligatione, oportet ut in conscientia adfuerit delictum: *Gravis*, quia, ut conscientia teneatur ad gravem obligationem, oportet ut gravis fuerit culpa.

551 Quæritur hic II. Si quis committat culpam juridicam levem, sive levissimam contra justitiam, sed cum animo nocendi graviter, an teneatur ad damnum ex illa secutum? Affirmant *Lugo D. 8. num. 75. & Salmant. de Restit. cap. 1. num. 22. cum Mol. &c.* Ratio, quia tunc illa pravus affectus efficit, ut effectus damni secuti sit voluntarius. Negant vero *Sanchez Cons. lib. 1. cap. 4. d. 5. num. 9. cum Angles*, item *Navar. & Turr. apud Salmant. num. 21.* Ratio, quia ad obligationem restitutionis non sufficit solus pravus affectus, sed requiritur etiam actus externus complete injustus. Sed in hoc dubio mihi videtur omnino vera sententia *Lessii lib. 2. cap. 7. num. 25.* qui alia via casum resolvit, & sic distinguit: Si ille prudenter dubitans, an ex sua actione damnum proximo obveniat, committit culpam levem, sive levissimam, omittendo eam diligentiam, quam tenebatur adhibere, tunc peccat quidem graviter contra justitiam, & tenetur ad restitutionem. Secus, si omnino debitam diligentiam adhibeat; quia tunc nullam culpam committit contra justitiam, & ideo ad nullam tenetur restitutionem, licet aliunde ob pravum animum peccet contra charitatem.

552 Quæritur III. Utrum peccatum veniale contra justitiam inducat obligationem restituendi? Resp. si est veniale ratione parvitatis materiæ, certe obligat ad restitutionem sub levi. Si vero est veniale ratione inadvertentiæ, sive indeliberationis, hoc quæritur an obliget ad restitutionem? *Prima* sententia affirmat, sed ejus Auctores sunt divisi apud *Lugo de Just. D. 8. num. 56.* nam alii, ut *Vasquez, & Turr.* dicunt tunc esse obligationem restituendi totum damnum, quin tamen explicent an sub gravi culpa, vel levi; Alii autem, ut *Laym. lib. 3. part. 1. cap. 5. sect. 5. nu. 4. Mol. tom. 3. tract. 2. D. 698. num. 7. Croix lib. 3. part. 2. num. 191. cum Soto Bonac. Reginal. & aliis*, dicunt esse obligationem restituendi pro ratione culpæ: Hinc *Bonacin. D. 1. quæst. 1. pun. 3.* ait posse culpam ita levem esse, ut non obliget, nisi ad centesimam partem damni; Si vero sit gravior potest obligare usque ad decimam partem; casu autem quo dubitatur an culpa fuerit venialis, aut mortalis, obligandus est damnificator usque ad medietatem damni, ita *Bonacina*. *Secunda* tamen sententia probabilior & communior, quam tenent *Petr. Nav. lib. 2. cap. 1. num. 4. Less. lib. 2. cap. 7. num. 27. Sanchez Dec. lib. 2. cap. 25. num. 160. Lugo dict. D. 8. num. 57.* qui omnino existimat veriorem cum *Henr. Sà, Rodr. Salas & aliis pluribus, Roncaglia de Rest. c. 1. Viva q. 4. de Rest. q. 2. a. 4. n. 3. cum Azor. & Fill. apud Cabassut. Theor. Jur. &c. lib. 6. cap. 27. num. 2.* docet in eo casu nullam esse obligationem restituendi. Ratio, quia culpa venialis ex indeliberatione non est simpliciter delictum & injuria, & ideo non potest parere obligationem restitutionis: sicut ex contractu, ubi non adfuit consensus plene deliberatus, non oritur obligatio; & sicut etiam non obligat votum emissum sine plena deliberatione: Actus igitur non perfecte deliberatus nequit esse causa perfectæ obligationis (Vide dicenda *lib. 5. num. 3.*) Dixi, *nullam obligationem*, nec sub gravi, nec sub levi: Non sub gravi, quia obligatio gravis non habet proportionem cum illa culpa levi; Non sub levi, quia levis obligatio non habet proportionem cum re gravi, ut ex suis principiis optime arguit doctissimus *Lugo num. 58. & 60.* qui post D. Thomam non temere inter alios Theologos facile Princeps dici potest, cum in dubiis discutiendis, hic Auctor sæpe nullo præeunte falcem ita ad radicem ponit, ut rationes, quas ipse in medium adducit, difficulter solvi valeant.

Quær. IV. Utrum ex peccato levi ob parvitatem materiæ contra justitiam possit aliquando per accidens oriri gravis obligatio restituendi? Affirma, & casus est, quando in ultimo furtulo complenta materiam gravem non advertit fur ad furtula præterita; tunc enim tenetur sub gravi ad restitutionem saltem illius ultimi furtuli; Ita *Lugo D. 8. num. 62. Viva d. quæst. 2. num. 5.* cum *Carden. Tambur. & La Croix lib. 3. part. 2. num. 245.* (*contra Dian. Ovied. Petsch. &c. apud ipsum*). Et ratio est, quia obligatio gravior tunc non oritur ex illa ultima acceptione injusta, quæ, cum sit tantum culpa levis, non posset gravem obligationem parere, sed oritur ex injusta retentione gravis materiæ culpabiliter jam acceptæ: Vel, ut ait *Croix loc. cit.* oritur ex gravitate materiæ debitæ propter illas leves ablationes formaliter injustas. Sufficit autem ad vitandum mortale, ut restituatur tantum materia illa parva, gravem materiam complens, ut probabilius tenent *Sanchez Less. Vasqu. Reb. Bonac. &c. cum Croix num. 249.* contra *Medinam, Lopez Esp. &c.* 553

Quær. V. An etiam in contractibus requiratur culpa theologica pro obligatione restitutionis? Certum est, ut ait *Lug. de Just. D. 8. n. 101.* tam Leges, quam contrahentes bene posse se ipsos obligare ad restitutionem sine ulla culpa theologica. Sed dubium est, an de facto obligentur? Affirmant *Laym. lib. 3. sect. 5. tract. 3. part. 1. cap. 5. num. 2. cum Navar. Molin. Vasqu. Turrian. & alii apud Lugo num. 99.* & dicunt in contractibus obstringere ad restitutionem solam culpam juridicam; & quidem levissimam, si contractus est in commodum committentis culpam: latam, si in commodum alterius contrahentis: levem, si in commodum utriusque. Ratio istorum, quia id postulat æqualitas contractus, ut ubi majus est commodum, major apponatur diligentia. Sed valde probabiliter negant *Sotus de Just. lib. 5. quæst. 7. art. 2. Less. c. 7. num. 43. Fill. cap. 2. n. 13. Tol. lib. 5. cap. 28. Sà v. Culpæ num. 2. Lugo loc. cit. num. 106. Croix lib. 3. part. 2. num. 177. Salm. de Restit. cap. 1. num. 32. cum Tap. Led. Henr. &c. Roncaglia de Rest. cap. 1. quæst. 5.* Ratio, quia ex una parte non est æquum aliquem obligare ad pœnam gravem sine sua gravi culpa; ex alia non præsumitur, saltem non constat, quod aliquis voluerit se obligare in conscientia ad satisfaciendum damnum factum cum sola culpa juridica. Leges autem quæ adducuntur in contrarium obligantes cum sola culpa juridica, vel præsumunt culpam theologicam, ut ait *Viva de Rest. quæst. 2. art. 4. nu. 4.* vel obligant solum pro foro externo; vel non sunt receptæ in alio sensu, ut dicunt *Lugo, Salmant. &c.* Illæ vero Leges quæ in aliquibus casibus omnino præcipiunt restitutionem, illæ quidem obligant, etiamsi absit peccatum, sed non ante sententiam Judicis, ut communiter dicunt *Salm. Viva, & alii*; Quicquid alii dicant. Vide dicta *lib. 1. nu. 100. in fin. vers. Quæro, pag. 37.* 554

Pariter in Officiis est probabile ex eadem ratione, quod nemo tenetur ad restitutionem, nisi ex culpa lata conjuncta cum gravi theologica. Ita *Salmant. de Restit. cap. 1. num. 27. cum Vasqu. Sot. Less, Lugo, &c.* Tenetur tamen etiam ex culpa levi juridica, qui recipit stipendium, ut dicit *Laym.* vel qui promittit diligentiam majorem communi debita: vel si Officium de se exigat magnam diligentiam, *ut Salm. cum aliis d. l. num. 28.* Sed semper intelligitur, quod culpa juridica sit conjuncta cum gravi peccato, ut graviter obligat. 555

„ Resp. 2. Ex data responsione patet, teneri ad restitutionem eos, qui intulerunt injuriam damnosam. Hæc autem est duplex, scilicet materialis, ut ver. grat. cum quis rem alienam destruit, accipit bona fide, vel retinet, id est, probabiliter judicans id sibi licere, vel esse suam: & formalis, qua quis rem alienam destruit, accipit, vel retinet mala fide, id est, cum sciat, vel scire possit, ac debeat, id sibi non licere, & rem non esse suam. Vide *Laym. lib. 3. tract. 2. cap. 1. Less. lib. 2. cap. 7. d. 6. Bonac. d. 3. quæst. 1. part. 6.* 556

Unde resolves.

„ 1. Qui injuriam intulit, ex qua alteri nullum est damnum secutum, ut si adulterium commisit, sine damnificatione alterius, non tenetur in conscientia ad restitutionem; cum hæc sit reparatio damni: potest tamen a judice cogi ad satisfaciendum pro injuria.

„ 2. Quisquis intulit injuriam damnosam, etiam materialem tantum, tenetur restituere, sed nonnisi id, quod ex alterius re adhuc habet, vel quo ex ea factus est ditior.

„ 3. Qui intulit injuriam formalem, sive rem adhoc habeat

„ beat, sive non, tenetur restituere, & quidem tantum, quantum est damnum secutum. An vero sufficiat culpa venialis, controvertunt Auctores, & sententia utraque probabilis videtur, ac in praxi tuta; saltem quando non commode potest restituare. Vide *Auct. cit. & Laym. lib. 3. tr. 2. Less. lib. 2. cap. 7. d. 1. nu. 27. C. Lugo disp. 8. sect. 5. num. 56.*

DUBIUM II.

An qui cooperantur ad damnum alterius, teneantur ad restitutionem?

557 „ RESpond. Tenentur omnes illi, qui quoquo modo sunt causa influens & efficax damni secuti; ac qui ex officio, & obligatione justitiæ obligati cavere damnum, non caverunt. Ita communiter Doctores. Unde concludunt, teneri ad restitutionem comprehensos sequentibus verbis:

„ *Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,*
„ *Participans, mutus, non obstans, non manifestans.*

„ Patet ex sequentibus Casibus.

558 „ 1. Tenetur ad restitutionem mandans, sive expresse mandet, sive tacite, dicto nimirum, vel facto, ex quo verbi gratia, faciet; non autem tenetur, qui ratum tantum habet opus suo nomine factum; uti nec mandans, si ante executionem mandatum retractet, idque mandatario innotescat: quia tunc non est vera causa. *Mol. Less. l. 2. c. 3. d. 3. Fill. t. 32. num. 54.*

„ 2. Tenetur item consulens, aut precibus, ac promissionibus ad damnificationem inducens, * Juxta *prop. 39.* damnatam ab Innocentio XI. * Quod si tamen ante executionem consilium suum retractet, & quantum potest contrarium suadeat, etsi non persuadeat, probabile est excusari a restitutione; maxime si eum, cui damnum paratur, moneat, ut caveat. Vide *Bonac. & Tan. 2. 2. d. 4. qu. 6. d. 14. Sà v. Consilium, & Dian. tract. 2. misc. res. 18. t. 5. resol. 83.*

559 Quær. I. An consilium dans, si postea revocet illud, teneatur ad restitutionem damni post revocationem secuti?

Prima sententia, quam tenent *Habert. de Rest. tom. 4. cap. 4. §. 2. quæst. 3. Less. lib. 2. cap. 13. num. 16. Lugo de Just. D. 19. num. 37. Croix lib. 3. part. 2. numer. 28. Holzmann de Rest. cap. 3. num. 439. Sporer eodem tit. cap. 3. nu. 21. cum Tol. Gom. Laym. Mol.* & aliis communissime, distinguit: Si consulens dederit simplex consilium, vel falsum, vel modo auctoritativo; tunc consilium revocando, vel falsitatem ostendendo, excusatur a restitutione; secus si insinuarit motivum, sive modum inferendi damnum. Ratio, quia, adhuc revocato consilio, hæc pergunt semper movere. Sicut enim, dicunt, qui ignem in alienam segetem injecit, tenetur ad damnum, etiamsi postea dolens conatus fuerit ignem extinguere; ita & consulens. *Secunda* autem sententia, quam tenent *P. Concina tom. 7. p. 134. Merb. part. 1. quæst. 182. Concl. 2. Salm. de Rest. cap. 1. n. 117. cum Reg. Villal. &c. Azor. part. 3. lib. 4. cap. 11. quæst. 2. Dian. part. 2. tract. 16. R. 17.* cum *Navar. & Salon. Roncaglia de Rest. cap. 4. quæst. 4. R. 2.* item *S. Antonin. Sylvest. Fill. apud Sporer numer. 22.* & probabilem putant *Less. num. 18. Sporer loc. cit. Elbel de Rest. tom. 3. n. 143. Bonac. D. 1. quæst. 2. part. 6. Viva de Rest. quæst. 3. art. 2. num. 3. Roncaglia de Rest. cap. 4. quæst. 4. R. 2.* vocat sententiam probabilissimam, & *Laym. l. 1. tract. 5. part. 3. cap. 5. num. 7.* valde probabilem vocat, excusat a restitutione, semper ac consulens conetur postea meliori modo quo potest damnum dissuadere, saltem adducendo rationem salutis æternæ, quæ debet Christiano præponderare omnibus aliis rationibus mundanis. Nec obstat paritas ignis allata; nam eo casu ignis necessario operatur; sed revocato consilio, damnum non amplius ex vi consilii evenit, sed ex sola malitia executoris. Hanc secundam sententiam satis probabilem, sed primam probabiliorem censeo. Recte vero notant *Salm. num. 158. & Sporer nu. 22. cum aliis*, quod si consulens nequeat evertere executorem a damno inferendo, tenetur ex justitia monere lædendum, ut sibi caveat.

Quær. II. Secuto damno ex consilio, quinam primo teneatur ad restitutionem? Respondeo cum *Croix l. 3. p. 2. n. 56. de Lugo, & Less.* Si consilium sit utile illud præbenti, ipsum primo teneri: Secus, si soli executori. Si autem sit utile utrique, utrumque teneri pro rata; & idem puto, si ex damno illato neutri utile evenerit. In defectu autem alterius, tenentur in solidum. 560

Quær. III. An teneatur qui consilium dedit restituere, si damnum etiam sine consilio evenisset? Respondeo cum *Viva d. qu. 3. art. 3. n. 3. Less. Mol. Vasq. & communi*, ac *Bus.* hic *num. 8.* quod, si executor de se erat determinatus ad damnificationem, tunc suasor ad nihil tenetur. Ratio, quia ubi intercesserit tantum injuria, sed sine damno, nulla datur obligatio restitutionis, ut bene advertit doctus *P. Holzmann num. 436. cum P. Elbel ex S. Thoma Opusc. 73. cap. 20.* qui docet: *Si aliquis passus sit injuriam, & non damnum, illi non est facienda de jure restitutio realis, sed tantummodo secundum genus injuriæ facienda est emendatio per similem satisfactionem.* Secus autem (recte ait *Viva*), si executor etiam a consilio motus fuerit; quia tunc vere est efficax concausa damni. 561

Quær. IV. Utrum in dubio, an tuum consilium, sive mandatum, consensus, recursus, palpatio, taciturnitas &c. fuerit causa damni, aut mortis alterius, tenearis ad restitutionem? *Prima* sententia valde probabilis affirmat, eamque tenent *Habert t. 4. cap. 4. §. 2. quæst. 4. Lugo D. 19. nu. 21. Sanchez de Matr. l. 2. D. 41. nu. 17. & Dec. l. 1. c. 10. num. 44. cum Covar. Ang. Boss. Felin. &c. Croix l. 3. p. 2. n. 574. Roncaglia de Rest. c. 4. qu. 1. R. 3.* & valde adhæret *Less. l. 2. cap. 27. num. 13.* licet prius in *cap. 13. n. 38.* expresse contrarium tenuerit. Ratio 1. quia in tali dubio possidet delictum pravi consilii, cum enim consilium erat de se aptum ad damnum suadendum, in dubio præsumitur ipsum fuisse causæ damni; Prout, si quis infligat alteri vulnus aptum de se ad occidendum, si alter postea decedit, præsumitur ex illo vulnere decessisse; unde consulens homicidium, ad se liberandum probare deberet ex alia causa mortem, aut aliud damnum provenisse. Ratio 2. quia pro eo stat possessio, pro quo stat præsumptio; non præsumitur autem executor damnum intulisse sine consilio, quia nemo præsumitur malus; saltem non præsumitur determinatus ad damnum inferendum; ergo possessio stat pro obligatione consulentis, & hoc casu ruit possessio quam ipsa habet super bonis suis. Excipiunt tamen *Sanchez & Roncaglia*, nisi adsint aliæ conjecturæ quæ contrarium suadeant; puta (ut ait *Sanch. in Dec. d. n. 44.*) si homicida erat acer inimicus occisi, vel necem jam minatus fuerat, & similia: Item si executor, fide dignus, affirmaret non esse impulsum a consilio, ut dicunt idem *Sanch.*, *Habert*, *& Mazz.*. Commune autem est inter DD. cum *Less. lib. 2. cap. 27. num. 13. & Roncaglia d. c. 4. qu. 1.* quod in dubio, an consilium datum sit, vel an damnum sit illatum, ad nullam restitutionem consulentem teneri. 562

Secunda vero sententia satis etiam probabilis negat in tali dubio obligationem esse restitutionis; ita *cum Busemb. Less. l. 2. c. 13. n. 38. cum P. Nav. & Sylvest.* qui vocat communem, *Salm. de Rest. c. 1. n. 113. cum Henr. Dic. & Reb.* item *Met. apud Sanchez l. c.* & probabilem putat *Elbel de Rest. n. 146. cum Sayr. Dian.* & aliis pluribus. Et hanc videtur tenere *D. Thom. 2. 2. qu. 62. a. 7.* ubi docet: *In aliis autem casibus enumeratis non semper obligatur aliquis ad restituendum; Non enim semper consilium, vel adulatio, vel aliquid hujusmodi est efficax causa rapinæ. Unde tunc solum tenetur consiliator, aut palpo ad restitutionem, quando probabiliter æstimari potest, quod ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio subsequuta.* Ergo juxta *D. Thomam* probari debet consilium certo fuisse causa damni; verbum enim illud *probabiliter* (si sit ex una parte) significat persuasionem moraliter certam, quod consulens fuerit causa damni, ut bene explicat Doctus *P. Concina t. 7. de Just. Diss. 2. c. 9. §. 1. n. 14.* dicens: *Per Tò probabiliter S. Doctor intelligit moralem persuasionem, & certitudinem.* Ratio hujus sententiæ est illa regula generalis, quod nemo obligatur ad restitutionem, nisi omnino de tali obligatione constet, nempe quod ipsa fuerit vera causa damni. Ad 1. autem rationem, quod præsumetur influxus, quando consilium de se aptum est influere; respondetur ex *D. Thom. loc. supra cit.* quod ad obligationem restitutionis non sufficit consilium de se aptum esse ad influendum, sed insuper requiritur quod revera influat; cum autem ex *D. Thoma* consilium non semper est causa damni! *Non enim semper* (verba S. Doctoris) *consilium vel adulatio est efficax causa rapinæ*; influxus non præsumitur, nisi probetur. Dispar autem est ratio vulneris adducta, quia vulnus lethale de se necessario est causa mortis,

tis, non ita consilium. Ad 2. rationem scil. quod delictum executoris non præsumitur, respondetur quod regula hæc currit pro eo qui omnino innocens est, non autem pro eo qui jam delinquentem se prodidit; cum enim ipse omnino voluntarie crimen patraverit, vel præsumitur ipse ex sua mala voluntate fecisse, vel saltem de hoc positive est dubitandum, & in dubio suis bonis non est alter spoliandus. *P. Concina loc. cit.* addit tertiam sententiam dicens, quod in tali dubio consiliator teneatur restituere tantum pro rata dubii. Sed huic obstat, quod vel certo possidet consilium, & tunc ille tenetur ad totum damnum; vel non certo possidet consilium; & tunc ad nihil tenetur, quia melior est conditio possidentis bona sua; quod in materia justitiæ certum esse omnes docent, ut vidimus *num.* 547. Dicit autem *Sanchez Dec. loc. cit. num.* 44. quod in dubio, an consilium fuerit causa occisionis, consulens habendus est irregularis, quia, cum homicidium sit certum, quisque in dubio an sit ad illud cooperatus, censendus est irregularis, ex *c. Ad audientiam. & c. Significasti, de Homic.* Sed vide de hoc dicenda in *To. II. lib. 7. num.* 371. Certum autem mihi est, quod si tu pravo consilio revera movisti aliquem ad damnum inferendum, teneris ad restitutionem, etiamsi certe alter non defuisset, qui idem illi persuasisset. Et ita *P. Concina loc. cit. §. 1. quæst. 1.* cum communi, & *Sporer numer. 7. cum aliis.*

563 Quær. V. Quid, si alter jam sit determinatus ad damnum, v. g. ad occidendum, & tu suadeas tantum modum, nempe, ut occidat veneno, non gladio: in illo non in alio loco, vel tempore? Adest duplex sententia probabilis. *Prima* dicit te teneri ad restitutionem, quia suadendo modum concurris ad substantiam damni; suadendo vero, quod damnum citius inferatur, totius es causa damni, cum alter per illud tempus potuisset animum mutare. Ita *Cajet. 2. 2. q. 62. a. 7. Viva de Rest. q. 3. a. 3. n. 5. cum Mol. Reb. &c. Secunda* sententia te absolute excusat a restitutione, modo certum sit alterum suum pravum animum non mutaturum. Ita *Lugo D. 19. num. 9. & 15. Laym. lib. 3. tract. 2. cap. 5. num. 5. Less. lib. 2. cap. 13. num. 6. Sporer cap. 3. numer.* 27. *Holzmann de Rest. cap. 3. num.* 437. & probabilem putant *Salm. c. 1. n. 111. cum S. Ant. Prado, Sylv. Navar. &c.* Ratio, quia consulens tunc non est causa efficax mali quoad substantiam damni; Et hæc est mihi probabilior. Nec valet dicere, hypothesim illam suppositam, quod alter certo damnum sit illaturus sine consilio, semper esse incertam, cum animus humanus semper sit mutabilis. Nam respondetur 1. quod in tali dubio influxus consulentis ad damnum secutum non est certus, juxta id quod mox supra diximus *n.* 562. Resp. 2. (quod magis urget) possessionem hic stare pro determinatione prava voluntatis executoris. Et sic pariter *Holz. l. c. & Laym. ibid. cum Adrian. S. Ant. Sylv. Palud. Mol. Navar. Less. contra Vasqu.* probabilissima excusant a restitutione eum qui materialiter cooperatur ad damnum domini, quando scil. alter sine sua cooperatione adhuc certe damnum intulisset, v. gr. si quis teneat scalam ei qui etiam ascenderet sine suo auxilio.

564 Quær. VI. An teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia, sed cum culpa gravi? Respond. cum *Viva d. Art. 3. n. 7. ex Laym. Holz. c. 2. n. 432. Less. c. 7. n. 34.* distinguendo: Si consilium dans ex suo statu, v. gr. Advocati, aut Confessarii existimatur peritus, tenetur; quia tunc vere decipit. Contra temen, si noscatur ut rudis; quia tunc damni illatio magis imputatur ei, qui imprudenter sequitur ejus consilium; nisi cum consilio adfuit etiam dolus, sive intentio damnificandi. Hoc tamen procedit, quando agitur de damno solius petentis consilium; nam secus dicendum, si agitur de damno tertii. Notandum autem hic, quod dans consilium noxium tenetur postea facere quantum potest, ne accidat damnum, etsi inculpabiliter egit. Eodem modo, qui sine culpa gravi ignem accenderit in domo aliena, tenetur ex justitia impedire, si potest sine magno incommodo, ne ex sua actione alter lædatur. Ita *Viva cum Sanch. & Less. & communi d. l. num. 9.*

565 Quær. VII. an paratus inferre majus damnum possit suaderi minus adversus eandem personam, v. gr. volenti occidere aliquem, suaderi, ut solum eum percutiat? Affirma cum *Viva d. l. num. 10. Sanch. Bonac. Bus.* hic *n. 11. & communiori*. Dixi adversus *eandem personam*, quia adversus aliam in particulari nequit suaderi damnum quantumqua minus. Ita *Viva cum communi apud Bon. d. nu. 10. in fin.* Addit *Viva*, quod solum in genere potest suaderi illi, ut potius minus malum faciat; vel etiam suaderi, minus malum esse furari a Petro divite, quam a Paulo paupere. Immo concedit posse dici illi, qui vult furari a Titio, ut furetur ab alio in genere, quia sic evertitur ab illo furto, & nulli e converso in particulari fit injuria. Sed huic ego non acquiesco *cum Sporer cap. 3. n. 27.* quia sic jam suadetur damnum alterius. Concedit idem *Viva super Prop. 26. Innoc. XI.* volenti furari a Petro aliquid, ob quod ille in extremam redigeretur paupertatem, posse suaderi, ut subripiat aliquantulum a Paulo ditissimo, qui aliter in hoc esset irrationabiliter invitus.

566 „ 3. Tenetur item, qui suo consensu, calculo, vel suffragio est causa efficax damni. *Less. d. 3. num. 232. Fill. c. 32. num. 1.*

Ideoque ultimi, qui iniquum dant suffragium, peccant, sed non tenentur ad restitutionem, cum non sint causa damni, nisi ex condicto egerint.

Sed quæritur, utrum, si quis dubitat, an suum suffragium fuerit ex prioribus & necessariis ad damnum alicui inferendum, teneatur ad restitutionem? Adest triplex sententia. *Prima* sententia dicit ad nihil teneri, & hanc tuentur *Reb. Henr. Gran. Dian. & alii apud Lugo de Just. D. 19. num. 20. & Sporer de Rest. cap. 3. num. 34.* vocat non improbabilem. Ratio, quia in dubio melior est conditio possidentis exemptionem ab obligatione restitutionis. *Secunda* sententia, quam tenent *Salm. de Rest. cap. 1. num. 123. cum Bonac. Dic. &c.* dicit omnes teneri ad restitutionem in solidum, quia omnes isti fuerunt concausæ totius damni; Alias, si primi tantum tenerentur, cum primi sint ignoti, nemo teneretur, & a nullo resarciretur damnum: Sed huic respondetur, quod per accidens se haberet. *Tertia* tamen vera sententia docet singulos teneri pro rata ad totum damnum reparandum. Ratio, cur non teneantur in solidum ad totum damnum, est, quia hic dubium intervenit, an quisque illorum fuerit vel non causa damni: Et in tali dubio nemo tenetur ad restitutionem certam. Ratio autem quod singuli teneantur pro rata, est, quia quisque saltem suo suffragio deterioravit jus quod damnificatus habebat ad exigendam restitutionem damni ab aliis suffragium præbentibus. Ita *Lugo D. 19. num. 22. Sporer loc. cit. num. 35. Mol. D. 736. nu. 6.* Notandum autem hic cum *P. Concina c. 9. §. 2. num. 27.* quod si ille qui debet ferre ultimo loco suffragium, prævideat alios se revocaturos; tunc tenetur ad restitutionem damni, si ferre suffragium negligat. In dubio autem dicit hic Auctor non præsumi alios non mutaturos consilium; Consentio, si alii inculpabiliter erraverint; Secus, si culpabiliter, quia tunc possidet prava eorum voluntas.

„ 4. Item palpo, aut qui laude, adulatione, vel exprobatione ignaviæ, aliterve alium ad damnum inferendum excitat, animat. *Less. Fill. loc. c.* * (*Dummodo judicet, sic ad damnum influere, licet non intendat. Salm. de Rest. c. 1. num. 128.*) * 567

„ 5. Item qui inferenti damnum præbet recursum, illum receptat, illius furta, aut instrumenta occultat, vel ea emendo rapinas fovet, &c. *ibid.* Hi enim omnes, uti & is, cui res furtivæ traditæ sunt in custodiam, tenentur (non manifestato fure) restituere domino. Et sic peccare eos, qui e sartoribus emunt fragmenta panni, seu vestium, docet *Villalob.* apud *Dian. p. 4. tract. 4. R.* 176. Licet *ibid. Sanchez* excuset eos, qui ista emunt a sartoribus magistris, eo quod his plerumque detrahatur plus a justa mercede, quam mereantur illa fragmenta, ideoque licite ea retineant. * (*Huic doctrinæ non acquiesco, quia potius censeo plerumque oppositum accidere. Communiter tamen, nisi contraria indicia urgeant, sartor non præsumitur fraudasse*) *. Neque hic a peccato excuseri caupones, qui a filiisfamilias acceptant pecunias, aliasve res parentibus surreptas, notat *Laym. lib. 3. c. 2. c. 5. Bon. &c.* Qui vero post delictum ipsum reum juvat ad fugiendum (non concurrendo ad delictum), non tenetur restituere, modo non det illi spem refugii in posterum: Tum quia non est causa damni: Tum quia reo licet fugere, ut infra dicemus, *lib. 4. d. 7.* 568

Receptans igitur tenetur ad restitutionem, quando receptatio est causa furti. Sic tenentur ad damna Domini non impedientes famulos damnificantes in confidentiam ipsorum. Ita *Salm. de Rest. c. 1. n. 125. & alii communiter*. Non tenetur autem, qui post furtum juvat furem ad fugiendum, modo non influat ad damna futura, ut bene notat *Busemb.* hic *in fine*, & consentit *P. Concina p. 137. n. 30.* Nec tenetur, qui receptat furta, vel furem, non qua furem, sed qua amicum, cognatum: vel ratione officii, uti stabularius, etsi recipiat furem ante delictum. Ita *Conc. l. c. Salm. d. n. 125. circa finem ex communi*. Hoc tamen intelligendum, modo, ut diximus, non influat ad furta futura, ut bene advertit *Croix n. 37.*

Utrum autem emptor rei furtivæ possit illam furi restituere ad recuperandum pretium? *Prima* sententia tenet, quod possit, quia in hoc non infert Domino damnum, cum reponat rem in eundem statum in quo erat. Ita *S. Anton. p. 2. t. 2. c. 5. §. 2. Lug. de Just. D. 17. n. 29. cum Nav. Sylv. Ang. Mald.* & aliis (ut asseris) recentioribus communiter: ita etiam *Less. l. 2. c. 14. n. 14. Holzm. c. 3. num. 450. Salm. de Rest. c. 1. nu 83. cum Prado, Rebell. Bann. Elb. de Rest. n. 38. cum aliis satis comm. Secunda* autem sententia, quam tenent *Caj. 2. 2. q. 62. a. 6. Concina tom. 7. p. 112. & Croix l. 3. p. 2. n. 100. cum Mol. Laym. & aliis*, dicit teneri emptorem rem Domino restituere, quia res erepta a manu furis jam adepta est meliorem statum; & ideo, si furi eam redderet, illam in deteriorem statum dejiceret, & sic injuriam Domino irrogaret; nemini enim licet vestem alterius in ignem injicere, ut suam salvet. Hæc sententia est quidem multum probabilis, sed non minus probabilis, & forte probabilior est prima; & valde me urgent hæ duæ ra- 569

tiones

tiones, quas subdo. Prima, quia non teneris rem Domino servare cum tuo damno, & ideo potes permittere, ut fur rem illam recipiat, ne pretium tuum amittas; Prout si rem alienam in via inventam abstulisti, & postea scias damnum te passurum, si eam retineas, bene potes illam in eodem loco reponere, & permittere ut alter auferat, licet id faciendo in deteriorem statum rem immittas; tunc enim acceptio furis evenit ex sua malitia, & tua cooperatio est tantum permissiva detrimenti alieni, quod tu evitare non teneris cum proprio damno. Secunda ratio, quia, cum quisque jus habeat ad sua bona recuperanda, nemini interdicitur actio illa quæ per se est necessaria & directa ad suum damnum reparandum, licet indirecte & per accidens damnum alteri eveniat; Quemadmodum si quis non possit vitare mortem ab hoste insequente, nisi equo conculcando puerum baptizatum, licite quidem currit, etiamsi mors pueri sequatur, ut communiter docent DD. cum *Less. lib. 2. cap. 9. num. 58. Cordub. & Cajet.* item *Busemb. de V. Præcept. lib. 3. num. 393. infr. num. 5. cum Lugo, & Escob. Salm. de Homic. cap. 1. num. 24. ac de Rest. cap. 1. num. 64. cum Sanchez Dic. Prado, Tann. Villal. &c.* Ita in casu nostro, in quo emptor habet jus ad rescindendum contractum, ut suum pretium recuperet; & quoniam illum non potest rescindere, nisi rem furi restituat, per se necesse est et rem reddere furi ad suum recuperandum; Atque ideo tunc licite reddit, esto rem in deteriorem statum injiciat, quia rescissio contractus est ipsi directe licita, ac necessaria; & damnum Domino per accidens infertur. Dices: Ergo juxta sententiam hanc, casu quo fur minatur rem tuam auferre, nisi accipias & tradas ei alienam, poteris hanc surripere, ne tuam amittas? Respondetur: Hoc facere non possum, quia non habeo jus inferendi alteri damnum, ut bona mea servem; & ideo si id faciam, illicitam ac injustam actionem faciam. Sed ad rescindendam emptionem illam, certum jus habeo, & eam rescindendo licitam actionem facio; unde si ex ipsa damnum proximo evenit, per accidens evenit, illudque licite præter intentionem meam permitto, ut me servem indemnem; prout licite permitto mortem pueri, juxta mox dicta, ut consulam vitæ meæ, quia jus habeo ad eam servandam. Tandem distinguere oportet terminos, qui ab Adversariis confunduntur: Aliud enim est rem alterius auferre, aliud non servare: Aliud damnum alteri inferre, aliud damnum alterius permittere. Advertendum tamen hanc sententiam tunc tantum posse habere locum, quando emptori nulla alia suppetit via recuperandi suum pretium, quam restituendo rem latroni.

570. Majus autem dubium urget, an possit rem furi restituere emptor malæ fidei? Negant hoc communius DD. cum *Less. Mol. & aliis apud Bus. Dub. V. num. 600. & Salm. lo. cit. num. 87. cum aliis*. Sed adhuc affirmant *Holzmann c. 3. num. 455. Elb. l. c. num. 39. & Tol. Dian. Prado, Sylv. Ang. apud Salm. d. num. 87.* item *Alensis, Gabriel. apud Lugo l. cit. num. 37.* Et hanc sententiam vocant non improbabilem *Less. l. c. num. 21. ac Malder.* Et quidem non immerito *Bus.* putat absolute probabilem, imo *Lugo* dicit forte probabiliorem; Ratio, quia, licet ista peccaverit, rem mala fide emendo, tamen post emptionem habet jus æque ac emptor bonæ fidei ad contractum rescindendum, rem furi reddendo, ut supra probatum est. Nec obstat dicere (ut ait idem *Lugo*), quod hic intervenerit injusta acceptio emptoris; nam ipsa postquam retractatur, non est de facto causa, ut Dominus rem suam amittat: Revera enim (ut diximus *num. 551.*) ad obligationem restitutionis requiritur, ut actio acceptoris non solum sit injusta, sed etiam ut realiter influat in damnum alterius; in hoc autem casu acceptio emptoris, licet fuerit Domino injuriosa, nullum tamen damnum ipsi intulit, cum damnum jam illatum extitaret per acceptionem furis, ut dictum est *num. præced.*

571 „ 6. Item participans de præda, aut quoquo modo cooperans: ut agens excubias, applicans scalas, parens instrumenta, conficiens literas, &c. in bello iniquo tormenta advehens; Excusantur tamen (modo actio per se non sit mala) qui ea non sponte, sed justo metu coacti faciunt, v. g. cum rustici, furto a solis militibus facto, coguntur eorum prædas avehere, vel pecora abigere. *Less. lib. 5. num. 19.*

Participantes dupliciter intelligi possunt, nempe in re furata, & in actione furti. Participantes in re furata, tenentur quidem restituere, quantum de illa ad ipsos pervenit. Quoad participantes vero in actione furti, videndum, an ipsi concurrant ad totum damnum, vel ad partem, juxta dicenda *num. 579.* Sed quæstio est, si participatio fit in actione furti, an excusentur a culpa, & a restitutione ii qui cooperantur aliquo modo ad illationem damni, ob metum gravis detrimenti? *Prima* sententia inter recentiores communissima, quam tenent *Salm. tract. 13. de Rest. cap. 1. num. 127. & 129. Sporer de 7. Præcept. c. 3. num. 41. & Holzmann de Rest. cap. 3. num. 443. Viva eodem tit. qu. 3. art. 4. num. 10. cum Less. l. 2. c. 13. nu. 29. & 30. Bon. de Rest. D. 1. q. 2. p. 10. n. 8.* distinguit: Si actiones cooperantis remote concurrent ad furtum, ut esset, scalam tenere furi ascendenti, tradere ipsi claves sive instrumenta ad referandam arcam, deferre prædam jam ablatam, & similia; tunc cooperans ob metum mortis, vel alterius gravis mali, excusatur tam a restitutione, quam a culpa; quia istæ sunt actiones per se indifferentes, neque lædunt dominum, nisi ex malitia furis. Secus, si actiones sint proxime influentes in furtum, ut fores effringere, incendere domum, claves falsas conficere, res furatas per fenestram ejicere, pecora e stabulo abjicere, & similia; tunc cooperans non excusatur neque a culpa, neque a restitutione. Ratio, ut dicunt, quia actiones hæ, utpote intrinsece malæ, non possunt ob quemcunque metum excusari. Ita AA. citati; Imo *Salmant. tract. 21. cap. 8. num. 75.* se revocantes, dicunt etiam actiones prioris generis primo loco relatas, pariter esse intrinsece malas. Ratio, ut ajunt, quia istæ actiones proxime influunt in peccatum injustitiæ quod fur committere intendit, & ideo evadunt intrinsece malæ, ac formaliter injustæ, etiamsi ponantur ad mortem evitandam. Et quamvis ob tantum periculum licitum sit tibi surripere vel destruere bona aliena, quia in eo casu dominus esset irrationabiliter invitus, si nollet consentire, ut tu in necessitate extrema constitutus sua bona acciperes vel perderes ad servandam vitam; non tamen potes ob quemcunque metum proxime cooperari injustæ actioni furis; quia tunc formaliter concurreres ad peccatum ipsius, & justitiam læderes; ideoque si id agis, peccas, & ad restitutionem teneris. Tantum te excusant *Viva, & Roncaglia de Rest. cap. 3. qu. 9.* si malum quod tibi imminet sit magnum, & incommodum quod dominus est passurus sit leve; vel si damnum, adhuc te non adjuvante, pariter inferretur: cui quoque consentit *Laym. l. 3. tr. 2. cap. 5. num. 5. cum S. Antonin. Palud. Mol. P. Navar. Adrian. & Sylvest.* juxta dicta *num. 563.*

Secunda vero sententia, quam tenent *Busembaus (Vide lib. 2. num. 68.) Sanchez Dec. lib. 1. cap. 7. num. 30. & Less. lib. 2. cap. 16. num. 59.* censet ejusmodi participantes non peccare, si ob metum magni nocumenti præfatas actiones præstant. In hoc dubio, ut meum judicium proferam, illud Sapientibus submittens tanquam minus sapiens, nemine me præcedente, sic dico: Peccatum hoc cooperantis considerari potest vel respectu domini damnum passuri, vel respectu furis damnum inferentis. Respectu domini dico, quod, si tu solum times damnum facultatum, non poteris sine peccato concurrere ad damnum alterius, ut in propriis bonis te serves indemnem; nisi id facias animo compensandi, ut ajunt *Bonacin. Viva, & Less. cum Navar. ll. supra citatis*. Si autem times malum superioris ordinis quam bonorum, nempe mortem, aut mutilationem membri, vel gravem infamiam; tunc poteris sine peccato, si præter tuam intentionem facias, cooperari ad damnum alterius, ut dicit etiam *Tournely tom. 3. p. 336. v. Quinta*; quia tunc dominus tenetur consentire, ut adhuc cum jactura suorum bonorum tu vitæ aut honori tuo consulas, alias esset irrationabiliter invitus. Respectu vero ad peccatum furis, secundam sententiam probabiliorem censeo. Ratio, quia omnes præfatæ actiones tam primi, quam secundi generis sunt revere indifferentes, cum juxta finem quo fiunt, vel licitæ vel illicitæ esse possint. Si enim tu præstas illas cum pravo fine nocendi domino, certe erunt tibi illicitæ: Si vero præstas ad damnum tuum in vita vel honore præcavendum, tunc licitæ tibi erunt; Et quod fur illis abutatur ad suam pravam voluntatem exequendam, hoc per accidens se habet, tuque solum materialiter tunc cooperaris ad peccatum illius, quod ex justa causa licite permittis. Nec verum est, quod formaliter tunc concurris ad peccatum furis; nam hoc esset, si positive tu influeres in suam malam voluntatem; quando autem tantum actiones illas præstas, quibus fur postea abutetur ad damnum inferendum, non erit quidem causa damni actio tua, sed sola malitia furis, juxta quæ fusius diximus *de Char. l. 2. num. 63. vers. Ad distinguendum*. Et quod actiones illæ non sint formaliter influentes ad peccatum furis, nec intrinsece malæ, ut Adversarii autumant, mihi videtur indubitabile; nam alias, si fur te cogeret ad arcam tuam confringendam, ut tradas ei pecuniam ibi contentam, non posses sine peccato hoc facere, quia formaliter cooperareris ad illius peccatum. Sed hoc quis sanæ mentis asserere audebit? Expresse autem favet mihi doctrina *P. Molinæ*, qui *tom. 1. D. 105. Concl. 5.* sic docet: „(Mortis metu, vel mutilationis membri fas est ejusmodi captivis nocumentum inferre Christianis in bonis externis ad Infidelium imperium, ea destruendo, capiendo, &c. Quoniam in eo eventu sunt in extrema necessitate eorum bonorum ad vitam conservandam. Ergo quantum fas est cuique in extrema necessitate sumere de bonis aliorum ad conservandam propriam vitam, tantum damnum fas erit ejusmodi captivis inferre bonis aliorum ad vitam tuendam)„ Hæc *Molina*. Idem mecum tuetur *Continuator Tourn. t. 1. p. 303. in fine*, ubi sic loquitur: „(Non enim teneor grave subire detrimentum, ut alterius peccatum avertam; ipse sane (*nempe fur*) malitiam suam sibi imputet; hæc mihi perperam imputaretur, cum id unum intendam, ut rebus meis consulam, easque a damno liberem.)„

Majus dubium est, an talis cooperans teneatur ad restitutio-

tionem? Affirmant omnes AA. pro prima sententia citati, ut supra diximus; Sed spectata ratione intrinseca, cum *P. Milante* mihi probabilius videtur eum neque peccare, neque ad restitutionem teneri. Hæc quæstio pendere videtur ab alia relata *pag.* 295. *Qu. V.* scilicet an surripiens bona alterius in extrema necessitate, illa cessante, teneatur ad restitutionem? Ibi diximus veram sententiam esse quod teneatur, si spe non fuerit pauper; secus, si pauper fuerit re, & spe. Atque sic videretur dicendum in præsenti casu, nempe quod participans, si metu mortis, vel gravis infamiæ ad alienum damnum concurrat, tunc tantum eximatur a restitutione, quando tempore cooperationis erat absolute pauper, non solum re, sed etiam spe. Sed hic sentio, eadem ut supra distinctione utens, quod si participans adjuvat furem ad inferendum damnum ob metum similis gravis damni in bonis propriis, eo casu tenetur ad restitutionem; quia nemo potest ad damnum alterius cooperari, ut proprium damnum bonorum evitet. Secus puto, si is furem adjuvaret coactus metu mortis, vel gravis infamiæ: Ratio, quia tunc iste non tenetur ad restitutionem neque ex re accepta, neque ex injusta acceptione. Non ex re accepta, quia in nihilo factus est ditior; non ex injusta acceptione, quia non peccavit, ut jam probavimus. Sed dices, cur ille qui in extrema necessitate utitur re aliena, tenetur restituere, quando non est absolute pauper? Respond. is ideo tenetur, quia, cum possit ex proprio sibi subvenire, accipiendo aliena, quando non potest accipere proprium quod alibi habet, tunc evadit ditior, & propterea tenetur. Sed in casu nostro cooperans in nihilo fit ditior, & ideo nihil tenetur restituere; nec alias obligatur offerre & substituere bona propria ad damnum alterius reparandum. Mihi consentit doctus *P. M. Milante* in prop. 15. Innoc. XI. ubi ait, quod is qui præstat hujusmodi actiones adjuvantes furem, non peccat, nec tenetur ad restitutionem, sic enim scribit: *Ideoque tis innoxie cooperetur, quicunque ex metu cadente in virum constantem ad ea concurrit. Ut quid aliena rapere malum est, & quidem ab intrinseco? Procul dubio ex eo solum, quia invitus patitur malum; at in casu præfato dominus invitus non foret circa malum quod pateretur, ablata nimirum rei: sic præsumendum est, cum ille non possit præsumi invitus in casu quo cooperanti in furtum tam grave damnum immineret; Nemo quippe potest præponere vitam proximi temporali bono, ut est omnium sensus, & naturæ dictamen.* Hinc esserit hunc cooperantem bene excusari non tam a culpa, quam a restitutione. Idem infertur ex sententia *Laymanni*, qui *l. 3. tr. 2. c. 2. num. 7. cum P. Nav. & Med.* in simili casu sic dicit: *Si quis merces alienas in mare abjiciat, ne ipsemet pereat, non tenetur ad ullam restitutionem, cum nec injuriam intulerit, nec rem alienam possideat.*

Secus autem omnino dicendum censeo, si quis cooperaretur ad confirmandam vel augendam malam voluntatem furis, puta si furi terga servaret (vulgo *guardasse le spalle*), vel si enunciaret ei horam opportunam furando, & similia; quia in his influeret in ipsam pravam voluntatem furis, eum saltem animosiorem reddendo, & sic formaliter cooperaretur ad illius peccatum, quod nunquam licet. Secus etiam dicendum, si quis cooperationes illas præstaret occisuro, tradendo gladium sive claves ad occidendum (Vide *n.* 697. V. *Teneris*), vel humeros subjiciendo ad ascendendum, aut scalam deferendo, &c. Ratio, quia is proxime cooperaretur ad mortem alterius, quod omnino est illicitum, etiamsi hoc faceret ad propriam mortem evadendam; in hoc enim proximus esset rationabiliter invitus; nec ullus potest, ut suam vitam servet, concurrere ad alterius mortem, quia in periculo æqualis damni melior est conditio possidentis. Hinc diximus de *Charit. lib. 2. cit. n. 66.* quod, cum dominus vellet ascendere ad stuprandam virginem, nullius damni metus, præterquam mortis imminentis, posset famulum excusare in adjuvando dominum, scalam deferendo, subjiciendo humeros &c. quia sola vita famuli prævalet virginis honori. Miror hic autem, cur *P. Milante*, cum dixerit *loco supra cit.* præfatas actiones quoad cooperationem ad furandum non esse intrinsece malas, ibidem asseruerit easdem esse intrinsece malas quoad cooperationem ad fornicandum, dum æque in utroque casu nulla disparitas possit assignari, ut recte advertunt *Salmant. d. tr.* 21. *cap.* 8. *nu.* 75. Sed nos ex propriis principiis rem absumentes, censemus patenter probasse, quod in neutro casu cooperationes illæ, justa & proportionata causa interveniente, sunt intrinsece malæ.

572 His obiter notandum, quod si tu precibus vel consilio impedias Titium, ne ipse reparet damnum Caji, peccas contra charitatem, sicuti peccaret Titius, si malitiose permitteret damnum illud, non vero contra Justitiam; unde non teneris ad restitutionem. Ita *Croix cum Mol. Less. Lugo* (contra *Nav. & Medin.*) Secus dicendum, si impedis vi, vel fraude.

573 7. Item tenentur causæ, quæ privative ad damnum alterius concurrunt; nimirum mutus, sive non clamans, cum potest: aut non obstans, non manifestans, sed tunc tantum, quando tales ex aliquo pacto, vel officio, vel stipendio, &c. tenentur ex justitia damnum cavere. *S. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. 7.* Sic Princeps, Magistratus, belli Dux tenentur ad restitutionem damnorum, quæ e teris, latronibus, militibus, ob ipsorum culpabilem negligentiam, dantur. Item Consiliarii, Canonici tacentes, absentantes se, non impedientes iniquam constitutionem, vel electionem. Item Tutores, Administratores bonorum, &c. non impedientes damna Pupillis, Minoribus, Ecclesiis provenientia. Item custodes montium, vinearum, sylvarum, agrorum, piscinarum, qui damna non impediunt, vel facta non manifestant. *Mol. d. 116. Fill. t. 32. c. 2. q. 12.* vide supra *l. 3. t. 3. cap. 2.* * (*Peccant etiam famuli custodientes bona Domini, & tenentur ad restitutionem si non impediant damna ab extraneis. Salm. de VI. Præc. n. 138. cum Lugo, Mol. &c. Sed omnino Vide dicta hoc l. 3. num. 344.*) * Item Principes, & domini Territoriorum, si sciant vias publicas infestari prædonibus, & cum possint, non impediant, tenentur mercatoribus, & ceteris viatoribus damna, quæ ab illis accipiunt compensare. *Dian. p. 8. t. 7. R. 38.*

8. Supradicti non tenentur ad restitutionem, quando non fuerunt causa efficax damni; ut v. gr. si fur homicida non fuit efficaciter motus mandato, consilio alterius, sed nihilominus absolute erat facturus. Item, si v. gr. in Capitulo alii ante te dederint suffragium, ita ut videas, te nihil impetraturum, etsi negas; tunc enim non teneris restituere, licet pecces, pro qualitate damni, addendo tuum, vel mandando, consulendo, &c. *Bon. l. c.* 574

9. Probabile est, non teneri supradictos, si non sit moraliter certum, eorum mandatum, consilium efficaciter induxisse: quia in dubio melior est conditio possidentis, præsertim circa materiam justitiæ. *Less. c. 3. d. 4. Bon. quæst. 2. p. 4. Dian. t. 5. misc. R. 64. Tan. 2. 2. d. 4. quæst. 6. d. 14.* * (*Vide dicta supra n. 562.*) * 575

10. Nec tenentur, si efficaciter tantum concurrant ad circumstantiam, & modum actus damnosi; v. gr. si quis tantum impellat alium, ne citius, vel animosius, hoc, vel illo loco, vel modo noceat, vid. *Laym. l. 2. s. 5. t. 2. cap. 5.* * (*Vide dicta supra n. 563.*) * 576

11. Nec tenetur, qui deliberata volenti inferre magnum damnum, suadet, ut minus eidem inferat, quia tunc utiliter alterius negotium gerit. Dico *eidem*, quia non licet impedire damnum unius cum injuria alterius. (*Vide dicta hic n. 565.*) 577

12. Non tenetur item (contra *Nav. Ang. &c.*) Confessarius, etsi ex officio Confessiones audiat, ut Parochus, &c. si ex negligentia, vel ignorantia pœnitentem non moneat, aut obliget ad restitutionem, quia, etsi ex officio teneatur bene instruere pœnitentem, ideoque peccet graviter omittendo, quando est necessarium; non tamen ad hoc tenetur ex obligatione erga tertium, quasi ex justitia debeat ejus damnum cavere, aut procurare, ut hoc ei compensetur. Secus tamen dicendum videtur, si positive restitutionem impediat ex malitia, imo etiam ex ignorantia crassa, vel culpa lata: quia tunc consilio suo est causa efficax damni. Vid. *Less. & Bon. d. 1. qu. 2. p. 11. Laym. l. 3. t. 4. cap. 7.* & infra *l. 6. t. 2. dub. 5.* * (*Vide dicenda l. 6. de Pœn. n. 521.*) * 578

DUBIUM III.

An supradicti teneantur singuli restituere insolidum, & quo ordine?

RESp. Cum plures damnificantes, vel seorsim singuli rem suam agere possint, vel conjunctim, atque alii aliis plus, minusve in damnum influere, hinc ex tali ordine, & mensura influxus ordo, & mensura restitutionis desumenda est. Ita communiter Doct. 579

Unde resolves.

1. Si plures absque consensu, quisque per se seorsim, & casu concurrant ad damnum, singuli non plus tenentur restituere, quam quod quisque per se damni intulit: *Laym. l. 3. tr. 2. cap. 6.*

2. Si plures cum consensu, & se invicem juvantes id fecerunt, singuli in solidum tenentur restituere totum damnum: quia singuli sunt causæ totius damni, cum unus juvet alterum, & procedat ex confidentia, quam habet in auxilio aliorum. Unde, si unus eorum restitutionem fecit, potest a reliquis, nimirum a principali totum, aut, si is nolit, a reliquis pro rata singulorum repetere. *Bonac. de Rest. d. 1. qu. 2. p. 21. ex Vasqu. Mol. Fill. &c.*

Quæritur, an singulæ causæ ad damnum concurrentes, teneantur in solidum? Distingue: Si res est individua, ut incen-

incendere domum, occidere hominem, trahere navem &c. tunc quisque cooperans tenetur in solidum: Et hoc etiamsi sine illo damnum eveniret. Ratio, quia tunc moraliter totus effectus a singulis procedit; propter enim concursum, particularis cooperatio cujusque unam actionem constituit contre justitiam; unde quia damnum ea hac unica actione evenit, omnes in solidum obligantur ad restitutionem. Ita probabiliter *Salm. de Re. c. 1. n. 151. cum Soto, Bon. Sanch. Cajet. &c.* Et idem tenet *Less. l. 2. c. 13. dub. 4. nu. 34.* (Excipit autem *n. 35.* si quis non concurreret ad damnum immediate, sed tantum mediate, præbendo instrumenta, juvando conscendere, &c.) Sed adhuc probabilis est sententia *Navarri c. 17. n. 17. & 21. Sylvestr. v. Restit. n. 3. q. 6. Ang. v. Furtum, §. 16.* & satis probabilem eam vocant *Lugo de Just. D. 19. num. 83. & Sporer de 7. Præc. cap. 3. num. 76. cum Dicast. & aliis*: Dicunt isti, teneri cooperantes tantum ad suam partem, si damnum etiam sine ipsis fieret. Ratio (ut ait *Lugo*), quia cum obligatio restitutionis pendeat ab influxu seu causalitate in damnum, obligatio non debet esse major, quam est ipse influxus; ergo sicut partialiter quisque concurrit, ita partialiter obligatur. Prout enim qui concurreret tantum ad partem alicujus damni dividui, licet cum aliis concurreret ad totum damnum, tamen ad solam suam partem tenetur ob partialitatem rei circa damnum causatum; ita qui concurrit partialiter ad damnum individuum, ob partialitatem causalitatis, sive influxus partialiter tantum tenetur, quia solum partialiter damnum ab ipso procedit. Et huic doctrinæ non videtur dissentire *Lessius*, in contrarium adductus; nam *dict. num. 35.* ipse tum obligat cooperantem ad totum damnum, cum *sine ipso, vel alio similem opem conferente, damnum non fieret*, verba *Lessii*. Secus autem omnino dicendum cum *Lessio dub. 2. n. 2. Salm. num. 151. & communis* (quicquid dicant aliqui *ap. Salm. num. 149.*), si damnum sine ipsius ope non obveniret; quia tunc certe tenetur ad totum, etiamsi, ipso non opitulante, alter eandem opem certe præbuisset.

Si autem res est dividua, ut furari vineam, thesaurum &c. tunc motor principalis tenetur ad totum, cooperantes vero tantum ad partem suam, etiamsi communi consilio ad damnum concurrant. Ita *Lugo D. 19. num. 99. Salm. c. 1. num. 147. cum Bonac. Dic. Less. Nav. Molin.* contre *Croix lib. 3. p. 2. num. 62.* qui putat in casu communis consilii quemque teneri in solidum. Si vero omnes invicem se excitent sive moveant ad damnum (ita ut singulis non concurrentibus damnum non eveniret, ut dicit idem *Croix nu. 43.*), certe singuli tunc in solidum tenentur; ita *Bus. Roncaglia, & Salmant. d. l. num.* 148. Cum autem dubitatur, an quisque fuerit causa totius damni, non tenetur nisi ad partem suam, juxta id quod diximus supra *Dub. 2. n. 562.*

Utrum, quando plures tenentur in solidum, quisque teneatur restituere totum, si dubium sit, an socius restituerit? Vide quæ diximus *de Conscientia lib. 1. num. 38.* ubi parti affirmativæ adhæsimus. Advertendum tamen hic, ut vir valde doctus mihi suasit, quod rudes, etsi teneantur in solidum, raro expedit eos obligare ad totum; cum difficulter illi sibi persuadeant teneri ad restituendam partem a sociis ablatam. Quinimo satis præsumi valet, quod ipsi domini quibus debetur restitutio, consentiant, ut illi restituant tantum partem ab eis ablatam; cum aliter valde sit timendum, quod nihil restituant, si obligentur ad totum.

580 „ 3. Quod si actio damnificans fuit lucrativa, & apud aliquem ex cooperatoribus res ablata adhuc existit, aut is eam mala fide absumsit, tenetur is primo loco restituere ipsam, vel æquivalens; & si ille non faciat, reliqui. *Less. lib. 2. c. 3.*

„ 4. Si actio damnificans non fuit lucrativa, quia res periit, & destructa est, ut fit v. gr. in combustione, mutilatione, detractione, tunc ante alios primo tenetur restituere qui mandavit, vel qui causa fuit primaria, vel executor primarius, ut in bello Princeps, & Dux; & si is non sit facturus, vel quia non vult, vel quia non potest, tenentur reliqui, v. gr. ceteri. Quod etsi de militibus speculative verum sit, practice tamen ii excusantur per accidens: tum quia non possunt totum restituere: tum quia dominorum voluntas non est, nec expectatio, ut plus restituant, quam partem suam; ideoque, si hanc possunt, ad id tenentur: uti & si quid adhuc reliquum habent ex iniquo. *Laym. l. 3. t. 2. cap. 6. num. 5. ex Cajet. Mol. &c.* Imo *Bon. de Rest. d. 1. q. 2. p. 10. n. 13. ex Nav. cap. 17. Vasqu. Less. d. 4. nu. 37.* dicit militem gregarium, qui alios non induxit, non teneri ad restitutionem totius damni illati a toto exercitu, sed tantum pro sua parte. V. supra *t. 4. c. 1. d. 5. a. 3.*

Ordo restitutionis est quoad cooperantes: I. Tenetur restituere mandans, sive consilium dans alteri ad faciendum damnum in gratiam sui, ut *Salm. cap. 1. n. 140. cum Less. & Lug. ac Croix l. 3. p. 2. n. 55. cum Nav.* contra *Vasqu. & Tamburin.* II. Tenetur executor. III. Tenentur aliæ causæ positivæ, ut consilium dantes in gratiam alterius &c. IV. Causæ negativæ. *Salm. d. l. n. 140. & 145.*

581 „ 5. Si damnum passus condonet restitutionem principali damnificanti, etiam minus principales liberantur, non autem vice versa: quia, ruente principali, ruit accessorium, non contra. *Laym. l. supra c.*

Hic notandum, quod si creditor promittat alicui ex debitoribus æque principalibus, eum non molestare, censetur remittere partem illius; nam, si totum exigeret ab alio, ille cogeretur ab illis ad restitutionem, & sic promissio frustranea esset.

DUBIUM IV.

An teneatur restituere, qui alium impedivit a consecutione alicujus boni?

582 *Quid si quis impedit sine vi aut fraude aliquem a consecutione justi boni?*

583 *Quid si quis impedit mendaciis, ne Fisco applicentur bona propter gabellam non solutam?*

584 *Quod si quis ex odio, sine vi aut fraude, efficit ne alter aliquod bonum obtineat?* 585. *An suadens Episcopo conferre Beneficium minus digno peccet, & teneatur ad restitutionem? Quid si Beneficium debebatur alicui ratione concursus? Remissive ad l. 4. n. 109.*

586 *An teneatur ad restitutionem occidens aliquem, ut alteri homicidium imputetur? Remissive ad n. 636.*

587 *An teneatur ad damnum, impediens vi aut fraude &c? Quid si precibus importunissimis, aut metu?*

588 *Quid si Religiosus suadeat Testatori relinquere bona suo Monasterio, rejecta Ecclesia Matrice?*

„ RESP. Attendendum, an lædatur jus alicujus, quod ex 582 „ natura, lege, vel aliter habeat: & an per vim, fraudem, calumniam, & mendacia quis alium impediens. „ non vero aliter. Inde enim apud *Laym. loc. cit. Bonac. q. 2. p. 12.*

Resolves sequentes Casus.

„ 1. Qui alterum impedivit a consecutione rei debitæ ex justitia, tenetur ad restitutionem. *Less. cap. 12. d. 18. Fill. t. 32. cap. 3. q. 12. n. 72.*

„ 2. Si res non erat debita ex justitia, sed conferenda ex libere voluntate, tunc qui sine vi, fraude, & calumnia collatorem inducit, ut v. gr. officium, vel legatum, beneficium ecclesiasticum, & similia dona gratuita non conferat, cui apud se constituerat, aut qui petierat, sed vel nulli, vel alteri etiam minus digno; etsi sæpe is possit graviter peccare, præsertim si id ex odio, malo fine faciat; non tamen tenetur ad restitutionem, *Azor. 3. p. l. 4. c. 9. Vasq. Sa, Bon. p. 12.*

Quær. hic I. An qui fraudibus seu mendaciis, aut falsis 583 testibus impedit, ne Fisco applicentur bona, quæ ob crimen, e. gr. non soluti vectigalis, vel aliud essent Fisco addicta, teneatur ad restituendum? Respondetur cum *Less. l. 2. c. 12. n. 134. Sanch. Dec. l. 2. c. 22. n. 22. Lugo de Just. D. 18. n. 108. & Salm. de Rest. cap. 1. n. 104. cum Dian. Bonn. Azor. Tanner.* ac aliis communissime, quod post sententiam certo tenetur; secus vero ante sententiam, quia ante sententiam nullum jus acquirit Fiscus ad pœnam, quæ non nisi post sententiam debetur; Vel quia sic saltem accipitur communiter hoc Fisci jus ad pœnas.

Quær. II. An, qui impedit alium a consecutione justi 584 boni ex odio, sed sine vi, aut calumnia, teneatur ad restitutionem? Adest duplex sententia. *Prima* sententia probabilis affirmat; hanc tenent *Scotus in 4. Dist. 19. Cajet. 2. 2. q. 62. a. 2. Salm. de Rest. c. 1. n. 103. cum Bann. Lugo de Just. D. 18. num. 98.* item *Covarr. & Major ap. Less. l. 2. cap. 12. nu. 128. & alii ap. Lugo.* Probant ex *l. 2. §. Ideo Labeo. ff. de Aqua plu. arc.* ubi dicit: *Qui avertit torrentem, ne sibi noceat, unde factum sit, ut vicino noceatur, cum eo aquæ pluviæ arcendæ agi non posse a vicino; modo hoc non hoc animo fecit, ut vicino noceat, sed ne sibi noceat.* Probantque ratione, quia animus injustus quando conjungitur cum opere externo, efficit, ut idem opus, quod sine tali animo injustum non erat, injustum cum illo reddatur. Idem videtur sentire *D. Thom. 2. 2. qu. 62. a. 2. ad 4.* ubi ait: *Ad quartum dicendum, quod aliquis potest impedire aliquem, ne habeat præbendam multipliciter. Uno modo juste, puta si intendens utilitatem Ecclesiæ procuret quod detur personæ digniori, & tunc nullo modo tenetur ad restitutionem. Alio modo injuste; puta, si intendat ejus nocumentum, quem impedit propter odium, vel vindictam.* Et tunc dicit, quod tenetur et totum damnum resarcire, si Episcopus erat determinatus ei dare Beneficium; si vero non erat determinatus, tenetur tantum ad æstimationem spei, quam ille ad Beneficium habebat.

Secunda vero sententia communis (ut fatentur idem *Sal. cit. n. 102.*), & probabilior negat teneri ad ullam restitutionem; eamque tenent *Less. l. c. Petrocorens. l. 4. de Just. c. ult. q. 6. Pal. tr. 13. de Ben. D. 2. p. 11. §. 5. nu. 3. cum Vasqu. Gutt. Nav. & Reb. Roncaglia de 7. Præc. c. 3. q. 4. cum Aut. a Sp. S. Sporer tr. 4. de Rest. c. 2. n. 213.* qui vocat sententiam veram & communem cum *Tamb. l. 8. tr. 3.*

tr. 3. cap. 4. §. 2. n. 4. Viva de Rest. q. 2. a. 1. num. 5. Laym. l. 3. tr. 2. cap. 6. n. 1. Holzmann tract. 2. de Rest. cap. 5. n. 539. Elbel de Rest. Conf. 4. nu. 308. Bon. D. 1. qu. 2. p. 12. n. 2. Mol. tom. 3. D. 272. n. 4. Sanch. Cons. l. 2. c. 1. d. 49. n. 27. Croix l. 3. p. 2. n. 148. cum Turr. Espars. &c. Mazzot. t. 2. p. 300. Eandemque sententiam, ut certam tenet Sotus de Just. l. 4. qu. 6. a. 3. ad 6. versus finem, quem male citant pro se Salm. n. 103. nam Sotus sic expresse ait: Ad propositum igitur nostrum, qui suis artibus juste Præbendam absque vi & fraude sibi vel amico procurat, etiamsi ex odio alterius id faciat, & contra charitatem delinquat, ad nullam tenetur restitutionem. Ratio. quia nemo potest obligari ad restitutionem damni, nisi damnum sit injustum, & ipse sit efficax causa illius damni, & in illud positive influat; ad damnum autem afferendum, non sufficit intentio, sed requiritur actio externa, quæ non solum sit occasio (ut esset in præsenti casu), sed etiam sit vera & efficax causa damni; nam alias, si illud evenit, aliunde evenit, & mere fortuito: Unde, si tu hujusmodi nocumentum fortuitum proximo optabis, peccabis quidem, vel tantum contra charitatem, vel tantum affective contra justitiam, non autem effective, cum ille non habeat jus; & ideo opus externum cum pravo animo conjunctum non erit effective, sed tantum affective injustum, ex quo nulla orietur obligatio restitutionis; Falso enim dicitur is effective pati injustum damnum, qui privatur re ad quam nullum jus habet. Ad textum autem ut supra oppositum, respondetur 1. cum Less. Anacl. & Croix, illam esse legem pœnalem, quæ ante sententiam non obligat. Deinde respondetur 2. cum Soto, quod lex illa juste prohibuit arcere aquam ex intentione nocendi vicino, quando nulla utilitas ex hoc tibi provenit; unde recte ait Sotus, quod en casu tu non habes jus arcendi aquam, & arcendo peccas contra justitiam ex vi legis id prohibentis. E converso, si id facias ad tuam utilitatem, ne aqua tibi noceat, non peccas contra legem, quæ negat actionem vicino, semper ac tu erces aquam, ne tibi noceat, etiamsi facias, ut vicino noceas. Nec etiam obstat doctrina S. Thomæ supra allata, nam explicat Sotus eod. loc. cit. S. Doctorem intelligere, impedientem aliquem ab obtinenda Præbenda tunc teneri ad restitutionem damni, quando impedit injuste, ut S. Doctor exprimit, nempe vi vel fraude; Nec obstat, quod ibi dicat; Puta, si intendat ejus nocumentum, quem impedit propter odium, vel vindictam; Nam Angelicus hic supponit injustitiam, cujus causa sit odium: Facere enim ex odio (ait Sotus) non se onere restitutionis gravat, sed facere injuste, scil. nullo suo jure, sed violando alienum.

585 Hinc infertur I. quod si quis ex odio, sed sine vi vel fraude suadet Episcopo, etiam determinato ad conferendum Beneficium digniori, ut conferat minus digno etiamsi probabilius sit quod tam Episcopus quam suasor graviter peccent, quamvis Beneficium sit simplex, ut dicemus l. 4. num. 93. Suasor tamen non tenetur ad ullam restitutionem; quia non lædit justitiam commutativam, avertendo Collatorem a conferendo Beneficio, ad quod alter jus non habebat. Ita Glossa in c. 2. de Offic. Cust. Sotus l. 5. Sylv. v. Episcopus, n. 20. q. 9. Less. n. 128. Laym. n. 2. Ronc. d. q. 4. Holzm. n. 340. Pal. tr. 13. del Ben. D. 2. p. 11. §. 5. num. 3. cum Vasq. Gutt. & Reb. Sporer tr. 4. cap. 2. n. 213. cum Mol. & communi, item Sa, Fill. Nav. & Dic. apud Salm. de Rest. cap. 1. n. 106. (qui hoc probabile vocant n. 107. licet oppositum alibi probabilius putent in tr. de Benef. n. 371.) Vide dicenda l. 4. n. 106. usq. ad 108. Dicendum tamen cum probabiliori sententia teneri ad restitutionem eum qui post concursum impedit digniorem a consequendo Beneficio, juxta dicenda l. 4. n. 109. Infertur II. propter eamdem rationem non teneri ad restitutionem, qui sine vi vel fraude impedit testatorem, ne relinquat hereditatem alicui, qui ad illam nullum jus habet. Laym. l. c. n. 1. Elbel de Rest. n. 108. Tamb. l. c. Spor. n. 113. cum Sanch. Sot. Mol. &c.

An autem, si quis occidet aliquem, intendens, ut homicidium alteri imputatur, teneatur damnum restituere quod ex imputatione ille passus fuerit? Vide n. 636.

„ 3. Si in re prædicta ex libera voluntate conferenda, aliquis per vim, fraudem, vel calumniam collatorem induceret, ne ei daret, aut eum a petitione (cum quivis habeat jus petendi) aut consecutione talis rei per vim, fraudem, calumniam, vel mendacium impediret (cum etiam quivis jus habeat, ne inique impediatur); is teneretur ad compensationem damni arbitrio viri prudentis, juxta certitudinem, vel probabilitatem, qua alter tale bonum alioqui assecuturus fuisse existimaretur, dummodo tamen eo sit dignus: nam si indignus est, non tenetur ad restitutionem, nisi famæ, si eam forte læserit. Less. l. 2. c. 12. d. 18. Mol. t. 1. D. 135. Sa, V. Restitutio, nu. 221. V. Bon. loc. cit.

Consent Salmant. de Contract. c. 5. n. 30. quod æquiparantur vi preces importunissimæ, aut metus reverentialis, maxime si ei addantur verba aspera, vel torvus aspectus, vel preces, ut dicunt de Matrim. c. 9. n. 37.

Nota hic autem, quod graviter peccet Religiosus, qui suadet Testatori, ut suo Monasterio potius, quam Ecclesiæ Matrici bona relinquat, ex Clem. 1. de Privil. in qua etiam adest excommunicatio. Non tenetur tamen ad restituendum, quia Ecclesia nullum habet jus quæsitum; Ita Sanch. Cons. l. 2. c. 1. dub. 49. n. 28. Lugo Disp. 18. nu. 95. & Croix l. 3. p. 2. nu. 74. Mol. Immo Sanchez putat Religiosum non peccare, si bono zelo hoc faciat, nempe pro majori utilitate Testantis, modo non petat pro se, vel amicis.

DUBIUM V.

Cui, vel quibus restituendum?

589 *Quid si creditor sit incertus?*
590 *An tradita re pauperibus, sit restituenda Domino comparenti?*
591 *Quid notandum circa Compositionem in dubitis incertis? usque ad n. 594.*
595 *Quid circa furta minuta?*
596 *An bona certa sint restituenda Domino, vel possessori?*
597 *An fur teneatur rem mittere Domino cum magno suo damno? 598. Quid si sumtus pro missione excederent valorem rei?*
599 *Quid si acceperis a possessore bonæ fidei rem non suam?*
600 *Emptor rei furtivæ an possit eam reddere furi? Vide etiam dicta n. 569.*
601 *An revendens rem emtam bona fide teneatur pretium restituere emtori?*
602 *Quid notandum circa thesauros inventos?*
603 *An inventor rei perditæ possit eam sibi retinere?*
604 *Quid notandum circa res captas venatione?*
605 *Quid si quis venatur in locis reservatis?*
606 *Quæ venatio vetetur Clericis, & Religiosis?*

„ RESP. Attendendum ad naturam justitiæ, & si quis „ damnum patiatur, quidve ratio, & leges ferant com„ muniter. V. Less. & Laym. hic, cap. 9. 589

Unde resolves.

„ 1. Quando bona restituenda, sive debita quæcunque sunt „ incerta, hoc est, cum, cui debeantur, ignoras, aut adire „ non potes, aut illi restituere; tunc si ea habeas sine de„ licto, ut si invenisti, vel a mercatore, v. gr. per erro„ rem accepisti duas ulnas panni pro una, & jam is discessit, nec scis, quo abierit, teneris adhibere aliquam dili„ gentiam inquirendi: post quam, si spes non sit sciendi do„ minum, probabile est, quod non tenearis ea dare paupe„ ribus (licet ita plerique cum S. Thoma sentiant. * (Quo„ rum sententiam vocant communem Salm. de Rest. cap. 1. „ n. 214. Sed vide n. 603.) * & sit magis pium, ac pra„ ctice suadendum); sed possis tibi retinere, ut docet Pe„ trus Navarrus, quem sequitur Laym. hic, & Less. l. 2. „ cap. 14. dub. 7. num. 48. idque Dian. p. 6. t. 3. misc. „ R. 5. dicit esse tutum in praxi. * (Cum Pal. & Dic. „ apud Salm. ibid. numer. 213. exceptis debitis ob usu„ ram, aut simoniam ex textibus allatis in fine hujus nu.) „ * Si vero ea habeas ex delicto, ut furto, usura, &c. te„ neris ea restituere pauperibus, vel Ecclesiæ, hospitali, „ &c. quia debet tunc fieri restitutio meliori modo, quo „ potest; ut saltem, cum corpori domini non prosit, pro„ sit ejus Animæ, dum in pauperes expenditur. Ita com„ muniter Doctores, ut videbis apud Laym. hic * (Quin „ inquirantur pauperiores, ut Less. Nav. &c. cum Salm. c. „ 1. n. 215. & sufficit elargiri pauperibus cujuscunque loci, „ ut Salm. ib. cum Sot. Reb. &c. contra Bann. &c. Quod „ autem furta incerta debeant restitui pauperibus, aut locis „ piis, habetur ex c. Cum tu. de Usur. & c. De hoc. de „ Simon. ubi præcipitur usurariis restituere dominis, vel eo„ rum heredibus, vel his non superstitibus, pauperibus. Id „ autem communiter DD. extendunt etiam ad loca pia, ut „ Salm. de Rest. cap. 1. n. 216. Croix l. 3. p. 2. num. 94. „ Less. l. 2. c. 14. n. 33. cum Nav. c. 17. n. 33. Bon. de Rest. „ D. 1. q. 3. p. 4. n. 5. cum Az. Mol. Vasq. P. Nav. Fill. &c.) *

Quæritur, si res post debitam diligentiam adhibitam ad inveniendum dominum tradita sit pauperibus, & postea dominus compareat, utrum ei restituenda sit? Negant Nav. 590 Sot. Henr. Led. ap. Croix l. 3. p. 2. num. 95. item Cajet. & Bonac. ap. Sporer de Rest. sup. 3. num. 104. Quia, cum debita diligentia est præmissa, pauper, aut locus pius, absolute acquirit dominium rei. Dicitur quando debita diligentia est præmissa, nam alias certum est apud omnes rem domino comparenti restituendam esse; quoniam nulla ratione tunc poterit in pauperem dominium transferri, cum eo casu dominus sit rationabiliter invitus. Communius vero Lay. l. 3. tr. 1. cap. 5. num. 24. Salm. tr. 12. cap. 2. num. 85. Pal. de Just. D. un. p. 19. nu. 7. Less. l. 2. c. 14. n. 43. Spor. l. c. nu. 113. & Croix l. c. cum Mol. Dian. &c. dicunt, quod si res extat, pauper debet eam restituere domino comparenti; si vero est consumta, tantum id in quo factus est ditior. Ratio, ut ait Palaus, quia, licet dominium rei in pauperem translatum sit, res tamen adhuc extat tunc in æquivalenti. Sed hæc ratio non videtur congrua, nam si rei dominium vere translatum est, nulla deberetur restitutio, sive res extat, sive non. Melius igitur distinguen-

dum cum *Lugo de Just. D.* 21. *n.* 502. juxta ea quæ de inventore rei perditæ fusius dicemus *infra n.* 603. *cum eodem Lugo*, *Holzmann*, *& Croix l. c. n.* 82. (qui *nu.* 95. *supra citato* non sibi cohæret): Quando, spectatis omnibus circumstantiis, non est amplius possibile quod dominus inveniatur, tunc pauper acquirit rei absolutum dominium, sine ullo onere restitutionis. Quando vero adhuc post diligentiam adest aliqua spes inveniendi dominum rei, tunc pauper non acquirit ejus dominium, & proinde debet eam domino servare, ipsique restituere si compareat; Additque *Lugo ibid.* ex ipsa manifestatione domini tunc communiter argui, quod non adfuerint debitæ circumstantiæ ad transferendum irrevocabiliter dominium in pauperem. Sed vide omnino dicenda *dict. n.* 603. Recte tamen excipiunt *Sporer d. num.* 113. & *Wigandt tr.* 8. *Ex.* 3. *n.* 50. nisi pauper aut locus pius bona fide rem jam præscripserit, quia virtute præscriptionis tunc dominium irrevocabile vere acquirit.

591 Notandum quod super his debitis incertis bene potest fieri Compositio per Bullam Cruciatæ, quæ refertur *ap. Tamb. tr. de Bull. Cruciatæ cap.* 18. pro Regnis Hispaniarum, Sardiniæ & Siciliæ, & pro omnibus aliis particularibus, quibus Bulla communicatur. An autem valeat hujusmodi Compositio, facta sine sufficienti causa? Affirmant *Corduba*, *Tutr. Alens. ap. Lugo D.* 21, *n.* 95. Sed negant *Covarr. Sot. Nav, Mol.* & alii communiter *ibid.* Verius tamen distinguendum cum *Lugo*, & dicendum valere, si restitutio sit facienda ex sola lege Ecclesiastica, puta ex fructibus ecclesiasticis male perceptis; Secus, si restitutio aliunde sit debita. Ratio primi, quia Pontifex in lege propria valide dispensat; Ratio secundi, quia bonorum aliunde debitorum Pontifex non est absolutus Dominus. An autem id possit Pontifex pro bono spirituali communi? Vide *Lugo numer.* 96. & vide quæst. *num. seq.*

592 Quæritur autem, an Compositione facta debitor ad aliquid teneatur, si postea Dominus certus compareat? Dicunt alii teneri restituere id in quo factus est ditior. Ita *Vill. Rodr. ap. Tamb. l. c.* §. 5. *n.* 9. *& Caj. Sot. &c. ap. Renzi de 7. Pr. c.* 3. *q.* 26. Ratio, quia non præsumitur Pontifex dominos rebus suis expoliare voluisse. Alii verò dicunt ad nihil teneri, ut *Salm. de Rest. cap.* 1. *nu.* 17. *cum Trull. Dic. Tap. &c.* & idem tenent *Lugo D.* 21. *n.* 98. *& Tamb. l. c.* semper ac præmissa sit debita diligentia. Ratio, quia Pontifex, ut Administrator bonorum temporalium, quatenus spectat ad bonum spirituale, tunc transfert dominium per Compositionem propter bonum publicum.

Notae autem *Viva loc. cit. num.* 3. *cum Vilalob. Dian. & Mendo*, idemque dicunt *Trull. & Henriq. ap. Croix loc. cit. nu.* 413. *cum Bus. infra Dub.* 7. *art.* 3. *num.* 2. hujusmodi Compositionem posse fieri etiam ab Episcopo, cum hoc nullo jure sit reservatum Papæ, & videatur esse juxta voluntatem creditorum pro bono Animarum suarum. Sed contradicunt verius *Lugo n.* 107. *ac Mol. cum Rodr. Tutr. Cord. &c. ap. Croix loc. cit.* Ratio, quia id non potest efficere Episcopus nec ratione administrationis talium bonorum incertorum, cum ea pertineat ad solos Reges, vel ad Pontificem; nec ratione supremæ potestatis mutandi voluntates Dominorum, cum hæc pertineat ad solam Sedem Apostolicam, ex *Clem. Quia contingit. de Rel. dom.* ubi dicitur: *Quia contingit, cum ea quæ ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debeant, non ad alium (salva Sedis Apostolicæ Auctoritate) converti.* Sed quoad ultimas voluntates, vide *l.* 6. *n.* 329.

593 Compositio hæc solet etiam concedi pro fructibus Ecclesiasticis male perceptis, *Croix n.* 416. Dicunt etiam *Escobar l.* 37. *cap.* 12. *num.* 7. *Tamb. Dec. l.* 8. *tr.* 3. *cap.* 1. §. 3. *n.* 19. item *Vasq. Lop. & alii ap. Dian. p.* 4. *tr.* 4. *Res.* 46. Compositionem fieri posse etiam pro furtis minutis commissis ab iis, qui vendunt civibus vinum, oleum, &c. Sed tenendum oppositum cum *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 417. *Diana l. c.* Quia talis restitutio omnino facienda est eisdem civibus defraudatis. Vide mox dicenda *n.* 595.

594 An vero, si creditor sit notus, sed eam longe absit, ut res pauperibus dispensari possit, fieri tunc valeat Compositio? Affirmant *Turr. Covar. Rodr.* & putat probabile *Lugo num.* 139. Sed videtur probabilius oppositum cum *Soto*, *& Henr. ap. Croix n.* 418. quia Compositio conceditur tantum, quando creditor est incertus. An autem Heres, qui Compositionem obtinuit, teneatur summam relaxatam tribuere aliis creditoribus certis sui Testatoris? Affirmat *Molina*; sed negat *Lugo D.* 20. *n.* 12. & assentit *Croix n.* 419. si concessio facta est illi, non ut heredi, sed ut tali personæ. Secus vero, si facta sit ex vi potestatis quam Testator habuit.

595 „ 2. Qui multis minutis furtis, v. gr. olei, panis, vini, „ &c. damnum intulit multis civibus, eum teneri restituere, non pauperibus; sed ipsis civibus (minoris deinceps „ vendendo, aut majore mensura, donec veniatur ad æqualitatem) dicit *Mol.* At *Vasq. & Escob.* dicunt esse probabile, quod possit dare pauperibus, præsertim civitatis „ ejusdem.

Alii igitur dicunt, ut *Escobar l.* 3. *c.* 12. *nu.* 71. *Ancel. de 7. Præc. D.* 5. *n.* 20. item *S. Thom. in* 4. *sent. D.* 15. *q.* 1. *art.* 5. *Vasq. Lopez, & alii ap. Dianam p.* 4. *tract.* 4. *R.* 46. quod pro hujusmodi furtulis commissis a venditoribus publicis restitutio potest fieri pauperibus; cum regula sit generalis, debita incerta pauperibus esse restituenda, ut in simili casu de usurario, qui pluribus incertis defraudavit, sancitum est in *c. Cum tu. de Usur.* Advertunt tamen restitutionem faciendam esse pauperibus ejusdem loci, quia cum Communitas illius loci sit læsa, illi damnum resarciendum est; Nisi (excipit *Bonac. de Rest. D.* 1. *q.* 3. *p.* 4. *n.* 10.) damnum sit illatum aliquibus paucis personis incertis; quia tunc ait restitutionem posse fieri pauperibus alterius loci: Et hanc sententiam *Diana l. c.* non audet dicere improbabilem propter auctoritatem *D. Thomæ*. Alii vero, quorum sententiam tanquam communissimam suadendam puto, dicunt talem restitutionem omnino quoad fieri potest faciendam esse civibus ejusdem loci, ubi fraus commissa est. Ratio, quia, cum existant damnum passi, & aliquo modo cogniti, iis quantum fieri potest damnum compensari debet. Ita *Laym. l.* 3. *tr.* 1. *c.* 10. *num.* 2. *Concina tom.* 7. *D.* 2. *cap.* 13. *num.* 10. *Spor. de Rest. cap.* 3. *n.* 117. cum communi ut asserit, *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 417. *Diana l. c. Tamb. lib.* 8. *tr.* 3. *cap.* 1. §. 3. *num.* 19. *Salm. de Rest. cap.* 5. *num.* 215. *cum Dic. Reb. & Tap.* Veruntamen censeo, juxta dicta *num.* 534. quod hujusmodi venditores non teneantur sub gravi restituere civibus; satisfaciunt enim suæ gravi obligationi, si pauperibus restituant. Quapropter excusantur etiam a veniali, si restituant pauperibus, accedente aliqua rationabili causa, puta si non possint restituere civibus sine aliquo notabili incommodo; vel si urgeat necessitas aliquorum pauperum valde indigentium, quibus præsumantur cives illi non esse inviti restitutionem fieri.

„ 3. Quando bona sunt certa, ordinarie restitui debent pos- 596
„ sessori justo, a quo accepta sunt, vel cui damnum illatum; etsi is non sit immediatus dominus. Unde quod „ acceptum est a depositario, commodatario, conductore, „ custode, administratore, debet non domino, sed ipsis restitui: quia alioqui ipsis fieret injuria, si jure possessionis, „ detentionis, custodiæ, aut utilitatis spoliarentur; & damnum, atque lucrum cessans compensari deberet.

„ 4. Excipitur tamen hinc, 1. Si horum nihil interesset, „ ut si sine illorum damno, infamia, domino restituatur. 2. „ Si probabiliter ipsi putarentur rem absumturi, vel ablaturi „ cum injuria domini; quo modo bona Ecclesiæ non Prælato dissipatori, sed potius Capitulo restituenda sunt. Item „ accepta a filiofamilias, pupillo, furioso, uxore, religioso, si sint ex iis bonis, quorum administratio ipsis non „ competit, plerumque restituenda sunt patri, tutori, marito, Prælato. Sic etiam, si bona alicujus publicata, & „ Fisco addicta sint: tunc enim deposita, & similia debita Fisco debent reddi.

„ 5. Cum quis, ignorato domino, cui restituendum erat, „ non præmissa aliqua diligentia, pauperibus distribuit, non „ satisfecit domino postea comparenti: secus, si diligentia „ sit præmissa. V. *Less. l.* 2. *c.* 14. *dub.* 3.

„ 6. Cum dominus quidem scitur, sed ei mitti non po- 597
„ test sine sumtu, tunc, si res male accepta est, tenetur „ restituens aliquas expensas ex se facere; si autem bene „ accepit, non nisi expensis domini. Quando nullo modo „ potest mitti, expectandum est ad tempus. At si adhuc „ non sit spes, reputatur incertum. *Tol. l.* 5. *c.* 24.

Quæritur, an fur teneatur restituere rem ablatam cum qua- 598
licunque suo damno? *Prima* sententia affirmat cum *Cajet.* 2. 2. *qu.* 62. *art.* 5. *ac Vasq. Nav. Cov. Arm. &c. apud Lugo de Just. D.* 20. *n.* 184. Ratio, quia Dominus debet servari indemnis cum quocunque furis detrimento, quod suæ malitiæ imputandum est. *Secunda* vero sententia communissima, & probabilior negat; hanc tenent *Busemb.* (*vide nu.* 677.) *Bonac. de Rest. D.* 1. *quæst.* 5. *p.* 1. *num.* 5. *Less. l.* 2. *c.* 15. *num.* 50. *Mol. tom.* 3. *D.* 732. *num.* 5. *Holzm. n.* 493. *Fill. tr.* 32. *cap.* 4. *qu.* 8. *nu.* 111. *Salm. de Rest. cap.* 1. *n.* 195. *cum Pal.* item *Lugo loc. cit. num.* 185. *cum Scoto, Gabr. Ang. Salon. Arag. &c.* cum communi, ut asserit *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 368. Ratio, quia justitia, cum sit virtus, & prudenter præcipiat æqualitatem servari, non potest obligare ad restituendum cum quocunque gravissimo damno debitoris, quod esset contra charitatem, & alias Dominus esset irrationabiliter invitus. Si autem res in individuo non posset ad Dominum mitti, nisi cum tanto damno, fur potest & debet eam vendere, & pretium Domino transmittere, ut dicunt *Lugo num.* 189. *& Croix n.* 370. Casu vero quo creditor simile damnum, vel parum minus sit passurus, tenetur omnino debitor ei satisfacere, ut communiter ajunt *Less. cap.* 16. *n.* 23. *Tamb. l.* 8. *tr.* 4. *cap.* 1. §. 8. *num.* 4. *cum Nav. Val. Caj. &c. ac Lugo n.* 186. qui dicit in hoc attendendum non solum damnum emergens creditoris, sed etiam lucrum cessans. Bene tamen advertunt ipse *Lugo num.* 188. *& Croix n.* 373. *cum Ills. & Haun.* quod damnum creditoris & debitoris pensandum est comparative ad subjectum; fieri enim potest, ut damnum decem nummorum respectu debitoris inopis sit longe majus, quam damnum centum respectu creditoris opulenti; & sic vice versa.

Sed ceteris paribus difficultas est, quænam mensura damni assignanda sit, ut debitor excusetur a restitutione facienda credi-

creditori? Et in hoc distinguendum: Si sit spes, ut res vel pretium alio tempore restituatur Domino, vel ejus heredibus sine magno damno debitoris; & tunc probabiliter dicunt *Bon. loc. cit. Lugo n. 191. Less. c. 15. nu. 50.* restitutionem posse differri. Si vero desit talis spes, ita ut Dominus esset re privandus; & tunc adhuc probabiliter dicunt *Less. l. cit. & Dicast. apud Croix n. 365.* (qui id non reprobat cum *Lug. nu. 184.*) quod si res parvi sit momenti, & damnum furis esset duplo majus, tunc posset restitutio applicari pauperibus, vel operibus piis; quia in hoc præsumitur Dominus assentiri. Si tamen esset res magni momenti, *Sylvester, & Petsch. apud Croix loc. cit. & Busemb. cum Bonac. infra n. 677.* excusant furem a restituendo Domino immediate, casu quo expensæ faciendæ essent æquivalentes rei valori; Sed hoc communiter non admittunt *Tamb. loc. cit. n. 4. Sporer tr. 4. c. 3. n. 162. & Croix n. 368. cum Lugo, Vasq. & Ilsf.* Excusant autem *Scotus, Gabr. & Ricch. apud Croix n. 365.* si sumtus essent majores debito. Probabilius vero *Spor. Tamb. & Mol. ll. cc.* excusant solo casu, quo sumtus essent longe majores; immo *Lugo n. 190.* obliget furem, etiamsi passurus sit damnum duplo majus. Quando autem damnum esset omnino excessivum, sufficit restituere pauperibus, ut communiter dicunt cum secunda sententia, ut supra relata, ipse *Lug. Spor. l. c. & Bon. cum Sayr. & Vill. apud Salm.*

599 „ 7. Cum quis accepit rem alienam a possessore bonæ fidei putante rem esse suam, cum non sit, tum, si quidem intervenerit aliquod justum pactum, ut depositi, commodati, pignoris, &c. illi restituendum est, non domino, qui tamen ex charitate monendus erit, si id ei profuturum putetur, sine alterius graviore incommodo, infamiæ, &c. *Vasq. Azor. p. 3. l. 4. qu. 2.* Si autem aliter accepta est, tunc vero suo domino restitui debet, si enim novisti, & sine incommodo fieri possit.

600 „ 8. Quando a fure, vel alio venditore quis emit, sive male, sive bona fide rem furtivam, tenetur restituere domino, non furi. Ita communiter *Mol. Reg. t. 1. l. 10. c. 5. n. 40. Tol.* autem *l. 5. c. 17. Sylv. Ant. Mald. in 2. 2. tit. 4. c. 3. dub. 2.* probabiliter sentiunt posse reddi furi, ut ab eo pretium suum recuperet, quia non constituit rem pejore loco, quam ante fuerat; & consequenter ipse non infert domino damnum. * (*Vide dicta num. 569. & 570.*) * Quod *Navarr. Trull. l. 7. cap. 11. d. 4.* admittunt cum hac limitatione; si mox, & non post longum tempus contractum rescindat, vel si certo sciat, furem redditurum rem domino, vel si dominus rei sit mortuus, aut absit, ita ut conveniri non possit. Quod si autem pretium suum recuperare non possit a venditore, tenetur reddere domino, & sibi damnum adscribere. Quod si porro sciens rem esse furtivam, emat eo fine, ne inventa vero domino restituat, tunc si emit parvo pretio, tenebitur id ei dominus refundere, cum utiliter ejus negotium gesserit: secus autem, si pretium esset fere æquale rei: tunc enim sufficit refundere ad arbitrium viri prudentis tantum, quantum videtur meritus rem domini utiliter redimendo. *Less. l. c. c. 14. d. 3. Dian. p. 2. t. 3. R. 5.*

601 „ 9. Si bona fide rem alienam, ver. gr. equum emisti ab altero, v. gr. Petro, & vendidisti tertio, verbi gr. Paulo, & postea cognoscatur esse Joannis, eoque repetente a Paulo, Paulus repetat pretium a te, existimet quidem probabile *Nav. & Dian. p. 1. t. 8. R. 68.* non teneri te Paulo id reddere (si in nullo factus sis ditior); sed sufficere, si tuam actionem, quam habes in Petrum, ei cedas. Verum *Sotus, Salon. Less. Sayr. Bon. de rest. q. 4. p. 2.* rectius docent, teneri te, exigente Paulo, contractum rescindere, & pretium restituere: tum quia vendidisti rem vitiosam: tum quia teneris de evictione emtori, nec eum potes remittere ad illum, cum quo nihil habet negotii. Quod si tamen Paulus, cum possit tibi non restituat equum, sed Joanni, & hoc ipso impediat, quominus pretium tuum possis recuperare, nec tu teneris ei pretium ab ipso acceptum restituere. *Bon. Less. &c.* Vid. *Trull. cap. 11. d. 31.*

Si igitur ab emtore Dominus rem evincat, omnino sequenda est sententia *Busembai*, quam præter DD. ab eo citatos, docent etiam *Less. l. 2. c. 14. num. 26. & Salm. de Rest. c. 1. num. 88.* nempe teneri venditorem pretium emtori restituere, saltem in quo factus est ditior, prout dicunt iidem *Salmant. tr. 14. c. 2. num. 31.* Vide dicenda infra *n. 800.* Si vero res non evincatur, nulli tenetur venditor restitutionem facere, ut ajunt *Salm. cit. cap. 1. num. 88.* Nec tenetur (ut dicit *Lessius c. 14. n. 30.*) monere Dominum, aut indicare emtori, quod res illa sit aliena, si post venditionem bona fide factam, id venditor rescivit, & non possit amplius pretium quo ipse rem emit recuperare; quia cum rem illam emptus non habeat, nec sit causa ne Dominus re illa privetur, non tenetur cum magno suo damno carere, ut Dominus rem suam redipiscatur.

602 „ Quæres, cui restituendi, sive dandi sint thesauri, & alia inventa, quæ habentur pro derelictis? Resp. Quando nullius domini sunt, jure naturali, & gentium fiunt primo occupantis. Potest tamen per consuetudinem, & leges aliter quid ordinari, quod conservandum est. De quo v. *Less. l. 2. c. 5. d. 10. Laym l. 3. t. 1. cap. 5.*

Circa thesauros jura disponunt. I. Ut thesaurus, si inveniatur in loco proprio, sit inventoris. II. Si in loco alieno, sed inveniatur casu, dimidium sit inventoris, & dimidium domini loci; & ad hoc dimidium præstandum domino inventor tenetur in conscientia etiam ante sententiam judicis: Ratio, quia jus positivum potuit hoc disponere, non obstante jure naturæ, ob bonum commune. Ita *Salm. Tract. 12. de Just. & Jur. cap. 2. num. 93. cum Laym. Lug. Less. Pal. &c.* Licet de hoc dubitare videantur aliqui apud *Tamburin. in Decal.* Si vero thesaurus invenietur in loco alieno, non casu, sed ex industria, inscio domino: tunc statuit *L. unic. C. de Thes.* ut totus reddatur domino loci. Sed quia lex hæc est pœnalis, non obliget, nisi post sententiam, ut dicunt *Salm. d. num. 93. cum Laym. Less. & aliis citatis.* Pars autem, quæ pertinet ad dominum loci, si locus habeat dominum utilem, & dominum directum, inter ipsos dividenda est; nihil vero debetur usufructuario, *Salm. cum Lug. Pal. & Reb. d. l. n. 97.* III. Si thesaurus invenietur in loco publico, aut sacro, dividendus est inter inventorem, & Fiscum, aut Prælatum. *Vide de Rest. qu. 2. Art. 2. num. 3.* IV. Si autem invenietur per artem magicam, applicandus est Fisco totus: Quam legem pariter, ut pœnalem, non obligare, nisi post sententiam, dicunt *Salm. d. l. n. 91. cum Lug. Less. &c.* Et adhuc post sententiam dominum fundi innocentem non privari sua parte in tali casu, censent *Salm. eod. loc. nu. 91. in fin.* Sed aliter disponunt jura Regni nostri, circa thesauros inventos: Si enim inveniuntur in loco publico, & arte non propria, tunc toti applicantur Fisco: Si vero inveniuntur in loco privato, & casu, tunc tertia pars spectat ad Fiscum, tertia ad inventorem, & tertia ad Dominum fundi. Sed vide alia *ap. Salm. l. c.*

Quæritur, an inventor rei perditæ, domino non invento, possit illam sibi retinere? Adsunt tres sententiæ. *Prima* sententia affirmat, modo inventor omnem debitam diligentiam adhibuerit ad dominum inveniendum. Hanc tenent *Sotus l. 5. de Just. qu. 3. art. 3. ad 2. Navar. l. 4. de Rest. c. 2. n. 75. Dian. p. 2. tr. 17. R. 5. Sa verb. Thesaurus. n. 4.* item *Merchad. Led. Escob. &c. apud Croix l. 3. num. 89.* Et probabilem vocant *Less. lib. 2. cap. 14. num. 48. Lugo de Just. D. 6. n. 139. Holzmann p. 4. de Just. n. 59. Salm. tr. 12. c. 2. n. 84. Croix loc. c. cum Vasq. Malder. Med. Salas, Henr. Rodr. &c.* ac valde probabilem vocat *Laym. l. 3. tract. 1. cap. 5. num. 24.* Ratio, quia domino non invento, post omnem (ut dictum est) diligentiam adhibitam, res censetur domino carere, & ideo fit primi occupantis. *Secunda* sententia valde communior censet inventorem rei non posse illam sibi applicare, sed debere elargiri in usus pios: Hanc ut probabiliorem tenent *Palaus D. un. p. 19. num. 4. Less. l. c. Cajet. Sum. v. Furtum, Laym. l. c. Salm. n. 85. cum Tap. & Reb.* Ratio, quia præsumitur voluntas domini esse, quod, si ipse rem perditam habere non possit, saltem illa pro Anima sua erogetur. *Tertia* sententia verior & sequenda, quam tuentur *Lugo dict. D. 6. n. 104. & fusius n. 140. Holzm. de Just. num. 51. & 54. & Croix l. 3. p. 2. n. 89.* distinguit & dicit: Quando adhuc post diligentiam possibile est dominum invenire, tunc res vel pretium servari debet; quod si utrumque servari nequeat, res vel pretium omnino est erogandum in usus pios, juxta præsumtam voluntatem domini, qui adhuc illius rei dominium retinet, semper ac res potest in manus suas redire. E converso, quando res, spectatis circumstantiis longitudinis temporis, vel distantiæ loci, vel eo quod res non possit amplius a domino pro sua recognosci, ut accidit in nummis ordinariis, non videtur possibile, ut ad dominum redeat; tunc illa fit nullius, & ideo acquiritur a primo occupante, qui illam non tenetur dare juxta voluntatem prioris domini, cum ille per impossibilitatem eam recuperandi ejus dominium prorsus emisit. Et hanc sententiam expresse tenet *S. Thom. 2. 2. qu. 66. art. 5. ad 2.* ubi ait: *Et similiter si (res) pro derelictis habeantur, & hoc credit inventor, licet sibi eas retineat, non committit furtum.* Ratio a priori est, quia jus gentium tribuit privatis dominium rerum non ad aliud, quam ut illis utantur; hinc quando est impossibile rem pervenire ad ipsorum usum, illa tanquam derelicta evadit nullius, & redit ad primævum jus naturæ, ac ideo fit primi occupantis sine ulla obligatione.

603 „ Quæres 2. an, & cui restituenda, quæ capiuntur venatione juste prohibita? 604

„ Resp. Id æstimandum partim ex jure naturæ, partim ex consuetudine, & legibus, ac juribus particularibus, ut vide apud *Laym. l. c. l. 3. t. 2. c. 5. nu. 14. & Less. cap. 8. d. 9. & Sa, V. Venatio.*

Ex quibus resolvitur hic Casus.

„ Venator iniquus tenetur restituere saltem damna, quæ segetibus, fructibusque infert.

Quoad *Venationem*, quær. 1. si fera, aut avis ab uno sit vulnerata, ab alio capta, ad quem pertineat? Ex *l. Naturalem. §. Illud. ff. de Acq. rer. dominio.* pertinet ad capientem, quia multoties fera vulnerata non capitur. Ex qua ratio-

rationa *Molin.* & *Less.* inferunt, pertinere ad vulnerantem, si constet feram, manus vulnerantis effugere non posse; si vero sit dubium, dividenda est. Ita *Laym. de Just. & Jur. c. 5. n. 12.*

Quær. 2. ad quem pertineat avis, cui unus laqueum tendit, alius capit? Probabilius *Laym. d. l. cum Mol. Sa*, contra *Nav. & Covar.* dicit, pertinere ad laqueum tendentem, qui certe avem capturus esset.

605 Nota, quod legem prohibentem venationes tantum Reges ferre possunt, & alii quibus Rex tanquam privilegium tale jus concesserit. *Laym. eod. loc.*

Quær. 3. utrum venatores, in locis a Rege reservatis venando, peccent mortaliter, & teneantur ad restitutionem? Affirmant *Laym. n. 14. & Less. cap. 5. num. 44.* & dicunt teneri restituere Regi non feras captas, sed valorem ipsarum juxta spem, quam Rex habebat capiendi. *Diana* tamen *cum Dicast. & aliis apud Busemb. n. 614. v. 5. Spor. tr. 6. n. 159. cum Sot. Mol. &c.* excusant venatorem a restitutione, & a peccato gravi, si loca non sint conclusa. Quod etiam admittit *Less. d. n. 44.* si damnum non fuerit notabile, cum feræ non sint magni pretii, vel non sint multæ; tunc enim dicit, prohibitionem accipi ex communi judicio factam tantum sub veniali. Immo addit ibi cum *Mol.* quod semper excusari possint venatores a restitutione, quando pœna injuncta est, quia illam tantum videntur tunc Principes intendere.

606 Quær. 4. utrum venatio Ecclesiasticis prohibita sit? *Ex c. 1. de Clerico venatore*, sic habetur: *Episcopum, Presbyterum, aut Diaconum canes, aut accipitres, aut hujusmodi ad venandum habere non licet; quod, si quis talium personarum in hac voluptate sæpius detentus fuerit, si Episcopus est, tribus mensibus a Communione: si Presbyter, duobus: si Diaconus, ab omni officio suspendatur.* In quo notandum 1. quod hanc prohibitionem communiter intelligunt DD. de venatione clamorosa cum strepitu, ut *Salmant. de Just. & jur. cap. 2. num. 64. & Laym. d. l. num. 15. cum Abb. & aliis Canonistis.* Tridentinum tamen *sess. 24. cap. 12.* circa finem generalius loquitur: *Ab illicitisque venationibus, aucupiis &c. abstineant.*

Notandum 2. quod etiam venatio clamorosa non est vetita sub gravi, nisi sit frequens, ut *ex textu cit.* & insuper sit cum scandalo, vel magnis expensis. Ita *Less. & Vasq. ap. Lugo de Just. D. 6. nu. 51. & Pal. Reb. ap. Salm. l. c.* Idem tenent *Sporer de 7. Præc. c. 1. n. 15. & Mol. ap. Lugo ib. & Cajet. Abb. ac Sa*, apud *Laym. l. c. n. 15.* qui dicunt ex sola causa venationis, nisi aliud adjunctum sit, non esse de facili Clericum damnandum peccati mortalis; Ratio, ut ajunt, quia talis venatio de se non est gravis deordinatio; idque arguitur ex ipso Canone supra citato, ubi imponitur pœna suspensionis ferenda, & ad tempus; talemque suspensionem testantur hodie non esse in usu. Immo sentit *Laym. l. c.* cum *Less. Sa, Val. &c.* quod fieri potest, ut talis venatio omni culpa vacet, si sit rara, & moderata: vel si sit causa necessitatis, vel exercitii. Proinde doctus Neotericus Auctor libri cui titulus (*Istruz. per li Nov. Conf.*) ait venationem non clamorosam ad honestam recreationem omnino esse licitam; clamorosam vero, juxta communiorem sententiam, ratione Canonum non esse de se peccatum mortale, nisi adsit contemtus, aut contumacia.

Strictius autem venatio clamorosa vetetur Religiosis *Clem. 1. §. Porro de stat. Monach.* Sed iis, præciso scandalo, dicit *Palaus* nec etiam esse peccatum grave. Et hoc admittunt *Salmant. d. n. 64.* Si bis, vel ter continget, & sine magno strepitu fiat.

D U B I U M VI.

De rebus, quæ debent restitui.

A R T I C U L U S I.

Quid debeat restitui ab inferente injuriam materialem tantum, sive a possessore bonæ fidei?

607 *An quid teneatur possessor bonæ fidei?*
608 *Quid si acceperit a fure, qui potens sit restituere?*
609 *Vide alios casus.*
610 *Quos fructus tenetur restituere possessor bonæ fidei?*
611 *Quid si acceperit rem commixtam cum bonis furis?* 612. *Quid si per illam acceptionem fur factus sit impotens ad restituendum?*
613 *Quid si quis projiciat in mare gemmam, quam putabat valere decem, si illa valebat centum aureos?*

607 „ RESp. qui bona fide damnum intulit, aut possidet aliquid, de quo postea melius cognoscit; tenetur, ne incipiat esse possessor malæ fidei, & detinere alienum, id tantum, & non plus restituere, quod ex ea re ipsi superest, una cum ejus fructibus, si extent, vel quatenus inde factus est ditior; præterquam si dominium sibi comparavit per legitimam præscriptionem. Ita communiter Doctores *Mol. Sanch. Less. l. 2. c. 6. Bonac. d. 1. q. 1. §. 1. Laym. l. 3. t. 2. c. 8.*

Unde resolves.

„ 1. Si vestem v. gr. bona fide donatam a fure, aut alio portasti, & fere attrivisti, ac postea dominus compareat, teneris eam, aut æqualem ei restituere, & insuper persolvere, quantum attrita est, si alias vestem æqualis valoris attrivisses; si autem eam amisisti, aut ablata tibi est, &c. ad nihil teneris. *Bonac. loc. cit. Laym. num. 1.* Vide *Trull. lib. 7. cap. 11. d. 1.* Si autem res, quam a fure bona fide accepisti (sive donatione, sive emtione), sit usu consumtibilis, eamque cum tuis miscuisti, ita ut discerni nequeat; etsi deinde deprehendas furtivam fuisse, non teneris restituere, *Navarr. Sylv. Sayr. Less. Bonac. d. 1. qu. 3. p. 1.* quia per istam commixtionem bona fide factam est in te translatum dominium, ut colligitur *ex l. Si alieni nummi, ff. de solut.* Neque est ratio, cur hæc potius, quam illa pars censeatur aliena; atque adeo perit obligatio realis, & tantum manet personalis in venditore. Vide *Diana p. 4. tract. 4. R. 66. Trull. l. 7. cap. 11. d. 3. Less. l. 2. cap. 20. d. 18.* ubi addit esse valde probabile, jurique naturæ conforme, quod verus dominus rei illius ablatæ, & permixtæ (quamdiu totus cumulus extet) retineat jus in re, ut ex illo cumulo sibi satisfiat ante alios, imo possit ex eo occulte accipere.

Hoc intelligendum est, quod in tali casu semper teneris 608 reddere domino, in quo factus es ditior, etiamsi latro potens sit restituere; quia nemo lucrari potest cum jactura alterius. Vide *Tamb. de Rest. c. 3. §. 4. Bon. d. loco n. 5.* qui hoc pro certo supponunt. Sed quoad mixtionem vide *num. 498. & 499.*

Dicunt *Bann. Led. & alii apud Salmantic. num. 35. in fine*, quod accipiens rem consumtibilem, verbi gratia, pecuniam bona fide a fure, non tenetur illam, etiamsi extet, domino reddere, si fur potens sit restituere; quia pecunia furis est obnoxia jam restitutioni pariter, ac illa furtiva, cum dominus non habeat jus, illam specie pecuniam petere e fure. Sed hæc opinio non videtur mihi probabilis, cum ratio non probetur; nam dominus nunquam censetur emittere jus in pecuniam suam in specie, cum nulla sit major ratio in aliis, quam in rebus usu consumtibilibus.

„ 2. Milites bona fide militantes, intellecta postea belli injustitia, id tantum restituere debent, quod adhuc habent ex præda, & quo facti sunt ditiores. *Bonac. loc. cit.*

„ 3. Qui bona fide per inculpatam ignorantiam celebravit contractum, quem postea usurarium esse cognoscit, non in plus tenetur, quam factus est ditior. Vide *Laym. l. 3. tr. 2. cap. 3.*

„ 4. Possessorem bonæ fidei, si adhibita diligentia inclinet in eam partem, quod res non sit sua, teneri aliquid restituere juxta inclinationem, docet *Con. d. 3. dub. 10. n. 39.* At *Palaus t. 1. d. 2. p. 8. n. ult.* putat ad nihil teneri, quia possessio, contrariis rationibus non convincentibus, præponderat; Idem docent *Vasq. apud Escob. t. a. cap. 3. nu. 154. Dian. p. 4. t. 3. R. 24. & 26.* Si neglexit investigare veritatem, & deinde sciri non potest, dicit *Palaus l. c.* ad nihil teneri. * (*Vide dicta lib. 1. n. 83. & 85.*) *

„ 5. Si bona fide rem vendidisti dono tibi datam, teneris restituere pretium, quia factus es locupletior, & satis debet esse tibi, non habere minus, quam ante. Quod si tamen apud alterum res est, is reddere tenetur, *ibid. & Vasq. c. 9. §. 2. Mol. Less. l. 2. cap. 14. d. 3.*

„ 6. Si bona fide rem ipse emisti, & vendidisti sine lucro, nihil teneris restituere, sed solus is, apud quem res est. *Molin. loc. cit. Less. lib. 2. cap. 14. d. 1.* contra *Vasquez, &c.*

„ 7. Si rem alienam bona fide donasti, non donaturus a- 609 liam, si hanc non habuisses, ad nihil teneris: quia non es factus ditior; secus si aliam donaturus fuisses (quia tunc parcendo tuæ, factus es ditior); vel si aliquid accepisti in remunerationem. *Bonac. Trull. l. 7. c. 11. d. 1.*

„ 8. Si aliena re lucratus es, tanquam instrumento, ver. g. frumentum alienum alio deportatum vendidisti: vel pecuniam alienam negotiationi exposuisti, non teneris illud lucrum restituere; quia non est fructus rei alienæ, sed tuæ meræ industriæ: tales enim fructus dicuntur meræ industriæ, quos ipsa natura ex se nullo modo gignit, sed tantum concurrit, ut instrumentum operantis. *Laym. l. c. n. 3. ex S. Thom. &c.*

„ 9. Fructus omnes rei, sive ii sint mere naturales, hoc 610 est, qui vix ullo hominum labore egent, ut fœtus animalium, arborum herbæ, & gramina; sive sint simul industriales, sive mixti, hoc est, ad quos æque, aut magis hominum labor cum natura concurrit, ut verbi gratia segetes, & quæ serendo gignuntur: item vinum, oleum, lana, &c. quo etiam referuntur pretia locationis domorum, jumentorum, &c. qui fructus civiles appellantur: hi, inquam, fructus rei, si percepti, & extantes sint, domino restitui debent, deductis tamen expensis propriis, & æstimatione laboris * (*Sed vide infra n. 825.*

v. Be-

„ v. Bena autem, *ubi diximus cum Molina, La-Croix, & communi, quod fructus mixti a possessore tam bonæ, quam malæ fidei non debent restitui, nisi in quantum respondent naturæ, non vero in quantum respondent industriæ.*) * Et quidem pretium locationis ex re aliena debet domino restitui, licet is rem, si penes ia habuisset, non fuisset locaturus. V. *Laym. l.c.* * (*An tenearis restituere pretium libri alieni locati? Negat Laym. quia liber non videtur de se aptus ad gignendos fructus. Sed verius tenendum oppositum cum P.* Concina *to.7. pag.*110. *num.*3. *Salm. de Re. cap.*3. *num.*70. *qui citant Lugo, Prada, Sanch. & Less. Et idem dicendum de veste, torque aureo, equo, & similibus; quia, licet non sint apta fructus gignere, sunt tamen per se locabiles*) * . Si tamen fructus illi reales bona fide possessi fuerint tempore a lege præscripto ad usucapiandum illos (quod, si adsit titulus, est biennium inter præsentes, inter absentes quadriennium: si autem non adsit titulus, anni 30. cum bona fide), non sunt restituendi: quia usucapio transfert dominium. *Salen. Trull. l.7. c.*11. *a.* 3. * (*Ita Lugo, Less. Cap. Sot. Mol. & alii communiter; vide dicta num.* 517. *Quoad vero præscriptionem & ejus requisita, vide quæ fuse diximus hoc lib.* 3. *ex n.* 504.) *

611 „ 10. Si a fure accepisti (sive bona, sive mala fide) rem usu consumtibilem, v. gr. vinum, oleum, triticum, cum propriis ipsius furis rebus permixtum, ita ut discerni non possit, non teneris restituere, si fur ad restituendum sit potens, quia fur per commixtionem illius rei cum propria acquisivit ejus dominium, atque adeo illud tanquam verus ejus dominus potuit transferre. *Navarrus, Sanch. Less. Bon. Trull. l.*7. *cap.*11. *d.* 3. V. *Dian. p.* 2. *tr.* 5. *misc. R.* 40. * (*Ita etiam dicunt Salm. de Rest. c.*1. *num.* 46. *cum Sanch. Reb. Dic. &c.*) *

612 Sed quid, si recepisti a fure rem jam commixtam cum illius bonis, & per illam tuam acceptionem fur factus sit impotens ad restituendum? *Sporer de* 7. *Præc. num.* 250. *& Tambur. de rest. c.* 3. §. 4. *num.* 26. ajunt probabile esse quod dicunt *Less. Mol. &c.* ed nihil teneri donatarium, qui accipit rem a debitore non solvendo; quia debitor dat rem suam, & damnum per accidens creditoribus obvenit: Quapropter, cum debitor per illam commixtionam, quæ æquivalet consumtioni, jam acquisierit totala dominium cumuli, ut dicunt *Lugo de Just. D.* 6. *num.* 172. *Sanch. Dec. l.* 1. *cap.*23. *num.* 34. *& Tamb. loc. cit.* Ideo probabile esse dicunt *Tamb. & Spor. ll. cc.* quod donatarius possit rem illam accipere, & retinere. Sed huic opinioni obstat primo id quod valde probabiliter docent idem *Less. l.*2. *cap.* 20. *num.* 157. *& Salm. de Contract. c.*3. *n.* 110. *cum Trull.* ut dictum est *num.* 499. *vers. Notandum*, contra *Lug. Sanch. &c.* nempe quod, cum cumulus illa extat, sive apud debitorem, sive apud alium, dominus rei permixtæ habet jus in rem, retinetque verum dominium in illo acervo una cum debitore. Qua sententia posita, donatarius rem illam permixtam accipiens semper teneretur ad restitutionem, quia tunc non acciperet rem donantis, sed alienam. Sed magis obstat sententia, quam veriorem putamus, & retulimus *num.* 722. contra *Less. & Mol.* ut supra, scilicet omnino peccare contra justitiam accipientem rem a debitore non solvendo creditoribus, quia efficaciter influit in alienationem rei cum creditorum detrimento. Hinc dicimus in casu proposito cum *Sanch. d. num.* 34. *eod. Tamb.* & communi sententia *ap. Spor. loc. cit.* accipientem teneri domino rem permixtam restituere.

613 Quæritur hic, ed quid teneatur qui in mare projecerit gemmam, putans valere decem aureos, si illa revera valebat centum? *Prima* sententia dicit teneri ad centum, quia injuste damnificans cum culpa mortali tenetur ad omne damnum factum, licet ignoratum. Ita *Lugo de Just. D.* 8. *nu.* 63. *Pallav. ac Illf. ap.* Croix *l.* 3. *p.* 2. *n.* 194. & aliqui docti Juniores. *Secunda* tamen sententia, quam sequuntur *P. Holzmann de Rest. n.* 544. *Pontius in Cursu Theol. D.*52. *qu.* 2. *Concl.* 2. *num.* 6. *Croix l.cit. cum Dicast. Mazzott. de Rest. tr.*4. *D.* 1. *qu.* 3. *c.* 3. *q.* 5. *Esparz. qu.* 34. *Diana p.* 11. *tr.* 2. *R.* 34. & alii docti Juniores dicunt teneri tantum ad decem, modo invincibiliter credat gemmam non pluris valere, & ne in confuso quidem dubitet de suo reali valore; quia non censetur volitum damnum illud quod non est cognitum; ideo quoad illum excessum deest voluntas damnificandi. Et satis probabilis hæc sententia mihi videtur; Rationem enim e principiis petendo, dico quod secundum omnes ed restitutionem requiritur culpa theologica; & tanta est culpa, quanta invincibiliter apprehenditur: Ita ut ille, qui proximo damnum infert, plus aut minus peccat, quanto plus vel minus æstimet damni valorem. Juxta autem culpam correspondere debet obligatio restitutionis; Si igitur culpa est tantum pro decem, obligatio restitutionis nequit esse pro centum; Ipse enim *Lugo loc. cit.* fatetur, quod si damnificans putet rei valorem esse levem, & eam destruit, non tenetur (saltem sub gravi) ad integre restituendum, quia deest injuria gravis erga dominum. Ob eamdem ergo rationem ille, qui apprehendit invincibiliter rem valere minus sui veri valoris, non tenetur excessum suæ æstimationis restituere, cum gravior injuria desit: nam est communis axioma apud Philosophos, quod *sicus se habet simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis.* Nec obstat dicere, quod damnificans tenetur ad omne damnum illatum; hoc enim intelligendum est, modo damnum illud sit aliquo modo, saltem in confuso, animadversum, ut ceterum ordinarie accidit; non vero si prorsus invincibiliter fuit incognitum, ut advertunt *Croix d. n.*194. *Mazzotta l. c. c.*2. *n.* 4. *& P. Holzmann de Rest. tr.*2. *n.*592. *Salm. de Rest. c.*4. *n.*118. *&* 124.

ARTICULUS II.

Quid debeat restitui ab inferente injuriam formalem, seu malæ fidei damnificatore, seu possessore?

614 *Ad quid teneatur possessor malæ fidei? Vide resolutiones.*
615 *Circa solutionem gabellarum, Quæritur I. Quis possit tributa imponere? Qu. II. Quæ requirantur ad justi tributi impositionem?* 616. *Qu. III. An fraudantes gabellas peccent, & teneantur ad restitutionem? Qu. IV. An teneantur solvere gabellam subditi deferentes ad usum proprium? Et an pauperes?* 617. *Qu. V. An populi in dubio de justitia tributi teneantur ad ejus solutionem? Qu. VI. An Creditor Regis possit fraudare gabellam alteri locatam, aut venditam? Qu. VII. An emens mercem a defraudante gabellam teneatur ad ipsam?*
618 *An Dominus possit retinere expensas utiles in re factas a fure? Et an fur teneatur ad omnia damna, saltem confuse prævisa?*
619 *Cur crescat pretium rei ablatæ?*
620 *Quid si apud furem pereat res, quæ æque periisset apud Dominum?*
621 *Quid si quis occidat agnum alterius, qui postea pluris valuisset? Et quid si fur consumat tempore majoris pretii agnum, quem Dominus tempore vilioris erat consumturus?*
622 *Quid si quis se fingat pauperem?*
623 *Quid si quis consumat rem alienam in extrema necessitate?* 624. *Quid si consumat rem mutuatam?*
625 *Quid si quis emat rem alienam cum dubio?*

„ RESp. Id juxta supradicta æstimandum a quantitate tum juris quod alter habet, tum damni quod injuste infertur; cui æquale reddi debet, nisi aliud de damnificati mente, & consensu rationabiliter præsumetur. 614

Unde resolves

„ 1. Si damnificatus habeat jus in re, in qua damnum est passus, restitutio ei facienda in solidum; si autem tantum habeat jus ad rem, restitutio facienda est pro quantitate juris, consideratis circumstantiis: quia non debetur solidus valor rei, quæ expectabatur; cum tantum sit in spe, & multis modis possit impediri.

„ 2. Qui in loco publico seu civitatis contra justam prohibitionem pascit, vel ligna cædit, non tenetur ad restitutionem, nisi communitati graviter nocuerit; v. gr. stipes incidendo, arbores ædificiis idoneas sternendo: quia rationabiliter præsumitur mens Reipub. non esse, suis membris usum publicorum locorum rigidius prohibere, quam sub mulcta solvenda, casu quo deprehendantur. * (*cum Laym. de Just. cap.* 5. *num.*18. *Hinc ad nihil teneretur ante sententiam. Vide dicta n.*529. *Qu.* 1.)

„ 3. Gravius tamen peccaret, & teneretur ad restitutionem, si quis pascaret in loco alicujus privati; etsi etiam hic præsumi aliquando possit de consensu domini, qui sæpe non intendit, ut fiat restitutio, sed ut deprehensus pœnam luat.

„ 4. Qui venantur, vel piscantur in locis alteri locatis, vel alias prohibitis (saltem si ea conclusa, vel circumsepta non sunt) non peccare mortaliter, nec teneri ed restitutionem, docet *Dian. ex Less. Dicast. &c. p.*9. *t.*9. *Res.* 39. contra *Ben. &c.* * (*Vide dicta num.* 604. *&* 605.) *

„ 5. Et probabilius sit, & in praxi communiter tenendum, peccari mortaliter circa vectigalium fraudationam, ex eaque oriri obligationem restitutionis: non omnino tamen improbabiliter id alii quidam negant, eo quod consuetudo interpretetur non esse mentem legislatorum ad aliud obligare, quam ut deprehensi mulctentur. Vid. *Nav. cap.*23. *Sa*, v. *Gabella. Bonac. q.* 9. *p.*1. *num.*5. ex *Navar. Fill. t.*58. *num.*11. *Less. Mol. d.*9. *Dian. tr. de leg. Res.* 19. *Laym. l.*3. *t.*3. *p.* 1. *cap.* 8. *num.* 4. *&* 5. vide etiam *Dian. p.* 1. *t.* 11. *Res.* 38. *& p.* 2. *t.* 17. *R.* 38. ubi ex *Cajet. Med. Soto, &c.* docet non esse negandam absolutionem pœnitenti, qui defraudavit gabellas seu vectigalia imposita rebus iis, quæ emuntur non ad negotiationam, sed ad usus proprios, vel familiæ necessaria, v. g. pani, carnibus, piscibus, frumento, oleo, &c.

Circa hanc tributorum materiam plures hic quæstiones sunt enucleandæ.

Quæritur I. Quis possit tributa imponere? Resp. possunt Imperatores, Reges, Respublicæ, omnesque Principes supre- 615

premam habentes potestatem. Possunt etiam Concilia, & Pontifex, ex potestate indirecta disponendi de temporalibus, quando id opus est ad regimen spirituale; ita communiter *Less. l. 2. c. 33. n. 12. Mol. D. 666. Lugo de Just. D. 36. n. 3.* & 4. Possunt etiam ii quibus Princeps gubernandi potestatem impertitur, & expresse simul hanc dat facultatem tributa imponendi, ut *Lugo num. 6. & Sanch. Conf. l. 2. c. 4. dub. 3.* Possunt item Civitates, & Communitates adhuc subditæ aliquando imponere contributiones, sive *collectas* ut vocant, ad sui gubernationem, si Princeps saltem non contradicat, quo tacite consentire videatur; *Lugo num. 8.* An autem Principi infideli debeantur tributa a Christianis negotiantibus vel transeuntibus? Resp. debentur, si justo titulo ille Regnum possidet; secus si injusto, nisi præcedat pactum de aliquo tributo solvendo; *Sanchez loc. cit. dub. 5. & Lugo num. 16.*

Communissime autem docent *Molina loc. cit. Less. dub. 2. num. 14. Lugo num. 14. Sanch. dicto c. 4. dub. 4. cum Sylv. Panorm. Ang. &c.* quod bene possit consuetudine ab aliquo Principe acquiri jus tam exigendi, quam imponendi tributa.

Quæritur II. Quæ requirantur conditiones ad justi tributi impositionem? Prima conditio est *Justitia causæ*, quæ non est quidem abundantia vel utilitas Principis, sed necessitas boni communis, ad quod merito pertinet etiam sustentatio Principis, juxta ejus dignitatem. Hinc si Princeps nequeat alia via suæ necessitati subvenire, etiamsi ipse sua culpa in talem necessitatem devenerit, adhuc tenentur subditi contribuere, ut communiter docent *Molina D. 667. Less. c. 33. num. 48. Sanch. Conf. l. 2. c. 4. dub. 2. num. 8. & Lugo D. 36. cum Vasq. & aliis* contra *S. Antonin. Host. Henr. &c.* Notant tamen præfati AA. debere tunc Principem moderari sumtus, quantum fieri potest, immo & resarcire damnum subditis, si ad pinguiorem venerit fortunam. Unde bene monet *Molina loc. cit.* peccare utique Principes, si excessivis sumtibus, & largitionibus periculo se committunt excedenter gravandi subditos.

Secunda conditio est *Proportio tributi* cum necessitate occurrente, nempe quod Populus non magis gravetur, quam ejus bonum postulat. Hinc ait *Lugo nu. 21.* non posse Principem, ut Regnum sibi conservet, propter expensas belli ram subditos gravare, ut eos in magnam paupertatem conjiciat, non enim Regnum est propter Regem, sed Rex propter Regnum; Nisi (bene excipit) alter Princeps, qui Regnum invadit, sit infidelis, vel hæreticus, ita ut sub ejus regimine gravissima timeri possint Religionis damna subditis imminere. Notant autem *Lessius c. 33. num. 49. & Lugo num. 22. cum Victoria* juste posse Principem subditis qui rebellarint, absque alia necessitate novum imponere tributum, partim ad compensandum damnum ab ipso propter rebellionem passum, partim in justam criminis commissi pœnam.

Tertia conditio est *Æqualitas in personis*, nempe quod ii qui majores vires habent, plus solvant, & minus qui minorem; vide *Lugo num. 23.* Sed dubitatur, an *Assisium* impositum ob utilitatem alicujus loci, juste exigatur etiam ab exteris? Negant *Sylv. Cajet. Ang. &c. apud Sanch. dicto c. 4. dub. 45. num. 6.* Sed communiter & probabilius affirmant *Sanch. num. 9. Mol. D. 669. num. 3. & Lugo num. 28. v. Secundo, cum Vasqu. & aliis*; tum quia non apparet alius modus conveniens colligendi tributum, aliter difficulter poterunt exteri a Civibus dignosci; tum quia sic in Populis invicem consuetudo servatur, incolæ enim hujus loci, cum ad alios confluunt, etiam tributa illorum locorum solvunt.

616 Quæritur III. An fraudantes gabellas peccent, & teneantur ad restitutionem? *Prima* sententia communissima, & probabilior affirmat, hancque tenent *Sanchez Dec. l. 6. cap. 4. num. 62. Mol. D. 674. La-Croix lib. 1. p. 2. num. 669. Concina tom. 6. pag. 420. Viva de Rest. qu. 7. a. 7. num. 1. Roncaglia eod. tit. c. 10. q. 4. Holzmann de Leg. num. 358. Diana p. 1. tr. 10. R. 19. cum Suar. P. Nav. Led. Gruff. Vega, &c. Less. c. 33. num. 56. cum Cajet. Arm. Med. Cov. &c. ac Lugo D. 36. num. 38. & 39. cum Soto Sylv. Gabr. Corduba, &c.* Probatur 1. ex illo Matth. 22. *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, &c.* Et ex Apost. ad Rom. 13. *Ideo & tributa præstatis; ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes.* Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal. Probatur 2. ratione, quia sicut Rex tenetur vacare saluti Populi, administrationi justitiæ, & aliis oneribus, sic contra tenetur Populus ex justitia & de jure naturali solvere Principi vectigalia ad ejus sustentationem. *Secunda* vero sententia negat, & eam tenent *Navarrus Man. c. 23. num. 55. & 60. Angel. v. Pedagium num. 6. Brja in Respons. p. 1. Cas. 13. Duard. in Comment. Bull. Cœnæ l. 2. Can. 15. qu. 12. num. 9.* ubi fuse illam tuetur, & respondet ad contraria argumenta; Et probabilem putant *Bassius p. 1. §. 24. num. 290. & 296. cum Suyro, & Sancio, ac Diana loc. cit. cum Sa, & Maldrr.* qui dicunt defraudantes vectigalia non esse a Confessariis urgendos ad restitutionem. Ratio quia, licet subditi per se loquendo de jure naturæ teneantur Principi congruum subsidium ministrare, non tamen tenentur sub culpa, ad eas gabellas quæ ab ipso sub pœna magna sunt imposita, cum juste præsumatur Princeps tunc nolle eos obligare ad culpam simul & pœnam; nam *leges humanæ* (ait Navarrus) *etiam præcipientes, quæ pœnam temporariam constituunt, in dubio ad æternam non obligant, quatenus sunt leges ejus qui pœnam statuit.* (Cujus sententiæ sunt etiam alii citati *lib. 1. nu. 147.*) Obligatio autem subditorum solvendi vectigalia Principi, quoties eas defraudant, compensatur illi cum obligatione pœnæ cui subditis subjiciuntur. Unde videntur Principes satis sibi fieri, si cum tanto eorum emolumento pœna illa defraudantibus irrogetur. Quod eo magis præsumendum videtur, quo (ut quidam Doctus Recentior dicebat) solutiones gabellarum certo excederent Principum necessitates, si subditi integras impositiones solverent. Præterea adhuc in sententia (communiori quidem, & probabiliori) non dari legem mixtam, nempe quæ præcipit, & pœnam imponit, quæ non obliget ad culpam, nihilominus in præsenti casu, existente lege quæ præcipit solvi gabellam, & pœnam injungit non solventibus, dici potest quod tunc peccat fraudans, quando, non soluta gabella, nollet etiam post confiscationem solvere pœnam; lex enim hæc videtur conditionalis, sive disjunctiva (juxta id quod dicit *Sanch. Conf. l. 1. c. 5. dub. 1. num. 22. cum Salon. Cord. Angles, Mercad. Met. & aliis*) ut solvatur gabella, aut pœna. Quod hic magis videtur præsumendum in hujusmodi pœnis lucrativis, pro Rege, in cujus beneficium cedunt, quam in aliis tantum afflictivis. Saltem dubium est, an lex ista obliget sub culpa ad utrumque scil. ad solutionem gabellæ, & pœnæ, vel tantum pœnæ, & in dubio nemo tenetur obligationem certam subire. Nihil autem obstat dicere, quod talis defraudatio esset in damnum ementium hujusmodi tributa; nam respondetur, subditos non plus teneri quoad gabellas erga ipsarum emtores, quam erga Regem vendentem; Ipsis autem imputandum est, si non invigilent, nam sub tali conditione gabellas emunt, & si in alio amittunt, in alio lucrantur propter pœnam contraventionis. Hæc dici possunt pro hac secunda sententia; an autem propter has rationes (quæ ceterum non videntur contemnendæ) ipsa sit sufficienter probabilis, sapientioribus me remitto.

Sentit autem *Sanchez Conf. cap. 4. dub. 10. num. 7.* neminem qui palam, & recta via transit, teneri solvere vectigalia, ratione transitus per portam vel pontem, quæ imponuntur pro assecuratione viatorum; durissimum enim esset obligare advenas ad scienda hæc statuta in portis vel pontibus. Et hoc probabile putat *Sanchez num. 12.* cum aliis, etiamsi quis consulto merces aut se occultet, quia hujusmodi tributa ita sunt recepta, ut non debeantur nisi petita. Generaliter vero loquendo de omnibus vectigalibus, putat *Lugo D. 36. num. 43. cum Mol. D. 674. num. 9.* monendos esse Populos ad tributa solvenda, sed post factum non esse cogendos ad restitutionem tributi defraudati, si probabiliter sibi suadeant in tanta vectigalium multitudine aliquid injustum solvisse, vel competenter contribuisse ad publicas necessitates.

Quæritur IV. An teneantur solvere gabellas subditi deferentes res ad usum proprium? Et an pauperes?

Certum est de jure apud omnes nullum deberi vectigal de rebus cuique deservientibus ad usum proprium & familiæ, ut expressum habetur in *l. Universi. C. de vectigal.* Et confirmatur in *cap. Quanquam de Censib. in 6.* ubi: *Quamquam pedagiorum exactiones regulariter merito sint damnatæ.* Quod tantum de rebus ad usus proprios forte dispositum putat *Lug. D. 36. num. 88. in fin.* Unde refert *Sanchez Conf. l. 2. c. 4. D. 34. num. 2. cum S. Antonin. Jason. & Gabr.* hujusmodi vectigal non esse solvendum, nisi expresse imponatur etiam deferentibus bona ad usum proprium, nota, cum sit res odiosa, & contra jus commune, expresse indiget mentione. Sed dubium hinc oritur, an solutio hujus vectigalis possit per consuetudinem induci? *Prima* sententia negat, & hanc tenet *Cajetanus v. Vectigal, sub initio, Sotus de Just. l. 3. q. 6. ar. ult. v. Causa, & Host. Ang. Tab. Led. ac alii ap. eundem Sanch. l. c. nu. 4.* Quia (ut ajunt) injustum est gravare pauperiores, cum isti pluribus indigeant ad usum proprium. *Secunda* vero sententia affirmat, eamque tenent *Lugo de Just. D. 36. num. 71. Less. c. 33. D. 7. & Sanch. num. 6. cum Nav. S. Antonin. Angles, Sylv. Gabr. & Rosell.* Quia talis consuetudo (quæ instar legis obligat) non esset quidem injusta, non enim gravarentur magis pauperes quam divites, dum divites ob majorem copiam famulorum quos alunt, & majorem sumtuum largitatem plus emunt, quam pauperes. Dicunt tamen *Lessius l. c. & Sanch. num. 7. cum Corduba, &c.* quibus adhæret *Lugo dicto num. 27. & 71.* ad talis vectigalis justitiam requiri causam urgentissimam, & non ingerendum scrupulum defraudantibus, nisi de ejus justitia constet.

An autem pauperes teneantur ad vectigalia? Dicunt *Lugo dicta D. 36. num. 69. cum Bartolo, & Decio, Less. l. 2. c. 33. num. 62. ac Sanch. D. 15. num. 2. cum Sylv. Baldo, Felin. Rosella, Panorm. Gigas, Isern. Baez. &c.* quod si paupertas in aliquo eo deveniret, ut hic non posset alere se & suos, etiam cum mediocri lucro ex negotiatione, vel quia habet multos filios, aut debita, vel propter alias necessitates, non tene-

tenetur solvere gabellas, quoniam hoc postulat naturale jus, ut quis prim alat se & suos, deinde tributa solvat. Subduntque *Sa*, & alii AA. citati, etiam Ministros posse eas remittere alicui ob nimiam paupertatem, cui ipse Princeps remittere præsumitur.

617 Quæritur V. An populi in dubio de justitia tributi teneantur ad ejus solutionem? Plures sunt sententiæ, nam in dubio negativo affirmant teneri *Less. l. 2. cap. 33. dub. 8. num. 64. ac Sotus, Palac. Malder. &c. apud Lugo D. 36. num.* 86. Ratio, quia in dubio præsumendum est pro justo præcepto Principis, cujus auctoritas est in possessione præcipiendi. Sed negant *Molina D. 674. num. 6. & 9. concl. 5. Diana tom. 3. tr. 3. R. 39. cum Villal. Arag. Fill. &c. Lugo de Just. D. 36. nu. 89. & Sanchez Cons. l. 2. cap. 4. dub. 6. nu. 5. cum S. Antonin. Host. Cajet. Sylv. Gabr. Med. Cord. Arm. Tab. Ang. &c.* Id tamen intelligendum putat *Lugo*, si adsit aliqua præsumtio de injustitia tributi, quia tunc dubium illud non erit merum dubium, cum præsumtio fundet partem contrariam. Quando enim tributum nequit judicari justum, saltem probabiliter, non videtur (ait *Lugo*) obligandus subditus ad solutionem; in dubio enim onus probandi justitiam tributi incumbit Principi, qui petit illud. Hinc limitant præfati AA. suam sententiam, ut procedat de tributis novis, quorum scitur initium causæ: non vero de antiquis, quorum causæ non est memoria, & ideo præsumenda sunt justa; nisi (ait *Molina dicto num. 6.*) semper adfuerit gravis suspicio, sive conjectura de ejus injustitia, vel de cessatione causæ. Probant autem dicti Auctores præfatam secundam sententiam ex *c. Pervenit. de Censib.* ubi dicitur census, cujus causa ignoratur, non deberi, his verbis: *Oportet ut omnis census ad quid esse, quando persolvi debeat, prasciatur.* Item ex *c. Quamquam de Censib. in* 6. ubi: *Quamquam pedagiorum exactiones regulariter merito sint damnatæ, tanto tamen districtius ne ab Ecclesiasticis exigantur, prohiberi oportet.*

Dices: Lex in dubio præsumitur justa, ita & tributum. Respondet *Lugo num.* 90. non eandem fieri præsumtionem pro lege, quam pro tributis, quorum plura a viris probis censentur injusta, quia (ut notat *Molina d. num. 6.*): *Rari sunt qui veritatem in hac materia Principibus dicant, cupientes eis placere; & Populi non audent se opponere, neque sufficienter audiuntur.* Non est ergo (subdit *Lugo*) præsumtio illa ita fundata in Lege tributi, ut dubia expellat, cum tot gravissimi DD. dicant pauca esse tributa, in quibus conditiones omnes ad eorum justitiam, necessariæ de facto concurrant. Neque obstare dicunt regulam illam, quod Superiori præcipienti in dubio parendum est; Omnes enim dicit idem *Lugo dicto num. 90. v. Dices.* Fatentur subditum non teneri in dubio ad obediendum, quando præceptum est nimis difficile, vel grave illi damnum affert; & ita etiam docent *Less. l. 2. cap. 31. num. 10. & cap. 41. numer. 77. in fin. Sotus de Teg. secret. Membr. 3. quæst. 2. Concl. 2. Cordub. l. 3. quæst. 6. & Sanchez loc. cit. & Dec. l. 6. cap. 3. numer. 24. cum Arag. Bann. Tap. Sayr. Met. Lop. Man. Rodr. Henr. Salas, &c.* Ratio, quia in dubio favendum est ei de cujus damno agitur, tunc enim difficultas illa, una cum dubio de potestate imperandi, præponderat possessioni Superioris. Confirmant eandem sententiam plures Juristæ apud *Sanchez Cons. dicta numer.* 5. ut *Bartolus, Corneus, Decius, &c.* dicentes quod cum tributum sit res odiosa, judicandum est in dubio non esse solvendum.

Hæc in dubio negativo, quid in positivo, nempe cum probabile sit tributum esse injustum, an teneantur subditi illud solvere? Affirmant *Suarez, Vasqu. & Tarrianus ap. Lugo D. 36. numer.* 91. Sed communissime negant *Less. l. 2. cap. 33. num.* 67. asserens esse communem sententiam DD. cum *P. Nav. l. 3. cap. 1. num.* 263. Item *Sanchez Dec. l. 6. cap. 3. num. 7. Laym. l. 3. tr. 3. cap. 3. num. 6. Pal. te. 1. D. 2. p. 6. num. 5. Lugo d. num. 91. & Sporer de 7. Præc. cap. 5. num. 154. cum Azor. Cajet. Sylv. &c.* vocans pariter communem; aliique multi quod congerit *Diana tom. 1. p. 1. de Parlam. R. 22. & p. 2. tr. 3. Misc. R.* 59. Ratio, quia subditus juste tunc suo jure utitur ad non solvendum, dum probabiles rationes pro se habet. Et huic sententiæ tandem convenit etiam *Suarez tom. 5. in 3. p. D. 4. Sr. 6. num. 6. in fin.* ubi fatetur non esse obligationem obediendi, quando saltem manifeste probabile est mandatum esse supra potestatem præcipientis. Et expresse eam docet *D. Antoninus p. 2. num. 1. cap. 13.* §. 8. ubi sic ait: *Non solventes pedagia, quia sunt instituta ex injusta causa (quod tamen credi non debet, nisi probabiliter sciatur), non peccant, nec tenentur restituere, juxta Raymundum.*

An autem peccent exigentes publica tributa in dubio an sint justa? Affirmant *Mol. loc. citat. numer. 7. & Sanchez Cens. l. 2. cap. 4. dub. 7. num. 2. cum Nav. Sylvestro, Cajet. Ang. Arm. Host. &c.* nisi ipsi sint subditi & a Principe ad has exactiones compellantur, ut iidem DD. limitant. Sed *Lugo cum Vasquez, & Tarrian. numer.* 93. excusat etiam non subditos, vel subditos non compulsos, si exigant judicando Regem esse prudentem, nec imponere tributa absque sapientum consilio. Imo *Lugo numer.* 28. sentit non peccare exactorem, quando ei de injustitia non constat, potest enim præsumere pro justitia tributi, præsertim in tanta opinionum varietate.

Quæritur VI. An creditor Regis, si nequeat debitum recuperare, possit non solvere gabellam alteri locatam? Negant *Corduba, Reginald. & Graff. apud Lugo D. 36. numer.* 72. Sed affirmant communiter *Less. cap. 33. dub. 10. Sanchez Cons. l. 2. cap. 4. dub. 48. Molina D. 674. numer. 10. & Diana tom. 1. p. 2. tr. 2. Misc. R. 16. cum Navarr. Vasqu. Sylv. Bonac. Turriano, Molf. Mald. Vega, &c.* & consentit *Lugo numer.* 76. Ratio, quia conductor non majus habet jus, quam Rex; si ergo Rex injuste ab hoc creditore tributum exigeret, ita & conductor. Idem dicunt *Less. ibid. numer. 76. v. Secus, & Lugo numer. 82. cum Sylv. P. Navarr. & Vega*, si gabella fuerit alteri vendita. Hoc tamen non procedit, ut recte ait *Lugo num.* 80. quando debitum contractum fuit a Rege, postquam gabella fuerit locata, aut vendita.

Quæritur VII. An emens mercem a defraudante gabellam teneatur ad ipsam? Affirmat *Sylvester apud Croix l. 3. pert. 2. numer.* 276. Sed probabilius negant *Sanchez lib. 2. cap. 4. dub. 12. numer. 3. Lugo D. 36. a numer. 65. Sporer de 7. Præc. numer. 151. ac Molina, Less. Bonac. & Dicast. apud Croix loc. cit.* Ratio, quia gabella non est onus stricte reale gravans mercem, sed est reale simul & personale, scilicet, debitum quidem de tali re, at non a quovis habente rem illam, sed a solo venditore solvendum, qui facta venditione adhuc remanet obstrictus ad solutionem gabellæ. Id tamen intelligendum, ut omnes dicunt, modo emtor non cooperetur positive ad defraudationem tributi. Item excipiunt *Lugo a numer. 65. & Sporer loc. cit.* si emtor adverteret ex hujusmodi frequentibus emtionibus fraudolentis, aliis passim tale exemplum sequentibus, Principi grave damnum evenire.

„ 6. Ceterum ordinarie injustus, seu malæ fidei damni- 618
„ ficator, aut possessor tenetur non tantum restituere rem
„ ablatam, & fructus perceptos (exceptis suis expen-
„ sis * (*Sed ex l. Adeo 7. §. Ex diverso. ff. de Acquir.*
„ *dom. possessori malæ fidei negatur actio ad repetendas ex-*
„ *pensas. Hinc probant Sanchez de Matrim. l. 6. D. 58.*
„ *numer. 35. & Lugo putat tutam sententiam, posse Do-*
„ *minum retinere expensas utiles in re factas a fure. Atta-*
„ *men Lugo cum Mol. Less. Pal. Navarr. Covar. &c. apud*
„ *Croix l. 3. part. 2. numer. 221. oppositam merito vocat pro-*
„ *babiliorem; Præsertim autem ita pront pœnalis non obligat*
„ *nisi post sententiam*) *, & industria) sed etiam sarcire
„ damnum emergens, & lucrum cessans, cum vere sit in-
„ justa causa talium damnorum. * (*Etiamsi hæc damna sint*
„ *ignorata; modo sint prævisa saltem confuse, ut advertunt*
„ *Croix l. 3. p. 2. numer. 198. Salmant. & alii cit. num.*
„ *613. in fin.*) *. Unde, si dominus, re sua retenta per
„ culturam vel negotiationem percepturus fuisset ex agro
„ suo aut pecunia centum florenos, & alter parum, vel
„ nihil, debet is domino suo satisfacere pro centum illis
„ florenis: quamvis communiter soleant domini pluri-
„ mum remittere, si res componatur. *Laym. l. 3. tr. 2.*
„ *cap. 4. num. 7.*

„ 7. Si res aliena, dum injuste detinetur, crescat, 619
„ ut si pretium ejus augeatur, domino crescit, ac pro-
„ inde id ei præstari debet. Vid. *Laym. hic lib. 3. t. 2.*
„ *cap. 4.*

„ 8. Si res aliena, dum injuste detinetur, pereat, aut 620
„ deterior fiat, idque casu, vel justa hostium incursione,
„ vel naturaliter, & certum sit apud dominum æque peri-
„ turam fuisse, non tenetur alter restituere: quia nihil no-
„ vi detrimenti domino apud furem, v. g. accidit, quod
„ non apud ipsum. Si vero non fuisset peritura apud domi-
„ num, vel saltem nonnisi per injuriam, tunc injustus de-
„ tentor adhuc tenetur ad restitutionem, licet sine culpa
„ sua res perierit. *Laym. tr. 2. cap. 4. num. 2.*

„ 9. Si res aliena apud iniquum detentorem pereat,
„ idque ipsius culpa, aut quia is absomsit, alteri donavit,
„ destruxit, &c. tunc etiamsi domino relicta fuisset cer-
„ to peritura, nihilominus tenetur pro ea domino sa-
„ tisfacere, ut est communis apud *Laym. loc. citat. Les-*
„ *sium &c.*

Pro majori claritate quæritur, an teneatur fur ad restitutionem rei apud ipsum deperditæ, quæ æque apud dominum peritura fuisset? Distinguendum: Si res periit apud furem sine culpa sua, neque alterius, & eodem tempore ac periculo quo apud dominum fuisset peritura, fur non tenetur ad restitutionem; quia furtum, licet fuerit commissum cum injuria, non tamen fuit efficax causa damni; justitia enim commutativa ad restituendum non obligat, nisi damnum effective accidat. Ita *Busemb. ut mox supra, Layman de Rest. cap. 4. ex communi, Salmanticens. eodem tit. cap. 1. numer. 52. cum Less. Pal. Dicast. &c. Sporer numer. 162. Holzmann num. 400.* Et confirmatur *ex l. 1. ff. Ad leg. Rhodiam &c.* ubi dicitur non teneri ad restitutionem nautam, qui ex una in aliam navem deteriorem, invito domino, transtulit mercem, quæ periit, pereunte prima navi in

eadem tempestate. Sed dices: Quomodo extinguitur sine satisfactione obligatio restitutionis ex injusta acceptione jam contracta? Respondeo: extinguitur eventu illius communis periculi, quo fit ut nullum damnum ex furto domino eveniat; non enim facienda est reparatio damni quod non adest, cum restitutio ad hoc tantum debeatur, ut damnum reparetur; Probavimus autem *num.* 561. ex *D. Thoma*, quod sola injuria non obligat ad restitutionem, ubi damnum non intercessit.

Dixi 1. *sine sua culpa*, nam si fur rem consumsit, vel ex negligentia culpabili perdidit, antequam periculum illud eveniret, tenetur quidem ad restitutionem, ut dicunt *Bus. supra num.* 9. *Salm. l. c. & Laym. cum Mol. & communi*. Quamvis *Spor. de Rest. num.* 168. *& Less. l. 2. cap.* 12. *nu.* 93. *cum Vasq. & aliis* excusent furem a restitutione, si rem ipse consumserit eodem loco, & intra idem tempus, quo jam prævideret rem apud dominum æque perituram; Quod probabile recte putant *Laym. num.* 2. *ac Lugo D.* 18. *num.* 77. quia revera fur eo casu nec etiam est causa damni. Dixi 2. *sine culpa alterius*, nam ut bene advertit *Elbel de Rest. num.* 77. tenetur quidem fur ad restitutionem, si res periisset apud ipsum, non casu, sed injuria alterius; quia tunc jam iste alter obligationem contraxisset restitutionis; unde remanet ad eam obstrictus fur, qui prius obligationem contraxit; Ita *Elbel*, *Holzm. Bus. Sporer & alii communiter*. Dixi 3. *eodem tempore & periculo*, nam si transacto periculo illo communi fur non restituat, & postea res pereat in alio periculo, dicunt *Salm. loc. cit. num.* 51. *cum Pal. Dic. & Less.* furem teneri ad restitutionem, quia non restituendo fuit in mora culpabili. Sed adhuc probabiliter *Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 218. excusat furem a restitutione, semper ac evenit commune periculum, in quo æque apud dominum res peritura fuisset: Recte enim ait *Croix*, teneri tunc quidem furem ratione moræ ad restituendos fructus, quos dominus ex re percepturus fuisset; quia mora fuit causa, quod dominus damnum illorum fructuum pateretur; non tamen tenetur rem restituere, cum non mora, sed periculum fuerit vera causa, quod dominus rem amitteret.

621 Si quis occidit agnum alterius, qui nunc valeat quinque denarios, sed postea valiturus erat decem, dicunt *Sotus*, *Bann. Salon. &c. ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 256. restituendos esse decem denarios. Sed probabilius *Less. Mol. & Dic. cum Croix ibid.* tenent ex communi restituendos tantum quinque. Bene tamen excipit *Croix* cum *Lugo*, nisi Dominus pretio illo non possit emere similem agnum, vel quia caret pecunia, vel quia non habet amplius opportunitatem emendi; Hoc tamen intelligendum, si Dominus reservaturus fuisset ad tempus incrementi.

Quid si Dominus consumturus fuisset rem tempore vilioris pretii, fur vero consumsit tempore incrementi? Sentiunt *Mol. Vasqu. Laym. Less. &c apud Salm. de Rest. cap.* 1. *nu.* 58. furem non teneri nisi ad pretium vilius, tum quia restitutio facienda est juxta quantitatem damni Domino illati; tum quia venditio facta tempore incrementi est fructus industriæ, qui non debetur Domino: Et hanc sententiam *Salm.* probabilem putant. Sed mihi videtur omnino verior opposita, quam tenent *Lugo D.* 18. *n.* 126. *Pal. de Just. q. un. p.* 24. §. 9. *P. Concina to.* 7. *pag.* 106. *num.* 24. *& Salm. num.* 59. *cum Sylv. Reb. & Vill.* Ratio, quia res Domino suo fructificat, licet Dominus fructum non percepturus fuisset. Nec fructus ille est fructus industriæ, sed fructus rei; unde deductis expensis totus ei debetur. Quid si Dominus consumturus fuisset agnum tempore vilioris pretii, & apud furem crevit valor, sed postea apud ipsum decrevit ad pristinum valorem? Bene respondet *P. Concina l. c. pag.* 105. *num.* 21. furem teneri ad restituendum vilius pretium, quoniam restitutio non obligat nisi ad mensuram damni illati.

622 ,, 10. Qui fingens se pauperem, vel alium, quam est, ex-
,, torsit eleemosynam, non tenetur restituere, si parva fuit,
,, qualis ostiatim mendicantibus datur; secus, si fuit magna;
,, tunc enim, quia subintelligitur conditio hæc (si pauper est)
,, tenetur restituere secundum *Moliu.* danti; secundum Pa-
,, ludanum, vel danti, vel aliis pauperibus. V. *Escob. t.* 3. *E.*
,, 2. *c.* 6. *num.* 109.

623 ,, 11. Qui extrema necessitate consumsit, quod ante ac-
,, ceperat commodatum, conductum, vel precarium, non
,, tenetur restituere: quia nec ratione rei acceptæ, cum ea
,, nec in se, nec in pretio extet; nec ratione acceptionis,
,, cum jure eam consumserit; nec ratione contractus, cum
,, hic non obliget, nisi re pereunte sua culpa. *Less. Hurt.*
,, *Trull. Dian. p.* 5. *tr.* 8. *R.* 10. Imo probabiliter nec id qui-
,, dem, quod ante illam necessitatem erat furatus, & in ea
,, consumsit, quia furtum illi non ademit jus, quod ad rem
,, in tali casu habebat. *Con. Pal. Hurt. Dian. loc. cit. R.* 8.
,, contra *Less. & Vasq.* sicut neque si in ipsa necessitate ac-
,, cepisset, & consumsisset. *Dian. loc. cit. R.* 9. *Azor. &* 6.
,, alii contra *Lessium*, (*Vide quæ diximus Quæst.*
,, *IV.*) *

624 Certum est autem, quod mutuatarius, qui in extrema necessitate rem mutuatam consumit, tenetur adhuc restituere mutuum; quia tunc consumit rem propriam, cum rei mutuatæ transferatur dominium in mutuatarium.

Quæritur, utrum emens rem alienam cum dubio an sit 625
venditoris, & postmodum, facta diligentia, dubium evincere non possit, ad quid teneatur? Dicunt aliqui teneri ad totam rem reddendam vel alteri de quo dubitat an sit sua, vel pauperibus si ignoretur persona. Sed probabilius tenetur ad rem dividendam pro qualitate dubii, cum ex una parte non faveat illi possessio incepta cum dubia fide, & ideo nequit rem sibi totam retinere; ex altera parte non videtur æquum teneri totam restituere, cum dubium est an res sit aliena. Ita *Lugo D.* 17. *num.* 80. *&* 81. *Less. l.* 2. *cap.* 14. *num.* 15. *Pal. D.* 3. *punct.* 3. *num.* 2. *Salm. c. num.* 62. *cum Dic. & Villal.*

ARTICULUS III.

An, & quid debeat restitui pro injuria illata corpori, verbi gratia, per mutilationem, occisionem, &c.?

626 *Ad quid teneatur occisor?*
627 *An impotens restituere in uno genere, teneatur in alio?*
628 *Quid si quis occidens Cajum, putarit occidere Titium? Et an iste incurrat irregularitatem, aut excommunicationem Canonis?* 629 *Quid si quis incenderit domum Titii, putans Caji?*
630 *An valeat remissio Patris occisi in præjudicium filiorum?*
631 *Vide alios casus. Quibus heredibus facienda restitutio?*
632 *An homicida teneatur restituere bona, quæ occisus aliis dedisset ex liberalitate?* 633 *Quid si damnum istorum intenderit?*
634 *Ad quid teneatur homicida creditoribus occisi?*
635 *Quid si homicidium imputetur alteri, & hoc occisor advertat?* 636 *Quid si hoc etiam intendat?*
637 *Ad quid teneatur invasus excedens moderamen inculpatæ tutelæ?*
638 *Quid si provocans occidat alterum pugnam acceptantem?*
639 *An detrahendum pretium laboris, quem occisus sustinuisset pro lucro amisso.*

,, RESP. Injustus occisor, aut mutilator in conscientia te- 626
,, netur tantum restituere pro damnis bonorum fortu-
,, næ, quæ ex tali occisione, vulnere, &c. directe ab eo
,, causata sunt, juxta prudentis arbitrium: præcise autem
,, pro vita, membro, vel cicatrice nihil tenetur restituere
,, secundum rigorem, cum sint bona altioris ordinis, quæ
,, pecunia æstimari non possunt. Ita contra *Sotum*, *Sylv.*
,, *&c.* probat *Less. l.* 2. *cap.* 9. *d.* 23. V. *Laym. l.* 3. *t.* 3.

Quæritur, an impotens restituere in uno genere bonorum, 627
teneatur restituere in altero inferiori, puta si quis hominem occidit, aut vulneravit, aut infamavit, teneatur pecuniam dare, si nequeat aliter damnum compensare? Adest duplex probabilis sententia. *Prima* affirmat cum *Soto de Just. l.* 4. *q.* 6. *a.* 3. *ad* 3. *Caj. Sum. v. Restitutio*, item *Sylv. Mercad. Arm. Arag. &c. ap. Lugo D.* 11. *nu.* 4. Et pro hac sententia videtur esse *D. Thom.* 2. 2. *q.* 62. *a.* 2. *ad* 1. ubi ait: *Cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare vel in pecunia, vel in aliquo honore*. Idem repetit *ibid. ad* 2. loquens de restitutione famæ: *Vel si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare*. Ratio, quia qui non potest totum damnum, tenetur saltem compensare partem quam potest. *Secunda* vero communior & probabilior sententia negat, eamque tenent *Lessius l.* 2. *cap.* 9. *num.* 141. *Lugo loc. cit. a num.* 5. *& Disp.* 15. *num.* 23. *Laym. lib.* 3. *tract.* 3. *p.* 3. *cap.* 6. *num.* 2. *Bonac. D.* 2. *q. ult. sect.* 2. *p.* 10. *num.* 10. *Sanch. Cons. lib.* 1. *cap.* 4. *d.* 1. *num.* 7. *Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 299. *Sporer de* 8. *Præc. cap.* 6. *num.* 127. *Salm. de Rest. cap.* 2. *num.* 80. *& cap.* 4. *nu.* 142. *cum Bann. Vasqu. Vict. Fill. P. Navar. &c.* Ac probabilem putat *P. Concina to.* 7. *pag.* 110. *num.* 7. Probatur 1. *Exod.* 21. 19. ubi dicitur, quod convalescente vulnerato, *percussor erit innocens, ita tamen, ut operas ejus, & impensas in medicos restituat*. Ergo sufficit restituere tantum damna in bonis illata, quin sit obbligatio restituendi aliquid pro vulnere; alioquin (bene arguit *Lugo*) percussor non diceretur innocens. Probatur 2. ex *l. fin. ff. de His qui effud. &c.* ubi dicitur vulnerans teneri ad expensas curationis, & mercedes, quibus cariturus est vulneratus: *Cicatricum autem aut deformitatis nulla fit æstimatio; quia liberum corpus nullam recipit æstimationem*. Probatur 3. ratione, quia justitia commutativa obligat ad restituendum juxta æqualitatem damni illati; ubi autem restitutio facienda sit in genere diverso, nulla adest æqualitas, nec ulla erit unquam compensatio damni; per quamcunque enim pecuniam damnum minime reparabitur, neque in toto, neque in parte: Et sic respondetur oppositæ sententiæ. Communiter tamen præfati AA. monent congruum esse, ut Confessarius imponat pœnitenti pro pœnitentia, vel ex æquitate aliquid læso elargiri.

,, 1. Qui occidit ebrius alium, si ebrietas non fuit culpa-
,, bilis, & voluntaria, vel, licet fuerit talis, si tamen ho-
,, micidium vel non prævidit, vel diligentiam debitam ad-
,, hibuit ad cavendum, non tenetur ad restitutionem: tene-
,, tur autem, si prævidit, & non cavit. *Bon. d.* 2. *q. ult. s.* 2. *p.* 1.

2. Qui occidit Cajum, putans esse Titium, tenetur ad 628
resti-

„ restitutionam; quia actiu ista est Cajo injuriosa. *Bon. l. c.*
„ *commun.*

Quær. I. An occidens Cajum putans occidere Titium, teneatur ad restitutionem? Affirmat *Bus.* hic *cum communi.* At negant alii, quia homicidium respectu Caji est mere casuale, & involuntarium. De hoc vide in quæstione sequenti dicenda, quæ ad idem coincidunt. Sed hic dubium fit, an incurrat excummunicationem Canonis, qui volens occidere Clericum Petrum, per errorem invincibilem occidit Clericum Paulum? Negat *Dian. p. 9. tr. 4. R. 31.* cum *Suar. de Censur. D. 22. sect. 1. n. 54. Concina tom. 3. D. 53. n. 3.* & probabile vocat *Tamb. Dec. l. 6. cap. 4. §. 3. n. 29.* Ratio, quia respectu Pauli percussio illa non fuit voluntaria, sed mere casualis & affectiva; solus autem affectus percutiendi Petrum fuit voluntarius, sed solus affectus non est sufficiens ad inducendam excommunicationem. Probabilius tamen dicunt incurrere *Sanch. de Matr. l. 9. D. 32. n. 26. cum Cordub. & Cov. Viva de Rest. q. 7. a. 1. n. 7. Benac. de Cens. D. 1. q. 2. p. 1. n. 20. cum Mol. Reb.* & aliis communiter, ut fatetur ipse *Tambur. num.* 28. Ratio, quia occidens Clericum ideo incurrit excommunicationem; quoniam injuriam irrogat statui Clericali; qui autem unum Clericum pro alio percutit, licet erret in personam, jam lædit statum Clericalem, quia Clericum vult lædere, & de facto Clericum lædit. Sed dices, cur iste excommunicationam Canonis incurrit, & non obligationem restitutionis? Respondetur: differentia est, quia restitutio non debetur personæ, nisi ob injuriam personæ illatam; sed excommunicatio incurritur ob injuriam factam statui ecclesiastico, quæ in hoc casu jam adest; & quamvis respectu Pauli sit accidentalis, & materialis, respectu vero status est substantialis & formalis. Tanto magis puto occisorem in eo casu non excusari ab incurrenda irregularitate, ut dicet *Sanchez loc. cit. cum Cov. Cordub. Led. Vega, &c.* contra *Fill. tr. 20. c. 3. q. 10. Spor. de 5. Prac. c. 3. n. 206. & Tamb. l. c. n. 35. cum Con. Hen. & Farinac.* qui afferunt pro se quandam Declarationem S. C. Concilii an. 1587. apud *Dian. l. c.* ubi declaratum fuit, quod mandans uccidere Petrum, non incurrit irregularitatem, si mandatarius errans occidit Paulum. Sed respondetur: in hoc casu ideo mandantem non essa irregularem, quia respectu occisionis Pauli non potest dici, quod ille fuerit verus mandans, cum mors Pauli accidat omnino per errorem mandatarii non propter mandatum; sed qui unum pro alio occidit, verus dicitur homicida. Nec obstat dicere, quod si quis projiciens lapidem vult occidere inimicum, & occidit mere casualiter amicum, non incurrit irregularitatem, ut dicunt *Bon. l. c. cum Suar. & Sayr.* Sic atiam dicendum de eo, qui volens pugione occidare inimicum, casu occidit amicum Sed respondeo: in primo casu tantum adest parvus affectus, non autem externum homicidium cum occisio illa omnino accidat præter voluntatem. Et in casu nostro adest affectus, & homicidium externum, cum occisor velit interficere hominem, & de facto hominem interficiat, licet erret in personam.

629 Quær. II. An autem, si quis velit incendere domum Titii inimici, & incendat domum Caji amici, teneatur Cajo restituere damnum? *Prima* sententia cum *Bon. de R. in partic. Disp. 2. q. ult. sect. 2. p. 2. n. 8. cum Haunold. & aliis apud Croix l. 3. p. 2. n.* 200. absolute firmat. Ratio, quia omnis actio contra justitiam executa cum advertentia parit onus restitutionis; nac excusat error personæ domini, cum error sit tantum circa qualitatem, non circa substantiam. *Secunda* sententia cum *Leandro t. 10. q. 28. Mol. tom. 3. D.* 127. *n. 4. Tamb. Dec. l. 8. tr. 3. §. 6. n. 1. verb. Dixi; Sporer tr. 4. de Rest. c. 2. n. 139. Lugo de Just. D. 17. n. 78. & D.* 18. *n.* 86. *Croix l. 3. p. 2. n.* 200. cum aliis doctis Junioribus, & præsertim doctissimo Magistro meo Illustrissimo Episcupo Tumo, negat teneri ad restitutionem, modo is non intenderit, ne confuse quidem, incendere domum alterius quam Titii; nempe si non fuerit sic animo actualiter saltem implicite comparatus, quod etiamsi scivisset domum esse Caji, adhuc incendisset; quia tunc censetur damnum intulisse Cajo, non ut Cajo, sed ut domino domus; & ideo tunc cuique domino damnum resarcire debet. Secus vero, si nullum alium intenderit lædere, quam Titium inimicum, invincibiliter credens domum asse Titii. Ratio, quia ad obligationem restitutionis, quæ oritur ex damnificatione, principaliter facta propter injuriam, requiritur injuria formalis; nec sufficit injuria materialis, & solum effectiva sine animo, sicut nec sufficit injuria tantum affectiva, opere externo non completa, ut esset hæc; *Cardinalis* enim *de Lugo* sic loquitur: Cum ego intendo damnum inferre Titio, animo illi tantum injuriam irrogandi, quocunque alio excluso; si postea per errorem invincibilem lædo Cajum, injuria respectu Titii non est formalis, & effectiva, sed duntaxat materialis, & affectiva, ac mere accidentalis, cum mihi non fuerit animus eum lædendi, nec in particulari, nec in generali; Et ideo non teneor illi restituere damnum, quod oritur ex injuria. Nec obstat dicere; quod ad obligationem restitutionis satis ast intendere aliquam actionam injustiam, & eam exequi. Nam respondent DD. citati, quod ad onus restitutionis ratione damnificationis non sufficit sola actio materialiter injusta, sed insuper requiritur actio formaliter, seu voluntarie injuriosa in alterum qui læditur. Hæc autem actio injuriosa voluntaria deest in casu nostro, cum accidat actio præter intentionem, quæ non est alicui formaliter injuriosa: Si enim intendo tantum lædere Titium, & quemcumque alium excludo, tunc neminem voluntarie offendo; non Titium, quia de facto is non læditur; non alterum, quia respectu illius mea actio est prorsus involuntaria, & ideo error est circa substantiam. Et ob eamdem rationem idem dicunt *Sporer de 5. Prac. c. 3. nu. 206. Fill. tr. 20. c. 3. q. 10. Croix l. 3. p. 2. n. 201. Leand. l. c. Tamb. l. 6. cap. 4. §. 3. n. 31.* (contra *Bon. loc. cit. n. 8. cum Cov. Gom. & Sanch. l. 9. D. 32. n. 27. Suar. &c.*) de eo qui occidit amicum, invincibiliter credens esse suum inimicum. Nec obstat textus in *l. 18. Eum qui. §. Si injuria. ff. de Jurejur.* ubi dicitur, quod si quis læditur ab aliquo, qui putat eum esse alium, is habet in illum actionem damni: Nam respondetur id procedere in foro externo, ubi præsumptio scientiæ personæ læsæ stat contra lædentem, cui fides minima præstatur; si allerat alium voluisse offendere; non vero in foro interno, ubi lædens certus est alium offendisse pro eo quem offendere intendebat

Idem etiam dicunt de furto *Molin. loc. cit. Lugo D. 17. num. 78. Sporer tract. 4. de Restitut. cap. 2. num.* 139. & probabile putant *Leand. & Tamburin. ll. cc.* Ait enim *Lugo*, quod si fur, rem injuste accipiendo, vult illam absolute possidere, tunc saltem in confuso vult injuriam inferra domino, quicunque ille sit; Secus vero inquit, si acciperet sub expressa conditione, si res sit ver. grat. Principis; quia tunc non intendit absoluta possidere. Sed huic doctrinæ non acquiesco, & adhæreo sententiæ, quam tenet *Sanch. Dec. lib. 2. cap. 23. num.* 157. In furto enim non attenditur cui volueris facere injoriam, sed an vere volueris rem accipere invito domino; cum in hoc videatur differre obligatio restitutionis ob damnificationem a restitutione ob furtum; nam in damnificatione principaliter intenditur injuria in personam domini, & accessorie illius damnum; in furto autem principaliter intenditur lucrum injustum, & accessorie injuria domini; & ideo error domini in casu furti videtur esse circa qualitatem, in casu vero damnificationis circa substantiam.

„ 3. Si læsus ante mortem omnia remisit, ad nihil tenetur oc- 630
„ cisor: qoia filiis non fit injuria in bonis, nisi quatenus læ-
„ duntur in parre contra ejus voluntatem (volenti enim non
„ fit injuria); ergo sicut per eum jus acquirunt, sic etiam
„ amittunt: etsi non recte faciat parens, si filii valde
„ egeant. *Less. lib.* 2 *cap. 9. d. 26.* * (*Ita etiam Salm. de*
„ *Rest. cap. 2. numer. 113. cum Sanchez, Soto, Bonac. &*
„ *communiter, contra Croix l. 3. p. 2. num. 310. cum Lugo:*
„ *Facta autem remissione injuriæ, non intelligitur facta remis-*
„ *sia damnorum; Vide ibi num.* 112.)*

„ 4. Etsi præcise pro vita, membro, occisione non sit o- 631
„ bligatio restituendi: per sententiam tamen judicis cogitur
„ injurians satisfacere pro injuria.

„ 5. Consilium est, ut Confessarius pro his injungat elee-
„ mosinas, & Missas pro salute occisi.

6. Si occisus, vel mutilatus fuerit servus, vel animal,
„ tunc etiam pro vita, & membris facienda est restitutio:
„ quia horum vita pretio æstimatur; ac proinde tantum de-
„ bet restitui, quanti potuisset vendi; & pro mutilatione,
„ vel cicatrice, quanto pluris venderur.

„ 7. Pro expensis funeris nihil restituitur; quia illæ aliquan-
„ do faciendæ tandem fuissent: Nisi forte occasione illaræ
„ necis, verbi gratia extra patriam, majores fieri opor-
„ tuerit.

„ 8. Restitui debent impensæ factæ in curationam, & me-
„ dicamenta vulnerati, val occisi. *Fill. to. 32. cap. 8.*
„ *n.* 212.

„ 9. Item lucra, quæ ex mutilatione, vel vulneratione
„ cessarunt; non quidem tam in insolidum, ac si de facto
„ essent acquisita, sed pro majore, aut minore spe, quam
„ læsus habuit illa acquirendi. V. *Trull. lib. 7. cap.*
„ *8. d. 3.*

„ 10. Si homicida a Magistratu plectatur, verius est adhuc
„ teneri ad damna sarcienda, cum morte sua tantum satis-
„ faciat justitiæ publicæ, non hæredibus occisi. Qui tamen,
„ cum plerumque aliud non exigant, videntur esse conten-
„ ti, ac proinde heredes homicidæ ad nihil tunc teneri.
„ *Fill. loc. cit. num.* 214.

„ 11. Debet autem restitutio fieri tantum parentibus in-
„ terfecti, filiis, & uxori: quia hi soli directe læduntur:
„ cum moraliter censeantur una persona cum occiso. Nisi
„ tamen occiderit animo etiam nocendi aliis: nam tunc
„ etiam his restituere teneri, dicit *Card. Lugo de Just. d. 11.*
„ *num. 8. ex Less.* V. *Trull. l. c. d. 4.*

Quæritur I. Quibus heredibus teneatur homicida restituere damna? Et quænam damna restituenda sint? Certum est I. quod heredibus necessariis, ut filiis, parentibus, & etiam uxori, restituendum est damnum, & lucrum cessans, non tantum illud quod cessavit in vita occisi, sed etiam post ejus mortem, juxta tempus quod defunctus verisimiliter victurus creditur, attenta ætate, valetudine, &c. ut recte docet *Sanch. Cons. l. 1. c. 4. d. 2. n. 10. cum Panorm. Gom. Ang. Palao*

&c. Sed hoc lucrum non est restituendum integrum in re, sed juxta spem, ut idem *Sanch.* bene advertit cum *S. Thom. Navarr. Sot. Salon. Arag. & aliis*, contra *Panormit. Gom. & alios*. Certum est II. quod restituendum est heredibus non necessariis omne debitum reale contractum cum defuncto ante ipsius obitum, nempe damnum ejus bonis irrogatum per occisionem, & lucrum quod amisit vulneratus tempore quo vixit: Non autem lucrum quod cessavit a tempore mortis, cum id non fuerit debitum reale cum defuncto contractum, ut dicunt *Sotus, & alii Doct. apud Sanch. l. c. dub. 3. n. 9.* & consentit *Croix l. 3. p. 2. n. 309.* Dicit autem *Croix ibid.* quod si nullus superfuerit heres, restitutio dictorum debitorum realium facienda est pauperibus. Addit etiam *Croix eod. n. 309.* quod si uxor (& idem dicendum esset de filiis, & parentibus) postea æque commode nupserit, vel si quis ipsi alimenta præstiterit, huic nihil restituendum, quia tunc reipsa non patitur damnum.

632 Quæritur II. An homicida teneatur restituere fratribus, consanguineis, vel aliis bona, quæ occisus illis probabiliter daret, si viveret? Tres sunt sententiæ. *Prima* universe affirmat, quia illi, quamvis jus non haberent ad talia bona, habebant tamen jus, ne vi impeditus fuisset defunctus ea ipsis elargiri. Ita *Vasq. Scot. Azor. & alii apud Salm. de Restit. c. 2. nu. 105.* *Secunda* dicit, restitutionem deberi tantum fratribus, præter parentes, uxorem, & filios. *Tertia*, & quidem probabilior sententia, quam tenent *Bus. infra num. 13. cum Less. & Trull.* item *P. Concina to. 7. pag. 214. nu. 18. & Salmant. d. l. nu. 107. cum Soto, Lugo, Fill. Bon. &c.* docet, nihil deberi aliis, nisi Parentibus, filiis, & conjugi, etiamsi homicida illorum damna prævideret. Nec obstare ajunt *Salm. nu. 108. & Lugo Disp. 11. n. 117.* id quod dicit *Sanch. Cons. l. 1. c. 4. d. 3. nu. 11.* esse semper contra justitiam, impedire vi aliquem a consecutione boni, cum hujusmodi impeditio prævidetur: Nam respondent justitiam non obligare ad non apponenda ea (etiam vi vel fraude) ex quibus per accidens, & remote sequitur aliquod damnum, quia tunc vis, aut fraus non censetur esse illius causa nec physica, nec moralis. Regula autem, qua quis habet jus, ne vi impediatur a consecutione justi boni, currit quando directe intenditur illius damnum, non vero, si eveniat per accidens.

633 Contra autem dicunt *Salm. d. l. n. 108. cum Cajet. Mol. &c.* teneri homicidam ad restituendum, si damna illorum intenderet; Sed concedunt, satis esse probabilem sententiam oppositam, scilicet tunc etiam ad nihil teneri, cum deficiat ibi opus externum contra justitiam erga damnificatos, ut tenent *Sanch. Sot. Trull. Dic. Bon. d. n. 108.* juxta dicta *supra n. 583.* Sed huic sententiæ nescio acquiescere, nam occidens, animo nocendi directe aliis, certe peccat contra justitiam erga illos, cum quisque habeat jus, ne vi impediatur a consecutione justi boni; Tunc enim occidens jam opere injusto externo lædit illos, & ideo teneri eos indemnes reddere recte dicunt *P. Conc. l. c. Tamb. de Restit. ex homic. c. 4. §. 3. nu. 13. cum Less. & Viva de Rest. Qu. 7. Art. 1. n. 8. in fine*, *Croix l. 3. p. 2. n. 310. Elb. cum Henr. & Ills.* Neque hic valet dicere, quod si hic tenetur ad restitutionem, cur non tenebitur qui impedit alterum ex odio a consecutione justi boni, quem dictum est supra *n. 584.* non teneri? Respondetur, quod ille non tenetur, quia malitia fuit omnino interna pravæ voluntatis odientis; sed hic prodiit in vim externe injustam, prout est homicidium debitoris; quisque autem habet jus, ne per vim privetur justo bono, & ideo tenetur homicida ad restituendum ipsi damnum.

634 „ 12. Etsi probabile sit, deberi etiam restitutionem creditoribus occisi, si quod damnum illis ex ea cæde obvenit; „ contrarium tamen etiam probabile (saltem secundum limitationem casus præcedentis) est; cum occisio illa non „ sit directe causativa illius damni. V. *Laym. l. c. n. 4.*

In hac quæstione, scilicet an homicida teneatur restituere creditoribus occisi damnum eis illatum? Tres sunt sententiæ. *Prima* dicit teneri, si homicida prævidit eorum damnum. Ita *Sanch. & Tap. apud Salm. de Rest. c. 2. n. 110.* *Secunda* dicit teneri, sive prævidit, sive non; quia creditores jus habebant exigendi sua credita ab occiso. *Molin. & Laym. apud Salm. n. 110.* *Tertia* autem sententia, quam tenent *Tamb. de Rest. c. 4. §. 3. n. 12. cum Less. Soto, Bec. Dicast. &c. Salm. d. l. n. 11. & Viva de Rest. q. 7. Art. 1. n. 8.* docet non teneri ad restitutionem, etiamsi præviderit damnum, modo non intenderit; quia damnum illorum tunc evenit per accidens. Secus, si damnum creditorum directe intendisset, ut *Tamb. d. l. n. 13. & Viva*; & hoc recte vocat communius & probabilius *P. Concina to. 7. p. 214. n. 10.* juxta mox supra dicta *n. præced.*

„ 13. Non tenetur occisor aliquid eis restituere, quos oc- „ cisus alebat ex liberalitate, quia damnum illorum per ac- „ cidens sequitur. *Less. l. 2. cap. 9. art. 26. Trull. loc. cit.* „ * (*Vide dicta mox n. 632.*) *

635 „ 14 Nec tenetur ad damna, quæ ver. g. provenient ex „ morte alicujus innocentis, quia per errorem putaretur homicidium fecisse, & sic captus plecteretur. quia hujus mors „ non directe causaretur ab ipso, sed per accidens, & ex „ errore, vel malitia accusatorum. Vide *Bonac. d. 2. qu.* „ *ult. s. 2. p. 2.*

Quær. I. An tenearis restituere damnum alteri obveniens ex tuo homicidio, nempe si illi crimen imputetur? Respondet *Less. lib. 2. cap. 9. Dub. 16. nu. 110.* quod certe ad nihil teneris, si non advertas ad damnum illi eventurum. Quid si advertas? *Navarr. apud Sanch. Cons. lib. 1. c. 4. dub. 5. n. 6. aliique apud Less. lib. 2. c. 9. n. 111.* dicunt teneri ad restitutionem, quia tunc fuisti causa efficax damni. Probabilius tamen negant teneri *Less. dict. n. 111. cum Soto, Lopez, & aliis*; item *Sanch. num. 7. Tamb. Dec. lib. 6. cap. 4. §. 1. n. 3.* Ratio, quia non censetur alteri injuriosa actio illa, ex qua provenit damnum non ex se, sed ex errore aliorum, licet error prævideatur: Modo tamen (ut bene limitant *Less. num. 114. Tamb. n. 4. & Croix lib. 3. par. 2. nu. 157.*) actio illa exterior non sit talis, ut ea, ejusque circumstantiæ proxime influant moraliter ad imputationem in tertium, puta, ut dicunt *Viva de Rest. qu. 7. art. 1. nu. 5. Tamb. & Croix ll. cc.* si occidas indutus vestibus, vel armis Pauli, vel in domo, aut agro, aut cum famulis Pauli. Nisi (addunt tamen *Less. loc. cit. & Petsch. apud Croix*) quis in hujusmodi actionibus utatur jure suo; quia tunc nemini infert injuriam, quamvis peccare possit contra charitatem, si tunc parum ipsius intersit jure suo uti.

Sed majus dubium fit, si non solum advertas, sed etiam intendas, ut homicidium tuum alteri imputetur? *Lugo de Just. Disp. 8. n. 75.* cum *Caj. Ricc. Cord. Ang. &c. & D. 11.* (Et idem sentit *Viva loc. cit.* sibi non bene congruens cum a se dictis *qu. 2. a. 1. n. 5.*) affirmant tunc teneri ad restitutionem; quia, licet tua actio sit causa remota imputationis, tua tamen prava intentio nocendi efficit, ut sit causa moralis illius damni. Verum adhuc probabilius puto nec etiam eo casu teneri, ut docent *Less. n. 113. Sanch. nu. 9. cum Angles, Tambur. & Croix num. 156. cum Diana, &c.* Ratio, quia semper ac actio ex se, vel ex ejus circumstantiis, non sit proxime causans imputationem, ut supra explicatum est, intentio prava juxta communiorem sententiam non efficit, ut sit injustum illud opus, quod de se externe graviterque non est injustum respectu tertii. Sed dices; sicut quis occidens hominem, ut noceat fratribus, aut aliis quibus ille benefaciebat, licet ex liberalitate, prout, diximus *num. 633.* tenetur eis damnum restituere. Sic etiam tenetur qui alium occidit, ut alteri homicidium imputetur. Sed respondetur differre casus, nam ibi damnum fratrum illorum per se necessario, & proxime erat conjunctum cum morte benefactoris; at in casu præsenti damnum ejus cui imputatur homicidium non est necessario per se, & immediate conjunctum cum morte occisi, sed remote & mere per accidens, cum proprie pendeat ex judicio aliorum putantium ob extrinsecas conjecturas ipsum fuisse homicidam; Unde hic homicidium est tantum occasio imputationis, non vero causa, quia non influit proxime, & directe. 636

Quær. II. An teneatur ad restitutionem damni invasus, qui excedit moderamen inculpatæ tutelæ? Negant *Sot. Mol. Sylv. Ang. &c. apud Lugo disp. 9. n. 51. & Tamb.* probabile putat; quia tunc invasor censetur cedere juri suo. Attamen *Lugo n. 50. & Croix l. 3. par. 2. n. 305. cum Sanch. Nav. Vasq. & aliis communiter* probabilius putant teneri ad totum damnum, quia excedendo jam gravem injuriam alteri infert, & invasor utique habet jus, ut a nemine ex privata auctoritate injuste occidatur. 637

Censet autem *Suar. apud Croix lib. 3. par. 2. n. 307.* quod si quis provocet alterum ad pugnam, & illo acceptante, occidat, tenetur restituere damnum; quia provocatio fuit vera damni causa. Sed probabilius contradicunt *Lugo Disp. 12. n. 58. cum Vasq. & aliis*; quia, licet provocans peccet contra charitatem, dum autem alter pugnam acceptat, pugnando non peccat contra justitiam. 638

Quær. III. An in restitutione lucri amissi ab occiso propter occisionem debeat detrahi pretium laboris, quem ille pro lucro obtinendo impendere debuisset? Affirmant *Molin. Rebell. Diana &c. apud Croix loc. cit. n. 312.* Negant vero communius DD. cum *Steph.* ut asserit *Croix*, sed rationabiliter sententias conciliat *Bonac.* dicens illud tantum detrahendum, quod præsumitur occisus libenter daturus fuisse pro redemtione laboris. 639

ARTICULUS IV.

Quid debeat restitui pro illato stupro?

648 An

640 ,, RESp. Qui virginem per injuriam defloravit, tenetur tantum rependere damnum, quod ei ex tali injuria est secutum, idque vel matrimonio, vel damni æstimatione, ad arbitrium prudentis, ut talem nimirum inveniat, qualem manens virgo invenisset. *V. Sanch. l. 7. d. 14. Fill. t. 32. c. 8. num. 209.* * (*Hinc si stuprator non possit dotare, tenetur ducere. Tamburr. de Rest. cum Lug. c. v. num. 27. Nisi magnus sit excessus. Vide infra num. sequ. 642. & 649. in fin.*) *

Unde resolves.

,, 1. Præcise pro sola virginitate non obligat restitutio. Unde si stuprum mansit clam, aut non impedivit, quin æque laute nuberet, ad nihil tenetur stuprator. *Less. Bonac. q. 4. de matr. p. 7.* * (*At si virgo, antequam nubat, satisfactionem petat, tenetur stuprator satisfacere, licet stuprum sit occultum. Tamb. d. l. num. 32.* *)

641 ,, 2. Item ad nihil tenetur, si defloravit consentientem, absque vi, fraude, vel promissione matrimonii, quia non est facta injuria, *ib. & Trull. d. 2.*

,, 3. Si virginem importunis precibus flexit, nihil tenetur restituere, quia adhuc consensit libere: nisi forte preces tales fuerint, ut cum vi, & coactione æquipararentur; ut si conjunctæ fuerint cum minis, vel metu reverentiali, v. gr. si fuit illius dominus, vel vir magnæ auctoritatis. *Trull. cap. 9. d. 2.*

,, 4. Si per promissionem veram, vel fictam matrimonii eam flexit, tunc tenetur ducere eam, quia in omni contractu, ubi alter ex parte sua acceptavit, & implevit, tenetur, & alter implere, etiamsi ficte contraxerit, quia tenebatur ex justitia vere contrahere, cum alioqui omnia humana commercia fraudibus paterent. Et id quidem verum est, etiamsi stuprator religionem vovisset, *Less. l. 2. c. 10. d. 3. & 4. Trull. d. 3.*

,, 5. Non tamen tenetur fictus promissor eam ducere casu, quo 1. Is puellam valde notabiliter conditione excederet, vel verbis usus esset fictionem facile indicantibus. 2. Si ipsa conscia esset prædicti voti: quia tunc ipsa contraxisset mala fide. 3. Si ipse putavit esse virginem, cum tamen non esset. 4. Si ex matrimonio grave damnum, aut scandalum timeretur. 5. Si ipse jam sacris initiatus est, aut alteri matrimonio copulatus; tunc enim his casibus solum teneretur curare, ut æque commode nubat, modo ante dicto, dando scilicet dotem, vel aliter. V. *Sanch. 1. de matr. d. 10. l. 1. Trull. l. 7. cap. 9. d. 3.*

Omnia hæc, cum agatur de rebus valde gravibus, & quæ frequenter ad praxim deducuntur, sedulo hic discutienda & elucidanda sunt; & primo videndum de obligatione viri deflorantis virginem sine promissione Matrimonii; secundo de eo qui defloravit, Matrimonium promittendo.

§ I.

Ad quid tenetur deflorator, si non promittit Matrimonium?

IN hoc distinguendum: Si virgo libere consentit, commune est deflorantem nihil teneri ei restituere. Sed dubium 1. fit, an eo casu teneatur ille satisfacere injuriam Parentibus puellæ? Adest duplex sententia probabilis. *Prima* negat, & hanc tenent *Sanch. de Matr. l. 7. D. 14. num. 11. Lugo de Pœn. D. 16. num. 223. & 224. Suar. to. 4. D. 22. Sect. 4. nu. 7. Less. l. 2. c. 10. dub. 1.* & probabilem putant *Croix l. 3. p. 2. num. 316.* & *Laym. l. 3. tr. 3. p. 3. c. 13. num. 1. cum Soto, P. Navarr. & Vasqu.* Ratio, quia, si ipsa puella, cum sit domina sui corporis, nullam irrogat injuriam Patri, si deflorationi consentit utens jure suo, tanto minus irrogat deflorator. Tantum illa peccabit, & consequenter etiam violator, contra pietatem Patri debitam, & etiam contra obedientiam, si de tali crimine expresse prohibitionem a Patre habuerit, ut ait *Lugo num. 226. Secunda* vero sententia affirmat, & hanc tenent *S. Antonin. 2. p. tit. 5. c. 6. §. 1. Navarr. Manual. c. 16. num. 19. Corduba l. 1. q. 13. col. 4. §. Ubi,* item *Bannez, & Salon. apud Sanch. dicto num. 11.* & probabilem putant ipse *Sanchez, & Laymann num. 2. in fine cum Cajet. Sylvest. & Valent.* relatis ibi *num. 1.* Et idem tenet *D. Thomas 2. 2. q. 154. art. 6. ad 3.* qui dicit: *Injuriam facit* (deflorator) *Patri puellæ, unde ei secundum legem tenetur, ad pœnam; nimirum ex Deutor. 22.* ubi defloratores, si in judicium adducti fuissent, tenebantur solvere Patri puellæ 50. siclos. Id tamen bene advertit *D. Antoninus* locum habere tantum post sententiam Judicis. Ceterum docet præfata secunda sententia tam puellam, quam ejus violatorem dupliciter peccare, contra nempe castitatem, & justitiam, ac teneri deflorantem restituere Patri honorem ablatum per aliquod signum honorationis, veniæ petitionem, aut per aliud simile, nisi præsumatur Pater talem nolle satisfactionem.

Dubium 2. fit, an violator puellæ consentientis restituere teneatur Parentibus damnum bonorum ipsis obveniens propter dotem quam augere deberent ad filiam in Matrimonio collocandam? Affirmant *Azorius to. 3. l. 5. c. 5. q. 1. Diff. 0. & Corduba loc. cit. q. 13. dub. 5.* & alii. Sed communissime negant *Soto l. 4. de Just. q. 7. art. 1. ad 2. Suarez to. 4. de Pœnit. D. 22. num. 26. Sanchez de Matr. l. 7. D. 14. num. 11. Less. l. 2. c. 10. num. 9. Lugo de Just. D. 16. num. 8. cum Vasqu. Roncaglia de Rest. c. 2. q. 1. pag. 352. Molin. D. 206. num. 2. Laymann l. 3. tr. 3. p. 3. num. 1. cum Sylvest. & Salm. tr. 13. de Rest. cap. 3. nu. 2. cum P. Navarr. Tapia, Reb. Bann. &c.* Ratio, quia sicut puella, cum possit libere nuptias respuere, non facit injuriam Parentibus, si ad illas minus aptam se reddit, consentiendo ad suam deflorationem; ita neque injuriam eis facit deflorator, ipsam consentientem violans.

Excipitur 1. si vir deinde facinus propalando puellam infamaverit, tunc enim ex justitia tenetur omne damnum ea infamatione proveniens puellæ & Parentibus resarcire, ut recte advertunt *Laym. loc. cit. num. 2. in fine, & Salm. n. 7. in fine.* Excipitur 2. si deflorator sit valde dives, & puella pauper; tunc enim tenetur ipse dare ei aliquam saltem partem dotis, licet non promiserit, quia tunc censetur puella sub hac spe, & ex quodam implicito pacto suæ deflorationi consensisse; ita *Salm. dicto c. 3. num. 6. cum Bann. Villal. & Tapia.* Quamvis *Dicast. & Rebell.* dicant ad id teneri violatorem tantum ex consilio, & equitate. Excipitur 3. cum *Laym. dicto num. 2. in fine,* si Judex, sequendo sententiam probabilem oppositam, damnet defloratorem ad pœnam, propter injuriam Parentibus illatam; Bene enim contra ipsum competit Parentibus actio pro injuria, ut dicunt *Lugo de Rest. D. 12. num. 10.* & *Molina D. 104. num. 13.* cum *Guttier. & Salcedo.*

Ceterum, loquendo de legibus quæ in foro externo cogunt defloratorem ad puellam ducendam, aut dotandam (ut habetur in *c. 1. & 2. de Adulter.* & in *l. unic. ff. de Raptu*), eo quod leges ordinarie præsumunt, nisi oppositum probetur, virginem fuisse deceptam, recte dicunt *Salm. dicto cap. 3. num. 5.* ad ea non teneri in conscientia defloratorem, si puella revera sponte consensit. Leges enim quæ fundantur in falsa facti præsumtione, non obligant in conscientia, ut diximus *lib. 1. num. 99. in fin. v. Quæro.*

Hic obiter adnotare juvat cum *Tournely tom. 3. pag. 484. v. Quæres,* valde utile fore ad hujusmodi flagitia vitanda, quod promissiones Matrimonii ad obtinendam deflorationem, etiam forte juramento firmatæ, invalidæ declararentur ab Episcopis, prout fert Auctor præfatus in praxi deductum in quadam Diœcesi Gallicana cum magno profectu. Præterea notandum cum *Sylvio ex Navarr. & Sayro apud eund. Tournely pag. 478.* quod si vidua, habens bona relicta a viro cum conditione, ut caste vivat, fornicetur, nequit bona illa retinere propter conditionem non servatam.

Hæc de viro deflorante virginem consentientem. Si vero quis vi, minis, aut fraudibus violat, hic tenetur tam puellæ, quam Parentibus omnia damna reparare, honoris, & fortunæ, ex *c. Si culpa de Injur.* Hinc tenetur talem augere dotem, ut puella æque bene nubat, ac si violata non fuisset; ita communiter *Lugo dicta D. 12. num. 13. Less. c. 10. num. 11. Sanch. l. 7. D. 14. num. 12. Roncaglia pag. 352. q. 2. Laym. dicto c. 13. num. 3. & Salm. c. 3. num. 8.* Qui addunt teneri defloratorem etiam aliquid aliud dare puellæ prudentum arbitrio, propter mœrorem & periculum vexationis patiendæ a viro, si corrupta cognoscatur. Satisfacit tamen stuprator dotando, non tenetur enim eam ducere, si Matrimonium non promisit, ut *Less. num. 13. Lugo num. 11. & 14. Salmant. num. 9. cum Bann. Dicast. & Rebell.* Veruntamen Judex (ut notant *Salmant. ibid.*) bene potest eum obligare ad ducendam in pœnam sui criminis, ex *c. 1. de Adulter.* juxta olim sancita in *Exodo 22.* ubi: *Si seduxerit quis virginem, dormieritque cum ea, dotabit eam, & accipiet eam in uxorem.* Si autem ipse vellet ducere, at puella nuptias respueret, tenetur omnino dotare, ut recte dicunt *Less. c. 10. num. 12. Roncaglia loc. cit. Lugo num. 12. cum Azorio, & Turriano, ac Salm. num. 10. cum Rebell. & Dicast.* vide infra *n. 648.* Et idem dicendum etiam in dubio, an puella fuerit prius vel ne ab alio corrupta, quia præsumitur ipsa integra, donec certo oppositum probetur. Idem si vir rem habeat cum puella clam corrupta, vel cum vidua honestæ famæ, & ex suo injusto concubitu ipsæ famæ jacturam faciant. Secus vero, si concubitus omnino occultus remaneret; tunc enim ad nihil teneretur; Ita *Laym. c. 13. n. 4. Roncaglia l. c. & Salm. n. 11.* ex communi DD.

Dubium fit 1. Quid si virgo injuste violata postea æque bene nubat? Respondetur ad nihil teneri violatorem, nisi ante Matrimonium per sententiam vel pactum dos fuerit puellæ adjudicata; nam alias nil tenetur præstare: non pro violatione virginitatis, quæ irreparabilis est; nec pro damno, cum nullum secutum sit; Ita *Navarr. Man. c. 16. n. 7. & 19.*

Less.

Leff. c. 10. n. 15. Lugo D. 12. n. 16. Laym. c. 13. n. 4. cum Vafq. Corduba, & Azor. ac Salmant. c. 3. n. 12. cum Dicaft. Villal. & P. Navarr. Qui taman advartunt, quod si muliar maletractetur a vim ob cognitum defectum, tenetur strupator damna mulieri compensare.

Dubium fit 2. An qui precibus repetitis & importuois, vel muneribus, aut promissis virginem ad consensum deflorationis induait, teneatur eam ducere, vel dotare? Negant communissime *Sanch. de Matr. l. 4. D. 10. n. 1. & 4. Leff. c. 10. n. 14. Lugo D. 12. n. 4. & Salm. c. 3. n. 14. cum Vafq. Sota, Dicaft. Diana, & P. Navarr.* Ratio, quia preces illæ, aut promissa non tollunt quod virgo vere sponta consentiat, cum possit facile, nt decet, molestiam illam excotere. Excipiunt 1. præfati AA. si una com precibus junctæ fint minæ, aut marus raveiantialis. Exeipiunt 2. si preces essent adeo importunæ & freqnentes, ut puella majus detrimantum putaret vexationem illam, quam virginitatis jacturam; tunc enim solicitatio tam importuna vi comparatur, ex *l. 1. de Raptu, & Glossa in c. Scienti, de Reg. Jur. in 6.* Tametsi bena addant *Salm. loc. tit. cum Sanch. & Leff.* rarissime id contingere, dum femina de facili possit, cuncepta ira, vel aliter a solicitante sa liberare. Excipiunt 3. *Roncaglia dicta q. 2. pag. 353. in fine, & Salm. n. 16. tum Bann. Tapia, & Villal.* si vir incipiat tactibus & osculis vim puellæ inferre, etiamsi illa postea libere consentiat deflorari, qnia per antecedentem illam violentiam vir constituit eam in proximo periculo consentiandi in copulam. Excipiunt 4. *Roncaglia, & Salmant. locis cit. cum Rebell. & Dicaft.* si vir nolit discadere, & virgo consentiat, quia alias timet infamari, si cum illo ab aliis sola reperiatur. In bis tamen & similibus casibus dicunt *Salm. dicto n. 16. in fine*, teneri violatorem tantum ad partem, non vero ad omnem damnorum etparationem.

§. II.

Ad quid tenetur deflorator si Matrimonium vere aut ficte promittat?

QUæritur I. An qui per fictam promissionem matrimonii copulam extorserit a virgine, tenaatur eam ducere? *Prima* sententia dicit non teneri, sed satisfacere, si damnum reparat eam dotando. Ita *Gabriel, & Barth. Led. apud Salm. de Matr. c. 1. n. 33.* idem tenet *Præpof. apud Tamb. Dec. l. 7. c. 5. §. 3. n. 44.* & probabile putat *Di. apud Salm.* (qui citant atiam *S. Antoninum*, sed non bena, nam hic *p. 2. tit. 5. cap. 6. §. 1.* expresse tenet oppositum.) Ratio illorum, qnia in hoc casu stuprator non tenetur vi promissionis, cum defecerit consensus; tenetur tantum ex damno illato; ergo sufficit ei, si damnum resarciat. *Secunda* tamen communis sententia, omnino tenenda, docat ipsum obligari ad matrimonium. Hanc tenant *D. Th. Suppl. q. 46. a. 2. ad 4.* & sequuntur *Busemb. ut supra*, item *S. Anton. p. 2. ti. 5. c. 6. §. 1. Nav. Man. c. 16. n. 18. Sanch. de Matr. l. 1. D. 10 n. 3. Lugo D. 12. n. 20. Leff. l. 2. cap. 10. n. 20. Escob. de Rest. cap. 7. nu. 36. Tamb. l. cit. Pal. de Sponf. D. 1. p. 2. n. 3. Elbel de Matr. n. 14. Salm. l. c. n. 34. Croix l. 6. p. 3. n. 69. Viva de Matr. q. 1. a. 2. n. 3. Laym. l. 5. tr. 10. p. 1. cap. 1. num. 11. Holzmann de Matr. cap. 1. n. 119.* & alii passim. Præfatam sententiam probat *P. Holzm ex cap. 1. de Adulter.* ubi dicitur: *Si seduxerit quis virginem nondum desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit, & habebit eam uxorem; Si vero Pater virginis dare noluerit, dabit pecuniam juxta modum dotis, quam virgines accipere consueverunt.* Sed ax hoc texru nostra sententia non satis probatur, nam docent *Laym. l. 13. tr. 3. p. 3. cap. 13. num. 3. cum Nav. Mol. Azor. P. Nav. &c. & Tournely pag. 363. Resp. 4.* quod lex præfata non obligat in conscientia ante Judicis sententiam. Hic tamen notandum, quod omnas convaniunt apud *Lugo D. 12. num. 11.* defloratorem teneri in conscientia, vel ducare violatam, vel aliter damnum reparare; Hinc, si non possit damnum rasarcire, dicendum eum *Lugo n. 18.* omnino teneri ad eam ducendam; Nisi (bene axcipit ipse *Lugo ibid. cum Mol.*) conditio viri multum excederet fæminæ conditionem, qnia nemo tenetur restituere cum suo damno nimis aacedenti debitum, juxta dicenda *n. 697.* Melius autem nostra sententia probatur rationibus intrinsecis. Ratio 1. ast, quia aliter, si deflorator virginem daceptam non ducat, nunquam ei reddet æquale, nac damnum adæquate reficiet. Ratio 2. quia in contractibus innominatis, *do ut des, facio ut facias*, quando alter ax sua parte implavit, tenetur alter implare ax justitia, quamvis ficte contraxerit. Ut enim humanum commercium recte servetur ob bonum commune, ipsum jus naturæ exigit, ut omnis fraus a contractibus absit; & propterea obligat decipientes, ut in pœnam suæ fraudis teneantur ita reddere omnino indemnes proximos deceptos, ac si nulla fraus intercessisset. Unde sicut in aliis contractibus, quando res non est integra, tenetur ax. gr. venditor tradere domum venditam, pro qua pretium jam accepit, quamvis ficta contraxerit, juxta communem sententiam, quam referemus da Contract. *n. 709.* Ita in casu præsenti deflorator, etiamsi aliunda posset damnum resarcire, tenatur omnino matrimonium promissum contrahere.

Hæc vero sententia limitatur I. nisi femina ex verbis, 643
aut aliis conjecturis facile poterat advertere deceptionam promittentis; tunc enim non tenetur deflorator promissionem servara, cum ipsa eo casu videatur sponta voluisse decipi. Ita communiter *Sanch. lib. 1. D. 10. n. 7. cum D. Th. D. Antonin. Aug. Sylveft. Tab. &c.* Hinc docet *Leff. cap. 10. nn. 24.* quod si vir inconstanter fuerit locutus, val usus fuerit verbis ambiguis, vel nimias adhibuerit exagarationes, tunc non teneinr ad matrimonium. An autem eo casu teneatur ad damnum compensandum? mox infra videbimus Dub. 3.

Sed hic dubitatur 1. An tenaator stuprator ad nuptias ficte promissas, si ipse notabiliter axcedat in nobilitata vel divitiis conditionem mulieris, & illa jam noverit disparitatem? *Palaus loc. cit. & Pontius de Matr. l. 12. cap. 2. nu. 15. Croix l. 6. p. 3. n. 71. Laym. de Sponf. cap. 1. num. 11. cum Nav. Vafq. &c.* tenent non sufficera solam inæqualitatem ad liberandum virum a matrimonio promisso, sed insuper requiri, ut ex aliis circumstantiis puella potuerit deceptionem percipere, cum non raro viri feminas dispares ducant. Sed valde probabilitar eum axcusant cum *Busemb. ut supra, Salm. loc. cit. num. 37. Lugo de Juft. D. 12. nu. 21.* (cum communi ut asserit) & *Sanch. nu. 5. cum S. Antonin. Nav. Sylveft. Ang. Arm.* & aliis pluribus. Ratio, quia ipsa disparitas conditionis de se ingarit motivum prudenter dubitandi de veritate promissionis; quod si femina eo casu non dubitavit, ut debebat, hoc per accidens se habet, & suæ nagligentiæ imputandum. Sicque axpresse docuit *D. Thom. Suppl. q. 46. a. 2. ad 4.* ubi dixit, quod sponsus extorquens copulam a virgina per fictam promissionem, *teneter eam ducere axorem, si aliam non duxerit; sed si aliam duxerit, sufficit si ei de nuptiis providrat; Et ad hoc etiam non tenetur, ut quidam dicunt, si Sponsus* (Nota) *sit melioris conditionis, aut aliquod signum evidens fraudis fuerit, quia præsumi probabiliter potest, quod sponsa non fuerit decepta, sed decipi se finxerit.* Et in his casibus vir non tenetur ad matrimonium, atiamsi juramento promissionem firmaverit, ut dicunt *Lugo num. 22. & Sanch. l. 1. D. 9. n. 8. & D. 10. n. 8. cum S. Antonin. Sylveft. Cajet. Sot. Navarr.* & aliis plurimis. Ratio, quia juramentum non obligat, nisi juxta intentionem promittentis. Quanta autem debeat esse hæc disparitas ad liberandum virum a matrimonio? *Leffius d. c. 10. num. 21.* requirit, ut vir sit longe nobilior, nempa si sit filius Comitis, & mulier sit filia fabri; sed *Sanch. lib. 1. D. 10. n. 6. cum S. Antonin. & Nav.* ait multo minorem disparitatam sufficere, nempe si nobilis ducere debeat filiam agricolæ, vel si ipse sit notabiliter opulentior, ut *ibidem* subdit *Sanch. cum Nav. Lep. Cordub. Veraer.* & admittit idem *Leff. loc. cit.* Sic enim loquitur *Navarr. Manual. c. 16. n. 18. Obligatar ad explenda promissa . . . nisi essent valde inaequales genere, potentia, vel divitiis, puta si ille esset nobilis, & illa Agricola, vel Artificis filia.* Idem docet *D. Antonin. p. 2. tit. 5. c. 6. §. 1.* ubi: *Servet promissam, nisi nimis distans esset eorum conditio, puta mulier plebea, vir nobilis & potens.*

Dubitatur 2. An deflorator eo casu taneatur ad matrimonium, si puella omnino disparitatem ignoraverit? Affirmant probabiliter *Leff. l. c. num. 22. & Bof. de Matr. cap. 1. d. 2.* Quia tunc mulier nullo modo potuit deceptionem advartere. At valde adhuc probabiliter negant *Lugo D. 12. nu. 31. & 32. Viva l. c. num. 4. Salm. de Matr. cap. 1. num. 38. cum Cornejo, Sanch. num. 21.* & probabile putant ipsa *Leff. l. cit. & Cordub. Man. P. Led. Veraer. apud Sanch.* Ratio, quia deflorator non obligatur nisi ad æqualitatem injuriæ illatæ; injuria autem illata in hoc consistit, quod ipse non servet id quod muliar petiit, & propter quod copiam sui corporis ei fecit. Ergo ad reparandam injuriam illam non tenetur vir reddera plus quam mulier petiit; Mulier autem ignorans conditionem viri, nihil aliud petiit, quam ut altar ejusdem suæ conditionis, vel parum axcedentis eam duceret. Si igitur vir multo melioris conditionis eo casu sibi matrimonio copularet, redderet plus quam est æquale injuriæ illatæ, dum redderet id quod illa nec petiit, nec petere intendit; & ideo non tenetur eam ducere, sed sufficit, si damnum reparet dotando, val de nuptiis providendo.

Dubitatur 3. Utrum casu quo mulier ob disparitatem cognitam, vel ob alias conjacturas potuit percipere deceptionem, teneatur saltam vir ad damnum compensandum? Affirmant *Sotus, Nav. Cord. & alii apud Sanchez dict. D. 10. numer. 18.* quia ipse jam injuste puellam defloravit. Sed probabilius negant *Leffius cap. 10. num. 24. Lugo D. 10. nu. 30. Sanchez num. 19. cum S. Antonin. Sylveft. Tab. Ang. Arm. Lop. &c.* Ratio, tum quia, quando puella deceptionem jam percepit, vel prudenter percipere debuit, tunc recte præsumitur libere consensisse; tum quia ad obligationem restitutionis non sufficit animus internus, sed amplius requiritur actio externa injusta per se apta ad damnum inferendum, ut diximus *num. 584.* Hinc si damnum evenit sine tali actione, per accidens avenit, & nulla debetur restitutio. Idque axpresse tenet *D. Thom. loc. cit.* ut vidimus, ubi docet stupratoram ad nihil taneri, si sit melioris conditionis, vel aliud signum dedarit deceptionis; & *D. Tho-*

Thomam sequitur *S. Antonin. p. 3. tit. 1. cap. 19.* sub initium.

644 Limitatur II. Si timeatur ex matrimonio pessimus exitus, ut si puella noscatur nimis lavis, ut dicunt *Bus. ut supra*, *Lugo D. 10. num. 23. & Sanch. D. 10. num. 10. cum Man. & Henr.* Idem dicunt *Sanch. ibid. cum S. Antonin. & Salm. num. 40. cum Dic.* si timeantur magna scandala, vel rixæ inter consanguineos contrahentium. Sed quoad hoc punctum vide quæ dicemus de Matr. *num. 851. vers. Ad id autem*. Casu vero quod ex tali matrimonio dedecus obveniret familiæ viri, ratione disparis conditionis, puto ipsum minime teneri virginem violatam ducere, sive ficta sive vere promisit: Nam si ficta promiserit jam probavimus non teneri ad matrimonium, imo nec etiam ad damna, ut mox supra diximus. Si autem vera, nec etiam tenetur ducere, quia promissio est nulla, cum sit de re illicita, utpote de matrimonio cum dedecore familiæ, prout dicemus *de Matr. d. num. 851. cum Laym. Roncaglia, &c.* Sed dices: Si virgo deflorata condonat viro obligationem matrimonii promissi, valide condonat, etiamsi ex condonatione infamia suæ familiæ obveniat, quia jus ad matrimonium ipsi proprie competit, & ideo illi libere potest cedere, ut probabilissime dicunt *Lugo D. 12. nu. 9. cum Vasq.* (contra *Cordub. & alios*) *Less. cap. 10. num. 9. Laym. l. 3. tr. 3. part. 3. cap. 13. num. 2. Roncaglia de 7. Prac. cap. 2. quæst. 1. R. 2.* Ergo a pari videtur dicendum quod si vir promittat ducere feminam cum dedecore familiæ, valide promittit. Sed respondetur, quod dispar est ratio inter promissionem, & contractum consummatum; nam promissio non potest esse valida, nisi sit de re licita, cum justitia non potest obligare ad illicitum, juxta dicenda *num. 712.* Et ideo promissio de ineundo matrimonio cum dedecore familiæ non est valida, quia est de re illicita. Contractus vero consummatus potest esse quidem illicitus, & validus; Cum ergo puella corrupta condonat matrimonium, valide condonat (quamvis illicite, si immineat familiæ infamia), quia cedit juri suo; & sicut illa potuit antecedenter consentire ad damnum deflorationis, sic etiam potest deinde cedere juri acquisito; Sed si tantum promitteret cedere, nulla esset promissio, tanquam de re illicita propter infamiam suæ familiæ. E contrario, si talis vir contrahit matrimonium cum puella, etsi illicite, valide tamen contrahit: At si matrimonium solum promittit, invalide promittit; Sicut si quis habens votum castitatis contrahit matrimonium, valide contrahit; si vero solum promittit, invalide promittit, & ad nihil tenetur, nisi aliunde teneatur ad damnum illatum, ut supra diximus.

645 Limitatur III. Si vir habeat solos tactus cum virgine; ita *Sanchez l. 1. D. 10. num. 14. cum Navarr. Lugo D. 12. num. 27. Croix l. 3. p. 2. num. 329.* Modo (ut bene excipiunt *Lugo num. 48. & Croix loc. cit. cum Sanch.* qui adhæret *num. 24.*) ipsi tactus aut familiaritas cum femina non innotescant, ita ut ipsa, nisi ducatur, infamiam subire debeat. Hæc tamen exceptio valet, quando vir solos tactus petierit cum pacto matrimonii; nam aliter dicendum, ut infra videbimus, si ille simul tactus & copulam postulaverit. Ratio autem, cur vir solos tactus exigens non teneatur ad matrimonium, est, quia tactus non afferunt tantam injuriam, quæ proportionem habeat cum onere ducendi; & ideo mulier facile tunc potuerit fictionem promissionis advertere. Recte vero advertit *Lugo loc. cit.* quod hoc procederet, si femina esset humilis conditionis; secus si esset nobilis & honesta, & ex illis tactibus multum deturpata remaneret, ita ut sine spe matrimonii minima eos præstaret; tunc enim probabilius tenetur vir eam ducere, quia injuria esset eo casu satis æqualis nuptiis promissis. Idem censet dicendum *Lugo ibid.* etiam quoad feminam humilis conditionis, si vir petiisset simul ab ea tactus & copulam; quia tunc, ut ait, femina nequisset advertere fictionem; Sed pace tanti Doctoris melius dicendum mihi videtur cum *Tamb.* quem sequitur *Spor. de Matrim. num. 602.* eo casu omnino excusandum virum ab onere matrimonii, quia tunc nulla adfuisset fictio promittentis, nec mulier præstitit id quod vir petebat sub promissione conjugii; & ideo, cum fraus abfuerit, non tenetur ipse nisi ad compensandum damnum infamiæ, quam forte ex illis tactibus mulier esset subitura: ita *Tamb. Dec. l. 7. cap. 5. §. 2. num. 41.* Et hic mihi permittatur obiter verbum dicere de hoc Auctore, qui ab aliquibus nimis parvipenditur. Negari non potest, quod Auctor iste multum facilis fuit ad tribuendum probabilitatis pondus pluribus opinionibus, quæ probabiles dici non merebantur, unde cum cautela legendus est. Ceterum ubi ille ex sua sententia loquitur, ut verbis utar doctissimi, & illustrissimi Episcopi D. Julii Torni, sane theologice loquitur, & ex propriis principiis quæstiones resolvit, ita ut sententiæ, quas ipse probabiliores judicat, Sapientum judicio, ut plurimum probabiliores sunt.

646 Limitatur IV. Si vir feminam cognoverit, existimans esse virginem, sed corruptam invenerit. Ita *Salm. de Matr. cap. 1. n. 39. Sanch. l. 1. eod. D. 10. num. 11. cum Lop. & Cordon.* Itam *Spor. Laym. Holzm. Ronc. locis cit. & c. comm.* Idemque dicendum putat *Sanch. ibid.* pro quocunque alio notabili errore viri. His tamen casibus putant *Sanch. l. cit. Spor. num 602. & Lugo D. 12. num. 25.* teneri virum aliquid compensare feminæ ratione copulæ traditæ; Nisi femina deceperit fingens se virginem; quia tunc una deceptio cum altera compensatur. Ita præfati Auctores; sed probabilius docent *Lessius cap. 10. num. 30. Ronc. de Matr. cap. 2. qu. 5. Concina tom. 7. p. 216. & 218.* in eo casu virum ad nihil teneri, nisi pactum præcessisset dandi aliquid: vel nisi ex copula illa mulier infamiam contraxisset; nam alias pro damno violatæ honestatis, probabilius nihil debetur, cum tale damnum nulla pecunia compensari possit, prout diximus pariter de restitutione vitæ & famæ ablatæ (vide dicta *num. 627.*). Immo probabiliter ait *Elbel de Rest. nu. 221.* quod si puella ideo infamatur, & a meliori connubio impeditur, quia ipsamet stuprum clam passum manifestat, ad nihil tenetur stuprator; Ratio, quia ipsamet sola tunc est causa sui damni. Quid si vir ante copulam non ignoraverit feminam illam esse corruptam? Adhuc teneri ad eam ducendam sentiunt *Cordub. Man. & Lop. ap. Sanch. num. 22.* Sed melius distinguendum: Si femina fuerit corrupta extra matrimonium, tunc dicendum cum *Sanch. ibid. & Salm. nu. 39.* teneri virum tantum ad damna, non vero ad matrimonium, quia revera matrimonium cum femina inhoneste corrupta est longe majus, quam copula exacta. Si vero femina sit bonæ famæ, & fuerit corrupta ex matrimonio, *Sanchez num. 23. cum Henr. & Veracr.* censet virum tunc non teneri ad matrimonium, nisi femina infamiam ex copula contraheret. Sed verius dicendum cum *Lugo nu. 34. & Salm. l. c.* virum semper teneri ad eam ducendam, quia tunc copula revera est æqualis ad matrimonium promissum, ad quod vir obstrictus remansit per deceptionem commissam, ut diximus in principio hujus quæstionis *num. 642.*

Limitatur V. Si non stet per virum, quominus matrimo- 647
nium fiat; sed stet per puellam, quæ deflorationi consensit sub illa ficta promissione; tunc enim vir ad nihil teneretur, etiam vere promisisset; ergo tanto magis, si ficte promisit, ut *Sanch. l. 1. D. 10. num. 15. & Lugo, D. 12. num. 28.* ubi id habet ut certum; Sed recte excipit *Lugo ibid.* si stuprator se finxerit melioris, vel æqualis conditionis feminæ, cum fuerit inferior, quia tunc obligatur eam dotare. Dubium est, quando non stet per puellam, sed per ejus Parentes, an eo casu vir ficte promittens teneatur damnum compensare? Negant *Sanch. D. 10. numer. 16. & Lugo num. 29. cum Turr.* Ratio, quia tunc non tenetur ratione fictæ promissionis, cum per eam teneretur tantum ad conjugium, ac si vere promisisset; nec ratione damni illati, quia damnum tunc non provenit ex sua fraude, sed ex repugnantia Parentum. Sed verius mihi videtur tenendum oppositum cum *Sylvest. Nav. Henr. ap. Sanch. num. 15. & Vasq. ap. Lugo l. c.* Ratio, quia, si deflorator vere promisisset conjugium, adhuc teneretur ad damnum compensandum, etiamsi per ipsum non stet quominus matrimonium ineatur, quando promissio principaliter facta fuerit ad damnum compensandum. Quando autem promissio fuit ficta, certe non ob aliud fuit facta, nisi ad damnum reparandum; & ideo ad illud puto omnino teneri, ac si damnum compensare promisisset.

Quæritur deinde II. Si virgo vi corrupta nolit matrimo- 648
nium contrahere cum stupratore, an teneatur ipse eam dotare? Negant *Mol. Covarr. &c.* Sed probabilius affirmant *Lugo D. 12. num. 12. & Croix l. 3. p. 2. num. 313. cum Less. Azor. Bon. & Turr.* Ratio, quia non est æquum, ut puella ob injuriam stupratoris sua libertate privetur nubendi cum quo velit. Si autem ipsa, cum esset vi corrupta, nollet dotem, sed peteret matrimonium, *Azorius* ad illud obligat stupratorem; sed communiter *Lessius cap. 10. num. 13. & Lugo l. c. num. 13. cum Gob. ap. Croix ib.* dicunt satis esse, ut ille dotando damnum compenset: intellige autem, nisi intercesserit promissio, saltem ficta, ut supra diximus; aut nisi non possit alia via damnum reparari, quam per nuptias, ut notat *Croix l. c.* cum eisdem AA. Dummodo vero (ut advertunt *Lugo n. 18. & Tamb.*) non sit magna disparitas, juxta supra dicta *num. 643.*

Quæritur III. An vir habens votum castitatis vel Reli- 649
gionis teneatur ducere virginem defloratam post veram vel fictam promissionem matrimonii? Si votum fuit emissum post promissionem, commune est Doctorum ap. *Croix l. 3. p. 2. n. 320.* teneri virum ad conjugium, quia tunc votum est nullum, cum factum fuerit in injuriam puellæ. Dubium est, si fuerit emissum ante promissionem? *Prima* sententia negat teneri, & hanc tuentur *Laym. l. 5. tr. 10. p. 1. c. 2. n. 5. cum Nav. Rodr. Dian. 3. p. tr. 4. R. 280. Salm. de Rest. c. 3. n. 23. cum Sylv. Prad. & Dic.* item *Perez, Hurt. & Gob. ap. Croix l. 3. p. 2. n. 320.* & probabilem vocant *Lugo D. 12. num. 41. ac Sanch. de Matr. l. 1. D. 45. n. 2. cum Man. ac Vivald.* & probabiliorem putat *P. Concina to. 7. D. 3. c. 2. n. 10.* Ratio, quia tunc corruptor non tenetur ratione damni illati, quia defloratio injusta sine promissione non obligat præcise ad matrimonium cum deflorata, sed ad alterutrum, vel ad eam ducendam, vel ad dotandam; Neque tenetur ratione promissionis, cum illa fuerit nulla. Nec obstat, quod ficte promittens obligatur ad matrimonium ratione delicti; nam respondent AA. citati, deli-

delictum ficte promittentis in hoc esse, quod cum poterat apponere verum consensum, fraudulenter non apposuit. In præsenti autem casu, stante voto, corruptor non poterat verum consensum præstare, & ideo tenetur tantum ad damnum, dotando, vel de nuptiis providendo, eodem modo ac si sola defloratio sine promissione intercessisset.

Secunda vero sententia probabilior, quam tenent *Less. l. 2. cap. 10. n. 32. Sanch. de Matr. l. 1. D. 45. n. 3. Lugo D. 12. n. 42. cum Vasq. Con. Reg. & Gutt. Tamb. Dec. l. 7. c. 5. §. 2. n. 34. Spor. de Matr. c. 3. num. 601. Croix l. 3. p. 2. nu. 320.* docet talem stupratorem omnino teneri ad matrimonium. Ratio 1. quia (ut diximus) damnum deflorationis nunquam adæquate reparatur, nisi per solum conjugium. Ratio 2. quia obligatio ducendi defloratam oritur non ex eo quod tenebatur corruptor vere promittere, & non promisit, sed ex ipso delicto fraudis, in cujus pœnam, ut probavimus, remanet ipse obstrictus ad reddendam indemnem alteram partem deceptam, tali modo ac si non intervenisset fraus; Hoc enim expostulat æquitas naturalis contractuum propter bonum commune. Et sic respondetur rationi oppositæ sententiæ. Nec obstat votum emissum, quo vigente, videtur corruptor non potuisse ad matrimonium se obligare. Nam respondet *Lugo*, communem esse sententiam, quod debita onerosa semper sint præferenda debitis, quæ obligationem trahunt ex libera voluntate hominis, prout sunt vota. Ita communiter docent *Less. l. 2. c. 15. n. 35. Mol. D. 790. Bon. de Rest. D. 1. q. 8. p. 2. n. 12. Lugo D. 20. n. 140. cum Nav. Man. Med. Reb. Reg.* Et probatur ex *l. Inter eos §. Is quoque ff. de Re jud.* ubi dicitur: *Qui ex causa donationis convenitur, in quantum facere potest condemnatur, & quidem is solus, deducto ære alieno.* Ratio, quia in promissione gratuita semper subintelligitur conditio, *dabo, si potero, vel nisi status rerum mutetur.* Et signanter loquendo de votis id docent *Laym. l. 4. tr. 4. cap. 3. q. 6. n. 13. Sanch. Dec. l. 4. cap. 15. n. 39. Bon. tom. 2. D. 4. qu. 5. §. 2. nu. 26. Pal. D. 1. p. 16. n. 10. Salm. de Vot. cap. 1. n. 125. cum Trull. & Leandr.* Eo quod vota non sunt solvenda nisi ex bonis ipsius voventis; bona autem voventis sunt ea sola, quæ remanent deducto ære alieno, ex *l. Mulier. ff. de Jure Dotium.* Hinc est, quod si quis voverit dare bona sua Ecclesiæ, & postea damnum alicui inferat, prius tenetur resarcire damnum, & deinde implere votum. Sicque votum castitatis semper intelligitur emissum sub conditione, nisi advenerit obligatio alteri damnum compensandi. Et hoc currit valde *Lugo D. 12. n. 50.* etiamsi virgo violata fuerit conscia voti; & merito probabile putat *Croix d. n. 320.* (contra *Sanch. & Less.*) ex infra dicendis. Sed dices: Si hoc esset, ergo posset deflorator sine dispensatione matrimonium contrahere? Non desunt AA. qui dicunt posse, ut *Less. l. 4. c. 10. n. 34. Spor. de Matr. c. 3. n. 601. Tamb. l. c. nu. 36. & Trull. Candid. &c. ap. Salm. de Rest. c. 3. n. 22.* qui censent dispensationem non esse tunc necessariam ad contrahendum, sed tantum eam suadent, ut vir possit deinde etiam petere. Sed præterea respondeo cum *Lugo D. 12. n. 41.* quod, licet talis vir nequisset matrimonium promittere, poterat tamen promittere se impetraturum dispensationem, & ad hoc stuprator jam se obligavit ratione deceptionis, copulam extorquendo sub promissione matrimonii; unde tenetur ipse dispensationem impetrare; qui enim tenetur ad finem, tenetur etiam ad media necessaria ad finem conducentia, cum possit ea ponere sine gravi incommodo. Deflorator autem in hoc casu facillime potest dispensationem obtinere, & ideo tenetur: Prout si Religiosus teneatur alicui damnum resarcire, & possit restituere, laborando, vel petendo a Prælato facultatem, ad id tenetur. Hæc secunda sententia mihi certo & longe probabilior videtur. An autem prima sententia sit probabilis, dubitat *Tamb. n. 35.* imo *Sporer* ait non esse audiendum *Dianam* qui eam tuetur. Ego ipsam nec probabilem nec improbabilem dicere audeo.

Illi autem opinioni quam tenent *Laym. eod. l. c. & Nav. Manuel & Vivald. ap. Lugo D. 12. n. 40.* nempe quod si vir non possit eo casu damnum resarcire, nec etiam tenetur ad matrimonium. Huic dico opinioni non valeo acquiescere; verius enim contradicit sapientissimus *Lugo n. 41.* & sequitur *Sporer de Spons. c. 3. num. 595.* Ratio, quia certum est apud omnes, quod injustus deflorator, etiamsi matrimonium non promiserit, ad illud tenetur, si non possit aliter damnum resarcire, ut docent communiter *Less. l. 2. c. 10. n. 13.* ipse *Lugo n. 11. & Salm. de Rest. c. 3. n. 9. cum Bann. Dic. Vill. &c.* Tanto magis igitur stuprator, quando matrimonium ficte promisit, ad illud tenetur, si aliter damnum nequeat compensare. Modo (hoc accipit *Lugo n. 18.*) ipse non sit multo melioris conditionis, ut diximus.

Quæritur IV. Ad quid teneatur, qui sub promissione matrimonii violaverit consanguineam? Duo casus in hoc sunt distinguendi. Primus casus est, si vir promisit matrimonium expresse sub pacto impetrandi dispensationem; & tunc, quando impedimentum est tale, ut in eo Pontifex nunquam vel raro soleat dispensare, prout inter consanguineos in 1. vel 2. gradu transverso, utique promissio erit omnino invalida, atque ideo non erit alia obligatio, quam resarciendi damna. Quando vero impedimentum est tale, in quo Papa dispensare soleat, alii dicunt promissionem matrimonii esse invalidam, ut *Innoc. Hostiens. Abb. Præpos. Silv. Heur. Villal. Vict. Led. &c. ap. Sanch. de Matr. l. 5. D. 5. n. 5.* qui probabile putat; & ita tenent omnes qui excusant in casu præcedenti ab obligatione ducendi stupratorem habentem votum castitatis; idque fortius dicunt in hoc casu, ubi adest impedimentum non solum impediens, sed etiam dirimens. Ratio, tum quia hæc conditio rejicitur a contractu matrimonii, tamquam impossibilis; ea enim quæ a voluntate Principis pendent, impossibilia dicuntur, ex *l. Continuus 137. §. Cum quis ff. de Verb. Sign.* Tum quia impediti ad matrimonium, sicut sunt inhabiles ad contrahendum, ita ad promittendum; & pro hac opinione *Diana p. 6. in fin. R. 290.* adducit plures Decisiones Rotæ Rom. Alii tamen communius & verius docent talem promissionem satis obligare; ita *Lugo D. 13. nu. 53. Laym. l. 5. §. 10. p. 2. cap. 7. num. 4. Sporer de Spons. cap. 1. num. 211. cum Pal. Con. & Dic. Salm. de Matrim. cap. 2. num. 74. cum Pont. Bon. Reb. & Led. Sanch. l. c. n. 12. cum Mol. Cov. Lop. Gom. Holzmann de Matr. c. 3. num. 191.* cum aliis communiter, ut asserit. Ratio 1. quia matrimonium promissum sub tali pacto revera est possibile, id enim quod Princeps concedere solet, minime impossibile reputatur, ut habetur ex *l. Apud Julianum. §. Constat ff. de Leg. 1.* Tum quia omnis contractus, licet pro tempore impedimenti non sit validus, potest tamen esse validus respectu ad tempus, quo impedimentum aufertur; actus enim factus tempore inhabili, valet, juxta Jurisperitorum axioma, pro tempore habili ad quod refertur. Et sic respondetur rationibus oppositis. Hinc stuprator eo casu bene tenetur ad dispensationem impetrandam, & deinde ad matrimonium contrahendum.

Secundus casus est, si promissio matrimonii est absoluta, nulla facta mentione dispensationis; tunc dicit *Sanch. dict. D. 5. nu. 26. cum Cov. Nav. Gutt. Led. Lop. &c.* promissionem esse omnino nullam, utpote de re bonis moribus adversa, ex *l. Si stipuler. 35. ff. de Verb. oblig.* Sed verius adhuc puto cum *Lugo D. 13. num. 54. Croix l. 3. p. 2. nu. 314. Tamb. Dec. l. 7. cap. 6. §. 3. num. 37. cum Mol. Tab. Arm. ap. Sanch. num. 25.* qui vocat probabile, promissionem esse validam, si impedimentum promittendi jam notum fuerit. Ratio, quia conditio illa de dispensatione impetranda semper in tali promissione subintelligitur tacite apposita; prout si Religiosus promittit aliquid dare, valet promissio, quia subintelligitur conditio apposita de licentia Prælati. Ideo in tali casu vir etiam tenetur ad procurandam dispensationem, & ad matrimonium, cum taciti & expressi eadem est ratio.

Major difficultas est, quando stuprator ficte promisit matrimonium cum pacto impetrandi dispensationem. Hic recte distinguunt idem *Lugo nu. 55. & Tamb. nu. 37.* quod, si mulier prudenter advertere potuit fictionem promissionis, vir ad nihil tenetur, quia tunc ipsa sponte decipi voluit. Secus, si mulier non potuit advertere; quia tunc deflorator ratione fraudis tenetur ad matrimonium, & consequenter ad dispensationem impetrandam. At quid, si deflorator ficte, sed absolute conjugium promisit consanguineæ, non advertens ad impedimentum? Respondeo: Si ipsa culpabiliter non adverterit, tenetur pariter ad matrimonium, quia jam fraudulenter egit. Si vero inculpabiliter, tunc dico, quod quando dispensatio non potest obtineri sine gravi incommodo, non tenetur ad matrimonium, quia ad hoc præcise non se obligavit, stante ignorantia inculpabili impedimenti; sed bene tenetur ad damnum compensandum ratione deflorationis earum; Et si non possit damnum compensare, adhuc tenetur ad matrimonium, prout tenetur quisque injustus deflorator. Ita *Lugo, & Tamb. ll. cc.* Quando autem dispensatio facile impetrari potest, & sine gravi incommodo, tunc dico omnino teneri virum ad matrimonium, eo quod qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad media ordinaria quæ de facili adhibere potest, ut diximus mox supra *n. 649.* in præcedenti quæstione de eo qui habens votum castitatis virginem violavit sub vera promissione matrimonii; Deflorator enim ficte promittens matrimonium, tenetur ad illud ratione fraudis eodem modo, ac si vere promisisset, ut pluries repetivimus.

ARTICULUS V.

Quid debeat restitui pro Adulterio?

651 *An quid teneantur adulteri?*
652 *Ad quid teneatur adultera?* 653. *An teneatur manifestare prolem non esse legitimam?* 654. *An tunc spurius teneatur credere Matri?*
655 *Ad quid teneatur adulter?*
656 *An teneantur adulteri reficere expensas Hospitalibus pro exposita prole?*
657 *Ad quid teneatur adulter, si dubium sit, an proles sit mariti?* 658. *Quid si dubium sit inter duos adulteros?*
659 *Ad quid teneatur adulter, si ipse non fuerit causa suppositionis?*

„ RESp. Cum ex adulterio damnificari possint conjux al- 651
„ ter, & proles legitimæ, circa sustentationem, hereditatem,

„ ditatem, &c. patet, quod uterque adulterans, nata eis „ prole, debeant, cum id damnum causent, eatenus restituere, quatenus possunt sine detrimento altioris boni, & „ causatione majoris mali. Est communis. *V. Laym. l. 3. „ t. 3. p. 1. c. 14.*

Unde resolves.

652 „ 1. Quod attinet ad ipsam adulteram, ordinarie non tenetur prodere, quod proles ejus spuria sit: nam & viro „ suo tristitiam, & sui odium & discordias domesticas crearet, ac famam suam prodigeret, quibus damna fortunæ „ merito cedunt. Accedit, quod proles matri non tenetur „ credere, se esse illegitimam. *Fill. tr. 32. q. 222.*

„ 2. Debet tamen, si potest, aliis industriis damnum „ compensare; v. gr. 1. diligentius administrando rem familiarem. 2. de cultu corporis detrahendo. 3. si habet „ bona propria, plus legitimis, quam spurio relinquendo. „ 4. eum inducendo, ut, relicta hereditate, vel ejus parte, amplectatur statum Ecclesiasticum, vel Religiosum, „ si idoneus sit, &c. *Tull. loc. cit. d. 4.*

653 Quær. I. An adultere teneatur se prodere, si sciat prolem non esse legitimam, ad evitandum detrimentum mariti, & filiorum legitimorum? Affirmant *Adrian. Palud. &c. ap. Croix l. 3. p. 2. nu. 332.* Sed negant *Sotus, Major, & alii ibid.* nisi ingens sit damnum; nempe Regni, Principatus, & similis. Alii vero, ut *Cajet. Less. Scotus, Vasq. Med. Ricc. &c. ap. Lugo D. 13. nu. 45.* negant ullo casu teneat matrem se infamare; & probant ex *cap. Officii 9. de Pœn. & Rem.* ubi dicitur: *Mulieri, quæ ignorante marito de adulterio prolem suscipit, quamvis id viro suo timeat confiteri, non est pœnitentia deneganda.* Ultima tamen sententia vera, & satis communis, quam omnino sequendam puto, & tenent *Lugo n. 45. cum Soto, Cov. Mol. Tol. Val. Tuer. &c. Croix n. 333. Ronc. de 7. Præc. c. 2. qu. 4. R. 2. cum Az. Fill. Diana, & Tamb. Spor. de Matr. c. 2. nu. 562. Elbel eod. tit. n. 457. Laym. l. 3. tr. 4. n. 2.* Et huic se adjungit *Less. l. 2. c. 10. n. 58.* Hæc sententia distinguit: Si damnum famæ multum præponderet damno mariti & filiorum legitimorum, tunc non tenetur mater illud subire: Secus vero, si infamia non sit tanta. Hinc infertur matrem teneri se prodere I. Si ipsa sit perditæ famæ, ut *Laym. Ronc. Lugo, Crem &c.* Bene tamen advertunt *Lugo n. 57. & Elb. n. 458.* non sufficere quamlibet suspicionem de adulterio, sed requiri ut alii vulgo de ea male sentiant. Idem autem, quod de femina malæ famæ dictum est, dicunt *Lugo*, & *Less.* de femina vili, modo (addit *Lugo*) sit adeo abjecta, ut non esset longe magis æstimabilis fama sua, quam damnum aliis inferendum. II. Si alioquin timeatur publicum damnum, nempe si spurius sit perditis moribus imbutus, & succedere debeat Regno, vel Principatui, ut *Ronc. & Laym. cum Less.* III. Si mater se manifestando filio spurio, verosimiliter speraret filium crediturum, bonisque cessurum, nec timeretur ulterior magna infamia, aut vexatio matris, ut docent *Lugo n. 60. Ronc. cum S. Antonin. & Less. Croix n. 33. Holz. Spor. Tamb. l. 7. c. 3. §. 4. nu. 15.* Idem dicendum videtur, si mater posset damnum vitare, se manifestando soli marito; sed bene ajunt *Lugo & Spor.* raro ad hoc teneri uxorem, eo quod raro ex tali manifestatione ipsa non sit subitura magnam vexationem, & hoc satis indicare videtur textus in *c. Officii*, supra relatus.

Sed dices, nec teneri matrem se prodere apud filium, quia justitia commutativa non obligat ad reparanda damna bonorum cum detrimento famæ, quæ est superioris ordinis. Et ideo ex communiori & probabiliori sententia ut dictum est *num. 627.* non tenetur detractor, qui non potest aliter famam restituere, eam cum pecunia compensare. Ex altera vice non videtur posse dici mater modicam infamiam pati, se prodendo apud filium, cum communius doceant DD. cum *Lugo D. 14. num. 52. & Salm. de Rest. cap. 4. num. 48. Sot. Bann. Prado, Reb. Vill. Tap. &c.* quod infamatio apud unum vel alterum virum, adhuc sit gravis ponderis. Sed respondetur: Aliud est teneri ad compensandam famam cum facultatibus: aliud teneri suam famam prodere ad damnum illatum reparandum. Non enim tenetur qui alterum infamavit pecunia famam compensare, quia fama nulla pecunia reparari potest. At cum quis damnum bonorum alteri intulit, tenetur quidem cum damno æquali, ac etiam aliquantulum majori, illud resarcire, quando per manifestationem facti, quamvis cum infamatione manifestantis, damnum reparatur. In eo solo casu posset ea excusari, quo certum esset, quod ad damnum resarciendum longe majus detrimentum, ut diximus, incurrere deberet. In casu autem nostro non est certum, quod mater se manifestando apud solum filium, gravem patiatur infamiam; dum satis probabilis est sententia, quod revelatio criminis apud unum vel alterum virum cordatum non sit gravis infamatio; juxta dicta *l. 1. num. 27.* & in præsenti casu id dicunt *Lugo, & Sporer ll. cc.* Cum ergo ex una parte mater sit certe obstricta ad damnum viro & aliis filiis reparandum; & ex altera non sit certa excusatio, quia certum non est, quod ipsa, revelando suum crimen filio, tale longe majus damnum incurrat, quod sufficiat ad eam excusandam; ideo possidet obligatio restitutionis, & proinde tenetur mater se prodere. Imo hoc puto dicendum, non solum si mater spem moraliter certem concipiat præcavendi damnum, ut asserunt *Less. Ronc. & Conc. n. 2. pag. 222.* sed etiam si habeat spem tantum verisimilem, ut dicunt *Spor. Lugo, & Holzmann*, ex eadem ratione, quia in dubio semper possidet obligatio matris. Secus si nulla esset spes, aut valde exigua. Hinc ajunt *Tamb. num. 16. & Elbel num. 460. cum Bambuss.* in praxi raro teneri matrem se manifestare marito, aut filio, quia raro fieri potest, quod ex tali manifestatione non sit subitura ingentia damna, & contra, raro continget quod filius credat, & teneatur credere matri; ut mox infra videbimus in sequenti quæstione.

Quær. II. An eo casu teneatur spurius credere matri? 654
Affirment *P. Concina pag. 223. n. 10. Tamb. l. 7. cap. 3. §. 4. num. 10. & Host. Panor. Med. Adrian. & Vasqu. ap. Lugo D. 13. num. 61.* si mater sit fide dignissima, spectatis circumstantiis; nempe amore in filium, & sua præsenti probitate, puta, si tunc pœnitentem vitam ducat, Sacramenta frequentet, &c. aut si sit in articulo mortis, & suum dictum juramento confirmet, ut dicunt *Tol. & Turr.* apud *Crom l. 3. p. 2. n. 334.* Sed communissime & probabilius filius non tenetur credere matri, etiamsi juramento id asserat. Ita *Lugo d. n. 61. Salm. de Rest. c. 3. n. 39. cum Trull. Dic. Vill. &c. Holzmann de 6. Præc. cap. 1. num. 657.* (cum communi, ut asserit) *Less. 2. c. 10. n. 51. Laym. l. 3. tr. 3. c. 14. n. 1. cum Abb. Rich. Sa, &c. Roncaglia de 7. Præc. c. 2. q. 4. R. 2. cum Azor. Fill. Dian. &c. Sporer de Matr. c. 2. nu. 555. Croix l. c.* Id probatur I. quia filius est in possessione legitimitatis, cui cedere non tenetur, nisi convincatur quod sit adulterinus, vel illegitimus, ut habetur ex *l. Filium ff. de His qui sunt sui &c.* Vide *Lugo D. 13. n. 16.* Probatur 2. quia nemo tenetur credere uni testi, etsi probatissimo, ut patet ex *c. Relatum. de Testam.* ubi dicitur, etiam quoad legata pia requiri saltem duos testes, *tribus aut duobus legitimis testibus requisitis, quoniam scriptum est Deuteron. 17. In ore duorum vel trium testium stat omne verbum.* Et ex *c. Licet. de Testib.* ubi: *Licet quædam sint causæ, quæ plures, quam duos exigunt testes: nulla tamen est causa, quæ unius testimonio, quamvis legitimo, terminetur.* Hoc enim dicunt *Laym. & Holzm.* quod fuit necessarium pro communi bono ad fraudes avertendas. Secus tamen dicendum, ut bene ajunt *Lugo nu. 62. Holzm. Ronc. Spor. Less. Salm. Crom ll. cc.* si adsint indicia ita vehementia, ut filius etiam in foro externo tanquam spurius condemnaretur, prout si mater clare ostenderet impotentiam vel absentiam mariti tempore procreationis; tunc enim tenetur ille ut spurium se habere: quia quisque tenetur se conformare in conscientia foro externo, ubi forus non nititur falsa præsumtione.

„ 3. Quod attinet ad ipsum adulterum spurii patrem, et- 655
„ iam ipse sæpe excusatur vel in toto, vel ex parte, sive „ quia damnum ab adultera compensatum fuit, vel compensandum creditur; sive quia huic restitutio non potest „ fieri sine periculo vitæ, dispendio famæ, turbatione, & „ discordiis familiarum; sive quia non est certus, filium esse suum. *V. Less. l. 3. cap. 10. d. 6. Bonac. de Matr. qu. 4. p. „ 15. Trull. l. 7. cap. 8. d. 7.*

Ceterum adulter tenetur restituere omnia damna, scilicet hereditatem relictam a viro adulterinæ proli, & alimenta ab eo data puero a tertio ætatis anno: Nam usque ad tertium annum mater tenetur eum lactare. Dixi *lactare*, nam ad alias expensas tenetur pater. Si vero mater non possit lactare, non ipsa, sed adulter tenetur subire expensas ad lactandum, ut dicunt *Sal. de 4. Præc. c. unic. n. 3. cum communi:* Nisi pater sit impotens, quia tunc tenetur mater.

Quæritur 1. an, si adulteri sint divites, & exponant pro- 656
lem Hospitalibus, teneantur reficere illis expenses factas pro nutrienda prole? Affirmat *prima* sententia, quam *Salm.* communem vocant *de Rest. cap. 3. num. 28. cum Mol. Less. Sanchez, &c.* item *Elb. de Matr. num. 461. Spor. eod. tit. num. 538. Lugo D. 13. n. 5. &c.* Ratio, quia hæc pia Opera unice pro pauperibus sunt instituta. Negat vero *secunda* sententia, quam tenent *Henriqu. Dic. Roder. de Acun. ap. Salm. nu. 29. Renzius de 6. Pr. cap. 5. qu. 8.* &c. probabilem vocant *Salm. num. 29. Elbel, Sporer ll. cc. & Croix l. 3. p. 2. nu. 159.* Eandemque sententiam docet *Laym. de Just. l. 3. tr. 4. cap. 14. nu. 4.* si Hospitale sit opulentum, secus si pauper. Sed universe præfatam sententiam ego puto probabiliorem; Ratio, quia hujusmodi Hospitalia non solum sunt instituta ad subveniendum pauperibus, sed etiam divitibus in infamiæ periculo, in quo ipsi solent vel procurare abortum, vel prolem necare ne infamentur; & huic malo intendunt Hospitalia occurrere; Imo dico ista potius, quam pro pauperibus, erecta esse pro pueris spuriis, ad eos liberandos a discrimine mortis æternæ, & temporalis, quam facile subirent ob infamiæ timorem, si adulteri ex proprio eos alere deberent.

Quær. 2. ad quid teneatur adulter si dubium sit, an proles 657
sit sua, vel mariti? *Laym. c. l. n. 3.* licet contrarium putet probabile, probabilius tamen esse dicit, teneri ad damnum prorata dubii. Communis vero est contraria sententia, quæ excusat ab omni restitutione adulterum; modo non sit certus

prolem esse suam. Ratio, tum quia possidet matrimonium, & filius legitimus reputatur, nisi constet oppositum; tum quia melior est conditio adulteri possidentis bona sua, de quibus non tenetur se spoliare pro obligatione dubia. Ita *Tournely tom. 1. pag. 365. Elbel de Matr. num. 443. cum Soto, Nav. Spor. Salm. de Rest. cap. 3. n. 30. cum Less. Pal. Sanch. Dicast. Trull. & aliis*, & est commune *ap. Croix num. 335. cum Lugo D. 13. n. 17. Az. Concina, &c.*

658 Et ob eandem rationem idem tenent valere, si dubium sit inter duos adulteros, cujus sit proles. Ita *Sanch. Cons. l. 4. c. 3. dub. 1. Disp. 13. n. 20. Zachar. l. 3. p. 1. n. 704. cum Gob. Less. Fill. & Bon. ac Salm. d. l. nu. 32. cum Sot. Trull. Lep. &c.* (*contra Dicast. Mol. & alios*). Quæ utique sententia, spectata ratione, & absolute loquendo, probabilior est; nemo enim tenetur ad damnum, nisi certo moraliter constet ipsum fuisse causam damni, ut probavimus supra ex *n. 560.* cum *D. Thom. 2. 2. q. 62. art. 7.* Nec obstat dicere cum *Roncaglia*, quod possidet obligatio adulterorum ex actione injusta ab eis posita; Nam respondetur, quod ad obligationem restituendi, ex una parte non sufficit actio injuriosa, sed insuper requiritur damnum ex actione certe secutum, ut docuit idem *S. Thom.* cujus verba retulimus *nu.* 561. Ex altera, ut quis teneatur ad restitutionem non sufficit posuisse actionem aptam ad damnum causandum, sed requiritur, ut actu moraliter certe illud intulerit. Non semper autem adulterium est causa prolis, sicut non semper consilium est causa damni, juxta *D. Thom.* cujus textum (vide *d. n.* 562.) Per accidens vero est, ut prolem nullus alere teneatur, cum incertus sit pater. Hanc sententiam *Croix l. 3. p. 1. n. 704.* (loquens de spurio nato ex muliere soluta) vocat probabilem cum *Gob. Less. & Fill.* (*contra Bardi*), & communem asserit *Lugo D. 13. n. 19.* Attamen ipse *Croix l. 3. p. 2. n. 337.* cum *Lugo num. 24.* loquens de prole adulterina, absolute dicit cum *Illis*. adulteros teneri ad alimenta pro rata dubii; quia, licet nemo teneatur ad damnum in dubio, an ab ipso sit illatum; tamen hic (dicit) quisque adulter posuit certam causam damni; nam uniuscujusque copula fuit causa incertitudinis, ne ab aliquo ipsorum determinato exigantur alimenta, & in hoc damnum videntur singuli consensisse, copulam patrando causantem hujusmodi damnum. Sed hæc ratio universe non suadet, quia videtur tantum valere pro secundo adultero, qui sciens adulterium factum ab altero, cum adultera rem haberet, advertens suo secundo adulterio fieri causam incertitudinis, ne possint a primo adultero exigi alimenta; vel locum haberet si plures adulteri ex communi consilio adulterium patrarent. At non valet quidem ratio pro adultero anteriori, qui nihil adverteret de adulteriis futuris. Et ut secundus teneatur, requiritur ultra, ut ipse advertat ad illud damnum quod evenire potest ex suo adulterio: Quia tamen rarissima erit hæc advertentia, rarissime etiam erit hæc obligatio adulteri; Et ita mecum sentit *Elbel de Rest. cap. 18. nu. 452. & 453. cum Petschascher, & Babestuber:* Vide dicta *n.* 562.

659 Quær. 3. an adulter certus de prole teneatur ad damna, si ipse non fuit causa suppositionis, scil. si ipse non induxit mulierem, ut mulier supponeret viro suo prolem uti filium suum, sed negative se habuit? Tres sunt sententiæ. *Prima* sententia docet, teneri semper ad omnia damna; quia ipso suo crimine fuit causa suppositionis, nempe quod proles credatur mariti; quemadmodum, ut adultera sit causa suppositionis, sufficit, ut constante matrimonio prolem suscipiat. Hanc tenent *Less. l. 2. c. 10. n. 45. Lugo D. 13. num. 14. Mol. to. 4. D. 103. n. 2. & Salm. d. Restit. c. 3. num. 36. cum Caj. Less. Mol. &c.* & vocant communem. *Secunda* vero sententia excusat adulterum; quia tunc adulter non est ipse causa suppositionis, nec illam intendit, sed est mater; Sicut non est causa abortus, qui fornicatur cum muliere, licet conjiciat eam in necessitatem abortus. Ita *Sot. Trull. &c. ibid. Tertia* sententia apud *Tamb. Decal. l. 7. cap. 3. §. 5. nu. 5. & 6.* distinguit, & dicit, quoad alimenta, teneri patrem illa subministrare, & hoc *Tambur.* supponit ut certum, quia pater tenetur de se alere filium; Quoad hereditatem vero proli relictam, dicit non teneri, quia de hoc tenent *Sotus de Just. l. 4. q. 7. art. 2. & Henriquez lib. 2. de Matr. c. 2. n. 3.* & probabilem vocat *Tamb. l. c. & Diana cum Bart. a S. Fausto ap. Lugo de Just. D. 13. n. 10.* Sed longe probabilior mihi est prima sententia, teneri in eo casu adulterum tam ad alimenta, quam ad hereditatem, quam una cum adultera tenetur ipse compensare filiis legitimis. Ratio potissima, quia, licet adulter tantum permittat filium suum supponi, tamen filium procreando est causa proxima, & directa moralis omnium damnorum, cum in moralem necessitatem supponendi prolem ponat adulteram, cui est inde moraliter impossibile prolem a domo ejicere propter infamiam quam subiret. Ita *Less. l. 2. c. 10. n. 45. P. Conc. t. 7. p. 222. n. 7. Croix l. 3. p. 2. num. 336. Elbel l. c. & Lugo l. c. n. 11. cum Vasq. Caj. Sylv. Nav. Mol. Az.* & aliis communiter, qui (ut asserit *Lugo*) præfatas duas sententias rejiciunt. Secus autem dicendum ait *Lugo n. 13. cum Vasqu.* si adultera sine sua infamia, & periculo suppositionis possit prolem extra domum tenere, & alere.

ARTICULUS VI.

Quid debeat restitui pro fama, & bonis spiritualibus, in inductione ad peccatum, avocatione a Religione?

660 *An restitutio facienda in alio genere? De restitutione famæ vide dicenda n. 988. Vide hic alias resolutiones.*
661 *Quid si quis inducat alterum ad peccandum?*
662 *Ad quid teneatur, qui abduxerit Novitium, vel Religiosum a sua Religione?*
663 *De restitutione ob omissionem Officii Divini.*
664. Quær. I. Quid si fructus Beneficii non percipiantur? 665. Quær. II. Quid si omittatur Officium sine culpa? 666. Qu. III. An restituendi fructus intra primos sex menses? 667. Qu. IV. An omittens Officium possit postea supplere ultera die? 668. Qu. V. Quid si omittatur pars minor, quam integra Hora? 669. Qu. VI. Quid si recitentur Horæ sine attentione interna? 670. Qu. VII. An excommunicatus teneatur restituere fructus? 671. Qu. VIII. An omittens incurrat aliam pœnam? 672. Qu. IX. Cui facienda restitutio? 673. Qu. X. An omnes fructus restituendi? Et quid de Beneficiario simplici? 674. Qu. XI. An teneatur ad Officium habens tenue Beneficium? 675. Qu. XII. An Canonici non assistentes, vel non psallentes in Choro teneantur ad restitutionem Distributionum, & Præbendarum? Dub. 1. An peccent graviter Canonici, qui Choro non assistunt? Dub. 2. Quid teneantur restituere, si Choro non intersint? Dub. 3. An satisfaciant Choro, qui tantum intersunt, & non recitant? Dub. 4. An satisfaciant Choro, qui submisse recitant?

„ Resp. 1. Juxta dicta, si restitui non possunt bona ablata ex bonis ejusdem ordinis, non est obligatio faciendi ex bonis diversi ordinis. * (*Vide d. n. 667.*) * 660

Unde resolves.

„ 1. Pro fama restituenda est fama: cum id non potes, non teneris ad pecuniam, & bona fortunæ, nisi per sententiam a judice cogaris sic satisfacere. Eadem est ratio de reliquis. Quod si tamen, lædendo famam, in bonis etiam fortunæ, alteri damnum allatum esset, constat ex supra dictis, quid faciendum sit. Porro de læsione famæ, &c. *vide dicenda n. 988.*

„ 2. Si quis alterum induxit ad peccatum suasione, vel exemplo suo, tenetur quidem ex charitate, quoad potest, eum revocare ad meliorem statum, sed non ex justitia *Less. l. 2. c. 8. d. 2. n. 20. Laym. c. 8. n. 1.*

„ 3. Si quis autem induxit fraude, dolo, injusto metu, 661
„ &c. tenetur ad id ex justitia: quia quisque habet jus, ne injuste lædatur in bonis spiritualibus. Unde, si læditur, debet id spirituale restitui, si potest, *ibid.*

An autem teneatur tunc ex justitia se cooperari, ut alter convertatur? *Croix l. 3. p. 2. nu. 340.* putat probabilius teneri; sed non negat oppositum esse etiam probabile cum *Sanch.*

„ 4. Si quis aliquem (etiam Novitium) abduxit ab in- 662
„ gressu religionis, tamen sine vi & fraude; etsi graviter peccarit, id irrationabiliter faciendo, ac proinde teneatur ei rursus suadere ingressum ex charitate; non tamen ex justitia vel illi, vel religioni tenetur, quæ nullum adhuc in eum jus acquisivit. V. *Laym. l. 3. t. 2. c. 8.*

„ 5. Si quis religiosum ad apostasiam induxerit suasione, aliave cooperatione, obligatur ex justitia religioni ad restitutionem, non quidem ut ipse (quod aliqui volunt) loco alterius ingrediatur, sed ut suadeat alteri, quoad potest, reditum, & compenset monasterio commoda, quæ ex hereditate, bonis, vel industria alterius expectabantur.

Qui per vim, fraudem, aut metum gravem impedit, vel avertit aliquem a Religione, graviter peccat contra justitiam, est commune apud *Croix l. 3. p. 2. n. 307. cum Less. Dic. Bugh. & Steph.* Probatur ex Tridentino *Sess. 25. c. 18. de Reg.* ubi excommunicatur qui puellam a Religione impedit. Fortius peccant Parentes, si impediant; vide dicta *num. 335. v. Præterea.* Probabilius autem ait, quod is qui hunc impedit, non teneatur alium adducere ad Religionem, ut ait *Croix ib. cum Sanch.* contra *Nav.* Tenetur tamen reparare damna ob id Monasterio provenientia, ut communiter dicunt DD. cum *Lugo D. 9. n. 40.* Et hoc dicendum probabilius, etiamsi ille aversus simplex erat Novitius, ut *Lugo n. 39. & Less. cum aliis apud Croix ibidem*, contra *Sanchez*, qui putat oppositum probabile, dicens Monasterium non acquirere jus in Novitium, nisi post Professionem. Hic autem videndum

De Restitutione ob omissionem Divini Officii.

Ex decreto Concilii Lateranensis sub Leone X. aucto a 663
S. Pio V. anno 1571. Beneficiarii tenentur restituere fructus Beneficii pro rata omissionis Officii, elapsis sex mensibus a die possessionis Beneficii. In præfato enim Concilio *Sess. 9. §. Statuimus*, sic dicitur: *Statuimus quoque, ut quilibet habens Beneficium, si post sex menses, obtento Beneficio, Officium Divinum non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus non faciat pro rata omissionis recitationis Officii, & temporis.* Deinde S. Pius V. in sua *Constit.* 186. quæ

quæ incipit, *Ex proximo Lateranensi*, edita anno 1571. sic sencivit: *Statuimus, ut qui Horas omnes Canonicas uno vel pluribus diebus intermiserit, omnes Beneficii fructus, qui illi vel illis diebus responderent; qui vero Matutinum, tantum dimidiam; qui ceteras alias Horas, aliam dimidiam; qui Horam singulam, sextam partem fructuum ejus diei amittant; tametsi aliquis Choro addictus, non recitans omnibus Horis Canonicis cum aliis præsens adsit, fructusque & Distributiones forte aliter assignatas sola præsentia juxta statuta, consuetudinem, vel alias sibi lucrari fecisse prætendat: Is etiam præter fructuum, & Distributionum amissionem, grave peccatum intelligat se admisisse. Item ille qui primis sex mensibus Officium non dixerit, nisi legitimum impedimentum ipsum excusaverit, grave peccatum intelligat admisisse, &c.* Hujusmodi autem restitutio certe debetur ante Judicis sententiam, ut patet ea damnatione eb Alexandri VII. prop. 20. quæ dicebat: *Restitutio a Pio V. imposita Beneficiatis non recitantibus, non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam Judicis, eo quod sit pœna.*

664 Super hoc puncto plures quæstiones occurrunt; Quær. 1. Ao Beneficiatus, fructue non percipiens, teneatur ad Horas recitandas? Respondetur: Si ipse careat spe recuperandi fructus, & non negligenter se gerat in illis exigendis, non tenetur. Ita *Viva de Rest. quæst. 7. art. 9. num. 2. Croix l. 4. num. 1293. Bonac. de Hor. Can. Dec. 1. qu. 2. p. 4. n. 25. & Lugo Resp. Mor. dub. 5. n. 5.* Ratio, quie non est æquum, ut aliquis subeat onus Officii, si fructus non percipiat sine sua culpa. Excipe I. Si Beneficiatus juste privetur fructibus in pœnam alicujus criminis; *Bonac. loc. cit. cum Azor.* Secus si injuste privetur, ut idem *Bonac. cum Suar. Melf. Azor. Laym. Lop. Garz. &c.* Excipe II. Si spem certam habeat exigendi fructus sequentibus annis, ut *Lugo l. c. num. 5. cum Suar. & Croix l. c.*

Quid si vertatur lis super Beneficio? Distinguendum: si Beneficiarius nondum ecceperit possessionem Beneficii, *Cajetanus v. Hora, Nav. in c. Quando, c. 7. n. 29. & Sanch. Cons. l. 2. c. 2. d. 76. n. 6. cum Corduba* dicunt teneri ad recitandum Officium, semper ac verisimiliter putet pro se ferendam esse sententiam. Ratio, quia Beneficiarius per solam collationem jam ecquirit dominium Beneficii, ea *c. Si tibi de Præb. in 6.* Quapropter, cum a die collationis ad ipsum fructus pertineant, justum est ut ipse onus Officii subeat. Communis tamen & vera sententia docet hunc non teneri ad Officium; Ratio, quia Beneficiarius ad Officium non tenetur nisi ex perceptione fructuum; is autem cui collatum est Beneficium, habet quidem jus in illo, & ad possessionem accipiendam, sed ante possessionem non habet jus ad fructus percipiendos, tale enim jus non ecquiritur nisi per possessionem. Ita *Habert tom. 4. pag. 232. quæst. 7. P. Concina tom. 7. pag. 411. Continuator Tournely tom. 1. pag. 620. Salm. tract. 16. cap. 2. num. 36. cum Suarez Pal. Lugo, Bonac. Fill. Rodr. &c.* Bene tamen excipiunt, nisi stet per Beneficiarium, quin possessionem adipiscatur; quia ex *reg. 25. in 6. Mora sua cuilibet est nociva.* Nec obstat, quod fructus reserventur proviso; nam respondet *Habert loc. cit.* etiam fructus Beneficii vacantis sæpe reservari Beneficiario futuro, & tamen nemo dicat hunc teneri ed Officium. Hoc autem Beneficium usquedum liti subjicitur, habetur pro vacante, ut ait *Concina loc. cit.* Et sic respondetur rationi oppositæ sententiæ.

Si vero Beneficiarius jam fuerit adeptus possessionem Beneficii, tunc, si ipse habet spem moraliter certam vincendi litem, utique tenetur ad Officium, ut docent *Less. l. 2. cap. 34. num. 173. Suar. l. 4. cap. 29. num. 7. & 10. Lugo loc. cit. dub. 5. n. 9. Conc. p. 412. n. 27. Salm. nu. 38. cum Pal. Fill.* & alii communiter. Secus, si absit hæc spes, & dubium sit, cui adjudicandi erunt prædicti fructus; quia nemo obstringendus est ad onus certum ob mercedem incertam. Ita *Lugo n. 14. Salm. n. 39. cum Sanch. Led. Pell. & Tamb. l. 2. c. 5. §. 1. n. 30. cum Bon.* Et hoc dicendum, etiamsi Beneficiarius emolumentum ex fructibus Beneficii jam perciperet, sed ob aliquod manuale servitium (ut recte notant *Lugo n. 5. & Salm. n. 38.*), ob quod non foret privandus tali emolumento, etiamsi litem amitteret. Si autem Beneficiarius vincet litem, sentit *Salas ap. Croix*, ipsum teneri fructus sequestratos largiri pauperibus. Sed melius censent *Lugo n. 5. & Salm. n. 39. cum Bon.* nullam esse obligationem restitutionis ei qui sine culpa sic omisit Officium, unde licite eos retinere potest, sicut licite retinet fructus maturatos a tempore vacationis Beneficii, etsi Officium non dixerit.

665 Quær. 2. An omittens Officium sine culpa teneatur ad restitutionem? *Prima* sententia affirmat cum *Led. & aliis apud Viva l. c. nu. 2. v. Inf. secundo*, qui probabilem putat: Negat vero *secunda* sententia probabilior, quam tenent *Less. l. 2. c. 34. num. 180. v. Quinto, P. Concina tom. 2. pag. 417. nu. 5.* & ipse *Viva cum Sanch.* & communiori. Ratio, tum quia cessante culpa cessat pœna restitutionis fructuum, ut colligitur ee verbis Concilii Lateranensis, *qui officium non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus suos non faciat*; tum quia, ut censent *Sylv. v. Clericus, 4. n. 16. cum Innoc. Panormitan. Butr. & idem Less. l. c. n. 179. cum Palud. & Rosell.* (contra *Ang. & Cov.* qui tamen fatetur contrarium esse commune) hujusmodi restitutio non debetur de jure naturali, cum fructus Beneficii non dantur pro mercede recitationis, sed pro sustentatione Beneficiarii, cum onere tamen Officii; ante enim Concilium Lateranense, eit *Lessius*, nullus erat Canon, quo hæc restitutio præcipiebatur. Bene autem potuit Ecclesia, omittentibus restitutionem imponere ipso facto, & ante omnem sententiam; sed cum hæc restitutio proculdubio sit pœna (ut non dubitat *Viva in cit. prop. 20. nu. 3.*), ipsa omnino culpam requirit; & ideo satis e restitutione excusantur officium inculpabiliter omittentes. Sed dices: Si restitutio fructuum culpabiliter omittentibus est pœna, cur non requiritur sententia saltem declaratoria criminis, ut declaravit Alexander VII. damnando Propositionem 20. dum (ut diximus *lib. 1. nu. 149.*) in omnibus pœnis positivie requiritur sententie? Respondetur, non requiri sententiam, eo quod hæc restitutio est pœna conditionalis juxta dicta ibidem dicto *nu. 149. v. Pœna*, sive quia recitatio Officii est conditio sine qua non potest Beneficiarius adipisci fructus, sicut declaravit Lateranense (ut mox vidimus *n. 663.*) dicens: *Si post sex menses, obtento Beneficio, Officium Divinum non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus non faciat.*

Quær. 3. An omittens Officium infra see primos menses teneetur ad restitutionem? Affirmant *Suarez de Rel. l. 4. cap. 29. & Val. cum aliis ap. Viva l. c. num. 2. v. Inf. sexto.* Sed negant probabilius *Less. cit. cap. 34. num. 167. Concina tom. 2. pag. 416. num. 3. & Viva cum Vasqu.* & communiori. Ratio est eadem, quam mox adduximus, quia restitutio fructuum non debetur nisi de lege Ecclesiæ, quæ hanc pœnam injunxit tantum omittentibus post sex menses. Advertendum tamen, quod isti non excusantur e culpa gravi, ut habetur ee Bulla S. Pii V. *ut supra n. 663.* 666

Quær. 4. An Beneficiarius omittens Officium in uno die possit supplere in alio? Omnes docent, & non dubitandum, hunc non excusari e peccato mortali, ut diximus habere etiam in præfata Bulla S. Pii V. Dubium fit, an ita supplens excusetur a restitutione fructuum? *Prima* sententia affirmat, quam tenent *Molf. to. 1. tr. 5. c. 5. n. 17. Salm. tr. 16. cap. 4. num. 65.* qui citant *Palud. & Quintan.* item *Henr. Suar. & Fill.* (*Sed Dian. p. 2. tr. 11. R. 24.* asserit *Henr.* esse pro contraria sententia, & *Fillincium*, ac *Suar.* loqui tantum pro casu præcedentis quæstionis); ac probabilem vocat *Bon. de Horis Can. D. 1. q. 5. p. 2. nu. 5.* Ratio, quia in tali casu iste jam rependit æquale, prout si Capellanus omittit Missam uno die, bene potest altero supplere. *Secunda* vero sententia communissima cui adhæreo, negat; & hanc tenent *Bon. loc. cit. Viva d. art. 9. num. 2. Roncaglia de Hor. Can. c. 4. q. 7. R. 2. cum Nav. Pell. Bass. &c. ap. Salm. l. c.* item *P. Conc. to. 2. p. 420. cum Leand.* qui dicit hanc omnino tenendam, & *Croix l. 4. nu. 1209.* qui contrariam non putat probabilem. Ratio, quia onus Officii est eddictum diei, unde qui illud non implet non potest implere in alio; & hæc videtur fuisse vera mens S. Pii V. dum sancivit non facere fructus suos, qui *Horas Canonicas uno vel pluribus diebus intermiserit*; Ubi notandum non dixisse Pontificem *omiserint*, sed *intermiserint*, quo verbo satis significavit, non lucrari fructus qui uno die Officium intermittit, etiamsi in altero suppleat; quia, licet is dici possit quod Horas non omiserit, nequit vero dici quod non intermiserit. Hinc bene arguit *Roncaglia*, quomodo ille qui uno die fructus sui Beneficii jam amisit, poterit altero die reacquirere? Tanto minus deinde approbo id quod subdunt *Salm. ibid.* nempe quod Beneficiarius omittens Officium possit supplere aliis piis operibus. Nec etiam acquiesco ei quod dicit *Roncaglia*, nimirum quod, cum sub nomine pauperum veniant etiam Animæ Purgatorii, si Beneficiarius applicat preces pro ipsis, possit liberari a restitutione: Non acquiesco, dico, quia Papa omnino imposuit omittentibus restitutionem fructuum. 667

Quær. 5. An omittens partem minorem quam integræ Horæ, teneatur ad restitutionem? Si partes omissæ materiam gravem non constituerent, commune est nullam deberi restitutionem, ne sub veniali quidem; etiamsi fructus illi parti respondentes ad magnam quantitatem pertingerent. Ratio, tum quia sic fert Chori usus, tum quia a S. Pio V. tantum omittentibus aliquam Horam imposita est restitutio: qui autem partem levem illius omittit, non potest dici Horam omisisse, ita *Suar. l. 4. cap. 3. num. 13. Bonac. D. 1. quæst. 5. p. 2. num. 11. Salm. tr. 16. cap. 2. n. 56. & P. Conc. tom. 2. pag. 419. n. 8. in fine.* Et hoc verum putant *Pal. tom. 2. cap. 7. Dec. 2. p. 7. num. 6. Salm. loc. cit. num. 56. cum Fill. P. Nav. Pell. Dian. &c.* ac probabile censet *Bon.* etiamsi partes in pluribus Horis constituerent simul gravem materiam; quia præceptum recitandi integrum Officium diversum est a præcepto restitutionis, quæ (ut dictum est) non debetur de jure naturæ, sed ex mandato Ecclesiæ, pro omissione singularum Horarum. Sed his non obstantibus, verius mihi videtur oppositum, quod docent *Suar. de Rel. l. 4. c. 30. n. 13. P. Conc. l. c. Bon. de Hor. Can. D. 1. q. 5. p. 2. num. 15. cum Garc. &c.* nempe non excusari a restitutione, qui in uno officio 668

per plures leves omissiones ad gravem materiam pertingit. Ratio, quia ex Conc. Lateranensi absolute præcepta fuit restitutio fructuum *pro rata omissionis Officii*; ubi nota, non dici ibi pro rata omissionis cujuslibet Horæ, sed *Officii*: ergo ex Concilio omittens partem notabilem Officii jam tenebatur ad restitutionem. Postea S. Pius V. suam Bullam emanavit, qua nihil quidam de illa Constitutione Concilii immutavit, sed *expressius providere volens*, ut dixit, solum definivit, quantum fuerit restituendum pro omissione singularum Horarum; ex hac autem definitione perperam infertur, quod Pontifex voluerit eximere omittentem partem notabilem totius Officii a restitutione jam a Concilio illi imposita, quamvis non omittatur pars notabilis uniuscujusque Horæ. Tanto magis deinde rejicimus cum *Salm. ibid. Bon. Pal. &c.* id quod dicunt *Fill. Pell. & Dian.* (& *Viva* putat probabile cum *Nav. & Tolet.*) nimirum non teneri ad restitutionem, qui omittit partem notabilem alicujus Horæ; nam qui partem notabilem omittit, vere non recitat Horam, sicut vere Missam omittit qui partem ejus notabilem non audit.

669 Quær. 6. An teneatur ad restitutionem Beneficiarius qui recitat Officium sine debita attentione? Qui externe voluntarie se distrahit, certe non satisfacit Officio, & tenetur restituere. Dubium est de se distrahente interius; de hoc magna est quæstio, de qua fuse agemus *lib. 4. num. 177.* ubi probabiliorem esse sententiam dicemus, non satisfacere. Sed quia oppositam sententiam non possumus negare adhuc esse probabilem, hic dicimus non esse obligandum Beneficiarium ad restitutionem fructuum, semper ac bona fide eos perceperit; quia, posito jure certo quod ipse habet ad res suas bona fide possessas, non tenetur ad restitutionem, nisi sit certus de obligatione restituendi. Magnus Rigoristarum princeps *Prosper Fagnanus* gravem scrupulum imponit Confessariis absolventibus pœnitentem, qui non vult restituere juxta opinionem probabiliorem sui Confessarii, quia ejus sententiæ tanquam sui Judicis pœnitens ut reus parere debet. Sed gravior quidem scrupulus videtur mihi & communiter aliis innumeris Doctoribus, etiam rigidæ sententiæ fautoribus, angere debere Confessarios damnantes ad restituendum pœnitentes, qui ex una parte habent opinionem probabilem eos excusantem a restitutione, & ex altera habent jus certum possessionis ad bona sua, quibus expoliari non debent, nisi constet de obligatione restitutionis, juxta dicta *n.* 547. Præterea, diximus *l. 1. n.* 85. & fusius dicemus *To. II. l. 6. n.* 604. quod pœnitenti, qui habet pro se opinionem probabilem, nequit denegari absolutio, ut communiter docetur, & fatentur etiam plures inter Probabilioristas, quos ibi retulimus, & referemus. Nec obstat dicere, quod pœnitens debet se uniformare judicio Confessarii; nam Confessarius non est judex controversiarum, prout est summus Pontifex, sed tantum Judex dispositionis pœnitentium, & satisfactionis injungendæ, ut habetur ex Trident. *Sess. 14. cap. 5.* ubi dicitur: *Jesus-Christus Sacerdotes sui ipsius Vicarios reliquit tanquam præsides & judices, ad quos mortalia crimina deferantur, qui pro potestate clavium remissionis aut retentionis peccatorum sententiam pronuncient. Constat enim Sacerdotes judicium hoc incognita causa exercere non potuisse, neque æquitatem quidem illos in pœnis injungendis servare potuisse, si in genere dumxtat, & non potius in specie sua ipsi peccata declarassent.* En igitur patet, pœnitentem in hoc tantum sequi debere judicium Confessarii, ut peccata apud eum deferat, & pœnitentiam acceptet. E converso pœnitens post Confessionem suorum peccatorum habet jus certum ad absolutionem, quæ non potest ei denegari, nisi aliunde sit indispositus; neque potest quidem dici indispositus, quia non sequitur opinionem Confessarii, ad quem certe non pertinet reprobare opiniones quas alii Sapientes approbant, sed tantum judicare an pœnitens rectam vel ne conscientiam sibi formet. Sed instabit *Fagnanus*. Hæc sunt principia probabilistica. Ego nescio, an sint probabilistica, vel antiprobabilistica, cum plures etiam inter Probabilioristas illa sequantur. Hoc unum scio, quod in omnibus scientiis regula probata est, ut sequamur principia magis recepta a Sapientibus, prout sunt ista quæ invenio passim teneri a Scriptoribus undique doctrina & pietate conspicuis, qui in faciem Ecclesiæ sua volumina ediderunt, & quibus adhærere consultius tutiusque mihi esse judico; quod enim docetur *ex unanimi Theologorum consensu* (ait *continuator Tournely tom. 1. pag.* 293.), *magni esse debet ponderis, quia ubi est aliqua obscuritas, id sequendum est in praxi quod prudentissimi quique judicant.* Neque hic Auctor dixit hoc loquens de opinione omnino communiter recepta, sed de quadam sententia, cui plures graves Auctores contradicunt.

670 Quær. 7. An excommunicatus teneatur restituere fructus Beneficii? Certum est teneri excommunicatum tempore collationis, quæ fuit nulla, *Viva qu. 7. art. 9. num.* 7. Secus, si post collationem incidit in excommunicationem. Ita *Laym. l. 1. tr. 5. p. 2. c. 2. num. 9. Continuator Tournely to. 2. p. 486. Pal. D. 2. p. 11. n. 4. Sanch. de Matr. lib. 2. D. 51. num. 12. Salm. de Cens. cap. 3. num.* 115. *cum Henr. Bon. Con. Avila, Hurt. & aliis pluribus* (contra *Suar. Cov. Fill. Sayr. &c.*) Et quidem probabilius: Ratio, quia pœnas, quæ actionem requirunt, ut diximus *lib. 1. num. 148.* reus non tenetur subire, nisi post sententiam. Et sic videtur significare textus in *c. Pastoralis 53. §. Verum. de Apell.* ubi dicitur: *Illi proventus ecclesiastici merito subtrahuntur, cui Ecclesiæ communicatio denegatur.* To autem *subtrahuntur*, ait *Tournely*, potius indicat expoliationem quæ fit ab homine, quam quæ ipso jure inducitur, ut etiam explicat *Glossa*. Tanto magis, quia Pontifex respondet ibi interrogationi factæ, an Clericus excommunicatus potuisset privari a Judice ecclesiasticis Beneficiis. Hæc tamen sententia procedit, si Beneficiarius per se, vel per alium jam muneri suo satisfecerit. Si autem ob injustam excommunicationem abesset a Choro, posset percipere fructus Beneficii, & etiam distributiones, ut ait *Viva num. 8. cum Sa, Fill. Av. &c.* Quid, si excommunicatio sit justa, sed excommunicatus non assistit Choro, quia non stat per ipsum, ne absolvatur? *Sa, Henr. & Ugolin.* concedunt huic distributiones; sed negant communius, & multo probabilius *Viva cum Suar. &c. ibidem.*

Quær. obiter 8. omittens, ultra restitutionem, quamnam aliam pœnam incurrat? Incurrit pœnam privationis Beneficii, si admonitus, saltem bis, post sex menses Officium omittat intra 15. dies, *ut Suar. apud Viva d. l. num. 10. ex Conc. Lateran.* 671

Quær. 9. omittens cui debeat facere restitutionem? Resp. pauperibus, vel fabricæ Beneficii, ut *ex Decr. S. Pii V.* sive Ecclesiæ, sive domus Beneficii, sive in augendis agris, ut *Suar. & Vasq. apud Viva qu. 7. a. 9. n.* 11. Non autem (ait *Viva*) potest dare fabricæ alterius Ecclesiæ, nisi fabrica sit in utilitatem pauperum, vel nisi Ecclesia propria non indigeret restauratione, & aliæ Ecclesiæ eleemosynis indigerent, ut reficerentur, ut ait *Concina to. 2. p. 425. num.* 24. Nomine autem pauperum intelliguntur pauperes cujuscunque loci, & etiam intelliguntur ipsi Defuncti. Et etiam ipse Clericus sibi potest applicare dictos fructus, si vere pauper est, ut dicunt *Palaus tr. 7. D. 2. p. 7. nu. 12. cum Nav. Suar. Bon. Tol. & Viva cum Less. ex communi d. nu. 11. in fine.* Excipitur tamen, si ille in fraudem Officium omittat, sciens posse retinere fructus ob paupertatem, ut bene advertunt *Pal. & Viva.* Addunt *Palaus tract. 7. D. 2. p. 7. num. 11. cum Suar. & Bonac. & Salm. de Hor. Can. cap. 2. num. 60. in fin. cum Nav. Pell. Reg. Fill. Quintan & communi*, posse Beneficiarium satisfacere restitutioni, si quæcunque alia pia opera pro Defunctis offerat æquivalentia recitationi omissæ, nempe (ut explicat *Quintan. ap. Salm. n.* 66.) auditionem Sacri, flagellationem, lucrationem Indulgentiarum, & similia: Sed huic supra *n. 667. Quæst. 4. in fine* non acquievimus. Tantum admittendum videtur cum *Concina p.* 427. posse Beneficiarium fructus restituere, ut celebrentur Missæ, vel alia suffragia applicentur pro Defunctis. 672

Quær. 10. An Beneficiarius restituere debeat omnes fructus, juxta Officia quæ omisit? Affirmant *Suar. Valent. Azor.* quia sic loquitur Bulla. Sed *Sanch. Cons. to. 1. lib. 2. cap. 2. d. 83. num. 3. Sotus de Just. l. 10. qu. 5. art. 6. Less. l. 2. cap. 34. n. 153. Viva l. c. nu. 13. & Salm. tr. 16. cap. 2. num. 59. cum Pell. Vasq. Led. Vill. Dia. Henr. Rodr. Bonac. &c.* probabiliter dicunt ex benigna interpretatione ipsos non teneri omnes fructus restituere, sed tantum eos qui respondent ad onus Officii omissi. Ratio, tum quia Bulla S. Pii sic recepta est, & sic explicata usu, utpote conformiore æquitati naturali; tum quia durum videtur eodem modo obligari Episcopos, Parochos, & Capellanos qui ferunt alia onera, ac simplices Beneficiarios. Quare dicunt, Episcopum, vel Parochum teneri restituere tertiam, vel quartam partem fructuum, retinendo alios pro aliis oneribus, quibus ipsi satisfaciunt: Canonicos, dimidiam partem: Habentes Capellaniam, dimidiam, vel tertiam partem: (Capellanus enim tenetur ad Officium, cum quælibet Capellania conferenda ab Episcopo, & ejus auctoritate erecta, est vere Beneficium, etsi sit ad nutum amovibilis: Secus, si non sit erecta auctoritate Episcopi, licet ab ipso conferatur. Ita *Salm. de Horis Can. cap. 5. num. 59. cum Suar. Pell. Vill. &c.*). Ratio, quia isti omnes recipiunt fructus non solum pro Officio, sed pro aliis etiam oneribus. *Henriquez* autem *apud Sanch. Consil. lib. 2. cap. 2. D. 84. num. 4.* dicit, Episcopum & Parochum teneri tantum ad quintam partem, quod *Viva* etiam approbat *in prop. 20. Alex. VII. num. 6. in fin. & de Horis Can. qu. 3. Art. 3. num. 8. in fine*: Canonicum ad quartam, ut etiam *Viva d. num. 8. in fine.*

Quid de Beneficiario simplici? Recte *Viva cum Bon. d. l. de Rest. num. 13. in fine* dicit teneri ad omnes fructus; quia onus gestandi habitum, vivendi caste &c. compensatur cum privilegiis Clericalibus. Attamen *Henr. apud Sanch. d. loc.* dicit teneri tantum ad tertiam partem, ratione aliorum onerum: Et asserit hanc esse communem recentiorum cum *Manuel, & Merina*, quorum opinionem ait *Sanch.* esse rationi consonam. At hanc opinionem merito ait *Lessius l. 2. cap. 34. num.* 177. esse laxam: Unde rationabiliter eam limitat ad eos Beneficiarios tantum, qui præter Horas Canonicas alia onera habent, idque juxta onerum proportionem.

Quær. 11. an teneatur ad Officium, habens tenue Beneficium? *Salm. de Horis Can. c. 2. nu. 48. cum Nav. Laym.* 674

Pal.

Pal. Sa, &c. teneri censent, quia S. Pius V. hunc non excludit. Negant tamen *apud Moya Tract. 2. de Rel. Disp. 2. q. 4. n. 8. Molder. Escob. Quintan. Dian. & Arag.* qui testatur hanc esse communem recentiorum: Et idem sentiunt *Lessius l. 2. cap. 34. n. 169. Sanch. l. 2. Cons. cap. 2. d. 66. item Rodr. Molf. Vega, Led. Torre, & Pell. ap. Salm. d. cap. 2. num. 46.* (quamvis *Less. & Pell.* sentiant teneri hunc Beneficiarium recitare saltem Dominicis, & diebus festivis.) Ratio, quia *ex c. Is, cui, De Preb. in 6.* in jure tenue Beneficium non reputatur pro Beneficio; In præfato enim Canone habens tenue Beneficium non excluditur ab alio Beneficio obtinendo, cum ibi prohibeatur Beneficium provideri tantum obtinenti aliud Beneficium sufficiens: *Is cui* (verba textus) *conceditur, Auctoritate Apostolica uni personæ idoneæ in sua vel alia Ecclesia providere alicui, aliud sufficiens Beneficium obtinenti providere non potest.* Addit ibi *Glossa: Ergo si non est sufficiens, secus est.* Deinde infra rationem adducit: *Quia Beneficiatus idoneus non est, & jure communi Beneficiatus beneficiari non mandatur ex c. Quia in tantum, de Preb.* Habens igitur tenue Beneficium, si potest beneficiari, ergo reputatur in jure tanquam non Beneficiatus: & proinde censetur eximi ab onere Officii.

Quæritur autem quodnam Beneficium judicetur tenue? Dico non audiendos aliquos, qui contra communem asserunt tale judicari Beneficium quod non pertingit ad 20. vel 30. aureos. Merito tamen *Viva in prop. 30. Alex. VII. num. 7. Sporer de Hor. Can. cap. 1. n. 27. Elbel eod. 31. num. 421. Tamb. l. 2. c. 5. §. 1. nu. 24. & Salm. d. cap. 2. num. 48. cum Mald. ac aliis communiter* censet probabile, tenue existimari illud Beneficium quod non pertingit ad tertiam partem sustentationis; Et adhæret *Sanchez Cons. l. 2. cap. 2. Dub. 67. nu. 4. cum Suarez,* putans Beneficium tenue illud quod non pertingit ad tertiam, vel non magis declinet ad tertiam ultra quartam partem. Sustentatio autem rationabiliter dicit *Viva loc. cit.* mensuranda juxta diversitatem Patrimoniorum, quæ in diversis locis solent Clericis assignari. Hinc *Sotus ap. Sanchez n. 5.* obligat ad Officium Beneficiarium, qui percipit annuos aureos octo. Sed *Sanchez* excusat, etiamsi percipiat 16. aureos. Verum huic minime acquiesco; Communis enim sententia est apud *Croix l. 4. n. 1195.* nullo modo excusari ab Officio Beneficiarium percipientem tertiam partem sustentationis. Idemque recte censet dicendum *Croix n. 1190. cum Vasquez,* si dubium sit, an Beneficium sit tenue; quia, cum Beneficium sit certum, & tenuitas excusans sit dubia, possessio stat pro Beneficio, & proinde pro obligatione Officii. Merito addunt *Lugo Re. Mor. Dub. 6. n. 5. cum Suar. & aliis, Croix n. 1193. & Tamb. l. c. n. 26.* neque excusari Beneficiarium, si ob suam culpam Beneficium factum sit tenue; vel si ipse speret in posterum uberiores fructus exigere, tunc enim unus annus compensatur cum alio, contra *Palaum to. 2. D. 2. p. 1. §. 2. n. 18.* Pariter addit *Croix ibid.* teneri ad Officium, qui acceptat Beneficium cum onere solvendi omnes fructus pro pensione. Sic etiam, si non faciat fructus suos, quia non resides, ut ait idem *Croix l. c. cum Suar. Lugo, &c.* Hoc tamen limitant *Bus. & Sanch.* si absit cum licentia: Sed id recte rejiciunt *Tamb. num. 23. & Croix ibid. cum Azor.* cum ille possit fructus percipere, si velit.

675 Quær. III. an Canonici non assistentes, vel non psallentes in Choro, teneantur ad restitutionem Distributionum, & Præbendarum? Plura dubia hic dissentienda sunt. Certum est, quod Clerici Ecclesiarum Cathedralium & Collegiatarum tenentur ad Officium in Choro *ex c. 1. de Cel. Miss. cap. Fin. Dist. 92.* & ex Trident. *Sess. 24. cap. 12.* Atque tenentur quotidie assistere, nisi alibi alia sit institutio, vel consuetudo; vel nisi necessitas cogat, ut in alio loco extra Ecclesiam Officium persolvatur, & adsit licentia Episcopi, quando ad ipsum aditus patet, ut ait *Viva de Rest. qu. 7. a. 9. n. 14.* Imo probabiliter putat *Bon.* cui adhæret *Viva*, Canonicos bene Distributiones lucrari, si recitent in Sacristia ob aliquam causam, etiam sine licentia Episcopi, si ipsa licentia præsumatur; in Sacristia enim reputatur Officium moraliter ac in Ecclesia recitari.

Sed dubitatur 1. an peccent graviter Canonici, qui Choro non assistunt? Negant plures DD. antiqui, ut *Nav. de Orat. cap. 5. n. 14. Sylvest. v. Hora q. 11. Cajet. eod. verb. §. 5. item Ang. Val. Barb. Pell. Reg. Tamb. ap. Salm. tr. 16. cap. 4. num. 2.* Tum quia de hoc non adest præceptum expressum; tum quia obligatio assistendi Choro oritur ex Distributionibus; ergo, cum his Canonici renunciant, omni obligatione se liberant. Sed verius *Suar. l. 4. cap. 17. Bon. D. 1. q. 1. p. 2. P. Concina to. 2. pag. 510. n. 4. Viva loc. cit. n. 14. Continuator Tournely tom. 1. pag. 642. Salm. loc. cit. num. 3. cum Vasq. Pal. &c.* docent peccare mortaliter, qui a Choro absunt notabiliter, ultra tempus a Tridentino permissum. Ratio, quia ex *c. Si quis Presbyter. Dist. 152.* Depositioni subjicitur Clericus non recitans in sua Ecclesia; tum quia obligatio assistendi non oritur ex Distributionibus, sed ex primaria institutione ipsius Beneficii; Tridentinum enim *Sess. 24. cap. 12.* loquens de Canonicis præcipit: *Omnes compellantur in Choro ad psallendum instituto, hymnis, & canticis Dei nomen reverenter, distincte, devoteque laudare.* Diximus autem 1. *notabiliter*, nam si absit Canonicus per tres vel quatuor dies, est communis sententia non peccare graviter; Ita *Salm. cap. 4. nu. 1. & Croix l. 4. n. 876. cum Sylvest. Bon. Cov. Vasq. & Suar. l. 4. cap. 13. nu. 8. & 9.* qui tamen dixit, præfatam sententiam non videri certe improbabilem, sed se nolle suum judicium interponere. Diximus 2. *ultra tempus permissum*, quia Tridentinum permittit Canonicis, sicut Episcopis, per tres menses abesse. Recte autem docet *S. Thom. 2. 2. quæst. 91. artic. 2. ad 3.* quem sequitur *Viva loc. cit. v. Dico tertio, tum Val. Fill. & Bon.* contra *Nav. & alios*, Episcopos non obligari ad Chorum; tum quia sic fert consuetudo; tum quia ipsi majoribus negotiis vacare debent, quæ Chori assistentiam non compatiuntur.

Dubitatur 2. quid teneantur restituere Canonici Choro non interessentes? Certum est ipsos non posse lucrari Distributiones, etiamsi alii Consocii eas illis remittant, ut habetur ex Trident. *Sess. 24. cap. 12.* ubi dicitur: *Distributiones vero, qui statis Horis interfuerint, recipiant; reliqui, quavis collusione aut remissione exclusa, his careant.* Nota, *remissione exclusa*, nam, ut bene advertunt *Croix l. 4. n. 877. & Concina t. 2. p. 523. n. 4.* si portiones illæ præsentibus jam sint præstitæ, isti licite possunt donare eas absentibus; Modo hoc non fiat ex pacto; & in fraudem legis, ut ait *cit. Croix cum Sanch. & Lugo*, quia hæc esset palliata collusio. Non privantur autem Distributionibus, qui absunt ex legitimis causis de quibus agemus *l. 4. ex num. 130.*

Hæc quoad Distributiones. An vero non assistentes teneantur etiam fructus Præbendæ restituere? Sic habetur in Trident. *loc. cit. Primo anno privetur unusquisque dimidia parte fructuum, quos ratione etiam Præbendæ, ac residentiæ fecit suos. Quod si iterum eadem fuerit usus negligentia, privetur omnibus fructibus. Crescente vero contumacia, contra eos juxta sacrorum Canonum Constitutiones procedatur.* Ex sacris autem Canonibus, ut dicunt *Salm. c. 4. nu. 12.* illi expoliantur ipsis Beneficiis. Hoc vero ajunt *Salm. d. cap. 4. num. 9.* ex communi, non fieri nisi post sententiam: Sed contrarium hodie tenendum, ut mox videbimus in Dubio sequenti.

Dubitatur 3. an satisfaciant Choro, & lucrentur Distributiones, Canonici qui tantum assistunt, & non canunt? Affirmat *Sanch. Cons. l. 2. cap. 2. dub. 99. num. 2. cum Met. Arag. & Panorm.* Et consentiunt *Bon. de Hor. Can. D. 1. q. 3. p. 2. §. 1. n. 18. & Salm. cap. 4. num. 5. cum Pal. Suar. Less. Pell. & Led.* pro iis Ecclesiis, ubi talis viget consuetudo, quam asserunt adesse fere in omnibus Ecclesiis. Sed hodie, aliis omissis, causa finita est ex Bulla *Cum super oblatas,* (vide in calce Tom. II. *Epist. Encycl. n. VI.*) ubi SS. noster Pontifex postquam asserit præfatam opinionem absonam esse menti Conc. Tridentini, atque pluries improbatam a Congregatione ipsius Concilii, dicit: *Equidem minime vobis compertum est, quod peculiari titulo suffulti persuasum habeant unius vel alterius Ecclesiæ Canonici suo muneri satisfacere per simplicem in Choro assistentiam, absque Divinæ Psalmodiæ cantu. Verum, nisi illis præsto sit Apostolicum, non præsumptum vel abrogatum, sed legitimum ac vigens privilegium; jure ac merito verendum est, ne isti, dum ita se gerunt, Præbendarum ac Distributionum fructus minime suos faciant, & consequenter ne ad eorum restitutionem teneantur.* Ex quo verbo *verendum* recte infert *Concina to. 2. p. 518. n. 22.* ita infirmatam esse contrariam opinionem, ut non amplius probabilis dici possit; tale enim verbum importat formidinem practicam, cum qua certe non licet operari. Sed quidquid aliqui dixerint super præfatam Bullam, idem SS. Pontifex omnia dubia abstulit novo Brevi, quod direxit die 19. Januarii an. 1748. ad Emin. Cardin. Delphinum Patriarcham Aquilejensem, incipiens, *Dilecte Fili, &c.* (vide apud *Concina p. 520. n. 29.*) ibi noster Pontifex consuetudinem Canonicorum tantum interessendi Choro, exstirpandam esse declarat, sic dicens: *Itaque a te, dilecte Fili noster, poscimus & flagitamus, ut non solum hujusmodi abusum & corruptelam ab Ecclesiastica disciplina absonam, & Canonicis ordinationibus ac nostræ quoque Constitutioni contrariam penitus evellere, & eradicare adniteris: Verum etiam ipsos suaviter fortiterque admoneas, ut in posterum, ea qua decet ac tenentur reverentia, Choro intersint, adsistantque, necnon pari pietate, attentione, ac vigilantia omnino canere vel psallere cum cæteris studeant ac contendant. Deinde iisdem edicas, & notum facias, nos* (*quemadmodum per hasce nostras in forma Brevis Litteras tibi declaramus & injungimus*) *decernere atque statuere, sicut in eadem Constitutione nostra innuimus, ipsos suosque successores Canonicos Choro quidem interessentes adsistentesque, minime vero canentes, psallentesve, nullo pacto ex Præbendis & Distributionibus facere fructus suos, atque adeo restitutioni obnoxios esse, ac fore.* Ex quo Diplomate remanet tandem decisum, quod Canonici, qui non interessentes, vel non canentes, aut psallentes in Choro, nedum Distributiones quotidianas amittunt, sed etiam non faciunt fructus suos ex Præbendis, atque ad restitutionem sunt obnoxii.

Dubitatur 4. an satisfaciant Choro, qui submisse recitant psalmos, alteram partem audiendo? Loquendo de Choro in genera-

generali, an isti satisfaciant Officio adsunt duo sententiæ. *Prima*, quam tenent *Cajet. Summ. v. Hora, in fine, Arm. eod. v. n. 22. Navar. in cap. 10. n. 80. & alii apud Salm. tr. 16. cap. 1. nu. 25.* dicit non satisfacere, quia non communicant cum aliis canentibus. *Secunda* vero sententia valde probabilis, & communior affirmat; hancque tenent *Sanch. Cons. to. 2. l. 7. cap. 2. dub. 14. n. 2. Less. l. 2. cap. 34. num. 184. Suar. to. 2. l. 4. cap. 12. num. 8. Fill. tr. 26. cap. 6. num. 195. Concina tom. 2. pag. 513. num. 9. Bon. D. 1. q. 3. p. 2. §. 1. num. 16. Salm. l. c. cum Sot. Trull. Vill. &c.* Ratio, quia ad satisfaciendum Officio in Choro non est necesse, ut quisque audiat omnes voces alterius partis, unaquæque enim pars cum alia unum corpus constituit, & mutuo communicat.

Loquendo autem de Choro Canonicorum, an ipsi submisse recitando satisfaciant Choro, & lucrentur Distributiones? Affirmat *Sanch. l. c. cum aliis*. Sed communiter, & merito id negant *Less. Fill. ll. cit. Concina pag. 513. num. 9. Tournely tom. 1. pag. 638. & Bonac. loc. cit. num. 17. cum Suar. P. Nav. & Rodr.* Ratio, quia Distributiones debentur solum iis qui Choro inserviunt; servitium autem Chori, ut habetur ex *Clement. 1. de Cel. Miss.* in eo consistit, ut Clerici conveniant in Ecclesia ad Officium psallendum: Ergo qui non psallunt, sed Officium submissa voce recitant, non possunt dici Choro inservire. Censet tamen *Bonac. l. c. cum Suar. Fill. &c.* quod Canonici ita recitantes possunt saltem percipere mediam partem Distributionum: Sed SS. noster Pontifex Bened. XIV. ut mox supra vidimus in præcedenti Dubio, expresse declaravit, Canonicos non canentes vel psallentes, non solum amittere omnes Distributiones, sed etiam teneri ad restituendos fructus Præbendæ.

DUBIUM VII.

De Circumstantiis restitutionis.

ARTICULUS I.

Quo tempore, loco, & modo debeat restitui?

676 „ RESP. Debet quamprimum, & eo modo, ac loco restitui, quo jus, & interesse damnificati requirit, & commode, ac moraliter fieri potest sine gravi incommodo, quod quis pateretur in re sua propria ultra debitum. Vid. *Laym. hic l. 3. tr. 2. cap. 10. Fill. tr. 32. cap. 4. q. 11.*

Unde resolves:

„ 1. Qui non potest commode restituere aperte, faciat clam; & qui non potest per se, faciat per aliam personam interpositam, v. g. Confessarium. * (*Quid, si Confessarius non restituat? Vide* de Conscientia *quæ diximus lib. 1. num. 39.*) *

677 „ 2. Possessor malæ fidei, v. gr. fur, debet suis sumtibus ad eum locum rem deferre, ubi alter habiturus fuisset, si non fuisset ablata, destructa, vel inique detenta; deductis tamen expensis, quas alter eam servando, vel deferendo debuisset facere. Excipe, nisi transferendo deberet plus impendere, quam res valet; tunc enim plerumque ex præsumta mente domini posset restituere pauperibus, vel in usus pios. *Bon. qu. 6. p. 1.*

Quæstio est, an fur teneatur rem reddare domino, etiam cum sumtu majori, quam res valet? Affirmant *Nav. Val. Dicast. Cajet. &c. apud Salm. de Restit. cap. 1. num. 195.* Sed negant *Salm. d. l. cum Soto, Pal. Bon. Less. &c. cum Bus. hic.* Vide dicta supra *n. 597. & 598.*

„ 3. Bonæ fidei possessor satisfacit, si restituat in loco, ubi rem possidet, *l. c.*

678 „ 4. Debita ex contractu eo loco, & tempore solvi debent, de quo inter partes conventum fuit expresse, vel tacite. Vid. *Less. & Bonac. l. c.*

Regulariter, præcisis pactis, solutio in contractibus, quoad locum, fieri debet in loco, ubi contractus fuit initus: Et expensis illius, in cujus favorem fuit contractus. Quoad tempus autem, si istud non sit conventum, non peccat graviter debitor, si non restituat, donec moneatur ab altera parte; nisi illa ob timorem, oblivionem, aut impotentiam omittat monere; vel nisi debitor obligarit se cum juramento, quia juramentum de se obligat quamprimum. Ita *Salm. de Rest. cap. 1. n. 254. cum Pal. Covar. &c.* Monent autem ibi *n. 255. Lug. Bon. Trull. &c.* non esse damnandum de culpa gravi, qui differt solvere debitum ex contractu sine gravi damno creditoris, licet iste petat, quia talis dilatio non videtur tunc graviter ei injuriosa: & adhæret *Bus. num. seq.*

„ 5. Si quis possit quamprimum restituere totum, ad id tenetur. Si tamen alter dilatione non pateretur ulterius damnum, aut non notabile, non facile arguendus esset gravis peccati is, qui cum proposito satisfaciendi differret, aut paulatim per partes solveret. V. *Bonac. de contract. d. 1. q. 6. p. 1.* 679

Certe excusatur a peccato gravi, qui differt restitutionem per breve tempus, in quo Dominus nec damnum patitur grave, nec graviter censetur invitus: Ita *Salm. de Rest. cap. 1. n. 253. cum Lugo, Caj. Bon. &c. Palaus*, ordinarie loquendo, spatium 20. dierum putat esse breve.

Utrum, si debitor habet justam causam differendi restitutionem, teneatur deinde restituere omne damnum quod creditor ex dilatione patitur? Respondetur: Si debitum non est ex delicto, non tenetur, ut ex communi docet *Lugo D. 18. nu. 35. & Croix l. 3. p. 2. n. 212.* Si vero ex delicto est, nec etiam teneri, si dilatio sit justa, dicunt *Navar. Dic. Burgh. & Dian. apud Croix ibidem*, qui probabile putat; quia, ut ajunt, tunc circa dilationem creditor esset irrationabiliter invitus. Sed communius & probabilius tenetur, ut docent *Lugo D. 2. n. 17. Less. cap. 16. n. 32. & Molin. Laym. Reb. Tamb. aliique cum Croix loc. cit.* Ratio, quia, licet justa dilatio posterior non sit causa damni, tamen revera causa fuit illa prima injusta acceptio. 680

„ 6. Qui scit se teneri ad restitutionem, & cum possit in vita, non vult restituere, nisi in articulo mortis, vel post mortem per heredes, absolvi non debet, nec potest: quia semper est in actuali peccato, & impœnitens, *Sylv. Sayr. Bon. Trull. cap. 14. d. 11.* 681

Certum est non posse absolvi, qui potens non vult restituere, nisi in morte, vel per partes. Limita 1. Nisi ille sit in bona fide, & monitio prævideatur non profutura, ut *Salm. de Rest. c. 1. n. 256. cum Dicast. P. Nav. Sylv. &c.* Limita 2. Nisi adsit justa causa, nimirum scandalum, infamia, & similia, si statim fieret restitutio, *Salm. d. l. nu. 259. cum Lugo, Dic. Bon. Bann. &c.*

Quæritur hic 1. utrum sit absolvendus debitor antequam restituat? *Prima* sententia dicit bene posse absolvi, non solum prima, sed etiam secunda vice, si det vera signa doloris, & propositi. Ita *Viva de Rest. qu. 1. a. 5. nu. 2. cum Nav. Val. Led. Sayr. &c. Mazzot. to. 3. pag. 577.* Et probabilem putant *Salm. de Rest. cap. 1. n. 258. cum P. Nav. & Dic.* etiamsi pœnitens monitus prima vice culpabiliter non restituerit. Sed mihi omnino placet secunda sententia, quam tenet *P. Concina to. 7. pag. 85. num. 25.* regulariter non esse absolvendum debitorem, nisi prius restituat, quando ipsi restitutio est moraliter possibilis: Sicut non est absolvendus concubinarius, antequam concubinam abjiciat; experientia enim satis compertum est, quod debitores post absolutionem rarissime restituunt, prout concubinarii rarissime concubinas dimittunt. Unde *S. Thom. de Villan. fer. 6. post 4. Dom. Quadr.* recte monuit: *Prius ergo vadat & concubinam e domo pellat, pecuniam alienam restituat &c. & tunc ad Confessarium redeat, ut absolvatur.* Ceterum bene ait *Conc. l. c. n. 24.* quod si revera prudens Confessarius deprehendat debitorem sincere paratum esse restituere, cum primum poterit, & restitutio non possit fieri cito, recte poterit eum absolvere pro prima vice: Imo probabilissime id admittunt *Salm. n. 258. & Lugo de Just. D. 20. num. 213.* etiam pro secunda, & tertia vice, si tales occurrant circumstantiæ, quod Confessarius solo proposito restitutionis contentus esse debeat. 682

Quær. 2. utrum, si pœnitens sit in bona fide, & Confessarius prævideat monitionem restitutionis minime esse profuturam, debeat monere? De hoc dubio vide dicenda *de Pæn. l. 6. n. 614.* ubi partem negativam probabimus cum *Lugo, Sanch. Cano, Laym. Salm. Ronc. Spor.* & aliis communiter contra paucos: Si enim Confessarius cum magna prudentia officio suo fungi debet, quomodo prudenter se gereret, si pœnitentem monebit, prævidens quod illa animæ detrimentum patietur, & e contrario damnum creditoris non amovebitur?

Quær. 3. quot peccata committat, negligens culpabiliter restituere? *Prima* sententia, quam *Salm.* probabilissimam vocant, tenet tot peccata distincta committere, quot intersunt occasiones restituendi, & quoties proponit non restituere; imo quoties per somnum, aut per alia distrahitur. Ita *Bon. Vasq. Dic. Trull. Bann. &c. apud Salm. cap. 1. num. 252.* *Secunda* sententia docet unum peccatum committere, licet per annum, & amplius in eadem voluntate non restituendi perseveret. Ratio, quia tale peccatum, quamvis physice interrumpatur, moraliter tamen non censetur interruptum, quoties non retractatur mala voluntas, quæ virtualiter semper permanet in effectu retentionis. Ita *Lugo de Pæn. D. 16. num. 549. cum Navar. Gabr. Tanner. & Salm. loc. cit. cum P. Nav. Arag. & Dian. cum aliis.* Hinc dicunt, sufficere pœnitenti confiteri omissionem restitutionis, quin tempus 683

expri-

exprimat, quia diuturnitas temporis non est nisi circumstantia aggravans. Utraque sententia est probabilis, sed hæc secunda videtur probabilior. Vide *lib. 5. de Pecc. n. 40.*

ARTICULUS II.

Quo ordine restitui debeat?

684 „ RESp. Certum est, non necessario ordinem servari, quando debitor omnibus solvere potest; quando vero tantum non habet, aut heredibus reliquit, sequentes Regulæ servandæ.

„ 1. Si debitor rem alterius apud se habet, quocumque titulo habeat, sive ex furto, sive ex deposito, sive inventione, &c. debet prius restitui domino suo, vel eo deficiente, pauperibus. Similiter, si res emta ad creditum, pretio non soluto, adhuc extet, *Nav. Sylv. Bon. q. 3. p.* 2. Hoc tamen *Less. cap. 15. d. 2.* contra *Bon. &c.* limitat, nisi venditor ab emtore fidejussorem vel pignus accepit.

685 Quæritur, an venditor rei, extante re, sit præferendus pro pretio aliis creditoribus emtoris? Certum est 1. quod, si venditor non acceperit ab emtore nec pignus, nec fidejussionem, neque fidem de pretio, ipse debet præferri, quia tunc adhuc retinet rei dominium, ex *l. Quod vendidi 19. ff. de Contr. emt.* & ex §. *Venditæ. Inst. de Rer. Div.* Vide *Salm. de Rest. c. 1. num. 231.* & vide *infra num. 976.* Certum est 2. quod, si venditor acceperit pignus, vel fidejussionem, nullam habet prælationem, quia tunc jam est securus de pretio. Ita *Lugo D. 20. n. 15.* Quæstio igitur est, quando venditor rem tradidit, & de pretio tantum fidem accepit? *Prima* sententia dicit, tunc præferendum esse venditorem, & hanc tenent *Salm. loc. cit. num. 232. cum Sylvest. Bon. Bann. Tap. Vill.* (citant etiam *Lessium*, sed non bene, nam *Lessius l. 2. cap. 15. num. 11.* ubi citatur, loquitur de casu quo non sit data nec etiam fides de pretio). Ratio, tum quia hoc postulat æquitas naturalis; tum quia dominium rei, licet eo casu translatum fuerit, est tamen translatum sub conditione pretii solvendi; unde talis res manet hypothecata solutioni pretii. *Secunda* vero sententia probabilior, quam tuentur *Mol. to. 2. D. 536. Laym. lib. 3. sect. 5. tr. 2. cap. 11. n. 2. Pal. D. 1. p. 18. §. 14. n. 5. Lugo D. 20. nu. 17. cum Vasqu. P. Nav. Cov. Azor. &c.* tenet nullam venditori prælationem deberi. Ratio, quia, cum dominium jam translatum sit, venditori remanet tantum creditum personale erga emtorem; nulloque jure habetur, quod res venditori hypothecata remaneat, donec ei pretium solvatur: Alias emtor non posset de illa pro suo libito disponere, quod nemo dicit.

686 An pecunia autem furtiva, immixta propriæ, sit ante alia debita restituenda? Affirmant rationabiliter *Palaus, Rebell. & Croix lib. 3. p. 2. num. 375.* quia totus cumulus est specialiter obligatus Domino pecuniæ ablatæ. Vide dicta *num. 499. pag. 289. v. Notandum.*

687 „ 2. Si restitutio facienda ratione injustæ actionis, prius restitui debent certa, hoc est, quorum domini cognoscuntur, quam incerta, *Bonac. Less. d. 1.* quia illa jure naturæ debentur suis dominis, hæc autem jure solo positivo pauperibus.

Quamvis probabilis sit sententia cum *Bus. Less. &c.* imo communis cum *Salm. de Rest. c. 1. num. 230. & Croix lib. 3. p. 2. num. 377.* quod prius restituenda sint debita certa, quam incerta: Attamen etiam probabile est, quod si debitor non possit utraque restituere, restitutio fiat pro rata etiam pauperibus pro debitis incertis. Ita tenent *Bann. Mol. Rebell.* & probabile vocant *Tapia, Villal.* apud *Salm. de Rest. c. 1. n. 299.* & Lugo D. 20. n. 5. probabilissimum putat. Ratio istorum, quia prælatio creditoribus certis non debetur neque jure positivo (quod est certum), neque jure naturæ, ut supponit *Bus.* Sed æque de jure naturæ pauperes succedunt in locum creditorum incertorum, ut dicunt *Cajet. 2. 2. q. 62. a. 9. ac Covarr. Arag. & Tap. ap. Salm. de Rest. c. 1. n. 210.* Talis enim præsumitur voluntas creditorum, ut quod ipsis nequit restitui, restituatur pauperibus pro ipsorum Animabus.

688 „ 3. Prius facienda est restitutio debitorum licite contractorum, quam usurarum; cum in his dominus non fuerit simpliciter invitus.

Quæritur, utrum debita ex delicto sint solvenda ante debita ex contractu? Tres sunt sententiæ apud *Salm. de Restit. c. 1. ex num. 234.* quas ipsi vocant omnes probabiles, & in praxi tutas. *Prima* præfert debita ex delicto, quando non intervenit hypotheca, vel pignus in contractu, aut non extet res in propria specie; quia retinere rem injuriose ablatam, est gravior injuria, quam non solvere rem debitam ex contractu; ideo illa prius est reparanda. Ita *D. Th. Opusc. 73. c. 17. Rebell. Med. &c. Secunda* præfert debita ex contractu, scilicet oneroso; (nam debita ex gratuito, certum est solvenda esse ultimo loco, ut *dus. nu. sequ.*). Ratio, quia alias solverentur debita ex ære alieno; maxime cum creditor dedit æquivalens. Ita *Caj. Navar. Valent. &c.* Sed hanc sententiam dicit *Lugo D. 20. ex num. 34.* nullam præferre rationem magni momenti. *Tertia* communior & probabilior dicit, prædicta debita solvenda esse pro rata, nisi adsit res in specie, vel hypothecata, ut supra. Ratio, quia ex nullo jure habetur in his aliqua prælatio facienda. Ita *Lugo D. 20. n. 36. Less. l. 2. c. 15. n. 16.* item *Bon. Dic. Vill. Pal. Laym. &c. ap. Salm. n. 236.*

„ 4. Debita ex titulo oneroso prius solvenda sunt, quam quæ debentur gratuito, v. gr. ex promissione; quia hæc includunt tacitam conditionem, nisi quid obstet. Hinc debita defuncti solvenda sunt ante omnia legata, etiam pia; *Navarr. Sylvest. Con. q. 8. p. 2.* 689

„ 5. In reliquis debitis servandum est jus particulare loci, si tale sit, & non repugnat juri naturæ. Si nullum sit, sequendum est jus commune, secundum quod 1. Solvenda sunt debita, ad quæ bona debitorum expresse fuerunt obligata. 2. Dos uxoris extrahenda est. * (*Dos ex Laym. præfertur omnibus creditis hypothecam tacitam habentibus.*) * 3. Debita, ad quæ bona debitorum sunt tacite hypothecata. 4. Deposita perdita in potestate debitorum. 5. Debita privilegiatorum. 6. Aliorum creditorum: post quos omnes sunt hi, a quibus usuræ acceptæ sunt, & adhuc post hos restituenda sunt bona incerta. Quando autem multi unius rationis creditores inveniuntur, temporis antiquitas inter eos servanda est. Vid. *Laym. l. 3. tr. 2. c. 11.* Ubi addit, e bonis debitoris, si is defunctus sit, imprimis solvendas esse impensas funeris, & quæ ad confectionem inventarii, apertionem testamenti, item ad Medicos, & Pharmacopolas pertinent. V. *Filliuc. cap. 4. quæst. 13.*

Quoad creditores hypothecarios nulli dubium est, præferendos esse anteriores, etiam ex hypotheca tacita, qui si tempore antecedant alios creditores ex hypotheca expressa, adhuc præferendi sunt, ut tenent communius *Lugo D. 20. num. 41. cum Mol. Vasqu. & alii apud Croix l. 3. p. 2. n. 392.* contra *Navar. Sylvestr. & Angel.* Notandum tamen, quod inter creditores hypothecarios semper omnibus est præferendus supra rem creditor, qui pecuniam dedit ad illam emendam, vel ad reficiendam, v. gr. domum; vel ad custodiam sive ad cultum agrorum; vel ad collectionem segetum, ex *l. 5. ff. Qui potiores &c.* Vide *Salm. de Rest. c. 1. num. 211.* Dubium est quoad personales. *Prima* sententia tenet, omnibus his satisfaciendum esse pro rata. Ita *Pal. tr. 32. D. 18. §. 18. num. 5. Holzmann de Rest. tr. 2. n. 477. & Less. Bon. Vasquez, Azor. &c. apud Salm. de Restitut. cap. 1. num. 245.* Ratio, quia his non bona debitoris, sed obligata est persona, quæ æque omnibus est obnoxia. Et probant ex *l. 1. ff. de Separat.* ubi dicitur: *Licet alicui, adjiciendo sibi creditorem, creditoris sui deteriorem conditionem facere.* Ergo, inferunt, creditor anterior non habet jus ad illius bona. *Secunda*, quam tenent *S. Antonin. p. 2. tit. 2. cap. 7. §. 3. Sylvest. v. Restitutio, qu. 5. Diana p. 3. tr. 5. Res. 10. Navar. Ang. Arag. Bon. Baldi cum Lugo de Justit. Disp. 20. num. 148. Bon. qu. 18. num. 18. Croix l. 3. p. 2. num. 403. Concina to. 7. p. 178. n. 17. Salm. d. l. n. 246. cum D. Th. Suar. Val. Tol. Sa, &c.* docet præferendos esse anteriores, ex *regula 45. Juris in 6. Qui prior est tempore, potior est jure.* Licet enim Jus Civile sic loquatur tantum de creditoribus hypothecariis: Jus tamen Canonicum loquitur de omnibus, & fundatur in jure naturali; Creditor enim anterior personalis, quamvis directe personam debitoris, indirecte tamen habet obligata etiam ejus bona, in quibus non debet præjudicari a creditore superveniente. Utraque est probabilis, sed secunda probabilior. 690

Quæritur, an debitor impotens satisfacere omnibus suis creditoribus personalibus, possit præferre pauperiorem diviti, vel non egenti? Duplex datur sententia, utraque probabilis, ut recte dicunt *Salm. de Restit. cap. 1. num. 247. Prima* affirmat. Ratio, quia obligatio restitutionis datur ad reparandum damnum proximi; plus autem damnum patitur pauper, si ei non fiat restitutio, quam non indigens. Ita *D. Thom. Op. 73. c. 18. Molin. Sa, Med. &c.* probabilem putat *Less. Laym. ap. Salm. l. c. Secunda* sententia probabilior negat, quia nullo jure talis prælatio datur: Hinc pro rata restituendum. Ita *Lugo D. 20. num. 161. Pal. Less. Vasq. Azor. Dic. &c.* Excipiunt *Salmant. d. num. 247. cum Less. lib. 2. cap. 15. num. 26.* si creditor esset extreme, vel 692

gra-

graviter indigens: Tunc certum esse dicunt, istum esse præferendum ex charitate. Et sic revera tenendum casu quo creditor jam teneatur ex charitate cedere solutionem illam sibi debitam, habens superflua statui, ut pauperi subveniatur; alias non tenebitur ipse ex propriis pauperi illi succurrere cedendo solutionem.

692 ,, Quæres, utrum prius exigenti non liceat prius solvere? Resp. 1. Solvens sciente posteriori, prætérito qui habet hypothecam priorem, vel privilegiatam, peccat, teneturque priori de damno, qui etiam potest recuperare solutum. *Less. d. 5. ex l. Scimus, §. Et si præterea. C. de jure delib.*

,, 2. Si ex pluribus creditoribus personalibus æqualibus aliquis exigat (sive in judicio, sive extra), teneris ei in integrum solvere; quia diligentia fecit eum potiorem, *Nav. Sylv. Bonac. loc. cit. ex l. Pupillus ff. Quæ in fraudem &c.*

Si talis creditor petiit solutionem in judicio, communiter dicunt DD. posse illum exactum retinere. Ita *Lugo D. 20. num. 177.* quia leges dant prælationem etiam in conscientia ei qui prius obtinuit sententiam, & post eam etiam debitor debet ei solvere in conscientia, ut ait *Lugo num. 170. cum Molin. & Vasqu.* eo quod lex dat creditori hoc privilegium propter reverentiam judicii publici. Si vero is petiit extra judicium, & exegit, *Lugo num. 176.* sentit non posse retinere exactum, quia præjudicavit creditoribus anterioribus, quibus competit prælatio, juxta suam sententiam, ut diximus *num.* 690. Attamen *Salm. cap. 1. num. 245. cum Less. Bann. Vill. Dic. Nav. Sylv. & Bus. ut supra, & Cabassut. l. 6. cap. 13. num. 14.* recte dicunt probabilius esse, quod possit retinere, ex *d. l. Pupillus*, ubi dicitur: *Si vero juste exegerit, ceteri creditores neglexerint exactionem .... id quod acceperit creditor revocari nullo pacto potest, quia alii creditores suæ negligentiæ expensum ferre debent.* Idipsum clarius confirmatur ex *l. Si non. 6. §. 1. ff. de Bon. auct. Jud. &c.* ubi habetur: *Statuendum, ne alterius aut negligentia, aut cupiditas huic qui diligens fuerit noceat. Quod si utroque instante tibi gratificans tutor solvit, æquum est aut prius eandem portionem mihi quæri, aut communicandum quod accepisti.*

,, 3. Debitor sciens statum suum labentem, non post uni petenti integre satisfacere, sed debet omnibus personalibus solvere pro rata (si tamen iste solutionem accepisset, an posset retinere, controvertitur. V. *Bonac. Less. loc. cit. Trull. l. 7. cap. 14. d. 22.*): Nec potest uni solvere, omissis aliis, nisi secundum ordinem supradictam.

693 Alii autem, ut *Lessius l. 2. cap. 15. num. 41. & Dicast. Dian. Villal. Led. &c. apud Salm. de Restit. cap. 1. n. 250.* dicunt, quod creditor, cui facta est solutio integra, possit illam retinere, licet debitor sit impotens aliis satisfacere. Ratio, quia solutum non revocatur, *ex l. Qui autem, & l. Pupillus ff. Quæ in fraudem &c. Cardinalis de Lugo D. 20. num. 178. & 179.* distinguit & dicit, quod si creditor mala fide solutionem acceperit, tenetur restituere aliis creditoribus: Secus, si bona fide, quia is non tenetur ex injusta acceptione, eo quod bona fide accepit; non ex injusta retentione, quia per solutionem acquisivit dominium accepti. Sed verius *P. Concina to. 7. pag. 180. n. 22. Pal. D. 1. p. 18. §. 21. nu. 6. Tournely pag. 299. & Salm. nu. 251. cum Bann. Tap. Bon. Az. & Turr.* dicunt, ipsum in conscientia teneri aliis pro eorum rata satisfacere: Quia ex jure naturali nullum jus habet, ut sibi integre solvatur, cum debitor non possit satisfacere omnibus: jure autem positivo prædictæ leges statuunt solutum non posse repeti in foro externo, sed non quod possit retineri. Præterquamquod præfatæ leges, ut supra vidimus, intendunt solum præmio afficere diligentiam creditoris exigentis, non autem dare illi jus retinendi id quod injuste debitor solvit. Nec prodest creditori, quod acceperit in bona fide, nam licet accipiendo non fecerit injuriam aliis creditoribus, facit tamen retinendo cum damno ipsorum, qui saltem æquale jus habebant ad bona debitoris.

694 Utrum famuli possint recipere salarium a domino debitis gravato? Recte possunt, si in bona fide famulatum præstiterunt. An vero ipsi teneantur discedere, si advertant, dominum ex tali famulatu impotentem reddi ad satisfaciendum debitis? Affirmant *Nav. Adrian. & Ang. apud Laym. de Restit. cap. 11. num. 8.* Negat tamen *Mol.* (& non improbabiliter ait *Laym.*); Nam ipsi neque contra justitiam peccant, si a domino rogati famulentur, & mercedem accipiant; neque contra charitatem, si defuturi non sint alii ad famulandum. Sed vide *dicta n. 612.*

695 Utrum filii, & uxor possint accipere alimenta a debitis gravato? Affirmant *Laym. d. l. num. 9. cum Sanch. & Croix l. 3. p. 2. num. 387.* contra *Henriqu. & alios*: etiamsi pater alia debita contrahat ad eos alendos, cum ipse ad eos alendos ex justitia teneatur; modo illi non habeant aliunde sustentationem. Immo docet *Laym. cum Navar. Vasqu. & Mol. contra Sylv.* quod uxor possit vivere ex bonis viri usurarii, qui non est solvendo, licet alere se possit bonis propriis, vel propinquorum, quia vir non minus tenetur alere uxorem, quam usuras restituere. Nequit tamen uxor uti ad sustentationem familiæ pecuniis a viro datis ad solvenda debiti; nisi in casu, quo familia graviter egeret; tunc enim huic prius vir succurrere tenetur: ideoque uxor tunc utitur jure suo. Ita *Laym.* qui subdit mercedes operariorum ad necessarios usus debitoris præferendas esse etiam creditoribus hypothecariis.

ARTICULUS III.

Quæ a restitutione excusent?

,, RESP. 1. Ex parte debitoris excusant ea, quæ faciunt, ut creditor rationabiliter debeat esse contentus; etsi de facto non sit contentus, *commun. Doct.* 696

Unde resolvuntur Casus sequentes.

,, 1. Excusaris in foro conscientiæ (juxta sententiam probabilem) a compensatione damni, si illud datum sit sine tua culpa theologica gravi, hoc est, mortali peccato, nisi aliud cum altero pactus sis, vel inde sis factus ditior. Unde excusaris, si v. gr. aliquem occidisti ex subita ira, ut si fueris motus tantum primo primus, vel si ex oblivione non extinxeris candelam, & hinc ortum sit incendium, &c. Quod si advertens periculum in actionibus periculosis, omittas eam diligentiam præcavendi, quam homines ejusdem conditionis communiter præstare solent, graviter peccas, & teneris restituere damna secuta. Porro in foro externo proceditur secundum culpam juridicam, quæ sæpe non est peccatum, & dividitur in latam, levem, & levissimam, * (*Vide dicta num. 549. & 550.*) *

,, 2. Excusaris a restitutione incertorum, si fecisti compositionem cum Episcopo vel Papa, *Less. cap. 10. d. 12. Bon. qu. ult. p. 2.* * (*Quod possit etiam Episcopus componere, tenent Trull. Villal. Henr. Dian. Sed oppositum tenendum cum Lugo, Mol. &c. apud Croix l. 3. p. 2. n. 413. Vide dicta ex num. 592. v. Notat.*) *

,, 3. Item, si casu, quo teneris rem restituere pauperibus, tibi ipsi revere indigenti eam des, & tunc quidem postea factus ditior, adhuc non teneris restituere. V. *Laym. l. 3. t. 2. cap. 12.*

,, 4. Si non possis restituere, nisi cum notabiliter graviore damno tibi, vel Reipub. inferendo, quam æstimari debeat commodum ex restitutione creditori obventurum, tunc enim differre potes, dum cesset illa impotentia, *Laym. loc. cit. ex Sylv. Nav. &c.* Idque verum est, etsi debitum sit ex delicto, uti & in sequentibus casibus. * (*Vide dicta n. 598.*). * 697

Teneris autem restituere etiam cum tuo damno, si omissa restitutione Dominus æquale damnum sit passurus. Ita *Salm. de Rest. c. 1. num. 270. cum Pal. Less. & Dic.* Cessationem autem lucri dicunt *Salm. num. 271.* non esse causam justam differendi restitutionem: Nisi (excipit *Beja ap. Croix lib. 3. p. 2. n. 424.*) ex dilatione creditor nullum damnum patiatur. Vide alia circa dilationem restitutionis apud *Croix nu. 425.* Probabilissimum autem est cum *Lugo D. 21. num. 26. & Croix num. 426. cum Nav. Sot. Mol. Less. &c.* (contra *Az. Sanch. Bon. &c.*) te non teneri restituere, qua Dominus est abusurus ad peccandum: Imo si ille prævidetur abusurus in damnum tertii, peccares restituendo, quando posses negare sine tuo graviori damno, juxta dicta *pag. 169. v. Secus.* Idque expresse docet *S. Thom. 2. 2. qu. 62. a. 5. ad 1.* ubi dicit: *Quando res restituenda apparet esse graviter nociva ei cui restitutio facienda est, vel alteri, non ei debet tunc restitui; quia restitutio ordinatur ad utilitatem ejus, cui restituitur.* Et tunc peccares restituendo non solum contra charitatem, ut dicunt *Mol. & Dic.* sed etiam contra justitiam, ut docent *Salm. l. c. Concina to. 7. p. 268. & Lugo num. 29. cum Less. Pal. Bonac. Sot.* aliisque communiter apud *Croix n. 427.* Ratio, quia proximus habet jus, ne tradas aliquid alteri in ejus perniciem.

,, 5. Si ad restituendum sis impotens; ut si vivere non 698

,, pos-

„ possis secundum decentiam tui status juste a te acquisiti. * (*Secus injuste acquisiti*, *Salm. cap.* 1. *num.* 269.) * Unde, si nobilis v. gr. non potest statim solvere, nisi se privet famulis, equis, armis, &c. vel civis primarius, nisi obeat artem mechanicam sibi insuetam; vel mechanicus, nisi vendat instrumenta sua, quibus vivit, aut magnum damnum subeat, potest differre, & paulatim restituere sine jactura sui status, *Laym. loc. c. Bon.* * (*Est commune apud Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 340.) *

„ 6. Quod si tamen tua culpa in illas angustias delapsus sis, verb. grat. luxuria, ludis, superfluis expensis vestium, tibi imputare debes, quod jam sine status tui amissione non possis satisfacere, *ibid.*

„ 7. Quod si item creditor ex dilatione æquale damnum subire debeat, tu potius, quam is, sustinere debes, cum ejus conditio sit melior. Excipitur extrema necessitas, in qua quoad usum, sunt omnia communia, *ibidem*. * (*Communiter omnes cum Layman apud Croix numer.* 450.) *

„ 8. Quod si item damnum quod timetur ex restitutione, non esset propriorum bonorum, sed in hoc præcise tentum, quod spoliet se rebus debitis, non potest ideo differre restitutionem: quia hoc non est pati in suis rebus, neque suum statum amittere, sed est dimittere alienum, & reverti ad statum proprium, *Sayr. Bonac.*

„ 9. Item excusaris a restitutione, si fieri nequit absque periculo salutis animæ tuæ, vel tuorum; ut verb. grat. si non possis absque peccato, ut si sit periculum, ne uxor, aut filiæ se prostituant, ne filii se dent latrociniis, ne ipse per impatientiam incidas in desperationem, *Bonac. Less. Mol. Fill.*

„ 10. Item, si non possis restituere absque periculo vitæ, vel notabili detrimento famæ: cum alias plus damni sustineres, quam intulisti, *Bonac. d.* 2. *qu. ult. p.* 1. * (*Nisi jactura famæ sit minima respectu damni in bonis creditoris*, *Salm. cap.* 1. *num.* 283. *Vide dicta num.* 653. *v. Sed dices.*) *

699 „ 11. Item, si cedas bonis; quia leges concesserunt, ut qui contraxit multa debita, nec habet unde solvat, possit cedere bonis, ea relinquendo in manibus creditorum, & tunc maneat liber, ita ut etiam in conscientia sit tutus, retentis instrumentis artis, & quæ ad sustentationem sunt necessaria. Quod si tamen postea redeat ad pinguiorem fortunam, tenetur adhuc restituere, ex *L. Cum & filiifam. C. Qui bon. Navarr. Bonac. Less.* * (*Imo ex Layman cap.* 12. *quæst.* 1. *remanet obligatus ad laborandum, & acquirendum, ut solvat.*) * Ex quo *Trull. l.* 7. *d.* 15. *cap.* 5. sic limitat: si acquiras plus, quam ad decentiam status est necessarium, ex dicta *l. Cum &c.* Nisi tamen debita proveniant ex delicto, verb. grat. furto; eo enim casu tantum posse retinere, quæ simpliciter necessaria sunt ad victum, docet *Navar. Salon. Less. loc. cit.* etsi hic concedat ea, quæ post cessionem juste acquiruntur, licite teneri, si ad statum sint necessaria. V. *Tolet. Laym. l.* 3. *cap.* 12. *Less. l.* 2. *cap.* 16. *d.* 3. *Bonac. Trull. loc. cit.* Porro, etsi cessionem dictam non habere locum in bonis ex delicto provenientibus communiter teneant DD. cum *Layman loc. cit.* Contrarium tamen ex *Less. Dian. &c.* docet *Trull. loc. cit.* Denique, etsi debitor principalis cesserit, non ideo liberentur fidejussores, *Card. Lugo*, *Dian. p.* 7. *t.* 8. *R.* 18. *& alii*.

700 „ Respond. 2. Ex parte creditoris excusat, 1. Si is cui debet restitui, semel remiserit, expresse, vel tacite, verb. grat. si laceraverit tuum chirographum, vel tibi reddidit. Remissio autem hæc debet esse libera; non metu, fraude, vel mendacio extorta, *Fill. tr.* 32. *c.* 5. *q.* 9. *Less. l.* 2. *cap.* 16. *d.* 2.

„ 2. Excusat in foro conscientiæ, si solvisti ei, cui debebat tuus creditor, *Less. d.* 5. *Bon. p.* 3. 3. Si compensatio facta est creditori per commodum æquivalens, v. g. per procurationem officii non gratis factam. 4. Omitti, aut saltem differri potest restitutio, imo aliquando debet, si creditor sit abusurus, v. gr. si quis pecunias tibi mutuo datas repetat ad fornicandum, vel aliter peccandum. Item si eas repetet ad peccandum contra justitiam, sive inferendum damnum injustum tertiæ personæ: nisi tamen ex negatione restitutionis timaretur majus malum. * (*Vid. dict. pag.* 169. *n.* 697. *& pag.* 192. *vers. Secus.*) *

Quæritur hic I. An liceat tibi rem alienam retinere, vel accipere ex præsumta voluntate Domini, nempe quod si peteres, libenter ille donaret? Respondetur affirmative cum sententia satis communi, quam tenent *Sanch. Dec. l.* 7. *cap.* 19. *num.* 13. *cum Ang. Nav. Arag. Mendoz. Lop. Lugo D.* 21. *num.* 54. *&* 63. *cum Sylvest. Tab. Sayr. Holzmann tr.* 3. *pag.* 483. *num.* 600. *Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 462. *cum Less. Sa*, *Reg. & Dic.* Et expresse eam docet *S. Antonin.* 2. *p. tit.* 1. *cap.* 15. *init.* ubi loquens de obligatione restitutionis, ad quam tenetur qui accipit alienum invito Domino, sic subdit: *Invito Domino dicitur, quia, si credit Dominum permissurum, & subest justa causa credendi, non tenetur.* Ratio hujus sententiæ est, quia malitia furti non tam consistit in ditescendo ex re aliena, quam in ditescendo cum damno Domini graviter inviti, cum hoc præceptum non furandi tantum ordinetur ad charitatem erga proximum servandam, ut diximus *num.* 534. *v. Quær. II.* & docet *Lugo cum aliis D.* 16. *numer.* 49. Unde, ut excuseris in tali casu a peccato, sufficit ut Dominus non sit positive invitus. Id confirmatur ex *l.* 46. *§.* 7. *ff. de Furtis*, ubi legitur: *Recte dictum est, qui putavit Domini voluntate rem attingere, non esse furem; Quid enim dolo fecit, qui putat Dominum consensurum fuisse?* Confirmatur etiam ex doctrina *S. Thomæ* 4. 15. *qu.* 2. *art.* 5. *qu.* 4. qui ait non esse proprietarium Religiosum, qui ponat aliquid, ponens spem in ratihabitione Prælati; Ratihabitio autem semper de futuro est. Oppones id quod ait *Suar. tom.* 3. *de Rel. l.* 8. *cap.* 11. nempe quod licentia interpretativa, quatenus daretur si peteretur, non est licentia, sed esset si peteretur; ideoque non sufficit ad valorem actus, verb. grat. ad Confessiones audiendas, ad assistendum matrimoniis. Sed respondetur cum *Lugo*, *& Holzm. ll. cc.* quod ad audiendas Confessiones, atque assistendum matrimoniis, requiritur facultas præsens positiva, quæ non habetur, nisi de præsenti concedatur. Sed ad rem alienam accipiendam vel retinendam non requiritur positiva voluntas Domini, sed sufficit, ut diximus, quod ipse non sit positive invitus; Saltem ad se excusandum a culpa gravi, nam si putes Dominum invitum quoad modum, tunc non excusaberis a veniali, ut recte docet *Sanch. loc. cit. cum Nav. Cajet. Arm. Sa*, *Reb. Led. &c.*

Quær. II. An debitor aliquid donans suo creditori immemor debiti, excusetur a restitutione? Negant *Sanch. Dec. l.* 1. *cap.* 13. *num.* 11. *Laym. l.* 3. *tr.* 2. *cap.* 12. *num.* 9. *Spor. de Consc. tr.* 1. *cap.* 1. *num.* 90. *Bon. de Leg. qu.* 1. *p.* 10. *nu.* 13. *Dian. qu.* 3. *tr.* 6. *R.* 57. *Salm. de Leg. cap.* 2. *num.* 146. *&c.* Ratio, quia, cum is sit debitor tum ex titulo justitiæ, tum ex titulo donationis acceptatæ, non potest una solutione his duabus obligationibus ex diversis titulis ortis satisfacere. Nec obstat 1. ut dicunt, quod debitor, si memor sui debiti fuisset, non donasset, sed potius debitum solvisset; quia in contractibus non attenditur voluntas conditionalis, sed actualis. Nec obstat 2. quod donatio fuerit facta per errorem, sive propter ignorantiam debiti, dantem causam donationi; nam ut dicunt *Less. l.* 2. *cap.* 17. *num.* 28. *Sanch. & alii* communiter, adhuc in contractibus gratuitis error non invalidat actum, etiamsi causam illi dederit, nisi adfuerit error in motivo donandi; Hinc, si quis promiserit eleemosynam pauperi, quia pauperem eum judicavit, non tenetur illam præstare, si postea sciat eum non indigere, quia error hic fuit in substantia: Contra vero, si postea sciat pauperem illum fuisse suum calumniatorem, tenetur dare, etiamsi non fecisset promissionem, si prius hoc novisset. Vide dicenda *num.* 71.

Limitant vero præfatam sententiam, 1. Si obligatio restitutionis proveniat ex præcepto ecclesiastico, puta si Beneficiarius, obstrictus ad restitutionem fructuum ob omissionem Horarum, vel Residentiæ, eleemosynas postmodum erogaverit immemor suæ obligationis. Ita *Laym. l.* 1. *tr.* 4. *c.* 4. *n.* 7. *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 13. *n.* 10. *Suar. de Rel. l.* 4. *c.* 26. *n.* 8. *Roncaglia de Leg. c.* 45. *in fine*, *Spor. & Dian. ll. cc.* Et idem dicunt *Roncaglia l. c. ac Bon. l. c. p.* 10. *n.* 13. de omni restitutione ob debita incerta. Limitant 2. Quando probabiliter præsumitur creditor libenter debitum remissurus, si rem cognitam haberet, *Laym. & Spor. ibid.* Limitant 3. Si obligationes essent aliunde quam ex justitia, puta si quis immemor voti, pœnitentiæ sacramentalis, aut præcepti ecclesiastici, opus debitum præstaret, quia tunc bene satisfaceret, ut docent *Laym. Suar. Sanch. Bonac. ll. cc. & Busemb. n.* 163. *v.* 2. *In votum*, *cum Azor. & Less.*

§. *Secunda* vero sententia, quam tenent *Carden. in* 1. *Crisi d.* 64. *a numer.* 24. *Rodr. part.* 2. *cap.* 49. *Concl.* 2. *Mazzot. de Rest. tom.* 2. *pag.* 366. *Croix l.* 3. *part.* 2. *num.* 452. *cum Reb. Tamb. l.* 1. *cap.* 3. *§.* 7. *v. Solutio*, *num.* 4. cum suo Magistro *Baldello* (& probabilem censet *Diana*, se revocans a prima sententia *p.* 5. *tr.* 13. *R.* 94.), affirmat talem donantem bene satisfacere suo debito ex justitia (Et idem esse ait *Mazzot.* si quis conferat suo creditori gratis officium aliquod seculare, quod sit pretio æstimabile). Ratio, quia in omni liberali præstatione quisque præsumitur prius velle satisfacere obligationibus justitiæ. Idque probatur ex *l. Cum pluribus.* 97. *ff. de Solution.* ubi dicitur, quod qui ex pluribus causis alteri debet pecuniam, & solvendo non exprimit ex qua causa solvat, censetur solvere pro causa potiore; hæc sunt verba textus: *Cum ex pluribus causis* (nempe propter infamiam, vel pœnam, vel hypothecam) *debitor pecuniam solvit, utriusque demonstratione cessante, potior habebitur causa ejus pecuniæ quæ sub infamia debetur, mox ejus quæ pœnam continet, &c.* Et ratio ibi subditur (quod magis urget), quia præsumitur, quod si debitor fuisset admonitus, pro causa potiore solvisset: *Quod verisimile videretur, diligentem debitorem admonitum, ita negotium suum gesturum fuisse.* Sic textus, ubi *Glossa ad verb. Admonitum*, addit, *idest sua discretione, vel ab amicis.* Accedit alia ratio, quia oblivio debiti efficit, ut donatio fuerit omnino involuntaria,

qui enim donat, censetur semper hanc actualem voluntatem (saltem implicitam) habere: *Dono, nisi tenear ex aliquo alio titulo potiore.*

Prima sententia est communior, & quidem valde probabilis; sed hæc *secunda* sua probabilitate non caret. Ad rationem enim præcipuam primæ sententiæ, nempe quod in contractibus non conditionalis, sed actualis voluntas attenditur; respondetur, quod in nostro casu non sola voluntas conditionalis habetur, quæ nunquam in actu adfuerit, sed habetur vera voluntas, ut supponimus, anterius absolute habita solvendi debitum, quæ semper perseverat, quamdiu non revocatur: Sed dices: debitor donans non potest in uno actu duas voluntates oppositas habere, unam donandi, alteram solvendi debitum. Sed respondetur, quod donans immemor debiti potius censetur velle solvere ex prima voluntate habita, quam velle donare. Tota igitur quæstio reducitur ad videndum, an in hac solutione prævaleat prima voluntas generalis habita solvendi debitum, an secunda actualis donandi; sed videtur satis probabile, quod prævaleat prima voluntas, tanquam potior & præcedens. Hocque probatur ex concessis ab eisdem DD. contrariis; Concedunt enim *Laym. l. 1. tr. 4. cap. 4. num. 5. Sanch. Dec. l. 4. cap. 8. numer. 17. cum Led.* juxta etiam quæ diximus *pag.* 103. *num.* 210. quod si quis emiserit votum non vovendi, & statuerit nolle futura vota valere, & postea immemor primi voti secundum emittat; tunc nullum erit hoc secundum votum, dummodo primum non retractet expresse, vel virtualiter, nempe si memor primi secundum faciat. Sic pariter *Sanch. loc. cit. & Laym. l. 3. tr. 5. cap. 4. numer. 3. ex l. Si quis de Legatis.* 3. dicunt non valere posterius testamentum contra prius habens clausulam, ut per nullum aliud censeatur revocatum, nisi in secundo testamento per aliam clausulam expresse primum revocetur. In his casibus quæro, cur valet primum votum, primum testamentum, & non secundum? Nulla utique alia ratio assignari potest, nisi quia illa prima generalis voluntas habita prævalet secundæ voluntati actuali. Si ergo talis impletio (loquendo de voto) satisfacit Deo, cur non homini? Præterea concedit *Layman l. 1. tr. 4. cap. 4. num. 7. v. Ceterum*, quod si quis promittit aliquid dare, & promissio acceptatur; si postea illud donat, primæ donationis immemor, ad nihil aliud tenetur: Hic rursus rogo, quare hic non tenetur ad primam donationem, cum prima & secunda donatio sint duo actus distincti, nisi quia prævalet anterior voluntas solvendi debitum, quam donandi? Nec valet dicere, quod ambo isti actus pendeant ex eodem titulo liberalitatis; nam certum est hunc donantem potuisse ex eodem titulo donationis se obstringere ad duas obligationes. Quapropter in tantum is immemor primæ donationis per secundam illi primæ satisfacit, quantum prævalet voluntas generalis jam prius habita potius solvendi debitum ex anteriori donatione contractum, quam iterum donandi. Id quidem fortius dicendum in casu nostro; ubi agitur de solvendo debito contracto ex justitia, quod strictius obligat, quam debitum ex donatione.

Sed occurrit hic alia urgentior difficultas, nimirum quod debitum certum non compensatur probabili satisfactione. Sed respondetur cum *Carden. Croix, & Mazzot.* hoc procedere, quando adest sola probabilitas facti, non autem quando accedit probabilitas juris. Clarius explico: Quando debitum est certum, & probabilitas versatur circa factum solutionis, certe ex probabili solutione debitor non liberatur, quia solutio probabilis æquare non potest debitum certum. Sed hic probabilitas non est circa veritatem sive factum solutionis, sed circa effectum illius, scilicet quod per solutionem illam debitum sit probabiliter satisfactum, eo quod probabiliter adfuit satisfaciendi voluntas; hæc enim est probabilitas juris, sive proxima, qua debitor bene uti potest, ut diximus *lib. 1. pag. 6. n. 33. cum Suar. Sot. Nav. Sylvest. Ang. Lugo, Salm. & aliis.*

701 Quæritur III. Quando debitor in necessitate constitutus excusetur a restitutione? Hic distinguenda est primo necessitas gravis ab extrema; & dicendum, quod si debitor aliter sibi non potest subvenire, nisi per bona quæ restituere deberet, tunc non tenetur ea restituere, & in extremam necessitatem se conjicere, etiamsi creditor in eadem necessitate constituatur, nisi debitum ei restituatur. Hæc est sententia communis, ut testantur *Salm. de Rest. cap. 1. numer.* 271. Et hoc etiamsi extet res debita in specie, ut docet *Less. l. 2. cap. 10. cum Caj. Sot. & Tol. ac Sporer de Rest. cap. 4. num. 77. contra Nav.* Ratio, quia tunc omnia fiunt communia, cessatque potestas dominii jure Gentium introducta. Excipe tamen cum *Less. & Pal. par. 7. tr. 32. D. 2. qu. 17. §. 2. nu. 6.* nisi præcise ob subtractionem illam Dominus in extremam necessitatem sit conjectus, quia auferre alicui rem sibi ad vitam necessariam, est idem ac eum occidere; unde in eo casu melior debet esse conditio Domini prius possidentis. An autem, transacta hujusmodi necessitate, debitor teneatur ad restitutionem? Distinguit *Less. l. cit. num. 4.* & ait, quod si restitutio debebatur ex contractu, tunc quando per illum fuerat dominium rei jam translatum in debitorem, certe debet tantundem restitui; quia tunc debitor consumsit quod erat suum, unde debitum perseverat; Si vero res non fuerat translata in dominium alterius, ut in deposito, precario &c. tunc adhuc probabile esse dicit *Less. cum Pet. Nav.* non teneri debitorem ad restitutionem. Si autem restitutio facienda erat ex delicto, *Lessius num. 5.* dicit probabile esse adhuc cum eodem *P. Nav.* non esse obligationem restituendi; sed probabilius recte ipse cum *Scoto, Rich. Palud. Sylv.* putat restitutionem esse faciendam. At vide dicta *num.* 520. *Quær. IV.* ubi distinximus pauperem in re, & in spe. Id autem quod licitum est auferre pro necessitate propria, licet quoque pro necessitate suorum, nempe Uxoris, Parentum, & Filiorum; Ita *Less. num. 14 cum Sot. Lop. & Tolet.* qui admittit etiam pro necessitate Fratrum.

In gravi autem necessitate, plura alia distinguere oportet; & dicendum I. Quod si solus debitor est in necessitate gravi constitutus, certe potest restitutionem differre, quando debitum est ex contractu, ut fatentur omnes apud *Croix l. 2. p. 2. num.* 430. Si vero ex delicto, negant posse differri restitutionem *Sotus, Mol. &c. ibid.* Sed communiter affirmant *Pal. loc. cit. num. 4. Salm. nu. 272. S. Anton. p. 2. tit. 2. cap. 8. §. Quidam & Croix eodem loco cum Lugo, Scoto, Nav. Azor. Sylv. Laym.* Quod si necessitas antem præyideretur perpetua, in eo casu putat *Croix num.* 431. debitorem teneri restituere saltem diversis vicibus parcissime vivendo. Citat autem ibi *Ills.* qui dicit posse excusari etiam in perpetuum, si damnum subeundum a debitore esset notabiliter majus damno creditoris: Et idem sentit *Lugo D. 21. num.* 21. qui subdit tamen *num.* 22. quod ad excusandum debitorem ex contractu, deberet is subire damnum duplo excedens debitum; ex delicto, damnum quadruplo excedens debitum, & damna creditori obvenientia ex omissione restitutionis, ed quæ fur procul dubio tenetur. Dicendum II. Quod pariter excusabitur debitor, si restituendo decasurus sit e suo statu juste acquisito, ita ut in gravem necessitatem incidere debeat. Ita *Palaus loc. cit. num. 1. Viva de Restit. qu. 6. art. 1. num. 3. & 7. cum Tamb. & Bon. Salm. loc. cit. num. 269. cum Prado, Bonn. Villal. Dic. Tapia.* Dixi *juste acquisito*, nam secus dicendum si status injuste acquisitus fuisset ex usuris &c. ut communiter limitant *Pal. dict. num. 4. & Salm. dict. num. 269. cum AA. cit.* Sicut etiam limitant *Pal. ibid. cum Sylv. ac P. Nav. atque Croix dict. num. 430. cum Laym. & communi*, si debitor propria culpa, nempe ludis & comessationibus in illum miserum statum devenerit: Sed in hoc casu mihi, & aliis doctis junioribus durum videtur damnare debitorem ad restituendum, si ille statum juste jam acquisierit. Hinc autem bene advertunt *S. Antonin. p. 2. tit. 2. c. 8. Elbel de Rest. nu. 347. Holzm. n. 507. & Sporer c. 4. n. 65.* cum communi, quod licet tunc debitor ad restituendum non teneatur totaliter mutare statum, tenetur tamen illum diminuere quantum potest, scil. dimittendo splendorem equorum, famulorum &c.

Sed dubitatur 1. an in gravi necessitate debitoris, & creditoris sit obligatio restituendi? Respondetur; si creditor jam necessitatem gravem patitur, & debitor tunc ea non laborat, sed laborabit restituendo, certe tenetur restituere, quamvis in necessitatem gravem sit constituendus; quia in æquali necessitate gravi præferendus est creditor, ut magis ab ea eximatur ipse creditor innocens, quam debitor; sive hic sit ex delicto, sive ex contractu. Ita communiter *Less. dict. cap. 10. numer. 30. Salm. dict. cap. 1. num. 270. & Croix l. cit. numer. 430. cum Azor. Laym. Dicast. Mol. Sporer &c.* 703

Si vero debitor jam constitutus sit in necessitate gravi, dubium est, an teneatur restituere, quando creditor eadem necessitate laborat? *Prima* sententia affirmat cum *Prado, Trull. apud Salm. num.* 273. Et hanc sequitur ut probabiliorem *Roncaglia de 7. Præc. cap. 9. qu.* 2. quando debitum est ex delicto. Ratio istorum, quia extra casum, quo debitor in extremam necessitatem decidere debeat, in æquali necessitate semper reputanda est melior conditio creditoris innocentis: Secus tamen censet *Roncaglia* si debitum esset ex contractu. *Secunda* vero sententia tenet in eo casu posse debitorem etiam ex delicto differre restitutionem, dummodo res ablata non extet in specie, & modo non præcise per illam ablationem creditor in gravem necessitatem sit conjectus. Ita *Less. num. 19. Pal. num. 7.* & probabilem vocant *Roncaglia & Trull. cum Sylvio apud Salmant. loc. cit.* qui eam æque probabilem putant; Et revera videtur sua probabilitate non carere, quia in eo casu, si restitutio facienda esset, non tantum æquale damnum debitor sustinere deberet, sed multo majus quam creditor; cum enim is gravi necessitate jam laboret, certe non posset restituere, nisi cum gravissimo incommodo, ita ut quasi ad extremam necessitatem se conjicere videretur.

Dubitatur 2. an talis debitor restitutionem differens ex justa causa teneatur reddere creditori interesse, quod hic patitur ex dilatione? Negat *Palaus loc. cit. §. 10. num. 2. cum P. Nav. & Lassio* ex parte, quia, ut dicit, damnum creditori tunc non obvenit ex illa prima injusta acceptione, sed ex retentione posteriori, quæ juste fit. Sed probabilius dicendum cum *Viva l. c. n. 7. Salm. n. 274. Bon. & Villal.* quod si debitum sit ex contractu, tunc non debetur interesse, a 704

quan-

quendò justa differtur solutio; Secus vero si ex delicto, quia tunc prima injusta acceptio revera fuit culpabilis causa damni. Vide dicta *num.* 680.

705 Quæritur IV. Quando Reus morte plectitur, an heres ejus teneatur restituere damna causata per crimen? Negant *Scotus &c. apud Croix l. 3. p. c. num.* 465. Sed contrarium est dicendum cum *Croix*, *Sporer*, & *aliis communiter*. Censet tamen probabile *Croix ibid. cum Sot. Less. Fill. Bus. &c.* excusari heredem a restitutione, si compensatio damnorum non petatur; quia tunc partes præsumuntur condonare; nisi res adhuc extaret, ut bene limitant *Croix*, & *Sporer*: Vel nisi, *ait Lugo*, damnum esset valde grave.

706 Possessor bonæ fidei in dubio, an factus sit ditior, ad nihil tenetur; quia tunc possessio est pro libertate. Ita *Croix l. 3. p. 2. num.* 568. *cum Sanch. Tamb. Rosm. &c.* Pariter etiam in dubio, an debeas plus vel minus, teneris tantum ad minus, *Croix ibid.* Sic quoque in dubio, an sis cooperatus ad damnum alienum, non teneris, *Croix num.* 574. In dubio autem, an res restituenda sit materia gravis, aut levis? Teneris sub gravi rem restituere, ne exponas Dominum periculo grave damnum sustinendi. Ita *Croix cum Carden. numer.* 575.

An autem possessor bonæ fidei superveniente dubio, an res sit aliena, & dubio manente post debitam diligentiam adhibitam, teneatur aliquid restituere? Respondetur negative: Vide quæ super hac quæstione fuse diximus *lib.* 1. *num.* 83. & 84. Et quid, si, superveniente dubio, negliget inquirere? Vide ibi *num.* 85.

C A P U T III.

De Contractibus.

D U B I U M I.

Quid in genere sit Contractus?

707 *Quid est contractus, & quotuplex?*
708 *Quotupliciter contractus perficitur?*
709 *Quid si quis contrahat sine animo contrahendi?*
710 *Quid si sine animo se obligandi?*
711 *An contractus sine solemnitatibus obliget in conscientia?*
712 *An oriatur obligatio ex contractu de re turpi? Et cui facienda tunc restitutio?*
713 *An, quando actio est debita, sed non ex justitia, pretium sit restituendum pro illa acceptum?*
714 *Quando dolus vel error irritet contractum?* 715 *Quid si dolus fuerit circa rei qualitatem, sed dederit causam contractui?*
716 *An metus gravis injustus reddat irritum contractum ipso facto?* 717. *An metum passus possit rescindere contractum pro suo arbitrio? Quid si contractus sit irritus per metum reverentialem, aut per preces importunas?* 718 *Quid si per metum levem?* 719 *An metum passus possit rem repetere a tertio possessore?*

707 „ RESp. Est pactum, sive consensus duorum, quo scienter, libere, & legitime uterque se vicissim, vel nimirum saltem una pars se alteri acceptanti obligat, quocunque signo externo id fiet: ut v. gr. in contractu mutui, ex una parte mutuans se obligat non repetere mutuum ante certum tempus; ex altera parte mutuatarius se obligat tunc illud reddere; & sic de aliis. In promissione autem, vel donatione absoluta, una pars tantum obligatur post alterius acceptationem.

Prænotandum alios esse contractus nominatos, ut sunt emtio, mutuum, &c. Alios innominatos, quorum *ex l. Naturalis. ff. de Præscript. verb.* quatuor dantur species, scilicet: *Do ut des: Facio ut facias: Do ut facias: Facio ut des*.

Notandum deinde alios esse contractus nudos, alios vestitos, nimirum stipulatione, juramento. Pro nudis autem regulariter non conceditur actio in foro externo.

708 Sed quæritur 1. quot modis contractus perficiuntur? Resp. quatuor modis, I. *Consensu*, ut in emtione, locatione &c. Et, si in istis convenitur de scriptura, illa magis ad probationem, quam ad constitutionem deserviet, *ex §. Un. Inst. de Obl. ex consens. & l. 5. C. de Trans.* Excipe, nisi partes intendant suspendere consensum, donec scriptura fiat; & hoc esse judicatur, quando ab initio de scriptura conveniunt, *l. Contractus. C. de Fide Instrum.* II. Contractus perficiuntur *verbis*, prout in stipulatione. III. *Scriptura*, ut in contractu census. IV. *Traditione*, ut sunt mutuum, donatio, depositum, commodatum, pignus: qui omnes contractus, nisi tradita re, non perficiuntur. Ita communiter *Lugo, Less. Mol. &c. cum Salmant. de Contract. cap. 1. num.* 5.

Hinc in contractibus, qui solo consensu perficiuntur, nequit una pars, altera invita, resilire; Secus, si contractus scriptura, aut traditione indigeant. Ceterum in foro conscientiæ contrahentium intentioni standum est; Ita communiter *DD. apud Salmant. ibid. num. 6. cum Less. l. 2. c. 17. num. 19. Cov. Gom. &c.*

Quæritur 2. an, si quis externis signis contraheret, sed sine contrahendi animo, in conscientia teneretur ad contractum? Resp. negative ex communi cum *Sanch. de Matrim. l. 1. disp. 9. num. 5. & Lugo, Sylv. Prado cum Salm. ibid. num.* 7. Excipe, nisi in aliquo contractu oneroso alter contrahens jam partem suam præstiterit, tunc enim teneris tu implere tuam, etiamsi ficte promiseris, juxta dicta de stupratore ficte promittente matrimonium, vide dicta n. 642. 709

Quæritur 3. an qui, sciens obligationem contractus, velit quidem contrahere, sed nolit se obligare, remaneat obligatus in conscientia? Adest duplex sententia probabilis. *Prima sententia* affirmat cum *Less. Soto, Dic. Pont &c. apud Salm. de Matrim. cap. 1. num.* 26. *Secunda* vero *sententia* probabilior negat cum *Sanch. de Matr. l. 1. D. 9. num. 5. Bon. eod. tit. Qu. 1. p. 1. num. 5. & Salm. d. num. 28. cum Pal. Con. Avers. Vill. Bec. Cornejo, &c.* Ratio, quia conditio apposita contraria substantiæ contractus, contractum invalidat; qua ratione in *c. fin. de Condit. appos.* dicitur, quod conditio contraria substantiæ matrimonii ipsum annullet, licet adsit intentio contrahendi. Vide dicta *de Juram. pag. 96. vers. An autem*; & *de Voto pag.* 101. *v. Quær. II.* 710

Quæritur 4. utrum contractus sine debitis solemnitatibus celebratus obliget in conscientia? Triplex datur probabilis sententia. *Prima* negat; quia leges irritantes tales contractus fundantur in præsumtione non solum doli, sed etiam periculi; & ideo potest Lex humana omnino tollere naturalem obligationem contractus initi: Sic enim Ecclesia nullum reddidit Matrimonium sine Parocho, & testibus contractum. Ita *Less. l. 2. c. 19. n. 55. Lugo D. 22. s. 9. n. 252. Salm. de Contr. c. 1. n. 50. cum Vasq. Trull. Bon. & aliis.* 711

Secunda sententia omnino opposita, quam tenet *Sotus de Just. l. 4. qu. 5. Mol. D. 81. Sa v. Contractus n. 1.* item *Abbas, Innoc. S. Antonin. & alii apud Cabass. Theor. Jur. l. 6. cap. 3. num.* 2. & merito probabilem vocant *Lugo, Less. & Salm. num. 50. & 52.* affirmat hujusmodi contractus obligare, quia in illis humana lex, quamvis neget actionem civilem, non tamen tollit naturalem obligationem, ad quam solus quidem consensus sufficit. *Tertia* sententia, quam sequuntur *Sanch. Cons. l. 4. c. 1. d. 14. cum Henr. Lop. &c. Cabass. l. c. cum Bann. & Beja* (& his se postmodum adjungit *Sotus loc. cit. qu. 5. art. 3.*), docet in his contractibus præferendum esse possessorem, donec per sententiam Judicis condamnetur ad restituendum; & probatur ex *c. Cum sunt. de Reg. Jur.* ubi: *Cum sunt partium jura obscura, reo potius favendum est, quam actori*. Hanc sententiam non solum puto probabiliorem, sed in praxi omnino tenendam, eo quod (juxta principium in hoc libro toties statutum), cum possessio jus certum tribuat, nequit possessor re expoliari, nisi constet de jure alterius; Vide dicta *l. 1. num. 35. v. Attamen, & num.* 83. Procul tamen dubio tenetur possessor stare sententiæ Judicis, si damnetur ad restituendum, ut bene addit *Cab. l. c. n. 5. in fin.* An vero possit Judex eo casu judicare contra possessorem, si probabilior sit Judici opinio possessori opposita? Probabilius nego, juxta dicenda *l. 4. num. 210. v. Quær. II.*

„ 1. Si alteri promisisti, aut donasti interius tantum, aut „ si externo signo quidem, alter autem non acceptavit, „ non fuit contractus, nec obligaris.

„ 2. Invalidus est contractus, si contrahentes sint inhabiles „ ad contrahendum, vel si jus positivum resistat. V. *Less.* „ *l. c. c. 37. d.* 8.

„ 3. Item si materia contractus sit illicita, ut si sit „ peccatum; vel illegitima, ut si fur vendat rem alienam. 712

Quæritur I. An inducant obligationem pacta de re turpi, puta de patrando homicidio, adulterio, furto, sacrilegio, fornicatione, & similia? Certum est, quod ante patrationem peccati nullus est contractus, & nullam parit obligationem, quoniam justitia nullo modo potest obligare ad illicitum; unde certum est, quod eo casu nec promittens tenetur dare pretium conventum, nec alter retinere potest pretium acceptum. Dubium est, an post opus illicitum præstitum sit obligatio solvendi pretium promissum, & alter possit illud retinere? Quoad meretrices commune est, & certum inter DD. quod possint retinere pretium meretricii præstiti. Ita *S. Thomas 2. 2. qu. 32. art. 7. ad 2. & q. 62. art. 5. ad 2.* ubi docet: *Cum quis dat meretrici propter fornicationem, mulier potest sibi retinere quod ei datum est. Sed si superflue aliquid per fraudem aut dolum extorsisset, teneretur eidem restituere*. Et ita *Continuator Tournely tom. 1. pag. 330. sect. 4.* & omnes alii communiter; Et probatur ex *l. 4. ff. de Condit. ob turp. caus.* ubi dicitur: *Sed & quod meretrici datur, repeti non potest . . . quia licet turpiter faciat quod sit meretrix, non tamen turpiter accipit, cum sit meretrix*. Pro aliis vero maleficiis, puta pro ferenda sententia injusta, vel patrando homicidio, adulterio, fornicatione, &c. duplex est sententia probabilis: *prima* negat esse obligationem solvendi pretium, aut posse illud retineri; ita *Adrianus in 4. de Rest. §. Restat. Comitol. l. 3. D. 5. Jo. Med. Cod. de Restit. Nav. Man. capit. 17. numer.* 38. (quamvis *Less. & Lugo* asserant *Navarrum* alibi mutasse

sententiam) *Continuat. Tourn. l. cit. pag.* 330. *ac alii apud Concina tom. 7. pag.* 147. *num.* 5. & probabilem vocant *Less. l.* 2. *cap.* 14. *num.* 60. *Roncaglia de 7. Præc. cap.* 6, *qu.* 4. *&* *Dian. p.* 2. *tr.* 2, *Misc. R.* 40. atque huic adhæret *Conc. l. c.* Probatur 1. hæc sententia ratione, quia actio illicita nullo pretio digna est, cum peccatum non sit vendibile. Probatur 2. ex *l. Mercedem*, C. *de Condict.* ubi dicitur: *Ob turpem causam ex stipulatione contra bonos mores interposita denegandas esse actiones.* Item ex *l. Pacta*. C. *de Pactis*: *Pacta quæ contra leges constitutionesque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitati juris est.* Si igitur pactum ante impletionem est nullum, non potest per impletionem validari; regula enim communis est, quod illud quod ab initio non subsistit, tractu temporis convalescere nequit. Censentur autem leges istæ non solum prohibere actiones ipsas illicitas, sed etiam solutionem pretii pro illis, eo quod solutio fomentum præberet similibus sceleribus. Accedit quod leges quæ non nituntur falsa præsumtione, bene obligant in conscientia. Unde *S. Thom.* 2. 2. *qu.* 32. *ar.* 7. *ad* 2. ait: *Apud illos qui sunt hujusmodi legibus obstricti, tenentur universaliter ad restitutionem.* Et *qu.* 62. *art.* 5. *ad* 2. *Ille qui accipit contra legem, non debet sibi retinere*. Juxta autem hanc sententiam dubitatur cuinam facienda est restitutio accepti? *Sotus*, *&* *Covarruvias* censent faciendam esse illi qui dedit: Sed probabilius & communius tenet *Less. nu.* 61. *cum S. Antonin. Nav. & aliis* erogandam esse pauperibus, vel locis piis; absurdum enim est, & contra mentem legum, ut illi fiat restitutio, quem potius leges punire quam juvare intendunt.

Secunda vero probabilior sententia & communis, quam tenent *Sanch. Dec. lib.* 3. *cap.* 9. *num.* 27. *&* 28. *Less. l.* 2. *c.* 14. *num.* 52. *& cap.* 18. *num.* 18. *Salm. de Rest. cap.* 1. *num.* 154. *Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 692. *Viva de Rest. q.* 1. *a.* 1. *nu.* 3. *Lugo de Just. D.* 18. *num.* 59. *cum Vasq. Sot. Mol. Turr. Cov. Cajet. Arag. & aliis communiter*, docet teneri promittentem solvere pretium; & contra, recipientem non teneri ad restitutionem. Ratio, ut quidam dicunt, quia opus malum, etsi pretio dignum non sit, quatenus est malum, est tamen pretio dignum, quatenus est alteri utile, vel delectabile. Sed hæc ratio tenuis mihi videtur, nam, ut docent communiter DD. cum *D. Thoma*, nullum pretium meretur res, quæ cedit tantum in utilitatem emtoris, & ejus privatio nullum affert incommudum venditori pretio dignum. Nec valet dicere, quod præstans opus illicitum juste pretium accipit pro rectitudine qua privatur; hujus enim rectitudinis privatio, cum sit res mere spiritualis, nullo modo videtur esse pretio æstimabilis. Ratio potior mihi est, quia in quocunque contractu oneroso, *do ut des*, *facio ut facias* (ut statuimus ex communi sententia *num.* 642.), lex naturalis dictat, quod cum quis partem suam præstiterit, tenetur alter suam implere, quam licite præstare possit. Unde, si alter opus suum (etsi illicitum) jam præstitit, teneris tu pretium promissum ei satisfacere. Sed dices: hoc currit quando utraque pars est pretio æstimabilis; at hic actio illicita præstita nullo pretio digna est. Respondeo: actio illa peccaminosa nullo quidem pretio est digna, qua illicita est; sed bene pretium meretur, qua est temporaliter laboriosa, vel ignominiosa, vel periculosa illam præstanti; pretium enim & actio tunc conveniunt saltem in genere rei temporalis. Et quamvis ignominia illa, sive periculum, nullo pretio compensari possit, & ante pactum nihil compensare tenearis, cum sint res diversi ordinis, inter quas nulla datur proportio, & ideo qui famam alteri abstulit, non tenetur pecunia infamiam compensare, si nequeat famam restituere, ut ex probabiliori sententia diximus *num.* 627. Posito tamen contractu, & præstita ab altero actione peccaminosa, teneris tu pretium promissum solvere, non jam ad compensandum damnum alterius, sed ad implendam obligationem naturalem, ex qua (ut diximus) quisque tenetur suam partem promissam implere, postquam alter suam præstitit. Alias (recte ait *Lugo l. c.*) non videtur, quomodo possit obligari stuprator, qui virginem violavit sub ficta promissione matrimonii, ad eam ducendam, ut diximus *numer.* 643. ex communi sententia. Ad leges autem civiles pro prima sententia allatas, respondet *Less. d. cap.* 14. *numer.* 57. quod licet ipsæ rescindant hujusmodi pacta, & auferant omnem obligationem civilem, ob quam possit peti in judicio promissum; tamen non irritant acquisitionem rei ex tali causa. Et hoc satis significat lex in principio hujus quæstionis relata, qua declaratur meretrix posse retinere pretium sui meretricii, *quia, licet turpiter faciat quod sit meretrix, non tamen turpiter accipit cum sit meretrix*.

Quæritur II. An si vir donet feminæ ad extorquendam copulam, possit illa retinere, copula non concessa? Si adfuerit pactum de copula explicitum, vel implicitum, tunc certe tenetur restituere; Secus vero, si donum datum est ad animum alliciendum, quia datio illa fuit omnino liberalis; Quemadmodum si quis det pecuniam Episcopo tantum ad alliciendum, ut conferat Beneficium, juste potest Episcopus retinere, si non conferat. Ita communiter *Lugo D.* 18. *num.* 49. *Mol. tom.* 3. *D.* 737. *Roncaglia de 7. Præc. cap.* 6. *qu.* 2. *& Salm. de Rest. cap.* 1. *num.* 165. *cum Prado, Tap. Vill. Dic. Rebell. &c.* Bene tamen advertunt *Salm. ibid.* difficulter excusari mulierem accipientem tale munus a peccato scandali, quia munere accepto vir ardentior, & audacior redditur ad eam concupiscendam. Unde dixit *D. Thom. l.* 4. *de Erudit. Princip.* ex D. Hieronymo: *Matrona non est casta, quæ, cum rogatur, munera accipit*.

Quæritur III. Si actio sit debita ex alia virtute quam ex 713
justitia, puta jejunium in Quadragesima, an restituendum sit pretium pro illa actione acceptum? Affirmant *Less. Medin, &c. apud Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 295. Sed communius & probabilius negant *ibid. Sot. Lugo, Bannez, Tamb. Dian. & alii*. Ratio, quia præbens pretium tunc acquirit jus, quo antea carebat.

„ 4. Item si contractus sit factus vi, dolo, vel errore „ versante circa rei substantiam: v. gr. si acetum pro vino, „ vitrum pro gemma vendidisti.

„ 5. Non est invalidus contractus (etsi aliquando ob in- 714
„ juriam possit rescindi), si error vel dolus interveniat circa qualitatem, aut circumstantiam accidentalem, v. gr. „ emisti vinum Mosellanum, putans esse Rhenanum; nisi „ forte intentio contrahentis fuerit conditionata non obligandi se, nisi existente tali qualitate, aut circumstantia; „ qualis virtualiter fuisse censeri potest, si error versetur „ circa circumstantiam valde immutantem objectum, & nimis excedentem ejus existimationem, ut notat *Laym. l.* „ 3. *t.* 4. *cap.* 6.

Contractus est nullus, si dolus, vel error sit contra substantiam contractus. Est commune; *Less. l.* 2. *cap.* 17. *num.* 27. *Salm. cap.* 1. *num.* 19. *cum Trull. Bon. Villal. &c. ex S. Thom. p.* 3. *qu.* 51. *art.* 2. *ad* 7. Et hoc, etiamsi dolus, aut error non dederit causam contractui, idest etiamsi, patefacto errore, pars adhuc contraxisset: quia semper deficit actualis consensus, *Salm. ibid. cum Sanch. Bon. Con. Trull. Aversa. &c.* Communis e converso est sententia, quod si error sit non circa substantiam, sed circa qualitatem rei, & non dederit causam contractui, contractus sit validus, *Less. ib. num.* 28. *cum S. Antonin. Sota, Caj.* Hinc ait *Less.* quod, licet una pars decepta fuisset in pretio ultra dimidium, contractus non posset rescindi, altera nolente, sed solum ad æqualitatem reducendus esset; *Salm.* tamen *c.* 1. *n.* 20. *cum Molin.* dicunt posse rescindi.

Sed majus dubium est, si dolus, vel error fuerit tantum 715
circa rei qualitatem, sed dederit causam contractui, ita ut, illo manifestato, pars non consensisset, utrum validus contractus remaneat? Negant *P. Concina tom.* 7. *pag.* 246. *Basil. & alii apud Salm. de Matr. cap.* 10. *nu.* 12. *& Præpos. cum Metina apud Sanch. de Matr. l.* 7. *D.* 18. *num.* 17. *& Salm. de Contr. cap.* 1. *num.* 21. probabile putant. Ratio, quia, licet qualitas in esse physico sit quid accidentale, in esse tamen morali habet rationem substantiæ. Oppositum tamen est communiter traditum a DD. & probabilius cum *Lug. D.* 22. *num.* 92. *Sanch. de Matr. l.* 1. *D.* 64. *num.* 3. *Less. l. c. num.* 29. *Laym. l.* 3. *tr.* 4. *cap.* 5. *num.* 3. *Pal. tr.* 14. *D.* 2. *p.* 5. *num.* 19. *Ronc. de Contr. q.* 5. *R.* 2. *Tournely tom.* 1. *pag.* 415. *Salm. loc. cit. cum Mald. Prado, Trull. &c.* Ratio, quia contractus hic non est invalidus neque de jure positivo, neque naturali. Non de jure positivo, cum ex *Inst. l.* 4. *tit.* 13. *de Except.* sic habeatur: *Si metu coactus, aut dolo inductus, aut errore* (intellige circa qualitatem) *lapsus stipulanti Titio promisisti quod non debueras promittere, palam est te jure civili obligatum esse, & actio qua intenditur dare te oportere efficax est: Sed iniquum est te condemnari, ideoque datur tibi exceptio, quod metus causa, aut doli mali, &c.* Non de jure naturali, nam ad contractum validandum sufficit animus voluntarius quoad substantiam, licet sit involuntarius quoad accidentia: Nisi (ut bene advertunt cum *Bus. hic num.* 5. *ut supra Tournely l. cit. & Spor. de 7. Præc. n.* 86. *cum Sanch. ac Laym.*) contrahens expresse consentiat sub conditione, si talis adsit circumstantia, quia tunc qualitas transit in substantiam. Communiter autem DD. ut ait *Concina cum Bus. Less. Spor. Taurn. &c.* docent semper posse irritari talem contractum a decepto ratione injuriæ, & defectus consensus, & teneri deceptorem ad damna ex deceptione orta, *ex l.* 13. *de Act. emtoris*. Et quando res adhuc integra est, ajunt *Less. l. c. Laym. num.* 6. *Pal. num.* 23. *Spor. de 7. Præc. cap.* 2. *num.* 98. quod si error fuit invincibilis, non tenetur deceptus in conscientia implere contractum, etiam onerosum, postquam noverit veritatem, quæ si ab initio ei nota fuisset, minime consensisset: Ratio, quia hæc est tacita mens contrahentium, non se obligandi ad contractum, quando se deceptos deprehendunt; idque dicit confirmari a consuetudine recepta. Quando vero res non est integra, nempe si altera pars jam implevit, tunc si illa non erat conscia erroris, licet tu non habeas actionem ad rescissionem, adhuc tamen contractum potes rescindere in conscientia, si res est magni momenti, & deceptio fuit causa contractus, ut *Sylv. & Nav. apud Less. cum Laym. & Bus. d. num.* 5, *in fine*. Si autem altera pars conscia erroris erat, tunc potes contractum irritare, ut supra, etiam in judicio; Notandum tamen, quod in conscientia altera pars errorem tibi manifestare non tenebatur. Ita *Less. loc. cit. numer.* 33. Intellige, modo non decipiat, sive ipse non sit

causa

causa erroris, prout dicit idem *Lessius* loquendo de Donatione, vide *infra n. 737. in fin.*

716 ,, 6. Nec est invalidus contrectus, sive onerosus, sive gra-
,, tuitus, ex metu, licet gravi, injuste incusso, cum adhuc
,, simpliciter sit liber, & voluntarius: licet possit a judice
,, rescindi pro arbitrio metum passi. Ita communiter apud
,, *Sanchez d. 8. num. 4. Card. Lugo, d. 22. Laym. loc. cit.*
,, *cap. 5.* Excipiuntur tamen aliqot contractus, qui ipso fa-
,, cto sunt irriti (saltem ex jure positivo), si ex metu
,, gravi fiant; talis est 1. Contractus matrimonii, etiamsi
,, juramentum accesserit, *ex cap. Cum loco, & cap. Ve-*
,, *niens.* * (*Utrum currat idem in sponsalibus? Affirmant*
,, *Salm. de Matrim. c. 1. num. 62. cum Sanch. Avers. Cov.*
,, *Bec. At probabilius Conc. Trull. Dic. Hurt. Led. dicunt*
,, *sponsalia esse tantum rescindibilia. Vide de Matrim. l. 6.*
,, *num. 844.*) * 2. Professio religiosa, *ex cap. 1. De his.*
,, 3. In aliis qoibuscumqua votis. * (*Etiamsi vovens volue-*
,, *rit se obligare. Salm. de Contr. cap. 2. num. 12. ex com-*
,, *muni. Vide dicta num. 197.*) * 4. Contractus dotis pro-
,, missæ, vel solutæ, qui in hoc sequitur naturam matri-
,, monii, cui accessorius est. *Leg. Si mulier. §. Si dos ff.*
,, *Quod metus causa.* 5. Promissio, vel treditio, in rebus
,, Ecclesiæ, *cap. 15. quæst. 6.* 6. Auctorires tutoris per me-
,, tum extorta, *Leg. 1. §. ult. ff. de Auctor. tutor.* His ad-
,, dunt alii plures, ut promissionem, & donationem gra-
,, tuitam, renunciationem beneficii, jurisdictionem per me-
,, tum extortam. Verum hi controvertuntur, vide *C. Lu-*
,, *go de just. d. 22. num. 115. & seq.*

Quæritur 1. an contractus per metum gravem initus sit ipso facto invalidus? Adest triplex sententia probabilis. *Prima* sententia affirmat; Ratio 1. quia si hujusmodi contractus naturaliter esset validus, ex injustitia oriretur justitia, cum ex contractu per injuriam extorto oriretur obligatio, quæ est actus justitiæ. Ratio 2. quia, si contractus valeret, utique transferretur dominium rei traditæ, & metum incutiens eam retinere posset, saltem usque ad Judicis sententiam; sed hoc omnes negant; ergo contractus per se est nullus, saltem de jure positivo, ex *l. Qui in carcerem, 22. ff. de Eo quod metus causa*, ubi dicitur contractum ex metu initum, *nullius esse momenti*. Ita *Mol. to. 2. D. 326. Felix Pot. de Contr. num. 2359. cum Vill. Dian. Leand.* item *Syl. Rebell. & alii apud Salm. de Contr. cap. 1. num. 10.* qui probabilem vocant. *Secunda* sententia tenet contractus gratuitos esse invalidos, non vero onerosos. Ita *Sot. in 4. D. 29. qu. 1. a. 3. Pont. de Matr. l. 4. cap. 6. num. 4. cum Medin. Arag. Reb. &c.* & quoad donationes hæc videmr esse *D. Thom. 2. 2. qu. 89. a. 7. ad 3.* ubi ait: *Talis obligatio tollitur per coactionem, quia ille qui vim intulit hoc meretur, ut ei promissio non servetur.* Ratio, quia ad liberalem donationem, ad differentiam aliorum contractuum, requiritur de jure naturali voluntas omnino libera. *Tertia* vero sententia probabilior & communissima, quam tenent *Lugo de Contr. D. 22. num. 115. Less. l. 2. cap. 17. dub. 6.* qui vocat fere communem, *Salm. d. c. 1. num. 11. Roncaglia de Contr. cap. un. q. 4. R. 1. Fill. tr. 33. c. 2. n. 32. Azor. to. 1. l. 1. c. 11. Renzi de Contr. cap. 5. q. 3. Viva q. 1. a. 3. n. 21.* & alii innumeri, docet talem contractum esse quidem rescindibilem, non vero invalidum, neque de jure naturali, neque positivo. Non naturali, quia metus non tollit simpliciter voluntarium, ut *D. Th. 1. 2. q. 6. a. 6.* Non jure positivo, dum in *l. Si mulier. ff. de eo quod metus &c.* præcipitur Judicibus, ut tales contractus rescindant; ergo per se lex habet eos ut validos.

Excipe tamen Matrimonia per metum gravem inita, quę certe per se sunt nulla ex jure Canonico. Vide *de Matr. l. 6. n. 1054.* cui adjunguntur. I Professio Religiosa *c. 1. de his quæ v.* II. Electio Prælati, *cap. Periculum. §. Ceterum, de Electione in 6.* III. Auctoritas Tutorum extorta per metum, *l. 1. §. ult. ff. de Auctor. Tut.* IV. Traditio rerum Ecclesiasticarum, ex *cap. Pervenit. de Jurejur.* V. Jurisdictio Ecclesiastica per metum acquisita, & etiam civilis, *l. 2. ff. de Judeis.* VI. Absolutio a censuris (non vero inflictio illarum). VII. Renunciatio Beneficiorum, vide *Less. c. 7. d. 6. a. n. 37.*

727 Quær. 2. an metum passus possit pro suo arbitrio rescindere contractum sine auctoritate Judicis? Negat *Croix l. 3. p. 2. num. 638.* & eum sequitur *Mazzot. de Contr. tom. 2. pag. 40.* qui dicunt hoc prohiberi, ne jurgia multiplicentur, si cuilibet liceret rem repetere propria auctoritate. Sed affirmat communis sententia tenenda, quam tradunt *Less. d. c. 17. num. 38.* & vocat communem, *Spoter tr. 6. cap. 2. num. 123. Fill. l. c. num. 33. Laym. de Contr. cap. 6. nu. 2. Pal. tr. 2. D. 1. p. 12. num. 6. ad 2. Viva l. c. Salm. d. cap. 1. num. 16. ad 2. Renzi loc. cit. Roncaglia d. q. 4. R. 1. cum Mol. & Reb.* Unde inferunt, quod metum passus bene potest occulte sibi compensare; intelliga, si petat, & alter nolit contractum rescindere. Et contra qui metum incussit, tenetur restituere rem extortam, statim ac alter petat. Ita *Pal. l. c. Viva d. num. 11. in fin. Less. numer. 38. Fill. num. 35.*

Idem autem, quod dictum est de contractibus initis ob metum gravem, dicendum cum *Pontio de Matr. l. 4. c. 12. n. 3. & 4.* de initis per metum reverentialem. (Etsi *Pontius d. n. 3.* teneat contractus mere gratuitos, juxta suam sententiam ut supra in quæst. 1. esse non solum irritandos ad nutum, sed ipso jure irritos.) Alii tamen DD. tum tantum id admittunt, cum metui reverentiali adjiciuntur etiam verbera, aut minæ, aut diuturna indignatio, sive torvus aspectus, dura verba, & similia, quæ vere gravis mali timorem immittant. Ita *Sanch. de Matr. l. 4. D. 6. num. 14. Viva de Matr. qu. 4. a. 3. num. 7. Salm. eodem tit. c. 9. num. 33. & 34. cum Pal. Dic. & c. communiter.* Idem in substantia sentit *Pontius*, sed merito ait *l. 4. cap. 5. ex num. 3. cum aliis*, metum reverentialem per se esse gravem, quia aliud est operari ex reverentia Superiori debita, aliud ex metu reverentiali, qui necessario induit timorem alicujus gravis damni imminentis ex obedientia non præstita, puta diuturnæ indignationis, &c. ut supra. An autem preces importunæ constituant metum grevem? Affirmat *Pontius ibid. nu. 17. cum Nald. Lugo, &c.* Sed verius negandum, nisi preces addantur metui reverentiæ erga Superiorem: Ita *Sanch. l. 4. D. 7. num. 7. cum plurib. & Salm. loc. cit. num. 37. cum Pal. Bon. Cov. Dic. Hurt. & plurib.* Et bene advertit *Sanchez ibid. num. 8.* non omnes preces assiduas dici importunas, sed tantum quæ sunt instantissimæ, & sæpius inculcatæ. Quarum autem personarum respectu detur metus reverentialis? Ultre proprium Patrem, Episcopum, Magistratum, dicit *Sanchez l. 4. D. 5. ex num. 26. cum aliis*, dari etiam respectu Soceri, Avi, Curatoris, Matris (si tamen sit austera, & minas soleat exequi); & etiam Fratris majoris, aut Patrui, si cum eis habitetur, & ab eis alimenta præbeantur.

Sed quæritur 3. utrum contractus ex metu levi initus sit 718
rescindibilis arbitrio metum passi? *Prima* sententia affirmat in foro interno; nam in externo non datur actio *ex l. 6. ff. de Eo quod metus &c.* Ratio, quia quicunque metus injuriam infert, ex qua incutiens commodum reportare non debet; Unde sicut ipse tenetur in conscientia relaxare promissionem tali metu extortam; sic contra promittens in conscientia non tenetur illam adimplere. Ita probabiliter *Less. l. 2. cap. 17. num. 46. cum Navar. Sot. Sylvest. &c.* item *Sanchez de Matr. l. 4. D. 19. num. 6. Pal. d. p. 12. num. 6. ad 2. & Salmant. de Contr. cap. 1. num. 14. cum Mol. Trull. Dic. & Reb.* Bene tamen excipiunt Matrimonium (juxta nostram sententiam, vide *de Matr. l. 6. n. 1056.*), & Professionem religiosam. An etiam votum? Vide dicta *de Voto nu. 197.* *Secunda* vero sententia mihi probabilior, quam tenent *Pontius de Matr. l. 4. cap. 10. num. 5. Tamb. Dec. l. 1. cap. 2. §. 6. num. 4. & Viva de Matr. qu. 4. art. 2. num. 6. cum Per. Med. &c.* dicit neque in foro externo, neque interno rescindi posse contractum initum ex metu levi. Ratio, quia non præsumitur consensisse ex metu, sed vere sponte, qui noverit esse levem, & cum facile potuisset, non rejecit. Excipienda tamen censent *Salmant. loc. cit.* omnino esse sponsalia, quæ etiam per metum levem contracta rescindi possunt per judicis sententiam, ex maxima libertate quam sponsalia requirunt.

Quær. 4. utrum, si intervenerit metus gravis injustus dans 719
causam contractui, & res pervenerit ad tertium possessorem bonæ fidei, possit metum passus ab illo rem revocare, & ille teneatur restituere? Negat *Laym.* Sed recte communius affirmant *Salm. de Contr. cap. 1. nu. 15. cum Lugo, Sanch. Sylvest.* Quia res semper transit cum vitio suo, etiamsi metus non sit ab illo tertio incussus; Et patet *ex l. 14. §. 3. de Eo, quod metus, &c.* ubi: *In hac actione non quæritur, utrum is, qui convenitur, an alius metum fecit? Sufficit enim hoc dicere, metum illatum.*

,, 7. Non possunt contrahere, qui bonorum suorum ad-
,, ministrationem non habent: quales fere sunt prodigi, fu-
,, riosi, filiifamilias, uxores, religiosi, pupilli, minores;
,, exceptis quidem casibus, de quibus V. *Less. l. 2. c. 17. d.*
,, 4. & infra hic *c. 4. d. 1.* ex *n. 918.*

DUBIUM II.

Quid in specie de Promissione, & Donatione?

720 *An simplex promissio obliget sub gravi? Quid si promissio reddatur nociva, vel si accidat mutatio?*
721 *Qui sint inhabiles ad donandum?* 722. *An debitis gravati?*
723 *Quid de donatione inter conjuges?* 724. *Et inter Patrem & filium?*
725 *An obliget donatio ante acceptationem?* 726. *Quid si donatio sit facta ad pias causas?* 727. *An donatio firmata juramento possit revocari ante acceptationem?*
728 *Quando obliget donatio facta absenti?*
729 *An possit acceptari donatio post mortem donantis?* 730. *Quid si donatio fuerit mandata fieri a nuncio, & ipse omiserit?*
731 *An, mortuo donatario ante acceptationem, possit heres acceptare?*
732 *An requiratur traditio ad acquirendum dominium rei donatæ?*
733 *An donatio ultra summam 500. solidorum teneat?*

734 An

734 *An sit obligatio implendi modum, sive finem donantis?*
735 *An promissio prodiga sit valida?*
736 *Quid si donatio fiat ad alliciendum?*
737 *Quid si ob causam falsam? Et quid si causa sit secundaria?*

720 „ RESp. Quæ huc spectant, facile colliguntur ex dictis supra de Voto *l. 3. tract. 2. cap. 3.*

Et quibus, & doctrina præcedentis dubii resolvitur.

„ 1. Promissio acceptata a promissario, si materia sit onerabilis, an sub mortali obliget secundum se spectata? Non convenit inter Doctores, *Caj.* negat, quem sequitur *Marat. tom. 2. de just. d. 19. s. 10.* Alii (forte probabilius) affirmant cum *Vasq. 1. p. d. 65. cap. 7. num. 4. Fill. Mald. &c.* Dixi *secundum se*, quia certum est, quod per accidens possit obligare sub mortali, v. gr. ratione gravis damni, quod alias promissarius pateretur: ut si promisisses ei dare mutuum, & ille tibi confisus aliunde sibi non prospexisset. Vid. *Less. l. 2. cap. 18. d. 5.*

„ 2. Tota hæc obligatio communiter dependet ab intentione promittentis. Circa quod notat *Sa*, vix quemquam promittentium intendere se obligare, aut alteri dare jus exigendi, nisi addat juramentum, aut faciat instrumentum: sed plerumque tantum intendere declarare suum propositum. V. *Escob. t. 3. cap. 6. & Mol.* Hinc, ut in foro externo censeatur valida promissio, requiritur præter acceptationem, ut exprimatur causa, propter quam promittitur; alioquin præsumitur errore, vel joco facta, *Trull. l. 7. c. 16. d. 6. ex Covarr. & Villal.*

In hac quæstione tres sententiæ adsunt omnes satis probabiles. *Prima* dicit, quod quævis promissio acceptata obligat sub gravi, & ex justitia, quia fidelitas promissa jus præbet promissario ad rem promissam. Ita *Sanch. de Matr. l. 1. D. 5. num. 20. Laym. tr. 4. cap. 12. num. 1. cum S. Anton. Covarr. Pal. Trull. &c. ap. Salm. de Contr. cap. 4. n. 79. Secunda sententia* dicit, quod qualis sit obligatio, pendet ex voluntate, quam promittens habuit. *Bus. hic n. 2. & Lugo D. 23. n. 89. Spor. n. 65. & Holzm. n. 702. Mol. Vill. Reb. Reg. &c. ap. Salm. n. 80. & 81.* In dubio tamen, ait *Lugo*, non censeri factam obligationem, nisi per verba obligatoria sit expressa; Vide *Lugo D. 23. S. 6. nu. 39.* immo *Sa ap. Bus.* nisi addatur juramentum, aut instrumentum. Ceterum in dubio, an quis voluerit se obligare ex justitia, vel ex fidelitate, & an graviter vel leviter, probabilissimum mihi dicendum videtur cum *Lugo D. 23. num. 90. Mol. tom. 2. D. 262. Sporer de 7. Pr. c. 2. nu. 69. Holzmann tr. 3. num. 702.* eum non esse obligatum nisi sub levi. Et hic advertunt *Sanch. de Matr. l. 1. D. 6. n. 24. Spor. num. 68.* & alii communiter apud *Tournely to. 1. p. 556. v. Fatentur tamen*, ad constituendam materiam gravem in promissione requiri materiam quadruplo majorem, quam in furto mortali, quia promissor agit de proprio, fur de alieno. *Tertia sententia*, quam tenent *Salm. ex n. 82. cum Bann. Caj. Led. Henr. Diana, &c.* dicit simplicem promissionem non obligare, nisi sub levi, quia tantum obligat ea fidelitate, & probant ex *S. Th. 2. 2. q. 88. a. 3. ad 1.* qui docet promissionem obligare tantum secundum honestatem, non autem secundum jus civile, idest secundum justitiam, ut explicant *Salm.* Et insuper probant ex *L. Juris Gentium §. Si cum nulla. ff. de Pactis*, ubi dicitur, quod nuda pactio obligationem non parit. Et huic adhæres *P. Conc. to. 7. p. 637. n. 13.* sentiens raro esse obligationem ex justitia in simplici promissione.

Notandum autem est ut certum, quod quævis promissio, etiam acceptata, non obligat, si postea promissum reddatur impossibile, seu valde nocivum, vel illicitum, vel inutile: Et generaliter, loquendo, quoties supervenit notabilis mutatio rerum, quæ si prævisa fuisset, non fuisset facta promissio: Quia semper promissio facta præsumitur sub tali tacita conditione. Ita communiter *Viva de Contr. q. 8. Art. 2. num. 16. & Salm. cap. 4. num. 78. Continuator Tourn. to. 1. pag. 558. n. 5.* Idque expresse docet *D. Thom. 2. 2. q. 110. a. 3. ad 5.* ubi loquens de obligatione promissoris ait: *Si vero non faciat quod promisit, tunc videtur infideliter agere per hoc, quod animum mutat. Potest tamen excusari ex duobus, uno modo, si promisit id quod manifeste est illicitum . . . Alio modo si sunt mutatæ conditiones personarum, & negotiorum: Ut enim Seneca dicit (l. 4. de Benef. cap. 34. & 35.):* Ad hoc quod homo teneatur facere quod promisit, requiritur, quod omnia immutata permaneant.

721 „ 3. Donare non possunt 1. Carentes usu rationis. 2. Muti, & surdi nati, secus si tantum sint surdi, vel muti; vel, licet utrumque, si norint scribere. 3. Senes deliri, sive bis pueri, secus si sint judicio vegeto. 4. Pupilli, vel impuberes (nisi ad pias causas): donationes tamen eorum in foro conscientiæ sunt validæ. (Vide infra *cap. 4. d. 1.*) 5. Damnatus criminis capitalis. Vide *Dian. p. 5. tr. 6. R. 3.*

„ 4. Qui præsunt Civitatibus, Universitatibus, Reipub. &c. non possunt facere donationes, nisi remuneratorias, vel in eleemosynas, *Sanch. Dian. p. 8. t. 6. R. 16.* Imo si Reges, & Principes nimis sint profusi in donationibus, in præjudicium Regni, vel Status (præsertim si debitis gravati iis satisfacere non possunt, vel subditi nimium graventur exactionibus), possunt eæ revocari a Successore, *Bart. Lugo, &c. cum Dian. p. 8. tr. 6. R. 18. & 123.*

Adde: Neque donare potest debitis gravatus. Sed hic quæritur, utrum licite possis tu a debitis gravato accipere donum? Affirmant *Lessius l. 2. c. 20. n. 168. Mol. to. 1. D. 328. Nav. l. 3. cap. 4. num. 217.* item *Trull. Diana cum Laym. apud Salm. de Contr. c. 4. num. 91.* & probabile putant *Lugo de Just. D. 20. num. 116. & Pal. de Just. tr. 32. D. 1. p. 14. n. 7.* Hi dicunt te non peccare contra justitiam, & ideo non teneri ad restitutionem, nisi induxeris ad donandum, esto scias propter hoc donantem fieri impotentem ad solvendum. Ratio, quia ille bene potest dominium transferre, cum adhuc sit verus dominus rei quæ donatur; & tu rem acceptando uteris jure tuo; justitia enim non obligat, ut renuas accipere donum ob damnum alterius vitandum, cum illud per accidens eveniat, & tu non sis causa motiva damni, sed tantum permissiva, quæ non obstringit ad restitutionem. Additque *Lessius*, cui adhæret *Molina*, neque peccare contra charitatem, quia charitas non obligat, ut repudies commodum tuum ad servandos creditores indemnes. *Secunda* tamen sententia verior, & communis, quam tenent *Pal. loc. cit. Bonac. de Rest. D. 1. q. 8. p. 2. Lugo l. c. cum Cajet. Sot. Nav. Sylvest. Palud. Ang. Cov. & Reb. ac Salm. l. c. n. 92. cum S. Anton. Prado, Salon. & Arag.* docet donatarium mala fide accipientem omnino teneri ad restitutionem damni, quod obvenit creditoribus. Ratio 1. quia creditores etiam personale jus habent ad bona donata, nam licet in debitis personalibus directe sit tantum persona obnoxia, tamen creditores indirecte habent etiam jus ad rem, sive ad bona debitoris, ut probabilius dicunt *Lugo d. D. 20. n. 148. Croix l. 3. p. 2. n. 403. Roncaglia de 7. Præc. c. 8. qu. 6. Salm. de Rest. cap. 1. n. 246.* alii relati *num. 690.* contra *Pal. & alios ibid.* Et quamvis debitor donans sit dominus rei quæ donatur, attamen (ut ait *Pal. cit. p. 15. n. 7.*) habet illius dominium infirmum, sub onere solvendi quod debet, adeo ut nequit de re illa ad suum libitum disponere; quapropter dominium illud sicut est in debitore, sic transit cum eodem onere in donatarium. Ratio 2. magis urgens, & convincens est, quia sicut donans lædit justitiam, se reddendo impotentem ad solvendum (quod nemo dubitat), ita etiam lædit accipiens, qui positive cooperatus actioni donantis injuste cum damno creditorum; & licet donatarius non sit causa motiva, est tamen vera causa influxiva & efficax alienationis rei in damnum creditorum: contractus enim donationis (ut dicemus infra *n. 725.*) non consistit in sola voluntate donantis, sed etiam in voluntate acceptantis, qua contractus constituitur, & sine qua nulla existit alienatio, sive donatio. Notandum autem hic 1. quod de jure positivo creditores infra annum a die scientiæ habent actionem contra recipientem titulo sive lucrativo, sive oneroso ad vindicandam rem scienter acceptam in ipsorum fraudem, nullo restituto pretio, ex *l. Quia debitores l. Qui autem §. Simili. ff. Quæ in fraud. &c. ac l. penult. Cod. eod. tit.* Notandum 2. nihil posse accipi titulo lucrativo per ultimam voluntatem a debitore in præjudicium creditorum, ex *l. Qui autem. ff. tit. cit.* Vide *Lugo D. 20. n. 107.* 722

Adde: Inter conjuges, quamvis alii contractus sint validi *ex l. 5. ff. de Don. inter vir. & ux.* donatio tamen est nullius momenti, *l. 2. §. Secundum. ff. eod. tit.* Potest tamen conjux retinere, vel distrahere rem donatam, si donans sciat, & non contradicat. Ita *Sanch. de Matrim. lib. 6. D. 11. num. 2. Salm. cap. 4. num. 100. cum Pal. & Villal.* Semper tamen talis donatio juramento firmatur, ut *Less. l. 2. cap. 18. num. 88. Sanch. ibid. n. 2. Salm. num. 101. cum Sylv. Tapia, &c.* Firmatur etiam morte donantis, modo iste ante donatarium decedat; & modo res in vita tradita sit, *Salm. d. num. 101.* Imo ab initio valida est donatio inter conjuges, si sit remuneratoria, vel sit causa mortis, vel si ex illa donans non fiat pauperior, nec donatarius ditior; item si vir sit prodigus; vel si uxor donet viro, ut consequatur aliquam Dignitatem, &c. Vide *Salm. n. 102.* 723

Præterea invalida est donatio inter Patrem, & filium sub patria potestate adhuc manentem, *l. 2. C. de Inofficiosa donatione.* Sed est communis, quod firmatur juramento, vel morte Patris. E converso similiter est valida in casibus ut supra mox enumeratis pro donatione inter conjuges; vel si fiat causa studiorum, ut *Busemb. hic num. 5.* vel si fiat causa Matrimonii; vel si filius sit tantum naturalis; vel si Pater fructus peculii adventitii filio donet. Hæc tamen intelliguntur, nisi donatio sit inofficiosa (vide n. 740.), scilicet lædens aliorum filiorum legitimas, vel creditores, *Salm. n. 104. cum Nav. Sylv. Tapia, & Less. num. 90.* qui notat donationes factas a Matre, vel a filiis Parentibus per se firmas esse. 724

„ 5. Donatio patris filio facta studiorum causa est valida, nec filius tenetur computare in legitimam; tum quia fuit loco alimentorum; tum quia, si detrahatur, jam non fuit donatio contra hypothesim. *Wading.* & 6. alii cum *Dian. p. 8. t. 6. R. 23. & 29.* Sed *Trull.* limitat, nisi
„ con-

,, constet, contrariam intentionem patris fuisse. Quod si tamen de ea non constet, præsumendum esse de pietate patris, ideoque tales expensas ordinarie post mortem patris non venire in collationem bonorum, nec debere conferri in commune, nisi pater protestatus fuerit, se velle in legitimam computari. Ita etiam *Wading. ex l. si Pater 2. ff. familiæ ercisc.* * (*Vide n. 955.*) *

,, 6. Si Pater officium filio emit, debet pretium computari in divisione cum fratribus: non autem, si illud gratis a Principe obtinuit: uti neque quæ filio intuitu meritorum patris sunt donata, quia sunt quasi castrensia, *Molin. Fagund. Dian. p. 8. tr. 6. R. 127. & 128.*

725 ,, 7. Donatio ante acceptationem non parit obligationem, ne naturalem quidem; potestque revocari, etiamsi voluerit se absolute obligare. Præsenti autem, & tacenti facta, censetur ab eo acceptata; quia in favorabilibus habetur pro consensu, *Molin.* & alii 18. *Dian. p. 8. t. 6. R. 89. 98. & 108.* Pro altero vero nemo potest acceptare, sine speciali commissione, nisi donatio fiat Ecclesiæ, vel causæ piæ: nam hanc sine acceptatione valere, & irrevocabilem esse, est probabile. *Laym. Dian. l. c. R. 106. & p. 3. t. 9. Res. 107.* Multis tamen casibus, dummodo verba dirigantur in præsentem, potest pater, vel mater pro filio, etiam emancipato, tutor pro pupillo, curator pro minore, filiusfamilias pro patre, servus pro Domino, monachus pro monasterio; imo etiam, secundum multos, quicunque alterius curam gerit, ut Prælatus pro Religioso, maritus pro uxore, Dominus pro servo, &c. stipulari. Denique idem jura permittunt Judicibus, & Notariis publicis, *Sanch. Molin. Trull. &c. Dian. p. 8. tr. 6. R. 97.*

Communis est sententia (quicquid dicat *Diana p. 5. Res. 116.*), quod donatio ante acceptationem nullam obligationem inducit, *Less. l. 2. c. 18. n. 34. Viva de Contr. q. 8. art. 2.* Hoc autem alii dicunt, ut *Mol. & Covar. ap. Less. d. c. 18. n. 17.* provenire ex solo jure positivo, & *Less.* probabile vocat; sed verius putant *Sot. de Just. l. 3. q. 3. a. 3. Sanch. de Matr. l. 1. D. 6. n. 10. Less. c. 18. n. 39. Lugo D. 23. n. 38. cum Vasq. Turr. & alis*, ut infra, putant provenire etiam ex jure naturali sive Gentium; tum quia quævis promissio tacitam conditionem habet, si acceptetur; tum quia promissio effectum obligationis non parit, donec de ea fiat promissario manifestatio, in qua formaliter consistit actus promissionis, alias non esset promissio, sed tantum propositum, ut recte dicit *Less. ex S. Th.* qui ideo docet 2. 2. *q.* 88. *a.* 1. promissionem unius hominis non posse alteri fieri, nisi per signa externa, idest per promissionem significatam; Post significationem autem, nisi donatarius acceptet, nec ipsi postea ullum jus acquiritur, nec in donante oritur obligatio, cum nulla obligatio contrahatur, nisi per mutuum partium consensum, juxta *l. 1. ff. de Pactis*. Ita communiter *Croix l. 3. p. 2. num. 765. Lugo D. 23. Sect. 3. 4. & 5. Salm. cap. 4. num. 68. cum Pal. Sot. Prado, Trull. Tap. &c. Less. l. 2. c. 18. num. 34.* Limitant vero 1. *Sanch. de Matr. l. 1. D. 6. n. 21. & Villal. D. 5. n. 4.* si donatio sit facta infantibus, quia tunc lex pro eis acceptat. Limitant 2. *Less. n. 36. & Laym. c. 1. n. 2.* si donatio fiat Civitati ad reparanda ædificia.

726 Sed quær. 1. utrum donatio facta ad pias causas ante acceptationem valeat? Affirmant *Less. l. c.* & probabile putat *Bus. ut supra cum Laym. & Diana*, item *Mol. Felin. &c. ap. Sanch. de Matr. l. 1. D. 6. num. 16.* Ratio istorum, quia acceptatio requiritur tantum de jure positivo, & civili; non autem de jure naturali, & Canonico. Sed probabilius negant *Sanchez l. c. cum Cov. ac Salm. cap. 4. n. 69. cum Pal. Vill. Reb. &c.* Ratio, quia ad donationem de ipso jure naturæ, ut mox dictum est supra, requiritur acceptatio, sine qua nulla adest donatio. Secus vero dicendum, si donatio sit facta Deo, videlicet: *Promitto Deo, dare tali Ecclesiæ, &c.* Quia, cum intentio feratur in Deum, tunc donatio valet ut votum, prout dicunt *Sanch. & Salm. cum Sylv. Ros. Ang. &c.* Non autem, si promissio immediate sit facta Ecclesiæ. Notant tamen *Salm. l. c.* quod donatio Ecclesiæ facta, potest a quocunque particulari acceptari nomine illius. Notant præterea *Lugo l. c. & Sanch. num. 17.* in dubio de intentione donantis præsumi habuisse animum vovendi, quia in causis piis, dum in absentia promissio fit, communiter intentio fertur in Deum. An autem eo casu possit Episcopus in tali donatione adhuc acceptata dispensare, sine loci pii consensu? Probabile est, vide *de Voto p. 110. n. 255. v. Dubium.*

727 Quær. 2. utrum ante acceptationem revocari possit donatio juramento firmata? Negat *Laym. tr. 4. cap. 1. num. 3. cum Covarr.* quia juramentum servandum est semper ac sine peccato servari potest. Sed communiter affirmant *Sanch. de Matr. l. 1. D. 7. n. 24. Viva de Contr. qu. 8. a. 2. n. 3. cum Trull. Bonac. Salm. ib. num. 70. cum Pal. Gutt. & Mol.* quia juramentum sequitur naturam actus, scil. donationis, quæ de se revocabilis est, donec acceptetur *ex l. finali C. de non n. pec.*

728 Donatio facta absenti, si per nuntium fiat, potest revocari, donec coram nuntio acceptetur: non enim sufficit, si acceptatur coram aliis, *Less. l. 2. cap. 18. n. 42. Viva d. a. 2. n. 9. cum Sancio, & pluribus contra Sylv. & alios*. Si vero donatio offeratur per literas, *Viva* dicit sufficere, ut literæ ad donatarium perveniant; At *Less. ibid. n. 43. & Salm. cap. 4. n. 73.* dicunt requiri amplius, ut remittantur literæ, vel nuntius acceptationis, ut donatio sit valida.

729 Quæritur 3. utrum post mortem donantis possit donatio valide acceptari? Distinguit *Less. l. 2. cap. 18. n. 44. univ. Petes, cum Mol.* Si donatio jam facta est, & donans ante mortem mittet nuncium, aut epistolam, tunc censet posse acceptari. Ratio, quia donatio permanet virtualiter in literis, vel nuncio misso. Et idem probabiliter tenent *Sanchez de Matr. l. 1. D. 6. n. 5. atque Salm. c. 4. n. 75. Lugo D. 23. n. 75. & 81. Viva d. a. 2.* Sed probabilius hoc negant *Lopez, Isern. Tiraq. Decius, & alii ap. Sanch. ib.* & probabile censent *Salm. d. n. 75.* quia post mortem donantis nequit voluntas ejus uniri cum donatarii consensu, ut ad acceptationem requiritur. Hinc dubium oritur, an donatarius possit rem retinere, si donationem acceptavit post mortem donantis? Ex his sententiis ambabus probabilibus meo judicio infero, quod si acceptaverit in bona fide, cum jam acquisierit legitimam possessionem, juste potest retinere. Secus, si cum mala, vel dubia fide, juxta dicenda *num. 761.* ubi tenebimus, non posse cum dubio etiamsi positivo, inchoari præfatam legitimam possessionem.

730 Si autem, ajunt *Lugo n. 75. Less. n. 46. & Sanch. ib.* donatio nondum sit facta, sed mandata fieri a nuncio, per illum etiam munere misso, tunc donatio post mortem donantis amplius acceptari nequit, ex *l. Inter causas ff. Mandati &c.* ubi expresse declaratur mandatum expirare post mortem mandantis. Hoc tamen non obstante, dicit *Sà* donationem posse acceptari, quia hic mandatum, cum sit quædam gratia facta, non expirat morte mandantis; Et hoc *Less. ib. & Viva num. 11. cum Spoter, & Tamb. apud Croix l. 3. t. 2. n. 220.* merito probabile putant. Hinc juxta primam sententiam dicunt *Sanch. n. 8. Spor. de Rest. cap. 4. n. 21. Croix l. c. & Less. ibid. cum Mol.* quod si res culpa nuntii non sit tradita ante mortem mandantis, nuntius tenetur ad duplicem restitutionem, nempe heredibus defuncti ratione rei, quæ ad ipsos pertinet; & donatario ratione damni illati. Sed juxta secundam sententiam, tenetur tantum restituere donatario, ut dicunt *Sà v. Donatio, Tamb. l. 8. tr. 4. c. 1. §. 5. n. 12.* & probabile putat *Spor. & Less. l. c.* Advertendum tamen cum *Lugo n. 78. Mol. ac Sanch. ibid. ex ead. l. Inter causas*, quod si donatio facta fuerit a nuncio, inscio mortis mandantis tam nuncio, quam donatario, tunc donatio valebit, ut clare colligitur ex *ead. l. Inter causas*, ubi subditur: *Si tamen* (mandatum) *per ignorantiam impletum est, competere actionem utilitatis causa dicit*.

731 Quær. 4. an, mortuo donatario ante acceptationem, suus heres possit donationem acceptare? Affirmat *Sanch. eod. loc. num. 6. cum Mol. Suar. Tiraquel. Covarr. &c.* quia heres repræsentat personam defuncti. Negant tamen probabilius *Less. l. 2. cap. 18. num. 35. & Salm. cap. 4. num. 74. cum Pal. & Rebell.* Quia hæres succedit in juribus realibus defuncti, non autem personalibus, ut est jus acceptandi donationem. Concedit tamen *Less. d. loc.* quod, si heres sit filius donatarii, ex æquitate posset acceptare, cum talis præsumenda tunc sit mens donatarii.

732 ,, 8. Etsi acceptes donationem verbalem, qua tibi Cajus, v. gr. dat equum absentem, non acquiris jus in re, & dominium equi ante traditionem. Unde, si interea Cajus det, aut vendat eum alteri, eique tradat, is dominium acquirit; tu autem habes actionem in Cajum pro injuria ratione juris, quod habebas ad rem. Ac sic donatio pure verbalis ante realem, hoc est rei traditionem, vix differt a promissione, ut *Less. l. c. dub. 2.*

733 ,, 9. Donatio, seu & remissio debitorum liquidorum, una vice & uno animi motu, uni, aut pluribus facta, ultra summam 500. solidorum (quæ summa hodie ad 700. vel secundum quosdam ad 800. aureos Italicos excurrit, ut ex Claro, &c. notat *Laym. l. 3. tr. 4. cap. 12. n. 15.*) non tenet quoad hunc excessum, sed lege ita statuente, ob commune bonum, potest a donatore pro arbitrio repeti. Excipe. nisi Judici donatio ea insinuata sit, aut juramento firmata, aut facta ad pias causas, aut ad redemptionem captivorum, aut ad reparationem ædium incendio, vel ruina destructarum, aut sit remuneratoria beneficiorum, aut fiat in remunerationem jurium, saltem sperandorum, vel denique fiat militibus a belli duce, ex bonis propriis mobilibus, vel hostium spoliis. Vide *Less. loc. cit. lib. 2. cap. 18. n. 102. Laym. l. 3. t. 4. cap. 12. n. 15. Tanner. d. 6. de just. qu. 2. dub. 2. num. 15. ex Mol. Claro, Rebello, &c.* quare, si tunc repetatur, quod absque iis conditionibus, vel ultra dictam summam datum est, tenetur donatarius reddere ipsi, aut heredibus repetentibus; si non repetatur, potest retinere. Vide *auth. cit.* * (*Idem dicitur de donatione omnium bonorum. Salm. c. 4. n. 97. 98. & 99.*) *

734 ,, 10. Si donationi apponatur modus, tacite, vel expresse, non quidem obligando, sperando, &c. aliquid alterum facturum; vel animo eum ad hoc inflectendi, valet donatio, etsi finis non sequatur: v. gr. dat aliquis puellæ ad ejus consensum alliciendam; si postea non consentiat, non tenetur datum reddere: nam, etsi non dedisset, si scivisset eam sibi non consensuram, tamen dedit absolute sine obligatione alia, ut ponitur. Secus esset, si vere in-

,, ten-

„ tendisset eam obligare, & hac conditione dedisset". *Less. cap. 18. d. 16. & 17.*

Ita *Less.* etiam *l. 2. cap. 18. num. 124. & Salm. de Rest. cap. 1. num. 165. cum Mol. Dicast. Lug. Tap. &c.* Vide dicta *pag. 196. v. Quær. II.* Bene autem hic advertunt *Salm. ib.* quod puella accipiens donum post illicitam petitionem, difficulter excusabitur a peccato scandali, ex *S. Thom.* Addit *ibid. Lessius* cum *Mol.* quod, si legatum sit relictum puellæ, ut nubat, potest ab illa retineri, etiamsi maneat cælebs; &, si moriatur ante nuptiae, legatum transit ad heredes puellæ. Quando autem donans intendit ad aliquem finem obligare, si finis est principalis, debet donatarius illum præstare, nisi ab alio impediatur. Si vero finis sit secundarius, tunc donatio non est irrita, sed potest a donante irritari. Ita *Less. num. 126. cum Medin.* Immo addit, quod, si detur aliquid Monasterio sub aliquo onere, non potest repeti, si onus non impleatur, sed tantum cogi Monasterium ad implendum, si possit.

735 Quæritur utrum promittens prodige aliquid feminæ ob copulam, teneatur post copulam dare? Affirmant *Lugo, Fill. Sanch. apud Salm. de Rest. c. 1. n. 166.* Quia, posita promissione, datio tunc est debita, non prodiga. Negant autem probabilius *Sotus, Bann. Trull. &c. cum Salm. n. 167.* etsi adfuerit juramentum, quia promissio non tollit dationem prodigam esse illicitam; ideo res promissa reducenda est ad æqualitatem, juxta communem æstimationem, & si res est indivisibilis, nihil debetur. Vide dicenda de *Matr. l. 6. num. 851. v. Cum autem.* Non negandum tamen, quod femina honesta pro usu sui corporis potest recipere quanto plus, ut docet *Less. l. 2. cap. 14. num. 53.*

736 „ 11. In similibus donationibus allectivis potest aliquis, v. gr. prædicta puella, acceptare, etsi non intendat præstare, quod donator sperat, cum donatio sit absoluta, animo alliciendi, non obligandi. Unde, si spe frustratus repetat, dicens se non dedisse, nisi sub tali obligatione, non tenetur puella credere: quia eo ipso, quod donator non expressit conditionem, præsumitur sine ea dedisse, & repetere vel animo vindictæ, vel ut consensum extorqueat, *Less. l. c. Dian. p. 1. t. 2. m. R. 40.*

737 „ 12. Non tenet donatio ob causam præteritam, vel præsentem, quæ vere non est, ut v. gr. si dem tibi aliquid, quia apud Principem meam causam transegisti: vel quia pauper es, & revera non ita est; teneris restituere, cum sit error in formali causa, & principali. Unde qui mentiuntur se pauperes, cum non sint, debent aliis pauperibus eleemosynam restituere. Aliud est, si error sit tantum in causa secundaria; ut v. g. si vere sint pauperes, & simulent insuper sanctitatem, ad hominum misericordiam provocandam: quia tunc primaria intentio dantium est dare pauperi, *Bon. Less. v. Dian. p. 8. t. 6. R. 89.*

Docet tamen *Less. l. 2. cap. 18. n. 129.* quod, si error sit circa causam secundariam, licet donatio non sit irrita, esset tamen irritabilis a donante; immo, si donatarius sit causa erroris, tenetur ipse errorem detegere; nisi donans ita sit affectus, ut censeatur non revocare donationem, etsi errorem agnosceret. In dubio autem, ait *Less.* restituendum esse pro rata dubii. V. *Less. ex num. 131.* Sed *Croix n. 61.* adhæret *Bus. cum Dic. &c.*

DUBIUM III.

Quibus casibus donatio possit revocari?

738 *Quid si donatarius sit ingratus?*
739 *Quid si donanti nascatur proles post donationem?*
740 *Quid si donatio fuerit inofficiosa?*

738 „ RESp. 1. Donatio inter vivos, hoc est, quia quis vult, se vivo, rem absolute alterius esse, potest revocari (etsi res jam tradita sit) tribus casibus; nisi tamen donatio fuerit remuneratoria, aut facta sit Ecclesiæ, vel Monasterio.

Sunt autem hi Casus.

„ 1. Si donatarius enormiter ingratus sit: ut si donanti atroces injurias inferat, si inopia pressum non alat, &c. Quod notandum pro filiis, quibus parentes omnia donarunt, & eos postea negligunt. *Sylvest. Less. Bon. Trull. c. 17. d. 12.* * (*Adde, si donatarius adulteretur cum uxore, vel filia donantis. Vide Salm. cap. 4. num. 107.*) *. Neque valet pactum, ut donatio non possit ob ingratitudinem revocari, *Bartol. & alii 8. Lugo, Dian. p. 8. t. 6. R. 57.* Debet tamen ingratitudo coram judice probari, ante cujus sententiam donatarius non tenetur restituere, *Mol. Lugo, & alii 4. Dian. l. c. R. 58.* post eam vero, etiam fructus perceptos post litem contestatam, *Mol. Dic. Dian. R. 58.* Ab heredibus autem non potest revocari ob eas causas, ob quas donator ipse potuisset, si eas ipse scivit, & tacuit; secus, si ignoravit, *Gom. Hurt. Wading. Lugo, Dian. l. c. R. 54.*

„ 2. Et quidem revocatio etiam habet locum in legato respectu legatarii, si defunctum testatorem gravi injuria afficiat, v. gr. uxorem ejus carnaliter cognoscat, *Mol. Dicast. Dian. l. c. R. 58.*

„ 3. Non habet autem locum I. In donationibus factis Ecclesiæ, tametsi Prælatus, vel Clericus fuerit ingratus, quia facta est ob bonum animæ testatoris, & principaliter Deo, qui ingratus esse non potest, *Less. Lugo, Hurt. Hun. Vad. Dian l. c. R. 56.* II. In donatione remuneratoria (v. gr. pro beneficiis aliter non debitis, & aliquo modo æquivalentibus) quia potius est remuneratio, quam donatio. Remuneratoria autem censetur 1. si donator in ipsa donatione expresse meminerit meritorum; vel 2. si de meritis constet; 3. in dubio, *Dian l. c. R. 115. 116. 17. 19. 20. ex Barbos. &c.*

„ 4. Si quis prole carens magnam partem bonorum donaverit, & postea nascetur proles: quia ex juris dispositione inest donationi hæc tacita conditio, nisi nascantur mihi liberi. Et quidem, si facta sit extraneo, revocari potest tota: si alicui ascendentium, ut patri, vel avo, vel Ecclesiæ, aut causis piis, tantum revocari potest, quantum necessarium est, ut filii habeant legitimam. Quamquam recte notat *Lessius*, ad ædificationem expedire, ut, quod Ecclesiæ, vel Monasterio datum est, Prælatus totum restituat. Porro etsi juraverit se non revocaturum donationem, adhuc potest, liberis natis, revocare; quia hoc juramentum non excludit dictam conditionem. Excipe, nisi expresse etiam hanc conditionem excluserit: tunc enim ipse revocare non posset: possent tamen ejus liberi post mortem patris, *Bon. Less. cap. 18. d. 14.* An autem hæc revocatio locum habeat, si filii nascantur illegitimi, qui postea legitimentur? V. *Dian. l. c. R. 63. & 64.* Item, an in donatione remuneratoria, *Ref. 65.* ubi eum *Mol.* & aliis sex negat, nisi excedat causam * (*Potest tamen donatarius retinere rem, donec illa a donante repetatur Less. l. 2. cap. 18. num. 110. Pal. Vill. cum Salm. cap. 4. num. 110.*) * 739

„ 5. Si donatio fuerit inofficiosa, contra officium paternæ pietatis, ut si pater tantum donet, ut filii priventur sua portione legitima: tunc enim post mortem patris possunt filii revocare, *Navar. cap. 26. Less. loc. cit.* licet donatio fuerit juramento confirmata, *Megal & alii 5. Dian. p. 8. t. 6. R. 66.* Imo etiam vivente patre; licet enim ante mortem patris non debeatur legitima ut tradenda, debetur tamen ut conservanda. Hinc, si pater bona dissipet, potest a filio per judicem cogi, ut servet legitimam; ne ii post mortem patris careant alimentis. Ita probabiliter *Dian. loc. cit.* ex aliis 6. contra *Less. &c.* An autem, & quando donatio rescindenda in totum? vide *Dian. l. c.* 740

Notandum, quod donatio, si est inofficiosa tantum re, infirmatur quoad partem, in qua filii fraudantur: Si autem re, & consilio, scil. animo fraudendi filios, tunc tota infirmatur, quando fit extraneis; quando vero fit aliis descendentibus, vel piis causis, etiam quoad partem tantum infirmatur, *Less. l. 2. c. 18. n. 112. Salm. c. 4. n. 111. cum Vill. & Gom. Diana p. 8. tr. 6 Ref. 66. P. Conc. to. 7. pag. 441. n. 13. Cabass. l. 6. cap. 29. num. 1. ex Bartolo in l. 1. C. de Inoff. don. & ex l. Si totas. 5. ac l. Si Mater. 7. C. eod. tit.* Notandum autem, quod donatarius in tali casu ante sententiam Judicis nil tenetur restituere filiis. Ita *Salm. ibid. cum Pal. & Villal.* Deinde notandum cum *Laym. l. 3. tr. 4. cap. 12. num. 18. Nav. cap. 26. num. 39. &c.* quod Parentes, licet nequeant donationibus minuere filiorum legitimas, possunt tamen contractibus onerosis, & donationibus remuneratoriis. Imo *Cardenas cum Lop. Rodr. Nav. Vega, Cord. ap. Croix l. 3. p. 2. num. 812.* dicunt Patrem posse insumere sua bona in opera pia, etiam in præjudicium legitimæ filiorum, modo illi non priventur alimentis jure naturæ debitis, quia jus civile nequit præjudicare causæ piæ. Sed huic opinioni contradicunt *ibidem Sanch. Gutt.* idemque sentiunt *Less. Salm. Diana, Concina, & alii*, ut mox supra diximus. Utraque sententia videtur probabilis.

„ 6. Per supervenientiam liberorum, ut probabilius affirmat *Dian. p. 8. tr. 6. R. 78.* ex aliis 4. contra quosdam. Si tamen pater non revocaverit, non potest a filiis postea natis revocari, nisi pro ratione Falcidiæ, sive ex testamento, sive ab intestato successerint, *ibid.*

D U B I U M IV.

Quid sit donatio mortis causa? Et an possit revocari? Et quomodo, & quibus competat?

741 „ RESp. 1. Donatio mortis causa, qua quis sic donat, ut velit rem esse alterius primum post suam mortem, ut si dicas, do tibi hoc post mortem meam, vel cum moriar, vel quia timeo me nunc moriturum, revocari potest etiam tribus casibus his: * (*In dubio donatio est censenda inter vivos, & irrevocabilis, Lugo, Prado, Sylv. Vill. apud Salm. cap. 4. n. 113.*) *

„ 1. Si donatorem pœniteat, sive expresse, sive implicite, ut si rem illam donet alteri, *Less. loc. cit.*

„ 2. Si dedit intuito alicujus instantis periculi, ex quo metuit mortem, hoc ipso, quo periculum evasit, censetur tacite revocata donatio; ut si quis det in gravi morbo, vel instante prælio, *Bon. disp. 3. q. 13. p. ult. n. 20.*

„ 3. Si donatarius moriatur ante donatorem, ipso jure revocata est: ut etiam accidit in testamentis, & legatis. Secus est in promissione, & donatione inter vivos, quæ transit ad hæredes. Quod si donatur promiserit se non revocaturum, transit in donationem inter vivos. Vide *Less. cap. 18. d. 14. n. 116. Mol. d. 286. & d. 288. Azor. l. 11. cap. 11. qu. 4. Bonac. loc. cit.*

742 „ Resp. 2. Hæc donatio fieri debet in præsentem, *Dian. loc. cit. R. 66.* & alii 5. Nec valet in absentem sine nuntio ad hoc destinato, vel epistola: licet valeat, ut fideicommissum, si fuerint adhibiti testes, *Dian. &c. loc. cit.* Valet autem probabiliter, etsi donatarius præsens tacuerit.

743 „ Resp. 3. Donare mortis causa possunt omnes, & soli, qui possunt testari, excepto filiofamilias, qui, licet testamentum condere nullo modo possit, cum hoc sit juris publici, donare tamen mortis causa, cum id sit juris privati, potest, si adsit patris consensus expressus: imo sine hoc donare eum posse, non tantum de castrensibus, sed etiam de adventitiis probabile censet *Dian. l. c. R. 68. & 69.* * (*Si nimirum filius ex concessione Patris habeat de istis usufructum, & administrationem, ut Salm. cap. 4. num. 116. cum Palao intelligunt.*) * Hinc donare sic possunt minores 20. annis, etiam sine consensu sui curatoris. *Dian. l. c. R. 71. ex Mol.* & aliis.

„ 4. Non autem usurarius, nisi prius usuris satisfecerit, vel cautionem præstiterit; Potest tamen ad causas pias, *Dian. ib. R. 73. ex Fagund.* & alii 6. Nec surdus, & mutus a natura, secus, si a casu superveniente (vel si surdus sit, aut mutus tantum), licet donare inter vivos possit, secundum quosdam, *Azor. Dian. p. 5. t. 6. D. 15.*

D U B I U M V.

Quid sit Commodatum, Precarium, & Depositum?

744 „ RESp. Commodatum est contractus, quod res aliqua mobilis, vel immobilis quoad solum usum gratuito conceditur, idque ad aliquod certum tempus explicite, vel implicite determinatum: explicite, ut si dicas, commodo tibi hunc librum, vel domum ad unum mensem; implicite, ut si dicas, commodo tibi librum, ut eum describas, quia tunc implicite tantum temporis determinatur, quantum necessarium est ad commode describendum.

745 „ Precarium est, quo conceditur petenti res utenda, non ad certum tempus (in quo differt a commodato), sed donec concedens repetat, sive expresse, sive tacite, ut si det alteri, aut vendat, *Laym. l. 3. t. 4. c. 14.*

Precarium cessat per mortem accipientis, non autem per mortem dantis, si ab heredibus non revocetur, *L. Cum Precarium. ff. de Prec. Vide Viva de Contract. quæst. 9. art. 2. num. 9.*

746 „ Depositum est, quo aliquid traditur custodiendum, ut integrum reddatur. Et communiter est res mobilis, vel se movens, ut vestis, equus, &c.

Unde circa hæc resolvuntur.

„ 1. Commodator non potest repetere absque injustitia ante definitum tempus, *Laym. l. 3. t. 4. cap. 14.* 747

„ 2. Quod si tamen commodanti damnum impendeat, potest repetere, licet simile damnum impenderet commodatario ex rei ante tempus repetitione, ut habet *Less. c. 27. d. 5.* quia, ut ait *Navar.* in commodatione intelligitur tacita hæc conditio, nisi interea contigerit rem esse necessariam commodanti, *Laym. l. c.*

Nota cum *Viva ib. num. 7.* quod in re commodata expensæ ordinariæ debent fieri a Commodatario, ut alere equum, &c. expensæ autem extraordinariæ a Commodante, ex *l. De rebus. de Commod.*

„ 3. Si depositarius bona fide existimet deposituri non displiciturum, si re deposita utatur, licebit uti, alias non, *Less. l. c. d. 2.* 748

„ 4. Si depositum sit res usu consumtibilis, ut triticum, vinum, pecunia, quæ exponendo absumitur, eaque tradita sit certo numero, pondere, & mensura, non videtur depositarius peccare saltem graviter iis utens, si certus sit, se tantundem ejusdem bonitatis habiturum, quando repetetur; *Less. loc. cit.* Secus, si pecunia tradita fuerit sacculo, vel arca inclusa, vel munita sigillo, *Sylv. Azor. Less. Bon. v. Trull. cap. 25. d. 1.*

Ita etiam *Viva loc. cit. n. 4. cum Mol. vers. Notat.* Deinde notandum, quod Depositarius utens mala fide re deposita, tenetur restituere valorem usus; at si utatur bona fide, tenetur in quo factus est ditior, quando intelliget id domino displicuisse. Ita *Viva n. 3. cum Hurt.* Quando autem dominus concesserit usum rei consumtibilis, saltem tacite; tunc depositum transit in mutuum, ex communi cum *Less. Mol. &c. ib. contra Hurt.* Saltem quando depositarius re actualiter utitur ex consensu domini.

„ Verum si is, cui res commodata, locata, deposita, & pignorata est, negligenter custodiat, ita ut pereat, negligentia autem non sit theologica culpa mortalis, probabile est, quod dixi ex *Soto, Sa*, non teneri ad restitutionem in conscientia. * (*Ut etiam tenent Salm. de Rest. c. 1. n. 32. cum Lugo, Led. Ronc. Cabass. l. 6. c. p. n. 2. &c. vide dicta n. 554.*) *. Alii tamen aliter sentiunt, nimirum teneri restituere, qui juridicam culpam in custodiendo contraxerit, si ea fuerit lata; & subinde si levis tantum; imo & aliquando sit levissima, nimirum quando depositio facta est in commodum utriusque, & si pretium pro custodia accipiat: V. *Less. cap. 7. d. 8. Laym. tr. 4. cap. 25.* ubi docet depositarium tantum teneri de dolo, vel culpa crassa, quæ dolo æquiparetur. 749

„ Dicitur autem juridica culpa lata, seu crassa, cum quis facit, aut omittit, quod ut plurimum non facerent, vel omitterent in ea re homines suæ professionis; ut verb. grat. si quis rem apud se depositam relinquit in loco publico, etsi inadvertenter. Levis autem dicitur, cum quis facit, vel omittit, quod non facerent, vel omitterent homines suæ professionis diligentes: ut si quis depositum relinquit in suo cubiculo, sed negligit ostium claudere. Levissima dicitur, cum facit, vel omittit, quod non facerent homines diligentissimi: ut si quis ostium quidem obseraverit, sed neglexerit tentare manu, an esset bene clausum.

„ 5. Sartores, molitores, & ceteri artifices, quibus res traditur polienda, vel immutanda; item nautæ, caupones, apud quos res deponuntur, tenentur ex levi culpa, quia depositio fit etiam in commodum ipsorum; imo *Syl. v. Nauta*, vult eos teneri ex levissima: *ex l. 1. ff. Depositi*, idque cautum esse ad vitandas eorum fraudes. Quod etiam *Less. & Trull. cap. 25. n. 1.* putant esse probabile in utroque foro, si quis eis rem expresse tradiderit custodiendam: si autem ipsis tantum videntibus deposuerit, v. gr. in diversorio, navi, &c. ne ex lata quidem teneri. V. *Bon. Trull. Dian. p. 1. t. 8. R. 74.* 750

„ 6. Si depositarius (idem est de commodatario) dubitet, an depositum sua culpa perierit, non tenetur in conscientia ad restitutionem, *Sanch. de Matr. l. 2. d. 41. num. 18.* quia in dubio non præsumitur delictum, ex *l. Merito, ff. pro socio. v. Dian. p. 2. t. 9. R. 49.* In foro tamen externo, si res depositarii manserint incolumes, præsumitur de dolo, nisi depositarius probet; depositum casu periisse, & non potuisse simul cum rebus suis (imminente v. grat. incendio) servari: tunc enim non teneretur, quia præsumtio doli cessaret. V. *Palaum, to. 1. de cens. d. 3. p. 4. Trull. cap. 25. d. 1.* 751

Hic pro regula generali distinguitur cum *Viva ib. num. 2.* Quando res perit in incendio, naufragio, &c. si contractus sit in favorem dantis, & res est minoris, vel æqualis valoris, quam res tua; tunc potes rem tuam præferre, & salvare: At si res alterius sit longe pretiosior, eo casu potes petere compensationem pro re tua deperdita. Si vero contractus fuit in commodum tui, tunc teneris rem domini præferre, nec potes petere compensationem, *Less. n. 27. & Viva qu. 9. art. 2. n. 2. cum commun.* 752

,, 7. Si Domino repetenti depositum remiserit per hominem, qui fidelis habebatur, isque sibi retinuerit, vel perdiderit, Domino perisse dicit *Molin.* citatus ab *Escob.* V. *Trull. loc. cit.*

,, 8. Deponens rem usu non consumtibilem, potest e depositario pro ejus usu aliquid accipere; quia is est pretio æstimabilis (licet eo casu non depositi, sed locati, & conducti contractus sit dicendus). Secus, si sit usu consumtibilis: tunc enim depositum, eo ipso, quod depositarius incipit eo uti, induit naturam mutui, ex quo (seclusa ratione lucri cessantis, &c.) nihil licet accipere, ut v. *dub. seq. & Bon. d. 3. q. 13. p. 3. Trull. l. c.*

753 Notandum hic, quod depositarius in quatuor casibus potest depositum domino denegare: 1. Si per sententiam sint eddicta omnia bona depositantis. 2. Si comprehendet certo rem esse furatam. 3. Si habeat ipse certam causam compensationis. 4. Si prudenter certo timeat illum abusurum re deposita contra justitiam, puta gladio ad occidendum; quia tunc peccaret, gladium reddendo, contra charitatem, ut *Viva de Rest. q. 4. a. 5. num. 1.* Immo *Less. l. 2. cap. 16. d. 4. Salm. & Viva num. 2. ac Tamb. contra. Mol.* putant verius, quod peccaret etiam contra justitiam; quia valde proxime cooperaretur ad homicidium. Vide dicta *num. 697.* Dixi tamen *certo timeat*, nam in dubio, vel pari probabilitate de damno, gladius restitui debet, nisi dominus sit furiosus, ita ait *Viva ib.* Sed illi, *pari probabilitate*, non acquiesco, nam proximus etiam possidet jus ne lædatur in vita, unde videtur potius præcavendum malum ejus quod est majus.

Dubium est, an idem currat, si dominus abusurus sit re non contra justitiam, sed contra alias virtutes? Negat *Sanch. & Bonac. qu. ult. p. 1.* Sed adhuc peccare reddentem contra charitatem verius dicit *Less. loc. cit. cum S. Thom. 2. 2. q. 62. a. 5. ad 1.* cujus verba retulimus *n. 697.* Nisi non reddendo grave timeat incommodum.

D U B I U M VI.

Quid sit Mutuum?

754 *Quomodo mutuum distinguatur a permutatione, pignore, &c?*
755 *Quando restitui debet mutuum, si non est præfixus terminus?*
756 *An repeti possit mutuum datum Ecclesiæ, Universitati, vel Minori?* 757 *Quid si detur filiofam.?*

754 ,, RESp. Est contractus, quo rei alicujus numero, pondere, vel mensura constantis dominium e mutuante in mutuatarium transfertur, cum obligatione restituendi eandem, vel similem specie, & bonitate. Proprie autem mutuum fere est in rebus usu consumtibilibus, inter quas etiam est pecunia: quæ, licet non absumatur, nec pereat in se, perit tamen exponenti. Distinguitur a permutatione, quod in ea reddatur res alterius speciei; item a pignore, hypotheca, deposito, commodato, & locato, quod dominium in iis non transferatur, sed usus tantum. *Bon. disp. 3. q. 3. p. 1.*

Unde resolves.

,, 1. Mutuans obligatur monere de vitio rei, alioqui ad damnum tenetur in conscientia.

,, 2. Item non repetere rem ante tempus, nisi ipse sit in pari necessitate.

755 Si non est præfixus terminus ad restitutionem, debes mutuum reddere, quando a mutuante interpellaris: Intellige post aliquod tempus competens arbitrio prudentum nam alias mutuum potius tibi obesset, quam prodesset. At teneris reddere etiam non petitus, si non petatur ob oblivionem, reverentiam, aut distantiam: Mutuans vero non petens, cum facile possit, censetur indulgere dilationi. Ita *Laym. tract. 8. cap. 15. num. 2. Pal. Rebel. cum Salm. de Contr. cap. 3. num. 4.*

,, 3. Item præstare casum fortuitum mutuatarius tenetur, cum penes hunc rei dominium sit, & rem eadem quantitate, & qualitate reddere suo tempore.

,, 4. In vero mutuo lucrum aliquod accipere non licet, quia est usura, de quo *dub. seq.*

756 Sed hic notandum 1. quod mutuum præstitum Ecclesiæ, Causæ piæ, aut Universitati non potest repeti, nisi probetur in utilitatem illius conversum fuisse, *l. Civitas ff. Si certum petatur*. Et idem dicitur de mutuo dato Minori, qui alias non tenetur, etiam major factus, restituere, *l. 3. C. Quando facto tut.* Si tamen Prælatus cum consensu Capituli (& idem dicitur de Gubernatore cum consensu Officialium) recipiat mutuum nomine Ecclesiæ, ipsa semper tenetur solvere; dum Prælati cum Capitulo recte alienare possunt res mobiles Ecclesiæ, *Less. l. 2. cap. 20. n. 13. Salm. ib. n. 6. cum Laym. Mol. & Pal.*

757 Notandum pariter 2. quod mutuum datum filiisf. ut sic putatis, & carentibus bonis castrensibus, sine saltem tacito consensu parentum, neque ab illis postea restituendum est, saltem in foro externo, *l. 1. C. de S. C. Maced.* Quo privilegio filii uti possunt, etsi ei renuncient, *Less. cap. 20. n. 8. Salm. n. 7. cum Pal. Dic. & Bon.* Excipitur 1. Si mutuum sit in aliis rebus, quam in pecunia, de qua lex loquitur. Excipitur 2. Si filius juravit solvere; quamvis post solutionem habeat actionem ad repetendum: immo potest relaxationem juramenti sibi procurare, *Salmant. cum cit. DD. n. 8.* Excipitur 3. Si mutuum datum sit, sciente & non contradicente patre; aut si conversum sit in utilitatem patris, aut filiorum in rebus quas pater eis præbere tenebatur: Item si res mutuata adhuc extet; vel si pater solitus fuerit solvere debita filiorum; ita *Salm. n. 9.*

Dubium est, an filiifam. in primo casu posito liberi sint a restitutione mutui, non solum in foro externo, sed etiam interno? Negant *Bonac. Dic. Covar. & Rebel. ap. num. 10.* quia Jus Civile non tollit obligationem naturalem. At satis probabilius affirmant *Less. d. cap. 20. num. 8. & Sanch. Laym. Pal. &c. cum Salm. n. 10.* quia lex bene potest cum justa causa naturalem obligationem auferre, & sic fecisse judicatur in hoc casu ad providendum damno parentum, & nequitiam fœneratorum evertendam: Non videtur autem posse negari, quod Potestas suprema humana, ob altum dominium quod habet, bene potest propter bonum commune transferre dominium rerum ab uno in alterum, ut patet in lege præscriptionis: Vide dicta *n. 517.*

D U B I U M VII.

Quid sit Usura?

758 *Quande committatur usura?*
759 *An usura sit mala de jure natura?*
760 *An mutuons possit aliquid exigere, si obligetur solutionem expectare per longum tempus?*
761 *De usura mentali. Qu. I. Quando ex ea oriatur obligatio restitutionis? Qu. II. Utrum mutuans possit retinere id de quo dubitatur, an gratis sit datum?*
762 *An liceat dare mutuum ob spem lucri?*
763 *An mutuans possit retinere quod mutuatarius dedit ex timore, ne alia mutuatio ei negetur in futurum?*
764 *An obligatio antidoralis possit in pactum deduci? Vide alios casus ap. Bus.*
765 *An possit exigi aliquid ob* Periculum sortis? *Quid de* Montibus Pietatis?
766 *An liceat pactum* Pœnæ conventionalis? 767 *An dicta pœna debeatur ante sententiam?*
768 *An & quando possit aliquid exigi ob* Damnum emergens, *vel ob* Lucrum cessans? 769 *Quot conditiones requirantur ad hoc interesse exigendum? An in contractu oporteat monere mutuatarium de damno emergenti, vel alio justo titulo? An possit mutuans tale interesse exigere, si ipse se offerat ad mutuandum?*
770 *An liceat mutuanti pacisci ab initio de certa pecunia solvenda pro damno, vel lucro incerto?*
771 *An possis exigere lucrum cessans, si aliam substituas pecuniam ad negotium non destinatam?*
772 *Quid si dicas: Negotiarer, nisi essent mutuum petentes?*
773 *Quid si aderat justus titulus aliquid exigendi, sed mutuans bona fide inierit contractum usurarium?*
774 *Qua pacta liceant in mutuatione?*
775 *An sit illicitum pactum* Legis commissoriæ? 776 *An fructus pignoris debeant restitui? Quid si pignus datum sit pro dote?*
777 *An teneat pactum, ut reddatur aliquid debitum, sed non ex justitia? An, ut desistatur ab injuria?*
778 *An valeat pactum, ut injuria condonetur?*
779 *An pactum, ut conferatur officium?*
780 *An pactum, ut præstentur debita ex gratitudine?*
781 *An pactum remutuandi?*
782 *An pactum, ut res in eadem specie reddatur?*
783 *An usurarius acquirat dominium lucri usurarii?* 784 *Quid de fructibus rei usu consumptibilis?*
785 *Ad quid teneatur præbens consilium, aut dans pecuniam pro mutuo usurario?*
786 *An peccet deponens pecuniam apud abusurum ad usuras?*
787 *An Principes, &c. cooperantes, ut solvatur usura, teneantur ad restitutionem?*
788 *An liceat creditori mutuantis exigere usuras?*
789 *An peccent famuli cooperantes Dominis usurariis?*
790 *Quomodo heredes Usurarii teneantur ad restitutionem? An liceat petere mutuum ab usurario?* Remissive ad lib. 2. n. 47. v. Secuoda, & n. 77. v. 4. Licitum.
791 *Vide alios casus apud Bus.*
792 *Qua obligatio, & pœna usurariorum?*

,, REspond. Est lucrum immediate proveniens ex mutuo: 758
ita ut mutuans supra sortem, id est, summam capitalem, lucretur aliquid, quod sit pecunia æstimabile, ita ut lucrum tale præcise intendatur ratione mutui. Quod plane iniquum est, & grave peccatum contra jus humanum, & Divinum; cum mutuans acquirat lucrum ex re jam non amplius sua: quia res mutuata jam transiit in dominium mutuatarii, ut patet ex definitione. Et regula generalis est: Omne pactum, ,, vel

„ vel gravamen, sive onus additum mutuo, præter id quod „ et proprium & intrinsecum est, reddit contractum usurarium, *Bon. d. 3. qu. 3. p. 3. Card. Lugo, &c.*

759 Certum est, quod usura etiam de jure naturali est illicita, nec per usum rei mutuatæ potest aliquid ultra sortem exigi, ut communiter dicunt Theologi, & Juristæ *cum S. Th. 2. 2. q. 78. a. 1. ex cap. Super eo. de Usuris*. Ratio est, quia, ut docet *S. Thom. loc. cit.* licet in re, quæ usu non consumitur, prout in domo, equo, possit usus a re distingui; in re tamen usu consumtibili, ut in vino, tritico, pecunia, non adest usus rei distinctus a dominio, cum usus rei sit ipsa rei consumtio, & ideo in mutuo ex sua natura transfertur rei dominium in mutuatarium: Si igitur aliquid exigeretur pro usu rei consumtibilis, injuste quidem exigeretur, ait *S. Th.* & omnes, quia exigeretur pro re, quæ non extat. Quidam autem Neotericus in libro recenter edito laboriose conatus est probare, pecuniam de se non esse sterilem & infructiferam, sicut aliæ sunt res usu consumtibiles; cum ex communi commercio hominum, ut asserit, quamplura lucra ex pecunia observemus oriri. Hinc infert, præcisis justis titulis periculi, damni, &c. de quibus infra dicemus, licite posse aliquid exigi a mutuo pecuniæ ultra sortem, modo lucrum sit moderatum, & modo mutuatarius sit dives, & pecuniam illam in augendis bonis suis impendat. Sed merito hæc nova opinio interdicta est ab hodierno nostro summo Pontifice Benedicto XIV. in Epist. Encyclica edita ano 1745. quæ incipit: *Vix pervenit*, & extensa afferetur in fine *To. II.*, vide *num. VII.* Ratio certa est, quia lucrum quod recipitur ex pecunia, totum oritur, non ex ipsa pecunia, quæ, cum omnino sterilis sit, fructum parere haud potest, sed oritur ex mera industria hominum: Nec pro eo, quod mea pecunia alteri proderit ob suam industriam, possum ego ultra sortem aliquid ab eo exigere; pariter ac, si vendo rem, quæ emtori valde utilis erit propter industriam suam, non possum propter hoc aliquid recipere ultra justum rei pretium. Ratio de se patet, & alia declaratione non indiget. Ad illud autem, quod opponitur, Judæis Deum permisisse ex *Deut.* 28. fœnerari ab alienis, respondet *S. Th. ap. Salm. cap. 3. n. 27.* quod tunc non permisit Deus usuras, sed concessit hoc modo accipere Gentium bona, quæ Dominus Judæis largitus est. Lege *P. Concinam*, qui peculiari volumine hanc falsam opinionem fuse & perdocte confutavit.

Hic autem notandæ tres Prop. damnatæ. Prima ab Innoc. XI. *num.* 41. dicebat: *Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, & nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem, quam futuram, potest creditor aliquid ultra sortem a mutuatario accipere, & eo titulo ab usura excusari.*

Secunda ab eod. Inn. *n.* 42. *Usura non est, dum aliquid ultra sortem exigitur, tanquam ex benevolentia & gratitudine debitum, sed solum si exigatur tanquam ex justitia debitum.*

Tertia ab Alex. VII. *n.* 42. *Licitum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obligat ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.*

760 Sed quæritur, an pro obligatione, cui se submitteret mutuans non repetendi mutuum, nisi post multum tempus, possit aliquid ultra sortem exigere, etiamsi nullum incommodum ex dilatione ei eveniat? Adsunt tres sententiæ. *Prima sententia* communis negat, & hanc tenent *Less. l. 2. cap. 20. n. 127. Viva in dict. prop. 42. nu. 10. Laym. l. 3. tr. 4. c. 56. n. 7. Lugo D. 25. n. 17.* qui vocat contrariam falsissimam, & communiter ab aliis reprobatam. Ratio, quia talis obligatio est intrinsece annexa mutuo, quod non repetatur statim; sicut igitur non potest aliquid exigi ex eo, quod solutio expectetur pro aliquo tempore, ita nec pro tanto tempore; alias, dicunt, facile tali modo multoties usura palliari posset, illam exigendo non pro mutuo, sed pro obligatione expectandi solutionem. Et huic videtur favere damnatio secundæ Prop. allatæ.

Secunda sententia dicit, quod, licet in mutuo sit obligatio expectandi solutionem per aliquod tempus; quando tamen obligatio est de non repetendo, nisi post multum tempus, puta per triennium, tunc, cum ille non sit intrinseca mutuo, potest aliquid licite exigi. Ita *Medina de Rest. qu. 32. §. Inde, Serra, Led. ap. Salm. n. 25.* ibique probabilem putant *Trull. Henr. ac Bassaus*, atque non improbabilem putat *Sporer de 7. Præc. cap. 4. n. 71.* Et hæc sententia vere non videtur sua probabilitate carere; si enim licite aliquid exigere potest, qui obligatur ad mutuandum infra longum tempus, ut docent DD. communius cum *Mol. ap. Viva in d. prop. 42. n. 5.* cur non potest, qui obligatur non repetere suum, nisi post diuturnum tempus? Vide mox infra dicenda.

Tertia sententia parum huic secundæ dissimilis, quam tenent *Salm. ib. n. 26. cum Bann. Prado, Arag. & Caram.* dicit, quod, licet, adhærendo primæ sententiæ, exigere aliquid præcise pro tempore sit usura; attamen, cum sit moraliter impossibile, quod per multum tempus expectando mutuans non patiatur aliquod periculum, damnum, vel incommodum, aut saltem non impeditur ab exercendo aliquem actum liberalitatis, aut alterius decentis operationis; idcirco potest aliquid ultra sortem recipere, & pacisci.

Sed dices I. Obligatio expectandi per aliquod tempus inest cuilibet mutuo, unde sicut in mutuo ad 15. dies adest obligatio non repetendi intra 15. dies, ita & in mutuo ad tres annos est obligatio per tres annos non repetendi; quia tunc obligatio illa expectandi per tres annos est intrinseca tali mutuo, alias mutuator venderet suam commoditatem: Nec talis obligatio expectandi per tantum tempus dici valet pretio æstimabilis, cum ipsa non procedat ex justitia, sed ex eadem liberalitate, ex qua procedit beneficium mutuandi. Sed responderi potest: Cuilibet mutuo est quidem intrinseca obligatio expectandi per aliquod tempus ordinarium; verumtamen mutuo in particulari, cum pacto expectandi per tempus extraordinarium, non est intrinseca, sed omnino extrinseca talis obligatio, & ideo illa non procedit ex liberalitate, sed ex justitia, ratione pacti quod ex justitia obligat ad expectandum pro tanto tempore. Hinc, si mutuans aliquid accipit pro tali obligatione, rite accipit, non ratione commoditatis qua privatur, sed ratione oneris ex pacto sibi impositi, quod onus utique est pretio æstimabile, ut fatetur ipse *Lugo l. c. num. 24. cum aliis*. Dices II. Obstat tertia Propositio proscripta mox supra relata, ex qua videtur omnino vetitum aliquid exigi pro obligatione expectandi *usque ad certum tempus*. Sed respondetur: Dicta Propositio merito fuit damnata, quia per illa verba nimis generalia comprehendebatur cujuscunque temporis expectatio, etiam ea quæ mutuo est intrinseca: Non autem ibi prohibetur aliquid exigi pro obligatione expectandi per tempus extraordinarium, quæ obligatio est mutuo extrinseca. Est hic obiter notandum, nonnullos induci ad reprobandas cunctas opiniones, quæ aliquam similitudinem habent cum Propositionibus damnatis; inepte putantes, eas ita generaliter proscribi, ut nullam patiantur exceptionem, vel ullam interpretationem. Quod revera est contra naturam Propositionum damnatarum; juxta enim omnium DD. consensum, non sunt clausis oculis rejiciendæ omnes opiniones, nisi expresse aut virtualiter in proscriptis contineantur. Ceterum, regulariter loquendo, Propositiones damnatæ intelligendæ sunt uti jacent, & in sensu rigoroso, atque ab Auctoribus illarum intento. Præterquamquod quædam opiniones (prout dici potest esse hanc de qua loquimur) damnatæ sunt, quia nimis generaliter loquebantur, & ideo non sunt extendendæ ad omnes casus particulares, qui propter aliquam momentosam circumstantiam distinguuntur.

„ 1. Peccat graviter ex genere suo exercens talem usu- 761
„ ram, etsi sit mentalis tantum, sine externo pacto. Dicitur enim usura mentalis, cum quis intentionem habet „ accipiendi aliquid ex mutuo ultra sortem, etsi externo „ pacto id non exprimat: sicut realis, sed exterior usura „ dicitur, cum quis intentionem illam per pactum aliquod „ exprimit. Quod aliquando tantum implicite fit in ali„ quo contractu, & vocatur usura palliata, cum videlicet „ contrahentes prætendunt alium contractum emtionis, lo„ cationis, &c. in quo tamen revera usurarium quid inter„ venit. Vide exempla apud *Tolet. l. 5. cap. 31.*

Hic non est sermo de usura mentali, quæ in solo animo sistit sine datione mutui, hæc enim ad nullam restitutionem obligat: Sermo autem fit de usura mentali, quæ conjuncta est cum mutuo, sine tamen pacto expresso vel tacito lucrandi aliquid supra sortem, ad distinctionem usuræ realis, quæ oritur ex pacto. Quæritur I. Quando ex hac usura mentali oriatur obligatio restitutionis? Dicimus I. Quando usura mentalis est ex parte utriusque, ita ut mutuans accipit lucrum tamquam pretium mutui, & mutuatarius ut tale etiam solvit, tunc certe lucrum restituendum est. Dicimus II. Quando usura mentalis est ex parte solius mutuatarii, qui dat lucrum ut pretium, & mutuator accipit bona fide ut gratis datum, tunc non tenetur hic restituere ex injusta acceptione, sed tantum ex re accepta, cum noverit mutuatarium non gratis præstasse. Dicimus III. Quando contra usura est solum ex parte mutuantis, eo quod mutuatarius dederit gratis, & mutuans recepit ut pretium, tunc si noverit illum liberaliter donasse, potest retinere.

Quæritur II. In dubio, an mutuatarius dederit aliquid ultra sortem gratis, vel ut pretium mutui, utrum mutuator possit illud retinere? Certum est, licite posse mutuantem accipere a mutuatario dona liberalia, ut docent omnes cum *D. Thom. 2. 2. q. 78. a. 2. ad 3.* Si vero dubium sit, an mutuatarius dederit gratis, vel non? Respondent *Less. l. 2. cap. 20. n. 45. & Salm. cap. 3. nu. 31.* quod, si mutuans accepit munus in bona fide, potest superveniente dubio illud retinere; secus vero, si accepit cum dubio. Sed quid, si acceperit cum dubio positivo, sive cum probabilitate veræ donationis? Admittit *Sporer de 7. Præc. n. 80.* posse retinere, utens opinione probabili; sed communiter, & recte id negant *Less. loc. cit. Concina tom. 7. pag. 559. num. 3. Continuat. Tournely tom. 1. pag. 515. v. Cum dubia. & Salm. tract. 14. cap. 3. num. 31. cum Sot. Bonac. Covar. Prado, Arag. &c.* Ratio, quia cum tali dubio nequit mutuator inchoare possessionem rei alienæ; Item, quia in dubio mutuatarius regulariter præsumitur tacite dedisse, quia difficulter homines gratis sua largiuntur, ut fatetur ipsemet *Sporer nu. 77.* Ceterum in hoc dubio deferendum est illi parti, pro qua

est potior præsumtio; hinc ajunt *Salm. d. num. 31. Sporer loc. cit. Less. cap. 20. dub. 6.* præsumendum esse mutuatarium moraliter certo donasse, si non sit pauper, aut avarus, aut non dederit impulsus ex metu, neque ex molestia, vel petitione mutuantis. Idemque dicunt *Salm. num. 43. cum S. Antonino*, si mutuatarius per scripturam efferat, liberaliter se donasse, nisi constet in fraudem usuræ id scripsisse. Oppositum vero præsumitur cum *Salm. num. 42.* si mutuans ante donationem significarit velle aliquid ut sibi debitum: aut si mutuatarius sit pauper, vel non solitus donare, vel si solvet ante redditionem mutui: quia tunc facile præsumitur dare, ne cito cogatur ad mutuum reddendum. Idem rationabiliter censeri dicunt *Nav. & Med. apud Salm.* contra *Dicast.* si mutuatarius acceperit mutuum ad usus necessarios, quia talis necessitas tollit, aut saltem infirmat præsumtionem, quod ille omnino gratis donaverit.

762 ,, 2. Non est usura si mutuans nihil intendat ut pretium, ,, sed tantum speret aliquid ex gratitudine, & ea intentione ,, ne illi aliquid donetur; licet illud ut finem principalem ,, intendat, *Molin. tom. 2. p. 305. n. 5. Lugo D. 25.*

Quæritur I. An liceat dare mutuum sub spe lucri? *S. Thomas 2. 2. q. 78. a. 2. ad 3.* sic distinguit: *Si aliquis ex pecunia mutuata expectet vel exigat, quasi per obligationem pacti taciti vel expressi, recompensationem muneris ab obsequio, vel a lingua, perinde est ac si expectaret vel exigeret munus a manu . . . Si vero munus non quasi ex obligatione rei exhibetur, sed ex benevolentia, quæ sub æstimationem pecuniæ non cadit, licet hoc accipere & exigere, & expectare.* Hinc inferunt 1. *Cajet. Pal. Prado, Trull. & Vill. ap. Salm. cap. 3. num. 34.* in foro conscientiæ non esse signum usuræ mentalis, quod quis non mutuaret, si crederet mutuatarium nullam recompensationem redditurum. Inferunt 2. iidem *Cajet. Prado ibid. cum Trull. Serra, & Salas*, posse mutuantem licite talem spem mutuatario etiam manifestare: Sed bene advertunt *Salm. l. c. cum Lugo &c.* hoc non carere vehementi suspicione usuræ, juxta dicta *de Simonia p. 134. nu. 51.* Unde recte dicunt *Salm. & Viva in prop. 42. Innoc. XI. num. 15.* taliter mutuantes ordinarie censendos esse usurarios.

Sentiunt autem *Bus. ut sup. Salm. cap. 3. n. 33. & Less. c. 20. n. 37. cum P. Nav. ex Soto*, non esse illicitum mutuanti dare mutuum sub spe lucri, etiamsi talis spes sit principale motivum mutuandi. Sed verius puto cum *P. Concina to. 7. pag. 462. nu. 10.* hoc esse omnino illicitum, ex textu *Lucæ 6.* ubi præcipitur: *Mutuum date, nihil inde sperantes*. Si textus hic non explicatur saltem de hac principali spe, nescio in quo alio casu explicari poterit. Ratio autem nostræ sententiæ est, quia, si non licet dare mutuum principaliter ob lucrum ex mutuo percipiendum, nec etiam licet mutuare principaliter ob spem lucri. Id omnino confirmatur exemplo simoniæ, quæ incedit quidem pari passu cum usura: Circa enim simoniam jam probavimus *n. 51. v. Ceterum, & n. 54.* quod si quis det temporale solo intuitu obtinendæ rei spiritualis, tunc censetur habere intentionem saltem virtualiter simoniacam, ut patet ex propos. damnata 46. Innoc. XI. quæ dicebat non esse simoniam dare temporale pro re spirituali, *etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale*. Idem dicendum in mutuo, quando etenim mutuum datur principaliter ob spem lucri, tunc ipsum lucrum speratum, cum sit principale motivum mutuandi, virtualiter convertitur in pretium mutui. Et hoc clare colligitur ex *cap. Consuluit. de Usuris*, ubi sic habetur: *Consuluit nos tua devotio, an ille usurarius debeat judicari, qui (non alias mutuo traditurus) eo proposito mutuam pecuniam credidit, ut, licet omni conventione cessante, plus tamen sorte recipiat. Verum, quia quid in his casibus tenendum sit, ex Evangelio Lucæ manifeste cognoscitur, in quo dicitur:* Date mutuum nihil inde sperantes; *hujusmodi homines pro intentione lucri quam habent, cum omnis usura prohibeatur in Lege, judicandi sunt male agere, & ad ea quæ taliter sunt accepta restituenda in animarum judicio efficaciter inducendi*. Bene autem ait *Concina pag. 460. n. 6.* minime peccare mutuantem, qui mutuum dat ad captandam alterius benevolentiam, etiamsi hæc benevolentia sit principale motivum mutuandi, quia beneficium gratuitum ex se pertinet ad conciliandam mutuam benevolentiam: Imo addo, etiamsi secundario speretur aliquod lucrum, ita ut lucrum sit causa impellens ad mutuandum; (non tamen, si hac spe deficiente, mutuum non daretur, quia tunc saltem præsumitur animus usurarius.) Ita ex *D. Thom. 2. 2. qu. 78. a. 2.* ubi ait: *Si* (mutuans) *accipiat aliquid non quasi exigens, nec quasi ex aliqua obligatione tacita vel expressa, sed sicut gratuitum donum, non peccat. Recompensationem vero eorum quæ pecunia non mensurantur, licet pro mutuo exigere, puta benevolentiam & amorem ejus qui mutuavit, vel aliquid hujusmodi*. Et in *Disp. de Malo qu. 13. a. 4.* dicit licere mutuanti adhuc hujusmodi donum *sperare*; modo (intelligendum, ut diximus) hæc spes non sit causa finalis mutui; nam, licet speculative loquendo, differat sperare lucrum ex benevolentia, & sperare ex justitia, in praxi tamen facillime hæc confunduntur.

763 Quæritur II. An mutuans possit retinere, quod mutuatarius dedit non ex mera gratitudine, sed ex timore, ne alia mutuatio ei negetur in futurum, aut ne æstimetur ingratus? Affirmant *Laym. tract. 4. cap. 16. num. 1. Lugo, Pal. Sot. Dian. & Salas ap. Salm. cap. 3. num. 35.* quia ex *S. Th.* & communi, requiritur ad usuram, quod detur ex vi pacti, sive ut debitum ex justitia; dari autem ex tali timore non efficit, quod detur ut pretium: Lex enim mutui non prohibet, ut alter nolit ingratus apparere; *Salm.* autem, licet primo dicant talem donationem difficulter non esse usurariam, cum rarissime præsumenda sit mere voluntaria, attamen revera postea primæ sententiæ adhærent, dicendo quod, si donatio vere fuerit gratuita, bene potest retineri: Etsi enim illa sit alioquin involuntaria, nequaquam vero tale involuntarium illam irritat, cum non proveniat ab extrinseco cogente, sed ab intrinseca necessitate, vel voluntate ipsius mutuatarii. Ita *Salm. n. 36. cum Serra, Trull. Prad. & Soto*, qui advertit discernendum semper esse, an mutuans recipiat ratione amicitiæ, vel an ratione mutui.

,, 3. Quod si tamen intelligeret sibi aliquid donatum, 764
,, non gratis, ut putabat, sed ut debitum ratione mutui, ,, teneretur restituere, quantum inde ditior evasisset, ut ,, habet *Sa, v. Usura. Card. Lugo, d. 25. sect. 3.*

Adverte hic prop. 42. damnatam ab Inn. XI. quæ dicebat: *Usura non est, dum aliquid ultra sortem exigitur ex benevolentia, & gratitudine debitum, sed solum si exigatur tanquam ex justitia debitum*. Recte notat *Viva in d. prop. n. 6.* quod in illa verba *ex gratitudine debitum* cadit damnatio, nam mutuatarius non tenetur bonis suis satisfacere obligationi gratitudinis, cum possit satisfacere, mutuantem laudando, pro eo orando, &c. An autem obligatio antidoralis, seu gratitudinis possit unquam in pactum deduci? Omnino negandum, ut clare infertur ex præfata propositione, nam id quod in pactum deducitur, jam dicitur debitum. Vide dicta *de Simonia n. 53.*

,, 4. Nec est usura dare mutuum, alterius amicitiæ captandæ causa, atque ulterius inde sperare officium; quia ,, amicitia non æstimatur pretio, *Card. Lugo l. c.*

,, 5. Pactum tamen de obtinendo a mutuatario (vel ejus ,, opera) officio aliquo, illicitum est, & usurarium. Ita ,, commun. *Mol. d. 310. Less. Sal. C. Lugo.* * (*Cum Viva in* ,, *Prop. 42. Inn. XI. n. 15. & Salm. c. 3. n. 58. communiter.*) * ,, contra *Navar.* Etsi *Salas de usura d. 9. n. 4.* eum excuset, qui mutuat aliquid pacto, ut statim præstetur aliquod beneficium ex gratitudine. Vid. *Trull. l. 7. cap. 19.* ,, *disp. 7.* * (*Excusatur quidem, qui mutuat cum pacto, ut* ,, *alter remutuet in præsenti: Secus, in futurum. Vide dicta* ,, *de Sim. n. 57. & dicenda n. 781. ex D. Thoma.*) *

,, 6. Pactum, ut e mutuatario conferatur beneficium Ecclesiasticum, est usura (& simonia), quia cogitur is subire novum onus.

,, 7. Non est usura, cum quis, non potens sua recuperare, mutuat, ut sibi reddantur sua, vel ne sibi inique noceatur: quia hæc jure jam ante debentur, & sic non facit lucrum, nec imponit novam obligationem *Bon. qu. 3.* ,, *t. 3. n. 15. ex Azor. Reg. &c.* * (*Vide dicta de Simon. ex n. 98.* ,, *quæ dicuntur etiam de mutuo.*) *

,, 8. Nec est usura exigere aliquid ratione periculi recu- 765
,, perationis, difficultatum, vel expensarum, quæ erunt, ,, vel metuuntur in recuperanda sorte: quia pretio æstimari ,, potest, quod quis se in tale periculum, & difficultatem ,, conjiciet, *Con. d. 3. q. 3. p. 5.* Necesse tamen esse, ut ,, periculum istud, &c. deducatur in pactum expresse, vel ,, tacite, docet *Laym. l. 3. t. 4. cap. 16. num. 9. ex Medin. Val.* ,, *Mol. Less. &c.* Idem dicit C. *Lugo n. 80.* Et sic liciti sunt ,, *Montes Pietatis*, ut vocant, hoc est, thesauri quidam, ,, qui in refugium pauperum a Rep. vel Principe reponuntur, ut inde pauperibus gratis mutuetur, ita tamen, ut ,, parum retribuant pro expensis, quæ fiunt in ministros, ,, & conservationem talium montium. V. *Tol. l. 5. cap. 18.* ,, *Less. l. 2. cap. 20. Bon. loc. cit. p. 13.*

Magna agitur quæstio, an ratione periculi amittendæ sortis liceat aliquid supra sortem exigere? *Prima* sententia negat, eamque tenent *Nav. cap. 23. num. 81. Sot. l. 6. qu. 4. a. 1. ad 1. Tol. de 7. Peccat. cap. 11. Nat. ab Alex. l. 3. art. 5. Reg. 3. Genett. tr. 4. cap. 7. q. 3.* Rationes hujus sententiæ infra exponemus in objectionibus ad secundam sententiam, quam sequimur. *Secunda* igitur sententia probabilior, & satis communis, quam tenent cum *Bus. ut supra, Less. lib. 2. c. 20. n. 111. Sylvius in 2. 2. q. 77. a. 1. q. 4. Sylvester v. Usura, Continuator Tournely to. 1. p. 499. Wigandt tr. 9. Ex. 8. Resp. 9. Fagnan. in c. Naviganti l. 5. tit. de Usur. Petrocorensis to. 2. p. 387. Cabassut. Th. J. l. 6. cap. 8. n. 2. Lugo D. 25. n. 77. & 79. Salm. cap. 3. cum Mol. Val. Sal. Trull.* & aliis innumeris, affirmat licite posse aliquid moderatum accipi propter periculum sortis; Dummodo 1. periculum sit verum & extraordinarium, non autem commune, amittendi sortem, vel eam non recuperandi sine magnis expensis & laboribus, nempe si detur mutuum homini dubiæ fidei, vel pauperi (intellige, si ipsi des mutuum, præter id quod tu præcise teneris ex præcepto illi mutuare, ad ejus præsentem inopiam sublevandam). Dummodo 2. non recuses assecurationem sortis, si tibi offeratur per pignus, aut fidejussionem, & non co-

gas

gas mutuatarium ad tale periculum transigendum, ut recte notant *Less. num. 36. & Salm. num. 85. in fine*. Ceterum bene exigere potes a mutuatario id quod alter tibi daret pro assecuratione sortis, licet mutuum postmodum integre tibi taddatur. Ratio, quia te exponere tali periculo, vere est pretio æstimabile. Id confirmatur 1. ex Concilio Lateranensi *Sess.* 10. sub Leone X ubi pro usura damnatur quodlibet lucrum ex re infrugifera perceptum, secluso tamen titulo laboris, aut sumtus, aut periculi: *Quando videlicet* (verba Concilii) *ex usura rei quæ non germinat, nullo labore, nullo sumtu, nullove periculo, lucrum, fœtusque conquiri studetur*. Confirmatur 2. ex doctrina *D. Thomæ Opusc. 75. cap. 6. (ap. Petrocor. l. c.)* ubi S. Doctor sic ait: *Res quæ extra periculum possidentur ejusdem speciei, plus æstimantur, quam eadem existentes in periculo; & ideo ad naturam rei convertitur recompensatio, quæ propter periculum æstimatur plus vel minus valere*. Confirmatur 3. ex Declaratione S. C. de Propag. Fide, quam referunt *Cabassutius, & Tournely ll. cc. ad Bancel Sum. Mor. v. Usura*. Casus fuit hic: Apud Sinenses lege statutum erat, ut in mutuo acciperentur 30. pro centum, sine respectu ad damnum emergens, vel lucrum cessans; & quia in recuperanda sorte erat periculum fugæ debitorum, aut tardæ solutionis, vel repetendi pecuniam cum onere recurrendi ad Judices, quæsitum fuit, an hoc liceret. Respondit S. C. approbante Innoc. X. (& hæc Declaratio an. 1645. fuit Romæ typis demandata) *Censuit S. C. Cardinalium S. Rom. Ecclesiæ, ratione mutui immediate præcise nihil esse exigendum ultra sortem principalem; Si vero aliquid recipiant ratione periculi probabiliter imminentis, & qualitatis ejusdem, ac servata proportione inter periculum & id quod accipitur, &c.* Deinde Pontifex præcepit omnibus Missionariis sub excommunicatione latæ sententiæ, ut omnia hujus Decreti observarent, & illius uterentur. Nec obstat dicere, quod non constet de hac Declaratione, ut ait *Henricus a S. Ignatio ap. Tournely l. c.* Nam *Thomas Hurtadus Ethica p. 402.* affert exemplar hujus Declarationis authenticatum per Notarium Apostolicum. Opponit deinde idem *Henricus* præfatam Declarationem non esse approbativam, sed tantum tolerativam; Sed respondetur, quod S. C. dixit ibidem, mutuantes *non esse inquietandos, dummodo habeatur ratio probabilitatis periculi*, quæ utique verba non meram tolerantiam, sed positivam permissionem significant. Præterea quod Pontifex, ut diximus, positive præcepit observantiam hujus Decreti; Unde (bene ait *Tournely*) inaudita fuisset hæc agendi ratio, si Pontifex præcepisset Decreti observantiam, cum haberet sibi persuasum, aut dubitarat hanc esse usuram. Demum opponit prædictus *Henricus* id procedere in casu extraordinario periculi longe majoris quam periculi communis. Respondetur, quod S. C. respondit de periculis, de quibus fuit quæsitum, nempe fugæ, tardæ solutionis, & difficultatis exigendi, quæ pericula inter extrinseca non sunt extraordinaria.

Objicitur I. Fur, cum restituit ablatum, non tenetur restituere pretium periculi; ergo tanto minus tenetur illud restituere mutuatarius: Si enim periculum amittendæ sortis non est titulus qui furem obstringat ad aliquid ultra sortem Domino solvendum, nec etiam mutuanti erit justus titulus exigendi; nudum enim pactum titulum non præstat. Sed respondetur: Nemo dubitat, quin ob damnum emergens possit mutuans aliquid ultra sortem exigere, & tamen, si damnum non est deductum in pactum, nihil potest exigere, quia deest pactum, ut dicemus *nu. 769. v. Sed dubitatur*. Ergo damnum emergens nec etiam est titulus accipiendi ultra sortem, sed bene est titulus juste deducendi in pactum exactionem. Ita a pari, periculum sine pacto non est titulus percipiendi aliquid ultra sortem, sed bene est titulus juste paciscendi, cum mutuans in gratiam alterius in se suscipiat periculi onus, quod per se est pretio æstimabile. Fur autem, quia inter ipsum & Dominum nullum pactum intercessit, ideo nihil ratione periculi ultra sortem tenetur restituere. Unde pro conclusione regula certa sit, quod, ut mutuans licite possit aliquid ultra sortem exigere, requiritur, ut pactum justum intercedat; ut autem pactum sit justum, requiritur ut mutuans aliquod onus extraordinarium in se suscipiat. Sicut ergo ipse potest juste pacisci aliquid exacturum ob damnum emergens certum, sic etiam, ut exigat aliquid (etsi minus) ob damnum probabile, quemadmodum est demum periculum. Ideo bene ait *Tournely p. 500.* quod creditum periculosum non potest tanti vendi, quanti creditum securum.

Objiciunt II. textum in *c. Naviganti. de Usuris*, ubi sic dicitur: *Naviganti vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem, pro eo quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est censendus*. Huic textui multipliciter respondetur. Respondet 1. *Laym. Barbos. Palaus, & Cabassut. l. c. num. 3.* ibi mendum irrepsisse & omissam esse particulam *non*. Hancque interpretationem bene fieri posse dicit *Tournely* ex contextu Canonis præfati, ubi cum sermo deinde immediate fiat de mutuante granum aut vinum, qui aliquid exigit ob dubium decrementi pro tempore restitutionis, subditur: *Ille quoque qui dat decem solidos, ut alio tempore totidem sibi grani, vini &c. non debet ex hoc usurarius reputari*. Idem igitur dictum censetur pro primo casu, particula enim *quoque* id satis ostendit; Alias (ait *Tournely*) potius debuisset Pontifex apponere particulam *sed*, si contractum illum usurarium declarare intendisset. Respondetur 2. cum *Fagnano in dicto c. Naviganti, & Salm. de Contr. cap. 2. n. 145.* quod præfatus textus intelligitur tantum pro foro externo, ubi talis contractus pro usurario habendus esse decernitur; & ideo non dicitur ibi illum esse usurarium, sed quod *usurarius est censendus*. Prout pariter ait *Fagnanus*, si Episcopus accipit gratuitum munus ab aliquo, cui postea gratis confert Beneficium, in foro externo censebitur simoniacus, sed talis utique non erit in conscientia. Respondetur 3. cum eodem *Cabassut.* item *Lugo D. 25. nu. 78. Less. cap. 20. num. 116. Salm. cap. 3. num. 92. cum Laym. Pal. Cov. Tap. Vill.* & aliis communiter, textum intelligi pro casu, quo mutuans ex vi ipsius mutui obligaret mutuatarium ad talem contractum assecurationis ineundum; Vel casu quo (ut sentit *Petrocor. t. 2. p. 388.*) mutuans intendat omnino ex mutuo lucrari, ita ut aliter non mutuaret. Idque expresse sentit etiam *D. Thom. Opusc. 75. cap. 6.* (apud eundem *Petrocor.*) ubi dicit: *Quod si mutuans non sperat lucrum pro mutuo, sed onus periculi quod suscipit petit sibi compensari, ita ut esset dispositus ad mutuandam gratis pecuniam, si tale periculum in se non sumeret, certe tunc non peccat*.

Circa autem *Montes Pietatis*, quos meminit *Busembaum* mox supra, advertendum hos approbatos fuisse a Concilio Lateranensi sub Leone X. sub hac limitatione: „ (Concedit tantum accessionem ad solas ministrorum expensas, & „ aliarum rerum ad illorum conservationem, ut præfertur, „ pertinentium pro eorum indemnitate duntaxat ultra sortem, absque lucro eorundem Montium.) „ Hinc advertunt *P. Concina to. 7. p. 481. n. 4. & Tournely t. 1. p. 521.* quod, ut licite tales Montes erigantur, tres conditiones requiruntur: I. Ut pecunia tradatur pauperibus intra limitem certæ summæ, pro tempore determinato restituendæ. II. Ut pignus a debitoribus exhibeatur, illudque custodiatur a ministris, & tempore præfinito vendatur sub hasta, ac retento pretio, quod Monti debetur, reliquum restituatur Domino pignoris, vel pauperibus, si hic inveniri nequit; vel etiam eidem Monti, ut ait *Roncaglia de Usur. q. 3. in fine*: Quod etiam admittit *Conc. p. 482. num. 5.* si Mons sit pauper, & prematur necessitate succurrendi pauperibus, ut concesserunt aliquibus Montibus Sixtus V. & Clemens X. Hic autem notandum cum *Concina l. c. n. 6.* peccare divites, qui sine necessitate accipiunt mutuum a Monte, ut alias lucrentur, & ideo tenentur illico pecuniam restituere. Hoc autem intelligendum dicerem, si Mons esset pauper, quia tunc deficeret subventio pauperum, pro quibus illi Montes sunt instituti. *Pasqualigus* autem apud *Concina n. 7.* affert quasdam Litteras Pauli III. quibus asseritur licite concedi posse aliquam annuam accessionem iis, qui pecuniam otiosam in præfatis Montibus collocant. Sed *P. Ballerinus ibid.* clare & merito evincit has literas apocryphas. Adducit tamen *P. Concina to. 7. p. 483. nu. 9.* alias Litteras ejusdem Pauli III. Julii III. & Pii IV. in quibus id conceditur, sed cum hisce limitationibus, ut deponentes pecuniam id faciant zelo charitatis erga pauperes, & alias paratas habeant emtiones, ex quibus licite lucrari possent. An vero sit licitum etiam privatis hujusmodi Montes instituere? Affirmat *Less. l. 2. c. 20. n. 194.*

„ 9. Nec est usura, si timens difficultatem, aut fraudem 766
„ mutuatarii in reddendo tempore constituto, paciscaris, ut, „ si tunc non solvat, aliquid det præter capitale loco pœnæ, quæ pœna licite exigetur, dummodo non fiat alia „ intentione, quam ut mutuatarius sic quasi constringatur, „ ne sua culpa fallat. Unde, si mutuatarius absque sua culpa non possit solvere, non licebit pœnam exigere, ut habet *Tol. sup. c. 32.* qui ait, manifestum esse argumentum „ pravæ intentionis, si optes non solvi tibi præfixo tempore, „ ut pœnam recipias: ac simpliciter usuram fore, si certo „ sciens alterum non valiturum solvere, adhuc tali pœna oneres. V. *Bonac. d. 3. q. 3. p. 7. Mol. t. 2. d. 317. Less.* „ *l. 2. c. 20. d. 15.*

Licitum est igitur in mutuo pactum *pœnæ conventionalis*, ut tenent communiter *Lugo D. 26. sect. 6. Sot. l. 6. qu. 1. a 3. Tourn. t. 1. p. 511. cum Henrico a S. Ign. Holzm. de Contr. c. 3. n. 759. Wigandt tr. 9. Ex. 8. q. 3. ad 13. Cabassut. Th. J. l. 6. c. 7. n. 1. Less. l. 2. cap. 20. n. 128 Angel. qu. 4. n. 38. & Salm. c. 3. n. 75. cum Scot. Trull. Vill. &c.* Ratio autem, cur hoc pactum sit licitum, est, quia talis pœna apponitur, ut contractus firmitati consulatur, & avertatur negligentia mutuatarii. Ad licite vero hoc pactum apponendum requiritur 1. ut mora debitoris sit notabilis, & culpabilis. 2. ut absit animus lucrandi per pœnam appositam; qui animus præsumitur, si oneretur debitor ad restituendum pro tempore, quo scitur eum solvere non posse. Ita *cum Bus. Salm. n. 75. & 76.* Adde 3. ut pœna sit moderata, & culpæ proportionata. V. *Salm. d. n. 76.*

An autem dicta pœna debeatur ante Judicis sententiam? 767
Negant *Sanch. de Matr. D. 37. num. 4. & Pal. Dian. &c.*

ap.

ap. Salm. ib. nu. 77. quia ratio generalis de pœnis est, ut non debeantur ante sententiam. Oppositum tamen tenent probabilius *Continuator Tourn. tom. 1. p. 512. Holzm. Less. l. 2. c. 10. d. 14. in fine, & Sylv. Villal. & alii cum Salm. nu. 77.* Quia hæc pœna magis habet rationem pacti, quam pœnæ.

768 ,, in. Nec est usura, pacisci, & accipere aliquid ratione
,, damni emergentis (siquidem mutuum vere illius causa
,, sit), aut lucri cessantis, vel cessaturi, dummodo de hoc
,, præmoneatur mutuatarius: ut si volebas domum reficere,
,, aut poteras nunc commodo tempore emere triticum, pri-
,, vando autem te tua pecunia in dando mutuo, corruit do-
,, mus, & postea carius emes triticum. Item non poteris
,, lucrari cum tua pecunia, quod poteras, & volebat nego-
,, tiando, ita ut mutuatio sit vere causa lucri cessantis. Ubi
,, notat *Tol.* supponendum in hoc titulo lucri cessantis, 1.
,, Quod vere volueris cum ea pecunia negotiari, & non ha-
,, beas aliam. 2. Quod malis negotiando, aliterve lucrari,
,, quam sic mutuando, ita ut mutues tantum in gratiam
,, mutuatarii. Ut minus exigas, quam lucrari poteras, &
,, deductis expensis, quia lucrum cessans non est actu, sed
,, in potentia, & variis adhuc eventibus obnoxium. Unde
,, ad arbitrium viri prudentis, pro majore, vel minore ejus
,, certitudine, æstimare id poteris, & sic cum mutuatario
,, de eo pacisci. *S. Thom. art. 1. ad 2. Mol. d. 324. Sal.*
,, *dub. 26. &c. Card. Lug. d. 25. sect. 6. Bonac. q. 3. p. 4.*
,, Hinc qui non habuit animum negotiandi, vel si non
,, erant, nec brevi sperabantur merces, vel non erat mora-
,, liter certus de lucro, nihil potest accipere ultra sortem:
,, quia mutuatio ista vere non fuit causa lucri cessantis. Ea-
,, dem ex causa usura est, si mercatores credito vendentes
,, aliquid ultra pretium rigorosum accipiant titulo lucri ces-
,, santis, verbi gratia, rem tantum valentem 100. vendant
,, pro 105. numerandis post annum; quia vendendo ad cre-
,, ditum (quod est virtualis mutuatio) plures habent em-
,, tores, pluresque res vendunt, & sic compensatur lucrum
,, cessans. atque adeo illud non cessat ratione hujus vendi-
,, tionis, *Dian. p. 2. tr. 34. Trull. cap. 19. d. 9. vid. dub.*
,, *seq.* Hac in re perlege Propos. 41. inter proscriptas ab
,, Innoc. XI.

Certum est ob titulum *Damni emergentis* licitum esse mutuanti exigere id quod sibi interest causa mutui. Ita omnes cum *D. Thom. 2. 2. q. 78. a. 2. ad 1.* qui rationem dat, loquens: *Hoc enim non est vendere usum pecuniæ, sed damnum vitare.* An autem id liceat ob titulum *Lucri cessantis?* Dubitat *Sotus l. 6. q. 1. art. 3.* & absolute negant *Scotus, Durandus, & alii apud Azorium*; hisque videtur adhæsisse idem *S. Thom. loc. cit.* ubi subdidit: *Recompensationem vero damni quod consideratur in hoc, quod de pecunia non lucratur, non potest in pactum deducere, quia non debet vendere id quod nondum habet, & potest impediri multipliciter ab habendo.* Sed communiter alii DD. affirmant, ut *Cajet. 2. 2. q. 62. art. 4. Sylvius 2. 2. q. 77. art. 1. q. 5. Less. l. 2. c. 20. dub. 10. Gennettus to. 1. p. 233. q. 1. Petrocor. to. 3. p. 299. q. 12. Wigandt tr. 9. Ex. 8. q. 2. Resp. 8. Continuator Tournely t. 1. p. 504. Anacl. q. 4. n. 36. Salm. tr. 14. c. 3. n. 79. cum P. Nav. Laym. Val. Bon. Reb. &c.* Hunc titulum approbat *l. 13. ff. Rem. rat. hab.* & expresse videtur approbasse SS. noster Pontifex Bened. XIV. in *Epist. Encycl. de Usuris* (vide *Epist. VI. in fin. Tom. II.*) dicens: *Neque item negatur posse multoties pecuniam ab unoquoque suam per alios diversæ prorsus naturæ a mutui natura contractus recte collocari & impendi, sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam* (nota) *ad licitam mercaturam & negotiationem exercendam, honestaque indidem lucra percipienda.* Ratio nostræ sententiæ est, quia, ut docet idem *S. Thom. 2. 2. q. 62. a. 4.* dupliciter potest aliquis damnificari, uno modo auferendo ei quod actu habebat; *Alio modo impediendo, ne adipiscatur quod erat in via habendi; & tale damnum non oportet recompensare ex æquo, quia minus est habere aliquid virtute, quam habere actu.* Idque in *Resp. ad 2.* dicit S. Doctor valere etiam pro lucro quod aliquis sperat ex sua pecunia, en verba D. Thomæ: *Nam ille qui semen sparsit in agro, nondum habet messem in actu, sed solum in virtute, & utrumque potest multipliciter impediri.* Nec officit, quod S. Doctor id intelligat, (ut habetur ex *objectione 2.*) de lucro cessante ob moram mutuatarii non solventis tempore præfinito, nam sive lucrum cesset ob moram mutuatarii, sive ob causam mutui, eadem ratio currit exigendi lucrum cessans, cum tale interesse non debeatur mutuanti, nisi ob compensationem damni, quod in utroque casu æque illi obvenit. Ad textum autem *D. Thomæ* primo loco relatum, respondet *Sylvius l. c.* S. Doctorem negare ibi, quod mutuator possit exigere integrum lucrum assequendum, non vero partem ejusdem; Et merito sic respondet, cum ipsemet S. Doctor in secundo loco supra allato doceat furem teneri compensare damnum, *non autem ex æquo*; rationem adducens, *quia minus est habere aliquid virtute, quam habere actu.* Si ergo fur tenetur recompensare Domino lucrum cessans ex furto, juxta tantum æstimationem spei; cur juxta eandem æstimationem mutuator non poterit exigere lucrum cessans ex mutuo? Id maxime confirmatur ex Bulla Benedicti XIV. vide in fine *Tomi II. ad num.* III. ubi dicitur juste posse aliquid exigi ex mutuo, si concurrant justi tituli, nempe si pecunia alias collocanda fuisset ad licitam negotiationem.

Ad hujusmodi tamen interesse exigendum tres conditiones requiruntur: I. Conditio, ut interesse ab initio in pactum deducatur; nam post contractum mutuans nihil petere potest, etsi immemor fuerit de suo damno: Nisi vi, metu, vel fraude coactus sit a mutuatario, ut *S. Th. d. q. 78. art. 4. & ad 2. Less. n. 79. & alii:* Vel nisi involuntarie coactus sit ad mutuandum, quamvis licite, v. gr. a Rege ad bonum publicum. Pariter tenetur mutuarius ad damnum, & lucrum cessans, si juste interpellatus ad solutionem, vel terminus præfixus elabitur, & ipse culpabiliter non solvat, *S. Thom. d. l. ad 1. & Salm. c. 3. n. 82.* 769

Sed dubitatur hic, an in contractu sit necesse præmonere mutuatarium de vero damno, vel alio titulo justo, pro quo possit exigi aliquid ultra sortem? *Prima* sententia negat, quam tenent *Lugo D. 25. n. 74. & 182. cum Sot. Salas, Aragon. Salon. &c.* item *Cajet. Tap. Vill. ap. Salm. cap. 3. n. 83.* Ratio, quia mutuatarius nequit rationabiliter allegare suam intentionem ad titulum injustum, sed debet contrahere juxta capacitatem materiæ, & in titulum justum consentire. Maxime quia regulariter mutuatarius non retardaretur a contractu, ex eo quod nosset justo titulo lucrum exigi. *Secunda* tamen verior sententia (licet olim contrariæ adhæsi) docet monitionem esse necessariam; ita cum *Busemb. ut supra, Less. cap. 20. num. 119. P. Concina tom. 7. pag. 406. num. 4. & pag. 465. Continuator Tournely tom. 1. pag. 505. v. Quarto Salm. loc. cit. cum Laym. Pal. Dic. &c.* Ratio, quia mutuatarius putans contractum usurarium, non consentit in contractum justum, in quem forte non consentiret, si novisset justum titulum; putans enim titulum esse injustum, forte contrahit sperando non solvere usuras, vel solutas eas sibi compensare, vel saltem quod alter tempore mortis restituat; Alioquin, bene ait *Concina*, posset forte evenire, quod ille majus detrimentum ex mutuo, quam commodum, retraheret. Sed ratio magis universalis est, quia ad contrahendum non sufficit voluntas interpretativa, seu conditionalis, ut dicemus *num. 773.*: sed requiritur voluntas actualis, aut virtualis, aut saltem aliquando habita, & non retractata, juxta dicenda *l. 6. de Sacr. Miss. n. 324.* Ergo mutuans, si lucrum sibi cessat, imputet suæ negligentiæ; ait enim *S. Thom. qu. 3. de Malo art. 4. Debebat sibi cavisse, ne detrimentum incurreret; nec ille qui mutuum accepit debet damnum incurrere de stultitia mutuantis.* Secus vero dicendum, si revera existeret titulus justus, tam mutuans quam mutuatarius in contractum consentirent, omni meliori modo quo possent, ut mox dicemus in quæstione IV. *n. 773.*

II. Conditio est, ut non plus exigatur, quam sit lucrum, quod speratur ex alio contractu licito, juxta æstimationem spei, & periculi, & deductis expensis. V. *Salm. n. 84.* An autem deducenda sit æstimatio laboris in tali lucro impendendi? Affirmant probabiliter *Caj. Tap. Villal.* Sed probabilius negandum censent *Less. n. 89. & Salm. d. n. 84. cum Bon. Trull. Pal. Dic. Salas*; quia non tenetur mutuans detrahere æstimationem cessationis laboris, quem ipse libenter subiturus esset; Alias, si labor compensandus esset, raro a mercatoribus aliquid exigi posset pro lucro cessante. Verumtamen ex æquitate censeo aliquam detractionem faciendam esse casu, quo esset cessatio a magno labore, a quo mutuans ut se liberaret, probabiliter aliquid impenderet.

III. Conditio est, ut mutuum vere sit causa damni, vel lucri cessantis; nam, si mutuans aliam habet pecuniam, quam ad negotiandum substituit; vel si lucrum, quod amittit ob mutuum ex mercatura facienda, potest & vult sibi comparare ex alia via, aut arte, cui mercando non potuisset vacare; tunc nequit exigere aliquid, nisi esset pro majori molestia subeunda in illa alia via lucrandi. Vide *Less. c. 20. n. 89. Salm. c. 3. n. 85. cum Pal. Trull. &c.*

An autem mutuans licite exigat interesse damni emergentis, vel lucri cessantis, si mutuet non compulsus alterius precibus, sed ipse se offerat ad mutuandum? Negant *Conradus*, & alii quidam *ap. Less. l. 2. cap. 2. num.* 101. Quia cum mutuator non rogatus, sed sponte mutuum offert, lucrum non cessat causa mutui, vel mutuatarii, sed ipse mutuans lucrum sibi impedit. Sed probabilius affirmant idem *Less. Lugo D. 25. n. 107. cum Mol. Nav. Tol. Val. Bann. &c.* Ratio, quia mutuator tunc non offert mutuum absolute, sed sub conditione, ut ei compensetur lucrum cessans; & sic mutuatarius, acceptando mutuum, est vera causa cessationis lucri, vereque impedit, quin mutuator ex sua pecunia juste lucretur: Prout si quis in gratiam alterius offerat omittere jactum retis, licite exigit pretium spei jactus illius, quia alter est vera causa, ut captio piscium sperata illi impediatur.

Sed hic plures quæstiones sunt enucleandæ.

Quæstio I. An liceat mutuatori pacisci ab initio de certa pecuniæ solvenda, quando damnum emergens, vel lucrum 770

cessans

cessans est incertum, seu tantum probabiliter futurum? Distinguit *P. Concina to. 7. p. 408. n. 5. & p. 438. q. 4.* & dicit, quod, si est certum damnum eventurum, vel lucrum cessandum, nempe quia occasiones lucrandi sunt actu vel proxime præsentes, & dubitatur solum de ejus majori vel minori quantitate, tunc bene potest taxari arbitrio prudentum, & in pactum deduci quantitas solvenda. Secus vero, si damnum non est certo aventurum, vel si occasiones lucrandi tantum probabiliter occurrere possent. Ratio, quia his casibus posset accidere, quod damnum non aveniat, vel occasiones non occurrant, & tunc mutuator ex solo mutuo lucraretur. Sed verius censent *Salm. c. 3. n. 84. cum Malder. Vill. Gutt. Tap. Tamb. Dec. l. 8. tr. 3. c. 8. §. 3. nu. 4. & 14. cum Nav. & Salas*, item *Sylvius, & Decoq. ap. Tournely to. 1. pag. 506. v. Quæres*, licite posse mutuantem pacisci de aliqua certa quantitate solvenda, debita servata proportione juxta timorem damni, vel spem lucri futuri. Ratio, quia sic debita æqualitas jam bene servatur; nam sicut, damno non aveniente, locrasetur mutuans, ita contra, eveniente damno, lucrabitur mutuatarius. Nec refert, quod damnum aventurum postmodum non accidat; quia pactum de auctario non fit pro damno futuro quod forte eveniet, sed pro periculo ejus probabili quod actu supponitur, & actu est pretio æstimabile: Prout si quis vendit jactum retis, non vendit quidem pisces, qui forte non capientur, sed vendit spem eorum probabilem, quæ jam de facto existit. Objicitur *l. Quemadmodum §. Item Labeo ff. Ad l. Aquil.* ubi statuitur, quod si quis frangit rete, nihil tenetur solvere Domino pro spe piscium capiendorum, sed solum damnum retium. Sed respondetur cum *Glossa* (ibi verbo *Fieri*), quod tunc Dominus præcise ex Lege Aquilia nullam habet actionem pro impedita spe captus piscium; sed bene habet aliunde actionem ex *l. Si jactum 12. ff. de Act. emt. & vend.* ubi sic dicitur: *Si jactum retis emero, & rete jactare piscator noluit, incertum hujus rei æstimandum est*. Subdit Glossa: *Æstimatur quantum est verisimile, quod esset captum*. Unde apparet licite posse compensari damnum probabiliter ex mutuo eventurum, quamvis incertum.

Ob eandem rationem probabiliter ait *Bon. D. 3. p. 4. n. 13.* mutuatorem, qui non certo, sed tantum probabiliter erat destinaturus pecuniam ad negotiationem, posse aliquid exigere pro rata probabilitatis. Sed dices: si potest aliquid exigi pro probabilitate applicationis pecuniæ, ergo posset etiam aliquid exigi pro possibilitate applicandi. At respondeo negando paritatem: possibilitas est mera potentia, seu non repugnantia applicationis; unde mutuator ex ea nullum habet actuale, & positivum fundamentum lucri futuri, sed tantum negativum. E converso probabilitas futuri lucri habet quidem positivum fundamentum talis lucri, sive spei illius, & ideo est pretio æstimabilis. Quid si mutuator solum animi pendeat, velit an non negotiari? Adhuc affirmant *Tamb. l. 9. tract. 1. cap. 3. §. 4. n. 3. & Lugo D. 20. num. 2. cum Salas*, posse aliquid exigere, quia pariter est pretio æstimabile, privare se in gratiam mutuatarii hac potestate deliberandi, destinandique pecuniam ad negotium, cum non teneatur gratis ea spe & potestate privari: Prout si quis hæreat, an cras possit aut velit vel ne piscari, bene potest aliquid exigere, si in gratiam tui se obligat ad non piscandum. Et hoc neque improbabile videtur, cum hæc privatio obligatoria, cum teneatur mutuator non repetere mutuum per aliquod tempus, est aliquo pretio æstimabilis.

Quamvis autem sub initio liceret in pactum deducere, ut diximus, damnum aventurum, vel lucrum cessandum incertum; nunquam tamen licebit ab initio per pactum exigere hujusmodi interesse, ut communiter docent *Lugo D. 25. n. 106. Azor. 3. p. l. 5. cap. 5. q. 3. Concina to. 7. p. 446. n. 8.* Ratio, quia si mutues centum, & pro lucro cessante accipis decem, non jam mutuas centum, sed nonaginta; privare autem mutuatarium ex pacto ante tempus commoditate pecuniæ mutuatæ, onus est, & illud imponere est usura. Concedit tamen *Azorius loc. cit.* posse exigi sub initio lucrum conventum in alia specie: Sed recte hoc etiam reprobat *Concina loc. cit.* quia privare mutuatarium illa re ante tempus, etiam onus est.

771 Quæstio II. An possis exigere lucrum cessans ob mutuum pecuniæ destinatæ ad negotiandum, si aliam pecuniam habeas non destinatam, quam tamen negotiationi substituere posset? Et quidem, si illam aliam pecuniam reservasses ad usum familiæ, nimirum ad domum alendam, filias dotandas, senectutem solandam, vel ne tuum statum periculo exponas; tunc licite exiges lucrum cessans, quia non teneris ratione mutui tuam providentiam negligere. Ita *Less. l. 2. cap. 20. n. 87. cum Nav. & Salm. cap. 3. n. 86.* ut certum supponunt. Sed dubium est, quid, si sine tali incommodo posses aliam pecuniam supponere? Negant probabiliter alii tunc posse aliquid exigere, quia tunc tibi non cessat lucrum ex causa mutui. Sed *Less. l. c. Pal. D. 4. p. 15. n. 7. Tamb. l. 9. tr. 1. c. 3. §. 4. n. 2. Spor. de 7. Pr. c. 4. n. 44. cum Mol. Laym. & Lugo, Croix l. 3. p. 2. n. 861.* item *Valent. Trull. Vill.* (& merito probabile putant *Salm. ib.*) affirmant, posito, quod statueris illam solam pecuniam negotiationi, & periculo exponere, licite posse petere lucrum cessans, quia vere mutuatio est causa, ut tibi cesset lucrum speratum ex illa pecunia; nec teneris in gratiam mutuatarii pecuniam non destinatam negotiationi exponere. Hoc tamen non admitterem, nisi, cum mutuum das, vere habeas animum pecuniam illam reservatam negotiationi non substituere.

Quæstio III. Utrum, si pecuniam non destinaveris absolute, sed conditionate ad negotium, uti si dicas: *vellem negotiari, nisi multi peterent mutuum*, tunc possis exigere interesse? *Less. l. 2. c. 20. num. 90.* dicit probabile esse, quod possis; nam etsi ob multitudinem mutuum accipientium nulla mutuatio sit causa de se, sed omnes simul sint causa lucri cessantis, attamen verum est, quod tu, ut isti mutues, jam de facto lucro privaris, & ex alia parte mutuatarii in hoc non putant injuriam sibi fieri. Et idem sentiunt *Laym. l. 3. tr. 4. cap. 16. num. 8. Tamb. l. 9. c. 3. §. 4. n. 4. Spor.* de *7. Pr. c. 4. n. 44.* Sed dices: iste usuram committit, quia efficaciter vult lucrari ex mutuo, & inefficaciter ex negotiatione. At responderi potest: iste quamvis habeat voluntatem inefficacem negotiandi, vult tamen efficaciter juste lucrari; & quia jam potest juste lucrari ex negotiatione, ideo juste lucratur ex mutuo, cum mutuum sit huic vera & efficax causa, ut lucrum ex negotiatione ipsi cesset. Recte vero advertit *Less. n. 95.* non facile hoc admittendum ob periculum palliandi usuras; Nam (ut notat *Bus.* hic cum *Tol.*), ut quis ab usuræ labe sit immunis, malle debet lucrari negotiando, quam mutuando; & mutuare debet tantum in gratiam mutuatarii. 772

Quæstio IV. Utrum, si quis bona fide ineat contractum usurarium, & lucrum exigat; re postea cognita, possit illud retinere, si vere poterat contrahere ex justo aliquo titulo, nempe ratione periculi, lucri cessantis, &c? *Prima sententia* affirmat, quia quisquis bona fide contrahit, semper intendit contrahere modo licito, quo potest. Ideo enim hoc tali modo contraxit, quia licitum putavit; quare virtualiter intendit contrahere quocunque licito modo, quo contractus cohonestari poterat. Ita *Lugo Disp. 25. Sect. 9. & Sa, Dian. Tanner. ap. Salm. c. 3. n. 38. & Tamb. l. 8. cap. 8. §. 3. n. 21.* *Secunda* tamen verior sententia, quam tenent *Salm. cap. 3. n. 39. Less. c. 20. n. 104. Concina to. 7. p. 465. Contin. Tournely to. 1. p. 515.* negat posse eo casu mutuatorem lucrum perceptum retinere. Ratio, quia minime dici potest ipsum voluntatem virtualem sive implicitam habuisse, cum non de alio contractu quam de usurario cogitaverit. Eo casu tantum habuisse voluntatem interpretativam, quæ non sufficit ad contrahendum, ut diximus supra *n. 769. v. Sed.* Nec obstat dicere, quod mutuator iste potest retinere lucrum, tamquam possessor bonæ fidei, qui tenetur tantum ad id in quo factus est ditior; nequit autem dici ditior factus illa, cui ratione mutui cessavit lucrum quod juste percipere poterat. Non respondetur, quod ad juste exigendum ex mutuo aliquid ultra sortem, omnino requiritur, ut mutuatarius de justo titulo moneatur, ut diximus supra *l. c. n. 769. v. Sed.* Aut saltem, ut tam mutuator, quam mutuatarius expresse vel implicite consentiant in titulum justum, saltem explicite intendentes contrahere omni meliori modo quo possunt: Quod e converso sat probabiliter sufficit ad exigendum id quod licite exigi poterat ex illo justo titulo, quamvis non expresso, ut dicunt *Croix l. 3. p. 2. num. 924. & Salm. Tournely loc. cit.* ac probabile putat *Less. nu. 105.* Ceterum SS. noster Pontifex Bened. XIV. in sua Bulla *de Usuris* (vide in calce *Tomi II. Epist. Encycl.*) ubi postquam dixit n. III. *Per hæc autem nequaquam negatur posse quandoque una cum mutui contractu quosdam alios (ut ajunt) titulos, eosdemque ipsimet universim natura mutui minime intrinsecos, forte concurrere, ex quibus justa omnino causa consurgat quiddam amplius supra sortem ex mutuo debitam rite exigendi.* Deinde ad significandum quales sint tituli justi aliquid exigendi ex mutuo, statim sic subdit: *Neque item negatur posse multoties pecuniam ab unoquoque suam, per alios diversæ prorsus naturæ a mutui natura contractus recte collocari & impendi, sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam ad licitam mercaturam exercendam, honestaque indidem lucra percipienda.* Tandem dicit *n. V.* falsum esse quod semper & ubique præsto sint justi tituli, vel contractus, unde sic monet: *Quisquis igitur sua conscientia consultum velit, inquirat prius vere ne cum mutuo justus alius titulus, vere ne justus alter a mutui contractus occurrat, quorum beneficio lucrum omnis labis expers, & immune reddatur.* Postea sapienter sic instruit: *Qui ab omni usura labe se immunes & integros præstare volunt . . . admonendi sunt, ut contractum instituendum antea declarent, & conditiones inferendas explicent, & quem fructum ex eadem pecunia postulent.* Et hic sedulo animadvertendum est id de quo in eadem Bulla Pontifex monet Confessarios: *Ab extremis longe se abstineant; etenim aliqui tanta severitate de iis rebus judicant, ut quamlibet utilitatem ex pecunia desumtam accusent. Contra vero nonnulli indulgentes adeo sunt, ut quodcunque emolumentum ab usuræ turpitudine liberum existiment. Suis privatis opinionibus ne nimis adhæreant, sed priusquam responsum reddant, plures Scriptores examinent, qui magis inter ceteros prædicentur. Deinde eas partes suscipiant, quas tum ratione, tum auctoritate plane confirmatas intelligent. Quod si disputatio* 773

tatio

tatio insurgat, dum contractus aliquis in examen adducitur, nulla omnino contumeliæ in eos configantur, qui contrariam sequuntur; Neque illam gravibus censuris notandam asserant, si præsertim ratione, & præstantium Virorum testimoniis minime careat. Hoc, ut adverterent, cuperem, qui in Scriptores non humilis notæ non dubitant plurimis conviciis sæpius insultare, eo quod eorum sententiis contradicunt.

Quæstio V. Quænam pacta licite apponi possint in mutuo? Præ omnibus in hoc attendenda est generalis illa regula tradita a *S. Thom. 2. 2. quæst. 78. art. 2.* quod omne onus pretio æstimabile impositum in mutuo, tanquam debitum ex justitia, vera sit usura. Secus, si exigatur res, quæ pecunia non mensuratur, ut benevolentia, amicitia, & similia: ita S. Doctor. Item certum est, nec etiam esse usuram exigere ex mutuo rem aliàs ex justitia jam debitam; Hinc licite in mutuo potest exigi, ut alter cesset a vindicta privata, a vexatione injusta, &c. secundum dicta *de Simon. en num. 98.* Ita *Less. l. 2. cap. 20. n. 57. Salm. cap. 3. n. 54. cum Pal. Trull. Caj. &c.*

775 Sed dubitetur 1. an in mutuo possit apponi pactum *Legis Commissoriæ*, scil. quod, non facta solutione pro certo tempore, pignus acquiratur a mutuante? Communiter negant DD. *Pal. Navar. Bonac. &c. cum Salmant. num. 47.* Nisi pignus non valeat pluris, quam sors; vel nisi sit pactum (certe licitum), ut si tali tempore non fiat solutio, vendatur pignus, & de pretio mutuans retineat tantum suam sortem. Utrum autem valeat pactum, ut pœnam non impletæ solutionis amittatur pignus, etsi pluris valeat? Negant *Vasq. Pal. & Covarr.* Sed probabiliter affirmatur cum *Bonac. Trull. Azor. Reg. &c. ap. Salm. nu. 48.* juxta dicta n. 766. ubi pœna conventionalis licita jam fuit probata.

776 Notandum est autem, quod, si mutuator accipiat loco pignoris rem fructiferam, tenetur fructus ejus in sortem commutare; Et ideo pactum, quo creditor uti possit pignore, ejusque fructibus frui, donec debitum solvetur, dictum *Antichriseos* (vulgo *Contratto a godere*), communiter rejicitur de se, præciso alio titulo, tanquam usurarium: Est certum cum *S. Thom. 2. 2. quæst. 78. num. 2. & communi*, contra *Dianam*; quia, cum res adhuc remaneat in dominio mutuantis, illi soli fructificat, *ex cap. 1. & 2. de Usuris*, Immo tenetur mutuans reddere fructus illos, quos sua culpa negligit colligere. Vide *Salm. c. 3. n. 46.*

Excipitur tamen pignus pro dote promissa datum, cujus fructus non computantur in dotem, ad onera Matrimonii sustinenda, ut *Concina p. 467. num. 6. & Petroc. p. 389. quæst. 7. ex c. Salubriter. de Usuris*, ubi dicitur: *Generum ad fructus possessionum, quæ sibi a Socero sunt pro numerata dote pignori obligatæ, in sortem computandos, non esse obligandum.* Et hoc currit, etsi fructus pignoris onera Matrimonii excedant, quando pignus conceditur absolute: & tempore, quo dos constituitur. Secus tamen, si detur tantum in dotis securitatem, aut dote jam constituta; Secus item, si gener onera Matrimonii non sustineat. V. *Salm. cap. 3. ex n. 40.*

777 Dubitetur 2. an possit in pactum deduci, ut reddantur a mutuatario, quæ ab eo sunt debita, non ex justitia, sed ex charitate, aut Religione; nempe ut Medicus medeatur, si alius non est: Advocatus patrocinetur: Dives succurrat in necessitate gravi; Item, ut qui vovit eleemosynam, eam præstet: ut Missam præceptam audiat &c? *Azorius 3. p. l. 5. cap. 7. quæst. 15. Bonac. D. 3. quæst. 3. num. 7.* item *Covarr. Salas, Trull. Reg. &c. ap. Salm. cap. 3. num. 55.* negant id posse fieri sine labe usuræ, quia pactum addit onus justitiæ, quod prius non aderat; & hanc tenet *Viva prop. 42. Innoc. XI. num. 15.* dicens omne pactum, novum onus imponens mutuatario, usurarium esse. Contradicunt tamen *Lugo, d. 25. sect. 5. num. 49. Less. l. 2. cap. 20. d. 8. Concina tom. 7. p. 468. n. 2. Tournely p. 509. Salm. d. loc. cum Valent. Pal. &c.* quia, ut inquiunt, talis obligatio superaddita non meretur pretium, cum sit in utilitatem tam mutuantis, quam mutuatarii, qui implendo exoneratur ab obligatione, quam jam habebat. Addunt, si ex sententia omnium potest deduci in pactum mutui, ut alter desistat ab injuria inferenda homini; tanto magis ab injuria inferenda Deo. His non obstantibus, huic secundæ sententiæ, pace tantorum Doctorum, nunquam valui acquiescere, quia omne onus quod imponitur mutuatario ex pacto, tenetur ipse præstare ex justitia, & ideo evadit quidem pretio æstimabile; ita ut si post tale pactum Medicus ille non medeatur, Advocatus non patrocinetur, tenebitur utique ex justitia compensare damnum quod eveniet ex omissione medelæ, vel patrocinii præstandi, ad quod damnum resarciendum prius certe non erat obligatus. Quid ergo refert, quod pactum impositum cedat, vel non, in utilitatem mutuatarii, cum usura in hoc consistat, quod exigatur ex mutuo onus pretio æstimabile? Et miror, cur *Salmanticenses*, qui loquentes de simonia *cap. 1. nu. 41.* (& ut diximus *n. 59.*), tanquam certum asseruerunt ex *D. Thoma*, simoniam committere qui dat aliquid alicui cum obligatione præstandi aliquod opus spirituale, licet illud non sit in commodum dantis, eo quod esset contractus onerosus; hic vero teneant non esse usuram, similem imponere obligationem; cum ea communi axiomate dicatur: Quod in spiritualibus est simonia, in temporalibus est usura. Ceterum omnes recte docent non inferre usuram pactum solvendi id quod jam prius erat debitum ex justitia, vel tollendi injustas vexationes; quia tunc nihil exigitur pretio æstimabile, vel de quo mutuatarius pretium petere potuisset; ita *Concina pag. 468. n. 1. Tournely tom. 1. pag. 509. & alii.*

Dubitatur 3. an possit deduci in pactum, ut mutuatarius faciat injuriæ condonationem, ad quam neque ex charitate tenebatur, sed poterat juste satisfactionem petere? Affirmant *Sot. Nav. & Sylv. apud Salm. c. 3. n. 57.* quia læsio tunc ratione amicitiæ naturaliter condonari solet. Longe tamen probabilius & verius negant *Lugo d. 25. s. 8. n. 38. Laym. Bon. Pal. ap. Salm. ib.* Quia adderetur obligatio vere pretio æstimabilis. *Lessius* autem *l. 2. c. 20. d. 7. & Salm. l. c. cum Trull. Serra, Prado, &c.* adhærent secundæ sententiæ, quando esset pactum justitiæ; Secus vero, si esset fœdus amicitiæ, ut loquuntur, ex qua exigatur, ut alter libenter injuriam remittat; Sed bene advertunt, hoc palliatæ usuræ periculo non carere. 778

Dubitetur 4. an liceat pactum, ut mutuanti officium conferatur? Alii dicunt, quod, si hoc petetur ex justitia, esset quidem usura, & est communis cum *S. Thom. 2. 2. q. 78. a. 2. ad 3.* & aliis, contra paucos *ap. Salm. cap. 3. n. 58.* Secus vero, si petetur ex amicitia, aut gratitudine; *Salmant.* autem *ibid.* dicunt hoc practice non posse admitti, nisi forte in aliquo casu raro. Sed ego absolute nunquam admittendum esse dico *ex prop. 42. Innoc. XI. ut supra allata*, ubi ab usura excusabatur aliquid ultra sortem exigi, tanquam ex gratitudine debitum. Hinc officium sic recipiens, teneretur illud resignare ex justitia, vel pretium officii in sortem computare, nisi mutuatarius hoc nolle præsumatur; cum alias collatio jam valida existimetur. Vide *Less. l. 2. cap. 20. num. 62. Lugo n. 42. Salm. n. 59.* 779

Dubitatur 5. an liceat obligare mutuatarium ad ea, quæ ex gratitudine tenebatur præstare, v. g. ut emat sibi necessaria a mutuante, suam domum locet, agrum cum justa mercede colat, &c? Omnino negandum cum *Bus. n. 10.* non solum si hæc exigantur ut debita ex justitia, sed etiam ut debita ex gratitudine, juxta eandem prop. 42. ut diximus; *Salm.* autem *c. 3. n. 271.* dicunt, quod simpliciter rogare mutuatarium ad hæc libere præstanda ex amicitia, de se non esset illicitum; Et in hoc videtur expresse consentire *S. Thom. 2. 2. q. 78. a. 2. ad 3.* ubi dicit: *Si vero munus non quasi ex obligatione exhibetur, sed ex benevolentia quæ sub æstimatione pecuniæ non cadit, licet hoc accipere, exigere, & expectare.* Hæc autem doctrina currit speculative loquendo, sed in praxi recte dicunt *Salm. l. c.* esse valde periculosam. Nec admittendum id quod ait *Laym. l. 3. tr. 4. c. 16. n. 3.* licitum esse obligare mutuatarium ad hæc præstanda, si obligatio imponatur non ut onus, sed ut conditio sine qua non daretur mutuum; quia, acceptata conditione, reipsa jam onus imponitur, & mutuatarius obligatur ad illud: quod nunquam licet ex *D. Thoma*; vide *n. seq.* 780

Si pactum autem sit remutuandi, *S. Thom. 2. 2. q. 78. a. 2. ad 4.* sic docet: *Licet simul mutuanti unum aliquid mutuum recipere: Non autem licet obligare ad mutuum imposterum faciendum.* Licitum igitur est mutuatarium obligare ad remutuandum eodem tempore mutui; quia potes ab altero petere officium amicitiæ, quod ille a te postulat; modo illud non sit ipsi magis onerosum. Et sic pariter posses petere, ut eodem tempore domum tibi locet, frumentum vendat, &c. Secus autem, si obligeres in futurum; ita cum *S. Thom. Less. l. 2. cap. 20. n. 53. & Salm. c. 3. n. 62. & 64. cum aliis, contra Bann. & Rodr. &c. n. 63.* qui excusant ab usura pactum adhoc in futurum remutuandi, sed improbabiliter. 781

Dubitatur 6. an liceat pactum, ut reddatur res mutuata in eadem specie, & quantitate, quando creditur pluris valitura? 782

In hoc certum est 1. quod licet, si æque dubium est, an valor rei sit augendus, vel minuendus; Vide *Less. lib. 2. c. 20. nu. 145.* Certum est 2. quod, si rem servaturus eras usque ad tempus, quo ejus valorem augendum esse certo credas, potes petere, ut reddatur res in eadem quantitate, vel ejus incrementum, deducta tamen æstimatione periculi, vel expensarum in re servanda. Ita *Habert to. 4. p. 242. in fin. Concina to. 7. p. 471. num. 11.* item *Bon. Dic. Reb. &c. cum Salm. c. 3. n. 67.* Certum est 3. quod licet mutuare vetus frumentum, ut reddatur novum, quod non credatur pluris valiturus, nec melius veteri. Ita *Salm. ibid. cum Pal. Mol. Trull. &c. cum Bus. n. 11.*

Quæstio igitur est, an possis petere, ut tibi reddatur res, quam non es servaturus, in eadem quantitate, eo tempore, quo credis eam pluris valituram? Affirmant *Sot. & Mol. ap. Less. d. cap. 20. n. 154.* Et his adhæret *Bus. hic infr. n. 18.* quia, ut dicunt, hæc est natura mutui, ut res in eadem quantitate reddatur; & quia per mutuatarium stat, ne res reddatur ante illud tempus. Sed docet *Less.* hanc sententiam tunc esse probabilem, cum fuisset dubium, an pretium foret augendum, vel an rem tu servasses (in quo casu etiam puto, rem valore jam auctam cum aliqua detractione reddendam esse, juxta prædicti dubii æstimationem, ne quid

ex

ex mutuo lucreris; posim quod non fuisses certo rem servaturus); nam alioqui recte dicit *Less.* non videre, quo jure possis æqualem mensuram recipere. *Salm.* autem *nu.* 70. *cum Bon. Azor. & Trull.* prædictam sententiam approbant, si ex vi pacti attendatur tantum ad rei substantiam præcisa consideratione valoris, & incrementi. Sed hæc præcisio, non video quomodo licite posset fieri, quando res non foret servanda pro tempore redditionis; & certo, vel probabilius pluris valitura creditur; pretium enim rei de se necessario semper pertinet ad rei substantiam.

Certum autem puto e converso cum *Salm. n.* 76. quod, si certo, vel probabiliter res tempore restitutionis censeatur minus valitura, poteris majorem mensuram petere, ut te serves indemnem.

Hæc dubia tamen locum habent, quando cogitatur, & creditur res pluris valitura; Si vero bona fide nulla habeatur consideratio de incremento, vel decremento rei; bene potes pacisci, ut res in eadem quantitate tibi reddatur. Ita *Less. cap.* 20. *num.* 149. *P. Conc. loc. cit.* et *Laymann &c. cum Salm. num.* 72. Hoc tamen non dici posse de mutuo pecuniæ, tenent *Salm. num.* 73. *cum Sa, Pal. Trull. Tol. &c.* quia in pecunia principaliter attenditur valor. Sed *Azorius, Navarr. & alii apud eosd. Salm. nu.* 72. *in fine cum Busemb. infr. num.* 17. ajunt bene valere pactum, ut reddatur pecunia in eadem specie, & numero monetarum, quando nullum cogitatur, nec intenditur incrementum, & sic expresse sit conventum: Hæcque sententia est mihi probabilior, saltem si commune sit periculum incrementi, vel decrementi, ut sentit *P. Concina tom.* 7. *pag.* 473. *nu.* 14. Pactum autem reddendi pecuniam in alia specie, quam traditur, omnino usurarium est; quia imponitur onus pretio æstimabile, ut dicunt *Salm. cap.* 3. *num.* 74. *Concina loc. cit.* & alii communiter. Usque adhuc de pactis; circa quæ bene advertit *Anacl. de Us. quæst.* 4. *in fin.* cum aliis communiter, quod contractus in aliqua Regione usitatus, & a viris probis celebrari solitus, non est facile damnandus. Sed procedamus ad alias quæstiones, quæ supersunt.

783 Quæstio VI. utrum usurarius acquirat dominium lucri usurarii? Affirmant *Lugo D.* 25. *num.* 206. et *Scot. Sa, Nav. &c. ap. Salm. cap.* 3. *num.* 106. quia mutuatarius, quamvis coacte det, & ideo usurarius teneatur ad restitutionem, dat tamen libere, & transfert dominium; sicut transfert qui metu coactus rem vendit. Sed oppositum tenendum cum *S. Thom.* 2. 2. *qu.* 78. *art.* 3. *& communi cum Salm. cap.* 3. *num.* 107. *Conc. tom.* 7. *pag.* 534. *num.* 4. *Tournely tom.* 1. *pag.* 514. Et ratio est, quia contractus usurarius est omni jure nullus; Nuda autem traditio rei dominium non transfert, ut habetur in *l. Nunquam ff. de Acquirendo rerum dominio.*

784 Circa fructus autem acquisitos per usuras acceptas, docet *ibid. S. Thom.* quod, si percepti sint ex re usu consumtibili, tunc restitui non debent, quia sunt fructus industriæ; Secus, si percepti sint ex re non usu consumtibili, puta ex domo, agro, *quia* (verba *D. Thomæ*) *sunt fructus rerum, quarum alius est dominus, & ideo ei debetur.* Et hoc valet, etiamsi usurarius fructus non percipiat, si alias dominus percepisset. Quid de fructibus, quos dominus non fuisset percepturus, sed usurarius percepit? *Lugo d.* 25. *s.* 11. *nu.* 209. dicit non esse restituendos, quia ex sua sententia usurarius dominium usurarum acquirit, & tantum tenetur mutuatarium indemnem servare. Sed nos contrarium in nostra sententia ut supra dicendum putamus cum *Salm. n.* 113. *Tournely l. c. & Conc. n.* 5.

785 Quæstio VII. utrum dans consilium pro usuris, aut præbens pecuniam usurario, ut mutuet, teneatur ad restitutionem? Negant *Lugo D.* 25. *nu.* 217. *& Sa, Tol. Sylv. Med. &c. ap. Salm. cap.* 3. *num.* 115. quia hi non sunt causa efficax damni, cum possit postea debitor solutionem usurarum negare. Sed respectu hujus rationis longe probabilius (saltem, dico, quoad suadentem usuras teneri) affirmant *Busemb. hic cum Less. l.* 2. *cap.* 20. *num.* 178. *Lugo D.* 25. *n.* 116. *Salm. ib. cum Pal. Bon. Trull. &c.* quia vere ipse tunc est causa injusti contractus; & licet debitor posset non solvere, si tamen solvet ex causa suæ injuste solvet. Commune autem est *ibid.* quod non peccat, nec ad restitutionem tenetur, qui in gratiam mutuatarii illa faceret; Et idem ex alia ratione prima sententia est satis probabilis, quia rationabiliter in illis mutuatarius præsumitur consentiens, ut ait *Lugo loc. cit.* Quoad eum autem qui tradit pecuniam usurario, ajunt *Concina tom.* 7. *p.* 534. *n.* 7. *Less. c.* 20. *n.* 178. *& Salm. loc. cit. cum Bon. Trull. &c.* peccare, & teneri ad restitutionem; quia proxime cooperaretur ad damnum mutuatarii. Sed *Lugo eod. n.* 116. recte excipit ob eandem rationem, nisi præstet pecuniam in gratiam mutuatarii: Vel nisi, addendum dico, non posset ipse pecuniam tradens eam negare sine damno superioris ordinis, quam esset mutuatarii damnum, juxta dicta *p.* 314. *n.* 571. *v. Secunda.*

786 Quæstio VIII. an peccet, & teneatur ad restitutionem deponens pecuniam apud eum, quem scit abusurum ad usuras? Respondent *Less. lib.* 2. *cap.* 20. *D.* 21. *& Salm. cap.* 3. *num.* 116. *cum Pal. Lug. Bon. & Trull.* quod is peccaret utique contra charitatem, si usurarius non haberet alias, unde usuras exerceret: Sed non teneretur ad restitutionem, quia in hoc injuriam non irrogaret mutuatariis. Teneri tamen sentit *P. Concina to.* 7. *p.* 535. *num.* 8. *ex D. Thoma* 2. 2. *qu.* 78. *a.* 4. *ad* 3. ubi dicit: *Quod si quis committeret pecuniam suam usurario non habenti alias unde usuras exerceret, vel hac intentione committeret, ut inde copiosius per usuram lucraretur, daret materiam peccandi, ut & ipse esset particeps culpæ.* Unde si talis deponens est particeps culpæ, non erit quidem particeps alterius culpæ, quam injustitiæ, quam perpetrat mutuator. Sed hoc non obstante, verius mihi dicendum videtur, quod deponens non teneatur ad restitutionem; sua enim actio non est injuriosa, sed potius gratiosa mutuatario, cum hic potius gratam habeat, quam ægre ferat depositionem pecuniæ, ut in necessitate sibi providere possit. Posito ergo quod mutuatarius in hoc non sit invitus, deponens, licet sit particeps injustitiæ, quatenus lædit virtutem justitiæ in generali, juxta sententiam quam tenuimus in *Tract. de Charit. pag.* 64. *num.* 45. *v. Tertia*, ubi diximus præbentem occasionem peccandi, non solum lædere charitatem, sed etiam virtutem ad quam lædendam proximum inducit; non tenetur tamen ad restitutionem, quia non lædit justitiam in particulari, nempe peculiare jus alterius, nec ei injuriam irrogat, cum ille respectu deponentis non sit invitus. Et sic intelligi potest *S. Thomas.*

Quæstio IX. an Principes, Judices, & Advocati, qui 787
sunt causa, ut usuræ solvantur, teneantur ad restitutionem? Respondetur teneri: sicut tenentur etiam illi, qui non excludunt a suis locis usurarios: Immo excommunicantur ipso facto in *Clement. Ex gravi. de Usuris*; nisi tamen ob bonum publicum hoc permittere expediret. Ita *Less. n.* 179. *Salm. c.* 3. *n.* 117. *cum Pal. &c.*

Quæstio X. an si usurarius sit tibi debitor, possis tu lici- 788
te exigere usuras, quas illas tibi assignat exigendas a mutuatariis? Nego: atque si exigis, teneris ad restitutionem; modo tamen tibi constet illud debitum esse pro usuris, *Salm. c.* 3. *num.* 128.

Quæstio XI. an peccent famuli cooperantes dominis usu- 789
rariis? Certum est, quod famuli minus principales, qui tantum scribunt, numerant pecunias, deferunt pignus, & similia, non tenentur ad restitutionem; nec peccant. Ita *Salm. c.* 3. *num.* 118. *Croix l.* 2. *num.* 268. *Tamb. Dec. l.* 5. *c.* 1. §. 4. *num.* 49. *& Bus. circa fin. hujus Dubii.* Dubium est de iis, qui exigunt usuras, & ad solutionem cogunt, an teneantur ad restitutionem? *Sa, Sylv. Tabien. Vega apud Salm. ibid.* licet dicant peccare, excusant tamen a restitutione, quia isti non sunt vere causa exactionis, vel tantum sunt materialis, & remota; *Salm.* autem *ib. cum Pal. Val. Med. Sal. &c.* putant teneri, cum vere sint causæ injustæ proxime cooperantes: Et hoc videtur probabilius cum *Tamb. eod. loc.* si ipsi cooperantur in re ingrata debitoribus, prout esset, si cogerent eos ad solutionem, subscriberent apodixas: Secus, si in re illis non ingrata, nempe, si eos hortarentur simpliciter ad solutionem, vel exigerent usuras sine coactione; quia in hoc debitores non censentur inviti. Sed non excusarem exigentem a peccato cooperationis ratione solius famulatus.

Quæstio XII. an heredes Usurarii, vel alterius debitoris 790
teneantur ad restitutionem insolidum? Distinguendum: si debita sint hypothecaria ex contractu, communis est sententia, omnes in solidum teneri. Dubium est, si debita sint personalia defuncti ex delicto? Adhuc teneri insolidum docent Canonistæ cum *Sylvio, Salas, Lopez, Mejor, &c. apud Continuat. Tournely tom.* 1. *pag.* 518. Idque arguunt ex *c. Tua nos.* 9. *de Usur.* ubi dicitur: *Filii ad restituendas usuras ea sunt districtione cogendi, qua Parentes sui.* Sed satis probabiliter *Tournely loc. cit. cum Azor. Cajet. Tol. Bonac. Bann. Med. Habert, Pontas, Sambov. &c.* dicit hos heredes teneri solum pro rata, nisi ipsi delicto defuncti cooperati fuerint: Et probatur ex *l.* 1. *C. de Delictis defunct. l.* 4. *tit.* 17. ubi dicitur: *Post litis contestationem, eo quia vim* (seu damnum) *fecit defunctio, successores ejus insolidum; alioquin in quantum ad eos pervenit, conveniri juris absolutissimi est.* Rationem dat *Cajetanus* respondens ad textum *Tua nos*, supra oppositum, & dicit „: (Filii tenentur sicut & Pater obligatione scil. personali suorum bonorum: Sed in hoc est differentia, quod Pater est tota illa persona, ac per hoc habet totam obligationem; quilibet tamen heres (scil. filius) est pars illius personæ, & consequenter partem tantum obligationis subit.) „

Quæstio XIII. Hic etiam pertineret quærere, an licitum sit petere mutuum ab usurario, & illas eis offerre? Sed de hac satis dictum est supra *de Charitate l.* 2. *num.* 47. *v. Secunda, & n.* 77.

„ 11. Mutuare frumentum vetus cum obligatione, ut re- 791
„ stituatur novum (præsertim certo tempore) est usura, si
„ mutuans sciat novum fore melius, & majoris pretii, *Syl-*
„ *vest. Navar. Trull. d.* 15. *n.* 11.

„ 12. Est usura ex communi sententia, si des mutuum,
„ ut postea mutuatarius ex debito civili obligetur tibi rur-
„ sus mutuare, aut vendere, vel apud te in tua officina e-
„ mere merces, aut operas suas locare: quia talis obligatio
„ est res pretio æstimabilis, cum privet mutuatarium pote-
„ state alibi emendi, & locandi operas, *Less. l.* 1. *c.* 20. *d.* 8.
„ *Card. Lugo d.* 25. *n.* 46. *V. Laym. l.* 3. *t.* 4. *c.* 16. *n.* 3. *Bon. l. c. p.* 3.

,, Usura est, mutuare Principi, vel Reip. eo pacto, ut interim, dum non solvitur, sia liber a tributis vel oneribus justia solvendis, *Salas*. C. *Lugo num.* 64. ax communi.

,, 14. Item mutuare ea lege, ut mutuetarius eam pecuniam {exigat a debitore mutuantis, a quo, non facile axtorquebit. Quod addo, quie, si sponte onus illud suscipiat, eo quod facile possit obtinere, non erit usura, *ibid. & Bonac. loc. cit.*

,, 15. Item, si frumantum, quod alibi habes, des mutuum, obligando, ut tibi reddatur hic, vel alibi (cum majoribus sumptibus, vel laboribus), ubi plus valat, *ibid.*

,, 16. Usura etiam est, obligare mutuatarium, ut partem mutui eccipiat in marcibus, quibus non indigat, *ibid.*

,, 17. In mutuo pecuniario, nisi aliter conventum sit, si quia det mutuo, v. gr. 100. florenos, non potest exigare plus, quam eorum pretium, & valor. tunc fuerit. Unde, si eorum valor tunc augeatur, non potest repetere 100. quie reciperet aliquid supra sortam. Quod si valor decrescat, dabet mutuatarius reddera plus, quam 100. quie alias nun restitueret ad æqualitatem. *Vid. Less. l. 2. c. 20. n. 149. Laym. l. 3. t. 4. c. 16. Bonac. loc. cit. p. 3.* * (*Vide num. 782. vers. Hæc dubia.*) *

,, 18. In mutuo tamen aliarum rerum, ut vini, tritici, &c. aliter se res habet, quia, si quis v. gr. mutuat alsari 20. modios tritici, sive pretium crescat, sive non, potest reperare 10. Ratiu disparitatis est, quia in pecunia non spectatur ordinarie (nisi aliter conventum sit ob certas, & licitas causas) nisi valor, sive pretium. Unda non debet restitui nisi pretium æquale. At vero in frumentis, &c. spectatur ipsa materia: quia non petitur mutuum frumentum propter pretium frumenti, sed proptar ipsum corpus, & substantiam: ergo, atsi crescat pretium illius, potast repetate sut mensuras, quot dedit mutuo. Intarim tameu quidam de his rebus eodem modo loquuntur, quo de monere. V. *Laym. l. c. num. 14. & Bon. l. c.* * (*Vide dict. num. 782.*) *

792 ,, Quæres: Quæ obligatiu, & pœna sit usurariorum, & cooperantium?

,, Resp. 1. Usurarius etiem non manifestus, ac heredes tenentur restituere; imo etiam omnes ii, qui ex parte usurarii cooperantur afficaciter; v. g. judices, domini temporalas, notarii, famuli, advocati, qui quovis modo juvant, val cogunt mutuatarius ad solutiunem usurarum. Dixi (positive, seu efficaciter) quia habendo se negativa, possunt permittera usurarios, ub justam causam, & necessitatem pauperum. Præteraa in praxi, ex præsumpra voluntate mutuatariorum, fere axcusantur minus principales famuli. * (*Vide dicta supra numer. 789. & l. 2. num. 78.*) *

,, 2. Usurarius publicus, sive notorius non dabet admitti ad Communionem Altaris, nec absolvi, donec restituat usuras, nec sepeliri iu loco Sacro; & qui scientar sepelit, ipso facto est excommunicatus. 3. Addit *Laym. l. c. num. 21.* ejus testamantum ipso jura irritum essa, nisi ante mortem restituerit. V. *Less. Bonac. Trull. cap. 14. d. 20.* * (*Item usurarii sunt infames. Salmant. c. 3. num. 125.*) *

DUBIUM VIII.

De Emptione, & Venditione.

ARTICULUS I.

Quid sit Emptio, & Venditio?

793 *Quando venditio est justa?*
794 *An requiratur determinatio pretii? An, data arrhe, liceat a contractu resilire? 795. An requiratur scriptura, & traditio?*
796 *An ad transferendum dominium requiratur solutio pretii, vel fides de illo?*
797 *Ad quem spectent fructus, cum completur conditio emptionis?*
798 *Ad quem spectent fructus rei vendita, sed non tradita?*
799 *Cujus sit res empta pecunia aliena?*
800 *An valeat contractus, si vendatur res aliena?*
801 *In quibus casibus res suo valore crescat, vel decrescat?* 802. *Quid de merce ultronea?*
803 *An taxa obliget in conscientia?*
804 *Quotupliciter pretium varietur? Et an res pretiosa habeant majorem latitudinem?*
805 *An deceptio semper obliget ad restitutionem?*
806 *An liceat pluris vendere rem utilem emptori?*
807 *Quid si adsint alii justi tituli?*
808 *An res extraordinaria possint vendi quanti plurimi? An communis æstimatio variet pretium? Et an venditio sub hasta, aut per venditrices?*
809 *Quid si res vendatur minutim?*
810 *An res possit carius vendi ob dilatam solutionem? An ratione periculi; vel quia res pluris esset valitura?*
811 *An res ad creditum carius vendi possit?*
812 *An & quando liceat vendere cum pacta retrovendendi?* 813 *An licitum sit pactum reemendi, ad arbitrium emptoris? Quid de contractu* Moathra?
814 *De* Monupoliis. 815. *Quot modis sit* Monopolium? 816. *An unus, vel pauci, qui annonam emunt, ut carius vendant, peccent contra justitiam?* 817. *An Mercatores inter se conspirantes, ut merces vendant pretio summo, teneantur ad restitutionem? E an facto* Monopolio *a Mercatoribus, liceat aliis mercem eodem pretio vendere?*
818 *An irritet contractum vitium occultum?*
819 *Quid si vitium sit circa substantiam?* 820. *Quid si venditur ut pura res mixta perfectior aliis? Quid de vino mixto cum aqua?* 821. *An sit injustitia vendere quid pro quo?*
822 *Quid si vitium est circa Quantitatem?*
823 *Quid si circa Qualitatem?*
824 *An sit illicitum vendere pretio ordinario debitum, cujus debitor non est solvendus; vel mercem mox minuendam?*
825 *An tradita sibi re ad vendendum pretio designato, possis retinere superfluum? Et an idem dicendum de eo qui emit nomine alieno?* 826. *Quid de Sartoribus veteus pannum ementibus?*
827 *Si res vendatur duobus, cui acquiratur dominium?*
828 *Si res pereat ante traditionem cui pereat? Quid si post traditionem?*
829 *An liceat vilius emere chirographa, seu credita?*
830 *Vide alia apud Busemb.*

,, RESp. Est contractus, quo pretium pro merce solvitur; complaturqua mercis traditione. Venditio contra. Justitia ajus in hoc consistit, ut pretium sit justum, siva axæquat valorem rei, & contra. Aliaa, si sine legitimu titulo secus fiar, committetur injustitia gravis, vel levis, pro gravitate axcessus, qui proinde ad restitutionem in conscientia obligabit; etsi in foro externo ad restitutionem fere non cogatur quis, nisi ultra dimidium defraudaverit. V. *Laym. c. 17. Bon. d. 3. q. 2. p. 1. & 4.* 793

Notandum I. Quod, ut contractus emptionis sit validus, requiritur determinatiu pretii, quæ si remittatur ipsi emptori, nullus est contractus, *l. Quod sæpe. ff. de Contrahenda emptione*. Secus, si remittatur tertio. *l. ult. C. eod. tit.* sive judicio Prudentum, ut recte ait *Dicast.* An autem valeat emptio facta pro justu pretio, sina determinatione? Affirmat *Palaus disp. 5. p. 1. num. 2. Salm.* autam *de Contr. c. 2. num. 2.* negant cum communi, nisi pretium sit jam a lege taxatum. Et sicut pretium, sic etiam (ut valeat contractus) res debet esse determinata, saltam in spe, ut quando venditur hic jactus retis. V. *Salm. ib. num. 3.* 794

Quæritur hic, an quando data sit arrha, liceat danti resilire a contractu cum jactura arrhæ? Respondeu cum *P. Concina to. 7. pag. 267. num. 2.* quod licite potest ex consuetudine, quæ regulariter talia est. Excipitur, nisi arrha data sit pru majuri securitate contractus jam initi. Utrum autem in dubiu, an arrha data fuerit pro securitate, liceat danti resilire? Videtur negare *La-Croix l. 6. p. 2. n. 134. ex Onnate de Contr. to. 2. D. 34. sect. 1.* quia natura hujus contractus arrhæ est, ut detur pignus ob statuendam obligationem ad non recedendum a contractu, sub pœna pignus amittendi. Sed affirmat *Concina loc. cit.* Et hoc verum mihi videtur in iis contractibus, ubi regularitar talis est consuetudo; quisque enim præsumitur vella contrahera juxta consuatudinem, qua regulariter fiunt contractus.

Notandum II. Quod contractus emptionia solo consensu perficitur, nisi ante emptionem conveniant partes conficere scripturam, ex §. *un. Inst. de Oblig. ex cons. &* §. *Emptio. de Empt. & Vend.* Dominium autam rei non transit ad emptorem, nisi facta traditione, ut est communa, contra *Pal. Nav.* & videtur certum essa ex §. *Utique. Inst. de Empt. &c.* ubi: *Qui nondum emptori tradidit rem, adhuc ipse dominus est.* 795

Immo nec transfertur dominium rei, atiam emptori traditæ, donec ab amptore pretium solvatur, val offeratur, aut saltam præstetur pignus, vel fidejussio, aut saltem fides de illo, ex §. *Vendita. Inst. de Rerum divisione*, ubi dicitur: *Vendita vero res, & tradita non aliter emptori acquiruntur, quam si is venditori pretium solverit, vel alio modo ei satisfecerit, veluti expromissore, vel pignore dato .. Sed si is, qui vendit, fidem emptoris secutus fuerit, dicendum est emptoris fieri.* Quæstiu autem hic fit, an gabella dabita pro vanditione, solvanda sit Gabellario tempore contractus, vel tempore traditionis? *Vasquez, P. Nav. &c.* apud *Salm. c. 2. num. 4.* dicunt tempore traditionis; Et probabile putant *Salm.* Sed recta probabilius censent oppositum cum *Pal. Vill. Prado, Bon. Dic.* & idam tenent *Less. l. 2. c. 21. n. 2. Lugo D. 26. num. 5. & Contin. Tourn. to. 1. pag. 438.* 796

438. Ratio, quia contractus emptionis solo consensu perficitur, ut habetur ex §. *un. Inst. de Obl. ex consensu*, ubi dicitur : *Consensu fiunt obligationes in emptionibus, locationibus . . . Ideo autem istis modis obligatio dicitur consensu contrahi, quia neque scriptura, neque præsentia omnino opus est; at nec dari quicquam necesse est, ut substantiam capiat obligatio.*

797 Notandum III. Quod quando venditio est conditionata, impleta conditione, contractus retrotrahitur ad diem venditionis; ideoque fructus interim percepti pertinent ad emptorem. Hoc tamen est, quando conditio adjecta est casualis : secus, si potestativa, scil. cujus impletio sit in potestate emptoris. Ita *Less. Mald. &c. cum Salm. num.* 25.

798 Notandum IV. quod periculum, & commodum rei regulariter spectat ad dominum rei, sed in contractu venditionis, emptione perfecta, spectat ad emptorem, semper ac est vendita res determinata, etiamsi res non sit tradita, vel tradita sine habita fide de pretio (quibus casibus remanet res in dominio venditoris ut dictum est mox supra num. 796.), nisi aliter conventum sit. Ita ex §. *Cum autem.* 3. *Inst. de Empt. & vend. l. Id quod.* 7. *ff. de Peric. & comm. & l. Post perfectam.* 1. *C. eod. tit.* Excipe tamen, si venditor sit in mora tradendi; tunc enim ad ipsum pertinet periculum, ex *l.* 17. *ff. de Per. & comm.* Idem, si culpa venditoris res fuerit destructa, vel deteriorata, ex *l.* 2. *eod. tit.* Vide *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 705. Perfecta autem emptione, si aliter conventum non fuerit, fructus rei pendentes spectant ad emptorem, ut communiter docent *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 100. *Sporer de* 7. *Præcept. c.* 5. *n.* 93. *Continuat. Tournely tom.* 1. *pag.* 450. *Lugo D.* 26. *Sect.* 14. *Croix l. c. num.* 977. *cum Mol. Laym. &c.* Et hoc currit etiam pro foro conscientiæ, ut *Spor. cum Mol. & communi*. Dicit tamen *Tournely, cum Lugo*, quod hoc valet quoad æstimationem, quam habent fructus tempore emptionis : Si vero fructus tempore venditionis erant immaturi, cum postea sunt maturi, certum est quod, re non tradita, eorum incrementum debetur venditori, ut *Less. & Molina apud Lugo D.* 26. *n.* 212. *ac Tourn. l. c.*

Ita quoad fructus pendentes; Quoad fructus vero futuros rei, dubitatur 1. Ad quem spectent ipsi, re non tradita, vel tradita sine pignore, aut data fide de pretio, ita ut dominium rei adhuc fuerit apud venditorem? *Prima* sententia, quam tenent *Tournely tom.* 1. *pag.* 451. *n.* 4. *& Bonac. de Contr. D.* 3. *q.* 2. *p.* 7. §. 1. *n.* 4. *cum Cov.* dicit spectare ad venditorem, ex regula illa generali, quod res suo domino fructificat. *Secunda* tamen sententia communis, & verior, quam tenent *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 109. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 978. *Salm. de Contr. c.* 2. *n.* 17. *cum Sylvest. Tap. Mald. Spor. de* 7. *Præc. c.* 5. *n.* 94. *cum S. Antonin. Arm. P. Nav. & Laym.* docet, fructus spectare ad emptorem, nisi aliter conventum sit. Ratio, tum quia, cui debetur res, debentur etiam fructus tanquam accessorii; tum quia æquum est, ut ad eundem emptorem spectet commodum fructuum, ad quem spectat rei periculum, ut mox supra dictum est. Nec obstat regula enunciata, quod res domino fructificet; nam respondetur, hoc intelligi de domino absoluto, non autem de domino rei, quæ debetur alteri, ad quem rei periculum spectat. Nec deinde obstat dicere, iniquum videri, quod emptor percipiat fructus, & venditor non possit pretio frui; Nam respondetur, hoc commodum emptoris bene compensari cum periculo rei ab ipso assumpto; Ceterum pretium solvendum per se æquale est pretio persoluto, nisi ex mora solvendi venditor patiatur aliquod interesse ratione damni emergentis, vel lucri cessantis; tunc enim emptor sane teneretur illud ei resarcire, ut omnes docent cum *Spor. n.* 96. Certum autem est, quod si venditor intenderet non ratam habere venditionem, nisi postquam pretium solvatur, eo casu tam periculum rei, quam commodum fructuum ad ipsum spectat, ut *Spor. l. c. cum P. Nav. & Laym.*

Diximus autem, *nisi aliter conventum sit*, nam si res non sit tradita, vel tradita sit sine pignore, aut fide de pretio; tunc dubitatur 2. an possit venditor pacisci, ut fructus ad ipsum spectent, donec pretium solvatur? *Prima* sententia negat cum *P. Concina tom.* 7. *pag.* 269. *n.* 11. *& S. Antonin. Sylvest. Major. Arm. Gabr. &c. apud Dian. p.* 4. *tr.* 4. *R.* 139. qui probabilem putat. Ratio, quia venditor, concedendo dilationem ad solvendum pretium, nequit per hoc tempus proventum exigere; compensato tamen interesse ab emptore; si tempore præfinito fuerit in mora solvendi. *Secunda* vero sententia communior, & probabilior affirmat, eamque tenent *Mol. D.* 368. *n.* 9. *Fill. tr.* 35. *c.* 8. *q.* 2. *n.* 177. *&* 7. *dub.* 21. *n.* 3. *cum Nav. Ang. Tab. Castro, &c. Bonac. D.* 3. *q.* 2. *p.* 7. §. 1. *num.* 5. *cum Covarr. Gom. & Rob.* & idem tuetur *Petrocorens. tom.* 2. *pag.* 393. Ratio, quia venditor juste potest dominium directum transferre in emptorem, & reservare sibi dominium utile, ut fructus percipere valeat, usquedum pretium solvatur; & tunc non exigit fructus ratione solutionis dilatæ, sed ratione ipsius venditionis hoc pacto initæ. Hoc tamen casu bene ait *Petrocorens. loc. cit.* quod si prædium pereat, vel deterioretur, non posset venditor exigere id quod ratione præfatorum fructuum emptor promiserit ei correspondere.

799 Quæritur 1. cujusnam sit res empta pecunia aliena? Respondetur emptoris, si emat nomine suo, *ex l. Si ex. C. de Reivindicatione*, ubi dicitur : *Si ex ea pecunia, quam deposueras, is apud quem collocata fuerat sibi possessiones comparavit, ipsique traditæ sunt . . . ab eo invito in te transferri injuriosum est.* Excipe, si pecunia sit Ecclesiæ, minoris, & militis, ut *Bon. Rebel. Sylv. &c. cum Salm. c.* 2. *num.* 29. Quia tunc illis res acquiritur.

Quær. 2. an valeat contractus, si vendatur res aliena? 800
Resp. ex *l. Rem alienam.* 28. *ff. de Contr. empt.* validum esse quoad translationem dominii, non quidem rei, sed pretii; unde vendens mala fide acquirit dominium pecuniæ, sed tenetur emptori omnia damna restituere : qui autem vendit bona fide, non tenetur ad damna, neque ad evictionem, ut dicunt *Salm. de Contr. c.* 2. *n.* 31. cum aliis, quibus consentit *Pal. tr.* 33. *D.* 5. *p.* 28. §. 1. *n.* 1. sed tenetur quidem pretium restituere emptori, etiamsi cum eo convenerit, non teneri de evictione, ut exprimitur in *l. Emptorem.* §. *Qui autem. ff. de Action. empt.* ubi : *Idem esse dicendum, etsi aperte in venditione comprehendatur nihil evictionis nomine præstitum iri, pretium quidem deberi re evicta.* Æquum enim non est, ut venditor lucrum faciat cum jactura emptoris; vide *Palaum l. c.* §. 4. *n.* 2. Sed excipitur 1. nisi expresse fuerit conventum de non restituendo pretio, ut *Pal. ibid.* Excipitur 2. nisi venditor in nihilo factus sit ditior, eo quod nimirum bona fide in largitiones forte aut in lusum pretium insumpserit, ut ajunt *Salm. dict. n.* 31. Excipitur 3. nisi emptor scienter rem alienam vel alteri obligatam comparaverit, tunc enim ipse, nisi expresse de evictione convenerit, in pœnam sui criminis nec etiam pretium potest repetere, ut sancitur in *l. Si fundum. C. de Evict.* Vide *Pal. l. c. n.* 16. qui deinde *n.* 18. bene advertit, ex hoc non inferendum, quod pretium eo casu possit a venditore retineri, nam in foro conscientiæ illud emptori restituendum est, in foro autem externo Fisco adjudicandum.

Refert autem hic aliqua adnotare de obligatione evictionis. Debetur evictio, non tantum in venditione, si res ab emptore evincatur ex *l.* 1. *& sequ. ff. de Evict.* sed etiam in permutatione, datione in solutum pro debito, constitutione dotis æstimata, transactione, divisione hereditatis, & in quolibet alio contractu oneroso, ut fuse probat *Pal. tr.* 33. *D.* 5. *p.* 8. §. 1. Non vero in contractu lucrativo; unde donans non tenetur ad evictionem, nisi forte donatio incœperit a promissione rei indeterminatæ, & postea tradat rem quæ evincitur : vide *Pal. l. c. ex n.* 11. Ut autem emptor possit de evictione agere, tenetur litem motam, antequam tempus probationum elabatur, venditori denuntiare ex *l. Emptor C. de Evict.* & *l. Si rem. ff. Eod.* A qua tamen denuntiatione excusantur Minores, & Ecclesiæ; *Pal. l. c.* §. 3. *n.* 5. *&* 6. Facta autem denuntiatione, tenetur venditor præstare emptori documenta pro defensione; sed non tenetur defendere, nisi id promiserit; *Pal. ibid. n.* 9. *&* 10. Tenetur tamen ad expensas litis, ut dicit *Pal.* cum aliis (contra aliquos) §. 5. *n.* 41. *&* 9. ex *l. Si plus* §. *Nota. ff. de Evict. & l. Qui absentem. ff. de Procurat.* Si vero malitia, aut culpa Judicis, aut vi alterius, aut negligentia emptoris res evincatur, venditor ad nihil tenetur; periculum enim fortuitum ad emptorem pertinet, ut recte ait *Pal.* §. 4. *ex n.* 11.

„ Quod spectat ad emptorem, is potest emere vilius, 801
„ quam res valeat, si ei non sit commoda, vel emat in
„ gratiam venditoris, ac similes sint circumstantiæ, quæ
„ rem faciant viliorem. Nec obstat, quod venditor necessi-
„ tate ductus vendat vilius; quia venditio manet voluntaria,
„ inquit *Cajet.* Vid. *Bonac. loc. cit. num.* 21. *&* 23. Potest
„ nihilominus graviter peccari contra charitatem, si quan-
„ do pauperculi extrema inopia res suas vendere coguntur,
„ nimis viliter ab eis emas, *Laym. l. c. n.* 10.

Notandum est 1. quod res in manu mercatoris ratione sui laboris & operarum pluris æstimantur, quam in manu alterius. Propterea tamen non est illicitum alteri rem vendere tanti, quanti venditur a mercatore, *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 24. *Salm. c.* 2. *n.* 22. *cum Lug. Bon. &c.*

Notandum 2. quod concursus emptorum, & penuria mercium auget pretium rei; paucitas contra emptorum, & copia mercium minuit pretium, *Salm. cap.* 2. *num.* 102. *cum communi, P. Concina to.* 7. *p.* 301. *n.* 101. *Tourn. to.* 1. *pag.* 442.

Notandum 3. quod pretium rei decrescit, quando res est 802
parum utilis emtori, & hic in gratiam venditoris emit. Est communis sententia cum *Tourn. to.* 1. *pag.* 443. *& Salm. cap.* 2. *n.* 103. *&* 105. *in fine cum Bon. Dic. Reg. & aliis.* Hinc fit, quod merces ultroneæ licite possunt vilius emi, ut communiter docent *P. Concina to.* 7. *pag.* 301. *n.* 18. *Tourn. l. c. Diana p.* 2. *tr.* 8. *n.* 36. *& Salm. n.* 105. cum aliis communiter, contra *Roncaglia de Contr. c.* 3. *q.* 5. *R.* 4. qui ait ex hoc solo capite, quod res ultro a venditore offeratur, non esse causam, ut pretium rei decrescat, nisi accedat alia circumstantia, nempe paucitatis emptorum, vel pluralitatis offerentium : Sed verius alii DD. communiter, ut diximus, contrarium docent, quia regulariter in hujusmodi ultroneis venditionibus pauci inveniuntur emptores. At dubitatur 1. Quanti vilescat res ultro oblata? *M. Serra* 2. 2. *q.* 77. *a.* 1. *dub.* 3. *cum Conrad. & Rob. Salas, Palac. Barth. a S. Fausto, & Megala apud Dian. p.* 1. *tr.* 8. *R.* 78. sentiunt vilescere

usque ad dimidium. Sed probabilius *Cajet. 2. 2. qu. 77. ar. 1. Bon. D. 3. q. 2. pun. 4. num. 23. Fill. tr. 35. r. 4. num. 70. Sporer de 7. Praec. num. 22. Diana l. c. R. 36. Mazzott. tom. 2. pag. 111. Tamb. l. 8. tr. 3. cap. 7. §. 4. num. 6.* censent vilescere tantum pro tertia parte. Dubitatur 2. An idem currat, quando venduntur merces ob paupertatem? *Prima* sententia affirmat, eamque tenent cum *Busemb. Cajet. d. a. 1. Conrad. Resp. cas. p. 1. q. 157. Bon. l. c. cum Soto, Sa, Vasq. & aliis, Dian. d. R. 78. cum Nav. Terr. & Vill.* Ratio, quia res ultronea de se pretio decrescit juxta communem aestimationem; inopia autem venditoris non efficit, ut pretium mutetur. Negat autem *secunda* sententia, quam tenent *Tournely tom. 1. pag. 442. & Salm. cap. 2. num. 105. cum P. Nav. Reg. Dic.* Ratio, quia hoc videtur adversari charitati, & justitiae, emere vilius a paupere, qui necessitate coactus vendit. Excipiunt *Salm. & Concina ll. cc.* si res ematur tantum in gratiam venditoris, ita ut aliis non emeretur. Haec *secunda* sententia est quidem aequior, & omnino suadenda; sed spectata ratione, *prima* sententia non videtur improbabilis; Dummodo, excipio, res emenda non sit de iis, quae communiter emuntur, & offeruntur, ut frumentum, oleum, vinum: Secus de aliis, quae non ita facile venduntur. Neque in eo casu officit, quod emtor re illa indigeret, quia id per accidens esset, & casus non mutat pretium rerum. Quando vero alter vendit coactus a necessitate, & tu non emis mere in gratiam sui, facile potes peccare contra charitatem, ut bene ait *Mazzotta loc. c.* emendo tanto vili pretio, quanto emeres mere in gratiam venditoris. Qui autem venderet in gratiam emtoris, sentio non posse vendere plus pretio supremo, nisi concurreret aliqua extraordinaria circumstantia, nempe raritas rei, multitudo emtorum, incommodum venditoris, vel specialis ipsius venditoris affectus ad rem, ut dicemus infra: Alias, si adesset tantum commodum, vel affectus emtoris ad rem, utique non liceret augere pretium, ut dicemus cum *S. Thoma num. 806.*

Notandum 4. quod si tam emtor, quam venditor ignorent pretium rei, tunc justum erit pretium illud quod convenitur, quia uterque tunc exponitur periculo jacturae. Ita *Tournely tom. 1. p. 446. cum Baenez.* Item notandum cum eodem *Tourn. p. 447.* quod si aliqua res minoris valeret in uno loco, & majoris in alio, potest majoris vendi in loco minoris pretii, dummodo venditor assumat in se periculum transvehendi rem ad locum pretii majoris.

„ 2. Emtor potest emere minoris, ex eo quod multa simul emat; quia tunc venditorem liberat multis curis, & „ expeditum facit ad alia nova comparanda, unde merito „ pretium decrescit, *Bon. l. c. p. 4. num. 13. ex Less. Regin.* „ * (*Est commune cum Less. cap. 21. num. 38. Lugo &c. ap.* „ *Salm. num. 149.*)*

803 „ 3. Quoad venditorem, is communiter debet vendere „ secundum pretium taxatum a lege, vel magistratu; quod, „ si nullum est, id censebitur justum, quod morali hominum aestimatione imponitur. Quod non consistit in indi- „ visibili, ut anxia scrupulari oporteat, sed dividitur in in- „ fimum, medium, & summum, sive, ut alii vocant, „ pium, moderatum, & rigorosum, ita ut intra latitudi- „ nem hujus pretii vendere, & emere liceat, nunc sum- „ mo, nunc infimo.

Notandum est 1. quod taxa facta pretii a Republica obligat in conscientia, ut *S. Thom. 1. 2. qu. 96. art. 1. ad 3. cum communi*; etiam Ecclesiasticos (licet sit probabile alias leges Ecclesiasticos non obligare), *Salm. cap. 2. num. 118.* Intelligitur tamen, nisi notabiliter res mutentur, ut *Less. c. 21. d. 2. Salm. ibid. cum Reg. Trull. Dic. &c.* Vel nisi taxa a majori parte Populi non servetur, sciente Principe, & non puniente, *Salm. n. 116. & 135.* vel si annus sit sterilis, ut mox subdetur. Utrum autem tunc res optima possit carius vendi, vel misceri cum alia, ita ut fiat sicut aliae res communes? Affirmant probabiliter *Salm. c. 2. num. 128. & 130. P. Concina tom. 7. tr. 306. num. 29. & Tournely to. 1. p. 447.* Ratio, quia Princeps, taxando pretium, respicit tantum valorem mercis ordinariae. An vero venditor possit cogere emtorem solvere in determinata specie pecuniae? Probabile esse, quod possit, dicunt *Salm.* Negant vero *P. Conc. l. c. num. 28.* Ego censeo posse cogere ad solvendum pecunia usuali, nempe aenea pro rebus vilibus, argentea pro rebus magni valoris. Probabile autem est in annis valde sterilibus, taxam non obligare, ut *Nav. Bon. Mol. Cov. Pal. &c. contra Ledesm. Ban. Tap. Azor. &c.* Vide *Salm. c. 2. ex n. 132.*

804 Notandum 2. quod pretium variari potest, ratione temporis, & loci; debet enim attendi tempus, in quo res traditur; & locus, ubi est res quae venditur, non autem ubi fit contractus, nisi venditor conveniat huc rem transferri, *Salm. cap. 2. num. 98. & 99. cum Lugo Dic. &c. ac Tourn. ut sup. num. 802. in fin.* Hinc res pretiosa potest parvi emi, ubi parvi aestimatur; & res vilis magni vendi, ubi magni aestimetur, Vide *dicenda num. 808.* E contrario venditor non potest alicubi rem vendere pluris, quam ibi aestimatur, licet emeris carius, & multum expenderis ad illam vehendam, ut docet *S. Th. Less. Bon. &c. cum Salm. num. 100.*

Notandum 3. quod pretium rerum vilium minorem latitudinem habet, quam pretiosarum; vinum enim, aut simile quod valet 5. potest vendi 6. vel 4. Aut si valet 10. potest vendi 12. vel 8. ut dicunt *Tournely tom. 1. pag. 442. & Cajet. apud Salm. n. 79. in fine*; Aut si valet 100. potest vendi 105. & 95. *Less. c. 21. num. 10. & Concina to. 7. pag. 294. num. 2.* Domus autem, aut villa, quae forte vendita est pro 10. mille, post annum emi poterit pro 12. mille. V. *Salm. ib. n. 80. cum Less. Lugo, &c.*

Notandum 4. quod, licet in foro externo non invalidetur 805
venditio, nisi deceptio sit ultra dimidium justi pretii: In foro tamen conscientiae etiam deceptio infra dimidium obligat ad restitutionem; Et ita omnino dicendum (contra Jurislas aliquos) cum *S. Th. 2. 2. q. 77. art. 1. ad 1. Less. lib. 2. c. 21. num. 21. Lugo D. 26. num. 81. & Salm. c. 2. num. 85. cum communi.* Et hoc, etiamsi contractus fuerit initus bona fide, tunc enim decipiens tenetur saltem ad id, in quo factus est ditior.

Quod si, ut supra notavimus cum *Tournely to. 1. pag. 446. & Salm. 2. num. 88.* tam emtor, quam venditor rei valorem ignorent, & uterque sorti se committant, ut lucrum vel damnum spectet ad eum, cui sors contingeret; tunc valet contractus, etiamsi postea inveniatur deceptio in dimidio, quia tunc sibi invicem censentur cedere excessum, ut recte ajunt *AA. cit.*

Hic etiam advertendum, quod communiter non praestatur fides mendaciis vendentium, dum satis noscuntur haec esse communia stratagemmata; unde ipsi regulariter non tenentur ob id ad restitutionem, ut *Salm. c. 2. num. 84. cum Trull. Bon. & Reb.* Dixi *regulariter*, quia si aliquando venditor certe animadverteret, emtorem mendaciis credere, & ideo majoris emere, tunc quidem ab injustitia is non est excusandus.

„ 4. Si quid emtori valde utile sit, non liceat hoc solo 806
„ nomine rem vendere ultra pretium justum: quia utilitas „ emtoris tota est ipsius, non venditoris, *Bon. l. c. n. 27. ex* „ *Less. l. 2. c. 27. d. 4. Fill. t. 35. num. 77.* * (*Ut communiter* „ *Salm. c. 2. n. 91. cum S. Th. 2. 2. q. 77. a. 1. qui ait*: Si aliquis „ multum juvetur ex re alterius, ille vero qui vendit non „ damnificetur carendo illa, non debet eam supervendere.) *

„ 5. Licet autem vendere carius, quam valet pretio cur- 807
„ renti, si alii boni tituli adsint, & simul de hoc emtorem „ moneas; quia tunc illi non fit injuria. Tales autem sunt, „ v. gr. lucrum cessans, aut damnum emergens, aut incom- „ modum, vel molestia tibi obventura ex rei venditione: „ Aut affectus in eam singularis, ut si acceperis a majori- „ bus, a Principe. Item si res sint novae, carae, & singu- „ lares: ut v. g. peregrini flores, aves, ferae, monumenta „ antiqua, picturae, numismata, *Laym. l. 3. t. 4. c. 17. §. 5. n.* „ *10. Bon. l. c. n. 15. ex Less. Reg.*

Certum igitur est posse rem pluris vendi ratione damni emergentis, vel lucri cessantis causa venditionis; ex *D. Th. 2. 2. q. 77. art. 1.* Modo de his emtor moneatur, ut communiter docent cum *Busemb. ut supra, Less. l. 2. c. 21. num. 26. Lugo D. 26. n. 89. & Salm. c. 2. n. 89. cum Bon. Soto, Trell. Bann. Mald. &c.* Et hoc, etiamsi pretium sit a Principe taxatum; quia taxa respicit rem tantum secundum se, ut *Salm. loc. cit. cum Trull. & Salon.* An vero possit hujusmodi interesse exigi a venditore, si ipsemet se offeret ad vendendum? Negant *Tournely tom. 1. p. 444. in fine, & Bann. ac Trell. ap. Salm. l. c.* Quia tunc ipse venditor, non jam emtor, esset causa talis damni. Sed probabilius mihi est oppositum, juxta dicta *de Usuris pag. 390. n. 768. v. An autem, in fin.* Ratio, quia emtor, acceptando contractum, jam ipse est vera causa damni venditoris.

Quaeritur I. An autem ratione specialis affectus, quem habet venditor ad rem, possit eam pluris vendere? Negat *Tapia apud Salm. cap. 2. num. 90.* quia ob hoc res non fit magis aestimabilis, cum id nihil commodi afferet emtori. Sed communiter, & verius affirmant *Less. Lugo, ac Salm. ll. cc. cum Bon. Trull. Vill. & Mald.* Ratio, quia privatio rei, erga quam est quis specialiter affectus, vere est pretio aestimabilis. Si autem valeret ratio *Tapiae*, nec etiam ob damnum emergens, aut lucrum cessans, posset res pluris vendi; quia neque illa afferunt emtori aliquid commodi.

Quaeritur II. An res, quae non sunt necessariae ad communem convictum, ut gemmae extraordinariae, equi pretiosi, aves indicae, picturae singulares, & similia possint vendi quanti plurimi? Idem quaeritur de cantu, saltatione, abusu mulieris? Affirmant *Diana p. 1. tract. 8. Res. 56. cum Sot. Tol. Ban. Reg. Serra, Val. Arag. &c.* Et *Salm. cap. 2. num. 92.* recte probabile vocant. Ratio est, quia cum res non habeat pretium nec legitimum, idest a lege taxatum, nec vulgare, nempe juxta communem hominum aestimationem, illud putatur justum, quod convenitur. Attamen probabilius negandum puto, ut sentiunt *Lugo D. 26. num. 47. Less. cap. 21. dub. 3. Tournely tom. 1. p. 441. & Salm. num. 93. cum Pal. Bonac. &c.* Quia, tametsi pretium talium rerum magnam recipiat latitudinem, aequum vero est, quod habeat quandam taxam, juxta arbitrium prudentum. Excipio tamen ex his mulieris honestae usum, qui cum sit pretio inaestimabilis, sine injustitia poterit illa pro eo quamplurimi accipere.

Notandum autem 1. cum *Lug. n. 48. & Salm. num. 94. cum Pal. Bon. & Prado*, quod communis aestimatio rei in aliquo

loco

loco reddit justum qualecunque pretium, prout apud Japones magni æstimantur specula, cultelli, &c. Notandum 2. cum *Lugo D.26. num.45. Tournely pag.446. Concina p. 299. num. 13. & Salm. num.95. cum Dic. Trull. Bon. Bann. Dian. &c.* quod res, quæ venduntur sub hasta, aut per venditrices, possunt quanti carius vendi, & quanti minus emi, ex *l. 2. C. de Resc. vend.* Modo absit fraus, & pretium non sit a lege taxatum. Ratio, quia tunc Potestas publica approbat pro justo pretium illud, quod publice emtorum concursu probatur. Idem dicitur de redditibus Beneficiorum, Commendarum, &c. quæ locantur sub hasta, quia tunc, si emtores concurrant, res fit æstimabilior; si non concurrant, fit vilior. Et non satis probabiliter videtur huic contradicere Auctor *Petrocor. tom. 2. pag. 349.* qui enice conatur probare, quod si res adjudicetur offerenti pro pretio notabiliter minori, deberet ipse legitimum pretium adæquare. Nam, si hoc esset, dico quod casu quo emtor in licitatione offerret ultra pretium supremum, teneretur dominus rei excessum restituere; & hinc sequeretur, quod res non posset adjudicari ultimo offerenti, si primus offerens jam supremum pretium obtulisset; sed hoc nemo dicet. Ergo, si res adjudicatur offerenti ultra pretium summum, hoc certe evenit, quia leges decernunt illud esse justum rei pretium. Ergo, si dominus potest retinere excessum, etiam emtor potest rem pretio minori quam infimo emtam retinere.

Diximus, *modo absit fraus*, quæ vel potest intervenire ex parte venditoris, nempe si celet occultum vitium rei, aut si immittat fictos licitatores; vel ex parte emtoris, si dolo, minis, aut precibus importunis impediat, ne alii plus offerant. Hi enim peccant & tenentur ad restitutionem, donec ad justum pretium pervenietur; ita communiter *Tournely tom. 1. pag. 446. Lugo D. 26. num. 45. Diana p.4. tr.4. R. 17. & Salm. c. 2. n. 58. & 96.* cum aliis passim. Idemque recte docent de Proxenetis, vel aliis quibus commissa sit venditio rei, qui merces vendendas, aut bona Hastæ exponunt eo tempore, quo sciunt paucos emtores esse adfuturos, ut res amicis suis adjudicetur.

Sed dubium 1. fit, utrum, exposita re ad licitationem, possit emtor alios rogare (precibus tamen non importunis), ne plus offerant, ut ipse pretio infimo rem obtineat? Negat *P. Megala 2. 2. l. 2. c. 6. qu. 5. num. 146.* cui adhæret *Cabass. Th. Jur. cap. de Emt. & vend.* Quid, dum alii parati erant plus offerre, venditor impeditur, ne majus pretium consequatur; Et huic opinioni favet *Lessius l. 2. c. 21. num. 46. v. Dico Tertio*, ubi ait: *Pari modo emtores contra justitiam peccant, quando conspirant, vel rogant alios, ut non liceantur rem justo pretio, sed minori; ratio, quia venditores* (nota) *jus habent ad pretium majus*. Affirmant vero communissime *Tournely d. pag. 446. Lugo D. 26. num. 45. Diana p. 1. tr. 8. R. 76. cum Villal. Reg. Vega, Rodr. Arag. Conrad. & P. Nav. ac Salm. c. 2. num. 58. cum Pal. Trull. Tap. & Dicast.* Ratio (ut ajunt), quia emtor licite hoc casu utitur sua diligentia, ut sibi consulat.

Dubium 2. fit, an liceat emtori pacto convenire cum aliis licitatoribus, ne plus offerant? Videtur *Diana dicta Res.76.* cum aliis citatis pariter affirmare, adducendo verba *Petri Navarri* (*de Rest. l. 3. c. 2. num. 84. & 85.*) qui sic tradit: *Non enim meo judicio quodcunque monopolium mercatorum, ut nonnisi certo pretio emant, est iniquum, si revera illud est justum. Atque idem est, si quis in publica licitatione roget amicos, ne plus dent, ut ipse justo pretio* (*infimo tamen, vel mediocri*) *rem habeat juxta illum forum; iste enim utitur industria, ut res justo pretio detur, timens in emendo augmentum magnum in pretio*. Sed mihi, & aliis doctis Junioribus videtur oppositum dicendum, saltem casu quo per sententiam Judicis res ad subhastationem exponitur. Ratio, quia tunc Dominus rei tenetur omnino rem tradere plus offerenti; ideoque injuriam ei emtor irrogat, si solum pretium infimum, aut medium offerendo, impedit venditorem a consecutione pretii supremi, ad quod jus habet, scilicet ne impediatur ab illo consequendo. Sicut igitur talis venditor constitutus est in periculo tradendi rem pretio parvo, si nullus alius emtor invenietur plus offerens: ita jus habet, ne privetur spe obtinendi pretium majus, si plures intervenirent oblatores, qui æmulatione ducti pretium augeant: Id enim videtur requirere jus, & natura licitationis, ut æqualitas servetur. Et idem videtur sentire *Lugo d. D. 26. num. 45. in fine*, ubi licet permittat rogare, non tamen admittit pactum inire.

809 „ 6. Qui res minutim, & in parva quantitate vendunt, „ possunt aliquanto carius vendere, quam qui in magna „ quantitate; quia debent majores labores, expensas, &c. „ impendere ad eas conservandas; & sic quidam excusant „ caupones, & stabularios, qui avenam, fœnum, paleas, „ &c. carius vendunt, quam alii; dummodo pretium iis „ non sit taxatum, *Salas, Trull. d. 25. num. 21.* * (*Est „ commune apud Salmant. cap. 2. num. 149. cum Less. num. „ 38. & Lugo.*) "

810 „ 7. Non licet carius vendere præcise ob dilatam solu„ tionem, aut vilius emere, ob præcise anticipatam solutio„ nem; quia in venditione, quæ fit credito, vel in antici„ pata solutione est virtuale mutuum, ideoque usura, si quid „ supra sortem exigatur. Quod intellige, ne interveniat alius „ titulus ex supra enumeratis de usura: vel nisi aliunde cre„ scat pretium, v. g. ex frequentia emtorum, &c. *Bon. l. c. „ ex Less. Regin. Fill. &c. V. superiore dub.*

Potest igitur de se res carius vendi ob dilatam solutionem, vel emi ob anticipatam, ratione damni emergentis, vel lucri cessantis, dummodo de his emtor moneatur. Notant tamen *Salm. cap. 2. num. 241. cum Bann. & Villal.* non excusari, qui tantam habent copiam mercium, quod opus eis sit partem earum ad creditum vendere; vel qui habent superabundantem copiam pecuniæ, ut semper servent aliquid in deposito (Sed de hoc vide *dicta supra num. 771.*) Recte notant deinde, raro his venditoribus contingere hoc lucrum cessans, quia, si venderent pecunia numerata, tantas merces non distraherent; & sic jam lucrentur pecunia credita, quod lucrarentur numerata: Ex quo dicunt, eis satis esse vendere ad creditum pretio summo id, quod alias infimo vendituri essent, sed non amplius.

Ratione autem periculi in exigendo pretio, etiam carius res licite vendi potest, eodem modo ut dictum est supra de usura *num. 766.* Sed in venditione certum est, de his titulis monendum esse emtorem, ut *Salm. ib. cum Serra*.

Certum est etiam, rem posse carius vendi, si pretium tradendum sit tempore, quo res pluris est valitura, modo a venditore usque ad illud tempus res esset servanda; sicut contra potest vilius emi, si res tradenda sit tempore, quo minoris valebit, *Salm. c. 2. num. 146. & 147.*

Quæritur, an juxta consuetudinem loci, præciso quocum- 811
que alio titulo, liceat carius vendere rem ad creditum, quam venderetur pecunia numerata? *Prima* sententia negat, eamque tenent *Nav. Man. c. 23. num. 82.* item *Val. Medin. Garc. Cord. &c. ap. Salm. c. 2. num. 150.* quia quicquid exigitur ob dilatam solutionem, est usura. *Secunda* vero sententia probabilis, quam tenent *Less. l. 2. cap. 21. n. 56. Lugo D. 26. num. 107. cum Mol. Cano, Tolet. Vict. &c. Spor. de 7. Præc. num. 24. & Salm. cum Soto Pal. Sanch. Trull. Serra, Bann. Reb. Vill. &c.* asserit licitum esse. Ratio, quia communis æstimatio justum reddit pretium rerum, quæ communiter ad creditum venduntur, cum plures emtores ad sic emendum conveniant, & ideo res pretio augetur. Nec obstat, quod emtores cogantur ad sic emendum a sua necessitate; nam hoc per accidens se habet, ceterum verificatur, quod eo casu concurrit emtorum multitudo, quæ justam reddit talem adauctam æstimationem: Tanto magis, quia in ea multitudine emtorum impossibile est non subesse aliquod periculum amittendi pretium. Nec valet dicere, quod tunc non multitudo emtorum, sed modus sic emendi augeret pretium, & hic modus est usurarius; Nam respondetur, quod revera non modus dat titulum augendi pretium, sed multitudo aliorum sic ementium, licet multitudo ex tali modo oriatur. Ex dictis pariter est probabile licitum esse rem vilius emere numerata pecunia ob anticipatam solutionem, si talis alicubi sit consuetudo. Ratio, quia tunc pauci sunt emtores qui emunt anticipata solutione; & contra multi sunt venditores tali modo vendentes, ex quo oritur, quod merces de se crescant. Ita *Less. cap. 21. num. 61. Lugo D. 26. num. 120. cum Mol. Tol. Cano, Turr. Vict. Salon. Reb. &c.* item *Salm. c. 2. num. 153. & 154. cum Sanch. Bon. Pal. &c.* contra *Bann. Azor. Valent. &c.* Nec obstat id quod objicit *Habert tom. 4. pag. 277.* nempe quod ad hoc, ut valeret ratio paucitatis emtorum, oporteret ut hæc raritas adesset tempore traditionis rei, quando perficitur venditio; sed tempore traditionis non habetur hæc supposita paucitas emtorum. Nam respondetur, quod contractus emtionis non perficitur tempore traditionis, ut supponit *Habert*; sed tempore contractus initi, licet dominium rei non transferatur, nisi post traditionem, juxta dicta *num. 705.* An autem chirographa possint minoris emi ob anticipatam solutionem? Vide infra *num. 829.*

„ 8. Licitum est vendere rem cum pacto de retrovenden- 812
„ do, id est, ut emtor teneatur tibi statuto tempore, vel „ cum volueris, eam revendere; modo vera, & non ficta „ emtio fiat, nec palliata usura intercedat, *Mol. d. 375. „ Less. dub. 14. &c.* Qui addunt, juxta æstimationem illius „ oneris, ac pacti, pretium esse imminuendum. V. C. *Lug. „ d. 26. num. 189.*

Plures conditiones requiruntur, ut venditio cum pacto retrovendendi sit justa. I. Ut pretium minuatur juxta æstimationem gravaminis, quod sic emtori imponitur. Hinc pretium rei venditæ cum pacto retrovendendi, alii dicunt decrescere usque ad quartam partem, alii usque ad tertiam, alii ad arbitrium prudentum, ut *Salm. cap. 2. num. 59. cum Less. Bon. & communi*; Sed *num. 67.* dicunt decrescere usque ad infimum pretium, non ultra: Sed parum probabiliter; nam hoc revera decrementum dici nequit, quia emtor ad pretium infimum, etiam sine tali pacto, jus habet. II. Conditio, ut non apponatur pactum, quod pluris, vel minoris retrovendatur; licitum autem est pactum, ut retrovendatur eodem pretio, licet res pretio augeatur, ut *Less. lib. 2. cap. 21. num. 135. Bon. & Vill. ap. Salm. n. 64.* Ideo enim minoris emitur, quia venditor libertatem habet redimendi rem eodem pretio, quando res pretio augetur. III. Conditio,

ditio, quod non imponatur, ut periculum rei venditæ sit apud venditorem, cum illud per se spectet ad emtorem; Nisi augeatur pretium juxta æstimationem periculi. Ita *Salm. n.* 6. V. *n.* 842. & 849. IV. Conditio, ut res retrovendatur, sicuti traditur vacua, vel cum fructibus, *Salm. d. num.* 65. Probabile autem est, quod ob pactum retrovendendi venditor habeat actionem in rem, etiamsi emtor alteri eam vendiderit. V. *Less. num.* 121. & *Salm. num.* 66.

Si in venditione apponatur *Retractus Gentilitius*, sive pactum, ut consanguineus proximior venditoris jus habeat intra certum tempus rem reemendi, non poterit is rem reemere, ut aliis tradat; cum hic *Retractus* tantum institutus sit, ut bona conserventur in Familia; ita *Tournely tom.* 1. *p.* 465. *Concina tom.* 7. *p.* 290. *num.* 7. *Sporer d.* 7. *Præc. cap.* 5. *n.* 100. & *Cabassut. l.* 6. *cap.* 9. *n.* 11. *cum aliis, ex l. Dabium* 14. *C. de Contrah. emt.* Si autem emtor velit rem vendere, tenetur monere consanguineos, qui si per duos menses noluerint emere, potest ille cuilibet vendere, ut *Sporer l. c.* Quando autem res venditur, consanguineo irrequisito, iste poterit rem retrahere intra annum, & diem; ita DD. *ibid.* communiter, ex *l.* 2. *Feudorum apud Laym.*

813 An sit licitum pactum reemendi, ad arbitrium emtoris? *Prima* sententia negat, quam tenent *Habert to.* 4. *pag.* 267. *Continuator Tournely to.* 1. *pag.* 463. *Concl.* 2. Ratio, quia, licet hujusmodi contractus fiat sub nomine venditionis, revera tamen res non videtur vendi, sed tantum in pignus dari, ita ut emtor percipiat fructus ex sua pecunia, quam potest recuperare ad suum libitum. Eandem sententiam sequuntur *Salmant. cap.* 2. *num.* 61. *cum Vill. & Tap.* Modo tamen limitant, nisi de pretio tantum minuatur, quantum valent fructus; vel nisi sub initio contractus vendatur prædium cariori pretio, juxta spem fructuum per aliquod tempus designatum percipiendorum. *Secunda* vero sententia communissima affirmat, & hanc tenent *Less. l.* 2. *c.* 21. *num.* 113. *Lugo D.* 26. *n.* 200. *Mol. D.* 377. *Pal. tr.* 33. *D.* 5. *p.* 32. §. 1. *ex num.* 1. *Sporer de* 7. *Præc. c.* 5. *num.* 101. *Viva d. Contr. q.* 2. *art.* 3. *na.* 12. *Mazzotta to.* 2. *pag.* 124. *Bon. D.* 3. *q.* 3. *p.* 3. *ex num.* 2. *cum Cov. Azor. Fill. & Garcia*; item *P. Nav. Malder. & Sylvest. apud Salm. num.* 60. Hanc secundam sententiam certe probabiliorem puto, cum his tamen conditionibus, I. Ut adsit verus animus emendi, & vendendi, non autem fœnerandi. II. Ut emtor majus pretium solvat, juxta æstimationem hujus oneris quod imponit venditori, reemendi rem quando ipsi emtori placuerit; in quo omnes conveniunt. Hoc autem onus putant aliqui apud *Viva loc. cit.* æstimari usque ad tertiam partem pretii. III. Ut non obligetur venditor reemere eodem pretio majori quod recipit, ut docet *Less. num.* 118. Quicquid postmodum subdat, scilicet hoc excusari posse ex communi usu & æstimatione hominum; quod mihi minime probatur: Hinc censeo non posse emtorem in tali contractu obligare venditorem, nisi ad solvendum solum pretium, juxta valorem rei tempore venditionis; & si res sit deteriorata juxta valorem rei tempore reemtionis; excessus enim justi pretii datus venditori, totus ad illum spectat, ratione oneris ipsi impositi reemendi ad arbitrium emtoris. His conditionibus servatis, nequaquam illicitum mihi videtur præfatum pactum reemendi. Sicut enim licitum est pactum retrovendendi in beneficium venditoris cum diminutione pretii, sic contra cum pretii augumento licitum dici debet pactum reemendi in beneficium emtoris, cum ita gravamina utrinque compensentur. Neque dicatur hoc esse mutuum virtuale; cum sit vera emtio & venditio, disparem quidem habens naturam a natura mutui, in mutuo enim res oppignorata perit mutuatario, sed hic, si res pereat, emtori perit, aut deterioratur.

Nota hic vetitum esse contractum *Mohatra*, scilicet quando quis emit a te mercem majori pretio credito, cum pacto explicito, vel implicito, ut tibi retrovendant minori pretio numerata pecunia. Adest de hoc *prop.* 40. *damn.* ab Innoc. XI. *Contractus mohatra licitus est etiam respectu ejusdem personæ, & cum contractu retrovenditionis prævie inito cum intentione lucri.* Ratio, quia patet esse palliatam usuram. Ceterum, si res sine ullo prævio pacto retrovendatur, etiam pretio infimo, eidem venditori, de se contractus licitus est, modo absit animus usurarius. Ita *Less. l.* 2. *cap.* 21. *num.* 130. *Tournely tom.* 1. *pag.* 464. *Salmant. c.* 2. *num.* 70. *cum Tol. Nav. Pal. Bon. & commun.* Addit imo *Lugo D.* 26. *num.* 208. non esse illicitum venditori, si credito vendat mercem, & dicat emtori: *Si volueris eam vendere meliori pretio vendere pecunia numerata, ego paratus sum emere.* Speculative loquendo, hoc neque videtur illicitum, sed practice puto difficillime hunc venditorem carere animo usurario.

814 „ 9. Monopolia, id est, cum unus, vel plures id efficiunt, ut ipsi soli aliquid vendant; vel cum mercatores conspirant, non minoris vendere, non sunt contra justitiam; modo non conspirent ultra justum pretium vendere. Ita contra *Rebell. Navarr. &c.* docent *Mol. Less. &c.* Qui tamen concedunt, esse contra charitatem. Vid. *Cardin. Lugo d.* 26. *sect.* 13. Porro Principum, vel Magistratus est, cum uni, vel paucis tale privilegium conceditur, ut soli aliquid vendant, iis etiam pretium taxare, & sic prævidere, ne subditi graventur. V. *Less. c.* 21. *d.* 20. *Card. Lugo loc. cit. & Trall. cap.* 10. *d.* 18. ubi recte notat *ex Navar. &c.* etsi alia monopolia ex justa causa, auctoritate Principis vel Reipub. concessa taxato pretio sint licita, v. gr. bibliopolis, ut nemo alius talem librum vendat, vel ut tantum sit unus, aut duo tabernarii in aliquo loco; nihilominus quando unus, vel pauci propria auctoritate ea constituunt, v. gr. emendo merces certi generis, ut frumentum, vinum, oleum, &c. ut ipsi deinde arbitrato suo vendant carius, peccare semper etiam contra justitiam cum obligatione restituendi.

Monopolium idem sonat ac venditio unius, nam *Monopola* sonat unicus venditor. Quatuor igitur modis Monopolium contingere potest, I. Si Princeps alicui concedat privilegium, ut solus vendat aliquod genus mercium; & hoc certe licitum est. II. Si mercator impediat, ne aliæ merces advehantur, ut ipse merces suas vendat cum damno Reipublicæ; & hoc est certe illicitum, & tenetur ad damni restitutionem. Et idem dicendum de eo qui falsam notitiam spargit, naves esse submersas, aut similia mendacia. III. Si unus vel pauci omnes merces emant, ut deinde vendant quanti plurimi. IV. Si venditores conspirent inter se de pretio, ut non minoris vendant. Sed circa hos duos modos, hic ultimo loco adnotatos, duæ magnæ agitantur quæstiones. 815

Quæritur I. An unus vel pauci Mercatores, qui tempore messis aut vindemiæ emunt omne triticum, aut vinum pretio vili tunc currente, ut postea carius vendant, peccent contra justitiam? Certum est 1. id licitum esse, si emantur merces non necessariæ ad vitæ sustentationem, vel ad communem Reipubl. statum, ut sunt gemmæ pretiosæ, equi generosi, ornatus mulierum, & similia. Certum est 2. licitum esse emere triticum, vinum, &c. ut postea vendantur Reipub. pretio communi, quo venderent alii negotiatores ea de longe asportantes; vel ut vendantur civibus moderato lucro, postquam cives jam emerint sibi necessaria, & convenientia. Ita *Bon. D.* 3. *qu.* 2. *p.* 2. *num.* 3. *Salm. c.* 2. *num.* 45. *cum Trall. Tap. ac Vill.* & sic etiam docet *S. Antonin. p.* 2. *tit.* 1. *cap.* 23. §. 15. ubi ait: *Licite potest Mercator annonas illas emere messis tempore, carius postea venditurus, ut sic honestum per opera sua lucrum reportet.* Quæstio igitur est de ementibus omnes illas res necessarias ad sustentationem, ut postea vendant carius ad suum libitum, an isti teneantur ad restitutionem? *Prima* sententia negat, & hanc tenent *Less. l.* 2. *c.* 21. *num.* 151. & *Mol. D.* 145. *in fin.* Ratio, quia hujusmodi emtores, quamvis peccent contra justitiam legalem, non tamen lædunt justitiam commutativam, cum emerint pretio currenti; Aliàs, ut dicunt, etiam eam læderent emtores, qui concurrendo simul caristiam inducerent, quia sic etiam ipsi essent causa, ut pretium augeretur. Hæc tamen sententia minime mihi videtur probabilis, quia constitutio pretii non pendet a privato arbitrio venditorum, sed a communi æstimatione civium; Nec obstat paritas adducta emtorum concurrentium, quia tunc auctio pretii evenit per accidens; at hic pretium augetur ex sola venditorum voluntate. Unde recte *S. Antonin. loc. cit.* sic docuit: *Si autem annonas temporis emit, & tantum congregat, ut postea compellantur homines emere ab uno ad placitum suum, & ideo vendit cara ut vult, enormiter peccat contra proximum, & Communitatem.* *Secunda* igitur sententia communis; & vera, quam tenent *Sotus l.* 6. *de Just. q.* 2. *art.* 2. *Sylvest. v. Emtio. q.* 10. *Contin. Tournely tom.* 1. *pag.* 477. *Viva q.* 2. *art.* 4. *Croix l.* 3. *p.* 2. *num* 946. *Salm. c.* 2. *num.* 44. *cum Trull. Baan. Tap. & Vill.* docet hos emtores teneri ad restitutionem damni arbitrio prudentum ceteris emtoribus, & Reipub. si merces vendant carius, quam juxta fori æstimationem pretium curreret, si ipsi Monopolium non fecissent. Ratio, quia isti sunt causa, ut pretium injuste augeatur. Eandem sententiam sequitur etiam *Lugo D.* 26. *num.* 176. modo tamen pretium augeatur supra summum, quo merces venderentur, si factum non fuisset Monopolium. Ceterum probabiliter censent idem *Lugo num.* 177. *Bon. D.* 3. *qu.* 2. *p.* 5. *n.* 4. *Fill. tr.* 35. *c.* 8. *num.* 214. *Holzman de Contr. c.* 4. *n.* 805. *Croix l. c. n.* 946. & *apud Lugo d. num.* 177. *Bann. Arag. Emas. & Vega*, non peccare contra justitiam tales emtores si vendant pretio summo, quod curreret, si monopolium non præcessisset. Ratio, quia quisque jus habet ad rem suam vendendam pretio rigoroso. An autem hujusmodi venditor (si unus sit qui merces illas congregarit) peccet tunc saltem contra charitatem? Affirmant plures, sed negant *Holzman cap.* 4. *n.* 805. & *Lugo D.* 26. *n.* 178. *cum Mol. & Less. c.* 20. *num.* 168. Modo alios non inducat ad carius vendendum; nam alioquin nemo tenetur negligere commodum suum, ut damnum alienum evitet, quando non tenetur avertere.

Quæritur II. An Mercatores inter se conspirantes, ut merces vendant pretio cariori, teneantur ad restitutionem? 817 Certum est teneri, si conveniant vendere pretio ultra supremum; sicut pariter peccant contra justitiam artifices illi, & similes, qui inter se conveniunt de non locando operas suas, nisi pretio summum excedenti, ut *Less. l.* 2. *cap.* 21. *num.* 147. *Salmant. de Contr. cap.* 2. *num.* 58. cum aliis communiter. Quæstio igitur est, quando conventio fit,

fit, ut merces non vendantur, nisi pretio summo, an peccetur contra justitiam? *Prime* sententia affirmat quam tenent *Laym. l. 3. tr. 4. cap. 18. num. 43. Sot. l. 6. quæst. 2. art. 3. Tournely tom. 1. p. 477. Sporer de 7. Præc. cap. 5. n. 103. Rencaglia de Contr. cap. 8. qu. 2. R. 3. & Reb. ac Dic. apud Selmant.* Retio, tum quie ex *l. un. C. de Monop.* hoc graviter prohibetur sub privatione omnium bonorum, & perpetuo exilio; tum quia hujusmodi Mercatores per medium iniquum cogunt alios emere pretio illo supremo. *Secunda* tamen sententie dicit hos non peccare contra justitiem; & hanc tenent *Less. l. 2. cap. 21. num. 145. Lugo D. 26. num. 172. & 173. Viva de Contr. qu. 2. art. 4. num. 2.* (qui vocet communem) *Fill. tr. 35. cap. 8. num. 232. Holzman c. 4. nu. 805. Tamb. Dec. l. 8. c. 3. §. 12. num. 11. cum Mol. Bon. & Salm. cap. 2. num. 56. cum Tap. Baun. Reg.* & probabilem vocat *Laym. loc. cit. num. 42. cum P. Neu.* Prima seutentie est quidem probabilis, sed hæc secunda non minus probabilis videtur, & forte probabilior, tum auctoritate DD. tum ratione; quia non apte dicitur, quod venditores convenientes vendere pretio summo cogant alios ed sic emendum, cum isti voluntarie emant; & si coguntur, non coguntur a venditoribus, sed e sua proprie necessitate, quæ non potest dici vera coactio ex parte venditorum emenans. Recte igitur loquendo, dicendum per telem conventionem emtores potius impediri eb emendo pretio minori. Cum eutem sic impediuntur, non irrogatur eis injurie, nisi impediantur minis vel mendaciis, sicut eccidit in omni alio contractu: Aliter, etiamsi aliquis tantum suederet venditori, ut venderet pretio summo, etiem peccaret contra justitiem, & teneretur ad restitutionem; quod iidem Contrarii negant. Hæc ratio sumitur ex regula generali, ut diximus *pag. 319. n. 582. & 584.* Sicut enim non infertur injuria alteri, cui sine vi vel fraude impedias, ut testator relinquat hereditetem non debitem, etiemsi testetor erat determinatus ad eam illi relinquendem; ita in casu nostro. Licet igitur talis conventio sit illicita, quia est prohibire jure positivo, non est taman injuriosa jure neturali. Nec valet dicere, quod ipsa conventio venditorum, cum ipsi mutuo obligentur ad non vendendum nisi pretio summo, cogeret emtores ed sic emendum: Nem respondetur 1. quod hoc pactum, cum sit sponte initum, non est in illo nec vis, nec fraus. Respondetur 2. quod hujusmodi conventio, cum sit illicita, & contra charitatem, ut infre dicemus, nullam potest inducere obligationem, ex Reg. Jur. 69. in 6. ubi: *In malis promissis fidem non expedit servare*; juxte dicta *num. 712.* Hinc, posita probabilitate hujus secundæ senteotiæ, probabilius est hos venditores non teneri ed restitutionem, prout diximus *pag. 164. v. Ceterum, & pag. 187. n. 669.* Non dubitetur autem, quod Judex eo casu possit pretium supremum reducere ad medium, ut *Lugo num. 177.* Nec dubitandum quin præfati venditores sic conspirando graviter peccent contra charitatem, ut docent *Less. cap. 21. num. 145. Salm. d. num. 56. & Lugo num. 175. cum Mol.* & communi, a qua ait *Lugo* non recedendum. Retio, quia licet charitas non te obliget ad vendendum infra pretium summum, videtur tamen te obligare ed non dissuadendum aliis, ne minori pretio vendant: Sicut, esto cheritas non te obliget ed dandam eleemosynam, videtur tamen te obligere ad non dissuadendos alios, qui eam largiri volunt.

Sed hic elind dubium fit, an facto monopolio de pretio injusto e mercatoribus, liceat aliis merces eodem pretio vendere? Negant *Tapia, Reb. & Dic. apud Selm. cap. 2. num. 57.* quia pretium illud injustum est. Sed affirmant *Salm. ib. cum Bon. Trull. Reg. Medina, & Diana.* Ratio, quia illud pretium jam commune est, & currens; & per accidens se habet, ut ea injustitia eliorum edauctum sit. At prime sententia mihi omnino melior videtur, semper ac (intelligo) pretium sit ultra supremum. Retio, quia pretium illud per injustitiam adauctum, semper, & per se injustum est, & ad justitiam reducendum. Illa eutem minime est dicenda juste æstimetio, quæ injusta deprehenditur, & ex injustitia est orta; imo neque æstimatio dici debet, sed potius deceptio & fraus. Ita recte *Concina to. 7. pag. 286. n. 5.*

818 „ 10. Venditor debet emtorem præmonere de notabili
„ vitio rei, quod ei obesse potest, v. gr. si equus sit furio-
„ sus, domus ruinosa, ovee morbidæ, pannus adustus, &c.
„ alioqui tenetur de fraode, & damno secuto: saltam si de-
„ fectus fuerit in substantia, vel quentitete, verb. gret. si
„ deficiat in pondere, vel mensura, aut vendiderit rem
„ unam pro alia: & sic peccet mortaliter cum obligatione
„ restituendi, 1. Qui frumentum venditurus ponit prius
„ in loco humido, ut intumescat. 2. Qui vino Rhenano
„ misceet Francicum. 3. Qui carnes bubulas vendit pro ver-
„ vecinis, &c. V. *Less. Bon. Dian. p. 1. t. 8. R. 51. Trull.*
„ *d. 11.* Quando autem venditor possit juste tacere vitia qua-
„ litetis rei, quæ venditur, sine obligetione restituendi pre-
„ tium, vel rescindendi contractum, vide *Card. Lugo d. 26.*
„ *s. 8. num. 128. & Trull. t. 30. d. 11.* ubi notat venditio-
„ nem factam ab ignorante vitium rei esse validam: rescin-
„ dendam tamen, vel reducendam ad æqualitatem, nisi ven-
„ ditor contra hoc exceperit.

Triplex igitur vitium potest esse in re vendenda, I. circa *Substentiam*, ut si vendatur stennum pro argento. II. circa *Quantitetem*, si dentur 5. modia pro 10. III. circa *Qualitatem*, ut si vendatur vinum corruptum, pannum adustum.

Et I. si vitium fuit circa *Substentiam*, certe contractus 819 est nullus, & venditor tenetur vel contractum rescindere (si alter vitio menifesteto non emisset, ut docet *Less. lib. 2. c. 21. num. 87.*), vel saltem excessum pretii reddere. Idem contra, si emtor emet gemmam pro vitro, tenetur supplere pretium, saltem infimum, si dolum ipse non adhibuit, *Salm. c. 2. num. 171.* Excipe, si uterque sorti se committant ob ignorantiam valoris, ut diximus *n. 802. v. Not. 4.*

Sed hic dubitatur, an licite quis emeret scienter argentum pro stanno, petendo a venditore ignorante, ut condonet, quod amplius valeet? Omnino negandum, contre aliquos, quie talis donatio, cum procedat ex ignorantia, nulla est. Ita *Tamb. lib. 8. tract. 3. cap. 7. §. 11. num. 39. cum Selas, & Salm. c. 2. n. 172. Less. n. 84.*

Idem, si venditor ob ignorantiem rem venderet infimo pretio, etiemsi venditor non interrogaret emtorem de rei valore (nam, si interrogeret, certe tenetur emptor valorem manifestare). Ita *Salm. ib. Lugo D. 26. n. 137. & Tamb. num. 38. in fin.* Ratio, quie venditor tunc ob ignorantiem facile pretium infimum ecceptet. (Excipit *Less.* nisi ignorantia esset communis in aliquo loco, per quem res vilius æstimetur.) Sed huic sententiæ nescio acquiescere. Non nego, quod ratione illius donationis nihil emtor retinere possit, quia non est vere donatio, quicquid dicant *Cajet. & Arm. apud Lugo*; At nescio, cur non valeat hujusmodi contractus, ut vera venditio? Ex una parte enim emtor juste emit, infimum pretium solvendo; ex alia non valeo intelligere, unde ipse obligationem hebeat certiorandi venditorem (sive interroget venditor, sive non) de rei valore ignorato, quando nullo modo eum positive decipit, aut cogit ad vendendum: Quod autem venditor ignoret pretium illud esse infimum, per accidens se habet, & ipsi imputandum est.

Si vero res mixta venditur ut pura, quando vere sit res 820 perfectior aliis, & post mixtionem aliis non sit deterior, probabiliter vendi potest, vitio non menifestato, pretio communi, *Salm. n. 173. Less. n. 83.* & consentit *P. Conc. p. 307. n. 30.* cum sententie fere communi, ut esserit; modo, facta mixtione, merx vere adæquet elias, quæ communiter venduntur. Sed dubitatur 1. an idem possit dici de vino mixto cum aqua? Negant *ib. Salm.* sed fatentur graves DD. hoc admittere, ut revera admittit *Less. d. n. 83. cum Lop. & alii, ut infra.* Et satis probabile videtur, nisi ex mixtione vinum acesceret, vel servari non posset eb emtore, qui ad servendum emeret, ut ajunt *Tamb. num. 27. Serra 2. 2. qu. 77. ar. 2. cum Soto, & Conrado, Jo. de la Crux, & Diana apud Moyam.* Saltem in hoc non videtur esse gravis injustitia.

Dubitatur 2. an sit injustitia vendere quid pro quo, ut 821 solent pharmacopolæ, si quod traditur, sit æque, vel fere æque utile? Negant probabiliter *Sporer cap. 5. num. 74. Selm. c. 2. n. 174. cum Lug. Sot. Dic. Medin. Salas, & Temb. l. 6. n. 9.* dummodo exigatur justum pretium rei traditæ. Ratio, quia tunc non adest diversitas substantialis quoad finem emtoris. Recte tamen advertit *Tamb.* quod, ut venditor in hoc excusetur, debet esse certus, non dubius de tali æqualitate virtutis.

II. Si vitium est circa *Quantitetem*, quæritur, an excu- 822 setur qui utitur mensura diminuta, ut consequatur justum pretium, alias non consecuturus ob injustam taxam, vel injustum monopolium ementium? Valde probabiliter affirmant *Lugo D. 26. n. 125. Laym. l. 3. tr. 4. c. 17. §. 2. num. 15. Pel. D. 5. p. 22. num. 5. Sporer de 7. Pr. cap. 5. num. 76. cum Sot. Val. Tol. & Salm. cap. 2. num. 175. cum Reb. Salas, & Dic.* Ratio, quia tunc iste vexationem suam juste redimit.

III. Si vitium denique est circa *Qualitatem*, quando est 823 de se patens, non tenetur venditor illud manifestare, ut *S. Th. 2. 2. qu. 77. art. 3. cum communi.* Notant bene tamen *Selm. c. 2. num. 176. cum Lugo, Lay. Dic. & Pel.* quod, si venditori constet ignorantia emtoris, tenetur in conscientia vitium manifestare, vel damnum compensare; quamvis ceterum (*ut dicit Tamb. ib. n. 19. cum Less. & Mol.*) contractus sit validus; nisi, excipit *Less. l. 2. c. 17. n. 33.* res adhuc sit integra. Excipitur item, si qualitas transierit in substantiam, puta, si emtor expresse dixerit, *nolo vinum, si non est vetus*, *Tamb. num. 21. cum Dic.* qui etiam notat *n. 22.* quod venditor dolo decipiens emtorem circa qualitatem, si res æque illi non sit, vel fere æque utilis, tenetur vel contractum rescindere, vel damnum resarcire ad arbitrium emtoris; & idem dicit *Hebert tom. 4. pag. 281. qu. 3.* Quando autem vitium rei occultum, & nocivum sit emtori, ut si equus sit furiosus, domus ruinosa, recte dicit hic *Bus. cum Viv. art. 5. n. 3.* teneri ex justitia venditorem illum de vitio monere. Notat etiam *Viva q. 2. art. 5. num. 3. cum Less.* quod, si emtor interroget, an res habeat certum defectum, tenetur venditor manifestare; alias venditio est nulla: Secus autem, si interroget in genere; tunc, si res est utilis ad finem emtoris, venditio est valida. Deinde notat *Tamb. d. §. 11. num. 29.* quod si venditor protestetur, se nolle rationem dare de quocumque defecto, sed vendere uti vulgo dicitur:

citur: *A sacco d'ossa rotte;* tunc ad nihil tenetur. Unde merito appiubat *Tamb.* consuetudinem, quæ alicubi viget, præsertim in nundinis magnis, quod ita vendantur animalia, etiamsi vitia sint occultissima. Ratio, quia ad tollendas lites ob commune bonum satis hoc cohonestati potest a consuetudine: Dummodo, intelligendum, non vendatur res ultra justum pretium, saltem supremum, quanti valet res, habita ratione illius vitii occulti.

,, 11. Si scias occulte debitorem tuum non esse solvendo,
824 ,, injustum videtur, iis, qui id nesciunt, debitum illud ven-
,, dere pretio ordinario; tum quia est dolus, tum quia vi-
,, tium intrinsecum crediti non revelatur, *Bon. l. c. p. 10. ex*
,, *Less. c. 21. d. 10. Fill. &c.*

,, 12. Etsi venditor sciat pretium mercis mox minuen-
,, dum, licet tamen vendere pretio currente, & non dicere
,, emtori (secluso tamen dolo, fraudibus, & mendaciis, qui-
,, bus emtorem allicere ad emendum ei non licet); quia
,, pretium currens simpliciter adhuc est justum, *Bonac. qu. 2.*
,, *p. 5. n. 12. ex Azor. & Filliuc. &c.*

Sed de hoc dubitatur inter DD. Alii enim, ut *Rodr. Med. Gabr. &c. cap. 2. n.* 107. negant posse vendi pretio currenti rem, quæ scitur mox minoris valiture, quia tunc res illa ex tali circumstantia minus valet: Et hanc recte *Salm. cum Pal.* probabilem vocant. Alii tamen affirmant, ut *cum Bus. Less. c. 21. num.* 40. *Tournely to. 1. p.* 448. *Salm. n.* 108. *cum Caj. Bon. Pal. Sot. Trull. ex S. Th. qui* 2. 2. *q. 77. art. 3. ad* 4. qui expresse hoc docet. Ratio, quia non est respiciendus valor futurus, sed præsens, qui non variatur ex notitia particulari, sed ex communi æstimatione: Et hanc sententiam veriorem censeo, si vere notitia sit particularis, non autem si communis. Sic pariter contra, bene ajunt *P. Concina to. 7. pag.* 302. *n.* 20. *& Tournely pag.* 447. *cum Banu. Caj. Mald. & Salm.* licere cuique emere merces pretio currenti, scienti pretium brevi augendum, quamvis hoc ignorent venditores, ut probatur exemplo Josephi *Gen.* 41. Item dicendum cum *Tournely p.* 449. *& Concina p.* 303. *num.* 21. bene te posse emere pecunia, quam private scis brevi prohibendam; modo, semper intellige, absint mendacia, vis, aut fraus. Utrum autem emtor, aut venditor eo casu peccet contra charitatem, qui venderet rem illam alicui cum tanto ejus damno? Resp. *S. Th. l. c. Abundantioris esse virtutis, si pretium minuat.* Sed, si non minuit, regulariter non peccat, ut dicunt *Tournely d. p.* 449. *& Salm. ib.* quia sic ille consulit rebus suis, licet damnum per accidens alteri eveniat: Certum autem est non teneri cum suo damno rem manifestare, ut *Continuator Tournely to. 1. pag.* 448. *Roncaglia de Contr. c. 5. q. 6. R. 2. & Salm. cap.* 2. *n.* 108. *cum Less. Bon. Trull. &c.* Ratio, quia ex una parte non lædit charitatem, qui utitur jure suo juste consulens rebus suis, quamvis alter per accidens damnum ex eo patiatur; ex altera parte non tenetur notitiam illam manifestare cum suo incommodo, ut ajunt *Less. l. 2. cap.* 21. *num.* 40. *& iidem Salm. ibid. cum Sot. Caj. Bann. Pal. Bon. Nav. &c.* communiter. Dictum est *regulariter*, nam excipiunt 1. *Tournely, & Roncaglia*, si tali venditione emtor reduceretur ad extremam, vel gravem necessitatem; sicut enim charitas præcipit, ut subveniamus proximo graviter indigenti, sic vetat, ne in paupertatem ipse redigatur, ut nobis divitias comparemus. Excipit 2. *Roncaglia*, si ille caussa talis notitiæ venderet in majori quantitate, quam foret venditurus cum gravi damno emtoris; nisi iste adhuc eandem quantitatem eodem pretio emturus fuisset ab aliis: At *Salm. l. c.* merito sentiunt hanc exceptionem regulariter non valere. Excipit 3. idem *Roncaglia*, si is posset mercem suam pluribus vendere, & vendit uni; vel si posset vendere alicui, qui statim iterum venderet aliis rem consumturis, & venderet alteri rem servaturo usque ad tempus diminutionis pretii. An autem in his omnibus casibus venditor semper graviter charitatem læderet, dubito, si attendatur ratio ab iisdem Auctoribus citatis, nempe quod charitas non vetat, ne sibi quis consultat utendo jure suo, licet alteri per accidens damnum obveniat.

,, 13. Si cui datum est aliquid vendendum pretio, v. gr.
825 ,, infimo, vel moderato, & is vendat rigoroso, probabile
,, est, ut habet *Angel. v. Emtio*, non teneri restituere,
,, sed posse retinere excessum, cum sua industria acquisive-
,, rit. Aliud tamen est de famulis mercatorum, quibus in-
,, determinato pretio traditur meliori modo vendendum,
,, quo possunt, in utilitatem domini. V. *Less. d.* 18. *C. Lu-*
,, *go d.* 26. §. 9.

Quæritur, an tradita tibi re ad vendendum, pretio designato, possis tibi retinere plus quod ex ea retrahes? Certum est nihil posse retinere, si sis famulus stipendiatus domini rei, sive pretio conductus ad vendendum. Alioquin, duo adsunt sententiæ: *Prima*, quam tenet *Busemb. mox supra cum Ang.* & probabilem putant *Viva de Contr. q. 2. a. 3. num. 4. ac Mazzotta to. 2. pag.* 122. *qu.* 4. affirmat posse retinere, si ex tua industria vendas ultra pretium assignatum, quia excessus ille non rei, sed tuæ industriæ fructus est. *Secunda* tamen sententia vera, quam tenent *Less. l. 2. c. 21. n.* 138. *Lugo D. 26. num.* 150. *Spor. Complem. de 7. Pr. cap.* 5. *n.* 38. *Roncaglia de Contr. cap. 9. q. 1. R. 2. Tamb. Dec. l. 8. tr. 3. cap. 7. §. 9. n. 10. Tournely to. 1. pag.* 475. *Concina to. 7. pag.* 293. *n.* 13. *Salm. cap. 2. n. 72. cum Sylvest. Pal. Vill. & Fagundez* (qui *apud Renzi de 7. Præc. cap. 6. qu.* 10. primam sententiam putat improbabilem), negat te posse retinere illud pluris quod ex venditione retrahis. Ratio, quia assignatio illa facta est a domino, ne infra, non autem ne supra res vendatur. Excipiunt vero *Salm. num.* 71. *& Roncaglia l. c.* consentitque *Croix l. 3. p. 2. num.* 114. si dominus commiserit vendere in uno loco, & tu, facta ibi diligentia, plus vendas in alio valde distanti. Sed merito id negant *Lugo l. c. v. Quarto, Spor. Tamb. & Tournely locis cit.* tunc enim tantum potes retinere pretium tui laboris, non autem totum excessum retractum ex re, quæ semper domino suo fructificat. Et idem dicendum sentio (quicquid dicant *Salm. num.* 76.), si tibi alter commiserit aliquid tanti emere, & tu minoris emas, adhibita diligentia extraordinaria; eo casu, præter valorem tui laboris, non poteris plus a Domino exigere, quam impendisti, cum nomine suo, non tuo rem emisti.

Bene autem poteris excessum ex re vendita retractum tibi retinere in sequentibus casibus: I. Si res tua industria sit meliorata, & ideo pluris vendas, ut concedunt *P. Concina, & Tournely ll. cit. cum Salm. num.* 71. Ratio, quia, ut communiter docent *Mol. Dic. & alii cum Croix l. 3. p. 2. num.* 215. fructus mixti, scil. provenientes tam ex natura rei quam ex industria, non debent restitui domino a possessore tam bonæ quam malæ fidei, nisi quantum respondent naturæ, non vero quantum respondent industriæ; fructus enim illi non sunt rei, sed hominis, occasione rei, vel per rem tanquam instrumentum sibi lucrantis. II. Si tacite cum domino conveneris, nihil ei dare ultra pretium designatum; ita *Lugo Disp. 26. n.* 150. *& Salm. cum Pal. Salas, Led. &c.* Quod utique intervenire asserunt, si dominus pro tuo labore nullum assignet stipendium. III. Si lucrum sit parvi momenti, ut *Spor. & Tamb. ll. cit.* quia tunc facile præsumitur dominus consentire, ut modicum illud lucrum tibi retineas. IV. Si tu, facta communi diligentia, & pretio majori non invento, rem tibi emas, & postea pluris vendas, solvasque domino solum pretium assignatum. Ita *Lugo d. n.* 150. *v. Quinto, Less. cap. 21. num.* 139. *Tournely pag.* 174. *Viva l. c. & Salm. n. 75. cum Vill. & Mald.* Et idem ait *Lugo num.* 151. si alter tibi commiserit aliquid emere tali pretio, & tu invenias rem pretio minori; poteris tunc rem tibi emere, & postea eam vendere illi alteri pretio majori, dummodo postea, adhibita diligentia ordinaria, non invenisses occasionem rei emendæ, nisi illo majori pretio. Additque *Lugo num.* 152. tunc censeri, quod tu volueris rem tibi emere, aut vendere, quoties habueris animum retinendi tibi excessum, & simul assumendi periculum rei, si forte periisset. Id tamen bene advertit *Lugo*, non esse licitum Clericis, quibus interdicta est negotiatio, si ipsi ideo emant, ut postea non mutatam carius vendant, ut in *Dubio sequ.* fusius declarabimus.

Quid, sit tu gratis te obtuleris ad vendendum, vel emendum? Nihil posse retinere dicunt *Mol. D.* 363. *& Less. cap. 21. num.* 138. Sed *Roncaglia l. c. Spor. num. 41. cum Fagund. Tamb. n.* 6. dicunt posse tibi retinere pretium tui laboris, si non habueris animum donandi; Sic enim fuisti quidem mendax, & non fidelis, sed non fuisti injustus, cum tuus labor jam pretio dignus erat. Et hoc probabilius mihi videtur, modo dominus jam prius statuisset vendere rem illam, & modo alter non fuisset, qui gratis rem domino venderet.

,, 14. Quando Sartoribus ementibus pannum pro iis, qui-
,, bus vestes conficiunt, minoris venditur, quam aliis, eo 826
,, quod sint Parochiani mercatorum, vel sæpe ab iis emant,
,, possunt partem pretii remissam sibi retinere, dummodo
,, alias fideliter agant, quia nulli fit injuria: & cum mer-
,, catorum plurimum intersit, ut tamen ad ipsorum potius,
,, quam ad aliorum officinas veniant, censentur in ipsorum
,, gratiam remittere, iisque donare eam partem, *Filliuc.*
,, *Dian. p. 1. t. 8. R.* 26. Negat tamen *Salas*, eo quod mer-
,, catores falso dicant se remittere, ut alliciant.

Caute igitur, ut bene advertit *Cont. Tournely to. 1. pag. 474. vers. Colliges*, permittendum est Sartoribus ementibus pannos pro aliis, retinere aliquid de pretio; nam aliquando mercatores revera potius simulant ipsis donare, quam donent, ita ut si dominus ipse adiret, pro eodem pretio rem obtineret. Ceterum, si Sartor fideliter negotium domini gerat, & mercator ei aliquid donet vere gratis, quia suam officinam ille frequentat, vel ut eum alliciat ad suam officinam frequentandam, licite Sartor posset retinere donatum, modo moralem diligentiam adhibuerit ad emendum ab aliis mercatoribus pretio minori, ita *Tournely l. c. Spor. de 7. Præc. cap. 5. num. 37. cum Busemb. mox supra, & Salm. cap. 2. n. 76. cum Fill. Trull. Dian. &c.* Præterea advertunt *Salm. ibid.* nihil posse exigere Sartorem ob lucrum, quod iis cessat, cessando ab opere, causa adeundi mercatores ad vestes emendas, quando ipsi ultro ad emendum se offerunt; Hoc intelligendum, si alioquin alter non deesset, qui gratis domino emeret, ut diximus mox supra *n. anteced. in fin.*

,, 15. Cum

827 ,, 15. Cum res duobus insolidum est vendita, is dominium acquirit, cui tradita est, dummodo ia pretium solverit. Si neutri tradita sit, debetur ei qui prius tempore emit, & alter habet actionem in venditorem. Si quid tamen vendatur, aut detur Ecclesiæ, vel alias piis locis, acquiritur dominium ante traditionem. Vid. *Less. loc. cit. & Card. Lugo, d. 26. s. 9.*

Si res igitur sit vendita uni, & postea tradatur secundo emtori, res istius fit. Excipe 1. nisi hic secundus emtor sit conscius prioris venditionis; Ita *Less. l. 2. c. 19. num. 142. cum Gloss. in c. Si tibi de Preb. in 6. P. Conc. to. 7. p. 667. n. 4. Salm. tr. 14. n. 10. cum communi*; Et hoc etiamsi hic secundus emtor sit persona privilegiata, ut *Tournely to. 1. p. 456. Conc. loc. cit. Salm. ib. cum Less.* & aliis communiter; Tunc enim iste tenetur rem tradere primo emtori: sed non ante sententiam, nisi forte ipse induxerit venditorem ad rem ei secundo vendendum, ut *Less. Salm. & Tourn. ll. cc.* Excipe 2. si primus emtor sit privilegiatus, nempe locus pius, aut Universitas; *Tourn. p. 455. Concina p. 667. n. 4. & Salm. nu. 9.* Excipe 3. si res sit tradita secundo titulo gratioso, nam hic debet rem sibi traditam restituere emtori, qui jus habet ad rem, ex *l. Ignoti C. de Revoc. his qua &c.* Hæc tamen restitutio non debetur, nisi alius emtor petat intra annum, ex *l. 1. D. Quæ in fraud.* Ita *Less. Torn. & Salm. loc. cit.*

828 ,, 16. Si res pereat ante traditionem, & sit certa, ac determinata, v. gr. hæc domus, hoc dolium vini, perit emtori, nisi aliter expresse conventum sit, aut venditoris culpa pereat. Si autem res sit indeterminata (ut si quis emerit 10. modios tritici ex granario, oves ex grege) aut si emat rem determinatam quidem, sed ad mensuram (ut acervum totum tritici uno floreno in singulas mensuras), tunc ante rei traditionem, aut mensurationem, periculum spectat ad venditorem. V. *Less. d. 12. l. c. Card. Lugo, d. s. 14. n. 216. Laym. l. 3. t. 4. cap. 17. §. 2. Bon. q. 2. p. 8.* * (*Excipe, si emtor sit in mora, ne res sit dimensa, ex l. Lector D. de Peric. Nota tamen, quod incrementum, & decrementum rei etiam indeterminatæ spectat ad emtorem; Salm. c. 2. n. 13. cum Less. Bon. &c.*) *

,, 17. Si res vendita pereat, aut deterior fiat post traditionem, perit emtori; licet pretium nondum persolverit, quia res Domino perit, *Laym. Bon. ll. cc.*

829 ,, Quæres 1. an, & quomodo liceat emere chirographa, seu credita alterius?

,, Respond. Si credita imposterum exigenda (sive jus, quod habet alter, ut ipsi in futurum aliquid solvatur) sint certa, ea minoris emere, solutione anticipata, est usura, secluso tamen lucro cessante, & damno emergente, *Bonac. d. 3. q. 3. p. 10. ex Mol. Less. Tol. Fill.* quia accipitur aliquid supra sortem ex mutuo; nam mutuat implicite minorem pecuniam pro exigenda majore. Dixi *certa*, quia si credita sint incerta, periculosa, & litigiosa, ac cum difficultate exigenda, licite is, qui non est causa illius difficultatis, minoris emit, prout difficultas, vel incertitudo solutionis minor est, vel major; quæ cum tali periculo, & difficultate minus valent, *Bon. l. c. Trull. l. 7. c. 20. d. 8.*

Creditum incertum, vel difficilis exactionis licite potest minoris emi, etsi ementi sit facile illud integre exigere; quia pretium sumitur a communi æstimatione, non ex circumstantia particularis ementis, ut dicunt ex *S. Thom. 2. 2. qu. 77. art. 1. Less. l. 2. c. 21. n. 76. Lugo d. 25. num. 94. Salm. cap. 2. n. 156. cum Mol. Bon. Trull.* contra alios. Sed in dubium revocatur, an creditum liquidum possit licite emi minori pretio quam infimo? *Prima* sententia affirmat, quam tenent *Cajet. v. Usura, Arm. eod. v. n. 33. Nav. c. 17. n. 231. Sanch. Cons. l. 1. c. 7. d. 17. Tol. l. 5. c. 32. in fin. Auctor in Add. ad Anacl. de Vendit. q. VI. Tamb. Dec. l. 8. tr. 3. c. 7. §. 8. n. 3. cum Dicast.* & probabilem putant *Lugo D. 26. n. 95. adhæretq. Azor. to. 3. l. 7. c. 10. q. 5. v. In hac, cum Abb. in c. Ex parte de Alienmut. & S. Bern. Sen. p. 2. Serm. 34. Diana p. 1. tr. 8. Res. 49. cum Sa, Malder. Philiarcho, & Fab.* item *Innoc. Bannez, Trull. & Serra ap. Salm. c. c. n. 159.* refertque *Less. l. 2. c. 21. n. 66.* sic docuisse Luvanii Cardinalem Bellarminum. Ratio, quia hic contractus non est mutui, sed emtionis, qua non emitur pecunia, sed actio ad illam; & ideo justum censetur pretium, quod communiter negotiatores pro talibus chirographis solvere solent. *Secunda* vero sententia negat, eamque tenent *S. Thom. Opusc. 67. Less. l. 2. c. 21. n. 67. Lugo D. 26. num. 96. Salm. n. 160. cum Pal. Sylvest. &c. Croix l. 3. p. 2. n. 984. Laym. l. 3. tr. 4. c. 17. §. 5. n. 33. Azor. l. c. Viva de Contr. q. 2. n. 2. n. 8. Spor. de 7. Pr. c. 4. num. 49.* & alii plures. Ratio, quia actio ad creditum liquidum revera, cum nullum adsit periculum, aut sumtus pro eo recuperando, tanti valet, quanti ipsa pecunia debita; unde emere vilius actionem illam anticipata solutione, quando nullum intervenit incommodum, est virtualis usura. Hæc sententia est quidem suadenda ut communior & tutior, sed primam, tum ob auctoritatem DD. tum ob rationem, sicut *Azorius*, & *Laym.* reprobare non audent, ita nec ego, modo absit omnis animus usurarius; Res enim naturales, ut bene ait *Petrocorens. tom. 2. pag. 348.* pretium non habent, sed tanti valent, quanti ab hominibus æstimantur, ex *l. Pretia 62. D. ad l. Falc. ap. Cabass.* Constat autem (ait *Laym.*) quod, cum talia chirographa ad venditionem exponuntur, minoris communiter æstimantur, quam præsentes pecuniæ, & hæc diminutio æstimationis oritur ex difficili exactione, a qua communiter præfata chirographa solent non esse immunia. Unde iidem *Lugo l. c. n. 99. Croix, & Spor.* licet secundam sententiam sequantur, dicunt tamen, quod ea speculative loquendo est vera, sed non practice, nam in praxi communiter hujusmodi credita vix sunt libera a periculo exactionis, vel saltem a molestiis, & sumtibus. Cum autem in praxi communiter hæc credita sint obnoxia hujusmodi periculis, & incommodis, idcirco non improbabile videtur, pretio ipsam decrescere juxta communem hominum æstimationem, & ideo minoris emi posse. Alia autem est ratio mutui, alia emtionis; ex mutuo enim nihil præter sortem exigi potest, nisi titulus extrinsecus ipsi accedat; in emtione autem sola æstimatio hominum constituit justum pretium rerum, hicque præbet titulum minoris emendi.

830 ,, 1. Usuram committunt 1. Ministri Regum, & Principum, &c. qui, ut anticipatam faciant solutionem, aliquid accipiunt a creditoribus. 2. Qui aliquid accipiunt a debitoribus, concessa dilatione ad solvendum; quia accipiunt aliquid ultra sortem pro mutuo virtuali, *Bon. l. c. Nav. Mol. Sal. &c.*

,, 2. Minoris emi possunt regulariter credita, & stipendia, sive salaria debita militibus, aut famulis Nobilium, quia habent adjuncta incommoda, pericula, & molestias in exigendo: quam ob causam idem licet, etiamsi credita illa tempore præsenti, vel etiam præterito fuerint solvenda, *Bonac. l. c. ex Regin. Mol. &c.*

,, 3. Qui ipse est causa difficilis solutionis, peccat contra justitiam emendo minoris, & tenetur ad restitutionem: tum quia ipse est causa damni, cum ipsius culpa creditum valeat minus; tum quia alioqui præmium ex delicto suo reportaret * (*Hoc certum est ap. omnes, v. Salm. c. c. n. 157.*) * *Mol. d. 313. Fill. Bonac. l. c.* Hinc Quæstores Principum, ad quos solutio pertinet, quando ipsi sunt causa difficilis, & maligna solutionis, non possunt chirographa, vel credita emere minoris, ut docent *Auct. cit.* Additque *Salas, & Mol. l. c.* non esse liberum Quæstoribus, &c. quibus incumbit solvere Magnatum debita, uni potius solvere, quam alteri (nisi quis forte jus præ aliis habeat. V. supra de ordine restit.): sed teneri omnibus solvere pro rata, *Bon. l. c. V. Trull. l. 2. d. 10.*

ARTICULUS II.

Quid sit negotiatio, & quibus illicita?

831 *Quando Clericis negotiatio sit graviter illicita?*
832 *Quid si Clericus negotietur per alium?*
833 *Quid si negotietur nomine alieno? Et vide ibi sancitum ex Bulla Benedicti XIV.*
834 *An liceat Clerico, aut Religioso emere animalia, ad ea vendenda saginata in pascuis suis?* 835. *An liceat emere pecora ad ea saginanda ex pascuis alienis?*
836 *An liceat emere agrum cum fructibus? An vendere carius, ut ematur vilius? An emere lanas ad vendendum pannum?*
837 *An liceat Clerico absolute negotiari pro necessitate sui, vel Familiæ?*
838 *An aliquando Laicis negotiatio sit illicita?*
An liceat Clericis gerere negotia, sive procurationes Secularium?

831 ,, Resp. Ea est, cum quis rem sibi comparat eo animo, ut integram, & non mutatam * (*secus si in melius mutatam. S. Thom. 2. 2. q. 77. art. 4. ad 1.*) *, carius vendendo, vel permutando lucretur. Quod, quia obnoxium est periculo multorum peccatorum, & valde distractivum, ac indecens statui Clericali, sic lucris inhiare, severe prohibitum est Clericis constitutis in Sacris * (*Constitutis in Sacris tantum, ut Salm. c. 2. n. 37. Lugo D. 26. n. 25. Less. c. 21. n. 4. & alii communiter, contra Secundum 6. Ne Cler. vel Mon. Id affirmat etiam de Novitiis Turr. ap. Lugo, sed Lugo merito de hoc dubitat, quia Novitii in odiosis non veniunt nomine Religiosorum*) *; ita ut mortaliter peccent * (*Ut habet communis (sed non contra justitiam); Et incurrunt suspensionem, & excommunicationem, ferendæ tamen sententiæ; Salm. ib. De immunitate gabellarum autem, vide Salm. l. c.*) *, si multam negotiationi dent operam, ut ait *Less. quem v. l. c. d. 1. Laym. l. 3. t. 4. c. 17. §. 7. Bon. de contr. d. 3. q. 1. p. 5. C. Lugo d. 26. s. 3. n. 19.*

Communis igitur est sententia, non prohiberi negotiationem Clericis in Minoribus. Ita *Contin. Tourn. to. 1. p. 468. n. 1. Habert to. 4. p. 287. Concina to. 7. p. 679. n. 5. Lugo D. 26. n. 25. & Salm. tr. 14. c. e. n. 37.* Dubitatur autem, an vetetur Beneficiatis in Minoribus? Negant *Mol. D. 342. & Trull. ap. Salm. l. c.* qui id probabile putant cum *Fill. to. 2. tr. 35. c. 1. q. 8. n. 20.* Sed melius tenendum oppositum cum communi sententia, quam tenent *Lugo D. 26. n. 26. Salm. Tourn. Conc. Habert. ll. cc.* item *Sa, Tab. Reb. Salas ap. Lugo, ex c. Placuit. 3. Cau. 21. q. 3.* ubi prohibetur negotiatio non solum Presbyteris, & Diaconis, sed etiam *Clericis*: quod saltem de Beneficiariis in Minoribus intelligendum est; Nec intelligi potest de Subdiaconis, dum in tertio sæculo, quo peractum fuit Concilium Carthaginense III. cujus est præfatus Canon, nondum Subdiaconatus ordo inter sacros connumerabatur; etenim adhuc tempore Urbani II. (qui vivebat anno 1031.) tantum Ordines Presbyteratus, & Diaconatus

erant sacri, ut patet ex Conc. Benevent. *Dist. 60. c. 4. apud Tourn. to. 10. p. 250.* Ratio autem, cur Beneficiariis negotiatio sit interdicta, est, tum quia Beneficiarii ex officio debent Deo vacare, utpote addicti Ministerio ecclesiastico; tum quia ex Bullis Pontificum, ut asserit *Lugo*, Beneficiarii, non solum in Majoribus, sed etiam in Minoribus constituti expoliantur bonis acquisitis ex negotiatione; ergo etiam iis negotiatio est interdicta. Sententia autem contraria, nescio quo valido fundamento nitatur.

„ 1. Si Clericus semel, iterumque tantum negotietur, in „ materia non gravi, v. gr. libros, cruces, &c. emat, ut „ occulte iterum vendat carius, non est mortale. *Less. Mald.* „ *Fill. Dian. C. Lug. l. c.*

Non peccat graviter Clericus bis, vel ter exercens negotiationem non turpem, nec in magna quantitate, quia Jura loquuntur de exercente. Ita *Less. l. 2. c. 21. n. 4. Lugo d. 26. n. 24. Salm. de Contr. c. 2. n. 38. cum Fill. Trull. Vill. &c. ex c. Multa 1. Ne Cler. vel Mon.* ubi prohibetur Clericis, *negotium injustum exercere*. Hinc, etiamsi semel in materia gravi negotietur, nec etiam peccare graviter, probabiliter tenent *Cajet. Salas, Delbene ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1003.* Immo *Caj. Michael de Palao, & Rodr. ap. Salm. ib.* dicunt non esse grave, etiam frequenter negotiari, quando fiat sine scandalo, & negotiatio non sit turpis, nisi præcedat monitio; Sed *Salmanticenses* hoc recte inquiunt minime admittendum, cum jura ante monitionem graviter negotiationem prohibeant; monitio autem tantum requiritur ad pœnas incurrendas, non vero ut hujusmodi exercitium sit illicitum, cum illud a lege interdicatur, utpote statui Clericali per se indecens.

832 Nec etiam tamen peccat graviter Clericus, qui per alium negotiatur, dante ipso pecuniam, alio ponente industriam; ast communis cum *Laym. Pal. ap. Croix ib. n. 1009.* Immo alii *ap. Salm. c. 16. nu. 40.* eum excusent etiam a veniali; E contrario tamen *Salm. ibid. & Lugo D. 26. n. 36. in fin.* rationabiliter putant posse in eo adhuc graviter peccare, si sua superintendentia esset magna; quia tunc idem esset, ac si ipsemet negotiaretur.

833 Notandum hic ex Bulla *Bened. XIV.* contra Clericorum negotiationem, edita Romæ 25. *Febr. an.* 1741. quæ incipit, *Apostolicæ*, statutum esse, quod Constitutiones, & pœnæ contra Clericos negotiantes intelligantur etiam pro Clerico, qui non suo, sed alieno nomine quomodolibet illicitam negotiationem exercet. Item quod negotia a Laicis incœpta, si ad Clericum quovis titulo deferantur, statim sint ab eo dimittenda; Quod si non possint dimitti sine detrimento, permittitur continuatio, sed tantum ad tempus, & per interpositam Laici personam, ac de licentia S. C. Concilii (aut Ordinarii, si sit extra Italiam); Alias incurret Clericus eandem Spolii pœnam.

834 2. Non est negotiatio Ecclesiasticis, vel Religiosis prohi- „ bita, si emant pecora, quæ pascuis suis saginata vendant: „ quia vendunt fructus suorum prædiorum, vel agrorum, „ *Mol. Less. C. Lugo s. 3. nu. 29.* Uti nec si greges alant, „ ut fœtus, lac, lanam vendant, *C. Lugo l. c.* Ubi tamen „ negant licere iis conducere agros, ut fructus vendant, eo „ quod (licet non sit negotiatio proprie dicta) specialiter „ illi sit prohibitum in *Conc. Charthag. v. loc. cit.*

835 Certum est non esse licitum Clericis vel Religiosis conducere agros alienos ad vendendos fructus. Ita cum *Busemb.* ut supra *Lugo de Contr. D. 26, n. 29. Less. l. 2. c. 21. num. 6. Laym. de Contr. c. 13. §. 7. n. 40. Roncaglia de Contr. cap. 2. q. 4. R. 1. &c.* Ratio, quia (ut dicit *Bus.*), quamvis hæc proprie non sit negotiatio, tamen vetitum est a *Conc. Chalced.* (non *Charthag.*) ut habetur in *c. Pervenit 1. caus. 21. q. 3.* ubi sic dicitur: *Pervenit in S. Synodum, quia de eis qui in Clero connumerantur, quidam propter turpis lucri gratiam alienarum possessionum conductiones, & causas seculares suscipiunt; & seipsos quidem a ministeriis sanctis per desidiam separant; ad domos autem secularium concurrunt, & substantiarum eorum gubernationes avaritiæ causa suscipiunt. Decrevit igitur S. Synodus neminem deinceps eorum, sive Clericum, aut Monachum, conducere possessiones, aut misceri secularibus procurationibus.* E converso licitum est Clerico emere agrum cum fructibus jam maturis, & illos vendere, quia tunc vendit fructus agri proprii. Ita *Salm. loc. cit.* cum *Mol. Fill. & Bus. ut mox infra.* Licitum esse etiam emere pullos equinos, ut postea domitos vendat, dicit *Palaus tr. 16. D. 4. p. 13. §. 3. num. 3. cum Gutt. & Lassaria*; Sed hoc parum mihi arridet.

An vero liceat Clerico emere pecora, vel porcos, ut vendat saginatos, vel ut ex fœtibus, lacte, lana lucrum faciat? Communiter id admittunt DD. si in propriis prædiis animalia saginentur, vel alantur, ut *Less. l. c. n. 6. Lugo n. 29. Pal. n. 3. Laym. n. 40. Salm. n. 41. Ronc. l. c. R. 1.* Sed dubitatur, an liceat ea alere ex prædiis alienis, ut postea vendantur? Si ad hoc conducantur prædia aliena, censeo omnino dicendum, quod non liceat, ex citato *Conc. Chalced.* (nisi alicubi contraria vigeret consuetudo). Ratio, quia, si ibi prohibetur conducere agros ad vendendos fructus, tanto magis videtur id vetitum ad animalia saginanda. An autem liceat Clerico emere fructus alienorum agrorum ad animalia saginanda, & saginata vendenda? Generaliter loquendo, id concedunt *Viva de Contr. q. 2. a. 4. n. 7. & Salm. n. 34.* modo absit scandalum. Sed negant *Laym. l. c. & Spor. tr. 6. c. 5. n. 101.* Veruntamen nequeo intelligere, cur hoc absolute sit illicitum, cum ex una parte hæc non sit negotiatio; emere enim rem, ut in melius mutata carius vendatur, certum est non esse negotiari, *sed præmium sui laboris accipere*, ut docet *D. Thom. q. 77. a. 4. ad 1. cum aliis.* Ex alia parte nullo Canone hoc vetitum invenitur. Et regula generalis est, licitum esse quodcunque non constat a Lege prohibitum, ut fuse probatum est *lib. 1. nu. 48.* Dicit *Laym.* hoc prohiberi, quia dedecet statum Ecclesiasticum. Sed respondeo, vel dedecet per se, vel propter scandalum aliorum: Quod per se dedeceat, nequit dici; nam si hoc esset, etiam Clericum dedeceret animalia saginare in prædiis propriis, quod communiter DD. cum ipso *Laym.* permittunt. Si vero ob scandalum, ergo, secluso scandalo, non est illicitum.

„ 3. Non peccat Clericus 1. Si emat agrum cum fructi- 836
„ bus jam maturis, illosque vendat; quia vendit fructus „ agri sui, *Card. de Lugo l. c. ex Molin. Filliuc. &c.* 2. Si „ id, quod ad proprios usus emerat, postea, vel quia non „ indiget, vel mutato consilio, carius vendat, *ibid.*

Notandum est deinde, quod, ut negotiatio Clericis vetita sit, requiritur animus vilius emendi, ut vendatur carius; unde licet eis vendere carius, ut amant vilius, *Salm. n. 42.* Sic pariter non est vetitum Clericis, vel Monachis aliquid emere ut consumant, & postea vendere, si pretium illius crescat, ut vilius simile emant, quia *hæc non est propria negotiatio* (ait *S. Thom. 2. 2. qu. 77. a. 4.*), *nec pertinet ad negotiatores, sed magis ad Œconomicos, & Politicos, qui habent providere vel domui, vel Civitati de necessariis ad victum.* Item nec prohibetur iis emere plura pro securitate suæ provisionis, & quod superest etiam carius vendere, quia emit ne provisio deficiat, ut ajunt *Lugo D. 26. n. 32. Mazzott. to. 2. p. 128.* Licitum etiam est Clericis emere ferrum, ad vendendos gladios: colores, ad vendendas picturas: lanas, ad vendendum pannum; modo tamen ipsi pannum conficiant, non autem per operarios conductos, quia aliter hoc valde accederet ad negotiationem; ita *Lugo num. 34. Salm. cum Mol. & Molder.* Et hoc affirmant, etsi lanæ essent propriæ; de hoc tamen dubitat *Lugo*. An vero liceat conducere equos ad eos locandos? Negat adhuc *Molina*, sed concedunt *Lugo, & Salm. n. 42.*

„ An vero, & quomodo Clericis liceat negotiari per alios „ non famulos, præsertim in necessitate? *V. C. de Lugo d.* „ *26. s. 4. n. 36. Trull. l. c. d. 19. Barb. de jur. un. l. 1. c. 40. a. 1.*

Commune est apud DD. licitum esse Clerico negotiari pro 837
sua vel suorum necessaria sustentatione. Ita *Lessius l. c. c. cit. n. 6. Lugo D. 26. n. 37. & Salm. c. 2. n. 39. cum Mol. Sa, Nav. &c. ex c. Multa 1. Ne Cler. vel Mon.* ubi dicitur: *Nec tamen justum negotium est contradicendum propter necessitates diversas, &c.* Sed hic dubitatur, quænam necessitas requiratur, vitæ, an status? Nimis rigide *Laym. c. 13. §. 7. n. 39.* requirit necessitatem ad vitam sustentandam. Sed communius & probabilius *Pal. tr. 16. D. 4. p. 13. §. 3. n. 8. Sporer tr. 6. c. 5. n. 102. Croix l. 3. p. 2. num. 1006. & Mazzot. de Contr. c. 3. p. 127. in fin.* dicunt sufficere necessitatem gravem ad statum decentem, nempe si aliter Clericus cum sua Familia commode sustentari nequeat. Ratio, tum quia Lex ecclesiastica non obligat cum gravi incommodo; tum quia prohibitio, cum facta sit ob decentiam status, non censetur prohiberi id quod necessarium est ad decentem statum servandum suum vel suorum.

Notandum est ultimo, quod negotiatio, licet tantum Cle- 838
ricis prohibita sit, adhuc tamen laicis aliquando illicita est: nempe si unus, vel pauci mercatores emant in magna quantitate res necessarias ad victum, vestitum, vel ad usum communem civium, antequam hi sufficienter de illis sibi providerint, ut postea vendant pretio majori, quam juxta fori æstimationem venderentur. Ita *Salm. c. 2. n. 44. & 45. cum Trull. Sot. Sylv. &c.* Et addunt in hoc peccare eos contra justitiam, & teneri ad restitutionem. Sed oppositum non esse improbabile ait *Less. l. 2. c. 21. num. 151.* cui adhærent *Pal. Mol. Dic. & Dian. apud Salm.* dicentes, quod isti potius peccant contra charitatem, & contra Justitiam legalem, non autem contra commutativam; quia non peccant emendo, nec peccant non vendendo statim, cum nullus teneatur vendere res suas. Excipit tamen *Less. n. 152.* si pretium, spectato tempore venditionis, esset irrationabile; Sed vide dicta *p. 214. n. 815.* Admittunt autem *Salm. d. n. 44. cum communi*, posse mercatores vendere merces pretio majori, si emant eas, antequam in Urbem invehantur. Sicut etiam admittunt, quod dives in urgenti necessitate civium, possit emere frumenta, ut moderato lucro postea vendat, & sic eorum necessitati subveniat.

Valde refert hic ultimo loco quærere, an liceat Clericis gerere negotia, sive procurationes Secularium? Certum est illicitum esse Clericis exercere officium Tutoris, Curatoris aut Procuratoris pupillorum, item Tabellionis, & qualecunque aliud officium publici ministerii, ex quo teneantur rationes reddere de justitia, vel de bonis administratis. Et ob hanc causam tales Clerici fiunt irregulares ex *cap. unic. de Oblig. ad Ratioc.* Advertit tamen *Mazzotta de Irreg. to. 4.*

pag. 463.

pag. 463. *cum Tamb. Ugolin. & aliis*, quod si a Clerico suscipiatur administratio post Ordinationem, non incurritur Irregularitas, cum hæc non inveniatur expressa in jure. Deinde advertunt *Salm. de Censur. cap.* 9. *n.* 63. *cum Pal. Bon. Corneja, & Sayro*, quod ut Clericus qui hujusmodi officia exercuerit, possit ordinari, sufficit quod, deposita administratione, idoneam fidejussionem de gestis præbeat. Imo (ut addunt iidem *Salm. cum Pal. Suar. Bonac. &c. ibid.*) sufficit, quod reddat rationes, & administrationem deponat, etiamsi debita non solverit. Communiter autem DD. cum *Salm. n.* 64. docent quod Administratores locorum piorum, aut viduæ, aut pupilli indigentis, qui causa pietatis tale onus susceperint, bene possunt ordinari etiam ante redditas rationes, argumento ex *cap.* 1. *Ne Clerici, vel Mon. cap.* 6. *q.* 1. & clarius ex *c. Pervenit,* 1. *Cau.* 21. *q.* 3. *ac cap. Indicatum* 5. *dist.* 89.

Ad quæsitum veniamus; communiter docent *Lessius l.* 2. *cap.* 21. *n.* 6. *Pal. de Censur. D.* 6. *p.* 13. *n.* 8. *Bon. eod. tit. p.* 4. *n.* 4. *& Salm. eod. tit. c.* 9. *n.* 28. *cum Suar. Laym. & aliis*, illicitum esse Clericis procurationem gerere personæ secularis privatæ non miserabilis, cum obligatione reddendi rationes, ut habetur ex *c. Sed nec.* 4. *Ne Cler. vel Mon.* ubi sic dicitur: *Sed nec procurationes villarum, ut jurisdictiones etiam seculares . . . Clericorum quisquam exercere præsumat. Si quis autem adversus hæc venire tentaverit, quia contra doctrinam Apostoli dicentis (ad Tit.* 2.*):* Nemo militans Deo implicet se secularibus negotiis; *ab ecclesiastica fiat Ministerio alienus, pro eo quod, officio Clericali neglecto, fluctibus seculi, ut potestatibus placeat, se immergit.* Ex præfato autem textu infertur 1. talem Clericum incurrere suspensionem ab Officio, sed nonnisi ferendæ sententiæ, a qua excusabit ignorantia, etiamsi fuerit crassa: cum ibi appositum sit verbum *præsumat*, quod importat commodam contumaciam per scientiam censuræ, ut dicemus *l.* 7. *n.* 47. Infertur 2. cum *Roncaglia de Contract. cap.* 2. *Reg. in praxi* 5. illum Clericum serio increpandum esse in hac materia, qui ita se immergeret in hujusmodi procurationibus, ut sua ministeria cogeretur negligere, prout deducunt ex verbis textus allati, *officio clericali neglecto, fluctibus seculi se immergit*. Hinc non auderem damnare de mortali Clericum, qui ob talem procurationem sua ministeria non negligeret: Maxime si id non faceret avaritiæ causa, sed ad decentius statum suum & familiæ conservandum.

D U B I U M IX.

Quid sit Contractus Census, & an liceat?

839 *Quando census est licitus?*
840 *An liceat census super persona?*
841 *An pereat census, pereunte re censuata?*
842 *An liceat apponere in censu pactum assecurationis?*
843 *An sit licitus census redimibilis ex utraque parte?*
844 *An & quando liceat census vitalitius?*
845 *Quæ conditiones requirantur in Bulla Nicolai V.*
846 *Conditiones requisitæ in Bulla S. Pii V. Conditio I. Ut census constituatur super re stabili, & designata. II. Ut pecunia numeretur. III. Ut non fiat pactum de solutione anticipata. IV. Ne obligetur censuarius ad casus fortuitos.* 847. *Dub. hic* 1. *An, pereunte re, extinguatur census? Dub.* 2. *An, re per certum tempus non dante fructus, debeatur pensio? Dub.* 3. *An, pereunte re specialiter designata, maneant obligata alia bona hypothecata? Conditio V. Ut censuarius non privetur rem alienare. VI. Ne apponatur pœna pro pensione non soluta. VII. Ne census creetur ex pensionibus non solutis. VIII. Ut censitor non possit pretium repetere; & ut censuarius possit redimere. IX. Ut non vendatur alius census majori vel minori pretio.*
848 *An Bulla S. Pii obliget in conscientia?* 849. *Et an obliget, ubi non est recepta?*

839 „ RESP. Is est, cum certa summa pecuniæ, v. gr. 100. florenis, emo a te jus percipiendi quotannis ex bonis tuis, aut certa aliqua re tua utili, sive fructifera certam aliquam pensionem, seu censum, v. gr. florenos 5. annuos, vel 6. prout consuetudine, vel lege taxatum erit: ita ut hic non sit mutuum, & usura, si alias pravam intentionem non habeas, sed vera emtio, & venditio, quia emitur non præcise ipsa pensio, sed jus eam percipiendi * (*Ita Salm. c.* 4. *n.* 24.) *, quod longe minus valet, ideoque minoris emitur; licet post multos annos pretium longe superet, *Mol. Less. Laym. l.* 3. *t.* 4. *cap.* 18. & ceteri communiter. Rectius tamen C. *Lugo d.* 27. *s.* 2. *n.* 20. probat, ad excusandum censum ab usura, dicendum esse, non emi pensiones, neque jus ad illas, neque fructus, sed potius partem ususfructus talis prædii, super quo census constituitur; ita ut dominium totum directum prædii maneat apud venditorem, dominium vero utile, seu jus ususfructus ex parte vendatur: *Unde solvuntur sequentes Casus, qui etiam ex natura emtionis, & venditionis solvi possunt.*

„ 1. Hic contractus est injustus, si non servetur pretium justum a Lege, vel consuetudine probatum, quomodo pro Germania constituit Carolus V. ut jus ad 5. tantum pro 100. ematur.

„ 2. Non solum licitus est census realis, id est constitutus super re aliqua, ut supra dictum, ex cujus utilitate pensio extrahatur, ita ut ad quemcunque res transeat cum illa obligatione, & onere: sed etiam (saltem ex natura rei, & seclusa prohibitione legis positivæ) personalis, & constitutus immediate super persona, quæ sua opera, & industria utilis sit, & fructum aliquem pariat, vel bona in spe, vel re habeat, unde pensio duci possit: alioqui enim jus, quod venderet, non esset pretio æstimabile, & sic contractus fictitius. Ita probabiliter *Cov. Less. Sal. dub.* 3. *n.* 2. *&c.* contra *Nav. Mol.* C. *Lugo d.* 27. *n.* 25. ubi censum mere personalem, illicitum esse, docet esse probabilius, & prolixe probat. 840

An census personalis sit licitus de jure naturali? *Prima* sententia negat, & hanc tenent *Lugo D.* 27. *num.* 25. *cum Mol. Ang. Reb. Lop. &c. P. Concina to.* 7. *pag.* 576. §. 3. *cum Panorm. Nav. Sylvest. &c.* Probant 1. quia persona non potest vendi, ex *l. Ob æs alienum. Et l. seq. C. de Action. & Obl. ac cap.* 2. *de Pignor.* Probant 2. ex *Extrav.* 1. *&* 2. Martini V. & Callisti III. qui solos census reales approbarunt; & clarius ex Bulla S. Pii V. in sua *Extrav. de Censibus*, qui expresse statuit censum super re immobili, & non aliter, constitui posse. *Secunda* vero sententia communior & probabilior docet esse licitum. Ita *Less. l.* 2. *cap.* 22. *dub.* 4. *Sot. l.* 6. *q.* 5. *art.* 1. *concl.* 4. *Pal. D.* 6. *p.* 11. *n.* 2. *Abelly p.* 376. *n.* 2. *Merbes. to.* 1. *p.* 354. *q. an. Habert to.* 4. *p.* 324. *Cabassus. l.* 6. *cap.* 12. *n.* 5. *Continuat. Tournely tom.* 1. *p.* 540. *Wigandt tr.* 9. *Ex* 8. *n.* 4. *R.* 1. *Roncaglia de Contr. c.* 2. *q.* 4. *R.* 1. *Anacl. eod. tit. dist.* 3. *q.* 6. *n.* 68. *& Salm. c.* 4. *n.* 26. *cum Cov. Bann. Trull. Prado, Salas, &c.* Probatur 1. ex *Constit.* Nicolai V. in sua *Extrav. de Censibus*, ubi videtur clare approbari census super personis, ut notant *Pal. Tournely, Salm. & Wig. ll. cc.* Hæc sunt verba Bullæ: *Cum opportuna contrahentium securitate, ac potestate vendentis, personas earumque proprietates, redditus, jura &c. census & omnia, & singula mobilia & immobilia bona obligandi, & obligari faciendi &c.* Idemque confirmasse Gregorium XIII. testantur *Palaus, & Wigandt.* Probatur 2. ratione, quia si quisque potest operas suas locare, potest etiam & vendere. In tali autem contractu proprie non emitur persona, sed improprie, nam proprie emitur jus super industriam personæ. Sicut enim in censu reali non emitur prædium, sed emitur jus super fructus percipiendos ex prædio; sic in censu personali non emitur persona, sed jus ad percipiendos fructus industriæ & laboris personæ. Nec valet dicere hujusmodi contractum esse quoddam mutuum virtuale; nam in mutuo cogitur mutuatarius reddere eandem sortem, sed in censu capitale fit demortuum, & tantum reddi potest ad arbitrium venditoris. An autem sit licitus census personalis redimibilis ex utraque parte? Vide mox dicenda in *seq. n.* 843. Ad Bullas autem Martini V. & Callisti III. respondetur, quod ibi minime reprobatur census personalis, sed quia ibi tantum agebatur de censibus realibus, de quibus quæsitum fuerat, an liciti essent; ideo Pontifices eos tantum approbarunt. Hinc bene ajunt *Cabass. l. c. Less. n.* 47. *Salm. n.* 29. *&* 33. *cum Pal. Sot. Vill. Prado, &c.* præfatas Bullas non obligare, cum non sint præceptivæ, sed tantum approbativæ conditionum in iis expressarum. In Bulla autem S. Pii V. præcipitur quidem non constitui censum nisi super re stabili, non tamen declaretur census personalis illicitus de jure naturali. An vero hæc Bulla S. Pii sit ubique recepta? Infra videbimus *n.* 848.

„ 3. Iniqui sunt venditores, seu censuarii, qui emtoribus, sive censualistis obligant rem non potentem reddere fructus, saltem tot quot pensio exigit, aut reddentem quidem, sed jam aliis censibus venditos, *Bon. d.* 3. *qu.* 4. *p.* 1. *n.* 9. *&* 13.

„ 4. Sicut in emtione res perit damno emtoris, sic etiam in censu reali, si res, super quam impositus est census, pereat, vel fructus ejus absque culpa venditoris; tunc enim perit census, ita ut emptor, sive censualista non possit amplius recipere fructus, sive censum: quia qui emit, suo periculo emit, *Bonac. l. c. Fill. c.* 35. *p.* 2. *n.* 225. * *Vide n.* 847.) * Unde ad hoc incommodum cavendum inventus est sequens modus. 841

„ 5. Licitum est, ut probat *Tol. l.* 5. *cap.* 46. *& Less. cap.* 21. *d.* 11. contractui census adjungere aliud pactum assecurationis, ut si res, super quam fundatus est census, pereat, id fiat damno venditoris, ideoque nihilominus obligatus sit vel super aliis bonis suis eum statuere, vel restituta sorte eodem pretio redimere. Debet tamen hoc pactum venditori compensari, augendo pretium census, vel quod eodem recidit, minorem pensionem designando, *Bonac. loc. cit. num.* 30. * (*Vide infra num.* 847. *Dub.* 2.) * 842

„ 6. Ex natura rei licitus est non tantum census irredimibilis, sed etiam redimibilis, tum ex una parte, tum utrinque, ut patet ex terminorum explicatione: quia irredimi- 843

,, bilis census dicitur, cum venditor non potest illum pro
,, suo arbitrio redimere; redimibilis autem, cum potest,
,, reddendo emtori eandem summam, quam accepit, atque
,, ita rursus sibi emendo, quod ante vendiderat. Utrinque
,, redimibilis dicitur, cum ita conventum est, ut tam em-
,, tor, quam venditor possit emtionem factam resolvere, &
,, summam, quam dedit, repetere, *Less. d. 10. Dian. p. 2.*
,, *t. 5. m. R. 76.* * (*Vide dicta de pacto retrovendendi, &*
,, *reemendi sup. n.* 812. & 813.) *

,, 7. Nihilominus, quia contractus census redimibilis, ex
,, parte emtoris, est res periculosa, suaderi non facile de-
,, bet: nam in Constit. Martini V. & Callisti III. PP. uti
,, & Caroli V. Imper. usurarius contractus judicatur. Ve-
,, rum id intelligi debet secundum præsumtionem fori ex-
,, terni; præterquam quod illæ Constitutiones multis locis
,, eatenus non sunt receptæ, quatenus prohibent ea, quæ
,, juri naturali non adversantur, ut notat *Laymann lib.* 3.
,, *t.* 4. *c.* 18.

Quæritur, an sit licitus census redimibilis ex utraque parte? Adest duplex sententia probabilis. *Prima* sententia negat, quam tenent *Sotus l. 6. qu. 5. a. 3. concl. 1. & Salm. c. 4. n. 41. cum Cov. Tap. Vill. &c.* Ratio, quia ubicumque traditur pecunia cum pacto eandem rursus recipiendi, est mutuum virtuale; unde quicquid ex eo percipitur ultra sortem, est usura. *Secunda* vero sententia affirmat, & hanc tenent *Lessius l. 2. cap. 22. dub. 10. Laym. l. 3. tr. 4. c. 18. n. 8. Pal. to. 6. tr. 32. D. 6. p. 24. §. 4. n. 2. Spor. de 7. Præc. c. 7. n. 21.* item *Val. Salas, Diana, & a S. Fausto ap. Salm. n.* 40. Hæc sententia, spectata rei natura, satis probabilis mihi videtur, modo observentur limitationes, quas adnotavi circa pactum reemptionis, *nn.* 813. Nam revera non potest assignari ratio disparitatis in venditione prædiorum, & in hac venditione censuum. Gratis autem asseritur hoc esse mutuum virtuale, cum hic contractus omnino differat a mutuo; in mutuo enim, si perit res oppignorata, mutuatario perit; hic autem, si perit res censuata, censitori perit. (Vide omnino quæ diximus dicto *num.* 813.) Idque dicunt *Less. Laym. & Sporer ll. cit.* valere non tantum pro censu reali, sed etiam pro personali; quod non est improbabile, si debita proportio servetur. Ceterum, ut bene advertunt iidem *Laym. & Sporer*, hujusmodi contractus non caret periculo usurariæ intentionis.

844 8. Census vitalitius, quia est virtualis sponsio, & nititur
,, eventu fortuito, licitus est. *Fill. Dian. p. 7. t. 9. R.* 70.
,, * (*Et communiter Less. c. 22. Dub. 6. Salm c. 4. nu. 28.*
,, *cum S. Thom. Pretium hujus census vitalitii constituitur*
,, *juxta rationem ætatis & sanitatis: Hinc dicunt Bon. D. 3.*
,, *q. 4. p. un. n. 18. & Cabassut. l. 6. c. 12. num. 8. quod si*
,, *censitor possit ad annum 60. pertingere, poterit quotannis*
,, *exigere aureos 10. pro 100. Sed Lessius l. 2. cap. 22. n. 41.*
,, *cui adhærent Croix l. 3. p. 2. n. 1023. & Mazzott. tom. 2.*
,, *p. 142. dicunt posse exigere unum pro septem vel octo, quod*
,, *importat in circa 12. vel 14. pro 100. Et alibi (in Au-*
,, *ctario v. Societas Offic.) ait Less. posse exigere aliquando*
,, *usque ad 16. pro 100.*) *

845 Hic videndum, quæ conditiones requirantur ad licitam censuum constitutionem. De jure naturali, ut ait *Lessius l. 2. c. 22. n.* 74. duæ tantum conditiones desiderantur: prima, ut sit æqualitas inter censum & pretium; secunda, ut pacta præter naturam census adjecta, juste compensentur. De jure autem Canonico duæ habentur Bullæ, in quibus plures assignantur conditiones pro censibus instituendis. Prima est Nicolai V. incipiens *Sollicitudo*, edita anno 1452. pro utraque Sicilia: In hac approbatur census solitus institui in præfatis Regnis, etiam cum pactis & pœnis appositis pro securitate; modo serventur hæ conditiones, I. Ut census constituatur specialiter super re certa, & generaliter super omnibus bonis censuarii. II. Ut adsit pactum retrovendendi eodem pretio. III. Ut pensio solvenda non sit ultra decem pro centum. In hoc autem ait *Viva q. 7. a. 3. n.* 14. standum esse consuetudini locorum.

846 Secunda Bulla posterior est S. Pii V. quæ incipit *Cum onus &c.* edita anno 1568. In hac plures aliæ conditiones præscribuntur; Et I. Ut census constituatur super re stabili fructifera, & designata: Unde excluduntur census personales, etsi cum hypotheca celebrentur, ut verius tenent *Viva de Contract. Q. 4. art. 3. n. 4. & Salm. communius c. 4. n. 41. contra Nav. & Lop. ap. Viva*, putantes in Bulla præscindi a censu personali. Res autem stabilis reputatur domus, ager, & etiam officium perpetuum, & census perpetuus irredimibilis, imo etiam redimibilis, ut contra *Mol. & Azor.* probabiliter tenent *Pal. p. 14. n. 3. Bon. Reb. Hurt. ap. Viva l. c.* Notat tamen *Viva* quod, licet res debeat designari, hoc tamen non tollit, quin possint obligari alia bona ad securitatem pensionis, quæ tamen pensio utique periret, pereunte re specialiter hipothecata. Vide *n. seq.* 847.

II. Ut census ematur pecunia enumerata coram Notario, & testibus. Sed hic quæritur 1. an hæc conditio non obliget in foro interno, ita ut liceat in conscientia constituere censum ex pecunia antecedenter debita? Affirmant *Less. lib. 2. c. 22. n. 80. Nav. de Usur. n. 88. Dian. p. 1. tr. 8. R. 44. cum Megala, Meld. Val. Jo: de la Cruz, &c.* & probabile putat *Tamb. de Contr. l. 9. tr. 2. c. 6. §. 2. n.* 4. Negant vero *Palaus tr. 33. D. 6. p. 16. n. 8. cum Med. Lop. &c.* item *Mol. D. 390. Lugo D. 27. n. 83. cum Salon. Reb.* & aliis pluribus. Ratio, quia, cum Bulla sit juste constituta ad vitandas fraudes, si in aliquo casu particulari cesset fraus sive injustitia, non cessat tamen ejus periculum. Hæc quidem secunda sententia est probabilior; sed prima non videtur improbabilis, casu quo omnino absit in casu particulari fraus aut injustitia: Licet enim probabilius sit Legem non cessare, cessante fine legis in casu particulari, contraria tamen adhuc videtur probabilis cum *Caj. Sylvest. Ang. Val. Carden. Sa, Viva, Salm.* & aliis pluribus, ut diximus *lib. 1. numer.* 199. Si autem (loquendo in casu nostro) venditio rei frugiferæ per pecuniam creditam certe est valida & justa, cur injusta censenda est venditio census realis, quæ procul dubio vera venditio est, cum vendatur jus ad fructus fundi, in quo census constituitur, ut bene arguit *Lugo loc. cit. nu. 80. cum Sot. Salas, &c.* ad probandum, quod jure naturali minime sit illicitus census constitutus ex pecunia credita. Quæritur hic 2. utrum venditor census, si sit læsus in pretio, possit minuere pensionem, aut ipsam integram teneatur solvere, & censitor teneatur supplere pretium? Utraque videtur probabilis. Vide *Viva ib. n.* 5.

III. Ut solutio pensionis non fiat anticipate, aut sic in pactum deducatur. Probabiliter tamen ait *Bon. de Contract. D. 3. q. 4. p. un. n. 26. cum. Mol. D. 390. Fill. Reb. Salas, Less. Azor. & Salon.* quod si censuarius sponte vellet solvere anticipate, hoc non prohiberi ex Bulla. Illicitum est autem obligare Censuarium ad solvendam pensionem suis expensis in domo Censituris, quia hoc onus esset extra naturam contractus, ut recte ajunt *Viva q. 4. a. 3. num. 6. & Bon. l. c. num. 35. cum Reb. Salas, & aliis*, contra *Rodr.* Intellige, nisi propter hoc onus pretium minuatur.

IV. Ne obligetur censuarius ad casus fortuitos; Hinc, si res hypothecata perit, nequit Censitor petere, ut alia substituatur; secus, si res reperiatur aliena; vel si reddatur infrugifera culpa censuarii, ut *Less. Nav. &c.*

Sed dubitatur 1. an, præcisa Bulla S. Pii, pereunte re, 847
de jure naturali pereat etiam census? *Prima* sententia negat, & hanc tenent *Palaus tr. 33. D. 6. p. 31. num. 3. cum Sot. Cov. Palac.* item *Salm. c. 4. n. 48. cum Salas, Mercad. Rodr. Martin. &c.* Ratio istorum, quia in censu præcipue obligatio imponitur personæ, & accessorie rei, quæ tantum obligatur pro hypotheca, sive pro assecuratione pensionis solvendæ: Hinc asserunt, quod pereunte re hypothecata, non perit obligatio personalis censuarii. Sed venerando tot DD. auctoritatem, mihi omnino tenenda videtur *secunda* sententia, quam tenent *Lessius l. 2. c. 22. n. 34. Lugo D. 27. n. 103. Tol. l. 5. q. 39. n. 4. Mol. D. 383. & 394. dub. 3. Laym. l. 3. tr. 4. c. 15. n. 4. P. Concina to. 7. p. 594. n. 4. Roncaglia de Contr. c. 1. q. 4. R. 5. Anacl. n. 75.* item *Val. Reb. Med. Vill. &c. apud Pal. n. 2. & ap. Salm. n.* 47. Ratio mihi potissima, quia in censu reali pensio non super persona constituitur, sed super re, ad cujus fructus jus venditur; Unde *Lessius* recte dicit falli *Sotum, & Covarr.* dicentes rem ibi obligari tantum pro hypotheca debiti personalis; Nam revera in censu non obligatur res pro assecuratione pensionis solvendæ, sed venditur jus percipiendi fructus ex re censita: Hinc sicut, pereunte re, amittis jus servitutis quod super illa haberes, puta transeundi, colligendi glandes &c. Ita etiam amittis jus percipiendi fructus per contractum census tibi acquisitum, & eo casu venditor ab omni obligatione liberatur. Ita *Lessius*; Admittit tamen ipse *Less. ibid.* & consentiunt *Sporer tr. 4 c. 6. n. 14. & Tamb. c. 4. §. 3. n. 1.* pactum adjectum solvendi pensionem, adhuc re pereunte, sustineri posse, si contractui census adjiciatur alter contractus assecurationis, dummodo pensio illa proportionate moderetur. Sed neque opinioni istæ acquiescere valeo; Licet enim probabilem censeam sententiam *Lugonis, & aliorum*, ut mox dicemus *n. seq. Dubitatur* 2. quod liceat pactum exigendi integram pensionem, etiamsi fundus per aliquot annos non det fructus, modo pretium minuatur, quia per pactum illud, virtualiter compensantur pensiones minores solvendæ annis sterilibus, cum pensionibus quæ solvendæ fuissent pro annis fertilibus, & hæ relaxantur; & sic jam adest æqualitas. Attamen in nostro casu, cum pactum apponitur solvendi pensiones, etiam re pereunte, nulla æqualitas esse potest, dum pensiones solvendæ remanent in perpetuum; fructus enim anteriores relaxati, quacumque relaxatione facta, non possunt adæquare pensiones quæ in perpetuum solvi debent.

Dubitatur 2. an si res per certos annos non det fructus, attenta Bulla, debeatur integra pensio? Negant *Less. l. 2. cap. 22. nu. 82. & Mol. to. 2. D.* 390. ex hac Bulla *S. Pii*, ubi prohibentur *conditiones directe vel indirecte obligantes ad pensionem in casibus fortuitis anni, qui alias ex natura contractus non tenetur.* Sed probabiliter affirmant *Lugo D. 27. n. 71. cum Sot. Sa, Val. Salas, &c.* item *Nav. Bon. & Reb. apud Viva l. c. nn.* 7. modo compensetur pretio periculum hoc quod venditor in se suscipit. Ratio, quia licitum est contractui census realis adjicere alium contractum assecurationis, qui eo casu virtualiter censetur appositus. Pactum autem

hoc,

hoc, assecurationis minime videtur reprobatum a Bulla, nam Pontifex ibi prohibet tantum pacta præter naturam contractus qui celebratur. Quamvis enim in tali contractu pactum solvendi pensionem, etiam casu quo res non fructificet, non sit juxta naturam contractus censualis, est tamen juxta naturam alterius contractus adjecti assecurationis, ut dicetur infra de Contractu Trino. Putat autem *Lugo n.* 103. quod, si par prædii facta sit infructifera in perpetuum, tunc non debeatur integra pensio, etiamsi pars remanens reddat fructus sufficientes ad pensionem. Sed probabilius mihi videtur oppositum, quod decretum fuit in quadam Decisione Rotæ Romanæ (quam refert idem *Lugo num.* 165. idque non negat esse probabile), nempe deberi totam pensionem ex parte prædii remanente, nisi fructus ejus ad pensionem non sufficiant, & ita tenet *Roncaglia de Contr. cap.* 1. *qu.* 4. *R.* 5. *cum Duard.*

Dubitatur 3. An, pereunte re specialiter designata, de jure naturali maneant obligata cetera bona venditoris in contractu generaliter hypothecata? Affirmat *Habert tom.* 4. *p.* 324. *vers. Verum*, & videtur ei favere citata Bulla Nicolai V. ubi conceditur posse constitui censum super re certa, & generaliter super omnibus aliis bonis venditoris. Sed mihi videtur probabilius negandum cum *Azorio p.* 3. *l.* 12. *cap.* 5. *qu.* 5. *& P. Concina to.* 7. *p.* 595. Quia, pereunte tota re, totus census perit, juxta mox supra dicta *Dub.* 1. Nec obstat, quod in hujusmodi contractu soleant substitui omnia venditoris bona: Nam cautio hæc solum valet ad reddendum fundum securum ab evictione, ut bene ait *Concina*, nempe si illa sit gravatus aliis censibus, vel fideicommisso, &c. Non autem, quod si fundus pereat, census permaneat super aliis bonis. Et sic etiam intelligi, ait *Azorius*, Bullam Nicolai. Dicit autem *Roncaglia de Contr. cap.* 1. *qu.* 4. *R.* 1. ad constituendum censum satis esse designationem fundi, vel plurium aliquot fundorum in aliqua via, aut villa, quin necessaria sit designatio alicujus fundi in individuo, & testatur ita pluries decisum fuisse a Rota Romana, ex *Clericato in Decision. Miscell. Dec.* 73. *n.* 8.

V. Ut non privetur censuarius rem vendere, aut donare. Debet tamen iste, si vendere vult, monere censitorem, num velit ipse emere eodem pretio? Et ideo debet expectare per mensem: Vide *Viva num.* 8. *& 9.* Præcisa vero Bulla, licitum esse pactum non alienandi rem dicunt *Salm. cap.* 4. *num.* 49. *cum Sot. Covar. Pal. Sal. &c.* Sed, quando tale pactum non adest, prædictam monitionem semper faciendam esse asserunt cum *Val. Sal. & Pal. num.* 50. Immo semper æquum esse putant, ut censitor in emtione præferatur.

VI. Ne constituatur pro non soluta pensione alia pœna, aut interesse lucri cessantis, scil. extrinseci, puta, si præstandum erat triticum tempore quo valebat duobus aureis, & reddatur tempore quo valet uno, ut *Molin. & Hurt. ap. Viv. num.* 20. Sed jure naturali appositio pœnæ proportionatæ non est illicita, *Salm. n.* 38. Item de jure naturali ex dilatione solutionis bene potest exigi interesse; sed ex Bulla ob fraudem usurariam nequit illud in pactum deduci, ut docet *Less. l.* 2. *c.* 22. *n.* 85. In foro tamen conscientiæ ob dilationem culpabilem tenetur debitor ad interesse etiam extrinsecum, *Less. n.* 83.

VII. Ne ex pensionibus non solutis novus census creetur. An autem id sit illicitum de jure naturali? Bene ait *Lugo D.* 27. *num.* 98. hanc quæstionem pendere ex alia supra enunciata (vide dicta *n.* 846. *vers.* II. *Ut census*), nimirum an liceat constituere censum ex pecunia debita?

VIII. Ut censitor non possit pretium unquam repetere, & contra possit censuarius semper redimere censum, facta denunciatione per bimestre. Pactum autem quod census non possit unquam redimi a censuario, compensato pretio, per se non est illicitum; ita *Less. l.* 2. *cap.* 22. *num.* 36. *& Salm. cap.* 4. *num.* 43. qui ajunt hoc omnes docere: Sicut enim censuarius potest vendere fundum, vel servitutem super illo in perpetuum, sic etiam jus ad ipsius fructus; Et ob eandem rationem licitum quoque est constituere censum cum pacto, ut non possit redimi, nisi infra certum tempus, ut communissime docent *Less. c.* 22. *du.* 9. *Sot. l.* 6. *q.* 5. *a.* 3. *Concl.* 3. *Pal. D.* 6. *p.* 24. §. 1. *num.* 4. *& Salm. d. num.* 43. *cum Salas, Arag. & Reb.* contra aliquos: Modo (intelligendum) pretium proportionate minuatur. Communiter etiam docent *P. Concina, & Salm. c.* 4. *n.* 44. *cum Lugo, Soto, Pal. Prado &c.* (contra *Nav.*) licitum esse pactum, ut census non per partes redimatur, sed totum simul; Justum enim est, ut sicut emptor totam summam numeravit, ita etiam totam simul recipiat.

IX. Ut non vendatur aliis census majori vel minori pretio, quam ab initio constitutus fuit. De jure autem naturali certum est, ut dicunt *Salm. cap.* 4. *num.* 35. censum non liquidum posse minori emi. Et etiam, attenta Bulla, probabilissimum videtur hoc fieri posse, ut ait *Viva q.* 4. *a.* 3. *cum Less. Mol. & Bon.*

848 Quæritur I. an hæc Bulla S. Pii obliget in conscientia? Negant *Habert tom.* 4. *p.* 324. (dicens Bullam obligare in solis locis Sedi Apostolicæ subjectis) *Sa v. Census, num.* 3. *Megala* 2. 2. *l.* 2. *cap.* 7. *q.* 2. *n.* 57. item *Nav. Sal. Molin. apud Bonac. de Contr. D.* 3. *q.* 4. *p. un. num.* 45. & probabilem putant ipsi *Bonac. & Tamb. l.* 9. *tr.* 2. *cap.* 6. §. 2. *n.* 4. Ratio, quia in foro interno illæ tantum conditiones requiruntur, quæ jure naturæ ad constitutionem census sunt necessariæ: Bulla autem est constituta ad tollendas fraudes; unde ubi fraudes absunt, Bulla non obligat in conscientia contrahentes, sed tantum Judices, ne in foro externo contractum admittant. Probabilius tamen affirmant præfatam Bullam obligare etiam in foro interno *Salm. cap.* 4. *num.* 31. *Lugo D.* 27. *num.* 83. *Bonac. loc. cit. num.* 46. *Less. lib.* 2. *c.* 22. *num.* 100. *& Viva de Contr. q.* 4. *a.* 3. *n.* 3. *cum Salon. Trull. Hurt. & communi*, ut asserit. Ratio, quia, licet contractus ex rei natura non sit usurarius, lex tamen positiva bene potuit illicitum eum reddere ob periculum usuræ. Vide dicta supra *n.* 846. *vers.* II. *Ut census*.

Quæritur II. an prædicta Bulla obliget, ubi non est recepta? Negant communiter *Less. c.* 2. *Dub.* 13. *Tournely tom.* 1. *p.* 540. *Molin. D.* 395. *Bonac. qu.* 4. *num.* 43. *Lugo D.* 27. *num.* 61. *cum Sot. Navar. Salas, & aliis:* Et sic tenendum censeo, quicquid dicant *Salm. l.* 4. *num.* 32. Ratio, quia, licet verius sit leges Pontificias non indigere subditorum acceptatione, prout (contra *Less. loc. cit. & Cabas. Val. Bon. ac alios*) tenuimus *lib.* 1. *de Leg. num.* 97. *in fin. &* 138. *cum Suar. Laym. Pal. Croix, &c.* Attamen communis est sententia, quod ubi lex non est recepta, & per sufficientem desuetudinem est derogata, etsi primi legem non observantes peccaverint, præsentes vero ad eam non obligantur, ut tenent ipsi *Salm. de Leg. c.* 1. *num.* 106. *cum Azor. Bon. Granad.* item *Suar. l.* 4. *c.* 16. *num.* 9. *Pal. tr.* 3. *D.* 1. *p.* 13. *num.* 5. *& 9. & Less. loc. cit.* ubi cum *Cov.* asserit certum esse, quod lex adhuc ecclesiastica desinit obligare, si per solum decennium non sit recepta; ut pariter diximus *dict. lib.* 1. *num.* 139. *cum Bus. Navar. & Azor.* Bulla autem S. Pii non est recepta in duobus Regnis Siciliæ, ut testantur *Less. loc. cit. num.* 99. *Salas apud Viva loc. cit.* item *Vende Inst. Civ. de Censib. l.* 3. *n.* 2389. *cum de Marinis, de Ponte, &c.* Nec est recepta in Hispania, ut dicunt *Salm. loc. cit. num.* 32. Nec in *Belgio*, ut *Sporer tr.* 6. *c.* 6. *num.* 21. *& Less. ibid.* Nec in Germania, ut idem *Less. Habert, ac Tanner. Illsf. Phil. & Platell. apud Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1010. Neque in Gallia, ut *Less. & Platell. apud Croix ibid.* Nec etiam Romæ observatur, ait *Tournely pag.* 541. 849

DUBIUM X.

Quid sit Cambium?

„ RESp. Cambium, quod permutationem significat, hic 850
„ accipitur pro sola permutatione pecuniæ. Et est con-
„ tractus, quo Campsor aliquis Campsario volenti cambit
„ pecunias, cum lucro aliquo præter sortem. Quod si sine
„ intentione usuraria fiat, ob titulos justos tali lucro æsti-
„ mabiles, patet non esse malum. Unde cum quatuor sint
„ cambiorum genera, nimirum 1. Cambium minutum, seu
„ manuale, 2. Cambium per literas, 3. Cambium reale,
„ 4. Cambium siccum, seu fictum:

Circa ea resolvuntur.

„ 1. Licitum est Cambium *minutum*, in quo dantur pe- 851
„ cuniæ minores pro majoribus, vel contra: quia hic sunt
„ justi tituli aliquid lucrandi, nimirum labor Campsoris in
„ numeranda pecunia, item diligentia in pecunia omnis ge-
„ neris conquirenda, ut Campsarius quibusvis sit paratus;
„ item puritas materiæ, & commoditas, ut cum aurum,
„ vel alia moneta commoda datur pro minuta, & incom-
„ moda, *Laym. l.* 3. *t.* 4. *cap.* 19. *num.* 4. * (*Idque licet*
„ *etiam eis, qui officium cambiendi non habent, Salm. c.* 4.
„ *n.* 8. *cum Pal. Nav.*) *

„ 2. Licitum est item Cambium *per literas*, cum scili- 852
„ cet Campsor hic, verbi gratia, Monasterii prior accipit
„ pecunias, quas postea literis datis alibi, v. gr. Francofur-
„ ti refundit per suos factores; quia hic etiam sunt justi
„ tituli; scilicet virtualis trajectio pecuniæ, & ejus assecu-
„ ratio. Tantundem enim facit, ac si Campsario pecuniam
„ ejus Francofurtum transferat sine periculo. Minus tamen
„ Campsor exigere debet, quam si realiter transtulisset,
„ *Laym. l. c. Bon. d.* 3. *q.* 5. *p.* 1. *Navar. Less. &c.* * (*S. Pius V.*
„ *in Bulla de Cambiis, ad usuras amovendas, statuit non*
„ *protrahi tempus solutionis cambii, nisi ad primas Nundi-*
„ *nas; & solutiones esse faciendas ubi determinatæ sunt, ac*
„ *juxta tempus communiter taxatum de uno alio loco. Vide*
„ *Salm. cap.* 4. *n.* 12.) *

„ 3. Item licitum est Cambium *reale*, cum Campsor hic 853
„ Monasterii prior dat pecunias, ut per suos alibi eas re-
„ cipiat

,, cipiat a Campsario, qui alibi habet pecunias, sed aget nunc eis hic. Titulus hujus Cambii est itemi translationis, & assecurationis: tantundem enim fecit Campsor, ac si pecunias Campsarii absentes sisteret hic præsentes, vel, ut alii ajunt, ac si præsenti pecunia emeret absentem, quæ utique minus valet; *Laym. l. c. n. 6. & 7. Bon. l. c.* * (*Probabiliter ait Croix l. 3. p. 2. num. 1031. cum Less. Laym. & Spor. quod licite potest Campsor accipere lucrum cambii, esto translatio pecuniæ sit ipsi utilis; quia in communi æstimatione hæc translatio est digna pretio, cum communiter in ea incommodum adsit; commodum autem Campsoris tunc per accidens se habet.*) *

854 ,, 4. Illicitum est Cambium *fictum*, seu *siccum*, quod nihil aliud est, quam titulus lucrandi; ut v. gr. Titius indigens pecuniis petit a Campsore sibi dari 100. Campsor autem non aliter dat, nisi Francofurti, v. gr. vel alio loco distante solvendos, petitque ab eo pretium, quod soles dari pro locis similibus. Titius ergo accipit, & tamen vere non cogitat reddere in istis locis, imo forsan nec habet tibi correspondentem, idque constat Campsori: contractus hic est Cambium fictum, ac revere mutuum, ideoque palliare usura. Excusabitur tamen Campsor, si lucrum illud exigat titulo lucri cessantis. Plura vid. apud *Tolet. l. 5. cap. 52. Bon. d. 3. qu. 5. p. 1.*

Quæritur hic, an sit licitum cambium cum recambio, vulgo *Cambio colla ricorsa*? Casus est: Tu accipis Neapoli centum nummos a Campsore solvendos Siciliæ, sed quia non habes ibi nec pecuniam nec procuratorem, qui pro te solvat, rogas Campsorem, ut tibi concedat procuratorem suum Siciliæ residentem, ut nomine tuo solvat debitum ipsi Campsori cum lucro cambii. Campsor autem scribit ad suum procuratorem, ut tanquam procurator tuus solvat sibi Campsori cambium cum lucro, & tanquam procurator ipsius debitum recipiat: At quia tu non habes pecuniam Siciliæ, procurator ille rescribit Campsori, ut hic exigat tuum debitum Neapoli cum alio lucro recambii. *Tamburinus l. 9. tr. 3. cap. 5. §. 3.* dicit hunc contractum probabiliter esse licitum, citatque *Nav. Sa, Less. & Lugo*. Sed merito hujusmodi contractum reprobant *P. Concina to. 7. pag. 549. num. 2. Cabass. l. 6. cap. 10. num. 7. & Sporer de 7. Pr. cap. 6. num. 44.* qui ait saltem practice hoc esse cambium siccum duplicatum; Atque ego censeo etiam speculative, cum revere in eo casu neque tu intendis pecuniam acceptam restituere, nisi Neapoli ubi accepisti; neque contra Campsor intendit exigere pecuniam creditam, nisi Neapoli ubi tradidit, ut ita ex sua pecunia lucrum percipiat. Nescio quomodo a labe usuræ manifestæ id excusari possit?

,, 5. Quod attinet ad Cambium *Francofurtense*, in quo mercatores dantes Cambium ad proximas nundinas, quo magis eæ distant, eo plus exigunt, si ideo præcise plus exigatur, quia solutio diutius differtur, usura est; si autem ratione alterius tituli justi, v. gr. lucri cessantis, cum pecunia mercatorum sit instrumentum lucrandi; quo si diutius carent, carent lucro, & quo longius est tempus, eo plures Cambium petunt, ideoque crescit valor pecuniæ, tunc lucrum est justum, *Laym. l. c. num. 9. ex Mol. Less. &c.* * (*Hoc cambium puto licitum, dummodo Campsor vere patiatur interesse. Sola autem dilatio solutionis, non erit certe causa justa augendi pretium, ut recte notat P. Concina to. 7. 557. n. 2.*) *

855 ,, 6. Qui cambiendo, vel aliter, pecuniam adulterinam accepit, sive ex ignorantia, aut inadvertentia, non potest illam expendere: quia res vitiosa non potest tradi alteri, vitio non detecto, ut supra *de Vendit.* Neque ex eo, quod ipse deceptus est, potest decipere alios, cum actio, qua deceptus fuit, nullum ad hoc jus tribuat, *Bon. d. 3. q. 5. p. 1. ex Azor. Sanch. &c.*

Sed alii distinguunt: Si moneta non sit materialiter falsa, nempe si impressa sit signo Principis, & materia sit bona, ejusdemque ponderis, poteris eam expendere, cum nullum alteri inferas damnum; ita *Sporer de 7. Pr. cap. 5. num. 30. & Croix l. 3. p. 2. num. 960.* Si vero moneta adulterina sit etiam materialiter falsa, tunc certe non poteris illa uti. Dubitatur autem, an si eam expenderis bona fide, tenearis ad restitutionem? Negant *Sylvest. & Ang. ap. Dianam p. 3. tr. 6. R. 3.* qui probabile censet. Sed verius affirmant *P. Nav. ap. eundem Dian. & Croix l. c. ac Sporer ibid.* qui ait in hoc omnes consentire. Ratio, quia tunc ad restitutionem teneris ex vi ipsius contractus, quo obligaris solvere justum pretium pro re empta; cum autem pecuniam stanneam pro argentea tradis, minime justum pretium solvis.

856 Utrum famulus recipiens pecuniam auream a domino, ut satisfaciat creditoribus domini, possit lucrari, illam cum ærea commutando? Affirmatur, quia est fructus industriæ; nisi sit contra expressam, vel tacitam domini voluntatem, *Salm. 4. n. 7. cum Lug. Pal. &c.*

DUBIUM XI.

Quid sit Locatio, & Conductio?

,, RESP. Est contractus, quo quis personam, vel rem aliquam mobilem, vel immobilem alteri ad tempus utendam, vel fruendam concedit, certo pretio, aut mercede, seu pensione constituta. Utenda conceduntur, v. gr. elocata domus, equus, servus, &c. fruenda conceduntur, alocatæ vaccæ, capra, fundus, pomarium, &c. 857

Unde, considerata hujus contractus natura, & juris dispositione, resolvuntur sequentes Casus.

,, 1. Si res locata ante traditionem pereat, contractus dissolvitur, & conductor liberatur.

,, 2. Si, absque culpa conductoris, usus, vel fructus rei cesset, v. gr. quia domus ruinam minatur, infestatur spectris, vel ob periculum pestis (nisi tamen quoad hoc consuetudo sit contraria), aut belli, tutam habitationem non præstat, liberetur conductor a solvenda pensione pro tempore, quo non potest inhabitare, vel alia re conducta uti, vel frui, ut v. apud *Laym. l. 3. t. 4. cap. 23. Less. l. 2. cap. 24. d. 2. &c.*

,, 3. Servo, aut laboratori conducto non debetur stipendium temporis notabilis, quo æger decubuit; nec ægro, nisi expensæ modicæ: nisi tamen aliter sit conventum, aut consuetudo ferat. V. *Sa, v. Conductio.* * (*Vide nu. 864.*) *

,, 4. Propter modicum damnum, vel infortunium, nihil remittitur colono de pensione: secus, si magna sit clades. Quod si tamen antecedentium, vel sequentium annorum fertilitate damnum compensetur, non remittitur, *Laym. n. 7. Less. l. 2. c. 24. d. 4.* * (*Vid. n. 860.*) *

,, 5. Si pluribus annis ob cœli clementiam (secus si ob industriam coloni) uberiores fructus ex fundo elocato proveniant, potest colono pensio augeri, *Laym. n. 8.*

,, 6. Expensas facere in rem conductam, quæ duraturæ sunt, v. gr. conservare sarta tecta, tributa, & onera publica præstare, ad locatorem, seu dominum spectat: nisi aliter conventum sit, aut consuetudo ferat. *Laym. loc. c. num. 4.*

,, 7. Si conductor in rem conductam necessarias, sive utiles expensas fecerit, potest eas de pensione detrahere, vel repetere a locatore, & dum non solvuntur, retinere rem conductam, *Laym. l. c. Mol. d. 496.*

,, 8. Etsi incendium plerumque accidat culpa inhabitantium, & sic in dubio contra illos præsumtio sit, quia tamen sæpe id fit culpa famulorum, quam paterfamilias præstare non cogitur, hinc conductor absolvendus est, nisi locator ostendat culpam. Vid. *Laym. sup. num. 6. & Dian. p. 9. t. 7. R. 31.* ubi ex *Haan. & Berl.* docet, si constet accidisse culpa certi, & determinati alicujus de familia, isque circa officium suum deliquerit, v. gr. stabularii, qui lumen male custodierit in stabulo, teneri patremfamilias (nisi famulus iste pro fideli, ac diligenti fuerit habitus) de damno: secus, si culpa alterius, vel si non constet, utrum casu, an culpa cujusquam acciderit.

,, 9. Si conductor domus, v. gr. ante tempus velit emigrare, id quidem licet, potestque alteri locare: ceteroqui autem de pensione nihil ei remittitur.

,, 10. Locator non potest ante tempus præfinitum conductorem invitum privare re conducta, nisi in his casibus: 858 1. Si pensionem non solvat; expectare tamen debet biennium, si ultra biennium res sit conducta. 2. Si casus improvisus accidat, ob quem domus v. gr. ipsi domino sit necessaria. 3. Si rem locatam reficere necesse sit, nec possit fieri altero inhabitante. 4. Si conductor in re conducta male versetur, v. gr. destruat, vel abutatur, ut alendo ibi meretrices, *Laym. n. 9.*

,, 11. Successor universalis, sive heres non potest ante completum tempus conductorem expellere: Partialis autem successor, ut emtor, donatarius, legatarius, &c. non tenetur stare contractui locationis, uti neque conductor; nisi tamen aliter pactum sit, v. gr. ne res locata durante tempore locationis alienetur. Vid. *Less. l. 2. cap. 24. & Laym. l. 3. t. 4. n. 22.*

Con-

859 Commune est, & certum cum *Busemb.* ut supra, quod Successor universalis non potest expellere conductorem, ut communiter dicunt *Lugo D. 29. num. 16. & Sporer de 7. Pr. cap. 7. num. 32. cum aliis, ex l. Viam decima. C. de Locat.* Certum est etiam & commune, quod possit eum expellere Successor particularis, uti emtor, legatarius, &c. ex *l. Emtorem. C. eod. tit.* Conductor autem habet eo casu actionem pro interesse contra locatorem, vel ejus heredem, ex *l. Qui fundum 25. ff. de Locat.* Excipiunt tamen *Sporer num. 34. & Croix l. 3. p. 2. num. 1047.* si ager jam esset a colono elaboratus, vel seminatus; quia (ut dicunt) non patitur æquitas, ut colonus jacturam illam patiatur. Sed dico hanc exceptionem esse contra expressam juris sanctionem, cum ex præfatis textibus Successor particularis habeat jus certum expellendi colonum: E converso non video, quomodo lædatur æquitas, cum colonus jam habeat actionem contra locatorem, vel ejus heredem, repetendi damnum; expresse enim in *cit. l. Qui fundum*, (ubi sermo fit de legatario expellente colonum fundi legati) dicitur: *Et hoc detrimentum* (idest ab expulsione proveniens) *ad heredem pertinet*. Notandum autem hic, quod Minor tenetur stare locationi sui Curatoris: Beneficiarius, sui prædecessoris: Et uxor locationi sui Mariti. Vide *Croix l. 3. p. 2. num. 1047.*

860 Quæritur 1. an ob jacturam causa sterilitatis possit colonus petere remissionem pensionis? De jure naturæ jacturæ sterilitatis per se spectat ad conductorem: Ob æquitatem tamen juris introductum est, si ingens sit damnum, ut aliquid remittatur; nisi sterilitas compensetur cum ubertate aliorum annorum, ut ex *l. 8. C. de Loc. & ex cap. Propter sterilitatem. de eod. tit.* ubi Gregorius IX. in quadam sua *Extravag.* sic sancivit: *Propter sterilitatem afficiendo magno incommodo conductores, vitio rei, sine culpa coloni, seu casu fortuito contingente, colono Ecclesia pro rata pensionis remissio est facienda: Nisi cum ubertate præcedentis vel subsequentis valeat sterilitas compensari*. Hinc, si nulli fructus percipiantur, nulla debetur pensio, ut docet *Lugo D. 29. num. 40. ex l. Si merces. §. Vis major. ff. de Locat.* Si autem aliqui fructus percipiantur, ajunt *Less. l. 2. cap. 24. n. 17. & idem Lugo n. 43. cum Cov. Bartolo, & aliis*, tunc tantum remissionem esse faciendam, quando, deductis semine, & expensis, non supersit quod sufficiat saltem ad solvendam dimidiam pensionem. Verumtamen putant *Croix l. 3. p. 2. num. 1049. cum Laym.* & aliis, in hoc servandam esse consuetudinem locorum.

861 Quæritur 2. an liceat pauperi elocare jus mendicandi? Affirmant *Sanch. Cons. l. 1. c. 7. dub. 2. cum Henriqu. & Sporer de 7. Pr. num. 23.* Quia ex una parte contractus est justus, cum utrinque æqualis sit sors lucrandi, & perdendi: & ex alia hoc idem esset, ac si pauper mediate per alium eleemosynam peteret. Sed merito negant *Lugo D. 29. num. 9. cum Rodr. & Card. Concina tom. 7. pag. 629. num. 23. ac Croix l. 3. p. 2. num. 1044.* Ratio, quia, tametsi hic contractus sit justus inter locatorem & conductorem, est tamen injustus respectu ad Fideles eleemosynam dantes, qui pauperi tantum volunt dare, non conductori, qui non est pauper, ut supponitur. Nec valet dicere, quod Fideles mediate dent pauperi; nam bene respondet *Croix*, quod vi juris emti ad petendum, conductor non jam petit nomine pauperis, sed nomine suo: Et ideo nec mediate, nec immediate eleemosynæ illæ pauperi dantur. Secus autem dicendum censerem, si pauper non posset petere per seipsum; quia hoc casu, licet eleemosynæ illæ hic & nunc non perveniant ad dominium pauperis, prosunt tamen, ut eorum subventio sic manuteneatur; alias non inveniretur, qui pro paupere illo loca circumiret, & sic pauper destitutus maneret.

862 Quæritur 3. an Nuncius proficiscens ad eundem locum, licite possit accipere a duobus duplicatam mercedem? De Aurigis ait *P. Concina tom. 7. pag. 632.* nullam esse difficultatem, quod possint, quia talis est consuetudo: De Nuncio vero opinatur æquum esse, ut dimidiam tantum mercedem exigat a secundo conductore. Et hoc videtur satis probabile, cum eo casu opera illius pro itinere, quod non suscipit gratia illius secundi conductoris, non videtur valere, quanti valeret, si pro eo solo iter susciperet. Ceterum satis etiam probabile est, quod possit totam mercedem exigere, ut tenent *Less. l. c. cap. 24. num. 28.* cum communi sententia, ut asserit idem *Concina*, & probabilem putat *Croix l. 3. p. 2. cum Laym. & Pal.* Ratio, quia per accidens se habet, ut opera sua sit utilis duobus; de se autem ab unoquoque mercedem justam exigit, cum unicuique se obliget ex justitia ad iter illud peragendum; quod si non peragit, peccat quidem injustitiæ contra jus utriusque. Vide dicta *de Cambio n. 853. in fine*.

863 Quæritur 4. an conductor obligatus ad meliorationes, illas debeat facere expensis suis? Negant *Mol. & Velasqu. ap. Lugo D. 29. num. 69.* Sed verius affirmant ipse *Lugo ibid. cum Lop. & Croix l. 3. p. 2. num. 1053.* quia, cum quis se obligat ad aliquid faciendum, per se censetur obligatus ad id faciendum suis expensis: sicut si quis se obliget ad solvendam pensionem in domo locatoris, tenetur quidem ad sumtus, ut illuc pensio transmittatur. Intellige, dummodo in contractu locationis detrahatur aliquid de ordinaria pensione, cum hoc onus meliorationum alienum sit a natura conductionis. Ceterum expensæ modicæ, & ordinariæ in re conducta faciendæ, regulariter spectent ad conductorem; extraordinariæ vero ad locatorem, ut *Croix l. c. n. 1052. cum Sporer, & Tamb.*

Quæritur 5. an debeatur pensio famulo conducto ad servitium annuum, si ægrotet per aliquot menses, puta per trimestre? Affirmant *S. Antonin. Graff. &c. apud Croix l. 3. p. 2. num. 1050.* Sed verius negat communis sententia, quam tenent *Lugo D. 29. num. 58. & Croix l. c. in fin. cum Mol. Laym. & aliis*: Quia de justitia non debetur salarium pro obsequio non præstito. Putat autem *Azorius apud Lugo nu. 60.* teneri saltem dominum ad præstanda famulo alimenta, & expensas necessarias pro curatione. Melius tamen dicunt *ibid. Rebel. & alii cum Diana*, non teneri nisi ad sumtus leves pro brevi infirmitate: Quinimo non immerito ait *Lugo*, neque ad id obligandum esse dominum, nisi forte aliquando ex charitate, casu scilicet quo infirmus esset in gravi necessitate. Bene tamen excipit *Roncaglia qu. 3. R. 2.* nisi alicubi esset consuetudo, ut domini teneantur ad totum stipendium, si famulus, ad annum conductus, per aliquot dies ægrotet. 864

DUBIUM XII.

De Contractu Emphyteusis, Feudi, & Libelli?

865 *Quid de Emphyteusi?* 866 *An debeatur pensio in gravi jactura fructuum?*
867 *Quid de Feudo?*
868 *Quid de Contractu Libellatico?*

„ RESP. 1. Emphyteusis est contractus similis locationi, in quo res immobilis, quæ culturæ possit effici melior, conceditur alteri, vel in perpetuum, vel non brevius saltem, quam ad decennium; ita ut dominium ejus directum, & possessio civilis maneat apud dominum, qui tradit in Emphyteusim; dominium autem utile transferatur in Emphyteutam, cum hoc onere, ut quotannis certum canonem, ut vocant, seu pensionem domino solvat; quam si totam solvere negligat 26. annis continuis in Emphyteusi Ecclesiastica (cum scilicet res est Ecclesiæ, vel pii loci), vel in seculari 36. annis, incidit ipso jure in pœnam commissi, ut dominus eum expellere possit * (*Etiam auctoritate propria, ut multi cum Pal. p. 10. num. 1. & 6. Sed Less. dicit, præcedere debere monitionem. Vide Croix l. 3. p. 2. num. 1602.*) *, etsi de solutione interpellatus non fuerit: Licet enim *Bart.* & alii quidam apud *Dian. p. 8. t. 7. R. 36.* dicant, si per 30. vel 40. annos non solverit, eum præscribere immunitatem in futurum, id tamen *Wesemb.* & alii 5. negant. V. *loc. cit.* Porro, quid juris sit in hoc contractu, pendet ex consuetudine locorum, quæ scripto instrumento concipi debet, ut valeat. Vide *Laym. l. 3. t. 4. c. 23. Less. l. 2. c. 24. d. 9.* 865

Utrum Emphyteuta debeat pensionem, quando patitur gravem jacturam fructuum? Dicit *Palaus tr. 33. D. 9. p. 7. num. 5.* de juris rigore, & consuetudine, integram pensionem esse solvendam, ex *l. 1. C. de Jure emphyt.* ubi sancitur, quod, prædio manente in parte, solvenda est pensio. *Lessius* tamen *l. 2. cap. 24. num. 49. & 50.* ac *Lugo D. 29. n. 88.* recte sentiunt hanc legem esse intelligendam, quando pensio est modica respectu fructuum, & magis datur in recognitionem dominii directi, quam ad fructus compensandos. Secus vero, si sit magna & fere æqualis fructibus; nam tunc ex æquitate deberet minui, vel fundo pereunte ex parte, vel magna sterilitate adveniente. Utrum autem Emphyteuta gaudeat privilegiis, quæ dominus directus in se habebat? Affirmant *Bartol. Jason. Tiraqu. &c. apud Croix l. 3. p. 2. num. 2064.* Sed negant probabiliter *Less. Laym. Pal. &c. ibid.* Ratio, quia, cum transfertur in Emphyteutam utile dominium rei, res fit sua; unde, si nimirum ipse sit laicus, non potest gaudere privilegiis Ecclesiæ, ad quam spectet dominium directum. 866

„ Resp. 2. Feudum est contractus similis Emphyteusi, quo res immobilis alicui conceditur, cum translatione dominii utilis proprietate retenta, sub onere non quidem aliquid solvendi, sed exhibendi fidelitatem, & obsequium personale directo domino. Quod si item non faciat Vasallus (sic enim dicitur feudi acceptor), perdit feudum. Interdum etiam in feudo aliquid persolvi debet in recognitionem dominii directi, sed tunc ex ea parte deficit a puro feudo, & declinat ad Emphyteusim. Porro, quid juris sit circa feuda, pendet item a locorum consuetudine: quæ juris communis sunt, v. *l. c.* 867

„ Resp. 3. Contractus Libellaticus, sive datio ad libellum dicitur, cum Emphyteuta, vel Feudatarius rem il- 868

„ lam,

„ lam, quam in feudum, vel emphyteusim accipit, simili „ contractu tradit tertio (ad quod tamen, si in decennium „ fiat, requiritur domini consensus): ita ut sit quasi sub- „ feudum, subemphyteusis. Ita *Less. d. 1. n. 6.*

DUBIUM XIII.

Quid sit Sponsio, & Ludus?

869 *Quid est sponsio, & an sit licita?* 870 *An liceat spondere circa peccatum committendum?*
871 *Quid ludus, & quando licitus?*
872 *An sit restituendum lucratum a filiofam. aut Religioso?*
873 *Quid, si Religiosus ludat illicite per licentiam generalem?*
874 *An Religiosus possit plus lucrari, quam perdere?*
875 *An si exponat majorem summam, quam possit, teneatur restituere lucratum?*
876 *Quantum filiusfamilias possit exponere ludo?*
877 *Quando ludens cum deceptione teneatur restituere?*
878 *An valeat sponsio, si unus spondeat majorem summam, quam alter?* 879 *An si unus rem certo sciat, & manifestet? Vide alia ibid.*
880 *An cogens alterum ad ludendum possit retinere lucratum?*
881 *An teneatur restituere præsciens se victurum ob suam peritiam?* 882 *An qui utitur astutiis licitis? Quid, si utatur illicitis, & quantum debeat tunc restituere? An liceat ludere precibus sacris?*
883 *Agitur de ludo vetito.* 884 *Quæ sint Leges hunc ludum prohibentes?* 885 *An, & quomodo peccent* I. Laici *hoc lusu ludentes?* 886 *An peccet graviter ludens ob lucrum?* 887 *An victor ludo vetito possit retinere lucratum?* 888 *Quid, si impediat Judicem, ne ipsum condemnet? Et an teneatur fateri veritatem Judici interroganti?* 889 *An possit retinere lucratum, si lusit animo repetendi?* 890 *An victus teneatur solvere?* 891 *Quid, si uterque renuntiaverit legi?* 892 *Et an victus poterit petere relaxationem juramenti?* 893 *An victus possit sibi compensare solutum?* 894 *An possit transigere, si ficta minitetur repetere in judicio?*
895 *II. Quoad* Clericos; *quinam Clerici comprehendantur?* 896 *An certe peccent graviter Clerici ludentes frequenter, & in magna quantitate?* 897 *Quid, si solum frequenter?* 898 *Quid, si solum in magna quantitate?* 899 *Quando non peccent graviter, nec leviter?* 900 *An hæc procedant in omni ludo* chartarum?
901 *III. Quoad* Religiosos; *an, & quomodo peccent Religiosi hoc lusu ludentes?*
902 *IV. Quoad* Episcopos, *quomodo ipsi peccent?*
903 *An peccent graviter Clerici, & Religiosi his lusibus assistentes?*

869 „ RESP. Sponsio est contractus, in quo duo de veritate, „ aut eventu alicujus rei certantes sibi invicem ali- „ quid spondent, ut id ejus sit, qui veritatem assecutus „ fuerit: v. grat. certo tecum 10. imperialibus hanc vel i- „ stam civitatem obsessam, captam &c. Ut licite fiat, re- „ quiritur 1. Ut fiat super re dubia. 2. Ut sit æqualitas „ in re, quæ spondetur, cum æquali incertitudine. * (*Æ- „ qualitas tunc adest, quando res est proportionata probabili- „ tati alterius partis Lugo D. 31. n. 77.*) * 3. Dubius e- „ ventus in utroque. 4. Ut uterque eodem sensu accipiat „ id, de quo certatur, *Molin. Less. Card. Lugo d. 36. s. 6.*

Sed quæritur, an sint licitæ hæ sponsiones, vulgo dictæ *Scommesse?* Negant *S. Antonin. p. 2. tit. 1. cap. 23. §. 9. Sylvest. v. Negotium. quæst. 4. in fin. & Concina tom. 7. pag. 608. num. 21. cum Gabr. &c.* Ratio, quia leges civiles has sponsiones reprobant, nisi forte fiant causa exercendæ virtutis, puta in palestra luttando, &c. Affirmant vero communiter *Azor. p. 3. l. 11. cap. 19. dub. 1. Sanch. Cons. l. 1. cap. 8. dub. 32. num. 2. Lugo D. 31. num. 73. Tournely tom. 1. pag. 554. Ronc. de Contr. c. 3. qu. 1. Wigandt tr. 8. Ex. 4. q. 20. R. 2. Salm. cap. 4. num. 74.* cum aliis pluribus. Ratio, quia hic est contractus fortunæ, quo uterque spondens exponitur pari periculo jacturæ, & lucri. Neque verum est leges prohibere sponsiones, nisi fiant circa corporis certamina, causa odii, libidinis & similis: Aliæ vero sponsiones indifferentes potius approbantur, ut in *l. Si quis: ff. de Verb. Obl. & l. Si Pater. C. de Inoff. Test.* Hanc sententiam per se veram puto, quia sponsio per se est res indifferens. Tamen in individuo (cum ex mea sententia non detur actio indifferens) regulariter censeo hujusmodi sponsiones non excusari a peccato veniali, quia in eis deest motivum cohonestans licitæ recreationis, sicut adest in ludo honesto. Et sic videtur intelligere *S. Antoninus l. c.* vocans tale lucrum *turpe*, utpote *nulli deserviens utilitati, sed vanitati, & prodigalitati.*

Nemo autem dubitat reprobandas esse sponsiones circa ingluviem, aut potum; vide *Lugo l. c.* Sic etiam per Bullam Pii IV. *in Eligendis &c.* prohibentur sponsiones circa dubiam electionem Pontificis, sive super ejus vitam & mortem, ut refert *Azor. loc. cit. cap. 20. dub. 4.* Item testatur *Roncaglia loc. cit. q. 2. R. 2.* Gregorium XIV. per aliam Bullam, quæ incipit, *Cogit nos*, ampliasse præfatam Bullam Pii etiam ad electiones Cardinalium, & adhuc extra Urbem sub excommunicatione latæ sententiæ, Papæ reservata respectu ad electionem Pontificis; & respectu aliarum sponsionum, ipsæ annullantur in utroque foro, adeo ut quisque teneatur ad restitutionem ante omnem sententiam. Sic etiam, ut testatur *Sanch. l. c. num. 4.* prohibentur sponsiones Scholasticorum Salmanticorum circa electiones ad cathedras.

Dubitatur 2. an sit licita sponsio circa peccatum comittendum? Bene distinguit *Lugo D. 31. num. 75.* Si sponsio 870 est de peccato patrando ab alio tertio, licita est, nisi spondens optet peccatum, vel opem ferat ad peccatum committendum. Ita *Lugo l. c. & Sanch. num. 6.* Advertunt tamen iidem *Lugo, & Sanch. cum Alcoz.* quod eo casu optans peccatum, peccaret quidem, sed non teneretur ad restitutionem, quia læderet quidem virtutem quam lædi optat, sed non læderet justitiam. Si vero sponsio est de peccato patrando ab uno ipsorum spondentium, licita erit, si tu v. gr. spondes alterum commissurum fore peccatum, quia tunc sponsio eum avertit a peccato: Secus, si sponderes te commissurum peccatum, aut alterum non commissurum; quia tunc sponsio ad peccandum induceret.

Sed dubitatur 2. an hoc casu, quod sic illicite sponderes, tenearis ad restitutionem? Recte negant *Lugo n. 75. Sanch. num. 8. Azor. d. c. 19. du. 6. & Ronc. cap. 3. qu. 2. R. 1.* Ratio, quia, licet spondendo pecces, non tamen lædis justitiam, cum tu non accipias tunc pretium pro peccato commisso, sed pro eventu jam successo juxta pactum sponsionis. Et in hoc consentit etiam *S. Antonin. l. c.* ubi ait: *Non tamen restituere oportet de necessitate; sed pauperibus erogandum, & hoc magis ex consilio, quam ex præcepto.*

„ Ludus vero est contractus, quo ludentes inter se paci- 871 „ scuntur, ut victori cedat, quod uterque deposuit. Hi „ contractus jure naturæ liciti sunt, modo debitæ condi- „ tiones adsint, & aliunde non interveniat scandalum, aut „ justa prohibitio, aut iniquitas se misceat, nec peccati sit „ occasio: quia, sicut quivis suæ rei dominus potest alteri „ eam donare absolute, sic etiam sub aliqua conditione, „ sive ea fortuita sit, sive ex industria pendeat, *Less. cap.* „ *26. d. 1. Bon. d. 2. q. 3. p. 1.*

„ 1. Qui rei dominus non est, aut alienare eam non po- „ test, non potest etiam de ea ludere, aut deponere. Et „ sic deberet restituere, qui lucratus esset a religioso, & „ filiosamilias non potente alienare, *Laym. l. 3. t. 4. cap. 21.* „ *num. 5.*

Quod lucratur quis ludo a filiof. debet ei restituere, nisi 872 sit de bonis castrensibus, &c. vel nisi ludus sit moderatus juxta decentiam; vel adsit tacita licentia parentum, *Salm. de Contr. cap. 4. num. 54.* Idem dicendum de uxore, & Religioso, ut *Lugo, Mol. Azor. cum Salm. de Rest. cap. 6. num. 54.* Hoc tamen non intelligitur de ludis illicitis vetitis a Jure, a Regula, vel a Prælato, uti sunt ludi alearum, & taxillorum, & consequenter omnis ludus fortuitus, nisi fiat in parva quantitate, & in illis Religionibus, ubi usu permittitur ad recreationem, ut *Salm. ibid. num. 95. cum Dic. Peyrin. &c.* At in Religionibus reformatis talis ludus esset peccatum grave propter specialem Regulæ prohibitionem, ut communiter dicunt *Salm. ibid. cum Lugo, Diana, Dic. &c.* Et tunc lucratum omnino restituendum ipsi Religioso, vel Monasterio. Vide fusius infra dicenda super hoc puncto *num. 901.* Ubi etiam agetur de quantitate, quam alii Religiosi possunt ludo exponere.

Hinc quæritur 1. si Religiosus, obtenta licentia genera- 873 li a Prælato expendendi aliquam summam, expendat in usibus illicitis, puta in ludis vetitis, aut cum meretricibus, &c. utrum tunc peccet contra votum paupertatis, & tam ipse, quam accipiens teneantur ad restituendum Monasterio? *Prima* sententia *cum Salm. de Rest. cap. 6. num. 85. cum Navar. Sanch. Less. Sylv. &c.* affirmat: Ratio, quia talis licentia a Superiore nec præsumitur data, nec dari poterat, cum ipse non sit dominus, sed simplex administrator bonorum Monasterii. *Secunda* tamen sententia, quam tenent plures Auctores graves, ut *Suar. Lug. Hurt. Med. Salas, Lop. Pelliz. Reb. &c.* apud *Salm. ibid. num. 84.* quibus *Croix l. 4. num. 114.* adhærere videtur, censet nec Religiosum tunc peccare contra votum, nec restitutionem Monasterio deberi ab ipso, aut ab accipiente. Ratio illorum, tum quia (ut ait *Croix*) tunc licentia habetur ut data, non a Prælato administratore, sed a Religione domina, quæ in tali casu, licet sit invita quoad modum, non est tamen quoad substantiam; & Religio præsumitur (ut ait *Rebell.*) sæpe in eam consentire, ne periclitetur fama subditi, vel Superioris: Tum quia eo casu Superior aufert de se impedimentum, quantum potest; & ideo, cum universaliter licentiam præbet, non est cur credatur eam limitasse ad usus tantum licitos, ut dicunt *Croix, & Lugo cum aliis.* Sed his non obstantibus, censeo primam sententiam absolute probabiliorem. Vide quæ fusius dicentur *lib. IV. num. 31.*

Quær. 2. an Religiosus possit in ludo plus lucrari, quam 874 perdere possit? Distingue: Potest, si eodem jactu (expo-

nen-

nendo verb. grat. quinque argenteos) totidem a quatuor personis lucretur, vel si ludus moraliter non interrumpatur; quia tunc, sicut posset amittere pecuniam jam lucratam, una cum sua exposita, ita bene potest plus lucrari, saltem duplum suæ pecuniæ expositæ; *Sanch. l. c. 19. num. 33. & Valent. Reb. &c. cum Salm. de Rest. cap. 6. num. 97.* Si vero ludus moraliter interrumpatur, vel si lusores sint omnino diversi, non potest pecuniam lucratam integre exponere, quia illa non est sua, sed Monasterii. Concedunt tamen *Salm. ib. cum Lugo, & Villal.* non interrumpi ludum, si de pluribus lusoribus unus substituatur alteri in eodem genere ludi; Aut si in altera die, urbanitatis causa, ludatur cum eisdem. Idem de filiisfamilias docet *Sanchez Cons. l. 7. cap. 8. D. 8. numer. 2.* & idem de similibus ait *Rebellius*.

875 Quær. 3. an Religiosus, qui sine licentia exponit ludo majorem summam, quam possit, teneatur restituere lusori summam lucratam uno jactu supra illam, quam perdere poterat? Negant *Nav. Gabr. Armill. Graff. Tol. & alii apud Sanch. Dec. l. 7. cap. 19. numer. 85.* Ratio istorum, quia contractus aliquando bene potest esse validus ex parte unius, & invalidus ex parte alterius, ut sunt contractus cum Pupillo, & Ecclesia sine solemnitate initi, ex *l. Julianus. §. si quis. ff. de Act. emt. & cap. Si quis. 12. qu. 2.* Hanc opinionem *Sanch. num. 86.* licet oppositam vocet longe probabiliorem, putat tamen probabilem; Sed ratio allata nullo modo probabilis mihi videtur, in adducta enim paritate supponit lex adesse in contractu æqualitatem, & tantum respectu deficientiæ solemnitatum favet Ecclesiæ, & Pupillo; At in casu nostro deficit æqualitas, & justitia contractus, cui nescio quomodo lex favere possit, cum sit in substantia injustus. Hinc adhæreo secundæ sententiæ, quam tenent *Salmantis. de Rest. cap. 6. numer. 98. Sanchez* cum *Less. Villal.* &c. nimirum, quod eo casu omnino teneatur Religiosus ad restituendum; quia nequit lucrari tali contractu inæquali, & injusto. Et hoc congruit doctrinæ *Molina, Sanchez & Lugo apud Croix l. 3. part. 2. numer. 1079.* qui recte dicunt, quod si quis lucratur exponendo ad ludum pecuniam furtivam, extra quam nil aliud habeat quod tradat, tunc tenetur restituere lucratum, quia contractus fuit nullus, cum exposuerit pecuniam, quam collusor acquirere non poterat.

Dicunt tamen *Salm. num. 98. & Sayr. Henr. Salon. Sa, &c. apud Sanch. num. 87.* quod, si alter lusor sciat Religiosum, vel filiumfamiliam non posse illam quantitatem exponere, tunc nihil repetere posse; quia volenti non fit injuria. Sed hoc verius negant *Salas apud Lugo D. 31. num. 59. & Sanch. d. num. 87. cum Soto, Lop. Reb. &c.* Ratio, quia ille, esto colludat cupiditate ludendi attractus, non tamen censetur ita cedere juri suo, ut possit perdere, & non lucrari. Recte tamen id admittit *Sanch. cum Lop.* solo casu, quo ex conditione colludentis, & ex parva quantitate ludo exposita, probabiliter præsumatur animus donandi; Vel si ipse colludens non animo lucrandi, sed recreationis gratia ludit, nec esset res magni momenti, ut etiam bene subdit *Sanch. cum Reb.*

876 „ 2. Si tamen filiusfamilias (& idem de religioso ait *Nav.* apud *Less. loc. cit. d. 1.*) alatur in distanti loco a parentibus, poterit ex alimentis moderate aliquid insumere in honestum lusum, v. gr. 5. ex 100. quia talis communiter præsumitur voluntas parentum, ut habet *Sot. l. c. Layman &c.* Ac præterea potest etiam filius deponere quicquid lucratus fuerit, cum ad hoc etiam parens censeatur tacitam facultatem dare; *Layman loc. cit. Bon. de Rest. d. 1. qu. 3. p. 2. num. 10. & seq.*

Probabile tamen est, ut mecum sentierunt Juniores valde docti, quod eo casu, si filiusfamilias nolit solvere amissum in ludo, licite potest exceptionem opponere, nec tenetur solvere, reservando aliquid ex alimentis. Utrum autem filiusfamilias possit una vice exponere, quod per totum annum perdere potest? Negant aliqui, sed probabilius affirmant *Sanchez, & Diana.* Nec victor tunc tenetur inquirere, an filius potuerit, necne, illam summam exponere; nisi sciat quod iste solet cum aliis ludere. Ita *Sanch. Lug. &c. apud Croix l. 3. p. 2. num. 1073.*

877 „ 3. Tenetur restituere, qui vicit faciendo contra conditiones ludi, & decipiendo; aut fraude, ac per injuriam alterum pertraxit ad ludendum; v. gr. si simularet se plane ignarum lusus, & sic alterum multo imperitiorem provocaret, qui alioqui ludere noluisset, aut si conviciis lacesseret, ad quæ vitanda alter consensisset in lusum, alias non consensurus, *Mol. d. 517. Laym. l. c. Bonac. d. 2. q. 3. p. 2. num. 3.*

878 „ 4. Si in re, quæ spondetur, sit inæqualitas, & hæc alteri parti (verb. grat. cujus pecunia major est) sit nota, isque nihilominus spondere velit, valet contractus probabiliter: quia scienti, & volenti non fit injuria, ut dicit *Navar. Medin. Sanch. Dian.* Contrarium tamen probabilius docet *C. Lugo d. 31. s. 6. num. 81. ex Molin. Less. & Bon.* Si autem ignota sit, non potest alter lucrari; quia non est æqualis conditio utriusque, & alter nulli se exponit periculo. *V. Azor. p. 3. l. 5. c. 25. q. 7. Bon. d. 5. qu. 3. p. 2. q. 36. n. 3. Salas de ludo, dub. 23. n. 3. Escob. & C. Lug. l. c.*

An valeat sponsio, si quis manifestet certo rem scire, & 879
hoc non obstante alter perseveret in sponsione? *Prima sententia cum Viva de Ludo art 4. Salm. de Contr. c. 4. n. 64. & ib. Sanch. Trull. Dian. Villal.* affirmat valere, quia alter suæ pertinaciæ detrimentum imputare debet. Sed *secunda sententia* mihi multo probabilior, quam sequuntur *Lugo D. 31. num. 83. & Croix l. 4. num. 1068.* tenet contractum esse nullum; pari modo, ac si quis pertinaciter emere velit gemmam falsam pro vera: Tunc enim, quamvis venditor manifestet illi veritatem, si tamen ille pro vera emat, adhuc emtio est nulla, cum ibi non alius contractus interveniat, quam emtionis; nec emtor animum habet transferendi dominium suæ pecuniæ alio titulo, quam emtionis, quæ cum sit injusta quoad substantiam, nulla est. Excipitur 1. Si ille qui a principio certus videbatur de aliqua re, postea, altero contradicente, ac spondere volente, incipiat dubitare, advertens jam alias se deceptum deprehendisse, etiam in iis quæ sibi certa apparebant, tunc enim poterit lucrari. Ita *Lugo n. 79. Tournely tom. 1. pag. 555. Roncaglia de Contr. c. 3. q. 2. R. 2. Anacl. de Sponf. q. 9. n. 116. cum Mol.* Præterea ego exciperem, si sponsor deceptus suam assertionem haberet pro dubia, quia tunc sponte vult perdere: Quando enim credit certum quod ipse asserit, tunc spondet, non quia vult cedere juri suo, sed quia decipitur, unde non habet voluntatem perdendi; sed quando alter prodit suam assertionem ut certam, & ipse de assertione sua incipit dubitare, & tamen pertinaciter vult spondere, tunc cessat sua deceptio, & ipse vere vult perdere, casu quo res se habeat, ut alter asserit. Prout si venditor asserat gemmam esse falsam, & emtor jam dubitans vult pluris emere, etiamsi deinde detegatur falsa esse, bene poterit venditor pretium illud retinere.

„ 5. Per se quidem, & jure naturæ licita est etiam sponsio de futuro eventu, qui damnum proximi conjunctum habet, verb. grat. Petrum intra annum moriturum (etsi enim detur occasio optandi, vel machinandi mortem Petro; idest per accidens; potestque idem periculum esse in censu vitalitio): jure tamen humano sæpe prohibetur, *Card. Lugo l. c. num. 74.*

„ 6. Etsi sponsio cum conditione illicita, v. gr. plus alterum potaturum, sit illicita, quia inducit ad peccatum; quod tamen ea lucratus es, non teneris restituere, *Sanch. Lug. Dian. p. 7. t. 9. R. 69.*

„ 7. Probabile est, quod docet *Molin. &c.* dum quis, 880
minis, vel conviciis ad lusum inductus est, & perdit, victorem non teneri restituere, quia talis absolute voluntarie lusit, *Bonac. l. c. ex Mol. & Gar.* contra *Azor. Less. Regin. Fill. &c.* communiter.

Quær. igitur an, si quis cogat injuriose alterum ad ludendum, possit postea retinere, quod lucratur? *Prima sententia* negat, quia damnum ex injuria secutum omnino est restituendum. Ita *Lessius l. 2. c. 26. num. 9.* qui vocat communem cum *Malder. Stephan. & aliis apud Croix l. 3. p. 2. n. 1080. Secunda* vero sententia, quam tenent *Molin. D. 516. cum Trull. Hurt. Dic. & Dian. apud Croix l. c. et Garc. ap. Less. num. 8.* & probabilem putant ipse *Less. & Bus. ut supra*, affirmat posse retinere; quia tunc non coactio, aut injuria, sed potius casus, aut peritia cogentis fuit causa damni; Si enim, dicunt, iste cogens perderet, jam solvere utique teneretur, & alter posset retinere, ut communiter docent *ib. S. Th. S. Anton. Less. &c.* Ergo vice versa, si vincit, potest retinere. Hæc sententia, per se loquendo, mihi probabilior est (nisi collusor qui coegit superaret coactum in peritia ludendi; eo enim casu sentio teneri ad restituendam saltem partem lucrati, juxta mensuram peritiæ qua præcelleret alteri). Ratio, quia contractus ille, non obstante injuria metus incussi, fuit satis utrinque voluntarius, & validus, juxta communiorem sententiam relatam *num. 717.* Neque obstat dicere cum *Tournely tom. 1. pag. 553.* quod eo casu tenetur cogens ad restitutionem, quia esset causa damni, cum ex sua injuria alter damnum patitur; Nam respondetur, ex *D. Thom. 2. 2. q. 62. art. 7.* cujus verba retulimus *num. 562. v. Secunda*, quod irrogans injuriam tunc tenetur ad restitutionem, quando injuria per se est conjuncta cum damno; sed in casu nostro damnum non est de se annexum injuriæ, cum metum passus, sicut perdidit, ita æque poterat lucrari; ergo damnum non provenit ex injuria, sive ex metu incusso, sed ex infortunio & casu. Dixi *per se loquendo*, nam si metum passus petat restitutionem pecuniæ amissæ, recte docet *Less. l. 2. c. 26. n. 10.* teneri incutientem metum, lucratum restituere, juxta dicta *dict. num. 717. vers. Quær. 2.* Quid vero, si ille cogat tantum per preces importunas? *Sanch. Nav. Sylv. ap. Croix ib.* adhuc tenent non posse retinere. Sed longe probabilius contradicunt *Less. l. c. & plurimi cum Dian.* quia preces non tollunt voluntarium, sicut nec minæ, ut ex communi asserit *Bus. hic cum Bon. & Mol.*

Quid, si victus cogat injuriose vincentem ad ulterius ludendum, & postea vincat aliud ultra amissum, an possit retinere? Negat *Croix l. 3. p. 2. num. 1080. in fin.* nisi victor ex more lusus haberet jus cogendi alterum ad ulterius ludendum. Sed alii DD. ut *Adrianus, Tol. Mol. Garc. &c. apud eundem Croix l. cit.* dicunt non teneri ad restitutionem;

Et hos sequor juxta mox supra dicta, nam idem est cogase ad ludendum, quam ad ulterius ludendum. Potest tamen coactus, ut diximus, repetere quod post coactionem amittit.

881 „ 8. Communior sententia est, teneri restituere, qui lusit, vel certavit, certo præsciens se victurum esse. Contrarium tamen, nempe non teneri, dummodo dolus abfuerit, tenent *Tol. & Sa*, *V. Contractus*, quia non tenetur quis ex justitia suam peritiam, vel scientiam adversario declarare: sed is suæ temeritati imputet, quod ausus fuerit cum eo deponere, cujus scientiam non nutat. Vid. *Bonac. l. c. num. 4. Dian. p. 7. t. 9. R. 65.*

882 „ 9. Non tenetur restituere, qui utitur astutiis illis, quas regulæ lusus, & consuetudo recepta patitur; cum uterque sciat, tales astutias esse solitas; & sic tacite in illas libere consentiat, *Azor. Filliuc, Less. Bonac. loc. cit. p. 2. num. 2.* verb. grat. 1. Si potiores chartas habens, & securus de victoria augeat sponsionem, vel simulet metum, ut adversarius augeat. 2. Si sciens se inferiores chartas habere, dissimulet, augeatque sponsionem, ut sic relinquatur sibi, quod erat appositum, *Carden. Lugo, Sanchez Salm. Dian. p. 7. t. 9. R. 43.* 3. Si inspiciat chartas alterius, ex sola ipsius negligentia, & absque fraude; secus, si ita se collocet, ut possit videre; vel si alium constituat, a quo admoneatur. 4. Si chartas a tergo discat nosse inter ludendum, quas ante non signarat, nec noverat, *Trull. Sanch. Lug. Dian. p. 4. t. 9. R. 50. & 52.*

„ 10. Qui vero utitur fraudibus non adhiberi solitis, vel colludenti ignotis; verb. grat. suffuratur chartas, vel signa a tergo notat, vel utitur notatis, aut iis, quas ante novit, ignorante socio, vel arte quadam eas composuit, &c. tenetur restituere non tantum lucrum, sed etiam quantum alteri valebat spes lucrandi, imo etiam colludendi, *Reg. Amic. Trull. Dian. l. c. R. 42.* vid. etiam *p. 3. t. 3. R. 25. & Bon. de Rest. d. 2. q. 3. p. 2.*

Certum est, quod fraudator tenetur restituere non solum id quod lucratus est, sed etiam quod alter juste lucraturus erat, si fraus abfuisset: ita *Less. l. 2. cap. 26. num. 13. & Salm. cap. 4. num. 58. cum Bon. Vill. & Trull.* In dubio tamen, an alter fuisset lucraturus, non potest quidem fraudans retinere lucratum, quia saltem est dubius, an juste lucratus sit: sed non tenetur quantitatem expositam alteri dare, quia melior est conditio possidentis, cum alter non erat certo lucraturus, ut dicunt *Less. loc. cit. & Salm. ib. cum Sylv. Diana, Vill. & Trull.* Sed melius sentit *Cont. Tournely tom. 1. p. 552. cum aliis*, teneri ad dandum alteri quantum valebat spes victoriæ, quam colludens cessante fraude habuisset; Modo (intelligendum dico) in colludente potior fuisset spes lucrandi, quam periculum perdendi; Ratio, quia eo casu spes illa, qua alter per fraudem privatus est, jam aliquo pretio digna erat.

Qui lusit, quia fraudulenter monitus fuit ab altero, qui vidit socii chartas, certe lucrum restituere tenetur, nisi ante monitionem jam illum jactum (vulgo *Posta*) ludere statuisset. In dubio tamen, an fuisset lusurus, si monitus non fuisset, alii dicunt teneri restituere totum lucratum; Sed probabilius teneri tantum pro rata dubii judicat communis sententia cum *Croix l. 3. p. 2. & ib. Bon. Sanch. & Dian.* Quid, si post monitionem adhuc eventus ludi erat dubius? *Sanch. ibid.* dicit non teneri ad restituendum aliquid; Alii dicunt teneri ad totum. Probabilius dico tunc teneri etiam pro rata dubii, cum dubia sit illatio damni; Sed quia adfuit certa injustitia ob illam majorem fraudulentam probabilitatem vincendi, ideo tenetur ad aliquid. Nota hic, non teneri lusorem monere alterum de suo errore, puta, si det manum, si numeret pro se minora puncta, *Croix ib. num. 204. cum Sanch.* Quia sic fert communis mos lusorum.

„ 11. Si ludens habeat animum non solvendi, vel si perdat, repetendi, non potest lucrari, atque adeo nec retinere, quod est lucratus, quia fraudulenter decipit, nec alter vellet cum eo ludere, si id sciret, *Less. l. c. d. 5. n. 31. Regin. n. 388. Bon. l. c.*

„ 12. Peccant graviter, & communiter mortaliter, qui totos se lusibus tradunt, cum sciant in gravia se inde peccata labi, aut impotentes reddi ad solvenda debita, vel alendos liberos, & uxorem, &c. *Sanchez Trull. cap. 27. dub. 8.*

„ 13. Ludere pro Psalmo, vel Oratione Dominica recitanda, non est peccatum, nec irreverentia, *Nav. Rebel. Sanch. Dian. p. 7. t. 9. R. 1.*

Quæritur hic, an liceat ludere precibus sacris, applicandis pro victore? Negant *Habert, ac Lopez, Vega, &c. apud Concina tom. 7. pag. 602. numer. 4.* quia non licet miscere sacra profanis; imo dicunt esse simoniam, si vellent victos civiliter obligare. Sed merito affirmant licere idem *Concina loc. cit. & Tournely tom. 1. pag. 553. cum Henrico a S. Ignatio*. Ratio, quia malum quidem est, adhibere spiritualia propter profana; adhibere vero profana propter spiritualia, licitum & bonum est: Idque probat piorum usus. Sicut autem licitum est permutare spirituale cum spirituale, ut diximus *de Simon. pag. 81. num. 72.* sic etiam licet, nec est simonia, invicem se obligare ad præstanda spiritualia. Si vero unus luderet pecunia, alter precibus, hæc certe esset simonia.

„ 14. Peccat item ludens, si lusus lege positive sit prohibitus, ut lusus alearum, & similes, qui magis in fortuna, & casu, quam in industria fundantur. At laicis ratione circumstantiarum sub veniali, clericis sub mortali prohibentur, *Less. l. 2. cap. 26. num. 6.* Intellige, si clericus crebro, perque longum tempus luserit, non autem, si per breve tempus, & causa recreationis, & absit scandalum; quia Canones id prohibentes non videntur recepti, nisi quatenus id fieret cum periculo scandali, ut habet *Less. dub. 1. Layman l. 3. tr. 4. cap. 21. n. 1.* Notat autem *Diana part. 7. t. 9. R. 2. & ex Lugo Dicast. Amic. Trull. &c.* prædictis legibus per contrariam consuetudinem ita derogatum esse, ut non tantum laicus, sed etiam clericus non peccet, si principaliter pro recreatione, & simul pro lucro moderato ludat chartis, vel aleis: In Religiosis tamen (apud quos disciplina regularis viget), uti & Episcopis, a peccato gravi excusari vix posse, *ibid. Res. 4. ex Molin. Dicast. Lugo, &c.* etsi *Sanch.* conetur excusare, si urgeat necessitas, verbi gratia, excitandi, aut recreandi infirmum, vel si parum ludat ob solam recreationem. 883

„ 15. Si quis ludo tali vetito lucratus fuerit, juxta sententiam probabiliorem non tenetur ad restitutionem ante judicis sententiam: quia jura non annullant contractum, nec impediunt acquisitionem dominii, sed tantum concedunt, ut possit repeti. An vero qui tali lusu perdidit, teneatur postea adhuc solvere? Alii negant; vide *Less. hic dub. 5. Molin. Regin. Fill. &c.* Alii affirmant, ut *Azor. Reb. Val. &c.* apud *Bon. l. c. p. 3. num. 2. V. Dian. p. 2. tr. 7. R. 8. & p. 7. t. 9. R. 51.*

Omnia hæc, operæ pretium est, singula fusius, & sedulius ad trutinam revocare. Ante omnia hic prænotandæ sunt leges, quæ tam de jure Canonico, quam Civili, prohibent ludos vetitos. De jure Canonico in *Can. 42. & 43. Apostol.* qui refertur in *cap. 1. Dist. 35.* sic habetur: *Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aleæ, atque ebrietati deserviens, aut desinat, aut certe damnetur. Subdiaconus, aut Lector, aut Cantor similia faciens, aut desinat, aut communione privetur: Similiter etiam Laicus.* Item in *cap. Clerici de Vita & Hon. Cler.* dicitur: *Ad aleas &c. taxillos non ludant, nec hujusmodi ludis intersint.* Item in *cap. Inter dilectos. De Excess. Prælat.* Pontifex declaravit indignum Beneficio quemdam Clericum *aleatorem manifestum*, & proinde consuetudinem talis lusus in Clericis penitus improbavit, eamque dixit *pravam, ac corruptelam*. Item Concilium Trident. *Sess. 22. cap. 2.* quoad hanc materiam, & Clericos, antiquos Canones eorumque pœnas in usum revocari præcepit, non obstantibus quibuscunque consuetudinibus. De jure autem Civili in *l. Alearum. C. de Rel. & Sumtib. fun.* generaliter prohibetur usus alearum, adeo ut *nulli liceat in publicis aut privatis domibus vel locis ludere, aut inspicere; Et si contra factum fuerit, nulla sequatur condemnatio* (id est victi ad solvendum), *sed solutum reddatur, & actionibus competentibus repetatur ab iis qui dederunt*. Idem sancitur in *l. 1. & 3. C. de Aleatoribus*. Idem statutum est jure hispano pro ludentibus pecunia credita; Vide *Salm. de Contr. cap. 4. num. 63.* 884

Hinc videndum, an & quomodo peccent Laici, Clerici, Religiosi, & Episcopi, aleis ludentes. Et 1. quoad *Laicos* pertinet, commune, & certum est inter DD. quod hujusmodi lusus non est eis vetitus sub gravi, ut cum *Bus.* tenent *Sanch. Cons. l. 1. cap. 8. dub. 25. numer. 5. Lugo de Just. D. 31. num. 9. Mol. de Just. D. 510. Hurt. eod. tit. D. 8. diff. & Diana part. 7. tract. 8. Res. 2.* cum aliis communiter. Imo probabilissimum est cum *Bus.* quod, respectu ad leges supra relatas, Laici ne venialiter quidem peccant, ut dicunt *Less. l. 2. cap. 26. num. 6. Sporer tract. 6. de 7. Præc. cap. 6. & Sa, Val.* & alii communiter apud *Croix l. 3. p. 2. num. 1086.* Quia (ut dicunt AA. præfati) leges civiles prohibentes obligant laicos tantum ad pœnam, non vero ad culpam; datur enim ibi victis actio repetendi amissum, ut ex *d. l. Alearum*, ut supra. Canon autem citatus *Episcopus*, quoad laicos est consuetudine derogatus, ut dicunt communiter DD. vide infra *num. 895.* Dixi, *respectu ad leges relatas*; nam, utrum peccent venialiter laici ludentes principaliter propter lucrum? Negant alii *apud Lugo numer. 4.* Quia non est peccatum ordinare medium ad finem utilem; si ergo lucrum honestum est utile, ludere propter illud, culpa caret. Sed probabilius, præcisis circumstantiis, puto cum *P. Concina tom. 7. pag. 601. n. 3.* non excusari a culpa veniali, quia (ut docet *D. Thom. 2. 2. qu. 77. art. 4.*) omnis negotiatio propter lucrum cupiditati deserviens, quandam turpitudinem habet. Idque clare probatur ex *cap. Quicunque. 14. Qu. 4.* ubi dicitur: *Quicunque tempore messis, vel vindemiæ, non necessitate, sed propter cupiditatem comparat annonam: .... hoc turpe lucrum dicimus.* 885

Sed dubitatur 1. an peccet graviter ludens ludo vetito principaliter ob lucrum? Affirmant *Sylvest. v. Ludus qu. 4. & Abul. Gabr. Rich. ac Comit. apud Dian. l. c. R. 5. & Cajet. S. Anton.* 886

Gutt.

Gutt. &c. apud Sanch. l. c. c. 8. num. 7. Quia (ut dicunt), esto intentio lucri non sit mortalis, quando ludus est licitus, mortalis tamen est, quando ludus est prohibitus; quia in illo ludens intendit expoliare proximum medio illicito. Sed communiter, & merito negant peccare graviter *Sanch. d. n. 6. cum Alcoz. Mol. D. 510. Lugo D. 31. num. 3. Hurt. D. 8. diff. 2. & Dian. l. c. R. 1. cum Val. Reb. & communi.* Ratio, quia intentio lucri non potest esse mortalis, quando ludus est talis, ut per ipsum valide transferatur dominium, eo quod tunc ludens licito medio intendit lucrum, licet ludus, sive modus lucrandi sit illicitus. Imo *Lugo, & Diana*, probabiliter dicunt nec veniale esse, si ad honestum finem lucrum intendatur.

887 Dub. 2. an victor tali lusu teneatur restituere lucratum ante sententiam Judicis? Affirmant *Sylvest. S. Antonin. Arm. Tab. &c. apud Sanch. Conf. l. 1. cap. 8. d. 1. num. 2. ex dict. l. Aleatum*, ubi dicitur quod, si victus *solverit*, *solutum reddatur, & competentibus actionibus repetatur*. Sed negandum cum *Bus.* & communi sententia, quam tenent *Laym. l. 3. tr. 4. cap. 21. num. 3. Lugo D. 31. num. 60. Salm. de Contr. cap. 4. num. 61. Sporer cap. 6. num. 82. Croix l. 3. p. 2. num. 1086. Sanch. l. c. num. 3.* (qui merito dicit hanc sententiam omnino tenendam) *Less. cap. 26. num. 17.* qui vocat veram cum *Sot. Mol. Med. Cov.* & aliis communiter. Ratio, quia (uti patet ex verbis Legis, ut supra) ibi non declaratur irritus contractus, sed tantum datur victo actio ad repetendum. Et idem dicunt *Salm. num. 63. & Lugo num. 67.* de lege hispana vetante ludum ad creditum. Addunt tamen *Salm.* hoc valere solo casu quo victus libere solverit, sciens ad id non teneri; Sed *Lugo num. 67. Dian. l. cit. R. 24. & Dic. apud Croix l. c. num. 1087.* probabiliter dicunt victorem posse retinere lucratum, etiamsi victus ignoraverit posse negare solutionem: quia recepit ex contractu valido, & victus jam habebat obligationem naturalem solvendi, licet ex jure positivo poterat exceptionem opponere.

888 Dub. 3. an si victor impediat, ne Judex eum obliget ad restitutionem, teneatur restituere? Respondetur affirmative, si impediat vi vel fraude; secus, si alio modo. Ita communiter *Lugo D. 31. num. 62. Less. c. 26. num 21. Sanch. dub. 2. num. 2. & Mol. Disp. 514.* Quia victor non tenetur restituere, nisi post sententiam. An autem victor interrogatus a Judice teneatur fateri quidquid ludo vetito lucratum fuerit, & alias obligetur restituere? Negant *Mol. & Sanchez apud Lugo num. 63.* & alii cum *Dian. p. 7. tr. 9. R. 27.* & probabile putat *Less. num. 21.* si id probatum non sit saltem semiplene. Ratio, quia, cum victor examinetur criminaliter, ut puniatur privatione lucri in pœnam criminis, non tenetur fateri, quando crimen est occultum. Sed probabilius *Lugo num. 64. Less. d. num. 21. & Croix num. 1090.* affirmant. Ratio, quia hic non agitur de punitione, sed de restitutione concessa a lege, quæ est dispositiva in favorem eorum qui perdunt, non autem pœnalis; si enim esset pœnalis, restitutio non esset facienda victo, cum ipse etiam particeps fuerit delicti, sed Fisco, vel pauperibus. Regula autem, quod reus non tenetur fateri veritatem occultam Judici interroganti sine semiplena probatione, ut docent *Less. l. c. & cap. 31. num. 9. & Lugo num. 63.* currit tantum in causis criminalibus, non in civilibus.

889 Dub. 4. an qui ludit ludo vetito cum animo repetendi in judicio, possit retinere lucratum? Negant *Less. cap. 26. num. 31. & Mol. Reg. et Dic. apud Croix num. 1088.* quia tolleret æqualitatem contractus, cum eo casu posset lucrari, & non perdere. Sed probabilius affirmant *Lugo D. 31. num. 53. Sanch. l. 1. cap. 8. dub. 5. num. 1. & Sporer num. 84.* Ratio, quia ex una parte contractus fuit validus, cum intentio non adimplendi minime irritet contractum; & ex alia parte contractus remansit æqualis, exceptio enim non solvendi utrique parti semper competebat. Hinc, si iste lucratur, retinet ex contractu valido; si vero perdit, negat solutionem, utens beneficio quod lex ipsi tribuit.

890 Dub. 5. an qui ludo vetito perdidit, teneatur solvere? *Prima* sententia valde probabilis affirmat, & hanc tenent *Sayr. l. 9. cap. 22. num. 21.* item *Val. Bann. & Reb. apud Bon. de Ludo q. 3. p. 3. num. 2.* & probabilem vocant *Lugo D. 22. n. 301. & Salm. cap. 4. num. 62.* Ratio, quia jure naturali contractus fuit validus, & ideo victus illi tenetur stare, donec judicialiter exceptionem opponat, vel petat restitutionem. *Secunda* vero sententia communior & probabilior negat, eamque tenent *Sanch. Dec. l. 2. cap. 23. num. 144. Less. l. 2. cap. 26. num. 24. Lugo dict. D. 22. num. 300. & D. 31. num. 70. Viva de Ludo q. 9. art. 4. num. 11. Salm. cap. 4. num. 62. & Sporer tr. 6. in 7. Præc. cap. 6. num. 83. cum Nav. Tol. Mol. & Laym.* Ratio, ut dicunt *Salm. l. c. & cap. 1. num. 71. ac Less. num. 24.* quia in citata *l. Aleatum. C. de Relig. &c.* videtur ablatam fuisse omnem obligationem solvendi adhuc naturalem, dum in ea sancitur, *ut victus non cogatur solvere*. At frustra (ajunt) diceretur ludentem non posse cogi ad solvendum, si in foro conscientiæ alias cogeretur. Sed hæc ratio probaret nimis, probaret enim quod ex tali lusu vincens teneretur ante sententiam restituere lucratum, quia, si victus obligationem naturalem non haberet solvendi, injuste ille reciperet; sed huic contradicit communis sententia, quam tenent ipsi *Salmant. & Less.* ut vidimus supra in dub. 2. Ratio igitur potior est, quia lex, nisi obligationem naturalem non auferat, cum tamen sit lata non tantum in pœnam victoris, sed etiam in favorem victi, dando jus victo ad se defendendum exceptione vel repetitione soluti, dat etiam jus absolutum ad non solvendum; Ad quid enim is tenetur solvere, si potest solutum statim repetere? Hoc confirmatur ex *l. Creditori. 5. C. de Pactis*, ubi dicitur: *Frustra solvitur, quod statim repetendum est*. Idque probabile putat *Lugo D. 31. num. 302.* (contra *Mol.*) etiamsi victus ob verecundiam non haberet animum excipiendi, vel repetendi in judicio.

Dub. 6. an, si uterque ludens renunciaverit beneficio le- 891
gis, poterit victus negare solutionem? Recte affirmant *Less. cap. 22. num. 26. & Lugo D. 31. numer. 65.* si renunciaverint sine juramento, quia beneficium legis datum est in bonum commune, & ideo invalida est cessio ludentium. Bene tamen advertit *Lugo ibidem*, quod si post solutionem fieret illa cessio, valida videretur & irrevocabilis; quia esset nova gratuita donatio independens a ludo. Si vero lusores renunciaverint beneficio cum juramento, recte distinguit *Less. loc. cit.* & dicit, quod si juraverint tantum se soluturos, tenerentur quidem solvere, sed poterunt postea solutum repetere. Secus, si juraverint etiam non repetituros, quia, licet ludus sit vetitus, permissum tamen est & licitum solvere tali ludo amissum, illudque non repetere; ac ideo valet quidem tale juramentum, utpote de re licita, ut mox videbimus in quæstione sequenti, contra *Salmanticenses*:

Quæritur enim, utrum eo casu poterit victus petere a 892
Prælato relaxationem juramenti? Affirmant alii apud *Less. cap. 26. numer. 27.* prout dicitur de Juramento de solvendis usuris. Sed verius negat *Less. loc. cit. cum Mol.* quia hic intervenit contractus validus, qui non intervenit in pacto solvendi usuras. Dicunt autem *Salmant. de Jur. cap. 3. numer. 6.* prædictum juramentum solvendi amissum in ludo vetito, revera non indigere relaxatione, quia est de re illicita contra bonum commune, cum ob commune bonum sint vetiti tales lusus. Sed bene contradicit *Sporer de Jur. cap. 1. numer. 21.* dicens verum esse, quod juramentum contra id quod leges prohibent, per se est irritum, ut probat *Palaus D. 2. part. 8. numer. 6.* Sed in nostro casu advertendum, quod lex, quamvis prohibeat hunc lusum, non prohibet tamen, sed bene permittit solvere perditum: Hinc concluditur, quod juramentum ludendi lusu vetito esset quidem nullum, quia lusus est vetitus, & contra bonum commune; non autem est nullum juramentum solvendi amissum, quia hoc a lege non prohibetur.

Dub. 7. an victus, qui jam solverit, possit occulte sibi 893
compensare solutum? Affirmant *Adrianus*, & probabile putat *Angles apud Sanch. l. 1. cap. 8. dub. 2. num. 5.* Sed oppositum est omnino tenendum cum *eod. Sanch. Arag. Met. Lop. l. c. Sporer tr. 6. cap. 6. num. 82. & Lugo D. 31. num. 71. cum Sot. Led. & communi.* Ratio, quia dominium pecuniæ solutæ jam valide translatum est, unde repeti non potest, nisi coram Judice: Sed quid si victus repetat solutum, petendo rescissionem contractus, & victor renuat restituere? Perpende dicta *num. 717.*

Dub. 8. & ultimo, utrum si victus ficte minitetur in 894
judicio repetere solutum, possit titulo transactionis aliquid recipere a victore? Negant *Mol. D. 514. Bonac. de Ludo §. 3. numer. 13. & Lugo D. 31. numer. 72. cum Salas, & fusius D. 22. numer. 167.* quia (ut dicunt) contractus ille transactionis factus est per dolum dantem causam contractui; scilicet per metum qui revera non aderat, deficiente animo repetendi; & ideo victus nihil potest accipere, & si accepit, tenetur restituere. Sed probabilius affirmant posse accipere *Less. l. 2. cap. 17. numer. 42. Sanch. de Matrim. l. 4. D. 9. numer. 9. Pal. tom. 1. tr. 2. D. 1. par. 10. num. 5. Dian. p. 3. tract. 4. num. 24. & Trull. ac Dic. apud Croix l. 3. p. 2. numer. 1086.* Ratio, quia, licet victus non habeat animum, habet tamen potestatem repetendi, qua se privat imposterum per talem transactionem; & victor revera non dat, ut ille animum deponat, sed ut cedat juri suo repetendi, prout revera cedit.

II. Quoad *Clericos* verum pertinet, aliter res se habet, 895
quam quoad Laicos. Sed prænotandum, quod Canones vetantes ipsis ludos alearum afficiunt solos Clericos in Majoribus constitutos, & Beneficiatos, ut dicunt communiter *Roncaglia de Ludo cap. 1. quæst. 3. Lugo de Just. D. 31. num. 12. cum Less. & Salas*, item *Sanch. Conf. l. 1. c. 8. dub. 28. numer. 8. cum Nav. & Lop.* contra *Alcoz.* Ratio, quia (ut ajunt) Canon *Episcopus*, in principio relatus, quoad alios Clericos saltem ex consuetudine derogatus est, sicut quoad Laicos. Quoad Beneficiatos autem vide dicta *pag. 413. num. 831. v. Communis*.

At dubitatur 1. an prædicti Clerici in Sacris, aut Be- 896
neficiati peccent graviter, aleis ludendo frequenter, & in magna quantitate? *Salmanticenses de Contract. capit. 4. numer. 60.* quamvis probabilem putent sententiam affirmativam, negant tamen hos peccare mortaliter, cessante scandalo: Ratio eorum, quia præfatæ leges vel

ab initio non obligarunt, nisi ad pœnam, vel ex consuetudine sunt abrogatæ; & citant pro sua sententia *Sanch. Less. ac alios, apud Dianam*; Sed *Sanch. Lessius, & alii apud Dianam*, ut infra videbimus, expresse oppositum tenent. Unde omnino dicendum ipsos peccare mortaliter cum communi sententia, quam tenent *Sanch. d. dub. 28. num. 7. Less. l. 2. c. 26. n. 6. Spor. tr. 6. in 7. Præc. cap. 6. num. 80. Mol. D. 512.* & alii infra citandi. Ratio, tum quia juxta Canones (ut pro certo habet *Dian. p. 7. tr. 9. R. 3.*) damnantur de mortali Clerici publice & frequenter aleis ludentes; tum quia, licet Canones prohibentes hodie non sint in tota sua observantia (ut concedunt *Less. & Lugo ll. cc. ac Fill. tr. 37. c. 4. n. 59.*) tamen non sunt omnino aboliti, cum lusus alearum de ipso jure naturali notabiliter dedeceat statum ecclesiasticum, ut mox dicemus dubio sequenti.

897 Dub. 2. an peccent graviter Clerici frequenter ludentes aleis, etsi in parva quantitate? *Prima* sententia negat, quam tenent *Sylv. v. Ludus qu. 4. Nav. Summ. cap. 19. n. 12.* item *Abb. S. Antonin. Gutt. Lop. apud Sanch. dub. 28. n. 6.* Ratio illorum, quia frequentia ludendi, licet aggravet peccatum, non tamen mutat speciem, ut de veniali reddat mortale. *Secunda* vero sententia communissima, quam sequimur, & tenent *Cajet. 2. 2. quæst. 168. art. 3. dub. 3. Ang. v. Ludus, n. 4. Arm. eod. verb. §. 4. Hurt. de Just. D. 8. diff. 3. Vica de Contr. qu. 9. art. 4. num. 6. Sanch. l. c. num. 7. cum Alcoz. & Palac. Laym. l. 3. tr. 4. cap. 21. num. 1. Mol. D. 512. Less. cap. 26. num. 6. Roncaglia de Lugo cap. 1. q. 3. R. 2. Spor. l. c. num. 80. & Dian. cum aliis dict. Ref. 3. & p. 4. tr. 4. R. 183.* ubi vocat hanc sententiam communem, atque ab ea non discedendum. Idem sentit *Bas.* ut supra (modo tamen ludus non solum sit frequens, sed etiam per longum tempus, ut etiam loquuntur *Less. & Wigandt tr. 8. Ex. 4. num. 77.*). Ratio, quia, ut jam supra indicavimus, & ut docent *Sanch. n. 6. & Mol. ac Roncaglia ll. cc.* frequentia talis lusus de jure naturæ dedecet valde Ecclesiæ Ministros. Neque consuetudo id excusare potest, quia, ut Pontifex declaravit in c. *Inter dilectos, de Vita & honest. Cler.* talis consuetudo, tanquam vere corruptela, est omni tempore improbanda & removenda. Qualis autem sit hæc frequentia mortalis? *Bordon.* putat esse ludere semel in hebdomada, sed *Roncaglia* merito id putat nimis rigidum. Imo *Less. d. nu. 6. & Wigandt l. c.* tenent non damnandos de mortali Clericos ludentes ad breve tempus, etsi crebro, recreationis causa, nisi propter statuta Diœcesis, vel Ordinis id prohibeant.

Dub. 3. an peccent graviter Clerici ludentes aleis in ma-
898 gna quantitate, etsi non frequenter? Affirmant *Spoter d. c. 1. num. 80.* & adducunt *Mol. D. 512. ac alii apud Navar. Man. cap. 14. num. 9.* Sed negat *Salas apud Lugo D. 31. n. 11.* & consentit *Laym. d. cap. 21. num. 1.* citans *Less. & Reb.* nisi fiat publice, & cum scandalo: Dicit enim *Laym.* quod Canones (ut habetur in *cit. cap. Inter dilectos de Excess. Prel.*) loquuntur tantum de publico aleatori, & his lusibus dedito.

Ex his omnibus dico I. non peccare graviter Clericos,
899 qui raro, moderate, & privatim sine scandalo aleis ludunt. Imo probabiliter nec venialiter, si ludant recreationis gratia in loco ubi præfati Canones non rigide observantur, ut dicunt *Mol. D. 512. Laym. l. c. n. 2. Spor. num. 80. & Dian. p. 7. tr. 9. R. 4. in fin. cum. Dic. & Amico.*

Dico II. præfatas sententias, quæ damnant de mortali
900 Clericos aleis ludentes, non procedere in ludis chartarum, qui non sunt meræ sortis seu fortunæ. Confundunt alii ludum alearum cum omni ludo chartarum: Sed immerito, nam revera alea, ut Magistri Idiomatis latini docent, est nomen comprehendens solos ludos sortis, qui non ex arte, sed omnino a casu pendent, & hujusmodi sunt ludi talorum, tesserarum, & similium. Hinc dico, quod lusibus illis chartarum, qui totaliter pendent a casu, ut sunt lusus vulgò vocati, *Bassetta, primera*, & similes; pro his quidem valent sententiæ præfatæ. Non autem pro aliis, qui sunt tam industriæ, quam fortunæ, ut sunt illi qui dicuntur, *Ombre, tressette*, & similes. Pro his enim valde probabiliter puto, cum Auctore Libelli cui titulus (*Istruz. per li Novelli Confess.*) *p. 2. cap. 17. num. 397. cum Passerin.* valere sententiam *Salmanticensium, ut supra*, scilicet non peccare graviter Clericos iis ludentes, nisi alicubi esset specialis prohibitio, aut scandalum. Circa quod bene insuper advertit *Molina dict. D. 512.* pensandam esse qualitatem personæ, an sit magnæ vel parvæ æstimationis; Clerici enim, qui vitam non tam exemplarem ducunt, revera grave scandalum non ingerunt, si etiam frequenter aspiciuntur in talibus ludis versari, modo propria ministeria non negligant; imo nec ullum præbent scandalum, si mera recreationis causa id faciant. Et hos vere dici potest excusari ab hodierna & universali consuetudine, quæ certe differt ab illa antiqua arcta primitivæ Ecclesiæ disciplina.

III. Quoad *Religiosos* autem pertinet, dicunt *Lugo D. 31.*
901 *n. 12. Sanch. c. 8. dub. 28. n. 9. & Mol. num. 521. in fin.* ipsos propter eorum statum, & scandalum aliorum, facilius posse graviter peccare, aleis sive taxillis ludendo. Unde dicunt *Roncaglia d. c. 1. q. 3. R. 2. & Bann. apud Lugo d. n. 12.* quod Religiosi reformati, ut Cappuccini, Jesuitæ, Discalceati, & similes peccant, si semel his lusibus ludant. Et tanto magis id dicendum cum *Salm. de Rest. c. 6. n. 95.* de eo, qui in his Religionibus viam talibus ludis aperiret. *Roncaglia* autem *l. c. & Sanch. n. 9. cum Met.* dicunt adhuc Religiosos non tam arctæ observantiæ peccare graviter, si frequenter versentur in his lusibus, etsi sine scandalo; Sed *Salm. l. c. cum Peyrin. Dic. & Ant. a Spir. S.* dicunt, quod, præciso scandalo, & præcepto in contrarium, hujusmodi Religiosi excusantur a mortali, si ludant in modica quantitate; & etiam a veniali, si faciant ob rationabilem causam, puta ad solandum infirmum, aut socium tristem; Et hoc probabile mihi videtur, loquendo de ludis chartarum non meræ sortis, juxta id quod supra diximus de Clericis. Addunt *Salm.* id licitum esse etiam recreationis gratia, vel ubi consuetudine permittitur; sed huic non acquiesco, quia talis recreatio est per se indecens statui Religioso; nec consuetudo talem indecentiam cohonestare potest. Quantam vero summam possit Religiosus ludo exponere? Modo ludus non sit specialiter interdictus a Regula, *Spor. de 7. Præc. c. 6. n. 72.* censet posse exponere tres florenos quotannis. Alii autem, ut *Lugo de Just. D. 3. num. 144. Elbel tom. 2. C. 18. nn. 655. Sanch. Dec. l. 7. c. 19. n. 79. cum Nav. Val. Graff. Salon. & Mol. D. 520. &c.* probabiliter opinantur, quod si Religiosus habet quotannis centum aureos, possit exponere quinque, dummodo tantundem in eodem anno non impendisset in alios usus non necessarios. Alii tandem, ut *Salm. c. 6. num. 94. cum Lugo, Mol. Azor. &c.* dicunt posse exponere, quantum sibi subtraheret parce vivendo ex iis quæ sibi ad usum sunt assignata.

IV. Et ultimo quoad *Episcopos* pertinet, isti si ludant
aleis, cum hoc valde dedeceat statum episcopalem, vix pos- 902
sunt excusari a mortali, ut dicunt *Sotus, & Salzed. apud Sanch. Conf. l. 1. cap. 8. dub. 28. num. 5.* qui *num. 9. cum Alcoz.* absolute eos damnet de peccato gravi, nisi faciant ad recreandum infirmum. Extra tamen hanc vel similem causam, *Alcoz. apud Lugo D. 31. n. 12.* ait peccare mortaliter Episcopum, qui semel ludat. Sed merito (præcisis circumstantiis) *Lugo* hoc putat nimis durum; *Sanchez* autem *ibidem cum Met. & Reb. apud Dian. p. 7. tr. 9. R. 4.* excusat eum a mortali, si ludat semel ad recreationem; imo *Salas apud Lugo l. c.* eo casu excusat etiam a veniali. Ceterum Episcopum ludentem ludo meræ sortis, etiam semel, difficulter puto excusari posse a scandalo gravi; Sicut etiam censeo, si frequenter versetur in aliis ludis chartarum non omnino fortuitis.

An autem peccent mortaliter Clerici, aut Religiosi, qui
assistendo inspiciunt ludentes aleis? Hoc quidem prohibetur, 903
ut vidimus, in *cap. Clerici, de Vita &c.* ubi eis præcipitur, *ne hujusmodi ludis intersint*. Communiter tamen negant DD. in hoc ipsos peccare mortaliter, nisi essent causa ludi mortalis, vel negligerent lusores corrigere, vel nisi de tali ludo, quatenus mortali, se complacerent; secus, si assisterent causa tantum se delectandi de industria vel fortuna ludentium. Ita *Sanch. Conf. l. 1. cap. 8. dub. 29. cum Cajet. Sylvest. & Ang. ac Dian. p. 7. tr. 9. R. 40.* Qua de re improbabiliter sentit *Bartholom. de S. Fausto apud Dian. l. c.* quod Clerici & Religiosi assistentes ludis alearum non excusentur a mortali, eo quod in Bulla S. Pii hoc interdicatur iis sub pœna excommunicationis; Sed censeo præfatum Auctorem quoad hoc in magnum irrepsisse errorem, nam *Sanch. l. cit.* loquens de ludo alearum, nil penitus meminit de tali Bulla; meminit vero de ea paulo post *dub. 31. num. 5. & 12.* At ibi observatur Bulla S. Pii loqui tantum de Clericis & Religiosis assistentibus agitationibus taurorum, non autem lusibus alearum. Episcopi autem his lusibus ex proposito, & frequenter assistentes difficulter etiam excusari possunt a peccato scandali gravis.

DUBIUM XIV.

Quid sit contractus Societatis?

„ RESP. Is est, cum aliqui inter se conveniunt, & con- 904
„ tributis aliquibus rebus ad lucrandum idoneis,
„ sive

„ sive fructiferis, ut pecunia, animalibus, industria, labo-
„ re, &c. commune aliquod lucrum faciunt, quod, uti &
„ damnum, pro ratione, & rata cujusque dividunt inter se.
„ V. *Less. Laym. cap.* 20. *Bon. q. 6. p.* 1.

Unde spectando id, quod ratio, & justitia natura hic requirit, resolvuntur hi Casus.

„ 1. Plus lucrari debet, qui confert pecuniam, & ope-
„ ram suam, quam qui vel pecuniam, vel operam solam.
„ 2. Capitale, seu sors, quam quivis contribuit, si pe-
„ reat casu, vel culpa, sociorum levissima, contribuenti
„ perit. Ubi discrimen est inter hunc contractum, & mu-
„ tuum: quia in mutuo sors data alienatur, & dominium
„ ejus transfertur in mutuatarium, cujus proinde solius pe-
„ riculum ac damnum est, si casu pereat; in Societate au-
„ tem, qui sortem confert, eam non omnino alienat a se;
„ & sicuti commodum, ac lucrum ad eum spectat, sic etiam
„ periculum & damnum. *Bon. loc. cit.*

905 Tres igitur sunt præcipuæ conditiones licitæ societatis, I. Ut societas fiat in negotiatione honesta. II. Ut damnum sortis spectet tantum ad dominum. III. Ut servetur æqualitas, nempe ut æstimatio laboris unius æquiparet usum pecuniæ alterius. Vide *Salm. tr. 14. cap. 3. n. 96. Viva de Contr. qu. 9. a. 3. n.* 2. & alios passim. IV. conditio est, ut uterque socius subeat onus damnorum, & expensarum. Nomine autem *damnorum* veniunt tantum damna illa, quæ solo intuitu societatis obveniunt socio, puta si ipse causa custodiendi, vel transferendi, vel comparandi merces diripiatur a latronibus, ut habetur ex *l. Cum duobus. §. Damna*, ubi dicitur: *Damni partem dimidiam* (alterum) *agnoscere debere tam pecunia, quam rerum ceterarum, quas secum non tulisset socius, nisi ad merces communi nomine comparandas proficisceretur.* Non tamen veniunt damna, quæ remote occasione societatis socius patitur, puta si occupatus in societate prætermittat acquirere legatum sibi relictum, negotiis domus suæ providere, &c. ita *Bon. de Contr. D. 3. q. 6. p. 4. n. 1. Continuator Tournely to. 1. pag. 523. & alii*, ex *l. Socium. §. Socius. ff. eod. tit.* ubi id expresse sancitur. Nec veniunt damna, quæ non contemplatione societatis, sed intuitu ipsius propriæ personæ obveniunt socio, ut legitur in eodem §. *Socius*, mox citato. Si autem causa societatis vulneretur socius, vel ejus servus a latronibus, tunc solæ expensæ curationis debent esse communes, ex prædicta *l. Cum duobus. §. Damna.*

906 Nomine autem *expensarum*, veniunt sumptus itinerum, transvectionum, solutionis vectigalium, conservationis mercium, &c. Sed hic dubitatur, an socius itinerans causa societatis possit sibi deducere omnes expensas itineris? Negant *Sylv. v. Societas, qu. 12. Ang. eod. v. n. 12.* item *P. Nav. Reb. apud Bon. de Contr. D. 3. q. 6. p. 4. n. 4.* & probabile putat *Less. l. 2. cap. 25. n. 35.* Ratio, quia societas non tenetur subire sumptus, quos alter socius domi fecisset, sed solum illos in quibus is damnificatur causa societatis. Alii vero, ut *Roncaglia de Contr. cap. 3. qu. 2. R. 2. Mol. D. 418. n. 2. Less. l. 2. cap. 25. n. 35. Nav. cap. 17. num. 283. & Bon. l. c. cum Reg. & Salon.* concedunt posse integros deducere, modo aliter non sit conventum, & diversa non sit consuetudo; Et probant ex *l. Si frater. §. Si quis. ff. pro socio*, ubi dicitur, quod socius *viatica, & stabulorum, jumentorum, carulorum vecturas, vel sui, vel sarcinarum suarum gratia,* (societati) *recte imputabit.* Unde, cum lex absolute concedat socio sibi recipere viatica cum ceteris expensis, non apparet ratio, cur ea non integre recipiat. Hæc secunda sententia videtur probabilior, utpote juri conformior; Sed quia primam non audeo dicere improbabilem, ideo censeo, quod si bona fide socius sibi expensas applicavit, poterit retinere; secus, si mala fide; quia, ut diximus *n. 761. v. Quær. II.* cum opinione probabili & non certa, non potest inchoari possessio.

907 Quæritur I. Si in societatem unus confert pecuniam, alter laborem, an in fine societatis ante omnia restituendum sit capitale domino pecuniæ? *Prima* sententia, quam tenent *Glossa in l. 1. C. pro socio, & Bartol. Accurs. Covar. &c. apud Pal. tr. 33. D. 8. p. 3. num.* 1. negat, & non solum lucrum, sed etiam sortem inter utrumque socium dicit esse dividendam. Ratio, quia in societate omnia debent communicari, unde sicut mercator facit communem operam suam, sic alter debet suam pecuniam communem facere. Alii dicunt, quod sicut ad dominum spectat capitale, & postea ejus lucrum; sic ad mercatorem prius pretium suæ industriæ, & postea pars lucri; quod in idem coincidit. *Secunda* tamen vera sententia, quam tenent *Pal. l. c. n. 2. Azor. l. 9. cap. 3. q. 1. cum Baldo, & S. Bern. Sen. Lugo D. 30. num. 24. Petrocor. to. 2. pag. 405. Bon. de Contr. D. 3. p. 3. n. 2. Cabassut. l. 6. cap. 13. n. 3. Escob. l. 41. c. 12. dub. 1. n. 82. Roncaglia de Contr. c. 2. q. 3. R.* 2. docet sortem semper primo loco domino deducendam, etiamsi nullum lucrum supersit. Probatur 1. ex Bulla Sixti V. *Extrav. Detestabilis. §. 2.* ubi sic sancitur: *Si finita societate ipsum capitale extat, ei qui illud in societatem contulerit, restituatur, nisi socio recipienti fuerit communicatum, aut aliter inter contrahentes legitime conventum sit.* Probatur 2. ratione, quia pecunia collata in societatem minime fit communis inter socios quoad dominium, seu proprietatem, sed tantum quoad usum, seu commoditatem, ut habetur ex *D. Thoma* 2. 2. *qu. 78. a. 2. ad* 5. ubi S. Doctor ait: *Qui committit pecuniam suam mercatori per modum societatis, non transfert dominium pecuniæ suæ in illum, sed remanet ejus; ita quod cum periculo ipsius mercator de ea negotiatur.* Sicut ergo, si pecunia perit, domino perit; ita si superest, eidem superest. Nec obstat dicere, quod in societate fiunt communia tam industria, quam pecunia; Nam respondetur, ut jam innuimus, quod in societate non communicatur pecuniæ proprietas, sed tantum usus, seu commoditas; unde sufficit, ut uno conferente industriam, alter conferat pecuniæ commoditatem. Et ideo, si finita societate solum remanet capitale, non erit injustitia, si totum domino restituatur; sicut enim socius amittit lucrum suæ industriæ, sic iste amittit lucrum commoditatis suæ pecuniæ, quæ cum sit negotiationi exposita, bene apta est fructum reddere. Et sic etiam neque verum est id quod alii supponunt, nempe quod unus conferat operam, & alter pecuniam; Nam revera ex una parte confertur opera, & ex altera non pecunia, sed pecuniæ commoditas præstatur; Unde non quidem debetur mercatori pretium sui laboris, & sui laboris lucrum; sed tantum dimidium lucri spectat ad eum, ut fructus suæ industriæ, & dimidium spectat ad dominum sortis, ut fructus commoditatis suæ pecuniæ negotiationi expositæ, semper domino salvo suo capitali. Prout, si quis ad negotium confert navim, & alter operam, completo negotio, navis quidem integra debetur domino, cum tantum usus navis sit collatus; & lucrum deinde est dividendum.

Quæritur II. Detracta sorte domino, quomodo dividendum est lucrum? In hoc valde obscure, & confuse DD. loquuntur. Alii, ut *Less. l. 2. cap. 25. n. 9. Viva de Contr. qu. 9. a. 3. n.* 5. (& probabile putat *Croix l. 3. p. 2. n.* 1101.) dicunt, quod, si unus confert centum aureos, & alter operam, tantidem æstimatam, tunc æqualiter dividendum est lucrum, & capitale, juxta primam sententiam allatam in præcedenti quæstione. Alii vero, ut *Cabassut. l. 6. cap. 13. num. 6. cum Ang. Sylvest. Nav. & P. Navarr. &c.* dicunt, quod deducto prius capitali in beneficium domini, reliquum æque dividendum, etsi valor operarum æquiparet valorem sortis. Pace tantorum Doctorum, censeo neutram prædictarum sententiarum æquitati conformem esse; prima enim plus æquo tribuit ponenti operam, ut jam diximus in *Qu. I.* secunda plus ponenti pecuniam. Hinc omnino mihi dicendum videtur cum *Roncaglia de Contr. cap. 2. q. 3. R. 2. & Pal. tract. 33. D. 8. p. 3. num. 2. & 3. cum Reb.* quod, salvo capitali domino, lucrum dividendum est pro rata, habita ratione valoris industriæ ex una parte, & ex altera commoditatis præstitæ ex pecunia, juxta communem æstimationem lucri quod communiter haberi solet ex pecunia applicata ad negotiationem. Hinc bene advertendum cum *eod. Roncaglia loc. cit. R. 1. & Sporer de 7. Præcept. c. 6. num.* 51. quod aliquando industria mercatoris plus valebit, quam usus pecuniæ, & tunc proportionaliter debet lucrum distribui: Ita ut aliquando licitum poterit esse pactum, ut in fine etiam capitale dividatur, æque interim distributo lucro, prout fit ex consuetudine in pluribus locis in societate animalium, ut testatur *Cabassut. loc. cit.* Insuper advertendum, quod aliquando valor industriæ decrescit, ob multitudinem Operariorum societatem petentium; Qua ratione poterunt forte excusari plures contractus, qui primo aspectu videntur injusti, eo quod operariorum in societatem collata juxta consuetudinem loci communiter non pluris ibi æstimatur.

E converso injustum omnino esset pactum, quod, empta merce, ante omnia durante societate restituatur domino suum capitale, & deinde quod superest æqualiter dividatur; nam, licet compensentur mercatori fructus quos interim non percipit, cum medietate sortis, quam in fine societatis percipiet; tamen ponenti pecuniam minuitur periculum sui capitalis, dum in principio illud salvum facit, & mercator, si postea merx pereat, subjacet periculo sortis & lucri; Ita optime *Roncaglia l. c. R. 3. in praxi.*

Quæritur III. An damnum sortis sit commune, quando, uno conferente pecuniam, altero operam, pecunia casu perit? *Prima* sententia, quam tenent *Major in 4. Dist. 15. q. 47. §. Tertius. Glossa in l. 1. C. Pro socio,* & alii *apud Azor. tom. 3. l. 9. cap. 3. q.* 3. sic distinguit: Si sors perit, postquam socius suam operam posuit, tunc damnum totum spectat ad ponentem pecuniam; Si vero pecunia perit, antequam socius operam præstet, damnum debet esse commune. Ratio, ut dicunt, quia tunc, uno æqualiter conferente operam, & altero pecuniam, omnia fiunt communia lucra & damna. *Secunda* tamen & vera sententia, quam tenent *Glossa in l. Si non fuerint. ff. Pro socio. Nav. cap. 17. num. 252. Ang. v. Societas, num. 17. Sylvest. eod. v. num. 1. qu. 6. Azor. loc. cit. cum Bartol. Baldo, S. Bern. Sen. & aliis;* docet damnum sortis ad solum dominum pecuniæ pertinere. Ratio, quia non est verum, quod, collata pecunia, etiam sors conferatur; confertur enim tantum pecuniæ commo-

moditas, ut supra diximus in quæst. I. Unde, cum, sorte pereunte in principio contractus, dominus illius nullam pecuniæ commoditatem conferat, sic etiam ad nihil tenetur alter, si nullam conferat operam. Et ideo diximus e converso, quod finita societate, prius reddenda est sors domino pecuniæ, & postea lucrum, si remanet, inter socios dividendum.

Quæritur IV. An liceat pactum, quod, sorte pereunte, commune sit damnum inter ponentem pecuniam, & mercatorem? Respondetur: Si pactum sit, ut sicut damnum, ita & lucra sit communia, tunc licitum est; quia sicut ponens operam habet commodum, ut ipsi tradatur media pars sortis, quamvis sors de jure tota ad dominum spectet; sic æquum est, ut, sorte pereunte, ipse subeat mediam partem damni, licet damnum sortis ad ipsum non pertineat. Ita *Roncaglia cap. 3. Reg. in praxi 3. & Azor. tom. 3. l. 9. cap. 3. qu. 4. cum cum Ang. Sylvest. Rosell. & aliis*. Si vero pactum sit, ut sors non sit communis, communis vero sit damnum, tunc certe illicitum est, & injustum, cum nulla hic detur justa recompensatio. Vide *Azor. Roncaglia l. c.*

Quæritur V. Quandonam censetur inter Fratres contracta societas? & quid in ea servandum? Respondetur: non censetur facta societas, nisi expresse, vel tacite ex conjecturis id habeatur; Unde, non quia Fratres habent patrimonium indivisum, & de communi mensa vivunt, inter ipsos contrahitur societas, nisi vero omnes in aliquo negotio se exerceant; vel nisi, uno negotiante, alii conferant bona sua. Ita *Azor. p. 3. l. 9. cap. 19. qu. 1. Mol. D. 421. num. 6. Bonac. D. 3. qu. 6. p. 7. num. 2. cum Fill. Roncaglia de Contr. cap. 4. qu. 1.* Idque clarius præsumitur, si omnes conferant in commune cuncta bona ad unumquemque spectantia. Hoc tamen intelligitur, quando unusquisque confert etiam bona propria, præter communia; Secus, si tantum unus sua propria bona confert, puta lucra alicujus officii, vel artis, & alii sola bona communia; tunc enim is potest ea sibi compensare, ut dicunt *Azorius qu. 5. cum Bart. & Baldo, ac Bonac. num. 7. cum Nav.* Et ita pariter, si unus majorem laborem conferat (ait *Bonac. num. 2. contra Mol.*) potest ille plus accipere, juxta æstimationem sui laboris. Si autem aliquis Frater absens negotietur communi nomine ex communibus bonis, intelligitur habere societatem, usquedum admoneatur ab aliis Fratribus, velle ipsos divisionem facere; & tunc neque etiam desinit societas pro negotiis inceptis; ita *Roncaglia l. c. cum Giribald.* contra aliquos.

Quæritur VI. Quibus modis finiatur societas? Finitur I. completo tempore ad societatem constituto, aut finita negotiatione, ex *l. Actiones. §. Item. ff. pro socio*. II. per mutuum sociorum consensum. Ad id autem sufficit etiam tacitus consensus, nempe si alter sociorum incipiat seorsim negotiari pro seipso, *l. Itaque. ff. eod. tit.* Si vero quis, socio invito, renunciet ante tempus, tenetur ad interesse; Excipe 1. Si hoc est necessarium ad bonum publicum, ut si socius abesse debet causa Reipublicæ, nec alium commode subrogare possit. 2. Quando nulla subest spes obtinendi id, ob quod facta est societas. 3. Quando alter non servat pacta. 4. Quando alter grave damnum infert societati. Hæc tamen debent esse certa, alias possessio stat pro observantia contractus. Vide *Bonac. de Contr. D. 3. q. 6. p. ult. num. 2.* III. Finitur societas morte alterius socii, nec transit ad heredes; Et hoc, etiamsi conventum sit, ut transeat societas ad heres mercatoria, ex *l. Verum §. In heredem. ff. pro socio*. Ratio, quia in societate eligitur industria personæ; ignoratur autem qualis sit industria heredis. Excipit tamen *Bonac. num. 3.* nisi pactum juramento sit firmatum: Sicut etiam non finitur societas circa negotia cœpta; neque circa vectigalia, seu alias res publicas conductas, ut *Mol. D. 414. & Bonac. ibid. cum Fill. &c.* communiter. IV. Finitur societas etiam per mortem civilem, idest per exilium, aut Professionem solemnem socii, ex *l. Verum. §. fin. ff. eod.* V. Finitur, si socius egestate vel infirmitate laborans, aut in carcerem conjectus non posset pecuniam, vel laborem promissum præstare. Item, si pereat pecunia collata, etiamsi socius habeat aliam, quam possit conferre. *Bonac. num. 5.* Item, si res ita sint mutatæ, ut societas non sit amplius idonea, ex *cit. l. Verum §. fin.*

908 „ 3. Potest tamen etiam fieri in hoc contractu, ut quis „ juste servet sortem suam indemnem, & insuper certum „ lucrum percipiat, si nimirum ad contractum societatis ad„ jungantur duo alii, assecurationis, & venditionis, cujus „ tale exemplum ponit *Laym.* Inis societatem cum merca„ tore, & contribuis ei 1000. florenos, ver. grat. spes est, „ quod is quotannis lucraturus sit 30. cujus lucri dimidium, „ v. g. jure societatis tibi debetur una cum sorte; sed quia „ ad te quoque pertinere deberet ejusdem sortis periculum, „ ut ipse id periculum in se suscipiat, & tibi sortem asse„ curet, in hujus oneris compensationem, relinquis ei ma„ jorem partem lucri sperati, ut scilicet duæ partes lucri „ ad ipsum, & tertia ad te pertineat. Et rursus, quia spes „ lucri hujus incerta est, ideo adhuc partem hanc lucri spe„ rati, nempe 100. florenos in spe, vendis etiam eidem 50. „ vel 60. ver. gr. annuis certis, & sic tandem id lucrum „ facis, & sortem servas indemnem. V. *Lay. & Bon. ll. cc.*

Hæc est celebris illa quæstio *Trium contractuum*, an per eos possit lucrum certum exigi, salvo capitali? *Prima* sententia negat, quam tenent *Sotus l. 6. q. 6. a. 2. Merbes. tom. 1. pag. 348. Habert tom. 4. pag. 317. P. Concina tom. 7. pag. 489. Continuator Tournely tom. 1. pag. 525.* (qui tamen *pag. 531.* admittit contractum duplicem, ubi sola sors, vel solum lucrum assecuratur, in quo consentit etiam *Cabassut. l. 6. cap. 13. n. 1.*), item *Bann. Reb. Prad. Tap. Led. & Mercad. ap. Salm. tr. 14. c. 3. num. 96.* & videtur adhærere *Azor. p. 3. l. 9. c. 4. qu. 5.* Ratio, quia per hujusmodi contractus adjunctos contractui societatis, societas destruitur, cum de ejus natura sit, ut dans pecuniam sit in periculo lucri, & sortis, vel saltem alterutrius, juxta sententiam *Cabassutii, & Tournely*, ut supra: Destructo autem societatis contractu, deficit justus titulus, ex quo ille possit fructus exigere ex sua pecunia; & tunc exigeret lucrum ex mutuo, in quod transiret societas, dejecto toto periculo sortis & lucri in socium recipientem pecuniam. Nec obstat dicere, quod si contractus isti, societati adjecti, fierent cum personis diversis, vel in diverso tempore cum eodem socio, jam persisterent; sic etiam, si fiunt eodem tempore, & cum eodem socio. Nam respondent Fautores hujus primæ sententiæ, quod in iis casibus perseveraret societas; sed hic societas destruitur, & sic deficit fundamentum, lucri ex ea percipiendi. Præterea tuentur præfati AA. oppositam sententiam reprobatam jam fuisse a Sixto V. qui per Bullam, *Detestabilis*, editam anno 1586. (*in Bullario pag. 154.*) ubi in §. 1. sic dicitur: *Damnamus & reprobamus omnes contractus posthac ineundos, per quos cavebitur personis, pecunias, animalia, aut alias res societatis nomine tradentibus, ut etiamsi fortuito casu quamlibet jacturam sequi contingat, sors ipsa seu capitale semper salvum sit; sive ut de certa quantitate in singulos annos aut menses durante societate respondeatur*. Et ideo huic sententiæ videtur adhæsisse noster SS. Pontifex Bened. XIV. in suo aureo Libro de *Synodo*, *l. 7. cap. 1.* ubi dicit, quod licet quæstio hæc adhuc indecisa remaneat, cum *plures, & non obscuri nominis Theologi posteriores trinum contractum ab usura absolverint*, hanc tamen sententiam sentit præfatæ Bullæ magis congruere. Accedit alia Bulla S. Pii V. qui in sua *Extravag. Cum onus. §. 4. de Censib.* sic dixit: *Conventiones directe, aut indirecte obligantes ad casus fortuitos eam, qui alias ex natura contractus non tenetur, nullo modo valere volumus*.

Secunda vero sententia communior defendit licitum esse hunc trinum contractum, dummodo absit animus fœnerandi, & omnino obligetur socius pecuniam accipiens, ut illam ad negotium applicet; Hanc tenent *Nav. Man. cap. 17. num. 254. Less. l. 2. cap. 25. n. 23. Tol. l. 5. c. 41. num. 3. Lugo D. 30. num. 40. Laym. l. 3. tr. 4. c. 18. n. 11. Pal. tom. 7. tr. 32. D. 8. p. 5. Bon. D. 3. qu. 3. p. 11. n. 2. Escob. l. 41. dub. 3. num. 88. Roncaglia de Societ. cap. 3. qu. 2. Mazzott. tom. 2. pag. 161. Spor. de 7. Pr. cap. 6. num. 58. Mol. D. 416. Salm. tr. 14. cap. 3. n. 100. cum Jo. Major. D. Parigin. & Sylvest. P. Nav. Arm. Med. Lop. Muld.* & valde probabilem vocat *Azorius loc. supra cit.* saltem de jure naturali; Vide etiam Libellum excusum Parisiis anno 1745. hoc titulo: *Examen Theologique sur la Societé du pret a rente*, in quo verbatim referuntur approbationes Trini contractus editæ ab Academiis, & Facultatibus Theologicis, Coloniensi, Treverensi, Complutensi, Salmantina, Ingolstadiensi, Friburgo-Brisgoica, & Moguntina. Ratio præcipua hujus sententiæ jam supra est tradita, nempe quod, si hi tres contractus disjuncti valent, etiam conjuncti valere debent. Nec subsistere dicunt Auctores hujus secundæ sententiæ duo illa præcipua fundamenta Adversariorum, nempe quod cessante periculo destruitur societas; & quod de societate transit in mutuum. Nam, quoad primum, negant *Navarrus, & Lugo*, quod periculo in socium conjecto, societas destruatur; Sicut enim in contractu commodati, quamvis periculum rei fortuitum de sui natura spectet ad dominum, justa tamen compensatione facta, potest illi adjici pactum, ut periculum spectet ad commodatarium, prout habetur ex *cap. un. de Commod.* neque tunc destruitur contractus commodati: Sic etiam in contractu societatis, de cujus essentia non est, ut sit commune periculum damni, prout asserunt Adversarii, sed id probare deberent, cum imo potius oppositum clare probetur ex *l. Si non fuerit. §. Ita. ff. Pro socio*, ubi dicitur: *Ita coiri societatem posse, ut nullam partem damni alter sentiat, lucrum vero commune sit, Cassius putat*. De essentia ideo societatis tantum esse dicunt, ut utraque pars aliquid conferat ad commune usum & lucrum, & æqualia sint commoda & incommoda; Ex quo fit, ut ex commodis æqualibus æqualia sint lucra, & ex æqualibus incommodis æqualia sint pericula: Unde quando quis assumit totum periculum, socium assecurando tum de sorte, tum de lucro, licet majus sentiat incommodum, illud tamen sibi compensat commodo majoris lucri; contra vero conferens pecuniam, quamvis nullum sentiat incommodum periculi, sentit tamen incommodum minoris lucri, & sic fit æqualitas, ex qua principaliter constituitur societas. Quantum autem lucrum possit exigi? *Mag. Serra apud Salm.* putat octo pro centum; *Bonacina* censet plus, si negotiatio esset lucrosior, & minus peri-

periculosa; *Salmanticenses* autem dicunt, regulariter posse exigi quinque pro centum.

Ad secundum vero fundamentum, nempe quod societas eo casu transiret in mutuum, quia, conjecto in socium toto periculo sortis, tunc etiam in eum transferretur sortis dominium, ita ut sine alterius socii injuria posset illa pro libito de tali pecunia disponere. Diverse respondent Fautores secundæ sententiæ. *Lessius num.* 30. & *Azorius loc. cit.* (quamvis hic contrariæ sententiæ adhæreat) dicunt, quod hujusmodi contractus, licet non remaneret societas, non tamen transiret in mutuum, sed in aliam speciem contractus, nempe conductionis operarum socii, ut loquitur *Lessius*, vel contractus innominati, ut ait *Azorius*, qui pro certo habet hunc contractum non transire in mutuum. Alii vero, ut *Lugo*, *Palaus*, *Escob.* & *Roncaglia*, respondent, quod, non obstante periculo suscepto a socio, adhuc persistit societas: Sicut enim (inquiunt) in commodato, si commodatarius suscipit in se periculum rei commodatæ, non acquirit illius dominium, cum permaneat contractus commodati, ut habetur ex *tit. cap. un. de Commodato*; Ita etiam in nostro casu socius ob periculum in se susceptum non acquirit dominium sortis, sicut in mutuo; etenim, quamvis ille solvendo in fine contractus valorem sortis, & lucri conventi, non irrogaret damnum domino sortis; faceret tamen ei injuriam, si pecuniam non applicaret ad negotium, ita ut eo casu (ait *Lugo num.* 43.) posset juste cogi, ut pecuniam ad negotium applicet. Pariter addit *Lugo*, quod si socius ille esset gravatus debitis, etiam hypothecariis, non possent creditores ejus habere actionem super hanc pecuniam; & contra, possit eam dominus sibi vindicare tamquam suam. Sed quod hic contractus non transeat in mutuum, fortius probari dicunt ex textu supra relato in *l. Si non fuerint*, ubi dicitur bene posse coire societatem, ut suscepto a socio periculo, alter nullam partem damni sentiat, & tamen lucrum communicetur.

Ad Bullam autem Sixti V. etiam multipliciter Auctores istius secundæ sententiæ respondent: *Less.*, & *Salm.* dicunt prohibitionem Bullæ intelligi de eo qui cogeret socium ad sic contrahendum ex vi ipsius contractus societatis; Sed *Lugo*, & *Roncaglia c.* 3. *qu.* 2. ajunt neque hoc illicitum esse, quia unusquisque potest uni contractui alterum unitum velle, quando nulla adsit injustitia. Hinc *Lugo num.* 37. & *alii* dicunt Pontificem ibi nulla alia pacta reprobasse, nisi usuraria; & sic respondisse vivæ vocis oraculo eundem Sixtum, refert *Lugo ex Filliucio*, & *Comitolo*, qui Auctor insuper testatur sibi retulisse *P. Tucium*, quod Cardinales Toletus, & S. Severinæ, quibus commissa fuerat cura hanc Bullam sanciendi, idem affirmassent. Item *Lugo* refert quemdam Decisionem Rotæ Romanæ sub die 3. Junii 1602. ex *Cherubino in Comp. Bull. Schol.* 1. ubi decretum fuit præfatam Bullam solos comprehendere contractus usurarios de jure naturali vetitos, additis tamen majoribus pœnis. Demum respondent *Salm. cap.* 3. *num.* 104. *cum Less.* & *Malder.* Bullam vel receptam non fuisse, vel usu in hac parte abrogatam; testantur enim adesse consuetudinem immemorabilem tali modo contrahendi in Hispania, Gallia, & Italia, & fere per totam Ecclesiam. Ad Bullam autem S. Pii V. vide quæ alii AA. respondent *pag.* 221. *num.* 849. Hanc secundam sententiam tot auctoritatibus, & rationibus roboratam merito non reprobant *Ludov. Abelly de* 7. *Præc.* §. 23. n. 6. & *Auctor Petrocorens. tom.* 2. *pag.* 411. quamvis contrariæ sententiæ adhæreant & ego satis probabilem reputo. Ceterum, quia non potest negari hujusmodi contractum periculo non carere animi usurarii; hinc censeo expedire, ut prima sententia universe omnibus suadeatur.

909 „ 4. Societas etiam in pecoribus valide, & licita instituitur. Et interdum quidem ita, ut tam pecora ipsa, quæ alteri pascenda, & nutricanda traduntur, quam emolumenta, & fructus, ipsaque detrimenta, & damna danti, & accipienti communia sint: interdum vero ita, ut pecorum dominium, ideoque etiam periculum, sive casus fortuitus spectet ad solum dantem; emolumenta autem fructuum, nempe fœtus, lanæ, lactis, ad utrumque. Vide *Less. hic*, & *Laym. l.* 3. *t.* 4. *cap.* 20.

Hic operæ pretium est aliqua valde utilia ad praxim adnotare *de Societate Animalium*. Juxta naturam societatis, animalia quæ pereunt, domino tantum perire debent. Iis autem pereuntibus, ad custodem pertinet probare, quod illa sine sua culpa perierint; alias tenebitur restituere domino earum æstimationem, ut bene ajunt *Continuator Tournely tom.* 1. *pag.* 535. *cum Sambov. Pontas*, & *aliis*. Idque clare probatur ex *l. Cum duobus.* 52. §. *Damna. ff. Pro socio*, ubi: *Quod si a furibus* (pecus) *subreptum sit, proprium ejus* (idest custodis) *detrimentum est, quia custodiam præstare debuit, qui æstimatum accepit.*

Quæritur 1. si rusticus petat a te pecuniam, ut par boum emat, & ad negotium applicet, revera tamen ille non emit boves, sed debitum suum extinguit, utrum possis tu lucrum exigere? Bene distinguit *Roncaglia de Contr. cap.* 3. *Reg. in praxi* 2. quod si tu mala fide pecuniam dedisti, sciens illum non empturum boves, nihil exigere potes; nisi (intelligendum) aliunde pecuniam applicasses alteri negotiationi, & de hoc illum monuisses. Si vero bona fide dedisti, tenetur ille reddere tibi lucrum cessans; & tunc ad illud tenetur, etiamsi tu eum de tali lucro cessante non monuisses.

Quæritur 2. an sit licitum pactum, quod si ex grege aliquæ oves pereant, suppleri debeant ex fœtibus quæ nascuntur, & interim ceteri fœtus, lana & caseus æque dividantur? Negant *Tamb. Dec. l.* 9. *cap.* 11. *n.* 2. & *Sylv. Ang. Tabien.* &c. *apud Azor. tom.* 3. *l.* 9. *c.* 8. *qu.* 10. quia dicunt in hoc non servari æqualitatem. *Filliucius* autem *tr.* 38. *c.* 6. *n.* 121. ait in hoc standum esse consuetudini locorum. Attamen dicunt iidem *Filliuc. Azor. l. c.* cum aliis, item *Pal. tract.* 33. *p.* 6. *n.* 2. & *Roncaglia de Contr. c.* 3. *Reg. in praxi* 2. hunc contractum satis licitum esse, quia talis substitutio ovium resultat tam in gratiam pastoris, quam ementis oves. Nec officit, quod interim pastor amittere debeat lucrum fœtuum substituendorum, quia etiam interim socius amittit partem sui lucri. His tamen non obstantibus, prima sententia omnino vera mihi videtur, quia, licet lucrum utrique prius diminuatur, & utrique postea compensetur, tamen fœtus, qui substituuntur, æque dividendi essent inter pastorem & dominum; at quando substituuntur, id certe magis cedit in utilitatem domini, quam pastoris, cum dominus jam sibi compenset deinde jacturam lucri, sicut & pastor, sed interim dominus semper salvam sibi servat sortem, quæ ipsi diminui deberet, & ideo in contractu non servaretur æqualitas.

Quæritur 3. an liceat contractus societatis vocatus *ad caput salvum*, scil. quando traduntur pastori animalia, cum pacto reddendi ea salva in eodem numero in fine societatis, & lucrum dividendi? Per se loquendo, hic contractus illicitus est; ut bene ajunt *Roncaglia de Contr. cap.* 3. *q.* 3. *Viva qu.* 9. *a.* 3. *n.* 2. *Azor. tom.* 3. *l.* 9. *cap.* 8. *q.* 16. *cum Sylvest.* & *Reg.* quia sors debet stare periculo apponentis, res enim suo domino perit. Probabiliter tamen licitus fieri potest, si adjiciatur alius contractus assecurationis, compensando pastori per majorem partem fructuum onus talis periculi sortis in se suscepti; ita idem *Azor. l. c. cum Sylvest.* & *Ang. Roncaglia l. c. cum Pal.* &c. *Viva de Contr. qu.* 9. *a.* 3. *n.* 8. *cum Nav. Less. Trull. Rebell.* & *aliis*, contra *Bonac.* & *Reg. ib.* qui videntur docere talem contractum esse usurarium, quia dum transfertur periculum animalium in alterum, jam transfertur eorum dominium per venditionem, ex qua non tenetur ille reddere nisi pretium; unde, si partem fructuum reddit, usurarie reddit. Sed *Less. c.* 25. *dub.* 3. & *Viva cum Nav.* & *aliis* respondent in eo casu non haberi contractum venditionis, sed permanere societatem, & lucrum licite exigi per aliud pactum assecurationis, prout dictum est supra *num.* 908. in quæstione trium contractuum: Quantum autem possit in hujusmodi contractibus accipi, ait *Viva l. c.* standum esse judicio peritorum, vel praxi timoratorum cujuscumque loci; recteque addit, consultius esse hos contractus seorsim inire. Ad Bullam autem Sixti V. *Detestabilis*, ubi reprobantur contractus societatis, per quos cavetur, ut capitale semper domino salvum sit; vide quæ respondeant DD. citati dicto *num.* 908. *v. Ad Bullam supra* Bene autem advertit *Roncaglia d. cap.* 3. *Reg. in praxi*, certe injustum esse contractum, quo dominus dat boves æstimatos juxta præsentem valorem, cum pacto, ut si decrescant, finita societate, idem valor restitui debeat; quia deterioratio rei ad dominum pertinet, nisi aliunde hoc damnum compensetur. Quod si tamen adesset pactum, ut in fine societatis non solum lucrum, sed etiam sors animalium dividenda sit cum socio, tunc non quidem injustum erit pactum, ut si interim pereat capitale, pastor restituere teneatur domino medietatem sortis, prout dictum est *pag.* 230. *vers. Quær. IV.*

Hic ultimo quæritur, an filius negotians cum Patre ponente pecuniam, & ipso industriam, possit accipere partem 910
lucri suo labori & industriæ correspondentem? Affirmat *Roncaglia de Contr. cap.* 5. *quæst.* 5. *R.* 2. casu quo, filius nomine proprio negotietur; secus, si nomine Patris; tunc enim tantum potest accipere id, quod Pater pro tali labore alteri daret; Et idem dixit *Bus. de Furto*, *pag.* 163. *n.* 544. *cum Laym.* & *Diana*. In eo tamen casu ait *Roncaglia ibid.* posse Patrem detrahere sibi valorem alimentorum, quæ non amplius debet filio, cum habeat unde se alat. Sed cum valde probabiliter neget *Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 1054. *cum Mol. Moya* &c. posse filiumf. stipendium petere a Patre pro suis laboribus impensis in ejus domo, ut tenuimus *dict. n.* 544. Hinc dicimus (contra *Roncaglia* & *Bus.*) nullo modo posse filium illud occulte accipere, dissentiente Patre.

D U-

DUBIUM XV.

Quid sit Assecuratio, & Fidejussio?

911 RESP. 1. Contractus Assecurationis est, quo quis alienæ rei periculum in se suscipit, obligando se, vel gratis, vel pro certo pretio, ad eam compensandam, si perierit. Quod si gratis fiat, est gratuita promissio: si pretio, est quasi emptio, qua assecurans vendit suam obligationem præstandi alteri rem ejus indemnem. Ad ejus justitiam requiritur, ut eventus rei sit incertus utrique, saltem quoad notitiam, quam de eo habent; quia alioqui non servaretur æqualitas *Less. Bon. d. c. qu. 9. p. 3. Less. l. 2. cap. 28. d. 4. n. 24.*

Unde resolves.

1. Si assecurans certus sit rem esse in tuto, inique pretium petit, & tenetur restituere. *Ibid. Bon. d. 3. qu. 9. p. 3.* * (*Certum est. Ront. Qu. 9. cap. 3. qu. 22.*) *

2. Si res nondum est in tuto, etsi privata scientia sciat non fore periculum, licere nihilominus pretium ordinarium assecurationis accipere, dicit *Less. l. c. n. 27.* Quia illa obligatio ob pericula ordinarie magni æstimetur, & causæ occultæ, quæ periculum minuunt, non imminuunt communem æstimationem. Verum id *Bon. d. 3. q. 9. p. 3. n. 3. & Card. de Lugo d. 31. s. 7.* rectius negant.

3. Si cupiens rem suam assecurari, certo sciat, eam jam periisse, non potest pacisci de ejus assecuratione. V. *Less. l. c. n. 25.*

912 Resp. 2. Fidejussio est contractus, quo quis alienam obligationem suscipit implendam, si debitor principalis non solverit. Ita commun. Doct.

Unde resolves.

1. Pro fidejussione licet accipere pretium, etsi nullum periculum timeatur; quia ex se pretio est æstimabilis. *Nav. Azor. p. 3. l. 11. cap. 13. d. 5. Fill. n. 159.* * (*Est commune apud Viva num. 3. Et si mihi omnino videtur tenendum quicquid dicant Covarr. Moya &c. apud Croix n. 1106. quia assumptio talis oneris proculdubio est pretio æstimabilis.*) *

2. Mulieres ex fidejussione (saltem si juramentum absit, & instrumentum publicum) non tenentur, ut nec Clerici, nisi quatenus solvere commode possunt, non egeant. V. *Laym. Bon. q. 9. p. 2. Less. l. c. cap. 28.*

3. Fidejussor non obligatur plus, quam principalis; & hujus obligatio, si sit invalida, erit etiam fidejussoris, *Card. Lugo* &c. commun.

4. Fidejussor regulariter non potest conveniri, nisi, facta excussione principalis debitoris, constet ipsum non esse solvendo. *Azor. l. c. Fill. num. 153.*

5. Debitor tenetur de omni damno sua culpa accedente fidejussori, &c. Vide *Azor. d. 10. Bon.*

6. Ex fidejussione Religiosi propria auctoritate facta, monasterium non obligatur, nisi quatenus in ejus utilitatem versum est. Vid. *Less. c. 28. & Laym. c. eo. n. 7.*

7. Qui fidejussit pro reo, cui periculum capitis impendebat, si is aufugit, non est ejus loco plectendus, quia non præsumitur sic se obligare; imo nec potest, cum nemo sit dominus vitæ, *Sylv. Bon. Less. d. 7. n. 41.*

8. Si debitor sua culpa non solvit, tenetur fidejussori, qui pro ipso solvit, non tantum ipsum debitum, sed etiam damna, & expensas omnes compensare. Si vero sine culpa, v. gr. ob impotentiam, non solvit, ad solum debitum videtur teneri, *Azor. Sylv. Sà, Bonac. Trul. cap. 26. d. 2.*

DUBIUM XVI.

Quid sit Pignus, & Hypotheca?

913 *Quid est contractus Pignoris?*
914 *Quid si quis utatur Pignore?*
915 *Quæ liceant pignorari?*
916 *De contractu Antichriseos?*

913 RESP. Pignus est contractus, quo debitor dat creditori rem aliquam mobilem, vel immobilem, ut sit pro debito obligata, ex eaque solutio peti possit. Aliquando tamen pignus accipitur pro ipsa re, quæ datur. Differt autem ab hypotheca, quod pignus proprie sit rei mobilis, illa immobilis, *Mol. Fill. Bon. q. 10. p. 1.* * (*Hypotheca speciales impedit vendi bona, non autem generalis. Viva n. 8.*) *

Unde resolves.

914 1. Pignore non licet uti contra voluntatem domini; quia est res aliena, ad securitatem tantum, & non ad usum tradita, *Bon. l. c. ex Mol. Reg. &c.* Si tamen utatur, v. g. equo, vel agro, debet valorem usus sicuti & fructus omnes, si sit res ex se fructifera computare in sortem, deductis expensis, quia alioqui committet usuram, cum res domino suo fructificet. *Nav. Bon. Trull. cap. 26. d. 2.* * (*Præsumitur autem Dominus consentire, si nullum damnum ei sequatur, puta, si alter utatur libro, & simili, Viva num. 9.*) *.

915 2. Non possunt pignorari, quæ non possunt vendi, v. g. Ecclesiæ, *Molin. d. 550. Less. l. 2. cap. 28. d. 3. Bon. l. c.*

3. Immobilia, uti & mobilia pretiosa, cultui divino dicata, v. gr. calices, casulæ, &c. non possunt oppignorari, nisi in necessitate, quia tunc etiam vendi possunt, ut Ecclesiæ, & indigentibus subveniatur. Vide *Nav. cap. 17. Less. Bon. l. c.*

4. Creditor, qui pignus ab aliquo accepit, potest illud alteri oppignorare, sed non pro majore quantitate. Neque potest vendere, debitore non solvente, nisi post biennium, & eo prius monito. Quidam tamen dicunt, posse vendere post trinam monitionem. V. *Laym. l. 3. t. 4. c. 30. Bon. l. c. num. 9.*

5. Eandem rem non licet oppignorare, seu in hypothecam dare pluribus, nisi sit sufficiens ad solvendum omnibus, vel posteriores de priore hypotheca admoneantur, *Azor. Filliuc. Bon. d. 3. q. 10. p. 1. Trul. c. 26. d. 4.*

916 Quæres, Quid sit contractus Antichriseos, Germanice *ein Pfandschafft.* * (*Apud nos:* A godere.) *

Resp. Is est, cum in contractu pignoris convenitur, ut creditor utatur pignore, v. g. agro, ac fructus inde tamdiu lucretur, donec debitum ipsi restituatur.

Unde circa hunc ex supradictis resolves.

1. Contractus hic videtur juxta *Cajet. Sot. &c.* (contra quosdam Juristas) esse usurarius; quia creditor ultra sortem aliquid lucratur, causa solius mutui, quæ est usura. V. *Laym. l. 3. tom. 4. cap. 16. num. 17.* * (*Et certum est cum Pal. apud Croix n. 1115. Quare tenetur fructus etiam illos reddere, quos ex culpa levi neglexit percipere. Vasq. Pal. &c. ibid. Quid, si agrum incultum coluerit? Adhuc teneri fructus restituere, dicunt Mol. Bon. &c. contra Sà, Soto, &c. Vide Croix n. 1112.*) *

2. Possunt tamen intervenire tituli justi lucrandi fructus ex pignore, sine diminutione sortis: ut si v. g. fructus ex hypoteca percepti non superent quantitatem pensionis, quæ jure census super eandem constituti exigi potest cum pacto redhibitionis, ut supra dictum est de censibus: aut si alioquin lucrum cesset, aut damnum emergat, dum debitum differtur. Unde non facile damnandi illi, qui a Principibus in locum debitorum agros, pascua, officia, &c. in antichrisim habent. V. *Laym. l. c. & Binsfeld. de usuria, Mol. &c. Less. cap. 16. n. 137. &c.*

CAPUT IV.

De Tutela, & Testamentis.

DUBIUM I.

Quid sit Tutela, & Curatela?

917 *Quibus detur Tutor, & quibus Curator?*
918 *Ad quæ teneantur Tutores, & Curatores? An Pupilli, & Minores possint se naturaliter obligare, sine consensu Tutorum, &c.? Vide infra vers. 6.* Pupillus.

917 RESP. Sunt quasi contractus, quibus Tutor, & Curator ad procuranda bona, & commoda Minorum cujuscunque sexus, qui vel parente carent, vel sub ejus potestate constituti non sunt, obligatur ex justitia, perinde ac si ex contractu ea obligatio suscepta fuisset; supplente nimirum lege, vel magistratu vim contractus. Differunt Tutor, & Curator, quod Tutor solum datur impuberibus, etiam invitis: & principaliter datur personis, ut curet earum educationem, & institutionem: secundario vero datur etiam bonis illorum respectu omnium negotiorum. Curator vero datur Minoribus, post annos expletos pubertatis, usque ad annum 25. completum; nec communi jure datur invitis, nisi in certis casibus, & datur principaliter rebus Minorum, secundario personis. Unde pro directione in foro conscientiæ, ex jure tum naturali, tum positivo communi resolves ex *Laym. & Tan. t. 3. d. 1. q. 7. d. 10. Bon. d. 3. qu. 19.*

918 1. Tutores, sive sint testamentarii, hoc est, relicti ex testamento, aut codicillo patris, sive sint dativi, hoc est constituti a Judice, aut Magistratu; sive sint legitimi, hoc est præscripti a lege (qualis præ ceteris est mater, si velit, & promittat se non transituram ad alias nuptias, quin prius tutelam abdicet, & rationem reddat; dein avie, & consanguinei proximiores idonei) tenentur, uti & curatores, jurare, se fideliter officium suum facturos, ac fidejussorem dare, rem Minoris salvam, & integram restituendam: & universim tacite omnia eorum bona sunt

hypo-

,, hypothecata Minori; ita ut ad quemcunque pervenerint, posiht illa Minor sibi vendicare, ut sibi satisfiat, si quid illorum culpa est passus. V. *Tan. l. c. Laym. l. 3. t. 4. c. 9. Benac. l. c.*

,, 2. Bona Minorum tenetur Tutor, vel Curator administrare ea cura, quam diligens paterfamilias propriis suis rebus adhiberet, tam impediendo, & præcavendo damna, quam procurando commoda, & lucra Minoris; alioqui damnum, & defectus congrui lucri ipsi imputabitur, & tenebitur etiam in conscientia ad restitutionem. Vide supra *l. 2. t. 3. cap. 2. d. 3. R. 6.*

,, 3. Bona immobilia Minorum, aut alia pretiose, quæ possunt servari, non possunt alienari, saltem sine Judicis decreto. * (*Sicut neque mobilia, quæ servari possunt, etsi adsit consensus tutoris. Salm. c. 1. n. 40.*) *.

,, 4. Tutori, aut Curatori, & personis ei subjectis nihil licet emere, sive per se, sive per alium, ex illis bonis Minoris, quandiu illi tales sunt, nisi cum auctoritate Judicis, aut cum ejus decreto bona pupillorum publice, per privatum venditorem omnibus venalia exponuntur.

,, 5. Sine decreto Judicis non potest Minor remittere, vel renuntiare hereditati, legatis, fideicommissis, aliisque juribus sibi acquisitis. Si tamen Religionem ingressus sit, potest bona alienare, quia moritur quasi.

,, 6. Pupillus, dum infans est, hoc est, minor septennio, vel infantiæ proximus (ita ut si masculus est, non expleverit annum decimum cum dimidio; si fœmina, annum cum dimidio) nihil per se efficere potest, quo ullo modo vel alteri obligetur; vel alium sibi obliget: at pubertati proximus obligare quidem sibi potest alium, sed non se alteri, saltem civiliter, *Sanch. d. 38. Less. l. c. c. 17. n. 61. Laym. cap. 9. n. 7.*

Certum est 1. quod Minor, aut Pupillus etiam sine consensu tutoris, vel curatoris possunt se obligare circa bona castrensia, vel quasi castrensia; quia de his liberam administrationem habent. Vide *Salm. de Contr. c. 1. n. 39.* Certum est 2. quod non possunt se obligare circa bona immobilia sine Judicis auctoritate, ex *l. Lex quæ 22. C. de Admin. tut.* quia jus omnino irritat ipsorum conventiones, ut habetur in *l. Si ad solvendum. 7. C. de Prædiis Minor.* Circa autem mobilia nequeunt se obligare, saltem civiliter, sine consensu tutoris, vel curatoris; *Salm. n. 41.* Sed quæstio est, an Pupillus, vel Minor circa prædicta bona mobilia, si contrahant sine auctoritate tutoris, vel curatoris, remaneant naturaliter obligati? Certum est, quod si Pupillus, aut Minor contrahant cum tutore, vel curatore, minime obligantur, ex *l. Non licet. C. de Contrah. empt. & l. Pupillus. 5. De Auct. tut.* Pariter idem communiter traditur a DD. si Pupillus non sit pubertati proximus, ut docent *Sanch. de Matr. l. 6. D. 38. n. 24. Lugo D. 22. n. 286. & Salmant. n. 42.* & patet ex *l. Pupillus. 58. ff. de Act. & oblig.* Si vero Pupillus sit pubertati proximus; & contrahat cum extraneis, hic quæritur, an maneat naturaliter obligatus? *Prima* sententia affirmat, & hanc tenent *Lugo D. 22. n. 288. Less. l. 2. cap. 17. n. 61. Sanch. l. c. n. 31. Laym. l. 3. Sec. 5. tr. 4. cap. 9. n. 7. Pal. D. 1. p. 4. §. 3. n. 9. & Salm. n. 45. cum Nav. Reg. Fill. Reb. Tann. & Diana.* Ratio 1. istorum, quia fidejussor Pupilli remanet civiliter, & naturaliter obligatus, ex communi sententia, ut asserunt *Salm. d. n. 45. ex l. fin. de Jurejur. & l. Marcellus. 25. ff. de Fidejuss.* Ergo, si fidejussor (arguunt) jam obligatur, etiam Pupillus obligatus intelligi debet; nam, deficiente obligatione principalis, deficere debet etiam obligatio fidejussoris, ut docet communis sententia ex *l. Cum lex 46. de Fidejuss. & l. Naturaliter. ff. de Condit. indeb.* Sed hæc ratio non satis evincit, quia probat nimia; probat enim, quod Pupillus etiam civiliter teneatur. Ratio potius est, quia ex *l. Novatio. ff. de Novation.* habetur Pupillus obligari naturaliter, si promittit sine auctoritate tutoris; cum in præfata lege dicuntur creditores esse satisfaciendi, *dummodo obligatio aut civiliter teneat, aut naturaliter, ut puta si pupillus sine auctoritate tutoris promiserit.*

Secunda vero sententia neget Pupillum, vel Minorem remanere naturaliter obligatum; & hanc tenent *Benac. de Contr. D. 3. q. 1. p. 5. n. 6. in fin.* item *Cov. Bann. Rodr. Dic. &c. apud Salm. n. 44.* & vocant probabilem *Sanch. l. c. n. 20. & Diana p. 2. tr. 5. R. 44.* Ratio, quia ex *l. Pupillus. 41. ff. de Condit. ind. & ex l. Pupillus. 58. ff. de Action. & obl.* expresse negatur Pupillus naturaliter obligari, & præcise in *dict. l. 58.* sic dicitur: *Pupillus mutuam pecuniam accipiendo, ne quidem jure naturali obligatur.* Sed hæc ratio non videtur firma, nam ibi casus est de Pupillo infante, ut exponit *Glossa*; Unde alia *Glossa in dict. l. Novatio*, ait tam relatam *l. Pupillus*, quam alias, tantum de Pupillo infante intelligendas esse. Hinc prima sententia verior mihi videtur. Ceterum, probabilissimum est, quod Pupillus non teneatur solvere quod promisit, ut tenet *Lugo D. 22. n. 300. cum Soto, Mol. Cov. &c.* & probabile putant *Salm. d. cap. 1. n. 47. cum Sanch. Reg. &c.* Ratio, quia, cui competit actio ad repetendum, competit etiam exceptio ad retinendum, ex *l. 8. ff. de Dol. mal. except. & ex reg. jur. in 6.* ubi: *Qui ad agendum admittitur, est ad excipiendum admittendus.* Vide dicta *pag. 227. n. 890.*

,, 7. Eadem est ratio Minoris, si Curatorem habeat: quem, si semel susceperit, tenetur illi subesse jure communi usque ad annum 25. expletum; & si litem habeat, tenetur ad eam sumere Curatorem, exceptis tamen causis spiritualibus. Quod si Curatore careat, valent acta per illos, ita tamen, ut, si læsi sint, restituantur in integrum. Vide *Auth. cit. & Ben. d. 3. q. 5. p. ult.*

,, 8. Etsi Minores sine Curatorum auctoritate donare non possint, nisi quæ ejus conditionis adolescentes donare solent (in iis enim præsumitur tacitus consensus Curatoris); qui tamen dona ab iis accepit, non tenetur restituere, nisi repetantur legitime; quia probabile est valere naturaliter, tametsi non civiliter, *Mol. Lugo, Trull. Dian. p. 8. t. 6. R. 4. & 7.*

,, 9. Tenentur Curatores, & Tutores singulis annis administrationis rationem reddere; ubi, si quis deses, aut noxius reperiatur, amovendus est, imposita satisfactione, aliusque subrogandus.

,, 10. Si Tutor, vel Curator, post rationes officii redditas, fidelis deprehensus fuerit, debetur ei præmium; quod quibusdam locis est vigesima pars redituum bonorum omnium Minoris, in aliis autem decima pars.

,, 11. Porro, qui non possint esse Tutores, & Curatores; & qui a tutela, & curatela excusentur, ne iis imponi possint, v. gr. habentes quinque filios superstites; pauperes, &c. V. apud *Tann. loc. cit. & Sà, v. Minor*, ubi sic habet: *Tutor non potest esse junior 25. annis, nisi forte mater: nec Religiosus, nec femina (nisi mater aut avia, & uxor casu ante dicto): nec Clericus in sacris, si non velit, nec Episcopus, nisi miserabilium personarum. Horum vero tutelam suscipere tenentur & Episcopi, & Clerici, & Religiosi; quod ego*, inquit, *de Religiosis universim non admitto.* V. *Laym. l. c.*

,, 12. Si Tutor, & Curator, cum tenerentur negotiari, omiserunt, possunt, pupilli ab eis accipere 5. pro 100. *Sà, v. Curator.* Vid. etiam *Navar. cap. 25. Plura vide supra l. 3. tr. 3. cap. 2. dub. 3.*

DUBIUM II.

Quid, & quotuplex sit Testamentum?

,, RESP. 1. Testamentum est voluntatis justa sententia 919
de eo, quod quis post mortem suam fieri velit, cum directa heredis institutione. Quod additur, ut distinguatur a reliquis ultimis voluntatibus; nam differt a legato, seu fideicommisso partiali, quod hoc sit donatio a defuncto relicta, & ab herede præstanda: * (*Legata accipienda sunt a manu heredis. Vide Salmant. cap. 5. num. 178.*) *; a codicillo vero differt, quia codicillus est quasi testamentum imperfectum, & non fit ad instituendum heredem, nisi ex privilegio, v. gr. in mi-

,, litia, sed ad aliquid in testamento explicandum, mutandum, detrahendum, vel ad legata instituenda. V. *Laym. l. 3. t. 5. c. 1. & seq. Tan. t. 3. d. 4. qu. 8. Less. l. 2. c. 19. Bon. d. 3. q. 17. p. 1.*

Ad Codicillum sive nuncupativum, sive in scriptis, sufficiunt quinque testes, etiam non rogati, & feminæ (quamvis ad Codicillum in scriptis requiratur testium subscriptio), ea *l. ult. C. de Codicill.* Ad Codicillum vero inter liberos, & militis, sufficiunt duo testes; Vide *Lugo D. 23. num. 15.* Hic notandum cum *eodem Lugo n. 17.* quod clausula in testamento apposita, scil. quod si illud non valeat ut testamentum, valeat ut Codicillus, importat, ut si testamentum sit nullum, sive ob defectum solemnitatis, sive ob præteritionem heredis necessarii, heres ab intestato debeat solvere legata, ex *Auth. Ex causa. C. de Fil. præt.* & insuper ipse teneatur hereditatem restituere heredi in illo testamento instituto, retenta sibi quarta trebellianica, ut colligitur ex *l. Posthumus. §. Si paganus ff. de Injusta rupto test.* & si est heres necessarius, retenta sibi portione debita.

920 ,, Resp. 2. Testamentum est duplex. I. *In scriptis, seu clausum*: quod testamentum testator, sive sua, sive alterius manu scriptum, septem testibus idoneis, non defectuosis, non cæcis, non surdis, mutis, nec furiosis, prodigis, infantibus, religiosis, cognatis, qui in testatoris potestate sunt* (*Adde infames de jure, fratres, patrem Testatoris, qui sunt in ejus potestate. Viva Qu. 10. num. 4. Salm. c. 5. n. 10. Adde heredem, sed non legatarios, non tutores, &c. Viva & Salm. Nec Religiosos, etsi isti peccent, si testentur sine licentia. Viva ibid.*)*, (quibus adde ipsum heredem, & qui in ejus sunt potestate), sed masculis, puberibus, liberis, ad id rogatis, & vocatis coram offert, profitendo id esse suum testamentum: tum, si possit, manu sua subscribit, alioqui octavus pro eo testis, dein omnes, & singuli septem testes eodem tempore subscribunt, si possint, per seipsos, proprioque, vel alieno, aut communi omnes sigillo consignant. *Laym. l. c. Bon. dist. 3. qu. 12. p. 1.* * (*Nullum est Testamentum scriptum ab ipso herede, saltem post sententiam. Salm. c. 5. n. 15.*)* II. Nuncupativum, quod minorem solemnitatem requirit, scilicet tantum, ut septem testes idonei supradicti convocati audiant, & intelligant testatoris voluntatem, coram eis scriptam, vel voce articulata prolatam* (*Simul & eodem tempore, ut sint contestes. Salm. c. 5. n. 11. Per signa autem nequit heres institui. Quid, si Testator annuat? Probabile est posse sic institui, ex Lugo, Vasq. &c. Vide Salm. c. 5. n. 12. Maxime ad causas pias, Salm. n. 17. in fine cum Villal. Gem. &c. Et Croix n. 1130.*)*. Etsi vero talis nuncupatio coram testibus a notario in scriptum communiter redigi soleat, id fit non ad actus substantiam servandam, sed ad meliorem probationem, & securitatem, si testes decedant, vel inidonei reddantur. Si autem testamentum careat solemnitate debita, dubiteturque, utrum testator voluerit conficere clausum, an apertum, valet ut nuncupativum: hæc enim præsumitur testatoris voluntas, ne actus omnino corruat, *Sanch. l. 4. cons. Lugo t. 2. de just. d. 24. Bard. d. 6. q. 10. §. 1.*

,, Porro præter has solemnitates jure communi requisitas, aliæ sunt partialium locorum, quas in singulis locis norunt periti Notarii: qui proinde, ne impingatur, utiliter adhibentur.

Notandum 1. cum *Lugo D. 24. n. 5.* qui citat *Vasqu. & Roncaglia de Testam. c. 1. qu. 3. R. 2.* cum communiori, contra aliquos, ea *l. Hac consultissima. C. Qui testam. &c. & l. Heres. 21. ff. eodem tit.* non sufficere ad valorem testamenti nuncupativi, quod Testator declaret, se in tali schedula, puta sigillo signata, vel tali loco clausa nominare heredem, & alias dispositiones; sed requiri, quod ipse coram testibus sufficientibus heredem nominet; & quoad alia, sufficere, quod se ad schedulam remittat.

921 Notandum 2. quod ex triplici capite Testamentum potest esse nullum: I. ob defectum *solemnitatum* substantialium, quæ ab Auctore explicantur. II. ob defectum *complementi*, nam, si Testator moriatur, vel loquelam amittat, antequam testamentum compleat, Testamentum est nullum, etsi heredem instituerit, ex *l. Si quis ff. de Test.* Hoc tamen currit, si constet Testatorem voluisse instituere alios heredes, vel legata ordinare; In dubio autem Testamentum valet. Sicut etiam valet, si heres sit causa pia, vel si in eo sint scripta legata pia, *Salm. c. 5. cum Mol. Tap. Dic. &c.* III. Testamentum potest esse nullum ob defectum *libertatis*, eo quod Testator non libere egit, vel non compos mentis, vel deceptus, vel coactus vi, aut precibus importunissimis, vel metu reverentiali, *Salm. n. 30.* Secus, si Testator fuit inductus precibus simplicibus, suasione &c. Vid. *Salm. l. c.*

922 ,, Quæres, an testamentum sit validum, cui desunt solemnitates e jure civili requisitæ?

,, Resp. 1. Si testamentum factum sit ad causas pias, etiam in foro externo eas non requiri, sed sufficere eas, quæ sunt juris gentium, scilicet duos testes: in foro autem conscientiæ, supposita potestate disponendi, sufficere scripturam, nutum, vel aliud signum testatoris, absque ullo teste. Quod si tamen manus testatoris non extet, requiruntur duo testes in foro externo, inter quos etiam femina esse potest. *Covarr.* & alii ca. *Dian. p. 7. t. 6. R. 16.* * (*Cum Salm. c. 5. num. 17.*)* Item Confessarius, vel Parochus esse potest, licet legata sint pro sua Ecclesia, idque ad hoc tantum, ut voluntas testatoris probari possit, & Judex pro ea sententiam ferat. Vide *Less. & Card. Lugo tom. 2. d. 22. s. 9.* ubi etiam probat, in tali testamento ad pias causas non esse necessariam heredis institutionem. At, licet morte interveniente non fuerit absolutum, valet tamen quoad legata pia in eo jam expressa, *Malder. Laym. Dian. part. 5. t. 16. R. 126.* An autem tale testamentum ad causas pias principaliter factum, si solemnitates desint, valeat quoad legata profana, controvertitur. Negant *Bonac. & Lugo*. Affirmant *Covar. Sà, Less. Fill. Sanch. Barbos. Trull. c. 18. d. 4. Dian. p. 7. tr. 6. R. 4.* * (*Et hanc tenent Salm. n. 19. & Viva a. 2. n. 5. cum communiori, & Roncaglia cap. 2. q. 6. R. 1. vocat communem, quia accessorium sequitur naturam principalis. Attamen sententia Bonacinæ punct. 3. n. 18. & Lugonis D. 22. num. 274. cum Vasqu. Jason. &c. est satis probabilis, quia respectu laicorum Papa nihil disponit. Nec semper valet regula, quod accessorium sequitur naturam sui principalis, nam ipsa non currit, ubi diversa est ratio accessorii a principali, ut hic accidit; & ideo non obstante quod Testamentum principaliter sit profanum, debetur legatum in eum relictum, etiam deficientibus solemnitatibus Juris Civilis, ex dicto cap. Relatum. Præterea Testamentum in favorem liberorum, licet valeat quoad liberos, non tamen valet quoad alios, si solemnitates Juris communis desint, ut habetur in l. Hac consultissima, & in l. Ex imperfecto. C. de Testament.*)* Denique testamentum ad pias causas non solemne revocat aliud solemne, etsi hujus mentionem non faciat. *Molin. &c. Dian. p. 6. t. 6. R. 25. & 26.* * (*Cum Viva num. 4.*)* idque, etiamsi prius etiam fuerit ad causas pias. *Mol.* & alii 6. licet hoc posterius quidam negent. V. *l. c. R. 26. 27.*

923 Quoad dispositiones pias certum est, quod si constat heredi voluntas Testatoris, sive per verba, sive per nutum, aut scripturam, tenetur heres in conscientia vel cedere hereditatem loco pio, vel legata solvere. Ita communiter *Lugo D. 22. n. 267. Concina tom. 7. pag. 647. n. 9. Laym. cap. 7. de Testam. n. 5. Roncaglia eod. tit. 2. q. 2. R. 1. & Salm. c. 5. n. 18. cum Less. Dic. Vill. &c.* Unde infertur, quod si Testator dedisset tibi aliquid, ut tanquam pauper retineres, vel ut in pias causas distribueres, tute id faceres, etiam inscio, & invito herede, prout docent *Lugo num. 268. Mol. to. 1. D. 134. & Salm. l. c. cum Dic. Vill. Cov. Con. &c.*

924 Ceterum, si contra non constet heredi voluntas Testatoris, docet *Laym. ibid. n. 4.* quod ex certa regula, omnium consensu recepta, non tenetur heres in suo præjudicio credere uni testi, quamvis probatissimo, dum *in c. Relatum. 2. de Test.* expresse dicitur: *Tribus, aut duobus testibus requisitis.* Et in *c. Licet. de Testib.* dicitur: *Licet quædam sint causæ, quæ plures exigant testes; nulla tamen est causa, quæ unius testimonio, quamvis legitimo, terminetur.* Hoc enim necessarium fuit ad bonum commune, ut fraudes evitentur, prout aiunt *Laym. ib. Holzmann de 6. Præc. c. 1. n. 657. & Croix lib. 2. p. 3. n. 1130.* Hinc docet *Laym. n. 5.* quod heres non tenetur credere soli Parocho, nisi alius adsit contestans; & idem dicunt *Viva q. 10. art. 2. num. 3. & Croix ut sup.* Hic autem quæritur, an testamentum nullum quoad causas non pias, valeat quoad legata pia? Alii negant, quia corruente principali, corruit accessorium. Sed communior sententia affirmat, quia specialis ratio reperitur in accessorio, quæ non est in principali, nempe favor Religionis; & ideo ibi attenditur tantum jus Canonicum. Ita *Laym. l. 3. tr. 3. c. 2. & Ronc. de Testam. c. 2. qu. 6. R. 2. cum Cov.*

926 ,, Resp. 3. Tempore pestis non requiruntur septem testes simul congregati ad testamenti subscriptionem, sed sufficit, si singuli separatim adhibeantur. Adde, æquitatem postulare, ut, quando testis, vel Notarius haberi non possunt, ultimæ voluntates validæ pronuntientur, si de voluntate defuncti liquido constet. Hinc in Camera Imperiali valet testamentum, peste valde grassante, conditum coram duobus, vel tribus testibus, inter quos Confessarius esse potest. Atque hæc vera sunt secundum jus Commune Cæsareum, seclusis specialibus locorum statutis. Nam Venetiis v. gr. & Viennæ duo testes ad testamentum sufficiunt. Vide *Laym. loc. cit. cap. 2.* Imo absolute loquendo tempore pestis sufficere solemnitatem juris gentium, atque adeo tres, vel duos testes, *Dian. p. 7. t. 6. R. 34.* ea *Sà, Laym.* &c. atque inter eos esse posse feminam, & Notarium ipsum (tametsi non sit immatriculatus); modo non sit consanguineus, vel affinis defuncti, *R. 36. ex Menoch.* &c. nec opus esse, ut sint rogati, vel audiant vocem testantis (etsi hoc quidam requirant), modo eum videant, *R. 37. & 38.* neque invalidari, licet ægrotus convalescat, *R. 39.* ex aliis 8. Denique, si Parochus scribat coram unico teste, habere vim testamenti, saltem nuncupativi, dicit *Molin. & March.* cum *Dian. l. c. R. 34. & 41.* vide etiam *p. 5. t. 3. R. 125.*

927 ,, Resp. 4. Etsi probabilis, & secura sententia sit *Cov. Bon. d. 3.*

,, *d. 3. qu. 1. part. 4.* & aliorum, teſtamentum factum ad cauſes non pias, ſine ſolemnitatibus jure requiſitis, invalidum eſſe in foro conſcientiæ, præterquam quoad legata pia, *Molin. Lugo, Vaſq. Sanch.*, *Dian. p. 7. t. 6. R. 3.* contra *Barboſ.* ita ut heres per illud inſtitutus, & legatarius teneantur ad reſtitutionem heredibus ab inteſtato. Contrarium tamen verius eſt, ideoque licite retinetur, quod tali teſtamento poſſidetur. Ratio eſt, quia illæ ſolemnitetes tantum requiruntur ad cavendam deceptionem, & ed fidem in foro externo faciendam. V. *Leſſ. l. 2. cap. 19. d. 3. C. Lugo diſp. 22. ſ. 9.* Unde ſecundum hanc poſteriorem ſententiam reſolves ſequentes.

Triplex etiam ſententia (prout diximus de contractibus *pag. 195. n. 715.*) eſt pro Teſtamentis conditis ſine ſolemnitatibus. *Prima* ſententia tenet ea valere in conſcientia, & naturalem parere obligationem; Ita cum *Buſ. Leſſ. l. c. c. 19. d. 3. Mol. D. 81. Sà, & Sylveſt. v. Teſtam Roncaglia de Teſtam. c. 2. q. 4. R. 2.* item *Mald. Reg. &c. ap. Caballi. T. J. l. 6. c. 3. n. 4.* Et probant ex §. *Per traditionem. Inſt. de Rer. div.* ubi: *Nihil eſt tam conveniens naturali æquitati, quam voluntatem domini volentis rem ſuam in alium transferri, ratam habere.* Hinc *Leſſ. Salas, Sayr. & Molſ. ibid.* dicunt heredem ab inteſtato, ſi certus ſit de voluntate Teſtatoris, teneri eam exequi, & reſtituere hereditatem. *Secundam* vero ſententiam omnino oppoſitam tenent *Suar. Bon. Cov. apud Cab. l. c. & Salm. tr. 74. c. 1. n. 50. cum Lay. &c.* quia lex ſolemnitatum non ſolum fundatur in præſumtione fraudis, ſed etiam in ejus periculo. Eandem ſententiam ſequitur *Lugo D. 20. n. 256. cum aliis;* ſed excipit fideicommiſſe, ex §. *ult. Inſt. de Fideic. Tertia* ſententia, quam amplectitur *Cabaſ. l. c. cum Sot. Sanch. Bann. & Beja*, tenet præferri debere poſſeſſorem. Primam, & ſecundam ſententiam probabilem cenſeo, ſed hanc tertiam probabiliorem, & in praxi omnino ſequendam; quia potius omni jure eſt jus poſſeſſionis; Unde omnino dicendum puto, quod heres non tenetur ſolvere; & contra, legatarii, ſi bona fide legatum acceperint, non tenentur reſtituere. Obſerva attente quæ diximus *dict. n. 711.* Id tamen intelligendum, niſi accedat ſententia Judicis, ut dicunt *Ronc. l. c. & Cabaſſ. l. c. cum aliis cit.* Nec obſtat dicere, ſententiam Judicis non obligare, ſi nitatur legi fundatæ in falſa præſumptione fraudis, quæ non adſit; nam, præterquamquod ſententia tunc nititur legi quæ fundatur in periculo generali fraudum, ut reſpondet *Roncaglia*, quiſque tenetur parere Judici præcipienti, ſemper ac ejus ſententia non ſit evidenter injuſta, ob bonum commune pacis, ut litibus, & jurgiis finis imponatur.

,, 1. Heres ab inteſtato, ſi ſciat voluntatem defuncti, tenetur reſtituere hereditatem, & ſolvere legata iis, quibus teſtamento minus ſolemni, aut ex voluntate ejus debentur. *Mol. Leſſ.* (*contra Bon. l. c.*) * (*Secus vero dicendum juxta contrariam ſententiam probabilem mox ſupra allatam.*) *

928 ,, 4. Si dubius ſit de voluntate teſtatoris, debet cum illis componere pro ratione dubii: quia, cum nec ipſe, nec alii cœperint adhuc poſſidere bona fide, in dubio par eſt eorum conditio, *V. Bon. l. c.*

,, 3. Si heres ab inteſtato retineat hereditatem, & legata, poſſunt illi, quibus aliquid per tale teſtamentum erat relictum, uti occulta compenſatione, quia revera res illæ erant ipſorum. V. *Bon. l. c.* * (*Sed hoc negamus. Vide dicta l. 1. n. 35. v. Attamen.*) *

,, Si heres ab inteſtato fateatur, mentem teſtatoris fuiſſe, ut hereditatem nomine fideicommiſſi alteri traderet, vel legatum aliquod ſolveret; aut ſi, oblato juramento, jurare noluerit, cogendus eſt, etiam in foro externo, hereditatem tradere, & ſolvere legatum.

,, 5. Ob eandem cauſam idem dicendum eſt, ſi fateatur voluntatem teſtatoris fuiſſe, ut hereditas, non ut fideicommiſſum, ſed immediate perveniret ad alium, quia non eſt recurrendum ad fidem teſtium, vel ad juris ſubtilitatem, quando is, cujus intereſt, ipſe confitetur teſtatoris voluntatem. Vide *Leſſ. & C. de Lugo l. c.*

Ait *Lugo D. 22. n. 257. & 258.* quod, ſi Teſtator voce committat heredi fideicommiſſum, & heres taceat, tenetur heres utique illud implere; ſecus, ſi Teſtator committat ei legatum; Dicit tamen, quod ſi heres ſolverit jam legatum, non poteſt repetere.

929 ,, Reſp. 5. Etſi probabile ſit Clericorum, & Novitiorum teſtamenta facta ad cauſas non pias ſine ſolemnitatibus juris non valere: *Molin.* & alii 3. Cum tamen contrarium etiam ſit probabile, ex *Suar.* &c. poteſt heres ex tali teſtamento hereditatem adire pro foro conſcientiæ, *Dian. p. 9. t. 9. R. 16.*

,, Reſp. 6. Milites hujus temporis gaudent iiſdem privilegiis teſtandi, quibus olim, dummodo in caſtris (vel in propinquo ex cauſa legitima) verſentur. *Dian. p. 7. tr. 15. R. 24. & ſeq.* ex aliis 13. contra *Bald.* &c. atque adeo ſufficiunt duo teſtes (licet probabiliter nec hi requirantur, *R. 45.*), etiam non rogati, *R. 46.* & alii 4. contra *Molin. Lugo*, &c. etiam alias inidonei, modo non ſint impuberes, nec cæci, vel ſervi, *R. 47. Lugo, Vaſq. &c.* Neque opus eſt eorum ſubſcriptione, vel ſignorum appoſitione, vel ut ſint in conſpectu teſtatoris, *ibid.* Imo miles jure militari (quo præſumitur eſſe teſtatus in dubio) poteſt teſtari ſolo nutu, *R. 19.* Poteſt etiam plura ſimul teſtamenta valida facere, vel pro parte teſtatus, vel pro parte inteſtatus decedere, *R. 53. & 55.* Valetque ejus teſtamentum etiam poſt miſſionem honeſtam, ſed non ultra annum, *Molin. Lugo &c. R. 61.* Denique poſſunt milites ſupradicto modo teſtari, tametſi ſint ſurdi, & muti (ſaltem ſi in caſtris auditum, & vocem amiſerunt.) *Dian. R. 48. 49. & 59.* ex aliis * (*Teſtamentum inter Liberos valet, ut diſpoſitio facta ad cauſam piam. Vide Salm. c. 5. n. 20.*) *

Hic plura dubia oportet adnotare circa materiam Legatorum. 930 Dub. 1. An legatum relictum puellis, ut nubant, poſſit dari eis, quæ fiunt Religioſæ? Reſp. Si legatum ſit relictum perſonæ determinatæ, certum eſt poſſe dari; niſi aliter conſtet de mente Teſtatoris; ita ex *Auth. de Sanctiſs. Epiſc. §. Et hoc.* Vide *Salm. cap. 5. n. 184.* Quid, ſi legatum relictum ſit perſonis indeterminatis? *Prima* ſententia neget deberi illud puellis Religionem ingredientibus; hanc tenet *Sanch. de Matr. l. 1. D. 33. n. 32. Bon. D. 3. q. ult. n. 19. Mol. D. 607. Barb. de Pot. Ep. Alleg. 83. n. 27. Roncaglia de Teſt. cap. 7. q. 2. R. 3. Concina tom. 7. pag. 679. n. 10. & Lugo D. 24. n. 293.* cum communi, ut aſſerit. Ratio, quia mens Teſtatoris ſervanda eſt in ſpecifica forma, ſemper ac ſervari poteſt; nec recurrendum ad ejus voluntatem præſumptam, quando habetur voluntas contraria expreſſa: Tales enim Teſtatores ſæpe & pie providere ſic intendunt ſolis puellis nubere volentibus, ne exponantur periculo proſtitutionis. Nec obſtat præfata lex in *Auth. cit.* quia ibi ſermo fit tantum de legato facto perſonæ determinatæ, unde nullum aliis damnum infertur, ſi ipſi ingredienti Religionem tradatur; ſed in caſu poſito præjudicium irrogaretur aliis nubendis a Teſtatore nominatis.

Secunda vero ſententia, quam tenent *Salm. c. 5. n. 185. Diana p. 4. tr. 14. Miſc. R. 35. cum Pontio, Natta, Boerio, & Ochagav.* ac adhæret *Leſſ. l. c. c. 18. n. 123.* affirmat deberi legatum; quia in dicta *Authent.* aſſignatur ratio, cur legatum relictum certæ perſonæ ad nubendum, ei debeatur, ſi fiat Religioſa: *Quod vitam profitentur religioſam;* ſcilicet ne puella relinquat ſtatum religioſum, ut legatum conſequatur. Cum autem in legato relicto puellis indeterminatis idem legis motivum urgeat, ideo Religioſæ non ſunt illo privandæ: *Ubi enim* (ut dicitur *in l. Illud. ff. ad l. Aquil.*) *eadem militat ratio, eadem militare debet juris diſpoſitio.* Neque (ait *Leſſius*) præfata lex Juſtiniani innititur præſumptæ menti Teſtatoris, ſed abſolute vult ſervire pietati, etiam contra expreſſam Teſtatoris voluntatem; ita ut, ſi Teſtator expreſſerit excludendas eſſe puellas Religionem ingredientes, talis diſpoſitio rejicitur tanquam turpis. Hanc ſententiam reprobare non audeo, ſed prima mihi videtur certe probabilior; quia diſpoſitio *Authenticæ* continet jus novum, quod, cum exorbitet a jure communi, non eſt extendendum de caſu ad caſum; Maxime quia talis extenſio redundaret in præjudicium aliarum. Probabilius autem dicit *Concina pag. 680. n. 11.* quod, ſi non extarent puellæ, quæ nubere vellent, tradendum eſſet legatum Religionem ingredientibus; niſi ex mente Teſtatoris expreſſe oppoſitum colligeretur. Præterea addit *Barboſa d. All. 83. n. 28. cum aliis*, quod ſi Teſtator relinquat alicui puellæ mille, ſi nubat, & centum, ſi ingrediatur Monaſterium, debentur Monaſterio omnia mille, ſi hoc ſit factum in odium Religionis, quia tunc ſic decernendum eſt in pœnam Teſtatoris: Secus, ſi id factum ſit, eo quod dotes Religioſarum ſunt minores nubentium.

Dub. 2. An legatum relictum civibus loci, poſſit dari extraneis? Negandum, niſi iſti animum habeant ibi perpetuo manendi, tunc enim ab initio pro naturalibus habentur; vel niſi ſine tali animo ibi per decennium manſerint, Ita *Salm. c. 5. n. 186. cum Lugo, Sanch. &c. ac Concina tom. 7. p. 681. n. 14. ex l. 1. C. de Incolis.*

Dub. 3. An legatum relictum Orphanis poſſit dari pauperibus habentibus Parentes inutiles? Non concurrentibus vero orbatis Parentibus, videtur receptum apud omnes, quod dari poſſit. Ratio, quia ſic etiam impletur voluntas Teſtatoris, qui vult opitulari filiis non habentibus, a quo alantur, & tales ſunt qui habent Parentes inutiles, ex celebri illo dicto apud *Gloſſam in c. Admove. cauſ. 33. q. 2. verb.* Dixi: *Si re priveris, nec nomen habere mereris.* Et ex *Gloſſa v. Inutilem. in c. Inter cetera. de Tranſ. Epiſc.* ubi dicitur, inutilem reputari ut mortuum. Huic adhæret idquod dicunt *Covarr. Bald. Pal. Perez, &c. apud Sanch. l. c.* nempe quod Pater dicitur orbatus filio, ſi filius eſt inutilis, ex *Gloſſa in l. Plagiarii. C. ad L. Flaviam de Plag.* Et ex eadem *Gloſſa* dicitur vidua, quæ virum inutilem habet. Sic e pari dicendus Orphanus, qui Parentes habet inutiles; Ita *Roncaglia de Teſtam. c. 7. qu. 5. R. 1. Concina tom. 7. pag. 681. numer. 15. Dian. p. 1. tract. 2. R. 50. Salmant. cap. 5. numer. 187. cum Trull. &c.* ac adhæret *Lugo D. 24. numer. 303.* An autem, concurrentibus vere orbatis Parentibus, hi ſint præferendi? Affirmant omnes præfati Auctores cum *Sanchez Conſ. lib. 4. cap. 2. dub. 13.* qui vocat commune; Ratio, quia, cum voluntas Teſtatoris poſſit impleri in ſenſu proprio, non debet impleri in im-

in improprio, ex *Clement. Quia contingit. de Rel. domib.* & ex *Trid. sess.* 25. c. 8. Sicut enim proprie vidua non est, quæ virum habet inutilem, sed quæ viro caret, ut dicunt *Sylv. Tab. & Ang. apud Sanch.* Ita in casu nostro. Attamen videntur non omnino improbabiliter negare *Bonac. D.* 3. *q. ult. n.* 9. & *Roncaglia l. c. R.* 2. Ratio, quia id, licet non congruat literis dispositionis, congruit tamen, imo magis accedit ad finem Testatoris, subveniendi paupertati filiorum, qui cum Parentes habent inutiles, egentiores sunt vere orphanis, dum non solum debent tunc propriæ, sed etiam Parentum indigentiæ providere.

Dub. 4. An legatum relictum puellis, ut nubant, possit dari eis, quæ sine dote jam nupserint? Resp. affirmative, si sit relictum puellis determinatis, quia præsumitur Testator voluisse ipsis omnino providere ob peculiarem erga illas affectum, vel ut nubant, vel ut nuptæ decenter vivant. Secus, si indeterminatis, quia tunc censetur potius Testator voluisse subvenire nubendis, ut periculum prostitutionis vitarent. Quando vero legatum est relictum pro dotandis puellis pauperibus, bene potest dari nuptis; nam tunc perseverat finis Testatoris, nempe sublevandi ipsarum indigentiam. Ita communiter *Sanch, l.* 7. *de Matr. D.* 91. *n.* 63. *Roncaglia de Test. c.* 7. *q.* 3. *R.* 1. *Salm. cap.* 5. *num.* 188. *cum Trull. & Dian. Concina tom.* 7. *pag.* 680. *n.* 12.

Dub. 5. An legatum relictum feminis in matrimonium collocandis, possit tradi viduis iterum nupturis? Resp. affirmative, si non sint aliæ feminæ ætate nubiles; secus, si adsint, quia nomine mulieris in matrimonium collocandæ, proprie intelligitur ea, quæ nunquam nupsit, vel si nupsit, invalide nupsit, aut matrimonium non consummavit, ex *l. Hoc sermone. ff. de Verb. signif.* Ita communiter *Sanch. l.* 7. *de Matr. D.* 95. *n.* 65. *Roncaglia d. c.* 7. *q.* 3. *R.* 4. *Conc. tom.* 7. *p.* 681. *n.* 13. & *Salm. c.* 5. *n.* 189. *cum Bon. Trull. &c.* Qui tamen recte addunt cum *Roncaglia* quod, si legatum sit relictum pro nubendis feminis pauperibus, viduis etiam dari potest, quia verbi significatio utrisque convenit tam virginibus, quam viduis.

Dub. 6. An legatum relictum virginibus nubendis possit dari virgini etiam corruptæ? Distinguendum, si publice constet de ejus corruptione, non potest tradi; quia non adimpleretur finis Testatoris, volentis tantum subvenire iis, quæ vere virgines sunt. Secus, si clam sit corrupta, quia in communi æstimatione hæc pro virgine reputatur, ut colligitur ex *l. Liber. §. Quod autem. ff. de Legat.* Nec censetur Testatur voluisse, quod puella manifestet suam turpitudinem: Ita communiter *Conc. tom,* 7. *pag.* 681. *n.* 16. *Roncaglia de Test. c. q.* 4. *R.* 1. *Salm. c.* 5. *num.* 190. *cum Trull. Dian. Martin. a S. Jos. &c.* An autem puella corrupta possit tale legatum petere? Affirmant *Salm. l. c.* quia in favorabilibus verba sunt large interpretanda, ut probant *in tr. de Leg. c.* 4. *n.* 9. Sed probabilius negant *Concina l. c. & Martin. a S. Jos. ap. Salm.* tum quia verba Testatoris servanda sunt in rigore, quantum fieri potest; tum quia talis interpretatio fieret in præjudicium aliarum. Et idem videtur sentire *Roncaglia l. c.* dicens illum, cui data est facultas a Testatore eligendi virgines pro legato, non posse eligere eam, quam certo scit corruptam, si absit scandalum. Conveniunt tamen *Concina*, & *Roncaglia* ad dicendum, posse illa petere, & eligi, si desint aliæ vere virgines.

Dub. 7. An legatum relictum puellæ, ut remaneat virgo, debeatur ei, si nubat? Affirma; sic enim statutum est in *l. Quoties.* 22. *ff. de Condit. & demonstr.* Quia, ut habetur ex alia *l.* 2. *C. de Indict. vidiut.* multum interest Reip. ut proles augeantur. Secus dicendum, si legatum relinquatur viduæ, ad viduitatem servandam, *Auth. Cui relictum. C. tit. cit.* Quia honestum est a secundis nuptiis abstinere; Ita *Salm, de Matr. c.* 1. *n.* 109. & 110. & *Conc. pag.* 678. *n.* 7.

Dub. 8. An legatum relictum puellæ, ut nubat, transeat ad ejus heredem, si ante nuptias illa moriatur? Recte distinguit *Lugo D.* 24. *n.* 209. *cum Sanchez & Mol.* Si legatum relictum sit puellæ intuitu subventionis illius personæ, ut possit nubere, tunc transit ad ejus heredem; Secus, si nullo habito respectu ad personam, sed tantum ad operam piam peragendam; quia tunc est convertendum ad dotandam aliam pauperem; Vel si legatum sit relictum sub conditione necessaria, ut puella nubet, sine intentione faciendi operam piam, quia tunc legatum erit profanum, & fiet caducum, ac ideo transibit ad heredem Testatoris.

Dub. 9. An legatum relictum pro fabrica Ecclesiæ possit expendi in ornamenta, & alia Divino cultui necessaria? Negant *Panormitanus*, & *Lopez apud Sanch. Conf. l.* 4. *c.* 2. *dub.* 14. Sed probabiliter affirmant id *Sanch.* & *Lugo D.* 24. *n.* 304. quia nomine fabricæ intelliguntur omnia necessaria ad servitium Ecclesiæ, nisi aliter constet de mente Testatoris.

Dub. 10. Quomodo distribuendum legatum relictum pauperibus? Resp. si legati executio relicta sit ad electionem heredis potest ipse dare cuicunque vere pauperi. Si vero nuo est heredi electio commissa, tunc præferendi sunt I. Conjuncti Testatoris, ut communiter DD. cum *Barbosa de Pot. Episc. All.* 83. *n.* 17. & *Roncaglia de Testam. c.* 7. *q.* 6. *R.* 2. Et inter eos præferendi sunt proximiores, ut docet *D. Th.* 2. 2. *q.* 32. *a.* 9. Id enim exposcit ordo charitatis: Atque hoc (addit *Roncaglia*), etiamsi adsint alii pauperiores. II. Pauperes concives Testatoris præferendi sunt ceteris extraneis, ut *Glossa in c. Pauperes. de Testam.* & *Ronc. l. c. cum Men.* utque colligitur ex *l. Præses. C. de Servit.* III. Magis indigentes, ut *S. Thom. l. c. art.* 3. *ad* 1. *Ronc. l. c.* Et etiam nobiles, ut addit *Barb. cum Surdo n.* 18. IV. Pauperes probatioris vitæ, *S. Th. ibid. art.* 9. Hinc dicunt *Laym. l.* 3. *tr.* 5. *c.* 11. *n.* 6. *Ronc. cum Men.* præferendos esse Religiosos, qui ex eleemosynis vivunt; Recte vero censet *Roncag.* contra aliquos, non venire nomine pauperum Religiosos, qui habens redditus sufficientes, unde vivant. V. In æquali paupertate præferendæ sunt feminæ, quatenus istæ majori periculo peccandi sunt expositæ, idem *Roncaglia*. Cum autem Testator dixerit, legatum inter pauperes distribuendum, non potest uni tradi; ita *Ronc. & Barb. n.* 19. *cum Men. Bart. &c.* communiter. An vero eo casu possit executor etiam sibi aliquid applicare? Affirmant *Laym. l. c. n.* 7. *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 11. *n.* 54. & *Barb. l. c. vide num.* 22. & 54. *cum Palac. Men. Gonzal. & aliis* communiter. Excipiunt tamen *Laym. & Sanch.* si Testator noverit ejus paupertatem, quia tunc censetur, quod si voluisset illi subvenire, aliquid expresse reliquisset. Sed non improbabiliter *Roncaglia l. c.* hanc exceptionem non admittit, quia non præsumitur Testator eum voluisse inferioris conditionis facere, quam alios pauperes; & si aliquid ei non reliquerit, id evenire potius censendum vel ex oblivione, vel inadvertentia, vel quod noluisset Testator ruborem executori inferre, si inter pauperes eum numerasset.

Quæritur hic I. An Summus Pontifex possit sine justa causa valide commutare ultimas voluntates Testatorum? Nulli 931
dubium, quod Papa potest cum causa ultimas voluntates commutare, ut patet ex *Clem. Quia contingit. de Domib. relig.* ubi dicitur: *Ea quæ ad certum usum largitione sunt destinata Fidelium, ad illum debeant, non ad alia (salva Sedis Apostolicæ auctoritate) converti.* Sed dubitatur, an id possit Papa sine causa? Tres sunt sententiæ apud *Sanch. Conf. l.* 4. *c.* 2. *dub.* 1. *n.* 1. *Prima* sententia affirmat, quam tenent *Armil. v. Legatum. n.* 55. *Ang. eodem verb.* 2. *n.* 12. *Sylv. eod. v.* 4. *q.* 12. & 13. *Tabien. &c. apud Sanch. l. c.* Ratio, quia omnia legata intelliguntur implicite relicta ad arbitrium Papæ, vel Principis. *Secunda* sententia, quam tenent *Angles, Rosell. Covarr. &c. apud Sanch. n.* 2. & cui adhæret *Croix l.* 4. *n.* 842. id admittit de potestate absoluta, non autem ordinaria. *Tertia* sententia verior, & communis, quam tenent *Bus. infr. n.* 939. *Sanch. n.* 4. *cum Bart. Socin. Laym. l.* 3. *tr.* 5. *c.* 11. *n.* 11. *Salm. cap.* 5. *n.* 194. cum communi, *Mol. l.* 4. *de Primog. cap.* 3. *n.* 10. & *Lug. D.* 24. *n.* 312. (qui præfatas duas sententias falsas vocat), omnino negat posse Pontificem, aut Principem sine justa causa commutare Testatorum voluntates. Probatur 1. ex Trid. *Sess.* 22. *c.* 6. ubi (ut sentit *Laym. l. c. cum Mol. D.* 249.) supponitur, tales commutationes posse fieri a Sede Apostolica, *nonnisi ex justa & necessaria causa.* Probatur 2. ratione, quia, licet dispositiones Testatorum censeantur commissæ Papæ (vel Principi), non tamen ut domino, sed ut boni communis, aut piarum causarum dispensatori committuntur; unde, cum Pontifex non sit dominus talium bonorum, non potest neque ex potestate ordinaria, neque extraordinaria convertere sine causa has dispositiones ad alium usum, quam a Testatoribus sunt destinatæ. Si igitur legatum est profanum, poterit Princeps ob necessitatem publicam, vel aliam justam causam, in aliud legatum profanum, vel pium commutare; Si vero legatum est pium, poterit Papa, tantum, justa causa interveniente, in aliud pium convertere.

Quæritur II. An Episcopi cum justa causa possint commutare pias dispositiones? *Prima* sententia affirmat, & hanc tenent *Angel. v. Legatum.* 2. *n.* 12. & 14. *Sylvest. eodem v. q.* 12. *Arm. n.* 55. *Cas.* 56. & *Rosell. Tap. apud Sanchez Conf. l.* 4. *c.* 2. *dub.* 2. *n.* 3. & *Beja* cum aliis *apud Croix l.* 4. *n.* 849. qui huic sententiæ adhæret. Ratio 1. quia communis sententia (ut asserit *Croix ibid.*) tenet, apud Episcopos esse hujusmodi facultatem ordinariam commutandi, quia talis commutatio est quædam dispensatio in lege præscribente exactam impletionem ultimarum voluntatum; unde, quando dicitur fieri posse dispensationes, & non exprimitur a quo in Tridentino, satis intelligitur fieri posse ab Episcopis, uti cum pluribus docent *Suar. de Leg. l.* 6. *c.* 14. *num.* 8. & *Sanch. de Matr. l.* 8. *D.* 5. Hinc inferunt idem *Sanch. l. c. dub.* 7. & *Lugo D.* 24. *n.* 310. quod, si Testator reliquit alicui Ecclesiæ legatum pro festo anniversario, potest Episcopus illud ad tempus commutare in reparationem Ecclesiæ, quæ aliter non posset reparari. Ratio 2. quia, licet Episcopus nequiret hoc facere ex potestate ordinaria, potest tamen ut Sedis Apostolicæ Delegatus, modo adsit justa causa judicio Episcopi: Idque probant ex Trid. *Sess.* 22. *c.* 6. ubi dicitur: *In commutationibus ultimarum voluntatum, quæ nonnisi ex justa, & necessaria causa fieri debent, Episcopi, tanquam Delegati Sedis Apostolicæ, summarie & extrajudicialiter cognoscant, nihil in precibus, tacita veritate, vel suggesta falsitate, fuisse narratum, priusquam commutationes prædictæ executioni demandentur.* Ita *Barbosa de Pot. Episc. Alleg.* 83. *n.* 5. *cum Sylv. v. Legatum* 4. *q.* 12. *Men-*

ca,

ce, Beja, Graff. Mendosa, citatque etiam Rotam Rom. Dec. 1122. Et ita etiam *Salm. de Leg. c. 5. num. 67.*

Secunda vero sententia probabilior, quam tenent *Mol. de Just. D. 249. Laym. l. 3. tr. 5. cap. 11. num. 10. & Sanch. l. cit. dub. 2.* cum aliis, negat posse Episcopos, etiam cum justa causa, commutare ultimas voluntates. Ratio, quia ex *cap. Tua. de Testam.* & ex Trid. *Sess. 22. cap. 8.* imponitur Episcopis exequi exacte ultimas voluntates; Et hoc, etiamsi commutatio fieret in melius, ut dicunt *Barb. l. c. num. 3. cum Imola, & Bonif.* *Laym. ibid.* ac adhæret *Lugo D. 24. num. 307. ex c. Conquestus de Foro comp. & cap. Quia nos de Testam.* contra *Dianam p. 2. tr. R. 26. ac Sylv. Beja, Graff. Comic. Vesqu. &c. ap. Croix l. 4. n. 847.* qui admittunt commutationem in melius. Nec probari dicunt primam sententiam a Trid. *in cit. c. 6.* Nam ibi tantum committitur Episcopis, ut, quando commutationes ultimæ voluntatis a Sede Apostolica eis committuntur, ipsi, antequam illæ executioni demandentur, examinent, an sint veræ causæ expositæ; Concilium enim in *cap. 5.* immediate præcedenti loquutum erat de executionibus dispensationum a sola Sede Apostolica obtentarum; Et hoc ajunt esse conforme *Clementinæ, Quia contingit, citata in 1. Quæst.* Valde tamen probabiliter censet *Laym. cit. num. 11.* & consentiunt *Salm. c. 5. num. 194. cum Bon. & Trull.* quod, si aliqua causa superveniat, vel si fuerit Testatori ignota, quam si ille cognovisset, aliter disposuisset, tunc Episcopus cum herede potest ex epicheja interpretari voluntatem Testatoris, & legatum in alium usum convertere, puta si legatum sit relictum pro vasis sacris conficiendis, quibus Ecclesia non egeat; sed potius casulis. Quando autem autem legata pia nullo modo possunt applicari ad usum a Testatore intentum, illa non fiunt caduca, sed applicanda sunt in alium pium usum, arbitrio Episcopi, & Executoris, ut docent idem *Laym. ibid. cum Abb. & Lugo D. 24. num. 305. ex c. Nos quidem de Testam.*

Sed dubitatur 1. An in commutationibus ab Episcopis faciendis, requiratur etiam consensus heredis, & legatarii? *Abbas, & Petr. de Ubaldis ap. Barbos. de Pot. Ep. All. 83. num. 6.* dicunt requiri consensum heredis, ex *c. Nos quidem de Testam.* Sed si heres nollet consentire, Episcopus solus potest commutationem exequi, ut ait *Roch. cum Felin. ap. Barb. l. c.* Dicit autem prædictus *Petr. de Ubald. ibid. ex Bart.* quod insuper requiritur consensus Ecclesiæ, cui factum est legatum; sed si neque Ecclesia vellet consentire, Episcopus solus commutare potest.

Dubitatur 2. Quæ sint causæ, ob quas Episcopus ultimas voluntates commutare valeat? Causa I. est, quando pecunia legata ad aliquem usum, non sufficit, *Barbos. de Pot. Ep. All. 83. num. 7. &c.* II. Quando usus legati non potest adimpleri, idem *Barb. num. 8. cum Riccio*; Vel si res legata nequeat deservire pro usu destinato, ob impedimentum facti, vel juris; ita *Barb. num. 9. cum Imola, Bonif. Abb. Innoc. Ubald. Socin. &c.* Hinc, si non potest Monasterium Monialium construi, ubi voluit Testator, puta in loco campestri, contra præscriptum a Concilio Trid. *Sess. 25. cap. 5.* potest Episcopus alium locum destinare, ut *Farinac. Alexandr. Riccius cum eod. Barb. num. 10.* Qui tamen notat cum *Ubald. & Genuens.* quod, si impedimentum est facti, & non est perpetuum, debet expectari tempus opportunum, ex *c. Non est, & c. Quod super his de Voto.* Si vero impedimentum est juris, distinguit idem *Petrus de Ubald.* quod, si legatum est ad usus pios, tunc fit commutatio; secus, si ad usus inhonestos, puta, ut in Ecclesia fiant ludi theatrales, qui prohibentur in *c. Cum decorem, de Vita, & hon. Cler.* tunc legatum est nullum, tanquam inutile, & fit caducum. III. Causa est, si legatum est factum ad usum non ita necessarium; tunc enim poterit Episcopus commutare in alium pium usum magis eidem Ecclesiæ necessarium: ita *Barb. n. 12. cum Riccio, & Genuens.* Vide mox dicta in *Qu. II.* Imo etiam ad alium usum fructuosum, si causa sit gravissima, & ita præsumatur mens Testatoris, ut addit *ibid. Genuensis apud Barb. num. 13.* Sic pariter dicit idem *Barb. num. 14. cum Riccio*, quod redditus alicujus Capellæ deputati pro Missis, Episcopus potest commutare in paramentorum emtione pro una vice tantum.

DUBIUM III.

De Renunciatione hereditatum.

932 *Quando valet renunciatio hereditatis?*
933 *An hæc stricte interpretanda? Vide ibi resolutiones.*
934 *An sint irrita pacta de hereditate viventium? Vide exceptiones.*
935 *De Constitutione Tridentini irritante renunciationes ingredientium Religionem.*

932 „ RESP. 1. Renunciatio futuræ hereditatis, nisi juramento firmetur, nullius roboris est. Ratio est, quia ita jure cautum est propter bonum publicum. Excipe 1. Nisi quis in ipso testandi actu renuntiet juri successionis, vel post testamentum conditum, in quo præteritus est, præteritionem sui approbet. 2. Nisi heres necessarius, post debitam sibi portionem integram a patre acceptam, reliquæ hereditati renunciet: qui tamen, si bona patris postea augeantur, legitimam eorum portionem poterit exigere.

„ Resp. 2. Renunciatio hereditatis, cum odiosa sit, & contra jus commune, strictæ interpretationis esse debet. 933

Unde resolves casus seq.

„ 1. Non obstat renunciatio hereditatis, etiam jurata a filio facta, quominus ab eodem patre, mutata iterum voluntate, possit institui heres, *Molin. Sanch. l. 7. c. 7.*

„ 2. Si filius renuntiavit in favorem fratris, eo mortuo ante patrem, is, qui renuntiavit in prima hereditate, succedere potest; imo etiam institui debet, quia causa renunciationis cessavit, *Mol. d. 579. n. 19.*

„ 3. Filius post juratam renunciationem nihilominus succedere potest in iis bonis, quæ pater ad secundas nuptias transiens, liberis ex priore matrimonio susceptis relinquere cogitur. Ratio est, quia in his filius non succedit jure sanguinis, cui renuntiavit, sed propter civiles Constitutiones, & favores, *Mol. num. 21.*

„ 4. Etsi filia accipiens dotem a patre dicat se ea contentam, & renuntiare paternæ hereditati; pactum tamen illud est invalidum, eoque non obstante, potest petere complementum legitimæ portionis suæ. *Ex l. pactum dotale, C. de collat. L. si quando C. de pact. & c. Quamvis pactum, de pact. in 6. Mol. Sanch. lib. 6. cons. Lugo respon. mor. lib. 6. dist. 24.*

„ 5. Si parentes dent filiæ dotem infra portionem legitimæ debitæ, inducantque eam coactione, vel fraude, seu dolo ad renuntiandum legitimæ, non sunt in conscientia tuti, sed tenentur illi restituere libertatem, *Sanch. l. 4. de Matrim. d. 9. Lugo loc. cit.* Ac licet filia, si renuntiationem juramento firmaverit, eam servare teneatur; si tamen dolus, vel metus intervenerit, licebit relaxationem juramenti injuste extorti petere: eaque obtenta, non tenebitur pacto, quod ex injusta coactione processit. *V. Sanch. l. 2. mor. cap. 13. Lugo t. 2. de just. d. 22. s. 8. & resp. mor. l. 6. d. 24.*

„ Resp. 3. Omne pactum, vel donatio de alterius viventis hereditate ipso jure irrita est; v. gr. irritum est pactum, quo Titius hereditatem, quam sperat a Sempronio, promittit, aut obligat Cajo. Ratio est, quia tales pactiones odiosæ sunt, & plenæ periculis, ob insidias, quæ parantur ejus vitæ, super cujus bonis fit pactio, *Layman cap. 7 num. 3.* 934

„ Excipe 1. Nisi consentiat is, de cujus hereditate agitur, & in eo consensu usque ad mortem perseveret. 2. Nisi renuntiatio fiat in favorem Communitatis, seu Collegii, hic enim cessat præsumtio, vel periculum insidiarum 3. Nisi quis ob Constitutiones Ordinis, de omnibus bonis, & juribus acquisitis, & acquirendis disponere debeat, idque in favorem Communitatis piæ, vel etiam certæ personæ pauperis, *Sanch. c. 2. n. 54. Laym. l. c. n. 3.* 4. Nisi fiat pactum circa hereditatem personæ incertæ, v. g. si quæ mihi hereditas obvenerit, dum vixero, tua esto: cessat enim periculum, *Mol. Sanch. l. 7. cap. 2.*

„ Quæres, quousque se extendat constitutio *Trident. s. 25. c. 16. de regular.* irritans donationes, & renunciationes, etiam juratas, quæ fiunt ab ingredientibus religionem, nisi fiant cum licentia Episcopi, sive Vicarii, intra duos menses proximos ante professionem, & professio postea subsequatur? 935

„ Resp. 1. Hanc constitutionem non habere locum in codicillis, testamentis aut donationibus mortis causa; quia hujus constitutionis ratio est, ne per renunciationem hereditatis novitiis imponatur necessitas profitendi: hæc enim ratio cessat in his ultimis voluntatibus, quippe quæ usque ad professionem revocabiles sunt. Quare valet adhuc hodie testamentum a novitio conditum, neque rumpitur, secuta professione, etsi Monasterium in eo præteritum fuerit, *Sanch. l. 7. cap. 5.* Qui autem licite a Religione recedit, recuperet omnia bona cuicunque ante donata, intuitu ingressus in Religionem.

„ Resp. 2. Ea constitutione non prohiberi donationem modicam, quia cessat ratio, *Sanch. num. 23.*

„ Resp. 3. Ea comprehendi renunciationem Beneficii Ecclesiastici. Ratio est, quia hæc est amissio magni juris ob quam libertas egrediendi a religione impeditur, *Sanch. n. 37.*

„ Resp. 4. Per eandem etiam irritantur renunciationes, quæ fiunt ante ingressum religionis, intuitu, vel causa impulsiva ingrediendi; qualis intentio in dubio præsumitur, si non multo ante ingressum factæ sint. Ratio est, tum quia Concilium absolute loquitur; tum quia alias non sufficienter consuluisset libertati novitiorum, *Nav. Less. l. 2. c. 41. n. 40.* contra *Sanch.* cujus tamen sententia est probabilis. Unde sic donatum tuto retineri potest; donec per sententiam Judicis rescindatur.

„ Resp. 5. Irritam etiam esse donationem, seu renunciationem bonorum, sub conditione professionis edendæ factam, ita ut, ea non secuta, corruat, *Nav. Sanch. n. 17.*

„ Mol.

„ *Mol.* &c. Ratio est, quia donantes, seu renunciantes ægre contristant donatarios, ut eos de possessione semel capta dejiciant: & Monasteria, quæ tales donationes acceperunt, omnes modos adhibent, ut tales ad professionem inducantur, *Laym. cap. 7. num. 8.*

„ Resp. 6. Non obstante hac constitutione, validas esse renunciationes, ante, vel post ingressum Societ. JESU factas, juxta ejus constitutionem. Ratio est, quia Tridentinum Societatem diserte excipit. Dixi (juxta constitutiones) quia in iis donationibus, quæ contra constitutiones fiunt, non videtur habere locum, quia Tridentinum id voluit in favorem Societatis. Quod autem ob gratiam alterius conceditur, non est in ejus dispendium retorquendum, *Mol. Sanch. Laym. loc. cit.*

D U B I U M IV.

Qui possint, & debeant esse Executores Testamenti?

936 *Qui possint esse Executores? Et qui sint de jure? Et an possint officio fungi per alios?*

937 *An Religiosus Executor possit applicare suo Monasterio legata relicta ad pias causas?*

938 *Quomodo relicta incerta sint exequenda?*

939 *An legata ad pias causas possint commutari?* 940. *Vide resolutiones.*

941 *Quomodo exequenda voluntas Testatoris?*

936 „ Resp. 1. Illi a Testatore nominari possunt, unus, vel plures ex heredibus, vel non heredibus; nec tantum masculus, sed etiam femina, *Sanch. Wading. Dian. p. 8. t. 5. R. 4.* non tantum laicus, sed etiam clericus, & religiosus. Hic tamen non sine sui Prælati licentia, & quidem Generalis, si sit Soc. JESU; Fratres de Observantia nullo modo. Quod si tamen religiosus, contra Canonum decreta, executor testamenti sit, acta ejus valent. Ita *Laym. cap. 11.* Et ratio est, quia, spectato jure naturali, sufficit voluntas Testatoris executoris; nec Canones executionem religiosi infirmant, sed prohibent tantum. V. *Bon. de contr. d. 3. q. 18. Dian. p. 8. t. 5. R. 9.* 10. Et, licet impubes executor esse non possit, potest tamen minor, si explevit annum 17. *Sanch. Lugo, Wading. Dian. p. 8. t. 5. R. 6.* Nullus autem cogi potest, ut sit executor, *Dian. l. c. R. 27.* Detrectans tamen hoc ipso perdit legatum (saltem quod in præmium muneris ei relictum fuit) ceditque hoc aliis executoribus, *Molin. Lugo, Dian. p. 8. t. 5. R. 27.* contra *Vald.*

„ Resp. 2. Si nullus a testatore nominatus est executor, executio pertinet ad heredem, etiam quoad legata pia; quo tamen casu Episcopus jure communi ad se pertrahere potest, *Laym. loc. cit.*

„ Resp. 3. Executor non potest officio fungi per alium, nisi testator id ei permiserit, aut nisi committatur executio nudi facti jam declarati, *Sanch. Card. de Lugo, Dian. punct. 8. t. 5. R. 26.*

937 „ Quæres 1. An religiosus executor legatum in pias causas monasterio suo applicare possit?

„ Resp. posse. Ratio est, quia, si quid obstaret, esset ex eo, quod executor, etiam indigens, eleemosynam sibi ex testamento applicare nequeat, nisi testator indigentiam ejus ignoraverit, aut ea postmodum supervenerit, cum, si eam cognovisset, certum quid ei legaturus fuisse videatur. Sed hæc ratio non ligat, quia causa Monasterii distincta est a causa, seu persona professi, sicut causa Ecclesiæ a causa beneficiati. Unde etiam quivis jussus aliquid dare pauperibus, potest id tribuere cognatis, vel filiis suis, quia evidens est distinctio inter donantem, & accipientem, *Sylv. Sanch. l. 6. c. 11. num. 56.* V. *Dian. p. 8. t. 5. R. 46.* Porro ad pias causas legata dicuntur, quæ intuitu pietatis relicta sunt, nimirum 1. Loco, vel personæ Sacræ. 2. Hospitali. 3. Confraternitatibus. 4. Pupillis, & Orphanis. 5. Quod causa alimentorum iis, qui indigent. 6. Quod causa studii, saltem Theologici. 7. Ad constructionem monumenti. 8. Ad utilitatem publicam, verb. grat. pro munienda urbe in necessitate, vel viis reficiendis, *Dian. p. 7. t. 6. R. 29. & 30. ex Beld.* & ceteris multis.

„ Quæres 2. Quomodo relicta incerta executioni sint mandanda?

938 „ Resp. 1. Si incertitudo sit ex parte legatarii jure civili corruit legatum: verb. grat. quia sunt duo ejusdem nominis, & amicitiæ erga testatorem, jure civili corruit legatum: in foro conscientiæ tamen tenetur executor inter eos dividere æqualiter, si in id consentiant, *Mol. &c. Dian. p. 3. t. 5. R. 58. Trull. d. 12.* 2. Legata ad causas pias ob incertitudinem loci, vel Ecclesiæ, non fiunt caduca, sed plerumque pauperiori Ecclesiæ, vel Xenodochio danda erunt. 3. Si incertitudo sit ex parte rei legatæ, videndum, an terminos a natura habeat, ut verb. grat. bos, & equus, vel ab arte, & industria, ut domus, vestis, &c. Si a natura habeat, danda est una ex mediocribus; si ab arte, electio ad heredem pertinet, qui rem in eo genere minimam dando satisfacit. Idemque dicendum est de legatis, in numero, pondere, & mensura consistentibus. V. *Laym. l. c. n. 7. 8. & 9.*

„ Resp. 2. Si acceperint summam pecuniæ distribuendam pauperibus, non tenentur dare pauperioribus; possuntque etiam dare hospitalibus, Ecclesiis (quæ ornamentis, vel fabrica indigent), Monasteriis, vel iis, qui secundum suum statum non possunt vivere, sive ii sint opifices, sive altioris conditionis, etiam Nobiles, *Vasq. Mol.* & alii 8. dummodo tamen non constet, vel ex signis colligatur, aliam fuisse intentionem testatoris, quæ semper attendenda est, *Dian. p. 2. tit. 15. R. 8.* Si vero designaverint semel certos pauperes, non posse eos variare, docet *Wading*, sed affirmat *Lugo. V. Dian. p. 8. t. 5. R. 30. & p. 2. t. 16. R. 19.* Possunt etiam sibi ipsis, vel suis cognatis, si vere pauperes sint, & præsertim si testator id ignoraverit, eam applicare, *Wading. Dicastill. Dian. p. 8. tr. 5. R. 46. & 47.*

939 „ Quæres 3. An legata ad certas pias causas possint ab Executore, vel Episcopo commutari in alium pium usum?

„ Resp. 1. Si voluntas testatoris impleri potest juste, & honeste, non licet eam commutare in opus quantumcumque melius, nisi ex dispensatione Pontificis, & justa de causa, *Mol. Vald. Dian. p. 1. t. 17. R. 28. & p. 8. t. 5. R. 63. &c.* communiter contra *Vasq.* & aliquos, qui docent, Episcopum posse commutare in æquale, vel melius. Interdum tamen ad Episcopum, heredes, & executores pertinet, secundum epikejam interpretari, non alienum esse a defuncti voluntate, si mutatio fiat; verb. grat. si testator pecuniam Ecclesiæ leget ad calices comparandos, & Ecclesia non egeat calicibus, sed casulis, *Mol. Laym. l. c. num. 10.* Vid. *Vasq. opusc. de test. cap. 8. §. 5. d. 3. num. 104. Trull. cap. 18. d. 12. Barbos. de off. & potest. Episc.* * (*Vide dicta pag. 236. Qu. II.*) *

„ Resp. 2. Si ad usum a testatore destinatum applicari nequeunt, non ideo fiunt caduca, sed arbitrio Episcopi, & executoris ad aliam piam causam applicanda sunt: ita tamen, ut, quoad fieri potest, defuncti voluntas impleatur. Ratio est, quia is principaliter intendit ea in salutem animæ suæ ad Dei honorem relinquere, *Molin. disp. 294. Bon. disp. 3. de cont. quæst. ult. p. ult. Barb. de Offic. Episco.* * (*Ex Tridentino sess. 25. c. 8. Vide Salm. c. 5. num. 193. & vide dicta num. 931. vers. Quær. II.*) *

Ex dictis resolvuntur sequentes Casus.

940 „ 1. Si testator pauperi determinato aliquid legarit, hic autem ante solutionem moriatur, heres illud tenetur alteri pauperi dare: quia præsumitur legatum pium factum in beneficium animæ testatoris, adeoque designatio pauperis demonstrative, non taxative facta fuisse: nisi tamen aliud constet, vel ex circumstantiis colligatur de testatoris intentione, de qua si maneat dubium, manet data resolutio. *Mol. Sanch. Bard. D. 6. c. 10. §. 7.*

„ 2. Si legata pia inveniantur inducta, & non constet de testatoris intentione, tenetur heres ea solvere; quia præsumitur id fortuito, ac casualiter, & non ex testatoris voluntate accidisse, *Bard. d. 6. cap. 10. §. 17.*

„ Si Testator legaverit summam pecuniæ pro certo numero Sacrorum; heres autem eam summam Sacerdoti cuipiam bono tradiderit, ac postea ob mortem dicti Sacerdotis, aliamve ob causam dubitet prudenter, an Sacrificia illa sint peracta, non tenetur curare ea iterum celebranda; quia satisfecit testatoris voluntati, *Bard. d. 6. q. 10. §. 22.*

„ Quæres 4. Intra quod tempus, quo ordine, & modo heredes, & executores defuncti voluntatem exequi debeant, & quis cogere possit?

„ Resp. 1. Teneri statim post aditam hereditatem, confectumque inventarium, etiam intra annum, nisi justo impedimento excusentur. Imo in legatis piis intra sex menses, *Mol. Vasq. Dian. p. 8. t. 5. R. 53.* idque, etiamsi hereditas non sit adita, eo quod heres vel ante fuerit mortuus, vel eam repudiarit, *Covar.* & alii tres, *Dian. p. 7. t. 6. R. 25.* Unde si differant notabiliter (præsertim solutionem piorum legatorum), aut negligant exequi, graviter peccant; tenenturque damnum, quod alii ipsorum culpa acceperunt, compensare, *Bon. d. . q. 18. p. 4. Nav. c. 25. Lugo, Dian. p. 8. tr. 5. R. 52.* * (*In foro igitur conscientia heredes, & exequutores tenentur sub gravi statim implere legata (maxime pia), cum possunt. Ita communiter Salm. c. 5. n. 155. cum Lugo. Dian. S. Anton. Trull. &c.*) *

„ Resp. 2. Ab utroque Judice, Ecclesiastico, & seculari compelli possunt (si tamen laici sunt.) Quod si post annum a monitione judicis, vel Episcopi exequi negligant, omni commodo (excepta tota legitima, si heredes necessarii sunt) ex testamento ipsis proveniente privantur. Vid. *Laym. l. c. tr. 5. c. 11. C. de Lugo d. 26. de just. Dian. p. 3. t. 3. R. 59. Valer. Trull. d. 11.* immo, si intra annum negligant exequi, jus executionis devolvitur ad Episcopum, *Molin.* & alii 8. *Dian. p. 8. t. 5. R. 40.* nec admittitur purgatio moræ, *Sanch. Dian. loc. cit. R. 33. & 54.* Sed tenetur Episcopus exequi, removendo illos ab executione, & emolumentis spoliando; atque in defectum

Episco-

„ Episcopi, idem potest Metropolitanus, *Molin. Merol. Dian. R. 57.*

„ Resp. 3. Executor tenetur omnie exequi secundum mentem testatoris; ad hoc tamen executor particularis non potest vendere bona defuncti, nisi hic ita statuerit: universalis autem potest, *Lugo D. 24. sect. 16. Dian. p.8. t. 5. R. 32.* Neque potest unquam, invito herede, rem legatam dare legatario: quia non potest, nisi per Judicem, spoliare heredem sua possessione, licet teneatur monere Episcopum, ut heredem cogat, *Sanchez Lug. Dian. p. 8. t. 5. R. 39.* Quod si bona non sufficiant ad legata omnia solvenda, distribuenda sunt omnibus æqualiter pro rata (etiamsi sint pia, & licet uni res certa, & in individuo sit legata) nec licet uni præ aliis gratificari: quia par omnium est ratio, & jus, *Sylv. Sanch. Bon. Dian. Trull. l. 7. c.18. d.12.*

„ Resp.4. Tenentur Executores reddere rationem executionis (idque probabiliter, etiamsi testator eos hoc onere liberasset) exceptis iis, quæ testator jussit erogari secreto, *Diana p. 8. t. 5. R. 34.* & alii 35. Possuntque ad hoc cogi eb Episcopo, vel Capitulo, Sede vacante, *R. 36. & 37. & 60.* nisi sint Regulares plene exemti, quos cogi posse alii negant, affirmant alii, ut vide *l. c.* Denique non debetur iis salerium, cum sit officium voluntarium amicitiæ: si tamen damnum ex eo patiantur, vel sint etiam administratores bonorum, debet assignari a Judice, *Luga d. 24. sect. 16. num. 335.* Vid. *Dian. R. 39.* Plura de executione piarum, & ultimarum voluntatum. V. apud *Trul. & Dian. ll. cc. & Barb. lib. 3. de jure univ. c.27.* *(Nemo tenetur munus exequutoris exercere, nisi jam acceptavit; aut legatum accepit, alius legatum amittit. Salm. cap.5. n.164. cum Dicast. &c.)* *

DUBIUM V.

De iis, qui testari, & heredes institui possunt.

942 *Qui testari possint?*
943 *Qui possint heredes institui?* 944. *Vide resolutiones.*
945 *Quæ sit divisio heredum?*
946 *An sit obligatio gravis relinquendi bona fratribus; & aliis propinquis indigentibus?*
947 *Quantum debeatur heredibus necessariis?*
948 *Quæ sint causæ justæ exheredandi filios?* 949 *An ob nuptias cum indignis? Et vide dubia super hoc puncto, v. Sed dubitatur.*
950 *Vide alios casus, quando Testamenta infirmentur.*
951 *Quid possint petere spurii a Matre, & Patre?*
952 *Quid, si Pater relinquat bona alteri, ut reddat filio spurio?*
953 *Qui heredes succedant ab intestato?*
954 *Quomodo facienda sit collatia inter fratres?* 955. *An debeant conferri sumtus pro studio, Doctoratu, &c.* 956. *An Patrimonium datum ad suscipiendos Ordines?* 957. *An bona paterna, quæ filius expendit in ludis &c.?* 958. *An expensæ factæ in nuptiis?* 959. *An vestes, & similia data a Parentibus?*
960 *Quid si conjuges transeant ad secundas nuptias?*
961 *De Falcidia, & Trebellianica debita heredibus?*

942 „ RESP. 1. Omnes homines liberam de suis bonis testandi facultatem habent, nisi naturali, aut positivo jure prohibeantur. Naturali autem jure testari vetantur infantes, furiosi, ementes, nisi tamen lucida intervalla habeant, vel in una tantum materie delirent, & aliis non, ut *Navar. Sanch. lib. 1. de Matrim. d.8.* Quid autem sentiendum de eo, qui ex morbo aliquandiu delirat. V. *Card. Luga d. 14. s. 4.* Positivo autem, surdus simul, & mutus a natura, prodigus, servus, usurarius publicus, filiusfamilias de bonis adventitiis * *(etiam de consensu Patris, nisi ad causas pias, ex l. Qui in potestate. 6. D. Qui testamenta, &c. & ex cap. Licet de Sepult. in 6.)* * (si quidem ante Clericatum advenerint, ut v. C. *de Lugo de just. d. 24. numer. 67.*), impubes, captivus apud hostem damnatus ad mortem, si bona ejus confiscentur, C. *Lugo l. c. num. 72.* professus religionem.

„ Dico, *professus*, quia novitius, cum adhuc sui juris sit, absque superioris licentia valide testari potest, etiam non servata juris solemnitate, ut habet *Trull. cap. 18. d. 5. ex Sa, & Bon.* & si quidem intestatus decedat, proximi consanguinei in bonis succedunt. Similiter Religiosus Societatis, post emissa vota simplicia, etsi non licite, valide tamen potest testari; quia dominium bonorum suorum retinet impeditum quasi voto paupertatis, quoad dispositionem sine licentia superioris; non tamen ulla constitutione Canonica dispositio irritatur. Ita *Mol. Sanch. Laym.* qui addit, potestatem testandi, seu jure, seu consuetudine, etiam Religiosis ordinum militarium concessam, frequenterque a Pontifice concedi iis solere, qui extra claustrum Beneficium, vel Episcopatum habent.

943 „ Resp. 2. Omnes homines etiam ementes, surdi, muti, servi, imo & communitas, heredes institui possunt; nisi specialiter prohibeatur. Ita *Bon. de con. d.4. q.ult.* Quia ad hoc tantum requiritur plena potestas in disponente, & capacitas in herede. Incapaces autem secundum jura sunt 1. Apostatæ, & Hæretici, eorumque receptores, defensores, fautores: licet probabile sit, eos ante sententiam judicis ad restitutionem non teneri, eo quod hoc jus in eo rigori non sit receptum, *Less. lib. 2. c.19. dub. 5. Sanch. l. 2. c. 14. n.31.* 2. Civitas hostium, & communitas Judæorum. 3. Damnatus ad metalla: persecutores, & percussores Cardinalium, & qui ob crimen active intestabiles sunt, *Less. l. c.* Adde casus, in quibus aliqui excluduntur a bonis defuncti; ut 1. Heres (uti & legatarius) qui testatorem occidit, *l. ult. §. ult. ff. de bonis damnorum.* 2. Idem si testatori prohibuit testari, aut testamentum revocare, aut si ad uxorem testatoris accedat. 3. Si dum testator mente captus fuit, heres illius curam non habuit, aut si captivum redimere neglexit. V. *Mol. d. 168. & 202. C. de Lugo d. 24. num. 75.*

Unde resolves.

„ 1. Heredes institui possunt professi Ordinum, quibus permissum est bona immobilia in communi possidere, eorumque nomine monasterium succedit. Tales autem sunt omnes fere religiones, excepto Ordine Minorum de Observantia, & Capuccinorum. Ratio est, quia illi sunt incapaces, secundum *Trid. sess. 25. cap. 3.* uti & Professi Soc. JESU. Vide *Sanch. l.6. c.18. Bon. l.c. Laym. l.3. t. 5. cap.15.* licet contrarium probabilius esse putet *Vuading. tr. de cont. l. 4. dub. 1. §. 4.* Vide *Dian. p.9. t.9. R. 16.* 944

„ 2. Collegia Soc. JESU, & domus etiam Professæ hereditates accipere possunt, modo bona immobilia, quæ communi usui, & habitationi non deserviant, vendantur, & non deferantur intuitu professi, aut vota formata habentis.

„ Dixi, *hæreditates*, quia sicut Minores, & Capuccini legata, & alia donata admittere possunt; iis etiam Soc. JESU, etsi intuitu alicujus professi tantum ea deferantur. Vide *Laym. loc. cit.*

„ 3. Testator potest quemvis extraneum instituere heredem, nulla facta mentione consanguineorum collateralium, etiam fratris pauperis, dummodo absit scandalum, & gravis necessitas illorum: quia nullo jure prohibetur, & bona sunt ipsius, de quibus disponit libere, *Bon.* & alii 5. *Dian. p. 1. t.8. R.83. & 85.* Item *p.5. t. 3. R. 144.*

„ Quæres 1. Quæ sit divisio heredum? 945

„ Resp. Heres alius est ex testamento, alius ab intestato. Heres ex testamento, vel est universalis, sive ex asse; vel partialis, seu ex parte tantum, v. gr. ex triente, vel dodrante, vel quadrante. Uterque horum vel est heres necessarius, vel necessario institui debet, ut sunt omnes in recta linea descendentes, & post hos ascendentes, nisi sit causa justa exhæredandi; vel non necessarius, quem testator potest instituere, & non tamen cogitur, *Laym. cap. 5. num. 9.*

An Testator teneatur sub gravi obligatione relinquere bona cognatis, qui non sunt hæredes necessarii, si ipsi graviter indigeant? Loquendo de fratribus, aut sororibus, negant *Salm. cap.5. num.87.* & dicunt esse obligationem tantum sub levi, nisi illi sint in extrema paupertate, & citant *Lugo de Just. D. 24. num. 175. & Dian. p.1. tr.8. R. 85.* Sed ipsorum pace nec *Luga*, nec *Diana* hoc dicunt, sed illi cum *Sylvest. Sa, Bon. & Beja* asserunt absolute esse obligationem relinquendi bona fratribus graviter egentibus, saltem quantum sufficiat ad sublevandam ipsorum indigentiam, juxta præceptum charitatis; Et cum hæc sit materia gravis, non videmus qua ratione possit negari, quod charitas ad hoc graviter obliget. Confirmatur ex eo, quod communiter docent *Laym. de Just. tr. 4. c.13. num.5. cum Ang. Abb. Sylv. Sa, &c.* & iidem *Salm. de 4. Præc. c. un. n.69.* cum communi, scilicet quod unusquisque tenetur fratribus elimenta præstare; Adeo ut Clerici beneficiati tenentur ex fructibus Beneficii præstare fratres graviter indigentes aliis pauperibus, prout dicunt *Salm. l. c. cum Azor. Sylv. Fag. Ang. &c.* Eadem igitur obligatio, quæ urget in vita, urget etiam in morte. Et hoc non tantum ex generali præcepto charitatis, sed ex obligatione speciali pietatis, quam habemus erga fratres, & propter quam certum est, læsionem in fratres habere specialem malitiam, in Confessione explicandam, ut communiter dicunt DD. cum *Lugo de Pœnit. D.16. num. 307. & Salm. eod. tit. c.8. n.82. & 87.* Hinc censemus omnino dicendum cum *Sporer de 4. Præc. c. 5. n.66. & Roncaglia de Contr. c. 4. Reg.1. in praxi* (qui citat etiam *Lugo loca supra cit.*), quod idem vinculum pietatis, graviter obligans ad fratres non lædendos, obligat etiam sub gravi ad subveniendum eis in gravi necessitate præ omnibus aliis pauperibus, sive operibus piis. Addit *Ronc. ibid.* quod, si fratres sint pauperes, etiamsi gravem indigentiam non habeant, adhuc est saltem veniale eos præterire. 946

Erga vero alios consanguineos remotiores, putat *Sporer l. cit.* adesse eandem obligationem gravem eis succurrendi,

si gra-

si gravi vel adhuc ordinaria paupertate laborent; quia censat offensam adversus eos diversam etiam speciem efferre. Attamen, cum hæc opinio sit singularis hujus Auctoris, & communis sit sententia opposita, nempe quod peccata contra ipsos speciem non mutent, ut docent *Lugo de Pœnis. D. 16. num. 308. Bon. eod. tit. q. 5. sect. 2. p. 2. §. 3. diff. 5. num. 15. Salm. de Pœnis. c. 8. num. 89. Croix l. 6. p. 2. num. 1009. cum Dic. &c.* Hinc non videtur adesse gravem obligationem ipsos præferendi aliis pauperibus. E converso, quia (ut dicunt *Lugo, & Salm. ll. cc. cum Tamb. Exp. Conf. c. 5. §. 2. num. 9.*) offensa cognatorum, extra fratres, saltem aggravat culpam, etsi speciem non mutet, ideo puto non excusari a veniali prætermissio ipsorum, si graviter indigeant, cum erga ipsos etiam adsit aliqua, licet non ita stricta, obligatio pietatis.

947 „ Quæres 2. Quantum heredibus necessariis debeatur?

„ Resp. Jure novo legitimam portionem descendentium „ esse trientem hereditatis, si non sint plures, quam qua„ tuor liberi; si plures, semissem. Similiter ascendentium „ portio, etsi unus tantum sit, est triens hereditatis. *(si„ ve tertia pars, ex communi DD. ut Salm. c. 5. num. 83.)* „ idque absque ullo gravamine, modo, & conditione; alio„ qui pro non appositis habentur. Quod si autem alicui „ ascendentium, vel descendentium portio legitima non re„ linquatur, competit ei actio ad petendum complemen„ tum, vel ad rescindendum testamentum, ut ipso jure „ nullum; maxime si causa idonea exheredationis non sit „ inserta, & probata, *Laym. cap. 8. num. 10.*

948 Justæ causæ exheredandi filium sunt ea *Salmant. c. 2. n. 90.* 1. Si filius, cum peccato gravi, manus injiciat in parentem, aut contumeliam dicat, aut conetur occidere. 2. Si accuset parentem, aut sit testis vel procurator contra eum in causis criminalibus mortis, exilii perpetui, vel infamiæ, aut damni gravis; nisi crimen sit hæresis, vel læsæ Majestatis. 3. Si rem habeat cum uxore, vel unica concubina patris. 4. Si nolit fidejubere ad liberandum patrem a carcere. Si prohibuit patrem testari. 6. Si filia, recusato justo Matrimonio, luxuriose ut meretrix vivat; non vero, si nubat contra parentum voluntatem.

949 Quæritur hic autem, an Parentes possint exheredare filios nubentes cum indignis? Affirmant *Baldus, Goffred. & alii apud Sanch. de Matrim. l. 4. D. 24. num. 2. ex Authent. Ut cum, de Appell. §. Aliud quoque*; ubi dicitur filium exheredare posse ob gravem injuriam Patri illatam; & talem hanc esse dicunt. Sed omnino negandum cum *Sanch. num. 3. ac Suar. Sot. Mol. Palud. Tab. &c.* apud ipsum, ac *Bonac. de 4. Præc. p. 5. §. 3. num. 3.* Ratio, quia in præfata Authentica expresse declaratur eo solo casu posse filiam exheredari, quo filia minor 25. annis, rejectis nuptiis a Patre oblatis, luxuriose vixerit. Utrum autem adhuc in hoc casu possit Pater filiam exheredare? Negant pariter *Bon. l. c. & Sanch. l. 4. D. 25. num. 2. cum Abb. Nav. Suar. Sylvest. Ang. Henr. & aliis plurimis.* Ratio, quia jus Civile in hoc correptum est a Canonico, argumento *cap. Gemma de Desponsat.* ubi, ad servandam libertatem in Matrimonio, irrita declaratur quæcunque pœna in sponsalibus apposita: Cum autem in Matrimonio ratio Sacramenti sit dignior ratione contractus, ideo ad Potestatem ecclesiasticam principaliter pertinet de Matrimoniis disponere, & refellere statuta illa civilia, quæ quomodam libertatem in Matrimoniis diminuunt. Contradicunt tamen *Sotus, Mol. Salon. Led. Vega, Viguer. & alii apud Sanch. l. c. num. 1.* horumque sententiam *Bonac.* vocat probabilem, & *Sanch.* probabilissimam. Ratio, quia in dicto *c. Gemma*, sermo est de pœna, cui sponsi ultro se subjiciunt, & ad quam nullo modo obstringebantur, nisi per pactum, quod quidem adversatur Matrimonii libertati; Sed in nostro casu agitur de pœna, quæ filiis juste infligitur; juste enim ex omni jure filii privantur legitima, quando grave crimen contra Parentes committunt; quale autem majus crimen, quam rejiciendo honestas nuptias velle filiam se prostituere? Utraque sententia est probabilis, sed hæc secunda videtur probabilior juxta dicta *n. 337.* Tanto magis, quia etiam pœna apposita in sponsalibus parti injuste resilienti, valet ex probabiliori sententia, ut dicemus *de Matrim. l. 6. num. 852. vers. Notandum autem.* Alia vide *apud Salm. cap. 2. num. 90.* Filii a contrario Parentes exheredare possunt ob similes causas, quas videre poteris *apud Salm. num. 91.*

Sed dubitatur 1. an in casibus enumeratis possint Parentes filiis etiam alimenta denegare? Affirmant *Vasq. & Sylv.* Sed communius, & longe probabilius negant *Salm. nu. 92. cum Trull. & Villal.* si filii aliunde alimenta non habeant ad vitam necessaria; ista enim semper debentur, saltem ex jure Canonico, & naturali; & etiam dico de jure civili, ex quo tantum exheredare filium conceditur Parentibus, non autem alimenta denegare.

Dubit. 2. si pater justam causam habens, de facto tamen non exheredet filios, possint isti privari hereditate? Respondendum negative cum communi; ita *Mol. Lugo, Dic. Trull. & Salm. num. 93.* Ratio, quia exheredatio non ex jure naturali, sed vim habet ex jure civili; quo insuper sancitur, ut causa exheredationis, non solum in testamento inferatur, sed etiam legitime probetur, ita in *Auth. C. de Liberis &c.*

Dubit. 3. an pater possit exheredare filium ob causas similes enumeratis? Affirmant *Tap. Vasq. Villal. &c.* Sed negant probabilius *Salm. cap. 2. num. 94. cum Lugo, Mol. Lop. &c.* Cum in pœnalibus non fiat extensio de casu ad casum; Maxime quia in Jure prohibetur exheredatio ob alias causas, quam expressas, ex *Auth. Ut cum. de Appell. §. Aliud.*

Dubit. 4. an pater recipiens filium in suam gratiam, & injuriam remittens, possit adhuc exheredare? Negandum cum *Salm. num. 95. Trull. Lugo, Mol. Villal. &c.* communiter: quia, remissa injuria, pater non habet amplius justam causam exheredandi.

Dubit. 5. an, si filius pœnitentiam agat de crimine patrato contra patrem ante ejus mortem, possit pater eum exheredare? Negant *Trull. Sylv. &c.* Sed probabilius affirmant *Lug. D. 25. n. 168. & Salm. n. 96. cum Vasq. & Mol.* quia pœnitentia in foro humano a pœna delinquentem non liberet.

„ His Adde I. Rumpi testamentum ob posthumi præte- 950
„ ritionem, II. Peccare parentes, si absque justa causa ex „ inordinato affectu erga liberos successionis inæqualitatem „ inter eos instituant. Justæ autem causæ hujus inæqualita„ tis erunt merita, & obsequia majora; si pusilli magno „ sumtu in studiis alii debeant: siqui plus egere videantur, „ *Dian. p. 1. t. 8. R. 83.* Si quis in studiis sustentatus sit Do„ ctor, postquam lucrari, & alii secus: imo pater id, quod „ habet supra partes legitimas filiis debitas, potest de ri„ gore relinquere extraneo, *Trull. c. 18. d. 10. Bon. Dian. p. 1. t. 8. R. 83.* III. Liberos naturales, nisi legitimati sint, „ respectu patris non esse heredes necessarios, respectu ta„ men matris esse; idque æquali jure cum legitimis. Quod „ si tamen pater liberis caret, naturales potest instituere „ heredes, modo parentes superstites legitima portione non „ priventur. IV. Fratrem, & sororem tunc tantum posse „ infirmare testamentum, si persona infamis instituta sit, „ *Laym. l. c. n. 12. 13.* Vid. *Bon. d. 3. de cont. qu. ult. p. 3.* V. Pa„ trem non posse expensas factas pro filio in studiis literarum „ repetere, siquidem eas liberaliter fecit, vel donavit; se„ cus si habuit animum repetendi, & computandi in legi„ timam. Quod si Pater non repetiit, quando potuit, non „ tenetur filius eo mortuo in divisione conferre in commu„ ne, quia præsumi potest liberaliter factas, vel condona„ tas, nisi aliunde constet contrarium, *Azor. Villalob. Trull. t. 1. l. 4. c. 1. d. 3.* V. supra, *c. 3. d. 2. de donatione.*

Hic quæritur I. An filii illegitimi possint succedere Pa- 951
rentibus? Ante omnia advertendum, filios illegitimos alios dici *naturales*, alios *spurios*. *Naturales* dicuntur ii, qui nascuntur ex Parentibus solutis, inter quos matrimonium bene contrahi poterat, vel tempore conceptionis, vel tempore nativitatis. Omnes alii dicuntur *spurii*, nempe si nascantur ex Parentibus incestuosis, vel adulteris, vel voto solemni ligatis. Illorum autem aliqui dicuntur geniti ex damnato concubitu, nimirum quando ob copulam est imposita Matri pœna mortis, puta si ipsa coierit cum ascendente, vel descendente, vel si cum adulterio intercesserit incestus, & in aliis casibus apud *Salm. c. 5. ex num. 48.*

Certum est autem, quod Parentes tenentur alimenta præstare filiis, etiam spuriis, & adhuc ex damnato coitu natis, si isti nequeant aliunde sustentari. Et in hoc merito jus Canonicum in *c. Cum haberet de Eo qui duxit &c.* correxit jus Civile in *Authent. Ex complexu. C. de Incest. Nupt.* ubi vetitum erat spuriis etiam alimenta præbere. Quoad successionem vero, filii *naturales*, si Pater caret filiis legitimis, de jure novo communi (*Auth. Licet. C. de Natur. Lib.*) possunt succedere Patri in omnibus bonis; V. *Lugo D. 24. num. 88. & Less. cap. 19. num. 71.* Si autem Pater habeat filios legitimos, potest ipsis relinquere naturalibus duodecimam partem bonorum, *Lugo ibid.* Et deficientibus filiis legitimis, naturales succedunt ab intestato Patri (non relinquenti tamen uxorem) in sextam partem hæreditatis, dividendam cum Matre, *Lugo n. 90.* Ipsi vero filii naturales succedunt Matri æque ac legitimi, non solum ex testamento, sed etiam ab intestato, *Lugo num. 91.* Filii autem *spurii* præter alimenta nihil penitus ex quocunque titulo possunt accipere a Patre, neque inter vivos, neque ex testamento, aut ab intestato; & si quid acceperint, tenentur in conscientia restituere heredibus Patris. Ita communiter *Salm. c. 5. n. 62. Croix l. 3. p. 2. n. 1164. Less. c. 19. n. 58. Lug. D. 24. n. 92. & Sanch. Cons. l. 4. c. 3. dub. 3. n. 4.* & vocant prædicti *Less. Lugo, & Sanch.* omnino improbabilem opinionem *Sot., Led. & Angles* dicentium posse in conscientia spurios accipere inter vivos aliquid a Patre, modo non sint filii Clerici, vel Religiosi. Ratio, quia isti spurii effecti sunt per legem omnino incapaces in odium Genitorum, ut habetur ex *Novella 74.* (*mihi 89.*) *c. 6. tt. Quib. mod. nat. fil.* ubi dicitur: *Nulla eis participanda clementia est, sed sit supplicium etiam hoc Patrum, ut agnoscant eos nihil habituros.*

An autem spurius possit succedere Matri? Negant *Covar. & Mol. ap. Less. l. c. n. 64.* qui hanc veriorem sententiam putat; sed dicit contrariam non esse improbabilem (& merito, cum textus cit. loquatur de solis Patribus); Sicut neque improbabilem censet sententiam, quam tenent *Sa, & Henr.* scil. quod possit spurius retinere ea quæ Mater ipsi reliquit, donec a Judice per sententiam illis privetur.

Quæ-

952 Quæritur II. Si Pater instituat heredem amicum, cum pacto, ut bona reddat spurio, & heres acceptet, an iste teneatur reddere in conscientia? Adsunt tres sententiæ probabiles, ut ajunt *Salm. cap. 5. ex num. 69. Prima* dicit, talem heredem posse retinere, & pro suo arbitrio potest dare spurio, ex sua gratuita donatione, & contra potest negare, si velit: Quia ex una parte promissio illa contra leges eum non obligat; & vice versa vere est heres, & dominium acquirit hereditatis. Ita *Sanch. d. cap. 3. dub. 20. num. 9. Mol. D. 169. Less. cap. 19. num. 60. & Lugo D. 24. num. 95.* qui vocat hanc veriorem, & communem cum *Vasq. Dian. &c. Secunda* sententia, mihi probabilior, dicit heredem teneri bona restituere heredi ab intestato, quia ex una parte non tenetur illa tradere spurio, cum non teneatur gravamen illud observare, utpote appositum contra legem; ex altera non potest hereditatem retinere contra voluntatem Testatoris, qui nunquam intentionem habuit, ut apud eum bona remaneant. Ita *Sotus l. 4. de Just. q. 5. a. 1. ad 4.* item *Salon. Led. Trull. apud Salm. l. c. num. 70.* & valde probabilem hanc vocat *Sanch. Tertia* vero sententia, quam ut non minus probabilem anixe tuentur *Salm. num. 73.* & non immerito, tenet heredem bene acquirere hereditatem, sed ex justitia pacti initi teneri eam reddere spurio. Ratio, quia promissio illa facta in pretium hereditatis promissæ, satis obligat heredem ex justitia, postquam hereditas est tradita; maxime, si idem heres aliquam partem bonorum sibi acquisiverit. Ad objectionem autem, quod illa promissio non obliget, tum quia facta est contra legem, & in ejus fraudem; tum quia gravamen illud, sive conditio est turpis, & ideo rejicitur a lege. Respondent, aliud esse quod promissio sit contra legem, aliud quod materia sive res fuerit promissa contra legem; Promissio enim facta ad obtinendam rem turpem, illicita quidem est, ac invalida ante traditionem rei turpis; postquam vero res turpis jam est tradita, promissio pretii valet & obligat, ejusque impletio licita est. Sicut enim qui promittit pretium meretrici, illicita promittit, & ante copulam non tenetur promissionem implere; at copula secuta, licite pretium tradit, & ex justitia tradere tenetur, ut diximus *pag. 195. n. 712.* Ita a pari, quamvis heres illicite promittat tradere spurio hereditatem, & peccet promittendo, quia fraudat legem: Licite tamen potest, & debet ipsi tradere hereditatem ex pacto inito, postquam Testator ipsi hereditatem reliquit.

953 „ Quæres 3. Qui heredes succedant ab intestato, aut testamento rupto, vel irrito?

„ Resp. I. Ante omnes alios patri succedere legitimos liberos, & in demortuorum locum nepotes. II. Deficientibus descendentibus, patrem, & matrem defuncti, & in eorum locum avos, & avias. III. His quoque deficientibus, fratres, & sorores ex utraque parte conjunctos; idque æquis portionibus, exclusis iis, qui ex solo patre, vel matre conjuncti sunt. IV. Si ex fratribus vel sororibus utrimque conjunctis unus mortuus liberos reliquerit, succedunt hi loco parentis sui cum patruis, non in capita, sed in stirpes. Si tamen fratres, & sorores utrimque conjuncti omnes mortui sunt, tunc eorum liberi, exclusis patruis ex una tantum parte conjunctis, non in stirpes, sed capita, adeoque æquis portionibus succedunt; quia duorum fratrum filii, non suorum parentum loco, sed jure propriæ conjunctionis succedunt. Cum ergo æqualiter juncti sint, æquales etiam in portione hereditatis esse debent. * (*Ita Salm. num. 105. cum Lugo Mol. &c. contra alios.*) * V. Deficientibus fratribus, & sororibus utrimque conjunctis, eorumque liberis, succedunt fratres, & sorores, ex una tantum parte conjuncti, hoc tamen discrimine, ut, qui ex parte patris sunt juncti succedant in bona a patre provenientia, in reliquis æqualiter omnes. VI. Si fratres, & sorores, eorumque filii deficiant, succedunt propinquiores collaterales, usque ad decimum gradum; & fit talis successio in capita, nulla habita ratione, an ex altera parte, an ex utraque sint conjuncti. * (*Authent. Post Fratres. Cod. de Legit. Hered.*) * VII. In horum defectu succedit uxor, & denique in illius morte, fiscus secularis in bonis omnibus laici ab intestato defuncti: fiscus autem Ecclesiasticus in bonis Clerici, *Laym. c. 6. n. 1. 2. 3. & 4.*

954 Hinc quæritur 1. quomodo facienda sit inter fratres collatio bonorum a Parente defuncto provenientium? Hæc collatio, licet de jure antiquo locum habebat tantum, quando filii ab intestato Patri succedebant; de jure tamen novo, ex *Auth. de Trient. & Sem. §. Illud.* tenentur semper filii conferre bona a Patre obtenta, nisi Pater expresse eos a collatione exemerit; vel nisi aliquis eorum nolit habere cum aliis portionem, contentus iis, quæ in vita de bonis defuncti habuit. Poterit tamen petere, si aliquid a Patre in dotem, vel causa Matrimonii aut simili ei fuerat promissum: nisi promissione illa aliorum legitima læsa fuerit, *l. penult. & ult. ff. de Coll. dot. Salm. de 4. Pr. c. un. nu. 75. cum communi.*

955 Quæritur 2. an sumtus a Patre pro filii studio, libris, Doctoratus gradu facti, debeant in collationem, & portionem bonorum afferri? Resp. negative cum communi, quia

hæc cedunt in bonum commune, *Salm. ibid. num. 76. cum Nav. Bon. Mol.* Nisi (dicunt *Nav. Syl. &c. ib.*) in manu Patris aderant bona propria filii, v. gr. castrensia, vel quasi castrensia; tunc enim censetur de illis filium in studiis sustentasse.

Extendunt 1. hanc doctrinam ad expensas factas pro aliqua dignitate, tunc enim præsumitur Pater potius eas donasse; nisi aliud expresserit, aut sumtus scripserit in libro rationum cum filio, quia ex hoc contrarium judicatur. Extendunt 2. ad expensas factas, ut filius militiam ingrediatur, vel obtineat Beneficium, vel ut liberetur a vinculis, aut a pœna criminis. Ita *Salm. ib. num. 77. cum Mol. &c.* Extendunt 3. ad expensas factas pro filii honesta recreatione, *Nav. Sylv. cum Salm. ib.*

956 Quær. 3. an conferri debeat Patrimonium a Patre filio donatum ad sacros Ordines suscipiendos, si donatio lædat aliorum filiorum legitimam? Negant *Gomez, Pereira, & alii ap. Salm. ib. num. 78. ex Conc. Trident. Sess. 21. cap. 2.* ubi prohibetur omnis alienatio Patrimonii. Affirmant vero probabilius *Lugo D. 5. num. 37. Salm. num. 79. cum Vasq. Mol. Led. Bon. &c.* quia donatio, quæ lædit aliorum jus, est jure naturali illicita. Concilium autem (respondetur) non absolute prohibet Patrimonii alienationem, sed tantum quando Clericus aliter decenter vivere nequit: Hinc licite Clericus potest sponte Patrimonium conferre, spe majorem portionem consequendi. *Salm. n. 81.*

957 Quær. 4. an filius conferre teneatur, quæ de bonis paternis male expendit in ludis, meretricibus, &c.? Affirmant *Nav. Syl. Bon. Vasq. &c. ap. Salm. ib. num. 82.* modo expensæ fuerint in magna quantitate, & Pater eas non remiserit. Negant vero *Salm. n. 83. & tract. 13. cap. 5. n. 44. cum Mol. Sot. Fag.* modo filius plus non consumserit male, quam Pater contentus fuit, ut in suam substentationem, & honestas recreationes expenderet: Secus, si expensæ excessissent. His autem limitationibus utrimque positis, facile hæ duæ sententiæ conciliantur.

958 Quær. 5. an expensæ factæ a Patre in die nuptiarum sint in collationem adducendæ? Resp. negative cum communi, etiamsi filius habeat bona propria; nisi aliud expressa constet de voluntate Patris, *Nav. Mol. Bon. &c. cum Salm. de 4. Præc. num. 85.*

959 Quær. 6. an mobilia, vestes pretiosæ, & similia data a Parentibus sint in collationem afferenda? Affirma, nisi Parentes expresse aliud disposuerint, ex *l. Ut a liberis. & l. Illud. C. de Coll.* Et idem de arrhis, & muneribus, *Salm. ib. n. 86. cum comm. Sanch. Bon. &c.* Idemque dicunt de vestibus pretiosis datis a viris uxoribus, constante matrimonio. Secus vero dicendum de vestibus ordinariis.

960 „ His adde 1. Si uxor, susceptis ex priori marito liberis, ad secundas nuptias transit, quicquid a priore marito, donatione, aut testamento acquisivit, ejusdem matrimonii liberis cedere. Similiter, si maritus alteram uxorem ducat.

961 „ Adde 2. Heredem adeundo hereditatem, non commoda tantum, & jura, sed etiam debita, & onera realia defuncti in se transferre. Interim tamen duplici beneficio gaudere. 1. Ut supra vires hereditatis non obligetur. 2. Quod deductis expensis funeris, & solutis debitis, quartam partem * (*Quæ vocatur* Falcidia *in legatis, sive donationibus causa mortis, non vero in legatis piis; ut Salm. c. 5. n. 196.* Trebellianica *autem in fideicommissis.*) * hereditatis obtinere debeat heres, vel heredes; & si eam non habent, legata, non tamen pia, ut notat *Trull. l. 7. c. 18. d. 12. ex Authent.* similiter *C. ad legem Falc.* detrahere possunt, beneficio legis *Falc. Laym. l. 3. t. 5. c. 6. n. 7. Sanch. l. 4. cap. 15.* Ut autem hoc beneficio frui possit heres, conficere tenetur inventarium * (*Intra 30. dies, & per alios 60. concludere. §. Si autem. D. Jur. Del. l. 6. Tit. 6. p. 6. Nisi adsit legitimum impedimentum.*) *; tametsi hanc obligationem testator possit remittere, respectu legatariorum, & fideicommissariorum, quibus ex mera liberalitate aliquid relinquit, non tamen respectu creditorum, quibus præjudicare non potest. Universim enim ab onere inventarii, & a rationibus reddendis eos, quibus potest relinquere bona, sine onere dandi partem aliis, potest liberare, iisque concedere, ut eorum dictis, vel juramento stetur, *Mol. C. de Lugo d. 34. s. 8. n. 256.*

TRACTATUS VI.

De Præcepto octavo, nono, decimo, & Præceptis Ecclesiæ.

CAPUT I.

De Præcepto Octavo.

„ PRohibetur hic omnis injusta læsio famæ, & honoris proximi: ac præcipue omnis falsitas, & mendacium: ac læsio verbalis, quæ fit tum in judicio falso accusando, vel verum celando, de quo supra: tum etiam extra perniciose mentiendo, secreta revelando, de quo V. *Bon. de rest. d. 2. q. 2. p. ult. Laym. l. 3. t. 3. p. 2. q. 5.* ac denique detrahendo.

DUBIUM I.

Quid sit suspicio, judicium temerarium, & dubitatio; ac quale peccatum?

962 *De Judicio temerario, & quando est mortale.*
963 *De Suspicione, & Dubitatione temeraria.* 964 *An hæc pertingere possint ad mortale?*
965 *Quomodo discernatur Judicium a Suspicione?*

962 ,, SUppono hæc tria differre inter se, quod Judicium sit firma animi sententia, seu assensus indubitatus: Suspicio, assensus inchoatus, quo quis inclinat in unam partem, judicans probabiliter, latere aliquod fundamentum opinandi. Dubitatio autem non est affectus (nisi causaliter), sed quasi suspensio animi, in neutram partem inclinando. Quæritur ergo hic non de suspicione, & judicio prudenti, quod sufficientibus indiciis nititur, sed de imprudenti, & temerario, quod iis destituitur. Majora autem indicia requiruntur ad judicium, quam ad suspicionem; & ad hanc, quam ad dubitationem.

,, Resp. 1. Judicium temerarium, cum plena advertentia, de gravi malo proximi, communiter est mortale, contra justitiam. Ita *Fill. Less. c. 29. l. 2. Laym. l. c. t. 3. c. 2.* Ratio est, quia proximo fit gravis injuria, dum sine causa improbus habetur, cum habeat jus ad bonum nomen, & famam: præterquamquod ex his judiciis plerumque gravia mala sequantur. In Confessione tamen non opus est explicare speciem mali judicati; cum omnia uni justitiæ commutativæ in specie infima adversentur, *Escob. E. 10, c. 4. num. 36.*

,, Dixi, *communiter*; quia, si judicium habeat magnam probabilitatem, etsi non omnino sufficientem ad certitudinem, erit veniale; quia moralis certitudo, & magna probabilitas non adeo distant, ut censeatur gravis injuria, judicare certum, quod est valde probabile, v. gr. si judices juvenem solum cum puella inventum in cubiculo illicita tractasse. Ex quibus resolvitur, peccari tantum venialiter remote judicando sequentibus casibus. V. *Tann. 2. 2. qu. 3. d. 2.*

,, 1. Si non sit grave malum, quod proximo temere impingis; & sic eum, qui judicat alium esse spurium, vel filium Judæi, a mortali excusant, *Nav. Azor. & Less.* contra alios apud *Dian. p. 5. R. 69.*

,, 2. Si sit grave quidem, sed non perfecte advertas.

,, 3. Si advertas quidem te male judicare, non tamen advertas signa esse insufficientia, nec de iis dubites.

,, 4. Si signa sint sufficientia ad opinionem saltem probabilem.

,, 5. Mortale etiam non est (per se loquendo), si de indeterminato tantum judices: quia nulli fit gravis injuria, *Esc. loc. cit. ex Fagund.*

963 ,, Resp. 3. Suspicio, & Dubitatio temeraria ex genere suo videntur esse peccata tantum venialia, maxime si procedant ex errore intellectus, quo indicia, ut sufficientia, apprehenduntur. Ita *Laym. ex S. Thom. Navar. Molin. Fill. tr. 4. c. 1. q. 5. Less. l. 2. cap. 29. d. 3. &c.* contra multos, qui putant esse mortale. Ratio est quia communiter suspicio tantum est concitatio quædam ad assensum; manet enim in mente suspicantis aliquo modo bona existimatio proximi: ergo non fit illi gravis injuria, cum non totaliter deturbetur de possessione bonæ famæ; fit tamen aliqua, quia temere dubitatur.

,, Dixi, *maxime, si ex errore*: quia talis, cum non sit per se voluntaria, nec pertinax, meretur excusationem. Si vero ex malevolentia in suspicione gravi persistas, erit mortale, ut docent *Less. Fil. &c.* ob injuriæ gravitatem. Atque idem est de dubitatione positiva, orta ex malevolentia absque causa: procedit enim ex contemtu alterius, proindeque gravis injuria reputatur.

964 Quæritur, an suspicio, sive dubitatio temeraria possit pertingere ad peccatum grave? *Prima sententia* negat, & tenent *Caj. & P. Nav.* quibus adhæret *Laym. lib. 3. Tr. 3. p. 2. cap. 3. n. 6. cum Dian. Sa, Armill. &c. apud Salm. de Rest. cap. 4. n. 102.* Ratio istorum, quia suspicio, quantumvis temeraria, nunquam graviter famam alterius lædere videtur. *Secunda* vero probabilior *sententia* affirmat, si suspicio, sive dubitatio sine indiciis fieret de peccatis gravissimis, ut esset de pio Religioso suspicari, quod sit hæreticus, vel quod cum Matre incestarit; vel de viro communiter habito ut Catholico, quod sit Judæus, vel Atheus. Ratio, quia forte major injuria iis irrogatur talia suspicando, quam si certum judicium haberetur illorum de delictis gravibus ordinariis. Ita *Lugo, Mol. Dic. &c. apud Croix lib. 4. p. 2. n. 1177. & Salm. ib. n. 103.* qui tenent hanc ut communem, & veram.

965 ,, Quæres, quomodo discerni possit suspicio a judicio firmo, quando formido de opposito expresse non est conjuncta?

,, Resp. Cajetanus censet eum judicare, qui rogatus, an habeat rem pro certo, respondet sibi certam, aut fere certam videri; eum vero suspicari, qui respondet se non esse moraliter certum, sed facile posse falli. V. *Bonac. de rest. d. 2. q. 7. p. 6.*

DUBIUM II.

Quid sit, & quam grave peccatum Detractio?

966 *Quid sit Detractio, & quid Contumelia?*
967 *An excusetur a mortali, revelare defectus naturales alicujus, &c.?*
968 *Quando liceat crimina prodere?* 969 *An id liceat ad vitandum damnum proprium, vel aliorum?*
970 *Quando Secretum sit servandum?* 971 *Et quando possit manifestari? Et an ad vitandum damnum proprium? Quomodo autem peccent alienas literas legentes? Remissive, vide l. 5. n. 70.*
972 *An liceat famam suam tueri, alterum infamando?*
973 *An alterum infamare apud amicum?*
974 *An excusetur a mortali, propalare crimen publicum in uno loco, in alio ubi non est notorium?* 975 *Quando crimen possit dici publicum?*
976 *An infamatus de uno crimine possit infamari de alio?*
977 *Quid, si detrahis ex loquacitate? Et quid, si referas audita?*
978 *Vide alias resolutiones ap. Bus.*
979 *Quomodo peccet audiens detractionem, & ad quid teneatur?* 980 *Quid, si sit Superior?* 981 *Quid, si sit particularis, & cum possit, non avertit?*
982 *An liceat alium infamare ad tormenta vitanda?*
983 *An liceat seipsum infamare?*
984 *Quomodo restituendus sit honor ablatus?* 985 *Quid, si dehonoratio fuerit secreta?* 986 *Quæ satisfactio præstanda?* 987 *An semper sufficiat petitio veniæ?*
988 *Quibus casibus expediat, Confessarium omittere monitionem de hac satisfactione præbenda?*
989 *An debeatur satisfactio, si offensus se vindicavit de contumelia?*
990 *Quid, si offensor puniatur a Judice, vel damnetur ad satisfaciendum?*

,, REsp. Detractio est alienæ famæ injusta violatio, vel denigratio. Differt a contumelia, quæ est injusta honoris diminutio 1. Objecto: quia contumelia honor, detractione autem fama læditur, quæ est opinio, seu existimatio de alterius excellentia; honor autem est testificatio alienæ excellentiæ animo conceptæ. 2. Differt modo: quia contumelia instar rapinæ fit aperte contra præsentem: detractio ut plurimum instar furti occulte, & contra absentem. Unde, licet contumelia detractione gravior sit, est tamen detractio peccatum mortale ex genere suo, etsi ex parvitate materiæ, aut indeliberatione fieri possit veniale. Ratio est, quia est gravius furto, quod est mortale, cum lædat proximi famam, quæ est majus bonum, quam opes. 966

Hic quæritur, quando contumelia est peccatum mortale? Apud *Matth. cap. 5.* habetur: *Qui dixerit fratri suo, raca, reus Concilio; qui autem dixerit*, fatue, *reus erit Gehennæ.* Explicant Interpretes apud *Corn. a Lap.* verbum *Raca*, significare hominem vituperabilem, sive sputo dignum: Illudque proferentem dici *reum Concilio*, quia in Concilio tantum gravia crimina deferebantur. Sub verbo autem *Fatue* intelliguntur cuncta convicia gravem injuriam irrogantia. Hæc igitur verba contumeliosa per se sunt mortalia, nisi excuset circumstantia personæ, vel inadvertentiæ, vel animi nolentis graviter lædere. Ita præfatus *Corn. a Lap. & Concina tom. 4. p. 604. n. 3.* Hic vero *S. Thomas 2. 2. qu. 72. a. 2. ad 2.* sic recte advertit: *Dicendum, quod sicut licitum est aliquem verberare causa disciplinæ* (puta Patri, Prælato, Domino, aut Magistro); *ita etiam potest aliquis alteri, quem debet corrigere, verbum aliquod conviciosum dicere.*

Omnes autem tenemur contumelias tolerare, animum vindictæ abjiciendo: Quandoque tamen expediens erit contumelias repellere, nempe cum tolerantia prævidetur adscribi obsistendi impotentiæ, aut stultitiæ; vel si obesse possit bono communi, prout si Prælatus tolerando redderetur contemtibilis, & sic petulantia subditorum augeretur, ut *Concina p. 606. n. 5.*

,, Detractio alia est directa, & formalis, quæ fit ex intentione famam lædendi: alia indirecta, & materialis tantum, quæ fit ex levitate, & loquacitate aliqua.

,, 1. Regulariter non est mortale (etsi per accidens ratione damni sequentis tale esse possit) revelare naturales defectus animi, corporis, vel natalium: quia tales non sunt morales; nec infamia apud prudentes reputatur, quod quis, v. gr. sit stupidus, spurius, luscus, *Bon. t. 2. d. 2. q. 4. p. 2.* * (*Ita Lessius c. 11. num. 14. Salm. de Rest. cap. 4. num. 45. cum Navar. Dicast. &c. Si vero dicantur in faciem, aliquando possunt esse mortalia, Salm. ibid. Idem dicunt de defectus natalium propalatione, quæ aliquando etiam potest esse mortalis, ut dicere de viro honorabili, exercuisse vilissimum officium, vel fuisse mancipium: Sed omnia hæc maxime pendent a circumstantiis.*) * 967

,, 2. Plerumque etiam levis detractio habetur, si alium

infa-

„ infamet generalibus nominibus peccatorum mortalium, v. gr. esse iracundum; superbum, &c. (etsi aliquando gravis esse possit) quia audientes plerumque interpretantur de naturali propensione, & defectu involuntario: nec oritur grave damnum famæ, *S. Ant. 2. p. t. 8. c. 4. Syl. Less. d. 3. n. 18. Laym. l. 3. t. 3. p. 2. cap. 3. num. 3.*

„ 3. Similiter non erit mortale communiter referre peccata mortalia, quæ ob conditionem personæ non notabiliter famam lædant, v. gr. si dicas militem habere concubinam, pugnasse in duello, cogitare vindictam, adolescentem esse prodigum, deditum amoribus, &c. *Laym. l. 3. c. 3. p. 2. c. 3.*

„ 4. Fieri tamen potest, ut narrando defectus etiam naturales, spectata conditione, & statu illius, graviter noceas; & sic graviter pecces: ut si gravem, & optimi nominis Prælatum, aut Religiosum, mendaciis assuetum esse; virum gravem, ac consularem, illegitime natum, Judæum, &c. dicas. * (Item *Salm. ibid. num. 43. cum Less. Nav. Dic. &c.*) * Idem est, etsi de altero nihil in particulari, sed tantum in genere dicas, v. gr. te scire aliquid de illo, quod si dicas, magno illum rubore sit effecturum, *Card. Lugo d. 14. n. 49.*

968 „ 5. Crimen, aut defectum alicujus, modo verum; sæpe licet prodere ob justas causas: v. gr. 1. Cum expedit Superiorem scire suorum defectus, ut emendentur, de quo v. supra, *de Corr. Frat.* & si eos, qui crimen occultum filiorum parentibus, vel famulorum heris * (*vel Religiosorum Prælato ut Patri; vide dicenda lib. 4. n. 243.*) *, in ordine ad correctionem (cavendo tamen, ne ex revelatione majus damnum sequatur) significant, communiter excusari docet *Trull. l. 7. c. 10. d. 21. ex Bon. &c.* uti & uxorem loquentem cum merito (vel contra) de criminibus occultis filiorum, vel famulorum. 2. Causa consilii, vel auxilii capiendi; in quo tamen videndum, ut cum minimo damno tertii fiat. 3. Causa cavendi alterius damni; ut si alicujus æstimatio falso concepta de ejus doctrina, probitate, est aliis perniciosa. Unde, cum agitur de conferendo officio, de contrahendo matrimonio, de suscipienda religione, assumendo medico, præceptore, famulo, famula, &c. licet manifestare (imo aliquando oportet) occulta alterius impedimenta, inhabilitatem, crimina, unde notabile aliquod incommodum merito timeretur: dummodo nulla alia sit ratio commodior impediendi, & damnum, quod proximo timetur, sit majus, aut saltem æquale damno, quod ex manifestatione defectus, aut criminis alterius ei obvenerit, *Less. l. 2. cap. 11. d. 12.*

969 Maxime hic est advertenda doctrina *S. Thom. 2. 2. qu. 73. art. 2.* ubi docet, illum proprie detrahere, qui mala loquitur de altero, intendens ejus famam denigrare; secus autem, si hoc non intendat, sed aliquid aliud. Ratio, quia (ut addit idem *S. Thom. l. c.*) *Hoc non est detrahere per se, & formaliter loquendo, sed solum materialiter, & quasi per accidens.* Unde infert S. Doctor, quod *si verba, per quæ fama alterius diminuitur, proferat aliquis propter aliquod bonum necessarium, debitis circumstantiis observatis, non est peccatum, neque potest dici detractio.* Hinc dicendum cum *P. Concina pag. 626. n. 17. Tournely tom. 1. pag. 372.* posse revelari crimen alterius I. ut proximus emendetur, deferendo illud Judici, aut Prælato, Domino, aut Parenti. II. ad damnum publicum vitandum. III. ad tuendum innocentem, puta; si innocens accusetur de homicidio, potes manifestare auctorem; vel si scis furem habitare cum alio ignorante, potes eum certiorare, ut sibi caveat, ita *Conc. loc. cit. Tourn. p. 373. Lugo D. 14. num. 95. & Salm. tr. 13. c. 4. num. 64.* cum *Sote, Bann. & Tap.* ex S. Basilio, qui *in Regul. brev. Interr. 25.* ait, bene posse crimen revelari, quando necessitas poscit, ut periculo consulatur aliquorum. IV. Addunt *Lugo loc. cit. num. 112. Tournely l. c. Bonac. p. 8. num. 1. & Salm. l. c. cum aliis cit.* quod unusquisque ad evitandum grave damnum sui, vel aliorum, etiam in bonis fortunæ, licite potest detegere grave crimen alterius; modo non intendat illum infamare, sed damnum proprium, vel alienum vitare: Sufficit autem, ut damnum vitandum sit grave, quamvis majus damnum immineat diffamato. Secus vero, si damnum vitandum sit leve, vel longe minus. Ita *Salm. ib. n. 65. cum Val. Dic. Tap.* item *Elbel Conf. 12. num. 353. Mazzot. tom. 2. p. 442. q. 5.* & hoc satis probabile puto cum *Lugo d. D. 14. n. 97. & 112.* qui dicit eo casu te non teneri neque ex justitia, neque ex charitate proximi crimen occultare cum gravi tuo damno: Non ex justitia, quia proximus ad famam suam non habet jus ita strictum, ut obligentur alii ad tegendam veritatem, quando oportet eam patefacere ad proprium damnum effugiendum: Si enim spectes ad bonum commune, quod sine sufficienti causa non manifestentur crimina occulta, magis ad commune bonum pertinet ille revelare, quando hoc est necessarium, ne alii essent cum notabili suo dispendio. Neque tenetur ex charitate, quia charitas non obligat cum tanto detrimento: Sicut enim non teneris impedire damnum proximi, etsi majus, cum gravi damno tuo; ita nec etiam teneris eo casu occultum crimen proximi celare; ita *Lugo*. Et hoc etiam in dubio de gravitate tui damni, quia in tali dubio favendum est innocenti, ut dicunt *Salm. ibid. cum AA. cit.* Hæc autem omnia intelligenda, modo non possit damnum aliter averti: Et modo non amplius, nec pluribus crimen manifestetur, quam oportebit ad reparandum damnum quod timetur.

Sed hic magna quæstio occurrit, an ad vitandum grave tuum damnum, possis crimen occultum alterius revelare, si notitiam acceperis injuste per vim, aut fraudem, puta aperiendo literas &c? In hac plures sunt sententiæ: *Sotus l. 5. de Just. qu. 10. a. 2.* dicit non posse; etiamsi mortem subire deberes, & fere consentit *Sanch. Conf. l. 6. c. 6. dub. 2. num. 6. Navarrus* autem *Man. cap. 18. num. 54.* dicit non posse, si damnum irreparabile alteri immineat ex illa infamatione; secus, si reparabile. *Molina D. 37. num. 23.* censet tunc tantum posse revelare, quando longe majus detrimentum tibi times. *Lessius* vero *lib. 2. cap. 11. num. 55. P. Navar. l. 2. de Rest. cap. 4. num. 131. Mazzot. tom. 2. p. 443. Concina tom. 4. pag. 627. num. 18.* (& probabile putant *Salm. cap. 5. num. 65.*) dicunt posse te revelare ad quodcumque tuum grave damnum vitandum, quia, licet peccaveris notitiam accipiendo, in gravi tamen necessitate poteris illa uti, prout, quamvis injuste furatus sis aliquum, potes tamen adveniente necessitate illo uti, etiam cum damno domini. Inter has tam varias sententias, mihi magis arridet sententia *Lugonis D. 14. num. 101.* (quem sequuntur *Croix l. 3. p. 2. num. 1233. Tournely pag. 373. & Spoer de 8. Præc. cap. 4. num. 46.*) docet hic magnus Theologus, te non posse, generaliter loquendo, uti notitia illa injuste accepta cum alterius damno, ob quodcumque damnum tuum effugiendum. Ratio, quia actio injusta, qua tu secretum accepisti, obligat te ad restituenda omnia damna propter illam proximo obventura; Prout casu quo debitor est in extrema vel gravi necessitate non tenetur restituere, etiamsi creditor eadem necessitate laboret, ut diximus *pag. 194. ex num. 701.* Sed omnes (vide *ibid.*) *cum eodem Less.* dicunt, quod teneris restituere, si præcise propter illam subtractionem proximum in eandem necessitatem injeceris: Sic a pari in casu nostro, si tu, secretum revelando, damnum infers alteri, teneris ad restitutionem, cum per illam fraudulentam secreti extorsionem, proximum conjecisti in necessitatem tale damnum patiendi. Et hanc sententiam tenet etiam *Laym. l. 3. tract. 3. p. 2. cap. 5. n. 3.* Tunc tantum recte admittunt *Lugo ex num. 105. Spor. & Croix ll. cc.* te posse crimen manifestare, quando esset tibi permissum etiam per vim aut fraudem illud acquirere, & literas aperire: Et casus esset 1. Si revelatio esset necessaria ad commune bonum Reipubl. 2. Si alter teneretur ex justitia secretum revelare, ad damnum tuum reparandum. 3. Si ille injuste te vexaret. Alias, non licet tibi alterius literas aperire, ad bonum tuum procurandum, vel ad malum aliquod vitandum, quia hoc esset contra commune bonum humani commercii; tantum enim id permittunt Auctores, ad se tuendum ab injusta vexatione inimici, ut *Less. lib. 2. cap. 12. num. 133. Laym. lib. 3. tract. 2. cap. 4. n. 2. Bonac. D. 2. qu. 3. p. un. num. 5. & Salm. cap. 4. qu. 85. cum aliis* communiter. An autem possit defectum alterius detegere, ut ille excludatur ab amicitia alicujus, & tu ad illam admittaris? Vide *infra l. 5. de Pecc. n. 72. vers. An Citra*, ubi dicemus id illicitum esse.

Quandonam autem *Secretum* sit servandum? Prænotare oportet, quod Secretum triplex esse potest, scilicet ex sua natura, Promissum, & Commissum. I. Secretum ex *sua natura*, puta, si casu aliquid scias, servare debes ex justitia, dum ex manifestatione graviter alter læderetur in fama, vel bonis: Nemo tamen tenetur illud servare cum periculo mortis, nisi damnum alias imminens sit commune, & grave. Ita *Sanch. Conf. Tr. 2. c. 6. D. 2. Salm. de Rest. c. 4. n. 76. cum Bon. Dic. & Trull.* Sed vide mox dicenda *in sequ.* 970

II. Secretum *Promissum* regulariter obligat graviter, vel leviter juxta intentionem promittentis: ita *Salm. num. 77. cum Sanch. & Lug.* In dubio autem dicendum puto, neminem censeri gravi obligatione obstrictum, nisi de ille constet: Notandum autem est, quod promissio secreti, etiam jurata, non obligat, quando tu revelare teneris: Unde Judici legitime interroganti debes testari crimen alterius, etsi promiseris non detegere. At, si secretum sit tibi commissum, & alias non sit publicatum, teneris servare etiam legitime interrogatus, & potes respondere, te nihil scire, scilicet ad revelandum: quia Judex nequit abrogare jus naturæ, ex quo servandum est secretum commissum, nisi ex alia via res sit jam cognita, aut sit justa causa illam revelandi, ut infra. Ita *Lugo D. 14. n. 141. Bon. Dic. Pal. Navar. cum Salm. ib. num. 78.*

III. Secretum autem *Commissum*, quod alias dicitur rigorosum, & absolute naturale, potest committi expresse, vel tacite, prout Medicis, Advocatis, Obstetricibus, Theologis consultis. Et hoc secretum strictius obligat; vide *Salm. d. c. 4. n. 75. & 79.*

Ex quatruplici autem capite potest manifestari secretum commissum, saltem sine peccato gravi. I. Ex præsumto consensu principalis, ut *Salm. d. n. 79. in fin. cum Lug. Sanch. Valen.* &c. II. ex parvitate rei sub secreto commissæ; vel si aliunde res sit cognita, vel publicata, *Salm. num. 80.* 971

An autem sit mortale, rem gravem sub secreto commissam uni, vel alteri viro probo sub eodem secreto revelare? Probabiliter negatur cum *Lugo D. 14. num. 147. Bonac. Trull. Azor. Salm. ibid. num.* 80. Dummodo non detegatur personæ, cui creditur, quod secretum committens specialiter voluerit celari; & ita etiam *Roncaglia de 7. Pr. c. 4. q. 4. & Mazzot. q. 11. V. n.* 973. III. Ex inadvertentia, vel indeliberatione; sive ex suppositione, quod res non sit gravis. Notant tamen *Salm. num.* 81. *cum Sanch.* quod, ut revelans excusetur a mortali, debet certo credere rem non esse gravem. IV. Ex justa causa, nempe si servare secretum verteret in damnum commune, vel alterius innocentis, vel etiam ipsius committentis; quia tunc ordo charitatis postulat, ut reveletur: Unde, etiamsi jurasses, tunc detegere posses. Ita communiter *Salm. n. 82. cum Mol. Dic. Valen. Baun. Navar. Bonac. Trull. Reg. &c.*

An autem quis possit revelare secretum commissum ad proprium damnum grave effugiendum? Loquendo de secreto commisso, sive rigoroso, negat *de Alexandro Confess. Monsal. p. 124. q. 9. cum Scoto, Sylvest. & Reg.* Ratio, quia secretum servandum est semper ac sine peccato servari valeat: Et huic sententiæ adhæret *D. Thom. Quodlib. 1. a. 15.* ubi dicit secretum commissum servari debere, *quando de se celari potest sine peccato. Secunda* sententia, quam tenet *Mol. D. 24. num. 2.* censet, tunc posse tantum revelari secretum, quando ejus observantia vergeret in multo gravius damnum ipsius manifestantis. *Tertia* vero sententia communior & probabilior, quam tuentur *Laym. l. 3. tr. 3. p. 3. cap. 5. n. 2. Sot. de Just. q. 10. a. 2. Less. l. 2. c. 51. n. 53. & 54. Nav. c. 18. num. 54. Lugo D. 14. num. 102. Roncaglia de 7. Pr. cap. 4. q. 3. R. 2. Sporer de 8. Pr. tom. 1. p. 156. num. 46. Elbel tom. 2. p. 383. n. 390. Bonac. de Rest. D. 2. qu. 2. p. un. num.* 8. tenet te posse aperire secretum ad vitandum tuum grave damnum, etiamsi inde alteri immineret periculum mortis, modo illud sine vi aut fraude exceperis. Ratio, quia non teneris cum tanto tuo incommodo damnum proximi vitare: Et non præsumitur quis ad tale onus se obligasse, nisi ex circumstantiis id certe appareat, ut addunt *Lugo d. D. 14. num. 116. & Croix l. 3. p. 2. num.* 1232. Nec obstat dicere, quod spectet ad bonum commune secreta commissa servare, ne humanum perturbetur commercium: Nam respondet *Lugo*, ut diximus supra, hoc verum esse, nisi ex observantia secreti damnum alterius interveniret; eo enim casu magis ad bonum commune pertinet, ut unusquisque noscatur qualis est, ne alii ex ignorantia graviter errent, & perniciose decipiantur cum damno innocentium. Præterea, si potest ille cui secretum est commissum illud revelare ad vitandum damnum innocentis, ex communi DD. ut supra vidimus; cur debet ipse inferioris esse conditionis aliorum, ne possit revelare ad damnum proprium effugiendum? Excipe tamen, ut communiter DD. docent, nisi ex tali revelatione immineret damnum commune grave. Dicimus *grave*, nam si esset leve, probabiliter etiam posses secretum revelare, ut grave damnum proprium vitares, ut dicit *Sanch. Conf. c. 6. du. 2. n. 5. & Ronc. l. c. cum Trull.* Quia non videtur obligatio vitandi leve damnum commune te obstringere ad grave damnum tuum patiendum.

Hoc quoad secretum commissum, quid si sit promissum? Quando non promiseris cum obligatione servandi secretum etiam cum tuo damno, certum est te posse manifestare, cum nemo censeatur ad secretum se obligare cum incommodo gravi. Ita *Laym. Ronc. Spor. & Holzm. locis supra cit.* Quid vero dicendum, si expresse promiseris secretum non revelare, etiam cum dispendio vitæ, an revelare posses in periculo mortis? Affirmat satis probabiliter *Sporer de 8. Pr. c. 4. num.* 46. dicens tunc posse, & teneri, quia nulli est licitum propriam vitam prodigere: Et huic sententiæ se adjungit *Laym. l. 3. tr. 3. p. 2. c. 5. n. 4.* juxta aliam sententiam ab ipso propugnatam *l. 2. c. 3. n. 4.* ubi tenet cum *P. Navar.* (& idem tenent *Sot. Rodr. & Vega ap. Salm. de Rest. c. 2. n. 34.*) non esse licitum alterius vitæ propriam postponere, puta cedendo cibum in penuria, aut tabulam in naufragio; quia ex præcepto charitatis quisque tenetur propriam vitam præferre alienæ. Sed, cum sit etiam valde probabilis, & communior sententia opposita, quod liceat ob honestum finem, conservationem propriæ vitæ omittere, ob alterius vitam servandam, ut tenent *Lugo D. 10. n. 48. Less. l. 2. c. 9. num. 29. & 31. & Salm. de Rest. c. 2. num. 34. cum Victor. Prado, Dian. ac Trull.* quia hoc non est directe sibi mortem inferre, sed vitam non tueri, quod licitum est ob justam causam: Ideo valde probabiliter DD. cum *Lugo D. 14. n. 115. Mol. D. 37. n. 10. & Croix l. 3. p. 2. n. 1232. cum Hann.* dicunt in casu proposito te satis obligari ad servandum secretum etiam cum discrimine vitæ, si id promiseris; aliud enim est prodigere vitam, aliud omittere (ut dictum est) ejus conservationem, ut promissum serves.

972 Quomodo autem peccent aperientes & legentes literas alienas? Vide *lib. 5. n. 70.*

„ 6. Hinc quoque, si quis injuste lædit famam tuam, nec potes eam tueri, nec recuperare alia via, quam imminuendo quoque famam illius, id licet (dummodo falsa non dicas) in tantum, quantum ad tuam famam conservandam necesse est, nec magis lædas, quam læderis, collata tua, & alterius persona. Vide *Card. de Lugo num.* 59. * (*Ita Carden. apud Croix lib. 3. p. 2. num. 1217. & consentit Tournely tom. 1. pag. 381. Secus tamen, si agatur in judicio, & tu nullo modo possis probare illius crimen; quia tunc infamatio illius nihil tibi prodest. Omnino etiam peccas, si falsa dicas, ex Prop. 44. damnata ab Inn. XI. quæ dicebat:* Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam, & honorem defendat, &c.) *

„ 7. Si quis solatii tantum causa, & non intentione detrahendi, alicui amico narret injuriam ab alio sibi factam, non videtur esse mortale, etsi inde aliqua infamia proveniat auctori; ea enim ipsi imputanda est. * (*Est communissima apud Salm. ibid. num. 46. Et communis cum Mazzot. tom. 2. p. 444. cum Navar. Bonac. Sayr. Led. &c. Hinc probabiliter ait Mazz. cum aliis, excusari posse, saltem a mortali, famulos detegentes injurias illatas a dominis, uxores a viris, filios a Patre, Religiosos a Prælato.*) * Cavendum tamen, ne dicatur pluribus, vel apertius nominetur persona, quam necesse sit ad consilium, vel solatium, *Less. Laym. Tann. 2. 2. qu. 8. d. 2. d. 4. Card. Lugo d.* 14. & sic excusari posse famulos (saltem a mortali), qui injurias sibi ab heris suis, uxores, quæ a maritis, filios qui a patre, Religiosus, qui a Prælato illatas, doloris tantum mitigandi causa, referunt, docet *Trull. l. 7. c. 10. d. 11. ex Less. Laym. Tann. Navar. Dian. p. 2. R. 39.* Idem putat *Caj.* dicendum, si crimen occultum revelas uni alicui viro prudenti, & taciturno, cui dicere perinde sit, ac si nulli diceretur; eo quod damnum illud censetur leve; & sic *Trull. l. 7. c. 10. d. 11. cum Dian. p. 1. t. 3. m. R. 22. & p. 2. t. 5. R. 33.* excusat pœnitentem, qui in confessione manifestat complicem: dicuntque cum *Tann. Bon. Escob. E. 9.* eam sententiam esse probabilem. Verum hoc universim non videtur satis tutum, quia læsio famæ apud unam etiam personam censetur gravis, ut patet ex judicio temerario: imo sæpe quidam ægrius ferunt, se lædi apud unam personam gravem, quam tres, vel quatuor alias. Unde *Suar. Fill. Less. Azor. & Laym.* putant communiter esse mortale. *V. G. Lugo l. c.* 973

Sed opposita sententia, nempe quod revelare crimen alterius uni vel alteri viro probo, non sit mortale, satis est probabilis, ut dicunt *Less. l. 2. cap. 11. num. 70. Cajet. 2. 2. qu. 73. a. 2.* item *Nav. Trull. Covarr. P. Navar. Reg. Bonac. Tamb.* & alii quos retulimus *lib. 1. de Consc. pag. 7. num. 37.* Ratio, quia, cum fama consistat in communi æstimatione hominum, non censetur absolute diffamatus, qui apud unum vel alterum tantum suam famam amiserit. Et huic sententiæ aperte adhæret *D. Thomas Quolib. 11. a. 13. ad 3.* ubi dicit: *Quod si ex incautela alicui dixerit hoc* (idest crimen alterius), *ita tamen quod non proveniat inde aliud, vel infamia vel vituperium proximo delinquenti, tunc non peccat mortaliter, licet incaute agat.* Ergo S. Doctor putat non provenire illi infamiam, cujus crimen uni tantum revelatur, nisi aliunde infamia ei proveniat, nempe si alter sit aliis manifestaturus. Secus autem ait *S. Thom.* si tu peccatum proximi amico revelares ex *malitia*, nempe ex pravo animo nocendi, tunc enim non poteris a mortali excusari. Nec dicas verbum illud *ex incautela*, intelligi pro inadvertentia, ex hac enim nunquam peccatur mortaliter; sed omnino intelligitur imprudentia, sive levitas animi, quæ tantum est venialis; & tunc tantum erit mortalis, cum ex ea *inde provenit delinquenti infamia aut vituperium.* Nec obstat paritas judicii temerarii a *Busemb.* allata; nam bene respondet *Lessius loc. cit.* quod ibi peccatum mortale non committitur ob damnum famæ, sed ob gravem injuriam quæ alteri irrogatur, cum quisque habeat jus, ne falsum crimen ei imputetur, & ideo judicium temerarium est mortale, ut docet *D. Thom. 2. 2. q. 60. a. 3. ad 2.* dicens: *Hoc ipso quod aliquis malam opinionem habet de alio, sine causa sufficienti, indebite contemnit ipsum, & ideo injuriatur ei.* Idque patet ratione, quia, si judicium temerarium esset mortale ob damnum famæ alteri proveniens, etiamsi tu ex justis indiciis, tibi tantum notis, judicares de occulto illius crimine, adhuc graviter peccares, quod nemo dicet; ergo malitia judicii temerarii non sumitur ex damno infamiæ, sed ex contemptu, sive injuria, quæ proximo infertur.

„ 8. Crimen simpliciter publicum, sive ut notorium jure, sive facto, manifestare aliis, qui nesciunt, non est peccatum mortale injustitiæ: quia hoc ipso auctor amisit jus ad famam, cum ratio justi judicii, & evidentia facti faciat, ne de injuria juste queri possit. Quod confirmat consuetudo, mandans historiæ publica crimina. 974

„ Dixi: *non est mortale injustitiæ:* quia detegere eo loco, quo fama non erat perlatura, vel nonnisi post longum tempus, vel aliter cum gravi mœrore ejus, qui commisit, sæpe potest esse mortale contra charitatem, ut *Less. Val. Tol. l. 5. c. 65.* contra *Navar. & Caj. V. G. Lugo d. 14. num. 59. Fagund. p. 2. l. 5. c. 3.* * (*Cum Salm. ib. n. 61. qui cum Nav. Bon. Lug. Fill. & Croix n. 1222. tenent non esse grave, neque ex justitia, neque ex charitate. Vide lib. 5. n. 36. ubi vide etiam de crimine in alio loco*

pore

„ *pore publico. Concessum est historiographis scribere peccata alicujus non nimis occulta. Ita Soto, Vasq. Dic. Mol. &c. apud Salm. n. 37.*)*

„ 9. Similiter non est peccatum contra justitiam, saltem mortale, quærere causam captivitatis alicujus, vel de ea loqui, sicut enim captivitas est publica, sic etiam causa videtur esse facta publica, *Sayr. Bon. Trull. l. 7. c. 10. d. 11.* Ubi eodem modo excusat eum, qui refert delictum alicujus publicum, referendo simul pœnitentiam, & emendationem; secus, si taceatur pœnitentia, quam fecit. & sic ait peccare historiographos, describendo peccata mortuorum publica, & non referendo pœnitentiam, vel emendationem, si resipuerint.

„ 10. Similiter manifestare crimen, quod nondum est publicum; moraliter tamen certum est, brevi fore publicum (sive per facti evidentiam, sive per sententiam Judicis) non est mortale, quia parum nocet, nisi tamen ex ista anticipatione sequerentur gravia damna, v. gr. in officio, &c. *Card. Lugo l. c. n. 92.*

975 Ut autem aliquod crimen possit dici publicum, censent *Mol. Lug. & Haun. apud Croix lib. 3. p. 2. n. 1229. & Elbel Conf. 13. n. 379. cum aliis* sufficere, si in aliqua Communitate octo personarum, quatuor illud sciant; vel si centum personarum, sciant quindecim; Vel si mille, sciant viginti tu circa diversarum familiarum plusquam duarum: Publicum autem esse in aliqua Vicinia 40. personarum, si sciant 8. ex diversis familiis: Item, si in Oppido 5000. civium sciant 40. per illud dispersi: Addit *Stephan.* cum aliis, crimen dici famosum, si illius fama pervagatur per majorem partem Oppidi, Communitatis, Viciniæ, vel Parochiæ. Item dicunt *Mol. & Lugo* dici infamatum in Regno, qui jam infamatus est in Curia, vel in alio illustri loco, ex quo facile in Regnum fama dimanet.

976 „ 11. Infamare in uno crimine de altero valde affini infamare, est tantum veniale: ut v. gr. si de adultero dices, quod miserit literas amatorias: quia tunc non notabiliter augetur infamia.* (*Nec si de publico fure dicas esse perjurum; nec si de famoso lusore dicas omisisse Missam, non curare familiam. Ita Salm. n. 52. cum Less. Lug. Bon. Tap. &c. Vel si dicas de milite fornicationem, vel duellum patrasse*) *. De disparato tamen, & non connexo crimine infamare, est mortale: quia infamis in uno genere vitii non amisit jus famæ in aliis virtutibus. *Tan. d. 4. de just. q. 8. d. 7. nu. 141. ex Nav. & Less.* * (*Sic etiam dicunt Salm. ibid. cum Less. Lugo Bon. &c. esse grave de femina diffamata de uno adulterio narrare aliud occultum.*) contra *Sylv. V. detractio Palud. &c.*

977 „ 12. Detractio materialis ex loquacitate orta est mortale, si gravem proximi læsionem importet, idque advertatur: quia etsi non intendatur directe læsio alterius; ea tamen indirecte, & implicite est volita, & æquivalet formali. Veniale autem tantum erit, si non sequatur læsio gravis; quia scilicet communiter non serio accipitur, nec creditur. Similiter erit veniale tantum, audita referre, ut audita tantum, hoc est, nihil affirmando de rei veritate, sed dubitationem potius suam de ea significando; ita ut nulla inde secutura putetur infamia, nec auditores rationabiliter sint credituri. Ita contra *Azor. num. 3. l. 13. c. 6.* docet *Tanner. 2. 2. d. 4. qu. 8. dub. 7. n. 121. Esc. E. 10. c. 4. n. 40.* eo quod diffamatio, si forte sequatur, imputetur audienti, si credat. Idem docet *C. de Lugo l. c.* recte limitans, nisi grave damnum ex modo narrandi, vel ex levitate audientium (qui temere credituri sint, & vulgaturi) secuturum possis prævidere. Hinc peccas graviter contra justitiam, si referens grave crimen addas, id tibi dictum esse a viro fide digno, quia præbes sufficiens fundamentum credendi. V. *Dian. t. 5. m. R. 18.*

978 Quæritur, an referre tantum peccata occulta alterius ut ab aliis audita, sit mortale? Dicendum I. Non peccas mortaliter, si ita referas, ut tibi probabile non sit ullam inde infamiam orituram, eo quod alii non sint credituri. Dicendum II. Si audita referas coram iis, qui probabiliter sint credituri ex sola sua levitate, vel malitia, non peccas contra justitiam, quia non es causa efficax damni, sed mere per accidens; at peccas contra charitatem, quia quisque tenetur impedire grave damnum proximi, quantum commode potest. Dicendum III. Si tandem ita referas, ut audientes probabiliter, & merito sint credituri, puta si asseras audivisse a persona fide digna, tunc peccas etiam contra justitiam, quia das sufficientem causam credendi malum. Ita *Less. l. 2. c. 11. d. 5. Lugo D. 14. n. 56. & 57. Sporer de 8. Præc. c. 4. n. 62. cum S. Antonin. Caj. Sylvest. Laym. Tamb. & communi, Croix l. 3. p. 2. n. 1207. Salm. de Rest. c. 4. n. 51. cum Soto, Trull. Vill. Sylvio, &c.* Additque *Less. l. c. n. 24.* (& hoc *Salm. num. 49.* habent ut certum cum *Bonac. Lugo, & Bon.*) quod si referas crimen alicujus valde enorme, puta hæresis, rebellionis, aut sodomiæ, tunc peccas graviter, etiamsi dubitanter dicas, quia hæc sola suspicio horum valde infamat, juxta dicta *num. 964.* E converso, si referas crimen tanquam auditum a personis fide indignis, v. gr. ab inimicis infamati, &c. tunc non peccas mortaliter respectu infamati, ut *Salm. ibid.*

„ 13. Mortuum infamare, minus grave est, quam vivum: mortale tamen, & ad restitutionem obligans, *Less. l. 2. c. 11. d. 21. Bon. d. 1. q. 3. p. 2.*

„ 14. Non esse mortale de aliquo ignoto, vel indetermi- 978
nato male loqui, v. gr. in tali loco esse multos improbos, in tali Collegio unum Canonicum commisisse grave crimen, v. gr. simoniam, docet *Escob. E. 10. cap. 4. Fagund.* quod *Trull. lib. 7. cap. 10. d. 4. ex Bon. Azor. &c.* limitat, si non sit tale, quod in alios redundet.

„ 15. Gravissime autem peccant, qui Ordini, seu statui alicui Religiosorum in communi, vel Monasterio detrahunt, dicendo v. gr. quod in eo male vivatur, non servetur observantia regularis, &c. *nisi id sit plane notorium*: quia gravissime nocent, tenenturque sub mortali ad restitutionem toti communitati, a qua Superioris remissio excusat, *Sot. Nav. Trull. c. 10. d. 14.* Talem autem sufficienter confiteri, si dicat, detraxi cuidam Religioni, Ordini, vel Monasterio, &c. sive sit communitas numerosa, sive non, docet *Lug. & Tamb. de exped. conf. l. 2. cap. 1.*

„ 16. Similiter mortale est, tacita persona, nominare Monasterium, vel Ordinem religiosum, ex quo aliquis grave peccatum occultum, v. gr. adulterii, vel fornicationis commiserit. *Nav. Trull. c. 10. d. 14.*

„ 17. Explicandum est in Confessione, an apud multos, & quot circiter; an vero apud unum tantum alicui detraxerit. Ita probabiliter *Bonac. de sacr. d. 5. q. 5. p. 2. §. 3. diff. 3. n. 16. & 21. ex Sanchez, Sylv. Andr. n. 135.* Sed *C. Lugo d. 16. n. 135. 138. & 140. cum Nav. Salas, Con. &c.* negat, dicitque contrarium esse probabilius. Nec omittendum, si quem infamaveris libello famoso; cum id sit genus detrahendi gravissimum, & ad plurimos pertinens. Non tamen necessario dicendum, in quo genere infamaveris: quia famæ semper est ejusdem speciei in genere moris, *Card. Lug. d. 16. n. 265.*

„ 18. Peccat mortaliter contra justitiam, & tenetur ad 979
restitutionem, ratione cooperationis is, qui audit detractorem, excitando, vel animando efficaciter: qui vero lætatur tantum detractione audita; aut, licet non lætetur, qui non impedit, cum commode possit, peccat pro ratione damni mortaliter, vel venialiter contra charitatem; non tamen tenetur ad restitutionem, nisi sit superior, pater vel dominus: is enim ex officio tenetur impedire subditum, ne alteri injuste noceat.

Dixi, *si commode possit*: quia non peccat, qui putat monitionem suam nihil profuturam: vel ex eo magnum incommodum metuit; vel qui rationabili verecundia prohibetur, ob auctoritatem detrahentis. Debet tamen tunc discedere, si commode potest, faciem tristiorem ostendere, vel alio sermonem evertere, *Less. & Bon. l. c.* Hinc æqualis raro, inferior rarissime tenetur corrigere detractorem. 1. Quia audiens plerumque nescit, an quod dicitur, sit notorium, tametsi ipse ignoraverit; & in dubio non est, cur damnet detractorem: In quo multi falluntur, existimantes, simul ac aliquid audiunt dici contra proximum, id sibi mox refutandum.* (*Excipe, si detrahens sit homo perditus, ut recte ait Ronc. de 7. Pr. c. 2. q. 11. R. 4.*)* Quia, cœpta detractione, sæpe melius consulitur proximo, si finiatur absoluta, quam si abrumpatur; Nam, si distincte explicetur, sæpe non tam graviter apprehenditur, quam initio conceptum erat. 3. Quia sæpe sine gravi offensione non potes corrigere. 4. Quia sæpe alter habet justam causam manifestandi, præsertim uni soli, *C. Lugo l. c. n. 128. V. Dian. t. 3. m. R. 24. & t. 5. m. R. 25.*

Sed melius hæc sunt explicanda. Quæritur, quomodo peccet audiens detrahentem? Resp. I. Qui inducit alterum ad murmurandum, certe peccat graviter, & contra justitiam. Resp. II. Qui autem non inducit, sed tantum gaudet de detractione gravi, peccat graviter, non contra justitiam, sed contra charitatem, cum delectetur de gravi damno proximi; ita cum aliis *S. Th. 2. 2. q. 73. a. 4.* Excipiunt *Less. & Bon. ap. Salm. c. 4. de Rest. n. 69.* si ille non gauderet de infamia proximi, nec de detractione, sed de auditione rei novæ, seu de cognitione curiosa alienorum criminum. Imo *Elbel n. 363. Roncaglia de 7. Præc. c. 2. q. 11. R. 2. Spor. de 8. Pr. c. 4. n. 106. cum Mol. Less. ac Laym. Bonac. p. 11. n. 5. & Salm. cum Tol. Dia. & Reg. ibid.* dicunt non peccare graviter, etiamsi de ipsa detractione delectetur, non causa odii, vel gaudii de alterius damno, sed ex curiositate seu vanitate; idque deducunt ex *S. Thom.* qui *loc. cit.* tunc tantum docet esse grave, quando *placeat ei detractio propter odium ejus cui detrahitur*. Resp. III. Superior tam detrahentis, quam detracti peccat graviter audiendo detractionem, si eam non evertat, cum commode possit; quia ipsi specialis obligatio incumbit corrigendi detrahentem, aut damno infamati obviandi, *S. Thom. eod. l. c. Lugo D. 14. n. 133. Sporer n. 107. cum comm.*

An autem Superior tunc peccet contra justitiam, & te-
neatur ad restitutionem? *Prima* sententia cum *Busemb.* hic 980
affirmat, si Prælatus sit Superior detrahentis; quia, dicit, ipse tenetur ex officio obstare, ne subditus alteri noceat.

Secun-

Secunda sententia cum *Salm. d. c. 4. n. 70. Bonn. & Tap. ibid.* affirmat, si sit Superior infamari, quia ex officio tenetur ad obviandum infamiæ subditi, quæ officit illi ad bonum spirituale in alios promovendum. *Tertia* tamen forte probabilior sententia neget peccare contra justitiam, neque Superiorem detrahentis, cum ipse non teneatur invigilare bono alterius non subditi (sed non excusatur a culpa gravi contra charitatem, & etiam contra justitiam, si sit Episcopus, vel Parochus & non corrigat, quia hi tenentur ex justitia ad corrigendos subditos, juxta dicta *pag.* 128. *v. Sed dubitatur*); neque Superiorem infamati, cum ipsi non incumbat ex justitia bono temporali subditi attendere. Quod autem infamatus impediatur sic, promovere spiritualem profectum aliorum, videtur esse per accidens. Ita *Sotus, Rebell. & Dic. ap. Salm. ib.* & consentit *Lugo D.* 14. *ex n.* 130. Bene autem advertit *Lugo num.* 133. quod si infamatus, & infamans sint subditi, & infamatus imploret Prælati auctoritatem, ut fama ei restituatur; tunc ille ex justitia ad id tenetur, modo possit sine timore gravioris mali.

981 Dubium majus est, an persona particularis peccet graviter, si detractionem, cum commode possit, non avertit? Affirmat *Bus. hic cum Lugo, Less. Bon. Dic. &c. ap. Salm. ib. n.* 72. Sed quia Auctores relatæ sententiæ plures addunt limitationes, quas afferunt *Bus. Lugo &c. n. 978. ut supra*; Censent absolute *Salm.* dicendum esse cum communi Thomistarum, privatam personam nonnisi venialiter peccare, si ex verecundia, timore, vel negligentia detractioni non resistat, etiam cum commode possit: modo præter infamiam aliud damnum ex detractione non accedat. Ita *Ronc. de 7. Præc. c. 2. Reg. in pra. 7. Less. l. 2. c. 11. nu. 22. Sporer n. 109. Mazzot. to. 2. p. 438. Elbel Conf. 12. n. 373. Salm. n. 74. cum Sot. Bann. Tap. Reb. Tann. Dian. &c. ex S. Th.* qui 2. 2. *q.* 73. *a.* 4. sic docet: *Si vero non placet ei peccatum, sed ex timore, vel negligentia, vel verecundia quadam omittat repellere detrahentem, peccat quidem, sed multo minus, quam detrahens; & plerumque venialiter.* Addit autem S. Doctor *plerumque* (ut notant *Salm.*), quia dicit postea in tribus casibus peccare graviter, nempe 1. si esset Superior. 2. si aliud damnum proximo immineret. 3. si ipse ob timorem ultimum finem in creatura constitueret. Præterea, præcisis his casibus, memoranda est alia doctrina *S. Thomæ* 2. 2. *q.* 33. *a.* 1. *ad* 3. relata per eaxensum *lib.* 2. *nu.* 37. ubi docet excusari a mortali, qui ob timorem omittit facere correptionem, modo ei non constet, quod correptio sit profutura. At quia in hac materia detractionis difficillime constare potest correptionem proficere, & aliunde facillime offenduntur detrahentes coram aliis correpti, imo periculum est, quod potius augeant vel confirment detractionem; Ex omnibus his motivis simul congestis rationabiliter sustineri potest præfata communissima sententia excusans universe audientes a mortali, si correptionem omittant. Excusantur autem apud omnes etiam a veniali, qui, advertendo detractionem, vel discedunt, vel sermonem divertunt, vel faciem avertunt, aut tristem ostendunt, ex *Prov.* 25. *Dissipat facies tristis linguam detrahentem*. Ratio, quia istæ actiones sunt veræ correptiones. Vide *Salm. n.* 72. *Elbel num.* 373. *Mazzot. l. c. & alios* communiter.

982 „ Quæres 1. an liceat alium infamare ad tormenta gravia „ vitanda?

„ Resp. 1. Licet, si crimen sit verum: quia nullam alteri facit injuriam, cum habeat jus illud in necessitate revelandi.

„ Resp. 2. Si crimen sit falsum, non licet: quia esset mendacium perniciosum, *Sylv.* tamen, & *Nav.* putant, veniale tantum esse, si sola infamia sequatur, & post torturam revocetur, eo quod non sit infamia efficax* (*Vide infra l. 4. n. 277.*)*

983 „ Quæres 2. an liceat seipsum infamare?

„ Resp. Id non esse saltem mortale regulariter. Ita *Less. Fill. & Laym. l. 3. t. 3. p. 2. c. 3. nn.* 14. quia non est contra justitiam, cum sit famæ suæ dominus; nec contra charitatem, quia hæc non obliget ad bona externa conservanda, nisi in quantum id exigit salus propria, vel proximi.

„ Dixi, *regulariter*: quia per accidens potest esse mortale, ut v. gr. si sua fama sit necessaria muneri, vel si tibi damnum vitæ, vel aliis infamiæ ex eadem sequeretur.

„ Non est mortale, ad vitanda gravia tormenta, falsum crimen sibi imponere, ex quo etiam mors sequatur: quia non tenetur homo cum tantis cruciatibus vitam suam tueri, nec talis dicitur se interficere, sed tantum ex justa causa vitam morti exponere. *Less. Ang. Syl. Fill. Tann.* * (V. infra *l. 4. n.* 275.)*

984 Notandum autem est hic, quomodo restituendus sit honor injuste ablatus? Certum est, quod, si honor publice sit ablatus per contumeliam, publice etiam restitui debet coram illis, qui dehonorationi præsentes fuerunt; vel saltem per modum, quo satisfactio de facili ad ipsorum notitiam pervenire possit. Sufficit autem, ut satisfactio fiat per aliam personam, quæ nomine dehonorantis veniam petat, &c. Ita *Salm. de Rest. cap. 4. num.* 110. *cum Trull. & Pal. & Nav.*

Sed quæritur I. An, si contumelia fuit occulta, debeatur satisfactio? Negant *Mol. D. 36. ex n. 5. & Laym. l. 3. tr. 3. p. 2. c. 7. n. 6.* Sed isti Auctores diversa ratione ducuntur; Ratio *Laymanni* est, quia in eo casu adest injuria sine damno, quo secluso, nullam ait esse obligationem restitutionis. Ratio autem *Molinæ* est, quia, licet damnum adfuerit, illud tamen transiit, & amplius non perseverat, cum deinde offensor jam solitam debitamque honoris testificationem nunc offenso exhibeat, ut supponitur. Sed affirmandum recte omnino cum communi & vera sententia, quam tenent *Less. l. 2. c. 11. n. 144. Salm. de Rest. cap. 4. n. 112. cum Reb. Trull. Vill. Prado, & Serra; Sporer de 8. Pr. cap. 4. n. 135. Roncaglia de 7. Præc. q. 4. c. 1. q. 2. R. 3. cum S. Antonin. Lugo D. 15. n. 54.* qui dicit omnino tenendam, referens ex *Rebel.* contrariam reprobatam fuisse Romæ a Censoribus Societatis JESU. Ratio, quia contra rationes primæ sententiæ probatur in tali casu, quod bene adest damnum, & damnum perseverat. Quod adsit damnum non videtur posse negari; nam, ut pro certo habet *S. Thom. 2. 2. q. 72. art. 2. ad* 1. in omni contumelia, adhuc occulta, præter injuriam adest damnum honoris injuste læsi, cum quisque habeat jus, ut debitus honor ei servetur. Quod autem damnum hoc perseveret, pariter non est dubitandum, cum honor offensi remanet læsus, usquedum per debitam satisfactionem reparetur: Non reparatur vero per signa communia postea exhibita, ut supponit *Molina*, postquam injuria est illata; quia, ut bene arguit *Lugo*, qui alteri injuriam irrogavit, in æstimatione hominum non videtur eum honorare sicut debet, imo potius videtur contemnere, si honore solito ipsum revereatur, quin veniam ei petat contumeliæ irrogatæ. Ceterum ipsi *Mol. Laym.* non negant, quod offensor teneatur petere veniam ab offenso, saltem ad reconciliandum animum illius exasperatum, juxta præceptum Salvatoris *Matth.* 5. *Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, vade prius reconciliari fratri tuo.* 985

Quær. II. Quomodo facienda sit honoris restitutio? Resp. illam satisfactionem requiri, quæ censetur sufficiens ad manifestandam æstimationem, juxta conditionem personæ offensæ. Si enim dehonoratus fuerit Superior, sufficiet, si honorabiliter dehonoratum salutet, domi invitet, benevolentiam ostendat, &c. Secus si fuerit æqualis, vel inferior; tunc major satisfactio requiritur, nempe ut præveniat in salutando, cedat locum, veniam petat; qui modus quidem aptior est ad contumeliam compensandam: Ceterum talis petitio veniæ non est necessaria, nisi quando aliter satisfieri nequeat. Ita *Less. l. 2. cap. 11. n. 144. Salm. d. c. 4. n. 113. & 114. cum Caj. Trull. Bon. Dic. &c.* Ideo addunt, nunquam teneri Prælatum veniam petere a subdito, herum a famulo, virum ab uxore, nobilem a plebejo. 986

Quær. III. An veniæ petitio sit semper sufficiens satisfactio? Affirmant *Less. ib. n. 145. cum Bon. Trull. &c. ap. Salm. d. c. n.* 115. Sed negant *Salm. n. 116. cum Sot. Serra, Lugo, Led. & Ronc. l. c. cum S. Anton. Laym. & Ant. a Sp. S.* Quando enim, injuria est gravissima, puta, si subditus inhonoret Superiorem, vel plebejus nobilem alapa percutiat, ultra petitionem veniæ, tenetur petere illam flexis genibus, vel aliam similem humiliationem ostendere; Quæ quidem sententia probabilior est. 987

Ceterum, quoad praxim diligenter advertendum puto, quod multoties expedire continget, ut Confessarius omittat monere pœnitentem in bona fide existentem, qui alium inhonoravit, de satisfactione præstanda, in pluribus casibus; Et I. Si prævideat monitionem non profuturam, imo potius obfuturam; juxta regulam infra dicendam de *Sacr. Pœn. l. 6. n.* 610. dum experientia constat, quod pœnitentes facile tales satisfactiones promittunt, sed difficulter in facto esse adimplent, ob ruborem quem postea in hoc sentiunt, vel apprehendunt. II. Si probabiliter putet, dehonoratum magis recusare, quam cupere illam publicam satisfactionem, ne memoria injuriæ acceptæ apud alios redeat, aut ne ipse rubore magis afficiatur, ut *Lugo D. 15. num. 58. cum Mol.* Tunc vero bene advertit *Lugo ibid.* aliam esse quærendam viam honorandi peculiariter offensum extraordinariis actionibus, in quibus aptius contineatur petitio veniæ. III. Idem dicendum, si probabile periculum sit, quod in actu satisfactionis odia inter offensum & offensorem renoventur. IV. Si ex signis manifeste appareat remissio facta ab offenso, nempe si iste sponte ad offensorem accedat, atque valde familiariter, & jocose cum eo tractet, & similia. Notant autem hic *Salm. ib. n. 116. cum Bon. Dic. Trull. &c.* non sufficere, ad præsumendam remissionem, simplicem familiarem conversationem offensi; Multi enim odium deponunt, & dissimulant injuriam acceptam ad evitandam notam, vel aliud damnum; sed satisfactionem vere non condonant. 988

Quær. IV. Utrum, si tu offensus vindictam sumseris, liberetur offensor ab onere satisfactionis pro contumelia illata? Videtur quod non, quia non videris recuperare honorem tuum læsus per læsionem honoris offensoris tui. Sed affirmandum cum *Lugo D. 15. n.* 58. & communi sententia. Ratio, tum quia per vindictam jam censeris tibi satisfieri, tum quia offensor tuus, tolerando posteriorem injuriam, vi- 989

detur

debes suam culpam recognoscere, & satisfacere pro offensa prius tibi illata; Recte vero censet *Lugo n. 60.* quod si injuria a te irrogata suam primam offensam notabiliter excedat, teneris tu saltem secundum excessum satisfacere.

990 Quær. V. Utrum, si offensor a Judice publice puniatur, adhuc teneatur in conscientia pro injuria illata satisfactionem exhibere? Probabilissime negat *Lugo dict. D. 15. n. 61.* cum communi. Ratio, quia ipsa pœna inflicta pro honore tibi ablato videtur satis honorem tuum resarcire. Ita etiam, si offensor a Judice coactus debitam satisfactionem tibi præstiterit: tunc enim, licet coacta, jam vere testificationem exhibuit æstimationis tuæ dignitatis. Dixi *debitam*, nam si satisfactio imposita a Judice non fuit sufficiens ad reparandum tuum honorem ablatum, adhuc remanet ei obligatio illum ad æqualitatem resarciendi.

DUBIUM III.

An, & quomodo fama restituenda?

991 *Quomodo debet fama restitui? Et an apud auditores etiam mediatos?*
992 *Quid, si verum crimen propalaveris?*
993 *Quid, si bona fide alterum infamaveris?* 994. *An tunc tenearis ad damnum, si advertens famam non restituas? An autem diffamans injuste de crimine vero, teneatur restituere integrum damnum?*
995 *Quid notandum circa infamantem libellu famoso?*
996 *An tenearis ad damnum ortum ex infamatione?*
997 *Quæ excusent a restitutione famæ?* 998. *Quid, si prudenter judices rem oblivione deletam?*
999 *An & quando restitutio famæ possit compensari, si alter renuat restituere?*
1000 *An tenearis infamiam pecuniis compensare?*
1001 *An infamatus possit pecuniis sibi famam compensare?*
1002 *An excuset a restitutione periculum vitæ, vel propriæ infamiæ?*
1003 *Quid, si infamatus remittat restitutionem? Et an hæc liceat remitti?*

991 „ RESP. Nisi sit causa excusans, patet ex natura justitiæ, & ex dictis de restitut. famam injuste ablatam restitui debere. Et quidem, si verum crimen quis narravit, debet opinionem conceptam, quantum potest, apud audientes abolere, dicendo v. gr. se mala dixisse, injuriam intulisse, deceptum esse, &c. Vel, si hac ratione parum proficiatur, eum laudando in aliis rebus, crimen extenuando, honorem ejus in re alia procurando &c. sic enim sensim tantumdem fama ejus illustrabitur ex una parte, quantum ex altera obscurata fuit. Quod si autem crimen falsum impegisti, teneris id aperte retractare (adhibito etiam, si opus est juramento). * (*Sufficit autem juramentum, quin adhibeantur etiam testes; ut tenent Nav. Trull. Dic. apud Salm. de Rest. c. 4. n. 129. contra Lug. Bon. &c. qui etiam testes requirunt.*) * apud eos, quibus dixisti, & (per se loquendo) ad quos infamia pervenit, sive apud auditores mediatos: ut contra *Less. & Tan. 2. 2. d. 4. q. 6. d. 6. num. 146.* docet *Card. Lugo*, quia totum damnum famæ, cujus causa es, teneris reparare.

„ Licet aliquando sufficiat dicere, te penitus deceptum, rem aliter se habere, male te informatum fuisse. Vid. *Laym. l. 3. t. 3. p. 2. c. 7. Less. c. 11. d. 30.*

„ Dixi, *per se*; plerumque enim per accidens ab hac obligatione talis excusatur respectu auditorum mediatorum: tum ob moralem impotentiam: tum quia eo ipso, quod apud immediatos retractavit, implicite illis commisit, ut hanc retractationem ipsi indicent aliis, si quibus forte revelaverint. Idque confirmat praxis Confessariorum, qui tantum obligant, ut retractent apud eos, quibus ipsi revelarunt. Vid. *Card. Lugo l. c.*

Quæritur, an infamator teneatur famam restituere, non solum coram auditoribus immediatis, sed etiam mediatis? *Prima* sententia, quam tenent *Lugo D. 15. num. 15. cum Nav. Less. & Turr. Sporer de 8. Præc. c. 4. n. 100. Croix l. 3. p. 2. n. 1242. Salm. c. 4. num. 122. Roncaglia de 7. Præc. c. 3. q. 2. Concina to. 4. p. 670. n. 5. Cont. Tournely p. 378.* distinguit: Si famam abstulisti apud auditores, quos putabas non revelaturos, non teneris restitutionem facere apud auditores mediatos, quia, cum non prævideris damnum, non teneris illud reparare; tale enim damnum, si evenit, per accidens evenit: Secus, si prævideris alios facile evulgaturos. *Secunda* vero sententia, quam (practice loquendo) probabilem putant cum *Bus. Lugo n. 16. cum Fabr. Holzm. de Rest. c. 3. n. 301. Croix l. c. Spor. n. 102. & Salm. d. num. 122.* tenet sufficere ut plurimum restitutionem facere apud immediatos; tum quia restitutio apud omnes mediatos sæpe est moraliter impossibilis; tum quia per illam retractationem coram immediatis jam imponitur iis obligatio se retractandi apud alios. Sed, his non obstantibus, prima sententia est mihi verior; quamvis enim ad nihil tenearis, si auditores tui jam se retractent apud alios; quando tamen illi hoc facere negligunt, teneris damnum reparare, quantum est moraliter possibile: Prout, si incendisti segetem tui inimici, prævidens ignem facile extensurum ad segetes finitimas, teneris utique totum damnum resarcire; cum quisque teneatur restituere omne damnum, quod alteri provenit ex sua injuria, semper ac illud fuerit prævisum.

Notandum autem hic, quod, cum fama sit restituenda ab eo, qui verum crimen propalavit, tres modi a DD. assignantur: I. Modus, ut docet *S. Thom. 2. 2. q. 62. art. 2. ad 2.* est, si diffamator dicat: *Se male dixisse, vel quod injuste diffamavit*, Sed hic modus, ut dicunt *Caj. Led. Less. ap. Salm. de Rest, cap. 4. num. 130.* vix hodie sufficiens est apud rusticos, & simplices. II. Modus, qui communiter aptissimus existimatur, est quod si restitutio famæ alio modo facta potius noceat, quam prosit, tunc melius ait indirecte occasione oblata, serio & pluries honorabiliter loqui de læso, vel illum honorifice tractare. Ita *Salm. cum Caj. d. n. 130.* III. Modus esset asserere: *Se falsum dixisse, errasse; se deceptum, vel mentitum fuisse.* Et licet hunc modum adhiberi posse negant *Sotus, Caj. Bann. Sylv. &c. ap. Salm. num. 131.* putantes hæc esse vera mendacia; Probabiliter tamen *Lugo d. 15. num. 30. Sanch. Dec. lib. 3. c. 6. num. 14. Wigandt. pag. 333. n. 104. Less. c. 11. n. 110. Roncaglia c. 3. q. 2. R. 1. Mazzot. to. 2. p. 451. cum communi*, ut asserit, *& Salm. ibid. n. 233. cum Villal. Trull. Led. Serr. Tap. Prad. Sayr. P. Nav.* censent prædicta verba non esse mendacia, sed veras amphibologias; nam, ut *S. Thom. 2. p. q. 17. art. 1.* ait: *Ipsa peccata falsitates dicuntur in Scripturis, secundum Psal. 4. Ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Et idem habetur in *Jer. 8. A Propheta usque ad Sacerdotes omnes faciunt mendacium*, idest peccatum. Pariter igitur qui peccavit, bene potest dicere, *se mentitum fuisse, sive errorem fecisse.* Hinc in nostro casu bene possumus, imo, si opus sit, tenemur talibus verbis ambiguis uti; dum *S. Thom. in 4. D. 15. quæst. 1. a. 5. q. 2. ad 1.* docet famam proximi omni modo possibili reparandam esse. Ita *Salm. d. n. 133.*

„ 1. Confessarii est, uti & Concionatorum, bene instruere suos, & monere de restitutione, ac fuga vitii tam communis.

„ 2. Is, qui bona fide, vel probabili errore ductus, sine formali mendacio falsum de alio dixit, tenetur (intellecta postea materiali injustitia) ad restitutionem, licet non tam stricte, quam qui infamavit per injuriam formalem: hic enim tenetur restituere cum detrimento famæ suæ, etiam æquali; alter non item, sed tantum, quatenus sine suo notabili incommodo potest *Mol. Less. C. Lug. d. 15. num. 4.* Similiter qui crimen narravit de uno, quod auditores ex errore intellexerunt de alio, licet non ex justitia (siquidem non ejus actio, sed error audientium causa fuit damni injusti), tamen ex charitate tenetur ad restitutionem, cum possit grave damnum proximi sine suo detrimento præcavere, *Bonac. d. 44.* 993

Notandum tamen, quod talis materialis detractor, si commode possit, tenetur statim ac advertit famam restituere ex justitia; pari modo, quo incendens alterius domum sine culpa, tenetur ex justitia statim ignem extinguere; alias damnum, quod inde sequitur, ipsi imputatur. Ita communiter *Less. l. 2. cap. 11. D. 32. Lug. D. 15. num. 4. Laym. Trull. Bonac. Dic. &c. cum Salm. de Rest. cap. 4. n. 120. & 121.* 994

An autem, qui injuste alium diffamavit, crimen ejus verum manifestando, teneatur integre damnum, quod inde sequutum est, restituere? Negat *Sotus*, dicens teneri tantum ad partem, cum damnum proveniat non solum ex manifestatione, sed ex ipso crimine commisso; & hoc probabile putant *Bon. & Trull. ap. Salm. num. 125.* Sed omnino oppositum tenendum cum *Croix lib. 3. pag. 2. num. 1240. & Salm. n. 126. cum Laym. Lug. Mol. Dic. &c.* quia hic & nunc sua injusta revelatio est causa vera & unica damni, dum sine ipsa damnum omnino abfuisset.

„ 3. Qui detraxit alteri libello famoso, tenetur, ut efficax sit restitutio, eam facere contrariis scriptis, vel publica revocatione. *Sa, Bon. d. 2. de rest. q. 4. p. 9.* 995

Notandum I. quod *libellus infamatorius* tunc conficitur, quando profertur scriptura, etsi brevissima, continens infamiam occultam alicujus, ut publica fiat. Unde non esset talis, si confectus esset ad ingenium ostentandum, non autem ad malum publicandum; vel si infamia jam esset facta publica; vel si quis ob bonum publicum proferret defectum grassantem in communem perniciem; vel si quis jocosa non gravia conscriberet. Ita *Salm. de Rest. c. 4. num. 39. cum Dic. Bon, & aliis*, Notandum II. cum *Mol. & Dic. ibid. num. 49.* auctorem libelli censeri, & pœnis subjici etiam illum, qui aliquod signum infamatorium appendit ad januam domus alicujus, ut publice eum infamet. Dicuntur autem libelli famosi etiam schedulæ ad Judices delatæ contra aliquem sine nomine accusantis, ob quas prohibetur Judicibus ad inquisitionem procedere in *c. Inquisitionis. §. Tertio de Accusat.* Notandum III. Quoad pœnam contra tales libellos conficientes, adesse excommunicationem ferendam ex *c. Qui alterius 5. quæst. 1.* Latam autem ipso facto, si libellus

bellus sit contra Papam, aut Cardinalem: Esset imo reservata, si libellus sit contra Statum Ordinum Minorum, aut Prædicatorum, aut aliorum communicantium, ut *Bon. Mol. Dir. &c. ap. Salm. ibid. num.* 45. Non vero, si contra Religiosum particularem.

996 „ 4. Si ex læsione famæ ortum etiam est alteri damnum fortunarum, ut si privatus est officio, excidit spe divitis matrimonii, amisit dotem, &c. tunc & fama debet restitui, & damnum illud compensari, ad arbitrium prudentum. * (*Juxta spei æstimationem, ut Less. Lug. cum Salm. c. 4. n. 124. Notandum vero, quod ad obligationem restituendi damna omnia requiritur prævisio ipsorum, saltem in communi. Salm. num.* 118. *& 124. Vide dicta pag. 175. num. 613.*) *. Et quidem obligatio restitutionis famæ, cum sit pure personalis, non transit ad heredes: obligatio autem compensationis dicti damni, cum habeat respectum ad bona infamatoris, transit ad heredes. *Laym. loc. cit. cap. 7. num. 4. cum Lugo Less. Bonac. &c.*

997 Quæres 5. quæ excusent a restitutione famæ?

„ Resp. Patere ex dictis *de Restit. ex n.* 696. Et 1. Excusatus es a famæ restitutione, si plane sis impotens. * (*Qui autem nequit restituere totum, tenetur quoad partem, quam potest. Salm. c. 4. n.* 134.) *.

„ 2. Si crimen occultum quod dixisti, vel simile alia ratione fiat publicum. * (*Cum Lugo, Less. Bon. & Salm. num.* 129. *&c. Vel si auditores non credant, Salm. num.* 134.) *.

„ 3. Si fama aliis modis jam recuperata sit, ut infamati purgatione, vitæ probitate, testimonio prudentum. *Less. lib. 2. cap. 11. d. 24.* * (*Ita etiam Salm. numer. 137. cum Less. Dic. Trull. Nav. & communi*) *. Etsi tunc pro damno, quod secutum est, debeat satisfieri, *C. Lugo d. 15. sect. 3.*

998 „ 4. Si prudenter judicetur, jam dudum rem oblivione deletam. Quo casu maxime prudentia opus est: nam aliquando periculosius est retractare renovando memoriam. *Vid. Card. Lugo d. 15. s. 3. n.* 35.

Quid agendum, si dubium sit, an infamatio fuerit oblivioni data? Distinguunt DD. Si crimen, de quo alter est infamatus, fuerit verum, ait *Less. l. 2. c. 11. n.* 100. non esse facile revocandum ad memoriam, nisi evidens sit periculum, quod infamia illa ex alia via ad memoriam redeat; Si vero crimen fuerit falsum, semper revocanda est infamatio, nisi constet de oblivione; ita *Lessius l. c. & Cajet. ac Dic. apud Croix l. 3. p. 2. n.* 1255. Hoc tamen advertunt prudenter, si nullum periculum sit, ut per retractationem crimen memoria renovetur, Nam *Lugo D. 15. num. 35. & Holzmann de Rest. c. 6. num.* 604. dicunt, aliquando multo magis periculosum fore, quoad servandam famam proximi, detractionem retractare, memoriam renovando quæ forte jam evanuerat, quam tacere: Hinc ajunt *Concin. Tournely to. 1. pag. 380. Mazzotta tom. 2. pag. 456. Holzmann l. c. & Salm. c. 4. num. 138. cum Less. Nav. Mol. Val. Bonac. Trull. & Dic.* sufficere ad omittendam retractationem, quod oblivio probabiliter credatur. Deinde censent *Less. & Salm. cum Lugo, & Bonac.* crimen præsumendum oblitum, si per multum tempus nulla de illo mentio facta fuerit. Et in hoc insuper advertendum 1. quod ad restitutionem famæ requiritur moralis certitudo, quod detractor fidem obtinuerit apud auditores; alias, ex regula generali, nullum damnum dubium est de necessitate restituendum, prout diximus *p. 166. n. 562. v. Secunda.* Nec tam de facto accidit, quod his detractionibus fides non præstatur; maxime si detractor loquatur ex ira, vel alia passione, & detractio testimoniis aliorum, eut aliter non firmetur. Advertendum 2. cum *Lugo d. nu.* 35. quod retractatio per se affert infamiam retractanti, unde quando dubitatur de oblivione infamationis, non videtur quis teneri damnum certum pati, ad reparandum incertum damnum proximi: Et licet injuria irrogata sit certa, & ideo possideat, attamen quia restitutio non debetur ob solam injuriam; sed ob damnum vere illatum, ut diximus cum *S. Th. d. n.* 562. non videtur esse obligatio resarciendi damnum dubium cum damno certo restituentis, nisi quando solum periculum infamiæ alterius in aliquo casu magis æstimaretur, quam infamia certa, sive damnum detractoris.

999 „ 5. Si is, cui detraxisti, tibi similiter detraxerit, nec velit restituere; quia tunc potes jure compensationis, seu retentionis uti, dummodo infamia illata non redundet in alios. Ita probabiliter *Tol. Less. Syl. Mald. Dian. t. 2. tract. 5. R. 30. Molin.* contra *Cajet. Tan. Card. Lugo, & Nav.*

Quæritur igitur I. An liceat compensare famam cum fama? Certum est 1. quod, si alter tibi velit famam restituere, teneris tu pariter restituere famam ei ablatam. Certum est 2. quod, si alter famam tibi jam abstulerit, non potes deinde in compensationem famam illi auferre; quia tunc non esset hæc compensatio, sed vindicta, cum fama tua non repararetur per infamiam illius. Ita communiter DD. cum *Salm. tr. 13. c. 4. nu.* 143. Sed quæstio vertitur, an si alter nolit famam tibi restituere, possis tu compensationem facere, differendo restitutionem suæ famæ? *Prima* sententia negat, quam tenent *Nav. c. 18. n. 47. Lugo D. 15. n. 45. Sporer de 8. Pr. cap. 4. n. 118. cum P. Nav. Cajet. Val. & Tann.* Ratio, quia compensatio tantum conceditur ad reparandum damnum illatum; in nostro autem casu, tu non restituendo alteri famam, non jam recuperas famam tuam ab illo ablatam, & ideo non datur compensatio, cum ipsa non reparet damnum illatum. *Secunda* vero sententia communior (imo communissima, ut fatetur idem *Sporer*), & probabilior, quam probabilem vocat *Lugo*, & tenent cum *Bus. ut supra, Lessius l. 2. cap. 11. n. 133. Laym. tr. 3. p. 2. c. 7. n. 4. Continuator Tournely to. 1. p. 381. Mol. D. 49. Sylvius 2. 2. q. 62. a. 2. Roncaglia de 7. Præc. c. 3. q. 3. R. 5. Holzm. de Rest. c. 3. n. 604. Wigandt tr. 8. Ex. 5. n. 103. R. 4. in fin. Sotus lib. 4. de Just. a. 3. ad 4. & Salm. l. c. n. 143. cum Sa, Reb. Dic. Trull. Vill. &c.* concedit compensationem; Ratio, quia hoc casu non fit compensatio in reparatione proprii damni, cum utriusque partis damnum permaneat; sed fit in retentione debiti, eo quod potes tu retinere famam alterius, donec ille famam tibi restituat: Ait enim *Laymann*, regulam esse generalem, *quod cogeris jus suum alteri reddere, si ille recuset tibi reddere tuum.* Licet ergo hæc quomodocumque dicta compensatio non auferat damnum tibi ablatum, aufert tamen, sive suspendit obligationem resarciendi famam alterius, usquedum ille tibi famam restituat.

Nec obstat dicere cum *Lugo*, quod si posses retinere famam alterius cum illius damno, posses etiam famam illi tollere; quod nemo certe admittit. Nam respondemus, aliud esse damnum inferre, aliud illud permittere; aliud enim est positive auferre famam proximi, aliud omittere famam ei restituere, & negative se habere; quia pro his duobus diversis actibus, diversa occurrit ratio: Tollere famam alterius, qui te infamavit, utique tibi non licet, quia infamia illius non reparat damnum infamiæ tuæ; omittere autem famam alteri restituere, licitum est, si justam causam habes omittendi; justa causa est hic, ut diximus, quia non teneris reddere jus alteri debitum, donec ille jus debitum tibi reddat. Præterea, ablatio famæ de se positive & principaliter tendit ad damnum proximi, & ideo est intrinsece mala; Et quamvis id faceres, ut alter sic moveatur ad restituendam famam tuam, hoc tamen non potest reddere licitam tuam detractionem, cum tale medium non sit per se aptum ad famam tuam reparandam. Non sic in omissione restitutionis, quia hæc omissio non tendit de se ad malum proximo inferendum, sed tantum ad servandum te indemnem, ne obligeris famam restituere alteri, qui famam tuam renuit restituere.

Quæritur II. An, quando restitutio famæ sit impossibilis, 1000 teneatur diffamator infamiam pecuniis compensare? *Prima* sententia probabilis affirmat, quia, cum fama sit pretio æstimabilis, debet compensari pecunia, si aliter resarciri nequit. Ita *Sylvius, Led. Sot. Arag. Tap. Covarr. &c. ap. Salm. de Rest. c. 4. n.* 141. Et videtur clare hanc tenere *S. Th. 2. 2. q. 62. a. 2. ad 2.* ubi dicit: *Vel si non potest famam restituere, debet ei aliter compensare, sicut & in aliis dictum*, scilicet pecunia, ut in solutione ad 1. jam dixerat. *Secunda* tamen probabilior sententia negat, quia justitia tantum obligat ad reddendum ablatum, vel æquivalens; sed pecunia non est id quod per detractionem ablatum est, nec æquivalens famæ ablatæ, cum fama sit ordinis superioris ad pecunias, & ideo quibuscumque pecuniis nunquam satisfieri potest. Monent autem communiter DD. quod si infamator sit dives, & infamatus pauper, tunc si nequit famam illi restituere, congruum est, ut ille ea æquitate compenset infamiam cum aliqua pecunia, si alter libenter illam acceptet. Vide *dicta n.* 617.

Quær. III. An infamatus, si alter famam sibi restituere 1001 nolit, vel nequeat, possit pecuniis illius compensari? Alii negant; Alii affirmant, ut *Less. l. 2. c. 11. num. 136. Mol. Bon. Trull. Arag. Dian.* Sed difficultas hic urget, quomodo possit fieri compensatio cum sola probabilitate debiti? Sed jam diximus *de Consc. lib. 1. p. 11. n. 35. vers. Hinc.* quod a generali regula hunc casum specialiter DD. excipiunt *ap. Salm. de Rest. c. 1. n. 321. cum Less. Mol. Arag. Led. &c.* Et *Salm.* probabile hoc esse ajunt *c. 4. n.* 149. dicentes, quod cum DD. doceant non posse fieri compensationem debiti probabiliter dubii, intelligunt loqui; quando ipsum debitum est dubium; non vero quando debitum est certum, & dubium tantum versatur circa modum satisfactionis; tunc enim licite potes uti probabili opinione, tibi satisfaciendo compensatione, vel aliter. Ita *Salm. l. c.* Sed vide dicta *p. 6. nu. 35. & v. Attamen*, ubi contrariæ sententiæ adhæsimus.

„ Si non possis absque periculo vitæ. * (*Nisi alter ob tuam* 1002 *infamationem sit in eodem periculo vitæ, Salm. d. n. 138. Tenet tamen Croix nu. 1251. cum Ills. metum gravissimi damni temporalis in bonis, etiam excusare a restitutione famæ; Hoc tantum potest admitti, si damnum bonorum sit respective majus, quam famæ.*) * Vel si fama restituenda sit minoris valoris, quam fama detractoris; Sic v. gr. Prælatus non tenetur restituere vili homini, si aliter non potest, quam cum amissione famæ suæ multo majoris momenti, sed sufficit tunc, si infamatum laudet, aut pecunia compenset. V. *Card. Lugo loc. cit.* * (*Ita etiam*

Less.

Less. l. 2. cap. 11. num. 138. & Salm. de Rest. cap. 4. n. 136. cum Bann. Dic. Trull. &c. contra aliquos: Quia aliter non servaretur æqualitas.)*

1003 7. Si infamatus sponte remiserit, (modo tamen ejus infamia non redundarit in alios, ut familiam, statum) sive expressa, sive tacita sit condonatio: tametsi nihilominus ex charitate damnum resarcire aliquando tenearis, si possis absque gravi incommodo. *Card. Lugo d. 15. s. 3. num. 28.* Imo aliquando etiam sufficit condonatio præsumta, sive interpretativa voluntas ejus, qui potest condonare, si nimirum ille sit ita affectus, ut, si rogaretur, facile condonaret: tunc enim non est invitus, saltem quoad substantiam, etsi fama non restituatur. V. C. *Lugo loc. cit.*

Quæritur, an restitutio famæ licite condonetur?

Resp. Licite fit in iis casibus, in quibus seipsum licet infamare; in quibus autem, & quam graviter peccat se infamando, in iisdem, & tam graviter peccat condonando, *Nav. Trull. l. 7. cap. 10. d. 38.* * (*Per se loquendo non est mortale infamare seipsum (exceptis casibus apud Bus. ut infra); Ita Holz. tom. 1. pag. 303. num. 644. cum Laym. & communi, quia quisque est dominus suæ famæ. Est tamen veniale, si sit sine causa.*) *

1. Condonans famæ restitutionem peccat mortaliter, 1. Si infamia redundet in alios. 2. Si inde sequatur scandalum. 3. Si sit vir valde utilis Reip. & ex infamia fructus impediatur. 4. Si fama sit necessaria ad muneris gubernationem, *Sot. Less. Trull. loc. cit.* qui tamen notant, condonationem semper esse validam, quando fama non redundat in alios, secus quando redundat. Unde parentes non possunt condonare, quando redundat in filios; neque filii, quando in parentes. V. *Auct. cit.*

2. Ex eo vero precise, quod infamatus, vel contumelia affectus, conversans cum infamatore, videatur remittere injuriam, non censetur condonare restitutionem famæ, vel honoris, sicut nec alia debita per familiaritatem. *Nav. c. 18. Trull. d. 29.*

CAPUT II.

Quid de præcepto Nono, & Decimo?

RESp. Prohibent omnes internas concupiscentias, & delectationes voluntarias illorum operum, quæ præceptis secundæ tabulæ, præsertim sexto, & septimo vetantur. Qua de re vide supra: & patebit ex dicendis de peccatis, infra *lib. V.*

CAPUT III.

Quid de Præceptis Ecclesiæ?

RESp. Etsi ea sint plurima, præcipue tamen toti Christiano Populo communia quinque numerantur. Ex quibus hic agendum restat de tertio, quia de 1. & 2. actum est in Præcep. 3. Decal. De 4. & 5. infra lib. VI. de Sacram. * Contra porro hoc præceptum ex solo contemtu peccari, Propos. est proscripta ab Alex. VII. Proposit. 23.

DUBIUM I.

Quid requiratur ad jejunium Ecclesiasticum, & quanta ejus obligatio?

1004 *De unica comestione.*

1005 *De abstinentia a carnibus, ovis, & lacticiniis?* 1006. *An abstinentia a lacticiniis in Quadragesima obliget sub gravi?* 1007. *Dub. I. An hæc abstinentia obliget etiam in Dominicis Quadragesimæ?* 1008. *Quinam in Quadragesima excusentur ad edendas carnes, aut lacticinia?* 1009. *Dub. II. An in jejuniis extra Quadragesimam sit abstinendum a lacticiniis de jure communi? Dub. III. An ubi viget consuetudo abstinendi? Dub. IV. An liceat edere biscoctos ovis confectos?*

1010 *Dub. V. An liceat edere laridum, cui permittuntur ova?*

1011 *Dub. VI. Quorum animalium carnes vetentur in jejuniis?*

1012 *Dub. VII. Quibus pueris possint ministrari carnes?*

1013 *An dispensati ad carnes teneantur ad unicam comestionem, & ad abstinendum a piscibus?* 1014. *Quid in mensa privata?*

1015 *Sancita circa hoc a N. SS. P. Bened. XIV. I. De obligatione sub gravi. II. De cibis in cœnula adhibendis. III. De hora prandii. IV. De epulis vetitis ad carnes dispensatis. V. De Dominicis Quadragesimæ. VI. De Bulla Cruciata. VII. De jejuniis extra Quadragesimam. Quid, si quis sit dispensatus ad carnes ob debilitatem utrinam? An dispensatis ad carnes permittantur tantum carnes salubres?*

1016 *De hora debita refectionis. An anticipans notabiliter horam meridianam, graviter peccet?*

1017 *De divisione prandii &c. apud Bus.*

1018 *Qu. I. An liceat in jejuniis sumere parum cibi ante potum?* 1019. *Qu. II. An electuaria frangant jejunium?* 1020. *Qu. III. Per quantum temporis prandium non interrumpatur? Qu. IV. An quis, postquam surrexit a mensa, possit ad eam redire? Qu. V. Quantum liceat protrahere prandium?*

1021 *An liceat sumere lac, jusculum, & similia?* 1022. *Qu. I. An liceat potus vini? Qu. II. An potus cervisiæ, ac limoniadis dicta* Sorbetto? 1023. *Qu. III. An liceat potio* Chocolatis?

1024 *De* Collatiuncula vespertina. 1025. *Quænam* quantitas *permittatur in cœnula? Et quæ in Vigilia Nativitatis Domini? & Paschatis, aut Pentecostes?*

1026 *Quænam* qualitas *ciborum in cœnula permittatur?* 1027. *Dub. I. An liceat sumere ova? Et an parum casei?* 1028. *Dub. II. An pisces?* 1029. *Dub. III. An panis coctus, & jusculum ex herbis? An legumina?*

1030 *Quæ sit parva materia carnium, aut aliorum ciborum? Et an sit vetitum, sæpius in die quid parum edere?*

1035 *Qu. I. An bis comedens culpabiliter, teneatur ad jejunium? Qu. II. Quid, si inculpabiliter? Qu. III. An liceat cauponibus ministrare carnes in die jejunii?*

RESp. Jejunium ex præcepto Ecclesiæ, obligante sub mortali, requirit tres conditiones, *Laym. l. 4. t. 8. cap. 1. num. 13.* 1004

1. Est unica tantum comestio de die in ordine ad nutritionem. Quæ ita necessaria est conditio, ut secunda comestione pecces mortaliter; reliquis autem supra secundam, ad summum venialiter tantum, *Laym. cap. 1. num. 12. & 13.*

2. Est abstinentia ab usu carnium, itemque ovorum, 1005 & lacticiniorum; eo quod ex carne originem trahant, multumque nutriant. Unde intra Quadragesimam jure communi prohibentur; extra eam permittuntur. Imo intra eam quibusdam locis consuetudo permittit, quæ ubique notanda est. *Bonac. d. ultim. quæst. 1. part. 2. ex Sylv. Nav. Less. Azor. Layman loc. cit. Fill. Fag. par. 4. l. 1. cap. 2.* Adde, dispensatum quoad carnes etiam lacticiniis, & ovis vesci posse, non tamen vice versa: &, cui est permissus esus carnium, etiam secunda refectio permissa videtur, ut contra *Reg. Less. Nav. &c.* probabiliter docent *Azor. l. 7. cap. 10. quæst. 3. Fill. t. 27. c. 3. quæst. 4. Tolet. &c.* * (*Sed hæc opinio hodie non est amplius probabilis ex Declaratione nostri SS. Pontificis Ben. XIV. Vide infra num. 1013.*) * Confirmatque *Bonac. loc. cit.* si esus carnium sit permissus ob debilitatem naturæ, & non propter nauseam, vel damnum tantum. Vide *Less. Fill. Azor. &c.* Ratio est, quia de essentia jejunii est abstinentia a carnibus.

Quæritur, an abstinentia ab ovis, & lacticiniis in die- 1006 bus jejunii obliget sub gravi? Damnata quidem fuit ab *Alex. VII. Propos. 32.* quæ dicebat: *Non est evidens, quod consuetudo non comedendi ova, & lacticinia in Quadragesima obliget.* Unde certum est prædictam abstinentiam in Quadragesima obligare, & quidem sub gravi, ut communiter DD. apud *Salmant. Tract. 23. de Tertio Præcepto c. 2. num. 34.*

Sed dubitatur I. an abstinentia a lacticiniis obliget etiam 1007 in Dominicis Quadragesimæ? Negant *Pasqu. Fagund. Mendo, Mach. Gom. Llamas, &c.* apud *Salmant. loc. cit. num. 35.* Ratio istorum, quia in *cap. Denique. Dist. 4.* prohibentur lacticinia solum in diebus jejunii, ut refert ibi *Glossa*; Dies autem Dominici in Quadragesima non sunt dies jejunii, ergo non est in eis abstinendum a lacticiniis. Neque constat, ut dicunt, contrariam consuetudinem Fidelium animo se obligandi sub culpa gravi fuisse introductam.

Quamvis præfata sententia non sane comprehendatur sub Propos. relata *Alex. VII.* Omnino tamen opposita est tenenda cum *Viva in d. Propos. 32. num. 9. Sanchez Cons. lib. 5. cap. 1. D. 19. num. 30. cum Cajet. Covar. Medin. &c. Salmant. d. cap. 2. num. 35.* Ratio, quia ex *citato cap. Denique*, universe præcipitur in diebus quadragesimalibus abstinentia a lacticiniis; Certum autem est, quod dies Dominici, etiam Quadragesimæ dies sunt: Quare prima sententia sat probabilis non videtur, cum plures eam improbabilem putent apud *Sanch. d. num. 3.*

Notandum 1. cum *Sanchez ibidem num. 4. & Salman-* 1008 *tic. numer. 40. Trull. Pasqu. & Machad.* quod pauperes, qui non habent, aut non possunt invenire aliud ad se alendum, quam lacticinia, licita in Quadragesima possunt ea comedere, & præbere domesticis, ac operariis suis. Idem dicit *Sanchez* de pauperibus mendicantibus. Et idem asserunt *Sanchez numer. 6. & Salmantic. ibidem* cum *Trull. & Pasqual.* de iter agentibus, si in via non inveniant pisces ad emendum. Contradicunt ta-

men probabilius huic Diana part. 10. tract. 14. R. 59. & Leand. ac Steph. apud Croix l. 3. part. 2. num. 1323. si hoc accideret tantum per unum diem; nisi, ajunt, sit persona, quæ aliter non valeat commode refici.

Notandum 2. cum Sanchez numer. 7. Holzmann de Præc. Eccl. cap. 1. numer. 4. v. Dices. Croix d. numer. 1323. cum Dian. Pasqu. & Salmant. d. cap. 2. num. 19. cum Vega, & Angles, quod in longa inedia per plures dies, ubi aliud, quam panis, haberi non possit, liceret vesci non solum lacticiniis, sed etiam carnibus. Sanchez tamen refert, ab Angles, & aliis non excusari pauperes, qui oleo carentes, larido sibi herbas præpararent; Sed hoc valde rigidum mihi videtur, si carentia esset per notabile tempus, puta per hebdomadam: Unde saltem in tali necessitate probabiliorem censeo sententiam Laymanni tract. 8. cap. 1. num. 5. Holzm. d. num. 4. & Elbel tom. 2. pag. 156. cum Alense, qui laridi usum pauperibus concedunt. Circa usum autem laridi extra Quadragesimam, vide dicenda infra numer. 1010. Dubitat. V.

Notandum 3. plures DD. censere, quod, qui in Quadragesima per plures dies careret piscibus, posset licite jam lacticinia tunc comedere. Probabilius tamen dicit Roncaglia Tract. 9. cap. 2. quæst. 4. hoc tantum permittendum assuetis piscibus vesci, non vero rusticis, qui pane, & herbis, aut leguminibus ordinarie aluntur; Nisi tamen (ut recte notat Bus. Dub. II. num. 2.) etiam illis cibis illi carerent ad sufficientiam. Cum autem tales tenues cibi parum sustentent, minime tenentur ii ad unicam comestionem, ut dicunt probabiliter Roncaglia loc. cit. Sanchez l. 5. cap. 1. D. 15. num. 4. cum Angles & aliis, ac Salmant. cap. 2. num. 133. Et idem recte docet Sanchez ibid. numer. 1. cum communi, si quis non haberet mane prandium sufficiens ad se pro tota die sustentandum; Vel si in die præcedenti inediam sit passus, ut Tambur. & Sanchez numer. 4. cum S. Thom. &c.

1009 Dubitatur II. An in diebus jejunii extra Quadragesimam teneamur sub gravi abstinere a lacticiniis de jure communi? Certum est in Quadragesima teneri ad abstinendum, ex propos. proscripta, supra relata. Dubium est, an teneamur extra Quadragesimam? Prima sententia affirmat, eamque tenent Covarr. 4. Var. cap. 2. num. 15. Gomez in Bulla, Claus. 7. num. 3. Idque probant ex cap. Denique. 6. Dist. 4. ubi Gregorius Magnus ad Augustinum Anglorum Episcopum sic scripsit: Par autem est, ut quibus diebus a carne animalium abstinemus, ab omnibus quoque, quæ sementinam carnis trahunt originem, jejunemus, a lacte videlicet, caseo, & ovis. Ubi notandum, quod verba par est, non denotant hic consilium, sed præceptum, ut explicat ibi Glossa, & tenent communiter DD. cum Diana par. 3. tract. 6. R. 80. & Elbel tom. 2. pag. 155. num. 428. Confirmatur ex cap. Rogationes. 3. dist. 3. ubi in Concilio Arelianensi dictum fuit, quod in diebus Rogationum (in quibus olim jejunium servabatur) Fideles cibis quadragesimalibus utantur: Si ergo in Quadragesima vetantur lacticinia, vetantur etiam in aliis diebus jejunii. Hanc sententia videtur etiam tenere D. Thomas 2. 2. quæst. 147. art. 8. in cap. ubi loquens generaliter de jejuniis, sic ait: Illos cibos Ecclesia jejunantibus interdixit, qui hominem ad venerea provocant; Hujusmodi autem sunt carnes animalium in terra nascentium & respirantium, & quæ ab eis procedunt, sicut lacticinia ex gressilibus, & ova ex avibus . . . Et ideo ab his cibis præcipue jejunantibus Ecclesia statuit esse abstinendum. Ergo S. Doctor videtur sentire quod in cunctis jejuniis sola consuetudo, ubi viget, derogat obligationi abstinendi a lacticiniis.

Secunda vero sententia communis, quam sequimur, & tenent Layman l. 4. tract. 8. cap. 1. num. 3. Sanchez Conf. l. 2. cap. 1. dub. 20. num. 2. cum S. Antonin. Nav. Palac. Henr. &c. Bonac. de Præc. Eccl. D. ultim. quæst. 1. part. 2. num. 2. Concina tom. 5. pag. 188. num. 5. Salmant. tract. 23. cap. 2. num. 23. cum Conc. Tolet. an. 1583. Sporer de Jejun. sect. 2. a. 9. Viva in prop. 32. Alexandri VII. num. 10. Holzmann de Præc. Eccl. cap. 1. num. 3. Elbel tom. 2. pag. 155. num. 428. docet de jure communi non vetari lacticinia, & ova; Ratio, quia contrarium, extra Quadragesimam, nullo jure probatur; in citato enim cap. Denique, agebatur tantum de jejunio quadragesimali, de quo erat quæsitum; ut patet ex Glossa, & ex ipso contextu Canonis, ubi dicitur, a Quinquagesima propositum jejunandi suscipiant; & deinde, hujus sacri temporis, &c. Et sic intelligunt Panorm. Fagnan. & alii communiter. Nec obstat aliud cit. cap. Rogationes; quia illud statutum fuit pro illa particulari Ecclesia Arelianensi.

Nec obstat D. Thomas in loc. cit. nam ibid. ad 3. clare docet abstinentiam a lacticiniis extra Quadragesimam non præcipi, & ideo non pertinere ad essentiam jejunii; dum ait: Et ideo in qualibet jejunio interdicitur esus carnium; in jejunio autem quadragesimali interdicuntur universaliter etiam ova, & lacticinia. Nota To etiam, ergo in jejunio extra Quadragesimam lacticinia non vetantur. Cur autem vetentur in Quadragesima, plures rationes assignat S. Doctor, tum quia tale jejunium est sollemnius; tum quia illud observatur ad imitationem Christi Domini; tum quia per ipsum disponimur ad Redemtionis nostræ mysteria devote celebranda. Hinc Viva in Prop. 32. Alex. VII. num. 8. supponit ut certum, quod dispensatus ad lacticinia tenetur ad jejunium, cum non sit ob talem esum a jejunio solutus.

Dubitatur III. An ubi viget consuetudo abstinendi a lacticiniis in jejuniis extra Quadragesimam, talis consuetudo obliget sub gravi? Prima sententia negat, quam tenent Sanchez Conf. l. 5. cap. 1. dub. 21. num. 2. cum aliis, Villalob. Summa tom. 1. tract. 23. diff. 8. num. 1. & probabilem vocat Tamb. Dec. l. 4. cap. 5. §. 1. num. 22. cum Portell. Salas, Henr. &c. Hæc sententia asserit, præfatam consuetudinem non obligare saltem sub gravi, etiam ubi viget, nisi constet esse introductam a Populo scienter, & animo se obligandi; nam alias censetur servata fuisse ex ignorantia, vel ex devotione sine obligatione. Ratio, quia, ad se obligandum ex consuetudine, non sufficit credere aliquam esse obligationem, sed requiritur, quod constet majorem Populi partem habuisse animum graviter se obligandi, ut dicunt Salmant. de Leg. tract. 11. cap. 6. num. 28. cum Suar. Pal. Bonac. &c. Unde dicunt, quod in dubio tunc judicandum est pro libertate; nulla enim lex obligat, nisi probetur ut certa, & nemo præsumitur in dubio certum onus sibi imposuisse.

Secunda tamen sententia communis, quam amplectimur, & docent S. Thom. 2. 2. q. 147. art. 8. ad 3. Azor. tom. 1. l. 7. cap. 10. quæst. 1. Less. l. 5. cap. 2. num. 8. & 10. Laym. loc. cit. num. 3. Viva in d. prop. 32. num. 10. Roncaglia de 3. Præc. Qu. 2. cap. 1. qu. 3. in fin. Concina tom. 5. pag. 188. num. 5. Salmant. cap. 2. num. 33. Bon. loc. cit. part. 2. num. 2. cum Nav. Sylvest. Valent. Fill. Reg. &c. communiter, tenet esse obligationem abstinendi a lacticiniis in locis, ubi ab immemorabili talis viget consuetudo. Ratio, quia in hoc casu possessio non stat pro libertate, sed pro obligatione consuetudinis; Regula enim generalis est, ut pluries diximus, quod pro eo stat possessio, pro quo stat præsumtio; hæc autem ex conjecturis, quæ faciunt præsumere consuetudinem introductam animo se obligandi, est quando consuetudo constanter, & cum gravi incommodo a majori parte Populi observatur, ut dicunt Suar. de Leg. l. 7. cap. 15. numer. 17. Pal. tom. 1. tract. 3. D. 3. p. 2. §. 3. num. 13. Diana p. 3. tr. 6. R. 80. atque diximus de Leg. pag. 32. vers. IV. Requiritur, cum Salm. & Croix; quia non solet Populus constanter convenire in observantiam alicujus consuetudinis graviter onerosæ, nisi quando vere obligatum se sentit. Si ergo præsumtio stat pro consuetudine, quod animo se obligandi sit a Populo introducta, pro ea quoque stat possessio.

Dubitatur IV. An in jejuniis Quadragesimæ liceat comedere in quacunque quantitate panes biscoctos ovis confectos, vulgo Ciambelle? Affirmat Pasqualigus decis. 85. n. 3. quia quantitas ovorum farinæ immixta ita absorbetur in ejusmodi compositione, ut nullo modo censeatur cibus ex ovis. Sed omnino negandum cum Palao tract. 30. D. 3. p. 2. num. 6. Concina tom. 5. pag. 190. num. 8. & Salm. tr. 23. cap. 2. num. 41. Ratio, quia substantia ovorum non deperditur per hoc quod farinæ miscetur, alias quilibet posset in diebus prohibitis comedere cibum album, vulgo mangiar bianco, confectum ex carne, & farina. Dicunt tamen Salm. l. c. quod DD. communiter admittunt sine jejunii læsione posse edi tantum duos biscoctos, & citant Dian. p. 1. tr. 9. R. 31. Led. 2. p. tr. 27. de Abstin. c. 2. diff. 5. Villal. tom. 1. t. 23. diff. 7. n. 3. Sed Diana id tantum admittit ratione consuetudinis; Ledesma vero, & Vill. dicunt duos biscoctos posse edi sine peccato gravi. Hinc mihi probabilius dicendum videtur, hujusmodi cibi esum non excusari a peccato veniali, nisi saltem aliqualis causa accedat.

Dubitatur V. An, cui licitum sit edere lacticinia, liceat 1010
etiam edere laridum, & sagimen? Affirmant Hostiens. Abbat. Sylv. & Glos. in c. Presbyter. Dist. 82. apud Laym. Tr. 8. c. 1. n. 5. cum Fagund. apud Bus. Ratio, quia dicunt laridum, & sagimen revera non esse carnes; cum pinguedo crescat, etiam finito naturali augmento animalium; ideoque censent pinguedinem potius dicendam esse excrementum carnis, sicut est lac, quam veram carnem; Viva de 3. Pr. Dec. Qu. 10. art. 1. n. 2. id putat probabile cum Laym. & Azor. quos citat; Sed Azor. tom. 1. l. 7. c. 10. q. ult. minime id asserit esse probabile, tantum non improbat; Laym. autem l. c. dicit expresse prædictam sententiam non esse practice probabilem ob contrariam consuetudinem; Quamvis concedat posse eam inservire 1. ad permittendum lacticinia pauperibus. 2. Ut esum laridi, & sagiminis non facile damnetur de peccato gravi. 3. Ut permittatur ancillis illa coquere, & etiam vesci, si nequeant resistere dominis hoc jubentibus. Tamb. autem Dec. lib. 4. c. 5. §. 1. ex num. 14. distinguit, & dicit, laridum, sive pinguedinem nondum igne liquefactam, omnino censendam esse carnem; Si vero illa sit liquefacta, & in sagimen reducta, dicit probabile esse cum Dian. Henriq. &c. quod inter lacticinia numerari possit.

His omnibus igitur non obstantibus (quicquid sit de pauperibus, & ancillis, ut supra dicit Laym.), omnino videtur non recedendum a sententia communi, quam docent Sanch. Conf. l. 5. c. 1. D. 19. in fin. & Dec. l. 4. c. 11. n. 48. Bon. D. 4. q. 2. p. 6. n. 23. Concin. to. 5. p. 159. n. 2. Elbel to. 2. p. 156. n. 430. Ronc. Tr. 9. c. 1. q. 3. Milante

lante pag. 266. *Salmant. d. c. 2. num.* 15. cum *Trull. Henr. Rodr.* &c. Hi omnes dicunt laridum, & sagimen veras esse carnes, cum vere de substantia carnis participent. Si vero adsit in aliquo loco diversa consuetudo, hanc servandam esse dicit *Bus. num. 3. in fine*.

1011 Dubitatur VI. Quorum animalium carnes judicentur vetitæ in die jejunii? *S. Thomas* 2. 2. *q.* 147. *art.* 8. ait interdici carnes omnium animalium, *in terra nascentium & respirantium*. Sed ad discernendum, quæ animalia reputanda sint carnes, quamvis non leve judicium sit attendere, an illa diu extra aquam vivere soleant, magis tamen attendenda est communis æstimatio Fidelium, ac judicium medicorum, si reputent carnes, vel pisces; ita *Less. l. 4. cap. 2. n. 8. Concina tom. 5. pag. 159. num. 2. Elbel tom. 2. pag. 155. num. 427. Holzman tom. 1. pag. 333. num. 4. & Bon. de Pr. Eccl. D. ult. qu. 1. p. 2. num. 1. cum Sylvest. Nav. Azor. Valent. Laym. Fill. & Reg.* Hinc dicunt *Tamb. Dec. l. 4. c. 5. §. 1. num. 10. Conc. Bon. Elbel, Holzm. ll. cit.* item *Reg. & Gob. apud Croix l. 6. p. 2. num.* 1266. non vetari carnes limacum, testudinum, ranarum, locustarum, & concharum. Ratio, quia hujusmodi animalia saltem æquiparantur piscibus, cum vix habeant sanguinem, vel sanguinem frigidum, vel nutriuntur piscibus, aut in aquis ad instar piscium. Idem ajunt *Milante p.* 265. *& Tamb. dict. num.* 12. de viperis, quæ similes sunt anguillis. Idem dicunt *Elbel, & Holzm. ll. cc.* de lutris, castoribus, fibris, & de anatribus cujusdam generis. Aves tamen, ut *Mil. & Conc. ll. cc.* licet aliquæ nutriantur in aquis, habentur ut veræ carnes, prout sunt fulicæ, corvi marini, & similes.

1012 Dubitatur VII. Quibus pueris licite possint ministrari carnes? Certum & commune est posse pueris usu rationis carentibus ante septennium, sicut & amentibus; *Sanch. Dec. l. 1. c. 12. num. 6. & 16. Salm. tr. 23. cap. 2. num. 20. cum Panorm. Bon. Trull. &c.* Idem dicitur de pueris, qui adhuc post septennium ad usum rationis non pervenerint, ut *Croix l. 3. p. 2. num.* 1367. cum communi. E converso nequeunt carnes ministrari pueris statim ac, completo septennio, usum rationis adepti fuerint, ut omnino tenendum cum *Sanchez, Laym. Bon. Pal. Salm. &c.* contra *S. Antoninum, &c.* Vida dicta *l. 1. pag.* 72. *in fine, v. Quæritur*. Dubium fit, an possint dari carnes pueris, qui ante septennium jam habent usum rationis? Affirmant *Sancius, Diana, & Burgh. apud Croix l. 1. num.* 676. & alii in pari casu allati *numer.* 270. quorum sententia non videtur improbabilis ex doctrina *D. Thomæ*, quia, ut dicunt, lex positiva tantum respicit communiter contingentia. Sed communius & probabilius negant *Sanchez loc. cit. num. 6. Azor. p. 1. l. 7. cap. 17. alias 28. qu. 2. in fine, & Salm. d. num. 20. cum Suar. Bon. Vill. Trull. Fill. &c.* Ratio, quia Ecclesia pro hujusmodi abstinentiæ obligatione non quidem determinat tempus sapientiæ, sed tempus quo pueri sunt capaces præcepti; & hoc sane evenit, quando usus rationis jam sunt compotes facti. In dubio autem, an aliquis puer pervenerit, vel non, ad usum rationis, possuntne ei carnes ministrari? Distinguendum: Si puer attigerit septennium, non possunt, quia tunc præsumtio stat pro usu rationis, & consequenter pro obligatione, ut recte dicunt *Salm. l. c. cum AA. citatis*. Secus dicendum, si non attigerit; quia tunc præsumtio stat pro opposito, & ideo possessio stat pro libertate, ut *Salm. de Leg. cap. 3. num. 52. Holzman tom. 1. pag. 82. num. 402.*

1013 Quoad eos autem, qui in diebus jejunii dispensantur ad carnes, attente oportet hic advertere, quæ nuper sancita sunt a SS. Nostro Pontifice *Bened. XIV.* in Epistola Encyclica, quæ incipit: *Non ambigimus*. Ipsam in calce hujus libri *num.* I. in extensum reperies: ibi SS. Pontifex, graviter dolens de perniciosa licentia plurimorum, hanc adeo invaluisse conquaritur, ut *nulla Apostolici instituti* (verba sunt Epistolæ) *habita ratione, jejuniorum tempore palam, & impune ab iisdem agitentur convivia, & epulæ interdictæ promiscue inferuntur*. Hinc in prædicta Epistola, & clarius in altera, quæ incipit: *In suprema*, (& hanc reperies positam *num.* II.) ita Pontifex sancit: *Nos quibuscunque, quacunque occasione, sive multitudini indiscriminatim ob legitimam causam, & de utriusque medici consilio (dummodo nulla certa, & periculosa affectæ valetudinis ratio intercedat, & aliter fieri necessario exigat) in Quadragesima, aliisque anni temporibus, & diebus, quibus carnium, ovorum, & lacticiniorum esus est prohibitus, dispensari contigerit, ab omnibus omnino, nemine excepto, unicam comestionem servandam, & licitas, atque interdictas epulas minime esse apponendas, tenore præsentium declaramus, & edicimus*.

1014 Hic ab aliquibus dubitatum fuit, an dispensatus ad carnes licite poterit aliquem pisciculum, sive cibum legalem, non in conviviis, neque cum scandalo, sed in privata mensa aliquando moderate comedere? Ad hoc dubium quidam modernus Auctor (*de Petio in Addit. ad Fel. Pot.*) animadvertens relata verba SS. nostri Pontificis, quæ sub initio primæ Bullæ præmittuntur, ut supra: *Ut, nulla Apostolici Instituti, Sacratissimique Præcepti habita ratione, jejuniorum tempore palam, & impune ab iisdem aguntur convivia, & epula interdicta promiscue inferuntur*. Sic respondet: „ (In conviviis igitur, lautisque mensis promiscue carnes, ac legales cibos comedere prohibetur. At si privatæ sint mensæ, & nullum sit scandalum, dispensatos ad carnes, legales etiam cibos cum illis adeta, si debita cum moderatione fiat, non ad satietatem, non immodica, non ad gulæ delectationem, sed ad stomachi appetentiam, minime censetur hac Bulla prohibitum; Nonne & actus possit esse temperantiæ, ut, si quis, ne comedat duo fercula carnis, unum carnis, legale alterum edat? Nec enim illa SS. Pontifex vult esse vitanda, quæ Theologorum sensus probat, sed ea, quæ solum abusum redolent laxitatis) „ His tamen non obstantibus, attentis duabus Bullis N. SS. P. Benedicti XIV. nempe Bulla, *Non ambigimus*, & Bulla, *Libentissime* quæ afferentur in fine Tomi II. præfata opinio non videtur probabilis; quia, licet in prima Bulla fiat obiter mentio de conviviis, non ideo tamen infertur, quod prohibitio fuerit facta tantum pro conviviis: nam in primis Bulla generaliter prohibet dispensatis, ne piscibus vescantur; secundo Pontifex asserit hanc Bullam emanasse ad instar alterius sui Rescripti eodem anno editi, quo cum dispensasset generaliter ad carnes, expresse vetuit apponi promiscue licitas, atque interdictas epulas: Quis autem dicet, tunc Pontificem prohibuisse dispensatis esum piscium tantum in conviviis? Deinde per alteram prædictam Bullam, *Libentissime*, & per insertam ibi Constitutionem, *Si Fraternitas*, videtur hoc dubium omnino ablatum: ibi enim Pontifex præcepit Medicis, ne dent facultatem vescendi carnibus tempore vetito, nisi geminis adjectis conditionibus, scilicet *unica in die comestione, & non permiscendarum epularum*. Ergo dispensatis ad carnes interdicti fuerunt generaliter pisces, tam in conviviis, quam in mensa privata, cum licentiæ Medicorum non dentur ad carnes edendas tantum in conviviis, sed etiam in mensa privata. Tandem in præfata Constitutione, *Si Fraternitas*, ad *Quæsitum* 4. solis dispensatis ad ova conceditur esus piscium, & negatur dispensatis ad carnes, nec ullam ibi Papa mentionem facit de conviviis, sed generice loquitur. Præterea præfatus Auctor *de Petio l. cit.* notat in præfata, & sequenti Epistola nostri SS. Pontificis Bened. XIV. non reprobari opinionem, quod extra Quadragesimam non sit obligatio de jure communi, in diebus jejunii abstinendi a lacticiniis, juxta dicta *numer.* 1009. Et quidem valde probabiliter, nam licet in præfata Epistola *In suprema*, ut supra, dicatur: *In Quadragesima, aliisque anni temporibus & diebus, quibus carnium, ovorum, & lacticiniorum esus est prohibitus, dispensari contigerit, &c.* Per hæc tamen verba, assertive prolata, nulla apparet facta a Pontifice de hoc peculiaris sanctio; & illa prohibitio lacticiniorum rationabiliter intelligitur asserta relative ad tempora Quadragesimæ, in quibus procul dubio eorum esus est vetitus.

Insuper alia Epistola edita die 10. Junii 1745. quæ incipit: *Libentissime*. (Vide Epistolam positam *num. III. in fine*) noster SS. Pontifex declaravit I. quod duo prædicta præcepta pro dispensatis ad carnes, scilicet de unica comestione in die facienda, & de non permiscendis epulis, obligant sub gravi. II. quod dispensati ad carnes in vespertina refectiuncula uti debeant *eo cibo, eaque portione, quibus utuntur jejunantes recta meticulosa conscientia*. III. quod iidem dispensati servare debent horam jejunantibus præscriptam. IV. quod pro dispensatis ad carnes epulæ licitæ sunt ipsæ carnes, interdictæ vero sunt pisces, adeo ut utrumque simul adhibere non possint. V. quod præceptum de dictis epulis non miscendis dies quoque Dominicos Quadragesimales complectatur. VI. quod lex non respiciat eos, qui gaudent Bulla Cruciatæ. VII. quod prædicta duo præcepta urgeant diebus jejunii, etiam extra Quadragesimam. Hic autem notandum, quod dispensati ad carnes minime prohibentur secundam comestionem facere, si sint dispensati ob debilitatem virium, ut *Salm. cap. 2. num. 26.* cum *Vvigandt*; Et idem declaratur in Epistola nostri Summi Pontificis verbis, ut supra: *Dummodo nulla certa, & periculosa affectæ valetudinis ratio intercedat, &c.* 1015

Quæritur hic, an dispensati ad carnes possint sine læsione jejunii edere carnes non salubres, nempe porcinas, & similes? Affirmant communissime DD. & quidem probabiliter, tum quia licentia ad carnes generaliter impertita, non est restringenda ad solas salubres; tum quia alias dispensati pluribus subjicarentur scrupulis, non raro dubitando, quænam carnes noceant, vel prosint. Ita *Lugo de Just. D. 3. numer. 139. Sanchez Dec. l. 4. cap. 1. numer. 59. Croix l. 3. part. 2. numer. 1313. Tamb. Dec. l. 4. cap. 5. §. 1. num. 8. & Salm. tr. 23. de 3. Præc. cap. 2. num. 21. cum Villal. Trull. Diana, &c.* Veruntamen *P. Concina tom. 5. pag. 173. numer.* 6. adducit quoddam Edictum Clementis XI. Romæ publicatum die 24. Febr. an. 1703. & confirmatum an. 1704. ubi dispensatis in Quadragesima permittuntur tantum carnes salubres. Sed advertendum cum *P. Viva de Jejun. quæst. 10. art. 1. numer. 4. & Capellotta, ac aliis apud eundem Concina*, Edictum illud non fuisse generale pro tota Ecclesia, sed tantum pro Statu Romano, idque declaratum fuit a N. SS. P. Benedicto XIV. prius in li-

bro Notificationum (*tom. 1. Notif. 15. num. 24.*), ubi testatur hujusmodi Edictum, emanatum fuisse a Clemente tanquam Episcopo Romæ. Deinde expressius id declaravit in sua Bulla de Jejunio, *Non ambigimus*, in qua loquens de præfato Edicto (ubi, ut diximus, vetitum fuit dispensatis edere carnes insalubres, & insuper in eodem Edicto simul præscriptum fuit dispensatos teneri ad unicam comestionem) dicit: *Nolumus tamen vos ignorare cum hujusmodi necessitate, & servandam esse unicam comestionem, sicut alias hic Romæ, ac nos ipsi hoc anno, urgentibus causis dispensantes, expresse præscripsimus*. Nota To *sicut alias hic Romæ*, ergo clare exprimit noster Papa Benedictus Decretum illud, ubi simul præscripta fuit quoad dispensatos unica comestio, & esus carnium tantum salubrium, fuisse particulare solum pro Roma. Noster autem Pontifex tale Decretum ampliavit quidem pro tota Ecclesia quoad partem unicæ comestionis, non vero quoad prohibitionem carnium insalubrium. Advertendum tamen, quod in Bulla, *Libentissime*, ejusdem Benedicti XIV. (Vide in fine *Tomi II. Epist. III. vers. Innocentius III.*) dicitur quod, interveniente aliqua urgentissima necessitate dispensandi ad esum carnium cum universa quadam Civitate, aut Gente, tunc tantum a Sede Apostolica *carnis, salubris tamen, facultas concedetur*. Hoc enim æquum fuit sic disponere, & strictius procedere, cum ageretur de universo Populo. Quod autem in præfata Bulla disponendum sancitur pro universo Populo, non habetur sancitum quoad dispensationem pro singulis personis.

1016 „ 3. Conditio est certa hora refectionis; quæ est circa „ meridiem, nisi aliud loci consuetudo ferat. Idque non „ mathematice computandum, sed moraliter. Dictam autem horam notabiliter sine justa causa prævenire, mortale putat *Navar.* & quidam alii; sed probabilius docent „ esse veniale *Tolet. & Filliuc.* eo quod non violetur substantia, sed tantum circumstantia. *Tol. Less. d. 2. num. 13.* „ Vid. *Laym. cap. 3. num. 10. & seq.*

„ Dixi 1. *notabiliter, & sine causa*: quia prævenire ex „ justa causa, v. gr. si iter faciendum, si hospites dimittendi, &c. & absque ea, per mediam horam tantum, „ nullum peccatum videtur esse. Dilatio in vesperam, & „ licita est, & laudabilis, si nihil ante sumas.

Quæritur, an antevertens notabiliter sine causa horam meridianam graviter peccet? Primitus, compertum est, horam refectionis fuisse vespere post solis occasum. Deinde retroacta est ad horam nonam, nempe ad horam mediam inter meridiem, & occasum. Verum a XIV. seculo consuevit refectio fieri ad horam sextam, sive ad meridiem. Hæc autem hora non mathematice, sed moraliter computanda est, ut docet *D. Thomas 2. 2. q. 147. art. 7. ad 2.* ubi ait: *Ad jejunium requiritur hora determinata, non secundum subtilem examinationem, sed secundum grossam æstimationem; sufficit enim, quod sit circa horam nonam*; hæc enim tunc erat hora refectionis. Quæ autem dicenda est notabilis anticipatio? Alii dicunt, si refectio anticipetur plus, quam hora; Alii tamen probabilius, si tantum hora, ut *Azor. to. 1. l. 7. c. 11. qu. 4. Concina tom. 5. pag. 277. n. 6. Elbel tom. 2. pag. 160. num. 444. Holzmann tom. 1. pag. 333. n. 6.* Quamvis apud plures Religiosos, ut ait *Elbel loc. cit. cum Croix, Spor. & Tamb.* receptissima sit consuetudo anticipandi prandium per integram horam. Ceterum omnibus licitum est anticipare infra horam, etiam sine causa. An autem notabilis anticipatio sit mortalis? *Prima* sententia probabilis affirmat cum *Azor. loc. cit. Sanch. Dec. l. 4. c. 11. num. 51. & Nav. Sylvest. Led. Cov. &c. apud Salm. tr. 23. cap. 1. num. 86.* & hanc probabiliorem putat *Concina loc. cit. num. 5.* Ratio, quia sicut datur præceptum de unica comestione, sic etiam datur de comestionis tempore. *Secunda* vero sententia communior, & probabilior negat, eamque tenent cum *Bus. Less. l. 4. cap. 2. num. 15. Tol. l. 6. c. 2. Bon. qu. 1. p. 4. num. 3. Pal. p. 2. §. 3. n. 3. Laym. l. 4. tr. 8. cap. 1. num. 11. Sporer de 3. Præc. sect. 5. num. 23. Elbel p. 160. num. 443. Holzmann tom. 1. pag. 333. num. 6. Salm. d. c. 2. num. 87. cum Innoc. Ricch. Archid. Vill. Fill. & Rodr.* Ratio, quia hora non est de essentia jejunii, ut ipsi Contrarii fatentur, sed est circumstantia tantum accidentalis; Unde, sicut in Officio Divino, licet hora recitationis sit præcepta, anticipatio tamen non est mortalis; ita nec etiam in jejunio. Hinc non valet dicere, quod esto horæ determinatio non sit de essentia jejunii, est tamen conditio ab Ecclesia præscripta; Nam respondetur, quod hæc conditio vel non obligat sub gravi, vel an obliget sub gravi, saltem non constat; & ideo ad mortale non obligat, juxta dicta *pag. 11. n. 53.* Neque officit, quod anticipando, finis jejunii frustretur; quia (ut bene respondet *Elbel*) maceratio, quæ mane habenda erat, compensatur postea, licet cum minori difficultate; sed hæc diminutio non reputatur gravis; præterea quod finis præcepti non cadit sub præcepto. Nemo autem dubitat, quin hujusmodi notabilis anticipatio sit saltem veniale; a quo excusat quælibet causa rationabilis, nempe iter inchoandum, urgens negotium, debilitas complexionis, urbanitas, & similia. Ita *Elbel, Holzmann Sporer ll. cc. & Salm. num. 90. cum Pal. Azor. Nav. &c.*

„ 1. Non solvitur jejunium per divisionem prandii, ob 1017
„ negotium incidens, vel si quid sumatur per modum medicinæ, vel ob debilitatem, aliamve causam rationabilem, ut apud Religiosos faciunt ministri, & lectores „ mensæ, quia non nisi unicam refectionem intendunt. „ " (*Ita Caj. Bonac. Less. Pal. & Salm. num. 51. Et ita* „ *præscripsit S. Benedictus in Reg. 28.*) " Et hinc *Sanchez* „ *tom. 2. opusc. l. 5. cap. 1. dub. 34. Escob. t. 1. E. 7. c. 3.* „ *num. 29.* excusant famulos mensæ ministrantes, si aliquid „ prægustent, aut ex reliquiis gulose sumant, tum ut melius serviant, tum ut famem sublevent; intellige, si „ cum illorum refectione licita moraliter uniatur. " (*Ut* „ *ait etiam Elbel tom. 2. pag. 161. n. 448. cum Less. Tamb.* „ *Sporer num. 13. cum Azor. Nav. Diana, & Croix l. 3. p.* „ *2. num. 1280.*) " Nec solvitur per sumtionem electuariorum, vel crebriorem haustum (ante quem modicum sumere, ne potus noceat, permittit *Azorius, Escob. t. 1.* „ *E. 7. cap. 3. num. 28.*); & quidem toties, quoties biberit, dummodo non in fraudem jejunii, verbi gratia 5. „ vel 6. amygdalas, vel quid simile, *Regin. &c.* cum *Dian.* „ *p. 1. t. 9. R. 24.* quia ordinantur potius ad alterationem „ corporis, vel digestionem ciborum, quam nutritionem.

Quæritur I. an liceat sine fractione jejunii, sumere to- 1018
ties quoties libuerit aliquid cibi ante potum, ne potus noceat? Affirmant *Pasq. Fag. Dian. & Leander* (*apud Salm. tr. 23. cap. 2. num. 66.*), qui citat *D. Thom. Sylv. Sanch. Bon. &c.* Sed recte contradicunt *Salm. num. 68. cum Caj. Abul. &c.* qui dicunt nequaquam *D. Thomam*, nec alios citatos a *Leandro*, id permittere toties, quoties, sed tantum vix pro una vice, in quo consentiunt ipsi *Salm. & Concina tom. 5. pag. 255. n. 3.* Alii vero, ut *Elbel tom. 2. pag. 165. num. 446.* cum communissima, ut asserit, *Sporer sect. 5. num. 14. Laym. l. 4. tr. 8. c. 1. num. 7. Croix l. 3. p. 2. num. 1293.* id permittunt, si non fiat frequenter.

Quæritur II. an *Electuaria* frangant jejunium? Electua- 1019
ria dicuntur ea, quæ ex electis rebus, puta ex sacchara & junipero, aut cedro conficiuntur, vulgo dicta *Conserve*, ut *Concina tom. 5. pag. 203. num. 8. & Elbel tom. 2. p. 161. num. 447. cum D. Thom.* loco mox citando; non autem intelliguntur potiones de *Kaffè*, & herba *Thè*, quæ omnino ad libitum quidem permittuntur, ut bene ajunt *Croix l. 3. p. 2. n. 1292. Holzmann tom. 1. p. 337. num. 21. Milante in Prop. Ex. 23. pag. 257. & Elbel p. 156. num 433. cum communi*. De præfatis autem Electuariis sic docet *D. Thomas 2. 2. qu. 147. ar. 6. ad 3.* ubi ait: *Electuaria, etiamsi aliquo modo nutriant, non principaliter assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem ciborum; Unde non solvunt jejunium, sicut nec aliorum medicinarum assumtio; nisi forte aliquis in fraudem electuaria in magna quantitate assumat per modum cibi*. Hanc doctrinam S. Doctoris communiter sequuntur *Holz. loc. cit. p. 338. R. 2. Elb. p. 161. num. 447. Sporer num. 14 & Salm. c. 2. num. 52. cum Caj. Less. Nav. Laym. &c.* An autem hæc, ob solam delectationem sumta, jejunium lædant? Negant *Salm. num. 53. cum Abul. & Sylv.* modo sumantur in parva quantitate; & utuntur ratione *D. Thomæ*, scilicet quod Electuaria non sumuntur ad nutriendum, sed ad digestionem adjuvandam; sicut vinum, etiamsi vere nutriat, & ad delectationem sumatur, tamen, quia non est ad nutriendum institutum, non frangit jejunium. Sed oppositum tenendum cum *Concina p. 203. n. 8.* qui citat *Leand. Fag. &c. ac Dian. Coord. tr. 6. R. 95. num. 2.* Ratio, quia iden Electuaria licite sumuntur in parva quantitate, eo quod, cum assumuntur ut medicamentum, adest sufficiens causa excusans a veniali; cum autem sumuntur ad delectationem, deficit causa, & propterea nequeunt sumi sine culpa. Nec obstat ratio *D. Thomæ*, ut supra opposita; quia, cum dicat S. Doctor non posse ea sumi per modum cibi, utique consequenter excludit posse sumi ad delectationem. Neque etiam valet paritas vini, nam vinum per se habet rationem potus, & non cibi, ut per se habent Electuaria. Ceterum, ad excusandum sufficit quælibet rationabilis causa, licet non tam gravis, puta ad digestionem ciborum, ut ait S. Thomas, sive ad confortandum stomachum, ad tollendum fœtorem oris, ad conservandam vocem, & similia; Ita *Sporer d. num. 14. & Elbel loc. cit.* Et sic probabiliter excusantur ii, qui aliquid sumunt, ne vires deficiant, quando prandium differre debent ultra horam communem, ut docent *Palaus tom. 7. tract. 1. D. 3. §. 2. numer. 3. cum Azor. Tol. Sa, Nav. & Val. Less. ac Layman apud Croix l. 3. par. 2. num. 1282.*

Quæritur III. Per quantum temporis prandium morali- 1020
ter non interrumpatur, itant illud continuari possit? *Tamb. Dec. l. 4. cap. 5. §. 2. numer. 16. & Fill.* apud *Dian. part. 1. Tract. 9. Res. 32.* dicunt, si nulla adsit causa, non interrumpi prandium per quadrans cum dimidio, etiamsi decreveris non amplius comedere; imo *Elbel tom. 2. p. 158. num. 438.* concedit id etiam per semihoram. Per horam vero procul dubio interrumpitur prandium, ut *Salm. tr. 20. cap. 12. num. 38.* Quando vero intercedit negotium *Sanch. Cons. l. 5. cap. 1. D. 24. numer. 1.* cum aliis, & *Diana Qu. 10. A. 2. numer. 4.* dicunt, nec etiam per horam prandium interrumpi. Imo *Joan. Sanchez* extendit

adhuc

adhuc ad duas horas; Et quamvis hoc non admittant *Salm. tr. 23. c. 2. n. 49.* Attamen *Tamb. Dec. l. 4. cap. 5. §. 2. n. 15.* cum *Fag. & Lezan. Dian.* apud *Croix l. 3. p. 2. n. 1279.* absolute concedunt; Et sane probabiliter, quando quis non sufficienter se refecit, ut ait *Holzmann to. 1. pag. 338. n. cc.* Imo *Croix l. c. cum Leand. Steph. & Pasqu.* adhuc probabiliter concedunt, quantumcunque sit sero, posse eum redire ad prandium; Dummodo (addunt) retinuerit intentionem redeundi, & non sufficienter se refecerit; Sed casu quo aliquis non posset tolerare jejunium sine magno incommodo, puto, etiam sine illa intentione, posse redire, quia Ecclesia nunquam intendit obligare ad diem transigendum sine sufficienti refectione; Et hoc concedere videntur etiam ipsi *Salm.* sequenti *n. 50. in fine* cum *Less. Trull. & Fill.*

Quæres IV. an quis, postquem surrexit e mensa enimo non emplius comedendi, possit iterum ad comedendum redire? Negat *Nav.* Sed affirmant *Less. l. 4. c. 2. D. 2. Roncaglia c. 1. q. 2. R. 1. ac Bon. Trull. & Vill.* apud *Salm. c. 2. n. 50.* qui merito probabile putant, si convivæ adhuc comedant, vel si in mensa apponatur aliud ferculum, quod illa ignorabat apponendum, ut ait *Sanch. n. 5. & Salm. n. 16.* cum *Villal.* quia adhuc moraliter censetur idem prandium durare. Id autem quod dicunt *Nav. Sylv. & Pal.* scilicet, quod qui causa itineris mane jentaculum sumpserit, non tenetur ad jejunandum, si postea non proficiscatur; Recte id negant *Salm. Less. Trull. & Fill.* Nisi quando per illam unicam comestionem non possit is reliquo die commode jejunare; Nam alias, cum essentia non adhuc sit destructe, tenetur utique jejunium servare.

Quæritur V. Quamdiu liceat protrahere prandium? Probabiliter respondent *Tamb. l. 4. c. 4. §. 2. n. 15. & Croix l. 3. p. 2. n. 1283. cum Fagund.* licere usque ad duas horas; Imo *Elbel tom. 2. pag. 158. num. 437. cum Gobat.* concedit usque ad tres, vel quatuor hores, saltem pro Germanis, juxta eorum morem; sed *Croix* merito dubitat, an hæc consuetudo sit approbata; nisi, ut ait, post duas circiter horas apponantur sola bellerie, vel cibi leviores; maxime si postea vesperi omittatur refectiuncula; Hocque ego nec approbo, nec reprobo.

1021 ,, Excipe tamen 1. Si quis sumeret lac, jusculum, & similia, quæ sive sorbeantur, sive comedantur, non habent rationem potus, sed cibi, ac principaliter referuntur ad nutriendum * (*Est commune apud Salm. n. 57. cum Sanch. Trull. &c.*) * 2. Si quis poma, pira, vel etiam uvas in magna quantitate sumeret; quia habent rationem cibi. *Dicast.* & alii 6. *Dian. p. 9. t. 6. R. 14.* * (*Etiamsi solum succum deglutias. Salm. n. 64. Et idem de uva, ex communi Salm. n. 65.* (*contra Pal.*) *Et idem dicit Viva q. 10. a. 1. n. 8. de peponibus, vulgo* ,i melloni d'acqua, *ut est communissima contra quemdam Anonymum, qui improbabiliter contrarium scripsit.*) * 3. Nisi quis in magna quantitate electuaria in fraudem jejunii sumeret. Qui vero in potu valde excederet, contra temperantiam quidem, non tamen contra jejunium peccaret, saltem mortaliter. *Laym. l. c. num. 7.*

1022 Quæritur hic I. An potus vini frangat jejunium? Non dubitandum, quod, ut testantur plures Patres, S. Chrysostomus, S. Hieronymus, S. Basilius, &c. juxta primam Ecclesiæ disciplinam antiqui Christiani in jejuniis omnino vino abstinebant. Sed nec etiam dubitandum, quod hodierno tempore potio vini non est interdicta, si sumatur in comestione, vel extra, ad sedandam sitim, edve digestionem juvandam, vide *P. Concina tom. 5. pag. 199. n. e.* Et patet ex *c. Denique. Dist. 3.* ubi Gregorius Magnus sic ait: *Vinum quoque ita bibere permittitur, ut ebrietatem omnino fugiamus.* Attamen dubium fit, an vinum sumptum extra refectionem ad sedandam famem lædat præceptum jejunii? *Prima* sententia affirmat, quam tenent *Sylvest. v. Jejunium. n. 9. Nat. Alex. l. 4. a. 7. Reg. 14.* item *S. Antonin. Abul. Reg. &c. apud Salm. de 3. Præc. c. 2. n. 55.* Et hanc videtur tenere *D. Thomas in 4. Sent. D. 15. q. 3. a. 4. q. 1. ad 1.* his verbis: *Qui potat extra horam unicæ comestionis, non dicitur bis manducare, & propter hoc nec statutum Ecclesiæ frangit; nisi fraudem faciat, quia legem violat, qui in fraudem legis aliquid facit.* Ratio igitur hujus sententiæ est, quia, licet bibens vinum ad famem extinguendam non peccet frangendo jejunium, peccat tamen frustrando finem jejunii. Hæc sententia est probabilis, sed probabilior est mihi sententia opposita, quam tenent *Sanch. Conf. l. 5. c. 1. dub. 23. n. 3. Nav. Sum. c. cit. n. 13. Azor. l. 7. c. 10. qu. 7. Roncaglia tr. 9. c. 1. q. 6.* qui hodie certam vocat, & *Salm. c. c. n. 56. cum Less. Laym. Pal. Bon.* & aliis communiter. Ratio, quia, ut ipse *D. Thom. eod. l. cit.* docet: *Statutum positivæ legis non attendit intentionem observantis, sed ipsum actum, eo quod modus virtutis non cadit in præcepto, sed est finis præcepti.* Si igitur modus virtutis, seu finis præcepti non cadit sub præcepto, ergo non peccat contra præceptum, qui modum virtutis, seu finem præcepti non observat, quia utitur jure suo. Neque huic obstat dicere, quod, si hoc esset, non peccaret qui sine justa causa laborem assumeret, ut posset jejunium solvere; quod verum non est, ut dicemus in *Dub. sequ. n. 1045.* Sed respondetur, aliud esse apponere impedimentum contra præceptum, aliud contra finem præcepti: Quando labor assumitur ad non jejunandum, peccatur quidem contra jejunii præceptum, eo quod Ecclesia, præcipiendo jejunium, præcipit simul non apponere impedimentum proximum ad jejunandum; At in nostro casu potus vini ad sedandam famem non est contra præceptum jejunii, sed contra finem jejunii, qui non cadit sub præcepto, & ideo talis potus non est saltem culpa gravis; & forte per se nec venialis, quia potu vini non omnino frustratur finis jejunii, sicut frustratur per sumptionem cibi, qui ab Ecclesia vetatur.

Quæritur II. An frangat jejunium potus cervisiæ ex hordeo, & cerasis confectæ, aut aquæ mixtæ saccharo, & succo cinnamomi, vel mali cedrini, vulgo dictæ *Limonata*, sive *Sorbetto*? Certe si cum parva aqua magna rerum harum quantitas misceatur, jejunium frangitur; Secus, si parva quantitas cum magna quantitate aquæ, quia tunc judicentur sibi veri potus, eo quod alia, quæ cum aqua miscentur, ita liquefiunt, ut videantur propriam naturam amisisse. Ita communiter *Wigandt pag. 738. n. 97. Roncaglia cap. 1. q. 6. Elbel to. 2. pag. 156. n. 433.* cum communissima, *Concina to. 5. pag. 204. n. 9. Viva q. 10. a. 1. n. 8. Mazzotta to. 1. pag. 425. Croix l. 3. p. 2. n. 1292. cum Leand. & Steph. Tamb. de Præc. Eccl. c. 5. n. 8. & Salm. c. 2. n. 57.* Nec obstat dicere, quod aqua mixta saccharo, cum congeletur, mutet naturam; quia mutatio naturæ importat privationem prioris esse, ad quod redire non possit, sed aqua congelata liquefit statim ac ori admovetur, ergo naturam non mutat. Confirmatur: si gelum mutaret naturam, accideret quod in speciebus congelatis vini post Consecrationem desineret ibi esse Christus, sed hoc est contra Rubricam Missalis (*cap. 10. n. 11.*), ubi præcipitur, ut si Sanguis congeletur, debeat igne liquefieri, & sumi. Instabis: Si quis uvam manibus exprimat, & succum tantum deglutiat, quippe jejunium frangit, unde non refert, quod aqua illa liquefacta deglutiatur. Sed respondetur: Liquor intra uvas non est quidem in forma potabili, sed in forma cibi, & per masticationem deglutitur; Sed aqua congelata non jam per masticationem deglutitur, sed ore immissa, cito per se ipsius oris calore liquent, & ad pristinum statum redit, sicque naturam potus non amittit, & ut potus habetur.

Quæritur III. An potio *Chocolatis* frangat jejunium? *Prima* sententia, quam tuentur *Cardinalis Brancatius in sua Dissert. de Chocol. Escob. tom. 12. pag. 93. dub. 28. Hurtad. p. 2. tr. 20. c. 5. n. 98. Holzmann tom. 1. pag. 337. n. 21. Viva de 3. Præc. qu. 10. a. 1. n. 8.* item *Machad. Avila, Henriqu. Quintanad. apud Guimenium*, & probabilem putant *Felix Potestà pag. 307. n. 2877. & Tamb. l. 4. c. 5. §. 2. n. 13.* qui testatur probabilem etiam censuisse *Card. de Lugo*; negat jejunium frangere, modo fiat usus illius, ut est in Mexico; non autem, si sumatur ad instar densæ pultis, puta si misceatur aquæ in majori aut æquali quantitate. Fundamentum hujus sententiæ est, prout aliqui ex citatis AA. dicunt, quia ratio potus sumitur a materia prædominante, quæ hic est aqua. Et hoc modo sentiunt citati Auctores hanc potionem posse sumi toties, quoties libuerit; Feruntque *Hurtadus & Illsung apud Holzmann* eam licitam declarasse S. Pium V. Gregorium XIII. & Paulum V. 1023

Secunda vero sententia, quam tenent *Sanch. Conf. l. 5. c. 1. dub. 23. n. 1. Sylvius 2. 2. q. 147. a. 6. Laym. l. 4. tr. 8. c. 1. P. Concina tom. 5. pag. 207. n. 4. Salm. tr. 23. c. c. n. 60. Dian. p. 4. tr. 4. R. 194. Roncaglia tr. 9. c. 1. q. 6. R. 3. Tamb. Dec. l. 4. c. 5. §. c. n. 9.* & alii plures, docet frangere jejunium. Ratio, quia illa tantum potio habet rationem potus, quæ inservit ad vehiculum alimenti, non vero quæ ipsa alimentum est, ut est lac, & jusculum; ita & chocholates. Alias, si quis pisces contunderet, & in aqua mixtos sumeret, nec iste frangeret jejunium. Hoc tamen non obstante, prima sententia probabilior mihi est, sub limitationibus tamen, ut infra dicam. Ratio, quia potus chocolatis eo modo, quo admittemus, licet non habeat rationem potus, cum non deserviat ad extinguendam sitim, ut certe sentio, & licet aliquo modo nutriat; habet tamen rationem medicinæ, quatenus juvet ad vehendum cibum, sive ad caput, ac stomachum confortandum. Unde de hoc potu idem dici potest, quod diximus supra de electuariis *n. 1019.* cum *D. Thoma 2. 2. q. 147. a. 6. ad 3.* ubi ait: *Electuaria, etiamsi aliquo modo nutriant, non tamen principaliter assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem ciborum; unde non solvunt jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio.* Sed hac ratione medicinæ non licebit sumere chocolatem, nisi in parva quantitate, & cum aderit aliqua rationabilis causa, eo modo quo licitus est usus electuariorum. Hinc *P. Milante in Prop. Alex. VII. Exerc. 23. pag. 257.* loquendo electuariis, recte ait: *Ego etiam ex fine in præsentiarum chocolatam ad consolidandum stomacum viri probi in moderata quantitate permittunt.* Accedit alia ratio extrinseca universalior & forte potior, nempe consuetudinis jam hodie communiter receptæ, quæ negari non potest, & quem etiam testantur *Salm. n. 62. in fine, & Viva, Tamb. Holzmann. ll. cc. ac Felix Potestà n. 2879. cum Roncaglia loc. supra cit.* ubi sic ait: ,, (Dixi chocolatam frangere jejunium; habeo tamen rationem extrinsecam, qua certum mihi redditur, jejunium non frangere! Hæc autem

tem

tem fundatur in universali consuetudine, quam sciunt & tolerant Prælati Ecclesiæ, quæ consuetudo legi derogavit.) „Hæc autem ratio consuetudinis (etsi in alio casu) confirmatur ex *D. Thom.* 2. 2. *q.* 147. *a.* 4. *ad* 3. *in fine*, ubi disserens de operariis, & peregrinantibus, an excusentur a jejuniis, ait excusandos esse, si immineat necessitas, & deinde subdit: *Videtur tamen in talibus recurrendum esse ad Superioris dispensationem, nisi forte ubi est consuetudo, quia ex hoc ipso, quod Prælati dissimulant, videntur annuere.* Cum vero ratione consuetudinis potus chocolatis admittitur, censeo cum *Salmanticensibus dict. num.* 62. *in fine*, hanc consuetudinem non adesse, nisi pro uno tantum cyatho in diem, non toties quoties, ut alii dicunt.

Quænam autem quantitas censeatur parva, & juxta usum hodie permitti possit? Sane improbabiliter *Pasqualigus in suo Tract. de Jejun.* putat nimiam mediam unciam chocolatis, ut possit sumi pro parva materia, inepte dicens, quod hujusmodi quantitas plus nutrit, quam sex unciæ alterius cibi: Unde tantum admittit octavam, vel sextam partem unciæ. Et huic opinioni videtur adhærere *P. Concina tom.* 5. *pag.* 243. *num.* 5. ubi ait solum posse admitti aliquid pulveris chocolatis cum aqua ita admixtæ, ut aqua sapida efficiatur, & stomacho attemperetur; Ceterum *num.* 6. non dubitat chocolatem posse sumi per modum medicinæ ad instar electuarii. Contra vero, merito *Salm. n.* 63. rejiciunt *Leandrum qu.* 5. §. 4. *& Turrian. Sum. p.* 1. *cap.* 256. *dub.* 37. qui permittunt potionem duarum unciarum chocolatis. Alii, ut *Pinellus apud Salm. Felix Potestà, ac Auctor Adnotation. ad Anacl. de Prae. Eccl. D.* 2. *q.* 1. *num.* 6. permittunt unam unciam & dimidiam chocolatis cum dimidia sacchari. Rationabilius tamen *Cardin. Brancatius* admittit potionem unius unciæ chocolatis (cum quinque unciis aquæ, ut ait) non frangere jejunium; Vel, ut admittunt *Escob. l. c. Salm. num.* 63. *in fine*, *Viva ut supra*, *& Renzius de Præcept. Eccl. c.* 2. *q.* 18. *cum Hurtad.* unam unciam chocolatis cum dimidia sacchari. Spectata autem hodierna consuetudine, *P. Milante l. c. pag.* 256. sic scribit: *Dico in præsentiarum esse absolute licitam chocolata potionem in moderata sexquiunciæ quantitate* (idest unciæ cum dimidia), *quia parvitas materiæ ex consuetudine introducta & tolerata ab Ecclesia omnino excusat a culpa. Dixi ex tolerantia Ecclesiæ, quia ex laudata permissione hodie chocolata in præfata quantitate sumpta communis potus semel dumtaxat in die permissus evasit.* Et quidem valde probabiliter, dum communis usus fert, ut mihi constat, non minus quam unciam cum dimidia chocolatis in ordinariis cyathis solere immitti. Dicit autem *Viva*, quod tunc chocolates habet rationem potus, quando uncia chocolatis, & media saccari, miscentur septem unciis aquæ. Sed hoc videtur contra communem usum, neque hoc congruit ei quod dicit ipse *Viva*, & quod proferunt *Leander, Diana, Escob. Potestà, &c.* nempe tunc chocolatem non habere rationem potus, cum illa æquat quantitatem aquæ. Unde melius videtur sufficere, quod præfata permissa quantitas sumatur cum aqua, quæ de more solet in usualibus cyathis adhiberi.

1024 „2. Jejunium non solvitur per collatiunculam vespertinam, etsi hæc non ad somnum, sed ad nutritionem ordinetur: quia consuetudo permittit. Addo, *vespertinam*: quia sine causa non licet illam sumere mane, vel meridie: ex justa tamen causa licet utrumque: ut si fiat ratione debilitatis, negotiorum, studiorum; sine ea erit veniale tantum, cum non violetur substantia jejunii. " (*Ita Viva Q.* 10. *A.* 3. *n.* 5. *& Salm. c.* 2. *num.* 82. *cum Less. Tol. Sanch. Cajet. Fill. & communi. Ibidem dicunt Fagund. & Leand. quod venatio sufficit pro causa justa tempus commutandi.*) "

„Quoad ejus quantitatem, communiter designatur quarta vel quinta pars integræ cœnæ, ut contra *Dian.* 1. *p. tr.* 4. *R.* 117. *Turr. &c.* docet *Reg. c.* 2. *l.* 6. *num.* 185. *Laym. c.* 1. *num.* 9. *Fill. t.* 2. *tr.* 27. *p.* 2. *c.* 2. *qu.* 7. *num.* 33. dicens, ita decisum esse in celebri Academia Theologorum, qui omnes in quartam partem consenserunt. Idem probat *Escob. t.* 1. *E.* 13. *c.* 3. *n.* 61. significans cœna ordinaria duarum librarum pondus non excedit, quia talia in hujusmodi præceptis modica censetur, ac proinde tanto quis magis, minusve peccat, quanto magis, vel minus transgreditur. Adde, quibusdam locis ex consuetudine plus permitti secularibus, quam religiosis, nobilibus, quam plebeis, & in frigidis regionibus, quam in aliis, ut notat *Laym. l.* 4. *t.* 8. *c.* 1. *& Bonac. l. c.* Plus item quibusdam in locis in vigilia Nativitatis Domini, & alibi in cœna Domini, permitti ex consuetudine dicit *Med. Cajet. num.* 34. *& Sanch. in opusc. Escob. t.* 1. *E.* 7. *c.* 3. Quod *Bon.* non improbat, ubi ea consuetudo est recepta.

„Quoad qualitatem, in ea prohibentur cibi ob nutritionem communiter ordinati, quique inter fercula fere apponuntur. Permittuntur autem leviores, ut fructus, aliave ex saccharo, & melle confecta; & pro more regionis parum butyri, & casei, ut in regionibus septemtrionalibus, ob fructuum inopiam. *Laym. l. c. n.* 9.

1025 In serotina igitur refectione duo spectanda sunt, quantitas, & qualitas cibi. Sed hic ante omnia animadvertendum præcipue in his attendendam esse consuetudinem locorum, ut bene advertunt *Cajet.* 2. 2. *q.* 147. *num.* 6. §. 2. & alii passim; Certum enim est, quod ubi agitur de consuetudine, tam circa jejunium, quam circa omnes alias Ecclesiæ leges, quibus nemo negat per consuetudinem derogari posse, auctoritas Doctorum recentiorum, licet pauciorum, qui soli de posteriori moderna consuetudine testari possunt, pluris facienda est, & sine dubio præferenda auctoritati, etsi communiori AA. antiquiorum, qui nihil de consuetudine imposterum introducenda scire poterant. Cum autem Auctores de aliqua consuetudine testantur, id non temere, & sine sufficienti fundamento asseruisse credendum est. His positis, omnibus patet, quod antiquitus, præter unicam comestionem, nulla alia refectio cibi permittebatur. Tractu temporis introductum fuit aliquid parum sumere fructuum, herbarum, aut dulciarium ad medicinam, ne potus noceret, ut testantur *D. Antoninus, & Cajetanus* de suo tempore. Postmodum consuetudo obtinuit, etiam ad nutriendum sumere aliquid panis, & fructuum, usque ad tres vel quatuor uncias, ut aliqui DD. dicebant; vel usque ad sex, ut alii putabant. Recentiorum autem, quoad quantitatem pertinet, alii, ut *Holzmann tom.* 1. *pag.* 338. *n.* 23. *cum Laym. Fill. Reg. Sporer tom.* 1. *pag.* 283. *n.* 26. *Wigandt pag.* 129. *Resp.* 5. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1299. *cum Busemb. & Elbel to.* 2. *pag.* 175. *n.* 481. *cum Henno, & aliis, Anacl. pag.* 387. *n.* 27. dicunt ex consuetudine permitti jejunantibus quartam partem cœnæ; Sed hæc regula non multum mihi arridet, nam vel potest esse nimis indulgens, & ideo reprobant eam *Salm. tr.* 23. *cap.* 2. *nu.* 71. *& Diana p.* 1. *tr.* 9. *R.* 1. *cum aliis*, vel saltem est valde obscura, scrupulisque obnoxia. Melius igitur alii communiter asserunt permitti in collatiuncula octo uncias cibi; ita *Palaus tom.* 7. *tr.* 1. *D.* 3. §. 2. *n.* 7. *Roncaglia de* 3. *Pr. c.* 1. *q.* 5. *R.* 1. qui asserit sic ferre hodie praxim timoratorum, *Viva eod. tit. q.* 10. *a.* 3. *n.* 1. *Tamb. Dec. l.* 4. *c.* 5. §. 3. *n.* 1. *Elbel tom.* 2. *pag.* 180. *nu.* 493. *Felix Potestà de Prae. Eccl. n.* 2886. *Mazzotta tom.* 1. *pag.* 428. *Diana p.* 1. *tr.* 9. *R.* 1. qui ait hanc sententiam ab omnibus admittendam, & *Salm. cap.* 2. *num.* 72. *cum Vill. Turr. Pasqualig. Led. Trull. Leand. &c.* communiter, qui dicunt sic hodie tenere communem Piorum usum, & sic practicari ab eodem suorum Discalceatorum Ordine, sicut apud ipsos *Salm.* testatur *Fagund. ex Suar.* de Societate Jesu. Idem confirmat *P. M. Milante in prop. Alex. VII. Exerc.* 23. *pag.* 258. qui Auctor, licet rigidarum sententiarum fautor sit, tamen non dubitat sic asserere: „(Ut cœnula ista innoxia sit, debet esse modica, ita ut octo unciarum pondus ordinaria haud excedat quantitas illa, quæ pro refectione sumitur; ita quidem universim viri qua pietate, qua doctrina pollentes docent, & ad praxim deducunt. Dixi *ordinarie*, quia justa ex causa poterit esse majoris ponderis, quando videlicet aliquis majori eget nutrimento.)„ Quod ultimum etiam communiter DD. admittunt. Quapropter, cum censeant *Salm. l. c. cum Sanch. Viva n.* 3. *Elbel to.* 2. *p.* 180. *n.* 494. *Sporer* §. 3. *n.* 3. *& Vivald. Tamb. Leand. ac Diana apud Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1300. duas uncias in refectiuncula non reputari excessum gravem; consequenter tenere debent, eum a culpa excusari, qui majori indigat nutrimento, & per duas tantum uncias cœnulam excedit. Ceterum, quantitas octo unciarum ita hodie usu recepta est, ut indistincte permittatur, etiam iis qui cum illa ad satietatem reficiuntur, ut dicunt *Spor. ad* 3. *Præc. de Jejun. n.* 27. *Croix n.* 1299. *cum Vill. Fag. & Bon. Tamb.* §. 3. *nu.* 1. *Elbel tom.* 1. *pag.* 180. *n.* 491. *& Holzmann to.* 1. *pag.* 339. *n.* 24. *cum communi.*

In Vigilia autem Nativitatis Domini ex consuetudine permittitur quantitas duplo major, ut dicunt *Viva a.* 3. *n.* 2. *Holzmann n.* 25. *Mazzot. to.* 1. *pag.* 278. *Roncaglia R.* 2. Imo *Sanch. Cons. l.* 5. *c.* 1. *dub.* 26. *n.* 6. *cum Metin. Elbel pag.* 181. *n.* 496. *Pal.* §. 2. *n.* 7. *& Salm. n.* 73. *cum Mol. Barbos. Led. Fag. &c.* dicunt in ea nocte posse sumi quantumlibet de fructibus, herbis, & dulciariis, non autem de pane; quia hanc asserunt esse consuetudinem Ecclesiæ ab omnibus receptam. Hanc tamen consuetudinem *Mazzotta* apud nos negat adesse; & ego cum *Pasqu. Dec.* 92. *n.* 2. *& Renzi tom.* 2. *pag.* 589. *qu.* 6. saltem de illa dubito. Duplicam autem refectiunculam *Sanch. Azor. Diana, Tamb. &c. apud Croix num.* 1301. *ac Mazzotta, & Roncaglia ll. cit.* admittunt, etiamsi Vigilia Nativitatis adveniat in Sabato Quatuor Temporum, hoc est etiamsi Festum Nativitatis accidat in lunæ; quia id conceditur ratione lætitiæ, & solemnitatis. Probabilius tamen advertit *Sanch. l. c. n.* 6. quod, si quis in meridie antevertaret refectiunculam, non posset excedere octo uncias, quia tunc non adhuc Festum incœpit. In Vigilia autem Paschatis, aut Pentecostes dicunt *Viva, & Salm.* non permitti duplicem cœnulam, sed tantum posse sumi ex consuetudine decem vel undecim uncias cum *Leand. Pasqualig. & Quintanad.* sed de hac consuetudine apud nos etiam dubito.

Quoad qualitatem vero cibi in cœnula sumendi, hodie 1026
commune est posse comedi panem, fructus, oleas, herbas, & dulciaria, ut dicunt *Viva q.* 10. *a.* 1. *n.* 8. *Salm. c.* 2. *n.* 77. *cum Laym. Nav. Azor. Pal. &c.* communiter. Ceterum,

Sporer

Sporer tom. 1. ad 3. Precept. n. 32. Elbel tom. 2. pag. 176. n. 483. cum Marell. Tamb. & Burghaber, dicunt, quod spectata moderna consuetudine, tuta est sententia, quod in collatione vespertina non est attendenda qualitas ciborum, sed tantum quantitas; adeo ut ex omnibus cibis, qui die jejunii sumi possunt in prandio, etiam piscibus, leguminibus, ovis, &c. adhuc liceat sumere in cœna. His videtur se adjungit *Bonac. de Precept. Eccl. D. ult. q. 1. p. 3. n. 3.* dicens: *Ex quo patet in secunda refectiuncula magis servandam esse quantitatem, quam cibi qualitatem.*

1027 Huic opinioni non universe acquiescendum est, nam dubitatur I. An in cœnula liceat sumere ova, cui hæc sint permissa? Affirmant *Sporer ut supra tom. 1. pag. 284. n. 32. cum Pasqualig. & Vivald. apud Croix l. 3. p. 2. n. 1393.* Sed hoc omnino negandum, ut dicunt *Viva qu. 10. a. 3. n. 3. Potestà de Precept. Eccl. n. 2886. Mazzot. tom. 1. pag. 427. Roncaglia l. c. & Tamb. l. 4. c. 5. §. 2. n. 5. cum Sanch. Fill. & Diana*. Ratio, quia ova sunt maximæ substantiæ, & ideo a consuetudine communiter rejiciuntur. Tantum permittunt *Busemb. ut supra. Laym. l. 4. tr. 8. c. 1. n. 9. Holzmann tom. 1. pag. 339. n. 23. & Elbel tom. 2. pag. 176. n. 483.* pro regionibus frigidioribus sumere parum casei, vel butyri. Verumtamen *Viva, Potestà, Tamb. ll. cc. & Mazzotta tom. 1. pag. 427.* id indiscriminatim permittunt. Hocque probabiliter apud nos admittitur, & in usum deducitur a pluribus perdoctis Junioribus, & præsertim a doctissimo meo Magistro ac Illustrissimo Episcopo D. Julio Torni, pro eis qui jam dispensati sunt ad lacticinia; modo non sumatur plus quam una uncia casei, vel ad summum una cum dimidia. Idem ait *Palaus* §. 2. n. 6. de biscoctis cum ovis, vel butyro confectis, modo eorum non sumatur plus quam una vel altera uncia.

Quod autem aliqui Juniores opinantur, nempe hoc vetitum esse in Epistola Encycl. N. SS. Pont. Bened. XIV. (relata in fine Tomi II. *n.* III.), id satis non constat, nam ibi aliud non dicitur, nisi iis, qui in diebus vetitis dispensati sunt ad carnes edendas, in collatiuncula vespertina, *non licere* (carnibus vesci), *sed opus habere, eo cibo, eaque uti portione, quibus utuntur homines jejunantes rectæ meticulosæ conscientiæ*. Illud autem, quod alias probabiliter, & juxta proborum usum est licitum, utique meticulosæ conscientiæ non repugnat.

Hæc olim a nobis scripta erant. Verum modo aliter opinandum est. Etenim nuper per quemdam confessarium supplicatus fuit N. SS. Pontifex regnans, ut explicaret an revera liceret in serotina collatiuncula parum casei sumere iis, qui in Quadragesima & vigiliis sunt dispensati ad lacticinia? Pontifex supplicationem transmisit ad S. Pœnitentiariam, quæ sic rescripsit: *Sacra Pœnitentiaria optime conscia mentis Sanctitatis suæ, ex speciali auctoritate ejusdem respondet non licere*. Rationem afferens quod illud *jejunantes*, expressum in Bulla, *Libentissime*, præfati Nostri Pontificis Benedicti XIV. (ubi dictum fuit dispensatos ad carnes, vel ad lacticinia, *opus habere eo cibo eaque uti portione, quibus utuntur omnes jejunantes rectæ meticulosæ conscientiæ*) intelligitur de rigorose jejunantibus Quadragesimali jejunio, in quo tam carnes, quam ova & lacticinia vetantur.

Deinde dubium subortum fuit, an S. Pœnitentiaria illud, *Optime conscia mentis, &c.* dixerit ex sua interpretatione, vel ex proprio Oraculo Pontificis? Idcirco idem Confessarius iterum Papam supplicavit, ut Ipsemet mentem suam explicaret. Venit Responsum (quod ego ipse authenticum observavi, & nunc apud me est) in quo sic dicitur: *Sacra Pœnitentiaria de mandato SS. Domini, qui suis ipse oculis retroscriptam epistolam dignatus est legere, respondet vera esse, & pro veris habenda quæ constat ab eadem Pœnitentiaria fuisse rescripta. Datum Romæ in S. Pœn. die 23. Julii 1756.*

Sed super hoc aliud dubium ab aliquibus factum fuit, an hujusmodi Declaratio Pontificis indigeat universali promulgatione, ut Fideles obliget? Dubitatio orta fuit ex eo quod dicunt Doctores, nimirum quod Interpretationes, sive Declarationes, etiam authenticæ, factæ scilicet ab ipso Legislatore, vel a Successore, aut ejus Superiore, indigent promulgatione, ut vim legis habeant. Attamen dicimus distinguendam esse Declarationem pure talem, a Declaratione non pure tali, sive ab Interpretatione. *Declaratio pure talis* est illa quæ clare a principio inest in ipsa lege, idest cum sensus declaratus totus jam in lege continebatur, v. gr. si lex loquatur de filio, & dubitetur an de filio legitimo, vel spurio; si Legislator declaret intelligi de legitimo, jam sensus clare in lege inest a principio. *Declaratio* autem *non pure talis*, sive Interpretatio est illa, cujus sensus non clare est in lege imbibitus, sed infertur ex aliquo argumento, puta quod nomine Patris veniat etiam Avus, nomine mortis naturalis veniat etiam civilis, & similibus.

Hinc dicimus cum sententia communi, quam tradunt *Castropal. tom. 3. D. 5. p. 3. §. 3. n. 3. cum Suarez, Vasqu. Salas, &c. citatis ib. in §. 1. n. 5. Holzmann to. 1. de Leg. pag. 112. n. 543. Sporer supplem. eodem tit. c. 1. pag. 47. n. 330. La-Croix l. 1. n. 824. Salmant. tr. 11. de Leg. c. 3. n. 30.* quod Declaratio *pure talis* illius sensus qui clare jam inest in lege, non indiget promulgatione, sed obligat omnes qui Declarationem illam jam sciunt: cum ipsa non sit nova lex, sed a principio in lege sit imbibita. Declaratio contra *non pure talis*, sive interpretatio alicujus sensus obscuri vel ambigui, qui dubius est, an insit vel ne in ipsa lege, sed ex argumento infertur; hujusmodi Declaratio, ut obliget, indiget promulgatione: quia tunc habenda est ut nova lex. Unde recte ajunt *Palaus loco cit. §. 1. n. 2. & Suarez de Leg. l. 6. c. 1. n. 3.* quod Declarationes omnes quæ non fiunt a Legislatore, sed ab ejus Successore, aut Superiore, semper indigent nova promulgatione, ut obligent; Ratio, quia Successori aut Superiori non est tam aperta mens primi Legislatoris, sicut ipsi Legislatori nota est: ideoque, ut illi aliquid declarent, etiamsi explicarent aliquem sensum jam in lege existentem, semper opus habent recurrere ad argumenta, & interpretationes, & propterea semper videntur aliquid novi constituere.

His positis concluditur in nostro casu, quod cum sensus explicatus a Pontifice, legis ipsiusmet conditore (nempe verbum *jejunantes* accipiendum esse pro rigorose jejunantibus), jam totus insit in lege, totum enim quod significet abstinentiam tam a carne quam a lacticiniis, jam in verbo *jejunantes* continetur; propterea hæc Declaratio non indiget promulgatione; tum quia explicatus est sensus jam in lege imbibitus, tum quia ab ipso Legislatore declaratus est.

Dubitatur II. An in cœnula permittantur pisces? Hic 1028
plures occurrunt Doctorum sententiæ. Id absolute negant *Salm. c. 2. n. 80. cum Sanch. Led. & Pal.* ex communi, ut asserunt, etiamsi pisces sint parvi, & siccati; quia, ut ajunt, nullibi est hæc consuetudo. Attamen *Laym. cit. n. 9. cum Azor.* concedit pisciculum sale coctum. *Tamb.* autem *l. c. §. 3. n. 3.* tenet pisces sale coctos, sive parvos, sive magnos, hodie vetitos non esse; & assentit *Viva d. a. 3. n. 3.* putans hanc consuetudinem jam introductam esse. Imo *Sporer loc. supra cit. pag. 284. n. 32. & Elbel pag. 176. num. 483. & Vivald. March. Pasqualig. ac Burgh. apud Croix l. 3. p. 2. n. 1302.* dicunt juxta hodiernam consuetudinem licitum esse vesci piscibus, prout in prandio, modo quantitas debita servetur. Ceterum, *Bon. Dist. ult. q. 1. p. 3. n. 3. & Viva d. n. 3. ac Mazzot. tom. 1. pag. 427.* probabiliter ajunt, hodie ex consuetudine jam apud nos recepta (quam mihi confirmarunt alii docti & probi Juniores) posse sumi in cœnula exiguam partem, v. gr. duas vel tres uncias piscis majoris. Hancque consuetudinem confirmat, & approbat ut licitam *M. Milante in prop. Alexandri VII. Exerc. 25.* ubi sic ait: *Nec scrupulosus quidem Theologus inficiari audet* (licitum esse vesci pisciculis recentibus), *præsertim quia viri prudentes ac docti, immo Regularium Communitates eisdem vesci in antipaschali jejunio consueverunt. Ut ingenue meam hac in re proferam sententiam, attenta præsenti disciplina, sine ullo scrupulo posse etiam magnos pisces in eadem quantitate permitti existimo... Unde, sicut hodie in prandio licet grandes pisces comedere, licet pariter in cœnula cum debito moderamine manducare.*

Dubitatur III. Utrum liceat sumere octo uncias panis 1029
cocti cum aqua, & oleo? *Prima* sententia affirmat, quam tenent *Diana p. 10. tr. 14. R. 58. Sporer tom. 1. pag. 284. n. 32. cum Basseo, & Dress. ac Bonac. D. ult. q. 1. p. 3. n. 3.* citans *Azor. l. 7. c. 8. q. 7.* (sed non bene, nam *Azorius* ibi nihil aliud admittit, nisi aliquid panis, ne alii cibi soli noceant) item *Elbel tom. 2. pag. 181. n. 499.* qui probabilissimam vocat, & *Laym. l. 4. tr. 8. c. 1. n. 9.* dicit non carere aliqua probabilitate. Ratio, ut dicunt, tum quia, si panis, & liquor sejunctim sumi possunt, cur non una simul? tum quia, licet panis crescat pondere, non tamen acquirit rationem majoris substantiæ quoad nutritionem, sed solum rationem temperamenti quoad cibum vehendum. *Secunda* vero sententia tenenda negat, eamque docent *Palaus tr. 30. D. 3. p. 2. n. 6. Laym. l. cit. Fill. tr. 27. p. 2. c. 2. n. 30. Roncaglia c. 1. qu. 5. R. 2. Croix l. 3. p. 2. n. 1308. Tamb. Dec. l. 4. c. 5. §. 3. n. 2.* qui oppositam non audet vocare probabilem, item *Salm. tr. 23. c. 2. n. 77. cum Trull. Villal. & Reg.* idemque sentit *Viva Q. 10. a. 3. n. 4.* qui asserit hanc esse communem, & contrariam non esse sequendam, ut communiter rejectam. Ratio 1. quia, esto panis coctus in aqua naturam non mutaret, tamen hujusmodi ferculum minime est consuetudine receptum. Ratio 2. quia revera panis per decoctionem, & fermentationem cum aqua, aliam naturam acquirit, & ita fit quid unum panis & aqua, ut evadat una substantia major, & ab invicem separari nequeant. Tantum ipse censeo admitti posse cum *Tamb. l. c.* ut quis actu, quo se reficit, infundens panem in aqua, aut vino, statim ori admoveat; quia tunc non intervenit fermentatio, & liquor deservit ad vehiculum cibi. Nec improbo quod ajunt *Salm. ib.* nempe quinque uncias (aut saltem quatuor, ut ait *Roncaglia*) panis cocti non excedere notabiliter debitam quantitatem.

Probabiliter autem licitum est in cœnula edere jusculum ex herbis coctis cum aqua, & aceto, aut oleo, aut vino decocto, ut dicunt *Palaus p. 2. §. 2. n. 6. Diana p. 10. tr. 14. R. 58. cum Laym. & Leand. & p. 9. tr. 6. R. 8. Viva q. 10. a. 3. n. 3. cum Bon. & Tamb. Mazzotta to. 1. pag.*

427. ac

427. *ac Salm. cap.* 2. *n.* 77. *cum Nav. & Azor.* nec dissentit *Wigandt p.* 139. *Resp.* 5. si adsit aliqua causa, alias ait esse veniale. Bene tamen advertit *Viva loc. cit.* oleum, & acetum computanda esse in pondus; & ratio est, quia oleum & acetum revera non habent rationem potus.) Admittunt autem *Salm. loc. cit.* octo uncias ex leguminibus igne tostis; Negant vero posse sumi legumina cocta cum aqua, quia (ut dicunt) in hoc adversatur consuetudo; Sed id concedunt *Escob. to.* 12. *l.* 45. *dub.* 54. *n.* 293. & 294. *Sporer l. c. n.* 32. & *Elbel num.* 483. Ceterum, quod dictum est supra de pane decocto, fortius videtur posse dici de leguminibus, quæ minoris sunt nutrimenti, quam panis.

,, 3. In Confessione non sufficit dicere, non servavi, aut fregi jejunium, sed addendum, utrum refectione multiplici, an esu carnium. Et, si hoc, utrum semel, an sæpius quantitatem notabilem sumpserit: quia probabile satis est etiam in hac materia, parvitatem a mortali excusare, ut docet *Bonac. to.* 2. *D. ult. p.* 1. *q.* 2. & *Tann. t.* 3. *d.* 3. *q.* 3. *dub.* 5. v. gr. si coquus, aut ægroti ministri parum carnis prægustent, *Escob. l. c. n.* 54. *Sanch. in opusc. t.* 2. *l.* 5. *c.* 1. *dub.* 12. *n.* 10. * (*Mediam unciam carnis, ait Pasqu. esse materiam parvam, sed merito rejicitur a Salm. c.* 2. *n.* 17. *qui dicunt materiam parvam esse tantum octavam partem unciæ, ut ajunt etiam Roncag. & Dian. apud Croix n.* 1305.)* vel ex aliis cibis quartam tantum partem collationis serotinæ, sive unam vel duas uncias sumat: hanc enim esse materiam parvam, cum *Turrian. & Leon.* docet *Dian. p.* 5. *t.* 5. *R.* 11. *p.* 8. *t.* 7. *R.* 54. esse probabile. Si autem sæpius eodem die parum sumeret, peccaret graviter: quia materiæ illæ coalescerent in unam magnam, ut contra *Salas* docet *Dian. p.* 3. *t.* 6. *R.* 43. * Accedit auctoritas Pontificia damnans opinionem oppositam. Vide *Propos.* 29. inter proscriptas ab *Alexandr. VII.* * Denique, si sit in Quadragesima, utrum fregeris esu ovorum, aut lacticiniorum? Tametsi etiam *Dian. t.* 9. *R.* 54. & *t.* 6. *misc. R.* 80. citans multos Doctores, dicat, certum esse, quod sit mortale, si non ex jure positivo, saltem ex consuetudine, in omnibus fere mundi partibus recepta, vesci ovis, & lacticiniis in quadragesima: probabile tamen est, & tutum (saltem in Germaniæ partibus) esse tantum veniale. *Leym. c.* 1. *n.* 3. *Fagund. l.* 1. *c.* 2. *&c.* Tum quia, licet consuetudo habeat, ea tamen non semper sub peccato, præsertim mortali, obligat. V. *Fill. t.* 27. 3. *Bonac. num.* 2. Tum quia Ecclesia non tam graviter ad hoc obligat; ut patet tum ex verbis ipsis, tum ex faciliore dispensatione in his, quam in carnibus. * (*Sed hodie hoc est improbabile ex Prop.* 32. *damnata ab Alex. VII. relata supra n.* 1007.)*. Ob quam causam etiam laridi, & adipis usum facilius concedi posse pauperibus, docet *Laym. l.* 4. *t.* 8. *c.* 1. *n.* 5. Imo est, nec divitem propter eum usum continuo damnandum esse peccati mortalis, præsertim cum *Syl. verb. jejunium*, & alii dicant, ei, cui ovorum, & lacticiniorum usus permissus est, etiam laridi, & saginis permissum videri. idque non improbet *Azor. l.* 7. *c.* 10. *q. ult.* V. *Laym.* hic, *Fagund. p.* 4. *l.* 1. *c.* 2. *num.* 20. ubi dicit, pinguedinem inter carnes non computari. V. *Dian. p.* 1. *t.* 9. *R.* 21. Verum in his videndum ubique quid recepta patrum consuetudo ferat, e qua non temere recedendum. *Azor. l.* 7. *c.* 10. *qu. ult.* * (*Vide dicta num.* 1010.)*

,, Dixi: *si sit in Quadragesima;* quia extra eam licite vescitur ovis, qui debet jejunare, *v. gr.* ob Jubilæum, *Henric. &c.* vel ex pœnitentia sacramentali. *Fag.* vel ex voto, aut in vigilia. V. *Dian. p.* 1. *c.* 9. *R.* 5. & 6. * (*Vide dicta num.* 1009.)*.

1030 Quæritur I. Utrum, qui in die jejunii culpabiliter bis comedit in notabili quantitate, peccet graviter, si iterum comedat? Affirmat *prima* sententia, quam tenent *Wigandt pag.* 140. *n.* 101. *Resp.* 3. *Sylv. v. Jejunium. n.* 22. *Elbel tom.* 2. *pag.* 154. *n.* 426. *cum Med. & Henno;* item *Major, ac Montesin. apud Salm. de* 3. *Pesc. c.* 1. *n.* 7. Ratio, quia, sicut præceptum abstinendi a carnibus est negativum, ita ut qui eas quoties comedit, toties peccet, prout omnes asserunt cum *Salm. c.* 2. *n.* 29. *Suar. Diana, &c.* communiter, contra *Palud. Tab. &c.* Sic est illud, per quod præcipitur abstinentia a secunda comestione. Negat vero *secunda* communis, & probabilior sententia, quam tenent *cum Busemb. n.* 1004. *Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 1. *n.* 42. & 45. *Holzmann to.* 1. *pag.* 335. *n.* 8. *Anacl. pag.* 286. *n.* 20. *Mazzotta to.* 1. *pag.* 426. *Roncaglia de* 3. *Peacept. c.* 1. *qu.* 2. *R.* 2. *cum Azor. Suar. Fag. Palaus tom.* 7. *tr.* 1. *D.* 3. *p.* 2. §. 2. *n.* 8. *cum Caj. Val. Sà, Tol. Laym. Henr. &c. Salm. l. c.* & *c.* 2. *n.* 47. *cum Bon. Trull. Fag. & Baff.* Ratio 1. ut alii dicunt, quia præceptum jejunii est positivum, cum præcipiat principaliter per se unicam comestionem, unde non obligat semper ad semper; & proinde qui semel illud fregit, non peccat saltem graviter iterum comedendo; sed hæc ratio non convincit, nam si hoc esset præceptum mere positivum, peccaret qui prorsus nihil per diem comederet. Ratio 2. potior est, quia essentia jejunii consistit in unica comestione, ut clare videtur docere *D. Thomas* 2. 2. *qu.* 147. *a.* 8. dicens: *Ecclesiæ moderamine statutum est, ut semel in die a jejunantibus comedatur.* Quapropter, destructa essentia jejunii, cessat præceptum. Dispar autem est ratio præcepti abstinendi a carnibus, ibi enim essentia præcepti consistit in abstinentia carnium; sed præceptum jejunii, ut diximus, consistit in unica comestione, quia, facta secunda comestione, jam jejunium solutum est; ideoque bis comedens non tenetur deinde jejunare, cum amplius jejunium servare non possit. Adde, quod hoc præceptum communiter sic DD. interpretantur; & hoc solum redderet probabiliorem sententiam nostram. Dixi autem *saltem graviter*, nam *Less. l.* 4. *c.* 2. *n.* 17. *Fill. tom.* 2. *tr.* 27. *n.* 24. & *Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 1265. cum communissima (contra *Pal. Anacl. & Salm. ll. cc.*) dicunt id esse veniale, eo quod est contra finem legis, qui est carnis mortificatio: & quidem probabilius, quia contraire fini legis est quædam inordinatio, quæ ab omni culpa non videtur excusari.

Quæritur II. Utrum, qui inculpabiliter bis comedit in die, teneatur abstinere a tertia refectione? Negant *Bonac. de Prac. Eccl. D. ult. qu.* 1. *p.* 3. *n.* 8. *Holz. l. c. pag.* 335. *Laym. c.* 1. *n.* 13. *Pal. p.* 2. §. 2. *n.* 9. *Elbel l. c. & Spor. tom.* 1. *pag.* 285. *num.* 39. Quia, ut dicunt, adhuc in casu inadvertentiæ jam destructa est esse essentia jejunii. Sed affirmant *Azor. Val. Sà, Nav. &c. apud Bon. l. ut sup.* Ratio, quia is qui jejunium inadvertenter fregit, materialiter tantum fregit, non formaliter; unde cum primum advertit ad jejunii legem, tenetur illam servare, ne formaliter lædat. Utraque sententia est probabilis, sed juxta dicta in præced. Quæst. prima videtur probabilior.

Quæritur hic III. an liceat cauponibus in die jejunii indiscriminatim ministrare omnibus cibos, & carnes? Affirmat *Viva Qu.* 10. *A.* 4. *n.* 7. cum communi, etiamsi dubitent, an aliquis petens excusetur, quin eum interrogent; quia in dubio nemo præsumitur malus. Imo etiamsi certo sciant eum non excusari, concedunt tabernariis *Sanch. l.* 7. cum *Nav. Tol. Mol. &c.* apud *Viva ib.* posse adhuc invitare ad prandium; quia, ut dicunt, illa invitatio intelligitur conditionata, hoc est, *si vultis comedere, comedite apud me.* Ad carnes vero dicit *Viva* non posse invitare hospites, nisi expresse sub dicta conditione nuper enunciata. Sed hæc duo ultima non admittimus, nisi permissive, & accedat gravis causa excusans a peccato scandali, prout diximus *l.* 2. *pag.* 118. *num.* 80.

DUBIUM II.

Quæ causæ excusent a jejunio?

,, RESP. Hæ sequentes; 1. Superioris *Dispensatio*: qua 1031 tamen non est opus, si necessitas sit evidens, sed in ,, du-

dubio tantum: idque sive ad esum carnium, sive ad secundam refectionem. Talis autem Superior est Episcopus, & Parochus, etiam præsente Episcopo, quando legitima consuetudo sic habet. Imo *Sylv. & Sanch. de matr. lib. 8. d. 9. n. 27. & in opusc. t. 2. l. 5. c. 1. dub. 5. num. 18.* absolute affirmat, posse dispensare præsente Episcopo: quia, inquit, ad Episcopum non recurritur in minimis, ut usus habet: quod Episcopi sciunt, & non contradicunt. Verum id totum pendet ab usu, & consuetudine, sine qua non licebit. V. *Trull. l. 2. c. 3. d. 7.* Item Prælatus, & in ejus absentia Vicarius illius, ut habet *Sanc. t. c.* respectu suorum Religiosorum. Non tamen Confessarius, licet privilegiatus, si non sit Parochus: quia non habet jurisdictionem in foro externo, *Sanch. loc. cit.* contra. *Pal.* Unde tantum potest judicare de justitia causæ. *(*Vel ad esse causam ad non jejunandum. Viva d. num. 5.*)* Causa autem valida ad dispensandum erit vel vera, vel quæ talis putatur: sufficit enim credulitas inculpata. Item cum quis bona fide putat se a jejunio excusari, etsi causa insufficiens sit, tantum venialiter peccare docet *Cajet.* At si vere bona fide putet, se plane excusari, nullo modo peccare videtur.

2. Causa est *Impotentia*, qua excusantur, qui sine notabili damno non possunt jejunare: ut sunt juniores usque ad annum 21. completum: quibus tamen post septimum annum carnes dari non debent. Item debiles, infirmi, convalescentes, prægnantes, lactantes, &c. *(*Etiamsi lactantes sint robustæ, ut Viva qu. 10. Art. 4. n. 3. Salm. num. 126. communiter. Idem Tamb. dicit de muliere mox concepturа, si jejunium ei nocere probabiliter possit. Hinc probabilis metus gravis mali, ut ait Viva Art. 4. num. 2. aut gravis incommodi, ut dicit Croix l. 3. p. e. num. 1324. cum Bon. Tamb. & Pasqual. excusat a jejunio.*)* Ratio est, quia hi omnes egent alimento multiplicato: uti & senes communiter sexagenarii, nisi evidenter constet posse jejunare sine damno. In dubio autem, an possint, non tenentur cum periculo tentare fortunam: quia cum de ætate constet, & robur sit dubium, non est expectandum, donec deficiat; tunc enim irrecuperabilis est defectus, *Gra. tom. 2. d. 6. tract. 5. p. 1. d. 6. f. 5. num. 39. Escob. Laym. l. 4. tr. 8. c. 3. Tan. 2. 2. d. 3. q. 3. dub. 5. Fill. tom. 2. tract. 27. p. 2. c. 6.* & ceteri communiter, contra *Nov. Sa, Sanch. de matr. t. 2. l. 7. d. 32. num. 17. & par. 2. consil. l. 5. c. 1. d. 4. num. 7.* item *Dian. p. 1. tr. 9. R. 20.* &c. qui absolute, sine omni restrictione, sexagenarios omnes a jejunio liberant. Quam sententiam *Trull.* tanquam communiorem, & magis conformem tempori, & imbecillitati humanæ, ut ait, sequitur „ (cum *Molf. Ortiz. &c.*) *lib. 3. cap. 1. d. 7. num. 3.* præsertim cum scrupulis, quibus exponit contraria, liberat. Quidam insuper id extendunt ad eos, qui pro toto tempore certis diebus voverunt jejunium; adduntque esse probabile, quod sufficiat, si annus 60. sit inchoatus, eo quod is in favorabilibus habeatur pro completo. *Dian. p. 5. t. 14. R. 83.* ex *Naldo, & Sanch.* Item *p. 9. t. 7. R. 73.* ex *Trull.* & aliis 6. Eademque ætate, uti & ante annum 21. Regulares non teneri ad jejunia sui Ordinis, probabile affirmat *Dian. p. 9. t. 7. R. 73.* ex aliis 4. qui etiam probabile censet excusari feminas quinquagenarias, *p. 9. t. 7. R. 93.* ex aliis 4. Denique pauperes, qui non habent alium cibum præter prohibitum, vel non sufficientem pro unica refectione. Vide *Sánchez in opusc.* ubi ex *Navarr. Gabr. Ang.* excusat eos, qui laborant tertiana, vel quartana, item qui ex vacuitate stomachi notabilem capitis dolorem, vel tota nocte calefieri, aut dormire non possunt. Neque hos teneri mane sumere collatiunculam, & vesperi cœnam, notat *Dian. p. 1. t. 9. R. 51.* ex *Fill.* & aliis 3. quia nemo tenetur pervertere ordinem refectionum.

3. Causa est *Labor*, vel Officium, cum quo jejunium non possit consistere, qualis est agricolarum, & multorum opificum, ut fabrorum, pistorum, sutorum, &c. (etsi de sutoribus neget *Angles*: cujus sententiam *Sanchez* dicit esse veram, si non suant, sed tantum scindant corium, & materiam præparent); non tamen pictorum, sartorum, quorum labor exiguus est. Excusat etiam *Laym. l. 4. t. 8. c. 3.* figulos, argentarios, lignarios, fullones, cæmentarios, coriarios, & textores. *Dian. p. 4. t. 4. R. 138. & Gordon. t. 2. l. 6. q. 18. cap. 6.* versantes prælum typographicum, non tamen typorum compositores: fossores autem, ferrarios, & similes, etiam die uno, vel altero, quo non laborant, excusat *Azor. &c. cum Dian. p. 1. t. 9. R. 9.* Similiter excusatur qui pedibus facit iter per magnam diei partem, ut ait *Sanch. in opusc. l. c. Vid. Fill. num. 119.* Ratio horum omnium est, quia communiter horum vires non sufficiunt ad hujusmodi labores cum jejunio.

Dixi, *pedibus*; quia multi non excusant equites; longe tamen equitatio ad plures dies, ut docet *Filliuc. tractat. 27. cap. 6.* merito excusat. Ubi etiam concedit ob labores præcedentes, & subsequentes, posse aliquem excusari, si probabiliter debilitatus, vel debilitandus putetur, ita ut officio rite fungi nequeat. V. *Bon. dist. ult. quæst. 4. num. 11.* Ex eodem capite Doct. excusant conjugem, si debitum reddere non possit, quando jejunat; uti & uxorem, quæ ob maciem non possit cum jejunio se viro gratam præstare. *Bon. loc. cit.* Atque, universim loquendo, nemo tenetur opus, ad quod obligatur, omittere ob præceptum jejunii, ait *Cajet.* Quod intelligo, nisi ista obligatio sit valde levis, & rationabiliter postponenda obligationi jejunii.

4. Est *Pietas*, vel majus bonum. Unde excusantur, qui cum jejunio non possunt vacare operibus melioribus, ver. gr. Concionatores, Præceptores ordinarii, Confessarii, Cantores, & quotquot opera charitatis, & misericordiæ, tam corporalia, quam spiritualia exercent, etiam ob mercedem, si ea cum jejunio peragere non possunt. *Fill. t. 2. tract. 27. p. 2. cap. 6. num. 24. Azor. p. 1. l. 7. c. 18. Fern. Navar. Sylvest. Fagund. &c.* Atque hi quidem omnes intelligunt, & fere addunt, quando eorum labores cum jejunio non possunt consistere. *Diana* autem (absolute loquendo) *p. 1. t. 9. R. 9.* Prædicatores, qui diebus quadragesimalibus (intelligo omnibus) concionantur, putat e jejunio excusandos; quia, inquit, summopere laborant: non item eos, qui Dominicis tantum concionentur, nisi sint debiles. *Sanchez* tamen *in consil. p. 2. l. 5. c. 1. d. 12. num. 6. 7. & 8. Trull. lib. 3. c. 3. d. 7.* putat e jejunio Quadragesimæ communiter, & regulariter excusari eos, qui ter, vel quater in hebdomeda concionantur cum fervore. De Lectoribus vero *Dian. l. c. cum Fagund. p. 4. l. 2. c. 8. num. 19.* censet non omnes excusandos, sed eos tantum, quorum labor est improbus: vel qui ita sunt debiles, ut satisfacere non possint. Idem fere sentit *Sanch.* licet *loc. cit.* putet Lectores eos, qui quotidie quatuor lectiones legunt (ut in Societate faciunt præceptores Grammaticæ) satisfacere, si medie Quadragesima, sive ter in hebdomada jejunent; eo quod sit magnus labor, & paucis annis sic fatigentur, ut progredi non possint; sic ille. Verum præstat, ut Superiores, ad tollendum scrupulum, cum talibus dispensent; ut monet idem *Sanch. l. c.* Nam in omnibus illis regula certa, & universalis statui non potest alia, quam quod lex Ecclesiæ non obliget cum magna difficultate, ut notat *Laym. c. 2. num. 3.*

5. *Charitas*, vel etiam urbanitas secundum quosdam excusat etiam a veniali eum, qui die jejunii rogatus ab amico, modicum sibi sumit, *Med. Fag. Fill. Dian. p. e. t. 9. R. 29.* vel qui ad excitandum infirmorum appetitum, comedit parum, etiam carnis. *Sanch. Dian. p. 3. t. 5. R. 32.*

Quatuor igitur sunt causæ excusantes a jejunio; I. Di- 1032
spensatio. II. Impotentia. III. Labor. IV. Pietas. De his seorsim hic, & accurate censeo differendum, cum sint res omnes pertinentes ad praxim, & scitu necessariæ. Sedulo curavi super hoc puncto quamplures Auctores observare, & hic recensere, eo quod Doctorum auctoritas in hoc redundat in probabilitatem intrinsecam, cum agatur de re quæ valde pendet ab æstimatione Sapientum. Et quia pluries infra in singulis sententiis eosdem AA. sæpe citare mihi opus erit, ideo, ne citationes iterum semper repetam, loca Doctorum de hoc puncto agentium, quos observavi, hic congero: Hi sunt *Sanch. Conf. l. 5. c. 1. ex dub. 1. pag. 90. Laym. l. 4. tract. 8. cap. 2. pag. 144. Less. l. 4. c. 2. pag. 590. Azorius tom. 1. l. 7. c. 17. ex pag. 830. Petrocorens. tom. 2. ex pag. 191. cap. 3. Escob. tom. 1. e. l. 94. Palaus tract. 30. D. 3. p. 2. §. 5. pag. 22. Bonac. tom. 2. de Præc. Eccl. D. ult. q. 1. p. ult. pag. 413. P. Concina tom. 5. de Pr. Eccl. Diss. 2. ex pag. 308. Sporer Append. ad 3. Pr. Sect. 4. §. 1. pag. 286. Roncaglia tr. 9. de Jejun. c. e. pag. 266. Salm. de 3. Pr. tract. 23. cap. 2. p. 7. pag. 362. Vigandt. tract. 5. E. 4. pag. 137. Holzmann tom. 1. p. 3. de Pr. Eccl. tract. 1. c. 3. pag. 335. Abelly tract. 2. c. 5. pag. 414. Viva de 3. Pr. q. 10. a. 5. ex pag. 115. Anaclet. Dec. l. 4. cap. 5. §. 7. pag. 392. Croix l. 2. p. 3. ex num. 1308. Tamb. Dec. l. 4. c. 5. §. 7. pag. 142. Elbel tom. 2. Conf. 18. pag. 183. Mazzotta tom. 1. de 3. Præc. D. 1. q. 4. §. 4. pag. 428. Felix Potestà de Pr. Eccl. ex pag. 308. Renzius tom. 2. de Pr. Eccl. ex pag. 592. &c. ut infra.*

I. Causa est *Dispensatio*; circa quam rogatur, quisnam possit in jejunio dispensare? Resp. 1. Papa habet potestatem dispensandi e jejuniis in universam Ecclesiam, & quidem valide etiam sine justa causa, quamvis non licite. Quomodo autem peccet dispensando sine causa? Plures censent peccare graviter, ut *P. Concina pag. 330. num. 2. & Setus, Covarr. Cordub. Tap. &c. ap. Salm. de Leg. c. 5. num. 61.* qui id putant probabile, quia hoc esset contra bonum commune, ad quod leges ordinantur. Sed satis probabiliter dicunt peccare tantum venialiter *Sanch. de Matr. l. 8. D. 18. num. 7. Laym. l. 1. tract. 4. c. 22. num. 13. & Salm. l. c. num. 66. cum Basil. Pal. Salas, Vill. &c.* modo tamen scandalum, vel aliud damnum absit. Ratio, quia hoc quod non omnes conformentur in observantia legum humanarum, non videtur tam gravis deordinatio, ut damnetur de mortali.

2. Episcopi possunt etiam dispensare cum subditis suis pro casibus occurrentibus, sed nonnisi ex justa causa; alias dispensatio erit nulla. Si vero causa non videatur omnino sufficiens ad dispensandum, vel si dubitetur an sufficiat, poterit Episcopus partim dispensare, & partim commutare jejunium in aliud pium opus, ut ajunt *Roncaglia c. 2. Reg. in praxi 4. & Viva nu. 4. cum Tamb.* Potest etiam Episcopus ob aliquam specialem causam dispensare pro una vice in lege universalis jejunii, aut commutare, cum ejus Officium sit saluti suarum ovium invigilare, & scandala infirmorum tollere, puta si periculum sit alicubi jejunium non observari, ita *Laym. c. 3. n. 5. Azor. cap. 18. q. 5. & Salm. de 3. Pr. c. 2. nu. 160. cum Caj. Armill. Tab. Sanch. Trull.* Sed N. SS. P. Bened. XIV. in Bulla *Prodiit jam dudum*. §. 10. (*vide Bullar. Tom. 3.*) dixit sententiam oppositam, nimirum non posse Episcopos pro universo grege dispensare in lege jejunii esse non modo communiorem cum *Raynaud. Merat. Diana, Monacell. Leandr. & Ferrar.* sed etiam magis rationi consentaneam. Et sic ait ipse respondisse quibusdam Episcopis rogantibus, an possent vigiliam S. Matthiæ occurrentis in ultimo die baccanaliorum ad præcedens sabbatum transferre. Hinc ipse Benedictus licentiam eis impertivit, ut pro illo anno prædictam vigiliam anticiparent. Vicarii autem Episcoporum non possunt dispensare, nisi ex speciali facultate ipsis concessa, ut ait *Viva a. 5. n. 5.* Neque possunt dispensare Abbatissæ, aliæque Superiores Monialium, cum ipsæ nullam habeant jurisdictionem spiritualem; possunt tamen in aliquo casu declarare, Moniales subditas ad jejunium non teneri. Ita *Concina to. 5. p. 331.* cum aliis passim. Vide dicenda *lib. 4. n. 53. & 61.*

3. Parochi, licet dubitetur inter DD. an ex vi juris communis possint dispensare in jejuniis, jure tamen consuetudinis certe id possunt ex justa causa cum suis subditis particularibus, non vero pro tota Parochia. Ita ex communi sententia, quam tenent *Laym. c. 3. n. 8. Less. n. 45. P. Concina p. 331. n. 4. Elbel n. 504. Sanch. de Matr. l. 8. D. 9. n. 27. Holzm. pag. 336. n. 19.* (quamvis hic permittat tantum ad unum vel alterum diem, sed alii absolute loquuntur) item *Salm. c. 2. n. 155. cum Cajet. Suar. Sylvest. &c.* Ratio, quia hoc expedit ad suave regimen Ecclesiæ; nimis enim grave foret ex locis remotis adire Episcopos ad obtinendam dispensationem, cujus necessitas in jejuniis occurrit in diem. Vide *l. 1. n. 190. & l. 3. n. 288.* Imo valde probabiliter potest Parochus in iis dispensare, etiam præsente Episcopo; quamvis enim Parochi de jure hanc jurisdictionem non habeant, habent tamen, ut dictum est, ex consuetudine, quæ satis potest jurisdictionem tribuere, ex *c. Contingat. de Foro compet.* ita *Sanch. Concina & Salm. loc. cit. cum Lop. Azor.* & aliis supra relatis. Id possunt etiam Vicarii Parochorum, qui exercent actus parochiales jurisdictionem exigentes, nisi Parochi expresse repugnent; ut *Salm. cum Sanch. Palao. Pasqualig. &c.*

4. Possunt etiam dispensare cum suis subditis, & adhuc cum semetipsis, omnes Prælati Religiosorum, etiam inferiores, atque Vicarii Superiorum localium; Ita *Concina p. 331. n. 5. & Elbel n. 505.* cum aliis communiter. Ratio, quia Regulares Superiores veram habent jurisdictionem spiritualem supra subditos suos, ut eis provideant in illis, quæ ad ipsorum bonum regimen pertinent.

Hic autem maxime advertenda est de omnibus hujusmodi facultatem dispensandi habentibus doctrina communis, quam tradit *D. Thomas 2. 2. q. 147. a. 4.* nimirum: *Si causa sit evidens, per seipsum licite potest homo statuti observantiam præterire, præsertim consuetudine interveniente, vel si non posset de facili recursus ad Superiorem haberi. Si vero causa sit dubia debet aliquis ad Superiorem recurrere, qui habet potestatem in talibus dispensandi.*

1033 II. Causa est *Impotentia*, sive Phisyca, sive Moralis. Ex impotentia *Phisyca* excusantur 1. Infirmi, quibus jejunium timetur posse notabile damnum afferre. Hinc dicunt *Elbel n. 527. & Viva a. 5. n. 2.* quod, si quis sibi persuadeat ex experientia, vel ex probabili ratione, jejunium graviter nociturum, non tenetur jejunare. Sic ideo etiam excusantur, qui laborant febri tertiana, vel quartana, vel qui ab ea immediate convaluerunt, *Holzmann n. 14.* Item debiles qui una vice alimentum sufficiens non possunt sumare, ut *Sanchez dub. 14. num. 11. cum Sylvest. & Anglet, ac Holzm. num. 15. cum Laym.* Item prægnantes, & lactantes, quibus aliquando permittuntur etiam carnes, si puer sit infirmus, aut ei immineat periculum infirmitatis, vel si mater sit debilis, ut *Roncaglia c. 2. n. 1. & Holzm. num. 18.* Imo prægnantes peccarent, si pluries jejunarent; Secus si unum vel alterum jejunium aliqua mulier robusta ferre vellet, ut *Petrocoreus to. 2. p. 198. cum Nav.*

2. Excusantur pauperes, qui non habent prandium perfectum pro unica congrua refectione. Ita communiter *Lessius cap. 2. num. 40. Sanch. dub. 14. num. 1. Elbel num. 507. Sporer n. 55. Holzm. num. 13.* & alii ex *D. Thoma 2. 2. q. 147. art. 4. ad 4.* ubi ait: *Excusari videntur illi, qui frustatim eleemosinas mendicant, qui non possunt simul habere quod eis ad victum sufficiat.* Hinc valde probabiliter dicunt *Sanch. du. 14. nu. 3. cum Anglas, Salm. num. 133. & Roncaglia q. 4. R. 1.* (contra *Mazzotta*) quod si quis non haberet nisi panem & legumina, aut herbas, non teneretur ad unicam refectionem. Licet enim esset is ad hujusmodi obsonia assuetus, tamen ideo se sufficienter sustentat, quia pluries in die, & pluries in magna quantitate se reficere solet iis cibis, qui sunt modicæ nutritionis.

Impotentia autem *Moralis* etiam excusat a jejunio; & 1034 hæc est, quando jejunium non sine gravi incommodo, sive sine magna difficultate extrinseca, quæ magno incommodo æquiparatur, sustineri potest, ut dicunt *Abelly pag. 412. num. 2. Viva num. 3. Tamb. num. 14. & Croix num. 1324. cum Bonac. &c.* Hinc 1. non tenentur jejunare ii quibus jejunium affert gravem capitis dolorem, ut dicunt *Holzmann num. 14. Elbel num. 507. & Sanch. dub. 14. num. 10. cum Abul. Navar. & Gabr.* 2. Excusantur ii qui jejunando non possunt noctu calefieri, vel per notabile tempus somnum capere, ut communiter docent DD. ut *Sanch. du. 14. n. 10. & Salm. cap. 2. num. 125. Pal. num. 9. Sporer nu. 53. Holzmann num. 14. Less. num. 40. Laym. num. 3. &c.* An autem isti teneantur eo casu mane sumere collatiunculam, ut sero possint comedere, & sic servare jejunium? Affirmant *Roncaglia cap. 1. Reg. prax. 4. Concina pag. 310. num. 41. Salm. cap. 2. num. 83. & Croix num. 1325. cum Sanch. dub. 27. num. 4.* Ratio, quia ille qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad media non difficilia. Sed valde probabiliter id negant *Elbel n. 507. Tamb. §. 7. num. 14. Fill. tom. 2. tract. 27. cap. 6. nu. 130. Viva art. 5. num. 3. cum Fagun. Diana p. 1. tract. 9. R. 51.* item *Lop. Sanctius, & Loth. ap. Croix loc. cit.* Ratio, ut alii dicunt, quia nemo tenetur ordinem pervertere, sed potest communi aliorum consuetudini se uniformare: At hæc ratio debilis est, nam refectionem ad vesperam transferre, revera non est ordinem pervertere, sed illum perfectius servare, cum hæc erat antiqua disciplina. Ratio potior est, quia dilatio comestionis usque ad vesperam revera medium est extraordinarium, & grave afferens incommodum, cum in eo non leve perferatur incommodum, qua ratione derogatum est antiquæ disciplinæ, quæ olim tam rigorose fuit observata.

2. Excusantur milites, sive sint in castris, sive in hospitiis, ut dicunt communiter *Concina pag. 323. num. 9. Roncaglia c. 2. Reg. prax. 2. & Salm. c. 2. n. 141. cum Leand. Pasqualig. & aliis.* Ratio, tum quia ipsi magnos labores perferunt, tum quia statis horis non possunt comedere, nec congruum habent cibum pro jejunio.

3. Excusantur uxores, quæ alias jejunando magnam paterentur indignationem a viris, ut *Less. n. 44. Azor. c. 18. q. 7. Viva a. 6. n. 6. Sanch. de Ma. l. 9. D. 3. num. 13. & 26. Salm. c. 2. n. 127. Holzmann n. 16. & Sporer n. 65. cum Cajet. Sylvest. Nav. Laym. &c.* Modo jejunium a viro non prohibeatur in contemptum Religionis, vel præcepti Ecclesiæ. Pariter *Sanch. l. c. de Matr. n. 12. Viva a. 6. n. 6. & Tamb. n. 45.* excusant a jejunio puellam petentem nuptias, si timeat jejunando notabiliter deformari: Sed recte ait *Croix n. 1326.* hoc practice vix esse probabile, cum vix accidat ex jejuniis ordinariis Ecclesiæ hanc notabilem deformitatem causari. Bene autem excusantur viri, si jejunando non possent uxoribus debitum reddere, quia præceptum justitiæ debet prævalere præcepto humano jejunii. Ita *Sanch. l. c. num. 10. cum Caj. Arm. Navar. Sa, Val. &c. Laym. num. 4. Holzmann num. 16. Tamb. n. 37. & Salm. c. 2. num. 127. cum Less. &c.* Idem sentit *Concina pag. 317. num. 14.* sed censet teneri virum prius precibus hortari conjugem, ut a petendo desistat. Si tamen hoc omitteret, non putarem eum peccare, saltem mortaliter. Si autem vir servans Ecclesiæ jejunia, & alia moderata ex devotione, redderetur minus potens ad debitum reddendum, non teneretur ab eis abstinere; quia non tenetur cum spirituali jactura illa omittere, ut potentiorem se reddat, uti dicunt *Sanch. num. 5. cum Gabr. Soto, Sylv. Ang. &c. ac Croix n. 1338. cum Cornejo, & Steph.* Non autem excusantur conjuges a jejunio, si cum illo debitum petere non possint, ut *Croix l. c. & Tamb. n. 40.* qui tamen *n. 41.* probabiliter excusat conjugem advertentem in altero, nisi petat, periculum incontinentiæ, vel gravem suspicionem concipere quod ipse adulteratus fuerit, vel aliam diligat.

4. Excusantur universi Adolescentes usque ad annum 21. 1035 completum, ut docet *D. Thom. 2. 2. q. 147. a. 4.* cum aliis communiter: Hi enim indigent majori & crebriori cibo, tam ad augmentum naturæ, quam ad vires solidandas. Sentit autem *Durandus in 4. Dist. 15. q. 10. art. 4.* quod, si aliquis adolescens esset robustus, & in ipso natura jam attigerit terminum augmenti, is teneretur ad jejunia: Sed hæc opinio est contra communem, & contra *D. Thomam loc. cit.* qui prorsus deobligat juvenes ante finem tertii septenii, & tantum subdit: *Conveniens tamen est, ut etiam in hoc tempore se ad jejunandum se exerceant.* An vero aliquis adolescens complens 21. annum, v. grat. hora tertia, vel nona, teneatur eo die jejunare? Negant *Escob. pag. 108. num. 364. Sporer pag. 286. num. 41. & Trull. Diana, &c. ap. Salm. c. 2. n. 120.* quia, ut hi dicunt, præceptum jejunii respicit totum diem integrum, tanquam unicum objectum præcepti. Sed probabilius affirmant *P. Concina p. 289. num. 3. Sanch. de Ma. l. 2. D. 24. num. 23. & Salm. loc. cit. cum*

Bonac.

Bonac. Lez. &c. Ratio, quia præceptum obligat statim ac tempus obligationis advenit; prout qui perveniens ad locum, ubi tenetur ad jejunium, obligatur jejunare, statim ac pervenit.

1036 6. Excusantur Senes; Sed de his dubitatur 1. an sexagenarii indistincte sint ab obligatione jejunii immunes? Communiter DD. docent sexagenarios excusari in dubio de validitate virium, nisi oppositum constet; ita *Bonac. p. ult. n. 4. Less. n. 41. Laym. n. 2. Sanch. dub. 4. n. 7. Abelly num. 2. Sporer n. 50. cum Nav. Tol. &c.* Ratio, quia in istis præsumtio in dubio stat pro imbecillitate virium, ut a jejunio excusati censeantur. Sed dubium fit, an teneatur jejunare, si quis certe robustus inveniatur? *Prima* sententia affirmat, eamque tenent *Fill. tr. 27. c. 6. q. 4. n. 112. Elbel n. 458. Bon. p. ult. n. 4. cum Valent. Abul. Rodr. Reg. Laym. n. 2. cum Valent. Abul. Rodr. Reg. Laym. n. 2. cum Nav. Cajet. Tol. Sa, &c.* Ratio, quia illi qui in ea ætate vires validas habent, non reputantur ut senes. Hæc quidem est probabilis, sed non minus probabilis est sententia opposita, quam tenent *Sanch. de Matr. l. 7. D. 22. n. 17. Escob. pag. 108. n. 367. Holzmann num. 17. Roncaglia q. 4. R. 1.* qui eam tutam vocat, *Viva a. 6. n. 8. cum Trull. Molf. &c. Salm. c. 2. n. 130. cum Villal. Leand. &c.* & probabilem putant *Azor. cap. 17. quæst. 4. Palaus §. 5. n. 6. cum Sa, & Angles, Elbel pag. 166. n. 458. ac Mazzott. tom. 1. pag. 428.* Ratio, tum quia sic fert universalis consuetudo, ut testantur communius DD. apud *Roncaglia*; tum quia alias esset res multis scrupulis obnoxia, examinare an aliquis sexagenarius sit vel ne sufficienter robustus ad jejunium sustinendum; Sed ratio potior est, quia hujusmodi senes, tam ob virium imbecillitatem, quam ob defectum caloris, nequeunt simul alimentum sufficiens sumere, egentque cibo frequentiori; & licet nonnulli in tali ætate robusti videantur, eorum tamen robur est de facili illusivum, & inconstans, cum negari non possit in hujusmodi senibus vires deficere, & prolabi in interitum, ita ut si in morbum incidant, difficulter perfecte convalescunt; unde *Galenus l. 5. de Sanit. tuenda* sic dixit: *Senibus simili ratione iis, qui ex morbo convalescunt, in victu esse curandum.* Hinc commune adagium prodiit: *Senectus ipsa morbus est.*

Nec obstat dicere cum *Elbel*, quod senes ante sexagenarium annum certe tenentur ad jejunium; unde cum dubium accedat, an deinde ob ætatem excusentur, possidet præceptum. Nam respondetur 1. quod, cum dubitatur, an lex comprehendat aliquem casum, aut subjectum, non obligat; quia tunc prorsus perinde est, ac si dubitetur, an existat lex, vel non pro illo casu, aut subjecto; & ideo possidet libertas, ut docent *Sanch. Dec. l. 1. c. 10. n. 33. Palaus tom. 1. tr. 1. D. 3. p. 7. num. 2. cum Salas, Salm. de Leg. cap. 2. n. 110. & Tamb. Dec. lib. 1. c. 3. §. 7. verb. Leges, n. 1.* An vero sexagenarii comprehendantur a lege, vel non, est quidem dubium, imo valde probabiliter negatur, ut ostendimus; unde hoc casu, non lex, sed libertas possidet. Respondetur 2. quod, etiamsi eo casu possessio staret pro lege, sexagenarii nec etiam tenentur ad jejunium; quia, cum senes ad eam ætatem perveniunt, duobus ipsi obligationibus obstringuntur, una servandi præceptum Ecclesiæ, altera tuendi valetudinem: unde sicut in dubio prudens timor gravis incommodi excusat a recitatione Officii, ut communiter dicunt *Holzmann to. 1. pag. 451. num. 486. Viva de 1. Præc. q. 3. a. 6. n. 3. Salm. de Hor. Can. cap. 3. num. 36. cum Sanch. Pelliz. Trull. & aliis*, ac ipse *Elbel tom. 2. p. 556. n. 443.* Ita excusat etiam sexagenarios a præcepto jejunii; præceptum enim naturale servandi sanitatem præponderat præcepto ecclesiastico jejunii, cum in talibus senibus adhuc robustis, ut ait *Palaus n. 8.* semper adsit periculum moraliter certum gravis nocumenti, aut diminutionis virium, quæ semel amissæ, nunquam recuperentur.

An autem annus sexagesimus debeat esse completus, ad excusandum? Affirmant *Sporer, & Elbel ll. cc.* Sed probabiliter dicunt sufficere, ut sit inchoatus, *Busemb. ut supra n. 1032. Viva a. 6. n. 8. Mazzott. to. 1. pag. 428. Diana p. 5. tract. 14. R. 83. cum Naldo*; & probabile putat *Palaus §. 5. n. 6. cum Sa, Angles, & Llamas.* Ratio, quia in favorabilibus annus inceptus habetur pro completo.

1037 Dubitatur 2. An excusentur a jejunio feminæ quinquagenariæ? *Prima* sententia affirmat, quam tenent *Escobar p. 109. n. 372. Renesus p. 593. q. 4. & Narbona, Macad. et Pelliz. ap. Diana p. 9. tr. 7. R. 73.* & hanc approbat etiam *Sanch.* qui licet *in Tract. de Matrimonio* in dubium revocaverit, in Opusculo tamen Consiliorum *dub. 4. n. 6. cum Cajet. & aliis* eam absolute docet & probabilem putant *Viva a. 6. n. 8. & Mazzot. to. 1. p. 428.* Ratio illorum, quia in feminis antecedit senectus, ita ut quinquagenariæ nequeunt amplius generare. *Secunda* vero sententia, quam tenent *Laym. cap. 3. Salm. c. 2. n. 131. Tamb. §. 7. n. 5. Croix n. 1318. Holzmann p. 336. n. 17. Elbel p. 184. n. 507. Anacl. p. 393. n. 64.* negat quinquagenarias excusari, nisi adsit specialis circumstantia infirmitatis, vel debilitatis; quia experientia constat, quod feminæ sine detrimento valetudinis facilius jejunant; cum ipsæ minori indigent cibo. Primam sententiam non audeo improbare, sed neque audeo probabilem dicere, dum video illam a *Laym. Tamb. Elbel, & La Croix* cum aliis omnino rejici, & *Dianam* dubitare de sua probabilitate.

Dubitatur 3. An qui voverit jejunare, semel in heb- 1038
domada, *toto vitæ suæ tempore*, teneatur ad jejunium in ætate sexagenaria? *Prima* sententia, quam tenet *Sanch. Dec. l. 4. c. 11. n. 54. Bon. p. ult. n. 4. Renzius tom. 2. p. 594. q. 6. Palaus §. 5. n. 8. Escobar l. 94. n. 379. & Tamb. §. 7. n. 9. cum Fag. ac Diana* negat, nisi quis expresse voluerit se obligare ad jejunandum post sexagesimum annum. Ratio illorum, quia votum, cum sit lex particularis, non obligat nisi ad instar legis Ecclesiasticæ. *Secunda* tamen verior sententia, quam tenent *Laym. n. 3. Sporer nu. 51. Anacl. n. 78. Holzmann n. 26. Elbel n. 528. & Roncaglia c. 2. q. 4. R. 1.* affirmat teneri, nisi adveniat specialis ratio debilitatis. Ratio, quia votum, quamvis obliget ad instar præcepti Ecclesiastici quoad modum, non tamen quoad personas; unde sicut adolescens ante 21. annum potest se obligare ad jejunandum, ita & senex post annum sexagesimum; & satis præsumitur ad id voluisse se obstringere, qui vovit jejunium *usque ad mortem*, sive *toto vitæ suæ tempore*. Secus autem dicendum cum *Anacl. & Elbel*, si quis voveat sine tali expressione, & non advertat ad ætatem sexagenariam; tunc enim non tenetur, quia eo casu vel censetur se obligasse ad instar præcepti ecclesiastici, juxta primam sententiam; vel quia tunc supervenit notabilis mutatio, ad quam si advertisset, non intendisset se obligare, juxta dicta *p. 106. n. 226.*

Dubitatur 4. An Religiosi sexagenarii excusentur a jeju- 1039
niis Regulæ? Affirmant *Sporer p. 287. n. 51. Holzm. p. 340. n. 26. Tamb. de Jure Abb. D. 12. q. 5. num. 7.* item *Rodr. Pasqualig. & Sanctius ap. Salm. cap. 2. n. 132.* Quia pariter dicunt præceptum Regulæ obligare ad instar præcepti ecclesiastici. Sed negant *Azor. q. 3. Elbel pag. 167. n. 460. Roncaglia q. 4. R. 1. & Salm. c. 2. num. 132. cum Bordon. &c.* Ego distinguendum puto, & dico non excusari, si in Regula, quam Religiosi profitentur, expresse promittatur observantia *usque ad mortem*. Secus, si promissio fit sine illa clausula *usque ad mortem*, juxta id quod diximus in præcedenti dubio. Et hujus sententiæ videntur quidem esse *Salmanticenses*, cum asserant in eorum Regula (secundum quam loquuntur) observantiam *usque ad mortem* promitti.

Dubitatur 5. An jejunium subrogatum voto castitatis obli- 1040
get voventem post 60. annum? Negat *Tamb. §. 7. ex num. 10. cum aliis*, quia in illa ætate, ut ait, ipsa senectus, utpote magnis infirmitatibus æquivalens est morbus a jejunio excusans. Affirmat vero *La-Croix num. 1320.* dicens, quod sicut senes tenerentur in ea ætate ad castitatem, sic tenentur ad jejunium illius vice impositum. Sed hæc ratio non convincit, nam nimis probat; probaret enim, quod si vovens gravi laboraret morbo, adhuc teneretur ad jejunium. Quapropter, cum senectus morbo æquiparetur, eisdemque ærumnis subjiciatur, non omnino improbabilis videtur prima sententia; Sed cum res sit valde dubia, putarem hunc teneri ad impetrandam dispensationem, pro qua ætas illa est quidem sufficiens causa.

III. Causa est *Labor*. Ante omnia hic est advertenda Pro- 1041
pos. 30. damnata ab Alex. VII. quæ dicebat: *Omnes Officiales, qui in Republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii; nec debent se certificare, si labor sit compatibilis cum jejunio.* Merito Pontifex præfatam Propositionem damnavit, quia secundum eam omnes laborantes, sive ob officium sive ob recreationem, sive labor esset compatibilis sive non cum jejunio, essent excusati, quod falsum est; Ideo igitur fuit illa proscripta, quia nimis generaliter loquebatur. Ceterum omnes artes, quæ exerceri non possunt nisi cum ingenti corporis agitatione, a jejunio excusant, eo quod in eis multi spiritus consumuntur. Hujusmodi artes laboriosas exercere, & a jejunio excusari, ex communi sententia dicuntur Fossores, Agricolæ, Lapidicinæ, Figuli, Textores, Lanarii, Fullones, Bajuli, Aurigæ, Nautæ remigantes, Fabri lignarii, ferrarii, & murarii; ita communiter *Salm. c. 2. n. 136. Concina pag. 320. num. 2. Elbel num. 508. & alii.* Iis merito adduntur Cursores cum *Sanchez dub. 10. num. 6. Wigandt num. 92. Ronc. cap. 2. Reg. in prax. 2. Sporer num. 58.* Sutores, qui calceos conficiunt, non vero qui coria scindunt, *Sanch. d. dub. 10. n. 7. Salm. n. 136. Elbel n. 508. Azor. q. 8. Pal. num. 10. Wigandt n. 92. & Sporer n. 58.* Item Furnarii, *Salm. n. 136. Holzm. n. 15. Palaus nu. 8.* Pistores, *Azor. quæst. 8. Elbel n. 508. Pal. n. 8. Holmann n. 15.* Coqui, plures dapes & multis personis præparantes, si fere per diem laborent, ut *Salm. & Sporer ll. cc. Roncaglia Reg. 2. prax. & Tamb. num. 27.* Secus, si pauca fercula parent, vel tantum præsideant inferioribus ministris. Typographi prælum versantes, non vero typos componentes, *Concina pag. 322. n. 7. Salm. num. 136. Holzm. n. 15. Elbel n. 508.* Famuli, qui vehementer tota die incumbunt majoribus laboribus, ut *Laym. num. 3. & Sporer nu. 58.* Non vero Ancillæ lanam aut linum nentes, aut similia levis servitia domus exhibentes, ut *Tamb. §. 7. num. 25.* Secantes lapides, Percursantes urbem ad vendendas merces, *Croix num. 1330.* Ornantes Templa scalas circumferendo, *Tamb. §. 7. num. 30.* qui autem bene advertit omnes hos laborantes non excusari a jejunio

nisi laborent saltem per majorem diei partem, non vero si per duas vel tres horas.

Barbitonsores communiter non excusantur, ut docent *Less. c. 2. n. 43. Laym. c. 3. n. 3. & Salm. c. 2. nu. 39. &c. cum communi*. Excipe, nisi aliquis artem suam sine refectione exercere non valeret propter laboris molestiam, vel propter complexionis debilitatem, ut dicunt *Palaus p. 2. §. 5. n. 10. Sanch. c. 1. dub. 7. n. 8. Mazzotta to. 1. p. 429. Concina p. 321. n. 6. & Led. Fagund. ac Leand. ap. Salm. l. c. ex Less. d. n. 43.* Item *Palaus n. 10. & Led. ac Angles ap. Sanch. dub. 6. n. 7.* excusant etiam Sartores; sed hoc non admittendum, nisi ipsi peculiari debilitate laborent, ut ait *Concina p. 371. n. 6.* Vel nisi aliquando deberent extraordinario labore etiam per magnam noctis partem suere, ut evenire posset, si aliqua festivitas immineret, & non possent necessarias vestes conficere, ut dicunt *Roncaglia Reg. in prax. 2. & Salm. n. 139.* Pictores, & Scribæ sive Notarii non excusantur, ut verius docent *Salm. n. 140. Tamb. n. 25. Viva a. 6. n. 4. & Elbel n. 508. cum communi*, ut asserit (contra *Henr. Machad. Leand. & Pasqu. ap. Salm. ibid.*); Nisi labor sit talis, ut non posset exercari cum jejunio, sine magna difficultate. Neque Horologiarii, ut ait idem *Elbel*; Sed excipe eos, qui magna horologia conficiunt, ad quæ construenda magnis viribus opus est.

Alii absolute excusant Molitores, Argentarios, & Sculptores; At *Concina p. 326. n. 6.* hos non excusat, nisi ob debilitatem personæ. Sed melius puto dicendum, in his attendi debere qualitatem laboris, an sit gravis, & cum jejunio incompatibilis: Regula enim communiter recepta est cum *Lessio n. 43.* quod qui sine megno incommodo nequit aliquam artem, etsi per se non laboriosam, exercere, vel propter debilitatem personæ, vel propter aliam peculiarem circumstantiam, is non tenetur ad jejunium.

1042 Hic quæritur 1. An Artifices divites, qui ex officio exercent artes laboriosas, peccent, si in die jejunii laborem assumant? *Prima* sententia probabilis affirmat, quam tenent *S. Antonin. 2. p. tit. 6. c. 11. §. 6. Concina p. 319. nu. 1. cum Gabr. Durando, & Armill.* Et hanc clare tenet etiam *S. Thomas 2. 2. q. 147. a. 4. ad 3.* ubi sic ait: *Si operis labor commode differri possit, aut diminui absque detrimento corporalis salutis, & exterioris status, qui requiritur ad conservationem corporalis, vel spiritualis vitæ; non sunt propter hoc Ecclesiæ jejunia prætermittenda.* Verum *secunda* communis sententia, quam tenent *Sylvest. v. Jejunium n. 4. Nav. c. 21. n. 16. Salm. n. 134. Viva in prop. 30. Alex. VII. Less. n. 42. Ronc. c. 2. Reg. prax. 2. Elbel nu. 518. Sanch. dub. 7. num. 4. cum Tol. Led. Met.* & alii innumeri, dicit hos non peccare, quamvis non indigeant pro sui vel suorum sustentatione. Probatur 1. ex Decreto, sive Oraculo vivæ vocis prolato ab Eugenio IV. in an. 1440. ut testantur omnes AA. citati, utque habetur in *Compend. Privilegiorum Fratr. Minor. verb. Jejunium num. 2.* In illo enim sic fertur Pontifex declarasse: *Artifices laboriosas artes exercitantes, & rustici, sive divites sint, sive pauperes, non tenentur jejunare sub præcepto peccati mortalis. Et quod absolvi possunt, & induci ad eleemosynas, & alia bona opera facienda.* Alicui hujusmodi Declaratio visa est apocrypha, dicens 1. Inepta videri verba illa, *sub præcepto peccati mortalis*; ergo ne declarat Pontifex teneri sub veniali? & cur? Sed respondetur, quia facile hujusmodi divites possunt venialiter peccare, assumendo laborem propter cupiditatem lucri, juxta dicta *pag. 226. num. 885.* Et ob hanc causam rationabiliter monet Pontifex eos inducendos esse ad alia bona opera facienda. 2. Inepta etiam videri alia verba illa, *& quod absolvi possunt*; Si non peccant, a qua culpa absolvi debent? Sed hoc clare intelligitur: eo quod forte ii tamquam indispositi a Confessariis dimittebantur, propterea Eugenius declaravit bene eos absolvi posse, non quidem a transgressione jejunii, sed ab aliis peccatis confessis. Ceterum, usquedum mihi non constabit falsitas hujus Declarationis, numquam audebo eam apochrypham dicere, postquam tot classici Auctores communiter pro vera illam habent, & super ea suam sententiam fundant. Ratio autem hujus sententiæ mihi videtur esse, quia valde interest Reipublicæ, ne causa jejunii Operarii intermittant exercere artes, quibus ex suo officio incumbunt; si enim in diebus jejunii tantum pauperes laborare possent sine jejunii obligatione, plures, quibus non est opus actualiter laborare ad se sustentandum, laborem intermitterent, quod certe verteret in notabile Reipublicæ detrimentum.

1043 Quæritur 2. An Artifices, qui laborando sine gravi incommodo jejunare valent, teneantur ad jejunium? *Prima* sententia negat, quam tenent *Tamb. §. 7. num. 18. & Leand. & Pasqual. ap. Concina p. 320. n. 3.* Ratio, tum quia consuetudo communiter a jejunio eximit omnes, qui laboriosas artes exercent; leges autem non respiciunt, quod raro, & per accidens evenit, sed quod communiter, & per se contingit; tum quia ab Eugenio IV. in præfata Declaratione omnes hi fuerunt dispensati. *Secunda* varo sententia, quam tenent *Bonac. p. ult. num. 8. Conc. l. c. Viva in prop. 30. damn. ab Alex. VII. Regin. l. 4. c. 16. num. 216.* affirmat teneri, modo tamen sit manifestum, quod ipsi jejunando grave non subeant incommodum; cum ex una parte lex universe obliget omnes, qui valent cum levi incommodo jejunare; & ex altera satis non constat Eugenium voluisse cum eis dispensare. Secus vero dicendum, si dubium sit, an jejunando grave perferant incommodum; quia ex communiter contingentibus in dubio præsumitur jejunium non esse compatibile cum artibus laboriosis. Hæc secunda sententia, speculative loquando, videtur probabilior; sed in praxi vix reperietur unus, qui ex hujusmodi labore non graviter relaxetur.

1044 Quæritur 3. An excusentur a jejunio exercentes artes laboriosas in diebus, in quibus vacant a labore? Commune est inter DD. quod ii qui uno vel altero die non laborant, non tenentur jejunare. Ita *Sanch. dub. 7. num. 10. Bonac. p. ult. num. 8. Azor. c. 17. q. 8. Roncagl. c. 2. Reg. prax. 2. Elbel p. 189. n. 518. Tamb. §. 7. n. 24. Croix n. 1333. cum Mendo, & Diana.* Ratio, quia in primo die excusantur, ad reficiendam lassitudinem propter laborem assumptum in die præcedentis: in altero, ad servandas vires propter labores in subsequenti die assumendum. Sed quid, si in illis duobus diebus posset aliquis sine gravi incommodo jejunare? *Bonacina loc. cit. Ledesma, & Med. apud Viva in d. prop. 30. Alex. VII. n. 9.* affirmant teneri, nisi experti jam fuerint ex præcedenti labore laxatos manere, vel minus aptos reddi ad laborem pro die sequenti. E contrario *Elbel p. 189. n. 518. Sanch. dub. 7. n. 10. cum Victoria, &c. Diana p. 1. tr. 9. R. 9. cum Fag. & Hurtado* absolute excusant, quia ipse labor lassitudinem infert. At ego sentio cum *Viva l. c.* pariter distinguendum, ut in præcedenti quæstione, nempe quod si manifeste ipsi grave incommodum ex jejunio non sustinerent, tenerentur jejunare; Secus, si non manifeste; in dubio enim excusantur, quia ex communiter contingentibus præsumtio stat pro necessitate alimenti, ut vel reficiantur a labore exercito, vel idonei reddantur ad laborem exercendum.

1045 Quæritur 4. An qui laborem assumit, ut eximatur a jejunio, excusetur a culpa? Non videtur dubitandum, quod hic postquam graviter est defatigatus, etiam malo fine, & etiamsi præviderit defatigationem illam fore incompossibilem cum jejunio, ad illud non tenetur, ut communissime docent *Laym. l. 4. tr. 8. c. 3. n. 5. P. Concina to. 5. p. 308. n. 2. Sporer n. 61. cum Med. ac Diana, & Sylvest. Palud. Sanch. Pal. Fill. & Pasqualig.* (qui asserit communem esse sententiam) *apud Croix l. 3. p. 2. n. 1334.* Ratio, quia jam ille est factus moraliter impotens ad jejunandum. An autem iste, apponendo impedimentum, peccet contre jejunii præceptum? Negant *Salm. de Leg. c. 2. n. 164. cum Pasq. Sanctio, & Recasul. ap. Croix l. c.* Ratio, ut dicunt, quia tunc ille utitur jure suo, quo potest se extrahere ab obligatione legis; sicut se eximit ab obligatione jejunii, qui egreditur a sua Patria, ubi adest obligatio jejunandi, ut alium locum adeat, in quo tale præceptum non adest. Sed omnino affirmandum cum sententia communi, quam tenent *Sanch. Conf. l. 5. c. 1. dub. 7. num. 13. Azor. tom. 1. l. 7. c. 17. n. 9. P. Concina tom. 5. p. 149. n. 2. Mazzotta to. 1. pag. 126. & Diana p. 3. tr. 14. R. 11.* qui ait ab hac sententia non recedendum, quidquid prius alibi dixerit: item *Viva q. 10. a. 6. n. 7. & Croix l. c.* qui dicunt contrariam sententiam communiter rejici. Ratio, quia, licet is non peccet contra præceptum jejunii, omittendo jejunium post defatigationem; peccat tamen, quia operatur in fraudem præcepti; omnis enim lex obligat, ne quid fiat data opera, ut lex eludatur, ex *D. Thoma* vide *num. seq.*

1046 Quæritur 5. An peccet contra legem jejunii, qui sine justa causa laborem assumit, quamvis non in fraudem præcepti? Negant *Roncaglia tr. 9. c. 2. Reg. 2. Bonac. Led. Med. Leand. Pasqualig. & aliis ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1334.* Sed oppositum pariter omnino tenendum, ut censent *Laym. l. 4. tr. 8. c. 3. n. 5. Sanch. Conf. l. 5. c. 1. dub. 7. n. 1. Palaus tr. 30. D. 3. p. 2. §. 5. n. 10. cum Nav. Cajet. Tol. Abul. Fill. &c. communiter*, item *Croix, l. c. cum Sanch. Diana, ac aliis*; Et hanc clare docet *S. Thomas 1. 2. q. 71. a. 5.* ubi loquens de eo qui *se occupat talibus, quibus ab eundo ad Ecclesiam impeditur* (nempe ad Sacrum audiendum), damnat de peccato omissionis; & rationem adducit: *Qui enim vult aliquid, cum quo aliud esse non potest, ex consequenti vult illo carere.* Nec obstat dicere quod, si quis obligatus ad Sacrum audiendum, alio pergat, ubi non adest tale præceptum, eo fine ut eximatur, vel prævidens sic eximi ab obligatione Missæ, non peccat. Nam bene respondet *Mazzotta loc. cit.* quod hic talis, alio eundo, omnino eximitur a debito Sacri audiendi; sed qui opus assumit ad se liberandum, vel prævidens se liberatum iri e jejunio, adhuc remanet ad illud obligatus, licet postea propter laborem assumtum a jejunio excusetur. Notat autem *Sanch. Conf. l. 5. c. 1. dub. 7. n. 16. cum Victor. & aliis*, quod, si quis non ad recreationem, sed ad finem utilem, licet non necessarium, assumit laborem, non peccat contra præceptum jejunii, si postea non jejunet. Et idem ait *nu. 17.* de itinerante ex aliqua causa honesta, etsi non necessaria, puta ad visendos propinquos vel Patriam, ad venandum, ad ludendum pila; tunc enim semel, vel iterum excusat. Sed his non universe acquiesco; præsertim, si sola delectationis causa, iter, sive

alius

alius labor suscipiatur, ut bene ajunt Abelly p.419. n. 3. & Sporer n. 61. Ceterum probabiliter Elbel p. 191. n. 526. Sporer num. 60. cum Laym. & Sanch. du. 7. num. 2. cum Caj. Nav. Angles, & aliis communiter, excusant a culpa eos, qui, licet ex proprio officio non laborent, tamen laborem aliquem magnum assumunt ob rarum lucrum; sicut probabiliter non peccant, qui ob hujusmodi causam laborant in die festivo, ut ait idem Sanchez, utque diximus de 3. Prac. pag. 517. n. 321. & pag. 124. n. 33e. cum aliis.

1047 Ratione pariter laboris excusantur a jejunio iter facientes pedester per majorem diei partam, ut probabiliter docent Sanch. du. 10. num. 2. Less. cap. 2. num. 43. Holzmann pag. 335. num. 15. Pal. §. 5. num. 10. & alii communiter. Sicque pariter excusantur Muliones, & Agasones pedester mulas, aut asinos ducentes, ut Salm. c. 2. num. 137. cum Sanch. Pal. Tol. Laym. &c. Hoc tamen intelligitur 1. nisi persona, completo itinere, & alia refectione non sumta in notabili quantitate, jam postea satia se reficiat; tunc enim nequit secundam comestionem facere, nisi die sequenti iter prosequi deberet. Intelligitur 2. nisi iter commode differri possit, ut docet D. Thom. 2. 2. q. 147. a. 4. ad 3. dicens: Si peregrinatio commode differri possit . . . non sunt propter hoc Ecclesia jejunia prætermittenda. Et eum sequuntur Less. num. 43. & Laym. num. 3. cum Sylvest. Tol. & Medin. Quando autem, incœpto itinere, jujunii dies intercurrit, non tenetur itinerans ab illo desistere, ut jejunet, uti docent Sanch. du. 11. num. 5. cum Abul. Laym. cap. 3. num. 5. & Sporer n. 66. cum aliis communiter.

Sed dubitetur 1. Quale iter, communiter loquando, sufficiat ad excusandum? Pasqualigus ap. Croix num. 1344. dicit satis esse iter septem milliarium, idest duarum leucarum & mediæ (leuca enim importat hic spatium trium milliarium, sive unam horam itineris). Sed hæc opinio ab aliis non recipitur, qui probaliter dicunt requiri ad excusandum saltem iter quatuor vel quinque leucarum, ut Salm. n. 135. Pal. §. 5. n. 10. Viva a. 6. n. 4. cum Trull. & Diana; quamvis La-Croix cum Bonac. Fill. &c. requirat iter adminus quinque leucarum, idest 15. milliarium. Si tamen via esset tam erdua, aut tempus tam asperum, aut si itinerans esset adeo debilis, vel itineri non assuetus, ut non posset jejunare sine magna difficultate, ob has causas aliquando posset eum excusare a jejunio iter etiam sex milliarium, vel minus; ita Sanch. du. 10. n. 3. Salm. n. 137. Roncaglia Reg. 2. in prax. & Croix l. c. Sic pariter Tamb. §. 7. n. 25. in fine recte excusat famulos pedester comitantes Dominum, qui per totum diem equitaret per Urbem. Et sic adhuc probabiliter quidam doctus excusabat famulos, qui jugiter per diem inserviunt, ambulantes ad emendum, ad comitandum; ad literas ferendas, & similia.

Dubitatur 2. an iter facientes equis, vel rhedis, excusentur a jejunio? Damnata quidem fuit prop. 31. ab Alex. VII. quæ dicebat: Excusantur absolute a præcepto jejunii omnes illi, qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit; & etiamsi iter unius diei conficiant. Ceterum communiter a DD. excusantur qui sic itinerantur per plures dies, ut Salm. num. 138. Sanch. du. 10. num. 5. Ronc. cap. 5. Reg. 2. in prax. Laym. num. 3. & Viva a. 6. num. 4. cum Trull. (Viva tamen, & Laymann requirunt, ut tale iter sit saltem per octo dies; sed hoc videtur nimis rigorosum). Bene autem advertit Viva, quod hujusmodi itinerantes non excusantur, si constet eos sine magno incommodo posse jejunare. Præterea, recte dicunt Croix, Ronc. ll. cit. & Salm. nn. 137. & 138. cum Sanch. Azor. Tol. Trull. &c. posse aliquando excusare iter etiam unius diei, si agendum esset cum magna defatigatione, ut evenit Cursoribus; vel si equitans sit debilis, aut tempus sit asperum, vel iter erduum, aut extraordinarium: Iter autem octo, vel decem leucarum putant non esse extraordinarium Salm. cum Sanch. Tol. Trull. Lastra, Corella, &c. contra Machad. Dianam, Leand. &c. ibid. Merito autem hic notat Viva d. a. 6. num. 11. cum Sanch. du. 32. quod itinerantes, si non habeant cibos quadragesimales sufficientes ad substentandum, potius debent refici lacticiniis, adhuc in Quadragesima, & servare jejunium, quam aliis legalibus cibis levioribus vesci. & jejunium frangare, quia observantia jejunii præstat abstinentiæ a lacticiniis.

1048 IV. Causa excusans est Pietas. Communiter docent DD. propter hujusmodi causam pietatis posse hominem jejunium omittere, scil. ob peragendam aliam piam charitatis aut religionis operam, quæ sit majoris boni, quam jejunium. Ita Salm. cap. 2. num. 142. cum aliis passim, ex D. Thoma 2. 2. q. 147. ad 3. ubi sic ait: Si autem immineret necessitas statim peregrinandi, & magnas diætas faciendi, vel etiam multum laborandi, vel propter conservationem vitæ corporalis, vel propter aliquid necessarium ad vitam spiritualem, & simul cum hoc non possint Ecclesiæ jejunia observari, non obligatur homo ad jejunandum; quia non videtur fuisse intentio Ecclesiæ statuentis jejunia, ut per hoc impediret alias pias, & magis necessarias causas. Subdit tamen S. Doctor: Videtur tamen in talibus recurrendum esse ad Superioris dispensationem; nisi forte ubi est ita consuetum; quia ex hoc ipso, quod Prælati dissimulant, videntur annuere. Sed facile S. Thomas dispensationem hanc potius requirit ad majorem cautelam, vel de convenientia, non vero de necessitate, cum mox prius jam dixerat ut supra, propter hujusmodi causas pietatis non obligatur homo ad jejunandum.

Sed dubium fit, an hujusmodi opera a jejunio excusantia possint suscipi sponte, & non ex officio, vel obedientia? Negant Sylvest. Navar. Cajet. & alii ap. Salm. num. 142. Sed probabilius affirmant Sanch. du. 17. num. 2. & Salm. loc. c. cum Arm. Gabr. Palac. & Vill. Idque expresse docet D. Thom. in 4. dist. 15. q. 3. a. 1. qu. 2. ad 3. ubi dicit: Si enim sit tanta abstinentia, quod homo ab operibus utilioribus impediatur, quamvis ad ea de necessitate non teneatur, indiscretum est jejunium, etsi non sit illicitum. Modo, intelligitur (ut infra explicabimus), opera illa ex justa causa assumatur, & differri non possit.

Hinc 1. Excusantur qui pluribus infirmis cum magno la- 1049
bore inserviunt in Hospitalibus, aut Monasteriis, ut dicunt Palaus §. 5. num. 11. Bon. p. ult. n. 13. & Salm. c. 2. num. 143. cum Led. &c.

2. Excusantur peregrinantes ad loca sacra, modo 1. ipsi vero zelo peregrinationem suscipiant, in magnum Dei honorem, aut magnam ædificationem communem, nempe si sint personæ gravis auctoritatis, ut ait Cajetanus ap. Laym. num. 5. vel si peregrinatio vertat in magnam ipsius peregrini spiritualem utilitatem, ut dicunt Sanch. du. 11. num. 5. Holzmann pag. 336. num. 16. & Salm. tr. 23. cap. 2. n. 144. cum Sylvest. Abul. Pal. Vill. &c. contra Ledesm. Palac. & Met. ap. Sanch. l. c. qui excusant e jejunio etiam eos qui simplicis devotionis causa peregrinationem suscipiunt: Sed hæc opinio non videtur satis tuta, semper ac ipsi commode peregrinationem differre possunt, ut docet D. Thom. eod. loco supra cit. a. 4. ad 3. ubi ait: Si peregrinatio, & operis labor commode differri possit, aut diminui absque detrimento corporalis salutis . . . vel spiritualis vitæ, non sunt propter hoc Ecclesiæ jejunia prætermittenda. Et sic alii communiter, ut Less. c. 2. n. 44. Laym. d. n. 5. Holzm. & Salm. ll. cit. Quando vero peregrinatio jam suscepta fuerit, & interim dies jejunii occurrat, non est obligatio intermittendi eam, ut jejunium servetur, prout communiter inquiunt Sanch. & Salm. ll. cit. cum Abul. Sporer n. 66. & Laym. d. n. 5. qui ait id ut certum tenendum.

3. Excusantur Concionatores, qui prædicant quotidie sive frequenter in Quadragesima, ut ex communi sententia dicunt P. Wigandt. Ex. 4. n. 92. Tolet. l. 6. c. 4. n. 6. & Salm. c. 2. n. 149. cum Nav. Cajet. Toler. Trull. &c. quia actio concionandi est valde laboriosa, tum propter studium ad id necessarium, tum propter corporis agitationem. Et hoc maxime locum habebit pro Missionariis, qui in diebus Missionis cum vehementi agitatione concionantur. Ceterum decet quidem Concionatores omnes, qui non solum verbo, sed etiam exemplo debent prædicare, ut quantum fieri potest, ad ædificationem Populorum, jejunia satagant observare, ut faciunt qui perfectionis amantiores sunt. An vero excusentur, qui tantum ter, vel quater in hebdomada Conciones habent? Affirmant absolute Sanch. du. 13. n. 6. Roncaglia c. 2. Reg. prax. 3. Tamb. §. 7. n. 26. & Henr. Trull. ac Pasqualig. ap. Salm. n. 149. Idem sentiunt Busemb. ut supra, Elbel pag. 169. n. 464. & Viva a. 6. n. 4. Modo tamen, ut isti dicunt, cum magno fervore concionentur. Sed melius ajunt Holzm. pag. 335. n. 15. & Salm. loc. cit. in hoc standum esse judicio prudentum, nempe si Concionatores isti ob corporis agitationem, & applicationem mentis ita debiles evadant, ut nequeant jejunium perferre, tunc possunt excusari. Et hoc valet, etiamsi ipsi concionentur causa lucri, ut dicunt Sporer n. 63. Tamb. num. 26. Sanch. dub. 13. num. 3. cum Navar. & Angles, (contra Cajet. Led. & Arm.) & Salm. d. num. 147. cum Less. Bonac. &c. Ratio, quia hujusmodi lucrum, cum sit justum stipendium talis laboris, licite intenditur; & aliunde ex tali intentione non impeditur utilitas audientium.

4. Excusantur Cantores, sive Musici, qui jejunium observando vocem amitterent, nec possent suum officium exercere, ut dicunt Anacl. n. 65. Sporer n. 63. Elbel n. 511. & Less. n. 44. cum Sylvest. Nav. & Tamb.

5. Excusantur Lectores Scientiarum, qui magno studio & labore indigerent; non vero qui dictant lectiones jam prius ordinatas, & sæpius repetitas; ita communiter Roncaglia c. 2. Reg. prax. 3. Elbel num. 464. & Salm. cap. 2. num. 147. cum Less. Navar. Cajet. Tol. Azor. &c. Asserunt Salm. contrarium sentire Sanch. du. 13. num. 7. Sed non bene, nam hic Auctor ibi non loquitur de Lectoribus, sed de Scholasticis, qui propter studium non possent jejunare, & dicit cum Angles, hos potius debere omittere studium, etiam per totam Quadragesimam, quam jejunium; contra Azorium q. 8. & Pal. num. 11. qui censent Scholasticos excusari, si per quinque horas utilibus studiis vacant. An autem excusentur e jejunio Lectores Grammaticæ? Negant Salm. num. 148. Sed affirmat Sanch. num. 7. si in die quatuor legant lectiones: sive si doceant per quinque horas, ut ait Azorius; Palaus autem, & alii ap. Croix num. 1346. dicunt Magistros Grammaticæ, qui per quatuor horas docent, non teneri jejunare plusquam tribus diebus in hebdomada.

6. Ex-

6. Excusantur Advocati, qui cum jejunio non possent satisfacere suis clientibus, propter studium quo indigent, ita *Ronc. Reg. 3. prax. Holzm. n. 15. Elbel n.* 464. Idem ajunt *Salm. n.* 140. de Judicibus, qui egent studio ad sententias ferendas. Idem dicunt *Sporer num. 59. Holzm. & Elbel ll. cit. cum Bonac.* de Medicis, & Confessariis, qui magno indigent studio, ut suis infirmis, aut pœnitentibus satisfaciant: Hi enim licet non egeant majori cibo, cum labor sit mentis, opus tamen habent cibo frequentiori, ut in eis reparetur spirituum consummatio.

7. Confessarii causa Confessionum excipiendarum communiter non excusantur; nisi extraordinarium laborem subeant, nempe si Confessiones audiant fere per totum diem (puta per septem, vel octo horas); ita *Palaus n.* 11. *Salm. num.* 150. *& Ronc. c.* 2. *Reg. prax.* 3. Sed melius *Sanch. dub.* 13. *n.* 11. *Sporer n. 59. Viva art. 6. n. 4. & Diana p. 1. tr. 9. R. 10. cum Fagund.* ad eos excusandos, ultra laborem extraordinarium, requirunt, ut ipsi sint ita debiles, ut cum jejunio non possent satisfacere frequentiæ pœnitentium; & idem sentit *Tamb.* §. 7. *num.* 25. ubi insuper notat, quod prædicti Professores, nempe Lectores, Cantores, Advocati, Medici, & Confessarii, non per se, sed tantum per accidens a jejunio excusati possunt, nimirum si ratione alicujus gravis circumstantiæ suis officiis jejunando non possint satisfacere. Et hoc maxime advertendum in hac materia, nam ubi labor per se excusat, in dubio præsumtio stat pro exemtione jejunii; e converso, ubi labor non per se, sed per accidens, nempe ob aliquam circumstantiam debilitatis personæ, vel gravitatem laboris excusat, in dubio præsumtio stat pro obligatione jejunii.

Hic autem ultimo animadvertenda est quædam doctrina, quam tradunt *Sporer num. 67. & Laym. cap. 3. num. 6. cum Nav. Sylvest. Cajet. & Tol.* quod, si quis non habeat causam absolute sufficientem ad eum excusandum a jejunio Quadragesimali, & aliqua ratio ipsi probabilis & justa appareat, qua tantum bis, vel ter in hebdomada jejunet, non est urgendus ad jejunandum, etiamsi causa illa non omnino sufficiat, sed relinquendus in sua bona fide, ne ipse forte deinde omnia jejunia culpabiliter omittat.

An autem peregrinus teneatur ad jejunium quod servatur 1050
in loco ubi reperitur, non permanenter, sed per aliquod tempus, aut transeunter? Et quid si ibi non servatur jejunium quod servatur in Patria? Vide dicta *lib. 1. num. 156. vers. Hic refert.*

FINIS TOMI PRIMI.